PATROLOGIÆ
CURSUS COMPLETUS

SIVE BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA; DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CCI.

(201)

ARNULFUS LEXOV. EPISC. GUILLELMUS TYR. LUCIUS III ROM. PONT. ALANUS ANTISS. EPISC. AIMERICUS PATRIARCHA ANTIOCH. B. PETRUS CLARÆVALL. ABBAS VIII. TERRICUS TEMPLARIUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*.

1855

PATROLOGIÆ
CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;

OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES SECUNDA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A GREGORIO MAGNO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA BINA EDITIONE TYPIS MANDATA EST, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.—VENEUNT MILLE ET TRECENTIS FRANCIS SEXAGINTA ET DUCENTA VOLUMINA EDITIONIS LATINÆ; OCTINGENTIS ET MILLE TRECENTA GRÆCO-LATINÆ. — MERE LATINA UNIVERSOS AUCTORES TUM OCCIDENTALES, TUM ORIENTALES EQUIDEM AMPLECTITUR; HI AUTEM, IN EA, SOLA VERSIONE LATINA DONANTUR.

PATROLOGIÆ TOMUS CCI.

ARNULFUS LEXOV. EPISC. GUILLEMUS TYR. LUCIUS III ROM. PONT. ALANUS ANTISS. EPISC. AIMERICUS PATRIARCHA ANTIOCH. B. PETRUS CLARÆVALL. ABBAS VIII. TERRICUS TEMPLARIUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,

IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE.

1855

SÆCULUM XII

ARNULFI

LEXOVIENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

JUXTA NUPERRIMAM EDITIONEM OXONIENSEM

ACCEDIT

GUILLELMI TYRENSIS

HISTORIA BELLI SACRI

CUM CONTINUATIONE

INTERMISCENTUR

LUCII III ROMANI PONTIFICIS, ALANI ANTISSIODORENSIS EPISCOPI, AIMERICI PATRIARCHÆ ANTIOCHENI, B. PETRI CLARÆVALLENSIS ABBATIS OCTAVI, TERRICI TEMPLARII

OPUSCULA, DIPLOMATA, EPISTOLÆ

ACCURANTE J.-P. MIGNE
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ
SIVE
CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS

VENIT 8 FRANCIS GALLICIS

—

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM
SEU PETIT MONTROUGE
—
1855

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CCI CONTINENTUR.

Ex typis MIGNE. au Petit-Montrouge.

ANNO DOMINI MCLXXXIV

ARNULFUS

LEXOVIENSIS EPISCOPUS

NOTITIA

(*Gallia Christiana* nova, tom. XI, 774)

Patria Nortmannus Arnulfus Joannis I, prædecessoris nepos, fraterque natu minor Joannis Sagiensis episcopi, cujus studio in Sagiensi schola a puero in optimis disciplinis eruditus, ac morum integritate etiam informatus, tanta probatæ indolis specimina indidit, ut ejusdem ecclesiæ factus sit archidiaconus regularis, quo tempore Romam profectus, canonici juris ediscendi gratia, inde tractatum de schismate orto post Honorii II papæ decessum ad Gaufridum episcopum Carnotensem direxit, in quo acerrime invehitur in Girardum Encolismensem episcopum, Petri Leonis factioni adhærentem, ita ut omnem ante actam ipsius vitam ac etiam præclarissima quæque facinora vehementius, ut videtur, quam verius carpat. Hæc autem scribebat circa an. 1134, seu post coronatum ab Innocentio II Lotharium imperatorem, et ante redintegratum in cathedra Pictaviensi Willelmum episcopum, quorum alterum anno 1133, alterum vero 1135 contigit. Defuncto Joanni anno 1141 successit vir admodum callidus, eloquens et litteratus, electus a clero et populo Arnulfus, cujus electioni cum obsisteret Gaufridus Andegavorum comes, pro electo cum insigni elogio scripsit Petrus venerabilis ad Innocentium papam ut ejus electionem approbaret, neque comitis Andegavensis intercessionem admitteret, quippe qui nomine appellationis vellet nequitiæ suæ moras lucrari, ut pastore absente, non esset qui lupo resisteret. Summo pontifici pro eodem electo adversus Gaufridum scripsit quoque S. Bernardus epistolam 348. Horum quidem preces admisit pontifex, et Arnulfi meritissimi præsulis electionem confirmavit; sed quia absque dispositione comitis ab Hugone archiepiscopo consecratus fuerat Arnulfus, bona omnia episcopalia per duos annos et tres menses occupavit Gaufridus, pro quibus redimendis cum de suo nongentas jam libras expendisset episcopus, de licentia Innocentii papæ XVII marcas de thesauro ecclesiæ assumere coactus est.

Anno 1142 pontificatus secundo, conciliavit Henricum abbatem Fiscanni cum Ricardo abbate Bernaii, qui priori obsequium denegabat. Testis fuit XIII Kal. Octobris 1143 chartæ Guillelmi comitis Pontivi datæ in gratiam Radulfi abbatis S. Andreæ in Gouffer, præsens ejusdem ecclesiæ dedicationi cum Joanne germano Sagiensi episcopo. Interfuit anno eodem translationi capitis S. Juliani apud Cenomannos. Quod in asserenda sibi recenti novi principis gratia, resarciendis ecclesiæ et domus suæ ruinis, necnon curandis germanorum funeribus gravius occupatus, per se ipse non potuit, per epistolam Cœlestinum II post Innocentium electum summum pontificem convenit. Scripsit quoque ei anno 1143 pro canonicis regularibus ecclesiæ Sagiensis a fratre suo institutis, quos a successore impune vexatos ibidem retinere per annos 20 conatus est Arnulfus, qua de causa Romam petiit anno 1145. Circa id tempus subscripsit chartæ Hugonis de Monteforti ecclesiam Sancti Imerii donantis ecclesiæ Beccensi. Auri et argenti quantum potuit magna in necessitate præstitit Ludovico regi, de quo ut illi infra mensem reliquæ 104 marcæ argenti reddantur Sugerio abbati præcipit rex epist. 52, qui epistola 55 eidem abbati mandat ut A. præcordiali amico suo LX modios de optimo vino suo Aurelianensi dare non renuat. Ecclesias de Frevilla et Descaville inter capitulum Lexoviense et monasterium S. Salvatoris æqualiter dividit anno 1147. Stans apud Novumburgum anno eodem Arnulfus IV ecclesias apud S. Philibertum monachis Beccensibus donavit. Scripsit ei Eugenius III VIII Idus Maii ut Beccense monasterium in his quæ in diœcesi possidet non inquietaret. In transmarina expeditione, pro qua in conventu Vizeliacensi crucem acceperat anno 1146, cruce signatos comitatus est anno 1147, invitus

qui lem, sed jussus ab Eugenio papa, de cujus mandato calicem aureum xxxiv unciarum ad hoc opus expendit. Eugenius autem ei et Lingonensi episcopo regimen populi christiani cum rege Jerosolymam profecturi commisit. Ipse vero Guillelmum priorem Sanctæ Barbaræ ecclesiæ suæ præfecit, qui cum a summo pontifice Autissiodori degenti excusatus fuisset, subrogatus est ei Ebroicensis episcopus Rotrocus qui episcopatus diu custos fuit. Conventui Acconensi cum Ludovico rege adfuit pro negotio terræ sanctæ anno 1148. Reversus Arnulfus pacem componere sategit inter Gaufridum Andegavensem comitem et Ludovicum VII Franciæ regem circa 1151. Henricus II postea rex Anglorum Lexovii 16 Maii 1152 duxit uxorem Alienoram, quam paulo ante Ludovicus junior ob consanguinitatem dimiserat.

Anno ineunte 1155 post octavam Epiphaniæ de Nonanto juxta Bajocas ad exsequias Guillelmi prioris S. Barbaræ festinavit Arnulfus, iisque celebratis fratres ad eligendum successorem hortatus est, electumque Danielem regendæ domui præfecit. Eodem subscripsit donatæ Fontanellensibus monachis ecclesiæ S. Sidonii. Interfuit anno 1154 coronationi Henrici II regis Angliæ, a quo paulo post Romam cum aliis missus est pro quibusdam arduis ipsius negotiis, huicque adfuit anno 1157 confirmanti fundationem abbatiarum de Blanca-landa et de Lucerna, et judicium ferenti Cadomi in gratiam Montis S. Michaelis. Subscripsit chartæ regis ejusdem pro monasterio Beccensi, et cum Philippo Bajocensi episcopo ejusdem diplomati, donationes ecclesiæ de Trentham in agro Staffordiensi confirmantis, et cum eodem ac Guillelmo Cenomannensi episcopo chartæ ejusdem regis Tironensibus monachis xx marcas argenti de thesauro Wintoniensi cum Mathilde matre concedentis. Subscripsit quoque chartis Henrici II Anglorum regis pro S. Florentio Salmuriensi, pro S. Stephano Cadomensi, pro Lira, pro B. Maria de Voto apud Cæsaris burgum, et pro Fontaneto. Adstitit consecrationi ecclesiæ S. Juliani Cenomannensis anno 1158. Alexandro III anno 1159 recens electo per litteras congratulatus est, Alexanderque ei respondit mense Aprili 1160, et de rebus gestis in concilio Papiensi eum certiorem fecit, et laudavit quod Henricum regem in unitate Ecclesiæ catholicæ tunc schismate turbatæ fluctuantem stabilivisset. Interfuit anno 1162 apud Fiscannum translatis ab Henrico legato reliquiis et Richardi I et II ducum corporibus, et anno 1163 III Idus Octobr. translationi corporis S. Eduardi Angliæ regis apud Westmonasterium. In synodo Turonensi anni ejusdem jussu pontificis orationem habuit, a quo per totam Northumanniam judex delegatus est pro dirimendis controversiis quas plures episcopos inter et abbates composuit. Inibi egregiam navavit operam pro Alexandro III contra Victorem pseudopontificem. Hugo Rothomagensis archiepiscopus defunctus anno 1164 Arnulfo dedicaverat tractatum in hexameron, cujus fragmentum habes Anecdot. tom. V, col. 1001. Pro S. Thoma Cantuariensi archipræsule, qui cum Henrico Anglorum rege graves exercuit inimicitias, Arnulfus pacis componendæ gratia, regem in Angliam convenit, sed frustra studuit ad pristinam concordiam utrumque revocare anno 1165, unde in vita ejusdem Thomæ frequens Arnulfi fit mentio. Legenda præsertim ejus epistola ad S. Thomam tom. II, Spicileg. pag. 485, ubi aperte mentem suam depromit de famoso illo dissidio inter regem et primatem Angliæ, primum damnans. Neque tamen ob id gratia regis excidit, quod ejus animo versipelli quidam tribuunt, imo inter præcipuos ejus consiliarios admissus in collatione habita anno 1166 apud castrum Cainonem in Turonibus, cum rex præviderel se brevi sententia excommunicationis feriendum a S. Thoma, quem pontifex legatum in Anglia constituerat, Arnulfus consilium regi dedit appellationis ad summum pontificem significandæ S. Thomæ, idque exsequendum cum episcopo Sagiensi suscepit. Post cædem quoque sancti Thomæ scripsit ad Alexandrum papam nomine episcoporum omnium Angliæ, excusans Henricum, et tanti sceleris notam diluens epist. 79. Reperitur annis 1170 et 1179 in instrumentis Vallis Richerii, quo ultimo concessit monachis libertatem et immunitatem in civitate et mercato Lexoviensi. Eodem astitit translationi corporis S. Romani archiepiscopi Rothomagensis. Biennio ante acceptam olim ab Henrico rege capellaniam de Boscham restituerat et monasterio S. Victoris Parisiensis dederat ecclesiam B. Petri de Gaceio anno 1177.

Memoratur adhuc in chartis Saviniaci anno 1180. Insequenti 1181 regis summique pontificis indignationem incurrit; hoc enim anno ad Lucium papam querelas adversus Arnulfum detulerunt canonici quidam Lexovienses, quibus acceptis, Lucius a magna officii episcopalis parte eum suspendit. Latam quidem a judicibus sententiam postea rescidit summus pontifex, sed judicio statim apostolico damnatus Arnulfus cesserat dignitate, ut semper optaverat. Priusquam autem cederet, virum inter suos eruditissimum Petrum Blesensem consuluit cuinam loco sese addiceret seclusus ab omni laicorum consortio sæculari. Respondit Petrus epist. 44, eique suadet ut episcopatui minime cedat ob molestias sive a principe, sive a capitulo, sive ab aliis injuste illatas; deserendum tamen eum docet, si per ambitum sit obtentus. Negare videtur Gussanvillæus in notis ad dictam epistolam Arnulfum secessisse propter regis Henrici II odium; at contrarium evincitur tum ex Rogerio Hovedeno et Baronio, tum ex hac epistola, tum ex epistola ipsius Arnulfi ad Lucium papam, quam habes Spicileg. tom. II, pag. 482. Neque vero probro esse poterat secedere pro bono pacis et regi cedere. In epistola quam ad abbatem Cisterciensem scripsit Arnulfus, ut sibi liceret finire vitam in monasterio

Mortui maris, duo specialim commemorat, quæ ad pontificale onus abdicandum illum pertrahebant. « Confectus, inquit, senio et aliquarum ægritudinum gravatus accessu, ad medicinæ salutare remedium confugere, et confracta laboribus membra necessaria requie sublevare constitui; si quidem in perniciem meam veluti conjuratæ veniunt debilitas, infirmitas ac senectus, mihique tot incommodorum instantia fiduciam vitæ longioris abrumpit. Accedit extrinsecus negotiorum, quibus distrahor, importuna vexatio, quæ miserabiliter anhelantem, vel ad momentum etiam respirare non sinit; si quidem sæpius ad regales cum cæteris trahor angarias, eorumque, quibus deesse non possum, frequentibus infestor injuriis. » Sed cum secessus ille suum haud sortitus esset effectum, ad Victorinum apud Parisios monasterium se recepit, ut habent chronica Northmanniæ : « Arnulfus Lexoviensis episcopus mense Junio senio fractus Lexoviensem episcopatum dimisit, et ad S. Victorem Parisius se transtulit, ibique anno sequenti mortuus est. » Et Robertus de Monte in appendice ad Sigebertum ad annum 1182: « Arnulfus Lexoviensis episcopus, cum per XL annos eamdem ecclesiam rexisset, in ædificando ecclesiam et pulcherrimas domos laborasset, renuntiavit episcopatui, et perrexit Parisius suos dies dimidiaturus apud S. Victorem in domibus pulcherrimis, quas ibi ad opus suum construxerat. » Ibi autem diu non mansit, siquidem decessit an. 1184 pridie Kal. Septembris, qua die quotannis in necrologio Victorino recitatur « anniversarium solemne Patris nostri piæ recordationis Arnulfi Lexoviensis episcopi, qui magnæ devotionis affectu, quem a multis retro annis erga ecclesiam nostram habuerat, de episcopatu suo ad nos veniens, canonicus noster effectus est, quietisque sibi ac sepulturæ locum eumdem inter omnes alias ecclesias prælegit, multis et magnis beneficiis dignum et perpetuum sui nominis et amoris memoriale posteris derelinquens; siquidem dedit nobis idem pater in cultu altaris duos textus, crucem et calicem, tres casulas, tunicam et dalmaticam, capsam et duo pallia; dedit et nobis ad solvenda ecclesiæ CCC libras Andegavensium; in quibusdam vero vasis argenteis et libris quibusdam legalibus centum libras Parisiensium ad emendos reditus. Præterea mediorum quorumdam librorum legalium sex volumina, et alios diversi generis libros ad retinendum in armario nobis dedit; sed et diversis temporibus multa nobis in vita sua beneficia contulit. Statutum est ergo ut tanti Patris anniversario recurrente, singulis annis ipsum solemniter celebretur, fiat commendatio ante missam. » Jacet prope chorum ad altare Sancti Dionysii cum hac epigraphe : « Epitaphium Arnulfi Lexoviensis episcopi, qui postquam XL annis potens opere et sermone populo suo præfuit, frater noster effectus, moriens démum in veteri basilica sepultus est, nunc vero translatus hic quiescit.

Tu qui dives eras, et magnus episcopus, ob quid
Sortem mutasti pauperiore statu!
Imo pauperiem mutavi fenore magno,
Mundo dives eram, plus fuit esse Deo. »

Postmodum renovatum est ejus sacellum, et ad perennem notitiam incripta sunt superliminari hæc carmina :

Hoc templum junctæque ædes sunt præsulis olim
Arnulfi antiquum Lexoviensis opus.
Si ter quingentos annos trigintaque et unum
Annumeres, Christo cum repararer habes.

Arnulfi epistolæ et epigrammata exstant mss. in bibliotheca Vaticana nn. 189 et 537. Odo Turnebus Adriani filius epistolas primus edidit cum sermonibus et carminibus, unde in Bibliotheca Patrum transiere tom. XXII. Arnulfi tractatum de schismate inter Innocentium II et Petrum Leonem, dictum Anacletum, edidit Dacherius tom. II Spicileg, ubi etiam exhibet plurimas ejus epistolas antea non editas, scilicet ad Lucium papam, quem majestatis titulo compellat, apologeticum ad suorum adversariorum confutandas calumnias, ad Alexandrum papam, ad Henricum regem Anglorum.

ARNULFI LEXOVIENSIS
EPISCOPI
OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA

EDENTE

J. A. GILES, LL. D.,

Ecclesiæ Anglicanæ presbytero et collegii Corporis Christi Oxon. olim socio.

(Oxonii J. H. Parker, 1844.)

J. A. GILES EPISTOLA DEDICATORIA.

Reverendo et spectatissimo fratri Philippo WINTER, *venerabilis Academiæ Oxoniensis vice-cancellario, et collegii Sancti Joannis Baptistæ præsidi, cæterisque egregiis viris et bonis fratribus suis in eodem collegio degentibus, Joannes A.* GILES, *humilis eorum consacerdos salutem et ad omnia servitium!*

Quanto gaudio, quali mentis exsultatione afficerer, cum librum istum eximium, cujus mihi vestra fraternitas usum præbuerat, iterum oculis percurrerem, nemini, nisi ei soli e vestra sodalitate, qui librum in meas manus tradidit, facile esset conjicere. Nec enim multum temporis in examine istius codicis occupatus, inveni epistolas illas quæ in hoc libro in lucem prodeunt, stylo haud ineleganti scriptas et ad celeberrimos quamplures viros, inter quos sunt Henricus II, rex Angliæ, sanctus Thomas et Gilbertus Londoniensis, directas, nec unquam, quod sciam, in mundum editas.

Vobis igitur, viri reverendi et charissimi, ut decet, reddo munus quod vestra fraternitas mihi obtulit: obnixiusque imploro ut episcopus Arnulfus sub vestra tutela eas laudes, quas mihi nullus debere poterit, merito consequatur. Valeat fraternitas vestra.

Datum Oxon. an. In. Dom. 1844, ind. II.

J. A. GILES PRÆFATIO.

Affinitatis ratione habita quæ Angliam olim et Normanniam junxit facile intelligitur cur Normannum episcopum inter primitivæ Ecclesiæ Anglicanæ scriptores admittamus. Arnulfi præterea, Henrico II, Anglorum regi, genere conjuncti, epistolæ multa narrant extranearum Angliæ ditionis provinciarum res ecclesiasticas et historiam illustrantia quæ non alibi reperire est. De lite etiam quæ tunc temporis spiritualem inter et temporalem potestatem exorta est, pretiosissima documenta habemus ex Arnulfo qui partes adversas conciliare conatus est.

Superfluum duximus hic multa de Vita Arnulfi referre. Pauca quæ sequuntur sufficiant. Multis adversantibus, sed favente summo pontifice, anno 1141, Lexoviensis diœcesis episcopus creatus est, cui annis quadraginta præfuit. Juvenis adhuc terram sanctam cum exercitu crucesignatorum adiisse videtur. Familiaritatem cum S. Thoma Cantuariensi, tunc regni cancellario, junxit, et in epistola nunc primum in lucem edita illum monet ut a periculis et insidiis caveat quibus patent in aula degentes. Diœcesis suæ negotiis nihil antiquius habuit, adeo ut æs alienum grave contraheret de quo nunquam se expedierit. Hoc nos docent epistolæ nunc primum in hoc tomo vulgatæ. Postremos vitæ annos egit in conventus canonicorum S. Victoris Parisiensis, quo post abdicatum, iterum atque iterum urgente Henrico II, episcopatum se receperat.

Ex epistolis Arnulfi septuaginta una editæ sunt Parisiis, ex bibliotheca Odonis Turnebi Hadriani, 8°, 1585, et in Bibliothecis Patrum recusæ. Tres præterea reperire est in D. Bouqueti Scriptoribus rerum Francic., d'Acherii Spicilegio, et Vita et Epistolis divi Thomæ. Prodeunt nunc numero ferme duplici auctiores, ope vetustissimi codicis ms. quem cum editore communicavit D. Winter, Sancti Joannis collegii præses et Universitatis Oxoniensis vice-cancellarius.

Epistolis Arnulfi quas suppeditavit præstantissimus hic codex accedunt ejusdem Carmina et Sermones ex editione principe, nec non Tractatus *De schismate*, Romæ ab auctore nostro scriptus anno 1131, occasione schismatis post Honorii II decessum de summi pontificis electione orti.

J. A. G.

ARNULFI LEXOVIENSIS EPISCOPI EPISTOLÆ

AD HENRICUM II REGEM ANGLIÆ, S. THOMAM ARCHIEPISCOPUM CANTUARIENSEM, ET ALIOS.

E codice ms. qui in collegio S. Joannis Baptistæ Oxoniensi servatur.

—

I.

PRÆFATIO, AD ÆGIDIUM ARCHIDIAC. ROTHOM.

Epistolas quæ aliquando diversis a me sunt destinatæ personis in libellum redigi, tuoque desiderio postulas exhiberi. Acquievissem libentius, si scirem quod eas esses quasi furtivum aliquid habiturus, quia in lucem prodire propriæ imperfectionis conscientia non præsumunt. Timeo enim, si publicis exponentur aspectibus, ne lectorem jejunæ macies orationis offendat, mihique ad jactantiam reputetur editio, quam tamen non fastus ostentationis elicuit, sed instantia tuæ charitatis extorsit. Decreveram eas futuris non reservare temporibus, sed omni protinus abdicare memoria, quia non satis de cultu sermonis, vel sententiarum peritia confidebam. Mallem siquidem eas tenebris damnasse perennibus quam ridendi materiam invidiæ præstitisse, quæ eo securius aliena subsannat, quia sua simili periculo non exponit. Non enim cæteri nos vel nostra tuis oculis intuentur; a quo si quid in nobis bonum est, magnificatur attentius, et imperfectioni venia facilis indulgetur. Animi siquidem eorum, quos odii sibi vel invidiæ vindicavit affectio, sicut benignitatem indulgentiæ nesciunt, sic rationis judicium non attingunt, sed omnia metiuntur affectibus, nihil sua meritorum æstimatione taxantes. Ego itaque voluntati tuæ deesse non audeo, ne forte verecundiam negligentiam putes, quia sicut alternis amicitia convalescit obsequiis, sic alterutrius incuria procedente laxatur. Summo itaque studio congregavi quas potui, quia nulla earum apud me exemplaria residebant, sed ab his a quibus aliquo casu servatæ fuerant, velut emendicatas accepi. Et antiquiores quidem, studia scilicet melioris ætatis, elapsæ sunt, quæ recentius exercitia scholaria redolebant, quia ibi et sententiæ promptiore tractabantur ingenio, et usus accurati sermonis copiam ministrabat. Tunc enim læta festivo quodam schemate decurrebat oratio, cum ingenio doctrina concurrens rerum inventiones commoda fecundi sermonis elocutione formabat. Quæ vero novissime scripta sunt, quemdam trahunt de præsenti senectute defectum, quia provectior ætas memoria jam segniore torpescit, et occupationes necessaria studiis spatia non indulgent, quoniam instantia pontificalis officii non tam figuris elocutionum quam saluti prospicit animarum. Veruntamen, si quandoque me vel reverentia personæ vel negotii quantitas protrahit ad scribendum, omnia mihi cum difficultate proveniunt, cum et hebetiorem senectus reddat et insolentia tardiorem. Mitto itaque quod postulanti negare non audeo, sciasque non exhiberi judici, sed amico, apud quem gratia potius patrocinetur ad veniam, quam exactior peritia reducat ad formam.

II.

AD DOMINUM PAPAM CŒLESTINUM.

Sustulit virum gloriosæ memoriæ Innocentium papam necessitas humanæ conditionis e medio, cujus Ecclesia Dei liberata triumphis, cujus adornata virtutibus, cujus denique magnificentia fuerat sublimata, qui eam humilibus placabilem, tyrannis autem formidabilem reddens, quanto plus pravitati terroris intulerat, tanto religioni plus exhibuit charitatis. Quod sane tam regularis disciplinæ quam monasticæ religionis provectus ostendit, cum civitates et castella passim pro sæcularibus regulares clericos habeant, et deserta quæque plus hodie monachorum quam ferarum quondam habuerunt bestiarum. In morte igitur ejus spem sibi redivivam posuerat desperata malignitas, ut tunc ad nefarios libere conatus erumperet et statum triumphantis in omnibus Ecclesiæ conculcaret. At vero in promotione vestra, quasi quodam statim languore, spes maligna contabuit, bonis orta est ex timore securitas, et exsultationes Dei in gutture omnium sonuerunt. Non enim ambigunt quin vestræ sanctitatis studio propagetur quod pio ejus labore plantatum est. Quis enim audeat sperare dissimilia vel minora de vobis, quem adeo et prioris vitæ rudimenta commendant et modernæ promotionis auspicia divina probant voluntate prælatum? Sapientia enim, cujus est *a fine usque ad finem fortiter* ac *suaviter* bene cuncta disponere (*Sap.* VIII), fortiter hoc de vobis, quia efficaciter; suaviter, quia concorditer adimplevit. Sed nec soli sibi Romana Ecclesia tanti operis laudem arroget, nec invidiose adversum nos de tanta concordia glorietur, quoniam in hoc ipsum a multo jam tempore minorum Ecclesiarum vota convenerant, nec alium adeo

magnificentiæ tanti prædecessoris idoneum Roma nobis offerre poterat successorem. Fecit sane tantam excellens virtutis vestræ prærogativa concordiam, contra quam vel nullus erat vel nullus ausus est adversarius apparere. Verum est etiam electores vestros longe antea inde a nobis quasi quoddam accepisse mandatum, cujus fines excedere non habebant, quoniam quod multo ante advenarum præsagio præsumptum erat, incolarum voce completum est, ipsorumque consensum nostra desideria creaverunt. Loquar ergo ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Loquar filius devotus unico patri meo. Quanto, domine, pluribus desideriis expetitus es, quanto faciliore concordia prælectus, quanto majore omnium exsultatione susceptus, tanto te Deo et hominibus intelligis obligatum. Gratiam divinæ dignationi, gratiam humanæ benevolentiæ debes. Insistendum tibi est ut dignus sit exspectatione proventus, ut, Deo scilicet reverentiam, hominibus exhibeas pietatem. Inter alios vero obsecro, ne serenitatem tuam mihi majestas tantæ dignitatis obducat. Sed vivat mihi apud te semper pristinæ benignitatis affectus, teque predecessori tuo in gratia mihi et benevolentia sentiam successisse! Venissem autem ad vos, nisi circa confirmandam mihi recentem novi principis gratiam, et resarciendas ecclesiæ et domus nostræ ruinas et curanda germanorum funera gravius occuparer. Quibus causis nec tempus adhuc, nec alacritatem habui nec expensas. Veniam autem, Deo volente, quantocius, ut oculis meis vultus vestri serenitas illucescat, et ariditatem meam quasi uberior de proximo novæ benedictionis riget ubertas, quia modicum id quod sum, totus sum sanctitatis vestræ sanctæque Romanæ Ecclesiæ devotissimus servus.

III.

AD EUMDEM.

Pro Sagiensi Ecclesia tota mente pedibus vestræ sanctitatis advolvor, confidens de vobis in Domino quia bonum quod in illa per antecessores vestros, Deo auctore, fundatum est vestro tempore non solvetur. Solvi autem necesse est, si inexperto regulam regula conservanda mandatur, si imperito agricolæ credatur nova plantatio, si denique cuiquam alicujus rei magisterium credatur cujus ille non attigit disciplinam; perniciose siquidem vinea propaganda committitur ei, cujus est studium potius exstirpare. Unde etiam, si eum de quo agitur Girardum aliqua electionis forma defenderet, quia pro Ecclesiis libertas electionum introducta est, liquet quia quod earum favore comparatum est, hoc ad earum læsionem retorqueri non debet. Retorquebitur autem, si electionis favor usque in detrimentum principalis causæ processerit, si non quis, vel ad quid, sed qualiter electus sit attendatur, nec finis aut utilitas operis, sed sola negotii series exquiratur. At vero quod hic electio nulla præcesserit, et verum est et omnis Ecclesia contestatur, præter paucos quos ad optandam sæcularem personam amor et desiderium sæcularitatis adduxit. Quorum primus adolescens et frater; secundus, ex familiari neophytus; tertius, nescio qua sanguinis cognatione conjunctus; quartus, claustrali disciplinæ mancipatus a puero, imberbis adhuc et nihil sciens penitus, nisi mundum. Quos ille per furtivas litteras, studio fratris, persuasionibus et promissis illectos ad hoc schisma pertraxit, ratus secure quidlibet adversus paupertatem ecclesiæ præsumendum. Sperabat enim adversus reliquos omnia posse trium aut quatuor hujusmodi testium depositione probari, quoniam negantis factum per rerum naturam nulla est probatio, actori autem onus probationis incumbit. Sic opus illud primo quidem de ambitione conceptum est, exinde vero temeraria levitate promotum, ut ad extremum posset perjuriis consummari. Accessit etiam postmodum propter injuriam quam passus est ex incommoditate fiducia, ad quam tamen si eum inconsulta pertraxit ambitio, nec innocentibus imputandum est, nec in detrimentum Ecclesiæ convertendum. Porro in auctores sceleris severitatis apostolicæ vindicta procedat; personæ vero quæ læsa est, salva tamen indemnitate Ecclesiæ, consulatur, ut reis pœna, læsis remedium, sua religioni justitia conservetur. Cæterum de eo quod factum est, innocentiam suam multis comes excusat, adeo ut auctores ipsos, licet ipsius se putaverint gratiam promereri, ecclesiastico permiserit arbitrio puniendos. Neve adversus libertatem Ecclesiæ laborare credatur, universam Ecclesiæ dispositionem, archiepiscopi nostroque scilicet episcoporum consilio, relaxavit. Ecce, domine, in potestate tua omnia sunt posita; nec est qui tuæ possit resistere voluntati. Esto officii tui sedulus executor, ne personarum vel causæ merita confundantur, ut reos scilicet castigatio digna coerceat, læsos pia miseratio consoletur, regularis autem conventus accipiat Patrem regulari institutione formatum, ne statuæ aureæ caput æneum tuo (quod absit!) opificio dicatur affixum, et ubi ex privilegio prædecessorum tuorum archidiaconos sæculares esse non licet, sententia tua creet episcopum sæcularem. Valeat in Christo sanctitas vestra!

IV.

AD ROBERTUM LINCOLNIENSEM EPISCOPUM.

Litteras vestræ dilectionis accepi, quas in tanta charitate complexus sum quanta tanti viri gratiam decuit gratulatione complecti. Timueram sane ne memoriam mei apud vos diuturnitas temporis, vel distantia regionum, vel ipsa novissime vestra promotio delevisset, quoniam novæ dignitates veteres solent amicitias immutare. Creat enim cor novum et novos affectus novæ conscientia dignitatis, divitesque facti paupertatis amicos cum ipsa paupertate fastidiunt, ne quid penes eos de veteri videatur inopia resedisse. Solos autem venerantur et diligunt quos fortuna conducit, solisque gaudent sublimibus inhærere, ne majestas dignitatis inferiorum frequentia vel humili mediocrium gravetur accessu (1). At

(1) C., *assensu*.

vero constantia vestra, veterem amicum recenti memoria continens, absentem præsenti charitate complectitur; ipsumque spiritualibus oculis frequentius intuens, episcopalis nunc fastigii divitias, gratiam et obsequium non minus liberaliter offert quam mediocres olim ingenuæ (2) primitias juventutis. Retinendos credidit quos ad diligendum liberalis invitavit affectio, quos fidei veritas, non dolus cupiditatis illexit, qui fidi personæ comites, non fortunæ, omnes vobis compartientur eventus. Et ego quidem, quantum ad me spectat, quem ejusdem ordinis et similis, licet non tantæ dignitatis, gratia sublimavit, hanc in vobis virtutem longanimitatis admiror, quæ scilicet ibi tanto admirabilior est, ubi minoribus eumdem exhibetis affectum. Vivebat autem vobis nihilominus apud me vetus, sed non inveterata dilectio, quæ, licet ab adolescentia prima processerit, nullam adhuc potuit incurrere senectutem, sed me ad omnia quæ vobis placita forent paratum tota devotione servabat. Quia igitur otiosus amor esse non debet, sed alternis invicem pascitur et revirescit obsequiis, id interim a dilectione vestra petendum censui, ut ducem nostrum, cui jus successionis hæreditariæ regni vestri gubernacula debet, quantum honestate vestra poteritis diligatis, mihique, cum occasio suggesserit, quod placuerit injungatis, ut mutuæ dilectionis affectus mutua semper operis exhibitione concrescat. Vale.

V.

AD SUGERIUM ABBATEM S. DIONYSII.

Venerabili et dilecto Patri et domino SUGERIO, Dei gratia abbati Sancti Dionysii, ARNULFUS Lexoviensis Ecclesiæ humilis minister, salutem.

Apud dominam imperatricem et filium ejus ducem Northmanniæ, de negotio de quo vobiscum tractavi, quantum ad Northmanniam pertinet, bonam spem, Domino volente, concepi, nuntiosque statim ad comitem Andegavensem, pro altero verbo quod ad partem illam spectat, cum festinatione miserunt, supplicantes ut ipse verbum illud ad pacem temperet, et illi quoque verbo quod ad Northmanniam pertinet, benignum consilium pariter commodet et assensum. Consilio quoque vestro plurimum acquiescere decernentes, benevolentiæ vestræ non ingratos se fore multa hilaritate promittunt. Agat itaque vestra sanctitas quod nobis tam sancte benigneque promisit, diemque in quem regia responsa postulationibus Anglorum vestro studio dilata fuerunt, per cursorem istum litteris familiaribus non gravemini indicare.

VI.

AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM (3).

Petitionem Bajocensis Ecclesiæ de revocatione episcopi sui debita devotione prosequimur, preces nostras precibus eorum apud misericordiam vestram humiliter adjungentes. Supplicat cum eis quisquis antiqua Ecclesiæ detrimenta cognovit, quam ille de pulvere paupertatis et dejectionis erectam, de paupere divitem, de contemptibili venerabilem, de ignobili reddidit gloriosam. In quibus sane perficiendis quisquis laborem ejus industriamque perspexerit, probabit cum in exsecutione prudentiam, tum magnificentiam in effectu. Testatur hoc ædificiorum reparatio, revocatio possessionum, et antiquæ restauratio dignitatis quam in conculcationem dederat malignitas et potentia (4) perversorum. Exsultabunt igitur illi, si migraverit is quo debellante dejecti sunt, jamque manus avidas reparant ad rapinam qui licentius consueverant in jura Ecclesiæ malignari. Quia igitur filii et fideles Ecclesiæ imminentia jam sibi detrimenta præsentiunt, ad discretionis et misericordiæ vestræ subsidium singulare concurrunt, ut ad conservanda quæ collegit suum episcopum eis remittatis. Homo enim consilii et fortitudinis est, potens in opere et sermone, in regalibus consiliis et negotiis ecclesiasticis acceptus et efficax, plurimumque tam ipsi archiepiscopo, quam omnibus provincialibus episcopis necessarius ad reprimendam et repellendam ab Ecclesia Dei insolentiam malignorum. Desideratur autem regressus ejus ab his qui in terra prudentiores sunt, et si quis adversus eum furtiva malignitate submurmurat, non tam charitate quam invidia, nec tantum delictis ejus quantum suspecta magnificentia commovetur. Dominus personam vestram Ecclesiæ suæ per tempora multa conservet incolumem.

VII.

AD EUMDEM.

Litteras jamdudum optatas (5) vestræ timidus offero majestati, quia diu est quod coram vestra non apparui sanctitate. Venturus autem fueram revera jam tertio, nisi me fallax invidi casus importunitas impedisset, quæ (6) tribus annis jam hoc propositum meum ad contrarios rapuit violenter eventus. Primo siquidem per bella Francorum, deinde per insperatum comitis Andegavensis interitum, novissime per regiam quæ in filium ejus ira recruduit, ad quam non solum civitatis nostræ, sed ipsius etiam ecclesiæ limina tremuerunt. Verum nunc respirandi fiduciam præstant (7) tum partis nostræ justitia, tum ducis nostri virtus illustrior, quæ gladios hostium quandoque perterruit, et ad pacis inclinavit affectum. Cum igitur, Deo volente, sublata fuerit, vel dilata turbatio, nihil poterit incolumem retinere, quin me quamcitius pedibus vestræ sanctitatis advolvam, gratissime suscepturus omnia, quibus moram meam, quantumcunque excusabilis appareat, vestra paternitas increpabit. Neque enim

(2) B. om. *ingenuæ*.
(3) Hæc et quæ sequuntur epistolæ in editis et in C. ad papam Adrianum inscriptæ sunt: primus eas Eugenio ex conjectura restituit Bouquet in *Scripp. Franc. Collect.*

(4) B., *impotentia*.
(5) B., om. *optatas*.
(6) B., *quo*.
(7) B., *parant*.

apud eum audeo desperare de venia cujus benignitas manifestæ excusationis impotentiam non excludit. Iterum autem ex veteri procedit audacia, quod venientem ad vos venerabilem et dilectum fratrem nostrum episcopum Constantinum precibus commendare præsumo, quamvis pro eo plurimum facere videatur ad gratiam, quod inter initia novi episcopatus nihil faciendum potius reputavit quam Romani pontificis gratiam quærere seque totum familiaritati Romanæ Ecclesiæ eo devotius quo velocius mancipare.

VIII.

AD DANIELEM PRIOREM S. BARBARÆ.

Ad gerendam sollicitudinem domus tuæ non pro tua te, frater, virtute vocavimus, sed pro divinæ fiducia bonitatis, quæ his qui ad regimen animarum pure vocantur et humiliter obedire consentiunt, uberiorem largiri gratiam consuevit. Sicut autem non debebas te non vocatus ingerere, ita vocatus recusare non debes, quia non minus delictum tumor inobedientiæ quam zelus ambitionis importat. Quod si non ex tumore, sed ex humilitate potius, sicut putas, et timore desistis, pusillanimitatem hæc mihi sapit humilitas, quæ tanto (8) studiosius devitanda est quanto magis periculo desperationis accedit. Sed et si qua unquam ratione ab hac vocatione fueras absolvendus, non debuisti apud fratres tuos, nec apud auctoritatem nostram litteris excusari, nec propriæ voluntati, cui te renuntiasse cognoscis, morem gerere, sed personam tuam, quæ quodammodo (9) magis nostra quam tua est, pedibus nostris humilis et devotus offerre, fratrumque tuorum trahi desideriis et mandatis pontificalibus inclinari. Porro mora tua rerum temporalium, et (quod gravius est) periculum continet animarum, quia incustoditas oves luporum incursibus esse constat expositas, detrimentumque omne ab eo requirendum est, qui debitam custodiam detrectat aliquibus occasionibus adhibere. Veni igitur, quoniam cum ipso onere gratia tibi divina concrescet, et nos personam tuam et domum ipsam solita vel majore etiam charitate fovebimus. Et si qua forte intrinsecus difficultas emerserit, ego in manu forti ante faciem tuam protinus omnia complanabo. Veni, inquam, et infra octavam diem post acceptionem præsentium litterarum iter aggredere, nullasque in veniendo causas dilationis admittas, nisi quas necessitas invincibilis vel enormis damni evitatio suggesserit admittendas. Quod si non feceris, exinde te tanquam inobedientem episcopali auctoritate ab omnium ecclesiarum introitu submovemus.

IX.

AD ARNALDUM BONÆVALLENSEM ABBATEM.

Venerabilis frater et amicus noster Philippus abbas infirmitatem vestram cum magna nobis amaritudine nuntiavit, affectum animi lacrymarum testimonio prosecutus. Quod verbum primo statim auditu tanto nobis acerbius exstitit, quanto proxime de vestra fueramus præsentia gratulati. Cœperunt igitur occurrere mihi quæ de vestra dilectione jucunda provenerant, et si quid simile in futurum sperabatur, semperque discurrens inter utrumque consideratio vim mœroris augebat. Occurrebat siquidem mihi charitatis vestræ sanctum illud dulceque colloquium, quo prævaletis auditorum mentes rerum erudire solertia, et aures jucundi sermonis suavitate mulcere. Recordabar quantam vobis scribendi gratiam bonitas divina contulerat, in qua nescio an magis quis sententiarum fructum, an dicendi peritiam debeat admirari. Hæc enim apud vos tanta sibi invicem paritate respondent, ut neque rerum majestas verborum coarctari videatur angustiis, nec sermonis dignitas aliqua sententiarum excellentia prægravari, in his sane quæ vel intellectus concipere, vel humana facundia sufficit explanare. Palam est de illius hoc processisse doctrina, cujus spiritus familiarium mentes et linguas tam notitia veritatis quam affluentia sermonis illustrat. Denique dolor in miserationem conversus est, dum incommoda vestra laboresque contemplor quibus innocentiam vestram sollicitudo domestica et persecutoris immanitas incessanter affligunt. Sed et de proximo sperata tranquillitas, quasi de manibus videbatur erepta, ut omnem vobis de præsenti crederetur fortuna requiem invidisse. Potiorem tamen requiem, sicut præsumitur, vobis resolutio contulisset, quia regem in decore suo viderent oculi vestri, ut adimpleret vos lætitia cum vultu suo quem propter se tot ad præsens tribulationibus passus est infestari. Nobis autem jucundum est vestra vel ad modicum tempus frui præsentia, vestro recreari colloquio, vestro consilio relevari, quoniam vestra, si dilata est vobis retributio, non aufertur, sed reposita vobis est in tuto corona justitiæ, depositumque fidele quod suum est suo tempore qui commisit agnoscet. Dum igitur his super statu vestro considerationibus mea mens compassione debita raptaretur, subitus tanquam ex insperato morbus obrepsit, ut facile credi posset vestræ partem infirmitatis in me compassionis affectio transfudisse. Hæc tamen est privata passione sublata compassio, sed utrique prospiciens animus duplici cœpit statim incommodo laborare. Visitavit igitur utrumque misericors et miserator Dominus, et utrique ea ratione beneficium sanitatis indulsit, quia alter sine altero perfecte sanari minime potuisset. Vobis ergo servatus sum, vestra mihi nihilominus sapientia reservata, ut secundum legem Christi *alter alterius onera* invicem supportemus (*Gal.* VI), et secundum exuberantem charitatem alter alterius se totum gaudeat utilitatibus impendisse.

(8) B. *quanto*.

(9) B. *om. quodammodo*.

X.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM CUM ESSET CANCELLARIUS.

Bandinum vestrum ad regem usque perduxi, qui dignationi vestræ gratias agens, eum majori procuratori domus suæ tradidit informandum, ut idem ei et necessaria provideret, et inter alios nobiles eum regalibus obsequiis familiarius adhiberet. Et ille quidem imperata diligenter exsecutus est, sed etiam imperium quandoque eleganti præcurrit ingenio, promptus ad omnia quibus debet ingenui adolescentis industria collaudari. Sive igitur aucupationi, seu venationi, quibus studiis rex multum (10) insistit, seu rebus bellicis intenderetur, regios decursus indefessa celeritate prosequebatur: cæterisque pigritantibus non solum regi, sed et omnibus qui cum ipso erant vigilanter assistebat, tanquam si uniuscujusque esset specialiter obsequio deputatus. Unde plurimam apud regem et apud omnes laudem et gratiam impensa sedulitate promeruit. At, si de moribus ducitis inquirendum, Gallicanam perosus incontinentiam severitatis Italicæ modestiam conservavit, vestræ memor per omnia disciplinæ. Non eum reddidit sermo petulans vel effusus infestum, non regales deliciæ (11) fortioris adolescentiæ robur emollierunt, non opinionem ejus aliqua respersit infamia, sed testis conscientiæ pudor ad omnem aspectum et omne alloquium faciem ejus casto laudabilis verecundiæ rubore suffundit. Atque hæc mihi quandoque ad curiam redeunti per plerosque comperta sunt, sed gratius habui quod hæc et alia de ipsius ore regis accepi. Adjunxit enim nullum inter tot nobiles tantæ industriæ tamque bonæ indolis puerum se habere, magisque ipsum in agnoscenda domus regiæ disciplina parvo tempore profecisse (12) quam alii triennio profecissent. Compertum se habere puerum nobilis esse prosapiæ, cujus ingenuos mores ultro tam prudentia quam benignitas innata formaret. Placere sibi si apud eum aliquandiu moraretur, vestro tamen remittendum arbitrio, quam primum æstivalis intemperantia præterisset. Existimabitis fortassis quæ scribo fallaces esse blanditias; sed nec sapientem fallere tutum est, nec mendacio convenit labia pollui sacerdotis. Vale.

XI.

AD G. MONIALEM.

Quoties litteras tuæ devotionis accipio, causam mihi mœroris afferunt, et ad te semper amplius diligendam sinceræ flammam charitatis accendunt. Et causam quidem mœroris afferunt, quoniam repræsentatur menti meæ frater ille meus, quem viventem speciali præ cæteris amore dilexi, cujus quanto vita mihi jucundior exstitit, tanto defuncti lacrymosa recordatio plus doloris importat. Requiescebat in eo spiritus meus, quia ipsum vere me alterum poteram reputare, cui me et ipsum mihi non carnis identitas, licet ex eadem stirpe procederet, sed inseparabilis consentientium unitas asciverat animorum, semper alteri collibuit quod alteri collibebat; nec tam suum alter quam alterius attendebat affectum, ut illius magis quam suo semper afficeretur incommodo, vel commodo lætaretur. Sublata est mihi animæ meæ eo decedente pars altera, et intra secretum pectoris inane quiddam præcordia sentiunt, quoniam spiritus integritas, potiore sui parte diminuta, languescit. At vero ad te, sicut dictum est, amplius diligendam flammam charitatis accendit, quod hujus te doloris sociam et vicariam fraternæ dilectionis agnosco. Inter te enim et ipsum, cum adhuc esses septennis, parentum interventu contracta fuere sponsalia, dum illi sibi de humano conjugio nova amicitiarum fœdera compromittunt, et grata proventuræ sobolis pignora contemplantur, et humanæ quidem cogitationes ad humanos libere disponuntur affectus, sed omnis est inanis affectio, cui non desideratos divina bonitas largitur effectus. Dum enim thalamus illi nuptialis et conjugalis puellæ maritales destinantur amplexus, quam nobilitas generis, quam formæ gratia, quam denique virginalis commendabat integritas, divina sepulcrum illi depositio præparabat, ut de flore juventutis in pulverem, de gloria pulchritudinis et virtutis in putredinem solveretur. Felix tamen ille, si prior, imo quia prior cœlestem thalamum ingressus est, ut adeptam mansionem dilectæ suæ quandoque communicet, et ad Agni nuptias pariter introducti, in conspectu ejus copulari (13) valeatis et in lætitia delectari! Felix tu, quæ corporales aliquando superasti (14) lascivæ voluntatis illecebras, quam ab ejusdemmodi contactu zelus divinæ bonitatis conservavit intactam, ut munere tibi perpetuæ virginitatis indulto, *Agnum* sequi *quocunque ierit*, et spirituale illud canticum possis cum assignatis millibus decantare! (*Apoc.* 14.) Non ergo tibi sublata sunt, sed immutata sponsalia, ut jam non homini, sed Deo spirituali copula conjungaris, cujus desiderabilis te foveat et astringat amplexus, ut sit læva ejus sub capite tuo, et dextera ejus amplexetur te (*Cant.* VIII, 3).

Tui itaque studii erit apud hunc, ad quem toto corporis obsequio, tota anima devotione conversa es, devotius illum precibus commendare, quia zelum hujus habita pro illo supplicatio non offendet. Novit enim inter te et ipsum nihil carnalis intercessisse commercii, novit quia animus tuus in illa ætate nulla potuit concupiscentiæ macula deformari. Non est ergo quod invideat, non est quod te minus reddat acceptam, sed potius in te castum tam piæ dilectionis approbabit affectum: scio sane quam studiose id agas. Neque enim illius apud te potest præteriisse memoria, quem defunctum non minus spirituali con-

(10) B., *multus*.
(11) B., *divitiæ*.
(12) B., *processisse*.

(13) C., *epulari*.
(14) C., *sperasti*.

templaris intuitu quam viventem corporali mirabaris aspectu. Porro quanto sincerior exstitit, tanto diuturnior sanctæ dilectionis affectio permanebit. Amor enim quem corruptarum carnium generant passiones, corruptioni semper obnoxius, quanto difficilius in principio regitur, tanto postmodum facilius evanescit, adeo ut plerumque convertatur in odium, et voluptas amaritudine compensetur. Sed et imperfectus est, multisque declaratur indiciis ipsum ex vera charitate non nasci, quoniam tanto minus singulos necesse est diligas, quanto hunc in plures patieris affectum. Sed et qui diligitur sine querela participem non admittit, quoniam sibi derogatum reputat quidquid alii senserit impertitum. Sed incorruptibilis amor de ipsa sinceri spiritus veritate procedens, quanto fuerit dilatatus in plures, tanto majus de effusione contrahit incrementum, nec invidiam participatio generat, sed insolubilem sanctæ inter omnes concordiæ firmat amplexum. Hac igitur præsentem sponsum tuum charitate complectere, eumque non oculis corporis inquire, sed cordis, ut speciem ejus, quoniam speciosus est, intueri, et suavitatem ejus possis, quoniam suavis est, degustare. Age etiam gratias incessanter, quoniam spiritui corpus servavit intactum, ut puritas invicem puritati respondeat, et tu ei perpetuum valeas integritatis offerre.

XII.

AD DOMINUM PAPAM ADRIANUM.

Lator præsentium magister Simon miserabiles ad apostolicam sedem portat injurias, quarum, si ille locus episcopum habuisset, audita a vobis prius esse debuerat vindicta quam culpa. Audite eum, et injurias ejus, imo vestras, severitate debita vindicate, ne hujusmodi adversus apostolicam sedem insolescat audacia, præsertim cum in partibus illis in contemptum ejus pleraque jam incipiant germina pullulare. Occurrendum est igitur, ne tractu temporis impunita malignitas convalescat, et vires iniquitati dissimulatio vestra, vel indulgentior gratia subministret. Jam enim nomen apostolicum, quod hactenus in terra illa reverentiæ fuerat et terroris, in causam scandali versum est, et contemptus, nec appellantem provocatio liberat, sed in se potius vehementiam judicis exacerbat. Sensit hoc iste, qui, propter appellationem reclusus in carcerem ac miserabili tortus inedia, nec apud tyrannum sine pecunia, nec apud episcopum sine detrimento causæ potuit liberari. Et ego quidem pro causa ipsius obnoxius supplicare decreveram, sed apud misericordiam vestram facile causam declarata perorabit afflictio, et apud gratiam vestram intercessio nostra solito congaudebit effectu. Verum privatæ communis causa præponderat, quoniam de Ecclesiæ Dei libertate tractatur, nec jam spes restat ulla refugii, si in irritum deducta fuerit apostolicæ protectionis auctoritas. Vindicate igitur, ne forte (quod absit!) procedat temeritas in exemplum, sed clarius audita correctio imperitiam doceat et compescat audaciam.

XIII.

AD DOMINUM PAPAM ADRIANUM.

Pro causa ex mandato vestro dirimenda, quæ inter abbatem Gemmeticensem et monachos vertebatur, ad ipsum monasterium usque descendimus, ut nobis facilius de proximo facies Ecclesiæ et rerum veritas innotescere posset, ac sine sumptu et labore partium ipsa commodius controversia terminari. Cæterum in quamcunque partem debeat culpa conferri, certum est monasterium antiquum et nobile miserabiliter in spiritualibus et temporalibus defecisse, tantusque inter abbatem et monachos omnes, exceptis tribus vel quatuor, zelus exarsit, ut in omne tempus de reformanda inter eos concordia desperetur. Tot enim in ipsum turpitudines publice protulerunt, ut necesse sit semper utramque partem de vera alterius gratia dubitare, quoniam, quiescente fortasse litigio, odiosa probrorum memoria non quiescet. Proposuerunt siquidem adversus eum tria capitula, primum de turpi et innaturali incontinentia, secundum de Simonia, tertium de dilapidatione, per quam non tantum ad inopiam, sed et ad extremam inediam se dicebant esse deductos. Ne vero confusionem faceret multitudo, si de tribus promiscue tractaretur, elegerunt primum illud de incontinentia capitulum, super quo septem accusatores monachos sacerdotes, et novem postmodum testes monachos itidem, sed diversorum ordinum produxerunt. Quorum diligentius explorato testimonio, cognovimus quinque singulos de singulis actibus singulare testimonium perhibere, nec aliquem eorum aliquid cum alio percepisse, sed per se sigillatim unumquemque quod dixerat invenisse. Duorum autem qui in unius actus attestatione producti sunt, reperimus alterum laicum nullius ordinis, olim militem, ideoque ad exhibendam in presbyterum criminis probationem minus idoneum. Alter vero cum eo detracto solitarius remaneret, a nobis est minus sufficiens reputatus. Porro de duobus novissimis qui similiter in unius, sed alterius actus testimonio processerunt, alter subdiaconus et adolescens inventus est, qui et ipse cum ob ulteriorem abbatis familiaritatem suspectus esse fratribus incæpisset, se nihil inhonestum de abbate percepisse constantissime coram omnibus affirmavit. Unde pro minori ætate, et ordine et inconstantia sermonis exclusus, socium nihilominus solitarium fecit, licet illum quoque lascivius se gessisse et pars adversa diceret et fama consentiens prædicaret. Quibus omnibus diligenter auditis et cognitis, visum est nobis ex sententia cuncta quæ processerant, non ad probationem, sed ad præsumptionem posse proficere, quia probationis privilegium solitaria testimonia non merentur. Quia igitur præsumptioni standum est, donec in contrarium probetur, abbati est a nobis adjudicata purgatio, septima quidem manu, trium scilicet abbatum et trium monachorum sacerdotum notæ, opinionis et nominis, quorum juramentis vulneratæ famæ necessarium posset remedium comparare. Appellatum

est ergo a monachis ad octavas Pentecostes. Apostoli postulati et traditi, partibusque mandatum ne interim ab eis appellati nominis apostolici reverentia læderetur.

XIV.

AD MAGISTRUM PETRUM HELYE.

Si ab adolescente nostro laudabilis indoles et industria sperata defecit, certus sum a magistro nec doctrinam nec diligentiam defecisse. Debueram vobis, si se tractabilem præbuisset, sed pluris me constituit fluxa ejus et repugnans insolentia debitorem. Quanto enim in eo prosecutio vestra minus invenit obsequii, tanto plus laboris impendi, plus molestiarum oportuit sustineri. Est igitur voluntas nostra quod redeat, ut tam a nobis quam a Patre fratribusque correptus, possit ad vos aliquando mutata in melius voluntate reverti.

XV.

AD ARNALDUM BONÆVALLENSEM ABBATEM.

De adventu vestro nihil audieram priusquam vester ad me nuntius pervenisset. Neque enim videram dominum Ebroicensem, sed eadem die ipsum litteras vestras Turonum quo ad regem veneramus accepi, litterarumque brevitatem jucunda communis amici supplevit oratio. Gavisus sum de incolumitate vestra, gavisus de peregrinationis proventu, gavisus quod vestram prudentiam et honestatem honore debito Romana recognovit Ecclesia. Ad cumulum tamen exsultationis accessit quod in proximo visitare nos dilectio vestra constituit, ut et mutuis exhilaremur aspectibus, et jucundis alternæ collocutionis affatibus delectemur. Communicabimus etenim quæ nos interim blanda vel aspera contigerunt, quoniam hæc inter amicos communicatio movet affectus, ut prospera quidem propter congratulationem dulciora faciat et adversa per compatientiam leviora. Porto siquidem levius quod alius mecum pari compassione supportat, ipsamque inter amicos facit exuberare lætitiam conscia participatio gaudiorum. Quanta igitur possum acceleratione festino, Lexoviumque ipso Kal. Mart. die, Domino volente, perveniam, ibidem per dies aliquot vel in vicinia moraturus. Nuntium autem vestrum per aliquantulum temporis moleste (15) detinui, quoniam incertum me de reditu meo gravia, quæ inter reges vertebantur, negotia detinebant.

XVI.

AD RADULFUM DE DICETO LONDONIENSEM ARCHIDIACONUM.

Audivi te causa studiorum Parisios advenisse, audivi et lætatus sum : lætatus equidem, ut ejus quem diligebam præsens me lætificaret aspectus et jucunda collocutionis alternæ collatio delectaret. Optabam quoque ut aliqua exhibendi tibi officii refulgeret occasio, cujus me dudum merita prævenerunt. Licet enim solum veritas amicitiæ requirat affectum, liberale tamen obsequium non excludit, sed eo potius illustratur, quoniam, ut ait sanctus ille, « probatio dilectionis exhibitio est operis. » Movet autem quod cum secundo jam veneris, noluisti ad amicum nec ad momentum etiam declinare, neque saltem per cursorem debitæ salutationis alloquium paucis consignatum apicibus destinare. Hæsi diutius, quotiesque ab illis partibus aliquis apparebat, divinabam quod ille mihi jucundum Radulfi mei nuntiaret adventum. Frustratus toties, ex hoc nunc nihil audeo divinare, sed charitatem tuam duxi litteris præsentibus, si forte obdormierit, excitandam, aut, si quem forte concepit falsa suspicione languorem, de perseverantiæ meæ nuntio convalescat. Noveris enim nihil tibi apud me de pristina charitate periisse, sed quasi duplicatus amor est, cum eum tibi mea mens cogatur exsolvere quem aliquando duobus impendebat affectum, sublatus siquidem est e medio communis amicus noster Rad. de Flur., qui dimidium animæ meæ videtur moriens abstulisse. Ipsius mihi semper est colenda memoria; ipsius amor semper, quibuscunque modis id fieri potuerit, instaurandus. Duobus autem modis defuncto vicem amicitiæ judico rependendam, ut primo scilicet pius apud Deum intercessionibus adjuvetur, secundo hi quos ipse dilexerat dilectione vicaria diligantur. Inde est quod amor noster ab illo in te quasi quodam hæreditariæ successionis jure transfusus est, ut jam te non simplici, sed duplicato complectar affectu. Tibi enim præ cæteris hæc est deferenda successio quem ille præ cæteris diligebat, tibique eam quasi quodam testamento specialis amicitiæ prærogativa consignat. Gere igitur suum amicitiæ morem, certisque clarescat indiciis ipsam novas vires de nova duplicatione traxisse. Scribe autem interim aliquid, ut in alterius utriusque videar suscepisse sermonem. Injunge quod vis, ut in altero utrique videar obsequium præstitisse ; visita nos, ut possim utriusque personam in altero contemplari. Scribe, inquam, quia si scripseris, hoc ipsum tibi studii poterit augere materiam, nec propositi operis provectum impediet aut proventum. Injunge aliquid, ut aliqua amicitiæ perseverantis argumenta procedant, quia eam efficacius comprobat petendi fiducia quam liberalitas offerendi. Visita nos quia te, cum desiderium nostrum, tum loci propinquitas, tum etiam solemnitas invitat. Dominus quoque Willelmus de Ver ex promissione tenetur ut veniat ; vobisque invicem solatiari poteritis et nobis sanctæ solemnitatis gaudia duplicare. Valete.

XVII.

AD PAPAM ADRIANUM.

Adolescens quem ad accingendum militiæ cingulo vestra mihi dignatio commendavit, cum divertisset aliquatenus, quia securum per urbem transitum non habebat, infirmatus rediit, tantique incendio caloris accensus est, ut de salute ejus timendum plurimi credidissent. Viribus tamen de hilaritate promissæ instructionis assumptis, ad Milonem vestrum et Patrem Radicosium usque perductus est. Plurimumque pater super ægritudine filii de beneficii vestri gratia

(15) B., *modeste.*

solamen accepit. Cum vero adolescenti requiem suasissem, et ego ei per assignatam personam nihilominus fidem debitæ promissionis implerem, venire semper usque ad condictum locum simulata valetudine apud indulgentiam paternæ pietatis obtinuit. Sane cum in via non declinaret (16) infirmitas, sed importuno semper ascensu morbo morbus accederet, veritus sum ne quod de diuturnitate præcavisse putaveram, ex ipsa mihi brevitate temporis eveniret. Expertus sum affectiones animorum plurimum conferre vel auferre corporibus, sæpiusque de earum qualitatibus ipsorum vel periculum procedere vel salutem. Ferebatur enim animo magis quam corpore, quia vires corporis animi restaurabat hilaritas, fortiusque trahebatur desiderio quam ægritudine tardaretur. Pervenimus itaque Lucam, ubi, sicut apparuit, infra decem dies vel plures arma coaptari non poterant, nec is cui parabantur, quoniam in lectum decubuerat, percipere potuisset. Porro miles quidam, qui mihi a patre fuerat assignatus, cœpit utilius de necessitate consilium, habitaque omnium ratione petiit sibi in eam causam XL. libras Pruveniensium (17) numerari. Affectabat enim meliores equos longiore tractu temporis explorare, cæteraque omnia quanto spatiosius, tanto commodius comparare, quoniam repentinos emptores sæpe circumvenit sagax astutia venditorum. Acquievi libentius; neque enim poteram incertam pueri valetudinem exspectare, nec esset mihi tutum morari diutius, ne prænuntiato adventu meo mihi inter vias insidiæ pararentur. Adjeci autem nomine expensarum ad moram reditumque quod oportuit, ne de eo quod ad aliud destinatum erat aliquid detrahere necessitas aliqua coegisset. Visi sunt mihi multas vobis super beneficio vestro gratias habuisse, mihique ipsi ab eis sunt grates exhibitæ quasi de reliquiis et vestrarum plenitudine gratiarum.

XVIII.

AD JOANNEM NEAPOLITANUM ET WILLELMUM PAPIENSEM CARDINALEM.

Audita sanctæ Romanæ Ecclesiæ turbatione condolui, quia dolorem matris audire sine compassione non poteram filius spiritualis (18). Mihi enim dolor ille specialius incumbebat quem ipsa semper hactenus tanta charitate dilexit, tanta familiaritate dignata est, tot beneficiis et honoribus illustravit. Postmodum autem audito in cujus personam omnium fere vota convenerant, mœrorem gaudio, plorationem cithara, vocem planctus organo commutavi. Gavisus siquidem sum paucos a generali concordia descivisse, quorum numerus nihil aut parum unitati Catholicæ poterit derogare. Gavisus, inquam, quia ei rerum summa commissa est, per quem facile re[illegible] libertas Ecclesiæ creditur et honestas. [illegible] non fuit interim otiosa devotio, sed apud [illegible] oculis Deus mihi dedit aliquid auctoritatis et gratiæ, causam Ecclesiæ peroravi, et principem nostrum regem Anglorum in favorem patris hujus primus et solus adhibito quod oportuit instantiæ confirmavi. Profecto venissem jam ad pedes apostolicæ beatitudinis amplectendos et miscendum desiderabile cum vestra charitate colloquium, nisi, belligerante in partibus nostris principe, multis me importunitatibus necessitas improba detineret. Vestræ itaque benignitatis erit et gratiæ absentiam meam interim apud eum vestra supplere præsentia obsequiumque meum, si aliqua videbitur parte opportunum, offerre, quoniam ad omne quod paucis mihi fuerit apicibus indicatum, paratus sum ei et vobis tota devotione totam impendere facultatem.

XIX.

AD ABBATEM S. EBRULFI

Scire debetis omnes obligationes prædecessoris vestri in personam vestram recta via transisse quibuscunque monasterium vestrum in decessu ipsius exstitit obligatum; sed et easdem obligationes, si forte fuerant, religione qualibet interveniente firmatæ, eidem vinculo vos credatis obnoxium, quem in locum illius successisse constat, et omnes tam utilitates quam onera monasterii suscepisse. Propter quod Hugonis et Drogonis de Cambri (19) graviter instantia nos infestat super pecunia quam prædicto prædecessori vestro totique capitulo crediderunt (20), cujus solutionem certum est ipsum et universitatem totam fide per vicarias manus corporaliter interveniente firmasse. Ad majorem quoque cautelam decem de fidelibus monasterii pari vinculo se nihilominus astrinxerunt, quos scilicet creditorum providentia magis idoneos credidit ad solvendum. Postmodum vero qua fide, qua diligentia negotium vestrum gesserim apud eos, vestra præsentia recognovit, cum vobis et usuras remitti fecerim, et necessitatem solutionis in duorum annorum curricula prorogari. Cumque nulla inter vos posset, nisi me interveniente, provenire concordia, obligavi me pro vobis, promisso scilicet quod suo tempore fidem debitam facerem, placitis conventionibus exhiberi. Porro sanctitas vestra minorem meritis meis gratiam retulit, minorem episcopali reverentiam detulit dignitati, minusque opinioni suæ, minus fidei fratrum salutique prospexit. Quid enim, si semel consensit, universitas obligari? nunquid reatus abbatis, aut depositio potuit eos ære alieno quod contraxerant, fideque super ipso præstita liberare? In vos tamen hæc potius quam in ipsos debet culpa conferri, cum, eis circa spiritualia propensius occupatis, ipsi fidei et diligentiæ vestræ suam et potestatem crediderint et salutem. Quod si vos curam animarum suscepistis bona fide gerendam, ad conservandam fidem eorum principaliter intendere debuistis, præsertim cum hujusmodi transgressio soleat criminalis etiam in sæcularibus æstimari. Super quod si igno-

(16) B., [illegible]
(17) B., [illegible]
(18) B., [illegible]

(19) B, *Cambium.*
(20) B., *crediderit.*

rantiam eorum simplicitas fidelis excusat, in vos tam vestra quam ea quæ eorum futura esset, si rescissent, jure culpa transfertur, duplicisque reatus duplex vos constituit negligentia transgressorem. Accedit quod prudentiam vestram semel iterumque commonui ut creditores exorare, adhibita etiam nostra intercessione, velletis : quod facile fieri poterat, ut solis precibus salva vobis adhuc esse posset et utilitas et honestas. Redite igitur ad cor, et contemptum hunc consilio meliore deponite, fidem nostram et vestram et fratrum vestrorum ab hac, si etiam est calumnia, liberate, quoniam res ista plurimam opinioni vestræ jam intulit læsionem, et si fortassis non abstulerit conscientiæ puritatem. Quod si veteri proposito decrevistis insistere, me quidem mendacem promissionis existere non oportet; sed ubi consilii mansuetudo non proficit, manum fortitudinis convenit adhibere. Studii itaque vestri sit infra proximum Pentecosten satisfacere, sicut in nostra fuit præsentia constitutum. Alioquin ex ea die fraternitatem vestram ab officio altaris noveritis ea qua præeminemus auctoritate suspensam; fratrum vero vestrorum conscientiæ relinquo quomodo manus offerant ad altare, si non fuerit creditoribus satisfactum, quibus ipsi se, etsi non propriis, vicariis tamen manibus astrinxerunt.

XX.

AD EUMDEM.

Pro Willelmo monacho olim nos fraternitati tuæ semel et iterum scripsisse meminimus, ut eum in monasterio tuo, in quo professus est, reciperes, et paratum ad omnem humilitatem et obedientiam benignitate debita confoveres. Quod si adversus eum fraternitas tua aliquid haberet, quominus recipiendum esse decerneres, id ipsum nobis assignato tibi loco et tempore congruo demonstrares, ne aut ipse sine culpa societate collegii privaretur, aut quies fratrum importuno reprobandæ personæ turbaretur accessu. Ovis enim ad ovile potius humeris est reportanda pastoris quam luporum morsibus exponenda, ad cujus salutem impretiabilis ille Christi sanguis effusus est et institutionis evangelicæ doctrina concurrit. Nos vero, cum tu nec monachum juxta mandata reciperes, nec post secundam etiam vocationem nostro te conspectui præsentares, ne in contemptum episcopalis reverentia verteretur, ad veniendum te mandato severiore compulimus, prædicto fratri de exclusione, nobis de inobedientia responsurum. Postmodum tamen, ne quid motu quolibet facere crederemur, nosti quanta injuriam nostram facilitate remisimus, ut et tu exemplo nostro posses ad misericordiam invitari. Tu vero quam durum te et inexorabilem præstiteris meministi, asserens sæpe dictum fratrem publica totius capituli sententia condemnatum exisse, pro delicto quodam, quod, sicut aiebas, secundum privatas institutiones vestras veniam non meretur. Ille vero cum delictum modis omnibus sententiamque capituli pernegasset, innocentiam suam testimonio capituli cum omni, sicut visum est, securitate commisit. Placuit itaque nobis, consilio magnorum virorum qui aderant, ipsum et religiosas ad capitulum vice nostra destinare personas, per quas nobis exquisitam remitteret attestatio publica veritatem. Tu autem in absentem testimonium dici multa instantia postulabas, nec te permissurum pro nobis ipsum vel capitulum intrare vel aliquid quod ibi diceretur audire, cum in inquisitione criminis reos præsentes esse oporteat et omnem eis audiendi et respondendi copiam indulgeri. Super quo, quia de sæpe dicti fratris crimine noluisti nos facere certiores, necesse habemus ipsum interim innocentem reputare quem nec propria confessio nec attestatio quælibet aliena convincit. Neque enim ipsum pro simplici delatione tua condemnari canonicus ordo permittit, præsertim cum te eum aliquando exosum habuisse constet, nec adhuc rancorem veteris iracundiæ sepelisse. Per præsentia itaque scripta tibi mandamus ut eum in claustro cum cæteris fratribus sine dilatione, salva omni pristini status sui integritate, recipias, nec ullis eum molestiis inquietes, sed tanto cum benigniori charitate confoveas quanto ipsum es severiori vehementia persecutus. Ad benigni siquidem Patris amplexum filialis devotio convalescit, et sicut odia provocantur injuriis, sic benignitate gratia comparatur. Quod si fraternitas tua præsentibus detrectaverit obedire mandatis, ab altaris officio te noveris ea qua tibi præeminemus auctoritate suspensum, donec et fratri de injuria, et nobis sit de contemptu ordine judiciario satisfactum. Nosse siquidem debes in eo qui religionem professus est, inobedientiam crimen esse, ipsumque ad exactissimam diligentiam teneri, qui obedientiam prælato suo viva voce et scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutiferæ crucis impressione signavit.

XXI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM DE PROMOTIONE SUA.

Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui Ecclesiam suam, immaculatam scilicet sponsam dilecti Filii sui, mirabili semper benignitate diligit et conservat. Licet enim ipsam aliquibus quandoque vexari patiatur injuriis, facit tamen cum tentatione proventum, ut possit sustinere (*I Cor.* x), nec unquam portas inferi adversus eam prævalere permittit (*Matth.* xvi). Neque enim expedit ut continuæ prosperitatis status eam insolentem reddat vel otiositas negligentem, sed humilitatem conservet afflictio et vexatio tribuat intellectum. Et ei quidem omnia cooperantur in bonum (*Rom.* viii), dum ipsa tanquam aurum in fornace probatur (*Sap.* iii); et ad augmentum coronæ cuncta proficiunt, dum eam vis adversitatis fortiorem reddit et malignitatis infestatio cautiorem. Ipse vero miserator et misericors Dominus ad tempora tribulationis viros virtutis et consilii providet et præformat, qui temeritatis audaciam repellere valeant et malignitatis astutiam noverint declinare. Quod in sanctæ et gloriosæ recordationis Innocentio papa satis evidenter appa

fuit, qui extollentem se adversus omne quod dicitur aut quod colitur Deus (*II Thess.* II) dejecit hæreticum, quem nobilitas generis, quem divitiarum cumulus, quem peccatrix eloquentia, quem prudentia sæcularis, quem denique sæcularium hominum favor publicus attollebat. Prævaluit tamen (21) in athleta Dei veritas falsitati, et humilitati robustæ superba cessit ambitio, et de iniquitate justitia triumphavit. Vidimus siquidem ipsum exaltatum et elevatum, sicut cedros Libani, et transivimus, et ecce non erat; quæsivimus, et non est inventus locus ejus (*Psal.* XXXVI), quia nec inter mortuos tumulum neque titulum meruit sepulturæ. Dominus autem sublimavit cornu Christi sui, ut in eo unitas Ecclesiæ reformari posset, et regnum ipsius omnibus dominari. Memini ego, nec id a vestra reor excidisse memoria, quanta ad mandata ejus principes reverentia moverentur, quam sublimis exstiterit, quantaque majestate refulserit Ecclesia, quantum in diebus ejus religio munda et immaculata profecerit, adeo ut plures hodie religiosorum deserta contineant quam ferarum olim habuerint bestiarum. Arbitrabatur ille ad regendos homines utendum potius sobriæ severitatis disciplina quam remissæ misericordiæ lenitate, Deo potius quam hominibus placere desiderans, ne ob gratiam hominum coram Deo posset contemptibilis apparere. Unde et virtus ejus semper inter adversa major enituit, nec tanta postmodum prosperitatis ejus insignia claruerunt quanta præcedentis adversitatis adhuc magnalia celebrantur. Neque enim confidebat in homine, neque carnem ponebat brachium suum (*Jer.* XVII), sed potius confidebat in Domino; et erat Dominus fiducia ejus. Porro schismata hæc in Ecclesia Romana frequentius accidisse etiam Lateranensis palatii picturæ demonstrant, ubi Catholicorum Patrum pedibus pro scabello schismatici præsumptores ascripti sunt, ubi superborum et sublimium colla Sapientia propria virtute conterit et conculcat. Quod sane ea ratione factum est, ut sanctis Patribus cedat ad gloriam victoriæ testis ascriptio, in qua præsumptores illi vel compressionis pœnam sustinent, vel præsumptionis veniam deprecantur. Unde et sancti apostolatus vestri cathedra sine scabello esse non debuit, sed nobiliore scabello debuit illustrari. Neque enim incerta vobis est aut longinqua victoria, sed humilitas verecundiæ vestræ punitur ad tempus, quæ congregatis in Spiritu sancto Patribus distulit obedire. Pari etenim culpæ tenetur obnoxius qui vocationem Domini prævenit, vel recusat oblatam. Redibit tamen in proximo, Deo volente, serenitas, et modica hæc ad radios veri Solis nebula dissolvetur, et redintegrata unitate Catholica ab omni parte pedibus vestris universitas fidelis occurret. Interim autem quæcunque cæteros studia remorentur, quibuscunque desideriis profana trahatur ambitio, quantacunque temeritate detestabilis erumpat invidia, ego, minor licet omnibus, non minore tamen gaudio quam cæteri gloriam vestræ promotionis amplector, et vos apostolum Christi, Petri vicarium, pastorem et episcopum omnium qui Christiano nomine censentur agnosco, et vobiscum Catholicam profiteor unitatem. Gaudeo itaque, quoniam desideratus dies, dies scilicet exsultationis, illuxit, quo revera restitutam credimus virtutibus gratiam, virgam vitiis, terrorem principibus, Ecclesiæ libertatem. Gaudeo, inquam, quia ex hoc nunc sermo Dei non erit alligatus, sed verbum ejus, quod in ore vestro verum est, quod impossibile credebatur, facili consummabitur (22) effectu.

Properassem igitur jam ad pedes vestræ beatitudinis amplectendos, ut ariditatem meam, quasi copiosior de proximo, benedictionis vestræ rigaret ubertas, nisi me zelus utilitatis vestræ maxime tenuisset: ex quo etenim promotionis vestræ auribus nostris veritas et oppositæ præsumptionis error innotuit, festinavi ad nostri notitiam principis id perferre, ut vacantem animum ejus favore vestro quibus debebam persuasionibus occuparem, ne nos qualibet occasione malignitatis astutia præveniret, facilius etenim est animos occupare vacantes quam ipsos a conceptis affectibus revocare. Hæsit ille aliquandiu, sed statim operante Spiritus sancti gratia confirmatus, nullum se alium quam vos suscepturum hilari constantia constantique simul hilaritate promisit. In quo, cum proxime de differenda vestra susceptione imperatoris litteras accepisset, cui discurrentibus invicem litteris et legatis, plurima videtur charitate conjunctus, ne preces ejus sprevisse et in præjudicium ejus festinasse videretur, generale quidem suppressit edictum, sed nequaquam manus aut linguam a litterarum nominisque vestri veneratione continuit, neque quemquam nostrum voluit continere. Arbitratus est siquidem minus valituram pro vobis edicti jactantiam quam operis veritatem. Firma apud eum est et indubitata vestri apostolatus auctoritas, atque in quamcunque partem cor prædicti principis fuerit inclinatum, iste procul dubio non sequetur errantem. Mei autem studii erit omnes circa eum quasi vigilias observare, ne ora loquentium iniqua convaleant; sed ipse in vestra, sicut semel incepit, obedientia perseveret. Felicem enim me, inquam, si unquam in hoc vel in alio beneficentiæ vestræ gratus inveniar, ut devotionis meæ saltem inter cæteros aliquando velit vestra dignatio reminisci! Vestrum quoque est, quoties refulget occasio, provincias omnes frequentibus visitare mandatis, ut ab omni parte nomini vestro et obedientiæ pariter assuescant, quia non erit qui vel litteras non recipere, vel mandatis audeat obviare.

XXII.

RESCRIPTUM DOMINI PAPÆ ALEXANDRI.

ALEXANDER episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri ARNULPHO Lexoviensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

(21) B., om. *tamen*

(22) B., *consummabit*.

Litteras a tua nobis prudentia destinatas, etc. *Vide in Alexandro III papa, ad an. 1181, inter Patrologiæ tomos mox edendos.*

XXIII.

AD ARCHIEPISCOPOS ET EPISCOPOS ANGLIÆ.

Quanta tempestate laboret Ecclesia atque in quanto videatur periculo constituta, vestra quos hic dolor tangit prudentia non ignorat. Et filii quidem Babylonis prospiciunt et exsultant, qui quasi certum suspicantes de procellarum quantitate naufragium, ad diripiendas sarcinas et ipsa navigii tabulata concurrunt. Nobis autem securitatem præstat divina promissio, qua portas inferi adversus eam prævalere non sinit, sed vexationis injurias victoriæ certitudo compensat. Neque enim desperationi locus est, ubi causam rectitudo commendat, et virtutem patientiæ firmat interim conscientia veritatis. Causæ siquidem nostræ nec ignota veritas est, nec incerta justitia, sed res luce clarior et pravitatis nube negotium purgat, et omni judicium absolvit errore. Si enim persona personæ comparetur, nostram perfectio scientiæ et omnium virtutum format integritas, quod non magis nostræ quam adversariæ quoque partis testimonio confirmatur. Alteri vero si nobilitas generis et quæsita ob hoc ipsum potentium gratia subtrahatur, non erit unde ad majestatis apostolicæ fastigium audeat aspirare. Sed et si facta electionum invicem conferantur, electionem nostram omni ordine, omni solemnitate, omni denique ratione subnixam, alteram plenam impudentia constat et omni rationis adminiculo destitutam. Nunquid enim unius episcopi, ipsiusque quem nostis, et duorum cardinalium toti Ecclesiæ præjudicabit auctoritas, et reprobata universitate Catholica intra quaternitatis hujus angustias coarctata credetur? Nunquid consecrationi, rite ac solemniter per eam cujus interest multitudinem celebratæ, ea quæ postmodum per paucas ipsasque emendicatas manus contracta est poterit prævalere? Nunquid impudentiam conjecti sibi propriis manibus indumenti minax redemptorum satellitum violentia consecrabit? Certum siquidem est Ottonem ecclesiam Beati Petri, cum ibi celebranda foret electio, armatorum copia complevisse, ut quod de meritis suis et sanctorum Patrum gratia non sperabat strictis in cervices resistentium gladiis usurparet. Denique consensu omnium in personam sanctissimi Patris Alexandri firmato, dum ipse laudabili verecundia renuit et excusat, impositumque sibi manibus fere omnium pluviale repellit, dissimulare ulterius ambitio non potuit vel differre, sed effusa temeritate nullo adhuc cardinalium, sicut dicitur, prosequente cucurrit ad cathedram, ea nimirum fiducia quod invitis armatis non posset ab inermibus amoveri. Pari quoque palatium festinatione conscendit, ut primus utramque cathedram videretur insedisse, et quem jure non poterat saltem de festinatione sortiretur ascensum, quo prædicti tres eum de tota universitate secuti sunt. Alii gladiis discurrentibus territi, cum electo suo in munitionem proximam concesserunt, ubi eos adversarius ille novem diebus obsessos gladiis tenuit et inclusos, exiguam, sicut poterant, alimoniam toto illo tempore mendicantes. Unde etiam sibi mentiendi causam componit iniquitas, asserens Ottonem, prius quam alter eligeretur, per novem dies apostolatus cathedram solitarium insedisse, quasi ille ab initio, licet renuerit, non fuisset electus. uniusque violenta possessio sanctificare injustitiam, et ambitionis audaciam valeat expiare. Porro illi de carcere beneficio senatus educti, ad locum quo apostolica insignia servabantur, Domino miserante, perducti sunt, ut electio manciparetur effectui, et electus gratiam consecrationis per manum Ostiensis episcopi, ad quem hoc jure speciali pertinebat, acciperet. Denique cardinales et episcopi, qui per diversas provincias legationis fungebantur officio, ad eum pari devotione conversi sunt; totique jam Ecclesiæ Dei indubitatæ tranquillitatis serenitas arrideret, nisi homo ille ad præparatum imperatoris auxilium transfugisset. Verum ille gloriæ suæ et non Dei sedulus æmulator, desiderii complendi, quod de proavorum exemplo conceperat, occasionem lætabundus accepit. Nostis enim prædecessores ejus ad subjugandam ditioni suæ Romanam Ecclesiam a longis retro temporibus aspirasse, ipsosque adversus eam semper vel suscitasse vel fovisse schismaticos, quo magis in jura ejus cui ipsi ministerium debebant (23), affectatum possent imperium exercere, eamque ad suam converso ordine non disponere, sed evertere voluntatem. Bene tamen, quoniam quisquis ad hanc de confidentia potestatis illius prorupit audaciam, in ruinam sibi factus est, cæteris in exemplum, quo confusa deinceps cessaret elatio et sua Ecclesiæ Dei dignitas et reverentia servaretur. Cæterum hic blanda schismatici desperantis humiliatione seductus est, dum ille personam suam arbitrio ejus exponit et causam, neque se quidquam fore, nisi de sola ipsius voluntate, præsumit. Unde et ad pedes ejus ipsa dicitur apostolatus insignia resignasse, posteaque de manu ipsius investituram accepisse per annulum, ut, veteri scilicet quæstione composita, regnum plane de sacerdotio, de spiritualibus temporalia, de ecclesiasticis viderentur sæcularia triumphasse. Indignum facinus omnibusque sæculis detestanda malitia, ordinationem scilicet divinam qualibet temeritate convertere et redemptam sanguine Christi perimere libertatem!

Prædictus itaque princeps negotium suum, tanquam sub umbra pietatis exercens, ecclesiasticum congregavit sæculari potestate conventum, ut præsumptionem schismatici illius proprio roboraret assensu, et quos posset ad obedientiam illius tyrannicæ potestatis terroribus inclinaret, ea siquidem intentione ut, utriusque gladii virtute conjuncta, pristinam reformaret (24) imperii majestatem; ut, utriusque invicem cooperante potentia, omnia regna

(23) B., *jure... debent.*

(24) B., *comminuta p. reformet.*

propriæ subjiciat ditioni. Porro illi quos schismatico conciliaverat necessitas aut voluntas, falsitatis et blasphemiæ symbolum conscripserunt, ut quod de veritate non possunt, saltem conquisitæ multitudinis suffragio prævalere credantur. Quod scriptum, si forte contigerit ad sapientiæ vestræ venire conspectum, multa plenum falsitate credatis, licet, etiamsi absolutam contineret in omnibus veritatem, nihil quod ibi dispositum sit aliquem de jure sortiretur effectum. Neque enim arbitrium dici potest ad quod voluntaria partium compromissio non astringit, nec judicialis sententia quæ nec ab ordinaria jurisdictione nec a delegata procedit. Sed et causam communem privata auctoritate decidere qua arrogantia præsumpserunt nobisque, tanquam inferioribus, imponere magistratum, quos divina bonitas pares ordine, et eadem spectabiles constituit dignitate? Sed neque causa dici debet, ubi inter consentientes nullum potuit esse litigium, neque sine contradictione quæstio vel formari potuit vel absolvi. Ad hæc si quod de Ottone factum est ab initio forte non valuit, ex post facto istorum nullo jure valuit confirmari, cum ipse jam ab eo qui poterat condemnationis sententiam debitique pœnam anathematis excepisset.

Scio sapientiam vestram validioribus argumentis potioribusque rationibus abundare, ut Papiense illud conciliabulum nullius reputetis exstitisse momenti, et a vobis etiam minus intelligentium simplicitas valeat edoceri. Benedictus autem Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui Ecclesiæ Gallicanæ solitam misericordiam benignus impendit, ut eam semper et agnitione veritatis illustret et pedes ejus a justitiæ tramite nullatenus aberrare permittat. Sicut enim omnes quos ad oppressionem Romanæ Ecclesiæ rabida Teutonici furoris provexit invidia virtus Altissimi manifesta dejecit, sic omnibus quos devotio Gallicana suscepit victoriam semper contulit et triumphum. Cumque multis constet cæteras regiones abundasse portentis, sola Gallia monstra non habuit, sed sinceritate fidei, doctrinæ veritate, virtutum quoque titulis et plurima operum exhibitione præfulsit. Unde, nunc quoque personarum penitus qualitate discussa, factisque electionum plenius exploratis, in personam sanctissimi Patris Alexandri, de vere Catholici et serenissimi regis sui beneplacito convenerunt, litterasque ejus et nuntios passim et suscipiunt et honorant. Sed quia inter ipsum et principem nostrum, Deo volente, noviter est reformata concordia, placuit ob gratiam ipsius ad momentum differre publicandæ susceptionis edictum, donec iste noster Ecclesiam regni sui consuluisse posset, et quod mente concepit assensus vestri conniventia confirmasse. Neque enim prudentiam regalis excellentiæ decuit aliquid super tanto negotio inconsulta vestra sapientia diffinire, ne gloriam suam alteri dedisse videretur et reverentiam vestram minoris quam debuit æstimasse. Quæ tamen super hoc ipsius ab initio voluntas exstiterit, multis declaravit indiciis et expressit, quoniam Patris Alexandri nuntios et litteras cum reverentia semper excepit et gratia, nullumque se alium suscepturum, adhibita sæpe coram omnibus asseveratione, prædixit. Porro litteras Otto oblatas renuit manu regia, velut immundum aliquid sordidumque, contingere, sed in contemptum ejus ligneæ tabellæ, quam ipse de pulvere sustulit, manibus offerentis impositas, ipse statim coram nuntio post dorsum suum quam sublimius potuit, risu multitudinis quæ aderat prosequente, projecit.

Ex his igitur manifestum est voluntatem ejus in favorem domini Alexandri, sine omni ambiguitate firmatam, ipsumque vestrum magis ob reverentiam quæsisse consilium quam pro absolvenda qualibet super hoc negotio quæstione. Solent enim principes dominique terrarum majora negotia quadam semper mora suspendere, ut dilatione crescat auctoritas, major lætitia desideria protracta consummet. Super quo plane cum in idem favor principis veritasque concurrant, manifeste vobis viam responsionis gratia divinæ bonitatis assignat. Oportet tamen vos propter aliquos, qui inter vos sunt, sollicite providere qui se schismatico illi dicunt cognatione conjunctos, ne malignitas forte prævaleat, et eam quæ ex Deo est supplantet carnis affectio charitatem. Sed cum universitas vestra convenerit, nolite quorumlibet exspectare sententias, nec eorum timeatis offensam, sed conceptum statim in virtute spiritus usurpate sermonem, ne dissimulatio vestra pravitati præstet audaciam vestroque silentio blasphemiarum primitia convalescant. Tempestivius igitur zelus justitiæ per os vestrum de libertate conscientiæ et confidentia veritatis erumpat, ut quasi quodam spirituali tonitruo terreatur iniquitas, et, præparata ad subversionem fidei fallacia suffocetur. Dominus mentes vestras in bonum sua pietate dirigat et confirmet, ut Ecclesiæ ejus studio vestro reformetur integritas, et quæ vos tantis ultro beneficiis et honore prævenit, gratos in opportunitate sentiat et fideles.

XXIV.

AD CARDINALES ROMANÆ ECCLESIÆ DE ELECTIONE DOMINI PAPÆ ALEXANDRI.

Quam utilis apud principes nostros ad agnitionem sancti apostolatus, reverentissimi domini et Patris nostri Alexandri papæ diligentia nostræ devotionis exstiterit, ad notitiam vestram fidelium relatione perveniet aut pervenit. Neque enim necessaria mihi est in hac parte jactantia, ut vobis rei veritas innotescat, quoniam me etiam dissimulante latere non poterit quod Northmannia tota mirata est, et ipsa de longinquo nihilominus Anglia recognovit. Bene autem mihi, quia jam fructum diligentiæ hujus præmiumque laboris accipio, quoniam mihi salva est gloria mea, testimonium scilicet conscientiæ meæ, penes quam gratiæ apostolicæ plenitudinem et indubitatam divinæ benedictionis percipio veritatem. Gaudeo itaque, sciens me revera matris meæ gremio contineri, ipsiusque sacris foveri complexibus et

sinceris uberibus allactari. Gaudeo, inquam, cognoscens quam obstinato schismatici miserandæ cæcitatis claudantur errore, quorum oculos circumfusæ lucis radii non illustrant, sed ipse potius excedens manifestæ fulgor claritatis offundit. Judicati sunt, debitamque commissi reatus excepere sententiam, quos Ecclesia, tanquam degeneres, Satanæ tradidit in interitum carnis et a Catholica depulit unitate. Neque caret exsecutione sententia, sed indilato mancipatur effectui, cum eos interim et conscientia torqueat et imminens quotidie prævalentis Ecclesiæ triumphus affligat. Porro benignius Ecclesiæ suæ sapientia divina providit manifestam faciens omnibus veritatem, ut nec simplicitas ignorantiam nec malignitas probabile quidlibet valeat (25) allegare. Si enim eos quos ab unitate Catholica profana sejunxit ambitio, numerus vel opinio vel qualibet electionis forma defenderet, aliqua fortassis erroris materia contrahi potuisset. Sed tres tantum de tota universitate seducti sunt, et hi sane quos magis supportare videbatur Ecclesia quam in aliquo de eorum industria gloriari, quia scilicet eos nec virtutis elegantia nec litterarum peritia commendabat. Nunquid enim is qui inter eos ætate præcedebat et ordine (Tusculanum loquor), horam quietis et prandii solitus observare, Epicurus alter reputabatur, ab omnibus omnium negligens, nisi alicujus forte quod oblata sperati proventus auspicatio præveniret? Quod adeo verum est, ut cæteris laborantibus, solus præmature, sicut dicitur, ab electione discesserit, quoniam hora prandii videbatur instare, ne avidus desiderio suo fraudaretur exactor et inania adversus negligentes manus inciperent viscera murmurare. Alius, affectatæ cancellariæ confusus opprobrio et alienæ prælationis honore dejectus, conceptum de invidia personale odium in Ecclesiam convertere temeraria malignitate præsumpsit. Tertius vero, solius inter alios perlituræ privilegio carnis exsultans, arbitratus est nihil negandum sanguini, nihil sacris canonibus deferendum : neque enim potest debitam eis exhibere reverentiam quos ignorat. Ideoque similem sibi Brutum Brutus elegit, ut in utroque sibi invicem de pari litterarum imperitia responderet. Sed et apostolicæ severitatis eos disciplina terrebat, ne eorum præcipitem cohiberet audaciam et vagos temerariæ cupiditatis frenaret excursus.

Hic numerus, hæc tanta peritia, hoc tam venerabile sanctumque collegium Ecclesiam Dei, immaculatam scilicet sponsam dilecti Filii sui, renitentibus universis affectavit ad propriam pertrahere voluntatem (26), et a dextris Regis ad detestabiles Satanæ transferre complexus. Visa tamen totius fere universitatis concordia desperati, ad unitatem statim redituri fuerant vel inviti : sed, stupentibus ipsis ideoque cessantibus, schismatici majoris diutius effrenata non tulit ambitio, præparatoque furtim, sicut dicitur, pluviali de manibus offerentis arrepto, in humeros suos tanta festinatione conjecit, ut hærentibus collo fimbriis pavimentum lamberet pars superior indumenti. Sic indutus ad cathedram, nullo adhuc etiam prædictorum comitante cucurrit, nomen ipse sibi victoris acclamans, et ad suffragandum sibi et decantandas laudes præparatos (27) impudenter exhortans. Mirum spectaculum, nec manifesto carens futuræ veritatis auspicio, scilicet quod hic ei in ruinam quandoque vertetur ascensus, sicut ipsa præsumptæ chlamydis inversa conversio præsignabat. Interea reseratis ecclesiæ foribus, infame illud maledictorum genus irrupit : hoc enim cognationis illius vetus agnomen est, de qua ad effundendam benedictionem in omnes gentes pontifex dicebatur assumi. Qualiter autem de stirpe maledictionis possit benedictio propagari, facile non apparet, præsertim per istum, in quo vetustæ maledictionis opprobrium merita contractæ noviter exsecrationis attollunt. Discurrentibus igitur armatis, cœpit per ecclesiam quasi quædam theatralis scena disponi, dum parietes fulgor illustraret armorum et lasciva quasi triumphantium acclamatio resultaret. Horum manibus denique pluviali composito, ad palatium usque perductus est, comitantibus his paucisque sacerdotibus, quorum infamis quæstus est simplicitatem peregrinorum eludere et assiduis altare beati Petri sacrilegiis infestare. Porro hæc initia ejus non sunt meliore gravisa processu, si quis vel emendicatæ exsecrationis ordinem vel redemptam laicæ gratiam potestatis exquirat. Nonne enim sacrilegii facinus de majori cumulum iniquitate contraxit, cum Simoniacam constet intercessisse per omnia pravitatem, sicut refusa senatui populoque Romano pecunia, publicisque palam ædificiis impensa convincit? Sed et hoc immanius est, quod redemptam sanguine Christi prostituit libertatem, quatenus Ecclesia, quæ jure suo cunctis semper est dominata principibus, officialis sui manciparetur obsequio quo et incomparabilis privilegium majestatis amitteret et ad miserabilem statum conditionis novissime deveniret. Et nos quidem non potuimus hæc oculis præsentibus intueri, sed veritas ad nos per eos qui viderunt fideli relatione pervenit. Quod autem publice gestum est, multorum nobis testimonio potuit confirmari, præsertim cum testes præreptæ dignitatis honore præfulgeant, et simplex absolutam reddat concordia veritatem.

Hac igitur parte de qualitate negotii et personarum meritis æstimata, jucundum mihi est ad partem alteram oculos animumque convertere, et opus eorum qui elegerunt per singulas partes toto mentis gaudio contemplari, eique referre gratias qui sancto collegio vestro prudentiam contulit et virtutem, qua et serpentis declinare malitiam et grassantis superbiæ valuistis repellere pravitatem. Sed neque

(25) C., *audeat.*
(26) B., *voluptatem.*
(27) B., *præparator.*

nomen partis tantilla eorum meretur exceptio, nec universitatem nostram partis decet appellatione censeri, quia perditorum segregatio numerum non minuit electorum, nec detrimentum sentit area Domini, si granis manentibus paleæ ventilabro purgante discedunt. Igitur omnia recensenti manifestum quod sanctitatis zelus consecravit initia, processum juncta prudentiæ fortitudo direxit, patientia debito consummabit effectu, pacem Deo volente perseverantiæ fides inconcussa præstabit. Nihil hic carnale, nihil terrenum, nihil vestri ad privatam utilitatem oculi respexerunt, sed ad commune bonum et honorem Ecclesiæ totis vos constat anhelasse desideriis, totis viribus insudasse. Prædicabitur itaque nomen vestrum, et a mari usque ad mare excellentiæ vestræ gloria personabit, formamque dabit posteris et exemplum, ne a justitia et veritate persecutionis cujuslibet errore discedant. Ad hæc *Spiritus* quoque *testimonium* perhibet *spiritui nostro* (*Rom.* VIII) quia nobiscum schismaticum illum publica omnium conscientia respuit et condemnat, et electum nobis antistitem sinceræ charitatis et reverentiæ brachiis amplexatur. Opera siquidem illius manifesta sunt, opera scilicet maledictionis et scandali, opus autem istius in benedictione est, et favor ejus in gentes quotidie convalescit. Corda enim omnium nobiscum sunt, eorum etiam quorum linguæ nobis qualibet sæculari necessitate reclamant, adeo ut si nondum de corporibus, de cordibus tamen omnium verum sit Ecclesiam triumphasse. Nonne enim in eos qui ab hac fidei unitate dissentiunt ultio divina manifeste procedit, et voluntas ejus evidentibus indiciis declarata patescit? Nonne princeps ille, cui similem a multo tempore Roma non habuit, cujus Dominus apprehendisse dexteram dicebatur (*Isa.* XLV), cujus fere usque ad remota Orientis terror excesserat a die susceptionis, Otto divino cœpit judicio reprobari, adeo ut hi quos ante securos mœnia non reddebant, congredi cominus ausi sint et ei de prosperitate successuum insultare? Revera *digitus Dei est hic* (*Exod.* VIII), *dexteræ Excelsi* repentina *mutatio* (*Psal.* LXXVI), parcentis adhuc et in ira corripere differentis. *Utinam* saperet, *et* intelligeret *et novissima* provideret (*Deut.* XXXII), quia tot detrimenta præsentium quædam sunt indicia futurorum!

Omnibus igitur ab initio rite perspectis, domini et patres mei, magna vos convenit exsultatione gaudere, quod de omni carne singulariter estis ad hoc tempus electi, per quos fidei veritas, per quos forma justitiæ, per quos Ecclesiæ libertas inconvulsa servetur. Quod enim nos in hac vobiscum unitate consistimus, quod hæreticam pravitatem cum suo detestamur auctore, vobis debetur gratia qui cœpistis, a quibus nos auctoritatem duximus et exemplum. Ipsi itaque duces nostri, ipsi revera de *fortissimis Israel* estis, quibus lectulus *Salomonis* datus est, *propter timores nocturnos* fidelibus excubiis ambiendus (*Cant.* III). Ad vos, velut ad lucernam *super candelabrum* positam (*Matth.* V), Orientalis pariter et Occidentalis concurrit Ecclesia, sed ad insulas quæ procul sunt, *sonus* veritatis *exivit*, a quibus, tanquam a finibus terræ (*Psal.* XVIII), plerique jam per discrimina multa venerunt *audire sapientiam Salomonis* (*Matth.* XII). Licet enim nos plurima locorum spatia disjungant, charitas semper indivisa conjungit quos unus spiritus, una fides, una confessio dirigit ad salutem. In hac decrevimus vobiscum constantia permanere, in hac vobiscum vivendum est, in hac, cum voluntas divina decreverit, moriendum, quia neque mors, neque vita, neque aliquid unquam ab hujus nos sententiæ professione sejunget. Interim si domino nostro et vobis nostram non possimus præsentiam exhibere, aliqua tamen ex parte supplet devotio charitatis absentiam, quoniam venerabilibus Patribus nostris sedis apostolicæ legatis assistimus, cum eis toto studio sanctæ Romanæ Ecclesiæ utilitatibus insistentes. In quibus tanta refulget apostolicæ sanctitatis et doctrinæ perfectio, ut eis plus gratiæ merita contrahant quam terroris reverentia disciplinæ. Viri sunt, quorum sanctitatem miratur populus, sapientiam clerus usquequaque collaudat; ad virtutem severitatis principes expavescunt. Ad summam, tanta omne opus suum mansuetudine temperant, ut neque severitas disciplinæ pereat, et in omni parte sanctæ Romanæ Ecclesiæ gratia convalescat. Porro super facto illo, in quo regem Francorum adversus eos scandalizatum audistis, prorsus excusabiles sine omni dubitatione credatis, quia nunquam ad consensum dispensationis illius pertrahi potuissent, nisi eos inexpugnabilis necessitas, et inæstimabile bonum recompensationis illico proventuræ (28) traxisset. Convenerant siquidem ex mandato regum venerabiles de regno utriusque personæ, ut de Romani pontificis susceptione tractarent, de quo nihil adhuc publice fuerat constitutum.

Stabant itaque fratres illi causam Ecclesiæ, non sine magno discrimine, prosequentes, quoniam apud plerosque favor iniquitatis convaluerat, adeo ut qui manifestæ repudium veritatis suggerere non audebant, differendum potius sæculari quadam astutia prædicarent, eventum scilicet rei dubiæ potius exspectandum quam subjiciendam fortuitis casibus tantorum principum majestatem, non oportere eos temeritate nimiæ festinationis involvi quos securius illæsos sola poterat exspectatio conservare, Romanam Ecclesiam semper onerosam exstitisse principibus, jugum aliquando data occasione ponendum, donec cupiditatis pœnas ambitio detestanda luisset, solvendum morte alterutrius quæstionis incertum, atque interim posse religionem episcoporum per singula regna sufficere, donec divina voluntas signis evidentioribus appareret. Accedebat legatorum imperatoris et cardinalium, maledicti scilicet Joannis

(28) B., *venturæ*.

et Guidonis, instantia, quibus dari videbatur de modica dilatione triumphus, si fratres vestros vel ad modicum tempus quælibet occasio suspendisset. Præterea, cum animos regum in favorem domini nostri omnium conscientia crederet inclinatos, in partes imperatoris cessisse dilatione præstita crederentur, et paulo minus detrimenti suspicio quam notitia forte veritatis afferret. Sed et rex Francorum rei diffinitionem regis Anglorum voluntati commiserat, nihil se facturum publice contestatus, n'si quod ipsius ei sententia prædictasset. Prævaluerat itaque consilium dilationis, ut quanto spatiosius, tanto utilius utrique regi posset esse consultum, atque interim aliqua possent de ipsis eventibus auspicari. Quia igitur de arbitrio regis Anglorum tota causa pendebat, exaudiendus erat potius quam severitatis alicujus austeritate terrendus, de cujus simplici favore in momento Francorum, Anglorum, Hispaniensium, Hiberniensium et novissime etiam Norwegiensium regna cœpistis. Sed et unde quis oriturum super eo præsumpsisset offensam, quod ab initio pro bono pacis scripto etiam interveniente, regum sanctitas, religio præsulum, principum fides, populi congratulatio devota firmavit; nec rei efficientiam communibus regulis, sed quod magis accelerari posset, ecclesiasticæ potius indulgentiæ destinavit. Quod si quid de indulgentia contra easdem regulas constat esse delictum, nihil tamen criminis intercessit, vulnusque modicum totius operis sanitas asservata compensat. Hic certe zelus eorum, hæc fuit dispensationis intentio, quam non ultronea voluntas obtulit, sed importunitas necessitatis extorsit, quoniam, si ea die sermo non fuisset consummatus in bonum, procul dubio fratres vestri repulsam diutinam vel perennem sub dilationis imagine reportassent.

XXV.

AD HENRICUM PISANUM LEGATUM ROMANÆ ECCLESIÆ

Post discessum vestrum importunum tertianæ quater passus accessum, tandem ad medicinæ remedium salutare confugi, quod tamen paulo minus mihi molestum exstitit quam caloris intemperantia quæ præcessit. Habent enim medicinæ remedia nescio quid abominandæ malignitatis admistum, et ne gratis conferant omne beneficium, semper adjuncto maleficio recompensant, ut, etiam cum profuerint, indignius ulciscantur. Convalui tamen et per gratiam Dei et merita vestra jucunda mihi spes optatæ sanitatis arridet, portumque salutis nostra creditur anchora continere. Aliquæ tamen adhuc præteritæ passionis inhæsere reliquiæ, macies et ægritudinis cognata debilitas, delicatus appetitus, cujus fastidio nulla copia, nulla satisfacere potest industria ministrorum. Ad recidivam medicus paratam dicit esse materiam, ideoque studium subtilioris observantiæ scrupulosus imponit, ruptisque labiis et lingua palpitante tanta potum tribuit parcitate, ut sitim potius irritare quam compescere velle credatur. Illud enim hominum genus quadam austeritate semper notabili arti suæ reverentiam sola severitatis exhibitione conquirit, et quasi de benignitate vilesceret, infamat omnia quæcunque miser patientis appetitus exposcit. Utinam quod ad victualia pertinet, idem nobis usus et abstinentia præberetur, ut suspicionem communicatio tolleret et fidem pietas compassionis augeret! Ad hæc defectum imperitiæ suæ culpæ semper ægrotantis ascribunt, ut æger et inedia pereat, et calumniæ contumelia crucietur. Denique ad mercedis augmentum sententiosis sermonibus incedentes, gratiam sibi misericordiæ divinæ præripiunt, ut quod miseratio divina contulerit (29), de eorum videatur diligentia provenisse. Hæc ad præsens apud celsitudinem vestram incommoda nos excusent, quia, si personam corporalis impotentia detinet, majestati tamen vestræ devotio charitatis occurrit. Causas quoque nostrorum, quæ interim in vestro sunt auditorio ventilandæ, commendamus attentius, ut in eis apud vos et amici diligentiam et judicis inveniant æquitatem. Domino quoque regi supplices pro nobis gratias exhibete, quod infirmitati nostræ tanta liberalitate compassus est, et æs alienum quod tam ipsius quam alia qualibet occasione contraxeram, si secus accideret, regali suscepit munificentia persolvendum, fidemque devotionis nostræ et sedulitatem laudavit obsequii, eaque sibi sæpius exstitisse fructuosa cognovit. Dulcius et efficacius inter omnia medicamen accepi gratiam Domini mei, in opportunitate copiosius affluentem, cujus alacritas omnem protinus injuriam passionis exclusit. Felicem me, inquam, si nunquam inveniar accepisse non ingrate quod tanta tamque facili mihi bonitate collatum est, si utilitatibus ejus et gloriæ datum mihi fuerit totis facultatibus, toto studio, totis semper viribus inservire! Licet autem majestas beneficii modulum nostræ parvitatis excedat, dignissimus profecto dicendus est quisquis totum quod potest ad gratiarum congerit actionem.

XXVI.

AD EUMDEM.

In quo verbo reges nostri de susceptione domini papæ convenerint, vestra sapientia non ignorat. Et noster quidem ad ecclesiasticas personas regni sui legatos destinavit in Angliam, cum litteris quas a domino papa receperat, et scripto illo quod a schismaticis est de Papiensi conventiculo fabricatum, ut scilicet utroque scripto tanquam allegationibus partium utrinque proposito, rectius possint, quasi de judicio formare consilium, et liquidius de contemplatione falsitatis oppositæ cognoscere veritatem. Cui sane colloquio, quia corporaliter adesse non potui, per epistolam saltem interesse curavi, ut personæ vicem pagina suppleat et vivæ vocis instantiam epistola fidelis instauret. Cujus etiam epistolæ transcriptum sanctitati vestræ censui destinandum, ut devotionem meam, quamvis parum utilem, offi-

(29) R., *contulit*.

ciosam tamen vestra dilectio recognoscat. De cætero, librum Ennodii vobis mitto, alienum quidem, sed, si experientia vestra probaverit, transcriptum cum quanta fieri poterit festinatione remittam. Ego autem librum illum non videram, priusquam mihi vestro fuisset assignatus judicio, visoque miratus sum qua primum ab auctore confidentia editus, aut quo postmodum ab aliis fuerit favore transcriptus. Neque enim mihi dignus videtur, cujus studio vel scripturæ tantum tempus debeat sive census impendi, cum et volumen effusum sit, et ad intelligenda quæ scripta sunt singula multis et tædiosis oporteat iterationibus replicari. Prima siquidem facie difficilis et obscurus incedit, et cum rerum difficultatem stylus lucidior debeat aperire, intelligentiam potius sermo tenebrosus obtundit. Cumque multum habeat laboris inspectio, nihil habet assecutio voluptatis, quia nec absolutione sententia complacet, nec oratio venustate. Summa enim (30) ejus intentio est, aliter omnia dixisse quam cæteri, ideoque totum quod loquitur exquisita quadam intricatione complicat et innodat, ut rectius Innodius quam Ennodius debeat appellari. Porro in metricis producta breviat, suaque nihilominus auctoritate brevianda producit, nullaque vitium falsitatis virtute redimitur, quia ipsum nec cultus orationis nec dignitas materiæ recompensat. Unusquisque tamen ad observandas propositæ legis tenetur angustias, dicendique libertatem necessitate supprimit quisquis se ad observantias hujusmodi arbitrio propriæ voluntatis astringit. Facilem vero duplex culpa veniam non meretur, cum et intellectum retundit obscuritas, et aures metricæ corruptio jocunditatis offendit. Credo ego librum hunc apud veteres nec notitiam habuisse, nec gratiam, ideoque nec in manus venisse multorum, sed sepultum diutius veteri quolibet armario latuisse, donec noviter in lucem merito obscuritatis et nova peregrini nominis admiratione processit. Sunt enim quidam, qui eo difficilia majoris æstimant, quia minus intellecta mirantur; ea minoris et tanquam puerilia reputant quæ jucunda lucidi sermonis serenitas illustrat. Cæterum obscuritatem tanquam tenebras evitandam Seneca noster, et Tullius, et cæteri quorum scripta comprobantur, ostendunt. Julius quoque Cæsar, vir illustris eloquentiæ (31), culpabiles esse denuntiat qui ea volunt loqui vel scribere quæ homines mirentur potius quam intelligant, et se tanquam scopulum ita fugere insolens atque infrequens verbum. Legite tamen, ipsumque non de æstimatione mea, sed de vestra potius experientia judicate, ne meritis ejus ignorantia mea præjudicium irrogasse dicatur ipsumque vestri favoris sententia defraudasse. Quod si irrefragabilem quæritis de prosa ferre sententiam, ipsam secundum versuum merita judicate, quia verum est ipsum pari peritia circa tempora syllabarum et dictionum naturam virtutemque versari. Valete.

(30) B. om. *enim*.

XXVII.

AD WILLELMUM CENOMANENSEM EPISCOPUM.

Dominus Radulfus thesaurarius Rothomagensis amicus noster est, compertumque habet quod ego apud sanctitatem vestram jamdudum plurimam sim gratiam consecutus. Inde est quod nostra apud vos intercessione postulat adjuvari, quoniam in duobus se gravari conqueritur, super assignatione loci, quem vos ei et domino Pictaviensi, ad agendum de causa quæ inter eos vertitur, assignastis. Cum enim civitas vestra in medio sit fere constituta, paulo tamen a Rothomagensi civitate remotior, vos eum quasi in occursum adversarii sui ad ulteriora loca trahere destinastis. In quo videtur ei quod affectio vestra in favorem oppositæ partis cœperit esse proclivior, quia statim ei de spatii distributione adeo propitius exstitistis, ut adversario quadraginta tantum milliaria ad veniendum, et ei centum ipsaque importuniora præfixeritis ad eundum. Quod si ei censuistis pro episcopali reverentia deferendum, id eatenus faciendum est, ne in onus aut præjudicium alterius liberalitas effusa procedat. Sic enim inter partes media debet esse judicantis religio, ut liberam de pari singulis exhibeat æquitatem, ne sententiam dictasse videatur affectio, sed justitia rationis instrumentis compensata formasse. Rogat igitur, nosque pro eo supplicamus attentius, ut locus eis ad agendum, facta æquius spatii distributione, Cenomania, assignetur, aut citra, ut et nos interesse possimus, quia, ob familiaritatem utriusque partis et gratiam, plurimam inter eos componendi fiduciam obtinemus. De alterius vero loci et temporis assignatione de vobis conqueri pars illa non poterit, quoniam hic citatus semel pro simplici absentia condemnari non potest, donec secundo vel tertio etiam citatus fortasse sit, ut pro multiplici absentia de manifesta contumacia condemnetur. Valete.

XXVIII.

AD HUGONEM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Super injuria quam nobis infert dominus Fiscannensis litteras vestræ majestatis accepimus, continentes quod ipse nobis sacerdotem ad Ecclesiam illam de qua agitur per manum vestram consentit offerri. Et nos nimirum sanctæ et benignæ nobis diligentiæ vestræ gratias agimus, sed versuti hominis timemus astutias, ne hoc facto et prudentiam vestram circumvenire, et justitiæ nostræ præjudicium comparare disponat. Judicatum enim est inter nos, et a delegatis ab apostolica sede judicibus imperatum ut nobis ablata restituat, et excommunicatos ad satisfactionem venire compellat, sacerdotem offerat, per quem et Ecclesiam et populum nobis, tanquam pastori et episcopo animarum suarum, faciat obedire. In quo si de alterius et non de ipsius manu suscipimus sacerdotem, non restituta nobis videbitur, sed sequestrata possessio, plurimumque hoc poterit partem nostram, cum de domino tracta-

(31) B. om. *vir ill. eloq.*

bitur, impedire. Sed nec ad obsequendum judicibus sola sufficit sacerdotis oblatio, nisi et ea quæ præscripta sunt nobis integre fecerit exhiberi. Si tamen ad præsens de ea inter nos compositione tractaretur, quæ omne in futuro litigium tolleret, possemus ad omnem temperantiam consilio vestræ paternitatis adduci, sed adversario ad pugnam se totis viribus accingenti vires addere, non est imprudentis tantum hominis, sed insani.

XXIX.

AD SANCTUM THOMAM, DUM ESSET REGIS ANGLIÆ CANCELLARIUS.

Venerabili et dilecto amico suo THOMÆ illustri regis Anglorum cancellario, ARNULFUS, Lexoviensis Ecclesiæ minister humilis, salutem et plurimam dilectionem.

Litteras vestræ dignationis accepi, quarum singula verba mihi visa sunt stillare dulcedinem et suavi sinceræ charitatis melle manare. Gavisus sum salvam mihi esse apud vos prærogativam pristinæ familiaritatis et gratiæ, nec eam demigrasse locorum distantia, nec frequentibus negotiis exspirasse. Gavisus, inquam, quia post epistolam vestram nulla potuit residere dubietas, cujus majestatem nequaquam convenit vel vitium falsitatis incurrere, vel in adulationis vilitatem descendere. Vivit autem vobis apud me nihilominus veræ dilectionis affectus, quem etsi frequens operis exhibitio non illustrat, supplet tamen sibi conscia promptæ devotio voluntatis. In amicitia etenim sola animorum voluntas exquiritur, nec crementi patitur quæstionem ne prostituta possit vel mercenaria reputari.

Sic namque in sua per se puritate consistit, ut in ipsa operum exhibitio non nisi vicem accessionis obtineat et sequelæ, nec rebus fortunæ tenetur obnoxia, suam sibi per se tribuens et retinens dignitatem. Quod adeo verum est, ut inter divites rarior semper soleat inveniri, et plane quasi divitiarum multiplicitatem exosa simplicitati paupertatis videtur securius inhærere. Rara est eoque pretiosior, nusquam tamen rarior quam inter eos qui ad principum tractanda consilia et negotia disponenda vocantur. Ut enim cætera taceam, sollicita mentibus eorum dominatur ambitio, dumque alter alterius metuit studio præveniri, procedit invidia, quam in odium statim converti necesse est. Hic etenim est mos vetustus invidiæ, ut successus alienos suum judicet detrimentum sibique sublatum reputet quidquid ad commoda cesserit aliorum. Torquetur igitur, mentisque tormentum contracta vultus hilaritate dissimulat, et obscuram fallacibus blanditiis induit simultatem. Porro si adversus quempiam favor principis fuerit immutatus, eumque cœperit oculo severiore perstringere, omni statim solatio destitutus egreditur is quem sodalium gratia, quem applausus, quem denique sedula omnium obsequia frequentabant. Insultant quorum compassionem sperabat ad omnia, et veteres occasionem nacti requirunt injurias, ipsaque beneficia sinistra constanter interpretatione deprivant. Hoc mare navigatis; in hac vos oportet vivere tempestate, in qua vos quoque Sirenes timere oportet, subitos applaudentium risus et melicas adulantium cantilenas. Inter quæ omnia, una vobis sit evadendi fiducia, cum sinceritas fidei, tum honestæ operationis integritas; potiusque de testimonio conscientiæ vestræ cum Apostolo gloriam quærite (*Rom.* II) quam alienæ linguæ lubricum vel vulgaris æstimationis redimatis incertum. Hæc enim majori quam veniant pernicitate prætereunt; illa, quamvis ingratum quandoque sortiantur accessum, felici tamen semper exitu gloriantur. Hæc autem vobis scribo non ut Minervam, ut aiunt, litteras doceam, sed cum amico loquens sermonis cursum retinere non potui, præsertim cum congratulantis animi quasi quædam lascivia perurgeret, dominum Serlonem fidelem nostrum cum paucis modicisque negotiis quæ portat, charitati vestræ commendo, hoc scilicet adjuncto ut sub absentia mea gratiam principis quam officiosissime merui, vestra mihi diligentia conservetur, quoniam apud juvenem sine admonitionis pabulo diu non poterit vivere, quin exspiret. Bene semperque vale.

XXX.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Grata mihi refulget occasio, multis exspectata temporibus, multis artibus exquisita, videndi scilicet faciem domini mei, et matrem meam sanctam Romanam Ecclesiam visitandi. Jocundum est me quibuslibet offerre periculis, quibuslibet inferre laboribus, ut merear aliquando frui desiderato vestræ serenitatis aspectu et jocundo sacri sermonis alloquio recreari. Iturus alia vice fueram destinandus a principe, sed importuna me bellorum emergentium retraxit invidia, quibus transigendis studium diligentiæ meæ, cum necessitas Ecclesiæ, tum reipublicæ requirebat utilitas. Quod siquidem iter desiderio magis quam imperio mandantis assumpseram, ut impetrata potius quam injuncta legatio videretur. Nunc autem compositis omnibus non missus, sed sola devotione ductus, advenio ad exhibendum beno placito domini mei corpus et spiritum, ad impendendas utilitatibus vestris omnes, tanquam ex debito, peculii facultates. Attamen, ut veniam, oportuit me causas quasi necessitatis inquirere, quia nequaquam mihi patuisset egressus, nisi aliqua crederer importunitate compelli. Cum enim principi nostra semper sit officiosa præsentia, non tam me devotioni meæ morem gerere, quam ad publicas utilitates et sua vellet obsequia retinere. Cum autem venero, facile comparebit quid ascribi devotioni, quid necessitati debeat imputari. Venio (32) igitur, non ex animo quidem, sed tamen verbo tenus impetrata licentia, si nolui mihi de silentio ipsius facere quæstionem, quoniam etsi non facies oculis, votis tamen oratio respondebat, nec abjicienda videbatur occasio, quæ tanto desiderio quærebatur. Venio,

(32) B., *nemo*.

inquam, non insidias hostium, non itineris difficultates, non aeris intemperiem, non injurias maris attendens, ea certe fiducia, quoniam merita vestra præcedent faciem meam, et, Deo volente, de omnibus locis obstantia quælibet amovebunt. Interim indicandum vobis censui compositæ necessitatis astutiam, quæ me a regiis occupationibus reddidit absolutum. Reportaverunt Silvester thesaurarius ecclesiæ meæ, et Joannes nepos Sagiensis episcopi ad Cenomanum et Abrinconensem episcopos litteras a sede vestra, super quibusdam causis adversus me absque omni appellationis remedio terminandis. Quarum cognitioni dominum Willelmum Parisiensem, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalem, contigit interesse, ipsoque præsente prædictus thesaurarius omnes querimonias quas habebat refutavit in manibus judicum, et quod eas adversum me deinceps non moveret fide corporaliter interveniente firmavit. Ego autem ei eorum intercessione gratiam reddidi, et, licet ingratus manifestusque calumniator in omnibus appareret, delictum omne ea quæ plurimum inter necessitudine junctos vertitur, facilitate remisi. Verum Joannes, cum hinc inde rationibus diligenter auditis contrariam sententiam reportasset, ad solatium confusionis suæ magis quam ad causæ remedium sedem apostolicam ad Kal. Februar. appellavit, licet de medio omnem appellandi licentiam, eo quod ipse a vobis reportaverat oraculo, sustulisset. Cum itaque rebus judicatis standum sit, præsertim ubi nulla possunt appellatione suspendi, certum est quia ad refricationem rei judicatæ nulla me necessitatis trahit instantia, sed optatam duxi de appellatione materiam, ne vestram scilicet viderer reverentiam neglexisse, si provocatus ad vestram præsentiam non venissem. Cæterum quia tot pericula fallere temeraria festinatione non possum, oportebit me fortassis ad complanandos transitus et præparationem securitatis spatiosum tempus impendere. Ideoque si Joannes ille prævenerit, bonum vobis erit et utile ut ipsum usque ad nostrum detineatis adventum, quia avunculum ejus et ipsum in personam vestram et statum totius Ecclesiæ gravissime deliquisse manifesta vobis veritate constabit.

XXXI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Si ad vestrum litteræ pervenere conspectum, quibus ego majestatem vestram studui præmunire, super zelo quem ad removendam de Ecclesia sua religionem, Sag. intendit episcopus, miror admodum, multique mirati sunt, quomodo factum hujusmodi, scriptumque publicum super eo facto vestræ potuit subripi sanctitati. Quid enim? Episcopalem Ecclesiam miserabili paupertate damnatam, religiosus episcopus reditibus, ædificiis, ornamentis, et ea ad quam plurimum intendebat religione fundaverat, ipsamque de paupere divitem, prædicabilem de obscura, de ignobili, si dici fas est, fecerat gloriosam. Quod factum tota sane partium nostrarum venerabatur Ecclesia, omnisque ubique religio commendabat, si quis vel effusam in omnes charitatem, vel ordinis vellet attendere disciplinam. Nec ab ipso tantum hoc, sed multarum venerabilium personarum studiis, multarum fuerat auctoritate perfectum, quoniam ad studia laborum ejus prospera semper optati proventus auspicia concurrebant, adeo ut ad constitutionem Ecclesiæ illius contendere virtus et fortuna viderentur. Exsultabat apostolica sedes, quod prima tantæ religionis fundamenta jecisset, quod promotionem ejus continuo fovere non destitisset auxilio, quod consummationem ejus privilegiis et valituro in perpetuum anathemate communisset, omnibus siquidem privilegiis ejus in perpetuum vice salutationis invenitur ascriptum, quo manifeste voluntas declaratur auctoris quod id stabile fore voluerit, non alienis reliquerit arbitriis immutandum. Res quippe transitoria titulo perpetuitatis non meretur inscribi, quoniam quæ taliter inscribuntur, vel perseverantiæ statum retinent, vel tituli falsitatem. Quod autem dicitur prædecessorem successori suo legem dare non posse, vel præcise falsum est, vel omnia possunt impune sanctorum Patrum instituta convelli, quorum tamen sapientiam narrant populi, quorum laudem Ecclesia nuntiat, et sepulcra eorum frequentibus miraculis gloria magnificentiæ cœlestis illustrat, privilegia siquidem Romanorum pontificum, quasi quædam ipsorum testamenta credenda sunt, nec a morte testatoris exspirant, sed potius ab ipsa contrahunt firmitatem, nec defectu personæ sublata perit auctoritas eorum quæ religiose semel instituta noscuntur. Nos tamen errores prædecessorum a successoribus posse corrigi non negamus, et ipsorum etiam in melius posse bona mutari, ubi major scilicet mutationem suadet utilitas, nullumque sentit religio detrimentum. In præjudicium siquidem religionis nihil agendum est, cui quidquid adversatur divinæ constat contrarium esse voluntati. Qua nimirum ratione sæculares canonicos quos appellant, pro regularibus inducendis vidimus amoveri, licet Ecclesiæ eorum in eo statu aliqua sedis apostolicæ privilegia meruissent. In quibus constat adversus privilegia nihil esse commissum, in quibus auctoris animum potius contemplari convenit quam apices amplexari, quoniam in nullo voluntas ipsius offenditur, ubi voluntatis intentio fidelius observatur. Si quid autem humanius fuerit institutum, quod etiam sedis apostolicæ scripta confirment, eo nec perfectionis provectus excluditur, nec devotioni terminus assignatur. Semper enim in anteriora libere debent studia sanctitatis extendi, sicque oportet interpretari quæ scripta sunt, ne nostris videantur processibus invidere, quia tunc recte suus minori bono favor impenditur, cum nequaquam boni majoris incrementa tolluntur. Ecclesia enim eos qui ad superiora desiderio perfectionis aspirant non permittit occasionibus impediri, quin libero erumpant ad majora consensu, sicque primæ imperfectionis privilegia removet, ut gratiam novæ per-

fectionis amplectens, vetera novis non tam videatur solvere quam implere. At vero sacras veterum institutiones in deterius devocare non convenit, nec auctoritatem præbere defectus, ut inde fomenta compararentur audaciæ, unde timeri debuit severitas disciplinæ. Plane sunt quædam quibus, ut fiant, consensum adhibere non licet; quæ tamen, si facta sunt, dissimulare necesse est, quia non possunt habere remedium, vel, si quid recompensationis habent, discreta mansuetudine dispensare. Culpam tamen indulgentia prævenire non debet, ne securitas alat audaciam, et ad delinquendum fiducia remissionis invitet.

Debet ergo severitas prohibitos cohibere conceptus, ne temerario compleantur effectu, debet nihilominus excessus illicitos congrua animadversione punire, nisi reum vel violentia potestatis eripiat, vel pœnitentia temperet disciplinam. Tunc enim in potestate judicis est mollire sententiam, et mitius judicare quam leges, cum rerum vel personarum merita postulant, aut instantia necessitatis extorquet. In æstimanda tamen necessitate non convenit pusillanimes inveniri, ne virtuti subduxisse materiam, vel de divina videamur gratia desperare. Scio quosdam dispensationum prodigos tantæ benignitatis existere, ut nihil reservent legibus, affectibus omnia largiantur, nec offensam rationis attendunt, dum hominum sibi præcavisse videantur offensam. Metiuntur (33) igitur affectatos de prærogativa potentiæ suæ potius quam de merito rationis effectus, et nomine necessitatis indulgentiam quamlibet excusantes, divinæ gratiæ bonitatem non sustinent experiri, sed humanum favorem præ omnibus auspicantes, fugaces auras et inanes ventos studiis fallacibus amplectuntur. Quieti scilicet Ecclesiæ providere se prædicant, cujus prostituunt libertatem, et majestatem redigunt in contemptum, quæ tamen in virtute sanctorum debet apparere *terribilis ut castrorum acies ordinata* (*Cant.* VI). Solebat siquidem terribilis supremis potestatibus imminere, earumque patienter expugnare potentiam, dum tribulationibus constanter exposita, liberationem non nisi de liberatore pauperum exspectabat. *Liberat enim Dominus pauperem a potente, et inopem cui non comparet adjutor* (*Psal.* LXXI), quoniam *fidelis* est, neque vires nostras patitur viribus tentationis excedi, *sed* facit *cum tentatione proventum*, *ut* possimus *sustinere* (*I Cor.* X). Verumtamen nos gratiam istam pusillanimitate desperationis excludimus, quoties desperato virtutis effectu humanis favoribus inclinamus, et accelerato veritatis justitiæque naufragio salutaris experientiæ præpedimus eventum. Oportebat magis, secundum doctrinam Psalmistæ, *sperare in Domino et* facere *bonitatem* (*Psal.* XXXVI), quoniam non derelinquit sperantes in se in tempore tribulationis et in die superborum sine adjutorio. Oportebat in mandatis ejus et justificationibus exerceri, non statim manus imbelles captivandas offerre, quia non potest sequi sine concertatione victoria, nec corona sine legitimo certamine provenire. Lex autem certaminis est uti viribus, virtutem patientiæ et longanimitatis amplecti, non inter initia trahi favoribus, et desperato divinæ bonitatis auxilio cedere, quoniam qui sperant in eum non confundentur (*Psal.* XXI); *qui* autem *hominibus placent*, *confusi sunt*, *quoniam Deus sprevit eos* (*Psal.* LII). Nonne utilius erat ipsam hominum gratiam de divina bonitate sperare, et non ei de divinitatis offensa parare materiam, cum corda etiam regum *in manu Dei* sint, *et* ea *quo voluerit inclinabit* (*Prov.* XXI).

Ad hæc experimento didicimus divino quodam judicio sæpius evenire quod hi qui, ob affectationem favoris humani, reverentiam divinæ majestatis offendunt, divinæ quidem dispendium faciunt, sed humanam quam affectaverant minime consequuntur. Sicut enim disciplina cautelam, sic insolentem pronior indulgentia creat audaciam, gratuitumque liberalitatis alienæ beneficium suorum reputant præmia meritorum, ipsumque quandoque beneficium putant injuriam, quod minoris propria existimatione fuerint æstimati. Quod ego vobis in hoc facto vereor accidisse, sicut sanctitati vestræ post modum evidentibus liquebit indiciis, cum ad aures vestras veridica relatione pervenerit, quanta malignitate et audacia prædictus episcopus infirmitatem status vestri publice prædicaverit, et hostium Ecclesiæ victoriam rediens dixerit imminere. Exstant qui audierunt per quos vobis hæc et alia maligniora suo tempore plenius innotescent, ut nulla fidem veritatis suspicio debeat impedire. Loquar tamen interim ad dominum meum. Utinam complaceant ei eloquia mea! Loquar, inquam, quia apud eum mihi sermo est, apud quem non eget vel intercessore religio, vel justitia defensore. Domine, quotquot ordinis illius observantiam profitentur aut diligunt, per omnes Gallorum Ecclesias et Anglorum, audito hoc verbo scandalizati sunt, quærentes quid antecessorum vestrorum, quid denique vestrum tam recens solverit anathema, cum nulla vis necessitatis appareat, nec tanto vulneri remedium aliquod aliqua recompensatione videatur afferri. Omnes reditus et omnes obventiones archidiaconatus illius, quæ ad communes usus regularium fratrum fuerant assignatæ, sine causæ cognitione sublatæ sunt, atque unius personæ ipsiusque sæcularis sumptibus attributæ. Quærunt igitur de jure quod suum est sine judicio spoliati, subductoque quod pauperibus solebat erogare religio, nihil se præter vacuas manus exhibere deplorant. Procedit interim inter cilicia pauperum fratrum et sordes, chartularii filius sericis adornatus et variis, quem ipsi invisæ dissimilitudinis animal intuentes, quasi seminarium quoddam revocandæ sæcularitatis tacitis, quod solum audent, animis exsecrantur, condemnant. Auget metum

(33) B., *metuntur.*

quod alius adhuc vacans archidiaconatus in eadem servatur Ecclesia, minori nepotulo conferendus, quam cito in legitimam ætatem videbitur excrevisse. Præterea priore claustri remoto, quia acrioris ingenii credebatur, et ad injurias Ecclesiæ non siebat ex conscientia, episcopus priorem constituit idiotam, ut ipse scilicet locum suppleat idiotæ, et bona eorum in usus proprios sine contradictione convertat. Agite ergo, et apostolicam vobis domesticæ severitatis revocate prudentiam, ut quod sanctitati vestræ subreptum est, ipsa sanctitas vestra reducat ad formam, quatenus sanctæ institutionis reformetur integritas, et ad vires pristinas tam vestra quam prædecessorum vestrorum privilegia convalescant. Sic enim obstruetur *os loquentium iniqua* (*Psal.* LXII), et in laudem et gloriam nominis vestri fideles vestri libertate solita proclamabunt, et exempli terrore sublato status Ecclesiæ tranquillitate pristina conquiescet. Timeo ne audacius forte locutus sim quam vestræ debuerim majestati, sed me sanctæ opinionis vestræ zelus impulit ad loquendum, et Ecclesiæ illius indigna contritio, cui multis ex causis ab antiquo sum plurima charitate devinctus. Scio quia acceptior erit in auribus vestris diligentis devota præsumptio quam fallax assentatio blandientis.

XXXII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Quoties aliquis apud majestatem vestram humilitatis nostræ precibus expetit adjuvari, honestatis et justitiæ diligentius habendam considero rationem, si personam honestas vel causam videatur justitia commendare. Hæ etenim duæ virtutes sunt quas apud excellentiam vestram nullo patrocinio novimus indigere, quibus ultro gratiam exhibetis, cum altera vos in præconium, altera mundo proposuerit ad exemplum. Hoc nimirum prætextu pro P. Pictaviensi archidiacono precaturus accedo, quem Ecclesiæ suæ utilem perhibent tum sedulitas officii, tum beneficentia in subjectos, tum bonitas in consortes, tum denique circa Ecclesiam suam novarum amplificatio facultatum. Idcirco si causæ ipsius qualitas inquiratur, id juris se in quodam archipresbyteratu suo contendit habere, quod tam ipsi quam omnibus aliis archidiaconis in omnibus archipresbyteratibus suis vetus Ecclesiæ illius consuetudo confirmat. Porro supervacua videtur quæstione vexari, cum sola sit de sola archipresbyteri electione contentio, cum ab archidiacono facta ad episcopale de consuetudine referatur arbitrium, eamque potest auctoritate sua, nisi fuerit idonea, reprobare. Cæterum si eo invito in archidiaconatu ejus archipresbyter fuerit institutus, plurimum utilitatibus ejus et honori constabit esse subtractum, cum ei in archidiaconatu suo alius quodammodo archidiaconus adnascatur.

XXXIII.

AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Charissimo domino suo THOMÆ De gratia Cantuariensi archiepiscopo et totius Angliæ primati, ARNULFUS Lexoviensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et debitam cum plurima devotione reverentiam.

Litteras beatitudinis vestræ tanto majori suscepimus hilaritate, quanto eas ex uberiori pinguedine charitatis novimus processisse. Præter illam namque purissimam quam erga nos habetis affectionem, quamdam vitæ novitatem zelumque justitiæ redolebant, adeo ut singuli apices pristinæ magnificentiæ vitæque novitatis dulcedinem stillarent. Sic ergo statum susceptæ dignitatis ab eo qui vos elegit temperari petimus, ut magnificentiam vestram sanctitas non adimat, nec magnificentia minuat sanctitatem, sed æquis concurrant passibus, et ad divinæ formam sanctificationis Christi sanctificent et glorificent sacerdotem. *Sanctitas* enim *et magnificentia in sanctificatione ejus* (*Psal.* XCV); nec magis una quam altera, nec una quantum non altera, sed sicut semper ita et pariter sempiternæ deitatis illustrant et clarificant majestatem. Repleta est igitur anima mea jucunditatis interioris *adipe et* exterioris *pinguedine* (*Psal.* LXII), dignum ad dignitatem videns evocari quem plurimis experti sumus indiciis zelum habere et peritiam sibi subditos gubernandi; quia profecto *propheta magnus surrexit in nobis, et Deus visitavit plebem suam* (*Luc* VII). Imperabitis mihi tanquam vestro, quoniam tam in persona quam facultatibus parati sumus universis vestris voluntatibus obsequi et utilitatibus deservire. Valete.

Hæc autem scripsi vobis in hac brevitate, non ut vestræ rescriberem majestati, sed ut sciatis nos et nuntium vestrum vidisse, et vestræ dignationis litteras suscepisse.

XXXIV.

AD SANCTUM THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Venerabili et dilecto domino, et Patri suo THOMÆ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, ad prosperitatem et salutem spiritu consilii et fortitudinis pervenire.

Magnam mihi lætitiam dignationis vestræ litteræ contulerunt. Quibus diligenter siquidem ter iterata lectione perspectis nihil inventum est, quod non aut humilitatem saperet, aut zelum justitiæ redoleret. Placuit mihi zelus vester, quia ipsum robusta commendabat humilitas, mutuoque sibi invicem favore zelus et humilitas concurrebant. Sic enim oportet ut humilitas fervoris incendia temperet, et humilitatis modestiam zelus excitet et accendat, ne aut in pusillanimitatem descendat humilitas, aut in furorem zelus incitatus excedat. His igitur sese invicem mutua charitate complexis intellexi tertiam duabus accessisse constantiam, quæ sanctis initiis lætos exitus et felices forti patientiæ repromittit eventus: hæc siquidem in vobis nec damna nec labores attendit, sed omni studio sinceræ conscientiæ testimonium quærens, fortunæ simul et personæ nau-

fragium minoris æstimat quam justitiæ vel virtutis.

Arbitrabantur aliqui, quorum malitia consuevit de aliena conscientia divinarè quod nescit, opus vestrum de superbia, non de virtutis procedere veritate; affectare vos pristinos cancellariæ mores in hac quoque dignitate servare, ut nullus potentatui vestro, nullus audeat resistere voluntati; gloriosum vobis fore, si procedentem olim de lubrico voluntatis alienæ potentiam vestro possetis nomini vindicare, cum rectius ecclesiasticæ dignitati reverentia debeatur quam officio sæculari. Sublimatum enim vos et ad altiora divina bonitate provectum nec jam vos scabellum pedis vel lateris etiam conservare consessum, sed ipsius diademati capitis imminere, quod scilicet adeo de vestra auctoritate pendeat, ut ipsius ad nos principaliter assignatio et assignationis consignatio debeat pertinere. Idcirco sane vos inter initia regalibus obstitisse mandatis, ut in ipso crederetur universitas expugnata, cum nulla relinqueretur aliis fiducia resistendi, ubi regia non possent imperia prævalere. Addebant vos inter amicos aliquando dixisse non fovendos in principe inconsultos elatæ juventutis affectus, sed statim viriliter intemperantiæ resistendum, ne dissimulatio creet audaciam, vel insolentiam indulgentia prona confirmet. Notos vobis esse omnes regalis animi motus, quid levitatis habeat, quid virtutis audeat attentare ipsumque prudentiæ tuæ magnificentiam nihilominus agnovisse, quam toties in opportunitatibus utilem et in difficultatibus expertus sit efficacem. Non repudiandum ab eo blandis adulatorum fallaciis consilium salutare, quo consueverit fulcire nutantia, complanare scrupulos, obstantia dimovere. Quæ verba cum ad regis notitiam malignitatis invidia detulisset, asserebant irrevocabiliter indignatum dixisse quod totis utendum esset viribus, totis artibus obsistendum, quo jam ei de dignitate contentio parabatur; impossibilem fore concordiam, quoniam neque vos destinata dimittere, nec ipse quidquam vellet dignitati regiæ derogare. Igitur de incerto opinionis et malignitatis invidia procedente judicio, variæ dissidentesque sententiæ ferebantur.

Porro jam processu temporis omnis est sublata dubietas, propositique vestri sanctitas evidentibus argumentis innotuit, adeo ut boni certe compatiantur et gaudeant, et debita cœperit operire confusio malignantes. Certum est hoc, et luce clarius apud omnes exstitit, minoris reputasse vos divitias quaslibet et perceptæ fastigium dignitatis quam justitiam *quæ ex Deo est* (*Philip.* III), et gloriam ecclesiasticæ libertatis. Si enim favori divino favorem præferretis humanum, et ad inducendos profanæ novitatis abusus vestra consentiret auctoritas, poteratis non solum cum summa tranquillitate degere, sed ipsi etiam magis quam olim principi conregnare; quod autem vestra familiarius interesset, vestro temperaretur arbitrio, et exposito sanguine cæterorum domesticus status vester ex omni parte servaretur illæsus. Verum sanctitas vestra debitum episcopalis officii recognoscens maluit interim sequestrare potentiam, facultates exponere, ipsamque personam quibuslibet injuriis offerre. Evangelicum siquidem illud fideli memoria retinetis, summi Pastoris doctrina proditum et firmatum exemplo, quod *pro ovibus* et *fratribus nostris* debeamus *animas ponere* (*I Joan.* III), non de ipsorum detrimentis detestabilem lucri materiam comparare. Poterat autem onus distributione levari, si causa communis, communi tractata consilio, communi suffragio niteretur. Firmatam quippe concordia spiritus unitatem verum est vexationibus posse concuti, nulla tamen improbitate convelli. Igitur invalescente malitia, *qui ad tempus* crediderant *tentationis tempore* recesserunt (*Luc.* VIII); ducisque sui non tantum facti sunt desertores, sed in castra hostium facto transfugio concesserunt. Si vero cœptis perseverantes insisterent, et quoslibet patienter experirentur eventus, in semetipsam vehementia collisa recideret, et conceptos immanitas desperata refrenaret affectus. Sed ubi pertractatis animis singulorum, communi causæ privata prævaluit, desperatio resumpsit audaciam, et sepultas spes rediviva suscitavit denuo quæstiones. Verum tergiversantibus, imo prævaricantibus universis, ad standum *ex adverso*, et opponendum se *murum pro domo Israel* (*Ezech.* XIII), virtutis vestræ magnificentia sola relicta est, quæ redemptam semel sanguine Christi suo iterum sanguine redimat libertatem. Licet enim nondum usque ad sanguinis effusionem causa pervenerit, supplet tamen devotio meritum passionis, quæ personam vestram minis et terroribus non solum exposuit, sed objecit

Et cum prorsus incredibile sit ipsum in vestram aliquid crudelius excogitasse personam, tamen non satis poterat inter tot indignationis motus bonitas abscondita divinari; præsertim cum omnium rerum signa in vestram viderentur perniciem convenire: speravit siquidem vos ad obsequendum terroribus inclinare, tantoque severius terrendum censuit quanto a majori læsione censuit abstinendum. Denique si vestrum voluisset impedire discessum, non serenitas aeris, non ventorum gratia, non tranquillitas maris, non vos nautarum industria deduxisset; ubique enim vobis manus regiæ potestatis occurreret, cujus nec diligentia falli poterat, nec potentia circumscribi. Sed et quandiu domestica vos complectentis Insulæ brachia continerent, neque vobis tanta nocendi pateret occasio, nec tanta invidiæ materia garriendi. Nunc vero quibuslibet querimoniis silentia vestra præponderant, et quolibet improbior est fuga vestra congressu, dum vobis favorem publicum modestia vestra conciliat, et ipsum efficacius apud opinionem publicam typo quodam excusantis accusat. Mallet igitur, si animum ejus severior induravit affectus, præsentem frequentibus vexare molestiis, quam ad indulgentiam qualibet impunitate compelli. Mallet, si mitius aliquid quandoque proposuit, ut id liberalitati ejus in ho-

neficium, quam patientiæ vestræ cederet in triumphum.

Ad summam frequenti vobis consideratione tractandum quæ vestra causa sit, quis adversarius, quæ parti vestræ studia suffragentur. Et causæ quidem justitia manifesta est, quoniam pro Ecclesiæ Dei libertate contenditis, quam ille semel in cruce liberator evicit, et redemptam impretiabili pretio universis qui ipsius nomine censentur, reddidit uniformem. Sicut enim una fides est (*Ephes.* IV), una est et libertas, quam identitas sacramentorum et operantis omnia Spiritus simplicitas consecrat et confirmat. In hoc quippe consistit unitatis ecclesiasticæ mirabile sacramentum, quod sicut una fides est, unus Spiritus, et unum baptisma (*ibid.*), ita est unum manumissionis perpetuæ testamentum, quo nos divinæ bonitatis adoptio non tantum liberos efficit, sed etiam cohæredes. In quo quoties libertati detrahitur, constat fidei nihilominus derogari, quoniam mutua sibi invicem ratione connexæ eadem semper et dispendia sentiunt et proventus.

Porro adversus eum vobis agendum est cujus astutiam remoti, vicini potentiam, severitatem subditi reformidant. Quem adeo crebri successus et fortunæ gratia fecit delicatum, ut quidquid non obsequitur ducat injuriam. Quem quanto moveri facilius, tanto sit difficilius mitigari. Apud quem temeritatem non fovet impunitas, sed indilatam delictis irrogat ultionem. Verum humilitati et patientiæ præstat se quandoque tractabilem, viribus non sustinet expugnari, sed ut plane quidquid fecerit, de voluntate videatur non de impotentia provenisse; quærit enim potius gloriam quam proventum. Quod in principe posset satis commendabile reputari, si gloriæ materiam virtus et veritas, non vanitas et dulcis usque meretricium adulatio compararet. Magnus est, multorumque maximus, quoniam nec superiorem habet qui terreat, neque subditum qui repugnet. Nec alienis extrinsecus pulsatur injuriis, quibus ab innato domesticæ feritatis mansuescat affectu, sed omnes qui adversus eum contentionis causas habent, potius ad vanæ pacis fœdera peritura conveniunt, quam ad virium experimenta decurrant, quoniam divitiarum copia, multitudine fortium, amplitudine potestatis excedit. Quod sane contemplati quorum ope niti, quorum muniri consilio, quorum fulciri suffragio debuistis, a vobis velut facto agmine discesserunt, qui maxime nominis sui rationem deberent agnoscere et se vobis suffraganeos exhibere. Utinam pristinæ professionis suæ memores exstitissent, quæ completa semel in seriem totam futuræ successionis extenditur, et nova succedente vetus semper in idipsum obligatio reformatur! Hi sunt qui ad causam vestram, imo causam Christi, per omnia discrimina prosequendam tenebantur obnoxii, si ordinis sui debitum, et detrimentum ecclesiasticæ libertatis attenderent. Sed qua fide, qua charitate vobiscum, imo cum Deo cœperint ambulare vidistis, quia in necessitate vestra nec utendum dissimulatione, nec sermonibus temperandum, nec parcendum contumeliis censuerunt, sed totis studiis sese invicem prævenire certabant, ut unusquisque vos vel magis odisse crederetur, vel in nihilo pepercisse.

Mirabatur Romanus pontifex, et hi penes quos cum eo summa disponendæ Ecclesiæ cura consistit, quod oves in pastorem, quod in Patrem filii, quod in seipsos denique tanta vehementia gladios contorquerent. Si enim potuissent efficere quod quærebant, nec ipsum libertatis nomen, nec spes libertatis aliqua resedisset, sed tanta jam regiminis ecclesiastici fuisset secuta confusio, ut nihil ordine tractaretur, sed omnia stolido permiscerentur errore, cum sublatis pristinis institutionibus nihil ad debitos suo jure dirigeretur effectus. In his igitur, quantum mihi videtur, non nisi inanem vobis potestis collocare fiduciam, quia fidelem reconciliationi operam non impendunt, qui causam dissidio præstiterunt. Reliqui vero fere omnes qui in inferioribus sunt gradibus constituti, personam vestram sinceræ charitatis brachiis amplexantur, altis, sed in silentio, suspiriis implorantes, ut sponsus Ecclesiæ ad gloriam sui nominis felici vota vestra secundet eventu. Nullus tamen est qui se vobis amicum audeat confiteri, sed quo magis odisse credantur, veteres inimicitiarum causas allegant, ne indicta, velut in cæteros, proscriptione damnentur. Fertur enim de suspicione sententia, nec ad irrogandam pœnam veritatis argumenta quæruntur, sed involvuntur æquitate supplicii, quos culpa non æquaverat qualitate delicti. Profecto gratissima vobis eorum debet esse compassio, quia, licet animos sublimium vota minorum non moveant, indignationem tamen divinæ etiam majestatis expugnant, ut tanto fiat ad indulgentiam pronior quanto ab humiliori fuerit reverentia supplicatum. Respicit enim *in orationem humilium* (*Psal.* CI). Causam etiam potius reputat quam personam, ut causæ semper justitia sua, quantumcunque dilata, respondeat, et personæ nihilominus merces meritis compensata concurrat. Eorum igitur apud Deum vobis poterit prodesse devotio, sed apud regem, sicut nullam impetrandi fiduciam habent, sic nullam audaciam supplicandi.

Ad hæc si studia procerum ducitis inquirenda, certum est eos adversus Ecclesiam Dei quasi fœdus invicem contraxisse, ut utilitates ejus semper impediant, et dignitatibus incessanter obsistant, quia totum sibi reputant deperire quidquid ejus vel honori vel proventibus viderint accessisse. Instant alacrius, eo quod eis grata de temporis opportunitate refulget occasio, quia vires eis regiæ suffragantur, quibus prædicant se in his ad statum regni conservandum fidelem diligentiam adhibere. Aiunt enim prædecessores ejus nec tantas vires, nec tantam potestatis amplitudinem habuisse, nec oportere eum indignius regnare, vel remissius operari; dignitati magis quam utilitatibus intendendum, cum plerumque cupiditatem lucra redoleant, dignitas semper reverentiam

augeat, et gloriam majestatis illustret. Attribuunt ergo dignitati quidquid olim de potestate constat esse præsumptum, licet illud nec fidei concordet, nec rationi conveniat, nec consentiat æquitati. Ille vero avidius quam expediret blandos adulantium sermones amplectitur, fidem reputans quod nihil aliud quam dolum malignitatis esse novissimo deprehendet effectu. Si quis enim eorum altius vota discutiat, intelliget quia callide sibi gratiam ejus, et ipsi laboris ac detrimenti materiam præparant in futurum. Ad hoc totis anhelant desideriis, totis artibus elaborant, dummodo eorum non innotescat intentio; ut scilicet ejus quandoque potentia reprimi possit, ipsisque vetus delictorum impunitas, et nova delinquendi licentia reparetur. Horum quanto promptior est malignitas, tanto est efficacior ad nocendum; quia eis familiaritas occasionem præstat, et auctoritatem excellentia subministrat.

Præter hæc si extraneorum subsidia discretio vestra consideret, in primis cum gratia statim effusæ liberalitatis occurrunt, sed postmodum tædio diuturnitatis tepescit affectio, et liberalitas impendii quantitate lassatur. Onus quippe modicum itineris longitudine certum est ingravari, et domesticæ sarcinæ onus sæpe præponderat alienum. Hæret altius, difficiliusque convellitur, qui de præcedentibus meritis adolevit affectus; semperque se verecundia reputat obligatam, donec saltem, quæ percepta sunt, uberius compensata solvantur. Constat itaque delicate tractandos esse quos ad beneficium ultroneæ gratia charitatis invitat. Nec oblatum liberaliter poculum quis absorbeat alienum! Sed citra votum etiam largientis manus continendæ sunt, ne alienam virtutem necessitas vel impudentia nostra consumat. Hæc sunt quæ bonum est vestram sæpius tractare prudentiam, et rationis instrumentis sæpius expensa revolvere, et sic omnia quasi sub unum conferat's adspectum, ut quid singula ponderis habeant plenius de iterata possit collatione perpendi.

Cæterum media vobis erit via securior, ut nec propositum vestrum adversitatis austeritas intervertat, nec conscientia veritatis obduret, ne vos vel pavor desperatum faciat vel confidentia pertinacem. Tolerandum quippe est quod sine crimine potest fideique periculo temperari, multaque ad tempus dissimulare necesse est quæ statim nequeunt emendari, donec tranquillior vobis spiritus auræ lenioris aspiret. Non enim semper eosdem diversa tempora repræsentant eventus, sed præsentia nobis quandoque præteritorum detrimenta restaurant. Circa contingentia nihil stabile sibi potest infirmitas humana præfigere, nec de suorum etiam niti possunt affectibus animorum, sed et ipsos fortuitis casibus cohærere necesse est, et ad singulos eorum motus singulas effingere voluntates. Hoc totis siquidem studiis coguntur exquirere, quod ab eis modo nullis poterat precibus impetrari, quia dexteræ Excelsi repentina mutatio totam docet illico mansuescere feritatem. Sic est : In manu Domini sunt corda hominum pariter et personæ; parique facilitate et personas de medio tollere potest, et animos immutare. Super quo spem vobis certissimam tribuant conscientiæ puritas et momenta fortunæ; quia nec ea, quæ vobis adversantur, æterna sunt, nec sperantem in se confundi justitia divina permittet. Inclinabit siquidem Deus animum principis, et aversum sua bonitate convertet, ut regnum et sacerdotium paribus sibi invicem cooperentur auxiliis, mutuam sibi reverentiam, mutuam sibi exhibeant charitatem. Si quis enim provida prudentiæ veteris instituta consideret, a quibus tam religionis ecclesiasticæ quam regalis excellentiæ jura fluxerunt, cognoscet ea tanta sibi invicem rationis necessitate connexa, ut plurimam alterum de altero contrahat firmitatem. Unde si quid invicem molestiæ vel injuriæ fuerit irrogatum, in eum qui irrogaverit constat esse vertendum, quia neque pax Ecclesiæ sine regno, neque regno salus poterit nisi per Ecclesiam provenire. In caput igitur auctoris revertetur injuria, ipsumque sibi manus intulisse novissimo comparebit effectu.

Interim si quid vobis serenitatis cœperit apparere, occasionem vestra sapientia non repellat, sed oblatam prompto colligatis amplexu. Super quo si quid tractandum inciderit, nolite singulos articulos nimia subtilitate discutere, quia subtilitas contentionem parit, contentio vero sopitos odiorum ignes quasi quibusdam flatibus excitat et accendit. Non erit vobis ad singularia recurrendum, sed quasi generalibus studiosius inhærere, quia salva res est, nisi pactiones specialiter expressæ perimant libertatem. Si enim nos fidei pro fide profitemur, et reverentiæ et obsequii debitores, si bona et personas nostras honori et utilitatibus ejus offerimus impendendas, si regias dignitates, et antiquas consuetudines, in quibus legi Dei non obviant, promittimus observare, non lædit, quia in his omnibus contra debitum nullatenus obligamur. Si ergo sub hac vel simili verborum conceptione pacem vobis et vestris bonitas divina paraverit, interpretationes verborum futuris reservate temporibus, quia non ipse vobis tot movebit de cætero quæstiones, et vos in omnibus poterunt experimenta præsentia reddere cautiores.

Sed neque vobis apud homines gloriam videamini quærere vel triumphum, sed regi, tanquam præcellenti, omnis honor omnis victoria conferatur; dum tamen vobis liceat coram Deo de conscientiæ vestræ testimonio gloriari. Ego vero fidele paci vestræ ministerium ut devotus, ita promptus impendam, quoniam adversitati vestræ, Deo teste, compatior, et personam vestram et causam sinceræ brachiis charitatis amplector. Certum siquidem est quod fortunam vestram et personam pro fratribus vestris velut quoddam holocaustum in odorem suavitatis offertis, ut labor vester nobis cedat ad requiem, inopia vestra nostras redimat facultates, et quod residuum libertatis est patientia nobis vestra confirmet. Proinde sic agendum erit mihi, ut me vobis prima facie

profitear inimicum, quia amicum profitenti neque fides haberetur, nec aliquis præstaretur accessus. Poterit igitur conciliando favori simulatio deservire, ut utilitati vestræ cautius virtus operis et industria sermonis incumbat. Proinde consolamini, quia de adventu ejus ad partes istas plurima nobis commoditas incipit apparere, quia præsens efficacius ab his qui vos diligunt poterit implorari, nec indecorum sibi reputare poterit eorum auctoritati te Ecclesiæ cedere, acquiescere consiliis, precibus inclinari.

Venit autem animi solito mansuetioris, ut aiunt, quia animum ejus, licet ipse dissimulet, quædam præsagæ futurorum amaritudines interpellant, quoniam intelligit in plerisque locis sibi scintillas quasdam ad excitanda incendia confoveri. Movetur enim Francorum invidia, calumniis Flandrensium, Wallensium improbitate, Scotorum insidiis, temeritate Britonum, Pictavorum fœderibus, interioris Aquitaniæ sumptibus, Guasconum levitate, et (quod gravius est) simultate fere omnium quoscunque ditioni ejus constat esse subjectos. Suspectam etiam habet Romani pontificis quam ipse motu repentino contraxit offensam. Regnique status adeo de absentiæ vestræ causa confusus est, ut nec ecclesiastica nec sæcularia suo procedant ordine, neque quisquam sciat quid juri ecclesiastico, quid sæculari debeat assignare. Pro his omnibus proposuit primo cum rege Francorum quibuscunque conditionibus convenire, ut suo et ipsius terrore conjuncto facilius possit cætera complanare. Disposuit etiam, sicut aiunt, in plerisque mitius agere, ut ad pacem omnia dissimulatis revocentur injuriis, et ipse celeri reditu ad reprimendam Wallensium revertatur audaciam, priusquam cum eis Scoti Britonesque conveniant, et Albania, sicut prophetatum est incipiat indignari. Venit igitur imperata facturus, si fuerit qui se ei vel audeat imperare, utilius æstimans aliquid ad tempus de fastu veteris supercilii sequestrare quam exspectare ut in perniciem ejus, quæ prædicta sunt, omnia vel pleraque concurrant. Valete.

Dominus personam vestram conservet incolumem, et adversitatem vestram velociter ad secundos reducat eventus. Verum si hæc alicui duxeritis ostendenda, nomen supprimatur auctoris, quia, quantum mea intersit, hæc ad regis notitiam non venire vestra experientia non ignorat. Rescribite mihi crebrius, sed secrete, ut quomodo procedendum sit, vestra me prudentia doceat, et curiosa malignitas nostra invicem studia non cognoscat.

Salutatio mea manu Milonis.

XXXV.

AD EUMDEM.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus Ernulfus.

Vix apud dominum Meldensem triduum peregeram, et ecce cum litteris vestris Willelmus Duretent Kalendis Aprilis advenit. Ad quarum susceptionem non minus gratulatus quam devotus ad obsequendum, in crastino, si tamen antelucanum crastinum dici debeat, post habita sacratissimæ diei reverentia, accepta ab episcopo, cui adhærebam, benedictione, mandato vestro instantissimam adhibiturus diligentiam, Sylvanectum veni, ibique dominum regem Francorum de perquirendo vobis hospitio, quanta potui humilitate, conveni. Solita mihi respondit benignitate quod de vestro negotio ita inter dominum papam et ipsum convenerat quod vos usque ad Vallem Sanctæ Mariæ, Cisterciensis Ordinis monasterium prope Pontisaram, accedere deberetis, ibique subsistere, donec ex communi consilio proprius evocemini; nec esse interim super hospitio vestro multum laborandum, cum utrum illuc usque veneritis sit incertum. Ad hæc cum subjunxissem necessariam fore interim hospitii vestri providentiam propter tantum undecunque concursum, ne si forte veneritis, vos et vestri inhoneste vagemini, respondit se, cum ad hoc ventum fuerit, operam daturum, ut tam super hospitio quam aliis, prout vestram decet excellentiam, provideatur vobis. Nihil amplius ab eo potui extorquere, licet multa institissem improbitate. Unde quæ hactenus a me circa id acta sunt, vobis significo, vestram desiderans, si placet, iterum audire voluntatem. Domus fratris mei vestra est, sed a loco colloquii distat tribus leucis. Ego tamen interim quod potero faciam, et modis omnibus propinquius vobis hospitium perquiram. Sed mandati vestri adventum serum accuso. Accelerari rogo nuntium, ut acceleretur negotium. Tempus enim breve est, et tumultus tantus, ut vix locus pateat qui jam non sit occupatus. Valeat dominus meus charissimus.

XXXVI.

AD EUMDEM.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo suus Ernulfus.

Diutius exspectavi, si quid forte auribus meis insonuisset quod vestræ sanctitati dignum ducerem intimare. Verum quoniam video vos et vestros oblivioni datos, *tanquam* mortuos *a corde* (*Psal.* XXX), *nec est qui consoletur* vos *ex omnibus charis* vestris (*Thren.* I), stupens admiror tantum charitatis defectum, cum ex his quos vel excellentia gradus, vel obsequium multiplex comparasse videbatur, fidelibus et amicis ne unus quidem relictus sit, qui steterit in fide, qui non curvaverit *genua* sua *ante Baal* (*III Reg.* XIX), omnibus quasi in commune sententiam proferentibus obedire magis homini quam Deo oportere. *Filii alieni mentiti sunt* vobis, *filii alieni inveterati sunt* (*Psal.* XVII). Et nisi quia *populus, quem non* cognovistis, *servivit* vobis, *in auditu auris* obediturus (*ibid.*), utique *quasi Sodoma fuissemus*, *et quasi Gomorrha similes essemus* (*Rom.* IX). Me quoque, si liceat magnis componere parva, fortunæ similis premit indignatio tanta, ut nullus eorum, qui verbo saltem hactenus mihi fuerant blanditi, nuntiis meis, per quos non semel

eos sollicitavi, nec *ave* dicere (*II Joan.* x), nec ullum prorsus dare velint responsum. Recens noster archiepiscopus, cujus promotionem plurimum mihi profuturam sperabam, ad gratiam sui regis nunquam, ut audio, tantis viribus anhelavit; ejus nec in modico promissionis fidem adhuc experior. Superest igitur ut soli Deo omnia committamus, dicentes ei: « Domine, ad te sunt oculi nostri, *unde veniet auxilium* nobis (*Psal.* cxx). Judica causam nostram, qui solus Pater *orphanorum*, et Judex *viduarum* es, et *judicium* facis *injuriam patientibus* (*Psal.* cxlv). » Ego quidem, si domino meo, cum sum labiis incircumcisus et corde, loqui audeo, per eum cujus causam agitis vos obtestor, ut vos a solo bonæ conscientiæ nullus unquam turbo dejiciat. Nec moleste feratis quod quasi privatus vitam agitis, olim frequentia clientelæ circumseptam. Quæcunque mundus irrogat, ipso altior sustinete, imo despicite; in omnibus gratias agite Deo, cujus misericordia vos ad præsens a tumultu sæculari segregavit, ut vel modicum tempus in contemplatione ducatis et quiete, et cum Maria, quæ *optimam partem elegit*, ad pedes ejus *sedens verbum ejus* audiatis (*Luc.* x). Supplico, Pater et domine, ut de salute vestra, sine qua nihil mihi jucundum in vita, et de statu vestro, cujus incolumitas sufficit ad meam, servum vestrum certificetis, et vestræ scripto beatitudinis consolari dignemini, ut consolatione vestra paupertatem meam æstimem divitias. Charissime Pater et domine, bene valete.

XXXVII.

AD EUMDEM.

Domino et Patri suo charissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Ernulfus fidelium ejus minimus, in spiritu fortitudinis scientiæ consilio regi.

In otio laborioso constitutus, nullum aptius credidi mihi remedium fore quam vobis, Pater, aliqua scriptitando tanquam præsenti loqui, qui tamen jugi meditatione, dilectione singulari præsens, totum mei cordis hospitiolum merito vindicastis. Placeat igitur serenitati vestræ a seriis ad nostras nænias ad horam converti, et his pro me scriptis paululum temporis indulgere, qui pro vobis innumera aliis legenda (utinam tam efficaciter quam diligenter!) conscripsi. Sed nec æstimet quisquam hæc de curiositatis superfluo vane procedere, quæ et sollicitudo filialis de statu Patris optans instrui dictat, et propriæ necessitatis causa suggerit, non minimum suo patrono saltem exposita reportatura solatium. Laboriosum, inquam, mihi est otium, quod et gravioribus animum molestiis pulsat, quo minor rebus gerendis materia subest, et rarior negotiandi me excitat occasio, ut cum propheta merito dicam: *Ecce in pace ista amaritudo mea amarissima* (*Isa.* xxxviii). In ipso etenim, ut ita dicam, actionum silentio familiari quadam inquietudine tumultus suboritur cogitationum, longe multiplicius occupans, infestius distrahens, altius evertens, præsertim cum mihi ipsi contrarius positus sim, et velut in partes divisus, illud in me sapientis experiar, quia nulla pugna gravior quam illa in qua idem qui vincit vincitur. Hinc me præteritæ felicitatis urit memoria. Summum enim infelicitatis genus est fuisse felicem. Hinc præsentis adversitatis non tam premit angustia quam rubor confundit, ob quam et fratres mei elongaverunt se a me, et noti mei, quasi alieni, recesserunt a me. Quodque gravius est, *facti sumus opprobrium viciuis nostris*, judicantibus ad oculum, *subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt* (*Psal.* lxxviii). Noverat hoc, qui dixit:

> *Non habet infelix paupertas durius in se,*
> *Quam quod ridiculos homines facit.*
> (Juven., sat. 3, vers. 152).

Ad exaggerandam demum tantæ confusionis ignominiam opponitur eorum non solum impunitas, verum et gloria, qui hujus turbationis vel actores exstiterunt vel incentores insultantium nobis, et quasi dicentium: « *Hi sunt, qui* suam justitiam statuere *volentes*, justitiæ *regis noluerunt esse* subjecti (*Rom.* x). Propterea dati sunt in captivitatem, et possessiones eorum in manus inimici. » Ob quos mundanæ protervitatis motus sub æquitatis normam redigendos, cum veterum auctoritas exquisitissimis assertionibus multimodo labore desudaverit, dementiæ arguendus esset, si quis eorum rationibus vel auderet refragari, imo vel approbare detractaret. Verumtamen cum ad ipsum passionis dolorem recurritur, sensus præponderat auditui, sensualitas præjudicat rationi, et sic aut incurritur tædium vitæ, ut signipotens ille prophetarum eximius clamet: *Obsecro, Domine, tolle animam meam* (*Num.* xi). Aut boni propositi via forte deseritur, ut et David, vir secundum cor Domini, dicat: *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns* (*Psal.* lxxii). Quod si in his et aliis viridibus lignis, utpote secus aquarum decursum plantatis (*Psal.* i), abundanti videlicet Spiritus sancti gratia debriatis, hujus confusionis vices aliquantulæ turbationis causam cernimus exstitisse, Jesu bone! in nobis aridis, vel, ut verius dicam, putridis quid fiet, quibus illa fontis æterni vena tot saxorum obstruitur oppositione quot peccatorum ponderibus aggravamur? Nam, etsi magnam ex Scripturæ sacræ lectione, velut David in cithara psallens, Christi in nobis consolationem operetur, cum tamen ab ea vel vacare necessario cogimur, vel torpere negligenter, quasi cithara reticet, et spiritus nequam, quem carnalem sensum non incongrue dicimus, suum Saul, id est concupiscentiam nostram, superbiæ cæterisque vitiis deditum rursus exagitat, nec exstirpari facile est ad plenum, quod tam crebris assultibus repullulat redivivum. In hac sane justissimi Creatoris area, multa confuse miror, et conqueror accidere, in qua libertas servire videtur, fortitudo succumbere, servitus dominari, et postremo vilissima pedissequarum, nec minimæ virtutum

respectu digna, fortunam dico, ipsi reginæ justitiæ potenter imperat, vim infert, injurias irrogat, tormenta multiplicat, proprium ejus, quod est unicuique suum reddere, quantum in ipsa est, evacuat, et quodcunque sibi libitum est, in eam confidit, et irrogat impune licitum, dum solvendos ligat, ligandos solvit, nocentes exaltat, innocentes premit. Suum quippe innocentiæ esse quis abnuat triumphal s præmium coronæ? Quid hac, Deus bone, confusione prodigiosius? Quid hoc prodigio mirabilius est? Quid hoc mirabili vel efficacius ad movendum, vel innocentius ad subvertendum? Unde non immerito illa sapientis lacrymosa conquestio: « Heu gravem sortem, quoties iniquo additur sævo gladius veneno. » Et Salomon: *Cum impii sumpserint principatum, gemet populus* (*Prov.* XXVIII). Ac ne forte in affluenti, tritaque materia prolixa nimis evagetur oratio, redeundum est ad cor. Et ne sermo sobrietatem excedat, aut mens a scrupulosa quæstionum crepidine in præcipitium devolvatur erroris, utrobique cavendum, ne forte in Creatorem velle refundere videamur, quod ex nostra in nobis minus est infirmitate, sub cujus oculis nullus motus temerarius, nullus eventus fortuitus, quoniam in sapientia cuncta disponit ab æterno provisa (*Sap.* I). Quæ profecto rerum dispositio non ideo minus ordinata, quia causa ejus nobis incognita, imo eo majori prosequenda fidei pietate, quo ab humanæ rationis cognitione remotior. *Judicia Dei abyssus multa* (*Psal.* XXXV), quæ solus ille novit, qui abyssos intuetur, et sedet super cherubin. Tandem a generalitate ad id quod me specialiter contingit, descendendum est, et de ea sorte, quæ me cæterosque nostros pariter involvit, conquerendum. Sed frustra, quia nec casus noster sublevantem invenit, nec querela consolantem ex omnibus charis nostris, fortior in me de die in diem tribulationum tempestas insurgit, et aliquid calamitati meæ superaddidit hodierna, quod non habuit hesterna, et de crastina vereor, ne et ipsa fiat hodierna deterior. Dominus Rothomagensis aggravavit manum suam super me, quia vos in persecutores nostros justa animadversione vestram aggravastis. Illud tantillum beneficii, quod anno præterito mihi gratis promiserat, in præsenti negat. Gratis dico pro tempore, licet mihi debitum pro ratione. Temporalis principis, quam timet, prætendit offensam, qui potius æterni Judicis cuncta cernentis attendere debuisset sententiam: *Deo potius obediendum quam hominibus* (*Act.* V). Et illud: *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* (*Rom.* XII). Et fortasse in his omnibus nulla posset ratione dolor mitigari, neque enim dedit mihi Deus cor lapideum, ut percussus non sentiam, attritus non doleam, nisi et inprimis me digna factis recipere, et peccata mea multa graviora meruisse cognoscerem, et ad vos, Pater sanctissime, respectum haberem, qui voluntarie sustinetis, quod ego coactus sum in merito, quod ego meritus. De cujus plenitudine totum mihi defluxerat, quod in præsenti videbar habere. Ad cujus potentiæ gloriam nec ipsi potentes poterant, nec ipsi sapientes noverant aspirare. Sane Pater, quia universa hæc tanquam nihil habentes in Christo possedistis, qui corde eorum affluentiæ nullatenus apposito, ea pro Christo ingruente necessitate fortiter abjecistis. Etenim iterum: Joseph in manu mulieris impudicæ pallium reliquit (*Gen.* XXXIX), *adolescens rejecta sindone nudus profugit a persecutoribus Christi* (*Marc.* XIV), dum vos prælegistis, abjectis, ut dictum est, rerum temporalium sarcinulis, quasi quibusdam ad iter vestrum impedimentis, nudus et expeditus crucem vestram tollere, Christum sequi, in domo Dei abjectus esse, quam cum sæculo gloriari, et in tabernaculis peccatorum habitare. Ita ut illud propheticum et evangelicum in auribus meis proclamare non tam ore quam opere videamini: *Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam* (*Psal.* LXXII). *Et quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur?* (*Matth.* XVI.) Hic est serpens æneus, ad quem tentationibus velut serpentibus vulneratus, respectum habeo. Hæc est petra, ad quam curarum aculeis obsitus velut spinosus erinaceus spero refugium. Petra enim refugium erinaceis. Alioquin vivus absorptus inter mortuos, desperatos scilicet, qui Deum non laudant, habitassem. Deputatus essem cum his qui in inferno sunt. Respiciens fui ad adjutorium hominum, et non est. Vere *maledictus homo, qui confidit in homine, et qui ponit carnem brachium suum* (*Jer.* XVII). Superest igitur, ut in eum solum respiciamus, cui soli derelictus est pauper, qui solus laborem considerat et dolorem (*Psal.* IX). De cætero unum est, Pater, ut salva pace vestra loquar, quod omni tribulatione gravius sustineo, impatientius porto, vehementius doleo, quod, cum sæpissime nuntios vestros discurrentes videam, nec litteras visitationis, nec saltem verba salutationis per ipsos ex parte vestra recipiam. Status vester adeo mihi est absconditus, ac si nunquam a vobis visus, vel, quod Deus avertat, vobis essem invisus, nec de vobis mihi scire datur aliquid, quod non publicaverit fama, ut tunc demum mihi novum adveniat, cum apud alios fuerit antiquatum. Mementote, Pater, quia ego sum, qui vobiscum pondus diei et æstus sustinui (*Matth.* XX). Novit Deus, quod totis viribus in conscientia pura vobis adfui: utinam tam discrete quam devote, tam feliciter quam fideliter! Alii, fere quotquot vobiscum sunt, in labores meos introierunt, lætantur præsentia vestra, reficiuntur verbo, eriguntur exemplo, nec invideo. Non rogo temporale subsidium, quia sufficit mihi paupertas mea. Non quæro, nisi ut invocetur tantummodo nomen vestrum super me et gratiæ vestræ securus vivam, quæ hac tempestate mihi super aurum et lapidem pretiosum multum desiderabilior et dulcior super mel et favum. Liceat mihi saltem per internuntium audire, quod aliis videre datur, ut

vel afflicto Domino meo condoleam, vel consolationis et spei, si qua est, particeps existam : Sicut et ærumnæ, sic et laboris (*II Cor.* XI). Me sæpius ad vos ire volentem revocat, Deus scit, non tam itineris difficultas, quam ne_his, apud quos utcunque sustentamini, oneri sim, cum magis vobis expediat paucis esse contentum, quam tumultu circumstrepentium inquietari. Agite ergo, Pater, agite constanter, quia non inchoanti, sed perficienti corona debetur. Juxta illud : « Finis, non pugna coronat. » A sacrificio vestro cum Abraham aves abigens usque in vesperum, ne laborem vestrum volatilis gloria tollat, ne quando dicat inimicus vester : *Prævalui adversus eum* (*Psal.* XII). Omnia opera vestra referatis ad Deum, ut benedictionem mereamini, quia *beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram* (*Psal.* CXXXVI), id est ad Christum opera sua referet, et in ipso probabit, qui est *lapis offensionis et petra scandali* (*I Petr.* II). Ne credatis omni spiritui, sed prius probate utrum ex Deo sint. Sermo jactantiæ, actus præceps, procul sint a vobis. Cum summa gravitate, et in consilio omnia faciatis, ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Et sic in eo vincetis, qui ait : *Confidite, ego vici mundum* (*Joan.* XVI). Quod ipse vobis concedat, qui omnia potest, cujus causam agitis, Jesus Christus Dominus noster, charissime Pater et domine. Bene valete.

XXXVIII.

AD LUDOVICUM REGEM FRANCIÆ.

Charissimo domino suo LUDOVICO, regi Francorum, ARNULFUS Lexoviensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et devotum cum omni devotione obsequium.

Lætificavit animam meam lator præsentium gaudio diu desiderato, gaudio quod tam nos quam cæteri fideles regni Francorum longis suspiravimus desideriis, et nunc crebris exsultationibus suscipimus adimpletum. Visitavit Deus plebem suam, totique regno Francorum misericordiæ suæ viscera patefecit, dum et certum vobis hæredem instituit, et justum universis regni Francorum primatibus dominum ordinavit. Nullus enim erit adeo superbus aut contumax, qui illi debitum famulatum detrectet impendere, quem de carne vestra ad regni noverit gubernacula procreatum. Conservet omnipotens Deus personam vestram, regnum stabiliat, sobolemque vestram vobis et nobis in tempora multiplicet longiora. Cæterum pro latore præsentium Bernardo supplicamus, quatenus ad id quod dominus suus ei legaverat obtinendum, nostras sibi preces sentiat profuturas.

XXXIX.

AD ARNALDUM PICTAVIENSEM ARCHIDIACONUM.

Quod aliquid a vobis censeo postulandum, cum petitionis honestas, tum vestræ benignitatis intuitus, non præcedentium facit confidentia meritorum. Verum si operis exhibitio non præcessit, paulo minus tamen sibi videtur meruisse devotio, quæ ad omnia si occasio processisset, promptam se semper exstitisse cognoscit. In omnibus enim non tam requirenda sunt opera, quam affectus, nec adeo quid feceris requirendum est, quantum qua feceris voluntate. Sic est : intentio operi nomen imponit, trahitque factum ipsum potius de animi qualitate substantiam, quam de beneficii quantitate. Inde est quod pro magistro Meschino amico et antiquo sodali nostro, preces vestræ porrigo sanctitati, ut veteri si quis est animi rancore deposito, exoratum vos merear invenire super petitione illa, super qua litteris etiam apostolicis instructus Pictaviensi Ecclesiæ supplicabit. Promisit mihi quoniam ex hoc nunc vestro se totum tanquam magistri et patris mancipabit obsequio, ut si quid de præterito negligentius, vel inconsultius actum est, futuri temporis officia recompensent.

XL.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Dominus Renaiba Aurelianensis amicus noster est, mutuisque obsequiis plurima nobis invicem sumus charitate conjuncti. Inde est quod nostris ad præsens apud majestatem vestram precibus petiit adjuvari, ea nimirum fiducia, quia novit quod vota nostra apud benignitatem vestram desideratum crebrius consequuntur effectum. Privavit eum sententia vestra præcentoria, quam habebat pro delicto quodam, quod, sicut ipse asserit, non de malitia qualibet, sed de sola simplicitate commisit. Existimavit enim factum illud ad tenorem juramenti publici non spectare, neque se religionem credidit excedere sacramenti, si non communicabat aliis quod singulariter de sola ipsius voluntate pendebat. Conventus autem a fratribus non restitit improbe, nec superbe respondit, sed statim errorem suum, si tamen error erat, ad publicam voluit corrigere voluntatem. In quo si certum est nec præcessisse malitiam, nec superbiam successisse delicti quantitas fines clementiæ non excedit, poteritque ex hoc nunc Romani pontificis misericordia subvenire, in qua nobis divina bonitas et remedium salutare constituit, et refugium singulare. Siquidem quantum ad culpam satis vindicatum est, quia homini verecundo ad majorem pœnam confusio, quam magna etiam detrimenta procedit. Porro cum ei ad veniam simplicitas, nihilominus ad gratiam devotio suffragatur, quia verum est ipsum semper Romanæ Ecclesiæ secundum facultatem suam humilibus obsequiis inservisse. Pro omnibus itaque quæ prædicta sunt fiducialiter accedimus ad rogandum, et quia gloriosum nobis erit tantum a dignatione vestra beneficium impetrasse, et jucundum aliquid consolationis amico in tanta amaritudine perquisisse.

XLI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Quibus periculis exponere, quibus impendere laboribus personam meam destinaverim, ut mererer ad sublimitatis vestræ venire conspectum, noverunt hi qui procinctum meum ad terras peragrandas,

et maria pariter exploranda viderunt. Iturus eram, sed iter meum divulgato fama præcessit indicio, ut facile mihi possent insidiæ præparari. Ego enim homo sum cui celebrem multæ causæ contulere notitiam, et cui apud hostes Ecclesiæ plurimam zelus justitiæ contraxit invidiam, sibique crederent successisse, si in persona mea et malignitati suæ satisfacere et vestram possent offendere majestatem. Retinuit itaque me rex noster, qui mea quidem voluntate præcedente mittebat, negotiaque sua partim distulit, partim minoribus nuntiis perferenda commisit. Intra pectus itaque meum major anhelantis desiderii fervor exæstuat, dilationem hanc quasi vulnerati cordis affectione deplorans, quod pedes vestros amplecti, et serenitatem vestram mihi non datur oculis præsentibus intueri. Facio interim quod possum, et me totum honori et utilitati Ecclesiæ, quoties occasio refulget, impendo, tanta siquidem voluntate, ut a plerisque de immodestia videar arguendus. Animo enim diligenti nihil satis est, neque magna devotio cujuslibet operis exhibitione placatur, sed suos semper in anteriora conatus extendit, hoc vobis apud me studium, hæc continui laboris instantia, hic irrevocabilis perseverantiæ vivit affectus.

XLII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Est quiddam in quo majestatis apud vos reus inveniar, nisi vestram fidelibus indiciis præmuniero sanctitatem. Habuit Ecclesia Sagiensis episcopum, cui me fraterni sanguinis necessitudo conjunxit, sed arctius gratia beneficientiæ liberalis astrinxit: hic cum prædictam Ecclesiam suscepisset, magnam temporalibus curam, majorem spiritualibus homo sanctus impendit. Ipsam igitur thesauris ornatam, instructam ædificiis, possessionibus reddidit ampliatam, adeo quod pro XIII canonicis quos sæculares appellant, ipsisque pauperibus, moriens ibidem XXXVI canonicos regulares cum omni ædificiorum sufficientia, et redituum copia dereliquit. Cumque eam in temporalibus nobilem reddidisset, in spiritualibus semper nobiliorem studuit exhibere, vir magnificus et omni sanctitate laudabilis, cui nec sanctitas magnificentiam tolleret, nec magnificentia sanctitatem. Quod bonum a prædecessoribus vestris, viris apostolicis, Honorio primum, postmodum Innocentio, denique Eugenio et Adriano cœptum est et firmatum, præcedente siquidem gloriosissimi regis Anglorum Henrici devotione, qui magna (34) ob eamdem causam ecclesiæ bona contulit et præcepti regalis valituro in perpetuum munimine roboravit. Cumque res hæc a prædicto viro religiosissimo Honorio traxisset initium, ab irreparabili viro Innocentio meruit incrementum, cujus auctoritate prædictus episcopus electus ab ecclesia Sancti Victoris Parisiensis personas accepit, quarum sanctitas et prudentia suis meritis tantæ rei posset initia consecrare. Quorum studiis tantum inter varias tribulationes sanctum opus excrevit, ut inter omnes Gallicanas ecclesias illa cœperit de nobilioribus illius ordinis æstimari, si quis circa eos hospitalitatis gratiam vel ordinis vellet attendere disciplinam. Porro ne qua posset oriri sæcularitatis in posterum revocandæ suspicio, et quia potior fructus poterat de regularium administratione sperari, statutum est et Romanæ Ecclesiæ nihilominus auctoritate firmatum, quod in regulares personas sicut præbendæ, ita et archidiaconatus, et omnium rerum tam potestas quam administratio conferretur, ita nimirum, ut omnes obventiones deberent in commune referri, ne cupiditati daretur occasio, si eas liceret privatis usibus applicare. Quod a eo verum est ut, defuncto sæpe dicto episcopo, eum qui successit episcopari Ecclesia Romana nulla ratione permiserit, donec eumdem ordinem in propria persona professus est, et quod ipsum in Ecclesia fide bona servaret juramento corporaliter interveniente firmavit. Tantus siquidem favor religionis exstitit apud eam, ne statuæ aureæ, quod absit! caput æneum ipsius opificio diceretur affixum. Verum episcopus iste qui ad præsens, Domino permittente, successit, detestabilem concepisse prædicatur affectum, scilicet plantationem hanc penitus evellendi destruendique bonum, quod fidelium devotio, quod auctoritas principum, quod sanctorum religio, quod Ecclesiæ Romanæ privilegia duraturo in perpetuum anathemate firmaverunt. Quod si totum a discretione vestra non poterit impetrare, archidiaconatus saltem ad sæculares studebit revocare personas, scilicet ut habeat carnalis affectio quod nepotibus tribuat et propinquis. Sed hunc ipsum pietatis specie palliabit affectum, dicturus ecclesiam illam idoneas non habere personas, quæ talibus sufficere probentur officiis, tanquam si sanctæ simplicitati prævalere debeat sæcularis astutia, aut de ecclesia Sancti Victoris, aut Sancti Rufi, vel aliis similibus personæ non possint auctoritate vestra ad hæc officia dispensanda transferri. Et ego quidem Ecclesiæ illius archidiaconus exstiti, ipsiusque beneficiis educatus sum, ipsius institutionibus eruditus, justumque est ipsius me semper detrimentis occurrere et utilitatibus debita diligentia providere. Sed et bonum quod tanto domini et fratris mei labore contractum est, humeris meis sustinendum memoria fraternæ charitatis imponit, propter quod inter me et episcopum loci illius cum domesticus noster exstiterit, multisque a me beneficiis sit præventus, noviter est oborta discordia, quia fratrum illorum injurias sustinere non poteram, eique ad ordinis subversionem, opem et consilium non præstabam. Unde illum et eos qui cum ipso sunt tanquam adversarios nostros et manifestos hostes sapienter accipite, quoniam ultrices lin-

(34) B. om. *magna*.

guæ neque fidem, neque facilem promererentur auditum. Quod si forte preces aliquæ super hac causa vobis porrectæ sunt, secure tanquam subreptitias æstimate, neque necesse est Ecclesiam aliquod propter eas pati dispendium, quoniam ad conservandam vobis fidem et gratiam ejus a quo missæ sunt, satis erit absque omni offensa si in propriis postulationibus fuerit exauditus. Ad summam *loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (*Gen.* XVIII). Jucundum sit ei eloquium meum, ut piæ postulatio voluntatis optati gratiam consequatur effectus. Domine, personam vestram publica commendat opinio, animosque et aures omnium operum vestrorum exspectatio curiosa suspendit dum malignandi materiam venatur iniquitas, et gloriam nomini vestro devotio fidelis inquirit. Absit igitur a vobis ut prædecessorum vestrorum sancta plantatio vestris convellatur manibus, vestris viribus exstirpetur! Absit ut per vos tot Romanorum pontificum anathemata ducantur in irritum! Absit ut per eos remota sæcularitas auctoritatis vestræ sententia revocetur!

XLIII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Regressus ab Anglia ad pedes vestræ beatitudinis amplectendos debui cucurrisse sed exspectanda fuit occasio, qua me magis traxisse necessitas videretur, quam devotio perduxisse. Animus siquidem principis nostri aliquantulum ab ea, qua sanctitatem vestram olim complexus est, charitate descivit, adeo ut inter familiares suos quandoque conquestus sit se minorem in vobis quam speraverat gratiam invenisse. Ait in opportunitatibus suis vos esse difficilem, in postulationibus scrupulosum, acceptos vobis esse et jugiter in Curia demorari quosdam, qui mendaciis suis gloriam regiæ serenitatis offuscant.

Convenire siquidem ad apostolicam sedem ex multis partibus multos, quorum aures illi pravæ veneno malignitatis inficiunt, ut sic opinionem ejus quasi transmissa ad omnes gentes delatione denigrent. Furtive quidem id agi, ut iniquitatis operante mysterio quanto magis res silentio premenda dicitur, tanto diffundatur in plures, quantoque secretius agitur, tanto sit efficacior ad nocendum. Non tamen arbitratur id de vestra conscientia vel voluntate procedere, sed eis de diuturna apud vos commoratione paratur occasio, et audaciam comparat assiduitas impunita fallendi. Addit impetratu facile quidquid ab ejus æmulis imploratur, vota autem ejus exquisita' subtilitate discuti, vel tædiosa dilatione suspendi. Si quos ergo de suis viros auctoritatis loquor ad præsentiam vestram venire contingat, hi qui familiarius ei assistunt, incertum suspicionis malum (35), fallaci statim adulatione confirmant. Consuevit enim illud hominum genus de minimis maxima fabricare, et sicut inter eos nulla fides est, sic nullus veræ charitatis affectus; uniuscujusque studium est, alium quibus potest modis excludere, ut solitariæ sibi familiaritatis privilegium gaudeat acquisisse. Accessurum sibi putant quidquid alii fuerit derogatum, proventusque suos reputant aliorum semper utilitatibus obviare. Ego igitur qui quantum damnosa sit suspicatio principum, licet innocens, frequentibus detrimentis agnovi, occasionem censui postulandam, qua vel ab eo sicut quandoque mitterer, vel aliqua me trahere necessitatis instantia videretur. Quæ quia differebatur nihil enim onerosum mihi vestræ gratia benignitatis imponit, mittendum duxi, ut diligentis absentiam legatio suppleat, quæ bene meritæ majestati vestræ devotionem meam, tam viva voce quam litteris repræsentet. Vester sum sanctæ Romanæ Ecclesiæ tam verna quam filius, cujus me assidue reminiscor exhilaratum gratia, præventum beneficiis, honoribus ampliatum. Nihil unquam par tantæ dignationi referam, nihil dignum tot meritis exhibebo, sed etsi non debitorem operis exhibitio, perfecta tamen charitas consummatæ devotionis absolvit.

XLIV.

AD GILBERTUM LONDONIENSEM EPISCOPUM.

Lator præsentium amicus noster est, nostrisque petit precibus apud vos adjuvari, eoque instantius, quia confidit quod preces nostræ apud charitatem vestram utilem sine difficultate sortiantur effectum. Gaudet quod amatori justitiæ veritatis sit delegata cognitio, quod precum nostrorum suffragio munitus accedit, ut in proventum ejus apud vos sincera fraternæ religio charitati concurrat. Licet autem pluralitas instrumentorum viam possit aperire judicio, omnem tamen absolvet testium numerositas et veritas notoria quæstionem, desertaque provocatio motum judicis excitabit, quam scilicet adversarius hujus censuit opponendam, eo quidem astu, ut ei vacaret affectatam rapinam in bona pauperis licentius exercere. Verum quid in malæ fidei possessorem sine titulo, super principali causa; quid in desertorem appellationis super sumptibus et expensis decernendum sit, vestra peritia non ignorat: ne scilicet vis aut dolus impunita prætereant, vel immeritum patiatur innocentia detrimentum. Porro negotium vobis in expedito Romani pontificis collocavit auctoritas, sublato nimirum appellationis obstaculo, in quo sibi calumniatores plerumque occasionem vexandi constituunt, et refugium evadendi. Nunc enim parebit vobis, licet invita, quasi quibusdam terminis circumscripta malignitas, cum nec ad præsens forum nostrum possit excedere, nec severitatis vestræ sententiam declinare. Valete.

XLV.

AD ABBATEM CRISTANENSEM.

Quartus decimus mensis agitur, vel fortassis exactus est ex quo ad aliud regnum et transma-

(35) B., *in malum*.

rinas regiones a monasterio tuo sine episcopi tui benedictione et conscientia discessisti. Quanta autem interim idem monasterium in spiritualibus et temporalibus detrimenta perpessum sit, et fratres sentiunt, et tota regio protestatur. Nuntiatur vero nobis te in Anglia nihil nisi lites et calumnias exercere, et cum gravi monasterii tui sumptu, sine utili causa totam disquirere regionem. Super quo revocandum te duximus et in virtute obedientiæ injungendum, ut infra Kal. Augusti dispositis rebus illis utiliter, ad monasterium revertaris, nisi vel infirmitate, vel tempestate marina fueris impeditus. Nosse etenim debes quod propensior cura animabus est impendenda quam rebus. Ideoque nisi infra diem assignatam veneris, nos tibi mandatum mittere severius oportebit.

XLVI.

AD WALTERUM ALBANENSEM EPISCOPUM.

Querimoniam quam ex litteris, quas mihi a vobis novissime destinatas accepi, gratam admodum habui, quia magis excitat gratiam, quam delictum arguere videbatur. Questus enim estis post aliquot epistolas vestras, nullum vos a nobis accepisse rescriptum, et nos devotionem vestram inter cæteros non nisi verbis communibus salutasse. In quo intellexi quod benignitas vestra multo desiderio ad complexum nobis mutuæ charitatis occurrit, quod ego multis quæsisse studiis, multis debueram obsequiis redemisse. Et fecissem, nisi occasionem mihi contulisset (36) absentia, quæ mihi semper hactenus optatum vestræ serenitatis invidit aspectum. Magnum erat mihi, si præsens in oculis vestris gratiam invenissem. Majus est quod eam mihi ultro usque ad Occidentis novissima destinatis. Pulchrum sane et prædicandæ liberalitatis officium, nullis impensum meritis, nullis redemptum precibus, nullis beneficiis comparatum. Nihil in eo est quod beneficii minuat majestatem. Apud alios siquidem actus meræ liberalitatis evanuit, sed ubique inter contrahentes animos negotium geritur, dum spes creditrix et debitrix gratiæ res compensant. Magnum tamen est hodie, si quis amicorum meritis pari præmiorum compensatione respondeat, majus est omne meritum animi magnitudine prævenire. Prævenistis autem me, vestrumque tantæ dignationis æstimatione fecistis, per quam mihi judicium existimationis vestræ, et dilectionis exhibetis affectum. Multa igitur mihi de judicio existimationis vestræ crescit elatio, multa de confidentia gratiæ securitas ad omnes præparatur eventus. Magnum siquidem est judicium simul et gratiam meruisse prudentis, cum alterum illustret ad gloriam, alterum proficiat ad proventum. Quid ergo? Quid retribuam Domino meo pro his quæ attribuit mihi? (*Psal.* CXV.) Nempe totum devotionis affectum, quo nihil majus offerri, nihil impendi gratius, nihil potest pretiosius æstimari. Hoc etenim impenso totum impenditur, quidquid vel animus cogitando, vel operando corpus vel facultates conferunt erogando. Hoc igitur apud vos judicium mihi perseveret et gratia. Vobis nihilominus apud me promissæ devotionis non tepescet affectus, ut scilicet alter in alterius opportunitatibus monitore non egeat, sed zelum charitatis alternæ communicati officii probet effectus.

(36) B., *tulisset.*

XLVII.

AD EPISCOPUM ENGOLISMENSEM.

Lator præsentium filium minorem eunti ad scholas avunculo commendavit, ratus quod ipsum ad propensiorem pueri curam propinqui gratia sanguinis inclinaret.

Ille vero his quæ ad exhibitionem pueri comparata fuerant, profusius erogatis, puerum ipsum cuidam clerico nomine pignoris obligavit, licet contractus ejusmodi nec de jure teneret, nec bonis etiam moribus conveniret. Libera siquidem persona sine proprio consensu non potuit obligari, puerumque id ætatis consentire non posse, vestra peritia non ignorat. Cæterum non tantum sortis, sed etiam usurarum nomine retinetur, factumque tam enorme non a sæculari persona, sed a clerico quodam, ipsoque domestico vestro, vel domestici filio fieri prædicatur. Mirantur qui audiunt hæc a vobis inter ipsa sancti episcopatus vestri primordia sustineri, quæ nec justitiæ rigor incorrepta relinquere, nec impunita debuit severitas ecclesiastica præterire. Clericus etenim vester manifeste de plagio confitetur, sed et usuras quas detestatur Ecclesia nihilominus impudenter exposcit. Quod si usuras, quoniam odiosæ sunt, in sumptum exhibitionis impensæ puero malignitas astuta convertit, respondemus ubi principalis obligatio sublata est, puerum de accessoriis non teneri, sed eum injuriarum competere potius actionem, quod ingenuum puerum, liberalibus artibus applicandum, subductum patri, propositis non permiserit officiis applicari. Denique ego ovem meam a vobis, tanquam a judice, adversus confitentem de criminibus instanter exposco, vobisque providendum est, ut circa hoc vobis sinceritas famæ, non charitas fraternitatis, puero debitæ pietatis conservetur affectus, quoniam si reum per culpam vestram, quod absit! contingat elabi, nos a reo fortassis in judicem actione subsidiaria convertemur. Quod si non ulciscendum delictum hoc, sed inter eos mansuetudo vestra potius decreverit componendum, patri jurato, quoniam vir bonæ opinionis est, fides indubitata poterit adhiberi.

XLVIII.

AD ARNALDUM BONÆVALLENSEM ABBATEM.

Litteræ quas novissimas vestra mihi charitas destinavit, apud eum qui perferendas acceperat aliquandiu substiterunt. Unde factum est ut eas non profecturi, nec proficiscentis acceperim, sed profecti : quem nec resalutare possem, nec si quid

concepissem animo remandare. Feci ergo quod potui; holocaustum obtuli pro vobis medullatum (*Psal.* LXV), quod sua nimirum pinguedine complaceret, ipsamque oblationem devotus impinguaret offerentis affectus. Holocaustum, inquam, obtuli medullatum, in quo scilicet medullam divinitatis corporea species obumbraret, procedensque de intimi cordis medullis oratio suam sacrificio contineret melodiam : hic enim ille vitulus saginatus est (*Prov.* XV), hic mons ille coagulatus et pinguis (*Psal.* LXVII); hic Christus ille unctus oleo exsultationis præ participibus suis, de cujus plenitudine licet omnes acceperint, ipsa tamen effusio non minuit effundentem. Nihil offerri pretiosius, nihil efficacius potest, nihil ei qui offert, vel ei pro quo offertur utilius, si dignitati sacrificii personarum indignitas non obsistit. Oportet enim offerentem puras manus inferre, ne quod impreciabile est, omnique veneratione dignissimum, vel sub pretii recidat vilitatem, vel causis indignioribus expandatur. Oportet eum pro quo offertur fide recognoscere, charitate complecti, prosequi desiderio, totamque sibi in eo divinæ propitiationis fiduciam collocare. His autem concurrentibus utriusque partis versatur utilitas, ut qui pro aliis offerunt, pro se ipsis inveniantur offerre. Magnum sane, prædicandumque beneficium, quod erogatum alii proficit, ipsumque nihilominus adjuvat erogantem. Quoscunque enim sacerdos effusa charitatis latitudine complectatur, totum simul omnium, totum uniuscujusque est sigillatim, nec integritatem dividit communicatio plurium, nec soliditatem minuit participatio diversorum. Sic est : totus tibi Christus impenditur, totus mihi, totiusque in solidum te cohæredem hæreditatis admittit, quam totam mihi nihilominus repromittit. Quod enim spirituale est, neque terminis circumscribitur, nec aliquibus angustiis coarctatur, nec impensum tarescit impendio, nec aliqua potest integritatis suæ detrimenta sentire. Totum itaque pro vobis obtuli, totum proventui meo nihilominus reservavi, cum scilicet utrique sic cesserit in salutem, ut et iter vestrum cum prosperitate dirigeret, et mihi gratiam divinæ propitiationis augeret.

XLIX.

AD ÆGIDIUM EBROICENSEM ELECTUM.

Benedictus Deus, qui ad episcopale vos vocat officium, et ad onera nostra pariter comportanda conducit. Gaudemus plane vestra ad honorem debitum merita promoveri; sed majore gaudio commovemur, quia sapientiam vestram ex hoc nunc totam scimus utilitatibus Ecclesiæ mancipari. Me vero commune gaudium justum est speciali lætitia celebrare, quia personam meam bonitas vestra speciali semper dilectione complexa est, et ego ad honoris vestri proventum totis semper desideriis anhelavi. Concurrebant siquidem hinc inde alterna mutuæ charitatis officia cum alter non magis suis quam alterius optaret opportunitatibus inservire. Bene autem nobis in hac parte providentia divina consuluit, quod cum sapientiam vestram ad alias partes multorum desideria traherent, ipsa vos nostræ præsertim provinciæ reservavit. Justum sane est ejus vos potissimum obligari muneribus, ejus necessitatibus inservire, quæ vos suis aluit uberibus, suo fovit amplexu, suis honoribus ampliavit. Mihi vero benignius indulgentia divinæ propitiationis arrisit, quæ me ab amico nec diversitate professionis abjunxit, nec locorum distantia separavit : sed nos, quasi contigua positione conjunctos, ad frequentes comparavit occursus, ut ad communicanda profusæ charitatis officia ipsa locorum occasio serviat, et propinquitati corporum nihilominus propinquitas respondeat animorum. Interim profusis desideriis et devotis orationibus arbitror insistendum, ut initia consecrationis vestræ divina benignitas felici secundet auspicio, et ad exsecutionem episcopalis officii vos exuberantis gratiæ virtute confirmet.

L.

AD RICARDUM DE ALMAR., PRÆCENTOREM LINCOLNIENSEM.

Licet pro latore præsentium A. vestræ præsens supplicaverim charitati, preces tamen censui litteris prosequendas, ut quantitatem desiderii mei tam vivæ vocis alloquium, quam litterarum instantia declararet. Sperat hic impetratis a me litteris, a vobis impetrasse quod postulat, quia quasi certus est preces meas apud dilectionem vestram optato nullatenus frustrandas effectu. Cumque solus charitatis affectus omnem possit inter nos formasse fiduciam, accedit tamen quod utilitatis vestræ detrimenta non quæro, quamvis gratia mea vestro judicio quælibet plurimo proventu dispendia recompenset. Facietis itaque cum hilaritate quod petitur, ut ipsa facilitate meriti quantitas augeatur, quia sæpius officii liberalis exhibitio creat vel firmat amicitiæ veritatem. Licet enim ipsa in sua simpliciter puritate consistat, tamen extrinseca frequenter accessione distrahitur, adeo ut injuriis irritata deficiat, et quasi delinita beneficiis convalescat. Porro, ipsa plerumque (37) beneficiis odia conquiescunt, et mirabili mutatione in contrarios vertuntur affectus. Siquidem necesse est diligas quem odisti, si eum ad meliorem affectum a pristina malitia transisse cognoveris, affectumque tuum aliena sibi formidabit affectio, ut semper diligentem diligas, et oderis odientem. Oportet igitur ut sibi invicem bene utriusque conscientia respondeat, ideoque ultro citroque absconditæ voluntatis argumenta procedant, quia operibus credendum esse ipsa nos evangelicæ doctrina veritatis instruxit. Semper diligentis animus ad alterius est quam ad sua vota propensior, et præveniri desidiam reputans tota semper festinat diligentia prævenire.

(37) B. om. *plerumque*.

LI

AD PAPAM ALEXANDRUM DE DISSOLUTIONE MONASTERII GRISTANENSIS.

Est in episcopatu cui, Deo permittente, deservio, monasterium quoddam nomine Gristanense, quod aliquando suavitatis odorem circumquaque diffudit: sed in diebus abbatis istius merita diu laboravit infamia, sicut præsentes vidisse constat et remotos audisse. Nec enim infra domesticos parietes contineri scandala potuerunt, quæ procedente temeritatis audacia, publicis offerebantur aspectibus, et per ora publica personabant, quoniam fratres loci illius ab operibus ejusmodi nec timor Dei, nec hominum reverentia cohibebat. Quorum quanto major immanitas exstitit, tanto latius celeriusque fama discurrente vulgata sunt, majoremque apud omnes contraxit offensam, quod palam tanta a sanctuario procedere malitia videretur. Siquidem nulla vel modica erat intrinsecus regularis observantia disciplinæ, minor extrinsecus exhibitio charitatis, quia nec hospites agnoscere consueverant, neque quidquam pauperibus impartire, sed ipsas etiam communis mensæ reliquias, ad impendendum privatis affectibus dissolutionis impudentia reservabat. Parva sunt hæc, sed ad sanguinem prorupit insania, ut a nulla specie criminis manus eorum servarentur immunes. Constat eos in claustro strictis invicem concurrisse cultellis, sicut cicatrices vix obductæ, et recentia quoque vulnera protestantur. Ac nisi de cultellis certam pugionem provida sustulisset antiquitas, sæpius usque ad alternas etiam mortes intemperantia desævisset. In monasterio ipso immersam aquæ frigidiori mulierem vis algoris exstinxit. Ut enim miracula facere crederentur, et quibuslibet commentis sæcularium personarum frequentes invitarent accessus, sanitatis remedia promittebant ei qui se incantatæ ab eis nescio quibus carminibus, aquæ septies sustineret immergi. Ægra itaque mulier aquæ glaciali frequenter immersa inter manus comprimentium monachorum congelata decessit, dum vim algoris ægritudo non sustinet, et profana religio naturam potius irritat ad perniciem, quam Dei misericordiam ad salutem. Ministrum coquinæ cum debitum pronus exsequeretur officium, quidam e monachis interfecit, quia dicebatur aliquando de nimia illius circa uxorem suam frequentia murmurasse. Cervicem itaque ipsius adacto totis viribus pistillo grandiore confregit, et innoxio sanguine pulmenta, quæ tam ipsi quam cæteris fratribus parabatur, aspersit. Super quibus cum ego sæpius abbatem charitate debita commonerem, nec enim severius cogere permittebar, dissimulandum potius quam distinctione monastica censuit occurrendum. Dedit itaque dissimulatio remissa fiduciam, qui sibi nihil non licere credebant quos nec ratio propria, nec aliena correptio refrenabat. Porro nulla abbati disciplinæ restabat auctoritas, quia etiam a reprobis eorum disciplina contemnitur, in quibus bene compositæ mentis opera non videntur. Augebat audaciam quod eis in claustro necessaria non dabantur, sed ad recompensationem subtractæ necessitatis liberior eis evagandi licentia laxabatur. Solent enim hujusmodi personæ patientius inopiam portare quam regulam, et a prælatis suis peccandi libertatem quantalibet (38) egestate mercantur.

Ad hæc, ut nulla eis effluendi deesset occasio, abbas sæpius quasi ad disponenda bona monasterii navigabat in Angliam, ubi sine consorte degens et judice, gulæ et lateri, sicut dicebatur, indulgens, parum aliquid præter vagos discursus, et lites supervacuas exercebat. Ubi novissime per continuum fere biennium demoratus, episcopalis edicti necessitate reductus est, statumque monasterii deteriorem satis quam reliquerat reversus invenit. Cumque statim cœpisset monachorum contentionibus infestari, festinantem redire prohibui, nisi ordinato monasterio prius mihi personas idoneas quæ curam gererent vicariæ sollicitudinis assignasset. Ipse vero episcopali, qua ei præmineo, auctoritate neglecta, et debito obedientiæ, de cujus exhibitione vinculo juratæ professionis tenetur astrictus, sine conscientia mea reversus est, nemine domi relicto qui sciret vel curam ordinis gerere, vel temporalia dispensare. Quod statim miserabiliter ipse rerum declaravit eventus: quia is quem procuratorem reliquerat, ebrius in refectorio super cœnam duos de fratribus cultello percussit, atque ab eis est incontinenter pertica, quam casus obtulit, interfectus. Quo facto veterum criminum renovata memoria, ab omnibus omnia quasi sub unum reducebantur aspectum, omnesque publicæ existimationis et famæ judicio condemnati sunt, qui nullus erat quem nocentem non fecisset operatio vel consensus. Itaque ejiciendos omnes plerique dixerunt, et personas novi ordinis penitus inducendas, ut et in istos vindicaret ejectio, et ordinis observantiam novorum institutio restauraret. Porro ego ejectis interfectoribus, quia sic tam ratio quam metus potentiæ sæcularis exegit, ad momentum quæ mihi visa sunt disponenda disposui, nec enim quidquam perpetuum constitui poterat, cum de nullo eorum satis bene vel fama vel conscientia responderet. Feci tamen quod potui donec fortiore consilio possit omnis plantatio, quam Pater cœlestis non plantavit, avelli. Vestris hoc reservatur manibus, vestris erit viribus adimplendum, quia ei quod radices altius egit manus non prævalent imbecilles. Super quo si ad communia totius fere regionis vota respicitis, ii quos ad perpetuam dissolutionem par convictus, alternique consensus gratia fœderavit, segregandi sunt, et sigillatim per regularia monasteria dispergendi, ut occasionem peccandi, quam de pravæ familiaritatis consortio quæsierunt, apud ignotos de divisione et diversitate conversationis amittant. Commune votum est, ipsique etiam principi complaceret,

(38) B., *quamlibet*.

in regulares canonicos monasterium transformari, ut ipsa species ordinis innovata, plenius omnem possit tollere vetustatem, et cætera exempli severitate monasteria terreantur. Sunt enim aliqua, quorum in tantam dissolutio prorupit audaciam, ut confusionem suam deprehensa etiam non agnoscat iniquitas, sed induratis frontibus semper obstinatio convalescit. Sic autem locus ille in statum dignioris ordinis exsurgeret, et ubique semper quasi præsens esse apostolica severitas crederetur. Præterea provinciam nostram frequentibus monasteriis, ipsisque nobilibus certum est abundare, canonicas regulares paucas habet, ipsasque pauperrimas, adeo ut ad quærendum ordinem illum plerumque nostrates oporteat ad regiones extraneas demigrare. Bonum itaque plerisque videretur, si paucitas monachorum dissoluta in multitudinem regniarium excresceret clericorum, et collocatis utiliter eis qui ab institutione materna descivisse noscuntur, cæteri materno possent gremio contineri, ne tanquam ablactati ad ignotarum matrum severiores depellantur amplexus. Siquidem hoc facto in nocentes utilis vindicta procedet, quæ sublata corporibus peccandi licentia, totum ad salutem conferet animarum, et ad consecranda novellæ plantationis auspicia proniora favoris publici vota concurrent.

LII.

AD ABBATEM CRISTANENSEM

Quot scandala, quæ detrimenta domui tuæ ex causa absentiarum tuarum provenerint, tua fraternitas non ignorat. Super quo cum rem ad nostram certum sit diligentiam pertinere, præcepimus te vagos cohibere discursus, et debitas super gregem tibi commissum vigilias vigilare: nec ad remotas discedere regiones, nisi prius disposita domo personas nobis assignasses idoneas, quæ curam domus interim gerere possent, eique in spiritualibus et temporalibus utiliter providere. Tu vero neglecta episcopalis auctoritate mandati, imo tua et animarum tibi commissarum salute postposita, sine nostra conscientia discessisti, nemine domi relicto, cujus res aut providentia dirigi posset aut diligentia gubernari. Unde, sicut ad tuam credimus notitiam pervenisse, tot in eodem loco postmodum probra commissa sunt, ut et regionem nostram scandalizatam esse constet, et monasterium turpiter infamatum. Per præsentia itaque scripta tibi mandamus, ut infra vicesimam diem post acceptionem præsentium litterarum, remota omni occasione redeas, nisi aut maris inclementia, aut corporali, quod absit! fueris infirmitate detentus. Alioquin ex ea die ab officio altaris et introitu omnium ecclesiarum, ea qua tibi præeminemus, te noveris auctoritate suspensum.

LIII.

AD LAURENTIUM WESTMONASTERIENSEM ABBATEM.

Pro Simone nostro gratias vestræ refero charitati, quia ipsum innatæ vobis bonitatis oculo respexistis, ipsique beneficium non temporale, sed in longiora duraturum tempora provida munificentia præstitistis. Magnum est quod ad horam subvenit indigenti, majus quod in dies annosque renascitur, quod ut sæpius conferat frequenti revolutione denuo reformatur. Sane beneficium hoc non minuitur tempore, sed augetur, proventusque perseverantiam redivivæ conservat industria largitatis. Multa simplicem donationem commoda prosequentur, totiesque donatum iri videbitur, quoties novi redeuntium fructuum manipuli congerentur. Majus etiam est jus aliquod donasse quam corpus: quoniam jura frequenti perceptione subnixa sunt, simplici vero traditione cujuslibet corporis donatio consummatur. Jus dedistis, ne citius munificentiæ vestræ gratia præteriret, ut sicut apud vos virtutis non tepescit affectio, ita prorogata in perpetuum liberalitatis vestræ beneficia convalerent. Præterea liberalitati prudentia discretionis accessit, quoniam ei dedistis, cujus vobis honestas, cujus industria, cujus sedulitas officiosa complacuit. Nec ignotæ personæ, nec inutili contulistis, si ei cujus merita præcesserant et sequentur, qui vobis animo et corpore ad cumulum gratiarum referat actiones, ut jure debeatis de exteriori fructu et conscientia testimonium gloriari. Ego tamen impensum quod fecistis potius mihi reputo, quia quod prius differebatur, ad prima statim intercessionis meæ verba concessum est, ut meam specialiter ex eo videremini gratiam affectasse. Sane major exstitit in exhibendo donatoris hilaritas, quam in accipiendo desiderium postulantis. Pulchrum sane et prædicandum beneficium, nulla suspensum dilatione, nullis redemptum precibus, nullis meritis comparatum. Nihil in eo fuit quod beneficii minueret majestatem. Prævenistis me qui omnes occasiones venari decreveram, ut vos impenso quolibet liberaliter officio prævenirem. Igitur me debitorem me magnificentia vestra constituit, ut ex hoc nunc solvere debeam, non donare, quia quod bene merenti rependitur, illustrari donationis nomine non meretur.

LIV.

AD DOMINUM HENRICUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Philippum vestrum de Chaumont cum apud nos in Rothomagensi moraretur ecclesia, honesta conversatio notum nobis reddidit et acceptum. Accedebat ad gratiam quod in actibus ejus regii sanguinis excellentia refulgebat, dignamque tanta nobilitate liberalis prudentia formabat industriam, ut alios sicut genere, sic moribus excedere videretur. Traxit eum et desideriis nostris abstulit magnitudo vestra, ut propinquis genere fieret conversatione propinquior, vestrisque cujus totus est mancipatus obsequiis, apud magnificentiam vestram doctrinæ proventum faceret et fortunæ. Exsultavit igitur, et se in multis beneficentiam vestram sensisse gavisus est, tanto sane alacrior, quanto de primitiis gratiæ vestræ major poterat de futuro fiducia provenire. Interim tamen, sicut ipse lacrymose conqueritur, mota est adversus innocentiam ejus vestra serenitas, et a concepta spe elongatus est aliquantulum amicus et proximus, nisi quia desperationem excludit sinceritas conscientiæ

et vestræ si quid admissum est humilis et devota patientia disciplinæ. Præelegit enim apud misericordiam vestram deprecationis partibus uti magis quam contentiosis excusationem litigiis instaurare: quia, sicut magnanimitas vestra superbiæ cedere nescit, sic humilitati non sustinet obviare. Sane dum nobiscum esset, intellexit sæpius quod plurimam nobis in oculis vestris gratiam bonitas divina contulerat, quæ tanto prædicabilior est, quanto de gratuita liberalis animi vestri bonitate procedit. Preces itaque nostras de longinquo quærendas censuit, ut eas possit nobis velut aliquod acceptabile munus offerre, quatenus nostra culpam ipsius, si qua est, intercessio redimat, et ad indulgentiam motum severitatis inclinet. Siquidem gloriosum erit vobis tantam apud majestatem vestram gratiam gratiæ plenitudinem invenisse, ut etiam a nobis in alios copiosæ dilectionis vestræ redundet ubertas.

LV.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM. (*Post mortem beati Thomæ.*)

Charissimo domino et Patri ALEXANDRO, Dei gratia catholicæ Ecclesiæ summo pontifici, ARNULFUS Lexoviensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et debitam cum omni dilectione obedientiam.

Cum apud regem nostrum pariter congregati de magnis Ecclesiæ, regnique negotiis tractaturi crederemur, subitus nos de domino Cantuariensi rumor lamentabili mœrore perfudit, adeo ut in momento securitas in stuporem et consultationes in suspiria verterentur. Per aliquos enim ab Anglia revertentes certa relatione didicimus, quod quidam inimici ejus, crebris, ut aiebant, exacerbationibus ad iracundiam et amentiam provocati, temere in eum irruptione facta, quod sine dolore dicere non possumus nec debemus, personam ejus aggredi et trucidare crudeliter perstiterunt. Ad regis denique notitiam rumor infaustus quibusdam perferentibus penetravit: quoniam ei non licuit ignorare, quod ad ejus vindictam jure potestatis et gladii videbatur specialius pertinere. Qui statim in primis nefandi sermonis initiis ad omnia lamentationum et miserationum genera conversus, regiam prorsus majestatem quasi cilicio immutans et cinere, multo fortius amicum exhibuit, quam principem, stupens interdum et post stuporem ad gemitus acriores et acerbiores amaritudines revolutus. Tribus fere diebus conclusus in cubiculo, nec cibum capere, nec consolatores admittere sustinuit, sed mœstitia perniciosiore voluntariam sibi perniciem indicere pertinaciter videbatur. Miserabilis erat malorum facies, et anxia vicissitudo dolorum, quoniam qui sacerdotem lamentabamur primitus, de regis salute consequenter cœpimus desperare, et in alterius nece miserabiliter utrumque credebamus interiisse. Porro querentibus amicis, et episcopis maxime, quod eum ad se redire non permitteret, respondit se metuere ne sceleris auctores et complices veteris rancoris confidentia impunitatem sibi criminis promisissent: licet ipse novas inimicitias recentibus injuriis et frequentibus maleficiis compararet, arbitrari se nominis sui famam et gloriam maledictis æmulorum respergi posse, et confingi id ex ejus conscientia processisse, sed omnipotentem Deum se testem invocare in animam suam, quod opus nefandum, nec sua voluntate, nec conscientia commissum est, nec artificio perquisitum, nisi forte in hoc delictum sit, quod adhuc minus diligere credebatur. Super hoc quoque se judicio Ecclesiæ prorsus exponere, et humiliter suscepturum quidquid in eo fuerit salubriter statuendum. Communicato igitur consilio in hoc universorum consultatio conquievit, ut sedis apostolicæ sapientiam et auctoritatem consuleret, quam spiritu sapientiæ, et potestatis plenitudine Christiana fides prædicat abundantius redundare, et apud eam suam studeat innocentiam modis legitimis et canonicis approbare. Supplicamus ergo, quatenus secundum datum a Deo vobis spiritum consilii et fortitudinis tanti sceleris auctoribus secundum facti immanitatem severitas vestra retribuat, et suam innocentiam regi pietas apostolica in statu suo velit affectuosius conservare. Omnipotens Deus personam vestram Ecclesiæ suæ per multa tempora conservet incolumem.

LVI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM, PRO GILBERTO LONDONIENSI EPISCOPO.

Venerando domino et Patri suo ALEXANDRO, Catholicæ Ecclesiæ summo pontifici, ARNULFUS, Lexoviensis Ecclesiæ humilis minister, salutem cum omni debitæ obedientiæ et devotionis affectu.

Personam domini Londoniensis apud excellentiam vestram diligentius commendare supervacuum duxi, quia quod publice notum est, nec accusatione solemni, nec multa commendationis instantia certum est indigere. Siquidem plenitudo virtutis ejus et scientiæ tot apud nos enituit argumentis, tot subnixa suffragiis tot utilitatibus approbata est, ut quod in multos dignatio divina distribuit, hoc in ipsum majoris affluentiæ gratia cumularit. Excedit in eo apud nos omnem comparationis invidiam cum frugalitatis industria, tum prærogativa scientiæ, tum religionis integritas, adeo ut neminem ei cujusquam audeat præferre præsumptio, vel cujusquam præstantioribus meritis merita coæquare. Tractus est tamen jam diu homo sanctus in causam, et sermonibus odii circumdatus, et expugnatus est gratis, et invidiæ quæstionibus infestatus. Tractus est, inquam, homo sanctus in causam; si tamen causa dicenda est, ubi nullam potuit contradictio facere quæstionem, ubi nullum litigium, nulla judiciarii ordinis forma processit: ubi sine reo et teste idem actor et judex solitariam formavit de singulari voluntate sententiam. Felicem se iste et omni donatum beatitudine judicaret, si ei judex suus auditorii communis aream impertisset, si citatus venire, si conventus respondere, si denique dubium experiri potuisset sententiæ fatalis even-

tum. Sed in ipsum de alio regno, de transmarinis partibus, de longinquo scilicet velut in occultis sagitta transmissa est, et hostis dum prævideri metuit, gladium protinus capiti nescientis illisit. Solent patres filiorum delictis virgam prius adhibere quam baculum, et si correctio moderata non proficit (39), severiora postmodum flagella consumunt. Utilius fuerat pepercisse personæ, in quam se noverat totam scandalizare provinciam, quia ad bonum pacis non tam pœna unius quam multorum gratia profuisset. Videtur de motu animi magis quam de charitate processisse quod factum est, quia totam se protinus ad pœnam irrogandam potentia præsidentis effudit, nihil reservans in posterum, in quo vel dispensare prudentia posset, vel misericordia subvenire. Fuerat fortassis primum ab episcopali suspendendus officio, ab altaris ministerio prohibendus, a liminibus sequestrandus ecclesiæ, ut contumax novissime gladio feriretur: nec ad perniciem fratris libentius cucurrisse, sed rogi videretur invitus. Neque enim salutem hominis velle credendus est, qui festinat ad sanguinem, sed delinquentes ecclesiastica etiam censura præmunit, ut scilicet liberentur dilecti, quos pretiosi sanguinis redemit effusio, et fugiant a facie arcus, ut in contumaces tantum spicula superbe provocata descendant. Quod si etiam certum sit transitum litteris et legatis ad eum pervium non fuisse, sed omnem viam legitimis edictis sæcularis potentiæ terrore præclusam, delictum alienum innocentiæ istius præjudicare non debuit, nec ipsi de jure potuit pœna quam non merebatur infligi. Veruntamen est delusa potestatis astutia sagacitate perferentium aliquas ad ipsum litteras, et mandata venisse, quibus tota diligentia paruit, omnibus scilicet vel denuntiatis publice, vel effectui debito mancipatis. Porro, si in tanto discrimine rerum consulenda videretur præsidentis auctoritas, nuntiis hujus ad eum omnis negabatur accessus, nullumque paternæ charitatis exstabat indicium, ubi ei consilii gratia simul et remedii copia tollebatur. Ad hæc nobis, qui rerum veritatem ex magna parte tam experimento quam fideli de proximo relatione cognovimus, licet apud majestatem vestram de pura testimonium conscientia perhibere, virum inter minas alterius potestatis et alterius insidias constitutum, quatenus ad eum pervenire potuit, ecclesiasticis semper præceptionibus obedisse, nec ab initio discordiæ causam, vel postea fomentum aliquod audaciæ præstitisse. Ille vero, sicut dictum est, non observata causa, vel ordine virum, cujus laus est in Ecclesia, ad scandalum omnium bonorum in facie confudit Ecclesiæ, et animam sanctam amaritudine simul et mœrore complevit. Benedictus autem Deus, qui adversus hujusmodi sanctam Romanam Ecclesiam nobis ad solemne refugium et remedium salutare constituit, ut ejus scilicet præsulatu reducatur ad formam, quod cujuslibet insolentia vel imperitia denigravit ad culpam. Siquidem quod actum fuerat vestræ nimirum discretionis auctoritate correctum est, accepto scilicet ab isto juramento, quod in tempore vobis complacito, super his de quibus agebatur, mandatis apostolicis obediret. Stabat ergo vir innocens sub vestri securus exspectatione mandati, sed posterior emissa est severior quidem priore sententia, nulloque mandato, nulloque præmisso cujuslibet vocationis aut conventionis alloquio, in idem vinculum, imo fortius litteris majestatis vestræ retrusus est, eique remedium mansuetudinis vestræ, in quo respirare cœperat, est ablatum. Mirati sunt qui audierunt tantum adversus innocentiam personæ, tantum adversus ordinem jurisprudentiæ vestræ subripi potuisse, cum ipsum a religione juramenti nullatenus descivisse constaret, nec ipsum postmodum in aliquo judicialis experientia condemnasset. Certum est, et omnibus regni illius incolis manifestum, hominem sanctum in his quæ male acta sunt nihil voluntate, nihil consilio, nihil ope deliquisse; eique generale testimonium de pura omnium conscientia perhibetur, ipsum ecclesiasticis semper præceptionibus fideliter obedisse. Sane verum est tam ipsum quam alios incumbentis potentiæ vehementiam timuisse, majorisque periculi necessitate compulsos dissimulasse plerumque, et sæpius exhibuisse molestiam quam rigorem, et tanquam seductores motum potestatis consultis aliquando blanditiis delinisse, ut eis veritatem justitiæ, quatenus id fieri poterat, puritas conscientiæ reservaret. Profecto in articulo diei illius vidimus statum Ecclesiæ partium nostrarum sub tanto discrimine constitutum, ut scissuræ quantitatem nulla potentia, nullæ divitiæ, nulla posset ad plenum diligentia resarcire: nec exsors tanti mali ipsa etiam Romana Ecclesia præterisset, nisi incendium quod excrescebat pontificalis temperantia restinxisset. Super quo quantas possumus de intimo cordium sanctæ providentiæ vestræ gratiarum referimus actiones, quod paterna nobis clementia pepercistis, et malum a nobis longanimi patientia studuistis avertere, quod nostris credebatur procul dubio cervicibus imminere. Inde est quod post multos metus laboresque diutinos, et naufragium imminens, portus nobis securitatis et tranquillitatis incipit apparere, certaque spe per merita vestra lætos exitus, et jucundos præstolamur eventus. Porro, licet personam pro qua scribimus facile sit in omnibus excusari, testimonia tamen et preces venerabilium personarum benignitati vestræ credidit offerendas, quæ nulla unquam audacia vestram attentarent in aliquo fallere sanctitatem. Quod si ad omnimodam fidei firmitatem ulterius procedendum crediderit vestra discretio, paratus est coram legatis vestris aut personis quibus hoc vobis delegare placuerit, omnem a se culpam manifesta veritate de-

(39) C., *sufficit*.

pellere, et si res altius discussæ fuerint, invenietur in plerisque laudem quoque plurimam sagaci solertia meruisse. Affectabat omni desiderio ad vestram venire præsentiam, idque jam secundo an posset expertus est, sed progressum aliquatenus ætas provectior, personæ gravitas, difficultas itineris, et senectuti semper cognata debilitas reduxerunt. Ad hæc non solum nostra pro eo, sed totius regni, imo etiam regnorum desideria, pietatis vestræ genibus advolvuntur, ut secundum datum vobis a Deo spiritum, justitiam ejus conservetis illæsam : aut si quid etiam imperfectionis est, oculi vestri videant æquitatem, quia nihil de indulgentiæ beneficio consequetur, quod non excedentia personæ merita recompensent. Et nos quidem ista ad nullius suggillationem, sed ad hujus proventum scribenda censuimus, quia et huic apostolica poterit gratia providere, et aliis nihilominus de ejusdem discretionis et mansuetudinis copia subvenire. (39*)

LVII.

AD JOANNEM ET WILLELMUM CARDINALES, PRO ROGERIO EBORACENSI ARCHIEPISCOPO.

Qua fide, quo studio, quo affectu, circa initia tempestatis istius ad unitatem Ecclesiæ, et honorem Romani pontificis dominus Eboracensis intenderit, vestra qui ex magna parte vidistis et audistis, prudentia non ignorat. Meruit excedentem gratiam excedens strenui propugnatoris audacia, sibique invicem frequentibus officiis tam operam magnificentia quam rerum munificentia concurrerunt. Præsumebat non defuturam gratiam perseverantiæ meritorum, sed jam pristina perseverantibus meritis gratia non (40) refulget, verum in pœnam quoque conversa est ipsorum exspectatio præmiorum. Perseverat tamen semper, et aliis tepescentibus ipsius devotio non tepescit, quia videt totam nondum conquievisse malitiam, et ab his quorum fides invictissima credebatur, profana consilia percussis etiam fœderibus agitari. Utinam ad notitiam Romani pontificis et vestram, relatione veridica perveniret, quantum noviter apud principem nostrum, regem loquor Anglorum, Catholici sacerdotis industria sancta profecit, cum eum scilicet ad schisma maximi quoque principum invitarent, ipsumque metus severitatis apostolicæ perterreret. Siquidem virtus ejus præcipue nobis nimirum et aliis adnitentibus, eum in fide et obedientia Ecclesiæ confirmavit, seque Romano pontifici pariturum super eo casu quem audistis, quantum dictaverit ratio, vel laxaverit misericordia, coram multis ecclesiasticis sæcularibusque personis publice in manu Rothomagensis archiepiscopi fide corporaliter interveniente firmavit. Porro ipse ad visitandam Romanam Ecclesiam plurimo jamdudum desiderio tractus est, ut ope, et consilio vestro motum majestatis apostolicæ, si quem adversus eum de falsa suggestione contraxit, revocaret in gratiam, ipsique et vobis in omnibus sinceritatem conscientiæ suæ certissimis indiciis approbaret. Accingebatur jam, cum a rege ipso et nuntiis ejus, qui noviter a vobis reversi sunt, terribile percepit indicium, imperatorem scilicet ipsum singulariter excepisse, cum aliis, interventu regis, securitatem transitus indulgeret, quia scilicet præsumpserat in personam ejus anathematis intorquere sententiam, et nomen ejus in omnibus quos frequenter celebraverat conventibus ecclesiasticis infamare. Providete itaque amico vestro, nec illum ad partes illas aliqua necessitatis instantia trahi, neque caput ejus tot tantisque periculis permittatis exponi. Ad hæc, bonum est Ecclesiæ Dei viros fideles juxta infideles aliquando commorari, ut ipsorum virtute et prudentia malitia reprimi possit, et inconstantia contineri. Profecto apud nos prævaluisse credebatur iniquitas, nisi sacerdotum industria restitisset, per quos repressa viriliter intemperantia requievit : et ad unitatem, quos velut in fugam terror ecclesiasticæ potestatis impulerat, sunt reversi. Nondum tamen navim nostram portum perfectæ securitatis credimus obtinere, quin adhuc et anchora possit de percepta statione convelli, et navis ipsa rursus ad procellas pristinas flatu malitiæ revocari. Utilius ergo fore credimus eos qui providere possunt non amoveri, sed ad solertem vigiles adhibere custodiam, ut quoslibet eventus prudenter et instanter observent, et momentaneam hominum fidem necessaria stabilitate confirment. Ad quod virum de quo scribimus multis experimentis novimus efficacem, eique ad referendas vobis gratiarum actiones majorem devotio, quam vexatio tribuat intellectum.

LVIII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM, PRO JOSCELINO SALESBERIENSI EPISCOPO.

Pro venerabili Patre nostro, et amico charissimo Joscelino Salesberiensi episcopo, majestati vestræ preces affectuosas offerimus, et benignitati devotas gratiarum exsolvimus actiones. Pepercit ei misericordia vestra, parcendumque impotentiæ ejus ratio postulabat, quia gravitate corporis, ætatis provectu,

(39*) Finem epistolæ, quæ quodammodo in editis imperfecta est, supplet codex Bodleianus, his verbis :

« Pro persona igitur de qua scribimus, non nostra tantum, sed publica totius regni, imo etiam regnorum desideria pietatis vestræ genibus advolvuntur, ut secundum datum vobis a Deo spiritum, justitiam ejus conservetis illæsam, aut si quid etiam imperfectionis est, oculi vestri videant æquitatem, quia nihil de indulgentiæ beneficio consequetur, quod non excedentia personæ merita recompensent. Et nos quidem ista ad nullius suggillationem, sed ad hujus proventium scribenda censuimus, quia et apostolica huic poterit gratia providere, et aliis nihilominus de ejusdem discretionis et mansuetudinis copia subvenire. Dominus personam vestram Ecclesiæ suæ per tempora multa conservet incolumem. »

(40) B. om. *non*.

debilitate plurima circumventus, quantum æstimare possumus ad vestram non posset præsentiam pervenire. Super eo autem pro quo graviorem ei vobis placuit irrogare sententiam, quantum de intimo conscientiæ ejus, quantum de opinione et attestatione publica, quantum de propria existimatione præsumimus, quod ad factum illud lamentabile pertinet, omnino credimus innocentem : quia nec honestas hominis, nec liberalis animi nota mansuetudo, nec adeo tot informata temporibus, tot experimentis altius erudita providi senis prudentia descivisset. Porro voluntas illa ab his a quibus opus illud tam malitiose commissum est, omni studio servabatur abscondita, ne cujusquam præscientia concepti maleficii præpediret effectum. Quis vero qui ejusmodi malitiæ concepisset affectum personæ cuiquam, præsertim ecclesiasticæ revelaret, cum non in unius tantum caput stringi gladius, sed in cervicem totius Ecclesiæ videretur. Vidimus nos virum istum pro quo scribimus, in initio tempestatis inter coepiscopos scopo illi studiosius adhærentem, multasque injurias pro libertate Ecclesiæ et ipsius gratia pertulisse. Quæ sane ei apud eum perseveravit gratia, donec Reginaldus archidiaconus, qui huic ea quam scitis etiam sanguinis affectione devinctus est, regalibus mancipatus obsequiis, regalia cœpit ad vos mandata deferre, quæ utilitatibus archiepiscopi credebantur in aliquibus obviare. Decretum est igitur patrem punire pro filio, ut eum ab obsequiis illis paterni compassio doloris averteret, vel in utrumque gravior animadversio vindicaret. Utinam ille zeli fervorem temperasset ad tempus, quia in causa Ecclesiæ quam susceperat solerti mansuetudine utilius proficere potuit, si pacificus esset ingressus ejus, si suas vindicare distulisset offensas, neque repentinis infestationibus jucunda novæ coronæ gaudia denigrasset. Sane de eo quod de corona factum est, episcopi neque tunc, nec adhuc se credunt in aliquo deliquisse, quia, sicut aiunt, litterarum vestrarum præcessit auctoritas, et eos ad hoc ipsum multis exemplis antiquitas informabat. Si tamen in hoc eos aliqua in parte deliquisse constaret, delicti tamen quantitas bonitatis apostolicæ misericordiam non excedit; et de reliquo secundum assignatum a sanctitate vestra modum, de hujus innocentia diligentiæ vestræ remota prorsus ambiguitate constabit. Supplicamus igitur precesque jam cum fiducia ducimus offerendas, quia ex hoc nunc tempus est miserendi, et post diutina flagella paternæ pietatis visceribus abundare. Absit enim a benignitate vestra ut personam venerabilem, tot acceptam bonis, tot laudibus illustratam, novissima senectutis suæ in mœrore faciat et amaritudine consummare! Profecto preces nulla nos audacia compulisset offerre, nisi secundum rerum veritatem, et personæ meritum ipsum apostolica dignum misericordia crederemus.

(41) B., *quidam*.

LIX.

AD BALDEWINUM NOVIONENSEM EPISCOPUM.

Venerunt ad nos sacerdotes quidam de episcopatu vestro, quos ad fraternitates constituendas, et faciendas collectas ad reædificationem ecclesiæ nostræ, quia periti et instructi super hujusmodi officio dicebantur, duximus retinendos. Cum autem perlustrato episcopatu apud nos aliquandiu resedissent, omnes fere quasi facto agmine fuga clandestina discesserunt. Me quidem (41) in summa majore xxx librarum suis fidejussorio nomine obligatum creditoribus relinquentes, quas ego nimirum omnes servata promissionis meæ veritate persolvi. Sed et latori præsentium R. sacerdoti nostro eadem fraude LXX solidos abstulerunt, cum ipsi nobis tactis sacrosanctis Evangeliis juramentum corporale, se fidem bonam nobis servaturos in tota executione negotii, præstitissent. Super quo charissimam nobis fraternitatem vestram obnixius exoramus, non tam sane recuperationem pecuniæ quam vindictam tantæ fraudis et injuriæ persequentes, ut nobis justitia vestra satisfieri faciat, et tantum crimen animadversione debita corrigatis.

LX.

AD ÆGIDIUM EBROICENSEM EPISCOPUM.

Super causa quæ inter nos et abbatem illum vertitur, dilectionem vestram ad præsens non oportet esse sollicitam, quia vos nec infestum principi, nec ingratum abbati reddere volumus aut debemus. Apud alium decrevimus experiri, quem non tam facile vel metus absterrere possit, vel fallaces blanditiæ delinire. Sicut autem ex litteris promptum est intueri, nequaquam vos ab executione major retardat auctoritas, neque necessitatem nisi volenti supplicatio precantis indicit. Quod si de abbatissa vobis idem constat esse propositum, pro beneficio reputabimus si nos præmunire voluerit, nec ad locum diemque præfixum frustra permiserit vestra gratia fatigari. Porro sempliciter ambulare non potest qui lubricos tortuosi serpentis explorat anfractus, qui cum se plurimum profecisse crediderit, ad ipsa callide se sentit initia revolutum.

LXI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Causam, quæ inter venerabilem fratrem Hugonem beati Vincentii Silvanectensem abbatem et Garnerum (42) sacerdotem super ecclesia de marinis vertebatur, domino Henrico Silvanectensi episcopo et nobis apostolica delegavit auctoritas infra spatium duorum mensium, remota appellatione, ordine judiciario decidendam. Nos vero utrique parti infra tempus nobis assignatum, locum et tempus præfiximus opportunum, et adhibitis nobiscum religiosis et prudentibus personis, scilicet Sancti Victoris Parisiensis, et Sanctæ Genovefæ, et Augensi, et de Mortuomari abbatibus; Gaufrido quoque Autissiodorensi et Ricardo de Curario, et

(42) C., *Garinum*.

hic. tunc Constantiensi archidiacono nunc Abrincensi episcopo, multisque aliis tota fide et diligentia mandatis apostolicis studuimus obedire. Abbas igitur, qui actoris in ea causa fungebatur officio possessorium in sacerdotem judicium intendebat, super quæstione facti multorum testimoniis usus est, ac tandem septem prælectos testes, quinque scilicet sacerdotes regulares canonicos, et duos alios presbyteros experientiæ nostræ proposuit quos diligenti examinationi subjectos, in omnium prorsus invenimus testificatione concordes. Auditis quoque nihilominus allegationibus sacerdotis ei dicendi in personas testium quod vellet fecimus potestatem; sed multis propositis, et attente discussis, nihil inventum est per quod aliquem eorum repellere posset, vel existimationi alicujus in aliquo derogare. Receptis itaque septem prætaxatorum testium juramentis, abbati possessionem ecclesiæ restituimus, quia visum est nobis debere de veritate tot taliumque testium assertione constare. Sacerdos autem nihilominus audientiam Romani pontificis appellavit, sed, quia refugium appellationis de causa apostolica auctoritate sublatum erat, sicut prudentia vestra novit, nec ipse de jure appellare potuit, neque nos debuimus exaudire: dominoque Rothomagensi archiepiscopo, in cujus diœcesi prædicta ecclesia constituta est, ea qua fungebamur auctoritate mandavimus, ut sicut a nobis judicatum erat, inviolabiliter faceret observari: et ipse prudenter, prout decuit, acquievit, sicut ex litteris ejus promptum est intueri. Verum, quia audivimus sacerdotem niti refricare quod factum est, ad postulationem abbatis apud celsitudinem vestram veritatis testimonium perhibemus nos, scilicet quale proposuimus ab apostolica majestate suscepisse mandatum, et ea ratione quam diximus et ordine terminasse.

LXII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Nuntios et litteras vestras dominus rex Anglorum tanto majore lætitia et alacritate suscepit, quanto majorem eis benignitatis vestræ gratiam promittere videbatur. Unde petitione vestra de pace Cantuariensis archiepiscopi et suorum restitutione benignius exaudita, eum ad archiepiscopatum suum redire, ipsumque cum omni integritate, qua tenebat quando exivit, recipere, et deinceps in bona pace et securitate possidere, ad honorem siquidem Dei et Ecclesiæ, salva nimirum regni sui pristina dignitate, concessit. Visum nobis est verbum hoc nuntiis vestris, viris sane prudentibus, placuisse: adeo ut eos qui præsentes erant, statim absolverint; et ad eos absolvendos qui erant in Anglia, alter eorum, magister scilicet Vivianus, illico transire, alter citra mare ad exsecutionem condictæ pacis consenserint remanere. Postmodum revocato consensu, verbum conservandæ in futurum regiæ dignitatis admittere noluerunt, ea quæ disposita fuerant exsequi recusantes; cum archiepiscopi, episcopi, abbates, religiosæ personæ, optimates regni qui aderant pro bono tantæ pacis multis precibus institissent, quoniam in observatione regiæ dignitatis nullatenus videbatur nobis libertas aut dignitas ecclesiastica prægravari. Siquidem dignitas ecclesiastica regiam potius provehit, quam adjuvat dignitatem, et regalis dignitas ecclesiasticam conservare potius consuevit, quam tollere libertatem. Etenim quasi quibusdam sibi invicem complexibus dignitas ecclesiastica et regalis occurrunt cum nec reges salutem sine Ecclesia, nec Ecclesia pacem sine protectione regia consequatur. Genibus itaque pietatis vestræ quanta devotione possumus advoluti suppliciter obnixeque deposcimus, ne sapientia vestra quasi litterarum apices et conceptiones verborum, potius quam rem ipsam duxerit amplectenda, sed secundum datum a Deo vobis spiritum discretionis id agite, ne causa unius in multorum et fere innumerabilium perniciem convertatur, quia ad bonum pacis quandoque magis proficit mansuetudo, gratiæ, quam severitas disciplinæ.

LXIII.

AD MONACHOS BERNACENSES.

Sicut electionem vestram indulgentiore gratia prævenire curavimus, ita factam, quantum in nobis est, approbamus, et personam electam plurimæ dilectionis brachiis amplexamur. Quod autem ad assignandam vobis diem benedictionis nuntium destinastis, miror admodum quod id quod per priorem et majorum personarum numerum competentem fuerat implorandum, personam, ipsamque solam et sine litteris, nec moribus gravem nec ætate, misistis, qui me benigne satis et utiliter ad omnia respondentem superbis non timuit irritare sermonibus, nec superba ad magnum animi motum audacia provocare. Stulto itaque secundum stultitiam suam responso quod oportuit dato, vobis tanquam dilectis in Christo fratribus, per proprium nuntium et litteras duximus respondendum, ne quis vos, quod absit! de benignitate et gratia nostra fallaci malignitate desperare compellat. Sciatis itaque me infra decimum aut duodecimum diem, ad Ecclesiam vestram, volente Domino, rediturum, et tunc priorem ad nos cum numero fratrum competente et electa persona venire volumus, ut per eos nobis, sicut ordo canonicus exigit, repræsentetur electio, et auctoritatis nostræ munimine roboretur. Tunc communicato nimirum vestro nostrorumque consilio, ad benedictionem dies opportunus poterit assignari, et nos, si quid obstaculi videbitur apparere, modis omnibus amovere curabimus, et dare suum negotio præeunte semper divina gratia complementum.

LXIV.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Causam, quæ inter Hermerium sacerdotem et abbatem de Cultura, super diminutione presbyteratus Ecclesiæ de Bruslum vertebatur, majestas vestra parvitati nostræ delegavit ordine judiciario deciden-

dam. Proposuit itaque Hermerius presbyter presbyteratum prædictæ Ecclesiæ, quem gerebat ab abbate, per violentiam decurtari, sibique integritatem ejus restitui, sicut antecessores ejus possederunt instanter exegit : proposita ad probationem testium multitudine, in quibus necessitas aut ratio postularet. Abbas vero inter antecessorem suum et Gervasium prædecessorem Hermerii super eadem re controversiam exstitisse respondit, causamque a præsentia domini Cenomannensis ad audientiam Turonensis archiepiscopi per appellationem fuisse translatum, ibique litigium omne compositione amicabili diffinitum. Super quo litteras domini archiepiscopi exhibuit, formam transactionis plenius continentes, donationis nomine non mereat. *Videntur multa deesse.*

LXV.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Felicem me et omni donatum beatitudine judicarem, si vel semel adhuc me ad videndam faciem vestram bonitas divina perduceret, ut desiderantibus oculis vultus vestri serenitas illucesceret, et ariditatem meam copiosior de proximo benedictionis vestræ rigaret ubertas. Sed me cum provectior ætas, tum fortuitæ debilitatis incommodum, tum ipsa reddit locorum distantia desperatum, quia ad tot perarandas regiones forte nec tempus spatium, nec potentiam debilitas indulgeret. Facio interim quod possum, et remoto corpore semper vobis instantia sollicitæ devotionis assistit, et ad status vestri prosperitatem et pacem sanctæ Romanæ Ecclesiæ perquirendam in omni loco, quoties refulget occasio, promptus et fidelis occurro. Siquidem in omnibus vestra me semper et prædecessorum vestrorum gratia fecit et beneficentia debitorem, nihilque mihi molestius est quam quod omne quod possum ad debitas gratiarum non sufficit actiones. Verum quanto merita mea minora sunt, tanto animus ad obsequendum propensior est, tanto obnixior ad agendum, ut scilicet impotentiæ defectum devotio suppleat, quæ ubicunque sincera est rectiore judicio quolibet opere debet acceptior æstimari. Viderunt hoc legati vestri quoscunque ab initio ad partes nostras vestra destinavit auctoritas, fidemque et diligentiam meam evidentibus rerum argumentis experti sunt, sicut etiam litteris eorum qui novissime venerunt, vestræ potuit innotescere majestati. Siquidem cum ea propter quæ venerant ad miserabilem scissuram negotia declinassent, et omnes qui intercesserant desperata concordia discessissent, ego tandem fervore charitatis ultro solus accessi, omnibusque cum legatis vestris utili examinatione et provida pertractatis, principem nostrum jam revertentem in Angliam de ipso itinere revocavi, ipsumque ad bonum pacis per ministerium meum divina benignitas inclinavit. In quo visa est omnibus insperatum divina pietas operata miraculum, quod tantus princeps a tanto indignationis et iracundiæ motu ad opera pacis humilitatisque conversus est, seque legatis vestris pro reverentia Dei et gratia vestra tractabilem exhibuit, et præstitit obsequentem, sicut de litteris ipsius et eorum vestra experientia recognovit. Profecto, si in eo quod ibi factum est honorem Ecclesiæ Dei vestrumque vobis placuerit æstimare profectum, magnum est, imo maximum quod fecistis, si fuerit qui executioni mandare, et effectui mancipare procuret. Quod sane jam non erit difficile reputandum, quia operante pro Ecclesia sua Spiritu sancto tantæ tunc principem sinceritas devotionis astrinxit, ut nulla eum pœnitentia, nulla possit impudentia revocare. Nec ego hæc ad jactantiam, vel ut mea videar merita prædicare, recenseo, sed desiderabile mihi est ut studium meum tot approbatum indiciis, a memoria vestra non excidat, sed pristina mihi semper apud majestatem vestram gratia perseveret, ut in novissimis diebus meis, ad quos me senectutis necessitas odiosa perducit, fortius mihi semper in opportunitatibus manus vestræ protectionis assistat, nec quietem meam vexationibus concuti, nec ecclesiam meam malignitate qualibet sua patiamini justitia defraudari, ut ego eam in eo statu conservare valeam, ad quem ipsam per merita vestra Deo cooperante perduxi (43), ut moriens de paupere divitem, de obscura possim relinquere gloriosam. Ad quod sane complendum quia per me non valeo temporis obstantis malitia pervenire, ad solitum vestræ benignitatis auxilium, et sanctæ Romanæ Ecclesiæ præsidium singulare in omni semper opportunitate convertor, quia vos expertus sum in omni semper petitione propitium, et in expugnandis difficultatibus meis penitus efficacem. Latorem ergo præsentium, magistrum Gislebertum, quem mihi cum honestas, tum scientia, tum etiam beati Thomæ Cantuariensis archiepiscopi ulterior qua eum complectebatur gratia commendavit, ad pedes vestræ dirigo sanctitatis, ut per eum vobis veritas et justitia negotiorum nostrorum plenius innotescat, et epistolæ brevitatem commodius sermo unius instauret. Rogo itaque ut ipsum bonitas vestra ea qua me et meos semper consuevistis benignitate suscipiat, et diuturnitati negotiorum nostrorum finem curetis imponere, super quibus a vobis primos, secundos, et tertios judices jam accepi; sed tam spes mea, quam eorum cognitio multis artibus est elusa, ne possem usque ad audientiam etiam pervenire. His autem quæ ex parte mea vobis iste dixerit, fidem indubitatam habere poteritis, quia sacrilegio majus est attentare etiam vestram in aliquo fallere sanctitatem.

LXVI.

AD RICARDUM PICTAVIENSEM ARCHIDIACONUM.

Quod dilectio vestra propitiam senectutis meæ sollicitudinem gerat, multis claret indiciis, eoque maxime quod utilia debilitati meæ tanto tamque liberali studio subsidia providetis. Siquidem ad varios labores frequens me trahit occasio, nec fidem

(43) B., *perduxit.*

excusationi malitia temporis adhibet, sed quod infirmitatis est desidiam reputat, aut figmentum; adeo, ut sæpius in potentiam ipsam cogatur expugnare necessitas, miserisque conatibus sepultæ virtutis instaurare defectum. Perniciosum autem est valetudinem infestare laboribus, ne forte vexatio vim doloris augeat, et novum aliquod ægritudo de concussionis injuria contrahat incrementum. Invenit igitur gratia vestra subsidium senectuti, laborique remedium, quo tam debile corpus vegetari debeat, quam vexationum instantia temperari. Siquidem duos equos a vobis exactiore diligentia perquisitos accepi, quos ipsa statim pulchritudo primo commendavit aspectu, postmodum omni vitio mundos inspectio diligentior approbavit. Feruntur plane, neque sessorem qualibet inæqualitate concutiunt, nec celeritatem retardat æqualitas, neque pes aliquo unquam cespite retusus offendit. Non est opus eos freno cohibere, vel urgere calcaribus; quia tanta facilitate cuilibet mancipantur obsequio, ut omnem sessoris explorasse videantur affectum. Denique tanta progressus eorum suavitate procedit, ut qui insidet non incedere, sed labi; nec se tam equo vehi, quam quasi navicula quadam subvehi verius arbitretur. Porro varietas ipsa ad augmentum quoque voluptatis accedit, quia tædium identitatis novitate distinguitur, nec eidem sellæ semper inhærere necesse est, sed modo huic, modo alteri quantum libuerit insidere. Videntur mihi virtutem pristinam, patientiam pristinam reddidisse, juniorumque discursus tanta levitate consector, ut membra nequaquam contineri, sed etiam potius suavi motu sentiam vegetari. Reddidistis me mihi, imo eis qui meo quondam fruebantur, sed modo fungebantur obsequio, et de claustris domesticis clementer eductum ad solita publicæ congratulationis gaudia reduxistis.

LXVII.

AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Henrico Dei gratia illustri regi Anglorum, etc. R. Rotomagensis archiepiscopus et Arnulfus Lexoviensis episcopus, salutem in eo per quem reges regnant.

Tanto tempestivius ac diligentius injunctam nobis legationem duximus prosequendam, quanto periculosior in tanto discrimine dilatio videbatur. Accincti itaque ad laborem suscepti itineris, regem Francorum audivimus, blandissimaque salutatione præmissa ipsius prævenientes offensam, nulla cautela potuimus vestræ salutationis extorquere responsum. Singulos nostræ legationis articulos explicavimus seriatim, commoda pacis, et incommoda dissensionis frequentius inculcantes. Ipse vero verbum nostrum in omnibus, sola salutatione excepta patienter admisit. Expedito itaque diligenter nostræ legationis excursu, spatio modici temporis interjecto contumeliose cœpit nobis fraudes et versutias exprobrare, quibus se conquerebatur sæpissime circumventum. Dicebat, quod fidem inter vos mutuo compromissam frequenter occasione levissima violastis: vosque in omnibus adeo exhibuistis instabilem, quod non adhibebit de cætero vobis fidem. Non sit vobis, rex illustrissime, onerosum, si quod audivimus, loquimur. Hæc est enim nuntiorum conditio, ut de injuncto sibi mandato nil subticeant, nil rescindant, vel diminuant de responso. Addebat etiam, se firmissimum habuisse propositum expugnandi vos, antequam Carnotum filius vester adventasset: istasque occasiones dissensionis et odii proponebat, quod filiam suam ad virum suum redire non sinitis, quod ei dotem ejus non redditis, quod subditos suæ ditioni populos a montibus Alverniæ usque ad Rhodanum, in ipsius odium concitastis, quod in coronæ suæ dispendium comitem S. Egidii in ligium hominem recepistis. Tandem etiam juramento firmavit, se nunquam de cætero vobiscum fœdus aut concordiam habiturum, nisi de vestræ uxoris, et filiorum vestrorum assensu. Nunc igitur in custodiendis munitionibus vestris, et potissime in corporis vestri tutela saniore consilio est utendum. Communi enim voto in exitium vestrum tota Francia conspiravit. Nec satis est ei exterminare terræ faciem igne et gladio; sed in vestram personam, quod absit! scelus exsecrabile machinatur. Consulimus sane, si qua abstulisti, si læsisti aliquem, ablata restituere, et odia reformare in gratiam. Hoc enim inimicos vestros potissime invitat ad pugnam, quod intestinos hostes sentiunt vos habere: et qui vobiscum dulces capiunt cibos data opportunitate magnificabunt super vos supplantationem. *Maledictus qui confidit in homine, et ponit carnem fortitudinem brachii sui* (*Jer.* XVII). Quid est amabilius filiis? quid uxore familiarius? recessit tamen uxor a latere vestro, et filii insurgunt in patrem. Ideo non frustratorie loquebatur homo ille hominum prudentissimus, qui dicebat: *Amico ne credas. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. Filius enim contumeliam facit patri: et inimici hominis domestici ejus* (*Mich.* VII). Sane suffragia illius implorenda censemus, in cujus manu sunt corda regum. In ejus nomine parvitati David Goliæ subjacuit magnitudo. In ejus nomine Samaria adeo fame confecta obsidente Benadab, quod triginta argenteis caput asini vendebatur, sub ictu oculi liberata est, exuberantique victualium affluentia redundavit. In eo siquidem sperans non infirmabitur. Si exsurgat adversus vos prælium, in hoc sperate. Si exsurgant adversus vos castra, non timebit cor vestrum (*Psal.* XXVI): ipse enim docebit manus vestras ad prælium (*II Reg.* XXII). Accipite vobis in auxilium preces Ecclesiæ, quam, si in aliquo offendistis, debita satisfactione impensa ei de cætero omnem reverentiam exhibete. Sponsa enim Christi est, et injurias sponsæ Christus reputat suas: nec est, quod magis hostes vestros incitet ad conflictum, quam quod arbitrantur vos Ecclesiæ Dei minus exstitisse devotum. Bene valeat charissimus dominus noster, et de his, qui se contra eum in superbia et abusione erigunt, reportet in virtute Altissimi gloriam et triumphum.

LXVIII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Petitiones a nobis tertio factas, et a majestate vestra semper benignius exauditas, quarto nunc iterare compellimur, quia delegatorum novissime judicum multitudo cognitionis impedivit eventum. Siquidem Bajocensis et Ebroicensis decanorum diutina et frequens absentia tertium collegam, Dominum scilicet Abrincensem, a negotiorum exsecutione suspendit, quia nihil ei fuerat sine alterius eorum vel utriusque præsenti cooperatione commissum. Et ego quidem miratus sum quod standi necessitatem sacerdoti, ipsique episcopo, coram diaconis, seni coram adolescentibus vestra majestas indixerit, cum potius minores a majoribus, inferiores a superioribus, juniores a senioribus soleant judicari. Paratus tamen eram cum omni reverentia quorumlibet judicum vestrorum imperata recipere; sed adversæ partis astutiam, in eorum de quibus agitur possessione consistens, nunc sicut ab antiquo semper dies et tempora dilationibus redimit, et me semper ad omnem diem et locum judicibus occurrente nec semel adhuc in judicio dignata est apparere. Siquidem quandoque nobis, sicut hactenus semper, violentia potentiæ sæcularis opponitur, quandoque redemptus caute judicum favor quaslibet adversus nos manifestissime etiam frustratorias dilationes admittit. Cum vero reclamante semper Ecclesia nostra parochiales ecclesias et decimationibus emptionibus aut quibuslibet illicitis modis de manu laica sacrilega temeritate monachi præsumpserint occupare, sæculari semper potestate defensi sunt, ut male parta possessio malo nihilominus præsidio servaretur. Tempus autem violentiæ hujus ad præscriptionem longi temporis nituntur opponere, cum ad præscriptionem proficere non possit violenta vel interpellata possessio: ubi scilicet nec experiendi copia neque dies utilis indulgetur actori. Rogamus igitur ut labori nostro, cui jam triginta annis inefficaciter institimus, bonitas vestra finem curet imponere, dominoque Abrincensi, quem vestra judicem nobis assignavit electio, quem vestra judicem nobis assignavit electio, quem volueritis adjungatis, quem certum sit zelum Dei habere et peritiam judicandi, quique ejus sit ætatis et ordinis, ut nec ordini nostro irrogari videatur injuria nec confusio senectuti. Petitiones autem nostras lator præsentium Hugo archidiaconus et nepos noster majestati vestræ plenius indicabit, quia eas præsentibus litteris non duximus inserendas, ne forte prolixitas epistolæ in tædium verteretur.

LXIX

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Quæ detrimenta, quos labores, quas injurias Ecclesia Cantuariensis hac tempestate pertulerit, vestra compassio non ignorat. Verum afflictam diutius et miserabili mœrore confectam miserator et misericors Dominus oculo misericordiæ respexit ad præsens; ipsam cœpit ad statum pristinæ dignitatis et excellentiæ per gloriosa beati Thomæ novi martyris magnalia revocare, quibus eam frequentius magnificentia divinæ majestatis illustrat. Certum est autem ibi noviter quoddam inter cætera contigisse miraculum, quod nulla spes antea, nulla fiducia præsumebat; scilicet quod ibi persona ad regimen Ecclesiæ sine designatione laicæ potestatis electa est, cum ibi nullus antea promoveri potuerit, nisi de quo prius potentia sæcularis edixit. Siquidem cum opus illud ad veterem abusum revocari multis fuisset artibus attentatum, per merita prædicti martyris omnis elusa est semper machinatio, quia eam quam ipse sibi proprio redemerat sanguine, libertatem personæ committi non pertulit, cujus non electio libera et canonicus probaretur ingressus. Si enim tam recenter convalere veteris ritum violentiæ contigisset, inanis fortasse a pluribus pretiosi sanguinis reputaretur effusio, et in defectum decertata tot laboribus victoria concidisse. Cæterum nunc tota provincia in spem optatæ tanto tempore libertatis aspirat, et confirmatum Christi sanguine testamentum, novo gaudet iterum sanguine consignari. Omnium igitur ad triumphum noviter evictæ libertatis concurrente lætitia, exorato spiritu, et eos in unum suaviter dirigente consensum, electus est vir, cujus religio, cujus prudentia, cujus magnificentia tanto operi idonea crederetur, quod non externis indiciis sed intra domestica claustra per longum tempus ipsis rerum constiterat argumentis. Nulla invidia, nulla ambitio, nulla denique vis obviare præsumpsit, quoniam sanctus ille successoris sui consecrare videbatur initia, et altari, cujus ipse sacerdos exstiterat, gratum sibi substituere sacerdotem. Felicitati temporum vestrorum hæc lætitia servabatur, ut hoc ad vestrorum accederet gloriam titulorum, scilicet quod ubique virtus vestra suam restitueret Ecclesiæ libertatem.

Benedictus autem Deus, qui ad consensum hunc devoti filii nostri senioris regis animum inclinavit. Factumque hoc debito favore prosequitur, quod aliquando consueverat designatione necessaria prævenire. Verum filius, quem ad succedendum sibi in regnum fecit præmatura patris affectio consecrari, tanto bono cœpit obsistere, eorum scilicet impellente consilio, qui eum de sinu patris abstrahere potuerunt, et simplicitatem adolescentiæ ejus in proprium magis quam in patris vertere detrimentum. Studium igitur eorum est ipsum patri semper opponere, ut ex omnibus causis inter eos, quæ ipsi seminaverunt odia convalescant, ne aliquando conversus ad cor, debitum gratiæ naturalis agnoscere, et ad paternos incipiat redire complexus. Super quo prudentiam vestram necesse est sollicite prævidere, ne violentiam necessariæ designationis, quæ in patre per gratiam Dei et gloriam vestram penitus exspiravit, intuitu mansuetudinis vel dissimulationis vestræ resurgat in filio; ne non tam sublata quam translata videatur in alium, tantoque vehementior paret insistere, quanto paternam abrenuntiationem proposito suo considerat obviare. Personam itaque, in qua

desideratæ diu libertatis cœperunt initia consecrari, benigne suscipite; ipsique ad exsecutionem tanti operis necessariam de magnificentia virtutis apostolicæ conferte fiduciam, ut primitiæ nostræ vestris semper auspiciis convalescant et læto consummentur effectu. Ad vos omnium fidelium oculi, ad vos omnium Ecclesiarum vota suspirant, ut ex hoc qui libertatem habent retinendi fiduciam, et qui non habent spem concipiant obtinendi. Ad hæc, hoc opus, hoc studium, hæc martyris illius jugis fuit intentio Ecclesiæ, cui præerat, redimere libertatem; hic laboris fructus, hæc merces sanguinis, hoc præmium passionis. Quia vero ille hunc velut hæredem et successorem conservandæ libertatis elegit, gloriosum vobis est cooperari martyri et ipsius initiis vestrum addere complementum, ut operationi ejus operatio vestra velut eodem spiritu vegetata concurrat. Ipsum ergo ad opus ad quod tam sancte, tam celebriter assumptus est, cum omni festinatione remittite, ne de absentia ejus occasionem malitia contranat et rediviva potentiæ sæcularis incipiant germina pullulare; sed per istum beatitudo vestra renascentes parvulos teneat et allidat ad petram, sublatoque pristinæ servitutis elogio, Ecclesia Dei lætabunda procedat, meritisque illius et vestris de antiqua semper iniquitate triumphans, hostibus suis incipiat apparere terribilis ut castrorum acies ordinata. Porro intelligat sapientia vestra non solum provinciæ illius et regni, sed aliorum etiam regnorum desideria supplicare, ad quæcunque sancti illius tam relatione quam præsenti inspectione magnalia pervenerunt.

LXX.

AD WILLELMUM CENOMANNENSEM EPISCOPUM.

Verum est in archiepiscopi electione suffraganeorum desiderari præsentiam, ut eorum, quibus præesse habet, consilio res utiliter disponi possit et conniventia confirmari. Asserunt autem canonici Turonenses se nihil in offensam vestram de præsumptione aut superbia facere voluisse; sed plurima necessitate compulsos accelerasse quod factum est. Quoniam, si differrent, multa iis impedimenta, in detrimentum Ecclesiæ multa obstacula comparebant. Sed et de opportuno episcoporum adventu maxime dubitabant, cum tempestas ipsa, quæ circumquaque est diffusa, singulos in precibus suis detineat et multis necessitatibus occupatos. Audivimus autem multis eorum non displicere quod factum est; sed adhibito confirmare consensu, quoniam si quid in ordine facti minus observatum est, nota laudabilis personæ merita recompensant. Sane ut in electionibus ordinis diligentia inquiratur, institutum est, ut cautius et fidelius possit de persona idonea utilitati Ecclesiæ provideri, semperque personæ meritum specialius amplectendum est, quam principali bono observantiis quibuslibet obsistendum. Quod enim favore alicujus introductum est, hoc ad læsionem ejus retorqueri non debet: majorque favor personæ debet esse quam ordinis, quem institutum constat ad inquirendam potius personam idoneam quam tollendam. Super quo apud excellentiam vestram multorum desideriis desiderium nostrum et preces precibus duximus adjungendas, ut ad consensum operis et effectum vestra benignitas inclinetur: et cum id ad vos principalius habeat pertinere, vestra possit promptior in operis exsecutione et complemento gratia recognosci. Siquidem hoc facto multorum vobis laudem et gratiam acquiretis, neque bonum est ut sanctitas vestra inter tot perturbationes et scandala, quæ ex omni parte, peccatis nostris exigentibus, incessanter emergunt. Ad vindictam tolerabilis injuriæ, vestræ Ecclesiæ, cujus tanquam major et primogenitus filius estis, tantum perturbationis inferat et laboris. Et res fortassis ad superius deducta judicium prosperos sortietur eventus. Satiusque debet esse prudentiæ vestræ omne rei complementum, quasi de vestro beneficio cum multis gratiarum actionibus provenire, quam vobis invitis a superiori procedere potestate.

LXXI.

AD DOMINUM PAPAM LUCIUM III.

Quidam de canonicis nostris Lexoviensibus, anno præterito, de paucorum, non de universitatis conscientia, ad majestatem vestram litteras pertulerunt, libere adversum me quæcunque voluerunt mendacia conscribentes. Quia vero adversum me de nulla in falsum poterant veritate confidere, et me sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ab ineunte adolescentia mea notum noverant et acceptum, famæque meæ integritatem multa apud eam gloria resplendere, ad mentiendum securius mirabili processere commento, ut multa velut infinita confingerent, ut velut auctoritatem faceret falsitas falsitati, nec ipsi mendaces possent de tot falsitatibus æstimari, et falsitati testimonium fallax videretur assertio perhibere. Vix enim credi poterat quod quivis præsumeret sinceritatem vestram tot et tantis offuscare mendaciis, nec aliquis erat qui meo posset nomine respondere; satisque erat iis si vel ad momentum opinionem meam possent in aliquo denigrare, vestramque ad ambiguum aliquatenus trahere sanctitatem. Audistis eos, et magis quam expediret mihi etiam exaudistis; quoniam absens et innocens, nulloque citatus edicto, punitus sum et ex magna officii episcopalis mei parte suspensus, ipsosque ad dicenda et facienda quæ vellent remisistis amplius animatos, ut et alii quilibet invitari possent et amplius animari. Miratus sum ego, et nihilominus qui audiere mirati sunt, qua ratione in filium, ipsumque specialem, tam immitis statim sententia processisset. Continui tamen manus meas, neque eas etiam usque ad protectionem capitis mei tremebundus opposui, et ad demissionem episcopatus, quam semper optaveram, vestra me indignatio confirmavit. Super quo vestræ gratias refero sanctitati, quod me tam misericorditer ab importabili onere liberastis, et ad providendum animæ meæ liberiorem procedere permisistis.

Adversarii vero mei, litteris et judicibus ad arbitrium impetratis, studuerunt meum multis artibus

impedire processum, et me ex litteris vestris ad judicium Abrincensis episcopi et Beccensis et Saviniensis abbatum, continuo protraxerunt, quo ex multis causis mihi tota provincia noverat adversari : a quibus super tot tantisque capitulis nulla potuit impetrari dilatio, neque deliberatio respondendi. Confessi sunt ab initio judices, dum ageremus, nullam se juris habere peritiam, nec exceptionum vel quarumlibet allegationum compendia recepturos, sed iis tantum insistere, quod iis prima facie vellc littera videretur. Accedebat ad gravamen meum regis indignatio et infatigabile studium Walteri Constantiensis, quem illi factionis suæ quam adversum me juraverant, promisso episcopatu, principem constituerunt; et ipse iis in omnibus auxilium et favorem regium conservabat, sigilloque regis quod ipse servabat, secure præsumebat quidquid vellet adversum me, etiam sine regis conscientia, consignare, ut de ipsius voluntate procedere crederetur. His itaque dolis instructi etiam judices a veritate judicii terroribus abierunt, parati quidem ad omnia quæcunque iis possent ab adversariis imperari.

Proposuerunt itaque me bona Ecclesiæ dilapidasse profusius, cum me mille ducentas libras et eo amplius perpetuas acquisisse constaret, et thesauro etiam intulisse quingentas, et duodecim millia librarum exstantibus ædificiis impendisse, ipsamque ecclesiam episcopalem ex parte sumptibus meis et acquisitionibus innovatam; ad communiam quoque canonicorum sexcentas libras annuas et perpetuas acquisivi, atque mensam episcopalem quingentis libris et eo amplius annuis et perpetuis augmentavi. De ipso autem thesauro, ut nihil subtraham, decem et septem marcas in initio meæ promotionis assumpsi, quia bona omnia episcopalia redimere de manu comitis Andegavensis angebar, quæ ipse mihi per duos annos et tres menses abstulerat, quia electus canonice sine ipsius designatione fueram consecratus : quod ego quidem de permissione domini mei gloriosæ memoriæ papæ Innocentii feci, cum ego prius de meo nongentas libras in eam causam et amplius expendissem. In expeditione quoque Hierosolymitana, ad quam me sanctus Pater Eugenius papa destinavit invitam, mandato ipsius calicem aureum triginta et quatuor unciarum expendi, cum ipse mihi, si amplius oporteret, mea causa assumere concessisset. Præterea, ne forte jactantia videatur, quanta interim fuerit hospitalitatis effusio, quam etiam frequens donorum charitas illustrabat, adeo ut ab homine mediocritatis meæ vix tanta posset largitas exspectari : quod ab his qui viderunt et his qui experti sunt, publico passim testimonio confirmatur.

Supplicavi judicibus ut eorum quæ apposita sunt et detracta, quantitate perspecta, rationem compensationis admitterent, si tamen æstimandum videretur quod in tam pias et necessarias causas expensum fuerat, et postea plus quam septuagies septies restitutum. Non sum exauditus in aliquo, quia ora eorum et corda novi metus et antiquæ simultatis obstinatio clauserat, neque jam latens odium, sed prorupta in omnibus audacia videbatur. Condemnaverunt me itaque in centum libras donandas canonicis, quas in utilitates ecclesiæ et legitimos sumptus expenderant, mihique de capella prorsus nova quam mihi paraveram, casulam, dalmaticam, tunicam abstulerunt; sicque me privatum pecunia et sacris spoliatum vestibus emiserunt. Quod sane cum ad vestram audientiam pervenisset, sententiam eorum apostolica severitate quassastis, et me, sicut ex litteris vestris intelligi potest, ab ipsorum voluistis pervicacia liberari. Rogo itaque ut vestra in decreto suo sententia perseveret, suumque litteræ vestræ consequantur effectum, mihique quod ex injusta causa sublatum est, restitui faciatis, ut ad fratres ad quos concessi pervenire possit, quod iis ab initio fuerat destinatum. Insultant illi siquidem, suoque quod ad pias causas fuerat deputatum distribuunt arbitratu, et me quasi nudum et inopem exiisse improba congratulatione lætantur. Faciat itaque vestra misericordia quod cœpistis, et quod a vobis quasi decretum est, districta severitate præcipite consummari, ne de nostris gaudeat simplex vel imperita malitia detrimentis.

LXXII.

AD ABBATEM CISTERCIENSEM ET FRATRES EJUS.

Confectus senio et aliquarum ægritudinum gravatus accessu, ad medicinæ salutare remedium confugere, et confracta laboribus membra necessaria requie sublevare constitui. Siquidem in perniciem meam veluti conjurata veniunt debilitas, infirmitas et senectus, mihique tot incommodorum instantia fiduciam vitæ longioris abrumpit. Accedit extrinsecus negotiorum quibus distrahor importuna vexatio, quæ miserabiliter anhelantem, vel ad momentum etiam respirare non sinit. Siquidem sæpius ad regales cum cæteris trahor angarias, eorumque quibus deesse non possum, frequentibus infestor injuriis, media omnia interim tot tantisque laboribus sumptibusque constrata sunt, ut nec ad tolerantiam corpus sufficiat, nec ad impendium facultates. Porro, si hæc saluti etiam non obsisterent animarum; viro tamen bono tolerabilius videretur, si detrimenta præsentium ad proventum proficerent æternorum. Sed hominum semper procedente malitia, et in deterius diebus singulis excedente, cum bona, tum corpora, tum et animæ simili ruina pariter involvuntur, et formidabili plerumque consummantur eventu. Quia igitur sapientis est casus hujusmodi sagaci providentia prævenire, opportunitas loci mihi fuerat exquirenda, ubi quietem meam nec causarum tumultus infestet, nec incursus multitudinis interpellet, sed exemplo meliore semper honestatis studia convalescant, et ad veræ virtutis opera omnis possit occasio deservire. Super quo cum ad multa loca multorum precibus et desideriis invitarer, quidam locus ordinis vestri qui dicitur Mortuimaris inter cuncta complacuit, quia mihi visus est multis commoditatibus

opportunus. Siquidem de antiqua familiaritate plurima sumus invicem charitate conjuncti, mutuamque gratiam vetus notitia alterna operum exhibitione firmavit. Itaque extra terminos, intra quos secundum ordinem vestrum, arctioris abstinentiæ decreta servantur, domum mihi moderato sumptu statui construendam, cujus sobria necessariis usibus amplitudo sufficiat, mensuram tamen regularis ædificii non excedat. Sane exclusi erimus, commeatu tamen familiari tam provide quam clementer indulto, ut a transgressione regularis observantiæ severitas arceat, et tamen ab Ecclesia sanctisque fratrum colloquiis misericordia non excludat. Porro per exteriora nullus reservatus ingressus est, quo scilicet inutilis frequentiæ tollatur occasio, et nihil nisi per communem portam sub oculis et sancti solertia janitoris accedat. Scio plurimam eos de nostra commoratione concepisse lætitiam, atque eis utinam inde proveniant commoda quæ præsumunt, ut scilicet dignus sit exspectatione proventus, et aliquid bonæ opinioni eorum de judicio nostræ præelectionis accedat. Quia vero locum illum novimus specialius ad vestram sollicitudinem pertinere, propositum nostrum vobis indicandum duximus, rogantes ut et vestræ charitati complaceat, sanctoque vestrarum precum suffragio muniamur, et auctoritas vestra vota sanctorum fratrum exhilaret, et rescripto quolibet aut mandato confirmet.

LXXIII.

AD RICARDUM PICTAVIENSEM ARCHIDIACONUM.

Librum de ecclesiasticis officiis eo libentius vobis censui transmittendum, quia vellem vos exemptum sæcularibus, divinis officiis toto studio mancipari. Quod si vos ad illa quandoque necessitas, aut proventus, aut superior gratia pertrahit, ordinis vestri semper habete memoriam; nec eis vos immisceatis, quorum exsecutio professioni vestræ non congruit, sed eis dimittatis per quos ea specialius convenit expediri. Porro quædam sunt quibus vestram vos oportet omnino negare præsentiam, ubi scilicet corporalis pœna vel judicium sanguinis fuerit irrogandum, quia forensium legum severitas in plerisque mansuetudini miserationis ecclesiasticæ non concordat.

LXXIV.

AD LEGATOS ALBERTUM ET THEODWINUM.

Lator præsentium Roal. litteras mihi vestræ sublimitatis attulit, quas ego inspectas diligentius de falsitate suspectas habui, quia in parte solœcismum habere, in parte contra consuetudinem vestram aliquid præcipere videbantur. Ipsum itaque cum eisdem litteris ad vos censui remittendum, ne circa exsecutionem mandati vestri negligentiæ vel temeritatis argui possim, sed quid fieri velitis planius me et plenius instruatis. Utile autem esset huic ad alium judicem mitti, apud quem de proximo posset commodius experiri, quia ego propter quasdam necessarias causas in locis remotioribus his diebus longiorem moram habere disposui, atque ei difficile et nimis sumptuosum esset ibi necessariæ instructionis copiam exhibere.

LXXV.

AD NICOLAUM MONACHUM DE MONASTERIO ARRAMATO.

Litteras discretionis vestræ non sine magna admiratione perlegi, prudentiamque principis et religionem vestram impudici adolescentis fallacia dolui circumventam. De eo autem quod scripsistis, ipsum vos pro intercessione mea in ulteriorem gratiam recepisse, meque id a vobis extorsisse litteris frequentibus, sciatis me nunquam pro eo vobis aut alii litteras destinasse, nec ullas preces cuiquam pro eo ullo unquam tempore porrexisse. Siquidem mihi nulla cognatione conjunctus est, nullis acceptus meritis, nulla familiaritate devinctus, imo rarissime nostro se conspectui præsumit offerre, quoniam celebri respersus infamia, etiam in publicum prodire nocente conscientia reformidat. Ego autem litteras comitis ab eo jam secundas accepi, quas tenerrima dictasse videbatur affectio, quia nihil litterarum continentiæ defuit, quod vel amor imperare voluerit, vel curiosa diligentia potuerit invenire. Porro litteræ illæ stylum vestræ peritiæ redolebant, apicesque his quos noviter a vestra sanctitate recipi, identitatem manus mihi certis indiciis penitus expresserunt. Super eo autem quod sigillum comitis ipsum falsasse dicitis, mutuamque falsitate litterarum nomine comitis pecuniam accepisse, si meritis ejus non ducitis indulgendum, ordine judiciario oportebit arguere diffitentem (44), et fortassis ad peragendum reum probationum vobis copia deerit: et si ad testium depositionem causa pervenerit, tristem fortassis in ipsa examinatione sortientur defectum. Sed, etsi tenuerit actio, ipsam procul dubio inopia debitoris elidet, nisi vestra bonitas in hoc casu solita velit ei munificentia subvenire, meritisque ejus in opportunitate sua compassio vestra debitas gratiarum referat actiones. Inhumanum etiam forte reputaretur a pluribus, si adolescentem ingenuum liberalitas vestra traheret in discrimen, si uni saltem delicto post tot collata beneficia personæ id ætatis vestra benevolentia non ignoscat. Si tamen injuriam hanc acriore instantia persequi destinatis, ego servum alienum judicare non debeo, domino suo stet aut cadat: nec ego eum carceris ergastulo claudere, vel ferreis vellem arctare compedibus, neque bonitas vestra velle debet pro tam modica summa ipsum durioribus vinculis alligari. Vester est, quia vos eum vestrum beneficiis et doctrina fecistis, dominique comitis canonicus est, ut scripsistis, ideoque apud eum conveniendus est, et forum illud cui obnoxius est tenetur agnoscere, judicisque sui sententiis obedire. Sed et accipitur quem quarto mutatum, sicut scribitis, vestra per eum mihi magnificentia misit, tanquam alas habens, forsitan avolavit, aut ipsum adhuc ad longinquiora tempora reservandum cen-

(44) B., *diffidentem*.

suit, quo ipsum magis faciat provectior mutatio gratiosum.

LXXVI.

AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM.

Lator præsentium Jor. vester apud nos pluribus adolescentiæ suæ diebus commoratus est, ut in Ecclesia nostra divinis informaretur officiis, et inter scholares liberalibus posset instrui disciplinis. Complacuit in eo fratribus nostris et nobis verecunda solertia, et quod primæ rudimenta virtutis spem bonam de reliquo promittebant, adjuncto quod suavi quadam et jucunda voce inter psallentes in Ecclesia ad devotionem posset indurata etiam viscera commovere. Reversus ad terram nativitatis suæ, acceptum se vobis exstitisse gavisus est, adeo ut vestra cum beneficiis gratia sublevaret, et ad subdiaconatus ordinem promoveret. Postmodum ad cismarinas partes trahente eum nescio qua opportunitate regressus reliquos ordines sine vestra licentia et concessione percepit. Ratus super eo quod non de præsumptione sed simplicitate commissum est, benignitatem vestram non adeo commovendam. Vestra vero severitas ipsum a minus caute perceptorum ordinum administratione suspendit, adjecta, sicut asserit, terribili comminatione : quod a vobis scilicet, restituendus non sit, nisi hoc ei a majori fuerit auctoritate concessum : ad cardinales igitur per labores multos et pericula magna pervenit, sed ipsi nihil ei indulgere voluerunt, nisi prius de veritate facti vestrarum docerentur testimonio litterarum. Dicunt etiam se nihil scripturos in Angliam, nisi prius cum domino rege fuerint collocuti, quod qua consideratione decreverint, nos nescimus. Supplicamus nos interim et antiquiore præventum gratia, gratia perseverante prosequimur, ut ei apud vos nostra prosit oratio, quatenus aut ratio sustinere debuerit, aut misericordia subvenire.

LXXVII.

AD ABBATEM SANCTI EBRULFI.

Super his pro quibus in sententiam commisisti, a memoria tua non credimus excidisse quomodo mandato nostro stare promiseris, et præceptionibus obedire. Nos vero quibusdam ex causis adhuc formam distulimus assignare mandati, et modum satisfactionis imponere, quia in hac re ea temperantia uti volumus, ut quidquid fecerimus, ex sincera videatur procedere charitate et tu ad debitam humilitatem et obedientiam nostro provoceris exemplo, dum tamen ecclesiasticæ institutionis disciplina servetur, quantum tuæ et nostræ saluti crediderimus expedire. Ne itaque res diutius hæreat in suspenso, et quadragesimale tempus quod exstat specialius est pœnitentiæ dedicatum fraternitati tuæ, ea qua teneris astrictus necessitate, mandamus ut proxima IV feria non præsentis, sed sequentis hebdomadæ apud Lexovium nostro te conspectui repræsentes, ut adhibito religiosarum et prudentium personarum consilio, quod tibi mandatum fuerit auctore Domino disponatur. Siquidem oportet nos conscientias nostras ad festa præparare Paschalia, ut Dominicæ resurrectionis esse participes per condignos fructus pœnitentiæ debeamus.

LXXVIII.

AD ABBATEM DE CURIA DEI.

Pro filio vestro F. paternitati vestræ gratias tota devotione referimus, quod ita circa eum copiosæ charitatis visceribus abundatis, ut ipsum tota diligentia religio vestra dirigat ad salutem, et in opportunitatibus suis paternum indulgentia largiatur affectum. Elegit apud vos abjectus esse in domo Dei sui, magis quam apud suos habitare in tabernaculis peccatorum; sed affectati ordinis austeritatem benignitatis vestræ gratia relevat, et humilitatem abjectionis dignatio recompensat. Certum est cujus et in hoc et in aliis quæratis gratiam promereri, sed licet salva sint vobis præmia vestra, nostræ tamen ad gratiarum actiones affectio devotionis accedit. Felicem ergo me, inquam, si unquam inveniar accepisse non ingrate, si datum mihi fuerit aliquid quandoque rependere vestrorum excellentiæ meritorum.

LXXIX.

AD ABBATEM CISTERCIENSEM.

Duo sacerdotes de episcopatu nostro (45), Arn. videlicet et Ric. sæculo renuntiare disponentes, admonitione frequenti et studio fratris nostri Will. nunc abbatis de Pinu, ad venerabilem et religiosum virum Ric. abbatem de Valascia refutatis prius in manu nostra quas possederant ecclesiis, se et sua devotione promptissima contulerunt. Quorum nos devotionem favore debito prosequentes, intuitu abbatis de Valascia, qui ob sinceræ religionis et industriæ suæ meritum plurima nobis charitate devinctus est, rationum obligationes, et cætera quibus nobis tenebantur obnoxii, quoniam officiales nostri fuerant, sine omni difficultate remisimus, et eos in prædicto monasterio Deo perpetuo servituros cum facultatibus suis in manum abbatis liberos et absolutos consignavimus. Postmodum vero cum devoti monasterii probationem ingressuri speraverentur, abbas de Pinu ad aliud voluntate devocata, opus cujus auctor prius vehementissimus exstiterat, vehementiore studio dissuasit, objiciens quod unus eorum antequam etiam pubertatis annos attigisset, sua persuasione in monasterio de Chaelix pullicum religionis votum solemniter nuncupaverat, promissione quoque adjecta quod eam non mutaret, nec revocaret in posterum voluntatem. Qua occasione prudentibus et religiosis viris plurimum admirantibus, devotum pariter et indevotum abduxit cum ea procul dubio ratione, qua alterum extrahere nitebatur alter in devotionis suæ monasterio perpetuo permittendus fuerat commorari. Porro abbas de Valascia, utpote vir longanimis et multæ mansuetudinis, suas et monasterii sui usque ad sanctum (46)

(45) B., *episcopatus nostri*.

(46) B. *secundum*.

(46) universitatis vestræ conventum prosequi distulit injurias, sperans profecto si quid perperam actum est, sine subterfugio reformandum, ubi nec excusatio veritatem impedit, nec cupiditas æquitatem. Ego vero, quod ad Ecclesiam meam pertinet, nulla dissimulare valeo ratione, quoniam unus eorum de quorum revocatione tractatur, Arn. videlicet, librum quemdam (47) quem Ecclesiæ suæ parochianorum collatio devota contulerat, consilio et ministerio abbatis de Pinu pignori pro IV libris Andegavensibus obligavit, quamvis ego sub anathemate prohibuissem ne id ipsum faceret, nec (48) quidquam de rebus Ecclesiæ sine conscientia mea præsumeret asportare. Quoniam ergo sæpius commonitus et requisitus, librum Ecclesiæ suæ non restituit, eum excommunicatum, et ab omni sacerdotalis officii ministerio suspensum, donec de sacrilegio satisfecerit, noveritis emigrasse.

LXXX.

AD HENRICUM FISCANENSEM ABBATEM.

Credimus prudentiam vestram fideli memoria retinere causam quæ inter vos et latorem præsentium pauperem vertebatur, apostolica nobis olim auctoritate commissam. Nos vero in hoc, sicut in aliis, dilectæ nobis gratiæ vestræ obsequium pronius exhibentes, ipsum de magna summa vobiscum pro modico transigere fecimus. Et ut modicum illud utilius in futuro perciperet, ad vestram per omnia descendere voluntatem. Ipse vero jamdudum miserabilibus nos lamentis infestat, asserens quod placitum transactionis vestra ei magnificentia subtrahat, nec sanctitatem vestram in aliquo moveat vel miseria pauperis, vel veritas pactionis. Quod si quid aliquando forte solutum est, post multas fatigationes et tempora semper, vel specie vilius fuit, vel deterius qualitate: super quo rogamus vos, et obnixis precibus obsecramus, quatenus in hoc honori suo, et justitiæ pauperis et molestiæ nostræ gratia vestra provideat, eique quod sub tanta venerabilium personarum celebritate promissum est, non solum fideliter, sed etiam liberaliter tribui faciatis, ne forte homo vagus et pertinax ad subsidium majestatis apostolicæ recurrere compellatur, communem de nobis et vobis querimoniam portans, scilicet quod mandatum ejus a nobis minus fideliter adimpletum sit, et a vobis fides transactionis minus veraciter observata.

LXXXI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Causam quæ inter Willelmum sacerdotem et Matthæum clericum vertebatur, super Ecclesia de Godarvilla, majestas vestra parvitati nostræ delegavit sine appellationis obstaculo canonice decidendam. Utraque itaque parte in nostra præsentia constituta, proposuit Will. se prædictam Ecclesiam legitime possedisse, et postmodum se per violentiam absque omni judicio spoliatum, et ideo restitutionem possessionis cum magna a nobis instantia postulabat. Ad probationem vero possessionis quam petebat quatuor deposuit sacerdotes, quorum unus inutilis, tres reliqui satis concordes in examinatione reperti sunt. At Matthæum ipsum aliquando possedisse constantissime pernegavit, ipsumque coram delegatis a sublimitate vestra judicibus, domino scilicet Rothomagensi (49), qui tunc Ebroicensi ecclesiæ præerat, et domino Egidio nunc Ebroicensi, qui tunc in Rothomagensi Ecclesia archidiaconi fungebatur officio, super eadem ecclesia quæstionem movisse dixit et novissime eidem quæstioni coram eis abrenuntiasse publice, et eamdem ecclesiam abjurasse, et XL solidos pro recompensatione expensarum quas fecerat accepisse. Super quo sacerdotem et acolythum et laicum quemdam proposuit ad probandum, qui et ipsi in examinatione concordes inventi sunt, idque prædictis judicibus et toti Ecclesiæ Rothomagensi notissimum, quia hoc coram tota fere universitate fuerat celebratum. Quia ergo præjudicare videbatur abjurationis exceptio, neque nobis satis certam fidem eorum qui producti erant testificatio faciebat, duximus differendum, donec per judices, quibus causa delegata fuisse dicebatur, et venerabiles personas quæ asserebantur nihilominus adfuisse veritatis nobis posset innotescere plenitudo. Porro cum ipsi mecum ad domini archiepiscopi præsentiam convenissent, et ego ab eo veritatis testimonium diligenter exigerem, Willelmus non exspectato testimonio ejus, ad primam Dominicam adventus Domini vestram audientiam appellavit. Ego vero quia nolens agere cogi non poterat, et ad preces ejus ipsiusque favore videbatur sublatum appellationis obstaculum, ad læsionem ejus retorquere non debui, sed alio sicut fuerat in possessione demisso, litteras utrique requisitas tradidi, per quas eorum quæ apud nos acta sunt veritas vestræ possit innotescere majestati.

LXXXII.

AD HENRICUM FISCANENSEM ABBATEM.

Amici nostri qui diebus istis Jerosolymam profecti sunt, ex equite me peditem reddiderunt. Et quia indignum est hominem opinionis meæ per manus humilium in equitem reformari, in vestram id duxi gloriam conferendum, quem non solum equestris ordinis dignitas, sed etiam regii sanguinis excellentia sublimavit. Hoc etiam eo studiosius vestris censui meritis reservandum, quia eos quibus tribuit vestra reddit industria cautiores, cum ita viris prudentibus amicam parcimoniam in ipsa largiendi liberalitate servetis, ut et amicus semper apud vos possit invenire quod placeat, et vobis opportuna non desit materia largiendi. Inde est quod apud (50) vos utiliter et doctrina quæritur et proventus, ut et ditiores copia faciat, et prudentia doctiores. Sic enim vestra

(47) B., *quondam*.
(48) B., *vel*.
(49) C., *Rotroco*.
(50) B. om. *apud*.

operatur inter utrumque discretio, ut quod virtutis est utrinque reducens, quod vitii est separet ac repellat, ne vel sobrietatem tollat effusio, vel parcitas quandoque manus contrahat affluentes. Si tamen in alterutro peccandum est, malim facilis quam difficilis, promptior aliquando quam tardior inveniri. Porro inter omnia quæ donantur, equus est id quod donatorem pluribus occasionibus reddit obnoxium, quia si quid a laude minus est, ii quibus datur statim culpæ donatoris attribuunt, reique imperfectionem, licet de inopia quandoque proveniat, imperfectioni voluntatis ascribunt. Si durius ambulat, concussionis arguunt donatorem; seque ruinæ destinatos prædicant, si pes unquam fortuitum cespitem retusus offendat. Si durus est, aiunt ipsum de veteri domino traxisse duritiam, qui amicos segnius audire consueverit, quam equus calcaribus obedire. Si minus elegantis formæ, si minus habeat venustatis, asserunt rem informem (51) non satis dignitati donatoris vel donatarii convenire. Interea si quid imprecandum est, non equo, sed auctori potius imprecantur, qui tot scandalis injuriam magis irrogasse videatur, quam beneficium contulisse. Palam esse, nolle eum a se quidquam ulterius implorari, qui id dederit quod negasse satius fuerat, quam adjuncto maleficio præstitisse. Certum est etiam quosdam non tantum calumniatores, sed ingratos etiam inveniri, falsa rei donatæ vitia confingentes, ut omni gratiarum debito videantur absolvi. Quisquis tamen accipit, ipsa statim susceptione redditur obligatus, et si penes eum res donata resederit, alleganti vitia ratio quasi cujusdam legitimæ præscriptionis occurrit. Siquidem in rebus donatis nec quanto minoris, nec redhibitoria locum habet, sed omnem actionem exceptio spontaneæ liberalitatis elidit. Quod si aliena bene merentibus gratia non respondet, merces tamen sua virtuti non deerit, quæ potius interioris fructus lucra considerans, satis habet simpliciter apud se de bono felicis conscientiæ testimonio gloriari. Nec enim subjecta est externæ dispositionis arbitrio, sed in sua propriæ puritatis majestate consistens, ab indigniotibus præmia non inquirit : ita tamen ut neque ex eis honeste provenientia respuat. nec pro desiderio eorum vel usu si qua novit potiora dimittat. Quod si quem fructus trahit exterior, is, sicut ait sapiens ille, non potest nisi similem materiæ sperare sententiam, quoniam fortuitis intentus non nisi fortuitos experietur eventus.

LXXXIII.

AD DOMINUM WILLELMUM DE PAPIA CARDINALEM.

Quantam mihi gratiam in oculis vestris ab antiquo bonitas divina contulerit, præstita frequentius beneficia comprobarunt. Et ego quidem toto animo gratus exstiti, sed majestatem dignationis vestræ non potuit debiti operis exhibitio compensare. Felicem tamen me, inquam, si unquam inveniar accepisse non ingrate quod vos tanta semper hilaritate

A gratuito contulistis, si mea signo quolibet se redemptam devotio recognoscat. Interim ad eamdem experientiam in omni semper opportunitate convertor, certus quod apud excellentiam vestram veritas amicitiæ nec defectum pati, nec aliquam potest incurrere senectutem. Inde est quod magistrum G., quem ad dominum papam pro quibusdam negotiis mitto, precor attentius ut habeat vestra benevolentia commendatum, ut tam consilio vestro doctus quam fretus auxilio, optatum in negotiis quæ portat mereatur effectum.

LXXXIV.

AD LEGATOS ALBERTUM ET THEODWINUM.

Mandatum vestræ sublimitatis accepi, ut Ric. Urselli prope diem Dominicæ Circumcisionis vestro B submoverem conspectui præsentari, responsurum Rob. cuidam super Ecclesia de Cormorlem, quam ille sibi dicit legitime pertinere. Feci itaque quod mandastis, quia propositum meum est cum omni humilitate et diligentia vestris per omnia præceptionibus obedire. Is vero qui vocatur, de nimia temporis assignati brevitate conqueritur, quia tam modico tempore non poterit necessariam instructionem cum multo labore et plurimo etiam dispendio comparare. Siquidem homo gravis est, et oportet eum de remotis et di persis locis subsidia petere, et postmodum ad vos in aliam transire provinciam, cum ei ad omnimodam præparationem non fuerit spatium xv dierum indultum. Quod sane ab adver- C sario suo callide patet esse quæsitum, quia nullam concepit de justitia et veritate fiduciam, sed propter impotentiam personæ sperat aliquid vexationibus et transactione qualibet extorquere. Porro Ecclesia illa in episcopatu Baiocensi constituta est, neque causa ullo tempore ad episcopi sui pervenit examen; sed ille quæsitis ab apostolica sede litteris, quia rei veritas in ecclesia Baiocensi publice nota erat, causam ad alienum scilicet et ad Abrincensem transduxit episcopum, ut ibi liceret ei quidquid vellet audacius affirmare. Verum dominus Abrincensis, vir sane religiosus et prudens, veritate diligentius inquisita, cognovit Ric. plus xxx annis continue possedisse, et per vicarias semper deservisse personas, suoque jure beneficia percepisse. Constitit etiam Robertum D esse filium sacerdotis, quem certum erat ejusdem ecclesiæ vicarium exstitisse, atque ipsum inde sibi ad petitionem possessionis fraudis præparasse materiam, quod ibi quæ patrem suum pro exsecutione parochialis officii contingebant, aliquando perceperat, et tam suis quam matris et reliquæ paternæ familiæ necessitatibus impendebat. Repulsus igitur, et Ricardo litigii quiete concessa, ad audientiam Romani pontificis ad Kalendas Februarias appellavit. Misit iste, et responsum apostolicæ majestatis exspectat, sperans quod de mandato ejus a religioso episcopo tam sancte factum est, ipsius nimirum auctoritate firmandum. Neque enim expedit provin-

(51) B., *formem.*

riæ nostræ, in qua quotidie tam impudenter impudicitia convalescit, filios sacerdotum paternis altaribus adhiberi, ne incestuosi concubinatus crimen ab ipso vel a vobis profusa benignitate videatur indultum, nec spurcitiæ soboles sanctuarium Domini exemplo paternæ pravitatis incestet. Oculi itaque vestri videant æquitatem, si ad recognitionem jam cognitæ veritatis, episcopus ad quem ab initio causa suo ordine pertinebat, de ea legatione quam de vestra voluntate suscepit, debeat exspectari : si appellationi sedis apostolicæ deferendum est, si religioso episcopo qui cognovit ex delegatione credendum, si denique spatium majus indulgendum est, ut perspectis etiam omnibus filio nostro in jure suo nostra videatur intercessio profuisse.

LXXXV.

AD ALBERTUM ET THEODWINUM CARDINALES.

Pro viro venerabili Reginaldo Bathoniensi electo excellentiæ vestræ nos supplicasse meminimus,quod scilicet ab ecclesia illa concorditer electus sit, et unanimi omnium voluntate susceptus, quod quidem adeo certum est, ut nihil in toto regno sit notius ; nec aliquis est qui vel personæ disponat obsistere, vel facto electionis velit in aliquo derogare. Sane negotia et bona Ecclesiæ quiete cum omni potestate disponit, et quidquid ab electo episcopo citra gratiam consecrationis expediri potest, ordinat et dispensat. Quia vero sine consensu auctoritatis vestræ ad perfectionem gratiæ illius pervenire non potest, misit ad vos ecclesia illa venerabiles et electas de tota universitate personas, quæ vice omnium a bonitate vestra complementum promotionis ejus pronioribus votis exquirerent et obnixis precibus implorarent. Vidimus eos, Thomam scilicet archidiaconum et A. monachum ecclesiæ illius, (quoniam ecclesia illa conventum monachorum habet non collegium clericorum,) et magistrum Lanulfum, viros litteratos equidem et prudentes, et approbatæ a pluribus honestatis, negotium scilicet istud ex delegatione omnium omni studio prosequentes ; sed viam, qua ad vos pervenire possint, nullatenus invenire potuerunt. Laboravimus cum iis et plerique alii, nec ulla securitas penetrandi ad vos potuit inveniri. Præsertim quia negotio illi rex junior, qui in partibus illis commoratur, dicitur adversari. Ad suffragandum itaque votis eorum, litteras tam ab humilitate nostra quam ab aliis diligentius impetratis nuntium per se, quem habitus arctioris religionis et paupertas absconderet, ad proferendum negotium, quia aliter id fieri non poterat, transmiserunt. Quia igitur tantæ rei effectus non nisi instantium bellorum importunitate et casibus fortuitis impeditus,sanctitati et officio vestro credimus convenire, et ad idem etiam devotas preces duximus adjungendas, ut quod residuum est, compleat et confirmet ; ne vota ecclesiæ ludificari permittatis, et ipsius utilitates amplius impediri.

LXXXVI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Est quiddam quod tam meam quam alias vehementer angit ecclesias, quorumdam scilicet rapax et intemperans audacia monachorum, qui quo liberius effluant, sæcularis potentiæ præsidia redimentes,primo episcopis omnem obedientiam subtrahunt, et parochiales ecclesias cum altariis et decimationibus, cæterisque beneficiis de manu laica recipere pactis quibuslibet sacrilega temeritate præsumunt. In his ergo ab eis nec canonicus ordo, nec episcopalis assensus exigitur ; sed devocatis ad proprietatem omnibus, mercenarios in tanta paupertate ibi constituunt sacerdotes,ut ad exhibitionem suam et ad onera Ecclesiæ portanda non habeant quod opilioni sufficeret aut cursori. Generale est hoc, sed in episcopatu meo vehementius hæc est grassata malignitas, nec jam nobis cujuslibet rationis obtentu, sed fallaciis ac muneribus nobis præsidioque violentiæ sæcularis obsistunt. Ad quod secundum ordinem institutionis ecclesiasticæ reformandum, cum ego adversus abbatem quemdam et monachos monasterii cujusdam in episcopatu nostro, scilicet Sancti Ebrulfi, a sublimitate vestra primos, secundos, et tertios judices impetraverim, abbate semper multis artibus obsistente, nihil est adhuc effectui mancipatum, cum sacerdotes nostri in executione causæ apud judices assignatos multis attenuati sumptibus, multis laboribus sint affecti. Habemus autem et alias causas adversus eumdem abbatem de multiplici et contumaci inobedientia, cum tamen ad exhibendam nobis obedientiam et reverentiam vinculo juratæ professionis teneatur astrictus. De alio quoque perjurio, quod post præstitum corporaliter juramentum de exhibenda ad mandatum nostrum satisfactione, coram multis venerabilibus personis manifeste contraxit, in eo scilicet quod post sententiam suspensionis et anathematis, per quinquennium et eo amplius missas et cætera præsumpsit divina officia celebrare, donec cognita coram legatis vestris veritate quam dicimus de necessitate magis, quam de pœnitentia nobis se præstitit absolvendum, jurato nimirum quod ad mandatum nostrum super tribus expressim staret excessibus, et modum impositæ sibi satisfactionis impleret. De privilegio quoque a vobis per subreptionem elicito idem abbas vobis et ecclesiæ nostræ tenetur obnoxius, super quo jam tertio ipsum ad vos cum privilegio mitti inventa nimirum falsitate jussistis. De eremo etiam quadam quæ a nobis et fundatore quibusdam regularibus et religiosis fratribus collata est, a prædicto abbate et monachis post appellationem ad vos factam noviter occupata, et aliis quibusdam, quæ reverentiæ vestræ in omni veritate fides et sedulitas nuntii nostri plenius explicabit.

LXXXVII.

AD HENRICUM BAIOCENSEM EPISCOPUM.

Memini me pro latore præsentium olim vestræ

excellentiæ supplicasse, quia mihi pro eo quorumdam quibus ego deesse non poteram instantia supplicabat. Exaudistis ex parte, quia ab irroganda severiore sententia temperastis ad tempus, nondum tamen ei optatum beneficium perfectæ liberationis arrisit. Instant igitur qui ab initio profusis precibus institerunt, eoque obnixius quia noverunt quod dilectio vestra preces meas consueverit exaudire. Preces igitur iterare compellit iterata precatio, et me genibus vestræ charitatis advolvit, ut hic se multiplicatis precibus uberioris remedium gratiæ gaudeat invenisse. Audivi etiam dominum archiepiscopum, et dominum Abrincensem scripsisse pro eo, eosque culpæ quam contraxit clementer ignoscere, quia ad inquisitionem vestram maluit humiliter confiteri quod fecerat, quam duplicata culpa conscientiam suam offuscare mendaciis, aut de vestra misericordia desperare. Preces itaque precibus et consilio eorum censui fiducialius adjungendas, ut si majestas vestra admonitioni eorum duxerit obsequendum, mea quoque tantæ auctoritati intercessio suffragetur.

LXXXVIII.

AD CANTUARIENSEM ET TARENTASIENSEM ARCHIEPISCOPOS.

Causam venerabilis fratris nostri Reginaldi electi Bathoniensis audivimus ab apostolica majestate vestræ experientiæ commendatam. Gavisi sumus quod veritatis amatoribus veritatis est commissa cognitio, apud quos nec justitia periculum incurrere poterit, nec innocentia detrimentum. In quo si personam respiciatis, vir est cujus prudentia, cujus honestas, cujus virtus et industria publice multis ipsisque probabilibus innotuit argumentis. Si factum electionis inquiritur, omnium, ad quos pertinet, in personam ejus unanimi concordia vota concurrunt, statumque Ecclesiæ multis labefactum temporibus certissime confidunt ipsius magnificentia reparandum. De eo autem quod ei ab his, ad quos non pertinet, tam mendaciter quam imprudenter objectum est, certis probationibus constabit vobis nihil esse nisi odii et invidiæ quæstionem. Nos vero, quibus de proximo certius et facilius veritas potuit apparere, de multorum, quibus fides adhibenda est, creditur testimonio, et publica assertione didicimus, nativitatem hujus, de qua queritur, sacros patris ordines præcessisse, ipsumque patrem eo tempore licite, si præoptasset, militare vel matrimonium contrahere potuisse. Agite itaque et calumniam hanc, quam non aliunde quam de zelo malitiæ deprehendetis exortam, secundum datum vobis a Deo spiritum et potestatem media ratione discutite, nec vota ecclesiæ ludificari diutius dilatione aliqua permittatis; sed injuriæ huic debitæ benedictionis indulto ipsum quam citius ad ecclesiam destinatæ, ut ex hoc nec in spem meliorem auritæ diutius ecclesiæ desideria convalescant, neque populus ille optatæ consolationis subsidio gaudeat assecutum.

LXXXIX.

AD ROTRODUM ROTHOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Monachus ille L. olim Cormeliensis, pro quo sanctitatem vestram rescriptum apostolicum scribitis accepisse, de monasterio illo egressus est et tertio misericorditer est receptus. Egressus quarto cum ipsum abbas et fratres pro commissis in Ecclesia sacrilegiis quæ etiam verecundia prohibet recitare duplici etiam sobole de meretricibus ante fores monasterii suscepta, suscipere recusarunt, in præsentia nostra et abbatis P. Cellensis fratrumque nostrorum publice de omnibus tam convictus quam confessus, ab abbate litteras dimissorias impetravit, abjurato ad totam vitam abbatis monasterio et tota banleva monasterii quia se ignem missurum publice fuerat comminatus hæc abscessit. Porro cum ipse postmodum ad notitiam Willelmi de Papia cardinalis, me et abbate præsentibus detulisset, recensita veritate ab ipso auctoritate apostolicæ sedis repulsus est et damnatus. Exinde perlustratis terris, rejecto prorsus habitu monastico, factus apostata, ut parcius dicam, omni se dissolutioni publice mancipavit. Novissime si majestatem apostolicam cui hæc nota esse non poterant, circumvenire mendaciis attentavit: apud vos veritati et justitiæ præjudicare non debet, cui nos eorum, quæ dicimus, manifestam faciemus per omnia veritatem. Scitis autem prudentiam apostolicam nihil in rebus dubiis percipere definitum, sed omnia mandata ejus conditionem habent implicitam, scilicet, si preces veritate nitantur cisque quibus hujusmodi mandata mittuntur in omnem causam, partes judicis cognitio scilicet et pronuntiatio reservantur. Quieti igitur monasterii et claustralis disciplinæ sanctitas vestra provideat, ne reducto auctore iniquitatis, cæterorum qui per pœnam istius correcti sunt reviviscat audacia, et exemplo veniæ remissioris ipsorum denuo malitia convalescat.

XC.

FORMA TRANSAC[TIO]NIS DE QUADAM COMMISSIONE.

Causas quæ sive ex ordinaria jurisdictione nostra, sive ex superiori delegatione, ad nostram audientiam perferuntur, sicut media ratione decidere, sic decisas oportet veritatis testimonio communire, ne ad renovandum vetus litigium qualibet audacia quæstio rediviva consurgat. Causam igitur, quæ inter venerabilem fratrem nostrum Simonem abbatem Sancti Andreæ et fratres Hospitalis Hierosolymitani super testamento illustris viri Hugonis de Pinu vertebatur, ex apostolica delegatione suscepimus sine appellationis obstaculo terminandam. Auditis itaque utriusque partis allegationibus cum meticulosa judicii necessitas videretur instare, nostro se pars utraque commisit arbitrio et litigium omne per nos amicabili compositione sopitum est. Siquidem pecuniam, quæ apud prædictum abbatem a prænominato illustri viro dicebatur fuisse in deposito constituta, in necessarias et pias causas secundum tenorem te-

stamenti, censuimus dividendam; sicut nobis eorum, qui a fratribus Hospitalis producti sunt, testimonio factum est manifestum. Unde assignata creditoribus et necessariis personis ipsique abbati aliisque diversis pauperibus congrua portione, ipsis nimirum fratribus Hospitalis intuitu religionis et paupertatis eorum plurimam assignavimus portionem; adhibito in omnibus eorum consensu, ipsorumque utilitatibus, ipsumque abbatem duximus super hac quæstione penitus absolvendum

XCI.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ SENIOREM.

Venturus eram ad vos, sed me senectus et infirmitas et debilitas retinent, quasi quibusdam reprimentis impotentiæ vinculis alligatum; sed et a multis partibus multis vexor injuriis, in quibus nullum remedium nisi de gratia vestræ bonitatis exspecto. Mitto itaque ad vos Joannem de abbatia hominem fidelem vobis pariter et devotum, quem audire vice mea et precibus meis ad momentum velitis aures regias inclinare. Obsecro reminiscatur excellentia vestra fidei, devotionis et obsequii, honori et utilitati vestræ ab ineunte pueritia vestra a me semper exhibiti, et in opportunitatibus meis apud vos merita mea mihi quandoque respondeant, nec impotentiam senectutis meæ dignetur magnificentia vestra conterere; sed hominem ad omnem patientiam cum omni humilitate voluntati vestræ semper expositum, liberalitate regia confovere, et novissimos dies meos, quibus adhuc apud vos modico tempore futurus sum, permittatis, imo faciatis in lætitia consummare. Non me permittit puritas conscientiæ meæ de vestra sapientia desperare, apud quam sæpius in multis et maximis gratiam merui, et si quid quandoque per ignorantiam aut simplicitatem minus prudenter actum est, fides semper et veritas et sedulitas impensi incessanter officii compensavit. Ad summam meliora sunt vere diligentis sæva consilia, quam fallax assentatio blandientis, sicut novissimo tempore gravibus indiciis vestra majestas experta est, quando scilicet amicis fere desperantibus magnificentiæ vestræ terror invaluit et omnes conatus hostium vestrorum, Deo propitio, vestra sunt industria pariter et virtute compressi. Memini adhuc, neque hoc unquam aliquid a mea poterit extorquere memoria, sublimitatem vestram me inter initia vestra in ulteriorem gratiam recepisse, meumque semper, quo sæpius utebamini, vobis in omni tranquillitate fecisse consilium, adeo ut nihil unquam dispendii, nihil laboris, nihil cujuslibet confusionis attulerit, sed omnium operum vestrorum quasi de miraculo procedere magnalia videbantur. Non erat qui vestræ præsumeret obsistere potestati, quia tunc omne opus vestrum disponebat ratio, dirigebat justitia, misericordia temperabat. Postquam vero mendax · adulatorum turba convaluit, potuitque lethalia venenati mellis blandimenta licenter infundere, affectioni justitia, ratio cœpit cedere voluntati, et meliore consilio præformatos olim sensus in contrarios quandoque dolosa sedulitate convertit affectus. Unde nimirum certum est ortum esse quod accidit, quod radix, quæ viriditatem de justitia et veritate non contrahit, ad jucundos et utiles fructus novissime pervenire non potest. Sane verum est bona quandoque vexationibus concuti, et quæ mala sunt fallaci quadam ad tempus lætitia prosperari; sed divino judicio semper suus novissime rerum meritis respondet eventus. Sic est: inconsultorum operum exitus infelices pœnitentia sera sequitur, quæ dolori quidem materiam comparat; sed nulla eorum quæ provenerunt detrimenta restaurat. Inde verbum celebre est Sapientis illius: *Omnia fac cum consilio et post factum non pœnitebis* (*Eccli.* xxxii). Porro consilium est aliquid faciendi vel non faciendi vere excogitata ratio, sicut Tulliana nobis eloquentia definit. Intelligat Dominus meus tria definitionem formare consilii, unitatem, diligentiam, rationem, ut scilicet quod fit aut dicitur, nitatur unitate, dirigatur studio, ratione formetur. Quidquid enim stabilem non contrahit de veritate substantiam, ruinæ et defectioni necessario tenetur obnoxium, ut videlicet quod de nihilo ortum est redigatur in nihilum, nec in fundamenti alicujus soliditate subsistit. Quod quasi de inani quodam præstigio falsitatis effulsit. His etiam quæ vera sunt, oportet semper cum instanti diligentia rationis adhibere judicium, ne quis alienam quietem turbare vel jus alienum confidentia potestatis præsumat invadere, sed modum justitiæ continenter amplexus, superioribus reverentiam, gratiam inferioribus, proximis exhibeat charitatem et ad omnem partem mentis acie callide circumducta. Sic omnis omnium de propria conscientia metiatur affectus, ut aliis se talem in beneficiis et offensis curet impendere, quales eos vellet in suis opportunitatibus invenire. Verum qui præstant, officii sui debitum arctius tenentur agnoscere, ut se dominium potius ad custodiam quam ad violentiam accepisse cognoscant, nec eum, cui cura est de illis, Deum scilicet, putant ob aliam causam iis fastigium dignitatis, copiam divitiarum, potentiæ gloriam contulisse nisi ut eos in opus ministerii collocaret reddituros nimirum de singulis suo tempore sub severo districti judicis examine rationem. Qui ergo periculum administrationis accepit, rationem præparet ad reddendum, quia usque ad quadrantem comminatur se qui credidit exacturum. Quod si sua cum hujusmodi potentibus gloria non descendit, nec enim iis ascensus promittitur sed descensus, quid exigenti proferet quod nihil reservavit sibi quod habeat ad solvendum? Nempe carnem et spiritum, quia nihil est eorum quæ rapta sunt quod subsistat, neque alius esse poterit satisfactionis modus, nisi ut pœnam perpetuam solvat, qui non habet aliud unde possit a debito perpetuo liberari. Meminisse debent ab eo sibi commissas esse qui eos proprii sanguinis redemit impendio et mortis etiam amaritudine liberavit: a quo ejusdem substantiæ

naturam idem redemptionis pretium omnium eadem consummatio et merces est : non est de quo alii adversus alios possint privilegio gloriari, nisi quia qui præsunt graviori ruinæ et majori periculo sunt objecti. Scripsi diffusius, quia verborum copiam devotio ministrabat, singulaque mihi dicta necessaria videbantur ut fidelis admonitio vestræ vos faciat gloriæ reminisci. Utinam viros virtutis et consilia fortium regia majestas æstimet et agnoscat, ne spiritus iniquitatis et mendacii, fallacibus blanditiis robur regalis potestatis enervet, et ad opera malitiæ vel defectus contrahat et inclinet.

XCII.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ SENIOREM.

Sicut vobis in Northmannia dixeram, veni in Angliam ad vota orationum Domino persolvenda. Cumque inde ad præsentiam Domini mei magno desiderio traherer, audivi vos Eboracum et ad remotas illuc tendere regiones, mihique nulla spes relicta est nullaque fiducia consequendi. Proficiscor tamen, lento licet itinere, quia celeritatem mihi senectus et debilitas non indulgent, sed quasi quibusdam reprimentis impotentiæ nexibus detinent alligatum. Placeat igitur domino meo præcipere mihi, ubi et quando vestræ possim occurrere majestati, ne quod potentiæ mihi residuum est incerto ideoque vago circuitu consumatur. Desidero etenim quam primum videre faciem domini mei ut oculis meis jucunda regii vultus serenitas illucescat, et ab injuriis diutinisque laboribus exhibita mihi solita benignitate respirem. Valete.

XCIII.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ SENIOREM.

Orationis causa profectus in Angliam, statim ad videndam domini mei faciem festinavi, quia me ad hoc tam devotio quam necessitas invitavit. Audistis me et in aliquibus exaudistis, sed adhuc nobis majora differre in futurum, adjecta tamen promissione, in qua de jucunda mihi collatæ spei securitate respiro. Promisistis siquidem quod exinde mea diligenti inspectione opera probaretis et secundum meritorum qualitatem suo tempore apud vos mea mihi justitia responderet. Gavisus sum de sincera bonæ conscientiæ meæ veritate confisus quod nulla culpa excellentiam vestram exasperari patietur, vel benevolentiam denigrari; neque ex hoc nunc prudentiam vestram circumveniet astuta malignitas invidorum, sed secundum doctrinam Evangelii ipsis credetis operibus, et vestra de manifestis rerum argumentis censura procedet. Atque utinam cum inspectione præsentium velit aliquando perpetuæ fidei devotionis et obsequii mei vestra dignatio reminisci, et quæ inter alios meo singulariter consilio et industria honori vestro et utilitati quandoque provenerint, quos denique labores et sumptus vobiscum cum omni semper hilaritate pertulerim, quibus vires corporis et rerum facilitates per triginta annos continuos attritæ sunt et consumptæ. Successisse mihi dicerem, imo animi lætitia gloriarer, si vel in modico vestræ sensissem inhæsisse memoriæ ea, in quibus nullo modo decipi potuistis, sed oculata fide et multiplici semper agnovistis effectu. Et ego quidem a secundo anno regni vestri gratiam vestram, qua me semper fueratis exuberanter amplexus, sensi mihi quorumdam delatoribus imminutam, quos ego certe bona fide, familiaritati et consiliis admoveram quia prudentiam eorum et industriam vobis utilem fore credebam, et me ab eis apud vos in ea, quam merueram, benevolentia conservandum. Porro evenit mihi quod infelici multis experimento certum est evenisse, ab iis me scilicet aliquantulum repulsum esse, qui mea fuissent sedulitate promoti. Sic enim est ; inter eos, qui viris sublimibus sunt acceptiores et intimi, sæpius rara fides vertitur et rara dilectio , seque student multis artibus prævenire, quia quisque sibi credit attribuendum , quidquid fuerit alii derogatum. Quo sane intellecto, censui honori vestro et utilitatibus fortius insistendum, ut studium et perseverantia mea confusionem posset inferre fallacibus, et mihi plenitudinem gratiæ vestræ, cujus manifestum erat aliquot adhuc restare reliquias, reparare. Profeci aliquando, sed ad antiquam plenitudinem pervenire non potui; sed in novissimis vehementius exasperatum sentio, quem ego in novissimis, Deo teste, totum speraveram sincera fide et promptissimis obsequiis redemisse. Revertatur utique dominus meus ad cor, quoniam miserendi tempus advenit, nec ego propono apud vos ulterius de meis aliquid meritis allegare; sed solam humiliter implorare clementiam, quæ quanto desiderabilior est, tanto majoris debet in principibus æstimari, quam si pœnitentiæ delinquentium impendi gloriosum est, profecto non debebit innocentiæ denegari. Notum me toti orbi longior ætas et discursus multiplex reddidit et acceptum, atque inhumanum fortasse reputabitur a pluribus, si innocentiam meam et novissimæ senectutis tempus vestra severius dignatio prosequatur; si duriorem tuleritis de ambigua suspicione, potius quam de rerum veritate sententiam ; si imminentis sepulturæ claustrum cum lacrymis et mœrore feceritis introire; si statum ecclesiæ labefactari sustinueritis, quam in diebus meis de paupere divitem, sublimem de humili, prædicabilem de obscura vestræ serenitatis beneficia reddiderunt.

XCIV.

AD WILLELMUM DECANUM BAIOCENSEM.

Sicut novit prudentia vestra causam, quæ inter Cenomannensem episcopum et Clementem vertitur sub eo modo nobis et vobis Romani pontificis delegavit auctoritas, ut si alter nostrum non vellet vel non posset interesse, alter nihilominus sine appellationis obstaculo definiret. In quo manifeste datur intelligi in absentia alterius, totam alteri consignari cognitionis et judicii potestatem, nec is qui absens est, jus habet vices suas alii committendi, quia in alterum tota negotii decidendi concedit auctoritas : sicut ejus qui delegavit superior

excellentia præfulvit. Porro quia me in Angliam multarum importunitatum ad præsens trahit instantia; oportebit vos locum utriusque supplere, causamque singulari judicio definire.

XCV.

AD. . . . .

Quantum apud Dominum nostrum profecerim in Anglia, vos vidistis, qui mecum ad tædiosam importunæ supplicationis durastis instantiam et demum severioris repulsæ contumeliam reportastis. Timeo induratum adversum me, nec facile ad cor ullo unquam tempore rediturum, quia concepta semel ira vel odium nec placari facile consuevit, nec ad gratiam revocari. Et ego quidem a secundo anno regni ipsius in crebris ipsisque certissimis indiciis intellexi, quoniam innocentiam meam semper exinde, vel manifeste vel quasi occulte, sub typo quodam dissimulatæ severitatis oppressit, et omnem tam a me quam a meis proventum cujuslibet honoris vel utilitatis exclusit. Non potuit fidei puritas vel sedulitas obsequii vel labor intemperans, vel sumptus excedens, vel industria consilii in magnis vel maximis rebus efficaciter et ad gloriam majestatis insistens, concepti sine causa rancoris amaritudinem declinare; sed mirabili perversitate quæ gratiam penitus redemisse debuerant, sincera potius odium merita provocabant. Instabam itaque fortius et quasi ad evincendum merita meritis cumulare certabam; ut inspecta laudabilium operum luce erubesceret adulatorum confusa malignitas et ab invito domino etiam favorem frequens et officiosa veritas extorqueret. Non proficiebam et ipse tamen interim meo nihilominus instanter utebatur officio, et exclusum ab his, quæ ad proprium libere disponere prævalebat arbitrium, studiose ac memoriter ad majora consideranda vocabat, in quibus eum ad habendum consilium cum rei quantitas tum periculosus eventus, tum difficultatis angustia compellebat. Vicesimus annus exactus est, ex quo ego miserabiliter in hoc agone sudavi, quia indefessam perseverantiam conscientia sincera firmabat, quia excellentium jugis exhibitio meritorum. Non peccavi, etsi quid forte peccatum est, reatus tamen libertatem regiæ clementiæ non excedit, et sine dolore meo debuit saltem detrimentis nil male merentis ecclesiæ commoveri, ne de aliena afflictione gloriam neque dulcem sibi de aliena amaritudine contrahere voluptatem. Mirum autem est quod inter injurias, quas patior et lacrymas affluentes, nondum de visceribus meis potuit zelus altius radicatæ dilectionis avelli; nilque mihi constat amarius quam quod fidelissimo crimen fraudis imponit, diligentique rependit odium, nec in aliqua me permittit in futurum existimationis ejus et gratiæ fiducia respirare. Mitto ei litteras omni humilitate et supplicatione plenissimas, sicut vobis ex rescripto earum poterit apparere, quas vellem ei explorata opportunitate sub præsentia vestræ charitatis offerri ut eas semel totas vestro studio intercedente sustineret audire, mihique a vobis significari litteris, si quod responsum acceperitis aut speratis effectum.

XCVI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Ad audientiam majestatis vestræ cujusdam illustris viri querela perfertur, quem pluribus de causis constat mihi multiplici ratione devinctum, ut ei in necessitatibus suis jure tenear præstare, præeunte quidem justitia, consilium et auxilium opportunum. Uxorem habet, ad quam cum totius paternæ hæreditatis proventura successio crederetur, producitur ex insperato puella et de secreto furtivæ educationis adducitur, quam sub diuturna viri absentia de adultero progenitam tota terra cognovit: atque is qui pater exquiritur, publice coram episcopo loci, coram archiepiscopo provinciæ, coram etiam ipso rege requisitus suam esse constantissime pernegavit, omnesque fere quibus illa proxima cognatione conjuncta est, testimonium legitimæ nativitatis nulla præsumunt audacia perhibere. Sub hac igitur spe obtinendæ dolo hæreditatis, nupsit cuidam, qui cum fautoribus suis falsum patrem tam minis quam promissis sollicitat ut eum a persecutione publice protestatæ veritatis avertat. Appellatum est ad vos apud quem veritati et justitiæ non poterit dolus vel violentia prævalere, nosque eo securius vestræ scribendum duximus majestati quod non quasi preces de incerta re, sed de nota perhibemus testimonium veritate.

XCVII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Si venerit ad præsentiam majestatis vestræ sacerdos quidam, Joannes nomine de Grimovilla, venientem sapienter accipite, quoniam excommunicatus est, et per annos circiter decem in excommunicatione permansit; siquidem manus violentas injecit in monachum, ipsumque sacerdotem, sauciumque et plurimo cruore perfusum, sicut dicitur, penitus occidisset, nisi eum fortiter hi qui stabant cum monacho repulissent. Quo facto cum manifestum esset eum in anathematis incurrisse sententiam, nec absolutionem a Romano pontifice quærere voluit, neque satisfacere monacho, nec nobis aliquatenus obedire, sed ad remotas partes alterius episcopatus abscedens sub prædicto vinculo furtim ordinem sacerdotis accepit, et in partibus illis, me ignorante, in ordine sic percepto publice ministravit. Ad hanc vero perversitatem exercendam, ipsum a primis adolescentiæ suæ annis cæca traxit ambitio, acquirendæ scilicet in episcopatu nostro cujusdam parochialis ecclesiæ, quam per violentiam plebeiæ multitudinis, cui ipse cognatione conjunctus erat, credidit obtinere. In qua cum duodecim annorum et eo amplius spatia consumpsisset, nullis meritis a me nulla justitia debuit exaudiri, quia me ex ea causa frequenter offendere, et ecclesiam multis injuriis non destitit infestare. Defuncto itaque sacerdote, qui in ecclesia illa annis circiter quadraginta ministraverat, ego ad monachorum

Pratellensium repræsentationem, ad quos pertinebat, personam idoneam subrogavi, eoque celerius ut esset qui perviciaciæ ipsius posset obsistere, ne scilicet iste vacantem ecclesiam confideret facilius occupare. Frustratus hic et omni diutinæ spei solatio destitutus, a legatis vestris ad archiepiscopum litteras impetravit, ipsumque ad eum sublata mihi ignoranti et invito ordinaria jurisdictione miserunt. Apud quem quia inter propinquos et conscios agebatur, tanta adversus eum processit instructio, ut ipsius facile crimina convinci possent et calumnia deprehendi. Interceptus itaque manifestæ veritatis indiciis, cum ei alia non pateret occasio, ad audientiam vestram ab archiepiscopo quem judicem prælegerat, appellavit, sperans, si causæ fuerit delegata cognitio, judicem juramentis circumvenire fallacibus vel vexationibus aliquid extorquere. Quia igitur, uno per mendacium obtinente, plurium audacia convalescit exemplo, publice interest ut benignitas vestra perversitati hujusmodi hominum nimis credula non existat, nec judices de optione sua, sed de vestra potius experientia sortiantur. Siquidem pertinaci a vobis postulant instantia, quos redimi posse confidunt, vel quibus ad omnem casum familiari gratia sunt conjuncti. Unde si eum, de quo scribimus, in vestra præsentia contigerit inveniri, si placet, quæri facite, a quo episcopo primum, a quo novissime fuerit ordinatus, quis eum a sanguine sacerdotis absolverit, a quo et quo tempore ei fuerit donata ecclesia, quam quærit; cum infra hoc triennium sacerdos decesserit: quem ibi constat plus annis quadraginta continue ministrasse, nec ecclesia huic potuit ullo jure superstite sacerdote conferri Quod si ab ordinatione mea, quia primum usus est, ad alium episcopum sine conscientia mea et dimissione transivit, manum ordinatoris agnoscat et titulum quem accepit; quia ego alienæ ordinationis clericum, ipsiusque furtivæ, de jure recipere non compellor, præsertim quem tantis novi criminibus irretitum.

XCVIII.

AD HUGONEM LEXOVIENSEM ARCHIDIACONUM NEPOTEM SUUM.

Litteras pœnitentiæ et conversionis tuæ lætabundus accepi, quæ utinam de sancta voluntate processerint et in fidei stabili veritate consistant. Quia vero operibus credendum esse doctrina veritatis instruimur, opera contemplabor, quæ utinam talia sint, ut veterum debeant delere memoriam, condignosque faciant fructus, quibus detrimenta præcedentia recompensent. Si vero animum, quem ab initio in multis utilem et benignum gratis expertus es, tua ut parcius dicam negligentia denigravit, a colore concepto in antiquum candorem precedentia poterunt merita revocare, et ingenuos quidem mores tuos ab offensione vestra præcepta debent beneficia cohibere, donec aliquam vel in modico gratiarum retuleris actionem. Sane ingrati damnatus omni beneficio se probat indignum, adeo ut ex ea causa libertus in servitutem revocari possit, et qui de percepta misericordia alii non impertit, usque ad novissimum quadrantem in eo, quod dimissum est, divino judicio condemnatur.

XCIX.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ SENIOREM.

Audita instanti transfretatione vestra, ad vos tanquam ad dominum meum venire cum omni festinatione curavi, ut oculis meis regii vultus serenitas illuceret, et impotentiam senectutis et debilitatis meæ jucundi sermonis vestri gratia recrearet. Veni equidem, sed longe aliter quam speraveram omnia processerunt, quoniam non nisi in paucis audiri merui nec in quolibet aliquatenus exaudiri. Veni, inquam, dicturus sicut existimabam vobis Vale novissimum, atque idem a vobis cum gaudio recepturus, ut post tot merita mea et excedentia beneficentia vestra in novissimo discessu ad bonum perpetuæ charitatis et pacis animorum sibi invicem concordia responderent. Quidquid autem acciderit aut quocunque futurorum se convertat eventus: gloria mea erga vos est testimonium conscientiæ meæ. Quoniam ab omni delicto prorsus immunis sum et inter omnes, quorum honori et utilitati vestræ fides et devotio profuit, ut modestius dicam, mea possunt majoribus merita coæquari. Siquidem trigesimus annus exactus est ex quo ego semper in obsequiorum vestrorum agone sudavi. Quod si aliquando delatorum invidia adversum me motum vestræ mentis quemlibet excitavit, tanto steti securius, tanto virilius et efficacius institi, ut adulatorum mendacia jure fide mea possent et magnificentia reprobari. Cœpi a puero, et vos per adolescentiam, juventutem, virilem ætatem ad senectutis annos prope perduxi, totumque corpus et animam, studium et laborem, pecuniam atque tempus impendi: mihique nunquam aliquid fuit delectabilius quam honori vestro et proventibus inservire. Ea certe fiducia, ut mihi in novissimis diebus meis liberaliter excellentia regia responderet. Si non deliqui, cur patior? Cur non magis credit dominus meus veritati operum eorum quam incertis suspicionibus et mendaciis delatorum? Quod si deliqui, quod non venia sed ultione dignum debeat judicari, salva vobis est ultio, dum tamen sententia non de incerto, sed legitime de rerum veritate procedat. Ad summam hoc unum ipsumque præcipuum a Domino meo cunctis vellem precibus impetrare, ut mihi de benevolentia ipsius spes aliqua relinquatur quam in sinu meo custodiam, velut thesaurum absconditum, atque in ipsa mihi liceat omni tempore respirare. Dicturus eram vobis aliqua cum a vobis recessi, sed opportuna mihi non refulsit occasio, quæ tamen per latorem præsentium in schedula vobis scripta transmitto; quorum si qua vobis facere placuerit, ego cum omni gratiarum actione recipiam. Quod autem differre volueritis, ego in silentio cum omni humilitate et patientia sustinebo.

C.

AD WALTERUM DE CONSTANTIIS.

Quod ita, sicut audistis et vidistis, a domino rege dimissus sum, gratia mihi vestra compassa est, et confusioni meæ meisque condoluit detrimentis. Sane in articulo temporis illius prægravis mœroris amaritudine adeo animo constitutus sum, ut quidquid mihi potius agendum esset, videre non possem, sed potissimum celerem fugam remedium credidi : ideoque a facie indignationis ejus quantocius tanquam fugitivus exivi. Revertens itaque cum animus meus ad multa de liberatione plurima raptaretur, cogitavi quod celerem exitum meum non metum sed contemptum potius et superbiam reputaret, quia motum ejus nec diutina supplicatione neque longis fueram precibus prosecutus. Decrevi itaque ad ipsum cum omni festinatione reverti, ut quod minus bene factum fuerat, videretur prudentior pœnitentia restaurare et suspicata superbia humilitatis substantia tolleretur. A domo itaque mea, quam prope Baiocas habeo, ego Cerasiacum usque perveni, ibique adeo mihi impotentia contractæ debilitatis invaluit, ut progredi salva corporis incolumitate non possem, quia omnes fere vires corporis mei consumpserat labor et avi litas reverendi. Cum itaque decidissem in lectum, nihil aliud potui quam vice mea litteras et nuntium destinare, ut apud dominum meum negotia mea litterarum veritas et nuntii sedulitas explicarent. Quem etiam ad dilectionem vestram censui præcipue destinandum ut studio vestro opportune introducatur ad regem et vos si ita poterit accidere litteras audiatis, ut inde scilicet majorem occasionem possitis accipere quid vobis agendum sit aut dicendum. In litteris autem nihil nisi humilitas et supplicatio continetur, adeo ut si velit de liberalitate regia reminisci, ad exaudiendum jure debeat inclinari.

CI.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ SENIOREM.

Auxilium liberale mihi de regali munificentia promisistis ad recedendum scilicet de statu isto, in quo diu sine periculo salutis esse non possum, et ad securiorem vitam, propitiante Domino, demigrandum. De vultu itaque vestro judicium meum prodiit, et causam meam necessitas et inopia peroravit, dum in me et profectum provectæ senectutis attenditis, et æri alieno copiam non suppetere facultatis. Excessit omne meritum meum vestra dignatio, et importunitate mea commode gratiæ vestræ plenitudo respondit. Super quo reminiscatur utinam Dominus meus, dominum Petrum legatum vestrum, magnæ honestatis et prudentiæ, non solum suggessisse vobis factum hoc et approbasse, sed multis etiam extulisse laudibus dignum regia majestate beneficium, si in tanta opportunitate mea fideli et vere dilectori suo manum propitiam benignæ largitatis impenderet; quem toties in opportunitatibus suis promptum, fidelem et utilem multis sit argumentis expertus. Utinam Dominus meus secundum doctrinam evangelii credat operibus, neque blandis adulatorum fallacibus seducatur, qui totum sibi deperire reputant, quod alienis viderint utilitatibus impertitum. Omnem igitur vitam, qua ego vobis a juventute mea incessanter astiti, bonitas vestra media veritate recenseat, ut debita meritis gratia rependatur. Nostis, domine, me hominem multorum dierum esse, multisque notum regionibus et personis acceptum; multis etiam majestatis vestræ magnificentiam complacere, si viderint vel audierint me a vobis cum lacrymis non amaritudinis sed devotionis exiisse. In procinctu sum, nec recessum meum aliqua retardat occasio, si tantum opportunitatibus meis vestro fuerit beneficio satisfactum. Miseremini itaque, miseremini mei, quia miserendi tempus advenit, ut omni temporalium rerum labore deposito, ad requiem contemplationis divinæ transeam ubi pro salute quidem mea et vestræ majestatis honore pariter et proventu incessanter devotio sedula preces offerat efficaces. Tractaverunt mecum dominus Rothomagensis et Baiocensis episcopi et alii quidam fideles vestri, quibus a vobis erat injunctum. Et ego cum omni alacritate eorum persuasionibus acquievi, adeo ut de discessu meo discretionem vestram non oporteat in aliquo dubitare, si tamen secundum spem præstitam optatum desiderio meo liberalitas vestra largiatur effectum. Facite itaque, sicut decet magnificentiam et veritatem vestram, et invincibilis instantia meæ necessitatis exposcit ut in totum ab episcopali separatus officio, importunam instantis concilii vocationem liberatus evadam.

CII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Ad concilium cum aliis vocatus, cum aliis venire non potui, quia impotentem laboris illius causæ plurimæ reddiderunt. Prima est senectus qua septuagesimum annum transgressus sum, secunda Hierosolymitana expeditio quam mihi pontifex Romanus indixit. Tertia ruinæ miserabiles, quibus semel et iterum de solii sublimitate lapsus sum et confractus, adeo ut a decem annis aliquibus remediis non potuerit virtus pristina restaurari. Cumque miserabiliter causa posset una sufficere, tres simul pari importunitate concurrunt, ut me quasi triplici funiculo videatur impotentia religasse. Ego quidem desiderio desiderabam venire, ut gloriam victoriæ vestræ cum aliis celebrarem et ariditatem meam quasi de proximo benedictionis vestræ rigaret ubertas. Orabam tot et tantorum patrum venerabilem videre conventum, ipsorum erudiri sermonibus, exemplis instrui, et ad reparandam libertatem Ecclesiæ Dei cooperari, si possem, quam in multis partibus doleo deperisse. Impotentiam itaque meam dominus et Pater meus habeat excusatam et a mandato me, quod implere non possum, clementi bonitate relaxet, quia, etsi præsentia corporali non venio, omni desiderio tamen et reverentia devotus assisto. Venissem autem libentissime, quia multas causas ad ve-

niendum mihi necessitas offerebat, quas præterisse fortasse damnosum est, et tot aut tantis occupationibus vestris ingerere tædiosum, quia postmodum, Deo volente, per gratiam vestram spatiosius poterit et commodius expediri.

CIII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Quandiu ecclesia, cui Deo permittente deservio, me tenuerit alligatum, oportet me aliquando eorum, qui mihi commissi sunt opportunitatibus intendere et debita quantum potero diligentia subvenire. Rogo itaque ut causas si quæ de episcopatu nostro ad vos pervenerint, personis injungatis quæ zelum Dei habeant, et peritiam judicandi. Infestat siquidem his diebus Ecclesiam Dei nova malignitas, quæ de rapacitate monachorum et de clericorum procedit audacia, qui dolose aut violenter quod affectaverint occupantes, post appellationem se exspoliatos asserunt ut trium subornatorum testium juramentis quocunque pacto valeant obtinere. Siquidem is ad quem appellatum est, cum quandoque qui appellat quodam favore complectitur et ut suam ulciscatur injuriam causam quandoque vulnerat innocentis. Super quo benignitatem vestram habere volumus exoratam, ut in delegandis judicibus discretio vestra provideat, ne his, qui nobis inimicantur et invident, vestra vel vestrorum judicia committatis, quorum nomina lator præsentium vobis plenius indicabit; qui cum publice nobis nihil aliud quam reverentiam offerant ad injuriam tamen nostram sunt obducto quolibet vel tenui velamine proniores. Cæteris autem in toto orbe terrarum committite sicut placuerit vobis, absque discretione ordinis et ætatis.

CIV.

AD DOMINUM PETRUM CARDINALEM.

Verbum, super quo domino regi Angliæ vestra pro me gratia supplicavit, prorsus inane factum est, quoniam infelices aliquos adversum me exspectare prælegit eventus, quam mero beneficio quolibet adjuvare. Et quia beneficium non merui accipere quod speravi, de meo necesse est me facere quod oportet. Ideoque proposui, cura episcopali viris interim commissa fidelibus, extra provinciam, ubi nulla quies, nulla lætitia est, aliquo me conferre, ubi quies et animo prodesse possit et corpori et ad solutionem parcimonia subvenire. Per quod in brevi ab importuna liberatus instantia creditorum ad unicum statim Romani pontificis revertar auxilium, ut me et a vexationibus præsentis cruciatus absolvat, et ad gerendum morem devotioni meæ cum absolutione necessaria et benedictione dimittat. Veni igitur in Franciam ad concilium venire disponens, si ulla unquam ratione potuissem, quod quia certius expertus sum mihi impossibile esse, cum litteris excusationis meæ nuntium mitto, quem rogo ut vestra gratia commendatum habeat, et in his quæ vobis ex parte mea dixerit, per vestram gratiam liberaliter adjuvetur. Sciatis autem me plurimum de vestræ familiaritatis et amicitiæ gratia gloriari, quam, etsi condigna operum exhibitione non merui, sincera tamen credideris devotione suppleri.

CV.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Desideravi, domine mi, jam dudum a vobis episcopalis officii petere missionem, quia deficiente ex multis causis animo et corpore, nec diligentiæ huic sufficio nec labori. Ideoque prælationem meam ex hoc nunc constat ecclesiæ non tamen esse inutilem sed damnosam, nilque restat nisi instantem mihi provide disponere sepulturam, ne forte negligentem mortis hora præveniat, et prævento sera pœnitentia non succurrat. Quia vero multis impeditus libere demigrare non poteram, consilio et admonitione domini Petri cardinalis legati vestri promisit mihi dominus rex Angliæ copiam regalis auxilii quo ære alieno, quod me maxime detinet, liberari possem et ad sustentationem meam quocunque me verterem de bonis episcopalibus, quæ studio etiam meo copiose noviter acquisita sunt, perpetuo beneficio communiri. Nunc vero revocavit animum manumque, quæ liberaliter credebatur extensa, continuit et ut parcius dicam, permittit me a ministris et exactoribus suis miserabiliter infestari, adeo ut provinciam totam exire compellat, quia nulla patientia poteram ea, quæ indignissime patitur Ecclesia, contueri præter alia quæ noviter ad cumulum miseriæ et servitutis adjecit, quod in civitate, quæ semper hactenus inter alias speciali libertate gavisa est, solique in omnibus respondebat episcopo, præfectum sibi sua auctoritate constituit, qui quotidie coram oculis meis reditus sibi meos violenter usurpat, et cives indignissimis injuriis afficit, et me potestatem habere quam semper habui, non permittit. Minor hospite sum, qui semper dominus fueram civitatis, et in aliis quidem civitatibus existo liberior quam in mea, in qua sibi jus omne semper tam sæculare quam ecclesiasticum beatus Petrus, in cujus honore fundata est Ecclesia, vindicavit. Meminerit autem sapientia vestra me libere ad episcopatum hunc absque omni violentia et designatione potentiæ sæcularis electum. Ideoque exclusum divitiis, donec in manu forti et brachio excelso gloriosæ recordationis Innocentius papa sua speciali auctoritate, cum omni possessionum integritate et debita libertate, in sede me constituit et firmavit. Profecto plurimum videbitur vestræ gloriæ derogari, si tam illustre opus antecessoris vestri coram oculis vestris ducatur in irritum, et Ecclesia, quæ inter alias multo privilegio consueverat exsultare, primo ad servitutem, dehinc ad inopiam mutilata descendat. Rogo utique et genibus misericordiæ vestræ cum humilitate et desiderio provolutus exposco, ut absolutionem mihi ab onere importabili vestra majestas indulgeat et a vexationibus, quibus miserabiliter crucior, libere et educat. Diem autem exitus et dimissionis oportet interim meæ committere voluntati, ne mihi malignitas insidiosa possit illudere, et simplicitati meæ

gaudeat quia illusam viderit, insultare. Si enim modo quolibet episcopatum vacare contigerit, profecto ad omnia bona ecclesiæ confiscanda, secundum veterem abusum, manus avidas potentia sæcularis immittet, neque creditoribus satisfiet in aliquo, qui ad impendendum constructioni et aliis ecclesiæ necessitatibus a multo tempore sine omni fenore præstiterunt, et ego apud Deum violatæ fidei reus inveniar, et apud homines existimatione et infamia publica merito condemnatus. Proposui itaque, cura ecclesiæ viris commissa prudentibus, extra provinciam, in qua nulla lætitia, nulla mihi quies est, aliquo me conferre, ubi quies et animo prodesse possit et corpori, et ad solutionem parcimonia subvenire. Cumque ab importuna creditorum fuero liberatus instantia, quo statim mihi demigrare liceat, oportet me interim esse litteris vestræ sanctitatis instructum, ne ad redeundum ad vos oporteat me plurimum temporis et laboris impendere, quia dies multos provectior mihi ætas et valitudo contraria non permittit.

CVI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Dudum me divina dignatio ad episcopale provexit officium, et supra merita mea, imo contra, gratia sublimavit. Et ego primo quidem facilius acquievi, quia nec laborem operis illius, nec periculum expertus fueram, sed sanctitatem ordinis et potentiam dignitatis attendens ex altero mihi sanctimoniam sperabam provenire, ex altero magnificentiam comparari. Optabam sane eas in unum concurrere, et ad eumdem cooperari consummatæ virtutis effectum, ut scilicet nec sanctitas magnificentiam tolleret, nec magnificentia sanctitatem, sed utraque de alterius invicem contraheret gloria dignitatem. Porro expertus dolui in contrarium mihi cessisse quod credidi, dum carnis infirmitas studia rationis impugnat, et conceptæ resistit multiplex occupatio voluntati. Dum igitur quæro remedium et ad consequendam salutem devotus anhelo, intellexi nihil ad hoc efficacius fore, nihil certius quam secundum doctrinam Christi exemplum humilitatis ejus et patientiæ pariter et paupertatis amplecti; reprobatis scilicet omnibus qui viam veritatis poterant impedire, ad eumdum mihi esse aliquod religiosorum fratrum collegium, domumque religiosæ institutionis intrandam, ut exclusis quæ vanitatem sæculi videbantur offerre, sola intrinsecus vagos affectus regularis continentia coerceret, et allisis ad petram parvulis sinceritatis semper studia convalescant. Porro episcopali mancipatus officio, ad quod me dominus et Pater meus gloriosæ recordationis Innocentius papa speciali charitate provexit, non potui vel debui mea auctoritate discedere, nisi prius essem a Romano pontifice, cujus me dextra colligaverat, absolutus. Supplicavi itaque primum sanctæ memoriæ Eugenio papæ. Supplicavi nihilominus Adriano sub conscientia siquidem vestra, cum cancellarius essetis, sed favorem vestrum in ea parte minus promptum auxiliique minus efficacis inveni. Negatum mihi est ab utroque quia adhuc robustæ ætatis et validi corporis æstimabar, necdum defectum quemlibet de corporis defectu scientia vel memoria contrahebat. Obedire itaque de necessitate compulsus sum et pusillanimitatem meam iteratis exercere laboribus, dum me zelus libertatis ecclesiasticæ comedit, quam exinde quotidie majoribus semper affici conspicio detrimentis. Non potui silere, sed non nisi modicum solitaria submurmuratione profeci, quia nemo mecum et omnium adversum me suffragia reclamabant. Tota igitur in me et ecclesiam meam versa est indignatio præsidentis, cujus mihi motum nec patientia mitigare potuit nec supplicatio delinire. Duravi tamen, quandiu vel modicum in aliquo solamen accepi, et reparanda quocunque casu libertas ecclesiastica videbatur. Super quo quidquid a divina sit bonitate provisum, ego mihi et Ecclesiæ Dei animo et corpore fere totus inutilis factus sum, quia paulo minus animo defeci quam corpore, quoniam animi vires et corporis senectus obtundit, et cogitatibus fidem memoria non conservat. Angustiæ itaque mihi sunt undique, quia corporali impotentiæ vis quotidianæ persecutionis incumbit, et inter varios conceptus ratio torporem desidiæ patitur et stuporem. Trahebat me quandoque devotio, sed me nunc inexpugnabilis violentia necessitatis impellit, sicut quorumlibet cœptorum operum imperfectio, et tam linguæ tarditas quam sermonum confusio protestatur.

CVII.

AD RICARDUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Diu est quod ad dominum regem nec litteras misimus nec nuntium, licet me importunitates plurimæ perurgerent. Timebam indignationem ejus nomine meo exasperari potius quam placari, et quod ipsum ad nocendum potius quam ad subveniendum supplicatio provocaret. Nunc autem nequeo differre diutius, quoniam ministri ejus manifeste prædicant mandatum sibi ab eo ut me et ecclesiam meam omnibus modis infestent, si gratiam ipsius vel retinere volunt, vel desiderant obtinere. Nituntur igitur acrius et invicem certant se in omni maleficio prævenire. Willelmus, filius Radulfi, princeps omnium et magister, Walteri scilicet de Constantiis precibus inductus, per quem se putat regis gratiam firmius obtinere, affirmans ei plurima, quæ ego nunquam credo de regis conscientia processisse. Ad episcopatum siquidem meum adeo jam impudenter anhelat, ut jam nulla fere sit dissimulatio promissorum, sed relicto ad hoc Huberto, quem utinam noveritis, plures canonicorum conciliavit sibi et etiam juramentis astrinxit, ut me decedente, de ipso eligendo regiæ consentiant voluntati. Ideoque Willelmus, filius Radulfi, incessanter instigat, ut frequentibus me vexet injuriis, quibus tædio affectum cedere me compellat. In quo ad tantam vehementiam vir ille processit, ut me de civitate mea ejiceret et omnibus reditibus spoliaret,

prohibito etiam mihi egressu de terra ut scilicet nihil mihi in terra relinqueret, nec esurientem etiam aliunde quærere sustineret. Super quo etiam generali præcepit edicto, ne a clericis meis mihi aliquid conferretur, et si quis quidquam obtulisse repertus est, bona ejus omnia confiscata sunt et oblata. Durum mihi est quod adeo me per Walterum regia potestas infestat, sed durius est quod ecclesiam a cœptis juramentis divisit in partes et partem plurimam a mea obedientia separavit. Quod si forte in aliquem voluero aliquid episcopalis exercere justitiæ, Willelmus, Radulfi filius, non permittit, sed omnem ecclesiasticam potestatem violenter usurpat, ecclesias, oblationes, altaria, decimas et præbendas, et quaslibet eleemosynas, remota prorsus auctoritate mea, suæ vindicat potestati. Ad hæc tanta jam Walteri impudentia est et cæca ambitio ut me etiam per Baiocensem episcopum et per cancellarium et Willelmum filium Radulfi et archiepiscopum commoneri fecerit, et ipse mecum inde tractaverit, ut pecuniam ab eo reciperem quam rex mihi promiserat ad solvendum, si tamen canonicos de electione ejus facerem conjurare. Respondi ego manifeste Simoniacum esse, neque me aliquid suscepturum ab eo, sed a rege sub eadem quidem forma quæ mihi et ipsi a domino P. legato fuerat institúta. Dulce mihi et jucundum est conscientiæ vestræ communicare quæ patior, et quoddam mihi remedium est, quod vos compati mihi et condolere non dubito. Mitto litteras regi omni humilitate plenissimas, quarum rescriptum vobis nimirum censui transmittendum, ut si occasio vobis forte refulserit, sciatis qualiter et loquendum vobis sit et agendum. Solus enim estis de cujus fide et charitate confido. Nullam siquidem habeo de rege fiduciam, sed de terra abire non debeo, nisi cum prius requisiero et de severitate ipsius potius quam de superbia mea demigratio mea procedere videatur. Quidquid tamen futurum sit, vestrum mihi familiaribus litteris mandate consilium, quia ego hic nulla persuasione consistam, nisi ipse suam ecclesiæ meæ restituerit libertatem.

CVIII.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ.

Quot et quanta beneficia, quantam honorificentiam, quamdam familiaritatem et gratiam olim per multum tempus mihi regalis excellentia largita sit, ab animi mei memoria nulla potest occasione convelli, sed pristinus amor quo semper dilexi vos, et debita vobis dilectio perseverat. Turbatus sum sæpius, et multis injuriis et detrimentis affectus; sed nihil unquam eorum fuit, quod vel zelum minuere possit vel fidei veritatem. Nunc autem gloria mea est testimonium conscientiæ meæ quod quam diu me ad consilia et negotia sua bonitas regalis admisit, semper in omnibus intemerata fidei meæ refulsit integritas, et sedulitatem meam rerum efficientia commendavit. Exsultabam igitur quod ad votum domini mei gratia respondebat, meque felicem et omni donatum beatitudine reputabam, si quid studio meo videretur accidere, quod utilitati ejus accederet vel honori. Cum autem valde sint amara quæ patior, nihil mihi constat amarius quam quod voluntatem domini mei adversum me graviter experior immutatam, quoniam ipsius mihi, perseverante gratia, quaslibet injurias et detrimenta fortunæ minima reputarem. Gauderem siquidem et in contemplatione ejus et gratiæ memoria respirarem, omnemque mihi amaritudinem hæc mihi super excellendi dulcedine gaudia recompensarent. Sperabam quod usque ad exitum meum hæc ipsius mihi gratia permaneret, ut tandem perpetuo somno in dulcedine ista viderer tanquam in ipsius brachiis obdormisse. Res autem nunc in contrarium non merito certe meo, sed invida delatorum suggestione, conversa est, et pro antiqua domini mei dilectione odium, pro liberali beneficentia gravamen experior, nullumque mihi vel in necessitate consilium, vel in oppressione levamen occurrit. Profecto defecissem, nisi me perennis innocentiæ meæ conscientia confoveret, et quod apud liberalitatem animi vestri aliqua adhuc credo multorum meorum residere memoriam quia quod tanto ipsi constat exhibitum et a vobis tanta animi liberalitate susceptum est, levi fallaciarum vento deleri non potuit, quia de toto tempore quo vobis astiti, nulla prorsus desidiæ meæ vel fraudis argumenta procedunt. Credo itaque quod intra secretum pectoris vestri quidam adhuc vivat igniculus, qui adversus fraudes adulantium suo tempore convalebit, et antiquus ille fidelis vester Lexoviensis episcopus, ad omnem opportunitatem vestram seu per promptus et efficax, inter cæteros cum gaudio poterit apparere. Interim quia malorum quæ mihi et ecclesiæ, cui deservio, frequentius irrogantur, nullus modus est, nec tolerabili possunt patientia sustineri, ad pedes misericordiæ vestræ confugio, si etiam merita mea videntur obsistere, saltem ecclesiæ miseramini, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus, prius quam ad irrevocabilem perniciem libertas ejus et possessiones ejus atque jura descendant. Ad summam senectutem meam vobis offero, cujus meliores annos vestra diutius obsequia consumpserunt, et eam ex hoc nunc indignissimum est a vestræ majestatis excellentia conculcari. Contra folium siquidem, quod vento rapitur, ostenditis potentiam vestram, et stipulam siccam conteritis, nisi dexteram opprimentem vobis alleviare placuerit, et libertatem ejus misericorditer allevare. Nihil autem mihi molestius est quam, etsi non meruerim, ecclesiam tamen occasione mea intueor aggravari. Unde nullum desiderium, nulla mihi voluntas est prælationem hanc diutius obtinere. In hac præsertim debilitate mea et incommodo indignationis vestræ, sub qua nec episcopus aliquis proficere possit nec ecclesia prosperari. Sed si vestræ placuerit majestati eam ad pristinam reducere libertatem, suaque ipsi jura in perpetuum firmare, paratus sum

cedere, dum mihi intuitu pietatis modica ad sustentationem portio reservetur. Si vero ad hoc vestra non poterit sublimitas inclinari, sustinebo usque ad exitum vitæ meæ, quidquid divina mihi dictaverit prudentia sustinendum. Nec enim sine periculo salutis meæ possem dimittere destitutam, sed secundum vires meas cum gratia Dei virilius exspectabo in omni siquidem humilitate et patientia, donec vestra ad cor sapientia revertatur. Sane nulla a me, etiam si possem, contra reverentiam vestram rixa prorumpet, sed excedentem potentiam vestram humilitas expugnabit, quia sicut viribus repelli non potest, ita per se ipsam benignitate propria conquiescet. Verum nihil expostulo, quod omnium Christianorum regna non habeant, et quod antecessores mei tempore vestrorum et ego vestro et Patris vestri triginta annis et eo amplius inconcusse possedi. Valeat dominus meus, regnumque ipsius præsens perpetui regni successione confirmet. Querimonias sigillatim censui meas vobis et breviter adnotandas, ne tædium forte prolixior oratio generaret.

CIX.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Est quiddam quod inter omnia me lædit indignius, archiepiscopi scilicet mei in omni necessitate defectus, quem fere sepultum constat animo magis senuisse quam corpore, regiisque exactoribus mancipatus omnino semper quod a me in episcopatu meo episcopaliter constitutum est prorsus evacuat, nullamque mihi permittit reverentiam exhiberi, quia in omni malitia se reputant juste qualibet archiepiscopi sententia liberari. Absolvit igitur tam clericos quam laicos, qui ecclesiastico sunt a nobis anathemate condemnati, suisque reddit altaribus, quibus canonice fuerant in perpetuum spoliati, ipsosque parochialem populi curam gerere et in ipsa excommunicatione sacramenta conficere præcipit, cum facti mei nullam prorsus cognoverit aut quæsierit rationem. Quod sane eum facere certum est, ut sibi regis gratiam mea infestatione conquirat, quia ipsius in omni sua perversitate minister est, nec ecclesiasticam attendit in aliquo dignitatem. Super quibus omnibus cum vestræ innotuerit majestati, necesse erit a vestra gratia mihi provideri ne ipsius et suorum exponar injuriis, quoniam ab antiquo me sola prosequuntur invidia, et nunc audacius confidentia regiæ potestatis occurrunt. Negotium hoc et alia quædam nuntiis meis ad misericordiam vestram perferenda commisi, quos a vobis precor audiri clementius, et indilate remitti quia quasi præsentem ante oculos meos semper habeo sepulturam meam, quam instante jam conversione proposita prævenissem, nisi me hæc et alia, quæ vobis intimabuntur, obstacula reperissent.

CX.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Gratias vestræ refero majestati, quia ab episcopali me misericorditer onere sublevastis, sub ea quidem conditione, quam petii; sed ego tamen adhuc demigrare non possum, ut lupo veniente videar aufugisse et ecclesiam quasi in suprema tribulatione relinquere constitutam. Siquidem ab antiquo sicut audistis, adversus eam vehemens principis nostri motus exarsit, nec adhuc vel afflictio cessat, vel indignatio conquiescit. Augetur enim de diebus in dies et majora timendæ severitatis commenta procedunt; adeo ut ministris suis, sicut episcopi manifeste protestantur, indixerit quod me modis omnibus inquietent et me et meos miserabilibus detrimentis affligant. Quod jam eo usque processit, ut major procurator ipsius, Willelmus scilicet filius Radulfi, nuper me omnibus reditibus meis, ipsa etiam civitate et episcopali sede, privaverit, ea scilicet tantum occasione, quod militem quondam pauperem quem ipse pro ecclesiastica causa vocabat in curiam, meque pro eo fidejussisse mentiebatur, exhibere non potui. Quem etiam, quia nepos meus erat, minabatur arctare compedibus et ergastulo claudere, si in manu ejus sorte qualibet incidisset, imponens ei absque omni veritate quod diaconum quemdam, qui de mensa mea et ipso episcopio ab exsecutoribus ejus trahebatur ad carcerem, de manibus trahentium eduxisset. Quo facto, cum nihil mihi reliquisset in terra, de terra tamen exire prohibuit, ut nihil intus mihi relinqueret nec extrinsecus quærere toleraret. Interdixit etiam, idque per fora et nundinas regali publice proclamavit edicto ut nihil mihi a sacerdotibus meis vel clericis conferretur, et si quis edicti reus inventus est, bona ejus immobilia subhastari fecit et mobilia confiscari. Porro malum hoc accendit et multiplicat mihi Walteri de Constantiis instantia, cui dominus rex Angliæ episcopatum manifeste concessit si vel morte vel tædio cedere me contingat. Profecto quia Walterus apud regem magnus est, paulo minus ipsius me lædit adversatio quam regis, quia rege majoribus occupato, Walterus de Constantiis, cujus negotium geritur, incessanter insistit, nec defectum senectutis meæ sustinet exspectare, quam potius accelerat illato constanter tædio prævenire. Ad hoc autem de proximo fidelius exsequendum et vices ejus gerendas, Hubertum quemdam canonicum siquidem meum in ipsa ecclesia et civitate constituit, qui quotidie quoscunque canonicorum potest ei conciliat, et aliquos sacrilega factione juramentis astrinxit, ut me decedente vel cedente de ipso eligendo regiæ consentiant voluntati. Instanter igitur ille sicut cœpit, omnes observat vigilias et eventus, pluresque jam prædicto Willelmo cooperante, promissis, minis et precibus inclinavit, adeo ut difficilius mihi obediant, sed elati in superbiam jam manifeste videntur de novi episcopi gratia gloriari. Certum igitur est eos quosdam invicem fœdere convenisse, ut Willelmus absentis Walteri negotium procuret in Northmannia, et ille Willelmo gratiam regis in Anglia versa vice conservet. Quia vero Walterus me pronum ad cedendum episcopatu sen-

tit, æs alienum mihi quo me maxime detineri credebat obtulit ad solvendum si de electione ejus studio meo canonici convenirent. Sane dominus rex, interventu domini Petri legati vestri, promiserat super eo mihi regali munificentia subvenire, sed cum manu contracta, quod promiserat non impleret, Walterus ad solvendum præparatus occurrit, et ego respondi ei manifeste Simoniacum esse; neque me quidquam ab eo in causam hujusmodi suscepturum. Provideat igitur mihi more suo vestra benignitas, qui a multis partibus incessanter infestor, nam ab episcopatu remotum plerique reputant pro regis promissione; quam Waltero factam nullus est qui ignoret. Super quo et aliis incommodis meis nuntios de necessitate ad majestatem vestram censui destinandos, ut auditis per eos omnibus misericordia mihi vestra subveniat, quoniam omnia scribere brevitas epistolæ non permittit.

CXI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Ecclesiam, cui Deo permittente deservio, prædecessor vester gloriosæ memoriæ Innocentius papa regendam mihi sine omni laica designatione commisit, totumque sæcularis potentiæ dimovit obstaculum et in virtute Dei de pace mea splendide triumphavit: omne etiam opus meum indefesso favore sedulo prosecutus necessario semper dilexit auxilio et patrocinio communivit. Cumque ego statim inter initia mea ecclesiam consueta disponerem emundare lacuna, et veteres canonicorum concubinatus auferre, manum necessariæ severitatis adhibuit; adeo ut una die de fiducia virtutis ejus octodecim concubinatus a canonicis publice fecerim abjurari. Purgata igitur ecclesia et congrua satisfactione his qui deliquerant emundatis, splendorem ecclesiæ meæ tota provincia prædicabat, adeoque celebris disciplina profecit, ut multi circumquaque ad debitam continentiam nostro traherentur exemplo. Exsultabam quod mea cæteris continentiæ formam ecclesia præbuisset, et eas quasi ad vomitum redire sancta confusio prohiberet. Illis igitur exstantibus, quos quasi de Satanæ faucibus apostolica majestas eripuit, nulla collegium nostrum maculabat infamia vel incestus, sed sese studiis honestatis invicem prævenire certabant. Cæterum cum, procedente tempore, novos institui communis fatalitas exegisset, neque novi juramento veterum tenerentur astricti, labente semper in deteriora sæculo, cœpit furtivis excessibus aliquorum adolescentia lascivire, quosdam de provectioribus ad similem secum pertrahere voluptatem, de quibus vix permittebat sinistrum aliquid publica verecundia suspicari. Crescente itaque numero, crevit audacia, et securos se esse vel modico velamine confidebant, nec aliquid facile poterat fieri manifestum, nec ego poteram de sola suspicione ferre sententiam et eos numerus prævaricata multitudine defendebat. Non potuit tamen esse, quod a multis peccabatur, absconditum, quia fidem certissimam novorum crepundia partuum faciebant, et tota recentes cunas vicinia celebrabat. Novi itaque et primum preces commonitorias adhibui, minas etiam et aliquid ultionis, sed malum facile convelli non potuit, quod multo jam tempore fuerat radicatum. Cum igitur ego severius aliquid facere decrevissem, ipsi necentis conscientiæ et notorii criminis timore conterriti, conspirare præsumpserunt et etiam conjurare, consilio maxime thesaurarii ecclesiæ nepotis mei surdi, scilicet illius, quem nostis, qui cum multis a me beneficiis a pueritia sit præventus, implacabili tamen odio me certis ex causis non desinit infestare et duplex perjurium incurrere non formidat. Ex mandato siquidem vestro coram domino Willelmo cardinali et Cenomannensi et Abrincensi episcopis corporaliter juravit quod eas tunc, quas proponebat adversum me, ulterius calumnias non moveret, et postmodum contracta de regis indignatione fiducia dejeravit. Super quo cum ego per archipresbyterum Astansem et archidiaconos nostros ad vos Bituricas querimoniam detulissem, celebrata cognitione excommunicatum a me eodem innodatum vinculo remisistis, precibus etiam benignitatis vestræ adjectis, ut ei parcerem, et accepta iterum securitate quam vellem, ea quæ habuerat ei beneficia conservarem. Feci itaque quod mandastis, et ipsum perceptis iterum infaustis juramentis absolvi, quia vos ei misericordiam hanc meo etiam intuitu contulistis. Juravit iterum atque aliquandiu de necessitate quievit, sed noviter comperto quod in me vehementius regis ira recruduit, dejeravit tertio seque ipsius obsequiis omni studio mancipavit. Spe siquidem accepta, quod iniquitati ejus per regis violentiam non deesset effectus: accitis etiam sibi quos notoria vitæ notabilis cogebat infamia desperare. Ipsis ergo in numero transgressionis undenario congregatis, alii triginta sed meliori numero restiterunt, ad omne opus canonicum prudenti consilio præparati. Illi vero priusquam a me aliquid dictum fuisset aut factum, pari vesania conclamantes, opponere certabant appellationis obstaculum, solo tamen ejus nomine confidentes, atque eo solo omnem mihi in omnibus obedientiam subtrahebant, fas et nefas impudenti audacia permiscentes. Cumque ego, super quibus capitulis vel articulis appellarent, instantissime quærerem, quo fidelius appellationi si esset reverentia servaretur, extorquere non potui, neque mihi vel dicere vel scribere voluerunt, timere se ideoque adversus omnia quæ dici possunt vel fieri provocare. Nec quidem omnes, sed confuse singuli singula proponebant, diversi penitus et per omnia dissidentes. Sustinui ego patienter, nulla in aliquos lata sententia præter duos, adversus quos litterarum vestrarum auctoritate processimus, ideoque factum vestrum vestra petimus excellentia confirmari. De reliquis autem cum adulteriis, incestibus et aliis criminibus publico omnium sint testimonio condemnati, detulimus appellationem, licet nulla fuerit pro sola nominis vestri reverentia, timidius

observantes, quorum delicta, ut parcius loquar, cum a nuntiis vestris sanctitati vestræ fuerint plenius indicata, judices delegate, qui zelum honestatis habeant et peritiam judicandi et necessariam habeant de vestra virtute fiduciam, et locum opportunum, in quo causæ dirimi possint et sententiæ promulgari, quoniam vix credimus eos nisi fuga et sæculari potentia defendendas. Cæterum quos ego deferre præsumo, securum vobis est canonice judicare, sed de Normannia nullus nobis judex bonus est, nec securitas in Normannia litigandi, quia quod illi adversus nos fecerunt pro condemnationis effugio, se pro regis gratia fecisse clamabunt. Super quo si aliquod adversum nos, imo adversum vos schisma forte commoverunt, vestrum erit, sicut sapientia vestra novit, Ecclesiæ Dei injuriam vindicare.

CXII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Pervenit ad notitiam vestram Hamonem presbyterum habere publice concubinam, ipsumque eam in eadem domo et mensa et lecto triginta annis et eo amplius tenuisse, plurimamque ex ea sobolem procreasse; quod sane factum adeo manifestum et notorium semper exstitit, ut nullo unquam velamine servaret absconditum, sed solemnibus filiarum gaudebat matrimoniis ad majorem evidentiam illustrare. Super quo cum majestatis vestræ litteras accepissem, ut ipsum satisfacere monerem pariter et cessare, ipsum in capitulo coram omnibus fratribus sæpius adhibito, etiam sancti oraculi vestri terrore commonui, nec aliquatenus exauditus sum, quia ipsam nec una die vel nocte voluit a lateris sui consortio dimovere. Misi sæpius ad explorandum, si aliquando Deo vel vobis reverentiam exhiberet, sed mater et filiæ duobus, quos aliquando misi, sacerdotibus spoliatis, manus nefandas atrociter intulerant; sed, Deo miserante, tandem per eos, qui supervenerant, liberati, gavisi sunt de manibus earum quasi de luparum dentibus evasisse. Sacerdos autem facinus inveteratum præsumit quasi quadam præscriptione defendere, nec ipsam a se vel ad momentum separare voluit. Nos igitur, adhibitis venerabilibus viris, abbatibus scilicet quatuor, archidiaconis tribus, præcentore et capiterio ecclesiæ nostræ, et pluribus canonicis et monachis religiosis, recitatis in commune litteris vestris, observato in omnibus ordine judicario, sicut injungebatur, curavimus effectui mancipare, et testimonia judicum cum testium subscriptionibus ad vos nimirum duximus transmittenda, ne falsa scilicet suggestione cujusquam in aliquo denigrari possit, quod auctoritate vestra tantaque constat ratione subnixum. Bonum est enim pœnam unius ad multorum proficere disciplinam, ne reatu tam manifesto de honestate ecclesiastica sub conscientia vestra dicantur concubinarii triumphasse. Indicat ergo zelus vester silentium condemnato, ecclesiasque ipsius, quas in episcopatu Sagiensi transferri fecit in filium sacerdotii sui, per alium episcopum quam per eum a quo male collatæ sunt, faciatis personis idoneis assignari. Plures siquidem sunt, poteritque pluribus honestis personis proficere, quod male in unius constat cupiditate congestum.

CXIII.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Est quiddam quod diu licet absconditum, necesse habeo ex hoc nunc vestræ misericordiæ revelare, ut super eo possim apud benignitatem vestram remedium aliquod invenire. *Filios enutrivi et exaltavi: ipsi autem non tantum spreverunt, sed etiam oderunt me* (*Isa.* I). Nepotes mei sunt, quos ego fere a cunabulis indulgentius educavi, erudivi studio magno, divitiis ampliavi et illustratos honoribus feci inter alios quasi speciali quadam gloria resplendere. Ipsi vero nullam meritis meis gratiam referunt, nec utilitati vel honori meo curant in aliquo providere, hoc solo scilicet moti, quod quæcunque vacabant in ecclesia, non conferebam nepotulis eorum, sed accitis ab omni parte viris litteratis et honestis, ecclesiam meam tot personis venerabilibus illustravi, ut nulla sit in provincia tota quæ possit earum meritis adæquari. Inter quos si quos forte contingat reprehensibiles inveniri, aliorum virtutibus et prudentia redimuntur, nec aliorum improbatione meretur ecclesia blasphemari. Dicunt autem hoc a me ad contemptum sanguinis mei et depressionem eorum fieri, cum ipsi per me de natura debuissent affectuosius promoveri. Inter quos, ut de cæteris sileam, unus est perniciosus mihi, cui ego primum duas præbendas centum librarum in Lexoviensi et Baiocensi ecclesiis contuli, archidiaconatum unum ducentarum librarum, ecclesias parochiales tres, quinquaginta librarum, decanatum quinquaginta vel sexaginta librarum in ecclesia Lexoviensi, quia nihil mihi satis poterat esse quod facerem, nisi eum facerem assidere mihi similem vel majorem. Nactus ergo quod voluit, cœpit statim mecum de potestate contendere, et omnia reputare inania, quæ dixissem et contentiose omnia ad suam convolvere voluntatem. Sustinui diutius, ipsumque magis armabat cognationis audacia, et fere æqualitas potestatis. Assistebant ei alii, neque mihi aliqua fere concertatio fuit, nisi cum sanguine meo, donec novissime aliqui aliorum lasciviæ suæ timore perterriti, in partem ipsius causa quærendi subsidii concesserunt; sed ego novissime cœpi in alios auctoritate litterarum vestrarum et præsidio convalere. Sane unum est ad quod vos indilatæ severitatis vestræ manum convenit adhibere, quoniam in hoc et enorme delictum et multarum pernicies vertitur animarum. Est in decanatu parochialis ecclesia, cujus reditus decano et presbytero constat esse communes, cujus sacerdos super tribus criminibus maximis, concubinatu scilicet, et incestu cum focaria fratris, et perjurio in generali synodo, quia purgari non potuit, publice condemnatus est et omni nimirum beneficio ecclesiastico spoliatus. Cumque postea ecclesiam per vio-

lentiam detinere præsumeret, divina etiam celebrare præsente et conveniente decano, iterum sententia anathematis innodatus est : quem postmodum in eadem ecclesia decanus instituit, et in parochiali altari, me semper prohibente, facit in maledictionem populo deservire, et de manu ejus reditus, quos ille de maledictione percepit, recipere non formidat. Suspensum igitur a me facit nihilominus spiritualia ministrare, quoniam ipsi defensionem in omni necessitate promittit. Schisma est et qualibet hæresi major iniquitas, ubi et sacramenta profanari constat, et populum quingentarum animarum periculo perpetuæ maledictionis involvi. Ad hoc improbastis aliquando, quod ego decanatum et majorem archidiaconatum uni decano profusa liberalitate contuleram, cum id ecclesiasticæ institutioni constet esse contrarium, atque Baiocensi et Ebroicensi episcopis injunxistis in diversas personas dividere dignitates, ut nec etiam obsisteret rescriptum vestrum, quod super hoc aliquando constat vobis esse subreptum. Verum decessit alter judicum, neque duplex mandatum unius potuit delegatione compleri. Necesse est igitur ut sanctitas vestra adimpleat quod incœpit, aliisque judicibus rei efficientiam delegare, per quos Ecclesiæ dignitatum suarum restituatur æqualitas, nec altera alteram tali forte confusione consumat et hominis ingrati et degeneris ambitio compescatur.

CXIV.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Delegavit venerabilibus fratribus meis Baiocensi et Abrincensi episcopis, et thesaurario Lexoviensi, sublimitas vestra controversiam, quæ inter me et Nicolaum de Cust. clericum vertebatur, super præbenda quadam quam idem Nicolaus in manu nostra resignaverat Gileberto archidiacono tribuendam, ea nimirum conditione ut prima quam vacare contingeret, Nicolao recompensationis nomine solveretur, retenta tamen interim canonica dignitate, ut et stallum in choro, et locum in capitulo et serviendi in majori altari dignitatem, cum cæteris tanquam canonicus obtineret. Porro, vacante postmodum præbenda, eam alii, Joanni scilicet de Alenc., contuli sine Nicolai conscientia et consensu, æstimans eum, quoniam familiaris meus et domesticus erat, æquanimiter ferre quod facerem et sine offensa de gratia mea beneficium aliud exspectare. Cum autem hoc recognitum Nicolao minime placuisset, ad aures misericordiæ vestræ adversus me querimoniam detulit, et vos eamdem præbendam ei restitui apostolica auctoritate mandastis, quod etiam sine omni appellatione et contradictione mancipari effectui præcepistis, et ut eam facerem contra omnem violentiam a prædicto Nicolao pacifice possideri. Quas litteras cum Nicolaus aliquandiu propter varia obstacula distulisset offerre, ad prædictos judices mandatum a vobis aliud emanavit, ut si omnia, quæ de restitutione Nicolai a vobis mandata fuerant, non implessem, ipsi prædicto Nicolao præbendam de Capella quæ in ecclesia vacare dicebatur, vestra freti auctoritate conferremus, ut et promissionis veritas impleretur et sua Nicolao restitutio non deesset. Præbenda autem minime vacabat, quid jam Hugoni de Nunaut Lexoviensi archidiacono vestris litteris a me fuerat vestraque intercessione donata, neque mandatum vestrum nisi collatione prioris præbendæ poterat adimpleri. Ego igitur mandati vestri continentia diligenter inspecta, et domini Baiocensis delegati a vobis judicis admonitione inductus, præbendam quæ primo promissa fuerat, contuli Nicolao, sicut in mandato vestro, quod adhuc exstat, manifeste continetur expressum, ne hoc prætermisso minus obediens exstitisse convincerer, et minus vestræ reverentiæ detulisse. Porro, quia prædicti Baiocensis collegæ propter varias causas excusati non venerant, sed suas ei vices [per] litteras commiserant, ipse factum nostrum vestra qua fungebatur auctoritate nihilominus prosecutus, capitulo scripsit, quod a vobis mandatum fuerat, et a nobis effectum, ipsum Nicolaum in canonicum recipi præcepit, et ei omnia ad præbendam pertinentia conferri. Significavit etiam eis quod mandatum hoc vestrum nulla appellatione, nulla poterat contradictione suspendi, sicut et am eis ex rescripto vestro datum est intueri. In quo cum canonici minus obedientes exstiterint, vestrum erit decernere quod debetis; Joannes tamen præbendam violenter detinere præsumpsit, quæsitoque præsidio laicæ potestatis, sæpedictum Nicolaum de bonis præbendæ suæ per regios exactores non est veritus amovere, appellatione quidem interposita dum Vesperæ cantarentur extra ecclesiam, nec adversario comparente, nec vestris quoque judicibus, cum etiam a vobis omnis appellandi sententia tolleretur. Super quo ne minus impleti mandati vestri posset in me culpa refundi, scribendum vobis censui quid obsistat ne hoc exemplo adversus majestatem vestram sæcularis potentiæ præsidia conquirantur, sed quia a vobis tam juste et sancte statutum est, in virtute faciatis effectui mancipari. Ego vero pro violentia laicæ potestatis, quam ipse non timuit exercere adversus sententiam quæ de vestra auctoritate processerat, a me debito anathematis vinculo solemniter est astrictus, ipsoque innodatus vestro se conspectui præsentare præsumit. Cui etiam archiepiscopus noster auctoritatem suam negare non potuit, licet ille favorem ipsius habeat, et ipse nobis fere in omnibus adversetur. Vindicate igitur in adversarium, et in temerarium et contemptorem et ejus complices severior majestatis apostolicæ disciplina procedat, ne cæteris faciat simili audacia contemptores. Nullam quippe auctoritati pontificali reverentiam servant, sed injurias, quas irrogant, frustratoriæ appellationis velamine palliantes, adjecta nihilominus potentia sæculari quam redimunt, omne robur ecclesiasticæ institutionis infirmant, et quæ rigorem veræ virtutis habere videbantur enervant. Porro hoc in partibus nostris plurimum exerceri vestra sapientia non ignorat, sed sub mansuetudine et dissimula-

t:one vestra, quotidie convalescit iniquitas, nihilque est vel modicum quod Ecclesia Dei vindicare audeat, sed præsumptione sacrilega per potentiam sæcularem omnia disponuntur. Utinam Dominus meus extremum digiti sui saltem mihi porrigat ad momentum, ut in protectione libertatis ecclesiasticæ, quam semper zelavi, paucos dies qui mihi supersunt liceat consummare!

CXV.

AD RICARDUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Credo vos fideli retinere memoria, Willelmum de Ferendona, vicariam loci illius a tempore Thurstini, per totum ipsius et Ricardi filii ejus tempus, usque ad mea tempora possedisse. Cumque capellaniam mihi regis munificentia contulisset, defuncto postmodum Ricardo per quem Willelmus eo vivente tenuerat, ego vicariam eamdem prædicto Willelmo in perpetuum concessi, quibusdam additis quæ ipsius a me videbatur obsequium et devotio meruisse. Itaque eum vobis tanquam episcopo præsentavi, et vos id quod feceram benignius episcopali auctoritate firmastis. Postmodum vero ecclesiam nepoti nostro vestra intercessione donavi, salva tamen irum Willelmo vicaria quam ei ante donaveram, idque nihilominus a vestra benignitate concessum est, idemque Willelmus aliquibus annis in eadem possessione permansit. Novissime placuit bonitati vestræ, ipsum de eadem ecclesia removere, et sine omni culpa ejus, quædam bona ipsius mobilia detinere. Teneor ergo pauperi, quia aliquandiu mihi fidelis exstitit et devotus, nec ei negare possum quin ego apud sanctitatem vestram pro eo quibus possum precibus intercedam. Videte quid facitis, quia non est bonum pro tam modica re sacerdotis et episcopi conscientiam denigrari, meque ipsius non potest inopia non movere, eo quod ipse aliquando se et sua meæ profusius exhibuit voluntati.

CXVI.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

In episcopatu, cui Deo permittente deservio, quædam parochialis ecclesia vacans incidit, quam ego ad præsentationem cujusdam illustris viri, Willelmi scilicet Marmiun, ad quem dicebatur patronatus ecclesiæ pertinere, idoneæ personæ, nullo penitus reclamante, donavi. Cumque is, cui dederam prædictam ecclesiam, aliquandiu pacifice possedisset, communi fatalitate decessit, et ego ad præsentationem ejusdem Willelmi sicut prius alii personæ, prout oportuit, assignavi. Cumque is, cui novissimo donata fuerat, eam quatuor annis auctoritate ecclesiastica tenuisset, mota est ei qui præsentaverat quæstio patronatus in judicio sæculari, cum semper ab antiquo causæ hujusmodi ad episcopalem audientiam pertinerent. Evicit itaque calumniator ille patronatum ecclesiæ in curia sæculari, nihilque episcopali justitiæ reservatum. Postea vero movit adversus clericum, qui a me susceptus fuerat, quæstionem, exigens eum ab ecclesia penitus amoveri, cum ipse eo tempore, quo ille patronatum habebat, oblatus fuisset et ad ordines etiam aliquos ordinatus. Petebat autem ille non nomine quidem suo, sed cujusdam puellulæ quadriennis, cujus ille sperabat matrimonium in futurum, licet cum ea, quia non poterat, nec sponsalia nec matrimonium contraxisset. Apud nos autem patronorum inopinata mutatio non consuevit mutationem facere clericorum, sed is, qui pro tempore repertus fuerat, novi successoris tenetur agnoscere patronatum. Cumque nos ad sententiam procedere pararemus, appellavit iste ad audientiam vestram, diem nativitatis Domini appellationi præfigens, et nos appellationi ad vos factæ debitam reverentiam conservantes, cætera vestræ reservavimus majestati.

CXVII.

AD PETRUM CARDINALEM.

Quam sanctum, quam utile, quam totis visceribus amplectendum consilium mihi sapientia vestra contulit, cum in partibus nostris legationis gereretis officium, a vestra non reor excidisse memoria, nihilque fuit altius totius animi mei desiderio radicatum. Speravi cito posse proficere quod optabam, quia dominus rex consilio et admonitione vestra ad solvendum æs alienum, quo maxime detinebar, regali mihi promisit munificentia subvenire, sed omnino manus a solutione continuit, concessoque publice episcopatu Waltero de Constantiis, si decederem vel abirem, ipsi solutionem pecuniæ relaxavit. Ipse vero Walterus per Radulfum cancellarium regis et per se ipsum, pecuniam præsentem obtulit protinus numerandam, si tamen majores personas et majorem partem capituli de electione ipsius facerem convenire. Respondi ego plane id Simoniacum esse, neque me quidquam ab eo in causam hujusmodi suscepturum. Indignatus est ille, nec adhuc temeraria cessavit ambitio, sed factus, me amoto, de regis permissione securior, vexationibus expellere studet, quem non potest pactionibus amovere. Trahor itaque funiculo triplici, dum me regis ira conculcat, et ministri ejus ex præcepto constanter affligunt; et Walterus, aliquibus canonicorum sibi astrictis, tanquam Dominum se gerit et in pluribus possessorem. Quod jam eo usque processit ut major procurator regis, Willelmus scilicet filius Radulfi, nuper me omnibus reditibus meis et civitate mea et ipsa etiam episcopali sede privaverit, et per alienas domos cum pane alieno per decem circiter dies compulit oberrare. Nondum tamen au sus sum episcopatum prorsus dimittere, ut venien te lupo dicerer aufugisse, sed interim ad ecclesiam Sancti Victoris me censui transferendum, donec nuntios meos, quos ad dominum papam et ad vos destinavi, recipiam cum auxilio et consilio, quo me vestra voluit gratia convenire. Siquidem, licet sanus sim, tantam tamen debilitatem mihi senectus importat, ut nec septem passibus progredi possim

vel equum ascendere vel descendere, nisi alienis manibus sublevatus.

CXVIII.

AD THEODWINUM CARDINALEM.

Quando in partibus nostris legationis administrastis officium, in magna me gratis familiaritate suscepistis et gratia, et in omni opportunitate mea liberali semper consilio et auxilio confovistis. Magnum siquidem est hoc, sed multo majus, cum nos ab invicem multa locorum distantia dimovisset, perseveravit affectio, et apud apostolicam sedem negotiorum nostrorum studuistis semper tanquam specialis procurator existere, ne unquam postulatio vestra frustraretur desiderato effectu. Unde beneficientiæ vestræ non debeo immemor nec ingratus existere, sed si aliquoties benigna refulget occasio, ad debitas gratiarum actiones omne studium vobis et omnem impendere facultatem facio: interim quod possum, ad omne obsequium vestrum tota præparatus affectu, si quando mihi desiderati operis divina bonitas largiatur effectum. Ad præsens autem latores præsentium, nuntios meos, vobis solita commendo fiducia, ut negotia quæ portant, vestro utiliter studio compleantur. Multa sunt quæ portant, sed omni subnixa veritate, et omni acceptione dignissima. Præsertim apud sanctos censores morum et ecclesiasticæ vindices honestatis. Poteritis autem ex transcriptis litterarum, quæ portant domino papæ, cuncta cognoscere, et quo affectu dicantur, certissime judicare.

CXIX.

AD DOMINUM PAPAM ALEXANDRUM.

Latorem præsentium Fulconem plurimum sua vobis paupertas et innocentia commendabit, si quidem fortuna ejus et causam vestræ contigerit innotescere sanctitati. Est in episcopatu, cui Deo permittente deservio, parochialis quædam ecclesia, mediocres sane reditus habens, quos tamen omnes integre sacerdos, qui pro tempore ministrabat, nomine et jure presbyterii consueverat obtinere. Ego vero personatum ecclesiæ illius canonico nostro, Gervasio nomine, profusa liberalitate donavi, distributione tamen bonorum inter personam et vicarium, qui ecclesiæ deserviret, meo nimirum arbitrio reservata. Postmodum vero ad gerendam curam ecclesiæ, vicarium mihi Gervasius obtulit: qui aliquandiu demoratus in ecclesia, matrem domini Fundi, pueri quidem nobilis, duxit publice concubinam, susceptaque ex eo sobole, impudentem toti populo revelavit excessum, exsultans quod quasi eam de legitimo matrimonio sustulisset, cæterisque concubinariis sacerdotibus insultans, quia nobiliori plus cæteris contubernio fuerit illustratus. Cum autem puer ille, Fundi scilicet dominus, excrevisset, et ad legitimam pervenisset ætatem, cum nullo tamen ab eo sacerdoti quæstio moveretur, fuga clandestina discessit ab ecclesia, bonis ecclesiæ furtim quæ voluit asportatis. Porro cum aliquandiu sine sacerdote stetisset ecclesia, et absque pastore populus oberraret, requisitus edicto publico anathematisque sententia, nusquam inventus est, latuitque quo potuit incestus, furti et sacrilegii criminibus involutus. Gervasius itaque vicarium quærere, ipsumque mihi offerre necessitate compulsus, mihi latorem præsentium diaconem in sacerdotem obtulit ordinandum, ut vicaria scilicet ecclesiæ perpetuo fungeretur, assignata nimirum ei beneficiorum congrua portione, arbitrio sane meo, quia ante consueverat aliis, quod necesse erat, cum nimia tribuere parcitate. Assignato itaque moderate quod oportere credidimus, Gervasius in manu mea fide corporaliter interveniente firmavit, se illud absque omni diminutione pacifice servaturum. Igitur ordinavi eum, ipsique curam populi commendavi, seditque per aliquot annos et menses, ecclesiam cum pertinentiis suis debita sedulitate procurans. Verum cum filium concubinæ, puerum de quo dixi nobilem, casu decedere contigisset, ille securior audacter ad torum pristinæ spurcitiæ et iniquitatis reversus est, ecclesiamque, sicut prius obtinuerat, nisus est obtinere; Gervasio quidem manifeste præbente subsidium, quia hic ei majorem singulis annis promittebat solvere pensionem. Tractus itaque præsentium lator in causam, coram archidiaconis nostris, ego enim non aderam, ubi cum iste Gervasii et concanonicorum ejus se sentiret instantia prægravari, ad vestram audientiam appellavit, et a quadragesima postea usque ad festum apostolorum Petri et Pauli quiete in ecclesia ministravit. Ipsa autem die prædictus invasor violenter irrupit in ecclesiam, arreptisque vestimentis sacerdotalibus indutus, totum parochiale celebravit officium, et altare sanctum usurpatione sacrilega profanavit: super quo cum ad nostram vocatus præsentiam venire contemneret, et divina non desisteret officia celebrare, a nobis nimirum publice excommunicatus est, et ab omnibus sanctæ Ecclesiæ sequestratus. Non destitit tamen ideo nec desistit, sed suffragante Gervasio, quæsito præsidio laicæ potestatis insistit, et plebem cujusdam magnæ parochiæ secum reatu meritæ maledictionis involvit. Dictum est autem aliquando, quia se id facere archiepiscopi auctoritate mentitur, cum ipse nunquam præsumpserit apparere, nec archiepiscopus mihi verbum inde aliquod fecerit, nec ad ipsum pertinet episcopatum nostrum irrumpere, vel sine cognitione causæ nostros ligare vel absolvere sacerdotes.

CXX.

AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM.

Quid ego fecerim vobis, aut quid sanctitas mihi vestra promiserit, a vestra non credo memoria decidisse. Dedi enim litteras vobis ad regem, quibus ipse motus est adversum me, vobisque sumpta inde occasione capellaniam contulit, quia visum est ei me vobis eam penitus resignasse. Litteras etiam transcribi fecit et transcriptum in Normanniam attulit. Cumque ego ab eo causam quærerem sublatæ mihi capellaniæ, respondit se non abstulisse mihi, sed me vobis eam litterarum, quas protulit, testi-

mortuo contulisse, sustinere se velle quod feceram, quia in ea parte nolebat voluntati meæ in aliquo contraire. Meminisse debet prudentia vestra, vos a longinquo retro tempore rogasse me, ne proventum vestrum impediret, si modo quolibet impetrare possetis a rege, salvo mihi scilicet per manum vestram omni capellaniæ reditu, dum vixero, et ego quidem sub hac expressa conditione feci vobis quidquid voluistis, sicut rex ipse publice profitetur. Neque ego aliquas a vobis requirere volui cautiones, quia sufficere mihi videbatur ad fidem verbum sacerdotis et episcopi, quod cum asseveratione plurima procedebat. Committo rem totam conscientiæ vestræ ut ipsa inter me et vos justo judicio judicet, et vos ipse causam et judicium faciatis.

CXXI.

AD GILBERTUM LEXOVIENSEM ARCHIDIACONUM.

Litteras domini regis et domini Wintoniensis et vestras accepi, quibus nihil certi habeo, quod ad præsens valeam respondere. Vos quidem liberalitate mea aliquandiu usus estis, quæ sane vobis infructuosa non exstitit, nec preces aliquas vobis oportuit aliquando porrigere, nec violentiam quamlibet attentare. Feci vobis de mera liberalitate quod feci contra multorum invidiam; neque gratiam meam aliqua dissuasio poterat impedire. Utinam mihi proveniat fructus inde quem merui, neque qui inviderunt ab initio rideant et insultent! Utinam via pristina placuisset vobis incedere; quia ubicunque partes suas potentia major apponit, metu potestatis prædicatur extortum. Et ego quidem in Burgundia nuntios excusationis meæ quos ad concilium misi, Hugonem scilicet nepotem meum et alios, suspensus exspecto: cumque venerint, in Normanniam redire dispusui, ubi vobis et aliis majore consilio respondere potero, sicut honori et utilitati ecclesiæ meæ apparuerit expedire. Interim sciatis mihi non esse liberum facere quod rogatis, quoniam hoc aliter constitutum est, et tam consensu capituli vestri et archiepiscopi, quam Romani pontificis auctoritate, anathemate simul interveniente firmatum, rescriptumque apostolicum super hoc in synodo nostra generaliter recitatum est, et omnium sacerdotum publice conniventia roboratum. Venient ergo tempora et rerum eventus multiplices, in quibus nobis poterit gratia divina præstare consilium, quia, sicut mihi videtur, a nobis demigrare paratis, nisi mea fueritis diligentia revocatus.

CXXII.

AD RICARDUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Misit mihi per Gilebertum archidiaconum munificentia vestra quod scitis, quod ego siquidem gratanter accepi, gratius tamen accepturus, si non tam oblatum videretur, ut subveniret inopiæ, quam ut jucunda muneris qualitate potius illustraret. Et ego quidem munus alterius speciei de vestra charitate speraveram, quod rei qualitate potius quam pondere complaceret. Petieram etenim palefridum ut solito more vestro debilitati meæ vestra indulgentia provideret, sed vos ex privata causa, sicut conjicio, munus absconditum mittere voluistis, quanquam sua posset elegantia declarari. Et ego quidem quidquid illud fuerit, cum gratiarum actione retineo, et quamvis magnum exstiterit: ego tamen de affectu et amplitudine animi vestri reputandum æstimo liberalis beneficii quantitatem. Scio prosperitatem vestram multis sæpe vexationibus infestari, meisque passionibus compati; vestræ vos docent aliquando passiones; liberat autem quandoque pauperem Dominus a potente, et is cui non comparet adjutor, divino misericorditer adjutorio relevatur.

CXXIII.

AD NICOLAUM MELDENSEM EPISCOPUM.

Est apud vos Henricus quidam, qui de terra et episcopatu meo ortus, ab alieno episcopo inordinate ad ordines, quos habuit, promotus est. Postmodum autem procedente tempore, multis flagitiis involutus, de falsa publice moneta convictus est et confessus, quam per totam civitatem Baiocensem publice non timebat expendere, et incautos detestabili malitia defraudare. Captus est et a regiis apparitoribus retrusus in carcerem, et ferreis nimirum compedibus alligatus. Tandem vero magno studio et labore per episcopum civitatis liberatus est, abjurata nimirum in perpetuum tota provincia Normannorum, atque ad archiepiscopum perductus est. A quo rupto coronæ circulo, revolutis a capite sacerdotalibus indumentis, exordinatus est, et de tota terra incontinenter ejectus. Habet fratrem Amfredum nomine, qui nec minoribus nec parcioribus flagitiis irretitus, quidquid a me vel ab aliis dominis suis obtinebat amisso, cum diutius latitans non præsumeret apparere, novissime post quindecim annos a principe nostro litteras remissionis dictus est obtinere, in quibus ei pax publica concessa est, et ut a pristinis dominis suis pristinas hæreditates suas reciperet, si eas posset modis quibuslibet impetrare. Susceptus igitur ab aliis, a me novissime vix multis intercessoribus recipi potuit, ipsique hæreditatem quam ab ecclesia nostra antiquitus habuerat, reddidi, pacta nimirum ob restitutionem amissæ in perpetuum hæreditatis summa pecuniæ, quam ipse juravit se certo tempore soluturum, et H. frater ejus, qui omni studio et tota fide procurabat ejus negotium, fidejussit et se, nisi ille solveret, præfixo tempore soluturum juramento corporali interveniente firmavit. Transactum est omne tempus, neque quod ab iis promissum fuerat est impletum. Hæc igitur omnia, dilecte nobis, charitati vestræ scribenda censui et veraciter indicanda, ut Henricum qui vobiscum est, mihi secundum justitiam satisfacere compellatis, et vobis mores ejus protestatione mea et litteris meis certius innotescant.

CXXIV.

AD ABBATEM CLARÆVALLENSEM.

Ricardus de Blossevilla, abbas quondam Mortui Maris, de episcopatu nostro exstitit oriundus, et ab inferioribus ordinibus usque ad gradum sacerdotii

per nostræ manus impositionem promotus est, et ad certum beneficii titulum institutus. Qui cum in laicali habitu apud nos laudabiliter militasset, arctioris vitæ jugo suppositus, in habitu vestro morum prærogativa meruit commendari. Et tandem ob insignis vitæ merita in abbatis locum promotus, in ordine vestro quasi lucerna resplenduit, et subditis profuit bonæ conversationis exemplo, et in amorem totius ordinis vestri corda principum inclinavit. Sed insidiator diabolus, qui justorum consuevit actibus invidere et maculam in electis ponere machinatur: in illum quorumdam malignorum linguas exacuit, qui falsis adinventionibus ejus opinionem apud bonos et graves vulneraverunt, ea solum intentione cum movere nitentes, ut amoto ipso liberius ab ordinis tramite deviarent. Inde est quod in ejus amotione sanctitatem vestram credimus circumventam, nec ad plenum, sicut credimus, rei veritas vobis innotuit; cum etiam abbas Uscanensis contra eum dicatur latentis invidiæ facibus agitari, et detractoribus ejus aurem facilius quam deceret inclinasse. Illud etiam est quod miramur, quod illum post amotionem suam præfato abbati custodiendum remisistis: qui cum minus bene tractare dicitur et arctiorem ei custodiam quam oporteat adhibere. Supplicamus itaque sanctitati vestræ, ut ei locum alium providcatis, ubi tractetur honestius, et placatiori animo Domino valeat deservire. Sciatis enim principi nostro plurimum complacere, cumque in magnis vobis esse obnoxium, si ei quem tandiu brachiis sinceræ charitatis amplexus est, statum utilem provideritis et honestum.

CXXV.

AD WILLELMUM REMENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Motus est adversum me, sicut nostis, a plurimo jam tempore dominus noster rex, et me tam per se quam per justitiarios suos multipliciter non desinit infestare. Unde unum de nepotibus meis de terra fecit duobus annis exsulare, quem ad intercessionem vestram vestra et domini nostri comitis T. fratris vestri gratia reconciliavit, si tamen speratam invenisset reconciliatio veritatem. Pulsus itaque denuo gravissime per vestrum et ipsius studium, obtinuit secundæ reconciliationis accessum. Hæret igitur, sicut potest, neque quidquam certæ severitatis invenit, sed inter exsilium et carcerem eventum fortunæ tremebundus exspectat. Tenet et alium simili mihi sanguinis necessitate conjunctum. Quem, sine mandato quidem ipsius, per plurimos jam menses major minister ejus carceris clausit ergastulo, sciens se in hoc ipsius gratiam promereri. Agnita vero iniquitate malorum, considerans rex eum sine omni causa fuisse afflictum, promisit quod ipsum omnino dimitteret; et fecisset, ut credo, si præsentem haberet per quem posset dimissio consummari. Super quo expertæ mihi in multis et maximis benignitati vestræ et gratiæ supplico, ut si opportuna vobis occasio forte refulserit, istum quoque facta pro eo ad regem supplicatio liberet et absolvat. Credo efficiendum facile, quia si ad innocentis liberationem justitia sua non sufficit, quod deerit reverentiæ vestræ gratia consummabit.

CXXVI.

AD RICARDUM ABRINCENSEM EPISCOPUM ET COLLEGAS EJUS.

Orta est in episcopatu nostro jam diu in monasterio Gristonensi controversia super abbatis electione, quæ præcedentibus appellationibus ad Romanum usque pontificem perlata est, et ab ipso ad cognitionem domini Pictaviensis ad decidendam cum quibusdam aliis judicibus delegata. Cumque ipse ad decisionem causæ cum his, quos dominus papa collegas adjunxerat, studiosius, prout oportebat, intenderet, quia de longinquo causæ instructionem quæri oportebat, nec facile usque ad ipsius præsentiam poterat pervenire, injunxit nobis vice sua partium allegationem audire et testium depositiones recipere, ipsasque consignatas, sicut moris est, ei remittere, ut ita secundum ordinem judiciarium posset ad sententiam pervenire. Ego vero super causa sollicitus sum, quia monasterium in episcopatu nostro est, et ad pacem domus illius libentissime vellem intendere, quoniam dominus rex adversus fratres loci illius plurimum motus est; nam designationi voluntatis ejus non voluit tanquam cæteri consentire. Quia igitur causam ex parte ad experientiam vestram gratia divina produxit: gaudemus in Domino de prudentia et religione vestra certissime confidentes; quoniam et justitiam Dei et libertatem Ecclesiæ studebitis conservare: et nos vobis preces affectuosas porrigimus, ut ad pacem monasterii et gratiam principis observandam diligentius intendatis, quoniam sine gratia ejus res nisi cum magno non potest procedere detrimento.

CXXVII.

AD HENRICUM REGEM ANGLORUM

Reverentissimo domino suo Henrico, Dei gratia illustri et glorioso Anglorum regi, frater Arnulfus Sancti Victoris Parisiensis canonicus, utinam regularis.

Est in episcopatu Lexoviensi quædam parochialis ecclesia apud Wacevum, quam ego in manu mea possessam diutius canonicis regularibus Sancti Victoris, priusquam ad eos demigrassem, donavi, ut sumptibus meis aliqua ex parte proficere posset, cum ego ad illam ecclesiam pertransissem. Res modica est, sed ego non habebam in quo amplius possem pauperibus fratribus subvenire. Verum in eadem parochia quædam præbenda est Lexoviensis ecclesiæ, quam ego Hugoni de Nunant nepoti meo donavi; sicut ei consueveram quidquid fere possem profusa liberalitate donare; neque quidquam ejusmodi in regione illa posset ei gratius obvenire. Lætatus est ille, et ego nihilominus exsultavi, sperans de liberalitate mea, præsertim apud nepotem meum, mihi fructum in tempore provenire. Sed me quidem debuerant præcedentium temporum experimenta do-

cuisse, nisi me indulgentiæ gratia et tam proximæ cognationis compassio seduxisset. Ego enim ex sorore natum parvulum indulgentius educavi, erudiri feci diligentius, reditibus ampliavi, mihique ad conferendum ei omnes ultro copia respondebat. Donavi siquidem ei in episcopatu Lexoviensi quinque ecclesias circiter centum librarum, præbendam in ecclesia Lexoviensi nihilominus quinquaginta librarum, archidiaconatum centum librarum et eo amplius, quantum proficere poterant tam rapinæ quam injuriæ subjectorum, nec me a largitionibus hujusmodi frequens ipsius ingratitudo poterat cohibere; sed super caput ejus carbones inutiles semper omni studio congerebam. Præterea quod de jure archidiaconatus hominio mihi et fidelitate tenebatur obnoxius, quem ipse mihi utinam fideliore memoria conservasset. Expertus sum quod fidem in eo non creat affectio, sed cupiditas aut superioris reverentia potestatis. Utimini eo secure, quia majestatem vestram fallere non audebit, sed ad omnem exsecutionem beneplaciti vestri prosequente metu non devotione vel fide prompta semper operatione procedat. Speraveram quod saltem novissima mea propitiante vellet oculo contemplari, et super senectute et debilitate mea et paupertate spontanea moveretur, adeo ut etiam sua mihi liberaliter in omni opportunitate exhiberet meæque de his quæ ego ei contuleram, misericorditer in tempore vellet inopiæ subvenire; sed ipse partem modici beneficii quod ego pauperibus canonicis contuleram, imo quasi reservaveram mihi, absque omni judicio violenter usurpat, licet prædicti fratres aliquibus annis et prædecessores eorum ab antiquo pacifice possedissent. Requisivi eum instantius, ut justitiam Dei et pauperis ecclesiæ meamque consideraret inopiam, sed in nullo proficere potui, quin manus audaces semper præsumeret extendere, et jus pauperum impudentius usurpare. Est etiam in parochia illa capellula quædam nullos parochianos, nullos prorsus reditus habens, ad jus nimirum parochialis ecclesiæ pertinens ab antiquo, quam omni fere servitio et ædificio destitutam, sacerdos ejusdem parochiæ solus, cum vellet, devotionis intuitu visitabat, nec divina ibi honeste poterant officia celebrari; quam Fulco decanus, ad quem tunc parochia pertinebat, jure parochiali reædificavit attentius et in cimeteriolo veteri quod ibi adjacebat, domos suas construxit, usu sepulturæ sicut voluit transformato, de qua siquidem capella Hugo de Nunaunt sacerdotem acceptis clavibus et sacerdotalibus indumentis amovit, cum sacerdos ad Romanam Ecclesiam antea provocasset, et in ipso facto nihilominus insisteret appellare. Ibique postmodum continue fecit sacerdotem suum divina in anathemate celebrare, et parochianos a manu sacerdotis, quem semper agnoverant, violenter amovet et amovit, sed ut si veniret ad causam, hac arte fungi possessoris commodo videretur. Ad vos itaque spectat tantæ enormitatis correptio, neque ego spero aliquod aliunde remedium, quia longinquum et sumptuosum est pauperibus Ecclesiæ Romanæ subsidium, licet nos de ipsius non oporteat auxilio desperare. Apponite itaque regiam manum vestram, de qua magis confidimus, et effrenatam hominis avaritiam cohibere, et fratres illos ecclesiam illam cum capella et pertinentiis in antiqua integritate sua faciatis pacifice possidere, sicut antecessores eorum constiterit longo tempore possedisse et ipsi duobus aut tribus annis novissimis possederunt, fructusque perceptos nihilominus eum restituere faciatis. Reminiscatur, obsecro, dominus meus, quomodo in novissimo discessu meo apud Gisortium lætificavit animam meam et me de copia munificentiæ suæ dimiserit affluentem. Adjuncto siquidem verbo regiæ promissionis quod me in omni opportunitate mea deinceps adjuvaret, sicut unquam liberius fecerat, et omnem a me molestiam propulsaret. Nihil enim mihi constat esse molestius, quam quod is qui stare mecum per omnia debuisset, id, in quo fratres lætificare speraveram, implacabili malignitate perturbat, et usque in sepulcrum persequi indefessa cupiditate non cessat, neque se perturbare juris ordinem reveretur, cum hi qui possidebant non debuerint absque judicio spoliari. Primo itaque restituendi sunt cum fructibus scilicet et expensis, et pœna ei pro excessu arbitrio judicis infligenda. Reddat itaque me mihi dominus meus, et speratam requiem misericordi bonitate restituat, ut de his quæ ad Deum sunt, liceat mihi sine molestia cogitare. Nihil enim est quod magis regiæ convenit majestati quam audaciam reprimere superborum et suam justis ac simplicibus justitiam virtute regia conservare.

CXXVIII.

AD HENRICUM REGEM ANGLORUM.

Præcepistis Willelmo filio Radulfi in discessu meo a vobis apud Gisortium ut mihi ducentas libras Andegavensium faceret numerare pro catallis meis et ipse præceptum vestrum debita hilaritate suscepit: mihi se facturum cum tanta asseveratione promisit, ut ego nullatenus crediderim dubitandum. Assignavit itaque mihi diem, ad mediam Augusti, et ego tunc ad eum misi cum omni fiducia nec recepi. Assignavit mihi alium diem ad festum scilicet Sancti Michaelis, neque tunc quoque mihi quidquam solutum est, neque dies ad solvendum ulterius assignata. Frustratus itaque toties, nihil aliud credidi mihi faciendum nisi ad benignitatem vestram nuntium destinare, ut quod a vobis tam liberaliter concessum est, suo veraciter consummari faciatis effectu. Præterea ducentas libras annuas mihi magnificentia vestra constituit, quandiu viverem in præpositura Lexoviensi, assensu et sigillo nimirum vestro, et canonicorum et archiepiscopi prosequente, quatuor quidem terminis singulis, scilicet tribus mensibus persolvendas, ut scilicet in hac festivitate Sancti Michaelis mihi quarta portio solveretur: reliquis portionibus suo tempore persolvendis: neque enim episcopatus dilatio, sicut scitis, in meum debet ce-

dere detrimentum; sed oportet ut vos faciatis absque dilatione et diminutione persolvi. Præcipiat igitur magnificentia vestra utrumque fieri, quia Hugo de Nunaunt plurimum terruisset me, si ego verbis ipsius credendum esse putarem. Venit enim Parisios, et cum ego verba lætitiæ exspectarem, dixit mihi coram abbate et fratribus promissiones vestras mihi nullatenus adimplendas, mihique necessarium esse aliunde parare subsidium.

CXXIX.

AD RICARDUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Venerabili et dilecto domino et Patri suo RICARDO, Dei gratia Wintoniensi episcopo, frater ARNULFUS Sancti Victoris Parisiensis canonicus, utinam regularis, prosperitatem, gloriam, et salutem.

A multo tempore sinceræ charitatis vobis me gratia copulavit, exortaque dilectio jucundis semper proficere non destitit incrementis. Cumque nos regalibus consiliis prospera consilia sæpius admoveret, multoque complexu gratia nos regalis astringeret, nulla unquam ultro citroque processit invidia, sed uterque de alterius, tanquam de proprio commodo, lætabatur. Laudabile erat hoc et a multis etiam mirabile dicebatur, quia in familiaritate principum consortem non admisit invidia, sed repulsam alterius alter suum semper putat esse proventum, sibique de illius remotione gratiam duplicari, et sibi accrescere quidquid alteri constiterit imminutum. Porro inter nos de alterutrius commodo fides mutua lætabatur, nec aliquid alterum ab exhibitione verioris gratiæ poterat absterrere, sed libertatem suam in omnibus veritas inconcussa servabat, ipsamque sinceritatem suam manifestis argumentis approbare gaudebat. Vidi ego principem nostrum aliquando falsis delationibus exasperatum adversum me, cum etiam aliqua in me indignationis suæ quasi spicula contorqueret, mitigatum a vobis adeo ut in gratiam quandoque iracundia verteretur, et securitas aliquibus præstaretur, commune mecum miscere colloquium et publicæ familiaritatis et gratiam copulare. In quo sæpe virtus et veritas vestræ dilectionis emicuit, quæ non meticulose cedere, sed potius cum mansuetudine et virtute gaudebat occurrere, et me ad Domini mei gratiam revocare. Gaudebamus invicem, sibique par dilectio pari concurrebat occursu, studens communi gratiæ communibus utilitatibus et obsequiis inservire, quia si usque ad hæc tempora inter nos fidelibus constat studiis observatum, ex hoc nunc me diligentius oportet attendere, ut jucundo fidelis perseverantia consummetur effectu. Nostis diu est quod propọsueram ad religiosam vitam propitiante Domino demigrare, sed me multis obstaculis sæcularis occupatio detinuit impeditum. Vici tamen tandem omnia per gratiam Dei et ad ecclesiam Sancti Victoris Parisiensis, relictis omnibus quæ processum et provectum meum videbantur impedire, transivi, Christumque pauperem et nudum, pauper et nudus, ipso docente et trahente, secutus sum, humilitati illius et paupertati cupiens omni desiderio conformari, quantum scilicet mihi fuerit ipsius misericordia præeunte donatum. Vixi hactenus carni meæ, minus de animæ salute sollicitus, proponens tamen et desiderans novissima saltem mea Domino consecrare: quod propositum usque ad tempus opportunum divina misericordia conservavit, et me debilitatum quidem senectute, toto sanum corpore et omnibus membris, tota etiam animi virtute, conduxit, quoniam in hac spe semper confitebar Domino et in ipsius misericordia respirabam. Benedictus autem Deus, qui viam hanc vobis meo assignavit exemplo, et quamcunque vobis mihique paraverit, ad eumdem conducat divinæ felicitatis effectum.

CXXX.

AD HENRICUM REGEM ANGLIÆ.

HENRICO Dei gratia illustri et glorioso regi Angliæ domino suo charissimo, frater ARNULFULUS Sancti Victoris Parisiensis canonicus, utinam regularis, prosperitatem, gloriam et salutem.

Dum adhuc in Normannia apud vos commorarer, commovebat plerumque adversum me ex falsis causis indignationem vestram malignitas iniquorum suggerentium vobis aliquid me contra gloriam vestram cogitare vel velle, sed falsitatem suam nullis unquam operibus certam facere potuerunt. Testis siquidem est Deus quem criminale est in testimonium falsitatis offerre, nunquam me, quæcunque processisset occasio, in detrimentum honoris vestri aliquid effecisse, sed antiquæ beneficentiæ vestræ semper memoria prævalebat. Licet autem ex ea causa multa mihi incommoda processissent, nihil unquam mihi molestius exstitit, quam quod animum vestrum adversum me commotum noveram, neque licebat mihi de dilectionis vestræ conscientia, sicut semper feceram, exsultare. Quidquid autem dixerint, non potuerunt tamen adversum me apud bonitatem vestram usque ad aliquod grave scandalum eorum mendacia convalere. Servastis me semper et ab omnibus exhibuistis illæsum, tabescentibus siquidem adversariis meis quia invidia eorum adversum me optato non gaudebat effectu. Vivebat in animo vestro indeficiens quidem regiæ bonitatis igniculus, qui sinceritatem perpetuæ fidei meæ et pristini sedulitatem obsequii vobis ad memoriam revocabat, nec sinebat usquequaque prævalere malitiam, sed adversus omnia mendacia eorum vivax præcedentium meritorum meorum memoria refulgebat. Si enim prorsus pristinæ charitatis exspirasset affectio, non tam facili resurgere potuisset affectu, sed in novissimo discessu meo apud Gisortium benignitas perfecte mihi regiæ bonitatis arrisit. Licet autem discessum meum prosequi regalis munificentiæ copia non tardaret, inter omnia tamen, imo super omnia majus habui, quod deinceps semper veritatem mihi perennis gratiæ repromisit. Hoc enim est, in cujus frequenti commemoratione respiro, quod me jam non tam corporalibus sentio Domini mei, quam sinceræ

brachiis charitatis amplexari. Dulce siquidem mihi erit, si moriens inter ulnas domini mei videar obdormiisse, si me ad præsentiam superioris Domini vestra morientem gratia prosequatur. Hoc est quod omnibus hodie negotiis expeditus, misericordiam ipsius frequentibus suspiriis implorare non cesso, quatenus post præsentis regni gubernacula quæ tenetis, æterni regni gaudia vobis largiatur, meque vobis tanquam vernaculum vestrum jubeat miseratus adjungi. Vivat dominus meus, et omnem semper invidiam gloriosus excedat. Scio meminisse vos, quia sermo bonus de mera sinceri cordis veritate processit, quod me deinceps semper benignus audiretis, nec repulsam a vobis moderata precatio reportaret. Magnum hoc reputavi sed maximum, nec me tamen improbum liberalis promissio faciet exactorem; sed cum hilari semper verecundia supplicabo. Ne vero tædium prolixitas epistolæ generaret, quæ postulo nuntio viva voce vobis indicanda commisi. Pauca quidem et parva sunt, si ad Domini mei excellentiam referantur, sed mihi maximum erit, quidquid de propitia domini mei liberalitate proveniet.

CXXXI.

EXCUSATIO CUJUSDAM EPISCOPI.

Temporis brevitas, improvisa vocatio, transitus suspecti, improba prædonum molestia, medicamenti sollicitudo adhibita, excusabiles paternitati vestræ nos reddunt. Electioni vero factæ et consecrationi faciendæ benignum ex affectu præbemus assensum. Quoniam quidem persona et moribus pollet, et industria viget, et scientia floret, credimus quod in domo Dei plantata adjutrice Divinitate florebit et faciet fructum.

ARNULFI
LEXOVIENSIS EPISCOPI
SERMONES.

I.

SERMO HABITUS IN CONCILIO TURONENSI.

PRÆFATIO *ad Ægidium Rothomagensem archidiaconum.* — Sermonem habitum in concilio Turonensi scripto tradere, quorumdam precatione compulsus sum, qui licet in proximo consistentes, ea quæ dicta sunt multitudinis obsistente tumultu, nec satis audire, nec intelligere potuerunt. Feci quod rogatus sum, sed invitus, quia quædam sunt quorum simplex pronuntiatio plus favoris, quam laudis diligens inspectio promeretur. In his enim quæ in commune dicenda sunt, communi convenit intelligentiæ (52) deservire, ut omnia quæ dicuntur omnium statim capiat intellectus, ideoque verbis prope communibus decurrit oratio, ne subtilius artificium lucem rerum et verborum, quasi nube quadam difficultatis obducat. Et quia tractatus ejusmodi ad movendos plerumque destinatur affectus, oportet quasi cæsuris frequentibus, et brevioribus articulis incitare sermonem, ne longioribus periodis torpescat oratio, sed animus velut interpellatione commotus assurgat. Si igitur animus ad aliquid intellectu disponente movendus est, sermonis prorsus est observanda serenitas, quoniam tenebræ plus semper odii contrahunt quam favoris, sæpiusque pes incedentis offenditur, nisi prævio dirigatur aspectu. In his vero quæ scribuntur, videntur quasi cum fiducia quadam legentium provocari judicia, nec tam formandis affectibus verba componi, quam examinationi publicæ, quæ palam proponuntur exponi. Siquidem in his quæ proponuntur oculis frequens celebratur inspectio, et modo fructus sententiæ, modo cultus orationis exquiritur, ut spatiose possint merita studiorum adhibita rationis æstimatione pensari. In aliis vero discussionis moram (53) celeritas pronuntiationis excludit, ubi currentis linguæ lubricum vix celeri etiam consequimur (54) intellectu, et sæpe quod incitatius dicitur, desides vehementius excitat, et informat affectus. Super quo non videbantur mihi in scripturam redigenda quæ dicta sunt, sed sicut tanquam ex tempore dicta sunt, ita statim cum tempore præterirent, quoniam eis cum dicerentur gratiam potius ministravit occasio, quam cujuslibet peritia facultatis. Tempore siquidem schismatis agebatur quod in diebus istis, maxime adversus libertatem Ecclesiæ Dei, sæcularis potentiæ firmavit audaciam : ideoque nos diligentius de unitate et libertate tractavimus, ut animos eorum qui aderant ad insistendum consolatio firmiores redderet, et ad resistendum exhortatio fortiores. Lege itaque, adhibita tamen dilectionis indulgentia qua cœpisti, ut scilicet imperfectum meum videant oculi tui, nec ad exactum quod legeris producatur examen, sed semper media benignius æquitate cognoscas.

(52) C., *diligentiæ.*
(53) B., *morem.*
(54) B., *consequuntur.*

SERMO.

Hodiernum sermonem, domini et Patres mei, mihi domini nostri qui præsidet, Romani videlicet pontificis, injungit auctoritas. Et ego quidem munus injunctum magis de necessitate obedientiæ, quam de animi voluntate suscipio. Mallem ut in alium declinasset ista dignatio, cujus et vita commendabilior esset, et major tam scientiæ quam eloquentiæ plenitudo. Quis enim ego sum, qui in auribus tot, tam prudentium, tam venerabilium personarum quemlibet mihi debeam usurpare sermonem? Sed et quis ego sum, qui mandato Romani pontificis audeam obviare? Angustiæ mihi sunt undique. Inter verecundiam et necessitatem constitutus sum. Altera me monet ut sileam, altera quasi quadam violentia pertrahit ad loquendum. Obediendum enim est sine mora, sed verecundia linguam reprimit, obstruit intellectum, et a facie reverentiæ vestræ stupore quodam reddit pavidum et confusum. Scio enim quia tria solent in prædicatore requiri, sanctitas conversationis, plenitudo scientiæ, fecundior eloquentiæ vena. Sanctitas conversationis inquiritur, quia nisi fuerit prædicatoris commendabilis vita, non erit ejus prædicatio gratiosa. Cujus enim vita contemnitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. Timere enim habet ne forte incipientem loqui statim vox divina reprimat, et condemnet : *Quare tu enarras justitias meas, qui projecisti sermones meos retrorsum?* (*Psal.* XLIX.)

Perfectio scientiæ quæritur, ut habeat prædicator unde possit de thesauro cordis sui proferre nova et vetera, et eruditum noverit exspectantibus explicare sermonem, et secundum personarum qualitates temperare, quod dixerit, ut sciat quibus debeat lac potum dare non escam, quibus solidiorem cibum habeat ministrare. Eloquentia desideratur. Ad quid? Quia sicut si non habuerit scientiam, non habebit quid dicat, ita nisi habuerit eloquentiam, non habebit quo modo dicat. Utrumque autem necessarium est, et habere quid dicas, et scire quo modo dicas. Sententiarum siquidem excellentia sermonis elegantiam quærit, ut verborum dignitas rerum majestati respondeat, et sibi invicem quasi concentu quodam res et verba concurrant. Ita est ut sermo prædicatoris omni acceptione dignus sit, requiritur in prædicatore religio ad reverentiam sermonis, scientia ad doctrinam, eloquentia ut commendet ad gratiam. Ut scilicet sermo sanctus sit, prudens sit, illustris sit. Ego vero qui vobis producor in medium, nihil habeo penes me, nisi conscientiam peccatricem, minorem scientiam, eloquentiam imperfectam. Et ideo opportunius mihi fuerat silere quam loqui, pasci quam pascere, et aures vobis potius exhibere quam linguam. Nulla mihi in memetipso fiducia est, sed ad sanctitatem præcipientis, et merita vestra convertor. Quibus intercedentibus, aliquid mihi fortassis largietur gratia illius qui dixit : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (*Ezech.* II). Os meum obedientiæ necessitas aperit, utinam gratia ejus per merita vestra sermone adimpleat opportuno! In omni itaque sermone, domini et Patres mei charissimi, videtur mihi, quia circa id quod principaliter intenditur duo sunt studiosius observanda, causa scilicet et tempus. Et causam quidem ratio subministrat, tempus autem opportunum reddit occasio. Occasio autem est opportunitas sumpta ex tempore, sicut viro placuit eloquenti. Ita est. Nisi id quod dicitur causam de ratione contrahat evidentem, ipsum ducitur otiosum. Si importune dictum fuerit, reputatur infestum. Quæ autem otiosa vel infesta sunt, raro desideratos assequuntur eventus. Et ideo cum multa de scriptis sanctis possent utiliter ac probabiliter in commune proferri, ad ea potissimum sermo convertendus est, ad quæ nos et urgens necessitas impellit, et evidens invitat utilitas. Ad quid? Ad tentandum vobiscum de unitate et libertate Ecclesiæ Dei. Sine his enim duabus non potest Ecclesia salva consistere, sed nec consistere quidem, quia nisi Ecclesia habuerit unitatem, non erit una. Si una non fuerit, non erit : omne enim quod est, ideo est, quia unum est; quod autem unum non est, amittit pariter cum unitate substantiam. Item, nisi habuerit libertatem, misera erit, pro eodem autem ei est miseram esse, et non esse, imo deterius est miseram esse, quam non esse. *Melius*, inquit, *ei erat si natus non fuisset homo ille* (*Matth.* XXVI), de Juda dictum est, quoniam melius erat ei natum non esse, quam ad ejusmodi miseriam natum esse.

Ideo, domini et Patres charissimi, ut status Ecclesiæ conservetur incolumis, oportet unitati ejus et libertati sollicite provideri. Utraque enim his diebus, hac tempestate, sicut nos miserabiliter experimur, multis urgetur incommodis, multis injuriis infestatur, quia alteram scindere nititur schismaticorum ambitio, alteram quærit auferre violentia tyrannorum. Utrumque tamen eis per Dei gratiam impossibile erit. Impossibile siquidem est, spirituale ecclesiasticæ unitatis scindere sacramentum, quod inter Christum et Ecclesiam, ipso Patre auctore, indissolubili fœdere connexum est et firmatum. Impossibile est suam Ecclesiæ Dei tollere libertatem, quam Dominici sanguinis consecravit effusio. Licet enim paleæ de area Domini quandoque ventilabro levitatis aut vanitatis avolent et abscedant, propter abscessum tamen earum non minuitur fructus areæ, sed purgatur. Item, licet principes tenebrarum adversus Ecclesiam Dei vehementer insurgant, portæ tamen inferi adversus eam prævalere non possunt. Ita, domini mei, salva nobis semper est unitas, salva semper est libertas Ecclesiæ, quia neque tunica inconsutilis scindi potest, neque Christi sanguis in irritum devocari. Et licet exierint a nobis aliqui qui nobiscum erant, sed de nobis non erant, non est scissa tamen veritas unitatis propter eos, quos separavit a nobis propriæ malitia pravitatis. Et licet ii quos diximus tyranni terrarum circa

temporalia bona, et ipsa etiam corpora nostra desæviant, ut edant carnes nostras, infirmantur et cadunt. Et si circa diripiendas inutiles sarcinas occupantur, Ecclesia tamen Dei nihilominus quæ disponenda sunt libera potestate disponit; imo etiam ipsos, quasi servos nequam, spirituali potestate retrudit in carcerem, ubi eos nimirum, quasi compedibus quibusdam, vinculo anathematis, et opprobrio perpetuæ maledictionis astringit. In quo etiam laudabile videtur operari virtus divina miraculum, dum nobis in unitate nostra et libertate degentibus, ipsi se solos ab unitate catholica separant, et detestandæ subjiciunt servituti. Nos tamen, charissimi fratres et domini, non debemus malum pro malo reddere, neque vinci a malo, sed vincere in bono malum: et ideo ad revocationem eorum qui foris sunt summa charitate debemus intendere, ut ipsi unitati nostræ possint, Domino miserante, connecti, quatenus ii qui quietem ecclesiasticæ libertatis impugnant, meliore ducti consilio resipiscant, et tam de revocatione eorum quam istorum pœnitentia crescat fecunditas unitatis, et inconcussa servetur (55) desiderandæ tranquillitas libertatis.

Ad hoc scilicet omnem nos convenit diligentiam adhibere, omnem propter hoc sustinere vexationem, omne periculum experiri. Hoc enim speciale debitum nostræ professionis est : episcopi sumus. Ad hoc sacramentis ecclesiasticis sanctificari volumus, ditari beneficiis, honoribus illustrari. Ex ea etiam causa hic primas obtinemus in concilio cathedras, primos in cœnis recubitus, salutationes in foro. Ex eadem causa populorum nobis multitudines inclinantur, ut de manu nostra partem aliquam commissæ nobis benedictionis accipiant. Quærunt enim accipere de plenitudine nostra, quod nos accepimus de plenitudine Christi. Hic ordo est : unguentum præcedit in capite ; a capite descendit in barbam, barbam quidem Aaron ; a barba usque in oram vestimenti defluxit. A capite, scilicet Christo, in barbam, scilicet prælatos Ecclesiæ; a prælatis in populum, in subjectos. In capite autem omnis perfectionis est plenitudo, omnis perfectio plenitudinis. *In ipso enim inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter* (*Coloss.* II), solidæ scilicet et perfectæ. *In ipso omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*ibid*). In ipso totus Spiritus Patris. Nihil ibi perfectioni detractum est. Nihil ibi plenitudini derogatum; et de plenitudine ista nos omnes accepimus, majores et minores. De plenitudine quidem, sed non plenitudinem ipsam, sibi enim plenitudinem reservavit. Circa nos autem divisiones gratiarum factæ sunt : *Unus autem est Spiritus, qui operatur omnia in omnibus, non omnia in singulis ; dividit enim singulis, prout vult* (*I Cor.* XII). *Ubi enim vult spirat* (*Joan.* III), et quantum vult inspirat. Nos autem in medio constituti inter Christum et populum, privilegium gratiæ consecuti sumus, et prærogativam dignitatis adepti. Privilegium gratiæ, quia prius et copiosius nobis infunditur, quod a nobis in alios transfundatur. Prærogativam dignitatis, quoniam superiores et propinquiores sumus. Superiores, quoniam constituti sumus principes super omnem terram. *Constitues eos*, inquit, *principes super omnem terram* (*Psal.* XLIV). De apostolis dictum est : utique et de nobis, qui loca apostolorum minoribus re vera meritis, sed majoribus consolationibus obtinemus. Qualis autem est hic principatus noster? utique sublimis et fortis. *Nimis*, inquit Propheta, *honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum* (*Psal.* CXXXVIII). Propinquiores sumus : amicos siquidem nos appellat, et ad argumentum propensioris amicitiæ indultam nobis, non partem sed copiam totius familiaritatis ostendit. *Jam non dicam*, inquit, *vos servos, sed amicos meos, quia omnia quæ audivi a Patre meo nota feci vobis* (*Joan.* XV). Verum est. Nobis *datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant* (*Marc.* IV). Nos habemus oculos intuendi, et aures audiendi. Multæ et magnæ sunt circa nos dignationes tuæ, bone Jesu, multa et inæstimabilia beneficia tua. Gratia tua ultro nos prævenit et subsequitur, nihil aut parum est quod meritis nostris arrogare possimus, cum tu gratiam per gratiam semper effusa munificentia largiaris. Quid ergo retribuemus tibi ? *Quid retribuam*, inquit, *Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi ?* (*Psal.* CXV.) Quæritne sibi restitui ? quærit revera, quoniam gravis etiam exactor est. Non convenit debitorem suum in sortem tantum, sed etiam in usuras. *Quare*, inquit, *non posuisti pecuniam meam ad mensam, ut cum redirem utique, cum usuris eam exegissem a te ?* (*Luc.* XIX.) Quia ergo sibi retribui quærit, consulamus Prophetam, quid tantæ majestati digne possit in causam retributionis offerri. Expedit nobis ut qui nos de qualitate nostri principatus edocuit, nihilominus de quantitate retributionis edoceat. Oportet enim ut quod nomine retributionis offertur, ad honorem cedat, accedat ad gratiam, alioquin non parit gratiam, sed offensam. Audiamus ergo quid dicat : *Constitues eos principes super omnem terram* (*Psal.* XLIV). Ecce meritum ejus circa nos, quid autem sibi retribui quærat, consequenter adjungit :*Memores erunt nominis tui, Domine* (*ibid.*). Memoriam nominis sui tantum sibi quærit nomine retributionis offerri. Cujus nominis ? nempe multa nomina habet. Habet quædam nomina de Veteri Instrumento significationis absconditæ, habet quædam ad Novum specialius pertinentia Testamentum, suavitatem redolentia, exhibentia gratiam. Quæ, quamvis constet originem traxisse de Veteri, plus tamen celebritatis et frequentiæ de præsenti novitate sumpserunt. Quæ sunt illa ? Jesus Christus : Jesus interpretatur *salvator*, Christus *unctus*. Ubi unctio, ibi suavitas ; manifeste nomen istud Christus suavitatem redolet unctionis ; Jesus salutis gratiam repromittit. Credo

(55) B., scribitur.

tamen quod in hoc loco Propheta aliud nomen quærat intelligi, quoniam nomina illa propter suavitatem et gratiam, devotionem quidem et fiduciam præstant: hic vero alterius cujusdam nominis memoriam quærit, cujus severitas nobis cautelam diligentiæ, et timorem reverentiæ donet. Quod est illud? Deus. Deus interpretatur *timor*. Ipse autem in hoc loco timentes esse nos exigit et prudentes. Commisit enim nobis hæreditatem suam, quam nisi timentibus non committit. *Dedisti*, inquit, *hæreditatem timentibus nomen tuum, Domine* (*Psal.* LX). Hæreditas autem ejus illa est, quam ipse a patre merito et postulatione passionis accepit. *Postula*, inquit, *a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* (*Psal.* II) : hæreditas autem hæc universitas fidelium est, quæ nomine censetur Ecclesiæ, quæ catholicam continet unitatem. Hanc fidei nostræ credidit, hanc sollicitudini commendavit. Ad curam igitur et custodiam ejus cum omni timore omnem nos oportet diligentiam adhibere. Nulla nos absterrere debet comminatio, nulla persecutio retardare (56); quin iis semper in omni opportunitate sua fideliter occurramus et divinum in spe, quæ non confundit, amplectamur auxilium; quia non est nobis in terra victoria, cum sponsus ejus debellator scilicet omnis aeriæ potestatis Christus ipsius propugnator sit ad salvandum. Qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto Deus per sæcula. Amen.

II.

SERMO DE EODEM.

Hesterno sermone, domini et Patres charissimi, vobiscum de unitate Ecclesiæ Dei et libertate tractatum habuimus, ad id omni studio principaliter intendentes, ut bona et sancta voluntas vestra divini sermonis exhortatione inter adversa reddatur alacrior et de agnitione divinæ protectionis et gratiæ insolubilis nostræ invicem fraternitatis proficiendi semper in melius fiducia convalescat. Fratres siquidem sumus ex eodem Patre Christo, et ex eadem matre Ecclesia, per regenerationem aquæ et spiritus de filiis iræ translati in adoptionem gloriæ filiorum Dei (*Ephes.* I). Bonum itaque est, quia utile; jucundum, quia delectabile : nos hac spirituali fraternitate conjunctos, in unitate consistere, ut sit scilicet nobis, sicut in primitiva Ecclesia, multitudini credentium cor unum et anima una. Sit in nobis unus spiritus, una fides. Unitas enim fidei concordiam parit. Concordia mater est unitatis. Unitas vero fidei tribuit libertatem. Ex fide siquidem vita nobis et victoria est. *Justus enim*, inquit, *meus ex fide vivit* (*Rom.* I). Et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Sed et sancti per fidem vicerunt regna; regnum Satanæ, regnum mundi, regnum cœlorum. Et de regno quidem mundi et regno Satanæ manifestius; sed et *regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (*Matth.* XI). Ita omnia regna unitas fidei, et fides unitatis expugnat. Totis itaque studiis debemus insistere, et alter alterum cohortari, ut stemus simul; quia si steterimus simul, alteri ab altero plus fiduciæ et virtutis accrescet. Si steterimus simul, adversariis nostris non tantum resistere poterimus, sed et cum fiducia provocare. Si steterimus simul, Ecclesia Dei apparebit terribilis, ut castrorum acies ordinata. *Stemus*, inquit ille propheta, *stemus simul. Quis est adversarius meus? quis contradicit mihi? accedat ad me* (*Isa.* I). Quia aliquem sibi senserat fideliter assistentem, cum fiducia loquebatur. Nos quoque, domini et Patres mei, habemus aliquos nobis fideliter assistentes : habemus enim assistentem nobis gratiam civium supernorum, habemus assistentia nobis merita et orationes vestras, habemus assistentem nobis fidem et devotionem catholicorum regum, qui unitatem catholicam nobiscum et verbo profitentur, et operibus exsequuntur; omnes fere quicunque censentur nomine Christiano. Comparatione vero tantæ multitudinis, modica est unius exceptio. Unus siquidem excipitur, et ipse solus. *Væ autem soli, quia si ceciderit, non habet sublevantem* (*Eccle.* IV). Sed et ipse per misericordiam Dei convertetur et vivet, quoniam ipse est inter principes terræ multa prudentia et virtute laudabilis, nisi gloriam suam divinæ gloriæ præponere decrevisset. Utinam humilietur sub potenti manu Dei, et principatum Ecclesiæ suo præesse principatui recognoscat, utinam intelligat quia si Christum, sponsum scilicet Ecclesiæ dominum confitetur, necesse habet et Ecclesiam quæ sponsa est nihilominus dominam confiteri. Præterea specialem causam habet, qua sanctam Romanam Ecclesiam dominam recognoscere debet : alioquin manifestissime poterit reus ingratitudinis apparere. Si enim ad veteres recurramus historias, certum erit prædecessores ejus imperium non de alio jure, quam de sola sanctæ Romanæ Ecclesiæ gratia percepisse. Nihil igitur plus juris vindicare principes possunt, quam quod in eos contulit dignatio largientis. Præterea habemus assistentem nobis etiam Christum. Neque enim Ecclesiam ea nobis conditione tradidit, ut relinqueret : semper assistit. *Non relinquam*, inquit, *vos orphanos, vado et venio ad vos* (*Joan.* XIV), vobiscum usque ad consummationem sæculi permansurus. *Adjutor* itaque *et protector* nobis *est* in salutem (*Psal.* XXXII). Cum adjutorio itaque tot assistentium nobis nulla nos debet absterrere comminatio, nulla persecutio revocare, imo stare debemus ex adverso, et opponere nosmetipsos murum pro domo Israel. *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum*,

(56) Omnia quæ vocem *retardare* sequuntur, usque ad Hom. II, p. 10, l. 12, *convalescat*, om. B. et duæ homiliæ unam faciunt. At pro omissis post *retardare* habet B sequentia : « Participes consolationum facti sumus. Justum est ut socii simus etiam tribulationum. Ex adverso stare nos convenit, et opponere nosmetipsos murum pro domo Israel. Quod sane nobis non facile quidem, sed possibile tamen erit, si constanter in unitate catholica consenserimus permanere. Porro fratres sumus ex eodem patre, etc. »

ut possitis sustinere (*I Cor.* x). Imo etiam ad confidentiam victoriæ obtinendæ suo nos invitat exemplo. *Confidite*, inquit, *ego vici mundum* (*Joan.* xvi). Si semel victus est, non erat invincibilis mundus: facilius nobis erit victoria victum vincere quam invictum. Christus vincendum aggressus est, et devicit. Dicebatur aliquando: *Vide, Domine, et considera, quoniam erectus est inimicus* (*Thren.* i); nunc autem dicitur, quoniam dejectus est inimicus. Fiducialiter aggredi possumus jacentem et victum; quia si dejectus est, non resurget; si victus, non præsumet. Nulla ipsius ex hoc nunc resurrectio, vel præsumptio prævalebit. Timeo tamen, ne aliquis forte submurmuraret, præsumptuosum dicens æmulari tantæ perfectionis exemplum. « Facile, inquit, erat Christo mundum vincere, qui creaverat mundum. » Omnipotens enim nomen ejus, cui idem est et velle et posse: mihi non ita, *quoniam infirmus sum, et conturbata sunt omnia ossa mea* (*Psal.* vi). Omne scilicet robur naturæ meæ peccati corruptione est concussum, et ideo substantia mea tanquam nihilum coram ipso. Sed nequaquam, domini et Patres mei, diffidendum, nequaquam desperandum est, quia, sicut verba Christi nobis ad doctrinam, ita opera proponuntur ad formam. Et sicut per doctrinam impossibile nobis est scientiæ illius plenitudinem obtinere, ita per exempla ad æqualitatem virtutum ejus non poterimus pervenire. Sed, licet sitt ugere non valeamus eminentiam majestatis, proficere tamen poterimus ad aliquam saltem similitudinem sanctitatis. Proderit imitari, etsi nemo valeat adæquari. Citra perfectionem ejus subsistit nostra perfectio. Prosequi debemus, etsi consequi non possimus. Non eisdem passibus, sed eodem tramite, eisdem est vestigiis insistendum. Quod si aliqua etiam de hominibus exempla quærantur, multos homines victores mundi poterimus invenire. Videamus Apostolum, hominem scilicet peccatorem, sicut et nos, non quantum nos, qui dicat se minimum apostolorum, et indignum vocari apostolum, quoniam persecutus est Ecclesiam Dei: *Bonum*, inquit, *certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: de cætero reposita est mihi corona justitiæ* (*II Tim.* iv). Certavit Apostolus, de certamine victoriam, de victoria consecutus est coronam. Cucurrit et consummavit cursum, ideoque bravium assecutus est. Idem bravium, quod corona. Tu autem quis es qui quæris coronam sine victoria, sine concertatione victoriam? Impossibile est de facto, sine concertatione vicisse. Improbabile est de jure coronam, sine victoria postulare. *Neque enim coronabitur nisi qui legitime certaverit* (*II Tim.* ii). Lex autem certaminis perseverantia est. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* xxiv). Idem profecto salus, quod bravium et corona. Amplius si major vobis de hominibus placeat pluralitas, exemplorum infinita fere martyrum millia nobis occurrent, qui ad certamen istud toto desiderio occurrerunt, et demum victoriam cruentam quidem, sed tamen cum lætitia et gloria perceperunt. Nunquid non *ibant* apostoli, *gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati?* (*Act.* v.) Nunquid non Stephanus inter lapides ipsos pro lapidantibus supplicat et exorat? (*Act.* vii.) Nunquid non (57) Petrus et Andreas de cruce prædicant veritatem? Nunquid non Laurentius de craticula tyranno lætabundus insultat? Nunquid non carnifices ipsos ad equuleum prævenire invincibilis Vincentii fortitudo festinat? Sed, etsi de infirmiore sexu quæratur exemplum, Agathes lætissime et gratulanter ibat ad carcerem, et quasi ad epulas invitata, agonem suum Domino precibus commendabat. Prius me deficiet dies, imo totum longioris anni spatium exspirabit, quam sanctorum victoriæ plane valeant enarrari. Hi revera fuere viri fortes, et ad bella doctissimi, qui humilitate superbiam, tyrannidem patientia devicerunt. Cæterum benignius agit cum infirmitate nostra misericors et miserator Dominus. Ipse enim conscius est infirmitatis nostræ, utpote qui novit figmentum nostrum. Tolerabilem itaque facit patientiam nostram.

Revera, sicut dictum est, facit cum labore proventum. Nulla ergo adversum nos veteris sævitiæ commenta procedunt, imo etiam sustinemur (58) in equis et curribus ambulare, in magnis quandoque et mirabilibus super nos epulari quotidie (59) splendide, pretiosis indui honoribus, et divitiis abundare. Paupertatem Christi verbo prædicamus, sed minus exhibemus exemplo; nisi quia fortasse paupertatem ejus in nobis spiritualiter divitiarum contemptus et humilitas sancta restaurat. Neque enim requiritur a nobis divitiarum indigentia, sed contemptus. *Divitiæ*, inquit, *si affluant, nolite cor apponere* (*Psal.* lxi): non dixit ne affluant, sed ne cor apponatur. Porro cor prohibuit apponere, sed non manum. Profecto Propheta in omni affluentia divitiarum pauperem se prædicat et egenum. Possumus itaque licite divitias possidere, si tamen earum nos non reputaverimus dominos, sed ministros; si intellexerimus patrimonium pauperum esse patrimonium Christi, si proventibus Ecclesiæ, si pauperum necessitatibus erogantur. Alioquin fures et latrones nos ratio manifesta convincet, si res alienas invitis dominis nostro præsumpserimus arbitrio contrectare. Quia igitur distribuendæ sunt, non retinendæ divitiæ, nusquam justius, nusquam possunt liberalius erogari, quam in eos qui exsulantem Ecclesiam prosequuntur, qui propter causam Christi rerum suarum dispendia pertulerunt. Causa communis est, sed in eos omne detrimentum, omnis est conversa vexatio. Nos enim intra domesticos

(57) B. om. *non*.
(58) B. *sustinentur*.
(59) B. om. *quotidie*.

parietes nostros tribunalia nostra sublimiter insidemus, ipsi de sedibus suis contumeliose et violenter ejecti peragrant regiones. Nobis omne solatium cum affluentia divina pietas administrat, ipsi de manibus alienis subsidia vitæ cum silentio patienter exspectant. Nobis necessariorum nostrorum et familiarium ordo longus assistit. Ipsi inter ignotos vitam quasi solitariam degere compelluntur. Si quam tamen eis consolationem emendicata suffragia præstiterunt, indignum est ab eis beneficia quærere, quibus tu consueveris exhibere. Aperiamus itaque eis viscera pietatis, et in eos omnem compassionis et venerationis effundamus affectum, ipsosque cum omni beneficentia et gratia complectamur, quia tunc adimplebimus legem Christi, si alter alterius invicem onera comportemus. Viri prudentes sunt et multa commendabiles honestate, quos Dominus elegit, tanquam aurum in fornace probandos (*Sap.* III), ut per eos impendio personarum et rerum, Ecclesiæ victoria consummetur. Felices sunt quibus datum est pro æternis transitoria commutare. Feliciores sunt qui mortem vel corporales injurias sunt experti, et impretiabilem sanguinem Christi suo indigno et corruptibili sanguine compensarunt. Quid enim? Nunquid non (60) sanguinem Christi in causam nostræ redemptionis expendimus, ut ipsum ei in tempore retributionis, scilicet cum ipse requisierit, solveremus? Mutuatus est *peccator, et non solvet* (*Psal.* XXXVI): nos autem, Domino miserante, solvemus, qui confitemur nos non artificio civili, sed re ipsa intervenieute naturaliter obligatos. Utinam, bone Jesu, detur et mihi tecum pro spiritualibus tuis temporalia mea commutare. Utinam sanguinem meum tibi pro tuo recipere placeat insolutum, vel quia crediti et debiti sanguinis, scilicet tui et mei, invicem æstimatio non concurrit, saltem benignissima acceptilatione tua liberatus absolvar, qua scilicet consuevisti justitiam accepto ferre sine operibus, et præmia sine meritis, pro gratia scilicet bonæ actionis gratiam retributionis inferre.

III.

SERMO IN SYNODO.

Quis putas fidelis servus et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit vigilantem (*Matth.* XXIV). Ecclesia, sicut nostis, fratres charissimi, congregatio fidelium dicitur. Fideles autem sunt, qui censentur nomine Christiano, qui scilicet de agnitione fidei catholicæ Christiani nominis contrahunt dignitatem. Fides enim ista de Christo et a Christo est, ideoque Christiana de nomine proprii nuncupatur auctoris: catholica vero id est communis, tam propter præcepta generalium regularum, quam propter uniformem in omnes æternæ retributionis eventum. Neque enim fides ista jam vel certis est consignata personis, vel quibuslibet locorum coarctatur angustiis, sed ab ovibus quæ perierant domus Israel in omnes gentes veritatis doctrina transfusa est, postquam scilicet *in omnem terram sonus* apostolicæ prædicationis *exivit* (*Rom.* X). Per hanc ergo fidem purgatis ignorantiæ tenebris, et veterum detersa caligine figurarum, misericors et miserator Dominus Ecclesiam suam sic notitia veritatis illustrat, ut operibus nihilominus charitatis informet, quatenus procedente gratia ei se ad complexandum indulgeat, et exhibeat ad videndum. Ad hoc eam de tenebris vocavit in admirabile lumen suum, ad hoc eam secum assumpsit in ejusdem corporis unitatem. Ad hoc eam de servitute corruptionis, proprii quoque sanguinis impendio liberavit. Ipsa enim pretium sanguinis ejus est retributio passionis, gloria majestatis. Quod enim assecutio hæreditatis istius ei cedat ad gloriam manifeste, de ipsius congratulatione suscepimus, quia in susceptione ipsius a patre eam studiosius commendat, et etiam lætabundus exsultat. *Funes*, inquit, *ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi* (*Psal.* XV). Præclara est, quoniam pulchra et decora est. Pulchra, quoniam tota pulchra est, non habens maculam neque rugam (*Ephes.* V). Cujus claritatis et pulchritudinis quantus ipse zelator sit, ipsa etiam nominum multitudo, quibus eam frequenter appellat, evidenter ostendit. Nempe multitudine nominum multitudo charitatis exprimitur. Neque enim uno nomine contentus esse potuit, ut in ea diversitatem virtutum distingueret, et in se circa eam totum dilectionis aperiret affectum. Modo itaque eam electam, modo dilectam, modo sponsam nominat, aut reginam, multisque aliis nominibus quæ spiritualibus sunt plena mysteriis, et sacris significationibus illustrata. Ego tamen ad præsens paucis esse contentus decrevi, quia sapientibus loquor, quibus plenius quam mihi innotuerunt nomina et nominum sacramenta. Electa dicitur. «Veni, inquit, electa mea, et ponam in te thronum meum.» Electa dicitur, propter virtutum eminentiam, qua præcellit. Thronus autem iste qui in ea constituendus dicitur, Altissimi thronus est, qui non potest nisi in eminentia collocari, quia ipse est qui in altis habitat, imo etiam in altissimis: *Ego*, inquit, *in altissimis habito, et thronus meus in columna nubis* (*Eccli.* XXIV). In altissimis habitat, quoniam cœli cœlorum sedes est habitatio ejus. Supra tertium etiam cœlum invenitur a Paulo (*II Cor.* XII). Thronus autem hic in columna est, quia sicut columna ardua et subtilis est, sic ardua et angusta via quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII): vita vero Christus. Cæterum quod thronus iste constitutus in nube dicitur, diligentius attendendum est. Nunquid non (61) enim ipse *inhabitat lucem inaccessibilem?* (*I Tim.* VI). Nunquid non ipse est *lux vera, quæ illuminat omnem*

(60) B. om. *non.*

(61) B om. *non.*

hominem venientem in hunc mundum? (*Joan.* I). Lux scilicet perpetua, quæ lucebit sanctis Dei, quia *fulgebunt sicut sol in regno Patris ejus* (*Matth.* XIII). Sed et thronus ejus, sicut sol in conspectu Patris. Revera *lux est, et lucem inhabitat.* Sed inter nos et lucem illam ad præsens nubes interposita est, quæ non permittit nos eam perfecte his quos modo habemus oculis intueri, imo nobis *nubes et caligo in circuitu ejus* (*Psal.* XCVI). *Videmus* tamen aliquatenus, sed *per speculum*, sed *in ænigmate* (*I Cor.* XIII), sed interpositis corporalibus instrumentis. Visibilia enim quæ ab ipso creata sunt, quasi speculum, quasi instrumenta nobis sunt, per quæ quodammodo possimus ipsius invisibilia contemplari. Invisibilia siquidem ejus per ea quæ facta sunt, ab eo conspiciuntur. Videbimus autem, Deo volente, perfectius in futuro, quando *videbimus eum sicuti est* (*I Joan.* III), quando cognoscemus sicut et cogniti sumus, quando scilicet regem in decore suo videbunt oculi nostri, quando transformabimur a claritate in claritatem, sicut a Domini spiritu (*II Cor.* III). Quod mihi videtur desiderasse Propheta, cum diceret: *Quando veniam, et apparebo ante faciem Domini?* (*Psal.* XLI,) quasi diceret: Video aliquantulum, sed objecta est mihi nubes, interpositum velum, non video nisi interpositis corporalibus instrumentis. Vellem hæc omnia removeri, ut viderem facie ad faciem, et appareret mihi Christus vita mea, et ego apparerem cum ipso in gloria. Item, dilecta dicitur, quia diligit et ipsa, neque enim diligeretur, nisi diligeret, ipse enim nisi diligentes se non diligit. *Ego*, inquit, *diligentes me diligo* (*Prov.* VIII). Prævenit tamen diligendo, quoniam ipse prior dilexit nos, sed ad hoc diligit, ut faciat diligentes. Nisi enim qui diligitur mutua ei dilectione respondeat, divinæ revocatur dilectionis affectus. Verum quanta inter ipsam et diligentem se discurrat alternæ charitatis affectio, difficile nobis, imo impossibile est explicare, quoniam nec ipsius Salomonis sapientia id perfecte nobis enarrare potuit, licet diligentissime fuerit prosecutus inter eos modo complexus et oscula, modo aromata et unguenta, modo languorem spiritus, modo animæ defectum, modo ferventem curiosæ æmulationis zelum, modo delicatum teneræ compassionis affectum. Quæ omnia mihi satis est breviter attigisse, quia religio vestra hæc intra vosmetipsos plenius per ipsa spiritualiter experimenta cognovit. Tertium nomen est quod posuimus, quod sponsa dicitur. Nullo alio nomine manifestius exprimi potuit inter eos sacramentum unitatis, et sinceræ perfectio charitatis. Quæ enim verior unitas et charitas est quam duos in carne una fieri, et ipsos uno eodemque spiritu vegetari? Quoniam ipse ab ea in unitatem ejusdem carnis, et ipsa ab eo in unitatem ejusdem spiritus est assumpta. *Erunt itaque duo in carne una* (*Gen.* II). Profecto Christus et Ecclesia. Nempe *Verbum caro factum est* (*Joan.* I). Sed et totum corpus Ecclesiæ spiritu Christi vegetatur et regitur. Prudenter negotiata est Ecclesia, carnem dedit, ut acciperet spiritum, et ipse animatum corpus assumens, largitus est nobis suam deitatem. Fœdus hoc in persona Christi celebratum est, quando scilicet cum humanitate divinitas, et cum divinitate convenit humanitas. Sponsalia hæc ibidem, auctoritate Patris et sancti Spiritus obumbratione firmata sunt. Nec enim adhuc nisi sponsalia sunt, nondum celebratæ sunt nuptiæ, nondum matrimonium consummatum. Porro complebuntur omnia in futuro, cum sponsus advenerit, et intrabunt qui parati inventi fuerint cum ipso ad nuptias, imparati foribus excludentur. Qui vero ad agni nuptias fuerint introducti, ibi epulabuntur in conspectu ejus, ibi delectabuntur in lætitia (*Psal.* LXVII), ibi *inebriabuntur ab ubertate domus ejus, ibi torrente voluptatis suæ potabit eos* (*Psal.* XXXV). Ibi qui modo vacui sunt, replebuntur in bonis domus ejus (*Psal.* LXIV), et qui inanes satiabuntur (*Psal.* CVI), quoniam apparebit gloria ejus (*Psal.* XVI). Ibi sponsa coronam accipiet, quam ei Dominus præparavit in æternum. Unde etiam regina vocari digna est. Jure id quidem, quoniam sponsa est regis: Christus enim rex est, cujus ipsa sponsa est, et rex et filius regis. Non habet regnum fortuitum, sed hæreditarium, quia de patre: Deus, inquit, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis. Ad Patrem loquitur: Deus, inquit, Pater da regi, id est Christo Filio tui regis scilicet qui rex es, judicium et justitiam, potentiam scilicet et scientiam judicandi. *Justitia enim et judicium, præparatio sedis ejus* (*Psal.* LXXXVIII). In his siquidem duobus consistit tota regiæ majestatis auctoritas, quia judicium per severitatem potentiæ vindicat, quæ male commissa sunt coercet, ne iterum committantur. Punit siquidem excessus, et refrenat audaciam. Justitia vero per discretionem scientiæ dirigit et informat. Informat ad virtutem, dirigit ad salutem. Pater itaque rex est, et Filius rex est. Pater rex ab æterno, Filius nihilominus secundum divinitatem rex ab æterno. Unius ejusdemque regni non duo reges, sed unus rex. Christus autem secundum humanitatem rex factus est ex tempore, et Ecclesia ejusdem regni regina constituta est cum ipso.

Astitit, inquit, *regina a dextris tuis* (*Psal.* XLIV). Christus ad dexteram Dei Patris, in potioribus scilicet bonis gloriæ ejus sedere dicitur, propter requiem consummatæ gloriæ quam accepit. Ecclesia a dextris Christi stare dicitur, non sedere, quia semper est in procinctu constituta. *Astitit regina a dextris ejus.* In hoc verbo videtur mihi propheta triplicem statum Ecclesiæ prospexisse. Videtur mihi primo eam considerare stantem ad dextram crucifixi, ubi sibi (62) profluentia in salutem, de latere ejus sacramenta suscipit et observat. Erant, inquit, juxta crucem Jesu mater ejus et soror matris

(62) B., *ejus.*

ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene (*Joan.* xix). Stabat et discipulus quem diligebat Jesus. Stabat Petrus, et alii fortasse fideles a longe prosequentes, ut viderent finem. Stabat et Centurio, manifeste protestans quia *vere Filius Dei erat iste* (*Matth.* xxvii). In ea paucitate tunc temporis tota fere universitas Ecclesiæ consistebat. *Porro unus ex militibus lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua* (*Joan.* xix) : sanguis scilicet redemptionis, et aqua regenerationis. In his duobus omnium sacramentorum virtus et efficacia creditur emanasse. In fide etenim passionis et baptismatis ablutione salvamur. *Qui enim crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* (*Marc.* xvi). Sanguis enim Christi emundat conscientias nostras ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi. Sed et aqua quæ visa est egredi de templo corporis Christi, a latere dextro, salvavit omnes ad quoscunque pervenit. *Tres* igitur *testimonium dant in terra : Spiritus, aqua, et sanguis* (*I Joan.* v). Spiritus siquidem testimonium perhibet de Christo, *quoniam Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas* (*ibid.*). Nobis autem aqua et sanguis reddunt testimonium ad salutem. Secundus autem status Ecclesiæ est a tempore resurrectionis Christi usque ad sæculi consummationem, quo tempore scilicet ipsa peregrinatur in terris, atque interim bona ista temporalia sobrie sibi in usus honestæ necessitatis assumit. Tota tamen spiritualiter in agnitione sacramentorum, in virtutum exsecutione, in cœlestium contemplatione consistit, atque ideo quodammodo stare videtur etiam in præsenti, quoniam spiritualia sunt hæc, et de beneficio ei divinæ bonitatis indulta, ut ei de perceptione præsentium munerum firma sit exspectatio futurorum. Porro tertius Ecclesiæ status consummatis omnibus complebitur in futuro, quando scilicet dextra ipsius amplexabitur eam, et æternæ beatitudinis plenitudo confovebit.

Astitit, inquit, *regina a dextris tuis* (*Psal.* xliv). In hoc verbo regnorum pluralitatem Christo et Ecclesiæ nolumus assignare, quia unum et simplex regnum est, quod Patri et Filio secundum divinitatem firmat Deitatis æternitas, et quod Filio virginis et Ecclesiæ gratia communicavit ex tempore. Nulla ergo invidia est, Ecclesiam reginam, et cœlorum etiam reginam appellari, cum Psalmista filios ejus deos et Dei filios confidenter appellet. *Ego*, inquit, *dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes* (*Psal.* lxxxi). Ita, domini et Patres mei, sicut diximus, multitudine nominum multitudo charitatis exprimitur, et ipsorum diversitate sacramentorum quoque diversitas assignatur. Hanc igitur tam præclaram, tam acceptabilem sibi electus electam, dilectus dilectam, sponsus sponsam, rex reginam, Christus Ecclesiam fidei vestræ credidit, prudentiæ commendavit, ut scilicet ad curam et custodiam ejus, cum timore nominis ejus, omnem diligentiam, omnem sollicitudinem impendatis, quatenus omne opus ejus studio vestro, quantum vobis possibile fuerit, dirigatur in bonum, et ipsa integra et illæsa sub vestra defensione. et Christi protectione consistat. Ad hoc siquidem fides et prudentia procuratoris inquiritur, ut per fidem sua domino servetur utilitas, per prudentiam ingruentes a familia molestiæ depellantur (65), ut semper Domino proventus familiæque provectus accrescat. Oves Christi sunt, quarum cum ipse sit Dominus, tamen pastorem se nihilominus profitetur ut suam circa eas et potestatem prædicet et affectum, ut ipsæ ei tanquam Domino in auditu auris obediant, et ipse eas tanquam bonus pastor super aquam refectionis in loco pascuæ collocet et conservet. *Oves*, inquit, *meæ vocem meam audiunt* (*Joan.* x). Ecce quod quærit ab his quæ suæ sunt tanquam Dominus exaudiri. *Et ego Dominus agnosco eas* (*ibid.*). Ecce quia ipse rependit iis benignum mutuæ cognitionis et agnitionis affectum. Quanta vero eas charitatis gratia complectatur, facile pretio redemptionis ostenditur, quod ad earum liberationem beneficentia redemptoris impendit. Emptæ enim sunt pretio magno impretiabili scilicet sanguine crucifixi quem, licet appretiaverit Judas, non potest tamen sub pretii recidere vilitatem, cui nihil in rebus comparabile, quod omni prælatum creaturæ, quod in Patris est dextra collocatum. Ignorabat homo quanti posset ejus humanitas æstimari, quia, licet de Creatoris imagine similitudinem contraxisset, nulla, spe tamen, nulla ratione præsumere poterat aut præscire vel incarnationis humilitatem vel amaritudinem passionis. Quippe rerum creatio gloriam quodammodo divinæ majestatis illustrat, dum opus admirabile sapientiam declarat opificis et pro ea quæ ab eo visibilia facta sunt, sempiterna virtus ejus et divinitas innotescit. Videbatur sibi fecisse quod fecerat, ut ignotus a sæculis in rationalis naturæ notitiam deveniret, et fieret quasi quoddam cognitionis alternæ commercium dum ipse sciret figmentum nostrum et nos aliquatenus intelligeremus divinæ substantiæ unitatem. Quod autem *minoratus est ab angelis* (*Hebr.* ii), quod brevi virginalis uteri thalamo clausus formam nostræ servitutis assumpsit, quod injurias hominum, quod denique dolorem sustinuit passionis, hoc saluti nostræ singulariter impensum veritas manifesta declarat ut mors temporalis ipsius ab antiquæ damnationis elogio nos solveret et ad vitam revocaret æternam Novi consignatio Testamenti. Ipse namque singulare pretium redemptionis est, quod pari benignitate pro singulis et omnibus est oblatum, ut nullus ibi majoris amplitudinem gratiæ, nullus sibi cujuslibet privilegii prærogativam valeat arrogare. Uniformitatem creationis secuta est redemptionis æqualitas, ut pariter omnibus proficeret ad futurum prædestinatæ retributionis

(65) *Depellantur.* Pro iis quæ hanc vocem sequuntur, habet B. *fundatum est, vestro tempore non solvetur*, etc., usque ad, *Valeat in Christo sanctitas vestra*, quæ sunt epistolæ 3, ad Cœlestinum papam.

eventum. Poterat enim superbiæ vel invidiæ præstare materiam, si aliquos amplior indulgentia prætulisset cæteris quasi defectu quodam deterioris essentiæ aut minoris misericordiæ condemnatis. Itaque si ortum hominis et processum diligenter attendimus, apparet circa eum incomparabilis bonitas conditoris, admirabilis redemptoris charitas, festinabilis gratia Salvatoris. Super quo magnæ dignationis est nobis commissum esse quod tanta bonitate formatum est: quod tanta servatum charitate, quod tanta novissime creditur gloria sublimandum. Porro quanto major dignatio est, tanto majus constat esse periculum; quantoque majora studium diligentiæ præmia recompensant, tanto major negligentiæ vindicta procedit. Sicut enim retributor bonorum, ita *Deus ultionum Dominus est* (*Psal.* XCIII), apud quem sicut nihil irremuneratum dimittitur, ita nihil relinquitur impunitum. Beati itaque servi illi, quorum cum venerit Dominus, fides et prudentia complacebit. Super omnia siquidem bona sua, super ea scilicet, quæ præparavit Dominus diligentibus se, constituet eos. Nihil reservabit absconditum, sed velut effusa in omnes munificentia largietur divitias gloriæ suæ, cœlestium videlicet plenitudinem gaudiorum, regnique cœlestis cohæredes admittet, ut de manu ejus diadema speciei recipiant, qua speciosi facti cum qui *speciosus est forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV), in decore suo revelata facie contemplentur et delectentur in multitudine pacis, præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, *cui est honor et imperium* (*I Tim.* VI) in sæcula sæculorum.

IV.

SERMO IN ANNUNTIATIONE GLORIOSÆ VIRGINIS MARIÆ (64).

Missus est Gabriel angelus ad Mariam virginem desponsatam Joseph (*Luc.* I). Quod ab æterno prædestinatum fuerat, quod ab antiquo per multa prophetarum oracula repromissum, tandem, fratres charissimi, die ista divina gratia cœpit operante compleri. Siquidem ab æterno Deus Pater Unigenitum suum in causam redemptionis humanæ decreverat incarnari, ut mysterio scilicet incarnationis ejus vetus Satanæ solveretur astutia, et humilitatis dignatione potestas ejus ac superbia frangeretur. Quod fortassis ab initio nec etiam fuerat angelis indicatum. Sed intra secretum divinæ bonitatis magnitudo consilii regebatur abscondita donec conscius secreti nuntius mitteretur, qui indulgenda generi humano libertatis beneficia nuntiaret. Missus est itaque angelus Gabriel divinorum factus conscius secretorum, tanquam fidelis divinæ voluntatis interpres et ut quodammodo proprii nominis interpretationem adimplens, *fortitudinem Dei* in infirmitate carnis prædiceret assumpturam. Si igitur ipsum promissæ salutationis inspiciamus alloquium, recte nuntius salutis verba proposuit, qui ad salutem omnium nuntiandam, tollendamque perniciem mittebatur. Virgo autem prima verbum salutis accepit et affectum, quia humilem statum revelatis per angelum omnibus fidem præstitit et assensum. Unde nimirum ab originali et cæteris, si qua erant actualia, penitus emundata est, ut nulla penes eam peccati corruptio nulla corruptionis concupiscentia resideret. Talem enim sibi virginis humanitatem divina magnificentia præparavit, qualem de ipsa disponebat assumere, ut scilicet primæ creationis dignitate recepta, incorrupte posset uniri divinitas incorruptæ naturæ. Unde etiam recte gratia plena potuit appellari quæ primo plenitudinem propriæ sanctificationis accepit; et singulari statim privilegio potuit exsultare, ut scilicet mater esset et virgo et in ipsa placabilem contraria sortirentur eventum. Neque enim alibi vel virginitatem fecunditas vel fecunditatem simplicitas virginitatis agnoverat, nullaque invicem communione, nulloque unquam fœdere jungebantur. Porro utramque bonam esse, utramque constat esse laudabilem, sed in aliis majus est virginalis privilegium castitatis. In Maria excellentior est virginitate fecunditas, si recte fecunditatis fructus et virginitatis merita comparentur. Siquidem fructus iste de jurata David a Domino veritate procedens super sedem ejus positus est, super solium scilicet ipsius et regnum jure perpetuo constitutus, ut de sacramentorum efficacia firmitas, et robur de virtutum sanctificatione concrescat. Cujus sane fructus et germen in magnificentiam et gloriam adjunctæ sibi divinitatis excrescens omni facta est terrena plasmatione sublimius, adeo ut nihil eo sit vel potestate fortius, vel excellentius dignitate. Inde est quod in Maria contrahit fecunditatis honor de ipsa fructus sui qualitate substantiam, ubi nulla quarumlibet virtutum dispendia sed augmenta concurrunt; sed in aliis detrimentum virginitatis sobolis beneficio restauratur et virginitatis amissæ gloriam susceptæ prolis gaudia recompensant. In aliis enim de proventus qualitate recipiunt præcedentia detrimenta solatium, ubi, quæ fecunda est, pressuræ remedium et optatæ sobolis percipit incrementum. Virgo autem quæ carnales animo simul et corpore declinat illecebras et sedulo vim concupiscentiæ pudore contundit, quanto magis a semetipsa per gratiam continentiæ deficit, tanto magis proficit ad mercedem. Habent igitur fecundæ quod debeant, habet virgo quod speret, dum iis in gratiarum actiones virginitatis merita transeunt, et ei semper ad præmium eadem virginitatis merita convalescant. Virgini autem nostræ nullum intulit partus aut conceptio detrimentum, sed tanto majoris fastigium honoris adepta est, quanto mirabiliori est conceptu consecrata. Occurrunt itaque in ea sibi invicem quasi quibusdam virginitas fecunditasque complexibus, ut fecunditatem virginitatis gloria redimat et virginita-

(64) Deest in editis.

tem fructus fecunditatis attollat. Fecunditas igitur ipsius multis est veneranda miraculis, multis utilitatibus amplectenda, multis illustrata laudibus, in qua sic humilitati sublimitas deitatis occurrit, ut nec infirmitas opprimatur a gloria nec majestas aliqua ex parte propria dignitate privetur. Profecto in aliis tanto major est fecunditate virginitas quanto minor est integritate corruptio, quia fecunditatem voluptas quædam improbata præcedit quam sine culpa esse commercium carnale non patitur, nec affectuose corruptarum carnium passiones. Unde se conceptum in peccatis Psalmista commemorat quia in ipso utrobique peccatum de corrupta traducebatur origine, fomitemque peccati procedens de veteri corruptione concupiscentia ministrabat. At vero in Mariæ fecunditate sola etiam est operata divinitas. Dum virginem virtus obumbrat Altissimi, et superveniens spiritus carnis et verbi consecrat unitatem (*Luc.* I). In quo non potuit de non vitioso vitium provenire, nec auctor virtutum auferre debuit, sed afferre virtutes. Ideoque propositæ castitatis privilegium singulare non abstulit, sed honorem fecunditatis adjecit. Novam itaque sobolem pudor virginalis agnoscit, carnemque miratur natura spiritu fecundari, legemque propagationis humanæ penitus immutatam, cum ibi sit nec de voluptate conceptio nec prolis emissio cum dolore. Siquidem Deus de Deo semper caro de commistione carnis nascebatur ex tempore : nunc Deus in hominem homo in Deum sola spiritus operatione formatur. Mirum hoc solique divinæ majestati possibile ut quamlibet humanitas et divinitas caro hæc scilicet spiritus ille concipiant unitatem : quod impassibilis passibilem, quod æternus se nobis exhibeat temporalem, quod eum corporalibus oculis liceat intueri, cujus excellentiam cœlestium civium spirituales oculi non attingunt. Quod sane fides nostra necesse est ut saniori concipiat intellectu nec substantiarum quidem, sed personæ prædicet unitatem, nec alteram in alteram transiisse; facta quolibet modo confusione vel commistione credamus. Verbum enim in æterna semper propriæ divinitatis simplicitate consistens, nec alterius est admistione compositum, nec in aliud sibi sui abolitione transfusum, sed substantiis in se permanentibus pariter et naturis. Christus ut gigas incomparabili virtute præcellens, gratuitam viam nostræ mortalitatis alacritate cucurrit. Igitur ad propositum divinæ prædestinationis effectui mancipandum angelus destinatus ad virginem qui dilatum usque adhuc divinæ voluntatis hodie patefecit arcanum, quod sicut æternaliter a tota Trinitate provisum est, ita nihilominus a tota Trinitate nuntiat adimplendum; ait enim : *Spiritus sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei* (*ibid.*). Itaque vim verborum et ordinem studiosa consideratione pensemus, quia scilicet primo Spiritus sanctus superventurus nuntiatur in virgine, eademque postmodum Altissimi, id est Patris virtute proponitur obumbranda; ut ita virginis præparato conceptu, segregata ex utero ejus, sed in utero carne ineffabilis novissime filii generatio proveniret.

Vides hic Angelum manifeste totius Trinitatis expressisse præsentiam, dum supervenire spiritus Altissimi et obumbrare, filius vero dicitur incarnari. Liquet igitur totius Trinitatis opus esse quod factum est, licet unus tantum fuerit incarnatus, e tota Trinitate scilicet unus tantum, totius ad id divinitatis exhibuit substantiam, uno tamen propositum redemptionis humanæ ministerium personaliter exhibente. Igitur æternæ generationi generatio temporalis accessit, et æternæ nativitati nihilominus temporalis est adjecta nativitas; ut quod æternum est, in sua consisteret æternitate perfectum; quod vero temporale est, perfectionis suæ statum, non tam de natura quam de miraculo sortiretur. Siquidem personam hominis ex duorum hominum commistione provenire necesse est, hic vero unius hominis tantum simplici præcedente substantia, nova soboles proficiscitur et formatur; qua scilicet humanitate percepta, sic humilitati nostræ excellentia divinæ majestatis infusa est, ut præeunte mirabili carnis Verbi commercio totum dicatur homo, totum dicatur Deus, alterumque de altero nova quadam enuntiationis specie prædicetur; siquidem enuntiatio hæc unionem, non essentiam prædicat aut naturam, nec alter utrum in altero, vel substantiam in substantia consistere ratio, vel natura consentit; sed personalem ineffabilis quædam quasi consolidatio conficit unitatem. Neque enim carnis essentia in Verbi transivit essentiam, neque Verbum carnis passiones assumsit; sed utique proprietates suas semper attribuit impermistarum discretio naturarum.

Si igitur Verbum carnem factum esse evangelica tibi dictat auctoritas, factum nihil aliud intelligas, quam unitum, neque hanc tibi confusio, vel permistio constituat unitatem; sed singulas semper in se consistentes debita æstimatione venerare substantias, unamque tibi ipsamque singularem proponas de tam diversorum pluralitate personam. Unde si de Christo, Deo scilicet et homine, modo humanum, modo divinum aliquid audias, prædicari intelligas, non ex eadem causa procedere, sed ad diversas utrumque prædicamentum respicere rationes. Quod enim modo Omnipotens, modo Creator omnium dicitur, modo unigenitus Patris Filius ab æterno, id eum ex divinitatis constat habere substantia : quod vero natus ex muliere, factus sub lege, quod ignominiam crucis, quod amaritudinem sustulit passionis; id ex humanitatis processisse natura, nullus est qui dubitet. Porro si personæ utramque substantiam complectenti, quod specialiter unius est, toti personæ videris attributum, scias ratione assumptionis, toti convenire personæ, nec tamen passiones corporis divinitati, vel humanitati divinam tribuas majestatem. Quippe quod de virgine nasciturum dicit Angelus, Filium Dei nuntiat appellandum

quamvis ei ex eo quod de virgine est, non possit hæc appellatio convenire; sed divina bonitas non voluit nominis detrahere dignitatem, cui communicandum destinaverat ejusdem substantiæ veritatem.

Ad quod sane post multa tempora novissime consummandum, ad expertem omnis concupiscentiæ destinatur, cujus denuntiatione votum perpetuæ virginitatis firmatum est potius quam sublatum, cum virum ejus Angelus ad similem formasset assensum. Nullaque hinc vel inde carnalis commercii residet affectio, sed ad custodiam et obsequium virginitatis et virginis se congaudet fidelis viri devotio præelectam. Igitur ad præparatum sibi prudenter a Spiritu sancto conjugium, secura voti Virgo sancta procedit, et sacri animorum potius quam corporum fœderantur amplexus. Sane in contrahendis ab initio sponsalibus alia viri fuerat fortassis intentio; sed edoctus ab Angelo, statim totus ad perfectæ continentiæ transivit effectum, ut animi eorum pari invicem similitudine responderent, ne quasi dissidium facere videretur diversarum dissentio voluntatum. Nemo itaque dixerit sublata, sed subsecuto conjugio consummata sponsalia, nec aliquid sacramento propositi sanctitate detractum est, sed eos ad maritalem copulam individua vitæ consuetudo condixit. Porro si nec opus intercessit carnalis commercii, nec voluntas, nihilominus tamen constat esse conjugium, quia contractus ille non trahit de carnis commistione substantiam, sed de sola legitime consentientium voluntate.

Si igitur ad hoc neque concupiscentia, neque carnales requiruntur amplexus, atque intercessisse constat quidquid ad conjugii desideratur effectum; manifestum est veros conjuges exstitisse, ut ille recte [vir] et illa conjux debeat appellari. Quod si dicatur non posse matrimonium contrahi nisi communicato copulæ carnalis assensu, ne requisitum alter alteri negare possit accessum: verum quidem si ea conveniunt voluntate, et præoptata futuræ sobolis pignora contemplantur. Si vero conditioni huic renuntiare vel amore castitatis, vel impotentia qualibet obsistente decreverint, legemque matrimonii in aliis omnibus constituant observare, individua vitæ consuetudo, et dispositum alternæ potestatis obsequium affectati contractatus format substantiam, perpetuamque firmat sacri consortii fides et gratia veritatem. Quæ etenim ratio assensum hunc commodare compellebat invito, cui perpetua virginis complacebat integritas, votumque erat ipsius, quod in ea natura erat, perpetuæ continentiæ sanctimonia venerari? Quod si a minoribus ad majora trahatur exemplum, aliquid fortassis expressæ similitudinis in Cæcilia virgine poterit inveniri, quæ cum familiari voto perpetuæ virginitatis munus velut holocaustum quoddam Domino consecrasset, cum Tiburtio tamen amicorum interventu contrahere minime recusavit, fiduciam habens in Domino, quod divina devotam in ea pudicitiam sapientia conservaret, et humiliter parentum desideriis acquievisse Cæcilia videretur. Cantantibus organis igitur dum juvenis prædestinatus ad vitam: ad nuptiales festinat amplexus, et ad optatum thori virginalis anhelat ascensum, illa procedentibus de conscientia voti suspiriis et precibus implorabat a Domino, ne ad confusionem spiritus et corporis ipsius macula quælibet concupiscentiæ carnalis obreperet, sed corpus prorsus intactum sincero spiritui conservaret. Cum eo itaque quasi transactione quadam virgo prudens sic amicabili compositione convenit, ut ipsum asseruerit sibi in eamdem conservandæ pudicitiæ voluntatem, et purificatum aqua baptismatis postmodum perduxerit ad lauream gloriosi martyrii triumphalem. Quis ergo dicat non intercessisse conjugium, si eis a carnali placuit abstinere contactu, cum multos usu frequenti videamus in matrimonio convenire, quibus vel nimia senectus, vel debilitas aliqua commercii illius spem omnem abstulit et effectum. Certum est autem de rei substantia non esse, quod velut accidentale aliquid et adesse potest pariter et abesse, sanctiusque et sincerius observatur conjugium absque eo quod sine culpa esse non potest, nisi per bonum conjugii fuerit excusatum. Profecto cur non saltem simile casus et voluntatis privilegium erit, ut eodem fungi concedantur effectu, cum necessitate impotentiæ constringantur inviti, voluntatem vero devotionis affectio et zelus sanctitatis informet. Quibus omnibus manifestum est Angelum recte virginem appellare potuisse, conjugemque Joseph, nullum prorsus voto virginitatis viro volenti vim vel injuriam irrogante; sed studium semper cum omni diligentia sedulus impendebat, ut suscepti ministerii munus laudabiliter similis et devotus impleret, docente eum frequenti angelorum commonitione, et omne opus sanctæ sedulitatis dirigente semper in bonum Spiritu sancto, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ARNULFI LEXOVIENSIS EPISCOPI

TRACTATUS

DE SCHISMATE ORTO POST HONORII II PAPÆ DECESSUM.

PRÆFATIO.

Venerabili Dei gratia Carnotensi episcopo GAUFRIDO, Romanæ Ecclesiæ legato, ARNULPHUS archidiaconus Sagiensis, clericus ejus humilis et devotus salutem.

Ad expedienda legationis vestræ negotia non negarem fidele ministerium, si adessem, pro viribus exhibere. Invitaret enim me cum laborantis Ecclesiæ causa communis, tum beneficiis vestris obstricta devotio, tum Romani pontificis gratia, qua me fateor arctius obligatum. Sed quia me in Italiam desiderata diu Romanarum legum studia deduxerunt, loci quidem distantia corporale subduxit obsequium, sed spiritualem non suppressit affectum. Novit enim intimus secretæ conscientiæ testis, quam fidelis Ecclesiæ patienti compatiar, quam affectuose in adversis præsuli Romano condoleam, quamque obnoxie vestrum me tota mente judico debitorem. Unde nimirum sublata impendendi corporaliter officii facultate, stylum saltem continere non potui, sed in Girardum Engolismensem, quod solum impendere poterat affectus absentis, invectus, originem nativitatis ejus, conversationis qualitatem, prælationis causam, quid agat, vel egerit ab initio tempestatis hujus, servata quantum potui brevitate, perstrinxi. Ad confutationem quoque ejus stylo circa Petrum-Leonis liberius evagato, subjunxi de persona domini papæ, de ordine electionis ejus, de favore principum, de populorum consensu, quidve super hoc irrefragabilis omnium religiosorum probat auctoritas.

Opus autem ipsum præsumo majestati vestræ, fortassis impudenter, offerre, cum nullatenus orationis jejunæ macies mereatur in sapientiæ vestræ venire conspectum. Scio tamen quia sæpius apud vos benignitas indulgentiam parit, quam severitas exactissima, pœnam. Qui enim leviori culpæ veniam negat, causam quandoque gravioris importat. Si quid tamen in judicium libeat devocare, non de qualitate operis, sed de opificis cognoscatis affectu. Hujus examinationis periculo me securus expono, nec cognitionem formidans, nec latam ex cognitione sententiam. Quia licet rhetoricum colorem formet scientia non affectus, si non hanc peritiæ laudem, saltem bonæ voluntatis gratiam consequemur. Sed et hoc ad vos potissimum destinari ratio postulabat, cum in eam causam cuncta specialium allegentur, quæ vobis agenda commissa est. Quippe cum ad resistendum Petro-Leonis in Italia præsul Romanus indefessus assistat; ad resistendum Girardo vos reliquit in Gallia, ut sit capiti caput oppositum, et dextera dexteræ conferatur. Sicut enim Petrus schismatis hujus princeps et auctor est, sic Girardus ejus inter omnia principalius est instrumentum. In quo quid de fide et prudentia vestra sentiendum sit, manifeste probatum est, cum nullum vobis prætulerit is, qui nec probaret ignotum, neque notum supra merita propriæ virtutis efferret. Arbitratus est virum quem charitas animaret, quem suscitaret obedientia, quem scientia cogeret, cui pararet fortitudo victoriam. Probavit in vobis in fide constantiam, humilitatem in obsequendo, in exsequendo prudentiam, in difficultate perseverantiam. Quis vos hac ejus existimatione neget esse felicem? Quis beatum tanta ejus dignatione non dicat? Sed profecto dignus mittente nuntius, dignum suscipiente mandatum, spes utriusque pulcherrima, quæ tam celebrem victoriam certo spectat eventu. Vincet enim in vobis ipse, sed et vos vincetis in ipso; dum ipse vobis auctoritatem, vos auctoritati præstatis obsequium. Vincetis, inquam, et captivatum hostem sedata Aquitania reducetis; ut per vos ei qui vos misit oblatus, ob novum crimen novo pœnæ genere puniatur. Indurati enim cordis impœnitentia, veniam non meretur. Hoc autem præmium a vobis bonæ saltem voluntatis exposco, ut mihi tunc inter eos qui modo quasi sub ducatu vestro militant, sequi currum liceat triumphantis, et laudes vestras, imo vincentis in vobis Ecclesiæ, præconia decantare. Valete.

CAPUT PRIMUM.

Anxie te jamdudum, Girarde, sustinui, dum ad nos quotidie flagitiorum tuorum fetor ascendit, et aures nostras gravior sonus nequitiæ sævientis exasperat. Silui tamen hactenus dum pœnitentiam tuam credulus exspectator attendo, aut divinæ manus non credo differendam diutius ultionem. Sed nobis circa te divinæ longanimitatis et patientiæ proponenda exempla, tuque semper eo vehementior, in Ecclesiam Dei singulis diebus indefessus persecutor insurgis. Quousque igitur abutere patientia Dei? Quousque mentem tuam inestimabilis ista cæcabit ambitio; et a veritate pecuniæ sitis hæc inexstincta prævertet; nunquid miseram senectutem tuam, et instantem decrepiti corporis naturali necessitate defectum, et hiantis sepulcri claustra non vides? Non sentis superexcrescens circa te

divinæ longanimitatis augmentum, æternæ tibi damnationis supplicia cumulare, ut nulla jam excusatio divinam minuere valeat ultionem? Totus exsecrandi corporis tui labor et otium, tota reprobatæ mentis astutia, totum in hoc detestabilis vitæ tempus impensum est, ut militare pro Ecclesia videreris, et contra Ecclesiam dimicares. Nunc autem manifestavit Deus consilia cordis tui, et tenebrarum tuarum abscondita revelavit; ne dubia existimatione de te diutius hominum judicia fallerentur. Patet te proditorem Ecclesiæ fuisse, cujus te simulaveras esse patronum. Patet te venatorem tantum fuisse pecuniæ, qui venator constitutus fueras animarum. Sed quoniam animalis es homo, carnosus perinde et carnalis, quæ Dei erant percipere non potuisti, et invisibilia ipsius conspicere contempsisti. Ne vero adversum te hunc animi temeritate potius quam ratione videar suscepisse sermonem, placet operum tuorum mihi seriem explicare, quibus possis hominibus contemptibilis, angelis exsecrabilis, Deo condemnabilis inveniri.

Qualis igitur a primo pontificatus tui tempore fueris: quid in principio orientis in Ecclesia tempestatis egeris, quibus eam postea operibus infestare non cessas, ordine transigetur. Prætereundus est igitur ortus degener, paternæque domus familiaris inopia, quæ te totius natalis Normanniæ finibus abegerunt; ut ad ignotæ gentis limina peregrinus, et mendicus astares. Taceo ignobiles pueritiæ quæstus, ignominiosam adolescentiæ famam, juventutis avara commercia, ne aures eorum ad quos hæc scripta ventura sunt, tuæ sordibus incontinentiæ simul et avaritiæ polluantur. Venio ad virilis ætatis tempora, sub quibus te in episcopum non vita probabilis, non præcedens deliberatio, sed casus adduxit, et cæcarum ex præcedente discordia mentium motus impellens. Dum enim adversum se eligentium multitudo divisa consurgeret, diversasque personas alternus postularet assensus, in te voces omnium fortuna convertit: non quia in te satis commode provisum Ecclesiæ crederetur, sed ut exitum qualemcunque tumultus offenderet. Maluit te scienter indignum pars utraque excipere, quam prævaluisse pars altera videri. Redit in mentem mihi miserabile illud nefandissimumque spectaculum, dum te præcurrentem multitudo reliqua sequeretur; et tu clerum quadam celeritate præires ad cathedram, ne revocata ratione stolida mutaretur impulsio, cum alii quidem trahi soleant, et plerumque compellantur inviti. Ea die de Engolismensi Ecclesia veritas et misericordia recessit, dolus impietasque successit, rerum status in deteriora mutatus est, nitorem suum singula perdiderunt. Imminutus est enim decor et cultus Ecclesiæ, periit ecclesiastici ordinis venerabilis illa religio; principum reverenda severitas, populique laudabilis honestas interiit. Ecclesiam quidem episcopalem de mortuis ædificasti lapidibus, non ut domum Domini decorares, sed ut inde conquirendi pecuniam duceretur occasio, et adversus male suspicantem populum mendax excusatio non deesset, dum quæsita reconditur. Dicebatur ad opus Ecclesiæ postulari, quidquid ad tuam cupiens avaritiam exigebas, et dum unum de pluribus, de maximis minimum impendisses, volebas ut erogasse pariter omnia crederis.

Ubi igitur tali in episcopatum sorte provectus es, insolentia, quam ante paupertas represserat, efferri cœpisti; petulantia, quam privatus exercere non poteras, bonos quos libuit insectari, rapinis et exactionibus exinanire provinciam: judicia sola munerum comparatione formare, commutare rerum omnium status, nobilium labefactare fortunas; nepotibus tuis, quos natalis soli finibus eadem quæ te causa depulerat, rerum tradere summam, et dignitatibus Ecclesiæ sublimare, quasi Platonem scientia, Catonem moribus, Scipionem genere superarent. Quos illitteratos quidem et ad res illicitas impudentius effluentes, obscuro loco natura produxit. De quibus, ne nova extra ordinem sumatur oratio, dixisse sufficiat, avunculo dignos esse nepotes, quos tibi cum natura consanguinitatis, tum educatio, tum quod a te sumebatur exemplum, vitæ similitudine conformavit; ut a natura principium, ab educatione promotio, ab exemplo ambitionis, avaritiæ, libidinisque duceretur auctoritas. Reliquis autem Ecclesiæ dignitatibus et beneficiis, quæ in unum coacervare non poteras, eisdemque conferre, qui pecuniosior, is dignior habebatur. Non attendebatur honestas, sed manus onustas potius exspectabas. Basilicarum dedicationes, benedictiones altarium, sacerdotum constitutiones, eodem quo cætera more tractasti, ut plane nihil faciendum putares, quod non alicujus emolumenti auspicatio præveniret. Nullam virtutibus gratiam rependisti, nullum quoque supplicium vitiis irrogasti, neminem ad vitæ innocentiam informasti.

Si quis de incestu quolibet sonus emersit; si quis adversus immunditiam exarsit castitatis amore, in silentium te cohibente redactus est. Engolismensem abbatissam quidam tuus archidiaconus gravidam pravo fecit accessu. Porro facinus ingravescentis uteri tumor excedens, et naturalis effectus aperuit. Quod dum propter insolentiam criminis, divinitatisque contemptum civibus incredibile videtur, parturientis abbatissæ gemitus, et novi partus crepundia fidem fecerunt. Universa igitur civitas admiratione perculsa est, qua cogitatum impatientia, qua temeritate conceptum, qua denique impudentia posset esse completum, quod homo animarum custos, episcopalis oculus, Ecclesiæ columna, sponsam Domini, Virginum ejus matrem atque custodem, non compellasset verbo tantum, sed opere polluisset, et cubile patris animo fornicantis intrasset, eamque Deo, quæ homini quoque tam contumeliosa quam opprobriosa est, irrogasset injuriam. Suscitat ad vindictam comes, cui eamdem germanus

sanguis conjunxerat abbatissam, et cum in caput adulteri ferro prius animadvertere decrevisset, ad te, ut canonice dictaretur sententia, accessit. Rem igitur patefacturus, ter vocem in media narratione continuit vir illustris, qui mentem suam contemplatione sceleris, linguam relatione fieri sordidam judicabat. Explicuit tandem remota quadam circumlocutione quod cœperat, ut qui serpentem, prunasve reconditas diutius latere non sustinet, manu tamen nuda recusat utrumque contingere, ne vel uratur altero, vel altero polluatur. Quis digna satis laude efferre valeat quanta principis fuerit in prima sceleris animadversione severitas; quanta in ultionis exsecutione discretio; qualis in referendo modestia successit? Quis igitur hoc saltem exemplo magnum in præsule rigorem justitiæ non exspectet? Stat in memoria Pontificis digna relatione responsio. Replicabat comes rem non absque divino contemptu, naturæ contrariam, sæculoque mirabilem contigisse; quam divinæ etiam religionis ignara gentilitas supremo puniendam supplicio decrevisset. Tu vero præter ætatis tuæ debitum, præter ordinis et episcopalis officii dignitatem, singula verba lasciviore prosequente cachinno, te sane simplicitatem principis non satis admirari posse dixisti, quod naturæ contrarium diceret, sæculoque mirabile, quod de viro femina concepisset; sed in opposito stare miraculum, si de femina virum contingeret impregnari. O stupenda mentis obstinatio! o detestabilis impudentia linguæ! o digna depositione responsio! Exspectabatur ut adversum facinus exardesceret episcopalis indignatio, sed ei quasi gratulanter lascivia senilis arrisit, et quod gravitate censoria punire sententia debuisset, nova Proteus auctoritate firmavit. Non potes excusare quin populo dederis certam similia faciendi licentiam, cum singulis ex ore tuo pendentibus, novum facinus et ignotum, nec verbo nec opere condemnasti, sed quasi licitum arridentis facie præsignasti.

Quis igitur animi compos ex hoc reliquas tuæ mentis et vitæ partes manifesto non teneat? Nunquid enim si quis in majoribus intemperans et petulantissimus invenitur, a minori crimine temperabit? Quid ita? Quoniam qui ab incestu sacrilegioque non abstinet, is ubi luxuriæ flamma, vel avaritiæ satis incensa est, fornicatione simplici, vel rapina, nec corpus inquinare, nec manus implere cunctatur. Quid ad hoc? Quia qui alieni criminis non offenditur spurcitia, sed exsultat, id in propria voluntate non damnabit expertus. Quid igitur? Nunquid si in sponsam Domini zelare, si ipsius divinitatis injuriam vindicare sprevisti, circa tuendas hominum nuptias negligenter egisse convinceris, et ipsorum injurias non curasse? Exstat ipsius testimonium veritatis in simili. Non differetur quin fiat in arido, quod in ligno viridi fieri festinatur.

CAPUT II.

Ad hæc autem, ut his etiam operibus exercendis diffusa materies, libera facultas, inconcussa fiducia non deesset, quæsita et impetrata est Ecclesiæ Romanæ legatio. Angebat te hinc læsæ conscientiæ reatus exuberans; hinc comprovincialium episcoporum nota severitas, hinc Burdegalensis archiepiscopi suspecta prælatio, quem loco confinem tua non semper opera fefellissent. Ambitio quoque tua quasi quibusdam sibi coarctata videbatur angustiis, dum fauces tuas unius episcopatus spolia non implerent. Ac si ergo omnia in episcopatu tuo compositio plena firmasset, nihilque novi operis casus afferret, effecisti, ut quinque archiepiscopatibus singulari potestate præesses, et in ipsis vices Romani pontificis exerceres. In quo quod Romanæ Ecclesiæ subreptum est, non credo mirabile, si in tanta negotiorum multitudine, in tanto pondere rerum animus humanus aliquando fatiscat, cum non sit spirituum semper certa discretio, per quam fallacium votorum compellatur indignitas, et rectis debitus commodetur assensus. Nec inconsiderate tamen, quantum humana potuit ratione perpendi, commissa tibi est quæsita legatio. Æstimabatur quippe quod in episcopum non sortis eventu, sed ratione promotus fuisses. Nec verisimile videbatur, quod in electione tua clerum, principem, populum, in examinatione tua coepiscopos, archiepiscopum ejusdem cæcitas implicuisset erroris. De operibus quoque tuis, nihil adhuc quisquam Romanus audierat: quæ finitimis et remotis, his quidem astuta dissimulatio, illis vero locorum distantia nullatenus esse nota sinebat. Ad summam, ne veritati derogetur in aliquo, inerat tibi circa gerendas res nota discretio, quam plurima sane litterarum scientia confirmaret, et utriusque facundia sermonis ornaret. Quæ quidem, quoties si non zelo charitatis divina gratia largitur ingrato, in testimonium justæ damnationis adjuncta creduntur. Dum igitur Romanus pontifex sollicitudinis suæ pondus attenderet, te in oneris sui participationem gratulanter excepit, quem ministrum fidelem fore credidit, et prudentem.

Ab inde igitur inconcussæ prærogativa potestatis armatus, libera in Ecclesiam Dei facultate grassatus es, singulorum vel depopulando quidem, vel augendo substantias, infimis summa, summis infima commutando, ut plane quasi fortunarum auctor existeres, quem de status sui qualitate vel laudare possent omnia, vel causari. Ab inde tua diffusioribus spatiis effusa cupiditas, copiosam rapacitati suæ materiam non defuisse gavisa est. Quid ergo manifestas exactiones? Quid familiaria ob periculum justitiæ suscepta dispendia dicam? Quid generales synodos, quid fatigatas venerabiles ex remota regione personas edisseram, ut concilio præsidens generali amplitudinem tuæ potestatis gloriabundus inspiceres, et ambitioni satisfaceret contemplatio subjectorum? in quo opere quam perversa fuerint omnia promptum est intueri. Ad hoc enim concilia celebrari sanctorum Patrum sanxit auctoritas, ut inde virtutum doctrina, malorumque correctio pro-

veniret, et velut exercitus sui facultate conspecta, ipsam se plenius Ecclesia mater cognosceret, ut adversum vitia severius insurgendo, instantium bellorum triumphos posset confidentius auspicari. Te vero ad hoc ea convocasse quis dubitat, ut cupido animo tuo, et libidini dominandi morem gereres; et cum satietatem discrete singularum causarum lucra non præstant, ipsam plurium multitudo congregata conflaret? Proh dolor, et miserabile cadentis Ecclesiæ detrimentum! Videre mihi videor, te quasi taurum pinguem in sublimi synodalem cathedram insedisse, dispositosque inferius Catholicos ex ordine Patres quidquid in causis conscia veritatis prætendat oratio, pari desperatione languentes, sub incerto ruentis sententiæ fluctuare. Malos vero quanto impudentius quidem, tanto animosius insistentes efferri, quos polliciti vel collati muneris confidentia suscitat et inducit. Quod non sine quodam indignationis motu mihi mente reformo; dum intemperantiæ tuæ recordor impensum, quod ad decorem Ecclesiæ noscitur institutum. Pervulgatus est conciliorum honos, et dignitas abrogata, quibus te præsedisse constat, et nova gentibus Romano more decreta formasse. Super quo graviter indignatus, festive simul et honeste senex Venetensis illusit. Is cum ad quoddam concilium tuum inter coepiscopos vocatus adesset, pastoralem virgam rudem et incompositam prætulit, indumento veteri, quod multa jam scissura rupisset, amictus. Interrogatur igitur cur in tam vili et irrisorio habitu processisset, libertate conscientiæ munitus: « Tale inquit, concilium talis decet ornatus. »

Qualis ab initio pontificatus tui exstiteris, minus pleno, sed veraci sermone digestum est; nunc vero quid egeris dum adversus Ecclesiam procella tempestatis insurgeret, consequenter adnectendum est.

CAPUT III.

Cum sublatus e medio bonæ memoriæ papa Honorius, terræ corpus, cœlo spiritum, sua singulis debita resignasset, eique successione dignum canonica subrogasset electio, Ecclesiam Dei Petrus ille Petri-Leonis invasit. Placet hoc loco mihi utriusque personæ describere qualitatem, ut de duobus similem similis elegisse proberis, et cupidum cupidus adorasse. Parcendum tamen est obscenitati verborum, dum Petri vita narratur, et rerum veritas sermonum pallianda decore, ut honos habitus honestati legentium videatur. Libet igitur præterire antiquam nativitatis ejus originem, et ignobilem similem prosapiam, nec judaicum nomen arbitror opponendum, de quibus ipse non solum materiam carnis, sed etiam quasdam primitias ingeniti contraxit erroris. Ipse enim sufficiens est et copiosa materia, neque quidquam domui ejus ipso turpius vel esse vel fuisse conjecto. Cujus avus cum inæstimabilem pecuniam multiplici corrogasset usura, susceptam Circumcisionem baptismatis unda damnavit. Pudebat eum impotentiæ suæ potius quam erroris, ne genus ejus infidelitatis opprobrio confusum, perpetua damnaret obscuritas. Susceptis itaque fidei sacramentis, ubi novus civis insitus est, factus dignitate Romanus. Cumque ipsi numerosam progeniem series successionis afferret, dum « genus et formam regina pecunia donat, » alternis matrimoniis omnes sibi nobiles civitatis ascivit, machinante jam humani generis hoste ut quasi quodam veteri fermento, tota Romanæ sinceritatis conspersio corrumperetur. Ex hac itaque diversorum generum mistura, Girarde, Petrus iste tuus exortus est, qui et judaicam facie repræsentet imaginem, et perfidiam voto referat et affectu.

Porro ipsum a cunabilis, ab ipsius nutricis uberibus, apostolatui præsaga parentum destinavit ambitio; atque post prima litterarum rudimenta docendum delegavit in Galliam, ut illius regni benevolentiam ipsi morum, linguæque conformatio vindicaret. Totius igitur annis pueritiæ suæ, ut honestius inhonesta dicantur, ad omne se quod alteri collibuisset exposuit, metuque Romani nominis importunus exactor, alienis adolescere non refugit expensis. Et tamen hæc aliquantulum modestius exacta sunt, dum ipsum disciplina scholaris inhibet, et quotidianæ præpedit instantia lectionis, et quædam crimina naturalis impotentia removet ab ætate. At vero postquam adolescentia et peccandi facultatem, et licentiam fecit liberius evagandi, si qua superbia, si qua petulantia est, tum vere ipse superbus et petulans omni intemperantiæ sese satis impudenter addixit. Profecto cum in his operibus nec Deum dignatur revereri, nec hominem, tantam sibi suscitavit infamiam, ut ejus ortu, ambitione, vitaque præcognitis, ipsum esse Antichristum universitas gentium passim crederet, et publice testaretur. Augebat fidem, quod ex Judæis ortus; quod totius mundi dominium Romanæ sedis auspicabatur obtentu; quod vitiis deditus, infamiam nulla virtute redimeret, et quod infinitam patris et avi pecuniam deinceps possessurus esset. Ipse autem adeo hujus nominis gloriabatur opprobrio, ut etiam ruina orbis non erubesceret appellari. Testis est Vizeliacensis Ecclesia, apud quam dum veteres ad innovandum ipso audiente diruerent officinas, ad contemplandas parietum ruinas sese duci propensius exigebat. Percunctatusque cur id videre tam sedulus exoraret; quoniam magnarum me, inquit, rerum ruina delectat, eo quod orbis ruina futurus esse prædicar. Post hæc habitum quoque monachatus excepit, ut vitia mentis ovino velaret amictu, opprobria vitæ præteritæ Cluniacense nomen obnuberet, et virtutis existimationem bonorum societas quæsita referret. In quo etiam ad hæc quæ in futuro sibi mens præsaga spondebat, Cluniacensis Ecclesiæ venabatur auxilium, eo quod inter Ecclesias Gallicanas nulla sit nomine religionis illustrior, nulla consilii discretione prudentior, nulla promptior ad obsequia charitatis, nullius in gerendis rebus auxilium vel promptius, vel efficacius esse potest. Reversus denique Romam, illi venerabilium seniorum sacrosancto conventui, annitente patre fratribusque,

conjunctus est; et cardinalis factus, honoratus nomine, tituloque ditatus est. Nullus quippe fortassis ad aures summi pontificis infamiæ Petri fumus ascenderat, eoque tanti viri sublimitatem singuli reverentes, sanctis auribus perturbare turpia reformidavit. Sub hac igitur ignorantia, dum in ipso monachalis habitus, dum sacerdotii sacramentum, dum parentum vis attenditur, exceptus est sub Patrum silentio, non assensu; quibusdam patriæ potestatis timore vel amore silentibus; quibusdam vero sperantibus meliora de reliquo. Quoniam habita inter bonos conversatio quosdam quidem corrigit et emendat, alii pœnam ex trangressione timentes, necessitatis abstinentiam convertunt in sincerum voluntatis affectum.

Deinde ad diversas partes functus legationis officio, cupiditati suæ potius quam justitiæ satisfacere studuit, adeo ut illi ea tantum bonos exitus habuisse negotia viderentur, quæ merces adjecta, et marsupii plenitudo subsecuta probaret. Ubi ergo nullis intervenientibus causis, nulla rapinæ præstabatur occasio, tunc exactio blanditiis, vel comminatione plena non deerat. Bina singulis diebus sumptu plurimo convivia parabantur, tantusque ciborum luxus et superfluitas erat, ut ad exquisitas ferculorum varietates, sollicitari plerumque figulos oporteret, et ignotæ compositionis nova vasa formare. Docebatur etenim figulus amphoras figmento plasmare mirabili, quibus ad similitudinem solii per transversum medium discrimen inesset, statusque superior repositis escis, fumum per modici oris respiraret angustias, inferior vero pars cancellatis arcubus undique perforata prunas clauderet; quibus thuris copiam tandiu sollicitus minister infunderet, donec coctis cibis odorem ipsum transferret cocus artifex in saporem. Quæ profecto gulositas naturam prorsus humanitatis excessit. Humanorum quippe sensuum perceptiones naturalis ratio certa lege discrevit, singulis singulas rerum qualitates assignans; nihilque confuse alicui commune cum alio dereliquit. Hic vero dum thuris odor transfertur in epulas, quod odoratus est, gustui vindicatur, fitque in rerum qualitatibus ignota confusio, et in sensuum perceptionibus communicatio non naturæ. Quod divino etiam non potuit carere contemptu, dum in hoc ardenti gulæ peregrinus sapor exquiritur, quod sacris adoletur altaribus, quod ad signum Deitatis in Christo præsaga trium Magorum devotio præsentavit; quod solum utrius legis tempore de terrenis rebus gratum Deo esse et fuisse creditur holocaustum. Taceo quod hæc effusio non apud divites tantum, sed apud inopes fiebat Ecclesias, quibus postea id luere multis jejuniis et algoribus oporteret. Cumque pauperes episcopos, vel abbates profusioribus quam domi didicerat, vexasset expensis, in ipsa ecclesiarum ornamenta satis impudenti sacrilegio grassabatur, ut plane sponsam Domini spoliare, suisque privare monilibus ausu temerario videretur.

Profusa vero convivia tanta libidinum spurcitia sequebatur, ut ab ipso passim quidquid occurreret, adiretur. Sororem Tropeam (sed nec dici fas est!) bestiali polluisse narratur incestu; et ex ea abominabili prodigio eosdem sustulisse filios, quos nepotes, nepotum pater, filiorum factus avunculus, sic naturæ jura confudit, ut eosdem sibi invicem fratres faceret et cognatos; jam nec Judæus quidem, sed Judæo etiam deterior. Nulla sexuum, nulla loci vel temporis, nulla professionum. Sed hæc silere decentius, ne si hæc ipsum indifferenter excepisse protulero, honestius potuisset silentio præteriri. Sic actum domi, nec ab eisdem legationum tempore temperatum. Ut enim turpiora prætercam, circumducebatur puella, cui in fraudem videntium adolescentis speciem vestis et tonsura conferret, quæ singulos æstus toleraret, singulos solaretur affectus. Eo gratior, et quasi quodam novitatis affectata miraculo, quod dum virum facie, reliquis mulierem partibus exhibet, uterque sexus ipsi in eodem corpore videbatur exponi. Testis est Montispesulani populus, et circumjecta provincia se vidisse. At ne satietatem præstaret identitas, quærebantur et aliæ, quarum ipse nocturnis fungeretur amplexibus, quibus ipse se papam futurum in ipsa turpi commistione jactaret. Multæ in Galliis sunt et Aquitania civitates, quæ id apud se dictum certa fide testantur. Gratulare, inquit, in tanti te viri devenisse complexus, quem papam futurum totus orbis exspectat. Nunquid apostolatus gradum, Petre, tibi talis conversatio promittebat? Nunquid dispensatores domus suæ Christus Ecclesiæ sponsus et defensor hoc verbo docuit, vel monstravit exemplo? *Estote, inquit, sancti, quoniam ego sanctus sum* (*Gal.* IV). Qui igitur successurus est Christo, oportet eum sicut ille ambulavit, et ipsum ambulare. Si quis autem post ipsum iturus est, *abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur* ipsum (*Matth.* XVI). Crucem vero non tollit, nisi qui castigans corpus suum, et in servitutem redigens (*I Cor.* IX), *in comessationibus et ebrietatibus, in cubilibus et impudicitiis* (*Rom.* XIII), legem Dei, nequaquam dissolutus, excedit. Ipsum non sequitur, nisi qui divinis intentus operibus ascensiones in corde suo disponit, donec de virtute in virtutem videatur Deus. Tu vero, Petre, cum de vitiis casu continuo devolvaris in vitia, et signatum super te lumen divini vultus obtenebres, deformata jam divinitatis imagine, et ipsius similitudine flagitiis offuscata, qua temeritate Christi successor esse præsumis, cujus prius similitudinem non assumis? nulla enim conventio Christi ad Belial, nulla lucis ad tenebras communicatio.

CAPUT IV.

Hic est ille, Girarde, hic est ille tuus papa, quem recipis, quem universitati fidelium solum decens caput assignas, qui sponsus Ecclesiæ, qui Christi vicarius, qui Petri successor, vitæ forma fidelibus, gregem verbo prædicationis instruat, et istius scili

cet operationis exemplo. At vero quis sit iste quem reprobas, consequenter attende. Si genus ejus recensita nativitate disquiritur, fidelis natus ex fidelibus advertetur. Si parentum in ipsius educatione vel doctrina consilium, ut habitaret in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ, et videret voluptatem Domini. Si personæ qualitas : ut prius habitudo corporea describatur, vir staturæ mediocris, quem nec abjectum brevitas, nec immanem reddat immensæ quantitatis excessus. Apparet in oculis ejus et vultu robusta simplicitas, et quæ castitatem animi probet verecundia faciei. Quæ profecto facies tanta dignitate resplendet, ut et ipsi quamdam reverentiam ingerat intuenti. Ei quoque hanc inter cætera munificentiæ suæ dona specialem gratiam vis divina largita est, ut omnes se videntes mansueta sibi benignitate conciliet, et dilectionem solo nanciscatur aspectu. Ipsius etenim oculis divinum quiddam superna bonitas inspiravit, quod plenum gratiæ, quod reverentia dignum, quod honori congruum generaliter arbitretur. Vox blanda; sed non in nimiam tamen resoluta mollitiem, ut et suavitati favor, et magnitudini non desit auctoritas. Continua vultus alacritas, risus in sermonis excursu sæpissimus, tanta tamen habitus honestate, ut verborum vultusque possit augere, non minuere dignitatem. Quod quidem eo magis allicit intuentes, quoniam id in ipso quoddam illius æternæ jucunditatis videtur initium, cujus eum in ipso corpore quasdam existimo primitias accepisse.

At si vitæ consideretur integritas, et a primis annis sub examen omnia redigantur, nihil deformatum crimine, nihil infamia condemnatum. In eo enim nil illiberale pueritia, nil adolescentia fluxum, nil juventus infame, nil virilis ætas edidit indecorum. Inconcussa fides operationi bonæ fundamenta præstruxit. Consilio providus, benignus alloquio, facundia celebris, quam nec verborum fastus elatam, nec multitudo faciat effluentem. Tantumque apud omnes bonæ existimationis servabatur et gratiæ, ut quod alias perrarum est, esset ei ante electionis ejus tempora nullus hostis. Cibi, potusque tanta sobrietas, ut illis non fastidium, sed abstinentiæ modus terminator assistat. Vestitus autem apostolatus tempori sane conveniens; quem nec professio clericalis excluderet, cardinalatus dignitas non horreret. Quibus enim inpræsentiarum vestibus induatur, jam non ex ipsius pendet arbitrio, sed Sanctorum Patrum antiqua constitutione decretum est. Prædicta vero cardinalatus dignitas, ab ipso non impetrata quidem, sed ob vitæ mundioris et scientiæ plenioris meritum, ultro data. Cujus muneris sic gessit officia, ut suis ipsum laudibus ampliaret. Fiebat honos titulis suis possessoris illustrior, nec tantum propria, quantum administrationis suæ gloria præfulgebat. Adeoque cæteros egregiæ prærogativa bonitatis excesserat, ut nec restare locus invidiæ videretur, eoque plane quisque suos ad æqualitatem ipsius aspirare non posse conatus adverteret : neque quidquam cujuslibet laudibus ipsius prælatio derogaret.

Postremo si non ille humani generis perfidus adversator in Petro Leonis Ecclesiæ Dei præstruxisset insidias, nulla jam post papam Honorium de successione quæstio superesset, cum vir unicus unicæ dignitati divina jam videretur providentia præformatus. Ipsum enim hoc divinitatis consilio talem constat esse plasmatum, ut dum adversus Ecclesiam vis hujus persecutionis insurgeret, esset qui se tempestati sui securus opponeret, et inter fluctus periclitanti naviculæ subveniret. Cumque ipsum ad hoc onus omnium pene conscientia destinaret, ipse sibi jam adeptæ dignitatis locum nequaquam videbatur explere. De se enim citra suam credere facultatem judicium sapientis est. Quod ipse de se satis evidenter edocuit, dum ipsum eligentium corona clauderet, et ad apostolatus fastigia vocaretur; instabant precibus, et reclamantem lacrymis obsecrantes, injecto pluviali renitentem manibus etiam comprimebant. Cumque ipse injectam sibi vestem secundo (ut aiunt) totis viribus obsistendo rupisset; illique nihilominus instandum crederent, si quid sanctis electionibus creditur, timuerunt, ne inter manus eorum tanta reluctatione et compressione fatigatus obiret, et suffocatam singultibus animam protinus exspiraret. Manibus igitur, donec modicum respiraret, inhibitis, dum tertium ex longinquo pluviale requiritur, inter rorantes adhuc lacrymas, et erumpentes usquequaque singultus, sic affatur astantes : Expediret instans negotium exclusa animorum affectione tractari, ne charitatem zelus alteruter impediret, et generale commodum odio familiari, vel gratia in oppositum verteretur. Sæpius enim præoccupatas mentes fallit affectio, ut et dignos odia reprobent, et indigni suggerente gratia præferantur. Quam quidem gratiam in hoc vires sibi video vindicasse præcipuas, ubi sola obtinere debuerat expensa pari lance ratio meritorum. Nam ubi me pari voto contenditis tantæ præficere dignitati, profecto non obtinet examinatio meritorum, palamque prævalet indulgentior gratia, quæ me vobis nunc et hactenus in imperfectis operibus acceptabilem præstat. Per quam etiam olim huic sancto me voluistis inesse consortio, quem dejectum inferius longe morum qualitas amovisset. Quem tamen locum etsi vir nullius virtutis tenuisque scientiæ impleret, vestra infirmitatem meam sapientia supportabat, quos ejusdem sollicitudinis idem Dominus in eadem paritate fecit esse ministros. Verum, oportet nunc ex meritis, non ex gratia judicare, nec gratiosum tantum, sed et dignum constituere sacerdotem. Hic enim nullum capietur ex paritate solatium, ubi consortem muneris prærogativa singularis excludit. Excludatur ergo benevolentia, et persona comparetur officio ad quod vocatur; vita probabilem, scientia præditum, celebratum fama tantus honor exposcit; ut ipsi divinum favorem probabilis vita conciliet, gerendorum facultatem scientia conferat, et nominis celebritate clara comparetur auctoritas.

Quales ex hoc ipso numero promptum est inveniri. Quis ego sum, sub cujus arbitrio rerum summa versetur? Quis, inquam, ego sum, quem papam Roma salutet; qui non inter primos duntaxat, sed etiam primorum primus assigner? Indignum qui præficit, afficit injuria dignitatem.

Talia dicentem, et adhuc dicturum plurima si liceret, hoc sermone cœtus assistentium desperatus excepit. Excusationum dispendia periculum imminens, et articulus necessitatis excludit. Stat enim in insidiis leo paratus ad prædam, occasionem, sicut et ipse nosti, præstolatus a puero, cujus si non prævenIatur assultus, si non impetus obtundatur; nulla jam libertatis spes, nulla prorsus honestatis disciplina relinquitur; antiqua Ecclesiæ Romanæ dignitas occidit, ipsius gloria commutatur opprobrio, et formidata extremis hominum potestas vertitur in contemptum. Si enim est ille, sicut equidem est, vita contemptibilis, et pollutus infamia, restat ut contemptum potestas ipsa contrahat ex persona. Quis enim bonus subesse non recuset infami? Quis ad honestatem coarctari inhonestioris arbitrio non refutet? Si autem honor iste rite deferendus est digniori, profecto apud omnes infinitorum criminum Petri prælatio nos condemnat. Arguemur nimirum de nobis turpiora confessi, quam de ipso fama vulgaverit, si nobis ipse quasi dignior antefertur. Æstimabitur etiam non displicere nobis, quod nec in altero nos damnamus, sed et sustinentes, crimen consensus incurrere, et rei veritate, et existimatione publica convincemur. Fuit, fuit hactenus hæc Romana Ecclesia caput orbis, penes quam constantissima fides, suprema potestas, honestas incomparabilis, inconcussa severitas, gerendorum summa discretio, et nota toti mundo pietas viguisset; fuit, inquam, fuit hæc olim terror improbis, bonis in tranquillitate præsidium, in necessitate refugium singulare; a cujus integritate minores Ecclesiæ vires sumerent, et velut ab illæso capite membra saucia suæ sortirentur initia sanitatis. Nunc autem instat et a fide discessio, et antiquæ desolatio potestatis, et omnium bonorum; ejus casus manifestus apparet, dum homo peccati, perditionis filius revelatur, ut *adversetur, et extollat se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ut in templo Dei sedeat ostendens se quasi ipse sit Deus* (*II Thess.* II). Apostolo itaque manifeste dicente cognoscimus, quoniam vel ipse Antichristus est, vel in ipso nobis antichristi tempora præparantur, cujus idem præambulus et minister emergit. Ecce enim jam jam intrusionis suæ comparat adjutores, et conspirata in Ecclesia Dei factio convocatur, quam illi genus, potentia, largitio, promissiones, et scelerata dudum conjuratio fœderavit. Destitutas pastore lupus oves aggreditur, et vacuam sedem primus properat usurpare, quod subrogato pastore præsumere forsitan non auderet. Non enim nisi cum abest Moyses, vitulus conflatur a populo. Ad quod tamen si ipsum postea temeritas ambitiosa compelleret, saltem quem sequeretur fidelis populus inveniret. Super quo supremum sibi in te constituit Ecclesia sancta consilium; ut tua regatur providentia, tuo adnitente studio liberetur. Aluit hæc te, et cum in aliquo tui non egeret, excepit, ut in summa tranquillitate suis educaret uberibus, et proprio foveret amplexu. Nunc mutuum postulat, et suorum repetit præmia meritorum, ut scilicet in necessitate subvenias, et oppressæ præstare subsidia non recuses. Nunquid matrem clamantem non audies? Nunquid non solaberis desolatam? Nunquid non exaudies exorantem? Nunquid postulatam manum labenti coram te non porrigens sustinebis?

At vero prætendis ex indignitate tua subterfugii causam, quasi nos prudentiam tuam, et singularium partium vitæ tuæ merita nesciremus. Profecto si te dignum crederes, hac ipsa æstimatione videreris indignus. Dicis quoque nullum sperari hic ex paritate solatium, quasi ab inferioribus consilia, et obsequentibus auxilia nequeant exhiberi. Nunquid illud præcipue nobis onus incumbit, cum velut in humano corpore, is qui præsidet capitis formam, membrorum reliqui similitudinem gerant, ut qui præest nutum adhibeat, difficultates expediat obsequentium labor? Revereris etiam pudore laudabili subire tantæ fastigia dignitatis, in quam suprema regni et sacerdotii prærogativa mirabili fœdere copulata conveniunt. At nos, non ad honorem te, sed ad periculum potius invitamus. Nec enim sumus ignari, quid adversum nos ille adversarius machinetur. Jam stringit gladios, jam sagittas acuit; nec viam sibi ad apostolatum patere, nisi nostri sanguinis effusione confidit. Quantumcunque tamen discrimen nobis mortis immineat, maluimus sanguinis nostri mercedem de manu divina requirere, quam de manu nostra sanguis Ecclesiæ requiratur; quamvis te mortis socium quærimus, imo volumus etiam præcursorem. Exponatur jugulus tuus sicut noster ad victimam, neque enim fas est, ei qui dedit negare spiritum, cum reposcit. Si quid igitur te matris desolatæ calamitas, si quid inundans assistentium fletus; si quis ullus honestatis amor, si quid virtus obedientiæ movet, acquiesce. Si acquiescis, exhibemus obsequia; si recusas, exigimus de inobedientia pœnam. Eadem enim quæ Papæ superstitis est, ipso decedente penes nos præcipiendi et ulciscendi quoque consistit auctoritas, donec alius inducatur.

His dictis, parabant excommunicationis promulgare sententiam, allatum interim ex longinquo pluviale præ manibus offerentes. Quid faceret? tentaret ex fuga subsidium? At illud continua seniorum corona claudebat. Postularet inducias? sed quominus impetrarentur, dilationem rei instantia Petri machinamenta negabant. Negaret semper? At illi gladio spiritus imminebant, anathematis pœnam protinus intentantes. Dum ergo sibi videtur inter geminæ mortis conclusus angustias, alterique eorum lege necessitatis obnoxius, discrimen periculi corporalis excepit; quia dum respuit anathematis experiri sen-

tentiam, insidiis, imo potentiæ sese Petri-Leonis objecit. In eo autem quo ordine sequenti die Petri processisset intrusio, non diutius immorabor, quam ut dixerim virum turpem, fœdatum infamia, publica existimatione damnatum : posterius a...... et parentibus esse promotum. Ad te potissimum, Girarde, revertar, ut quid egeris orta tempestate cognoscas, et aures tuæ eorum quæ male gessisti contundantur auditu.

CAPUT V.

Nuntiato in Galliis schismate, dum pro partibus vario favore multi multa loquuntur, fidelisque populus ancipiti raptatur errore, primus regum Catholicus princeps rex Francorum Ludovicus occurrit. Is vocatis episcopis, et omnibus qui probatæ religionis in Galliis habebantur, convocato etiam clero regnique majoribus, concilium statuit generale. Cumque se Petro-Leonis ob sua et patris obsequia fateretur obnoxium, nihil tamen super hoc celsitudini regiæ voluit arrogare. Episcopis et patribus qui ex monastica religione convenerant, omni tradita potestate, ut eis, et in eos omnis diffinitio conferretur; eo quod penes sanctos episcopos Ecclesiæ dispensatio tota consistit : et abbates, quos divinitatis contemplatio recreat, divina latere consilia non creditur. Cui concilio quoniam interesse, Girarde, non poteras, cum litteris tuæ deformitatis imagine consignatis nuntium destinasti. Utramque te novisse personam, et electionis ordinem plenius exquisisse, procul dubio cum Innocentio papa stare justitiam, eo quod plane vir esset honestatis egregiæ; et ipsius electio prima tempore, et a præcipuis Romanæ Ecclesiæ fuerat celebrata personis. Porro Petrum per opulentam manum Cathedram posterius usurpasse, virum adeo vita reprobatum et nomine, ut si ipsum etiam quælibet electionis forma defenderet, promoveri tamen vitæ qualitas, et infamia minime sustineret. Id tibi, et tuæ legationi subjectis ratum fore; idque cum Lugdunensem, tum Viennensem Ecclesiam, tum totam fere Italiam ab ipsis urbis mœnibus excepisse. Aderant autem ibidem venerabiles quæ Romæ fuerant sub eadem tempestate personæ, quæ rerum seriem plane cognoverant, præsertim quæ oculata fide singula percepissent. Habebantur quoque super hoc ipso et aliarum quæ non aderant ultro delegata testimonia : simul et persuasiones personarum, quas spiritum Dei habere certa fides esset, cum tot hominum sensus in eamdem forte confluerent voluntatem. Sicut enim una bonorum fides est, sic et spiritus unus: malorum vero spiritus multiplex, et voluntas ambigua.

Tandem ergo favore divinitatis multis lacrymis implorato, dum utriusque personæ merita et prosequentia partes studia conferuntur, inventus est Petrus indignior adeo, ut ex ipsius comparatione alteri personæ irrogari gravis injuria videretur. Studia vero partium tanta dividebat imparitas, ut Petro nondum extra urbis mœnia quisquam favor, alterum infra urbem quidem pars potior elegisset et extra urbem usque ad fines terræ tota jam fere Patrem confiteretur Ecclesia. Sumpta igitur ex Magni Leonis papæ decreto sententia, ubi se partium vota diviserant, visus est illis jure canonico præferendus is, qui majoribus studiis juvabatur et meritis. Qua nimirum ratione cum in papam Innocentium inspirante Domino convenissent, ipsi statim de obedientia tua, et debita subjectione scripsisti : postulasti tamen ipsius honorari rescripto, et munus legationis habitæ confirmari. Visum est Simoniacum, favorem tuum redimere legationis officio : et cum ipse partes illas visitare sub eodem tempore decrevisset, nullus locus poterat sub ipsius præsentia restare legato. Neque enim legatus præsentis personæ, sed absentis explet obsequium. Jamque tantus ad Romanas aures malæ administrationis tuæ clamor ascenderat, ut esset de eo quod olim impetraveras pœnitentia major, quam ut modo restituereris affectus. Tulisti repulsam graviter, et mutilata potentiæ tuæ cornua doluisti. Atque inferioribus antea modo factus inferior, et velut in senectute reputatus inutilis, consueti beneficii finem, rapinæ ratus injuriam, temerariæ successus es ultionis affectu. Quoniam dum repulsa ministrat iracundiæ causas : et innata dedignationem parit elatio; addidit ambitio cœcitatem, quæ quidem res cum otia nesciant, et a suis effectibus vacare non possint, contemptum jam susceptæ partis dedignatio fecit, indiscretionem cœcitas operata est, temerarios ausus iracundia præformavit. Spreto igitur eo quod recte susceperas, et indiscrete conversus ad aliud, temerarie prioribus contraria concepisti; factumque est quod in rebus sæpe contingit humanis, ut circa rem propensius affectatam, spem præcipitem desideria concepta firmarent. Misisti leghtum Romam, qui eidem quem jam devoveras Petro favorem tuum venalem, pro munere legationis offerret, et similem sibi ministrum domino fœderaret. Expletum est sine difficultate commercium; et dum te cœcitas indiscreta conducit, ministrum te schismatis addixisti, ut inutili privilegio donareris. Formata est tibi, sed inanis nova legatio, et quidquid ab Alpibus usque ad fines Occidentis interjacet, tuæ ditioni sed inefficaci donatione subjectum est. Et ne excedenti ambitioni tuæ fortassis angustior prædictorum finium præscriptio videretur, adjectum est, ut ubicunque calcaret pes tuus, ibi esset legatio tua. Invenisti, Girarde, hominem de alieno munificum, sed si rei fructum diligenter attendas, dum tibi rescribuntur maxima, minima recepisti. Nihil enim tibi Petrus impendit, nisi quod nec ab ipso, nec ipsius potest nomine possideri. Implevit tamen aures tuas spatiositas circumscripta terrarum, et cupiditatem tuam rei qualitas æstimata solo statim gaudio satiavit. Sed ambitionem tuam dignissimus excepit eventus, dum munus inutile prima statim rerum experientia deprehendisti. Emissis igitur ex omni parte cursoribus, cœpisti principes sollicitare fini-

timos, eos scilicet qui rei nondum cognita veritate, neutrius adhuc partis nomine nitebantur.

CAPUT VI.

De circumveniendo autem rege Anglorum Henrico præcipue laborabas; et quia cauteriatam conscientiam habens, principi catholico et sapienti de suscipiendo Petro-Leonis manifeste suggerere non audebas, ut neutrum susciperet mirabili solertia suggerebas, ita tamen ut in Petrum tua aliquanto proclivior oratio videretur. Rem stare sub dubio, multos utriusque partis esse fautores, festinasse quosdam qui jam multa pœnitentia ducerentur: Petri-Leonis in civitate inexpugnabilem esse potentiam, præsertim qui munitionibus maximis, qui pecunia plurima, qui denique parentum multitudine maxima fulciretur. Asseverare multos ipsum non justitia, sed potius invidia reprobatum, eo quod perspicax ejus ingenium, et amplitudinem animi, et irrefragabilem potentiam reliqui vererentur: neminem tamen esse, qui posset eum urbis privare dominio, penes quam caput Ecclesiæ semper fuisse, sed et denique reversurum fore nullus ambigeret. Ipsum, et eos qui cum ipso erant, sufficientes ex proprio, et omnes ad apostolatum pertinentes civiles redditus obtinere: non oportere ipsum ad alienas inspicere facultates, nec ad invertendum quidlibet rei familiaris inopia compellendum. Si susciperet alterum, onerosum sibi, et suo regno fore, et quod regi est etiam damno deterius, dedecus adfuturum, si pars altera prævaleret. Nihil esse importabilius indigente Romano, sub cujus sis arbitrio constitutus. Dissimularet igitur, et rerum exitus potius exspectaret, quam sera præcipitem sententiam pœnitentia subsequatur. Utilius enim esse sine dispendio declinare pericula, quam cum gravi dispendio ipsis ultro periculis obviare.

Agnovit rex sapiens latentem in sermone serpentis astutiam, et venenum sub melle reconditum, quia scilicet ista non bona fide consulentis animo mandaveras, sed fallentis, ut domino papa prius qualibet arte fraudulenter excluso, ad loquendum pro Petro tibi commodior aditus appareret. Facilius enim ad favendum parti nostræ vacuos vindicamus affectus, quam favore jam partis alterius occupatos. Ille vero non dissimulandum, sed laborantis Ecclesiæ necessitatibus adjutor ultroneus credidit occurrendum, ne persuasione tua probaretur acephalus; et ab uberibus matris suæ fieret alienus. Rex maximus, cujus ad justitiam omnes fere principes invitantur exemplo, cujus in pauperes munificentiam, liberalitatem in omnes, cuncti reges mirari possunt potius, quam velint aut valeant imitari. Cujus sapientiam regnum ipsius et ducatus etsi late spatiosa non continent, sed ad circumjectas refunditur undique potestates.

Cum autem, Girarde, regibus Hispanorum, Britannorumque principibus eadem suggerendo mandasses, et speratos fructus concinnata tibi mendacia non referrent, cœpisti dementiore vesania infra domesticos parietes debacchari. [Pictaviensem comitem nactus erroris socium, et schismatis adjutorem; quem etiam Pictaviensis episcopi catholici senis negata depositio, et contra sacratissimos canones non exaudita petitio, indignatum pariter a catholica repulit unitate.

Hæc sunt, Girarde, quæ pro Ecclesia et adversus Ecclesiam sub initio tempestatis egisti, quæ licet rudi forsitan et inculto sermone narraverim, solam saltem sequi potui veritatem. Nihil enim scripsi, quod non vel ipse cognoverim, vel auctore probabili non haberem, vel quod saltem fama publica non affirmet, ut proinde non minus aliis probabile videatur, cum ipsi tot testimonia suffragentur ad fidem. Jam vero si recte propositæ partitionis membra recolligo, sola mihi propositi mei superest pars extrema, in qua quibus Ecclesiam Dei molestiis vexare quidem et persequi non desistis, ex parte dicendum est. Si quis enim vellet cuncta narrare, nec ad dicendum lingua sufficeret, nec calamus ad scribendum.

CAPUT VII.

Suscepta igitur Petri-Leonis epistola, cœpisti per fines Aquitaniæ discurrendo pristinæ prædicationi tuæ prædicare contraria, Petrum scilicet Leonis Anacleti nomine, sed verius Antichristi, papam esse; cujus quidem apostolatum sedes principalis exciperet, et totius civitatis obedientia confirmaret. Alterum civitate pulsum cum paucis fautoribus sine certa sede vagantem avertentem populos, et ab Ecclesia separantem; quem nec Cathedra Lateranensis agnosceret; nec ei obsequium Romana civitas exhiberet. Quem papam credere similis amentia videbatur, ut si quis carentem regno regem dicere, destitutum principatu principem appellare voluerit. Quasi modo, Girarde, justitiæ loca præjudicent, et jus dignitatis perimat illius civitatis egressus, et velut solius populi Romani favor omnibus fere populis debeat anteferri. Nunquid enim ipse Laterani residens, in illa beati Joannis ecclesia principali Christianissimum principem Lotharium consecravit in regem? Nunquid ipsum et imperii nomine, et imperiali diademate renitentem solemnitate debita decoravit? Nunquid ipsum pars magna nobilium, et totius populi conscientia comitatur? Nunquid eidem urbis habitatio, et ingressus pro arbitrio patens est et egressus? Quibus profecto si careret omnino, nullo tamen eorum posset justitiæ derogari. Sed dum te latens odium stimulat ad vindictam, linguam mendacio non negabas, ut verba veneno mendacii toxicata, infidelitatis vulnere simplicium pectora sauciarent. Circa quod dum unicum tibi propositum, unicus urgendi labor, unica laboris perseverantia constat, torrentes impetus tuos prævertit modicum vis divina; primumque de inefficacia speratæ potestatis argumentum accessit, in ligationem versa legatio. Captus es, et mensibus aliquot reclusus in carcere donec quos gratia prædestinaverat, plena veritatis

agnitio confirmasset, et qui prius de rescripta tibi legatione speraverant, de ligatione postea desperarent. Reserato autem carcere processisti quasi pardus e cavea, cujus rabie carcere diutius et catenis inhibita, si forte liber evaserit, insurgit audacior, nec eum ulla potest sanguinis effusio satiare. Æstimabas adhuc auctoritate tua totum posse præverti, quod Ecclesia sancta dictaverat, et penes te rerum pondera et momenta constare. In quo nescio tuamne magis cæcitatem vel arrogantiam mirer. Quia quæ arrogantia major, quam hominem pene solum adversus illud insurgere, quod divina providentia confirmavit, quod omnis religio confirmavit, quod omnium regnorum favor confirmavit, quod et ipse quantum sua interest, confirmavit? Quæ major cæcitas, quam ubi nullum Dei præcedit, exile hominis succedit auxilium, contra universitatem sperare victoriam? Non potes negare, quin falsi crimen et inconstantiæ simul incurreris, levissime transfuga, modo harum, modo illarum partium malefidus assertor, cujus in singulis operibus duplices vias, duplex signat intuitus, et affectus mentis ancipites, ambiguus manifestat aspectus. Sicut enim corporales oculos tuos innaturalis quædam distorsit enormitas, ut ad idem contuendum mirabili nequeant discordia convenire, sic et mentis oculi dissident, ratio scilicet et affectus.

Pictaviensis ac Lemovicensis Ecclesiæ, comitis viribus abutendo, catholicos ejecisti pontifices, alios extraordinarie superponens; quorum alterum minus vita probabilem et nullarum hominem litterarum, et in vulgari etiam sermone fere prorsus elinguem, Romana Ecclesia ab ejusdem Pictaviensis Ecclesiæ regimine reprobatum, olim canonica decisione removerat. Ille tamen nunc auctoritate sua jura patris superstitis usurpare non renuit, quamvis ipsi obligatus filius, obedientiæ vinculo teneretur, et licet sese totum manibus ejus, fide etiam corporaliter præstita dedicasset. Alter vero nec sæculari præditus, nec scientia litterarum, famosus apud omnes adulter, singulis fere noctibus a dæmonio rapitur, primumque de strato provolutus in terram, horrendum clamans per totam diem, domum dormiens etiam dicitur evagari: neve sit circa eorum qualitatem diutius immorandum, primis ordinibus, nedum sacerdotio, nedum etiam episcopali officio convincuntur indigni. Sed neque tu, nisi tibi consimiles, poteras æstimare condignos, nec dissimilia tibi capitique tuo Petro membra formare. Semper enim proprium quælibet opera confitentur artificem, et in eis voluntatis eorum vel scientiæ velut imago quædam reperitur expressa. Quid autem celeberrima monasteria sanctis abbatibus expulsis desolata commemorem; et subrogatos ad ejusdem sollicitudinis onera pretio vel gratia juniores? Quibus administrantibus tanto jam cœpere monasteria laborare defectu, ut in iis quæ singulari nuper religione pollebant, nulla jam fere virtutis aut regulæ vestigia restent. Illis enim quorum eatenus ardentes monasticus ordo frenabat affectus, traditæ dispensationis occasio licentiam comparat effluendi. Nihilque ad periculum religionis efficacius est, quam irreligiosum sustinere pastorem.

Hic autem te, Girarde, convenio, et veteri de apostolatu paulisper seposita quæstione, quasi tibi Petri munere jus legationis accedere potuisset: In his operibus ordinem requiro canonicum. Spoliatos rebus, sedibus suis violenter expulsos, inconventos, incommonitos, absentes quoque, nullo tecum episcopo residente, damnasti. Sed ut hæc etiam ponamus ordine processisse canonico, in aliorum superpositionibus regularem disciplinam, formamque rationis exposco. In illorum enim qualibuscunque promotionibus nec justitiam, nec umbram justitiæ dignosceris attendisse.

Blanditur elatis auribus tuis fortasse tantæ rememoratio potestatis, qui hæc pro tua potuisti prævertere voluntate. In quo ne nimiam capias voluptatem, quantum tibi partique tuæ profueris consequenter attende. Tertia pars Pictaviensis episcopatus quem posuisti non agnoscit episcopum, eique totus fere nobilium numerus respuit obedire, adeoque omni conscientia reprobatus abjicitur, ut et frater ejus naturalis excommunicatum ex hoc ipso judicet, nec ulla ei communione jungatur. Catholicus vero usque ad portas civitatis plena potestate dominatur episcopus, et eum majores personæ pontificalis Ecclesiæ comitantur, ad formam beati Petri relictis omnibus exsulem prosecuti. Alii fornices civitatis inhabitant, qui super ollas carnium recumbentes, gentis et loci potius quam animæ perditione terrentur. At Lemovicensis ab urbe sua stadio uno vix interjacente remotus, castrum Sancti Martialis pro foribus urbis inhabitat; unde is qui sedem sibi cathedræ pontificalis usurpat, singulis diebus audire possit campanas in sua excommunicatione sonantes. Te quoque pastorem suum Engolismensis patria minime profitetur ubique, sed et ibi multi catholicæ partis nomine gloriantur.

Distuli circa extremitates orationis hujus de usurpatione Burdegalensis archiepiscopatus apponere, ut ex hoc illa effrenis ambitio tua irrefragabili liqueat argumento. Engolismensi Ecclesiæ copulatus spirituali connubio tenebaris, impudens tamen dominandi libido contemplatione prænominatæ dignitatis incanduit; et dum descendentium jam rerum tuarum detrimenta non sustines, ad compensationem frustratæ legationis in amplexum quasi ditioris adulteræ prorupisti; filiæ sponsus, incestu matrem nefario polluere non abhorres, et monstrum biceps, infaustum sæculo prodigium non renuis apparere. Non expetitio populi, non cleri præcessit electio; sed etiam nunc excommunicatum reputans universitas tibi, vel pars saltem maxima, refragatur, in partem catholicam multo desiderio suspirantes.

CAPUT VIII.

Age ergo, ut quasi ab initio summa omnium brevi complexione claudatur, quia ab eo quod exceperas recessisti, temeritatis vel inconstantiæ te condemnat. Aut enim huic parti temerarius consensus adjunctus est, aut certe nimis inconstanter ademptus. Quod autem favorem tuum ab hac parte prima tulit negatio, nullum cæcæ ambitionis est firmius argumentum. At vero id ipsum palliari fortassis aliquo conquisitæ falsitatis velamine potuisset, sed facta in alteram partem non nisi eadem legatione impetrata favoris translatio omnem tibi copiam defensionis ademit. Ad summam, jam te non illicite solum, sed et impudenter operari convincit, archiepiscopi et episcopi in eamdem personam facta confusio.

His itaque de te toti mundo patentibus, qua saltem imagine justitiæ tibi nomen usurpas, dum publice suadere putas, te, etsi non ex scientia, zelo tamen taliter operari? Nunquid hæc opera, te non imprudenter ex simplicitate delinquere, sed impudenter ex arrogantia contemnere manifestant? *Impius enim cum venerit in profundum, contemnit* (*Prov.* XVIII). Saltem deficientia naturæ lege membra considera, quia tempus est finem dare nequitiæ, et inutiles mundo reliquias exspectanti Deo gratum munus offerre. Declines ad infima vultus attolle, et enormes oculi tui ad partem dirigantur oppositam, ut videas quam bonum et jucundum est in unum habitare. Sed quoniam nocturnus bubo, lucem diurnam non sustines intueri, cæcus aures arrige, nisi et easdem insurdaverit obstinatio cordis. Audi ergo cum quibus habites, et quorum consortia respuas. Infidelis universitas illa quam sequeris, familia Petri-Leonis est, nondum fermento Judaicæ corruptionis penitus expiata. Et Tyrannus ille, quem altrix tyrannorum Sicilia sustinet, Dionysii successor, aulæ ipsius hæres, et ominis, emptus inani regis nomine; dux quidem antea, nunc vero nec dux ipse nec aliud, quia nomen alienum, quod contra justitiam Tyrannus usurpat, in ipso nullatenus obtinere certo jure firmatur; huic numero solus Pictaviensis comes adjicitur, voluptatum vir, animalis homo, arcana spiritualium non attingens, ob repulsam petitionis illicitæ mancipatus errori. Sub qua paucitate si quis sanctam dixerit Ecclesiam contineri, certe non derogata solum Christi videtur hæreditas, sed penitus abrogata. Ubi ergo David sancte, ubi tua vetus illa promissio? Ubi Pauli? ubi sanctarum testimonia Scripturarum? Ille enim rex sanctus ex persona Patris ad Filium: *Postula*, inquit, *a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II). Et alibi: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* (*Psal.* LXXI). Et Paulus: *Deus*, inquit, *exaltavit eum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur* (*Philip.* II). Dices fortassis, jam impleta quæ dicunt, nec obstare hæc quominus potestatis hujus immineat defectus. Sed regni ejus non erit finis: regit enim in virga ferrea. Partem vero nostram, si tamen hæc tantilla cogat exceptio, ut nomine partis universitas fere tota vocetur, omnis Imperator, omnis rex, omnis princeps, omnis homo denique profitetur, quicunque Christiani nominis insignitur honore. Sed ego, si qua fides est, favorem principum populique, quos adhuc sæcularis tenet affectio compeditos, in tam divino negotio negligenter attendo. Horum in hoc mihi consensus præcipuus est; horum me movet, motum trahit, tractum tenet auctoritas, quibus datum est nosse mysterium regni Dei, quorum in cœlis esse jam ex parte conversatio perhibetur (*Philip.* III). Quales revera sunt qui Carthusiæ perpetuas nives inhabitant, et qui a Cisterciensi, vel Cluniacensi monasterio profluentes lucis suæ radios undique diffuderunt. Hi enim a manibus suis et animo, saniore consilio terrea removentes, aspera veste, cibo cum raro, tum arido, vigiliis, multisque laboribus corpus macerant, ad eam tantum retributionem totis animi viribus anhelantes, quam diligentibus se gratiam repromisit. Horum sancta conversatio, sermo sapiens, in divinis discretio perspicax, quam denique nulla nubes terrenæ densitatis offuscat. Patitur quidem eos Deus molestiis affici, ut tanquam aurum in fornace probentur, sed ultra eorum non excrescit tentatio facultatem. Licet igitur eos adhuc ex parte remoretur in terris, ut promissas augeant desideria protracta coronas, a divinis tamen consiliis non creduntur exclusi: *Angeli enim eorum semper vident faciem Patris* (*Matth.* XVIII); et eos familiari sancti Spiritus visitatione faciunt illustrari. Neque enim etiam in præsenti, sua deserit retributio sustinentes; juxta illud: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (*Psal.* XCIII). *Vado* enim, inquit, *et venio ad vos, et gaudebit cor vestrum* (*Joan.* XVI). Quid igitur? fraudabitur operis sui fructu pars electa quam dico, et promissionem suam divinitas immutabit? Absit! *Juravit* enim *Dominus, et non pœnitebit eum* (*Psal.* CIX). Horum ergo mentes promissus Spiritus sanctus inhabitat, quas congrua sibi templa paravit, et eas necessario plena cognitione veritatis illustrat. Quoniam si Spiritus Deus est; Deus autem veritas, profecto sub præsentia Spiritus non restat ignorantia veritatis. Quid plura? Jam ne sermo noster metas debitæ brevitatis excedat, pauca de pluribus, minora de maximis dixisse sufficiat.

—

ARNULFI LEXOVIENSIS EPISCOPI

CARMINA

I.

DE NATIVITATE DOMINI.

Semper ab æterno nascens ex tempore nasci
Sustinet humana conditione Deus:
Virgineumque uterum virtus sacra patris obumbrat,
Qua verbum fieret conciliante caro.
Conformi soboles patrem matremque figura
Exprimit, et speciem reddit utrique suam.
Sic ejus species speciem est imitare paternam,
Ut sit eo viso visus et ipse pater.
Virgineoque sibi fabricans de corpore corpus
Humanam ex homine contrahit effigiem.
Exhibet una duas species persona, Deusque
Factus homo proprium servat utrique genus:
Servat enim propriam naturæ simplicitatem
Hic in carne Deus, cum Deitate caro.
Non commiscentur, nec enim confusa resolvit
Vel carnem Deitas, vel caro mista Deum.
Regnat in assumpta Deitatis gloria carne,
Nec majestatem carnea vela gravant.
Virgineaque fide veterem purgante reatum
Numinis adventu est sanctificata caro
Credit et exhibuit mundam devotio matrem,
Magnificatque Deum, magnificata Deo.
Virginis integritas salvo fecunda pudore
Concipit, atque virum parturit absque viro.
Nec reserat partus signati claustra pudoris
Absque viro genitus, editus absque via.
Ergo alterna novum fœdus commercia miscent,
Et vetus in pacem vertitur ira novam.
Humanis siquidem blando divina favore
Occurrunt stabili conciliata fide.
Servus adoptatur, redit exsul, carcere clausus
Exit, et ejecto porta negata patet.

II.

AD HENRICUM WINTONIENSEM EPISCOPUM.

Quod per multiplices dispensat gratia formas,
Hoc in te totum contulit illa simul:
Contulit illa simul quidquid virtutis habere
Humanum corpus, mensque moderna potest:
Non aliud corpus hac dignum mente, nec ista
Mens alio fuerat corpore digna tegi.
Sic animus membris, animo se membra coaptant,
Ut nulla sese disparitate gravent.
Namque in regali mens regia corpore regnat,
Magnanimumque decent fortia membra virum.
Compositi mores habitum faciemque venustant,
Et facit ad mores forma decora tuos.
Sublimes oculos et acuti luminis ignit
Excellens sensus ingeniique vigor.
Informat mentem ratio, facundia linguam,
Fecundamque probat rivulus uber aquam.
Fulget rhetorico celebris sententia cultu,
Allicit hæc animos, auribus illa placet.
Res pretium verbis, rebus dant verba decorem,
Nescio plus placeas proficiasve magis.

III.

DE INNOVATIONE VERNALI.

Quidquid hiems tanquam veteri deforme senecta
Absque decore diu fecerat esse suo,
Ver novat, atque novo compubescentia flore
Imperat ad teneros (65) cuncta redire dies.
Rupta videbantur antiqui fœdera nexus,
Convulsusque odiis cedere sanctus amor.
Visa elementorum communio sacra revelli,
Et fœtus eadem velle vorare suos.
In veteremque pari conversa furore tumultum,
Invisam rebus accelerare necem.
Autumnus senior gelide post credita spectans
Semina, crediderat fenus obisse suum.
Nunc ea secretus movet ignis et abdita virtus
Naturæ, sancti conscia consilii:
Seminibusque adhibens causas, et semina causis,
Ad cœleste suum docta figurat opus.
Sol oriens hilari perlucidus ore redemptis
Ignibus, astrictam frigore solvit humum:
Aeriamque novo faciem splendore serenans,
Purgatum exhilarat lenior aura diem.
Undique sollicitat juvenem lascivia mundum,
Fecundosque aperit prodiga terra sinus.
Gramine vestitur humus, arbor frondibus, offert
Gemmam vitis, ager lilia, spina rosam.
Alternant et opus et opes elementa vicissim,
Seque favore pari materiaque juvant.
Ergo vetustatem mundi natura reformans,
Auspiciis fertur in sua vota suis:
Namque voluntatem comitata potentia semper
Non (66) patitur frustra quid voluisse deam.
Assurgit lætus speranti mundus et audax
In faciem pueri cogitat ire senex.
Nec reditum metuit veteris tristisque figuræ
Prorsus obisse hiemem, non abiisse putans.
Elatusque novæ successu prosperitatis
Ad votum dictat sæcla futura suum.

(65) B., *ternos*.

(66) B., *num*.

Ergo sibi quarta breviandos destinat annos,
Ut tribus exsultent omnia temporibus.
Ne solvatur aquis vel frigore torpeat annus
Perpetuaque fluant tempora temperie.

IV.

DE ALTERNA TEMPORUM SUCCESSIONE.

Tempora circuitu veteri revoluta vicissim,
Effectus variant restituuntque suos,
Mater hiems patris autumni semina servat,
Vere novo stabili restituenda fide,
Ver mundi sterilis gelida præeunte senecta
Solvitur in fetus, luxuriatque novos.
Productosque fovens blando natura favore,
Æstivo in formam provehit auspicio :
Autumni demum proventibus omnia cedunt,
Cui totas reliquus congerit annus opes.
Quod concepit hiems, peperit ver, nutrilt æstas,
Hic metit atque suo conficit arbitrio.
Sola reservantur conceptibus apta futuris
Semina, dispositas nata novare vires.
Sic abit ut redeat, redit ut transeat annus,
Præcipitem revocans præcipitansque rotam.
Sic rata perpetuos agit alternatio menses,
Et veteres renovat inveteratque novos.
Hunc divina frequens ludit sapientia ludum,
Et varianda movens invariata manet.

V.

AD POETAM MENDICUM.

Versus mendicos et Musæ pauperis ausum,
Compositasque odi, Cæciliane, preces.
Importuna graves exactio suscitat iras,
Et geminæ stimulos improbitatis habet.
Qui petit, hoc ipso statim incipit esse molestus :
Si petat adjuncta qualibet arte, magis.
Artis enim studiis formata precatio quamdam
Contrahit ex fraudis suspicione notam.
Et permista dolis exactio lædit utroque,
Fallit et emungit insidiosa rapax.
Invisos igitur geminata molestia versus
Reddit, nilque sui metra favoris habent.
Si vis ergo suum Musæ servare favorem,
Gratuitis aures mulceat alloquiis.
Importunus enim est quisquis sibi postulat aurem
Laudibus impleri, muneribusque manum.

VI.

AD SCÆVAM, DE ANU NON REFORMANDA.

Scæva senescentis dominæ marcere decorem,
Et teneros queritur consenuisse dies.
Ergo peregrinas explorat sedulus artes,
Et species multo comparat ære novas,
Nilque redempturo faciem medicamine vexans,
Deplorat medicas nil potuisse manus.
Non hac Scæva potest naturam fallere cura,
Ars deformatam nulla reformat anum.
Si vis in lucem faciem revocare sepultam,
Et speciem dominæ reddere, tolle dies :
A Tolle dies, annosa creant dispendia rugas
Multiplicatque cutem multiplicata dies.

VII.

AD JUVENEM ET PUELLAM AFFECTUOSIUS SE INVICEM INTUENTES.

Occurrunt blando sibi lumina vestra favore,
Et voto arrident intima corda pari :
Alterno facies sibi dant responsa rubore :
Et tener affectum prodit utrimque (67) pudo
Mutua discurrens ultro citroque voluntas
Lascivum mentes fœdus inire facit.
Alternis radiis oculorum flamma refulget,
Perplexusque oculos fœderat intuitus.
Ipsæ animæ proprias quasi permutasse videntur
Sedes, inque novis degere corporibus.
B Complexus tacitos animorum gratia nectit,
Corporeisque parat nexibus auspicium :
Procedet felix duplicato copula nexu,
Concurrentque suis corpora spiritibus
Utilis optatos dabit exspectatio fructus,
Et lætos parient anxia vota dies.

VIII.

AD LASCIVOS SODALES.

Mens mea virtutum studiis a tempore primo
Instituit infames docta cavere vias,
Sed quo vita mihi securior esset apud vos,
Cautus honestatis dissimulator eram.
Optabam credi similis non esse favorem,
Non mihi vera dabat, sed simulata Venus.
C Servivit vobis nutu solertia solo,
Præstringens equidem sed meliore dolo.
Mens studiosa sua se clauserat integritate,
Ne virtus faceret disparitasque gravem.
Ast ubi non potuit perfectio dissimulari,
Seque suis virtus prodidit indiciis :
Invidiæ stimulis angi stillare veneno
In populos cœpit lingua maligna suos.
Confiteor placuisse, pudet : quoniam placuisse
Turpibus, aut propter turpia, turpe bono.
Debueram clare rupisse silentia, non me
Defunctis tacito consepelisse metu.
Servit enim sceleri virtus taciturna, reosque
Absolvit, si non indicat esse reos.
Pars vitii est vitium quovis palpare favore,
D Nam palpando foves atque fovendo facis.
Præstat opem tacitam viresque ministrat agendi
Qui tacet, et poterat obvius isse malo.
Nam virtus vitii nec amat, nec sustinet umbram,
Nec luci tenebras contrahit ipsa suæ.

IX.

SUPER SEPULCRUM REGIS HENRICI, IN QUO CEREBRUM ET COR EJUS SEPULTA SUNT.

Henrici cujus celebrat vox publica nomen,
Hoc pro parte jacent membra sepulta loco.
Quem neque viventem capiebat terra, nec unus
Defunctum potuit consepelire locus.

(67) B., *utrumque*.

In tria partitus sua jura quibusque resignat
Partibus, illustrans sic tria regna tribus.
Spiritui cœlum, cordi cerebroque dicata est
(68) Neustria, quod dederat Anglia corpus habet.
Pars bona, pars melior, pars optima, pars sua [cuique
Anglis, Normannis, Cælitibusque data est.
Hinc patres, animumque trahens, sed forte apud [Anglos (69)
Editus, hic gladium, sceptra gerebat ibi :
Quem decedentem cum nox extrema Novembris
Solvisset, secuit prima Decembris eum.

X.

QUOMODO PAUPERI VEL DIVITI SIT DANDUM.

Res simplex triplici vitio damnata decoris
Expressit mentem rupta pusilla vetus.
Si quis forte aliquid largiri curat egeno,
Ad paupertatis respiciatur onus.
Non elephantus ei dandus, non Parthica tigris,
Non quidquam quod eum cogat egere magis :
Non volo quod faciat de paupere pauperiorem,
Id volo quod potius utilitate probem.
Quid mihi si munus honor illustravit inanis,
Cum meus exstincto frigeat igne focus?
Pane cibandus inops, non illudendus honore est
Frigida de vacuo gratia ventre venit.
Contra divitibus munus quod quilibet offert,
Formet honore magis, utilitate minus.
Illustret non subveniat, ne quando probetur
Munus quod tantum, sed quia tale fuit.
Cumque datis insit animi donantis imago,
Nec dator affectum dissimulare queat,
Id des quod semper videare dedisse libenter,
Ne parcam prodant dona recisa manum.

XI.

EPITAPHIUM MATILDIS IMPERATRICIS, REGIS HENRICI FILIÆ, ET ALTERIUS REGIS HENRICI MATRIS.

Regia progenies, stirps regia, Cæsaris uxor,
Hic est magna brevi clausa Matilda loco.
Virtutum titulis humani culmen honoris
Excessit mulier, nil mulieris habens :
Septembris decima regno post regna recepto,
Creditur æternum continuasse diem.

XII.

DE EADEM.

Regis mater erat, et regibus orta Matildis,
Extuleratque toro nobiliore genus :
Sed magis egregia virtutum laude coruscans,
Fortunam generis vicerat atque tori.
Septembris decimo sub prima transiit hora,
De nostra ad verum nocte revecta diem.

XIII.

SUB CRUCE, EX PERSONA CRUCIFIXI.

Sic cruce tollo crucem, moriens de morte trium- [pho,
Vivificans hominem mortificatus homo.
Gratia mandata præscribit, forma figuræ,
Res signo, morti vita, corona jugo.

XIV.

AD NEPOTEM SUUM, CUM ESSET ADOLESCENS.

Olim me celebrem Normannia tota poetam
Duxit, vixque dabat Gallia tota parem.
Altera de primis me credidit, altera primum
Deque suis dixit illa, sed ista suum.
Magnus ubique tamen vario celebrabar honore,
Illustri peregre, præcipuoque domi.
Nunc nova forte novum vatem te protulit ætas
Ad formam rudibus, invidiamque bonis.
De pueroque senem formans doctrina poetam,
Indidit ætati non sua verba tuæ.
Verba senem sapiunt, ipsumque professa Maronem
Imberbi floret pagina canitie.
Ipsa tuos mirata dies et verba dierum
Palluit ad versus et mea Musa tuos.
Cumque meas solito sumpsissem more tabellas,
Privavit linguam voce, manumque stylo.
Ergo tibi Musas sanctumque Helicona resigno
Et dulces sacri desero fontis aquas :
Tu cole quas nostri, quarum retinere favorem
Non nisi solerti sedulitate potes.

XV.

EPITAPHIUM ALGARI CONSTANTIENSIS EPISCOPI.

Præsulis Algari cineri natura sepulto
Non potuit meritum consepelire viri :
Nam terram titulis, cœlum virtutibus implens,
Dum nobis moritur, ut sibi vivat, obit.
Ipsum igitur quia terra virum cœlique loquuntur,
Consignasse brevi sufficit elogio.
Hunc et Martinum meritorum conscia terris
Abstulit, et cœlo reddidit una dies.

XVI.

EPITAPHIUM HUGONIS ROTHOMAG. ARCHIEPISCOPI.

Inter pontifices speciali dignus honore
Hic nostræ carnis Hugo resignat onus,
Consignata brevi clauduntur membra sepulcro,
Non tamen acta viri claudit uterque polus.
Quidquid dispensat et compartitur in omnes,
Gratia contulerat præstiteratque viro
Fecundos igitur virtutum copia fructus
Fecit, et ultra hominem est magnificatus homo.
Tandem post celebris felicia tempora vitæ
Sustulit emeritum flebilis hora senem.
Par, Martine, tibi consorsque futurus eamdem
Sortitus tecum est commoriendo diem

(68) Duos versus *Neustria... cuique* om. B.

(69) B., *illos*.

GUILLELMUS
TYRENSIS ARCHIEPISCOPUS

NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA

(FABRIC. *Biblioth. med. et inf. Lat.*, III, 170)

—

Guillelmus, ex archidiacono (*Hist.* l. XXI, c. 1) Tyrius sive Tyrensis ab anno 1174 archiepiscopus (l. XX, c. 9) in Phœnicia, natione ut videtur Hierosolymitanus, sed in scholis transmarinis (l. XIX, c. 4) in Italia litteras egregie edoctus, de quo præter editores atque præ cæteris Bongarsium, consulendus Aubertus Miræus in Auctario pag. 61 seq. editionis a me curatæ. Scripsit vir cordatus opus eximium *Historiam rerum in partibus transmarinis gestarum* a tempore successorum Mahumethi et ab anno 1048, ac præcipue ab anno 1100 usque ad A. 1184, *libris XXIII*, sed quorum ultimum vix inchoatum reliquit. Laudatur ab Antonio Florentino, Jacobo de Vitriaco, Paulo Æmilio aliisque. Prodiit primum Basileæ 1549, fol., apud Nicolaum Brillingerum et Joannem Oporinum, studio Philippi Poissenoti. Deinde ibid. 1564, fol., apud Henr. Petri, præfixa Guillelmi Vita, curante Henrico Pantaleone, et subjuncta Basilii Joannis Heroldi continuatione usque ad annum 1521, libris VI, qui viderant lucem separatim ibid. 1560, fol. Denique ex accurata recensione Jacobi Bongarsii, in Gestis Dei per Francos, Hanov. 1611, fol., pag. 625, sed omissa Heroldi continuatione. Idem Bongarsius aliquot hujus operis versiones Gallicas habere se testatus est ineditas, ab interpretibus illis etiam continuatas, et lucem vidit Gabrielis du Preau sive Prateoli interpretatio, *la Franciade Orientale*, Paris. 1573, fol., atque Italica, Josepho Horologgi interprete *Guerra sacra*, Venet. 1562, 4°, et Thomasio Baglioni curante Venet. 1610, 4°. In temporum notatione Eutychium ducem secutum, quandoque hallucinari notavit Pagius ad A. 1182, n. 11, qui etiam Hierosolymitanis equitibus parum æquum videri monet ad A. 1155, n. 9.

In præfatione ad Historiam Guillelmus testatur se præterea *rogatu regis Almarici, ipso Arabica exemplaria ministrante*, conscripsisse *aliam Historiam a tempore seductoris Mahumeth usque in hunc annum, qui est nobis ab incarnatione Domini* 1184, *per annos quingentos septuaginta decurrentem* : profiteturque *auctorem se maxime secutum venerabilem* Seith, filium Patricii, *Alexandrinum patriarcham*, illum ipsum nempe cujus Annales sub Eutychii nomine habemus. Hoc est opus *De gestis Orientalium principum*, quod memorat Guillelmus (lib. I, c. 3), sive *De principibus Orientalibus et eorum actibus* (lib. XIX, cap. 15 et 21), cujus jacturam ægerrime ferri ab historiarum studiosis jam Bongarsius notavit; neque enim dubium est plura eum Eutychianis narrationibus adjunxisse.

Acta quoque synodi Lateranensis A. 1179 habitæ consignavit, ad quam profectum se narrat lib. XXI, cap. 26. *Cujus*, inquit, *si quis statuta et episcoporum nomina, numerum et titulos scire desiderat, relegat scriptum quod nos ad preces sanctorum Patrum, qui eidem synodo interfuerunt, confecimus diligenter : quod in archivo Tyrensis Ecclesiæ inter cæteros quos eidem contulimus Ecclesiæ libros jussimus collocari.* Etiam hæc hodie desideramus.

NOTITIA ALTERA.

(BONGARS, *Gesta Dei per Francos, sive Orientalium expeditionum et regni Francorum Hierosolymitani Historia*, etc.; Hanoviæ, typis Wechelianis, 1611, in fol.; Præf., n. XI.)

—

. . . Sequitur totius historiæ princeps, doctrina non vulgari, et supra sæculum illud amœna, experientia varia, et ex iis, acri judicio vir, quantumque judicare licet, vita et ingenio probus, dictione etiam elegans et gravis, Guillelmus Tyrensis archiepiscopus. De parentibus ejus et prima origine nihil habeo dicere. Sed qui Gallum facit Balduinus JC. et qui parentibus Germanis ortum, auctor Vitæ ejus, præfixæ editioni secundæ Basiliensi, quæ est Henrici Pantaleonis, nullo quod sciam, argumento nituntur, nisi quod quidam sunt tam stulte amantes patriæ, ut eo licere putent asserere sibi quæ ubique habentur egregia. Ipse, operis et lib. XXIII præfatione, cum *patriæ amorem, natalis soli dulcedinem*, et patriæ calamitatem et miserias dicit, certe Syriam dicit, et de quo agit Hierosolymitanum regnum. Nam, ut illius Vitæ auctori concedamus quod verum est, duplicem esse patriam, non potest natale solum duplex esse (lib. XIX, cap. 4). *Nondum de scholis redieramus; sed trans mare adhuc, circa liberalium artium detinebamur studia.* Ergo Syrus. Diserte autem veteres historiæ Gallicæ, quæ hanc ipsam Guillelmi exponunt et prosequuntur, natum Hierosolymis dicunt; et frater Stephanus Lusignanus, scriptor Historiæ Cypriæ, Cyprius ipse, eum refert propinquitate attigisse regni Hierosolymitani principes, nescio quo auctore. In pueritia vidit patriarcham Antiochenum Radulphum (lib. XV, c. 17), id est, nisi fallor, circa annum Domini 1140. Cum divortium inter Amalricum regem et Agnetem Edessanam celebraretur, in scholis agebat, etc. (loco

supra notato). Id vero incidit in annum 1162. Gallici nostri scriptores ad libri xxi cap. 1 in Francia litteris dedisse operam tradunt, quod verisimile est. Tum enim civitas Parisiensis, velut *fons hortorum, et puteus aquarum viventium, irrigabat universæ terræ superficiem, panem delicatum, et delicias præbens regibus : et universæ Dei Ecclesiæ, super mel et favum ubera dulciora propinans*, ut ait Jacobus de Vitriaco *Hist. Occid.* cap. 7. Inde regi, ob doctrinam, charus et familiaris, ut apparet ex lib. xix, cap. 3.

Anno 1167, nisi me ratio fallit, rogante rege Amalrico et aliis multis honestis viris, archidiaconatum Ecclesiæ Tyrensis ei contulit Fridericus archiepiscopus (lib. xx, cap. 1). Nec multum inde otii homini contigit, quem ingenium et doctrina, ut principibus commendabant, ita aliorum objiciebant invidiæ. Statim enim, legatus de re summa, imperatorem Constantinopolitanum adiit, et feliciter consummata legatione rediit (lib. xx, cap. 4). Paulo post, anno fortasse 1169 (nam hæc in Chronologia accuratius persequi constituimus), familiaribus tractus negotiis, et archiepiscopi sui declinans indignationem immeritam, ad Ecclesiam se contulit Romanam (eodem lib. xx, cap. 18). Reduci, regium puerum Balduinum, annorum novem, multum pro ejus eruditione sollicitus pater, rex Amalricus, multis precibus, et sub obtentu gratiæ suæ instituendum et liberalibus studiis imbuendum tradidit (lib. xxi, cap. 1). Ab eodem postea rege, de consilio principum, *cancellarii* in sacro palatio munere honoratus est, *ut esset*, inquit, *qui regiarum epistolarum curam haberet* (lib. xxi, cap. 5, et lib. xix, cap. 24, et lib. xxii, cap. 5, et præfat. operis).

Anno 1174, mense Maio, *consonante cleri et populi voto, regis quoque, ut moris est, conveniente assensu, ad regimen Tyrensis Ecclesiæ vocatus : decem post dies, per manus Amalrici patriarchæ Hierosolymitani, in ecclesia Dominici Sepulcri, munus consecrationis*, vi Idus Junii, *suscepit* (lib. xxi, cap. 9), et anno postea proximo, idem consecrationis munus ipse, ex officio, impendit electis Sidoniensi et Berithensi. Anno 1176 funus Wilhelmi marchionis Montisferrati, regis sororii procurat (lib. xxi, c. 13). Anno 1177, Romam proficiscitur ad synodum Lateranensem vocatus, cujus statuta et episcoporum nomina et titulos scripto complexus est, ad preces Patrum qui interfuerunt (lib. xxi, c. 26). A synodo rediens, Henricum Trecensem, id est Campaniæ comitem, in Orientem magno comitatu nobilium euntem, reliquit Brundusii (lib. xxi, c. 30). Constantinopoli per vii menses continuos cum Manuele imperatore moram fecit, *sibi*, ut inquit, *et Ecclesiæ suæ perutilem* : et mandata ab illo accepit ad principem et patriarcham Antiochenum; quibus exsequendis, cum iv Id. Maias portum S. Simeonis attigisset, Antiochiam divertit : iisque completis, pr. Non. Jul., post annum et menses decem ex quo ad synodum profectus erat, Tyrum reversus est (lib. xxii, cap. 4). Ubi paulo post magistro Odoni, Ecclesiæ suæ archidiacono, ad Berithensem episcopatum vocato, sacerdotii gradum et pontificalem dignitatem contulit (lib. eod., c. 7).

Amissa Hierosolyma anno 1188, desperatis regni rebus, in Occidentem legatus missus est. Rogerus de Hoveden eum scribit interfuisse colloquio regum Franciæ et Angliæ inter Gisortium et Trie : *Interfuit*, inquit, *archiepiscopus Tyri, qui repletus spiritu sapientiæ et intellectus, miro modo prædicavit verbum Domini coram regibus et principibus, et convertit corda eorum ad crucem capiendam : et qui prius hostes erant, illo prædicante et Deo cooperante, facti sunt amici in illa die; et de manu ejus crucem receperunt; et in eadem hora apparuit supra eos crucis signum in cælo*, etc. Matthæus Paris addit, Willelmum Tyrensem a domino papa officium legationis super negotio crucis suscepisse. Ejus nomen restitue Joanni Saresberiensi, epistola 275, in qua male editum est, *Tyrenensi archiepiscopo*. Meminit et hujus legationis Giraldus Cambrensis, lib. ii *Hibern. expugnat.*, cap. 23, et Guillelmus Neubrig. lib. iii *Anglic. Rerum*, cap. 23. Nisi fortasse alius hic fuit a nostro, ejus nominis tertius, de quo videbimus alias.

Sed vitam hujus nostri qui descripsit, præpositam secundæ editioni Basiliensi, sive is Henricus Pantaleon, quod mihi facile persuadeo, sive alius est, non observata nobis hæc addit affirmate. Guillelmum jam archidiaconum, *a purpuratis Patribus, ipsoque pontifice Victore IV invitatum, in schola Romana per biennium fere, disputando, legendo, et lucubrando, doctissimi et acutissimi philosophi nomen, cæteraque doctrinæ et eruditionis insignia adeptum : actum etiam de eo, opimis sacerdotiis cumulato, inter senatores purpuratos legendo : amori autem patriæ omnia postposuisse : regno labante, ea fama fuisse, ut omnium acclamatione, ei soli pecunia sacra ex collectis facta, crederetur. Friderico Barbarossæ imp. funebrem orationem persplendidam habuisse* Quæ quidem examinare hoc tempore non vacat : nec tamen tam asseveranter, quamvis sine auctore, posita, præterire voluimus.

Finem nostri, ut miserabilem, ita commemorabilem, absque scriptoribus Gallicis ignoraremus, quorum verba fideliter, quantum possumus, exposita, addere placuit, quia et lucem rebus afferunt, et exemplo sane gravi, vitam instruunt et rara quædam, nec alibi obvia continent. Igitur, *Erant isto tempore in terra ultramarina clerici duo, archiepiscopi, Tyri unus, alter Cæsareæ, non illius quæ Philippi dicitur, sed maritimæ. Ille, Guillelmus vocabatur, quo nullus habebatur illo tempore toto orbe Christiano melior clericus : hic Heraclius dicebatur, Arvernus natione : qui pauper clericus in terram ultramarinam profectus, formæ elegantia reginæ matri commendatus, ejusdem opera archiepiscopus Cæsareæ factus est. Accidit autem horum duorum clericorum tempore, ut diem suum obiret patriarcha Hierosolymitanus. Vocati igitur in urbem archiepiscopi ad electionem patriarchæ, cum omnes convenissent, adiit ad canonicos S. Sepulcri, ad quos spectabat electio patriarchæ, Tyrensis, et hæc ad eos, præfata venia, verba fecit : « Seniores, in Scripturis reperi Heraclium in Perside S. crucem acquisivisse, eamque Hierusalem deportasse; fore autem, ut eamdem Heraclius alter, suo tempore exigeret Hierosolyma, amitteretque. Itaque, per Deum vos oro, Heraclium patriarcham ne dicatis : eum enim si nominaveritis, a rege acceptum iri scio : scio præterea eo patriarcha, civitatem Hierusalem et totam terram amissum iri. Neque id me desiderio patriarchatus accensum dicere judicetis, sed duos præter nos alios, per Deum, legite : quos si in hac regione non reperitis, vobis operam nostram pollicemur, ut consilio virorum bonorum, e Francia patriarcham habeatis. » Ejus vero, canonici S. S. nihil fecerunt. Petierat enim ab eis mater regina, ut Cæsariensem nominarent, quem et reipsa cum Guillelmo Tyrensi nominaverunt : ea est enim in terra ultramarina patriarchæ electionis ratio, quæ et archiepiscoporum, et episcoporum, et abbatum : ut duos legant canonici regique offerant, qui de eis unum capiat : ita, ut si mane offerantur, intra vesperarum signum; si vesperi, post decantatum officium, die altero, unum rex eligat. Hanc rationem secuti sunt apostoli, mortuo Juda, ut duos legerent, Josephum Justum et Matthiam : hanc et in Terra Sancta adhuc servant. Ita rex elector est, et quem vult capit.*

Cum essent igitur duo illi archiepiscopi regi oblati, Heraclium Cæsariensem rex elegit, pro quo matri intercedenti fidem dederat. In hunc modum factus patriarcha Hierosolymitanus, Heraclius, omnes statim archiepiscopos et episcopos ad præstandam obedientiam evocavit. Venerunt omnes, excepto Tyrensi Hic enim ipsummet Heraclium Romam appellavit, certo demonstraturum se affirmans, talem eum, qui patriarcha

esse non deberet Interposita appellatione, rebus suis compositis, transfretravit, et Romam venit. Ejus adventu lætus apostolicus, hominem multo honore excepit ipse, et cardinales: neque tanto unquam honore clericum ullum Romæ ab apostolico et cardinalibus omnibus affectum meminerant. Voluit et apostolicus ut missam cantaret; et cardinales vestiri jussit, ut ei ad altare inservirent. Jamque apud apostolicum tantum profecerat, ut si supervixisset, certa esset Heraclii, si Romam venisset, depositio. Jam vero referam vobis quomodo, antequam Romam appelleret Heraclius, ille vita functus sit. Cum illum Heraclius Romam contra se abiisse cognovisset, certus se depositum iri, si ad suum usque adventum ille durasset, physicum e suis convenit, quem ut Romam illum sequeretur perpulit, atque veneno tolleret. Id successit. Mortuo itaque archiepiscopo Tyri, Romam cum venisset patriarcha, ab apostolico quæ voluit impetravit, et Hierusalem rediit. Qualem autem Roma Hierosolymam reversus vitam vixerit, audite...... Hæc peccata, has sordes ut Dominus noster Jesus Christus in ea civitate vidit, in qua crucifixus pro redimendo populo sanguinem profuderat, ferre ea non magis potuit quam Sodomæ olim et Gomorrhæ. Itaque civitatem sordida et fetida luxuria ita purgavit, ut de iis qui tempore Heraclii patriarchæ eam habebant omnibus, de viris, feminis, infantibus, inquam, omnibus, duo omnino servitutem effugerint: quorum unus vocabatur Robertus de Corbia, qui Godefrido Bullionio in capienda urbe adfuerat; alteri nomen erat Fulco Folie (alias Fiole) qui primus omnium in urbe a Godefrido capta natus erat. His, cum excedere nollent, et manendi libertatem dedit, et vitæ necessaria omnia ministrari jussit Saladinus.

Narrationis hujus insignis, quamvis temporibus non satis explicatæ (de quo suo tempore videbimus) fidem asserunt, cum eventus, tum scriptores probi. Eventus: ut enim recuperata Heraclio imperatore crux; ita Heraclio patriarcha (uti erat a Tyrensi prædictum) et crux et urbs amissa. Scriptores: Marinus Sanutus lib. III, parte VI, cap. 24: *Anno*, inquit, 1180 *patriarcha Almericus moritur, cujus simplicitas modicum Ecclesiæ profuit: cui successit Heraclius. In ejus electione publice dictum fuit: Sub Heraclio amittendam esse crucem, sicut sub Heraclio imperatore recuperata fuerat: quod et accidit.* Paulus Æmilius, sub finem lib. v De rebus gestis Francorum, Philippo Augusto rege: *Sacrosancta crux, velut fatale pignus sacri regni, jam manibus minus sanctis tractabatur. Exstant illius temporis æquales auctores, sacerdotes fuisse flagitiis sceleribusque obrutos: atque adeo ipsum patriarcham, neque caste neque integre vitam egisse.*

Nos vero ad nostra redeamus. Scribendæ historiæ consilium longe ante ceperat, quam inciperet; et ad tantum opus necessaria coegerat. Cœpit tandem precibus Amalrici regis (præfat. et extremo lib. XX). Traditionibus instructus, et oculata fide; nulla scriptura præduce. Non legisse studiosum et doctum hominem, qui transfretaverat, et ut tum loquebantur, etiam transalpinaverat, tot de hac via editos libros ab iis qui inter viatores fuerant, probabile non est. Ordericus supradictus Vitalis, multos alios tam Latinorum quam Græcorum de tam memoranda re tractasse memorat. Nos Græcum unum vidimus in Regia Bibliotheca, beneficio Isaaci Casauboni vulgari lingua scriptum, Joanni Meursio crebro citatum in Lexico Græcobarbaro: is autem sacrum hoc bellum (quantum memini) una aut altera tantum pagella perstringit. Sed neglexisse, et pro nullis habuisse videtur noster, quæ et alii olim prædicarunt, et nos tanto studio atque sumptu colligimus. Usque ad regnum Balduini III regis, quod incipit lib. XVI, ex aliorum relatione, *quibus*, ut ait, *prisci temporis plenior adhuc famulabatur memoria*, narrationem contexuit: sequentia aut ipse vidit, aut de iis qui rebus ipsis interfuerant, hausit, uti testatur ipse præfat. lib. XVI; sed et lib. XII, caput 24 ait, audita se referre a senioribus quibusdam qui constanter asserebant se prædictis omnibus interfuisse. Neque uno spiritu, hoc spatium confecit; bis palam interquiescit, et velut animam atque animum recipit (illo ipso libro XVI) tanquam certiora deinceps editurus, et absoluto lib. XXII accedens ad patriæ extrema describenda, invitus.

Non imposuisse operi utilissimo ultimam manum apparet: nam et quædam reperit atque inculcat, quæ semel dixisse suffecerat: quædam non dicta, leviter tangit tanquam jam explicata: nec tempora ubique respondent. Præfatione, præsentem tum annum notat 1184, quem lib. I, c. 2, facit 1182, quomodo legendum fine c. 21 lib. XIX, ubi vulgo notatur annus 1172. Et libro XXI, cap. 26 ait, Ecclesiæ Tyrensi tum se præfuisse annos sex, quod incidit in annum 1180. Ex quibus, quod jam dixi constat, sæpius diversis temporibus manum huic operi admovisse; et ultimo loco ei scriptam eam partem quæ hodie prima legitur. Libro XXII, cap. 7 et 13, de re loquitur, quæ cum scriberet, gerebatur: *dicitur obsidere*, inquit, *et frequentibus, more hostili, impugnare congressionibus*, etc. Opus sive volumen, libris distinxit, quos et tractatus vocat; libros, capitibus. Libros autem scripsit XXIII, ut ipse auctor est in præfatione: sed vicesimum et tertium non absolvisse inde apparet, quod mss. veteres paulo post ejus ætatem exarati, nec una litterula alter altero plus minusve habeat, nec præposita libris capitula præter ea quæ habemus quidquam promittant. Et cum Gallici interpretes historiam longius, etiam ultra Guillelmi mortem, deduxerint, unus tamen Palatinus Heydelbergensis, nec verbulo Latinum excedit. Nam quid velit Joannes Herold, non capio, cum præfatione continuationis suæ Belli sacri, ait, *ad Friderici II August. excessum usque, historiam suam eumdem Guillelmum perfecisse, magnorum virorum testimonio, juratum.* Ea enim ratione superasset vivendo annos centum et viginti, nisi velimus Heroldo dictum Fredericum primum, pro secundo. Ita suffragatorem fortasse haberet P. Æmilium, ut statim dicemus. Illic igitur substitit, negotiis avocatus, et morte præventus; animo tamen persequendi, propositum habens *numerum etiam augere librorum, pro quantitate*, inquit, *occurrentis materiæ*: cum antea constituisset languorem patriæ, et suorum ultimos defectus non attingere (præf. operis et lib. XXIII). Qui quidem lib. XXIII in Anglicano Cantabrigiensi legitur junctus vicesimo secundo, exscriptore judicante unam istam aut alteram pagellam, non esse proprio libro inscribendam. Annos complexus est fere centum, id est, ut postea exactius ipse computat, octoginta quatuor (præfatione). In veritate quærenda diligens, patet ex lib. IX, cap. 16, 17, 7, 20, 18. In dubiis suspensus et religiosus, patet lib. XXII, cap. 5 fin., 8, 25, 27 fin., et lib. XX, cap. 20, alibi. Itaque et recentia, ut ad quorum inquirendam veritatem tempus defuerit, dubie refert (lib. XXII, cap. 19, etc.). Generalia persequens, specialibus non multam dat operam (lib. XVII, cap. 24). Occupationes excusat publicas privatasque, si quid forte excidit quo lector offendatur (præfatione). Toto denique opere, quam promittit præfatione, et ostentat, modestiam, prudentiam, pietatem, præstat. Heraclium patriarcham sine odio memorat, fine cap. 4, lib. XXII.

Iniquior fortasse videatur Guidoni Liziniaco, comiti Joppensi, quem postquam imparem viribus et prudentia dixisset, hominem vocat *incognitum, indiscretum et penitus inutilem* (lib. XXII, cap. 25 et 27). Ut alia vera sint, ut non sunt a vero multum aliena, incognitum non debuit dicere quem ejusdem libri cap. I dixerat satis nobilem, Hugonis Bruni filium: cum et Hugonem Lisiniacensem, et Hugonem de Lisiniaco, cognominatum Brunum, commemorasset lib. X, cap. 19, et lib. XIX, cap. 8, cum eadem familia. An-

tiochiæ principem dedisset Raymundum Pictaviensem, ex ultima Anglia petitum (lib. XIV, cap. 10, 20, 21) sed de familia illustrissima dicemus in Genealogico, si Deus vitam. Certe virtutibus imparem oneri tanto fuisse, et illi experti sunt miseri, et nos ex ipsa historia discimus. Verum, ei et cum hostium viribus et cum domesticorum invidia decertandum fuit. Alienum hominem regis sororium, postea regni procuratorem, et tandem successorem, indigne ferebant regni principes, cum et nobiliores et prudentiores et ditiores etiam in regno potuissent reperiri, ut ipse inquit noster lib. XX, cap. 1. Notat Jacobus de Vitriaco, diu in regno versatus, *Histor. Hieros.* cap. 72 novos illos Syriæ indigenas, quos dictos *Pulanos* ait, in eos qui de longinquis regionibus causa devotionis aut ad eorum subsidium advenissent, non solum ingratos, sed multifarie molestos exstitisse. Experti eorum invidiæ aculeos, et perfidiæ graves ictus, magno cum Reip. tum regni ipsius damno Conradus imper., et rex Ludovicus ad Damascum (noster lib. XVII, cap. 5 et 7). Expertus et Flandrensium comes Theodoricus (lib. XVIII, cap. 18). Neque omnino domesticorum ille in exteros animi motus, sine ratione est. Videtur enim indignum ut qui tota vita sua regno militantes, infinitos labores pertulerunt, ab iis qui recenter advenerint tantorum fructus laborum colligentibus, negligantur, et spe remunerationis excidant. Ipse Tyrius, lib. XVII, cap. 7 : *Sic vos, non vobis.* Sed hæc alterius loci quæstio est. Hic vero Dei admiremur providentiam et justa judicia : qui, cum perdere meritissimo nostros constituisset, Guidonem illis regem, media petitum Gallia, e summa Pictonum nobilitate : cum tempore eodem attollere res Saracenorum, Saladinum e pulvere excitatum, terræ filium, sed virtutibus omnibus absolutissimum, principem dedit. Sit itaque nostri auctoris, vel amore et miseratione patriæ excusatum, si quod fuit in Guidonem odium : quod nec latuit fratrem Stephanum Lusignanum, ordinis Prædicatorum, qui Historiam regni Cypri edidit, primum Italice, deinde Gallice. Is odii causam ascribit, ipse e Guidonis posteritate, propinquitati qua regni proceres noster Guillelmus contingebat, quibus ille successionem regni alienigena eripuisse videbatur. Idem Stephanus alia, tanquam scripta Guillelmo, recitat, quæ nusquam legimus : alias parum ipse litteris eruditus, aut lectione doctus. Tripolitanum autem comitem, Guidonis æmulum, laudibus noster effert, passim : lib. XXII, cap. 9, 16, 29, et lib. XXIII, cap. 1. Sed et Manuelem imperatorem Constantinopolitanum cum affectu memorat, lib. XV, cap. 23, et lib. XXI, cap. 12, et causam aperit, cum ejus in se beneficentiam prædicat : lib. XX, cap. 4, et lib. XXII, cap. 4. Vere enim ipsemet de Saladini virtutibus : *Nullo alio hodie visco, subjectorum etiam quorumlibet aliorum hominum corda magis solent principibus conciliari, nihilque alienos animos magis obligat, quam munificentia.* Hæc et peccata quamvis eminentia, operit; et virtutes etiam latentes aperit.

Hanc vero historiam laudat, qui vixit anno 1450, Antoninus Florentinus archiepiscopus, tit. 17, cap. 9, § 3 et 12. *Dominus*, inquit, *Guillelmus archiepiscopus Tyrensis in Chronico*, et alibi ejus ipsissimis verbis utitur : quod et sæpissime, tacito nomine, qui ejus ætati proximus fuit, Jacobus de Vitriaco. Sed tit. 16, cap. 13 princ., quem auctorem citat, Guillelmus, est Malmesburiensis, cujus verbis subjicit et nostri ipsissimas voces, quæ leguntur lib. 1, c. 17. Paulus Æmilius, gravis auctor, *De rebus Franc.* lib. IV et V, nostrum non semel appellat, nomine pontificis Tyriorum, verbaque ejus adducit. Sed lib. VI quæ tradi a Tyrio dicit illius temporis auctore, de morte Friderici I imp. scrupulum mihi et dubitationem quamdam injiciunt. Excessit enim Fridericus imp. anno 1190 proxime quidem ætatem Tyrii : sed nos, non superasse scribendo Tyrium annum 1180 antea firmavimus. Latebat in bibliothecis Æmilii tempore Tyrius, nondum typis editus : itaque incidisse illum in hujus ab alio continuatam Historiam, quales Gallicas habemus aliquot, probabile est, quam totam pro Tyrii legerit, habueritque; et

.... opere in longo fas est obrepere somnum.

Blondus in harum rerum explicatione Guillelmum citat, *scriptorem*, inquit. *Gallicum*, lib. IV, dec. II; sed et Guillelmum sæpius nominat, alium a nostro, eodem et præcedenti libro : itaque dubito. Cætera, bonus et necessarius auctor Historiæ, satis in hac negligenter versatus est Blondus : quod solens iis qui complecti omnia, et generales, ut vocant, conscribere historias aggrediuntur, fraudem lectoribus titulo magnifico facientes : quos ut fugiant adolescentes, suadeo; legant cum attentione et judicio, alii : ne, dum cæcum cæcus ducit, ambo in foveam incidant.

Opus præterea Guillelmus noster composuit, cujus non possumus jacturam non ægerrime ferre historiarum studiosi, in argumento obscuro maxime, nec ullius diligentia scriptoris illustrato, cujus

Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura :

De gestis Occidentalium principum : lib. I, cap. 3, *sive, De principibus Orientalibus et eorum actibus*, lib. XIX, cap. 15 et 21, *a tempore seductoris Mahumet, usque ad annum Domini* 1184 (præfatione). *Quingentorum septuaginta annorum seriem complexum* (præfat. et lib. I, c. 3) ; vel *quingentorum septuaginta et septem*, ut lib. XIX, cap. 21, quæ varietas quod supra dixi confirmat, non recognitum auctori hoc nostrum opus. Illud vero, eodem Amalrico rege instante et rogante, et exemplaria Arabica ministrante, absolvit (præfat. eadem, et lib. XIX, cap. 21), laudabili omnino, et regia, et ad Deum, cui proximi reges, accedente cura : verbo mortuos excitare, et in vitam reducere. Admirandum etiam in rege, quod media et profunda barbaria, inter lituum stridorem, et armorum tonitrua, et præsentissima quotidie pericula, litteras coluerit, et librorum copiam usui studiosorum comparaverit : quæ aliis, alta etiam pace, negliguntur.

De concilio Lateranensi scriptum edidisse supra retulimus. Ejusdem plures epistolas ad Bernardum Antiochenum exstare, scribit exscriptor Simleri Antonius Possevinus, *Apparatu :* uterque falsus : neque enim hujus, sed alterius, Tyrensis item archiepiscopi, Guillelmi Anglici sunt illæ, quas non vidimus, ad Antiochenum epistolæ : Obiit Bernardus, nostro vix nato, nempe circa annum 1127, quem paulo post et ille alter Guillelmus secutus est, ut ex nostro constat, lib. XIV, cap. 10 et 11.

Sed hac Historia primus nos beavit Philibertus Poissenotus, D. Morandi in Maxima Sequanorum præpositus, uti eum Joannes Herold Continuatione Belli sacri, demonstrat : typis Jo. Oporini, anno 1549 (1).

(1) *Belli sacri historia, libris* XXIII *comprehensa, de Hierosolyma ac terra promissionis, adeoque universa pene Syria, per occidentales principes Christianos recuperata, narrationis serie usque ad regnum Balduini IV, per annos 84 continuata; opus mirabili rerum scitu dignissimarum varietate refertum ac historiæ studiosis ut jucundissimum ita et utilissimum futurum, ante annos circiter quadringentos conscriptum, nuncque primum doctissimi viri Philiberti Poissenoti opera in lucem editum, Guillelmo Tyrio metropolitano quondam archiepiscopo ac regni ejusdem cancellario auctore Basileæ, per Nicolaum Brylingerum et Joannem Oporinum, in-fol.*

Postea, quam emendatam pollicetur, corruptam dedit ab Henrico Pantaleone, Nicolaus Brillingerus, anno 1564 (2); nec diffitetur ipse Pantaleon, se *vetustissimum exemplar fideliter correxisse; in quibusdam etiam locis usitatiora verba pro obsoletis, et sententias perfectas pro imperfectis apposuisse; atque sic multo emendatiorem denuo in lucem edidisse* : scilicet! Nos, quam potuimusexa, ctissime veteres secuti, ex iis passim lacunas replevimus; et lib. III, quod deerat, integrum caput quintum, aliis locis periodos integras restituimus; voces emendavimus, quot dici non potest: nobis, nihil permisimus. Somus autem usi codicibus Pithoeano, Cantabrigiensi, Parisiensi Navarreno. Cantabrigiensem, humanitate præfecti et sociorum admissi, vidimus et consuluimus in bibliotheca, collegii S. Benedicti: et ejus, antequam eo accederemus, gestum nobis dederat Merlinus Higdenus, conciliante eum nobis Stephano Le Sieur. Parisiensis Codicis qui in Navarreno collegio exstat, index fuit Albertus Myræus, ejusque postea lectiones a vulgato diversas diligenter et judicio collectas misit Timotheus Hoyus, Andreæ filius: tres, omnino probæ notæ, sub ipsam ætatem auctoris conscripti. Navarrenum, subscriptio indicat donatum ab Ansello episcopo Meldensi, qui vitiose Demochari dicitur Aurellus et Ausellus; vixit is circa annum Domini 1200, id est paulo post nostrum archiepiscopum. Veræ lectioni firmandæ, et illustrandæ historiæ, profuerunt Gallicæ interpretationes: Palatina Heydelbergensis, quam fuisse Isabellæ reginæ Norwegiæ indicat inscriptio rubricata: eam nobis olim impetravit Georg. Michael Lingelshemius; nuper consulenti, adfuit Janus Gruterus. Fauchetiana, a Dionysio Godofredo JC. Nostra.

Subjecimus Tyrio, *Notitiam patriarchatuum* Antiocheni et Hierosolymitani, membranas secuti; nam in editis collocatur lib. XIV, c. 12. Nomina uti erant in mss. diversa a vulgatis, exhibuimus, sane corruptissima: quæ dabit, ut speramus, emendata Alberti Miræi diligentia.

(2) *Historia Belli sacri verissima, lectu et jucunda et utilissima, libris viginti tribus ordine comprehensa, in qua Hierosolyma ac terra populo Dei olim promissa et data, una cum tota fere Syria, per occidentales principes Christianos, anno reparatæ salutis 1099, magna pietate et fortitudine recuperata fuit, certa narrationis serie, per annos 84, ad regnum Balduini IV usque continuata et descripta, auctore olim Willelmo Tyrio metropolitano archiepiscopo, ac regni Hierosolymitani fidelissimo cancellario; nunc vero multo castigatior quam antea in lucem edita; una cum continuatione totius de Bello sacro historiæ, quæ libris sex ad nostra tempora usque extenditur et Hierosolymitani regni et urbis casus et varietates fortunæ ordine explicat, cum præfatione Henrici Pantaleonis, atque ipsius authoris vita, multarumque nobilissimarum urbium depictione.*

INCIPIT HISTORIA
RERUM IN PARTIBUS TRANSMARINIS
GESTARUM

A TEMPORE SUCCESSORUM MAHUMETH USQUE AD ANNUM DOMINI MCLXXXIV

EDITA

A VENERABILI GUILLELMO

TYRENSI ARCHIEPISCOPO.

—

INCIPIT PROLOGUS.

Willelmus, Dei patientia sanctæ Tyrensis Ecclesiæ minister indignus, venerabilibus in Christo fratribus, ad quos præsens opus pervenerit, æternam in Domino salutem.

Periculosum esse et grandi plenum alea regum gesta describere, virorum prudentium nemo est qui dubitet. Nam, ut laborem, juge studium, perennes vigilias, quibus hujusmodi solent indigere negotia, penitus omittamus, duplex historiographis certum est imminere præcipitium : quorum vix est, ut alterutrum declinare valeant. Effugientes enim Charybdim, Scyllam incurrunt, quæ succincta canibus, non minus novit procurare naufragia. Aut enim rerum gestarum A *veritatem prosequentes, multorum in se conflabunt invidiam; aut indignationis gratia leniendæ, rerum occultabunt seriem in quo certum est non deesse delictum. Nam rerum veritatem studiose præterire, et occultare de industria, contra eorum officium esse dignoscitur. Ab officio autem cadere, procul omni dubio, culpa est; si tamen vere dicitur* officium, congruus actus uniuscujusque personæ, secundum mores et instituta patriæ. *Rerum autem incontaminatam prosequi gestarum serient, et veritatis regulam non deserere, res est quæ indignationem solet sæpius excitare, juxta illud quod vetere proverbio dici solet :* Obsequium amicos, veritas odium parit. *Aut igitur a*

suæ professionis cadent officio, obsequium præstantes indebitum; aut rei veritatem prosequentes, odium, cujus ipsa mater est, eos oportebit sustinere. Hæc nimirum frequentius ita sibi solent adversari, et se mutua importunitate reddere molesta. Nam juxta Ciceronis nostri sententiam : Molesta est veritas, siquidem ex ea nascitur odium, quod est amicitiæ venenum; molestius tamen obsequium, quod vitiis indulgens, amicum sinit ire præcipitem : *quod in se videtur implere, qui obsequii gratia, contra officii debitum supprimit veritatem. Nam eorum qui adulationis studio rerum gestarum articulis involvunt impudenter mendacia, tam detestabile factum creditur, ut nec scriptorum numero debeant sociari. Si enim rerum veritatem gestarum occultare secus est, et deficiens a scriptoris officio, multo fortius peccatum reputabitur, mendacii nævum veris immiscere; et quod a vero deficit, credulæ pro vero posteritati contradere. Ad hæc, nihilominus æque vel amplius formidabile historiarum scriptoribus solet discrimen occurrere, totis viribus fugiendum; videlicet, ne rerum gestarum dignitas, sermonis ariditate et oratione jejuna sui dispendium patiatur. Verba enim rebus, de quibus agitur, decet esse cognata; nec a materiæ nobilioris elegantia, scriptoris linguam degenerare. Unde magnopere cavendum ne amplitudo materiæ tractatus debilitate succumbat, et vitio narrationis exeat macilentum vel debile, quod in sui natura pingue solidumque subsistit. Nam, ut ait orator eximius in Tusculanarum primo :* Mandare quemquam litteris cogitationes suas, qui eas nec disponere nec illustrare possit, nec delectatione aliqua lectorem allicere, hominis est intemperanter abutentis et litteris et otio. *Hoc igitur dilemma et multiplicitatem periculi, in præsenti nobis videmur incidisse. Nam in opere quod gestamus præ manibus, multa de regum moribus, et vita, et corporum habitudine, sive commendabilia, sive notæ subjacentia, prout rerum gestarum series videbatur deposcere, interseruimus; quæ eorum posteri relegentes, impatienter fortasse portabunt, et adversus chronographum præter meritum incandescent; aut invidum aut mendacem reputabunt, quorum utrumque (vivit Dominus) tanquam rem fugimus agere pestilentem. Nam de reliquo jam non licet ambigere; quod ad impar opus impudenter enitimur, et quod ad rerum dignitatem nostra non satis accedit oratio. Nonnihil est tamen quod egimus. Nam et in picturis rudes, et ad artis arcana nondum admissi, luteos primum solent colores substernere, et prima lineamenta designare quibus manus prudentior, fucis nobilioribus decorem consuevit addere consummatum. Primo enim, summo labore jecimus fundamenta, quibus sapientior architectus, observata veritatis regula, quam in nullo deseruimus, egregio tractatu, artificiosa magis poterit superædificare triclinia. Inter tot igitur periculorum insidias et anceps discrimen, tutius fuerat quievisse, silendumque erat, et otium calamis indicendum; sed urgentissimus instat amor patriæ, pro qua vir bene dispositus etiam (si id necessitatis articulus exigat) vitam tenetur impendere. Instat, inquam, et auctoritate qua præeminet, imperiose præcipit, ut quæ apud se centum pene annorum gesta sunt curriculis, silentio sepulta, non patiamur sentire posse oblivionis incommodum; sed styli exarata diligenter officio, posteritatis memoriæ conserventur. Paruimus igitur, et manus dedimus ei, cui nostram non satis honeste negare poteramus operam; non multum attendentes quid de nobis censura sit posteritas; et quid in tam excellente materia exsanguis nostra mereatur oratio. Paruimus sane, utinam tam efficaciter quam libenter; utinam tam commendabiliter quam devote : natalis soli magis tracti dulcedine, quam vires cum assumpto labore compensantes; non ingenii ope freti, sed pii fervore affectus, et charitatis sinceritate. Accessit præterea domini Almarici regis (cujus anima sancta requie perfruatur) illustris memoriæ, et inclytæ in Domino recordationis jussio, non facile negligenda, et instantia multiplex, quæ ad id ipsum nos maxime impulit, cujus etiam rogatu, ipso Arabica exemplaria ministrante, aliam Historiam a tempore seductoris Mahumeth, usque in hunc annum, qui est nobis ab Incarnatione Domini 1184, per annos quingentos septuaginta decurrentem conscripsimus : auctorem maxime secuti virum venerabilem Seith, filium Patricii, Alexandrinum patriarcham. In hac vero, nullam aut Græcam, aut Arabicam habentes praducem scripturam, solis traditionibus instructi, exceptis paucis quæ ipsi oculata fide conspeximus, narrationis seriem ordinavimus, exordium sumentes ab exitu virorum fortium, et Deo amabilium principum, qui a regnis Occidentalibus, vocante Domino, egressi, terram promissionis, et pene universam Syriam in manu forti sibi vindicaverunt : et inde usque ad regnum domini Balduini IV, qui in ordine regum, computato domino duce Godefrido, qui primus regnum obtinuit, locum habuit septimum; per annos LXXXIV cum multa diligentia protraximus historiam. Et, ut ad pleniorem status Orientalium regionis, lectori nihil deesse possit intelligentiam studioso, paucis et succincte præmisimus, quo tempore et quanto, servitutis jugum passa fuerit; quæ fuit hoc medio tempore fidelibus in ea degentibus inter infideles conditio, et quæ fuerit occasio, ut post tam longa continuæ servitutis tempora, Occidentalium principes regnorum ad eorum liberationem exciti, tantum sibi peregrinationis onus assumpserint. Quod si quis ad nostras occupationes respiciat, quorum multiplicitate fatigamur plurimum; tum circa egregiam et a Deo custoditam Tyrorum metropolim, cui non de meriti electione, sed sola Domini patientia præsidemus; tum circa domini regis negotia, in cujus sacro palatio cancellarii fungimur dignitate; et circa necessitates alias, quæ solito majores emergunt : ad indulgendum erit proclivior, si forte in opere præsenti occurrerit, unde justius offendatur. Occupatus enim circa plurima animi motus interior, ad discutienda diligentius singula solet debilior consurgere; et partitus, tantam singulis non potest impendere di-*

finentiam, quantum totus apud se residens, uniformis, consuevit unicis et singularibus aptare studiis. Unde et facilius meretur veniam. Distinximus autem volumen universum in libros XXIII *eorumque singulos certis designavimus capitulis, quo lectori facilius quidquid de articulis historiæ sibi viderit necessarium, occurrat: propositum habentes, vita comite, quæ deinceps nostris temporibus rerum futurarum depromet varietas, his quæ præmisimus addere; et numerum augere librorum, pro quantitate occurrentis materiæ. Certum porro tenemus, nec nos hæc fallit opinio, quod nostræ imperitiæ testem producimus opus præsens. Et qui latere possumus silentes, nostrum scribendo prodimus defectum, dum officium charitatis amplectimur; magis tamen volumus absque ea quæ inflat inveniri, quam ea quæ ædificat carere. Nam sine illa plures ingressi ad nuptias, mensa regis inventi sunt digni; qui autem sine hac inventus est inter convivas, audire meruit :* Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? (*Matth.* XXII, 12) *quod ne nobis accidat, avertat qui solus potest, miserator et misericors Dominus. Scientes tamen, quoniam* multiloquio non solet deesse peccatum (*Prov.* X, 20); *et miseri hominis lingua in lubrico posita, pœnam facile meretur, invitamus fraterne, et exhortamur in Domino nostrum lectorem, ut cum justum reprehensionis locum invenerit, charitate media, utatur ea licenter, et de nostra correctione, sibi acquirat æternæ vitæ præmium: memorque nostri in suis orationibus impetret apud Dominum, ut quidquid in opere præsenti deliquimus, nobis non imputet ad mortem, sed de gratuita bonitate et inolita pietate clementer indulgeat Salvator mundi, cujus tribunal nos miseri et inutiles in domo ejus servi, accusantem supra modum verentes conscientiam, non immerito formidamus.*

LIBER PRIMUS INCIPIT.

CAPUT PRIMUM.

Quod tempore Heraclii Augusti, Homar filius Catab, tertius post Mahumeth, dux Arabum, universam occupavit Syriam.

Tradunt veteres historiæ, et id ipsum etiam habent Orientalium traditiones, quod tempore quo Heraclius Augustus Romanum administrabat imperium, Mahumeth primogeniti Satanæ (qui se prophetam a Domino missum mentiendo, Orientalium regiones, et maxime Arabiam seduxerat) ita invaluerat doctrina pestilens, et disseminatus languor ita universas occupaverat provincias, ut ejus successores jam non exhortationibus vel prædicatione, sed gladiis et violentia in suum errorem populos descendere compellerent invitos. Cum enim prædictus Augustus, victor reversus de Perside (unde crucem Domini cum gloria reportaverat) adhuc in Syria moram faceret, et per Modestum, virum venerabilem, quem Hierosolymis ordinaverat episcopum, ecclesiarum ruinas, quas Cosroe, Persarum satrapa nequissimus hostiliter dejecerat, in priorem statum, datis sumptibus necessariis, reformari præcepisset. Homar, filius Catab, a prædicto seductore tertius, erroris et regni successor, cum infinitis Arabum copiis, egregiam Palæstinorum urbem Gazam jam occupaverat violenter. Unde postmodum Damascenorum fines cum suis legionibus et infinita multitudine, quam secum trahebat, ingressus, Damascum expugnaverat, prædicto imperatore adhuc in Cilicia rei exitum exspectante. Quod cum ei nuntiaretur quod Arabes in tantam elati superbiam, et e sua multitudine præsumentes, Romanorum fines invadere, et eorum urbes sibi vindicare non vererentur, videns quod ei vires non suppeterent ad occurrendum tantæ multitudini, et ut eorum comprimeret insolentiam, maluit ad propria sospes redire, quam viribus imparibus, bellorum se dubiis committere casibus. Sic ergo eo discedente, qui afflictis civibus tenebatur patrocinium ministrare, Arabum invaluit violentia, ita ut subito et infra tempus modicum, a Laodicia Syriæ usque in Ægyptum, universas occupaverint regiones. Quis autem fuerit prædictus Mahumeth, et unde, et quomodo ad hanc proruperit insaniam, ut se prophetam mentiri et a Deo missum dicere præsumeret; cujus porro vitæ et conversationis; quandiu regnaverit, et ubi; et quos demum habuerit successores; et quomodo pene orbem universum pestiferis ejus repleverint dogmatibus, qui eum in eodem errore secuti sunt, alibi disseruimus diligenter, sicut ex subsequentibus datur intelligi manifeste.

CAPUT II.

Quæ fuit occasio, quod ita subito Orientem occupavit; et quod idem Hierosolymam veniens, templum Domini reædificari præcepit.

Cooperabatur sane ad eorum propositum, quod paucis ante annis prædictus Cosroe, eamdem Syriam violenter ingressus, urbes dejecerat, concenderat suburbana; et ecclesias subvertens, populum captivaverat; et, Urbe sancta effracta, hostiliter in ea triginta sex civium millia gladio perimens, crucem Dominicam et loci ejusdem episcopum Zachariam, cum residuo populi tam urbis quam regionis universæ secum transtulit in Persidem. Hic enim rex Persarum potentissimus, domini Mauritii Augusti (cujus adeo familiaris fuit beatus papa Gregorius, ut unum de liberis ejus de sacro fonte susciperet) filiam nomine Mariam in uxorem duxit; cujus gratia conjugii, lavacrum regenerationis adeptus est, fuitque Romanorum amicissimus,

quandiu prædictus vixit imperator. Quo demum a Phoca Cæsare, qui eidem postmodum in imperio successit, proditiose interfecto, abominatus eorum perfidiam, qui tam nefarium hominem, et adhuc domini sui cæde cruentatum, super se regnare passi fuerant, quasi occultæ societatis reos et illius sceleris habentes conscientiam : imperii fines violenter ingressus est, in res eorum violenter desæviens, soceri necem, uxore stimulante, ultum iri desiderans : subactisque cæteris regionibus, quæ Romanorum suberant ditioni, novissime Syriam, ut præmisimus, obtinuit, populis ejus aut peremptis gladio, aut secum in Persidem deductis. Ingressi ergo Arabes, terram habitationibus reperientes vacuam, majorem subjiciendi eam sibi repererunt opportunitatem. Sic ergo urbem Deo amabilem, Hierosolymam videlicet, paribus calamitatibus involutam comprehendentes, populo, qui in ea erat modico, ut eis factus tributarius extremis conditionibus deserviret, pepercerunt, permittentes eis suum habere episcopum et ecclesiam, quæ, ut prædictum est, dejecta fuerat, reparare, et religionem libere conservare Christianam. Dum autem in eadem civitate princeps supra nominatus moram faceret, cœpit diligenter a civibus percunctari, et maxime a viro venerabili Sophronio, ejusdem loci episcopo (qui Modesto piæ memoriæ jam defuncto successerat) ubinam esset locus in quo templum Domini fuerat, quod a Tito Romano principe, cum ipsa urbe dirutum fuisse legitur : qui ostendentes ei locum designaverunt, aliqua vetusti operis exstantia vestigia demonstrantes, ubi sumptibus qui sufficere possent ad impensam designatis et convocatis artificibus, subjecta pro votis materia tam ex marmorum diversitate quam ex lignorum differentia multiplici, templum ædificari præcepit. Quo postea infra modicum tempus, juxta conceptum mentis feliciter consummato, quale hodie Hierosolymis esse dignoscitur, multis et infinitis ditavit possessionibus, unde suppeterent facultates ad habenda perpetuo ejusdem sarta tecta, et vetera renovanda, et continenda luminaria per manum eorum qui in eodem templo deservirent. Quæ autem sit illius forma, et quæ operis elegantia, quoniam pene omnibus notum est, non est præsentis tractare negotii. Exstant porro in eodem templi ædificio, intus et extra, ex opere Musaico, Arabici idiomatis litterarum vetustissima monumenta, quæ illius temporis esse creduntur : quibus et auctor, et impensarum quantitas, et quo tempore opus incœptum, quoque consummatum fuerit, evidenter declaratur.

CAPUT III.

Quanto tempore sub alternis dominiis Syria jugum passa est servitutis : et quomodo fidelibus, qui sub infidelium ditione degebant, utilis fuit amicitia magnifici imperatoris Caroli, cum Aarum rege Persarum contracta.

Sic igitur civitate Deo amabili et sacrosancta, peccatis nostris exigentibus, infidelium subjecta hostium ditioni, jugum indebitæ servitutis continuis passa est laboribus per annos quadringentos nonaginta; conditionibus tamen alternis. Nam frequenti rerum mutatione, dominos mutavit frequentius; secundum quorum dispositionem, plerumque lucida, plerumque nubila recepit intervalla; et ægrotantis more, temporum præsentium, gravabatur aut respirabat qualitate. Plenius tamen convalescere non poterat, quæ infidelium principum et populi sine Deo, dominatione premebatur violenta. Diebus tamen illius admirabilis et prædicandi viri, Aarum videlicet, qui cognominatus est Ressith, qui universo præfuit Orienti (cujus liberalitatem et urbanitatem præcipuam, et mores singulariter commendabiles, universus etiam usque hodie Oriens admiratur, et præconiis attollit immortalibus) interventu piissimi et immortalis memoriæ viri, domini videlicet imperatoris Caroli (qui mutuam, intercurrentibus nuntiis frequentibus, inter se gratiam et mirabili subnixam fœdere, conciliaverant), plebi Dei tranquillitas præstita est, et favor principis clementer indultus ad multam consolationem; ita ut magis sub imperatore Carolo, quam sub dicto principe degere viderentur. De quo ita legitur in Vita prædicti viri gloriosi : *Cum Aarum, rege Persarum, qui, excepta India, totum pene Orientem tenebat, talem habuit in amicitia concordiam, ut is gratiam ejus, omnium qui in toto orbe terrarum erant regum ac principum amicitiæ præponeret, solumque illum honore ac magnificentia sibi colendum judicaret. Ac proinde cum legati ejus, quos cum donariis ad sacratissimum Domini ac Salvatoris nostri sepulcrum locumque resurrectionis miserat, ad eum venissent, et ei domini sui voluntatem indicassent, non solum quæ petebantur fieri permisit, sed etiam sacrum illum et salutarem locum, ut illius potestati ascriberetur, concessit, et revertentibus legatis suos adjungens, inter vestes et aromata, et cæteras Orientalium terrarum opes, ingentia illi dona direxit : cum ei ante annos paucos, eum quem tunc solum habebat, roganti mitteret elephantem.* Nec solum iis qui Hierosolymis habitabant sub infidelium potestate fidelibus, verum et iis qui in Ægypto et in Africa sub impietate degebant Sarracenorum, suarum largitionum frequenter dirigebat solatia, et pietatis opera porrigebat; sicut in ejus Vita legitur, quæ habet ita : *Circa pauperes sustentandos, et gratuitam liberalitatem (quam Græci eleemosynam vocant) devotissimus, ut non in patria solum et in regno suo id facere curaverit, verum trans maria, in Syria et Ægypto atque Africa, Hierosolymis, Alexandriæ atque Carthagini, ubi Christianos in paupertate vivere compererat, penuriæ eorum compatiens, pecuniam mittere solebat. Ob hoc maxime transmarinorum regum amicitias expetens, ut Christianis sub eorum dominatu degentibus, refrigerium aliquod ac relevatio proveniret.* Quod autem et quantis rerum, temporum et dominiorum variis permutationibus hoc medio tempore flagellata fuerit, tam prædicta Dei cultrix civitas quam universa ei adjacens regio,

gis ut unus moriatur pro populo, et non tota gens pereat. Concedite mihi, ut mei habeatis annuam in benedictione memoriam, et generi meo honor in perpetuum debitus conservetur; ego vero, auctore Domino, hanc a vobis stragem depello. Susceperunt igitur gratanter verbum, et quod ille petierat, ultro concedunt. Et ut in Ramis palmarum ad perennem ejus memoriam, contribules ejus olivam, quæ Domini nostri Jesu Christi significativa est, introducant in civitatem, in processione solemni, confirmant. Quo facto, prædictus adolescens primatibus se offert civitatis, reum se confitetur, et omnes alios astruit innocentes. Quod audientes judices, aliis absolutis, illum gladio exposuerunt. Et ita pro fratribus animam ponens, cum pietate dormitionem accepit, optimam in Domino habens repositam gratiam.

CAPUT VI.

Quomodo patri nequam, filius Daber egregius moderator regni successit: et precibus domini Romani, Constantinopolitani imperatoris, reædificatur ecclesia, cooperante Joanne Carianite, Constantino monacho necessaria ministrante.

Adfuit tandem divina clementia, et afflictorum miserta, consolationem intulit non modicam rebus desperatis. Prædicto enim principe nequam rebus humanis exempto, cessavit ex parte quassatio, filio ejus Daber, regnum obtinente. Hic siquidem ad petitionem domini Romani imperatoris Constantinopolitani (qui cognominatus est Heliopolitanus, cum quo etiam fœdus quod pater ejus violaverat resarciens, contraxerat amicitiam) prædictam ecclesiam reædificandi fidelibus concessit potestatem. Qua concessa, cognoscens plebs fidelium, quæ Hierosolymis habitabat, quod ad tanti operis restaurationem eorum vires non sufficerent, missis nuntiis ad prædicti Romani successorem, dominum Constantinum monomachum, qui tunc agebat in sceptris, precibus porrectis, humiliter significant in quanto mœrore et in quanta desolatione post ecclesiam dirutam populus consedisset: orant affectuosissime, ut ad reædificationem ecclesiæ, imperialis munificentiæ liberalem porrigeret manum. Procurabat autem eorum legationem quidam Joannes cognomento Carianitis, Constantinopolitanus natione, nobilis quidem secundum carnem, sed moribus multo nobilior. Hic postposita sæculi dignitate, Christum secutus, religionis assumpto habitu, Hierosolymis pauper pro Christo habitabat. Missus ergo, debita instantia, sollicitudine non pigra, apud eumdem dominum imperatorem fideliter elaborans, obtinuit, ut ad opus prædicti ædificii de proprio fisco, idem Deo amabilis Augustus, sumptus necessarios et sufficientes ministrari præciperet. Impetrata ergo pro voto fidelis populi postulatione, lætus Hierosolymam reversus est. Ubi nuntiato itineris successu, et precum porrectarum exauditione, universum clerum et populum, quasi de gravi ægritudine convalescentes recreavit. Præerat autem eidem ecclesiæ tunc vir venerabilis, Nicephorus patriarcha. Sic ergo obtenta licentia, et sumptibus de imperiali ærario ministratis, eam quæ nunc Hierosolymis est, sanctæ Resurrectionis ædificaverunt ecclesiam, anno ab Incarnatione Domini 1048, ante urbis liberationem annis LI, tricesimo vero septimo postquam diruta fuerat. Qua constructa, contra imminentia pericula, et mille mortis discrimina consolationem receperunt. Non tamen cessabant adversus eumdem populum fidelem frequentes injuriæ et angariarum nova genera; sputa, colaphi, vincula, carceres; ad ultimum, suppliciorum omne genus, quibus populus Dei incessanter affligebatur. Nec solum iis qui in eadem urbe erant, sed etiam iis qui in Bethlehem et Thecua, ubi soli habitabant fideles, idem cauterium imprimebatur. Quoties enim novus accedebat præses, et missus a calipha recens dirigebatur procurator, toties contra Dei populum novæ struebantur calumniæ, et varia extorquendi inveniebantur argumenta. Et quoties a domino patriarcha et populo communiter aliquid volebant violenter exigere, si aliquo casu eorum differebatur postulatio, statim minabantur ecclesiam dejicere. Idque pene annis patiebantur singulis, contingentibus præsidibus se hujusmodi rescriptum a regia directum celsitudine habere præ manibus, ut si aliquam difficultatem vel moram in præstandis tributis aut vectigalibus præsumerent adnectere, eorum statim usque ad solum dirutæ deponerentur ecclesiæ. Quandiu tamen Ægyptiorum aut Persarum prævaluit regnum, sub eorum imperio fideles melioribus usi sunt conditionibus. At vero postquam Turcorum invalescere iterum cœpit regnum, et eorum viatus super Ægyptiorum et Persarum fines ampliari, et in eorum Urbs sancta decidit potestatem, per triginta octo annos, quibus eam detinuerunt occupatam, majoribus molestiis cœpit populus Dei fatigari; ita ut leve ducerent, quod sub Ægyptiorum vel Persarum jugo pertulerant.

CAPUT VII

De ortu et prima origine gentis Turcorum.

Et quoniam de gente Turcorum frequenter nobis in opere præsenti erant dicenda quamplurima, quæ ipsi contra nostros, nostrique adversus eos viriliter magnificeque sæpius gesserunt; et adhuc protervo nimis in nostrorum impugnatione perseverant: non videtur alienum a nostro proposito, de ortu et prima origine gentis hujus, et processu ad hunc excellentiæ gradum, in quo jam multis annis stetisse leguntur, aliquid præsenti interserere narrationi. Gens igitur Turcorum, seu Turcomannorum (nam ab eodem habuerunt originem) ab initio septentrionalis fuit, inculta penitus, et certam non habens sedem. Vagabantur etenim, et passim circumferebantur, pascuorum sectantes commoditatem, non habentes urbes vel oppida, vel alicubi manentem civitatem. Volentes autem proficisci, incedebant simul qui ex eadem tribu erant, aliquem de majoribus contribulium suorum habentes quasi princi-

pem, ad quem universæ quæ in eadem tribu simul emergebant, referebantur quæstiones; cujusque dicto ab utraque dissonantium parte parebatur; cujusque non impune licebat examen declinare. Migrantes autem, universam secum suam substantiam transferebant, equitia, greges, et armenta, servos et ancillas; nam in his eorum omne consistebat peculium: nusquam agriculturæ dantes operam; emptionum et venditionum ignorantes contractus, sed solis permutationibus, vitæ sibi comparantes necessaria. Volentes autem alicubi, locorum herbidorum amœnitate tracti, tabernacula figere, et ad tempus aliquod moram sine molestia facere, per quosdam ex suis, qui videbantur prudentiores, regionum principes solebant convenire et pactis initis sub placitis conditionibus, et certa tributorum præstatione, sub principe qui regioni præerat, moram juxta condictum habebant in pascuis et nemoribus. Accidit autem quod illius populi multitudo maxima ab aliis seorsum incedens, Persarum ingressi fines, regionem invenerunt sibi aptissimam. Datoque regi, qui erat pro tempore, secundum quod inter eos ab initio convenerat, tributo, per annos aliquot moram ibi habuerunt diuturniorem. Augebatur autem eorum populus in immensum, et multiplicationis eorum non erat finis; ita ut regi et indigenis, mentem quodammodo habentibus præsagam, suspecta nimis esset eorum embola. Unde factum est, quod habito consilio violenter a regni finibus eos per se propellere, decreverant. Sed mutato consilio visum est eis expedientius, ut multiplicatis angariis, et consuetis pressionibus, novis irregulariter superadditis eos fatigarent, usque dum sponte sine coactione discederent. Cumque jam annis pluribus injuriarum pondus et tributorum enormitatem exactorum sustinentes, diutius tolerare nolle, communicato decernerent consilio, et hoc regi esset compertum, missa voce præconia, jussi sunt a regno infra certum tempus discedere universo. Transeuntesque fluvium Cobar, qui regnum ex ea parte limitabat, ubi vident solito liberius et diligentius suorum infinitam multitudinem; nam prius seorsum habitantes, sui nec numerum noverant, nec potentiam: mirati sunt quomodo tantus tamque innumerabilis populus alicujus principum aliquando tolerare potuerit superbiam, et angariarum et tributorum acerbitatem portare. Visumque est eis absque dubio, quod et Persarum populo, et qualibet natione nec numero nec viribus essent impares; nihilque eis ad obtinendas violenter finitimas regiones deesset aliud, quam id quod more aliorum populorum sibi regem non haberent. Volentes igitur votis consonis sibi regem creare, describentes suorum universam multitudinem, repererunt in eis centum familias cæteris splendidiores; quarum quamlibet sagittam unam præceperunt afferre, et juxta numerum familiarum centum sagittarum colligaverunt manipulum. Quem operientes, vocaverunt quemdam puerulum innocentem, præcipientes ei, ut immissa manu sub velamento, quo prædictarum latebat manipulus sagittarum, eo unam educeret solam, ea conditione ut de ea familia rex assumeretur, cujus sorte sagitta exiret. Factumque est casu, quod puer eduxit sagittam familiæ Selducorum. Unde constitit apud omnes, sicuti prius ordinatum fuerat, quod ex ea tribu princeps futurus crearetur. Præceptum est iterum, ut ex eadem tribu centum eligerentur, qui et ætate et moribus, et virtute cæteros anteirent suos contribules; utque singuli singulas afferrent sagittas, offerentium habentes inscripta nomina. Factoque ex eis iterum manipulo, et diligenter cooperto vocatus est iterum puer, vel idem qui et prius, vel alius fortasse ejusdem innocentiæ: cui similiter persuasum est, ut unam ex eis educeret: eduxitque unam cui inscriptum erat nomen Selduc. Erat autem is vir speciosus admodum, nobilis et in sua tribu præclarus, provectæ ætatis, sed integer viribus, et in re militari multam habens experientiam; quique tota corporis habitudine magni principis prætenderet elegantiam. Hunc ergo de communi decreto sibi præficientes, in throno sublimaverunt regio, eam quæ debetur regibus, ei exhibentes reverentiam, et ad ejus implenda imperia, fœdere complacito et juramentis corporaliter præstitis se obligantes. Ille autem statim collata sibi satis pro imperio utens potestate, missa voce præconia, edici publice mandat, ut retransito flumine et transmissis legionibus universis, Persarum fines, unde prius exierant, occupent violenter, et adjacentia sibi vindicent regna, ne de cætero compellantur regiones exteras errabundi circuire, et aliarum nationum tolerare fastus importabiles. Factumque est, quod infra paucos annos non solum Persarum, verum etiam universa Orientalium regna sibi subjugaverunt, subacta Arabum et aliarum nationum, quæ principatus obtinebant, violentia. Sicque populus vilis et abjectus ad tantum subito culmen evolavit, quod universum occupavit Orientem. Idque factum est vix triginta aut quadraginta annis, antequam nostri Occidentales principes peregrinationis iter, de quo hic agendum est, arriperent. Utque aliqua esset differentia saltem nominis inter eos qui sibi regem creaverant, et per hoc ingentem erant gloriam consecuti; et eos, qui in suo ruditate adhuc permanent, priorem vivendi modum non deserentes, dicuntur isti hodie Turci; illi vero prisca appellatione Turcomanni. Subactis itaque regnis Orientalibus, adjecerunt etiam, ut potentissimum Ægyptiorum regnum invaderent; descendentesque in Syriam, Hierosolymam cum quibusdam aliis finitimis urbibus, violenter subjugaverunt sibi, fideles quos in ea repererant habitatores, durioribus solito aggravantes molestiis, et angariarum multiplicitate fatigantes, ut præmisimus.

CAPUT VIII.

Quot et quantis vitiis per illud tempus subjectus esset mundus.

Nec solum in Oriente ita fideles ab impiis opprimebantur, verum in Occidente et in omni pene orbe terrarum, maxime inter eos qui fideles dicebantur, fides defecerat, et Domini timor erat de medio sublatus : perierat de rebus justitia, et æquitate subacta, violentia dominabatur in populis. Fraus, dolus et circumventio late involverant universa. Virtus omnis locum dederat et cesserat quasi inutilis, malitia subintrante. Videbatur sane mundus declinasse ad vesperam; et Filii hominis adventus secundus fore vicinior. Nam multorum refrixerat charitas, et fides non inveniebatur super terram : confusis ordinibus cuncta ferebantnr, et in chaos pristinum mundus videbatur redire velle. Majores enim principes, qui subjectos ad pacem tenebantur dirigere, neglecto pacis fœdere, pro causis levibus contendentes ad invicem, regiones tradebant incendiis, prædas passim exercebant, pauperum bona impiis satellitibus suis exponebant ad rapinam; non erant tutæ alicujus facultates inter tot insidias; causa sufficiens putabatur, ut ad carceres quis trahretur, aut vincula, et in proprio corpore indignos sustineret cruciatus, quod aliquid habere crederetur. Ecclesiarum et monasteriorum non parcebatur prædiis, nec sanctorum possessionibus conferebant aliquid a piis principibus indulta privilegia; sed nec immunitatem solitam, et pristinam sibi vindicabant dignitatem. Effringebatur sane sanctuarium, et usibus dedicata cœlestibus vi rapiebantur utensilia. Non distinguebat sacrum a profano manus sacrilega; sed sublata differentia, prædæ patebant altarium vestes, amictus sacerdotum et vasa Domini. De gremio divinæ domus, de adytis penitioribus, de basilicarum atriis, qui ad eas confugerant, ad mortem trahebantur et supplicia. Vias quoque publicas accincti gladio grassatores improbi obsidebant, iter agentibus prætendentes insidias, ubi nec peregrinis, nec viris parcebatur religiosis. Sed nec urbes nec oppida ab iis importunitatibus vacabant, in quibus sicarii vicos omnes et plateas suspectas reddebant innocentibus. Quo quis erat insontior, eo pluribus subjacebat insidiis. Fornicationum etiam genus quodlibet, quasi res licita, passim et sine rubore exercebatur impune. Sed nec inter affines aut propinquos, tuta erant matrimoniorum fœdera. Amica cœlestibus et Deo placens, quasi res vilis, jussa migrare erat continentia. Nec parcimoniæ aut sobrietati locus erat, ubi luxus, et ebrietas, et pernox alea præoccupaverant aditus atque atria possidebant. Nec clerus a populo vita nobiliore differebat, sed sicut in propheta legitur : *Sicut populus, ita et sacerdos* (*Osee* IV, 9; *Isa.* XXIV, 2). Nam episcopi negligentes facti erant; *canes muti, non valentes latrare* (*Isa.* LVI, 10); personarum acceptores, oleo peccatoris impinguentes capita sua, commissa ovilia lupis venientibus, mercenariorum more, deserebant. Et illius verbi immemores Dominici, quo dicitur : *Accepistis gratis, gratis date* (*Matth.* X, 8); Simoniacam non declinabant hæresim, Giezi sordibus et macula fœdati. Quid plura? ut in summa dicatur : *Omne in præcipiti vitium stetit*; et : *Omnis caro corruperat viam suam* (*Gen.* VI, 12). Nec pronos ad malum revocare poterant Domini comminantis prodigia in cœlo sursum, et signa in terra deorsum. Erant enim pestilentiæ et fames, terroresque de cœlo, et terræmotus magni per loca (*Matth.* XXIV, 7); et cætera quæ Dominus in Evangelio diligenter enumerat. Sed obstinati in operibus mortuis, *quasi sus in volutabro* (*II Petr.* II, 22); et quasi jumenta putrescebant in stercore suo, pia Domini longanimitate abutentes; quasi quibus a Domino diceretur : *Percussi eos, et non doluerunt; curavi eos, et non sunt sanati* (*Jer.* V, 3).

CAPUT IX.

Quomodo peccatis exigentibus, Persæ usque ad Hellespontum universas occupaverunt regiones.

His igitur et hujusmodi ad iracundiam provocatus Dominus, non solum eos qui in terra promissionis erant fideles, prædictæ jugum servitutis patiebatur portare, et supra vires molestiis fatigari multiplicibus; verum et aliis qui adhuc sua videbantur libertate gaudere, et quibus certum erat omnia pro votis succedere, suscitavit adversarium, flagellum populorum, malleum universæ terræ. Regnante enim apud Græcos Romano, qui cognominatus est Diogenes, et cum omni prosperitate Constantinopolitanum administrante imperium, egressus est de intimis finibus Orientis, Persarum et Assyriorum satrapa potentissimus, Belpheth nomine, infinitam incredularum nationum secum trahens multitudinem, quæ numerum diceretur excedere, et universam terræ superficiem operiret. Ascendens ergo in curribus et equis, in gregibus et armentis, et magnifico nimis apparatu fines ingressus est imperii, cuncta sibi subjiciens a suburbanis campestribus, usque ad urbes muratas et oppida munitissima. Non erat qui resisteret; non erat qui pro salute, pro liberis et conjugibus, et (quod gravius est) pro libertate contendens, se opponeret. Interea nuntiatur imperatori gladius incumbens, vis major, et hostilis exercitus Christianum devastans imperium; qui, pro republica sollicitus, expeditiones convocat equitum, et peditum colligit copias, quantas imminens compellebat necessitas, et quantas universum imperium poterat ministrare. Quid plura? Congregatis legionibus et equitatu copioso, hostibus procedit obviam; et imperii penetralia jam tenenti, et ad interiora jam progresso, in manu forti, sed favore divino destitutus occurrit. Certatur utrinque acerrime, et copiis pene paribus, sed odiis majoribus, qualia sacrilegii dolor et zelus fidei solet suggerere. Quid multa? Perit Christianus exercitus, fidelium prosternitur acies; sanguis Christi redemptus sanguine ab impiis effunditur;

quodque miserabilius est, capitur imperator. Redit qui evaserat particulatim exercitus, confusionem quæ acciderat nuntians. Consternati sunt qui hoc audierunt, in gravia se dantes lamenta, et de vita et salute desperantes. Interea vir infidelis, sed magnificus, de tanto elatus successu et de collata victoria factus sublimior, imperatorem sibi præcepit præsentari; et in contumeliam nominis et fidei Christianæ sedens in throno regio, eum mandat pedibus subjici; et scabelli vice, coram positis principibus, ascendens et descendens, corpore utitur imperiali; tandemque pro tanto obsequio eum libertati restituens, cum paucis ex suis magnatibus, qui cum eo capti fuerant, abire permisit. Hoc vero audientes principes imperii, alium sibi præficiunt: indignum arbitrantes, ut qui tam indigna in proprio pertulerat corpore, in sceptris ageret et dignitate fungeretur Augustali: insuper privatum oculis et ignominiose tractatum, vitam vix indulserunt agere privatam. Princeps autem supra nominatus, proposito libere satisfaciens suo, universas a Laodicia Syriæ usque ad Hellespontum, qui Constantinopoli præterlabitur, itinere dierum triginta in longitudine, decem vero vel quindecim in latitudine, occupavit regiones, cum suis civitatibus et municipiis, universo populo captivato. *Tradidit eos Dominus in manus inimici, et dominati sunt eorum qui oderunt eos* (*Psal.* CV, 39). Inter quas nobilis et eximia provinciarum multarum moderatrix, princeps civitas, Principis apostolorum sedes prima, capta est; sed novissima; et facta est infidelibus *serviens sub tributo* (*II Reg.* VIII, 2). Sic igitur Celessyriam, utramque Ciliciam, Isauriam, Pamphyliam, Lyciam, Pisidiam, Lycaoniam, Cappadociam, Galatiam, et utrumque Pontum, Bithyniam, et Asiæ Minoris partem, nobiles provincias, et omni commoditate insignes, plebibus refertas fidelibus, infra modicum tempus in suam jurisdictionem recepit; captivans populos, ecclesias dejiciens, et cultum Christianum furore persequens exterminato. Quod si copiam habuisset navium, ipsam urbem regiam sibi procul omni dubio subjecisset. Tantam enim Græcis incusserat formidinem, ut vix regiæ civitatis se crederent mœnibus, et maris interpositi non satis tutum arbitrarentur præsidium. Hæc igitur et similia populo fideli, qui Hierosolymis et in finibus ejus habitabat, miseriarum addebant cumulum et in desperationis abyssum demergebant. Nam imperio prius in prosperis constituto, sicut præmissum est, non deerat eis ab imperiali domo frequens in necessitatibus solatium; et imperii status integer et incolumis, et vicinarum urbium felix successus, et Antiochiæ potissimum, spem aliquam libertatis aliquando futuræ, in eis confovebant. At nunc tam suam quam aliorum gerentes sollicitudinem, et sinistris rumoribus usque ad supremum defectum fatigati, mortem magis quam vitam optantes, in se ipsis liquefientes tabescebant de perpetua servitute securi.

CAPUT X.

Quomodo per idem tempus fidelium turbæ ad Urbem sanctam accedebant, et qua conditione habebantur tam intus quam extra: et quomodo in manus Turcorum iterum restituta est civitas.

Inter has tam periculosi temporis insidias, accedebat tam Græcorum quam Latinorum gratia devotionis, ad loca venerabilia multitudo nonnulla, quibus per mille mortis genera, perque hostium regiones ad urbem accedentibus, negabatur introitus, nisi in porta aureus, qui pro tributo constitutus erat, janitoribus daretur. Sed qui in itinere cuncta perdiderant, et vix cum incolumitate membrorum ad loca pervenerant optata, unde tributum solverent, non habebant. Sic ergo fiebat, ut ante urbem ex talibus, mille vel plures collecti, et exspectantes introeundi licentiam, fame et nuditate consumpti deficerent. Hi, tam viventes quam mortui, miseris civibus intolerabili erant oneri. Nam et viventes alere, et cibo quocunque modo sustentare satagebant; et mortuos sepulturæ tradere nitebantur, cum tamen eis supra vires sua essent negotia. Quibus autem solito pretio, urbem dabatur ingredi, hi majorem civibus ingerebant sollicitudinem, timentibus, ne forte deambulantes incaute, tanquam loca sancta visere volentes, sputis et alapis afficerentur; ad postremum autem, ne clam suffocati interirent. Unde hæc mala prævenire cupientes, peregrinos ad loca sancta volentes properare, cives de eorum vita et incolumitate, charitate fraterna solliciti, eorum sequebantur vestigia, timentes ne quid eis sinistri casus accideret. Erat tamen in civitate monasterium Amalfitanorum, quod usque hodie cognominatur Sanctæ Mariæ de Latina; et juxta illud xenodochium, ubi erat oratorium modicum, in honore beati Joannis Eleymon Alexandrini patriarchæ, ad curam abbatis prædicti monasterii respiciens, in quo hujusmodi miseris sic advenientibus, tam de monasterio quam de fidelium largitionibus, eis utcunque alimonia ministrabatur. Nam de mille vix unus accedebat, qui sibi sufficere posset. Amissis enim viaticulis, laborum immensitate consumpti, vix incolumes evadere poterant. Igitur nec foris nec domi quies erat civibus, quibus mors diebus imminebat singulis; et quolibet mortis genere deterior, servitus dura et intolerabilis incumbebat. Accedebat etiam ad miseriarum cumulum, quod ecclesias eorum, quas cum tot et tantis laboribus reparaverant et conservaverant, reparatas violenter ingressi, et dum divina celebrarentur, cum furore et strepitu terrorem fidelibus incutientes, super altaria sedebant, nullam facientes locorum differentiam; subvertebant calices et vasa divinis obsequiis mancipata pedibus conculcantes, confringebant marmora, clerum contumeliis et verberibus afficientes. Ipsum quoque dominum patriarcham, qui erat pro tempore, quasi vilem et abjectam personam, de sede propria per barbam et capillum, in solum dabant præcipitem. Plerumque etiam raptum, et quasi vile

mancipium tractum, sine causa detrudebant in carcerem, ut sic populum affligerent patri compatientem. Hoc igitur tam diræ servitutis genus, plebs Deo devota, per hos quadringentos, ut præmisimus, et nonaginta annos, pia longanimitate perferens, gemitibus et lacrymosis suspiriis, et jugi precum instantia, clamabat ad Dominum, ut correctis parcens, ab eis iracundiæ suæ flagella clementer averteret. In profundum enim malorum descenderant; unde et *abyssus abyssum invocans* (*Psal.* XLI, 8), abyssus miseriarum abyssum misericordiarum, ab eo qui Deus est totius consolationis, meruit exaudiri. Hos enim tandem de sede gloriæ suæ Dominus misericorditer respiciens, finem tantis laboribus volens imponere, consolationem eis juxta eorum desideria, paterna provisione, procurare disposuit. Cujus modum et divinæ dispositionis ordinationem, qua diutinam plebi suæ relevare voluit afflictionem, hoc præsenti opere, ad Christi fidelium perpetuam memoriam, scribere proposuimus.

CAPUT XI.

De adventu viri Dei, Petri Eremitæ; et collatione ejus, et venerabilis viri Simeonis patriarchæ Hierosolymorum.

Per idem igitur tempus, cum Deo placens prædicta civitas tantis, ut præmisimus, subjecta esset molestiis, inter eos qui orationis gratia, et causa devotionis ad loca accedebant venerabilia, sacerdos quidam, Petrus nomine, de regno Francorum, de episcopatu Ambianensi, qui et re et nomine cognominabatur Eremita, eodem fervore tractus, Hierosolymam pervenit. Erat autem hic idem statura pusillus, et quantum ad exteriorem hominem, persona contemptibilis. Sed

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Vivacis enim ingenii erat; et oculum habens perspicacem, gratumque, et sponte fluens ei non deerat eloquium. Hic, lege communi semelque proposita Christianis introire volentibus, dato tributo, urbem ingressus, hospitio susceptus est apud quemdam fidelem, qui et ipse de numero erat Christi confessorum. A quo de eorum conditione diligenter percunctans (sicuti vir industrius erat) ab eo non solum de præsenti periculo temporis, verum etiam et de persecutione, quam passi fuerant progenitores, a multis retro temporibus, plenius edoctus est; et si quid defuit ad plenam verbo factam eruditionem, id postea fides oculata complevit. Nam moram faciens in civitate, et ecclesias circuiens, didicit ipse plenius, quod prius verbo referentibus aliis comprehenderat. Audiens vero quod ejusdem civitatis patriarcha vir esset religiosus et timens Deum, volens cum eo conferre de præsenti rerum statu, et de quibusdam aliis ab eodem perfectius edoceri, accessit ad eum, præsensque constitutus per fidelem interpretem mutuis sunt confabulationibus recreati. Erat autem nomen patriarchæ Simeon; qui ex verbo Petri colligens, quod vir esset circumspectus et rerum multarum habens experientiam, potens quoque in opere et sermone, familiarius cœpit exponere universa, quæ populum Dei in civitate commorantem acrius affligebant. Dumque Petrus, fraterno compatiens dolore, lacrymas continere non posset, quæreretque diligentius, utrum aliqua salutis via contra hæc mala ingruentia reperiri possit; respondit vir justus : *Petre, lacrymas nostras, gemitus et suspiria peccatis nostris præpedientibus, exaudire dedignatur justus et misericors Dominus; nondum enim ad plenum purgata est nostra iniquitas, unde necdum flagella quiescunt. Sed si vester verus Dei cultor populus (cujus per superabundantem Domini misericordiam vires sunt adhuc integræ; et nostris hostibus formidabile, longe lateque floret imperium) præsentibus fraterna pietate compati vellet, et remedium procurare his quæ nos premunt calamitatibus; aut saltem pro nobis apud Christum vellet intercedere; spes esset nobis, afflictionem nostram in proximo finiri. Nam de Græcorum imperio, licet et consanguinitate et loco nobis sint propinquiores, et divitiis abundent amplius, nulla nobis spes est de cætero, ut inde nobis aliquam habeamus consolationem. Vix enim sibi sufficiunt : omnisque eorum, ut audivisse potest vestra fraternitas, virtus emarcuit, ita ut infra paucos annos plus quam dimidium amiserint imperii.* Cui Petrus : *Noveris, Pater sancte, quod si Ecclesia Romana et Occidentis principes, hujus calamitatis quam patimini, diligentem et fide dignum habuerint instructorem, procul omni dubio, et verbo quantocius et opere his malis vestris tentarent remedia procurare. Scribe ergo diligentius tam domino papæ et Ecclesiæ Romanæ, quam regibus et principibus Occidentis, et scriptum sigilli tui auctoritate corrobora. Ego vero, pro remedio animæ meæ, hunc laborem mihi assumere non refugio; sed, auctore Domino, paratus sum omnes convenire, omnes sollicitare, instantius ærumnarum vestrarum immensitatem protestari, et ad properandum remedium diligenter singulos invitare.* Placuit sermo, et visus est bonus in oculis tam domini patriarchæ, quam eorum qui assistebant fidelium; et dependis ingentibus gratiarum actionibus viro Dei, pro sua compassione, tradunt scriptum postulatum.

CAPUT XII.

Revelatio quæ facta est eidem Petro, in ecclesia Sanctæ Resurrectionis.

Vere magnus es, Domine Deus noster, et misericordiarum tuarum non est finis. Vere, Jesu bone, non erit in te sperantibus confusio. Nam unde huic egeno et inopi, et rerum necessariarum suffragiis destituto peregrinanti, et a patriis finibus longe posito, tanta fiducia, ut supra vires negotium sibi audeat assumere et de voti consummatione habeat fiduciam? nisi quod in te, protectorem suum, jactaverat cogitatum; nisi quod charitatis ardore succensus, fratribus compatiens, proximum tanquam se ipsum diligens, legem implere satagebat? Vires non suppetunt, suadet tamen charitas. Et licet durum et impossibile videretur, quod fratres injun-

gebant, amor Dei et proximi leve facit, quia *fortis est, ut mors, dilectio* (*Cant.* VIII, 6). *Fides* igitur *per dilectionem operans est* (*Gal.* v, 6), quæ apud te meretur: et merita, apud te non sunt otiosa. Unde nec diu fluctuare permittis servum tuum; sed te ipsum manifestas ei et tua eum revelatione solidas, ne vacillet, Apocalypsim insinuans, per quam exsurgat fortior ad opus charitatis implendum. Accidit enim quadam die, dum prædictus Dei famulus pro reditu ad propria et pro implenda legatione assumpta, amplius solito esset sollicitus, ad fontem misericordiarum tota devotione recurrens, ecclesiam Dominicæ Resurrectionis ingressus est. Ubi cum pernoctans, orationibus vigiliisque fatigatus esset impendio, labore victus, in pavimento decubuit, ut somno satisfaceret irruenti. Cumque sopor (ut solet) se infudisset altius, visus est ei Dominus noster Jesus Christus, quasi coram positus astitisse, et eamdem injunxisse legationem dicens: *Surge, Petre, propera; et quæ tibi sunt injuncta, intrepidus perage: ego enim tecum ero. Tempus est enim ut purgentur sancta, et servis meis subveniatur.* Expergefactus Petrus, et visione quam viderat confortatus in Domino, factus ad obediendum proclivior, et divinam admonitionem secutus, moras rumpit impiger, ad redeundum accinctus. Peractis igitur de more orationibus, sumptaque a domino patriarcha licentia et impetrata benedictione ad mare descendit, navem ibi reperiens mercatorum, qui in Apuliam transfretare proposuerant. Quam ingressus, et prospera usus navigatione, Barum pervenit. Inde Romam profectus, dominum papam Urbanum circa partes illas reperit, cui domini patriarchæ et fidelium qui Hierosolymis habitabant, litteras porrigit; eorumque exponit miserias et abominationes quæ in locis sanctis flebant a gentibus immundis; et injunctam sibi tam fideliter, quam prudenter, exsequitur legationem.

CAPUT XIII.

De controversia inter imperatorem Henricum, et Gregorium papam septimum: et quomodo Urbanus ejus successor, Petrum ab Jerosolymis reversum, benigne suscepit.

Porro per annos ante aliquot, Henricus Teutonicorum rex, et idem Romanorum imperator, a domino Gregorio papa septimo, hujus Urbani prædecessore passus fuerat quæstionem et controversiam non modicam, super annulo defunctorum episcoporum, et baculo. Inoleverat enim consuetudo, præsertim in imperio, quod defungentibus ecclesiarum prælatis, annulus et virga pastoralis ad dominum imperatorem dirigebatur. Unde postmodum unumquemlibet de familiaribus et capellanis suis investiens, ad ecclesiam vacantem dirigebat, ut ibi pastoris fungeretur officio, non exspectata cleri electione. Quod dominus papa contra omnem fieri honestatem considerans, et jura in eo facto conculcari ecclesiastica perpendens, semel, secundo ac tertio eumdem imperatorem commonuit, ut a tam detestabili desisteret præsumptione. Quem præceptis salutaribus commonitum, cum revocare non posset, vinculo anathematis innodavit. Quod factum nimis indigne ferens imperator, Romanam cœpit Ecclesiam persequi, et domino papæ Guibertum Ravennatem archiepiscopum, virum litteratum et locupletem nimis, suscitavit adversarium. Qui de viribus imperatoris præsumens et de multitudine divitiarum confisus, excluso violenter prædicto venerabili viro, sedem invasit apostolicam: ita delirus et ab intellectus sinceritate deficiens, ut id se esse crederet, quod falso dicebatur. Cumque prius infelix mundus in maligno positus, vias sequeretur periculosas, ut prædiximus, et inutiles, hujus schismatis occasione ad deteriora declivis, omnem Dei et hominum post tergum dederat reverentiam, noxia sequens et declinans salutaria. Capiebantur pontifices; et quilibet ecclesiarum prælati, tanquam homicidiorum rei, mancipabantur carceribus, bonis eorum confiscatis, quicunque imperatori in hac sua perversitate non erant consentientes. Nec solum ad tempus eis irrogabantur injuriæ, verum exclusis in perpetuum, intrudebantur successores. Fugiens igitur dominus papa Gregorius imperatoris indignationem, in Apuliam secesserat, ubi a domino Roberto Guischardi, Apuliæ duce honeste susceptus est, et benigne tractatus, cujus etiam beneficio prædicti imperatoris manus evaserat. Tandem Salernum veniens, ibi diem vitæ clausit extremum: ubi et sepultus est. Cui, post dominum Victorem, qui solis duobus mensibus post eum sedem obtinuerat, successit dominus prædictus Urbanus, qui Henrici nihilominus, prædicti Henrici successoris, in eadem malitia obstinati, furorem declinans locis munitioribus apud suos fideles delitescebat, nusquam plene securus. Hic in illa sua adversitate constitutus, prædictum Petrum virum venerabilem ab Hierosolymis reversum, jam dictæ legationis fungentem officio benigne suscepit; et ei in verbo, cujus bajulus erat, se fidelem cooperatorem tempore accepto repromisit. Petrus autem omnem transcurrens Italiam, zelo divino succensus, Alpes transiens, Occidentales principes omnes singulatim circuit, instat sollicitus, increpat, arguit; atque cooperante gratia, monendo quibusdam persuadet, ut fratribus in tanta afflictione positis subvenire non differant; et loca sancta, quæ Dominus propria dignatus est illustrare præsentia, infidelium spurcitiis diutius profanari non permittant. Nec visum ei sufficere, quod hoc apud principes disseminaret, nisi etiam et plebes et inferioris manus homines, ad id ipsum piis exhortationibus animaret. Percurrens ergo nationes, pie sollicitus, et regna, pauperibus et abjectissimis personis, legationi suæ fideliter satisfaciens, id ipsum evangelizabat. Cui tantam gratiam, ejus fidei meritum respiciens, contulerat Dominus, ut raro unquam sine fructu populos conveniret. Fuitque domino papæ, qui eum ultra montes sine dilatione sequi decreverat, in eodem verbo plurimum neces-

sarius. Nam præcursoris functus officio, auditorum mentes ad obediendum præparaverat, ut facilius idem persuadere volens, obtineret propositum, et universorum animos ad se compendiosius inclinaret.

CAPUT XIV.

De ingressu domini Urbani papæ ad partes ultra montanas, et synodo apud Clarummontem habita.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1095, indictione IV, regnante domino Henrico quarto, Teutonicorum rege, et eodem Romanorum imperatore, anno regni ejus quadragesimo tertio, imperii vero duodecimo: illustri quoque Francorum rege domino Philippo, Henrici filio, regnante in Francia, prædictus dominus Urbanus, videns hominum malitiam modum excessisse, et cuncta ferri deorsum, quasi ad malum prona, post concilium quod ex universa Italia, ad corrigendos excessus hominum necessarium valde, apud Placentiam celebraverat, imperatoris prædicti indignationem fugiens, discedens ab Italia, Alpes transcendit, regnum Francorum ingressus. Ubi videns, sicut et prius audierat, divina passim conculcari monita, doctrinam Evangelii sordere, fidem periisse, charitatem et omnem periclitari virtutem; econtrario autem adversæ potestatis et principis tenebrarum longe lateque nimis patere imperium: anxius plurimum, sicut ex officii debito tenebatur, quomodo tot vitiorum monstris, tot peccatorum prodigiis posset occurrere, quæ ita miserabiliter pullulabant, et orbem involverant universum concilium generale, prius apud Vigiliacum, deinde apud Podium, convocare disposuit. Sed novissime apud Clarummontem Alverniæ civitatem, divina comite gratia, ex universis transalpinarum partibus provinciarum, mense Novembre, episcoporum et abbatum convenit sacer conventus, in nomine Domini, præsentibus etiam prædictarum partium nonnullis principibus. Ubi, ordinatis de prælatorum Ecclesiæ et virorum Deum timentium consilio institutionibus, quæ ad erigendum labentis Ecclesiæ statum videbantur respicere, et promulgatis canonibus, qui ad morum ædificationem et corrigendam delictorum enormitatem poterant proficere; et qui pacem, suggerente Petro Eremita, quæ de rebus perierat, reformarent, qui verbo sibi injuncto debitam gerebat sollicitudinem; novissime ad hanc exhortationem se convertit, dicens:

CAPUT XV.

Exhortatio domini papæ ad populum, pro via Hierosolymitana.

Nostis, fratres dilectissimi, et vestram nosse id expedit charitatem, quomodo humani generis Reparator, pro nostra omnium salute carnem assumens, et homo inter homines conversatus, terram promissionis, quam pridem patribus promiserat, propria illustravit præsentia; et assumptæ dispensationis operibus, et crebra simul miraculorum exhibitione reddidit specialiter in ignem. Id enim et Veteris et Novi, pene in omnibus syllabis, docet series Testamenti. Quadam sane dilectionis prærogativa certum est eam dilexisse, ita, qu d eam orbis partem, imo particulam, hæreditatem suam dignatus est appellare, cum ejus sit omnis terra et plenitudo ejus (*Isa.* XXXIV, 1). *Unde per Isaiam ait:* Hæreditas mea Israel (*Isa.* XIX, 25); *et item:* Vinea Domini Sabaoth, domus Israel est (*Isa.* V, 7). *Et licet totam, in partem præcipuam, sibi dedicaverit ab initio, peculiarius tamen Urbem sanctam sibi adoptavit in propriam, testante Propheta, qui ait:* Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob (*Psal.* LXXXVI, 1). *De qua gloriosa dicuntur, videlicet quod in ea docens, passus, et resurgens Salvator, salutem operatus est in medio terræ: ad hoc a sæculis prælecta, ut tantorum esset conscia, et cella familiaris mysteriorum. Electa nimirum: quod ipse qui elegit, testatur, dicens:* Et de Hierusalem civitate quam elegi, veniet vobis Salvator. *Quam etsi peccatis inhabitantium id exigentibus, justo judicio suo in manus impiorum sæpius tradi permiserit Deus, et duræ jugum servitutis ad tempus eam sustinere passus sit; non tamen arbitrandum est, quod eam quasi a se repudiatam abjecerit. Cum scriptum sit:* Flagellat Deus omnem filium quem recipit (*Hebr.* XII, 6); *illi vero thesaurizat iram, cui dicit:* Recessit zelus meus a te, jam amplius non irascar tibi (*Ezech.* XVI, 42). *Diligit ergo eam, nec intepuit erga eam dilectionis fervor, cui dicit:* Eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui; et non vocaberis amplius desolata, sed vocaberis voluntas mea in ea, quia complacuit Domino in te (*Isa.* LXII, 3). *Hæc igitur salutis nostræ incunabula, Domini patriam, religionis matrem, populus absque Deo, ancillæ filius Ægyptiæ, possidet violenter; et captivatis liberæ filiis, extremas imponit conditiones, quibus versa vice merito servire tenebatur. Sed quid scriptum est?* Ejice ancillam, et filium ejus (*Gen.* XXI, 10). *Sarracenorum enim gens impia, et mundanarum sectatrix traditionum, loca sancta, in quibus steterunt pedes Domini, jam a multis retro temporibus violenta premit tyrannide, subactis fidelibus et in servitutem damnatis. Ingressi sunt canes in Sancta, profanatum est sanctuarium; humiliatus est cultor Dei populus; angarias patitur indignas genus electum; servit in luto et latere regale sacerdotium; princeps provinciarum, facta est sub tributo, civitas Dei. Cujus non liquefiat anima? cujus non tabescant præcordia, his ad animum recurrentibus? Quis hæc siccis oculis audire potest, fratres charissimi? Templum Domini, de quo zelans Dominus vendentes ejecit et ementes, ne domus Patris ejus fieret spelunca latronum* (*Matth.* XXI), *factum est sedes dæmoniorum. Id ipsum enim et Mathathiam sacerdotem magnum, sanctorum progenitorem Machabæorum, ad zelum accendit commendabilem, sicut ipse testatur, dicens:* Templum Domini quasi vir ignobilis; vasa gloriæ ejus abducta sunt captiva (*I Mach.* II, 8). *Civitas Regis regum omnium, quæ aliis regulas intemeratæ tradidit fidei, gentium superstitionibus cogitur invita deservire. Sanctæ Resur-*

rectionis ecclesia, requies dormientis Domini, eorum sustinet imperia, fœdatur spurcitiis, qui resurrectionis non habebunt participium, sed stipula ignis æterni, perennibus deputabuntur incendiis. Loca venerabilia divinis deputata mysteriis, quæ Dominum in carne susceperunt hospitem, signa viderunt, senserunt beneficia, quorum omnium in se plena fide prætendunt argumenta, facta sunt gregum præsepia, stabula jumentorum. Laudabilis populus, cui benedixit Dominus exercituum, sub angariarum et sordidarum præstationum pondere gemit fatigatus; rapiuntur eorum filii, matris Ecclesiæ chara pignora, ut gentium immunditiis deserviant, et nomen Dei vivi abnegent vel ore blasphement sacrilego, compelluntur; aut impia detestantes imperia, cæduntur gladiis more bidentium, sanctis martyribus sociandi. Non est sacrilegis locorum differentia, non est personarum respectus: in sanctuariis occiduntur sacerdotes et levitæ; coguntur virgines fornicari, aut per tormenta perire; nec matronis ætas maturior suffragatur. Væ nobis, qui in hanc tam periculosi temporis descendimus miseriam, quam in spiritu prævidens electus a Domino David rex fidelis, deplorat dicens: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum (*Psal.* LXXVIII, 1). *Et item:* Populum tuum humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt (*Psal.* XCIII, 5). Utquid, Domine, irasceris in finem, accendetur velut ignis ira tua? (*Psal.* LXXVIII, 5; LXXXVIII, 47.) Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine? (*Psal.* LXXXVIII, 50.) *Verumne est quod dicitur:* Non obliviscetur misereri Deus, non continebit in ira sua misericordias suas? (*Psal.* LXXVI, 10.) Recordare quid acciderit nobis; intuere, et vide opprobrium nostrum (*Thren.* V, 1). Væ nobis, ut quid nati sumus videre corruptionem populi nostri, et contritionem civitatis sanctæ; et sedere illic cum dantur in manibus inimicorum sancta? (*I Mach.* II, 7.) *Vos igitur, dilectissimi, armamini zelo Dei. Accingimini unusquisque gladio suo super femur suum potentissime* (*Psal.* XLIV). *Accingimini, et estote filii potentis. Melius est enim mori in bello, quam videre mala gentis nostræ et sanctorum. Si quis zelum legis Dei habet, adjungat se nobis. Subveniamus fratribus nostris.* Disrumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum (*Psal.* II, 3). *Egredimini, et Dominus erit vobiscum. Arma quæ cæde mutua illicite cruentastis, in hostes fidei et nominis Christiani convertite. Furta, incendia, rapinas, homicidia, et cætera qualia qui agunt, regnum Dei non possidebunt, hoc Deo beneplacito redimite obsequio; ut delictorum, quibus Dominum ad iracundiam provocastis, celerem indulgentiam pro vobis obtineant hæc pietatis opera, et deprecatio collata sanctorum. Monemus igitur et exhortamur in Domino, et in remissionem peccatorum injungimus, ut fratribus nostris, et cœlestis regni cohæredibus (omnes enim sumus invicem membra,* hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi [*Rom.* VIII, 17]) *qui Hierosolymis et in finibus ejus habitant, afflictioni et laboribus compatientes, infidelium insolentiam (qui sibi regna, principatus et potestates subjicere contendunt) debita compescatis animadversione; et illis totis viribus occurratis, quibus est propositum, nomen delere Christianum. Alioquin futurum est, ut in proximo Ecclesia Dei jugum indebitæ perferens servitutis, fidei sentiat dispendium, prævalente gentilium superstitione. In quanta enim positi sint afflictione, noverunt ex vobis nonnulli, qui hæc quæ loquimur, oculata conspexerunt fide, et præsens illorum per manum Petri, viri venerabilis, qui præsens est, ad nos delata docet epistola. Nos autem, de misericordia Domini et beatorum Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi, fidelibus Christianis, qui contra eos arma susceperint, et onus sibi hujus peregrinationis assumpserint, injunctas sibi pro suis delictis pœnitentias relaxamus. Qui autem ibi in vera pœnitentia decesserint, et peccatorum indulgentiam et fructum æternæ mercedis se non dubitent habituros. Interim vero eos qui ardore fidei ad expugnandos illos laborem istum assumpserint, sub Ecclesiæ defensione, et beatorum Petri et Pauli protectione, tanquam veræ obedientiæ filios recipimus; et ab universis inquietationibus, tam in rebus quam in personis statuimus manere securos. Si vero quisquam molestare eos interim ausu temerario præsumpserit, per episcopum loci excommunicatione feriatur: et tandiu sententia ab omnibus observetur, donec et ablata reddantur, et de illatis damnis congrue satisfiat. Episcopi vero et presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii suspensione mulctentur, donec misericordiam sedis apostolicæ obtineant.* His dictis, finem dicendi fecit, præcipiens iis qui aderant, ecclesiarum prælatis, ut ad propria reversi, cum omni instantia et debita sollicitudine plebes suas ad idem hortentur et invitent diligentius. Iis dictis finem dicendi fecit, et soluta synodo valedicentes ad invicem, ad propria sunt reversi: ante omnia, juxta statuta synodi fideliter laborantes, ut pax (quæ verbo vulgari *treuga* dicitur) ab omnibus observetur illibata, ne ire volentibus, et ad necessaria discurrere, ullum ministraretur impedimentum.

CAPUT XVI.

Qui de principibus ad iter se obtulerunt; et de signo crucis, quod ituri vestibus suis in signum voti et futuræ peregrinationis imprimebant.

Dedit ergo Dominus fideli servo suo evangelizanti virtute multa, et excelso in verbo gloriæ, pro fidei meritis verbum efficax, et sermonem omni acceptione dignum in oculis universorum. Et visa est a Domino res egressa, ita ut mandatum ejus, licet arduum nimis et difficile videretur, cum omni aviditate tam majores quam minores amplecterentur. Nec solum præsentes ex illius verbo succensus hujus desiderii fervor ad iter armaverat; verum longe lateque sermo idem egrediens, absentes etiam pari voto ferventes accendebat ad idem. Episcopi vero, prout in mandatis acceperant, fideles se cooperan-

tes exhibebant, plebes suas ad id ipsum invitantes, et circumeuntes parochias suas, verbum vitæ disseminabant in populis, nec cadebat vel unus apex sine fructu super terram : ita ut vere dici posset, quod vere illud verbum Domini impleretur : *Non veni pacem mittere, sed gladium* (*Matth.* x, 34). Dividebatur enim maritus ab uxore, uxor a marito; patres a filiis, filii a parentibus; nec erat charitatis vinculum, quod huic fervori posset præjudicium facere : ita ut de claustris multi egrederentur monachi; et inclusi de carceribus, in quibus se incluserant spontanei propter Dominum. Nec tamen apud omnes erat in causa Dominus; et virtutum mater discretio votum excitabat; sed quidam ne amicos desererent, quidam ne desides haberentur, quidam sola levitatis causa, aut ut creditores suos (quibus multorum debitorum pondere tenebantur obligati) declinantes eluderent, aliis se adjungebant. Omnes igitur ex causis variis properabant. Non erat in regnis occidentalibus, qui aut ætatis, aut sexus, aut conditionis, aut status vellet esse memor; aut aliquibus persuasionibus deterritus ab incœpto desisteret; sed omnes indifferenter manus dabant; omnes unanimiter corde et ore votum profitebantur. Videbatur ad litteram impleri quod in Tobia scriptum est : *Jerusalem civitas Dei, nationes ex longinquo ad te venient, et munera deferentes, adorabunt in te Dominum : et terram tuam in sanctificatione habebunt, nomen magnum invocantes in te* (*Tob.* XIII, 13). De præsentibus igitur qui concilio interfuerant, multi cum gaudio susceperunt insitum verbum, quorum primus fuit dominus Ademarus, bonæ memoriæ Podiensis episcopus, vir vitæ venerabilis, qui postea apostolicæ sedis legatione functus, in eadem expeditione populo Dei tam fideliter quam prudenter præfuit : Dominus quoque Willelmus Aurasicensis episcopus, vir vere religiosus, ac timens Deum. De absentibus vero utriusque regni principibus, eodem fervore succensi, ad iter se accingebant, mutuo se et frequenter exhortantes; et certum præfigentes diem, ut collectis necessariis, et viæ consortibus convocatis, iter arriperent. Videtur vere divinitus procuratum præsens, unde loquimur, negotium, et verbum vere egressum a Domino. Nam catervatim concurrebant populi, unum ubicunque de principibus iter vovisse audierant, ut se illius comitatui sociarent; ejusque super se in toto itinere invocarent nomen, obsequia promittentes et fidem. Et quia verbum illud publice diceretur :

Occupet extremum scabies, mihi turpe relinqui;

laborabant certatim, se necessariis communire, mutuo se prævenire cupientes. Vere divinitus procuratum; necessarius enim erat hic ignis purgatorius, quo præterita, quæ nimia erant, diluerentur commissa; et occupatio ista utilis, qua declinarentur futura. Non enim erat inter mortales respectus Dei, nec ad homines reverentia. Convenerat autem apud omnes et id ipsum de mandato domini papæ injunctum fuerat, ut quotquot prædictæ viæ voto se obligarent, vivificæ crucis salutare signum vestibus imprimerent; et in humeris illius sibi portarent memoriam, cujus passionis locum visitare proposuerant; illum imitantes, cui ad nostram redemptionem properanti, *Factus est principatus ejus super humerum ejus* (*Isa.* IX, 6). De quo etiam non immerito videtur posse intelligi illud Isaiæ : *Levabit Dominus signum in nationibus, et congregabit dispersos Israel* (*Isa.* XI, 12). Sed et illud mandatum Domini juxta litteram videbatur impleri : *Qui vult venire post me, abneget semetipsum; et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Matth.* XVI, 24).

CAPUT XVII

Nomina principum qui de regno Francorum et Teutonicorum iter assumpserunt.

De utroque itaque regno, in arrham futuræ peregrinationis, signo crucis se communiverant, vir illustris dominus Hugo Magnus, domini Philippi Francorum regis frater; dominus Robertus, Flandrensium comes; dominus item Robertus, comes Normannorum, domini Willelmi Anglorum regis filius; dominus Stephanus, Carnotensium comes et Blesensium, senioris Theobaldi comitis pater; dominus Ademarus, Podiensis episcopus; dominus Willelmus, Aurasicensis episcopus; dominus Raimundus, comes Tolosanus et Sancti Ægidii; cum aliis multis inclytis et nobilioribus viris : vir quoque strenuus et insignis, dominus Godefridus, Lotharingiæ dux, et cum eo fratres ejus, dominus videlicet Balduinus, et dominus Eustachius : Balduinus iidem, qui cognominatus est de Burgo, prædictorum consanguineus, domini Hugonis comitis de Retest filius : item comes Garnerus de Gres; Balduinus, comes Hamaucorum; Isuardus, comes Diensis; Rainbaldus, comes Aurasicensis; Willelmus, comes de Foreis; comes Stephanus de Albamarla; Retrodus, comes Perticensis; comes Hugo de Sancto Paulo. Sed et de viris majoribus, qui tamen comites non erant, ad id ipsum Deo placitum obsequium sponte se obtulerunt inclyti viri et nobiles : Henricus de Ascha, Radulfus de Bagentiaco, Hebrardus de Pusato, Gentonius de Bear, Willelmus Amanen, Guastus de Bederz, Willelmus de Montepessulano, Gerardus de Russelun, Gerardus de Ceresiaco, Rogerus de Barnavilla, Guido de Possessa, et Guido de Garlanda, Francorum regis dapifer; Thomas de Feria, Galo de Calvo monte; prædictus quoque Petrus Eremita cum ingenti multitudine, quam tum ex regno, tum ex imperio multo labore contraxerat. Circa Alpes vero dominus Boamundus, Tarentinorum princeps, domini Roberti Guiscardi Apuliæ ducis filius; dominus quoque Tancredus, ejus ex sorore nepos; et alii multi, quorum numerum vel nomina non tenemus. Hi omnes tempus exspectantes opportunum, cum ingentibus militarium virorum copiis, ad militiam parati Christianam erant accedere; et se tantæ peregrinationis laboribus pro Christi nomine devote mancipare. Transcursa itaque hieme, cum prima veris subsequentis se obtu

lerunt initia, et frigore depulso, grata terris reddita est temperies, equos præparant, arma exerunt, componunt sarcinas, et mutuis se, qui simul erant profecturi, invitant legationibus : diligenter præordinantes, quando oporteat eos iter arripere, ubi convenire, et qua via tutius commodiusque possint incedere. Nec enim poterant tot tamque infinita populorum millia in una qualibet regione sibi reperire necessaria. Unde studiose procuratum est, ut singuli majorum principum, seorsim legiones suas traherent, et non eodem tramite proficiscerentur. Sed neque antequam ad urbem Niceam pervenirent, eorum exercitus convenerunt. Nam, sicut dicetur inferius, dux cum suis legionibus per Hungariam; comes Tolosanus et episcopus Podiensis, per Dalmatiam; reliqui vero principes per Apuliam, sed variis temporibus, Constantinopolim pervenerunt. Parabatur interim quod ad tantum iter sufficere posse credebatur; et viaticula sua, cum viæ quantitate metiri nitebantur, ignorantes quod *non sunt in manu hominis viæ illius*. Ignorat enim mortalis infirmitas quid sibi crastina pariat dies. Non erat uspiam in tot provinciis, quot habet Occidens, domus otiosa vel una. Cuique juxta suam conditionem familiarià suberant, circa quæ sollicitabantur, negotia, dum hic paterfamilias, ibi filius, illuc vero tota domus ad migrandum se componeret. Dirigebantur frequentes epistolæ, quibus qui simul profecturi erant, se mutuo exhortabantur, attentius moram increpantes et monentes properare celerius. Vocantibusque cæteros his, qui turmarum erant duces designati, cum singultibus et suspiriis dividebantur ab invicem charorum amplexus, et supremum sibi valedicentes, separabantur in osculis. Mater filium, parentem filia, soror fratrem, uxor maritum, in ulnis deportantes parvulos, et suggentes ubera, cum lacrymis et ejulatu comitabantur abeuntes : et dicto vale, quos gressu non poterant, deflxis obtutibus prosequebantur.

CAPUT XVIII.

Galterus Sensaveir primus viam ingressus, Constantinopolim pervenit.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1096, mense Martio, octava die mensis, quidam Galterus, cognomento Sensaveir, vir nobilis et in armis strenuus, cum ingenti multitudine pedestrium turmarum (nam paucissimos secum habebat equites) primus iter arripuit, et pertransiens Teutonicorum regnum, in Hungariam descendit. Est autem regnum Hungariæ paludibus interjectis, et magnis fluminibus præcinctum, et inaccessibile; ita ut nisi certis locis, et iis vehementer angustis, volentibus introire vel egredi, non pateat introitus vel exitus. Eidem autem regno tunc præerat vir Christianissimus, rex Calemannus, qui cognito prædicti Galteri adventu, et de ejus edoctus proposito, piam illius commendans intentionem, eum benigne admisit, et transitu suis expeditionibus per Hungariam concesso, publicorum commerciorum gratiam non negavit. Ille vero regno ejus cum omni tranquillitate transcurso, usque ad fluvium Maroe, qui ejusdem regni limes ab Oriente dignoscitur esse, pervenit incolumis. Quo transito, Bulgarorum fines cum suis legionibus attigit, ad locum perveniens qui dicitur Bellegravia. Eo tamen ignorante, trans eumdem fluvium in loco cui nomen Malavilla, de comitatu ejus quidam remanserant, ut cibos emerent, et ad iter colligerent quædam necessaria; quos Hungari comprehendentes, nudatos, et affectos verberibus, ablatis omnibus, remiserunt ad suos. Et licet eorum adversitati universus plena charitate compateretur exercitus, et sinistro, qui acciderat, casui plurimum sociis condoleret; tamen videntes quia durum erat nimis, et pene impossibile fluvium retransire, et occasione emergentium negotiorum iter differre propositum, satius arbitrati sunt *dissimulare ad tempus injuriam, quam ad id quod assequi non possent, temere aspirare*; spem habentes in eo, cui militare proposuerant, quod Christi servis illata gratis injuria non præteriret impunita, sed condignam ab eo reciperent mercedem, qui suis fidelibus repromisit dicens : *Et capillus de capite vestro non peribit*; *in patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI, 18). Continuantes igitur iter, Bellegraviam pervenerunt, ut præmisimus, ubi Galterus a duce Bulgarorum, qui eidem loco præerat, emendi licentiam postulans, et impetrare non valens, ante urbem castrametatus est; ubi exercitum suum victus inopia laborantem, cohibere non valens, grave nimis populi sui passus est dispendium. Nam cum a Bulgaris omnino venalium nihil, aliquo pretio interveniente, obtinere possent, egressus est ejus exercitus, ut sibi modo quocunque alimenta compararent; ne præ necessarii victus deficere cogerentur inopia. Qui greges Bulgarorum invenientes, et armenta, violenter ex eis cœperunt abducere, et castris inferre suis. Quod audientes Bulgari, correptis armis, ad eos qui eorum abducebant animalia, hostiliter egressi, prædam revocare volentes, bellum raptoribus inferunt. Et facti superiores, centum quadraginta ex eis a præcedentium comitatu separatos incautius, in oratorio quodam (quo se gratia consequendæ salutis contulerant) igne supposito, combusserunt, reliquis in fugam adactis. At vero Galterus sciens quod populum secum traheret duræ cervicis, et indiscretum, relictis his qui suo proprio spiritu ducebantur, incorrigibiles facti, cum reliquis agminibus Bulgarorum silvas, longe lateque diffusas, prudenter circumspecteque pertransiens, Straliciam Daciæ mediterraneæ metropolim egregiam pervenit, ubi ejusdem civitatis præsidi de damno et injuria plebi Dei injuste a Bulgaris illata conquestus, plenam super omnibus commissis justitiam consecutus est. Insuper ab eodem duce, viro egregio, et timente Deum, humanissime tractatus, commerciorum legem obtinuit communem, ut sibi, et populo suo æqua mensura et justo pretio necessaria vende-

rentur; et ut legibus humanis in ejus obsequio nihil videretur deesse, duces etiam itineris, qui eis usque ad urbem præessent regiam, concessit. Quo perveniens, et in præsentiam domini imperatoris introductus, ab ejus obtinuit magnificentia, ut usque ad adventum Petri, de cujus præcepto iter arripuerat, exercitum suum in locis urbi finitimis, indulta emendi vendendique licentia, habere permitteretur : quod ei concessit imperator.

CAPUT XIX.

Petrus Eremita subsecutus, per Hungariam transiens, Hungarorum sentit perfidiam.

At vero Petrus, post hæc non multo interjecto temporis intervallo, [cum innumerabili exercitu transcursa Lotharingia, Franconia, Bavaria, et ea regione quæ Austria dicitur, cum universa multitudine, quam ex omni populo, et tribubus, et linguis, et nationibus collegerat, quasi ad quadraginta millia, fines Hungarorum attigerat. Unde missa legatione ad dominum regem, impetravit, ut si pacificum vellet habere introitum, et sine tumultu et scandalis regnum ejus pertransire, ei sine difficultate aditus præstetur. Qua suscepta licentia, et conditionem approbans interpositam, cum universis legionibus, quæ eum sequebantur, regnum ingressus est. Quod cum omni tranquillitate transcurrens, alimentorum multa copia, justo pretio, et bonis conditionibus ab indigenis ministrata, usque ad superius memoratam Malevillam pervenit. Ubi intellecto quod consortibus eorum, qui Galterum secuti, eos præcesserant, multam illius loci habitatores intulerant injuriam, et impietatem non modicam in eos exercuerant; videntes etiam eorum spolia et arma nihilominus in muro civitatis, quasi pro tropæo dependentia, justa ira succensi, protinus arma corripiunt, et se invicem exhortantes, urbem violenter infringunt, incolis pene omnibus aut interemptis gladio, aut in vicino flumine submersis. In quo tumultu, eorum meritis id exigentibus, illa die cecidisse dicuntur de Hungaris quasi ad quatuor millia; de expeditione vero Petri, centum dicuntur occubuisse. Sic igitur urbe correpta violenter, quinque diebus continuis manserunt in ea, propter alimentorum, quam in ea repererunt opulentiam. At vero Bulgarorum dux, Nichita nomine, qui Galtero et ejus legionibus rerum venalium forum prius interdixerat, intelligens quod Malevillanis pro eo quod in præcedentes ipse quoque deliquerat, subsequentes in eum vellent refundere, relicta Bellegrava, cui præerat, de loci diffidens munitione, aufugit. Loci vero incolæ cum sua quisque familia oppidum nihilominus deserentes, cum gregibus et armentis in opaca silvarum, et nemorum abdita, longe interius se contulerunt. Petrus autem dum adhuc in expugnato præsidio moram faceret, relatione quorumdam edoctus, quod rex Hungariæ suorum stragem, quam audierat, nimis ægre ferens, militares ex universo regno convocaret copias, et in suorum ultionem accingeretur animosius, congregatis navibus quotquot ex utraque fluminis ripa invenire potuit, legiones suas sub omni celeritate transferri præcepit, secum trahens greges et armenta, spoliaque uberrima, quæ de loco violenter effracto usque ad redundantem copiam eduxerat. Quibus in ulteriore ripa collatis, ante Bellegravam, quam tamen vacuam repererunt, castrametati sunt. Unde cum plaustris et vehiculis, cum gregibus et armentis, et universo comitatu, itinere dierum octo, nemorum late patentium condensa pertransiens, ante urbem Niz, turribus et muro valido munitissimam, et viris fortibus refertam, cum suis astitit legionibus; et flumine quod eamdem urbem præterfluit, per quemdam pontem lapideum transmisso, castra ibidem metatus est. Dumque ejus exercitus, jam deficiente viatico, victus inopia laboraret, missa legatione ad præsidem civitatis, amice postulat ut rerum venalium, et eorum maxime quæ vitæ sunt necessaria, bonis conditionibus, et justo pretio, populo peregrinanti, et obsequiis divinis mancipato fiat commercium. Ille vero id nullatenus posse fieri respondit, nisi prius datis obsidibus se obligaret exercitus, ut indigenis forum ministrantibus nec injuria, nec vis major ulla inferatur. Qua conditione utrinque placita, datis obsidibus, egressi sunt cives secum deferentes venalia.

CAPUT XX.

Apud Niz urbem Bulgariæ, inter peregrinos et Bulgaros tumultus oritur periculosus.

Facta est igitur expeditionibus universis alimentorum plenior abundantia, emendi vendendique contractibus mutua charitate inter utrumque populum celebratis; nocteque illa in omni tranquillitate et mutua charitate transcursa, summo mane receptis obsidibus, ad iter accinguntur. Dumque essent in proficiscendo, et major pars præcessisset, imo pene omnis exercitus; quidam turbati capitis homines, et divina animadversione digni, memores satis frivolæ contentionis, quam hesterna nocte cum quodam Bulgaro habuerant occasione vendendi emendique, separati aliquantulum a præcedentibus agminibus, septem molendinis, quæ juxta prædictum pontem in flumine volvebantur, ignem supponentes, subito converterunt in favillam. Erant prædicti filii Belial natione Teutonici, numero quasi centum : qui etiam, cum eorum non sufficeret furori, quod commiserant, adjecerunt etiam, ut quorumdam domicilia, quæ extra muri erant ambitum, non dispari nequitia succenderent. Consummatoque scelere, turbis innocentibus, tanquam commissi maleficii conscientiam non habentes, cursu maturato adjungere se sategerunt. At vero dux, qui eos benigne satis nocte tractaverat hesterna, videns quod non satis ei responderant digne pro meritis; scilicet pro collato beneficio, supplicium reportare cogebatur : paucorum commissum, non æquo satis judicio, refundens in omnes, universos prædones reputans, et incendiarios : cives evocat, arma monet corripere; et ipse prævius cum ingenti mul

titudine, verbo suos exhortatur et exemplo, prædictas insequi expeditiones; et tanquam de sacrilegis vindictam reposcere persuadet. Egressi ergo unanimiter, præcedentes insectantur; et partes præcedentis exercitus posteriores invadunt hostiliter, gladiis instantes atrocius. Prædictos itaque malefactores, qui necdum castris se adjunxerant, seorsum a turbarum frequentia reperientes, justissima indignatione, morti tradiderunt. Sed sive casu, sive ex industria involventes justum cum impio, multos de immeritis pari pœna confoderunt. Currus autem et vehicula, quibus tam alimenta quam omnimodam eorum supellectilem deferebant, senes quoque et valetudinarios, matronas quoque cum pueris et puellis, quæ passibus æquis cæteros subsequi non poterant, comprehendentes, vinculis alligatos secum deduxerunt : consummata strage, interemptorum sanguine satiati et spoliis onerati, redeuntes ad propria.

CAPUT XXI.

Petrus fugientem suum revocat exercitum, et iterum cum Bulgaris quærit pacifice convenire; sed factus est error novissimus pejor priore, et dissipatæ sunt ejus legiones.

Interea vir venerabilis, Petrus, et universa quæ præibant agmina, majoresque cuncti expeditionis viri, hujus infortunii, quod suis acciderat, ignari penitus, iter continuabant inceptum. Cum ecce quidam equo raptus velocissimo, cursu præcipiti festinans, casum nuntiat, stragem suorum et captivitatem ex ordine pandens. Quo cognito, de communi prudentium consilio, viam, qua tota die veneraxt, relegentes, revocatis legionibus, factæ cædis argumenta, et fratrum interemptorum funera non sine lacrymis et gemitu contuentes, ante urbem, ubi hesterna nocte castra locaverant, constiterunt. Erat autem Petro, et his qui secum erant sensus habentes magis exercitatos, in eo facto simplex oculus, et pura intentio. Ideo redierant, ut causa mali cognita, et scandalorum amputata materia, inter utrumque populum pax plenior reformaretur; et ad propositum tutius purgata redirent conscientia. Missis igitur viris prudentibus et honestis ad præsidem et majores civitatis, diligenter discutiunt quænam causa intercesserit, ut ad tantum tumultum et tantam sanguinis innocentis effusionem ita subito veniretur. Causa itaque cognita, intelligentes qui missi fuerant, quod satis juste indignatione concepta, ad arma convolaverant; et quod non erat tempus satis idoneum ad hoc, ut super illatis reposceretur vindicta, modis omnibus competentibus, et tota instant sollicitudine, ut pace reformata, prædam, sarcinas, socios, et universa quæ amiserant, cum integritate reciperent. Dumque in eo perseverarent, pactis pene ad placitam utrinque redactis consonantiam, excitatus est casu, inconsulto quorumdam calore et ausu temerario, in castris tumultus : volentibus indiscretis quibusdam injuriam, quam sustinuerant, violenter vindicare. Porro Petrus eorum insaniam volens compescere, et causam cædis declinare quærens, missis quibusdam prudentibus et magnæ auctoritatis hominibus, ab impetu et furore, quo civibus instabant hostiliter, eos revocare nitebatur. Cumque non proficeret, neque ejus, licet salutaribus, acquiescere vellent monitis, exercitui missa voce præconia sub promissæ obedientiæ debito, præcepit districtius ut nemo illis qui sua temeritate pacem reformatam ausi fuerant violare, opem ferat, aut ministret auxilium. Cui verbo acquiescens exercitus, sedebat quasi arbiter, finem inchoati tumultus, et rei exitum præstolantes. Qui autem pro bono pacis missi fuerant ad præsidem, videntes quod excitus in populo tumultus sedari non valeret, sed magis ac magis augebatur, et quod juxta propositum proficere non poterant, reversi sunt ad castra infecto negotio, elaborantes cum Petro viro Dei, ut turba comprimeretur. Sed neque id effectui mancipare dabatur. Erant autem quasi mille, qui ad hanc proruperant temeritatem. Quibus totidem de urbanis egressis obviam, bellum ingens ante urbem utrinque committitur. Videntes autem qui in urbe erant quod quasi schisma ortum erat in populo exteriore, sperantes quod, quia invitò et contradicente Petro, rixam concitaverant, reliqua pars exercitus nullatenus eis vellet ministrare subsidia, reseratis aditibus, omnes unanimiter egressi, ex nostris pene quingentos supra pontem occiderunt : reliquis pene omnibus, dum vada nesciunt, tanquam locorum ignari, submersis in flumine. Quod videns exercitus, et tantam suorum non ferens injuriam, ad arma convolant universi : et confligentibus inter se agminibus fit strages infinita, ita ut esset error novissimus pejor priore. Populares ergo, et vulgus indocile, Bulgarorum non ferentes instantiam, fugam ineunt; aliosque qui in certamine viriliter desudabant, exemplo suo et impetu, terga dare compellunt. Fugit itaque universus exercitus, et turbatis ordinibus, non erat qui resisteret. In quo tumultu sæpe dictus Petrus universam pecuniam, quam de fidelium largitione principum, ut inde pauperibus et egenis in itinere necessaria ministraret, collegerat, retento curru in quo universa ejus deferebatur substantia, penitus amisit. Bulgari autem instantes animosius, ex eis quasi ad decem millia gladio peremerunt, retentis vehiculis et sarcinis universis; mulierum quoque et puerorum ingenti multitudine captivata. Qui autem evaserant, silvarum latebras et devia secuti, vix tertia die, monentibus lituis et strepentibus tubis revocati, circa Petrum et illos qui cum eodem evaserant, et in collem se receperant sublimem aliquantulum, convenerunt.

CAPUT XXII.

Petrus, recollecto profligatarum legionum suarum residuo, Constantinopolim pervenit; et transito Bosphoro, castrametatur in Bithynia.

Die tandem quarta, recollectis adinvicem eis qui dispersi fuerant, et ex occultis in quibus tridno la-

fuerant prodeuntibus, conglobati iterum quasi ad triginta millia rursus ad iter se accingunt. Et licet plaustra currusque, quasi ad duo millia, imprudenter amisissent, tamen a proposito deficere ignominiosum reputantes, viam, licet multa difficultate, continuant. Dumque essent in proficiscendo, alimentorum multam sustinentes inopiam, ecce domini imperatori nuntius castris eorum se intulit, qui Petrum et alios ejusdem exercitus capitaneos, regiam proferens jussionem, publice convenit, dicens : *Sermo gravis et verbum satis absonum, viri nobiles et inclyti, fama referente, de vobis ad imperialem pervenit audientiam, quod in imperio suo violentiam regionis habitatoribus et ejus subditis inferatis enormem, rixas et tumultus concitantes. Quapropter ejus auctoritate, si in conspectu majestatis ejus gratiam aliquando invenire quæritis, vobis injungimus, quatenus in aliqua urbium ejus ultra triduum moram facere non præsumatis, sed continuato itinere congruo, tamen moderamine temperato, versus Constantinopolim expeditiones vestras quantocius dirigatis. Nos autem exercitum vestrum præeuntes, victui necessaria justo pretio vobis ministrari faciemus.* Quo audito, revixit spiritus eorum, qui præ victus inopia jam contabuerant; et intellecta erga se domini imperatoris clementia, in spem majorem erecti, postquam apud eum qui regios detulerant apices, de sua innocentia, et supportata patienter, quam eis immeritis Bulgari gratis intulerant injuria, pro tempore sufficienter allegaverunt; ducem prædictum sequentes, ab omni abstinentes enormitate, maturato itinere Constantinopolim pervenerunt. Ubi reperto prædicto Galtero, qui cum suis legionibus eorumdem præstolabatur adventum, junctis exercitibus, castra in loco sibi deputato metati sunt. Petrus vero a domino imperatore vocatus, urbem ingressus est; et in ejus præsentia constitutus, sicuti vir magnanimus erat et eloquens, de sua intentione, et tanti laboris causa interrogatus, plene disseruit : et quod eum maximi Occidentalium partium et Deo digni principes, in proximo subsequerentur, edocuit : tanta mentis constantia, et verborum usus ornatu, ut et palatii principes, viri admirarentur animositatem et prudentiam, et ipse dominus imperator eum propensius commendaret. Benigne igitur habitum, et donis cumulatum uberioribus, ad suos redire præcepit imperator. Ubi cum dies aliquot, ejus et victualibus, et requie refocillatus esset exercitus, paratis navibus ex imperiali mandato, transito Hellesponto, in Bithyniam, quæ prima, de Asiana diœcesi, provincia eodem mari terminatur, descenderunt : demumque ad locum supra idem mare situm, cui nomen Civitot, pervenientes, castrametati sunt.

CAPUT XXIII.

Exercitus ejus, eo absente, a finibus Nicænis prædas agit, et juxta urbem Nicænam oppidum expugnat.

Erat autem idem locus in hostium confinio positus; ubi cum in multa rerum opulentia quasi duobus mensibus continuis consedisset exercitus, non defuit eis pene quotidie rerum venalium copia, et refectio pro tempore necessaria. Qua rerum ubertate simul et otio dissolutus miser et duræ cervicis populus, *prodeuntibus ex adipe stimulis insolentiæ* (*Psal.* LXXII, 7), cœpit seorsum invitis magistratibus turmas agere, et ad decem vel amplius milliaria perlustrare regionem, greges et armenta secum trahentes. Receperant tamen sæpius ex parte domini imperatoris litteras commonitorias, quatenus ante adventum majorum principum, qui subsequi dicebantur, longius evagari, aut in se hostes provocare non præsumerent; sed in loco designato moram facerent, circumspecte se habentes. Petrus autem pro plebe sibi commissa valde sollicitus, ad urbem regiam profectus erat, ut rerum venalium, si posset, alleviaret pretium, et humaniorem commerciis obtineret conditionem. Unde populus contumax et calcitrosus, sumpta occasione ex ejus absentia, cœpit insanire vehementius; et conglobati seorsum ab exercitu ejusdem factionis complices, quasi ad peditum septem millia, adjunctis sibi equitibus trecentis, aliorum interdictum auribus surdis præeuntes, versus Nicæam ordinatis agminibus profecti sunt. Unde de locis prædictæ urbis conterminis, greges et armenta ad maximum numerum contrahentes, in castra reversi sunt incolumes. Porro videntes Teutonici et illius linguæ homines, quod Latinis in eo negotio ad quod exierant, prospere successerat, rapinarum amore concepto, adjiciunt et ipsi simile aliquid attentare, unde et nomen obtineant, et vires inferant rebus domesticis. Tandem vero colligati ex eadem natione quasi ad tria millia cum ducentis equitibus, versus Nicæam contendunt. Erat autem in eadem regione oppidum ad radicem montis situm, a Nicæa quatuor vix milliarium distans spatio, ad quod accedentes, impetu vehementissimo et totis viribus oppugnant undique; et, licet plurimum resistentibus oppidanis, expugnatum occupant violenter, et ibidem, interemptis habitatoribus et occupatis quæ eorum fuerant universis, loci amœnitate tracti simul et opulentia, castrum communiunt, proponentes usque ad adventum principum in eodem loco commanere.

CAPUT XXIV

Solimannus Turcorum princeps prædictum recuperat oppidum; et quotquot in eo reperit, gladio perimit.

Solimannus vero illius regionis dux et moderator, audito longe ante Christianorum principum adventu, ex universo interim Orientis tractu, tam prece quam pretio, et modis quibus poterat, infinitas virorum fortium colligens copias, ad easdem partes redierat, ut contra hostiles impetus civibus et regioni optata præberet solatia. Qui audiens quod Teutonicorum prædicta manus oppidum ejus expugnasset, et expugnatum detinere præsumeret, illuc sub omni celeritate festinat, et castrum obsidens, vio-

lenter expugnat, omnibus quotquot intus reperit, gladio peremptis. Interea rumor in castris personuit, et celebri fama pervulgatum est, Teutonicorum cohortes, quæ recenter de castris exierant, in manu Solimanni penitus cecidisse. Unde mente plurimum consternati, gemitu et lacrymis, quas præ spiritus angustia cohibere nequeunt, dolorem protestantur. Tandem comperta plenius veritate, exoritur tumultus popularium in castris; vociferante plebe, et id summa exigente precum instantia, ut illatam fratribus tam enormem non dissimularent injuriam; sed correptis armis, omnes unanimiter, tam equites quam pedites, interemptorum fratrum sanguinem vindicaturi procederent. Quod verbum majores exercitus, et qui in talibus pleniorem habebant experientiam, domini imperatoris consilio parere volentes, cum vellent comprimere et furentis populi indiscretum mitigare fervorem, insurrexit plebs adversus eos indomita; et cujusdam Godefridi, qui cognominabatur Burel, qui princeps erat factionis, usa patrocinio, majoribus contumelias cœpit irrogare, timiditati ascribens, et non prudentiæ, quod fratrum interfectores, ultore gladio non persequerentur.

CAPUT XXV

Concitatur adversus eumdem Solimannum ob cædem fratrum universus exercitus, et pugnans adversus eum consumitur.

Prævaluit tandem deterius abjectorum sententia; et arma corripientes universi, relictis debilibus cum mulieribus et parvulis, et his quibus arma non erant, congregati sunt ad viginti quinque millia peditum armatorum, quingentos equites optime loricatos habentes. Ordinatis ergo agminibus et in acies digestis, versus montana per silvam prædictam, ad partes Niceas contendunt. Vixque ad tria milliaria processerant, cum ecce Solimannus cum innumera suorum multitudine eamdem silvam ingressus, ut in castra nostrorum, quæ in loco erant supra nominato, subitus irrueret, accelerabat. Audiensque per eamdem silvam clamores insolitos, ut primum comperit quod a castris egressæ nostrorum sibi occurrerent legiones, relictis montibus et silva, ad patentes campos se contulit. Quo etiam nostri pervenientes, adventus hostium ignari penitus, postquam eorum in vicino constitutum cognoverunt exercitum, mutuis se vocibus exhortantes, in hostes irruunt, gladiis instantes cominus, interemptorum fratrum sanguinem de manu hostium requirentes. Hostes vero votis omnibus et ardente proposito nostros in se irruentes gladiis excipiunt; et, compertum habentes quod res pro capitibus agеretur, resistunt viriliter, justa indignatione succensi, et de sua multitudine præsumentes. Tandem confligentibus adinvicem hinc inde cohortibus strenue, satisque viriliter, oppressi nostrates ab eorum multitudine, et pondus belli non valentes ferre diutius, dissolutis agminibus, in fugam versi sunt: quibus nihilominus Turci gladiis incumbentes, usque in eorum castra, stragem operantes infinitam, eos insectati sunt. Ceciderunt in ea congressione de viris nobilibus, qui Petri castra sequebantur, Galterus Sensaveir, Rainaldus de Breis, Fulcherus Aurelianensis, et alii innumerabiles. Nam de viginti quinque millibus peditum, qui de castris egressi fuerant, et de quingentorum numero equitum, vix vel unus superfuit, qui aut mortem effugerit, aut vincula.

CAPUT XXVI.

Solimannus victor nostrorum castra diripit: residuum populi aut captivum trahit, aut perimit; castrum Civitot obsidet; sed, audita imperatoris legatione, recedit.

Tandem vero hac potitus victoria, et præsenti successu Solimannus factus elatior, in castra violentus irruit; id residuum quod supererat, nemine jam qui resistere posset invento, gladiis abolet; senes, valetudinarios, monachos et clerum universum, matronas quoque grandævas ferro perimens; solis pueris et puellis, adhuc impuberibus, quorum pro eis ætas intercedebat, et facies, ad hoc parcens, ut servituti manciparet. Erat autem juxta nostrorum castra, in littore maris situm, præsidium vetus, semirutum, habitatoribus vacuum, ita ut nec seras haberet, nec ostia; in quod, necessitate compulsi, salutem in eo posse consequi arbitrantes, peregrinorum quidam se contulerunt, quasi ad tria millia. Qui objectis clypeis, et magnorum advolutione molarium aditus obstruunt, et ad sui tuitionem, prout necessitatis articulus imperabat, accinguntur. Dumque Turcos instantes vehementius, spe obtinendæ salutis, qui obsessi erant, a se repellunt longius, pro vita et libertate totis viribus decertantes, nuntius quidam sub omni celeritate ad Petrum accedens, stragem suorum indicat; et residuos de populo jam consumpto, in oppido quodam semiruto arctissima obsidione vallatos edocet, armorum et victus inopia laborantes. Qui ad dominum imperatorem accedens, fusis humiliter precibus, obtinet ut missa illuc sub omni velocitate militia reliquias populi ab imminentibus periculis præcipiat liberari: quod et factum est. Turci enim, audita domini imperatoris jussione, ab oppidi protinus destiterunt impugnatione, et trahentes secum quos in vincula conjecerant, cum tentoriis et papilionibus, equis, mulis, et omnimoda nostrorum supellectile optima spolia deferentes, Niceam reversi sunt. Sic ergo cervicosus populus et intractabilis, dum monitis nesciunt acquiescere melioribus, suo lapsus impetu, totus descendit in interitum; et dum disciplinæ salutaris nescit jugum portare, suarum viarum fructus inutiles collegit, hostium gladiis deputatus.

CAPUT XXVII.

Godescalcus, sacerdos quidam Teutonicus, iterum exercitum ducens, in Hungariam pervenit; qui turpia in Hungaros operari non veretur.

Post Petri vero transitum in Bithyniam, conse-

quenter non multo temporis intervallo, quidam sacerdos, Godescalcus nomine, natione Teutonicus, Petri sequens vestigia, ejusdem peregrinationis accensus desiderio, exhortationis habens gratiam, multos ex universo Teutonicorum regno ad idem opus animaverat. Collectisque viæ consortibus, quasi ad quindecim millia, Hungariæ fines, sine difficultate admissus, ingressus est. Ubi cum ejus exercitui venalia de mandato regio bonis conditionibus ab Hungaris exhiberentur, alimentorum abutentes opulentia et ebrietati vacantes, ad inferendas enormes indigenis se contulerunt injurias: ita ut prædas exercerent, venalia foris illata publicis violenter diriperent, et stragem in populo committerent, neglectis legibus hospitalitatis. Quod domino regi postquam innotuit, ira succensus, regnum universum præcipit convocari; et in ultionem tantarum injuriarum armari populum imperat, et majores etiam regionis. Commiserunt enim gravia in locis quampluribus, turpiaque nimis, et relatione indigna, quæ nonnisi cum subjectorum odio et timiditatis nota, rex poterat dissimulare. Convocata igitur totius regni militia, tanquam in hostes et suprema dignos animadversione, unanimiter ruunt præcipites, pro tantis excessibus mortem irrogaturi. Tandemque apud locum cui nomen Bellegrava est, qui locus in umbilico regni eorum positus est, prædictorum insensatorum confusam reperiunt multitudinem, qui præcognito regis adventu, et de ejus indignatione non ignari, verentes quam læsam portabant conscientiam, arma corripuerant, quasi vim vi repellere, et a se propulsare injurias parati. Quos postquam Hungari armis incumbentes viderunt et ad resistendum animatos, perpendentes quod non sine suorum multa strage poterant eis vim inferre, erant quippe fortes viri, armorum usum habentes, quique non facile vellent gratis animas ponere, more suo dolis tentant peragere quod viribus nequeunt. Missa enim legatione ad prædictum Godescalcum, et exercitus primates, verbis pacificis eis locuti sunt in dolo, dicentes:

CAPUT XXVIII.

Epistola regis Hungarorum ad prædictum Godescalcum, et ejus exercitum; et interitus eorumdem miserabilis.

Pervenit ad dominum regem de vestro exercitu gravis querimonia, quod populo sibi subdito graves nimis et enormes intuleritis molestias, iniqua lege vestros hospites, qui vos benigne tractaverunt, remunerantes. Tamen domini regis plenius novit prudentia, quod non estis omnes horum commissorum rei; sed certum habet inter vos viros prudentes et timentes Deum, quibus aliorum displicet enormitas, et quibus invitis et renitentibus commissa sunt quæ dominum regem merito ad iracundiam provocarunt. Unde aliquorum crimen timens in omnes refundere, ne justum involvat cum impio, decrevit iræ suæ modum imponere et Christianæ consortibus professionis parcere in præsenti. Unde consulimus ut ejus omnino quiescat indignatio, quod et personas vestras, et omnem, quam hic habetis substantiam, arma quoque in manus domini regis sine aliqua conditione tradatis. Alioqui nec unus solus ex vobis mortem poterit evadere; cum in medio regni ejus constituti, nec viribus pares sitis, nec fugiendi habeatis potestatem. Godescalcus igitur, et legionum primicerii, quibus ab initio contumacis populi displicebat insania, de regia benignitate præsumentes, in simplicitate spiritus, populum totis viribus renitentem, et pro vita decertare paratum, in eam quasi violenter traxerunt sententiam, ut cum armis et omni eorum substantia in potestatem domini regis se traderent, pro his omnibus quibus eum offenderant, satisfacientes. Acquievit tandem populus universus, et armis traditis, universaque eorum substantia, regis primiceriis et suis procuratoribus resignata, dum veniam exspectant, mortem inveniunt. Irruentes enim in populum nil tale verentem, armorum solatio destitutum, et de regis clementia non immerito præsumentem, non distinguentes justum ab impio, stragem immanissimam exercuerunt, ita ut interemptorum funeribus, et cruore occisorum locus pollueretur universus, et tantæ multitudinis vix superessent vestigia. Evaserunt tamen aliqui commune periculum; et prævia Domini misericordia, Hungarorum gladios declinantes, et ad propria reversi, de suorum strage, et sinistro casu qui acciderat, eos qui profecturi erant, et ejusdem viæ votis tenebantur obligati, reddiderunt instructiores: monentes ut prædicti nequam populi suspectam semper habentes malitiam, prudentius incedant et cautius discant negotiari.

CAPUT XXIX.

Quomodo præcedentes exercitus subsecuta est insensatorum hominum multitudo infinita, Judæorum interimens populum, et absque disciplina incedens.

Per idem tempus, modico interjecto intervallo, convenerant eodem studio ex occidentalibus finibus turbæ innumerabiles, et peditum manus infinita absque duce et rectore, passim et imprudenter incedentes. Erant tamen inter eos viri quidam nobiles, Thomas de Feria, Clarenbaldus de Vendoliolo, Willelmus Carpentarius, comes Hermannus, et alii nonnulli, quibus in nullo, disciplinæ impatiens, subjiciebatur populus; sed neglecta prudentium et melius affectorum doctrina, passim et sine delectu per omnia libere discurrebant illicita. Unde factum est, ut cum in timore Domini iter debuissent inceptum peragere, et divinorum memores mandatorum, observata evangelica disciplina, pro Christo peregrinari, converterunt se ad insanias, et Judæorum populum in civitatibus et oppidis per quæ erat eis transitus, nil tale sibi verentem, et se habentem incautius, crudeliter obtruncabant. Hoc autem maxime factum est in urbibus Colonia et Magontia, ubi etiam vir potens et nobilis comes Emico, in eadem regione præclarus, eorum cœtibus cum multo se adjunxit

comitatu, non solum prout ejus decebat generositatem, nec morum censor, nec correptor enormitatis; sed maleficiorum particeps et flagitiorum incentor. Qui omnes, transcursa Franconia et Bavaria, postquam fines attigerunt Hungariæ, pervenientes ad locum cui nomen Meeszeburg, arbitrati quod libere, et sine difficultate eis liceret introire, clausum reperientes aditum, citra pontem substiterunt. Erat autem is locus præsidium, munitum valde fluminibus maximis, Danubio et Lintace, et profundis circumseptum paludibus, ita etiam ut majori multitudini, invitis his qui observabant introitum, non esset facile irrogare violentiam. Dicebatur tamen esse eorum qui advenerant numerus ad ducenta millia peditum; equitum vero, quasi tria millia. Porro rex Hungariæ transire volentibus aditum prohiberi mandaverat, timens ne injuriarum, quas Godescalci legionibus intulerat, memores, in ultionem armari cuperent intromissi. Recens enim factum, et cruentæ cædis enormitas, longe lateque divulgata, regem sibi timere compellebant. Obtinuerunt tamen ab his qui ad prædicti municipii deputati erant custodiam, et a principibus legionum, qui in ea parte regionem observabant, ut legatos ad regem dirigerent, qui, pro impetranda pace et obtinenda transeundi libertate, regem suppliciter convenirent. Ipsi vero interim citra paludes in locis pascuis castrametati sunt, rei præstolantes eventum.

CAPUT XXX.

Quomodo castrum Meeszeburg obsederunt, et septingentos ex Hungaris interfecerunt, et tandem divinitus in fugam versi, pene omnes ab Hungaris interfecti sunt

Interea, qui missi fuerant ad regem, infecto prorsus negotio, paucis evolutis diebus, reversi sunt. Quorum relatione majores edocti, qui erant in exercitu, quod nullam apud regem gratiam poterant invenire, proponunt terras, quas citra fluvios et paludem rex possidebat, depopulari, et suburbana succendere, et in rebus ejus hostiliter versari. In quo dum desudarent attentius, accidit, die quadam, quod septingenti ex regis supradicti militia navigio transeuntes occulto, peregrinis ex insperato, ut ab illatis regionem tuerentur injuriis, casu se dederunt obviam: quos cum declinare non possent, nec redire ad propria, aquis impedientibus, pene omnes interfecti sunt, paucis exceptis, qui in carecto et paludibus, equis amissis, vitæ consuluerunt et saluti. Qua erecti victoria, adjiciunt etiam ut, pontibus fabricatis, præsidium expugnent; et iter ferro aperientes, in regnum violenter ingrediantur. Juxta hoc propositum cohortes excitant, et per pontes, quos de novo erexerant, mœnibus applicantes, protecti clypeis, ad muri suffossionem, et violentum introitum animosius se accingunt. Eoque jam per eorum diligentem instantiam ventum erat, ut muro in locis pluribus perforato, jamjam peregrinis pateret introitus. Et qui intus erant in municipio, omnino in desperationem descenderant, de vita penitus diffidentes; cum ecce repente immisso divinitus timore, relicto assultu, et maxima impedimentorum parte neglecta, versi sunt in fugam qui victores videbantur, fugæ causam penitus ignorantes. Nec aliud in causa dicitur exstitisse, nisi quod peccatis multiplicibus Dominum ad iracundiam provocaverant, impietatem secuti, quæ suis cultoribus terrorem solet incutere. *Fugit enim impius*, juxta verbum Sapientis, *nemine persequente* (*Prov.* XXVIII, 1). Hungari vero meliore facta conditione, videntes hostium cuneos terga dedisse, insecuti sunt eos tanquam victores, quos prius habuerant formidini; et quos infra mœnia vallati paludibus vix poterant sustinere, ultro insequuntur, vice versa, non solum formidinem, verum et mortem irrogantes. Ex quibus comes Emico, cum maxima parte dissolutarum turmarum fugiens, in patriam suam reversus est. Alii vero nobiles quos supra nominavimus, per Carinthiam declinantes, in Italiam pervenerunt, qua decursa Apuliæ se intulerunt finibus: unde et eos de principibus, idem iter agentibus, qui Durachium navigare proposuerant, secuti, in Græciam se contulerunt. His ergo et hujusmodi motibus pene totus concutiebatur Occidens, et seorsum turmas agebant pene nationes universæ, et aliæ sub principibus, aliæ quasi acephalæ iter aggrediebantur. Viæ tamen compendium, quod qui per Hungariam descenderant, certum erat reperisse, propter insolentiam eorum et enormitates nimias, quas frequenter et præter meritum, regionis inferebant habitatoribus, transeuntes qui præcesserant, eis penitus negabatur. Unde et eos, qui subsequebantur, reddiderunt magis sollicitos, ut regis Hungarorum sibi gratiam conciliarent.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

—

CAPUT PRIMUM.

Quo tempore dux Godefridus iter arripuerit, et qui nobiles cum eo, et quomodo usque in Hungariam pervenerit.

Eodemque anno, qui erat ab Incarnatione Domini 1096, mense Augusto, quintadecima die mensis, vir magnificus et illustris Godefridus, Lotharingiæ dux, post discessum Petri Eremitæ et ejus exercitus casum, ut prædiximus, lamentabilem; post legionum Godescalci stragem præmissam; post illud

etiam infortunii genus, quod, ut præmisimus, subsequenti multitudini citra Hungariam accidisse dicitur : convocatis viæ consortibus et compositis de more sarcinis, iter aggressus est. Fuerunt autem qui ejus castris se adjunxerunt viri nobiles et inclyti, et perpete digni memoria, dominus Balduinus ejus frater uterinus; dominus Balduinus de Montibus, Hamaucorum comes; dominus Hugo, comes de Sancto Paulo, et Engelramus filius ejus, egregiæ indolis adolescens; dominus Garnerus comes, cognomento de Gres; dominus Renardus comes Tullensis, et Petrus frater ejus; dominus Balduinus de Burgo, ejusdem ducis consanguineus; dominus Henricus de Ascha, et Godefridus frater ejus; Dodo de Cons; Cono de Monte acuto, et alii plures, quorum nomina non tenemus, vel numerum. Hi omnes uno et individuo comitatu pariter incedentes, vicesima Septembris die in provinciam quæ dicitur Osterich, ad locum qui dicitur Tollenburch, cum omni tranquillitate sani et incolumes pervenerunt. Est autem is locus, ubi Lintax fluvius imperii fines a regno disterminat Hungariæ. Quo pervenientes, solliciti valde super his quæ Godescalco et suis legionibus dicebantur accidisse, deliberant quomodo cum salute in opere incepto possint incedere. Tandemque de communi placuit consilio, ut missa legatione ad regem Hungariæ instruantur plenius, quænam causa fuerit, quare fratrum præcedentium apud eos ita deperierit exercitus; et ut opportunitate inventa dominum regem de pace conveniant, et omissis querelis veteribus, elaborent quomodo eis liber per Hungariam indulgeatur transitus. Nam alias inire vias, itineris cœpti videbatur dispendium. Missus est ergo vir nobilis Godefridus de Ascha, Henrici frater, eo quod ejusdem regis a multis retro temporibus familiaritatem habuerat, cum quibusdam honestis viris et nobilibus, ut ejusdem legationis fungatur officio : qui ad regem perveniens, depenso debitæ salutationis affatu, quod ei fuerat injunctum fideliter exsequens, regi locutus est in hæc verba :

CAPUT II

Legatio ejusdem ducis ad Calemanum regem Hungariæ, per Godefridum de Asca, et responsum ejusdem regis ad eumdem ducem.

Vir illustris et magnificus, dominus Godefridus, Lotharingiæ dux, et alii Dei cultores, qui cum eo sunt principes, divinis obsequiis mancipati, ad vestram nos direxerunt eminentiam, scire per nos cupientes : quare fidelium populus, quorum reliquias in via reperimus nobis occurrentes, tantam apud vos, qui de numero fidelium dicimini, repererunt inhumanitatem, ut tutius ad hostes quoslibet declinare potuissent. Quod si prædicti populi tanta fuit culpa, ut extremis suppliciis digna fuerit flagellari; qui me miserunt, parati sunt eorum interitum æquanimiter tolerare. Nam quæcunque ex merito pœna infligitur, minus ad iram provocat, et majore sustinenda est patientia. Quod si secus est, et absque ulla causa calumniati estis innocentes, ut eos morti traderetis, non possunt illatam servis Dei dissimulare injuriam; sed parati sunt fratrum sanguinem vindicare. Super his ergo vestra per nostrum ministerium exspectant responsa, pro eorum forma animos habituri. His dictis orandi finem fecit. Cui rex suorum satellitum stipatus comitatu, in hæc verba respondit : *Placet, vir amicitiarum, Godefride, cui meritis exigentibus jam pridem nostram contulimus gratiam, quod ad nos ingressus es, tum ut veterem renovemus amicitiam, tum ut apud tam discretum judicem nostram astruamus innocentiam. Sumus equidem et de numero, ut dicis, fidelium : et utinam opere possimus implere hujus nominis virtutem ! Sed qui vos præcesserunt, tam Petrum Eremitam sequentes, quam adhærentes Godescalco, quam qui in regni nostri limitibus castrum nostrum expugnare, et ad nos violenter ingredi nitebantur, nec re, nec nomine Christi fuerunt sectatores. Nam cum primo Petrum et suos exercitus suscepissemus hospitio, bona quæ apud nos erant tam gratis, quam pretio illis communicantes justo,* more serpentis in gremio, et muris in pera, *male remuneraverunt hospites suos. Nam in extremis regni nostri finibus, cum jam pro collatis beneficiis grates tenerentur rependere, unam de urbibus nostris confringentes, et populum qui in ea erat delentes penitus, cum eorum spoliis, gregibus et armentis, tanquam violenti prædones abierunt. Godescalci vero expeditiones, tanquam a prioribus nihil omnino pertulissemus injuriæ, sine molestia et difficultate admissæ, in medio regni hujus rapinas exercere, inferre violentiam, incendia procurare, et causis levibus stragem operari non verentes, delictorum suorum enormitate Dominum ad iracundiam provocaverunt. Nos quoque subditorum ferre non valentes molestias, manum adhibuimus, rei periclitanti remedium providentes. Unde et priorum exemplo deterriti, ne tertio jam detestabilium turmarum experiremur injurias, consultius fore visum est, a regni nostri limitibus, Deo plane odibiles, arcere hujusmodi impiorum manipulos hominum, quam injurias ab eis et damna pati enormia, aut cum eis hostiliter decertare. Hæc igitur apud te virum prudentem et industrium, pro nostra excusatione sufficiat allegasse. Nam (vivit Dominus, puram, sicut est, edisseruimus veritatem.)* His dictis, eosdem legatos præcipit hospitaliter, et multa honestate haberi, quousque habito cum suis colloquio, ad prædictos principes nuntios dirigat, responsa convenientia delaturos. Tandem missis de familiaribus suis aliquot cum legatis qui ad se venerant, duci et principibus in hæc verba rescripsit : *Audivimus sane, et fama referente jamdudum cognovimus, quod princeps magnus, illustris et egregius merito apud tuos habearis : et quod fidei tuæ sinceritatem, et commendabilem animi constantiam etiam longe positi viri prudentes admirentur. Nos quoque nominis tui bono odore, et operum tracti flagrantia, te licet absentem colere proposuimus, et promptius honorare. Sed et viros nobiles qui tecum sunt, zelo*

fidei Christianæ accensos, credimus pium habere propositum. Unde et ea merita, quibus solent amici comparari, nolumus in nobis otiosa torpescere; sed omnibus debitam impendere charitatem, et fraternæ dilectionis erga eos operibus abundare parati sumus. Unde quoniam ita se offert occasio, rogamus ut ad castrum nostrum, Ciperon nomine, præsens adesse velis, ut tecum possimus optata diu miscere colloquia, et tuis desideriis congruum adhibere consensum.

CAPUT III.

Colliguntur adinvicem rex et nostri principes, et datur Balduinus ducis frater regi obses; transcursaque Hungaria, et fratre recepto, dux a rege multis muneribus honoratur.

Dux igitur, audita regis legatione habitoque suorum consilio, cum trecentis equitibus ex omni comitatu electis, die præfixa, ad locum pervenit destinatum. Ubi ponte transito, regem inveniens, ab eo benignissime, et cum multa susceptus est honorificentia. Tandem post multam hinc inde sibi mutuo familiaritatem exhibitam, placuit ut datis obsidibus de numero nobilium electis, omni rancore deposito, et pace plenius reformata, regni aditus duci et suis legionibus panderetur. Rex ergo ut tantorum virorum legionibus intromissis fidem haberet pleniorem, ne forte occasione qualibet, de virtute sua et numero confisi regnum turbare præsumerent, dominum Balduinum ducis fratrem cum uxore et familia obsidem petit. Cui dux grato concurrens assensu, fratrem legibus complacitis obsidem tradit; et immissis legionibus, regnum ingressus est. Porro rex fideliter adimplens quod promiserat, per universas regiones ad quas perventurus erat exercitus, lege præcepit edictali, quatenus justo pretio, æquo pondere, victui necessaria legionibus exhibeantur; et rerum venalium turbas proficiscentes forum perpetuo comitetur. Dux vero per castra universa, et seorsum et publice voce præcepit edici præconia, sub pœna mortis et omnium publicationis bonorum, ne quis rapinam, vim aut injuriam accedentibus ad exercitum audeat irrogare; sed fraterna charitate emptionum venditionumque contractus celebrent, in vinculo pacis. Factumque est ita, prævia Domini misericordia, quod Hungariam transcurrentes universam, nec in levi verbo mutuo se offenderunt. Rex vero proficiscentem exercitum, æquis pene passibus, cum ingentibus suorum copiis, obsides secum deducens, ex latere sinistro comitabatur paratus, ut si quid forte seditionis emergeret, per ejus præsentiam continuo sedaretur. Tandem vero ad Malevillam, de qua superius frequenter fecimus mentionem, pervenientes, in ripa fluminis Savoa, quousque exercitui transitus pararetur, consederunt. Compositis igitur ratibus, quia naves paucas, et ad tantum transferendum populum minus sufficientes invenerant: trajectis mille loricatis equitibus, qui contra quaslibet hostium insidias ripam ulteriorem communirent, ut translatus populus sedem inveniret quietam, certatim in partem oppositam se transferunt. Vixque plebs enavigaverat, et de principibus nonnulli; et ecce rex cum ingenti suorum comitatu subito adfuit, dominum Balduinum et uxorem ejus, et alios simul obsides in manu domini ducis, sicut ab initio condictum fuerat, resignavit; et donis uberibus tam dominum ducem, quam reliquos honorans principes, reversus est. Dux vero trajectas secutus expeditiones, in ulteriorem ripam, cum residuo principum et populi se contulit consequenter; veniensque ad Bellegravam Bulgariæ oppidum, de quo superius fecimus mentionem, ibi castrametatus est. Inde compositis sarcinis et legionibus ad iter expeditis, Bulgariæ silvas, et late patentia nemora transcurrens, primum Niz, deinde Straliciam pervenit.

CAPUT IV.

In terram imperatoris nostræ legiones ingrediuntur: describitur introitus, et Græcorum miseria significatur.

Conjicere est ex his locis, qui aliquando uberiores et omnimodis commoditatibus refertæ fuerunt provinciæ, quanta sit Græcorum miseria, et eorum debilitas imperii. Nam postquam deficientibus apud Constantinopolim Latinis principibus, in eorum potestatem sub primo Nicephoro, peccatis exigentibus, descendit imperium, statim barbaræ nationes de Græcorum imbecillitate confisi, in eorum provincias irruentes, pro arbitrio suo regionis cœperunt tractare habitatores. Inter quas Bulgarorum gens inculta, a tractu septentrionali egressa, a Danubio usque ad urbem regiam, et iterum ab eodem flumine ad mare Adriaticum, universas occupaverat regiones; ita ut confusis provinciarum nominibus et terminis, totus iste tractus, qui in longitudine habere dicitur iter dierum triginta, in latitudine vero decem, vel amplius, Bulgaria dicatur: miseris Græcis ignorantibus quod hoc ipsum nomen eorum protestetur ignominiam. Super Adriaticum enim mare erat utraque Epirus, cujus alterius metropolis est Durachium, regnum olim viri strenui et admirabilis, Pyrrhi Epirotarum regis. Unde autem dux cum suo comitatu transiturus erat, duæ fuerant Daciæ, Ripensis videlicet, quam a læva super ripas Danubii transeuntes reliquerunt; et Mediterranea, per quam iter agentes, et per urbes olim eximias, Niz et Straliciam, transeuntes percurrerunt. Erant et aliæ in eodem tractu provinciæ, Arcadia, Thessalia, Macedonia, et Thraciæ tres, quæ pari cum aliis involutæ sunt calamitate. Nec solum has prædictas provincias sua Græci amiserant mollitie; sed etiam postmodum eodem Bulgarorum subjugato populo, per Basilium, eorum imperatorem, in ulterioribus provinciis, et maxime quæ regnis exteris collimitant, et per quas ad eos acceditur, in utraque videlicet Dacia, etiam hodie non permittunt habitatores introire, vel excoli regionem; ut silvis et frutetis loca late occupantibus, nullam præstent introire volentibus habilitatem,

majorem habentes in viarum difficultate, et vepriuni armatura, quam in propriis viribus resistendi fiduciam. Eodem modo et Epirum primam, quæ a Durachio habet initium, et usque ad montem qui cognominatur Bagularius, itinere dierum quatuor protenditur, per quam omnes alii transitum habuerunt principes, desertam et habitatoribus vacuam relinquunt; ut accedere volentibus, nemora deserta et invia, et alimentis carentia, repagulorum vice præbeant impedimentum. Prædictam ergo Daciam mediterraneam, quæ alio nomine Mesia dicitur, dominus dux cum suis percurrens legionibus, et exsuperatis claustris quæ vulgo dicuntur Sancti Basilii, ad loca planiora et alimentorum copiam ministrantia, descendens, Philippopolim usque ad nobilem et copiosissimam urbem pervenit. Ubi cognito quod dominus Hugo Magnus, domini Philippi Francorum regis frater, cum quibusdam aliis nobilibus, ab imperatore detinerentur in vinculis, missis sub omni celeritate nuntiis, litteris et viva voce monet, et rogat diligentius, quatenus prædictos viros, ejusdem peregrinationis votum habentes, et sine culpa vinculis mancipatos, solutos abire permittat. Prædictus enim vir illustris, quasi primus omnium iter aggressus, transcursis Alpibus, in Italiam descenderat, et inde in Apuliam perveniens, cum exiguo comitatu mare transiens, apud Durachium substiterat, eos qui subsequebantur exspectans: non veritus quod in regno Græcorum, qui Christiana professione censeri dicebantur, sibi suisque aliquid sinistri occurreret; ubi a præside regionis vinctus et catenatus, imperatori traderetur pro arbitrio tractandus, translatus est. Sic ergo eum apud se tanquam prædonem, aut homicidii reum imperator detinebat in carcere, principum qui subsequi dicebantur exspectans adventum, quatenus si prospere accederent, eorum gratia eum solvisse videretur; sin autem, perpetuis eum compedibus manciparet.

CAPUT V.

Dux legatos ad imperatorem dirigit, ut Hugonem Magnum, et alios nobiles solvat, quos detinebat in vinculis: universa regio prædæ exponitur, et tandem nostri Constantinopolim perveniunt.

Præerat autem per idem tempus Græcorum imperio vir nequam et subdolus, Alexius nomine, agnomine dictus Connino. Qui cum esset in imperiali palatio a domino Nicephoro, cognomento Botoniath, qui tunc in sceptris agens principabatur, plurimum honoratus; et megadomestici dignitate, quem nos majorem senescalcum appellare consuevimus, fungeretur officio, ab imperatore secundus, contra dominum et benefactorem suum malitiose recalcitrans, quinto vel sexto anno, antequam populus noster accederet, depulso domino imperium invaserat; et detinere præsumebat violenter occupatum. Missi ergo domini ducis legati ad imperatorem accedentes, prædictum nobilem virum cum sociis suis, sicut eis fuerat injunctum, instantissime postulant absolvi. Quod cum eis ab eodem imperatore præcise negaretur, ad nostras expeditiones quæ jam Adrianopolim pertransierant, ibi residentes in pascuis, reversi sunt. Postquam vero, eisdem referentibus nuntiis, dux et alii principes, quod nequaquam prædictos nobiles vellet imperator absolvere, cognoverunt, de communi consilio universam illam regionem legionibus suis exponunt ad prædam. Cumque per octo dies ibi moram fecissent continuam, universa depopulati sunt. Quod audiens imperator, nuntios ad eumdem ducem dirigit, rogans ut a præda desistat ejus exercitus, et nobiles quos repetierat, recipiat expeditos. Cui verbo dux libenter acquiescens, præda suis inhibita, pacatis legionibus, Constantinopolim pervenit: ubi ante urbem, in manu robusta et copioso exercitu, fixis tentoriis castrametatus est. Occurrentes autem prædicti nobiles viri, dominus videlicet Hugo Magnus, Drogo de Neella, Willelmus Carpentarius, Clarembaldus de Vendoliolo, extra urbem in castra ducis se contulerunt, gratias pro sua liberatione soluturi: quos cum multa charitate et debita honorificentia susceptos benigne habuit secum aliquandiu, eorum molestiis, quas pertulerant præter merita, fraterne compatiens.

CAPUT VI.

Imperator ad se ducem invitat, ille renuit introire; graves oriuntur inter eos inimicitiæ: fraude imperatoris, ducis exercitus transfertur ad locum angustiorem.

Interea vix mutuos dissolverant amplexus et alternis erant confabulationibus recreati, cum ecce imperatoris adsunt nuntii, monentes ut ad dominum imperatorem cum paucis dux introire festinet. Dux vero, habito consilio, illuc ire distulit; unde indignationem plurimam concipiens imperator, forum rerum venalium legionibus quæ cum duce advenerant interdixit. Porro principes populi videntes indigentiam et alimentorum defectum, rursum de communi consilio per suburbana longe lateque cum ingentibus armatorum copiis discurrentes, greges et armenta undique contrahunt; et alimentorum omnimodam in castra referunt opulentiam; ita ut usque ad satietatem minores etiam abundarent. Videns ergo imperator regionem universam prædæ et incendiis expositam, timens ne deterius etiam aliquid contingeret, iterato commercium restitui præcepit. Cumque Nativitatis Dominicæ dies immineret solemnis, decreverunt apud se, religionis intuitu, per illos dies quatuor nostri principes ab omni præda et qualibet injuria manus cohibere. Quibus in omni quiete et tranquillitate peractis, adfuit imperatoris nuntius, monens verbis pacificis, et tamen in dolo, ut ponte transito, qui est juxta palatium, quod appellatur Blaquernas, legiones suas transferant, in palatiis quæ super littora Bosphori erant plurima hospitaturi. Potuit autem facile persuadere; nam instantis maxima erat importunitas hiemis et pluviarum intemperies inaudita, ita ut eorum papiliones vix possent cohibere stillicidia: unde et victus

et supellex omnimoda de madore jugis aquæ corrumperentur et putrescerent. Sed nec homines, nec jumenta, nec cæterorum quælibet animantium, vim algoris penetrabilem et nivium crebram, imo pene continuam, poterant tolerare diutius asperginem importunam, quibus omnibus supra vires angebantur incessanter. His autem, etsi verbo compati videretur imperator, longe tamen alia mens ejus erat: et eo tota ejus properabat intentio, ut legionibus in locis angustioribus collocatis, minorem evagandi haberent licentiam; et ipse eas pro arbitrio cohibendi majorem reciperet potestatem. Quod ut plenius intelligatur, de situ prædictæ urbis aliquid est interserendum.

CAPUT VII.

Descriptio situs urbis Constantinopolitanæ. Dux legatos ad imperatorem dirigit; exercitus noster a Græcis ex improviso sustinet insidias.

Mare Ponticum (quod ab adjacente regione nomen accepit) prædictæ civitati a parte septentrionali positum est, ab eadem triginta distans milliaribus, a quo in modum fluminis, per quasdam angustias in austrum descendit quædam ejus portio, quæ spatio ducentorum triginta milliarum decurrens in directum inter Seston et Abidon urbes antiquissimas, quarum altera in Europa est, altera in Asia, in nostrum mare labitur Mediterraneum. Quæ influxio a prædicto mari transfusa, postquam triginta milliariis a primis faucibus, unde habet introitum, continuo tractu descendit, sinum facit in partem occidentalem, cujus longitudo est ad millia quinque, vel sex; latitudo vero quasi unius. Hoc autem ita angustum mare, quod a Pontico in Mediterraneum per ducenta triginta milliaria protenditur, Bosphorus Propontidis sive Hellespontus appellatur. Quod autem ita sit, Solinus in septimo decimo *De memorabilibus* testatur, ita dicens: *Quartus Europæ sinus Hellesponto incipit, Mæotis ostio terminatur, atque omnis hæc latitudo, quæ Europam Asiamque dividit, in septem stadiorum angustias stringitur.* Hic est Hellespontus, quem Xerxes ponte navibus facto permeavit tenus deinde. Europus porrigitur ad Asiæ urbem Priapum, qua Magnus Alexander potiundi orbis amore transcendit, et pontus est inde diffusus, æquore patentissimo rursus stringitur in Propontidem, mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosphorus Thracius, qua Darius copias transportavit. Horum autem causæ nominum a veteribus poetarum fabulis videntur deductæ. Nam Bosphorus ideo dicitur quod Jupiter Europam Agenoris filiam in bovis effigie assumpta, trans illud mare legitur deportasse; Hellespontus autem ab Helle Phryxi sorore; quæ super arietem cum eodem fratre suo nihilominus dicitur transfretasse. Verbo autem vulgari dicitur Brachium Sancti Georgii, Europæ Asiæque limes, cujus illa est longitudo, quam diximus. Verum latitudinis non est usquequaque modus idem; nam pro adjacentium situ et dispositione regionum, nunc ad unius contrahitur milliarii spatium; nunc per triginta vel amplius diffunditur. Sinus autem prædictus tendens, ut præmisimus, in Occidentem, portus est inter eos quos orbis habet, commoda statione famosissimus: infra quem et Bosphorum, in angulo quodam, sita est prædicta civitas, olim dicta Byzantium: locus ignobilis, et inter Thraciarum urbes quasi novissima; nunc ampliatoris Augusti feliciore insignita vocabulo, princeps provinciarum facta est, et imperii familiare domicilium: Romæ senioris et nomen invidens, et dignitatis prærogativam. A Pausania Spartiatarum rege prius condita, juxta id quod in tertio libro Pauli Orosii continetur, formam habens trianguli, trium inæqualium laterum, cujus primum latus ab eo angulo, qui inter portum Hellespontum continetur, ubi est ecclesia Sancti Georgii, quæ dicitur *Mangana*, usque ad palatium novum, cui nomen Blaquernas, secus portum directe protenditur; alterum vero ab eodem Sancti Georgii monasterio, usque ad Auream portam, secus Hellespontum ducitur; tertium vero ab eadem porta usque ad prædictum palatium Blaquernas, per campestria, muris, turribus et antemuralibus insigne protenditur. Portum autem fluvius quidam ingreditur, æstate quidem modicus; sed hieme aquis pluvialibus solet fieri torrentior, pontem habens supra se positum, quem pertransiens nostrorum exercitus, inter Ponticum mare et Bosphorum, et portum in ædificiis quæ in ipso Bosphori littore erant plurima hospitandi gratia se contulerant. Dumque ibi moram facerent, reliquorum principum exspectantes adventum, dux frequentibus imperatoris sollicitabatur legationibus, ut ad eum introiret. Qui suspectam habens ejus familiaritatem, et colloquium reformidans, ad ejus vocationem accedere verebatur. Videns tamen quod omnino esset indecens et contra disciplinam honestatis, si non aut in persona propria veniret, aut saltem pro se idoneos mitteret responsales: nobiles viros dominum Cononem de Monte acuto, dominum quoque Balduinum de Burgo, et Henricum de Ascha, ut se excusatum haberent, ad eumdem dirigit imperatorem. Qui videns domini ducis constantiam, et quod eum ad se nullatenus posset evocare, iterum venalia interdicit. Sed neque sic constantis viri animum potuit emollire: unde magnum aggravans, misit occulte sagittarios qui, navibus invecti ad eam partem in qua dux castra locaverat, pervenientes, summo mane in ipso diei crepusculo multos ex nostris qui ad mare exierant, et qui de fenestris speculabantur, sagittis confoderunt, plurimis interficientes.

CAPUT VIII.

Ad urbem revertitur exercitus, et ingens pugna committitur. Græcorum fit strages maxima.

Quod postquam duci nuntiatum est, convocatis populi principibus, de communi consilio fratri præcepit, ut assumpta parte militiæ properet pontem occupare, per quem transierant, ne in illis angustiis intercepti, gentis suæ dispendia patiantur. Hic

vero impiger, quingentos sibi assumens loricatos, ad prædictum pontem properans festinat, et occupat violenter. Jam enim non solum illi, qui in navibus descenderant, hostes se exhibebant, verum universa civitas contra eos hostiliter armabatur. Nostri vero cognoscentes studiose et ex industria paratos sibi adversarios, etiam cives universos in eorum perniciem ad arma convolare, igne supposito universa palatia in quibus hospitati erant, tractu continuo per sex aut septem milliaria, tam privatorum quam imperialia succenderunt. Deinde strepentibus lituis, cornicinum admonitione ex diversis partibus ad quas gratia hospitandi se contulerant, conglobati, ducem, qui jam dispositis aciebus, ad pontem maturabat, armis correptis præcipites sequebantur. Verebantur enim plurimum, qui rei militaris majorem habebant experientiam, ne ponte ab hostibus occupato, in locis angustioribus reperti, facilius gravarentur; unde cum tanta instantia vix exspectatis peditum manipulis, omnis illuc equitum manus convenerat. Sed præcurrens dominus Balduinus ducis frater, ut prædiximus, pontem invitis hostibus violenter occupaverat; et eis abactis et in fugam conversis, ulteriorem ripam fluminis nostris vindicaverat. Dux ergo et universus exercitus, cum sarcinis et omnimoda supellectile sua, sine difficultate transeuntes, rursus ante urbem in locis liberis et late patentibus constiterunt. Ubi habito conflictu inter ecclesiam sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quæ hodie vulgari appellatione dicitur Castellum Boamundi, et palatium novum, quod dicitur Blaquernas, quod in angulo civitatis juxta portum situm est, circa horam vespertinam, interfectis innumeris, nostri Græcos pondus belli amplius sustinere non valentes, infra urbem se recipere compulerunt. Nostri vero campo viriliter obtento, tanquam victores, in loco ad id congruo castrametati sunt. Et fortasse rursum irruentibus civibus, congressio periculosior, et strages amplior subsecuta foret, odio ministrante fervorem, nisi nox irruens mutuis finem imposuisset certaminibus. Hic primum patuit, et sine hæsitatione factum est manifestum, qua intentione prædictus nequam imperator castra transferri præceperat: videlicet ut suspectum populum in illa locorum angustia, quasi infra quædam repagula coerceret.

CAPUT IX.

Populus ad arma convolat, regionem depopulatur universam: ingens fit in castris victualium opulentia.

Postea demum luce reddita, edictum est publice, ut ad arma populus consurgeret: et pars sub certis ducibus deputatis, universam perlustraret regionem; et alimentorum, quorum imperator commercium interdixerat, copias, vel violenter, vel cum pretio comportaret, gregibus et armentis, frugibus et universis alimentorum generibus non parcentes; pars vero cum duce et quibusdam aliis magnatibus, ad tutelam castrorum in exercitu remaneret. Fraudem imperatoris et suorum compertam habentes, contra ejus muscipulas, quanta poterant, se armabant cautela. Factum est igitur, ut qui pabulatum egressi sunt, sex diebus continuis cum ingenti, tam equitum quam peditum multitudine, suburbana per circuitum usque ad sexaginta milliaria confringentes, tantam alimentorum in castra die octava contulerunt copiam, ut amplius esset opinione hominum; et vix gregum et armentorum, vehiculorum quoque et jumentorum turbas ante se trahere possent.

CAPUT X.

Nuntius Boamundi ad ducem accedit, ne cum imperatore conveniat deposcit: responsio ducis.

Dum hæc vero in castris aguntur, ecce domini Boamundi nuntius præsens ante ducem astitit, prædicti principis litteras deferens in hæc verba: *Noveris, virorum optime, quod tibi contra feram pessimam et cum homine nequam incumbit negotium, cujus propositum est semper fallere et omnem Latinorum nationem usque ad mortem modis omnibus persequi; et quod de eo recte sentiam, tuo quoque aliquando approbabitur judicio. Novi enim Græcorum malitiam et odium adversus Latinorum nomen pertinax et obstinatum. Cede ergo, si placet, urbe relicta, ad partes Adrianopolitanas vel circa Philipoppolim, et legiones tibi a Domino commissas, in locis uberibus, alimentis et otio præcipe recreari. Ego autem, auctore Domino, circa veris initium festinus adero, consilium et auxilium fraterno charitate, tanquam domino meo, contra impium Græcorum principem ministraturus.* Perlectis igitur litteris, et earum tenore plenius intellecto, de communi principum consilio litteris et viva voce respondit in hæc verba: *Novi, dilectissime frater, et fama referente pridem edoctus sum quod odio inexorabili Græcorum astutiæ populum semper nostrum persequi ardentissime studuerunt, et si quid mihi defuit prius ad scientiam, quotidie per experimentum addisco plenius; nec dubito quin justo zelo adversus eos movearis, et de eorum nequitia recte sentias. Sed Dei timorem habens præ oculis, et propositum meum considerans, arma infidelibus debita in populum convertere Christianum reformido. Adventum tamen tuum nobis desiderabilem, et aliorum principum Deo devotorum præsentiam avidissime, Deo amabilis, qui nobiscum est, exspectat exercitus.*

CAPUT XI.

Imperator misso filio Joanne Profiro genito et dato obside, ducem ad se invitat. Dux ad eum ingreditur; eum imperator adoptat; pax inter eos reformatur.

Imperator ergo cum suis familiaribus et domesticis anxius plurimum, tum quia totam regionem prædæ videt expositam, suorum gemitus et lamenta non perferens; tum quia domini Boamundi adfuisse legationem, eumque in proximo venturum cognoverat, iterum nuntiis suis dominum ducem, ut ad se ingrediatur, sollicitat: timens, ne si conveniat, qui venturi erant principes, antequam ducem sibi

reddat placabilem, in ejus ruinam unanimiter consentiant. Instat ergo propensius, ut sibi ducis prius reconciliet animum, monens et exhortans attentius, ut recepto filio suo Joanne Porfiro genito, quem ei pro obside dirigebat, ad se sine aliquo mentis scrupulo ingrediatur. Placuit ergo verbum principibus, et recepto per Cononem de Monteacuto et Balduinum de Burgo, viros nobilissimos, qui ad hoc missi erant, imperatoris filio, et diligenti custodiæ in manu fratris deputato, ipse assumptis reliquis principibus, fratre super exercitum, ut ejus curam haberet, relicto, in urbem ingressus, imperatori diu desideratam suam obtulit præsentiam. Quo cum multa honorificentia, astantibus illustribus, et virum unde multa audiverant, et ex parte cognoverant intueri volentibus, recepto, et principibus qui cum eo advenerant, prout eorum dignitas deposcebat, et honoratis salutatione, et ad pacis osculum similiter admissis, de eorum incolumitate quærit diligentius; et nomina singulorum percurrens, ut eorum sibi gratiam compararet, singulis affabilem se præbuit et benignum. Tandem vero ducem conveniens, his eum verbis alloquitur: *Audivit imperium nostrum, dux dilectissime, quod apud principes tuos sis potentissimus; et pietatis propositum, quod studiose persequeris, devotionis fervore armatus commendabili, non habet incognitum; quodque potius est, constantis animi et sinceræ fidei virum te fama celebris longe lateque prædicat. Unde et multorum, qui te præsentem non viderunt, morum elegantia id exigente, gratiam meruisti. Quapropter nos etiam te totis charitatis visceribus amplecti volentes, et honorare propensius, in filium hodie præsentibus sacri palatii nostri magnatibus, te adoptare decrevimus; imperium nostrum in tua potestate ponentes, ut per te in facie præsentis et adfuturæ multitudinis illæsum manere possit et incolume.* His dictis, eum vestibus indutum imperialibus, adhibita juxta morem curiæ solemnitate quadam, quæ in hujusmodi arrogationibus fieri solet, secundum regionis morem adoptavit in filium, pace et gratia utrinque plenius reformata.

CAPUT XII

Dux muneribus cumulatus sumpta ad tempus licentia egreditur: rerum venalium forum exhibetur; ducis legiones Bosphorum transeunt et in pago Chalcedonensi castrametantur.

Quo facto, apertis thesauris suis tam domino duci, quam ejus consortibus, dona ingentia in auro, gemmis et holosericis, et vasis pretiosis, hominum æstimationem tam operis elegantia, quam dignitate materiæ penitus excedentia, pro sua liberalitate contulit; ita ut usque ad supremum muneribus cumulati, et divitiarum incomparabiles copiis, et principis admirarentur munificentiam. Nec semel tantum ergo ducem tanta functus est liberalitate; sed ab Epiphaniorum die usque ad Ascensionem Domini singulis hebdomadibus, quantum duo viri fortes aureæ monetæ poterant humeris sustinere; de æreis vero denariis, decem modii, de imperiali palatio ei ministrabantur. Qui tamen omnia, nihil sibi faciens residui, nobilibus et populo, prout cuique videbatur necessarium, liberaliter erogabat. Egressi ergo a domino imperatore, sumpta ad tempus licentia, in castra reversi sunt. Unde Joannem imperatoris filium, quem usque ad domini ducis reditum obsidem in castris detinuerant, cum honesto comitatu ad patrem remiserunt. Imperator vero, edicto publice manifestato, pœna mortis ejus violatoribus infligenda, præcepit, ut justo pretio et æquo pondere ducis exercitui quælibet necessaria venderentur. Dux etiam nihilominus in castris voce præconia sub pœna mortis inhibuit, ne hominibus imperatoris aut vis inferretur, aut injuria. Sicque satis convenienter se supportantes adinvicem, mutuis cum omni tranquillitate usi sunt commerciis. Tandem vero mense Martio mediante, audiens dux, quod alii principes in vicino constituti, cum suis exercitibus advenirent, suggerente imperatore; et id ipsum volentibus tam plebe sua, quam patribus, parato navigio transiens Hellespontum, exercitum suum in Bithynia, quæ prima de Asianis provinciis occurrit, collocavit; inque pago Calcedonensi castrametatus est. Est autem Calcedon civitas in Bithynia, ubi sexcentorum Patrum et triginta sex, tempore domini Leonis papæ senioris et domini Marciani Augusti, contra Eutychetis monachi et Dioscori patriarchæ Alexandrini impietates, quarta synodus generalis convenit: locus videlicet Constantinopoli proximus, et sola Bosphori interpositione distans; unde et urbem in vicino constitutam, erat omnibus intueri; et qui negotiis urgentibus trahebantur, ter vel quater in die ad urbem ire regiam et ad castra redire sine difficultate poterant. Quod autem maturius ducis exercitum transfretare persuasionibus suis compulerat, non de fidei sinceritate processit; sed fraude solita ducem circumvenit, ne aliis advenientibus, ejus copiæ possent admisceri. Nam et reliquos qui postea subsecuti sunt, eodem artificio singillatim transire compulit, ita ut nunquam duo simul ante urbem fuerint exercitus.

CAPUT XIII.

Boamundus accelerat; describuntur nobiles qui eum sequuntur; imperator occulte ei parat insidias.

Interea dum hæc circa Constantinopolim per imperatorem et hominum ducem sic geruntur, dominus Boamundus, Roberti Guischardi filius, princeps Tarentinus, qui ante ingruentem hiemem cum suo exercitu Adriaticum mare transiens, Durachium usque pervenerat, per deserta Bulgariæ suos, qui eum subsequebantur, operiens, pedetentim accedebat. Adhæserant porro ei, et ejus castris se adjunxerant, tam de Italia, quam de aliis provinciis viri nobiles, et potentes plurimi: quorum ad perpetuam memoriam numerum et nomina ex parte comprehendimus. Tancredus, Willelmi marchionis filius; Richardus de Principatu, filius Guillelmi Ferrebra-

chia, fratris Roberti Guischart; Ranulfus, frater ejus; Robertus de Anxa, Hermannus de Carni, Robertus de Surdavalle, Robertus, filius Tristani; Hunfredus, filius Rodulfi; Richardus, filius comitis Ranulfi, et comes de Rosinolo cum fratribus suis, et Boelus Carnotensis; Alberedus de Cagnano; Hunfredus de Monte scabioso. Hi ergo omnes domini Boamundi vexilla secuti, usque ad urbem Castoream, ubi Dominicæ Nativitatis dies celebres egerunt, pervenerant. Ubi quoniam a civibus venalia populo prætereunti non exhibebantur, compulsi sunt greges et armenta, et cætera victui necessaria, rapere violenter; et damna locorum habitatoribus, qui eos tanquam hostes abominabantur, inferre. Inde progressi, in regione uberrima, cui nomen est Pelagonia, castrametati sunt. Ubi audientes quod in vicino erat municipium solis hæreticis habitatoribus refertum, illuc sub omni celeritate contendunt, et castrum violenter occupantes, succensis ædificiis, oppidanis quoque partim gladio, partim consumptis incendio, prædam universam et opima inde retulerunt spolia. Imperator vero prædicti domini Boamundi audiens adventare legiones, primiceriis exercituum suorum, quos in iisdem regionibus gratia hiemandi collocaverat, clam præcipit ut usque ad Bardarium fluvium cum universis illarum regionum copiis ex latere sine intermissione prosequantur, ut si forte eis conveniens daretur occasio, et ita opportunitas se offerret nocte vel interdiu, clam sive aliter, exercitum procedentem tentarent fatigare. Suspectissimum enim domini Boamundi habebat introitum. Nam tam ab eo quam ab ejus patre, multas et sæpius passus fuerat injurias. Verumtamen sicut vir erat subdolus, potens simulare et dissimulare propositum, missis quibusdam nobilibus ex suis domesticis ad eumdem virum egregium, verbis pacificis ei locutus est in dolo, tentans si quo modo eum posset decipere. Erat autem verborum quæ tam viva voce quam litteris per nuntios porrexerat prædictos, tenor hujusmodi :

CAPUT XIV.

Epistola imperatoris Alexii ad Boamundum. Irruit clam exercitus imperatoris in castra Boamundi. Capiuntur quidam, qui malitiam imperatoris detegunt

Compertum habet, et nullatenus dubitat nostrum imperium, a Deo protectum, quod magnus et potens sis princeps, et egregius, magnifici quoque, et præpotentis, et industrii principis filius : teque hactenus, meritis tuis id exigentibus, charum semper habuimus et acceptum, licet te præsentem non inspexerimus. Et nunc, quoniam ad servitutem Dei et pietatis obsequia accinctum te et ejusdem peregrinationis cum cæteris Deo devotis principibus consortium iniisse audivimus, fortius amare et honorare propensius, cordi nobis est, et in prompta fixum gerimus voluntate. Quapropter, dilectissime noster, populis præcipe, qui te sequuntur, subjectis nostris parcere; violentiam, rapinas et incendia fac cessare, ad nostram quantocius accedens præsentiam, securus de multiplici honore et gratia nostra, qua multipliciter te proposuimus prævenire. Præsentium quoque latoribus dedimus in mandatis, ut exercitibus tuis justo pretio necessaria procurent, ut sine intermissione, rerum venalium eos copia prosequatur. Hæc imperatoris verba, etsi in superficie multam videbantur habere humanitatem, intrinsecus tamen virus occultabant admistum. Verum Boamundus, tanquam vir solers et argutus, imperatoris compertam habens malitiam, propositum dissimulans, cautius se habebat, gratias referens imperatori pro eo quod de statu suo dignaretur esse sollicitus. His igitur ducibus usque ad Bardarium fluvium perveniens, cum jam ex parte, enavigato amne in ulteriore ripa consisteret exercitus, pars vero adhuc transeundi urgeret propositum, ecce imperatoris satellites, qui cum infinita manu exercitus nostri vestigia sequebantur, rati opportunitatem se invenisse, in eam partem exercitus, quæ adhuc in transeundi erat procinctu, hostiliter irruunt, quanta poterant importunitate instantes. Quod Tancredus intelligens, sicut vir erat expeditissimus, fulmineus advolat; et fluvium, qui medius erat, enatans, partem fluminis attigit ulteriorem. Quem secuti equites, quasi ad duo millia, primo eorum statim adventu, prædictorum cohortes dissolvunt gladiis; et conversos in fugam, cædendo aliquantulum sunt prosecuti, interfectisque ex eis quampluribus, nonnullos etiam comprehendentes, ante dominum Boamundum eos statuerunt. Qui cum diligentius interrogarentur, quare Christianum persequerentur exercitum, responderunt, quod *homines imperatoris essent, et merendo stipendia ad ejus præceptum militare eos oporteret*. Hic demum plenius cunctis innotuit, quod quidquid eis imperator loquebatur, fraus erat et circumventio; tamen quia per eum transituri erant, invitis aliis Boamundus dissimulare potius volebat injurias, quam eum inutiliter ad iracundiam provocare.

CAPUT XV

Occurrit dux domino Boamundo, et invitum quasi ad imperatorem introducit; ubi plurimum honoratur. Tancredus interim legiones transfert in Bithyniam, ubi ducis cohortibus sociantur.

Transcursa igitur Macedonia et universa Illyrico, competendi moderamine itinere maturato, ad urbem cœpit appropinquare. Cumque in vicino esset constitutus, quinta feria ante Paschalem solemnitatem, suscepta iterum imperatoris legatione, persuadente ut dimisso exercitu ad se cum paucis et familiaribus suis ingrederetur, substitit aliquantulum; et effectui mancipare quod præcipiebatur, distulit, suspectam illius habens malitiam. Dumque sic fluctuaret in incerto, ecce vir illustris dux Godefridus, ab imperatore multa precum victus instantia, ut domino Boamundo exiret obviam, et eum ad se nihil dubitantem introduceret, cum honesto princi-

num comitatu prædicto viro occurrit magnifice. Ubi mutuis complexibus et sinceræ charitatis osculo se suscipientes ad invicem, post grata colloquia et mutuas de statu singulorum interrogationes, Boamundus a domino duce commonitus, ut ad imperatorem, sicut vocatus fuerat, ingrederetur, licet primum se difficilem exhiberet, et ducis non satis exaudiret monita, imperatoris suspecta, ut prædiximus, habens colloquia, postmodum tamen honesta evictus persuasione, duce prævio, ad imperatorem confidenter ingressus est. Ubi ab eodem in osculo pacis et multimoda gratia, et honore præventus multiplici, post multa familiariter cum utroque habita consilia, factus est, ut dicitur, dominus Boamundus imperatoris homo, fidelitate manualiter exhibita, et juramento præstito corporaliter, qualiter solent fideles dominis suis exhibere. Quo facto, ex imperialibus vestiariis oblata sunt prædicto viro munera in auro, vestibus, vasis et pretiosis lapidibus, tam pretio quam dignitate incomparabilia. His igitur ita pacificatis, dum adhuc in palatio moram faceret dominus Boamundus, Tancredus vir per omnia commendabilis, ejusdem ex sorore nepos, imperatoris præsentiam studiose declinans, et colloquia universum interim exercitum in Bithyniam transtulerat, ultra Bosphorum in pago Chalcedonensi (ubi et domini ducis translatus dudum residebat exercitus, subsequentium exspectans adventum), castrametatus. Quod postquam imperatori plenius innotuit, quod dominus Tancredus ejus ita declinaverat præsentiam, ægre tulit plurimum. Sed more prudentis, injuriam dissimulans, præsentes principes iterum atque iterum muneribus cumulans immensis, cum multo honore ad castra trans Bosphorum remisit propria, ubi junctis agminibus, et plena charitate sociatis, in conspectu urbis uterque residebat exercitus, exspectantes subsequentium adventum principum, ut sociatis legionibus, iter quod assumpserant, unanimiter prosequerentur. Ministrabatur autem tam ex urbe regia, quam ex adjacentibus suburbanis, populo illic posito, ad sufficientiam, victus necessarius, ita ut pro voto copiosius abundarent.

CAPUT XVI.

Comes Flandrensium Robertus cum suis adest, ab imperatore vocatus introducitur, et muneribus ingentibus susceptis mare transit, et prædictis sociatur principibus.

Interea vir illustris Flandrensium comes Robertus, qui a principio ineuntis hiemis cum suo comitatu mare transiens, a Baro Apuliæ civitate maritima Durachium descenderat, in locis fertilibus, silvis, pascuis et omnimoda commoditate refertis, instantis brumæ declinaverat importunitatem : tandemque circa veris initium iter arripiens, reliquos principes, qui jam mare transierant, ut eis adjungeretur, multa prosecutus est instantia. Qui antequam Constantinopolim perveniret, sicuti et aliis acciderat, legatos suscepit imperiales, per quos ei mandabatur, quatenus relicto exercitu, ad ejus præsentiam paucis comitatus, accederet. Ipse autem, quomodo qui eum præcesserant cum domino imperatore se habuissent, plenius edoctus, Constantinopolim perveniens, palatium cum paucis consortibus ingressus est. Ubi ab imperatore cum multa receptus honorificentia et benigne tractatus, exactam fidelitatem, aliorum sequens vestigia, corporaliter impendit. Unde et majorem consecutus gratiam, dona suscepit ingentia, sociis ejus etiam juxta modum suum pari liberalitate honoratis. Postquam vero diebus aliquot, ejus exercitus ibi juxta urbem et alimentis et otio recreatus est; ipseque ad imperatorem sæpius ingressus, de his quæ necessaria videbantur, cum eo sufficienter contulit, sumpta licentia, cohortes transferens, ad viæ consortes navigavit, a quibus benigne et plena charitate susceptus, eorum exercitibus cum suo comitatu sociatus est. Ubi cum diebus singulis mutuis confabulationibus de variis rerum eventibus, qui singulis eorum in itinere acciderant, se recrearent ad invicem; et labores suos grata quadam revolverent memoria, ad id quod instabat novissime recurrebat tractatus, ut diligentius inter se quærerent quando et quomodo ad operis cœpti consummationem intenderent. Dumque circa hoc essent solliciti, et moram subsequentium arguerent sociorum, eis imputantes, quod sine fructu tempora præterirent, ecce nuntius comitis Tolosani et episcopi Podiensis, utrumque adesse et in proximo urbem ingressuros, edocet.

CAPUT XVII.

Comes Tolosanus, et episcopus Podiensis cum suis agminibus per Dalmatiam properant, multam difficultatem itineris in ea regione perpessi.

Porro hi duo magni et illustres viri, ab initio suscepti itineris cum suis expeditionibus, comites sibi perpetuo adhæserunt indivisi. Erantque cum eis viri nobiles et apud suos tam nobilitate quam morum elegantia clarissimi : dominus videlicet Willelmus Aurasiensis episcopus et Rambaldus ejusdem civitatis comes, Gaustus de Bederz, Girardus de Rosseilon, Guillelmus de Montepessulano, Guillelmus comes Forensis, Raimundus Pelez, Centonius de Bear, Guillelmus Amaneu; et alii multi, quorum etsi nomina non tenemus, certum est tamen ea in libro vitæ conscripta esse. Quippe qui patriam cognationem et amicos, et late diffusa patrimonia relinquentes, Christum secuti sunt, voluntariam amplexi paupertatem. Hi omnes, prædictos venerabiles viros cum omni reverentia secuti, in Italiam descenderunt, transcursaque Lombardia, per eam regionem quæ forum Julii appellatur, juxta Aquileiam transeuntes in Istriam, inde tandem in Dalmatiam descenderunt. Est autem Dalmatia longe patens regio inter Hungariam et Adriaticum mare sita, quatuor habens metropoles, Iazaram et Salonam, quæ alio nomine dicitur Spaletum, Antibarim et Ragusam; populo ferocissimo, rapinis et cædi-

bus assueto inhabitata: montibus et silvis, magnis quoque fluminibus, pascuis etiam longe lateque diffusis occupata penitus, ita ut raram habeat agrorum culturam, locorum incolis in gregibus et armentis omnem vivendi habentibus fiduciam: exceptis paucis, qui in oris maritimis habitant, qui ab aliis et moribus et lingua dissimiles, Latinum habent idioma; reliquis Sclavonico sermone utentibus et habitu barbarorum. Hanc igitur ingressi provinciam, multam invenerunt itineris difficultatem, maxime propter hiemis instantiam et locorum nimiam inæqualitatem; sed et victus et alimentorum sustinentes gravem defectum, periculose satis per dies aliquot laboraverunt inedia. Locorum sane habitatores relictis urbibus et præsidiis, ad montes et silvarum condensa cum uxoribus et liberis, et cum omni substantia, quasi agrestes feræ fugientes, nostrorum formidabant aspectum. Occulte tamen, et de remoto, proficiscentis exercitus vestigia sequentes, senes valetudinarios, anus quoque grandævas, quæ lento gradiebantur itinere, seorsum reperientes occidebant. Comes vero totius multitudinis debitam gerens sollicitudinem, præmissis de principibus aliquot, qui agmina præirent, ipse cum maxima loricatorum manu postremus semper incedebat, novissimus hospitabatur. Erat præterea aer caliginosus et tenebræ continuæ, pene palpabiles, ita ut qui sequebantur, præcedentium vix tenerent vestigia; et qui præibant, vix per jactum lapidis ante se loca possent discernere. Terra enim, ut prædiximus, rivis fluminibusque abundans, et pene tota palustris, tantam diebus singulis ex se dabat uliginem et tantam crassitudinem nebularum, ut aerem redderent pene suffocatorium. Ad hæc, Sclavi Dalmatæ, tanquam indigenæ, locorum habentes peritiam, per abrupta montium et nemorum condensa, exercitum ex latere sequentes, frequentibus irruptionibus inermem populum, e silvis prodeuntes opprimebant. Comes vero, et alii magnates in ipsos tales sæpissime facientes impetus, multos ex eis lanceis confossos et obtruncatos gladiis perimebant; pluresque sæpius occidissent, nisi quia silvas habentes vicinas et ad eas confugientes, præsens captabant remedium. Accidit tamen quadam die, quod ex prædictis malefactoribus captis quibusdam, comes manus et pedes præcepit amputari, ut eorum consortes saltem hac pœna deterriti, exercitum persequi formidarent. Cumque tribus hebdomadibus continuis tam laborioso itinere regionis partem transcurrissent, pervenientes ad locum, cui Scodra nomen, Sclavorum regem ibi reperierunt. Cumque dominus comes, sicut vir benignus erat, affabilis et misericors, multa munerum liberalitate amicitiam contrahens, sperabat populo suo indigenarum gratiam obtinere, ut saltem commercii et rerum venalium copiam consequeretur: tandem nec hac via prædictæ gentis ferocitatem emollire potuit, quos deinceps multo sæviores invenit. Cumque per dies quasi quadraginta omnem Dalmatiam multo pertransissent labore, tandem pervenerunt Durachium.

CAPUT XVIII.

Apud Durachium eidem comiti imperialis occurrit legatus; episcopus Podiensis a Bulgaris capitur; sed Domino miserante liberatur. Iterum apud Rodestum tam imperatoris quam principum nostrorum eidem occurrit legatio.

Imperator vero comitis suspectum habens adventum, eo quod vir prudens et magnificus esset, et majores secum traheret copias, missa multo ante legatione honestorum virorum, qui ei apud Durachium occurrerent, præcepit, ut advenientem ex parte ejus officiosissime salutatum, honeste tractarent. Qui dicto parentes, in ejus præsentia constituti, viva voce et litteris eum blande allocuti sunt, imperatoris porrigentes epistolam, cujus hic tenor erat: *Jamdudum, comes dilectissime, tuæ prudentiæ opinio celebris et probitatis late diffusa fragrantia ad nostri pervenit aures imperii; et meritis exigentibus, nos ad tui dilectionem invitavit, propositum habentes personam tuam amare et honorare propensius. Unde et tuum adventum cum multo desiderio exspectavimus, multa de publicis negotiis cum tua nobilitate imperio nostro charissima, tractare cupientes. Unde monemus attentius, ut sine tumultu et scandalis terras nostras pertransiens, ad nos festinus accedas, securus de gratia nostra et honore multiplici, quo te proposuimus prævenire. Præsentium autem latoribus dedimus in mandatis, ut rerum venalium copiam et juge commercium populo tuo bonis conditionibus faciant exhiberi.* His litteris tam comes quam ejus exercitus exhilaratus admodum, rursus iter arripiens, transcursis silvis et montibus, et universa Epirotarum regione, multorum labore dierum, demum in pagum, cui Pelagonia nomen est, omnibus redundantem copiis descendentes, castrametati sunt. Ubi cum vir vitæ venerabilis dominus Podiensis Episcopus longius a castris aliquantulum, hospitandi commoditatem secutus, seorsum locasset tentoria, a Bulgaris irruentibus captus est. Sed quia tantus pontifex adhuc populo Dei erat necessarius, casu, per ejus misericordiam vitæ est reservatus. Nam dum unus de prædonibus aurum ab eo quæreret, eum contra cæteros tuebatur: inter quos excitato tumultu ad vocem concertantium, exercitus commotus est universus; et armis correptis in prædictos irruentes maleficos, dominum episcopum cum suis expedierunt. Tandem resumpto itinere Thessalonicam transeuntes, et omnem Macedoniam, continuatis per multos dies laboribus, apud Rodostum urbem maritimam, super Hellespontum sitam, a Constantinopoli itinere dierum quatuor distantem pervenerunt. Ubi iterum imperatoris comiti occurrit legatio et principum etiam, qui præcesserant nuntii nonnulli, monentes et exhortantes obnixius, quatenus exercitu relicto et paulatim subsequente, ipse cum paucis veniat expeditus, ut peractis apud imperatorem negotiis, accedente ejus exercitu, pos-

sit reliquos subsequi maturius; et populis properare volentibus, nullum ministret impedimentum. Præmiserat autem et ipse nuntios, qui et ipsi reversi, eum ad idem animabant.

CAPUT XIX.

Comes relicto exercitu, ad imperatorem properat; cum eo non convenit. Imperator fraudulenter præcipit, ut in ejus irruatur exercitum.

Evictus igitur comes tam imperialium legatorum instantia quam verbo principum, qui eum maturare hortabantur, relicto exercitu sub cura et sollicitudine episcoporum et aliorum nobilium, qui in castris erant, ipse cum paucis Constantinopolim ingressus, sæpius citatus, præcedentibus eum imperialibus apocrisiariis, suam imperatori præsentiam exhibuit. Ibi tam ab eo quam a suis illustribus et inclytis, qui ei assistebant, honorifice susceptus, et benigne plurimum, plena humanitate tractatus est. Ubi postmodum blandis persuasionibus et multa instantia pulsatus, ut imperatori fidelitatem et juramentum secundum formam aliorum principum, qui eum præcesserant, exhiberet, negavit constantissime. Interea vero dum hæc apud Constantinopolim agerentur, indignatus imperator, quod ei comes more aliorum, hominium facere detrectaret, clam præcipit legionum suarum primiceriis, quæ in partibus illis erant constitutæ, ut repente in exercitum comitis irruentes, modis quibus possent, molestare attentarent, ita etiam, ut in eis cædem operari non vererentur. Hoc autem attentare ausus est, ea fretus fiducia, quod principes omnes data sibi fidelitate obligaverat; quodque eorum exercitus omnis mare illud transierant, unde non facile erat retransire. Nam quotquot illuc naves aut gratia commercii, aut transferendæ plebis causa accedebant, omnes statim ulteriorem ripam deserere tenebantur, ut illis navium deesset copia, et de redeundo frustra cogitarent. Ad hoc enim singillatim eos, ut prædiximus, transire blanditiis et callidis persuasionibus compulerat, ne simul junctis agminibus ante urbem possent convenire. Suspectum enim, ut prædiximus, nostrorum habebat adventum et conventum multo amplius formidabilem. Quodque principibus quasi liberaliter contulerat, nec liberalitatis erat, nec gratiæ; sed timoris desperati et fraudulentæ versutiæ. Nostris autem in simplicitate spiritus et sincera fide incedentibus, vix persuaderi poterat Græcorum malitia, et nequam illorum principis fraus et circumventio pertinax, maxime cum erga eos tanta liberalitate et simulata gratia redundaret.

CAPUT XX.

Comitis absentis clam a Græcis impugnatur exercitus. Comes indignatur; imperator facti pœnitens, et sibi timens, principum interventionem postulat, suam allegans innocentiam.

Igitur qui imperatoris mandatum susceperant, centuriones, et quinquagenarii, et numeris militaribus præpositi, regiam exsequentes jussionem, præmonitis agminibus, clam et de nocte in domini comitis irruunt expeditiones; dum incautos reperiunt, et nihil tale verentes, plurimos ex eis interficiunt: ita ut antequam expergefacti arma corriperent, et fuga fœda et strages miserabilis intercederet. Tandem vero honestioribus viris admonentibus ad cor redeuntes, resumptis animis ac viribus, prædictæ imperatoris latrocinanti familiæ multa suæ gentis intulerunt dispendia. Et licet pro tempore et loco satis viriliter nostri restitissent, viæ tamen considerantes difficultatem, et crebra quæ ex insperato diebus pene singulis occurrebant discrimina, liquefiebant in se ipsis, quasi assumpti pœnitentes itineris; et minus minusque fervebant in eo quod erant aggressi, tædio laborum fatigati vehementius, ita ut multos non solum de plebeiis, verum et de majoribus incepti pœniteret; et diffidentes de consummatione propositi, votorum immemores, redire disponerent. Quod nisi monitis et exhortationibus ab episcopis et clero fuissent revocati, et ad voti prosecutionem reaccensi, parati erant agmina deserere et ad propria quocunque tentare reditum periculo. Quod postquam domino comiti nuntiatum est, dolore cordis tactus intrinsecus, proditum se clamat; et missis de fidelibus suis viris aliquot nobilibus, imperatori proditionis infamem objicit titulum, asserens quod dum per ejus vocationem et multiplicatas legationes in ejus esset obsequio, contra bonos mores in ejus exercitum suos præcepisset armari. Sed et principibus, quorum prece et instantia dimisso exercitu properaverat, casum lamentabilem, qui suis acciderat, et imperatoris fraudem apertissimam notam facit, super his ultionem, tanquam a fratribus reposcens. Quod si comiti, par affectibus et voluntati esset suorum injuriam ulciscendi facultas, procul omni dubio a motu animi, quem conceperat, nec minis, nec terroribus, nec aliquorum interventu principum potuisset convelli. Dicebatur enim vir animosus et injuriarum perpetuo memor, quique in suo sensu plurimum abundaret. Imperator igitur rem videns nimium processisse et facti pœnitens, principes, dominum videlicet ducem, dominum Boamundum, dominum Flandriæ comitem, qui adhuc in ulteriore maris littore cum suis legionibus residebant, ad se facit evocari, ut per eorum interventum domini comitis sibi possit animum reconciliare. Qui ad ejus vocationem convenientes, et si multum displiceret quod acciderat, tamen videntes quod non esset reposcendæ ultionis locus, dominum comitem seorsum admonent et honestis persuasionibus hortantur, ut injuriam, quam communem reputant, dissimulare velit; ne vindictam prosequens, multorum dierum operam aggrediatur; et volentibus in via Domini procedere, ministret impedimentum. Factumque est tandem, ut ad piam principum intercessionem, comes tanquam vir discretus, exacerbatum mitigans animum, principum cesserit consilio, eorum dispositioni se committens.

Illi autem imperatorem familiariter convenientes, quam moleste ferant quod acciderat, unanimiter protestantur. Quorum imperator intelligens indignationem et unanimitatis constantiam, coram comite et universa tam exterorum quam suorum domesticorum curia, in excusationem descendit, jurans et obtestans quod, neque de conscientia ejus neque de mandato, quod accidisse dicebatur, evenerat. Tamen juxta hanc innocentiam suam, comiti satisfacere paratum se dicebat. Sicque quotidie, magis et magis Græcorum dolus, et fraus imperatoris detegebatur, ita ut jam nemo esset de principibus cui non esset manifestum et luce meridiana clarius, quanto odio populum prosequebatur nostrum et omne Latinorum genus haberet invisum. Veruntamen, quoniam ad alia eorum properabat intentio et ad Deo magis placitum propositum anhelabant, tutius judicabant illatas dissimulare injurias, quam se a tam pio revocare concepto aut assumpto labori impedimentum ministrare

CAPUT XXI.

Comes intervenientibus principibus imperatori reconciliatur. Invitat imperatorem, ut cum reliquis principibus proficiscatur. Qui mare transierant, versus Nicæam contendunt. Comes eos protinus insequitur.

Comes igitur juxta principum exhortationem, imperatori reconciliatur; et secundum tenorem juramentorum, quem alii præbuerant, et ipse juramentum fidelitatis exhibens, in plenam gratiam reversus, donis ingentibus et cumulatæ liberalitatis, quæ et numerum et pondus excederet, honoratus est. Accipientes porro et alii principes iterata dona et sumentes licentiam, ipsumque comitem specialiter rogantes, ne moram post eos faceret, ad suas in Bithynia, transito Hellesponto, se conferunt legiones. Interim quoque et domini comitis exercitus Constantinopolim pervenit, qui statim de mandato ipsius, ad eos, qui se præcesserant, transiens, reliquis exercitibus est adjunctus. Comes vero gratia rei familiaris in urbe moram faciens, per dies aliquot, simul et domestica tractabat negotia, et pro publicis, more prudentis viri, non desinebat esse sollicitus. Nam sicut ab aliis rogatus erat principibus, imperatorem frequenter honestis persuasionibus invitabat, sicut et alii ante eum sigillatim fecerant, ut proficiscentes comitaretur, et exercitus Dominici esse vellet dux et moderator. Commonitus autem sæpe et sæpius prædictus imperator a singulis nostrorum principum, et maxime a domino comite Tolosano, ut Dominici exercitus dux et comes esse dignaretur, et populorum, qui se divinis obsequiis mancipaverant, vellet obtinere primatum : excusabat se, dicens quod hostes circa se haberet ferocissimos, Bulgaros, Commanos, et Pincenates, qui fines imperii sine intermissione circuibant, quærentes opportunitatem, ut subito possent irruere et ejus turbare tranquillitatem. Ideoque, licet votis plurimum conveniret tantæ peregrinationis habere consortium et futuræ retributionis exspectare participium, non posse regni curam deserere et hostibus circumpositis malignandi præstare occasionem. Quidquid autem loquebatur, dolus erat et circumventio, nec ob aliud hæc pro se allegabat, nisi quod nostrorum profectibus invidens, sub aliquo quæsito colore, nostris suam subtraheret operam, et processum, quantum ei liceret, modis omnibus impediret. Qui vero mare jam transierant, dominus videlicet Godefridus, dominus Boamundus, dominus quoque Robertus Flandrensium comes et dominus Podiensis episcopus, compositis sarcinis, ad iter rursus accinguntur, propositum habentes versus Nicæam pedetentim incedere; et ita suos, qui subsequebantur, operiri. Cumque per diem versus Nicomediam, quæ illius provinciæ, Bithyniæ videlicet, metropolis est maxima, processissent, venerabilis sacerdos Petrus Eremita de locis illis finitimis, in quibus hiemis asperitatem declinaverat, cum paucis, qui de suo comitatu erant residui, proficiscentibus occurrens legionibus et principibus salutatis, eorum cœtibus adjunctus est. Ubi ab omnibus benigne susceptus et de suorum casu diligenter interrogatus, rem eis seriatim aperuit; quomodo duræ cervicis, incredulus, et omnino indomabilis esset populus, qui cum eo præcesserat; quodque magis culpa propria, quam facto alterius, illis occurrens infortunium accidisset. Unde compatientes ei et suorum afflictioni principes, multa illi et his, qui eum sequebantur, liberaliter contulerunt. Multiplicato igitur exercitu, et ex diversis copiis in unum convenientibus facto per Dei gratiam numerosiore, competenti moderamine iter conficientes, Nicæam pervenerunt. Ubi castris per gyrum dispositis, loca tamen venturis principibus deputantes, urbem mense Maio quintadecima die mensis, obsederunt. Comes autem Tolosanus, pertractatis apud urbem regiam negotiis, sumpta ab imperatore licentia, et ingenti rursus munerum liberalitate honoratus, cum suis, quos secum detinuerat, castra cum omni celeritate secutus, ad urbem prædictam velox pervenit.

CAPUT XXII.

Robertus Normannorum comes, et dominus Eustachius ducis frater, cum suis legionibus Constantinopolim perveniunt, ab imperatore ingentibus donis, et multa praveniti honorificentia. Deinde transeuntes Hellespontum, reliquis principibus se associant.

Interea vir illustris dominus Robertus Normannorum comes et alii in eodem comitatu viri clarissimi : dominus videlicet Stephanus Carnotensium comes et Blesensium, dominus quoque Eustachius, domini Godefridi ducis frater, missa iterum legatione, tam domino imperatori quam fratribus, adventum suum in proximo futurum denuntiant. Erat autem cum eis, Stephanus comes de Albamarla, Alanus Fergandus et Conanus, ambo de Britannia, magni viri; sed et comes Perchensis Rotholdus, Rogerus de Barnevilla. Illi omnes cum aliis multis viris præclaris et nobilibus, cum Flandrensium comite et domino Hugone Magno, anno præterito

circa hiemis ingruentis initia, in Apuliam descenderant; aliisque Durachium transeuntibus, ipsi temporis abhorrentes asperitatem, tam in Apulia quam in Calabrorum finibus in locis commodis hiemem transegerunt. Tandem vero circa veris initium convocatis viæ consortibus et compositis ad iter sarcinis ad mare descendentes, aliorum secuti vestigia, Durachium pervenerunt. Unde continuato itinere, moram quam fecerant in Apulia, redimere cupientes, cum omni instantia iter peragunt. Tandemque, Domino opitulante, optata usi tranquillitate, decursis mediis provinciis, Illyrico videlicet, Macedonia et utraque Thracia, Constantinopolim pervenerunt: ubi vocati a domino imperatore, et more aliorum palatium ingressi, ab eodem et suis qui ei assistebant illustribus, cum multa honestate suscepti sunt. Tandem post multa consilia, et cum illis tribus communiter, et cum eorum quolibet seorsum habita, id ipsum quod ab aliis obtinuerant, blandis persuasionibus et multa pollicitatione ab eis instanter postulant. Hi vero aliorum præ oculis habentes exemplum (nam sufficienter de omnibus, antequam ad imperatorem accederent, instructi fuerant, dicentes apud se: *Nec enim majores sumus quam patres nostri*) exactam fidelitatem, et secundum formam juramentorum a præcedentibus exhibitorum sacramenta præstantes, imperatori se obligaverunt. Unde in ampliorem recepti gratiam digni habiti sunt, ut majora munera reportarent. Apertis ergo ærariis, in auro, vestibus pretiosis, vasis quoque tam materia quam artificio admiratione dignis, holosericis quoque, miræ et inauditæ æstimationis dona susceperunt, qualia prius non viderant; quæ ipsis etiam in quos transferebatur liberalitas, stuporem mentis inferrent, nostrarum rerum modum et dignitatem excedentia. Tantis igitur muneribus cumulati, ne viæ consortibus moræ causas viderentur innectere, sumpta ab imperatore licentia, transmisso Hellesponto, cum suis legionibus iter accelerantes Nicæam, ubi universus Christianorum resistebat exercitus, pervenerunt; a principibus, qui præcesserant, multo charitatis amplexu, et omnium concurrente suscepti desiderio, locum sibi deputatum obtinentes castrametati sunt.

CAPUT XXIII.

Tatinus quidam imperatori familiaris, nostris associatur principibus, vir subdolus nimium, et iniquitate notabilis.

Adjunxerat se etiam nostrorum castris quidam Græcus, Tatinus nomine, imperatoris familiaris admodum, vir nequam et perfidus, nares habens mutilas in signum mentis perversæ. Hic ex imperiali jussione, nostris ducem viæ ad ampliorem cautelam postulantibus, designatus fuerat dux itineris et comes futurus. Electus ob hoc quod et locorum plenam habere dicebatur experientiam; et de ejus malitia et perplexa dolositate plurimum præsumebat imperator. Hic etiam cum manu suorum nonnulla nostris principibus associatus erat, ut non deesset *anser, qui inter olores perstreperet*, et perversus *coluber inter anguillas*. Cuncta enim quæ in expeditione fiebant, cunctaque quæ a singulis dicebantur, sinistra pervertens interpretatione, imperatori significabat; ab eo versa vice commentorum et fraudis per frequentes internuntios formam recipiens. Hic primum ex diversis exercitibus, qui varios, et per loca diversa variisque temporibus secuti fuerunt principes, unus factus est Dei viventis exercitus, ex multiplicitate partium advenientium ad invicem, suam recipiens integritatem. Nam ex quo relictis domibus iter aggressi fuerant prædicti Deo amabiles exercituum duces et capitanei, nusquam eis datum est mutuo se videre, et de negotiis publicis colloqui ad invicem et disserere; nisi postquam ante prædictam urbem convenientes, castrametati sunt. Ubi recensito legionum numero, inventi sunt habere peditum promiscui sexus sexcenta millia; equitum vero loricatorum centum millia, qui omnes ante prædictam urbem consistentes, ad ejus expugnationem omnimodam dabant operam; laborum suorum primitias cum omni devotione Domino consecrantes.

INCIPIT LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Descriptio urbis Nicænæ, et ejus prærogativæ; quod Solimannus, qui in ea dominabatur, ex universo Oriente Turcorum ingentes contra nostros collegerat copias, latens insidiis, ut nostros irrueret.

Est autem Nicæa una de urbibus Bithyniæ, quæ ad Nicomediam ejusdem regionis metropolim, more suffraganearum urbium prius habuit respectum; postea vero a domino Constantino Augusto majore a jurisdictione illius emancipata est, ob reverentiam sanctæ synodi primæ, quæ in ea convenit. In hac enim, temporibus domini Sylvestri papæ, et viri venerabilis Alexandri Constantinopoli patriarchæ, et prædicti Constantini Augusti sancta synodus trecentorum decem et octo Patrum adversus impietates Arii, et sequacium suorum congregata est. Quæ eorum pernicioso languore damnato, et sanctorum testimoniis veritate declarata universæ Ecclesiæ Dei, fidei formam intemeratam præbuit. In hac eadem postmodum, tempore domini Constan-

tini Augusti piissimi Irenæ filii, iterum convenit septima synodus generalis adversus Iconomachos, id est impugnatores sanctarum imaginum, sub domino Adriano Romano pontifice, et viro venerabili Tharasio Constantinopolitano patriarcha : in qua prædicti hæretici dignam pro meritis ab orthodoxa Ecclesia, contra suam perfidiam, damnationis tulerunt sententiam. Est autem civitas situm habens commodissimum, in planitie constituta; non longe tamen a montibus, quos pene ex omni parte habet in circuitu, agrum optimum, glebam uberem, silvarumque et nemorum nihilominus multas habens commoditates. Sed et lacus multæ latitudinis et longitudinis maximæ, juxta prædictam urbem positus, in occidentalem porrigitur plagam, per quem navigio ex diversis partibus, civitati maximum præstans munimen, ipsis mœnibus, ventis intumescens, illiditur. Ex reliquis autem partibus circa murum vallum erat in circuitu, ex influxione fontium et rivulorum restagnans : quod plurimum accedere volentibus ad urbem impugnandi causa, ministrare poterat impedimentum. Erat autem præterea bellicoso referta populo, muris et turribus sublimibus et valde densis opere solido compactis, insignis admodum et munita, ita ut accedentes nostri et urbis mirarentur munimen, et operis soliditatem. Hujus urbis, sicut et regionis totius, et adjacentium simul provinciarum dominus erat quidam Turcorum potentissimus satrapa, Solimannus nomine, cognomento Schah, quod Persarum lingua *rex* interpretatur, homo vafer et strenuus. Qui, audito nostrorum adventu, et super hoc valde sollicitus, multo ante in Orientem descenderat, ab illarum regionum principibus, contra fidelium advenientes copias, imploraturus auxilium. Effeceratque persuasionibus et multa precum instantia, nec non et stipendiorum interventu, quod infinitas tum ex Perside, tum ex adjacentibus provinciis secum adduxerat Turcorum copias; sperans quod eorum fretus auxilio, ab imminentibus periculis urbem prædictam et regionem universam posset eripere. Has tamen universas provincias (quæ a prædicto Hellesponto usque in Syriam itinere triginta dierum, et a nostro mari Mediterraneo usque in septentrionem totidem dierum itinere protenduntur), modico ante tempore prædicti Solimanni patruus, Belfetoth nomine, maximus Persarum soldanus tempore Romani, qui cognominatus est Diogenes, imperatoris Constantinopolitani; qui ante hunc Alexium fuerat tertius, occupaverat violenter, et easdem prædicto ex plurima parte tradiderat Solimanno. Possidebat ergo, et jure proprietatis vindicabat sibi universas provincias a Tarso Ciliciæ usque ad Hellespontum; ita ut e conspectu Constantinopolitanæ civitatis procuratores suos haberet, qui consuetudines a transeuntibus exigerent, tributa et vectigalia regionis universæ ad utilitatem domini sui colligentes. Ipse autem cum ea, quam tanto labore collegerat, multitudine, in montibus vicinis, vix a nostro exercitu decem distans milliaribus, opportunitatem quærebat quomodo super nostros cum suorum salute posset irruere, et urbem ab eorum inquietudine liberare.

CAPUT II.

Nostri urbem acrius impugnant : cives tamen per lacum liberum habent discursum. Solimannus consolatoriam civibus mittit epistolam.

Pervenientes igitur ante prædictam urbem nostri exercitus, acrius eam impugnare, confusis tamen agminibus, necdum castris certo ordine dispositis, cœperunt. Tamen qui præsentes erant, loca sibi certa deputantes, et his qui venturi erant, congrua designantes, ad id specialiter omnimodam dabant operam, ut civibus introitum negarent et exitum. Lacus tamen, qui civitati, ut prædiximus, erat conjunctus, huic eorum nimis obstabat proposito. Nam et invecti et egredientes, paratis navigiis, pro libero arbitrio ad partes varias indemnes ferebantur. Nostri autem cum navium prorsus nullam haberent copiam, eorum discursus minime poterant impedire. Tamen id omnimodis procurabant, ne terrestri ad eos accederetur itinere, vias et introitus cum omni sollicitudine observantes. Factum est autem quod prædictus Solimannus, intelligens urbem suam obsidione molestari, ut cives consolaretur, et ad resistendum plenius animaret, mittens duos de familiaribus suis, qui ad urbem per lacum navigio descenderent, verba consolatoria per eosdem civibus dirigit in hunc modum : *Adventum in hujus felicis barbari populi, qui circa urbem nostram obsidionem locare præsumpsit, non est opus ut multum formidetis. Nos enim cum ingenti fortium et nobilium virorum comitatu in vicino sumus constituti, majores adhuc quæ nos subsequuntur, exspectantes copias; eritque in proximo, ut collectis in unum viribus, in eorum castra repente irruamus. Unde et vos quoque estote parati, ut nobis exterius irruentibus, vos etiam reseratis aditibus egredientes instetis unanimiter, nobis opem collaturi. Sed neque eorum suspectam vos oportet habere multitudinem, de remotis enim partibus, et a solis occasu descendentes, longi diuturnitate itineris, et laborum impendio fatigati, neque equos habent, qui belli pondus sustinere valeant; nec ipsi nobis qui recentes venimus, viribus et conatu pares poterunt reperiri. Et vos ipsi tenetis memoriter, quam facile de ingenti eorum triumphaverimus multitudine, una die plusquam quinquaginta ex eis millia exterminio mandantes. Confortamini igitur, et nolite timere; cras enim ante horam diei septimam, plenam recipietis consolationem, ab hostibus expediti.*

CAPUT III.

Capitur epistolæ bajulus, et universa principibus hostium reserat secreta. Comes Tolosanus (qui solus aberat) velox accedit, à principibus reliquis citatus.

Igitur qui missi fuerant, quærentes unde commodius enavigare possent, secus ripam applicuerunt. Dumque lustrantes quærunt aptiorem introitum, alter, nostris in eos irruentibus, subito captus est;

alter in tumultu gladio confossus interiit. Qui vero captus est, incolumis ante principes deductus, minis et terroribus ad confessionem perductus est, ut plane cuncta edissereret : cujus gratia, et a quo missus advenisset. Constitit autem ejus relatione, quod Solimannus eos ad denuntiandum civibus ejus adventum direxerat; quodque in vicino constitutus, ingentes convocaverat copias, die altera in castra nostra clam irruiturus. Compertum igitur habentes nostrarum legionum capitanei, quod prædictus Solimannus maturaret accedere, prædictum hominem præcipiunt custodiæ mancipari : et missis cursoribus, dominum comitem Tolosanum et episcopum Podiensem, qui nondum ad eos pervenerant, quantocius monent properare. Illi vero suscepta fratrum legatione, sollicitudine non pigri, omnem arguentes moram, et tota nocte insistentes itineri, valde mane ante solis exortum, cum ingenti multitudine erectis vexillis, in armorum fulgore et maximo strepitu castris se intulerunt. Vixque sarcinas deposuerant, ut cum aliis in loco sibi deputato se collocarent; cum ecce circa horam tertiam, sicut ille qui in vinculis detinebatur, prædixerat, prædictus Solimannus cum ingentibus equitum copiis, qui ad quinquaginta millia æstimabantur, de montibus descendens, ad plana se contulerat, ad urbem accessurus. Quod nostri videntes, protinus ad arma convolant, monentibus lituis; et clangore cornicinum cohortes excitant, instruunt agmina, instaurant acies; et observata rei militaris plenius disciplina, cujus experientiam habebant omnimodam, et usum familiarem, nihil de contingentibus omittentes, ad occurrendum hostibus se accingunt.

CAPUT IV.

Solimannus de montibus descendens, in castra violentus irruit; sternitur ejus exercitus; signa victoriæ ad imperatorem diriguntur; ille principes remunerat.

Solimannus igitur præmissa quadam acie, in qua erant equitum decem millia, ad portam properabat Meridianam, quæ domino comiti Tolosano ad custodiam erat deputata. Ignarus enim de adventu ejusdem comitis, sicut heri et nudius tertius eam arbitrabatur reperire posse vacantem; sed opinione frustratus, ibi pene majores quam alibi reperit copias. Horum tamen ignarus omnium, ad locum prædictum festinans, cum multo impetu in domini comitis irruit legiones, quæ adhuc vix sarcinas deposuerant. A quibus exceptus mirabiliter, confractis conatibus, et priore penitus acie dissoluta, jam in fugam versi erant : cum ecce Solimannus cum majoribus subsequens copiis, eis refundens animos, qui jam erant dissoluti, secum iterum in nostros redire compulit. At vero dux, dominus quoque Boamundus, et comes Flandrensis, cum suis expeditionibus ad unguem armati, videntes hostium majores advenisse cuneos et turmas densiores, præque gravi multitudine et animosa instantia, comitis exercitum supra vires fatigari, irruunt unanimiter; et hostium se inferunt legionibus, gladiis et lanceis cominus instantes. Cumque hostes quasi per unius horæ spatium resistendi vires et animum viderentur habuisse, interfectis ex eis quasi ad quatuor millia, et captivatis nonnullis, in fugam versi sunt. Nostri vero hac prima victoria, opitulante Domino, potiti, obsidionem continuant, castris per gyrum sine intervallo dispositis. Ab ea ergo die neque prædictus Solimannus, neque infidelium principum aliquis, simile aliquid ausus fuit attentare, quandiu in obsidione perstiterunt. Optime porro in eo conflictu se habuerunt prædicti principes; sed et dominus Tancredus, Galterus quoque de Garlanda, Francorum regis dapifer, Guido etiam de Porsessa, et Rogerius de Barnavilla, celebrem sibi in eo negotio comparaverunt famam. Nostri igitur ad incutiendum terrorem hostibus de capitibus occisorum intra urbem plurima injici machinis jaculatoriis præceperunt; et ex eis mille et de captivis aliquot ad imperatorem dirigentes, plurimum ejus per hoc sibi gratiam comparaverunt. Unde et pecuniam non modicam, et holosericorum diversa genera ad remunerandos exercituum principes, multa cum liberalitate direxit, præcipiens, ut et victui necessaria et rerum venalium, cum omni plenitudine, et sine dilatione ad eos deferatur commercium.

CAPUT V.

Locantur principes deputatis sibi stationibus, et urbs undique obsessa impugnatur; quidam nobiles procumbunt in acie.

Visum est igitur principibus nostris expediens esse ad propositum, urbem ex omni parte, ut prædiximus, obsidione vallare; et principes congruis locare stationibus, ut ingruente civibus undique molestia, eos ad deditionem compellerent facilius. De communi igitur consilio, æquis portionibus ambitum dividunt, singulas singulis deputantes principibus : dominumque ducem cum duobus fratribus suis, et eorum legionibus ab orientali parte locant. Dominus vero Boamundus, cum domino Tancredo, et aliis principibus, qui eum secuti fuerant, quorum superius nomina posuimus, cum suo iterum exercitu, partem urbis septentrionalem obtinuit. Comes vero Flandrensis et princeps Normannorum, cum suis iterum cohortibus, juxta prædictos in ordine locati sunt. Australem vero plagam Raimondus Tolosanus comes et episcopus Podiensis, cum suis consortibus sibi obtinuerunt deputatam; juxta quem dominus Stephanus Blesensium comes et Carnotensium, cum domino Hugone Magno et aliis quibusdam inclytis et nobilibus viris castra locaverat. Sic igitur ex omni parte urbe vallata, placuit principibus, ex vicina silva sumpta ad eos usus competente materia, machinas ad suffodiendum murum habiles et necessarias, quas vulgo Scrophas appellant; itemque jaculatorias, quas vulgari appellatione Mangana dicunt, et petrarias sub omni celeritate fabrefieri.

Vocatisque artificibus omnimoda instant diligentia, ut opere consummato urbem satagant impugnare. Dumque in eo desudarent attentius, et urbem frequentibus congressionibus, septem hebdomadarum curriculo hostiliter impugnassent, quadam die indicto de more conflictu, duos nobiles et magnificos viros et in armis strenuos, dominum videlicet Balduinum cognomento Calderon, et dominum itidem Balduinum de Gant, alterum jactu lapidis, alterum sagittæ ictu dum in expugnatione urbis decertant animosius, miserabili amiserunt infortunio. Post hoc etiam, dum ex consilio et decreto principum rursum exercitus iteraret assultum, Willelmus comes de Foreis et Galo de Insula, dum in eo conflictu nimium ferventes, hostes lacessunt, sagittis transfixi interierunt; Guido quoque de Porcessa, vir nobilis de regno Francorum, valida ibidem correptus ægritudine, carne solutus est. Super quorum casu consternatus plurimum Dei populus, eos honeste tradidit sepulturæ; exsequias, quales viris nobilibus et magnificis exhiberi solent, intuitu pietatis charitatisve, impendentes.

CAPUT VI.

Machina quædam muro applicata, a civibus obteritur, sub qua multi nostrorum pereunt. Lacus nostrorum obstat conatibus.

Quadam iterum die dum omnes in circuitu principes, suas certatim ad murum applicarent machinas; et modis quibuscunque poterant, muros debilitare, et sibi parare introitum niterentur, otium et desides ferias, strenuorum more, declinantes, comes Hermannus et Henricus de Ascha, de regno Theutonicorum viri nobiles et inclyti, instrumentum quoddam artificiose satis compositum, familiarium et domesticorum suorum comitu et virtute multa, mœnibus applicant. Erat autem machina quercinis trabibus contexta, in cujus ambitu robustos intexuerant parietes; ita ut introducti equites viginti, viribus robustissimi, ab omni telorum immissione et jactu, etiam maximorum molarium, qui intromissi erant ad subfodiendum murum, viderentur consistere posse securi. Quæ tandem machina, ut prædiximus, muris applicata, instantibus desuper ad muri defensionem civibus, magnorum impulsu lapidum ita penitus contrita est ut, solutis compagibus, eos qui infra se erant comprimeret universos. Condoluit itaque prædictis nobilibus (eo quod inutiliter, non sine sumptu, consumpta esset multorum dierum opera) populus universus; condoluit et viris fortibus, qui casu tam miserabili occubuerant. Spe tamen potiundæ victoriæ se invicem consolabantur, eoque maxime, quod vitam meliorem non diffiderent esse consecuturam eos, qui in hujusmodi negotio animas pro Christo poneret. Instar enim martyrii non immerito reputabant in agone hujusmodi vitam amisisse. Unde, morte contempta, vitam pro nihilo ducentes præsentem, quibuslibet periculis se objiciebant confidentius, ea spe facti animosiores.

Instabant igitur principes ad urbis expugnationem per circuitum unanimiter; et ut quisque in parte sibi deputata sollicitum se exhiberet, et obsessos molestaret amplius, gloriosum reputabat; fervebat opus impendio, et assiduis congressionibus, et pugna pene continua requies civibus negabatur. Lacus tamen civitati adjacens, nostrorum maxime præpediebat operam, et studium citra optatam detinebat efficaciam, civibus omnimodam præbens consolationem. Nam per eum navigantes, liberius victus et alimentorum inferebant copias, et armentorum nonnunquam, videntibus nostris et contradicere non volentibus, multitudinem introducebant.

CAPUT VII.

Nostri naves a mari deferunt in plaustris; lacum occupant; cives nostrorum admirantur argumentum, et desperant.

Convenientes igitur Deo amabiles principes, super eo specialiter deliberant articulo qua ratione huic malo commodius possint occurrere; et tandem placuit in communi ut, missa populi parte maxima, et equitum etiam cum eis aliquot legionibus ad mare, naves inde sive integras, sive per partes dissolutas, super currus et vehicula, vel alio quocunque artificii genere usque ad lacum pertrahant, alioqui futurum ut, evacuatis eorum conatibus, consumptis studiis et impensis, res in irritum deducatur. Porro pervenientes ad mare, quibus id muneris erat injunctum, vias eorum et propositum Domino misericorditer dirigente, naves reperiunt mediæ cujusdam quantitatis: quas a domino imperatore facilius impetratas educentes de mari, sicco locaverunt in littore. Copulatisque ad invicem tribus aut quatuor plaustris, prout navium longitudo deposcebat, eisque desuper impositis, unius noctis spatio per milliaria septem vel amplius, funibus, humeris et cervicibus hominum et equorum impositis, usque ad prædictum pertraxerunt lacum. Erant autem et inter eas quædam non ita modicæ, sed quæ centum aut quinquaginta pugnatorum numerum possent recipere. Receptis igitur navibus, et in lacum depositis, lætatus est supra modum Christianus exercitus; et concurrentibus viris ad lacum primoribus, remiges inducunt, navigandi habentes peritiam; et simul cum eis viros in armis strenuos, et animositate commendabiles, spem habentes omnino certam, quod, auctore Domino, urbem essent in proximo habituri. At vero cives solito plura in lacu videntes navigia, admirati sunt, hærentes an suorum esset apparatus, qui eis subsidia ministrare curaret, an hostium. Tandemque cognito quod nostri multis laboribus a mari deductas et terrestri devectas itinere eas in lacum immisissent, nostrorum admirati sunt et vires et argumentum, quod rem desperatam, et pene impossibilem effectui mancipassent.

CAPUT VIII.

Iterum ex omni parte civitas oppugnatur. Comes Tolosanus contra se positam turrim machinis et omni arte debilitare nititur; sed, resistentibus civibus, opera consumitur.

Præoccupato itaque, classe immissa, civium per lacum discursu, decretum est publice et voce indictum præconia, quatenus legiones singulæ, sicut sub certis principibus erant constitutæ, ad impugnandam urbem denuo viriliter armarentur, et majore solito instantia, quantas possent civibus inferrent molestias. Sicque singuli principes suos animantes exercitus, et armatos ad congressum dirigentes, factus est assultus longe solito asperior. Machinis quoque instantes animosius, alii murum suffodere, alii magnos contorquere molares ad debilitanda mœnia satagebant. Erat autem in parte australi, quæ domino comiti Tolosano ad impugnandum erat deputata, turris quædam, sublimitate simul et grossitie cæteris notabilior, juxta quam prædicti Solimanni uxor dicebatur habere domicilium: ad hanc dejiciendam comes omne studium jam per dies aliquot impenderat; sed inutiliter. Nam, cum duabus machinis jaculatoriis eam continuis jactibus flagellasset instantius, præ operis soliditate lapidem etiam unum ex ea dissolvere non poterat. Unde, ne ab incepto quasi victus desisteret, instantiam ingeminans, tormenta etiam multiplicat et contortis majoribus saxorum molibus, et miræ soliditatis cautibus immissis, rimas cœpit agere, et in pulverem ictibus fatigata resolvi. Quod videns exercitus, adunata manu se invicem cohortantes vallum exsuperant: et ad murum accedentes, prædictam turrim dejicere, aut saltem perforare nituntur. Cives autem compertum habentes quod prædicta turris ruinam minaretur, eam interius lapidibus et cæmento repleverunt, ut si forte murus aut suffossus, aut tormentis debilitatus corrueret, opus novum pro vetusto succederet, et penetrare volentibus præstaret impedimentum. Nostri tamen sub testudine latentes solidissima, quam violenter secus murum appulerant, murum suffodere nitebantur. Tandemque effectum est ut foramen, quo duo armati viri facilius possent intrare, ferreis instrumentis et multo labore conficerent. Cives autem e converso, importune insistentibus omnino resistere, argumenta argumentis, et vires viribus non inferiore spiritu objectare unanimiter parati, arcubus et balistis, et omni armorum genere, lapidum quoque contorsione pugillarium, hostes a se repellere, et illatas propulsare nitebantur injurias.

CAPUT IX.

Factum ducis Godefridi memoriale. Cives in machinas nostras ignem immittunt; casus cujusdam viri nobilis lamentabilis.

Erat autem inter eos, qui murum ab impugnantibus tuebantur, quidam cæteris improbior, corpore quoque et viribus notabilior, qui arcu in nostros multam operabatur stragem. Insuper etiam et de successu, quo diu nimis usus fuerat, intumescens, nostros probris afficiebat et contumeliis, desides eos vocans et timiditatis objiciens titulum. Erat autem hic in ea parte ita importune desæviens, quæ domino duci et suis cohortibus ad impugnandum erat deputata: quod vir illustris non perferens dominus Godefridus, sumpta balista locum quærens opportunum, manus contra prædictum caussatorem dirigit, et telo per vitalia directo, confossum et exanimem ad terram dejicit, justam pro his omnibus quæ nostris intulerat rependens vicissitudinem. Quo facto, cæteros ejusdem operis consortes, qui in ea parte illius exemplo animati, resistebant animosius, maxime deterruit; ita ut minus minusque et missilia contorquerent, et jacularentur convicia. Alii tamen, qui in cæteris partibus pro urbis defensione desudabant attentius, facti hujus ignari, nihilominus de turribus et muris tota se tuentes diligentia, in nostros et cædem et vulnera totis viribus procurabant exercere; picem quoque, oleum, et arvinam, et cætera quæ incendiis solent fomitem ministrare, et accensas faces in nostras machinas dirigentes, eas ex parte plurima, ubi non observabantur diligentius, consumebant. Quibus autem in parte australi ad expugnandam prædictam turrim erat labor sedulus, curam ad idipsum continuabant et studium; sed videntes quidquid hesterna die in muro suffoderant, totum nocte secuta reparatum, cœperunt fieri remissiores, videntes quod non proficerent. Dumque pene desisterent ab incepto, ecce quidam valde strenuus et nobilis eques de exercitu comitis Normannorum, sui exemplo volens alios animare, lorica indutus et galea, et opertus clypeo, vallum transiens, ad murum accessit imperterritus, novam lapidum structuram, quam eadem nocte cives opposuerant, volens convellere; et foramen quod hesterna die factum fuerat rursus aperire; sed, instantibus desuper cum omni importunitate civibus, nec aliorum quisquam ut opem ferret ausus fuit accedere, nec ille potuit consummare propositum: magnis enim lapidum molibus ibi secus murum contritus, cernentibus nostris, nec subvenire volentibus, interiit: cujus corpus exanime, uncis ad se ferreis sublevantes, infra mœnia suis expositum ludibriis dejecerunt; tandemque lorica nudatum et galea, ad nostros rejecerunt extra mœnia. Quo debitis exsequiis sepulturæ tradito, flevit super eum populus, ejus plurimum commendans animositatem et mortem ejus in conspectu Domini reputans pretiosam, per quam ejus animam electis spiritibus non dubitabant sociandam: omnium enim, ut prædiximus, una mens erat et eadem sententia, eos qui sic in acie procumbebant, vitam mereri perpetuam, et in parte sortis sanctorum prædestinato collocari in lumine.

CAPUT X.

Quidam principibus se offert artifex, machinam construit, turrim suffodit, suffossam diruit.

Interea de more, quem sibi fecerant adinvicem,

convenientes nostrarum legionum Deo devoti principes, compertum habentes quod non proficerent, sed potius inutiliter operam consumerent et studium, apud se quærunt diligentius, deliberatione proposita, quo in tanta necessitate opus sit consilio. Dumque circa id insisterent, plurimum anxietatis sustinentes, ecce quidam Longobardus natione, accedens ad principes, videns quod omnium artificum eluderentur argumenta, et labor sine fructu deperiret, hujus artis professus est se habere peritiam, asserens, quod si ei sumptus de publico ad operis consummationem sufficientes, et necessarii ministrarentur, ipse, auctore Domino, infra paucos dies turrim prædictam, sine damno nostrorum ad terram dejiceret; et late patentem introitum omnibus ingredi volentibus, ministraret. Sumptibus igitur de publico ministratis ad omnem sufficientiam, et salario insuper condigno pro ejus laboris recompensatione designato, subjecta pro votis materia, machinam miro construit artificio: ita ut qui intus erant, nolentibus hostibus, sine suo periculo secus murum eam possent applicare; et interius latentes, murum suffodere non timerent, quod ipso rerum experimento plenius edocuit ad evidentiam. Nam composito et armato undique pro sua voluntate instrumento, viros fortes et loricatos, armis et ferreis instrumentis, ad suffodiendum murum necessariis instructos, sub eadem secum colligit machina; quam etiam cum suis opificibus probe nimis, et argumentose plurimum, trans vallum positam mœnibus applicat. Cives autem solita instantes protervia, immissis magnis molaribus, et igne superinjecto, quæ omnia propter culminis arduitatem et latera devexa, quoniam inhærere non poterant, ut damnum subjectis irrogarent, de consueto auxilio cœperunt diffidere; et instrumenti, quod nullatenus lædere poterant, robur admirantur, et artificis argumentum. Qui autem sub ea latebant testudine, securi penitus ab hostium insidiis ad infringendum murum, et turrim subvertendam totis instant viribus; et convulsorum loco lapidum stipites supponunt, et ligneam materiam; ne parte muri inferiore suffossa, subito corruat pars superior et machinam comprimat, quæ tantæ pondus magnitudinis, et immensitatem ruinæ nullatenus ferre poterat. Facta igitur tanta suffossione, quæ ad turris dejectionem sufficere posse videbatur; et sustentaculis quæ murum casurum sustentabant igne supposito, et nutriendis ignibus apta subjecta materia, machinam relinquunt, ad suos cum omni celeritate se conferentes. Factumque est, ita ut circa noctis medium, omni fulcimentorum consumpta materia, et ignibus edacibus in cineres redacta, turris cum tanto fragore ceciderit, ut etiam remotos quodam horrore concuteret; et terræmotus instar corda conturbans et ingerens formidinem, ad quem sonitum excitæ legiones, ad arma convolant, animos induunt, tanquam urbem violenter ingressuri.

CAPUT XI.

Uxor Solimanni cum duobus filiis fugiens capitur. Desperant cives; cum Tatino Græco de deditione tractant; mittuntur ad imperatorem super eo a principibus nuntii.

Solimani vero uxor, quæ hactenus urbis obsessæ molestias multo labore pertulerat, turris casu, femineo more perterrita, paratis navibus urbe clam egressa, ad loca tutiora se cum ancillis et familiaribus transferre proposuerat; sed nostri, qui per lacum in navigiis erant, ad cohibendos introitus exitusque civium deputati, dum studiosius more prudentium cuncta perlustrant, abeuntem reperiunt, capiunt repertam; et captam cum duobus filiis tenellis admodum, principibus repræsentant, qui sub arcta custodia cum aliis concaptivis eam præcipiunt diligentius observari. Cives autem et de aditu hostibus patefacto et de captivitate tantæ feminæ, mente plurimum consternati, prorsus de viribus diffidentes, missa legatione, a principibus inducias postulant, de sua deditione cum eisdem tractaturi. Tatinus autem, de quo superius mentionem fecimus, præsentiens, sicuti vir erat versutissimus, populi a sui tuitione deficientis voluntatem, majores civitatis convenerat, monens ut in sui deditione dominum imperatorem honorarent, proponens quod hic peregrinorum exercitus, qui præsens erat, ad alia properabat negotia; nec ex principali proposito, sed incidenter, et quasi prætereundo in eam descendissent obsidionem. Dominum autem imperatorem circa se positum haberent perpetuo, de cujus commendabili plurimum possent clementia præsumere, et semper exspectare meliora. Optimum ergo erat, ut in eo facto imperatorem, hominibus ignotis et genti barbaræ præponerent, ita ut in ejus manu fieret deditio, quam declinare non poterant; et per eos urbem reciperet imperator, cujus non multis retro temporibus, per Turcorum violentiam, imperium injuste amiserat. His et hujusmodi persuasus civium conventus, in manu imperatoris eligunt urbem, personas quoque suas et omnem substantiam salva incolumitate, resignare; nec tamen id nostris molestum fuit principibus; quippe cum ad alia tota eorum properaret intentio, nec his inhærere eorum esset propositum; sperantes tamen, quod juxta pactorum tenorem, salva essent exercitui in solatium laboris et damnorum quæ pertulerant, spolia civitatis. Captivos tamen de fratribus, quos tum sæpe dictus Solimannus tum de exercitu Petri Eremitæ, apud castrum Civitot, tum etiam quos cives in obsidione ceperant, libertati restitutos, noster recepit exercitus universos antequam de eorum deditione vellent tractari sermonem, et eorum in hac parte votis satisfacere. Factum est igitur, quod de principum conniventia et populi consensu missi sunt ad imperatorem nuntii, dicentes: *Principes et Christianus exercitus, qui apud urbem Nicænam in ejus obsidione pro Christi nominis amore fideliter laboraverunt, eam auctore Domino,*

multa sollicitudine et urgente instantia compulerunt ad deditionem. Unde nos ad tuam dirigentes serenitatem, monemus et exhortamur attentius, quatenus ad partes illas de tuis principibus cum sufficientibus expeditionibus aliquos mittere non moreris, qui urbem traditam ad honorem tui nominis conservare valeant; et captivorum multitudinem hinc transferre sint idonei. Nos enim, urbe vestræ celsitudini resignata, iter quod semel assumpsimus, auctore Domino, prosequi non differemus.

CAPUT XII.

Imperator, missis nuntiis, urbem recipit; principibus gratias agens, munera mittit. Indignatur populus; pacta confracta queritur; captivos Constantinopolim ductos, imperator remittit ad propria, muneribus honoratos.

His auditis, lætabundus imperator et gaudens, quosdam de familiaribus suis, de quorum fide præsumebat et industria, cum ingentibus copiis, ad partes illas dirigit, qui et urbem suscipiant, et communiant susceptam; omnem captivorum substantiam, tam in auro et argento, quam in quolibet supellectilis genere sibi vindicantes: singulisque principibus dona mittens ingentia, eorumque litteris et viva voce captans benevolentiam; grates pro tam honesto servitio, tantoque imperii, quod per eos accesserat, incremento, refert ingentes. Verum populus et secundæ manus homines, qui ad hoc in prædictæ urbis orbis obsidione studiosius desudaverant, ut de spoliis captivorum civium, et de substantia multiplici infra urbem reperta, rerum suarum dispendia quæ pertulerant, resarcire possent; videntes, quod non satis æqua mercede eorum remuneraret labores, quodque publicandum erat ex compacto, rebus familiaribus et fisco inferre suo proponeret, ægre nimis tulerunt, ita ut pœniteret eos et impensi laboris et sumptuum, quos, ut eis videbatur, inutiliter attriverant. Sed et principes eumdem imperatorem, circa pactorum tenorem malitiose versatum constanter asserebant. Nam in pactorum serie quæ inter eos inita fuerant, hæc formula dicebatur interserta: *Quod si aliquam de urbibus, quæ ejus imperii fuerant, tota illa eorum profectione, usque in Syriam, prævia Domini misericordia, capi contingeret, urbe cum adjacentibus pertinentiis imperatori restituta, præda, manubiæ, et universa reliqua substantia, exercitibus, in laboris remunerationem et refusionem impensarum omnino cederet sine contradictione.* Et licet nostris satis facile et in expedito esset, imperatoris familiam longe ab urbe repellere, et ad dominum suum remittere vacuos idque jure fecisse viderentur; *nam iniquum est ei fidem servari, qui contra pacta nititur versari:* tamen timorem Domini habentes præ oculis et ad majora festinantes, verbum de communi providentia dissimulant; populumque moleste id ferentem, honestis comprimunt persuasionibus, ut expediti proposito valeant satisfacere. Græci vero qui ad hoc missi fuerant, urbem ingredientes, susceptis armis civium, et deditione completa, exeuntes ad castra, et statuti coram principibus, pro vita civium et incolumitate supplicant, dicentes eo domino imperatori urbem restituisse, et suas jugo illius potestatis cervices mancipasse. Sic ergo urbe capta, et copiis quæ sufficere videbantur ad urbis tuitionem deputatis, Solimanni uxor cum duobus filiis, de quibus prædiximus, et captivorum ingenti multitudine Constantinopolim translata est, ubi ab imperatore non solum clementer, verum et liberaliter nimis tractati, infra paucos dies libertati pristinæ sunt restituti. Id autem ea fecisse dicitur intentione, ut et Turcorum sibi reconciliaret gratiam, et in nostram propensiores suis beneficiis excitaret injuriam; et alios, si quando urbem casu quolibet contingeret obsideri, a deditione simili non deterreret. Capta est autem urbs Nicæa anno ab Incarnatione Domini 1097 mense Junio, 20 die mensis.

CAPUT XIII.

Soluta obsidione iter arripuit exercitus. Dividuntur ab invicem principes. Solimannus cum innumeris copiis iterum occurrit.

Soluta igitur obsidione, de mandato principum, iterum ad proficiscendum invitatur exercitus, et compositis sarcinis, III Kalend. Julii iter arripiunt. Cumque per biduum junctis legionibus incessissent, casu nocte illa secus quemdam pontem, aquarum commoditatem secuti, castrametati sunt, unde summo diluculo ante lucis exortum, dum adhuc essent tenebræ, rursus ad iter se accingentes, transito ponte, sive casu, sive ex industria, divisi sunt principes ab invicem, cum suis expeditionibus. Dominus enim Boamundus et Normannorum comes, et Stephanus comes Blesensium, Tancredus etiam et Hugo comes de Sancto Paulo, lævam secuti, seorsum illa die profecti, in vallem pervenerunt cui nomen Gorgoni: ibique secus ripam fluvii decurrentis, pascuorum habentes commoditatem et graminis circa horam nonam castra locaverant, ubi et noctem illam, solliciti tamen, locatis in gyrum excubiis, quietam transegerunt. Reliqui vero omnes dextram tenentes, illam compleverunt diætam; et vix a prædictorum castris duobus distantes milliaribus, in locis itidem pascuis, et aquarum habentibus commoditatem, castra composuerant. Solimannus vero, illatæ memor injuriæ, et ad animum revocans sine intermissione, quomodo per illos urbem egregiam, uxorem et filios amisisset, ad id totis viribus anhelabat ut eis vicem rependeret, et aliquas, si posset, eis præstrueret insidias. Convocatis itaque ingentibus denuo militum copiis, nostrorum a læva, æquis pene passibus, subsequebatur exercitum; in quo etiam exploratores habens, qui de statu proficiscentium, eum indesinenter redderent doctiorem, præstolabatur assidue quomodo, sumpta occasione opportuna in eos posset irruere. Cognito autem per eosdem quod divisus esset exercitus, et pars altera quæ viribus et numero minor videbatur, sibi erat vicinior, horam ratus invenisse competentem, descendit de montibus cum illo suo-

rum infinito comitatu. Vixque aurora solis subsequentis nuntiabat adventum, et noctis umbra densior luce propinqua dissolvi cœperat, cum ecce qui in speculis erant constituti, ut hostium, si quæ essent, de remoto præsentirent insidias, et exercitum admonerent, visis hostibus, lituis concinunt, et cursu rapti velocissimo hostes adesse denuntiant. Igitur cornicinum clangore et voce præconia excitæ legiones universæ, ad arma convolant, equos præparant, tanquam prælium cominus habituri. Erat autem mane, in ipsa die Kalendarum Juliarum. Disposita igitur universa populi multitudine per acies, et præpositis singulis cohortibus quinquagenariis et centurionibus, et per alas pedestrium turmarum primiceriis constitutis; sarcinas et impedimenta, omnemque senum, mulierum ac debilium invalidam multitudinem, quo expeditiores ad pugnam possent procedere, secus arundinetum in vicino positum, curribus et vehiculis eos prætexentes, collocant quasi in tuto. Missisque nuntiis ad reliquas partes exercitus, a quibus temere divisi fuerant, monent et hortantur attentius ut accelerare velint, significantes in quantis angustiis positi sint. Postquam vero juxta rei militaris disciplinam in castris domini Boamundi omnia videntur secundum ordinem disposita, ecce circa horam diei secundam adest Solimannus, infinita secum Turcorum agmina trahens : quodque nostris erat mirabilius, in tanta multitudine, quæ ducentorum millium dicebatur excedere quantitatem, nec unus nisi eques poterat reperiri. Nostri autem, ut prædiximus, promiscue utriusque ordinis secum trahebant legiones.

CAPUT XIV.

Pugna committitur. Cadit Willelmus Tancredi frater, et totus Boamundi in arcto nimis constituitur exercitus; Tancredus pene capitur.

Accedente igitur Turcorum exercitu, tantus factus est in castris tumultus, quod vix alicujus sermo poterat exaudiri. Fragor enim armorum et equorum strepitus, tubarum classica et tympanorum sonus horribilis, ipsorum etiam certatim conclamantium ululatus usque ad sidera tolli videbatur, ita ut plurimum inassuetis et minus circa hujusmodi exercitatis legionibus, terrorem incuterent vehementem. Irruentes igitur in nostrum exercitum Turcorum acies, tantam immiserunt sagittarum multitudinem, ut instar grandinis aerem occuparent, et in nostrorum legionibus vix vacuus a vulnere aliquis inveniretur; vixque prior nubes descenderat cum arcubus, sequens emissa non rarior; si quid prior intactum dimiserat, secunda illæsum non præteriit. Nostri autem, quibus id pugnæ genus erat incognitum, eoque minus tolerabile, quo et minus usu compertum, videntes quod equi eorum sine remedio deficerent, ipsique subitorum vulnerum, et quæ non multum præcavere poterant, confixionibus interirent, gladiis et lancearum acumine in hostes irruendo, eos a se propellere satagebant. Illi autem cruentium pondus ferre non valentes, studiose divide videbantur ab invicem, ut eorum impetus eluderent, et neminem sibi obviam habentes ad suos redirent, concepta spe delusi. Quibus ad suos infecto negotio redeuntibus, Turci denuo religabantur adinvicem, et immissa iterum in modum imbrium sagittarum multitudine, neminem pene absque lethali vulnere præteribant. Resistebant tamen nostri quantum poterant loricis, cassidibus protecti et clypeis; sed equi eorum et inermis populus passim et sine delectu prosternebantur. Ceciderunt in eo conflictu viri ex utroque ordine memorabiles ad duo pene millia : inter quos egregiæ indolis adolescens Willelmus marchionis filius, domini Tancredi frater, dum pro suis in agone desudat viriliter, sagitta confossus interiit. Robertus quoque Parisiensis, vir in armis strenuus, eodem mortis genere vitam finivit. Dominus quoque Tancredus, dum in mediis fulminat hostibus, vitæ prodigus et suæ conditionis immemor, vix a domino Boamundo mortis casibus, nolens et invitus violenter ereptus est. Invalescebant igitur hostium agmina, et nostris pene deficientibus, arcu ab humeris dependente, et ejus neglecto officio, gladiis instant cominus; ita ut dissolutis cohortibus, nostri fugam arriperent, ad sarcinas et impedimenta redeuntes : ubi circa currus et vehicula, sub arundineti densitate arbitrantes se aliquod invenire posse refugium, conglobati sunt.

CAPUT XV.

Adsunt reliqui principes; fratribus oppressis subveniunt; vertitur in fugam Solimannus; perit ejus exercitus; nostri uberrima reportant spolia. Iterum unitur exercitus.

Dum igitur sic affliceretur fidelium exercitus, et domini Boamundi virtus prorsus collapsa deficeret, ecce viri illustres et magnifici, dux Godefridus, comes Raymundus, Hugo Magnus, Balduinus et Eustachius ducis fratres, et alii Deo devoti principes, deducentes secum optime armatorum equitum quadraginta millia, in castris suorum turbis pedestribus relictis cum omni genere impedimentorum, veloces advolant suis opem collaturi. Accedentibus vero eis ad castra domini Boamundi, iterum qui jam pene succubuerant, resumptis animis, et restitutis in integrum viribus, rursus ad certamen redeunt; et illatam quærentes injuriam ulcisci, et priores redimere defectus, in hostes irruunt animosius; et gladiis instantes viriliter, quos prius quasi superiores horruerant, forti prosternunt dextera, jam resistere non valentes. Dominus vero Podiensis episcopus, cum aliis ejusdem officii comministris populos admonent, hortantur principes ne manus remittant; sed certi de victoria divinitus conferenda, interemptorum sanguinem ulciscantur, et de fidelium strage fidei hostes et nominis Christiani non patiantur diutius gloriari. In his et hujusmodi populum incitabant ad congressum viri Dei, et vires quantas poterant eorum animis infundebant. Irruentes igitur nostri solito vehementius, et protervius instantes gladiis, dissolutis agminibus, non sine

strage innumera, eos in fugam vertunt: fugientibus etiam tanta adhærentes instantia, ut per tria aut quatuor milliaria ultra eorum castra, quæ in valle opima locaverant, continuam ex eis cædem operantes, persequerentur. Unde eis cum multa confusione dispersis et interfectis quampluribus, reductis etiam captivis nonnullis, quos ex nostris violenter abductos trahebant secum, ad hostium castra reversi sunt: ubi reperientes infinitas auri et argenti copias, alimentorum quoque commoditates amplissimas, greges, armenta, asinorum turbas et jumentorum, camelorum quoque phalanges, quales prius nostri non viderant, et equos nonnullos, papiliones quoque et tentoria varii coloris, et formæ inauditæ; transferentes secum omnia, onusti spoliis uberrimis, prædam agentes et manubias, in castra reversi sunt sua. Cecidisse dicuntur illa die de hostium numero viri potentes et inclyti, et apud suos locum maximum obtinentes, ad tria millia; de nostris vero popularibus, et plebe infima promiscui sexus, quatuor millia: nam de majoribus duos tantum ibi corruisse, veterum tradit memoria. Pugnatum est ibi ab hora diei secunda, usque in horam octavam, vario eventu, die Kalendarum Juliarum, viribus longe imparibus et numero multum dissimili. Nam qui Solimannum secuti fuerant, centum quinquaginta millium, solis connumeratis equitibus, dicebantur excedere numerum. Nostrorum autem qui præsentes illo in tanto certamine desudarunt, vix fuit numerus equitum ad millia quinquaginta. Obtenta igitur divinitus tanta victoria, ut saucios, aliqua concessa requie, ad modicum refoverent, revocatis adinvicem exercitibus, tribus diebus continuis in locis amœnis et pascuis virentibus corpora curaverunt, et equorum habuerunt sollicitudinem, in omni alimentorum abundantia et infinitis copiis, quas hostes comportaverant, et reliquerant fugientes. Optime se habuerunt in eo tam periculoso discrimine, nostri majores principes; sed et quidam de mediocribus, Balduinus videlicet, de Burgo, Thomas de Feria, Reinaldus de Belvaco, Galo de Calvomonte, Guastus de Beders, Chirardus de Cheresi, perennem sibi gloriam in eodem facto pepererunt. Ab ea igitur die, communi decretum est consilio, quatenus de cætero junctis agminibus, indissolubili copula simul incederent, ut et adversa communicarent, et prosperis couterentur.

CAPUT XVI.

Pisidiam ingressæ, præ aquarum inopia supra modum laborant legiones. Periclitatur miserabiliter exercitus.

Postquam ibi per triduum, ut prædiximus, moram sibi et equis suis fecerunt necessaria, iterum monentibus lituis, ad iter se accingunt, viam inceptam continuaturi. Ubi transcursa universa Bithynia, Pisidiam ingressi sunt, inde viæ quærentes compendia, casu descenderunt in regionem arentem et inaquosam, in qua et caloris immoderati, qualem solet ardens Julius ministrare, et sitis importunæ gemina fatigati molestia, cœpit populus pene deficere, ita ut promiscui sexus illa die præ sitis anxietate et caumatis intemperantia, plus quam quingenti spiritum dicerentur exhalasse. Accidisse dicitur ea die, quæ nulla alia tradit historia, quod prægnantes præ sitis angustia et caloris intemperie, ante tempus a natura decretum, fetus edere compellerentur: quos præ anxietate spiritus, quosdam vivos, exstinctos quosdam, alios etiam semineces in castra projiciebant; aliæ ampliore abundantes humanitate, proles suas circumplexæ, per vias volutabantur, et sexus oblitæ feminei, arcana denudabant, magis pro instante mortis periculo sollicitæ quam ut sexui debitam conservarent reverentiam. Sed et viris non multum proderat sexus robustior, qui sudore deficientes et calore, ore patulo et naribus aera captantes, contra sitis importunitatem quærebant, quod invenire non poterant, humoris remedium. Nec solum homines his tantis erant subjecti periculis; verum et jumenta deputata sarcinis et alia quælibet animantium genera, arefactis interioribus et vitalibus interclusis, sua negabant obsequia; sed nec avibus delicatis, quarum præda et volatu solet recreari nobilitas, nisis, videlicet, accipitribus et herodiis, proderat cura dominorum, quibus inter manus flatum vitalem exhalabant. Catuli quoque naribus sagaces et apti venatibus, dominorum deliciæ, relictis dominis quibus fideliter adhærere consueverant, anhelantes et sitibundi passim per vias deficiebant: quodque his omnibus longe erat periculosius, equi fideles præliorum consortes, et in quibus de propria salute dominis multa erat fiducia, quique et calce et dentibus suam prius protestabantur superbiam, urgente sitis et caloris immoderati periculo, quasi vilia deficiebant subjugalia. Tandem omnibus a tanta aquarum laborantibus inopia, misericorditer adfuit pater misericordiarum et Deus totius consolationis. Nam diu optatus et quæsitus multum inventus est fluvius: ad quem pervenientes, præ nimio desiderio certatim ad aquas properant; ubi, reperta aquarum pro votis copia, bibendi modum excedentes, in gravius descenderunt periculum. Nam plures qui sitis discrimen evaserant, sicut in talibus solet accidere, aviditate potus, modum non ponentes, mortem quam evasisse videbantur, in aquarum repererunt opulentia. Nec solum de hominibus, verum et de jumentis multa eo casu ceciderunt. Tandem vero, opitulante Domino, his erepti periculis, in regionem copiosam satis et uberem, rivis, nemoribus et pascuis amœnissimam descenderunt; juxta Antiochiam minorem, quæ prædictæ Pisidiæ metropolis esse dignoscitur, in locis pascuis castrametati.

CAPUT XVII.

Dividuntur ab invicem quidam de principibus, et circumjacentes oberrant regiones. Dux cum urso dimicans pene occiditur.

Hic primum quidam de principibus studiose ab exercitu separati sunt, seorsum particulares tra-

bentes exercitus. Quorum primus fuit dominus Balduinus ducis frater, et cum eo Petrus comes de Stadeneis, Rainardus comes Tullensis, frater ejus, Balduinus de Burgo, Guillebertus de Monte claro, cum septingentis equitibus et pedestribus manipulis aliquot. Secundus fuit dominus Tancredus, et cum eo Richardus de principatu, Robertus de Ansa, et quidam alii viri nobiles, cum quingentis equitibus et peditibus etiam nonnullis. Horum autem omnium unum atque idem erat propositum, vias prætentare, circumpositas explorare regiones, et fortunam experiri, rerumque eventum, qui pro loco et tempore occurreret, ad principem, qui eos miserant, referre notitiam, quo prudentius et magis sine discrimine proficisceretur exercitus. Qui a castris egressi, primum viam regiam non deserentes, urbes finitimas Iconium et Heracleam prætergressi, tandem in dextram declinantes, versus oram maritimam festinare cœperunt. Dux vero et alii principes, qui in castris remanserant, locorum in quibus castrametati fuerant, tracti amœnitate et vicinitate nemorum, ut sibi inter tot laborum difficultates, aliquid recreationis indulgerent, et curis edacibus, quibus angebantur continue, subtraherent, vel modicum, venandi gratia certatim saltus ingrediuntur, ubi variis semitis ad diversa rapti desideria, varios invenerunt rerum eventus. Inter quos dux etiam, recreationis gratia et exercitii silvas ingressus, in ursum immanissimi corporis et horrendi casu incidit. Qui, dum pauperem peregrinum ligna arida comportantem persequeretur atrocius, illeque vix refugium inveniret ante faciem subsequentis, et imminens multo clamore protestaretur periculum, forte dux adfuit, et, sicuti plurimus erat in compatiendo fratribus, velox irruit, opem laturus patienti. Videns ergo bellua ducem instantem gladio, spreto eo quem prius persequebatur, in hostem fortiorem se contulit, dente armatus et unguibus; tandemque equo dux periculose vulnerato, factus pedes, instat gladio nihilominus. Ursus autem patulo rictu et murmure occurrens horrisono, ducis instantiam parvipendens, contempto gladio, nititur se cominus ingerere confligenti. Porro dux irruentem a se propulsans gladio, totis enitebatur viribus ut cum mucrone perforaret; verum ille, declinans gladium et brachiis complexum illigans, in solum nititur dejicere, ut sub se positum, dente et unguibus facilius possit laniare. Vere miles egregius gladium non deserens, sicuti vir robustissimus erat, læva complexus belluam, dextra impingit aciem, et capulotenus immerso gladio, mortem ingerit colluctanti; saucius tamen et crure læsus periculosissime, cruentam nimis obtinuit victoriam. Vulnere quippe gravatus, et nimia sanguinis debilitatus effluxione, solo decubans, se non poterat erigere. Tandem vero prædicto paupere, qui ejusdem ducis beneficio mortem evaserat, proclamante, et casum qui acciderat denuntiante legionibus, cucurrit illuc universus populus, ubi fortis athleta, exercituum patronus, læsus jacere dicebatur: quem lectica impositum cum universorum gemitu et lacrymis, reliqui principes in castra detulerunt, chirurgicorum adhibita sollicitudine, quorum opera et studio, convenientibus remediis, plenam posset salutem recipere.

CAPUT XVIII.

Comes Tolosanus ad mortem infirmatur. Exercitus Lycaoniam pertransiens, Maresiam pervenit. Uxor Balduini moritur.

Per idem tempus vir quoque magnificus et illustris dominus Raymundus Tolosanus comes, gravi correptus ægritudine, lectica similiter deferebatur: qui eo usque gravatus exstitit ut in terra depositus, quasi moriturus, pene spiritum exhalaret. Unde vir venerabilis dominus Willelmus Aurasicensis episcopus, quasi jam defuncto, fidelium animabus debita impendit obsequia. Sic ergo tantorum legiones, quasi destitutæ consilio virorum, pene in desperationem conficiendi itineris et consummationis votorum descenderant; unde pro eorum statu plurimum solliciti omnes uno spiritu fusis lacrymis, ut restituerentur saluti Dominum precabantur. Fiebantque orationes in celebratione divinorum, pro eis ab universa illa peregrinante ecclesia: quorum supplicationes et desideria miserator Dominus clementer exaudiens, sospitati eos et plenæ convalescentiæ, supplicantis populi vota benigno favore prosequens, restituit. Transcursa igitur Pisidia, Lycaoniam ingressi, Iconum ejusdem regionis metropolim pervenerunt: quam vacuam reperientes, alimentorum maximam penuriam passi sunt. Turci enim, nostrorum adventu cognito, in nulla urbium suarum resistendi habebant fiduciam; sed exspoliatis urbibus et vastata regione universa, cum uxoribus et liberis, gregibus et armentis, et omnimoda substantia ad montes confugiebant impervios in eo solo spem habentes, quod nostri alimentorum inopia fatigati, eorum pertransire regiones maturarent. Neque hac sua sunt opinione delusi, cum nostri regionis sterilitatem fugientes, et victus defectum, quantum poterant iter accelerare properabant. Inde Heracleam pertranseuntes, ad urbem Marasiam applicati, castrametati sunt, moram ibi per triduum continuum facientes. Ubi domini Balduini, germani ducis, longa et gravi fatigata ægritudine uxor, quam ipse abiens fratribus commendaverat, ex præsenti luce vocata, optimo fine quievit in Domino. Erat autem nobilis matrona, ex Anglia trahens originem, Gutuera nomine, vita et moribus commendabilis: quam cum honestis exsequiis ibidem sepellerunt.

CAPUT XIX.

Tancredus in Ciliciam descendens, Tarsum obsidet. Balduinum ducis fratrem ad easdem partes venientem honeste suscipit.

Interea vir per omnia commendabilis dominus Tancredus, primus in Ciliciam, viarum casu secutus compendia, perveniens, Tarsum, ejusdem provinciæ metropolim, cum iis qui eum secuti fuerant, obsederat. Est autem Cilicia una de provinciis quæ

in Oriente continentur. Orientem autem Antiochenam, juxta veterum auctoritatem vocamus diœcesim. Habetque Cilicia ab oriente Celessyriam, ab occidente vero Isauriam; a septentrione Tauri montis juga; ab austro vero, mare Cypricum, sive Myrtoum. Continet autem infra se duos metropoles, Tarsum videlicet, doctoris gentium patriam et natale domicilium, de qua nobis in præsenti est sermo, et Anavarzam, utramque cum suis suffraganeis urbibus: unde duæ potius dicuntur Ciliciæ, prima et secunda. Tarsum autem fundasse dicitur Tarsis, secundus filiorum Japhan, filii Japhet, filii Noe tertii, sicut veterum habent traditiones, et argumento est urbis a vocabulo conditoris denominatio. Solinus tamen de urbis conditore aliter sentit, dicens ita in quadragesimo tertio capitulo *De memorabilibus: Cilicia matrem urbium habet Tarsum, quam Danae proles nobilissimus Perseus locavit.* Hanc urbem interseeat Cydnus amnis; hunc alii præcipitari Tauro monte, alii derivari ex alveo Hydaspi tradiderunt. Et potest tamen utrumque verum esse, et quod Tharsis primus eam fundaverit, et quod postmodum eam reparaverit, vel ampliaverit Perseus. Ubi cum dies aliquot dominus Tancredus et sui in eodem perseverassent negotio, cives ad hoc compulerat, et minis et blandis suasionibus, quod, introducto ejus vexillo et super turrim eminentiorem locato, signum deditionis futuræ fecisse viderentur; ea tamen conditione, ut usque adventum domini Boamundi et majoris exercitus, eos conservaret indemnes; nec a propriis domiciliis interim demigrare, aut sua deserere prædia invitos compelleret; ipsi autem eidem advenienti, urbem sine difficultate resignarent: quod verbum domino Tancredo bonum visum est et acceptum. Erat autem prædicta civitas, sicut et reliqua universa regio, Christianos habens habitatores, Armenos videlicet et Græcos, exceptis paucis, qui usum et auctoritatem habentes militiæ, munitionibus præerant, populum violenta dominatione prementes; fidelibus autem militare non permittebatur, sed negotiationibus et agriculturæ dabant operam. Interea dominus Balduinus ducis frater, cum his qui secum advenerant, devia secutus, maximam victus pertulerat inopiam, tandemque post multos errorum circuitus in montis verticem casu se contulit, unde subjectam Ciliciæ regionem, cum suis urbibus usque ad mare prospectu libero posset intueri. Qui, postquam circa Tarsum castra esse cognovit, hostium ratus tabernacula, iter suum cœpit habere suspectum; experiri tamen volens, cujus esset illa regio, et cujus castra, quæ de remoto conspexerat, animositate solita, cum omni suo comitatu ad campestria descenderat. At vero dominus Tancredus, præmonitus ab his quos in speculis sublimioribus locaverat, hostium præcavens insidias, socios convocans, arma corripit: et hostium ratus agmina, quæ urbi vellent subsidia ministrare, occurrit eis imperterritus, fiduciam habens in Domino; et erectis vexillis, suos exhortatione corroborans, procedit advenientibus obviam. Postquam vero utrinque mutuo sibi occurrentes et contemplantes se de vicino, arma cognoscunt non esse hostilia, confidentius accedentes, in mutuos ruunt amplexus; et post gratas ad invicem confabulationes, junctis agminibus ad urbem redeunt, obsidionem continuaturi. Ubi a domino Tancredo multum hospitaliter et plena charitate suscepti, de gregibus et armentis, quæ de adjacente contraxerat regione, honestum ea nocte habuerunt convivium.

CAPUT XX.

Balduinus Tancredi vexillum de arce civitatis dejici mandat; suum ibidem locat. Tancredus indignatus recedit. Guelfo Adamam occupat.

Mane autem facto, videntes dominus Balduinus et qui cum eo erant domini Tancredi vexillum in superiore civitatis arce locatum, invidiæ stimulis agitati, professionis immemores (qua, velut uterini fratres, quanto tempore incesserant, habentes unanimitatem spiritus in vinculo pacis, usi fuerant, et perpetuo decreverant utendum, indignati sunt quod, eis præsentibus, qui multo fortiores et majores haberent copias, signa sua in urbem immittere præsumpsisset. Dominus vero Tancredus eorum, sicut modestus erat, indignationem mitigare cupiens, allegabat quod de ejus vexillo factum fuerat minime in eorum redundare ignominiam: nam ante eorum adventum et adventus spem aliquam, eas cum civibus in virtute sua obtinuerat conditiones. Dominus autem Balduinus, suggerentibus sociis, et ad id pro posse instigantibus, causæ meritum non distinguens; sed præter debitum suo ductus spiritu, verbis procacibus dominum exacerbans Tancredum, rem eo arroganter deduxit, ut pene arma in se converterent, stragem mutuam operantes. Factumque est ut civibus ad se vocatis publice minaretur; quod nisi Tancredi vexillum deponerent, et suum loco illius erigerent, invito eo qui eis securitatem promiserat, urbem et suburbana in gyrum omnia traderet exterminio. Videntes porro cives quod Balduini multo majores essent copiæ, et virtus longe præstantior, sub eisdem conditionibus et pactorum forma, quam prius domino Tancredo pepigerant, dejecto priore, domini Balduini in eadem arce locaverunt vexillum. Quod videns dominus Tancredus, tanta confusus injuria, merito concepit indignationem; sed saniore consilio, et pia longanimitate, motum animi temperans, timens ne periculosa nimis inter fidelium acies oriretur dissensio, solutis castris, ad urbem vicinam, cui nomen Adana, se contulit. Ad quam perveniens, non est permissus introire: obtinuerat enim eamdem civitatem quidam Guelfo, natione Burgundio, qui cum aliis a majore divisus exercitu, turbas seorsum traxerat; et ad civitatem illam casu perveniens, ejectis inde Turcorum copiis, eam violenter occupaverat. Audiens igitur dominus Tancredus,

quod in nostrorum potestatem urbs prædicta, auctore Domino, pervenerat, missis nuntiis gratia hospitandi et emendi vitæ necessaria, implorat a prædicto domino urbis aditum sibi et sociis reserari : quibus admissis, cuncta vitæ necessaria tam sibi quam equis, partim gratis, partim interveniente pretio, ministrata sunt sufficienter. Repererat enim Guelfo prædictus, eamdem urbem auro et argento, gregibus et armentis, frumento, vino et oleo, et omni commoditate redundantem.

CAPUT XXI.

Tancredus Mamistram in eadem regione violenter obtinet.

At vero dominus Tancredus summo diluculo urbem ingressus, viam secutus regiam, et iter accelerans, cum omni suo comitatu Mamistram pervenit. Erat autem Mamistra una de nobilibus ejusdem provinciæ civitatibus, turribus et muro, et multorum incolatu insignis; sed et opimo agro, et gleba ubere, et amœnitate præcipua commendabilis. Juxta quam castrametatus, infra paucos dies continuis assultibus et jugi congressione urbem impugnans, auctore Domino, interemptis infidelibus, qui in ea reperti sunt, occupavit violenter. Ubi etiam infinitas divitiarum copias, et alimentorum ubertatem reperiens omnimodam, portiones suis congruas; pro meritorum qualitate distribuens, locupletavit universos : in qua defectus victualium quem pertulerant, grata redimentes opulentia, sibi, equis et subjugalibus universis pastum benignius indulserunt, otio simul et alimentis corpora recreantes.

CAPUT XXII.

Balduinus Tarsum occupat. Trecenti de nostris casu miserabili, ante portam urbis pereunt.

Verum dominus Balduinus, post discessum domini Tancredi, iterum Tarsenses frequentius commonet, et monitis potenter minas permiscens, urbem sibi præcipit aperiri et suum intromitti comitatum. Non enim honestum ei videbatur quod usque ad adventum exercitus ita tereret otium, et sederet inutiliter occupatus. Videntes autem cives quod Tancredus ei resistere non potuerat, et quod si id detrectarent, cominus urbem esset impugnaturus, *facientes de necessitate virtutem*, et de propriis viribus diffidentes, portas aperiunt, domino Balduino cum universo comitatu ejus introducto. Designaverunt autem eidem turres geminas quas interim possideret, reliquis ejus consortibus per civitatem promiscue in domibus fidelium hospitio susceptis. Turci vero qui præerant urbi, alias adhuc in sua potestate turres detinebant. Et licet plures essent, et majora civitatis munimina tranquille adhuc possiderent, tamen suspectam habentes nostrorum quos introduxerant societatem, subsidii quoque spem nullam habentes, opportunitatem quærebant quomodo cum uxoribus et liberis et omnimoda substantia sua clam possent egredi. Accidit autem quod eadem nocte viri trecenti de expeditione domini Boamundi Tancredum sequentes, ad urbem pervenerunt prædictam, quibus de mandato Balduini urbis interdictus est introitus. Illi autem longo fatigati itinere, rebus vacui necessariis, multa precum instantia urbis precabantur hospitalitatem, et alimentorum commercium : pro quibus etiam qui interius erant, inferioris manus homines, compatientes fratribus, cum preces porrigerent, non sunt admissi, eo quod de familia dicerentur esse Boamundi, et in Tancredi festinarent auxilium. Populus tamen interior a fraterna non deficiens compassione, cum egredi non valeret, in sportis panem, in utribus vinum per murum funibus porrigentes, sufficienter ministraverunt unde noctem illam possent transigere. Ibi ergo ante civitatis portam secundum quod poterant se locantes, quoniam intrare non permittebantur, quieverunt. Nocte vero eadem cum se tam qui intrinsecus erant quam exteriores sopori dedissent, et circa intempestum silentium grata perfruerentur requie, accidit quod Turci, et alii qui in civitate erant infideles cum uxoribus et liberis, servis et ancillis, et omni supellectile, apertis portis, clam et cum silentio egredientes, urbem deserunt : non enim satis bene cum suis quos receperant hospitibus, poterant convenire, suspectam habentes eorum cohabitationem; egredi autem eis erat liberum : nam civitatis unam vel duas portas habebant in sua potestate; sed, ut cruentam hostibus post se relinquerent victoriam, præmissis sarcinis et impedimentis omnibus, eos quos extra portam repererunt somno gravatos, pene omnes interficiunt.

CAPUT XXIII.

Populus contra Balduinum arma corripit; sed tandem sedatur. Classis quædam apud Tarsum applicat virorum occidentalium.

Mane facto, cum jam se lux adulta infunderet, surgentes qui in civitate quieverant, urbem reperiunt vacuam : et clandestinam admirantes hostium fugam, mœnia perlustrant et aditus, quærentes diligenter qua parte fuerint egressi : dumque singula diligenter discutiunt, stragem reperiunt quam in servos Christi Turci abeuntes exercuerant. Unde gravi dolore percussi, et mœrore consternati debito, in lamenta se dederunt; divisique ab invicem, secunda classis contra dominum Balduinum et majores arma corripiunt, fratrum eis necem imputantes et interitum, eo quod *hospitalitatis gratiam, quæ ad omnes merito se porrigit indigentes*, viæ consortibus denegassent. Unde facto impetu, in primates suos justa indignatione commotus irruit populus; et nisi se in turres sublimiores contulissent, satis æquipollente numero stragem exteriorem in suis majoribus recompensassent. Tandem turba cognita, et schismate, quod ex justa causa exortum erat in populo, jam ingravescente, sollicitus elaborare cœpit quomodo sedaretur tumultus, sed apud populum excusando. Postquam igitur pace ad tempus impetrata, et indicto silentio, arma sustinens, quievit aliquantulum turba pedestris, pro se allegare co-

pit, ut se innocentem assereret, jurans et obtestans quod non ob aliam causam eos a civitate arcuerat, nisi quia neminem se admissurum usque ad adventum ducis fide promiserat interposita. Unde factum est quod per quorumdam ex nobilibus interventum, blandis persuasionibus, sed pro tempore et loco necessariis, sedatus ad modicum quievit populus, ipso plebi reconciliato. Dumque ibi sopitis scandalis per dies aliquot in omni tranquillitate sedissent, ecce classis visa est in pelago, vix tribus milliaribus distans ab urbe : ad quam ex utroque ordine tam equites quam pedites certatim properantes, ad mare descendunt : ubi de littore mutuo sibi colloquentes, cognoverunt per eorumdem relationem, quod Christianæ professionis essent homines. Interrogati autem de patria, responderunt, quod a Flandria, Hollandia, Frisonia, in quibus partibus piraticam annis octo exercuerant; tandem compuncti corde et delictorum suorum pœnitentes, orationis gratia, ut ad Hierosolymam proficiscerentur, in hoc mare descenderant. Cognito autem quod viri fideles essent, eos ad portum invitant, et datis dextris in osculo pacis susceptos, classe in tuto locata, usque ad Tarsum perduxerunt. Erat autem quidam eorum primicerius Guinemerus nomine, de pago Boloniensi, de terra comitis Eustachii, patris domini Godefridi. Hic postquam dominum Balduinum cognovit, sciens quia domini sui filius esset, relicta classe, cum eodem Hierosolymam ire disposuit. Erat autem dives admodum, ex illa arte pessima quam diu exercuerat, factus locupletior, et multos habens in suo obsequio, quos ex parte plurima secum trahens, eum sequi decrevit. Unde ordinata ex utriusque comitatu quingentorum virorum urbi sufficiente custodia, iterum procedere et tentare fortunam disposuerunt.

CAPUT XXIV.

Balduinus, Tarso capta, Mamistram venit. Pugnant invicem ipse et Tancredus; sed mox reconciliantur.

Proficiscentibus ergo illis, et viam regiam non deserentibus, contigit pervenire Mamistram, quam paulo ante, ut prædiximus, dominus Tancredus violenter occupaverat, et in manu forti detinebat occupatam : quo pervenientes, arbitrati quod in urbem minime reciperentur, extra in pomœriis hospitati sunt. Tancredus vero audiens quod Balduinus juxta urbem sua castra locasset, iratus admodum, memor injuriarum quas ab eodem immeritus pertulerat, infremuit spiritu ; et ira succensus, suos ad arma convocat, paratus de omnibus quæ ille intulerat, vicem rependere condignam. Præmissis itaque nonnullis sagittariis, qui eorum equos per pascua dispersos sauciarent, aut secum deducerent comprehensos, ipse subito cum quingentis loricatis equitibus in eorum castra irruens, antequam possent arma corripere, omnes pene contriverat. Tandem vero illis arma corripientibus, et ad resistendum paratis, fit conflictus asperior, parte utraque decertante protervius : factumque est ita ut, confligentibus inter se nimis hostiliter aciebus, plures ceciderint, nonnullis etiam ex utraque parte retentis. Tandem vero domini Tancredi manus impar viribus et numero, pondus certaminis ferre non valens diutius, terga dedit fugiens, in urbem se receptura. Erat autem inter urbem prædictam et castra domini Balduini fluvius, super quem pons erat valde angustus : quo dum in urbem redire domini Tancredi properaret familia, pontis angustia impedimentum ministrante, interierunt ex utroque ordine plures, aliis infra urbem se recipientibus. Et fortasse majora utrinque ardentibus odiis passi forent dispendia, nisi nox conflictum dirimens irruisset. Capti sunt ibi de comitatu domini Tancredi Richardus de Principatu, ejus consanguineus, et Robertus de Ansa, viri nobiles et præclari, quorum persuasionibus et stimulis ad prædictam dominus Tancredus convolaverat ultionem. De familia vero domini Balduini captus est vir præclarus et nobilis, Gilleberus de Monteclaro : pro quorum absentia, turbatæ sunt plurimum hinc inde acies, arbitrantes quod in hesternis congressionibus vita decessissent. Luce demum postera sole oriente restituta, detumescentibus odiis et indignatione aliquantulum mitigata, professionis suæ memores, ad cor, respiciente eos divina clementia, reversi sunt; et missa legatione, rogantes quæ ad pacem sunt, restitutis hinc inde captivis, et sibi mutuo satisfacientes, in plenam gratiam, interveniente pacis osculo, redierunt.

CAPUT XXV.

Balduinus ad majorem revertitur exercitum. Tancredus universam impugnat et obtinet Ciliciam. Finitimi principes, oblatis muneribus, ei se conciliare festinant.

Inde cum omni suorum comitatu dominus Balduinus ad majorem exercitum, qui jam Marcsiam, ut prædiximus, pervenerat, sociis id exigentibus, reversus est. Audierat enim quanto quamque periculoso casu dominus dux ante Antiochiam Pisidiæ laboraverat : unde de ejus plurimum salute sollicitus, præsens de ejus statu plenius volebat edoceri. Tancredus vero, assumpto sibi populo residuo, qui in classe advenerat, et ex eo viribus adauctis, universam percurrens Ciliciam, hostium præsidia, quotquot ibi reperit, expugnat, incendit, hostibus qui in eis reperti sunt gladio peremptis; perveniensque ad locum, cui nomen Alexandria minor, violenter expugnatum nihilominus occupavit, universam regionem suæ subjiciens potestati. Audientes vero qui in montibus habitabant, tam Armeniorum quam Turcorum satrapæ, quod prædictus Tancredus in manu robusta et exercitu copioso universam sibi subjugaret provinciam, timentes ne forte ad eos ascendens, eorum quoque captivaret populos, subverteret municipia, missis certatim legationibus, ejus sibi satagunt conciliare gratiam, et amicitiam fœderare : unde ut propositum facilius valerent

effectui mancipare, missis donis ingentibus in auro, argento, equis, mulis et holosericis, fœdus contrahebant, tanti principis iram et indignationem multa liberalitate declinantes. Erat itaque vir in cunctis prospere agens, fuitque Dominus cum eo, et omnia ejus opera, tanquam servi fidelis dirigebat.

INCIPIT LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Balduinus ducis frater ad majorem reversus exercitum, instinctu Pancratii iterum assumpta militia, in partem septentrionalem descendit, et usque ad Euphratem universam occupat regionem.

Dum igitur Tancredus ita in Cilicia viriliter cuncta sibi subjiceret, et major exercitus apud Maresiam jam pervenisset, prædictus Balduinus viso fratre, cujus gratia ad exercitum redierat, ejusque cognita convalescentia, rursum æstuat; et Tancredi succensus stimulis et virtutis ejus quæ publice prædicabatur æmulus, socios colligit; et rursum egredi et casus experiri recentes proponit. Audientes vero qui ab eo super hoc sollicitabantur, quanta adversus dominum Tancredum apud Tarsum Ciliciæ, de majore confisus comitatu, intumuisset malitia, cum eo proficisci verebantur; abominabilis enim factus erat pene omnibus, illa ejus culpa id exigente. Et nisi domini ducis obstitisset reverentia, Boamundus et sui impunitam non reliquissent, quam Tancredo intulerat injuriam. Unde factum est, ut paucos inveniret illius viæ consortes. Super quo a fratre, servo Dei, correptus graviter, reatum cum omni humilitate recognoscens, et condignam nobili viro pro commisso satisfactionem promittens; et quoniam præter morem, et alterius magis suggestione, quam de proprio motu deliquerat, indulgentiam consecutus est, et omnium sibi reconciliavit gratiam. Erat enim vir alias per omnia commendabilis, nec auditus fuit amplius sermo hujusmodi de illo. Porro huic eidem familiaris erat quidam nobilis Armenius, Pancratius nomine, quem a carcere domini imperatoris elapsum, apud Niceam sibi fecerat familiarem, viæque consortem semper habuerat; erat autem idem vir in armis strenuus, sed perversæ fidei et subdolus nimis. Hic dominum Balduinum horis pene singulis sollicitabat instantius, ut assumpta militia, secum proficisceretur in regionem, quam cum paucis posset occupare facilius. Tandem vero associatis sibi ducentis equitibus et populo non modico, duce prædicto Pancratio, in partem septentrionalem proficiscens, ingressus est regionem opulentissimam. Erant autem prædictæ regionis habitatores Christianæ professionis, et veri Dei cultores, exceptis paucis, qui in præsidiis morabantur, fidelem populum, et quibus inhibitum erat militare, pro arbitrio tractantes. Ingressus igitur regionem, Christianis locorum cultoribus, infidelium abhorrentibus principatum, et eidem præsidia tradentibus, infra paucos dies usque ad Euphratem fluvium magnum, universam obtinuit regionem. Factumque est nomen ejus hostibus circumpositis ita formidabile, ut munita etiam sponte deserentes præsidia, fugam inirent nemine persequente. Fidelibus autem qui enim receperant, tanta de ejus præsentia accessit virtus, et ex virtute fiducia, ut, sicut legitur in propheta : *Unus fugaret decem, et duo decem millia* (*Deut.* XXXII, 30). Nec solum vulgus ita mente ei adhærebat, sed qui in partibus illis erant Christiani principes, cum eodem fœderati, ad propositum cooperantes, se communicatis viribus et impensis devote obsequiis exhibebant.

CAPUT II.

Fama ejus longe lateque diffunditur; a civibus Edessanis vocatur. Transito Euphrate, illuc accelerat, insidias in itinere perpessus; occurrit ei populus Edessanus, et multa lætitia in urbem introducit.

Post hæc, diebus aliquot evolutis, egrediens fama, magnifici viri nomen et opera longe lateque per adjacentes divulgabat provincias; strenuitatem, fidem et constantiam animi prædicans commendabilem. Exiit ergo sermo iste ad cives Edessanos, et universam eorum, rumore crebrescente, implevit urbem; quod talis tantusque princeps de exercitu Christianorum advenerat, qui jugum servitutis eorum penitus posset dissolvere, et eos restituere libertati. Unde tam qui civitati præerant quam majores natu, penes quos universa civitatis illius residebat auctoritas, missa legatione, litteris et viva voce, eum ad se satagunt evocari. Est autem Edessa nobilis Mesopotamiæ metropolis, quæ alio nomine Rhages appellatur. Hæc est civitas, ad quam Tobias senior, juniorem Tobiam filium suum misit, ut a Gabelo consanguineo suo decem talenta argenti reposceret, quæ ei, dum adhuc esset infantulus, commodaverat. Hujus cives statim post Domini passionem per Thaddæum apostolum, salutarem Christi susceperunt doctrinam : digni inventi per omnia, et tanti prædicatione apostoli, et epistola Salvatoris, quam ad Abgarum regem eorum rescribens misit, sicut in primo ecclesiasticæ historiæ, quam Eusebius Cæsariensis scripsit, reperitur. In qua, sicut ab initio et a temporibus apostolorum susceperant, fidei sinceritate perseverantes, infidelium jugum eatenus patiebantur, quod eis tributa et vectigalia annuatim cogebantur exsolvere; vineas quoque et agros, et quælibet prædia exterius

posita, pene continuis exactionibus compellebantur redimere. Infra tamen urbem nemo nisi fidelis habitare præsumebat. Hæc enim sola inter omnes illius regionis urbes, in sua manens ingenuitate illibata ab infidelibus, qui circumpositas jampridem occupaverant provincias, nec subjugata fuerat, nec alterius professionis quempiam pertulerat habitatorem; sed exterius in urbibus finitimis et præsidiis confinibus habitantes, tantas prædictis civibus inferebant molestias, ut egredi urbem non liceret, nec sua exterius procurare negotia. Huic autem urbi præerat quidam natione Græcus, multo confectus senio, utriusque sexus liberis carens, qui ab eo tempore, quo universa provincia Constantinopolitano subjecta erat imperio, missus ad eamdem urbem, præses fuerat; et Turcis supervenientibus antequam præsidatus sui tempus esset evolutum, de necessitate moram facere compulsus, jurisdictionem continuaverat suam; nec ipso ad propria redire valente, nec populo ab administratione eum cedere compellente. Erat tamen prælatus inutilis, a subditis non valens propulsare molestias, aut quietem aliquam procurare. Convenientes ergo cives ad invicem, cum ejus tamen conscientia et bona voluntate, legatos, ut prædiximus, ut suis remedium aliquod adhiberet molestiis, ad dominum Balduinum dirigunt. Qui populi et majorum intellecta postulatione, habito cum suis consilio, acquievit; et ad iter se accingens, cum octoginta tantum equitibus Euphratem transiit, reliquos de comitatu suo per arces et municipia, quæ sibi contulerat dominus, citra Euphratem ad custodiam derelinquens. Porro Turci qui trans Euphratem habitabant, præcognito ejus adventu, ei paraverant insidias; erat autem in itinere oppidum, cui præerat quidam Armenius, in quod, ut prætentas sibi declinare posset insidias, se contulit, a domino loci benigne et hospitaliter susceptus. Cum autem ibi per duos quievisset dies, non ausus procedere, Turci qui per biduum illic latuerant in insidiis, moram fastidientes longiorem, ante prædictum oppidum erectis vexillis, cum turmis validioribus subito astiterunt, prædam quam in pascuis adjacentibus repererunt, violenter abducentes. Nostri autem quoniam impares et numero erant et viribus, ad eos egredi non præsumentes, infra oppidum se cohibebant. Tandem die tertia abeuntibus illis, et reversis ad propria, Balduinus inceptum iter peragens, Edessam pervenit, ubi a prædicto civitatis duce, occurrente ei universo clero et populo, cum tubis et tympanis, cum hymnis quoque et canticis spiritualibus, et multo præventus honore, et omnium gratia susceptus est.

CAPUT III.

Dux civitatis facti pœnitens, ejus successibus invidet; pacta rescindere nititur, sed tandem victus a populo, eum fraudulenter adoptat in filium.

At vero dux qui eum citari fecerat, apud se tacitus considerans honorem et gratiam, quam advenienti populus exhibuerat, invidere cœpit, et a pactorum tenore quæ prius proposuerat, resilire. Cum enim ad hoc eum evocasset, ut universorum bonorum, vectigalium et tributorum, quæ civitas habebat, eum in vita sua decrevisset ex æquo fore participem, et post ejus obitum cuncta ex integro possessurum, mutato proposito, cœpit offerre : *Quod si urbi et civibus suis vellet contra Turcorum importunitates ministrare subsidium, et arcere violentiam, ipse juxta boni viri arbitrium, honestam annuatim laboris recompensationem designaret.* Quod dominus Balduinus omnino respuens, ut tanquam gregarius aliquis apud eum stipendia mereret, ad reditum se parabat; cum ecce cives, eo cognito, ad eumdem ducem properant, monentes et instantes attentius, quatenus tantum principem tamque eorum libertati necessarium, nullatenus abire patiatur; sed juxta priorem tenorem pactorum eum sibi obliget, ut de cætero tam ipse quam universa civitas optata quiete perfruatur. Videns autem dux unanimem plebis et majorum instantiam, et fervorem dilectionis quam erga eum conceperant, reniti, et eorum obviare postulationibus periculosum ducens, invitus licet, et suspectum ejus habens introitum, tamen assensum præstitit; et sub quodam colore, cumulatæ recompensationis, eo in filium adoptato, præsentibus civibus, quandiu viveret, omnium bonorum ex æquo, solemniter contulit participium; et post ejus obitum, ex integro successionem. Gavisus est autem populus, libertatis suæ omnimodam in eo spem habentes. Ab ea igitur die, de domini Balduini protectione præsumentes, injurias quas a duce perpessi fuerant, solito liberius revocantes, ad animum, propositum habebant ultum iri si quando locus daretur et tempus opportunum : quod postmodum rei subsequens exitus evidentissime declaravit.

CAPUT IV.

Rogatu civium Samosatum obsidet. Cives adversus ducem suum, virum inutilem, conspirant, recolentes quantas eis intulerat injurias.

Erat autem juxta eos antiquissima civitas et munita supra modum, Samosatum nomine, cui præerat vir infidelis, natione Turcus, Balduc nomine, in armis strenuus, sed subdolus et nequam. Hic prædictos cives multis afficiebat molestiis, tributa et agrorum vectigalia, et angarias multiplices eis ingeminans; et pro his omnibus eorum liberos habebat obsides, quibus nullam impendens humanitatem, in luto et latere sibi servire compellebat. Pro quibus molestiis cives universi ad domini Balduini provoluti genua, orant unanimiter, et cum lacrymis implorare satagunt quatenus ab illius vexatione eos protegere dignetur; et ita efficere, ut liberos suos, qui ab eo detinebantur inviti, possent recipere. Ille autem eorum hanc primam postulationem volens exaudire benignius, et per hoc sibi populi gratiam ampliorem promereri, convocato populo et armis communito, ad locum prædictum in manu robusta pervenit, ubi cum per dies aliquot frequentibus congressionibus et multa instantia urbem im-

pugnasset, Turcis qui intus erant strenue resistentibus et de loci præsumentibus munitione, videns quod non proficeret, relictis militibus septuaginta, in loco vicino et munito aliquantulum, qui Samosatenis sine intermissione requiem negarent, et continuas molirentur insidias, ipse Edessam reversus est. Videntes autem cives quod esset dominus Balduinus vir strenuus et in cunctis prospere agens, et indignum reputantes quod qui dignus erat, tanquam liberator urbis et quietis fundator, universa possidere et pro arbitrio cuncta disponere, parem haberet in civitate virum inutilem: accito Constantino nobili et potente viro, qui in montibus vicinis munitissima habebat præsidia, de communi proponunt consilio, ut, duce eorum interempto, dominum Balduinum sibi ducem constituant et principem singularem. Cives enim, ejus meritis exigentibus, oderant illum; multis enim calumniis eos dicebatur affligere, aurum et argentum et quælibet pretiosa ab eis violenter extorquens; cui si quis tentabat resistere, eidem statim, data pecunia, Turcorum suscitabat inimicitias et odium, ita ut non solum vineis et hortis et satis succendendis, gregibus quoque et armentis abducendis timerent; verum et de vita periclitarentur sæpius.

CAPUT V.

Edessani ducem prædictum interficiunt; Balduinum sibi præficiunt in dominum; ipse vero Samosatum prædictum a Balduc, qui ei præerat, multo emit pretio.

Convenientes igitur ad invicem, horum malorum memores et videntes quod major ad diu desideratam libertatem obtinendam, per hospitem susceptum pateret via, ex condicto ad arma convolant; et turrim in qua domicilium habebat, multa impugnant instantia, proterva animositate diruere satagentes. Videns autem plebis fervorem, et pro meritis adversus se indignationem conceptam, accito domino Balduino, pro vita sollicitus, rogat, ut effusis thesauris, pro ejus salute ad populum intercedat. Ille autem, cum bona fide civium ab eo vellet propulsare injurias et ab illo proposito cohibere, videns quod non proficeret, sed magis et magis irritaretur populus, reversus ad ducem, monet et hortatur attentius, quatenus quocunque modo vitæ consulat et saluti. Ille autem desperati more, *quærens remedium ubi non erat*, per fenestram fune demisso, seipsum etiam deponebat, ubi antequam ad terram perveniret, mille sagittis confossus interiit. Quem defunctum et exanimem per plateam trahentes, amputato capite, vix adversus eum conceptam indignationem expleverunt. Die vero altera dominum Balduinum invitum et renitentem, sibi præfecerunt in dominum, exhibitis corporaliter de conservanda fidelitate juramentis; et introducentes eum solemniter, et cum omni gloria in præsidium civitatis, universos thesauros et infinitas, quas ille a multis retro temporibus congregaverat, ei tradunt divitias, universa in tranquillo constituta civitate. Balduc vero, quem Samosatenæ præesse civitati dixeramus, videns quod Balduinus de die in diem proficiens, universam sibi subjugabat regionem, prædictam civitatem sub pretio decem millium aureorum venalem obtulit. Dominus vero Balduinus post multam deliberationem, videns loci munimen et quod non facile viribus poterat superari, data infinita pecunia, urbem et civium obsides cum multa gloria suscepit. Hic primum tantam civium Edessanorum in se conciliavit gratiam, ut jam non solum dominum, sed et patrem eum haberent, parati pro ejus incolumitate et gloria usque ad mortem decertare.

CAPUT VI.

Sororgiam civitatem obsidet. Obsessam violenter occupat, gratiam apud populum suum demerens infinitam.

Erat in eadem provincia civitas, Sororgia nomine, infidelibus eodem modo referta habitatoribus, Edessanis in vicino constituta, cui præerat quidam Turcorum satrapa, Balac nomine. Hic etiam prædictis civibus, multas inferebat injurias et continuis vexabat molestiis: pro quo etiam domino Balduino supplicantes Edessani, facile obtinent, ut congregato exercitu, urbem prædictam obsideret. Unde factum est, ut statuta die illuc proficiscens, desiderium populi manciparet effectui, civitatem obsidens. Locatis autem in gyrum castris et machinis congrua provisione dispositis, urbem animosius cœpit impugnare. Videntes autem cives viri constantiam, et de viribus diffidentes, nimia concussi formidine, missa ad eum legatione, pacem impetrant ea conditione, ut urbe resignata, vita eis et incolumitas conservetur. Suscepta autem civitate, et ejus præsidio relictis de suo comitatu ad ejus custodiam sufficientibus, præfectoque uno ex illis, qui ejus ibidem procuraret negotia, civibus quoque annuatim præstando imposito tributo, Edessam cum ingenti gloria reversus est. Factumque est, ut per hujus urbis impugnationem, liber ab Antiochia usque Edessam transire volentibus, pateret commeatus. In medio enim itinere, inter prædictam urbem et Euphratem constituta, transire volentibus, præstabat prius impedimentum. His ergo dictis de domino Balduino, ad ea quæ restant de majore exercitu dicenda, redeamus.

CAPUT VII.

Directi quidam a majore exercitu, urbem Artesiam violenter occupant. Quo rumore exciti Antiocheni, illuc cum multa properant militia; nostris insidias præstruunt; urbem impugnant; nihil proficientes redeunt, ponte tamen prius communito.

Interea dum circa partes Edessanas trans Euphratem dominus ita desudat Balduinus, major exercitus, ut præmissum est, per abrupta montium et vallium devexa, Maresiam usque pervenerat. Erat autem prædicta civitas Christianos habens habitatores, paucis exceptis qui in præsidio civitatis morabantur, cæteros pro libero detractantes arbitrio. Hi vero audito nostrorum adventu, perterriti,

clam aufugerant, urbem solis fidelibus relinquentes; ad quam postquam Deo devotus pervenit exercitus, ante urbis mœnia, in pascuis virentibus castrametati sunt, violentiam inferri civibus omnino prohibentes. Unde factum est ut rerum venalium illic, cum omni tranquillitate, ministrata sit abundantia. Compertum autem habentes, ex indigenarum relatione fideli, quod in proximo alia quædam esset civitas, bonis redundans omnibus, et cæteris multo fertilior, quæ a Turcis detinebatur, nomine Artasia; illuc cum omni celeritate de communi consilio comes Flandrensium Robertus, assumptis sibi quibusdam nobilibus, Roberto videlicet de Roscto et Goscelone filio Cononis, comitis de Monteacuto, cum mille loricatis proficiscitur; quo perveniens, protinus eam obsidione vallat. Turci autem de loci munimine præsumentes, urbe relicta, in præsidium se contulerunt. At vero Armeniis et alii fideles ejusdem urbis habitatores, comperientes quod hi qui in tanto armorum fulgore advenerant, de exercitu essent, quem diu, et cum multo exspectaverant desiderio, in spem libertatis erecti, arma corripiunt: et in Turcos, qui eos violenta dominatione per multa oppresserant tempora, gladios convertunt. Factumque est, ut subito perimentes universos, eorum capita exterius projicerent; et portis apertis fideles qui exterius erant, intra urbem devotissime invitarent ad hospitium; et plenis hospitalitatis legibus, eis et equis eorum necessaria ministrarent. Est autem hæc civitas, quæ alio nomine Calquis appellatur, quæ sicut prædicta Maresia una de suffraganeis urbibus, quæ ad thronum Antiochenum subjectionis habent respectum. Distat autem ab Antiochena milliaribus quindecim. Hæc ergo fama longe lateque per regionem diffusa, cives Antiochenos excivit, ut arma corriperent; et in perniciem illorum qui ad Artasiam convenerant et ejus cives occidendo urbem occupaverant, accingerentur. Electi ergo de his qui apud Antiochiam ad tutelam ejusdem urbis convenerant, quasi ad decem millia, illuc sub omni festinatione contendunt. Ad quem cum approximarent locum, præmissis armaturæ levis equitibus triginta, qui equos habebant velocissimos, reliqui in loco occulto ad insidias derelicti remanserunt. Hi ergo qui præmissi sunt, quasi excursores, ut nostros ad insectandum incautius invitarent, ante urbem Artasiam cœperunt libere nimis, quasi prædas abacturi, discurrere. Nostri autem qui in urbe erant, eorum ferre non valentes superbiam et liberos nimis excursus, certatim ad arma convolant; et eos insectantes incaute aliquantulum, super eas quas studiose locaverant insidias descenderunt: qui de latebris egredientes, nostros ab urbe laborabant excludere, ne ad eam confugientes, contra irruentes majores copias possent invenire refugium. Nostri tamen, auctore Domino, eos a se viriliter repellentes, sani et incolumes, cum omni suo comitatu infra prædictam urbem se receperunt. Videntes autem quod non erat opus facile ut civitatem ita subito sibi vindicarent, apponunt eam obsidione vallare. Cumque per diem integrum urbem expugnassent, et illis qui intus erant resistentibus viriliter, non proficerent; audientes etiam quod major appropinquaret exercitus, cujus periculosum erat nimis adventum exspectare, saniore ducti consilio, Antiochiam reversi sunt; ponte tamen, qui medius erat, militibus communito. Comes igitur cum his qui secum erant, urbem quam ei contulerat Dominus, usque ad adventum majoris exercitus sollicitus conservabat. Sed interim egregiæ indolis adolescens præditus, Goscelo domini Cononis comitis de Monteacuto filius, valida correptus ægritudine, vita decessit: ibidem cum honestis exsequiis traditus sepulturæ.

CAPUT VIII.

Major exercitus Artesiam pervenit: inde, præmissis quibusdam, qui prætentarent vias, ad pontem accedunt, et invitis hostibus fluvium transeunt.

Vix circa auroram, Turci qui ab Antiochia venerant, discesserant ab Artasia, cum ecce nuntiatur, majorem exercitum ejusdem civitatis fines ingressum, non longe ab urbe castra locasse. Dumque pro fratribus qui apud Artasiam obsidionem pati dicebantur, debitam gerunt sollicitudinem, de communi consilio mille et quingentos in subsidium eorum loricatos dirigunt, præcipientes ut si ad urbem, obsidione soluta, liberum possent accessum habere, relictis custodibus, qui ad urbis defensionem sufficere possent, dominus comes Flandrensis et alii nobiles, qui cum eo ibidem erant, ad exercitum redeant. Redierat etiam dominus Tancredus, eamdem mandati formam suscipiens, a Cilicia, ubi regionem universam suæ mancipaverat ditioni. Reversi erant et alii nihilominus, qui circumquaque dispersi, variis rapti fuerant studiis: excepto domino Balduino ducis fratre, qui circa partes Edessanas, de die in diem, prævia Domini misericordia, magis ac magis proficiebat. Sic igitur reintegrato exercitu, et partibus recollectis, quasi lege præcipiunt edictali, ut de cætero, nemo, nisi jussus, præsumat ab exercitu separari. Solutis igitur castris versus Antiochiam acies dirigunt, viarum compendia secuti. Et quia fluvius in via medius erat, et super fluvium pontem audierant esse munitissimum, timentes ne exercitus aliquod ibi sustineret impedimentum, dominum Robertum Normannorum ducem cum suo comitatu jusserunt præcedere et prætentare itinera, quatenus si quid difficultatis occurreret id subsequentibus legionibus faceret notum, et principes super eo redderet doctiores. Præcedebant autem ejus exercitum quasi legionum primicerii, vexilla bajulantes, viri nobiles et inclyti, et in usu armorum commendabiles, dominus Eurardus de Pusato, Rogerus de Barnavilla. Separatus igitur ab exercitu dominus comes cum suis cohortibus, et majores præcedens copias, ad prædictam pontem pervenit. Erat autem pons lapideus, in utraque fronte turres habens munitissimas ex

opere solido, sicut et totus pons erat compositus: in quibus centum viri fortes et in armis strenui, arcus usum habentes familiarem et sagittandi peritiam, ad earum custodiam erant deputati, et ut transire volentes a vadis et fluminis accessu violenter arcerent. Advenerant præterea ab Antiochia equites septingenti, qui in ulteriore ejusdem fluminis ripa constituti, vada præoccupaverant, transitum nostris omnino pro viribus inhibituri. Fluvius autem, qui pons superpositus est prædictus, Orontes appellatur, verbo vulgari *Fer* dictus, qui ab eo loco secus Antiochiam defluens, inde ad mare descendit. De hoc quidam somniare solent, quod sit Farfar Damasci fluvius; sed compertum habemus, quod errore trahuntur, qui hoc asserunt. Farfar enim et Albana a Libano trahentes originem, per agrum Damascenum secus ipsam urbem defluentes, in Orientem properant, ubi in arenosa solitudine deficere dicuntur; Orontes vero secus Heliopolim, quæ alio nomine appellatur Malbec, primum habens exordium, per Cæsaream et prædictam Antiochiam in mare descendit Mediterraneum. Perveniens igitur ad pontem Normannorum comes, cum suis expeditionibus transire prohibitus est, tum ab his qui in turribus erant super pontem, tum ab his etiam qui fluminis ulteriorem occupaverant ripam: factus est itaque ibidem conflictus asperrimus, dum et nostri violenter fluvium transire nituntur; et hostes transire volentibus omnino contradicere et a vadis arcere, sagittarum immissa grandine moliuntur. Dumque in hoc utrinque desudarent atrocius, ecce major adventabat exercitus. Cognitoque quod circa pontem comes et qui cum eo præcesserant, bello detinebantur occupati, iter accelerant, ut laborantibus sociis opem ferant, et exclusis hostibus transitum sibi præparent expeditum. Postquam ergo universæ advenerunt legiones, voce præconia et lituis commoniti, arma corripiunt, et totis viribus insistentes, pontem, hostibus in fugam versis, violenter occupant. Alii vero qui secus pontem propter locorum angustiam pugnare non poterant, ut interim otiosi non torpescerent, vado reperto fluvium exsuperantes, ripam ulteriorem, exclusis hostibus, liberam possident. Translato igitur universo exercitu cum curribus et vehiculis et impedimentorum universo genere, citra fluvium, sex aut quinque ab urbe distantes milliaribus, in locis pasculs et late virentibus castrametati sunt. Die vero sequenti iterum procedentes, inter montes et fluvium, viam secuti regiam, ante urbem infra milliare unum castra locaverunt.

CAPUT IX.

Descriptio urbis Antiochenæ et ejus dignitatis.

Est autem Antiochia civitas gloriosa et nobilis, tertium, vel potius secundum (nam de hoc maxima quæstio est) post urbem Romam dignitatis gradum sortita: omnium provinciarum quas tractus continet Orientalis, princeps et moderatrix. Hæc priscis temporibus dicta est Reblata, ad quam Sedechias rex Juda cum filiis ante Nabuchodonosor Babyloniorum regem deductus est, ubi in patris præsentia filios ejus occidi præcepit, et ipsum consequenter oculis privari. Hanc, post mortem Alexandri Macedonis, Antiochus, qui post eum regni ejus partem obtinuit, turribus et muro validissimo circumdatam, et in statum reparatam meliorem, de nomine suo vocari præcepit Antiochiam, regni sui caput constituens, et in ea sibi et successoribus ejus, in perpetuum, domicilium ordinans familiare. In hac apostolorum princeps, cathedram obtinuit sacerdotalem, et pontificali primus functus est dignitate; viro venerabili Theophilo, qui erat in eadem civitate potentissimus, in proprio domate basilicam dedicante. Cui Lucas, ex eadem urbe trahens originem, tam Evangelium suum, quam Actus scribit apostolorum; qui etiam beato Petro septimus in ordine pontificum, in eadem Ecclesia successit. In hac etiam primus fidelium habitus est conventus, in quo et Christianorum nomen dedicatum est. Prius enim, qui Christi sequebantur doctrinam, Nazaræni dicebantur; postmodum vero a Christo deducto nomine, auctoritate illius synodi, Christiani dicti sunt fideles universi. Unde et, quia gratis et sine difficultate prædicantem suscepit Apostolum, ad Christi fidem unanimiter conversa; et nomen, quod sicut unguentum effusum, longe lateque redolet; prima invenit et docuit, nomen ei designatum est novum, et Theopolis est appellata; ut quæ prius hominis nequam et impii nomen pertulerat, ejus qui eam ad fidem vocaverat, domicilium et civitas deinceps appellaretur, super hoc condignam recipiens a Domino retributionem, ut quæ prioris erroris magistra, multis sub se positis regionibus imperaverat, postmodum in via Domini, et honesta morum disciplina, easdem haberet nihilominus suffraganeas. Viginti enim provincias in sua jurisdictione ejusdem, Deo amabilis, civitatis dicitur habere patriarcha, quarum quatuordecim, singulos habent metropolitas, cum suis suffraganeis; sex vero reliquæ, sub duobus primatibus, qui vulgari appellatione dicuntur Catholici; quorum alter est Aniensis, alter vero Hirinopolitanus, qui est Baldacensis; cum eorum suffraganeis disponuntur. Quæ omnes uno nomine, Oriens videlicet, nuncupantur, sicut ex synodo Constantinopolitana colligitur, quæ sic habet: *Orientis autem episcopi, solius Orientis curam gerant, servato honore primatus Ecclesiæ Antiochenæ, qui in regulis Nicenæ synodi continetur.*

CAPUT X.

In qua provincia sita est; descriptio quoque situs ejus.

Sita est autem in provincia, cui nomen Syriacceles, quæ Majoris Syriæ pars esse dignoscitur, commodissimam et amœnam habens positionem. Protenditur vallibus, agrum habens optimum et glebam uberem, rivis et fontibus tota pene irrigua, amœnitate singularis, inter medium montium ab

oriente in partes declivis occiduas; longitudinem habens quasi ad milliaria quadraginta; latitudinem vero, pro diversitate locorum, sex vel quatuor. In superiore sui parte lacum ex adjacentibus collectum fontibus habens, piscosum maxime, a fluvio qui vallem percurrit ad mare secus urbem defluens, spatio unius distans milliarii, unde rivus egreditur, qui postmodum in eumdem fluvium inferius circa urbem derivatur. Montes vero, qui eam ex latere vallant utroque, etsi sublimes sint valde, tamen dulces et perspicuas emanant aquas; et usque ad suprema culmina, in clivis et lateribus suis, agriculturæ præbent habilitatem præcipuam. Quorum qui ab austro est, sicut et fluvius, qui eamdem urbem præterlabitur, Orontes dicitur, teste Hieronymo, qui Antiochiam inter Orontem fluvium et Orontem promontorium dicit consistere; cujus pars inferius secus mare in immensam se porrigens altitudinem, nomen sibi vindicat speciale, et vulgari appellatione dicitur mons Parlier; hunc quidam Parnassum reputant, Baccho dedicatum et Apollini; quorum opinioni suffrag ri videtur fons Daphnidis, quem quidam Castalium reputant, juxta veterum tenorem fabularum, Musis sacratum et gymnasiis celebrem philosophorum; qui ad radices ejusdem montis, in eo loco qui dicitur Scala Boamundi, juxta urbem prædictam habere dicitur exordium. Sed a vero secus est hæc opinio. Nam Aoniæ regionis, quæ pars est Thessaliæ, Parnassum constat esse promontorium; secundum quod Naso in primo Metamorph. describit ita :

> *Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis*
> *Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo*
> *Pars maris, et latus subitarum campus aquarum.*
> *Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,*
> *Nomine Parnassus, superatque cacumine nubes.*

Hic autem juxta Solinum, Cassius appellatur, de quo in Polyhistoris sui capitulo quadragesimo primo, sic ait : *Juxta Seleuciam Cassius mons est, Antiochiæ proximus; cujus e vertice vigilia noctis adhuc quarta, globus solis conspicitur, et brevi corporis circumactu, radiis caliginem dissipantibus, illinc nox, illinc dies cernitur.* Sed ne te Seleuciæ nomen decipiat æquivocum, noveris duas esse urbes, quarum utraque dicitur Seleucia. Prima, quæ Isauriæ metropolis est, quæ ab Antiochia plus quam dierum quinque distat itinere ; et altera quæ Antiochiæ proxima; vix ab ea milliaribus distat decem, juxta fauces Orontis fluminis ; qui locus hodie Portus Sancti Simeonis dicitur. Fons autem supradictus, Daphnis dicitur, et Castalius, ubi fanum fuisse dicitur Apollini dedicatum, quod gentilis superstitio frequentare consueverat, ut inde reportaret oracula et super ambiguis quæstionibus responsa. Quem locum Julianus Apostata, postquam a Christo et a pietatis doctrina descivit, dum in partibus Antiochenis moram faceret, ad Persas iturus, ut Apollinem super eo facto consuleret, adibat frequens, secundum quod Theodoritus in tricesimo primo capitulo Tripartitæ historiæ asserit ita : *Cum igitur Julianus apud Pythonem Daphneum responsa peteret, de Parthici belli victoria; et ille de vicinitate corporis Babylæ martyris eum accusaret, jussit ejus corpus auferri.* Id ipsum etiam evidentius aliquantulum in decimo ecclesiasticæ Historiæ dicitur, hoc modo : *Dedit et aliud Julianus vecordiæ suæ ac levitatis indicium; nam cum Daphnis, in suburbano Antiochiæ juxta fontem Castalium litaret Apollini, et nulla quæ quærebat responsa reciperet; causasque silentii percunctaretur a sacerdotibus dæmonis; aiunt Babylæ martyris sepulcrum prope assistere, et ideo responsa non reddi.* Quia licet fons prædictus dicatur Castalius, non tamen intelligendus est esse ille Castalius, qui alio nomine Pegasæus, Caballinus et Aganippe dicitur ; Ille enim in prædicta esse legitur Aonia, juxta verbum Solini, quod sic se habet : *Thebis Helicon locus est, Cytheron saltus, amnis Ismenus, fontes Arethusa et Hypodia, Salmace, Dirce; sed ante alios Aganippe et Hippocrene. Quos quoniam litterarum primus repertor, equestri ordinatione deprehendit, dum rimatur quænam insideret loca, incensa est licentia poetarum, ut utrumque pariter disseminaret, et quod aperta foret alitis equi ungula ; et quod potus, inspiratione faceret litteraturam.* Qui vero a septentrione, verbo vulgari et consueto Montana nigra dicitur, mons videtur pinguis et uber fontibus et rivis irriguus, in silvis et pascuis multas suis habitatoribus præbens commoditates, ubi et priscis temporibus multa traduntur fuisse virorum religiosorum monasteria; et usque in præsens, Deum timentium loca plura fovet et nutrit venerabilia. Per medium autem hujus vallis, fluvius, de quo supra fecimus mentionem, fluenta deducit usque ad mare. In eum tamen montem qui ab austro est magis vicinus et proclivior, inter montem et fluvium civitas constituta est, ita ut a sublimioribus montis partibus muri sumentes initium, per devexum montis usque ad flumen deducti, maximum infra se spatium, tam de montis declivo latere quam de plano, quod a radice montis usque ad fluvium protenditur, ambientes. Clauduntur autem infra muri ambitum, miræ celsitudinis montes duo; in quorum alterius vertice, qui videtur eminentior, situm est præsidium munitissimum et insuperabile; qui duo ab invicem profundissima, sed angusta separantur valle, per quam torrens demissus a montibus, ingreditur, et urbem per mediam defluens, multas civibus præstat commoditates. Sunt præterea in eadem civitate fontes nonnulli, inter quos præcipuus est, qui in porta Orientali est, quæ dicitur Sancti Pauli ; sed et fons Daphnidis, ab urbe tribus aut quatuor distans milliaribus, formulis et aquæductu artificialiter immissus, in locis pluribus multo argumento aquas ministrat horis constitutis. Sunt autem tam qui in montibus, quam qui in devexo, quam qui in planicie ex opere solidissimo muri, densi plurimum et proportionabilem habentes altitudinem ;

turribus frequentibus et ad defensionem aptissimis, æquis spatiis circumsepti. In parte autem occidentali inferius, circa partes civitatis novissimas, ita mœnibus et monti fit vicinus fluvius, ut pons quo transitur, portæ civitatis et muro continuetur. Longitudinem autem civitatis quidam ad duo, quidam vero ad tria reputant milliaria. Distat autem a mari milliaribus decem aut duodecim.

CAPUT XI.

Quis erat dominus in ea, et quomodo audito nostrorum adventu, urbem prius communierant, ex vicinis urbibus; copiis in ea collectis.

Hujus autem tam egregiæ civitatis dominus erat quidam Acxiamus nomine, natione Turcus, qui de familia fuerat magni et potentissimi principis soldani Persarum, de quo superius fecimus mentionem, Belfetoh videlicet, qui universas illas provincias suo violenter subjugaverat imperio; tandem vero subactis populis et nationibus, volens ad propria redire, nepotibus suis ac vernaculis, universas quas sibi vindicaverat, distribuit provincias, ut tantorum beneficiorum memores, perpetuo sibi fidelitatis nexu tenerentur obligati. In qua distributione, Solimanno ejus nepoti, ut prædiximus, Nicea cum adjacentibus provinciis collocata est. Cuidam vero alteri ejus nepoti, Ducac nomine, urbem contulit Damascenam cum urbibus suffraganeis et adjacentibus regionibus, quorum utrique Soldanatus et nomen contulit et dignitatem; Solimanno, quia cum Græcis limitans, imperii Constantinopolitani, perpetua, et sine intermissione patiebatur certamina; Ducac vero, cum Ægyptiis, quorum prædicto Soldano suspectum erat incrementum et vires formidabiles, jugem et pene continuum habebat conflictum et guerram pertinacem. Cuidam vero servo ejus, Assungur nomine, qui fuit Sanguini pater et avus Noradini, famosissimam contulit civitatem Alapiam. Huic quoque, de quo sermo est in præsenti, Acxiano, urbem eadem liberalitate concessit Antiochenam, cum finibus modicis. Nam usque Laodiciam Syriæ, calipha Ægyptius universas possidebat regiones. Hic ergo, audiens quod tantus fidelium principum adveniret exercitus, missis frequentibus nuntiis, et viva voce et epistolarum officio, omnes principes universi sollicitabat Orientis; maxime autem et calipham Baldacensem, et eximium et cæteris omnibus potentiorem soldanum Persarum. Eratque ei satis facile et in expedito persuadere quod postulabat; nam de nostrorum adventu erant multo ante præmoniti, de quorum numerositate et virtute insuperabili Solimannus, qui ipso rerum experimento et fide oculta conspexerat, eos reddiderat fida relatione doctiores. Instat ergo uterque multa precum instantia, et profusis opem postulant lacrymis; hic, ut illatam ulcisci possit injuriam; ille vero, ut patriam ab eorum possit impugnatione tutam reddere, et eorum a se propulsare violentiam. Promittunt igitur illi manus et subsidium pollicentur imploratum: quod postmodum, sicut res ipsa docuit, fideli interpretatione impleverunt. Acxianus tamen interea de nostrorum adventu sollicitus, quanta potest diligentia, ex adjacentibus provinciis et finitimis urbibus vires corrogat et inducit; et obsidionem de die in diem præstolans, victus et alimentorum colligit copias, arma congregat: materiam ad contexendas varii generis machinas, ferrum, chalybem et cætera quæ in hujus modi solent usum præstare necessarium, ardentibus studiis cives hortatur inducere; qui certatim pro statu publico et urbis tutela solliciti, quanta possunt, insistunt diligentia, ut nulla eis desit rerum, quæ civibus obsessis solent ministrare solatium. Circumeuntes itaque regionem, suburbana spoliant; frumentum, vinum, oleum, et cætera vitæ necessaria, greges quoque et armenta inde secum trahentes, urbem necessariis cumulant, contra advenientium importunitatem hostium, multa providentia et labore non parvo, se communientes. Convenerant autem de universis regionibus, quos idem exercitus pertransierat, multi nobiles et magni viri, ante faciem nostrorum fugientes, qui ob loci munimen et robur, quod videbatur insuperabile sine alicujus vocatione, sola spe obtinendæ salutis in eamdem urbem contulerant. Unde ampliato numero, dicebantur in civitate esse tam ex civibus quam ex congregatis auxiliis, equitum sex vel septem millia; peditum autem ad pugnam expeditorum copiæ, quindecim aut viginti millium summam dicebantur excedere.

CAPUT XII.

Deliberatio nostrorum principum, et accessus expeditionum ad urbem.

Videntes ergo nostri civitatem in vicino constitutam, antequam ad civitatem accederent, convenerunt ad invicem, super instanti facto deliberationem habituri. Erant enim de principibus nonnulli qui, propter instantem hiemem, urbis differre obsidionem usque ad veris initium persuadere conabantur, allegantes *quod exercitus per urbes et castella divisus erat, qui non facile ante veris initium posset revocari.* Dicebatur præterea, *quod imperator Constantinopolitanus eis infinitas mitteret copias in subsidium; et quod etiam de partibus transalpinis recens iterum adveniret exercitus: quorum utrumque oportere exspectare, ut multiplicatis viribus, facilius possent obtinere propositum. Interim vero per partes divisum, per loca opulentiora hiemandi gratia dirigendum exercitum, ut vere redeunte, et reparatis viribus, et equis pabulo refocillatis, fortiores iterum ad debita possent opera consurgere.* Aliis vero longe videbatur expedientius, ut *statim et subito urbs obsidione vallaretur, ne datis induciis eam cives communire possent diligentius; et vocati ad eorum subsidium, colligendi majores copias, ferias haberent ampliores.* In hac igitur tanta deliberatione ea pars obtinuit, quæ operi protinus insistendum, moram esse periculosam, et expeditionis

vires non esse ab invicem separandas allegabant. Placuit igitur de communi consilio, ut ad urbem unanimiter accederent et eam vallarent obsidione: unde factum est ut, solutis castris, urbi appropinquantes, mense Octobri, octava decima die mensis, ante urbem consisterent, castrametati. Et licet nostrorum qui gladium poterant educere, ad trecenta millia diceretur numerus, exceptis mulieribus et parvulis, tamen civitatem non potuerunt undique castris circumpositis vallare; nam exceptis montibus, qui, ut prædiximus, mœnibus eorum claudebantur, circa quos nec attentatum fuit castra locare, civitatis partem, quæ a montis radice usque ad fluvium loco protenditur planiore, non potuit obsidio continuata universam cohibere. In hoc igitur nostrorum adventu et castrorum positione, licet cum multo strepitu et cornicinum stridore, equorumque hinnitu, et armorum fragore, et confusa vociferatione, quæ usque ad sidera tolli videretur, noster accederet exercitus; tamen tota illa die, et per subsequentes aliquot, tanto silentio conquievit civitas, ut neque ex ea sonus aut strepitus audiretur; et ut merito crederetur defensoribus vacua, quæ tamen multis tam alimentorum, quam optime armatorum copiis militum redundabat.

CAPUT XIII.

Disponuntur principes circa urbem stationibus congruis, et urbem vallant obsidione; cives timore consternantur.

Erant itaque in ea civitatis parte, quæ in plano sita est, portarum aditus quinque. In plaga enim superiore, quæ ad orientem respicit, erat porta una, quæ hodie dicitur Sancti Pauli; eo quod monasterio ejusdem apostoli, in clivo montis posito, sit subjecta. Secunda vero eidem e regione opposita, tantum ab ea distans, quantum in longum civitas porrigitur universa, porta est occidentalis, quæ hodie S. Georgii dicitur; eo quod ejusdem martyris basilicæ sit vicina. In latere autem septentrionali, tres erant portæ, quæ ad flumen habebant exitum: quarum superior porta Canis dicitur, pontem habens ante se, per quem palus, muris contermina transitur; secunda vero, hodie porta Ducis appellatur, quarum utraque, quasi spatio unius milliarii distat fluvius. Tertia vero porta, Pontis dicitur, eo quod ibi pons est, quo fluvius transitur; nam inter prædictam Ducis portam, quæ media est, usque ad hanc, quæ est in eo latere novissima, ita muris applicatur fluvius, ut de cætero muris continuus, a civitate non recedat. Hanc igitur, et eam quæ dicitur S. Georgii, quoniam ad utramque illarum, non nisi flumine transmisso, pervenire poterat exercitus, inobsessas dimiserunt, reliquis tribus superioribus obsidione vallatis. Superiorem igitur dominus Boamundus obsedit, cum his qui ab initio ejus castra secuti fuerant: circa eum, a parte inferiore, Robertus comes Normannorum, Flandrensium comes Robertus, Stephanus quoque Blesensium comes, dominus Hugo magnus; hi a castris domini Boamundi, usque ad portam Canis, castra cum suis Normannis, Francis et Britannis continuaverant sua. Circa portam vero eamdem dominus Raimundus comes Tolosanus et episcopus Podiensis, cum aliis nobilibus, qui eorum castra secuti fuerant, cumque omni Guasconum, Provincialium et Burgundionum infinita multitudine, castra locaverant, usque ad sequentem portam omne spatium occupantes. Circa vero eamdem portam, dux Godefridus cum fratre suo Eustachio et Balduino Hemacorum, Rainardo Tullensium, Conone de Monteacuto, comitibus præclaris et illustribus viris, et aliis nobilibus qui ab initio ejus castra secuti fuerant, Lotharingis, Frisonibus, Suevis, Saxonibus, Franconibus et Bavaris, castra locavit sua, reliquas partes, pene usque ad portam pontis occupans: inter civitatem, et ei jam cohærentem fluvium, et reliquorum castra principum, quasi in triangulo constitutus. Erant autem in prædicta regione pomeria, quæ nostri succidentes universa, claustra sibi, et equis eorum inde contexebant repagula. Admirabantur itaque qui de turribus et muris per cancellos castra contemplabantur cives, armorum fulgorem, operum diligentem instantiam, hospitandi modum, castrorum positionem et suspectam tam viribus quam numero multitudinem; dumque præsentia cum præteritis comparant tempora, præsentem molestiam cum tranquillo qui præcesserat rerum statu conferentes, uxoribus et liberis, paternis quoque laribus, et quod præcipuum est mortalibus, libertati timentes, felices eos reputant, quos tantis mors amica subtraxerat periculis; quibusque dederat obitus, ne tot involverentur calamitatibus. Suspensi igitur de die in diem suorum cladem et urbis exspectabant impugnationem; quasi certum habentes. quod absque ruina civitatis et libertatis ejus naufragio, tanta obsidio solvi non posset, quæ ad id totis viribus anhelabat.

CAPUT XIV.

Nostri super flumen pontem erigunt ligneum, ut liberius pabulatum exeant. In castra comitis Tolosani a civibus fiunt eruptiones repentinæ.

Igitur qui in castris erant, ut equis pabulum, sibique necessariam procurarent alimoniam, trans fluvium de necessitate egredi consueverant, et procedere longius aliquantulum. Cumque sæpe ac sæpius illuc properantes cum omni incolumitate reverterentur indemnes; civibus adhuc infra urbem se cohibentibus, nec præsumentibus adhuc exterius evagari; pro consuetudine sibi fecerant, fluvium sæpius in die transire: idque cum multa fiebat difficultate; nam invadabilis erat fluvius, et natando transire oportebat. Quod compertum habentes qui in civitate erant, plerumque palam, sed clam frequentius, per pontem flumine transmisso, nostris incaute discurrentibus, et gratia quærendi necessaria, dispersis ab invicem. cædem inferebant et vulnera: ea maxime freti fiducia, quod non poterant

facilem habere ad castra reditum, fluvio impedimentum ministrante. Eodemque pacto et qui in castris erant, quamvis suos coram se male tractari cernerent, non facile poterant optatum suis præbere subsidium: unde visum est principibus omnino esse expediens, ut pontem ibi ex quacunque erigerent materia, per quem facilius hostium insidiis possent occurrere; et suos recipere compendiosius, ad castra redire cupientes; utque non deesset etiam peditibus eorum, ad suas necessitates evocatis, maximeque usque ad mare volentibus descendere, via compendiosior, et sine difficultate. Inventis igitur aliquot navibus, tam in flumine quam in lacu superiori, eisque ad invicem competenti nexu colligatis; superpositis etiam trabibus, et lignea ad id conveniente materia, vimineis desuper contexuerunt cratibus, ita ut pluribus una fronte transire volentibus, solidam in se præberet habilitatem. Unde ex eo facto majorem populus consecutus est commoditatem. Distabat autem pons iste ligneus, a ponte lapideo qui urbi erat contiguus quasi unius spatium milliarii; eratque positus juxta domini ducis castra, e regione contra portam quæ eidem duci erat ad custodiam deputata; quæ etiam usque hodie ab eo cui commissa fuerat, porta Ducis appellatur, ita ut ejus castra intra prædictam portam et pontem de novo constitutum, essent sine intervallo media. Nec solum per pontem superius dictum et portam ei cohærentem nostris procurabant pericula; verum et per superiorem, quæ ab illa erat tertia, quæ porta Canis etiam hodie dicitur, multa nostris occurrebant discrimina. Erat enim, ut prædiximus, pons ibi lapideus super paludem quamdam urbi conterminam, quæ tum ex ejus fontis, qui est in orientali porta Sancti Pauli; tum ex aliorum derivatione jugi et rivulorum continuo processu conficitur. Per hunc igitur pontem in castra domini comitis Tolosani, cui ad custodiam porta illa casu contigerat, nocturnæ fiebant eruptiones; et per diem etiam, repentini nonnunquam assultus. Aperta enim porta, subita sagittarum immittebant grandinem; et pluribus ex ejus comitatu sauciis vel interemptis, in eo spem habentes, quod nonnisi per pontem eos insectari poterant, facto impetu et cæde perpetrata, illico per pontem ad portam redeuntes, infra urbem se recipiebant indemnes, unde fiebat ut prædictus comes et episcopus Podiensis, et alii nobiles, qui in parte illa castra locaverant, majorem equorum jacturam, et plura multo amplius in equis et mulis paterentur dispendia, quam aliorum principum legiones.

CAPUT XV.

Comes contra eos varia percurrit argumenta; tandem porta, objectis molibus, obturatur.

Comes igitur et reverendus episcopus, tanta suorum non ferentes æquanimiter dispendia, convocantes suos, præcipiunt ut, malleis et instrumentis repertis ferreis, omnes unanimiter ad prædicti pontis dissolutionem se præpararent: factumque est ita ut, die quadam, loricati, cassidibus tecti et clypeis, ad pontem convenientes, prædictum cum multa instantia pontem dissolvere conarentur; sed, resistente plurimum operis soliditate omni ferro duriore, et civibus sagittarum immissione et contorsione lapidum, eorum laborem impedientibus, videntes quod non proficerent, ab incepto destiterunt. Mutato igitur consilio, machinam decernunt e regione contra pontem erigendam, de qua per introductorum sollicitudinem et instantiam armatorum, civium irruptiones cohiberentur. Comportata igitur competente et pro votis materia, et artificibus convocatis, subito et infra paucos dies suis absoluta partibus et diligentius completa, cum multo labore et eam trahentium periculo, ante pontem in modum excelsæ turris erecta est, et domino comiti ad custodiam deputata. Cives autem videntes machinam muro proximam, illuc sub omni celeritate contendunt; et directis ad machinam jaculatoriis iterum tormentis, crebra molarium contorsione eam debilitare festinant. Ipsi quoque in turribus et muro constituti, sagittis et omni jaculorum genere his qui in machina erant et circa eam instantes animosius, eos a ponte arcere satagebant. Dumque qui supra murum erant, ex omni latere instarent et jacularentur frequentius, ita ut præ sagittarum immissione et jaculorum frequentia nostros a se aliquantulum propulissent, alii, aperta porta, cum multo exeuntes impetu, pontem violenter occupant; et rem gladiis cominus peragentes, ad machinam accedunt, et exclusis inde qui ad ejus erant deputati custodiam, machinam succendunt, et subito redigunt in favillam. Videntes autem nostri principes quod neque sic contra eas, quæ per eam portam inferebantur, molestias plene proficerent, sequenti die tres jaculatorias erigunt machinas, ut saltem eorum jactu continuo et saxorum contorsione muros et portam debilitare, et civibus per eam exitum possent impedire. Fiebat itaque ut quandiu se in jaculando continuarent machinæ, nemo per eam portam auderet egredi; remittentibus vero illis operam, iterum cives ad solitas recurrebant irruptiones, castri vicinis multas inferentes molestias. Videntes igitur nostri quod neque sic proficerent, de quorumdam consilio, rupes ingentis magnitudinis, quæ vix centum devolvi possent manibus, et robora prægrandia, in virtute loricatorum mille, protegente eos universo exercitu, ultra pontem deferentes, portæ objiciunt, tantam ex eis præstruentes congeriem, ut porta de cætero civibus inutiliter aperiretur, molarium aggere conatus eorum præpediente. Sicque factum est ut tali argumento per eamdem portam civium frangeretur impetus, et eruptiones quiescerent repentinæ.

nariis dari consueverat, quinque aut sex solidis vix repertus vendebatur. Equo autem pro cibo necessario per noctem octo vix poterant solidi sufficere: unde factum erat ut qui advenientes equorum secum deduxerant plus quam septuaginta millia, vix in castris haberent duo millia, cæteris fame et algore consumptis: quique superesse videbantur, inedia tabescentes quotidie, et frigoris attenuati violentia, paulatim deficiebant. Computruerant præterea castrorum papiliones et tentoria, ita ut multi quibus adhuc victus supererat, consumpti frigoris inclementia, vitam exspirare cogerentur. Tanta enim erat aquarum inundantia, et pluviarum intemperies, ut et victus et vestes computrescerent, et non esset locus ubi aut capita, aut necessariam possent in sicco locare supellectilem. Tanta igitur lues legiones in castris oppresserat, ut jam locus deesset sepulturæ, jam funeribus exsequiarum negarentur officia. Si qui autem adhuc vigoris aliquid in se videbantur habere, ne ipsi quoque pari consumerentur periculo, aut in fines Edessanos ad dominum Balduinum, aut in Ciliciam ad eos qui urbibus ibi præerant, aut ad alia loca quælibet, quæ in nostrorum jam devenerant potestatem, occulte se conferebant. Sic ergo his abeuntibus, aliis vero languore et fame consumptis, aliis etiam peremptis gladio, adeo comminutus erat exercitus, ut vix ejus dimidium videretur superesse.

CAPUT XVIII.

Boamundus et Flandrensis; cum ingenti militia pabulatum exeunt. Cives interim in castra clam irruunt, nostris damnum et injuriam irrogantes.

Videntes igitur Deo devoti principes afflictionem populi et molestias quibus incessanter premebantur, compassione liquefientes et pereuntis exercitus dolore tabidi, convenerunt ad invicem, sicut et frequenter facere consueverant, deliberationem habituri, quomodo et quale tantis malis possent adhibere remedium. Tandemque post multas diversi generis opiniones, visum est expedientius, ut quidam de magnatibus, assumpta secum exercitus parte, hostium terras ingrederentur, ut inde sibi prædam et victui deferrent necessaria; alii vero medio tempore in castris residentes, cum omni sollicitudine exercitum tuerentur. Factumque est ita ut domino Boamundo, et comiti Flandrensi id muneris injungeretur, domino comite Tolosano et episcopo Podiense ad custodiam castrorum derelictis. Comes enim Normannorum aberat, et dux Lotharingiæ dominus Godefridus lecto decubans, gravi molestabatur ægritudine. Assumptis ergo tum ex equitibus, tum de numero peditum convenientibus copiis, et quales fatigatus exercitus poterat ministrare, in terras hostium profectus est. Audientes ergo cives quod Boamundus et Flandrensis comes abierant, comes Normannorum aberat, dux vero infirmabatur, occasionem sumentes ex tempore et ex utroque solito majorem audaciam, proponunt de communi consilio in nostrorum castra irruere, et opportunitatem non negligere quam principum absentia videbatur ministrare. Convocata igitur ex universa civitate omnimoda multitudine, ad portam Pontis conveniunt; et reserato aditu, quidam per pontem, quidam per vadum quod erat inferius, certatim transeuntes in castra moliebantur irruere. Comes autem cum quadam equitatus manu illis occurrens, duobus ex eis interemptis, reliquos infra urbem se recipere compulit. Acciderat autem in eo conflictu quod nostri equites equum quemdam vacuum, cujus dominum ad terram dejecerant, persequerentur ut eum caperent. Quod videns populus infelix et indiscretus, arbitrati quod nostri equites timoris causa fugerent, in fugam quoque se dederunt, et præ timore se coangustantes ad invicem, ipsi sibi mortis causam ministrabant. Videntes igitur cives quod nostri fugerent, nemine persequente, rursus per pontem egressi, fugientibus instant quominus, a ponte lapideo usque ad navalem pontem nostros insectantes, cædem in eis plurimam operati sunt: nostris enim se ad invicem comprimentibus, et præpedientibus iter, partim gladio, partim flumine de equitibus quindecim, de numero peditum viginti consumpti sunt. Quo successu hostes plurimum erecti, in urbem cum gloria se receperunt.

CAPUT XIX.

Qui pabulatum exierant, inventis hostibus et devictis, cum præda redeunt et spoliis uberibus.

At vero prædicti principes, dominus Boamundus et Flandrensium comes, qui de communi consilio pabulatum exierant, ut castrorum, victu lato, relevarent inopiam, cum suis cohortibus hostium regionem ingressi, hunc nostrorum casum quocunque modo, factis felicioribus recompensaverunt: nam, expugnata hostium villa quadam bonis omnibus referta, Boamundus ad partes varias exploratores direxerat, ut de statu regionis eum redeuntes instruerent, et prædam, si possent, congregarent ampliorem. Factum est autem ut quidam ex eis revertentes, Turcorum multitudinem in proximo constitutam renuntiarent, contra quam dominum Flandrensem cum honesto dirigens comitatu, ipse cum majoribus copiis subsequebatur, quasi opem, si deficeret, collaturus. Ille vero, sicut vir strenuus erat et magnificus, in hostes animosius irruens, non prius ad Boamundum rediit quam cæteris in fugam versis, centum ex eis gladio peremit. Dumque victor ad majores reverteretur copias, ecce exploratores alii, multo fortiores ex alio latere nuntiant acies advenire: contra quas multiplicatis viribus, et adaucto comitatu, eumdem Flandrensem dirigit; ipse vero cum reliqua parte copiarum pone subsequebatur in subsidium cum opus foret, descensurus. Factum est itaque prævia Domini misericordia, ut hostibus in locis quibusdam angustioribus deprehensis, cum videret quod neque sagittis, neque arcu, sed gladiis quominus res cum eis ageretur, pugnæ hujusmodi usum, non habentes familiarem,

in fugam versi sunt: quos quasi per duo milliaria insectantes, stragem plurimam in eis exercuerunt. Unde cum tropæo redeuntes, cum equis et mulis et uberibus spoliis, et præda multimoda, quam de universa contraxerant regione, in castra sani et incolumes se contulerunt. Lætatus est exercitus de fratrum successu, et cœpit a laboribus suis aliquantulum respirare; quoniam tamen præda pauca fuerat, et quæ tantæ multitudini vix ad paucos dies poterat sufficere, non multum relevata est exercitus inopia.

CAPUT XX.

Sueno Danorum regis filius exercitum subsequens, cum suis copiis juxta urbem Finiminis a Turcis interficitur.

Interea de partibus Romaniæ rumor quidam mœrore plenus et anxietate, universorum corda perculerat, et præsentibus miseriis adjecerat cumulum tristiorem. Dicebatur enim, et vere sic erat, quod quidam homo nobilis et potens, Danorum regis filius, Sueno nomine, vir genere, moribus et forma conspicuus et illustris, ejusdem peregrinationis accensus desiderio, mille quingentos optime armatos ejusdem nationis juvenes secum trahens, in subsidium nostris, et ad præsentem properabat obsidionem. Hic de regno patris tardior egressus, plurimum acceleraverat, ut se præcedentibus cum omni suo comitatu adjungeret legionibus; sed causis præpeditus familiaribus, non potuit assequi quod optaverat. Seorsum igitur trahens agmina, solus absque alicujus aliorum consortio principum, iter arripuerat, et viam aliorum secutus, pervenerat Constantinopolim, ubi ab imperatore satis honeste tractatus fuerat; et cum incolumitate Nicæam perveniens, in partes Romaniæ ad exercitum properans, cum omni suo comitatu descenderat. Dumque inter urbes Finiminis et Termam castrametatus esset, et minus provide se haberet aliquantulum, irruentibus super eum clam et de nocte Turcorum ingentibus copiis, in ipsis castris gladio perempti sunt; tamen advenientium strepitu præcognito, sed nimis e vicino ad arma convolant; ubi antequam plenius instructi hostes possent excipere, ab improvisa oppressi multitudine, pene omnes ceciderunt; sed tamen diu et viriliter resistentes, ne gratis animas viderentur impendisse, cruentam post se hostibus reliquerunt victoriam.

CAPUT XXI.

Tatinus vir subdolus, tanquam victualium commercia missurus, et imperatorem rogaturus ut subveniat, ab exercitu discedit non rediturus.

Tatinus etiam, de quo et supra fecimus mentionem, imperatoris apocrisiarius, qui quasi pro duce itineris ab eodem imperatore nostrorum exercitui fuerat adjunctus, et usque in præsentem diem nostras secutus fuerat legiones, videns molestias quibus premebatur exercitus, timensque, sicuti et timidus erat, ne principes possent in proposito perseverare, et populus una die sub hostium gladiis contereretur universus, ad conventum accedens principum, persuadere cœpit cum multa instantia, *ut soluta obsidione ad urbes et finitima præsidia, universus se transferret exercitus, ubi et vitæ necessaria possent abundantius reperire, et Antiochenis frequentes inferre molestias, quousque domini imperatoris exercitus, quem ex diversis nationibus, ad infinita contraxerat millia, ut eis subsidium ministraret, circa veris adveniret initium.* Adjiciebat etiam quod, *quia laboribus eorum ab initio communicare decreverat, et tam prosperitatis quam adversorum se optabat habere consortium, majorem se ob communem gratiam et publicam utilitatem velle laborem assumere; videlicet ut ad imperatorem directo festinet itinere, exercitum maturare compellat, et de universis citra urbem finibus, victui necessaria faciat comportari.* Cujus mentem, licet nostri principes extunc et ab initio subdolam cognovissent et fallacem, tamen illius verbo, nemo se obvium dedit, nec fuit quisquam qui ejus se moliminibus opponeret. Tunc, ut quocunque colore fraudem suam palliaret et commentum, tentoria reliquit, et ex plurima parte familiam; aut eorum negligens salutem, aut in occulto significans, ut ad locum destinatum die statuta eum sequerentur. Abiit ergo, quasi in proximo rediturus: qui postea non comparuit vir infidelis et nequam, morti perpetuæ tradendus. Reliquit ergo post se perniciosum exemplum: nam ab ea die, quicunque a castris clam se potuerunt subducere, fugam occultam inierunt, juramentorum immemores, et publicæ professionis, quam ab initio votis conceperant ardentibus. Fames tamen interim invalescebat, nec poterant principes huic tanto malo præsens aliquod remedium adhibere. Nam licet bini et bini de electis principibus, cum ingentibus alternatim copiis, hostium regiones sæpe ingrederentur, et sæpius victoresque redirent ad propria; tamen nec prædas, nec victui secum deferebant necessaria. Hostes nimirum comperta exercitus eorum qui deprædandi gratia exire consueverant fama, greges et armenta, et si qua alia in peculiis habebant animalia, ad montes impervios et loca transferebant penitiora, ubi nec nostris pateret accessus, et pervenientibus etiam non esset facile prædas abducere.

CAPUT XXII.

Fame invalescente, et lue pestifera populum occupante, triduanum ab episcopis indicitur jejunium. Dux Godefridus plenam recipit sanitatem, et exercitus de ejus salute consolationem.

Per idem tempus, cum circa exercitum de die in diem fames, et ex fame lues, et alia increbrescerent pericula, videntes seniores populi, et qui sensus habebant magis exercitatos, peccata hominum id exigere, et Dominum ad iracundiam provocatum, merito hæc flagella populo duræ cervicis infligere; convenientes ad invicem, et Domini timorem habentes præ oculis, anxie deliberare cœperunt quomodo commissa celeri pœnitudine diluentes, et pro culpis

præteritis condigne satisfacientes, et similia inposterum præcaventes, indignationem Domini sibi possent reddere placabilem. Factum est igitur de mandato et auctoritate domini Podiensis episcopi, qui legatione sedis apostolicæ fungebatur, et aliorum Deo amabilium pontificum, consentientibus et idipsum fieri summopere postulantibus principibus laicis et universo exercitu : indictum est triduanum jejunium, ut afflictis corporibus, animæ ad orationem possent consurgere fortiores. Quo cum omni devotione expleto, decernunt pariter, fatuas ac leves mulierculas ab exercitu sequestrare, adulteria et omne fornicationis genus sub pœna mortis inhibentes, comessationes et ebrietates, et periculosum alearum ludum, incauta juramenta, in pondere et mensura fraudem, et omnem circumventionem, furtum et rapinam interdicentes. Quibus decretis, et universorum corroboratis conniventia, judices etiam super horum omnium cognitione certos constituunt, quibus et cognoscendi et animadversionis plenam conferunt auctoritatem. Inventi sunt tamen postea quidam harum sanctionum violatores, quibus per prædictos judices, accusatis et convictis solemniter, juxta legum severitatem pœna pro modo culpæ inflicta, alios a similibus deterruerunt commissis. Factumque est per Domini superabundantem gratiam, ut, populo ad frugem melioris vitæ revocato, ex parte quiesceret ira Domini sævior. Statim enim dominus Godefridus, qui totius exercitus quasi singularis erat columna, de valida ægritudine, qua diu molestatus fuerat, occasione vulneris quod ei apud Antiochiam Pisidiæ ursus intulerat, plene cœpit convalescere : unde totus exercitus plurimam suæ afflictionis recepit consolationem.

CAPUT XXIII.

Exploratorum qui missi erant ab hostibus importunitas, per quoddam domini Boamundi factum memoriale compescitur.

Rumor interea, et fama celebris jam universum repleverat Orientem, sed nec etiam austri regna et exteras nationes intactas reliquerat, tantas Christianorum advenisse copias, et urbem in manu valida obsedisse Antiochenam. Unde regum quisque pro suo statu sollicitus, exploratores ad nostrum dirigebant exercitum, ut per eos de moribus et virtute et proposito tantæ multitudinis redderentur prudentiores : eratque tanta in castris eorum copia, ut pene singulis diebus, aliis abeuntibus, his qui eos miserant, statum exercitus nuntiaturi, recentes eisdem conditionibus advenirent. Nec erat difficile hujusmodi hominibus inter nostros latere, cum linguarum habentes commercium, alii Græcos, alii Surianos, alii Armenios se esse confingerent, et verborum idiomate, et moribus, et habitu talium personas exprimerent. Super eo quoque, ut reipublicæ consuleretur, convenientes ad invicem, deliberare cœperunt principes quid fieri oporteret. Videntesque quod hujusmodi exploratores non facile erat a castris expellere, quoniam a prædictis nationibus, lingua, moribus et habitu penitus erant indifferentes. Interim donec plenius deliberetur, quid contra illos statuendum sit, optimum judicant consilia sua communicare paucioribus, ne per plures diffusa usque etiam ad illos pervenirent, qui in læsionem Christianæ plebis, ea essent hostibus propalaturi. Cumque nihil aliud contra talium improbitatem excogitare possent amplius, dominus Boamundus, sicuti perspicacis erat ingenii, et mentis acumine pollebat, fertur dixisse principibus : *Fratres et domini, omnem istam sollicitudinem projicite super nos. Nam nos, auctore Domino, conveniens huic morbo inveniemus remedium.* Sic itaque soluto principum consistorio, quisque ad castra sua reversus est. Boamundus vero promissi memor, circa primum noctis crepusculum, cum alii per castra pro cœnæ apparatu more solito essent solliciti, educi præcipit Turcos aliquot, quos habebat in vinculis, et tradens eos carnificibus, jugulari mandat; et igne copioso supposito, quasi ad opus cœnæ, diligenter assari præcipit, et studiosius præparari, præcipiens suis, quod si ab aliquibus interrogati essent, quidnam sibi talis cœna vellet? responderent : *Quod inter principes convenerat, ut quotquot deinceps de hostibus, aut eorum exploratoribus caperentur, omnes prandiis et principum et populi ex seipsis escas, via simili cogerentur persolvere.* Audientes igitur, qui in expeditione erant, quod talia in castris domini Boamundi tractarentur, facti admirantes novitatem illuc concurrunt universi. Quo facto, qui in exercitu erant exploratores deterriti, totum esse serium et sine simulatione, quod decretum dicebatur, arbitrantes, ex eo quod acciderat evidens trahebant argumentum : timentesque ne simile quid eis contingeret, a castris egressi, redibant ad propria, his qui eos miserant dicentes : *Quoniam populus hic, quarumlibet nationum, sed et ferarum exsuperat sævitiam : cui non sufficiat urbes, castella, et omnimodam hostium diripere substantiam; et eos vinculis mancipare, aut more hostium torquere inclementius, aut saltem occidere, nisi etiam et de carnibus eorum ventrem suum impleant, et adipe saginentur inimicorum.* Exiit ergo sermo iste ad partes Orientis remotissimas; et non solum finitimas, verum longe positas exterruit nationes. Civitas quoque tota contremuit, verbi novitate et acerbitate facti conterrita. Sicque factum est per studium et operam domini Boamundi, ut hæc exploratorum pestis ex parte quiesceret, minusque nostra hostibus divulgarentur consilia.

CAPUT XXIV.

Ægyptius calipha nuntios dirigit ad principes, fœdus postulans, et eorum gratiam sibi conciliare quærens.

Porro Ægyptius calypha, inter cæteros infidelium principes, divitiis et militia potentissimus, nuntios suos ad nostros direxerat principes, cujus legationis causa hæc erat. A multis retro temporibus vetus odium et graves inimicitiæ inter Orien-

tales et Ægyptios ex dissimilitudine superstitionis eorum, et contrariis dogmatibus ortæ fuerant, et usque in præsens, tractu continuo, inexorabiliter deductæ ita ut prædicta regna mutuis congressionibus plerumque collisa, fines suos contra se porrigere, et terminos alternatim protelare certatim contenderent, sicut in primo hujus operis libro dictum est diligentius. Factis vero nunc his, nunc illis, pro temporum differentia et successuum varietate superioribus, regna quoque suscipiebant incrementa, ita ut quidquid uni accideret, toti alterum decessisse videretur. Possidebat autem per idem tempus princeps Ægyptius, a finibus Ægypti usque Laodiciam Syriæ universas itinere dierum triginta regiones. Persarum vero soldanus, Antiochiam, regni Ægyptiorum finibus conterminam, modico ante nostrorum adventum sibi vindicaverat tempore; et universas usque ad Hellespontum, ut prædiximus, occupaverat regiones. Suspectum igitur habens Ægyptius Persarum vel Turcorum incrementum, super eo plurimum congratulabatur, quod amissa Nicæa, Solimannus cum suis male tractatus diceretur, et quod circa Antiochiam nostri locassent obsidionem; Turcorum damnum sibi pro lucro reputans; et eorum molestias, pro summa sibi et suis tranquillitate. Timens ergo ne nostri ab incepto deficerent et laboris superati diuturnitate fatigarentur, nuntios dirigit familiares, assumptos ex domesticis, qui nostros principes ad continuandam obsidionem sollicitent; et ejus opem et auxilium promittentes, principum sibi corda concilient et gratiam, fœderent cum eis pacta et amicitiam. Qui mandatum domini fideliter exsequentes, navigio vecti, in nostrorum castra pervenerunt, pro his omnibus quæ injuncta fuerant, valde solliciti. Hi, licet a nostris principibus satis hospitaliter et honeste suscepti fuissent et ad eorum colloquium, ut injuncta nuntiarent, frequenter admissi; nostrorum tamen tolerantiam, vires et armorum genus admirantes, et laboris patientiam, suspectas habebant tantæ multitudinis copias, quod futurum erat, animo præsagientes; nam quod ille fraudulenter in aliorum supplantationem tractabat, id in se postmodum coactus est experiri. Nam Antiochena urbe devicta et Christianæ restituta fidei et pristinæ libertati, quidquid ab eadem civitate, usque ad rivum Ægypti, qui Gazæ conterminus est, itinere dierum quindecim, fidelis hodie detinet populus, totum ab ejus violenta dominatione per omnipotentis Dei gratiam, ab eo sibi potenter vindicavit.

INCIPIT LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cives Antiocheni a finitimis subsidia vocant et obtinent : eorum auxilia circa castrum Harenc tentoria locant.

Interea cives Antiocheni, simul et eorum dominus, pro statu suo valde solliciti, videntes nostrorum longanimitatem et in laboribus perseverantiam, quodque nec fame nec frigoris inclementia ab incepto poterant revocari ; sed inter tot molestias propositum continuare satagebant, missis epistolis et crebris legationibus, principes finitimos in sui subsidium evocare contendunt, orantes et persuadere nitentes attentius, quatenus fratrum compassione moti, eis opem maturare non differant. Modum etiam, quo sibi subveniri possit commodius, insinuant talem; ut ad urbem accedentes, occulte in insidiis lateant, exspectantes ut cives more solito cum hostibus, secus pontem congrediantur, et circa eos detineantur occupati; dumque circa id tam interiores quam exteriores plurimum fuerint negotiosi, tunc irruant subito et incautos opprimant; futurumque esse, ut et ante et retro eis occurrentibus, nec uni ex eis liceat mortem evadere. Factum est igitur per eorum jugem instantiam, quod ab Halapia, Cæsarea, Hama, Emissa, Hierapoli, et aliis conterminis civitatibus ad ingentem numerum congregata militia, clam et sine tumultu, sicut in mandatis acceperant, accedentes, circa castrum cui nomen Harenc, quod ab Antiochia vix quatuordecim distat milliaribus, castra taciti locaverant : propositum habentes, sicut ab Antiochenis formam receperant, nostris circa urbis assultum occupatis, ex improviso irruere. Verum fidelibus locorum incolis, qui nostris multo usui sæpius fuisse noscuntur, statum eorum et adventum significantibus, principes præmoniti conveniunt ad invicem, super eo negotio deliberaturi. Placuit itaque demum, ut omnes quotquot in exercitu erant equites, equos quibus uti possent habentes, circa primum noctis crepusculum armis instructi, clam et sine tumultu vexilla suorum sequentes principum, in silentio castris egrediantur; pedites autem in castris remaneant, pro tuitione castrorum solliciti, quousque majores proficiscentes, auctore Domino revertantur.

CAPUT II.

Nostri principes, peditibus ad castrorum tuitionem relictis, cum equestri manu hostibus præcedunt obviam, victores in castra redeuntes.

Sub primo igitur noctis crepusculo, sicuti condictum fuerat, a castris egressi per pontem navium, vix septingentos secum eduxerunt equites, ad eum proficiscentes locum, qui medius inter lacum, de de quo superius fecimus mentionem, dum de urbis situ loqueremur, et Orontem fluvium, qui a se quasi unius milliarii distant spatio : ibi ea nocte quieve-

runt. Hostes vero nihilominus eadem nocte, eumdem fluvium per pontem superiorem transierant, de nostrorum adventu ignari penitus. Mane autem facto, ubi lux prima terris se intulit, nostri cum omni celeritate arma corripientes, in sex acies suum ordinant exercitum, certis ducibus præsignatis. Turci vero, jam in vicino constituti, habentes compertum per exploratores, quod nostri eis occurrebant, ipsi etiam de suis copiis duas acies præmiserant, reliquarum copiarum majore turba subsequente. Factum est autem divinitus, ut nostri, qui vix erant, ut prædiximus, septingenti, per turmas, juxta rei militaris disciplinam dispositi, quasi suscepto de supernis incremento, infinita millia viderentur. Procedentibus itaque paulatim contra se legionibus, cœperunt eorum primæ acies in nostros cum impetu irruere maximo; et immissa sagittarum grandine, ad suos habere recursum. Nostri autem eorum neglecto impetu, sed quominus accedentes, vibratis solito vigore lanceis et gladiis incumbentes, eos in unam compellunt turbam solidari; comprimentibus autem eos locorum angustiis, hinc lacu, inde fluvio evagandi licentiam inhibente; videntes quod ad consuetas discurrendi artes et sagittandi habilitatem recurrere non dabatur, nostrorum non valentes sustinere instantiam, et se præ timore gladiorum comprimentes, in sola fuga spem salutis constituunt; dantes ergo terga, fugam arripiunt. Nostri vero certatim insectantes, usque ad prædictum eorum castrum, Harenc nomine, quod a loco pugnæ decem distabat milliaribus, eos occidendo et stragem infinitam operando, persecuti sunt. Videntes autem oppidani, suos in fugam versos, hostium gladiis pene omnes occubuisse, timentes post eorum casum in præsidio remanere, succenso oppido, ipsi quoque in fugam versi sunt. At vero regionis incolæ Armenii et alii fideles, quorum illic multa erat copia, prædictum occupant municipium, illud statim nostris principibus antequam redirent ad castra, resignantes. Ceciderunt illa die de hostibus quasi ad duo millia: ex quibus quingenta capita reportantes, erecti in spem bonam, et de gemino qui eis acciderat triumpho, lætantes, cum mille validis equis, qui eis plurimum erant necessarii, et spoliis ingentibus ad castra reversi sunt, Domino maximas persolventes gratiarum actiones.

CAPUT III.

Cives cognito auxiliarium suorum casu graviter consternantur.

At vero cives interim tota nocte promissum exspectantes subsidium, votis ardentibus lucem adfore præoptabant, ut videlicet hostibus exterius irruentibus, ipsi quoque nihilominus ab interius prodeuntes, nostros harum rerum ignaros et repertos incautius, possent opprimere. Videntes autem circa noctis novissima jam illucescente aurora; quod adventus illorum nulla comparebant argumenta; et cognito per exploratores, quod nostri principes eis obviam processissent, congregati adinvicem et per portas civitatis certatim egredientes, pene tota die nostris gravissima intulerunt certamina, quousque de superioribus civitatis significantibus excubiis nostrorum adventum, in urbem se receperunt: ubi super turres et mœnia, et loca eminentiora constituti, advenlare quidem considerant legiones, ignari tamen nostrorum an suorum essent castra, quæ accederent. Tandem vero nostris propius accedentibus, ubi eorum cœperunt arma cognoscere, eosque prædam et manubias trahere conspexerunt; et eos redire victores, attritis suorum copiis compertum habuerunt, in gravia se dederunt, tanta spe frustrati, lamenta. Nostri vero ad urbem accedentes, et castris illati, in victoriæ signum, et doloris eorum incrementum, ducenta Turcorum capita machinis jaculatoriis in urbem contorqueri fecerunt; reliqua vero ante urbem in palis præceperunt conservari suspensa, ut tam hæc quam illa, *tanquam spina in oculo*, eorum augerent et multiplicarent molestias. Dicitur autem numerus fuisse eorum qui ad prædictum Antiochenorum subsidium venire decreverant, ad viginti octo millia, sicut ex relatione captivorum plenius compertum est. Factum est autem hoc mense Februario, septima die mensis, anno ab Incarnatione Domini 1097.

CAPUT IV

Nostri castrum ædificant. Naves Januensium in portu applicant. Populus ad mare descendit, et insidias passus, ex parte corruit.

Eodem tempore visum est nostris principibus, ut in colle quodam qui supra domini Boamundi erat tentoria, castrum ædificaretur; ut si aliquando in nostras expeditiones Turci tentarent irrumpere, eis nova munitio impedimentum præstaret, et nostrorum castris esset quasi antemurale. Quod postquam factum est et diligenti custodiæ deputatum, totus exercitus ita collocatus est in tuto, tanquam si urbis mœnibus essent per circuitum vallati. Erat enim eis ab oriente hæc nova munitio; ab austro murus civitatis, et palus muris adjacens; ab occasu vero solis et septentrione, fluvius in civitatem se obliquans. Cumque jam in mensem quintum se protraxisset obsidio, naves quædam Januensium, peregrinos et victualia deferentes, infra fauces fluminis egressæ a pelago, se contulerant; exspectantes et id ipsum nuntiis frequentibus exigentes, ut missis de principibus aliquot, qui eos secure conducerent, ad castra proficiscerentur. Hostes enim scientes, quod eorum qui in expeditione erant, frequens erat ad mare discursus, et eorum iterum qui in navibus erant, recurrendi ad castra votum non remissius, vias obsidebant et itinera; et frequentes transeuntibus porrigebant insidias et stragem in eis operabantur: unde non nisi in maximo comitatu ad castra præsumebant accedere. Decreverant autem per eosdem dies in capite pontis, ubi erat quoddam eorum superstitionis oratorium, munitionem quamdam nostri principes erigere, ut minus liber hostibus per pontem pateret exitus.

Sed quoniam infiniti de exercitu ad mare descenderant, qui, peractis negotiis, ad castra redire proposuerant, eliguntur de principibus dominus Boamundus, et comes Tolosanus, et cum eis dominus Evrardus de Pusato et comes Garnerus de Gres, qui Ægyptiorum nuntios redire cupientes, usque ad mare prosequerentur; et eos qui in portu erant, tam qui recentes advenerant quam qui de castris ad eos descenderant, ad castra reducerent. Audientes vero Antiocheni, quod prædicti principes ad mare descenderant, missis quatuor millibus expeditorum militum illis obviam, præcipiunt ut eis parent insidias; et incaute redeuntibus, si ita contigerit, viriliter occurrere non formident. Factum est autem, ut post diem quartum, cum in redeundo essent, secum traherent inermis populi et jumentorum victualibus, et omnimoda supellectile onustorum multitudinem, hostes eis in quibusdam locorum angustiis repente ex insidiis occurrerent. Præibat autem dominus comes Tolosanus, dominus vero Boamundus posteriora tuebatur agmina; qui, licet viri strenui essent, et per omnia commendabiles, plebem tamen inconsultam pro voluntate regere non valentes, nec vires addere, vel alios, quibus natura negabat, postquam diu, tum pro sua honestate, tum pro illorum arcendo periculo restiterunt, videntes quod mora ad se traheret periculum, nec eos amplius inutiliter laborare oporteret, sibi providentes, imparem nimis conflictum reliquerunt, ad castra cum suis qui eos sequi poterant, se conferentes. At vero vulgus, relictis sarcinis et impedimentis, partim ad silvas, partim ad montes fugit; qui vero fugere nequiverunt, hostium gladiis ceciderunt interempti. Facta est ibi nostrorum strages maxima; sed de numero occisorum quidam aliter et aliter nobis retulerunt: tamen plurium opinio est, promiscui sexus et ætatis usque ad trecentos cecidisse.

CAPUT V.

Consilium ducis, et opus admirabile, contra sinistrum casum qui acciderat.

Rumor interea ad castra pervenerat, eos qui a mari ascendebant, omnes in via hostium insidiis et congressione improvisa, penitus corruisse; de principum autem vita vel morte, non erat quispiam qui pro certo aliquid nuntiaret. Interea vero dominus Godefridus, sicuti vir erat impiger et ad arma promptissimus, tantam pro Dei populo, quantam pro liberis gerens sollicitudinem, convocatis principibus et legionibus universis, arma eos incunctanter jubet arripere; et emissa voce præconia, sub pœna mortis interdicitur, ne quis tantæ necessitatis articulo se audeat subtrahere; sed omnes ad arma convolent, fratrum sanguinem vindicaturi. Nec mora, quasi vir unus convenerunt universæ legiones; quibus in unum redactis, pontem transit navium; et per acies diviso exercitu, principes ei præficit, dominum Robertum Normanniæ comitem, dominum quoque Flandrensem, dominum Hugonem Magnum dominumque Eustachium fratrem suum, singulis singulas acies distribuens, congruis locat stationibus; verbis infundens animos, ad virtutem invitat, et tanquam viris prudentibus propositum aperit, dicens: *Si ita, ut nobis nuntiatum est, peccatis nostris exigentibus, Domino permittente, de dominis et fratribus nostris hostes nominis et fidei Christianæ triumphaverunt, nihil aliud restare video, viri illustres, quam ut cum eis moriamur, aut tantam Domino Jesu Christo illatam ulciscamur injuriam. Mihi, credite, quia nec vita, nec salus, morte vel quolibet ægritudinis genere, charior est, si tantorum principum sanguis impune effusus est super terram, aut tanta Deo devoti populi strages maturam non invenerit ultionem. Videtur ergo mihi quod hostes de præsenti aliquantulum elati victoria, imprudentius se habebunt; et de sua virtute præsumentes, per nos ad urbem redire, prædam et manubias inferre non verebuntur.* Solet enim prosperitas eos, quibus præsens arridet, reddere incautiores; sicuti versa vice, miseris et afflictis rebus, solet solertia major accedere. *Nos ergo, si tamen ita vobis videtur, hic simus parati, et justam causam foventes, de obtinenda victoria, in eo cui militare nos credimus, spem certam habeamus; et hostes, si per nos redire voluerint, in ore gladii, hostium more suscipiamus, injuriæ memores illatæ, et a paternis virtutibus non degeneres.* Placuit itaque sermo iste, et in oculis omnium visus est bonus; dumque in eo adhuc consisterent verbo, ecce dominus Boamundus a mari rediens, in castra se contulit; et post modicum intervallum, comes est subsecutus: quos revertentes, cum lacrymis et plena charitate suscepit populus, tantorum principum pene solatio destitutus. Intellecto itaque domini ducis consilio, verbum approbant, et ita fieri oportere protestantur. Axcianus itaque cognoscens quia sui vicerant, timensque redeuntibus, maxime propter egressas de castris præter solitum legiones, quotquot erant in civitate armorum usus habentes, sub edicto publico ad portam Pontis, præcipit convenire, ut suis redeuntibus, opem impendere, si opus fuerit, non morentur. Nostri vero, missis exploratoribus, diligenter percunctari faciunt, quo accedant itinere, de obtinenda victoria spem habentes in Domino.

CAPUT VI.

Hostes redeuntes cum victoria, ante portam civitatis nostrorum gladiis obtruncantur; cadunt ex eis duo millia. Dux loricatum per medium dividit.

Nec mora, dum ordinatis aciebus et erectis vexillis, hostium præstolantur adventum, ecce advolant, qui eos in vicino constitutos denuntiant, et nostros armari, et hostibus exire obviam, multa vociferatione hortantur. Illis vero appropinquantibus et eatenus vicinis, quo nostris progrediendum esse videretur, invocato de supernis auxilio, mutuo se exhortantes, vibratis hastis, pristinæ virtutis memores, in eos unanimiter irruunt, gladiis in-

stantes cominus. Dumque solita eis incumbunt instantia, et injuriæ memores, quam pertulerant, nec respirandi permittunt ferias, emarcuit virtus eorum, et præ timoris angustia renibus dissolutis, in fugam versi, versus pontem civitatis certatim contendunt. Sed præveneral eorum molimina, in hujusmodi assuetus negotiis, Lotharingiæ dux illustris; et locum, qui ante pontem eorum erat aliquantulum eminentior, cum suis occupat; et eos quos venerabiles principes gladiis insectabantur, ad pontem volentes effugere, aut gladiis obtruncat, aut in agonem unde fugerant violenter redire compellit perituros. Instat comes Flandrensium, tanquam vir strenuus; et armorum usum habens familiarem, cum suis sequacibus hostium prosternit agmina, objiciens animosius et frequenter quæ in nostros mala commiserant, exaggerat. Normannorum vero nihilominus comes, a paterna virtute non degener, strenue nimis in eodem desudat opere. Comes quoque Tolosanus, zelo Dei succensus; Hugo etiam Magnus, regii memor sanguinis et a tantæ dignitatis culmine non recedens; comes Eustachius, domini ducis frater; Balduinus quoque, Hermancorum comes, et Hugo de Sancto Paulo, cum aliis nobilibus, tanta hostes animositate insequuntur, tanta in eos virtute desæviunt, ut contritis eorum viribus, more pecudum impune cæderentur. Acxianus autem urbis portas post suos, quos inde ad pugnam emiserat, claudi præcipiens, ut eis animos ampliores infunderet, et pro desperatione reditus, magis animaret ad prælia, dum sibi credit consulere, suos inconsulte trahit in ruinam; dum enim nostrorum impetus et armorum instantiam sustinere non valerent diutius, salutis unicum erat fuga remedium, cujus spe frustrati penitus, passim gladiis cæduntur et pereunt, qui ea via mortem poterant evasisse. Erat autem in castris tantus armorum fragor, et gladiorum tinnitus et coruscatio, equorum fremitus et populi vociferantis clamor, quod nisi armorum genus manifestam inter eos præberet differentiam, multos potuisset error indiscretus imminentibus subjecisse periculis aut sinistris casibus exemisse. Matronæ autem civitatis cum filiabus et parvulis, senes quoque et imbellis populus, de turribus et muro suorum stragem contuentes, gemitibus et lacrymis suorum deplorant exterminium: *Felicia judicantes quæ præterierant tempora; eos felices nihilominus, quibus mors amica pridem contulerat, ne istis involverentur calamitatibus. Quæcunque fecundas, beatas prius matres reputaverant, nunc mutato cantico, faustas esse steriles, et matribus multo prædicant feliciores.* Acxianus interea populum suum videns penitus defecisse, quodque residuum erat gladiis expositum, strage vicina consumendum, portas præcipit sub omni celeritate aperiri, ut populi reliquias in tuto permitteret collocari. Reserato autem aditu tanta per pontem fugientium facta est turba et tumultus, ut hostibus insectantibus, et præ timore se invicem comprimentibus, infiniti præcipitarentur in fluvium. Dux vero Lotharingiæ, etsi in toto conflictu optime se habuerat, tamen circa pontem jam advesperascente die, tantum tamque insigne virtutis, qua singulariter præeminebat, dedit argumentum, ut perpetua dignum judicetur memoria factum ejus celebre, quo se universo exercitui reddidit insignem. Nam, postquam multorum capita loricatorum; sine ictus repetitione, solita virtute amputavit, unum de hostibus protervius instantem, licet lorica indutum, per medium divisit, ita ut pars ab umbilico superior, ad terram decideret; reliqua parte super equum cui insederat infra urbem introducta. Obstupuit populus, visa facti novitate; nec latere patitur, quod ubique prædicat, factum tam mirabile. Cecidisse ea die dicuntur de hostibus, quasi ad duo millia: quod nisi nox importuna, nostrorum titulis et palmæ invidens, se intulisset immatura, finem ea die procul dubio Antiochenorum habuisset negotium. Tanta autem circa pontem et in flumine perpetratæ cædis exstabant vestigia, ut mutato colore fluvius totus ad mare sanguineus descenderet. Fama est etiam, et ita per quosdam fideles, qui ab urbe egressi ad nostros se contulerunt, plenius innotuit, quod duodecim de majoribus eorum satrapis, in ea congressione gladiis obtruncati, irreparabile civitati damnum intulerunt.

CAPUT VII.

Nostri in capite pontis præsidium construunt, victoriæ signum ad naves dirigunt.

Luce demum postera solito cursu terris restituta, iterum convenerunt principes adinvicem, gratias Omnipotenti pro collata exhibentes victoria, ut de instantibus deliberarent negotiis. Visumque est omnibus expedire, ut ad id quod prius conceperant redeuntes, munitionem quamdam in capite pontis erigerent, ut et civibus præpediretur exitus et nostris securior discurrendi ministraretur facultas. Erat autem ibi, ut prædixisse nos meminimus, superstitionis eorum oratorium; ubi etiam sepulturæ suorum, locum deputaverant. Illuc ergo tam nocte præterita, quam diei parte sequentis jam exacta, defunctorum suorum transtulerant et sepelierant corpora. Quod ut plebi nostræ plenius, et pro certo compertum est, illuc violenter irruentes, occasione spoliorum, quæ cum ipsis tradita fuerant sepulturæ, sepulcra violant; sepultos effodiunt, aurum et argentum, et vestes pretiosas cum ipsorum funeribus de monumentis extrahentes. Factum est autem, ut qui prius de numero interemptorum, eo quod de nocte consummatum erat prælium, dubitarent, per hanc talem revelationem facti doctiores, pleniorem de hesterno negotio lætitiam conceperint. Nam præter eos qui in flumine variis casibus submersi sunt, et qui in urbe sepulti, quique lethaliter saucii, mortem adhuc præstolabantur imminentem, mille quingenti in prædicto loco reperti sunt. Ex quibus trecenta vel ampliora capita ad portum dirigentes, nostros qui illuc ab hesterno

conflictu redierant, lætificaverunt admodum: Ægyptiorum quoque legatos, qui nondum a portu discesserant, plurimum in eo facto deterrentes: unde factum est, ut qui in montibus et speluncis, et silvis et frutectis, ab hesterno elapsi periculo, latebant, audita nostrorum victoria, ad castra se contulerunt; multique milites, quos in prælio cecidisse crediderant, sani et incolumes, auctore Domino, reversi sunt. Unde recepto populo, qui ad varia loca se contulerant, castrum circa pontis initium, ex ipsis lapidibus, quos de monumentis effoderant, unanimiter et ferventi studio muro erigunt solido, et erectum vallo profundo communiunt. Dumque inter principes de ejus custodia esset deliberatio, et nemo esset eorum, qui tanto oneri se vellet subjicere; et causas quisque pro sua excusatione varias allegaret, vir Deo amabilis, dominus comes Tolosanus, ultro se obtulit; et publicæ utilitatis gratia novum præsidium in suam suscepit curam. Unde et universarum expeditionum gratiam, quam toto anno valde demeruisse videbatur, sibi reconciliavit in integrum. Nam ab æstate præterita, per totam insequentem hiemem, occasione cujusdam ægritudinis, ita remissus jacuerat, et pene inutilis, ut curam exercitus, quam principum aliorum quisque pro viribus et studio supportabant indefesso, ipse solus videretur negligere, nemini se exhibens munificum, nemini affabilitatis gratiam indulgens; eratque id in eo notabilius, eo quod omnibus aliis amplius posse et habere plura diceretur. Ut igitur et desidiam simul et avaritiam excusaret, onus prædictum gratanter assumpsit. Præterea in manu domini Podiensis et quorumdam nobilium quingentas dicitur marcas argenti examinati, ad restaurationem equorum, quos in conflictu amisisse contigerat, dedisse. Unde ejus facti animosiores domestici, de damno equorum resarciendo habentes fiduciam, hostibus solito fortius instabant; et domini comitis, quam passus fuerat, lenita est invidia, ita ut ab omnibus pater et conservator exercitus appellaretur.

CAPUT VIII.

Civitas subito amplius angustatur, munitione nova super Occidentalem constituta.

Porta igitur pontis per prædictum novum præsidium, in quo quingentos viros fortes dominus comes locaverat, sic obsessa, ut civibus per eam non nisi cum maximo periculo pateret exitus, nostri ad necessaria prosequenda discurrebant liberius. Hostes vero jam non nisi per portam Occidentalem, quæ inter radicem montis et fluvium erat, exire poterant. Et licet nostris, quorum castra omnia trans fluvium posita erant, non multum eorum exitus per eam portam posset esse periculosus, quia tamen nimis liberam evagandi videbantur habere licentiam; et vitæ necessaria per eam solam adhuc inferebantur obsessis, convenientes iterum, ut super hujusmodi necessarium haberent tractatum, viri virtutum et immortalis memoriæ principes, decernunt præsenti plurimum expedire negotio, ut trans fluvium in loco ad id idoneo aliqua constitueretur munitio, ubi aliquo ex principibus locato, illa talis evagandi amputaretur licentia. Cumque de constituenda munitione apud omnes constaret, nemo tamen se obtulit, qui ejus præsumeret tuitionem sibi assumere. Dumque sic hærerent, et factum non procederet, dominus Tancredus, vir insignis et industrius, ad id muneris eligitur; sed cum de rei familiaris tenuitate excusationem vellet intexere, prædictus comes Tolosanus ad opus ædificii centum ei marcas argenti contulit; et ut laboris consortibus honestum non deesset salarium, quadraginta eis marcæ per menses singulos ex publico sunt deputatæ. Sicque factum est, ut in colle quodam eidem portæ contermino, ubi pridem monasterium fuerat, præsidio locato, et viris prudentibus et robustis ad ejus deputatis custodiam, dominus Tancredus tam strenue quam feliciter, usque ad consummationem negotii, debita sollicitudine conservavit illæsum. Erat autem inferius, secus fluminis decursum, secessus quidam inter montes et eumdem amnem, herbidus, et pascuorum amœnitate simul et ubertate commendabilis, tribus aut quatuor vix ab urbe distans milliaribus; in hunc ob defectum in urbe pabulorum, Antiocheni equos ex parte plurima transtulerant suos, quod ubi nostris compertum est, clam convocatis equitum cohortibus, quædam secuti viarum dispendia, ut propositum occultarent, ad locum prædictum conveniunt: ubi occisis qui armentis præerant nonnullis equitibus, exceptis mulis et mulabus, duo millia nobilium ad castra deduxerunt equorum. Nec erat præda vel manubiarum genus aliud eo tempore, quod magis exercitui foret necessarium; nam suos tum in acie, tum fame, tum frigore, aliisque casibus innumeris pene omnes amiserant.

CAPUT IX.

Dispersi ad exercitum redeunt.-Balduinus ab Edessa singulis principibus munera dirigit.

Sic igitur civitate ex omni parte obsidione vallata, ut jam civibus ad procuranda exterius negotia, nec liber exitus, nec sine difficultate daretur introitus, cœperunt multa difficultate laborare, et multis aggravari molestiis. Victus enim deficiens et subito exorta inopia, cives plurimum molestabat; imminuta quoque equorum usibus alimonia, eos inedia tabescere, et omnino sua negare officia compellebat. Nostris autem solito liberior tum ad mare, tum ad alia loca ad quæ eos sua trahebat necessitas, progrediendi data erat facultas: unde et in castris ex parte plurima relevata erat illa victus inopia, qua periculose nimis per totam hiemem laboraverat exercitus. Nam decursa hiemis asperitate, et veris jam adulti temperie restituta, sedato pelago, classis quæ in portu erat, ire et redire poterat tranquillius; et viarum difficultate temporis incalescentis beneficio deposita exire poterant, qui cura domestica et familiari sollicitudi-

ne ad procuranda negotia trahebantur. Et jam etiam qui in castris et in urbibus finitimis, castrorum fugientes asperitatem, latuerant, reddito favore temporis clementioris, iterum ad castra revertebantur, arma reparantes; et redintegratis viribus iterum se accingebant ad prælia. Sed et dominus Balduinus, ducis frater, de quo supra fecimus mentionem, de suarum cumulo divitiarum, quas ei, ut prædiximus, multa liberalitate contulerat Dominus, audiens quod tanta inopia laboraret exercitus, illorum decrevit de sua plenitudine piæ compassionis affectu, relevare paupertatem : et missis ingentibus donis, in auro, argento, sericis, equis nobilibus et pretiosis, singulorum principum rem domesticam reddidit ampliorem. Nec solum majoribus, verum et multis de plebe munificum se exhibens et liberalem, propensius omnium sibi reconciliavit gratiam, universos in suam excitans charitatem. Insuper autem ne domino suo et fratri primogenito aliquid minus fecisse videretur, in terra quam citra Euphratem possidebat, omnes reditus quos circa Turbessel, et in suburbanis ei adjacentibus, in frumento, hordeo, vino et oleo habebat, nec non et aureorum quinquaginta millia fratri designavit persolvenda. Præterea quidam Armeniorum potens satrapa, domini Balduini familiaris, *Nichossus* nomine, tentorium miri operis, maximæ capacitatis, gratia domini Balduini, per nuntios suos direxit ad dominum ducem; sed positis in itinere a Pancratio insidiis, ablatum est prædictum tentorium a pueris deferentibus; et ex parte prædicti Pancratii, ad dominum Boamundum dono delatum est : quod postquam domino duci innotuit, et per pueros prædicti Nichosii ita rem processisse cognovit, adjuncto sibi Flandrensium comite, cujus amicitia specialiter in tota expeditione usus fuerat, dominum Boamundum convenit, ut munus sibi destinatum et ablatum violenter, restituat; ille vero licet donationis nobilis viri Pancratii titulum prætenderet, seque juste possidere, quod dux petebat, allegaret; tamen, ne tumultus fieret in populo aut inter principes scandalum oriretur, multa precum reliquorum principum victus instantia, munus quod sibi oblatum fuerat, restituit, gratia inter eos plenius reformata. Unde miramur plurimum, quod vir tanta modestia insignis, tantaque morum dignitate conspicuus, rem modicam et contemnendam facile, tanta importunitate repetiit; nec aliquid nobis pro solutione occurrit, nisi quia scriptum est:

Nihil ex omni parte beatum;

et illud :

Quandoque bonus dormitat Homerus;

HORAT., *Ars poet.*, v. 359.

illud quoque tertium :

. . . *Opere in longo fas est obrepere somnum.*

HORAT.

Ut enim in nobis sæpius a bono sentiamus defectum, humanæ leges conditionis habent.

CAPUT X.

Nuntiatur in castris, hostilium copiarum adventus. Stephanus Blesensium comes, simulata ægritudine, ad mare descendit, non rediturus.

Interea fama celebri vulgabatur, Persarum principem potentissimum, ad Antiochenorum instantiam et suorum etiam postulationes assiduas, ex universo imperio suo in eorum subsidium innumerabiles dirigere copias; et infinitam Turcorum multitudinem in Syriam ascendere, sub deputatis magistratibus, lege edictali præcepisse. Nec solum ab exterioribus rumor hic originem habebat et incrementum; verum etiam qui de urbe egrediebantur, ad castra nostra habentes refugium, id ipsum consone protestabantur. Cumque per dies singulos magis et magis rumor hic ampliaretur et jam pro foribus dicerentur imminere, timor nostrum concussit exercitum; ita etiam ut dominus Stephanus Carnotensium comes, vir potentissimus et princeps illustris, quem ob meritum singularis prudentiæ principes suis consiliis quasi patrem præfecerant, simulata ægritudine, sumpta a fratribus licentia, cum domesticis et familiaribus universis et omnimoda qua plurimum abundabat substantia ad mare descenderet, dicens se apud Alexandriam minorem, quæ non longe a portu in littore maris sita, initium præstabat Ciliciæ, moram velle facere, quousque recepta plena convalescentia et viribus resumptis, iterum redire valeat : quo discedente, secuti sunt eum, qui in ejus comitatu advenerant, viri quasi ad quatuor millia, qui ad mare perveniens, ad prædictam secessit Alexandriam, rei eventum præstolans : habens apud se propositum quod, si nostris in bello, quod sperabatur futurum, prospere succederet, rediret ad exercitum, quasi de ægritudine convalescens; sin autem, in navibus quas sibi paraverat, cum probro perpetuo et existimationis jactura, redire in patriam tentaret. Quo facto tam notabili et perennem irrogante infamiam, principes qui in castris erant consternati, nobili viro compatientes, qui et decus generis et honestatem propriam tanta culpa funestaverat, cœperunt anxie deliberare quomodo huic tanto malo possent occurrere : ne qui residui erant, pernicioso illius provocati exemplo, simile aliquid auderent attentare. Placuitque tandem de communi consilio ut missa voce præconia, omnibus generaliter ab exercitu discessus interdiceretur: adhibita pœna, quod si aliquis, cujuscunque conditionis officio fungeretur, aut cujuscunque dignitatis cingulo præemineret, furtim et sine principum licentia, se a castris subtraheret, tanquam sacrilegus aut homicida, perpetuæ subjaceret infamiæ et ultimum præterea supplicium cogeretur subire. Factumque est ita, ut tum virtutis amore, tum pœnæ formidine, nemo jam de cætero, nisi a principibus impetrata licentia, vel ad modicum auderet se a castris subtrahere; sed omnes unanimiter, tanquam viri claustrales, principibus suis sine difficultate et molestia se obedientes exhibebant.

CAPUT XI.

De statu civitatis dicitur. Boamundi cum quodam fideli de civitate, gratia contracta describitur.

Porro hæc civitas Deo amabilis, a tempore apostolorum, ut prædiximus, Christi doctrinam et jugum suave, prædicante ei apostolorum principe, suscepit, et usque in præsentem diem fideliter et devote portavit. Dumque totus concuteretur Oriens, successoribus Mahumet ad impietatem superstitionis et perversorum dogmatum universas violenter subjugantibus provincias, hæc et eorum languorem respuit; et gentis incredulæ dominationem, quam diu potuit, ferre detrectavit. Nam, cum omnes a sinu Persico usque ad Hellespontum, et ab India usque ad Hispanias, hæreses illius seductoris, universas occupassent regiones, hæc in medio perversarum nationum, quasi sola et singularis, fidei conservavit integritatem, et pro sua stetit viriliter libertate. Nam vix annorum quatuordecim elapsa erant curricula, ex quo perurgente eam intolerabili hostium procella, longis obsidionibus fatigati ejus cives incliti, et jam diutius resistere non valentes, urbem hostibus nominis et fidei Christianæ resignare coacti sunt. Unde factum est quod etiam, adveniente nostrorum exercitu, pene omnes civitatis habitatores fideles erant, sed nullam in civitate habentes potestatem; nam eis negotiationi et aliis mechanicarum artium officiis vacantibus, solis Turcis et infidelibus militare licebat, et majores civitatis administrare dignitates, unde nec arma eis licebat tractare, nec ad curam rei militaris admittebantur: et maxime postquam de adventu Occidentalium Christianorum rumor ad principem civitatis pervenerat, ita suspecti habebantur, et præsertim postquam urbem vallaverat obsidio, ut etiam non nisi certis horis de domibus exire et prodire in publicum liceret. Erant autem ex eis in civitate familiæ valde nobiles, antiquam ducentes ex generosis proavis sanguinis dignitatem; inter quas erat tribus una generositate insignis, quæ dicebatur Beni Zerra, quod in lingua Latina interpretatur *filii loricatoris*. Hi enim sive a primo eorum parente, qui hanc artem exercuit; sive ab eo quod ipsi hanc professionem exercerent, ut loricas intexerent, dicebantur *filii loricatoris*. Probabilius tamen est et videtur, quod quidam ex eis adhuc eidem arti darent operam, ut sicut nomen habebant hæreditarium, ita et per successionem traditam artem non desererent. Unde et in parte civitatis occidentali secus portam, quæ hodie dicitur S. Georgii, turris una quæ vulgari appellatione dicitur duarum sororum, ut in ea artis suæ, quæ domino et civitati plurimum videbatur utilis, quieti convacarent, erat eis deputata. Erantque in ea familia duo fratres, quorum major et qui contribulium suorum et familiæ princeps erat, dicebatur Emirfeirus, vir potens plurimum et urbis domino multa familiaritate conjunctus, ita ut in ejus palatio notarii fungeretur officio et plurima esset insignis dignitate. Hic autem, quoniam vir erat valde industrius et vafer, audiens quod dominus Boamundus princeps magnificus esset et illustris, et in omnibus quæ exterius gerebantur, primas haberet partes; statim post urbem obsidione vallatam, per fideles internuntios ejus sibi conciliavit gratiam, totoque obsidionis tempore, fideliter et devote se continuaverat in proposito, ita ut diebus pene singulis de statu civitatis et Acxiani proposito eum redderet doctiorem. Dissimulabat enim quantum poterat, sicuti vir discretus erat et prudens, hanc quam cum domino Boamundo contraxerat familiaritatem, ne forte aliis cognita, sibi et suis posset esse in periculum. Dominus quoque Boamundus versa vice hanc boni viri occultabat amicitiam, et arcanum penes se quasi sepultum comprimebat; ita ut nec eorum familiaritatis et discurrentis internuntii, etiam utriusque domestici et contectales, nullum vel leve possent intelligere argumentum.

CAPUT XII.

Consilium per internuntios inter Boamundum, et prædictum fidelem virum.

Dumque jam quasi mensibus septem hæc inter eos se continuasset gratia, ita occulte, ut diximus, plerumque de eo, quomodo civitas Christianæ restitueretur libertati, sermo inter eos habitus est familiaris; cumque super eo a domino Boamundo sæpius esset commonitus, semel eidem per filium, qui secretorum erat bajulus, respondisse dicitur: *Nosti, virorum optime et mea mihi luce charior, quam sincere te dilexerim, ex quo, auctore Domino, in hanc communem gratiam descendimus; teneoque nihilominus memoriter quod, in verbo tuo firmam et bono viro condignam reperi usquequaque stabilitatem: unde factum est ut, per dies singulos, mihi magis et magis insinueris et multo charior occurras. Super eo autem, unde me commonuisti sæpius, nonnunquam sollicitus deliberavi, partes congruo pensans libramine. Nam, si patriam pristinæ restituere libertati, et exclusis immundis canibus, quorum violenta dominatione premimur, Dei cultorem populum possem introducere, certus sum æterna mihi non defutura præmia et cum sanctis animabus æternæ beatitudinis non defuturum consortium. Si vero rem, semel aggressus, difficilem et arduam consummare nequivero, certum est et nulli venit in dubium quin domus mea et præclaræ nomen familiæ penitus deleatur, ita ut non memoretur nomen illius ultra. Verumtamen* quoniam consuevit emolumentorum spes mortalium mentes ad similia sæpius invitare, *si hoc posses apud tuos consortes obtinere quod nostro studio traditam tibi, propriam vindicares civitatem; ego, tui gratia, (cui omne bonum, tanquam liberis meis, cupio) ad prædictum opus, licet difficile videatur, auctore Domino, cujus glutino mihi conjunctus es, me accingam; et turrim hanc munitissimam, ut vides, cujus plenam habeo potestatem sine difficultate tibi tradam, unde vestris omnibus liber in civitatem esse poterit introitus. Si vero, sicut pares estis, ita urbem captam æquis in-*

ter vos portionibus proposuistis dividere, ego gratia illorum, ad quos nulla mihi est proportio, in hoc periculum non descendo. Unde tu diligenter elabora et enitere, publicæ utilitatis et salutis gratia, ut apud tuos conprincipes id obtineas: sciturus procul omni dubio quod, quacunque die te id obtinuisse cognovero, urbis tibi aditum, sicut persuadere niteris, aperire non differam. Ad hæc, noveris quod, nisi hoc in proximo fiat, differetur fortasse in perpetuum; nam diebus pene singulis civitatis domino, et nuntii diriguntur et epistolæ, quod qui in subsidium ejus ex omni Oriente convenerunt, circa Euphratem castrametati sunt, equitum ducenta trahentes secum millia. Quod si vos extra urbem repererint, difficile est, ut et civium et advenientium multitudinem hostium, tolerare possitis.

CAPUT XIII.

Laborat Boamundus ut ei civitas concredatur; solus Tolosanus comes contradicit.

Ab ea igitur die dominus Boamundus prætentare cœpit sollicitus et singulorum principum corda percunctari diligenter, quidnam haberent in animo; et quid si urbs obsessa caperetur, de ea disponerent, celans tamen propositum, nisi apud eos de quibus certum habebat, suis grato assensu obtemperaturos desideriis. Cumque intelligeret se apud quosdam illorum non multum posse proficere, rem distulit usque in tempus magis opportunum. Dux tamen Godefridus et Normannorum comes, et comes simul Flandrensium, nec non et dominus Hugo Magnus, ejus acquieverant postulationi, et grato concurrebant assensu; secretum nobilis viri approbantes, et admirantes prudentiam, et apud se occultum, et nemini unquam publicandum comprimentes. Solus vero Tolosanus comes in eo ab aliis erat dissonus. Unde factum est quod res in periculosam pene descendit dilationem; nam nec ille, domini Boamundi familiaris, tantum sibi aliorum gratia laborem volebat assumere, nec tantis se mancipare periculis; nec ipse dominus Boamundus tanta pro utilitate communi, quanta pro domestica et familiari laborabat instantia; familiaritatem tamen cum viro prædicto, muneribus et obsequiis prosequebatur, legibus sinceræ impletis amicitiæ; missisque frequentibus et receptis pariter nuntiis, utrinque semel concepto vires et fomitem ministrabant amori.

CAPUT XIV.

Qui in subsidium Antiochenis properabant, Edessam obsident; sed resistente viriliter Balduino, vacui recedentes Euphraten transeunt.

Interea qui ab Acxiano et civibus subsidium postulaturi missi fuerant in Persidem, consummato pro votis negotio et impetrata postulatione quam prætulerant, revertebantur ad propria. Princeps enim ille magnificus, Antiochenorum molestiis, quas audierat compatiens, et occurrere volens nostrorum conatibus et vires præcidere, ne regnorum ejus aliquas partes sua violentia possent comprimere; infinitas Persarum, Turcorum, Curdinorumque copias in Syriam dirigit, quemdam familiarem suum, de cujus virtute, fide et industria plurimum præsumebat, illis præficiens; et sub eo centuriones, quinquagenarios et inferiores constituens magistratus, qui omnes ejus et parerent et regerentur imperio. Epistolas præterea ad universarum sibi subjectarum præsides regionum, vim legis obtinentes, ei delegat, præcipiens populis et nationibus, tribubus et linguis, *ut omnes sine excusatione dilectum filium suum Corbagath, quem exercitibus suis de meriti electione præfecerat, sequantur; et ejus omnes subjiciantur potestati, parentes in omnibus quæcunque pro liberæ voluntatis arbitrio ipse imperare decrevisset.* Assumptis igitur de mandato domini prædictis legionibus et quæ toto itinere occurrebant, cum ducentis millibus Mesopotamiam ingressus, circaque partes Edessanorum castrametatus est. Hic cum eidem multorum relatione cognitum esset, quod unus de Francorum principibus, contra quos dirigebatur, tam civitatem quam universam adjacentem obtineret provinciam, decrevit antequam Euphraten pertransiret, prædictam impugnare et violenter occupare civitatem. Dominus autem Balduinus, præcognito ejus adventu, urbem suam victualibus, armis et viris strenuis undique corrogatis, diligenter communierat, ita quod de ejus minis et terroribus modicum quid erat sollicitus. Cumque voce præconia publice mandatum esset cohortibus ut urbem obsidione vallarent et obsessam tota impugnarent instantia, videntes quod, resistentibus strenue civibus, non multum in eo facto possent proficere, qui sensus habebant magis exercitatos, ad illum accedentes principem suum, post multa tandem persuaserunt ut, relictis incidentibus causis, principale propositum exsequeretur; et, Euphrate transmisso, Antiochiam, quo principaliter dirigebatur, obsidionem dissoluturus maturaret. Nam in reditu suo, obtenta victoria, vix unius opus esset diei, et prædictam occupare civitatem, et Balduinum vinculis mancipare. Cumque per tres septimanas continuas ibi operam consumpsisset et impensam, præcepit legionibus ut transirent fluvium; et ipse nihilominus transiens, proposito cœpit instare diligentius. Hæc autem ejus circa partes Edessanas mora causa fuit quod dominus Balduinus prædictæ obsidioni se præsentem dare non potuit; causa fuit etiam et nostrorum salutis. Nam si directo ad eos pervenisset itinere, sicuti et domino Boamundo ab ejus amico prædictum fuerat, antequam urbem obtinerent, in gravi esset res eorum constituta discrimine; nam etiam, urbe prius per Dei gratiam obtenta, vix ejus potuerunt adventum sustinere.

CAPUT XV.

Nostri exploratores dirigunt de adventu hostium solliciti.

Rumor interea adventum tantorum exercituum præcurrens castra repleverat, et multis id ipsum

referentibus, quasi pro certo habebatur quod in vicino essent constituti. Super quo principes valde solliciti, viros experientissimos, de quorum fide et industria merito possent præsumere, ad loca dirigunt diversa, ut, quanta possint diligentia, per suos de quibus dubitare non erat licitum, percontarentur et fierent prudentiores, an ita foret sicuti vulgo dicebatur. Eliguntur ergo ad id muneris viri nobiles et in armis strenui, Drogo de Neella, Clarenbaldus de Vendoil, Girardus de Cerisiaco, Rainardus comes Tullensis, et alii nonnulli, quorum nomina non tenemus : qui ad varias partes dispersi cum suis comitatibus, sedulitate quanta possunt diligenter investigant; et, missis iterum suis exploratoribus ad loca ulteriora, ex omni parte expeditiones confluere et convenire in unum exercitus, sicut solent flumina in mare decurrere, pro certo colligunt : tandemque mature reversi, principes qui eos miserant, super eo plenius instruunt, jam non de cætero dubitantes. Septem itaque diebus, antequam prædictus princeps cum suis adveniret legionibus, præmoniti sunt nostri majores exercitus, exploratoribus injungentes, ne id populo notum fieret; ne forte plebs famis angustia et laboris diuturnitate fatigata, timore concuteretur nimio et de fuga cogitaret; quod quibusdam etiam de majoribus nuper acciderat.

CAPUT XVI.

Convenientes adinvicem deliberant. Boamundus secretum refert quod ei commiserat amicus.

Convenientes igitur adinvicem super facto in quo totius negotii videbatur summa consistere, in spiritu humilitatis et in animo contrito cœperunt adinvicem deliberare quid in tanta necessitate fieri oporteret; tandemque placuit quibusdam ut omnes quotquot erant in obsidione, exterius advenienti multitudini urbe relicta procedant obviam, ad duo vel tria milliaria : ibique cum superbo principe et de viribus suis nimium præsumente, invocato de cœlis auxilio, belli fortunam experiantur. Aliis autem videbatur expedientius ut partem exercitus in castris deserant, qui cives egredi et hostibus admisceri volentes, infra mœnia cohibeant; pars vero potior et armis magis instructa, juxta consilium priorum, advenientibus hostibus in virtute Omnipotentis occurrant ad tria milliaria; ibique si ita est a Domino provisum, congrediantur. Dumque in hac deliberatione studiosius disceptarent adinvicem et quisque suam pro arbitrio daret sententiam, dominus Boamundus majores principes, dominum ducem Godefridum, et dominum Flandrensium comitem Robertum, dominum item Robertum comitem Normannorum, dominum quoque Raymundum comitem Tolosanum, seorsum a turba secretius convocat, et in loco familiari constitutos alloquitur, dicens : *Video vos, fratres dilectissimi et divinæ servitutis consortes, de adventu istius principis qui venturus esse dicitur, multa sollicitudine macerari; et in deliberatione præmissa variis affectos desideriis, varia sensisse; sed tamen neutram partium illuc se dirigere, ubi totius negotii summa consistit. Nam sive omnes egrediamur, ut volunt ex vobis quidam, sive pars in castris remaneat; videmur operam et studium, et impensas per tam longa tempora inutiliter expendisse; nam egredientibus universis solvetur obsidio et nostrum evacuabitur propositum, civibus in suam se libertatem recipientibus, aut dum hostibus egressu libero se adjungent, aut dum urbi auxiliares introducunt cohortes. Si vero pars legionum in castris remanserit, id ipsum video de necessitate contingere. Nam quomodo poterit pars una, præsente eorum subsidio, cives infra urbem cohibere, cum nos omnes, viribus communibus et indivisis, absque ulla spe subsidii dejectos, vix poteramus cohibere? Alterutrum horum mihi videor videre profecto futurum ut, vel suis conjuncti auxiliis, mistis viribus in nos irruant fortiores; aut saltem introductis auxiliariis copiis, urbem victu et armis diligenter communiant : ita ut etiamsi, auctore Domino, exteriores vicerimus, de obtinenda tamen urbe nulla nobis fiducia reservetur. Unde mihi videtur, Patres reverendissimi, quod illuc omnis nostra deberet festinare intentio et circa id sollicitudo versari, ut ante hujus tanti principis adventum civitas in nostram prius descenderet ditionem. Quod si modum quæritis quo hoc nostrum tale consilium effectui valeat mancipari, ne impossibilia videamur suggerere, in promptu est nobis viam aperire compendiosam et qua facile ad finem perveniatur optatum. Amicum habeo in civitate fidelem, quantum humanus dijudicare valet oculus, et prudentem plurimum : hic, secundum quod aliquibus ex vobis jam me retulisse memini, turrim habet in sua potestate munitissimam, quam sub certis conditionibus, quoties id ab eo exegero, fide media obligatus, mihi resignare tenetur. Pro quo facto multam illi pactus sum dare pecuniam; sibique et hæredibus ejus in perpetuum non modica prædia et libertatem omnimodam, quasi pro labore salarium, si res optatum sortiri poterit eventum, fide interposita, compromisi. Si ergo vestræ videtur amplitudini ut nostra sollicitudine et studio capta civitas in nostram jure hæreditario possidenda transeat jurisdictionem, paratus sum cum prædicto familiari meo pacta complere. Sin autem, elaboret vestrum quilibet et quocunque studio urbem poterit obtinere, habeat eam sibi in omni pace quietam; ego illi inpræsentiarum meas cedo actiones et juri meo renuntio.*

CAPUT XVII.

Gavisi principes Boamundo urbem concedunt; ipse cum amico de urbe tradenda tractat secretius.

His dictis, principes gavisi sunt gaudio magno; et petitioni oblatæ grato concurrentes assensu (excepto comite Tolosano, qui partes suas se nemini cedere, proterve nimis asseverabat) urbem cum suis pertinentiis jure hæreditario possidendam concedunt in perpetuum ; et compromittentes adinvicem et datis dextris se obligantes, quod sibi creditum nemini revelarent arcanum ; dominumque Boamun-

dum monent et hortantur attentius, quatenus ad rei consummationem tota incumbat sollicitudine, ne periculosam intercedere patiatur moram. Soluto itaque conventu, ille sicut vir erat moræ impatiens et ardenter urgens propositum, amicum solitis convenit internuntiis; et significans quod apud principes cuncta pro votis impetraverat, amici animum solito reddidit lætiorem. Monet ergo et per fidem invitat mediam ut, nocte proxime subsequente, auctore Domino, res effectui mancipetur. Acciderat autem medio, ut dicitur, tempore quiddam, quod ad conceptum prius opus eum nihilominus animaverat. Nam, dum circa frequens ministerium et curam, quam in domo domini sui et urbe universa habebat amplissimam, detineretur occupatus, casu filium quem habebat, jam puberem, ex causa urgente, sed nobis occulta, domum direxisse dicitur, qui illuc perveniens rem invenit detestabilem. Unum enim de majoribus Turcorum principibus eum matre reperit puer, illicita carnis copula commisceri; quod abhorrens et dolore cordis tactus intrinsecus, ad patrem properus rediit, rem nefandam seriatim pandens. Ille vero facti acerbitate permotus et zelo maritali succensus, dixisse fertur : *Non sufficit canibus immundis quod nos indebite jugo premunt servitutis et nostra quotidianis exactionibus debilitant patrimonia; nisi et tori leges violent et jura dissolvant conjugalia. Ego, si vixero, hanc eorum, auctore Domino, abbreviabo insolentiam, dignam pro meritis compensationem retribuens.* His dictis, injuriam dissimulans, filium secreti conscium et de illata matri turpitudine confusum, solito itinere ad dominum dirigit Boamundum, monens attentius ut ad opus prædictum universa præpararet necessaria; in se vero nullam esse moram, quo minus nocte proxima promissum impleatur. Significabat nihilominus ut circa horam nonam omnes principes, singuli cum suo comitatu, tanquam hostibus obviam profecturi de castris egrediantur; circa primam vero noctis vigiliam, clam et cum silentio revertentes, parati sint circa noctis medium, juxta ejus monita se habere. Susceptum ergo adolescentem ad principes secreti conscios occulte secum deducit; et consilii formam, quam per eumdem a patre susceperat ordinatam, pandit ex ordine. Illi vero viri argumentum et fidei stupentes sinceritatem, consilium approbant; et ita fieri oportere consentiunt.

CAPUT XVIII.

Cives prædictum virum suspectum habent; ipse coram principe suam declarat innocentiam.

Accidit autem per eosdem dies quiddam, quod in majoribus negotiis solet contingere frequentius. Civium enim et eorum maxime qui curam urbis gerebant propensiorem, cœpit animus præsagire, non ex aliquibus evidentibus indiciis, sed magis ex suspicione, quod de urbe tradenda occulte haberetur tractatus; cœpitque sermo iste in omnium ore pene versari. Unde convenientes adinvicem majores civitatis, principem adeunt, super eo verbo consilium habituri; videbatur enim verisimile, et multæ ad id concurrebant præsumptiones. Erant enim in eadem civitate, ut prædiximus, multi fideles qui, etsi omnino hujus reatus erant immunes, tamen suspecti habebantur : inter quos prædictus nobilis homo, et si de ejus fidei sinceritate Acxianus non modice præsumeret, a reliquis magnatibus in eadem habebatur suspicione. Verum et coram Acxiano positi, dum super eo facto deliberationem haberent sollicitam, inter alios qui videbantur suspecti, hujus habuerunt mentionem; ideoque majorem videbantur de ejus suspicione habere rationem, quod et vir erat industrius et præ cæteris fidelibus in urbe potentior. Quibus prædictus princeps quodammodo persuasus, eum ad se præcipit evocari, quo in ejus præsentia constituto, de eodem verbo coram eo cœpit studiose idem continuari tractatus, ut ejus super hoc consilium audiretur; et deprehenderetur ex ejus verbo manifeste, utrum merito suspectus esset vel non. Contingit autem, sicut vir industrius erat, et celeris valde perspicacitatis, quod protinus cognovit quod ejus gratia ille talis haberetur conventus, quod apud eos suspectus haberetur; unde, ut artificiose celaret propositum et se apud eos assereret innocentem, fertur dixisse his qui convenerant ut tentarent eum : *Sollicitudinem geritis, viri venerabiles et hujus civitatis principes maximi, valde commendabilem, et quæ nonnisi in prudente locum potest habere.* Prudenter enim timetur, quod accidere potest; et abundans in re capitali cautela non nocet. *Unde non levi motu inducti esse videmini, ut pro libertate, vita, uxoribus et liberis hanc geratis sollicitudinem. Est tamen, si nostro vultis acquiescere consilio, via compendiosa satis, qua huic morbo quem venturum formidatis, possit conveniens aptari remedium, et cura competens adhiberi. Hoc negotium tam detestabile quod ita prudenter veremini posse accidere, nullatenus potest effectui mancipari, nisi per eorum operam, qui turribus et muris sunt præfecti et ad portarum deputati custodiam. Quod si de eorum sinceritate diffiditis, mutentur frequentius, ne in aliquo certo loco moram facientes diuturnam, perniciosam cum hostibus possint contrahere familiaritatem. Hujusmodi enim negotium non facile absolvitur, sed temporis indiget diuturnitate; nec penes privatam personam tantæ rei potest consistere momentum, nisi et de majoribus civitatis pari factionis scelere corrupti muneribus, involvantur. Mutatio vero hæc repentina et frequens, omnem hujusmodi periculosæ negotiationis amputabit opportunitatem.* Hæc cum dixisset, innocentiam visus est astruxisse suam, et suspicionem quam de eo conceperant, aliquatenus mitigasse. Placuit itaque ejus sermo et in oculis omnium visus est bonus; fuissetque statim effectui mancipatum ejus consilium, nisi quia nocte irruente dies jam declinaverat ita ut nequaquam circa urbis statum tanta posset fieri mutatio. Cura tamen vigili et exacta diligentia

urbem præcipiunt custodiri, eorum quæ a prædicto viro tractabantur occulte, penitus ignari. Ipse autem sciens quod in proximo res esset maximam mutationem subitura, sedulum se gerit quomodo interim propositum impleretur, antequam aliquid occurreret impedimenti.

CAPUT XIX.

Quantis angustiis fidelium populus, qui in urbe erat, premeretur : et quomodo strages eis destinata quievit.

Porro cives ab ipso primo nostrorum introitu, ex quo circa urbem locata est obsidio, suspectos habuerunt Græcos, Syros et Armenios, et alios cujuscunque generis, Christianæ fidei professores. Unde statim eos qui tenuiores erant, nec sibi et familiolis suis poterant sufficere, victum penes se habentes necessarium extra urbem fecerant, ne urbi essent oneri ; solis divitibus, et qui ampla habebant patrimonia, et alimenta penes se domibus suis sufficientia, retentis. Hos etiam tantis angariis affligebant et parangariis, ut melius esse videretur his quos ab urbe depulerant, quam quibus pro summo beneficio urbis indulserant habitationem. Nam et pecuniarias eis sæpius infligebant multas, id quod habere videbantur violenter extorquentes ; et ad quælibet sordida munera et onera civilia rapiebant invitos. Nam si erigendæ erant machinæ aut immensi ponderis transferendæ trabes, statim id eis muneris injungebatur. Hi lapides et cæmenta et quamcunque materiam ad opus ædificiorum necessariam circumferre compellebantur ; hi jaculatoriis etiam machinis, molares qui extra mitterentur tenebantur ministrare ; et funibus quibus extra contorquebantur inservire, pro arbitrio præfectorum sine intermissione, nulla data requie, cogebantur. Demum vero, postquam injuncta sibi obsequia fideliter et devote compleverant, colaphos et verbera reportabant, pro mercede indignis affecti contumeliis. Nec sufficiebat hoc immundis canibus quorum violenta dominatione premebantur ; sed ut inauditam complerent malitiam, octo diebus, antequam supradictum virum, ut prædiximus, tanquam suspectum convenirent, consilio secretius habito, universos quotquot in urbe habitabant fideles, subito et de nocte occidere decreverunt ; quod nisi per quemdam magnum et prudentem civitatis principem, qui se nuper Christianis se amicum exhibuerat, octo dierum ad id complendum, invitis aliis, datæ fuissent induciæ, procul omni dubio, missis spiculatoribus, illius tam perniciosi exsecutoribus consilii, eadem nocte universa fidelium turba gladio cecidisset. Recepta autem fuerat eo intuitu octo dierum prædicta dilatio, ut interim considerarent utrum solveretur obsidio ; quod si nostri in obsidendo perseverassent, tunc quod decretum fuerat exsecutioni mandaretur ; sin autem, parceretur civibus, qui ad mortem erant deputati. Effluxerant porro feriæ, eaque nox erat novissima ; jamque secretius exierat edictum, ut prædicta exsecutioni mandaretur sententia : cum de complendo eadem nocte nostris proposito, inter dominum Boamundum et prædictum Emirfeirum convenerat ; et pro fixo fuerat statutum ut, quod multum ante inter eos conceptum fuerat, adimpleretur ; quod, auctore Domino, factum est. Unde accidit quod eadem nocte nostris urbem occupantibus, pro excito tumultu, majores civitatis minus facti sunt solliciti ; nihil aliud arbitrantes urbis strepitum significare, quam id quod in Christianos concives præceperant exerceri. Unde et urbe violenter effracta, in domibus fidelium reperti sunt de hostibus quamplures, qui ad hoc convenerant ut, sicuti eis injunctum fuerat, incautos repente occiderent.

CAPUT XX.

Juxta consilium prædicti viri, exercitus de castris egreditur, circa noctem reversurus.

Igitur circa horam nonam, missa voce præconia per castrorum ambitum, edicitur publice universis de equestri ordine, quatenus armati omnes, majores sequantur principes, id quod eis injunctum fuerit, sine mora exsecuturi. Erat autem non solum plebs hujus ignara secreti, verum etiam paucis ex majoribus revelatum erat hoc mysterium. Factum est igitur ut, juxta prudentis viri consilium, egressæ a castris universæ equitum copiæ, principum secutæ vexilla, longius se abire finxerunt, quousque nox irruens terris solitam induxit caliginem ; qua occultati, clam et in silentio ad castra sunt reversi. Huic autem viro Dei, qui tantum nostris favorem contulerat, frater erat uterinus, longe alterius mentis et disparis propositi ; cui frater, quoniam de ejus non multum præsumebat sinceritate, nihil secreti sui communicaverat ; sed, suspectum habens eum, quantum poterat, propositum occultabat suum. Accidit autem eadem die, dum nostræ circa horam nonam egrederentur legiones, quod ambo fratres juncti adinvicem per cancellos murorum, castra prospicerent et egredientia contuerentur agmina ; laborabat autem frater senior junioris nosse propositum et ejus voluntatem diligenter indagare ; unde exorsus, ad fratrem dixit : *Misereor, frater mi, populo huic nostræ professionis gratiam et fidem consecuto, cui tam subitus paratur interitus ; ignarus enim quid crastina pariat dies, securus egreditur, et quasi rebus in tuto locatis, nihil timere videtur ; verum si sciret quantæ illæ præstruantur insidiæ, et quanta in proximo eorum paretur ruina, forte aliter sibi provideret.* Cui frater : *Stulta*, inquit, *sollicitudine consumeris et indiscreta compassione fatigaris : utinam Turcorum gladiis jam occubuissent universi : a die enim introitus eorum primo, multo deterior facta est nostra conditio : vixque esse poterit, ut tantum nobis per eos utilitatis accedat, quantum molestiarum eorum occasione passi sumus.* Sic ergo qui prius dubitaverat an fratri suo communicaret propositum, nunc tanquam pestem declinans, abhorret animo, exsecratur in conscientia, et, ne Christi obsequium per eum præpediretur,

de ejus cœpit morte (charitati fraternæ publicam fidelium præponens salutem) tractare.

CAPUT XXI.

Boamundus amicum sollicitat, ut opus compleatur: ille fratrem non consentientem perimit; Christianos per scalam demissam in urbem recipit.

Interea dominus Boamundus tota mente anhelus, quomodo votis satisfaceret, ne de ejus desidia res optata susciperet dilationem, principes circuit, tota instantia monet esse sollicitos, scalam in funibus cannabinis satis artificiose intextam, paratam habens præ manibus, quæ uncis inferius ferreis, superius vero ad murorum propugnacula debeat alligari. Jam vero nocte media, cum se universa quieti dedisset civitas, continuis vigiliis et labore immenso vires sopori ministrantibus, interpretem domesticum et valde familiarem ad prædictum amicum dirigit, ut ab eodem sciscitetur diligentius, utrum adhuc sibi velit adesse domini sui familiam. Adveniens autem ille, virum in cancellis reperit vigilantem. Cumque ei interpres voce submissa, verba domini sui exposuisset, respondit ei : *Sede quietus et tace, quousque præfectus vigilum, qui cum multo accedit comitatu, et fulgore lampadarum, locum istum pertranseat.* Erat enim in civitate consuetudo, quod præter vigiles, qui singulis turribus erant deputati, eorum superior magistratus, ter vel quater in nocte, muros cum ingenti circuiret comitatu, faculas ardentes gestando præ manibus, ut si quos inveniret aut somno gravatos, aut negligentius se habentes, debitæ animadversioni subjiceret. Pertransiens autem hic, cujus tanta erat jurisdictio, et prædictum virum vigilantem reperiens, ejus commendavit diligentiam, ad ulteriora deproperans loca securus. Videns autem vir prædictus horam se obtulisse rebus agendis opportunam, interpretem sepositum alloquitur, dicens : *Vade citus, et dic domino tuo ut cum viris electis festinus adveniat.* Qui dicto citius recurrens ad dominum et paratum reperiens, convocatis clam aliis principibus, et in ictu oculi, sicut præmoniti erant, subsequentibus, quisque cum suo domestico comitatu, subito ante turrim diu ante prænotatam, quasi vir unus astiterunt, ita ut nec clamor, nec strepitus ex eis audiretur. Interea ille vir prædictus turrim eamdem ingressus, fratrem reperit somno gravatum, cujus quia mentem noverat alienam a suo proposito, timens ne per eum rei jam pene consummatæ ministraretur impedimentum, gladio transverberat, facto pius et sceleratus eodem. Post hæc rediens ad cancellos, et quos evocari præceperat præsentes conspiciens, dato et resumpto mutuæ salvationis affatu, funem demittit inferius, quo scalam ad se pertrahat sublevatam. Erecta igitur scala, et tam a superiore parte, quam ab inferiore firmius annexa, nemo repertus est qui ad vocem superioris vel domini Boamundi mandatum præsumeret ascendere et in se hujusmodi experimentum facere. Quod dominus Boamundus videns, conscendit ipse prior intrepidus. Cumque jam muri propugnaculo, transcursa scala, manum adhibuisset, comprehendens eam qui erat interior, sciens quia Boamundi esset manus, dixisse fertur : *Vivat hæc manus.* Et ut ejus et omnium fidelium sibi majorem conciliaret gratiam, eo quod fratrem uterinum in opere tam sancto non consentientem transverberaverat, inducit eum in turrim ; et fratrem ostendit exanimem proprio sanguine cruentatum. Deosculatus igitur dominus Boamundus viri constantiam et fidei sinceritatem, ad murum rediens, emisso paulisper per cancellum capite, voce suppressa suos ad ascensum cœpit invitare : cumque adhuc dubitarent, nec erat aliquis ausus ascendere, totum reputantes sophisticum, quidquid de muro dicebatur : quo cognito, ad suos per eamdem scalam rediens, suæ incolumitatis evidens dedit argumentum. Unde factum est, ut certatim ascendentes, in momento murum replerent; et non solum turrim illam, verum et de collateralibus nonnullas occuparent. Audivimus quod inter alios dominus Flandrensium comes et dominus Tancredus ascenderint, quorum doctrina cæteri regebantur.

CAPUT XXII.

Intromissi aperiunt portam; exercitus, jam facti conscius, in urbem irruit. Civitas expugnatur.

Videntes vero principes, quod sufficiebat numerus et prudentia eorum qui jam ascenderant, ut una vel plures portæ aperirentur, sub omni velocitate reversi sunt ad castra, ut suas præparent copias, et dato signo ab interioribus, urbem ingredi non morentur. Qui vero supra murum ascenderant, virtute induti ex alto, duce prædicto viro qui eos introduxerat, jam decem turres, in eodem sine interpolatione tractu, occisis earum custodibus occupaverant : et tamen adhuc universa quiescebat civitas, ita ut nec rumor aliquis audiretur. Erat autem secus eam partem muri, unde nostri ascenderant, porta adulterina; ad quam descendentes, confractis ejus vectibus et seris, eam violenter aperiunt; et admittentes eos qui de foris exspectabant, crevit eorum numerus qui intus erant in immensum, ita ut ad portam, quæ Pontis dicitur, facto impetu concurrentes, cæsis gladio ejus custodibus, eam violenter aperirent. Interea quidam de familia domini Boamundi, ejus vexillum super eum contulerant montem qui urbi præeminebat; et juxta præsidium superius in arce quadam, loco eminentissimo collocaverant. Cognoscentes autem quod aurora rutilans solis ortum nuntiaret, dato signo cornibus et lituis, cœperunt perstrepere ad urbis ingressum, eos qui in castris erant, animantes. Principes vero, signi quod condixerant intelligentes argumentum, raptis armis, subito sua secum trahentes agmina, in urbem irruunt, aditus et portas occupantes. Interea populares exciti, quos hactenus secretum latuerat, videntes jam castra pene vacua, alios secuti, in urbem certatim se ingerunt. Cives autem tanto tumultu

expergefacti, primum dubitant quidnam sibi velit clamor iste insolitus; deinde videntes discursus per urbem loricatorum insuetos et stragem quæ passim per vicos fiebat et plateas, rem prout erat, arbitrati sunt. Relictis ergo domibus, cum uxoribus et liberis tentabant effugere; dumque armatorum declinant acies, latebras quærentes et salutis viam, attoniti quid faciant, armatis se ingerunt imprudenter. Qui autem erant urbis habitatores, Syri, Armenii et aliarum nationum fideles, hi de eventu qui acciderat congratulantes plurimum, correptis armis, nostrorum se adjungebant cœtibus; et sicuti majorem habebant locorum peritiam, ita alios post se trahentes urbis docebant diverticula; et portas, si quæ adhuc clausæ tenebantur, obtruncatis eorum custodibus, confractis seris aperientes, reliquum exercitus intromittebant. Videbatur eis hæc a Domino egressa vicissitudo, ut qui canibus immundis, indebitæ servitutis jugo subjecti fuerant, angariis et parangariis et cruciatibus immisericorditer fatigati, nunc versa vice, æquipollentes refunderent calumnias, et eis procurarent interitum. Et jam universus nostrorum introductus erat exercitus; jam libere portas turresque sibi vindicaverant, et mœnia; jam principum vexilla, et omnibus nota in locis sublimioribus constituta insignia, victoriæ dabant argumentum. Erant ergo ubique strages, ubique luctus, ubique mulierum ejulatus; et, interfectis patribus familias, passim obtruncabatur familia; et, effractis domibus, vasa diripiebantur; et, universa illarum substantia his qui primi accedebant, concedebatur ad prædam. Discurrebant victores per loca prius inaccessa; et, tracti cædis cupidine et lucri desiderio, nec sexui parcunt, nec conditioni; ætatis etiam apud eos nulla erat differentia. Occurrentes autem sibi per vicos et plateas civitatis, quærunt diligentius ubi potentum sint domicilia et ubi habitaverant locupletiores; illucque junctis concurrentes agminibus, interfectisque domesticis, effringentes penetralia, nobilium liberos, matres quoque familias gladiis transverberantes, domus supellectilem, aurum, argentum, et vestes pretiosas æqua sorte invicem partientes. Cæsa fuisse dicuntur ea die de civium numero plus quam decem millia, quorum corpora passim et sine delectu per vias jacebant insepulta.

CAPUT XXIII.

Cives in præsidium se receptant; Acxianus extra urbem fugiens occiditur; multi de monte præcipites prosternuntur.

Acxianus vero videns, quod hostibus erat tradita civitas, et quod turres et mœnia et urbem sibi vindicaverant universam; vidensque quod populus, qui stragem evaserat, in præsidium certatim se conferebat, timens ne Christianus exercitus illuc eos prosequens, præsidium vellet obsidione vallare, solus absque comite per posticum egressus, amens, vitæ tamen et salutis quærens compendium, fugam iniit; dumque solus præ doloris angustia, sine certo proposito errabundus vagaretur, casu habuit obviam quosdam Armenios, qui statim eum cognoscentes, accesserunt, quasi solitam exhibituri reverentiam; dumque ille, quasi extra se factus, hos passus esset ad se pervenire, cognoscentes ex eo quod solus ita aufugerat urbem esse devictam, violenter eum ad terram dejecerunt; et educto ejusdem gladio, caput ei præcidentes, in urbem intulerant, coram universo populo illud principibus offerentes. Erant autem in civitate quidam nobiles, qui de remotis partibus ad Antiochenorum, gratia exercendæ virtutis, venerant subsidium: hi locorum ignari, cognito quod civitas in nostrorum devenerat ditionem, dubii quid facerent et pro vita solliciti, in præsidium superius se recipere decreverant; dumque illuc tota properarent intentione, casu accidit quod nostros a parte superiori habentes obviam, et inter locorum intercepti angustias, ita ut neque ascendere, neque descendere, propter montis devexitatem liceret, instantibus nostris desuper, dum quocunque modo fugere nituntur, præcipitati sunt cum equis et armis, quibus erant insigniti, quasi trecenti; qui, confractis cervicibus et membris contritis, vix de seipsis reliquerunt aliquam memoriam. Qui autem aut de urbe aut de adjacente provincia locorum habentes peritiam, inventi sunt expeditiores, hi summo diluculo, postquam cognoverunt urbem effractam, per portas, quæ jam incipiebant reserari, junctis agminibus egrediebantur, ut confugerent ad montana; quos nostri cominus insectantes, partem reduxerunt, violenter eos compedibus alligantes; pars equorum erepta beneficio, ad montana confugiens, vitæ consuluit et saluti. Circa horam vero diei quintam, redeuntibus nostris, qui egressi fuerant; et qui per urbem dispersi fuerant recollectis adinvicem, quæsitum est diligentius et pro certo cognitum, quod nihil prorsus alimentorum in urbe repertum fuerat: nec mirum, cum jam pene mensibus novem continua obsidione vallata fuisset. Sed tamen in auro, argento, gemmis, vasis pretiosis, tapetibus et holosericis, tot et tantæ repertæ sunt copiæ, ut qui prius mendicabat esuriens, nunc factus locupletior, omnibus affluenter abundaret. Reperti sunt autem in tota urbe qui ad arma facerent, equi vix quingenti; et hi etiam confecti macie et inedia tabescentes. Capta est ergo Antiochia, anno ab Incarnatione Domini 1098, mense Junio tertia die mensis

INCIPIT LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

Describitur mons, et pars ejus ab hostibus occupatur, custodibus illuc locatis. Emittuntur ad mare qui populum evocent; et illatis victualibus civitas communitur.

Sedato autem tumultu et gladiis inebriatis sanguine, fessis a cæde continua victoribus, cum jam civitas quievisset, convenientes adinvicem principes, multum adhuc superesse laboris et nondum consummatum negotium intelligentes, per portas et mœnia designatis custodibus, in montem ascendere decreverunt, et oppugnare præsidium. Et missa voce præconia, cohortes universas, in montem prædictum ascendere certatim compellunt; quo pervenientes, cum præsidii constaret munitione, quod omnino esset insuperabilis et quod sola fame poterat expugnari; videntes quod inutiliter consumerent operam et studium, et res multorum dierum ferias exigeret, ad alia se convertunt argumenta. Mons enim iste, qui urbi præeminet, valle quadam profundissima et devexo plurimum præcipitio divisus est, ita ut ejus pars quæ in orientem respicit sit humilior, largam in sui vertice habens planitiem, vinetis aptam et agriculturæ; tanta tamen est profundæ intercapedinis distantia, ut potius montes duo quam unus in duo divisus videatur. Qui vero in occidentem protenditur, longe sublimior est et cacuminatus, in cujus parte sublimiore situm est præsidium, muro solido et turribus validioribus: ab oriente et a septentrione prædictum habens immane et in modum barathri præcipitium, ita ut nec excogitari possit quomodo ex illis duabus partibus præsidio noceatur. Ab occidente vero collis erat depressior, inter quem et præsidium vallis erat, sed modica, nec latitudine diffusa, nec profunditate præceps, per quam volentibus a præsidio in urbem descendere, iter unicum et singulare, satis per se nemine impugnante periculosum. Hunc ergo collem nostris visum est principibus occupare, ne forte per portam præsidii hostibus immissis, in nostrorum læsionem, in urbem pateret descensus. Locatis ergo ibi viris prudentibus et strenuis, et relictis tam in armis quam in victu necessariis; factoque muro cum propugnaculis ex opere solido, et locatis super eum ordine congruo machinis, quibus a se hostium possent repellere molestias: principes de majoribus deliberaturi in urbem descenderunt, ad eumdem locum completis negotiis redituri. Omnes enim illic moram facere, quousque expugnaretur præsidium, decreverant: excepto domino duce, qui de communi principum consilio, portam Orientalem in suam receperat custodiam, simul et præsidium, quod nostri extra urbem firmantes, domino Boamundo commiserant. Audientes igitur, quod magnus princeps, de quo supra dictum est, Corbagath videlicet, in proximo venturus esset, et jam fines Antiochenos ingressus, innumerabiles infuderat copias: decernunt usque ad mare aliquem de principibus dirigere, ut eos de fratribus, qui illuc gratia alimentorum et colligendi victus se contulerant, revocent; et quidquid necessariorum illic repererint, totum ad urbem quantocius præcipiant comportari.

Factum est autem, ut per illud biduum, quod usque ad adventum majorum copiarum superesse videbatur, in omni sollicitudine discurrentes, quidquid victus et pabulorum undecunque contrahere potuerunt, in urbem introducentes, ad ejus conductionem toto studio laborarent. Sed et suburbanorum incolæ, et agrorum cultores, scientes Christianis urbem esse redditam, quæcunque inferre poterant, diligenti studio comportabant. Sed modicum erat et pene nihil quod undique inferebatur; nam diutina obsidio, quæ mensibus novem continuis universam exhauserat regionem, nihil reliqui fecerat, unde vel ad paucos dies nostris posset subveniri.

CAPUT II.

Trecenti a majore hostium præmissi exercitu, ante urbem discurrunt. Rogerius de Barnavilla incautius occurrens occiditur.

Altera vero die post urbem captam, cum nostri circa urbis custodiam et pro inferendis alimentis essent valde solliciti, ecce trecenti equites de exercitu Corbagath, studiose præmissi, si forte ex nostris aliquos extra urbem incaute se habentes reperire possent, armati ad unguem et equis invecti celeribus, juxta urbem se locant in insidiis. Ex quibus triginta, qui equos videbantur habere velociores, usque ad urbem cœperunt discurrere, ex industria ignorantiam prætendentes, et discurrentes incautius. Hos cum nostri qui in civitate erant, ita viderunt discurrere, ægre tulerunt, indignum omnino reputantes, nisi eis obviam procederetur. Unde vir in armis strenuus, cujus multa in eodem exercitu egregia fuerunt opera, Rogerus videlicet de Barnavilla, de comitatu domini Roberti Normannorum comitis, assumptis secum consortibus quindecim, eis in occursum ab urbe properat, more suo aliquid insigne gesturus. Qui dum laxis habenis in prædictos excursores irrueret animosius, subito, sed fraudulenter, in fugam versi sunt, tandiu fugam continuantes, quousque ad suorum pervenerunt insidias. Unde consurgentibus his qui latuerant, redintegrato suorum numero, in eos qui socios insectabantur, calle reciproco irruentes, in fugam

adegerunt; dumque Rogerus et sui, viribus impares et numero, in urbem se contendunt recipere, hostilium equorum velocitate præventus, ictu sagittæ trans præcordia lethaliter confossus, equo lapsus interiit : vir suis perpetuo lugendus, expeditionis Christianæ quantum in se erat, fidelissimus procurator. Cæteris autem in urbem se recipientibus, in præsentia omnium qui in muro erant et turribus, nemine ex eis opem ferente, viri memorabilis capite amputato, hostes reversi sunt indemnes. Quibus abeuntibus, nostri corpus ejus cum honestis exsequiis, non sine lacrymis et universorum gemitu in urbem introducentes, in porticu basilicæ apostolorum Principis, supremo humanitatis officio, præsentibus principibus et universo populo, sepulturæ dederunt magnifice.

CAPUT III.

Princeps major accedit, castra locat in montibus supra præsidium. Dux in porta Orientali prosternitur, ducenti pereunt de nostris.

At vero sequenti die, quæ ab urbis liberatione erat lux tertia, summo diluculo, circa solis exortum sæpe dictus princeps potentissimus, cum infinitis et majoribus etiam quam prius diceretur copiis, regionem quantum ex sublimiore civitatis parte poterat quis intueri, suorum multitudine occupaverat universam; et, ponte superiore transito, inter lacum et fluvium, qui inter se quasi spatio unius milliarii distare videntur, castrametatus est. Erat autem tanta expeditionum ejus multitudo et militiarum numerus, ut etiam illa tam insignis planities, in qua sitam esse prædiximus Antiochiam, vix eorum castris sufficeret, ut de collibus etiam vicinis locando tabernacula, nonnullos occuparent. Die demum tertia, postquam ante urbem castrametatus est, videns quia nimis esset ab urbe remotus, habito cum suis consilio, ut his qui præsidium tuebantur, de loco viciniore conferret solatium; et ut per eam portam, quæ castro suberat, suos in civitatem posset immittere, solutis castris, ad montana conscendit, a porta Orientali usque ad Occidentalem universum australe latus continua vallans obsidione. Erat autem secus eamdem Orientalem portam præsidium quoddam in colle aliquantulum edito situm, quod ab initio ad castrorum tuitionem fundatum, domino Boamundo prius tradiderant conservandum; urbe vero capta, postquam generalem cœpit gerere administrationem, prædictam munitionem, simul cum vicina porta, domini ducis custodiæ deputaverunt. Circa quod præsidium, dum castra hostes locassent sua, et his qui erant in præsidio assultus darent cum multa instantia frequentissimos, dux eorum non ferens insolentiam, cum suo egressus est comitatu, ut his qui in præsidio erant pene deficientibus ministraret subsidium, et castra quæ ante portam erant locata dissolveret; sed egredienti duci et suis volenti subvenire, occurrit Turcorum multitudo ingens, quam et viribus et numero longe superiorem dux sustinere non valens, vix eorum ereptus gladiis, fuga inita, in urbem se recepit : ubi hostibus proterve nimis insistentibus, dum plebs indiscreta comprimeretur acrius et mutuo sibi præ turba negarent introitum, ducenti pene partim oppressi, partim vulneribus saucii, nonnullis etiam captis, miserabiliter perierunt.

CAPUT IV.

Nostri infra urbem secus radicem montis vallum ducunt; pugnatur ibi; vincuntur hostes. Princeps hostium de monte descendit, urbem obsidet a parte inferiori.

Sic igitur duce confuso, qui quasi omnium præcipuus videbatur, Turci in tantam elati sunt audaciam, ut per portam superioris præsidii, quibusdam notis compendiis, in urbem descendentes, in nostros subito irruerent; et reperientes improvidos, sagittis et gladiis plerumque multos interficerent; nostris autem eos insequentibus, subito montem corripientes, in arcem se recipiebant superiorem; aliunde vias habentes, quam per eum collem, quem nostri occupaverant et communierant diligentius. Dumque sæpius ita contingeret, et multi de populo in civitate hac fraude deperirent, convenerunt in unum principes, ut huic tanto malo remedium procurarent. Factumque est quod de communi consilio, dominus Boamundus et dominus comes Tolosanus, inter partem urbis inferiorem et clivum montis, vallum duxerunt profundum admodum et latitudinis competentis, quo impetus eorum qui descendere de monte consueverant, retardaretur et populus infra urbem posset tranquillus quiescere. Et ut etiam vallum ad sui tuitionem redderent habilius, munitionem ibi construunt, fidelem et devotam operam impendentibus, tanquam pro salute propria, universis legionibus. Turci vero, qui superius adhuc obtinebant præsidium et qui exterius erant in obsidione, per superiorem portam admissi, per occultas semitas descendentes, huic novæ munitioni frequentes dabant assultus, et quanta poterant instantia, ut eam dejicerent, elaborabant. Accidit autem die quadam, quod erumpens a superioribus partibus, per solita compendia Turcorum manus solito numerosior, circa prædictum et de novo conditum præsidium, tanta cœpit eos qui intus erant oppugnare instantia, quod nisi principes qui aliis urbis partibus erant ad custodiam deputati, et universus qui per urbem dispersus erat populus, maturius subvenisset, pene dominum Boamundum et Evrardum de Pusato, Radulphum de Fontanis, Reibaldum Creton, Petrum filium Gilæ, Albericum et Ivonem, viros strenuos et nobiles, qui ad ejus tuitionem intro se contulerant, expugnassent; sed advenientes cum multo impetu dux, et comes Flandrensis, et princeps Normannorum, eorum adeo represserunt insolentiam, ut interemptis pluribus et captivatis nonnullis, non solum a præsidio, verum ab urbe universa, conversos in fugam et male tra-

cationes sub omni celeritate fugere compellerent: qui ad dominum suum reversi, nostrorum vires et admirabilem animorum constantiam prædicabant, ita ut in eis videretur completum illud vaticinium: *Lingua canum tuorum ex inimicis* (*Psal.* LXVII, 25); nam fidelis populi extollebant præconium, qui erant ejus persecutores. Corbagath vero, cum per dies quatuor in montanis, ut prædiximus, moram fecisset continuam, videns quod non proficeret, et quod equis pabula deficerent, solutis castris, iterum cum universis legionibus suis denuo descendit ad campestria; et transito flumine per vadum inferius, partitis æqualibus æquipollentibus spatiis et locatis in gyrum principibus suis, urbem vallat obsidione: ubi dum die sequente, quidam ab exercitu divisi, nostros ad conflictum provocarent, contigit ut de equis descendentes et his qui in muro erant instantes protervius suorum jacturam incurrerent. Dominus enim Tancredus per portam egressus Orientalem, in hos tales irruit subitus, et antequam ad equos possent habere recursum, sex ex eis interimens, reliquos in fugam adegit; quorum amputans capita, in urbem intulit ad consolationem populi, qui pro defectu Rogeri de Barnavilla, qui ibidem occisus fuerat, gravi mœrore concutiebatur.

CAPUT V.

Populus infra urbem multa laborat inedia. Quidam nobiles clam inde aufugiunt; Boamundus universis præficitur.

Interea populus, qui paucis ante diebus eamdem urbem obsederat et obsessam vindicaverat violenter, nunc versa vice, sicut et rerum solet esse vicissitudo, obsidionem sustinens, gravi supra modum molestabatur inedia et immensis supra vires fatigabatur laboribus. Foris erat gladius, et intus pavor. Nam, præter eam, quam de numerosis expeditionibus quæ ab exterioribus urbem obsederant, merito conceperant formidinem; hostibus adhuc præsidium detinentibus, unde fiebant sæpissime, ut dictum est, irruptiones, non erat illis tranquillitas. Fiebat igitur, peccatis eorum exigentibus, quod multi in desperationem lapsi, professionis immemores et juramentorum quæ exhibuerant prodigi, clam funibus et in sportis per murum demissi, derelictis sociis, aufugerent ad mare: ex quibus nonnulli in manus hostium devenientes, perpetuæ mancipati sunt servituti; alii vero ad mare pervenientes, eos qui in navibus erant, præcisis anchoris, in fugam compulerunt, dicentes: *Princeps hic magnus, qui cum innumerabilibus advenit copiis, urbem quam nos expugnaveramus, extincto universo nostrorum numero et principibus interemptis, violenter recepit; nos autem, opitulante Domino, gladios eorum evasimus. Vos igitur funes præcidite et maturate fugam, ne ad mare descendentes, pari vos involvant periculo.* Ipsi autem cum eis conscendentes, fugam inierunt. Erant autem qui sic aufugerant, non solum de popularibus et plebeiis, verum etiam viri nobiles, et multa genobilitate insignes: Willelmus videlicet de Grantemaisnil, vir inclytus de Apulia, qui sororem domini Boamundi habebat uxorem, et Albericus frater ejus; Willelmus Carpentarius, Guido Trussellus et Lambertus Pauper, et alii multi, quorum nomina non tenemus, quia deleta de libro vitæ, præsenti operi non sunt inserenda. Nonnulli etiam, quod multo erat abominabilius, futuri timore periculi, famis et laborum impatientia, ad hostes se conferebant, Christi doctrinam et ejus fidem cum impietate abnegantes. Hi de statu nostro certificantes adversarios, supremum eodem modo pene nostris intulerunt periculum. Alii vero qui in civitate remanserant, spem diffugii nihilominus ex parte plurima conceperant. Sed vir vitæ venerabilis, Podiensis episcopus et dominus Boamundus princeps illustris eorum prævenerunt molimina. Nam, designatis per portas singulas viris prudentibus, et de quorum experientia simul et fide merito præsumerent; turribus quoque per singulos nobiles collocatis, in nocte et die studio indefesso servabant excubias, ut nemini penitus, quantumcunque properanti et arguto, ulla pateret via subterfugii. Et ut liberius generalem, quæ eis concessa fuerat, exercere possent jurisdictionem, juraverunt omnes, a majore usque ad minimum, quod usque ad consummationem negotii Antiocheni, et bellum quod sperabatur futurum, completum, domini Boamundi mandatis devote et fideliter obedirent: unde ille incessanter nocte ac die, suis comitatus domesticis et familiaribus, et de his quibus ampliorem habebat fidem, vicos et plateas, muros et turres civitatis cum multa circuibat sollicitudine, diligenter investigans, ne quis incaute se haberet, ne quis hostium introitus pateret insidiis. Erant autem præsidia quatuor, in quibus major exigebatur custodiæ diligentia; superius videlicet, quod contra arcem superiorem e regione positum erat; secundum item, quod inferius, infra urbem supra vallum erat constitutum, contra eorum irruptiones, qui a porta castri superioris in urbem consueverant descendere; tertium extra portam Orientalem positum, quod ad castrorum custodiam ante urbem captam fuerat fabricatum; quartum quoque, quod in capite pontis constructum fuerat, per quod porta pontis novissime fuerat obsessa, cujus curam dominus comes Tolosanus, ex quo civitas capta fuerat, cum aliis in urbem se conferens, dereliquerat. Urbe autem capta, Flandrensium comes prædictum ingressus castrum, cum quingentis viris fortibus et strenuis diligenter communierat, timens ne, si in manus forte hostium deveniret, nostris per pontem introitus negaretur et exitus; in quo fieret obsessorum deterior multo conditio.

CAPUT VI.

Comes Flandrensis præsidium ante Pontis portam, quoniam conservare non poterat, ultro deserit et incendit. Princeps hostium quosdam de nostris captos in Persidem dirigit.

Contigit autem die quadam, quod videns Corba-

gath, nostros nimiam egrediendi et ingrediendi habere licentiam, et prædictum juxta pontem præsidium, multum suis obstare conatibus, præcipit de suis ad duo millia loricatorum armari et prædictum cum omni instantia impugnare præsidium. Illi autem dicto citius parentes, circa prædictæ munitionis vallum congruis locatis stationibus, quanta possunt instantia, immissa sagittarum grandine, prædictum locum, ab hora diei prima usque in undecimam continuis infestant assultibus et congressionibus impugnant: comite cum suis resistente viriliter, et locum, cujus tuitionem assumpserat, totis viribus protegente. Cumque circa solem jam occiduum et vesperam imminentem viderent impugnatores, quod non multum proficerent, soluto assultu in castra reversi sunt. At vero comes timens ne, multiplicatis viribus, in crastino ad opus simile accingerentur; sciensque quod nullatenus posset contra tantum exercitum, prædictam tueri munitionem, intempestæ noctis silentio ignem adhibens et incendio tradens universa, in urbem cum suis ejusdem rei consortibus se contulit. Mane autem facto, redeuntes in id ipsum qui hesterna die castrum impugnaverant, assumptis sibi duobus aliis millibus, iterum ad idem opus se accingunt; et ad prædictum locum properantes, ubi desertum reperiunt et ex parte plurima dirutum, infecto negotio reversi sunt ad propria. Per eosdem dies accidit quod quidam de hostium exercitu latenter egressi, quosdam de nostris casu obviam habentes, viros egenos et inopes, proficiscentes incautius, ceperunt: quos ante principem suum deductos statuerunt, ut ei tanquam domino, successus sui et manubiarum dedicarent primitias. Ille autem in captivis et armorum, et habitus contemnens vilitatem (erant enim eis arcus lignei, enses quoque sordebant operti rubigine; vestes etiam præ continuis laboribus laceræ et assiduitate utendi prætendentes vetustatem; non enim erant populo peregrinanti, diversa, quibus alternatim uterentur, mutatoria) dixisse fertur: *Ecce populus qui regna debeat sollicitare aliena; cui pro multis divitiis deberet sufficere, ut in quocunque terrarum angulo panis eis quasi vilibus daretur mercenariis. Ecce arma, quibus Orientalium ingenuitas debeat flagellari, quibus vix passer ictus periret. Alligate eos et compeditos cum armis suis, et isto suo habitu, domino meo qui me misit repræsentate, ut ex istis colligat quam nullius momenti sit de talibus triumphare: qualesque habendi sint, quos tam miserabilis populus se gloriatur subegisse. Abjiciat ergo a se curam, et omnem istam super me projiciat sollicitudinem; in proximo enim erit, quod canes ex immundæ comparere desinant, et consumptæ penitus nequeant in populis numerari.* His dictis, tradi præcipit quibusdam ad hoc deputatis, qui eos juxta ejus definitionem ad majorem Soldanum vinctos deducerent in Persidem. Levissimum enim judicabat, eos sibi posse subjicere, quorum virtutem nondum expertus fuerat; quod quia sibi pro gloria putarat ascribendum, ut eos apud dominum suum vilipenderet, id in ejus postea confusionem retorsum est: quanto sane a contemptibilioribus, suo judicio, victus abiit et confusus, tanto illi major est inflicta contumelia; tantoque major irrogata confusio. *Solet enim esse victis quasi pro solatio et casum reddere leviorem, si a viris fortibus et strenuis dicantur superati, sicut e diverso, ruborem ingeminat et adauget ignominiam, ab indignis et vilibus obtenta victoria.*

CAPUT VII.

Fame invalescente, populus ad immundos invitus convertitur cibos.

Urbe igitur sic ex omni parte obsidione vallata, cum jam populo egredi vel ingredi et sua exterius procurare negotia non liceret, facta est nostrorum multo deterior conditio; nam cum nihil inferretur alimentorum, exorta est fames in civitate solito vehementior, ita ut præ defectu victualium et famis importune urgentis acerbitate, jejuna plebs propagandi cibi gratia, ad turpia nimis declinaret compendia. Non erat in escis, etiam apud delicatos, differentia; non erat mundorum ab immundis legalis illa distinctio; sed quod casus offerebat, sive gratis sive cum pretio, id in cibum vertebatur: inde venter rugiens et famelicus, si tamen ad hoc sufficiebat quod assumptum fuerat, implebatur. Non erat rubor nobilibus, non ingenuis verecundia, mensis alienis importunos se convivas ingerere, avide manibus alienis inhiare, importune petere quod sæpius negabatur. Fugerat a matronis, quibus aliquando familiaris fuerat, pudor; a virginibus reverentia: et suorum oblita natalium, exhausta facie, vocibus flebilibus, et quæ saxa possent movere pectora, non timentes repulsam, passim victum quæritabant; quas autem famis acerbitas expugnare non poterat, ut rubore deposito, fronte indurata ad mendicandum descenderent, hæ in abditis delitescentes, in seipsis tabescebant; mori magis eligentes quam se dare in publicum ut aliquid postularent. Erat denique intueri viros robustiores prius, quos virtus præcipua et nobilitas præclara cunctis reddiderant conspicuos et insignes, innixos præ nimia debilitate baculis, per vicos et plateas artus circumferre semineces; vultu dejecto, etsi non voce, eleemosynam petere a transeuntibus. Intueri erat nihilominus pueros vagientes et adhuc lactis egentes alimonia, per compita passim expositos, quibus quæ eos genuerant, materna denegabant obsequia, dum sibi non sufficerent ad hoc saltem, ut sibi aliquid peterent necessarium. Vix erat in tanto populo qui sibi sufficeret: universis pene sumptus defecerant; omnibusque, quasi in usum venerat mendicare. Aut si cui res adhuc domestica suppetebat, dum non occurrebat venale quod erat necessarium, nihilominus indigebat; quique apud suos in largiendis dapibus prius liberales judicabantur, et profusi, hi secessus quærentes abditissimos et loca inaccessa cæteris, qualemcunque su-

mentes refectionem, his quæ undecunque collegerant incumbebant avidius, nemini quod eis erat pro cibo communicantes. Quid plura? Camelos, equos, asinos, mulos et immunda quælibet et indigna relatu, suffocata et morticina, quoties dabatur ex his aliquid habere, pro summis reputabant deliciis; et ex his importunam repellentes esuriem, miseram quocunque modo sustentabant vitam. Nec solum plebeios et mediæ manus homines hujus tam miserabilis inediæ calamitas involverat, verum et majoribus nimis importune se ingesserat principibus; eratque eis tanto molestior, quanto pluribus providentes, indigebant amplioribus; et suam, petentibus, negare non poterant munificentiam. Referre vero quid singulis acciderit majoribus, licet hoc habeant adhuc veterum traditiones, et quanta egestate pii pro Christo laboraverint principes, longe esset ab historiæ compendio et speciales tractatus exigeret. Sed ut in summa dicatur, vix est quod aliqua contineat historia, tantos principes, tantumque exercitum, tantas alibi sine defectu et tam patienter pertulisse molestias.

CAPUT VIII.

Hostes clam unam pene de turribus occupant; Henricus de Ascha resistit viriliter, et pluribus occisis arcem obtinet violenter.

Interea dum ita civitas per studium et operam Corbagath et suorum, ex omni parte circumdata esset obsidione; et populus inclusus nusquam egredi, nullusque ad eos introire posset; insuper et congressionibus pene continuis, tam in urbe quam extra supra vires fatigati essent, accidit ut præ laboris diuturnitate et famis angustia in se ipsis deficientes, minus vigiles, minusque solliciti urbem custodirent; quibus cura circa corporis alimentum pene tota versabatur, necesse erat, ut ad cætera tractanda consurgerent remissiores. Unde factum est, ut die quadam turris una, juxta eam per quam nostris datus fuerat in civitate introitus, custodita negligentius, hostibus paulo minus ad urbem iterum impugnandam occasionem præstitisset. Quidam enim de hostibus sperantes, quod in noctis silentio potuissent eam occupare, ut inde sibi, sicuti et nostris prius in urbem pateret descensus, ad eam obtinendam scalas muro clam adhibuerunt, quibus jam circa noctis crepusculum, quasi triginta super murum ascenderant, turrim vacuam ingressuri; in quo negotio dum ferventius desudarent, casu contigit, quod qui vigilum administrabat præfecturam, mœnia perlustrans, ad eam partem pervenit, ubi hæc talia gerebantur. Cognitisque eorum moliminibus, multa vociferatione eos qui in vicinis erant turribus excitavit, turrim denuntians, fraudulenter ab hostibus occupatam. Ad quem tumultum excitati sunt, qui in ea regione observabant excubias; inter quos vir strenuus et insignis Henricus de Ascha cum duobus aliis, Francone videlicet, et Sigemaro, cognatis, de villa quæ dicitur Machela, super Mosam fluvium, ad partes illas impiger convolat: timens ne forte ab aliquibus pecunia corruptis, civitas proditione tradita esset hostibus. Quo perveniens cum confluentibus ad eum qui in vicinis erant turribus, hostes invadit viriliter; et strenuitate solita, in momento, licet perplurimum resistentes, a prædicta turri depulit, quatuor ex eis peremptis gladio; reliqui viginti sex (triginta enim jam ascenderant, alios postmodum introducturi), fractis cruribus et brachiis et cervicibus, de muro præcipitati sunt. Amisit tamen vir strenuus socium suum Sigemarum, transverberatum gladio; Franconem vero lethaliter saucium, quasi seminecem, domum fecit reportari.

CAPUT IX.

Hostes ad mare descendunt, incendunt naves, et in via multos de nostris perimunt.

Perurgente igitur obsessos singulis diebus majore inedia et fame periculosius invalescente, affligebatur populus vehementius: unde præ angustiarum multitudine et quotidianæ afflictionis pondere intermisso, quidam vitæ negligentes et salutis, urbe clam egressi, per medias hostium acies, per mille discrimina, ad mare, ubi adhuc aliquot tam Græcorum quam Latinorum erant naves, descendebant, ut cibos emerent et iterum referrent in urbem venales; alii vero, ut se tantorum eximerent casibus periculorum, abibant non redituri; nullam spem habentes, quod eorum qui in urbe relicti fuerant, in melius possent procedere negotium, aut hostium saltem gladios declinare. Quod postquam Turcis compertum est, clandestinis itineribus et nocturnis causa quærendi victus nostros ad mare descendere, et circa urbem evagari; missis nonnullis locorum habentibus peritiam, qui eis prætenderent insidias, sæpissimas ex eis operati sunt strages. Et quoniam sæpius eis in eo successerat facto, duo millia electorum equitum ad oram maritimam dirigunt, qui peremptis nautis et institoribus, et classe succensa, omne de cætero commerciorum genus amputarent; ut et ea præcisa negotiandi semita, omnis omnino Christianis deficeret alimonia et salutis spes intercluderetur: quod et factum est. Nam mandatum exsequentes, succensis ex parte navibus, et earum nautis, quos incautos repererant, ex plurima parte interfectis, reliquos in fugam adegerunt: quo rumore, qui a Cypro, Rhodo et aliis insulis, quique de Cilicia, Isauria et Pamphilia, et aliis maritimis regionibus gratia commerciorum solebant accedere, plurimum deterriti, jam illuc redire et merces inferre formidabant, nec audebant accedere; unde nostris, etsi nimis periculosa prius, periculosior tamen facta est conditio, rerum venalium penitus cessante commercio. Nam, dum institoribus liber per mare patebat accessus, etsi modicum erat quod per eos inferebatur, nec tanto poterat sufficere populo; tamen ad nonnullam nostris erat consolationem, et eorum aliquatenus relevabat inopiam. Hostes vero redeuntes ab ora maritima, de nostris etiam in via quosdam reperiunt,

quos omnes gladiis interimunt, exceptis paucis, qui per dumos et fruteta et speluncarum latebras delitescere potuerunt; quæ fama mali nuntia, nostros non minus quam ipsa famis enormitas molestavit: quoties enim suorum casum audiebant, toties eorum dolor renovabatur. Unde tot molestiis et laboris immensitate, et quotidiana suorum ruina, et infortuniorum acerbitate supra vires fatigati, jam de vita desperare; jamque minus pro sua tuitione sollicitari, minusque obedire principibus incipiebant.

CAPUT X.

Stephanus comes Carnotensium ad imperatorem Constantinopolitanum proficiscitur.

Interea Willelmus de Grentemaisnil et alii qui cum eo aufugerant, pervenientes Alexandriam Minorem, ubi dominus Stephanus Carnotensium et Blesensium comes, cujus reditum tam principes quam universus populus, per dies singulos ardentibus præstolabantur desideriis, adhuc suam simulabat ægritudinem: quæ apud Antiochiam gerebantur, exponunt; et ne ipsi etiam ob levem et frivolam causam, et tanquam timidi socios deseruisse viderentur, ærumnarum et afflictionis modum qui erat, amplificant. Et licet magnus esset et incomparabilis, tamen studiosa relatione majorem efficiunt, et de magnis majora loquuntur. Nec erat difficile ei persuadere quidquid timiditatem augere poterat, cum ipse prius ejusdem rei gratia socios deseruerat et fugerat a consortibus, ægritudine simulata. Factum est itaque, quod communicato adinvicem consilio, naves habentes paratas, mare ingressi sunt; qui, dum aliquandiu navigassent, pervenientes in unam ex urbibus maritimis, sicuti solliciti erant, ut ubinam imperator esset diligenter investigarent, didicerunt per quorumdam dissonam relationem et veridicam, quod imperator cum infinitis legionibus tam Græcorum quam Latinorum, apud urbem Finiminis castra locaverat, Antiochiam proficiscens, quasi nostris subsidium collaturus, sicuti ex compromisso tenebatur. Exceptis autem exercitibus quos ipse ex universis nationibus collegerat, erant ei adjuncti, quasi ad quadraginta millia Latinorum, qui a legionibus quæ præcesserant, aut paupertatis causa, aut sua suorumque valetudine, aut ex quibusdam aliis urgentibus causis, per terram imperatoris derelicti fuerant; nunc vero resumptis viribus et animo de imperatoris præsentia, et ejus innumerabilibus copiis, transeundi fiduciam habentes, ad viæ consortes toto spiritu, totaque mente festinare satagebant. Audiens ergo prædictus comes Stephanus, quod illic residens imperator, vires majores præstolaretur et ad proficiscendum se accingeret, assumpto cum his qui secum erant, itineris compendio, versus imperatoris exercitum cum omni celeritate contendit; quo perveniens, ab imperatore honeste satis, sed cum admiratione susceptus est; noverat enim eum imperator; et ab initio dum cum aliis transiret, ejus sibi contraxerat amicitiam. Interrogans igitur ab eo imperator diligenter de vita et salute et statu principum; et quænam esset causa quod ab aliis rediret separatus, respondit:

CAPUT XI.

Oratio ejus ad eumdem imperatorem, mendacio plena, perniciosa fidelibus.

Fideles tui, imperator invictissime, qui paulo ante per tuam habuerant transitum eminentiam, et de tua plenitudine, te largiente, facti sunt locupletiores, capta Nicæa, usque Antiochiam satis prospero cursu pervenerunt, urbemque ipsam jugi obsidione quasi per novem continuos menses expugnatam, prævia Domini misericordia, violenter sibi, excepto urbis præsidio, quod in monte sublimiori situm, urbi præminet nullis superabile viribus, vindicaverunt. Cumque crederent rem esse consummatam, quodque se periculis exemissent universis, urbe jam recepta, factus est error novissimus pejor priore, et in multo majora quam passi fuerant, inciderunt discrimina. Vix enim ab urbe capta tertia dies elapsa fuerat, cum ecce Corbagath Persarum princeps potentissimus, cum infinitis Orientalium copiis, et in multitudine omnem numerum excedente, eamdem obsidione vallavit urbem; et ex omni parte obsessis introitum negans et exitum, principes et omnem populum tot et tantis molestiis affligit, quod nec etiam de eorum vita sperare liceat. Multitudinis autem eos obsidentium non est facile numerum comprehendere; nam ut in summa dicatur, omnem adjacentem urbi regionem, locustarum more operuerunt eorum agmina, ita ut etiam tabernaculis videatur locus deesse. Noster autem populus, fame, frigore simul et æstu, cædibus et clade, ita comminutus est, quod totus infra urbem se collegerit, et vix ad ejus tuitionem sufficere posse videatur. Præterea et id solatii, quod de regno tuo, tam de insulis quam de aliis urbibus maritimis, navigio inferri consueverat, noveris funditus esse præcisum. Nam emissa copiarum parte, omnem inter Antiochiam et mare regionem, ita occupaverunt, ut classe penitus consumpta, nautis et institoribus gladio peremptis, omnem commerciorum spem et obtinendi victus fiduciam nostris amputaverint. Sed nec in civitate tantum alimentorum dicitur superesse, ut vel unius diei subvenire possit necessitati. Ad hæc, ad majorem ærumnarum cumulum, nec in urbe etiam tutum habent refugium; nam irruentibus iis qui per castrum superius in urbem clam et sæpius immittuntur, in ipso civitatis medio per vicos et plateas periculosæ fiunt congressiones; nec minorem curam intestinorum habentes conflictuum, quam eorum quæ ab exterioribus inferebantur. Unde nos, et qui hic nobiscum sunt præsentes capitanei et nobiles viri, videntes confratrum negotia non posse procedere, eos convenimus, sæpius et fraterne monentes, ut sibi consulerent; et invita divinitate rem impossibilem comprehendere velle desisterent; quos cum a suo non possemus revocare proposito, nos, ne paribus imprudenter involveremur calamitatibus, nostræ curavimus saluti providere. Et nunc, si placet, et tuis ita visum

fueris illustribus, desiste procedere, ne tuæ felices quas tecum trahis expeditiones, paribus involvantur periculis; nam a facie tantæ multitudinis, quam universas ministravit Oriens, consultius est intentato negotio, re adhuc integra, discedere; quam temere, casu fortuito, cum tot et tantis experiri. Testes sunt eorum quæ loquimur præsentes inclyti viri, ejusdem sortis participes; sed etiam et Tatinus vir prudens et vafer, quem nobiscum tua direxit amplitudo, qui nostrorum cognoscens defectum, prudenter nimis ab eorum se subtraxit collegio, ut hæc tuæ nota faceret majestati. Erat autem in prædicto imperatoris exercitu, quidam domini Boamundi frater, Guido nomine; qui hoc audiens, pene ad insaniam motus est, fratris et amicorum casum deplorans. Hic, licet primum comitis narrationi obvium se daret, timoris causam objiciens, quod a tantorum cœtu principum se subtraxisset imprudenter; compescuit eum prædictus vir, secundum carnem inclytus, et si moribus non ita, Willelmus de Grentemaisnil, qui suam et domini Boamundi sororem habebat uxorem.

CAPUT XII.

Revertitur imperator ad propria: expeditiones quas in nostrorum subsidium collegerat, dissolvit, verbo credens prædicti comitis.

His igitur auditis, convocato principum suorum consistorio, deliberat, utrum procedendum sit ei, an domum exercitus oporteat revocare; habitaque pro tempore et negotio deliberatione argumentosa, tandem de communi consilio visum est expedire, tutius esse, incolumes domum exercitus revocare, quam universi in se excitare Orientis regna; et se dubiis inconsideratæ committere fortunæ casibus, et præliorum. Tantam igitur imperator verbis prædicti comitis fidem adhibuit, ut non solum ita fore, prout asseruerat; verum etiam ut timeret apud se, ne princeps prædictus, nostris, ut dicebatur, interemptis, cum universa multitudine quam secum trahere dicebatur, in regnum ejus introiret; et quam, de opera et studio peregrinantium principum, Nicæam cum universa Bithynia receperat, iterum cogeretur amittere. Unde huic providens articulo, universas provincias ab Iconio usque Nicæam rediens, a dextra lævaque incendiis et rapina mandari præcipit, ut si casu quolibet suas adversus ejus imperium hostes vellent expeditiones dirigere, regio vastata alimentis carens, et habitatoribus viduata, aliquod saltem ministraret impedimentum. Sicque factum est, ut per operam prædicti comitis, subsidium, quod ex compromisso conferre paratus erat imperator, Christianus eo plurimum indigens non haberet exercitus. Considerantibus tamen interius, et rem perscrutantibus diligenter, videri potest, etsi prædicti comitis opus nullatenus valeat excusari, utpote vitiosam habens originem et causam primam ab honestate dissentientem, tamen quod ex eo subsecutum est, eo procurante qui solus potest et novit ad meliores exitus, etiam quæ malo sunt inchoata principio pertrahere, in eorumdem principum et plebis Dei, quæ ita cecidisse videtur, certum est gloriam redundasse. Nam qui portaverant pondus diei et æstus, et relictis uxoribus et liberis, peregrinantes Domino decreverant militare, dignum erat, ut gloriam pro suis laboribus reportarent; quam si præsens fuisset imperator, cæteris omnibus invidisset. Videretur enim, si cum suis expeditionibus abfuisset, ob præcipuam sui auctoritatem et copiarum majorem numerum, negotium consummasse; et ita sibi merito palmam competere. Unde creditur a Domino procuratum, ut qui fideliter, et devote et cum innumerabilibus desudaverant periculis, laboris fructum et victoriæ titulum reportarent.

CAPUT XIII

Hostes, cognito imperatoris recessu, instant amplius. Desperant nostri, obsequia negant. Boamundus urbem incendit, ut eos de latebris eliciat, principes fugam meditantur, dux resistit.

Rumor interea de recessu imperatoris, multorum relationibus urbem repleverat, qui et molestiis quibus premebantur incessanter, adjecit cumulum et in desperationis barathrum omnes pene dedit præcipites. Abominantur prædicti comitis et in perpetuum damnant memoriam, exsecrantur Willelmum de Grentemaisnil et omnes illius impietatis participes, imprecantes ut cum proditore Juda in æternis incendiis habeant portionem: qui non solum communibus se subtraxerunt laboribus, verum etiam tanto, quod eis videbatur Dominus præparasse, Dei populum defraudaverunt subsidio. At vero Corbagath, et qui in castris ejus erant principes maximi, sicuti cognito per exploratores imperatoris adventu, suspensi merito tenebantur, viresque ejus suspectas habentes, robur imperii non immerito formidabant; ita nunc notum per eosdem ejus habentes discessum, in majorem se erigunt insolentiam; et quasi de victoria certa spe concepta, nostros animosius comprimebant, et coangustabant attentius. Unde fiebat, ut in tanta essent, fideles qui in urbe erant, calamitate, et multiplicis miseriæ novissimo constituti, ut jam nec salutis spes, nec consolationis via ulla superesse videretur. Adeoque invaluerat et omnes occupaverat desperatio ut, circumeunte domino Boamundo civitatem, cui super omnes universi exercitus cura commissa erat generalis, nec verbo, nec verberibus quidquam proficeret, ut vel unum de domibus in quibus latitabant, posset avellere; et ad peragendas excubias, vel ad occurrendum hostibus, sive intus sive extra, quorum multiplices patiebantur insidias, destinare. Unde die quadam, defatigatis vociferando præconibus et apparitoribus, infecto negotio reversis, cum videret quod inutiliter operam consumerent, nec aliquem de latebris posset educere, in locis plurimis incendia per ministros suos procurari jubet et urbem succendi, ut saltem incendiorum metu prodirent in publicum, qui congelatis visceribus, obsequio divino studium negabant et operam, unde factum est, ut quorum

prius non poterat habere copiam, eos postmodum ad prosequenda munera certatim inveniret præcipites. Dicitur etiam, quod principes de vita desperantes et salute, habito invicem familiari consilio occulte decreverant ut, relicto populo et plebe universa, ipsi clam de nocte aufugerent, ad mare properantes. Quod postquam duci innotuit et viro venerabili Podiensi episcopo, convocantes eos ad se, justis in eos increpationibus invecti sunt, ponentes præ oculis, quam perennem infamiæ notam sibi et posteritati suæ in perpetuum meruerint prædicti nobiles viri, qui contra honestatem morum, generositatis suæ titulos denigrantes, tanto fidelium Christi se collegio subtraxerant. Erat igitur in populo Dei tantus alimentorum defectus, tanta famis angustia, tot et tantæ, tam exterius quam interius, hostium importunitates, ut nusquam contra ea solatium, nusquam contra remedium inveniretur. Majores et minores, paribus involuti calamitatibus, nullam sibi adinvicem consolationis gratiam impendebant: memores uxorum et liberorum quos domi reliquerant, amplissima quæ ob Christi charitatem dimiserant patrimonia, mente recolunt, et de Domini quasi conqueruntur ingratitudine, eo quod labores eorum et devotionis sinceritatem non respiciat; sed quasi a Deo alienum populum, in manus hostium tradi patiatur.

CAPUT XIV.

Petro cuidam fit revelatio; lancea Domini reperitur. Iterum confortatur populus.

Dum ergo sic affligeretur Dei populus, respexit eum Dominus, et gemitus eorum audivit, mittens eis consolationem de sede majestatis suæ. Quidam enim Petrus clericus, ut dicitur, de regione quæ dicitur Provincia, ad episcopum Podiensem, et dominum comitem accessit Tolosanum, asserens quod ei beatus Andreas apostolus in somnis apparuerat; et eum ter vel quater commonuerat diligentissime; quatenus ad principes loqueretur et nuntiaret ut lanceam, qua Domini nostri Jesu Christi latus fuerat perforatum, in ecclesia Principis apostolorum occulte repositam, cum omni studio perquirerent eique locum certis designaverat indiciis. Qui accedens ad prædictos Deo amabiles viros, verbum sicut ei injunctum fuisse testabatur, ex ordine pandit, asserens se ab eodem apostolo multis terroribus ad hoc compulsum. Nam, cum sæpe legationem hanc sibi assumere, quoniam pauper et nullius prudentiæ erat, detrectasset, urgentissimam apostoli jussionem, nisi cum mortis periculo, declinare se non posse profitebatur. Hi autem reliquis principibus verbum secretius communicantes, eumdem clericum præsentem constituunt ut ab eodem modum et formam jussionis acciperent. Quibus verbis fidem habentes, ad locum quem eis infra septa prædictæ ecclesiæ designaverat, conveniunt: ubi effossa terra in altum aliquatenus, lanceam, sicuti prædixerat, reperiunt. Quod audiens populus, tanquam immissa de supernis consolatione, ad ecclesiam cucurrit unanimis; et donis muneribus tam pretiosum multo honore prævenientes inventum, cœperunt quodammodo a suis anxietatibus respirare, et in obsequiis divinis reparari fortiores. Fuerunt et alii nonnulli, qui se dicebant visiones angelorum et sanctorum apostolorum vidisse, quibus quasi in invicem consonantibus fides habebatur amplior, et populus a sua dejectione resurgebat in immensum. Factum est igitur, ad suggestionem venerabilium et Deum timentium virorum, quod principes universi, iterum voto concepto et juramentis corporaliter præstitis, se obligaverunt mutuo, ut si Dominus eos de præsenti casu clementer eriperet, et de hostibus suis optatam indulgeret victoriam, quod ipsi ab invicem non discederent, quousque auctore Domino, urbem sanctam, et gloriosum ejus sepulcrum Christianæ fidei et pristinæ restituerent libertati.

CAPUT XV.

De communi principum consilio mittitur Petrus Eremita legatus ad hostes: intrepidus peragit legationem.

Cum autem diebus viginti sex continuis hac tam intolerabili afflictione laborassent, cœpit iterum populus ad cor rediens fortitudine lumbos suos accingere, et longanimitate plus solito abundare, quadam spe immissa divinitus se confortans: ita ut omnes unanimiter a majore usque ad minimum his molestiis finem imponendum consonarent, et cum hostibus pugnandum ut subito, per divinæ virtutis auxilium, eos de suis viribus præsumentes, a se possent repellere, et urbem quam eis contulerat Dominus, liberam vindicare. Utilius enim judicabant belli semel fortunam experiri quam perpetua tabescere inedia, et ingruentium molestiarum jugi sarcina torqueri. Hic igitur erat, et in omnium ore sermo vertebatur, ut extra urbem egredientes, cum hostibus decertarent: nec erat ea mens nobilium tantum sed etiam populares eodem desiderio succensi, principum arguebant desidiam et moras increpabant. Convenientes igitur principes in unum, et populi immissum divinitus cognoscentes fervorem, de communi decernunt consilio, ut missa legatione ad principem hostium, alterutrum duum proponant: *Quod aut cedat, urbem nostris perpetuo possidendam derelinquens, sicut juris eorum ab initio fuerat, et nunc, auctore Domino, in idipsum est reversa; aut ad pugnam se præparet, gladii judicium subiturus.* Electus est igitur ad id muneris prosequendum, Petrus Eremita, vir vitæ venerabilis, de quo in superioribus multa diximus, adjunctusque est ei socius et comes quidam Herluinus, Persarum idiomatis, et Parthicæ linguæ aliquam habens peritiam, vir itidem prudens et discretus: quibus datum est in mandatis id quod præmisimus, cum subdivisione tamen hac, ut, *si pugnam præeligere inveniretur, esset in ejus optione, utrum singulariter ipse cum uno ex principibus experiri vellet an certum numerum suorum, nostrorum .ot-*

non apparere, ut simul hinc inde universus confligere exercitus, et legiones unanimiter ad pugnam conveniant. Impetrato igitur ad tempus fœdere, et gratia ... legationis pace petita, profecti sunt duo prædicti viri, cum sibi destinatis consortibus, usque ad tentorium principis: ubi eum reperientes cum satellitibus et satrapis, Petrus Eremita, dicendi vir magnanimus erat, licet statura pusillus esset, munus injunctæ legationis strenue et fideliter prosecutus. Ingressus enim ad præfatum Persarum satrapam, nullamque ei omnino exhibens reverentiam, constanter et imperterrite verba proponit, dicens: *Direxit nos ad tuam nobilitatem Deo amabilium qui in Antiochia sunt principum sacer conventus, monens ut ab eorum infestatione, et ab urbe, quam eis multitudo divinæ clementiæ, impugnatione desistas: hanc enim apostolorum princeps Petrus, nostræ fidei fidelis et prudens dispensator, verbi sui virtute, et exhortationis qua præminebat gratia, sed et signorum magnitudine ab idololatria revocans, ad fidem Christi convertit, nobis eam reddens peculiarem. Nunc vero a nobis violenter, sed indebite occupatam, nobis restituit fortis et potens Dominus: unde pro avita hæreditate, et Christi domicilio familiari debitam gerentes sollicitudinem, unum tibi ex pluribus proponunt: ut aut ab urbis obsidione, et eorum molestatione quiescas; aut tertia ab hac die cum eis gladiis discernentibus experiaris. Ac ne forte oblatum certamen causeris, et subterfugii causam justam invenias, optionem tibi proponunt, ut unum e pluribus eligere possis: aut solus cum uno ex principibus tantum congrediaris, et victor totum obtineas, aut victus conquiescas; aut plures cum totidem eisdem conditionibus decertent; aut universæ hinc legiones bellicis eventibus experiantur.* Ille vero, spreta ejus legatione, respondisse dicitur: « *Non videtur, mi Petre, quod principum qui te huc miserunt, res sit in eo statu collocata, quod mihi debeant optiones proponere; vel quod ego tenear, pro eorum arbitrio, aliquid eligere cum ad hoc per nostrum devenerint gladium, ut neque sibi liberam habeant optandi facultatem, sed pro nostro arbitrio eos oporteat sumere et deponere voluntatem. Vade ergo, et dic imprudentibus qui suam adhuc non intelligunt conditionem, qui te huc ad nos direxerunt, quod omnes quotquot integræ ætatis ex utroque sexu reperire potero, domini mei obsequiis deputatos, vitæ reservabo; omnes vero alios, tanquam arbores inutiles, gladio succidam, ita ut neque eorum aliqua supersit memoria. Quod nisi satius duxissem eos famis acerbitate consumi quam gladiis interire, jampridem effractis mœnibus et urbe violenter occupata, viarum suarum fructus collegissent, gladiis ultoribus subjecti.*

CAPUT XVI

Revertitur Petrus ad proceres; hostium superbiam nostris insinuat; bellum indicitur.

At vero Petrus intellecta principis, ad quem missus fuerat, mente et superbia cognita, quam ex multitudine suorum et incomparabilibus divitiis colligens, accepta licentia ad suos reversus. Quem infra urbem receptum, et quæ secum deferebat responsa volentem edere, et significare his qui eum miserant principibus, adfuit universa tam procerum quam plebis multitudo, cum summa aviditate audire gestientes responsi formam et legationis finem. Dumque Petrus secundum verborum seriem, principis ad quem missus fuerat, superbiam, minas et immoderatum fastum, præsente populo universo, seriatim proponere decrevisset, timens vir illustris dux Godefridus, ne si cuncta ex ordine populo continuis afflicto laboribus, et jam præ ærumnarum immensitate deficienti panderentur, plebs nimis deterreretur, et timore deficeret, volentem in narratione procedere compescuit, seorsum ducens eum a turba frequentiore, suggerens ut omissis aliis, id solum breviter et in summa significetur, quod bellum exigant hostes, et ad id omnino se præparent. Populus ergo juxta Petri verbum intelligens quod hostes pugnam deposcerent, unanimiter omnes a majore usque ad minimum, paribus accensi desideriis, id ipsum votis expetunt ardentibus, cum tanta hilaritate verbum suscipientes, ut jam omnino pressurarum quas pertulerant viderentur immemores, et de victoria securi. Acclamantibus ergo universis et tam voce quam signis constantiam et omnium conniventiam significantibus, bellum crastina die futurum indicitur. Gavisus igitur reversus est populus ad propria, totamque illam noctem præ pugnæ desiderio ducunt insomnem: dum arma exerunt, dum equos præparant, loricas detergunt et galeas, aptant clypeos, gladios acuunt, somno locus non datur, nec indulgetur sopori. Edicitur præterea publice, et voce præconia nuntiatur quatenus summo mane, ante solis exortum, unusquisque armis correptis et instructus ad prælium, suis associetur legionibus; et proprii principis vexillum sequatur. Mane autem facto, circa primum diei crepusculum, sacerdotes et ministri Domini, per ecclesias divina celebrantes, et consummantes sacrificium, plebes monent ut, peractis de more confessionibus in spiritu humilitatis et animo contrito, contra mundi pericula corpore et sanguine Domini se communiant; et indultis offensis, et rancore deposito, si quis erat, reformata plenius charitate, cum majore fiducia ad prælium egrediantur, et ejus vere sint auditores et membra qui dixit: *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Celebratis ergo divinis et legionibus universis cœlesti munere satiatis, tanta est eis divinitus infusa gratia, ut qui heri et nudius tertius quasi segnes et abjecti, macilenti et exsangues, præ defectu virium vix poterant attolere lumina, frontes erigere et jejuniis attenuati, victi laboribus quærebant latibula, pristinæ honestatis immemores, nunc ultro in publicum prodeuntes, abjecta ignavia, quasi resumptis viribus, arma bajulant viriliter, et de bellicis tractare animositate præsumunt

solita, palmam sibi promittentes. Vix reperiebatur in tanto populo conditionis aut ætatis cujuspiam qui non meditaretur fortia, qui ad arma non consurgeret, qui non sibi præsagiret victoriam. Sacerdotes vero sacris induti vestibus turmas circumeuntes et conventus, cruces deferebant in manibus, et sanctorum patrocinia, peccaminum promittentes indulgentiam, et plenam delictorum remissionem his qui fortiter in acie desudarent, et paternarum traditionum et Christianæ fidei vellent esse defensores. Episcopi nihilominus, principes, et exercitus primicerios tam seorsum quam in publico exhortantes, quanta eis divinitus dabatur exhortationis gratia instabant, benedicentes populum, et Domino commendantes : inter quos præcipuus Christi cultor dominus Podiensis episcopus, exhortationibus jugiter insistens, jejuniis, et orationibus et larga eleemosynarum liberalitate seipsum Domino dabat in holocaustum.

CAPUT XVII.

Ordinatis aciebus, urbem egrediuntur, Tolosano comite ad urbis tutelam derelicto.

Convenientes igitur summo diluculo, quarto Kalendas Julii, ante portam quæ ponti erat contermina, invocato de supernis auxilio, omnes unanimiter quasi vir unus, antequam urbem egrediantur, acies instruunt, et instructis ordinem et modum assignant procedendi. In prima igitur acie, Hugonem Magnum, fratrem regis Franciæ, ducem et signiferum constituunt; eique associant virum per omnia commendabilem, Anselmum de Riburgismonte, cum aliis nobilibus, quorum numerum vel nomina non tenemus. Secundæ præficiunt dominum Robertum, qui cognominatus est Friso, Flandrensium comitem, cum his qui ab initio castra ejus secuti fuerant. Tertiam jussus est regere dominus Robertus Northmannorum dux, et cum eo vir inclytus, nepos ejus, comes Stephanus de Albamarla, et alii nobiles, qui in ejus advenerant comitatu. Episcopus vero Podiensis, dominus Ademarus, bonæ memoriæ, cum sua et domini comitis Tolosani familia, quartæ præerat aciei, Dominicam secum deferens lanceam. Quintam vero Rainardus comes Tullensis, et Petrus de Stadeneis frater ejus, comes Garnerus de Gres, Henricus de Ascha, Rainardus de Ammerbac, Galterus de Dommedart, suo moderamine jussi sunt producere. Sextæ vero aciei de mandato principum præfecti sunt Rainboldus comes de Oringis, Ludovicus de Moncons, Lambertus filius Cononis de Monteacuto. Septimam vero vir illustris et magnificus, dominus Lotharingiæ dux Godefridus, cum viro venerabili fratre suo Eustachio, juxta militarem disciplinam disposuit. Octavæ vero vir in armis strenuus et morum generositate insignis præfuit Tancredus. Nonam vero comes Hugo de Sancto Paulo, et Engelrandus filius ejus, Thomas de Feria, Balduinus de Burgo, Robertus filius Gerardi, Rainoldus Belvacensis, Galo de Calvomonte disponere jussi sunt. Decimæ vero præfecti sunt Rotoldus comes Percensis, Everardus de Pusato, Drogo de Monci, Radulphus filius Godefridi, Conanus Brito. Undecimam vero Iscardus comes Diensis, Raimundus Piletus, Gastus Biterensis, Girardus de Roseilon, Wilhelmus de Montepessulano, Guilhermus Amaneus tenuerunt. In duodecima vero, quæ erat novissima, et cæteris refertior, constitutus est princeps et moderator dominus Boamundus, jussusque est postremus incedere, ut præcedentibus tempore opportuno ministraret subsidium, et pro his qui amplius ab hostibus gravarentur providam gereret sollicitudinem. Dominum autem comitem Tolosanum ægritudine valida periculosius laborantem, in urbe dimiserunt ad ejus custodiam, contra illos qui adhuc rebelles erant in præsidio, ne forte in absentia principum, urbem arbitrantes vacuam, super debiles et infirmos, senes et mulierculas, et imbellem populum, irruptiones molirentur. Fecerunt autem et in colle qui præsidio erat appositus, murum ex calce et lapidibus cum propugnaculis solidissimum, super quem machinas jaculatorias constituerunt nonnullas, ducentos viros, robustos viribus et armis instructos, qui locum tuerentur, ibi relinquentes.

CAPUT XVIII.

Hostium princeps exitum parat impedire, sed nostri viriliter erumpunt.

Sic ergo dispositis suorum ordinibus, et in aciem redactis, de communi decernunt consilio quod dominus Hugo Magnus, dominus quoque comes Flandrensis, et dux Northmannorum reliqua præcedant agmina : universisque præcipiunt hunc observare proficiscendi ordinem, ut præmissis peditibus equites subsequerentur, et eis diligentem adhiberent custodiam. Cautum est etiam edicto publico, et lege communi promulgatum, *ne quis hostium spoliis inhiare præsumat; sed omnes hostium cædi unanimiter incumbant, quousque, obtenta victoria et prostratis hostibus, licite possint ad spolia colligenda redire.* Porro Corbagath suspectum habebat ab initio, et maxime postquam ad eum Petrus missus fuerat, nostrorum subitum in castra sua egressum : unde et cum iis qui in præsidio erant, convenerat, ut si quando nostri de exitu cogitarent, et se præpararent ad egressum, oppidani dato signo castris id significare properarent. Factum est igitur circa horam diei primam, dum nostri acies suas disponerent, qui in præsidio erant, id compertum habentes, signo dato de quo inter eos convenerat, id castris cominus significaverunt. Unde nostrorum volentes præpedire propositum, præmiserunt de suis quasi ad duo millia, qui circa pontem nostris occurrerent, et eos egredi non paterentur : qui, ut instarent protervius et ad sagittandum essent habiliores; descendentes de equis pedites se constituerunt, pontis partem ulteriorem occupantes. At vero nostri, compositis aciebus et juxta rei militaris disciplinam ordine congruo digestis, reserata porta, observatis stationibus et legionibus impermistis seriatim egrediuntur. Dumque prædicti hostes qui ad

cohibendum nostris exitum convenerant, in eo proposito fortius desudarent, dominus Hugo Magnus, qui primæ præerat, ut præmisimus, cohorti, præmissis turbis pedestribus et sagittariis, in eos irruens animosius, primo tentantes resistere, sed tandem nostrorum impetum ferre non valentes, violenter dissolutos adegit in fugam, tanta instans animositate, ut vix equos ex quibus descenderant, recipere possent : quibus fugam ingressis, vir memoria dignus Anselmus de Riburgismonte, qui in prima constitutus erat acie, protinus irruens, sæculis memorabile virtutis suæ dedit experimentum; nam in mediis eorum cuneis salutis immemor, audaciter involutus, dum hos dejicit, illos perforat, et in eorum strage desudat animosius, universorum ordinum in se provocavit et oculos et favorem. Quod videntes Hugo Magnus, et Robertus comes Flandrensium, Robertus quoque Northmannorum comes, et Balduinus comes Hemaucorum, et Eustachius ducis frater, prædicto nobili viro ut subsidium administrent, advolant celerius, viri strenuitatem admirantes; et collatis viribus irruentes, si quid adhuc erat roboris, potenter confringunt, et stragem ex eis operantes innumeram, pene usque ad eorum castra insectati sunt fugientes.

CAPUT XIX.

Nostris egredientibus ros de supernis infunditur, in quo consolationem receperunt universi.

Accidit autem in exitu nostrorum ab urbe quidam memoria dignum, quod, dum essent in procinctu, et jam extra portam acies dirigerent, hostibus qui aditum præpedire proposuerant, partim interemptis, partim in fugam versis, ros quidam suavissimus immissus de supernis, modicus, sed gratissimus, super nostrum exercitum descendit ita placidus, ut quasi in eo benedictionem et gratiam suam videretur Dominus infudisse. Quicunque enim eo imbre cœlitus immisso conspersus est, ita plenam mentis et corporis, suscepit hilaritatem et integritatem sospitatis, tanquam nihil laboris, nihil molestiæ tota illa expeditione passus esset; nec solum hominibus, verum etiam equis vigor pristinus a Deo restitutus est in integrum, ut qui per multos ante dies non nisi folia et cortices arborum habuerant pro pabulo, hostium equos et hordeo pastos et paleæ, tota illa die et celeritate vincerent et laboris patientia. Tanta ergo ex illius benedictionis rore nostris legionibus victoriæ spes et fortitudinis gratia videbatur accessisse, ut de eis videretur esse dictum : *Pluviam voluntariam segregabit Deus hæreditati suæ* (*Psal.* LXVII, 10), et Spiritus sancti gratiam manifeste se non dubitarent accepisse. Eductis autem extra urbem legionibus, decernunt esse utilius versus montana acies dirigere, quæ ab eadem urbe quasi distabant duabus milliaribus: et ita universam occupare planitiem, ne forte hostes infinitas habentes copias inter eos et urbem clam vel violenter transeuntes, sicuti facere consueverant in prœliis, nostros possent ex omni parte vallare, et aditum ad urbem intercludere fugientibus. Procedebant autem gradu lento, ita tamen ut non permiscerentur acies, neque ordines confunderentur. Factumque est divinæ virtutis operatione ut qui intra urbem hostibus pauciores, imo pene nulli eorum comparatione crederentur, tot et tanti, quot et quanti extra urbem, aut plures aut non pauciores esse viderentur. Qui enim quinque panes post quinque millium refectam esuriem in tantam fragmentorum quantitatem novit prius multiplicare (*Matth.* XIV, 17); idem populum sibi acceptabilem et sectatorem bonorum operum, ad nominis sui gloriam, non inferiori miraculo voluit augere. Erant autem immisti procedentibus ad prælium, Deo devoti sacerdotes et levitæ stolis amicti albis, signum crucis mirabile deferentes in manibus. Qui vero in urbe remanserant super muros ascendentes, vestibus induti sacerdotalibus, in lacrymis et oratione perseverantes, expansis manibus pro fideli populo sine intermissione orabant ad Dominum, ut parceret populo suo, et ne daret gentibus in opprobrium hæreditatem suam.

CAPUT XX

Curbagath suas instruit acies; pugnatur cominus. Solimannus a tergo irruens, aciem Boamundi graviter opprimit; subveniunt principes. Turci deficientes ignem subjiciunt, ut fumum excitent.

Interea princeps hostium intellecto nostrorum egressu, tum ex signo quod in præsidio urbis conspexerat, tum ex eorum relationum qui ab egredientibus devicti aufugerant, convocatis senioribus et expeditionum primiceriis, jam incipit habere pro seriis, quæ prius quasi ludicra reputaverat; et quorum prius arma et tenuitatem negligere videbatur, jam incipit habere suspecta. De communi igitur consilio, Antiochenorum tamen maxime usus experientia, acies instruit, disponit agmina; et qui præcedere, qui subsequi debeant, diligenti studio distinguit, et debita digerit sollicitudine. Inter cætera vero antequam nostri universa inter urbem et montes occupassent campestria, aciem unam, viris prudentibus et robustis insignem, cui præesse dicebatur vir illustris Solimannus Nicænorum princeps, de quo superius mentionem fecimus sæpissimam, versus mare dirigit, eo intuitu ut, nostris devictis et conversis in fugam, volentibus ad mare descendere vel in urbem ingredi, illi occurrerent, et ita inter molares duos, videlicet inter subsequentes et occurrentes a fronte, Dei populus contereretur. Reliquas autem a dextris locans et a sinistris, sub singulis principibus, sub obtentu gratiæ suæ, districte præcipit, *quatenus pristinæ virtutis memores, strenue et viriliter decertare contendant, frivolum reputantes quidquid tam imbellis populus, vulgus famelicum, plebs inermis et inconsulta, niteretur moliri*. Occupata igitur universa planitie, et proviso diligentius ne ab hostibus possent circumdari, monentibus lituis, et præcedentibus legionum vexilliferis, nostri versus acies hostium gradatim pro-

deunt: quibus cum appropinquassent, adeo ut jam in eos, hostes sagittas suas contorquere possent, facto impetu, tres primæ acies unanimiter in eos irruunt, lanceis et gladiis instantes cominus. Sed et nostri pedites qui arcubus utebantur et balistis, equitum præcedentes manipulos, votis ardentibus ultro et certatim se ingerebant; quibus subsequentes equitum turmæ, quantam poterant, adhibebant custodiæ diligentiam. Dumque primæ acies viriliter in agone desudant, ecce subsequentes eis, adjunctæ et illatæ impetu non inferiore, eos qui se præcesserant reddunt tam audacia quam viribus præstantiores. Cumque jam omnes, excepta novissima, cui præerat dominus Boamundus, ad hostes pervenissent acies, et cum eis decertarent viriliter, ita ut pluribus interfectis, jam pene dissolutis agminibus hostes in fugam verterentur, duxque cum suo comitatu validiorem et densissimam hostium cohortem jam penitus in fugam adegisset, ecce Solimannus, cum ea legione quam supra diximus eum versus loca maritima deduxisse, rediens, in aciem domini Boamundi audacter et cum multo impetu a tergo irruit, tantam immittens sagittarum multitudinem, ut instar grandinis totam aciem operiret; moxque depositis arcubus, et eorum neglecto officio, clava instans et gladiis, ita ut importunam eorum instantiam dominus Boamundus vix sustineret: dumque iis premeretur atrocius, et pene dissolveretur legio cui præerat, licet ipse strenui more et fortis viri, in hostes medios cum paucis consortibus decertaret, dux subito cum suis copiis evocatus, unaque cum eo vir spectabilis dominus Tancredus, impiger advolat, domino Boamundo subsidium ministraturi: quorum opportuno adventu, statim hostium enervatæ sunt vires, et omnis eorum virtus emarcuit, instantibus nostris animosius, vulneraque et mortem ministrantibus. Dumque vident se viribus impares, irruentium pondus se non posse sustinere diutius, ad alia se convertunt argumenta; et ignem solito excutientes artificio, subjiciunt in stipulam; erat enim fenum multum in loco aridum valde, et stipula apta prorsus incendio; quæ subjectum ignem suscipientia gratum ministraverunt fomitem, et licet flammam quidem modicam, tetram tamen atque densam fumi dederunt caliginem, qua involutæ acies, minus quidem instabant hostibus, fumo plurimum officiente luminibus, et pulvere nihilominus, qui equorum et peditum excitabatur frequentia. In hac igitur tanta fumi caligine studiosius excitata, hostes nostros insecuti, de peditibus, nonnullos occiderunt; equites autem equorum rapti beneficio periculosam illam declinantes nebulam, redeuntes in idipsum, et divino freti adminiculo agonem continuantes, reintegratis divino munere viribus, hostes in fugam gladiis persecutoribus convertunt; nec desistunt insequi, quousque ad suorum jam dissoluta agmina, eos recurrere violenter compulerunt.

CAPUT XXI.

Fugit hostium princeps; legiones eorum pertmuntur; qui evaserunt, versi sunt in fugam.

Erat autem in eadem regione vallis modica, per quam horis hiemalibus torrens de monte defluens descendere consueverat,. cursuque præcipiti alveum in vallem subegerat, ultra quam cum hostes confugere noster compulisset exercitus, in colle quodam eminentiori aliquantulum, dum tentarent resistere, et tubarum sonitu et strepitu tympanorum dissolutas iterum revocare conarentur legiones, sine intermissione eos subsecuti, nostri principes advolant celerius: tam qui in postremis, ubi majus exercebatur negotium, cum Solimanno laboraverant, dominus dux Godefridus, dominus Boamundus, Tancredus quoque, et alii quidem nobiles, auctore Domino, victoria potiti; quam qui in prima fronte, obvias sibi jam contriverant acies, Hugo Magnus videlicet, et uterque Robertus, tam Flandrensium quam Northmannorum comes, et alii multi perpete digni memoria: vallo transmisso hostes a prædicto colle dejiciunt violenter; et iterum ab invicem dissolutos, nostrorum constantiam sustinere non valentes, fugam inire compulerunt. Corbagath autem ab initio turbam declinans, in colle quodam constitutus frequentes dirigebat nuntios, qui ad eum recurrentes sæpius, de belli eventu eum edocebant. Hic dum præstolaretur anxius quo fine tantum terminaretur negotium, repente suas dissipatas penitus et in nullo sibi cohærentes, diffluere conspicit legiones. Quo facto perterritus, monentibus suis qui eum comitabantur, ut saluti consuleret, relictis castris et suorum immemor, fugam iniit quantocius, tanta correptus formidine, ut neminem exspectans, et equos permutans alternatim, ut fugæ possent sufficere, transito Euphrate vix tutum se reputaret. Relictæ vero acies, principis destitutæ solatio, resistendi animo simul et viribus vacui, quibus equi sufficere poterant, eadem via saluti consulentes, fuga elapsi, insequentium gladios evaserunt. Nostri autem equorum timentes defectum, non multum insequi præsumpserunt, excepto domino Tancredo, et paucis aliis, qui usque ad occasum solis, tribus aut quatuor milliaribus eos sternendo prosecuti sunt. Tantum siquidem divina virtus eis timorem immiserat, ut vel resistere, vel a se insectantium propulsare injurias nec attentarent; decem enim ex nostris videbantur eis quasi multa millia; nec erat qui a facie nostrorum fugientibus ministrare posset consolationem. Hic plane innotuit quia *non est consilium contra Dominum* (*Prov.* XXI, 30): quamque vere dicatur quod *non deserit Dominus sperantes in se* (*Judith.* XIII, 17), ipso rerum experimento factum est evidens et manifestum, cum populus inops et famelicus tantam virorum fortium multitudinem, Dei fretus auxilio, potuit superare; et præter spem propriam, in uno prælio universum a Deo destitutum Orientem confundere

CAPUT XXII.

Redeuntes a cæde hostium nostri, de castris eorum infinita reportant spolia.

Consummato igitur prælio, et divinitus concessa nostri principes potiti victoria, in castra hostium redeunt: ubi tantam rerum necessariarum reperiunt opulentiam, tantas Orientalium divitiarum copias, ut jam auri, argenti, gemmarum, holosericorum et pretiosarum vestium, nec non et vasorum, tam artificio quam materia commendabilium, neque numerus esset, neque mensura: equorum etiam, sed et gregum et armentorum, annonæ quoque nihilominus et victualium tanta ibi reperta est abundantia, ut jam nescirent quid eligerent, etiam qui suprema prius laboraverant inopia. Colligentes itaque hostium papiliones et tentoria, quibus plurimum indigebant (sua quippe vetustas et imbrium quos sæpe pertulerant intemperies corruperant, ut jam essent inutilia) gazas in eis reperiebant multiplices; sed et ancillas et parvulos quos fugientes dimiserant, secum in urbem detulerunt. Inter cætera autem, et majoris eorum principis admirabile reperiunt tabernaculum, in modum civitatis, turribus, propugnaculis et mœnibus, ex optimo serico et variis coloribus contextum: a cujus medio quasi a triclinio principali, in partes plures adnexa defluebant diversoria, quæ quasi per vicos distinguebantur, quibus duo hominum millia spatiose consideere posse dicebantur. Onerati igitur spoliis et manubiis ditati, cuncta in urbem deferunt, diem agentes solemnem in lætitia et exsultatione, gratias illi exhibentes de cujus munere venerat, ut tot casibus superatis, tot decursis laboribus, optatam consecuti essent victoriam. Qui autem erant in præsidio videntes quod sui defecerant, et necessariam subsidii spem haberent nullam, interpositis conditionibus, quod cum salute liceret egredi, uxoresque ac liberos simul et omnem eorum substantiam libere possent educere, arcem nostris resignant principibus, eorum vexillis in summis turribus collocatis. Sic igitur factum est per Domini superabundantem gratiam, ut recepto urbis præsidio, et obtenta victoria, qui heri et nudius tertius tenues erant et pene famelici, bonis inciperent omnibus abundare. Ad hoc enim jam devenerant etiam qui inter eos erant potentissimi et eximii nominis, ut etiam mendicare compellerentur. Nam ut de gregariis taceamus, comes Harmannus vir nobilis de regno Teutonico, ad eam deductus est paupertatem, ut ei de mensa ducis, panis pro quotidiano stipendio, quasi magnum, deputaretur. Henricus quoque, de Ascha, vir probitate singularis, inedia penitus consumptus esset, nisi ab eodem domino duce assumptus esset in convivam. Sed et ipse etiam dux, dum civitas obsideretur, antequam egrederentur ad prælium, tanta laborabat inopia ut equos non habens, eum cui insedit in prælio a comite Tolosano multis precibus vix extorserit. Jam enim tam ipse quam alii principes quidquid pecuniarum secum detulerant, in larga eleemosynarum liberalitate et pietatis operibus, et his maxime quæ ad communem respiciebant utilitatem, prona devotione consumpserant. Unde factum est quod multi nobiles, et apud suos tam genere quam strenuitate præclari, ea die qua bellum indictum est, consumptis opibus inopes facti, et equos non habentes, partim pedites, partim super asinos et vilia jumenta, egressi sunt ad pugnam: quorum inopiam benigne respiciens consolator Dominus, antequam sol vergeret ad occasum, devictis hostibus, opes contulit redundantes. Renovatum est ibi evidentius illud Samariæ antiquum et vetus negotium, de mensura similaginis et hordei, quæ statere uno accipiebatur. Nam qui mane vix sibi sufficere poterat, vespere habuit unde multos aleret. Factum est autem hoc, anno ab Incarnatione Domini 1098, mense Junio, vicesima octava die mensis.

CAPUT XXIII

Civitate composita, ecclesias mundant et reparant; clericum in eis ordinant studiose.

Reversis igitur principibus de prælio, et urbe jam in omni tranquillitate composita, curæ fuit omnibus, et præcipue patrono exercitus, viro venerabili domino Podiensi episcopo, cooperantibus aliis qui in eodem exercitu erant pontificibus, et plebe suffragia ministrante, tam majorem urbis ecclesiam, quæ in honore Principis apostolorum dedicata erat, quam reliquas, quæ per urbem erant constitutæ, in pristinum decorem reformare basilicas, et in eis clerum restituere, qui divinis jugiter se manciparet obsequiis. Gens enim Turcorum impia, loca profanaverat venerabilia; et ejectis inde cultuum divinorum ministris, usibus profanis ea deputaverant; in aliis equos et jumenta, quasi in stabulis collocantes; in aliis vero indigna locis exercentes negotia. Venerabiles quoque sanctorum imagines (quibus simplex populus, et *plebs Dei cultrix pia ruditate commendabilis*, quasi pro libris utitur, quæ vice lectionis simpliciores ad devotionem excitant), ex ipsis corraserant parietibus; et quasi in viventes personas desævientes, oculos effoderant, mutilaverant nares, et luto sumpto de immundis obduxerant, dejecerant altaria, et nefandis operibus inquinaverant Domini sanctuarium. Placuit igitur de communi consilio ut statim sine dilatione in eis clerus restitueretur et pristina reformaretur dignitas, designatis stipendiis unde possent sustentari qui in eis Domino militarent. Obtulerunt itaque de spoliis hostium aurum et argentum, unde fierent candelabra, cruces, calices, et textus Evangeliorum, et cætera ecclesiasticis necessaria usibus utensilia, holoserica quoque ad opus sacerdotalium indumentorum, et altarium operimenta. Dominum quoque patriarcham, Joannem nomine, qui tanquam verus Christi confessor, post nostrorum adventu, infinita ab infidelibus pertulerat supplicia, in sede propria cum multo honore locaverunt, per urbes finitimas, quæ cathedralem consueverant ha-

bere dignitatem, constituentes episcopos. Nostræ vero Latinitatis patriarcham, eo vivente qui pridem ibi ordinatus fuerat, eligere vel consecrare non præsumpserunt, ne duo unum et eumdem obtinere thronum viderentur: quod manifeste contra sacros canones et contra sanctorum constituta Patrum esse dignoscitur. Sed tamen postmodum vix evoluto biennio, videns ipse quod non satis utiliter præesset Græcus Latinis, urbe cedens, Constantinopolim abiit. Post cujus discessum convenientes ejusdem civitatis clerus et populus, Artasiensem episcopum Bernardum nomine, natione Valentinum, qui in eadem expeditione dominum Podiensem episcopum secutus, fuerat capellanus ejus, sibi præfecerunt patriarcham. Urbis autem potestatem et dominium sicuti ab initio promiserant, omnes unanimiter domino Boamundo concesserunt, excepto comite Tolosano, qui portam ponti conterminam cum adjacentibus turribus, suis munitam satellitibus detinebat: quas postmodum post discessum comitis ex urbe, ejectis inde militibus, sicuti inferius dicetur, recepit. Quoniam autem apud suos nomine dignitatis princeps dictus fuerat, obtinuit consuetudo, ut de cætero Antiochiæ dominus, princeps appelletur.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Diriguntur nuntii ad imperatorem Hugo Magnus et comes Heumacorum; Balduinus comes in via defecit; Hugo Magnus non revertitur. Podiensis episcopus moritur; lues oritur.

Rebus igitur in urbe sic dispositis, de communi decernunt consilio, ut dominum Constantinopolitanum imperatorem per nuntios suos sollicitent, quatenus juxta pacta quæ cum eis inierat, eis auxilium in propria persona non differat ministrare; sed proficiscentes Hierosolymam, sicut tenebatur ex promisso, mature subsequatur; alioquin pactorum seriem negligenti, ipsi nullatenus vellent se obligatos teneri. Electi autem sunt ad id muneris prosequendum viri nobiles et clarissimi, dominus videlicet Hugo Magnus, domini Philippi Francorum regis frater, et dominus Balduinus Heumaucorum comes: quorum alter irruentibus in itinere hostibus, comparere desiit, cujus usque hodie dubius est exitus, aliis dicentibus eum in acie cecidisse, aliis ab hostibus captum et mancipatum vinculis, in ulteriora deductum Orientis, asseverantibus. Dominus vero Hugo Magnus irruentium insidias declinans hostium, ad imperatorem pervenit incolumis, ubi insignibus gestis ejus multam nubem induxit, et titulo generis derogavit non modicum. Nam cum in expeditione multa gessisset egregie, unde sibi famam pepererat immortalem, in ea legatione meritum denigravit, dum expleto negotio, ad eos qui eum miserant nec responsa detulit, nec curavit redire. Fuitque in eo delictum hoc, tanto notabilius, quanto ipse genere erat præclarior: nam juxta verbum nostri Juvenalis:

> *Omne animi vitium, tanto conspectius in se*
> *Crimen habet, quanto qui peccat major habetur.*

Suscitata est itaque, ex causis occultis, statim urbe capta et consummata victoria, postquam res jam erant in tranquillo collocatæ, tanta clades in populo, ut vix aliqua præteriret dies, in qua triginta vel quadraginta non efferrentur funera; ita quod de populo supererat, jam quasi penitus deleretur. Qua lue pestifera et contagione, cunctos longe lateque indifferenter involvente, vir vitæ venerabilis et immortalis memoriæ, dominus Ademarus Podiensis episcopus viam universæ carnis ingressus est, atque cum gemitu et lacrymis et intimis omnium suspiriis, tanquam pater et præcipuus plebis universæ moderator, in basilica beati Petri, in eo loco ubi lancea Domini reperta fuisse dicebatur, cum multa sepultus est honorificentia. Ejusdem cladis acerbitate Henricus de Ascha, vir et generis titulo et strenuitate commendabilis, apud castrum Turbessel consumptus est, ibique sepultus. Sed et Rainardus de Amesbach, miles pariter et manu et sanguine clarissimus, eodem occubuit casu, sepultus in vestibulo basilicæ Principis apostolorum. Sexus quoque femineus ibi pene universus eadem lue deperiit, ita ut infra paucos dies pene quinquaginta millia deficerent. Cujus tanti mali, quidam circa hoc curiosi, causas assignare cupientes, dissentiebant ab invicem; dicentibus aliis quod ex occultis quibusdam aeris passionibus hoc accideret; aliis vero id pro causa assignantibus, quod populus longo tempore famis acerbitate vexatus, postquam alimentorum attigit abundantiam, cibos cum aviditate sumens nimia, præteritos defectus quærens redimere, sibi ipsi causam mortis immoderata gulositate inferebat. Idque pro suæ opinionis assertione in evidens trahebant argumentum, quod sobriis et iis qui sibi parce sumebant alimenta, multo melius erat, et redibant ad convalescentiam.

CAPUT II.

Vociferatur populus ut Hierosolymam eatur; differtur iter usque ad Kal. Octobris. Boamundus in Ciliciam descendit, et regionem recepit universam.

Interea vero tum cladis effugiendæ gratia, tum assumptæ peregrinationis intuitu cœpit vociferari populus, et instanter acclamare, ut ad iter versus Hierosolymam, cujus causa venerant iterum prin-

cipes se accingerent, et Domini præirent exercitui, causæ principali, quæ omnes de regionibus suis exciverat, satisfacientes. Qua ex causa principes convenientes in unum, super hac populi postulatione tam favorabili et exauditione digna, deliberationem ingressi sunt, in qua alius sic, alius aliter afficiebatur : quibusdam enim id videbatur expedientius, ut statim sine dilatione iter arriperent, et populi satisfacerent desideriis ; quibusdam vero ob instantis fervorem æstatis et aquarum penuriam, et populi famis acerbitate diutius afflicti debilitatem, et equorum defectum, usque ad clementioris initium temporis et Kal. Octobr. iter differendum videbatur, ut hoc medio tempore, equis de novo acquisitis et refocillatis veteribus, populo quoque alimentis et requie in statum pristinum reformato, et omnium viribus reparatis, ad laborem itineris possent resurgere fortiores. Placuit tandem omnibus posterior sententia, et usque ad tempus prætaxatum de communi conniventia receptæ sunt feriæ. Ut vero interim et cladis declinarent imminentis periculum, et necessariorum majorem alibi reperirent abundantiam, divisi sunt principes ab invicem, ea conditione, ut sine dilatione, tempore redirent condicto. Boamundus enim in Ciliciam descendens, Tharsum, Adanam, Manistram, Anavarzam, urbes recepit, et, custodibus deputatis, regionem sibi vindicavit universam. Alii quoque per urbes dispersi finitimas, seorsum a turbis, equis et sibi, agentes, indulgebant. Multi etiam tam de plebe quam de nobilioribus ad dominum Balduinum ducis fratrem, ut ab eo aliquid accipere mererentur, Edessam, cui præerat, transito Euphrate, certatim properabant. Quos ille cum multa honestate suscipiens, et apud se commorantes tractans benignius, multis donatis muneribus, hilares remittebat ad suos.

CAPUT III.

Dominus Hasarth contra dominum suum Rodohan a duce petit auxilium. Dux, evocato fratre Balduino, illuc properat.

Accidit autem per eosdem dies quod Rodohan Halapiensium princeps, cum quodam de suis satrapis, qui castello Hasarth præerat, contraxerat inimicitias ; eoque odium inter eos pervenerat, quod, convocata ex universis sibi subditis regionibus militia, castrum prædictum obsederat. Videns autem præsidii dominus, quia non facile nisi per auxilium Francorum, domino potenti et irato posset resistere, missa legatione ad ducem Godefridum per quemdam Christianum fidelem suum, missis muneribus, ut ejus sibi facilius conciliaret gratiam, ejus amicitiam postulat ; servitium suum cum devotione spondet, indissolubili nexu fœderis ei se cupiens obligare ; et ut verbis ejus pleniorem haberet fidem, et nulla ex parte de ejus promisso dubitaret, filium suum ei destinat obsidem, orans et petens, ut a præsenti eum solvat periculo, condignam pro necessitis tempore opportuno retributionem percepturus. His et hujusmodi vir venerabilis persuasus, prædicto nobili amicitia fœderatur, in suam eum gratiam recipiens, missoque nuntio, fratrem suum Edessanum comitem cum militaribus copiis ad se præcipit evocari, ut amicum obsidione soluta expediat. Vixque prædictus Rodohan circa castrum Hasarth per quinque dies cum suis expeditionibus consederat, cum ecce dux Godefridus in magna multitudine tam fidelium suorum, quam amicorum, quos ad persequendum propositum invitaverat, ab Antiochia egressus in manu forti, ad partes illas ut amico subveniret, impiger properabat. Qui autem a prædicto nobili viro ad dominum ducem missi fuerant, videntes quia prospere et pro votis cuncta compleverant, in conspectu ducis domino suo gratiam obtinentes cumulatiorem, quoniam ipsi in persona propria dominum suum super eo nullatenus poterant reddere doctiorem (exercitus quippe hostilis ita undique castrum vallaverat, ut nec introitus alicui pateret, vel exitus) duas emiserunt columbas, ad id muneris prosequendum instructas apprime, quibus litterulas legationis suæ seriem continentes, ad caudas religaverunt, quibus dominum suum super his omnibus quæ obtinuerant, instruerent diligentius. Quæ suæ libertati restitutæ, in momento ad locum unde eductæ fuerant redeuntes, ab earum custode pariter et alumno captæ sunt, et dissolutæ paginulæ præsentatæ sunt domino. Quibus perlectis, in tantam spem erectus est, ut qui prius obsidentem veritus multitudinem, de resistendo diutius desperaverat, eosdem sponte lacessere non vereretur.

CAPUT IV.

Balduinus fratri occurrit cum ingentibus copiis. Reliqui principes ministrant auxilium. Fugit Rodohan. Quidam ex nostris in via pereunt; occiduntur hostium ad decem millia.

Interea cum jam diei unius itinere dux cum suo comitatu processisset, occurrit ei frater ejus cum tribus millibus virorum fortium, et armatorum optime : quo cum plena charitate et pietatis affectu benigne suscepto, propositi pandit seriem, et gratiam quam cum prædicto nobili vero contraxerat, aperit diligenter : quæ omnia frater approbans, ante omnia monet, ut quoniam ejus vires, ad tantam obsidionem violenter dissolvendam, non videbantur posse sufficere ; antequam procedat, principes qui apud Antiochiam remanserant in suum evocet auxilium, ut confidentius valeat in facto procedere. Acquiescens ergo dux fraternis monitis, missa legatione, dominum Boamundum, dominumque Tolosanum comitem multa precum exorat instantia, et sub obtentu fraternitatis invitat humiliter, ut sibi pro amico laboranti, opem ferre non differant, vicem condignam tempore accepto recepturi. Invitaverat autem eos et prius, antequam urbem egrederetur, et multum amice illorum sibi postulaverat suffragium ; sed invidiæ stimulis agitati, eo quod prædictus vir nobilis, ducis prius quam suum expetierat adminiculum, eum sequi

detrectaverant: at nunc iterata vocatione commoniti, videntes quod non possent cum sua honestate ducis preces non admittere, convocatis copiis dominum ducem secuti, ejus se expeditioni sociaverunt. Qui postquam convenerant adinvicem, facti sunt omnes quasi ad triginta millia pugnatorum. Rodohan vero, licet Turcorum quadraginta diceretur habere millia, tamen diffidens de viribus, et nostrorum timens adventum, quos in proximo adfuturos per suos noverat exploratores, soluta expeditione, reversus est Halapiam. Dum autem nostrorum exercitus fugæ Rodohan ignarus, cœptum adhuc continuant iter, multique ab Antiochia utriusque ordinis viri de remoto sequerentur, ut proficiscentibus se associarent legionibus, in quasdam hostium, quas illi studiose prætenderant, non pauci, casu descenderunt insidias, longe a præcedenti, ut diximus, agmine separati: quos longe et industria et viribus impares exsuperantes Turci, captivatis nonnullis, plurimos ex eis occiderunt. Quod postquam duci cæterisque principibus innotuit, a cœpto desistentes itinere, prædictos malefactores unanimiter insecuti, antequam in suos se possent secessus recipere, et solita reperire diverticula, eos casu habuerunt obviam: quos gladiis excipientes et irruentes in eos animosius, dissolverunt in momento; et retentis nostris, quos captivos abducebant in compedibus, interemptisque ex eis quampluribus, et captivatis innumeris, in fugam verterunt, pene ad supremam deletos internecionem. Erant autem hi ex electa sæpe dicti Rodohan militia, ex familiaribus et domesticis ejus quasi decem millia. Quo peracto, iterum rediens in unum noster exercitus, ad locum destinatum cum victoria pervenerunt: quibus cum trecentis equitibus præsidii dominus occurrens, in conspectu universarum legionum, prono capite, defixis in terram genibus, primo duci, dein principibus aliis in multa devotione magnas agens gratiarum actiones, se coram omni populo præbitis corporaliter juramentis, Christianis principibus fidelem obligavit et tradidit, asserens, quod ab eorum gratia et obsequiis, nulla dies, casus nullus, illum avelleret in perpetuum. Sic igitur feliciter consummato negotio, et amico pro votis expedito, exercitus reversus est Antiochiam, domino Balduino fratre ducis Edessam redeunte.

CAPUT V.

Dux cladem declinans, in terram fratris secedit; quorumdam proditorum illic oppida diruit. Properant illuc et alii quidam principes, ut Balduini munificentiam consequantur.

Dux ergo videns adhuc prædictam in urbe regnare pestilentiam, et cladem magis ac magis in populo dominari, fratris acquiescens petitionibus, qui eum præsens quam intime rogaverat, ut in suam descenderet regionem, ibique Augusti fervorem et pestilentis aeris declinaret malitiam: assumpto familiari comitatu, et indigentium maxima manu, ut eis in necessariis charitative provideret, in terram fratris descendit, in finibus Turbessel, Hatab et Ravandel habitans, regione tota pro suo utens arbitrio, et fratris sæpius habens præsentiam. Accidit autem, dum moram ibi faceret, quod regionis incolæ, et maxime viri religiosi, qui in monasteriis, quæ illinc erant plurima, graves de Pancratio et Covasilio ejus fratre in ejus præsentia fundebant quæstiones. Erant autem hi duo fratres, Armenii natione, viri præclari, sed subdoli supra modum; habentes in ea regione municipia, de quorum munimine præsumentes, regionis habitatores, et maxime monasteria, gravibus et indebitis molestabant exactionibus; processeratque eo usque eorum temeritas, quod etiam domini comitis Edessani nuntios cum muneribus ad fratrem directos, dum adhuc obsidio circa Antiochiam perseveraret, in itinere spoliare præsumerent, et destinata domino duci munera, domino dirigerent Boamundo ut ejus sibi adversus comitem Edessanum conciliarent gratiam. Auditis ergo querimoniis, et justa motus indignatione, missis quinquaginta de numero suorum equitibus, cum populo regionis, eorum præsidia effregit violenter, et effracta solotenus dejecit, ut eorum intolerabilem aliquatenus comprimeret insolentiam. Duce igitur in partibus illis commorante, universi pene majores nostri exercitus, sed de popularibus infiniti, ut contra imminentes paupertatis angustias aliquod reperirent solatium, ad dominum comitem prædictum certatim confluebant: et maxime ex quo præsidium Hasarth, quod in medio itinere constitutum erat, in nostrorum devenerat gratiam. Quos omnes in tanta suscipiebat honorificentia, et tanta remunerabat liberalitate, et ipsi etiam qui ad hoc venerant, mirarentur.

CAPUT VI.

Cives Edessani, indignati quod comes eorum solis uteretur Latinis, adversus eum conspirant: super quo Balduinus commonitus, conspiratores interficit.

Factum est itaque quod nostrorum turbis ad urbem sæpe dictam confluentibus, tanta erat in ea Latinorum multitudo, quod civibus jam inciperet esse molestum: frequentes enim eis in hospitio suscepti inferebant molestias, supra modum in populo dominari volentes. Jamque civium consilio nobilium, quorum beneficio tantam urbem acquisierat, minus et minus utebatur. Unde vehementi indignatione adversus eum suosque succensi sunt, pœnitentes admodum, quod eum sibi præfecissent; timentes, una die, ab eo cui nihil sufficere videbatur, bonis omnibus spoliari. Facta ergo conspiratione cum principibus Turcorum finitimis, tractare cœperunt quomodo dominus Balduinus aut casu occideretur repentino, aut urbe saltem pelleretur. Ut autem ad hoc propositum invenirentur paratiores, thesauros suos, et omnem substantiam per castella et urbes finitimas apud suos deposuerant familiares. Dumque circa id plena sollicitudine tractarent frequentius, factum est ut relatione cu-

jusdam, qui erga eumdem plurima fidei et dilectionis sinceritate abundabat, hujusmodi ad eum sermo perveniret : cui rei plurima et digna fide reperiens argumenta, missa satellitum suorum numerosa manu, omnes homicidas illos teneri præcepit, et vinculis alligari. Tandem re per eorumdem confessionem plenius intellecta, factionis illius principes excæcari præcipiens; alios vero, qui minus deliquerant, confiscatis eorum bonis, urbe fecit extorres; aliorum autem substantiam suos applicans ærario, urbis habitatione clementer indulta, pecunialiter tantum mulctavit. Unde, suscepta ad viginti aureorum millia quantitate, his qui ad se venerant, quorumque ope urbes et finitima sibi subjiciebat municipia, multa liberalitate erogabat stipendia; et tam civibus quam populis adjacentibus, solo nomine inferebat formidinem. Unde et de ejus exterminio multi cum omni sollicitudine cogitabant; ita ut socer ejus timens, nec pro dotis residuo, quam cum filia promiserat, necdum persolverat, graves quæstiones pateretur, in montes, ubi sua habebat præsidia, clam aufugit.

CAPUT VII.

Balas proditionem adversus comitem molitur; comes sibi præcavet; capiuntur ex ejus sociis quidam. Fulcherus Carnotensis casum reddit leviorem. Balduc proditor occiditur.

Erat porro in eadem regione nobilis quidam, genere Turcus, Balas nomine, eidem comiti confœderatus, qui aliquando Sororgiæ dominus fuerat, ante illum Latinorum frequentem accessum comiti plurimum familiaris. Hic videns quod circa eum comitis amor intepuerat, sive rogatu civium, sive propria ductus malitia, accessit ad eum orans et petens ut unicum, quod ei supererat præsidium, veniens ipse in propria persona, susciperet : asserebat enim, sibi ejus gratiam sufficere, et pro multa hæreditate reputari. Uxorem autem ac liberos, et omnem substantiam suam in urbem Edessanam asserebat se velle introducere : multum enim contribulium suorum indignationem fingebat se vereri, eo quo Christianis factus esset familiaris. Quibus verbis comes persuasus, diem condixit, ut ad locum perveniens, ejus satisfaceret voluntati. Statuta autem die, assumptis secum ducentis equitibus, ad locum prævio Bala destinatum pervenit. Balas autem oppidum occulte præmunierat, Turcos centum fortes viribus et armis optime instructos introducens, qui ita latebant in præsidio, ut nullus ex eis compareret. Cum ergo ante oppidum constitissent, rogavit comitem ut cum paucis et familiaribus castrum ingrederetur, ne forte omni illa intromissa multitudine, ipse in substantia sua aliquam jacturam sustineret. Et jam pro voto cuncta pene persuaserat, cum proditionem quodammodo præsagientes quidam, qui circa eum erant nobiles et viri circumspecti, ingredi volentem quasi violenter detinuerunt, hominis suspectam merito habentes malitiam, et tutius judicantes per alias personas hoc primum fieri experimentum. Quorum prudenti comes acquiescens consilio, duodecim de suis viros robustissimos et armatos egregie, in præsidium jussit introire; ipse autem exterius in loco satis vicino cum reliqua militia subsedit quietus, donec rei exitum fide conspiceret oculata. Qui autem ingressi sunt, fraudem et malitiam iniqui proditoris in seipsos experti sunt : nam egressi de latibulis armati ad unguem Turci, de quibus prædiximus centum, seductos equites resistere volentes, sed incassum, violenter comprehenderunt, vinculis eos mancipantes.

Quo cognito, comes pro suis fidelibus, quos ita fraudulenter amiserat, tristis admodum et maxime sollicitus, accedens propius ad præsidium, cœpit Balas diligenter commonere; et sub obtentu juramentorum, quæ illi de observanda fidelitate exhibuerat, attentius convenire ut, sumpta immensitate pecuniæ, quos proditiose ceperat, restitueret; negavit penitus, nisi ei Sororgia redderetur. Comes autem videns quod non proficeret; erat enim præsidium in excelsis rupibus situm, arte et viribus insuperabile, reversus est Edessam, suorum ægre ferens captivitatem, et fraudem quam pertulerat animo revolvens anxietate nimia. Præerat autem prædictæ urbi Sororgiæ, quidam Fulbertus Carnotensis, vir in militaribus negotiis expertissimus, centum expeditissimos sub se habens equites. Hic dolum comperiens quem dominus ejus passus fuerat, tota mente compassus, æstuabat animo, quomodo tantam ulcisceretur injuriam. Unde die quadam positis in loco ad id opportuno insidiis, ante sæpius memoratum oppidum, quasi prædam abacturus, cum paucis studiose, ut eum insequerentur, accessit; qui autem erant in municipio, videntes quod ex pascuis prædam abigeret, armis correptis, certatim illum ultra quas idem posuerat insidias, insectati sunt fugientem. Unde resumptis viribus, et erumpentibus his qui latuerant, in eos irruentes, quibusdam interfectis, aliis in oppidum vix refugium habentibus, ex eis sex vivos comprehendit; pro quibus totidem de suis, modico temporis intervallo, facta compensatione, recepit; quatuor vero ex eisdem, deceptis custodibus elapsi, in suam se receperunt libertatem; duos vero, qui de illorum supererant numero, vir nequam et impius decollari præcepit. Unde factum est ut ab ea die dominus Balduinus Turcorum declinaret amicitiam, et suspectam penitus haberet fidem : quod statim evidenti docuit argumento. Erat enim in eadem regione quidam ejusdem generis, Balduc nomine, qui urbem Samosatum veterem et munitissimam, pretio interveniente, eidem comiti vendiderat. Hic uxorem et liberos, et universam familiam in urbem Edessanam traducere tenebatur ex compacto; sed calvas quærens occasiones, propositum adimplere differebat, malignandi quærens opportunitatem : hunc ad se more ingressum solito, et meræ causas allegantem

frivolas, ne simile aliquid ab eo pateretur, decapitari jussit.

CAPUT VIII.

Comes Tolosanus Albaram occupat: episcopum in ea constituit. Classis Teutonicorum applicat in portu. Clades non cessat.

Interea vero dum circa Turbessel dux moram faceret, et hæc circa partes Edessanas agerentur, comes Tolosanus cum suo comitatu et multo pauperum populo egressus Antiochia, ne interim otiosus torpesceret, Albaram urbem munitissimam in Appamiensi provincia constitutam, ab Antiochia quasi duorum dierum itinere distantem, obsedit, et obsessos in ea cives violenter compulit ad deditionem. Urbe vero capta, et adjacente sibi cum universis suburbanis subjecta regione, quemdam Petrum Narbonensem genere, de suo comitatu, virum honestæ conversationis, et valde religiosum, in ejusdem loci elegit episcopum; cui statim dimidium civitatis et universi contulit territorii, Deo gratias exhibens, quod per ejus operam et studium Oriens episcopum haberet Latinum: qui Antiochiam ut suæ consecrationis munus susciperet, de mandato comitis profectus, pontificalis adeptus est plenitudinem potestatis. Postmodum vero Antiochena ordinata Ecclesia, per dominum Bernardum ejusdem civitatis patriarcham Latinorum primum, suæ metropolis in eamdem Ecclesiam transtulit dignitatem, suscepto ab eodem pallii genio, factus archiepiscopus. Erat per idem tempus cum domino comite Tolosano quidam nobilis Willelmus nomine: hic effracta urbe Antiochena, casu fortuito uxorem Ariani, Antiochenorum principis, cum duobus nepotibus ex filio Samsadolo parvulis ceperat, et apud se detinebat in vinculis: pro quorum redemptione, prædictus Samsadolus, supra nominato nobili viro infinitam dedit pecuniæ summam, matre cum liberis pristinæ restitutis libertati. Eodem quoque tempore ingens virorum multitudo de regno Teutonico, de partibus Ratisponensibus, numero quasi mille quingenti prospero vecti navigio, in portu Sancti Simeonis applicaverant; qui omnes infra modicum tempus eadem clade consumpti sunt. Tribus enim mensibus continuis usque ad Kalend. Decembris, morbus ille pestilens, ita populum afflixerat, ut infra hoc temporis spatium, de equestri ordine ceciderint viri nobiles plus quam quingenti; de plebe vero infinitus erat numerus.

CAPUT IX.

Civitatem Marram obsident; obsessam capiunt. Dominus Wilhelmus Aurasicensis episcopus moritur. Gulferus de Turribus insignis habetur.

Kalendis autem Novembribus, cum jam sicut ex compacto tenebantur omnes principes, qui cladem evitantes ab urbe secesserant, essent reversi, capta jam, ut præmisimus, Albariensi urbe, de communi consilio, Marram urbem munitissimam, ab Albara octo distantem milliaribus, ne nil interim ageretur, expugnare proponunt; non enim poterant vociferantis populi, et iter versus Hierosolymam expetentis clamorem tolerare. Præparatis igitur necessariis, die constituta profecti sunt, ut proposito satisfacerent, comes Tolosanus et Flandrensis, comesque Northmannorum; dux etiam et dominus Eustachius ejusdem frater et Tancredus, una cum illis supranominatam urbem obsidione vallaverunt. Erant autem cives ejusdem loci superbi admodum, et præ multitudine divitiarum arrogantes; eoque maxime, quod semel in quodam conflictu, multos de nostris occiderant; unde adhuc apud se gloriabantur, nostrum contemnentes exercitum et principibus irrogantes convicia. Sed et cruces etiam super turres et mœnia figentes, sputis et aliis modis quibusdam probrosis nimium, in nostrorum contumeliam afficiebant. Unde motu majore et indignatione vehementi, quantam poterat incendere sacrilegii dolor, urbem aggredientes, continuis assultibus, si scalarum habuissent copiam, die secunda, qua ad eamdem applicuerant, urbem violenter effregissent. Tertia demum die, adveniens Boamundus cum majoribus copiis, urbem ex ea parte qua inobsessa remanserat, obsidionem continuavit; post cujus adventum diebus aliquot, indignantes nostri, quod ibi tam diu detinerentur inutiliter, crates contexunt, et turres erigunt, ligneas machinasque componunt jaculatorias, et impatientes moræ, urbem protervius impugnare satagunt. Complanato igitur multo labore vallo, nostri murum suffodere nitebantur, qui vero intus erant totis viribus resistentes, lapides, ignem, et plena apibus alvearia, calcem quoque vivam, quanta poterant jaculabantur instantia, et eos a muro propellerent; sed Dei virtute et misericordia, de nostris nullos, aut paucos lædere poterant; tantoque nostri instabant vehementius undique urbem impugnantes, quanto cives deficere et eorum evacuari conatus conspiciebant. Cum autem a primo diei crepusculo usque ad solem occiduum continuatus esset assultus, defatigatis labore continuo civibus, et jam minore resistentibus cura, applicatis ad murum scalis, violenter nostri muros conscendunt. Inter quos vir nobilis de episcopatu Lemovicensi Guilferus, cognomento de Turribus, murum primus conscendit; quem plures subsecuti, quasdam civitatis turres occupaverunt; sed in eodem facto procedere et urbem sibi vindicare universam, nox irruens intempesta prohibuit. Differentes autem usque in sequentem diem, nostri equites et majorum manus, negotium, ut summo mane redirent in id ipsum, tota nocte circa urbem, ne hostibus pateret exitus, custodierunt vigilias. At vero plebs indomita longis fatigata laboribus et diutinæ famis acerbitate vexata, videns quod hostium nemo compareret in mœnibus, quod civitas sine strepitu tota quiesceret, absque majorum conscientia in urbem ingressa est; et eam reperientes vacuam, clam et sine strepitu universa ejus obtinuerunt spolia. Cives enim in speluncas se contulerant subterraneas, ut saluti consulerent vel ad tempus Mane

autem facto, exsurgentes principes, et urbem obtinentes sine prælio, pauca inde sustulerunt spolia; cognoscentes tamen, quod in latibulis subterraneis se cives occultaverant, appositis ignibus et fumo copiosius immisso, eos ad deditionem compulerunt; et inde violenter abstractos partim obtruncaverunt gladiis, partim compedibus mancipaverunt. Mortuus est ibi dominus Willelmus, bonæ memoriæ, Aurasiacensis episcopus, vir religiosus ac timens Deum. Dux autem cum per dies, cum aliis, ibi moram fecisset, quindecim, cum Flandrensium comite familiaribus tractus negotiis, Antiochiam reversus est.

CAPUT X

Dux ad fratrem revertitur, licentiam impetrat: rediens ad exercitum, insidias patitur in via; sed illæsus evadit.

Per idem tempus videns dominus Godefridus Lotharingiæ dux, quod populus ad proficiscendum se accingeret et principes ad id ipsum invitaret instantius, proposuit, priusquam a regione illa discederet, fratrem videre et ejus colloquio recreari. Profectus ergo cum familiari comitatu, in fratris regionem descendit: quo viso, completisque pro quibus ierat negotiis, et sumpta licentia, Antiochiam, ad cæteros principes, qui eum exspectabant, revertebatur. Cumque jam urbi per sex vel quinque milliaria esset proximus, accidit quod in loco herbido et amœno satis, secus fontem, qui dulces et perspicuas emanabat aquas, ipsa loci facie ad id invitante, descendit ut cibum sumeret; dumque in eo sociorum ferveret intentio, et aptus pro loco et tempore prandii fieret apparatus, ecce repente de carecto paludis, quæ loco illi erat contermina, hostium equites ad unguem armati, super convivantes irruunt. Dux tamen et sui, antequam ad eos Turci accederent, arma corripuerant equis insidentes: unde factum est ut, habito inter eos conflictu, prævia Domini gratia, dux fieret superior, ita ut, interfectis pluribus, reliquos in fugam adigeret; et inde cum gloria in urbem se recepit.

CAPUT XI.

Apud Marram oritur contentio inter comitem Tolosanum, et Boamundum. Boamundus partes comitis apud Antiochiam occupat. Principes apud Rugiam conveniunt, nihil utile statuentes. Populus fame laborat.

Capta ergo civitate prædicta, orta est inter dominum Boamundum et Tolosanum comitem grandis controversia. Comes enim Albariensi episcopo eam dare proposuerat; Boamundus vero eam civitatis partem quam occupaverat, pro comitis arbitrio episcopo nolebat concedere, nisi comes eas quas ipse apud Antiochiam possidebat, prius ei resignaret turres. Tandem vero neglecto negotio quod apud Marram gerebatur, dominus Boamundus cum indignatione reversus est Antiochiam, ubi expugnatis turribus quas Tolosani comitis munitas detinebant satellites, ejus inde violenter dejecit familiam; et sic universam absque consorte possedit civitatem. Comes vero videns quod ejus recesserat æmulus, et pro libero arbitrio de urbe capta posset disponere, episcopo eam sicut et prius proposuerat, contulit Albariensi. Dum autem cum eodem ordinat et episcopo, quomodo deputatis ex utroque ordine custodibus, urbem possent ab hostibus conservare indemnem, sentiens hoc populus, moleste nimium cœpit ferre; et apud se conqueri, quod moras innecterent principes, et pro singulis captis urbibus lites inter se suscitarent et jurgia, ita ut principale eorum propositum omnino neglectum videretur. Unde convenientes adinvicem ordinaverunt apud se, ut quacunque ex causa absente comite, urbem diruerent, ne de cætero eorum votis aliquot præstaret impedimentum.

Contigit vero interea, quod convenientibus apud Rugiam, quæ quasi in medio inter Antiochiam et prædictam Marram sita est, principibus, ut ad vociferationes populi, super itinere deliberationem haberent, comes vocatus illuc pervenit. Ubi dissentientibus ab invicem, nihil consonum, nihilque utile de proposito constitutum est: ubi dum comes moram faceret, populus qui apud Marram relictus fuerat, nacta occasione ex comitis absentia, multum prohibente et renitente plurimum prædicto episcopo, turres et mœnia dejecerant funditus, ut comes rediens, ulterius innectendi moram ex eo causas non haberet. Redeunte vero comite, tristis admodum pro casu, qui acciderat, videns tamen populi voluntatem, factum prudenter dissimulavit. Populus vero nihilominus protervius instabat, orans et petens, ut populo Dei ad peragendum iter inceptum ducem se præberet: alioquin ipsi unum quemlibet de militibus sibi præficerent, qui eorum præesset exercitui, et eos in via Domini præcederet. Erat præterea in eodem exercitu tanta famis acerbitas, ut deficientibus alimentis, multi contra morem, ferarum animos induti, ad esum immundorum se converterent animalium. Dicitur etiam, si tamen fas est credere, quod multi præ alimentorum inopia, ad hoc ut carnes humanas ederent, prolapsi sunt; sed neque clades deerat in populo, nec merito deesse poterat, ubi tam immundis et pestilentibus cibis (si tamen cibi dicendi sunt, qui contra naturam sumuntur) misera plebs alebatur. Nec enim momentaneum fuerat, nec ad tempus modicum, illa tanta talisque, quæ populum afflixerat, inopia; sed quasi hebdomadibus quinque, vel amplius, circa illam quam expugnare nitebantur urbem, moram fecerant cum hoc periculo. Defecerant autem ibidem non solum bellicis casibus verum etiam valetudinibus variis, viri præclari et nobiles; inter quos perfectissimæ indolis adolescens Engelrandus, filius domini Hugonis comitis Sancti Pauli, ægritudine correptus valida, diem clausit extremum.

CAPUT XII.

Comes in terras hostium ingressus, prædas inde ducit; populum vociferantem non perferens, iter arripit. Junguntur ei Normannorum comes et Tancredus.

His omnibus vir inclytus et insignis dominus comes Tolosanus, mente anxiatus et spiritu, infra se ipsum fluctuabat dubius; nam et periclitantis populi eum affligebat molestia, et fatigabat necessitas; et itineris desiderium, quo tam majores quam minores succensi erant, ita ut etiam cum clamoribus assiduis et frequenti contestatione id importunius exigerent, requiem penitus denegabant. Volens igitur utrique morbo congruum aptare remedium, certus tamen quod alii principes eum in hac parte sequi nollent, ut populo vociferanti et suæ satisfaceret conscientiæ, diem ad iter aggrediendum populo præfixit quintumdecimum, et ne medio tempore fame, quæ nimis invaluerat, populus periclitaretur, assumpta parte militiæ, et de turbis pedestribus his, qui videbantur validiores, parte reliqua infra urbem relicta, in terras hostium descendit, ut vitæ necessaria plebi quocunque periculo procuraret. Ingressus igitur cum maximo comitatu, regionem hostium opulentissimam, effractis municipiis pluribus, et succensis suburbanis aliquot, greges inde retulit et armenta, servosque et ancillas et alimentorum ingentes copias, ita ut usque ad satietatem plenam, jejunus et esuriens reficeretur populus; et sociis qui apud Marram urbem tuentes remanserant, portiones pro sorte virili deputarent. Regressus igitur cœpit comes æstuare, quid faceret, populo iterum clamante, quod ad iter aggrediendum præfixa jam instaret dies et dilationes omnes respueret. Videns autem quod causam foveret populus honestam, et quod eorum non posset amplius sustinere instantiam, licet solus esset, nec eum de principibus aliquis sequi decrevisset, cum suo tantum comitatu, succensa urbe et in favillam redacta, iter aggressus est. Videns autem quia non multos haberet equites, episcopum rogavit Albariensem, ut secum proficisceretur : qui benigne preces admittens comitis, quemdam nobilem virum, Willelmum videlicet de Cumliaco, super res suas cum septem equitibus et peditibus triginta præficit; qui bona fide et plena devotione res suas conservans commendatas, infra paucos dies, pro septem equitibus habuit quadraginta, et pro triginta peditibus octoginta vel amplius recepit, res domini multiplicans in immensum. Igitur statuta die iter arripiens profectus est, neminem aliorum operiens. Erant autem in ejus comitatu quasi decem virorum millia, ex quibus vix trecenti quinquaginta erant equites. Cui proficiscenti, Northmannorum comes et dominus Tancredus, uterque cum quadraginta equitibus et numerosa peditum manu se aggregaverunt, comites in itinere se præstantes indivisos. Profecti autem, tantam in itinere rerum invenerunt opulentiam, ut populo nihil amplius esset necessarium. Transeuntes enim per Cæsaream, Hamam et Emissam, quæ vulgari appellatione Camela dicitur, a principibus earum et ducatum merebantur habere, et rerum venalium forum optimis conditionibus; insuper et dona plurima in auro, argento, gregibus et armentis, et victualibus omnimodis, a municipalibus et oppidanis, per quorum fines transibant, ut eorum parcerent regioni. Sicque per dies singulos eorum augebatur exercitus, et in meliorem proficiebat statum, rebus ad omnem sufficientiam abundans necessariis. Equorum etiam, quorum maximam passi fuerant indigentiam, jam gratis quam pretio ingentem sibi comparaverunt multitudinem, ita ut antequam cum reliquis convenirent principibus, mille et ampliores, exceptis prioribus, in suo haberent exercitu. Tandem cum per dies processissent aliquot, iter agentes mediterraneum, de communi decretum est consilio, ut ad oram redirent maritimam, ut de statu reliquorum principum, quos in finibus Antiochenis post se dimiserant, facilius instruerentur; et a navibus quæ ab Antiochia et Laodicea per mare ascendebant, rerum necessariarum assequerentur commercium.

CAPUT XIII.

Prædonum incursus in itinere, comitis sustinet exercitus : contra quos comes prudenter irruit. Castrum repugnans effringitur. Ante Archis castra locantur, et finitimorum nuntii ad principes accedunt.

Fuerant sane toto illo itinere, ex quo a Marra discesserant, eis cuncta satis prospera, nisi quod sæpius circa expeditionis novissima, prædones quidam occulte consueverant irruere; et de senibus et valetudinariis, qui exercitum non poterant æquis subsequi passibus, nonnullos interimebant aut captivabant, quorum fraudibus comes argute obvians, præeuntibus exercitum domino Tancredo, domino quoque Northmannorum duce Roberto, una cum Albariensi episcopo, ipse cum quibus viris insignibus et egregiis post exercitum remansit in insidiis, ut prædictis malefactoribus, qui proficiscentem exercitum pone sequebantur, ut incautos opprimerent, tempore occurreret opportuno. Factumque est ut more solita irruentibus maleficis, comes e latebris egrediens, eis se daret obviam; et repente irruens prosterneret universos, equos eorum et spolia, et de captivis aliquot, cum multa lætitia in expeditionem referens. Ab ea die tute et sine difficultate incedebat populus, rebus necessariis affluenter abundans; nec fuit in omni regione quam præterierunt proficiscentes, a dexteris vel a sinistris civitas ulla, vel municipium, cujus cives exercitui et ejus ducibus non dirigerent munera; fœdus non impetrarent a transeuntibus et amicitiam : excepto uno, cujus habitatores de sua multitudine et loci præsumentes munimine, nec forum eis obtulerunt rerum venalium, nec impetrato fœdere, ducibus miserunt exenia; sed junctis agminibus nostrorum expeditioni conati sunt impedimentum præstare. Quod videntes

nostri, justa indignatione succensi, in eos irruerunt unanimiter; et in momento dissolutis eorum manipulis, et captivatis nonnullis, eorum oppidum effregerunt violenter; gregesque eorum et armenta, equos etiam, qui in subjectis pascuis alebantur, et omnem eorum substantiam diripientes, adduxerunt secum. Erant autem in eodem exercitu finitimorum principum nuntii, ad hoc ut pacem impetrarent missi. Illi nostrorum videntes vires et audaciam, ut plenam pacem suis obtinerent dominis, ad propria revertebantur, ut qui eos miserant, de nostrorum moribus et fortitudine plenius instruerent; sed mox cum equis et aliis muneribus revertebantur. Post dies autem aliquot, regione media cum omni tranquillitate decursa, in campestria urbis antiquæ et loci situ munitissimæ, haud longe a mari, quæ Archis appellatur, descenderunt, satis in vicino juxta urbem castrametantes.

CAPUT XIV.

Describitur Archis. Captivi ex nostris qui in urbe Tripolitana detinebantur, urbem obsidendam significant.

Est autem Archis una de urbibus provinciæ Phœnicis, ad radices Libani, in colle sita munitissimo, quatuor aut quinque a mari distans milliaribus, longe lateque diffusa, optimi soli, et glebæ uberis habens planitiem; cui etiam et lætissima non desunt pascua, et aquarum commoditates viventium. Hanc, ut veterum habent traditiones, Aracheus septimus filiorum Chanaan fundasse dicitur, et de suo nomine Arachis dixisse; sed postea corrupto nomine, Archis dictam fuisse. Circa hanc, ut præmisimus, nostri castra locaverunt sua, non casu fortuito; sed quorumdam ex nostris, qui in vinculis hostium detinebantur, litteris et exhortatione commoniti. Erant enim in civitate Tripolitana, quæ est civitas nobilissima in littore maris sita, ab Archis sex aut quinque distans milliaribus, de nostris aliquot, qui in ea violenter detinebantur. Ab initio enim obsidionis Antiochenæ, et maxime post urbem debellatam, cœperunt nostri ut sibi victum propagarent, compellente inopia, imprudenter circuire regiones, et se hostibus circumjacentibus ultro ad prædam exponere. Unde factum erat, ut vix esset civitas vel oppidum, quod de populo nostro non haberet captivos; juxta quem modum in urbe Tripolitana, de qua præmisimus, de nostris plus quam ducenti eadem detinebantur conditione. Qui nostrorum intelligentes adventum, significaverunt principibus, ut nullatenus ab Archis discederent, sed eam vallarent obsidione; sic enim aut urbem infra paucos dies possent recipere; aut a rege Tripolitano, ut ab obsidione desisterent, infinitam extorquere pecuniam et captivorum fratrum obtinere liberationem. Quod et factum est; nam statim accedentes ad urbem, propius castris circumpositis obsidione vallaverunt: tum ut id tentarent quod eis intimatum fuerat; tum ut reliquos principes operirentur, qui eos in proximo subsecuturi credebantur.

CAPUT XV.

A castris egressi quidam, urbem Antaradon occupant viriliter; unde cum spoliis uberibus ad castra redeunt, et continuant obsidionem.

Egressi autem de castris eisdem equites centum, cum peditum ducentorum duobus manipulis; et Raimundum Pelet secuti, usque ad urbem Antaradon, quæ vulgari appellatione Tortosa dicitur, ab obsidione viginti vel amplius distantem milliaribus, ut experirentur si quid sibi necessarium et usui futurum reperirent, pervenerunt. Est autem Antarados civitas in littore maris sita, juxta se insulam habens modicam, quasi per duo distantem milliaria, ubi antiqua et per multa sæcula insignis civitas, Aradus nomine fuit. Hujus Ezechiel propheta memoriam facit, ad principem Tyri dirigens sermonem, ita: *Habitatores Sidonii et Aradii fuerunt remiges tui* (*Ezech.* XXVII, 8). Et idem infra: *Filii Aradii cum exercitu tuo erant super muros tuos, in circuitu tuo* (*ibid.*, 11). A cujus nomine et prædicta civitas nomen accepit, ut Antarados diceretur, eo quod prædictæ Arado esset opposita. Harum utraque sita est in Phœnice provincia, et ejusdem civitatis unus et idem auctor fuit, Aradius videlicet, novissimus natu filiorum Chanaan, filii Cham, filii Noe. Ad hanc itaque urbem accedentes domini Tolosani exercitus pars prædicta, urbem cœperunt acrius impugnare; sed cum resistentibus civibus animose satis, in ejus expugnatione non possent multum proficere, nocte irruente, in diem crastinam distulerunt negotium, ut receptis consortibus, qui eos subsequi decreverant, facto mane ad idem opus fortiores resurgerent. At vero cives timentes ne majores ea nocte accederent copiæ, quibus tandem resistere non valerent, cum uxoribus et liberis et familia urbem egressi, ad montes vicinos, ut fugam saluti consulerent, se contulerunt. Nostri porro summo mane se adhortantes adinvicem, casus qui de nocte illa acciderat ignari, ut opus continuarent hesternum et ad urbem impugnandam se armarent, accedentes cominus, et eam reperientes vacuam, intrepide et constanter ingressi sunt, victualibus et spoliis eam invenientes redundantem. Unde onerati usque ad supremam satietatem, ad castra reversi sunt; eis quæ interim acciderant, cuncta per ordinem edocentes et de successu proprio universum lætificantes exercitum.

CAPUT XVI.

Dux Godefridus cum Flandrensium comite et expeditionum residuo Laodiciam pervenit, Guinimerum a vinculis expedit, classem ei restituens, Boamundus usque ad prædictam urbem abeuntes prosequitur.

Interea circiter Kalendas Martias, populus, qui Antiochiæ remanserat; videns præfixam ad iter aggrediendum imminere diem, dominum Lotharingiæ ducem Godefridum, dominum quoque Robertum Flandrensium comitem, et alios principes multa

cœpit urgere instantia, ut iter arriperent; et eis volentibus voti consummationem adimplere, ducatum præberent. Prætendebant et domini comitis Tolosani, ducis quoque Normannorum, et domini Tancredi fidem et constantiam, et admirabilem gratiam quam plebi Dei exhibuerant, eos jam per dies multos in via Domini fideliter præcedentes. His et hujusmodi persuasi principes antefati, compositis sarcinis et necessariis ad iter præparatis, assumpta secum universa tam equitum quam peditum multitudine, quibus cordi erat et in proposito versus Hierosolymam proficisci, in Kalendis Martiis apud Laodiciam Syriæ quasi ad viginti quinque millia virorum fortium et armatorum convenerunt, prædictos principes secuti. Sed et dominus Boamundus cum suo comitatu illuc usque eos prosecutus est; non tamen aut cum eis proficisci, aut ibi moram facere longiorem poterat, ne forte recens captam Antiochiam hostibus circumpositis, temere vel ad tempus inobservatam negligere videretur; tamen ut societatis memor et gratiæ, quam in via Domini cum aliis contraxerat proceribus, eos usque ad locum prosecutus est supradictum, quidquid officii et humanitatis poterat prompta exhibens devotione, ut sui memoriam altius imprimeret abeuntibus. Reversus est ergo salutatis principibus, et sumpta cum multo gemitu et suspiriis licentia, ut civitatis sibi creditæ curam ageret diligentem, populo apud Laodiciam derelicto. Est autem Laodicia, civitas nobilis et antiqua, sita in maris littore, quæ fideles habens habitatores, sola de urbibus Syriæ, imperatoris Græcorum jurisdictioni erat supposita. Ad hanc Guinimerus quidam Boloniensis, quem superius cum classe apud Tharsum Ciliciæ, dum dominus ducis frater Balduinus eam occupasset, applicuisse meminimus, cum eadem classe sua pervenerat. Et dum eam imprudenter, non comparatis viribus aggrederetur impugnare et suæ mancipare ditioni, captus erat a civibus et carceri cum omni suo pene comitatu mancipatus. Hunc quia de terra patris sui advenerat, et apud Tharsum prædictam, fratri suo utilitati fuerat et honori, dominus dux a præside civitatis et loci primatibus sibi petiit restitui; qui verbo ducis non audentes in quopiam contraire, prædictum Guinimerum cum sociis universis et classe quam induxerant, duci restituerunt; quem suæ classi dux præficiens, æquis eum passibus per terras gradientem subsequi præcipit : quod et factum est.

CAPUT XVII.

Dux, et qui cum eo erat exercitus, Gabulum obsidet. Tolosani fraus intercedit. Archis properantes reliquis associantur principibus; obsidio non proficit.

Egressus igitur Loadicia Syriæ prædictus exercitus, receptis his quos in eadem urbe repererant, et qui ab Antiochia et Cilicia et urbibus finitimis, causis familiaribus et occupationibus domesticis detenti, tardius egressi fuerant, oram legentes maritimam, ad urbem Gabulensem, quam vulgari appellatione Gibellum dicunt, quæ a prædicta Laodicia duodecim distat milliaribus, pervenerunt. Ubi cum per aliquod temporis intervallum castris in gyrum locatis urbem obsedissent, is qui civitati præerat, principis Ægyptii procurator (nam hæc prima de urbibus maritimis Ægyptiorum erat sujecta potestati) aureorum sex millia duci obtulerat, insuper ingentia munera, si ab obsidione desisteret; quem, tanquam sordidorum contemptorem munerum, cum flectere nequivisset, ad alia se convertens studia, legatos de quorum fide præsumebat et industria, ad comitem direxit Tolosanum, prædictam pollicens pecuniam, si eum a ducis manibus posset expedire. Ille autem, ut dicitur, clam oblata sumpta pecunia, confinxisse dicitur, quod infinita hostium multitudo a tractu descenderet Persico, propositum habens eas injurias ultum ire, quas Persarum populus sub duce Corbagath passus fuerat apud Antiochiam, et quod non inferius priore bellum parabatur redivivum : et super his omnibus nuntios se dicebat recepisse fide dignos, de quorum verbo nullatenus esset ambigendum. Missa igitur legatione per virum venerabilem, dominum Albariensem episcopum, et directis epistolis, dominum ducem et comitem Flandrensium anxie nimis sollicitat ut, obsidione soluta, properare non differant, sed communibus periculis fraterna compassione occurrant. Illi vero, audita fratrum necessitate, et quod imminere dicebatur periculo, in simplicitate spiritus gradientes, soluta statim obsidione et itinere maturato, transeuntes urbem Valeniam, quæ sub oppido Margat, in littore maris sita est; deinde Marecleam, quæ prima de urbibus Phœnicis a Septentrione venientibus occurrit, Antaradum, quæ vulgari appellatione Tortosa dicitur, quæ similiter una est de urbibus supra nominatæ provinciæ, in littore maris similiter constituta, pervenerunt. Quam reperientes habitatoribus vacuam, insulæ quæ ab Occidente eidem objecta est civitati, ubi et nostrorum naves aliquot opportuna statione locatas invenerant, vicinitatem admirati sunt. Unde compendia secuti, infra paucos dies ante urbem Arscensem cum omni sua multitudine constiterunt. Quibus dominus Tancredus occurrens, fraudem comitis universam seriatim edocuit : unde et seorsum, longe a tabernaculis eorum qui præcesserant, castrametati sunt. Videns autem comes, quod ab eo aliorum principum esset alienatus animus, missis muneribus, eos sibi reconciliare satagebat. Unde factum est ut, post modicum temporis intervallum, reconciliatis sibi principibus, excepto domino Tancredo, qui adversus eum graves suscitabat quæstiones, in unum corpus circa urbem convenerint expeditiones. Cumque comes ante ducis adventum multis jam diebus inutiliter ibi consumpsisset operam, spes erat quod in adventu reliquorum principum, urbs facile superari posset, et obsidentium labor optato fine consummari; sed contra spem accidit. Nam,

neque prius neque posterius propitium in eo facto habuit populus Dominum; quoties enim urbem nitebantur impugnare, et ad varia se attollebant nocendi argumenta, ut vel * agerent ad dejiciendum murum, vel contra eum assultus committerent, toties nova occurrebant impedimenta, et omnis eorum evacuabatur conatus, frustrabantur opera, impensa deperibat : ita ut manifeste daretur intelligi, quod in eo opere, eorum conatibus favor se subtraxisset divinus. Quippe occidebatur populus, et viri nobiles et præclari inutiliter decumbebant. Ceciderunt ibi viri nobiles et præclari, casu miserabili, uterque jactu lapidis, Anselmus de Riburgismonte, vir in armis strenuus et perpete dignus memoria; et Pontius de Baladuno, vir nobilis et familiaris domino comiti Tolosano.

Propterea et populus invitus ibi detinebatur, cui erat in proposito iter inceptum consummare : unde nec operam dabat cum studio, nec multam in facto impendebat sollicitudinem, maxime autem post ducis adventum; etiam qui cum comite Tolosano advenerant ejus familiares et domestici, se subtrahebant ex industria, ut comes affectus tædio, aliorum principum vias sequeretur, qui etiam inviti et compellente comite contra conscientias detinebantur.

CAPUT XVIII.

Renovatur quæstio de lancea Domini : Inventor rogum intrat accensum; paucis post diebus moritur.

Renovata est ibi quæstio de lancea, quæ apud Antiochiam reperta fuerat : utrum ea esset, qua de latere Domini sanguis et unda profluxit; an res esset commentitia. Dubitabat enim valde super hoc populus; sed et majores penitus fluctuabant incerti; aliis dicentibus quod vere ipsa esset, quæ Domini cruore maduerat, ejus latus aperiens, et per inspirationem divinam in consolationem plebis revelata; aliis asseverantibus, quod versutiarum Tolosani comitis esset argumentum, et gratia quæstus adinventio ficta. Hujus autem dissensionis auctor erat præcipuus quidam Arnulphus, domini Normannorum comitis familiaris et capellanus; vir quidem litteratus, sed immundæ conversationis et scandalorum procurator; de quo in sequentibus multa dicenda occurrent. Cumque diu super hoc in populo sermo hic discurreret contradictorius, hic qui eam revelationem sibi factam fuisse asserebat, ut populo fidem faceret et omnem toleret ambiguitatem, rogum copiosum præcepit accendi, pollicens se, auctore Domino, certo per ignem experimento fidem se facturum incredulis, quod nihil confictum, nihil commento adumbratum in eo facto intercessisset; sed sola revelatione divina, ad notitiam hominum et eorum consolationem, totum esset procuratum. Accenso igitur rogo copioso admodum, cujus incendii fervor etiam circumpositos terrere poterat, convenit universus populus a majore usque ad minorem, in ea sexta feria, quæ sanctum Domini Pascha præcedit, in qua et mundi Salvator pro nostra salute passus esse legitur, ut tantæ rei plenum haberet experimentum. Qui vero tam periculosum examen sponte subiturus erat dicebatur Petrus Bartholomei, clericus quidem, sed modice litteratus, et quantum ad humanum diem dijudicare pertinet, homo simplex videbatur; qui oratione facta in conspectu circumpositarum legionum, assumpta secum prædicta lancea, per ignem transivit, quantum populo videbatur, illæsus. Verum hoc ejus factum non solum non amputavit quæstionem, sed majorem suscitavit; nam infra paucos dies vita decessit, cujus accelerati obitus occasionem, cum homo sanus et vitalis prius videretur, quidam asserebant tentatum incendium, dicentes quod in eo tanquam fraudis patronus, mortis causam collegisset. Alii vero dicebant quod ab incendio sanus evaserat et incolumis; sed egressum ab igne, turbæ, causa devotionis irruentes, oppresserant et contriverant eatenus, ut vitæ finem ministrarent. Sicque res, quæ in dubium venerat, nullam recipiens decisionem, majus induxit ambiguum.

CAPUT XIX.

Nuntii, qui a nostris principibus missi fuerant in Ægyptum, revertuntur.

Per idem tempus legati nostri qui, invitantibus Ægyptiis, qui ad obsidionem Antiochenam missi a calipha Ægyptio venerant, ut præmisimus, descenderant in Ægyptum, post annum quo tam violenter quam dolose detenti fuerant, ad principes, qui eos miserant, sunt reversi; venerantque cum eis Ægyptiorum principis legati, verba deferentes multum ab his quæ prius attulerant, dissimilia. Cum enim multa prius obtinere laborassent precum instantia, ut nostrorum principum contra insolentiam Turcorum et Persarum haberent gratiam et auxilium; nunc mutato cantico, pro summo beneficio se arbitrabantur nostris indulgere, si Hierosolymam ducentos aut trecentos simul permitteret inermes accedere et completis orationibus redire incolumes. Quod verbum nostri principes pro ludibrio habentes, prædictos nuntios redire compulerunt, significantes quod *non secundum propositas conditiones particulatim illuc accederet exercitus; sed junctis agminibus Hierosolymam proficiscerentur unanimes, regno ejus periculum illaturi.* Hujus autem mutationis causa fuerat quiddam, quod ex nostra victoria, quæ apud Antiochiam acciderat, habuerat ortum. Nam Turcis ita ibi periclitantibus, ita per omnem Orientem eorum confractus est gladius; et sublimis quæ fuerat gloria, versa est in confusionem, ut ubicunque cum aliis nationibus erat eis negotium, in omni loco succumberent, et calculum reportarent in omni conflictu deteriorem. Juxta quam eorum conditionem, invalescente super eos Ægyptiorum regno, per manum cujusdam, cui erat nomen Emireius, principis militiæ regis Ægyptiorum, Hierosolymam amiserant, quam triginta et octo annis ante ab eisdem Turci eripuerant violenter. Unde factum est, ut hostes, quos prius quasi fortiores horruerant, nunc per nostrorum operam

dejectos, et confractis viribus, in imo videntes constitutos, nostrorum auxilium, quod prius instanter nimis expetierant, contemnebant.

CAPUT XX.

Imperatoris legati adsunt, de Boamundo conquerentes. Imperatorem nuntiat venturum; principes dissentiunt; pugnatur cum Tripolitanis, et vincuntur hostes; nostri victores in castra redeunt.

Advenerant præterea Constantinopolitani imperatoris legati, multum conquerentes de domino Boamundo, qui contra legem pactorum et exhibiti tenorem juramenti Antiochiam præsumebat detinere; allegantes in conspectu principum, *quod domino suo præbitis corporaliter juramentis, omnes qui per eum transierant, tractis sacrosanctis Evangeliis, promiserant quod neque de oppidis, neque de civitatibus aliquam, quæ de imperio ejus fuerant, usque Hierosolymam, detinere præsumerent, sed ea capta, ejus imperio resignarent;* de reliquis vero habitæ conventionis partibus, nullam omnino habebant memoriam. Certum est autem, quod id inter eum et principes, apud Constantinopolim convenerat; sed in fine conventorum fuerat annexum, quod ipse cum omni suo comitatu, et ingentibus copiis eos deberet sine dilatione subsequi, et auxilium in suis necessitatibus ministrare. Quibus de communi principum consilio responsum est, quod *imperator pacta conventa prior violaverat; unde merito et ab his quæ juxta legem pactorum sibi poterant competere, casum patiebatur. Iniquum enim est ei fidem servari, qui contra pactum nititur versari.* Nam, cum nostris principibus ex compacto teneretur obligatus, quod convocatis exercitibus, statim eos sequeretur; et per mare navibus continuum eis ministrari faceret commercium, et rerum venalium toto itinere exhiberi præciperet opulentiam, utrumque neglexit fraudulenter adimplere, cum sine difficultate utrumque posset effectui mancipare. Unde quod de Antiochia factum fuerat, quoniam id jure fecisse videbantur, ratum volebant permanere et inconvulsum, ut is eam jure hæreditario possideret in perpetuum, cui de communi liberalitate concessa fuerat. Instabant præterea ejusdem imperatoris legati, persuadere cupientes, ut ejusdem imperatoris adventum, quem in Kal. Julii adfuturum promittebant, præstolaretur exercitus, pollicentes quod singulis principibus ingentia daturus esset munera; sed et plebeis cum multa liberalitate stipendia, unde honeste sustentari possent, esset largiturus. Super quo deliberationem habentes, dissentiebant ab invicem. Nam Tolosanus comes exspectandum esse tanti principis adventum utile judicabat, sive ex eo quod ita futurum arbitraretur; sive ex eo quod ea occasione principes et populum detinere laboraret: quousque urbem quam obsederat, sibi posset vindicare. Turpe enim et ignominiosum reputabat, si a proposito ita manifeste deficeret, desiderium non valens adimplere. Aliis autem, opposita longe melior videbatur sententia, videlicet ut cœpto instarent itineri, et votum pro quo tot labores pertulerant, feliciter consummarent: fraudes enim imperatoris, et ejus versutias, quas sæpius experti fuerant, declinare judicabant commodius, ne ejus labyrinthis et ejus ambagibus iterum se involverent, a quibus non satis facile postmodum possent expediri. Effusa est igitur inter principes contentio, et eorum pene in nullo consonabant desideria. Unde et is, qui urbi præerat Tripolitanæ, cum prius infinitam obtulisset pecuniæ summam ut, obsidione soluta, ab ejus finibus nostræ migrarent expeditiones, cognito schismate, quod inter principes erat exortum, non solum dare pecuniam prius oblatam renuit, verum nostris sponte occurrere, et cum eis experiri proposuit. Factum est autem, quod de communi consilio, relicto Albariensi episcopo, et aliis nonnullis viris potentibus in obsidione, qui castra tuerentur, principes indicto prælio, instructis aciebus, et ordine congruo dispositis, versus Tripolim agmina dirigunt: quo pervenientes, ejusdem loci præsidem, cum universa civium multitudine tam equitum quam peditum extra urbem reperiunt, ubi, ordinatis pari modo agminibus, nostrorum adventum præstolabantur intrepidi. Cum enim duobus mensibus et amplius aliquid, comes Tolosanus in prædicta obsidione operam consumpsisset inutiliter, nec profecisset quidpiam, cœperant eos Tripolitani contemnere, et nostrum exercitum minus et minus habere suspectum, quasi ab ea virtute quam prius audierant, facti degeneres, in seipsis strenuitatis consuetæ paterentur defectum. Postquam ergo ad urbem ventum est, et hostium contra se positas nostris datum est intueri legiones, in eos statim irruerunt animosius, et primo impetu dissolutis eorum cohortibus hostes in fugam versos, infra urbem certatim se recipere proterva compulerunt instantia, septingentis ex eorum numero gladio peremptis; de nostris vero tres aut quatuor cecidisse dicuntur. Ibi celebraverunt pascha, quarto Idus Aprilis.

CAPUT XXI.

Præses Tripolitanus multa pecunia et muneribus a nostris pacem impetrat. Principes de fidelium consilio, qui in illis partibus habitabant, viam eligunt maritimam.

Obtenta igitur victoria, in castra iterum reversi sunt, ubi nihilominus vociferari et acclamare cœpit populus universus, ut, illa perniciosa obsidione dimissa, versus Hierosolymam, quo eorum omnino festinabat desiderium, iter arriperent; obtinuitque proterva instantia populus, ut incensis castris, dux et Flandrensium comes, nec non et Normannorum comes, sed et Tancredus, populo satisfacientes, invito et plurimum retinente comite Tolosano, obsidionem deserentes, versus Tripolim, tanquam iter continuaturi, expeditiones direxerunt. Erantque in eo facto procliviores, qui ab initio prædicti comitis castra fuerant secuti ita ut eum deserentes, prædictos principes certatim sequerentur: quo intellecto, videns quod neque precibus neque pol-

licitis eos revocare poterat *faciens de necessitate virtutem*, alios secutus est, licet invitus. Cumque vix quinque milliaribus progressi, ante urbem Tripolitanam castrametati essent, ejus loci præses, qui Egyptii caliphæ in ea regione procurabat negotia, deposita illa tali arrogantia, qua prius cum nostris principibus de pari posse contendere arbitratus fuerat, cognoscens seipsum, missa legatione a principibus, obtinuit ut, datis quindecim millibus aureorum, insuper etiam muneribus in equis, mulis, sericis et vasis pretiosis, et restitutis universis quos de nostro populo detinebat captivis, a sibi commissa discederent provincia; ac tribus, quibus præerat civitatibus, Archis videlicet, Tripolis ac Biblio cum suis pertinentiis parcerent transeuntes. Misit insuper greges et armenta, et alimentorum uberem copiam, ne præ victualium inopia, suburbana spoliare compellerentur, et agrorum cultoribus inferre molestiam. Accitis etiam quibusdam fidelibus Syris, montis Libani habitatoribus, qui urbibus illis a parte supereminet orientali, excelsus admodum et in sublime juga porrigens, tanquam a viris prudentibus et locorum gnaris, qui ad eos gratulabundi descenderant, ut fraternæ charitatis dependerent affectum, consilium ab eis petierunt, qua via versus Hierosolymam tutius possent incedere, et commodius. Illi tandem, compensatis bona fide universarum viarum, quæ illuc ducebant tam commoditatibus quam compendiis, novissime viam eis commendaverunt maritimam, ut et directiorem sequerentur, et navium suarum quæ proficiscentem subsequebantur exercitum, eis solatium non deesset. Erant autem in nostrorum classe, non solum Guinimeri, sociorumque ejus, qui a Flandria, Normannia et Anglia, ut præmisimus, descenderant; verum et Januensium, Venetorum, Græcorumque naves, quæ a Cypro, Rhodo, et aliis insulis rebus onustæ venalibus frequenter accedebant, quæ nostris legionibus multam inferebant consolationem. Assumptis ergo ducibus itineris, tum ex prædictis fidelibus, tum ex Tripolitani principis familia, oram legentes maritimam, juga Libani a sinistris habentes, Biblium pertranseuntes, supra ripam fluminis secus locum cui nomen est Maus, castrametati sunt, ubi per diem vulgus debile, et eos, qui non ita celeriter subsequi poterant, operientes, habuerunt requiem.

CAPUT XXII.

Proficiscentes urbes prætereunt in littore maris sitas, Liddamque et Ramulam perveniunt.

Die demum tertia ante urbem Beritensium, secus fluvium, qui juxta urbem labitur, castrametati sunt: ubi, a præside loci, ut satis parcerent et arboribus, data pecunia et victualibus ad sufficientiam ministratis, nocte quieverunt una. Sequenti vero die Sidonem pervenientes, secus fluenta, aquarum commoditatem secuti, locaverunt tabernacula. Ubi, nescimus qua fiducia, qui urbi præerat nostris principibus nullam exhibuit humanitatis gratiam; sed de viribus præsumens suis, exercitum nostrum aggressus est molestare: in quo facto non multum successit ei prospere. Nam quibusdam ex nostris in eos irruentibus, qui eorum discursionibus provocati, diutius dissimulare non poterant, interfectis ex eis aliquot, reliquos infra urbem se recipere compulerunt: unde factum est ut noctem illam in castris, cessantibus eorum molestiis, cum omni tranquillitate peragerent. Mane autem facto, ut aliquantisper recrearetur populus, moram ibi facere decreverunt, mittentes de exercitu expeditiores quosdam, qui de urbanis adjacentibus victui necessaria contraherent: qui comportatis, gregibus et armentis et victualium ingente copia, cum sospitate regressi sunt omnes, excepto quodam nobili viro, Galtero videlicet de Verra, qui, redeuntibus aliis, ad ulteriora progrediens, ut majorem prædam contraheret, dubia sorte sublatus, comparare desiit, universis ejus dubium exitum nimis moleste ferentibus. Sequenti postmodum die transcursis scopulosis ex parte plurima locis, per loca planiora, a dextris relicta antiqua urbe Sarepta Sidoniorum, viri Dei Heliæ nutricia, transmisso flumine, qui medius discurrit, egregiam illius regionis metropolim Tyrum, vetustissimum Agenoris et Cadmi domicilium, pervenerunt; ubi circa illum egregium et sæculis admirabilem fontem hortorum et puteum aquarum viventium castrametati, in pomœriis lætis patentibus et multa commoditate refertis, nocte quieverunt una: dehinc die restituta, iterum ad iter se accingentes, exsuperatis angustiis, quæ inter montes proeminentes et mare periculose nimis jacent mediæ, iterum in plana descenderunt, quæ urbi Acconensium subjecta sunt. Ubi juxta civitatem, secus fluvium, qui eamdem urbem præterlabitur, castrametati, a procuratore et civibus munera suscipientes, rerum venalium bonis conditionibus habuerunt commercium; factus est insuper nostris principibus familiaris et amicus, spondens quod si, post captam Hierosolymam, viginti dierum spatio, absque contradictione in regno possent consistere, aut Ægyptiorum vires superare, ipse urbem Acconensem absque difficultate ulla eis resignaret. Inde vero progressi Galilæam a læva deserentes, inter Carmelum et mare, Cæsaream secundæ Palæstinæ metropolim, quæ prisco nomine Turris Stratonis appellata est, pervenientes, secus fluvium, qui de paludibus eidem urbi adjacentibus defluit, castrametati sunt; ubi et sanctum Pentecostes diem, quarto Kal. Junias celebraverunt, a prædicta urbe, vix duobus distantes milliaribus. Inde post diem tertium, itineris resumentes laborem, relictis a dextra locis maritimis, Antipatrida et Joppe, per late patentem planitiem, Eleutheriam pertranseuntes, Liddam quæ est Diospolis, ubi et egregii martyris Georgii gloriosum usque hodie sepulcrum ostenditur, in quo secundum exteriorem hominem in Domino creditur requiescere, pervenerunt. Cujus ecclesiam, quam ad honorem ejusdem martyris,

pius et orthodoxus princeps Romanorum augustus, illustris memoriæ dominus Justinianus multo studio et devotione prompta ædificari præceperat, audito nostrorum adventu, solotenus hostes dejecerant paulo ante, timentes ne trabes ecclesiæ, quæ multæ proceritatis erant, in machinas et tormenta ad expugnandam urbem vellent convertere. Compertum autem habentes quod in vicino nobilis quædam esset civitas, Ramula nomine, cum quingentis equitibus dominum Flandrensium comitem præmiserunt, qui civium prætentarent animos, et quidnam haberent propositi experirentur : qui accedentes ad urbem propius, videntes quod nemo ad eos egrederetur, portas, quas patentes repererunt, ingressi sunt, urbem penitus reperientes vacuam. Nocte enim quæ præcesserat, cognito nostrorum adventu, abeuntes cum uxoribus et liberis, et universa eorum familia, urbem vacuam reliquerant : quod statim remisso nuntio, comes legionibus significans, ad urbem eos accedere maturare consuluit. Illi vero, completis de more orationibus, ad urbem accedentes, in omni commoditate frumenti, vini et olei, ibi continuum exegerunt triduum, episcopum eidem ecclesiæ præficientes quemdam Robertum Normannum genere, de episcopatu Rothomagensi, cui utramque urbem, Liddam videlicet et Ramulam cum adjacentibus suburbanis, jure perpetuo possidendas contulerunt, primitias laborum suorum cum omni devotione egregio martyri dedicantes.

CAPUT XXIII.

Hierosolymitæ viris fortibus, armis et victualibus, urbem communiunt diligenter. Cives fideles ex plurima parte extra urbem projiciunt.

Interea Hierosolymitæ, de nostrorum adventu nuntiis edocti frequentibus, scientes quod omnis quæ advenire dicebatur multitudo, speciale et præcipuum haberet civitatem illam obtinendi propositum, quanta possunt diligentia, quanta valent sollicitudine, urbem communire satagunt ; victui necessaria, armorum genera quælibet, ligna, ferrum et chalybem, et quæcunque obsessis solent præstare præsidium, corrogare, et in urbem inferre, studiis se invicem provenientibus, contendunt. Sed et princeps Ægyptius, qui multo labore eodem anno, Turcorum expulso principatu, prædictam urbem receperat, comperto quod ab Antiochia noster discesserat exercitus, quanto poterat studio, turres reparari præceperat et mœnia. Civibus ut eorum sibi et fidem conciliaret et gratiam, de proprio ærario cum multa liberalitate ministrari præcipiens stipendia, tributorum et vectigalium præstationes remittens in perpetuum : qui tum ut vitæ consulerent et saluti, tum ut tantæ libertatis sublimarentur privilegio, regiæ satagentes parere voluntati, convocatis vicinarum urbium civibus, viris fortibus et industriis, et armatis optime, urbem communierant diligenter. Insuper etiam convenientes omnes unanimiter in atrio templi, quod erat spatiosissimum, ut nostrorum prævenire possent adventum et præcidere, decreverunt ut, interfectis universis fidelibus, qui ejus urbis erant habitatores, ecclesiam Dominicæ Resurrectionis dejicerent funditus, et sepulcrum Domini ab eadem radicitus convellerent, ne illorum occasione aut orationis gratia, fidelium populus deinceps accedere, aut urbem frequentare proponerent. Sed tandem cognito, quod per hoc majora populorum nostrorum in se conflarent odia, et in suum vehementius irritarent interitum, mutato consilio, extorta ab eis violenter universa pecunia, et quidquid habere videbantur, quatuordecim aureorum millia, tum a patriarcha, qui tunc urbi præerat, tum a populo civitatis, tum ex adjacentibus monasteriis abstulerunt : unde oportuit eumdem virum venerabilem, ut haberet unde tantam summam extortæ pecuniæ solvere posset (nam ad id universorum non sufficiebant patrimonia) et ut inopiam suam, et plebis quocunque modo consolaretur tenuitatem, in Cyprum insulam navigare, ut ibi a fidelibus eleemosynarum et piæ largitionis mendicaret suffragia, quæ attritæ et esurienti plebi Dei, quæ Hierosolymis et in ejus finibus habitabat, mitteret ad vitæ sustentationem. Nec etiam hoc eis visum est sufficere, sed extortis a plebe per quæstiones et gravia tormenta bonis omnibus, exceptis solis senibus et valetudinariis mulieribus et parvulis, omnes alios urbe depulerunt : qui usque ad nostrorum adventum in viculis suburbanis delitescentes, quotidie mortem exspectabant, non audentes urbem introire ; sed nec exterius inter persequentem populum, tuta eis dabatur requies, habentibus locorum incolis omnem eorum suspectam operam, et eos usque ad immundas et intolerabiles perurgentibus angarias. Erat præterea eodem tempore, in eadem Deo amabili civitate, vir vitæ venerabilis et fide insignis, Geraldus nomine, qui ei, de quo supra diximus, præerat xenodochio, in quo pauperes, qui orationis gratia ad urbem accedebant, hospitabantur, et aliqualem pro loco et tempore sumebant refectionem. Hunc credentes pecuniarum aliquam habere repositionem, et suspectum habentes ne in nostrorum adventu aliquid eis moliretur damnosum, vinculis subjecerunt et verberibus, ita ut manuum ac pedum torquendo ejus confringerent articulos, et membrorum partem maximam redderent inutilem.

CAPUT XXIV.

Bethlehemitæ ad principes legatos dirigunt; dirigitur illuc Tancredus, qui ecclesiam et locum occupat.

Consummato igitur ibi triduo, custodibus ibi aliquot deputatis, qui munitiorem ejusdem civitatis partem ab hostium tuerentur insidiis, summo diluculo ad exsequendum se accingunt propositum. Unde, assumptis itineris ducibus, viris prudentibus, et locorum peritis, pervenerunt Nicopolim. Est autem Nicopolis civitas Palæstinæ : hanc, dum vicus adhuc esset, sacer Evangeliorum liber appellavit Em-

maus, beatusque Lucas evangelista hanc dicit ab Hierosolymis distare stadiis sexaginta. De hac Sozomenus in sexto *Tripartitæ Historiæ* libro ita ait: *Hanc Romani post vastationem Hierosolymorum, Judæamque victoriam, Nicopolim ex eventu victoriæ vocaverunt. Ante hanc urbem in trivio, ubi Christus cum Cleopha post resurrectionem noscitur ambulasse, tanquam ad alium vicum iturus, fons quidam est salutaris, in quo passiones hominum diluuntur, et alia pariter animalia diversis detenta languoribus emundantur: quod ut ita contingat, traditur ex quodam itinere apparuisse Christum ad fontem cum discipulis suis, et lavasse pedes: ex quo aqua facta est diversarum medicamen passionum.* Hæc prædictus historiographus de castello Emmaus ita disserit: Ubi noctem illam in aquarum abundantia, et rerum copia victui necessariarum egerunt tranquillam; ubi circa noctis medium, fidelium qui in civitate Bethlehem habitabant, legatio adfuit ad ducem Godefridum, orans et petens cum multa instantia, ut illuc aliquam militiæ partem dirigeret. Convenientibus enim ex universis finitimis oppidis et locis suburbanis hostibus, Hierosolymam properabant, tam ut urbem tuerentur quam ut ipsi etiam in urbe salutis sibi invenirent consilium. Timebant autem prædicti fideles, ne ad partes eorum accedentes, ecclesiam dejicerent, quam multo pretio sæpius ab eisdem hostibus, ne dejiceretur, redemerant. Audita igitur et cum pietatis affectu suscepta fratrum fidelium postulatione, electis ex suorum numero centum expeditis equitibus, ad locum prædictum, ut fidelibus opem ferrent, dux præcipit contendere: quibus dominus Tancredus datus est primicerius, et consors itineris: qui ducibus ejusdem loci habitatoribus, ad locum summo diluculo perveniunt destinatum; ubi a civibus cum hymnis et canticis spiritualibus honorifice suscepti, introducente eos populo et clero, ingressi ecclesiam, felicis puerperæ diversorium, et Salvatoris præsepe, in quo felicium cibus animalium requievit, beatis oculis conspexerunt. Ubi etiam et cives ejusdem loci, præ gaudii et exsultationis immensitate, votiva Domino cantica psallentes, in signum victoriæ, domini Tancredi vexillum super ecclesiam statuerunt. At vero, qui in exercitu remanserant, præ itineris desiderio, loca venerabilia scientes in proximo constituta, pro quorum amore et reverentia tot labores, tot pericula tertio jam anno sustinuerant, noctem ducebant insomnem, votis ardentibus auroram deposcentes, ut itinerarii sui felicem conspicerent clausulam, et tam longæ peregrinationis beatam consummationem possent intueri. Videbatur eis nox ultra solitum vices suas producere, partemque lucis futuræ sibi usurpare indebite, omnisque mora animis ardentibus periculosa videbatur, eratque abominabilis, juxta id quod proverbialiter dici solet: *Animo cupienti nihil satis festinatur;* et item illud: *Dilatione votum creverat.*

CAPUT XXV.

Proficiscens exercitus Hierosolymam pervenit; sed interim excitatur tumultus, in quo cadunt nonnulli de hostibus.

Postquam autem in castris cognitum fuit quod Bethlehemitarum nuntios dux nocte illa susceperat, et de suis in eorum subsidium præmiserat quosdam, non exspectata procedendi licentia vel opportunitate, qualem lux exoriens iter agentibus solet ministrare, intempestæ noctis silentio, excitantibus se mutuo plebeis et moram arguentibus, invitis principibus, surrexerunt iter arripientes. Cumque processissent aliquantulum, vir quidam nobilis et strenuus, Gastus Biterrensis, assumpto sibi triginta expeditorum equitum comitatu, ab exercitu separatus versus Hierosolymam, aurora jam illucescente, cœpit contendere, ut si quas extra urbem gregum aut armentorum reperiret copias, eas secum in expeditionem deduceret. Cumque jam urbi esset proximus, juxta votum occurrerunt ei animalia, quibus pauci præerant pastores, qui, visa nostrorum militia, in urbem perterriti aufugerunt. Gastus vero interim, relicta absque custodibus secum trahens animalia, ad exercitum revertebatur: cum ecce ad pastorum vocem exciti Hierosolymitæ, correptis armis, prædam abactam violenter revocare cupientes, certatim insecuti sunt abeuntem. Vir vero insignis, insectantium veritus multitudinem, relicta præda, saluti fugiendo consulens, in collis cujusdam culmine cum suo substitit comitatu; dumque ibi rei præstolaretur eventum, ecce per vallem eidem loco subjectam, dominus Tancredus, cum prædictis centum equitibus, a Bethlehem rediens ad exercitum maturabat, quibus prædictus vir nobilis occurrens, casum qui ei acciderat, ex ordine pandit. Conjunctis itaque agminibus, eos qui prædam reducebant verso secuti sunt itinere; et antequam in urbem se reciperent, subito in eos irruentes, interfectis pluribus, reliquisque in fugam versis, prædam iterum receptam violenter abducentes, ad exercitum cum multa lætitia sunt reversi: a quibus cum quæreretur unde prædam illam contraxerant, respondentes quod de agro Hierosolymitano eam abduxissent, audito nomine civitatis, pro qua tot et tantos labores pertulerant, præ fervore devotionis lacrymas et suspiria cohibere non valentes, pronos in terram se dederunt, adorantes et glorificantes Deum, de cujus munere venit, ut sibi a fidelibus suis digne et laudabiliter serviatur; quique populi sui vota benigne exaudire dignatus est, ut juxta eorum desideria, ad loca optata mererentur pervenire. Unde progressi pusillum, e vicino urbem sanctam contemplantes, cum gemitu et suspiriis præ gaudio fusis spirituali, pedites, et nudis ex plurima parte vestigiis, cœpto ferventius insistentes itineri, subito ante urbem constiterunt, castra circumponentes eo ordine, quo a majoribus principibus singulis designabatur. Videbatur impletum esse, quod per prophetam præmissum fue-

rat vaticinium, et exhibitum historialiter verbum Domini : *Leva, Hierusalem, oculos, et vide* (*Isa.* XLIX, 18) *potentiam regis. Ecce Salvator tuus venit solvere te a vinculo.* Et illud : *Elevare, elevare, consurge, Hierusalem* (*Isa.* LI, 17); *solve vincula colli tui, captiva filia Sion* (*Isa.* LII, 2).

INCIPIT LIBER OCTAVUS.

CAPUT PRIMUM.

Descriptio situs urbis sanctæ, in qua ostenditur quas regiones et quæ habeat loca per circuitum.

Urbem sanctam et Deo amabilem Hierosolymam, in sublimibus sitam esse montibus certum est; et in tribu Benjamin positam veterum tradit auctoritas; habetque ab Occidente tribum Simeon, et Philisthiim regionem, et mare Mediterraneum : a quo B ubi propius est, juxta vetustissimum oppidum Joppen, viginti quatuor distat milliaribus, inter se et prædictum mare habens castellum Emaus, quæ postea dicta est Nicopolis, ut præmisimus, ubi post resurrectionem suam Dominus duobus discipulis apparuit; Modim etiam, sanctorum Machabæorum felix præsidium; Nobe quoque vicum sacerdotalem, ubi David, esuriens cum pueris suis, tradente Abimelech sacerdote, panes propositionis comedit; et Dispolim, quæ est Lidda, ubi Petrus Æneam virum paralyticum ab annis octo in grabato jacentem saluti restituit; et Joppen prædictam, ubi idem Petrus, discipulam nomine Tabitham, plenam operibus bonis et eleemosynis, defunctam suscitavit, et sanctis ac viduis resignavit vivam : ubi et apud C Simonem coriarium hospitatus, Cornelii nuntium suscepit, sicut in Actibus apostolorum continetur. Ab oriente vero Jordanis habens fluenta et ei adjacentem solitudinem, filiis prophetarum familiarem, quasi ad milliaria quatuordecim; et vallem silvestrem, ubi nunc est mare salis, quod et lacus Asfaltes, et mare Mortuum nuncupatur; quæ omnis regio antequam Dominus subverteret Sodomam, ut in Genesi legitur, *quasi paradisus Dei irrigabatur* (*Gen.* XIII, 10). Citra vero Jordanem, urbem Jericho, quam Moysi successor Josue, magis orando quam pugnando subegit; ubi postea Dominus præteriens, cæco lumen restituit (*Matth.* XX); Galgala quoque Elisæi receptaculum. Ultra Jordanem vero D Galaad, Basan, Ammon et Moab, quæ postmodum Ruben, Gad et dimidia tribus Manasse susceperunt in sortem, quæ omnis hodie regio generali appellatione dicitur Arabia. Ab Austro vero, habens sortem Juda, in qua est Bethlehem, familiare Domini reclinatorium, et felix nativitatis Dominicæ et cunarum locus; et Thecua urbs, prophetarum Habacuc et Amos domicilium; et Ebron, quæ alio nomine dicitur Cariatharbe, sanctorum patriarcharum sepulcrum venerabile. A septentrione vero urbem habens Gabaon, Josue, filii Nun, insignem victoria, et delixi solis miraculo præclaram; tribum quoque habens Ephraim, in qua est Silo, tabernaculi Domini custos aliquando; Sichar, confabulatricis Domini Samaritanæ patria; Bethel, aureorum cultrix vitulorum, et peccati Jeroboam testis. Sed et Sebastea Joannis Baptistæ, Elisæi quoque et Abdiæ tumulus, quæ olim dicta est a monte Somer, in quo sita est Samaria, regum Israel thronus sublimior, unde et tota prædicta regio usque in præsentem diem dicitur Samaria. Neapolis quoque, quæ olim dicta est Sichem, conditoris nomen habens; in qua, secundum lectionem libri Geneseos (*cap.* XXXIV), filii Jacob Simeon et Levi, in ultionem stupri, quod filius Sichem, Hemor, sorori eorum Dinæ, amore illius captus, intulerat, tam ipsum quam filios ejus in ore gladii percusserunt, urbem eorum succendentes.

CAPUT II.

Quibus nominibus et quot appelletur civitas, et quod David eam regni solium constituerit. Quomodo Ælius Adrianus, de clivo, in montis verticem transtulerit. Et quædam iterum de situ ejus.

Est autem Hierusalem, Judeæ metropolis, in loco rivis, silvis, fontibus et pascuis penitus carente, sita. Hæc, juxta veteres historias et orientalium populorum traditiones, primum dicta est Salem; deinde Jebus; postmodum tempore David, qui ejecto inde Jebusæo ejus habitatore, postquam septem annis regnaverat in Ebron, eam ampliavit, et regni constituit solium, dicta est Hierusalem. Unde ita legitur in Paralipomenon : *Abiit ergo David et omnis Israel in Hierusalem, hoc est Jebus, ubi erant Jebusæi habitatores terræ; dixeruntque qui habitabant Jebus ad David : Non ingredieris huc. Porro David cepit arcem Sion, quæ est civitas David; dixitque : Omnis qui percusserit Jebusæum in primis erit princeps et dux. Ascendit igitur primus, Joab filius Sarviæ, et factus est princeps. Habitavit autem David in arce, et idcirco appellata est civitas David, ædificavitque urbem in circuitu a Mello usque ad gyrum; Joab autem reliqua urbis exstruxit* (*I Par.* XI, 4 et seq.). Postea vero, regnante filio ejus Salomone, dicta est Hierosolyma, quasi Hierusalem Salomonis. Hanc vero, ut referunt egregii scriptores et illustres historiographi, Hegesippus et Josephus, Judæorum id exigentibus meritis, quadragesimo secundo post passionem Domini anno, Titus Vespasiani filius, Romanorum princeps magnificus, obsedit; obsessam expugnavit, et expugnatam dejecit funditus, ita ut, juxta

verbum Domini : *Non remaneret in ea lapis super lapidem* (*Matth.* XXIV, 2). Hanc eamdem postea Ælius Adrianus, quartus ab eo Romanorum augustus, reparavit, unde et ab eodem dicta est Ælia, sicut in Nicæa synodo legitur : *Episcopus Æliæ ab omnibus honoretur*, et cætera. Cumque prius in clivo sita esset præcipiti, ita ut in orientem partim, partim in austrum tota devexa respiceret, in latere tam montis Sion, quam Moriæ constituta, ut solum templum et præsidium, cui nomen Antonia erat, in sui haberet fastigio et parte superiore; ab eodem imperatore in montis verticem tota translata est, ita ut Dominicæ passionis et resurrectionis locus, qui prius extra urbem fuerat, urbe reædificata infra murorum ambitum clauderetur. Est autem civitas et minor maximis et mediocribus major; forma quidem oblonga, et parte altera longiore, tetragona tamen vallibus profundis admodum, ex tribus partibus circumsepta. Nam ab oriente vallem habet Josaphat; hujus mentionem facit propheta Joel, dicens : *Cum convertero captivitatem Juda et Jerusalem, congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat; et disceptabo ibi cum is super populo meo, et hæreditate mea Israel* (*Joel.* III, 2). Cujus in imo constructa est nobilis ecclesia in honore Dei Genitricis, ubi et sepulta creditur; et gloriosum ejus usque hodie, accedentibus populis, monstratur sepulcrum. Sub qua etiam torrens Cedron, aquis pluvialibus factus tumidior, hibernis mensibus defluere consuevit, cujus mentionem beatus Joannes evangelista facit dicens : *Egressus Jesus trans torrentem Cedron, ubi erat hortus* (*Joan.* XVIII, 1), et cætera. Ab austro vero vallem habet prædictæ contiguam, cui nomen Ennon, quæ sortis Benjamin et Juda, in funiculo distributionis limes fuit, sicuti in Josue scribitur (*cap.* XV, 8) : *Ascenditque per convallem filii Ennon, ex latere Jebusæi ad meridiem, hoc est Jerusalem; et inde se erigens ad verticem montis qui est contra Gehennon ad occidentem;* in qua hodie de pretio Salvatoris, pro quo Judas, mercator pessimus, Dominum Judæis tradidit, ager emptus ostenditur, in sepulturam peregrinorum deputatus, cui nomen Acheldemac. De hac etiam valle in Paralipomenon scribitur ita, fitque sermo de Achaz : *Ipse est qui adolevit incensum in valle Ennon, et lustravit filios suos in igne juxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel* (*II Par.* XXVIII, 3). Ab occidente vero, ejus vallis partem, in qua vetus piscina, quæ tempore regum Juda celebris fuit, designatur : indeque protenditur ad superiorem piscinam, quæ hodie vulgari appellatione dicitur Lacus Patriarchæ, quod est juxta vetus cœmeterium, in spelunca quæ cognominatur Leonis. A septentrione vero plano itinere ad urbem acceditur, ubi usque hodie locus in quo protomartyr Stephanus a Judæis lapidatus, et pro persecutoribus orans positis genibus, emisit spiritum, designatur.

CAPUT III.

Quod partem duorum montium intra muri ambitum contineat, et quod sit Dominicæ Resurrectionis, in alto vero templum Domini, et quæ sit forma utriusque ecclesiæ

Sita est autem in montibus duobus, sicut David commemorat, dicens : *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (*Psal.* LXXXVI, 1); quorum fastigia infra muri ambitum ex parte plurima continet, modica valle distincta, quæ etiam urbem per medium dividit. Horum alter qui ab occidente est, Sion appellatur, unde plerumque et tota denominatur civitas, ut ibi : *Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob* (*Psal.* LXXXVI, 1). Alter vero qui ab oriente est, mons Moria dicitur, cujus mentio fit in Paralipomenon secundo, hoc modo : *Et cœpit ædificare Salomon domum Domini in Jerusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus, in loco quem paraverat David in area Ornæ Jebusæi* (*II Par.* III, 1). In occidentali ergo quasi in supremo montis vertice ecclesia est, quæ nomine montis dicitur Sion; et non longe ab ea turris David, opere constructa solidissimo quæ quasi præsidium civitatis cum turribus, muris et antemuralibus sibi annexis, universæ sub se positæ præeminet civitati. In eodem quoque, sed in devexo quod ad orientem respicit, sita est sanctæ Resurrectionis ecclesia, forma quidem rotunda; quæ quoniam in declivo prædicti montis sita est, ut clivus eidem eminens et contiguus, Ecclesiæ pene superest altitudinem, et eam reddit obscuram; tectum habet, erectis in sublime trabibus, et miro artificio in modum coronæ contextis, apertum et perpetuo patens, unde lumen ecclesiæ infunditur necessarium; sub quo hiatu patulo Salvatoris positum est monumentum. Porro ante nostrorum Latinorum introitum, locus Dominicæ passionis qui dicitur Calvariæ sive Golgotha; et ubi etiam vivificæ crucis lignum repertum fuisse dicitur; et ubi etiam de cruce depositum Salvatoris corpus, unguentis et aromatibus dicitur delibutum et sindone involutum, sicut mos erat Judæis sepelire, extra prædictæ ambitum erant ecclesiæ, oratoria valde modica. Sed, postquam nostri opitulante divina clementia, urbem obtinuerunt in manu forti, visum est eis prædictum nimis angustum ædificium : et ampliata ex opere solidissimo et sublimi admodum ecclesia priore, intra novum ædificium veteri continuo et inserto, mirabiliter loca comprehenderunt prædicta. In altero vero monte, qui in parte est orientali, in declivo ejus, quod in austrum respicit, templum Domini est in eo loco ubi, juxta lectionem libri Regum (*II Reg.* XXIV) et Paralipomenon, David rex, ab Aureuma sive Orna homine Jebusæo aream emit. Ubi et præceptum est ei altare Domino ædificare, in quo postmodum obtulit holocausta et pacifica; et invocavit Dominum, et exaudivit eum in igne de cœlo, super altare holocausti. Ubi etiam de mandato Domini, filius ejus Salomon, post patris obitum templum ædificavit, cujus quæ forma

fuerit, et quomodo sub Nabuchodonosor Babyloniorum rege ceciderit, iterumque sub Cyro rege Persarum a Zorobabel et Jesu sacerdote magno reædificatum fuerit; et quomodo illud idem cum universa urbe postmodum sub Tito, Romanorum principe, deletum fuerit, veteres tradunt historiæ. Hujus autem quis auctor fuerit, et quæ compositionis sit forma, in præsenti sufficit edocere. Porro, in principio hujus voluminis, ædificii hujus auctorem diximus Homar filium Catab, qui tertius a seductore Mahometh, erroris et regni successor exstitit: et ita esse, antiqua litterarum monumenta in eodem ædificio intus scripta, et de foris, manifeste declarant. Forma vero hujusmodi est: platea quædam, quantum arcus vix jacere potest habens longitudinis et latitudinis tantumdem, quadrangula et æquidistantibus contenta lateribus, muro circumdata est valido, altitudinis moderatæ; in quam ab occidente, duabus portis introitur, quarum altera dicitur speciosa; ubi secundum quod in Actibus apostolorum continetur, claudum ex utero matris suæ, eleemosynam a transeuntibus petentem, consolidatis basibus erexit Petrus; alterius vero certum nomen non tenemus. A septentrione vero una; ab oriente quoque alia, quæ usque hodie Porta aurea dicitur. Ab austro vero domum habet regia quæ vulgari appellatione templum Salomonis appellatur. Super singulas autem portas, quæ urbi sunt conterminæ, et per angulos prædictæ superficiei turres erant sublimes admodum, in quibus certis horis superstitionis Saracenorum sacerdotes, ut populum ad orationem invitarent, ascendere consueverant: quarum quædam adhuc supersunt, quædam vero variis casibus sunt depositæ. Infra hæc igitur septa nemini habitare, nemini etiam introire, nisi nudis et lotis pedibus permittebatur, janitoribus per singulas portas constitutis, qui hujus rei curam haberent diligentem. Porro in medio hujus sic circumseptæ areæ, planities iterum quædam est eminentior, eodem modo quadrilatera a lateribus subjectæ ex omnibus partibus æquidistans; ad quam a parte occidentali, duobus locis per gradus et ab austro totidem, ab oriente vero uno tantum ascenditur: in cujus singulis angulis, singula erant oratoriola, quorum quædam adhuc exstant, quædam vero, ut alia ibi construerentur, deposita sunt. In hujus superioris areæ medio templum ædificatum est, forma quidem octogonum et laterum totidem; intus et deforis marmoreis tabulis et opere musaico decoratum; tectum habens sphæricum, plumbo artificiose coopertum. Harum utraque platearum tum continens et inferior, quam superior et contenta, albo strata est lapide, ita ut hibernis temporibus aquæ pluviales, quæ plurimæ de templi descendunt ædificio, quasque aliunde non pauciores excipiunt, limpidissimæ et absque cœno in cisternas defluant, quæ plurimæ infra septa prædicta continentur. Intus vero in medio templi, infra interiorem columnarum ordinem, rupes est aliquantulum eminentior, cum subjecta ex eodem saxo spelunca, supra quam sedisse angelus dicitur, qui propter dinumerationem populi a David incaute factam, percussit populum, quousque præceptum est ei a Domino, ut parcens populo gladium suum converteret in vaginam. Ubi postmodum empta sexcentis siclis auri justissimi ponderis area, altare, ut præmisimus, construxit. Hæc autem ante nostrorum introitum, et postmodum annis quindecim nuda patuit et aperta; postea vero, qui eidem præfuerunt loco, albo eum cooperientes marmore altare desuper et chorum, in quo clerus divina celebrat, construxerunt.

CAPUT IV

Quod in loco arido et inaquoso sita sit civitas. De fonte Siloe. Et quomodo cives, audito nostrorum adventu, lacus dissipaverint, et obstruxerint fontes.

Dicitur autem regio, in qua prædicta Dei cultrix civitas cita est, Judæa; dicitur nihilominus et Palæstina prima. Judæa sane ab eo, ex quo decem tribus Jeroboam filium Nabath secutæ, a Roboam filio Salomonis discesserunt, solæque duæ tribus, Benjamin videlicet et Juda, adhæserunt ei. Unde a cognomento Judæ, utriusque tribus regio, Judæa dicta est. Unde et illud est de Evangelio: *Revertere in terram Juda.* Unde etiam tam ipse Roboam, quam ejus successores, reges Juda dicti sunt, cum reliquarum decem tribuum reges, reges Israel vel Samariæ dicerentur. Palæstina autem quasi Philisthina a Philisthiim deducto nomine dicitur. Dicuntur autem tres esse Palæstinæ, quarum prima est quæ propriæ Judæa dicitur, cujus metropolis est Hierosolyma; secunda, cujus metropolis est Cæsarea maritima; tertia, cujus metropolis est Bethsan, sive Scythopolis, cujus hodie dignitatem obtinet Nazaræa Ecclesia. Sive autem sic, sive sic dicatur, certum est, terræ promissionis et Syriæ portionem esse, quod ex ea homelia datur intelligi, qua dicitur: *Familiare est Syris, et maxime Palestinæ regioni, quæ pars Syriæ est, in qua Dominus corporaliter apparere dignatus est, ad omnem pene sermonem suum parabolas jungere.* Sed et quasi in umbilico terræ promissionis eadem posita est regio, secundum hoc quod in Josue terræ promissionis termini describuntur, in quo ita legitur: *A deserto et Libano, et flumine magno Euphrate, usque ad mare Occidentale, erunt termini vestri* (*Jos.* I, 4). Est autem locus in quo civitas sita est, aridus et inaquosus, rivos, fontes ac flumina non habens penitus, cujus habitatores aquis tantum utuntur pluvialibus. Mensibus enim hibernis, in cisternis quas in civitate habent plurimas, imbres solent sibi colligere, et per totum annum ad usus necessarios conservare. Unde miramur plurimum quod Solinus Judæam aquis dicit esse illustrem; ait enim in suo Polyhistore: *Judæa illustris est aquis; sed natura non eadem aquarum.* Nec aliquid nobis pro solutione occurrit, nisi dicamus; aut cum rei veritatem non

esse assecutum, aut terræ pristinam faciem postmodum immutatam. Certum est tamen quod amicus Domini, Ezechias rex Juda, cognito adventu Sennacherib, filii Salmanassar regis Assyriorum, fontes qui erant extra urbem, obturavit. De quo ita legitur in secundo Paralipomenon : *Quod cum audisset Ezechias, venisse scilicet Sennacherib, et totum belli impetum verti contra Hierusalem, inito cum principibus consilio virisque fortissimis, ut obturarent capita fontium quæ erant extra urbem, et hoc omnium decernente sententia, congregavit plurimam multitudinem, et obturaverunt cunctos fontes, et rivum qui fluebat in medio terræ, dicentes : Ne veniant reges Assyriorum, et inveniant aquarum abundantiam* (*II Par.* XXXII, 2). Inter quos præcipuus erat qui dicebatur fons Gion, de quo in eodem legitur : *Hic est Ezechias, qui obturavit superiorem fontem aquarum Gion, et avertit eas subter ad occidentem urbis David* (*ibid.*, XXX). Gion autem locus est ab austro, in valle Ennon media Jerusalem positus, ubi hodie est in honore Beati Procopii martyris ecclesia, ubi Salomon in regem inunctus fuisse dicitur, juxta quod in tertio Regum libro legitur ita : *Tollite vobiscum servos Domini vestri, et imponite Salomonem filium meum super mulam meam, et ducite eum in Gion, et ungat eum ibi Sadoch sacerdos et Nathan propheta, in regem super Israel et Judam, et canetis buccina, atque dicetis : Vivat rex Salomon* (*III Reg.* I, 33). Id tamen ante prædicti Solini tempora fuisse certum est; nam eum et post Titum Romanorum principem, qui urbem delevit, et ante Ælium Adrianum, qui eamdem reparavit, fuisse, evidenter ex ejusdem Polyhistoris lectione colligitur, in cujus quadragesimo capitulo ita legitur : *Judææ caput fuit Hierosolyma, sed excisa est; successit Hiericus, et hæc caput esse desiit, bello Artaxerxis subacta.* Extra urbem ad duo vel tria milliaria, fontes sunt nonnulli; sed et pauci numero, et modicam nimis ministrantes aquarum commoditatem, juxta urbem tamen a parte australi, ubi duæ valles prædictæ se continuant, quasi milliario distans ab urbe, fons est quidam famosissimus, Siloe; ad quem, eum qui a nativitate cæcus fuerat, Dominus misit, ut ibi lavaretur et videret (*Joan.* IX) : fons quidem modicus, in imo vallis scaturiens, et qui nec sapidas, nec perpetuas habet aquas; interpolatum enim habens fluxum, die tantum tertia aquas dicitur ministrare. Porro cives, præcognito nostrorum adventu, ora fontium et cisternarum quæ in circuitu urbis erant, usque ad quinque vel sex milliaria, ut populus siti fatigatus, ab urbis obsidione desisteret, obstruxerant : unde postmodum in ejus obsidione, infinitas molestias noster passus est exercitus, sicut in sequentibus dicetur. Qui autem intus erant, præter aquarum pluvialium, quam habebant, ubertatem maximam, fontes etiam a partibus deductos exterioribus et aquæductis invectos, in piscinas duas maximæ quantitatis, quæ circa templi ambitum, exterius tamen, sed infra urbem continentur recipiebant; quarum altera usque hodie Probatica piscina reputatur, in qua olim immolatitiæ lavabantur hostiæ, quæ in Evangelio quinque porticus dicitur habere (*Joan.* V) et in quam angelus dicebatur descendere et aquam movere, illo effectu, ut qui primus post motionem aquæ descenderet in piscinam, sanaretur : in qua et Dominus paralyticum curatum, grabatum jussit tollere.

CAPUT V.

Quo tempore noster exercitus ante urbem advenerit; et quis fuerit nostrorum, hostiumve numerus; et quo ordine castra sunt locata.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1099, mense Junio, septima die mensis, nostrorum ante prædictam urbem castrametatæ sunt legiones; diciturque fuisse advenientium numerus promiscui sexus, ætatis et conditionis, quasi ad quadraginta millia, inter quos expeditorum vix poterant esse viginti millia peditum; equites autem mille quingenti; reliqui autem omnes, aut inerme vulgus, aut valetudinarii et debiles. In urbe autem dicebantur esse virorum fortium et optime armatorum quadraginta millia; convenerat enim ex vicinis oppidis et suburbanis adjacentibus in urbem maxima multitudo, tum ut a facie exercitus in urbem se conferentes, propriæ saluti consulerent; tum ut urbem regiam ab imminentibus protegerent periculis, eam armis et victualibus communientes. Postquam ad urbem accesserunt, habito diligenti tractatu, unde facilius et commodius urbem possent impugnare, cum his qui locorum habebant peritiam, videntes quod neque ab oriente, neque ab austro propter vallium prædictarum profunditatem possent proficere, a septentrione eam obsidere decreverunt. Ab ea igitur porta, quæ hodie dicitur Sancti Stephani, quæ ad aquilonem respicit, usque ad eam quæ turri David subjecta est et ab eodem rege cognominabatur, sicuti et turris quæ in parte ejusdem civitatis sita est occidentali, nostri principes castrametati sunt. In quorum ordine dominus Lotharingiæ dux Godefridus primus fuit; post eum, dominus Flandrensium comes Robertus; tertium vero locum dominus item Robertus Normannorum comes; quartum vero locum circa turrim angularem, quæ ab eodem cognominata est, dominus Tancredus, et alii quidam nobiles obtinuerunt; ab eadem vero turri usque ad portam Occidentalem, comes Tolosanus cum suo comitatu urbem obsedit; verum postea, tum propter turrim, quæ castris ejus imminebat, prædictam portam quasi sub se positam potenter tuebatur; et propter vallem nihilominus quæ inter urbem et castra ejus erat media, videns quod in eo parte urbem impugnando non multum posset proficere, de consilio quorumdam prudentum, et qui locorum habebant peritiam, super montem in quo civitas ædificata est, inter urbem et ecclesiam, quæ dicitur Sion, quæ ab urbe distat quantum arcus semel potest jacere, in parte septentrionali, castrorum partem transtulit; parte etiam ibidem, ubi prius fuerat

derelicta. Hoc autem ea dicitur intentione fecisse, ut et facilius ad urbem expugnandam sui possent accedere, et prædictam ecclesiam ab hostium injuria tueri. Is enim locus erat, in quo Salvator cum discipulis cœnasse, et eorum lavisse pedes dicitur; ibidem etiam et Spiritus sanctus super discipulos in linguis igneis die sancto Pentecostes descendisse: ibi etiam et piam Dei Genitricem mortis solvisse debitum, veterum habent traditiones, ubi etiam protomartyris Stephani sepulcrum usque hodie designatur.

CAPUT VI.

Quinta post obsidionem die urbem impugnant: ductu cujusdam fidelis in silvas descendunt, trabes deferunt, erigunt machinas.

Locatis igitur, ut prædiximus, castris a porta septentrionali, quæ vulgo dicitur Sancti Stephani, usque ad turrem angularem, quæ valli Josaphat præeminet; et inde usque ad oppositum ejusdem civitatis angulum, qui super clivum ejusdem vallis ab australi situs est parte, et inde usque ad portam australem, quæ hodie dicitur montis Sion, civitas remansit inobsessa, vix ejus dimidium obsidione claudente. Quinta igitur die, postquam ante urbem noster constitit exercitus, indictum est generaliter, et voce significatum præconia, quatenus omnes unanimiter a majore usque ad minimum armis instructi, et protecti clypeis, ad urbem impugnandam se accingerent: quod et factum est. Consurgentes enim omnes unanimes, tanta circa partes urbis obsessas irruerunt instantia, tantaque cura et virtute continuantes congressum, cives impugnabant, ut effractis antemuralibus, infra muros interiores eos se cum timore recipere compellerent et de resistendo diffidere cogerentur: quod si illa die, in eo urbem impugnandi fervore, scalas habuissent aut ad occupanda mœnia machinas aptassent, procul omni dubio civitatem sibi poterant vindicasse. Cumque a summo mane circa horam diei septimam in eo facto desudassent, videntes quod absque machinis non multum possent proficere, propositum ad tempus distulerunt, opus auctore Domino, consummatis machinis, felicius repetituri. Dumque circa id principes plena deliberarent sollicitudine, ubi apta instrumentis ligneis posset reperiri materia (nam adjacens universa regio nullam hujusmodi videbatur opportunitatem ministrare) casu adfuit quidam fidelis indigena, natione Syrus, qui in valles quasdam secretiores, sex aut septem ab urbe distantes milliaribus, quosdam de principibus direxit, ubi arbores, etsi non ad conceptum opus aptas penitus, tamen ad aliquem modum proceras invenerunt plures. Ubi habentes artifices et lignorum cæsores, quantum ad opus prædictum necessarium videbatur, camelis et plaustris impositis, ad urbem detulerunt. Convocatis ergo artificibus, et qui in hujusmodi exercitio majorem habebant peritiam, omnem operam adhibent et studium indefessum, in securi et ascia, et in hujusmodi omnimodo instrumentorum genere, ex subjecta materia, castella et machinas jaculatorias, quas mangana vel petrarias vocant, arietes quoque simul et scrophas ad suffodiendum murum, certatim et summa contexunt diligentia. Dabatur autem artificibus, quibus propriæ non suppetebant facultates, ut gratis operam possent impendere, merces, de symbolis quos populi offerebat devotio. Nam nullius principum ad hoc sufficiebant copiæ, ut architectis possent ministrare salarium, excepto comite Tolosano, qui perpetuo plus cæteris abundabat. Ipse enim de proprio ærario absque collatione populi, suis artificibus impensas ministrabat necessarias; sed et multis nobilibus, quibus sua defecerant viatica, stipendia ministrabat. Dumque sic circa majora negotia majores principes essent solliciti, alii nobiles et præclari viri, erectis vexillis, populum educebant ad loca ubi aliquid frutectorum et silvæ humilis esse, per indigenas compererant, ut equis, asinis, et omnium jumentorum genere virgulta deferrent inde, et vimina, ut inde crates contexerentur et majora supplerentur opera. Fervebat igitur opus, et omnium invigilabat studium, nec erat in tanto populo deses quispiam, aut qui otio torpescere permitteretur; sed quisque aliquid muneris impendebat, sublata differentia, quid quemque secundum suam deceret conditionem. Quidquid enim usui esse poterat, id totum tractare reputabatur honestum. Instabant operi simul in unum dives et pauper, nec conditionis reputabatur imparitas, ubi par erat studium, et in exsequendo opere fervor non dissimilis, qui major erat meritis, magis sollicitus erat circa frequens ministerium; qui vero inferior, ad aliquod tamen obsequium admittebatur. Pro nihilo reputabant quidquid in toto itinere pertulerant, nisi tanti laboris fructum liceret carpere, et urbem introire, pro qua tot casus sustinuerant adversos: leve judicabant quidquid mandari poterat, dum ad id tantum modo cooperari crederetur, ut voti compotes fieri mererentur.

CAPUT VII.

Siti populus fatigatur; dumque aquas quærunt longe positas, et reliqua vitæ necessaria, ab hostibus perimuntur frequenter.

Interea siti fatigabatur exercitus vehementissima. Nam, ut prædiximus, locus civitati adjacens aridus est et inaquosus, rivos aut fontes, vel etiam puteos aquarum viventium nisi remotos, non habens aliquos: eosque ipsos, audito nostrorum adventu, ut locus ad continuandam obsidionem redderetur ineptior, jactu pulveris et modis aliis quibus poterant, oppilaverant, universos; sed et cisternas et pluvialium aquarum receptacula dissipaverant, ut aquas non valerent cohibere; aut de malitia occultaverant, ne indigentibus et populo sitienti remedium ministrarent. Cives tamen Bethlehemitæ et qui apud Thecuam prophetarum urbem habitabant viri fideles, frequentes erant in exercitu, quorum ductu utebatur populus egrediens ad fontes, qui per quatuor vel quinque ab obsidione distabant milliaria:

unde eum difficultate nimia; invicem se comprimentibus et undas haurire prohibentibus, post moras longissimas, quas sibi mutuis improbitatibus innectebant, aquas in utribus deferebant lutulentas, quarum haustu, quo vix sitiens semel refocillari posset anima, multo pretio vendebatur. Sed et Siloe fons urbi conterminus, de quo supra fecimus mentionem, cum neque perpetuas aquas haberet, et easdem certo tempore funderet insipidas, populo non poterat laboranti sufficere. Augebat denique sitis importunitatem et angoris geminabat molestiam, æstatis inclementia et ardens Junius: labor quoque et excitatus pulvis, oris et pectoris ariditatem provocabat. Dispersi ergo et seorsim egredientes, aquas diligenti perscrutabantur indagine; et, dum cum paucis se arbitrarentur quæsitos invenisse latices, subito ingens occurrebat turba, idem habens propositum, ita ut inventis fontibus inter eos nonnunquam oriretur seditio; et dum mutuo se præpedirent, plerumque ad pugnam veniretur. Qui tamen pedites erant, hi sibi quocunque modo aquis inventis parce utentes, poterant procurare remedium; verum hi quibus equorum ingens erat numerus, cum difficultate maxima, sitibundos equos per tria vel quatuor milliaria educentes, adaquare poterant. Neglecta porro animalia, et quibus domini sui providere non poterant per campos lentô gradu et deficientibus viribus vagantia, equi videlicet, muli, asini, sed et greges et armenta, siti et ariditate consumpta, in se ipsis deficiebant, tabescentia; et liquefacta interius moriebantur; unde in castris fetor erat maximus, et pestilens, et periculosa nimis aeris corruptela. Non videbatur in hac obsidione, improbæ sitis molestia minus populum fatigare, quam circa Antiochiam victus inopia maceraverat eumdem. Porro victum et ad opus equorum pabula per adjacentia suburbana disquirentes, incaute dispersi, secure nimis per regionem vagabantur; unde cognitis eorum discursionibus, urbani per partes inobsessas clam egredientes, his talibus occurrebant aliquoties, multosque ex eis interficiebant, sæpius equos secum deducentes: nonnullos etiam plerumque saucios, fuga lapsos, casus eripiebat prosperior. Imminuebatur diebus singulis nostrorum numerus; et ei quod hesterna dies habere videbatur, sequens aliquid detrahebat, dum casibus variis, quibus mortalis subjacet infirmitas, pene quotidie multi deperirent: nec accederent aliunde, qui loca deficientium supplerent, vel officia. Hostium vero versa vice augebantur vires, multiplicabantur auxilia, quæ per partes inobsessas liberum in urbem habebant introitum, et in nostrorum perniciem civibus adjungebantur.

CAPUT VIII.

Cives machinas construunt; ad resistendum se præparant; fideles, qui cum eis erant, angariis afficiunt.

Cum igitur circa construendas machinas, contexendas crates, scalas connectendas, universus noster desudaret exercitus, et circa id plurimum sollicitaretur, cives nihilominus, ut argumentis argumenta repellerent omnem impendebant vigilantiam; et tota cura se erigebant, ut viam invenirent, per quam possent resistere. Habentes itaque sufficientem lignorum et arborum procerarum materiam, quam cum multa diligentia ante nostrorum adventum, ad urbem communiendam satis abundante cautela comportaverant, machinas interius nostris æquipollentes, sed meliore compactas materia, certatim erigebant; id toto studio procurantes, ne in hujusmodi instrumentorum genere, vel arte vel materia reperirentur inferiores; sed et continuas super murum et in turribus habentes excubias, universa pene quæ fiebant in exercitu, maxime quæ ad hujusmodi instrumentorum spectabant artificia, diligentissime considerantes, majoribus pandebant civitatis, ut, arte æmula et cuncta imitari satagente, ipsi nostrorum moliminibus ex æquo responderent: eratque satis facile. Nam et artificium et instrumentorum fabrilium, ferri quoque et æris et funium et cæterorum, quæ ad hujusmodi solent esse necessaria, multo majores habebant intus, quam nostri deforis copias; nec solum in eo cives, edicto publico, compellebantur laborare, verum etiam fidelibus, qui cum eis habitabant, servilem et extremam conditionem sustinentibus, angarias infligebant insolitas et gravibus affligebant parangariis. Nec solum præstationibus eos macerabant violentis; verum ad vincula trahebant et carceres, suspectos eos habentes tanquam nostris faverent, et eis statum et secreta reserarent civitatis: nec erat de fidelium numero ausus quispiam murum ascendere, aut comparere in publico, nisi aliquibus onustus necessariis, quasi jumentum traheretur; hi enim cogebantur et onera portare; et qui alicujus artificii habebat experientiam, operas compellebantur impendere fabriles. Ad levem etiam cujuslibet delatoris calumniam, rapiebantur ad supplicia; et eos qui ex vicinis oppidis et finitimis civitatibus se in urbem contulerant, hospitio cogebantur recipere et eis ministrare necessaria; cumque domesticis et familiaribus, eorum substantia ad victum tenuem et miserum non sufficeret, angariabantur tamen exteris bona communicare sua, ita ut ipsi indigerent primi. Ad hoc, etsi ad opera publica aliquid erat necessarium, primum ante omnia fidelium domus effringebantur, ut si in eis tale quid reperiretur, violenter extorqueretur ab eo cujus erat domicilium. Vocati porro quocunque loco vel tempore, sive nocte sive interdiu, sive quocunque ex casu moram innecterent, ut primam citationem sine temporis intervallo minus sequerentur, rapiebantur ignominiose per barbam et capillum, ita ut etiam hostium eorum misera conditio posset lacrymas excitare: miseriarum denique et laborum ponderis immensi neque numerus erat, neque finis. Unde et supra modum fatigati, in su-

premum jam devenerant defectum ita ut magis mori optarent in Domino, quam vitam continuare temporalem; vita enim eorum miserabilis nimium distabat a morte, cum nec sumendæ refectioni semel in die tempus indulgeretur, nec sopori necessario vel ad modicum requies præstaretur; quidquid sinistri accedebat, id illis imputabatur totum: non erat illis a propriis penatibus in publicum exitus, aut introitus in propria, a suscipione liber, quorumlibet patebant calumniis et cuilibet dabatur ad eorum accusationem locus.

CAPUT IX.

Classis Januensium apud Joppen applicat; mittuntur de exercitu, qui eos ad obsidionem deducant; patiuntur in itinere, qui missi fuerant, hostium insidias.

Interea dum hæc circa Hierosolymam in obsidione geruntur, adfuit nuntius qui naves Januensium in portu Joppensi applicuisse nuntiaret, petens a principibus, ut de exercitu aliqua dirigeretur militia, cujus ducatu et viribus ii, qui appulerant, ad urbem possent accedere. Est autem Joppe civitas maritima, de qua Solinus in XXXIX. *De memorabilibus mundi* capitulo, sic ait: *Joppe oppidum antiquissimum orbe toto, utpote ante terrarum inundationem conditum. Id oppidum saxum ostentat, quod vinculorum Andromedæ vestigia adhuc retinet, quam expositam belluæ non irritus rumor circumtulit. Quippe ossa monstri illius M. Scaurus inter alia miracula, in ædilitate sua Romæ publicavit. Annalibus nota res est. Mensuræ quoque veracibus libris continentur, scilicet, quod costarum longitudo excesserit pedes quadraginta, sublimitas autem elephantis indicis eminentior fuerit; porro verticuli spinæ ipsius, latitudine semipedem sunt supergressi.* Id ipsum et Hieronymus in epitaphio sanctæ Paulæ testatur his verbis: *Vidit et Joppen, fugientis portum Jonæ; et, ut aliquid perstringam de fabulis poetarum, religatæ ad saxum Andromedæ spectatricem.* Accidit autem ut, juxta eorum postulationem, de communi consilio, dominus comes Tolosanus, qui cæteris amplius abundabat, quemdam nobilem de suo comitatu, cui nomen Galdemarus, cognomento Carpinnelle, cum triginta equitibus et peditibus quinquaginta illuc dirigeret; qui, postquam profecti sunt, videntes principes quod qui missi erant, ad tantum onus non sufficerent, iterum eumdem comitem rogaverunt, ut illuc dirigeret plures; qui eorum monitis acquiescens, viros egregios et insignes, Raymundum Pelet et Willelmum de Sabran, cum quinquaginta equitibus post eos, qui prius egressi fuerant, iterum ad opus prædictum destinavit. Galdemaro vero, qui prius egressus fuerat, postquam in campestria, quæ circa Liddam et Ramulam sunt, descenderat, occurrerunt hostium sexcenti; qui in eos protinus irruentes, de ejus equitibus interemerunt quatuor et de peditibus multo plures; dumque nostri quocunque modo resisterent, et se, licet pauci essent, ad conflictum hortarentur mutuo, accidit ut qui subsequebantur prædicti duo nobiles viri, cum omni celeritate adessent, et antequam eorum dissolveretur congressus, prædicto se inferrent negotio: unde factum est ut, conjunctis nostris adinvicem, adfuerit virtus divina, et hostibus insistentes, cæsis ex eorum numero ducentis, reliquos in fugam adegerunt. Ceciderunt tamen in eo conflictu viri nobiles Gillebertus de Treva et Aicardus de Montmerla, quorum casus, postquam innotuit nostris expeditionibus, non mediocrem intulit mœstitiam. Nostri vero palma sibi concessa divinitus, Joppen, juxta eorum propositum, pervenerunt incolumes: ubi a prædictis nautis cum ingenti suscepti lætitia, mutua charitate et gratis confabulationibus recreati sunt ad invicem. Dumque ibi moram facerent aliquam, quousque illi qui in navibus advenerant, sarcinas composuissent et se aptassent ad iter, subito et de nocte, Ægyptiorum classis, quæ apud Ascalonam delitescebat, nocendi locum operiens, circa eamdem urbem adfuit: quod cum nostris compertum est, ad mare accedentes, naves prius tentaverunt ab hostium insidiis protegere; sed, cognoscentes postmodum quod eorum multitudini non valerent resistere, sumptis velis et funibus et cæteris earum armamentis, et cum omni supellectili sua egressi, in præsidium loci se contulerunt. Una autem ex eis, quæ prædatum abierat, dum onusta spoliis in locum rediret eumdem, cognoscentes quia classis hostium portum Joppensem occupaverat, flatibus acta prosperis Laodiciam pervenit. Erat autem Joppe per idem tempus versa in solitudinem et habitatoribus vacua; ejus enim cives modico ante nostrorum adventum tempore, de ejus munimine diffidentes, locum deseruerant; nostri vero nonnisi arcem tantum conservabant. Rebus igitur compositis ad iter succincti, prævia militia quæ ad eum usum descenderat, ut ejus ducatum impenderet, cum omni substantia sua Hierosolymam profecti sunt: ubi a legionibus gaudenter excepti, maximam castris consolationem attulerunt. Erant enim viri prudentes et nautarum more architectoriæ habentes artis peritiam, in cædendis, dolandis et copulandis trabibus, erigendisque machinis, expeditissimi. Sed et alia multa, his qui in expeditione erant modis omnibus profutura, secum attulerant argumenta: ita ut quod ante eorum adventum, vix et cum difficultate sperabatur effectui posse mancipari, per eorum operam facile compleretur.

CAPUT X.

Qui in classe advenerant, ad exercitum se conferunt, et in erigendis machinis plurimas præstant commoditates. Pacificantur ad invicem Tolosanus et Tancredus.

At vero qui expeditione remanserant, cœpto fideliter instantes operi, et in erigendarum studio machinarum se tota diligentia continuantes, opus jam ex parte maxima peregerant. Dux enim et duo comites, Normannorum videlicet et Flandrensis, quemdam egregium et magnificum virum, dominum

videlicet Gastonem de Beart, operi præfecerunt; et super artifices ne se haberent negligentius circa propositum, curam eum rogaverant impendere diligentem. Ipsi vero egrediebantur sæpius populum educentes in manu forti, ut ligna cæderent et cæsa ad opus ædificiorum comportarent. Alii vero virgulta, frutices, et vimina, et minorum ramos arborum cædentes, ut ex eis crates fierent, ex quibus machinæ operirentur exterius, certatim congerebant; alii animalium tam occisorum quam præ sitis ariditate deficientium detrahebant coria, mundorum sive immundorum indifferenter; ut ex eis super crates protegerentur machinæ, ne forte ab hostibus ignis immissus ædificia posset consumere. Nec solum circa partem septentrionalem ducis studio, et prædictorum comitum duorum opus ita fervebat, verum etiam et a turri angulari usque ad portam occidentalem, quæ est sub arce David, dominus Tancredus, et alii nobiles plurimi, qui in ea parte castra locaverant, non inferiore sollicitudine eidem instabant operi, curam impendentes diligentissimam. Sed in parte australi domini comitis Tolosani exercitus, et cuncta familia, indefesso studio, et cum omni diligentia circa idem sollicitabatur negotium: eoque ferventius, quo et ditior erat, et majores ei de novo tam hominum quam rerum necessariarum accesserant copiæ: quotquot enim de navibus advenerant, ejus se adjunxerant castris, et supellectilem intulerant ad opus ædificiorum valde necessariam. Funes enim et malleos et alia instrumenta ferrea secum habentes; sed et optimos artifices qui in construendis erigendisque machinis, ut prædiximus, multam habebant experientiam, ad consummationem operis plurima præstiterunt compendia. Præerat autem Januensibus, qui advenerant, quidam nobilis Willelmus nomine, cognomento Ebriacus, cujus in operis artificio multa pollebat industria. Cumque jam per quatuor hebdomadas circa id universus desudasset exercitus, multo labore ad consummationem jam pervenerat negotium. Unde et communicato consilio, principes urbis oppugnationi diem præfixerant; sed, quia inter dominum Tolosanum comitem et dominum Tancredum gravis intercesserat simultas, et inter cæteros etiam nonnullos, ex causis quibusdam exortæ erant inimicitiæ, placuit episcopis, principibus quoque et universo populo, ut prius reformata inter eos plenius charitate, divinum sinceris mentibus implorare possent auxilium.

CAPUT XI.

Indicantur populo Litaniæ. In montem Oliveti ascendit universus populus.

Die igitur statuta, de publico decreto indictæ sunt universo populo Litaniæ, et assumptis crucibus et sanctorum patrociniis, episcopi et clerus universus, induti sacerdotalibus et leviticis indumentis, nudis pedibus et cum multa devotione populum subsequentem, usque ad montem Oliveti præcessere. Ubi vir venerabilis Petrus Eremita, et Arnulphus comitis Normannorum familiaris, vir litteratus, exhortationis sermonem habentes ad populum, in quantum poterant ad longanimitatem animabant. Est autem mons Oliveti urbi ab Oriente oppositus, ab urbe quasi milliario distans, valle Josaphat interjecta: unde est, quod a beato Luca dicitur: *Ab Hierosolymis iter habens Sabbati* (*Act.* I, 12). Unde et Salvator noster, cernentibus discipulis, quadragesimo resurrectionis suæ die est elevatus in cœlum, et nubes suscepit eum ex oculis eorum. Ad quem locum cum pervenisset plebs fidelis, in spiritu humilitatis et in animo contrito, implorato cum gemitu et lacrymis de supernis auxilio, reconciliatis ad invicem principibus prædictis et omni populo in mutuam charitatem revocato, de monte descendentes, ad ecclesiam Montis Sion, quæ in australem ejusdem civitatis partem, secus urbem, ut prædiximus, in montis fastigio sita est, ascenderunt. Cives autem in turribus et muro positi admirantes, quid sibi vellet hujusmodi populi circuitus, arcubus et balistis tela in turmas jaculabantur: unde nonnulli ex nostris, incautius se habentes, vulnera susceperunt. Sed et cruces in nostrorum opprobrium et contumeliam, quas super murum locaverant, sputis et aliis immundis actionibus ignominiose tractantes, in Dominum nostrum Jesum Christum et ejus salutiferam doctrinam convicia et verba blasphemiæ impudenter congerebant. Populus tamen cum omni devotione votum prosequens, ira succensus, qualem sacrilegii dolor poterat ministrare, ad prædictam pervenit ecclesiam. Ubi, completis iterum orationibus, et indicta die qua urbem unanimiter impugnarent, circumdata urbe, in castra reversi sunt. Si quid autem operis consummationi decrat, cum multa celeritate id maturari præcipitur, ne quid impedimenti ex aliqua imperfectione, urbem impugnare volentibus, occurreret.

CAPUT XII.

Dux et duo majores comites de noctu castra sua transferunt; per gyrum ante urbem eriguntur machinæ.

Adveniente igitur die ad impugnandam urbem præfixa, ea nocte quæ diem proximam præcedebat, dux et duo sæpedicti majores comites, videntes quod ea pars civitatis, quam ipsi obsederant, a civibus esset machinis, armis et viris fortibus maxime communita, eoque fortius quo magis ex ea parte timendum arbitrabantur; et quod in ea parte die sequenti, ob loci munimen, non multum sperarent se posse proficere, mirabili providentia et stupendo labore machinas et castellum antequam connecterentur ad invicem membra, ad eam regionem, quæ est inter portam S. Stephani, et turrem angularem, quæ a septentrione super vallem Josaphat posita est, particulatim transtulerunt, castris etiam illuc delatis. Videbatur enim eis, et vere sic erat, quod quia ex illa parte civitas remanserat inobsessa, idcirco et a civibus minore diligentia servaretur;

factumque est, ut translatæ machinæ, continuatis tota nocte vigiliis, ante solis exortum cum multo labore compactæ sunt et congruis stationibus collocatæ. Sed et castellum in ea parte, qua murus videbatur humilior, et deforis planior et commodior accessus, mœnibus ita est applicatum, ut qui erant in turribus et qui in machina pene posse pugnare cominus viderentur : nec fuit sane labor modicus. Nam pene per dimidium milliare ab eo loco, in quo prius castra locaverant, prædicta transtulerant instrumenta, et ibidem ea antequam sol exoriretur, compactis ad invicem membris, erexerant. Sole autem exorto, accedentes ad murum cives, ut quid extra molirentur nostri conspicerent, partem castrorum et omnem apparatum bellicum, qui heri et nudius tertius ibi visus fuerat, abesse cum stupore admirati sunt, et circumspicientes cum diligentia adjacentem regionem, et muri ambitum perlustrantes, cognoverunt castra ducis translata esse; et erectas in parte, qua prædiximus, machinas speculati sunt. Eadem quoque nocte, et circa alias urbis partes, prout in diversis, ut prædiximus, locis castra posuerant, vigilias et laborem continuantes, machinas suas erexerant; nam pene eodem momento, et comes Tolosanus castellum, quod cum multo studio fabricaverat, inter prædictam ecclesiam montis Sion et urbem, muro applicaverat : et reliqui principes, qui secus turrim angularem, quæ hodie Tancredi dicitur, eadem diligentia et pari laboris pondere, ejusdem pene altitudinis et soliditatis ligneam turrim juxta murum locaverant. Erat autem par prædictarum machinarum effectus, et non dissimile artificium; cum enim quadrilatera essent ædificia, latus quod urbi erat oppositum, duplici erat textura munitum, et exterior arte quadam deponi poterat, ita ut muro superpositum, vicem pontis introire volentibus posset exhibere. Nec tamen ex ea parte immunita erat machina; sed quod suberat, anteriore deposito, castellum non minus quam latera reliqua communiebat.

CAPUT XIII.

Oppugnatur civitas et vehementissimus, hinc inde fit conflictus; sed nox interposita litem dirimit.

Adolescente igitur die, juxta condictum ad urbem impugnandam adfuit nostrorum universa armis accincta multitudo, omnes unum et idem habentes propositum, aut animas pro Christo deponere, aut urbem Christianæ restituere libertati. Non erat in tanto populo senex aut valetudinarius aut ætate minor, quem non moveret zelus, et devotionis fervor non accenderet ad pugnam; sed et mulieres, oblitæ sexus, et inolitæ fragilitatis immemores, tractantes virilia, supra vires, armorum usum apprehendere præsumebant. Accedentes igitur ad pugnam unanimes, præparatas machinas muro nitebantur propius adjungere, ut facilius eos qui a turribus et muro resistebant, animosius possent impugnare. At vero cives propositum habentes adversantibus omnino resistere, telorum ictu, sagittarum immissione innumerabilium, contorsione lapidum, tam de manibus emissarum quam qui ex machinis jaculatoriis cum horrendo impetu torquebantur, nostros ab accessu muri propellere satagebant. Nostri vero nihilo segnius protecti clypeis, et objectis cratibus, tam arcubus quam balistis tela immittentes frequentia et pugillaria contorquentes saxa, ad murum accedere nitebantur imperterriti, his qui in turribus erant requiem denegantes et resistendi audaciam. Alii vero, infra machinas constituti, aut castellum contis promovere nitebantur, aut jaculatoriis molares maximos ad mœnia dirigentes, ipsa, collisione frequenti et ictibus continuis, debilitare et ad casum impellere nitebantur. Alii vero minoribus tormentis, quæ mangana vocantur, minores immittendo lapides, eos qui erant in propugnaculis a nostrorum infestatione compescere satagebant. Verum neque hi qui ad promovendum castrum dabant operam, juxta votum satis poterant proficere, cum vallum ingens et profundum quod antemurali erat suppositum, accessum machinæ plurimum impediret; nec qui tormentis mœnia perforare nitebantur, satis eorum labor proderat; nam cives a propugnaculis, stramine plenos et palea saccos suspenderant, restes quoque et tapetia, trabes ingentis magnitudinis, et culcitras refertas bombice, a turribus et muro aliquantulum dimiserant, ut per eorum mollitiem et mobilitatem, contortorum molarium ictus eluderent, et laborantium evacuarent conatum. Præterea et ipsi interius machinas erexerant nostris multo plures, quibus sagittando et immittendo lapides, nostros ab opere deterrebant incepto. Instantibus igitur tota animositate hinc inde partibus et omni decertantibus conatu, horrendus et supra hominum opinionem, protervus a mane usque ad vesperam se continuavit conflictus, et congressio pertinax, ita ut instar grandinis super utrumque populum telorum et sagittarum descenderet multitudo, et emissi cautes in ipso aere mutuo se colliderent, et causas mortis varias et multiplices irrogarent pugnantibus. Porro par labor et idem periculum erat, tam iis qui sub duce quam qui sub Tolosano et sub aliis etiam militabant principibus. Nam in locis tribus, ut præmissum est, pari studio et fervore non dissimili civitas impugnabatur. Nostris vero ut vallum jactu ruderum, lapidum quoque et terræ implere possent; et iter dirigere, ut procedere possent machinæ, cura erat propensior. Civibus e converso, ut eorum impedirent propositum, labor erat præcipuus et magis urgens sollicitudo. Unde et his qui ad prædictum opus accingebantur, quanta poterant resistebant instantia; et in ipsas machinas, torres incensos, tela ignita sulphure, pice, pasta et oleo, et iis quæ incendio solent fomitem ministrare, ut eas exurerent, certatim jaculabantur. Præterea et ingentium quæ intus paraverant tormentorum ictus in castella nostra tanta dirigebant arte, ut machinarum pene crura confringerent, perfora-

rent latera, et eos qui in cœnaculis, ut inde urbem impugnarent, ascenderant, pene ad terram dejicerent attonitos. Nostri vero, injectis ignibus occurrentes, aquas desuper fundebant copiosius, ut incendiorum comprimerent importunitatem.

CAPUT XIV.

Nocte illa, in multa anxietate tam obsidentes quam obsessi permanent.

Hunc igitur tam periculosum procacemque nimis, et adhuc ancipitem utriusque partis conflictum, nox diremit interveniens. Et licet corpora qualemqualem per noctis intempestum viderentur habere requiem, animi tamen cura immoderata pervigiles nihilo remissius laborabant. Fatigabantur interius mordaci mentes sollicitudine, et propositi memores æstuabant, lucem exspectantes avidissime, ut iterum redirent ad certamen, et præliorum experirentur fortunam; spem habentes in Domino, quod palmam et meliorem essent reportaturi calculum. Angebantur tamen plurimum, timentes ne clam in eorum machinas hostes quocunque pacto procurarent incendia: unde continuas exegerunt vigilias, noctem illam penitus trahentes insomnem. Cives autem nihilominus curis torquebantur edacibus, formidantes plurimum, ne quos pridie tanta viderant protervitate instantes, sumpta occasione ex noctis intempestæ silentio, effracto muro, vel scalis adhibitis, clam urbem ingrederentur. Unde sollicitudine non pigri, sed diligenti vigilantia, tanquam quibus res erat pro capite, ferventes, tota nocte muri circumibant peribolon, præfectis vigilum in singulis turribus constitutis. Præterea et qui majores erant natu, et quibus reipublicæ erat cura propensior, plateas civitatis circuibant, alios admonentes, pro uxoribus et liberis, pro rebus domesticis, et statu publico se exhiberent pervigiles; portas et vicos perlustrarent, ne qua hostium via pateret in insidiis. His igitur curis pars angebatur utraque, nec quietis locum sollicitudo pervigil patiebatur adesse. Deterius erat partibus, cessante conflictu, animis æstuantibus, nec habentibus requiem, quam pridie fuerat, dum in prælio desudaretur.

CAPUT XV.

Sequenti die redeunt in idipsum, et solito vehementius impugnatur civitas. Pereunt veneficæ, quæ nostram machinam fascinatum venerant.

Nocte igitur circa diem procliviore, cum jam aspirantis diei aurora nuntiaret exortum, excitus est cum omni aviditate populus iterum ad certamen. Revertebatur porro quisque ad officium, cui hesterna die fuerat deputatus. Quidam enim infra machinas positi jaculatorias, ingentis molares magnitudinis et soliditatis exquisitæ in mœnia contorquebant; alii in castello inferius positi, ad ipsum promovendum tam arte quam viribus operam dabant omnimodam; alii in supremo constituti cœnaculo, arcubus et balistis, et quolibet missilium genere eos qui erant in turribus lacessentes, quanto poterant studio et indefessa instantia, ut nec manum auderent exerere, infra propugnacula coercebant; alii vero, ut vallo complanato, et effracto antemurali, castellum mœnibus propius posset applicari, omnem habebant sollicitudinem. Alii porro, quorum erat turba plurima, sagittis et jactu lapidum cives arcebant a propugnaculis, ne per eos his qui in producenda machina desudabant, ministraretur impedimentum. Cives autem, quo majorem nostrorum videbant instantiam, eo diligentius in contraria se attollebant argumenta, ut et vim viribus, et artem simili repellerent artificio. Nam et impugnantibus æquipollenter tela remittebant et lapides; et his qui castellum promovere satagebant, admirabili strenuitate præstabant impedimentum. Et, ut semel omnium nostrorum eluderent molimina, ignem incessanter in ollis fragilibus, et quibuscunque modis poterant, cum sulphure et pice, arvina et adipe, stupa,, cera, lignis aridis et stipula, et quæcunque solent incendium irritare, et ignibus ministrare fomitem, jaculabantur. Fiebat igitur in utroque populo strages maxima, et de utraque classe, variis casibus et eventibus inopinatis plurimi sternebantur. Alii enim machinarum jactu in frusta conterebantur munitissima; alii trans loricas et clypeos, sagittis et telorum multiplicitate confossi, subito deficiebant corruentes; alii pugillaribus, manu missis vel funda, cautibus elisi, aut moriebantur protinus, aut attritis membris, per multos dies, aut in perpetuum reddebantur inutiles. Nec tamen his omnibus periculis ab opere deterrebantur incepto, nec congrediendi fervor his omnibus in eis poterat mitigari: nec erat facile discernere uter cum majore studio decertaret populus. Sed nec silentio prætereundum credimus, quod eadem die relatione dignum dicitur accidisse. Erat sane nostris exterius una inter cæteras machina, quæ saxa miri ponderis in urbem multa violentia et impetu immittebat horribili, quæ stragem in populo civium operabatur multiplicem: contra quam cum nulla arte possent proficere, duas adduxerunt maleficas, ut eam fascinarent et magicis carminibus redderent impotentem; quæ dum suis præstigiis instarent super murum, et incantationibus, repente ex eadem machina molaris immissus utramque illarum cum tribus puellis, quæ illarum gressum fuerant comitatæ, obtrivit, et excussis animabus, de muro inferius dejecit exanimes: unde in castris factus est plausus et ingens exsultatio; civibus autem ingens ex adverso accrevit mœstitia.

CAPUT XVI.

Datur signum a monte Oliveti divinitus; et populus qui fatigatus erat, redit in pugnam acrius.

Cum igitur usque in horam diei septimam, sine certa victoria anceps et dubium satis protractum esset negotium, desperantes nostri et immensitate laboris defatigati supra vires, cœperunt instare remissius, ita ut jam propositum haberent castellum

continuis pene ictibus confractum, et alias machinas igne recepto jam fumantes, reducere pusillum, et conflictum usque in diem differre crastinam; et jam paulatim diffidens dilabebatur populus, animis pene dissolutis, et hostibus insultantibus et provocantibus ultro ad prælia nimis procaciter et amplius solito, cum ecce adfuit virtus divina, quæ rebus desperatis necessariam, et pro votis fidelium intulit consolationem. Nam de monte Oliveti miles quidam, qui tamen postea non comparuit, splendidum et refulgentem ventilando clypeum, signum dabat nostris legionibus, ut redirent in id ipsum et congressionem iterarent. Quo signo exhilaratus animo dux Godefridus, qui cum fratre suo Eustachio, in superiori castelli nostri cœnaculo ad urbem impugnandam et ad cautius tuendum ædificium erat constitutus, populum et majores cœpit ingentibus revocare clamoribus. Factumque est, prævia Domini misericordia, quod universus cum exsultatione ad pugnam reversus est populus, cum tanto fervore, ut tanquam viribus integris de novo videretur incipere prælium. Denique qui prius aut fessi, aut læsi vulneribus, operam subtraxerant, nunc receptis animis et viribus geminatis ultro se offerebant, instantes animosius. Porro principes, et qui columnæ videbantur exercitus, hi alios præcedebant et suo exemplo reddebant animosiores. Sed et mulieres, ne tanti expertes laboris esse viderentur, viris in agone desudantibus, potum, ne deficerent, ministrabant in vasculis et verbis efficacibus eos ad certamen animabant. Porro tanta erat in castris lætitia, ut jam quasi certi de victoria, infra horæ spatium vallo complanato et effracto antemurali, castellum muro violenter applicarent. Cives autem, ut prædiximus, trabes proceræ longitudinis, et soliditatis multæ a muro suspenderant, ut machinarum ictus eliderent, quarum duas nostri qui erant in castello, præcisis funibus, quibus erant religatæ, dejecerunt in terram: quas, qui erant inferius, cum multo periculo suscipientes, infra machinam detulerunt, easque demum ponti, quem statim, ut dicetur in sequentibus, de castello super murum erexerunt, ad majorem subjecerunt soliditatem. Ex fragilibus enim pons contextus erat lignis, nec nisi horum subjecto adminiculo, populum transeuntem sustinere potuisset.

CAPUT XVII.

In parte australi Tolosanus cum suis urbem nihilo segnius impugnat.

Interea vero, dum hæc in septentrionali plaga tanto studio tractarentur, comes Tolosanus, et qui cum eo erant in parte australi, quanta poterant instantia, eodem zelo ferventes, urbem impugnabant; completoque vallo, circa quod opus per continuum desudaverant triduum, castellum in manu forti, juxta murum locaverant, ita ut qui in turribus erant et in machina, pene possent se mutuo lanceis vulnerare. Erat ergo par utrobique populi fervor, et instantia non dissimilis; eoque diligentius instabant operi, quod ea esset dies, qua quidam Christi servus, qui in monte Oliveti habitabat, confidenter promiserat urbem esse capiendam. Sed et signum, quod et ipsi agitati clypei ab eodem monte Oliveti viderant, eos vehementer accenderat et reddiderat de obtinenda victoria securiores. Videbatur porro utriusque exercitus æquis passibus procedere negotium, tanquam quod ab eodem auctore pari diligentia procurabatur, qui mercede condigna, servorum suorum devotionem remunerare decreverat. Tempus enim erat, ut tanti laboris fructum, et militiæ fideliter exhibitæ stipendia reportarent.

CAPUT XVIII.

Dux et qui cum eo erant, a castello ligneo pontem super murum deponunt; suos immittunt. Urbs capitur, porta aperitur, et noster introducitur exercitus.

Igitur ducis et comitum legiones, quæ, ut prædiximus, in parte septentrionali urbem impugnabant, eousque opitulante Domino profecerant, quod hostibus defatigatis et jam resistere non valentibus, effractis antemuralibus et vallo penitus complanato, ad murum impune poterant accedere, raro audentibus adversariis eis per cancellos aliquid irrogare injuriæ. Qui vero in castello erant, hortante duce, in culcitram bombice plenam, et saccos plenos stramine ignem injecerant, qui flante Borea accensus, fumum infra urbem intorquebat caliginosum: quo instante protervius, qui murum defendere tenebantur, ora vel oculos non valentes aperire, stupidi et fumidæ caliginis turbati voragine, muri deseruere custodiam. Quo cognito dux, sub omni celeritate trabes, quas ab hostibus eripuerant, sursum ferri præcepit, quibus ex una parte in machina, ex altera super murum locatis, latus castelli, quod moveri poterat, deponi præcepit: quo super trabes prædictas collocato, vicem pontis præbuit congrua soliditate subnixum. Sic ergo quod hostes pro se introduxerant, in eorum versum est læsionem. Ponte igitur sic ordinato, primus omnium vir inclytus et illustris dux Godefridus, reliquos ut subsequantur exhortans, cum fratre suo Eustachio urbem ingressus est; quem continuo subsecuti sunt Ludolfus et Gislebertus uterini fratres, viri nobiles et perpete digni memoria, ortum habentes de civitate Tornaco; consequenter vero infinita tam equitum quam peditum manus: ita ut nec machina, nec pons prædictus plures posset sustinere. Videntes ergo hostes, quod nostri murum jam occupaverant, et dux suum jam introduxerat exercitum, turres deserunt et mœnia, ad vicorum angustias se conferentes. Porro nostri videntes, quod dux, et maxima pars nobilium turres sibi vindicaverant, jam non exspectato per machinam ascensu, scalas certatim ad murum applicant, quorum illis maxima erat copia; nam bini et bini equites ex edicto publico singulas sibi præparaverant, per quas ascendentes unanimiter, aliis qui supra murum erant, ducis

mandatum præstolantes, se adjungebant. Ingressi sane statim post ducem sunt, Flandrensium comes et dux Normannorum; vir strenuus et per omnia commendabilis, dominus Tancredus, Hugo senior, comes de Sancto Paulo, Balduinus de Burgo, Gasto de Beart, Gastus de Beders, Girardus de Rosseillon, Thomas de Feria, Conanus Brito, comes Raimboldus de civitate Oringis, Ludovicus de Monson, Conon de Monte acuto et Lambertus filius ejus, et alii plures, quorum numerum et nomina non tenemus. Quos omnes, postquam dux cognovit se infra urbem recepisse incolumes, quosdam ex eis ad portam septentrionalem, quæ hodie dicitur Sancti Stephani, cum honesto dirigit comitatu, ut portam aperiant et populum introducant, deforis exspectantem : qua sub omni celeritate reserata, ingressus est passim, et sine delectu universus exercitus. Erat autem feria sexta et hora nona. Videturque procuratum divinitus, ut qua die et qua hora pro mundi salute in eadem urbe passus est Dominus, eadem et pro Salvatoris gloria fidelis decertans populus, desiderii sui felicem impetraret consummationem. Eadem enim die et primus homo conditus et secundus pro primi salute morti traditus esse dicitur. Unde et decuit ut ejus membra et imitatores in ipsius nomine de hostibus ejusdem triumpharent.

CAPUT XIX.

Dux cum suis per civitatem discurrens, stragem operatur innumeram. Tolosanus a parte Australi violenter ingreditur, et suas introducit legiones. Civium pars in præsidium civitatis se recipiunt.

Porro dux et qui cum eo erant per vicos civitatis et plateas, strictis gladiis, clypeis tecti et galeis, juncto agmine discurrentes, quotquot de hostibus reperire poterant, ætati non parcentes, aut conditioni, in ore gladii indifferenter prosternebant. Tantaque erat ubique interemptorum strages et præcisorum acervus capitum, ut jam nemini via pateret aut transitus, nisi per funera defunctorum. Jamque pene ad urbis medium diversis itineribus stragem operantes innumeram, nostri principes pervenerant; et subsequentis populi infinita multitudo, infidelium cruorem sitiens, et ad cædem omnino proclivis : cum comes adhuc Tolosanus et principes alii, qui cum eo erant, circa montem Sion decertantes, urbem captam, et nostrorum victoriam ignorabant; sed excito de nostrorum introitu et strage civium, ingenti clamore et horrendo sonitu, admirantibus qui in ea parte resistebant civibus, quidnam sibi vellet clamor insolitus et populi vociferantis tumultus, cognoverunt urbem violenter effractam et nostrorum immissas legiones : unde, relictis turribus et muro, ad diversa fugientes loca, saluti propriæ consulere satagebant. Hi, quoniam præsidium civitatis in vicino constitutum erat, ex parte plurima se in arcem contulerunt; at vero exercitus pontem libere et sine difficultate super murum aptantes, et scalas applicantes mœnibus, certatim in urbem nemine obstante ingressi sunt. Intromissi autem, portam Australem, quæ illis erat contermina, statim aperuerunt, ut reliquus sine difficultate populus admitteretur. Ingressus est igitur vir insignis et strenuus Tolosanus comes, et Isoardus comes Diensis, Raimundus Pelez, Wilelmus de Sabran, episcopus Albariensis, et alii multi nobiles, quorum numerum vel nomina nulla nobis tradit historia. Hi omnes unanimiter, junctis agminibus, ad unguem armati, per mediam urbem discurrentes, stragem operati sunt horrendam; nam qui ducem et suos effugerant, putantes se mortem quocunque modo declinasse si ad alias se conferrent fugiendo partes, hos sibi habentes obviam, occumbebant periculosius; et Scyllam evitantes, incurrebant Charybdim. Tanta autem per urbem erat strages hostium, tantaque sanguinis effusio, ut etiam victoribus posset tædium et horrorem ingerere.

CAPUT XX.

Cives in atrium templi se conferunt. Tancredus illuc eos persequitur. Fit strages innumera, et sanguis ibidem funditur infinitus.

Confugerat porro in atrium templi populi pars maxima, eo quod locus in parte urbis esse videretur secretior, muro quoque et turribus, et portis validioribus apprime communitus; verum eis nihil fuga talis contulit ad salutem. Nam statim cum parte maxima exercitus universi, illuc dominus Tancredus se contulit, et templum violenter ingressus, post stragem innumeram, infinitas auri et argenti, et gemmarum copias inde secum dicitur abstulisse; quæ tamen postmodum, sedato tumultu, restituisse creditur in integrum. Porro reliqui principes, interemptis his, quos sibi per reliquas urbis partes repererant obviam, audientes quod infra septa templi populus fugiens se contulerat, illuc descendunt unanimes, et intromissa tam equitum quam peditum multitudine, quotquot ibi reperiunt, nemini parcentes, obtruncant gladiis, sanguine replentes universa; justoque Dei judicio id certum est accidisse, ut qui superstitiosis ritibus Domini sanctuarium profanaverant, et fidelibus populis reddiderant alienum, id proprii cruoris luerent dispendio et morte interveniente piaculare solverent flagitium. Horror erat denique cæsorum intueri multitudinem, et humanorum artuum passim fragmenta conspicere, et effusi sanguinis aspergine cunctam redundare superficiem. Nec solum defunctorum corpora membris potioribus lacera et abscisis mutilata capitibus, intuentibus erat angustia; verum et ipsos victores a planta pedis usque ad verticem cruore madentes periculosum erat conspicere, et horrorem quemdam inferebant occurrentibus. Cecidisse dicuntur infra templi ambitum ex hostibus ad decem millia, exceptis aliis qui passim per urbem obtruncati, vicos replebant et plateas, quorum non minor dicebatur esse numerus. At vero exercitus pars reliqua per urbem discurrens, per

angiportus et viarum diverticula latentes miseros, et mortis periculum declinare cupientes, pecudum more raptos in publicum, detruncabant. Alii divisi per manipulos ingrediebantur domicilia, raptumque patremfamilias cum uxoribus et liberis, et universa familia, aut gladiis transverberabant, aut de locis superioribus in terram dabant præcipites, ita ut confractis cervicibus interirent; quam vero quisque domum effregerat, eam sibi cum universa ejus substantia jure perpetuo vindicabat; id enim prius ante urbem captam inter eos convenerat, ut urbe violenter impugnata, quod sibi quisque acquireret, id jure proprietatis sine molestia possideret in perpetuum. Unde urbem perlustrantes diligentius, et stragi civium protervius instantes, urbis diverticula, secessus quoque et secretiora civium effringebant penetralia, clypeos vel quodlibet armorum genus in introitu defigentes, ut esset signum accedentibus, ne gressum ibi figerent; sed loca præterirent, quasi jam ab aliis occupata.

CAPUT XXI.

Urbe composita sedatur tumultus; et armis depositis orationis gratia, loca circumeunt venerabilia, diem agentes solemnem.

Subjugata igitur penitus civitate et interemptis civibus, tumultu aliquantulum sedato, convenerunt principes ad invicem, antequam arma deponerent, ordinantes ut per turres singulas ad majorem cautelam custodes deputarentur; et per portas urbis singulas viri honesti constituerentur janitores, quousque de communi conniventia et publico decreto principum, aliquis urbi præficeretur, qui ejus curam gereret, et pro libero cuncta dispensaret arbitrio. Hostium enim circumpositorum merito suspectas habebant insidias et impetus non imprudenter formidabant repentinos. Tandem vero urbe ad hunc modum ordinata, armis depositis, in spiritu humilitatis et in animo vere contrito, nudis vestigiis, lotis manibus et sumptis mundioribus indumentis, cum gemitu et lacrymis loca venerabilia, quæ Salvator propria voluit illustrare et sanctificare præsentia, cœperunt cum omni devotione circuire, et cum intimis deosculari suspiriis; specialiter autem Dominicæ passionis et resurrectionis ecclesiam, ubi clerus et populus fidelium, qui per tot annos duræ nimis et indebitæ servitutis jugum portaverant, de restituta libertate, Redemptori gratias exhibentes, cum crucibus et sanctorum patrociniis, principibus occurrentes, eos in prædictam cum hymnis et canticis spiritualibus introduxerunt Ecclesiam. Intueri erat amœnissimum, et spirituali plenum jucunditate, quanta devotione, quanto pii fervore desiderii, ad loca sancta fidelis accederet populus; quanta mentis exsultatione et spirituali gaudio Dominicæ dispensationis deosculabantur memoriam. Ubique lacrymæ, ubique suspiria, non qualia mœror et anxietas solet extorquere, sed qualia fervens devotio et interioris hominis consummata lætitia, solet Domino in holocaustum incendere. Erat porro tam in ecclesia quam per urbem universam, tantus populi, gratias Domino exhibentis, clamor, ut jam quasi usque ad sidera tolli sonus videretur, et de eis merito dictum crederetur : *Vox lætitiæ et exsultationis in tabernaculis justorum* (*Psal.* CXVII, 15). Fervebant sane pio succensa desiderio, per urbem universam opera misericordiæ. Hi Domino confitebantur deflenda quæ commiserant, voto se obligantes ne de cætero deflenda committerent; illi in senes valitudinarios et egentes profusa liberalitate cunctam erogabant substantiam; pro summis et sufficientibus reputantes divitiis, quod hunc vidisse diem sibi fuerat concessum divinitus; illi flexis nudisque genibus, cum singultibus et præcordialibus suspiriis loca circuibant venerabilia, lacrymarum cuncta replentes aspergine; quorum vere sermo dirigebatur ad Dominum : *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei* (*Psal.* CXVIII, 136). Quid plura? Difficile est, ut nostro comprehendatur sermone, quanta in plebe fideli sanctæ devotionis esset immensitas. Certatim enim se mutuo vincere cupientes, in operibus pietatis unanimiter desudabant, cœlestis memores beneficii, et gratiam præ oculis habentes divinam, quæ tantos eorum labores remunerare dignata est. Quis enim tam ferrei pectoris, quis tam mentis adamantinæ, cujus interiora non liquefierent, cum nceret tantæ peregrinationis fructum carpere dignissimum, et exhibitæ militiæ numerare stipendia? Quibus tamen mens erat altior, in arrham futuræ retributionis, qua sanctos suos se remuneraturum promisit Dominus, id muneris videbatur exhibitum, ut per collationem præsentium munerum, firma sit exspectatio futurorum, et per eam quæ hic peregrinatur Hierusalem, ad eam perveniatur, *cujus participatio est in idipsum* (*Psal.* CXXI, 3). Porro episcopi et sacerdotes in ecclesiis consummantes, sacrificia, orabant pro populo, pro collato beneficio gratias exhibentes.

CAPUT XXII.

Podiensis episcopus, et alii quidam qui in itinere dormitionem acceperant, visi sunt in civitate et apparuerunt multis.

Ea die dominus Ademarus, vir virtutum et immortalis memoriæ, Podiensis episcopus, qui apud Antiochiam, ut prædiximus, vita decesserat, a multis in sancta visus est civitate, ita ut multi viri venerabiles et fide digni eum super civitatis murum, primum omnium ascendisse et cæteros animasse ad ingressum, oculis corporeis se vidisse constanter assererent : et postmodum plurimis, loca venerabilia circumeuntibus, eadem die manifestus apparuit. Aliique quam plures, qui in toto itinere divinis obsequiis mancipati, piam in Christo dormitionem acceperant, in eadem civitate apparuerunt multis, loca sancta cum aliis ingredientes. In quo manifeste dabatur intelligi, quia, etsi vita decessissent temporali, ad æternam vocati beatitudinem, non sunt fraudati a desiderio suo; sed quod pio expetierant studio, pleno sunt effectu consecuti,

magnum nobis futuræ resurrectionis argumentum prætendentes. Dignumque erat, ut sicut resurgente Domino multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, et in civitate sancta apparuerunt multis; ita fidelibus populis sanctæ Resurrectionis locum, a gentili superstitione mundantibus, priscum renovaretur miraculum, ut et ipsi in spiritu resurrexisse crederentur, qui resurgentis Domini tam piis se manciparant obsequiis. His igitur et hujusmodi per superabundantem cœlestem gratiam, plebi Dei in civitate sancta, miraculose magis quam mirabiliter exhibitis, tanta erat in populo mentis hilaritas, et interna cordis exsultatio, ut laborum immemores, quos pertulerant infinitos, felices se dicerent, quibus id divini muneris datum erat intueri. Clamor erat spiritualiter exsultantis civitatis ad Dominum, et quasi præcipiente Domino, solemnitas agebatur celebris: ita ut illud prophetæ impletum ad litteram videretur oraculum: *Lætamini cum Hierusalem, et exsultate in ea, omnes qui diligitis eam* (*Isa.* LXVI, 10).

CAPUT XXIII.

Viri fideles, qui in urbe habitabant, Petro Eremitæ, cui suam commiserant legationem, ingentes gratias exsolvunt et honore debito prosequuntur.

Denique fideles, qui virum venerabilem Petrum Eremitam, quarto vel quinto prius anno in eadem civitate viderant; et cui tam dominus patriarcha quam alii, tam de clero quam de populo majores, pro excitandis occidentalium regnorum principibus epistolas suas tradiderant, iterum cognoscentes, flexis genibus cum omni humilitate venerabantur, referentes ad memoriam priorem ejus adventum, et familiaritatis gratiam, quam cum ipsis contrahere dignatus fuerat; gratias exsolventes, quod tam sedule tamque fideliter solo pietatis intuitu eorum procuraverat legationem; Dominum etiam super omnia collaudantes, qui in servis suis gloriosus est; qui ita præter spem hominum, prædicti viri vias direxerat et sermonem in manu ejus dederat efficacem, ut et gentes et regna ad tantos labores pro Christi nomine tolerandos, sine difficultate converteret. Vere namque videbatur sermo hic egressus a Domino, qui ait: *Verbum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed prosperabitur in omnibus ad quæ mittam illud* (*Isa.* LV, 11). Itaque, singillatim et in communi, multiplici nitebantur eum honore prævenire, ei soli post Dominum ascribentes, quod duræ servitutis, quam per tot annos passi fuerant, soluta erat conditio et civitas sancta pristinæ restituta libertati. Dominus autem patriarcha, ut prædiximus, pro reipublicæ statu et salute civium, multo pretio comparanda in Cyprum navigaverat, eleemosynas a fidelibus illius regionis mendicaturus, unde tributa et imposita extraordinarie et supra vires vectigalia persolveret, ne pro eorum defectu aut ecclesias dejicerent tributorum exactores, aut populum gladiis manciparent, sicut anterioribus consueverant temporibus. Nam omnium eorum quæ circa urbem gerebantur, prorsus erat ignarus, et ad consueta quasi rediturus pericula timebat; cui Dominus interim, præter spem, quietem procuraverat tranquillam.

CAPUT XXIV.

Civitas mundatur de interemptorum cadaveribus. Qui in arcem se contulerant, Tolosano comiti se dedunt. Dies illa in perpetuum celebris constituitur.

Completis igitur orationibus et locis venerabilibus cum omni devotione visitatis, visum est expedire principibus, ne ex interemptorum cadaveribus, aeris pestilentis generetur corruptela, urbem et maxime templi ambitum ante omnia mundari: unde civibus qui casu mortem evaserant, compedibus alligatis id muneris injungitur; sed quia ad tantum onus non videbantur posse sufficere, pauperibus etiam de exercitu, merces quotidiana proponitur, ut prædictæ rei dent operam et sine dilatione urbem expediant. Quo disposito, principes ad propria reversi, domos quales interim familia discurrens præparaverat, pro hospitiis habuerunt. Urbem autem reperientes commoditatibus plenam et bonis omnibus redundantem, omnes a majore usque ad minimum cœperunt copiosius abundare. Reperiebantur enim in effractis domibus, auri et argenti, gemmarum et pretiosarum vestium, frumenti, vini et olei, sed et aquæ, cujus obsidione passi fuerant penuriam, ingentes copiæ: unde et ipsi qui domos sibi vindicaverant, poterant habere ad omnem sufficientiam, et indigentibus fratribus charitative ministrare. Factumque est, ut secunda et tertia et deinceps die, in foro publico, rerum venalium optimis conditionibus exhiberetur commercium, ita etiam, ut plebs inferior, necessariis omnibus abundaret. Dies igitur solemnes et dies agentes lætitiæ, cibum et requiem, quibus maxime indigebant, corporibus indulgentes, recreati sunt aliquantulum; divinæ muneris largitatem admirantes, et cœlestis gratiæ, qua erga eos dignatus est Dominus abundare perpetem præ oculis habentes memoriam. Ad majorem autem tanti facti memoriam, ex communi decreto sancitum et communi omnium voto susceptum et approbatum est, ut hic dies apud omnes solemnis et inter celebres celebrior perpetuo habeatur, in qua ad laudem et gloriam nominis Christiani, quidquid in prophetis de hoc facto quasi vaticinium prædictum fuerat, referatur; et pro eorum animabus fiat ad Dominum intercessio, quorum labore commendabili et favorabili apud omnes, prædicta Deo amabilis civitas, et fidei Christianæ et pristinæ est restituta libertati. Interea vero pars hostium ea quæ in arce David, a facie gladii fugiens se contulerat, videntes quod urbem universam sibi populus noster vindicaverat et quod ipsi diutius obsidionem tolerare non possent, petita et impetrata a domino comite Tolosano fiducia, qui circa partes illa turri vicinior hospitatus erat, quod cum uxoribus et liberis et omni substantia quam secum

intraverant, liberum haberent exitum, et securum usque Ascalonam conductum, arcem ei resignaverunt. Qui vero urbi purgandæ curam susceperant, adhibita diligentia, et ferventes in opere, partim igne consumptis cadaveribus, partim sepulturæ traditis, prout temporis patiebatur angustia, subito et infra paucos dies, urbem reddiderunt expeditam, ad solitam eam redigentes munditiam. Unde confidentius locorum venerabilium populus frequentabat limina; et per vicos et plateas civitatis convenire, et confabulari poterat liberius. Capta est autem prædicta civitas, anno ab Incarnatione Domini 1099, mense Julio, quinta decima die mensis, feria sexta, circa horam diei nonam; anno tertio, ex quo fidelis populus, tantæ peregrinationis sibi onus assumpserat: præsidente S. Romanæ Ecclesiæ domino Urbano papa secundo; Romanorum vero imperium administrante domino Henrico IV; in Francia vero regnante domino Philippo; apud Græcos autem in sceptris agente domino Alexio; prævia Domini misericordia, cui honor et gloria per infinita sæculorum sæcula. Amen.

INCIPIT LIBER NONUS.

CAPUT PRIMUM

Octava die, post urbem captam, principes conveniunt, ut ex se unum eligendo urbi et regioni præficiant; clerus indiscrete nititur contraire.

Sancta igitur civitate per Domini superabundantem gratiam Christiano populo restituta, et rebus ad aliquem modum in tranquillo collocatis, decursis in multa lætitia, in timore tamen Domini et gaudio spirituali, diebus septem, octava die convenerunt principes, habituri tractatum, invocata sancti Spiritus gratia, ut aliquem de suo eligant collegio, qui regioni præsit, et regiam provinciæ impendat sollicitudinem. Dumque essent in eo, congregati sunt quidam de clero, spiritu superbiæ tumidi, quærentes quæ sua sunt, non quæ Christi Jesu, dicentes se habere verba secretiora, quæ perferri vellent ad principes, intus in conclavi residentes; et intromissi dixerunt: *Nuntiatum est clero, quod ad hoc, ut de vobis unum eligatis in regem, convenistis. Videtur autem nobis propositum vestrum sanctum, et utile, et omni cura exsecutioni mandandum, si tamen ad id ordine congruo veniatur. Certum est porro spiritualia temporalibus digniora esse; quæ vero digniora sunt, merito debere præcedere. Unde videtur nobis nisi ordo præposterus studiose quæratur, quod prius eligenda sit Deo placens et religiosa persona, quæ Ecclesiæ Dei præesse sciat et prodesse, quam de sæcularis potestatis electione agatur. Si hoc ordine velitis incedere, placet nobis admodum; vobiscum sumus corpore et spiritu; si vero secus, invalidum censemus, et viribus carere decernimus, quidquid extra nostram conniventiam ordinaveritis.* Hæc autem eorum postulatio, etsi in superficie videretur aliquid honestatis habere, tamen intrinsecus habebat malitiæ plurimum, ut docebunt sequentia. Hujus autem factionis primicerius erat quidam episcopus de Calabria, Marturanensis videlicet, qui Arnulpho cuidam, de quo superius satis dictum est, nimia familiaritate conjunctus erat; et ipsum infra sacros ordines constitutum et sacerdotis filium, et nimia notatum incontinentia, ita ut in expeditione cantilenum populis se exhiberet, et esset materia fatuis et lascivis hominibus in choro canentibus, contra sacros canones et contra omnium honestorum voluntatem, in patriarchalem nitebatur locare sedem. Erat enim perversæ mentis homo, pro nihilo ducens honestatem: unde et cum supradicto Arnulpho facile poterat convenire, juxta illud: *Qualis quisque est, talium consortio delectatur. Pares enim paribus*, veteri proverbio, *facile junguntur*. Invaserat autem hic idem Bethleemiticam ecclesiam, pactus cum prædicto Arnulpho, quod si ejus studio in patriarcham promoveretur, jam dictam ecclesiam sine quæstione et molestia, perpetuo sibi liceret possidere; sed ejus omnia hæc molimina, mors vicina prævenit, sicut in sequentibus dicetur. Defecerat sane in clero religionis et honestatis vigor; et dissolutus passim et sine delectu per illicita defluebat, postquam dominus Ademarus piæ in Domino recordationis Podiensis episcopus, apostolicæ sedis legatus, in fata concessit. Dominus tamen Willelmus Aurasiensis episcopus, vir religiosus ac timens Deum, post prædicti beati viri transitum, eamdem curam suscepit, et quandiu vixit, administravit fideliter; sed modico elapso tempore apud Marram quievit in Domino. His autem defunctis, factum est sicut in propheta dicitur: *Sicut populus, ita et sacerdos* (*Ose.* IV, 9); excepto domino Albariensi episcopo, et paucis aliis, qui timorem Domini habebant præ oculis.

CAPUT II.

Principes, neglecta cleri contradictione, dominum ducem eligunt, et electum cum hymnis et canticis sepulcro Domini repræsentant.

Principes tamen leve et frivolum reputantes prædictorum verbum, cœpto insistentes operi, nihilominus tractabant de proposito. Tradunt quidam eos, ut magis secundum Deum et secundum merita personarum in electione procederent, de familiaribus cujusque magnorum principum assumpsisse quosdam seorsum, et eos ad jurisjurandi religionem præstandam compulisse, quatenus de moribus et conversatione dominorum suorum interrogati, ve-

rum sine admistione falsitatis dicerent; hoc autem ea fiebat intentione, ut sic de meritis eligendorum, plenius et fidelius instruerentur electores. Qui postmodum ab electoribus, sub debito præstiti juramenti, diligentius interrogati, multa dominorum suorum vitia coacti sunt secretius confiteri, virtutesque nihilominus enumerare, ut nudo apertoque judicio constaret, qualis quisque esset eligendorum, inter quos domini ducis familiares interrogati, responderunt, quod in omnibus domini ducis actibus, in magis absonum domesticis suis videbatur, quod ecclesiam ingressus, etiam post divinorum consummatam celebrationem, inde separari non poterat; sed de singulis imaginibus et picturis rationem exigebat a sacerdotibus et iis qui horum videbantur aliquam habere peritiam; ita quod sociis suis affectis aliter, in tædium verteretur, et nauseam: et prandia quæ certo et opportuno tempore parata erant, diutina et importuna nimis exspectatione, minus tempestive, magisque insipida sumerentur. Quod audientes qui electorum gerebant officium, beatum dixerunt virum cui hæc sunt; et cui inter defectus computatur, quod alius sibi ascriberet ad virtutem; tandemque consonantes ad invicem post multas deliberationum partes dominum ducem unanimiter eligunt, electumque sepulcro Domini, cum hymnis et canticis, devotissime obtulerunt. Dicitur tamen, quod in dominum comitem Tolosanum Raimundum, procerum pars maxima conveniret; sed hoc intelligentes, quod nisi regnum consequeretur, domum esset statim rediturus, natalis soli dulcedine ducti, etiam contra conscientiam suam, multa de domino comite confinxerunt, ut reprobus haberetur. Ille tamen nihilominus patriam spernens, Christum devotissime secutus, non abiit retrorsum; sed in anteriora se extendens, peregrinationem, quam semel ingressus est, et voluntariam paupertatem usque in finem prosecutus est; sciens quia *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* XXIV, 13). Et illud: *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* IX, 62).

CAPUT III.

Dux promotus, a comite Tolosano turrim David quam ab hostibus susceperat, reposcit; dissentiunt principes, sed tandem turrim obtinet postulatam.

Domino igitur duce, de communi voto, concurrente omnium consensu, regni apicem obtinente, comes sancti Ægidii civitatis præsidium, arcem videlicet David, quam sibi ab initio, ut præmisimus, hostes tradiderant, possidebat. Erat autem in eminentiore civitatis parte, versus occidentem sita et ingentibus quadris constructa lapidibus, unde totam urbem inferius positam erat intueri. Hanc, quasi totius civitatis novissimum refugium, videns dux sibi deesse, curtatum nisi illam haberet, arbitratus se habere principatum, cœpit a domino comite in auditorio principum reposcere. Comes vero eam, tanquam sibi ab hostibus traditam, usque in Pascha, quo transire et domum redire proposuerat, eam sibi velle habere, ut interim cum suis honestius in regno moram facere posset, allegabat. Dux vero nisi turrim habeat, universa se velle deserere, dicebat; allegans omnino inhonestum esse ut, eo domino designato, alter civitatis haberet præsidium, quem quasi parem aut superiorem conspiceret. Comes autem Normanniæ et Flandrensium comes domini ducis partes fovebant; qui vero cum domino comite Sancti Ægidii, ejus etiam familiares erant, ut domino suo, saltem hac via, occasionem præberent abeundi, partem juvabant adversam. Factum est autem, ut quousque de jure decerneretur, cui cedere deberet, turrim in manu domini Albariensis episcopi, quasi apud sequestrum de communi consilio commiserit. Ille vero non exspectato judicio, ante litis contestationem domino duci dicitur eam tradidisse, cumque id sibi postmodum a nonnullis imputaretur, vim sibi illatam publice asserebat. Dominus igitur comes, exacerbatus plurimum et indignatione plenus, quod turrim ita ignominiose, ut sibi videbatur, amiserat, et quod cæteri principes, non satis beneficiorum ejus memores, quæ in via sæpius eis contulerat, secus eum minus agerent amice, descendens ad Jordanem et aquis ejus lotus, ad propria redire, suorum satisfaciens desideriis, disponebat.

CAPUT IV.

Episcopus Marturanensis, vir subdolus et nequam, quemdam Arnulphum sibi similem, in patriarcham nititur promovere; sed non proficit. Crux Dominica reperitur

At vero prædictus Marturanensis episcopus, vir subdolus et nequam, non cessabat interea plebem indoctam contra pios concitare principes; et in vulgus serere, quod invidiæ causa, ut eam liberius possent sine pastore conculcare, principes nollent Ecclesiæ providere. Assumensque secum ejusdem factionis complices, prædictum Arnulphum, aliis contradicentibus, elegit; et auxilio fretus comitis Normannorum, cujus erat et fuerat in tota expeditione familiaris et conviva, in sedem patriarchalem, fatuo populo suffragia consulta ministrante, inthronizavit; sed neuter suis adinventionibus lætatus est diu. Nam Arnulphus temere assumptam coactus est deponere dignitatem, et ejus turpitudinis impudens patronus, viarum suarum fructus recollegit in proximo. Per idem tempus, inventa est in parte Sanctæ Resurrectionis ecclesiæ, seorsum, portio una crucis Dominicæ, quam ob metum gentilium, quorum jugum patiebantur, fideles ad ampliorem cautelam, multo ante, paucis admissis, occultaverant. Hanc studio et opera cujusdam hominis Syri, qui ejus tam pretiosi depositi fuerat conscius, repertam, theca reconditam argentea, primum ad Domini sepulcri, deinde ad templum Domini, cum hymnis et canticis spiritualibus deportantes, prosequente eam universo clero et populo, consolationem quasi de cœlo missam omnes in commune acceperunt. arbi-

trantes se laborum et molestiarum suarum mercedem condignam recepisse.

CAPUT V.

Quis et unde fuerit, et quibus majoribus progenitus dux Godefridus, aperitur.

Sæpedicto igitur domino duce per Dei gratiam in regni culmine confirmato, scandalisque omnibus, si qua emerserant, amputatis, regnum diebus ejus convalescere, et confirmari cœpit. Regnavit autem anno uno; peccatis hominum id exigentibus, ne diuturniore tanti principis solatio, regni novella plantatio recrearetur, et adversus ingruentes molestias reciperet consolationem. Raptus est de medio, ne malitia immutaret cor ejus, sicut scriptum est: *Viri misericordiæ colliguntur, et non est qui reputet* (*Isa.* LVII, 1). Oriundus vero fuit de regno Francorum, de Remensi provincia, civitate Boloniensi quæ est secus mare Anglicum sita; ab illustribus et religiosis originem ducens progenitoribus. Pater ejus fuit dominus Eustachius senior, illustris et magnificus ejusdem regionis comes; cujus multa et memorabilia fuerunt opera, quorum adhuc apud seniores finitimarum regionum, memoria est in benedictione et in pia recordatione viri religiosi et timentis Deum. Mater vero inclyta et inter Occidentis nobiles matronas, tum morum prærogativa, tum generositatis titulo præclara, Ida nomine, Lotharingiæ ducis eximii Godefridi, qui cognominatus est Struma, soror. Qui postmodum cum sine liberis esset, nepotem æquivocum, in filium suum adoptavit; eumque universi patrimonii sui hæredem constituit, unde eidem defuncto, in eodem ducatu successit. Fuerunt porro huic tres ex utroque parente fratres, quibus et morum dignitas et virtutum præstantia, tanti principis vere dabat esse germanos: dominus videlicet Balduinus comes Edessanus, qui eidem postea successit in regno; dominus quoque Eustachius comes Boloniensis, patri synonymus, qui in bonis succedens paternis, post patrem obtinuit comitatum; cujus filiam illustris et magnificus Anglorum rex Stephanus, Mahaldem nomine, uxorem duxit. Hic etiam, ut domino Balduino fratri absque liberis defuncto in regno succederet, a principibus orientalibus citatus, venire noluit: timens ne sine scandalo ejus promotio celebrari non posset. Tertius fuit dominus Willelmus, vir inclytus, a paterna et fratrum simul honestate et strenuitate non degener. Duo primi dominum et fratrem suum in expeditione secuti sunt, tertio domi remanente. Fuit autem, sicut et secundum carnem primogenitus, ita et secundum interiorem hominem, morum gerens prærogativam, et cui merito primitiva competerent, dominus Godefridus vir religiosus, clemens, pius ac timens Deum, justus, recedens ab omni malo, serius et stabilis in verbo; sæculi vanitates contemnens, quod in illa ætate et militari præsertim professione rarum est; in orationibus jugis, in operibus pietatis assiduus, liberalitate insignis, affabilitate gratiosus, mansuetus et misericors; in omni via sua commendabilis et Deo placens. Fuit autem et corpore procerus, ita ut et maximis minor et mediocribus major haberetur: robustus sine exemplo, membris solidioribus, thorace virili, facie venusta, capillo et barba flavus mediocriter; in usu armorum et exercitio militari omnium judicio quasi singularis.

CAPUT VI.

Matris præsagium de futuro statu filiorum.

Horum tantorum principum mater, sancta, religiosa et Deo placens femina, dum adhuc essent in ætate tenera, spiritu plena divino, futuras prævidit conditiones; et statum qui præparabatur adultis, quasi quodam prædixit oraculo. Nam dum semel circa matrem, sicut mos est puerulis, luderent adinvicem, et sese lassescentes, ad matris gremium frequenter haberent recursum, accidit quod eis sub ejus chlamide latentibus, vir venerabilis comes Eustachius, eorum pater, ingressus est. Ubi cum mutuo se provocarent, pedes et manus agitantes, matris, qua induta erat, operti chlamide, quæsivit comes, quidnam esset quod ibi tam crebro moveretur; cui illa respondisse dicitur: *Tres magni principes, quorum primus dux, secundus rex, tertius comes esset futurus.* Quod postmodum benigna dispensatione divina implevit clementia; et verum prædixisse matrem, rerum eventus subsequens declaravit. Primus enim dominus Godefridus, ut præmissum est, defuncto succedens avunculo, ejus ducatum obtinuit, regnum etiam Hierosolymorum postmodum, universorum principum electione, consecutus; in quo secundus natu, dominus ei Balduinus successit; tertius, dominus Eustachius qui, defuncto patre, succedens in universum, avitam eorum, ut præmissum est, obtinuit hæreditatem. Præterimus denique studiose, licet id verum fuisse plurimorum astruat narratio, Cygni fabulam, unde vulgo dicitur sementivam eis fuisse originem; eo quod a vero videatur deficere talis assertio. Unde his prætermissis, ad id quod cœperamus de domino duce, prosequendum redeamus. Huic autem inter cætera, quæ more suo gessit egregie, accidisse dicitur quiddam memoria dignum, quod præsenti dignum duximus inserere narrationi.

CAPUT VII.

Recensetur factum ejus memorabile in quadam monomachia.

In singulari namque quodam certamine, quod ipse multum invitus subiit, sed tamen juxta regionis consuetudinem, salva opinionis suæ integritate declinare non poterat, exstat factum ejus memorabile, et præsenti narratione dignum. Passus est vir insignis a quodam nobili et potente viro (qui de numero erat principum, ejusque dicebatur consanguineus) in curia domini imperatoris, super quibusdam ingentibus prædiis, et late diffuso patrimonio quæstionem; super qua, cum utrique parti, experiendi gratia dies esset præfixus, eo adveniente, præsentes se exhibuerunt, tam reus quam actor in curia. Ub

lite contestata, cum prædictus vir nobilis rei proponeret vindicationem; dux autem quantum poterat reniteretur; secundum leges patriæ, adjudicata est inter eos monomachia et pugna singularis. Cumque imperii majores principes ad hoc tantis elaborarent viribus, ne tam insignes viri spectaculum de se populo præstarent indignum; seque tanto vellent subjicere discrimini, in quo alterutrius opinionis integritas posset periclitari, et non proficerent : mandata est executioni imperialis sententia, et vulgi stante corona, principibus de more circumpositis, locum ingressi sunt, futuro certamini deputatum, Martem dubium experturi. Dumque in eo conflictu a viris illustribus et magnificis, strenue nimis decertaretur et viriliter, casu contigit quod, vibrato in adversarii clypeum ictu, ducis confractus est gladius, ita ut supra capulum vix ad semipedalem quantitatem in manu ejus fieret residuum. Quod videntes qui astabant principes, quod ducis conditio facta esset multo deterior, indicta pace, imperatorem adeunt, et supplicantes impetrant, ut de compositione inter tam egregios principes tractare liceat. Unde dum inter eos tractaretur diligentius, eos quæ ad pacem erant rogantes, dux omnino repulit; et irrevocabiliter perseverans, agonem reiterat, rediens in id ipsum. Dumque ejus adversarius propter integritatem gladii sui, sibi quasi superior factus videtur, instat protervius, duci negans requiem, quousque dux ad solitam recurrens virtutem, qua singulariter præminebat, et ira succensus, irruens capulo quem gestabat in manu, tanta circa tempus lævum virtute percussit adversarium, quod eum quasi seminecem, solo dejecit prostratum, ut pene vita videretur omnino destitutus, et ejecto proprii fragmento gladii, et hostis prostrati gladium manu tenens, principes ad se vocat, qui eum prius de compositione convenerant; et rogat attentius, monens ut de pace tractantes, virum insignem, qui jam defecerat tam ignominiosæ morti subtraherent. Qui admirantes ducis virtutem egregiam et misericordiam incomparabilem, pace impetrata, controversiam tam honesto fine sopierunt, ut tamen dux victor et immortali dignus gloria apud omnes haberetur.

CAPUT VIII.

Factum ejusdem egregium in victoria imperatoris Henrici, contra Radulphum pseudoregem Saxonum.

Illud quoque factum, haud inferioris gloriæ, in frequenti versatur hominum memoria, quod præsenti lectioni nihilominus dignum duximus inserere. Saxonum populus, inter Germanicas nationes ferocissimus, Romani imperii juga ferre detrectans, et liberioribus habenis, excussa disciplinæ regula, vagari cupiens, a domino imperatore Henrico defecerat : inque sua adeo erat obstinatus protervia, ut, contra prædictum Augustum, regem sibi crearet quemdam comitem, Radulphum nomine, virum nobilem de eodem populo. Hac injuria permotus imperator, universos imperii principes ad se generaliter fecit evocari. Quibus ante se constitutis, injuriam omnibus tamen, notam, pandit, ad ultionem invitat. Illi vero omnes imperii gloriam æmulantes et Saxonum enorme delictum nimis ægre ferentes, certatim se ipsos exponunt : vires compromittunt; non esse dissimulandam tantam contra Romanum imperium asserunt injuriam, sed plectendum morte tam piaculare flagitium; et læsæ crimen majestatis, ultore gladio feriendum decernunt. Ex condicto igitur et domini imperatoris mandato, ad locum destinatum, die præfixa, infinita millia secum trahentes, adsunt, de universis imperii finibus tam ecclesiastici quam cæteri principes, Saxonum regionem violenter ingressuri et exacturi de tantis injuriis vindictam. Cumque congressionis dies immineret et ordinatis legionibus uterque exercitus in procinctu se haberet præliandi, convocatis ad se principibus imperator, quærit cui tute possit imperiale committere vexillum, et tantorum exercituum constituere primicerium. Cui de communi consilio datum est responsum : *Dominum ducem Lotharingiæ Godefridum. præ omnibus ad id cæteris idoneum et sufficientem esse.* Cui, tanquam viro a tot millibus electo, et singulariter omnium judicio excellenti, tradidit aquilam, multum invito et renitenti. Contigit autem illa die quod, confligentibus inter se hinc inde exercitibus, et hostiliter nimis adinvicem gladiis instantibus, dux cum aquila præcedens imperatorem, versus aciem, cui præerat pseudorex Radulphus, contendens, illuc aciem, cui præerat imperator direxit; ad quam perveniens, confracta et dissoluta acie regis, præsente imperatore et de principibus aliquot, vexillum quod gestabat, regi per vitalia pectoris immersit; et eo transverberato, ad terram dejecit exanimem : denuo signum, licet cruentatum, erigens imperiale. Videntes autem Saxones, regem suum defecisse, defecerunt et ipsi, domino imperatori se dedentes; et satisfactione injuncta pro delicti modo, receptis munitionibus et obsidibus, quorum interventu se obligaverunt, ne aliquando simile attentarent, in gratiam reversi sunt. Hæc autem idcirco interseruimus, ut quantus esset apud maximos orbis terrarum principes, hic de quo agitur, vir inclytus, insinuetur. Maximum enim esse, nemo est qui dubitet, a tantis principibus, qui pares in orbe non dicuntur habere, unum omnium judicio optimum designari; præsertim cum ipse eorum judicium opere tam insigni approbaverit; et præsenti argumento, quod vere de illo sensissent, edocuerit. Fuerunt et alia multa ejusdem inclyti viri magnifica et admiratione digna opera, quæ usque in præsens in ore omnium, pro celebri vertuntur historia. Inter cætera quoque propositum jam habens peregrinationem ineundi, castrum, unde ei cognomen erat, Bulionem videlicet, agro, situ, munitione, commoditatibus, et longe lateque diffuso territorio, celebre ac nominatissimum, ecclesiæ Leodiensi, pia liberalitate in perpetuam eleemosynam concessit ha-

bendum. Sed nos qui ea tantum quæ apud nos gessit, describere sumus aggressi, ad propositum redeamus.

CAPUT IX.

Quam pia liberalitate erga ecclesias quæ sunt Hierosolymis, abundaverit; et quod humilitatis intuitu, regio diademate noluit insigniri.

Postquam igitur regnum obtinuit, paucis diebus interpositis, sicut vir religiosus erat, in his quæ ad decorem domus Dei habebant respectum, sollicitudinis suæ Domino cœpit offerre primitias. Nam protinus in ecclesia Dominici sepulcri et templi Domini canonicos instituit, eisque ampla beneficia, quæ præbendas vocant, simulque et honesta domicilia circa prædictas Deo amabiles ecclesias, assignavit : ordinem et institutionem servans, quas magnæ et amplissimæ a piis principibus fundatæ ultra montes servant ecclesiæ; plura etiam, nisi mors eum prævenisset, collaturus. Adduxerat etiam prædictus vir Deo amabilis peregrinationem ingressurus, de claustris bene disciplinatis monachos, viros religiosos, et sancta conversatione insignes, qui toto itinere, horis diurnis et nocturnis, ecclesiastico more divina illi ministrabant officia. Quos, postquam regnum adeptus est, juxta eorum postulationem, in valle Josaphat locavit; amplissimumque loco, eorum gratia, contulit patrimonium. Quæ autem, et quanta sint, quæ ecclesiis Dei pia liberalitate concessit, longum esset enumerare; ex tenore tamen privilegiorum ecclesiis indultorum, colligere est, quot et quanta sunt, quæ vir Deo plenus, pro animæ suæ remedio locis venerabilibus erogavit. Promotus autem, humilitatis causa, corona aurea, regum more, in sancta civitate noluit insigniri : ea contentus et illi reverentiam exhibens, quam humani generis reparator, in eodem loco usque ad crucis patibulum pro nostra salute spineam deportavit. Unde quidam in Catalogo regum, non distinguentes merita, eum dubitant connumerare : magis attendentes quæ exterius geruntur in corpore, quam quæ fidelis et Deo placens anima mereatur. Nobis autem non solum rex, sed optimus, lumen et speculum videtur aliorum. Non enim consecrationis munus, et ecclesiastica sprevisse credendus est princeps fidelis sacramenta; sed pompam sæculi, et cui omnis creatura subjecta est, vanitatem; et perituram humiliter declinasse coronam, ut immarcescibilem alibi consequeretur.

CAPUT X.

Princeps Ægyptius militiam et vires suas omnimodas, contra nostros excitat et in Syriam dirigit.

Per idem tempus, urbe recens capta, dum adhuc principes, qui eam divino mancipaverant cultui, nondum essent divisi abinvicem, rumor insonuit, et vere sic erat, quod princeps Ægyptius, inter Orientales potentissimus, ex universis regionibus suæ ditioni subjectis militares convocaverat copias et exercitus collegerat infinitos, indigne ferens quod populus barbarus, de ultimis egressus terrarum finibus, in regnum suum introierat, et provinciam imperio suo subditam, occupaverat violenter. Vocatoque ad se militiæ suæ principe Elafdalio, qui alio nomine dicebatur Emireus, præcipit ut universum Ægypti robur, et omnes imperii vires colligens, in Syriam ascendat; et populum præsumptuosum deleat de superficie terræ, ita ut non memoretur nomen illius ultra. Erat autem hic idem Emireus Armenius nomine, a Christianis originem habens parentibus; sed divitiarum immensitate suffocatus, apostataverat a Creatore suo, fide neglecta, ex qua justus vivit. Hic idem, etiam eodem anno, quo a fideli populo est obsessa et fidei restituta Christianæ, eamdem a Domino protectam civitatem, a Turcorum potestate domino suo vindicaverat; vixque eam mensibus undecim obtinuerat quietam, cum Christianus exercitus eam, propitio Domino, ab indebitæ jugo servitutis eripuit. Indignatus ergo, quod tam reciso tempore sua potitus erat victoria; et quod momentanea videbatur, et erat per eum domino suo acquisita possessio, laborem sibi gratanter assumit injunctum, sperans de his qui factum ejus denigraverant, posse facilius triumphare. Assumpto igitur sibi universo exercitu, et universis Ægypti viribus, quales Ægyptiaca diœcesis in optimo statu constituta tunc poterat ministrare, ascendit in Syriam, in spiritu vehementi et intolerabili fastu, propositum habens populum nostrum delere, ne etiam ejus exstaret memoria. Sed Domino visum est aliter, qui est *terribilis in consiliis super filios hominum* (*Psal.* LXV, 4). Veniens igitur cum equitatu magnifico et ingentibus copiis, ante Ascalonam castrametatus est. Denique associaverant se eorum expeditionibus, ex universa Arabia et finibus Damascenis, ingentes copiæ. Et licet Turci prius non satis bene cum Ægyptiis convenirent, sed suspectas mutuo suas haberent vires, et æmulum contra se alternatim dilatare satagerent imperium; tamen nostrorum metu, etsi non ob gratiam, quam haberent mutuam, convenerunt adinvicem, ut in nostrorum qui de novo advenerant supplantationem molirentur aliquid : satius arbitrati, suorum pati fastus æmulorum, et jugum etiam portare, quam barbarorum duros et feroces nimium gladios experiri. Sic igitur Ægyptiorum, Arabum et Turcorum congregatis in unum innumerabilibus copiis, in agro, ut prædiximus, Ascalonitano castra contulerant, inde Hierosolymam profecturi; nec enim arbitrabantur, quod tantæ multitudini noster occurrere præsumeret exercitus.

CAPUT XI.

Dux e diverso, completis apud Hierosolymam litaniis et orationibus, circa Ramulam congregatis principibus, expeditiones colligit.

Quo audito, congregati adinvicem nostri principes, episcopi, clerus et populus universus, arma bajulantes spiritualia, et ante sepulcrum Domini cum gemitu et lacrymis, corde contrito et humiliato prostrati orabant, postulantes a Domino ut popu-

lum suum clementer ab imminentibus liberaret periculis, quem usque in præsens misericorditer sibi conservaverat victorem; et qui locum sanctificationis suæ mundari voluerat, eum ulterius contaminari propter gloriam nominis sui non pateretur. Inde etiam nudis pedibus, cum hymnis et canticis spiritualibus, ad templum Domini eodem devotionis fervore accedentes, effusis coram Domino præcordiis, orabant, dicentes : *Parce, Domine, parce populo tuo, et ne des hæreditatem tuam gentibus in perditionem* (*Joel.* II, 17). Quibus de more completis, percepta ab episcopis benedictione, et ordinatis qui medio tempore urbi præessent ad custodiam viris prudentibus, dux cum comite Flandrensium ex urbe profectus, in campestria descendit Ramulensia, cæteris principibus in urbe relictis. Porro viri illustres, dominus Eustachius, ducis frater, et dominus Tancredus, evocati a civibus Neapolitanis, ut urbem sine molestia reciperent, illuc de mandato ducis erant profecti : ubi moram facientes, tum propter loci opulentiam, tum ut urbi sufficientem designarent custodiam, horum quæ sic dicebantur erant ignari; sed evocati a domino duce, sine dilatione redierunt, reliquis principibus associati. Dux vero et Flandrensium comes, pervenientes Ramulam, ubi de facto plenius sunt edocti, certum habentes quod prædictus Emireus cum suis copiis ante Ascalonam consedisset, misso sub omni celeritate nuntio, reliquos principes, qui rei exspectantes certitudinem in urbe remanserant, præcipit evocari.

CAPUT XII.

Committitur prælium, et nostris divinitus confertur victoria, receptis divitiis innumerabilibus.

At vero comes Tolosanus, et alii Deo devoti principes, cognito, per ducis nuntium, quod in tam gravi multitudine hostes advenerant, quodque tam in vicino castra locaverant, invocato de supernis auxilio, collectis quas pro tempore et loco habere poterant viribus, in campestria Philisthiim ad eum locum qui hodie dicitur Ibelim, ubi dominum ducem esse cognoverant, descenderunt. Erant autem eis equitum mille ducenti, peditum vero circa novem millia. Cumque ibi per diem noster quievisset exercitus, circa horam undecimam apparuit eis in campestribus, quasi de remoto, multitudo ingens; quam rati hostilem esse exercitum, præmissis ducentis levioris armaturæ equitibus, qui de eorum statu et numero reliquos instruerent, ipsi ad arma se præparant; cumque accederent propius qui præmissi fuerant, cognoverunt armenta esse boum, equorum, camelorumque phalanges. Erant tamen ibi animalibus curam præstantes equites, pastorum vice armentis custodiam intendentes. Ad quos cum pervenisset noster exercitus, non exspectato congressu, fugerunt tam pastores, quam qui pastoribus præerant equites, gregibus et armentis sine custode relictis. Capti tamen sunt quidam ex eis, quorum relatione de hostium statu et proposito penitus edocti, cognoverunt quod prædictus princeps juxta eos, quasi ad milliaria septem castra locaverat, propositum habens post biduum accedere et nostrum delere exercitum. At vero nostri certi de prælio, acies instruunt novem; quarum tres præponunt, tres locant in medio, tres præcipiunt subsequi, ut undecunque ad eos hostium fiat accessus, triplicem ibi reperiant acierum ordinem sibi objectum. De hostium vero numero nullus poterat habere certitudinem; nam et infinita erat eorum multitudo et singulis diebus incrementi aliquid eorum accedebat viribus. Sic igitur obtenta sine contradictore præda, quæ præ nimia multitudine numerum excedebat, noctem illam ibi transegerunt gaudentes; more tamen prudentum, et quibus disciplinæ militaris plenior erat experientia, curam circa se pervigilem et debitas observantes excubias. Mane autem facto, voce præconia bellum indicitur, et instructis ordinibus, Domino rei commendantes exitum, in hostes unanimiter properant, victoriæ spem in eo collocantes, cui facile est cum paucis multos superare. Porro Ægyptii, et qui eis adhæserant de partibus Syriæ, nostrorum videntes instantiam et animositatem importunam, longe aliter sapientes quam prius, cœperunt de viribus diffidere; et in sua numerositate spei minus et minus habere fiduciæ, arbitrantes omnem illam quæ occurrebat multitudinem, hominum esse cohortes. Nostrorum sane, ut dictum est, modicus erat numerus; sed præda, de qua superius fecimus mentionem, casu, nemine ducente, nostris legionibus se applicaverat, ita ut nostris iter figentibus non procederet; et eisdem proficiscentibus continuo sine duce sequeretur. Arbitrati ergo nostrorum infinitum esse numerum, viresque incomparabiles, fugerunt nemine persequente, vix etiam fuga salutem invenire posse sperantes. Amissus est ergo illa die, casu incognito, scandalorum fomes, auctor seditionum, Marturanensis episcopus, ignorantibus cunctis ejus exitum; quocunque tamen casu id acciderit, rebus humanis exemptus, desiit comparere. Dicitur tamen quod a domino duce ad vocandos principes qui in urbe remanserant missus, dum rediret, captus sit ab hostibus et occisus; aut carceri perpetuo mancipatus. Collata igitur de supernis victoria, in hostium castra noster pervenit exercitus. Ubi tantam variæ supellectilis et peregrinarum copiam invenit divitiarum, ut usque ad nauseam satiati, mella fastidirent, et placentas: et pusillus et abjectior dicere posset :

Inopem me copia fecit.

Ovid.

Sic igitur fugientibus adversariis, palma nobis sine labore concessa, cum ingentibus gratiarum actionibus reversi sunt Hierosolymam, tam principes quam universus Christianus exercitus onerati manubiis, et prædam inauditam secum trahentes; gaudentes et exsultantes in Domino, tanquam victores, capta præda quando dividunt spolia.

CAPUT XIII.

Discedunt principes ab invicem; Normannus et Flandrensis repatriant; Tolosanus redit Constantinopolim; Tancredus urbi præficitur Tiberiadensi.

His ita gestis Deo amabiles, Deoque devoti principes, domini Normannorum et Flandrensium comites, consummato feliciter assumptæ sibi peregrinationis itinerario, ad propria redire disponunt: inde iter arripientes, navigio Constantinopolim ad dominum imperatorem Alexium pervenerunt; a quo benigne tractati et cum honestis dimissi muneribus, auctore Domino, sani et incolumes in suam se patriam receperunt. Quorum alter, Normannorum videlicet comes, domum rediens, rerum statum, ab eo quem reliquerat, peregre proficiscens, secus a voto, longe invenit mutatum; nam dum in expeditione Domino militaret, frater ejus primogenitus Willelmus, qui cognominatur Ruffus, rex Anglorum, vita sine liberis decessit; cumque ei successionis jus et regni primitiva merito competerent, frater ejus Henricus natu se posterior, persuadens regni principibus, quod frater suus Hierosolymis rex constitutus, redeundi animum non haberet, regnum Angliæ hac fraude obtinuit. Reversus ergo frater, ab eo cœpit, sicut et de jure poterat, regnum instanter reposcere. Cumque ille id negaret penitus, classe parata et convocatis copiis in Angliam ingressus est violenter: ubi cum omni regni illius robore frater occurrens, paratus erat cum fratre congredi; sed intercedentibus pacis mediatoribus, pax inter eos reformata ea conditione, quod rex fratri suo primogenito certam pecuniæ summam singulis annis daret nomine census. Quo facto, dux in terram suam reversus est pacificus; postmodum vero, cum quædam castella, quæ rex in Normannia etiam antequam in regem promoveretur possidebat, dux ab eo reposceret, et ille reddere negaret, obsedit ea ut violenter comprehenderet. Quo audito, rex in Normanniam cum ingentibus copiis transfretavit; et cum fratre dimicans, cœpit eum, et perpetuo carceri mancipavit: ubi et defunctus est, fratre postmodum eidem in universum succedente. Dominus quoque comes Sancti Ægidii usque Laodiciam Syriæ reversus, uxore ibi dimissa, ad eam in proximo rediturus, iterum Constantinopolim, ad eumdem dominum imperatorem, cum honesto comitatu profectus est; ubi ab imperatore susceptus magnifice, benigne tractatus, et ingentibus donis et ampla remissus munificentia, in Syriam ad uxorem et familiam post biennium, ut in sequentibus dicetur, sospes reversus est. Dominus vero dux detento secum inclyto et nobili viro domino Tancredo, comite quoque Garnerio de Gres et aliis quibusdam nobilibus, commissum sibi a Domino regnum prudenter strenueque administrabat. Concessit autem et solita liberalitate donavit jure hæreditario in perpetuum possidendam, urbem Tiberiadensem super lacum Genesar sitam, cum universo principatu Galileæ, simul et Caypham, quæ alio nomine dicitur Porphiria, urbem maritimam cum suis pertinentiis prædicto domino Tancredo. In quo principatu ita Deo placide et laudabiliter se habuit, quod usque in præsentem diem memoria ejus in benedictione est apud illius homines provinciæ. Sed et ecclesias ejusdem diœceseos ingenti fundavit sollicitudine, et amplis dotavit patrimoniis, Nazarenam videlicet et Tiberiadensem, sed et montis Thabor; et insuper ecclesiastica contulit ornamenta. Quorum portionem non modicam, per fraudem et calumnias subsequentium principum prædicta amiserunt loca venerabilia. Tamen usque hodie de residuo necessaria sibi procurant, pro illius orantes anima, qui tam pia liberalitate, et tantæ charitatis visceribus erga Dei ecclesias abundavit. Et quia in modico fuit fidelis, supra multa constitutus est a Domino; et intravit in gaudium patrisfamilias, pro universis quæ dederat centuplum accipiens. Nam mox infra biennium meritis exigentibus, ad principatum vocatus Antiochenum, illam quoque, a temporibus apostolorum gloriosam et nobilem, magis et magis, plurima largiendo, nobilitavit Ecclesiam. Sed et principatum pluribus subjugatis urbibus et præsidiis mancipatis, longe lateque promotis finibus ampliavit, sicut in sequentibus dicetur.

CAPUT XIV.

Boamundus Antiochenorum princeps et Balduinus comes Edessanorum, Hierosolymam veniunt, Nativitatem Dominicam ibi celebrantes.

Dum hæc in regno sic aguntur, dominus Boamundus Antiochiæ princeps, dominus quoque Balduinus prædicti domini ducis frater, comes Edessanus, multorum relatione habentes compertum quod reliqui eorum fratres et tantæ consortes peregrinationis, prosequente eos favore divino, urbem sanctam sibi vindicaverant et viæ causam consummaverant feliciter, condicunt inter se diem certum, quo paratis ad iter necessariis, illuc auctore Domino proficiscantur, ut laborum suorum causam vota, Domino solventes, compleant; et ut domino duci, domino quoque Tancredo et aliis principibus fraternum impendant solatium. Remanserant enim hi duo illustres et magnifici viri, alter apud Antiochiam, ut principatum conservaret; alter apud Edessam, ut ab irruentibus hostibus protegeret comitatum. Ita enim ab initio statim post captam Antiochiam, de communi providentia fuerat ordinatum, ut uterque concessas sibi divinitus, Dei cultrices urbes, non desererent; sed curam ad earum tuitionem impenderent pervigilem, ne forte recurrentibus hostibus, et reparatis copiis, rediviva pararentur bella, et sic in vacuum cucurrissent. Licet ergo uterque negotiosus esset plurimum, tamen consummandæ peregrinationis gratia propositum urgent, et die præfixa iter arripiunt. Dominus itaque Boamundus, assumptis secum eis qui ejusdem peregrinationis desiderio trahebantur, et ingentibus tam equitum quam peditum copiis, jam usque Valeniam urbem maritimam, quæ est sub castrum Margat, per-

venerat, ubi fixerat invitis civibus sua tentoria. Porro dominus Balduinus, eum e vestigio sequens, apud prædictam urbem eumdem reperit, ubi conjunctis adinvicem agminibus cœpto insistunt itineri. Applicaverant autem per eosdem dies, apud Laodiciam Syriæ, homines de Italia : inter quos erat vir litteratus et prudens, religiosus quoque valde et honestatis amicus, dominus Daimbertus, Pisanorum archiepiscopus; quidam quoque de Apulia episcopus, Arianensis; hi etiam castris prædictorum principum se adjunxerant : unde et numerus factus est major, ita ut sexus promiscui, tam equitum quam peditum, diceretur esse multitudo ad viginti quinque millia. Iter ergo agressi, et oram secuti maritimam, non nisi hostium reperiunt urbes, unde cum maxima difficultate et alimentorum inopia viam poterant incœptam conficere; cum enim non haberent commercia et venalia non reperirent, defecerat viaticulum in eorum cistarciis. Sed et algoris vehementia, et imbrium intemperies, multos ad supremum compulit defectum; hiems enim erat, mensis December. Soli enim Tripolitani et Cæsarienses, in tam prolixo itinere, transeuntibus obtulerunt venalia; et tamen cum multo alimentorum defectu et famis angustia procedebant, non habentes jumenta et apta sarcinis devehendis animalia. Tandem, protegente eos divina clementia, pervenerunt Hierosolymam, ubi a domino duce et ab universo clero et populo devote suscepti, loca sancta corde contrito et in spiritu humilitatis perlustrantes, fide discunt oculata, quod verbo et doctrina prius comprehenderant. Celebrato sane in sancta Bethleem Dominicæ nativitatis die, præsepe vident, et speluncam admirabilem, ubi pia Dei genitrix, salutis porta, mundi Reparatorem pannis involvit et lacte pavit vagientem.

CAPUT XV.

Daimbertus Ecclesiæ Pisanæ archiepiscopus, Hierosolymitanæ præficitur Ecclesiæ patriarcha.

Cum igitur usque ad illum diem, quasi per menses quinque Hierosolymitana vacasset Ecclesia, proprium non habens antistitem, convenerunt qui præsentes erant principes, ut in ea parte, Ecclesiæ Dei providerent. Demumque post multa deliberationum libramina, prædictum venerabilem virum dominum Daimbertum, de communi omnium consilio in sedem collocant patriarchalem; nam quod de Arnulpho prius factum fuisse diximus, sicut imprudenter factum fuerat, ita et subito et facile dissolutum est. Prædicto ergo viro Dei in sede collocato, tam dominus Godefridus, quam dominus princeps Boamundus, hic regni, ille principatus humiliter ab eo susceperunt investituram, ei arbitrantes se honorem impendere, cujus tanquam minister ille in terris vicem gerere credebatur. Quo facto, assignatæ sunt domino patriarchæ possessiones, tam illæ quas tempore gentilium, a diebus Græcorum, Græcus habuerat patriarcha, quam quædam erogatæ de novo; ut haberet unde honeste sustentari posset domus patriarchalis. His ita rite completis, sumpta a domino duce licentia, dominus Boamundus, dominus quoque Balduinus, in fines suos reversuri, ad Jordanem descenderunt : inde per vallem Illustrem, ejusdem fluminis ripam sequentes, Scytopolim transeuntes, usque Tiberiadem pervenerunt. Ubi assumptis sibi necessariis ad iter alimentis, secus mare Galileæ viam carpentes, Phœnicem Lybanicam ingressi, Paneadem, quæ est Cæsarea Philippi, a dextris prætereuntes, Ituream que ingredientes, usque ad locum cui nomen Heliopolis, quæ alio nomine dicitur Malbec, accesserunt. Inde ad oram maritimam redeuntes, Antiochiam, protegente eos divina clementia, sani et incolumes attigerunt.

CAPUT XVI.

Studio malignorum inter ducem et patriarcham graves cum simultate suscitantur quæstiones, super turri David, et quarta parte civitatis

Interea Hierosolymis, studio et opera quorumdam malignorum, quibus semper cordi est scandalum serere et aliorum invidere tranquillitati, suscitata est quæstio inter dominum patriarcham et dominum ducem, domino patriarcha reposcente ab eo civitatem sanctam Deo ascriptam, et ejusdem civitatis præsidium : simulque urbem Joppensem, cum suis pertinentiis. Cumque aliquandiu agitata esset præsens quæstio, dux, sicuti vir humilis erat, et mansuetus, ac timens sermones Domini, in die purificationis beatæ Mariæ, præsente clero et populo universo, ecclesiæ Sanctæ Resurrectionis, quartam partem Joppe resignavit. Postea die sancto subsequentis Paschæ, in præsentia cleri et populi, qui ad diem festum convenerant, urbem Hierosolymam cum turri David et universis ejus pertinentiis, in manu domini patriarchæ resignavit; ea tamen conditione, ut prædictis urbibus cum territoriis suis ipse interim frueretur uteretur, quousque captis ex aliis urbibus una vel duabus, regnum Dominus permitteret ampliari. Quod si medio tempore dux absque legitimo defungeretur hærede, prædicta omnia absque difficultate, omni contradictione remota, in ditionem domini cederent patriarchæ. Hæc omnia, etsi aliorum relatione comperta, et etiam quorumdam opera scripto mandata, præsenti interseruimus narrationi; miramur tamen, quibus rationibus motus dominus patriarcha, hanc adversus ducem suscitaverit quæstionem, cum nec uspiam legerimus, aut a viris fide dignis audierimus, ea conditione domino duci, regnum a victoribus principibus fuisse traditum, ut alicui personæ, alicujus præstationis annuæ vel perpetuæ vinculo se sciret obligatum. Nec pro crassa et supina nostra ducenda est ignorantia, cum quolibet mortalium amplius harum rerum veritatem, diligenter investigaverimus, ad hoc specialiter studiose, ut ea præsenti scripto mandaremus, sicuti in nostro longe ante fuerat proposito.

CAPUT XVII.

Qua ratione quarta pars civitatis in jus et potestatem domini patriarchæ cesserit.

Veruntamen, quartam partem civitatis, ab in-

troitu Latinorum, et etiam a multis retro temporibus, Hierosolymorum patriarcham certum est tanquam propriam possedisse. Quod qualiter acciderit, et unde initium possidendi habuerit et causam, breviter aperiendum est; nam nos studiosius hæc investigantes, frequenti inquisitione tandem ad hujus rei pervenimus indaginem. Habent veterum traditiones, dum civitas illa ab infidelibus detineretur, nunquam pacem continuam, vel ad tempus modicum, habuisse; sed frequentibus bellis et crebris obsidionibus, finitimis principibus eam sibi vindicare volentibus, perpetuo fuisse fatigatam; unde ejus et turres et mœnia, tum vetustate, tum obsidentium opera, in ruinam collapsa, hostium insidiis locum late patere cogebant. Cum igitur ea tempestate Ægyptiorum regnum viribus et divitiis, sed et prudentia sæculari, cæteris quæ vel in oriente vel in austro erant regnis esset præstantius, volens Ægyptius calipha imperii sui fines porrigere et suam longe lateque propagare ditionem, missis exercitibus, universam Syriam usque Laodiciam, quæ Antiochiæ contermina, Cœles Syriæ limes est, violenter occupavit; designatisque præsidibus, qui urbibus tam maritimis quam mediterraneis præessent, vectigalia constituit, et universam regionem fecit tributariam; præcipiens singulorum civibus locorum, civitatis suæ muros reædificare, et turres validas per circuitum erigere. Hac communi lege, procurator qui Hierosolymis præerat ejusdem loci compulit habitatores legibus parere communibus et mœnia cum turribus in statum reformare priorem. Quibus cum partes futuri designarentur operis, contigit ex malitia magis quam ex opum comparatione, quod quarta pars structuræ illius, miseris Christianis, qui in urbe degebant, designaretur. Erant autem prædicti fideles, tot angariis et parangariis, tributis, vectigalibus et aliorum sordidorum munerum præstatione attenuati adeo, quod omnium opes vix sufficerent ut una vel duæ de prædictis turribus resarcirentur. Videntes, ergo quod occasiones quærerent adversus eos, non habentes aliud refugium, ad præsidem accedunt, cum lacrymis supplicant, orantes, ut juxta eorum possibilitatem onus eis imponatur: nam quod injunctum eis fuerat, omnino insufficientes erant portare. Qui cum a sua præsentia eos excludi præcepisset sub gravi interminatione, dixit : *Edicta summi principis, sacrilegium est violare; aut ergo opus injunctum consummabitis aut ultoribus gladiis, tanquam læsæ majestatis reos, vos oportet succumbere.* Tandem multiplicatis intercessoribus et munerum interventu, apud præsidem ferias obtinent, quousque missis legationibus, ad dominum Constantinopolitanum imperatorem, ejus ad peragendum opus prædictum, implorent eleemosynam.

CAPUT XVIII.

Item de eodem, et quæ loca venerabilia sæpedicta pars infra se contineat.

Destinati ergo nuntii ad prædictum principem accedentes, gemitus et lacrymas fidelis populi, non sine suspiriis audientium, quantum possunt exprimunt diligentius; pandentes ex ordine, sputa, colaphos, vincula, carceres, bonorum direptiones, cruces, supplicia, quæ miser ille populus pro Christi nomine incessanter pateretur; et nunc quas de novo adversus eamdem plebeculam ad perdendum eos quærerent occasiones. Porro tunc agebat in sceptris, vir prudens et magnificus dominus Constantinus, qui cognominatus est Monomachus, Constantinopolitanum imperium strenue et viriliter administrans. Is lacrymosis Christi fidelium petitionibus gratuitum impendens assensum, pecuniam promittit, unde opus injunctum possit absolvi, eorum molestiis et continuis afflictionibus plena charitate compatiens. Adjicit tamen conditionem, quod ea lege prædictam sit eis pecuniam largiturus, si apud regionis dominum id obtinere possint, ut infra prædictum muri ambitum, quem de imperialibus eleemosynis erigere proposuissent, nulli nisi Christiano habitare liceret. Scribit igitur ad Cyprios, ut si Hierosolymitæ fideles id possent impetrare, de vectigalibus et fisco debitis, tantam eis pecuniam ministrarent, quæ prædicto operi sufficere posset. Illi vero ad propria reversi, domino patriarchæ et plebi Dei quomodo egerint, pandunt seriatim ; qui gaudentes verbum amplexi sunt et ad implendam legem pactorum, quam dominus adjecerat imperator, omni studio fideliter elaborant. Missis igitur nuntiis ad magnum et supremum eorum principem, Ægyptum videlicet calipham, prosequente eos divino favore, apud eumdem, prædictam impetrant postulationem ; et munimentum, ejus subscriptione et sigillo corroboratum, insuper obtinent. Tandem feliciter consummato negotio, ad propria reversi, designatam muri partem auctore Domino, compleverunt ; anno ab Incarnatione Domini 1063, regnante apud Ægyptios, et id fieri permittente Bomensor Elmostensab, anno tricesimo sexto ante urbis liberationem. Habitaverant sane usque in illum diem, promiscue cum fidelibus, Sarraceni ; sed ab ea hora, audita jussione principali, ad alias civitatis partes de necessitate se contulerunt, quarta prædicta, fidelibus sine contradictione relicta. In quo servi Christi conditione suam videntur fecisse longe meliorem ; nam de cohabitatione virorum Belial, multo sæpius oriebantur scandala et multiplices eis accedebant molestiæ ; tandem seorsum habitantes, sine admistione zizaniorum, degebant quietius ; si quas habebant quæstiones, ad cognitionem referebant Ecclesiæ, et mediante domini patriarchæ, qui pro tempore erat, arbitrio, controversias inter se decidebant. Sic ergo ab ea die et ea ratione qua prædiximus, prædicta pars civitatis quarta, alium non habuit judicem vel dominum nisi patriarcham ; et eam quasi propriam, Ecclesia sibi perpetuo vindicavit. Distinguitur autem quarta prædicta hoc modo : a porta Occidentali, quæ dicitur David, per turrim angularem,

quæ cognominatur Tancredi, usque ad portam Septentrionalem, quæ dicitur protomartyris Stephani, est ambitus muri exterioris; interius vero limes est via publica, quæ ab eadem porta usque ad mensas nummulariorum directe protenditur, et inde ad portam occidentalem. Continet autem intra se venerabilem locum Dominicæ passionis et resurrectionis, domum hospitalis, utrumque monasterium, virorum videlicet et sanctimonialium, quorum utrumque cognominatur de Latina; domum etiam patriarchalem et canonicorum Dominici sepulcri claustrum, cum suis pertinentiis.

CAPUT XIX.

Quis fuerit regni status per illa tempora; et quomodo dux urbem maritimam Assur obsedit; et qua de causa eamdem solverit obsidionem.

Eodem tempore, cum jam fere omnes principes qui in expeditione venerant, essent ad propria reversi, ita quod dux solus, cui regnum erat commissum, et dominus Tancredus, qui in partem sollicitudinis a domino duce tanquam vir prudens, strenuus et felix, erat detentus; tam modicæ erant nostrorum facultates et militantium copiæ, ut omnibus convocatis et certatim concurrentibus, vix invenirentur equites trecenti et peditum duo millia. Urbes autem, quæ in nostram venerant ditionem, paucæ admodum erant; et locis hostilibus interjectis, interpolatæ, ita ut summo periculo, cum necessitas id exposcebat, de una ad alteram veniretur. Suburbana autem, etiam in nostrorum finibus universa ab infidelibus et Sarracenis incolebantur; quibus sæviores hostes nostro non erant populo; eoque pejores quo et domestici; *nulla enim pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus.* Hi non solum nostros incaute gradientes viis publicis obtruncabant et hostium mancipabant servituti; verum etiam et agrorum culturæ denegabant, ut fame nostros affligerent; malentes ipsi esuriem pati quam nostris, quos hostes reputabant, aliquam ministrare commoditatem. Nec solum urbibus egressi, suspectas habebant semitas; verum et in domibus, infra urbium mœnia constitutis, propter inhabitantium raritatem, et patulas hostibus murorum ruinas, vix tutus inveniebatur ad quiescendum locus. Nocturni enim fures, urbes vacuas et raro habitatore cultas, clandestinis irruptionibus effringebant, in propriis domiciliis multos opprimentes: unde nonnulli clam, multi etiam manifeste possessiones quas acquisierant deserentes, revertebantur ad propria; arbitrantes quod una die hi qui patriam tueri nitebantur, opprimerentur ab hostibus, et non esset qui eos ab imminentibus cladibus posset eruere. Hi causam edicto dederunt, ut annua præscriptio locum haberet et eorum foveret partes, qui in tribulatione perseverantes per annum et diem tranquille et sine quæstione aliquid possederant. Quod introductum est, ut prædiximus, odio illorum qui timoris causa suas reliquerant possessiones, ne post annum redeuntes, ad earum admitterentur vindicationem. Cumque tanta regnum laboraret inopia, adjecit tamen vir Deum timens Deoque amabilis, auctore Domino, regni fines ampliare; convocatisque militaribus auxiliis et populo regionis, urbem maritimam, Joppensi conterminam, quæ olim dicta est Antipatrida, nunc vero vulgari appellatione dicitur Assur, obsedit. Sed, cum in ea essent viri fortes et strenui, armis, victualibus et cæteris ad hos usus necessariis abundantes; dux vero exterius gravem sustineret inopiam, et maxime quia naves non habebat, quibus obsessis introitum negaret et exitum; necessitate compulsus, prædictam solvit obsidionem, exspectans ut tempore procedente, magis opportuna sibi ad id complendum concessa, divinitus eidem se offerret occasio; sed morte præventus immatura, ad optatum propositum non pervenit.

CAPUT XX.

Factum memoria dignum, quod eidem in eadem obsidione accidit.

Accidit autem in eadem obsidione dignum memoria quiddam, quod præsenti curavimus lectioni inserere. De montibus Samariæ, in quibus urbs Neapolitana sita est, quorumdam suburbanorum reguli, deferentes secum exenia panis et vini, caricarum quoque et uvæ passæ, ad prædictam descenderunt obsidionem, magis, ut credimus, ut nostrorum explorarent vires et multitudinem, et de statu eorum plenius edocerentur, quam ut duci deferrent munera. Hi, postquam in exercitum pervenerunt, ut ante ducem introducerentur, cœperunt instanter postulare: in cujus constituti præsentia, obtulerunt donaria quæ secum detulerant. Dux autem, sicut vir humilis erat et sæculi pompam omnino declinans, super saccum stramine plenum, humi positum, residebat; suos exspectans quos pabulatum emiserat. Quod intuentes illi, admiratione stupidi, quæsierunt *cur tantus princeps, et tam admirabilis dominus, qui ab Occidente veniens, totum concusserat Orientem et regnum maximum in manu valida occupaverat, ita sederet inglorius, ut neque tapetia, neque holoserica circa se more haberet regio; nec stipatus satellitibus armatis, formidabilem se præberet accedentibus.* Quibus ita percunctantibus, quæsivit dux quid loquerentur; quo cognito, respondit: *Quod homini mortali sufficere merito terra pro sede temporali poterat, cui post mortem perpetuum domicilium est præstitura.* Quod audientes qui gratia tentandi accesserant, admirantes viri responsum, humilitatem et prudentiam, abierunt dicentes: *Quia vere hic est, qui universas regiones debeat expugnare; et cui repositum est de vitæ merito, populis et nationibus principari.* Mirabantur et timebant pariter finitimarum habitatores regionum, peregrini virtutem et successum populi; eoque in majorem rapiebantur et admirationem et metum, quo hæc suorum relatione, quibus amplius credere tenebantur, cogno-

verant; et usque ad Orientis ulteriora factum hoc, tam mirabile, divulgabatur.

CAPUT XXI.

Boamundus Antiochenorum princeps apud urbem Meleteniam capitur.

Dum hæc ita in regno Hierosolymorum aguntur, accidit quod quidam Gabriel nomine, Armenius natione, qui urbi Meleteniæ, trans Euphratem in Mesopotamia sitæ præerat, Persarum timens incursum et eorum non valens sustinere molestias, legatos misit ad dominum Boamundum Antiochenorum principem, invitans ut ad se venire non differat, prædictam urbem quibusdam interpositis conditionibus, illico recepturus. Quod audiens vir magnificus dominus Boamundus, vocationem viri impigre secutus, assumpto sibi solito comitatu, transito Euphrate, Mesopotamiam ingressus, pene jam ad urbem prædictam pervenerat, cum ecce Turcorum quidam potentissimus satrapa, Danisman nomine, ejus adventu præcognito, ex improviso in ejus comitatum irruit; et incautos opprimens, quosdam in ore gladii peremit; reliquos vero multitudinem hostium ferre non valentes, adegit in fugam. Ipse vero dominus Boamundus, peccatis exigentibus, captus est ab hostibus et eorum vinculis mancipatus. Quo successu elatus, de multitudine exercitus, quem secum trahebat copiosum, præsumens, eamdem urbem obsidione vallat, in proximo sperans eam se habiturum. At vero qui de prædicto evaserant periculo, Edessam pervenientes, comiti ex ordine pandunt casum, qui domino principi et eis acciderat. Quod intelligens vir strenuus, domino principi tanquam fratri uterino compatiens et periculoso rei eventu commotus interius, militares cum omni celeritate convocat copias: et sumptis ad iter necessariis, ad partes velox accelerat. Distare autem dicitur prædicta civitas ab Edessa, itinere dierum trium; quod subito et mature conficiens, jam proximus urbi aderat; sed audiens prædictus Danisman comitis adventum, obsidione soluta, secum deducens dominum Boamundum, quem tenebat in vinculis, in partes regni sui, prælium declinans, secessit ulteriores. At vero comes audiens quod prædictus Danisman, ejus formidans adventum, ab obsidione discesserat, insectatus est per triduum fugientem: videns quod non proficeret, Meleteniam reversus est, ubi a prædicto Gabriele magnifice, cum ingenti gloria susceptus, tractatus optime, civitatem eisdem conditionibus, quibus domino Boamundo prædictus Gabriel obtulerat habendam, recepit. Hisque peractis, ad propria reversus est.

CAPUT XXII.

Factum ducis dignum memoria in regione Arabum.

Interea dum vir insignis dominus dux, et sui, qui cum eo, aliis discedentibus, ut regnum conservarent, Hierosolymis remanserant, tanta laborarent inopia, tanta affligerentur paupertate, quantam vix aliquis verbo possit exprimere, accidit quod per exploratores, quibus merito fides erat adhibenda, nuntiatum est, quod in partibus Arabiæ trans Jordanem, in regione Ammonitarum, quidam Arabes incautius se haberent: unde, si super eos repente irrueretur, ingentia possent lucra reportari. Quibus vir illustris persuasus, convocatis secretius tam equitum quam peditum copiis, quales regnum recens ministrare poterat, transito Jordane, hostium fines ingressus est: ubi feliciter consummato negotio, dum cum ingenti præda gregum et armentorum, et infinitis mancipiis reverteretur, nobilis quidam, et in populo suo præclarus princeps, de gente Arabum, industrius, et disciplinæ militaris ferventissimus amator, impetrata pace per internuntios, ad eum cum honesto nobilium ejusdem gentis accessit comitatu. Audierat enim multorum relatione, de populi hujus viribus et gloria, qui ab Occidente descendens, per tot terrarum spatia et tantam laborum multitudinem, universum sibi Orientem subjecerat; et præcipue de ducis virtute singulari et strenuitate præcipua: unde, studio ferventissimo, eum videre gestiebat. Accedens igitur, et exhibita reverentia, cum debitæ salutationis affatu, multa precum ducem rogavit instantia, ut in conspectu ejus, gladio suo, camelum maximum, quem præsentem ad eum usum exhibuerat, ferire dignaretur, ut et ipse posset virtutis ejus aliis testimonium perhibere. Cui dux, quoniam ad videndum eum de remoto venerat, acquievit; et, evaginato gladio, cameli præsentis caput amputavit ita facile, tanquam si rem fragilem jussus esset præcidere; quo viso, obstupuit Arabs virtutis immensitatem; sed in mente sua, multum id ascribebat ensis acumini. Unde impetrata licentia, ut confidentius loqueretur, quæsivit utrum cum alterius gladio simile quid posset operari? Dux vero subridens, ejusdem nobilis viri sibi dari præcepit gladium; quo arrepto, aliud sibi ejusdem generis animal jussit præsentari: quo percusso, caput ejus uno ictu sine difficultate præcidit. Hic vero primum sæpe dictus vir nobilis admirari cœpit, cum stupore vehementi; et ictus vehementiam non ex ferri acie, sed ex robore viri cognovit procedere. Quodque de viri virtute audierat, verum esse comperit: unde oblatis muneribus in auro, argento, et equis, domini ducis sibi conciliavit gratiam; et reversus ad propria, virtutis, quam in duce viderat, præco factus est, ad quoscunque loquebatur. Dux vero cum præda et manubiis Hierosolymam reversus est.

CAPUT XXIII.

Obitus ducis, et sepultura.

Eodem mense, Julio videlicet, idem dominus Godefridus, regni Hierosolymorum egregius moderator, valida et incurabili correptus ægritudine, ægrotare cœpit ad mortem. Tandem invalescente morbo nec exaudiente remedio, assumpto salutis nostræ viatico, devote pœnitens, et verus Christi confessor, viam universæ carnis ingressus est, centuplum accepturus et cum beatis spiritibus vitam

possessurus æternam. Obiit autem xv Kalend. Augusti, anno ab Incarnatione Domini 1100. Sepultus est vero in ecclesia Dominici sepulcri, sub loco Calvariæ, ubi passus est Dominus; ubi et successoribus ejus, usque in præsentem diem, pro sepultura deputatus est locus

INCIPIT LIBER DECIMUS

CAPUT PRIMUM.

Dominus Balduinus Edessanorum comes, defuncto fratri succedit in regno.

Recedente ab hac luce, sed tamen lucem meliorem consecuto, inclytæ et piæ in Domino recordationis, domino duce Godefrido, primo ex Latinis regni Hierosolymorum moderatore insigni, vacavit regnum mensibus tribus. Tandem vero, sive de supremo domini ducis judicio, sive de communi principum, qui pauci erant, consilio, citatus est dominus Balduinus Edessanus comes, domini prædicti ducis ex utroque parente frater, ut in regnum accederet, jure sibi debitum hæreditario et fratri succederet in eadem cura. Hic in adolescentia sua liberalibus disciplinis convenienter imbutus, clericus, ut dicitur, factus est, et in Remensi, Cameracensi, Leodiensi Ecclesiis beneficia, quæ vulgo præbendæ dicuntur, gratia generositatis, qua singulariter præeminebat, obtinuit; tandem ex causis nobis occultis, arma capessens militaria, deposito clerici habitu, miles effectus est. Demumque procedente tempore, uxorem ex Anglia duxit illustrem et nobilem, dominam Gutueram nomine, quam secum deducens, dominum ducem Godefridum, dominumque Eustachium fratres suos, viros virtutum et immortalis memoriæ, in expeditionem illam primam, faustam et felicem per omnia secutus est. Prædicta vero ejus uxor, antequam Antiochiam fidelis perveniret exercitus, longo fatigata dolore, apud Maresiam optimo fine vita decessit, ibique sepulta est, ut prædiximus. Ipse autem postmodum ab Edessano duce vocatus et ab eo adoptatus in filium, et post ejus mortem comitatum cum suis pertinentiis consecutus, sicut diligenter præmissum est, uxorem duxit filiam cujusdam nobilis et egregii Armeniorum principis, Tafroc nomine, qui cum fratre Constantino circa Taurum montem præsidia habebant inexpugnabilia, multasque virorum fortium copias; unde et propter divitiarum et virium immensitatem, gentis illius reges habebantur. De sementiva autem ejus secundum carnem origine, et de progenitorum excellentia, vel nativitatis loco non multum est necessarium repetitos edere tractatus; nam, dum superius domini ducis gesta conscriberemus, sufficienter de illa quæ communis est ambobus, edisseruimus ingenuitate.

CAPUT II

De corporis habitudine, et qualitate morum ejusdem domini Balduini.

Dicitur autem fuisse corpore valde procerus et fratre multo major, ita ut, sicut de Saul dicitur: *Altior esset universo populo, ab humeris supra* (*I Reg.* x, 23); capillo et barba fuscus, carne tamen mediocriter niveus; naso aquilino et prominente pusillum labro superiore, cum subjecto dentium ordine aliquantulum depresso: non tamen eatenus, quod usque ad vitium ei posset imputari. Gravis in incessu, habitu et verbo serius; chlamidem semper deportans ab humeris, ita ut ignotis gravitate quam verbo prætendebat, et habitu, episcopus magis quam sæcularis persona videretur. Verumtamen, ut vitiatæ propaginis et primæ maledictionis hæredem se non dubitaret, carnis dicitur lubrico impatienter laborasse; ita tamen caute quæ ad illum defectum respiciunt, negotia procurare satagebat, ut nemini scandalum, nulli vis major, nulli enormis infligeretur injuria; quodque rarum est in hujusmodi, vix ad paucos ex cubiculariis ejus, hujus rei poterat pervenire notitia; tamen, si more peccatorum ad excusandas excusationes in peccatis, ejus fautor quærit descendere, videtur aliquam apud homines, et si non apud districtum judicem, excusationem habere de peccato, sicut in sequentibus dicetur. Fuit autem nec multa distentus pinguedine, nec immoderata macie tenuis; sed media quadam corporis habitudine; promptus ad arma, ad equum agilis; impiger et sollicitus, quoties eum regni vocabant negotia. Porro magnificentiam, animositatem et disciplinæ militaris experientiam, et cæteras animi bene dispositi dotes egregias, quas velut jure hæreditario a progenitoribus in se transfusas, tam ipse quam fratres ejus perpetuo possederunt, superfluum videtur in eo commendare, præsertim cum domini ducis ita exstiterit expressus æmulator, ut crimen sibi reputaret ab ejus vestigiis declinare: eo minus, quo cujusdam Arnulfi, hominis nequam et pessimi, qui Hierosolymis erat archidiaconus, cujus ad malum omne opus et intentio prona dicebatur, de quo superius fecimus mentionem, quod sedem invaserat patriarchalem, nimia utebatur familiaritate, et regebatur consilio, quod ei ad notam imputabatur.

CAPUT III.

Comes Garnerus, defuncto duce, turrim occupat; prædictum Balduinum occultis citat internuntiis.

Defuncto igitur domino duce et sepulturæ tradito, ut præmisimus, hi, quibus de suprema voluntate mandaverat testamenti sui exsecutionem, arbitrium deserentes defuncti, suam illius judicio prætulerunt

voluntatem; nam neque arcem David domino patriarchæ Daimberto tradiderunt; nec civitatem ejus resignaverunt ditioni, sicut testamenti tabulis continebatur, et sicut in die sancto Paschæ, quod proxime præterierat, præsente clero et populo, in ecclesia Dominicæ resurrectionis, dux in Domino piæ recordationis, pactis inter eum et dominum patriarcham initis, interseruerat. Hujus autem contumaciæ princeps erat quidam comes Garnerus cognomento de Gres, miles acerrimus, dominorum ducis et comitis consanguineus: hic confestim, mortuo duce, prædictam turrim invadens, diligenter communierat, miseratque ad dominum comitem Balduinum occulte nuntios, ignorantibus aliis, ut velocissimus et sine dilatione veniret; dumque super eo facto a domino patriarcha sollicitaretur frequentius, ut supremæ ducis voluntati satisfaciens, ecclesiæ jus resignaret, innectebat ambages, moras contexens, et tempus quocunque modo quærens redimere ut comes citatus jure adhuc suo illibato posset accedere: sperans plurimum gratiæ apud sæpe dictum comitem, pro hujusmodi fidelitate exhibita, se inventurum; a qua spe delusus decidit, præter omnium opinionem. Accidit enim quod, infra quinque dies, idem comes casu vita decessit, omnibus ducentibus pro miraculo et domini patriarchæ meritis ascribentibus, quod hostis et persecutor Ecclesiæ ita subita morte defecerat. Sed neque in ejus defectu Ecclesiæ melior facta est conditio. Nam qui in præsidio erant, quod acciderat non magnifacientes, in eodem usque ad adventum comitis Edessani persliterunt. Porro dominus patriarcha sciens comitem vocatum esse et ejus formidans adventum, volens ejus promotionem quocunque modo impedire, domino Boamundo Antiochenorum principi, epistolam rei seriem plenius continentem dirigit. Cujus rescriptum ad majorem rei evidentiam, præsenti inserere curavimus lectioni.

CAPUT IV.

Epistola domini Daimberti ad principem Antiochenum.

Scis, fili charissime, quoniam me ignorantem et invitum, bonæ tamen ac sanctæ intentionis affectu, in eam quæ omnium Ecclesiarum singularis est mater et gentium domina, rectorem et patriarcham elegeris, electumque communi tam cleri ac plebis quam principum assensu, in hujus summæ dignitatis sedem, licet indignum, Dei præeunte gratia, locaveris. In quo ego culmine constitutus, quanta pericula, quot labores, quot persecutiones sustineam, injuriis offensus mille, meus cognoscit animus; et ipse omnium inspector Christus. Vir enim dux Godefridus, dum adhuc viveret, non tam propriæ voluntatis arbitrio quam malorum persuasione seductus, ea reliquit ecclesiæ tenenda, quæ Turcorum temporibus, qui tunc fuerat patriarcha, tenuerat; et sancta Ecclesia, cum amplius honorari et exaltari debuit, tunc majora desolationis atque confusionis suæ opprobria sustinuit. Resipuit tamen ille, per misericordiam Dei; et ab impietatis desistens proposito, in die Purificationis beatæ Mariæ Virginis, de Joppe quartam partem ecclesiæ Sancti Sepulcri dedit; et post in die paschalis solemnitatis, jam ultra superbe sapere, aut in sæculari pompa confidere respuens, divino nutu compunctus, cuncta quæ juris erant Ecclesiæ libere reddidit; et homo sancti sepulcri ac noster effectus, fideliter se Deo et nobis amodo militaturum spopondit. Reddidit itaque nostræ potestati turrim David cum tota Hierosolymitana urbe, ejusque pertinentiis, et quod in Joppe ipse tenebat; sic tamen, ut ob rerum temporalium insufficientiam, nostra concessione, ipse hæc tam diu teneret, donec illum Deus in captione Babylonis, aut aliarum urbium amplificasset. Si autem absque hærede masculo moreretur, hæc omnia absque ulla contradictione ecclesiæ redderentur. Hæc omnia, cum in præsentia totius cleri ac populi, in die solemni Paschæ, ante sacrosanctum sepulcrum confirmasset, etiam in lecto ægritudinis de qua mortuus est, coram multis et probatis testibus ipse constituit: quo defuncto, comes Garnerius, ut hostis contra Ecclesiam Dei insurgens, fidem pactumque justitiæ nihili pendens, turrim David contra nos munivit; et legatis suis ad Balduinum directis, mandat uti, Ecclesiam Dei direpturus, resque ejus violenter occupaturus, quantocius veniat: unde judicio Dei percussus, quarto post obitum ducis die obiit. Hoc ipso autem mortuo, viri ignobiles, ac de plebe, adhuc eamdem turrim cum tota urbe occupantes tenent, adventum Balduini, ad ruinam Ecclesiæ et totius Christianitatis interitum præstolantes. At ego, qui solius Dei clementiæ, tuæque dilectioni, fili charissime, sum relictus, miseriis omnibus calumniisque insidiantium mihi malignorum circumventus, tibi soli (qui in te solo post Deum confido, et spei meæ anchoram in tuæ dilectionis soliditate figo); tibi, inquam, soli, quas patior ærumnas, imo quas Ecclesia patitur, voce flebili et anxia cogitatione refero. Tu autem, si quid pietatis habes, et nisi paternæ gloriæ vis esse degener filius; qui tyrannica crudelitate, clausum ab impia manu domnum apostolicum Gregorium de urbe Roma eripuit, unde memorabile sæculis omnibus nomen emeruit: omni occasione remota, festina venire; et terræ regnique tui cura in militibus tuis prudentioribus sapienter disposita, sanctæ Ecclesiæ miserabiliter laboranti, misericorditer succurre. Et certe scis ipse quoniam auxilium tuum consiliumque promiseris, et debitorem te sanctæ Ecclesiæ ac mihi sponte tua feceris. Scribe igitur ad Balduinum litteras, interdicens ei ne sine licentia nostra et legatione (cum ille tecum in patriarcham et rectorem Ecclesiæ Hierosolymitanæ me elegerit) sanctam Ecclesiam devastaturus, et res ejus occupaturus, ullo modo veniat: monstrans ei quoniam irrationabile est tot pro eadem Ecclesia labores sustinuisse, totque pericula, ut illa libera fieret, si nunc vilis et abjecta servire cogatur illis quibus dominari et præesse materno jure debet. Quod si ille justitiæ resistens, rationabilibus acquiescere noluerit, per eam quam beato Petro obedientiam debes, te

contestor, ut quibuscunque modis vales, aut etiam si necesse sit, vi adventum ejus impedias. Quidquid autem super iis quæ mando, tu facturus sis, galea tua ad me sub festinatione missa, per hunc eumdem, quem ad te mitto nuntium, mihi, charissime, manifesta.

CAPUT V.

Accedit Balduinus Hierosolymam, et circa fluvium Canis hostium reperit insidias.

Hanc tamen epistolam ad dominum Boamundum minime credimus pervenisse. Nam eodem mense quo dominus bonæ memoriæ dux carne dissolutus migraverat ad Dominum, modico ante vel postea captus erat ab hostibus, sicut diligenter præmissum est. Dominus vero Balduinus, Edessanorum comes, reddita sibi egregia Medorum metropoli, Meletenia, fausta felicitate fruebatur; et perdomitis hostibus in circuitu admodum, aliquam sibi pacem et populo suo per Dei gratiam obtinebat : cum ecce nuntius ab Hierosolymis properans, dominum ducem vita decessisse nuntiat; cognitoque quod amici et fideles fratris defuncti eum instanter vocabant, ut ad regni maturaret successionem, congregato sibi ducentorum equitum et octingentorum peditum comitatu, resignata terra in manus cujusdam consanguinei sui, viri prudentis et egregii, domini videlicet Balduini de Burgo qui, sicuti in illo comitatu, ita postmodum et in regno successit, VI Nonas Octobris versus Hierosolymam iter arripuit, mirantibus nonnullis quod, cum tam exiguo apparatu, tantum iter per medios hostium fines aggredi proposuisset. Cum autem pervenisset Antiochiam, uxorem cum ancillis quæ ei famulabantur, cum onerosa supellectile et plurima parte sarcinarum, præcepit ad mare descendere, ubi et navigium jusserat præparari, quo illa honeste usque Joppen devehi posset; nam hæc sola ex maritimis urbibus in nostram venerat ditionem, reliquis omnibus adhuc infidelibus detentis. Hoc autem eo videtur fecisse intuitu, ut hostium regiones transiturus, expeditior esset ad ea quæ occurrerent negotio atque ad casus repentinos omnino paratior. Inde Laodiciam Syriæ perveniens, oram maritimam secutus, per Gabulum, Valeniam, Maracleam, Antaradon, Archis, usque Tripolim pervenit : ubi ab ejusdem civitatis rege, in castris extra urbem, muneribus et honore præventus, didicit eodem insinuante rege, quod Ducah, Damascenorum rex, proficiscenti ei in via præstruxerat insidias. Et procedens inde et Biblum pertransiens, ad fluvium pervenerat, qui cognominatur Canis. Est autem in eodem loco transitus periculosissimus, inter montes excelsos, rupium asperitate et ascensu arduo nimis impervios et fretosum mare; vix habens latitudinis cubitos duos, longitudinis autem stadia quatuor. Has locorum angustias et callem periculosum obsederant, ut transitum impedirent, regionis incolæ et de Turcis nonnulli, qui ut iter domini comitis præpedirent, ad hoc de remotis convenerant partibus. Ad quem locum cum pervenisset dominus comes, præmissis aliquot de suis qui rem prætentarent, cognoverunt quosdam de iis qui locum munierant, transito flumine, descendisse in planum : quod videntes nostri, timentes ne post se majores reliquissent insidias, rei statum domino comiti per unum ex ipsis indicaverunt. Qui sine mora aciebus instructis eis occurrens, ad congrediendum paratos reperit; in quos animoso irruens impetu, primo conflictu eorum solvit manipulum, pluribus ex eis interemptis, reliquis autem in fugam conversis; sarcinisque depositis, ibi castra metari præcipit : ubi cum locus esset arctus aliquantulum inter montes et mare, noctem duxerunt in multo discrimine pervigilem; molestias eis irrogantibus, tam iis qui in montibus aditus præoccupaverant quam qui in navibus ab urbe Beritensi et Biblio descenderant, sagittarum tota nocte multitudinem immittentes, et circa extrema castrorum multa nostris inferentes pericula; et tantis exacerbantes angustiis, ut equos fessos ex itinere, et præ caloris immensitate sitibundos, ea nocte quamvis prope esset fluvius, non possent adaquare.

CAPUT VI.

Vincuntur hostes, et expedito itinere Balduinus pervenit Hierosolymam.

Postea autem, illucescente die, communicato cum suis consilio, præcipit comes ut, compositis ad iter sarcinis, redire incipiant; et, præmissis debilioribus et qui ad arma non multum poterant, ipse cum robustis sequebatur, non solum a tergo, verum ex utroque latere irruentium sustinens impetus; id autem prudenter nimis et callide, more suo, ut hostes deciperet, adinvenerat, non de suo diffidens comitatu, sed ut eum fugientem insequentes, in locis patentibus hostes reperiret, cum eisque liberius congredi posset; plurimum enim angustias metuebat. Dumque sic in redeundo ejus laboraret exercitus, hostes arbitrati causa formidinis eos reditum maturare, tanto instant protervius, quanto eos amplius timore dejectos arbitrantur. Descendentes igitur de locorum angustiis certatim, per loca liberiora nostros urgentissime cœperunt insectari; ita ut qui in navibus erant, prædam affectantes, in terram desilirent, sperantes sine difficultate, tanquam devictis hostibus, tropæum reportare. Videns autem comes quod montes deseruerant et jam plana tenentes, nostris instabant urgentibus, indicto suis reditu, erectis vexillis, in hostes acrius instantes regreditur; eumque insecutæ acies, domini præeuntis exemplo irruunt animosius; et antequam in montes, more solito, se possent recipere, gladiis in eos vibratis desæviunt, usque ad supremam interniciem non parcentes. Illi vero, nostrorum non ferentes impetum et cædentium robur admirantes et stupentes instantiam, nullam defensioni dant operam; sed in sola fuga spem habentes, ea via saluti consulunt; ita ut nec qui de navibus exierant, ad mare redire præsumerent, et qui ad montes se contulerant, dum incaute fugiunt,

losa incurrentes præcipitia, improvisæ mor-ile vias invenirent. Hostibus igitur ita prostra-ostri victores ad locum ubi sarcinas et impe-ita dimiserant cum exsultatione redeunt: ubi quiescentes, benedixerunt Dominum, qui tes deponit et exaltat humiles. At vero die se-i retrocedentes usque ad locum qui dicitur curam sibi et equis debitam impendentes tudinem, prædam inter se more militari di-unt et capta mancipia. Mane vero sequente, dominus comes comitatui suo prudenter erque providere, assumptis sibi de expeditio-equitibus nonnullis, ad locum, ubi pridie con-fuerat, accessit intrepidus, perscrutari vo-trum adhuc angustias detinerent adversarii, us transire volentibus libere pateret. Videns-ansitum hostibus vacuum et sine difficultate abilem, suos facit evocari; qui, audita op-legatione, ad locum pervenientes, sine mo-dominum comitem consecuti, locum trans-quem diu habuerant suspectum et merito labilem: et accedentes ad pagum Beritensium, rbem castrametati sunt, inde oram sectan-aritimam, transeuntes Sidonem, Tyrum et naidam usque ad locum cui nomen Cayphas erunt. Comes vero suspectum habens domi-Tancredum, propter illam enormem nimis et tam, quam in eum apud Tharsum Ciliciæ serat, injuriam, neminem suorum in urbem tam permisit introire, timens ne vir magni-offensæ memor, vellet ei vicem rependere. dominus Tancredus aberat, cives tamen domino comiti exeuntes obviam, benigne m et fraterno charitatis affectu, rerum vena-et maxime eorum quæ ad victum erant ne-ia, bonis conditionibus obtulerunt commer-Inde per Cæsaream, deinde Arsur viam le-maritimam, usque Joppen pervenerunt; ubi iverso clero ac populo solemniter exceptus, ibus universis, pro domino se gessit. Inde tus Hierosolymam, occurrente sibi universo et populo, tam Latinorum quam aliarum na-, cum hymnis et canticis spiritualibus, tan-regem et dominum suum introduxerunt ntes.

CAPUT VII.

rcha Daimbertus, Balduini timens adventum, cclesiam montis Sion, relicta domo patriarcha- confert.

idem tempus, Arnulfus, de quo superius fe-mentionem, primogenitus Satanæ, filius per-s, videns quod a cathedra Jacobi, quam temerario invaserat, meritis exigentibus de-t, molestare cœpit et turbare quietem domini erti, quem eadem ecclesia de communi om-conniventia sibi præfecerat. Statim enim post obitum, apud dominum Balduinum comitem, uper multis accusaverat; cleri quoque par-ncitaverat adversus eum, sicuti malitiosissi-mus erat et scandalorum sator. Erat etiam potens et in divitiis superabundans, archidiaconatum habens ejusdem civitatis et pro stipendiis templum Domini et Calvariæ locum. Sic ergo quoniam et dives erat et prudens ut faceret malum, plurimum in clero, magis autem apud sæculares poterat personas. Videns itaque dominus patriarcha et prædicti Arnulphi malitiam, qui ei datus erat pro stimulo, et comitis credulitatem, suspectum habens ejus adventum, descendens de domo patriarchali, in ecclesiam montis Sion se contulerat; ibique scandala fugiens, privatus lectioni et orationi vacabat: unde prædictæ domini comitis receptioni et honori eidem a civibus impenso, suam non exhibuerat præsentiam.

CAPUT VIII.

Comes versus Ascalonam expeditiones dirigit; Jordanem transit; terras hostium ingreditur; tandem Hierosolymam redit.

Cum autem per dies aliquot, comes moram fecisset in urbe, ut sibi et equis aliquam indulgeret requiem, ordinatis regni negotiis, quantum ad illud præsens videbatur sufficere, sicuti homo laboriosus erat et otia fugiens, congregata expeditione, tam ex iis quos secum deduxerat quam quos in regno repererat subitus et ex improviso ante urbem astitit Ascalonam. Ubi cum egredi cives contra eum formidarent, videns quod non multum proficeret, campestria secutus, quæ inter montes et mare media interjacent, suburbana invenit: quorum habitatores relictis domibus, in specus subterraneas cum uxoribus et liberis, cum gregibus et armentis se contulerant. Erant autem latrunculi et prædones, viarum effractores publicarum, qui crebris irruptionibus inter Ramulam et Jerusalem iter reddiderant valde periculosum, in viatores incautos ferro sæpius hostiliter sævientes: quo cognito, comes instari præcipit vehementius et igni ad ostia speluncarum adhibito, fumidam docet adhibere materiam, ut fumo inclusos molestante, ad deditionem cogeret, vel aere suffocatorio, spiritus compelleret exhalare. Factum itaque est quod qui intus erant, incendiorum cauma, favillam fumique importunitatem non ferentes, sine conditione in manus se dederunt comitis. Quibus non parcens, juxta id quod eorum videbantur exigere merita, centum ex eis decollari præcepit: sumptisque victualibus, quæ tam ad usus hominum quam jumentorum apud eos reperta sunt necessaria, tribu Simeon decursa, ad montana inde conscendit, ubi locum sepultura patriarcharum Abrahæ, Isaac et Jacob celebrem, Hebron videlicet, qui alio nomine dicitur Cariathiarbe, prætereuntes, per vineas Engaddi ad vallem descendit illustrem, ubi est mare salsissimum. Deinde Segor, parvulam quidem, sed tamen quæ Lot de Sodomis fugientem novit salvare, transeuntes, fines Moabitarum ingressi, Syriam Sobal perlustraverunt universam, tentantes si quid eis occurreret, in quo gentem perfidam damnificare

possent, suas vero conditiones reddere meliores; nihil tamen toto illo itinere profecerunt, nisi quod de bonis hostium se, equos et jumenta exhibebant. Præcognito enim eorum adventu, regionis incolæ ad montes impervios et assueta confugerant præsidia, ita ut universam nostri deambulantes regionem, vacuam et sine cultore reperirent. Tandem videns dominus comes quod non proficeret et quod Nativitatis Dominicæ immineret solemnitas, eamdem viam qua venerat remensus, XII Kal. Jan. die festo sancti Thomæ apostoli, Jerosolymam ingressus est.

CAPUT IX.

Reconciliatis adinvicem patriarcha et comite, comes in regem inungitur.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1101, reconciliatis ad invicem domino Daimberto patriarcha et domino comite Balduino, per quorumdam prudentum commendabilem interventum, in die sancto Nativitatis Dominicæ, in ecclesia Bethlehemitica, astantibus clero et populo, Ecclesiarum quoque prælatis et regni principibus, consecratus est, et in regem inunctus, per manum domini Daimberti memorati patriarchæ, dominus Balduinus et regio diademate solemniter laureatus.

CAPUT X.

Tancredus veteris memor injuriæ, ab eo discedit, ab Antiochenis vocatus.

Domino itaque Balduino, ut prædictum est, regni solium obtinente et in regno confirmato, dominus Tancredus, inclytæ recordationis et piæ in Christo memoriæ, injuriæ memor quam ab eodem domino Balduino apud Tarsum Ciliciæ præter merita passus fuerat, sicut vir religiosus erat et propriæ amator conscientiæ, timens ei aliquo fidelitatis obligari vinculo, quem non poterat pura charitate diligere, urbem Tiberiadensem simul et Caypham, quæ illustris memoriæ dominus Godefridus ob insignia ejus merita ei liberaliter concesserat, in manus domini regis resignavit: sumptaque licentia, discessum ejus moleste ferentibus universis, ad partes secessit Antiochenas. Sæpe enim et sæpius ab ejusdem regionis principibus evocatus fuerat, ut usque ad reditum domini Boamundi, si quando eum Dominus de carcere educere dignaretur, principatus curam gereret et sollicitudinem, tanquam is ad quem de jure hæreditario, si domino Boamundo redire non daretur, universa devolveretur hæreditas. Perveniente igitur Antiochiam, populus et majores generalem et liberam statim ei contulerunt administrationem. Rex vero resignatam sibi Tiberiadem cuidam Hugoni de Sancto Aldemaro, viro nobili et in armis strenuo, jure concessit hæreditario possidendam. Quievitque regnum mensibus quatuor.

CAPUT XI.

Rex, Jordane transito, de hostium finibus prædam trahit innumeram; et factum ejus commendabile describitur.

Contigit autem per eosdem dies, suggerentibus viris quibusdam, quibus idipsum officii erat, regionum finitimarum statum, et hostium explorare infirma, quod rex, convocata secretius ingenti militia, Jordanem transiens, fines Arabum ingressus est; et pertransiens usque ad interiora solitudinis, quam prædictus populus solet inhabitare, ad locum pervenit destinatum; ubi noctu et subito super incautos irruens, in ipsis eorum tabernaculis de viris nonnullos, uxores vero cum parvulis universis, et omnem eorum substantiam sibi fecerunt in prædam, trahentes secum spolia infinita, camelorum quoque et asinorum multitudinem inauditam. Viri autem ex plurima parte, de remoto sentientes nostrorum adventum, equorum velocitate rapti, ad ulteriora deserti fuga salutem quærentes se contulerunt: tentoria, uxores et liberos, simul et omnem substantiam suam hostibus exponentes. Accidit autem quod dum in redeundo armenta et mancipia ante se trahentes proficiscerentur, quædam illustris femina, cujusdam magni et potentis principis uxor, in eadem transmigratione, casibus involuta communibus, inciderat. Huic prægnanti partus imminebat dies, ita ut in ipso itinere, præ doloris deficiens angustia, qualis solet esse parturientis, partum ediderit. Quod audiens rex, præcepit eam de camelo cui insidebat deponi et de spoliis in terra lectum parari commodum pro tempore, datoque cibo et utribus aquæ duobus; data etiam ei, secundum quod optavit, ancilla, et duabus camelis, de quarum lacte nutriretur, designatis, mantello suo, quo erat indutus, eam involvens, dimisit; et cum exercitu suo profectus est. Eadem vero die vel sequenti, magnus ille Arabum satrapa, cum multo suorum comitatu, exercitus nostri de more gentis suæ sequens vestigia, dolens et tristis admodum, quod uxorem, nobilem matronam et in proximo parituram amiserat, reliqua omnia quasi pro nihilo ducens, casu in uxorem sic jacentem incidit: vidensque et stupens humanitatem qua erga eam dominus rex abundaverat, cœpit usque ad sidera Latinorum nomen et maxime domini regis clementiam extollere; et eidem de cætero, quantum poterat, esse fidelis, sicut postmodum in multo necessitatis articulo evidenti significavit argumento.

CAPUT XII.

Principes occidentales iterum ad iter se accingunt, et cum ingentibus copiis perveniunt Constantinopolim.

Dum hæc in Oriente geruntur, audientes occidentales principes mirabilia magna quæ per servos suos, qui peregrinationem ingressi fuerant, operatus est Dominus: quomodo per tot terrarum spatia, per tot varios multiplicesque casus exercitum suum in terram traduxerat promissionis, et quomodo ante faciem eorum subjecerat gentes, regna humiliaverat: læti de fratrum successu; sed hoc ægre ferentes, quod eorum felicibus actibus digni non fuerunt interesse: apponunt qui relicti

...nt, et ex compromisso apud se firmiter conci... expeditionem innovare. Horum maximus vir illustris et magnificus Pictaviensium comes ...lmus, idemque Aquitaniæ dux : dominus quo... Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, ...es Viromadensium, qui primam expeditionem ...us, capta Antiochia, inopia rei familiaris tra... in patriam redierat : dominus quoque Stepha... Carnotensium et Blesensium comes, vir pru... et magni consilii, qui, capta Antiochia, futu... prælium reformidans, cum probro et igno... consortes deseruit, et turpi fuga perpetuam ...iam emit : hic priorem quærens defectum re... ...re et abolere meritam prius infamiam, ad iter ...eparat, honestum sibi asciscens comitatum. ...nus quoque Stephanus Burgundiæ comes, vir ...us et multa nobilitate insignis, ad idem iter ...gitur; et multi alii nobiles, qui suis regioni... ...vita, genere et armis præclari, eodem accensi ...erio, ad proficiscendum se præparant, exspe... ...es ut, die constituta, majores principes iter ...ant seque eorum associent legionibus. Factum ...tem ut die præfixa, tempore opportuno, ordi... ...ad iter necessariis, consortibus accitis, iter ...erint, primæque expeditionis vestigia, etsi devotionem secuti, Constantinopolim pervene... ubi a domino imperatore Alexio satis hono... susceptl, dominum comitem Tolosanum, qui ...ma expeditione tantus princeps, tamque com... ...abilis exstiterat, repererunt. Hic, ut prædi... ..., uxore et familia ex plura parte apud Lao... ...n relicta, ad dominum imperatorem redierat, imploraturus, quatenus in Syriam redire, et vel plures ex urbibus ejus sibi vindicare ... Proposuerat enim incœpta semel peregri... ...e perseverare perpetuo, et nunquam ad pro... ...edire. Hunc ergo tanquam virum industrium ...udentem gaudentes se reperisse, sumpta a ...o imperatore licentia, donis ab eo cumulati ...oribus, dominum comitem quasi pro duce ...tes, transito Hellesponto, cum suis legionibus Nicæam Bithiniæ, prioris exercitus vestigia ...es, pervenerunt.

CAPUT XIII.

...ator Alexius nomine, more solito, eis per Turcos ...itur insidias; prosternuntur ex parte plurima ...grini; et qui residui sunt, Hierosolymam per... ...runt, comitem Tolosanum secuti.

...ero idem imperator, vetusto Græcorum more, ...rum successibus invidens, quamvis eos, ut præ... ...us, apud se satis benigne habuisset; occulte per internuntios frequentes, in eorum perni... ...ostes sollicitabat; et de eorum adventu crebris ...is et nuntiorum discursibus reddebat instru... ..., eos præmonens ne tantum populum suo pe... libere transire patiantur. *Vicem scorpionis cui cum non sit in facie quod formides, pru... ...feceris, si caudæ posterioris declinare poteris ma...m.* Per eum igitur et suos nostrorum adventu præcognito, ex universo orientali tractu vires convocant et tam precibus quam pretio militaria colligunt auxilia, eorum iter præpedire volentes, quos transeundi propositum habere cognoverant. Nostri autem sive ex industria, sive casu, divisi sunt ab invicem; et variis cœperunt partibus incedere, facti quasi ex industria arena sine calce; nullum inter se habentes vinculum charitatis; et illam quam prior exercitus observaverat disciplinam, omnino contemnentes. Suscitatus est eis ergo, exigentibus meritis, potens adversarius, et dati sunt in manus hostium, ita quod ex eis una die in ore gladii promiscui sexus ceciderunt plus quam quinquaginta millia. Quibus autem concessum est divinitus hostium manus effugere, hi nudi vacuique, amissis sarcinis, et omnimoda supellectile perdita, salutem quocunque modo invenerunt; tandemque casu magis quam industria, in Ciliciam pervenientes, apud Tarsum ejusdem provinciæ metropolim, dominum Hugonem Magnum, fatali sublatum necessitate amiserunt : quo in ecclesia doctoris gentium, qui ex eadem fuit oriundus civitate, magnifice sepulto, refocillati per dies aliquot, resumpto itinere, Antiochiam pervenerunt. Quibus dominus Tancredus, prædictæ civitatis principatum administrans, omnem more suo humanitatis gratiam exhibuit; maxime autem domino Pictaviensium comiti; quia et cæteris nobilior, et longe potentior, et amplius cæteris in prædicta infausta expeditione damnificatus fuerat, amissis penitus universis. Tandem videndi loca sacra tracti desiderio, quibus equi defecerant, navigio, quibus autem adhuc supererant, terrestri itinere Hierosolymam festinantes, apud Antaradon urbem maritimam, quæ vulgari appellatione Tortosa dicitur, convenerunt. Ubi de consilio domini Raymundi comitis Tolosani, civitatem impugnantes, quoniam eis expugnabilis videbatur, auctore Domino, infra paucos dies violenter occupaverunt, civibus ejus aut peremptis gladio, aut perpetuæ mancipatis servituti. Urbem igitur domino comiti resignantes spoliisque jure belli invicem divisis, cœpto insistunt operi : prædicto comite ad tuendam prædictam urbem, invitis cæteris, et eum secum trahere nitentibus, remanente.

CAPUT XIV

Rex Antiopatridam obsidet, et obsessam occupat violenter.

Interea dum prædictus exercitus, ut prædiximus, circa partes Romaniæ infeliciter laboraret, dominus rex Hierosolymorum, nolens otio torpescere, sed regni fines ampliare sollicitus, omnem dabat operam quomodo regni angustias posset dilatare. Applicuerat porro circa veris initium, in portu Joppensi, classis Januensium, qui a domino rege et ejusdem urbis civibus cum multa suscepti sunt honorificentia. Et quoniam in proximo erat paschalis solemnitas, subductis ad terram navibus, Hierosolymam ad diem festum ascenderunt. Completa igitur, de

more, celebritate paschali, rex per viros prudentes et exhortationis habentes gratiam, classis prædictæ consules, simul et majores natu, et turmarum capita, convenire facit, interrogans: *Utrum redeundi haberent propositum; aut servitio divino ad incrementum regni per tempus aliquod, honesto deputato salario, se velint mancipare.* Qui communicato cum suis consilio, responderunt: *Quod si honestis conditionibus in regno possent moram facere, propositum eis erat, et fuerat ab initio, in Dei servitio ad incrementum regni fideliter per tempus aliquod desudare.* Pactis ergo hinc inde ad congruam consonantiam redactis, statutum inter eos, et juramentis interpositis confirmatum, quod *quandiu cum prædicta classe in regno vellent moram facere, si quampiam de urbibus hostium, vel oppidis per eorum auxilium violenter capi contingeret, tertiam partem manubiarum et pecuniæ ab hostibus ablatæ, sine omni molestia haberent suorum consortibus dividendam, reliquis duabus domino regi conservatis. Insuper et in qualibet civitatum, quæ eodem tenore vindicarentur ab hostibus, vicum unum, qui proprius esset civium Januensium, ex compacto reciperent.* Hac igitur spe erectus dominus rex, et de cœlesti præsumens auxilio, congregatis de civitatibus, quas habebat, tam equitum quam peditum militaribus copiis, Arsur oppidum maritimum mari et terra obsidione vallat. Est autem hic locus, qui alio nomine Antipatrida appellatur, ab Herodis genitore Antipatro sic appellatus, locus uber, silvarum et pascuorum multas habens commoditates. Hunc locum anno præterito dux Godefridus bonæ memoriæ, obsidione clauserat; sed videns quod non proficeret, non enim navigiis abundabat, ut marinum obsessis posset accessum impedire, infecto reversus est negotio. Cum igitur præsidium, locatis in gyrum agminibus, circumdedissent, castellum præcipit ex magnis trabibus fabricari: quo composito et artificum sollicitudine mœnibus applicato, præ ascendentium multitudine, cum minus quam expediret in se haberet soliditatis, ad terram confractum decidit. Quo casu de nostris quasi centum graviter læsi sunt; quidam etiam capti ab hostibus, quos in nostrorum præsentia affixerunt patibulis: qua indignatione noster vehementer est motus exercitus; et instantes animosius, hostes infra urbem cohibent, tanta captos formidine, ut jam de sui defensione nec etiam cogitare viderentur. Nostri vero applicatis ad murum scalis, jam turres et mœnia videbantur occupasse, cum ecce oppidani de vita desperantes, per intercessores apud dominum regem obtinent ut, resignato municipio, ipsi cum liberis et uxoribus, mobilia sua deserentes, liberum et tranquillum habeant exitum et usque Ascalonam securum ducatum. Captum ergo præsidium relictis ibi custodibus, qui locum provide tuerentur, Cæsaream confestim adiit, eam sine dilatione obsessurus.

CAPUT XV.

Idem rex Cæsaream obsidet, urbem maritimam, et obsessam impugnat.

Est autem Cæsarea urbs in maritimis constituta, cujus priscum nomen est Turris Stratonis. Hanc, ut veteres habent historiæ, Herodes senior ampliavit, et nobilibus ædificiis insignitam, in honorem Cæsaris Augusti, Cæsaream appellavit, secundæ Palæstinæ, Romani principis auctoritate, metropolim constituens. Est autem locus, aquarum fluentium et hortorum irriguorum habens plurimam commoditatem; portu carens, quamvis de eodem Herode legatur quod, multis sumptibus et cura diligentiore, inutiliter tamen elaboraverit, ut tutam ibi aliquam navibus præberet stationem. Ad quam eum pervenisset rex cum suo exercitu, classe cum per mare æquis passibus prosequente, obsidionem locant in circuitu et machinis jaculatoriis congruis stationibus dispositis, urbem impugnant animosius, et crebris congressionibus circa portas civitatis civibus irrogant formidinem; magnorumque molarium immissionibus turres et mœnia debilitant, et domicilia interius confringentes, obsessis requiem negant. Paratur interea miræ altitudinis machina, turribus multo sublimior, unde nostris esset facultas amplior urbem impugnandi liberius. Cum ergo quasi diebus quindecim tam cives quam noster exercitus in eo perseverassent negotio, ut hi totis viribus inferre, illi non dissimili studio propulsare conarentur molestias et in conflictibus assiduis animosius decertarent, intelligentes nostri, cives molles otio et longa quiete delicatos, armorum usum non habentes, tantis impares laboribus, singulis diebus agere remissius et bellorum ponderibus fatigari; moram invicem arguunt, et se mutuo cohortantes, non exspectant ut erigatur quæ fiebat machina, sed facto unanimiter impetu, solito acerbius instant; et civibus infra mœnia violenter illatis, tantum ingerunt terrorem, ut de vita diffidentes, nec muros ad tuitionem communirent, nec defensioni ullam darent operam. Quod intelligentes nostri, scalas ad muros applicant, et subito certatim ascendentes, turres occupant et mœnia; quorumdam quoque studio reseratis aditibus, rex cum suis ingreditur, civitate violenter effracta. Hi jam passim discurrentes armati, et quæ sibi cives tuta putabant præsidia, domos effringentes, patribus familias occisis, vasa, domus et quælibet ejus desiderabilia rapientes, cæsa familia, atria possidebant. Nam de his qui per vicos et plateas civitatis casu nostris obviam se dabant, superfluum est disserere: cum hi etiam, qui diverticula studiose quærebant et latebras, stragem declinare non poterant. Multi autem ipsi sibi, quibus fortasse alias indultum esset, mortis causas asciverunt, qui aureos et lapides pretiosos deglutientes, in suum exitium talium cupidos provocabant eatenus, ut, sectis eis per medium, intus in visceribus deposita rimarentur.

CAPUT XVI.

In oratorio civitatis, civium multitudo perimitur infinita, et urbi captæ assignatur archiepiscopus.

Erat autem in parte civitatis, in loco edito, ubi olim ab Herode ad honorem Augusti Cæsaris, miro opere dicitur fabricatum templum, publicum civitatis oratorium : illuc universus pene civitatis populus, quoniam orationis locus erat, spe consequendæ salutis confugerat : quo effracto, tanta eorum qui intro se contulerant, facta est strages, ut occidentium de cruore occisorum bases tingerentur, et horror esset, funerum multitudinem intueri. In hoc eodem oratorio, repertum est vas coloris viridissimi, in modum parapsidis formatum, quod prædicti Januenses smaragdinum reputantes, pro multa summa pecuniæ in sortem recipientes, ecclesiæ suæ pro excellenti obtulerunt ornatu. Unde et usque hodie transeuntibus per eos magnatibus, vas idem quasi pro miraculo solent ostendere, persuadentes quod vere sit, id quod color esse indicat, smaragdus. Occisis autem per loca varia omnibus pene civibus adultis, virgunculis vix parcitur et pueris impuberibus. Hic dabatur vere ad litteram intueri quod scriptum est in Propheta : *Tradidit Dominus in captivitatem virtutem eorum, et fortitudinem eorum in manus inimici* (*Psal.* LXXVII, 67). Igitur, cessante gladio et strage populi consummata, comportatis in unum spoliis et supellectile universa juxta tenorem pactorum tertia pars designatur Januensibus, reliquis duabus domino regi et suis in sortem cedentibus. Hic primum noster populus, qui attritis in expeditione reculis, pauper et inops ingressus fuerat, et eadem tenuitate usque ad illum laboraverat diem, onerati spoliis et ditati pecunia cœperunt fieri locupletiores, pinguiore sibi supellectile constituta. Adducti sunt autem coram domino rege, sedente pro tribunali, procurator civitatis, qui lingua eorum dicitur emir ; et juridicus, qui juridicendo præerat, qui etiam lingua eorum cadius appellatur. His duobus, spe futuræ redemptionis, studiose indulta est vita ; compedibus tamen mancipati, traditi sunt custodibus deputatis. Porro non habens rex moram ibi faciendi diuturniorem ferias liberas, revocantibus eum negotiis, electo ibi archiepiscopo quodam Balduino, qui cum domino duce Godefrido in expeditione venerat, relictis ad custodiam civitatis de exercitu nonnullis, ipse cum cæteris Ramulam festinat.

CAPUT XVII.

Rex, Ramulam veniens, hostium qui advenire dicebatur exspectat exercitum ; et cum eis pugnans, obtinet victoriam.

Est autem Ramula civitas in campestribus sita, juxta Liddam, quæ est Diospolis, hujus antiquum nomen non reperi ; sed neque ipsam priscis fuisse temporibus, frequens habet opinio ; quam post tempora seductoris Mahumeth, ejus successores Arabum principes, veteres tradunt historiæ, fundasse. Erat autem quando Christianorum exercitus in partes Syriæ primitus appulit, civitas celebris, quæ multo populorum frequentabatur accessu, turribus et muro circumdata valido. Verum, postquam nostrorum partibus illis se infuderunt legiones, quia nec antemurali cingebatur, aut vallo, urbe relicta, Ascalonam fugerunt omnes, propter ampliorem illius urbis munitionem, ejus habitatores. Nostri vero, urbe, ut prædiximus, reperta vacua, in quadam parte ejus castrum muris et vallo communierunt, difficile arbitrantes tantum murorum ambitum cum paucis habitatoribus occupare. Rumor itaque insonuerat, non multum a vero discrepans, quod Ægyptius calypha, quemdam militiæ suæ principem, cum ingenti multitudine, ad partes direxerat Ascalonitanas : more suo præcipiens ut, absque dilatione proficiscens, populum illum inopem et mendicum, qui fines ejus ingredi præsumpserat et quietem ejus turbare non verebatur, aut gladiis deleret funditus, aut vinctum ad se perduceret in Ægyptum. Dicebantur autem esse qui advenerant, prædictum principem secuti, undecim equitum millia ; peditum vero in viginti millibus dicebatur summa consistere. Hæc dominum regem fama a Cæsarea maturare compulerat, timentem ne de multitudine sua præsumentes, periculosas in regnum irruptiones molirentur : quo perveniens, quasi per mensem exspectans, videns quod non procederent, Joppen reversus est. Tandem mense tertio Ægyptiorum legiones, de quibus præmisimus, timentes domini sui præterire mandatum, et super eo quod distulerant, indignationem metuentes et offensam, de necessitate facientes virtutem, animos erigunt, reparant vires ; et, ordinatis agminibus, fines nostros ingredi et nobiscum pugnare contendunt. Quod ubi domino regi nuntiatum est, collectis regni modicis copiis, quia majores possessionum angustiæ ministrare non poterant, exercitum circa Liddam et Ramulam colligit quantum potest. Erat autem ei equitum numerus ducenti sexaginta, pedites vero nongenti. Ubi autem constitit quod hostes accederent, rex illis procedens obviam, acies sex numero præcepit ordinari : quibus ordine dispositis, prævio ligno crucis Dominicæ, quod quidam abbas religiosus cum multo Dei timore gestabat in manibus, hostium acies contuentur : quibus intuitis, invocato de supernis auxilio, erectis in cœlum luminibus, eorum multitudinem non verentes, hostibus animose se ingerunt, gladiis instantes viriliter, scientes quia res pro capite ageretur. Hostes nihilominus e diverso, uxoribus et liberis, possessionibus et prædiis, quas in Ægypto dimiserant, nisi victores redeant metuentes, resistunt totis viribus, et pro modo suo laborant injurias propulsare. Factum est autem, ut primæ hostium acies in unam ex nostris irruentes et ingenti multitudine illam dissolventes, adegerunt in fugam ; quam insectantes et perurgentes atrocius, pene usque ad supremum interitum deleverunt. At vero reliquæ

nostræ acies hostibus resistentes et instantes atrocius stragem mirabilem et inauditam exercebant, domino rege, prout decebat tantum principem, nunc hos, nunc illos verbo et exemplo animante; et cum acie, cui præerat, oppressis et deficientibus ministrante vires et animositatem suggerente. Accidit autem ut, post diu ancipitem belli eventum, nostris divinitus concessa victoria, hostes in fugam versi sunt, eorum principe destituti, qui in agone decertans viriliter, gladiis confossus interierat. Videns ergo dominus rex hostium agmina dissoluta, cohortes partim gladio cecidisse, partim irrevocabiliter inisse fugam, præcipit sub mortis periculo, ut occupandis spoliis nemo prorsus audeat inhiare; sed hostes insectando non parcant gladiis, sed omnes interimant, quousque vel unus possit inveniri. Ipse quoque primus hostes insecutus, tam equitum quam agilium peditum turmas trahens secum, usque Ascalonam, quasi per milliaria octo, hostes cædere, et stragem operari multam, non destitit, quousque nocte irruente, consortibus cornu admonitis, in campum rediit certaminis: ubi tanquam victor, nocte illa quievit, spoliis juxta militarem disciplinam inter suos divisis. Dicuntur de hostibus cæsa ibi quasi quinque millia; de nostris vero recensito numero, inventi sunt abesse equites septuaginta; de peditibus vero multo plures, quorum tamen certus non habetur numerus.

CAPUT XVIII.

Inde Joppem transit, et consternatos ejusdem cives confortat.

At vero qui nostram hesterno conflictu fugaverant aciem, usque Joppen fugientes insectati, deficientium arma, loricas, scuta simul et galeas sibi aptantes, ante urbem intrepidi astiterunt, civibus intonantes dominum regem simul et universum Christianum exercitum in prælio corruisse: et hoc eis pro evidenti esse argumento significabant, quod familiarium et domesticorum arma notissima intueri poterant et agnoscere. Quo audito, cives et regina quæ in urbe erat, verum esse quod dicebatur arbitrantes, in lamenta se tradiderunt, initoque consilio cum senioribus natu, et qui sensus habebant magis exercitatos, unicum credunt esse remedium, ut missa legatione ad dominum Tancredum Antiochenorum principem, ut regno periclitanti et rectore destituto subvenire festinet, quia universa fidelis populi, post Deum, spes in eo sit constituta. Rex autem nocte illa in campestribus transacta, luce terris restituta, victrices revocans acies, versus Joppen iter dirigit. Accidit autem quod dum essent in proficiscendo hi, nostros habuerunt obviam, qui nocte proxime præterita relatione infausta urbem deterruerant; hi nostros contuentes, arbitrati sunt suorum esse agmina, nam nostrum exercitum hesterna die cecidisse penitus, quasi certum habebant: quo fiducialius accedentes, nostris pene se infuderant agminibus, cum dominus rex suos exhortans, et primus in eos irruens, secum præcipitem equitum traxit numerum. Qui omnes unanimiter pro animabus decertantes, hostibus instant viriliter, et arctius deprehensos, gladiis quominus rem agentes, nusquam permittunt evadere. Interfectis igitur ex eis quampluribus, reliquis etiam præ timore mortis conversis in fugam, læti et gratias Domino persolventes, onerati spoliis et de rebus hostium facti locupletiores, iter cœptum conficiunt, Joppen versus contendentes. At vero Joppitæ consternati animo, pro his quæ audierant, ubi nostra redire respiciunt agmina, quasi de gravi somno expergefacti, fusis præ gaudio lacrymis, portas aperiunt; eis exeunt obviam, significantes quam tristia de ipsis audierant, et in quantum deciderant desperationis profundum. Ingressi igitur in urbem, lætum et celebrem egerunt diem, recensentes adinvicem quantam fecerat cum illis Dominus misericordiam. Ut vero dominus rex cognovit quomodo regina et qui circa eam erant in illo mentis excessu, quem præ timoris angustia passi fuerant, domino Tancredo scripserant, misso celerrime nuntio, eumdem egregium principem pro regni casu sollicitum, et jam accinctum ad iter, de suo mirabili successu litteris certificat. Qui suscepto nuntio, et de victoria domini regis lætabundus et gaudens, gratias Creatori persolvit immensas.

CAPUT XIX

Principes qui de novo advenerant Tortosam capiunt, et captam comiti tradunt Tolosano; deinde Hierosolymam properant; rex eis usque Berithum obvium egreditur

Interim principes illi, de quibus prius feceramus mentionem, qui in partibus Romaniæ miserabili casu tantum amiserant exercitum, ut prædiximus, Antiochiam pervenerant; et inde progressi, urbem Tortosam, sicuti præmissum est, ab hostibus expeditam, domino Raymundo comiti Tolosano tradiderant. Quibus Hierosolymam properantibus, ne forte ad fluvium Canis eorum iter præpediretur, rex assumpta secum occurrens militia, transitus angustias præoccupavit: nec fuit leve quod eorum gratia tentavit; nam, juxta hostium urbes quatuor nobiles et populosas, Ptolomaidam videlicet, Tyrum, Sidonem et Berytum, eum oportuit pertransire, priusquam ad locum perveniret prædictum. Domino igitur rege cum suis transitus difficultatem obtinente, adsunt illustres viri, dominus videlicet Willelmus, comes Pictaviensium, Aquitaniæ dux idem; dominus Stephanus, comes Blesensium; dominus Stephanus, comes Burgundiæ; dominus Gaufridus, comes Vindocinensium; dominus Hugo, Lisiniacensis domini Raimundi comitis Tolosani frater, et alii nobiles multi, læti plurimum et gaudentes, tum quia transitum, quem tanquam periculosum nimis diu ante suspectum habuerant, invenerunt expeditum; tum quia dominum regem sibi obviam repererunt. Convenientes igitur adinvicem, in mutuos irruunt amplexus, et alternæ salutationis affatu dependo, pacis jungunt oscula, vicariis confabulationibus se re-

creantes : adeo ut jam et laborum et damnorum viderentur immemores, tanquam sinistrum nihil pertulissent: quibus secum assumptis, et legibus humanitatis, et plena charitate benigne tractatis, rex Hierosolymam perduxit. Et quoniam prope erat paschalis solemnitas, transcursis ibi diebus festis, Joppen quasi in patriam redituri pervenerunt; ubi dominus comes Pictaviensium, qui multa premebatur indigentia, navem similiter ingressus, prospere satis ad suam pervenit regionem. Uterque vero Stephanus navem similiter ingressi, postquam diu et multum fatigati sunt in æquore, contrariis acti flatibus, Joppen redire coacti sunt.

CAPUT XX.

Ægyptii cum infinitis copiis fines ingrediuntur nostros. Rex illis occurrit; incautius pugnat cum eis, et vincitur.

Cumque omnes isti pariter moram ibi facerent, Ascalonitæ adjunctis sibi ex iis qui de prædicto prælio evaserant Ægyptiis, et ingenti militia congregata, quæ ad numerum viginti millium dicebatur accedere, fines nostros circa Liddam, Sauronam et Ramulam ingressi sunt : quod ut domino regi nuntiatum est, præter morem se habens nimis provide, non convocatis ex finitimis urbibus militaribus copiis, sed de sua virtute præsumens ; non exspectatis etiam iis qui secum erant in urbe, properus nimis, imo præceps, vix secum ducentos habens equites, urbe egressus est. Porro illi nobiles, sumptis equis mutuo ab amicis et cognatis, ignominiosum sibi reputantes si tanta ingruente necessitate ipsi fruerentur otio, nec fratrum laboribus communicarent, egressi sunt pariter, dominum regem sequentes. Rex vero qui alios nimis incaute præcesserat, ubi hostium contemplatus est legiones, admirans multitudinem, facti cœpit pœnitere, reputans apud se vere dictum :

..... *Male cuncta ministrat*
Impetus;

STATIUS.

optaret non venisse se; verum adeo hostium cohortibus se immerserat, ut jam nec pudor, nec mortis periculum reditum suaderent. At vero qui in exercitu hostium erant prudentiores et in re militari majorem habebant experientiam, videntes nostros præter morem absque peditum manipulis, equitum quoque turmas, prætermisso ordine militari confusas accedere, cœperunt apud se majorem de victoria spem habere; unde facti animosiores, digestis in ordinem aciebus, uno impetu in nostros irruunt, tanto instantes animosius, quanto eos ordinem solitum magis neglexisse conspexerant. Oppressi itaque irruentium vehementius ingenti multitudine, et belli pondus ferre non valentes, cæsis pluribus in fugam versi sunt; qui tamen in conflictu ceciderunt, cruentam hostibus de se reliquerunt victoriam; nam usque ad supremum defectum decertantes viriliter, ex hostibus plurimos gladiis cominus obtruncantes, reliquos dissolutis agminibus pene in fugam converterant, cum, ecce resumptis animis, nostrorum paucitatem, suorum vero attendentes multitudinem, exhortantes se adinvicem, iterato se ingerunt vehementius, et nostros, ut prædiximus, adegerunt in fugam ; qui autem sani evaserunt, in oppidum Ramulam se conferentes, salutem se sperabant invenisse. Ceciderunt in ea acie uterque comes Stephanus, et alii nobiles, quorum numerum vel nomina non tenemus. Congratulandum est, ut nobis videtur, huic viro nobili, et apud suos et sanguinis generositate et operum magnificentia præclaro, comiti videlicet Carnotensium, domino Stephano. Certum est enim quod juxta magnam misericordiam suam egit cum eo Dominus, cui veterem infamiæ notam, quam ab expeditione fugiens Antiochena, miserabiliter contraxerat, optimo fine abolere concessit ; nec enim merito ei ad nævum imputabitur de cætero, quod tam fausto fine redemit. Nam qui pro Christi nomine decertantes, in acie fidelium et Christiana militia dicuntur occumbere, non solum infamiæ, verum et peccaminum et delictorum omnimodam credimus abolitionem promereri.

CAPUT XXI.

Rex, fugiens de prælio, in castrum Ramulense se recipit; cujusdam Arabis beneficio eripitur, aliis ibidem peremptis.

Rex vero, etsi de oppidi munitione non multum præsumeret, tamen ut mortis imminens declinaret dispendium, videns quod circumfusis hostium agminibus alias non dabatur ei evadendi locus, cum aliis intus in municipium se recepit; dumque de vita et salute tota nocte sollicitus, curis gravibus ureretur, ecce intempestæ noctis silentio, ab hostium se subtrahens exercitu, adfuit oppido vicinus, solus absque comitatu , prædictus ille nobilis de Arabia princeps, cujus uxori dominus rex, ut præmisimus, modico ante tempore, tantam exhibuerat humanitatem : memor sane collati beneficii et ingratitudinis declinans peccatum, suppressa voce, iis qui in muro erant, locutus est, dicens : *Verba habeo ad dominum regem secretiora, quæ perfero; facite ut ad eum introducar; expedit enim.* Quod postquam domino regi nuntiatum est, verbum admisit, et illum præcepit introduci; qui admissus, regem quis ipse sit, edocet : beneficium quod ab eo in uxore sua receperat, ad memoriam revocans; et ejus se intuitu illi obligatum perpetuo ad refundendam vicem non dissimilem asserens, regem instruit ut de præsidio egrediatur, consilium pandens hostium, quod summo mane castrum debeant obsidione vallare, et omnes intus comprehensos in mortis præcipitare sententiam : juxta quod dominum regem monet ut secum egrediatur, spondens se, auctore Domino, tanquam locorum peritum, eum in tuto sine difficultate repositurum. Tandemque rex egressus cum eo, paucissimis comitatus, ne forte si majores turbas traheret, hostium in se concitaret exercitum, illum sequens ad montana conscendit : ubi prædictus nobilis ab eo digrediens, ad hostium expeditiones

reversus est, obsequium suum et promptam tempore opportuno promittens devotionem. At vero hostes victoria potiti, eos qui intra oppidum se contulerant, obsidione vallantes et undique impugnantes hostiliter, violenter comprehenderunt, comprehensosque pro libero tractantes arbitrio, partim neci tradiderunt, partim compedibus alligantes, perpetuæ mancipaverunt servituti. Tanta quidem nobilium virorum et fortium strages usque ad illum diem in regno non legitur accidisse. Confusum est pene regnum et omnium vires enervatæ, cordibus prudentium interius liquefactis, ita ut, nisi mature visitasset eos misericorditer *Oriens ex alto* (*Luc.* I), in desperationis decidentes abyssum, regnum parati erant deserere. Erat quippe nostrorum populus exiguus; nec de partibus transmarinis tute poterant in Orientem accedere, timentes hostium urbes maritimas, quæ a dextra lævaque erant plurimæ. Nam, ut prædiximus, a Laodicia Syriæ usque ad Ægypti fines novissimos, non nisi duas de urbibus maritimis noster obtinebat populus, Joppen videlicet, et de novo captam Cæsaream. Qui autem accedebant, completis orationibus, illico revertebantur, nostrorum videntes debilitatem, et pene defectum, timentes communibus cum eis calamitatibus involvi.

CAPUT XXII.

Rex per diverticula fugiens, Arsur, inde Joppem pervenit. Conveniunt de regno universi, ut regi subveniant; pugnatur cum hostibus nostri victores evadunt.

Rex ergo ad montes, ut prædiximus, fugiens, amissis viæ consortibus, velocis equi ereptus beneficio et prædicti nobilis viri ducatu, tota nocte in locis desertis trepidus latuit: mane facto, duobus sociis, quos casus obtulerat, comitatus, viarum secutus dispendia, per medias hostium insidias Arsur usque pervenit. Ubi a suis, qui in eodem oppido erant, gaudenter exceptus, sumpto cibo, confortatus est; nam præ famis sitisque angustia, dum veniret, pene defecerat. Videtur autem et divinitus procuratum quiddam quod ei dicitur accidisse. Nam eadem die, vix unius horæ interjecto spatio, ab eodem oppido maximus hostium discesserat numerus, qui sine intermissione oppidanis tota die pro foribus bellum intulerant; quos si in eodem loco perseverantes rex accedens reperisset, vix eorum manus potuisset effugere. Rumor interim de rege varius habebatur; nam qui de prælio evaserant pauci, Hierosolymam venientes, regem inter cæteros cecidisse asserebant. Episcopus vero Liddensis qui, audita et prope conspecta eorum qui in Ramulensi præsidio capti fuerant strage, relicta Ecclesia sua Joppen confugerat, de rege interrogatus, se nihil omnino scire fatebatur; eos tamen qui in præsidium se receperant, vitam miserabiliter finiisse constanter asserebat; se quoque fuga latenter elapsum, ut vitæ consuleret, dicere non verebatur. Erat ergo per totum regnum, ad quos sermo iste pervenerat, ubique luctus, ubique gemitus et lacrymæ, diffidentibus de vita singulis et mortem optantibus celerem, ne viderent mala gentis suæ, et regni desolationem aspicerent. Cum ergo mœror et luctus et suspiria regnum occupassent universum, ecce rex, quasi stella matutina in medio refulgens nebulæ, ab Antipatrida egressus, Joppe navigio subitum se intulit. Ubi a civibus cum gaudio susceptus, ex insperato depulsis tenebris serenum intulit, sua delens præsentia quidquid sinistrum acciderat. Exiit ergo sermo iste per universos regni fines; et quos rumor primus animo dejecerat, secundus in spem bonam erexit. Interea, dominus Hugo de Sancto Aldemaro, Tyberiadensis dominus, a Hierosolymitanis commonitus ut domino regi subveniret, cum octoginta equitibus usque Arsur pervenerat, regi auxilium ministraturus. Quod rex audiens, assumptis secum quos apud Joppen invenire poterat, ei procedit obviam, timens ne hostes per regionem libere diffusi eis advenientibus insidias molirentur; aut, congregatis copiis, eorum manifeste iter impedire niterentur. Occurrens ergo illis junctis cum multa hilaritate complexibus et agminibus sociatis, Joppen cum multa civium exsultatione ingressi sunt. Missis igitur nuntiis, eos qui in montibus erant ad subveniendum ei sollicitat; qui mature convenientes, propter hostes qui media liberius obtinebant, viarum secuti dispendia, infra paucos dies apud Arsur pervenerunt: unde cum difficultate et vitæ periculo, hostibus inter eundum occurrentibus, Joppen, auctore Domino, pervenerunt. Erant autem qui de novo accesserant equites promiscui meriti, quasi nonaginta; quibus receptis, dominus rex in bonam spem erectus, quærens, quas intulerant, hostibus recompensare injurias et mala quæ irrogaverant refundere cum usuris, instructis et juxta rei militaris disciplinam ordinatis congrue tam equitum aciebus quam peditum manipulis, hostibus obviam egreditur, eorum multitudinem de Domini fretus auxilio parvipendens. Erant autem hostes in proximo quasi ad milliaria tria, crates, scalas et varii generis machinas ex electa lignorum materia contexentes; quibus erat propositum, et id ipsum leve videbatur, urbem inimicam impugnare, regemque obsessum interius, cum civibus universis, quasi vilia captivare mancipia. Dumque in hoc essent opere solliciti, ecce rex cum suo jam præsens aderat exercitu. Quod videntes adversarii, quod ab iis quos victos reputabant ultro provocarentur ad prælia, correptis armis accingunt se ut occurrant, nihil timentes eos quos jam penitus defecisse arbitrabantur. Nostris tamen irruentibus, et pro omnibus quæ acceperant paratis recompensare duplicia, more leonum, quibus raptis catulis est ira propensior, et pro uxoribus et liberis, pro libertate et patria totis viribus decertantes, infusa de supernis virtute et divina præeunte gratia, hostium gladiis dissolvunt agmina; et interfectis ex eorum numero quampluribus, reliquos turpiter fugam inire compellunt. Insequi autem

diutius propter eorum paucitatem, nostris non est visum expediens; sed in castra hostium redeuntes, spolia colligunt plurima; asinos, camelos, papiliones et tentoria, victusque et alimentorum diversa genera secum deferentes, Joppen cum victoria, populo applaudente universo, reversus est. Quievitque regnum quasi mensibus septem.

CAPUT XXIII.

Tancredus interim urbes nobilissimas, Apamiam et Laodiceam, in suam recipit ditionem.

Igitur dum hæc in regno varie multipliciterque sic aguntur, dominus Tancredus vir illustris, congregata de universis suis militia et tam equitum quam peditum copiis convocatis, nobilem sedem, Cœlesyriæ metropolim, obsidet Apamiam. Ubi cum aliquandiu more optimi principis, debita perseverasset instantia, singula percurrens argumenta quibus hostium solent expugnari præsidia; nihil omittens eorum quæ obsessis molestias solent inferre graviores, operoso studio et sollicitudine non pigra, præveniente eum divina clementia, civitatem obtinuit, principatus fines amplians in immensum. Inde eadem, ut dicitur die, Laodiciam perveniens, quæ a Græcis possidebatur, eam in suam recepit ditionem; veteribus conditionibus interpositis inter se et eosdem Laodicenses, quod quacunque die Apamiam sibi vindicaret, eadem die ei sine difficultate resignarent Laodiciam. Harum utramque nobilissimarum urbium, Antiochus Seleuci filius fundasse legitur, et de nominibus filiarum, quarum altera Apamia, altera vero Laodicia dicebatur, civitatibus dedisse nomina. Hic autem de Laodicia Syriæ nobis est sermo; nam est et alia Laodicia quæ inter septem urbes Asiæ minoris numeratur, juxta id quod in Apocalypsi Joannis scribitur ita : *Quod vides scribe in libro, et mitte septem Ecclesiis, Ephesum, Smyrnam, Pergamum, Tyatiram, Sardis, Philadelphiam et Laodiciam* (*Apoc.* I, 11). Harum alteram, Laodiciam videlicet, divus Severus coloniam fecit, teste Ulpiano, qui de ea in Digestis, titulo De censibus, ita ait : *Est et Laodicia in Syria, cui divus Severus jus Italicum ob belli civilis merita concessit.* Domino igitur ejus promovente negotia, opus multorum dierum uno perfecit itinere, duas simul urbes recipiens, quarum ampla lateque diffusa cum multis oppidis et suburbanis jacebant territoria. Erat quippe vir Deum amans Deoque amabilis, fide insignis, strenuitate conspicuus, exigentibus meritis populo acceptus et in cunctis prospere agens.

CAPUT XXIV.

Balduinus de Burgo comes Edessanus, Gabrielis ducis filiam uxorem ducit.

Dominus etiam Balduinus, Edessanorum comes, vir magnificus et per omnia commendabilis, qui domino regi, ut prædictum est, in comitatu Edessano successerat, strenue et feliciter terram sibi subditam administrabat, hostibus circumpositis suspectus plurimum et formidabilis. Cumque sine uxore esset et liberis, cujusdam Gabrielis Meletenize ducis, de quo superius fecimus mentionem, filiam Morsiam nomine, uxorem duxit, magnam et valde necessariam cum ea, dotis nomine, suscipiens pecuniam. Erat autem prædictus Gabriel natione, lingua et habitu Armenius; fide tamen Græcus. Accidit autem quod, dum in optimo esset statu et optima tranquillitate frueretur, quidam consobrinus ejus, Joscelinus videlicet de Cortenay, vir nobilis de Francia, de regione quæ dicitur Gastineis, accessit ad eum; qui cum non haberet terram vel possessiones aliquas, ne ad alium ignotum, gratia promerendi beneficii, cogeretur declinare, possessiones ei maximas contulit; omnem illam videlicet suæ regionis partem, quæ circa Euphratem fluvium magnum sita est, in qua erant urbes Coritium et Tulupa; oppida vero ampla et munitissima Turbessel, Hamtab et Ravendel, et quædam alia. Sibi vero regionem trans Euphratem, hostibus magis vicinam, detinuit, una sola urbe de interioribus, Samosato videlicet, retenta. Erat autem vir prudentia præditus sæculari, in agendis circumspectus; in cura et dispositione rei familiaris providus valde; optimus paterfamilias, utilium provisor; ubi necessitas exigebat liberalis, sed modice alias parcus, domesticorum bonorum solertissimus conservator; in sumendis alimentis sobrius, de habitu et ornatu proprii corporis non multum habens curam. Unde et prædictam regionis portionem, sibi a domino comite liberaliter concessam, multa rexit industria, bonis omnibus abundans.

CAPUT XXV

Boamundus a vinculis hostium solutus redit Antiochiam, et Daimbertum patriarcham ad se confugientem benigne suscipit.

Eodem tempore dominus Boamundus Antiochenorum princeps, vir magnificus et per omnia commendabilis, divina eum respiciente gratia, post annos quatuor, quibus vinculis hostium mancipatus fuerat, pretio interveniente redemptus, Antiochiam reversus est. Ubi a domino patriarcha, clero et populo universo gratanter susceptus, universam provinciam, et regnum nihilominus, desiderato ejus lætificavit adventu. Cognitoque quam prudenter fideliterque dominus Tancredus, ejus consanguineus, commissum sibi in ejus absentia administraverat principatum, captisque duabus eximiis urbibus ejus fines strenue dilataverat, gratias illi agens immensas, benigne habuit; plurimam partem regionis, sicut ejus videbantur exigere merita, sibi et hæredibus suis jure perpetuo tradidit possidendam. Nec multo post, universum ei, sicut in sequentibus dicetur, commisit principatum. Interea vero Arnulfo, de quo superius diximus, Hierosolymitano archidiacono more suo inter regem et dominum patriarcham Daimbertum scandala serente et ministrante odium, cœpit repullulare quæ prius sopita videbatur inter eos inimicitia; adeoque creverat inter eos indignatio ut, suscitato adversus eum per ejusdem seductoris operam et studium clero, vir religiosus

et pacis amator, juges molestias ferre non valens, ecclesia simul et urbe relicta, inops et pauper, consilii simul et auxilii indigens, ad dominum confugit Boamundum; qui advenientem honeste suscipiens, tanto erga eum majore motus misericordia, quo ejus sollicitudine et opera ad Hierosolymitanam ecclesiam noverat esse promotum; et ne apud se aliter quam tantum virum haberi oportebat, moram faceret, ecclesiam Sancti Gregorii, quæ infra Antiochenam urbem sita est, cum ingentibus prædiis et multis redditibus, consentiente domino Bernardo, ejusdem loci patriarcha, liberaliter assignavit; ibique cum eo usque ad ejus in Apuliam transitum, sicut in sequentibus dicetur, moram habuit continuam.

CAPUT XXVI.

Expulso Daimberto, quidam Ebremarus, Hierosolymis inordinate præficitur. Rex Ptolemaidam obsidet, nec proficit; rediens inde, lethaliter sauciatur.

At vero rex, prædicti Arnulfi seductus malitia, prætermisso Dei timore, expulso domino patriarcha Daimberto, adjecit etiam ut pejus faceret. Quemdam enim simplicem et religiosum circumveniens sacerdotem, Ebremarum nomine, in sedem intrusit patriarchalem. Hic autem simplex homo, in prima venerat expeditione, honestæ conversationis merito cunctis acceptus; sed in hoc crassam nimis et supinam inventus est ignorantiam habuisse, quod, vivente domino patriarcha, sedem ejus licere sibi credebat usurpare. Eodem etiam anno, qui erat ab Incarnatione Domini 1103, circa veris initium, celebrata Hierosolymis Dominicæ resurrectionis solemnitate, convocatis de regno universo militaribus copiis, dominus rex obsidet Ptolomaidam. Est autem Ptolomaida civitas maritima, provinciæ Phœnicis, una de urbibus suffraganeis quæ ad Tyrensem metropolim habent respectum: portum habens infra mœnia et exterius, ubi tranquillam possit navibus præbere stationem. Est autem et satis commode sita inter montes et mare, pingue et optimum habens latifundium, Belo flumine præterfluente civitatem. Hanc frequens fama est geminos fratres fundasse Ptolomæum et Acconem et muris vallasse solidioribus; eamque quasi per medium divisam, suis nominibus appellasse; unde et hodie binomia est, ut Ptolomaida dicatur et Accon, sicut pene omnes Syriæ civitates duo vel tria habent nomina. Ad hanc igitur cum suis legionibus dominus rex perveniens, quoniam navalem non habebat exercitum, non multum potuit quoad deditionem arctare; sed cæsis in circuitu pomeriis, interemptis ex civibus nonnullis; abducta etiam præda, gregibus et armentis, quæ extra civitatem repererunt, soluta obsidione, ad propria revertebatur. Volensque per Cæsaream redire, accidit quod in loco, qui dicitur Petra incisa, juxta antiquam Tyrum, inter Capharnaum et Doram oppida maritima, qui locus hodie Districtum appellatur, prædones et viarum publicarum effractores invenit. In quos in insidiis latentes vehementer irruens, pluribus interemptis, aliis elapsis fuga, unus casu in regem vibrans jaculum, a parte posteriore per cratem costarum, cordi vicinum immisit telum, quo ictu eum pene morti tradidit; sed tandem medicorum adhibita sollicitudine, post incisiones et cauteria, salutem recepit aliqualem; ejusdem vulneris certis temporibus recrudescente dolore, perpetuo fatigatus.

CAPUT XXVII.

Comes Tolosanus ante urbem Tripolim castrum ædificat, cui nomen est mons peregrini.

Per idem tempus, dominus Raimundus bonæ memoriæ, Tolosanus comes, obtenta civitate quæ vulgo dicitur Tortosa, ut præmisimus, fines suos tanquam vir egregius, magnificus et verus Dei cultor, strenue nimis et viriliter dilatabat circumquaque; anxiusque quo modo Christiani nominis adversarios a finibus illis propulsaret, in colle quodam ante urbem Tripolitanam, vix ab ea milliaribus distante duobus, fundaverat præsidium; cui, quoniam a peregrinis constituebatur, nomen ex re dedit, ut perpetuo diceretur Mons Peregrinus; et ita usque hodie a fundatore nomen servat impositum, naturali situ, et artificum industria satis munitum. Unde Tripolitanis civibus incessanter diebus pene singulis inferebat molestias; ita ut universæ regionis incolæ, et etiam ipsius civitatis habitatores annua eidem persolverent tributa; nec minus ei obedirent in omnibus, quam si urbem ipsam sine contradictore possideret. Natus est etiam ei in eodem loco, ex propria uxore, Deo devota femina, filius de nomine majorum dictus Amphossus, qui eidem postea in comitatu Tolosano successit.

CAPUT XXVIII.

Rex iterum Ptolemaidam obsidet; et Januensium fretus auxilio, obsessam urbem occupat violenter.

Anno ab Incarnatione Domini 1104, mense Maio, idem dominus rex convocatis viribus et populo universo, a minimo usque ad maximum, eamdem de qua supra diximus, Ptolomaidam obsidere contendit: inde potissimum occasione sumpta, quod per eosdem dies, Januensium in partes Syriæ classis applicuerat, navium rostratarum, quæ vulgo dicuntur galeæ, septuaginta. Quo cognito, missa statim ad consules legatione, verbis amicis invitat eos, ut antequam ad propria redeant, Christo velint militare; exemplum etiam familiare proponens de eorum civibus, quorum studio et opera urbem Cæsaream regno vindicaverat, non sine perpetua civium Januensium gloria, et emolumento non modico. Tandemque prudentibus interpositis viris, et rem effectui fideliter mancipare quærentibus, responsum dederunt: *Quod si reddituum et obventionum quæ ex marino accessu in portu colligerentur, tertia pars illis in perpetuum concederetur; et in civitate ecclesia, et in vico jurisdictio plena daretur, ad capiendam prædictam urbem fideliter elaborarent.* Placuerunt itaque domino regi et principibus ejus conditiones præ-

dictæ, et fidei nexu corroboratas, utrinque, scripti beneficio, perpetuæ memoriæ mandaverunt. Sic igitur die præfixa illi per mare, dominus rex cum suis per terram urbem prædictam, locatis in gyrum castris, obsidione vallant; civibusque introitu negato et exitu, molestias inferunt quales quantasque solent obsessis irrogari. Machinis etiam circumpositis, quales solent argutorum hominum reperire ingenia, in hostium erigunt perniciem, turres ex eis flagellantes et mœnia; et ædificia etiam interiora magnorum molarium immissione confringentes. Præterea crebris congressionibus tam a classe per oram maritimam, quam ex opposita parte per regium exercitum fatigatis, plurimis ex civibus casibus variis interemptis, obsidentium instantiam, et frequentes impetus, durum videbatur portare. Cumque per dies viginti continuos, tam nostri oppugnando quam illi a se repellendo injurias, desudassent, interpositis conditionibus, quod *qui egredi optarent, cum uxoribus et liberis, et eorum mobilibus, ad quas vellent partes liberum haberent exitum; qui vero in domibus suis manere, et natale solum eligerent non deserere, data singulis annis domino regi certa præstatione, bonis conditionibus uterentur*; regi civitatem tradiderunt: qua obtenta, Januensibus juxta singulorum merita, possessionis et domicilia assignavit. Hic primum per mare accedentibus patuit secura tranquillitas, et portu commodiore recepto, et littore ab hostibus aliquantulum expedito.

CAPUT XXIX.

Carra Mesopotamiæ a Tancredo, Balduino et aliis obsidetur. Cives fame compulsi, de tradenda urbe consilium ineunt.

Eodem anno, dominus Boamundus, cum universis ejusdem provinciæ magnatibus, dominus quoque Tancredus, dominus etiam nihilominus Balduinus, Edessanorum comes, una cum domino Joscelino ejusdem consanguineo, convenientes ad invicem, fide media compromiserunt, quod Euphraten transeuntes, Carran urbem, Edessæ vicinam, ab infidelibus detentam, obsiderent. Juxta quod conceptum, evocantes certatim ex suis regionibus militares copias et auxilia undecunque conrogantes, die præfixa Euphraten transeuntes, apud Edessam pervenerunt. Interfuerunt autem eidem infaustæ expeditioni viri venerabiles et Ecclesiæ præclara lumina, dominus Bernardus, Antiochenorum patriarcha; dominus Daimbertus, Hierosolymorum patriarcha, qui tunc vagus, exsul et profugus apud Antiochiam demorabatur; dominus quoque Benedictus, Edessanorum archiepiscopus. Hi omnes apud prædictam urbem congregati, propositum effectui mancipare satagentes, cum suis legionibus ad locum perveniunt destinatum. Est autem Carran, ut veteres tradunt historiæ, is locus, ad quem Thare, filium Abraham, et ex filio Haran nepotem Lot, de Ur Chaldæorum fugiens et in terram Chanaan properans, eduxit, et habitavit ibi, secundum quod in libro Geneseos (cap. XI) continetur, ubi et idem mortuus est, ubi et Abraham responsum accepit a Domino ut, egrediens de terra sua et de cognatione sua, Domini sequeretur promissiones. Idemque est locus, in quo et Romanorum dictator Crassus, aurum quod sitierat, Parthis propinantibus, bibit. Quo cum pervenissent, sicuti ab initio proposuerant, urbem claudunt obsidione; nec multum erat necessarium urbem aliter impugnare, quam ingressus exitusque civibus prohibere, modicum enim, et pene nihil intus habebant alimentorum. Causa autem hujus erat inopiæ: dominus Balduinus longe ante multam dabat operam, quomodo inopia illius loci fatigarentur cives, ut fame aliquando molestati, urbem ei traderent. Modus autem, quo propositum effectui mancipare satagebat, hic ei visus erat idoneus. Inter Edessam porro, et prædictam illam civitatem, quæ vix quatuordecim a se distant milliaribus, fluvius quidam discurrit medius, qui sua irrigatione, canalibus derivatus, circumadjacentem planitiem uberem reddebat et frugibus fecundam. A priscis autem temporibus solum prædictum hanc habuerat limitationem, ut quod citra fluvium erat, Edessanis sine molestia cederet; quod vero trans fluvium, Carrenses proprium possiderent. Videns autem dominus Balduinus quod hostium civitati omnino exterius nihil alimentorum accederet, sed de locis illis communibus omnem sibi victum propagarent; maluit ipse hac commoditate defraudari, quam ut hostes, qui non satis commode aliunde poterant, de locis mediis alerentur. Frequentibus igitur irruptionibus diu ante prohibuerat in locis suis agriculturam exerceri, sperans quod de regione trans Euphratem, et de ea quæ inter Edessam et eumdem fluvium jacebat media, alimentorum posset suis civibus ministrare sufficientiam; Carrenses autem, ea subtracta commoditate, quam de prædictis locis communibus habere consueverant, ad intolerabilem compellerentur inopiam, sicut vere rei exitus manifestum dabat; idque jam annis ante pluribus inhibuerat. Obsidentes igitur prædictam urbem, ut præmisimus, multa victus inopia eam invenerunt laborantem. Cives tamen nostrorum adventu longe ante præcognito, per nuntios et litteras principes Orientis sollicitaverant, significantes quod, nisi mature subvenirent, parati erant deficere. Videntes autem quod eis inde nullum ministrabatur subsidium, et famis angustia singulis diebus eos amplius molestaret, communicato consilio, potius eligunt urbem resignare quam intus fame tabescere et præ alimentorum defectu liquefieri.

CAPUT XXX.

Nostri disceptantes de imperio urbis, ea excidunt; cives subsidia recipiunt; pugnatur ibi quominus; vincuntur nostri, fitque casus nostris valde periculosus.

Exeuntes ergo, tradunt se in manus obsidentium, sine conditione aliqua. Sed, stimulante invidia, effusa est contentio inter principes; et dum contendunt ad invicem dominus princeps Boamundus et

dominus comes Balduinus, utri illorum tradatur civitas, utrius illorum prius in urbem inducatur vexillum, differunt usque mane urbem traditam occupare, quousque de illa frivola quæstione plenius deliberarent. Didicerunt itaque per rerum experientiam quam verum sit illud :

Mora secum
Periculum trahit;

et illud iterum : ..... *Nocuit differre paratis.*
Nam, antequam dies illucesceret crastina, tam ingens hostium adfuit multitudo, tamque numerosus et formidabilis Turcorum exercitus, ut nostri etiam de vita diffiderent. Qui autem advenerant, alimentorum infinitas secum trahebant copias; condixerantque adinvicem prudenter satis et callide, ut se in duas dividerent turmas, ut dum altera cum nostris quocunque eventu, sive prospere sive sinistro, dimicaret, altera civibus inferret victualia. Factumque est ita. Nam, statim die jam aliquantulum adulta, adversæ partis principes instruunt agmina, ordinant acies, tanquam protinus pugnaturi, seorsum illis constitutis, quibus sarcinarum cura fuerat commissa. Neque his tamen, qui se aptabant ad prælia, spes erat ulla, aut obtinendi victoriam, aut resistendi diutius; sed id solum eis videbatur sufficere ad propositum si, nostris circa eos occupatis, obsessi cives allatum sibi possent victum recipere. Videntes igitur nostri principes hostes præparari ad prælium, ipsi quoque aciebus et agminibus congruo digestis ordine, utroque patriarcha sermonibus exhortatoriis, addere militibus nituntur animos; sed Domini gratia destituti, nec verbis juvantur, nec admonitionibus. Nam, statim primo conflictu facti sunt hostes eorum in capite, et ipsi ignominiose cedentes terga dederunt hostibus, castra deserentes et sarcinas, fuga salutem quærebant, quam non potuerunt invenire. Nam hostes rejectis arcubus et eorum officio neglecto, gladiis instantes quominus, pene omnes interficiendo deleverunt. Capti sunt ibi comes Edessanus et dominus Joscelinus ejus consanguineus; et vinculis alligati, in terras hostium tracti sunt remotiores. Dominus autem Boamundus, cum domino Tancredo et utroque patriarcha, tumultui se subducentes bellico, viarum studiose declinantes compendia, Edessam pervenerunt incolumes. At vero ejusdem loci archiepiscopus, sicut vir simplex erat, turbis involutus præliaribus, vinctus et catenatus, numerum auxit captivorum. Accidit autem quod cujusdam Christiani deputatus custodiæ, super eum, ex quo episcopum novit esse, motus visceribus charitatis, animam suam pro illius ponens anima, illæsum abire permisit; qui tandem, protegente eum Domino, infra paucos dies Edessam reversus est, cum multa civium hilaritate susceptus. At vero dominus princeps, dum adhuc Edessæ moram faceret, audiens quod, peccatis exigentibus, comes captus esset, consentientibus civibus, urbem domino Tancredo servandam credidit, et regione universam, ea conditione, ut redeunti de carcere domino comiti, ei statim sine difficultate resignaret; ipse autem domini Joscelini terram in suam recepit sollicitudinem. Porro nec prius nec postmodum in universo Oriente, tempore Latinorum, uspiam legitur tam periculosum fuisse prælium, tantaque strages virorum fortium, gentisque nostræ tam ignominiosa fuga.

INCIPIT LIBER UNDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Boamundus, Antiochenorum princeps, commisso principatu Tancredo, transfretans in Franciam properat, Francorumque regis filiam ducit uxorem. Hierosolymorum patriarcha Romam petit. Rex uxorem legitimam absque causæ cognitione deserit.

Æstate vero transcursa, dominus Boamundus, multo æris alieni pondere fatigatus, ut ad debiti solutionem se pararet et ut de partibus ultramarinis majores militum secum traheret copias, principatus sui cura et administratione generali, cum plena jurisdictione dilecto suo consanguineo domino Tancredo commissa, in Apuliam navigavit; et cum eo dominus Daybertus, Hierolosymorum patriarcha. Qui, postquam in Apuliam pervenit, modico tempore in sua regione moram faciens, assumpto de suis fidelibus honesto comitatu, Alpes transiens, ad dominum Philippum illustrem Francorum regem pervenit. A quo inter cætera duas ejus obtinuit filias, unam de legitimo natam matrimonio, Constantiam nomine, quam sibi fœdere conjugali copulavit in uxorem; alteram nomine Ceciliam, quam ei Andegavensium comitissa, (quæ spreto marito, ad eumdem dominum regem se contulerat) uxore adhuc vivente, pepererat, quam domino Tancredo nepoti suo, ex Apulia missam, destinavit uxorem. Completis ergo negotiis tam apud eumdem dominum regem quam in aliis ultramontanis partibus, cum ingenti equitum peditumque transfretare volentium multitudine, in Apuliam iterum reversus est. At vero dominus Daybertus ad Ecclesiam Romanam accedens, et injuriarum, quas patiebatur, modum aperiens; simul et Arnulfi nimis efficacem malitiam ordine pandens, nec non domini regis sinistram intentionem, qua Ecclesiam Dei humiliare nitebatur, omnes ad sui movit compassionem, gratiam obtinens universorum. Nec solum id enorme, quod de domino patriarcha Dayberto supra memoravimus factum esse, contra disciplinam ecclesiasticam, rex commiserat; verum etiam uxorem

legitimam, quam apud Edessam, dum ibi comes esset, duxerat, absque causæ cognitione, non convictam, non confessam, lege matrimoniorum neglecta, dimisit, eamque in monasterio Sanctæ Annæ, matris Dei Genitricis et semper virginis Mariæ, monacham fieri compulit violenter. Est autem idem locus Hierosolymis in parte orientali, juxta portám quæ dicitur Josaphat, secus lacum qui tempore antiquo Probatica dicebatur piscina; ubi ostenditur cripta, in qua Joachim et prædictæ Annæ traditiones habent veterum domicilia fuisse; ubi et Virgo perpetua nata esse perhibetur. Erant autem ibi tres vel quatuor pauperes mulierculæ vitam sanctimonialem professæ, quibus gratia uxoris introductæ ampliavit possessiones et patrimonium dilatavit. Causa autem cur ab uxore diverterit, apud diversos varia ferebatur: dicentibus aliis, dominum regem ideo dimisisse uxorem ut, ditiorem et nobiliorem ducendo, conditionem suam faceret meliorem; et paupertati, qua plurimum premebatur, sumpta dotis nomine aliunde opulentia, consuleret; aliis vero asserentibus, reginam improvidam minusque prudentem, tori maritalis minus caute observasse fœdera. Cumque prius, quasi gaudens, religionis habitum videretur assumpsisse, et primo conversionis suæ tempore, satis honeste videretur in eodem monasterio conversata, tandem occasione sumpta ex commentis fraudibus, ad dominum regem accedens, licentiam obtinet ut pro necessitate monasterii sui, ad sublevandam ejus inopiam liceret ei consanguineos suos, qui Constantinopoli erant, visitare: sub quo prætextu de regno exiens, sordibus et immunditiis omnem cœpit dare operam; depositoque religionis habitu, divaricans se ad omnem transeuntem nec propriæ parcens æstimationi, nec regiam quam habuit reverita dignitatem.

CAPUT II.

Dominus Raimundus Tolosanus comes moritur. Willelmus Jordanis, ejus nepos, ei succedit. Rodoan, Turcorum princeps magnus, fines nostros ingreditur, cui Tancredus occurrit, et confusum vertit in fugam.

Anno sequenti, qui erat ab Incarnatione Domini 1105, dominus Raimundus bonæ memoriæ, comes Tolosanus, vir religiosus et timens Deum, vir per omnia commendabilis, cujus actus admirabiles et vita virtutibus insignis speciales desiderant tractatus, in oppido suo quod ipse fundaverat ante urbem Tripolitanam, cui nomen Mons Peregrinus, viam universæ carnis, verus Christi confessor, ingressus est, pridie Kal. Martii; cui successit nepos ejus Willelmus Jordanis, in eadem obsidionis sollicitudine; in quo opere usque ad adventum comitis Bertrami, satis strenue viriliterque desudavit, quousque super eadem re quæstionem passus, aliquantulum ab opere destitit, ut in sequentibus dicetur. Admirandam sane hujus venerabilis viri et tam præsentibus quam futuris commendabilem insignis animi credimus constantiam, qui semel pro Christo initam, usque ad supremum exitum vitæ, non fastidivit patienter portare peregrinationem. Et cum in patria tanquam vir illustris et præpotens et amplissimum habens patrimonium, potuisset bonis omnibus abundare pro votis, elegit potius abjectus esse in obsequiis Domini, egressus de terra et de cognatione sua, quam in tabernaculis apud suos abundare peccatorum. Cæteri enim principes ejusdem peregrinationis professores, urbe sancta restituta libertati, quasi votorum potiti consummatione, reversi sunt ad propria; hic autem semel assumptam crucem veritus est deponere. Cumque a suis familiaribus et domesticis illi cum multo suggereretur studio, ut voti compos, desideranti se patriæ restitueret, maluit se in holocaustum dare Domino quam illecebris se reddere sæcularibus; magistrum imitatus, cui cum diceretur: *Descende de cruce* (*Matth.* XXVII, 40), maluit consummata passione, alienis deponi manibus, quam ab incœpto nostræ salutis deficere proposito.

Eodem etiam anno, Rodoan, quidam vir præpotens, Halapiæ dominus, de adjacentibus regionibus tam prece quam pretio, convocatis auxiliis, in gravi multitudine Antiochenorum fines ingressus, regionem totam in incursionibus deterrebat et incendiis molestabat frequentibus. Quod audiens dominus Tancredus, convocatis viribus et tam equitum quam peditum militaribus copiis, illuc procedit ei obviam, ubi eum suas habere copias fama celebriore compererat. Egressus igitur ab Antiochia, versus Artasiam exercitus dirigit: quo perveniens, hostium ingentem multitudinem, ut ei nuntiatum fuerat, reperit; in quos, invocato de supernis auxilio et pro meritis impetrato, viriliter irruens, primo resistere tentantes, sed mox in dissolutionem datos, in fugam adegit. Cæsis autem innumeris, captivati sunt ex eis plurimi, retento vexillo prædicti Rodoan; qui, ut vitæ consuleret, fugam primus inierat; quodque nostris multo fuit solatio, in recompensationem eorum quos in similibus negotiis amiserant sæpius, equos optimos, quos ab hostibus dejectis eorum sessoribus abstulerant violenter, sibi multos vindicaverunt.

CAPUT III.

Ægyptii cum ingentibus copiis regno se infundunt; quibus rex occurrens, captis nonnullis, pluribus interemptis, reliquos in fugam adegit.

Eodem anno, accesserunt ad Ægyptium calipham quidam de principibus ejus, dicentes: *Populus ille peregrinorum, qui hoc novissimo tempore regnum tuum violenter ingressi sunt, et animarum prodigi suarum, hactenus principibus a te missis restiterunt, de multitudine confisi quam prior introduxerat exercitus, hanc sibi comparaverant audaciam. Nunc autem illis ex maxima parte reversis ad propria, et adventantium peregrinorum solatio destituti, facti sunt rariores, frequentibus expeditionibus facultatibus eorum omnino consumptis. Unde nobis videtur opportunum, si tuæ id ipsum visum fuerit majestati, ut electum unum de magnatibus tuis, ad partes illas dirigas, qui*

regionem illam ab illo infelici populo occupatam, expediat. Placuit sermo et optimus visus est in conspectu caliphæ; et præcipiens ingentem convocari exercitum et classem parari maximam, designatis principibus utrique seorsum exercitui, eos in Syriam dirigit; qui pervenientes Ascalonam, magnam regno universo intulerunt formidinem. Quod audiens rex, Joppen cum universis regni viribus celer pervenit, lege edictali præcipiens ut omnes illuc de singulis urbibus sine mora conveniant. Adfuerunt igitur sub omni celeritate qui evocati fuerant; inter quos et dominus Ebremarus Hierosolymorum patriarcha, vivificæ crucis lignum salutare secum deferens, nihilominus adfuit. Quibus receptis, recensito nostrorum numero, inventi sunt habere equites quingentos, peditum duo millia. Hostium vero dicebatur esse numerus ad quindecim millia, exceptis illis qui in classe militabant. Qui ab Ascalona discedentes, classem præceperunt versus Joppen properare; ipsi autem Azotum transeuntes, in duas se turmas dividunt, ordinantes ut altera illarum versus Ramulam procedat, dominum regem ad pugnam provocans; altera Joppen properet, ut rege contra alteram occupato, illam urbem impugnet, convocatis iis qui in classe illuc jam advenerant. Juxta ergo prædictum consilium, bipertito agmine, pars altera Ramulenses fines ingressa, instructis aciebus, adventus sui, tubarum crepitu et strepitu tympanorum, evidens dederunt argumentum. Hoc autem de industria fiebat ut, dominum regem cum suis expeditionibus in se provocantes, pars altera oram maritimam secuta, Joppen tuta posset pervenire; sed evanuerunt in cogitationibus suis. Nam, cum regem cum suis expeditionibus appropinquantem intuerentur, contabuerunt corda eorum præ timoris angustia; et alteram partem revocantes, vix adhuc putabant se sufficientem habere multitudinem ut ejus possent manus evadere. Factum est ergo quod, convenientibus contra se mutuo legionibus, rex cum suis in hostes irruens instat animosius; verbo simul et exemplo suorum exhortans acies, vires ingeminat. Dominus quoque patriarcha, vivificæ crucis lignum præliaturis ingerens et percurrens agmina, monet et hortatur *ut ejus meminerint, qui pro nobis peccatoribus in eodem ligno salutem operari voluit*; præcipit etiam, *in remissionem peccatorum, ut contra hostes nominis et fidei Christianæ decertent viriliter, ab eodem mercedem exspectantes, qui suis solet centuplum retribuere.* Sic ergo nostri facti animosiores, hostibus vehementius instant; et implorato de cœlis auxilio, perempta ex eis infinita multitudine, reliquos in fugam convertunt. Cecidit autem in eodem conflictu præses Ascalonitanus; sed universi exercitus procurator evasit fugiens. Dicuntur cæsa illa die, de hostibus quasi quatuor millia; de nostris vero sexaginta inter mortuos reperti sunt. Obtinuerunt ergo, prævia Domini clementia, hostium castra et infinitas camelorum phalanges; sed et asinos et equos innumerabiles, cum optimis spoliis et pluribus mancipiis secum trahentes, Joppen cum lætitia et exsultatione pervenerunt. Captus est etiam illa die quidam nobilis, qui aliquando fuerat procurator in civitate Acconensi, pro quo rex postmodum viginti millia dicitur habuisse aureorum. Classis tamen hostium nihilominus adhuc in portu Joppensi morabatur; sed cognito suorum interitu, austro flatus ministrante necessarios, in portum se Tyrensem receperunt. Unde postmodum in Ægyptum redire cupientes, orta repente in mari procella, vi turbinis ab invicem divisi, viginti quinque naves ex eis fretum sustinere non valentes, in nostra littora impegerunt; ex quarum remigibus et nautis, exceptis mortuis, nostri in vincula conjecerunt plus quam duo millia.

CAPUT IV.

Daimbertus patriarcha cum prosecutione apostolicarum rediens litterarum, apud Messanam urbem Siciliæ moritur. Ebremarus sedis illius incubator, Romam contendit. Legatus Arelatensium archiepiscopus Gibelinus mittitur, qui postmodum in patriarcham substituitur.

Interea dominus Daimbertus, Hierosolymorum patriarcha, post longam exspectationem, qua eum detinuerat dominus Paschalis papa et Ecclesia Romana, volens plenius edoceri utrum rex Hierosolymorum et qui eum expulerant vellent contra eum aliquid allegare, unde hoc videri possent de jure fecisse; postquam nemo comparuit, qui contra eum aliquid objiceret, nec in ejus facto aliquid aliud notari poterat, nisi quod regia expulsus erat violentia, cum plenitudine gratiæ et apostolicarum prosecutione litterarum, jussus est ad propria redire et sedem recipere, ex qua indebite fuerat deturbatus. Qui tandem in Siciliam veniens, apud Messanam moram faciens necessariam, transitum exspectans, gravi correptus ægritudine, sexto decimo Kal. Julii, viam universæ carnis ingressus est. Sedit autem in pace annis quatuor, in exsilio vero, tribus. Ebremarus vero ejusdem sedis incubator, audiens quod prædictus dominus Daimbertus, cum plenitudine gratiæ revertebatur, sedem suam recepturus, antequam de obitu ejus instrueretur, ad eamdem Romanam transfretare decrevit Ecclesiam, allegaturus de sua innocentia quomodo invitum et renitentem in eamdem sedem eum locaverant. Quo perveniens nihil impetrare potuit, quam ut cum eo dirigeretur legatus, qui de causa ejus, Hierosolymis constitutus, plenius posset cognoscere. Designatus est autem ad id munus prosequendum dominus Gibelinus, vir senior et grandævus, Arelatensis archiepiscopus, qui de mandato domini papæ, Hierosolymam profectus, convocato episcoporum regni concilio, de causa domini Ebremari cognovit plenius. Cumque ei constitisset per testes idoneos sufficientes et majores omni exceptione, quod dominus Daybertus absque causa legitima, Arnulfi factionibus et regia violentia fuerat expulsus, et quod Ebremarus adhuc viventis pontificis et Ecclesiæ Romanæ habentis communionem sedem occupaverat, auctoritate qua

præeminebat, eum a patriarchatu deposuit. Sed considerans multam viri religionem et simplicitatem miram, Cæsariensem, quæ tunc vacabat, Ecclesiam, ei concessit habendam. Postmodum vero, dum de substituendo Ecclesiæ Hierosolymitanæ patriarcha clerus et populus disceptarent, constituta ad hoc specialiter die ut super eo negotio de more tractaretur, post multas hinc inde deliberationum partes, in dominum Gibelinum apostolicæ sedis legatum unanimiter conveniunt, et eum in sedem locant patriarchalem. Hoc etiam prædictus Arnulfus maliliose dicitur construxisse, ut homo senex et decrepitus in illa sede diu vivere non posset. Eodem anno, qui erat ab Incarnatione Domini 1107, Ascalonitæ, solita usi malitia, in via publica, qua ab Hierosolymis ad mare descenditur, in locis opportunis insidias locaverant, equitum quingentorum et peditum mille. Audierant enim quod nostrorum caterva, ab urbe Joppensi egrediens, Hierosolymam esset profectura; volentesque quod viribus non poterant, dolis procurare, in prædictis latebant insidiis; cum ecce nostri omnium horum ignari, iter cœptum conficientes, in eorum offenderunt insidias. Cumque plurimum anxiarentur, dubitantes utrum cederent aut contenderent, instantibus hostibus deliberandi spatium abstulerunt. Videntes ergo nostri quod aut ignominiose occumbere, aut cum eis viriliter pugnare oporteret, facientes de necessitate virtutem, animos induunt; et quos prius habuerant formidabiles, resumpta audacia et spiritu vehementi instantes, in mentis convertunt stuporem; et jamjam nostrorum impetus ferre non valentes, multis interemptis, captivatis etiam nonnullis, eos in fugam versos aliquandiu prosecuti sunt. Tandem divina opitulante gratia, victoria potiti, tribus tantum de suo numero perditis, Hierosolymam profecti sunt.

CAPUT V.

Vir nobilis Hugo de Sancto Aldemaro, Tiberiadensium dominus, in montibus qui urbi præeminent Tyrensi castrum locat, cui nomen est Toron; idemque non multo post cum Damascenis confligens, lethaliter confossus, sed tamen victor, occubuit. Ascalonitæ quoque nostris volentes prætendere insidias, in laqueum quem paraverant incidunt.

Eodem etiam tempore, cum Tyrensium civitas adhuc ab hostibus detineretur et nostrorum modis omnibus impediret processum, vir nobilis et potens, et inclytæ in Domino recordationis, dominus Hugo de Sancto Aldemaro, qui post dominum Tancredum urbi præfuit Tiberiadensi, quantum locorum distantia permittebat (distant enim a se prædictæ duæ civitates quasi milliaribus triginta), frequentibus et occultis irruptionibus cives molestabat Tyrenses. Cumque in eundo et redeundo sæpius ejus periclitaretur militia, eo quod in medio prædictarum urbium nec præsidium inveniretur, nec munitionis aliquod genus in quo se sui possent recipere et subsequentium hostium declinare importunitatem, adjecit vir præclarus in summis montibus urbi Tyrensi prominentibus et ab eadem quasi per decem distantibus milliaria, in loco cui nomen priscum Tibenin, castrum ædificare; cui, quoniam in monte erat excelso admodum et cacuminato, nomen indidit Toronum. Est autem locus is inter mare et Libanum, quasi in medio constitutus, a Tyro et Paneade æque distans, in tribu Aser, salubritate et aeris grata temperie commendabilis; solum habens opimum, vineis et arboribus prorsus habile; sed et frugibus et agriculturæ commodissimum. Præstitit ergo non solum fundatori, diebus illis, ad opus prædictum commoditatem optatam; verum usque hodie et ubertate quam porrigit, et multa munitione qua præeminet, et Tyrensium urbi, et regno universo utilitates incomparabiles. Nec mora, post prædicti fundationem præsidii, idem nobilis homo cum equitibus septuaginta hostium fines ingressus, cum quatuor millibus Damascenorum prælium committens semel, et secundo eodem die ab hostibus repulsus graviter; tertio melioribus irruens auspiciis et animositate divinitus collata, simul et viribus, auctore Domino, fortioribus receptis, hostes in fugam convertit. Ipse tamen ictu sagittæ lethaliter confossus, interiit, vir prudens et strenuus, et exigentibus meritis regi et regno plurimum commendabilis et acceptus. Cæsi sunt in eo conflictu de hostibus ducenti, et equi totidem a nostris recepti. Post eosdem etiam dies visa sunt in oriente signa et prodigia multa in cœlestibus. Nam, per quadraginta dies et eo amplius, cometa circa noctis initium visus est longe comam trahere; et iterum ab ortu solis usque ad horam tertiam visus est sol duos habere collaterales, paris magnitudinis, sed inferiores splendore solis. Visa est et Iris circa solem, suis distincta coloribus. Quæ omnia certum erat mortalibus nova portendere.

CAPUT VI.

Boamundus de Francia in Apuliam reversus, cum ingentibus copiis Græcorum fines eos depopulaturus ingreditur; demumque in Syriam volens redire, relicto Boamundo filio, vita decedit.

Per idem tempus, Alexius Constantinopolitanus imperator, vir malitiosus et nequam, volentibus per ejus regiones Hierosolymam proficisci multa ministrabat impedimenta. Nam et contra primam expeditionem, quæ ei multo fuerat emolumento, ut præmissum est, Solimannum potentissimum Turcorum principem, et barbaras ex universo Oriente sollicitaverat nationes; et contra secundam, cui Pictavensium præerat comes, easdem nihilominus nationes et infideles populos frequentibus concitaverat legationibus; unde, ejus efficiente malitia, posterior expeditio pene tota deperiit. Nec solum semel et secundo ita in nostros malignatus fuerat; sed quoties se offerebat opportunitas eis damna moliri, parare præcipitia, pro lucro sibi reputabat; præsentibus tamen et coram positis benigne dabat responsa

et munera largiebatur, ut eo falleret commodius, Græcorum observans morem de quibus dicitur :

Timeo Danaos et dona ferentes.

VIRG. *Æneid.* l. II, 49.

Suspectum enim habens omnium Latinorum generaliter processum, nec eorum vires multiplicari, nec dilatari potestatem, ubicunque ministrare poterat impedimentum, patiebatur. Harum igitur dominus Boamundus memor injuriarum, a transmontanis reversus partibus, universorum Latinorum causam prosequens, equitum habens quinque millia, peditum vero quadraginta millia, septimo Idus Octobris in terram prædicti imperatoris navigio pervenit; et confractis pene universis maritimis urbibus et in direptionem datis, universam Epirum, tam primam quam secundam depopulatus est; tandemque Durrachium obsidens, Epiri primæ metropolim, regionem circumquaque incendiis et depopulationibus tradens, circumjacentibus regionibus, pro libero arbitrio utebatur, parans ad delendas Latinorum injurias, auctore Domino, ad ulteriora imperii violenter procedere. Audiens igitur imperator dominum Boamundum, cum ingenti militia Latinorum, intra fines suos ingressum, ipse suos nihilominus colligit exercitus, et ei procedens obviam, copias suas in vicino constituit : ubi communibus intervenientibus amicis, imperator fœdus iniit cum eo, interpositis juramentis, *quod de cætero Christi fidelibus in Orientem transire volentibus, bona fide, sine fraude et malo ingenio, consilium ministraret et auxilium; nec eorum iter ab iis quos ipse cohibere posset, impedire pateretur.* His ita compactis et fidei nexu interposito confirmatis, dominus quoque Boamundus juramento corporaliter præstito, amicitiam et fidelitatem perpetuo conservandam promisit. Inde in Apuliam reversus, dimissa peregrinorum turba, quæ votis obligata, tenebatur iter Hierosolymitanum perficere, ipse domi, familiaribus adhuc detentus curis, remansit. Æstate vero sequente, præparatis jam ex parte ad iter necessariis et congregato navigio, dum ad iter accingeretur, copiis undecunque convocatis, valida correptus ægritudine, in fata concessit, unico filio principatus et nominis hærede relicto, ex domina Constantia domini Philippi, illustris Francorum regis, filia suscepto. Mortuus est etiam eodem anno dominus Philippus Francorum rex illustris, socer ejus.

CAPUT VII.

A finibus Orientalibus item ingentes Turcorum copiæ partes Edessanus occupare nituntur; sed Tancredus una cum rege resistunt viriliter.

Accidit etiam per eosdem dies, dum adhuc prædicti nobiles, dominus videlicet comes Balduinus et Joscelinus, ejus consanguineus, apud hostes detinerentur in vinculis, occasione sumpta ex eorum absentia, collecta est ex Orientali sinu Turcorum infinita multitudo et innumerabiles copiæ; atque in Mesopotamiam descendentes, circa partes Edessenas cœperunt hostiliter degrassari, præsidia quædam violenter occupantes, suburbana tradentes incendiis, colonos captivantes et agriculturæ dantes operam : ita ut extra ambitum urbium muratarum tutus non reperiretur locus, et deficiente agricultura, victus omnino deficeret. Dominus autem Tancredus, cui regionis commissa erat sollicitudo, circa partes Antiochenas detinebatur occupatus, cujus curam etiam, ut præmisimus, domino Boamundo discedente, susceperat. Audiens tamen quod tanta hostium in partibus illis esset importunitas, vocato domino Hierosolymorum rege et causa vocationis manifestata, ipse quoque quantas potest ex universis urbibus et præsidiis convocat copias. Cui sic acceleranti et pro regione sollicito infra paucos dies rex adfuit, junctisque simul agminibus Euphratem transierunt : quo pervenientes hostes reperiunt, ut eis fuerat nuntiatum, per universam regionem liberis discursibus evagantes; qui, cognito nostrorum adventu, cœperunt se ad invicem recolligere; et illam quam prius habuerant, discurrendo minus experiri licentiam. Compertas iterum habentes sæpius nostrorum vires, cum eis pugnare formidant; nec tamen ad propria redire disposuerant, sed scientes utrumque principem liberas ferias non habere ut moram diuturnam in ea possent facere regione, ita diu nitebantur eos protrahere, ut tædio affecti maturarent reditum et ipsi ad consuetas recurrerent infestationes. Cognoscentes igitur nostri eorum propositum, consilium ineunt quale pro temporis angustia poterant invenire commodius; congregari enim præcipiunt, ex ea regione quæ est circa Euphratem, quæ frugibus copiosissime abundabat, universi generis alimentorum copias; et, flumine transmisso, oneratis equis, camelis, asinis et burdonibus victum copiosissimum et ad multa tempora sufficientem urbibus inferunt et præsidiis; maxime autem urbem Edessanam usque ad redundantem sufficientiam communientes. Postmodum vero de corporibus civitatum et præsidiorum non multam gerentes sollicitudinem, quoniam admodum armis, viris et victu erant munita, revocantibus eos majoribus rerum articulis, ad Euphratem reversi sunt. Ubi dum modicis et corpore et numero fluvium transeunt naviculis, quosdam de inferiore manu qui adhuc transitum exspectabant, ulteriorem ripam tenentes, hostes nostrorum vestigia secuti, irruunt; et ex eis quosdam interficientes, reliquos captivos trahunt, præsentibus domino rege dominoque Tancredo, et eis subsidium ministrare non valentibus; amnis enim medius erat, quem vadis transire non poterant; neque erat facile paucis parvisque naviculis tantum exercitum reportare. Nostri vero dolentes admodum super illis pauperibus, quos se præsentibus occidi viderant et ex parte captivari, reversi sunt ad propria; regionem etiam cis Euphratem præcipientes magnatibus, qui ei præerant, diligentius communiri. Erant autem qui supra ripam Euphratis capti fuerant et interfecti, pauperes Armenii, qui Turcorum fugientes impor-

...m, in loca tutiora se conferre proposuerant.

CAPUT VIII.

...us comes Edessanus redit de vinculis ho... ..., et Joscelinus cum eo; et adversus Tancre... guerram excitant.

...ente anno, qui erat ab Incarnatione Domini ...ominus Balduinus comes Edessanus, cum ...uinque continuis fuisset apud hostes deten... vinculis, una cum Joscelino cognato suo, ...bsidibus pro certa summa pecuniæ, quam ... redemptione pepigerant, in suam se liber... receperunt, redeuntes ad propria: cum qui...iam satis misericorditer fecit Dominus. Nam ... eorum in quodam præsidio custodibus de... commissi, casu, sive somno sive mero gra... mortem intulerunt, unde postmodum ad pro...am et per diverticula de nocte errabundi per...nt. Accedenti ergo prædicto comiti ad Edes... urbem, dominus Tancredus dicitur ei in... denegasse; sed tandem memor juramen... quæ interposita fuerant, cum, eodem comite domino Tancredo civitas tradita fuerat, ad ...liens, tam ipsam urbem quam regionem uni... eidem præcepit resignari. Qua injuria moti, ...dum bellum eidem Tancredo ambo pariter ...unt. Joscelinus autem specialiter, qui citra ...tem sua habebat præsidia et Antiochenis ...r erat partibus, principem magis infestabat. ... autem quadam die ut, Turcorum multitu...in suum convocans auxilium, in terram prin...ruptiones moliretur, quod princeps præsen...i occurrit; commissoque inter eos prælio, ...fronte de exercitu domini Tancredi cecide...iri quasi quingenti; sed, tandem resumptis et aciebus instauratis, Turcorum magnam ...unt multitudinem, Joscelinum et suos in fu... convertentes. Porro videntes majores regionis ...ensus habebant magis exercitatos, quod tan... virorum periculosa nimis erant odia et quod ...um poterant Christiano populo detrimentum ... interpositis partibus suis, eos adinvicem ...liaverunt.

CAPUT IX.

...us, comitis Tolosani filius, cum classe Ja...ium in Syriam descendit, patri quærens suc...: Willelmus Jordanis contradicit. Capitur ...um.

...m tempore, Bertramus, domini Raimundi ...emoriæ comitis Tolosani filius, cum classe ...ium circa urbem applicuit Tripolitanam, ...lelmus Jordanis ejus consanguineus urbem ...ne vallabat eamdem, sicut et continue fece... e obitus prædicti venerabilis viri, qui in eo...gotio moriens defecerat. Statim autem in ...ventu orta est contentio inter eos, Bertramo ...is successione allegante; Willelmus autem, ...laboris et impensæ per quatuor annos con...ollicitudinis merita prætendebat. Ille in bona tanquam hæres legitimus volebat succedere; iste locum, sua expugnatum instantia, sibi nitebatur vindicare. Dumque ista diu esset agitata controversia, intervenientibus amicis communibus, ut de pace tractarent, convenit inter mediatores, quod pro bono pacis, Willelmo Jordanis civitates Archis et Tortosa cum suis pertinentiis concederentur; Bertramo vero Tripolis, et Biblium, et mons Peregrinus, item cum suis pertinentiis. Factumque est ita, et ratum habitum partis utriusque concessu. Unde Willelmus pro parte sibi designata factus est homo principis Antiocheni, fidelitate ei manualiter exhibita; Bertramus partis sibi designatæ a domino rege Hierosolymorum investituram suscepit, ei solemniter exhibens fidelitatem. Additum est etiam in compositionis forma, quod si alter sine liberis vita decederet, alter ei succederet in universum. Quæstione vero prædicta per hujusmodi sopita transactionem, accidit quod inter armigeros utriusque familiæ, ex causa levi, orta est contentio: pro qua pacificanda, cum velox in equo sæpe dictus comes Willelmus occurreret, sagitta casu percussus, interiit. Dicebatur a nonnullis, quod comitis Bertrami dolis et machinationibus comes Willelmus interierit; sed tamen usque hodie illius vulneris non comparuit certus auctor; sic igitur sublato æmulo et prædictæ urbis competitore, Bertramus solus in expeditione mansit. Erat autem classis Januensium, cum qua venerat, galearum septuaginta; cui præfecti erant duo nobiles viri Januenses, Ansaldus et Hugo Ebriacus. Videntes ergo quod circa urbem Tripolitanam, per idem tempus operam consumerent, utile judicant interim aliquid memoria dignum aggredi: commonitoque familiarius comite Bertramo, ut cum eis præsens velit esse per terras, ipsi classem versus Biblium dirigunt. Est autem Biblium urbs maritima, in Phœnice constituta, una de suffraganeis urbibus, quæ Tyrensi metropoli jure metropolitico intelliguntur esse subjectæ, cujus memoriam Ezechiel propheta facit, dicens: *Senes Biblii, et prudentes ejus, o Tyre, præbuerunt nautas ad ministerium variæ supellectilis tuæ* (*Ezech.* XXVII, 9). Item in secundo libro Regum de eadem scribitur ita: *Porro Biblii præparaverunt ligna et lapides ad ædificandum domum Domini* (*III Reg.* V, 18). Dicta est autem prisco vocabulo *Eve*, eamque fundasse creditur Eveus, sextus filiorum Chanaan. Ad hanc pervenientes et eam mari terraque circumvallantes, civibus admodum territis et de sui tuitione diffidentibus, classis præfectos prædictum Ansaldum et Hugonem Ebriacum missa legatione conveniunt, significantes, quod si volentibus egredi liberum cum uxoribus et liberis vellent dare exitum; nolentibus autem sua deserere domicilia, in urbe liceret bonis conditionibus immorari, parati essent reseratis aditibus, eos tanquam dominos admittere. Quibus conditionibus juxta vota eorum admissis, urbem prædictis duobus tradiderunt viris; quorum alter, Hugo videlicet Ebriacus, sub annua certi census præstatione fisco Januen-

sionem inferenda, usque ad certum tempus eam recepit. Hic idem, hujus Hugonis, qui eidem hodie præest civitati, avus fuit, qui ejus nomen obtinet et agnomen. Capta ergo prædicta civitate, classis iterum Tripolim est reversa.

CAPUT X.

Rex Balduinus Tripolim properat; fervet obsidio, et capitur civitas.

Audiens igitur dominus rex prædictam Januensium classem, capta Biblio, circa Tripolitanas partes moram adhuc facere, illuc properus accedit, tentaturus si eosdem Januenses aliquibus conditionibus secum posset definere, quatenus eorum fretus auxilio, unam de urbibus maritimis sibi vindicaret. Restabant enim adhuc in nostro littore quatuor rebelles, Berythum videlicet, Sidon, Tyrus et Ascalona, quæ nostrorum novellæ plantationi multum oberant, ad obtinendum incrementum. Illuc ergo veniens, omnes qui in obsidione erant, tam per mare quam per terras, sua exhilaravit præsentia et in opere cœpto reddidit ferventiores. Statim enim in ejus adventu visi sunt, qui exterius in obsidendo laborabant, maximum reperisse solatium; ita ut et major eis audacia accessisse videretur, et vires non dubitarent incrementum accepisse; obsessis autem e converso, et desolatio se intulit solito amplior, et spes resistendi omnino succubuit enervata: quoque hostes vident solito fortiores, eo se debiliores reputant; quodque illis accederet, totum sibi decedere reputantes. Innovant ergo nostri quasi novi recentesque, assultus; et hostibus omnino ubicunque locus est, solito instant protervius: tanquam obsidionem, quam continuo pene septennio multo labore protraxerant, tunc primitus inchoassent. Videntes ergo cives nostrorum singulis diebus vires invalescere, eorum vero e converso minui, diuturnis laboribus fatigati, spem subsidii nullam habentes, communicato inter se consilio, tractant quomodo tantis malis possent finem imponere. Missis igitur legationibus tam ad dominum regem quam ad dominum comitem, sub conditione spondent eis urbem se resignaturos, si egredi volentibus, libere et sine difficultate liceret, et familias suas cum omni supellectile ad loca optata transferre possent; nolentibus autem exire, si sub certa pensione domino comiti annuatim persolvenda, tute et tranquille in domibus suis manere et possessiones suas colere concedatur. Auditis igitur civium postulationibus, rex, cum comite et aliis magnatibus consilio communicato, utile judicat, eorum admissis desideriis, urbem sine dilatione recipere. Placuit igitur sermo iste omnibus, et præstita conniventia, evocatis ante se civibus, eorum admittunt petitiones. Præstitisque juramentis, quod prædictæ conventiones eis sine fraude et malo ingenio, bona fide conservarentur, urbem recipiunt, introire volentibus aditibus reseratis. Capta est prædicta civitas anno ab Incarnatione Domini 1109, mense Junio, decima die mensis. Factus est autem ibidem comes Bertramus, fidelitate similiter exhibita, domini regis homo ligius; sibi et ejus successores, usque in præsentem diem, reges Hierosolymorum id ipsum tenentur exhibere.

CAPUT XI.

Balduinus comes Edessanus, ad socerum Gabrielem Meliteniam descendit, ubi factum ejus cautum satis memorabile.

Accidit autem per eosdem dies quod a vinculis hostium absolutus dominus Balduinus Edessanus comes, cum multos haberet equites, nec haberet unde eis exhibita militia et impensa fideliter obsequia persolveret stipendia, arguto habito satis et acuto consilio, destinat cum eisdem suis commilitonibus socerum, qui valde pecuniosus erat, apud Meloniam visitare, præstructo et præordinato solerter, ut postquam ad ejus ventum esset præsentiam, quid fieri oporteret. Compositis igitur ad iter necessariis, illuc pervenit, ubi ex more dependo mutuæ salutationis affatu, et pacis signo cum mutuis amplexibus et plena charitate alternatim præbito, magnifice nimis et supra hospitalitatis leges, tanquam domesticus et affectione filius, susceptus est a socero. Cum igitur per dies aliquot ibi dominus comes moram fecisset, et semel confabulationibus fortasse necessariis, hinc socer, inde gener diei partem aliquam protraxissent, accesserunt (sicut inter eos prius condictum fuerat), et eis colloquentibus ingesserunt se milites ejus. Tunc unus ex eis, quasi omnium autoritate factus verbi patronus, comitem alloquitur, dicens: *Nosti, comes, et nemo te melius, quam fideliter et quam strenue turba hæc militum, quæ præsens est, tibi jam multo tempore, fidem tuam et promissionem secuta, militaverit: quantos labores, quantasque in vigiliis, siti, fame, frigore, simul et æstus importunitate pertulerit molestias, ut te et regionem tibi divinitus commissam, ab hostium injuriis redderet securam; et a civibus et reliquo populo in ea commorante, infidelium et inimicorum crucis Christi averterent impetus et molestias propulsarent. Te introducit pro se testem hoc collegium, tibi aliquando necessarium. Compertum habes, quantum jam effluxerit temporis, ex quo sine stipendiis tibi militaverimus; quoties nobis solvi necessitate compulsi postulaverimus; quoties petitas inducias, tibi compatientes, indulserimus, de die in diem æquanimiter sustinentes; et nunc res eo deductæ sunt nostræ, quod diutius præstolari non possumus. Paupertas invincibilis est, quæ diuturniores ferias, et tempus auctius tibi iterum dari negat. Elige tibi unum; aut debitum solve, inopiæ nostræ subveniens; aut pignus quod obligasti, juxta pactum exhibe.* Miratus est Gabriel quidnam sibi vellet hæc concio, et sermo ita solemnis quid portenderet. Tandemque edoctus per interpretes, rem tenuit; sed quærit cujusmodi pignus, pro pactis stipendiis, dominus comes obligasset. Cui, cum quasi pudore prohibitus, dominus comes responsum non daret, respondit eorum advocatus: Quia *barbam suam hypothecaverat eis, ut nisi statuta die pacta militibus solverentur stipendia, eidem barba*

sine contradictione raderetur. Quod audiens Gabriel, stupidus præ facti novitate et complosis manibus supra modum admirans, anhelare cœpit, et præ angustia nimis æstuare. Mos enim est Orientalibus, tam Græcis quam aliis nationibus, barbas tota cura et omni sollicitudine nutrire; pro summoque probro et majori quæ unquam irrogari possit ignominia reputare, si vel unus pilus quocunque sibi de casu barba cum injuria detrahatur. Interrogansque dominum comitem, si ita esset sicut dicebatur? respondit : *Ita.* Iterum fortius admirans, pene extra se factus, quærit iterum: *Quare rem tanta diligentia conservandam, argumentum viri, vultus gloriam, hominis præcipuam auctoritatem, ita obligasset, tanquam rem mediocrem, et ab homine sine confusione separabilem?* Cui comes : *Quia non erat mihi res alia dignior cujus interpositione, militibus proterve instantibus, possem plenius satisfacere. Sed nec oportet dominum et patrem meum, multum super hoc esse sollicitum; nam spero de misericordia Domini, quod impetratis a militibus induciis, postquam Edessam rediero, militum instantiæ satisfaciens, cum mea honestate pignus tuam obligatum.* Milites e diverso statim se diversuros ab eo, minasque intentare, sicut edocti erant, nisi solvat maturius, unanimiter asserebant. Quod audiens Gabriel, vir simplex et collusionis eorum ignarus, apud se fluctuans quid faceret, elegit potius de suo solvere militibus id in quo tenebatur gener obligatus, quam ejus pati, qui reputabatur filius, tantam ignominiam. Quærit quæ sit debiti summa. Cui responsum est : *Triginta millium Michaelitarum;* quod genus aureorum tunc in publicis commerciis erat celebre, a quodam imperatore Constantinopolitano, qui eam monetam sua fecerat insignem imagine, Michaele nomine, sic nuncupatum. Solvere igitur spondet pro genero, conditione tali, pactam pecuniam, ut media dominus comes fide firmiter promittat, quod de cætero nullo casu, nullo necessitatis articulo, ita quibuslibet personis se velit obligare. Soluta igitur pecunia sumptaque a socero licentia, dominus comes cum suis, tumentibus loculis et depulsa inopia, dives ad propria reversus est.

CAPUT XII.

Bethlehemitica Ecclesia per regis studium ad cathedralem erigitur dignitatem.

Anno sequenti, qui erat ab Incarnatione Domini 1110, sollicitus rex, et curam gerens pervigilem, quomodo sibi regnum a Deo commissum posset honorare et Deo protectori suo aliquid acceptione dignum offerre, proposuit de pio mentis fervore, Ecclesiam Bethlehemiticam, quæ usque ad illum diem prioratus tantum fuerat, ad cathedralem sublimare dignitatem. Quod qualiter gestum fuerit, ex rescripto ejusdem piissimi regis super hoc edicto, amplius et perfectius erit manifestum, quod sic habet : *Divina inspirante gratia gens Francorum admonita, Hierusalem civitatem sanctam, diuque oppressione paganorum fatigatam, ubi mors, quæ primo prævaricante parente genus humanum invaserat, morte Salvatoris est destructa, a spurcitia prædicta liberavit. Obsessa est namque civitas hæc cultu divino digna septimo Idus Junii, a gente præfata; et Idibus Julii, Deo pro ea pugnante, est capta. Capta autem civitate anno Domini 1100, dispositione divina suggerente, placuit clero atque Raimundo Sancti Ægidii, Roberto Northmanniæ, et Roberto Flandrensi comitibus, Tancredo, et cæteris primatibus, cum universa Francorum multitudine, ut piissimus et misericordissimus dux Godefridus, charissimus frater meus, eidem præsideret; ipse vero, vir Deo dignus, sanctæ civitatis gubernator, primo principatus sui anno peracto, Deo propitio, tertia die sequentis, in pace quievit. Cui ego Balduinus ab exsultante clero, principibus et populo, primus rex Francorum, nutu divino, excellentiam Bethlehemiticæ Ecclesiæ, nativitatem Domini nostri Jesu Christi præfulgida mente pertractans, in qua primum venerabiliter caput meum diademate ornatum effulserat, ut episcopali dignitate donaretur mihi per omnia placuit. Igitur quod corde caste conceperam, indesinenter excogitans, tandem ad aures Arnulfi archidiaconi, viri clarissimi, et Hierosolymitani capituli usque perduxi, eumque et idem capitulum, ut super hac re mihi consulerent, obnixe rogavi. Qui tam justæ petitioni meæ obsequentes, tum pro Hierosolymitana sede quæ postea quasi orbata parente videbatur, tum pro hoc negotio Romam peti decreverant. Hanc itaque legationem Arnulfus archidiaconus, et Aichardus eodem tempore decanus suscipientes, Romam perrexerunt: et sancto Spiritu cooperante, apud domnum Paschalem secundum, universalis Ecclesiæ pontificem, de utroque negotio honestum invenientes consilium, Hierusalem remearunt. Domnus vero Paschalis papa, Gibellinum Arelatensem archiepiscopum, virum sapientiæ radiis coruscum, omnique morum honestate fulgidum, cui id legationis Arnulfo atque Aichardo præsentibus injunxerat, post eos Hierusalem direxit. Propterea a me, clero simul et populo gaudenter susceptus pro præcepto domni Paschalis papæ et mea bona voluntate, et assensu Hierosolymitani capituli, ac totius favore consilii, et propria deliberatione omnia dispensans, in Bethlehemitica Ecclesia, Aschetinum, virum illustrem eamdem gubernantem, quem Hierosolymitanum capitulum ejusdem Ecclesiæ cantorem, me cum meis proceribus et populo volente Ascalonæ elegerat atque statuerat episcopum, obtinere primatum episcopalem decrevit; Bethlehemiticæque sedi, pro præcepto et consideratione nostra, Ascalonæ Ecclesiam parochiali jure subjugavit. Tandem ego Balduinus, Dei gratia rex Hierusalem, Latinorum primus, jam dicta lætus obnixe firmavi. Villam etiam Bethlehem, quam Ecclesiæ concesseram, pro salute animæ meæ, et misericordissimi ducis fratris mei Godefridi, atque omnium parentum meorum; et unum casale, quod est in territorio Accon, nomine Bedar; aliud etiam quod est in territorio Neapolitano, nomine Seylon; aliud quoque adjacens Bethle-*

hem, quod dicitur Bethbezan: et duo casalia in territorio Ascalonitano, unum videlicet Zephir, et aliud nomine Cdicapha, cum suis pertinentiis episcopo, ejusque successoribus firmiter ac libere tenere ac possidere præcepi, dedi atque concessi. Præfatam quoque Ecclesiam a calumnia qua Hierosolymitana Ecclesia eam vexabat, commutatione terrarum ac vinearum quæ in circuitu Jerusalem in meo dominio erant, absolutissimam reddidi. Statuimus autem quod si quis clericus, vel laicus, nefandissima cupiditate ductus, illud quod pro petitione mea de Bethlehemitica Ecclesia, nativitate Domini ac Salvatoris nostri præclara, Spiritu sancto juvante, a domino Paschale, Romanæ sedis summo ac venerando pontifice, per Gibelinum ejusdem legatum, Arelatensem archiepiscopum roboratum est, post decessum meum violare præsumpserit, invasionis crimine, nisi commonitus resipuerit, obligetur, ac totius regni nostri expers effectus, graviter judicetur. Præterea concedo quod quicunque meorum optimatum, vel aliquis militum seu burgensium, Dei afflatus Spiritu de suis redditibus, pro sua suorumque animabus, dare eidem Ecclesiæ voluerit, libera sit sibi piæ voluntatis executio, et in perpetuum valeat facultatum suarum legitime facta donatio. Facta est autem hæc concessionis, vel confirmationis nostræ inscriptio, rerumque gestarum designatio, anno ab Incarnatione Domini 1110, indictione III, *præsidente Romanæ Ecclesiæ papa domno Paschale secundo, Hierosolymis vero Gibelino Arelatensi archiepiscopo, sedis apostolicæ vicario in patriarcham electo. Sunt ergo istius assertionis testes:*

Arnulfus archidiaconus,
Aichardus decanus,
Eustachius Garnerius,
Anselmus turris David custos,
Radulfus de Foritaneto,
Pisellus vicecomes,
Simon ducis filius,
Anfredus vir religiosus,
Gerardus camerarius,
et alii quamplures.

CAPUT XIII.

Obsidetur terra marique civitas Berythensium; et secundo capitur mense.

Eodem anno prædictus Dei cultor, et magnificus triumphator, idem dominus rex curam gerens indefessam, quomodo regnum sibi a Deo commissum posset ampliare, sumpta occasione ex galeis quibusdam quæ in regno hiemaverant, mense Februario, congregata pro viribus Christiani populi ex universi regni finibus multitudine, urbem obsidet Berythensium. Est autem Berythum civitas maritima, inter Biblium et Sidonem in Phœnice sita, una de suffraganeis urbibus, quæ Tyrensi metropoli intelliguntur subjectæ, Romanis quondam acceptissima, ita ut, jure Quiritium civibus concesso, inter colonias reputaretur; de qua ita Ulpianus testatur in Digestis, titulo de Censibus, loquens de Phœnice provincia: Est et Berythensis colonia, in eadem provincia, Augusti beneficiis gratiosa. Et ut divus Adrianus in quadam oratione ait: Augustiana colonia, quæ jus Italicum habet. Nec solum jus Italicum, verum etiam et docendi jus, quod raris concessum fuit urbibus, ab eodem Augusto obtinuit potestatem, sicut in primo codicis, ea constitutione quæ sic incipit: *Cordi nobis est*, in qua legitur: Et Berytensium doctorem Dorotheum. Dicta autem creditur prisca appellatione Gera, quam Gerseus quintus filiorum Chanaan fundasse legitur. Ad hanc perveniens, accito sibi domino Bertramo Tripolitano comite, urbem cœpit stadio vehementi arctare. Advenerant autem, ut eidem urbi ministrarent subsidium, ex Tyro et Sidone naves quædam, viris fortibus et bellicosis refertæ. Quod si liberum introitum et exitum habere potuissent, inutiliter operam consumerent, qui obsidioni ejus incubuerant. Sed adveniente classe, de quirum ope confisus rex, opus præsens assumpserat, timentes se mari committere, protinus intra portum se receperunt: ita ut civibus omnino per mare et introitus negaretur et exitus. Erat autem eidem civitati pinea silva vicinior, quæ multam et idoneam obsidentibus, ad componendum scalas et quaslibet machinas, abunde præstabat materiam. Ex hac igitur erigentes sibi turres ligneas, et machinas jaculatorias componentes, et quæ adversus hujusmodi solent esse necessaria fabricantes argumenta, urbem continuis impugnant assultibus, ita ut nec horæ spatio, interdiu vel de nocte, obsessis requiem indulgerent; alternatim enim et per vices mutuas, sibi succedentes adinvicem, labore intolerabili cives fatigabant. Cum autem per menses duos continuos incepto opere viriliter desudassent, arguentes moram adinvicem, quadam die dum solito vehementius urbem in pluribus locis, congressionibus molestarent, quidam de turribus ligneis, quæ mœnibus fuerant violenter applicatæ, saltu super murum se intulerunt; quos alii tum eodem modo, tum per scalas ascendentes, secuti, in urbem descendentes, portam civitatis violenter aperuerunt. Ingressus igitur sine difficultate noster exercitus, civibus ad mare confugientibus, urbem occupavit universam. Qui autem in navibus erant, audientes quod rex cum suis urbem effregerat, prosilientes et ipsi de navibus portum occupant; et cives qui gratia salutis illuc confugerant, gladiis repellentes, in hostes redire compulerunt: sicque cives miseri, inter hostium cohortes geminas infeliciter angustiati, nunc his, nunc illis instantibus, gladiis in medio depereunt: quousque rex stragem immoderatam conspiciens, eis qui residui erant, misericordiam implorantibus, voce præconia finem cædis indixit, et victis vitam indulgeri præcipit. Capta est autem prædicta civitas anno ab Incarnatione Domini 1112, mense Aprili, vicesima septima die mensis.

CAPUT XIV.

Danorum et Noroegiorum classis descendit in Syriam; quorum ope rex Sidonem obsidet et capit; narraturque casus circa regem mirabilis.

Eodem anno quidam populus de insulis occidentalibus egressus, maximeque de ea occidentis parte quæ Noroegia dicitur, audientes quod a Christi fidelibus capta esset civitas sancta Hierosolyma, volentes illuc devotionis gratia properare, classem sibi paraverant opportunam. Quam ascendentes, aura flante secunda, mare Britannicum navigantes, dein Calpen et Athlanta, angustias hujus Mediterraneæ influxionis ingressi, nostrum hoc mare pertranseuntes, apud Joppen applicuerunt. Erat autem prædictæ classis primicerius, et præceptor supremus, quidam juvenis, procerus corpore et forma decorus, Noroegiæ regis frater. Qui postquam portum Joppensem attigerunt, propositum iter aggredientes, Hierosolymam, cujus gratia venerant, adierunt. Rex igitur cognito eorum adventu, illuc cum omni celeritate properat; et cum illo prædicto nobili viro, benigne et familiariter locutus, tentare cœpit et diligenter inquirere, utrum navalis ille exercitus, moram vellet in regno facere et operas suas ad tempus Christo dedicare, ut una de infidelium urbibus per eorum studium, fideli populo posset accrescere. Qui communicato consilio ad invicem, responderunt quod ad id venerant et ea intentione ferebantur, ut Christi servitio se manciparent. Juxta quod propositum parati erant, ut quamcunque de urbibus maritimis rex cum suo exercitu, obsidere vellet, illuc itinere marino cum omni celeritate contendere, nihil præter victum pro stipendiis exigentes. Rex igitur devotissime verbum amplectens, congregans regni robur universum, et militiam quantam potuit, Sidonem pervenit. Classis quoque nihilominus a portu Acconensi egressa, illuc directe properaverat, ita ut pene eodem momento uterque exercitus ante urbem conveniret. Est autem Sidon civitas maritima inter Berythum et Tyrensem metropolim sita, provinciæ Phœnicis portio non modica, commodissimum habens situm, cujus tam Veteris quam Novi textus Instrumenti frequentem habet memoriam. De ea quippe in secundo Regum libro, ita Salomon ad Hiram, Tyriorum regem: *Præcipe igitur, ut præcidant mihi cedros de Libano et servi mei sint cum tuis; mercedem autem servorum tuorum dabo tibi quamcunque petieris. Scis enim quoniam non est in populo meo, qui novit ligna cædere sicut Sidonii* (*III Reg.* v, 6). In Evangelio quoque ejus facit Dominus mentionem, dicens: *Amen dico vobis, si hæc facta essent in Tyro et Sidone*, et cætera (*Matth.* xi, 1); et alibi: *Egressus Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis* (*Marc.* vii, 24). Hanc Sidon Chanaan fundâsse legitur; unde et usque in præsentem diem nomen tenet auctoris. Est autem una de urbibus suffraganeis Tyrensis metropolis. Hanc igitur noster exercitus ex utraque parte obsidione vallans, civibus magnam intulere formidinem; videntesque quod viribus nequaquam possent resistere, et ab imminentibus se tueri periculis, dolis perficere quod virtute nequeunt, machinantur. Erat porro in domini regis comitatu, ejus familiaris et quasi cubicularius, quidam Balduinus, aliquando gentilis, quem dominus rex pietatis intuitu accedentem ad baptismatis lavacrum, de sacro fonte susceperat; et ei nomen imponens suum, in numero domesticorum receperat; hunc nobiles de civitate viri, quocunque modo se volentes expedire, clam per internuntios conveniunt, infinitam promittentes pecuniam, et in civitate possessiones amplissimas, si a tantis calamitatibus eos, regem interficiendo, absolvat. Erat autem hic idem domino regi adeo familiaris et charus, ut etiam ad loca secretiora quibus naturæ, se purgare volentis, satisfit necessitatibus, regem solus plerumque comitaretur. Verbum itaque oblatum ille gaudens suscepit, et eorum postulationes effectui mancipare promittens, totus in hoc erat, ut tempus ad complendum facinus exspectaret opportunum. Interea quidam fideles de civitate, ad quos verbi hujus pervenerat notitia, timentes, ne per domini regis incuriam verbum hoc tam detestabile posset effectum sortiri, litteras scribunt sine certi auctoris titulo, easque cum sagitta in exercitum nostrorum dirigunt, rei seriem ordine pandentes; quæ casu ad dominum regem pervenientes, animum ejus, nec immerito, plurimum affecerunt. Qui convocans principes, et quid eum facere oporteret deliberatione habita, vocatus est ille; et crimen confessus, principibus in eum dictantibus sententiam, suspendio vitam finivit. Videntes ergo cives commenta sua felices non habere successus, alia via cœperunt ingredi; et missa legatione petunt, ut nobilibus concedatur exitus; plebi vero, sicuti et prius, agriculturæ operam dare liceat, bonis conditionibus. Quo concesso urbem resignant, cum uxoribus et liberis ad loca desiderata, sine contradictore tendentes. Quam protinus et sine dilatione, cuidam de magnatibus suis, Eustachio videlicet Grener, jure hæreditario possidendam liberaliter concessit. Classis vero receptis a domino rege donariis, et accepta licentia, prosequente eos universorum benedictione, ad propria reversi sunt. Capta est autem prædicta civitas anno ab Incarnatione Domini 1111, mense Decembri, decima nona die mensis.

CAPUT XV.

Moritur Gibelinus Hierosolymorum patriarcha; succedit ei vir impius et nequam Arnulfus.

Per idem tempus, mortuus est dominus Gibelinus, bonæ memoriæ, Hierosolymorum patriarcha, cui substitutus est invita, ut credimus, divinitate Arnulfus, de quo sæpissimam in superioribus mentionem habuimus, Hierosolymitanus archidiaconus, qui vulgo cognominatus est Malacorona. Sed *propter peccata populi patitur Deus regnare hypocritam* (*Job* xxxiv, 30). Hic, sicuti et prius, seipsum con-

tinuans, multa pessima gessit opera. Nam inter cætera neptem suam, apud dominum Eustachium Grener, unum de majoribus regni principibus, nobilium duarum urbium dominum, Sidonis videlicet et Cæsareæ, nuptui collocavit, cum ea conferens ecclesiastici patrimonii optimas portiones, Jericho videlicet, cum omnibus pertinentiis suis, cujus hodie redditus annualis quinque millium dicitur esse aureorum. Fuit autem et in suo pontificatu conversationis immundæ, ita ut ejus vulgo pateret ignominia. Cui rei colorem quærens, ordinem quem primi principes studiose et cum multa deliberatione in Ecclesia Hierosolymitana instituerant, regulares canonicos introducendo commutavit. Regem etiam ad hoc impulit, ut vivente adhuc uxore sua aliam duceret, sicut in sequentibus dicetur.

CAPUT XVI.

Ab Oriente Turcorum ingens manus, et innumerabiles copiæ finibus se infundunt Antiochenis; sed Tancredus una cum Tripolitano comite Bertramo, resistit viriliter.

Nec mora interposita diuturniore, post Sidonem captam, collecta est in Perside equitum manus infinita; qui ut proprias experirentur vires, ut super eo aliquando possent gloriari, in regiones nostras ascenderunt. A primo enim Latinorum introitu, usque ad annum regni eorum quasi quadragesimum, non defuit nostris pestis illa, sævior hydra, recens et damno capitum facta locupletior. Annis quippe pene singulis de illo sinu Persico tanta erumpebat illius populi detestabilis multitudo, ut pene universam terræ superficiem sua numerositate operirent. Sed miserante nostros labores divina clementia, suscitavit Persarum insolentiæ et regno nimis de se præsumenti æmulum imperium gentis Hiberorum: quo per gratiam Dei incrementum suscipiente, et vires acquirente, per successus continuos contrita est Persarum superbia; et qui prius prædicto populo suspecti erant et formidabiles, facti sunt, versa vice, eis et viribus et armorum experientia longe inferiores; quique regnis exteris; etiam remotioribus consueverant inferre sollicitudinem, nunc sibi sufficere reputant, si intra fines suos tranquillitatem reperiunt vel ad tempus. Est autem Hiberia regio in plaga septentrionali constituta, quæ alio nomine dicitur Avesguia, Persis contermina, homines habens corpore proceros, robustos viribus, multa strenuitate commendabiles. Hi frequentibus bellis et congressionibus assiduis Persarum adeo copias attriverunt, ut jam se nec pares reputent, et pro suo statu solliciti aliorum provincias vexare destiterint. Prædicta ergo multitudo, a finibus illis egressa, Mesopotamiam transcurrens, transmisso Euphrate fluvio magno, regionem circa fluvium pro arbitrio tractantes, optimum regionis præsidium Turbessel obsident; cumque per mensem continuum ibidem operam consumpsissent, videntes quod non proficerent, ad partes Halapienses se contulerunt, de sua multitudine confisi, machinantes ut dominum Tancredum incaute et cum impetu provocarent ad prælium. Dominus autem Tancredus, sicut vir prudens erat et in agendis circumspectus, dominum regem litteris evocat et nuntiis, ut mature subsidium conferat. Qui sine mora convocata ingenti militia, assumpto sibi Bertramo comite Tripolitano, cum suis iterum copiis ad partes illas se contulit. Qui cum pervenissent ad oppidum Rugiam, ibi dominum Tancredum cum suis expeditionibus invenerunt: unde in hostes progressi, ante urbem Cæsaream, quæ vulgo appellatur Cæsarea, ubi hostes castrametati fuerant, ordinatis agminibus pervenerunt. Ubi cum se mutuo uterque conspexisset exercitus, Turcis declinantibus prælium, a regione discesserunt, nostris, ab invicem sumpta licentia, ad propria reversis.

CAPUT XVII.

Tyrus obsidetur; sed, resistentibus potenter civibus, obsidentium deluditur intentio.

Consequenter autem eodem anno, cum Tyrus sola de urbibus maritimis, quæ sunt a Laodicia Syriæ usque ad Ascalonam, quæ est novissima regni civitas, infidelitatis jugum pateretur; adjecit dominus rex, qui alias auctore Domino expedierat, illam regno vindicare. Congregatis ergo ex universa ora maritima navibus quotquot invenire potuit, classem ordinat qualemqualem; cui præcipit, ut illuc sub omni celeritate maturarent: et ipse convocatis regni viribus et populo undique accito universo, prædictam urbem, locatis in gyrum copiis, obsidione vallat. Est autem Tyrus civitas in corde maris sita, in modum insulæ circumsepta pelago, caput et metropolis provinciæ Phœnicis: quæ a rivo Valeniensi, usque ad Petram incisam, Doræ conterminam, protenditur, infra sui ambitum, urbes suffraganeas continens quatuordecim. De situ et commoditatibus hujus civitatis, in inferioribus dicetur latius, ubi de ejus obsidione novissima et captione concessa divinitus, auctore Domino tractabitur. Obsessa itaque civitate prædicta, sicut princeps erat valde sollicitus, omnem dabat operam, omne studium impendebat, quomodo multipliciter gravatis civibus, eos ad deditionem compelleret; percurrensque argumenta singula, quibus obsessis urbibus solent irrogari molestiæ, omnia diligenter impendebat, ut civitas in suam transiret ditionem. Nam crebris assultibus continuis pene congressionibus, murorum et turrium flagellatione, et violentis ictibus, telorum quoque et sagittarum immissione perpetua, affligebat obsessos. Tandemque ad malorum cumulum duas præcepit erigi ex lignea materia turres, lapideis ædificiis multo sublimiores; unde et urbem esset quasi subjectam inspicere; et bellum civibus quasi de superioribus inevitabiliter inferre. Cives autem e converso viri prudentes et strenui, et hujusmodi versutiarum non omnino expertes, argumentis objiciunt argumenta; et modis paribus quibus eis inferebantur injuriæ, repellere satagebant. Duas siquidem turres, comportatis lapidibus et congesto ad multam

quantitatem cæmento, quæ machinis nostrorum recte videbantur oppositæ, ascendentes, superædificare cœperunt : ita ut subito et intra paucos dies ligneis machinis, quæ exterius erant oppositæ, multo altiores invenirentur. Unde in subjectas machinas ignem jaculantes, omnia sine difficultate parati erant incendere; videns ergo rex, quod ars arte deluderetur, longis laboribus et expensis non modicis, quas per quatuor menses et eo amplius ibidem consumpserat, gravatus plurimum, ab incepto destitit, spe frustratus : solutaque obsidione, ipso Ptolomaidam reverso, reliqui certatim ad propria redierunt.

CAPUT XVIII.

Moritur dominus Tancredus, relicto principatu Rogero, Ricardi filio.

Per idem tempus, dominus Tancredus, illustris memoriæ et piæ in Domino recordationis, cujus eleemosynas et pietatis opera, in perpetuum enarrabit omnis ecclesia sanctorum, lethale debitum persolvit. Hic dum in supremæ lecto ægritudinis decubaret, circa se in sui obsequio adolescentem Pontium, domini Bertrami comitis Tripolitani filium habebat; vidensque sibi mortis imminere diem, uxore sua coram se posita, Cæcilia, quæ, ut superius præmisimus, domini Philippi Francorum regis filia erat, et prædicto juvene, consuluisse dicitur ambobus, ut post ejus obitum jure convenirent maritali. Factumque est ita, ut post ejus ex hac luce decessum, mortuo etiam domino Bertramo comite Tripolitano, ejusdem patre, prædictus Pontius, eamdem dominam, prædicti domini Tancredi viduam, uxorem duxerit. Successit autem ei in eodem principatu, de ejus supremo judicio, quidam ejus consanguineus, Rogerius Richardi filius, ea conditione, ut quandocunque dominus Boamundus junior, domini Boamundi senioris filius, Antiochiam cum suis pertinentiis, quasi hæreditatem propriam reposceret, eam sibi sine molestia et contradictione restitueret. Sepultus est autem idem vir illustris, in porticu ecclesiæ Principis apostolorum, anno ab Incarnatione Domini 1112.

CAPUT XIX.

Menduc, Turcorum princeps potentissimus, iterum cum ingentibus copiis regnum ingreditur; rex ei occurrens, conficitur; supra vires universa regio fatigatur.

Anno quoque ab Incarnatione Domini 1113, æstate subsecuta, iterum de Perside, quæ mala semper consuevit effundere germina, ex qua tanquam ex fonte pernicioso, aquæ solent pestilentes derivare, multitudo infanda prorupit sub principe potentissimo et titulis generositatis præclaro, Menduc nomine : tantam secum trahens numerositatem, ut eorum neque numerus certus esset, neque finis. Hi mediis transcursis regionibus, ad Euphratem pervenerunt, novis utentes consiliis. Nam qui eos de eodem populo præcesserant, sæpius circa partes Antiochenas vires suas consueverant primum experiri; his autem sicut ex postfacto patuit, longe alia mens, et propositum erat dissimile; nam omnem Cœlesyriam pertranseuntes, relicta a sinistris Damasco, inter Libanum et oram maritimam, Tiberiadem prætereuntes, circa pontem sub quo Jordanis defluit, castrametati sunt. Quod audiens rex, cognito quod de infinita multitudine præsumerent, dominum Rogerum Antiochenorum principem, comitemque Tripolitanum in suum evocat subsidium; tamen antequam illi convenirent, ipse cum suis expeditionibus in vicino eis loco castra posuerat : quod hostibus ut innotuit, emissis de exercitu equitum duobus millibus, intelligentes magis opus esse industria quam viribus, mille quingentos ex eis præcipiunt latere in insidiis; quingentos vero reliquos procedere jubent longius, et quasi se habentes incautius, regem cum suis insequendo irritare. Quod non longe ab eorum proposito certum est accidisse. Nam prædictos quingentos, quasi incautius se habentes, et progressos longius, rex considerans et impetuose suos convocans, illis procedit obviam, et versos in fugam prosequens, imprudentius in eorum decidit insidias : quibus ex suis latebris egredientibus, facta est hostium ingens multitudo, collectisque et ad se revocatis quingentis prioribus, in nostros irruunt impetu vehementi. Quibus, cum nostri tentarent resistere et gladiis a se propulsare, protervius instantes, oppressi multitudine, fugam inire compelluntur, quam nec etiam tutam reperiunt; nam fugientium facta est strages maxima, ita ut rex ipse relicto vexillo quod gestabat in manibus, et Arnulfus patriarcha, qui cum eo erat, et alii regni principes, relictis castris et impedimentis omnibus vix evaserint. Obtinuerunt ergo hostes nostrorum castra; et facta est, peccatis nostris exigentibus, confusio multa in populo Dei, idque totum domino regi ascribebatur, quod impetuose nimis, et de sua virtute plus æquo confidens, convocata noluit auxilia præstolari. Nam dominus Rogerus princeps Antiochenus et Tripolitanus comes in proximo erant, die sequente vel tertia, procul omni dubio venturi. Ceciderunt illa die de equitibus nostris triginta; de peditibus vero, mille ducenti. His ita gestis, adfuerunt prædicti duo magni potentesque viri : cognitoque casu qui acciderat, regem arguunt tanquam nimis præcipitem; tandemque redeuntes in unum, in montibus vicinis castra locant, unde erat inferius in valle hostium exercitus contueri. Illi autem scientes reliquas regni partes militia vacare, missis de suo exercitu ad varias partes, terram universam cœperunt percursitare, cædes passim per vias publicas operari, incendia procurare, effringere suburbana, captivare colonos, ita libere per universam se habere regionem, tanquam sibi omnia subjecissent. Recesserant etiam a nobis per illos dies nostri domestici, et suburbanorum nostrorum, quæ casalia dicuntur, habitatores, Saraceni : et hostium adjuncti cohortibus, alios eru-

diebant in nostram perniciem; qui tanto id melius facere poterant, quanto status nostri pleniorem habebant scientiam: *Nulla enim pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus*. His ergo ducibus hostes freti et eorum fortiores facti solatio, villas circuibant et castella, prædas, et mancipia secum trahentes. Tantusque horror regnum occupaverat universum, ut extra mœnia nemo prorsus auderet comparere.

CAPUT XX.

Ascalonitæ impugnant Hierosolymam; sed tandem hostium dissolvuntur acies, et redeunt ad propria.

Accesserat præterea ad timoris et ærumnæ cumulum, quod Ascalonitæ, tanquam vermes inquieti, scientes quod rex cum omnibus regni viribus, circa partes Tiberiadenses detineretur occupatus, hostes quoque regionem pene totam obtinerent, egressi cum ingenti multitudine, ad montana conscendunt, et Hierosolymam, militaribus destitutam copiis, obsident; nonnullos, quos extra urbem reperiunt, aut captivant, aut interficiunt: messes aridas, quas agricolæ in areas congesserant, tradunt incendiis. Tandem cum per aliquot dies ibi consedissent, videntes quod nullus ad eos egrederetur, sed omnes intra mœnia cautius se haberent, timentes regis adventum, reversi sunt ad propria. At vero æstate jam in autumnum declinante, juxta consuetudinem, peregrinorum cœperunt applicare naves. Qui vero in eis advecti erant, audientes quod rex et populus Christianus tantis laborarent angustiis, illuc cum omni celeritate tam equites quam pedites certatim properant; ita ut evidentibus incrementis noster per singulos dies multiplicaretur exercitus. Quod intelligentes hostium principes, timentes ne multiplicatis viribus, ad ulciscendum suas se pararent injurias, in fines Damascenorum se receperunt; nostri vero ab invicem discedentes, reversi sunt ad propria. At vero hostilium exercituum princeps, qui regnum ita potenter afflixerat, Damascum perveniens, consentiente, ut dicitur, Damascenorum rege Doldequino, a quibusdam sicariis interfectus est; suspectam enim ejus dicebatur habere potentiam, ne cum regno privaret.

CAPUT XXI.

Comitissa Siciliæ, regis uxor futura, in portu applicat Acconensium.

Diviso igitur ab invicem exercitu et singulis ad propria remeantibus, adfuit nuntius, domino regi significans quod comitissa Siciliæ apud urbem Acconensem applicuerat. Fuerat prædicta comitissa, domini Rogeri comitis, qui cognominatus est Bursa, qui frater fuit domini Roberti Guischardi, uxor; nobilis, et potens, et dives matrona. Ad hanc anno proxime præterito, quosdam nobiles de regno suo rex direxerat, invitans eam et cum instantia postulans, ut cum eo lege conjugali vellet convenire. Quæ verbum filio communicans, domino videlicet Rogero, qui postea fuit rex Siciliæ, cœpit cum eodem de verbo illo deliberare; et tandem visum est ambobus quod si dominus rex sub certis conditionibus prædictum verbum vellet confirmare, ipsi petitioni ejus parati erant acquiescere. Forma autem conditionum hæc erat: *Quod si rex et prædicta comitissa prolem susciperet, ei post regis obitum sine contradictione et molestia regnum concederetur; quod si absque hærede ex eadem comitissa suscepto defungeretur, comes Rogerus, filius ejus, hæres existeret; et in regno, sine contradictione et molestia rex futurus, succederet.* Rex autem abeuntibus legatis in mandatis dederat ut, quibuscunque petitionibus parentes, eam secum modis omnibus deducere laborarent. Audierat enim, et vere sciebat, quod mulier locuples erat; et filio accepta, bonis omnibus abundabat. Ipse vero e converso pauper erat et tenuis, vix ad necessitates quotidianas et equitum stipendia sibi poterat sufficere: unde et de illius redundantia suæ sitiebat inopiæ subveniri. Missi igitur legati conditiones prædictas gratanter suscipiunt; et interpositis juramentis, prout exigebantur, quod his pactis a domino rege et suis principibus, bona fide, sine fraude et dolo malo staretur, comitissa, filio universa necessaria suggerente, se accingit ad iter, et oneratis navibus frumento, vino et oleo, et salsis carnibus, armis præterea et equitaturis egregiis, assumens secum infinitam pecuniam, omnibus eam prosequentibus copiis, in nostram, ut prædictum est, appulit regionem. Hæc autem, ut prædictum est, Arnulfi patriarchæ machinabatur malitia, ut illa nobilis et honesta deciperetur femina: deceptam quippe negare non possumus eam, quæ in simplicitate viarum suarum, regem putabat idoneam gerere personam, ad hoc ut ei nuberet legitime. Erat autem longe secus; nam uxor quam ipse apud Edessam legitime duxerat, adhuc in rebus agebat humanis. Postquam ergo applicuit dicta comitissa, præsente domino rege, patriarcha, et regni principibus, innovata sunt juramenta, juxta eamdem formam, qua prius in Sicilia fuerant exhibita. Et quia intentione sinistra et oculo non simplici hæc fuerant inchoata, respiciens Dominus ad eorum intentionem, nec solitam mulieri, licet innocenti, in regno concessit fecunditatem, et *extrema hujus gaudii luctus occupavit* (*Prov.* XIV), ut in sequentibus dicetur: *Difficile est enim, ut bono claudantur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.* Interim tamen tot tantasque adveniens regno intulit commoditates, ut merito minimus dicere posset: *Et nos de plenitudine ejus accepimus* (*Joan.* XVI).

CAPUT XXII.

In regione Edessana fames oritur valida. Balduinus Joscelinum consanguineum suum capit, et ab universa regione violenter exire compellit.

Accidit autem illis diebus quod in finibus Edessanis suborta est fames validissima, tum propter terræ et aeris intemperiem; tum quia in medio ho-

stium regio illa sita erat et inimicis undique vallata; nec locorum incolæ hostilitatis metu liberam agriculturæ poterant operam dare, ita, quod cives illius urbis simul et suburbani nihilominus hordeaceum panem, et etiam glande mistum, edere præ inopia cogerentur. Terra autem domini Joscelini in tuto cis Euphratem collocata, frugibus et alimentorum copia plenius abundabat. Verum, licet ita bonis omnibus afflueret ejus provincia, prædictus Joscelinus, in hac parte minus sapiens, et ingrato similis, domino et consanguineo suo, qui ei hæc eadem universa contulerat, de sua plenitudine et ubertate stipenda nihil omnino porrigebat, licet dominum comitem suosque extremam pati non dubitaret inopiam. Factum est autem ut pro quibusdam negotiis dominus comes Balduinus ad dominum Rogerum, filium Richardi Antiochenorum principem, cui etiam quamdam sororem suam in uxorem contulerat, nuntios destinaret. Hi abeuntes, Euphrate transito, per terram domini Joscelini iter habentes, euntes redeuntesque ab eo sunt satis hospitaliter et humane tractati. Tandem, sicut mos est imprudentibus, quidam de familia domini Joscelini, nuntios domini comitis verbis lacessentes, exprobrare cœperunt domini comitis paupertatem; domini vero sui immensas e converso extollere copias; frumenti, vini et olei, et alimentorum redundantiam, auri argentique immensa pondera; militum peditumque numerositatem, adjicientes etiam, sicut *lingua pruriens, incaute plerumque loquitur*, quod non erat comes illi regioni, cui præerat, commodus: consultius faceret, si comitatum suum domino Joscelino venderet; et, recepta innumera pecunia, remearet in Franciam. Quæ verba in pectus nuntiorum (etsi dissimulare viderentur) altius descenderunt; et, licet a levibus personis essent dicta, tamen domini mentem redolere videbantur; sumptaque licentia, ad dominum comitem redierunt. Quo pervenientes, omnia quæ in via acciderant, simul et verba, quæ in domo domini Joscelini audierant, ordine pandunt. Quibus auditis, iratus dominus comes et multo libramine ponderans apud se verba quæ audierat, intellexit quod a domino Joscelino hæc omnia ortum habuerant; et indignatus plurimum quod ille, cui tantas contulerat copias cum de sua opulentia merito teneretur suam relevare inopiam, *contra bonos mores paupertatem, tanquam vitium*, exprobraret: in quam tamen non levibus actibus, sed necessitate descenderat inevitabili; sibique id ipsum unde ille gloriabatur, liberaliter detraxerat, ut in eum conferret; cœpit æstuare indignatione plenus. Simulat ergo ægritudinem, et lecto decubans, mandat domino Joscelino, ut absque mora ad se venire properet: quo comperto, festinat dominus Joscelinus, nihil veritus, in nullo viam habens suspectam; tandem Edessam perveniens, invenit comitem in præsidio civitatis, et in ea ejus parte, quæ Rangulath dicitur, in interiore conclavi decubantem: ad quem ingrediens, depenso debitæ salutationis affatu, quæsivit a domino comite, quomodo ei esset? Cui ille respondit: *Multo melius, per gratiam Dei, quam tu velis.* Et iterum verbum continuans, intulit: *Josceline, habesne aliquid, quod ego tibi non dederim?* Cui ille: *Domine, nihil.* — *Unde est ergo quod ingratus et meorum beneficiorum immemor, de meo superabundans et dilatatus, et mihi benefactori tuo indigenti, non ex temeritate, sed ex causa, quam nullus sapiens, nullus peritus declinare posset* (quia non est consilium contra Dominum) *non compateris? portionem ejus quod totum dedi, non retribuis? insuper et tenuitatem divinitus collatam, quasi pro vitio exprobras et pro crimine objicis? Sumne ego tam inutilis, ut vendam tibi quod mihi contulit Dominus, et fugiam, ut dicis? Resigna quod dedi, et redde universa quæ tibi contuli, quia indignum te fecisti.* His verbis dictis, præcepit eum captum vinculis mancipari, afflixitque eum mirabiliter et miserabiliter, non minus et multimodis quæstionibus et tormentis: quousque adjurata universa regione, cuncta quæ ab eodem comite dono susceperat, resignaret. Exiens ergo de finibus illis, bonis omnibus spoliatus, ad dominum Balduinum Hierosolymorum regem primum accessit, cunctisque quæ ei acciderant ordine manifestatis, propositum aperit, quod in patriam redire proposuerat. Quo audito, dominus rex videns eum regno maxime necessarium, dedit ei urbem Tiberiadensem cum finibus suis jure perpetuo possidendam, ut tanti viri solatio se muniret. Quam urbem strenue et prudenter cum omnibus suis pertinentiis, quandiu in ea mansit, rexisse et fini ampliasse dicitur præstantissime; cumque adhuc Tyrus ab infidelibus detineretur, exemplo prædecessoris sui, multas ejus civibus dicitur intulisse molestias. Et, licet aliquantulum montibus interpositis ab eis videretur esse remotior; sæpe tamen eorum fines ingrediebatur, eis damna collaturus.

CAPUT XXIII.

Terræ motus ingens partes concutit Antiochenas. Borsequinus quoque, Turcorum satrapa potentissimus, in eadem desævit regione.

Anno ab Incarnatione Domini 1114, tantus universam Syriam terræ motus concussit, ut multas urbes et oppida infinita dirueret funditus; maxime autem circa Ciliciam, Isauriam et Cœlesyriam. Nam in Cilicia Mamistram cum multis oppidis solotenus prostravit; Maresiam quoque dejecit cum suburbanis suis, ita ut quorumdam vix etiam exstarent vestigia: quatiebantur turres et mœnia, majoribusque ædificiis periculosius ruentibus, fiebat populorum strages infinita; et civitates amplissimæ quasi agger lapidum constitutæ, tumulus erant oppressorum, et contritis habitatoribus vicem præstabant sepulcri. Fugiebat plebs mente consternata habitationem urbium, domiciliorum ruinam formidantes; et dum sub dio requiem invenire sperant, timore concussi, somnos interrumpunt, oppressiones quas vigilantes timuerant, in somnis perpessi

Nec erat hoc, tam ingens, in una tantum regione, periculum; sed usque ad extremos Orientis fines, hæc pestis late se diffuderat.

Anno quoque sequenti, juxta morem solitum, Bursequinus, Turcorum potentissimus, congregata gentis ejusdem multitudine infinita, regioni Antiochenæ hostiliter se infudit, pertransiensque totam illam provinciam, inter Halapiam et Damascum castrametatus est, exspectans ut, opportunitate concessa, inde in partes nostras has vel illas irruptiones moliretur. Porro Doldequinus Damascenorum rex, illorum expeditiones habens nimis suspectas: timensque ne magis ea intentione illuc convenissent, ut sibi et regno suo detrimenta molirentur, quam ut contra Christianos quorum vires sæpius erant experti, dimicaturi advenissent; factus est sollicitus. Imputabatur enim ei mors prædicti nobilis viri, qui apud Damascum fuerat interemptus, quasi de ejus conscientia talis illius interitus processisset. Audito ergo Turcorum adventu et eorum intentione plenius cognita, missis legationibus cum ingenti munerum magnificentia tam ad dominum regem quam ad dominum principem Antiochenum, pacem petit ad certum tempus et implorat; juramenta præstans et obsides, quod toto concessi temporis fœdere, Christianis tam ex regno quam ex principatu fidelem debeat societatem observare. Interea princeps Antiochenus videns eos suis partibus viciniores; et quorumdam edoctus relatione, quod in terram suam impetus molirentur, dominum regem in sui subsidium evocat; Doldequinum quoque nihilominus jure fœderis obligatum, ut cum suis adesse procuret copiis, invitat. Rex autem pro salute regionis sollicitus plurimum, congregata militia et honesto stipatus comitatu, illuc impiger contendit: assumptoque secum Tripolitano comite Pontio, intra paucos dies ad eum locum, ubi dominus princeps suas collegerat copias, pervenit. Porro Doldequinus, sicut et vicinior erat, ita et domini regis prævenerat exercitum, nostrorum castris tanquam socius se adjungens. Collectis ergo omnibus in unum copiis, ante urbem Cæsaream, ubi hostes adesse prius audierant, unanimiter constituerunt: quo hostibus cognito, videntes quod nisi cum gravi periculo non possent nostros sustinere, simulant recessum, tanquam de cætero non redituri. Unde nostri ab invicem separati, reversi sunt ad propria.

CAPUT XXIV.

Ascalonitæ urbem Joppensem obsident; sed regis adventum formidantes, infecto negotio recedunt ad propria.

Interea, dum rex ita circa partes Antiochenas detineretur occupatus, Ascalonitæ ea freti fiducia quod rex absens erat secumque majores regni vires contraxerat, sumpta opportunitate ex tempore, urbem Joppensem obsident. Modico siquidem ante tempore, septuaginta navium classis in eorum subsidium ex Ægypto ascenderat, quam ante se præire, et Joppensium littus occupare præcipiunt; ipsi vero subsecuti in multis millibus, erectis vexillis, subito ante urbem constiterunt. Qui vero in classe erant, cognito suorum per terras adventu, e navibus certatim prosiliunt, civitatem quominus impugnaturi. Sic ergo dispositis in gyrum ordinibus, urbem ex omni parte ambiunt et signo dato impugnant, undique instantes animosius. Cives autem, etsi pauci essent numero et viribus longe impares, pro uxoribus et liberis, pro libertate et *patria, pro qua quivis egregius honestum mori reputat*, resistunt viriliter; turresque ac mœnia pro viribus communientes, arcubus et balistis, jactu quoque pugillarium lapidum hostes a se propellunt longius, nec ad murum patiuntur accedere. Contigit autem Ascalonitis longe secus a spe quam conceperant; nam, urbem arbitrantes vacuam reperire, scalas fabricaverant et altitudine et numero sufficientes, per quas statim sine contradictore intra mœnia irrumpere posse non diffidebant. Resistentibus igitur viriliter obsessis, non dabatur eis scalas mœnibus applicare; quibus vix licitum erat ad eos, qui in turribus erant, aliquid jaculari. Tantam enim civibus Dominus contulerat gratiam, ut circumstantem multitudinem, divino freti auxilio, non formidarent. Erant autem portæ civitatis ligneæ, nullum ex ære vel ferro habentes operimentum. Has ignem artificiose contorquendo ex parte combusserunt; non tamen eatenus ut per eas major vis civibus, aut major inferri posset molestia. Videntes ergo post dies aliquot Ascalonitæ quod non proficerent, timentesque ne regionis populus ad obsessorum conveniret subsidium, soluta obsidione, domum reversi sunt. Classis vero secundis usa flatibus, in portum Tyrensium se recepit. Evoluto autem decem dierum spatio, tentare volentes utrum Joppitas incautos aliquando reperire possent, Ascalona secretius egressi, congregata suorum ingenti multitudine, subito et sine strepitu, iterato ante Joppen astiterunt. Cives autem, in talibus assueti, semper erant in excubiis, continuas noctibus per successiones agentes vigilias, ut semper ad resistendum invenirentur parati. Videntes ergo hostium reversas legiones et bella sibi recidiva parari, certatim turres conscendunt et mœnia; tantoque acrius contendunt resistere, quanto vires hostium minores conspiciunt et numerum vident imminutum. Nam, classem quæ alia vice multa civibus intulerat discrimina, abesse conspiciunt, non facile redituram. Augebat et nihilominus obsessorum fiduciam, quod rex in proximo dicebatur venturus. Unde facti animosiores et resistentes confidentius, variis casibus, multos de hostium exercitu protervius instantes peremerunt. Cum ergo quasi per septem horas continuas urbem impugnassent, videntes quod inutiliter consumerent operam, revocatis agminibus hostes Ascalonam reversi sunt.

CAPUT XXV.

Bursequinus iterum Antiochenorum vexat fines; sed occurrente sibi principe Rogero cum suis auxiliis, confusus in fugam vertitur, legionibus dissolutis.

Dum igitur hæc in regno geruntur, Bursequinus, de quo superius diximus, qui ad adventum domini regis et aliorum nobilium qui contra eum convenerant, fugam et discessum a partibus Antiochenis simulaverat, videns quod rex et princeps Antiochenus, Doldequinus quoque discesserant abinvicem, et curis tracti domesticis redierant ad propria, arbitratus quod non facile denuo possent convenire, rursum partes infestat Antiochenas; et percurrens regionem universam, villas incendit, concremat suburbana; et quidquid extra munita præsidia reperire poterant, sibi dabant in direptionem et prædam: divisis etiam catervatim agminibus ad varias dirigebant partes, ut stragem passim operarentur, et incautis occurrentes, sive per agros, sive iter agentes, aut captivos secum traherent, aut gladiis obtruncarent. Nec solum villas absque muro suis effringebant irruptionibus, verum etiam et murata municipia violenter occupabant. Marram siquidem et Cafardam, comprehensis intus habitatoribus, partim peremptis gladio, partim compedibus mancipatis, ad solum usque dejecerant; et obtinentes regionem totam, undique prædam, undique Christiana mancipia singulis diebus contrahebant. Quod ut principi nuntiatum est, accito sibi domino comite Edessano, duodecima mensis Septembris, Antiochia egressus, ante oppidum Rugiam cum suis expeditionibus impiger astitit. Missisque statim exploratoribus qui de hostium statu eum certificarent et proposito, ipse acies instruit, componit agmina, ad pugnam viriliter se accingens: circa quæ, dum juxta rei militaris disciplinam a domino comite fideliter adjutus desudaret, ecce nuntius cum omni celeritate properans, hostes in valle Sarmati castrametatos asserit. Quo audito, exhilaratus est admodum universus exercitus, quasi spe victoriæ jam concepta. Ipse etiam Bursequinus, audito nostrorum adventu, suos armari præcipit, et instructis agminibus ad agendum strenue commilitones invitat. Volens tamen suæ providere saluti, cum fratre et quibusdam familiaribus, montem vicinum nomine Danim, antequam nostri accedant, occupat; unde suos possit præliantes intueri et de belli ordine necessario suos plenius instruere. Factum est ergo ut, dum circa hæc esset occupatus, ecce nostrorum acies, erectis vexillis cœperunt comparere; visisque hostibus, spreta eorum multitudine, dominus Balduinus Edessanus comes, qui cum sua cohorte cæteros præcedebat, in eos animosius irruens, impetu vehementi totum eorum concussit exercitum. Quem pari exemplo reliquæ acies consecutæ, in medios hostium cuneos se immergunt, ensibus et gladiis instantes cominus; injurias parati refundere, quas villanis et pauperibus nimis licenter intulerant. Hostes itaque primis congressionibus resistendi spem habentes, proterve nimis a se nostros tentabant propulsare; sed tandem nostrorum vires, impetus et admirabilem stupentes constantiam, dissolutis penitus eorum agminibus, in fugam versi sunt. Bursequinus vero de montis culmine suorum videns defectum, nostros vero invalescere, cum fratre et familiaribus quos in monte collegerat, relicto vexillo, castris et sarcinis omnibus, fuga elapsus, vitæ consuluit. Dissolutas itaque acies et in fugam versas nostri persequuntur instantius; et gladiis obtruncantes fugitivos, quasi per duo milliaria stragem infinitam operati sunt. Princeps autem cum parte suorum, tanquam victor, in campo certaminis biduo moram faciens, suos operiebatur, qui ad partes diversas hostes fuerant insecuti. Quibus receptis, et comportatis ante se spoliis omnibus, portiones congruas victoriæ præstat consortibus. Castra enim deserentes omnibus referta commoditatibus, et ingentibus divitiis redundantia usque ad supremum, omnium eorum immemores fugam inierant. Sed et prædam et manubias, quas de locis diversis contraxerant; simul et captivos nostros, quos in vincula conjecerant, receperunt nostri; et gaudentes cum suis animalibus, uxoribus et liberis remiserunt ad propria. Dicuntur autem in eo conflictu cecidisse de hostibus plus quam tria millia. His peractis, princeps equis, mulis et captivorum ante se præmissa multitudine, divitiarum quoque omnimoda varietate antecedente, Antiochiam cum ingenti plausu et populorum lætitia victor ingressus est.

CAPUT XXVI.

Arnulfus Hierosolymorum patriarcha super multis accusatus Romam proficiscitur. Rex in Syria Sobal trans Jordanem castrum, cui nomen mons Regalis est, ædificat.

Eodem tempore, dominus papa, auditis enormitatibus Arnulfi patriarchæ et de ejus immunda conversatione plenius edoctus, legatum dirigit ad partes Syriæ, quemdam virum venerabilem et multa religione conspicuum, Aurasicensem episcopum; qui ad partes nostras perveniens, convocato universi regni episcoporum concilio, prædictum Arnulfum coram se astare præcepit: tandemque meritis exigentibus, auctoritate sedis apostolicæ ab officio pontificali deposuit. Ille vero adhuc fiduciam habens in suis præstigiis, quibus pene universorum subvertebat animos, transfretare coactus, ad Romanam perrexit Ecclesiam: ubi domini papæ et totius Ecclesiæ, blandis verbis et larga munerum profusione, religionem circumveniens, cum gratia sedis apostolicæ remeavit ad propria, sedem obtinens Hierosolymitanam eadem vivendi licentia, qua prius meruerat depositionem.

Per idem tempus, cum adhuc Christianus populus ultra Jordanem non haberet ullum præsidium, cupiens rex in partibus illis regni fines dilatare, proposuit, auctore Domino, in tertia Arabia, quæ alio nomine dicitur Syria Sobal, castrum ædificare,

cujus habitatores terram subjectam et regno tributariam ab hostium irruptionibus possent protegere. Volens igitur proposito satisfacere, convocatis regni viribus, mare transit Mortuum; et transcursa Arabia secunda, cujus metropolis est Petra, ad tertiam pervenit. Ubi in colle, ad ejus propositum loco satis idoneo, præsidium fundat, situ naturali et artificio valde munitum, in quo post operis consummationem tam equites quam pedites, ampla illis conferens prædia, habitatores locat; oppidoque muro, turribus, antemurali et vallo, armis, victu et machinis diligenter communito, nomen ex regia dignitate deductum ei imposuit, montemque Regalem, eo quod regem haberet fundatorem, appellari præcepit. Est autem prædictus locus commoditates habens fecundi soli, frumenti, vini et olei copias uberes ministrantis; salubritate simul et amœnitate præcipua singulariter commendabilis, totam adjacentem regionem suæ vindicans ditioni.

CAPUT XXVII

Rex videns urbem sanctam habitatoribus vacuam, Syros fideles ex Arabia deducit; quibus conferens domicilia, urbis eos constituit habitatores.

Eo temporum articulo, videns rex et super eo valde sollicitus, urbem sanctam et Deo amabilem habitatoribus vacuam, ita ut eo ad cætera regni negotia de necessitate populus*, qui saltem ad protegendos civitatis introitus, et turres et mœnia, contra repentinas hostium irruptiones munienda sufficeret; anxius cogitabat, apud se deliberans, et ab aliis percunctabatur frequentius, quomodo fidelibus populis, et Dei cultoribus incolis eam posset replere. Gentiles enim qui fuerant ejus habitatores, urbe violenter effracta, pene omnes in gladio ceciderant; si qui autem casu evaserant, iis non est datus locus intra urbem ad manendum. Instar enim sacrilegii videbatur Deo devotis principibus, si aliquos, qui in Christiana non censerentur professione, in tam venerabili loco esse permitterent habitatores. Nostrates vero adeo pauci erant et inopes, ut vix unum de vicis possent incolere. Suriani autem, qui ab initio urbis cives exstiterant, tempore hostilitatis per multas tribulationes, et infinitas molestias adeo rari erant, ut quasi nullus eorum esset numerus. Ab introitu siquidem Latinorum in Syriam, maxime autem postquam, Antiochia capta, versus Hierosolymam tendere cœpit exercitus, adeo prædictos Dei famulos concives eorum cœperunt affligere, ut pro quolibet levi verbo multos ex eis occiderent, ætati non parcentes, aut conditioni: suspectos eos habentes, quod Occidentales principes, qui dicebantur advenire, in eorum perniciem ipsi litteris et nuntiis evocassent. Sic ergo pro ejus desolatione curam gerens debitam, sciscitabatur diligentius unde illic cives posset evocare, tandemque didicit quod trans Jordanem in Arabia multi fideles in villis habitarent, qui sub gravibus conditionibus hostibus serviebant in tributo. Hos evocans dominus rex, et meliores promittens conditiones, tractos tum locorum reverentia, tum nostrorum dilectione et amore libertatis, intra modicum tempus multos cum uxoribus et liberis, cum gregibus et armentis et universa familia recepit. Multi etiam sine vocatione, duræ servitutis jugum declinantes, ut urbem Deo dignam incolerent, convenerunt. Quibus rex eas civitatis partes, quæ magis hoc solatio videbantur indigere, conferens, eis domicilia replevit.

CAPUT XXVIII.

Rex cleri suggestione a domino papa postulat, ut quascunque urbes subegerit, Hierosolymitanæ subdantur Ecclesiæ. Subjiciunturque variarum epistolarum rescripta.

Interea decidit in mentem domino regi (et fortasse cleri suggestione ad hoc devenit), ut, missis nuntiis ad Ecclesiam Romanam, domino papæ petitiones porrigeret; quarum tenor erat, ut *quascunque urbes, quamcunque provinciam sudoribus bellicis et regia sollicitudine, auctore Domino, sibi posset vindicare et de potestate hostium violenter eripere, omnes ditioni et regimini Hierosolymitanæ Ecclesiæ subjacerent*. Super quo rescriptum a sede apostolica impetravit, cujus tenorem præsenti interserere narrationi dignum duximus:

PASCHALIS, *servus servorum Dei, glorioso Hierosolymitano regi* BALDUINO; *salutem et apostolicam benedictionem.*

Ecclesiarum quæ in vestris partibus fuerunt, vel sunt, terminos atque possessiones, diutina infidelium possessio tyrannisque confudit: cum itaque certos ejus fines assignare deliberatione nequeamus, tuis precibus non immerito duximus annuendum, ut, quia pro Hierosolymitanæ Ecclesiæ sublimatione personam tuam extremis periculis exponere devovisti, quascunque infidelium urbes ceperis, vel cepisti, ejusdem Ecclesiæ regimini dignitatique subjaceant. Porro earumdem civitatum episcopi, patriarchæ, tanquam proprio metropolitano, obedientiam exhibere procurent; quatenus ei ipse illorum fultus suffragiis, et ipsi adinvicem ipsius unanimitatis auxilio vegetati, sic in Hierosolymitanæ Ecclesiæ exaltatione proficiant, ut de illorum profectibus omnipotens Deus glorietur.

Data Laterani v Idus Julii.

Ad petitionem quoque ejusdem domini regis, idem dominus Paschalis, domino patriarchæ Gibelino, et successoribus ejus in perpetuum super eodem articulo privilegium indulserat, cujus rescriptum huic præsenti narrationi interserere curavimus; cujus verba sunt hæc:

PASCHALIS *episcopus, servus servorum Dei, reverendissimo fratri Hierosolymitano patriarchæ* GIBELINO, *et successoribus ejus in perpetuum canonice promovendis.*

Secundum mutationes temporum transferuntur etiam regna terrarum: unde etiam ecclesiasticarum parochiarum fines, in plerisque provinciis mutari expedit, et transferri. Asianarum siquidem ecclesiarum fines antiquis fuerunt definitionibus distributi; quas distributiones, diversarum diversæ fidei gentium con-

fudit irruptio. Gratias autem Deo, quod nostris temporibus, et Antiochiæ et Hierosolymæ civitates cum suburbanis suis et adjacentibus provinciis, in Christianorum principum redactæ sunt potestate. Unde oportet nos divinæ mutationi et translationi manum apponere, et secundum tempus, quæ sunt disponenda, disponere, ut Hierosolymitanæ Ecclesiæ urbes illas et provincias concedamus, quæ gloriosi regis Balduini, ac exercituum eum sequentium sanguine, per Dei gratiam acquisitæ sunt. Præsentis itaque decreti pagina tibi, frater charissime et coepiscope Gibeline, tuisque successoribus, et per vos sanctæ Hierosolymitanæ Ecclesiæ, patriarchali sive metropolitano jure regendas disponendasque sancimus civitates omnes atque provincias, quas supradicti regis ditioni aut jam restituit, aut in futurum restituere gratia divina dignabitur. Dignum est enim ut Sepulcri Dominici ecclesia, secundum fidelium militum desideria, competentem honorem obtineat; et Turcorum seu Sarracenorum jugo libera in Christianorum manu abundantius exaltetur.

Super qua exauditione dominus Bernardus, vir vitæ venerabilis, Antiochenorum patriarcha, quoniam in læsionem Ecclesiæ suæ redundare videbatur, indignatus est plurimum, ita ut, missis nuntiis ad Romanam Ecclesiam, super eo facto plurimum conquereretur; et de illata sibi et Ecclesiæ suæ manifesta injuria, dominum papam et Ecclesiam totam litteris suis argueret. Cujus dominus papa indignationem mitigare cupiens, in hæc verba rescripsit :

PASCHALIS *episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri* BERNARDO, *Antiocheno patriarchæ salutem et apostolicam benedictionem.*

Quamvis inter cæteras apostolicas sedes illa emineat, quam Petri apostoli morte in corpore dignatio superna clarificavit, inter Romanum tamen et Antiochenum episcopos tanta quondam legitur charitas exstitisse, ut nulla inter eos diversitas videretur. Eadem enim Petri persona utrasque illustravit Ecclesias; multa post hæc tempora transierunt, quibus infidelium dominatio unitatem hanc in personis præsidentium impedivit. Gratias autem Deo, quod temporibus nostris Christianorum principatum in Antiochena civitate restituit. Dignum est igitur, charissime frater, ut ejusdem charitatis in nobis unitas firma permaneat; nec de nobis menti tuæ opinio ulla subrepat, quod Antiochenam Ecclesiam deprimere aut inhonorare velimus. Si quid ergo vel Antiochenæ, vel Hierosolymitanæ Ecclesiæ aliter fortasse quam oportuit de parochiarum finibus scripsimus, nec levitati est nec malitiæ ascribendum, nec propter hoc apud nos est scandalum concitandum; quoniam et locorum prolixa longinquitas et antiquorum nominum commutatio, quæ civitatibus vel provinciis accidit, magnam nobis ambiguitatem vel ignorantiam intulerunt. Cæterum et optavimus et optamus non scandali, sed pacis fomitem fratribus ministrare; suum jus et honorem quibusque ecclesiis conservare.

Data Laterani VII *Idus Augusti.*

Volens autem dominus papa mentem suam interpretari, et qua intentione domino regi et Ecclesiæ Hierosolymorum id concesserat, quod in ejus rescriptis continebatur, eidem patriarchæ Bernardo in hunc modum rescripsit :

PASCHALIS *episcopus, servus servorum Dei, coepiscopo* BERNARDO, *Antiocheno patriarchæ, salutem et apostolicam benedictionem.*

Sicut aliis litteris fraternitati tuæ scripsimus, nos et personam tuam, et Ecclesiam tibi commissam plena charitate diligimus; nec ullo modo volumus honorem vestræ dignitatis imminui, quin Antiocheni patriarchatus prælatio, sicut præteritis temporibus conservata est, ita etiam in futurum integra, præstante Domino, conservetur. Illud autem quod filio nostro Balduino, Hierosolymitanorum regi, per nuntios suos intercedenti, concessimus, charitatem vestram omnino conturbare non debet, si litterarum nostrarum sensum interius perscruteris. Sic enim in eis scriptum est : « Ecclesiarum quæ illis in partibus fuerunt, vel sunt, terminos atque possessiones diutina infidelium possessio tyrannisque confudit. Cum itaque certos eis fines assignare præsenti deliberatione nequeamus, tuis non immerito precibus duximus annuendum, ut quia pro Hierosolymitanæ Ecclesiæ sublimatione personam tuam extremis periculis exponere devovisti, quascunque infidelium urbes ceperis, vel cepisti, ejusdem Ecclesiæ regimini dignitatique subjaceant. » Eodem sensu illa etiam verba discutienda sunt, quæ felicis memoriæ Gibelino Hierosolymitano patriarchæ, de civitatibus atque provinciis scripsimus, quæ supradicti Balduini regis prudentia, et exercituum eum sequentium sanguine, per Dei gratiam, acquisitæ sunt. Siquidem Ecclesias illas, quibus certi fines assignari possunt, quarum termini ac possessiones diutina possessione ac tyrannide confusi non sunt, et ipsarum Ecclesiarum urbes, illi volumus Ecclesiæ subjacere, ad quam ex antiqua sciuntur justitia pertinere. Non enim volumus aut pro principum potentia, ecclesiasticam minui dignitatem; aut pro ecclesiastica dignitate principum potentiam mutilari.

Data Beneventi, XV *Kalend. Aprilis.*

Sed et domino regi eodem modo scripsit, exponens qua intentione prædictis illius petitionibus assensum præbuerat; et significans quod Ecclesiam Antiochenam in nullo velit indebite gravari, in hæc verba :

PASCHALIS *episcopus, servus servorum Dei, charissimo* BALDUINO, *illustri Hierosolymitanorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.*

Concessio illa quam nos petitioni tuæ accommodavimus, ut quascunque infidelium urbes ceperis, vel cepisti, Hierosolymitanæ Ecclesiæ regimini dignitatique subjaceant, non parum cum fratrem nostrum Bernardum patriarcham, tum universam Antiochenam turbavit Ecclesiam. Cum enim nos concessionem illam super illis Ecclesiis indulserimus, quarum terminos atque possessiones diutina infidelium possessio tyrannisque confudit, illi eas Ecclesias a Hieroso

lymitano patriarcha, te connivente invasas, conquerantur, de quibus ambiguitas nulla sit, quin eas etiam Turcorum vel Sarracenorum temporibus sedes Antiochena possederit; quia earum episcopi, etiam infidelium oppressi tyrannide, Antiocheno patriarchæ obedientiam exhibebant. Porro nos litteris ad supradictum patriarcham missis, Antiocheni patriarchatus prælationem, sicut ab antiquis Patribus distributa, et præteritis temporibus conservata est, ita etiam in futurum integram conservari sanximus. Tuam igitur strenuitatem monemus, et monentes præcipimus, ne a te invasiones hujusmodi fieri (ubi manifesta est veritas) permittantur; sed unaquæque Ecclesia justitiæ suæ limitibus perfruatur. Nec enim possumus manifeste sanctis patrum nostrorum constitutionibus obviare; nec omnino volumus, aut pro principum potentia ecclesiasticam minui dignitatem, aut pro ecclesiastica dignitate principum potentiam mutilari; ne apud vos occasione alterutra pax, quod absit! turbetur Ecclesiæ. Clericis quoque Hierosolymitanis per præsentia scripta præcipimus, quandoquidem paternas possessiones et patriam pro Ecclesiæ, ut creditur, exaltatione, pro religionis observantia reliquerunt, ut Hierosolymitanæ Ecclesiæ sint jure contenti; nec injuste aut procaciter usurpare ea contendant, quæ certo sciuntur ad jus Antiochenæ Ecclesiæ pertinere. Omnipotens Dominus, sua te in omnibus dextera protegat et de hostibus Ecclesiæ triumphare concedat.

Data Laterani, XV Kal. Aprilis.

CAPUT XXIX.

Rex ad mare Rubrum descendit; regiones perlustrat: comitissam Siciliæ, quam uxorem deduxerat, remittit ad propria, ægritudine fatigatus.

Anno sequente, ut adjacentium regionum rex pleniorem haberet experientiam, et de situ provinciarum magis edoceretur, assumptis secum locorum peritis, et comitatu, qui sibi ad propositum sufficere videbatur, transiens Jordanem, et transcursa Syria Sobal, per vastitatem solitudinis ad mare Rubrum descendit, ingressus Helim civitatem antiquissimam, populo Israelitico aliquando familiarem, ubi leguntur fontes duodecim fuisse, et palmæ septuaginta. Ad quam cum pervenisset, loci illius incolæ domini regis adventu præcognito, naviculas ingredientes, in mare vicinum, mortem effugere cupientes, se contulerunt. Ubi dominus rex, locis notatis et consideratis diligentius, eamdem qua venerat remensus viam, ad montem Regalem, castrum videlicet, quod de novo fundaverat, reversus est. Inde Hierosolymam rediens, gravi ex insperato correptus est ægritudine, qua cum supra vires fatigaretur et timeret deficere, læsam habens conscientiam, super eo quod legitima uxore injuste abjecta, aliam superduxerat; corde compunctus et facti pœnitens, viris religiosis et Deum timentibus aperiens conscientiam, reatum confessus est, satisfactionem promittens; cui cum pro consilio daretur, ut reginam quam superduxerat, a se demitteret; abjectam vero, ad regiam unde deciderat revocaret dignitatem, acquievit: et quod ita facturus esset, si vita ei concederetur productior, voto se obligavit. Unde factum est ut, evocata ad se regina, ordine rem aperuerit; quæ, licet super eodem facto aliquantulum esset instructa, nam id ipsum aliquando a pluribus audierat; tamen visa est ægre ferre quod ita temere fuerit evocata, et fraude principum regionis, qui ad eam citandam missi fuerant, circumventa. Dolens igitur et tristis tam de illata contumelia, quam de opibus inutiliter consumptis, ad reditum se præparat; post tertium annum, quo ad dominum regem venerat, in patriam reversura. Qua redeunte ad propria, turbatus est supra modum filius; et apud se odium concepit adversus regnum et ejus habitatores, immortale. Nam cum reliqui fideles diversi orbis principes, aut in propriis personis, aut immensis liberalitatibus regnum nostrum, quasi plantam recentem promovere et ampliare sategerint, hic et ejus hæredes usque in præsentem diem, nec etiam verbo amico nos sibi conciliaverunt; cum tamen quovis alio principe longe commodius faciliusque nostris necessitatibus consilia possent et auxilia ministrare. Videntur ergo injuriæ perpetuo memores; et delictum personæ, injuste in populum refundunt universum.

CAPUT XXX.

Ante urbem Tyrensem castrum Alexandrium, quod vulgari appellatione Scandalium dicitur, ædificatur.

Eodem anno postquam rex de prædicta convaluit ægritudine, anxius quomodo urbem Tyrensium, quæ sola de urbibus maritimis ab hostibus detinebatur, suo mancipare posset imperio, inter Ptolomaidam et prædictam Tyrum, castrum ædificat; in eodem loco ubi Alexander Macedo, ad expugnandam eamdem urbem, olim dicitur fundasse idem præsidium, et de suo nomine Alexandrium vocasse. Est autem locus fontibus irriguus, vix quinque milliaribus a Tyro distans, in littore maris constitutus. Hoc autem ea reædificavit intentione, ut Tyrensibus esset pro stimulo, et unde eis frequentes irrogarentur injuriæ. Hunc locum hodie appellatione corrupta populares appellant Scandalium. Arabice enim Alexander Scandar dicitur, et Alexandrium, Scandarium; vulgares vero *r* in *l* conversa, dicunt Scandalium.

CAPUT XXXI.

Rex in Ægyptum descendit; Pharamiam occupat, in ægritudinem incidit, qua fatigatus in eodem itinere vita decedit; Hierosolymis juxta fratrem sepelitur.

Anno sequente, ut Ægyptiis vicem refunderet pro iis quæ in regno sæpius commiserant, cum ingentibus copiis descendit rex in Ægyptum, et urbem antiquissimam, Pharamiam nomine, confregit violenter; et confractæ copias suis commilitonibus dedit in prædam. Est autem Pharamia urbs antiqua, ut diximus, in littore maris sita, non longe ab ostio

Nili, quod Carabeix dicitur; supra quod iterum Tampnis, urbs antiquissima: et signorum, quæ Dominus per Moysen servum suum coram Pharaone operatus est, familiaris. Capta igitur urbe, egressus rex ad prædictum ostium Nili, admiratus est aquarum quas prius non viderat fluenta; eoque maxime, quod Nilus, cujus portionem alveus ille usque in mare deducit, unum de quatuor paradisi fluminibus dicitur esse, et creditur. Captis igitur de piscibus, quorum illic maxima est copia, in urbem quam occupaverant redeunt, et parato prandio refecti sunt ex eis; cumque rex surrexisset a cœna, sensit se dolore plurimo interius prægravari; et recrudescente antiqui vulneris molestia, cœpit laborare vehementius, ita ut de vita periclitans desperaret. Indicto igitur legionibus per vocem præconiam reditu, domino rege, ægritudine invalescente, eatenus debilitato, ut equitare non posset, lecticam instruunt, eumque in ea, anxie laborantem collocant. Sicque continuatis itineribus, transcursa ex parte solitudine, quæ inter Ægyptum et Syriam media diffunditur, Laris antiquam ejusdem solitudinis urbem perveniunt maritimam. Ubi morbo superatus rex, ad extremum veniens, in fata concessit; unde lugentibus et præ doloris angustia deficientibus legionibus, Hierosolymam deportatus est. Et ea Dominica quæ dicitur in Ramis palmarum, per vallem Josaphat, ubi de more populus ad diem festum convenerat, in urbem introductus, et juxta fratrem sub Calvaria, in loco qui Golgotha dicitur, regia magnificentia sepultus est. Mortuus est autem anno ab Incarnatione Domini 1118 regni ejus octavo decimo.

INCIPIT LIBER DUODECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Balduinus comes Edessanus, sublimatur ad regnum; describitur quis et unde fuerit.

Secundus Hierosolymorum rex, ex Latinis fuit dominus Balduinus de Burgo, qui cognominatus est Aculeus; vir religiosus ac timens Deum, fide conspicuus, in re militari exercitatus plurimum. Hic fuit natione Francus, de episcopatu Remensi, filius domini Hugonis comitis de Retest, et Milisendis præclaræ comitissæ, quæ tot dicitur sorores habuisse, unde tanta multitudo filiorum et filiarum dicitur procreata, quantam ii noverunt qui principum genealogias sollicita investigant diligentia. Hic vivente adhuc patre cum aliis nobilibus, qui iter Hierosolymitanum arripuerant, in comitatu domini ducis Godefridi, cujus erat consanguineus, eamdem viam, ea devotione qua alii ingressus est, relinquens domi apud patrem jam grandævum, fratres duos et sorores totidem, quorum ipse omnium primogenitus erat. Nomen alterius fratrum Gervasius, qui postea fuit electus ad ecclesiam Remensem; alterius Manasses. Sororum autem alteram habuit castellanus de Vitriaco, nomine Mahaldam; alteram dominus Herbrandus de Herges, vir nobilis et potens, nomine Hodiernam: ex qua natus est Manasses de Herges, quem nos postmodum tempore dominæ Milisendis reginæ, regium vidimus constabularium. Porro patre hujus domini Balduini regis defuncto, Manasses filius ejus, quia dominum Balduinum, qui primogenitus erat, regni occupatio detinebat, successit: quo etiam sine liberis decedente, Gervasius frater eorum, dimisso Remensi archiepiscopatu, uxorem contra instituta ecclesiastica ducens, eumdem comitatum jure possedit hæreditario. Susceptam autem ex uxore unicam filiam cuidam nobili viro in Northmannia, matrimonio copulavit. Quo defuncto sororis illorum filius, Mahaldis videlicet, quæ castellano Vitriacensi nupserat, Iterius nomine, in eodem comitatu successit. Sed de his hactenus.

CAPUT II.

Qua de causa profectus est Hierosolymam, quando electus est in regem.

Domino igitur Balduino, domini ducis piæ et illustris memoriæ Godefridi fratre, post fratris obitum ad regnum Hierosolymorum vocato et in regni solio solemniter collocato, hic (de quo nobis est in præsentia sermo) tradente domino rege qui consanguineus ejus erat, in comitatu Edessano successit, quem annis decem et octo, et aliquid amplius, strenue et feliciter administravit. Anno igitur sui comitatus octavo décimo, regione sua in optata tranquillitate locata, proposuit Hierosolymorum regem, dominum, consanguineum et benefactorem suum, et loca sancta, devotionis gratia visitare. Ordinatis igitur ad iter necessariis, commissaque fidelibus suis, de quorum fide et industria plenius confidebat, regione, municipiis in tuto dispositis, tanquam vir providus et plene circumspectus, viam destinatam, adjuncto sibi honesto comitatu, aggreditur. Dumque iter prosequeretur inceptum, ecce nuntius occurrit, denuntians quod dominus rex in Ægypto, sicut et verum erat, ultimum fato clauserat diem. Quo audito, plurimum de morte domini et consanguinei sui, sicut nec mirum erat, consternatus, nihil tamen ab incepto destitit itinere, sed Hierosolymam maturatis gressibus contendit. Ad quam cum pervenisset, accidit casu, quod in die festo, qui dicitur Ramis palmarum, cum de more populus universus in vallem Josaphat convenisset,

ad solemnem et celebrem tantæ diei processionem, subito ex una parte comes cum suis ingrederetur: et e regione, domini regis funus, cum exsequiis importaretur, universa militia, quæ cum eo in Ægyptum descenderat, domini sui funus de more prosequente.

CAPUT III.

Modus electionis aperitur; et memorabile factum comitis Boloniensium Eustachii describitur.

Introducto igitur funere regio in sanctam civitatem et in ecclesia Dominici Sepulcri juxta fratrem, ante locum qui dicitur Golgotha, sub monte Calvariæ, honorifice sepulto, convenerunt qui aderant de majoribus regni, episcopi, archiepiscopi et alii ecclesiarum prælati cum domino Arnulfo patriarcha; et de laicis principibus nonnulli, inter quos erat vir industrius, unde sæpius supra fecimus mentionem, Joscelinus, potens in opere et sermone, Tyberiadensis dominus. Habitaque deliberatione de instanti negotio, varias promunt sententias, dicentibus aliis: *Exspectandum esse dominum Eustachium comitem, nec interrumpendam hæreditariæ successionis antiquissimam legem: specialiter, cum bonæ memoriæ fratres ejus congruo, et cunctis placato moderamine regnum feliciter administrassent.* Aliis dicentibus: *Negotia regni, et continuam necessitatem non posse pati has dilationes, nec indulgere tantas ferias; sed maturandum esse, ut regioni citius consulatur, ne forte si incubuerit necessitas, non sit qui exercitus educat et reducat, et regni procuret negotia; et pro ducis inopia regni status periclitetur.* Hanc partium fluctuationem et votorum repugnantiam, prætentata domini patriarchæ, et ad se inclinata mente, prædictus Joscelinus, qui maximæ erat in regno auctoritatis, illorum juvans partem qui dicebant regem statim esse ordinandum, diremit, dicens: *Præsentem esse dominum comitem Edessanum, virum justum et timoratum, domini regis consanguineum, armis strenuum, per omnia commendabilem, quo meliorem nulla nobis regio, nulla provincia posset ministrare. Commodius esse ipsum in regem assumere quam casus periculosiores exspectare.* Erant itaque multi, qui de sinceritate fidei arbitrabantur domini Joscelini verba procedere, scientes quomodo non multo ante dominus comes, ut prædiximus, tractasset eum; et illud reputantes, quod proverbialiter dici solet: *Omnis laus vera est ab hoste;* nescientes quod alias ejus properaret intentio, fidem verbis ejus habentes, præstabant conniventiam. Ipse autem, ut dicebatur, aliter affectus erat; nam spe futuræ in comitatum successionis, dominum comitem in regnum introducere nitebatur. Domino igitur Arnulfo patriarcha, et domino Joscelino hanc opinionem amplectentibus, reliqui facile in eamdem inducti sunt; et pari voto, et unanimi consensu, eum in regem eligentes, in die Sanctæ Resurrectionis, qui proxime secutus est, solemniter, et ex more inunctus et consecratus est; et diadematis insigne regium suscepit. Quæcunque autem domini patriarchæ, aut domini Joscelini in eo facto fuerit intentio, Dominus rei eventum misericorditer convertit in bonum. Nam virum justum, pium ac timentem Deum, divina eum præveniente gratia, se exhibuit; eratque vir in cunctis prospere agens. Videtur tamen minus regularem habuisse introitum; legitimumque regni hæredem certum est a debita successione fraudulenter exclusisse, illos qui eum promoverunt. Mortuo namque domino rege, sive de ejus supremo judicio, sive de communi principum regni consilio (quia neutrum pro certo compertum habemus) missi erant quidam nobiles et magni viri, qui ad regni successionem communi edicto citarent comitem Boloniensium dominum Eustachium, dominorum Godefridi ducis eximii, domini Balduini regis fratrem. Qui ad eum pervenientes, invitum et renitentem, causas honestissimas prætendentes, quare eum venire oporteret, usque in Apuliam traxerunt. Ubi audiens prædictus vir venerabilis, religiosus ac timens Deum, vere tantorum virorum imitator et frater, et in virtutibus et honestis meritis successor, quod Hierosolymis medio tempore dominus Balduinus, Edessanus comes ejus consanguineus, rex fuerat ordinatus, instantibus nuntiis qui pro eo missi fuerant et allegantibus ut nihilominus procederet, quia quod factum erat, contra jus et fas, et contra hæreditariæ successionis legem antiquissimam, nullo modo stare posset, respondisse dicitur vir Deo plenus: *Absit hoc a me, ut per me in regnum Domini ingrediatur scandalum, per cujus sanguinem pacem Christi recepit; et pro cujus tranquillitate viri virtutum et immortalis memoriæ, fratres mei, egregias animas cœlis intulerunt!* Compositisque iterum sarcinis et comitatu recollecto, invitis iis qui eum ad regnum trahere nitebantur, ad propria remeavit.

CAPUT IV.

De habitudine corporis, moribus et conversatione ejusdem regis.

Dicitur autem forma fuisse conspicuus, corpore procerus, facie venusta, capillo raro, flavo, canis misto; barbam habens raram, sed tamen usque in pectus demissam; colore vivido, et quantum ætas illa patiebatur, roseo. Habilis ad usum armorum et equis regendis aptissimus, rei militaris multam habens experientiam, in agendis suis providus, in expeditionibus felix, in operibus pius, clemens et misericors; religiosus et timens Deum; in orationibus jugis, ita ut callos in manibus haberet et genibus, pro afflictionis et genuflexionis frequentia: impiger, licet senior, quoties eum vocabant regni negotia. Adeptus ergo regni solium, sollicitus de comitatu Edessano, quem sine duce dimiserat, Joscelinum consanguineum suum vocat, ut quod in eum prius deliquerat, gratuita plenaque satisfactione corrigeret; eique tanquam qui regionem illam plenius noverat, comitatum donat; sumptaque fidelitate, per vexillum investit, et inducit in pos-

sessionem; et convocans inde uxorem, et filias, et familiam, per operam et studium ejusdem domini Joscelini, in proximo cum sospitate recepit universa. Erat autem ei uxor Morfia nomine, cujusdam nobilis Græci, Gabrielis nomine; de quo supradiximus, filia; quam dum comes esset cum pecunia infinita, quæ dotis nomine donabatur, duxit in uxorem; ex qua susceperat tres filias, Milissendem videlicet, Haalim et Hodiernam; nam quartam, cui Iveta nomen fuit, postquam regnum adeptus est, uxor ei peperit. Coronatus autem et consecratus est, anno ab Incarnatione Domini 1118, mense Aprili, secunda die mensis; præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ domino Gelasio papa secundo; Antiochenæ vero Bernardo, Latinorum in eadem civitate patriarcha primo; sanctæ Hierosolymitanæ Ecclesiæ domino Arnulfo, ex Latinis in eadem civitate patriarcha quarto.

CAPUT V.

Alexius Constantinopolitanus imperator, dominus quoque Paschalis papa, sed et comitissa Siciliæ, quæ Hierosolymorum regina fuerat, moriuntur.

Per idem tempus Constantinopolitanus imperator Alexius, Latinorum maximus persecutor, rebus humanis exemptus est; cui successit Joannes filius ejus, patre multo humanior, et meritis exigentibus, populo nostro patre longe acceptior; qui etiam non omnino sincerus erga Latinos orientales exstitit, sicut docebunt sequentia. Dominus quoque Paschalis Romanus pontifex viam universæ carnis ingressus est, pontificatus ejus anno sexto decimo, cui successit Dominus Gelasius, qui et Joannes Gajetanus dictus est, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cancellarius. Mortua est nihilominus et domina Adelasia, Siciliæ comitissa, quæ prædicti domini regis Balduini, de facto, etsi non de jure, uxor fuerat.

CAPUT VI.

Ægyptiorum exercitus tam navalis quam terrestris, in regnum ingrediuntur; rex cum suis occurrit, sed non conveniunt. Arnulfus Hierosolymorum patriarcha moritur; substituitur ei Gormundus.

Eodem anno æstate proxime subsecuta, princeps Ægyptius, qui tunc erat pro tempore, congregata ex universis Ægypti finibus tam equitum quam peditum multitudine infinita, tam per terras quam navali exercitu, in regnum nostrum proponit violenter introire, facile putans, tam modicum populum aut consumere gladio, aut a cunctis Syriæ finibus fugientes eliminare. Transcursa igitur solitudinis vastitate, quæ inter nos et Ægyptum media interjacet, cum equitatu numeroso, et peditum jaculis instructorum infinita multitudine, ante Ascalonam castrametatus est. At vero Doldequinus, Damascenorum rex, cognito Ægyptiorum adventu, sive sponte ab eis invitatus, congregata iterum ingenti militia, devia secutus, ne forte noster ei obviaret exercitus, transito Jordane, castris se eorum associat, et vires augere nititur, in nostram læsionem. Navium autem quædam apud Ascalonam applicuerunt: quædam vero usque Tyrum, quoniam civitas erat munitissima, et portum habens commodum, profectæ sunt: exspectantes ut de domini arbitrio et de voluntate ejus qui classi præerat, eis aliquid præcipiatur. Rex autem multo ante tempore eorum adventu præcognito, tam ex Antiochenis quam ex Tripolitanis partibus, convocatis militaribus auxiliis, suisque in unum congregatis, in campestria Philisthiim, illis descendit in occursum; transitoque eo loco, qui olim Azotus dictus est, ubi una de quinque civitatibus Philisthinorum fuisse dignoscitur, de vicino Ægyptiorum castrametatus est, ita ut utrisque partibus daretur mutuo hostium castra singulis diebus intueri. Cumque jam per menses quasi tres, se invicem lacessere formidarent; nostris, tantam multitudinem in se temere irritare timentibus; illis vero, nostrorum vires, audaciam, et in præliis experientiam formidantibus; placuit Ægyptio principi tutius esse, cum incolumitate domum redire, quam in se et in suos imprudenter bellorum insidias experiri; sicque redeuntibus in Ægyptum expeditionibus, postquam de eorum subito regressu nulla nostros movebat suspicio, nostri quoque, sumpta a domino rege licentia, ad propria cum gaudio reversi sunt. Per eosdem dies, mortuo Arnulfo Hierosolymorum patriarcha, viro inquietissimo et officii sui sanctimoniam negligente, substitutus est ei vir simplex ac timens Deum, dominus Gormundus, natione Francus, de episcopatu Ambianensi, de oppido Pinqueniaco. Hujus diebus et meritis etiam, ut creditur, multa magnifice ad regni consolationem et incrementum operari dignatus est Dominus, sicut in sequentibus præsens enarrabit historia.

CAPUT VII.

Ordo militiæ Templi Hierosolymis instituitur.

Eodem anno, quidam nobiles viri de equestri ordine, Deo devoti, religiosi et timentes Deum, in manu domini patriarchæ, Christi servitio se mancipantes, more canonicorum Regularium, in castitate, et obedientia, et sine proprio velle perpetuo vivere professi sunt. Inter quos primi et præcipui fuerunt, viri venerabiles, Hugo de Paganis et Gaufredus de Sancto Aldemaro. Quibus, quoniam neque ecclesia erat, neque certum habebant domicilium, rex in palatio quod secus templum Domini, ad australem habet partem, eis ad tempus concessit habitaculum. Canonici vero templi Domini, plateam quam circa prædictum habebant palatium, ad opus officinarum, certis quibusdam conditionibus concesserunt. Dominus autem rex cum suis proceribus, dominus quoque patriarcha cum prælatis ecclesiarum, de propriis dominicalibus certa eis pro victu et amictu beneficia quædam ad tempus, quædam in perpetuum contulerunt. Prima autem eorum professio, quodque eis a domino patriarcha et reliquis episcopis, in remissionem peccatorum injunctum est, ut vias et itinera, maxime ad salutem peregri-

norum, contra latronum et incursantium insidias pro viribus conservarent. Novem autem annis post eorum institutionem in habitu fuerunt sæculari, talibus utentes vestimentis, quales pro remediis animarum suarum populus largiebatur. Tandem nono anno, concilio in Francia apud Trecas habito, cui interfuerunt dominus Remensis, et dominus Senonensis archiepiscopi, cum suffraganeis suis; Albanensis quoque episcopus, apostolicæ sedis legatus; abbates quoque Cisterciensis, et Clarevallensis, et Pontiniacensis, cum aliis pluribus, instituta est eis regula, et habitus assignatus, albus videlicet, de mandato domini Honorii papæ et domini Stephani Hierosolymitani patriarchæ. Cumque jam annis novem in eodem fuissent proposito, non nisi novem erant; extunc cœpit eorum numerus augeri, et possessiones multiplicabantur. Postmodum vero, tempore domini Eugenii papæ, ut dicitur, cruces de panno rubeo, ut inter cæteros essent notabiliores, mantellis suis cœperunt assuere, tam equites quam eorum fratres inferiores, qui dicuntur servientes. Quorum res adeo crevit in immensum, ut hodie trecentos plus minusve in conventu habeant equites, albis chlamidibus indutos: exceptis fratribus, quorum pene infinitus est numerus. Possessiones autem tam ultra quam citra mare adeo dicuntur immensas habere, ut jam non sit in orbe Christiano provincia, quæ prædictis fratribus bonorum suorum portionem non contulerit; et regiis opulentiis pares hodie dicantur habere copias. Qui, quoniam juxta templum Domini, ut prædiximus, in palatio regio mansionem habent, fratres militiæ Templi dicuntur. Qui cum diu in honesto se conservassent proposito, professioni suæ satis prudenter satisfacientes, neglecta humilitate (quæ omnium virtutum custos esse dignoscitur; et in imo sponte sedens, non habet unde casum patiatur) domino patriarchæ Hierosolymitano, a quo et ordinis institutionem, et prima beneficia susceperant, se subtraxerunt, obedientiam ei, quam eorum prædecessores eidem exhibuerant, denegantes; sed et Ecclesiis Dei, eis decimas et primitias subtrahentes, et eorum indebite turbando possessiones, facti sunt valde molesti.

CAPUT VIII.

Papa Gelasius defungitur; cui Calixtus succedit.

Anno sequenti mortuus est dominus Gelasius papa secundus, domini Paschalis successor, qui et Joannes Gaetanus dictus, vir litteratus; qui fugiens domini Henrici imperatoris persecutionem, et æmuli sui antipapæ, qui cognominatus est Burdinus, declinans violentiam, in regnum Francorum se conferens, apud Cluniacum diem clausit extremum, ibidem etiam sepultus. Cui successit dominus Guido, secundum carnem nobilis, Viennensis archiepiscopus, qui postea in papatum assumptus, Calixtus appellatus est. Hic postmodum domini imperatoris Henrici, cujus consanguineus erat, consecutus gratiam et ejus fretus auxilio, in Italiam cum cardinalibus et universa curia descendens, apud Sutrium, urbem Romæ conterminam, æmulum et hæresiarcham Burdinum violenter cepit: insuper et camelo impositum, cute indutum ursina, ad Canense cœnobium, quod juxta Salernum situm esse dignoscitur, cum multa misit ignominia, ubi usque in supremum senium, vitam compulsus est, lege loci, ducere cœnobiticam. Et ita sopitum est schisma, quod a tempore domini Gregorii septimi, per tempora domini Urbani, domini Paschalis, domini quoque Gelasii, prædecessorum ejus, quasi per triginta annos Ecclesiam incessanter fatigaverat, domino imperatore Henrico ad ovile Ecclesiæ post multa tempora, quibus per excommunicationis sententiam a cœtu fidelium præcisus fuerat, revocato.

CAPUT IX.

Gazzi quidam Turcorum satrapa potentissimus, partibus Antiochenis, cum ingentibus se infundit copiis, universa depopulans.

Eodem anno, quidam infidelium potentissimus princeps et apud suos valde formidabilis, infelicis populi et perfidæ plebis, videlicet Turcomannorum dominus, Gazzi nomine, cui se adjunxerant Doldequinus Damascenorum rex et Debeis Arabum satrapa potentissimus, cum ingentibus copiis partes Antiochenas, in gravi suorum multitudine ingressus erat, citra Halapiam castrametatus. Cujus adventu præcognito dominus Rogerus Antiochenus princeps, domini regis sororius, circumpositis mandat principibus, domino videlicet Joscelino Edessanorum comiti, domino quoque Pontio comiti Tripolitano, domino nihilominus etiam regi, et significat instantem necessitatem; monens et obnixius postulans, ut cum omni celeritate, contra instantia pericula, opem laturi venire non morentur. Rex ergo, assumptis sibi, quas tam subito de regno colligere potuit, militaribus copiis, Tripolim usque maturatis itineribus pervenit, ubi dominum comitem, ad iter peræque succinctum, secum associans, cœpto instat itineri. At vero dominus princeps, interim moræ impatiens de communi lege mortalium, futurorum nescius, egressus ab Antiochia, circa Artasium oppidum castrametatus fuerat. Erat autem is locus alendis exercitibus satis commodus; nam ex nostris finibus erat, volentibus ad exercitum accedere, liber et facilis accessus; unde in expeditione necessariorum erat ubertas maxima, et quanta in urbibus solet, optata commoditas. Ubi cum per dies, aliquot domini regis et comitis exspectasset adventum, prohibente domino patriarcha, qui illuc usque eum fuerat prosecutus, retinentibus etiam de proceribus nonnullis, exercitum jubet iter arripere, fortiter contestans, se nullius deinceps præstolaturum adventum. Erant autem quidam de nobilibus regionis, qui ad hoc eum impellebant; non ut conditiones exercitus facerent meliores, sed ut terras suas, quas hostium castris vicinas habebant, præsente exercitu, in tuto collo-

carent. Horum ergo consilium secutus, in suam suorumque cladem præceps, ab eo loco ubi prius fuerat discedens, in eum qui dicebatur Campus sanguinis castra jubet locari; recensitoque ejus exercitu, inventi sunt equites septingenti et peditum instructorum tria millia, exceptis negotiatoribus, qui emendi vendendique gratia castra solent sequi. Hostes vero cognoscentes castra principis in proximo locata, ut dissimulantes propositum, conceptum commodius possent effectui mancipare, solutis castris fingunt se versus Cerepum oppidum acies dirigere : quo pervenientes, cum ea nocte nihil proficerent, circa partes castrametati sunt. Mane facto, princeps exploratores dirigit, nosse volens utrum ad obsidendum oppidum hostes se dirigant; aut ad committendum cum nostris ad castra contendant; dumque ipse cum suis, armis se instruerent, quasi jam bellum præsens exspectantes, ecce nuntii recurrentes, uno verbo asserunt, hostes tribus turmis ordinatis, habentibus singulis equitum vicena millia, citatis gressibus, ad nostrum exercitum accedere. Quo cognito, princeps quatuor instaurat acies; et equo circumvolans, circuit diligenter, et verbis competentibus animat instauratas; dumque in his daret operam, ecce hostium acies, erectis vexillis nostro exercitui pene jungebantur. Commissum est itaque prælium, utrisque animose instantibus; sed peccatis nostris exigentibus, facta est pars adversa superior. Nam acies quibus præerant viri nobiles et in armis strenui, Gaufridus monachus et Guido Fremellus, quæ primæ fuerant ad irruendum in hostes deputatæ, optime et secundum rei militaris disciplinam progressæ, majores hostium cuneos et densiores cohortes, violenter dissolutas, pene in fugam adegerant; sed acies cui præerat Robertus de Sancto Laudo, cum exemplo aliarum quæ præcesserant, animosius debuisset in hostes irruere, hostibus vires resumentibus, substitit improbe; demumque in fugam lapsa, principis aciem, quæ aliis erat ministratura, solvit per medium et partem secum in fugam vertit, ita ut de cætero revocari non posset. Accidit etiam in eodem prælio quiddam relatione dignum. Nam dum in ipso præliandi agone, hinc inde ferventius desudarent, ecce turbo ab aquilone prodiens immanissimus, in medio belli campo, cunctis cernentibus hæsit humi; serpendoque longius tantum congesti pulveris secum detulit, quod utriusque partis oculos pulveris immensitate, ne pugnare possent, perstrinxit; seque per gyrum extollendo, in modum dolii sulphureis ignibus combusti in sublime se contulit. Facti sunt itaque hostes eo casu superiores; et pars nostra corruit, nostris pene omnibus gladio interemptis.

CAPUT X.

Princeps Rogerus occumbit in acie; et noster prosternitur exercitus.

Princeps autem, tanquam vir in armis strenuus, cum paucis in medio hostium viriliter dimicans, dum suos incassum revocare contendit, contra hostium majores se dirigens impetus, gladiis confossus interiit. Qui autem sarcinas et impedimenta secuti erant, in montem vicinum se contulerant; qui vero hostium arma videbantur effugisse, bellicis se tumultibus eximentes, videntes nostros in montis culmine conglobatos, opinantes eos vires ad resistendum habere, et cum eis posse salvari, ad illos certatim accedebant : quo cum pervenissent universi, hostes eis qui in campis erant, penitus gladio interemptis, ad illos se convertunt; et directis illuc cohortibus, omnes in momento horæ trahunt ad exterminium. Rainaudus autem Mansuerus, quidam de majoribus illius regionis principibus, cum quibusdam aliis nobilibus, in turrim cujusdam vicini oppidi, cui Sarmatan nomen, gratia salutis se contulerat. Quod postquam prædicto Turcorum principi compertum est, illuc sub omni celeritate convolans, prædictos nobiles viros, qui intus se collegerant, ad deditionem violenter compellit; sicque factum est illa die, quod de tot millibus qui dominum principem secuti fuerant, culpis nostris id merentibus, vix vel unus qui nuntiaret, evasit; de hostibus vero, vel paucis, vel nemine interfectis. Dicitur autem hic idem princeps Rogerus, homo fuisse perditissimus, incontinens, parcus et publicus adulter. Insuper etiam dominum suum juniorem Boamundum, senioris Boamundi filium, in Apulia cum matre morantem, ab Antiochia, quæ paterna ei hæreditas erat, omni eo tempore quo principatum tenuit, fecerat alienum. Nam ea conditione dominus Tancredus, bonæ memoriæ, moriens ei principatum commiserat, ut reposcenti domino Boamundo, vel ejus hæredibus, non negaret. Dicitur tamen quod in ea expeditione qua confossus interiit, apud dominum Petrum, venerabilem virum, Apamiensem archiepiscopum, qui eidem necessitatis articulo præsens interfuerat, corde contrito et humiliato delicta sua coram Deo confessus fuerat, promittens, auctore Domino, pœnitentiæ fructus condignos; et sic vere pœnitens, prælii discrimen ingressus est.

CAPUT XI.

Rex et comes Tripolitanus Antiochiam properant, ut prædicto Gazzi resistant.

Interea rex et comes Tripolitanus accedentes, ad eum locum qui dicitur mons Nigronis pervenerant; quod prædictus Gazzi comperiens, decem millia equitum electorum eis obviam dirigit, qui eorum, si possent, impediant accessum. Hi vero abeuntes, in tres turmas se dividunt, unam ad mare versus Sancti Simeonis portum dirigentes, alias duas diversis itineribus regi obviam destinantes. Contigit autem quod unam ex duabus turmis obviam habuit, quam prævia Domini misericordia, pluribus interfectis et captivatis nonnullis, violenter dissolutam, in fugam convertit. Inde per Latorum et Casambellam Antiochiam perveniens, a domino patriarcha, clero quoque et populo universo cum summis desideriis

est susceptus; ubi tam cum suis quam cum iis qui de prædicto prælio fuerant residui, deliberationem ingressus, quærit quid in eo tantæ necessitatis imminenti articulo magis expediat. Interea Gazzi, dimissis oppidis Ema et Artasio, Cerepum obsidet, ea magis fiducia, quod Alanum ejusdem loci dominum cum comitatu suo a domino rege audierat Antiochiam evocatum; quod et verum erat. Accedens ergo ad præsidium, et locum imparatum reperiens, ex diversis partibus fossores immittit, qui collem cui prædictum insidebat municipium suffoderent, trabibusque subnexum, igni postea supposito consumendis, turres superpositas et mœnia, cedente aggere, ad terram dejiceret. Timentes ergo oppidani, ne suffosso aggere totum præsidium in præceps rueret, interpositis conditionibus de vita et incolumitate, et libero ad suos reditu, locum tradunt. Gazzi vero inde ad castrum Sardonas acies dirigens, obsidione locum vallat, quem etiam intra paucos dies, tradentibus eum loci ejusdem habitatoribus, eodem modo recepit; moræque impatiens, eoque maxime, quod neminem sibi resistere posse arbitrabatur, cunctam pro arbitrio tractabat regionem, ita quod nulla spes esset finitimorum locorum incolis jugum tanti principis evadendi.

CAPUT XII.

Rex cum eodem comite, cum prædicto Gazzi congrediuntur; et eo in fugam verso, acies ejus prosternunt, pluribus interemptis; regique principatus cura committitur.

Rex autem cum comite, et militia quantam habere poterat, egressus Antiochia, putans se apud Cerepum hostes invenire, versus Rugiam dirigit expeditiones: inde Hab pertransiens, in monte qui dicitur Danim castrametatus est. Quod audiens Gazzi, convocatis principibus suis, sub interminatione mortis præcipit, ut noctem illam ducentes insomnem, armis et equis cum summa diligentia procurandis totam impendant; summo diluculo ante lucis exortum attentius præparati, in castra regis irruant, et eos somnolentos adhuc invenientes, gladiis confodiant; ita ut nec vel uni mortem liceat effugere. At vero divina longe aliter ordinaverat clementia. Rex autem cum suis non remissiore cura sollicitus, noctem eamdem, ut de futuro bello tractaret necessaria, ducit pervigilem; monente et exhortante populum viro venerabili * signo crucis Dominicæ, dominum regem usque ad partes illas fuerat prosecutus. Armati igitur, et ad bellum suscipiendum accincti viriliter, summo mane hostium exspectabant futuros impetus. Dispositis igitur de mandato regis, juxta rei militaris disciplinam, aciebus novem (nam septingentos in eo conflictu dicitur habuisse milites) et ordine congruo collocatis, Domini præstolantur misericordiam. Præmissis igitur tribus aciebus quæ agmina universa præcederent, domino quoque comite Tripolitano, cum suis dextrum cornu tenente, principibus vero Antiochenis in sinistro collocatis, pedestres manipulos in medio locat. Rex autem, aliis subsidium ministraturus, cum quatuor sequitur aciebus. Dumque sic instructi hostium adventum exspectant, ecce adsunt cum ingenti clamore, et cum stridore tubarum et tympanorum strepitu, atrocissime in nostros irruentes. Erat autem eorum major in infinita multitudine fiducia; nostris autem in præsentia victoriosissimæ crucis, et in confessione veræ fidei spes amplior et indeficiens. Consertis igitur aciebus et immistis hostiliter legionibus, gladiis cominus agitur; et spretis humanitatis legibus, tanquam in feras immanissimas ardentibus studiis, et odio insatiabili utrinque decertatur. Cumque manipulorum nostrorum pedestrium protervam et periculosam nimis cognoscerent instantiam, totis viribus ad exterminandas pedestrium turmas elaborabant. Factumque est, Domino permittente, ut ex plurima parte ea die, hostium gladiis deperirent. Rex autem videns pedestres manipulos supra vires aggravari, aciesque præmissas subsidio indigere, cum suis qui ei adhærebant, pronus inter media ruit agmina, et gladio instans animosius, densissimos hostium dissipat cuneos; adhærentibusque ei fideliter earumdem acierum consortibus, et aliis jam destitutis, vires et animos verbis et exemplo conferentibus, unanimiter in hostes irruunt; et invocato de cœlis auxilio, adfuit divina clementia, et facta hostium strage infinita, reliquos resistere non valentes in fugam vertunt. Dicuntur ibi de nostris peditibus quasi septingenti cecidisse, de equitibus vero centum. At vero de hostium numero usque ad quatuor millia, exceptis sauciis lethaliter et compedibus mancipatis. Gazzi vero fugiens cum Doldequino rege Damascenorum et Debeis Arabum principe, suos morti expositos dereliquit. Nostris autem insectantibus et ad loca varia progressis, rex cum paucis campum obtinens, usque ad primas noctis partes in eo perseveravit. Tandem victualium urgente defectu, in vicinum oppidum, Hab nomine, gratia refectionis sumendæ se contulit. Unde mane facto, ad prædictum rediens campum nuntios, cum annulo proprio, in certum signum victoriæ, ad sororem suam et ad dominum patriarcham dirigit, significans, divina opitulante gratia, victoriæ munus sibi divinitus collatum. Ea tamen die usque ad supremam vesperam campum non deseruit, quoadusque rumore certo de hostibus habito, quod in dispersionem dati, redituri non erant. Tandem vero, coadunatis sibi quotquot de suis in præsenti habere potuit, Antiochiam palma insignis, occurrente ei universæ civitatis clero et populo, cum domino patriarcha, victor ingressus est. Concessa est autem nostris divinitus hæc victoria, anno ab Incarnatione Domini 1120, regni quoque domini Balduini regis secundi, anno secundo mense Augusto, in vigilia Assumptionis sanctæ Dei genitricis Mariæ. Rex vero cum domino Cæsariensi archiepiscopo et honesto comitatu, lignum vivificæ crucis remisit Hierosolymam, ita ut in die Exalta-

tionis ejusdem, a clero et populo cum hymnis et canticis spiritualibus sit honorifice recepta. Ipse autem propter ingruentes regionis necessitates, in eadem provincia moram facere compulsus est : ubi tam dominus patriarcha quam universi proceres una cum clero et populo, consonis desideriis et gratuito assensu principatus Antiocheni curam et omnimodam potestatem regi tradunt, ita ut liberam, sicut in regno habebat, in principatu habeat instituendi, destituendi, et omnia pro arbitrio tractandi facultatem. Collatis igitur liberis, vel aliorum graduum consanguineis, eorum qui in acie ceciderant possessionibus, prout ratio vel regionis consuetudo deposcebat; viduis quoque apud compares et competentis meriti viros, nuptui collocatis : præsidiis quoque, quibus videbatur necessarium, viris, victu, armis diligentius communitis sumpta ad tempus ab eis licentia, in regnum reversus est. Ubi in ecclesia Bethlehemitica solemni navitatis Dominicæ cum uxore coronatus est.

CAPUT XIII.

Apud Neapolim, urbem Samariæ concilium celebratur.

Eodem anno, qui erat ab Incarnatione Domini 1120, cum peccatis nostris exigentibus regnum Hierosolymorum multis vexationibus fatigaretur, et præter eas quæ ab hostibus inferebantur molestias, locustarum intemperie et edacibus muribus, jam quasi quadriennio continuo fruges ita penitus deperissent, ut omne firmamentum panis defecisse videretur; dominus Gormundus Hierosolymorum patriarcha, vir religiosus ac timens Deum, una cum domino rege Balduino, prælatis quoque ecclesiarum et regni principibus, apud Neapolim urbem Samariæ convenientes, conventum publicum et curiam generalem ordinaverunt. Ubi sermone ad populum habito, exhortationis gratia; cum apud omnes constare videretur, quod populi peccata Dominum ad iracundiam provocassent, de communi statuunt consilio errata corrigere, et excessus redigere in modum, ut tandem ad frugem melioris vitæ redeuntes, et pro commissis digne satisfacientes, eum sibi redderent placabilem, qui peccatoris non vult mortem, sed magis ut convertatur et vivat (*Ezech.* XXXIII). Deterriti ergo signis de cœlo minacibus, et terræmotu frequenti, clade quoque, simul et famis angustia, et hostium proterva nimis et pene quotidiana instantia, per opera pietatis Dominum sibi reconciliare quærentes, ad morum erigendam conservandamque disciplinam, viginti quinque capitula, quasi vim legis obtinentia, de communi sanxerunt arbitrio. Quæ si quis legendi studio, videre quærit, in multarum archivis ecclesiarum, ea facile reperire potest. Interfuerunt autem huic concilio : dominus Gormundus, Hierosolymorum patriarcha; dominus Balduinus, Hierosolymorum ex Latinis rex secundus; Ebremarus, Cæsariensis archiepiscopus; Bernardus, Nazarenus episcopus; Asquitillus, Bethlehemita episcopus; Rogerus, Lindensis episcopus; [illegible] Josaphat, [illegible] dus, prior Templi [illegible] Gerardus, prior [illegible] cancellarius; [illegible] Buris, Barisanus, [illegible] de Rames, et alii [illegible] numerum vel nomina [illegible]

CAPUT [illegible]

Rursum Gazi prædictus, [illegible] fines ingreditur Antiochenos [illegible] vero apoplexia tactus [illegible]

Anno sequenti, prædictus [illegible] stiani pertinax et indefessus [illegible] quam vermis inquietus, semper [illegible] dere possit, sumpta occasione [illegible] convocatis militaribus copiis, [illegible] dam nostrorum præsidia obsidere; [illegible] dominum regem urgentissime vocans. [illegible] piger, assumpto sibi salutiferæ crucis [illegible] tumque honesto comitatu, ad partes illas [illegible] vocato etiam domino Joscelino Edessano comite, sociatisque sibi Antiochenis proceribus, [illegible] prædictum potentem castra dirigit, quo cum pervenisset, sperantes in proximo bellum se habituros, contigit quod morbo, qui apoplexia appellatur, tetigit eum manus Domini. Unde magnates qui in ejus erant exercitu, principis sui destituti solatio, bellum prudenter sanoque consilio declinaverunt; dominumque suum in lectica semivivum deferentes, Halapiam properabant. Ad quam priusquam pervenirent, ille æternis tradendus incendiis, infelicem dicitur animam exhalasse. Rex quoque facta apud Antiochiam mora, quæ videbatur pro tempore necessaria, in regnum, auctore Domino, sospes reversus est; apud utrosque tam in regno quam in principatu, meritis suis id exigentibus, charus admodum et acceptus : utramque nimirum administrationem fideliter devoteque implebat, regni videlicet et principatus, licet multum distarent ab invicem. Nec erat facile discernere, utrius sollicitudine magis angebatur : licet regnum ejus esset proprietas, quam etiam ad successores suos jure posset transmittere; principatus vero, commissus. Majoremque etiam videbatur pro statu Antiochenorum exhibere diligentiam; in eoque se continuavit bona fide, usque ad adventum domini Boamundi junioris, sicut in subsequentibus dicetur.

CAPUT XV.

Rex civibus Hierosolymitanis omnimodam donat libertatem, et suo communit privilegio.

Per idem tempus, rege Hierosolymis existente, pia liberalitate et largitione principali, civibus contulit Hierosolymitanis, et sigillo regio communitam eis præcipit paginam fieri, in perpetuum valituram, libertatem consuetudinum, quæ a civibus merces inferentibus vel efferentibus solebat exigi : ita ut de cætero, omnis Latinus ingrediens vel egrediens, sive mercimonia inferens sive educens, omnino

nihil sub prætextu alicujus consuetudinis aliquid cogatur præstare, sed liberam prorsus vendendi et emendi habeat potestatem. Dedit etiam Surianis, Græcis, Armenis, et harum cujuslibet nationum hominibus, Saracenis etiam nihilominus liberam potestatem, sine exactione aliqua inferendi in sanctam civitatem, triticum, hordeum et quodlibet genus leguminis. Modii etiam et ponderis remisit mercedem consuetudinariam; in quo prædicti populi sibi conciliavit animos, et gratiam publicam sibi promeruit. In utroque enim, regio more et affectu plurimum commendabili, civibus videtur providisse, ut et civitas, sine exactione illatis alimentis, abundaret amplius; et quod tam ipse quam ejus prædecessor tota diligentia procurabat, ut urbs Deo amabilis multiplicatis et frequentioribus habitatoribus incoleretur.

CAPUT XVI.

Doldequinus Damascenorum rex, Tiberiadensium fines depopulatur; rex occurrit, urbem diruit Gerazam.

Anno sequente, Doldequinus, perfidus et impius Damascenorum rex, fœderato sibi Arabum principe, et ejus sibi sociata militia, vidensque dominum regem pro utraque regione, viribus suis imparem portare sollicitudinem, de ejus præsumens occupationibus, regionem nostram Tiberiadi proximam, immissis legionibus, hostiliter nimis vastare cœpit. Quo audito, dominus rex congregata de universi regni finibus militia illuc more suo impiger contendit. Doldequinus vero regis præcognito adventu, videns, eo præsente, se non posse proficere, nec cum eo conserere tutum reputans, in ulteriora regni se contulit. Rex autem cum suis agminibus in austrum declinans, Gerasam pervenit. Fuit autem Gerasa una de nobilibus provinciæ Decapoleos civitatibus, a Jordane paucis distans milliaribus, monte Galaad contermina, in tribu Manasse sita. In hujus parte munitiore, quoniam reliqua civitas hostilitatis metu diu jacuerat desolata, castrum ex quadris et magnis lapidibus, cum multis sumptibus erigi sibi fecerat anno præterito Doldequinus; victuque et armis communitum, quibusdam fidelibus suis conservandum tradiderat: quo perveniens rex, impugnato vehementius præsidio, quadraginta milites, qui in eo ad custodiam relicti fuerant, interpositis conditionibus, quod cum salute ad suos haberent reditum, castro recepto, permisit abire incolumes; habitaque cum suis deliberatione, utrum magis expediret dirui funditus præsidium, aut Christianitati reservari, placuit de universorum assensu municipium everti funditus; nam sine multis sumptibus, et labore continuo, et multo periculo transeuntium, non videbatur a nostris posse conservari.

CAPUT XVII.

Balac, Turcorum potentissimus princeps, fines Antiochenos violenter ingreditur; comes Joscelinus ab eodem capitur; rex quoque in ejus vincula decidit, captus ab eodem.

Cum ita ergo, per gratiam Dei, se regni prospere satis haberent negotia, invidens pacis inimicus tranquillitati, quam sperabat, scandalum molitus est injicere. Pontius enim Tripolitanorum comes secundus, nescimus cujus instinctu, regi Hierosolymorum suum denegabat hominium; et servitium, quod de jure fidelitatis tenebatur impendere, impudenter negabat. Rex autem tantam non ferens injuriam, collectis ex universo regno tam equitum quam peditum copiis, ad partes illas pervenit, super tanta injuria ultionem petiturus: ubi antequam aliquid damni passa esset pars alterutra, intervenientibus viris honestis et Deo amabilibus, pax inter eos conveniens reformata est. Inde procedens, propter illorum necessitates ab Antiochenis vocatus, ad partes illas descendit. Balac enim Turcorum princeps, magnificus et potens, regionem totam frequentibus irruptionibus molestabat, idque confidentius, quia paulo ante dominum Joscelinum, Edessanum comitem et dominum Galerannum ejus consanguineum, ex improviso in eos irruens, ceperat et captos vinculis mancipaverat. Sciens ergo dominum regem advenisse, cœpit a suis incursionibus aliquantulum retardari et ejus declinare conflictus; audierat enim quod in præliis esset fortunatior, et de eo cuilibet difficile esset triumphare. Circuibat tamen cum expeditione militia, quasi de remoto, si ei daretur locus, ut nostris inferre damna posset, et circa id erat sollicitus. Rex igitur cum sua, quam secum deduxerat militia, in terram comitis Edessani descendit, ut populo rectore carenti, aliquod impertiret solatium: circumiensque regionem, diligenter quærebat, utrum munita essent præsidia, et sufficientes equitum peditumque, armorum quoque et alimentorum haberent copias; et ut defectus suppleret, debitam gerebat sollicitudinem. Contigit autem, dum eadem cura sollicitus Edessam properaret, ab oppido Turbessel egressus, ut eadem diligentia de statu regionis trans Euphratem esset instructior, et cuncta pro posse in melius reformaret; nocte quadam iter conficiens incœptum, cum suo domestico proficiscebatur comitatu, ubi dum aliquantulum incautius, dissoluto agmine et dormitantibus pene universis, iter agerent securi: Balac prædictus, qui regis iter præsenserat, in insidiis positus, subito irruit, regisque comitatum imparatum reperiens et somno gravatum, casu in ipsum regem incidit, manus injecit, secumque deduxit captum, tam iis qui præibant quam qui sequebantur, ad partes varias fuga dilapsis, et quid regi accidisset ignorantibus. Captum ergo sæpedictus Balac regem, trans Euphratem in præsidio, cui Quartapiert nomen, vinculis fecit mancipari, ubi erant etiam Joscelinus comes et Galerannus, de quibus supra dictum est. Nostri autem principes qui in regno erant, audito casu miserabili, qui domino regi acciderat, una cum domino patriarcha de statu regni valde solliciti, apud urbem Acconensem, cum ecclesiarum prælatis, quasi vir unus conveniunt; et ducem atque præceptorem sibi de

communi voto constituunt dominum Eustachium Grener, virum providum et discretum, et rei militaris plenam habentem experientiam; qui duas in regno, jure hæreditario, suffragantibus meritis, possidebat civitates, Sidonem videlicet et Cæsaream, utramque cum suis pertinentiis. Tradunt ergo ei regni curam, et administrationem generalem, quoadusque dominum regem visitet Oriens ex alto, et suæ libertati restituens, negotiis regiis possit superesse. Sed interim ad ea, quæ de domino rege cœperamus, retorqueamus historiam.

CAPUT XVIII.

Quidam Armenii, ut regem expediant, gravi se exponunt periculo; castrum in quo detinebantur captivi, occupant; liberatur comes Joscelinus.

Domino ergo rege apud castrum prænominatum, cum domino comite in vinculis constituto, notum habentes quidam Armenii de terra comitis, quod tanti principes Christiani nominis in eo municipio captivi tenerentur, pro nihilo ducentes periculum, si etiam eorum artes prosperum non haberent exitum, novas ineunt inauditi moliminis vias. Quidam tamen asserunt hos eosdem domini Joscelini diligentia vocatos, et spe remunerationis amplissimæ, huic se exposuisse discrimini. Quinquaginta enim ex eis, qui robustiores videbantur, fide interposita, et mutuis obligati juramentis, apud se constituunt, ut illuc euntes, prædictos viros magnificos, quocunque periculo, liberare contendant. Habitu ergo se simulant monachos; sicas sub laxis vestibus portantes, ad prædictum tendunt oppidum, tanquam de negotiis monasteriorum acturi aliquid; simulant verbo et gemitu, et faciei modificatione se a quibusdam vim injuriamque passos : præfecto loci ad cujus sollicitudinem spectabat, ne quid in locis adjacentibus enormiter et contra disciplinam temporum fieret, id se velle cum lacrymis protestari, asserunt. Alii dicunt eos quasi mercatores, vilium mercium portatores, oppidum ingressos. Admittuntur tandem, et municipium ingressi, exerunt gladios et occurrentes sibi perimunt universos. Quid plura? Obtento castro, regem solvunt et comitem; et castrum muniunt quantum possunt. Rex interim comitem Joscelinum emittere disponit, ut sibi et sociis, quorum opera expediti videbantur, auxilium congreget, et velocius mittere non moretur. Cognoscentes autem, qui in suburbanis habitabant Turci, quod hac fraude rex, et qui cum eo intus erant, castrum obtinuerant, arma corripiunt, et ad locum accedentes, procurant diligentius, ut saltem usque ad adventum Balac domini sui, his qui in oppido erant, introitus negent et exitus. Comes tamen Joscelinus, assumptis sibi tribus sociis, quorum duos itineris haberet comites, tertium ad dominum regem de statu suo significans, statim remitteret, hostium se exponens insidiis, egressus est; et Domini protectus misericordia, ignorantibus his qui castrum obsederant, cum duobus consortibus, ut præordinatum fuerat, viam arripit, tertium remittens in oppidum, cui et annulum suum tradidit in signum, quod cum salute, hostium cuneos evaserat. Rex autem cum his quorum ope solutus erat, præsidium munire totis viribus satagebat, tentans, si quo pacto usque ad adventum subsidii, quod in proximo sperabat, illud sibi conservare posset.

CAPUT XIX.

Balac iterum idem castrum violenter recipit, prædictis Armeniis gladio interemptis.

At vero Balac terribili visione eadem nocte turbatus, in somnis videbatur sibi videre, quod comes Joscelinus eum propriis manibus, luminibus orbaret. Quo visu territus, summo mane ad prædictum oppidum nuntios dirigit, qui dominum Joscelinum absque mora decollarent. Qui accedentes ad castrum propius, cognoscentes quod eo casu in manus hostium devenisset, remenso itinere cum omni velocitate ad dominum redeunt, omnia quæ illic gesta fuerant, ordine pandentes. Ipse vero convocatis undique militaribus copiis, ad partes illas impiger contendit, et locatis in gyrum expeditionibus, obsidione vallat eos, qui in oppidum se contulerant. Ubi per internuntios habito sermone cum domino rege, spondet et promittit firmius, quod si absque difficultate præsidium ei restituat, ipse sibi et suis omnibus liberum exitum et securum usque ad urbem Edessanam præstaret conductum. Rex autem de oppidi munitione confisus, sperans cum adminiculo eorum, qui ad eum ingressi fuerant, castrum posse ad adventum subsidii violenter detinere, conditiones respuit oblatas, et in defensione municipii instantius perseverat. Balac vero, spretis conditionibus iratus admodum, artifices convocat et machinas ordinat multiplices, quibus solent hostium præsidia impugnari : et instans protervius, in omne argumentum, quo nocere possit obsessis, subtiliter se attollit. Erat autem collis, supra quem situm erat oppidum, cretaceus et ad suffodiendum facilis. Videns ergo ea parte facilius posse locum aggravari, immissis fossoribus, scrobes præcipit ingentes intus colle suffodi, trabibusque et lignea materia sustentari : deinde receptis artificibus, igne immisso, succensa quæ intus erat materia, collis subsedit; et turri quæ superposita erat, cum ingenti fragore collapsa, timuit rex ne casu simili universum præsidium in præceps rueret, castrum Balac nullis interpositis conditionibus resignavit. Qui obtento castro, domino regi, et cuidam nepoti suo, domino quoque Galeranno vitam indulsit; eosque in Carram, civitatem Edessæ vicinam vinctos compedibus præcipit deportari, et eos ibidem sub arcta conservari custodia. Prædictos autem Armenios, viros strenuos et fideles, qui ut regem et dominum suum a vinculis solverent, tantis se exposuerant periculis, variis affecit cruciatibus. Alios enim vivos decoriari fecit, alios serra dividi per medium, alios viventes sepeliri, alios pueris suis quasi signum ad sagittandum tradi;

qui, etsi coram illis tormenta passi sunt, spes tamen illorum immortalitate plena est; et in paucis tentati, in multis bene disponentur.

CAPUT XX

Comes Joscelinus congregata ingenti militia, ut dominum regem expediat, Antiochiam pervenit; sed facti quod acciderat novitate motus, acies dissolutas remittit ad propria.

At vero comes Joscelinus, cum iis quos assumpserat viæ consortes, cum multa sollicitudine et timore continuo iter inceptum peragens, cum victu modico et duobus utribus, quos secum casu detulerat, usque ad fluvium magnum Euphratem pervenit. Ubi habita cum periculorum consortibus, quomodo fluvium transire posset, deliberatione, impletis vento utribus, eisque fune sibi circumpositis, regentibus eum a dextra lævaque sociis, quibus multum erat in natando exercitium, auctore Domino, ulteriorem ripam sanus et incolumis attigit. Inde non minore periculo, nudis pedibus, labore pressus insolito, fame et siti, et lassitudine fatigatus, tandem prævia Domini misericordia, apud insigne oppidum ejus Turbessel pervenit: inde injuncti verbi plenam gerens sollicitudinem, aptato sibi necessario pro tempore comitatu, Antiochiam, deinde cum consilio domini patriarchæ Bernardi, Hierosolymam profectus, rem domino patriarchæ et regni principibus ordine pandit, casum qui acciderat, seriatim aperit, ad subsidium sine dilatione invitat: asserens regis negotium dilationes non posse capere, sed opus esse maturo consilio et indilato. Factumque est ita, ut ad ejus exhortationem congregatus sit regni universi populus, quasi vir unus; et assumpta sibi cruce Dominica de singulis urbibus, quæ erant mediæ, auxilia sibi conjungentes, Antiochiam pervenerunt, ubi adjunctis sibi ejusdem civitatis tam plebe quam patribus, prævio comite, Turbessel pervenerunt. Ubi quid circa dominum regem medio tempore accidisset, plenius cognito, comperto quod ulterius procedere non esset fructuosum, de communi consilio ordinatum est, ut singuli redirent ad propria; tamen ne omnino nihil fecisse viderentur, ordinant apud se, ut apud Halapiam transeuntes experiantur, utrum aliquid damni aut injuriæ hostibus inferre possint; quod secundum propositum factum est. Nam ante urbem prædictam habentes transitum, cives ejusdem loci, contra eos quasi ad pugnandum egressos, in urbem regredi violenter compulerunt: diebus quatuor continuis, invitis civibus moram ibi facientes. Qui autem de regno erant, ab aliis divisi, in regnum redeuntes, circa partes Scythopolitanas, transito Jordane, terras hostium subito ingrediuntur, et imparatos reperientes, irruunt super eos, pluribusque ex eis gladio interemptis; captivatis etiam infinitis tam viris quam mulieribus, cum ingenti præda et opimis spoliis læti ovantesque ad propria reversi sunt.

CAPUT XXI.

Iterum Ægyptii cum ingentibus copiis regnum ingressi sunt; sed occurrentibus nostris manu valida, mirabiliter prosternuntur.

Interea princeps Ægyptius de regis captivitate arbitrans sibi multam opportunitatem emersisse, ut regnum Hierosolymorum sibi merito suspectissimum, aliqua ex parte posset opprimere, ex omnibus Ægypti finibus militaria præcipit auxilia convocari; urbibusque maritimis mandat, præfectis operum specialiter ad hoc deputatis, galeas præparari, armari classem; et cætera quæ ad usum navalis exercitus possunt esse necessaria, sine dilatione præcipit ordinari. Paratis igitur septuaginta galeis, cum infinita pedestris exercitus multitudine, transcursa solitudine, apud Ascalonam castrametatus, cum suis resedit legionibus, classis autem usque Joppen progressa, ibi ante urbem se locavit; egressique de navibus in gravi multitudine, urbem cœperunt ex omni parte per gyrum, continuatis congressionibus, hostiliter molestare, ita ut præ inopia defendentium, securi ad murum suffodiendum accederent, et in locis pluribus debilitarent. Quod si liberas ferias urbem impugnandi per diem sequentem habuissent, effractis mœnibus, procul omni dubio, violenter occupassent civitatem; pauci enim erant intus, qui eorum congressionibus repugnarent. Interea dominus patriarcha, dominus quoque Eustachius Grener, regni constabularius, cum aliis regni principibus, congregata omni ea quam tunc habere potuerunt militia, in campestribus Cæsareæ, in loco cui Caco nomen, convenerunt; inde versus Joppen, ordinatis agminibus descendentes, dirigunt legiones. Quo audito, qui urbem impugnabant, in classem se certatim recipiunt, nostrorum adventum formidantes. Classe autem instructa, remis incumbunt, exspectantes quid suis, quos hostibus vicinos esse cognoverant, accideret. Nostri vero interea, prævia cruce Dominica, fide armati, et cooperante Dei gratia, in victoriæ spem erecti compositis aciebus et in congruum redactis ordinem juxta eum locum qui dicitur Ibelim, hostes reperiunt. Qui etiam, juxta morem eorum, cohortibus dispositis, affecti ut cum nostris procul dubio pugnarent, advenerant; sed viso nostrorum apparatu et animositate certis argumentis intellecta, qui quasi leones accesserant, lepores et leporibus timidiores, bellum detrectare cupiunt, magis tamen cupientes non incœpisse. Nostri porro populi promiscui, et plebis omnimodæ, dicebantur esse quasi septem millia: hostium vero, expeditorum ad prælium, sexdecim millium dicebatur esse numerus, exceptis his qui classi deservientes, dicebantur esse in navibus. Irruentes igitur nostri super eos in spiritu vehementi, corde contrito, et in timore Domini, auxilio de supernis invocato, instant gladiis atrocius, et cominus irrogato mortis periculo, respirandi etiam negant facultatem. Mirantur tandem Ægyptii nostrorum vires et audaciam; et quod sermone

audierant, plagis sentiunt impositis, et oculata fide contuentur. Parant tamen, et contendunt illatis resistere injuriis et nostris æqua lance respondere; sed longe impares et animis et viribus, in proposito deficiunt, fugam ineuntes. Relictis igitur castris, omni divitiarum genere et commoditate refertis, fuga vitæ consulunt. Nostri tamen insectantes instantius, quotquot ex eis consequi possunt, gladiis obtruncant, ita ut de tanta multitudine pauci vel vincula vel mortem evaserint. Dicuntur ea die septem ex eis millia cecidisse. Nostri autem victores in castra reversi, gazas Ægyptias, immensa auri argentique pondera, supellectilem varii generis pretiosissimam, papiliones et tentoria, equos, loricas, gladios copiose reperientes, jure bellorum dividentes spolia, supra modum locupletati, reversi sunt ad propria. Classis vero intellecto quid suis acciderat, ut securam sibi stationem eligerent, apud Ascalonam, quæ adhuc in eorum potestate erat, declinantes, de suorum ruina plenius edocti sunt. Per idem tempus, dominus Eustachius Grener, regni procurator, vir providus et discretus, vita decessit: in cujus loco substitutus est dominus Willelmus de Buris, vir magnificus, et per omnia commendabilis, Tiberiadensis dominus.

CAPUT XXII.

Dux Venetiæ cum classe numerosa descendit in Syriam.

Eodem tempore, audita regni Orientalis necessitate, dux Venetiæ, Dominicus Michaelis, una cum majoribus ejusdem provinciæ, composita classe, cum quadraginta galeis, gatis vigenti octo, quatuor majoribus ad devehenda onera aptatis navibus, iter in Syriam arripiunt; cumque in Cyprum insulam pervenissent, denuntiatum est eis, eorum jam præcognito adventu, quod Ægyptiorum classis circa partes Syriæ in maritima Joppensi applicuisset, et circa partes illas moram faceret, urbibus maritimis valde suspectam. Quo audito, dux præfatus suis egressum indicit, et ordinato exercitu, versus littora Joppensia cursum accelerat. Nuntiatur eis interea, quod prædicta classis Ægyptia, Joppe relicta, in partes se contulerat Ascalonitanas; audierant enim de suis, qui cum nostris in terra pugnaverant, rumores sinistros; eaque occasione ad suam se contulerant civitatem. Quo etiam Veneti per internuntios cognito, illuc classem dirigunt, optantes intime hostium classem invenire et cum eis tentare congressum. Porro sicut viri providi, et in eo negotio exercitati, classem ordinant, secundum quod eis utilius visum est. Erant sane in eadem classe quædam naves rostratæ, quas gatos vocant, galeis majores, habentes singulæ remos centenos, quibus singulis duo erant remiges necessarii. Erant autem et quatuor naves majores, ut prædiximus, ad deportanda onera, machinas, arma et victui necessaria deputatæ. Has cum gatis priores ordinant, ea intentione, ut si ab hostibus forte de remoto conspicerentur, non putaretur hostium exercitus, sed mercatorum naves. Galeæ vero subsequebantur. Sic ergo ordinato exercitu, versus littora proficiscuntur. Erat autem eis et auræ favor optabilis, et maris grata tranquillitas, et hostium classis in vicino. Cumque jam esset circa crepusculum matutinum et aurora lucis orientis nuntiaret adventum, hostes classem sentiunt advenire; die quoque luminis amplius ministrante, eam conspiciunt viciniorem. Stupefacti ergo, et plurimum timentes, remos corripiunt, et clamore et nutibus suos hortantur, ut funes rescindant, anchoras erigant, remiges ordinent et de pugna securi arma corripiant.

CAPUT XXIII.

Classem hostium circa Joppen repertam idem dux violenter effringit, et convertit in fugam, galeis pluribus retentis.

Interea dum hæc apud hostes turbato ordine et confuso tumultu, metu confusionem inducente, aguntur, ecce ex Veneticis galeis una, cui dux inerat, alias velocitate præcurrens, eam casu fortuito, cui partis dux adversæ insidebat, tanto concussit impetu, ut pene totam cum suis remigibus fluctibus involveret; aliæ tandem multa velocitate sequentes, singulæ singulas pene fretis involvunt. Fit igitur pugna gravis, et congressus utrinque valde hostilis, tantaque strages hominum, ut etiam (etsi fide videatur carere) qui interfuerunt, constanter asserant, victorum pedes, occisorum sanguine usque ad summum eorum, cruentatos sorduisse: mare vero adjacens de præcipitatis corporibus, et effluente de navibus interemptorum sanguine, usque ad passuum in circuitu duo millia, colorem sanguineum contraxisse; littora vero cadaveribus a salo projectis ita repleta fuisse, ut de fetore putrescentium funerum, circumposita regio et luem contraheret, et aeris corruptelam. Continuatur cominus pugna, et ardentibus studiis impugnant hi, illi tentant resistere; sed tandem auctore Domino, facti superiores Veneti, hostes vertunt in fugam; retentis galeis quatuor, cum totidem gatis et nave una maxima, duce eorum interempto, victoriam obtinuerunt sæculis memorabilem. Collata igitur nostris divinitus prædicta victoria, nolentes tempus inutiliter consumere, præcipiente duce, versus Ægyptias partes usque Laris antiquissimam solitudinis urbem maritimam, pervenerunt, explorantes utrum hostium naves aliquas sibi casu haberent obvias: quod ita factum est, et ita eis successit ad votum, tanquam si aliquo certo nuntio universa quæ postea acciderunt, ex ordine didicissent; nam illis in eo pelago laborantibus, decem naves hostium haud longe ab eis visæ sunt, ad quas cum omni celeritate contendentes, primis congressionibus eas violenter occupant, viris quos in eis reperiunt partim occisis, partim compedibus mancipatis. Erant autem naves eædem Orientalibus oneratæ mercimoniis, speciebus videlicet, et pannis sericis; quæ omnia secundum consuetudinem suam dividentes, facti locupletiores, deductis secum prædictis navibus, apud urbem Acconensem applicuerunt.

CAPUT XXIV.

Regni principes cum eodem duce conveniunt, et Tyrus obsidetur.

Dominus vero patriarcha Hierosolymorum Gormundus; dominus quoque Willelmus de Buris, regni constabularius et procurator, Paganus quoque regius cancellarius, una cum archiepiscopis, episcopis, et cæteris regni proceribus audientes, quod dux Venetiæ, cum navali exercitu, nostris applicuisset littoribus, et de hostibus ita gloriose triumphasset, miserunt nuntios ad eum, viros prudentes et honestos, qui eum et populi Venetorum primores, exercitusque capitaneos, ex parte domini patriarchæ, principum et populi salutarent, et conceptam de eorum adventu lætitiam significarent: invitantes eos, ut regni commoditatibus indifferenter, tanquam cives et domestici, uti frui non dubitarent; paratos se esse asserentes, humanitatis legibus et plena hospitalitatis gratia se eos velle tractare, prout decebat, habere propositum. Dux ergo, ut et loca sancta, diu ante concepta devotione videret, et principibus qui se tam benigne invitaverant loqueretur, relictis qui classi præessent viris prudentibus, ipse cum majoribus ejusdem populi Hierosolymam venit. Ubi honeste susceptus, et cum multa tractatus honorificentia, Natale Domini celebravit. Ubi etiam a regni principibus diligenter commonitus, ut Christi servitio et incremento regni, se ad tempus aliquod manciparet, respondit: *Quod ad hoc specialiter venerat, et ad hoc tota ejus dirigebatur intentio.* Factum est ergo de communi consilio, quod præsente domino patriarcha, et reliquis ejusdem regni principibus, convenit inter eos quibusdam pactis intervenientibus, ut alteram de maritimis urbibus, Tyrum videlicet, vel Ascalonam obsiderent; nam aliæ, per Dei gratiam, a torrente Ægypti, usque Antiochiam omnes in nostram pervenerant ditionem. Verum hic dum nostrorum voluntates ad varia rapiuntur desideria, res in periculosam pene descendit altercationem. Nam Hierosolymitæ, Ramatenses, Joppenses, Neapolitani, et qui in finibus horum erant, magnopere nitebantur, ut ad obsidendam Ascalonam proficiscerentur; erat enim vicinior, et minus laboris et sumptuum videbatur exigere. At vero Acconenses, Nazareni, Sidonii, Berytenses, Tiberiadenses, Biblii, et cæterarum maritimarum urbium habitatores, versus Tyrum dirigendos esse contendebant exercitus; allegantes quod, cum civitas esset nobilis et munitissima, totis viribus elaborandum erat, ut in nostram cederet potestatem, ne aliquando hostibus posset esse occasio, ut ad nos, gratia recuperandæ regionis et totius provinciæ, per eam haberent ingressum. Sic ergo per hanc votorum dissonantiam res in periculosas, ut diximus, pene pervenit inducias. Placuit tandem, quibusdam mediantibus, sorte definiri hujusmodi controversiam; sortis autem forma non multum ab honestate abhorrebat. Conscripserunt enim in membranis codicillos duos, alterum Tyri mentionem, alterum Ascalonæ continentes, et super altare chartulas illas locaverunt, assumentes unum de pueris innocentibus, et parentes non habentem, cui data est optio, ut quam velit illorum assumat; et utrius illarum urbium nomen secum attulerit, ad illum uterque exercitus sine quæstione dirigatur. Cecidit ergo sors super Tyrum. Hæc a senioribus quibusdam audivimus, qui constanter asserebant, se prædictis omnibus interfuisse. Confirmato ergo hoc consilio, dominus patriarcha, et inclyti regionis illius, simul cum populo universo in civitatem conveniunt Acconensem; nam Veneticorum classis in ejusdem portu civitatis, tuta statione locata erat. Præbitis ergo corporaliter juramentis, quod in finibus pactorum fideliter ab utraque parte staretur, præordinatis quæ ad hujusmodi opus solent esse necessaria, decimo quinto Kal. Martii urbem prædictam gemina vallant obsidione.

CAPUT XXV.

Rescriptum privilegii, continentis consonantiam pactorum inter Venetos et principes regni Hierosolymorum pro Tyrensi obsidione.

Sed ut nihil antiquitatis eorum quæ interim occurrunt prætereamus, libet rescriptum privilegii, consonantiam pactorum inter Venetos et principes regni Hierosolymorum continentis, ad majorum rerum gestarum evidentiam ponere, quod sic habet:

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti.

Tempore quo Calixtus papa secundus et quartus Henricus Romanorum imperator Augustus, pace eodem anno inter regnum et sacerdotium super annuli et baculi controversia, celebrato Romæ concilio, Deo auxiliante, peracta, alter Romanam Ecclesiam, alterque regnum regebat, Dominicus Michaelis Venetiæ dux, Dalmatiæ atque Croatiæ regni princeps, innumera classium militiæque multitudine, prius tamen ante importuosas Ascalonis ripas, paganorum classium regis Babyloniæ gravissima strage facta, demum in Hierusalem partes, ad necessarium Christianorum patrocinium victoriosus advenit. Rex quippe Balduinus Hierusalem secundus, tunc temporis, peccatis nostris exigentibus, sub Balac principe Parthorum, paganorum laqueo cum pluribus aliis captivus tenebatur. Propterea nos quidem Gormundus, Dei gratia sanctæ civitatis Hierusalem patriarcha, cum nostræ ecclesiæ fratribus suffraganeis, domino Willelmo de Buris constabulario et Pagano cancellario, nobis cum totius regni Hierosolymitani socia Baronum militia conjuncta, Achone in ecclesia Sanctæ Crucis convenientes; ejusdem regis Balduini promissiones, secundum litterarum suarum et nuntiorum prolocutiones, quas eidem Veneticorum duci suos per nuntios, usque Venetiam, rex ipse mandaverat, propria manu, et episcoporum sive cancellarii manu pacisque osculo, prout ordo noster exigit, datis: omnes vero barones, quorum nomina subscripta sunt, super sancta Evangelia subscriptas depactionum con-

ventiones, sanctissimo evangelistæ Marco, prædicto duci suisque successoribus, atque genti Veneticorum simul statuentes affirmavimus, quatenus sine aliqua contradictione, quæ dicta et quemadmodum inferius subscripta sunt, ita et rata, et in futurum illibata, sibi suæque genti in perpetuum permaneant. Amen.

In omnibus scilicet supradicti regis, ejusque successorum sub dominio, atque omnium suorum baronum civitatibus, ipsi Venetici ecclesiam et integram rugam, unamque plateam sive balneum, nec non et furnum habeant, jure hæreditario in perpetuum possidenda, ab omni exactione libera, sicut sunt regis propria. Verum in platea Hierusalem tantum ad proprium habeant, quantum rex habere solitus est. Quod si apud Accon, furnum, molendinum, balneum, stateram, modios et buzas ad vinum, oleum, vel mel mensurandum in vico suo Veneti facere voluerint, omnibus inibi habitantibus absque contradictione quicunque voluerit coquere, molere, balneare, sicut ad propria regis libere liceat. Sed modiorum, stateræ atque buzæ mensuris, hoc modo uti liceat. Nam quando Venetici inter se negotiantur, cum propriis, id est Veneticorum mensuris mensurare debent; cum vero Venetici res suas aliis gentibus vendunt, cum suis, id est Veneticorum mensuris propriis vendere debent. Quando autem Venetici ab aliquibus gentibus extraneis quam Veneticis, commercio aliquid accipientes comparant, cum regiis mensuris datoque pretio accipere licet. Ad hæc Venetici nullam dationem, vel secundum usum, vel secundum ullam rationem, nullo modo, intrando, stando, vendendo, comparando vel morando, aut exeundo de nulla penitus causa aliquam dationem persolvere debent, nisi solum quando veniunt, aut exeunt cum suis navibus peregrinos portantes: tunc quippe secundum regis consuetudinem, tertiam partem ipsi regi dare debent. Unde ipse rex Hierusalem, et nos omnes, duci Veneticorum de funda Tyri, ex parte regis, festo apostolorum Petri et Pauli, trecentos in unoquoque anno bizantios Saracenatos, ex debiti conditione persolvere debemus. Vobis quoque, duci Venetiæ, et vestræ genti promittimus, quod nihil plus accipiemus ab illis gentibus, quæ vobiscum negotiantur, nisi quantum soliti sunt dare, et quanta accipimus ab illis qui cum aliis negotiantur gentibus. Præterea illam ejusdem plateæ, rugæque Achon partem unum caput in mansione Petri Zanni, aliud vero in Sancti Dimitri monasterio firmantem; et ejusdem rugæ aliam partem, unam materiariam et duas lapideas mansiones habentes, quæ quondam casulæ de cannis esse solebant, quam rex Balduinus Hierusalem primitus beato Marco, dominoque duci Ordolafo, suisque successoribus in Sidonis acquisitione dedit; ipsas, inquam, partes, beato Marco, vobisque Dominico Michaeli, Venetiæ duci, vestris quoque successoribus per præsentem paginam confirmamus; vobisque potestatem concedimus, tenendi, possidendi et quidquid vobis inde placuerit, in perpetuum faciendi. Super ejusdem autem rugæ alia parte, a domo Bernardi de novo Castello, quæ quondam Joannis fuerat Juliani, usque domum Guiberti de Joppen generis Laudæ, recto tramite procedente, vobis eamdem quam rex habuerit potestatem penitus damus. Quin etiam nullus Veneticorum in totius terræ regis, suorumque baronum dominio, aliquam dationem in ingrediendo, vel ibi morando, aut exeundo per ullum ingenium dare debeat; sed sic liber sicut in ipsa Venetia sit. Si vero aliquod placitum, vel alicujus negotii litigationem, Veneticus erga Veneticum habuerit, in curia Veneticorum diffiniatur. Vel si aliquis adversus Veneticum querelam aut litigationem se habere crediderit, in eadem curia Veneticorum determinetur. Verum si Veneticus super quemlibet alium hominem, quam Veneticum, clamorem fecerit, in curia regis emendetur. Insuper ubi Veneticus ordinatus vel inordinatus, quod nos sine lingua dicimus, obierit, res suæ in potestatem Veneticorum reducantur. Si vero aliquis Veneticorum naufragium passus fuerit, nullum de suis rebus patiatur damnum. Si naufragio mortuus fuerit, suis hæredibus aut aliis Veneticis res suæ remanentes reddantur. Præterea super cujus gentis burgenses in vico et domibus Veneticorum habitantes, eamdem justitiam et consuetudines quas rex super suos, Venetici habeant. Denique duarum civitatum Tyri et Ascalonis tertiam partem, cum suis pertinentiis, et tertiam partem terrarum omnium sibi pertinentium, a die Sancti Petri, Saracenis tantum servientium, quæ non sunt in Francorum manibus, alteram quarum, vel si, Deo auxiliante, utramque per eorum auxilium, aut aliquod ingenium in Christianorum potestatem Spiritus sanctus tradere voluerit; illam, inquam, tertiam partem, sicut dictum est, libere et regaliter, sicut rex duas, Venetici habituri in perpetuum, sine alicujus contradictionis impeditione, jure hæreditario possideant.

Universaliter igitur supradictas conventiones ipsum regem, Deo auxiliante, si aliquando egressurus de captivitate est, nos Gormundus Hierusalem patriarcha confirmare per Evangelium faciemus. Si vero alter ad Hierosolymitanum regnum, in regem promovendus advenerit, aut superius ordinatas promissiones antequam promoveatur, sicut ante dictum est, ipsum confirmare faciemus; alioquin ipsum nullo modo ad regnum provehi assentiemus. Similiter easdem et eodem modo confirmationes, baronum successores et novi futuri barones facient. De causa vero Antiochena, quam vobis regem Balduinum secundum, sub eadem constitutionis depactione promisisse bene scimus, in Antiocheno principatu se vobis Veneticis daturum: videlicet sic in Antiochia, sicut in cæteris regis civitatibus, si quidem Antiocheni regalia promissionum fœdera vobis attendere voluerint; nos idem Gormundus Hierusalem patriarcha, cum nostris episcopis, clero, baronibus populoque Hierusalem, consilium et auxilium vobis dantes, quod nobis dominus papa inde scripserit, bona fide totum adimplere, et hæc omnia superiora, ad honorem Veneticorum promittimus.

Ego Gormundus Dei gratia Hierosolymorum patriarcha, propria nostra manu supradicta confirmo.

Ego Ebremarus Cæsariensis archiepiscopus, hæc eadem similiter confirmo.

Ego Bernardus Nazarenus episcopus similiter confirmo.

Ego Asquitinus Bethlehemita episcopus similiter confirmo.

Ego Rogerius Liddensis Sancti Georgii episcopus similiter confirmo.

Ego Gildoinus abbas Sanctæ Mariæ vallis Josaphat similiter confirmo.

Ego Gerardus prior Sancti Sepulcri similiter confirmo.

Ego Aicardus prior templi Domini similiter affirmo.

Ego Arnaldus prior montis Sion similiter affirmo.

Ego Willelmus de Buris, regis constabularius similiter affirmo.

Data apud Achon, per manus Pagani, regis Hierusalem cancellarii, anno 1123, indictione II

INCIPIT LIBER TERTIUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Describitur Tyri antiquitas et nobilitas simul.

Est autem Tyrus civitas antiquissima, secundum quod Ulpianus vir prudentissimus jurisconsultus, ex eadem urbe trahens originem, in Digestis, titulo De censibus, asserit, dicens : *Sciendum est esse quasdam colonias juris Italici, ut est in Syria Phœnice splendidissima Tyriorum colonia, unde mihi origo est, nobilis regionibus, serie sæculorum antiquissima, armipotens, fœderis quod cum Romanis percussit tenacissima. Huic enim divus Severus et imperator noster, ob egregiam in rempublicam imperiumque Romanum insignem fidem, jus Italicum concessit.*

Ex hac urbe, si ad veteres recurramus historias, Agenor rex fuit, et filii ejus, Europa, Cadmus et Phœnix, a quorum altero tota regio, ut Phœnicis diceretur, nomen accepit. Alter vero Thebanæ conditor urbis, et Græcarum inventor litterarum, celebrem posteris de se reliquit memoriam. Tertia vero ejusdem regis filia, orbis terrarum parti tertiæ nomen dedit, ut Europa diceretur.

Hujus quoque cives excellenti mentis acumine et ingenii vivacitate præclari, individua vocum elementa, convenientibus designare apicibus, primi tentaverunt, et memoriæ thesauros ædificantes, mortalium primi scribendi prudentiam et mentis interpretem sermonem, characteribus designandi formam posteris tradiderunt : id et veterum habent historiæ, et belli civilis egregius prosecutor Lucanus designat, dicens :

> *Phœnices primi, famæ si creditur, ausi*
> *Mansuram rudibus vocem signasse figuris.*

Hæc et triti conchylii, et pretiosi muricis, egregio purpuram colore prima insignivit : unde et præcipua inter eos, etiam hodie, urbis trahens nuncupationem, Tyria dicitur. Ex hac etiam Sychæus, et uxor ejus Elisa Dido fuisse leguntur, qui in Africana diœcesi, civitatem illam admirabilem et Romani æmulam imperii, Carthaginem videlicet, condiderunt; regnumque illud Punicum quasi Phœnicum, a regione unde exierant denominantes, appellaverunt; sed etiam et originis memores, perpetuo se Tyrios, Carthaginenses voluerunt appellari. Unde illud Maronis in primo :

> *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni.*

Et illud :

> *Tros Tyriusque mihi nullo discrimine habetur.*

Fuit autem ab initio binomia; nam et Sor Hebraice dicitur, quod nomen tenet usitatius et Tyrus; quod posterius, licet et Græcam videatur redolere eloquentia (interpretatur enim *angustia*), tamen a conditore certum est, eam hujusmodi contraxisse vocabulum. Certum est enim juxta veterum traditiones, quod Tyras septimus filiorum Japhet, filii Noe, hanc urbem condiderit, et a suo sumptum vocabulo nomen eidem indiderit. Quanta hujus civitatis priscis temporibus gloria fuerit, ex verbis Ezechielis prophetæ manifeste est colligere, cui a Domino dicitur : *Et tu, fil. hominis, assume super Tyrum planctum; et dices Tyro quæ habitat in circuitu maris, negotiatio populorum ad insulas multas : Tu dixisti : Perfecti decoris ego sum, et in corde maris sita : Finitimi tui, qui te ædificaverunt, impleverunt decorem tuum, abietibus de Sanir, et exstruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cedrum de Libano tulerunt, ut facerent tibi malum; quercus de Basan dolaverunt in remos tuos, transtra tua fecerunt ex ebore Indico, et prætoriola de insulis Italiæ. Byssus varia de Ægypto texta est tibi in velum ut poneretur in malo Hyacinthus et purpura de insulis Elisa facta sunt operimentum tuum* (*Ezech.* XXVII, 2). Et Isaias : *Transite maria, ululate qui habitatis in Insula. Nunquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitavit hoc super Tyrum, quondam coronatam, cujus negotiatores, principes, institores ejus inclyti*

terræ. (*Isa.* XXIII, 6). Ex hac etiam et Hiram, Salomonis cooperator ad ædificium templi Domini, rex fuit; et Apollonius, gesta cujus celebrem et late vulgatam habent historiam. Ex hac nihilominus urbe fuit Abdimus adolescens, Abdæmonis filius, qui Salomonis omnia sophismata et verba parabolarum ænigmatica, quæ Hiram regi Tyriorum solvenda mittebat, mira solvebat subtilitate; de quo ita legitur in Josepho Antiquitatum libro octavo: *Meminit horum duorum regum Menander, qui ex Phœnica lingua antiquitates Tyriorum in vocem convertit Helladicam, ita dicens: Moriente Abibalo, successit in ejus regnum filius ejus Hiram, qui cum vixisset annis quinquaginta tribus, regnavit triginta quatuor. Hujus temporibus erat Abdimus, Abdæmonis filius in vinculis, qui semper propositiones quas imperasset Hierosolymorum rex, evincebat.* Et iterum infra: *Adjecit ad hoc, regem Hierosolymorum Salomonem misisse ad Hiram Tyri regem figuras quasdam, et petiisse ab ea solutionem, ita ut si non posset discernere, solventi pecunias daret; cumque fateretur Hiram, se non posse illas solvere, multaque foret pecuniarum detrimenta passurus, per Abdimum quemdam Tyrium, quæ proposita fuerant, sunt absoluta; et alia ab eo proposita, quæ si Salomon non solveret regi Hiram, multas pecunias daret.* Et hic fortasse est quem fabulose popularium narrationes Marcolfum vocant, de quo dicitur quod Salomonis solvebat ænigmata, et ei respondebat, æquipollenter iterum solvenda proponens.

Hæc eadem et Origenis corpus occultat, sicut oculata fide etiam hodie licet inspicere. Et Hieronymus Pammachio et Occearano scribens in ea epistola quæ sic incipit: *Schedulæ quas misistis*, hoc ipsum asserit dicens: *Centum et quinquaginta prope anni sunt hodie, ex quo Origenes Tyri mortuus est.* Sed, etsi ad evangelicam recurramus historiam, hæc eadem nihilominus et illam admirabilem genuit Chananæam, cujus pro filia, quæ male a dæmonio vexabatur, supplicantis magnitudinem fidei commendat Salvator dicens: *Mulier, magna est fides tua* (*Matth.* XV, 28); quæ concivium filiabus admirandæ fidei, et commendabilis patientiæ monumenta relinquens, prima docuit, ut in muneribus fidei, charitatis et spei, Christum Salvatorem deprecarentur, juxta verbum Prophetæ dicentis: *Filiæ Tyrii in muneribus vultum tuum deprecabuntur* (*Psal.* XLIV, 14).

Est autem et Phœnicis universæ metropolis, quæ inter Syriæ provincias et bonorum pene omnium commoditate, et incolarum frequentia primum semper obtinuit locum.

CAPUT II.

Quantum protenditur, et quas partes habeat Syria.

Porro advertendum est quod hoc nomen Syria, aliquando largius, ut sit nomen totius; aliquando strictius, ut parti tantum conveniat, accipitur; sed aliquando cum adjectione dicitur, et notat partes, sicuti manifestius dicetur. Syria ergo major multas provincias infra suum continet ambitum; a Tigride enim habens initium, usque in Ægyptum protenditur, et a Cilicia usque in mare Rubrum; cujus ab inferiori parte, quæ est inter Tigridem et Euphratem, prima ejus partium Mesopotamia est, quæ quia inter duo flumina sita est, Mesopotamia dicitur: quasi quæ inter duo flumina jaceat; *potamos* enim Græce, Latine *fluvius* dicitur; quæ, quia Syriæ pars est, idcirco frequenter in Scripturis Mesopotamia Syriæ dicitur. Post hanc vero ejusdem Syriæ, Cœlesyria regio, maxima portio est, in qua Antiochia, civitas illa nobilis, cum suis suffraganeis urbibus sita est: cui, quasi a septentrione, utraque Cilicia contermina est, quæ ejusdem Syriæ sunt partes. Ab austro vero Phœnicis statim conjungitur, inter partes ejus præcipua, quæ olim, per multa tempora, simplex fuit et uniformis; nunc autem in duas divisa est; quarum prima maritima dicitur, cujus metropolis est Tyrus, unde nobis est sermo; urbes habens quatuordecim suffraganeas; a rivo Valaniæ, qui est sub castro Margath, habens initium, finem autem ad Lapidem incisum, qui hodie dicitur Districtum, juxta vetustissimam urbem quæ dicitur Tyrus antiqua. Urbes autem quæ infra hanc provinciam continentur, sunt hæ: ab austro novissima Porphyria, quæ alio nomine dicitur Heffa, vulgari vero appellatione Caifas; secunda Ptolomaida, quæ alio etiam nomine dicitur Accon; tertia ab oriente Paneas, quæ est Cæsarea Philippi; quarta a septentrione Sarepta; quinta Sidon, sexta Berythum, septima Biblium, octava Botrium, nona Tripolis, decima Artusiæ, undecimæ Archis, duodecima Arados, tertia decima Antarados, quarta decima Maraclea. Altera vero Phœnicis dicitur Libanica, cujus metropolis est Damascus, quæ etiam aliquando dicitur Syria; ut ibi: *Caput Syriæ Damascus* (*Isa.* VII, 8): hæc iterum Phœnicis postea divisa est in duas portiones; quarum altera dicitur Damascena; altera vero, Emisena. Sunt etiam et Syriæ partes utraque Arabia; prima cujus metropolis est Bostrum; secunda, cujus metropolis est Petra deserti. Sed et Syria Sobal, ejusdem Syriæ majoris pars est, cujus est metropolis Sobal. Nihilominus et tres Palæstinæ, ejusdem Syriæ partes sunt; prima, cujus est metropolis Hierosolyma, quæ proprie appellatur Judæa; secunda, cujus metropolis est Cæsarea maritima; tertia, cujus metropolis est Scythopolis, quæ alio nomine dicitur Bethsam, cujus hodie locum tenet Nazareth. Idumæa quoque hujus ejusdem Syriæ majoris, pars est novissima, ad Ægyptum respiciens.

CAPUT III.

Descriptio regionis ejusdem urbi adjacentis, et commoditatum quas præstat.

Erat autem prædicta civitas non solum munitissima, ut prædiximus, sed etiam fertilitate præcipua, et amœnitate quasi singularis, nam

licet in ipso mari sita sit et in modum insulæ tota fluctibus ambiatur; habet tamen pro foribus latifundium per omnia commendabile, et planitiem sibi continuam divitis glebæ et opimi soli, multas civibus ministrans commoditates; quæ, licet modica videatur, respectu aliarum regionum, exiguitatem suam multa redimit ubertate; et infinita jugera multiplici fecunditate compensat. Nec tamen tantis arctatur angustiis; protenditur enim in austrum versus Ptolemaidam, usque ad eum locum qui hodie vulgo dicitur Districtum Scandarionis, milliaribus quatuor aut quinque; e regione in septentrionem, versus Sareptam et Sidonem iterum porrigitur totidem milliaribus; in latitudinem vero, ubi minimum, ad duo; ubi plurimum, ad tria habens milliaria. In hac eadem fontes sunt plurimi, qui perspicuas et salubres emanant aquas; et grata temperie contra immoderatos æstus præstant refrigerium. Inter quos præstantissimus, et famæ titulis celeberrimus, de quo etiam et Salomon in Canticis cecinisse dicitur: *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano* (*Cant.* IV, 15). Hic licet in humiliore totius regionis parte fluentorum suorum habeat originem, et non ex montibus, sicut alii plerumque fontes, sed ex ipsis abyssi cataractis scaturire videatur; tamen cura et manu artifice in superas elatus auras, totam circumquaque regionem affluenter irrigat, et suæ visitationis beneficio ad usus multiplices reddit fecundam. Erectus est ergo, et in sublime deductus miro opere lapideo, ferri duritiem imitante, ad altitudinem cubitorum decem; et qui in imo situ naturali, non multum poterat esse utilis, artificio contra naturam obtinente factus sublimior, universæ regioni se gratum præstat, et ad proventus fructuarios aquas porrigit affluenter. Accedentibus et facti miraculum volentibus intueri, turris exterius videtur eminentior, nec fontis aliquam prætendit effigiem: ubi vero ad ejus perventum est fastigium, collectarum est videre quasi cumulum aquarum, quæ inde per aquæductus ejusdem altitudinis, sed et miræ soliditatis, ad circumjacentem se transferunt regionem. Præparata sunt nihilominus ad ejus summum ascendere cupientibus, ascensoria per gradus eadem soliditate lapidea, quibus etiam equites sine difficultate possint ad ejus provehi superiora. Procuratur autem adjacenti regioni ex ejus beneficio miranda commoditas; ita ut non solum hortos, et lignis fructiferis insita, et amœnitate præcipua nutriat pomaria; verum et canamellas, unde pretiosissima usibus et saluti mortalium necessaria maxime, conficitur zachara; unde per institores ad ultimas orbis partes deportatur. Sed et vitri genus elegantissimum, et in eodem rerum genere facile obtinens principatum, de arena quæ in eadem planitie colligitur, mirabiliter conficitur, quod inde ad remotas etiam delatum provincias, ipsam vasis mirabilibus, et perspicua sinceritate præcipuam materiam præbet; unde et nomen urbis longe ad exteras nationes porrigitur celebre et multiplici fenore lucrum accrescit institoribus. Nec solum his commoditatibus, verum et munitione incomparabili prædita erat civitas, sicut in sequentibus dicetur: unde ob id quod munitissima erat, tantisque commoditatibus abundans, Ægyptiorum principi, omnium fere potentissimo, qui omnem regionem a Laodicia Syriæ usque in arentem Libyam libero possidebat imperio, grata erat et accepta, et eam quasi regnorum suorum robur et domicilium suum reputans, victu, armis et viris armipotentibus diligenter communierat, arbitrans reliqui corporis in tuto partes consistere, si capitis salutem inviolatam posset conservare

CAPUT IV.

Quod sæpius priscis temporibus obsessa fuerit.

Igitur XV Kal. Martii, ut prædiximus, uterque noster exercitus ad prædictam applicuit civitatem, et eam quantum potuit, obsidione vallavit. Sita autem est hæc eadem civitas, juxta verbum prophetæ, *in corde maris* (*Ezech.* XXVII, 3), ita ut pelago undique ambiatur, nisi in modico spatio, quantum arcus sagittam jaculari possit. Tradunt seniores, eam aliquando insulam, et a solida terra omnino separatam fuisse; sed obsidens eam aliquando Assyriorum potentissimus princeps Nabuchodonosor, voluit eam solo continuare, sed opus non consummavit: hujus quoque obsidionis Ezechiel propheta memoriam facit, dicens: *Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor, regem Babylonis ab Aquilone, regem regum, cum equis et curribus et equitibus, et cœtu populoque magno: filias tuas quæ sunt in agro, gladio interficiet, et circumdabit te munitionibus, et comportabit in gyro, et levabit contra te clypeum et lanceam* (*Ezech.* XXVI, 7), et cætera. Hujus obsidionis in decimo libro Antiquitatum Josephus memoriam facit, dicens: *Sed etiam Diocles in secundo Coloniarum libro meminit hujus regis. Et Philostratus in Indicis et Phœnicibus historiis dicit: Quia rex iste obsedit Tyrum annis tribus, et mensibus decem, cum illo tempore in Tyro regnabat Joatabalus.* Post eum vero Alexander Macedo, continuavit eam solo, et continuatam violenter occupavit. Cujus obsidionis idem Josephus in undecimo libro Antiquitatum memoriam facit, dicens: *Alexander autem ad Syriam veniens, Damascum cepit, et subjugata Sidone, Tyrum obsidebat.* Et infra: *Quapropter in obsidione intentius perseverans, expugnavit: cumque eam cepisset, ad civitatem Gazam pervenit.* Et infra: *Septem autem mensibus in obsidione transactis, et duobus in Gaza, Sanabala mortuus est.* Obsederat autem et eam prius Salmanasar, et invaserat Phœnicen universam. De hoc autem memoriam facit Josephus in nono libro Antiquitatum dicens: *Pugnavit enim adversus Tyrum, cum in ea regnaret Elisæus; de quibus testatur et Menander, qui temporum facta conscripsit, et Tyriorum antiquitatem in Græcam linguam convertens, sic ait: Elisæus nomine, regnavit annis triginta sex: hic recedentibus Cuthæis navigans reduxit eos, contra quos denuo Salmanasar Assyriorum rex insurgens, cum-*

Phœnicem bellis invasit; qui facta pace cum ...us, post terga sua reversus est. Recessit autem ...o civitas Sidon, et Arche, et antiqua Tyrus, et ... aliæ urbes, quæ semetipsas Assyriorum regi ...derunt: quapropter Tyriis non subjectis, denuo ...versus eos egressus est, Phœnicibus exhibenti... naves sexaginta, et remiges octoginta: contra ...Tyrii navigantes in duodecim navibus, dispersis ...m navibus, cepere captivos viros quingentos, unde ...Tyriorum propter hoc crevit eximie. Revertens au... ...syriorum rex, disposuit custodias super fluvium et ...uctus civium, ut Tyrios haurire pocula prohibe... ...dum hoc quinque annis fuisset factum, tulerunt ...ossis puteis bibentes aquam. Hæc in archivis ...rum de Salmanasar Assyriorum rege scripta sunt.

CAPUT V.

...cribitur civitas; et status civium et conditio aperitur.

...ergo, ut diximus, quasi insula est præfata ci... procellosum circa se habens mare, latenti... ...opulis et nimia inæqualitate periculosum; ita ...egrinis et ignaris locorum, ad urbem navi... ...us periculosum sit accedere; et nisi ducem ...nt, qui adjacentis maris habeat notitiam, non ...um naufragio urbi possunt appropinquare. ...utem ex parte maritima per circuitum muro ... gemino, turres habens altitudinis congruæ ...tionaliter distantes. Ab oriente vero, unde ...r terras accessus, muro clausa triplici, cum ...us miræ altitudinis, densis admodum, et prope ...tingentibus. Præterea et vallum late patens, ...od facile ejus cives possent mare introducere ...rutrum. A parte vero septentrionali portus ...is interior, inter turres geminas habet ostium, ...mœnia tamen receptus; nam exterius insula ...us objecta, æstuantis pelagi primos frangens ...s, inter se et solum tutam navibus præbet ...em, ventis inaccessam, soli tamen obnoxiam ...ni. Classe ergo in eam partem inducta, et in ...illo locata, exercituque pomeria urbi vicina ...e, castris quoque per circuitum collocatis, introitusque civibus negant, et solis mœnibus ... esse contentos. Erat autem prædicta civitas ...habens dominos; nam ægyptius Calipha tan... major dominus, duas habebat ejus portiones; ...cenorum vero regi, quia vicinior erat, ne eam ...aret, imo etiam ut in necessitatibus civium, ...xilii sui ministraret suffragia, tertiam conces... ...rant autem in ea cives nobiles et pecuniosi ... quippe qui continuis navigationibus univer...ne mediterraneo mari adjacentes provincias, ... commerciorum, peregrinis mercibus et mul...bus divitiis urbem repleverant. Confugerant ...n præterea, intuitu munitionis ejus, de Cæsa...tolemaida, Sidone, Biblio, Tripoli et aliis ma... ...s urbibus, quæ in nostram jam devenerant ...atem, cives inclyti et locupletes, ibique domi... ...multa sibi pretio comparaverant: impossibile ...s arbitrantes, quod urbs tam munita in no...strorum ditionem, aliquo casu posset descendere. Unicum enim et singulare totius regionis, sicuti etiam est hodie, videbatur esse præsidium, et robur incomparabile.

CAPUT VI.

Locatur obsessio, et principibus in ea parte designantur; et civitas hostiliter impugnatur.

Compositis ergo sarcinis et rebus ad quamdam commoditatem locatis, juxta portum naves universas educunt ad siccum, excepta una galea, quæ semper ad suspectos casus, qui emergere poterant, erat parata: quo facto, ducto vallo profundo convenienter a mari superiori ad inferius, universum claudunt exercitum. Tunc sumpta de navibus conveniente materia, unde secum Veneti multam detulerant copiam, convocatis artificibus, varii generis erigunt machinas. Dominus sane patriarcha cum regni principibus, vicem domini regis obtinens, lignorum cæsores et architecturæ peritos convocans, subjecta pro votis materia, castellum ædificari præcipit multæ altitudinis: unde cum his qui in turribus erant, pugnari posset quasi cominus, et urbem totam liceret intueri. Machinas nihilominus jaculatorias fabricari præcepit, quibus magnis molaribus turres et mœnia concutiantur, et civibus terror inferatur. Dux etiam cum suis partem regiam æmulantes, ejusdem generis erigunt machinas, locisque competentibus componunt erectas. Instant ergo cœpto, cum omni sollicitudine, operi, et propositum urgent non deficientes ab incepto; sed magis ac magis accensi, cives arctant, et de machinis urbi molestias inferunt incessanter. Assultibus quoque et congressionibus assiduis, obsessis requiem negant. Cives nihilominus ut se tueantur solliciti, cuncta discutiunt, ut a se nostrorum propulsent injurias et hostibus damna inferant. Erigunt ergo ipsi de intus e regione machinas, et saxis ingentibus earum jactu libratis, castella nostra sine intermissione cedunt; et circa ea regionem, timore molarium emissorum, ita sibi vindicant propriam, ut nemo de nostris ibi auderet immorari; sed et eos quibus conservandi machinas sors dederat necessitatem, ut non nisi cum cursu celerrimo ad eas auderent accedere, nec in eis nisi cum maximo discrimine commorari. Qui autem in excelsis turribus erant constituti, arcubus et balistis tantam inferebant his, qui in castellis et circa machinas eos impugnabant, jaculorum et sagittarum multitudinem, tantoque instabant saxorum pugillarium jactu, ut vix etiam manus auderent exerere. Nostri etiam qui in castellis erant, æquipollenter nimis ictus ictibus recompensantes, vim vi repellentes, tantam his qui in turribus et supra muros erant positi, ingerebant laboris necessitatem, ut sæpius in die permutati, belli pondus sustinere non possent. Qui autem in machinis erant, docentibus his qui jaculandi peritiam erant assecuti, tantis viribus, tantoque conamine ingentia torquebant saxa, ut muris illisa, vel turribus, universa concuterent

et pene traherent in ruinam. Excitabatur de collisis lapidibus et cæmento dissoluto pulvis tam immensus, ut his qui in mœnibus et supra turres erant, quasi nubes interposita, nostrorum negaret aspectum. Si qui autem de missis lapidibus turres aut mœnia præteribant, in urbem cum impetu lapsi, ædificia magna cum habitatoribus in minuta redigebant fragmenta. Qui autem in campo, tam pedites quam equites præliabantur, animose viriliterque singulis pene diebus cum his, qui de urbe ad pugnam egrediebantur, conserebant; nostris plerumque, interiores ad committendum irritantibus; civibus nonnunquam, sponte etiam, in obsidentes facientibus irruptiones.

CAPUT VII.

Damasceni qui in civitate erant, resistunt animosius; civibus aliquantulum remissis.

Cum igitur ita diebus singulis, ancipiti Marte, nostri nunc de machinis, nunc circa portam cum civibus experirentur, et quanta poterant instantia sese mutuo provocarent: vocatus a regni principibus cum honesto comitatu adfuit dominus Pontius Tripolitanus comes; in cujus adventu nostrorum visæ sunt vires quasi geminatæ, multiplicata audacia; hostibus vero e converso illata formido, et quasi desperatio resistendi. Erant autem in eadem civitate de Damascenis equites septingenti, qui civibus nobilibus, mollibus et delicatis, et in re militari non multum exercitatis, sui exemplo animos ad resistendum ministrabant, et in seipsis prompto animo suffragia debita largiebantur. Tamen hi etiam videntes nostrorum vires et conatus singulis diebus in melius proficere, opes vero civium sensim comminui, vires quotidie periclitari, fieri cœperunt tepidiores, et onus quod portare non poterant, sapienter declinare; ita tamen, ut nec civibus deditionem persuaderent, nec multum de viribus præsumendum esse hortarentur. Porro in civitatem, sicut hodie etiam est, unicus erat introitus, et porta singularis; nam, ut prædiximus, civitas tota quasi insula, fretis undique ambitur, excepto loco quodam angusto, per quem est accessus ad portam, in quo sine intermissione tam equitum quam peditum erant conflictus varii, sicut in hujusmodi solet contingere plerumque eventu.

CAPUT VIII.

Ascalonitæ Hierosolymam accedunt, ut urbem impugnent; sed in reditu a civibus male tractantur.

Interea dum hæc apud Tyrum aguntur, Ascalonitæ videntes regnum militiæ viribus desolatum, omneque robur regionis apud Tyrum in obsidione detineri, sumpta occasione ex tempore cum universa militia, transcursa planitie, quæ media jacet, ad montes, in quibus Hierosolyma sita est, festinanter properant; arbitrantes prædictam urbem felicissimam, vacuam reperire; et de ejus habitatoribus aliquos incautius egredientes, secum posse trahere captivos. Accedentes ergo ex improviso nimis, quosdam de civibus per agros et vineas improvide se habentes, occiderunt, circiter octo. Cives autem, etsi pauci numero, tamen fide ferventes, zelo justissimo pro patria, pro liberis et uxoribus succensi, armis correptis, urbem egrediuntur, unanimiter hostibus occurrentes. Et cum trium horarum spatio se mutuo conspexissent, nostris non audentibus in eos irruere, cum non nisi pedites haberent: videntes Ascalonitæ, quod ibi non possent absque periculo moram facere: nec erat tutum cum gente obstinata, atque ad resistendum animosius præparata, juxta urbem congredi, parant reditum cum velocitate. Nostri autem eos cautius aliquantulum insecuti, retentis ex hostium equis decem et septem, de militibus quatuor, quadraginta duos ex eis interficiunt: consummatoque feliciter negotio, cum plena sospitate domum reversi sunt.

CAPUT IX.

Rex Damascenorum Doldequinus, ut solvat obsidionem accedit; nostri occurrunt; ille territus, a proposito discedit.

At Tyrenses interea crebris vigiliis, assiduis conflictibus, et labore continuo fatigati, rarius accedunt ad prælia, remissius occurrunt officiis sibi deputatis: stupentes supra modum, quod civitas, quæ singulis pene diebus cum terrestri tum marino populorum frequentabatur accessu; omnibusque commodis utroque accessu consueverat cumulari, in tam arcto sederet posita, ut neque civibus, neque exteris introitus pateret aut exitus; quodque victus deficeret, et alimentorum jam pene nullum esset residuum. Habito consilio ad ægyptium Caliphum et Damascenorum regem scribunt epistolas, monentes et deprecantes anxie, quatenus rebus eorum jam pene desperatis, mature subveniant: instantiam significant hostium, et vires et animos singulis diebus ampliores; suorum defectum, alimentorum inopiam, angustias importabiles. Quo facto, in spem erecti aliquantulam, prædictorum principum præstolantes subsidia, ad resistendum pro more solito se invitant. Et, licet ex eis plures lethaliter saucii, pugnare ipsi non possent, alios tamen verbis quibus possunt ad resistendum hortantur. Nuntiatur interea, quod Damascenorum rex Doldequinus obsessorum epistolis et legatione motus, cum innumera Turcorum manu, et copiosissimo equitatu a finibus Damascenis egressus, in diœcesi Tyria, secus fluvium castrametatus fuerit. Erat autem idem fluvius a civitate Tyrensi, vix quatuor distans milliaribus. Dicebatur etiam, quod classis Ægyptia, major solito et armatis instructior, civibus deferens et subsidia militum, et victui necessaria, intra triduum esset adfutura. Asserebatur nihilominus, Damascenorum regem, et militum majora præstolari suffragia; et ad hoc fluminis transitum, et cum nostris congressum prudenter differre, donec classis veniat, ut eo nobiscum dimicante, classis liberum et sine difficultate ad urbem habeat accessum. Quo audito, nostri communicato consilio et partibus provida deliberatione libratis, optimum ducunt, universum exercitum in tres partes dividere, ita ut equites omnes

et stipendiarii pedites, una cum domino comite Tripolitano, et domino Willelmo de Buris, regio constabulario et regni negotiorum procuratore, de castris egrediantur; et cum opus fuerit Damasceno occurrant, cum eo auctore Domino pugnaturi; dux autem cum suis galeas conscendant, et classi advenienti occurrentes, cum eis belli tentent fortunam, et tanquam viri strenui, gladiis viriliter experiantur; cives autem, qui de universis regni urbibus ad eamdem obsidionem convenerant, cum parte Venetorum maxima, machinas et castella vigilanter servent; et ita efficiant, ut et de castellis non remittatur manus pugnantium, nec machinæ desinant solitos impulsus importunius inferre, et ante portam indeficiens habeatur conflictus. Placuit verbum universis, et statim sicuti videbatur expedire, effectui mancipatur. Egressi sunt enim comes Tripolitanus, et regius constabularius, cum universa militia hostibus obviam; et cum processissent quasi ad duo milliaria, hostes nullatenus ausi sunt comparere. Certum tamen erat, quod secus fluvium prædictum castra locaverat Doldequinus, ab initio cor gerens et animum transeundi; sed audiens nostros, quorumdam relatione, tam prudenti usos consilio, periculosum ducit cum viris tam prudentibus, tamque strenuis temere dimicare; sed tubis clangentibus suos convocat, imperat ad propria regressum. Dux autem classe instructa et parata, usque Alexandrium descendit; qui locus a prædicta civitate quasi sex distat milliaribus, qui hodie vulgari appellatione dicitur Scandarium. Cognoscentes autem, quod rex Damascenorum ad propria remeasset et quod classis exspectatæ nullum comparebat signum, iterum repositis in littore galeis, omnes in castra se recipiunt, et civium impugnationi vehementius instant.

CAPUT X.

Cives in nostras machinas ignem adhibent, nostri resistunt viriliter. Ab Antiochia quidam jaculandi habens peritiam, a nostris evocatur.

Factum est autem una die, quod quidam juvenes de civitate, ut se in populo suo commendabiliores redderent et perennem sibi acquirerent apud posteros gloriam, mutuo se obligantes compromiserunt, quod clam ad nostra castra egredientes, machinas et nostra castella succenderent. Quod verbum effectui mancipantes, clam ab urbe egredientes, incendium machinæ, quæ nobis utilior erat, supposuerunt. Quod videntes nostri, ad arma convolant, et aquis copiose ministratis, ignibus tentant resistere. Factumque est ibi quiddam admiratione et relatione dignum. Quidam enim juvenis probitatis eximiæ et admirandæ virtutis, videns machinam succensam, constanter ascendit super eam, et aquas porrectas desuper infundebat. Quod videntes qui in turribus erant, arcus habentes et balistas, omnes in eum manus dirigunt; jacientesque certatim in eum, qui positus erat quasi signum ad sagittam, operam consumpserunt; nam tota illa die in propria carne nullam sensit penitus læsionem. Qui autem ignem subjecerant, a nostris comprehensi, omnes ultore gladio confossi, suis cernentibus interierunt. Porro videntes nostri, quod machina interior lapides magnæ quantitatis, in castella nostra ita directe jacularetur; et quod utrumque ex magna parte læserat; quodque non esset in castris qui dirigendi machinas et torquendi lapides, plenam haberet peritiam, vocantes quemdam de Antiochia, Armenium natione, Havedic nomine, qui in ea facultate dicebatur instructissimus, subito receperunt eum; qui tanta arte in dirigendo machinas et ex eis missos molares contorquendo utebatur, ut quidquid ei pro signo deputaretur, id statim sine difficultate contereret. Qui postquam ad exercitum pervenit, designatum est ei honestum de publico salarium, unde se pro modo suo magnifice poterat exhibere; tantaque deinceps operi ad quod vocatus est institit diligentia, tantaque arte usus est in facto, ut non solum civibus continuatum, sed de novo videretur bellum illatum, et molestiæ duplicatæ in ejus adventu.

CAPUT XI.

Balac apud Hierapolim occiditur: quo rumore audito, noster exercitus fit hilarior, et ad impugnandam urbem insistunt animosius.

Dum hæc Tyri aguntur, Balac, potentissimus Turcorum satrapa, in cujus vinculis dominus rex tenebatur, civitatem Hierapolim obsidet; dumque in obsidione perseveraret, vocavit ad se ejusdem civitatis dominum, verbis pacificis in dolo; qui simplex et nimium credulus, verbis illius fidem habens, suam statim exhibuit præsentiam; quem ante se constitutum, Balac statim præcepit decollari. Audiens ergo Joscelinus senior, comes Edessanus, quod Balac civitatem sibi vicinam obsideret, timensque ne priore domino expulso, durior ei pararetur adversarius, convocata tum ex partibus Antiochenis, tum ex suis ingenti militia, ei obviam ire festinat; inventoque ejus exercitu, agminibus suis in acies ordinatis, repente irruit super eum; conversoque in fugam ejus exercitu, ipsum casu obvium habuit; quem gladio transverberans, ad terram dejecit, dejectoque caput amputavit, nesciens tamen quod hic esset princeps exercitus. Hic plane manifestam habuit ejusdem Balac somnii interpretationem; nam vere oculos dici potest quis illi eruisse, cujus caput amputans, videndi vivendique finem indicit. Statimque sicut vir circumspectissimus erat, et cui nihil ad plenam deerat experientiam, ejusdem principis caput, ut nostros de sua prosperitate exhilaresceret et victoria, per quemdam adolescentem dirigit, et per Antiochiam, ut nec hos nec illos tanti successus sineret esse expertes, ad nostrum præcipit exercitum festinare; qui adveniens corda satiavit universorum, et in supremam erexit lætitiam. Dominus vero comes Tripolitanus Pontius, qui in ea expeditione cum suis domino patriarchæ, et aliis principibus, tanquam

unus de vernaculis, obediens semper exstitit, et ad publica negotia humiliter expeditus ob reverentiam domini comitis, qui eum miserat, et tantæ legationis dignitatem, ad equestrem promovit ordinem, arma ei conferens militaria. Hæc postquam nostris qui in expeditione erant, comperta sunt, erectis in cœlum manibus, cœperunt laudare, benedicere et glorificare *Deum, qui terribilis est in consiliis super filios hominum* (*Psal.* LXV, 4). Tunc demum zelo majore accensus noster exercitus, quasi reparatis viribus, receptoque denuo spiritu, ad opus inceptum ferventius accingitur, crebrisque congressionibus omnem obsessis negant requiem. Cives autem, alimentis jam penitus consumptis, fame periculosissime laborantes, cum jam nulla spe subsidii foverentur, remissius se habebant. Accidit autem semel, quod quidam juvenes de civitate, natandi habilitatem habentes multam, de portu egressi interiore, in exteriorem nando pervenientes ad galeam illam, quam superius diximus in mari semper esse paratam, fune quem secum deportaverant, eidem firmiter alligato, eisque incisis, quibus galea tenebatur defixa, redeuntes in urbem secum cœperunt trahere quam firmiter alligaverant: quod videntes qui in castellis erant ad speculam deputati, clamare cœperunt, quo excitati nostri, ad littus convolant; sed antequam de remedio plenius deliberarent, præfati juvenes eam infra urbem jam receperant; cum autem in ea quinque viri essent, qui ad ejus erant custodiam deputati, uno occiso, reliqui quatuor se in mare præcipites dederunt, unde enatando, ad littus pervenerunt incolumes.

CAPUT XII.

Ascalonitæ iterum, dum noster in obsidione adhuc detinetur exercitus, partes vastant Hierosolymitanas.

Porro Ascalonitæ velut culices inquieti, in nocendi proposito perseverantes, videntes regni robur circa Tyrum in obsidione detineri; regionem autem universam militia vacuam, irruptionibus expositam; collectis viribus iterum ad montana Judææ unanimiter conscendunt; ibique juxta Hierosolymam locum a septentrione positum ab eadem Hierosolyma quinque aut sex milliaribus distantem, Bilin dictum, qui hodie celebriori vocabulo Mahomeria appellatur, subito invadunt et occupant violenter; ejusque incolis ex maxima parte interemptis gladio, senes cum mulieribus et parvulis in turrim se recipientes, mortis evaserunt discrimen. Illi vero totam adjacentem regionem liberis discursibus peragrantes, nemine contradicente, quoscunque obviam repeniunt, aut vinculis mancipant, aut obtruncant gladiis, in provinciales pro libero arbitrio debacchantes.

CAPUT XIII.

Cives famis importunitate laborant; ad deditionem se præparant. Doldequinus in eorum subsidium properat, sed incassum; nostris civitas resignatur.

Interea Tyrii famis importunitate solito vehementius laborantes, alias ingrediuntur vias; et jam per conventicula coeuntes, tractare incipiunt, quomodo his molestiis quas patiuntur, finem imponant; commodius esse dicentes, urbe hostibus tradita, ad alias, liberos, suæ gentis civitates posse transire, quam fame tabescere; quam uxores cum liberis, ipsis cernentibus, nec opem ferre valentibus, inopia liquefieri. Tandem post hujusmodi per turbas tractatus, verbum de communi consensu ad majores natu, et urbis moderatores et ad publicum defertur. Congregataque civitate universa, verbum in publico auditorio proponitur et tractatur diligentius. Stat omnibus sententia, tantis malis finem imponere; et quocunque casu, quibuscunque conditionibus ad obtinendam pacem perveniendum. Porro Damascenorum rex, civium calamitate permotus, et quod supremo defectu laborarent audiens, eorum compassus molestiis, convocatis undique militaribus copiis, ad mare descendit, ubi et prius fuerat; circa fluvium urbi prædictæ vicinum castrametatur. Quod audientes nostri, suspectum habentes ejus adventum, iterum se instruunt, quasi prælium pro foribus exspectantes; urbi tamen, propositum nihilominus non deserentes, instant incessanter. Rex interim Damascenorum legatos, cum verbis pacificis, ad nostri capitaneos exercitus, ad dominum videlicet patriarcham, ad dominum ducem Venetiæ, ad dominum comitem Tripolitanum, ad dominum Willelmum de Buris et ad reliquos regni proceres, dirigit viros prudentes et discretos, qui viam pacis prætentarent. Tandem post multas altercationes, parti placuit utrique, ut concesso civibus cum uxoribus et liberis, et omni substantia egressu libero, civitas Christianis tradatur. Si qui autem de civibus in eadem civitate magis optarent commorari, iis, salvis possessionibus et domiciliis, libera commorandi licentia concedatur. Populus sane et secundæ classis homines, intelligentes quod his civitas conditionibus traderetur, quod de hoc verbo inter principes tractaretur ægre ferentes, quodque violenter effracta eis ad manubias et prædam non pateret, operas unanimiter bellicis necessitatibus subtrahere decreverunt, parati a principibus omnino dissentire; prævaluit tamen majorum mens sanior; et urbe recepta, data est civibus libera egrediendi, sicut pactis convenerat, facultas. In signum ergo victoriæ super eam turrim, quæ portæ civitatis imminet, positum est Domini regis vexillum; super eam autem quæ dicitur viridis, domini ducis Venetiæ; super eam autem quæ dicitur turris Tanariæ, domini comitis Tripolitani, cum multa gloria sunt collocata vexilla. Porro priusquam civitas aut caperetur aut obsideretur, maxima pars ejus diœceseos in nostrorum devenerat potestatem: ita quod omnia montana quæ urbi adjacent, tam in castris quam in suburbiis, pene usque ad Libanum quidam nobilis et potens homo, qui in montibus habitabat, Henfredus videlicet de Torono, junioris Henfredi, qui postea factus est regius constabula-

pater, usque pene ad quartum vel quintum e lapidem, quiete possidebat, castrum habens lem montibus naturali situ et artificio munium, unde prædictis civibus frequentes et sunferebat molestias; sed et dominus Tiberia-, dominus Willelmus de Buris, regius conarius, et ante eum dominus Joscelinus comes inus, qui prædictæ civitatis dominus fuerat, lem montibus possessiones habebant amplisunde etiam frequentius, et ex improviso rædictæ periculosas moliebantur insidias; ninus et ab austro dominus rex Balduinus, memoriæ, prædecessor istius, in littore mata fontem salubrem et perspicuum, castrum erat, Alexandrium nomine, ab urbe Tyrensi septem distans milliaribus. Quibus molestiis rædicta, multo ante tempore crebrius fatinajorem in se oppugnandi, eam obsidentibus lit facultatem. Dicitur autem in eadem expevita decessisse, vir venerabilis Odo nomine, titulum ejusdem ecclesiæ, urbe adhuc ab is detenta, ordinatus fuerat metropolitanus, atriarcha Hierosolymitano consecratus dice-

CAPUT XIV.

ipta, in castra cives egrediuntur; nostri quoque urbem occupant.

ssi ergo cives longa obsidione fatigati, sub- gratia tædii ad castra nostra deproperant, rantes diligentius, quisnam esset populus m ferreus, tam laboris patiens, tam in usu m edoctus, qui tam egregiam civitatem, et unitam urbem intra menses paucos, ad sun redegisset inopiam, et extremas subire ones compulisset; intueri libet machinarum , castellorum proceritatem, armorum genus, um positionem, principum etiam nomina ius investigare, cunctaque cum sollicitudine ctari, ut inde posteris fide plenas, certa retexere possint historias. Nostri quoque ciingressi, urbis munitionem, ædificiorum turrium eminentiam, murorum soliditatem, elegantiam, introitus difficultatem admiranium etiam commendant constantiam, qui in amis necessitate positi, et tanta laborantes deditionem eo usque protraxerant; nam cinostris recepta, nonnisi quinque modii frun civitate reperti sunt. Et, licet prima facie plebeis visum foret, quod prædictis convencivitas in nostram deveniret potestatem, ienter tamen placere incipit; commendatur apensus; et perpete dignum memoria opus , quod eorum laboribus et sumptibus est matum. Tripartita ergo civitate, duabus doegi, tertia Venetis secundum quod pactis erat insertum, assignata, cum multa lætitia jucunditate, singuli ad propria remearunt. it autem eadem civitas, et nomini restituta no, III Kal. Julii, anno ab Incarnatione Domini 1124, regni vero domini Balduini, regis Hierosolymorum, secundi, anno sexto.

CAPUT XV.

Rex a vinculis solvitur; Halapiam obsidet, sed occurrentibus hospitibus solvitur obsidio; rex Hierosolymam revertitur; Calixtus papa moritur; substituitur ei Honorius.

Eodem anno, IV Kal. Septembris, dominus rex Hierosolymorum Balduinus, cum quasi mensibus decem et octo, vel amplius aliquid, apud hostes detentus fuisset in vinculis, pacta pro se pecunia, obsidibus datis, libertatem pretio interveniente consecutus, Domino auctore, Antiochiam reversus est. Dicitur autem summa pro se pactæ pecuniæ fuisse centum millia Michaelitarum, quæ moneta, in regionibus illis, in publicis commerciis et rerum venalium foro, principatum tenebat. Reversus igitur Antiochiam, anxius quomodo pactam solvere posset pecuniam, et suos ad se revocare obsides, cum prudentioribus deliberat, quid ad suum expedimentum facere possit. Igitur persuasum est ei, ut Halapiam, alimentorum inopia laborantem et quasi pene vacuam, obsideat; eaque via facile obtinere posse, ut civibus obsidione angustiatis, aut obsides sibi restituant, aut pecuniam conferentes tantam summam tribuant, quantam pro sui liberatione ab initio pepigerat. Convenit ergo apud eum, publice convocata universa de toto principatu militia; urbem prædictam obsidet, et legionibus ut mos est per gyrum collocatis, civibus introitus negat et exitus, modicosque cibos secum ponere cives violenter compellit. Illi vero Orientalibus, et maxime qui trans Euphraten erant, crebris de sua necessitate epistolis significant, nisi mature subveniant, urbem in proximo ruituram. Habentes ergo principes illi pro urbe amica sollicitudinem, certatim vires convocant, et de communi ministrato auxilio militares congregant copias; tandemque Euphrate transmisso accelerant, omnem dantes operam, ut prædictam urbem obsidionis liberent molestia. Erant autem qui in subsidium venerant obsessorum, equitum septem millia, exceptis iis qui et sarcinarum et impedimentorum curam gerebant, et vernaculis, qui majoribus dominis debitum impendebant obsequium. Rex vero, et qui in expeditione secum erant, intelligentes, quod tanta esset hostium multitudo advenientium, arbitrati, commodius esse retrocedendo, in tuto se et suas expeditiones locare, quam temere cum hostium turbis validioribus congredi: antequam venirent ad urbem eorum expeditiones, nostri in quoddam castrum suum munitum, Ceperum nomine, se receperant, unde Antiochiam pariter convenientes, divisi sunt ab invicem, domino rege cum familiari comitatu Hierosolymam reverso; ubi ab universo clero et populo, tanquam diu desideratus, cum multa susceptus honorificentia, plebi et patribus, quasi post actum biennium, acceptabilem suam intulit præsentiam. Eodem anno dominus Calixtus, bonæ memoriæ papa secundus, vita decessit, cui

substitutus est quidam Lambertus, patria Bononiensis, Ostiensis episcopus, qui dictus est Honorius. Hic electus est sub contentione, cum quodam Theobaldo presbytero cardinali, tituli Sanctæ Anastasiæ; et quia electio ipsius Honorii minus canonice processerat, post duodecim dies in conspectu fratrum, mitram et mantum sponte refutavit atque deposuit. Fratres vero tam episcopi quam presbyteri et diaconi cardinales, videntes ipsius humilitatem et prospicientes inposterum, ne in Romanam Ecclesiam aliquam inducerent novitatem, quod perperam factum fuerat, in melius reformarunt, et eumdem Honorium denuo auctorisantes, ad ejus vestigia prociderunt et tanquam pastori suo et universali papæ, consuetam obedientiam sibi exhibuere.

CAPUT XVI.

Bursequinus Turcorum princeps fines Antiochenos depopulatur; rex occurrit, et cum eo congreditur; hostium prosternitur exercitus.

Interea domino rege Hierosolymis existente, crebris nuntiatur legationibus, quemdam inter orientales principes potentissimum, Bursequinum nomine, congregata ex finibus Orientalibus ingenti militia, transito Euphrate, in partes pervenisse Antiochenas. Hic regionem pro arbitrio, nemine prohibente, discurrens, quidquid extra urbes et munita poterat repetire præsidia, tradebat incendiis, et suis ad prædam exposuerat universa. Huic cum proceres Antiocheni resistere, sæpius frustra vires experti, attentassent, videntes quod non proficerent, domino regi, cui multo ante principatus curam commiserant, id ipsum significant, orantes instantius, ut dilatione postposita, ad se venire procuret. Rex autem gemina fatigatus cura, regni videlicet et principatus, in regno, cui multo amplius obligatus fuerat, minus impendebat sollicitudinis. Principatus enim molestiis sæpius evocatus, omnem pene jam per decennium ibi et operam et opes consumpserat, ita quod in negotiis eorum versatus, in propria persona captus fuerat, per biennium fere continuum indigne satis hostium vincula passus, et carceres; nam in regno, protegente eum manu divina, nihil ei prorsus sinistri acciderat; sed omnia prospere et feliciter in manu ejus dirigebat electorum regum consolator Dominus; tamen propositum cum omni reverentia volens observare, collecta quantam habere potuit militia, ad partes illas festinus accessit. Prædictus vero Bursequinus, sicuti vir potens erat et in armis multam habens experientiam, adjuncto sibi Damascenorum rege Doldequino, ante regis adventum, quem ab Antiochenis citatum noverat, castrum obsidet nomine Caphardan, et obsessos inducias, multis compulsos molestiis, ad deditionem, conditionibus de salute conservanda interpositis, compulit. Inde minorem Syriam pertransiens, spe[illegible] abundare successibus, Sardanum op[illegible] obsidione vallat. Sed cum per dies aliquot [illegible] consumpsisset, videns se non posse pro[illegible] oppidum Hasard nomine, minus tamen munitum, apposuit obsidere; dumque ibi machinas erigit et bellicos instruit apparatus, vires in damnum obsessorum experiens, ecce rex et comes cum eo Tripolitanus, nec non et Edessanus, cum ingentibus copiis adsunt, obsessis opem, auctore Domino, in proximo collaturi. Qui postquam ad hostes inceperunt accedere, tres ex se ordinaverunt acies; quarum in prima, quæ in dextro erat cornu, Antiochenos locant proceres; in secunda vero quæ in sinistro erat ordinata latere, utrumque cum suis constituunt comitem; in medio vero, dominum regem. Erant autem eis, equites mille et centum; peditum autem duo millia. Bursequinus vero nostrorum videns adventum et pro certo sciens quod ad congrediendum statim more prudentum erant parati, videns quod honeste bellum declinare non posset, instituit et ipse acies viginti; dicebantur enim equitum esse quindecim millia. Ordinatis ergo hinc inde cohortibus, et in ordinem dispositis, et contra se mutuo accedentibus, irruunt in se, hostium more, vehementius; et armis protervo studio vicissim illatis stragem inferunt, mortem modis pluribus irrogantes; solet enim in hujusmodi conflictibus odiorum incentivum et inimicitiarum fomitem dare majorem, sacrilegii et legis contemptæ dolor; aliter enim et demissius solet inter consortes ejusdem legis et fidei pugna committi; aliter inter discolos et contradictorias habentes traditiones; hic enim sufficit ad materiam jugis scandali et perpetuorum jurgiorum, quod in ejusdem fidei articulis non communicant, etsi nulla alia sit odiorum materia. Congredientes ergo prædictæ acies instant protervius in alterutrum; sed divina præsente clementia (cui non est difficile cum paucis multos superare; cujus sermo est de suis: *Unus mille, et duo fugabunt decem millia* [*Deut.* XXXII, 30]); prævaluit pars nostra; et hostibus in fugam conversis victoria de cœlis concessa, gloriosissime potiti sunt. Dicuntur autem in eo conflictu hostium cecidisse duo millia, de nostris vero viginti quatuor. Bursequinus autem videns quod longe aliter quam ratus fuerat, ei accidisset, confusione indutus et reverentia transito Euphrate, non jam ambulans in mirabilibus super se, ad propria reversus est. Rex autem tum ex hostium spoliis, tum ex fidelium et amicorum suorum liberalitate, ingenti collecta pecunia, filiam suam quinquennem, quam pro se obsidem dederat, soluta pecunia recepit; sumptaque ab Antiochenis ad tempus licentia, sospes victorque Hierosolymam reversus est. Eodem anno rex super urbem Berytensem in montanis castrum unum, cui mons Glavianus nomen, fundavit.

CAPUT XVII.

Rex Ascalonitas prosternit, et simul Ægyptios, qui ad eorum subsidium convenerant.

Per idem tempus, elapso pacis temporalis et initi fœderis spatio, quod inter dominum regem et Doldequinum, interventu pecuniæ prius convenerat, sociata sibi de universo regno militia, in terram Da-

mascenorum rex ingreditur: ubi regionem liberis peragrans discursibus, suburbana quædam diruit; eorumque habitatores secum deducens, prædam maximam et spolia de hostibus referens uberrima, sospes et incolumis in sua se recepit. Necdumque dissolutis cohortibus vix elapso triduo, nuntiatur, Ægyptiorum exercitum cum ingenti apparatu ad urbem Ascalonam accessisse; erat enim Ægyptiis consuetudo per annos singulos quater ad eamdem civitatem novas expeditiones dirigere ut viribus continue reparatis, sustinere possent assiduos nostrorum conflictus, et pene continuas quæ sæpius irrogabantur injurias. His autem qui novi recentesque venerant, mos erat et consuetudo, ut nostrorum plurimum affectarent congressus, experiri cupientes nostrorum vires, et de sua probitate certa civibus dare argumenta: unde et frequentius in bellicis congressionibus ex eis plures, et capi consueverant, et gladiis interire sæpius, tanquam regionis ignari, et armorum plenam non assecuti experientiam; veteranis civibus, nostrorum prudentius declinantibus occursum, et remissius insectantibus aliquando fugientes. Quod postquam domino regi nuntiatum est, magis continuata quam renovata expeditione, illuc celerrime contendit: quo cum pervenisset, ipse cum fortioribus et magis strenuis loco ad id congruo se locat in insidiis, levis armaturæ præmissis militibus, qui discursionibus vagis urbanorum irritent animos, et provocent ad insectandum. At vero cives videntes liberis discursionibus per loca urbi contermina nostros evagari, indigne ferentes nimium eorum tantam audaciam, certatim arma corripiunt; et egressi imprudenter seorsum per manipulos, nostros sponte terga dantes, in fugam vertunt. Fugientes quoque sequentes imprudentius, usque ad locum, ubi rex cum electa militia latebat in insidiis, pervenerunt. Rex autem opportunitatem non respuens oblatam, et qui cum eo erant, ei fideliter adhærentes, hostes ad urbem redire volentes præveniunt, cum eisque cominus conserentes, gladiis instant animosius; et antequam in urbem se recipiant, quadraginta ex eis passim obtruncant, cæteris in urbem confugientibus, et vix intra mœnia salvari se credentibus. Qui autem ceciderunt, strenuos fuisse, et de nobilioribus, civium lamenta et ejulatus in civitate solito amplior, docuerunt. Rex autem tubis clangentibus, et tympanorum strepitu suis ad se revocatis, cum ingenti lætitia prope urbem castrametatus, tota nocte ibidem victor quievit; inde sospes Hierosolymam reversus est.

CAPUT XVIII.

Rex fines Damascenorum ingreditur; occurrit ei Doldequinus; pugna committitur; victor redit noster exercitus.

Sequenti vero anno, qui erat ab Incarnatione Domini 1126, regni vero ejusdem domini Balduini octavus, mense Januario, congregatus est de mandato domini regis et principum, universi regni populus, a maximo usque ad minimum, voce præconia, per urbes singulas; et infra paucos dies, collectum est universi regni robur, quasi vir unus, juxta urbem Tiberiadensem, quasi in fines Damascenorum ex condicto ingressuri. Quo pervenientes, signis commoniti militaribus, compositis sarcinis et agminibus ordine incedentibus, peragrata Decapoli regione, terras hostium ingrediuntur: inde vallem angustam, quæ dicitur Cavea Roob, usque ad campestria Medan transierunt. Est autem planities longe lateque patens, prospectibus libera, per quam fluvius, Dan nomine, transiens, inter Tiberiadem et Scythopolim, quæ olim dicta est Bethsan, Jordanem influit. Arbitrantur autem quidam, qui et nominis juvantur argumento, quod iste sit fluvius, qui Jordani præstat ultimam nominis partem; nam quidquid in mare descendit Galilææ, et inde egreditur, usque ad istius fluminis influentiam, Jor dicunt; reliquum vero quod exinde defluit, Jordanem esse dicunt, quasi Jor et Dan commistis. Beda tamen, et quidam alii nostri doctores, auctoritatis præcipuæ, utrumque fontem juxta Cæsaream Philippi, ad radices Libani sitam, originem dicunt habere; quorum alter Jor, alter dicitur Dan; ex quibus Jordanis fluenta contrahens, totus inde in stagnum Genesar, quod est mare Galilææ, descendit; et inde totus egrediens, per milliaria pene centum, in lacum Asphaltites, qui alio nomine dicitur mare salsissimum, vallem sulcans illustrem, se infundit. Prædicta ergo campestria noster pertransiens exercitus, usque ad vicum, cui nomen Salome, pervenit. Erat autem locus is, sicut et hodie, Christianis deputatus habitatoribus; unde nostri loco parcentes, habitatoribus ejus quasi fratribus usi, ad locum cui nomen Mergisafar, ordinatis cohortibus, et militia locis congruis deputata, contendunt. Dicitur autem idem esse locus, in quo Saulus, lupus rapax, Ecclesiæ Dei persecutor, vocem audivit dicentis: *Saule, Saule, quid me persequeris?* (*Act.* IX, 4) et cætera. Videtur autem divinitus procuratum, ut in eo loco, in quo hæc acciderant, eadem die qua hæc eadem accidisse dicebantur, ut ex persecutore fieret vas electionis, fidelium exercitus illuc perveniret. Illic ergo congregati, per biduum sustinentes, castra Damascenorum contra se posita non longius intuentur. Tertia demum die convenientes adinvicem, ordinato hinc inde et diligentius instructo præliandi apparatu, arma conferunt ex utraque parte nimis hostiliter; et paribus quasi congressibus incedentes, ancipitem diu de victoria protraxerunt sententiam. Rex tamen more solito hostibus instans atrocius, strenuorum quemque vocat ex nomine; et verbis simul et exemplo commonens, ad stragem invitat et victoriam pollicetur. Illi vero stricto gladio hostibus incumbentes, regem quoad possunt, strenue nimis imitari nituntur; et fidei zelum habentes, divinam simul et suas ulcisci nituntur injurias. At vero Doldequinus suos nihilominus dictis animat, et ad pugnam promissis incendit, asserens eos *justum bellum gerere pro uxoribus et liberis; et pro libertate, quod*

congressi, atque ubi partis suæ prudentius decer- nunt illis et similibus insistunt non inferiores equi- tibus, civibus cum insequuntur. Porro pedestres mani- puli, domini regis et equitum exemplis edocti, a quorum lateribus acies nostras se ingerunt et insistunt [illegible]; et quos de hostibus lapsos vel saucios reperiunt, gladiis obtruncant, evadendi vias inter- cludunt; nostros vero dejectos erigunt et restituunt ad conflictum; saucios vero remittunt ad sarcinas, ut vel curam possint habere; quodque amplius [illegible] certis illa die damnosum fuisse creditur, quidam equis hostium sauciandis curam dabant operam, eorumque sessores subsequentibus sociis parabant ad victimam. Rex vero in condensis hostium cuneis, strenuis quibusdam, et illustribus comitatus, quasi leo fulminat, et a dextris et a læva strages operans [illegible] victoribus miserabilem. Non legitur quod nos usque ad illum diem, tam periculoso et ancipiti certamine decertatum esse; nam cum ab hora diei tertia, usque in decimam protractum esset prælium, vix hora undecima discerni poterat, utra pars meliorem esset reportatura calculum. Tandem, opitulante divina clementia, et intercedente pro eis doctore gentium egregio, hostes in fugam versi sunt, eorum stragem perpessi sæculis memorabilem. Dicuntur ex eis cecidisse illa die plusquam duo millia, de nostris vero recensito tam equitum quam peditum numero, inventum est, de equitibus viginti quatuor cecidisse; de pedestribus vero, octoginta. Sic ergo nostris divinitus collata victoria, rex victor agonis campum obtinuit. Unde cum lætitia et gratiarum actionibus educens exercitum, ad propria cœpit habere regressum. Dumque in itinere esset, turrim habens obviam, in qua nonaginta sex de hostibus, gratia salutis, se receperant, eam violenter, impugnant, et hostes comprehensos gladiis vitam finire compellunt. Inde etiam procedentes, aliam nihilominus turrim occupant violenter, viginti de hostibus, qui ad eam conservandam erant deputati, indulgentes vitam, eo quod nostris turrim prædictam sine difficultate tradiderant; quam celerius suffodientes, cum ingenti strepitu ad terram dejiciunt penitus dissolutam. Unde multiplici et sæculis memoranda potiti victoria, ad propria cum gaudio remearunt.

CAPUT XIX.

Comes Tripolitanus urbem Rapfaneam occupat. Henricus Romanorum imperator moritur; Lotharius ei substituitur.

Per idem tempus, dominus Pontius Tripolitanus comes, urbem Rapfaneam finibus suis conterminam, videns propositum effectui mancipabile, obsidere proponit; sed, ut facilius conceptum assequatur, dominum regem Hierosolymorum, ut et præsentiam suam exhibeat, et opem conferat, et litteris sollicitat, et frequentibus nuntiis hortatur. Rex autem ut impiger erat, et populi Christiani communibus fideliter obtemperans negotiis, assumpto sibi honesto comitatu, illuc sine dilatione properat: quo perveniens, comitem ad prædictam opus reperit sollicitum; unde machinas et quæ ad impugnandam urbem poterant esse necessaria, viaticumque ad dies aliquot sufficientem assumentes, præmissis pedestribus aliis, ad partes destinatas expeditiones suas dirigunt. Quo pervenientes, urbem juxta propositum obsidione vallant, primo statim eorum adventu civibus introitum negantes et exitum. Erat autem civitas, tum situ naturali, tum etiam inhabitantium paupertate munita modicum; multisque fatigata molestiis, diu resistere non poterat. Nam iidem cives in monte quodam illi contermino præsidium ædificaverant; cujus incolæ urbem prædictam, continuis opprimentes angustiis, usque ad supremum pene defectum eos compulerant. Cum ergo diebus decem et octo eam vehementius impugnassent, cives ad deditionem compulerunt, indulto prius sibi et uxoribus et liberis libero exitu, et indemnitate promissa. Est autem prædicta Rapfanea in provincia Apamiensi, una de suffraganeis ejus; capta est autem ultimo Martii die. Rex vero Hierosolymam reversus, ibi Paschales cum multa devotione celebravit dies. Per idem tempus, dominus Henricus Romanorum imperator ultimum fato clausit diem; cui substitutus est vir per omnia commendabilis Saxoniæ dux dominus Lotharius, qui postmodum in Apuliam cum infinito descendens exercitu, universam usque ad Farum regionem violenter occupavit, ducem in Apulia constituens, providum virum et discretum, Reinonem nomine; Rogerum autem comitem, qui terram illam violenter occupaverat, in Siciliam fugere compulit, quam postmodum discedente imperatore recuperans, pugnavit cum prædicto Reinone, eoque defuncto ducatum obtinuit; postmodum etiam Siciliæ et universæ provinciæ rex effectus est.

CAPUT XX.

Iterum Bursequinus fines Antiochenos ingreditur; tandem a suis confossus interiit. Classis Ægyptia in Syriam ascendit; sed infecto negotio, damnum perpessa, revertitur.

Porro domino rege apud Tyrum moram faciente, ecce nuntius ab Antiochia properans, litteris et viva voce astruit, immanissimum nostræ fidei persecutorem Bursequinum cum ingenti apparatu in partes Cœlesyriæ descendisse; oppida obsidere, suburbana nemine prohibente, passim et sine delectu incendere, eorum habitatores trahere captivos, uxores vero et liberos mancipare servituti. Quod rex audiens, quamvis Ægyptios suspectos haberet, et cum ingenti classe quam paraverant, in proximo venturos non dubitaret; tamen more prudentis medici, qui ubi violentiorem morbi sentit instantiam, illic properat aptare remedia; neglectis aliis, majori occurrens necessitati, ad partes illas celerius contendit. Quod audiens Bursequinus, obsidionem quam circa Cerepum nobile oppidum cum ingenti cura locaverat, continuo solvit, in ulteriores fines hostium retrocedens. Priusquam tamen rex adveni-

ret, municipium quoddam non magni nominis violenter ceperat, in quo mulierculas quasdam cum liberis suis captivaverat; nam viri qui in eodem obsessi fuerant, cum multa difficultate et periculis, eorum manus evaserant, malentes sibi salutem fuga reperire, quam cum uxoribus et liberis eodem captivitatis jugo miserabiliter involvi. Postmodum autem prædictus impius et maledictionis hæres Bursequinus a domesticis et familiaribus suis gladiis confossus, interiit, nequitiarum suarum semina simul et fructus impietatis, opere suo recolligens.

At vero dum hæc geruntur in partibus Antiochenis, classis Ægyptia, sicut et prænuntiatum fuerat, galeis viginti quatuor universam oram maritimam perlustrantes, usque ad urbem Berytensem descenderunt, explorantes sollicite, si quid in aliqua nostrarum urbium damni possent irrogare; aut si quos forte incaute prætereuntes, vel accedentes in Syriam, ex improviso, quasi de insidiis egressi, possent occupare; tandem vero potus inopia laborantes, sitis necessitate compulsi, ut aquas hauriant, ad terram secus fluenta descenderunt : quibus occurrens populus civitatis cum quibusdam aliis, qui de finitimis urbibus ad eorum convenerant subsidium, ab aquis eos violenter repulerunt, aquæ usum omnino contradicentes; sed et armis instantes animosius, in naves eos violenter compulerunt redire, centum et triginta ex eis gladio peremptis.

CAPUT XXI.

Boamundus junior Antiochiam pervenit; rex ei terram suam restituit; filia sua Halis nomine, in uxorem data.

Automno sequente, dominus Boamundus junior, domini Boamundi senioris filius, princeps Tarentinus, inito pacto et composito fœdere cum domino Guillelmo duce Apuliæ patruo suo, de futura successione, videlicet tali, ut uter eorum prior vita decederet, alter ei succederet in universum : paratis navibus, galeis videlicet decem, et duodecim aliis ad sarcinas et impedimenta devehenda, et arma simul et victualia transferenda opportunis, iter in Syriam dirigit, de domini regis fide præsumens, ut ei advenienti, et paternam reposcenti hæreditatem non negaret. Advenienti igitur, et infra fauces Orontis fluminis classe jam in tuto recepta, postquam domino regi compertum est, cum magnatibus regionis ei processit obviam; et Antiochiam ingresso, urbem et regionem benigne ei restituit universam, cujus cura pervigil et anxia nimis sollicitudo eum per annos maceraverat octo. Restituto igitur principatu, universi proceres et magnates regionis præsente domino rege, et monente, fidelitatem ligiam in palatio suo illi exhibuerunt. Postmodum interventu quorumdam utrique parti familiarium factum est, quod dominus rex unam de filiabus suis Halim nomine, natu secundam, placitis utrinque conditionibus, ei concederet uxorem, ut amplior inter eos gratia et amica magis proportio intercederet. Erat autem dominus Boamundus adolescens, quasi annorum decem et octo, formæ venustate conspicuus, procerus admodum, crine flavo, vultu favorabili, et qui vere principem, etiam ignorantibus, indicaret; sermone gratus, et qui verbo audientium animos facile sibi conciliaret; liberalis plurimum, et more patris vere magnificus; secundum carnem nulli mortalium nobilitate secundus; quippe cui Boamundus senior, domini Roberti Guischardi illustris et per sæcula viri memorabilis filius pater erat; mater vero, spectabilis et nobilissima mater illustres Constantia, excellentis regis Francorum Philippi filia. Celebratis igitur de more nuptiis, et filia apud dominum principem lege conjugali solemniter collocata, rex Hierosolymam, oneris majore parte deposita, sospes et incolumis reversus est. Dominus vero Boamundus vere sequenti oppidum Cafardan, quod aliquot ante annis, hostes in manu forti sibi violenter subjugaverant, convocatis ex universo principatu militaribus copiis et machinis ad impugnationem præsidiorum necessariis per operam artificum fabrefactis, castrum obsidet; et modico temporis intervallo violenter expugnatum recepit, nulli parcens eorum quos intus comprehendit, quamvis multo pretio vitam tentarent emere, et pecuniæ interventu obtinere salutem. Has dedit primitias, inclytus et nobilis, suæ adolescentiæ, princeps et bonæ indolis argumenta prima.

CAPUT XXII.

Inter eumdem Boamundum et Joscelinum comitem Edessanum, graves oriuntur inimicitiæ; sed rex celer advolat, et componit. Africani urbem Siciliæ Syracusam violenter effringunt.

Nec mora, causis intervenientibus occultis, quantum ad nos, Deo tamen odibilibus, ortæ sunt graves inimicitiæ inter eumdem dominum principem et comitem Edessanum Joscelinum seniorem : ita quod contra bonos mores et nostrorum disciplinam temporum, perniciosum posteris relinquens exemplum, Turcos et infidelium turmas in suum convocaret subsidium; et eorum fretus auxilio, regionem Antiochenam incendiis traderet, et ejus habitatoribus, Christi servis, indebitæ jugum induceret servitutis; quodque notabilius et divina animadversione dignius creditur, absente principe, et hoc penitus ignorante, dum in servitio Christi hostes impugnando desudat, hæc omnia commissa dicuntur. Unde prædictus Joscelinus eorum omnium, ad quos sermo iste pervenit odium incurrens et indignationem, omnium maledictiones merebatur. Rex vero, fama deferente hæc audiens, sollicitus primum, ne illius occasione scissuræ, major in nostram confusionem hostibus pateret introitus, quia *Regnum in seipsum divisum*, juxta verbum Domini, *desolabitur* (*Luc.* XI, 17); consequenter autem, quia secundum carnem uterque illi erat proximus; alter enim consobrinus materteræ filius; alter vero gener, et cui recenter desponsaverat filiam : velox ad partes illas pacem compositurus, advolat, dominoque Antioche-

norum patriarcha Bernardo, fidelem et devotum cooperatorem se exhibente, pacem optimam inter eos reformavit : eo maxime opportunitatem præstante, quod medio tempore comes gravem incurrit ægritudinem, qua periculosissime laborans, et facti pœnitens, Domino se votis obligavit, quod si vitam indulgeret et salutem, domino principi satisfaceret, et ei debitam fidelitatem impendens reconciliaretur : quod et factum est. Nam postquam plenam adeptus est convalescentiam, præsentibus domino rege, domino quoque patriarcha, reconciliatis eis adinvicem, et plena intercedente gratia, fidelitatem ei manualiter exhibuit, eam deinceps debito tenore, conservans. Rex autem, pace composita, Hierosolymam reversus est. Per idem tempus, comes Siciliæ Rogerus classem galearum quadraginta multo studio paratam, ad partes Africæ dicitur direxisse; ubi earum adventu præcognito, provinciales præmoniti, provide se habentes, nullam hostibus nocendi sibi præbuerunt opportunitatem : imo e converso galeas quas pene se habebant, studio non inferiore armantes, prædictos malefactores suos, infecto negotio redeuntes, cursu celerrimo persequentes, usque in Siciliam devecti sunt; quo pervenientes cum galeis octoginta, urbem Syracusanam nobilem et antiquam, longa pace desidem, securam et nihil tale verentem, aggrediuntur subito, et protinus occupant violenter. Impugnata etiam urbe, cives obtruncant gladiis, nemini parcentes sexus intuitu vel ætatis; quibus autem parcebatur, omni morte durior servitus parabatur. Porro episcopus loci cum paucis ecclesiæ clericis ad suburbana fugiens, vix evasit.

CAPUT XXIII.

Tyri, primus Latinorum constituitur archiepiscopus.

Vere demum proxime subsecuto, quarto anno postquam civitas fidei restituta est Christianæ, rex cum domino patriarcha, et majoribus regni principibus apud *Tyrum* convenientes, de pontifice eidem ecclesiæ ordinando cœperunt habere tractatum; tandemque dominum Willelmum, virum venerabilem, ecclesiæ Dominici Sepulcri priorem, natione Anglicum, vita et moribus commendabilem, eidem urbi præficiunt. Hic jam novit Dominus, non possumus satis gemitus cohibere; nam sicut proverbialiter dici solet : *Ubi amor, ibi oculus; ubi dolor, ibi manus;* hæc nos premunt altius, et inflicto dolore, præcordia non sinunt quiescere. Admirantes enim illius temporis prudentiam, hæremus in nobis ipsis quasi temeritatem reputantes. Nam qui biennio antequam prædicta civitas Christianæ restitueretur libertati, episcopum ibi consecraverant sibi, postmodum supina et crassa prudentia usque in quartum annum distulerunt eidem antistitem providere, ut interim distractis ecclesiis, et cathedrali ecclesia membris mutilata propriis, qui primus accederet curam habens regiminis, cum maledicto homine partem deteriorem acciperet; scriptum est enim : *Maledictus homo, qui partem suam deteriorem facit.* Prædecessor tamen ille noster, et qui postea usque ad nos subsecuti sunt, illius maledicti merito declinamus effectum, qui non ipsi nobis partes fecimus deteriores; sed deteriores factas ab aliis, de necessitate suscepimus conditiones. Parcat eis Dominus, et ad gehennam non imputet, qui Ecclesiam ita tractaverunt. Porro prædictus bonæ memoriæ prædecessor noster dominus Willelmus, suscepto consecrationis suæ munere a domino Hierosolymitano patriarcha, ut pallium reciperet, invito et renitente eodem suo consecratore, Roma profectus est : ubi a domino papa Honorio secundo benigne susceptus, quod petebat obtinuit, cum multa honorificentia, et de apostolicarum prosecutione litterarum, remissus ad propria; quarum hic erat tenor :

Honorius *episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus suffraganeis Episcopis, clero et populo Tyri, salutem et apostolicam benedictionem.*

Venientem ad nos charissimum fratrem nostrum Willelmum, archiepiscopum vestrum, debita charitate recepimus, et quem canonice electum, et a venerabili fratre nostro Gormundo, Hierosolymitano patriarcha consecratum accepimus, pallii dignitate, plenitudine videlicet pontificalis officii, decoravimus. Quia vero de persona sua maximum fructum matri ecclesiæ vestræ Tyri, divina suffragante misericordia, credimus proventurum, ipsum cum gratia sedis apostolicæ, et nostrarum litterarum prosecutione, ad vos duximus remittendum. Universitati ergo vestræ mandando præcipimus, quatenus eum benigne recipiatis, et tanquam proprio metropolitano et animarum vestrarum episcopo, subjectionem, obedientiam et reverentiam humiliter deferatis.

Honorius *episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri* Gormundo *Hierosolymitano patriarchæ, salutem et apostolicam benedictionem.*

Susceptis fraternitatis tuæ litteris, fratrem nostrum Guillelmum, quem in ecclesia Tyri consecrasti archiepiscopum, benigne suscepimus, et eum dignitate pallii, plenitudine videlicet pontificalis officii, decoravimus. Suffraganeis etiam ecclesiæ suæ mandando præcipimus, quatenus ei tanquam proprio metropolitano, subjectionem, obedientiam et reverentiam deferant.

Data in territorio Barensi, VIII *Idus Julii.*

Misit etiam et cum eodem archiepiscopo, dominum Egidium Tusculanum episcopum, apostolicæ sedis legatum, virum eloquentem et litteratum admodum, cujus usque hodie exstant ad Antiochenos epistolæ valde celebres : per quem Antiocheno patriarchæ Bernardo epistolam scripsit, monens ut domino Tyrensi suos, quos detinebat, restitueret suffraganeos, ait enim inter cætera : *Unde per apostolica scripta et venerabilem fratrem nostrum Egidium, Tusculanum episcopum, apostolicæ sedis legatum tibi mandamus, quatenus suffraganeos Tyrensis Ecclesiæ sibi restituas : quod nisi infra quadraginta dies, post earum inspectionem litterarum, quas ad eos direximus, debitam ei subjectionem exhibuerint, nos ex tunc eos ab officio episcopi suspendimus.* Quid au-

tem in causa exstiterit quod a Hierosolymitano patriarcha consecratus et ei obediens fuerit, cum a tempore apostolorum usque ad eum diem Tyrensis Ecclesia Antiochenæ sedi subdita fuisse dignoscatur, sequens competenti loco subjunctus edocebit tractatus.

CAPUT XXIV.

Fulco Andegavensium comes vocatus accedit; eique Milisendis primogenita regis filia in uxorem datur.

Anno sequenti circa veris medium, vir illustris et magnificus, dominus Fulco Andegavensium comes, pro quo rex de communi omnium tam ecclesiasticorum quam sæcularium principum consilio miserat, ad hoc ut ei dominam Milisendam primogenitam suam, uxorem daret, apud Acconensem urbem applicuit cum honesto nobilium comitatu et apparatu opes regias excedente. Venit etiam et cum eo dominus Willelmus de Buris, regius constabularius, qui statim a domino rege, de hostium vinculis educto, ad citandum prædictum comitem, cum quibusdam aliis nobilibus directus fuerat. Fuerat autem abeunti datum in mandatis, ut in anima regis et regni principum confidenter juraret, quod ex quo regnum sospes attingeret, infra quinquaginta dies, ei primogenita regis filia cum spe regni post regis obitum, traderetur; cui postquam applicuit, statim sine dilatione, juxta legem pactorum, antequam advenirel sanctæ Pentecostes in proximo futuræ celebritas, prædictam filiam suam lege tradidit maritali, eisque urbes geminas, Tyrum videlicet et Ptolemaidam, in vita sua tradidit possidendas, quas usque ad ejusdem regis obitum possederunt. Astitit autem prædictus comes tanquam vir providus et discretus, domino regi tota vita sua, fideliter in negotiis regni ingrediens et egrediens, filii devote implens officium : et ea quibus solent amici comparari merita, in obsequiis domini regis, in eo non fuerunt otiosa.

CAPUT XXV.

Gormundus Hierosolymorum patriarcha moritur; Stephanus ei substituitur. Inter regem et patriarcham quæstiones oriuntur difficiles.

Eodem anno dominus Gormundus, bonæ memoriæ Hierosolymitanus patriarcha, dum in pago Sidoniensi præsidium quoddam, cui Belhasem nomen, obsideret, quod a quibusdam detinebatur prædonibus, mortis causa collecta, ægritudine correptus valida, Sidonem deportatus est : ubi invalescente ægritudine, conditioni mortalium satisfaciens, viam universæ carnis ingressus est, cum Hierosolymitanæ quasi per annos decem præfuisset ecclesiæ. Cui substitutus est vir quidam secundum carnem nobilis, sed vita et moribus multo nobilior, Stephanus nomine, abbas Sancti Joannis de Vallea, qui locus in urbe Carnotensi habetur. Erat autem ipse Carnotensis genere, domini regis Balduini consanguineus. Hic ejusdem civitatis, ante conversionem suam, in equestri ordine et habitu fuerat vicedominus; postmodum sæculo renuntians, habitum religionis in prædicto claustro suscepit, demum suffragantibus meritis, ad regimen ejusdem ecclesiæ promotus est; in adolescentia sua liberalibus disciplinis convenienter instructus. Qui cum orationis gratia et devotionis intuitu Hierosolymam venisset, ibique transitum exspectans, moram faceret, contigit quod post exsequias domini Gormundi patriarchæ, dum clerus et populus de substituendo pastore tractarent, communi omnium voto electus est. Postquam ergo consecratus est, cœpit adversus dominum regem quæstiones movere difficiles, allegans, Joppensem civitatem ad jus suum et ecclesiæ Dominicæ Resurrectionis pertinere; ipsamque sanctam civitatem post captam Ascalonam eodem modo ecclesiæ cessuram, de jure confirmans. Erat autem homo magnificus, in proposito constans, honestæ conversationis, juris sui sollicitus prosecutor. Unde inter eum et dominum regem graves exortæ sunt inimicitiæ; quarum tamen, mors immatura finem dicitur fecisse. Nam non completo biennio, in fata concessit. Opinantur nonnulli, cum veneno dato interiisse; sed nos pro certo id compertum non habemus. Traditur tamen, quod dum in lecto supremæ decubaret ægritudinis, et rex ad eum visitandum esset ingressus, et ab eodem de ejus statu quæreret, ita responderit : *Sic est nobis in præsenti, domine rex, sicuti vultis.*

CAPUT XXVI

Rex, princeps Antiochenus, comes Tripolitanus, comes Edessanus, fines Damascenorum ingrediuntur; sed confusi, exercitus parte amissa, redeunt. Moritur Stephanus patriarcha; Willelmus ei substituitur

Anno sequenti Hugo de Paganis, magister militiæ templi primus, et quidam alii viri religiosi, qui a domino rege, et aliis regni principibus ad Occidentales missi fuerant principes, ut nostrorum subsidium populos excitarent, et ad obsidionem Damascenæ urbis, potentes specialiter invitarent, reversi sunt : plurimaque nobilium virorum turba, verborum illorum fidem secuti, in regnum venerant. Unde de eorum confisi viribus et opera, ex condicto convenerunt omnes Orientis Christiani principes; dominus videlicet rex Balduinus, dominus Fulco comes Andegavensium, dominus Pontius comes Tripolitanus, dominus Boamundus junior princeps Antiochenus, dominus Joscelinus senior, comes Edessanus : hi omnes communicato consilio, collectis undique copiis militaribus et subsidiis convocatis, instructis agminibus certatim properant, ut egregiam et nobilem Damascenorum civitatem obsideant, obsessamque aut violenter ad deditionem compellant, aut armis cominus expugnent. Sed tantis conatibus, ex occulto, justo tamen, judicio divina occurrit providentia; nam cum fines Damascenorum prosperis, Deo duce, adhuc successibus attigissent, pervenientes ad locum, qui dicitur Mergesaphar, separaverunt se ab exercitu inferioris manus homines, quibus in castris id solet esse

officii, ut pro victualibus necessariis que tam ad usum hominum quam jumentorum alimentis per suburbana longe lateque vagantes se porrigerent. Quibus ad custodiam datus est dominus Willelmus de Buris, cum equitibus mille. Porro illi, sicut talibus solet esse consuetudo, separati ab invicem, omnem cœperunt regionem temere perlustrare, studiose seorsum et sine consortibus incedentes, ut quod quisque reperiret cæteris non communicans, sibi proprium vindicaret; dumque circa hæc detinerentur occupati, et suburbana effringentes, spolia ad suos comportare nituntur, imprudenter nimis cœperunt se habere, et militarem transgredi disciplinam. Quod audiens Damascenorum princeps Doldequinus, sperans sicuti accidit, incautos eos et locorum ignaros, si subito cum suis irrueret, posse conficere, assumptis sibi ex omni numero suorum expeditissimis et re militari prudentioribus, subita congressione nostros qui pabulatum, ut prædiximus, incaute processerant, adoritur; et imparatos, aliisque studiis dantes operam, facile vertit in fugam; dispersos passim per agros, obtruncat; nec insequi desistit, donec tam vulgus quam robur egregiorum, qui eis ad custodiam deputati fuerant, in fugam convertit, pluribus ex eis interemptis. Quo comperto, nostri qui in exercitu erant, ad tantam propulsandam injuriam, et ad ultionem prosequendam parati, arma corripiunt, hostibus obviam, viriliter obstinatis animis et indignatione nimia accensis, ire parant: cum subito virtus divina, qua invita, hominum non satis promoventur negotia, tantam imbrium immisit intemperiem, tantam aeris caliginem, tantam viarum, propter aquarum abundantiam difficultatem, ut vix de vita nemine, nisi sola aeris inclementia perurgente, sperare liceret. Caliginosus enim aer, et nubium densitas, ventorum etiam irregularis concursus, tonitrua et coruscationes sæpissimæ, id ipsum multo ante significaverant. Sed ignara futuri mens hominum cæca, revocantem non exaudivit divinam longanimitatem; sed ea invita, quod impossibile est, procedere nititur. Videntesque pro peccatis eorum immissam aeris intemperiem, revocant de necessitate propositum; et mutatis conditionibus qui hostibus primum terribiles, nimiumque suspecti advenerant, nunc hoste quieto et etiam superiore facto, sibi ipsis oneri erant; et ad propria redire victoriam reputabant immensam. Igitur VIII Idus Decembris, anno ab Incarnatione Domini 1130, regni domini Balduini duodecimo, accidit hoc, in eodem fere loco, ubi quadriennio prius insignem et cunctis memorabilem de eisdem hostibus idem rex obtinuerat palmam. Mirabile est, et vere mirabile, et supra opiniones hominum, quod de sua virtute præsumentes humilias, æterne Salvator; et qui in homine confidunt, et carnem ponunt brachium [illegible] tuæ maledictionis, meritis exigentibus, [illegible] adjutorem non quærens, nec gloriæ [illegible] Tu enim dixisti, benedicte Domine: [illegible] *alteri non dabo* (*Isa.* XLVIII, 11). *Mihi vindictam, et ego retribuam* (*Rom.* XII, 19). *Percutiam, et sanabo; et ego vivere faciam; et non est qui de manu mea possit eruere* (*Deut.* XXXII, 39). Et vere, Domine. Nam dum rex solis regni sui viribus et propria usus militia, superabundanti divinæ gratiæ se commisit totum, de hostibus sæpius insperatos reportavit triumphos; ubi vero de multitudine confidens, hominis opera se sublimari posse præsumpsit, et multiplicatis auxiliis de mortalium cœpit virtute confidere, gratiam subtrahens, eum suis conditionibus reliquisti. Abiit enim in multitudine confusus, qui in paucitate, Domini fretus auxilio, de hostibus facile consueverat triumphare. Sic ergo temporis divinitus immissa abacti intemperie et cœlis contra eos impugnantibus, nec de suis qui hostium gladiis ceciderant sumpta est ultio, nec propositum effectui mancipare potuerunt. His ita gestis, nostri principes ab alterutro divisi, impossibile credentes quod incœptum prius opus, facile posset de cætero continuari, ad propria sunt reversi. Mortuus est interim piæ memoriæ dominus Stephanus patriarcha Hierosolymorum; cui successit dominus Willelmus, prior ecclesiæ Dominici Sepulcri: vir simplex, modice litteratus, forma decorus, moralitate commendabilis; Flamingus natione, de eo loco qui dicitur Mecine; regi, regnique principibus et populo universo plurimum acceptus.

CAPUT XXVII.

Boamundus Antiochenorum princeps, in Cilicia circa Mamistram occiditur. Rex Antiocham properat. Boamundi uxor patrem advenientem tentat repellere; sed civium opera regi traditur civitas, exclusa principissa.

Postquam igitur dominus Boamundus regis gener, princeps Antiochenus, ab ea expeditione rediens in suam se recepit provinciam, Rodoan maledictionis filius, Halapiæ princeps, Turcorum dominator potentissimus, fines Antiochenorum ingressus est. Cui cum dominus princeps volens eum a suis arcere finibus, obviam properasset, in Ciliciam descendit, aliis etiam tractus causis, quæ domesticam et familiarem habebant rationem. Ubi cum in eo loco qui dicitur Pratum palliorum, in campestribus late patentibus castrametatus est, hostium irruente subito multitudine, suis eum destituentibus, gladiis confossus interiit. Magnus princeps, et Deo si vixisset amabilis, nisi mors immatura et sors invida humanis cum rebus subtraxisset: quo casu populus Antiochenus mente plurimum consternatus, qui sub illius regimine tutum per longa tempora se arbitrabatur posse conservari, et de ejus adolescentia supra id quam expediret præsumebat, in recidivas iterum incidentes querimonias, ut sine principis officio iterum hostibus præda fierent, communicato consilio dominum Hierosolymorum regem evocant. Quod postquam domino regi nuntiatum est, facti novitate permotus, timens ne pro ducis defectu prædictæ regioni deterius aliquid contingeret, omissis propriis, cœpit aliena curare, nil reputans alie-

num, quod Christianis principibus accidisset; dignum etiam sua existimans sollicitudine, quidquid populo Christiano per labores suos posse videbat accedere, citatis gressibus Antiochiam properat. Interea ejus filia, morte mariti cognita, nequam agitata spiritu, rem concipit nefariam, antequam de adventu patris quidquam persentisceret. Ut statum sibi prepararet tranquilliorem et effectui mandparet propositum, ad quemdam Turcorum potentissimum ducem, nomine Sanguinum, nuntios dirigit, ejus ope sperans, invitis patribus et universa plebe, Antiochiam sibi in perpetuum vindicare posse. Erat autem eidem ex domino Boamundo bonæ memoriæ, unica filia, cujus non multa apud matrem videbatur esse gratia; illuc enim tota matris videbatur properare intentio, ut vel in viduitate consistens, vel ad secunda vota demigrans, principatum sibi exhæredata filia, perpetuo possideret. Miserat autem et prædicto nobili viro, per quemdam familiarem suum, palefredum albissimum, argento ferratum, freno et cæteris argenteis phaleris redimitum, examcto coopertum albissimo, ut in omnibus candor niveus consonaret. Qui nuntius in itinere casu interceptus, et in domini regis constitutus præsentia, facti seriem confessus, viarum suarum fructus colligens, supremo supplicio vitam finivit. Rex itaque Antiochiam ob prædicta quæ acciderant infortunia properans, illucque perveniens in civitatem, filia prohibente non est admissus, cauteriatam quæ timens conscientiam, etiam patris arbitrium verebatur; suis ergo complicibus et quos pecunia corruperat civitatem tradens, omnino resistere meliebatur, et tyrannidem suam liberius exercere. Sed accidit ei longe secus a proposito. Nam in eadem civitate erant viri timentes Deum, insanientis feminæ contemnentes proterviam; quorum unus erat Petrus Latinator, monachus Sancti Pauli, et Willelmus de Adversa. Hi consentientibus aliis, dominum regem occultis vocant internuntiis, et ex condicto dominum Fulconem, Andegavensium comitem, in porta Ducis locant; dominum vero comitem Joscelinum, in porta Sancti Pauli; deinde aditus reserant, regem introducunt. Quo cognito principissa in arcem contendit: unde postmodum a prudentioribus, et quibus plenam fidem habebat, evocata, ante patris præsentiam se constituit, ejus arbitrio paritura. Pater vero, licet pro commisso graviorem adversus eam indignationis motum conceperat, tamen intervenientium prece devictus, et paterno non destitutus affectu, recepta Antiochia, ne filia simile aliquando attentaret, Laodiciam et Gabulum urbes maritimas ei concessit, quas tamen maritus supremo judicio ei ob donationem propter nuptias destinaverat. Ordinatis igitur illius civitatis negotiis, et cura principibus concessa, revocante eum domestica sollicitudine, Hierosolymam reversus est; sumptis tamen prius, tam majorum quam minorum fidelitatibus, et corporaliter juramentis: quod vel eo vivente, vel post ejus obitum Antiochiam cum suis pertinentiis, Constantiæ pupillæ, domini Boamundi junioris filiæ, fideliter conservarent. Verebatur enim propriæ filiæ suæ malitiam, ne prædictam pupillam tentaret, sicut et prius fecerat, exhæredem facere.

CAPUT XXVIII.

Rex Hierosolymam revertitur; valida correptus ægritudine moritur; cum aliis regibus in ecclesia Dominici Sepulcri tumulatur.

Reversus ergo Hierosolymam, decidit in gravem nimis ægritudinem; vidensque sibi mortis imminere diem, egressus de proprio palatio, supplex et humilis in conspectu Domini, regio statu deposito, in domum domini patriarchæ, quia loco Dominicæ resurrectionis erat vicinior, se transferri præcepit; spem habens in eo, qui mortem ibi devicerat, quod suæ resurrectionis faceret eum participem. Ibique accitis filia et genero, pueroque Balduino jam bimulo, coram positis domino patriarcha, et ecclesiarum prælatis, et de principibus nonnullis, qui forte aderant, regni curam et plenam eis tradidit potestatem, more pii principis paterna eis benedictione indulta. Ipse vero Christi verus confessor, habitum religionis assumens, et vitam regularem professus, si viveret, ei qui spirituum pater est, tradidit spiritum, cum piis principibus, auctore Domino, præmia percepturus. Mortuus est autem anno ab Incarnatione Domini 1131, regni vero ejus tertio decimo, mense Augusto, vicesima prima die mensis; sepultus est autem inter prædecessores suos piæ recordationis reges, sub monte Calvariæ, ante locum qui dicitur Golgotha, multa suorum cura et solemnibus obsequiis, regia dignis magnificentia. Cujus usque in præsentem diem ob egregiam fidem et opera insignia, memoria est in benedictione apud omnes.

LIBER QUARTUSDECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quis moribus, et quibus majoribus editus fuerit dominus Fulco, tertius Hierosolymorum rex.

Vocato igitur ex hac luce domino Balduino, Hierosolymorum ex Latinis rege secundo, qui cognominatus est de Burgo, successit in regno dominus Fulco gener ejus, comes Turonensium, Cænomanensium et Andegavensium, cui prædictus dominus rex filiam suam primogenitam Milisendem nomine dederat uxorem, ut præmisimus. Erat autem idem Fulco vir rufus, sed instar David, quem invenit Dominus juxta cor suum; fidelis, mansuetus, et

contra leges illius coloris affabilis, benignus et misericors; in operibus pietatis et eleemosynarum largitione liberalis admodum; secundum carnem princeps potens, et apud suos felicissimus, priusquam etiam ad regni vocaretur gubernacula; rei militaris experientissimus, et in bellicis sudoribus patiens et providus plurimum; statura mediocri, sed jam grandævus, et plus quam sexagesimum agens annum. Inter alios vero, quos lege mortalitatis patiebatur defectus, fluidam et labilem eatenus habebat memoriam, ut suorum domesticorum etiam non teneret nomina, nec vultus nisi paucorum agnosceret: ita ut de eo cui paulo ante supremum impenderat honorem et familiaritatis gratiam, diligenter postmodum quæreret, quisnam esset si ex improviso se præsentem daret. Unde multos de ejus familiaritate præsumentes, ad confusionem compulit, cum ipsi aliis se defensores dare proposuerant, et ipsi patrono apud eum indigerent. Pater hujus, Turonensium et Andegavensium comes, Fulco etiam dictus est et cognominatus Rechin, qui uxorem duxit sororem domini Amalrici de Montfort, nomine Bertheleam: unde duos suscepit filios: Fulconem istum, unde nobis est sermo; et Gauffridum Martel; et filiam unam, Hermingerdam nomine, quæ prius uxor fuit Pictaviensium comitis Willelmi; a quo spreta et contra matrimonii leges abjecta, ad comitem Britanniæ se contulit, eique affectione adhæsit maritali: ex quibus natus est Conanus, ejusdem Britanniæ comes, qui cognominatus est Grossus. His ergo tribus liberis apud prædictum Fulconem seniorem editis, mater spreto marito, ad regem Francorum Philippum se contulit; qui etiam, abjecta uxore sua legitima, eam suscepit tori participem, curarum sociam, et affectione postea tractans maritali, contra leges ecclesiasticas, invitis et multum renitentibus regni ejus episcopis simul et principibus, apud se detinuit: ex eaque suscepit filios, Florum, Philippum et Ceciliam, de qua superius fecimus mentionem, quæ prius Tancredi Antiochenorum principis uxor fuit, postmodum eo defuncto, domino Pontio, Tripolitano comiti, votis usa secundis, adhæsit. Præfatus vero Fulco, senioris Fulconis filius, patre jam defuncto, uxorem duxit filiam comitis Cenomanensium Heliæ, Guiburgem nomine, ex qua duos suscepit filios et filias totidem. Hujus autem matrimonii causa fuit mater; nam, dum idem adolescens in curia comitis Pictaviensium domini sui, pincernæ fungeretur officio, audita fratris primogeniti morte, ab eodem comite captus est et vinculis mancipatus, occasione quorumdam castellorum, quæ ab eo contendebat violenter eripere, quæ pater ejus et frater in finibus prædicti comitis jure hæreditario, sed de feodo prædicti comitis diu possederant. Quod audiens mater, quæ jam ab ejus patre multo ante diverterat et ad dominum regem Francorum se contulerat, maternis mota visceribus, apud dominum regem supplex imploravit et obtinuit, quod filius ejus a vinculis absolutus, paternæ restitueretur hæreditati; insuper etiam effecit, ut supra nominati comitis Heliæ unicam filiam, cum eis omni hæreditate, dominus rex ejus filio uxorem concederet; ex qua, ut prædiximus, duos filios genuit et filias in eodem numero. Primogeniti nomen fuit Gaufridus, qui patri successit in eodem comitatu, cui senior Henricus, rex Anglorum potentissimus, filiam unicam Mahaldam nomine, domini Henrici Romanorum imperatoris viduam, uxorem dedit; ex qua idem Gaufridus tres suscepit filios: Henricum videlicet, qui nunc Angliæ regnum strenue et prudenter administrat; et Gaufridum, qui cognominatus est Plantagenest; et Willelmum, qui dictus est cognomento Longaspata. Nomen vero secundi, ejusdem domini Fulconis filii, materni avi nomen referentis, Helias; cui Rotoldus comes Perchensis filiam suam unicam uxorem dedit, spondens, quod de cætero uxorem non duceret, sed omnem hæreditatem suam cum omni integritate in eum moriens transferret. Pactorum tamen immemor et promissorum prodigus, uxorem duxit, sororem comitis Patritii, nobilis de Anglia viri; ex qua plures suscepit liberos: unde prædictus Helias ab ejus hæreditate contra spem factus est alienus. Nomina autem filiarum, alterius Sibylla, quæ inclyto et nobili viro domino Theoderico Flandrensium comiti nupsit, ex quibus ortus est Philippus, qui hodie Flandrensium procurat comitatum; nomen secundæ Mahaldis, quæ prædicti Anglorum regis Henrici filio desponsata fuerat; sed, antequam convenirent, sponsus in Angliam navigans, naufragium passus, pelago submersus est; ejus vero sponsa, perpetuum vovens cælibatum, in claustro puellarum religioso admodum, apud Fontem Ebraudi, sanctimonialem perpetuo vitam duxit.

CAPUT II.

Quod antequam vocaretur a domino Balduino rege, causa peregrinationis Hierosolymam venerat; et de ejus in regem promotione.

Prædictus igitur Fulco uxore defuncta, Hierosolymam orationis gratia, priusquam a domino rege vocaretur, petierat: ubi magnifice plurimum in Dei servitio se habens, populi universi gratiam et domini regis, et universorum principum familiaritatem plurimam, meritis exigentibus acquisivit; quippe qui centum equites per annum integrum in regno suis habuit impensis; tandemque sospes ad propria regressus, filias nuptui, filios autem matrimonio collocans, comitatum suum optimo statu composuit; dumque strenue et prudenter annos aliquot post suum reditum suis incumbit negotiis, ecce dominus rex Hierosolymorum de successione sollicitus, videlicet apud quem primogenitam suam nuptui collocaret, post multam deliberationem, de communi universorum principum consilio, sed et de populi favore, quosdam de principibus suis, dominum videlicet Villelmum de Buris, dominum Guidonem Brisebarre, ad prædictum dirigit comitem, invitans eum ad filiæ nuptias et regni succes-

sionem; qui compositis rebus et ordinato comitatu, data benedictione liberis suis, assumens sibi de honestis proceribus suis, iter veniendi ad domini regis vocationem arripuit; cui postquam in regnum ingressus est, statim infra paucos dies, sicut ex pacto tenebatur, primogenitam suam, ei matrimonio copulavit, conferens eidem dotis nomine, duas civitates maritimas, Tyrum et Ptolemaidam; quam quasi triennio possidens, continuo comes sicut ante quasi vocabatur. Defuncto igitur domino rege XI Kal. Septemb. anno ab Incarnatione Domini, 1131, idem comes cum prædicta uxore, XVIII Kal. Octob. in die exaltationis Sanctæ Crucis, in ecclesia Dominici Sepulcri, a domino Willelmo, bonæ memoriæ Hierosolymorum patriarcha, solemniter et ex more coronatus et consecratus est.

CAPUT III.

Senior Joscelinus Edessanus comes, æger in lectica hostibus occurrit; et obtenta victoria carne solvitur; et de filio ejus Joscelino.

Per idem tempus, dominus Joscelinus comes Edessanus, longa ægritudine fatigatus, lecto decubans, mortis imminentem exspectabat diem. Ceciderat enim anno proxime præterito circa partes Halapiæ, super eum turris ex crudis lateribus compacta; quam cum hostibus in ea inclusis ut facilius caperet, suffodi fecerat; subfossa subito corruens, incautum oppresserat; unde eum sui cum multo labore, quasi sepultum et contritis artubus, vix eruerunt: quo languore multo tempore maceratus, adhuc egredi nitentem detinebat animam; cum ecce nuntius advolans, Soldanum Iconiensem obsedisse quoddam ejus castrum, cui nomen Cressum, nuntiat. Quo audito, vir magnanimus, sicut erat corpore debilis et prorsus impotens, sed mente validus, filium præcepit ad se evocari, injungens ut, assumpta secum universa regionis illius militia, hosti supra nominato viriliter occurreret et locum patris suppleret impotentis. Ille vero objiciens, quod prædictus Soldanus in gravi multitudine diceretur advenire, respectu tantarum virium paucos se habere, cœpit se excusare; unde pater, pensata pusillanimitate filii, et ex eo verbo qualis futurus esset, colligens, militares præcipit convocari copias, et populum regionis universum. Quibus paratis, sibi aptari lecticam mandat; et in eam ascendens, hostibus occurrit, doloris oblitus et impotentiæ; in quo cum aliquantulum cum exercitu processisset, nuntiat ei unus de magnatibus regionis Gaufridus, cognomento Monachus, Soldanum audito ejus adventu, obsidionem a castro dimovisse prædicto et iter ad reditum maturasse. Quo cognito, comes lecticam qua gestabatur, ad terram deponi jussit; et erectis in cœlum manibus et devoto spiritu, Domino cum suspiriis et fletu gratias agens, quod in novissimis suis eum benignus et misericors Dominus tanta gratia visitasset: quod seminecis, et in ipsis mortis vestibulis constitutus adhuc hostibus Christianæ fidei esset formidabilis, in gratiarum actionibus ultimum cœlo tradidit spiritum, relicto filio æquivoco suo, sed a paterna gloria degenere plurimum, et eodem universorum bonorum ex asse hærede instituto. Fuit autem idem Joscelinus junior, ex sorore Leonis Armeni, viri inter suos potentissimi, natus; pusillus statura, sed membris plenioribus, robustus valde, carne et capillo niger, faciem habens latam, sed morbi, qui vulgo variola dicitur, cicatricibus respersam; oculis tumentibus, naso prominente; vir liberalis et militaribus actionibus conspicuus; sed commessationibus supra modum deditus, Veneris operibus et carnis deserviens immunditiis, usque ad infamiæ notam. Hic nobilem corpore, sed moribus nobiliorem, Willelmi de Saona viduam, nomine Beatricem, uxorem duxit; ex qua filium, tertium Joscelinum suscepit; et filiam, quæ prius uxor fuit Rainaldi de Mares, postea domini Almarici comitis Joppensis, qui postea fuit Hierosolymorum rex: unde natus est Balduinus Hierosolymorum rex sextus, et Sibilla soror ejus. Hic autem, ut in inferioribus dicetur, ignavia, et peccatis suis exigentibus, universam regionem, quam pater suus congruo rexerat moderamine, perdidit.

CAPUT IV.

Rex vocatur ab Antiochenis; et malitia principissæ aperitur.

Anno igitur primo regni domini Fulconis, cum esset tam civitas, quam tota regio Antiochena principis destituta solatio; mortuus enim fuerat ante dominum regem dominus Boamundus junior, unica filia hærede relicta, timentes magnates illius regionis, ne protectoris defectu provincia illa hostium pateret insidiis, dominum regem ad se vocant, ut partium illarum curam gereret, et omnia ad suam revocaret sollicitudinem. Uxor enim principis prædefuncti, domini regis Balduini filia, dominæ Milisendis soror, mulier callida supra modum, et malitiosa nimis, quosdam habebat suorum commentorum fautores, quibus cooperantibus, circa principatum malignari studebat; volens sibi universam regionem, filia quam ex marito susceperat, exhærede facta, vindicare; et sic demum obtento principatu, pro arbitrio suo ad secunda vota migrare. Pater autem ejus, dum viveret, statim defuncto marito, hæc eadem machinantem industrie satis præveneral; et eam vi ejectam ab Antiochia, jusserat esse contentam eo quod maritus nomine donationis propter nuptias in eam contulerat, duabus videlicet urbibus maritimis, Gabulo et Laodicia. Illa porro, patre defuncto, putans congruam invenisse opportunitatem, ad prius conceptum iterum aspirabat propositum. Horum autem studiorum complices munerum largitione et promissis superamplioribus, quosdam potentiores effecerat, Willelmum videlicet de Sehunna, Guarentonis fratrem et Pontium comitem Tripolitanum, necnon et Joscelinum juniorem Edessanum comitem. Quod timentes regionis illius magnates, quanto poterant

studio, ejus impiis molliminibus obviam se dare nitebantur. Unde et dominum regem, ut præmisimus, eo citaverant intuitu, ut in his eum haberent adjutorem et regioni rectoris solatium non deesset.

CAPUT V.

Properanti Antiochiam; comes Tripolitanus se opponit; sed a rege devincitur. Res Antiochena in tuto collocatur.

Audita igitur Antiochenorum legatione; et super regionis illius turba quam periculosam nimis metuebat, motus dominus rex vehementer, ad illorum vocationem properans, usque Berythum pervenit. Sed comite Tripolitano per terras suas illi transitum prohibente, assumpto sibi Anselmo de Bria, nobili viro et fideli suo, usque ad portum Sancti Simeonis navigio pervenit: ubi ei occurrentes nobiles et potentes Antiochenorum proceres, in urbem eum introduxerunt, ejus imperio subjicientes universam regionem. Comes autem Tripolitanus, licet domini regis sororem haberet uxorem, ut sæpe dictum est, tamen festinus post regem, ad partes se contulit Antiochenas, ut gratia principissæ, cujus muneribus corruptus dicebatur, ejus actibus se opponeret. Habebat autem idem comes in partibus illis duo castra, Arcicanum videlicet, et Rugiam, quæ pro uxore possidebat. Dederat enim ea dominus Tancredus, piæ in Christo recordationis, moriens uxori, causa donationis propter nuptias. Hæc comes armis communiens et militia, dominum regem et suos inde cœpit molestare. Quod Antiocheni ægre nimis ferentes, regem persuasionibus impellunt, ut illi occurrens, ejus præsumptuosos refrenaret impetus. Qui eorum verbis acquiescens, memor injuriarum quas veniens, eo transitum prohibente, pertulerat, illuc cum omnibus quas habere potuit copiis, contendit. Factum est autem, quod circa prænominatam Rugiam convenientes, instructis utrinque aciebus, hostiliter committerent, et diu ancipiti eventu congrederentur adinvicem. Tandem rex factus superior, comitem cum suis in fugam vertit; et confectis agminibus multos de ejus cepit militia quos in vincula conjectos, Antiochiam perduxit· tandem per viros industrios, et fideles pacis interpretes, reconciliatis adinvicem rege et comite, resignatis comiti quos rex ceperat de suis militibus, regionis status in meliorem videtur devenisse conditionem. Timentes tamen illius provinciæ prudentiores, ne domino rege ad propria reverso, intestinis regio concuteretur seditionibus et sic hostibus amplior ad nocendum pateret occasio, regem profusis exorant precibus, quatenus moram apud eos faciat longiorem. Rex autem considerans per Domini misericordiam regnum suum in tuto collocatum, plena tranquillitate gaudere; et eam in qua erat, rectoris plurimum indigere patrocinio regionem, benigne annuit; et tam urbem quam adjacentia communi procerum consilio congruo moderamine disponens, quantam rebus propriis et exactam magis, ut ad optimum statum cuncta proveheret, impendebat sollicitudinem. Unde omnium gratiam civium, et etiam principum, qui in fidelitatis perseverabant debito, sibi comparaverat cumulatiorem. Collocatis itaque eorum in tuto rebus, et negotiis ordine congruo dispositis, cum jam per tempus aliquod, prout necessitas eorum videbatur exigere, moram fecisset necessariam, revocante eum domesticorum cura, reversus est in regnum; cura principatus nobili et industrio viro Rainaldo, cognomento Mansuer, commissa.

CAPUT VI.

Iterum ab Antiochenis revocatur. Sanguinus in finibus Tripolitanis castrum quoddam obsidet; rex sororis interventu, obsidionem solvit.

Procedente autem tempore, dum idem rex in regni a Deo sibi commissi viriliter desudaret necessitatibus, et Marthæ more, circa frequens ministerium ejus negotia sedula provisione procuraret, adest nuntius ex parte Antiochenorum, referens infinitam Turcorum manum e sinu Persico, et universo Orientali tractu, flumine magno Euphrate transito, circa partes Antiochenas in multitudine gravi consedisse. Quo audito, de statu sibi commissi principatus, et salute in eo degentium, plurimum anxius; eoque maxime, quia omnem spem suam in eum projecerant: nihilominus etiam et inde sollicitus, quod proverbialiter dici solet:

Tua res agitur paries dum proximus ardet;

intelligens finitimorum defectum in suum redundare periculum: decernens, fratribus auxilio indigentibus subsidia ministrare, opus esse honestum; accitis sibi de regno universo equitum peditumque auxiliis, ad iter accingitur, illuc cum omni celeritate contendens. Dumque in proficiscendo cum suis agminibus Sidonem usque pervenisset, ecce soror ejus, domina Cecilia, comitissa, Pontii Tripolitani comitis uxor, flebilia nuntiat, dicens: Sanguinum Halapiæ principem, Turcorum potentissimum satrapam, in multitudine virtutis suæ in præsidio quodam suo, cui Mons Ferrandus nomen, maritum suum obsedisse. Orat ergo et urgentissima, femineo more, rogat instantia, quatenus cæteris ad tempus dilatis, quæ non tantam exigerent diligentiam, negotiis, marito in angustiis posito mature subveniat. Cujus nimia rex motus instantia, dilato ad modicum priore cœpto, illic dirigit acies, assumptis de comitatu nonnullis, qui relicti fuerant de comitis expeditione, militibus. Audiens igitur Sanguinus, dominum regem ad solvendam obsidionem properare, habito cum suis consilio, quid utilius videretur, obsidionem gratis solvit, cum suis legionibus, ad propria reversus.

CAPUT VII.

Rex Antiochiam properat; hostes qui convenerant in fugam vertit; hostium spoliis ditantur Antiocheni.

Hinc itaque, domino comite interim expedito, rex ista sollicitudine liber, ad cœptum redit opus, et Antiochiam, sicut prius proposuerat, maturatis festinat itineribus. Audito ejus adventu, Antioche-

ni ei obviam exeuntes, cum omni gaudio tantum hospitem suscipiunt, spem habentes quod per ejus industriam, hostium, qui advenire dicebantur, violentiam tolerare possent sine periculo. Non multum enim proficere consuevit, licet ingens fuerit sine duce multitudo; et cohortes numerosæ sine rectore, quasi arena sine calce, vix solent sibi cohærere. Nuntiatur intereaconsonantibus rumoribus et fama celeberrima, quod hi qui Euphratem transisse in manu robusta, et apparatu copioso nimis dicebantur, adjunctis sibi quos circa fluvium, locorum peritis, invenerant, in finibus Halapiæ castra locaverant, regionem totam improvisis incursionibus depopulaturi. Convenerant porro ex omnibus conterminis finibus, in locum unum, cui nomen est Canestrivum; inde collecta omni multitudine, consilio eorum qui locorum habebant peritiam, ex improviso per omnem provinciam irruptiones facturi; quo comperto, dominus rex, convocatis ex omni principatu militaribus copiis, cum suis quos secum habebat familiaribus, egressus Antiochia circa castrum Harenc castrametatus, substitit prudentis more, quia

. . . . . *male cuncta ministra*
Impetus, STAT.

per dies aliquot, ut hostes, qui majores dicebantur habere copias, suos pugna lacesserent, aut alio quovis modo conceptum aperirent propositum. Videns autem quod nihil tale molirentur, sed securi in castris moram quietam agerent, adhuc fortasse majora præstolantes suffragia, irruit super eos repente; et incautos reperiens, antequam arma possent corripere, gladiis instat, perforat lanceis; vix paucis conceditur equorum beneficio, cæteris interemptis, fuga mortem evadere. Relictis igitur castris omni commoditate et varia supellectile repletis, cæsisque ex eis innumeris, et quasi ad tria millia, victores nostri, hostium spoliis usque ad fastidium onusti, et jam plura nolentes, equos, mancipia, armenta, greges, tentoria, omne genus prædæ et manubiarum omnimodam varietatem secum trahentes, Antiochiam cum summa lætitia et tropæorum insignibus reversi sunt. Extunc cœpit dominus rex omnium Antiochenorum indifferenter, tam procerum quam popularium, corda plenius reconciliata, et omnium habere favorem. Nam prius occasione principissæ cui domini regis ingrata et suspecta erat præsentia, quidam de majoribus ei fuerant adversi, faventes principissæ intuitu munerum, quæ illa profusa largiebatur munificentia.

CAPUT VIII.

Hierosolymitanus patriarcha et regni principes præsidium fundant valde necessarium, cui nomen Castrum Arnaldi.

Interea, dum dominus rex in partibus Antiochenis ita detineretur occupatus, et illius regionis negotia ad suam revocaret sollicitudinem, tanquam propria, quousque ibi de communi consilio princeps ordinaretur, nostri qui in regno remanserant, domini videlicet patriarcha, et cives Hierosolymitæ, in domino habentes fiduciam, collectis in unum viribus, juxta locum antiquissimum, Nobe, qui hodie vulgari appellatione dicitur Bettenuble, in descensu montium, in primis auspiciis campestrium, via qua itur Liddam, et qua pervenitur ad mare, præsidium solidò fundant opere, ad tutelam transeuntium peregrinorum; ibi enim in faucibus montium inter angustias inevitabiles, maximum iter agentibus solebat imminere periculum, Ascalonitis subitas irruptiones illic facere consuetis. Consummato itaque feliciter opere, nomen indicunt, castellum Arnaldi locum dicentes: factumque est per gratiam Domini, etiam prædicti castelli beneficium, quod adire volentibus Hierosolymam, aut ab ea redire, minus periculosus factus est transitus, et via multo securior.

CAPUT IX.

De regis consilio mittitur ad Raimundum Pictaviensium comitis filium, qui Constantiam Boamundi ducat uxorem.

Adepta itaque dominus rex tam insigni victoria, Antiocheni principatus pro libero arbitrio disponens negotia, clarus habebatur admodum, duorum regnorum moderamina divina provisione sortitus, in utroque prosperis affluens, populum cum plena tranquillitate tuebatur. Accedentes porro ad eum illius regionis primores, specialiter autem quibus domino Boamundo, principi jam defuncto, et filiæ ejus adhuc pupillæ fidelitatem observare cordi erat, dominum regem familiariter adeunt, orantes intime, ut qui plenius nobilium virorum et illustrium adolescentium, in partibus ultramontanis habebat notitiam, eos edoceret, quem de tot principibus evocarent, apud quem domini sui filiam, bonorum paternorum hæredem, nuptui commodius collocarent. Qui gratanter suscipiens verbum, et fidem simul et sollicitudinem commendans, in partes cum eis hujus deliberationis ingressus, transcursis plurimis, de communi omnium consilio placuit, ut nobilis quidam et præcipuæ indolis adolescens, Raimundus nomine, domini Willelmi Pictaviensium comitis filius, ad hoc vocaretur. Is in curia domini Henrici senioris, Anglorum regis, apud quem arma sumpserat militaria, moram facere dicebatur, domino Willelmo, fratre ejus primogenito, Aquitaniam jure hæreditario gubernante. Libratis ergo deliberationis partibus, id expeditius esse arbitrati, legatos occulte dirigunt, Geraldum quemdam cognomento Jeberrum, fratrem Hospitalis, cum litteris domini patriarchæ et procerum universorum: timentes ne si solenniter et per majores citaretur personas, principissa, sicut erat mulier malitiosa nimis, impedimenta moliretur. Erat enim cuivis impedire adventum facile; nam Rogerus tunc Apuliæ dux, postmodum autem rex, Antiochiam cum omnibus pertinentiis suis, quasi jure sibi debitam hæreditario, tanquam domino Boamundo consanguineo suo volens succedere,

vinnicabat. Robertus enim Guiscardus, Boamundi senioris pater, et Rogerus Siciliæ comes, qui cognominatus est Bursa, hujus Rogeri regis pater, fratres fuerunt ex utroque parente. Junior autem Boamundus, senioris filius, fuit pater istius adolescentulæ ad cujus nuptias prædictus adolescens Raimundus invitabatur. Oportebat igitur caute illum evocari, ne comperto ejus adventu, aut vi, aut insidiis, ejus æmuli præpedirent accessum. His igitur ita dispositis, dominus rex, prosequente eum universorum gratia, ad partes Hierosolymitanas se contulit.

CAPUT X.

Bernardus Antiochenus patriarcha moritur; Radulphus Mamistanus archiepiscopus ei succedit cum tumultu.

Per idem tempus, Bernardus vir grandævus, plurimum bonæ memoriæ, simplex ac timens Deum, primus Latinorum apud Antiochiam patriarcha, tricesimo sexto sui pontificatus anno, viam universæ carnis ingressus est. Post cujus obitum, cum universi filius amplissimæ sedis suffraganei, tam archiepiscopi quam episcopi, de more convenissent, ut ecclesiæ pastoris destitutæ solatio utiliter providerent; et super eo ipso tam salubri negotio in palatio patriarchali, diligentiores mutuo (sicut in talibus fieri solet) haberentur tractatus, Radulphus quidam Mamistanus archiepiscopus, de castro Danfrunt oriundus, quod in confinio Normanniæ et Genomanensis diœceseos situm est, vir militaris, magnificus et liberalis plurimum, plebi et equestri admodum acceptus ordini, absque fratrum et coepiscoporum conscientia, solo populi, ut dicitur, suffragio electus est, et in cathedram Principis apostolorum inthronizatus. Quod audientes qui ad hoc, ut sibi patriarcham, auctore Domino, præficerent, convenerant, timentes furentis et vociferantis populi indiscretos impetus, divisi sunt ab invicem, ei quem non elegerant obedientiam exhibere recusantes. Ille tamen nihilominus ecclesiam et palatium occupans, statim sine mora pallium de altari beati Petri, nulla ad Ecclesiam Romanam habita reverentia, sibi assumpsit. Processu quoque temporis nonnullos de suffraganeis ecclesiæ in suam attraxit communionem. Et ut multorum relatione cognovimus, si canonicorum ecclesiæ pacem amplexus fuisset, nec eorum turbare possessiones spiritu superbiæ ductus præsumpsisset, potuisset tranquillo statu vitam ibi transegisse. Sed quia verum est, quod proverbialiter dici solet : *Difficile est ut bono claudantur fine, quæ malo sunt inchoata principio*; peccatis suis exigentibus, præ multitudine divitiarum ita factus est insolens, et neminem præ se ducens hominem, ut potius Antiochi quam Petri vel Ignatii successorem se exhiberet. Majores enim ecclesiæ, alios violenter ejecit, alios vinculis et carceri, quasi capitalium reos, mancipavit. Inter quos quemdam Arnulfum nomine, Calabrum natione, virum utique nobilem et litteratum, item Lambertum miræ simplicitatis hominem et honestæ conversationis, litteratum etiam, ejusdem ecclesiæ archidiaconum, in quodam præsidio tanquam viros sanguinum, in diversorium calce plenum detrusit in carcerem, et per multos afflixit dies, dicens eos in mortem suam conspirasse. Hæc et iis similia, in subditos effera mente pertractans, universorum in se provocabat odium. Vixque inter familiares et domesticos, pravæ stimulis conscientiæ agitatus, tutus ei videbatur locus. Sed de his hactenus, nam in sequentibus, tempore opportuno, de ejus exitu suo loco dicemus.

CAPUT XI.

Papa Honorius vita decedit; substituitur ei Innocentius; oritur schisma periculosum. Willelmus Tyrensis archiepiscopus carne migrat; Fulcherius ei substituitur; Romam proficiscitur; pallium petit et obtinet.

Dum hæc in Oriente geruntur, dominus Honorius papa extremum diem claudens, fatale debitum solvit; dumque de substituendo ei successore inter cardinales tractaretur, divisa sunt eorum desideria: ita quod, non valentes in idem consonare, sub contentione duos elegerunt, Gregorium videlicet, diaconum cardinalem Sancti Angeli, quem consecrantes vocaverunt Innocentium; et Petrum, qui cognominatus est Leonis, presbyterum cardinalem, tituli Sanctæ Mariæ Transtiberim, quæ dicitur Fundens oleum, quem etiam consecrantes, qui eum elegerant, Anacletum vocaverunt. Ortum est igitur schisma periculosum nimis, ita ut non solum quæ infra Urbem erant periclitarentur ecclesiæ, et populus mutua cæde periret; verum etiam pene orbis concuteretur universus, regnaque diversis accensa studiis inter se colliderentur. Obtinuit tandem, post multos labores et immensa pericula, dominus Innocentius, prædicto Petro, papatus æmulo, prius vita defungente. Per eosdem dies migravit ad Dominum carnis onere deposito, prædictus noster prædecessor Willelmus, primus Latinorum, Tyrensium archiepiscopus, post urbis liberationem. Nam dum adhuc ab hostibus detineretur, ordinatus fuerat ad titulum ejusdem ecclesiæ quidam Odo, qui ante ejusdem urbis liberationem vita decesserat, ut præmissum est; cui substitutus est dominus Fulcherus bonæ memoriæ, Aquitanicus natione, patria Engolismensis, vir religiosus ac timens Deum, modice litteratus, sed constans et amator disciplinæ. Hic apud suos abbas exstiterat canonicorum regularium in monasterio cui Cella nomen; sed postmodum tempore prædicti schismatis, quod inter dominum Innocentium papam et Petrum Petri Leonis filium exortum est, favens prædicto Petro Gerardus Engolismensis episcopus, apostolicæ sedis legatus, alii parti præstantes assensum molestiis quampluribus fatigabat. Quod vir vitæ venerabilis non ferens, sumpta licentia a fratribus, orationis gratia Hierosolymam venit, tandemque in claustro ecclesiæ Dominici Sepulcri regularem vitam et assiduitatem professus, ad ecclesiam Tyrensem vocatus est. Rexit autem eamdem ecclesiam strenue et feliciter

annis duodecim, quartus ante nos, qui nunc eidem ecclesiæ, non electione meriti, sed sola Domini dignatione et patientia præsidemus. Qui, postquam a domino Hierosolymitano patriarcha Willelmo, suæ munus consecrationis accepit, exemplo prædecessoris sui volens ad Ecclesiam Romanam pro obtinendo pallio properare, ab eodem patriarcha et ejus complicibus passus est insidias et violentiam, ita ut vix et cum multa difficultate manus eorum posset effugere et ad Ecclesiam Romanam pro causa prædicta pervenire, sicut ex tenore litterarum domini papæ Innocentii manifeste deprehenditur. Ait enim :

INNOCENTIUS *episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri* GUILLELMO *Hierosolymitano patriarchæ, salutem et apostolicam benedictionem.*

Magisterium totius Ecclesiæ et ecclesiasticæ institutionis beato Petro apostolorum principi, cœlesti privilegio esse collatum, evangelica declarat auctoritas. Et infra :

Miramur autem, quoniam cum Romana Ecclesia pro liberatione orientalis Ecclesiæ tantopere laboraverit, et filiorum multorum sanguinem effundendo, corda tam ecclesiasticorum quam sæcularium ad ejus servitium excitaverit, nequaquam, prout convenit, eidem matri suæ hac vice respondere curasti; parum enim tibi visum fuerat, quod venerabilem fratrem nostrum Fulcherum Tyrensem archiepiscopum, more prædecessorum suorum pro susceptione pallii ad Romanam Ecclesiam venientem, disturbare præsumpseras, nisi et erga eum a nobis redeuntem te inhumanum difficilemque, et nimis asperum exhiberes : adeo quod nec antiquam dignitatem Tyrensis Ecclesiæ sibi restituere; nec de damnis ibi illatis, aut etiam de Caypha, sive Porphyria, juxta mandatum nostrum infra tres menses, post acceptionem nostrarum litterarum ei justitiam facere volueris; cum utique satis indignum sit ut honor qui sibi, si ei obediret, ab Antiochena exhiberetur Ecclesia, a te vel tuis successoribus subtrahatur. Præterea in subjectos illius nimis potestative diceris te habere. Quocirca auctoritate apostolica mandando tibi præcipimus, sicut ejusdem matris tuæ piis optas studiis atque solatiis confoveri, sicut in tuis necessitatibus ejus patrociniis desideras adjuvari, jam dictum archiepiscopum diligas et honores, et in nullo perturbare præsumas : quin potius de omnibus, de quibus apud te querimoniam deposuerit, sibi plenam justitiam infra quadraginta dies, postquam præsentia scripta susceperis, exhibere non differas, nec aliquid in subditos suos contra statuta canonum præsumas. Alioquin timendum tibi est, ne tam ipsum quam suffraganeos suos a tua obedientia subtrahamus, eosque in manu nostra retineamus.

Data Later. XVI *Kal. Jun.*

CAPUT XII.

Præcipit Romana Ecclesia ut idem obediat Hierosolymitano pontifici; et cum locum obtineat apud eum, quem prius obtinuerat apud Antiochenos.

Reversus ab Ecclesia Romana mandatum accepit, ut quousque deliberaretur, utri duorum patriarcharum perpetuo cederet, interim sicuti et prædecessori ejus dictum fuerat, Hierosolymitano obediret; eamque dignitatem in Hierosolymitana obtineret Ecclesia, quam ejus prædecessores in Antiochena, quandiu ei obedierunt, obtinuerant. Certum est autem, quod inter tredecim archiepiscopos qui a diebus apostolorum sedi Antiochenæ subditi fuerunt, Tyrensis quidem primum locum obtinuit, ita ut in Oriente Protothronos appelletur, sicuti *in Catalogo pontificum suffraganeorum*, qui ad Ecclesiam Antiochenam respiciunt continetur. In quo sic legitur : *Sedes prima, Tyrus, sub qua sunt episcopatus* XIII. *Sedes secunda, Tarsus, sub qua sunt episcopatus* V. *Sedes tertia, Edessa, sub qua sunt episcopatus* X. *Sedes quarta, Apamia, sub qua sunt episcopatus* VII. *Sedes quinta, Hierapolis, sub qua sunt episcopatus* VIII. *Sedes sexta, Bostrum, sub qua sunt episcopatus* XIX. *Sedes septima, Anavarza, sub qua sunt episcopatus* IX. *Sedes octava, Seleucia, sub qua sunt episcopatus* XXIV. *Sedes nona, Damascus, sub qua sunt episcopatus* X. *Sedes decima, Amida, sub qua sunt episcopatus* VII. *Sedes undecima, Sergiopolis, sub qua sunt episcopatus* IV. *Sedes duodecima, Theodosiopolis, sub qua sunt episcopatus* VII. *Sedes tertia decima, Emissa, sub qua sunt episcopatus* IV. *Metropolitani per se sustinentes* VIII. *Archiepiscopi duodecim.*

Quod ergo primum locum inter suffraganeos Hierosolymitanæ Ecclesiæ [obtineret] quodque de solo domini papæ mandato eidem obediat Ecclesia Tyrensis, ex rescripto litterarum domini Innocentii, ad eumdem Willelmum Hierosolymitanum directarum, manifeste colligitur; quod sic habet :

INNOCENTIUS *episcopus, servus servorum Dei,* WILELMO *Hierosolymitano patriarchæ, salutem et apostolicam benedictionem.*

Quanto munificentiæ supernæ benignitas Hierosolymitanam Ecclesiam tuis temporibus altius sublimavit, tanto magis expedit personam tuam erga fratres suos humaniorem existere, et eos qui tibi obedientiam exhibent, charitate mutua honorare. Proinde fraternitati tuæ mandamus, quatenus venerabilem fratrem nostrum Fulcherium Tyrensem archiepiscopum, qui ex mandato sanctæ Romanæ Ecclesiæ tibi obedit, fraterni amoris intuitu diligas et honores : sollicite providens, ne sibi gravamen aliquod inferas; vel sub obtentu hujuscemodi subjectionis, quæ utique ex beneficentia apostolicæ sedis, tibi et Ecclesiæ Hierosolymitanæ impenditur, Tyrensis Ecclesia, nobilis et famosa, suæ justitiæ aut dignitatis patiatur aliquod detrimentum. Indignum est enim ut honor qui sibi, si ei obediret, ab Antiochia exhiberetur, a te vel tuis successoribus subtrahatur.

Data Albani, XVI *Kal. Augusti.*

CAPUT XIII.

Mandatur ejus suffraganeis ut ei obediant; et ad hoc plures diriguntur epistolæ.

Redeunti igitur, licet cum molestia, restituti sunt ei de suffraganeis ejus, qui in manu Hierosolymitani

patriarchæ usque ad illam diem fuerant, Acconensis, Sidoniensis et Berythensis; reliquos autem, id est Biblitanum, Tripolitanum, Antaradensem, qui alios episcopatus ejusdem Ecclesiæ, in manu sua velut proprios possidebant, Antiochenus patriarcha violenter detinebat, eam solam prætendens occasionem, quod ei non obediret, non quod ad ejus jurisdictionem eos respicere denegaret; quod ne fieret, sed ad matrem suam Tyrensem Ecclesiam redirent, idem dominus Innocentius papa præceperat, scribens tam prædictis episcopis, quam Antiocheno patriarchæ, in hunc modum:

INNOCENTIUS *episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus* GERARDO *Tripolitano*, R. *Tortosano et* H. *Biblitano episcopis salutem, et apostolicam benedictionem.*

Scire debet vestra fraternitas quoniam status Ecclesiæ tunc clarius elucescit, cum gradus in ea constituti illæsi servantur; et quæ debetur prælatis singulis, absque contentione seu contradictione, reverentia exhibetur. Unumquemque etenim ex his qui sibi subjecti sunt, considerare convenit, quanta suos prælatos si quos habeat, reverentia et honorificentia debeat honorare; quæ si injuste et immerito subtrahantur, unitatis status profecto nutabit, ad quem ecclesiastica doctrina, ob majorem firmitatem, diligenti consideratione omnia in se ordinundo reduxit. Ne igitur ecclesiarum vestrarum honor vel dignitas ob contentionem seu rebellionem indebitam minuatur vel annulletur, per apostolica vobis scripta mandamus atque præcipimus, quatenus venerabili fratri nostro Fulcherio, Tyrensi archiepiscopo, tanquam metropolitano vestro debitam obedientiam et reverentiam deferatis. Nos enim vos et Ecclesias vestras, Tyrensi Ecclesiæ, quæ vestra metropolis est, auctoritate apostolica restituimus, et a juramento vel fidelitate, qua patriarchæ Antiocheno estis astricti, eodem modo absolvimus. Si vero nostris mandatis obedire, et intra tres menses post harum acceptionem litterarum, ad obedientiam prædicti fratris nostri redire neglexeritis, sententiam quam ipse in vos canonice promulgabit, nos auctore Deo, ratam habebimus.

Datum Laterani, XVI *Kal. Februarii.*

Ne autem ab Antiocheno patriarcha, qui eos diu detinuerat, et vir erat potentior, præpedirentur domini papæ jussionem exsequi, scripsit eidem patriarchæ, in hæc verba:

INNOCENTIUS *episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri* RADULPHO *Antiocheno patriarchæ, salutem et apostolicam benedictionem.*

Sanctorum canonum institutionibus continetur, ut unusquisque suis terminis contentus existat, nec in aliena jura irrepat. Ea etiam quæ nobis fieri nolumus, tam divinis quam humanis legibus, proximis nostris facere prohibemur. Quæ cum ita sint, fraternitati tuæ mandamus, quatenus suffraganeos Tyrensis Ecclesiæ non impedias quin venerabili fratri nostro Fulcherio archiepiscopo, metropolitano suo, debitam obedientiam et reverentiam deferant: alioquin canonicis sanctionibus contraitur, si metropolitanis a suis suffraganeis obedientia subtrahatur. Optamus enim ut circa prælatos et subditos suum jus, et proprius ordo absque contradictione servetur.

Datum Laterani, XVI *Kal. Februarii.*

Nec solum his ita scripsit dominus papa, verum etiam et illis qui a patriarcha Hierosolymitano detenti fuerant; qui ejus timore, mandatis apostolicis obedire detrectabant, eodem modo præcipiens injunxit, ut omni occasione postposita, domino Tyrensi obedientiam exhiberent, in hunc modum:

INNOCENTIUS *episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus* BALDUINO *Berycensi,* BERNARDO *Sidoniensi,* JOANNI *Ptolomaidensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.*

Ad hoc sancti Patres diversos esse in Ecclesia gradus et ordines voluerunt, ut dum subjectionem et reverentiam minores majoribus exhibent, una fieret ex diversitate connexio, et recte officiorum gereretur administratio singulorum. Gravat autem nos, et valde miramur, quod cum vobis jampridem litteris apostolicis præceperimus ut venerabili fratri nostro Fulcherio Tyrensi archiepiscopo, metropolitano vestro, obedientiam et reverentiam exhiberetis, quasdam occasiones et interpretationes minus idoneas prætendendo, id facere contempsistis; cum utique quasi peccatum ariolandi, sit repugnare; et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere (I Reg. XV*). Mandamus itaque vobis, et auctoritate apostolica iterato præcipimus, quatenus omni occasione submota eidem fratri nostro de cætero pareatis, nec sub obtentu obedientiæ, quam alicui primati dependitis, sibi subjectionem et reverentiam metropolitano vestro debitam aliquatenus subtrahatis. Quod si contemptores ulterius exstiteritis, sententiam quam idem archiepiscopus in vos canonice protulit, aut protulerit, nos auctore Domino, ratam habebimus. Si vero pro eo quod eidem fratri nostro obedieritis, a patriarcha Hierosolymitano aliquid contra vos fuerit constitutum, nos eamdem sententiam viribus carere decernimus, et nullius momenti esse censemus.*

Datæ Laterani, XVI *Kal. Februarii.*

CAPUT XIV.

Aperitur unde et ex qua causa hæc inter duos patriarchas orta sit controversia; et qua ratione se quisque tueatur.

Ne autem in admirationem cuiquam veniat, quod cum prius Tyrensem archiepiscopum quatuordecim de jure suffraganeos habere diximus, dominus autem papa non nisi sex scribit; sciendum est, quod Paneadensis civitas, quæ est Cæsarea Philippi, nondum habebat episcopum, et isti sex reliquos detinebant episcopatus. Sidoniensis enim detinebat, sicut et nunc etiam detinet, Sareptanum; Tripolitanus vero Botriensem, Archensem, Artuscensem; Antaradensis vero, qui et Tortosanus dicitur, Aradiensem et Maracleensem. Ex his autem sex, Antiochenus patriarcha tres sibi habebat obedientes,

Antaradensem videlicet, Tripolitanum et Biblien- A sem. Captis enim prædictis urbibus, in eis consecravit episcopos, ea intentione, ut Tyrensi metropoli expedita, et archiepiscopo juxta prisca constituta sibi debitam exhibente obedientiam, ipse eos sine difficultate ei, sicut et de jure tenebatur, restitueret. Erant autem eæ prædictæ civitates in comitatu Tripolitano, unde, domino rege non impediente, liberius hoc poterat facere Antiochenus patriarcha; in reliquis autem tribus, Berytho, Sidone et Ptolomaida, quæ est Accon, dominus Hierosolymitanus patriarcha consecravit episcopos tali intentione ut, capta urbe Tyrensium, et ibi per eumdem archiepiscopo consecrato, eos sibi restitueret; præsumebat enim, ut contra priscam consuetudinem Tyrensis aliquando ei deberet obedire, fiduciam habens in litteris domini papæ Paschalis, quibus domino Balduino, primo Hierosolymorum regi et domino Gibelino, tertio Hierosolymorum patriarchæ, concessisse videbatur, quod quascunque civitates dominus rex aut ejus exercitus acquisierant jam, vel acquisituri erant, omnium earum episcopi Hierosolymitano patriarchæ subjacerent; sicut præmissum est, cum de regno domini Balduini, Hierosolymorum regis primi, tractaremus. Sic igitur universa Tyrensi provincia, antequam ipsa metropolis expediretur, expedita, prædicti duo patriarchæ diœcesim inter se diviserunt; et quod extra regnum erat, ab eo loco qui dicitur Passus pagani, inferius, Antiochena habuit et habet Ecclesia; quod C vero citra est et intra regni fines continetur, Hierosolymitanus possedit patriarcha. Tandem vero urbe Tyrensi per Domini misericordiam liberata, post annum ab ejus liberatione quartum, Hierosolymitanus ibi, ut prædiximus, consecravit archiepiscopum, et eos quos detinebat sibi restituit suffraganeos. Cum medio tempore, dum eam in propria cura Hierosolymitanus haberet patriarcha, ita attenuata est et ad nihilum redacta, ut etiam de Ecclesiis quæ infra ambitum ejusdem civitatis erant, non nisi unam futuro reservarent archiepiscopo. Factumque est, sicuti vulgari proverbio dici solet, ut petentibus et immeritis, *de alieno corio fierent larga corrigia;* contendunt etiam usque hodie, de nostris visceribus prædicti duo domini, D in nostram injuriam fortes, de nostra paupertate facti locupletiores; et distractis membris, quorum integritate a diebus antiquis, a temporibus apostolorum, consentientibus sanctis et universalibus septem synodis, longe lateque floruerat, lacera jacet, et suis potioribus mutilata membris exspectat consolationem, et non est qui consoletur eam; porrigit manum, et non est qui adjuvet; facti sumus similes illis de quibus dicitur :

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

(HORAT., *Ep.* I, II, 14).

Satiantur de nostris carnibus, quibus utinam aliquando id contingat ad vomitum! Hujus tamen tanti causam mali Romanæ non immerito imputamus Ecclesiæ; quæ, dum Hierosolymitano nos præcipit obedire, ab Antiocheno indebite nos patitur decurtari; nos enim, si nostra nobis restitueretur integritas, prono animo, sicuti sumus filii obedientiæ, alterutri illorum parati essemus sine contradictione, sine molestia, subesse. Nemini autem alienum videatur a nostro proposito, qui professi sumus historiam conscribere, quod de nostræ statu ecclesiæ hæc interseruimus; nec enim decet nos aliena tractare, et nostrorum immemores fieri negotiorum. Sicut enim proverbialiter dici solet, *Male orat, qui sui obliviscitur.* Sed nunc ad historiam redeamus.

CAPUT XV.

Comes Joppensis apud regem accusatur, et grandis in regno excitatur tumultus.

B Reverso itaque domino rege a partibus, ut præmisimus, Antiochenis, ecce iterum turba periculosa nimis suboritur. Nam ex causis quibusdam, quidam in dominum regem, de majoribus regni principibus conjurasse dicuntur, Hugo videlicet comes Joppensis, et Romanus de Podio, dominus regionis illius quæ est trans Jordanem. Quod ut evidentius pateat, altius aliquantulum repetenda est historia. Tempore domini Balduini de Burgo, qui hunc Fulconem in regno præcesserat, nobilis quidam vir, et apud suos potens, Hugo de Pusato, de episcopatu Aurelianensi, cum uxore Mamilia, filia domini Hugonis Cholet, comitis de Ruci, orationis gratia Hierosolymam petens, filium habuit in Apulia. Uxor enim ejus gravida iter arripuerat; quem, quoniam tenellus erat nimium et cum salute non poterat deportari, ibi dimisit apud dominum Boamundum consanguineum suum; et transfretans, ad dominum regem Balduinum, item secundum carnem propinquum, venit. Cui rex statim post introitum suum, civitatem Joppen, cum pertinentiis suis, sibi et hæredibus suis, jure hæreditario dedit habendam; ubi non multo post, prædictus nobilis homo vitam morte finivit. Cujus uxorem cum prædicta urbe dominus rex cuidam iterum nobili viro, comiti videlicet Alberto, fratri comitis de Namura, viri potentissimi de imperio, de episcopatu Leodiensi, concessit. Cum autem uterque intra modicum tempus decessisset vita, tam comes prædictus quam uxor ejus; Hugo prædictus qui puer in Apulia remanserat, jam pubes factus, patris hæreditatem, more parentum, ad se jure hæreditario devolutam, a domino rege petiit et impetravit; qua obtenta, dominam Emelotam, Arnulfi patriarchæ neptem, et magnifici viri domini Eustachii Grener viduam, duxit uxorem; ex qua prædictus dominus Eustachius filios susceperat geminos, Eustachium juniorem, urbis Sidoniensis dominum, et Galterum, qui Cæsareæ præfuit. Defuncto autem domino Balduino dominoque Fulcone in regni solio sublimato, contigit inter eumdem dominum regem comitemque prænominatum, ex causis occultis graves oriri simultates. Dicebatur a nonnullis quod dominus rex suspectum nimis haberet comitem, ne cum domina

regina familiaria nimis misceret colloquia; cujus rei multa videbantur exstare argumenta. Unde et maritali zelo succensus, inexorabile odium adversus eum dicebatur concepisse. Erat autem idem comes adolescens, corpore procerus, decorus forma, actibus insignis militaribus, gratiosus in oculis omnium, in quem videbantur naturæ dona plena liberalitate convenisse; ita ut in regno vel corporis elegantia, vel generositatis titulo, vel rei militaris experientia, nullum procul dubio haberet parem; dominæ quoque reginæ ex parte patris valde proximus; eorum enim patres consobrini fuerant, id est duarum sororum filii. Quidam vero verbum hujusmodi palliare volentes, dicebant id solum odiorum fuisse fomitem, quod comes quasi arrogans et de se plus æquo præsumens, domino regi nolebat, more aliorum regni principum, subjici; et ejus detrectabat cervicose nimis imperiis obedire.

CAPUT XVI.

Galterus Cæsariensis comitem ad duellum provocat; ille se ad hostes confert; a suis destituitur.

Exsurgens interea Galterus Cæsariensis, ejusdem comitis privignus, vir toto corpore elegantissimus, viribus insignis, ætate integer, a domino rege, ut dicitur, subornatus, in cœtu procerum, præsente domino rege, ubi curia erat frequentissima, publice, et more accusatoris objicit comiti quod majestatis crimine reus erat, et quod contra domini regis salutem, cum quibusdam factionis ejusdem complicibus, contra bonos mores et contra nostrorum disciplinam temporum conspirasset. Comes vero inficiatus crimen, se ipsum obtulit, quod judicium curiæ super objectis, tanquam in hac parte innocens, paratus erat subire. His ita se habentibus verbis, de consuetudine Francorum, decernitur inter eos pugna singularis, et ad exsequendam pugnam dies competens designatur. Comes vero soluta curia, Joppen reversus, dubium est an veritus conscientiam, et objecti criminis reum se cognoscens, an curiam habens suspectam, ad præfixam diem præsentem se non exhibuit; unde majorem objecti criminis merito incurrit, etiam apud fautores suos, suspicionem. Curia vero, et procerum conventus, ejus attendentes contumaciam, eum licet absentem, tanquam objecti criminis reum condemnaverunt. Quod comes intelligens, rem est aggressus usque ad illam diem inauditam, odio populi et omni indignatione dignam : Ascalonam enim urbem, nomini Christiano invisam, et hostibus familiarem nostris, navigio properans, contra dominum regem ab hostibus opem postulaturus, ingressus est. Illi vero videntes nostrorum intestina prælia et domesticas seditiones suis incrementis accedere, et nostrorum esse causam periculorum, gratuitum impendunt assensum : sumptisque ab eo obsidibus et pactis hinc inde redactis ad consonantiam, Joppen reversus est. Porro Ascalonitæ pertinaci in nos et obstinato odio ducti, et de comitis fœdere et gratia facti securiores, solito protervius, et magis confidenter fines nostros invadentes, liberis discursibus, nemine prohibente, prædam agentes usque Arsur, quæ alio nomine dicitur Antipatrida, currere non timuerunt. Quod audiens rex, convocatis de universo regno militaribus copiis, et populi immensitate multa, Joppen obsidet. Hæc videntes quidam de fidelibus ejus, qui cum eo erant in eadem urbe, Balianus videlicet senior, et quidam alii Deum timentes, quod ita in præceps totus ire decreverat comes; et quod fidelium et amicorum salutaribus suorum monitis, ab incœpto pernicioso revocari non poterat, sed causas pertinaciter amplioris tractare periculi non vereretur, relinquentes quæ ab eo habebant beneficia, meliores partes secuti, ad dominum regem se contulerunt.

CAPUT XVII.

Civitas Joppensis obsidetur; regni principes de pace tractant; Belinas interim ab hostibus capitur.

Interea dominus patriarcha Willelmus, vir mitissimus et pacis amator, et quidam de regni principibus, videntes intestina hæc prælia regno nimis esse periculosa, attendentes illud evangelicum : *Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet* (*Matth.* XII, 25); timentes, sicut et merito timere poterant, ne hac occasione hostibus Christiani nominis damni inferendi major pateret occasio et opportunitas, medios se constituunt, et de bono pacis inter dominum regem, et sæpe dictum comitem conantur utiles invenire tractatus. Tandem vero post multas altercationes, sicut in hujusmodi fieri solet, placet pacis compositoribus, ut pro bono pacis, et ut domino regi aliquid amplioris impenderetur honoris, comes per triennium extra regnum fieret : quo peracto, cum domini regis gratia in regnum iterum, sine calumnia quam pro eodem negotio de cætero pateretur, cum suis quos eduxerat ei liceret introire; interim vero de redditibus possessionum suarum, omne ejus debitum, et quod undecunque contraxerat æs alienum, persolveretur. Per idem tempus, dum dominus rex circa Joppen ita esset occupatus, et dominus Rainerius cognomine Brus, cum aliis regni principibus ibidem moram faceret, civitas Paneadensis, a Tegelmeluch Damascenorum rege obsessa, antequam rex obsessis ministrare posset, quod cum multa instantia procurabat, subsidium, violenter effracta, in manus devenit hostium. Captis quoque civibus, et qui in ea erant stipendiariis utriusque tam equitum quam peditum ordinibus, uxor prædicti nobilis et strenui viri cum aliis transmigrationem passa est captiva.

CAPUT XVIII.

Comes Joppensis apud Hierosolymam malitiose vulneratur; fit tumultus iterum; sed recepta convalescentia, ex condicto mare transit.

Interea comes Joppensis transitum exspectans, dum Hierosolymis prout consueverat moram faceret, accidit quod in eo vico, qui dicitur Pelliparioram, ante meritorium unius negotiatorum, Alfani

nomine, dum super mensam ejus alea luderet, quidam miles natione Brito, super comitem nihil tale verentem, sed pro ludo sollicitum, ex improviso educens gladium, multis eum, et hostiliter nimis confodit vulneribus, in facie universorum astantium. Fit ergo repentinus statim populòrum concursus, et civitas omnis, audita facti acerbitate immanissimi, concussa est et infremuit vehementer. Sermo publice unus in omnium ore vertebatur, non sine regis conscientia hoc fieri potuisse; nec maleficum, nisi de regis favore confisum, talia præsumpsisse moliri; spargitur per vulgus universum, comitem innocentem injustas pati calumnias; et regem odii quod adversus eum gratis, et præter merita comitis, conceperat, nimis evidens argumentum dedisse. Accedit itaque comiti plebis favor, et gratia popularis : et quidquid ei objectum fuerat, totum de malitia processisse videbatur. Quod sane postquam domino regi compertum innotuit, volens factum purgare et se constituere manifestis indiciis innocentem, maleficum jubet judicio sisti, et pro commisso flagitio, omnibus notorio, nec accusatore nec testibus indigente, ubi juris ordo non erat necessarius, dignam pro meritis præcipit reportare sententiam. Convocata igitur curia, de communi consensu, prædictus sicarius, mutilationis membrorum judicatur subire discrimen. Quod, postquam regi nuntiatum est, exsecutioni præcipit mandari sententiam, eo solo excepto, ne lingua inter mutilanda membra computetur; illam excepit, ne forte diceretur studiose factum, ut illi amputaretur lingua, ne se missum a rege et rei veritatem posset confiteri. In quo plane facto, prudenter nimis suæ rex prævidit existimationi, multumque conceptam advérsus se compescuit indignationem; nam ab illo, neque secreto neque publice, vel ante vel post membrorum dispendium potuit extorqueri, quod de domini regis mandato vel conscientia ad illud tam enorme factum processisset, sed de proprio motu : et sperans in eo se domini regis gratiam proméreri posse, id tale præsumpsisse fatebatur. Comes autem curæ proprii corporis habendæ gratia, et causa procurandæ salutis moram faciens, recepta ad plenum convalescentia, mœstus plurimum, tum pro illata recenter injuria, tum quia per loca incognita mendicare, propria hæreditate extorris, compelleretur, juxta condictum regno egressus, in Apuliam se contulit, ubi dominus Rogerus, qui universam illam jam sibi subjugaverat regionem, eum benigne recepit, putans quod causa invidiæ virum strenuum et nobilem ejus æmuli regno depulissent; et ei compassus, comitatum contulit Garganensem : ubi morte præventus immatura, vir lugendus posteris, in regnum deinceps non est reversus. Ab ea die quicunque comitis apud dominum regem fuerant delatores et incentores odii, dominæ Milisendis reginæ, quam etiam objecti criminis quodammodo respergere videbatur infamia, et dolor immanissimus, expulsi comitis macerabat præcordia, indignationem incurrentes, exactam pro tutela proprii corporis oportebat habere diligentiam. Maxime autem Roardum seniorem, qui postmodum dictus de Neapoli, qui dominum regem præcipue in eam induxerat odiorum materiam, domina regina quibus poterat persequebatur modis. Non erat eis tutum, ante ejus accedere præsentiam; sed et publicorum conventuum se subtrahere cœtibus erat consultius; sed nec domino regi, inter fautores et consanguineos reginæ, tutus omnino erat locus. Tandem placata ejus indignatione per quorumdam eorum familiarium interventionem, rex alios quoque ejusdem rancoris participes, multa vix reconciliavit instantia, eatenus tantum, ut ante ejus præsentiam eis liceret cum aliis introire. Rex autem ab ea die ita factus est uxorius, ut ejus quam prius exacerbaverat, mitigaret indignationem, quod nec in causis levibus, absque ejus conscientia attentaret aliquatenus procedere.

CAPUT XIX.

Fit treuga cum Damascenis; restituuntur captivi qui apud Belinas capti fuerant.

Per idem tempus, petentibus Damascenis a domino rege pacem temporalem, præter alia quæ gratia obtinendi fœderis contulerunt, omnes captivos, quos in urbe Paneadense ceperant, simulque et prædicti strenui viri, cujus erat civitas, domini videlicet Rainerii Brus uxorem ex compacto restituerunt. Quam vir egregius et insignis post biennio reversam, ad maritalis amplexus participium de votus admisit. Cognoscens autem postmodum quod non satis prudenter se apud hostes habuerat, et maritalis tori reverentiam non satis caute, matronarum more nobilium, observaverat, abjecit eam a se; illa vero culpam non inficiens, claustrum sacrarum virginum Hierosolymis ingressa, voto se obligans perpetuæ continentiæ, sanctimonialis effecta est. Ea demum defuncta, prædictus vir inclytus Agnetem duxit, domini Willelmi de Buris neptem; quam postmodum eodem defuncto, Girardus Sidoniensis accepit uxorem : unde natus est Rainaldus, qui nunc eidem Sidoniorum præest civitati. Prædictam vero Paneadensium urbem, quam ita diximus domini sui absentia superatam, quidam Assissinorum magistratus, Emir Ali nomine, a populo suo diu possessam, suscepta pro ea compensatione placita, nostris non multo ante tempore resignaverat et tradiderat habendam, quam sine intervallo rex prædicto viro, jure hæreditario concesserat possidendam. Quis autem sit Assissinorum populus, et quam frivolas et Deo odibiles sequatur traditiones, in sequentibus loco et tempore docebimus; interim autem id de eis novisse sufficiat, quia populus est Christianis, et aliarum sectarum nationibus, et maxime principibus suspectus admodum et merito formidabilis.

CAPUT XX.

Raimundus Pictaviensium comitis filius occultus accedit, et Antiochiam perveniens, Boamundi filiam Constantiam uxorem ducit, invita et renitente principissa, ejusdem puellæ matre, et obtinet principatum.

Interea qui ab Antiochenis pro domino Raimundo, Pictaviensium comitis filio missi erant, ut præmisimus, prout eis injunctum fuerat sollicite investigantes, ubi compendiosius eum invenire possent, certis didicerunt relationibus, eum apud dominum Henricum seniorem Anglorum regem, a quo et arma sumpserat militaria, moram facere. Unde recto itinere in Angliam abeuntes, prædictum ibi reperiunt adolescentem; cui causa viæ secretius patefacta, de consilio domini regis benefactoris sui, verbum oblatum devotus amplectitur, et viæ necessaria præparans, iter nemini notus ingreditur. Præsenserat porro dux Apuliæ Rogerus, quæ de illius vocatione apud Antiochiam concepta fuerant; unde in singulis Apuliæ urbibus maritimis prætenderat insidias, ut eum comprehenderet, sperans quod si ejus posset transitum præpedire, facilius ad petitam hæreditatem, redemptis pecunia illius regionis magnatibus, posset obtinere compendium. Verum dominus Raimundus prudenter celans propositum, omni fastu deposito, tanquam unus de popularibus, nunc pedes, nunc vilibus insidens jumentis, inter plebeios iter carpebat incœptum, nulli unquam vel leve generositatis aut copiarum prætendens argumentum. Socii autem ejus per turmas divisi, simul et familia, quidam per diætas tres aut quatuor præcedebant, quidam vero sequebantur, tanquam ad eum nullum habentes respectum. Sic ergo peregrino et vili amictus habitu, et servorum plerumque subiens officia, specie fallens universos, hostis prudentis et potentissimi declinavit tendiculas. Perveniens itaque Antiochiam, amicos suo exhilaravit adventu; quibusdam vero non modicam intulit formidinem, qui principissæ fautores, hujus promotioni resistere nitebantur. Porro modico ante tempore, postquam tamen prædicti missi fuerant, ut dominum Raimundum citarent, Aaliza principissa domini Boamundi vidua, dominæ quoque Milisendis reginæ soror, quam pater ejus a civitate exclusam Antiochena, Laodicia et Gabulo jusserat esse contentam, interveniente apud regem sorore sua, ne actibus ejus obviaret, quorumdam procerum fulta patrocinio, iterum Antiochiam ingressa est, pro domina se gerens; et universa ad suam revocabat sollicitudinem. Inter hæc Radulphus Antiochenorum patriarcha subdolus, et in omni via sua multiplex, principissæ persuaserat ut ejus interim adversus clericos suos, qui eum persequebantur, gratia fungeretur et obsequiis, quod is qui vocatus erat, et venisse dicebatur, dominus Raimundus, ei esset destinatus, et futurus maritus; credulamque nimis hac vana spe delusit. Raimundus autem præsentiens, quod absque domini patriarchæ gratia et consilio ad optatum pertingere non posset, per interpretes utrique familiares, aditum quærit, quomodo domini patriarchæ sibi favorem comparet et plenius conciliet affectum. Exigitur ergo a domino Raimundo, ut juramento corporaliter præstito, domino patriarchæ fidelitatem exhibeat; versa vice, suscepturus sine difficultate puellam in uxorem, et cum omni quiete principatum; interseritur etiam pactis, quod si domini Raimundi frater, Henricus nomine, in partes descenderet Antiochenas, dominus patriarcha fideliter elaboraret, quomodo puellæ matrem, domini Boamundi viduam, cum duabus urbibus maritimis et earum finibus, haberet uxorem. Sic ergo pactis interpositis et jurejurando roboratis, admissus est in urbem, adhuc exspectante matre, ut sibi omnis ille nuptiarum fieret apparatus; et confestim ad basilicam apostolorum Principis deductus, dominam Constantiam adhuc intra nubiles degentem, annos tradente domino patriarcha, et id fieri postulantibus magnatibus universis, duxit uxorem. Principissa vero audiens quod delusa esset, Antiochia subito egressa, in suam se contulit regionem, principem postea inexorabili odio persecuta. Ab ea igitur die de elato factus elatior, solidas nimium se sperans in domino principe bases recepisse dominus patriarcha, solito se exhibebat arrogantiorem, de domino principe plus æquo præsumens, et plane deceptus; nam princeps pro magna ducens ignominia, quod ab eo fidelitatem extorserat, beneficii immemor, cœpit eum hostiliter persequi; et juramenti prodigus, adversariis ejus adjunctus est.

CAPUT XXI.

Quis, et qualis, et ex qua majorum prosapia fuerit Raimundus, describitur

Erat autem idem dominus Raimundus, egregii sanguinis prisca generositate insignis, corporis eximia proceritate et tota ejusdem gratissima compositione præstantissimus; adolescens, vix prima malas vestitus lanugine, speciosus forma præ regibus et principibus orbis terræ, verbo et affabilitate commendabilis, tota sui habitudine venustam principis eximii prætendens elegantiam; armorum usu et rei militaris experientia, omnibus qui eum præcesserunt, vel secuti sunt, anteponendus; litteratorum, licet ipse illiteratus esset, cultor; in divinis assiduus, ecclesiasticorum officiorum et maxime in diebus solemnibus avidus auditor; conjugalis integritatis, postquam duxit uxorem, sollicitus custos et servator; in cibo et potu sobrius, munificus et liberalis supra modum; sed parum providus, aleæ et damnosis talorum ludis plus æquo insistens. Erat præterea inter cæteros quos patiebatur defectus, animo præceps, in agendis impetuosus, in ira modi nescius, rationis expers, parum felix; in ea fidelitate quam domino patriarchæ promiserat juramenti immemor, et fidei interpositæ prodigus.

CAPUT XXII.

Ad comprimendam Ascalonitarum insolentiam rex castrum ædificat, cui nomen Gybelin, quod alio nomine Bersabee dicitur.

Porro Ascalonitæ illis diebus insolentiores solito, et successibus facti animosiores, universam regionem liberis nimium discursibus percurrebant. Erat autem eadem civitas principi Ægyptiorum subjecta potentissimo, qui timens ne, ea subacta, Christianorum exercitus in Ægyptum irrumperent, et ejus turbarent quietem, omni sollicitudine et sumptibus infinitis dabat operam, ut eam quasi pro muro inter se et nostram haberet regionem; formidansque ne continuis laboribus et bellorum indeficientibus periculis, suorum virtus succumberet, singulis trium mensium spatiis, novos populos recentesque legiones in subsidium civium, cum victu necessario, et armorum copia sollicitus dirigebat. Hi autem qui de novo accedebant, volentes tirocinii sui vires experiri, et animositatis certa dare insignia, plerumque invitis veteranis, discursus et expeditiones, experimenti frequenter moliebantur gratia. Nostri vero videntes præsumptionem eorum non cessare, et vires indeficienter reparari, et morte civium, hydræ more, cives amplius et indesinenter suscipere incrementum; post multa consilia, optimum judicant, contra hanc hydram immanissimam, damno capitum factam locupletiorem, et toties attritam, graviter, in nostra pericula renascentem, municipia in circuitu per gyrum ædificari, unde collecta facilius militia, et de vicino commodius hostium discurrentium refrenari posset impetus, et civitas frequentius impugnari. Proviso igitur loco ad hoc idoneo, circa radices montium in campestrium initio, quæ inter montes et urbem prædictam continuo interjecta sunt tractu, in ea parte Judeæ quæ tribui Simeon sorte exiit in funiculo distributionis, urbem veterem et dirutam, Bersabee nomine reædificare parant. Convocato itaque universi regni populo, domino quoque patriarcha Guillelmo et magnatibus, opus conceptum aggrediuntur, et incœptum bonis avibus, consummatum, auctore domino felicius præsidium ædificantes muro insuperabili, antemuralibus et vallo, turribus quoque munitissimum, milliaribus duodecim a prædicta distans Ascalona. Hic locus tempore filiorum Israel, terræ promissionis ab Austro, sicut et Dan, quæ hodie dicitur Paneas, vel Cæsarea Philippi a septentrione erat terminus, sicuti in Veteri Testamento sæpius invenitur, *a Dan usque Bersabee* (*Jud.* XX, 1; *II Reg.* III, 10). Hic Abraham, sicut et alibi in plerisque locis, puteum dicitur fodisse, cui nomen ex aquarum copiis indidit, Abundantia. De his etiam et Josephus in libro Antiquitatum meminit dicens : *Abimelech itaque et terram ei distribuit, et pecuniam, constitueruntque ut inter se sine dolo conversarentur, facientes ad quemdam puteum fœdus quem Bersabeæ vocant, quod fœdus Putei dici potest; sic autem hactenus a comprovincialibus nominatur.* Dicitur autem et Puteus septimus, Arabice autem *Bethgebrim*, quod interpretatur *domus Gabrielis*. Consummato igitur præsidio, et partibus omnibus absoluto, de communi consilio traditur fratribus domus Hospitalis quæ est Hierosolymis, qui usque in præsens depositum debita custodierunt diligentia, factique sunt impetus hostium in ea parte debiliores.

CAPUT XXIII.

Comes Tripolitanus proditione quorumdam ex suis juxta Montem peregrinum occiditur; successit ei filius Raimundus; necem paternam ulciscitur.

Post hæc non multo temporis intervallo, dominus Pontius comes Tripolitanus, Bezeuge Damascenorum principe militiæ in fines Tripolitanos ingresso, sub castro quod Mons peregrinus dicitur, hostibus cum omni suorum manu viriliter occurrens, dissolutis agminibus suis, et in fugam versis, captus est; et prodentibus eum Surianis, qui in Libanicis super eamdem civitatem habitant jugis, occisus est, Raimundo filio hærede relicto et in eodem comitatu successore. Captus est ibidem nihilominus dominus Giraldus, ejusdem civitatis episcopus; sed postquam apud hostes aliquandiu ignotus detentus est, dato pro se captivo uno, qui apud nostros detinebatur in vinculis, libertati pristinæ restitutus est. Cecidit in eodem prælio nobilium prædictæ urbis, sed et mediæ manus hominum maxima multitudo. Raimundus autem patre defuncto, collectis de residuo militiæ auxiliis et pedestrium manu valida congregata, subito Libanum in virtute magna conscendens, omnes illos viros sanguinum, qui prædictum potentem virum in agrum Tripolitanum, suis persuasionibus induxerant, et quos paternæ necis et publicæ stragis reos esse deprehendere potuit, cum uxoribus et liberis, vinculis mancipatos Tripolim deduxit; ubi in præsentia populi, in ultionem sanguinis eorum qui in acie ceciderant, eos variis affecit suppliciis, et durissima mortis genera, tamen pro immanitate commissi sceleris debita, compulit experiri. Hæc prima virtutis suæ rudimenta prædictus adolescens comes, omnium in se provocans affectum et favorem conciliāns, dedit.

CAPUT XXIV.

Joannes imperator Constantinopolitanus, versus Antiochiam properans, Ciliciam occupat universam.

Nuntiatur interea, et multorum relatione divulgatur, quod dominus Joannes, Constantinopolitanus imperator, domini Alexii filius, convocatis de universi imperii finibus, populis, tribubus et linguis, in multitudine curruum et quadrigarum, et inauditis copiis equitum congregatis, in Syriam descendere maturabat; nec erat sermo fide vacuus. Statim enim ex quo fama comperit certiore quod Raimundo vocato cives ei Antiochiam tradidissent, et domini Boamundi filiam ei contulissent uxorem, disposuerat Antiochiam venire, multum indignans quod absque ejus conscientia et mandato, aut do-

mini sui filiam nuptui collocare præsumpserant; aut civitatem alterius ditioni, eo inconsulto, ausi fuerant mancipare. Eam enim cum universis adjacentibus provinciis ad sui jurisdictionem revocans, sibi vindicare contendebat; asserens magnos illos principes, viros virtutum, et immortalis memoriæ, et a Domino missos, qui in prima venerunt expeditione, quos longum nimis esset enumerare per singulos, cum patre suo et imperio antecessore domino Alexio convenisse, multa munerum et obsequiorum interventione, quod quascunque urbes vel castella in tota illa profectione quocunque casu comprehenderent, ejus sine contradictione subjicerent imperio, et mancipatas pro posse et viribus quousque ipse cum suis adesset copiis, fideliter conservarent. Et hoc allegabat gestis insertum et prædictorum principum juramentis corporaliter præstitis confirmatum. Certum est autem prædictos principes cum domino imperatore pacta iniisse; ipsumque versa vice conditionibus quibusdam se principibus obligasse, a quibus ipsum prius certum est defecisse: unde ei tanquam pactorum violatori se non teneri constanter asserebant, qui prædictis conditionibus interfuerant; eosque qui jam vita decesserant, nihilominus reddebant excusatos, dicentes eum prius tanquam varium et inconstantem hominem, et cum eis fraudulenter versatum, adversus sua pacta venisse. Unde et merito lege pactorum se dicebant absolutos: *Iniquum est enim ei fidem servari, qui contra pacta nititur versari.* Facto igitur per annum continuum, missis procuratoribus per universum regnum, ad iter apparatu pro imperiali magnificentia necessario, in curribus et equis, thesauris numerum et pondus et mensuram nescientibus, et copiis infinitis, superato navigiis Hellesponto, qui vulgari appellatione dicitur brachium Sancti Georgii, viam versus Antiochiam dirigit, in multitudine gravi. Transcursis igitur mediis provinciis in Ciliciam pervenit, ubi moram faciens, Tarsum primæ Ciliciæ metropolim egregiam obsidens, occupavit eam violenter; et ejectis ex ea domini principis Antiocheni fidelibus, quorum fidei urbem prædictam commiserat, suos induxit. Ipsum autem et de Adama, et Mamistra et Anavarza secundæ Ciliciæ metropoli celeberrima, et cunctis ejusdem provinciæ civitatibus, et municipiis et oppidis quibuslibet, facere non distulit. Sicque universam Ciliciam per annos quadraginta, a principe Antiocheno sine calumnia possessam, ex quo prædicta Tarsus, per manum domini Balduini, fratris domini ducis; Mamistra vero cum omni reliqua regione, per manum domini Tancredi viri clarissimi, antequam Antiochia in nostram devenisset potestatem, Christianæ libertati restitutæ sunt, suo contra jus et pium vindicans imperio: inde etiam cum universis exercitibus suis in multitudine virtutis suæ progrediens, Antiochiam accelerat; ad eamque perveniens, statim more hostili circumvallat obsidione. Ordinatis itaque per gyrum machinis et ingentibus tormentis congruis stationibus collocatis, urbem cœpit vehementius arctare.

CAPUT XXV.

Sanguinus castrum cui nomen Montferrantus, obsidet; rex cum comite Tripolitano obsidionem quærit solvere, sed deficiunt; et victi. comes capitur, rex in castrum se recepit.

Dum hæc circa Antiochiam aguntur, Sanguinus vir sceleratissimus, et Christiani nominis immanissimus persecutor, videns comitem Tripolitanum cum multa suorum manu paulo ante corruisse, regionem quoque universam militaribus destitutam auxiliis, in finibus Tripolitanis supra civitatem Raphaniam, in monte situm præsidium, cui nomen Mons-Ferrandus, de quo etiam superius præmisimus, potenter obsidet; et oppidanos intus obsessos acriter impugnat, urget indesinenter et multa molestat instantia. Hoc audiens comes Tripolitanus Raimundus, adolescens, Pontii prædefuncti filius, domini regis ex sorore nepos, missis sub omni celeritate nuntiis, dominum regem profusis anxie precibus rogat, ut in tanta necessitate, rebus pene desperatis non moretur subvenire, sed opem laturus acceleret. Dominus itaque rex paterno more pro universis Christiani populi necessitatibus debitam gerens sollicitudinem, convocatis subito universis regni principibus et militaribus tam equitum quam peditum auxiliis conglobatis, impiger advolat, et Tripolitanis se ex improviso exhibet finibus. Occurrunt ibidem nihilominus et domini principis Antiocheni, sinistra deferentes, nuntii, scriptis et viva voce asserentes, quod et verum erat, dominum imperatorem Antiochiam obsedisse; monentes et multa rogantes instantia, quatenus illuc cum omnibus copiis descendat, et fratribus in gravi anxietate positis, mature subveniat. Habita itaque deliberatione, quid in tam ancipiti facto fieri oporteret; placuit universis, ut prius Christianis in vicino castro vallatis, ministretur auxilium, quod satis leve videbatur; dehinc omnes unanimiter Antiochenis subventuri, progrediantur. Conjunctis igitur adinvicem, tam domini regis quam comitis viribus, et robore collato, hostibus obviam, gratia destituti divina, progredi nituntur. Ubi ad locum cœperunt appropiare destinatum, Sanguinus audiens nostrorum adventum, obsidionem solvens, ordinatis agminibus, eis occurrit. Nostri quoque instructis aciebus et juxta militarem disciplinam dispositis, nihilo segnius unanimiter procedentes, versus oppidum, obsessis opem laturi, contendunt; et ut municipium alimentis vacuum, comportatis repleant necessariis. Qui autem duces erant itineris, nostrum præcedentes exercitum, errore an malitia dubium est, commodiorem et planam a læva declinantes viam, montis ardua secuti, per loca invia et angusta nimis nostras inducunt acies, ubi Martiis congressibus locus non erat idoneus, nec habilis ad resistendum, neque ad impugnandum opportunus. Quod videns Sanguinus,

sicut erat vir sagacissimus, et rei militaris multam habens experientiam, videns meliorem se habere calculum, animo fervens, suos convocans, et inter millia suorum primus, verbo suos erigens, provocans exemplo, in medias nostrorum irruit acies; et viriliter dimicans, ad nostrorum stragem animat, et agmina nostra prima in fugam conversa prosternit. Videntes autem nostri majores exercitus, primas acies defecisse, et in nullo resistendi spem habere, seque in angusto positos, subveniendi afflictis copiam non habere, monent dominum regem ut saluti consulens, in vicinum se conferat præsidium. Quod videns dominus rex esse pro tempore expedientius, in præsidium se cum paucis recipit, pedestribus copiis pene omnibus, aut neci traditis aut in vincula conjectis. Captus est ibi egregiæ indolis adolescens comes Tripolitanus, et de equestri ordine cum eo capti sunt nonnulli. Pars autem dominum regem secuta, in municipium ingressi, vitæ consuluerunt quocunque modo, et saluti. Amiserunt ergo illa die impedimentorum universam multitudinem, equos et ad sarcinas deputata animalia, quibus prædictum oppidum instaurare fuerat propositum. Nam qui in castrum fugientes ingressi sunt, vacui, et sola secum arma, quibus muniti erant, habentes, nihil victus intulerant. Cecidit illa die inter cæteros vir magnificus, nobilitate et armorum usu insignis Gaufridus Charpalu, domini Joscelini senioris Edessani comitis frater, cujus interitus tanquam strenui viri, multis exstitit doloris causa amplioris, et universum concussit exercitum casus ejus lugubris.

CAPUT XXVI.

Sanguinus iterum castrum obsidet; obsessi finitimos ad subsidium undique evocant.

Sanguinus interea videns nostros nihil prorsus alimentorum intulisse in castrum, se eorum copias habere universas, et omnes regni vires attrivisse, comitem quoque se habere in vinculis, regem etiam in castro semiruto et alimentis vacuo, cum regni majoribus inclusum; apposuit iterum municipium obsidione claudere; sperans non esse qui possit obsessis subsidium ministrare; idque præsidium infra paucos dies non dubitans se posse evincere. Convocatis igitur in unum cuneis, redeunt nostrorum spoliis onusti, ampliorem prædam præ collectorum multitudine fastidientes; et castrum ordinatis in gyrum legionibus, obsidione vallat urgentissima. Porro intus cum domino rege se contulerant, de regni proceribus, Willelmus de Buris constabularius, Rainerus Brus miles insignis, Guido Brisebare; Balduinus de Ramis, Hemfredus de Torono, tyro et nimium adolescens; et alii plures, cum quibus rex habens consilium, deliberat quid in tanta, tamque angusta et urgente necessitate fieri oporteat. Decernunt ergo pariter, ut principem Antiochenum et Edessanum comitem Joscelinum juniorem in suum sollicitent subsidium; dominumque Hierosolymorum patriarcham cum universis regni populis invitent; et interim eorum quocunque modo præstolentur adventum. Per idem tempus, dum hæc circa Montem Ferrandum aguntur, Rainaldus, qui cognominatus est Episcopus, nepos domini Rogerii episcopi Liddensis, militiæ Sancti Georgii primicerius, miles in armis strenuus et actibus militaribus insignis, dum Ascalonitas more solito, sed incaute prosequitur, in prætentas casu decidens hostium insidias, captus est. Interea non cessant nuntii, sed sub omni celeritate properant. Hic dominum principem debita stimulat instantia; et regis et suorum necessitates edocens, moras arguit, festinare monet attentius: ille dominum Edessanum comitem continuus incendit hortatibus. Tertius Hierosolymam festinus accelerat, et populum commovet universum. Verum princeps Antiochenus dubius quid faciat, hæret aliquantulum; nam pro foribus habens imperatorem, urbi timet, si tentet abscedere: iterum domino regi in tanta necessitate posito, durum nimis et inhumanum reputat non subvenire. Tandem domini regis et Christiani populi molestiis et anxietatibus compatiens, civitatem suam Domino committens, satius judicat cum fratribus quantumlibet adversa sustinere, quam eis sic deficientibus, abundare prosperis, et qualibet tranquillitate gaudere. Convocat igitur proceres, et populi majores; revelataque cunctis propria conscientia, invitat omnes ad regis subsidium, et facile persuadet. Sponte enim in eadem Deo gratissima concurrunt omnes desideria; et subito paratos se offerentes, ab urbe egressi, dominum imperatorem circa eam 'em civitatem relinquentes, unanimiter ad domini regis subsidium proficiscuntur. Comes quoque Edessanus, cum universis viribus suis pari voto accingitur, et ad idem opus mira festinat celeritate. Dominus quoque Hierosolymorum patriarcha Willelmus, collectis universis copiis, quas in regno potuit invenire, assumpto sibi Dominicæ crucis venerabili ligno, illuc impiger accelerat; et undique suffragia corrogans, in eorum subsidium mature contendit.

CAPUT XXVII.

Bezeuge Damascenorum procurator, Neapolim incendit et depopulatur.

His ita circa dominum regem se habentibus, Bezeuge regni Damascenorum procurator et princeps militiæ de quo etiam superius fecimus mentionem, audiens regnum solito robore vacuum, regem in extremis regionibus obsidione clausum, principes et universum populum circa ejus liberationem sollicitum, ad illas partes unanimiter convolare; ratus ex tempore nocendi occasionem invenisse optatam, cum multa militia in regnum ingreditur; et Neapolim civitatem immunitam, muro et antemuralibus, et etiam vallo carentem, aggreditur ex improviso; et subito irruens, tanquam fur in nocte, in cives incautos gladiis, et toto desævit spiritu, ætati non parcens, aut sexui; tandem serius admoniti, qui inventi sunt residui, in præsidium quod in medio civi-

tatis est, cum uxoribus et liberis, se cum multo labore recipientes, vix a cæde et incendiis elapsi sunt. Ille autem, nemine prohibente, discursibus liberis universam urbem obambulans, incendiis cuncta subjiciens, prædam et manubias, et quæcunque desiderabilia in urbe depopulatus, indemnis recessit.

CAPUT XXVIII.

Festinatur ad regis subsidium; sed obsessis majores interim inferuntur molestiæ.

Sanguinus interea obsessos continuis urgens molestiis, mœnia tormentis quatiens, machinis molares et saxa ingentia jaculatoriis in medium contorquens præsidium, domos prosternit interius, non sine multa inclusorum formidine; tantis enim eos cautes violenter immissi, contorta omnimodorum telorum genera, opprimebant angustiis, ut jam intra muros nullus tutus ad occultandos saucios et debiles inveniretur locus. Ubique periculum, ubique discrimen, et mortis imago tremendæ eorum se ingerebat oculis; et mentibus non deerat repentini timor interitus, et casuum præsentia sinistrorum. Ad hoc vir sævissimus, assultus ingeminat, et destinatis per vices agminibus, successionis quodam ordine vires reparat; et prioribus defatigatis, recentes subrogat, ut continuatum potius quam renovatum videretur præliorum negotium. Nostri vero, non habentes ad hanc vicissitudinis recreationem inducendam sufficientes copias, ipsi primos, ipsi novissimos continuatis laboribus sustinent impetus. Diminuebatur præterea eorum diebus singulis numerus, aliis vulnerum acerbitate, aliis ægritudinum varietate decumbentibus; omnibus autem unus idemque defectus, et tolerandæ perpetis molestiæ par impotentia. Noctes enim, excubiis deputati trahebant insomnes; diebus vero, continuis congressionibus fatigati, nullas percipiendæ quietis ad restaurandam corporum exinanitionem, hostes ferias indulgebant. Accedebat et ad malorum cumulum, quod nec ingredientes alimentorum aliquid intulerant; nec in castro, ex priore obsessione, erat aliquod victus residuum; nam quod ipsi inferre decreverant, in manus hostium cum omni pervenerat integritate. Unde statim post ingressum, suos, nil aliud habentes, equos comederant, quibus deficientibus, omnis omnino defecerat alimonia. Attenuabantur itaque præ jejunio, etiam [illegible] et robustorum corpora; et inducta per inediam macies, strenuis etiam vires furabatur. Tanta [illegible] erat inclusorum multitudo, ut nec cibo[illegible] copiæ ad hoc, ut unusquisque mo[illegible] acciperet: ita sane obsessorum multitu[illegible] municipii referta erant diversoria, ut [illegible] frequentia, quasi juncis [illegible], emissa quoque incaute jacula, [illegible] lethalia inferebant vul[illegible] Sanguinus noverat plenius, eoque [illegible] impellebat, quod nostros hæc molestius pati posse non dubitabat. Ad hæc et circa oppidum tam frequentes hostium erant dispositæ cohortes, et tanta diligentia omnes observabant aditus, ut nec ad nos accedere quispiam, nec de nostris egredi aliquis, quasi rem desperatam attentaret. Augebatur obsessis in dies molestia singulos, et victu penitus deficiente, nullum erat spei residuum; et rebus ipsis edocebantur, quam violentum sit famis imperium, et quam vere dictum sit illud: *Asserit urbes sola fames.* (LUCAN. III, 56.)

Id tamen pereuntem quocunque modo adhuc fovebat populum, quod principis et comitis Edessani, necnon et Hierosolymorum præstolabatur subsidium; et, quia *animo cupienti nihil satis festinatur*, omnis habebatur mora suspectior, dilatione votum creverat, et hora pro anno computabatur.

CAPUT XXIX.

Adest subsidium; sed interim rex ad deditionem inclinatur; et pactis initis, sospes ad propria regreditur.

Interea dum hæc circa obsidionem sic aguntur, princeps Raimundus cum suis jam aderat legionibus, comes quoque Edessanus ingentia trahens agmina non longe aberat; sed et Hierosolymorum exercitus salutiferæ lignum crucis sequentes unanimiter, maturato itinere accelerabant. Quo per nuntios fideles comperto, Sanguinus timens tantorum adventum principum; idque specialius reformidans, ne auditis obsessorum molestiis, eisque compatiens dominus imperator, quem circa Antiochiam esse cognoverat, cum suis intolerabilibus copiis super se iratus irruat, antequam ad obsessos hic rumor perveniat, de pace primus missis internuntiis dominum regem et principes suos alloquitur; dicens: *Castrum jam semitutum, ante se diu non posse stare; populum jejunum et fame laborantem, resistendi vires et animos amisisse; suum vero econtra exercitum, necessariis abundare; tamen domini regis intuitu, qui magnus et eximius esset princeps in populo Christiano, dicit se universos captivos quos paulo ante ceperat, tam comitem quam alios restituturum, et domino regi cum omnibus suis liberum et tranquillum exitum, et ad propria reditum, indulturum si ei castrum omnibus vacuum restituere voluerint.* Nostri porro nescientes tam præsens esse subsidium, præterea fame, vigiliis, laboribus, angore attriti, vulneribus confossi lethalibus, imbelles facti et exhausti viribus, verbum oblatum cum omni aviditate suscipiunt, admirantes unde tanta hominis tam inclementis processerit humanitas: quacunque tamen occasione, porrectas gratanter suscipiunt conditiones. Pactis ergo hinc inde ad placitam utrinque redactis consonantiam, comes Tripolitanus restituitur, et cum eo captivorum maxima multitudo; statimque dominus rex cum suis egressus, ab hoste satis humane tractatus, præsidio Turcis resignato, confusus quidem, sed tamen de periculorum nimia perplexitate erutus, gaudens de montibus descendit in campestria Ar-

chis contermina, ubi audito domini principis et domini comitis adventu, approbans eorum sollicitudinem et fraternam charitatem, sed sero oblatam conquerens, eis occurrit devotus; solutisque ingentibus gratiarum actionibus, quod pro ejus negotio tam sollicitos se exhibuerant, et quantum in eis erat, optatum ministraverant subsidium; et mutuis collocutionibus recreati, divisi sunt ab invicem, ad propria redeuntes.

CAPUT XXX.

Princeps Antiochiam reversus, urbem obsessam reperit; imperatori totis viribus contradicit; sed tandem quorumdam interventu, eidem reconciliatur.

Dominus autem princeps, cujus res in arcto videbantur constitutæ, quia potentissimum orbis terræ principem ante suam civitatem hostilia meditantem dimiserat, Antiochiam sub omni celeritate rediens, per portam superiorem, quæ præsidio civitatis et arci contermina est, ingressus, imperatorem adhuc in eodem perseverantem proposito reperit: ubi per dies aliquot habitis congressibus, nonnullis Antiochenis in imperatoris exercitum clam sæpe, palam sæpius irruptiones faciendo, damna eis frequenter intulerunt enormia; et cum eis more hostili, non attenta fidei professione, versabantur. Imperator quoque versa vice tormentis ingentibus et machinis jaculatoriis, cautes immanissimos, et immensi ponderis contorquendo, a porta pontis mœnia cædendo et turres, urbis claustra debilitare et effringere nitebatur. Dispositisque per gyrum legionibus, sagittis, et omnium missilium genere, necnon et fundibulariorum manu proterva, cives a muri propugnatione arcebant eminus; et ad suffodienda mœnia aditum et opportunitatem nitebantur vindicare. His igitur ita se habentibus, timori erat prudentioribus utriusque exercitus, quod nisi maturo rei subveniretur consilio, res in eum casum esset deventura, in quo non facile, periculis emergentibus, remedia possent aptari convenientia. Interponunt se itaque viri timorati, partium arbitri, pacis portantes manipulos: et domini imperatoris ingressi castra, ejus verbis pacificis, et omni humilitate prætenta, mitigare satagebant indignationem: rursum dominum principem adeuntes, prudenter et circumspecte nimis, prout opus erat, viam pacis student invenire. Tandem visum est arbitris et quæsiti fœderis moderatoribus, quod *dominus princeps ad imperialem accedens magnificentiam, in præsentia illustrium et inclytorum imperialis palatii, cum universorum cœtu procerum suorum, cum debita solemnitate ei ligiam exhibeat fidelitatem; juretque præstito corporaliter sacramento, quod domino imperatori Antiochiam ingredi volenti, vel ejus præsidium, sive irato sive pacato, liberum et tranquillum non neget introitum. Et si dominus imperator ei Halapiam, Cæsaream, Hamam, Emissam, sicut pactis erat insertum, principi restitueret quietas, quod his et aliis circumadjacentibus, contentus urbibus, Antiochiam domino imperatori sine difficultate restituat jure proprietatis habendam; dominus vero imperator in recompensationem exhibitæ fidelitatis, principi concedat, quod si, auctore Domino, eum contigerit Halapiam, Cæsaream, et omnem circumadjacentem regionem sibi acquirere, totum principi sine molestia et diminutione accrescat; et jure perpetuo sibi et hæredibus suis, tamen in beneficio, quod feodum vulgo dicitur, tranquille possideat.* Egressus est igitur dominus princeps, juxta condictum, cum omni suorum nobilium comitatu, ad castra imperialia: ubi cum debita honorificentia a domino susceptus imperatore, recensitis ad placitum hinc inde pactis consensum, fidelitatem suam domino imperatori manualiter exhibuit; sed et statim prædictarum urbium cum omnibus pertinentiis suis dominus imperator investituram ei concessit, spondens firmissime, quod æstate proxime futura, eas auctore Domino, comprehensas corporaliter tradat. Sic itaque fœdere completo, pace plenius restituta, vexillo imperiali super principalem præsidii arcem collocato, donis ingentibus cumulatus, cum suis princeps in civitatem est regressus. Dominus autem imperator, propter instantem hiemis asperitatem, cum universis exercitibus suis in Ciliciam reversus, circa Tarsum in regione maritima, hiemandi gratia se contulit.

INCIPIT LIBER QUINTUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Imperator Cæsaream obsidet; principe et Edessano comite in ejus obsequio constitutis.

Transcursis igitur circa partes Ciliciæ mensibus hibernis, vere jam reducto, et gratam exercitibus referente temperiem, missa voce præconia, et edicto imperiali publice mandatur primiceriis, centurionibus, quinquagenariis legionum, iterum cohortes instrui, instrumenta bellica reparari, armis accingi populum universum. Præmissis ergo legationibus dominus princeps, dominus quoque comes Edessanus, aliique illarum partium primores invitantur, ut cum domino imperatore proficiscantur ad prælia. Quibus undique conglobatis, quasi circa Kal. Aprilis, tubarum stridore, clangore tympanorum, exercitus universus, ut pactis inter se et principem prius initis, satisfaciant, versus Cæsaream acies dirigi præcipit, et fines hostium ingressus,

paucis evolutis diebus, ante prædictam urbem castrametatus est. His auditis, princeps et comes, convocatis ex universa regione suorum copiis, imperatorem sub omni celeritate sequentes, subito cum suis ante supra nominatam civitatem, paribus accensi desideriis adfuerunt. Est autem prædicta civitas, inter montem et fluvium, qui Antiochiam præterfluit, fere in modum Antiochiæ sita, partem sui maximam in plano usque ad flumen habens; partem quoque in declivo montis; præsidium vero in montis fastigio imminens, humanis inexpugnabile viribus est constitutum. Unde a læva et a dextra demissis usque in fluvium mœnibus, civitas ambitur cum suburbio sibi adjacente. Transito itaque fluvio, dispositisque in gyrum agminibus, ex ea parte unde civitas suburbio ante se posito habilior ad impugnandum videbatur, urbem vallat obsidione. Hic demum machinis congrua provisione dispositis, turres ac mœnia, et infra muros civium domicilia gravium immissione molarium, incessanter concutiunt, et crebris ictibus et vicaria immissorum cautium repetitione, non sine multa inhabitantium strage funditus dejiciunt, in quibus erat defensionis spes maxima, ædificiorum munimina. Urgebat dominus imperator, sicut erat vir magnanimus, studio fervente propositum, et propositis braviis, adolescentium gloriæ cupidos, ad certamina et congressus Martios accendebat animos; lorica quoque indutus et accinctus gladio, casside caput tectus aurea medius immistus agminibus, nunc hos, nunc illos sermonibus hortatur congruis; nunc exemplo tanquam unus e popularibus provocat, et instat viriliter, ut alios ad instandum reddat animosiores. Sic igitur vir egregia animositate insignis, sine intermissione discurrens, æstus belli a prima diei hora usque ad novissimam sustinens, nihil sibi quietis, ut vel cibum sumeret indulgebat; sed aut hos qui machinis deserviebant, ut frequentius et directius jacularentur, admonebat; aut iis qui in conflictibus desudabant, addebat animos, per vicarias successiones vires reparans, et pro deficientibus recentes surrogans, et integris conatibus validos. Princeps autem et comes, ut dicitur, adolescentes ambo, et illius ætatis lævioribus nimium tracti studiis, cæteris in prælio et re militari desudantibus, aleam ludebant, non sine damno rei familiaris, assidue; et circa bellorum studia remissius se habentes, cæteros quoque a fervore instantiæ, suo revocabant exemplo. Quod audiens imperator, et facto eorum pernicioso nimis motus, interius eos semel et secundo, familiari et secreta commonitione, revocare studuit, exemplum sui proponens, qui cum regum terræ et principum omnium esset potentissimus; nec labori proprii parcebat corporis, nec immensis sumptibus. Tandem cum per dies aliquot in hujusmodi congressionibus et assiduis conflictibus perseverasset exercitus, indignatus imperator, quod incomparabilibus ejus copiis urbs pusilla tam diu posset resistere, affectus tædio, moram arguens, suorum accusans desidiam, ad fortiores animat insultus, et congressus ingeminans, acrius instare præcipit. Dumque urbis effractioni certatim instant, suburbium prædictum, quod in inferiore civitatis parte situm esse diximus, cominus effractum occupant violenter, civibus qui ibi reperti sunt, non parcentes, nisi forte qui ex eis verbo vel habitu, vel quovis signo Christianam professionem se esse sectaturum designaret. Multos enim fideles habebat et habuerat ab initio civitas illa habitatores, qui sub miseræ servitutis jugo ab infidelibus dominis premebantur indebite.

CAPUT II.

Indignatus idem, imperfecto negotio obsidionem solvit Antiochiam reversus.

Sic ergo civitate ex parte quadam impugnata, timentes cives, violentas hostium in uxores et liberos et urbis penetralia irruptiones, pacem ad tempus postulant modicum, et impetrant postulatam. Erat porro illius civitatis dominus quidam nobilis homo, Arabs natione, Machedolus nomine; hic missis occulte ad imperatorem nuntiis, pro salute urbis et civium indemnitate, profusis cum omni humilitate supplicat precibus, et infinitam spondens pro eodem pecuniam. Indignatus enim imperator, quod princeps et comes ita dissolute et negligenter in expeditione se habuerant, eoque præcipue quod pro eorum negotio et implenda promissione videbatur laborare, maximum contra eos rancorem conceperat; et promissam eorum fidelitatem, tanquam sine operibus mortuam, magis splendidam quam solidam, pro nihilo ducens, firmissime apud se, cum paucis familiaribus, præordinaverat, quod in odium eorum, et infidelitatis pœnam, oblata qualibet occasione, quæ aliquam saltem honestatis speciem videretur prætendere, soluta obsidione, ad propria rediret. Suscepta igitur pacta pro dissolvenda obsidione pecunia, edicitur publica voce præconia obsessis pax; et legionibus mandatur ut ad reditum se præparent. Sicque solutis castris imperator versus Antiochiam, acies præcipit dirigi et universus illuc exercitus properare. Audientes hoc princeps et comes, sero ducti pœnitentia, dominum imperatorem ab incœpto revocare nituntur; sed perseverat in proposito, quod irrevocabiliter conceperat imperator; spretisque eorum persuasionibus, iter accelerat. Dicebatur comes in eo malitiose nimis versatus; nam occulto, sed postmodum clare patuit, adversus dominum suum, principem videlicet, ducebatur odio, et incrementum ejus habens omne suspectum, seducebat imprudentioris adolescentis animum, ipse versutior; ad id toto contendens studio, ut princeps imperatoris indignationem mereretur; ne per eum ad majora proveheretur compendia.

CAPUT III.

Imperator a principe civitatis repetit præsidium, quasi moram in regione facturus.

Perveniens igitur Antiochiam dominus imperator

cum filiis suis et familiaribus, et militia non modica ad urbem ingressus, domino principe, dominoque comite stratoris officium exsequentibus, dominoque patriarcha cum universo clero et populo ordinata de more processione, in psalmis et hymnis, canticis et musicorum concentu instrumentorum cum plausu et exsultatione populorum, prius ad cathedralem ecclesiam, deinde ad palatium principis solemniter deductus est. Ubi cum per dies aliquot, balneis, et cæteris quæ ad corpus pertinent recreationibus, tanquam dominus in domo, pro libero usus esset arbitrio, profusaque et pene prodiga tam in dominum principem et comitem, quam in eorum magnates, nec non et in cives indifferenter usus esset imperiali munificentia, principem simul et comitem, et omnes provinciæ primores, ad se fecit evocari; quibus in præsentia sua constitutis, principem alloquitur, dicens : *Nosti, dilectissime fili Raimunde, quomodo ob gratiam tui, ut juxta conventiones inter nostrum Deo amabile imperium, et fidelitatem tuam prius per prudentum virorum mediationem initas, tuum augeam principatum, et dilatem super hostes fidei nostræ possessiones tuas, diu jam in ista regione conversatus sum; et ecce opportunitate ingruente, tempus est ut promissa solvam, et omnem circumadjacentem regionem tuæ subjiciam ditioni, sicut pactorum tenor manifestius edocet. Sed nosti optime, noverunt et isti, qui tecum in nostra assistunt præsentia, quod non est, quod tibi solvere tenemur, opus temporis modici; sed moram tua negotia videntur exigere diuturniorem et impensas ampliores deposcere. Oportet igitur ut civitatis hujus præsidium, sicut ex pacto teneris, nostræ deputes custodiæ, ut in eo nostri tutius reponantur thesauri; urbem quoque nostris exercitibus perviam facias, ut liberam omnino intrandi egrediendique habeant sine difficultate licentiam. Nam de Tarso, vel Anavarza, vel aliis Ciliciæ urbibus, non ita commode bellica parari possunt instrumenta, ad angustias et obsidionem Halapiæ inferendam; aliamque præstat hæc civitas iis usibus opportunitatem, longeque meliorem quam alia quævis posset ministrare. Imple ergo promissum et juxta tenorem exhibitæ fidelitatis, prosequere quod tuum est; nam nostræ erit eminentiæ, id quod tibi tenemur exsolvere, larga interpretatione et superfluente mensura largiri.*

His dictis, princeps et sui, verbi acerbitate perterriti, diu hærentes quid super his responderent, cum multa anxietate secum volvebant quid ad hoc referrent. Durum enim videbatur et grave nimis, quod civitas tanto nostræ gentis acquisita periculo, tantoque sanguinis felicium principum dispendio Christianæ fidei restituta, quæ tantarum semper fuerat caput et moderatrix provinciarum, in manus effeminati Græcorum populi descenderet; nam sine ea reliquæ regionis portiones nobis stare posse non videbantur. Iterum, id pactis domini principis insertum, nemo erat qui dubitaret; præterea tot de suis intromiserat, quod non facile videbatur ei, vim inferre volenti, resistere posse. Sic igitur res in arcto posita erat, cum ecce comes Edessanus pro omnibus respondens, ita orsus est : *Domine, sermo quem peroravit imperialis sublimitas vestra, divina redolet eloquentia, et omni acceptione dignus est; in nostrum enim totum illius tenorem videmus respicere penitus incrementum, sed res nova, novo indiget consilio, nec est in domino principe solum hoc effectui mancipare. Oportet enim ut cum suorum, mei videlicet, et aliorum suorum fidelium consilio, super hoc plenius deliberet, quomodo facilius verbum vestrum et postulatio debitum sortiatur effectum, ne tumultu plebis intercurrente, exsecutioni petitionum vestrarum futuræ præstetur impedimentum.* Placuit itaque domino imperatori comitis responsum; et datis ad modicum induciis ut dictæ satisfieret deliberationi, comes domum regreditur, principe in palatio remanente, et sui ipsius, ut dicebatur, non habente potestatem.

CAPUT IV.

Excitatur in civitate tumultus; timet imperator et petitionem remittit; et sedatur scandalum, eodem ab urbe egresso.

Comite igitur domum reverso, missis occulte nuntiis, qui populum universum, patefacta imperatoris postulatione, ad arma sollicitent, fit tumultus cum immoderato strepitu per urbem; et turbis undique convenientibus, clamor attollitur in immensum. Hæc audiens comes, accepto equo velociter ad palatium festinans, tanquam popularium incursus fugiens, ante pedes imperatoris se dedit exanimem. Subito igitur comitis ingressu, imperator attonitus, quærit diligenter *quænam sit causa, quod ita inordinate, præter morem et disciplinam sacri palatii, ante majestatem irruperit imperialem.* Respondit : *necessitatem legem non habere; seque populi furentis insectatione coactum, ut mortis evitaret discrimen, contra morum regulas advenisse.* Item sæpius sciscitanti, ut causam diligentius aperiret, respondit : *se gratia percipiendæ quietis in hospitium declinasse, et ad id operam dare proposuisse, cum ecce subito universus civitatis populus, quasi vir unus ante domus januam cum gladiis et armis qualia furor ministrabat assistens, virum sanguinarium, proditorem patriæ, plebis homicidam, cœpit clamare; qui civitatem imperatori, sumpta inde pecunia vult vendere; comitem Edessanum sibi dari obviam velle; vixque eos jam effracta domo, cum mille periculis effugisse.* Interea clamor per civitatem excitatur ingens, tumultus immoderatus, rumor celeberrimus omnium aures circumstrepit, civitatem Græcis venditam, præsidium jam eis traditum; cives, relictis avitis domibus et fundis paternis, migrare oportere. His itaque rumoribus cives accensi, quoscunque de imperatore reperiunt familia, de equis dejiciunt, vi spoliant, verberibus afficiunt, resistere volentes, gladiis obtruncant; et usque in palatium principis, injurias et mortem

fugientes, strictis gladiis insequuntur. Hoc strepitu civium, et suorum conclamantium vociferatione vehementi motus imperator, principem et magnates accersiri jubet, et mitigata pro tempore indignatione, timens ne contra se durius aliquid oriretur, sermonem, quem eodem die coram hominibus aliquantulum liberius dixerat, tangens ait : *Memini me vobiscum hodie super uno verbo habuisse tractatum, unde fortasse scandalum hoc in populo dicitur obortum. Nunc autem noverit tam patrum quam plebis universitas, quod ex quo ita durum et difficile vobis videtur quod dixi, revoco sententiam, retracto quod proposui. Habetote vobis tam urbem totam, quam præsidium : sufficit imperio meo, statum temporum hactenus observatum continuare. Novi quod vere fideles mei sitis, nec a fidelitate promissa et præstita ulla dies unquam vos convellere poterit. Egredimini igitur et populum furentem compescite. Quod si mora in civitate mea eis aliquatenus suspecta est, ne super hæc moveantur, cras enim, auctore Domino, egrediemur.*

His dictis, laudant omnes domini imperatoris propositum; et extollunt usque ad sidera mentem providam, consilii altitudinem, consulti pectoris judicium. Et egredientes princeps et comes, et alii procerum primores, voce, manu, nutibus et signis tumultum sedare tentant; tandemque indicto silentio et plebe verbis amicis ad aliquam tranquillitatem redacta, domum eos redire, et armis depositis quiete degere rogant propensius. Quod et factum est. Dominus autem imperator, die sequente cum filiis et consanguineis et familiaribus egressus, ante urbem castra locari præcipit.

CAPUT V.

Mittuntur legati, qui indignationem imperatoris mitigent, et obtinent; imperator ad propria redit.

Scientes ergo hi quibus mens erat sanior, dominum imperatorem, licet more prudentis dissimulaverit, rancorem adversus principem et nobilium primores mente concepisse, tanquam eorum instinctu et occulta opera popularium tumultus et plebis scandalum esset excitatum; dirigunt reformandæ pacis gratia idoneos ad hoc, et sensus habentes exercitatos, ad imperialem excellentiam nuntios, qui dominum principem et magnates regionis apud dominum imperatorem satagant excusatos habere; et super eo qui in populo excrevit tumultu, prorsus asserant innocentes. Qui ergo missi fuerant, in auditorium imperatoris intromissi, pro injuncto negotio verba facientes, allegare student et persuadere principis innocentiam, in hunc modum : *Novit Augustalis apex, et imperialis eminentia nobis multo melius, quod in quolibet collegio, maxime in civitatibus et magnis hominum cœtibus, non omnes pari splendent prudentia, nec pari sunt morum disciplina; sed aliter et aliter affectis civibus, diversos mores, disparia sequuntur studia, ita ut, juxta comicum verbum, verum sit quod dicitur :*

Tres mihi convivæ prope dissentire videntur.

Et illud.

Quot homines, tot sententiæ.

Sed in hac tanta varietate morum dissimilium, prudentis est qualitatem distinguere meritorum, et congrua meritis præmia deputare. Juxta hanc rationem plebis indiscretæ calor inconsultus, in damnum non debet redundare melius affectorum. Usu enim inter homines solet evenire, ut plebs confusa, modum nesciens, rixas et tumultus consueverit incautius suscitare : idque in omnibus bene moratis urbibus, vetustam et usu approbatam longævo consuetudinem obtinuisse certum est, ut patrum modestia populares comprimantur impetus, et ignara modi refrenetur audacia. Aliter, vulgi multo meliorem quam nobilium esse conditionem; turbæ imprudentis confusionem quam discretorum experientiam, nisi majoribus colligere liceat peccata plebis inconsultæ. Ignorante sane domino principe, nescientibus iis ad quorum nutum majora tractantur negotia, deliquit plebs indiscreta. Pœnas ergo toleret quas meruit, domino principe cum majoribus indemnibus conservatis : paratus est denique in argumentum suæ innocentiæ in finibus stare pactorum; et, si liceat, urbem cum præsidio in manus imperii transferre

His et similibus persuasus imperator, motum indignationis nimiæ, quem de sola suspicione conceperat, humaniore sententia revocavit; accersitoque domino principe, nec non et comite cum proceribus, ad se familiariter præcipit introire; et detersa omni interjecti rancoris nebula, mutuæ salutationis benigne suscipit et impendit affatum. Tandem eis innotescens quod causas haberet urgentissimas, quibus impellentibus eum domum redire oporteret; sumpta licentia, promissoque firmissime, quod iterum auctore Domino, pacta completurus, in manu valida esset rediturus, in Ciliciam universos dirigit exercitus. Unde, completis negotiis circa Ciliciam et Syriam, præparatisque ad iter agminibus, ad propria reversus est.

CAPUT VI.

Hierosolymorum rex ultra Jordanem præsidium obsidet et occupat violenter. Apud Thecuam nostri miserabiliter prosternuntur.

Interea dum hæc circa Antiochiam geruntur, subsequente æstate, non post multum temporis intervallum, vir inclytus et magnus apud occidentales principes, dominus Theodoricus Flandrensium comes, domini regis gener, orationis et devotæ peregrinationis gratia cum honesto nobilium virorum comitatu Hierosolymam venit, cujus adventum rex et populus universus multa cum hilaritate suscipientes, confisi de insigni et robusta, quam secum adduxerat militia, apponunt unanimiter cum domini patriarchæ et aliorum regni principum consilio, trans Jordanem in finibus Ammonitarum juxta montem Galaad obsidere præsidium unum, nostris regionibus perniciosum valde. Erat autem prædictum municipium spelunca quædam in latere montis eminentis maxime declivo sita, aditum habens pene in-

accessibilem. Desuper vero immanissimum imminebat præcipitium, usque in infima subjacentis vallis, a vertice supereminentis promontorii contiguum. Ex latere vero altrinsecus ad eamdem speluncam erat inter clivum superincumbentis altitudinis, et dictum præcipitium, artus et formidabilis. In hanc se collegerat furum manipulus nocens, et prædonum turba de finibus Moab, et Ammon, et Galaad, qui, præmissis exploratoribus locorum peritis, et per eos de statu regionum nostrarum plenius edocti, sumpta opportunitate frequentes irruptiones, clam, et plerumque periculosas nimis, nostris finibus inferebant. Quibus malis nostri volentes occurrere, proponunt, ut præmisimus, speluncam obsidere. Convocato igitur universo regni populo et copiis militaribus congregatis, transito Jordane, illuc perveniunt; et sicut regionis patiebatur inæqualitas, simul et angustia, aditus occupant, castra per circuitum locantes; et dispositis agminibus per gyrum, locum obsidione vallant. Legem itaque castrorum exsequentes, ad quælibet nocendi se converterunt argumenta, obsessos modis quibus possunt arctantes, ut ad deditionem impellant; illi versa vice quidquid miseris rebus solet venire solertiæ colligentes, in sui tuitionem vigilanter armantur. Dumque ibi pene omnis Christianus unanimiter desudaret exercitus, Turci quidam ex tempore opportunitatem nacti, videntes trans Jordanem universam regionem militia destitutam, hostilibus patere insidiis, Jordane transmisso, Hiericuntinam regionem relinquentes, a dextris, secus Asphaltem lacum, qui et mare Mortuum dicitur, incedentes, inde se ad montana conferentes, in eam provinciæ partem irruperunt, quæ tribu Judæ olim cessit in sortem; et pervenientes ad civitatem prophetarum Amos et Habacuc, Tecuam nomine, incolis vacuam, violenter occupaverunt, paucis quos ibi repererunt occisis; fugerant enim loci illius habitatores, hostium adventu præcognito; et cum uxoribus et liberis, armentis et gregibus in speluncam Odollam, illis vicinam, se contulerant. Vicum ergo prædictum invenientes vacuum, domicilia eorum qui fugerant ingressi, quod residuum erat, asportabant.

Erat autem casu Hierosolymis illis diebus ab Antiochia veniens, vir piæ in Domino recordationis, miles eximius et in armis strenuus, nobilis carne et moribus, dominus Robertus, cognomine Burgundio, natione Aquitanicus, magister militiæ Templi. Hic cum quibusdam de fratribus suis et cum iis qui Hierosolymis remanserant, paucis et promiscui generis equitibus, vexillum regium bajulante quodam domini regis familiari, Bernardo Vacher, subsequente populo, ad locum prædictum certatim et sub omni celeritate contendunt. Audientes itaque Turci nostrorum adventum, locum deserentes Habehim, Joelis prophetæ domum, versus Ebron patriarcharum sepulcrum, fugam inierant; volentes inde in plana Ascalonam versus descendere. Nostri autem, scientes hostium acies in fugam versas, non eisdem vestigiis inhærentes, tanquam de tropæo certi, sed ad diversa incaute nimis tendentes, fugientium spoliis magis quam stragi hostium insistebant imprudenter. Quod intelligentes qui fugam inierant, iterum more solito conglobati, resumentes animos, dispersas acies, quantum possunt, revocare nituntur, nostrisque ex improviso et nimis confidenter irruentes, passim vagantes et securos invadunt, gladiis obtruncant; paucis tamen resistentibus et collectis adinvicem, pugna committitur.

Inter hæc, qui diversa fuerant secuti tubarum clangore, stridore cornuum, equorum fremitu, armorum fulgore coruscantium, vocibus suos adhortantium, simul et pulveris equorum pedibus agitati nebula in sublime rapta, commoniti, ad locum properant certaminis. Sed antequam eorum qui restiterant catervis se conjungerent, deficientibus primis et in fugam actis, facti sunt hostes, nostris devictis, superiores. Conversos itaque in fugam nostros, per loca saxis asperrima et prorsus invia, et omnino fugam non admittentia sagittis et strictis gladiis more hostium insectantes, alios ferro perimunt, alios prosternunt præcipites; et a prædicta Hebron, quæ est Cariatharbe, usque in fines Thecuæ persequentes, stragem multam nimis operati sunt in populo. Ceciderunt autem illa die multi nobiles et inclyti viri, inter quos vir eximius frater militiæ Templi, Odo de Monte Falconis, omnes morte sua mœrore et gemitu conficiens, occisus est. Hostes vero victoria potiti, cæde nostrorum et spoliis lætantes, Ascalonam reversi sunt. Nostri autem qui in expeditione erant, cognito quod apud nos acciderat infortunio, anhno nimirum sunt vehementer consternati. Sed tamen intelligentes hanc esse bellorum legem, ut nunc hi, nunc illi variis eventibus fiant superiores, iterum consolationem recipientes, cœpto instant operi ferventius solito, et auctore Domino, infra paucos dies prædictum obtinent præsidium, inde cum gloria et triumpho ad propria reversi.

CAPUT VII.

Sanguinus regnum Damascenorum inquietat; Damasceni a nostris auxilium postulant, et interpositis obtinent conditionibus; Sanguinus ad propria revertitur.

Interea, dum hæc in partibus geruntur Hierosolymitanis, Sanguinus tanquam vermis inquietus, successibus in immensum elatus, præsumit etiam Damascenorum regnum sibi vindicare. Quod intelligens Ainardus illius regni procurator, militiæ princeps, socer quoque regis Damascenorum, quod in fines suos violenter esset ingressus, nuntios ad dominum regem, cum verbis pacificis dirigit, petens et obnixe postulans ab eo et populo Christiano auxilium et consilium contra hostem utriusque regni crudelissimum. Et ne præsumptuose, gratis et sine multorum spe emolumentorum, dominum regem et ejus principes in sui subsidium videretur sollicitare, spondet pro immensis ad hoc opus neces-

sariis, mensibus singulis persolvenda aureorum vicena millia : insuper et hoste a finibus suis violenter abacto, urbem Paneadensem, paucis ante annis a nobis violenter ablatam, pactis inserit, nostris absque contradictione restituendam ; et super iis omnibus conventionum articulis, ut eis fides amplior habeatur, nobilium filios, quantos expedit, obsides se daturos pollicetur. His auditis, dominus rex, convocans universos regni principes, legationis modum et verborum seriem eis diligentius aperit ; consilium postulat, quid eis super hujusmodi petitionibus respondendum videatur. Tandemque communicato adinvicem consilio, et deliberationis provido libramine, partibus pensatis, optimum judicant, Ainardo et Damascenis, contra hostem immanissimum et utrique suspectum regno, opem esse ferendam ; administranda etiam gratis subsidia, ne hostis potentior, per nostram desidiam, in nostram perniciem, regno acquisito, regni suscipiat incrementum. Præterea et additæ conditiones, causam reddunt amplius favorabilem ; idque potissimum omnes trahit in hanc partem procliviores, quod de urbe Paneadense in fine verborum est adjunctum.

CAPUT VIII.

Obsidetur civitas Paneadensis, Damascenis præbentibus auxilium.

Approbato ergo generali consilio, susceptisque jam dictis obsidibus et in tuto collocatis, confestim ex omnibus regni finibus apud Tiberiadem præcipitur, tam equitum quam peditum innumera manus convenire. Sanguinus autem in multitudine virtutis suæ, cum immensis equitum copiis ejusdem provinciæ fines ingressus, relicta post se Damasco, usque ad eum locum qui dicitur Rasaline, pervenerat ; ibique, per aliquot temporis intervallum, dubitans de nostrorum adventu, cum suis legionibus consederat. Certus enim esse videbatur quod, nisi nostrorum vires ejus propositum impedirent, facile ad optatum posset pertingere. Nuntiatur ergo nostris, Sanguinum in prædicto loco consistere ; Damascenos quoque urbe jam egressos, domini regis et nostrorum apud Nuaram præstolari adventum : quo cognito, nostræ quoque acies castris solutis, vexillis præcedentibus, ad prædictum locum unanimiter contendunt. Quod audiens Sanguinus, timens, sicut vir erat industrius, in terra hostium cum gemino committere exercitu, priusquam nostri cum Damascenis convenirent, locum prædictum deserens, declinatis nostris et Damascenorum ad lævam copiis, fugam accelerat ; et in eam regionem quæ dicitur vulgo Vallis Baccar, maturatis se confert itineribus. Nostri autem nihilominus ad locum prædictum pervenientes, Damascenis permisti, de discessu Sanguini edocti plenius, de communi consilio, sicut pactis continebatur, contra Paneadem universos dirigunt exercitus. Hanc urbem, ut prædiximus, Doldequinus Damascenorum rex, paucis ante annis violenter occupaverat ; sed postmodum magistratus, qui eam commiserat, a Damascenis deficiens, contra Damascenos, Sanguino adhæserat ; unde erat, quod ad hoc, ut domino regi traderetur, fidelius elaborabant ; malentes eam Christianis restitui, quorum gratia fruebantur, quam ut hostis eorum tam suspectus tamque formidabilis, eam possideret : unde gravius, eis et quasi de vicino nocere poterat, et majores inferre molestias.

CAPUT IX.

Princeps Antiochenus et Tripolitanus comes ad eamdem accedunt obsidionem, et urgentissime impugnatur civitas.

Ista est Paneas, quæ vulgari appellatione Belinas dicitur, olim ante introitum filiorum Israel in terram promissionis, dicta Lesen ; quam postea filii Dan acceperunt in sortem et vocaverunt Lesen Dan, sicut legitur in Josue, ubi scriptum est : *Ascenderuntque filii Dan, et pugnaverunt contra Lesen, ceperuntque eam et percusserunt eam in ore gladii, et possederunt, et habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus Lesen Dan, ex nomine Dan patris sui* (*Jos.* XIX, 47). Consequenter autem dicta est eadem Cæsarea Philippi, eo quod Philippus tetrarcha, senioris Herodis filius, in honorem Tiberii Cæsaris eam ampliaverit, et ædificiis admirabilibus reddiderit insignem, ita ut ad nomen Cæsaris et ampliatoris vocabulum, unam prætenderet appellationem. Conversis igitur ad urbem agminibus, et ad eam pervenientes Kal. Maii, civitatem undique vallant obsidione. Ainardus cum suis ab Oriente, inter urbem et silvam suorum locat expeditiones, in eo loco qui dicitur Cohagar ; rex autem et noster exercitus ab Occidente, versus campestria suas locant legiones. Sic igitur ordinatis in gyrum stationibus studiose procuratur, ut inclusis generaliter omnis interdicatur aditus, nec ingredi vel egredi volentibus libera pateat evagandi potestas. Placet præterea, et de communi sancitur consilio, quatenus missis nuntiis fidelibus, dominum Raimundum Antiochenorum principem et dominum comitem Tripolitanum convocent ad præsentis operis subsidium : quod et factum est. Ipsi nihilominus interea cum Turcis æque ferventibus, ad congressus quotidianos accinctis, obsessos assultibus urgent assiduis ; et machinis jaculatoriis, quas petrarias vocant, immissis magnæ quantitatis molaribus, mœnia concutiunt, et infra urbem conterunt domicilia ; ad hoc et telorum immissionibus, et multa sagittarum grandine, adeo fatigant oppidanos, ut nullus intra muros tutus ad latendum inveniretur locus ; vixque muro et propugnaculis tecti, contorquentes saxa, aut arcubus utentes, eos qui deforis impugnabant auderent conspicere. Intueri erat ibi præter solitum hostes ab hostibus Marte sævissimo provocari ; et fictione deposita, serio nimis in eorum armari perniciem ; nec facile erat discernere utra protervius contra communes adversarios arma corriperet manus, aut in congressionibus instaret acrius, aut diuturniore longanimitate in belli pondere perseveraret ; erat namque nostris militibus cum Da-

mascenis cohortibus animorum par affectus, et consonans desiderium. Experientia quidem et usus armorum longe dissimilis, sed voluntas nocendi non inferior. At vero obsessi, licet continuis assultibus fatigati, vigiliis et nimii laboris pondere essent attriti, tamen resistunt viriliter; et pro viribus libertatem, uxores, et liberos tueri satagentes, urgente molestia solertiores effecti, ad omnia resistendi se convertunt argumenta. His ita per dies aliquot tractatis, videntur omnino non proficere, nisi castello ligneo mœnibus applicato, obsessis desuper bellum inferatur. Cumque in tota illa regione ad usus hujusmodi, conveniens non inveniretur materia, mittuntur Damascum de mandato domini Ainardi, qui trabes proceras, et ingentis magnitudinis, ad hoc specialiter multo ante deputatas, deportari faciant et cum omni redeant celeritate.

CAPUT X.

Principe et comite præsentibus, machina ad oppugnandam urbem erigitur; civibus spe subsidii strenue se defendentibus.

Interea princeps Antiochenus et comes Tripolitanus nostris exciti legationibus, cum ingentibus copiis et valida manu, optato advenientes, castris se adjungunt nostris; quorum adventu geminatus est obsessis timor, et resistendi spes omnis visa est cecidisse. Dumque hi qui recentes advenerant, certatim vires experiuntur, et laudis cupidi, et gloriæ consequendæ gratia congregatis seorsum urbem impugnant agminibus; obsessis ingeritur formido amplior, et diffidentia; nostris vero spes de obtinenda victoria jam certior, animos erigens, minuebat tædium, et ad impugnandum singulis diebus reddebat fortiores. Nec mora, dum hæc circa urbem fiunt, ecce qui Damascum ierant redeuntes, trabes secum miræ magnitudinis afferunt, et soliditatis optatæ. Quibus per artifices et lignorum cæsores sub omni celeritate lævigatis et clavis ferreis debita soliditate conjunctis erigitur subito immensæ altitudinis machina, qua desuper universa prospicitur civitas; et unde sagittis omnique telorum genere, pugillarium quoque jactu lapidum arcent oppidanos: qua erecta, complanatis quæ inter machinam et murum erant media, mœnibus applicatur, urbem despiciens universam, tanquam turris in urbis medio subito appareret ædificata. Hic primum dura nimis, et ad supremum compellens defectum, facta est obsessorum conditio; nam ad contorsiones lapidum et telorum immissiones, quibus eos instanter urgebant, qui in castello erant, non erat omnino remedium invenire; non inveniebatur interius locus, qui tutas sauciis aut debilibus posset latebras ministrare, vel ad quas confugerent post labores, qui adhuc solidi et viribus integri, aliis se poterant præstare defensores; et jam per murum discurrere negabatur; et deficientibus sociis, absque mortis periculo non licebat opem ferre; nam quæ ab inferioribus inferebantur bellorum pondera, et nocendi argumenta, facta relatione, ad ea quæ de superioribus imminebant diversi generis pericula, nulla aut modica poterant judicari: ita ut bellum non tam cum hominibus quam cum superis videretur. Fuerat autem ab initio spes obsessis, eademque usque in præsentem articulum fovebantur, quod Sanguinus eis esset ministraturus, sicut et fide interposita firmaverat, subsidium; sed, urgente jam periculo, nec subsidium, nec defensionis locus videbatur relictus.

CAPUT XI.

Legatus, Ecclesiæ Romanæ applicat; ad obsidionem accedit; capitur civitas, ibique ordinato episcopo, Hierosolymam principes omnes proficiscuntur.

Dum hæc in expeditione geruntur, legatus quidam Romanæ Ecclesiæ, Albericus nomine, episcopus Hostiensis, natione Francus, de episcopatu Belvacensi, apud Sidonem applicuit. Venerat autem specialiter ob illud missus negotium, quod in Ecclesia Antiochena, inter dominum patriarcham et ejus canonicos erat obortum; cujus etiam gratia, vir vitæ venerabilis, dominus Petrus Lugdunensis archiepiscopus, paucis ante diebus, legationis fungens officio, in Syriam venerat; sed morte præventus, finem injuncto non potuit dare negotio: unde hic, ut tantæ controversiæ debitum finem imponeret, prædicto venerabili viro substitutus est, sicut in sequentibus dicetur. Hic, audito quod universus Christianus exercitus in obsidione apud Paneadem detineretur et quod ibi dominus patriarcha Hierosolymorum Willelmus, dominus Fulcherus, Tyrensis archiepiscopus, cum cæteris regni principibus moram facerent, illuc sub omni celeritate contendit; adveniensque licet in cœpto non torperent opere, sed instarent ferventer, qui et urbem obsederant, tamen prudentis viri studio et auctoritate subnixus apostolica, ad propositum invitat; et exhortatorii sermonis eis addens stimulos, ad impugnandam urbem accendit vehementius. Interea qui in machina ad hoc deputati erant, cives continuis urgent assultibus; et negata requie, desuper injecta terroris et periculi causa multiplici, fatigationibus assiduis molestias ingeminant; jamque quibusdam ex eis consumptis gladio, quibusdam vero lethaliter sauciis, aliis vero præ lassitudine deficientibus, eorum minuebatur numerus, nec instantes more solito a sui poterant impugnatione repellere. Quod intelligens Damascenorum procurator et militiæ princeps Ainardus, vir providus admodum, et fœderis quod nobiscum pepigerat tenacissimus et fidelissimus prosecutor, sciens quia vexatio dat viam auditui, et ad conditiones extremas consummata miseria impellere solet, missis occulte quibusdam de familiaribus suis, qui obsessos cum spe salutis ad deditionem invitarent, verbum prætentavit fideliter; illi autem primum abhorrentes et fingentes se longius ire, tanquam adhuc resistendi spem viderentur habere aliquam, novissime tamen cum aviditate multa, gratanter suscipiunt oblatum verbum. Magistratus tamen, quem ipsi vocant emir, nobilis homo et potens, oblatis adjicit conditionibus, ut pro urbis

deditione, habita consideratione, ne egeret, aliqua boni viri arbitratu fieret ei recompensatio; turpe enim videretur et indecens, ut vir nobilis et tam famosæ urbis dominus, propria pulsus hæreditate, mendicare compelleretur. Ainardus vero, videns nobilis viri petitionem juri satis convenire, et æquitati, totaque mentis properans intentione ut civitas in nostram veniret potestatem, juxta illorum desiderium se obligat: quod usque ad certam summam, quæ inter eos convenit in balneis et pomeriis ei redditus annuatim solvendos assignaret, et populo exire cupienti, liberum cum omnibus rebus suis exitum procuraret. Iis vero qui urbem et prædia sua tam urbana quam rustica incolere, et nusquam abire vellent, vel ad tempus, vel in perpetuum, bonis conditionibus tranquillam, fide interposita, moram pollicetur. Quod verbum tam dominus rex quam reliqua populi pars, placite suscipientes, urbem sine mora parati sunt tradere. Ainardus itaque videns conventiones ad optatam pervenisse consonantiam, et jam in nullo vacillare sermonem, dominum regem, patriarcham, principem et comitem familiarius convenit, et rei seriem secretius pertractatæ, diligenter aperit, et ad consensum modis quibus potest hortatur; illi porro viri prudentiam et fidei sinceritatem attendentes, conditiones approbant, et consensum impartientes gratuitum, omnia se facturos juxta illius ordinationem firmissime compromittunt. Sic ergo civitate tradita cives cum omni supellectile sua, cum uxoribus et liberis, liberum habentes exitum, ad loca optata se contulerunt. Nostri vero civitate recepta, domino patriarcha id procurante, dominoque Fulchero Tyrensi archiepiscopo, ad cujus jurisdictionem Paneadensis Ecclesia jure metropolitico certum erat pertinere, id concedente et electionem approbante, dominum Adam, archidiaconum Acconensem, in episcopum ejusdem loci eligunt; et curam fidelium illic commorari volentium, committunt spiritualem; temporalem vero jurisdictionem domino Rainerio cognomine Brus, cui paucis ante annis violenter erepta [illegible], restituunt. Inde Deo gratias et hostias so[illegible] exhibituri Hierosolymam, dominus rex, cum [illegible] principe Antiocheno, cum domino patriar[illegible] domino legato contendunt. Completis igitur [illegible]orationibus et mora per dies aliquot Hiero[illegible] habita, dominus princeps, prætentata do[illegible] mente, quid propositi adversus patriar[illegible] haberet, et invitans eum, ut non pigri[illegible] sed fortis et de ejus auxilio certus [illegible] reversus est. Missus enim erat, [illegible] legatus, ut super quibusdam [illegible] patriarchæ, a quibusdam cano[illegible] objectis cognosceret, et causam [illegible]. Nunc tempus est, ut quod [illegible] patriarcha præmisimus, exsol[illegible] intelligatur, a superioribus [illegible] est historia.

CAPUT XII.

Princeps Antiochenus cum adversariis Antiocheni patriarchæ conspirat; patriarcha Romam proficiscitur. Capitur a duce Apuliæ Rogerio; sed tandem cum eo pacificatus, Romam pervenit.

Domino igitur Raimundo, primum Antiochiam, ut præmisimus, accedente, antequam uxorem destinatam haberet, domino Radulpho, qui tunc Ecclesiæ præerat Antiochenæ, ut facilius ad optatum perveniret, fidelitatem manualiter exhibuit, spondens fide interposita, quod *ab ea die in antea, non esset in consilio, vel in facto, quod honorem, vitam, aut membrum perderet, aut caperetur mala captione;* sicut in forma exhibendæ fidelitatis continetur. In qua fidelitate nec modico quidem tempore perseveravit; statim enim uxore ducta et tota regione recepta, per ejus studium et operam, adjunctus est ejus adversariis, opem conferens, et omne consilium, contra fidelitatis debitum, in ejus læsionem. Habentes igitur ejus æmuli tantum studiorum suorum cooperatorem, animosius ejus impugnationibus insistentes, Romam proficiscuntur. Erant autem ejus adversarii, Lambertus quidam, ejusdem ecclesiæ archidiaconus, vir quidem litteratus, et conversationis honestæ, sed sæcularium modicam, aut nullam habens experientiam; et Arnulfus quidam, Calaber natione, nobilis genere, litteratus et in sæcularibus circumspectus. Hi, interpositis appellationis vocibus, consentiente et favente domino principe, Romam profecti, eum etiam invitum, sed per principem vi compulsum, eamdem arripere viam coegerunt. Factum est itaque quod Arnulfus præcesserat, et in Siciliam compendioso itinere profectus, conjunctis sibi de amicis et consanguineis, quia de Calabria erat oriundus, ubi postmodum fuit Consentinus archiepiscopus (erat enim nobilis valde, ut diximus) dominum Rogerum Apuliæ ducem, cui notus erat, convenerat, dicens: *Ecce, princeps egregie, in manus tibi, optato, sed et gratis, datur hostium tuorum immanissimus, Antiochenorum patriarcha, qui tibi et hæredibus tuis in perpetuum Antiochiam abstulit, sublimato in ea, viro ignoto, contra juris ordinem. Ecce tibi eum obtulit Dominus, et consummata ejus peccata dederunt præsentem. Eia expergiscere, tracta quomodo eum habeas; certus quia per eum ad hæreditatem jure tibi legitimæ successionis debitam, iterum tibi patere poterit introitus, qui tibi per eumdem negatus est indebite.* His verbis motus Apuliæ dux, sicut vir erat solertissimus, in singulis maritimis urbibus, locari præcipit insidias, ut adveniens statim captus et vinculis mancipatus, in Siciliam protinus dirigatur. Ille vero prospera usus navigatione, nihil tale veritus, Brundusium applicans, juxta ducis mandatum, sublatis omnibus quæ secum tanquam princeps potentissimus detulerat, sed et dispersa cuncta familia, vinctus traditur eidem Arnulfo, in Siciliam ante ducem pertrahendus. Hic primum Arnulfo juxta desideria datum est in hostem et impium

persecutorem suum, pro libero desævire arbitrio, et vices æqua lance reddere, pro his quæ de manu ejus acceperat duplicia. Tandem in præsentia ducis constitutus, habitisque cum eo familiaribus colloquiis et conventionibus interpositis, sicuti erat vir prudens et facundissimus, et honestissimam habens personam, receptis universis cum omni integritate quæ amiserat, sed et familia restituta, spondens quod in reditu per eumdem ducem sit habiturus regressum, cum omni honestate Romam pergens, dimittitur. Romam vero perveniens, prima facie difficiles habuit ad dominum papam introitus, tanquam Romanæ persecutor Ecclesiæ, et qui singularem sedis apostolicæ primatum comminuere et infringere voluerit, sedem æmulam contra Romanam erigens, et parificans Ecclesiam, tanquam læsæ majestatis reus, ab ingressu sacri arcetur palatii, et a domini papæ colloquio suspenditur.

CAPUT XIII.

Accusatur ab adversariis; tandem cum plenitudine gratiæ, ad propria revertitur.

Porro tam dominus papa quam universa Ecclesia, procliviores erant ad hoc, ut dominum patriarcham, sumpta qualibet honesta occasione gravarent, ejusque adversariis plurimum exhibebant favorem; suspectus enim eis habebatur admodum, eo quod vir dives esset, et magnificus, et sedem cui præerat, Antiochenam videlicet, Romanæ subjacere dedignabatur; sed ei eamdem in omnibus parificare contendebat, dicens: *Utramque Petri esse cathedram, eamque quasi primogenitæ insignem prærogativa;* unde multipliciter ad ejus gravamen nitebantur. Tandem quorumdam amicorum usus officio, intervenientibus tam domini papæ quam suis familiaribus, et semitas dirigentibus, admissus est ad domini papæ et curiæ solemniter congregatæ præsentiam, et cum multa susceptus est magnificentia. Porro semel et secundo eo in consistorium ingresso, sumpta opportunitate, ejus adversarii prodeunt in publicum; et oblatis libellis accusatoriis, parati erant, cum omni juris solemnitate, ad accusandum procedere. Verum cognoscens tota curia quod qui ad accusandum prodierant, non erant eatenus instructi, ut domino papæ et ejus assessoribus plenam de objectis possent ibi fidem facere, significatur ambabus partibus, quod interim quiescant, quousque dominus papa aliquem de latere suo, ad partes dirigat Antiochenas, qui ibi habita testium et instrumentorum copia, de causa plenius possit cognoscere. Interea resignato pallio, quod idem patriarcha de altari Antiochenæ Ecclesiæ, sua sibi sumpserat auctoritate, in injuriam, ut dicebatur, sedis apostolicæ, et cardinalibus tradito: aliud ei, sumptum de corpore beati Petri more solemni per priorem diaconorum traditur. Sic itaque mora, quantum negotium ejus videbatur exigere, Romæ habita, cum plenitudine gratiæ, salva tamen quæstione, sumpta licentia, ad ducem Rogerum in Siciliam reversus est; qui redeuntem honorifice suscipiens, postquam mutuis colloquiis sæpe et multum ad invicem plura et quæ sufficere videbantur, familiariter contulerunt, datis eidem a domino duce galeis, quotquot ad iter remetiendum habuit necessarias, secundis usus flatibus, in Syriam devectus, fauces Orontis attigit, qui fluvius Antiochiam præterfluit; qui locus vulgari appellatione portus Sancti Simeonis dicitur, ab Antiochia decem plus minusve modicum distans milliaribus.

CAPUT XIV.

Rediens, a clero suo, instinctu principis non recipitur; in terram secedit comitis Edessani; tandem cum principe pacificatus, Antiochiam ingreditur.

Postquam ergo, sicut dictum est, dominus patriarcha Cœlesyriam advenit, et suæ ita vicinus factus est civitati, scribit Ecclesiæ suæ ut, die statuta, ei extra civitatem, in loco prænominato cum processione solemniter occurrant. Qui principis favore freti, qui eum, ut prædiximus, odio inexorabili contra fidelitatis debitum, quo eidem tenebatur astrictus, persequebatur, omnino facere, vel eidem obedire negant; sed et introitum civitatis, per principis violentiam penitus interdicunt. Ille vero intelligens cleri sui malitiam, et eorum de quibus longe aliter meruerat, aversionem, principis quoque obstinatam indignationem, secessit in montana, quæ urbi conterminata sunt, quæ vulgo dicuntur Nigra; ibi in monasteriis, quibus locus ille abundat, moram faciens præstolabatur, ut rancore deposito, humaniore sententia tam dominus princeps quam clerus suus, eum in urbem revocarent. Princeps sane solito amplius et manifestius ipsi oppositum se dabat; auxerat enim odium et majora dederat incendia Arnulfus, qui de Sicilia eidem principi scripserat, quod idem patriarcha cum duce Rogero, ejus æmulo, contra eum pactis secretioribus convenerat; et in argumentum assertionis suæ prætendebat, quod eum per Siciliam redeuntem, muneribus et multa prævenerat honorificentia, et galeas ad iter contulerat necessarias; quæ omnia ad persuasionem merito videbantur operari. Dum itaque in locis prædictis moraretur, comes Edessanus, Joscelinus junior, tum odio principis, tum favore patriarchæ, eum, missis ad hoc specialiter nuntiis, ut in terram suam secure et confidenter cum omni suo descendat comitatu, diligenter invitat. Favebant enim prædicto patriarchæ illius regionis episcopi, et tanquam dominum et patrem devote venerabantur: Edessanus videlicet Coriciensis et Hierapolitanus archiepiscopi. Illorum ergo vocatione tractus, ad eos descendit, honorifice nimis ab omnibus illius regionis tractatus prælatis; sed et comes juxta id quod ei promiserat, humanissime et devote multum ejus suscepit adventum, et moram gratanter amplexus est. Princeps vero, pecunia, ut dicitur, redemptus, ore, non corde, eidem gratiam suam, per quorumdam utriusque familiarium interventionem, restituit, et nuntios dirigens ad ingressum civitatis et reditum ad

propria verbis pacificis in dolo, familiarius invitat. Quod audiens patriarcha, maturat reditum; et assumens sibi vicinos illos episcopos, quorum sibi devotionem in illa sua adversitate certis indiciis expertus fuerat necessariam, Antiochiam pervenit: ubi occurrens ei universa Ecclesia et populus universus, sed et equestris ordinis cum principe maxima multitudo, cum hymnis et canticis, pontificalibus indutus, solemniter in civitatem et in majorem ecclesiam, dehinc in palatium suum introductus est.

CAPUT XV.

Lugdunensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, apud Accon defungitur; dirigitur ad idem Albericus, episcopus Hostiensis. Synodus apud Antiochiam indicitur.

Interea legatus quidam Ecclesiæ Romanæ, Petrus nomine, natione Burgundio, Lugdunensis archiepiscopus, missus a domino Innocentio papa ut causæ prædictæ debitum finem imponat, venit in Syriam, apud Accon applicans. Erat autem vir vitæ venerabilis, simplex ac timens Deum, longævus, et jam in senium vergens. Qui statim, ex quo Syriam ingressus est, Hierosolymam orationis gratia profectus est: unde sub compendio digressus, urgentibus eum prædictis Lamberto et Arnulfo, ut Antiochiam, uti finem impositurus, acceleraret, Accon iterum pervenit; ubi gravi correptus ægritudine, antequam procederet, veneno, ut dicitur, in potu ministrato, subito deficiens, in fata concessit. Prænominati autem patriarchæ adversarii, Antiochiam properantes, omnimodo destituti auxilio, spe quoque quam de adventu legati conceperant, frustrati, viæ et laborum, quæ per tot pertulerant tempora, tædio fatigati, per interventores, quos ad hoc reputabant idoneos, pacem supplices postulant, restitutionem beneficiorum suorum implorant, accusationi renuntiare parati, et fidelitatem exhibere. Lambertus in archidiaconatum restituitur; Arnulfus vero nihil humanitatis inveniens, principis iterum fretus auxilio, solita longanimitate iterum ad labores et iter accingitur; Romamque proficiscens, iterum opportune et importune pulsat; tandemque precibus proterve insistens, obtinet ut prædictus legatus, de quo nobis in præsenti sermo est, in Syriam dirigatur. Qui Hierosolymam, ut præmisimus, adveniens, completis orationibus, dominum patriarcham et universos regni pontifices ad synodum convocans, apud Antiochiam pridie Kal. Decembris celebrandam, illuc cum omni celeritate contendit.

CAPUT XVI.

[illegible] adversus patriarcham accusatio [illegible], sed venire differt. Serlo Apamiensis archiepiscopus, ejus fautor, deponitur.

[illegible] adfuerunt de diœcesi Hierosolymitana [illegible] Willelmus patriarcha, Gaudentius [illegible] archiepiscopus, Anshelmus Bethlehemitanus [illegible] et dominus Fulcherus Tyrensis [illegible] sanctæ Romanæ Ecclesiæ multum devotus, et fidelis, in quo tota legato spes erat consummationis negotii; erat autem vir magnanimus, et discretus plurimum; adfuit cum duobus de suffraganeis suis, Bernardo videlicet Sidoniense, et Balduino Berythense. De provincia autem Antiochena, quoniam viciniores erant, adfuerunt universi, quorum varia nimis et ab invicem dissona erant desideria. Nam Stephanus Tarsensis archiepiscopus, Gerardus Laodicensis, Hugo Gabulensis episcopi, canonicorum contra dominum patriarcham fovebant causam. Franco autem Hieropolitanus, et Gerardus Coriciensis, Serlo quoque Apamiensis, licet ei ab initio adversarius fuisset, conversus ad eum, domino patriarchæ, suum manifeste præstabant patrocinium. Alii in neutram partem manifeste videbantur declinare. Die ergo præfixa, residentibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ex more in ecclesia Principis apostolorum, et pontificalibus indutis, præsidente domino legato, et vices domini papæ obtinente, lectus est ibi in publico mandatorum domini papæ tenor. Quo perlecto diligentius et plenius cognito, prodierunt in publicum accusatores, Arnulfus sæpe dictus, et Lambertus archidiaconus; qui, licet prius cum domino patriarcha convenisset in dolo et beneficii sui obtinuisset restitutionem, tamen conversus in arcum pravum, denuo se constituit accusatorem. Adjunctique sunt eis alii etiam complures, videntes non satis prospere tempora domino patriarchæ respondere. Hic etiam erat illud manifeste verum deprehendere, quod Naso noster proverbialiter dicendum tradidit:

> *Donec eris felix multos numerabis amicos:*
> *Tempora si fuerint nubila, solus eris.*

Procedentes igitur in publicum auditorium accusatores, paratos se dicunt, secundum juris regulas, porrectis libellis accusatoriis, ad accusandum procedere; et subire, si deficiant, talionem. Erant autem capitula, super quibus proposuerant eum impetere, schedulis inscripta. Quædam de enormi et indisciplinato, et contra regulas sanctorum Patrum, ejus introitu; quædam de ejus incontinentia et operibus Simoniacis. His instanter postulantibus ut se præsentem exhiberet, mittuntur qui eum ad synodum solemniter invitent; et ut ad objecta veniat responsurus, moneant; qui omnino venire refutavit. Ea itaque die nihil amplius processum est in verbo illo, nisi quod exhortatorios habuerunt sermones ad invicem, sicut moris est in talibus. Secunda iterum die, convenientes denuo, et ex ordine residentes, iterum citatorio edicto dominum patriarcham solemniter vocant; qui sicut et pridie, omnino venire noluit. Interim Serlo Apamiensis archiepiscopus, in choro pontificum sine veste residens nuptiali: non enim more aliorum indutus erat pontificalibus; a domino legato convenitur, quare reliquis fratribus non consonaret; et quare ad accusandum, sicut aliquando fecerat, non procederet? Respondit: *Quod aliquando feci, inconsulto calore et contra salutem animæ meæ, detrahens patri meo,*

et more maledicti Cham, verenda patris discooperiens, operatus sum; et nunc ab errore devio me, auctore Domino, revocans, nec eum accusare, nec judicare præsumptuose, tentabo; sed pro ejus statu et incolumitate, paratus sum usque ad mortem decertare. Præcipitur ergo exire; et data in eum sententia excommunicationis simul et degradationis, sive juste, sive aliter, ab omni officio sacerdotali et pontificali depositus est. Tantus enim timor domini principis, in partem legati nimium proclivis, omnes invaserat, ut jam nulla contradicendi libertas alicui præstaretur. Incendebat eumdem principem, minus providum et indiscretum, quidam Petrus Armoinus, præsidii civitatis custos, vir malitiosus supra modum, sperans, quod si patriarcham deponi contingeret, quemdam nepotem suum Aimericum nomine (quem dominus patriarcha in suam perniciem, ejusdem ecclesiæ decanum fecerat) posset per seductum principem, in sedem illam provehere: quod et factum est. Serio igitur, sive de facto, sive de jure depositus, Antiochia egrediens, in suam diœcesim se contulit; perveniensque ad castrum Harenc, ægritudine præventus, et curarum anxius pondere, lecto decubuit: et conversus ad parietem, injuriarum enormitatem non ferens, exspiravit.

CAPUT XVII.

Patriarcha quasi contumax absens deponitur; ignominiose tractatus, vinculis mancipatur; Romam iterum profectus, ex parte gratiam obtinet; sed rediens veneno interit.

Tertia demum die iterum convenientes et residentes ex ordine, tertio dirigunt, qui dominum patriarcham peremptorio citent edicto, et ut veniat objectis responsurus, moneant. Qui, utrum conscientiam veritus, an contra se synodum invidiose collectam sciens et principis violentiam timens, pro certo compertum non habemus, venire, sicut et prius, omnino negavit. Erat autem in palatio suo cum suis familiaribus, multo stipatus equitum et popularium comitatu; confluxerant enim ad ejus subsidium universi de civitate, qui nisi principis timuissent potentiam, legatum cum universis qui in ejus depositionem convenerant, urbe cum ignominia parati erant depellere. Videns ergo legatus quod ad se venire nolebat patriarcha, de domini principis confisus patrocinio et viribus, in palatium ascendit, ibique data in eum depositionis sententia, annulum et crucem compulit violenter resignare; inde jubente legato, principi traditus, et vinculis miserabiliter alligatus, tanquam vir sanguinum ignominiose tractatus, apud monasterium Sancti Simeonis, juxta mare, in monte eminentissimo situm, carceri mancipatus est. Fuit autem idem dominus Radulphus (nam nos ipsi in nostra pueritia vidimus eum) vir specie decorus, procerus corpore, oculis aliquantulum obliquis, non tamen ad indecentem modum; litteratus mediocriter, sed facundus plurimum, et jucundissimi sermonis, multam habens gratiam; liberalis admodum, militarium virorum, sed et secundæ classis favorem non modicum assecutus; promissorum et pactorum facile immemor; in verbo suo varius et inconstans, subdolus, ac nimium in omni via sua multiplex, providus et discretus; in eo solo repertus imprudentior, quod adversarios quos sibi merito suscitaverat, in gratiam suam redire volentes, non admiserat. Dicebatur etenim, et vere sic erat, arrogans, et de se plus æquo præsumens: unde in eum devenit casum, quem si aliquantulum circumspectius se habuisset, facile potuisset declinare. Captus ergo et catenatus in monasterio diu detentus, tandem elapsus, Romam profectus est. Ibi aliquatenus gratiam sedis apostolicæ assecutus, dum redire maturaret, veneno hausto, sceleris ministro porrigente nescimus quo, miserabiliter interiit; in se ipso, quidquid utraque fortuna facere poterat, alter Marius, plenius expertus.

CAPUT XVIII.

Legatus Hierosolymam redit; synodum celebrat; templum dedicat Dominicum.

Legatus igitur, deposito patriarcha, et consummatis apud Antiochiam pro quibus venerat negotiis, Hierosolymam reversus est; ubi usque ad solemnitatem Paschalem moram faciens, habito prius consilio cum prælatis ecclesiarum, tertia post sanctum Pascha die, una cum domino patriarcha et episcoporum nonnullis, templum Domini solemniter dedicavit. Adfuerunt ibi dedicationis die, multi tam de partibus ultramontanis quam de cismarinis regionibus, magni et nobiles viri. Inter quos adfuit et dominus Joscelinus junior, comes Edessanus, qui tunc in solemnibus sancti Paschæ diebus, magnifice nimis in civitate moram faciebat. Qua celebritate completa, convocatis archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum prælatis, una cum domino patriarcha concilium celebravit, in primitiva et ecclesiarum matre sancta Sion, tractans ibi cum eis de his quæ instanti tempori videbantur convenire. Cui synodo interfuit Maximus Armeniorum pontifex, imo omnium episcoporum Cappadociæ, Mediæ, Persidis, et utriusque Armeniæ princeps, et doctor eximius, qui Catholicus dicitur. Cum hoc etiam de fidei articulis, in quibus a nobis dissentire videtur populus ejus, habitus est tractatus; et ex parte ejus, promissa est in multis correctio. Quibus rite peractis, prædictus legatus ad Acconensem rediens civitatem, inde parato navigio, Romam reversus est. Clerus vero Antiochenus, et maxime qui in depositione domini Radulphi conspiraverant, instinctu et suggestione principis et maximorum, ut dicitur, interventu munerum, elegerunt sibi quemdam ejusdem Ecclesiæ subdiaconum, Aimericum nomine, Lemovicensem natione, hominem absque litteris, et conversationis non satis honestæ, quem prædictus dominus Radulphus, arbitrans eum sibi reddere obligatiorem et fideliorem amplius, in decanum ejusdem Ecclesiæ promoverat, spe frustratus. Nam ab ea die cum ejus adversariis dicitur convenisse; et in benefactoris sui, fidelitatis immemor,

conspirasse depositionem. Quod autem de ejus promotione factum est, Petrus quidam cognomine Armoinus, ejusdem civitatis castellanus, artibus suis et multa munerum profusione dicitur effecisse, et tam clerum quam principem ad id impulisse, eo quod ejus esset consanguineus.

CAPUT XIX.

Rursus imperator in Syriam descendit, ad pacta prius inita principem invitat.

Per idem tempus, quatuor vix evolutis plene annis ex quo a Tarso Ciliciæ et universa Syria discesserat, dominus Joannes Constantinopolitanus imperator, reparatis viribus et legionibus revocatis, crebris domini principis et Antiochenorum nuntiis excitus, iterum expeditiones, iterum exercitus in Syriam dirigens, in multitudine virtutis suæ, in curribus et equis, in thesauris infinitis et innumerabilibus copiis, iter versus Antiochenas dirigit partes. Enavigato igitur Bosphoro, qui limes Europæ Asiæque intelligitur, transcursis mediis provinciis, Attaliam usque pervenit, quæ est urbs maxima, in littore maris sita, provinciæ Pamphyliæ metropolis: in hac dum moram faceret dominus imperator, duo de filiis ejus, Alexius videlicet primogenitus, et natu secundus Andronicus, languore correpti gravissimo, extremum morientes clauserunt diem. Vocansque imperator natu tertium, Isaacium nomine, cum fratrum funeribus defunctorum, ut ea humanitatis gratia procurans et exsequiarum novissimam exhibere faciens reverentiam tumulis mandaret, prout imperialem decebat magnificentiam, Constantinopolim remisit; ubi, sepultis fratribus, juxta patris imperium in urbe, usque ad patris obitum moram fecit continuam. Pater vero natu novissimum sibi assumens Manuelem, inceptum prosequens iter, transcursa Isauria, in Ciliciam pervenit: inde peragrata Cilicia subito, vix cum fama sui adventus præveniente, in terra comitis Edessani, cum omnibus copiis suis ingressus, ex insperato ante Tubessel consedit. Est autem prædictus locus castrum opulentissimum, circa Euphraten, ab eo distans milliaribus viginti quatuor, vel modicum amplius. Ad quem locum, postquam pervenit imperator, petiit a comite Joscelino juniore obsides, qui de subito ejus attonitus et admirans ingressu, videns ejus incomparabiles copias, et quas nemo regum terræ sustinere posse videretur, seque imparatum, et omnino ad resistendum non posse sufficere, *de necessitate faciens virtutem*, unam ex filiabus suis, Isabellam nomine, tradidit ei obsidem. Hoc autem ad nihil aliud exigebat, nisi ut comitem hoc vinculo arctius sibi devinctum, ad prosequenda mandata sua haberet fideliorem. Inde versus Antiochiam universos dirigens exercitus, illucque sub omni celeritate contendens, secus oppidum quoddam, nomine Gastun, exercitus collocavit mense Septembre, vicesima quinta die mensis. Inde nuntios ad principem dirigens mandat, ut juxta pactorum legem, inter se prius initam, urbem ei cum urbis præsidio et omnibus indifferenter civitatis munitionibus, resignet; ut inde finitimis hostium civitatibus guerram posset inferre, quasi de vicino commodius; et ipse versa vice, quantum in se erat, paratum se constanter asseverat, pacta quæ scriptis indita prius fuerant, larga interpretatione complere et insuper addere mensuram bonam et confertam, secundum qualitatem meritorum.

CAPUT XX.

Cives missa legatione ad imperatorem pactis contradicunt, et ingressum inhibent.

Princeps vero Antiochenus, dominus Raimundus, qui prius eum tam frequentibus citaverat nuntiis, videns se in arcto constitutum, seque pactorum lege obligatum sciens, hæret dubius quid faciat; convocatisque majoribus et primoribus tam civitatis quam regionis universæ, partes ingreditur deliberationis, consilium postulans, quid facto sit opus in re tam periculosa. Illi vero post multam deliberationem unanimiter convenientes, nullatenus arbitrantur expedire statui regionis, quod urbs tam nobilis, tam potens, tam munita, in manus aliquo pacto tradatur imperatoris; futurum enim esse ut per ignaviam Græcorum, sicut non semel ante contigit, civitas in manus hostium deveniret, simul cum universa regione. Sed ne princeps fidei violatæ merito possit argui, colorem quærunt, quo velari possit principis factum minus commendabile; id enim pactis priore ejus adventu, inter eos convenerat, ut præmisimus, ut ei civitatem sine difficultate traderet; idque postmodum frequentibus nuntiis ad veniendum in Syriam eum invitans, promiserat se bona fide servaturum. Ut ergo principem in hac parte quocunque modo habeant excusatum, legatos dirigunt ad imperatorem, de nobilioribus regionis, qui ei ex parte beati Petri, domini quoque patriarchæ, et civium universorum ingressum civitatis inhibeant, significentque: *Se principis facta quæ præcesserant, rata omnino non habituros, neque eumdem principem sic paciscendi in uxoris hæreditate, de jure habuisse facultatem; sed neque eamdem, absque conniventia civium et procerum, transferendi dominium in aliam personam habuisse, vel habere omnino potestatem; aut auctoritatem, in injuriam civium vel principum regionis transigendi, ullam aliquo jure, alterutri illorum concessam. Quod si in hoc vel uterque, vel alter, obstinate perseverare præsumerent, futurum esse ut, urbe et universis finibus illorum ejectos, extorres faciant ejus, quam cum detrimento fidelium suorum contra jus venalem proposuerant, hæreditatis.* His verbis motus imperator, et corda civium et provincialium omnium prænoscens, indignatus admodum, in Ciliciam iterum exercitus redire præcipit, ut ingruente hiemis inclementia, oræ maritimæ committeret temperiei; solet enim esse circa maritimas regiones hibernis diebus aura suavior, et fovendis legionibus commoditas aptior inveniri.

CAPUT XXI.

Imperator ad regem Hierosolymorum nuntios dirigit, simulans se habere propositum loca visitandi venerabilia; et super eodem recipit a rege responsum.

Videns itaque imperator, civitatis optatum omnino sibi et suis negatum esse introitum, sperans hieme transcursa, grata veris redeunte clementia, circa Antiochiam etiam invitis civibus, aliquid pro votis obtinere; dissimulat mentis conceptum, et occultandi gratia propositi, ad dominum Fulconem Hierosolymorum regem, magnæ nobilitatis viros dirigit, significans quod devotionis et orationis gratia, et ut contra hostes in partibus illis opem ferat, libenter, si ita Christianis videretur, veniret. Rex autem, habito consilio, ad ejus petitionem responsa ferentes nuntios remittit, dominum Anselmum Bethlehemitam episcopum, dominum Gaufridum, abbatem templi Domini, Græca lingua peritum; Roardum arcis Hierosolymitanæ castellanum, dicens: *Regnum arctissimum esse, nec ad sufficientiam tantæ multitudinis, alimentorum copiis abundare; nec tantos, nisi cum famis et rerum necessariarum periculo, sustinere posse exercitus. Verumtamen, si cum decem millibus, ejus Deo amabili placeret imperio, usque ad urbem beatam et loca nostræ salutis venerabilia pervenire, et aliquid pro votis disponere, omnes cum summis desideriis ei obviam exirent; et cum omni lætitia et mentis exsultatione ejus susciperent adventum; et tanquam domino et maximo principi orbis terrarum obedirent.* Quod audiens imperator et contra imperialem gloriam reputans, cum tam modica manu proficisci, qui tot millibus semper stipatus incedere consueverat, verbo supersedit; remissisque nuntiis, multa liberalitate, honore et gratia præventis, ver operiens futurum, hiberna in Cicilia circa Tarsum tempora peregit; æstate proxime futura promittens, et animo gerens, magnum aliquid, et perenni dignum memoria, in Syriæ partibus se facturum. Interea quidam nobilis homo Paganus nomine, qui prius fuerat regius pincerna, postmodum habuit terram trans Jordanem, postquam Romanus de Podio, et filius ejus Radulphus, meritis suis exigentibus, ab ea facti sunt exhæredes et alieni, in finibus Arabiæ secundæ, castrum ædificavit cui nomen Crabe, natura loci, simul et opere manufacto, munitum valde, juxta urbem antiquissimam ejusdem Arabiæ metropolim, prius dictam Raba, in cujus obsidione mandato David, et Joab studio, Urias innocens legitur occisus; postea vero dicta est Petra deserti, unde et secunda Arabia hodie dicitur Petracensis.

CAPUT XXII.

In Cilicia moram faciens, lethaliter sauciatur imperator, dum venationi dat operam.

Interea circa veris initium, antequam soleant reges exercitus ad bella producere, imperator Constantinopolitanus, silvarum et nemorum, venandi gratia, vehementissimus amator, tollendi studio fastidii, et longa id exigente consuetudine, saltus cum solito et ad hoc deputato comitatu ingreditur; dumque feras solita persequitur diligentia, arcum manu bajulans, et sagittis gravidam de more gestans pharetram, ecce aper, canum deprehensus industria, et importunitate fatigatus, latratibus actus acerbis, ante dominum imperatorem in insidiis positum, necessario habuit transitum; qui correpta mira celeritate sagitta, arcum implet nimis, et sagittæ acie toxicata, se ipsum in ea manu vulnerat, qua regebat arcum. Sumpto itaque ex tam levi causa in proprio corpore mortis responso, silvas, morbi compellente molestia, deserens, in castra se contulit; accitaque medicorum frequentia, rem aperit, et sui ipsius mortis causam se existere, dicere non veretur. Illi autem pro domini sui salute valde solliciti, curam adhibent; sed recepta interius pestis mortifera, remedia non audit, et serpens interius et ad interiora progrediens, salutis vias intercludit; unum tamen dicunt et singulare, sed tanto indignum principe, posse adhiberi remedium: si læsa manus, in qua vis tota mali adhuc contineretur, antequam reliquas corporis partes adhuc illæsas inficiat, præcidatur. Hoc vir audiens magnanimus, licet doloris angeretur immensitate, et mortem non dubitaret adesse præ foribus, imperiali tamen majestate constanter observata, sprevit; et respondisse dicitur: *Indignum esse, ut Romanum imperium una manu regatur!* Sinistro igitur eventu, et quo periculosior intervenire nullus poterat, attonitus concutitur exercitus omnis; et pro tanti principis defectu, dolor universas occupat legiones; mœror et anxietas corda sibi vindicant singulorum, et castra omnino insperata replent amaritudine.

CAPUT XXIII.

Sublimato ad imperium juniore filio, defungitur imperator. Exercitus, duce Manuele imperatore substituto, domum revertitur.

Videns interea dominus Imperator, tanquam vir providus et discretus, sibi certum imminere mortis diem, vocatis ad se consanguineis et affinibus, quorum multa eum turba semper sequi consueverat, primoribus sacri palatii et exercituum primiceriis, de successore imperii inter eos suscitat quæstionem: plurimum dubius quid faciat, an majori natu filiorum suorum Isaacio, quem cum funeribus fratrum suorum ab Attalia, ut præmisimus, remisit Constantinopolim, cui de jure regni primitiva videbantur competere; an juniori filio, qui secum erat, qui optimæ et præcipuæ erat indolis adolescens et futurus magnus ab omnibus dicebatur, imperii committeret gubernacula. Subjungit etiam et dubitationis causam, dicens: *Si huic sceptra imperii concesserimus, legibus humanitatis, quæ primogenitum merito faciunt potiorem, videbimur contraire; si vero illi, communibus observatis judiciis, moderamen imperii contulerimus, non erit qui hos*

exercitus, et totius robur et gloriam Romani imperii domum reducat incolumes. Hostibus enim interjectis, insidias molientibus et undique corrogantibus suffragia, non nisi cum periculo, sine rectore posse pertransire legiones, certum videbatur. Erat autem inter principes vir magnificus, Megadomesticus Joannes nomine, qui cum suis Isaacio multum affectabat imperium conservari; et de incolumi legionum ad propria reditu, dubitantem imperatorem nitebatur confirmare. Porro Manuel junior filius, qui ibidem cum patre præsens erat, universi exercitus, et maxime Latinorum favore et præconiis extollebatur. De principibus quoque nonnulli ad ejus promotionem omnimodam dabant operam. Patris quoque in eumdem, quia prudentior, et in armis magis strenuus, et omnino affabilior videbatur, affectus magis et gratia erat proclivior; angebat eum etiam maxime exercitus cura propensior. Sic igitur post multam deliberationem, auctore Domino, obtinuit junior filius, et exhibita sibi in patris præsentia, et eo mandante imperiali reverentia, ocreis, ut mos est in illo imperio, insignitus purpureis, ab universis legionibus certatim Augustus est appellatus. Sic domino Manuele ad apicem promoto imperialem, pater ejus inclytæ recordationis, vir inclytus, liberalis, pius, clemens et misericors, in fata concessit. Fuit autem statura mediocris, carne et capillo niger; unde et cognomento dicitur etiam hodie Maurus; facie despicabili, sed moribus conspicuus, et actibus insignis militaribus. Defunctus est itaque sub Anavarza, urbe antiquissima, quæ est secundæ Ciliciæ metropolis, in eo loco qui dicitur Pratum Palliorum, anno ab Incarnatione Domini 1137, mense Aprili, imperii vero vicesimo septimo; vitæ vero...... Tandem vero compositis in ea regione negotiis, dominus Imperator cum omni sospitate Constantinopolim suos reduxit exercitus; ubi fratrem natu se priorem, palatium, audita patris morte, jam obtinentem, per Misticonem suum, qui palatio et thesauris præerat universis, missis occulte litteris, ex improviso captum, et nihil tale veritum, in vincula conjecit. Sed postmodum, postquam urbem regiam solemniter ingressus est, per interventionem communium consanguineorum et principum sacri palatii fidelem operam, fratri reconciliatus est; sicque cum tranquillitate debita, juxta patris supremum judicium, obtinuit dominus Manuel monarchiam, fratrem suum tanquam primogenitum, multiplici non cessans, quandiu vixit, honore prævenire, et gratia prosequi cumulatiore.

CAPUT XXIV.

Rex et regni principes, ante Ascalonam castrum fundant, cui nomen Ibelin.

Interea dominus rex Hierosolymorum Fulco, et alii regni principes, una cum domino patriarcha et aliis Ecclesiarum prælatis, volentes Ascalonitarum insolenter nimis desævientium impetus refrenare, et discurrendi per regionem, nimiam aliquatenus arctare licentiam, constituunt de communi voto, in campestribus juxta urbem Ramulam, non longe a Lidda, quæ est Diospolis, castrum ædificare. Erat autem in eadem regione collis aliquantulum editus, supra quem unam de urbibus Philisthinorum, traditiones habent fuisse constitutam, Geth nomine, juxta illam aliam eorum civitatem, quæ dicta est Azotum, ab Ascalona distans milliaribus decem, non longe ab ora maritima. Convenientes igitur unanimiter ex condicto, in præfato colle, firmissimo opere, jactis in altum fundamentis, ædificant præsidium, cum turribus quatuor, veteribus ædificiis, quorum multa adhuc supererant vestigia, lapidum ministrantibus copiam; puteis quoque vetusti temporis, qui in ambitu urbis dirutæ frequentes apparebant, aquarum abundantiam, tum ad operis necessitatem, tum ad usus hominum largientibus. Perfecto igitur castro et partibus omnibus absoluto, cuidam nobili viro et prudenti, de communi traditur consilio, domino videlicet Baliano seniori, Patri Hugonis, Balduini et Baliani junioris, qui omnes ab eodem loco cognominati sunt de Hibelin; hoc enim nomen illi erat loco, antequam etiam castrum illic ædificaretur. In cujus custodia et hostium persecutione, cujus gratia municipium erat conditum, diligentem habuit vir prædictus vigilantiam; et post ejus obitum prædicti ejus filii, viri nobiles et in armis strenui, in nullo segnius, quousque prædicta civitas nomini restituta est Christiano, diligentissima tenuerunt custodia.

CAPUT XXV.

Iterum ante eamdem Ascalonam de communi principum consilio castrum ædificatur, cui nomen est Blanca guarda.

Anno proxime subsecuto, videntes regni principes, et ipso rerum experimento plenius cognoscentes, in fundatione duorum præsidiorum, Bersabee videlicet et Hibelin, contra Ascalonitarum superbiam se plurimum profecisse, et eorum ex maxima parte repressam insolentiam, impetus tardiores, debilitatos conatus, adjiciunt tertium ædificare, ut amplioribus molestiis et multiplicatis in gyrum municipiis, urbem affligant, et quasi obsessis, frequentius terrorem, et cum terrore pericula incutiant magis repentina. Erat autem in ea Judeæ parte, quæ a montibus declinans, campestribus incipit esse contermina, secus Philisthiim fines, in tribu Simeon, ab Ascalona octo distans milliaribus, locus quidam, qui ad montana comparatus, collis, ad planiorem vero regionem collatus, mons sublimis poterat appellari, et loco nomen Arabice Tellesaphi, quod apud nos interpretatur *mons sive collis clarus.* Hic complacuit prudentioribus, præsidium fundari, eo quod aliis quæ ad usus similes facta erant municipiis, et civitati vicinius, et loco situque munitiore videretur. Proposito igitur satisfacientes, dominus rex et principes ejus, una cum domino patriarcha et prælatis ecclesiarum, circa

initium, hieme transcursa, ad locum unani- conveniunt, et vocatis artificibus, simul et universo necessaria ministrante, ædificant fundamentis et lapidibus quadris oppidum, turribus quatuor congruæ altitudinis. Unde in urbem hostium liber esset prospectus, us prædatum exire volentibus valde invisum nidabile; nomenque ei vulgari indicunt ap- one, Blancha guarda, quod Latine dicitur *al- cula*. Castrum ergo perfectum et omnibus artibus absolutum, dominus rex in suam sus- custodiam, et tam victu quam armis suffi- r munitum, viris prudentibus et rei militaris ibus experientiam, quorum nota est fides et a devotio, servandum commisit. Qui fre- r per se, frequentius adjunctis sibi ex aliis ipiis ad usus similes ædificatis, militibus, entibus hostibus occurrebant, eorum eva- s molimina; nonnunquam vero ipsi Ascalo- acessentes, gravia inferebant eis discrimina is sæpius triumphabant. Porro, qui circum- possidebant regionem, prædicto confisi muni- t vicinitate castrorum, suburbana loca ædifi- int quamplurima, habentes in eis familias et agrorum cultores; de quorum inhabita- acta est regio tota securior, et alimentorum locis finitimis accessit copia. Inter hæc Asca- videntes urbem per gyrum præsidiis inexpu- ibus vallatam, cœperunt de statu suo solito s diffidere, et principem Ægypti potentissi- cui nihil amplius residui de universa regio- tum erat, dominum suum, nuntiis frequenti- mmonere, ut pro urbe, quæ imperii sui ro- at, gereret sollicitudinem.

CAPUT XXVI.

in loco cui Bethania nomen, monasterium icat, et amplissimo ditat patrimonio, sororem ræficiens.

rea per Domini superabundantem gratiam, ad aliquam tranquillitatem redacto, conce- nina Milisendis, piæ recordationis regina, pro o animæ suæ et parentum suorum, pro sa- oque mariti et liberorum, si locum inveniret or suum, monasterium sacrarum virginum e. Erat autem ei soror, inter cæteras junior, omine, quæ in monasterio Sanctæ Annæ ma- nctæ Dei genitricis, vitam sanctimonialem rofessa. Hujus etiam intuitu plurimum ad tum propositum domina movebatur regina; um enim videbatur ei ut regis filia, tanquam popularibus in claustro alicui subesset ma- anscursa igitur mente universa regione, et di- r investigato, quisnam inveniretur aptior ad dum monasterium locus; tandem post mul- eliberationem, placuit Bethania, castellum et Marthæ, et Lazari fratris earum, quem di- lesus, familiare Domini diversorium et do- m Salvatoris. Is autem locus ab Hierosolymis stadiis quindecim, juxta verbum Evangelistæ, ultra montem Oliveti, ad Orientem situs, in declivo ejus montis. Erat autem idem locus ecclesiæ Dominici Sepulcri proprius; pro quo domina regina tradens canonicis urbem prophetarum Thecuam, locum in proprium recepit. Ubi quoniam quasi in solitudine erat, et hostium patere poterat insidiis, turrim munitissimam quadris et politis lapidibus, officinis distinctam necessariis, multis sumptibus ædificari præcepit, ut Deo dicatis virginibus contra subitos incursus non deesset præsidii inexpugnabilis solatium. Turri igitur constructa, loco ad aliquem modum ad cultum religionis præparato, sanctimoniales induxit feminas, matrem eis constituens annosam quamdam et in religione probatam, venerabilem matronam, multa Ecclesiæ conferens prædia, ita ut in bonis temporalibus, nulli monasteriorum, virorum aut mulierum inferior haberetur; imo, ut dicitur, plus aliarum qualibet ecclesiarum abundaret. Inter cæteras enim possessiones, quas prædicto venerabili loco contulerat, locum famosissimum, et omnium commoditatum abundantia simul refertum, in campestribus Jordanis situm, Jericho, cum suis pertinentiis liberaliter assignavit. Contulit etiam eidem monasterio sacra utensilia, ex auro et gemmis, et argento, ad multam quantitatem, simul et holoserica ad decorem domus Dei; sed et indumenta tam sacerdotalia quam levitica, et omnis generis, prout disciplina exigebat ecclesiastica. Defuncta quoque illa venerabili matrona, quam eidem præfecerat loco, ad intentionem rediens, sororem suam, de consensu domini patriarchæ et sororum sanctimonialium conniventia, eidem præfecit monasterio; cum qua etiam adjecit plura in calicibus, libris et cæteris quæ ad ecclesiasticos respiciunt usus, ornamenta, locum non cessans, quandiu vixit, intuitu animæ suæ et sororis, quam unice diligebat, gratia ampliare.

CAPUT XXVII.

Rex in campestribus Acconensibus leporem agitans, de equo ruit præceps; moritur; Hierosolymis inter suos prædecessores sepelitur.

Accidit autem illis diebus, quod cum dominus rex, una cum domina regina transcurso autumno, in civitate Acconense moram faceret, voluit regina, sublevandi gratia fastidii, extra urbem ad loca quædam suburbana, fontibus irrigua, causa recreationis exire: quo dominus rex, ut solatium reginæ non deesset, adjecit etiam ipse, cum solito comitatu proficisci. Dumque inter eundum esset, accidit casu ut qui agmina et comitatum præibant pueri, leporem in sulcis jacentem excitarent, quem fugientem clamor prosecutus est universorum. Rex autem, arrepta lancea, ut eumdem leporem insectaretur, sinistro actus casu, equum ad illas cœpit urgere partes, et cursui vehementer instare. Tandem inconsulte festinans equus in præceps agitur; corruensque in terram, regem dedit præcipitem, jacentique præ casus dolore attonito, sella caput obtrivit, ita ut cerebrum tam per aures, quam per nares etiam emitteretur. Ad hunc casum, universus qui præibat

et qui sequebatur, facti acerbitate perterritus, conversus est comitatus, et jacenti opem ferre volentes, exanimem reperiunt, cui neque vox erat, neque sensus. Regina vero, comperta mariti morte tam inopinata, et sinistro saucia casu, veste et capillo lacera ejulans, et doloris immensitatem suspiriis contestans et lamentis, in terram corruens, corpus amplectitur exanime. Non sufficit humor oculis, præ fletus ubertate continui; et vox, doloris interpres, crebris interrumpitur singultibus; nec dolori satis fit, licet nihil aliud sit sollicita quam dolori satisfacere. Familia quoque lacrymis, voce et habitu mœrorem contestans, anxietatis nimiæ lugubria prætendit argumenta. Nuntiatur interea, et fama circumvolante divulgatur per urbem Acconensem, regis miserabilis interitus; et ad partes illas certatim turbæ confluunt, intueri volentes factum inauditum quod acciderat. Inde cum lacrymis in prædictam urbem deportatus, triduo, sine sensu, tamen adhuc palpitans, protraxit vitam; quarta demum die, Idibus videlicet Novembris, anno ab Incarnatione Domini 1142, regni vero ejus anno undecimo, deficiens, in senectute bona ultimum clausit diem. Inde Hierosolymam cum debita delatus honorificentia, occurrente universo clero et populo, in ecclesia Dominic Sepulcri, sub monte Calvariæ introeuntibus ad dextram, secus portam, inter alios felicis memoriæ reges, ejus prædecessores, per manum domini Willelmi, venerabilis Hierosolymorum et piæ recordationis patriarchæ, regia magnificentia sepultus est; duobus superstitibus liberis, adhuc impuberibus relictis, Balduino videlicet primogenito annorum tredecim, et Amalrico annorum septem; resseditque regni potestas penes dominam Milisendem, Deo amabilem reginam, cui jure hæreditario competebat.

INCIPIT LIBER SEXTUS DECIMUS.

PRÆFATIO.

Quæ de præsenti hactenus contexuimus Historia, aliorum tantum quibus prisci temporis plenior adhuc famulabatur memoria, collegimus relatione; unde cum majore difficultate, quasi aliena mendicantes suffragia, et rei veritatem, et gestorum seriem, et annorum numerum sumus consecuti: licet fideli, quantum potuimus, hæc eadem recitatione, scripto mandavimus. Quæ autem sequuntur deinceps, partim nos ipsi fide conspeximus oculata, partim eorum, qui rebus gestis præsentes interfuerunt, fida nobis patuit relatione. Unde gemino freti adminiculo, ea quæ restant, auctore Domino, facilius fideliusque posterorum mandabimus lectioni. Nam et recentium temporum solidior solet occurrere memoria; et quæ visus menti obtulit, non ita facile oblivionis sentiunt incommodum, sicut quæ solo sunt auditu collecta. Ut enim *Flacci* nostri utamur verbo, huic nostro consonante:

> *Segnius irritant animum, demissa per aurem,*
> *Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus; et quæ*
> *Ipse sibi tradit spectator*, etc.

CAPUT PRIMUM.

Præmittitur præfatiuncula brevis. Defuncto Fulcone, succedit filius ejus, Balduinus tertius; et qualis corpore fuerit, describitur.

Defuncto domino Fulcone, Hierosolymorum ex Latinis rege tertio, successit ei dominus Balduinus tertius, ex domina Milisende regina filius ejus, fratrem habens unum puerulum, Amalricum nomine, annorum septem, ut præmisimus; qui postmodum eidem sine liberis defuncto successit in regno, sicut in sequentibus aperietur. Tredecim annorum erat dominus Balduinus cum regnare cœpit; regnavit autem annis viginti. Fuit autem adolescens optimæ indolis, id de se certis promittens indiciis, quod postea in virilem evadens ætatem pleno rerum persolvit experimento. Nam vir factus, sicut facie, et tota corporis habitudine, præ cæteris differenti formæ præeminebat elegantia: ita et mentis vivacitate et eloquentiæ flore, omnes reliquos regni principes facile anteibat. Erat autem corpore procerus, mediocribus major; ad corporis proceritatem membrorum habens consonam, et quasi proportionaliter respondentem universaliter dispositionem, ita ut nec in modico, a ratione totius in eo pars aliqua dissentiret. Fuit sane facie decorus elegantissima, colore vivido, et innatum designante vigorem; a quibus plane in ea parte matrem referens, et ab avo non degener materno; oculis mediæ quantitatis, modice proeminentibus, fulgoris temperati; capillo plano, non flavo penitus; barba mentum genasque, grata quadam plenitudine, favorabiliter vestitus; carnositatis media quadam habitudine modificatus, ita ut nec fratris more pinguior, nec matris exemplo dici posset macilentus. Tanta autem, ut in summa dicatur, formæ præibat eminentia, ut ignaris etiam, eximia quadam in eo refulgente dignitate, certum in se de regia majestate daret indicium.

CAPUT II.

De moribus et conversatione ejus.

Huic autem tantæ corporis venustati, mentis quoque bene constitutæ æquipollenter respondebat habitus. Nam ingenii summe velocis erat et sponte fluentis eloquii ei non deerat prærogativa quædam singularis, nec morum dignitate commendabilium quolibet principe videbatur inferior. Affabilis enim

et misericors erat admodum; et licet supra vires se pene omnibus exhiberet liberalem, alieni tamen minime cupidus, nec ecclesiarum vexabat patrimonia, nec subjectorum, more prodigi, insidiabatur opulentiis. Quodque in ea ætate rarissime solet contingere, etiam in adolescentia sua erat Deum timens, et ad ecclesiasticas institutiones, et ecclesiarum prælatos omnimodam habens reverentiam; ingenii etiam vivacitate præditus, fidelis etiam memoriæ erat assecutus beneficium; erat autem et commode litteratus, et fratre suo domino Amalrico, qui ei successit, multo amplius; cum vero quid otii ex occupationibus publicis decerpere poterat, libenter incumbebat lectioni; historiarum præcipue auditor, antiquorum regum et optimorum principum gesta moresque diligenter investigabat; litteratorum maxime, sed et prudentum laicorum confabulationibus plurimum recreabatur. Tanta autem affabilitatis gratia præeminebat, ut etiam contemptibilibus personis, ex improviso et nominatim salutationibus dependeret affatum; et ad se ingredi volentibus, vel occurrentibus passim mutuæ collocutionis aut offerret ultro commercium, aut postulantibus non negaret. Unde tantam sibi plebis et patrum conciliaverat gratiam, ut prædecessorum suorum quolibet amplius, utrique classi haberetur acceptus. Erat autem et laboris patiens, et in dubiis bellorum eventibus, more optimi principis maxime providus; in summis necessitatibus, quas pro regni incremento pertulit sæpius, regiam præferens constantiam, et fortis viri nusquam deserens securitatem. Juris etiam consuetudinarii, quo regnum regebatur orientale, plenam habens experientiam : ita ut in rebus dubiis, etiam seniores regni principes ejus consulerent experientiam et consulti pectoris eruditionem mirarentur. Erat præterea jucundi sermonis, facetique; et personis quibuslibet favorabili quadam compositione se conformem tribuens, omni ætati et conditioni gratissime se contemperabat. Urbanitatis quoque præcipuæ; eo minus quod dicendi nimia utebatur libertate, ita ut quæ in amicis erant notabilia et reprehensioni obnoxia, sublata differentia, utrum placeret an læderet, eis in faciem publice jacularetur; quæ tamen, quoniam non nocendi animo, sed quadam mentis hilaritate, vel potius levitate dicebat, non multum inde etiam eorum quos sermone liberiore lacessebat, gratiam demerebatur; eoque amplius veniale videbatur, quod in se versa vice contorta, æquanimiter dicta supportabat mordacia. Ad hæc et alearum, et damnificos talorum ludos, plusquam regiam decerret majestatem sequebatur; et carnis curam perficiens in desideriis, injuriam alienis dicebatur inferre matrimoniis. Sed hoc in adolescentia; nam vir factus, secundum Apostolum, *evacuavit quæ erant parvuli* (*II Cor.* XIII, 11). Insignibus enim virtutibus secutis, vitia prioris compensavit ætatis; uxore enim suscepta, cum ea vixisse continentissime dictus est. Et quæ in adolescentia minus Deo placita, et notæ subjacentia, lubrico ætatis impellente, contraxerat, postmodum prudentiore consilio detersit, et studio in melius reformavit saniore. In sumenda præterea corporis refectione sobrius erat admodum, et supra id quod ætas illa exigebat abstemius, *ebrietatem, tam in cibo quam in potu, pessimi criminis fomitem* esse asserens, abominabatur.

CAPUT III.

De promotione ejus in regno; et quandiu sub matris tutela regnaverit.

Defuncto igitur patre, IV Idus Novembris, proxime subsecuto Dominici natalis die, anno Incarnationis Dominicæ 1142, præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ domino Eugenio papa tertio, Antiochenæ domino Aimerico, Hierosolymitanæ domino Willelmo, Tyrensi vero Ecclesiæ præsidente domino Fulchero, convenientibus de more principibus, simul et universis Ecclesiarum prælatis, in ecclesia Dominici Sepulcri, per manus domini Willelmi, bonæ memoriæ Hierosolymorum patriarchæ, solemniter inunctus, consecratus et cum matre coronatus est. Erat autem mater, mulier prudentissima, plenam pene in omnibus sæcularibus negotiis habens experientiam, sexus feminei plane vincens conditionem, ita ut manum mitteret ad fortia; et optimorum principum magnificentiam niteretur æmulari, et eorum studia passu non inferiore sectari. Regnum enim, filio adhuc intra puberes annos constituto, tanta rexit industria, tanto procuravit moderamine, ut progenitores suos in ea parte æquare merito diceretur; cujus quandiu regi voluit consilio filius, optata tranquillitate gavisus est populus, et prospero cursu regni procedebant negotia. Verum attendentes quibus mens erat levior, quod eorum studiis, quibus dominum regem involvere nitebantur, dominæ reginæ multum obviabat prudentia, dominum regem more aliorum ejusdem ætatis, cereum *in vitia flecti, monitoribus asperum*, suis inducunt persuasionibus, ut a matris tutela se subtrahens, regnum ipse moderaretur avitum. Indignum esse dicentes regem, quem omnibus aliis præesse convenit, quasi privati filium, semper ad matris ubera dependere. Quæ res sicut ex inconsulta levitate, vel ex quorumdam malitia habuit initium, ita regnum universum paulo minus habuit conterere : sicut inferius, cum de his tractabitur, diligentius docebitur.

CAPUT IV.

Sanguinus Edessam obsidet; et describitur ejusdem civitatis situs.

Eodem anno, illo medio temporis intervallo, quod inter patris obitum, et ejusdem domini Balduini in regnum promotionem fuit, Sanguinus vir sceleratus, Turcorum inter Orientales potentissimus, ejus civitatis quæ olim Ninive dicta est, nunc autem mutato nomine Musula dicitur, et est metropolis ejus regionis, quæ olim dicta est Assur, dominus et moderator, maximam et egregiam Medorum metropolim, Edessam nomine, quæ alia magis usitata appella-

tione Rages dicitur, in multitudine magna obsedit multum præsumens tum de gentis suæ numerositate et viribus; tum de simultatibus quæ inter principem Antiochenum Raimundum, et ejusdem comitem civitatis Joscelinum, exortæ fuerant nimis periculosæ. Erat autem eadem civitas trans Euphratem sita, ab eodem flumine distans itinere diei unius. Prædictus autem comes civitatis illius, contra prædecessorum suorum morem, illius dimissa urbis habitatione, circa Euphratem, in loco qui dicitur Turbessel, jugem et assiduam constituerat conversationem, tum propter loci ubertatem, tum propter otium; erat enim longe ab hostium tumultu; deliciis vacans, nec debitam gerens pro tam nobili urbe sollicitudinem. Prædicta vero urbs Chaldæos, et ex Armeniis imbelles viros et armorum usum penitus nescientes, solam negotiandi artem familiarem habentes, habebat domesticos; raroque Latinorum frequentabatur accessu, paucissimos ex eis habens cives. Erat autem solis mercenariis tradita ejus cura, neque iis etiam pro tempore, vel pro modo exhibitæ militiæ, præstabantur stipendia; sed plerumque in annum vel amplius, pactam petentes pecuniam protrahebantur. At vero uterque Balduinus et Joscelinus senior, postquam eumdem comitatum adepti sunt, illic jugem et manentem constituerant habitationem, ex locis finitimis illuc tam victus quam armorum, et aliorum quæ pro tempore erant necessaria, copiam, ad omnem sufficientiam diligenter inferentes; unde non solum in se tuta poterat consistere, sed et aliis vicinis urbibus merito erat formidabilis. Erant autem, ut præmisimus, inter principem Antiochenum et comitem inimicitiæ, non jam occultæ, sed quæ jam usque ad odium processerant manifestum: unde uterque, pro alterius molestiis aut sinistris eventibus, modicam aut nullam gerebat sollicitudinem; imo etiam detrimentis gaudebat et sinistris casibus lætabatur. Ex his omnibus prædictus princeps magnus Sanguinus occasionem colligens, secumque ab universo Orientali tractu infinitas equitum copias deducens, convocatis etiam finitimarum urbium populis, urbem prædictam obsidione claudit; et obsessis omnem præstruit aditum, ita ut nec obsessis civibus egredi, nec ad eos introire volentibus ulla daretur facultas. Sed et victus et alimentorum quorumlibet plurimum angebantur inopia qui obsessi erant. Erat autem civitas muro circumdata solido, et turrium excelsarum vallata [præsidio] civitatis parte [superiore] alterum inferius, ad quæ civibus etiam expugnata urbe, secundum poterat esse refugium; sed et hæc omnia, sicut usui solent esse contra hostes, si sint qui pro libertate velint contendere, et se viriliter hostibus opponere; sic sine utilitate jacent, ubi non reperitur in obsessis qui vicem velit gerere defensoris. Parum est enim in civitatibus turres, muros esse et antemuralia, nisi sint qui hæc omnia tueantur. Vacuam ergo urbem reperiens, et ex eo obtinendi majorem habens fiduciam, locatis in gyrum legionibus et legionum primiceriis congrua statione dispositis, urbem vallat; deinde tormentis et machinis jaculatoriis mœnia debilitat; et crebris sagittarum immissionibus cives incessanter affligens, obsessis requiem negat. Nuntiatur interea, et fama discurrente vulgatur, quod prædicta Dei cultrix civitas, has obsidionis ab hostibus fidei et nominis Christiani patiebatur angustias: unde ad hunc sermonem, fidelium longe lateque hæc audientium, liquefacta sunt corda, et zelus armari cœpit, ad ultionem iniquorum. Comes vero hoc audiens, et facti acerbitate percussus, copias impiger convocat militares; et sero memor urbis eximiæ, quasi jam defunctæ parat exsequias, qui ægrotantis et remedia postulantis, curam habere noluit; circuit fideles, amicos sollicitat, Antiochenum principem dominum suum suppliciter monet, et attentius per nuntios hortatur, ut ejus compatiatur laboribus, et urbem prædictam a jugo futuræ liberet servitutis. Pervenerunt etiam hujus tam sinistri casus nuntii ad regem Hierosolymorum, obsidionis circa prædictam urbem et angustiarum, quas cives ejus patiebantur, certitudinem attestantes. Domina autem regina, quæ regni moderabatur imperium, communicato cum proceribus consilio Manassem regium constabularium, consanguineum suum, Philippum Neapolitanum, Elinandum Tiberiadensem, una cum militari multitudine, illuc sub omni celeritate dirigit, ut optatum domino comiti et afflictis civibus ministrent solatium. Princeps vero Antiochenus, de comitis gaudens adversitatibus, non multum attendens quantum communibus debeat utilitatibus, et quod personale odium in publicam non debet redundare læsionem, occasiones colligit, dum petitum differt subsidium ministrare.

CAPUT V.

Capitur civitas, et populus ejus occiditur.

At Sanguinus interea obsessos continuis urgens assultibus, omnia nocendi percurrit argumenta; nil intentatum relinquit eorum quæ civibus possint augere molestiam, et sibi ad obtinendum locum possint tribuere facultatem. Immissis igitur fossoribus per scrobes et subterraneos meatus, secus murum ducit cuniculum, suffossumque opus stipitibus sustentat appositis; quibus igne consumptis, decidit ex magna parte murus, et hiatum hostibus pervium plus quam centum dedit cubitorum. Hostes igitur aditum pro votis habentes, confluentibus undique in urbem ingrediuntur legionibus, et quos de civibus habent obviam gladiis perimunt, conditioni, ætati aut sexui non parcentes; ita ut de iis dictum videretur: *Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt, juvenem simul ac virginem lactentem, cum homine sene* (*Psal.* XCIII, 6). Capta igitur urbe et hostium gladiis tradita, qui prudentiores erant ex civibus, vel magis expediti, in præsidia, quæ in urbe esse diximus, cum liberis et uxoribus, ut vitæ saltem, licet tempore consulerent modico, se contulerunt; ubi tantus in introitu concurrentium popu-

lorum factus est tumultus, ut præ turba comprimente, multi miserabiliter suffocati interirent; inter quos et reverendissimus vir, Hugo, ejusdem civitatis archiepiscopus, cum quibusdam clericis suis eodem dicitur modo occubuisse. Hujus tamen miserabilis eventus culpam nonnullam in prædictum refundunt antistitem, qui prædicto interfuerunt negotio. Nam cum pecuniam collegisse diceretur infinitam, quam erogans militibus, urbi posset esse auxilio, maluit opibus avarus incumbere, quam populo consulere pereunti; unde factum est, ut avaritiæ fructus colligens, mortem cum popularibus sortiretur indifferentem, ab auditu etiam malo, nisi misericorditer dominus subveniat, non multum securus. Talibus enim terribiles loquuntur Scripturæ, dicentes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (*Act.* VIII, 20). Sic igitur dum princeps Antiochenus, odio victus indiscreto, differt fratribus debitum auxilium ministrare; dumque comes aliena præstolatur suffragia, urbs antiquissima, et nomini Christiano a temporibus apostolorum devota, verbo et prædicatione apostoli Thaddæi, ab infidelium superstitionibus eruta, indebitæ jugum passa est servitutis. Dicitur in eadem urbe et corpus beati Thomæ apostoli, una cum prædicti apostoli et beati Abgari regis corporibus esse sepultum. Hic est Abgarus toparcha illustris, cujus epistolam ad Dominum Jesum Christum missam, Eusebius Cæsariensis, in historia sua quam Ecclesiasticam nominat, asserit; quem et Domini dignum rescripto docet, utriusque ponens epistolam, et in fine ita subjungens: *Hæc in archivis publicis Edessanæ urbis, in qua tunc supradictus Abgarus regnavit, ita descripta reperimus in iis chartis, quæ gesta Abgari regis servata antiquitus continebant.* Sed hæc hactenus, nunc ad historiam redeamus.

CAPUT VI.

Trans Jordanem castrum, cui nomen Vallis Moysi, per regem acquiritur.

Hujus domini Balduini, anno primo quo regnare cœpit, Turci, quibusdam faventibus et vocantibus locorum incolis, castrum quoddam nostrum, cui nomen Vallis Moysi, in Syria Sobal, quæ est trans Jordanem, occupaverant. Est autem prædictum oppidum, juxta aquas contradictionis, ubi Moyses populo Israelitico vociferante et deficiente præ siti, ex silice fluenta produxit, et bibit populus universus et jumenta ejus. Cognito itaque quod prædictum municipium hostes, nostris qui in eo erant occisis, detinerent, congregatis undique militaribus copiis, dominus rex, licet tener adhuc nimium, illuc proficiscitur; et transiens cum suis expeditionibus, Vallem illustrem, ubi nunc mare Mortuum, quod et lacus Asphaltes dicitur, interjacet, secundæ Arabiæ, quæ est Petracensis, in finibus Moab, montana conscendit. Inde Syriam Sobal, quæ est tertia Arabia, quæ hodie vulgo dicitur terra Montis regalis, percurrentes, ad locum perveniunt destinatum. Indigenæ autem regionis, comperto nostrorum adventu cum uxoribus et liberis in præsidium se contulerant, præsumentes de loci munitione, eo quod inexpugnabilis videretur. Ubi nostri, loci videntes difficultatem et insuperabile munimen, postquam aliquot diebus saxa contorquendo, crebris sagittarum immissionibus et aliis nocendi argumentis, inutiliter operam consumpserant, ad alia se dirigunt consilia. Erat autem tota illa regio olivis consita pinguibus, ita ut instar nemorum condensorum, universam terræ superficiem obumbrarent; unde regionis habitatores, sicut et eorum progenitores, sibi victum omnimodum propagabant; quibus deficientibus, omnino vivendi spes eos destitueret. Has igitur exstirpare et dare incendiis decretum est, ut saltem hoc damno deterriti, et succisis olivetis desperarent, et Turcis qui in municipium se contulerant traditis vel exclusis, nostris castrum restituerent: quod conceptum fructuoso non caruit eventu. Nam, protinus ubi succidi amicas viderunt arbores, mutato consilio, ad alia se convertunt studia; et conditionibus interpositis, quod Turcis quos introduxerant, liber et sine periculo pateret exitus; quodque eis et eorum uxoribus et liberis non imputaretur ad mortem, quod deliquerant, castrum domino regi restituerunt. Recepto itaque municipio, et custodibus in eo locatis, alimentorum quoque immissa copia, simulque et armorum, dominus rex cum suis, consummato negotio, quod ei in primi regni sui auspiciis occurrerat, victor, et sospes cum universo exercitu, ad propria reversus est.

CAPUT VII.

Sanguinus moritur, dum obsidet Calagenbar; succedit ejus filius Noradinus.

Sanguinus interea, unde supra fecimus mentionem, subjugata urbe Edessana, tanto in immensum elatus successu, apposuit et civitatem munitam, supra Euphratis fluenta sitam, Calogenbar nomine, obsidere; in cujus obsidione dum perseveraret, tractante et disponente prædictæ urbis domino, cum quibusdam cubiculariis et familiaribus ejus eunuchis, nocte una vino æstuans, et præ nimia crapula supinus jacens in tabernaculis suis ab eisdem domesticis suis, gladiis confoditur. De quo quidam nostrorum, nuntiato ejus interitu, sic ait:

Quam bonus eventus! fit sanguine sanguinolentus,
Vir homicida, reus, nomine Sanguineus.

Qui autem eum interfecerant, a domino urbis obsessæ, ex condicto intra mœnia recepti, ultrices consanguineorum exstincti manus effugerunt. Fugit autem et universus ejus exercitus, domini solatio et provisione destitutus; cui defuncto successerunt ejus filii, alter apud Mussulam, introrsum in Oriente; alter apud Halapiam, natu posterior, nomine Noradinus, vir providus et discretus, et juxta traditiones illius populi superstitiosas, timens Deum; felix quoque, et paternæ ampliator hæreditatis.

CAPUT VIII.

Nobilis quidam ex Damascenis, Bostrensis civitatis procurator, cum rege paciscitur; et exercitus regni versus Bostrum properat; Ainardus Damascenorum procurator factum nititur impedire.

Non multo post tempore, anno secundo regni domini Balduini, nobilis quidam Turcorum satrapa, ex causis quibusdam, Mejeredim regis Damascenorum indignationem sustinens, et procuratoris ejus Mehenedin, qui alio nomine Ainardus dicebatur, gratia destitutus, cujus multo major quam ipsius regis in universis Damascenorum finibus erat auctoritas, ad dominum regem et matrem ejus, cum honesto comitatu venit Hierosolymam; asserens quod si dominus rex honestam et pro boni viri arbitratu sufficientem ei vellet assignare compensationem, ipse Bostrensem urbem, cui præerat, una cum oppido Selcath, Christianis resignaret. Est autem Bostrum primæ Arabiæ metropolis, quæ hodie vulgari appellatione Bussereth dicitur. Erat porro idem nobilis homo, ut dicebatur, Armenus genere, corpore procerus, facie venusta virilem tota corporis habitudine animositatem prætendens, eratque nomen ei Tantais. Convocatis igitur hujus rei gratia universis regni principibus et deliberationis partibus congruo libramine pensatis, audita tanti viri adventus causa, placuit omnibus de communi consilio, ut de honesta et competente recompensatione, supradicto satisfiat viro; et convocatis exercitibus, ad Bostrenses partes dirigantur expeditiones; maximum enim et Deo acceptum regni judicant incrementum, si Christianæ fidei et nostræ jurisdictioni, per hujus operam, jure perpetuo possit accrescere civitas prænominata. Pactis igitur hinc inde ad congruam consonantiam redactis, universus regni populus voce præconia congregatur, et implorato de supernis auxilio, vivificæ crucis ligno secum assumpto salutari, tam dominus rex, quam principes omnes, Tiberiadem usque perveniunt: ubi circa pontem, unde ex mari Jordanis fluenta se dividunt, castrametantur. Porro prædictus Ainardus, cum domino rege, sicut et cum patre ejus fœdus prius inierat, et pacem temporalem: unde oportebat eum præmoneri solemniter, ut ad resistendum præparandumque se, et convocandum exercitum legitimas pro more regionis haberet ferias; ne si repente et ante solemnem commonitionem, infra suos fines, hostiliter dominus rex ingrederetur, contra legem pactorum videretur versatus. Missis igitur nuntiis, ad eumdem procuratorem, dum ille tanquam vir sagacissimus ex industria differt responsa dare, jam pene mensis præterierat: quo medio tempore non cessavit, tam prece quam pretio, omnes finitimos suæ gentis proceres, longe lateque in sui subsidium convocare; quibus undique ad infinitatem nimiam congregatis, domino regi et principibus mandat, dicens: *Contra legem initi fœderis, in terram domini mei paratis intrare, et servum ejus contumacem, et contra debitæ fidelitatis jura versantem, indebito protegere laboratis patrocinio; rogamus humiliato in preces animo, quatenus ab injusto dominus rex desistat proposito; pactorum prius initorum tenorem conservet illibatum. Nos parati sumus, domino regi universas cum omni integritate impensas, quas pro hac expeditione fecit, refundere.* Ad. hæc dominus rex de communi consilio responsum dedit, dicens: *Nos pactorum et fœderis concepti, nullatenus intendimus violare tenorem; sed, quia prædictus nobilis homo ad nos venit, ut nobiscum familiariter loqueretur, non possumus homini in regno nostro spem habenti, cum nostra honestate ita penitus deesse. Sufficiet autem nobis, ut in urbem quam nostro deseruit intuitu, eum introducere sine difficultate liceat; postquam autem in suum se receperit municipium, tractet eum dominus suus patriis legibus, et secundum merita sua eidem præmia largiatur; nos enim sive in eundo, sive in redeundo, regi Damasceno amico nostro, omnino auctore Domino, sicut tenemur, declinabimus injuriam irrogare.* Erat autem hic idem Ainardus, vir prudentissimus et populi nostri amator; qui, cum haberet tres filias, unam illarum dederat prædicto Damascenorum regi, alteram Noradino Sanguini filio; tertiam cuidam egregio militi, Manguarth nomine. Habebat ergo regni curam, tum quia regis erat socer, tum quia vir circumspectus erat plurimum. Rex autem deses, ebriosus et epulo, solis vacabat deliciis et libidine totus effluebat dissolutus. Is, ut diximus, gentis nostræ gratiam, quibuscunque poterat obsequiis mereri, satagebat; et quibus solent amici comparari, merita in eo non erant otiosa. Quod utrum ex animo et ex dilectionis sinceritate procederet, an invitum impelleret necessitas, inter prudentes quærebatur. Poterat sane utrumque esse in causa; nam generum suum Noradinum, sicut et patrem ejus prius, suspectum habebat non modicum, ne regem, iterum generum suum, virum prorsus inutilem, et crassa supinum ignorantia, regno, et se ab administratione detruderet. Inde erat maxime, quod nostrorum sibi necessariam reputans gratiam, omni via qua poterat ad eam obtinendam aspirabat. Videbatur vir discretus præsagientem habere spiritum; nam quod verebatur accidit. Statim enim eo mortuo, prædictus Noradinus, consentientibus sibi Damascenis, illo qui regnabat violenter excluso, regnum occupavit. Elaborabat ergo fideliter, ut dominus rex, refusis sibi expensis, quæ pro vocanda fecerat expeditione, ad propria rediret indemnis; et procul dubio minus hostiliter in eo facto, contra dominum regem et Christianum exercitum se habuisset, si convocatas exteras nationes, pro suo potuisset arbitrio cohibere. Multa enim fidei sinceritatis et constantiæ illius in plerisque negotiis, certo rerum experimento cognovimus argumenta.

CAPUT IX.

Procedens exercitus, infinita sustinet pericula.

Verum, dum hæc nuntiarent legati, inter quos

erat præcipuus quidam domini regis familiaris, Bernardus Vacher; populus cœpit acclamare eumdem Bernardum proditorem esse: non esse populo Christiano fidelem, quicunque dissuasionibus huic negotio velit dare impedimentum. Magnis etiam vocibus cœpit plebs indiscreta clamare procedendum esse, urbem tam nobilem non facile esse deserendam; grates habendas nobili viro, et ejus per omnia propositum amplectendum fideliter et devote, qui tantum Christianitati obtulisset sæculis memorabile beneficium, et pro eo usque ad mortem decertandum. In hoc itaque tanto tumultu, prævaluit vulgi sententia, spreto consilio sanius affectorum. Compositis igitur sarcinis et solutis castris, versus prædictum oppidum iter dirigunt: transitaque cavea Roob, in planitiem pervenerunt, quæ dicitur Medan, ubi singulis annis Arabum et aliorum Orientalium populorum solent nundinæ convenire solemnes, ubi tanta hostium nostris cœpit occurrere multitudo, ut qui prius cœpto insistendum et in negotio procedendum acclamaverant, redire si fieri posset, præoptarent et judicarent utilius. Visis tamen hostium cuneis, et stupentes multitudinem, nostri accingunt se tanquam statim præliaturi. Rex vero, de consilio eorum qui rei militaris habebant experientiam, castra protinus jubet locari; quibus compositis, curam corporis, prout in arcto positi poterant, agentes, noctem illam duxerunt insomnem. At vero hostes, multiplicati supra numerum, legiones nostras undique vallantes, quasi manubias et vilia mancipia, nostros procul dubio habituros in crastino compeditos non dubitabant. Nostri vero continuis excubiis se observantes prudenter, et virorum fortium circa se tota sollicitudine impleverunt officia. Mane facto, communicato consilio, nostri procedendum esse decernunt; nam redire, cum ignominia plenum, tum pene videbatur impossibile. Verum hostes circumpositi utrumque impedire videntur. Tandem nostri, animosius insistentes, per medias hostium acies viam ferro aperiunt et ad destinatum unanimiter locum contendunt; sed loricis, cassidibus, simul clypeis onusti, lento incedebant gradu; hostium etiam circumposita multitudine præpediebantur. At vero equites, licet expedientius possent incedere, peditum tamen oportebat in incessu conformes fieri manipulis ne dissolveretur agmen et irruendi super cuneos hostibus daretur occasio. Compatiebantur itaque sibi invicem cohortes, et quasi vir unus affectus erat populus universus. Tanta enim equitibus erat pedestrium turmarum cura, ut ipsi de equis descendentes, communicato cum eis labore, fessis pro vehiculo se exhibentes, itineris molestiam redderent leviorem. Hostes tamen interea crebris sagittarum immissionibus exercitum fatigantes, multiplicatis molestiis, nostrorum cohortes dissolvere nitebantur. Nostri autem e diverso, quanto ad hoc magis eos vident instare et importunius, tanto sibi invicem cohærere magis et cœpto insistere ferventius itineri non formidant. Accedebat, ad majorem molestiarum cumulum, sitis aspera, ex laboris difficultate et æstatis caumate geminata. Erat quoque eis iter per loca arida et inaquosa; tota enim illa regio fontes nescit; verum hieme solent aquas colligere lacunis tam naturalibus quam manufactis, pluviales. Acciderat autem illis diebus, unde et hæ ipsæ factæ erant inutiles; nam tanta fuerat paulo ante locustarum in ea provincia præter morem intemperies, quod omnes hujusmodi piscinas tabo infecerant, et aquæ usum reddiderant abominabilem putredine, quam morientes intulerant. Hæc autem, qua nostris iter erat, regio dicitur Traconitis; cujus in Evangelio Lucas facit mentionem, dicens: *Philippo autem Itureæ et Traconitidis regionis tetrarcha* (*Luc.* III, 1). Videtur autem nobis a Traconibus dicta. Tracones enim dicuntur occulti et subterranei meatus, quibus illa regio abundat; nam pene universus illius regionis populus in speluncis et cavernis habitat, et in traconibus habet domicilia.

CAPUT X

Ad locum pervenientes destinatum, civitatem reperiunt ab hostibus occupatam; et infecto negotio reditus indicitur.

Transcursa igitur cum summo periculo regionis illius parte, circa horam diei novissimam ad locum perveniunt, qui antiquo Adratum dicitur vocabulo, nunc autem vulgari appellatione dicitur civitas Bernardi de Stampis. Est autem una de urbibus suffraganeis, quæ ad Bostrensem metropolim habet respectum; ubi adjunctis illius loci incolis, ad hostium numerum, major nostris accessit molestia; ubi etiam de cisternis, quarum ora videbant patentia, et sine difficultate haurire aquas se posse nostri arbitrarentur, demissas situlas non sine damno amittebant; nam qui intus latebant in cavernis subterraneis funes præcidentes quibus hauriendi alligata erant instrumenta, funes remittebant decurtatos; et spe potus elusos, ad majus compellebant sitis dispendium, dum in hauriendis aquis frustra diutius laborabant. Sic igitur quatuor diebus continuis, nunquam indulta requie, nostri afflicti sunt incessanter, vix noctibus habentes otium ut necessitatibus corporis quocunque modo satisfacerent. Augebatur præterea per singulos dies hostium numerus; nostrorum vero decrescebant agmina: aliis interemptis; aliis sauciis lethaliter; alii vero de vita desperantes, et nimia percussi formidine sarcinarum et impedimentorum augebant turbam, infra equos et jumenta delitescentes, et simulantes impotentiam, ne ad sustinenda hostilis impetus onera, egredi compellerentur. Tanta enim sagittarum et missilium pene continua supra nostrum exercitum erat densitas, ut grandinis aut imbrium instar descenderent, et universa tam homines quam jumenta telis consita viderentur. Mirari poterant intuentes, aut hostes in jaculando

tantum posse, aut nostros tantum patientiæ invincibilis continuare laborem. Instabant et nostri, telis et sagittarum immissione nihilominus; sed hostium exercitus, discursus habens liberiores, rarius sagittis lædebantur nostris. Quarta demum die continuatis cum tanto periculo itineribus, ad locum destinatum appropiantes, urbem eminus contuentur; ubi cum multa difficultate, hostibus violenter exclusis, aquas intra rupes modice scaturientes occupant, et circa eas castra metantur; ubi refectioni vacantes aliquantulum, corporibus quantum permittebatur indulgent. Ea nocte ibi qualemqualem nostri habentes requiem, diem exspectabant cum summo desiderio sequentem; cum ecce intempestæ noctis silentio, ex urbe prædicta quidam latenter egressus, per medias hostium acies B ad nostrum se contulit exercitum, infaustæ legationis bajulus. Qui statim veniens, ad regem se postulat introduci, verba dicens se habere secretiora quæ perferat. Admissus ergo, convocatisque principibus, simul quoque et illo nobili viro, qui ejusdem civitatis magistratum administraverat, et nos in præsentia duxerat pericula, nuntiat, urbem uxore ejusdem nobilis viri prodente, hostibus traditam; et eorum introductos satellites, arces et præsidium, exclusis aliis, obtinere universum. Hoc infelici rumore, nostri mente plurimum consternati, quid facto opus sit deliberant; tandemque visum est expedientius reditum ad propria, cum quocunque periculo, maturare. Fuerunt tamen nonnulli de majoribus regni principibus, qui domino C regi secretius et in aurem consulerent, quatenus assumpto sibi vivificæ crucis ligno equum domini Joannis Gomani, qui omnes alios ejusdem exercitus equos celeritate et laboris patientia longe superare dicebatur, conscenderet, et solus suæ consuleret saluti. Hoc autem dicebant, omnino de reditu desperantes et omnium stragem timentes in proximo futuram. Quod verbum rex, licet infra annos puberes constitutus (significans qualis in majore ætate futurus esset) regia sprevit magnificentia, dicens: *Propriam se omnino contemnere salutem, si tam Deo devotus populus casu tam flebili deperiret.* Videntes ergo regem eorum monitis, licet ex affectu pro prodeuntibus, non acquiescere, ad alia se D convertunt studia; et de reditu tractare incipiunt, videntes non sine universorum strage ad ulteriora se posse procedere. Tunc primum cœpit spe tanta dejectis, et evacuatos videntibus omnes suos conatus, labor duplo exsurgere molestior. Nam, etsi prius dura nimis, et pene intolerabilia, et quibuslibet quæ postmodum accidere possent non inferiora passi erant, spes tamen et fiducia obtinendi civitatem, laborantium animos confovens, ad tolerantiam gratis quibusdam stimulis accendebant. Videntes ergo se prorsus spe delusos, fixum firmumque quod proposuerant decernentes, ad iter se accingunt, voce præconia reditu cunctis significato.

CAPUT XI.

Rediens exercitus intolerabilia patitur pericula; stupent hostes nostrorum perseverantiam.

Reddita igitur terris die, ecce Noradinus in auxilium soceri vocatus, infinita secum trahens Turcorum agmina, ab urbe prædicta veniens, ad hostium se adjungit cohortes. Nostri vero ad redeundum, secundum propositum, iter arripiunt. Quod videntes adversarii, clamoribus perstrepentes obviam se dare contendunt, ut impediant regressum. At nostri ipsa difficultate, quæ undique premebat, facti animosiores, obvias acies gladiis et ferro dissolventes, viam sibi cum summo periculo et strage suorum violenter aperiunt. Erat autem nostris indictum publice, ut defunctorum corpora camelis et aliis animalibus ad sarcinas deputatis imponerent, ne nostrorum considerata strage, redderentur fortiores inimici; debiles quoque et saucios, jumentis imponi mandatur, ne omnino nostrorum aliquis aut mortuus aut debilis crederetur. His et datum erat in mandatis ut, gladios educentes, saltem speciem validorum exprimerent. Mirabantur itaque hostium prudentiores, quod de tanta immissione sagittarum, de crebris conflictibus, de tanta sitis, pulveris, æstus immoderata molestia, nullus unquam mortuus aut deficiens inveniretur; populum judicant ferreum, qui tot tamque continua possint tam perseveranter sustinere dispendia. Videntes porro hostes quod sic non proficerent, ad alia se convertunt molimina. Erat sane regio tota vepribus et frutectis humilibus, carduis aridis et synapis silva, veteribus stipulis et frugibus jam maturis, obsita: his omnibus ignem subjiciunt, vento nostris obvio fomitem et vires ministrante. Hic incendii vicinioris afflatu fumique occurrentis nube densissima, nostris ingeminatur molestia, cum ecce ad venerabilem virum dominum Robertum Nazaræenum archiepiscopum, qui crucem Dominicam bajulabat, omnis populus cum clamore et ejulatu conversus, postulabat cum lacrymis, dicens: *Ora pro nobis, pater; et per hoc vivificæ crucis lignum, quod manibus gestas, in quo nostræ salutis auctorem credimus pependisse, erue nos ab his malis, nam diutius sustinere non possumus.* Erat autem populus, in modum fabrorum officinas exercentium, vento agitante fuliginem, tam facie quam toto corporis habitu, nigredine factus decolor; et tam æstatis quam incendiorum caumate duplicato, ad supremum afflictus siti, supra vires laborabat. Ad has itaque gementis populi voces, vir Deo amabilis, contritus corde et animo valde compatiens, salutare lignum erigit contra incendia, quæ illi totis viribus procurabant; et invocato de supernis auxilio, statim adfuit virtus divina, et in momento conversis in oppositum flatibus, incendia simul cum tetra fumi caligine in hostes, qui nostrum præcedebant exercitum, se dirigunt; et quæ in nostram paraverant læsionem, in suam vident retorta perniciem. Stupent hostes novitate miraculi, et singularem reputant Christianorum fidem, quæ

tam præsens possit a Domino Deo suo pro votis impetrare beneficium. Suis ergo occupati necessitatibus, nostris aliquam indulgent requiem, et ad tempus respirare concedunt.

CAPUT XII.

Mittitur ad hostes pro pace legatus; quidam nobilis de hostibus cadit; dissolvitur hostium exercitus; noster liberior proficiscitur.

Dum vero his tam intolerabilibus noster exercitus premeretur malis, diffidentes de vulgi patientia majores, et qui sensus habebant magis exercitatos, regem adeunt, persuadent ut legatio ad Ainardum dirigatur, pacem postulans sub conditione qualibet, dum solummodo ad propria possit redire exercitus. Eligitur quidam qui suspectus habebatur, quod alia vice in legatione simili contra Christi populum malitiose versatus fuisset; tamen propter linguæ commercium, quod habere dicebatur familiare plurimum, iterum id ei muneris injungitur. Dumque ei persuaderetur ut fideliter injunctum exsequatur officium, dixisse perhibetur: *Injuste et præter meritum suspectus habeor; vado tamen; quod si objecti reus sum criminis, nunquam mihi redire concedatur, quin hostium gladiis confossus inteream.* Datam ergo in se mortis sententiam miser homo, divino judicio expertus est statim; nam, antequam ad hostes perveniret et legationis functus esset munere, armis hostium confossus interiit. Convenerant ad eamdem expeditionem quatuor incliti Arabum principes fratres, illustris et eximii Arabum satrapæ filii, qui dictus est Merel, cum innumera suorum manu; hi, dum nostros ex latere protervis nimis assultibus vexarent instantius; nostri autem proposita lege ad eos erumpere non auderent, ne si contra rei militaris disciplinam ordines solverent, duriorem in se tanquam locorum desertores experirentur sententiam: unus de familia Turci illius, qui nobiscum erat, non ferens illorum fastum et a nostris injuriam propulsare cupiens, vitæ prodigus, et legis immemor propositæ, equum viriliter admittens, in unum ex illis quatuor hastam, quam manu gerebat, dirigens, gladio transverberatum in medio suorum agmine, ad terram dejecit exanimem; seque statim, sanum et incolumem in nostrum recepit exercitum. Factus est ergo circa corpus defuncti, populi concursus innumerabilis; et cognito quod jam infelicem exhalaverat animam, in vocem erumpunt flebilem et doloris immensitatem fletus ubertate testantur. Nostri vero lætantes, diligenter quærunt quisnam esset qui tanto se objecerit periculo, cujus tam insigne factum gloriam meruerit perennem; cognitoque quod vir alienigena, et cui legem propositam licebat ignorare, eo maxime quod linguæ commercium non habens, edictum publicum non intellexerat, licet contra rei militaris disciplinam egisse non dubitaretur, tamen juris ignaro clementer indulgent, viri factum amplectentes, non tam ratione quam eventu commendabile. Solvitur ergo ex ea parte hostium cuneus; et liberiora habens noster exercitus spatia, angustias quas patiebatur, locis redimit patentioribus, et jam continuato per aliquot dies itinere, ventum erat iterum ad Caveam Roob; quem locum, quoniam angustus erat, et periculosus poterat esse transeuntibus, principes consulto jusserunt declinari. Prædictus vero Damascenorum procurator Ainardus, videns quod rex cum suis exercitibus versus prædictam vallem properabat, missis nuntiis offert quod, si ei bonum videretur, trans Caveam ei faceret honeste prandium præparari; noverat enim jam per dies aliquot exercitum alimentorum inopia laborasse. Quod verbum utrum ex dilectionis sinceritate processerit, an ex dolo, volens nostras expeditiones in periculosarum vallium angustias immergere, pro certo non habemus compertum. Regulariter tamen creditur esse traditum, quod hostium munera merito etiam habeantur suspecta. Generali ergo decreto, decernunt via superiore, quoniam planior et minus periculosa erat, incedere. Cumque ducem non haberent qui agmina præiret, et locorum per quæ transituri erant haberet peritiam, ecce subito cohortes præcedens miles quidam ignotus, albi sessor equi, rubei coloris vexillum bajulans, lorica indutus, curtis usque ad cubitos manicis antecedebat exercitum. Ille tanquam angelus Domini exercituum, viarum sequens compendia et ad aquas ducens prius incognitas, congruis et commodis stationibus castrametari docebat. Sic igitur cum quinque diebus, usque ad prædictam Caveam vix pervenissent expeditiones, tribus postea sub jam dicto duce et itineris præambulo, iter agentes, Gadaram usque perveniunt.

CAPUT XIII.

Perveniunt Gadaram nostræ legiones; describitur locus; et ad propria revertitur exercitus.

Sita est Gadara in ea regione quæ Decapolis dicitur, de qua in Evangelio Marci legitur: *Exiens Jesus de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ, inter medios fines Decapoleos* (*Marc.* VII, 31). In hac, sicut et nomen indicat, sunt civitates decem: Hippus, Pella, Gadara, de qua hic nobis est sermo, cum aliis septem. Ad quam, quoniam in confinio hostium et nostræ regionis sita est, cum pervenissent primæ nostrorum legiones, tunc denuo quasi redivivo malo et recrudescente insania, furere cœperunt hostes circa postrema agmina; sed videntes quod non proficerent, et quod nostri in sua jam se contulerant, fumo, caloris intemperie tædioque fatigati, solutis agminibus gregatim ad propria redire cœperunt. Nostri quoque nihilominus, transcursa nocte illa majore solito tranquillitate, exhaustis præ labore debitam corporibus exhibentes indulgentiam, die sequente ad urbem Tiberiadensem perveniunt. Asserunt autem unanimiter, quibus illius facti adhuc plenior famulatur memoria, quod hunc, unde diximus, ducem itineris nemo noverit; nam, cum ventum erat ut castrametaretur exercitus, subito disparebat, nec uspiam in castris videbatur; mane vero iterum exercitum anteibat Non habet

præsentium hominum memoria, quod Latinorum a tempore, in toto Oriente, absque manifesta hostium victoria, tam periculosa fuerit expeditio. Domino igitur rege in regnum reverso, cruce quoque Dominica Hierosolymis restituta, gavisus est populus qui remanserat, reverso ad se populo, dicens: *Mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est* (*Luc.* xv, 24). Postmodum vero idem nobilis homo, ab Amirdo vocatus verbis pacificis in dolo, quasi sub specie reconciliationis, male nimis tractatus est; nam, oculis erutis, in summa egestate et miseria, vitam miserabiliter infelicem finire coactus est.

CAPUT XIV.

Cives Edesseni comitem vocant; comes accelerat; et urbem ignorantibus recipit hostibus.

Dum hæc circa nos geruntur, in partibus Edessanis factum miserabile, scriptis innodari dignum, accidit: quod ut plenius intelligatur, altius aliquantulum repetenda est historia. Mortuo Sanguino, maximo nominis Christiani persecutore, Noradinus filius ejus, dum de successione in patris principatum, apud Mussulam sustinet quæstionem et circa id in partibus illis detinetur occupatus, videntes Edesseni cives quod pauci de familia ejus in civitate essent residui, qui ad tuenda præsidia erant deputati, reliqua autem populi pars universa fide polleret Christiana, occulte dirigunt nuntios ad prædictum comitem Joscelinum, significantes urbem Turcis vacuam, exceptis paucis qui præsidia servabant, solis civibus relictam. Erant autem, et a diebus apostolorum fuerant, illius cives urbis in Christi fide radicati et fundati, ita ut, sicut alias dictum est, aut rarissimus, aut nullus alterius professionis homo inter eos habitaret. Orant etiam et cum omni monent instantia, ut, militaribus copiis sine mora congregatis, ad urbem acceleret; eamque tradentibus civibus, sine periculo et sine difficultate recipiat. Ille vero cum omni celeritate, assumens sibi dominum Balduinum de Mares nobilem et potentem virum, et universam regionis illius tam equitum quam peditum militiam, transito repente fluvio ad prædictam urbem, cum omni comitatu suo de nocte repentinus accessit; ubi a civibus intempestæ noctis silentio, dormientibus iis qui ad vigilias erant deputati, funibus et scalis sunt intromissi, qui cæteris de foris exspectantibus portas aperirent. Quibus apertis, immissis omnibus indifferenter, statim per urbem discurrentes, quotquot habuerunt de hostibus obviam, in ore gladii peremerunt. Fugit tamen eorum pars quædam, et mortis declinans periculum, in præsidia se recepit. Obtinuit ergo comes, et Christianus qui cum eo erat exercitus, urbem eo modo per dies aliquot: præsidia tamen, quoniam victualibus, armis et militia instructa erant, et munita diligentius, comprehendere non valuit; maxime cum neque machinas, neque unde fieri possent materiam aut secum detulisset, aut in tota urbe reperisset.

CAPUT XV.

Noradinus accurrit; urbem obsidens, nostros capit miserabiliter.

Diriguntur igitur, qui de eventu quod acciderat, nostros longe lateque positos certificent mundi et ad subsidium invitent fidelium, quatenus eorum suffragio, urbem quam sic Domino favente receperant, perpetuo obtinere et cultui conservare Christiano possint. Quibus auditis, lætatus est ubique populus Christianus; et secundum multitudinem doloris, quam de illius urbis captivitate conceperat, videtur in ea mensura recepisse consolationem. Sed, extrema gaudii luctus occupat; et versa est in mœrorem cithara, et dolor unius recidivus pejor priore. Noradinus enim audiens quod comes prædictam urbem tradentibus civibus receperat, congregatis undique ex omni Orientali tractu militaribus copiis et populis vicinarum urbium, voce præconia in unum congregatis, adest subito, et urbem in circuitu dispositis legionibus vallat obsidione. Erat itaque nostris, sicut scriptum est: *Foris gladius, et intus pavor* (*Deut.* xxxii, 25). Nam hostiles exterius acies exitum negant, parant prælia, mortem intentant; interius, qui in præsidiis intra urbem erant, terrorem incutiunt, et assiduis molestant vexationibus. Nostri porro inter tot angustias ignari quid faciant, volvunt apud se et frequenter mutant consilia; sed ad quamlibet deliberationis partem se convertentes nihil tutum reperiunt, nullum sine mortis discrimine rei exitum invenientes. Tandem pro loci et temporis conditione, visum est universis expedire, quod quocunque periculo, quocunque mortis discrimine, urbe sit egrediendum. Nam satius esse non dubitant, cum hostibus tentare congredi, et gladiis iter aperire, ut saluti consulatur, quam obsidionem sustinere: qua urgente, aut omnes indifferenter gladio pereant; aut inopia alimentorum compulsi, hostium vinculis mancipentur, et duram et omni mortis genere deteriorem subire cogantur servitutem. Placuit omnibus hæc sententia; et, licet periculosa sit nimis, habito tamen respectu ad alia quæ accidere poterant deteriora, compendiosior judicatur. Audientes hæc cives, quorum opera et studio comes cum suis introductus erat, quod omnis resistendi spes et via salutis defecerat, timentes ne si in urbe post comitis exitum remanerent, morte gravissima punirentur, eo quod hujus facinoris viderentur esse auctores, assumptis uxoribus et liberis, cum Christiano exercitu egredi et dubiam cum fratribus fortunam experiri eligunt, potius quam morte certissima occumbere; aut jugum sub infidelibus hostibus durissimæ pati servitutis, omni genere mortis amplius formidabile.

CAPUT XVI.

Comes cum suis egrediens, ad propria redire contendit; insequitur Noradinus; obtruncat exercitus; comes fuga elabitur.

Patefactis igitur portis, quasi id singulare remedium et unica via sit salutis, omnes certatim egredi contendunt; et, licet per medios hostium cuneos

ferro iter aperiendum esse non dubitent, leve tamen judicant quidquid accidere potest urbem egressis. Interea de hostibus nonnulli, reserantibus eis aditum qui erant in præsidiis, in urbem recepti, a tergo instant acrius, et exitum maturare compellunt; qui vero exterius erant, audito quod sui ex parte intra civitatem introducti essent, et jam cum nostris pugnam committerent, suis volentes adjungi, portam quam nostri aperuerant, ut exirent, violenter occupant; et convocata ex universis ordinibus ingenti multitudine, egressum inhibent, sed et in urbem introire contendunt. Commissa est igitur ibi inter partes pugna, quantum loci patiebantur angustiæ, periculosa nimis utrique parti. Tandem vi compellentibus eis qui ab intus instabant cominus, et in hac parte nostris vires et animum ministrantibus, invitis et plurimum renitentibus exterioribus, viam ferro, multa utriusque partis strage aperiunt, campis se patentibus infundentes. Intueri erat ibi quod et visu miserabile, et recitatione gemitu plenum, inerme vulgus, imbellem civium populum, senes, valetudinarios, matronas cum virginibus tenellis, grandævas matres cum parvulis et sugentibus ubera, in ipsis portarum angustiis, partim equorum pedibus conculcari; partim turba comprimentium interclusis respirandi meatibus, miserabiliter suffocari; partim gladiis hostium nōn parcentibus interire. Porro interfecti sunt ibi de civibus sexus promiscui pene omnes, qui nostrum exercitum egredientem sequi decreverant, paucis evadentibus qui aut proprii vigore corporis, aut equorum beneficio, abeuntem exercitum poterant comitari. Videns ergo Noradinus nostros ad redeundum succinctos, cohortes convocat ad insectandum abeuntes, acies instruit, componit agmina; et procedentes continuis urgens a tergo congressionibus, insequitur. Erat autem nostris iter versus Euphratem, qui a prædicta urbe milliaribus distabat quasi quatuordecim: quo toto itinere non defuit domino comiti et exercitui ejus pugna jugis, periculum indeficiens; singulis enim pene passibus conflictus erant, tum multorum, tum singulares, quibus ex utraque parte plures occumbebant. Mortuus est ibi vir nobilis, unde supra fecimus mentionem, et militaribus insignis operibus, dominus Balduinus de Mares; ceciderunt quoque et alii plures viri commendabiles et digni memoria, quorum animæ sancta requie perfruantur, quorum nomina non tenemus; quæ tamen certum est in cœlis esse conscripta, quia pro causa fidei et Christiani populi libertate, glorioso fine quieverunt. Comes tandem impar viribus, suis ex parte plurima deficientibus, assiduos hostium non ferens impetus, fuga vitæ consulens, transito Euphrate, in Samosatum se recepit. Alii vero ad diversa se conferentes, prout unicuique visum erat expedientius, sarcinas et impedimenta deserentes, vitæ consuluerunt et saluti. Exiit ergo sermo iste per omnes fines late adjacentium regionum; et quos prius de recepta urbe Edessanorum rumor fecerat lætiores, nunc de reamissa, et strage nobilium et populi confusione Christiani, casus contristavit asperior.

CAPUT XVII.

Moritur Hierosolymitanus patriarcha Willelmus; Fulcherus Tyrensis archiepiscopus ei substituitur. Tyrensi Ecclesiæ per regiam violentiam intruditur Radulphus, regius cancellarius.

Per idem tempus dominus Willelmus bonæ memoriæ, Hierosolymorum patriarcha, vir simplex ac timens Deum, viam universæ carnis ingressus est. Obiit autem v Kal. Octobris, pontificatus ejus anno quintodecimo; cui postmodum subsequente Januario, VIII Kal. Februarii, substitutus est dominus Fulcherus Tyrensis archiepiscopus, in prædecessorum nostrorum numero tertius. Eodem tempore, circa Epiphaniorum diem, fulmen divinitus immissum, ecclesiam Dominici Sepulcri et montis Sion, ictu perculit periculoso; omen, ut credimus, portendens infaustum et universam deterrens civitatem. Visus est et cometa per dies multos; et alia quædam præter morem apparuerunt signa, futurorum designativa. Illis etiam diebus, cum Tyrensis vacaret Ecclesia, contigit tam dominum regem quam matrem ejus, penes quam regni cura, et universum residebat moderamen; dominum quoque patriarcham, qui ab eadem ecclesia fuerat assumptus; episcopos quoque ejusdem ecclesiæ suffraganeos, apud prædictam urbem, ut ecclesiæ providerent, convenisse; ubi, dum de more, de eligendo pontifice tractaretur, sicut solet in hujusmodi accidere, divisa sunt eligentium in duo desideria. Pars enim dari sibi deposcebat dominum Radulphum, regis cancellarium, virum utique litteratum, sed nimis sæcularem, Anglicum natione, forma decorum, regi et reginæ, cunctisque curialibus valde acceptum; et hi dominum regem et ejus matrem habebant propitios et fautores. Alii vero, quorum princeps erat Joannes Pisanus, ejusdem ecclesiæ archidiaconus, qui postea fuit cardinalis Romanæ Ecclesiæ, sanctorum Sylvestri et Martini, et Bernardus Sidoniensis, et Joannes Berytensis episcopi: hi dominum patriarcham sequentes, prædictum Radulphum promovere nolebant; sed, interposita appellationis voce, contra alios de regia violentia præsumentes, patronum habentes dominum patriarcham, modis omnibus prohibebant. Factum est autem quod per violentiam obtinens prædictus cancellarius, ecclesiam et ejus bona invasit, posseditque per biennium: quousque per Romanum pontificem, præsentibus partibus lis decisa, dictante domino Eugenio, factum prædicti cancellarii in irritum est deductum. Postmodum autem idem Radulphus, favente sibi domino Adriano papa, qui ejus compatriota erat, ad ecclesiam assumptus Bethlehemiticam, episcopus ejus ordinatus est loci. In prædicta autem metropoli, de communi omnium consensu, concurrente universorum conniventia, substitutus est vir miræ simplicitatis et mansuetudinis, timens

Deum et recedens a malo, cujus memoria in benedictione est apud Dominum et homines, dominus Petrus, ecclesiæ Dominici Sepulcri prior, de citeriore natus Hispania, civitate Barchinona, nobilis secundum carnem, sed spiritu nobilior; cujus vita et conversatio longiores et diligentiores postulant tractatus. Sed nos historia revocat ut omissis specialibus, de publicis edisseramus.

CAPUT XVIII.

Excitatur populus Occidentalis; et ad subveniendum Orientalibus Christianis iter arripiunt Romanorum imperator Conradus, et Ludovicus rex Francorum, cum aliis multis principibus.

Capta igitur urbe, ut præmisimus, Edessana, rumor lethalis memoriæ plenius personuit, et crebro fama divulgabatur per Occidentem universum, quod impia gens Turcorum, non solum urbem prædictam, sed omnem omnino Orientis tractum, licentia liberiore percurrens, nostrorum urbes, villas, municipia depopularentur, sed populum amplius solito Christianum præliis et crebris nimium invasionibus affligerent. Erant qui verba hujusmodi longe lateque in populis et nationibus disseminarent; et desides et longa pace dissolutas, ad tantarum ultionem injuriarum sollicitarent provincias: dominus quoque Eugenius papa tertius, vir Deo plenus, paternam gerens pro filiorum Orientalium, quæ dicebatur, afflictione sollicitudinem, et eis affectu pleniore compatiens, viros religiosos et exhortatorii sermonis habentes gratiam, potentes in opere et sermone, ad diversas Occidentis partes dirigit, qui populis, et tribubus et linguis, Orientalium fratrum denuntient pressuras intolerabiles; et ad tantas ultum iri fraterni sanguinis injurias, eos debeant animare. Inter quos vir immortalis memoriæ et honestæ conversationis speculum, dominus Bernardus, Clarevallensis abbas, piæ in Domino et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris exsecutionem, præcipuus eligitur; qui injunctæ sibi dispensationis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabiles trahens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter senium imminens, tum propter jejunia pene continua et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat, evangelizans ubique regnum Dei: *afflictionem populi, qui est in Oriente, simul et molestias, quibus incessanter opprimuntur, aperit diligenter; urbes fidelium, prius fidei Christianæ devotas, juga pati persecutorum nominis Christiani, et servitutem durissimam,* proponit evidentius. *Fratres quoque pro quibus Christus mori voluit, vinculis mancipatos et compedibus, fame attritos, horrendis carcerum clausos ergastulis, squalore sordidos, indutos amaritudine, sedere in mendicitate et ferro,* plenius edocet. *Ad hoc ad eorum liberationem invitat; ad propulsandas fratrum injurias oppressorum accendit; non defuturum de supernis auxilium, volentibus hunc tam pium laborem assumere, spondet; præmia etiam pro iis sempiterna, cum electis pollicetur.* Hæc ei per gentes, principatus et regna pia longanimitate disserenti, adfuit tam patrum quam plebis favor gratuitus: et exhortationibus ejus spontaneum præbentes assensum, iter versus Hierosolymam compromittunt; et vivificæ crucis signum humeris aptantes, ad iter accinguntur. Nec solum in plebeis et popularibus turmis hic persuadentium sermo ita se præbuit efficacem, verum usque ad supremos orbis moderatores, et eos qui præcipua regnorum videbantur dispensare fastigia, sermo iste cum effectu non inferiore pervenit. Illustres enim et potentissimi regum terræ, domini videlicet Conradus Romanorum imperator, et dominus Ludovicus rex Francorum, cum multis utriusque regni principibus, consono voto et paribus desideriis amplexi sunt verbum; et salutare vivificæ crucis signum in arrham futuræ profectionis cum omni devotione cervicibus imprimunt et indumentis.

CAPUT XIX.

Imperator præcedens cum expeditionibus suis, Constantinopolim pervenit. Soldanus Iconiensis contra eum insidias præstruit.

Composito igitur congruo moderamine regnorum statu suorum, assumptis etiam iis qui ejusdem desiderii fervore concepto, votis salutaribus tenebantur obligati, paratis ad iter necessariis, prout regiam decebat dignitatem, Deo placitæ peregrinationis, mense Maio, iter arripiunt unanimiter; sed avibus infaustis et omine sinistro. Nam, tanquam invita divinitate et eis irata, iter assumpserunt. In tota illa profectione nihil Deo placitum, peccatis nostris exigentibus, operati sunt; sed nostrum, quibus opem se laturos arbitrabantur, statum, in deteriorem mutaverunt conditionem. Segregatim igitur proposuerunt incedere et separatos ab invicem exercitus ducere ea videlicet ratione, ne, populis inter se dissentientibus, contentiones inter eos orirentur, et ut commodius vitæ necessaria suis procurarent legionibus; sed etiam ut equis et jumentis, ad onera deputatis, pabula non deessent. Transcursa igitur Bawaria et flumine magno Danubio apud Ratisbonam transmisso, a læva eumdem fluvium habentes, in Austriam descenderunt, inde Hungarorum fines ingressi, ubi a domino rege illius provinciæ honorifice tractati sunt. Decurso igitur regno et utraque emensa Pannonia, Bulgarorum provincias, Mœsiam videlicet et Daciam mediterraneam, Ripensem a læva dimittentes, prætereunt. Inde Thracias attingentes et urbes famosissimas Philippolim et Adrianopolim transeuntes, ad urbem regiam pervenerunt. Inde cum domino Manuele Constantinopolitano imperatore habito familiarius colloquio, transcursis feriis quæ ad recreationem exercituum, et quietem post tot labores videbantur necessariæ, transito Hellesponto, qui eamdem urbem alluit, et Europæ terminus, Asiæ præbet initium, in Bithyniam, quæ prima de Asianis occurrit provinciis, castrametantur legiones universæ in

pago Chalcedonensi, unde relictam urbem e vicino erat conspicere. Hæc est Chalcedon, urbs antiqua, ubi quarta sexcentorum triginta sex Patrum convenit sancta synodus, domini Martiani Augusti, et domini Leonis Romani pontificis, contra Eutychetem monachum et abbatem, qui unam tantum in Domino Jesu Christo asserebat naturam. Soldanus interea Iconiensis, audito tantorum principum adventu et suspectum habens eorum introitum a multo retro tempore, ex ultimis Orientis finibus militaria convocat auxilia; et sollicitum se gerit quomodo ab imminentibus hostium tantorum periculis se possit eximere. Urbes igitur munit, ruinas erigit, finitimorum implorat suffragia populorum; et cum anxietate continua, eorum quos pro furibus audierat, præstolatur adventum, de die in diem exspectans suorum interitum, patriæ desolationem. Dicebatur enim, a sæculis inaudita advenire multitudo et universam terræ superficiem eorum dicebatur equitatus operire; maxima eis ad potum non sufficere flumina et regiones uberes cibos eis non posse ministrare ad sufficientiam. Et licet major vero fama præcurrens hoc nuntiaret, rei tamen veritas magnis principibus a fide alienis Christiana, multum poterat et merito terrorem incutere. Nam, ut constanter asserunt qui in eadem expeditione præsentes fuerunt, in solo domini imperatoris comitatu, ad septuaginta millia fuerunt loricatorum, exceptis peditibus, parvulis et mulieribus, et equitibus levis armaturæ. In exercitu vero domini regis Francorum, virorum fortium loricis utentium numerus ad septuaginta millia, excepta classe secunda, æstimabatur; quibus si clemens et propitia comesque fuisset Domini gratia et eos in beneplacito suo visitare dignatus esset Dominus, non solum Soldanum, verum universas Orientis provincias, nomini potuissent Christiano subjecisse; sed eorum ex occulto, justo tamen judicio, sprevit famulatum Dominus, nec habuit acceptum munus, quod indignis fortasse offerebant manibus.

CAPUT XX.

Transito Hellesponto, seducitur imperator Conradus, Græcorum malitia; et ad loca periculosa nimis ejus trahitur exercitus.

Interea dominus imperator Conradus, transjectis universis trans Bosphorum legionibus, cum paucis et familiaribus admodum principibus, sumpta a domino imperatore licentia, navigio eumdem Bosphorum superans, exercitus iter jubet arripere, constitutis super singulas legiones singulis principibus: inde relinquens a læva Galatiam et Paphlagoniam, et utrumque Pontum, a dextris vero Phrygiam, Lydiam et Asiam minorem, per mediam iter agens Bithyniam, juxta ejusdem regionis metropolim Nicomediam, Nicæam, ubi trecentorum decem et octo sanctorum Patrum, temporibus domini Constantini, adversus infelicis Arii impia dogmata, convenit synodus, a dextris deserens, totam illam transcurrit regionem. Inde Licaoniam, cujus metropolis est Iconium, viam compendiosiorem secuti, instructis agminibus, universus attigit exercitus. Ubi prædictus soldanus, congregatis militaribus copiis et maxima Turcorum multitudine ex finitimis collecta regionibus, sustinens exspectabat, ut loco et tempore opportuno occurrere posset transeuntibus; et ne procederent, procurare posset impedimentum. Omnes enim usque in ultimos Orientis fines illarum provinciarum reges, duces et cujuscunque generis principes tam prece quam pretio, in nostram sollicitaverat læsionem; asserens et frequentibus contestans nuntiis quod, si tantæ tamque armatæ multitudini liber transitus indulgeretur, futurum esse ut suæ ditioni universum violenter subjiciant Orientem. Ex utraque igitur Armenia, Cappadocia, Isauria, Cilicia, Media, Parthia, ad ejus vocationem convolat gentium infinitus numerus, et colligitur numerositas inaudita; quorum omnium fretus auxilio, spem concipit, ut paribus possit resistere copiis, immensæ quam audierat advenire multitudini. Tradiderat autem Constantinopolitanus discedenti ab eo, et id ipsum petenti, domino imperatori, viæ duces, locorum peritos, provinciarum finitimarum omnem habentes prudentiam; sed fidei modicæ. Hi ad hoc dati credebantur, ut bona fide præirent exercitus, ne periculose incautis occurrerent locorum angustiæ, aut invia secutis victus deesset legionibus. Hi, postquam in terram hostium introduxerunt cohortes, primiceriis exercitus præceperunt, ut ad certos dies, quibus per loca deserta gratia compendii eos transire oportebat, necessariam sumerent ciborum alimoniam, spondentes firmissime quod, prætaxato paucorum dierum effluxo numero, ad Iconium urbem nominatissimam perventurus esset exercitus, et in regionem optimam, et commoditatibus redundantem conscensurus. Illi autem dicto parentes, currus, jumenta et quælibet vehicula victualibus onerantes, eis habentes fidem, in simplicitate spiritus sui secuti sunt præcedentes. Verum Græci innata usi malitia, et consueto in nostros ducti odio, sive de mandato domini sui, sive hostium corrupti pecunia, studiose et ex industria per devia cœperunt trahere legiones; et in ea introducere loca, quibus populum simplicem major fieret hostibus opprimendi et expugnandi copia, et longo amplior ministraretur opportunitas.

CAPUT XXI.

Absentant se malitiose, qui ejus exercitui, a Græco imperatore duces erant dati: et periclitatur imperatoris exercitus.

Imperator vero videns dierum prætaxatum jam effluxisse numerum, et expeditiones nondum ad optatum et promissum pervenisse locum, viarum duces Græcos accersiri jubet, et coram principibus suis interrogare cœpit diligentius: *Quidnam sit quod amplioribus jam diebus quam ipsi ab initio deputassent, viam cœptam tenuisset exercitus, nec ad locum pervenisset constituti?* Illi autem ad solita recurrentes figmenta, futurum esse dicunt et con

Deum et recedens a malo, cujus memoria in benedictione est apud Dominum et homines, dominus Petrus, ecclesiæ Dominici Sepulcri prior, de citeriore natus Hispania, civitate Barchinona, nobilis secundum carnem, sed spiritu nobilior; cujus vita et conversatio longiores et diligentiores postulant tractatus. Sed nos historia revocat ut omissis specialibus, de publicis edisseramus.

CAPUT XVIII.

Excitatur populus Occidentalis; et ad subveniendum Orientalibus Christianis iter arripiunt Romanorum imperator Conradus, et Ludovicus rex Francorum, cum aliis multis principibus.

Capta igitur urbe, ut præmisimus, Edessana, rumor lethalis memoriæ plenius personuit, et crebro fama divulgabatur per Occidentem universum, quod impia gens Turcorum, non solum urbem prædictam, sed omnem omnino Orientis tractum, licentia liberiore percurrens, nostrorum urbes, villas, municipia depopularentur, sed populum amplius solito Christianum præliis et crebris nimium invasionibus affligerent. Erant qui verba hujusmodi longe lateque in populis et nationibus disseminarent; et desides et longa pace dissolutas, ad tantarum ultionem injuriarum sollicitarent provincias: dominus quoque Eugenius papa tertius, vir Deo plenus, paternam gerens pro filiorum Orientalium, quæ dicebatur, afflictione sollicitudinem, et eis affectu pleniore compatiens, viros religiosos et exhortatorii sermonis habentes gratiam, potentes in opere et sermone, ad diversas Occidentis partes dirigit, qui populis, et tribubus et linguis, Orientalium fratrum denuntient pressuras intolerabiles; et ad tantas ultum iri fraterni sanguinis injurias, eos debeant animare. Inter quos vir immortalis memoriæ et honestæ conversationis speculum, dominus Bernardus, Clarevallensis abbas, piæ in Domino et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris exsecutionem, præcipuus eligitur; qui injunctæ sibi dispensationis sedulus exsecutor, ejusdem operis secum Deo amabiles trahens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter senium imminens, tum propter jejunia pene continua et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat, evangelizans ubique regnum Dei: *afflictionem populi, qui est in Oriente, simul et molestias, quibus incessanter opprimuntur, aperit diligenter; urbes fidelium, prius fidei Christianæ devotas, juga pati persecutorum nominis Christiani, et servitutem durissimam*, proponit evidentius. *Fratres quoque pro quibus Christus mori voluit, vinculis mancipatos et compedibus, fame attritos, horrendis carcerum clausos ergastulis, squalore sordidos, indutos amaritudine, sedere in mendicitate et ferro*, plenius edocet. *Ad hoc ad eorum liberationem invitat; ad propulsandas fratrum injurias oppressorum accendit; non defuturum de supernis auxilium, volentibus hunc tam pium laborem assumere, spondet; præmia etiam pro iis sempiterna, cum electis pollicetur.* Hæc ei per gentes, principatus et regna pia longanimitate disserenti, adfuit tam patrum quam plebis favor gratuitus: et exhortationibus ejus spontaneum præbentes assensum, iter versus Hierosolymam compromittunt; et vivificæ crucis signum humeris aptantes, ad iter accinguntur. Nec solum in plebeis et popularibus turmis hic persuadentium sermo ita se præbuit efficacem, verum usque ad supremos orbis moderatores, et eos qui præcipua regnorum videbantur dispensare fastigia, sermo iste cum effectu non inferiore pervenit. Illustres enim et potentissimi regum terræ, dominus videlicet Conradus Romanorum imperator, et dominus Ludovicus rex Francorum, cum multis utriusque regni principibus, consono voto et paribus desideriis amplexi sunt verbum; et salutare vivificæ crucis signum in arrham futuræ profectionis cum omni devotione cervicibus imprimunt et indumentis.

CAPUT XIX.

Imperator præcedens cum expeditionibus suis, Constantinopolim pervenit. Soldanus Iconiensis contra eum insidias præstruit.

Composito igitur congruo moderamine regnorum statu suorum, assumptis etiam iis qui ejusdem desiderii fervore concepto, votis salutaribus tenebantur obligati, paratis ad iter necessariis, prout regiam decebat dignitatem, Deo placitæ peregrinationis, mense Maio, iter arripiunt unanimiter; sed avibus infaustis et omine sinistro. Nam, tanquam invita divinitate et eis irata, iter assumpserunt. In tota illa profectione nihil Deo placitum, peccatis nostris exigentibus, operati sunt; sed nostrum, quibus opem se laturos arbitrabantur, statum, in deteriorem mutaverunt conditionem. Segregatim igitur proposuerunt incedere et separatos ab invicem exercitus ducere ea videlicet ratione, ne, populis inter se dissentientibus, contentiones inter eos orirentur, et ut commodius vitæ necessaria suis procurarent legionibus; sed etiam ut equis et jumentis, ad onera deputatis, pabula non deessent. Transcursa igitur Bawaria et flumine magno Danubio apud Ratisbonam transmisso, a læva eumdem fluvium habentes, in Austriam descenderunt, inde Hungarorum fines ingressi, ubi a domino rege illius provinciæ honorifice tractati sunt. Decurso igitur regno et utraque emensa Pannonia, Bulgarorum provincias, Mœsiam videlicet et Daciam mediterraneam, Ripensem a læva dimittentes, prætereunt. Inde Thracias attingentes et urbes famosissimas Philippolim et Adrianopolim transeuntes, ad urbem regiam pervenerunt. Inde cum domino Manuele Constantinopolitano imperatore habito familiarius colloquio, transcursis feriis quæ ad recreationem exercituum, et quietem post tot labores videbantur necessariæ, transito Hellesponto, qui eamdem urbem alluit, et Europæ terminus, Asiæ præbet initium, in Bithyniam, quæ prima de Asianis occurrit provinciis, castrametantur legiones universæ in

C[h]alcedonensi, unde relictam urbem e vicino conspicere. Hæc est Chalcedon, urbs antiqua, [q]uarta sexcentorum triginta sex Patrum conve[g]neta synodus, domini Martiani Augusti, et [d]i Leonis Romani pontificis, contra Eutychetem [mona]chum et abbatem, qui unam tantum in Domino Christo asserebat naturam. Soldanus interea [Icon]nsis, audito tantorum principum adventu [sus]pectum habens eorum introitum a multo retro [temp]re, ex ultimis Orientis finibus militaria con[quirit] auxilia; et sollicitum se gerit quomodo ab [immin]entibus hostium tantorum periculis se possit [tuer]e. Urbes igitur munit, ruinas erigit, finiti[mor]um implorat suffragia populorum; et cum [anxie]tate continua, eorum quos pro furibus audie[bat, p]ræstolatur adventum, de die in diem expe[ctans] suorum interitum, patriæ desolationem. Di[ceba]tur enim, a sæculis inaudita advenire multitudo [qua]e universam terræ superficiem eorum dicebatur [mul]titus operire; maxima eis ad potum non suffi[cere fl]umina et regiones uberes cibos eis non posse [minis]trare ad sufficientiam. Et licet major vero fama [occu]rrens hoc nuntiaret, rei tamen veritas magnis [princi]pibus a fide alienis Christiana, multum poterat [mer]ito terrorem incutere. Nam, ut constanter [asser]unt qui in eadem expeditione præsentes fue[runt], in solo domini imperatoris comitatu, ad se[pting]enta millia fuerunt loricatorum, exceptis pe[dite]s, parvulis et mulieribus, et equitibus levis [arm]aturæ. In exercitu vero domini regis Franco[rum] virorum fortium loricis utentium numerus ad [qui]nginta millia, excepta classe secunda, æstima[batur]; quibus si clemens et propitia comesque [fuisse]t Domini gratia et eos in beneplacito suo [habe]re dignatus esset Dominus, non solum Solda[num,]verum universas Orientis provincias, nomini [potui]ssent Christiano subjecisse; sed eorum ex oc[culto] justo tamen judicio, sprevit famulatum Do[minu]s, nec habuit acceptum munus, quod indignis [ip]se offerebant manibus.

CAPUT XX.

[Trans]ito Hellesponto, seducitur imperator Conradus, [G]ræcorum malitia; et ad loca periculosa nimis [ejus] trahitur exercitus.

[Inte]rea dominus imperator Conradus, transjectis [unive]rsis trans Bosphorum legionibus, cum paucis [fam]iliaribus admodum principibus, sumpta a do[mino] imperatore licentia, navigio eumdem Bospho[rum s]uperans, exercitus iter jubet arripere, consti[tuens] super singulas legiones singulis principibus: [r]elinquens a læva Galatiam et Paphlagoniam, et [utra]que Pontum, a dextris vero Phrygiam, Lydiam [et Asi]am minorem, per mediam iter agens Bithy[niam], juxta ejusdem regionis metropolim Nicome[diam], Nicæam, ubi trecentorum decem et octo [sancto]rum Patrum, temporibus domini Constantini, [sub Ari]us infelicis Arii impia dogmata, convenit [syn]odus, a dextris deserens, totam illam transcur[rit re]gionem. Inde Licaoniam, cujus metropolis est Iconium, viam compendiosiorem secuti, instructis agminibus, universus attigit exercitus. Ubi prædictus soldanus, congregatis militaribus copiis et maxima Turcorum multitudine ex finitimis collecta regionibus, sustinens exspectabat, ut loco et tempore opportuno occurrere posset transeuntibus; et ne procederent, procurare posset impedimentum. Omnes enim usque in ultimos Orientis fines illarum provinciarum reges, duces et cujuscunque generis principes tam prece quam pretio, in nostram sollicitaverat læsionem; asserens et frequentibus contestans nuntiis quod, si tantæ tamque armatæ multitudini liber transitus indulgeretur, futurum esse ut suæ ditioni universum violenter subjiciant Orientem. Ex utraque igitur Armenia, Cappadocia, Isauria, Cilicia, Media, Parthia, ad ejus vocationem convolat gentium infinitus numerus, et colligitur numerositas inaudita; quorum omnium fretus auxilio, spem concipit, ut paribus possit resistere copiis, immensæ quam audierat advenire multitudini. Tradiderat autem Constantinopolitanus discedenti ab eo, et id ipsum petenti, domino imperatori, viæ duces, locorum peritos, provinciarum finitimarum omnem habentes prudentiam; sed fidei modicæ. Hi ad hoc dati credebantur, ut bona fide præirent exercitus, ne periculose incautis occurrerent locorum angustiæ, aut invia secutis victus deesset legionibus. Hi, postquam in terram hostium introduxerunt cohortes, primiceriis exercitus præceperunt, ut ad certos dies, quibus per loca deserta gratia compendii eos transire oportebat, necessariam sumerent ciborum alimoniam, spondentes firmissime quod, prætaxato paucorum dierum effluxo numero, ad Iconium urbem nominatissimam perventurus esset exercitus, et in regionem optimam, et commoditatibus redundantem conscensurus. Illi autem dicto parentes, currus, jumenta et quælibet vehicula victualibus onerantes, eis habentes fidem, in simplicitate spiritus sui secuti sunt præcedentes. Verum Græci innata usi malitia, et consueto in nostros ducti odio, sive de mandato domini sui, sive hostium corrupti pecunia, studiose et ex industria per devia cœperunt trahere legiones; et in ea introducere loca, quibus populum simplicem major fieret hostibus opprimendi et expugnandi copia, et longe amplior ministraretur opportunitas.

CAPUT XXI.

Absentant se malitiose, qui ejus exercitui, a Græco imperatore duces erant dati: et periclitatur imperatoris exercitus.

Imperator vero videns dierum prætaxatum jam effluxisse numerum, et expeditiones nondum ad optatum et promissum pervenisse locum, viarum duces Græcos accersiri jubet, et coram principibus suis interrogare cœpit diligentius: *Quidnam sit quod amplioribus jam diebus quam ipsi ab initio deputassent, viam cœptam tenuisset exercitus, nec ad locum pervenisset constituti?* Illi autem ad solita recurrentes figmenta, futurum esse dicunt et con

stanter affirmant, opitulante Domino, infra triduum universas Iconium perventuras iri legiones. Quibus verbis imperator, sicut vir simplex erat, persuasus, adjecit ut etiam hoc triduum patienter sustineret, fidem habens eorum promissionibus. Nocte ergo insequente, castris more locatis solito, cæteris præ labore quieti membra concedentibus, prædicti pestilentes viri, intempestæ noctis silentio, clam ab exercitu diffugiunt, relicto sine duce populo, qui eorum fidei fuerat commendatus. Relata demum luce, cum jam tempus immineret ut proficisceretur exercitus, non sunt inventi qui de consuetudine præibant agmina; tandemque ad imperatorem et principes exercitus, fugitivorum fraus relata est, et ab omnibus comperta malitia. Illi autem ut prolongarent iniquitatem sibi et peccatum peccato adderent, viri Belial, ad Francorum regis, qui in proximo dicebatur esse, properant exercitum, mentientes dominum imperatorem, qui præcesserat eorum fretum ducatu, omnia egisse prospere: Iconium violenter expugnatam, funditus dejecisse, et de hostibus triumphasse solemniter. Hæc autem, ut credimus, ea videbantur intentione asserere, vel ut dominum regem in idem præcipitarent periculum, et eadem incedere via persuaderent; aut fortasse, ut periclitantibus fratribus non subvenirent, dum illis omnia succedere crederent ad votum; aut fortasse illud confinxerunt, ne si exercitum deperisse dicerent, ipsi tanquam proditores, quorum maleficio corruisset populus, raperentur ad pœnas. Quacunque tamen intentione illud dixerint, certum est illorum perfidia seductum exercitum, in ea unde corruit descendisse mortis discrimina. Videns ergo imperator ducibus itineris destitutum exercitum, convocato universorum principum cœtu, quid facto opus sit deliberat. Aliis itaque redeundum, aliis vero procedendum esse dicentibus, fit votorum tanta dissonantia, ut vere dici posset: ***Effusa est contentio super principes, et errare fecit eos Dominus in invio, et non in via*** (*Psal.* CVI, 40). Dumque sic locorum ignari, et pro alimentorum defectum solliciti fluctuarent (defecerat enim penitus tam equis et jumentis pabulum, quam hominibus quodlibet ciborum genus) nuntiatur, nec erat a vero longius, in vicino hostium consistere acies, et Turcorum innumeram adesse multitudinem. Erat autem in solitudine sterili, longe a culto solo constitutus exercitus: sicut studiose, ut præmisimus, a prædictis seductoribus fuerat introductus. Nam declinantes a dextra Lycaoniam, per quam iter eis esse debuerat, cum tempore recisiore illuc facile potuissent pervenisse et omnibus abundasse copiis, loca culta sequentes; lævam tenuerunt, et in Cappadociæ solitudines, longe ab Iconio, universum deviare compulerunt exercitum. Dicebatur publice, nec a verisimili multum abhorrebat, quod de conscientia et mandato imperatoris Græcorum, nostrorum provectibus invidentis, constructa fuerunt hæc tam periculosa molimina; suspectum enim semper et habuisse et habere Græci dicuntur nostrum, maxime Teutonicorum, tanquam imperium æmulantium, incrementum omne. Moleste siquidem ferunt quod eorum rex Romanorum se dicit imperatorem; in hoc enim suo nimium detrahi videtur imperatori, quem ipsi monarcham, id est singulariter principari omnibus dicunt, tanquam Romanorum unicum et solum imperatorem.

CAPUT XXII.

Irruunt e repente super Teutonicorum legiones Turci, et eas obtruncant; evadit tamen imperator.

Sic igitur, cum fame et locorum ignorantia, laboris quoque diuturnitate, difficultate viarum, equorum defectum, sarcinarum pondere, domini imperatoris laboraret exercitus, Turcorum satrapæ, et diversi generis magistratus, convocatis prius ad id ipsum militaribus auxiliis, repente supra eorum castra hostiliter irruunt, et irruptione subita, nihil tale verentes, conturbant legiones. Freti autem equis velocibus, quibus non defuerant necessaria, et armorum levitate, arcuum videlicet et pharetrarum, castra magnis vociferationibus circumstrepunt, et agilitate solita, in nostros lentos et armis onustos gravibus, impetus exercent periculosos. At vero nostri loricis, ocreis et clypeis onerati, habentes equos fame et itineris longitudine fatigatos et ad sustinendos discursus insufficientes, licet viribus et armorum usu præminerent, longius tamen a castris, nec hostes insequi, nec cum eis committere volebant. Hostes e converso catervatim irruentes, eminus sagittarum, instar grandinis, immissa multitudine infinita, equos eorumque sessores vulnerantes, et causas mortis de remoto inferentes, equorum velocitate, nostrorum persequi volentium gladiis, fugientes, eripiebantur. Sic ergo in gyrum nostrorum vallatus exercitus, telorum et sagittarum immissionibus anxie nimis, et usque ad mortem premebatur; nec dabatur referendi vicem, et cum hostibus cominus conserendi copia: quippe quibus comprehendendi adversarios nulla erat facultas. Quoties enim in hostes nostrorum acies impetus facere nitebantur, illi dissolutis agminibus, nostrorum eludentes conatus, ad diversa ferebantur: iterum nostris in castra se recipientibus, illi agmina revocantes sua, nostrum cingebant exercitum; et instantes acrius, quasi obsessis requiem negabant. Factum est autem occulto Dei judicio, justo tamen, quod omnis illa tantorum principum virtus, quæ prius armis, viribus, animis et numero videbatur incomparabilis, subito contrita, languido lacessita Marte, corruit, ita ut vix remanerent illorum vestigia gloriæ, et tantarum vix superesset residuum copiarum. Nam de septuaginta millibus loricatorum equitum, et de tanta pedestrium turbarum manu, quorum infinitus erat numerus, vix, ut asserunt qui præsentes fuerunt, decima pars evasit, aliis fame, aliis gladio interemptis, nonnullis etiam vinculis hostium mancipatis. Evasit tamen dominus imperator cum paucis ex principibus suis; et cum

residuo suorum, licet cum difficultate nimia, post dies aliquot in partes Nicææ se contulit. Hostes vero victoria potiti, onusti spoliis, et gaza multiplici facti locupletiores, equis, armis usque ad nauseam ditati, in sua se contulerunt, tanquam locorum periti, præsidia, exspectantes avide Francorum regis adventum, qui ad easdem prope partes advenisse dicebatur. Sperabant enim quod ex quo domini imperatoris majores fuderant copias, et de comitatu domini regis Franciæ multo facilius possent obtinere: quod et factum est. Huic tamen tanto negotio Soldanus Iconiensis non interfuit; sed quidam nobilis militiæ suæ primicerius Turcorum magnus satrapa, Paramum dictus, hanc plagam, Domino permittente, contra spem exercuit. Accidit autem anno ab Incarnatione Domini 1146, mense Novembri.

CAPUT XXIII.

Rex Francorum, transito Hellesponto, apud Niceam Bithyniæ, cum suis pervenit legionibus; colloquuntur sibi ad invicem; imperator Constantinopolim revertitur.

Interea rex Francorum, pene eisdem subsecutus vestigiis cum suo exercitu, pervenerat Constantinopolim; ubi modico tempore secretioribus cum imperatore usus colloquiis, et ab eo honorificentissime, et multa munerum prosecutione dimissus, principibus quoque suis plurimum honoratis, inter urbem regiam et mare Ponticum, quod ab ea triginta distat milliaribus, ubi Hellespontus angustissimus, vix ad unum milliare habet latitudinis, cum universis legionibus transito mari, in Bithyniam descenderat: gyratoque sinu maris, qui ab adjacente urbe ejusdem Bithyniæ metropoli, Nicomediensis dicitur, qui etiam Bosphori, sive Hellesponti pars est, in pago Niceo, non multum a Nicea remotus, castra locaverat, deliberans qua via incedendum esset; et de domino imperatore, qui eum præcesserat, nova diligentius investigans; et ecce nuntiatur dominum imperatorem, amisso exercitu, vagum et profugum, cum paucis principibus evasisse. Primum itaque sermo dubius, et sine certo auctore ortus est; sed processu temporis factus est certior; nam, modico interjecto intervallo, dominum Fredericus Suevorum dux, adolescens admirandæ indolis, domini imperatoris ex fratre primogenito nepos, qui eidem domino Conrado, patruo suo succedens, Romanum hodie strenue et feliciter administrat imperium, a castris domini imperatoris egressus, ad exercitum domini regis Francorum properans, hæc eadem quæ prius incerto auctore susceperant, plenius et certius edocuit. Venerat autem, ut dominum regem cum prædicto domino imperatore ad colloquium invitaret ut, communi consilio, licet sero, de itinere tractaretur. Factum est autem ut, audito periculo fratrum et interitu, et domini imperatoris sinistro casu qui acciderat, universus Francorum merito turbaretur exercitus, et mente compateretur; tandem verbo domini ducis rex motus, habita cum suis deliberatione, ut cum eo loqueretur, cum paucis ex principibus suis progressus, duce prævio, usque ad imperatoris castra, quæ in vicino idem locaverat, pervenit. Dato itaque et accepto debitæ salutationis affatu, simul et osculo pacis interveniente, familiaribus usi colloquiis, ordinant proposito insistere, et simul junctis agminibus proficisci. Multi tamen de utroque exercitu, sed maxime de castris Teutonicorum, amissis viaticis et expensis ad iter necessariis, laboris quoque immensitate deterriti, votorum immemores, Constantinopolim sunt reversi. Communicato igitur cum utriusque exercitus primoribus consilio, viam quam prius incesserat imperator, ad lævam relinquentes, versus Asiam minorem, relicta a dextris utraque Phrygia, post tergum vero Bithynia, dirigunt acies; et nunc mediterraneo, nunc maritimo gradientes itinere, Philadelphiam a læva declinantes, Smyrnam, et inde Ephesum ejusdem Asiæ metropolim, Joannis Evangelistæ conversatione, prædicatione, simul et sepulcro claram, pervenerunt. Hic demum imperator, seu quia cum paucioribus erat, qui multo plures prius secum habuerat, verecundiam sustinens, aut Francorum fastus non ferens, seu aliis latentibus causis, remissis quæ supererant per terram legionibus, ipse ab Epheso usus navigio, Constantinopolim reversus est. Ubi a domino imperatore, multo quam primo adventu, susceptus honestius, moram apud eum usque ad veris initium sequentis, cum suis habuit principibus. Erat enim inter eos affinitatis vinculum; nam eorum uxores, sorores erant, filiæ Berengarii senioris, comitis de Sulcepach, magni et egregii principis, et in regno Teutonicorum potentissimi: unde ampliori erga eum abundabat gratia, et liberalitatem in eum et suos tenebatur, maxime interveniente imperatrice, effundere cumulatiorem.

CAPUT XXIV.

Rex Francorum alia procedens via, Ephesum pervenit; Guido comes de Pontivo ibi moritur. Franci Meandrum fluvium transeunt, invitis hostibus.

Interea rex Francorum de itinere cum suis principibus valde sollicitus, dum apud Ephesum gratia recreandi exercitus, moram faceret, Guido comes de Pontivo, vir militaribus præclarus et insignis actionibus, morbo gravatus in fata concessit, ibique in vestibulo ecclesiæ honorifice sepultus est. Rex autem inde profectus cum suo exercitu, iter in Orientem pro viribus maturabat; profectus enim inde, post paucos dies, ad vada Meandri, oloribus amica, pervenit. Hic est ille fluvius, de quo Naso noster in libro dicit Heroicum:

Sic ubi fata vocant, udis abjectus in herbis,
Ad vada Meandri concinit albus olor.

Supra cujus ripas in pascuis grate virentibus castrametatus est. Hic primum Francis hostes, juxta eorum desiderium, datum est intueri; nam accedere volentibus ad aquas, ex opposita fluminis ripa, hostes in magna multitudine ripas contingere, et aquæ usum nostris interdicebant. Tandem vero in-

ventis vadis, flumine, hostibus invitis, transmisso, irruentes nostrorum acies, pluribus ex eis neci traditis, multisque vinculis mancipatis, eos in fugam vertunt; et obtinentes eorum castra simul et opima spolia et supellectilem universam, ulteriorem fluminis ripam viriliter sibi vindicarunt. Habita itaque hujusmodi victoria, et de hostium manubiis et præda facti lætiores, nocte illa cum tranquillitate transcursa, rursum dato mane, ad iter se accingunt; inde Laodiciam, ejusdem regionis urbem pervenientes, sumptis viaticis ad dies aliquot, more solito, proficiscuntur unanimes.

CAPUT XXV.

Francorum, casu miserabili, prosternitur exercitus; pars quæ præcesserat, evadit.

Erat autem exercitui mons obvius, arduus admodum, et ascendendum difficilis; illum ea die, juxta legem profectionis, transire oportebat. Porro in expeditione consuetudo erat, singulis diebus quosdam de illustribus, qui agmina præirent, quosdam qui subsequerentur ad custodiam imbelis populi, et maxime turmarum pedestrium deputare; et cum principibus de modo viæ, de profectionis quantitate, de loco castrorum in die sequenti, ordinare. Præibat autem illa die cum vexillo regio sorte vocatus, in ordine vicis suæ, nobilis quidam de Aquitania vir, nomine Gaufridus de Rancun. Hic cum prædictum montem ascendisset, cum agminibus quæ præcedebant, in montis fastigio positus, licet præordinatum fuisset quod in montis vertice castrametarentur qui præibant, contra legem dispositam, proposuit adhuc aliquantulum procedere; nam videbatur ei quod modicum nimis illa die profectus esset exercitus, et multa diei pars adhuc superesset; cœpit, ducibus præeuntibus, et locum commodiorem in vicino promittentibus, adhuc ultra proficisci. Qui autem sequebantur, arbitrati quod in montis prædicti vertice essent castrametaturi, modicumque rati superesse itineris ad diem deputati, lente nimis et remissius sequi cœperunt præcedentes; ita quod monte a quibusdam transcurso, quibusdam vero circa montem adhuc moram facientibus, divisus est exercitus. Quod videntes qui a longe exercitum ex latere contuebantur hostium cunei, parati semper, si occasionem invenirent, irruere, et ad hoc specialiter sequentes sine intermissione exercitum: sumpta occasione, cum ex locorum angustiis, tum quia major et fortior expeditionis portio præcedens, separata erat; nec facile subsequentium aut conditionem nosse, aut eis laborantibus subvenire posse arbitrabantur; clivum montis occupant, ut majus inter præcedentes et subsequentes chaos firmaretur: instructisque aciebus, super nostros irruunt, et antequam arma possint corripere, nostras violenter dissolvunt acies; nec jam sagittis vel arcu, sed gladiis instantes cominus, Martem et mortem ingerunt, et diffugere paratos urgent atrocius. Nostris autem oberant locorum angustiæ; equi quoque ob diuturnitatem et difficultatem itineris facti debiliores, sarcinarum etiam multiplex numerositas, nonnullum præstabant impedimentum; resistunt tamen unanimiter, et paribus animis, pro vita, pro libertate, pro consortibus itineris decertant viriliter; gladiis ac lanceis rem peragunt, sese mutuis sermonibus exhortantes et exemplis. Hostes e converso spe fruendi victoria, suos animant, ad memoriam revocantes quod paucis ante diebus majores multo copias minore fudissent periculo, et de pluribus et longe fortioribus facile triumphassent. Pugnant igitur Marte diu ancipiti et dubio eventu; verum in fine, peccatis nostris exigentibus, infidelium prævaluit manus; et noster usque modicum numerum, plurimis interemptis, captivatis innumeris, redactus est exercitus. Occubuerunt illa die viri nobiles et illustres, rebus militaribus singulariter insignes, pia digni recordatione, comes de Guarenna, vir inter majores eximius, Galcherus de Montiay, Eurardus de Bretol, Iterus de Magnac, et alii multi quorum nomina non tenemus, quæ tamen scripta esse in cœlis credendum est, quorum memoria in benedictione erit in sæculum sæculi. Occidit illa die, nostris infausta et casu nimis adverso, ingens Francorum gloria; et virtus gentibus hactenus formidabilis, contrita corruit, immundis et Deum nescientibus, quibus prius terrori fuerat, facta ludibrio. *Quid est, benedicte Domine Jesu, quod populus iste, tibi tam devotus, pedum tuorum volens adorare vestigia, loca venerabilia, quæ tua corporali consecrasti præsentia, deosculari cupiens, per manus eorum qui te oderunt, ruinam passus est? Vere judicia tua abyssus multa* (*Psal.* XXXV, 7), *et non est qui possit ad ea. Tu enim solus es, Domine, qui cuncta potes; et non est qui possit resistere voluntati tuæ.*

CAPUT XXVI.

Rex casu evadens, ad eos qui præcesserant se colligit; residuum exercitus apud Attaliam pervenit, inde in Syriam transfretans.

Rex interea, casu magis quam industria, tanto tamque confuso exemptus periculo, sæpe dicti, qui vicinus erat, montis clivum ascendens, cum paucis ejus fugæ consortibus, sine duce, noctis intempestæ silentio, ad suorum castra, aliquantulum locata remotius, se contulit. Hi autem qui præcesserant, vexillum regium secuti, ut præmisimus, et montis angustias sine difficultate transierant, et castra, nemine prohibente, loco satis commodo, locaverant, ignari prorsus et expertes omnium quæ iis qui sequebantur acciderant. Præsagiebat tamen animus eorum qui præcesserant, ex quo viderunt acies interruptas et tantam subsequentium moram, quod aliquid sinistri obtigerat, nec erant eis pro voto universa. Ex quo autem per eos qui evaserant et cum rege in castra se contulerant, de infausto, qui acciderat, facti sunt certiores eventu, statim luctus occupat universa, mœror et anxietas corda sibi vindicat singulorum. Dumque sibi quisque, quem amiserat, proximum querulis vocibus et lacrymosis

quærit suspiriis, et dolore multiplicato quæsitum non invenit, ejulatu resonant agmina et gemitu cohortes macerantur; non erat in castris locus quem dolor familiaris, et domestica jactura non premeret : hic patrem, ille dominum; illa filium, hæc maritum cuncta lustrando perquirit; dumque non inveniunt quod quærunt, noctem percurrunt pondere curarum pervigilem, quidquid absentibus potest accidere deterius suspicantes. Reversi sunt tamen nocte illa de utraque classe nonnulli, qui frutectis et rupibus et cavernis terræ, mortis declinantes discrimen, noctis protecti beneficio, casu magis quam prudentia se adjungebant, ad castra pervenientes. Factum est autem hoc anno ab Incarnatione Domini 1146, mense Januario. Cœpit autem ab ea die panis et omnis penitus alimonia in castris deficere; sed nec alterius generis deinceps per multos dies, habuerunt commercium; sed etiam, quod deterius erat, sine duce, sine præambulo, passim nunc hac, nunc illac errabundi, locorum nullam omnino habentes peritiam, vagabantur. Tandem vero Pamphiliam ingressi, per abrupta montium, per devexa vallium, cum difficultate nimia, sine tamen hostium conflictu, usque Attaliam, ejusdem regionis metropolim, pervenerunt. Est autem Attalia civitas in littore maris sita, imperatoris Constantinopolitani [subjecta] imperio, agrum habens opimum, et tamen civibus suis inutilem; nam angustiantibus eos undique hostibus, nec permittentibus agrorum cultui vacare, jacet ager infructuosus, dum non est qui exercendo fecunditatem possit procurare; alias tamen multas habens commoditates, gratum se solet præbere hospitibus, nam aquas emanans perspicuas et salutares, pomeriis est obsita fructiferis, situ placens amœnissimo; trajectarum tamen frugum et per mare devectarum solet habere copias, et transeuntibus sufficientem ciborum commoditatem ministrare. Quia vero hostibus nimis est contermina, eorum non valens indesinenter sustinere molestias, facta est eis tributaria, per hoc necessariorum cum hostibus habens commercium. Hanc nostri, idiomatis Græci non habentes peritiam, corrupto vocabulo Sataliam appellant; unde et totus ille maris sinus, a promontorio Lissidona, usque in insulam Cyprum, Attalicus dicitur, qui vulgari appellatione Gulphus Sataliæ nuncupatur. Ad hanc perveniens rex Francorum cum suis, ob multitudinem concurrentium tantam passus est alimentorum penuriam, quod pene residuum exercitus, et maxime pauperes ibi consumerentur inedia. Ipse vero cum suis principibus, relictis pedestribus turmis maturato navigio, Isauriam Ciliciamque a læva deserens, a dextris autem Cypro relicta, prosperis actus flatibus fauces Orontis fluminis, quod Antiochiam præterlabitur, qui locus hodie dicitur Sancti Simeonis portus, juxta antiquam urbem Seleuciam, et ab Antiochia decem distat milliaribus, ingreditur.

CAPUT XXVII.

Raymundus princeps Antiochenus regem Francorum apud portum Sancti Simeonis honeste recipit; deducit Antiochiam; sed tandem male dividuntur ab invicem.

Audiens igitur princeps Antiochenus Raymundus, regem Francorum in partibus suis applicuisse, cujus adventum multis diebus ante exspectaverat, cum desiderio sustinens, convocatis nobilibus totius regionis, et populi primoribus, cum electo comitatu ei occurrens, in urbem Antiochenam, omnem ei exhibens reverentiam, occurrente ei universo clero et populo, magnificentissime introduxit. Conceperat autem multo ante, audito ejus adventu, quod per ejus auxilium Antiochenum principatum ampliare posset : unde et eidem in Franciam, antequam etiam iter arriperet, honesta præmiserat donaria, et exenia multi pretii, ut ejus sibi conciliaret gratiam, largitus fuerat. Præsumebat nihilominus et de reginæ apud dominum regem interventu, quæ ejusdem peregrinationis regi adhæserat comes individua; quæ ejusdem domini principis neptis erat, domini videlicet Willelmi Pictaviensium comitis, fratris ejus primogenita filia. Advenienti igitur, ut diximus, omnem exhibuit humanitatem; sed et circa nobiles et principes, qui ejus secuti sunt comitatum, ejus simile non defuit studium, nec eximiæ liberalitatis opera; sed omnes honore præveniens, prout cujusque exigebant merita, plena tractabat munificentia. Erat ei sane spes maxima, quod urbes finitimas, Halapiam videlicet, et Cæsaream, aliasque nonnullas ejus fretus auxilio, et copiis adjutus, sibi posset subjugare. Nec ea spe delusus esset, si regem cum suis ad hoc potuisset induxisse proceribus; nam tantus de adventu regis hostibus nostris timor incubuerat, ut jam non solum de viribus suis diffiderent, sed de vita etiam viderentur desperare. Conveniens igitur solemniter, et in præsentia tam principum domini regis quam suorum princeps dominum regem, juxta id quod mente conceperat, et secretius nonnunquam convenerat, et petitiones suas effectui sine difficultate mancipabiles, honestatique simul et utilitati convenire ostendens; ubi videt se non proficere, cum rex Hierosolymam votis ardentibus irrevocabiliter ire proposuisset, spe frustratus, mutato studio, regis vias abominari, et ei præstruere patenter insidias et in ejus læsionem armari cœpit. Uxorem ejus enim in id ipsum consentientem, quæ una erat de fatuis mulieribus, aut violenter aut occultis machinationibus, ab eo rapere proposuit. Erat, ut præmisimus, sicut et prius et postmodum manifestis edocuit indiciis, mulier imprudens, et contra dignitatem regiam legem negligens maritalem, tori conjugalis fidem oblita; quod postquam regi compertum est, principis præveniens molimina, vitæ quoque et saluti consulens, de consilio magnatum suorum iter accelerans, urbe Antiochena cum suis clam egressus est. Mutatus est igitur color optimus, et dissimilia

acta sunt postrema prioribus; et qui cum tanta gloria susceptus fuerat adveniens, egrediens et te mutata recessit inglorius. Sunt qui regi hæc ad nimiam imputant malitiam: et ei dicunt digne pro meritis accidisse, quod tanti viri, et de se et de suis ita bene meriti preces non admiserit; præsertim cum constanter asseverent quod facile unam vel plures ex prænominatis urbibus, si ad id dare operam voluisset, obtinere potuisset.

CAPUT XXVIII.

Hieme transcursa, Conradus imperator, usus navigio, in Syriam pervenit; comes quoque Anfossus apud Acconensem applicat civitatem, moriturque apud Cæsaream.

Interea dominus imperator, transcursa hieme, apud urbem regiam, ubi a domino Constantinopolitano, humanitatis legibus diligenter, prout tantum decebat principem, tractatus, et donis in decessu largissimis cumulatus, classe quam eidem imperialis magnificentia deputaverat, vectus, cum quibusdam ex principibus suis in Orientem perveniens, portum attigit Acconensem. Inde Hierosolymam proficiscens, a domino rege Balduino et domino Fulchero bonæ memoriæ patriarcha, occurrente ei extra civitatem universo clero et populo cum hymnis et canticis, in sanctam introductus est civitatem. Applicuit etiam eisdem diebus portu quoque Acconensi, vir magnificus et illustris, comes Tolosanus, Anfossus nomine, domini Raymundi senioris comitis filius (qui tantus princeps, tanti fuit meriti in prima expeditione); vir suis egregius titulis; sed patris pia clarior memoria, dum inde Hierosolymam, ut Domino pro peracta feliciter peregrinatione gratias ageret, proficisceretur, apud Cæsaream urbem maritimam, paucis postquam appulit diebus, porrecto, ut dicitur, veneno, sed auctore tanti sceleris incerto, vitam finivit. Hujus viri inclytæ recordationis, universus populus cum summo desiderio præstolabatur adventum; sperans quod faustum et felix omen patris, adveniens, regno esset illaturus.

CAPUT XXIX.

Rex Francorum, ab Antiochia digressus, Hierosolymam properat; mittitur ei obviam Hierosolymitanus patriarcha.

Nuntiatur interea Hierosolymis, regem Francorum ab Antiochia digressum, ad partes accedere Tripolitanas, unde de communi omnium principum consilio dirigitur ei obviam dominus Fulcherus, bonæ memoriæ Hierosolymorum patriarcha, ut exhortationibus congruis et monitis salutaribus eum in regnum evocaret; ne forte vel a domino principe, restituta in integrum gratia revocatus, vel a domino comite Tripolitano, ejus consanguineo, detentus Hierosolymorum differret desideria. Orientalis enim Latinorum tota regio quatuor principatibus erat distincta. Primus enim ab austro, erat regnum Hierosolymorum, initium habens a rivo qui est inter Biblium et Berythum, urbes maritimas provinciæ Phœnicis, et finem in solitudine quæ est ultra Darum, quæ respicit Ægyptum. Secundus erat versus septentrionem, comitatus Tripolitanus, a rivo supradicto habens initium, finem vero in rivo qui est inter Maracleam et Valeniam, urbes similiter maritimas. Tertius erat principatus Antiochenus, qui ab eodem rivo habens initium, usque in Tarsum Ciliciæ, versus occidentem protendebatur. Quartus erat comitatus Edessanus, qui ab ea silva quæ dicitur Marrim, in orientem ultra Euphratem protendebatur. Hi omnes magni viri et potentes ab initio spem conceperant quod in adventu prædictorum regum, per eorum operam et auxilium possent fines suos dilatare et porrigere terminos in immensum. Omnes enim hostes immanissimos et urbes hostium invisas, plurimum habebant conterminas, quas sibi adjungere cupiebant. Erant ergo de cura domestica et familiari incremento valde solliciti. Unde reges nuntiis et muneribus ad se quisque invitabant, alios prævenire cupientes. Inter hos dominus rex et qui in regno erant, spem sibi videbantur fovere majorem, tum ob reverentiam locorum venerabilium, quorum amor et devotio omnes trahebat amplius; tum quia dominum imperatorem apud se habebant, ad quem credibile erat domini nostri regem Francorum accessurum, cum complendæ orationis et peregrinationis gratia, tum ut de communi consilio in opere aliquo ad incrementum Christianitatis procederetur. Missus est ergo dominus patriarcha, ut prædiximus, a regni principibus, metuentibus plurimum, ne a domino principe, cujus affinis erat, et ei arctiore charitatis vinculo jungi videbatur, et maxime interventu reginæ, circa partes Halapiæ detineretur, sicut et probabile videbatur. Cognito vero quod minus amice ab invicem discesserant, spes eis accessit amplior, quod sine dilatione inde digrediens, Hierosolymam esset perventurus. Contra tamen fortunæ insidias, et quia *prudenter timetur quidquid accidere potest*, virum venerabilem prædictum patriarcham, cujus auctoritate moveretur, præmiserunt; nec spe concepta frustrati sunt; nam ejus verbum secutus, Hierosolymam incunctanter advenit. Quo perveniens, occurrente ei universo clero et populo, cum hymnis et canticis una cum principibus suis, honorifice, et cum debita gloria, in urbem receptus est et ad loca venerabilia deductus. Tandem completis de more orationibus, indicitur apud urbem Acconensem curia generalis, ut de fructu tantæ peregrinationis, et de tantorum fine laborum, et de regni desiderato tractaretur incremento. Tandem die statuta ad destinatum convenientes locum sicut et præordinaverant, quid facto esset expedientius, cum regni nostri magnatibus, quibus plenior rerum et locorum erat cognitio, diligentius deliberare cœperunt.

INCIPIT LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Apud Ptolomaidam urbem maritimam curia celebratur generalis; nominanturque principes qui ad eam convenerunt.

Dignum credimus, et præsenti satis convenire videtur historiæ ut posteritatis mandetur memoriæ, qui principes prædictæ interfuerunt curiæ, qui ex tantis convenerant regionibus. Interfuit ergo primus dominus Conradus inclytæ recordationis, Teutonicorum rex et Romanorum imperator: et de principibus ejus ecclesiasticis, dominus Otto Frisingensis episcopus, vir litteratus frater ejus; dominus Stephanus Metensis episcopus; dominus Henricus, domini Theodorici Flandrensium comitis frater, Tullensis episcopus; dominus Theotinus natione Teutonicus, episcopus Portuensis, apostolicæ sedis legatus, qui de mandato domini Eugenii papæ, ejusdem domini imperatoris castra fuerat secutus. De laicis vero dominus Henricus dux Austriæ, ejusdem imperatoris frater; dominus dux Guelpho, vir illustris et potens; dominus Fredericus, inclytus Suevorum et Vindelicorum dux, ejusdem domini imperatoris ex fratre primogenito nepos, eximiæ indolis adolescens, qui ei postmodum succedens, Romanum hodie strenue et viriliter administrat imperium; dominus Hermannus, provinciæ Veronensis marchio; dominus Bertholdus de Andes, qui postea fuit Bavariæ dux; dominus Wilelmus, marchio de Monteferrato, ejusdem domini imperatoris sororius; Guido comes de Blandrada, qui prædicti marchionis sororem habebat uxorem, ambo de Lombardia erant, magni et egregii principes. Interfuerunt et alii nonnulli, nobiles et spectabiles viri, quorum nomina vel titulos non tenemus.

Interfuit dominus Ludovicus Francorum rex piissimus, inclytæ in Domino memoriæ, et cum eo dominus Godefridus, Lingonensis episcopus; dominus Arnulphus, Lexoviensis episcopus; dominus Guido de Florentia, Ecclesiæ Romanæ presbyter cardinalis, tituli Sancti Chrysogoni, apostolicæ sedis legatus; dominus Robertus, comes Perchensis, ejusdem domini regis frater; dominus Henricus, domini Theobaldi senioris comitis filius, comes Trecensis, ejusdem domini regis gener, egregiæ indolis adolescens; dominus Theodoricus; Flandrensium magnificus comes, domini regis Hierosolymorum sororius; dominus Ivo de Neella Suessionensis, vir fidelis et prudens. Interfuerunt et alii multi, nobiles, et potentes, et digni memoria viri, quorum nomina, prolixitatem declinantes, studiose præterimus. De nostris autem regionibus, adfuit dominus Balduinus, Hierosolymorum rex, inclytæ indolis adolescens; et cum eo mater ejus, prudens et circumspecta mulier, cor habens virile, et quolibet consulto principe nihil inferius sapiens; et cum eis, dominus Fulcherus, patriarcha; dominus Balduinus, Cæsariensis archiepiscopus; dominus Robertus, Nazarenus archiepiscopus; dominus Rorgo, Acconensis episcopus; dominus Bernhardus, Sidoniensis episcopus; dominus Willelmus, Berytensis episcopus; dominus Adam, Paneadensis episcopus; dominus Geraldus, Bethlehemita episcopus; Robertus magister militiæ Templi; Raimundus, magister domus Hospitalis. De laicis vero, Manasses regis constabularius, Philippus Neapolitanus, Helinandus Tiberiadensis, Gerardus Sidoniensis, Galterius Cæsariensis, Paganus dominus regionis quæ est trans Jordanem, Balianus senior, Hunfredus de Torono, Guido Berytensis; et alii multi, de quibus per singula longum nimis esset enumerare. Hi omnes, ut diximus, in urbem convenerant Acconensem, tractaturi quod optimum et loco et tempori magis conveniens videretur; quod primum, auctore Domino, ad incrementum regni et Christiani gloriam nominis attentarent.

CAPUT II.

Urbem Damascenam proponunt obsidere, et ex condicto ad eam accedunt.

Tractatis igitur continuo libramine deliberationis partibus, post subjecta, sicut in talibus fieri solet, diversarum partium diversa consilia, de communi consilio visum est tempori expedientius Damascum urbem nostris damnosam obsidere: unde firmato circa id consilio, voce præconia præcipitur publicari, quatenus die statuta omnes unanimiter parati sint copias suas ad partes illas dirigere. Mense igitur Maio, vicesima quinta die mensis, anno ab Incarnatione Domini 1147, congregatis ex universo regno militaribus tam equitum quam peditum copiis, tam ex indigenis quam ex peregrinis, prævio vivificæ crucis salutari ligno, prædicti Deo amabiles reges, una cum suis expeditionibus, ad urbem Tiberiadem, ex condicto perveniunt. Inde viarum compendia secuti, secus mare Galilææ usque Paneadem, quæ est Cæsarea Philippi, universos deduxerunt exercitus. Ubi deliberatione habita cum iis qui situs urbis Damascenæ et adjacentis regionis habebant peritiam, communicato cum majoribus principibus consilio, utilius judicant prædictam urbem eatenus obsidione vallare, ut prius occupentur pomeria, quæ ex maxima parte urbem ambiunt eamdem et plurimam videntur conferre munitionem, arbitrantes quod occupatis pomeriis urbem deinceps obtinere satis esset in expedito. Sic igitur juxta initum consilium iter agressi, transcurso famosissimo monte Libano, qui medius inter Cæsaream Philippi et eamdem Damascum interjacet, apud vicum cui nomen Daria est, in agrum descenderunt Damasce-

num, ab urbe quatuor aut quinque distantes milliaribus : unde et totam civitatem cum adjacente regione, de plano dabatur intueri.

CAPUT III.

Describitur situs Damascenæ urbis.

Est autem Damascus civitas maxima minoris Syriæ, quæ alio nomine Phœnicis Libanica nuncupatur metropolis, sicut ibi legitur : *Caput Syriæ Damascus* (*Isa.* VII, 8); a quodam Abrahæ servo denominata, qui eam creditur fundasse. Interpretatur autem *sanguinea* vel *sanguinolenta*. Est autem in campestribus sita, in agro sterili et arido, nisi quantum aquarum antiquis meatibus deductarum irrigatur beneficio. Fluvius enim a promuntorio descendens vicino, in superioribus illius regionis partibus, canalibus exceptus, ut inde liberius per plana possit deduci, per diversas subjectæ regionis partes ad agrorum sterilitatem fecundandam dirigitur; quod vero residuum est, quia copiosas habet aquas, ex utraque ripa pomeria nutrit, arboribus consita fructiferis, juxtaque civitatis murum Orientem versus labitur. Pervenientes igitur prædicti reges ad locum prænominatum, videlicet Dariam, urbem habentes jam vicinam, instruunt acies, et ordinem incedendi assignant legionibus, ne promiscue incedentes, contentiones suscitent ad invicem et operi futuro ministrent impedimentum. Primus itaque cum suis Hierosolymorum rex, eo maxime quod locorum peritiam ejus cohortes dicebantur habere, de communi principum statuto ire præcipitur, et cæteris subsequentibus iter aperire. Secundum et medium locum rex Francorum cum suis expeditionibus tenere jubetur, ut præcedentibus, si necessitas emerserit, opem ferat. Tertium et novissimum imperator, eodem decreto, conservare mandatur, ut hostibus, si forte a parte irruant posteriore, resistere sit paratus, et præcedentes copias a parte relicta reddat securiores. His ergo tribus exercitibus ordine congruo dispositis, ad urbem castra promovent, accedere contendentes. Est autem civitas ab occidentali parte, unde nostris erat accessus, et a septentrionali pomeriis obsita longe lateque, instar condensorum nemorum et opacarum silvarum, ita ut ultra quinque aut amplius milliaria versus Libanum protendantur. Et hæc eadem, ne dominia fortasse sint in incerto, et ne volentibus passim introire liceat, clausa sunt muro, licet luteo; nam lapidibus regio illa non abundat. Clausa sunt itaque, et secundum hoc quod cuique designatæ sunt possessiones, muro hujusmodi vallata, relictis semitis et viis publicis, licet angustis, quibus hortulanis et curam pomeriorum habentibus ad urbem cum jumentis fructus deferentibus perveniatur. Sunt autem hæc pomeria urbi pro summo munimine; nam præ densitate et arborum frequentia, et viarum angustiis, videbatur durum et pene impossibile, ut ab ea parte esset transitus urbem adire volentibus. Per hæc tamen loca decretum erat nostris principibus ab initio exercitus introducere, et ad urbem patefieri accessum; ex causa gemina, tum ut occupatis munitioribus locis, et in quibus populo Damasceno major erat fiducia, quod superesset, leve videretur et compleretur facilius; tum ut expeditionibus, fructuum et aquæ non deesset commoditas. Immittit ergo primus Hierosolymorum rex, per illas pomeriorum angustiores semitas, suas acies; sed vix et cum multa difficultate procedere poterat exercitus, tum viarum impeditus angustiis; tum eorum qui in virgultis latebant, insidiis lacessitus; tum etiam manifesto hostium qui aditus obsederant, et viarum præoccupaverant anfractus, conflictu. Egressus enim erat unanimiter civitatis populus, et in prædicta descenderat pomeria, ut tam occultis quam manifestis congressionibus exercitum transire prohiberet. Erant præterea, intra ipsa pomeriorum septa, domus eminentes et excelsæ, quas viris pugnaturis communierant, quorum possessiones erant vicinæ : unde sagittis et aliorum immissione telorum, hortorum septa tuebantur, neminem accedere permittentes; sed et publicam volentibus transire viam reddebant eminus sagittis valde periculosam. Nec erant tamen ex una tantum parte nostris prædictorum formidabiles insidiæ; sed ex omni latere par erat incautis periculum, et suspectum æque improvisæ mortis discrimen. Erant nihilominus et secus muros interius latentes viri cum lanceis, qui per specularia modica, in muris ad hoc studiosius ordinata, unde videre transeuntes poterant, minime vero ipsi videri, prætereuntes confodiebant ex latere : quo casu plurimi dicuntur illa die miserabiliter occubuisse. Sed et aliæ innumerabiles non defuerunt inter illas angustias periculorum transire volentibus species.

CAPUT IV.

Nostri pomeria civitatis violenter effringunt, et fluvium invitis hostibus occupant in manu forti. Factum imperatoris eximium et admirabile describitur.

Hoc igitur intelligentes nostri, instant acerbius et effractis hortorum violenter claustris, pomeria certatim occupant; et quos intra septa vel in hujusmodi domibus reperiunt, gladiis transverberant, aut in vincula captos conjiciunt. Quod audientes qui ad simile opus exierant, aliorum exemplo timentes interire, relictis hortis, catervatim in urbem se recipiunt; sicque illis in fugam versis, aut peremptis gladio, liber nostris ad anteriora patuit aditus. Equestres porro tam civium, quam eorum qui eis in subsidium venerant, copiæ, intelligentes quod ad obsidendum urbem per illas partes noster venturus esset exercitus, ad amnem qui urbem præterlabitur, accesserant, ut arcubus et balistis expeditiones ex itinere fatigatas, et præ sitis angustia laborantes, arcerent a flumine et aquarum maxime necessariam negarent sitientibus commoditatem. Nostri vero ad relevandam sitim, quam ex laboris difficultate et ex pulveris nube densa, equorum ha-

minimumque pedibus agitati, collegerant, ad fluvium quem vicinum audierant properantes, ubi secus ripam viderunt tantam hostium multitudinem, substiterunt ad modicum; tandemque collectis viribus, necessitate vires et audaciam ministrante, semel et secundo, sed frustra aquas sibi vindicare nituntur. Dumque circa id Hierosolymorum rex cum suis plurimum desudat et frustra laborat, nuntiatur domino imperatori qui posterioribus præerat agminibus, sciscitanti : *Quænam esset causa quare non procederet exercitus?* quod hostes, fluvium ol tinentes, nostros non permittebant accedere. Quo cognito, ira succensus, per medias regis Francorum acies usque ad conflictum eorum qui pro flumine contendebant, cum suis principibus celer pervenit. Ubi tam ipse quam sui de equis descendentes, et facti pedites (sicut mos est Teutonicis, in summis necessitatibus bellica tractare negotia) objectis clypeis, gladiis cominus cum hostibus experiuntur; quorum impetus, qui prius fortiter restiterant, sustinere non valentes, in fugam versi, flumina deserunt, in urbem cum summa velocitate se conferentes. In quo congressu, domini imperatoris factum sæculis memorabile dicitur accidisse; nam uni de resistentibus, viriliter et strenue dimicanti, quamvis loricato, uno ictu caput, collum, cum sinistro humero et brachio cohærente, simulque partem subjecti lateris dicitur amputasse. Quod factum cives, tum qui hoc viderant, tum eos qui ex aliorum relatione id ipsum cognoverant, in tantam dejecit formidinem, ut et de resistendo et de vita penitus desperarent.

CAPUT V.

Desperant cives, et de fuga cogitant; ex nostris principibus quosdam data corrumpunt pecunia, quorum persuasione in oppositam civitatis partem transfertur exercitus.

Obtento igitur flumine et ripa liberius concessa, longe lateque secus urbem castrametantur; et tam pomeriis violenter expugnatis quam fluminis libere pro arbitrio usi sunt commoditate. Attoniti ergo cives, et exercitus nostri et numerum stupentes et virtutem, de viribus suis cœperunt diffidere, quasi resistere non valentes; timentesque subitas nostrorum irruptiones, nihil tutum reputant, dum ad mentem reducunt, quales eos hesternis congressionibus sint experti. Habita igitur deliberatione, usi ea quæ miseris et afflictis rebus solet adesse, solertia, et ad ultima recurrentes argumenta, omnes vicos civitatis, ex ea parte, in qua nostri castra locaverant, magnis et proceris contexunt trabibus; in eo solo spem habentes, ut dum nostri circa effringenda repagula hujusmodi laborarent, ipsi per partem oppositam, cum uxoribus et liberis egrederentur fugientes. Videbatur satis in expedito, si propitia nobis esset Divinitas, quod urbem in vicino obtenturus esset populus Christianus; sed aliter visum est ei qui *terribilis* est *in consiliis super filios hominum* (*Psal.* LXV 4). Nam dum, ut diximus, civitas in arcto constituta esset, nec ejus cives resistendi aut salutis spem haberent ullam, sed compositis sarcinis migrare e loco disponerent, peccatis nostris exigentibus, cœperunt de nostrorum præsumere cupiditate; et pecuniarum interventu, eorum expugnare animos sunt aggressi, quorum corpora posse vinci diffidebant; tota enim sollicitudine in argumenta varia se attollentes, quibusdam de principibus promissa et collata infinitæ quantitatis pecunia, ut eorum studio et opera obsidio solveretur, ut Judæ proditoris officio fungerentur persuaserunt. Hi ergo datis et pollicitis corrupti, et vitiorum omnium fomitem, cupiditatem secuti, in id sceleris descenderunt, ut regibus et peregrinis principibus, de eorum fide et industria confidentibus, impiis suggestionibus persuaderent ut, relictis pomeriis, in oppositam civitatis partem transferrent expeditiones; et ut dolum quocunque colore tegerent, allegant in opposita civitatis parte, quæ austrum respicit et quæ ad orientem, nec pomeria esse, quæ urbi sint pro robore; nec ad murum expugnandum, vallo vel flumine impediri accessum. Murum quoque asserunt humilem, et ex crudis compactum lateribus, primos vix posse impetus sustinere. Ibi nec machinis, nec multo opus esse conamine dicunt, sed statim primis congressionibus manibus murum dejici, et in civitatem irrumpere non esse difficile. Horum autem ad hoc solum properabat intentio, ut exercitus ab ea parte, qua locatus erat, quaque civitas maxime premebatur, et diu tolerare neque poterat, amoverent, scientes quod in opposita parte perseverare, et obsidionem continuare non possent. Crediderunt ergo tam ipsi reges, quam totius primores exercitus, et loca quæ prius cum multo sudore, et multa suorum strage occupaverant, deserentes, universas transferunt legiones; et in opposita civitatis parte præviis seductoribus castrametati sunt. Ubi videntes se ab aquarum commoditate longe positos, fructuum quoque ubertate carere, et jam deficere penitus alimenta, dolum intercessisse; et malitiose a locis uberibus se translatos, licet sero, conqueruntur.

CAPUT VI.

In nostrorum castris victus deficit; detegitur proditorum malitia; et soluta nostri redeunt obsidione.

Deficiebat ergo victus in castris; nam spe subito obtinendi civitatem, sicut eis persuadebatur antequam iter arriperent, ad paucos dies sufficientia detulerant alimenta; et maxime peregrini, quibus non multum poterat imputari, tanquam locorum ignaris. Persuasum namque illis fuerat quod primis congressionibus statim, et sine difficultate urbem essent obtenturi; interimque fructuum alimonia, qui gratis occurrerent, etsi alius omnino deesset victus, magnum posse ali exercitum asserebant. Quid ergo faciant dubii, et in secreto et in publico deliberant. Redire enim ad loca unde exierant, durum videbatur et impossibile; nam, nostris egredientibus, statim hostes, ut viderunt effectui man-

cipatum quod cupierant, multo fortius quam ante eadem loca ingressi, communierant vias quibus nostri prius introierant; objectis trabibus et molibus magnis præstruxerant, sagittariorum immittentes manum infinitam, qui ab ingressibus arcerent ingredi cupientes. Rursum ex ea parte in qua castra locaverant, urbem impugnare, moram videbatur exigere; sed ferias longiores victus inopia non indulgebat. Colloquentes itaque peregrini principes ad invicem, videntesque manifestam illorum, quorum fidei animas suas et negotia commiserant, malitiam, scientes quod non proficerent, redeundum esse decernunt, fraudes eorum qui eos seduxerant detestantes. Sic igitur reges et principes, quantos a sæculis non legimus convenisse, confusione induti et reverentia, peccatis nostris exigentibus, infecto negotio, redire compulsi, eadem via qua venerant, in regnum sunt reversi. Qui deinceps, non solum quandiu in Oriente moram egerunt, nostrorum principum vias omnes suspectas habebant; et eorum merito, tanquam malitiosa nimis declinabant consilia, circa regni negotia tepidos se exhibentes; verum, postquam ad eorum regiones eis datum est reverti, susceptarum perpetuo memores injuriarum, eorumdem principum abominati sunt malitiam. Nec se solos, verum etiam et alios, qui non interfuerant, circa amorem regni efficiebant remissiores: ita ut jam de cætero, neque tot, neque ferventes adeo, hujus peregrinationis viam arriperent, et advenientes etiam nolentes eorum illaqueari fraudibus, domum citius redire etiam hodie contendant.

CAPUT VII.

Diversæ ponuntur opiniones, quis tantæ proditionis auctor fuerit. Iterum Ascalonam proponunt obsidere, sed non proficiunt.

Memini me frequenter interrogasse et sæpius prudentes viros, et quibus illius temporis solidior adhuc suberat memoria, et ea maxime intentione ut compertum historiæ mandarem præsenti, quænam tanti mali causa fuerit et qui tanti sceleris fuerint auctores; et quomodo tam detestabilis conceptus effectui potuit mancipari. In assignatione autem causæ dissonas inveni relationes; nam quorumdam erat opinio quod comitis Flandrensium factum quoddam occasionem præstiterat huic malo; is namque, ut præmisimus, in eo fuit exercitu. Qui, postquam nostræ legiones ad urbem prædictam accesserunt, et jam violenter obtentis pomeriis et flumine, obsessa est civitas, ad singulos regum dicitur singillatim et seorsum accessisse, et profusis precibus postulasse, ut capta civitas ei daretur; et hoc etiam dicitur impetrasse, quod audientes regni nostri quidam proceres, consentientibus etiam aliorum nonnullis, indignati sunt quod tantus princeps, et cui sua poterant sufficere, et qui gratis Domino militare videbatur, regni tantam portionem sibi dari postulabat; sperabant enim sibi accrescere, quidquid per istorum principum operam et laborem regno incrementi accederet. Unde indignati, in hoc tam piaculare descenderunt flagitium, ut mallent eam hostibus conservare quam ut comiti prædicto cederet in sortem. Indignum enim eis admodum videbatur ut qui tota vita sua regno militantes, infinitos labores pertulerant aliis qui recentes advenerant, tantorum fructus laborum colligentibus, ipsis neglectis et absque remunerationis spe, quam diu et ex meritis videbantur collegisse. Alii dicunt principem Antiochenum indignatum quod rex Franciæ ita ab eo divertisset, et beneficiorum suorum immemor, in nullo eum juvisset, quibusdam mandasse in exercitu principibus, et obtinuisse, quatenus ejus gratia efficeret, ne conatus ejus finem sortiretur optatum, et ut ita procurarent, ut infecto negotio redire cogeretur inglorius. Alii dicunt omnino nihil aliud intercessisse, nisi quod ab hostibus infinita sint redempti pecunia, qui hoc tam ingens procuraverunt malum; et pro summo solent recitare miraculo, quod postmodum tota illa male sumpta pecunia, inventa est reproba et penitus inutilis. Qui autem fuerint tam detestabilis ministri sceleris, varia multorum nihilominus fuit opinio, sed mihi pro certo compertum non est. Quicunque tamen sunt, sciant quod pro meritis digna quandoque præmia reportabunt, nisi misericors Dominus condigne satisfacientibus clementer indulgeat.

Ita ergo, ut præmisimus, nostri sunt sine gloria reversi. Lætata est ergo Damascus in profectione ipsorum, quia incubuit timor eorum super eos; nostris autem e diverso, *versa est in luctum cithara; et facti sumus canticum hostium nostrorum tota die* (*Job.* XXX, 31). Reversi itaque in regnum prædicti reges, iterum convocato procerum cœtu, aggredi conantur (sed incassum) factum aliquod, in quo memoriam suam posteris possint reddere commendabilem. Erant nonnulli qui suggererent circa Ascalonam, quam adhuc detinebat populus infidelis, quæ quasi in regni medio sita erat, et ad quam sine difficultate poterant universa deferri necessaria, ponendam obsidionem; facileque esse dicebant, et in promptu, ut cultui restitueretur Christiano; sed post multa hujusmodi verba, sicut et prædictus conceptus passus est abortum; et dum adhuc ordiretur, succisus. Iratus enim Dominus omnes eorum conatus videbatur evacuare.

CAPUT VIII.

Imperator Conradus ad propria regreditur, rege Francorum in Syria moram faciente.

Videns igitur dominus Conradus imperator quod ei gratiam suam subtraxerat Dominus, et in regni negotiis ei procedere negabatur, parato navigio, sumptaque licentia, in regnum proprium est reversus. Quo perveniens, infra paucos annos apud Bauenberg mortuus est, ubi et magnifice in ecclesia majori sepultus est: vir pius et misericors, corpore conspicuus, generositate insignis, rei militaris ad perfectum habens experientiam, vita et moribus per omnia commendabilis, cujus memoria in bene

dictione est. Cui dominus Fredericus Suevorum dux illustris, qui ejusdem peregrinationis comes adhæserat indivisus, ex fratre primogenito nepos (cujus supra fecimus mentionem) inclytæ indolis adolescens, in imperio successit, qui hodie Romanum strenue et feliciter administrat imperium. Dominus vero rex Francorum, peracto apud nos unius anni curriculo, circa transitum vernalem, Pascha Hierosolymis celebrato, cum uxore et principibus suis ad propria reversus est. Quo perveniens, injuriarum memor, quas in via et in toto peregrinationis tractu, uxor ei irrogaverat, in præsentia pontificum regni sui solemniter celebrato divortio, ab uxore, titulo consanguinitatis objecto, divertit. Quam protinus sine temporis intervallo, Henricus Normanniæ dux et Andegavensium comes, antequam in Aquitaniam suam, quæ ei paterna erat hæreditas, se reciperet, duxit uxorem. Qui statim ea ducta, domino Stephano Anglorum regi, sine liberis sexus melioris defuncto successit in regno. Dominus vero rex Francorum, Hispaniarum imperatoris filiam, Mariam nomine, virginem Deo placitam, moribus et sancta conversatione commendabilem, secundis votis felicior, sibi matrimonio copulavit.

CAPUT IX

Noradinus ingreditur fines Antiochenos; princeps Raimundus occurrit; pugnatur inter eos. Princeps Raimundus occiditur.

Ab ea die cœpit Orientalium Latinorum manifeste deterior fieri conditio; nam nostrorum principum et regum maximorum, qui Christiani populi videbantur bases esse solidiores, viderunt hostes nostri, et subsannaverunt labores sine fructu, sine effectu conatus, vires attritas, confractam gloriam; et quorum sola nomina hostibus nostris prius erant formidini, nunc præsentiam sine damno despexerant; unde in tantam elati sunt præsumptionem et audaciam, ut jam de cætero nec eorum vires haberent suspectas, nec nostris instare solito acerbius vererentur. Inde fuit, quod statim post utriusque regis discessum, Noradinus, Sanguini filius, cujus superius fecimus mentionem, convocata infinita Turcorum ex omni Oriente manu, circa partes Antiochenas cœpit solito protervius desævire; vidensque Latinorum terram principum auxilio destitutam, apposuit etiam castrum, cui nomen Nepa, obsidere. Quod postquam domino Raimundo principi Antiocheno plenius innotuit, sicut homo animosus et impetuosus, nec alterius consilio in hujusmodi regebatur, non exspectato suorum equitum, quos evocari præceperat comitatu, cum paucis imprudens ad partes illas accelerat; et adhuc in obsidione perseverantem, circa prædictum municipium invenit Noradinum. Qui audiens principem advenire, timens ne majores secum traheret copias, exspectare et cum eo congredi veritus, ab obsidione discessit, in loco tuto se conferens, et exspectans, et frequentibus nuntiis doctior fieri cupiens, qualia secum princeps traxerat auxilia, et utrum majora accederent adminicula. Princeps vero præsenti successu elatus et de se, more solito, plus æquo præsumens, cœpit se habere incautius; et dum haberet finitima præsidia in quibus se indemnem cum suis poterat conservasse, et suos reduxisse incolumes, maluit se campis credere patentibus; indignum judicans ut illius timore videretur cessisse vel ad tempus; et hostium maluit patere insidiis. Ea igitur nocte, videns Noradinus nullas principi vires accrevisse majores, sperans cum suis eas quas secum adduxerat, facile superaturum, principis comitatum vallat, per gyrum agminibus dispositis; et in modum urbis obsidet. Mane autem facto, videns princeps hostium multitudinem, et de viribus suis, licet sero diffidens, dubitare cœpit; tamen acies instruit, militiam ordinat, tanquam cominus cum hostibus congressurus. Inito itaque prælio, qui cum eo erant, viribus impares, hostium non ferentes multitudinem, principe cum paucis relicto, in fugam versi sunt. Princeps vero tanquam magnanimus, et in armis singulariter strenuus, viriliter decertans, in media hostium strage quam exercuerat, cædendo fatigatus et exhaustus spiritu, gladiis confossus interiit; cujus caput cum brachio dextro a corpore separantes, reliquum corpus mutilum, inter alios vita privatos, reliquerunt. Cecidit ibi inter alios vir magnus et potens, suæ perpetuo lugendus regioni, dominus Rainaldus de Mares, cui comes Edessanus filiam suam uxorem dederat. Ceciderunt et alii nobiles nonnulli, quorum nomina non tenemus. Fuit autem dominus Raimundus vir magnanimus, rei militaris experientissimus, hostibus supra modum formidabilis, parum tamen felix, cujus multa quæ in principatu strenue et magnifice gessit opera, speciales exigunt tractatus; sed nos ad prosequenda communia festinantes, in singulis hujusmodi negotiorum articulis immorari, et his stylum committere non valemus. Occisus est autem anno ab Incarnatione Domini 1148, principatus ejus anno tertio decimo, mense Junio, vicesima septima die mensis, die festo Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, inter urbem Apamiam et oppidum Rugiam, in eo loco qui dicitur Fons-muratus. Cujus corpus quibusdam notis et cicatricibus cognitum, inter cæterorum defunctorum corpora repertum, Antiochiam delatum est, et in vestibulo ecclesiæ apostolorum Principis, inter ejus prædecessores, solemnibus exsequiis sepultum.

CAPUT X.

Noradinus universam regionem pro suo tractat arbitrio. Rex illuc properat, solatium ministraturus. Soldanus Iconiensis terram comitis ingreditur Edessani.

Noradinus vero in augmentum gloriæ et in signum victoriæ, et quod maximus gentilitatis persecutor crederetur occidisse, caput cum manu dextera, quæ ad hos usus de corpore prædicti viri separari fecerat, ad maximum Sarracenorum principem et mo-

narcham, caliphiam videlicet Baldacensem, et alios Turcorum satrapas, per Orientem constitutos direxit. Destituta itaque tanti rectoris solatio Antiochena regio, in lamenta se dedit, fletus non cohibens et crebris suspiriis dolorem indicans, querulis quoque et lacrymosis vocibus fortis viri egregia gesta rememorans. Nec solum finitimos mors illius audita contristavit populos; sed et longe lateque rumor hic dispersus, tam majorum quam minorum in amaritudinem deduxit animas, et acerbo interius mœrore confecit. Interea idem fidei et nominis, more patris, maximus persecutor Christiani Noradinus, videns principem regionis, et maximam robustorum ejus partem cecidisse in prælio, totamque provinciam suo subjacere arbitrio, immissis statim expeditionibus suis, totam cœpit hostiliter circuire regionem : ita ut juxta Antiochiam pertransiens, et cuncta præstans incendio, ad monasterium Sancti Simeonis, quod inter Antiochiam et mare in montibus sublimibus situm est, ascenderet, propria in ea usus potestate, et cuncta libero tractans imperio; et inde ad mare, quod nunquam prius viderat, descenderet, et in eo, in signum quod victor usque ad mare pervenerat, coram suis lavaretur. Inde rediens castrum Harenc, ab Antiochia vix milliaribus distans decem, præteriens occupat, et occupatum armis et militibus et alimentis muniens, instruit diligenter; ita ut multorum dierum posset obsidionem sustinere. Timuit ergo populus universus, et humiliata est in conspectu ejus terra, eo quod tradiderat Dominus in manus ejus, robur militiæ et principem regionis; et non erat auxiliator, nec qui contra imminentia pericula protectionis afferre posset remedium. Relicta enim erat in reipublicæ et principatus administratione sola principis uxor Constantia, cum filiis duobus et filiabus totidem, adhuc impuberibus; nec erat qui principis fungeretur officio, et plebis erigeret dejectionem. Ea tamen tempestate, dominus Aimericus ejusdem civitatis patriarcha, vir solers et locupletissimus, strenue satis afflictæ se regioni præbuit patronum; et ad conducendas militum copias, stipendia, contra morem suum non parce ministravit, temporis satisfaciens necessitati. Porro Hierosolymorum rex audiens illarum partium pericula, et morte domini principis cognita, mente plurimum consternatus, convocata subito militia, ut oppressis opem ferat fratribus, celer ad partes convolat Antiochenas, et de se diffidentibus et animo dejectis propria præsentia præbuit consolationem. Collectis itaque militaribus tam suorum, quos secum traxerat, quam de tota regione auxiliis, ad resistendum invitat; et ut resumptis cordibus respirare discant, castrum Harenc, quod superius de novo captum diximus, obsidet. Sed post dies aliquot non proficiens, quia instructum erat diligentius, infecto negotio, Antiochiam est reversus.

Soldanus etiam Iconiensis, audita principis morte, in multitudine gravi in Syriam descendit, et captis multis urbibus et castellis pluribus, Turbessel obsidet, licet comes cum uxore et liberis intus esset. Rex vero Henfredum constabularium, cum sexaginta militibus ad tuendum Hasart, interea dirigit, ne a Turcis occupetur. Tandemque comes datis Soldano captivis omnibus quos de sua regione vinctos habebat, et duodecim equitum armis, pace facta, abeunte Soldano, ab obsidione liberatus, eodem die Hasart venit; et inde Antiochiam, domino regi gratias pro humanitate quam in eum exercuerat, acturus properavit : inde etiam viso rege, sumptaque ab eo licentia, cum modico quem deduxerat comitatu, ad propria reversus est. Rex autem apud Antiochiam destitutæ regionis curam agens, ad hoc moram faciens, compositis pro loco et tempore negotiis, tranquillitate aliquatenus restituta, revocantibus eum curis domesticis, in regnum suum est reversus.

CAPUT X.

Comes Edessanus, post regis ab Antiochia discessum ab hostibus capitur, ubi et ignominiose moritur.

Interea comes Edessanus, Joscelinus junior, vir supinus, a patria degener honestate, sordibus effluens, libidine dissolutus, spretis melioribus perniciosa sequens, putans sibi optime successisse quod princeps Antiochenus, quem odio insatiabili persequebatur, occubuerat; non multum attendens, quam vere dicatur :

Tua res agitur, paries cum proximus ardet;

dum Antiochiam, ut dicitur, a domino patriarcha evocatus, de nocte proficisceretur, separatus a comitatu, cum adolescente, qui ejus equum trahebat, gratia, ut dicitur, alvum purgandi, et ut secretioribus naturæ satisfaceret debitis, ignorantibus tam iis qui præibant quam qui sequebantur, irruentibus in eum prædonibus, qui in insidiis latebant, captus est; ac vinculis mancipatus, Halapiam perductus est. Ubi immundarum viarum suarum fructus colligens, squalore carceris et catenarum pondere fatigatus, anxietate spiritus et corporis jugi molestia consumptus, fine miserabili vitam finivit. Redditа terris die, qui in ejus erant comitatu, eorum quæ circa ipsum acciderant penitus ignari, dominum suum quem non reperiunt, anxie quærentes, ubi vident se inquirendo non proficere, reversi nuntiant quid eis acciderat; et iterum repleta est stupore et exstasi universa terra. Et quamvis vicinorum sinistris non noverant condolere casibus, nunc familiaribus oppressi periculis eodem discunt experimento, quomodo doloribus sit compatiendum alienis. Tandem post dies aliquot quorumdam relatione, quibus id pro certo compertum erat, cognoverunt, quod apud Halapiam detinebatur in compedibus. Uxor vero ejus, mulier pudica, sobria, et timens Deum, quales Deus amat, cum filio impubere et duabus filiabus remanserat; quæ quantum potuit, consilio procerum, qui superstites erant, populum regere nitebatur : et regionis præsidia adversus hostes, armis viris et alimentis com

munire, vires transcendens femineas, satagebat. Sic igitur peccatis nostris exigentibus, utraque regio, melioribus destituta consiliis, vix in se subsistens, femineo regebatur imperio.

CAPUT XII.

Rex cum regni principibus juxta Ascalonam, Gazam reædificat.

Dum vero hæc ita circa partes aguntur Antiochenas, non multo post temporis intervallo visitante regnum divina clementia, erigentes se de pulvere et de abjectione nimia, in qua propter sinistros casus, qui frequentes acciderant, jacere videbantur; redeuntes ad cor tam dominus rex quam cæteri Hierosolymitanæ regionis principes, ut Ascalonitas hostes immanissimos arctius cohibeant, et magis eorum periculosos refrenent impetus, Gazam urbem antiquissimam, ab Ascalona decem distantem in parte australi milliaribus, dirutam et habitatoribus carentem, reformare proponunt, ut sicut a septentrione et ab oriente fundatis in gyrum municipiis eam quasi obsederant, ita eidem ab austro simul non deesset stimulus; et ex ea quoque parte continuis impugnaretur congressionibus et frequentibus lacesseretur insidiis. Die igitur statuta, convenit universus populus, quasi vir unus, ad prædictum locum; et opus unanimiter aggressi, urbem certatim reædificare contendunt. Fuerat autem eadem Gaza, civitas antiquissima, una de quinque urbibus Philistiim, ædificiis præclara, cujus antiquæ nobilitatis in ecclesiis et amplis domibus, licet dirutis, in marmore et magnis lapidibus, in multitudine cisternarum, puteorum quoque aquarum viventium, multa et grandia exstabant argumenta. Fuerat autem sita in colle aliquantulum edito, magnum satis et diffusum infra muros continens ambitum. Videntes autem nostri quod non satis expediret, nec fortasse præsentis temporis vires sufficerent ut tota reformaretur, partem prædicti collis occupant; et jactis ad congruam altitudinem fundamentis, opus muro insigne et turribus ædificant, et in brevi, opitulante Domino, consummant feliciter. Consummatum etiam et partibus suis absolutum, de communi consilio fratribus militiæ Templi custodiendum, et perpetuo cum universa adjacente regione possidendum committunt. Qui tanquam viri fortes, et in armis strenui, et commissum usque in præsentem diem fideliter prudenterque servaverunt; et urbem prædictam frequentibus, cum occultis tum manifestis impugnationibus viriliter afflixerunt: ita ut qui prius excurrentes et per universam regionem hostiliter desævientes, nostris erant formidini, nunc pro summa felicitate reputent, si clausis intra mœnia vivere liceat, et quiete perfrui, pace precibus vel pretio ad tempus impetrata. Nec solum urbe prædicta, ad cujus læsionem constructum erat illud præsidium, recalcitrante, utile fuit; sed etiam ea devicta, quasi regni limes ab austro contra Ægyptios, pro multo fuit regioni tutamine. Circa veris autem initium, domino rege dominoque patriarcha, completo ex parte municipio interiore, relictis ibi militiæ Templi fratribus, quorum diligentiæ deputatum erat, Hierosolymam reversis, accidit subsidium Ægyptiorum, quod ter vel quater in anno ad reparandas vires Ascalonitarum solemniter solebat accedere, in multitudine gravi ante prædictum oppidum adesse; et oppidanis interius hostium metu congregatis, assultus hostiles multa instantia dedisse. Sed videntes, qui militiæ præerant, quod non proficerent, cum dies aliquot in obsidione operam consumpsissent, Ascalonam profecti sunt. Ab ea itaque die, tanquam attritis viribus et nocendi contracta licentia, cœperunt prorsus a vexatione adjacentis quiescere regionis. Sed et Ægyptiorum exercitus, qui ita frequens, ut præd iximus, civitati jam afflictæ solatium ministrabat, jam non nisi marino accedere consuevit itinere, prædicti municipii interpositas timens insidias et militiam habens suspectam.

CAPUT XIII.

Inter regem et matrem ejus graves oriuntur simultates et matre ignorante rex coronatur.

Inter hæc, dum satis prospero cursu regni orientalis negotia procederent, et quasi quadam tranquillitate gauderet; eo minus, quod comitatus nobis deperierat et in hostium nostrorum cesserat potestatem Edessanus, regio quoque Antiochena frequentibus hostium insidiis fatigabatur; videns inimicus homo, qui solet superseminare zizania, et nostræ invidens prosperitati, intestinis nos tentans concutere seditionibus, quietem nostram perturbare aggressus est, cujus periculi hæc fuit causa et origo. Domina Milisendis regina, inclytæ recordationis et piæ in Domino memoriæ, defuncto marito, ut prædiximus, relicta cum duobus liberis adhuc infra annos constitutis, regni tanquam jure hæreditario sibi debiti curam et administrationem sortita est, filiorum legitimam agens tutelam. Hanc consilio principum regionis, strenue et fideliter, vires et animum transcendens femineum, usque ad illum diem administraverat: filio primogenito, domino Balduino, cujus in præsenti gesta conscribimus, etiam postquam in regni sublimatus est solium, ejus multum favente et merito subjacente imperiis. Inter cæteros autem quorum opera consilioque utebatur, familiarem admodum habebat quemdam nobilem virum, ejus consobrinum, Manassen videlicet; cui, statim post ejus introitum in regnum, curam militiæ tradiderat omnem et [quem] ordinaverat constabularium. Hic autem de dominæ reginæ gratia præsumens, nimium arrogans, ut dicitur, et regni majoribus insolenter se præferens, nullique debitam exhibens reverentiam, invidiam in se nobilium regionis concitaverat maximam; et nisi dominæ reginæ eos cohiberet auctoritas, parati erant conceptum odium usque in opus pertrahere. Duxerat autem et domini Baliani senioris viduam, nobilem matronam Hugonis, Balduini et Baliani Ramatensium fratrum matrem:

unde sibi cumulaverat divitias et multiplicaverat possessiones. Eorum autem qui prædictum Manassen odio prosequebantur, primus erat et affectu et opere rex ipse: asserens quod ei matris suæ subtraheret gratiam et munificentiam impediret. Habebat autem super eodem facto plurimos incentores, odiorum fomitem ministrantes, quibus prædicti viri invisa erat potentia et molesta nimis dominatio. Hi dominum regem impellebant, ut etiam matrem a regni amoveret potestate, dicentes, cum jam ad adultam pervenisse ætatem, indignum esse ut femineo regeretur arbitrio, et regni proprii curam aliquam sibi committeret moderandam. Horum igitur et similium rex fretus consilio, proposuerat, in die festo Paschæ Hierosolymis solemniter coronari; cujus gloriæ, cum a domino patriarcha et a viris prudentibus qui pacem regni diligebant, instanter rogaretur, ut matrem participem faceret, distulit prædictorum consilio, ne matrem haberet consortem, illa die qua proposuerat; et sequenti die subito, matre non vocata, in publicum processit laureatus.

CAPUT XIV

Regnum inter se dividunt filius et mater. Rex Hierosolymam ingreditur violenter, et matrem in arce obsidet Davidica; tandem pax cum tranquillitate reformatur.

Transcursa igitur illa solemnitate, convocato procerum cœtu, præsente etiam Ivone Suessionensi comite et Galtero castellano Sancti Aldemari, matrem convenit, et ut regnum secum dividat instanter exigit, et avitæ sibi postulat hæreditatis portionem assignari. Tandem post multos hinc inde habitos deliberationis tractatus, divisa hæreditate, domino regi optione data, assumpsit sibi in partem Tyrensem et Acconensem, cum pertinentiis suis, urbes maritimas: relictis dominæ reginæ Hierosolyma et Neapoli, cum suis iterum pertinentiis. Sicque divisi sunt ab invicem, sperante populo quod pro bono pacis tolerandum esset quod sic ordinatum fuerat: quod uterque contentus esse deberet sua, quæ eum contigerat, portione. Per eosdem itaque dies dominus rex nobilem quemdam et magnificum virum dominum Henfredum de Torono, cui magnæ et amplæ possessiones erant in Phœnice, in montibus qui Tyrensi adjacent metropoli, ordinavit constabularium suum, et ei militiæ suæ curam commisit. Sed neque sic etiam quievit dominam reginam persequentium stimulus; sed et causis levibus vires resumens ignis, qui latuerat in favilla, incendium majus et priore multo periculosius, cœpit ministrare. Nam rex eisdem impellentibus quorum consilio prius acquieverat, matrem iterum cœpit molestare, et eam quam ex utriusque beneplacito regni obtinuerat portionem, exclusa omnino matre, sibi vindicare proposuit. Quod intelligens regina, commendata Neapoli quibusdam fidelibus suis, qui ejus curam haberent, Hierosolymam se recepit. Rex vero interea congregata quanta potuit militia, prædictum Manassen in castello quodam ejus, cui nomen Mirabel, obsidet; eumque ad deditionem compellens, regnum et omnem cismarinam regionem abjurare coegit: inde occupata Neapoli, matrem persequens Hierosolymam proficiscitur. Recesserant autem a domina regina, juramentorum et fidelitatis immemores, quidam ex iis qui infra sortem ejus habebant possessiones, et ei fide media erant obligati. Pauci vero ei adhærentes, fidei servaverant integritatem: Amalricus videlicet comes Joppensis, filius ejus, valde adolescens; Philippus quoque Neapolitanus, et Rohardus senior, et pauci alii quorum nomina non tenemus. Audiens itaque regina, filium cum exercitu advenire, in arcem cum familiaribus suis et fidelibus se recepit, de præsidii munitione confidens. Dominus vero patriarcha Fulcherus, bonæ memoriæ, videns tempora periculosa, et dies tentationis imminere, volens partes suas interponere, et de iis quæ ad pacem sunt rogare, assumptis sibi de clero, viris religiosis et Deum timentibus, domino regi obviam exiit, monens ut a pravo desistat proposito, et in finibus pactorum consistens, matrem quiete perfrui patiatur: apud quem postquam videt se non proficere, consilium ejus detestans, in urbem regressus est. Rex autem urgens propositum, ante urbem castra locat. Tandem vero civibus indignationem declinantibus regiam et portas aperientibus, intromissus est cum suis expeditionibus: ubi statim arcem, in quam mater se contulerat, aptatis ad eam expugnandam machinis, obsidione vallat; et more instans hostili, balistis, arcubus et jaculatoriis machinis continuas inferens molestias, obsessis requiem negat. Illi vero, omnino instanti omnino reluctantes, vim vi repellere nituntur, et quibus modis exteriores obsessos impugnare satagunt, eisdem injurias propulsare et in hostes æqua lance damna refundere, obsessi non verentur. Tandem cum per dies aliquot, periculose nimis hinc inde decertatum esset, cum in arcem expugnando rex non multum proficeret, nec tamen a proposito vellet desistere, intercurrentibus quibusdam pacis et gratiæ reformatoribus, urbe Neapolitana cum suis finibus contenta domina regina, regni caput domino regi resignat Hierosolymam, interpositis ex parte domini regis, et præstitis corporaliter juramentis, quod super ea possessione per eum perpetuo non deberet molestari; sicque eis in mutuam redeuntibus gratiam, quasi stella matutina in medio refulgens nebulæ, regno et Ecclesiæ restituta est tranquillitas.

CAPUT XV.

Soldanus Iconiensis comitatum Edessanum rursum ingreditur; rex illuc cum omni celeritate properat.

At vero nuntiatum est regi Hierosolymorum, et fama certiore compertum quod comes Edessanus sorte tam miserabili captus erat, et regio tota absque defensoris cura, hostium late patebat insidiis; quod

omnis illa provincia, sicut et Antiochenorum partes, femineo relictæ moderamini, suam exposcebant sollicitudinem; assumptis sibi Henfredo constabulario et Guidone Berytensi (nam de iis qui in portione dominæ reginæ erant, licet singillatim evocasset, neminem habere potuit) ad partes pervenit Tripolitanas; ubi et comitem cum suis militibus assumens, Antiochiam celer pervenit. Dicebatur enim publice, et vere sic erat, quod potentissimus Turcorum princeps soldanus Iconiensis, cum innumero equitatu ad partes illas descenderat, et fere omnem suis finibus conterminam occupaverat regionem. Non valentes enim locorum habitatores resistere et exercituum illius sustinere potentiam, urbes et municipia universa illi tradiderant, impetrantes ab eo salvum et liberum exitum cum uxoribus et liberis, et sine periculo conductum usque Turbessel; is enim locus cæteris munitior, plures habens habitatores, ubi et dominus comes jugem et manentem habebat habitationem, adhuc in tranquillo videbatur esse. Dumque sic exceptis paucis præsidiis, universam occupasset regionem, majoribus eum revocantibus curis, domum redire compulsus est; nihilominus tamen, provincialium aut labor est imminutus, aut remissior facta sollicitudo. Nam Noradinus molestissimus gentis nostræ persecutor et Turcorum princeps potentissimus, pene continuis incursionibus universam eatenus molestabat regionem, ut extra præsidia nemo penitus auderet comparere. Sic igitur inter duas molas, miser ille populus incessanter conterebatur; et a duobus maximis principibus supra vires angebatur, quorum alterius tantum vix posset potentiam tolerare.

CAPUT XVI.

Imperator Constantinopolitanus exercitum ad partes dirigit Antiochenas; comitatum Edessanum sibi resignari postulat; obtinet postulatum; Græcis castella resignantur; rex inde Latinos educit.

Interea dominus Imperator Constantinopolitanus audiens illarum partium desolationem, unum de principibus suis, cum immensis sumptibus, et militia suorum non modica, ad prædictas partes direxerat, offerens comitissæ liberisque ejus annuos certæ quantitatis reditus, qui eis ad honestum sufficere possent victum in perpetuum, in recompensationem traditæ sibi regionis, si præsidia quæ adhuc penes se retinebat, ejus imperio vellet concedere. Spondebat enim confidenter, in immensitate divitiarum suarum spem habens, quod et illa a Turcorum incursionibus conservaret illibata, et alia quæ amiserant, facile suo restitueret imperio, si ei provincia resignaretur. Adveniente igitur rege Antiochiam, causa cognita adventus imperialium nuntiorum, ipsis etiam injunctam sibi legationem aperientibus, facta est inter principes regionis illius dissensio; aliis dicentibus rem nondum in eum necessitatis articulum descendisse, ut id fieri oporteat; aliis econtra asserentibus necessarium id esse fieri, priusquam terra penitus in hostium manus tradatur. Inter has igitur deliberationis ambiguitates, cognoscens dominus rex, quod prædicta regio, in eo statu, in quo erat, diu perseverare non posset; ipsum enim ampliorem ibi moram facere, regni propria cura non patiebatur; nec ejus tot tantæque erant vires, ut duas quindecim dierum itinere a se distantes provincias administrare posset commode, vidensque Antiochenam quæ media erat provinciam, principis solatio jam per plures annos destitutam, in eam descendit sententiam, ut præmissis conditionibus, Græcis oppida quæ supererant traderentur. Et licet non multum præsumeret, quod Græcorum viribus in eo statu conservari posset provincia, maluit tamen, ut eis possidentibus iste casus accideret, quam ei periclitantis populi et terræ deficientis imputaretur ruina. Pactis igitur hinc inde juxta prædictas conditiones, adhibito consensu dominæ comitissæ et liberorum ejus, ad placitam consonantiam redactis, præfigitur dies, quo dominus rex, cum omni militia sua in partes illas descendat, imperatoris homines in possessionem inducat, et eis universa resignet oppida. Die igitur statuta rex ex condicto assumens sibi comitem Tripolitanum, et tam suos quam Antiochenarum partium magnates, in terram comitis Edessani, Græcos secum deducens, usque Turbessel pervenit; ubi assumpta sibi domina comitissa cum liberis suis et aliis omnibus, tam Latinis quam Armenis, sexus promiscui, exire volentibus, Græcis regionem assignat. Erant autem oppida quæ a nostris adhuc possidebantur Turbessel, Hamtab, Rauendel, Ranculat, Bile, Samosatum, et fortasse alia quædam. Quibus omnibus Græcorum potestati resignatis, ipse cum universo egredi volentium populo, cum jumentis et sarcinis eorum, quæ erant multæ nimis (nam unusquisque cum omni domo et familia, et supellectile universa exire proposuerat) ad iter accingitur; et cum omni hujusmodi imbellis populi multitudine, et impedimentorum quantitate numerosa egredi maturat, educere volens eos sine periculo.

CAPUT XVII.

Noradinus regi occurrit; exitum impedire procurat. Rex, licet cum difficultate, Antiochiam redit. Noradinus, ejectis Græcis, universam occupat regionem.

Audiens itaque Noradinus quod rex ad educendum populum ingressus fuerat et quod de conservanda regione omnino desperantes, Græcis viris effeminatis et mollibus, oppida resignaverant, de nostra formidine factus animosior, congregata ex universis adjacentibus regionibus militia, ad easdem partes festinus descendit, volens regi et populo de viribus suis diffidenti et sarcinis multiplicibus impedito occurrere: ad lucrum sibi putans cedere, si tales sibi obviam habere posset. Factumque est, quod vix ad urbem Tulupam, quæ a Turbessel vix quinque aut sex distabat milliaribus,

illam impotentem multitudinem adduxerat, cum ecce Noradinus universam regionem suis repleverat legionibus. Erat autem castrum illis vicinum, Hamtab nomine, per quod iter eis erat futurum: illuc nostri properare volentes, videntes imminere periculum, acies instruunt, ordinant agmina, tanquam mox cum hostibus commissuri. Illi vero instructis catervis, nostrorum adventum, tanquam de victoria securi, avide nimis exspectabant. Accidit tamen, contra spem eorum, quod noster exercitus ad prædictum oppidum, prævia Domini misericordia, pervenit indemnis; ubi nocte tota fessis tam jumentis quam hominibus, ad requiem concessa, convocato procerum cœtu, et de futuro in crastinum itinere deliberantes, fuerunt nonnulli de magnatibus, qui prædictum præsidium exposcerent sibi dari, arbitrantes opitulante Domino contra Turcorum incursiones viribus propriis locum posse conservare; quorum unus de regno erat Henfredus de Torono, vir magnificus regius constabularius; alter erat vir nobilis et potens, de principatu Antiocheno, Robertus videlicet de Surda valle. Sed videns dominus rex neutrius vires aut potentiam ad prædictum opus sufficere, spreto utriusque verbo tanquam inutili, pactis insistit perseverans; et tradito Græcis municipio, populum præcipit ad iter accingi. Videre erat ibi viros nobiles, et inclytas cum ingenuis virginibus et parvis pueris matronas, natale solum, avita domicilia, cognatam regionem, singultibus et lacrymosis deserere suspiriis, et transmigrationem ad populum alterum cum fletibus et lamentis inire. Non erat pectus ita ferreum, cujus interiora non moverent fletus et lacrymæ, et querulæ voces populi transmigrantis. Luce igitur terris reddita, compositis sarcinis, rursum iter arripiunt: et ecce ex utroque latere hostium acies junctis agminibus, incedebant, in comitatum nostrorum parati ex omni parte irruere. Nostri ergo hostium videntes agmina et gravem multitudinem, de quingentis equitibus, quos habebant, instaurant acies et incedendi ordinem assignant instauratis. Dominum itaque regem præire jubent, ut agmina præcedat et turbis pedestribus gradiendi modum assignet; comitem Tripolitanum et Henfredum regium constabularium posteriores jubent tueri partes, et ut cum majoribus et fortioribus militum copiis hostium sustineant impetus, et eorum a plebe arceant violentiam; Antiochenos vero magnates a dextris et a sinistris collocant, ut positæ in medio multitudini, undique per gyrum non deesset robur fortium, et armata militia. Sic igitur, et eodem ordine tota die nostris gradientibus usque ad solis occasum intolerabiles nostris non defuerunt molestiæ, frequentes impetus, pugna jugis, congressiones continuæ. Tanta autem erat immissarum in exercitu numerositas sagittarum, ut omnes sarcinæ, ericii more, sagittis viderentur consitæ; præterea pulvis, calor quoque, qualem solet Augustus ministrare, sitis quoque aspera, plebem supra vires fatigabat; tandem sole jam ad occasum declinante, Turci securi non habentes victualium quidpiam, amissis de exercitu suo nonnullis nobilibus, dato ad reditum signo, nostros insequi desinunt; eorum stupentes incomparabilem instantiam et perseverantiam. Dumque Henfredus constabularius, arcu abeuntes persequitur, aliquantulum a comitatu remotior, accessit ad eum miles quidam de hostium numero, qui repositis armis et junctis alternatim ad latus manibus, signum exhibet reverentiæ. Is porro cujusdam potentissimi Turcorum principis, qui eidem constabulario fraterno fœdere junctus erat et in eo tenacissimus, domesticus erat et familiaris, ab eodem missus, ut eum verbis ejus salutaret, et de statu hostilis exercitus eum redderet doctiorem. Refert autem Noradinum cum suis in proposito habere ea nocte ad propria maturare reditum; defecerat enim in castris ejus omnis penitus alimonia, unde eos diutius non poterant insectari. Sic igitur illo redeunte ad propria, constabularius in castra se recipit; et verbo quod audierat, domino regi communicato, instante jam nocte, in loco qui dicitur Joha, castrametatus est populus universus. In sequentibus diebus, populo sine molestia per silvam quæ dicitur Marris, et usque ad loca nostræ ditioni subdita traducto, dominus rex in Antiochiam se recepit. Videns igitur Noradinus terram comitis, Latinorum auxilio destitutam, de Græcorum mollitie, quibus commissa erat, præsumens, frequentibus irruptionibus, et quas Græci non satis supportare noverant, eam cœpit aggravare. Tandemque immissis exercitibus copiosis, obsidione vallans oppida, Græcis violenter exclusis, infra annum universam occupavit regionem. Sic igitur provincia opulentissima, rivis, silvis et pascuis lætissima, ubere gleba dives, et omnibus redundans commoditatibus, in qua quingenti equites sufficientia habebant beneficia, peccatis nostris exigentibus, in hostium manus devenit, et a nostra jurisdictione usque in præsentem diem facta est aliena. Decesserunt itaque Ecclesiæ Antiochenæ in partibus illis tres archiepiscopi, Edessanus, Hieropolitanus et Coricensis; quorum Ecclesias etiam nunc infidelitas detinet, et gentilis superstitio, licet invitas.

CAPUT XVIII.

Rex principissam monet, ut unum de principibus in maritum accipiat, qui regioni possit præesse; sed non proficit. Rex inde Tripolim accedit, ad propria reversurus.

Interea dominus rex Hierosolymorum Balduinus, pro urbe Antiochena, et ejus adjacente diœcesi plurimum sollicitus, ne principis destituta solatio, sicut et terra comitis, de qua prædiximus, in manus hostium, sorte descendat miserabili, et populo Christiano simul cum jactura intolerabili, amplius accedat confusio; vidensque sibi liberum non esse, revocante eum regni cura, moram ibi habere longiorem, dominam principissam sæpius commonet ut unum de nobilibus sibi, cui nubat, eligat

viris, cujus consilio et opera principatus regatur. Erant autem eo tempore inclyti et nobiles viri in eadem regione, domini regis castra sequentes, dominus videlicet Ivo de Neella, comes Suessionensis, vir magnificus, prudens et discretus, cujus in regno Francorum plurima erat auctoritas; Galtherus quoque de Falcunberga, castellanus Sancti Aldemari, qui postea fuit Tiberiadensis dominus, ipse quoque vir prudens, urbanitatis eximiæ, providus in consiliis et in armis strenuus; dominus quoque Radulphus de Merlo, vir summe nobilis, et armorum usum habens, et prudentia multa conspicuus; quorum quilibet ad procurandam regionem, merito videbatur sufficiens. Illa autem vincula timens conjugalia, solutamque ac liberam vitam præponens, non multum attendebat quid populo expediret, circa id plurimum sollicita, ut carnis curam perficeret in desideriis. Rex autem ejus intelligens propositum, apud Tripolim principibus utriusque tam regni quam principatus, curiam indicit generalem. Ad quam tam dominum Antiochenum patriarcham cum suffraganeis suis, quam dominam principissam cum suis proceribus invitat; interfuit autem et mater ejus, domina regina Milisendis, et regni principes eam secuti. Ubi cum de publicis negotiis diligens habitus esset tractatus, ventum est ad negotium principissæ; sed neque tunc vel rex, vel comes, ejus sanguinei; vel regina, vel comitissa Tripolitana, ambæ ejus materteræ, in hoc eam potuerunt inducere, ut sibi et regioni in hac parte vellet providere. Dicebatur autem et patriarchæ niti consilio, qui tanquam vir argutus et versipellis, ut liberius interim tota terra dominaretur, cujus rei cupidus erat nimis, in hoc eam dicebatur errore fovere. Cum ergo nihil in eo proficerent, soluta curia, ad propria quisque reversus est

CAPUT XIX.

Rex et mater ejus apud Tripolim conveniunt, ut comitem uxori reconcilient; sed non proficiunt. Comes ab Assissinis in porta civitatis occiditur.

Erat autem illis diebus, inter dominum comitem et ejus uxorem, dominæ Milisendis reginæ sororem, ex zelo maritali orta simultas; cujus sedandæ gratia, et ut principissam neptem suam videret, domina Milisendis advenerat. In qua resarcienda gratia, cum ipsa iterum non multum profecisset, sororem, rediens, deducere secum decreverat, et in hoc procinctu ambæ erant urbem Tripolitanam jam egressæ. Comes autem proficiscenti principissæ comitem se ad tempus dederat, a qua sumpta licentia, post modicum reversus est intervallum; qui, dum portam civitatis ingrederetur, nihilque omnino casus timeret sinistri, in introitu portæ, inter murum et antemurale, Assissinorum gladiis confossus, miserabiliter interiit. Cecidit autem et cum eo inclytus et nobilis vir, cujus superius fecimus mentionem, dominus Radulphus de Merlo, cum quodam milite suo, quorum uterque domino comiti in ea profectione casu se dederat consortem. Rex autem in civitate securus aleam ludebat, recreationi dans operam, horum omnium ignarus. Commota est ergo universa civitas, nece comitis audita; et ad arma populus convolans, quemcunque alienum a lingua nostra, vel habitu reperit, putans sicarios qui hoc malum commiserant invenire, gladio percutit, et mortem omnibus irrogat indifferenter. Interea rex repentinis excitus clamoribus, morte comitis intellecta, tristis admodum, et mente plurimum consternatus, lacrymas et suspiria non valens cohibere, matrem et materteram mox præcipit revocari. Quibus reversis, post multa lamenta et fletus uberes, corpore cum debita exsequiarum magnificentia sepulturæ tradito, præcipiente domino rege, cuncti proceres illarum partium, dominæ comitissæ et liberis ejus fidelitatem exhibuerunt. Erat autem domino comiti, filius ei æquivocus, nomine Raimundus, vix annorum duodecim; et filia nomine Milisendis, fratre natu posterior. His ergo sic compositis, rex cum matre et principibus suis in regnum reversus est.

CAPUT XX.

Turcorum ingens multitudo Hierosolymam venit, ut eam occupet; sed egredientes nostri, eos in virtute magna prosternunt.

Non multo vero post interjecto temporis intervallo, quidam nobiles Turcorum satrapæ, viri potentes, et apud suos egregii nominis, quibus cognomen est Hiaroquin; quorum sancta civitas, antequam a Christianis liberaretur, dicitur fuisse hæreditas; hortante matre et eorum improperante ignaviam, quod tandiu ab hæreditate avita se paterentur esse extorres, collecta infinita Turcorum multitudine Hierosolymam venire et eam quasi jure hæreditario sibi debitam vindicare proponunt. Assumptis ergo sibi ingentibus militarium virorum copiis, matrem longævam continuis exhortationibus id monentem secuti, iter arripiunt propositum, si Dominus ita permiserit, prosecuturi. Pervenientes igitur Damascum, ibi ad reparandos exercitus et vires recreandas moram facientes aliquam, volentibus Damascenis eorum insipiens revocare consilium, non acquieverunt; sed resumptis viaticis et compositis iterum sarcinis, quasi de proposito non diffidentes, versus Hierosolymam proficiscuntur. Tandem transito Jordane cum universis cohortibus suis montana conscendentes, in quibus sita est prædicta civitas, in montem Oliveti, qui mons conterminus prædictæ supereminet urbi, se contulerunt; ita ut inde loca omnia venerabilia, et maxime Templum Domini, quod in summa et præcipua habent reverentia, et universam urbem eis daretur liberis prospectibus intueri. Quod videntes qui in urbe erant residui; nam maxima totius regionis militiæ pars apud Neapolim convenerat, timens, quia urbs sine mœnibus erat, ne illuc advenientium hostium se conferret multitudo, invocato de cœlis auxilio, arma corripiunt, et certatim egressi, in hostes properare et cum eis committere votis ardentibus accelerant. Est autem via, quæ ab Hierosolymis de-

scendit in Jericho, et inde ad Jordanem, inæqualis plurimum, locis saxosis et præcipitiis periculosa frequentibus; ita ut, nihil etiam timentibus et liberum habentibus transitum, molestum semper soleat ascendentibus vel descendentibus præstare accessum. In hanc ergo ingressi, dum nostrorum acies acrius instantes inordinate fugiunt, præcipitiis et locis angustis nullam ad fugiendum habilitatem concedentibus, multi sine gladio pereunt præcipitati. Qui vero loca planiora secuti, fugæ tentabant insistere, nostrorum gladios incurrentes, saucii lethaliter in mortem nihilominus dabantur præcipites. Qui vero eorum itineris longitudine et laboris difficultate fatigati, viarum non ferentes asperitatem, sessoribus suis, omnino deficientes, negabant obsequium : unde facti pedites, armis onusti et usum laboris non habentes, nostrorum subsequentium gladiis tanquam pecudes deputantur. Fit ergo tanta tam equorum quam hominum strages, his prædictis casibus, quod præ multitudine peremptorum, ad insequendum qui præibant impediretur transitus. At vero nostri tanto avidius insectantes, spretis spoliis, et manubias declinantes, cædi acrius instant, pro summo lucro reputantes, hostium sanguine cruentari. Qui vero apud Neapolim convenerant, scientes prædictos hostes ad nos ingressos, unanimiter egredientes, ad Jordanis fluenta hostibus occurrentes certatim convolant, ut vada occupent et impediant transire volentes : ubi eos qui insectantes effugerant, incautos reperiunt et confodiunt ex latere irruentes. Facta est ergo illa die manus Domini super eos, ita ut, sicut scriptum est : *Residuum locustæ comederet bruchus* (*Joel.* I, 4). Nam qui equorum velocitate, aut aliqua industria insectantes videbantur declinasse, occurrentium ex latere gladiis cædebantur. Si qui vero agmina præeuntes, Jordanem ingressi fuerant, vadorum ignari, undis rapiebantur tumentibus, flumine suffocati. Sic igitur qui in multis millibus ascenderant, in spiritu vehementi, in equitatu suo spem habentes, ad modicum redacti numerum, confusione induti et reverentia, ad propria sunt reversi. Dicuntur illa die ex eis cæsa esse ad quinque millia. Factum est autem hoc anno ab Incarnatione Domini 1152, IX Kalend. Decembris, regni vero domini Balduini regis quarti, anno nono. Nostri ergo hostium onusti spoliis, et uberes de tropæo manubias agentes, solemnes Domino laudis hostias immolaturi, Hierosolymam reversi sunt.

CAPUT XXI.

Rex regnique principes Ascalonam properant, ut pomeria circa urbem depopulentur : sed promoto ad amplius proposito, urbem obsident.

Collata igitur nostris divinitus prædicta victoria, erecti in spem bonam, Domino corda eorum dirigente, apponunt unanimiter, communicato tam majorum quam minorum consilio, hostes eorum, qui in vicino constituti erant, quique nostris sæpius gravia inferebant pericula, Ascalonitas videlicet, aliquo modo lædere. Idque visum est pro tempore expedientius, ut pomeria civitati adjacentia, unde civibus multa erat commoditas, in manu forti exstirpare niterentur, et in parte saltem hostes protervos damnificare. Juxta quod propositum, collecti unanimiter in manu valida ante urbem prædictam universæ regni copiæ, arbitrati sufficiens esse, si effectui possent mancipare propositum. Sed præsentibus nostris ante urbem, adfuit mirabiliter divina clementia, quæ eos ad majora cœpit ex insperato accendere. Nam, postquam ante urbem nostræ constiterunt acies, tantus cives pavor invasit, quod infra urbem omnes se receperunt certatim; nec inventus est vel unus, qui extra mœnia nostris se daret obviam. Unde sumpta occasione ex eo quod ita deterriti videbantur, dirigente eos divina gratia, adjiciunt urbem obsidione vallare. Missisque nuntiis per universos regni fines, præcipiunt evocari eos qui domi remanserant, ut omnes unanimiter die præfixa adesse non differant, propositum quale Deus eis inspiraverit, aperientes. Qui ergo vocati fuerant, gratulabundi et sine mora convenientes, ad eos qui se præcesserant, adjuncti sunt, castra cum aliis circa urbem locantes. Et ut firmum esset quod aggrediebantur, et de perseverantia in proposito nulli dubitare liceret, juramentis exhibitis corporaliter se invicem obligant, quod ante urbem captam ab obsidione non desistant. Convocatis igitur universi regni viribus et populo unanimiter conveniente, dominus rex dominusque patriarcha, cum aliis tam sæcularibus quam ecclesiasticis regni principibus, signum Dominicæ crucis vivificum et venerabile secum habentes, ante urbem prædictam felicibus auspiciis, VIII Kalendas Februarii, castrametati sunt. Interfuerunt autem de Ecclesiarum prælatis, dominus Hierosolymorum patriarcha Fulcherus, dominus Petrus Tyrensis archiepiscopus, dominus Balduinus Cæsariensis archiepiscopus, dominus Robertus Nazarænus archiepiscopus, dominus Fredericus Acconensis episcopus, dominus Geraldus Bethlehemita episcopus : abbates etiam nonnulli : Bernhardus etiam de Tremelai magister militiæ Templi et Raimundus magister domus Hospitalis. De principibus autem laicis : Hugo de Ibelim, Philippus Neapolitanus, Henfredus de Torono, Simon Tiberiadensis, Gerardus Sidoniensis, Guido Berithensis, Mauritius de monte Regali, Rainaldus de Castellione, Gauderus de Sancto Aldemaro, qui duo apud dominum regem stipendia merebant. Ordinatis itaque compositisque per gyrum tentoriis et principibus certis congruisque mansionibus dispositis, cœpto fideliter insistunt operi, tanto labori debitam devote et prudenter impendentes sollicitudinem.

CAPUT XXII.

Describitur situs civitatis, et commoditas aperitur

Est autem Ascalona una de quinque Philisthiim urbibus, in littore maris sita, formam habens semicirculi, cujus chorda sive diameter, secus littus

maris jacet; circumferentia vero, sive arcus, super terram ad orientem respiciens. Jacet autem tota civitas quasi in fovea, tota declivis ad mare, aggeribus undique cincta manufactis, supra quos mœnia, sunt, cum turribus frequentibus, opere solido, duritiem lapidis vincente cœmento nexorum; muris debita spissitudine latis et congrua proportione sublimibus; verum etiam et antemuralibus, eadem soliditate fabrefactis, cincta est per gyrum, et communita diligentius. Fontes autem neque infra murorum ambitum, neque sibi vicinos habent aliquos, sed puteis tum extra, tum inferius, aquas sapidas et ad potum habiles ministrantibus abundat: cisternas quoque aquarum pluvialium receptivas, ad majorem cautelam, cives interius construxerant nonnullas. Erant autem et in murorum ambitu portæ quatuor, turribus excelsis et solidis diligentissime communitæ; quarum prima quæ ad orientem respicit, dicitur Porta major, cognomento Hierosolymitana, eo quod urbem sanctam respiciat, habens circa se duas turres altissimas, quæ quasi robur et præsidium subjectæ videntur præesse civitati; hæc ante se tres aut quatuor in antemuralibus portas habet minores, quibus ad eam per quosdam anfractus pervenitur. Secunda est quæ ad occidentem respicit, et dicitur Porta maris, eo quod per eam ad mare civibus pateat egressus. Tertia ad austrum, Gazam urbem, de qua superius fecimus mentionem, respicit, unde et ab ea cognomen ducit. Quarta ad septentrionem respiciens, ab urbe finitima, in eodem sita littore, Joppensis dicitur. Hæc autem civitas, situ maris nullam præbente aptitudinem, portum, vel aliquam tutam navibus non habet vel habuit stationem; sed littus tantum arenosum, et circa id mare, ventis intumescentibus, fretosum valde, et accedentibus, nisi multa fuerit in mari tranquillitas, nimis suspectum. Solum autem exterius urbi adjacens arena est obsitum, agriculturæ nesciens, vinetis tamen et fructiferis arboribus accommodum; exceptis vallicudis in parte septentrionali paucis, quæ injecto fecundatæ lætamine et aquis irrigatæ putealibus, herbarum et fructuum aliquam civibus præstant commoditatem. Erat autem in ea civitate populus multus, quorum ei qui minimus erat, et ut vulgo dicebatur, etiam recens nato, de thesauris Ægyptii caliphæ dabantur stipendia. Multam enim et maximam, tam prædictus dominus, quam ejus principes, pro eadem urbe gerebant sollicitudinem; arbitrantes quod, si illa deficeret, in nostrorum veniens ditionem, nihil restaret aliud quam ut libero et sine difficultate accessu nostri principes in Ægyptum descenderent, regnum violenter occupaturi. Utebantur ergo ea pro muro, et profusa liberalitate quater in anno, tam per mare quam per terras civibus ministrabant subsidia; ut ea superstite, et nostris circa eam studium consumentibus et operam, ipsi optata interim tranquillitate fruerentur. Multis ergo propterea urbi necessaria ministrabant expensis, arma, victum et recentem militiam, certis temporibus dirigentes, ut nostris circa eos occupatis, minor eos de nostrorum suspectis viribus premeret sollicitudo.

CAPUT XXIII.

Ordinatur obsidio, et præficiuntur qui classi præsint, et qui legiones per terram moderentur

Hanc igitur urbem, per annos quinquaginta et amplius, postquam Dominus terræ promissionis partes reliquas populo Christiano tradiderat, adhuc resistentem et nostris conatibus æmulam, tandem obsidere conati sunt, rem aggressi arduam et pene impossibilem. Nam, præter id quod muris et antemuralibus, turribus et aggere, armis et victualibus erat supra omnem opinionem instructa, populum habebat usum et experientiam armorum habentem, in tanta quantitate ut, a prima obsidionis die usque ad novissimum, numerus obsidentium a multitudine obsessorum in duplo vinceretur. Dominus igitur rex, dominus quoque patriarcha; dominus etiam Petrus, prædecessor noster, Tyrensis archiepiscopus, alii quoque regni magnates, tam principes quam Ecclesiarum prælati, unaque cum eis cives urbium singularum, segregatim tabernacula figentes, urbem per terras obsederant; dominum vero Girardum Sidoniensem, unum de magnis regni proceribus, quindecim navium rostratarum et ad cursum expeditarum classi præfecerant, ut per mare volentibus accedere, aditum impediret; volentibus egredi nihilominus inhiberet egressum. Porro nostri pene diebus omnibus, nunc equites, nunc pedites, in urbem frequentes dabant assultus; illi vero occurrentes animosius, resistebant viriliter, pro uxoribus et liberis, et quod præcipuum est, pro libertate contendentes. Quibus congressionibus nunc hi, nunc illi, sicut in hujusmodi solet accidere, fiebant superiores; nostri tamen frequentius meliorem calculum reportabant. Dicebatur autem et in castris tanta esse, cum rerum venalium omnimoda commoditate, securitas, ut ita se haberet populus in tentoriis et tabernaculis quibuslibet, sicut domi in muratis urbibus se consueverat habere. Urbani autem, cura præcipua locum de nocte custodientes, deputatis alternatim vigilibus, et ipsi majores vicissim nihilominus custodientes vigilias, mœnia perlustrantes, noctes ex parte plurima trahebant insomnes. Erant autem et in circuitu murorum et turrium in propugnaculis locatæ vitreæ lampades opercula habentes vitrea, ignem qui oleo fovebatur infuso conservantes, ex quibus mœnia circuire volentibus, lumen tanquam de die ministrabatur. Nostris quoque qui in castris erant, pro tempore turmatim deputabantur vigiliæ, et jugis non deerat custodia, timentibus ne urbani nocturnas irruptiones in castra facerent; aut Ægyptii in eorum subsidium properantes, subitis et improvisis incursionibus læderent exercitum; quamvis et circa Gazam in locis pluribus non deerant explora-

tores, qui hostium adventum citissime possent prænuntiare.

CAPUT XXIV.

Secundo obsidionis mense, adest peregrinorum transitus, multas deferens ad opus obsidionis commoditates.

Sic igitur duobus mensibus eodem tenore continuata obsidione, accidit ut more solito circa Pascha adesset transitus, et peregrinorum adveniret frequentia. Communicato ergo consilio diriguntur de exercitu, qui auctoritate regia tam nautis quam peregrinis redire volentibus, interdicant reditum, et omnes ad obsidionem et laborem Deo tam acceptum promissis invitent stipendiis, et naves tam majores quam minores illuc deducant. Factumque est ut subito et intra paucos dies, secundo actæ flatu naves omnes, quotquot illo transitu advenerant, ante urbem adessent; peregrinorum quoque tam equitum quam peditum ingentes copiæ nostris expeditionibus se adjungerent, et diebus singulis exercitus augeretur. Erat ergo in castris lætitia et spes fruendi victoria; apud hostes autem mœror invalescebat et anxietas; et de viribus diffidentes rarius egrediebantur ad conflictus, licet sæpius lacessiti. Frequentibus etiam nuntiis calipham Ægyptium sollicitant quatenus mature procuret subsidium : alioquin in proximo se defecturos significant. Ille vero impiger per principes suos, operi hujusmodi præpositos, classem instruit, militiam comparat, armis, victualibus et machinis naves excelsas onerat, præfectos ordinat, expensas tribuit, moras arguit et imperat celeritatem. At nostri interea emptis multo pretio navibus sumptisque ex eis malis, vocatis artificibus, castrum ligneum ingentis erigunt celsitudinis; intusque et deforis cratibus et coriis contra incendia et fortuitos casus diligenter communiunt, ut iis quibus ex eo urbem impugnare mandabatur, tutum posset conferre præsidium. Ex reliqua autem lignorum navalium materia, machinas instruunt jaculatorias, quas congruis ad infringenda mœnia locant stationibus. Scrophas quoque ex eadem contexunt materia, quibus impune ad complanandos aggeres accedebatur. His ergo rite compositis, considerata quoque ea muri parte, cui castellum nostrum posset applicari facilius, complanato ex multa parte per prædicta instrumenta prius aggere, magnis clamoribus castrum muro applicant, unde totam eminus erat urbem conspicere, et cum iis qui in vicinis erant turribus, cominus experiri. Laborabant porro cives et instabant protervius, cum ex muris tum ex aggere, arcubus et balistis; sed incassum operam consumentes, eos qui intus latebant, quorum studio promovebatur machina, lædere non poterant. Fiebat ergo civium concursus ad eam muri partem, quæ castello erat opposita; et qui inter eos erant animosiores, ibi præcipiebantur vires experiri, continuum habentes et juge certamen cum iis, qui de castello eos impugnabant. Sed et in aliis ejusdem muri partibus, per loca varia non deerat conflictus et pugna pertinax, ita ut vix absque strage dies præteriret ulla, exceptis sauciis, quorum utrinque turba erat plurima. Audivimus et quorumdam in illa obsidione, tam nostrorum quam hostium virtutem egregiam, facta memorabilia. Sed nos generalia prosequentes, hujusmodi specialibus non multam damus operam.

CAPUT XXV.

Quinto mense, classis Ægyptiorum ad urbem accessit, multam obsessis civibus afferens consolationem.

Cum igitur per quinque menses continuos nostri principes in obsidione perseverassent, hostiumque vires attritæ viderentur aliquatenus, nostros autem spes solito amplior obtinendi civitatem foveret, ecce subito Ægyptiorum classis flatibus acta prosperis, comparuit. Quam videntes Ascalonitæ, voces cum manibus tendunt ad sidera et magnis intonant clamoribus, recedendum nostris esse, aut in proximo pereundum. Girardus vero Sidoniensis, qui nostræ classi præerat, videns hostium exercitum ad urbem accedere, cum paucis quas habebat galeis, tentans occurrere et impedire accessum, multitudinem veritus, terga vertit, fuga vitæ consulens et saluti. At vero classis hostium ad urbem accessit intrepida, civibus optatam deferens consolationem. Erant porro in eadem classe, galeæ, ut dicitur, septuaginta et aliæ naves viris, armis et victualibus usque ad summum oneratæ, miræ et ingentis magnitudinis, quas omnes in subsidium urbi prædictæ princeps miserat Ægyptius. Hi denuo tanquam reparatis viribus et de subsidio præsumentes, nostris rediviva cœperunt hostes inferre certamina, solito protervius et frequentius conflictus appetentes; cives tamen cautius, quibus nostrorum nota erant negotia; rudes vero, et qui recenter venerant, gloriæ cupidi, ut vires ostentarent et audaciam, dum incaute negotiantur, occumbunt frequentius, quousque et ipsi nostrorum experti constantiam, didicerunt parcius irruere et modestius irruentium impetus sustinere

CAPUT XXVI.

Constantia Antiochenorum principissa Rainaldo de Castellione nubit. Noradinus quoque regnum Damascenorum occupat violenter. Almaricus Sidoniensi præficitur Ecclesiæ.

Dumque hæc circa Ascalonam in castris geruntur, domina Constantia, domini Raimundi Antiocheni principis vidua, licet multos inclytos et nobiles viros, ejus matrimonium appetentes, more femineo repulisset, Rainaldum de Castellione, quemdam stipendiarium militem, sibi occulte in maritum elegit; noluit autem verbum publicari, quoadusque domini regis (cujus erat consobrina, et sub cujus protectione principatus videbatur consistere) interveniret auctoritas et consensus. Festinavit igitur prædictus Rainaldus ad exercitum et verbum domino regi communicans, sumpta ejus conniventia, Antiochiam rediens, prædictam duxit in uxorem

principissam, non sine multorum admiratione, quod tam præclara, potens et illustris femina et tam excellentis uxor viri, militi quasi gregario, nubere dignaretur. Interea Noradinus, vir prudens et circumspectus, audiens quia mortuus erat Ainardus socer ejus, Damascenorum princeps militiæ et regis procurator negotiorum, qui suis conatibus plurimum semper restiterat; vidensque dominum regem Hierosolymorum, omnemque regni ejusdem militiam, circa Ascalonam jamdudum occupatos; arbitransque quod non facile obsidionem desererent, ut Damascenis contra se auxilium postulantibus ministrarent, sumpta ex tempore occasione, ad partes cum ingenti militia accessit Damascenas, quasi regnum violenter occupaturus. Ubi faventibus et ultro manus dantibus Damascenis, regem eorum hominem dissolutum et inutilem, regno privat; et vagum et profugum super terram, fugere compulit in orientem. In quo facto, nostra nihilominus deterior facta est conditio; nam pro viro impotente, et qui pro sua debilitate nostris erat obnoxius, eatenus, ut tanquam subjectus, annua tributa persolveret, durior nobis oppositus est adversarius. Nam sicut *regnum* in se ipsum *divisum*, juxta verbum Salvatoris, desolatur (*Matth.* XII, 25), sic unita plurima sibi robur ex mutuo solent assumere, et in hostes consurgere fortiora. Capta itaque Damasco, et subacta regione universa, volens Ascalonitis opem, qualem poterat de remoto conferre, urbem Paneadensem, in novissimis regni finibus sitam, de nostrorum præsumens occupationibus, obsidet, ut in obsessorum auxilium revocati, obsidionem circa Ascalonam desererent et infecto negotio, redire compellerentur. Sed prævia Domini misericordia, a spe tanta decidens, neutrum obtinuit; nam ipse circa obsessam civitatem non profecit; et nostri opitulante Domino ad deditionem compulerunt. Per idem quoque tempus mortuo domino Bernardo, bonæ memoriæ Sidoniensi episcopo, substitutus est ei Amalricus, piæ in Domino recordationis, abbas canonicorum Regularium, ordinis Præmonstratensis, in eo loco qui dicitur Sancti Habacuc, sive Sancti Joseph, qui cognominatus est ab Arimathia; vir simplex ac timens Deum, et egregiæ conversationis; qui in Ecclesia Liddensi, per manum domini Petri felicis memoriæ, Tyrensis archiepiscopi, munus consecrationis dicitur recepisse; quoniam ab urbe obsessa, nulli longius abscedere dabatur licentia.

CAPUT XXVII.

Qui in obsidione sunt, urbem instanter impugnant. Cives machinam exteriorem nituntur exurere. Murus civitatis ex parte corruit, nostri, volentes ingredi, ex parte pereunt : noster desperat exercitus.

Interea qui in expeditione erant, cœpto cum multa diligentia instantes operi, non cessant assidue urbem obsessam impugnare, et circa eam portam, quæ Major dicitur, congressiones innovare civibus valde periculosas; tormentis nihilominus jaculatoriis turres ac mœnia debilitare; et infra urbem, non sine strage multa, funditus dissolvere, immissis magnis molaribus, domicilia. Qui vero in castello, ad ejus custodiam deputati erant, tantas civibus, non solum iis qui in turribus et in muris resistebant, verum iis etiam, qui per urbem necessitatibus tracti, discurrere cogebantur, arcubus et sagittis inferebant molestias, ut earum respectu, quidquid alibi civibus inferebatur, leve judicaretur, et, quamvis durum esset, tolerabile. Unde, communicato inter se consilio, eorum maxime expetentes opem, quibus major in ejusmodi videbatur experientia, proponunt ut quocunque periculo, quocunque civium discrimine, interjectis inter murum et castellum lignis aridis, aptam ignibus materiem et fomitem præstare valentibus, procurato occulte incendio, concremetur : alioquin nec spes salutis, nec resistendi fiducia, sic oppressis et usque ad summum afflictis, videbatur. Surgentes igitur eorum exhortationibus quidam viri fortes, viribus et animo præstantiores, civium suæ præferentes salutem, objectant se periculis, ligna ad eam partem muri, quæ castello erat vicinior, comportantes, et in locum qui medius videbatur inter murum et machinam projicientes exterius. Composita porro lignorum strue maxima, et quæ videbatur ad incendium castelli sufficere, picem desuper infundunt, oleum quoque et liquamen et cætera hujusmodi incendiorum irritamenta, quæ solent ignibus præstare fomitem. Igne igitur immisso, adfuit nobis manifeste divina clementia; nam statim invalescente incendio, suscitatus est ventus ab oriente vehemens, qui totas incendii vires, in murum civitatis flatu vehementi contorsit. Ventus igitur, vehementia sua, flammas in murum incendiumque impellens, tota nocte illa pervigil et flatus continuans, murum usque in favillam decoxit : ita ut mane facto, circa diei crepusculum, ab una turri, usque ad conterminam, totus corruerit funditus, ita quod ruinæ sonitus universum commovit exercitum; decidens autem tanto pondere castello illisus est, ut cui non nocuerant incendia, muri casus de principalibus membris quædam confringeret, et eos qui in ejus soliis et projectis excubias procurabant, paulo minus ad terram dejiceret. Excitus igitur ad hunc ruinæ sonitum universus exercitus, arma corripiunt; ad partes illas convolant quasi patefacto divinitus aditu, protinus intraturi. At magister militiæ Templi, Bernardus de Tremelai, cum fratribus suis, alios ante multo prævenientes, aditum occupaverant, neminem nisi de suis intrare permittentes; eos autem hac intentione dicebantur arcere, quatenus primi ingredientes, spolia majora et manubias obtinerent uberiores; nam in violenter effractis urbibus, id hactenus apud nos pro lege obtinuit consuetudo, ut quod quisque ingrediens sibi rapit, id sibi et hæredibus suis perpetuo jure possideat. Poterant autem omnibus indifferenter ingredientibus, et mancipari civitas, et victoribus

spolia sufficere. Sed de vitiata radice et perversa intentione opus prodiens, rarum est ut bono fine claudatur quia :

Non habet eventus sordida præda bonos.

Dum ergo cupiditate rapti, ad prædæ participium renuunt habere consortes, in mortis periculo, merito reperti sunt soli. Ingressos igitur ex eis circiter quadraginta, cæteris subsequi non valentibus, cives prius de vita solliciti et extrema omnia sustinere sine contradictione parati, videntes eos paucos, resumptis viribus et recepto animo, eos gladiis excipiunt et interceptos obtruncant. Junctis igitur iterum agminibus, quasi viribus renatis, et armis quæ quasi victi deposuerant, resumptis, ad eam partem unanimiter convolant, qua murus deciderat. Trabes itaque immensæ magnitudinis et ligna ingentia, quorum illis ex navibus multa erat copia, contexentes, hiatum replent, obturant aditum et locum certatim faciunt impermeabilem. Communitis etiam turribus, quæ ex utroque latere vicinæ fuerant incendio, quas incendiorum importunitatem ferre non valentes, dereliquerant, bella renovant, ad congressus iterum accinguntur; nostros ultro provocant ad prælia, tanquam nihil omnino adversitatis perpessi. Qui autem in castello erant, scientes se bases habere minus solidas, et quod ab inferiore parte læsa erat in spondis solidioribus machina, minus proterve instabant, non multum de ejus soliditate præsumentes. Illi autem interemptorum corpora in nostram confusionem, super murum in propugnaculis funibus suspendentes, nostris insultabant, lætitiam quam mente conceperant, verbis et nutibus exprimentes. Sed hujus *gaudii extrema luctus occupat*; et quæ sequuntur manifeste indicant, quam vere dicatur, *ante ruinam exaltabitur cor* (*Prov.* XVI, 18). Nostri vero e converso, mente consternati et animo, mœrore confecti, et cordis amaritudine. de victoria diffidunt, pusillanimes effecti.

CAPUT XXVIII.

Iterum confortantur nostri, et ad continuandam obsidionem animantur, insistentes animosius.

Interea dominus rex, casus acerbitate perterritus, principes convocat, et coram posita vivifica cruce (nam in ejus tabernaculo convenerant) præsentibus domino patriarcha, domino quoque Tyrensi archiepiscopo et aliis Ecclesiarum prælatis, quid in tanta rerum varietate sit opus, quærit sollicitus. Illis vero sub Dei timore constitutis, et cum multa anxietate deliberantibus, facta est votorum dissonantia, et deliberantium quasi bipertitum desiderium. Alii namque, de obtinenda urbe diffidentes, longo se tempore operam ibi inutiliter consumpsisse asserebant, militiam ex parte cecidisse, principes saucios, aut peremptos, expensas deficere, civitatem inexpugnabilem esse, cives ejus bonis omnibus abundare, eorum vires reparari sæpius, nostras vero deficere, prætendentes, reditum persuadebant. Alii vero quibus mens erat sanior, perseverandum esse adhuc in proposito, et de Domini misericordia sperandum, qui non soleat relinquere sperantes in se pia longanimitate, hortabantur: proponentes parum esse, negotia quælibet bonum habere principium, nisi et simili fine claudantur. Dicunt etiam multum temporis et expensarum plurimum impendisse, sed spe fructus uberioris, quem Dominus, etsi differre, non tamen auferre videbatur; cecidisse suos aiunt, sed tamen spes erat, ut meliorem invenirent resurrectionem : fidelibus esse promissum : *Tristitia vestra vertetur in gaudium* (*Joan.* XVI, 20); et : *Quodcunque petieritis, fiet vobis* (*Matth.* VII, 8), asserebant. Hæc et similia allegantes, reditum dissuadebant; et ut in proposito tanquam viri fortes perseverarent, monere nitebantur. Priorem sententiam pene omnes laici principes fovebant; rex quoque tædio casuum adversorum in eam proclivior videbatur. In opposita sententia dominus patriarcha, dominus quoque Tyrensis erant cum clero, consortem habentes dominum Raimundum magistrum hospitalis, cum fratribus suis. Sic igitur eis ab invicem dissentientibus, et varia pro utraque parte allegantibus, adfuit præsens divina clementia, quæ domini patriarchæ sententiam, quæ majoribus juvabatur meritis, et ampliore nitebatur honestate, omnibus fecit complacere. Proponunt igitur unanimiter, recurrendum esse ad Dominum, et implorato de cœlis auxilio, in eo quod cœperant perseverandum, quoad usque visitet eos *Oriens ex alto* (*Luc.* I), et labores eorum clementer respiciat. Redeuntes itaque in id ipsum, unanimiter arma corripiunt, perstrepunt tubis; lituis et voce præconia ad pugnam populum excitant universum. Illi vero peremptorum fratrum ulcisci affectantes injurias, solito ardentius ante urbem conveniunt, et hostes ad prælia avidissime provocant. Intueri erat nostras acies, tanquam nihil damni pertulissent, aut recentibus uterentur viribus, exterminato furore, in hostes irruere et impetus inferre solito vehementiores, ita ut mirarentur hostium cunei; et in nostris virium augmentum insuperabile, et instandi stuperent perseverantiam; cumque et ipsi pari tentarent resistere conatu, frustra nitentes, non poterant nostrorum tolerare instantiam aut gladios declinare. Certatum est ergo illa die, viribus longe disparibus; sed tamen tam equitum quam peditum copiæ, de hostibus ubique triumphantes, palmam undique reportabant. Facta est itaque strages hostium maxima, et recompensata est mensura supereffluente, quam nostri nudiustertius passi erant, injuria. Non erat in civitate familia, quam luctus domesticus et familiaris non premeret anxietas. Induta est ergo confusione civitas, et comparatione præsentis periculi levia videntur præterita. A prima enim obsidionis die usque in præsentem, nunquam paria damna receperant, nec similis illis acciderat jactura. Consumpto enim militiæ robore et urbis moderatoribus interemptis, defecerat consilium, virtus clan-

gerat et omnis spes evanuerat resistendi. Factumque est quod de publico consilio missi sunt quidam de primoribus populi, pacis interpretes, et inducias a domino rege postulantes ad tempus ut, datis nostrorum receptisque suorum defunctorum corporibus, liceat utrisque, pro more suo, debitas funeribus exhibere exsequias et supremum honorem impendere. Placuit itaque nostris postulata conditio; receptaque suorum corpora, cum exsequiarum solemnibus, commendant sepulturæ.

CAPUT XXIX.

Ascalonitæ desperant, et de communi consilio ad deditionem inclinantur.

Ascalonitis vero, postquam præsentem suorum stragem conspexerunt, et manum magnam, quam exercuerat in eos Dominus, renovatus est dolor, B anxiatus spiritus, et præ doloris immanitate, eorum interius liquefactæ sunt animæ. Et ut nihil eis ad cumulum deesset malorum, accidit eadem die ut quadraginta fortibus ex eis, trabem ingentis magnitudinis, ad locum ubi necessaria videbatur, deferentibus, lapis ingens de nostra emissus jaculatoria machina, casu super trabem decideret, et quotquot oneri suberant deportando, omnes simul cum ea trabe contereret. His ergo pressi molestiarum ponderibus, et in amaritudine positi, eos qui residui erant ex Patribus, plebs convocat cum lacrymis et gemitu in unum collecta, ita ut nec matres deessent, parvulos tenentes ad ubera, nec senes valetudinarii, quibus vix supremus in præcordiis C hærebat spiritus. Ubi per disertos et prudentes viros de communi omnium consilio habitus est ad populum universum hujusmodi sermo : *Viri Ascalonitæ, qui habitatis intra portas istas, nostis, et nemo vobis melius, quam periculosam et difficilem cum populo isto ferreo, et in proposito nimium pertinaci, jam per annos quinquaginta luctam habuimus : experimentis quoque compertum habetis, quoties in acie patres nostros fuderint; et quoties loco parentum filii contra eos bella reparaverint recidiva, injurias propulsare, et locum hunc, unde originem traximus, cum uxoribus et liberis, et quod majus est, libertatem conservare cupientes. Quinquagesimus quartus hodie agitur annus, ex quo populus iste nobis tam molestus, ab extremis Occidentis partibus ad nos ascendens, a Tarso* D *Ciliciæ usque in Ægyptum universam regionem manu forti violenter occupavit; sola hæc civitas decessorum nostrorum meritis et virtute, in medio tantorum usque in præsentem diem indeficiens subsistit adversariorum; quæ tamen hactenus passa est, respectu imminentium, minima aut nulla judicari possunt. Et nunc quidem resistendi animus nobis in nullo remissior est; sed attritus exercitus, consumptæ copiæ, laboris pondus intolerabile, hostium pervigil et nimium pertinax multitudo, continuæ tam animorum quam corporum molestiæ vires negant, et protrahendi negotium invident facultatem. Unde Patribus videtur, si et vobis ita visum fuerit, instanti tempore et præsentibus miseriis expedire, ut missis nuntiis pro universo* A *populo ad potentem istum regem, qui nos obsidet, tentemus exitum liberum cum uxoribus et liberis, servis et ancillis, et omnimoda supellectile, conditionibus interpositis impetrare; et ei, quod gementes dicimus, urbem resignare, ut tantis malis finem imponamus.*

CAPUT XXX.

Missis de majoribus civitatis, apud regem, obtinent liberum cum uxoribus et liberis et omni substantia exitum, et urbem resignant.

Visus autem sermo hic in oculis omnium bonus, et cum magnis et consonis clamoribus, sicut in hujusmodi fieri solet, esse approbatus, electi sunt de omni populo viri prudentes et discreti, reverendæ senectutis argumenta portantes, qui prædordinatas ad dominum regem et principes ejus deferant conditiones; quibus extra portam egressis, sumptis prius induciis et accedendi licentia, dominum regem adeunt. Factaque eis universorum principum (sicut expetierant) copia, verbum proponunt, placitas exponentes ex ordine conditiones. Quibus jussis ad tempus egredi rex, cum principibus habito consilio, quid singulis videatur [diligenter exigit; illi autem præ gaudio erumpentes in lacrymas, oculos cum manibus tollentes ad sidera, uberes Creatori referunt gratias, quod indignis tantam dignatus est conferre sui muneris largitatem. Revocatis igitur nuntiis, datum est illis de communi responsum : *Placere conditiones interpositas, si tamen infra triduum subsequens, universam expedirent civitatem.* Quod illi approbantes, ut robur pactis magis accedat, juramenta sibi exigunt præstari; quibus per manum domini regis et electorum principum corporaliter, et cum solemnitate præstitis, quod bona fide, sine dolo malo factorum tenor prædictorum conservetur; datis prius obsidibus eis, quos nominatim rex expetierat, ad propria læti sunt reversi, secum deducentes quosdam de nostris milites, qui vexilla regis super eminentiores civitatis turres in signum victoriæ collocarent. Postquam autem exercitus noster cum summo desiderio id exspectans, vexilla regia in turribus sublimioribus conspexit, factus est exsultantis populi clamor ingens cum lacrymis, usque ad sidera voce consona laudantium et dicentium : *Benedictus Deus patrum nostrorum, qui non deserit sperantes in se; et benedictum nomen majestatis ejus, quod est sanctum, quia vidimus mirabilia hodie.* Factum est autem ut, cum per totum triduum continuum ex compacto haberent inducias, nostrorum formidantes præsentiam, infra biduum compositis sarcinis, cum uxoribus et liberis, servis et ancillis, et supellectile omnimoda accincti ad iter, egressi sunt. Quibus dominus rex duces itineris concedens, usque Laris, civitatem antiquam, sitam in solitudine, juxta pactorum tenorem, dimisit [eos] in pace. Dominus autem rex, dominus quoque patriarcha, cum cæteris regni principibus et Ecclesiarum prælatis, una cum universo clero et populo, prævio ligno Dominicæ crucis, cum hymnis et can-

ticis spiritualibus urbem ingressi, in præcipuo eorum et eximii decoris oratorio, quod postmodum in honorem apostoli Pauli consecratum est, crucem Dominicam intulerunt. Ubi celebratis solemniter divinis, post gratiarum actiones, in hospitia sibi deputata se recipientes, lætum et sæculis memorabilem egerunt diem. Intra paucos autem dies, dominus patriarcha ordinans Ecclesiam, certum numerum Canonicorum ibi, et eis certa dispendia (quæ præbendas vocant) instituit; episcopum quoque quemdam Absalonem, Ecclesiæ Dominici Sepulcri canonicum regularem, reclamante multum, et id fieri interdicente Geraldo Bethlehemita episcopo, ordinavit. Postmodum vero per appellationem causa ad Romani pontificis audientiam delata, obtinuit prædictus Bethlehemita episcopus, eo excluso quem dominus patriarcha ibi consecraverat, Ascalonitanam Ecclesiam, cum possessionibus suis, sibi et Ecclesiæ Bethlehemiticæ jure perpetuo possidendam. Rex autem, tam in urbe quam in suburbanis, matris consilio, benemeritis, et quibusdam etiam pretii interventu, possessionibus et agris in funiculo distributis, civitatem fratri suo adolescenti, domino Amalrico, Joppensi comiti, liberaliter concessit. Capta est ergo prædicta civitas, anno ab Incarnatione Domini 1154; regni vero domini Balduini regis quarti, anno decimo, mense Augusto, die mensis duodecima. Accidit autem miseris Ascalonitis proficiscentibus et descendentibus in Ægyptum casus miserabilis. Nam discedentibus ab eis regis hominibus, qui dati erant euntibus duces itineris, et ut nemo eos molestaret, ad tutelam, Nocquinus quidam, Turcus genere, armis strenuus, sed perversus moribus et infidelis, qui apud eos laborum particeps, stipendia merens, diu militaverat, fingens se profectionis eorum et descensionis in Ægyptum consortem, ubi videt eos ducibus destitutos, spreta fide, humanitate contempta, irruit super eos; et ablatis spoliis discedens, errabundos dimisit in solitudine.

INCIPIT LIBER OCTAVUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Rainaldus de Castellione, princeps Antiochenus, patriarcham Antiochenum ignominiose tractat; ille in regnum confugit. Oritur fames valida super terram.

Interea Rainaldus de Castellione, qui domini Raimundi, principis Antiocheni viduam duxerat, de quo facto superius diximus, videns quia domino patriarchæ factum non multum placuerat ab initio, et adhuc in eodem perseverabat, suspectas ejus omnes habebat vias. Ille autem tanquam vir et ditissimus et potens, et supremæ auctoritatis, libere satis, tam de ejus persona, quam de ejus actibus, tum in secreto, tum in publico sæpius loquebatur. Erant autem nonnulli, sicut in talibus frequenter solet contingere, qui hujusmodi verba, odiorum fomitem quærentes, reportabant : unde motus in indignationem et iram inexorabilem princeps, domino patriarchæ violentas injecit manus; et ausu diabolico captum, in castellum quod civitati Antiochenæ supereminet, ignominiose deduci fecit; quodque satis videtur abominabile, sacerdotem longævum, Petri apostolorum Principis successorem, virum ægrotativum, et pene perpetuo infirmantem, nudo capite et melle delibuto, per diem æstivum in sole ferventissimo compulit sedere, nemine contra solis importunitatem præbente remedium, vel gratia pietatis muscas abigente. Hoc audiens dominus rex Hierosolymorum, in stuporem raptus, viri dementis admirans insaniam, et præ admiratione in se ipso deficiens, missis venerabilibus nuntiis, domino Frederico Acconense episcopo, domino Radulpho ejus cancellario, per eos litteras dirigit, et auctoritate regia prædictum dementem corripit, et a perpetrata redire monet insania. Ille autem, visis nuntiis et regiis perlectis apicibus, postquam eum multis affecerat contumeliis, remisit liberum ; bona etiam quæ ab eo et suis violenter rapuerat plene restituit. Tandem vero dominus patriarcha Antiochenam deserens diœcesim, in regnum se contulit Hierosolymorum. Ubi a domino rege et ejus matre discretissima, domino quoque patriarcha et regni universis episcopis benigne habitus, per aliquot mansit annos.

Facta est autem anno sequenti fames valida super universam terram ; et iratus nobis Dominus, omne firmamentum panis contrivit, ita ut tritici modius aureis quatuor venderetur. Quod nisi fuisset frumenti copia, quæ in urbe Ascalonitana, ea devicta, inventa est, fame regionem oppugnante, populus pene deperisset universus. Sequentibus tamen annis, ex quo regio Ascalonæ adjacens, quæ annis quinquaginta metu hostilitatis inculta jacuerat, postquam agricolarum curam sensit, et populus regionis, metu hostium propulsato, libere terram exercere potuit, tanta universum regnum replevit ubertate, ut omne quod effluxerat tempus, habita comparatione ad præsens, jejunum et sterile merito quis posset appellare. Diu enim culturæ nescia, vomeris usum non sustinens, integris in se subsistens viribus, postquam rusticam sensit adesse sollicitudinem, credita semina, cum fenore multiplici et fructu sexagesimo reportavit.

CAPUT II.

Defuncto Anastasio, substituitur ei Adrianus. Imperator Fredericus Romæ coronatur. Inter papam et regem Siciliæ Willelmum graves oriuntur inimicitiæ.

Dum hæc in partibus geruntur Orientalibus, Romæ defuncto Domino Anastasio papa quarto, substitutus est ei dominus Adrianus tertius; hic Anglicus natione, de castello Sancti Albani, apud Avinionem civitatem Provinciæ, in Arelatensi diœcesi, abbas fuit canonicorum Regularium in ecclesia Sancti Rufi; unde ad Ecclesiam Romanam a domino bonæ memoriæ Eugenio vocatus, in episcopum Albanensem ordinatus est, Nicolaus nomine. Hic, defuncto domino Anastasio, qui prædicto domino Eugenio successerat, de Norwegia, Occidentali et ultima provincia, ad quam missus fuerat ab eodem legatus, electioni interfuit, et a clero et populo unanimiter electus est, et Adrianus appellatus.

Contigit autem eodem anno, quod dominus Fredericus Teutonicorum rex, nondum tamen imperator, in Italiam cum infinita suorum manu descenderat, et Dertona, una ex urbibus Lombardiæ, quam diu obsederat, subacta, Romam venire et ibi coronari disposuerat. His autem diebus, inter dominum papam Adrianum (de quo prædiximus) et regem Siciliæ dominum Willelmum, domini Rogerii bonæ memoriæ filium, graves ex causis quibusdam ortæ erant inimicitiæ: ita quod usque ad odium manifestum et guerram noxiam prodierat res, ita ut sententiam excommunicationis dominus papa in eum jacularetur. Dominus tamen Fredericus, de quo prædiximus, propositum urgens, accelerato itinere, infra paucos dies de Lombardia Romam venerat, ita ut subitus ejus adventus domino papæ et universæ Ecclesiæ Romanæ suspectus esset admodum. Tandem per internuntios pacis ordinatores, interpositis conditionibus solitis, in ecclesia beati Petri solemniter et ex more VI Kal. Julias coronatus est, et Augustus appellatus: inde subsecuto triduo, ambo sub civitate Tiburtina, in loco qui dicitur ad pontem Lucanum, festo die Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, hic imperiali schemate decoratus, ille summi pontificatus singularia habens insignia, junctis agminibus, exsultantibus clero et populo processerunt laureati. Unde post diei festi consummationem, in bona pace divisi ab invicem, dominus imperator ad partes properavit Anconitanas, quo eum imperii cura trahebat, domino papa circa partes Romanas, in montanis urbibus moram faciente.

Interea rex Siciliæ Beneventanam urbem Ecclesiæ Romanæ familiare domicilium, principibus suis mandat obsideri, et urgentissimis angustiis ejus præcipit arctari habitatores. Quod verbum dominus papa moleste ferens supra modum, vicem ei æqua lance volens refundere, principes proprios contra eum nititur armare; nec in ea parte fraudatus est a desiderio suo. Nam potentissimum regni sui comitem, ejusdem regis amitæ filium, Robertum videlicet de Bassavilla, cum multis aliis viris nobilibus, quibus auxilium consiliumque Romanæ Ecclesiæ perpetuo non defuturum pollicebatur, contra eum insurgere persuasit. Exsules quoque, quos tam ipse quam pater ejus de regno ejiciens, bonis fecerat extorres paternis, viros inclytos et potentes, dominum videlicet Robertum de Surrento, principem Capuanum, comitem quoque Andream de Rapacanina, et alios multos, exhortationibus suis provocaverat, ut in regnum redirent et ad jure hæreditario sibi debitas accederent possessiones, Romanam Ecclesiam in perpetuum eis non defuturam, in verbo pontificali spondens eis firmissime. Utrumque nihilominus imperatorem, Romanorum videlicet et Constantinopolitanum, alterum ore ad os et manifeste, qui adhuc erat in Italia; alterum vero per litteras, sed occulte, ad occupandum Siculi regnum sollicitat

CAPUT III.

Inter dominum patriarcham et fratres Hospitalis quæstiones suscitantur de decimis, et quibusdam injuriis, quæ ab Ecclesiis eis inferebantur.

Sic igitur dum in Italia turbantur tam Ecclesiæ quam regni Siculi negotia, non fuit quoque tractus Orientalis noster absque turba. Nam per idem tempus, urbe Ascalonitana divino favore Christianis restituta, cum regni satis prospere procederent negotia, lætis frugibus, cœpit inimicus homo superseminare zizania, et a Domino præstitæ invidere tranquillitati. Raimundus enim magister domus Hospitalis, una cum fratribus suis, eodem spiritu repletis, licet alias vir religiosus et timens Deum crederetur, tam domino patriarchæ quam cæteris Ecclesiarum prælatis, multas tam super parochiali jure quam super jure decimationum, cœperunt inferre molestias; nam a suis episcopis excommunicatos vel nominatim interdictos, et ob scelera sua separatos ab Ecclesia, ad divinorum celebrationem, passim et sine delectu recipiebant; ægrotis eisdem et viaticum et supremam unctionem, mortuis vero sepulturam non negabant. Ob enormia vero commissa, si quando silentium ecclesiis universis, vel alicujus civitatis, vel cujuslibet municipii imponebatur, hi primum et campanarum pulsatione, et vociferatione solito majore interdictos populos ad divina vocabant, ut oblationes et cæteras obventiones matricibus ecclesiis debitas, ipsi haberent, et aliis lugentibus, soli ipsi lætarentur: obliti illius verbi egregii prædicatoris: *Gaudete cum gaudentibus; et flete cum flentibus* (*Rom.* XII, 15). Sacerdotes suos, nec admittentes juxta sanctorum antiquam sanctionem decretorum, locorum episcopis præsentabant, ut cum eorum conscientia in suis diœcesibus divina celebrarent; nec abjicientes, sive juste sive injuste, hoc totum faciebant episcopis. De prædiis autem suis, et universis reditibus, quocunque jure ad eos devolutis, omnino decimas dare negabant. Hæc omnium querela adversus eos pontificum; hæc jactura omnibus cathedralibus Ecclesiis, ubique ab eis irrogabatur; specialiter

autem domino patriarchæ, et sanctæ Hierosolymorum Ecclesiæ, hanc Christianis omnibus odibilem inferebant injuriam; nam ante sanctæ Resurrectionis ecclesiæ januas, in ipsius contemptum et contumeliam Ecclesiæ, ædificia cœperunt erigere multo sumptuosiora et sublimiora plurimum, quam illa habet ecclesia, quæ Domini salvatoris in cruce dependentis pretioso dedicata est sanguine, et ei post crucis patibulum in se ipsa gratissimam præstitit sepulturam. Insuper quotiescunque de more dominus patriarcha, ut ad populum loqueretur, ad locum in quo mundi Salvator pro salute nostra pependit, et totius orbis celebrata est apud eum copiosa redemptio, ascendebat, ipsi ut ejus actibus et dispensationi sibi creditæ aliquod præstarent impedimentum, pulsatis campanis tot [et] tantis, et [tam] studiose, et tam diu [contendebant], ut nec domini patriarchæ sermo sufficeret ad clamandum, nec populus eum, licet multum laborantem, audire merebatur; cumque super hujusmodi temeritate sæpius conquereretur dominus patriarcha ad cives, et eorum præsentibus argumentis, deprehenderetur malitia, conventi a pluribus, incorrigibiles inventi sunt, comminantes etiam se aliquando graviora molituros. Quod et factum est; nam etiam usque ad eam temeritatem, ausu diabolico et spiritu furoris concepto, pervenerunt ut, armis correptis, tanquam in domum alicujus gregarii irrumperent in prædictam Deo amabilem ecclesiam, et sagittas tanquam in speluncam latronum jacularentur multas, quas postmodum collectas et redactas in manipulum, ante locum Calvariæ, ubi crucifixus est Dominus, fune dependentes, et nos ipsi vidimus, et alii viderunt infiniti. Hujus autem tanti mali primitivam originem Romana Ecclesia, licet fortasse nesciens, nec multo ponderans libramine, quid ab ea peteretur, diligenter considerantibus videtur intulisse; nam locum prædictum, a domini patriarchæ Hierosolymitani jurisdictione, cui diu et merito subjacuerat, emancipavit indebite, ut nec ad Deum, timorem, nec ad homines, nisi quos timent, habeant reverentiam. Nec tamen omnes uno judicio et sublata discretionis differentia, in hanc, Deo odibilem et vitiorum matrem omnium, involvimus superbiam, credentes vix posse contingere, ut in tanto corpore omnes eodem gradiantur itinere et sit nulla differentia meritorum. Ut autem, ex quam modico jactu seminis, tantum locus memoratus cœperit incrementum, quamque indebite contra Dei ecclesias Erecalcitraverit et usque hodie recalcitrare non desinat, sumpto aliquantulum altius exordio, præsenti duximus mandandum historiæ, veritatis regulam omnino, auctore Domino, non prætermittentes.

CAPUT IV.

Describitur unde habuit ortum et initium domus Hospitalis.

Regno Hierosolymorum cum universa Syria et Ægypto, cum adjacentibus provinciis, peccatis nostris exigentibus, in manus hostium nominis et fidei Christianæ, secundum quod antiquæ tradunt historiæ, devolutis: quod tempore domini Heraclii Romanorum imperatoris, invalescentibus contra eum Arabiæ populis, certum est accidisse; non defuerunt de Occidentalibus multi, qui loca sancta, licet in hostium potestate redacta, aut devotionis, aut commerciorum, aut utriusque gratia, visitarent aliquoties. Inter eos autem qui negotiationis obtentu, de Occidentalibus per illa sæcula, loca prædicta adire tentaverunt, fuerunt viri de Italia, qui ab urbe quam incolunt dicuntur Amalfitani. Est autem Amalfia civitas inter mare et montes eminentissimos constituta, ab Oriente habens urbem nobilissimam Salernum, vix septem milliaribus marino ab ea distantem itinere; ab occidente vero Surrentum et Neapolim Vergilianam; ab austro vero Siciliam, ducentis milliaribus, plus minusve modico, remotam, Tyrrheno mari interjacente. Hujus regionis habitatores, ut prædiximus, primi merces peregrinas, et quas Oriens prius non noverat, ad supranominatas partes lucri faciendi gratia inferre tentaverunt; unde et optimas conditiones apud illarum partium præsides, pro rebus necessariis quas inferebant, et sine difficultate accessum, et populi nihilominus gratiam merebantur. Possidebat illis diebus princeps Ægyptius universas maritimas regiones, a Gabulo civitate, sita in littore maris juxta Laodiciam Syriæ, usque in Alexandriam, quæ est novissima civitas Ægypti. Et per præsides singulis civitatibus deputatos, imperium suum late reddebat formidabile. Prædicti vero Amalfitani tam regis quam principum suorum plenam habentes gratiam, loca universa, quasi negotiatores et tractatores utilium, tanquam merces circumferendo, confidenter poterant circumire; unde et traditionum paternarum non immemores et fidei Christianæ, loca sancta, quoties opportunitas dabatur, visitabant; non habentes autem in eadem urbe familiare domicilium, ubi moram possent facere aliquantulum, sicut in urbibus habebant maritimis, congregatis de suo populo, quotquot ad opus conceptum poterant convocare, calipham Ægyptium adeunt, et obtenta familiarium ejus gratia, petitionem suam scripto porrigunt, et votis consone recipiunt impetratum.

CAPUT V.

Quomodo Ægyptius calipha ad petitionem Amalphitanorum, locum eis designari præcipit, ubi Ecclesiam ædificent.

Scribitur ergo Hierosolymorum præsidi, ut viris Amalfitanis, amicis, et utilium introductoribus, locus Hierosolymis juxta eorum desiderium, in ea parte quam Christiani habitant, ad construendum ibi domicilium, quale voluerint, designetur amplissimus. Erat autem civitas, sicut et hodie est, in quatuor partes pene divisa æqualiter, ex quibus

sola quarta, in qua Sepulcrum Dominicum situm est, fidelibus concessa erat ad habitandum; reliquas autem cum Templo Domini, soli infideles habebant domesticas. Designatur ergo eis de mandato principis, qui sufficiens videbatur ad construenda necessaria locus, sumptaque a negotiatoribus quasi per symbolum pecunia, ante januam ecclesiæ Dominicæ Resurrectionis, quantum vix lapidis jactus est, monasterium erigunt, in honore sanctæ et gloriosæ Dei genitricis, perpetuæque virginis Mariæ, simul cum et iis officinis, quæ ad usus monachorum et suæ gentis hospitum susceptionem, poterant aliquam præstare commoditatem. Quo facto de partibus suis tam monachos quam abbatem transferentes, locum regulariter instituunt, et Domino conversatione sancta reddunt placabilem. Et quoniam viri Latini erant, et qui locum fundaverant, et qui in religione conservabant, idcirco ab ea die usque in præsens, locus ille monasterium de Latina dicitur. Accedebant etiam per illa nihilominus tempora, ut loca deoscularentur venerabilia, sanctæ viduæ et continentes, quæ timoris oblitæ feminei, et periculorum, quæ multiplicia occurrebant, non habentes formidinem; quibus advenientibus, cum non esset intra septa monasterii, ubi colligerentur honeste, congrua satis provisione procuratum est ab eisdem sanctis viris, qui locum fundaverunt ut, advenientibus devotis feminis, non deesset seorsum oratorium, domus familiaris et locus in diversorio. Tandemque, divina favente clementia, ordinatum est ibi monasteriolum in honore piæ peccatricis, Mariæ videlicet Magdalenæ; et sorores sub certo numero, ad obsequium adventantium mulierum constitutæ. Confluebant etiam per illa periculosa tempora nonnulli ex aliis gentibus, tam nobiles quam secundæ classis homines, quibus quoniam ad sanctam civitatem non nisi per terras hostium erat accessus, de suis viaticulis cum ad urbem pervenissent, omnino non fiebat residuum; sed miseros et inopes ante civitatis portam, tam diu cum summo labore, fame, siti et nuditate exspectare oportebat, quousque, dato aureo numismate, urbem eis liceb.t introire. Ingressis autem et locis sanctis ex ordine peragratis, non erat eis vel ad unum diem refectionis spes ulla, nisi quantum eis de prædicto monasterio fraterne ministrabatur; nam omnes alii civitatis habitatores Sarraceni erant et infideles, excepto domino patriarcha, et clero et popello misero Surianorum; qui diebus singulis tot angariis, parangariis, et sordidorum munerum præstationibus vexabantur, ut vix sibi, in suprema paupertate constitutis, in continuo timore mortis, liceret respirare. Nostris ergo miseris, et ad supremum afflictis et egentibus, cum non esset qui tectum præberet, procuratum est a beatissimis viris, qui monasterium Latinorum incolebant, ut misericorditer victui et tegumento detrahentes, ad opus talium, intra ambitum sibi designatum, xenodochium erigerent, ubi tales sanos vel ægrotantes colligerent, ne de nocte per vias reperti jugularentur; et in eodem loco congregatis, de reliquiis fragmentorum utriusque monasterii, tam virorum quam mulierum, ad quotidianam sustentationem qualemqualem, aliquid ministraretur. Erexerunt etiam in eodem loco altare in honore beati Joannis Eleymon. Hic vir Deo placens et per omnia commendabilis, natione fuit Cyprius; tandem suffragantibus meritis, factus est Alexandrinus patriarcha, vir in operibus pietatis singulariter excellens, cujus pia studia et liberales eleemosynas in perpetuum enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Unde et a sanctis Patribus vocatus est Eleymon, quod interpretatur *misericors*. Huic autem loco venerabili, quod ita charitative se porrigebat ad homines, neque redditus erant, neque possessiones; sed prædicti Amalfitani annis singulis, tam qui domi erant, quam qui negotiationes sequebantur, collecta inter se quasi per symbolum pecunia, per eos qui Hierosolymam proficiscebantur, abbati, qui pro tempore ibi erat, offerebant, ut inde fratribus et sororibus ad victum et tegumen provideretur et de residuo fieret advenientibus Christicolis in xenodochio aliqua misericordia. Ita ergo per multorum annorum curricula, quousque placuit summo rerum opifici, civitatem illam, quam proprio cruore mundaverat, a superstitionibus gentilium purgare, sub iis conditionibus mansit locus ille. Adveniente namque Christiano populo et principibus a Deo protectis, quibus regnum illud Salvator trádi voluit, in monasterio feminarum inventa est, abbatissæ fungens officio, quædam Deo devota et sancta mulier, Agnes nomine, nobilis secundum carnem, natione Romana; quæ etiam postquam civitas restituta est fidei Christianæ, per aliquot vixit annos; et in xenodochio similiter repertus est quidam Geraldus, vir probatæ conversationis, qui pauperibus in eodem loco tempore hostilitatis, de mandato abbatis et monachorum, multo tempore devote servierat; cui postea successit Raimundus iste, de quo nobis sermo est in præsenti.

CAPUT VI.

Patriarcha cum plurima parte episcoporum orientalium, Romam proficiscitur, ad Adrianum papam.

Sic ergo de tam modico incrementum habentes, prædictæ domus fratres, prius a jurisdictione se subtraxerunt abbatis; deinde multiplicatis in immensum divitiis, per Ecclesiam Romanam a manu et potestate domini patriarchæ sunt emancipati; qua perniciosa libertate impetrata, nullam prorsus ecclesiarum prælatis deinceps exhibentes reverentiam, decimas sibi ex quibuscunque prædiis ad se quocunque jure devolutis, penitus negant. Hoc exemplo multa de iis locis, quæ dicuntur venerabilia, tam monasteria quam xenodochia, quibus Ecclesiæ de mera liberalitate et solitæ pietatis officio prima præstiterunt fundamina et ad optata perduxerunt incrementa, tandem ex adipe recalcitrantes, ab ube-

ribus piæ matris, quibus ab initio quasi modo geniti infantes lacte pasti et solido pro tempore cibo saginati, divisi sunt, ita ut merito de eis conqueri possit Ecclesia : *Filios enutrivi et exaltavi ; ipsi autem spreverunt me* (*Isa.* I, 2). Parcat eis Dominus et ad cor redire concedat, ut matri suæ, quam dereliquerunt, discant servire in timore ; et illi etiam amplius indulgeat, quæ cum haberet centum oves, unicam vidit pauperis, et invidit ; cui a Domino dicitur : *Occidisti, et possedisti* (*III Reg.* XXI, 19). Væ illi, quicunque sit ille, quia juxta judicium prophetæ, *vir sanguinum est* (*II Reg.* XVI, 8). Postquam ergo sæpe ac sæpius, tam dominus patriarcha quam reliqui ecclesiarum prælati apud eosdem fratres sua jura reposcendo non proficiebant, ut præmisimus, ad Romani pontificis hinc inde processum est auditorium. Assumens ergo sibi dominus patriarcha, licet longævus esset et fere centenarius, de ecclesiarum prælatis dominum Petrum Tyrensem archiepiscopum et de suffraganeis ejus dominum Fredericum Acconensem episcopum, dominum Amalricum Sidoniensem episcopum, dominum quoque Balduinum Cæsariensem archiepiscopum, dominum Constantinum Liddensem episcopum, dominum Renerum Sebastenum episcopum, dominum Herbertum Tiberiadensem episcopum, vernalis temporis gratia respirante, cum primum mare flatibus exagitatum hibernis, spirante Favonio, cœpit se reddere placabilius, iter aggressi, auctore Domino, Hydruntum Apuliæ urbem maritimam prospero cursu attigerunt.

CAPUT VII.

Imperator Constantinopolitanus, consentiente papa, Apuliam invadit. Dominus patriarcha cum suis ad curiam pervenit.

Interea, dum pontifices Orientis una cum domino patriarcha fines attigissent Apuliæ, ut præmisimus, Constantinopolitanus imperator verbum domini papæ secutus, immissis de principibus suis, cum infinita pecunia, consentientibus illarum partium proceribus, regionem violenter invaserat, ita ut postquam dominus patriarcha cum suis ab Hydrunto usque Brundusium pervenisset, domini imperatoris familia urbem prædictam, tradentibus eam civibus, jam recepisset in suam, solo præsidio civitatis in quo pauci erant, in fidelitate domini regis perseverante. Comes quoque Robertus, de quo superius fecimus mentionem, cum iis qui partes suas, tam regis odio quam ejus gratia sequebantur, Tarentum, Barum, egregias metropoles, et omnem maritimam regionem usque ad regni terminos violenter occupaverat. Prædicti vero magni et inclyti viri, Robertus princeps Capuanus et comes Andreas, universam Campaniam, quæ vulgari appellatione dicitur terra Laboris, usque Salernum, et usque Neapolim, et usque ad Sanctum Germanum, sibi vindicaverant ; eratque tota regio in tanto motu, ut nusquam quies, nusquam securitas esset transire volentibus. Romanorum etiam imperator, dominus Fredericus, circa partes Aconitanas cum exercitibus suis moram faciens, tantam in legionibus, quas in Italiam introduxerat, cladem patiebatur ut, deficientibus majoribus et nobilioribus imperii principibus, vix decimus superesset : unde eos qui supererant, ad propria redire volentes, cohibere non valens, ipse quoque ad reditum, licet invitus accingebatur. Multa enim supererant negotia, et maxime contra eumdem Siculum regem, quæ ejus exigebant præsentiam.

Dominus porro patriarcha cum sui consortibus itineris anxie deliberabat, qua via ad dominum papam in tanto tumultu posset accedere ; undique enim prælia, undique seditiones omnem videbantur aditum præclusisse. Ansquetinus quoque, quidam regis Siciliæ cancellarius, urbem obsederat Beneventanam, nuntiis domini patriarchæ, qui ad hoc missi fuerant, ut ei a prædicto cancellario ducatum implorarent, omnino negans per partes illas transitum, quæ tamen via multo cæteris erat compendiosior. Tandemque habito quorumdam prudentum consilio, viam maritimam secutus, cum omni comitatu suo Anconam pervenit ; missis inde ex latere suo quibusdam episcopis, qui dominum imperatorem Romanorum, jam ut prædiximus, ad propria redeuntem, verbis illius salutarent, et pro negotiis ejus ad dominum papam litteras obtinerent imperiales. Quod et factum est, licet ipse urbem Senogallias et Pisaurum jam pertransiisset, pro redeundo sollicitus. At vero dominus patriarcha cum suo comitatu Romam versus iter dirigens, dominum papam a civitate Narniensi egressum, quasi fugientem persequebatur. Tandem Romam veniens, ibique per dies aliquot facta mora, cum ei nuntiatum esset dominum papam apud urbem Ferentinam gressum fixisse, illuc incunctanter properat ut de negotio pro quo venerat experiri tentaret. Dicebant quidam dominum papam, ut eum tædio afficeret et gravaret sumptibus, eum studiose declinare ; nam muneribus infinitis corruptus, in partem Hospitalariorum dicebatur se dedisse proclivem, qui jam ad eum multo ante prævenerant. Alii dicebant, urbis Beneventanæ gratia, quæ obsidione claudebatur, ut diximus, eum tam maturato advenisse itinere. Illud tamen erat evidens, favorem suum et familiarium suorum, Hospitalariis nimis familiariter indulsisse ; dominum vero patriarcham cum suis, quasi adulterinos filios, fastu quodam et indignatione a se repellere, quasi indignos.

CAPUT VIII.

Adrianus papa Beneventum properat ; patriarcha illuc festinat, proponit actiones ; sed corrupta muneribus curia, justitiam opprimit. Revertitur infecto negotio patriarcha.

Postquam igitur ad prædictam urbem pervenit, obtulit se de more apostolicis conspectibus ; ubi et male receptus, et pejus habitus, invitis ex plurima parte cardinalibus, certum de domini papæ mentis conceptu et habitudine reportavit argumentum. Ille

quorumdam prudentum amicorum suorum onsilio, totum hoc dissimulans, sicut homo erat, dominum papam frequentabat, diebus ssiduus erat in consistorio, episcoporum cœtu venerabiliter circumseptus; cui etiam orum turba, quoties opus erat, jugis assi- officium adimplere parata. Data igitur utris- rtibus audientia, eum jam per dies multos e inutiliter esset decertatum, videns dominus cha, et per quosdam familiares amicos suos ens, quod non proficeret, sumpta licentia, nem referens deteriorem, confusione in- t reverentia, aggressus est ad propria redire. a autem cardinalium turba, vix reperti sunt tres, dominus videlicet Octavianus, dominus s de Sancto Martino, qui ejusdem domini chæ, dum esset Tyrensis archiepiscopus, aconus fuerat, qui Christum sequentes, ejus um in causa sua pie vellent vovere. Alii abeuntes post munera, secuti sunt vias Ba- lii Bosor. Dominus vero papa urgentibus ris domesticis, transcursa Campania Bene- pervenit. Interea rex Siciliæ, dominus Wil- , audiens et crebris edoctus legationibus, partibus Apuliæ, comes Robertus de Bassa- na cum Græcis regionem occupassent vio- in Campania vero princeps Capuanus, et Andreas late sua diffunderent imperia, do- quoque papa in Beneventum se receperat, mnibus prædictis vires et animos ministra- ngregatis ex universa Sicilia et Calabria mi- s copiis, cum ingentibus expeditionibus in n pervenit. Ubi statim circa Brundusium, e comite Roberto, primo Marte Græcorum opias; et attrito penitus eorum exercitu, eorum captos, vinculis mancipavit. Gazas , quas intulerant, valde multiplices, suis in- m potenter quam feliciter vestiariis: inde universa regione, quæ ab eo defecerat et gratia restituta, Beneventum obsidet; ubi am dominum papam cum suis cardinalibus, ives universos affecit molestiis, ut et victus t et de salute redderet valde sollicitos: ubi intercurrentibus, quibusdam occultis con- ius, reformata est pax inter eos, exclusis s illis a fœdere, qui domini papæ suasioni- ntis se laboribus immerserunt et periculis. s ergo prædicti nobiles viri, quod contra ccidisset eis, et quod dominus papa, non ob- is domini regis gratia, pacem sibi et Romanæ e, illis exclusis fecerat, solliciti pro se, œperunt disquirere, quonam pacto possent, incolumes, extra regnum se facere. Comes Robertus et Andreas, cum quibusdam aliis s viris in Lombardiam properantes, ad do- imperatorem se contulerunt. Princeps vero us, cæteris infelicior, dum Garilianum na- ansire parat, a suis vectoribus, cum suos emisisset et ipse cum paucis in ripa citeriore jamjam transiturus exspectaret, captus est; et regis fidelibus traditus, in Siciliam deductus est, ubi continuo carcere et cæcitate violenter inducta, miserabiliter vitam finivit.

CAPUT IX.

In Ægypto tumultus excitatur civilis; fugit soldanus ab eis, et occiditur a nostris; capitur ejus filius Nosceradinus.

Per idem tempus, regno Hierosolymorum satis prospere per Dei misericordiam se habente, contigit regiones ei adjacentes ex utroque latere, quasi inopinato miserabiliter concuti. Nam Ægyptiorum quidam potentissimus, soldanatus agens officium, dominum regionis, calipham videlicet, quem Ægyptii pro summo numine colere solent et venerari, accedens ad eum familiariter, tanquam negotiorum ejus domesticus procurator, in secretiore palatii cubiculo fraudulenter occidit: hoc autem ea intentione dicitur fecisse, ut filium suum Noseredinum in calipham erigeret, et in regni administratione, filio præsidente, sine cura et sollicitudine perseveraret. Arbitratus est autem per dies aliquot rem posse occultari, quousque recepto palatio majore et thesauris occupatis ex integro, cœtuque amicorum et familiarium convocato, volentibus ei hoc quod egerat ad mortem imputare, resistere posset. Sed res longe aliter accidit. Nam modico interjecto tempore, scelus commissum innotuit, et omnis populus a maximo usque ad minimum, tanquam vir unus, conveniens, domum illius, in quam se, perpetrato homicidio, contulerat, undique vallantes, ad pœnas una voce virum sanguinum exigunt, qui domino regionis ausu nefario mortem intulerat. Dumque instant protervius, videns aliam salutis non superesse viam, thesauros aperiens, aurum, gemmas, et quæcunque habebat desiderabilia per fenestras vociferanti projicit populo, ut, dum in colligendo esset sollicitior, ipse quocunque modo ad iter se præpararet. Quid plura? Egressus cum honesto filiorum ac nepotum comitatu, invitis eis qui eum obsederant, iter arripit versus solitudinem, Damascum, ut dicebatur, profecturus; illi autem nihilo segnius eum insectantes, impedire laborabant. At vero filius ejus primogenitus, et alii de familia viri prudentes et in armis strenui, eos a se longius arcentes, sustinebant impetus et ad suos propius accedere non permittebant. Interdum etiam et vasa aurea sive argentea, vestesque pretiosas, et holoserica æstimationis non modicæ, post se relinquebant ex industria, ut eis properantibus moras innecterent, et pro dividendis quæ colligebant, materiam inferrent contentionis. Tandem videntes Ægyptii se non posse proficere, infecto negotio, domum sunt reversi; ille vero profectus, dum fatorum se putat subductum esse insidiis, dum securo graditur itinere, nihil superesse difficultatis arbitrans, dum Scyllam fugit, decidit in Charybdim. Nostri enim, audito ejus transitu, casu præstruentes insidias, in eis more nocere volentium, absque strepitu latebant;

ille ex improviso in prædictas irruens insidias, primis congressionibus est confossus lethaliter, ibique statim gladio vitam finivit. Erat autem nobili viro nomen Habeis, filius vero ejus Noseredinus, et omnis omnino familia, et universæ illæ divitiæ, quas secum ex Ægypto detulerant, in manus hostium tradita sunt. Sic ergo opimis onusti spoliis, et qualia orbis noster prius non audierat, subfarcinati, prædam more solito dividentes, ad propria sunt reversi. Accidit autem quod inter cæteros qui eidem negotio interfuerant, fratres militiæ Templi plures habuerunt milites; et potiores reportaverunt, pro numero militum, manubiarum et prædæ portiones. Cecidit enim eis in sortem præter cætera in funiculo distributionis, prædicti nobilis viri filius Noseradinus, vir audacissimus, rei militaris singularem apud Ægyptios habens experientiam; cujus etiam nomen populis illius regionis esset formidabile, aspectus vero terrorem incutiens, sine consolatione. Hunc porro, cum diebus multis prædicti fratres habuissent in vinculis, et avidissime petens in Christo regenerari, litteras jam didicisset Romanas, prima fidei Christianæ rudimenta edoctus, pro sexaginta millibus aureorum Ægyptiis eum ad mortem postulantibus vendiderunt. Traditum autem vinctum manibus et pedibus catenis ferreis, in cavea ferrea camelis imponentes, in Ægyptum deduxerunt, ubi inhumanis desideriis suis satisfacientes, eum mordicitus decerpentes, in frusta minutissima conciderunt.

CAPUT X.

Princeps Rainaldus insulam Cyprum occupat, et ejus habitatores spoliat violenter.

Anno sequente idem Rainaldus de Castellione, princeps Antiochenus, consilio perversorum, quorum maxime studio regebatur, piaculare iterum committens flagitium, Cyprum insulam nobis vicinam, populis refertam fidelibus, regno nostro utilem, et amicam semper, immissis hostiliter legionibus, violenter occupavit. Causa autem hujus tam abominandæ invasionis videbatur hæc esse : in partibus Ciliciæ circa Tarsum, erat quidam nobilis et potentissimus Armenus, nomine Toros, qui domini imperatoris gratiam, ejus efficiente inconstantia, frequentius demerebatur et incurrebat offensam. Confisus enim de eo quod ab imperio remotus erat plurimum, et quod in montibus arduis habebat domicilia, per plana Ciliciæ prædam agebat, et manubias, non veritus terram domini sui, modis quibus poterat, damnificare et imperii fidelibus cujuscunque conditionis graves et indebitas inferre molestias. Audiens hoc imperator, scripsit prædicto Rainaldo, quatenus convocata militia, prædictum Toros a suis arceret finibus, et Cilicum sibi subjectorum possessiones ab ejus incursionibus redderet securas; quod si ad opus complendum pecunia esset necessaria, ipse de thesauris suis tempore opportuno mitteret sufficientem. Factum est ergo quod, congregatis militaribus copiis, ut imperialibus deserviret mandatis, in Ciliciam ingressus, prædictum Toros expulit et exercitum ejus usque ad supremam internecionem delevit. Exspectans ergo honestam Rainaldus pro tanto facto retributionem, videbatur ei differri plurimum, unde moræ impatiens, ad prædictum maleficium convolavit. Erant autem insulani a quibusdam de nostris diligenter præmoniti: unde et de tota insula vires contraxerant, qualesquales; sed ingrediens prædictus princeps Rainaldus, eorum statim fudit exercitum; et universas eorum eatenus contrivit copias, ut deinceps nec unus inveniretur, qui contra eum manum auderet erigere. Habens igitur liberos per totam insulam discursus, urbes contrivit, dejecit oppida, monasteria tam virorum quam feminarum impudenter confregit, expositis ludibrio sanctimonialibus et virginibus tenellis; nam auri et argenti, et vestium pretiosarum non erat numerus, neque finis; sed amittendi hæc populo, comparatione læsæ pudicitiæ, quasi stercora reputabantur. Sic ergo per dies aliquot per totam debacchantes regionem, dum non esset qui resisteret, ætati non parcunt, vel sexui, conditionum quoque nullam habentes differentiam. Tandem comportatis undecunque spoliis et manubiarum infinitate omnimodarum, ad mare se recipiunt, et inde præparatis navigiis, in partes descenderunt Antiochenas, profligatis intra modicum tempus, quas male acquisierant divitiis, juxta id quod proverbialiter dici solet :

Non habet eventus sordida præda bonos.

CAPUT XI.

Rex contra pacta et pacis fœdus, quod cum eis pepigerat, Turcos et Arabes in silva capit Paneadense.

Per idem tempus, convenerat præter solitum multitudo inaudita Arabum et Turcomannorum, qui nihilominus in tentoriis habitant, et de fructu animalium vitam solent, sicut Arabes, propagare, in silva quæ Paneadensi adjacet civitati, et ab ea hodie cognomen ducit vulgare; nam antiquitus, tam quæ ad septentrionem quam quæ ad austrum protenditur, quæque ipsum Libanum protegit, omnis silva saltus Libani dicebatur, unde et de Salomone legitur, quod in ea sumptuosi operis et mirabilis ædificii domum construxit, quæ dicta est domus saltus Libani. Nunc autem ab urbe, ut prædiximus, proxima, silva cognominatur universa. In hanc prænominati populi, impetrata tamen prius domini regis gratia et pace solemniter concessa, animalia introduxerant, equosque maxime, ad numerum infinitum, pascuorum sequentes commoditatem. Accesserunt porro ad dominum regem viri impii, filii Belial, Domini timorem præ oculis non habentes; suggesseruntque ei, et in malitia sua facilius involverunt, persuadentes ut prodigus fidei, et immemor fœderis quod cum eis pepigerat, subito in prædictos viros, qui pabulandi gratia tam greges in silvam, quam armenta induxerant, irruptionem faceret; et tam eos quam eorum pecualia, suis daret ad prædam: quod

um est. Rex enim ære gravatus alieno et obligatus debitis, cum non haberet unde ibus satisfacere posset, proclivius, ad hoc unque modo se expediret, patulam pravis ibus aurem præbuit, et eorum acquievit onibus; nam post consilium abiens impio- nvocata militia, repente irruit super eos, que et nihil tale verentes reperiens, hosti- ca eos versatus, suis exposuit in direptio- ui enim ex eis aut equorum usi velocitate, luti consulere potuerunt; aut silvarum lá- ostem declinare, ipsa necessitate docente, nt, vitæ reservati sunt: reliquis omnibus sis gladio, aut duræ servituti mancipatis. t igitur manubiarum et prædæ tanta et tam multitudo, ut par ei in nostris regionibus tur fuisse. Cuivis de popularibus et de ple- uorum in sortem ceciderat numerus maxi- c tamen nostris ad aliquem gloriæ vel laudis ndæ titulum ascribi potest, cum pacis vio- t effractores fœderis, homines incautos, de atia præsumentes, dum non esset qui eis t, male pro arbitrio tractaverunt. Sed ju- ributor Dominus, Deus ultionum, non diu est nos tam turpibus emolumentis lætari; ificans quod etiam infidelibus fidei tenor dus sit illibatus, in nostram confusionem, issi criminis pœnam adducens cum eo ultio- o omnibus peccatis nostris reddidit duplicia, plicato fenore, intulit confusionem, sicuti ntibus dicetur.

CAPUT XII.

us constabularius urbem Paneadensem pro dimidia, Hospitalariis concedit; capitur a lino subsidium quod inferebatur, et civitas tur.

minus etiam per eosdem dies, Henfredus no, regius constabularius, cum sæpe dictam Paneadem, quæ ejus erat hæreditaria pos- sumptibus et cura continua fatigatus, jam mmode regere et conservare non posset, de u domini regis, cum fratribus Hospitalis ex vidit, ita ut totius civitatis et suburbanorum fratres prædicti habentes dimidium, im- am utiles quam necessarias ex dimidio mi- nt, civitatis pro parte altera debitam geren- icitudinem. Erat autem civitas in confinio posita, eisque valde contermina, ita ut si in manu forti, aut clandestino nimis iti- cedenti, accessus vel discessus inde posset i cum periculo. Factum est autem, postquam fratres civitatem inde suam pro parte sus- t, ut congregatis alimentorum, armorum, copiis, locum certa die diligentius commu- rent: collectoque maximo ad propositum te camelorum, et omnimodorum animalium nas deputandorum comitatu, simul et mi æ omnem illam expeditionem violenter in ntroducerent, ad locum accedebant, urbem ad multa sequentia tempora necessariis communituri. Dumque proficiscendo cum omnibus impedimentis suis urbi appropinquarent, ecce hostes, eorum adventu præcognito, eis occurrentes, instantes gladiis, cæsis ex eis quam pluribus, agmen dissolvunt, cæteris autem fuga vitæ et saluti consulentibus, sarcinas occupant; qui effugere nequeunt, hostium instantia præventi, aut gladiis intereunt, aut vinculis mancipantur. Sicque quæ pro instruenda civitate congesta fuerant, in ejus læsionem hostibus sunt concessa. Sæpe autem nominati fratres, similium casuum formidantes dispendia, a pactis resilientes prius placitis, urbem cum suis tam oneribus quam emolumentis, domino constabulario resignaverunt. Nec mora, sumpta ex tempore opportunitate, Noradinus, ex prædicto successu factus elatior, apposuit eamdem urbem, casu prædicto consternatam, obsidere: convocataque militia et machinis comportatis, ex improviso ante urbem consistens, locatis agminibus per gyrum, eam vallat obsidione. Erat autem in parte civitatis præsidium, munitum admodum armis, viris, et pro temporis articulo, victualibus; in quo poterat esse civibus secundum capta urbe refugium. Tamen præsumentes de civitatis munimine, et quod similia sæpius fuerant in ea perpessi, urbem tueri, atque pro ea viriliter stare decreverunt; potuissentque, votis consone, eam conservasse intemeratam, nisi de se præsumentes, cœpissent incautius negotiari. At vero Noradinus machinis et tormentis instans jaculatoriis, sagittariorum quoque continua et indeficiente utens opera, obsessis requiem negat, et fatigatos multipliciter diu noctuque sine intermissione compellit ad defectum. Interemptis enim pluribus, sauciis quoque lethaliter nonnullis, pauci erant, qui defensionis officium exsequerentur; quod nisi ipse constabularius cum filio, paternæ probitatis æmulatore præcipuo, quorum uterque tanquam pro hæreditate propria familiarius et certatim stare parati, alios suo exemplo ad resistendum animarent, laboris immensitate superati, et impugnantium viribus impares procul dubio defecissent; sed revocabat eos, ut prædiximus, dominorum præsentia; et eorum virtus indeficiens, ad animandum alios efficax, vires reparabat labentes et ad dimicandum reddebat fortiores. Dumque die quadam hostes solito instarent acrius, accidit ut qui in urbe erant, aperta porta, ut cum hostibus committerent, egrederentur; dumque incircumspecte se congressionibus offerunt, hostium in se irritant multitudinem; quos, dum in se irruunt, ferre non valentes, in urbem se tentant recipere. Factumque est ut, cum præ ingredientium tumultu porta claudi non posset, hostes promiscue cum civibus ingressi sint, cum tanto numero ut, obtenta violenter civitate, non sine periculo et multorum strage, nostros in præsidium ingredi cogerent violenter. Nuntiatur interea domino regi, quod prædicta civitas tantas a Noradino patiebatur angustias, et quod ad supre-

mum pene sit inclinata defectum: unde collectis, quas pro tempore habere potuit militaribus tam equitum quam peditum copiis, ad partes illas cum suis legionibus impiger convolat: propositum habens, aut obsidione urbem prædictam absolvere, aut Martios eventus, et belli fortunam cum Noradino experiri.

CAPUT XIII

Rex illuc properans, obsidionem solvit; sed incaute rediens noster exercitus, hostium insidias in itinere patitur periculosas.

Audiens igitur præfatus princeps quod ea intentione dominus rex adveniret, nolens se dubiis bellorum submittere casibus, soluta obsidione, prius tamen urbe, quam violenter expugnaverat, igni succensa et suffossa, ad propria reversus est; suam tamen, quam semel collegerat, non passus ab invicem discedere militiam, sed eam secum detinens et ampliorem convocans, in nemoribus finitimis (quasi mentem habens præsagam) latebat in insidiis, rei exitum præstolaturus. Rex vero ad urbem accedens, et optatum obsessis præstitit solatium, et tam diu præsentem se exhibuit, quoadusque lapsa erigerentur, consolidarentur fracta, et civitas in pristinum, reparatis mœnibus, reformaretur statum. Convocatis enim ex urbibus finitimis, et de regno universo cæmentariis, et quicunque architecturæ aliquam habere videbantur experientiam, instantia diligenti turres ac mœnia reparant, renovant antemuralia; et intra murorum ambitum civibus instaurant ex integro domicilia, et publicis ædificiis statum restituunt pristinum; quæ omnia Noradinus eo tempore, quo eam obtinuerat, funditus dejecerat studiose, ut prædiximus. His ita peractis, arbitratus rex cum suis principibus, moram suam in urbe prædicta, civibus non multum deinceps esse necessariam; quippe restitutis jam in integrum universis, municipio quoque, armis, victu, hominibus quoque diligenter satis pro tempore communito: dimissis peditum manipulis, ipse cum solis equitum turmis Tiberiadem redire proposuit. Egressus ergo ex eadem urbe et in austrum iter dirigens, secus lacum, cui nomen Meleha, castrametatus est, ubi nocte illa longe aliter quam disciplina militaris exigeret, et imprudenter se habens, non observata castrorum lege, requievit exercitus. *Solet enim usu inter homines evenire, ut in prosperis et pro voto successibus circumspecte minus se consueverint habere. Nam miseris regulariter solet adesse solertia rebus.* Unde fortasse dictum est: *Cadent a latere tuo mille*, sinistro videlicet; *et decem millia a dextris tuis* (*Psal.* xc, 7); plures enim, acti prosperis et successibus elati, solent in præceps ruere: e diverso vero dispendiis et adversis casibus defatigati, propriis edocti periculis, didicerunt se in dubiis habere circumspectius; et semper timere fortunam, quam sæpius experti sunt in suis negotiis amaram. Rex igitur mente recolens, quod tantum principem ab impugnatione urbis obsessæ dimoverat, ratusque eum cum suis expeditionibus longius abiisse, nec facile in suam aut suorum injuriam iterum tot nationes in unum convenire posse arbitratus, imprudentius aliquantulum, et pro singulorum arbitrio indulgentius cœpit se, ut prædiximus, habere. Nuntiatur porro hostibus in insidiis commorantibus, quod dimissis pedestribus alis domini regis exercitus, circa lacum Meleha secure nimis et imprudentius se haberet; quodque de principibus ejus nonnulli, Philippus videlicet Neapolitanus, et quidam alii cum suis comitatibus discessissent: videntes rem pro votis accidere, castra movent subito; et eorum prudentissimo principe rem (prout expedire noverat) accelerante, ad partes illas contendunt, et ad Jordanem, qui medius erat inter eos, usque perveniunt; quo transito, in eo loco qui vulgari appellatione vadum Jacob appellatur, cis Jordanem, qua regius exercitus crastina transiturus erat die, se locant in insidiis. At vero luce terris reddita, iterum ad proficiscendum noster exercitus, nocturnarum insidiarum nescius, et eorum quæ ab hostibus interim præstructa fuerant ignarus, versus eas partes quas Turci clam occupaverant, iter arripiunt; dumque securi, et nihil prorsus sinistri formidantes proficiscuntur, ecce subito ex insidiis prodeunt, qui ad hoc specialiter convenerant, ut incautos aggrederentur; securisque, et nihil tale verentibus, strictis se offerunt gladiis, more hostium vulnera et mortem ministraturi. Nostri porro, licet sero, expergefacti, dimissis diversis confabulationibus, videntes rem agi serio, equos armaque corripiunt; sed antequam ad resistendum præparari et convenire possent, ex ordine, dissoluta sunt (hostibus importune instantibus, et gladiis cominus strenue decertantibus) agmina, ita ut nusquam de nostris nisi paucissimi cohærerent.

CAPUT XIV.

Rex apud castrum Saphet, fugiens de prælio, se recipit; prosternitur exercitus, et de principibus plurimis capiuntur.

Rex autem cum paucis qui ei adhæserant, videns acies dissolutas, confusum exercitum hostibus undique patere ad prædam; hostes undique invalescere, nostros vero jam non deficere, sed ab initio potius defecisse; ut saluti consuleret, prudenter subiit in montem qui vicinus erat: unde cum summis periculis hostes nunc a dextris nunc a sinistris, equi cui insidebat beneficio, declinans, in castrum cui Sephet nomen, quod in eodem monte situm erat, vix et cum multa difficultate se recepit. Capta est illa die de principibus nostris maxima multitudo, cæsi vero pauci; nam omnes indifferenter, tam qui rei militaris dicebantur habere prudentiam, et usum præcipuum, quam gregarii, hostibus tanquam vilia mancipia ignominiosæ servitutis jugum, et perpetuæ infamiæ notam non abhorrentes, ut miseræ vitæ consulerent, sine contradictione se tradebant. Captus est inter cæteros ibi vir nobilis et inclytus, dominus Hugo de Ibelim; Oddo quoque

de Sancto Amando, regius marescalcus, Joannes Gotmanus, Rohardus Joppensis, et Ballianus frater ejus : Bertrandus de Blanquefort, magister militiæ Templi, vir religiosus et timens Deum, et alii multi, quorum nomina non tenemus. Refudit nobis Dominus juxta meritum viarum nostrarum fructum; et qui innocentes et de nostra præsumentes fide, spretis humanitatis legibus, oppresseramus indebite, æqua lance pensam reportavimus confusionem. *Dati sunt enim inclyti nostri, gentibus in opprobrium; et hostium expositi ludibrio, peccatis nostris exigentibus, traditi sunt in commotionem capitis in populis* (*Psal.* XLIII, 16); *zelus Domini exercituum fecit hæc* (*Isa.* IX, 7). Bene tamen et misericorditer, non oblitus misereri, nec continens in ira sua misericordias suas, nobiscum fecit; providens ut regem salvum faceret, qui si illa die defecisset, regnum omne procul dubio in supremum, quod Deus avertat, descendisset periculum. In milite enim, quantumvis eximio, unius sors est; in rege vero, universorum periculum; quod satis attendit diligenter qui pro rege sollicitus erat, David fidelis, dicens: *Domine, salvum fac regem* (*Psal.* XIX, 10). Rumor interim de rege varius longe lateque regionem pro ea sollicitam afficiebat, dicentibus aliis, quia gladiis confossus interierat; aliis, quod inter concaptivos vinctus, hostibus id ignorantibus, abductus erat; aliis, quod divina eum protegente clementia illæsum, bellicis tumultibus se subduxerat. Anxie ergo nimis, et quasi mater unicum habens filium, piam pro eo gerit plebs universa sollicitudinem; et dum ignorat quid circa eum geratur, quidquid deterius accidere potest, id eum passum affectuosissime compatiens suspicatur. Ipse vero, regione ab hostibus aliquantulum expedita, cum paucis admodum, qui cum eo in prædictum oppidum se contulerant, adjunctis sibi nonnullis qui casu de hesternis evaserant periculis, ad Acconensem properans urbem, cum plausu populi et exsultatione non modica, quasi redivivus exceptus est. Factum est hoc anno regni domini Balduini quarto decimo, mense Junio, XIII Kal. Julii.

CAPUT XV.

Noradinus iterum Paneadem obsidet, sed rege rursum occurrente non proficit.

Noradinus vero, sicut erat vir strenuus, et successus suos continuare impiger, transcursis universis regionibus, et prædis hinc inde comportatis, factus locupletior; convocatis iterum militaribus copiis; et lege edictali ex Damasco et omnibus finibus ejus, accitis amplioribus, adjicit iterum ut Paneadem obsideret; nihil minus suspicans quam quod per regem vel ejus principes, quorum vires attriverat, obsessis ministraretur subsidium. Locata igitur secundum propositum, circa sæpedictam urbem obsidione, more iterum hostili, machinis frequentibus et ordine congruo dispositis, turres concutit, mœnia debilitat, et crebra sagittariorum opera, et telorum instar grandinis immissione, eos qui intus se receperant, vices prohibet exercere resistentis. Cives autem loci illius, memores quomodo in proxime præterita obsidione, civitatem tueri cupientes, in proposito defecerant, prævenire cupientes, in præsidium sponte se receperant universi. Præfecerat autem eidem loco et curam supremam tradiderat constabularius, abiens, et aliis tractus negotiis, cuidam consanguineo suo, Guidoni videlicet de Scandalione, rei militaris experientissimo; sed modicæ fidei, et Deum prorsus ignoranti. Is cum mandantis intuitu, tum prætextu propriæ existimationis, ne quos in rebus bellicis egregie gestis titulos offuscaret, verbo simul et exemplo alios ad resistendum animabat; nec defuturum in proximo subsidium, et perennem gloriam bene merentibus certius promittens: unde erat, quod omnes quasi pro re propria dimicantes, stupendos se et admirabiles, pro indeficientibus vigiliis et continuis laboribus, hostibus darent. Qui nihilominus, omnino resistentibus omnino adversari parati, sine intermissione molestias inferunt; et majores habentes numeros, qui alternatim sibi succedere præcipiebantur, eos qui unde vires repararent, penitus non habebant, ad defectum, anxietatibus quotidianis compellebant. Nuntiatur interea domino regi, sed et principes qui residui erant in regno non latebat quantis anxietatibus, qui in civitate obsessi erant, premerentur. Unde missis legationibus tam ad principem Antiochenum, quam ad Tripolitanum comitem, ut, mora postposita, ad subveniendum maturarent; rex vero, quod residuum erat in regno militiæ missis convocat præconibus; et accidit, Divinitate propitia, ut intra paucos dies, et exspectato citius, uterque prædictorum illustrium, cum honesto comitatu, regiis se castris, sub Castello novo, in loco qui dicitur Nigraguarda, unde civitatem obsessam erat cominus intueri se intulerint. Audiens ergo Noradinus, quod principes prædicti cum domino rege convenerant et in procinctu erant, ut ad urbem accedere; sicuti vir providus erat et in negotiis suis circumspectissimus, licet oppidum jam ex partibus pluribus effregisset, et jam obsessis nulla spes esset resistendi, tamen bellorum declinans insidias et casus præliorum ancipites obsidione soluta, in ulteriores sui regni partes se contulit.

CAPUT XVI.

Comes Flandrensium Theodericus applicat. Mittuntur nuntii Constantinopolim, qui domino regi uxorem petant.

Cum hæc igitur in regno ita varie multipliciterque geruntur, et captivatis nostris ex maxima parte principibus, regnum in desolatione jaceret, accidit, divina nos respiciente clementia, comitem Flandrensium, dominum Theodoricum, inclytum et magnificum virum, cujus introitus in regno sæpe fuerat utilis et necessarius, cum uxore Sibylla, quæ domini regis ex patre soror erat, in portu Berytensium applicuisse; cujus adventum, tanta mentis

exsultatione universus suscepit populus, ut jam quasi præsagire videretur, regni pressuras importabiles, ejus et suorum introitu, ex parte plurima relevandas fore; nec fraudati sunt a desiderio suo, qui pro regni tranquillitate erant pie solliciti. Nam statim post ejus ingressum, adfuit magni consilii Angelus, qui nostrorum vias dirigens ad regni compendia et Christiani gloriam nominis, eos misericorditer præcessit, sicut consequenter dicetur. Interea tamen videntes regni principes, tam ecclesiastici quam sæculares, quod rex virilem jam nactus ætatem, sine conjuge hactenus fuerat, et pro liberis solliciti, proot oportebat, ut ei filius tanquam hæres legitimus in regnum succederet, consuluerunt in medium, ut regi liberos non habenti, in honesto matrimonio provideatur. Tandem post multas deliberationum partes, multiplici concurrente ratione visum est omnibus expedientius esse, cum domino Constantinopolitano imperatore, super hujusmodi negotio verbum tentare; tum quia nobilium virginum et proxima consanguinitate junctarum, in palatio suo non deerat ei copia; tum quia princeps potentissimus et inter mortales locupletior, de suis copiis, nostram, qua regnum maxime laborabat, poterat relevare inopiam et tenuitatem mutata conditione reddere superabundantem. Missi sunt ergo de communi consensu, ad explendum, auctore Domino, quod conceperant, Attardus Nazarænus episcopus, dominus quoque Henfredus de Torono, regius constabularius; qui dispositis pro tempore rebus mare ingressi, navigio illuc iter arripuerunt,

CAPUT XVII.

Rex cum universis regni viribus et comite Flandrensium Antiochiam properat. Noradinus desperatam incurrit ægritudinem.

Interea ne tanti principis totque nobilium fortiumque qui cum eo venerant, deses et sine fructu jaceret adventus, adjiciunt de communi consilio, divina eis aspirante gratia, cum omnibus militaribus copiis ad partes se transferre Antiochenas; significatoque eo ipso, tam domino principi quam domino comiti Tripolitano, suggeritur utrique familiarius, ut certa die præparatam habeat uterque eorum militiam, ut subitus in terras hostium, die condicta, eorum possit esse introitus. Factum est autem, prævio cœlesti favore, quod in Tripolitanis partibus, in eo loco qui vulgo appellatur La Boquea, licet ex partibus diversis, convenerunt unanimes. Inde hostium fines ordinatis agminibus violenter sunt ingressi. Sed tamen prima fronte, non multo læti sunt successu; nam hostium oppidum, cui vulgaris appellatio est castrum Rugium, multa expugnantes instantia, penitus non profecerunt. Sed debile principium melior fortuna secuta est; suggerente enim domino Rainaldo Antiochenorum principe, et ad id obtinendum plurimum pro viribus elaborante, universi principes qui convenerant, cum suis expeditionibus ad partes Antiochenas auspiciis se dirigunt felicioribus. Quo cum pervenissent, eis in civitate prædicta, dum deliberant quid pro tempore sit expedientius, moram facientibus: ecce gratissimi rumoris nuntius regem adit et principes, certo certius asserens quod Noradinus hostium nostrorum potentissimus, qui juxta castrum Nepam cum multa militia castra locaverat, aut mortuus erat, aut in incurabilem et desperatam deciderat ægritudinem. In argumentum autem suæ assertionis allegabat, quod pridie castra ejus adeo turbata viderat, ut servos ejus et maxime familiares, resque domesticas passim et sine delectu diripere volentibus, data esse ad prædam assereret; et cum ejulatu et fletu maximo, et cum intimi doloris evidentibus argumentis, soluta agmina, et confusum exercitum, ad partes diversas secessisse. Erat autem vero consentaneum, quod prædictus nuntius attulerat; nam in ægritudinem inciderat desperatissimam, ita ut extra ordinem solutis agminibus rapinæ in exercitu impune fierent, et nullius cohiberetur violentia, sicut apud eos, defuncto domino, solet accidere. Ipse autem in lectica, quasi membris officia negantibus, corpore impotens, per manus fidelium suorum usque Halapiam delatus est. Comperto igitur nostri rerum statu, videntesque omnia ad propositum cooperari, communi voto et approbato consilio, nuntios ad potentissimum Armenicorum principem dominum Toros dirigunt, rogantes intime, et modis quibus possunt id persuadere laborantes ut, omni excusatione postposita, cum militaribus auxiliis, Antiochiæ cum eis adesse procuret et tam fructuosi laboris tantis principibus se dignetur adhibere consortem. Ille vero suscepta legatione gavisus, sicut vir impiger erat et strenuus, convocatis suorum ingentibus copiis, maturato itinere, Antiochiam pervenit; quo recepto, nostri gaudentes plurimum, eductis expeditionibus urbem egressi, versus Cæsaram castra dirigunt.

CAPUT XVIII.

Obsidetur Cæsarea, et post modicum violenter effringitur.

Est autem Cæsara civitas, super Orontem fluvium, qui Antiochiam præterlabitur, sita; hanc vulgari appellatione quidam Cæsaream appellant et putant eam esse, quæ est Cappadociæ metropolis eximia; cui beatus et egregius doctor præfuit Basilius; sed a vero, qui hoc credunt, exorbitant. Nam prædicta metropolis ab Antiochia distat plus quam itinere dierum quindecim, vel circa id. Hæc autem est in Syria Celes, quæ alia provincia est, a Cappadociana diœcesi multis mediis provinciis disjuncta; nec Cæsarea dicitur, sed potius Cæsara; una de suffraganeis urbibus Antiocheni patriarchatus. Est autem civitas satis commode sita, cujus pars inferior in plano jacet, superior vero in sui fastigio præsidium habet munitissimum, longum satis, sed angustum admodum; cui ex altera parte civitas, ex altera fluvius, præter naturalem munitionem, robur præstant et accessum reddunt impervium.

Ad quam nostri, ordinatis juxta rei militaris disciplinam agminibus, accedentes, urbem primo adventu, locatis ordine congruo singulorum principum agminibus, obsidione claudunt. Obsessa igitur civitate et civibus hostium metu infra urbem collectis, rex et qui deforis castra locaverant, locatis machinis et jaculatoriis instrumentis, urbem non cessant molestiis quibus possunt, opera continua et continuis laboribus fatigare. Certant principes quisque pro sua portione, quæ ab initio sorte obtigerat, suos invitando et pollicendo præmia, urbem vehementius impugnare; dumque certatim priores urbem effringere cupiunt; dum quisque sibi palmam de prima irruptione vindicare quærit, tantam civibus inferunt molestiam, ut ex parte qualibet, mortem sibi arbitrentur imminere. Erant enim cives loci illius rerum militarium expertes, negotiationi dantes operam; præterea et præsentis casus ignari, nihil minus unquam quam obsidionem formidabant, præsumentes et de domini sui, quem sospitem arbitrabantur, potentia, et de loci munitione. Erant ergo ad hujusmodi portanda onera, propter prædicta, impares; et assultus continuos simul et Martios congressus ferre non valentes. Factum est igitur ut, post dies aliquot deficientibus omnino civibus, ad impugnantium jugem instantiam effractis mœnibus irruerint nostri in urbem mediam; et capta violenter civitate, oppidanis in præsidium se recipientibus, tradita sunt eis quæcunque in inferioris civitatis parte erant residua et omnia indifferenter sunt ad prædam concessa; usi ergo pro arbitrio et civium domiciliis, et quæ in eis reperta sunt per dies aliquot. Cum satis in expedito videretur esse, ut et præsidium nihilominus cum omnibus qui evadendi gratia in illud se receperant, si debita adhiberetur instantia, facilius occuparetur, orta est inter principes nostros, frivola satis, sed tamen multum noxia contentio. Dominus enim rex, volens patriæ saluti consulere, videns quia dominus comes Flandrensium cum militibus, tum pecunia sufficienter instructus, locum poterat contra hostium vires et insidias indemnem conservare, ei civitatem ab initio destinaverat; eaque intentione et præsidium instantius decreverat impugnare, ut utrumque receptum domino comiti traderet conservandum et jure perpetuo hæreditarioque nihilominus possidendum assignaret. Hoc autem cum cæteris principibus valde videretur idoneum, et ad hoc gratuito unanimiter convenirent assensu, princeps Rainaldus ambages intexuit, dicens: *Urbem illam cum suis pertinentiis ab initio hæreditatis Antiocheni principis portionem esse; ideoque oportere ut quicunque eam possideat, Antiocheno principi fidelitatem exhibeat.* Comes autem supradictus pro eadem possessione domino regi fidelitatem devote paratus erat exhibere; principi autem Antiocheno, sive domino Rainaldo, qui in præsenti administrabat principatum, sive adolescenti Boamundo, qui in proximo sperabatur princeps futurus, omnino se exhibiturum negabat, asserens *Se nunquam nisi regibus fidelitatem exhibuisse.* Orta ergo, peccatis nostris exigentibus, super hujusmodi quæstione, inter principes controversia, neglecto negotio, quod utile plurimum, et ad obtinendum facile imminebat, suffarcinati spoliis et præda usque ad satietatem onusti, Antiochiam cum suis legionibus reversi sunt.

CAPUT XIX.

Noradini frater ad nos transit. Hierosolymitanus patriarcha Fulcherus moritur. Spelunca trans Jordanem nostris restituitur. Rex in partibus Antiochenis castrum Harenc obsidet; et obsessum occupat.

Eodem tempore Noradini frater, Mirmiram, audito fratris defectu, credensque eum in fata concessisse, Halapiam pervenit, eamque tradentibus civibus, sine difficultate obtinuit; dumque circa præsidium vehementius instaret ut ei traderetur, cognito quia frater ejus adhuc viveret, solutis agminibus ab urbe discessit. Per idem tempus, dominus Fulcherus Hierosolymitanus patriarcha, Latinorum octavus, religiosus ac timens Deum, patriarchatus ejus anno duodecimo, XII Kal. Decembris, viam universæ carnis ingressus est. Eodem nihilominus tempore, studio et industria dominæ Milisendis reginæ, et opera eorum qui in regno residui erant, et maxime Balduini de Insula, cui dominus rex abiens curam regni commiserat, sollicitudine et vigilantia receptum est a nostris præsidium, trans Jordanem in finibus Galaad situm, spelunca videlicet munitissima, quam a nostris incaute se habentibus, paucis ante annis hostes fraudulenter subripuerant. Super quo missus ad dominum regem nuntius universas lætificavit cohortes, et audito successu, reddiderat hilariores.

Interea principes nostri qui Antiochiæ demorabantur, etsi prius apud Cæsaram aliquantulum dissoni, ut præmisimus, inventi fuerant, habentes tandem, Domino largiente, unanimitatem spiritus, in vinculo pacis, iterum adjiciunt erigere se ad opus insigne aliquod et memoria dignum perpetua. Placuit enim omnibus et de communi processum est conniventia, ut castrum urbi Antiochiæ vicinum, vix ab ea distans milliaribus duodecim, prædictæ urbi damnosum valde, et cujus larga in suburbanis, quæ vulgo casalia appellant, potestas et jurisdictio erat, obsideant. Factumque est ut in die Nativitatis Dominicæ, universus circa prædictum municipium unanimiter se locaret exercitus. Noradinus autem ea quæ eum occupaverat adhuc detinebatur ægritudine, ita ut ex omni Orientali tractu convocati prudentiores physici, adhibitis remediis quæ illius infirmitas minus exaudire videbatur, de vita ejus desperarent penitus. Hoc autem nostris, favorabili cœlestis numinis dispensatione, ad propositum maxime cooperari videbatur. Nam vix esse poterat ut, sospite prædicto principe et incolumitatis prærogativa gaudente, noster exercitus in regionibus ei subditis ita liberas ageret ferias. Rex vero, et qui cum eo erant

in prædicto exercitu, occasionem temporis ad suum trahentes compendium, tanto ferventius propositum urgent et cœpto simul instant operi, quanto prædictum magnificum virum certo certius norunt non posse suis superesse negotiis. Municipio igitur prædicto in gyrum obsidione vallato, machinas erigunt, et ea parant instrumenta, quibus solent in præsidiis obsessi amplius molestari. Erat autem prædictum castrum in colle non multum sublimi situm, ita ut videretur agger, cui superpositum erat, comportaticius et manufactus. Unde maximam dabant, qui in exercitu erant prudentiores, operam, ut scrophas materia competenti intexerent, in quibus libere delitescerent, qui ad suffodiendum aggerem introducerentur. Videbatur enim eis, nec erat a vero dissimile, quod aggere per occultos suffosso cuniculos, ædificiorum quæ superposita erant, partem nonnullam corruere oporteret: crates quoque vimineas, scalas etiam mediæ quantitatis, et omnia quæ in hujusmodi solent usum præstare, maturato accelerant studio. Quibus cum omni diligentia præparatis, manipulorum quoque pedestrium, turmarum primiceriis, equitumque magistratibus voce præconia et secretioribus suggestionibus indicunt, omnes ut prompta opera et vigilantiore studio, ad molestandum obsessos operam darent. Sic igitur certis partibus singulis principibus designatis, quisque cum domesticis et familiaribus tanquam sibi soli universum incumberet negotium, instabat vehementius, et dum quisque optimos ostentare curat se habere satellites, tanta opus continuis assultibus et quotidianis congressionibus prosequuntur instantia, ut multorum opus dierum infra duos menses vigili sollicitudine complerent. Accidit sane quadam die quod machina jaculatoria, quæ in præsidium diebus pene ac noctibus molares immittebat, casu in castri primicerium, et cui omnis commissa erat cura, decidit, subitoque oppressum, in fragmenta contrivit: quo defuncto, tanquam pastore percusso, dispersæ sunt oves, et tanquam arena sine calce, sibi invicem non cohærentes, destiterunt ab illa quam prius habuerant resistendi pertinacia. Nostri autem eo cognito, tanto cœperunt instare vehementius, quanto interiores eis videbantur ad resistendum esse remissiores; nec mora, paucis interjectis diebus missa ad dominum regem legatione, sub conditione ut liberum et tranquillum habeant exitum et cum rebus suis ad propria reditum, municipium domino regi restituunt, datis eis ducibus, qui eos sine molestia usque ad locum quem ipsi expetierant, securos perducerent. Sic ergo expugnato castro et domino principi, cujus jurisdictionis fuerat, resignato, felici clausula consummatis negotiis, Antiochiam sunt reversi, ubi valedicentes ab invicem, dominus rex, cum magnifico Flandrensium comite, in regnum est reversus, domino comite Tripolitano usque Tripolim eos officiose [illegible] prosequente.

CAPUT XX.

Hierosolymis Amalricus prior ecclesiæ Dominici Sepulcri in patriarcham eligitur; de ejus electione inter episcopos oritur contentio.

Per idem tempus, cum Hierosolymitana, mortuo domino Fulchero bonæ memoriæ, vacaret Ecclesia, contigit ecclesiarum prælatos Hierosolymam convenire, ut de substituendo tantæ sedis antistite, secundum statuta canonum tractaretur. Factum est autem, ut dicitur, quod contra juris regulas, tam per interventum dominæ Milisendis sorore quam domina Flandrensium comitissa Sibylla, domini regis itidem sorore, electus est dominus Amalricus, ecclesiæ Dominici Sepulcri prior, natione Francus, de episcopatu Noviomensi, de oppido Neella, vir commode litteratus, sed simplex nimium et pene inutilis; promotus est autem, contradicentibus domino Hernesio Cæsariensi archiepiscopo et domino Radulpho Bethlehemita episcopo, et appellationum voces exhibentibus. Tandem ille sede potitus, domino Frederico Acconensi episcopo negotium committit, qui ad Romanam accedens Ecclesiam, apud dominum Adrianum, qui tunc præerat, absentibus adversariis, multa, ut dicitur, interveniente munificentia, eidem gratiam Romanæ sedis obtinuit; et pallium, plenitudinem videlicet pontificalis officii, secum tulit rediens.

CAPUT XXI.

Noradinus in regione Suitæ, speluncam obsidet nostram; rex occurrens obsidionem solvit; pugnat cum nostris Noradinus, et vincitur.

Convaluit interim medicorum diligentissima Noradinus cura, et domino rege in regnum reverso, ipse quoque sospitatem plenam adeptus, in partes se contulit Damascenas; ubi, ne otium tereret et a consueta diceretur destitisse vigilantia, æstate sequenti præsidium quoddam nostrum, in regione, quæ dicitur Sueta, situm, congregato exercitu et ingentibus convocatis auxiliis repente obsidet. Erat autem præsidium spelunca, in latere cujusdam montis arduo et admodum devexo sita; ad quam non erat vel a superioribus vel ab inferioribus partibus accessus; sed ex solo latere, calle nimis angusto, et propter præcipitium imminens periculoso, ad eam veniebatur. Habebat autem interius mansiones et diversoria, quibus suis habitatoribus necessarias poterat præbere commoditates; sed nec etiam aquæ vivæ et indeficientis eis vena deerat, ut quantum loci patiebatur angustia, locus satis aptus et regioni plurimum utilis haberetur. Quod postquam domino regi fida relatione compertum est, assumpto sibi domino comite Flandrensium et convocatis regni viribus, illuc cum omni celeritate contendit; jam enim qui intus erant, obsidionis onera ferre non valentes, conditiones interposuerant, quales necessitas extorquere solet; videlicet, quod nisi intra decem dies eis subsidium ministraretur, municipium pro certo deinceps resignarent.

Porro id ipsum domino regi notum erat; unde et quantum poterat maturans subsidium, juxta Tiberiadem secus pontem, unde de lacu Genezar Jordanis fluenta se dividunt, cum exercitu suo castra locat. Audito igitur Noradinus nostrorum adventu, consilio tractus Syracuni principis militiæ suæ, viri strenui et de se plurimum præsumentis, soluta obsidione, cum suis expeditionibus nostris obviam se facit. Rex vero audiens quod Noradinus occurrere proposuerat, in castra convocatis summe diluculo principibus, adorato suppliciter vivificæ crucis ligno, quod dominus Petrus prædecessor noster, Tyrensis archiepiscopus, piæ in Domino recordationis gestabat, de communi consensu, concurrente omnium favore gratissimo, bellum indicitur. Motis igitur expeditionibus et arrepto itinere, exsultantes animo, tanquam de victoria securi, ad locum properant, ubi hostium dicebatur esse exercitus; tandemque pro votis eos habentes in proximo, armati ad unguem, et instructis ordine militari cuneis, quos acies vocant, irruunt in hostes unanimiter, et gladiis instant atrocius, rem pro capite gerentes. Hostes vero nihilominus nostrorum impetus constantissime et imperterrite sustinentes, gladiis vices referunt; et resistendo viriliter, illatas injurias a se repellere contendunt animosius. Tandem vero post varios eventus, nostris est divinitus concessa victoria, et hostibus non sine multa suorum strage in fugam conversis, rex cum suis victor campum obtinuit. Factum est autem hoc Idibus Juliis, anno regni ejus decimo quinto, in loco cui nomem Puthaha. Inde progressus, sicut necessarium videbatur, ad præsidium quod obsessum fuerat, cum universo contendit exercitu, ubi lapsa reparans, et locum armis, victu et viris prudentibus diligenter communiens, feliciter impleto proposito, soluto exercitu et ad propria dimisso, reversus est.

CAPUT XXII.

Redeunt nuntii, qui Constantinopolim pro regio matrimonio missi fuerant; et regi uxorem ducunt, neptem imperatoris.

Porro de nuntiis, unde superius fecimus mentionem, qui gratia conjugii domini regis Constantinopolim ierant, mortuus est dominus Attardus Nazarenus archiepiscopus, corpusque ejus ad propriam, studio et vigilantia suorum fidelium, delatum est ecclesiam. Cui successit dominus Letardus, ejusdem ecclesiæ prior, vir mansuetus admodum, affabilis et benignus, qui hodie etiam eidem præest Ecclesiæ, vicesimum tertium habens in pontificatu annum. Qui autem de prædictis nuntiis superfuerunt, dominus videlicet Henfredus constabularius, Joscelinus quoque Piselius, et Willelmus de Barris, inclyti et nobiles viri, et in sæcularibus exercitati admodum, pro injuncto sibi verbo, apud dominum imperatorem debita instantes diligentia, tandem post innumeras dilationes, et verborum ænigmata, qualia Græci quælibet cavillantes, perplexis ambagibus respondere solent, pro votis impetrant: et conditionibus interpositis, tam de dote quam de donatione propter nuptias, destinatur regi uxor virginum illustrissima, quæ in sacris imperii penetralibus nutriebatur. Erat autem ejusdem domini imperatoris neptis, domini Isaaci fratris ejus natu se prioris filia, Theodora nomine, annum agens tertium decimum, formæ venustate singulariter conspicua, vultus elegantia, et totius corporis habitudine intuentibus favorabilis. Dotis autem quantitas erat in centum millibus Hyperperorum, justi ponderis, exceptis decem aliis ejusdem monetæ millibus, quos dominus imperator ad opus nuptialium expensarum liberaliter concessit: et excepto mundo virginali, in quo tam in auro quam in gemmis, vestibus et margaritis, tapetis et holosericis, vasis quoque pretiosis, quadraginta millia justa æstimatione poterant computari. Rex autem proprio scripto apud dominum imperatorem se obligans, quod quidquid ejus nuntii cum eo præcise firmarent, ratum esset habiturus, per legatos spondet firmissime, quatenus post ejus obitum urbem Acconensem cum omnibus ejus pertinentiis, tota vita sua nomine donationis propter nuptias cum omni tranquillitate, sine contradictione esset habitura. Peractis itaque et ad consonantiam redactis utrinque pactis, designatis eidem illustri puellæ de majoribus imperii principibus paranymphis, qui ejus iter usque ad dominum regem comitarentur, cum regiis legatis iter arripit, in Syriam, ad maritum profectura. Accidit autem ut, Septembre proximo, cum omni comitatu suo sospes et incolumis apud Tyrum applicans, infra paucos dies Hierosolymis (ut regni obtinuerat consuetudo) consecrata, et regio insignita diademate, peractis solemniter nuptiis, viro tradita est. Et quoniam per idem tempus Hierosolymitanus electus consecrationis suæ munus nondum obtinuerat, nec missi ab eo propriæ causæ patroni, a sede apostolica fuerant reversi: asciscitur de mandato regio Antiochenus patriarcha Aimericus, qui et reginæ unctionis gratiam regiæ conferret et conjugii usitata solemnia celebraret. Hic demum uxore traducta, omnem illam levitatem, qua usque ad illum diem justo amplius dicebatur laborasse, ita penitus deposuit, ut cum Apostolo videretur posse dicere: *Cum essem parvulus, sapiebam ut parvulus, loquebar ut parvulus; ex quo autem factus sum vir, evacuavi quæ sunt parvuli* (*I Cor.* XIII, 11). Nam et uxorem postmodum commendabili dilexisse dicitur affectu, et tori fidem usque ad extremum ei creditur conservasse illibatam: postpositis itaque levibus actibus quasi mutatus ab illo, seria cœpit amplecti, et attentius tractare salubria.

CAPUT XXIII.

Imperator Constantinopolitanus Antiochiam venit; princeps Raynaldus de eo quod in Cyprios commiserat satisfaciens, ei reconciliatur.

Eodem anno, dominus imperator Constantino-

politanus, convocatis pro imperiali magnificentia ex omnibus imperii finibus, militaribus copiis; et ingenti exercitu ex omnibus tribubus et populis et linguis et nationibus congregato, transito Hellesponto, in Syriam descendere proposuit; transcursisque mediis cum omni celeritate provinciis, ex improviso, ita ut vix cuipiam credibile videretur, cum exercitibus suis in Ciliciam, circa Decembris initium, subitus advenit. Hujus autem tam maturati itineris causa erat præcipua, quod quidam Armenorum potentissimus princeps, Toros nomine, de quo superius fecimus mentionem, universam Ciliciam, quæ montibus, in quibus ille habebat castra munitissima, subjacebat, ab urbe murata usque ad extremum suburbium violenter occupavit, Tarsum videlicet primæ et Anavarzan secundæ Ciliciæ metropoles; et alias civitates, Mamistram, Adamam, Sisium, ejectis inde imperialium negotiorum procuratoribus, in suam redegerat potestatem. Ut autem eum incautum posset opprimere, et iter acceleraverat, et occultaverat intentionem. Moverat eum etiam nihilominus et Cypriorum causa lugubris, et favore digna, in quos tanquam in hostes fidei et detestabiles parricidas, princeps Antiochenus, ut præmisimus, tam inhumane suam exercuerat tyrannidem. Tam subitus autem, ut prædiximus, fuit imperialium exercituum adventus, ut prædictus Toros, qui Tarsi tunc morabatur, vix liberas ferias habuerit, ut ad montes vicinos, gratia salutis, se conferret, cum ecce legiones, et primi de exercitu campis jam infuderant se patentibus. Quo audito, princeps Antiochenus Rainaldus stimulis conscientiæ agitatus, eo quod non multo ante ejus adventum tempore, in Cyprios innocentes et immeritos tanta desævisset insania, et tam eis, eorumque uxoribus et liberis, Deo et hominibus abominabilem intulisset injuriam; timens ejus adventum, ne forte prædictorum vociferantium querulis vocibus excitus ad ulciscendas eorum injurias descendisset, cœpit anxius deliberare, nunc secum, nunc si quos habebat magis familiares adhibitis, quid eum facere oporteret; et quo satisfactionis genere imperiali se posset de tanta offensa reconciliare amplitudini. Tantaque eum, ut dicitur, de domini imperatoris adventu formido corripuerat, ut nec domini regis, quem tamen in proximo venturum sperabat, vellet exspectare præsentiam; cum tamen certo certius nosse potuerat, ejus interventione et studio, et maxime novæ affinitatis gratia, in causa prædicta, longe meliores se inventurum conditiones. Usus ergo domesticorum consilio, assumptis ex eis pro arbitrio nonnullis, domino quoque Girardo venerabili Laodicensium episcopo, sibi facto itineris consorte, in Ciliciam, ubi dominus imperator erat cum suis expeditionibus, obtenta tamen prius quorumdam familiarium domini imperatoris gratia, qui verbi hujus interpretes discurrebant, ad urbem Mamistram pervenit : ubi post multos circuitus, cum summa ignominia et populi nostri confusione imperiali reconciliatus est excellentiæ. Nudis enim, ut dicitur, pedibus, indutus laneis manicis usque ad cubitum decurtatis, fune circa collum religato, gladium habens in manu nudum, quem mucrone tenens, cujus capulum domino imperatori porrigeret, coram universis legionibus, domino imperatori præsentatus est : ibique ante pedes ejus ad terram prostratus, tradito domino imperatori gladio, tam diu jacuit, quousque cunctis verteretur in nauseam, et Latinitatis gloriam verteret in opprobrium, et in delinquendo et satisfaciendo vehementissimus.

CAPUT XXIV.

Rex ad partes illas properans, ab eodem imperatore honeste suscipitur, et infinita reportat munera.

Dominus quoque Hierosolymorum rex, audito domini imperatoris adventu, assumpto sibi fratre et de regni principibus electissimo comitatu, relicto domino comite Flandriæ, qui in proxime futuro transitu ad propria decreverat redire, versus Antiochiam festinus contendit : quo perveniens, nuntios ad dominum imperatorem, dominum videlicet Gaufridum abbatem Templi Domini, Græcæ linguæ habentem commercium, et nobilem virum dominum Joscelinum Pessel dirigit, debitæ salutationis affatum per eos officiosissime dependens, et de ejus sciscitans beneplacito, utrum eum ad se velit accedere, et domini regis sibi habere præsentiam. Quibus datum est in responsis, ut regem moneant et invitent, ut ad eum venire non pigritetur. Insuper et de imperiali latere mittitur illustris apocrisiarius, qui et litteris et viva voce, tanquam imperii dilectissimum filium, regem sollicitet, ut ad eum accedere non recuset. Statuta ergo die, assumpto sibi egregiorum equitum selecto comitatu, illuc perveniens, honestissime susceptus est; nam statim in occursum ei ab eo diriguntur duo nepotes ejus, fratres uterini, Joannes videlicet Protosevasto et Alexius Protostrator, qui inter illustres sacri palatii primum obtinebant locum, cum maximo nobilium comitatu. Deinde ipsis eum ducentibus usque ad ostium tentorii, ubi dominus imperator cum suis illustribus residebat, cum multa gloria introductus, humanissime ab eo salutatus, et ad osculum pacis erectus, secus eum in sede honesta, humiliore tamen, locatus est. Ubi et ejus consortibus tam debitæ salutationis affatu, quam pacis osculo ab eo humanissime honoratis, de incolumitate tam domini regis quam suorum, qui cum eo advenerant, diligenter quærit; et vultum exhibens solito lætiorem, verbo et toto corporis gestu significat eorum se adventum gratissime suscepisse, et oblata tanti principis et suorum delectari præsentia. Crebris itaque collocutionibus tam secretis quam in cœtu procerum, et grata circa dominum imperatorem conversatione per dies decem, quibus apud eum jugem se exhibuit, sicuti vir gratiosus erat, tantum domini imperatoris et principum suorum favorem meruit, et tanto charitatis vinculo eorum cordibus conglutinatus est, ut et viventem unice de cætero tanquam

filium dilexerint, et defuncti, apud eos ejus memoria usque hodie non desinat esse in benedictione. Et ne apud dominum imperatorem mora ejus esset infructuosa, sicuti vir argumentosus erat, et oculum in sæcularibus habens perspicacem; videns quod dominus imperator extra urbem castra locari præceperat, ut contra prædictum Toros, quem odio persequebatur insatiabili, dirigeret exercitus, impetrata prius licentia, cœpit tractare diligentius, quomodo prædictum principem domino imperatori reconciliare posset. Vocatoque eo et præsente constituto, resignatis præsidiis quæ dominus imperator reposcebat, in gratiam eum restituit pleniorem; ita ut fidelitatem ligiam, per ejusdem domini regis interventionem, antequam ad propria reverteretur, manualiter eidem exhiberet. Tandem a domino imperatore, prout magnificentiam decebat imperatoriam, cum suis principibus donis uberioribus, et immensa munerum liberalitate cumulatus, prosequente eum universorum gratia, Antiochiam reversus est. Audivimus a quibusdam, omni exceptione majoribus et fide dignis, quod exceptis illis, quæ ejus consortibus prodiga liberalitate contulerat, quæ infinita credebantur, soli domino regi viginti duo millia hyperperorum, et tria millia marcarum argenti examinatissimi, exceptis vestibus et holosericis, et vasis pretiosis, dicebatur largitus. Antiochiam vero veniens, fratrem suum dominum Amalricum Joppensem et Ascalonitanum comitem, cum domino Hugone de Jebelino, qui nuperrime de hostium vinculis redemptus, postliminio reversus fuerat, ibidem reperit. Qui et ipsi dominum imperatorem adire cupientes, illucque postmodum profecti, ab eodem domino imperatore benigne suscepti, tractati honestius, de more imperiali, donis uberioribus honorati, gaudentes ad dominum regem remissi sunt.

CAPUT XXV.

Imperator Antiochiam ingreditur, in cives multam liberalitatem exercens; unde postmodum ad propria revertitur.

Peracta igitur in Cilicia Dominicæ Paschæ solemnitate, transcursis diebus celebribus, versus Antiochiam exercitus dirigit, et legionibus usque ad urbem applicatis, pro foribus ejus astitit in infinita multitudine formidabilis; ubi dominus patriarcha cum universo clero et populo, cum textibus Evangeliorum et omnimodo ecclesiarum ornatu, obvius adfuit. Rex quoque, cum principe ejusdem loci, et Ascalonitano comite, cum universis tam regni quam Antiocheni principatus proceribus ei obviam exiens, cum summa gloria, imperiali diademate laureatum et Augustalibus decoratum insignibus, cum tubarum stridore et tympanorum strepitu, cum hymnis et canticis in urbem introducunt, et usque ad cathedralem ecclesiam, ad basilicam videlicet apostolorum principis, deinde ad palatium cum eadem patrum et plebis prosecutione deducunt. Ubi cum per aliquot dies balneis et cæteris corporalibus deliciis operam dedisset, effusa in populum civitatis, more solito, roga liberalissima, proposuit venandi gratia urbe exire; et ad loca venatui apta, gratia tollendi exire fastidii, dominum regem secum trahens, ejusdem operis consortem. Accidit autem ut, prædicto studio insistentes, die solemni Ascensionis Dominicæ, dum saltus more circumeunt venatorio, rex equi cui insederat raptus impetu, per loca humilibus frutetis et sentibus obsita, casu raptus in præceps et ad terram cum equo provolutus, brachium fregit; quod ut domino imperatori innotuit, ei multa humanitate compatiens, chirurgicorum implens officium, flexo ante eum genu, tanquam unus de popularibus operam ministrabat diligentem; ita ut cum indignatione stuperent et mirarentur ejus principes et consanguinei, quod majestatis oblitus imperatoriæ, et Augustalem negligens dignitatem, regi se exhiberet ita devotum et familiarem, quod etiam eorum cuilibet videretur indignum. Redeuntes ergo inde ob casum qui acciderat Antiochiam, per dies singulos visitationis gratia dominum regem adibat, et cataplasmatibus innovatis cum unguentis necessariis fascia iterum diligenter involvebat; tanta circa eum cura sollicitus, qua majorem vix posset ægrotanti adhibere filio. Domino igitur rege plenam convalescentiam asseculo, præcipit imperator, et voce præconia notum fieri mandat primiceriis legionum, ut certa die versus Halapiam acies dirigant et machinas cum bellicis instrumentis ante se faciant deportari; ipse vero cum domino rege et utriusque principibus, cum tubis et tympanis, et præliorum incentoribus lituis, urbe postmodum egressus, in eo loco qui vulgo appellatur vadum Balenæ, substitit, et exercitus universus. Inde missis nuntiis ad Noradinum, qui forte Halapiæ tunc erat, obtinet per legatos, quemdam Bertrandum comitis Sancti Ægidii naturalem filium, cum quibusdam aliis concaptivis sibi dari. Ipse vero postmodum non multo interjecto temporis intervallo, revocantibus eum curis domesticis, ad propria reversus est. Rex etiam post domini imperatoris discessum, cum suis quos secum eduxerat, in regnum se recepit.

CAPUT XXVI.

Adriano defuncto, in Ecclesia Romana schisma oritur periculosum.

Per idem tempus, domino Adriano papa apud Anagniam, urbem Campaniæ, morbo squinanciæ defuncto, corporeque ejus Romam translato et in basilica Beati Petri apostolorum principis honorifice sepulto, dum de substituendo pastore inter cardinales haberetur tractatus, sicut in talibus solet frequenter contingere, divisa sunt eligentium desideria; ita ut pars eligeret dominum Rolandum ejusdem ecclesiæ presbyterum cardinalem, tituli Beati Marci, qui idem erat sedis apostolicæ cancellarius, cui manus imponentes et ordinantes episcopum, Alexandrum appellaverunt. Alii vero dominum Octavianum, virum secundum carnem nobilem, ejus-

dem Ecclesiæ presbyterum cardinalem tituli Sanctæ Ceciliæ trans Tiberim; cui etiam nihilominus manus imponentes, episcopum constituerunt, vocantes eum Victorem. Cujus schismatis occasione, universa Latinorum Ecclesia, peccatis nostris exigentibus, paulo minus habuit dividi et irrevocabiliter ab invicem separari, majoribus orbis principibus certatim partibus gratiam suam et favorem ministrantibus. Tandem anno nono decimo, redeunte ad unitatem Ecclesiæ domino Frederico Romanorum imperatore, qui parti oppositæ auxilium suggerebat, et consilium; et domino Alexandro papæ plena charitate reconciliato, reddita est pax Ecclesiæ, et depulsis errorum tenebris, resplenduit tranquillitas, quasi stella matutina in medio nebulæ.

CAPUT XXVII.

Noradinus Iconiensis soldani fines ingressus, partem ejus violenter occupat. Rex Damascenorum fines depopulatur.

Interea Noradinus lætus admodum de imperatoris discessu, cujus adventus magnum, præsentia majorem ei terrorem incusserat, securus jam de cætero de tanti principis suspecta nimis potentia, videns etiam dominum regem ad propria reversum, occasionem se arbitratus reperisse, qualem a multis retro temporibus desideraverat; convocata ex universis finibus suis militia in terram soldani Iconiensis, quam sibi habebat conterminam, expeditiones dirigit, et urbem Mares, simul et oppida Cressum et Behetselin, in suam satagit redigere potestatem. Soldanus autem, ab illis remotus partibus, non facile suis poterat ministrare subsidium; unde et ea fiducia contra fortiorem se, hoc præsumpserat aggredi Noradinus. Cognito autem dominus rex, quod circa partes illas eum omnibus viribus suis detineretur occupatus, volens illius occupationes ad suum trahere compendium, sciens Damascenorum fines absque militarium virorum robore, hostium facile patere insidiis, congregato exercitu, regionem Damascenorum ingreditur, et cuncta pro arbitrio incendiis tradens et prædæ, ab Offro, primæ Arabiæ famosa metropoli usque Damascum, nemine contradicente, libere contraducebat exercitum. Erat autem Damasci quidam nobilis Negemedinus nomine, cui ob plurimam rerum sæcularium quam habere dicebatur experientiam, negotiorum suorum curam commiserat, et urbem cum suis pertinentiis pro ejus arbitrio eidem tradiderat gubernandam. Hic videns dominum suum in regione remota magis occupatum negotiis, seque virorum militarium copias non habere, quibus regiis viribus posset resistere, tanquam vir providus, et instantia pericula a se quærens propellere, oblatis quatuor millibus aureorum, pacem trium mensium postulat, et multiplicatis sibi data pecunia intercessoribus, impetrat postulatam, datis insuper sex gregariis militibus, quos in vinculis detinebat. Sic ergo regem cum suo exercitu a patria sua prudenter amovit. Interea domina Milisendis regina, mulier provida, et supra sexum discreta femineum, quæ regnum tam vivente marito, quam regnante filio, congruo moderamine annis triginta, et amplius, vires transcendens femineas rexerat, ægritudinem incidit incurabilem, de qua usque ad obitum salutem non recepit, licet utraque sororum ejus tam domina Tripolitana comitissa, quam domina abbatissa Sancti Lazari de Bethania, omnem circa eam impenderent diligentiam; et accitis medicorum undecunque peritissimis, remedia qualia videbantur necessaria, non cessarent ministrare; ipsa vero aliquantisper læsa memoria, corpore quasi consumpto, lecto decumbens, multo tempore, paucissimis ad eam reserato accessu, jacebat quasi dissoluta. Rex autem interim effluxo tempore, quod Negemendino Damascenorum procuratori constituerat, temporeque fœderis quod initum fuerat decurso, Noradino adhuc circa partes prædictas, nondum completis negotiis occupato, hostium fines violenter ingreditur, et pro arbitrio regionem discurrens, prædas trahit libere, incendia procurat, manubias agit sine contradictore; et depopulata regione, effractis suburbanis, captivatis locorum incolis, iterum sospes ad propria reversus est.

CAPUT XXVIII.

Princeps Antiochenus Rainaldus ab hostibus capitur, et apud Halapiam vinculis mancipatur.

Non multo autem interjecto tempore, accidit quod princeps Antiochenus Rainaldus, cognito per exploratores, quod in partibus illis, quæ et aliquando fuerant comitis Edessani, inter Maresiam et Tulupam absque militaribus viris, terra armentis et gregibus referta, locorum incolis armorum usum nescientibus, facile posset patere ad prædam; credulus aurem præbet dictis eorum facilem, et collecta ingenti militia, infaustis avibus iter aggreditur. Perveniensque ad loca prædicta, dictorum plenam invenit fidem; nam procul dubio armentorum et gregum stupendam reperit multitudinem; sed populus cujus hæc erant, populus fidelis erat. Tota enim illa regio non nisi in præsidiis Turcos habet, paucos admodum, qui et præsidia tuentur, et rusticorum præstationes colligunt, dominis majoribus quorum procuratores sunt, conservandas. Suburbana autem soli Christiani, Suriani et Armeni inhabitant, et agriculturæ operam dant, et rura colunt. Collecta igitur ex diversis partibus præda et manubiis nemine prohibente comportatis, onusti spoliis et multimoda supellectile locupletati, sospites et cum omni tranquillitate revertebantur; cum ecce Megedin præfectus Halapiensis, Noradino familiaris, et fidei sinceritate conjunctissimus, assumpta sibi universæ regionis expeditiore militia, ejus præcognito reditu, maturat ei exire obviam, ut sarcinis et præda oneratos, aliquibus locorum angustiis, aut impeditos opprimeret, aut saltem impedimenta relinquere compelleret violenter. Factumque est, ut juxta prudentis viri conceptum, properantes illi obviam, ducibus itineris qui de exercitu

advenerant, ad locum perveniunt destina- A tur, utpote causam fovens potiorem; quorum prin-
oximum satis regioni, ubi princeps cum ceps erat dominus Petrus, piæ in Domino recorda-
præda castra locaverat. Qui cognito hostium tionis, prædecessor noster, Tyrensis archiepisco-
, cum suis deliberat quid eum in præsenti pus; alii e converso domini Victoris causam præ-
ite oporteat facere; relictoque saniore ferentes, et eum semper regno amicum et tutorem
videlicet ut præda dimissa, expeditiores fuisse asserentes, legatum nullo modo recipiendum
ta difficultate redirent ad propria; elege- esse censebant. Rex autem mediam quamdam viam
prædam et spolia non deserentes, cum sequens, cum suis principibus et de ecclesiarum
, nisi per eos staret, strenue decertarent. prælatis quibusdam, timens ne episcopi inter se
ique facto et die jam aliquantulum adulta, dividerentur et scinderetur Ecclesia, persuadebat
utibus agminibus pugna committitur, in- neutram partium recipiendam esse; legato vero,
s hostibus arcubus et gladiis, studio valde si tanquam peregrinus, orationis gratia, absque
. Nostri autem, etsi prima facie animum insignibus legationis, ad loca sancta vellet acce-
li visi sunt habuisse, novissime tamen dere, dandam esse licentiam et concedendam li-
nsternati, terga dederunt, fugam dimissis B bertatem moram in regno faciendi, usque ad pri-
ligentes. Princeps autem, peccatis suis mum transitum, extunc redeundum ei esse. Alle-
ius, omnes quas commiserat impietates gabat etiam, et dictorum suorum causam subjun-
iter luiturus, captus est et compedibus gebat et rationem, dicens: *Schisma recens est; necdum orbi innotuit, uter eorum causam foveat potiorem; periculosum autem esse, in re dubia partem sibi ex sententia deligere, et de re incerta diffinitivam præcipitare sententiam. Præterea, nec legato opus esse in regno, qui ecclesias et monasteria gravet impensis, extorsionibus attenuet.* Hæc erat domini regis sententia; quæ, licet utilior videretur, tamen prævaluit eorum sententia, qui legatum esse recipiendum asserebant. Vocatus igitur in regnum venit, multis quibus adventus ejus placuerat, postmodum onerosus. Per illud tempus natus est domino Amalrico, Joppensium comiti, ex Agnete filia comitis Edessani, filius, quem patris rogatu, rex de sacro fonte suscipiens, suum ei nomen imposuit; cumque ab eo jocose quæreretur *Quidnam nepoti, et filio de sacro fonte suscepto donaret?* respondit, sicuti homo jucundi et urbani sermonis erat: *Regnum Hierosolymorum.* Quod verbum quibusdam prudentibus, qui hoc audierant, altius descendit in pectus, notantes quod licet juvenis esset admodum, et uxor ejus adolescentula, præsagire videbatur, quod absque liberis foret ex hac luce subtrahendus: quod et factum est.

, Halapiam cum aliis concaptivis, specta-
ctus populis infidelibus, cum summa igno-
ductus est. Factum est autem hoc anno
mini Balduini decimo octavo, mense No-
ix Kal. Decembris, inter Cressum et Mares,
ui dicitur Commi.

CAPUT XXIX.

*uidam Romanæ Ecclesiæ presbyter cardina-
Syriam descendit legatus; de ejus suscce-
inter episcopos oritur dissonantia. Amalrico
si comiti, fratri regis, filius nascitur Bal-*

sdem dies, quidam Joannes, vir admodum C
, Romanæ Ecclesiæ presbyter cardinalis,
ctorum Joannis et Pauli, missus a domi-
ndro papa ad partes orientales legatus,
lium, cum quibusdam Januensibus appli-
lens igitur, impetrata licentia, tanquam
n regnum introire, prætentavit domini
liorum regni principum, tam ecclesiasti-
am sæcularium mentes, quidnam de ejus
sentirent. Divisus enim erat, ut prædixi-
asione schismatis oborti, pene orbis uni-
aliis domino papæ Alexandro, aliis parti
faventibus. Unde post multam delibera-
andatum est ei ex parte, ut subsisteret,
num præsumeret ingredi, quousque ha-
prælatis ecclesiarum et regni principibus D
deliberatione, ei de communi consilio
ur quid eum facere oporteret. Interim
vocatis apud Nazareth, tam domino pa-
uam reliquis ecclesiarum prælatis, de
is quoque nonnullis cum domino rege
bus, cœperunt deliberare quid in tanta
te facto esset expedientius. Omnes enim
pontifices, de utroque patriarchatu, in
partium manifeste declinaverant, in oc-
en, aliis huic, aliis illi suum favorem
bus. Factum est autem, sicut in talibus
ingere, quod dissentientes ab invicem,
orum in plura distractis, alii dicerent
inus Alexander et ejus legatus suscipere-

CAPUT XXX.

Rex ab Antiochenis vocatus, illuc properat; imperiales legati adsunt, uxorem domino suo, unam de consanguineis domini regis postulantes.

Capto igitur principe et Antiochena provincia rectoris solatio destituta, populus iterum regionis, timore et anxietate corripitur; et diebus singulis regionis desolationem, nisi Dominus eos custodiat, animis suspensis exspectat; tandemque visum est ad solitum recurrere auxilium, et ab eo contra mala imminentia petere solatium, unde sine repulsa sæpius obtinuerant postulatum. Missa igitur legatione et adjunctis precibus lacrymosis, dominum Hierosolymorum regem suppliciter invitant, ut ad subveniendum genti desperatæ, populo pereunti, honorem et gloriam ab hominibus, et a Domino præmia relaturus æterna, venire non moretur. Rex autem miserabili regionis illius casu cognito, præ-

decessorum suorum vestigiis inhærens, eorum anxietatibus compatiens, laborem devotus amplectitur; et assumpta secum honesta militia, ad partes accelerat Antiochenas, ubi cum omni gaudio et animorum exsultatione, ejus a patribus et plebe susceptus est adventus. Residens ergo in eadem civitate quantum temporis et loci deposcebat necessitas, negotiis principatus tanquam suis propriis exactissimam adhibet diligentiam; et regionis procuratione domino patriarchæ ad tempus, usque dum redeat commissa, honestisque sumptibus dominæ principissæ constitutis, rerum domesticarum sollicitudine revocatus, reversus est ad propria. Porro domino rege in regnum reverso, ecce adsunt domini imperatoris Constantinopolitani, viri spectabiles, et in sacro palatio præclari, legati imperiales, litteras cum aurea bulla, simul et verba secretiora ad dominum regem deferentes. Horum autem primus erat, vir illustris Gundostephanus, ejusdem domini imperatoris consanguineus: secundus erat maximus palatinorum interpretum, Triphillus, homo vafer et pro negotiis imperialibus valde sollicitus; qui, ut prædiximus, sacros apices detulerunt, quorum tenor erat, ut in summa dicatur, talis: *Noveris, nobis dilectissime et imperio nostro acceptissime, quod felix et inclytæ in Domino recordationis Hirene, sacri imperii nostri consors, diem vitæ clausit extremum, electis spiritibus socianda, unica nobis filia communis imperii hærede relicta. Nos autem de imperii successione solliciti et melioris sexus sobolem non habentes, de secundis votis cum illustribus sacri palatii diligentem sæpius habuimus tractatum. Tandem de universorum principum favore et consensu placuit, ut de sanguine tuo, quem unice diligit nostrum imperium, nobis in consortium jungamus imperii; et utram consobrinarum tuarum seu illustris viri comitis Tripolitani sororem, seu magnifici viri principis Antiocheni germanam juniorem nobis elegeris, nos pro tua optione, sinceritati tuæ omnem fidem habentes, eam nobis in tori sociam et imperii participem, auctore Domino, assumemus.*

Cognita ergo rex domini imperatoris, tum ex ejus litteris, tum ex nuntiorum viva voce, intentione, spondet obsequium, operam promittit, et gratias multiplices imperatoriæ solvit majestati, tum quia de sanguine ejus in tantam eminentiam sibi associare proposuit; tum quia ejus fidem commendans, in ejus ponit arbitrio, utram ipse delegerit, eam in tori participem et imperii consortem assumpturum.

CAPUT XXXI.

Rex sororem comitis Tripolitani, virginem illustrem Milisendem nomine, ei deputat; sed post annum eam repudiat imperator, et uxorem ducit Mariam, principis Raimundi filiam.

Rex ergo habita deliberatione cum suis familiaribus, quid sibi et imperiali celsitudini, in præsenti facto magis conveniat, convocatis imperialibus nuntiis persuadet, et præcipit, quatenus Milisendem bonæ indolis adolescentulam, domini comitis Tripolitani sororem, domino suo suscipiant in uxorem. Illi vero cum summa reverentia domini regis amplectentes verbum, præstiterunt assensum; contestantes tamen quod hoc ipsum domino imperatori per nuntios et litteras significari oporteret. Præparantur interea virgini tanto culmini destinatæ, a matre et amita, fratre et amicis omnibus, immensorum sumptuum ornamenta, et modum nescientia, supra vires regias; murenulæ, inaures, spinteres et periscelidæ, annuli, torques et coronæ ex auro purissimo; vasa quoque argentea, immensi ponderis et magnitudinis; inauditæ ad usum coquinæ, escarum et potuum, et lavacrorum obsequium præparantur, exceptis frenis, sellis, et ut breviter dicatur, omnimoda supellectile; quæ omnia tam infinitis præparabantur impensis, et tanto studio procurabantur, ut ipsa etiam opera suum prædicarent excessum et regium luxum facile superarent. Interea, dum Græci singula ad unguem perscrutantur et rimantur interius de moribus puellæ, de occultarum corporis partium dispositione, dum nuntios frequentes ad imperatorem dirigunt et eorum præstolantur recursum, annus effluxit: quod valde moleste ferentes tam dominus rex et comes, quam reliqui ejusdem virginis cognati et amici, imperiales nuntios publice conveniunt, alterutrum duum proponentes. Ut aut præcise a verbo diu tractati desistant matrimonii, et expensas resarciant; aut desinant morarum perplexitates intexere, et consummato negotio juxta conventiones initas finem imponant. Comes autem multiplicibus gravabatur impendiis; nam et duodecim galeas fieri jusserat, et eas instruxerat usque ad plenum, quibus sororem usque ad maritum prosequi decreverat, et tam de principatu quam de regno omnes majores apud Tripolim convenerant, exspectantes dominæ in proximo futurum exitum; quibus comes ex toto, aut ex parte plurima, providebat necessaria. Græci autem more suo amphibologice respondentes, rem adhuc protrahere nitebantur; verum dominus rex eorum sophisticis occurrens moliminibus, specialem super eo negotio, ad dominum imperatorem, dominum Ottonem de Risbergis, dirigit nuntium, obnixe postulans ut ei per eumdem voluntatem suam præcise declaret; qui sperato citius ad dominum regem rediens, et viva voce et litteris edocet domino imperatori quæ tractata erant, de prædicto matrimonio, omnia displicere: quod intelligens rex, a verbo destitit, pro multa ducens ignominia, quod id quod ejus interventu credebatur esse tractatum et partibus suis absolutum, in irritum devenisset; et procul dubio in suam videbatur redundare injuriam. Porro domini imperatoris nuntii, comitis Tripolitani indignationem formidantes, inventa casu navicula, in Cyprum se fecerunt deportare. Soluto itaque cœtu optimatum, qui apud Tripolim convenerant, dominus rex in partes secessit Antiochenas, quarum curam, ut prædiximus, a populo regionis diligenter expetitus, sibi assumpserat; ad quas cum perve-

, eosdem imperatoris nuntios reperit, quos a
li credebat abiisse. Hi cum domina principissa
liarum ejus novissima, Maria nomine, quoti-
m et familiarem habebant tractatum. Insuper
nini imperatoris auro signatas in præsenti ha-
t litteras, quibus ratum se habiturum, quod
orum manum de præsenti matrimonio, cum
a principissa vel amicis ejus firmaretur, pro-
bat. Præsens ergo factus rex, communicato ei
, etsi in priore facto læsus videretur, eatenus
rito in præsenti operam, et studium domino
atori posset subtrahere, tamen gratia consan-
e, quæ pupilla erat, et patris destituta solatio,
interponit suas; et post multas dilationes,
i satagit mancipari. Completo itaque negotio,
in faucibus Orontis fluminis, in loco qui di-
portus Sancti Simeonis, præparatis, tradita
, prosequentibus eam de magnatibus regionis,
l hoc videbantur idonei, et usque ad maritum
onsortibus, iter arripiunt.

CAPUT XXXII.

*rca Antiochiam castrum reædificat, quod dici-
Pons Ferri. Regina Milisendis mater ejus mo-
r.*

rea dum rex in partibus illis moram faceret,
s præsentia regioni esset utilis, castrum quod
pontem fluminis Orontis (qui vulgo dicitur
Ferri) aliquando fuerat, ab urbe Antiochena
sex aut septem distans milliaribus, reædifica-
iliter satis, ad cohibendum hostium discur-
latrocinantium introitus occultos. Occupato
o circa partium illarum negotia, pia mater
ngo macerata languore et continuis exhaustа
tibus, III Idus Septembris viam universæ car-
gressa est; quod postquam ad ejus pervenit
m, veris contestans argumentis quanta eam
itate dilexisset, in lamenta se dedit, et per
ultos nullam prorsus recepit consolationem.
a est autem inclytæ recordationis domina
ndis, angelorum choris inferenda, in valle Jo-
, descendentibus ad sepulcrum beatæ et inte-
æ Dei genitricis et virginis Mariæ ad dexte-
n crypta lapidea, januis ferreis præsepta, al-
abens vicinum, ubi tam pro remedio animæ
quam pro spiritibus omnium fidelium defun-
n, acceptabiles Creatori quotidie offeruntur
.

CAPUT XXXIII.

*Tripolitanus pro repudio sororis iratus, impe-
ratori quantas potest irrogat injurias.*

rea comes Tripolitanus dolore cordis tactus
secus, et ægre ferens, quod ab imperatore sic
elusus, videns se occasione imperatoris enor-
cisse impensas, sororem suam, tanquam gre-
alicujus filiam, ab eo sine causæ cognitione
iatam esse, anxius apud se gemit, et ex corde
suspiria, cogitans si qua via posset impera-
ddere vices, et pro illata injuria eadem men-
sura reddere talionem. Hæc ei cogitanti, ex diverso
occurrebat, quod princeps inter mortales erat po-
tentissimus, nec ejus vires sufficere poterant, ut
eum vel in aliquo lædere posset; tamen ne illatam
injuriam aut non sentire videretur, aut negligentius
dissimulare, galeas quas ad alium usum præpara-
verat, dolore compulsus, armari præcipit; et voca-
tis piratis, et nefandorum scelerum artificibus eas
tradit, præcipiens, ut prædicti imperatoris terras
obambulantes, omnino nec ætati parcerent, nec
sexui, et conditionum etiam nullam haberent diffe-
rentiam; sed passim et sine delectu tam monaste-
ria quam ecclesias, omnia traderent incendiis, et
rapinas ubique, sive homicidia libere perpetrarent,
pro justa causa arma et vires illaturi. Illi autem
dicto parentes, mare ingressi, regiones imperatoris,
tam quæ in insulis erant quam quæ in terra mari
contermina perlustrantes, verbum comitis interpre-
tantes largius, ubique rapinas, ubique incendia,
ubique homicidia procurant; ecclesias violant, ef-
fringunt monasteria, locorum venerabilium omnino
nullam habentes differentiam. Sed et peregrinis
loca sancta adeuntibus, vel inde reversis, viaticula
sua diripientes, nudos et inopes, aut mori, aut in
mendicitate vitam protrahere compellebant; nego-
tiatoribus, nihilominus victum eo commercii genere
sibi, uxoribus et liberis propagantibus, bona quæ
congesserant diripientes, vacuos domum redire,
sorte cum lucro deperdita, cogebant.

CAPUT XXXIV.

*Rex apud Antiochiam pharmacum bibit; unde in su-
premam deductus ægritudinem, quærebat ad pro-
pria reverti, sed invalescente ægritudine, in itinere
apud Berithum vitam finit.*

Dum hæc comes Tripolitanus, zelo propriæ du-
ctus injuriæ procurat, rex apud Antiochiam ante
ingruentem hiemem, prout consueverat, pharmaco
uti volens, per manum Barac, medici Tripolitani
comitis, pillulas accepit, et quas in instanti sume-
ret, et quas postmodum modico interjecto tem-
pore esset accepturus : *Nostri enim Orientales prin-
cipes, maxime id efficientibus mulieribus, spreta no-
strorum Latinorum physica et medendi modo, solis
Judæis, Samaritanis, Syris et Saracenis fidem ha-
bentes, eorum curæ se subjiciunt imprudenter, et eis
se commendant, physicarum rationum prorsus igna-
ris.* Dicebantur autem prædictæ pillulæ veneno in-
fectæ, nec erat a vero multum dissimile; nam resi-
duum quod regi secundo sumere mandatum fuerat,
postea experimento apud Tripolim in pane infuso,
cuidam datum caniculæ, mortem sibi infra paucos
dies propinaverunt. Ab ea igitur die, qua prædictam
rex bibit medicinam, cum dysenteria febriculam
incurrit, quæ postea in hecticam versa est, nec ab
ea, usque in diem obitus, remedium sensit, aut
convalescentiam. Sentiens igitur apud se doloris
instantiam et ægritudinis augmentum, ab Antiochia
discedens usque Tripolim pervenit. Ubi mensibus

aliquot decubuit, de die in diem exspectans remedium. Ubi autem ægritudinem cognoscens invalescere, et salutis nullam superesse fiduciam, Berythum deportatus, ecclesiarum prælatos, simul et regni principes ad se cum omni celeritate præcipit evocari; quibus in præsentia sua constitutis, fidem suam pie ac religiose articulatim aperiens, in spiritu contrito et humiliato, præsentibus pontificibus peccata confitens, carnis solutus ergastulo, animam cœlis intulit, cum electis principibus, auctore Domino, coronam immarcessibilem percepturus. Obiit autem anno ab Incarnatione Domini 1162, regni ejus anno vicesimo, IV Idus Februarii, ætatis vero tricesimo tertio; liberis non exstantibus, fratre regni hærede instituto. Inde Hierosolymam cum summa reverentia et regalibus exsequiis, cum universorum gemitu et lacrymis deportatus, occurrente ei clero et universo populo civitatis, in ecclesia Dominici Sepulcri ante Calvariæ locum, ubi pro salute nostra crucifixus est Dominus, honorifice inter suos prædecessores sepulturæ traditus est. Tantam autem mœstitiam et tot doloris intimi argumenta in nostro vel in alio regno, pro defectu alicujus principis exstitisse, nulla tradit historia; nulla præsentium hominum tenet memoria; nam exceptis civibus, in quorum urbes funus introducebatur regium, quorum luctus et dolor sine exemplo videbatur, descendebat de montibus fidelium multitudo, cum ejulatu prosequens præcedentes exsequias. Sicque a Berytensi urbe Hierosolymam diebus quasi octo continuis, non defuit lamentum juge, et luctus horis pene singulis renovatus. Dicuntur nihilominus et hostes de ejus morte doluisse; ita ut quibusdam suggerentibus Noradino, quod fines nostros ingrediens interim dum exsequiis operam daremus, terram depopularetur, dicatur respondisse: *Compatiendum est, et humane indulgendum justo eorum dolori: eo quod principem amiserint, qualem reliquus hodie non habet orbis.* Nos autem de operibus ejus hunc librum consummantes, oramus, ut cum piis et electis, ejus anima sancta requie perfruatur. Amen.

INCIPIT LIBER NONUS DECIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Domino Balduino fratri Amalricus succedit in regno.

Domino igitur Balduino tertio, Latinorum Hierosolymis rege quarto, absque liberis, ut dictum est, defuncto, successit ei in eadem civitate sancta, Latinorum rex quintus, dominus Amalricus, frater ejus unicus, comes Joppensis et Ascalonitanus, anno ab Incarnatione Domini 1162; a liberatione vero ejusdem Deo amabilis civitatis, sexagesimo secundo; præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ domino Alexandro, pontificatus ejus anno tertio; sanctæ vero Resurrectionis Ecclesiæ, domino Amalrico, Latinorum patriarcha nono, pontificatus ejus anno quarto; sanctæ autem Antiochenæ Ecclesiæ, domino Aimerico, Latinorum in eadem civitate patriarcha tertio, anno pontificatus ejus vicesimo; sanctæ vero Tyrensi Ecclesiæ, domino Petro, Latinorum in eadem civitate post urbem captam, archiepiscopo tertio, pontificatus ejus anno tertio decimo. Post fratris tamen obitum dissonantibus inter se regni principibus, et de regis substitutione aliter et aliter affectis, paulo minus se interposuit ingens, cum periculo ex schismate ortum scandalum. Sed optato adfuit divina clementia, quæ rebus periclitantibus competentia novit aptare remedia; subito enim, favente sibi potissimum clero et populo, paucisque de magnatibus, evacuatis aliter affectorum molimirnibus, in ecclesia Dominici Sepulcri, a supradicto domino Amalrico patriarcha, præsentibus et cooperantibus archiepiscopis, episcopis et universis ecclesiarum prælatis, regiæ unctionis gratiam, et diadematis insigne adeptus, et in regni solium hæreditario sibi jure debitum, XII Kal. Martii sublimatus est, die octava post fratris obitum. Hic statim, ex quo miles factus, arma cœpit gestare militaria, factus est comes Joppensis, cui postea frater ejus inclytæ recordationis dominus Balduinus, eximiam Philistinorum metropolim Ascalonam, diebus suis expugnatam, et Christiano post longa tempora nomini restitutam, regia liberalitate concessit; sicut superius, dum de regno ejusdem domini Balduini dissereremus, diligentius comprehensum est. Viginti septem annorum erat dominus Amalricus, cum regnare cœpisset. Regnavit autem annis undecim, mensibus quinque.

CAPUT II.

Describitur qualis moribus fuerit; et de vita et conversatione ejus.

Fuit igitur vir experientia præditus sæculari, prudens admodum, et in agendis circumspectus: linguæ aliquantulum impeditioris, non adeo tamen, ut ei multum pro vitio posset imputari; sed ita, ut illam sponte fluentis eloquii non haberet elegantiam. Consiliis longe melior, quam verborum affluentia, vel ornatu. In jure consuetudinario, quo regebatur regnum, subtilis plurimum, et nulli secundus; imo qui regni principes et mentis acumine et discretionis præiret sinceritate universos. In periculis et summis necessitatibus, quas frequenter incurrit, dum pro regno ampliando viriliter et sine intermissione decertat, fortis et providus; et qui

mum regia quadam constantia conservans imperterritum. Modice litteratus erat, et fratre multo minus; sed ingenii vivacitate, et tenacis memoriæ beneficio, interrogatione frequenti, legendi studio, cum aliquid otii regni occupationes indulgebant, juxta id quod regibus solet contingere, satis commode erat instructus; in quæstionibus argutior, in earum solutionibus plurimum recreabatur. Historiarum, præ cæteris lectionibus, erat avidus auditor, memor perpetuo, promptus et fidelissimus recitator. Totus erat in seriis; in mimicis vel alea nunquam. Accipitrum et herodiorum volatu et præda, libentius delectabatur. Patiens erat laboris; sicut erat corpulentior et pinguis nimium, algoris calorisque inclementia non multum angebatur. Decimas, in ea parte vir evangelicus, cum omni integritate, et sine molestia Ecclesiæ dari præcipiebat. Missam omni die (nisi ægritudo aut ingruens præpediret necessitas) audiebat devotus. Maledictorum conviciorumque quæ in eum et publice sæpius, et clam ferebantur, etiam a vilibus et contemptibilibus personis, patientissimus exceptor et dissimulator erat egregius, ut nec quæ audierat, ea audisse videretur. In cibo potuque sobrius, in utroque ebrietatem abominabatur. Procuratoribus etiam suis tantam dicebatur habere fidem, ut ex quo eos negotiis præfecerat suis, nec rationem ab eis exigeret, nec de eorum infidelitate suggerentibus aurem præberet; quod tamen quidam ducebant pro vitio; quidam virtuti ascribentes, argumentum sinceræ fidei asserebant esse. His animi dotibus et bonis potioribus, detrahebant quædam in eo notabilia, quæ prius dictis nubem quamdam inducere videbantur. Taciturnus enim erat ultra decens, et eximiæ urbanitatis expers. Affabilitatis gratiam, quæ maxime principibus subjectorum corda conciliat, penitus non habebat. Raro unquam quempiam alloquebatur, nisi compulsus necessitate, aut sermone prius lacessitus; tantoque in eo notabilior occurrebat iste defectus, quanto in fratre fuerat sermonis jucundi et amplectendæ affabilitatis gratia cumulatior. Lubrico etiam carnis, ut dicitur, impatienter laborans (quod ei clementer indulgeat Dominus) aliena attentare matrimonia dicebatur. Libertatis quoque Ecclesiarum vehemens impugnator, earum patrimonia crebris et indebitis exactionibus, diebus suis, usque ad supremam exinanitionem attrivit, ita quod ære alieno gravari compelleret loca venerabilia, supra suarum obventionum vires. Pecuniæ cupidus supra quam regiam deceret honestatem. Interventu munerum auferebat sæpe, differebat sæpius, aliter quam censuræ rigor, et juris modestia pateretur. Avaritiæ tamen suæ excusationem prætendens, mihi etiam familiarius colloquenti, causas nitebatur assignare, dicens : *Principem quemlibet, et maxime regem, semper hanc debere penes se providentiam habere, ne egeat, propter duo: tum quia tuta est opulentia subjectorum, ubi non eget imperator; tum quidem ut præ manibus habeat, unde necessitatibus regni sui, si forte inopinatæ occurrant, consulat; et in eo casu, regem providum, oportere esse abunde munificum, et sumptibus omnino non parcere, ut non sibi, sed regni usibus, quidquid id est, videatur possidere.* Horum alterum in eo fuisse, nec invidi ejus possunt negare. Nam in regni necessitatibus nec expensis parcebat, nec proprii corporis fatigatione revocabatur. Sed non erat tuta omnino subjectorum opulentia; ad quorum exhaurienda patrimonia, sumpta qualibet levi occasione, frequentius recurrebat.

CAPUT III.

De corporis habitudine; et de quadam quæstione, quam cuidam suo familiari solvendam obtulit.

Corporis autem quadam favorabili statura quasi proportionaliter erat modificatus, ut mediocribus major, et longissimis minor esset. Facie venusta, et quæ ignotis etiam reverendi principis merito prætenderet dignitatem. Oculis fulgentibus, mediæ quantitatis; naso instar fratris aquilo decenter; capillo flavo, refugoque pusillum. Barba, genas mentumque grata quadam plenitudine vestitus. Risum tamen habebat incompositum, et quo totus in ridendo concutiebatur. Prudentibus et discretis viris, et remotorum locorum peritiam habentibus, et externarum consuetudinum tenentibus experientiam, libentissime confabulabatur. Memini me semel, ab eo familiariter evocatum, dum in castello Tyrensi, febricula lenta, non multum periculose laboraret, horis quietis et lucido intervallo, sicut in interpolatis febribus solet contingere, secretius cum eo multa contulisse; et ad quasdam ejus quæstiones, quantum pro tempore occurrebat, adhibuisse solutiones; multum enim nostra collatione recreabatur. Inter quas unam nobis obtulit quæstionem, unde me multum movit interius : tum quia inusitatum erat illud quæri, quia nec quæstione dignum videbatur, quod fides universalis edocebat, et firmissime tradiderat credendum; tum quia animo graviter vulnus imprimebat, si princeps orthodoxus et orthodoxorum filius, in re tam certa pateretur scrupulum, et in conscientia dubitaret. Quæsivit sane : *Si præter doctrinam Salvatoris et sanctorum qui Christum secuti sunt, de qua non dubitabat, posset ratio inveniri, qua posset probari argumentis evidentibus et necessariis, resurrectionem futuram?* Ad quod novitate permotus verbi, respondi : *Sufficere Domini ac Redemptoris nostri doctrinam, qua manifestissime multis locis in Evangelio, carnis resurrectionem futuram edocet; venturum se judicem, judicare vivos et mortuos et sæculum per ignem promittit; daturum se electis regnum, præparatum a constitutione mundi; impiis autem ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, pollicetur. Sanctorum quoque apostolorum, et Patrum etiam Veteris Testamenti sufficere piam assertionem.* Ad quod ille : *Hæc omnia firmissime teneo; sed rationem quæro, qua alicui hæc neganti, et doctrinam Christi non recipienti, futuram resurrectionem et aliam vitam*

post istam mortem, probari possit. Cui ego : *Assumite ergo vobis hujus hominis sic affecti personam, et tentemus aliquid circa hoc invenire. Placet,* inquit. Tum ego : *Deum justum confiteris esse?* Tum ille : *Nihil verius, confiteor.* Tum ego : *Justi autem est, pro bonis bona, pro malis mala retribuere?* Tum ille : *Verum est.* Ego : *In præsenti vita autem non fit istud. Nam et boni quidam, in præsenti sæculo, nonnisi molestias patiuntur, et adversa; mali vero quidam felicitate gaudent continua, sicut rerum quotidianarum exempla nos edocent.* Tum ille : *Certum est.* Ego vero processi : *Ergo in alia vita fiet; quia non potest Deus non esse justus retributor; ergo alia vita erit et hujus carnis resurrectio; in qua meruit quis bonum vel malum, in ea debet recipere præmium et remunerari.* Tum ille : *Placet supra modum; et omnem detersisti de corde meo dubitationem.* His et similibus plurimum recreabatur collationibus. Sed ad propositum redeamus. Pinguis erat supra modum, ita ut more femineo mamillas haberet, cingulo tenus prominentes : cæteras autem corporis partes, manu traxerat natura lætior benigniore, ut non solum mediam prætenderent venustatem, verum quadam gauderent formæ prærogativa. In sumenda quoque corporis refectione sobrium, vinique abstinentissimum, nec inimici negare possunt.

CAPUT IV.

Quod antequam coronaretur, coactus est ab uxore sua, quam contra sacros duxerat canones, discedere.

Denique dum adhuc frater ejus in rebus ageret humanis, et regnum feliciter administraret, uxorem duxit Agnetem, Joscelini junioris comitis Edessani filiam, ex qua vivente fratre, prolem suscepit geminam, filium videlicet Balduinum, quem patruus de sacro fonte suscepit, et filiam natu priorem, nomine Sybillam, comitissæ Flandrensis, sororis utriusque, æquivocam. Hanc tamen uxorem, defuncto jam fratre, dum regnum ad se jure hæreditario devolutum vindicaret, coactus est abjurare. Nam et in initio dum eam duxisset, invito domino patriarcha Fulchero bonæ memoriæ, et contradicente, sibi eam matrimonio copulavit; eo quod quarto consanguinitatis gradu se dicebantur contingere, sicut postea in facie Ecclesiæ per communes consanguineos solemniter est probatum. Præsentibus enim domino Amalrico, bonæ memoriæ patriarcha, domino quoque Joanne, sanctorum Joannis et Pauli presbytero cardinale, et apostolicæ sedis legato, juxta juris ecclesiastici solemnitatem, consanguineis utriusque corporaliter juramenta præstantibus et asseverantibus sic esse, ut dicebatur, interveniente divortio, solutum est matrimonium. Hoc addito tamen, ut qui ex ambobus nati erant, legitimi haberentur et in bona paterna successionis plenum jus obtinerent. Quæsivimus sane nos postea diligenter, tanquam circa talia curiosi, quoto consanguinitatis gradu se contingerent; quia nondum de scholis redieramus, sed trans mare adhuc, circa liberalium artium detinebamur studia, quando Hierosolymis hæc facta sunt. Et tandem invenimus per dominam Stephaniam, abbatissam ecclesiæ Mariæ majoris quæ Hierosolymis ante Sepulcrum Domini sita est, quæ domini Joscelini senioris, comitis Edessani filia fuit, ex sorore domini Rogerii, filii Richardi Antiocheni principis, religiosam et nobilem carne et moribus feminam, jam natu grandævam, sed memoriter hæc tenentem, quod eorum generatio sic erat. Dominus Balduinus de Burgo, secundus Hierosolymorum rex, vir per omnia magnificus (de cujus vita et moribus, et tam dextris quam sinistris eventibus, latius disseruimus, dum de regno ejus tractaremus) et dominus Joscelinus senior, duarum sororum filii fuerant. De domino Balduino nata fuit Milisendis regina : ex Milisende vero nati sunt dominus Balduinus tertius, et dominus Amalricus reges. Item ex domino Joscelino seniore Joscelinus junior, ex quo prædicta Agnes comitissa, domini Amalrici de facto, non de jure, uxor; et tertius Joscelinus, nunc regius senescalcus, et domini regis Balduini, qui hodie regnat, avunculus, nati sunt. Porro, domino Amalrico rege absque conjugio adhuc perseverante, illa statim nobili et magnifico viro domino Hugoni de Ibelim, senioris Baliani filio, Balduini Ramatensis (qui nunc prædictam urbem, post fratrem sine liberis defunctum, possidet) et Baliani junioris, qui viduam domini Amalrici regis hodie habet uxorem, fratri, copula conjuncta est maritali. Eoque defuncto, domino Amalrico adhuc superstite, apud dominum Rainaldum Sidoniensem, domini Gerardi filium, eadem affectione se contulit; cum quo minus licitum, quam cum domino Amalrico prius, dicitur habere contubernium. Nam prædictus pater ejus dominus Gerardus, tanquam utriusque consanguineus (sicut et pro certo erat) consanguinitatem inter prædictas personas esse, sicut a majoribus suis audierat, proprio jure jurando firmavit : unde et secutum fuit divortium, ut prælibatum est.

CAPUT V.

Rex in Ægyptum descendit; cum Dargan soldano pugna committitur. Savar Syraconum introducit in Ægyptum; Dargan ad regem, pacem postulans, legatos dirigit.

Confirmato igitur domino Amalrico in regni solio, primo ejus regni anno, negantibus Ægyptiis annuam tributi pensionem persolvere, quam cum fratre suo pepigerant; congregatis militaribus copiis, et exercitu copioso, Kal. Septembris manu forti descendit in Ægyptum; ubi cum innumera multitudine occurrens ei regni illius procurator, qui lingua eorum soldanus dicitur, Dargan nomine, circa Ægyptum in solitudine cum eo congredi non est veritus; verumtamen nostrorum impetus non valens sustinere, plurimis suorum interfectis, captis nonnullis, in fugam compulsus, in urbem proximam, quæ lingua eorum Belbeis dicitur, cum residuo coactus est se recipere. Timentes autem Ægyptii, ne dominus rex eo con-

fecto, ad ulteriora regni cum exercitu suo vellet contendere, nullum aliud arbitrati se habere contra impetus nostrorum remedium, ruptis aggeribus, qui fluvium restagnantem usque ad certa tempora cohibere solent, Nilum, qui jam consueta susceperat incrementa, exuberantem inducunt; ut saltem vel his repagulis nostrorum cohiberent incursus, et se fluminis beneficio restagnantis tuerentur. Dominus vero rex, habito ex hostibus triumpho, rebus feliciter compositis, inde victor in regnum suum cum gloria reversus est. Porro Dargan iste, quem totius Ægypti procuratorem diximus, et soldanum, quemdam alium potentem admodum, Savar nomine, paucis ante diebus ab eadem administratione partim dolo, partim viribus expulerat; qui cum amicis et familiaribus et copiis quas secum potuit deportare, fuga elapsus, ad Arabes contribules suos, auxilium ab eis postulaturus, se contulit. Exspectans igitur rei exitum, et eventum bellorum operiens, latebat apud suos, ut diximus, tempore opportuno aliquid contra æmulum moliturus. Audiens ergo, quod dominus rex in regnum suum redierat, et quod suus adversarius, in sua administratione solito insolentior, et quasi gloriosior, eo quod tantum principem in prælio sustinuerat, quodque regno non multum læso abierat, in eodem principatu potens et fortis perseveraret; ad Noradinum potentissimum principem, Damascenorum regem, properat, implorans ab eo auxilium, quo fretus in Ægyptum rediens, excluso æmulo regnum resumere posset. Cui Noradinus, muneribus et promissis illectus, sperans quod si semel exercitus ejus Ægypti fines posset introire, regnum sibi posset comparare violenter, facilem præbuit assensum; tradensque ei principem militiæ suæ, virum industrium, et in armis strenuum, liberalem supra vires patrimonii sui, gloriæ cupidum, et in re militari admodum exercitatum, militibus charum efficiente munificentia et acceptum, Siraconum nomine, cum ingenti militia direxit in Ægyptum. Erat autem homo jam senior, pusillus statura, pinguis multum et corpulentior, ex humili locupletior factus, et suffragantibus meritis, ex servili conditione princeps constitutus; in altero oculorum habens albuginem; laboris patientissimus, sed et sitim et famem æquanimiter tolerans, supra id quod ætas illa soleat sustinere. Verum intercurrentibus nuntiis, et fama publica soldanus Dargan edoctus, hostem quem prius expulerat, cum infinitis Turcorum millibus adventare, diffidens rebus propriis, ad emendicata recurrit suffragia. Legatos enim cum verbis pacificis, ad dominum regem dirigit, orans et petens contra ingruentes hostes auxilium; tributum autem non solum, quale cum domino Balduino rege fuerat constitutum, verum multo majus, et pro domini regis arbitrio præstandum, pollicens subjectionem perpetuam, fœdusque perenne, firmare datis paratus obsidibus.

CAPUT VI.

Petrus archiepiscopus Tyrensis defungitur; succedit ei dominus Fredericus Acconensis episcopus.

Per idem tempus dominus Petrus, venerabilis Tyrensium archiepiscopus piæ in Domino recordationis, anno prædicti domini regis secundo, mense Martio, prima die mensis, viam universæ carnis ingressus est. Cui intra paucos dies, eodem mense substitutus est, domino rege plurimum ad id aspirante, ejusdem ecclesiæ suffraganeus, dominus videlicet Fredericus, Acconensis episcopus; vir secundum carnem nobilis, corpore procerus admodum, natione Lotharingus, modice litteratus, sed militaris ultra modum.

CAPUT VII.

Dargan soldanus in Ægypto, dolo suorum occiditur. Savar soldanus efficitur. Regem invitat; rex in Ægyptum descendit; Siraconus violenter expellitur.

Dum hæc cum domino rege prædicti legati tractarent, peneque eorum desideriis esset satisfactum, antequam ad propria redirent, prænominati Savar et Siraconus, in Ægyptum cum suis auxiliis jam descenderant; et cum soldano Dargan hostiliter congressi, primo conflictu inferiores, et graviter prostrati; antequam secundo eadem lege convenirent, sæpedictus Dargan, a quodam ex suis clam sagitta percussus, suis lugendus interiit. Quo mortuo, Savar tanquam victor, voti compos, Cahere ingressus, quoscunque de amicis, consanguineis, et familiaribus illius reperire potuit, gladio confossis, iterum sua potitus est dignitate. Nam summo eorum principi pro minimo est, uter de contendentibus aut succumbat, aut obtineat, dummodo non desit, qui sua et regni negotia procuret, et se illius mancipet servituti. Siraconus vero civitatem invadens finitimam, Belbeis nomine, eam sibi quasi propriam cœpit constanter vindicare, significans opere, et fortasse sermone id ipsum contestans, quod reliquas ejusdem regni partes suæ ditioni, si ita daretur, invito soldano et calipha, vellet mancipare. Timens ergo Savar, ne hospitem talem introducendo, suam et domini sui conditionem fecisset deteriorem; neve talem suscepisset, qui tanquam mus in pera, et serpens in gremio, male remuneraret hospites suos; cum omni festinantia legatos et verbum pacis dirigit ad dominum regem in Syriam, qui juxta conventiones inter dominum regem et Dargan soldanum, prius initas, non solum verbo, sed et opere statim adimplerent, et si opus esset, supererogarent ampliora. Pactis igitur hinc inde firmatis, rex cum universo suorum exercitu, anno regni ejus secundo, iter arripiens, descendit denuo in Ægyptum. Ubi occurrens ei Savar cum Ægyptiis, sæpedictum Siraconum in civitate Belbeis, quasi in proprium præsidium se receptantem, obsederunt, diutinaque obsidione et alimentorum inopia fatigatum, ad deditionem compulerunt, interpositis conditionibus, quod cum suis omnibus liberum et

sine molestia haberet exitum et reditum ad propria: quod ei concessum est: quo obtento, civitatem deserens, per solitudinem reversus est Damascum.

CAPUT VIII.

Noradinus circa partes Tripolitanas vincitur, et fuga vix nostrorum manus effugit.

Noradinus interea circa partes Tripolitanas, in eo loco qui vulgo appellatur La Bochea, moram faciens, dum prosperis elatus, aliquantulum se gerit incautius, damnum incurrit pene irreparabile. Advenerant illa tempestate quidam nobiles, de partibus Aquitanicis, Gaufridus videlicet, qui cognominatus est Martel, domini comitis Engolismensis frater, et Hugo de Liniziaco senior, qui cognominatus est Brunus, orationis gratia. Hi completis de more orationibus, ad partes se contulerunt Antiochenas. Cognito ergo quod Noradinus circa partes Tripolitanas, in loco supradicto, cum suo exercitu moram faceret, nimisque secure et sine sollicitudine, otio resolutus quiesceret, convocatis militaribus auxiliis, super ejus exercitum irruentes subito, multis captis, pluribus gladio peremptis, exercitum ejus pene usque ad supremam exinanitionem deleverunt. Ille vero relicto gladio et omissis impedimentis universis, nudus altero pede, jumento insidens, confusus nimium et de vita desperans, vix fuga elapsus, nostrorum manus evasit. Nostri vero spoliis et multiplicibus locupletati divitiis, victores, ad propria redierunt. Fuerunt autem hujus expeditionis duces, Gilbertus de Laci, vir nobilis et in armis exercitatus, præceptor fratrum militiæ Templi in partibus illis; et duo magni prædicti viri, et Robertus Mansel, qui Galensibus in eadem expeditione præerat, et alii pauci.

CAPUT IX.

Noradinus in partibus Antiochenis castrum Harenc obsidet; princeps Antiochenus, comes Tripolitanus, Calamannus Ciliciæ procurator, capiuntur.

Noradinus autem casu consternatus sinistro, ira succensus, indutus confusione et reverentia, infamiam abolere cupiens, ad ulciscendam suam suorumque injuriam, proximos et amicos sollicitat, universos pene Orientis principes nunc prece nunc pretio supplex invitat, vires reparat, militaria suffragia colligit undecunque. Collectis igitur immensis copiis et innumeris millibus conglobatis, oppidum quoddam nostrum in finibus obsidet Antiochenis, Harenc nomine; et ordinatis per gyrum, ut mos est, machinis, oppidanos cœpit acriter, nullaque data requie incessanter urgere. Quod factum, postquam principibus nostris innotuit, dominus Boamundus tertius, Raymundi filius, Antiochenus princeps; dominus quoque Raimundus junior, comes Tripolitanus, Raimundi comitis filius; Calamannus etiam præses Ciliciæ, domini imperatoris consanguineus, et imperialium in illa provincia procurator negotiorum; Toros quoque Armeniorum princeps potentissimus, sociatis sibi quæ undecunque potuerunt peditum equitumque suffragiis, ordinatis agminibus et in aciem dispositis, obviam ire festinant, et obsidionem solvere invitis hostibus aggrediuntur. Sane Noradinus, et qui cum eo erant Parthorum principes, communicato consilio, tutius opinantes, obsidione sponte soluta discedere, quam cum hostibus pene jam instantibus incaute congredi, compositis sarcinis, recedere moliebantur: nostri vero nihilominus eis instantes, dato successu et prosperis abutentes, dum eis non sufficit, quod oppidanos obsidione tantorum principum expedierant, dum incautius insequuntur, dissolutisque agminibus, et contra militarem disciplinam passim discurrentibus evagantur, recurrentibus subito, animumque et vires resumentibus Turcis, quibusdam locorum palustrium angustiis comprehensi, primo franguntur impetu; quibusque prius fuerant formidini, ludibrio satis miserabiliter exponuntur. Profligati enim et fracti, turpiter hostium gladiis, victimarum more, cæduntur. Non est qui vigoris meminerit præteriti, qui paternæ memor virtutis, aut propriæ, propulsare studeat injuriam, aut pro merenda libertate et honore patrio gloriosus decertare; præcipites ergo, et suæ dignitatis immemores, armis depositis, vitam indigna supplicatione merentur, quam pro patria viriliter decertando, excellentius fuerat impendisse, et exempli ad posteros favorabilis. Porro Toros Armenius videns hostium prævalere cuneos, nostrorum vero e converso acies corruisse, fuga saluti consulens, bellicis se exemit tumultibus. Displicuerat sane ab initio sibi, quod hostes ab obsidione discedentes, fuerant insecuti; et dissuadere adorsus fuerat, sed prævaluit inutilior aliorum sententia. Dominus autem Boamundus princeps Antiochenus, dominus quoque Raimundus comes Tripolitanus, Calamanus etiam Ciliciæ procurator, Hugo quoque de Liniziaco, de quo superius fecimus mentionem; Joscelinus etiam tertius, comitis Edessani secundi Joscelini filius, et multi alii nobiles, ut vitæ cum probro et ignominia consulerent, hostibus se tradentes, vinculis tanquam vilia mancipia, miserabiliter alligantur; et Halapiam traducti, spectaculum facti sunt populis infidelibus et carceribus mancipati. Successibus tandem et prospera nimium fortuna, Noradinus, et qui cum eo erant, erecti castrum quod prius obsederant, confidentius repetunt, et obsidione iterum vallantes, infra paucos dies expugnant et potenter occupant violenter expugnatum. Factum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1165, regni vero domini Amalrici anno secundo, IV Idus Augusti, dum ipse adhuc in Ægypto detineretur propriis negotiis occupatus.

CAPUT X.

Comes Flandrensium Theodoricus in Syriam descendit. Noradinus Paneadem obsidet, et occupat obsessam.

Rebus interea nostris tanta rerum mutatione tamque sinistris eventibus usque ad supremam exinani-

tionem pene afflictis, cum neque saltem spei residuum superesset, jam animo consternati, per singulos dies deteriora formidarent universi, ecce comes Flandrensis Theodoricus, domini regis sororius, cum uxore religiosa et Deum timente femina, et aliquanta militum manu applicuit; cujus tanta lætitia suscepit adventum omnis populus, ut quasi post immoderatum solis ardorem, auram gratissimam et præsens remedium videretur suscepisse; sperabant enim, quod ejus freti auxilio, domini regis et Christiani exercitus possent adventum præstolari. Sed hoc qualequale serenum, orta subito nubes caliginosa, mutilavit miserabiliter, et convertit in tenebras. Noradinus enim rebus secundis et casu prosperiore factus sublimior, videns regnum solitis carere solatiis et majoribus regni principibus, quos ipse captivos tenebat, destitutum; ad hoc et dominum regem et militiæ robur abesse universum sumpta ex tempore occasione opportuna, apposuit ut Paneadensem obsideret civitatem. Est autem Paneas urbs antiquissima, ad radicem Libani famosissimi promontorii sita, antiquissimis temporibus et Israelitici populi diebus, Dan dicta; terminus a septentrionali plaga possessionis eorum, sicut et Bersabee ab austro. Unde quoties longitudo terræ promissionis describitur, ducitur *a Dan usque ad Bersabee* (*I Reg.* III, 20). Diebus autem Philippi, senioris Herodis filii, qui erat Tetrarcha Itureæ et Traconitidis regionis, sicut in Luca legitur (cap. III,) qui eam ampliavit in honorem Tiberii Cæsaris, et in perpetuam sui nominis memoriam, Cæsarea Philippi dicta est. Dicitur autem et Paneas; sed nostri Latini corrumpentes nomen, sicut pene omnium aliarum urbium, Belinas vocant. Est autem ab Oriente agro Damasceno contermina, juxta quem fluentorum suorum Jordanis habet originem. Hæc est illa civitas de qua in Evangelio legitur : *Quod venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi, et interrogavit discipulos suos* (*Matth.* XVI, 13). Ubi et Petrus apostolorum princeps, ob egregiæ confessionis meritum, regni claves cœlestis Domino tradente, suscepit (*ibid.*, 19). Hanc obsidens et immunitam reperiens, absente domino Henfredo regio constabulario et cum domino rege moram in Ægypto faciente, cujus erat hæreditaria possessio, episcopo quoque ejusdem loci absente, populo quoque imminuto, machinis et tormentis bellicis in gyrum collocatis, suffosso muro, turribus assiduo lapidum jactu ex parte maximâ debilitatis, intra paucos dies expugnat; eos qui intus erant, ad deditionem compellens, pactis intervenientibus, quod cum rebus suis omnibus egredientes, liberum haberent et pacificum exitum; civitatem recepit, anno ab Incarnatione Domini 1167. Regni vero domini regis Amalrici anno secundo, XV Kal. Novembris. Commiserat autem eamdem civitatem, in Ægyptum proficiscens dominus constabularius, cuidam militi fideli suo, qui dicebatur Galterus de Quaisneto, quem in custodia loci quidam dicunt negligentem fuisse. Addunt etiam, et in deditione cum quodam sacerdote Rogerio nomine, qui canonicus erat illius ecclesiæ, sumpta pecunia, malitiose versatum; unde et in reditu domini regis ex Ægypto, timuerunt admodum, verentes ne imputaretur eis ad mortem. Nos autem horum nihil pro certo compertum habemus, nisi hoc, quod civitas illa hostibus tradita est.

CAPUT XI

Rex ab Ægypto rediens, Antiochiam proficiscitur. Princeps data pro se pecunia restituitur libertati. Spelunca Sidoniensis hostibus traditur. Item trans Jordanem aliam speluncam hostes accipiunt.

His interea sic gestis in Syria, dominus rex, Siracono de Ægypti finibus excluso, Savar vero soldano in administratione sua confirmato, ad propria cum gloria victoriosus remeavit : ubi, etsi ita prius audierat, compertis quæ in regno acciderant tristibus, et calamitatibus ex integro cognitis, vocatus ab Antiochenis ut rebus eorum pene desperatis subveniret, vocantibus eis fraterna miseratione compatiens, assumpto secum comite Flandrense, maturatis itineribus Antiochiam properat, eorum afflictioni optata solatia præstiturus. Adveniens ergo, præsensque factus, negotia domini principis tanta diligentia, tantaque sollicitudine, quanta vix propria tractare consueverat, fideliter prudenterque administrans, nobiles et plebeios multa mansuetudine providoque moderamine regens; dispositisque per urbes singulas prudentibus viris, qui res ad dominicalia principis pertinentes, bona fide sanoque consilio procurarent; ad propria reversus, non desinens tamen, sed cum ejusdem fidelibus et amicis satagens, de ejusdem redemptione tractare. Effectum est autem per ejus industriam, quod in eadem æstate, multo tamen interveniente pretio, vix per annum integrum apud hostes detentus, libertati simul et honori pristino restitutus est; qui Antiochiam reversus, non quievit deses, sed vivacitate qua potuit, ut obsides quos dederat soluto pro eis pretio, recipere non moraretur, ad imperatorem Constantinopolitanum festinat, qui paucis ante diebus sororem ejus juniorem Mariam uxorem duxerat. Unde ab eo honorifice susceptus, benigne tractatus, munificentissime donis imperialibus cumulatus, intra paucos dies Antiochiam est reversus. Videtur autem mirum, quod Noradinus tam prudens, tamque providus princeps; et qui captivos nostros tam invitus a suis dimittebat carceribus, et in hoc maxime gloriabatur, quod multos ex nostris, et præsertim nobilibus, suis haberet vinculis mancipatos, cur Antiochenum principem tam cito permisit libertati restitui. Super quo duæ nobis occurrunt solutiones : vel quia domini imperatoris preces timebat, ne forte gratis ab eo dominus imperator vellet eum habere, cui aliquid tale negare verecundaretur; vel quia cum esset juvenis, nihilque bonæ spei de se promitteret, verebatur ne si diutius eum teneret, Antiocheni fortiorem subrogando, sibi consulerent, et ei durior objiceretur adversarius; tutius enim

videbatur viro discreto, et circumspecto plurimum, quod hic, de quo non multum bene sperabatur, Antiochenæ præesset provinciæ, quam vice ejus aliquis prudentior robustiorque eamdem administraret regionem, cum quo periculosius esset negotia partiri. Hæc nobis videtur viri vigilantissimi mens fuisse.

Eadem tempestate, Siraconus, unde sæpius fecimus mentionem, vir in nostram argumentosus perniciem, municipium quoddam nostrum in territorio Sidoniensi situm, speluncam videlicet inexpugnabilem quæ vulgo dicitur Cavea de Tyrum, corruptis, ut dicitur, pretio custodibus, subitis et improvisis occupat machinationibus. Argumentum est, quod per consensum illorum quibus custodienda tradita fuerat, in manus hostium devenisset, quia statim tradito municipio, qui intus erant, omnes ad hostium fines declinaverunt, excepto eorum domino, qui casu fortuito comprehensus, suspendio apud Sidonem, vitam infelicem finivit.

Eodem anno, dominus Willelmus inclytæ recordationis, Siciliæ rex, domini Rogeri regis filius, extremum clausit diem, morte præventus.

Per idem quoque tempus, ejusdem generis præsidium, spelunca iterum inexpugnabilis, ultra Jordanem in finibus Arabiæ situm, fratrum militiæ Templi diligentiæ deputatum, eidem Siracono traditur; ad quam eripiendam dominus rex properans cum multa militia, dum supra Jordanem castrametatus esset, recepit nuntium, quod præsidium in manus jam devenerat inimicorum; quo audito, dominus rex confusus et ira succensus, de fratribus Templi, qui hostibus castrum tradiderant, patibulo fecit suspendi circa duodecim. Sicque rebus nostris eo anno, qui erat regni domini Amalrici tertius, peccatis nostris exigentibus, plurimum accessit detrimenti; ita ut regnum universum in arcto nimis esset constitutum.

CAPUT XII.

Describitur compositoris hujus historiæ in patriam reditus; et de ejus processu aperiuntur nonnulla. Siraconus in Ægyptum descendit, multam secum trahens militiam.

Dum hæc circa nos aguntur, rumor frequens personuit, et fama celebri divulgabatur, quod sæpe dictus Siraconus cum magnifico apparatu, convocatis infinitis militibus, ab orientali et septentrionali tractu, in Ægyptum denuo parabat descensum; nec erat vana opinio. Adierat enim illum maximum Saracenorum principem, qui quasi singularis monarcha, cunctis excellentior, omnibus præesse intelligitur, *calipham*, videlicet de Baldac; ad quem perveniens, exhibita solita reverentia, cœpit exponere diligenter, innumerabiles Ægypti divitias, bonorum omnium, et singularium commoditatum copias admirabiles; principis illius inæstimabiles thesauros, census, vectigalia, de terrestribus et maritimis urbibus, annuas obventiones quantitatis infinitæ; ad hæc populum deliciis deditum, rei militaris expertem, longa quiete dissolutum; adjiciens et inculcans et ad memoriam frequenter revocans, quomodo tam hic, qui modo regno illi præerat, quam ejus progenitores, contra eum suosque prædecessores sedem sibi erexerant æmulam, singulari eorum excellentiæ imprudenter se parificantes; quod etiam legem aliam, contradictoriasque traditiones docere præsumpserant. His et aliis caliphæ animæ reverberans, quæ intendebat persuasit. Scripsit ergo universis erroris sui principibus, districte præcipiens, ut vires conferant, impendant auxilium, eumque sequantur. Audiens hæc dominus Amalricus, volens illius molimina prævenire, curiam apud Neapolim convocat generalem; ubi præsentibus domino patriarcha, archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum prælatis, principibus et populo, necessitates regni docet ex ordine, omnium suppliciter implorans auxilium. Decretum est ergo, et communi voto susceptum, ut omnes generaliter, nemine excepto, ad regni subsidium, universarum rerum mobilium decimas darent; quod et factum est. Rumor interim erat non remissior, quod procul dubio Siraconus, sumptis necessariis ad dies multos alimoniis, utribusque aquam deferens, per solitudinem, qua populus Israel ad terram venerat promissionis, iter arripuerat. Rex autem collectis, quos habere poterat, militibus, obviam exiens, usque ad Cadesbarne, quæ est in solitudine, cum omni celeritate properat, ut euntem impediret; eoque non invento, celerius revertitur.

CAPUT XIII.

Rex Siraconum subsequens, similiter descendit in Ægyptum, Ægyptiis auxilium ministraturus.

Convocatis ergo ex urbibus singulis per vocem præconiam, tam equitum quam peditum viribus universis, et apud Ascalonam unanimiter congregatis, III Kal. Februarii, cœptum aggredientes iter, assumptis sibi ad dies constitutos necessariis alimentis, vastitatem solitudinis, quæ interjecta est media inter Gazam, ultimam regni nostri civitatem, et Ægyptiacam diœcesim, recensito suorum numero, et novissimis exspectatis, apud Laris, antiquissimum ejusdem solitudinis oppidum, maturatis transeunt itineribus; tandem apud eam quæ hodie dicitur Belbeis civitatem, unde frequentem fecimus mentionem, quæ olim dicta est Pelusium, cujus frequens memoria est in prophetis, universus applicat exercitus. Cognito ergo domini regis adventu, Savar soldanus, de subito nostrorum stupefactus occursu, timens ne adversus eum strueretur omnis apparatus et de fide nostrorum dubitans, formidine nimia corripitur; nam, licet alias vir prudens et industrius, providusque plurimum haberetur, in ea tamen parte tam supinus, tamque crassa laborans ignorantia repertus est, ut viæ causam nostrorum edoctus, vix crederet; peneque sero, lentusque miserit exploratores per solitudinem, qui ei certa de hostium exercitu nuntiarent. Redeuntes autem qui missi fuerant, Turcorum expeditiones, ad eum lo-

cum qui dicitur Attási, pervenisse denuntiant. Tunc vero soldanus fidei nostræ admirans, et laudibus attollens sinceritatem, diligenter considerans, quantam pro amicis sollicitudinem Christianus impendisset exercitus, universas regni et caliphæ, regis obsequiis exponit divitias, universorumque mandatorum ejus sedulum ab illa die se præbuit executorem; ejusque dominus rex, ad omnia necessariis utebatur ministeriis.

CAPUT XIV.

Describitur Cahere; et quis ejus loci primus fundator fuerit, aperitur.

Transeuntes igitur Pelusium et Cahere, ubi regni solium et totius Ægypti culmen magnificis decoratum ædificiis monstratur, ad lævam habentes nobilem et egregiam metropolim, quæ vulgo Babylonia dicitur, lingua vero Arabica Macer appellatur, supra ripam fluminis castra locaverant. Hujus civitatis nomen non potuimus reperire antiquius; nam Babylon, sive Babylonia, civitas fuit antiquissima in Oriente. Juxta enim veteres et vetustissimas etiam historias, nulla unquam in Ægypto hujus nominis audita est civitas. Unde verisimile est, post tempora Pharaonum, qui primi in Ægypto regnaverunt, et Ptolemæorum qui posteriores; sed etiam post Romanorum tempora, qui regnum Ægypti in provinciam redegerunt, hanc urbem conditam, sicut de Cahere constat, quod Johar princeps militiæ Mehezedinalla, qui tunc in Africa regnabat postquam domino suo Ægyptiacam omnem diœcesim acquisivit, fundasse dignoscitur : quod qualiter acciderit, in sequentibus dicemus. Aliqui tamen confidenter asserunt, quod ista sit illa antiqua et nobilis et famosissima Memphis, cujus in veteribus historiis et in prophetis multa est memoria, quæ totius regni illius, et multarum finitimarum provinciarum caput et moderatrix dicitur fuisse. Usque hodie tamen, ultra Nilum, qui hanc, de qua loquimur, urbem præterfluit, quasi ad decem milliaria apparet urbs annosa, infinita, vetustæ nobilitatis et eximiæ magnitudinis argumenta præferens; quam etiam incolæ regionis Memphim veterem fuisse, pro certo asseverant. Probabile est ergo, aut necessitate compulsum, aut majoribus commoditatibus tractum, Mempheos populum, citra flumen domicilia transtulisse, nomenque vel tunc, vel postea, mutasse pristinum. Cæterum fixum tenemus, quod Johar, ut supra diximus, qui exercitibus magni principis Mehezedinalla, ad expugnandam Ægyptum ab Africa missus fuerat, juxta hanc eamdem civitatem, subacta universa regione et populis tributariis constitutis, Cahere construxit, quasi dominio suo præcipuum futurum et familiare domicilium, anno a regno Mehemet trecentesimo quinquagesimo octavo; quem Mehezedinalla tertio postea anno, relicta Caræa, ubi regni sui sedes per aliquot annos fuerat, secutus, juxta principis sui dispositionem, prædictum locum regni solium constituit, et domestica inhabitatione reddidit gloriosum, anno a regno Mehemet trecentesimo sexagesimo primo, regni vero sui vicesimo; sicut alibi in historia, quam de principibus Orientalibus contexuimus, diligentius est digestum.

CAPUT XV.

Accedenti Siracono, rex occurrit obviam; ille regem præveniendo, transit flumen.

Locatis igitur nostris super ripam fluminis, vix a prædicta urbe stadiis duobus, communicato consilio libratisque multa deliberatione partibus, potissimum ducunt Siracono suisque antequam fluvium transeant, occurrere; eumque regni finibus arcere, quam flumine transmisso cum eis conserere, quos postea ipsa remeandi difficultas redderet acriores. Solutis igitur castris, ad locum ubi hostes esse dicebantur, festinant. Is autem ab eo, ubi nostri prius castrametati fuerant, quasi milliaribus decem dicebatur distare. Postquam vero ad prædictum conveniunt locum ipse jam tanquam dux vigilantissimus, cum universo pene exercitu flumen transierat, paucis relictis, quos nostri capientes, vinculis alligarunt. Interrogati tamen de transitu ejus, de militum numero, de multis necessariis nostros instruxerunt : quiddam sane quod nostris erat incognitum, eorum patuit relatione; videlicet, quod in solitudine, postquam Syriam Sobal transierant, oborto subito ventorum turbine immanissimo, tantus ex arena pulvis in modum nubium et densæ caliginis per aera dispersus est, ut oculos, vel ora, ut sibi colloquerentur, qui in exercitu erant, aperire omnino non auderent, de equis descendentes, ad terram prostrati, manibus quanto altius arenæ imprimere poterant adhærentes solo, ne vi turbinis raperentur in sublime, iterum ad terram recasuri. Solent enim in illa solitudine instar maris, arenarum quasi quidam fluctus attolli deponique, in modum procellarum; ita ut non minus quam per aquas navigantibus, periculosum sit, per illa et importuna loca transire. Amissis ergo camelis et alimentorum parte maxima, vix de vita sperantes, exstinctis pluribus, multis etiam per vastitatem late patentium arenarum dispersis, reddita demum aeris clementia, incertis itineribus, magis deviantes quam de via certi, post dies aliquot, ut prædictum est, pervenerunt in Ægyptum. Porro videns exercitus noster, quod ille cum suis flumen transierat, recursa per quam venerant via, juxta eamdem urbem, quam prius dimiserant, super fluminis ripam castra iterum locaverunt.

CAPUT XVI.

Savar soldanus, ut regem detineat, pactis innovatis, elaborat.

Videns igitur soldanus, quod hostem infra regni præcordia susceperat, quem nullatenus aut sustinere, aut a regni finibus nisi per dominum regem poterat expellere sollicitus erat, quo pacto dominum regem posset in Ægypto detinere; verebatur enim, ne laboris immensitate fatigatus, redire ad propria disponeret; nec alia ratione, quod dominus

rex in terra moram faceret, posse fieri penitus illi videbatur, nisi major ei tributorum summa statueretur, et sufficientes sibi et suis principibus designarentur impensæ. Placuit ergo sibi, et id ipsum nostris visum est expedire, vetera innovare pacta, pacisque perpetuæ fœdera inviolabili stabilitate inter dominum regem et calipham firmare; annua quoque, tributi ampliata possessione, domino regi certa stipendia de ærario caliphæ constituere. Videbatur enim res non facile finem habitura, sed laboris exigere diuturnitatem, et temporis plurimum postulare. Conventionum autem et facti hujus mediatores, prætentatis hinc inde partium desideriis et voluntate præcognita, decernunt domino regi quadringenta aureorum millia; ducenta millia statim solventes, reliqua ducenta millia, placitis temporibus sine difficultate soluturos se spondentes, ea conditione, eoque tenore : *Quod dominus rex bona fide, sine fraude et malo ingenio, propria manu firmaret, quod regno Ægypti non egrederetur, nisi prius Siracono, omni ejus exercitu penitus exstincto, aut de omnibus Ægypti finibus expulso.* Placuit autem partibus conditio. Dominus rex his qui a calipha missi fuerant, super placitis conventionibus dexteram dedit. Missus est autem dominus Hugo Cæsariensis, miræ prudentiæ juvenis, et supra id quod solet ætas illa ministrare, circumspectus, et cum eo quidam alii, in cujus manu calipha, juxta consonantiam placitam pacta firmaret; non enim sufficiens videbatur, si in eo soldanus se solus obligaret.

CAPUT XVII.

Mittuntur ad calipham qui fœdus innovent; et describitur regiæ domus magnificentia.

Et quoniam singularem, et sæculis nostris incognitam habet illa principis domus consuetudinem, libet diligenter adnotare, quæ fida relatione eorum qui ad illum tantum principem sunt ingressi, de statu et magnificentia, et immensitate divitiarum, et gloriæ multiplicitate, comperimus; non enim erit minimum profecisse, hæc intellexisse diligentius. Prædictus ergo Hugo Cæsariensis, et cum eo Gaufridus Fulcherii frater militiæ Templi, in principio obeundæ legationis, ducente soldano, Cahere ingressi, ad palatium, quod lingua eorum Cascere dicitur, ascendentes cum apparitorum numerositate maxima, qui cum gladiis et strepitu præcedebant, per angiportus, et loca luminibus egentia ducti, ad singulos introitus armatorum Æthiopum cohortes crebræ salutationis officium certatim soldano exhibentes, repererunt. Transeuntes autem primam et secundam custodiam ad quædam diffusa et magis spatiosa loca, soli pervia et divo exposita, intromissi, deambulatoria inveniunt, columnis subnixa marmoreis, auratis laquearibus et prominentibus celata operibus, pavimento strata vario, ita ut omni suo ambitu, regiam prætenderent dignitatem; quibus tanta inerat materiæ et operis elegantia, ut transeuntium etiam invitos detinerent oculos, et quadam videndi aviditate, invitante operum eximia novitate, intuentium aspectus non sinerent satiari. Erant ibi piscinæ marmoreæ, aquis redundantes limpidioribus; erant avium multimodarum, quas noster non novit orbis, varii garritus, formæ incognitæ et coloris peregrini, figurarum quantum ad nos prodigiosarum, cuique gustus juxta speciem suam, et edulium cuique varietati eorum consentaneum. Inde ad ulteriora, præviis eunuchorum principibus, admissi, iterum ædificia tanto prioribus elegantiora inveniunt, quanto quæ prius viderant vulgaribus et usitatis præstantiora videbantur. Illic quadrupedum stupenda varietas, qualem pictorum solet manus lasciva depingere; qualem solet poetica licentia mentiri, aut somniantis animus visionibus imaginari nocturnis: qualem orientis, et austri solent diœceses ministrare; occidens autem videre nunquam, audire vero rarius consuevit. Videbatur procul dubio, quod ex iis locis, Solinus noster Polystoris sui deduxerit historiam.

CAPUT XVIII.

Complentur pacta; et in eorum confirmationem calipha dexteram dat Hugoni Cæsariensi.

Et jam per multos anfractus et varia diverticula, quæ etiam negotiosos poterant sui contemplatione detinere, ventum est ad ipsam regiam, ubi majores armatorum cunei, satellitum quoque stipatus numerosior, habitu et frequentia domini gloriam incomparabilem fatebantur; ipsa quoque locorum facies domini opulentiam, et supereminentes divitias prætendebant. Ingressis porro eis et in interiorem partem palatii admissis, soldanus de more consuetam domino exhibens reverentiam, semel et secundo humi prostratus, quasi nemini debitum cultum, et quoddam adorationis genus cœpit supplex impendere; tertio iterum prostratus ad terram, gladium quem de collo gerebat suspensum, deposuit. Et ecce subito contractis mira velocitate velariis, margaritarum varietate auroque contextis, quæ media dependebant, et obumbrant solium, revelata facie, throno sedens aureo, habitu plus quam regio, paucis circa eum de domesticis et familiaribus eunuchis, apparuit calipha. Tunc accedens cum omni reverentia soldanus, sedentis pedibus osculum humiliter imprimens, adventus legatorum causam et tenorem pactorum, regni etiam urgentissimam necessitatem, hostes immanissimos in mediis astare visceribus; quid etiam ab eo exigatur, quidve ei a domino rege impendatur, sub verborum compendio aperit. Ad hæc ille benigne multum et placida tranquilli vultus hilaritate respondit: se juxta initas et utrinque admissas conventiones, dilecto suo domino regi, larga interpretatione cuncta adimplere paratum esse. Petentibus nostris, ut hæc propria manu firmaret, sicut dominus rex fecerat; prima facie visi sunt, qui ei familiarius astabant, auriculares et cubicularii, penes quos consiliorum regiorum erat auctoritas, rem nimis tanquam in sæculis inauditam, abhorrere; tandem vero, post multam deliberationem, et soldani diligentem instantiam,

porrigit, invitus nimium, sed velatam; cui
us Hugo de Cæsarea, multum admirantibus
ntibus Ægyptiis, quod tam libere summo
loqueretur, dixit: *Domine, fides angulos
bet; sed in fide media, per quam se solent
principes, omnia debent esse nuda; et aperta
eritate, et colligari, et solvi convenit universa,
i interpositione, pactis quibuslibet inseruntur.
a cut nudam dabis, aut fictum aliquid, et
ritatis habens, ex parte tua cogemur opinari.*
emum invitus plurimum, et quasi majestati
ns, subridens tamen, quod multum ægre
Ægyptii, dexteram suam in manum domini
nudam præbuit, eumdem Hugonem, pacto-
mam determinantem, eisdem pene syllabis
tenorem conventorum bona fide, sine fraude
ingenio se observaturum contestans. Erat
sicut dominus Hugo nobis retulit, juvenis
ubescens lanugine, fuscus, procerus corpore,
nusta, liberalis plurimum, innumeras habens
nomen ejus Elhadech, filius Elfeis. Quibus
, regiæ liberalitatis insigne, munera legatis
quæ tantum principem sua quantitate et
ommendarent; ut a facie tanti principis ju-
haberent egressum et ad suos remitteret læ-

CAPUT XIX.

r quare princeps Ægyptius dicatur Mulene.

oniam de magnificentia ejus, secundum quod
us ab his qui viderunt et oculata fide in-
nt, dictum est, de nomine quoque dignitatis,
et processu ejus, quantum nobis nosse da-
, tum ex lectione veterum historiarum, tum
orum veridica relatione, in medium profe-
non enim erit absque historiæ compendio,
arte lectorem reddidisse doctiorem. Princeps
Egyptius, apud suos duobus appellatur no-
; dicitur enim calipha, quod interpretatur
r vel *hæres*; eo quod summi eorum prophetæ
t successionem, jure teneat hæreditario. Di-
Mulene, quod interpretatur *Dominus noster.*
ris nominis ratio inde videtur traxisse ini-
x quo Joseph noster, tempore Pharaonis
Ægypti regionem, vendentibus Ægyptiis præ
famis possessiones suas, emit; subjecitque
raoni, et cunctos populos eos a novissimis
Ægypti, ad extremos fines ejus, dicens
cultoribus: *Quintam partem regi dabitis,
reliquas permitto vobis in sementem, et in
miliis vestris et liberis.* Emit ergo prius pos-
s, deinde personas; unde est quod arctiore
tenentur Ægyptii domino suo, et amplius
obligati, quam aliarum habitatores regionum
atibus suis. Quippe qui et eos et eorum pos-
s pretio interveniente comparavit: unde et
nexu, et extrema conditione ei tenentur
Ita ergo per optimi procuratoris sui egre-
llicitudinem temporibus Pharaonum, deinde
orum, et postea temporibus Romanorum,

qui eam more aliorum regnorum redegerunt in
provinciam, consuetudo hæc obtinuit, ut servi sint
Ægyptii et ea reverentia consueverint appellare.
Nihilominus autem et veteris consuetudinis portio
est, quod idem princeps otio vacans perpetuo, et
deliciis deditus, tumultuum ignarus, et sollicitudinis
expers, procuratorem habet, qui universa admini-
strat regni negotia, tanquam alter Joseph; et pote-
statem gladii, et omne vice-domini jus implet. Hic
soldanus dicitur, et in hac administratione erat
Savar, unde nobis verbum est tam frequens.

CAPUT XX.

Subjungitur quare idem ipse dicatur calipha; et quo modo sit adversarius Baldacensi caliphæ.

Prioris autem nominis hæc est ratio: Mehemeth
propheta eorum, imo subversor, qui primus Orien-
tales populos ad hujusmodi traxit superstitionem,
successorem habuit statim post se quemdam de
cooperatoribus suis, Bebecre nomine. Post quem
successit in regno Homar, filius Chata; post hunc
Vhemen; post quem Hali, filius Bithaleb. Hi omnes
dicti sunt caliphæ, sicut et deinceps omnes qui eis
successerunt; eo quod eorum magistro præcipuo
successerunt, et ejus erant hæredes. Iste tamen ab
eo quintus, Hali videlicet, cum esset cæteris qui
eum præcesserant, magis in armis strenuus et in
re militari supra homines illius temporis exercita-
tus, et ipsius Mehemet patruelis, indignari cœpit
plurimum, quod illius diceretur successor; et non
magis propheta eximius, et multo major illo habe-
retur. Nec satis visum est ei ita de se, vel se, vel alios
opinari, nisi et id ipsum publice prædicaret; adjecit
etiam illud blasphemiæ plenum dicere et per vulgus
disseminare, quod angelus legis lator G riel, ad
se missus fuerat divinitus; sed errore dec tus eam
Mehemet contulisset: unde fuit graviter a Domi-
no correptus. Hæc, etsi absona quibusdam eorum
et ab eorum traditionibus multum dissentire vide-
bantur, invenit tamen populum qui sibi crederet;
sicque in gente illa, exortum est schisma, quod po-
stea non defecit usque in præsentem diem, aliis di-
centibus Mehemet majorem esse, et omnium eximium
prophetarum, et hi lingua eorum dicuntur Sunni;
aliis dicentibus, Hali solum esse prophetam Domini,
et isti dicuntur Ssia. Occisus est autem prædictus
Hali, et obtinuit pars adversa principatum, et fuit
penes sequaces Mehemet monarchia in Oriente; et
alios contrariæ opinionis viros opprimebant, tan-
quam potestatem habentes. Anno igitur 286 a regno
sæpedicti seductoris, surrexit vir quidam nobilis,
nomine Abdalla, filius Mehemet filii Japhar, filii
Mehemet, filii Hali, filii Hussen, filii Hali majoris,
de quo præmisimus. Hic egressus de Selemia civi-
tate, quæ est in Oriente, transivit in Africam, et
occupatis universarum illarum partium regnis, vo-
cavit se Mehedi, quod interpretatur *complanans*;
quasi qui universa ad quietem dirigit, et sine offen-
diculo vias populo effecit planiores. Ædificavitque
civitatem de nomine suo maximam, Mehediam,

quam regnorum suorum voluit esse caput et supereminentem metropolim. Hic, classe ordinata, cepit Siciliam, et quasdam Italiæ partes depopulatus est. Hic primus omnium post Hali atavum suum, ausus est dicere et se nominare calipham; non quod Mehemeth se diceret successorem, quem exsecrabatur; sed maximi et eximii prophetæ Hali, de cujus stirpe descenderat, ut præmisimus. Ausus est etiam nihilo minus in Mehemeth et sequaces ejus, maledicta publice jaculari, et alium ritum, aliumque modum orandi tradidisse. Hujus abnepos Ebuthemin, cognomento Elmehedinalla, subjugata sibi Ægypto, per Johar principem militiæ suæ, constructoque Cahere, quod interpretatur *vincens*, eo quod domini eorum præcipui et summi principis omnia vincentis, futurum erat domicilium; egressus de Carœa, B quæ est in diœcesi Africana, in qua prædecessores ejus quatuor habitaverant, descendit in Ægyptum et prædictum locum constituit regni solium. Ab illa igitur die usque in præsens, non defuit caliphæ Orientali, qui tot annis fuerat monarcha, æmulus in Ægypto regnans, cum eo de paritate contendens, imo etiam se præferens. Hæc si quis plenius scire voluerit, illam legat historiam, quam de Orientalibus principibus et eorum actibus, a temporibus prædicti seductoris Mehemet, videlicet per annos quingentos septuaginta septem, usque in præsentem diem, qui est annus ab Incarnatione Domini 1182, cum multa scripsimus diligentia, instante et rogante domino Amalrico inclytæ memoriæ et exemplaria Arabica ministrante.

CAPUT XXI.

Rex super Nilum pontem ædificat. Siraconus in Insulam descendit; rex eum insequitur.

Pactis igitur, ut prædiximus, renovatis, et utrinque ad consonantiam redactis, ad opus conceptum unanimiter se accingunt, parati hostem insequi, et de regno expellere universo. Nox interim irruens, causam porrexerat quietis; mane facto, rerum inveniunt aliquam mutationem. Nam Siraconus illa nocte veniens, supra ripam fluminis ejusdem oppositam, e regione nostri exercitus castra posuerat. Comportatis igitur navibus et trabibus palmaceis, quales illa regio consuevit habere, dominus rex pontem præcipit ordinari; jungebantur naves D binæ, defixisque anchoris, reddebantur stabiles; desuperque trabibus ordinatis terra supponebatur; demum turribus ligneis, machinis supererectis, armabantur. Sicque per dies aliquot, usque amnis medium, productum est opus; nam reliquum exsequi, et ad ulteriorem ripam procedere, hostium formido vetabat. Hic jam per mensem et eo amplius omnis belli eventus, suspensus tenebatur, nostris non valentibus amnem transire; hostibus non audentibus, ne nostri a tergo irruerent, ulterius evagari. Dum hæc circa Cahere aguntur, misit Siraconus partem de suis qui insulam, quæ vicina erat, omnibus referta copiis, si possent occuparent, et nostros aliquando illuc descensuros prævenirent; quod et factum est. Sed postquam domino regi innotuit, hostes in insulam descendisse, misit illuc dominum Milonem de Planci, et Chemel soldani filium, cum parte militiæ; qui ad insulam tandem pervenientes Turcos in ea reperiunt, in loci illius habitatores immanissime sævientes; quibus tandem facti obviam, commisso inter eos prælio, viriliter hinc inde pugnatum est. Sed tandem nostri, juvante Domino, superiores facti, compulerunt eos in flumen proximum se dare præcipites; ubi qui gladios evaserant, submersi sunt in aquis vehementibus. Perierunt ergo ex eis illa die variis casibus equites quingenti. Quod postquam Siracono nuntiatum est, cœpit de proposito amplius diffidere, animo plurimum consternatus. His ita se habentibus, quidam de nostri regni principibus, Henfredus videlicet de Torono, regius constabularius, item Philippus de Neapoli, qui cum domino rege ex causis familiaribus, moram domi facientes, egressi non fuerant, cum multa velocitate exercitum secuti, castris nostris se applicant; quorum adventum cum multa hilaritate et plausu nostræ susceperunt cohortes. Erant enim viri fortes et in armis strenui, in re quoque militari a primis annis plurimum exercitati. Inito ergo consilio, deliberant quid facto sit opus; tandemque communi voto decernunt, classem universam intempestæ noctis silentio, clam hostibus in insulam, quæ inferius erat, vix octo milliaribus ab eo loco, in quo castra erant, remota, deducere; exercitumque omnem, circa primam noctis vigiliam, C illuc transfretare; eo videlicet intuitu, ut hostibus ignorantibus, flumine transito, de nocte super incautos irruerent, damna quanta possent irrogaturi. Mandatur ergo exsecutioni consilium, et classis, nescientibus adversariis, ad prædestinatum locum descendit. Exercitus vero cum summo silentio sequens, et navibus subito transvectus, insulam occupat; et dum alteram fluminis partem, eodem modo, juxta condictum exsuperare nituntur, exorto repente ventorum turbine, opus implere prohibiti sunt; unde et in ea parte, quæ ulteriorem ripam respicit, castrametari coacti sunt. Reliquerunt tamen de nostris, qui pontem cœptum perficiant, et perfectum tueantur; eisque præficiunt dominum Hugonem de Ibelim, virum magnificum et potentem qui, ut prædiximus, relictam domini regis uxorem duxerat.

CAPUT XXII.

Describitur insula, et quot et quibus ostiis mare ingrediatur Nilus. Nostri ejectis hostibus insulam occupant; fugit Siraconus in solitudinem.

Insula hæc, unde nobis sermo est, apud eos Mahaleth dicitur, bonis omnibus copiosior, et gleba uberi lætissima, ex divisione fluentorum Nili fit; ibi enim dividitur fluvius, partes, quas ab invicem separat, usque ad mare iterum non recepturus; sed tamen iterum non conveniens, quatuor ostiis mari se immiscet. Prima pars quæ nostram Syriam respicit, inter duas antiquissimas urbes maritimas mare ingreditur, inter Tafnim et Pharamiam; sed

rius ædificiis vicinior, locum præterfluendo A amnem transire tentarent, ipsi eorum conatibus
it; ab altera aliquantulum, quasi milliaribus
ius aut quatuor, distat; secunda apud Damiatam,
em antiquam et nobilem, fretis adjungitur;
ia apud Sturionem; quarta apud Ressith (qui
is Alexandriæ conterminus est, vix ab ea dis-
s milliaribus quatuor aut circa id) marinis flu-
us excipiuntur. Quærentibus sane nobis et inve-
antibus diligenter, nulla alia amnis hujus occur-
t ostia: unde miramur plurimum, antiquos
um septemfluum dixisse, quasi septem ostiis
e ingrediatur. Nec aliud nobis pro solutione
urrit, nisi aut serie sæculorum antiquissima lo-
um faciem alteratam, fluviumque, sicut aliis
m amnibus solet crebrius accidere, alveum mu-
e; aut pristinæ ætatis viros, rei veritatem non B
assecutos; aut fortasse exuberante flumine, et
lis incrementis facto redundantiore, vias præter
s quatuor, tumoris sui tempore, aquarum de-
sus reperit, per quas postmodum infra alveum
ptus, pelagus desinit introire; quas si quæ
, quia juges non habent aquas, sed more tor-
ium, certis tantum temporibus defluunt, inter
a non computavimus. Occupata igitur insula,
or pars fluminis restabat; jamjamque inclare-
ite die, hostes sommo soluti, nostros videntes
sse, classe abducta, ad arma convolant, subi-
nostrorum timentes incursum. Inde cum cele-
e secuti, secus fluvium agmina trahentes, no-
s conspiciunt insulam occupasse, eamque quæ C
secunda restabat fluminis portionem, classe im-
a quasi propriam vindicare. Castra igitur lo-
ex adverso, longe tamen a crepidine alvei ali-
ntulum, unde non habebant prorsus liberum ad
is accessum; unde etiam equos adaquatum
entes, inferius descendebant. Sequenti igitur
propositum fuerat modis omnibus fortunam
are et aperire ferro viam; cum ecce nocte illa,
s ignorantibus, hostes descendunt; mane au-
facto, videntes eos abiisse, flumine celerius
smisso, hostes insequi nostri festinant. Hic
, accelerandi gratia, quo expeditius equites
eiscerentur, relictis pedestribus auxiliis, domi-
rex cum solis equitibus ad iter accingitur. Di-
t tamen dominum Hugonem de Ibelim, et Che- D
soldani filium cum multa tum nostrorum tum
yptiorum militia, qui Cahere, pontemque quem
ri perfecerant, a subitis hostium incursibus
entur. Hic traditæ sunt nostris turres et univer-
obilis illius urbis munitiones, domusque cali-
nostris hactenus incognita, eis pervia facta est,
it et ipse dominus et omnis ejus familia, salutis
n omnem in nostris tantum haberent. Tunc re-
ta sunt nostris illa Sancta sanctorum a sæculis
ondita; et stupenda prius, et paucis familiaria
erunt arcana. Misit etiam dominus rex Gerar-
de Pugi, et alterum soldani filium, Mahadam
ine, in ulteriorem fluminis ripam, iterum, cum
sque gentis expeditione; qui si forte hostes

amnem transire tentarent, ipsi eorum conatibus reniterentur. Depositis igitur, ut prædiximus, ex maxima parte impedimentis, dominus rex hostem insequitur, contra decursus aquarum; ipsa enim regionis forma, certum dabat insequentibus de hostium itinere argumentum.

CAPUT XXIII.

Describitur Ægypti regio, et qualis sit aperitur.

Omnis enim Ægyptiacus tractus, a prioribus auspiciis suis, quibus Æthiopum regioni continuari dicitur, inter duas solitudines jacet arenosas, perpetua sterilitate damnatas; nec aliquando sentit aut præstat fructuarios proventus, cujuscunque generis, nisi quantum de beneficio exuberantis Nili, certis temporibus fecundatur. Fluvius autem non nisi quantum locorum adjacentium opportunitas permittit, sua reddit irrigatione frugibus aptam regionem; nam ubi circa se planiorem reperit superficiem, liberius effusus, latius etiam terram cultui præbet habiliorem, et factus diffusior diffusiorem glebæ porrigit ubertatem. A Cahere ergo inferius, versus mare, planiora penitus inveniens loca, excursus habet liberos; unde et fecunditatem liberius latiusque procurat, et regno maximum dans incrementum, fines ejus dilatat. Nam ab eo oppido quod dicitur Facus, quod Syriam respicit, usque Alexandriam, quæ novissima illius regni civitas, arentem contingit Lybiam, centum et amplius milliaribus culti fecundique commoditas diffunditur. A Cahere vero supra, usque quo perveniatur Chus, Ægyptiæ diœcesis ultimam civitatem, quæ regno Æthiopiæ dicitur esse contermina, tantas patitur collium arenosorum objectu angustias, ut raro septem aut octo milliaribus, frequentius quatuor aut quinque, aut altrinsecus, aut ex una tantum parte diffusus, ad suæ exundationis modum, regni fines laterales vel contrahat, vel producat; nam quæ loca non irrigat fluvius, solis ardoribus et perpetuæ, ut diximus, sterilitati deputantur. Superior igitur regio lingua eorum Seith appellatur. Cujus nominis nullam aliam adhuc potuimus invenire rationem, nisi quod priscis temporibus in superioribus Ægypti partibus legitur fuisse civitas una antiquissima Sais nomine, cujus mentionem Plato noster in *Timæo*, sub persona Critiæ discipuli sui, Solonem præcipuæ auctoritatis virum introducentis facit; cujus verba ad majorem evidentiam ponenda judicavimus, ne quid deesse auctoritati videatur. *Est*, inquit, *regio Ægypti, Delta nomine, cujus e vertice Nili scinduntur fluenta, juxta quam Sais nomine, civitas magna fuit, quam regit mos vetus, qui lex Satyra nuncupatur. Ex hac urbe Amasis fuit imperator*, etc. Est tamen quædam alia regio ad eamdem pertinens Ægyptum, a Cahere distans itinere diei unius, per terram inhabitabilem, quæ ejusdem fluminis benefici per quosdam meatus visitata, opimum et fertile nimis habet solum, agrorum et vinearum multa gaudens opulentia. Hanc Ægyptii lingua sua Phium vocant; hanc, ut veterum tenet traditio, pru-

dentissimus procurator Ægypti, et optimus utilium provisor Joseph, cum prius solum inutile, aratri prorsus ignarum, et culturæ et curæ expers omnino a mundi jacuisset initio, sicut ejusdem solitudinis partes aliæ, considerato loci situ : quia circumadjacentibus locis finitimis humilior videbatur, et quod solutis quibusdam aggeribus, qui medii erant inter habitabilem tractum et eamdem solitudinis partem, facile posset fluminis recipere beneficium; positis aggeribus et media quæ interjacebat superficie complanata, Nilum restagnantem, paratis aquæ ductibus introduxit, et a sæculis solo incognitam familiarem fecit fecunditatem. Nos autem antiquum ejus vocabulum non tenentes, opinamur, priscis temporibus Thebaidam dictam, unde sanctorum Thebæorum legio (quæ sub Diocletiano et Maximiano Augustis apud Agauno martyrio coronata est) fuisse dicitur, cujus primicerius magnus martyr Mauritius legitur fuisse. Et aliud argumentum accedit, quod optimum opium quod usquam invenitur, quod medici Thebaicum vocant, ibi nascitur. Nam terra Gessen, quæ fratribus Joseph data fuisse legitur, in ea parte Ægypti est, quæ Syriam respicit, sicut ex lectione libri Geneseos esse deprehenditur, quod diligens facile lector inveniet : hæc autem, oppositam Ægypti partem et ulteriorem fluminis ripam habet viciniorem quæ Lybiam respicit. Est autem regio non modica; imo trecentas sexaginta sex tam urbes quam suburbana, finibus suis dicitur coercere. Hac igitur, ut diximus, lege loci, quia regnum erat ita angustum, nec ad dexteram, nec ad lævam poterant declinare; et etiam crebris exploratorum internuntiis edoctus dominus rex et soldanus de itinere hostium, per triduum continuum secuti, quarta demum die, Sabbato videlicet, quæ illam Dominicam præcedit, qua in Ecclesia Dei cantatur *Lætare, Hierusalem*, nuntiatur hostes esse in proximo.

CAPUT XXIV.

Inter regem et Siraconum pugna committitur in solitudine, maximo utriusque partis periculo.

Communicato itaque ad debitum compendium consilio (nam ferias liberiores, instans non patiebatur necessitas) prudenti consilio et animositate provida opus esse dicunt; omniumque desideriis bellum decernitur, gladiis conserendum acclamatur. Verum impar nimis erat accinctorum ad prælium distributio. Siraconus enim habebat Turcorum duodecim millia, ex quibus novem millia loricis galeisque tegebantur, reliqua tria millia arcubus tantum et sagittis utebantur; præterea Arabum aut decem aut undecim millia lanceis pro more utentium. Nostri vero equites vix erant CCCLXXIV absque Ægyptiis vilibus et effeminatis, qui potius impedimento et oneri essent quam utilitati. Erant præterea nobis equites levis armaturæ, quos Turcopulos vocant, sed nescimus ad quem numerum; multorum quoque relatione audivimus, quod illa die in tanto conflictu ex majore parte, prorsus fuerunt inutiles.

Compertum ergo habentes tam nostri de hostium vicinitate, quam ipsi de nostrorum adventu, prout res exigere videbatur, acies ordinant, cuneos disponunt, arma exerunt; qui rei militaris exercitatione pristina erant prudentiores, alios hortantur, rudes instruunt, sermonibus exhortatoriis inflammant animos, promittunt victoriam, victoriæ fructum, laudem immortalem. Erat autem locus in quo committendum erat, in confinio cultæ terræ et solitudinis, locus inæqualis, arenarum collibus vallibusque mediis interpolatus, ita ut neque advenientes de remoto videre, nec abeuntes longius liceret intueri. Nomen loco Beben, quod interpretatur *portæ;* eo quod inter colles oppositos transitus arcetur. Nam Lamonia, unde quidam hujus diei prælium solent denominare, ab eo loco decem milliaribus erat remota. At vero hostes sollicitudine non pigri, nihilominus instructis aciebus a dextris et a sinistris colles occupaverant, ad quas tum propter clivum, tum propter arenarum mollitiem nostris durum erat cum impetu accedere; eamque cui Siraconus præerat, mediam posuerant cohortem, cæteris utrinque collocatis. Et jam ventum erat ad hoc, ut cominus rem agi oporteret; egressique nostri qui in acie regis erant, unanimiter cohortem cui Siraconus præerat, viriliter prosternunt; prostratos, gladiis obtruncant; ipsum etiam in fugam versum insequuntur. Porro Hugo Cæsariensis in eam aciem cui præerat Salahadinus, Siraconi nepos, impetum faciens, a suis destitutus deficit, deficiens capitur; multi etiam cum eo capti, plures interfecti. Ibi cecidit vir nobilis, et in armis strenuus, Eustachius Cholet de regione Ponti. Hoc successu elatæ cohortes aliæ, convenientes ad invicem, et undique vallantes, aciem illam quæ impedimentis et sarcinis conservandis deputata erat, aggrediuntur, statimque dissolutam prosternunt; ibi occubuisse dicitur vir nobilis, Siculus natione, probus et honestus juvenis Hugo de Creona. Dissipata igitur acie, mortuis pluribus, qui gladios evadere potuerunt, fuga saluti consulunt. Hostes vero impedimenta et sarcinas libere occupant, et secum trahunt occupata. Interim dissolutis hinc inde agminibus, et per dictas vallículas dispersis, variis eventibus pugna committitur, testibus his solis qui conserebant; nam aliis non dabatur id videre; erat autem anceps prælium, et nunc ii, nunc illi fiebant superiores, ignari quid alibi ageretur. Utrique alibi reputant se victores, alibi victos. Venerabilis quoque frater noster, dominus Radulphus Bethlehemita episcopus, domini regis cancellarius, cui postmodum nos in eodem officio successimus, graviter vulneratus, universa impedimenta sua in eodem tumultu amisit. Anceps diu prælium, certum de victoribus judicium differebat; donec inclinata jam dies, dispersos ad signa hortabatur redire; tunc demum noctis irruentis metu, jam incipiunt, qui liberi erant, ad suos festinare; regemque studiose quærendo, ex variis partibus prodeuntes, iterum se colligunt. Dominus

autem rex, in eo loco in quo pugnaverat, victor, feliciter rem gesserat; alii autem sorte varia in diversis partibus Martem experti sunt, hic prospera, ibi adversa usi fortuna; unde neutram partem certa coronavit victoria. Rediens vero cum paucis admodum, collem quemdam occupans, aliquantulum sublimem, erecto vexillo, ut ad eum recolligerentur qui dispersi erant, socios operiebatur. Quibus pro parte revocatis, hostes ante se in collibus geminis, qui impedimentorum dissolverant aciem, et partim occiderant, partim occupaverant, conspiciunt dissolutos. Nec aliunde nostris patebat ad redeundum via, nisi inter medium collium prædictorum pertransirent. Habentes igitur redeundi propositum, in aciem ordinati per hostes medios, quos a dextra lævaque contuebantur, iter agunt, gradu lento; contra quos cum tanta constantia proficiscentes, nil ausi sunt adversitatis hostes moliri; sed juncto agmine, viris fortioribus et armatis optime per gyrum locatis, ad quamdam fluminis portionem pervenerunt, et eam vado pertransierunt incolumes nostri. Ea igitur nocte tota abeuntes nostri, per viam unde prius venerant, redeunt. Pervenientibus autem Lamoniam, occurrit eis Gerardus de Pugi, qui cum quinquaginta equitibus et Turcopolis centum, et Mahadan filio soldani, oppositam fluminis partem tenuerat, ut hostes si forte fluvium transire vellent, impediret. Venit autem optato; nam plurimum eis dominus rex timebat, ne seorsum inventos, sive ultra sive citra fluvium hostes aggrederentur. Sed et pro pedestribus turbis, quas post se dimiserat, ut prædiximus, nihilominus erat sollicitus, timens ne hostibus subito et incaute occurrerent. Unde apud prædictum oppidum per triduum, eos sustinens operiebatur, quibus præerat nobilis homo et prudens Joscelinus de Samosato. Quarta vix die receptis paulatim nostris, et peditum manu iterum sibi sociata, continuatis itineribus, Cahere pervenientes, ante Babylonem secus pontem castra metantur. Recensito igitur militum numero, centum ex eis deesse reperiunt, de hostibus vero mille quingentos asserunt cecidisse.

CAPUT XXV.

Siraconus infra Alexandriam se recipit. Rex illuc properans, urbem obsidet.

At vero Siraconus, suis nihilominus qui supererant, in corpus unum revocatis, per solitudinem, nostris ignorantibus, Alexandriam tendit, cui protinus Alexandrini civitatem tradunt. Rex autem ut primum rumorem comperit, vocatis ad se principibus, soldano quoque et filiis ejus, et nobilibus Ægyptiorum, quid facto opus sit, studiosius quærit. Ubi post multas disceptationes, sicut in rebus dubiis solet contingere, quoniam Alexandria ex se alimentorum non habet copiam, nec frugum quidpiam, nisi quantum sibi de superioribus Ægypti partibus navigio ministratur, placuit classem in flumine ad custodiam locari, ut inde Alexandrinis commerciorum omnino nihil possit inferri. Quo facto, ipse cum universo exercitu ad partes illas descendens, inter locum qui dicitur Toroge et Demenehut, castra componit; qui locus ab Alexandria octo distat milliaribus; inde loca finitima et etiam remota per solitudinem, missis excursoribus, penetrans et discutiens, ne forte aliquis aut opem ferat obsessis, aut inde veniens aliquos exteriores ad eorum adminiculum sollicitet. Nihilominus et classis, quoslibet transire volentes, aut transitum prorsus inhibet; aut cognitum non nisi diligenter quæsitum, descendere permittit. Evoluto igitur unius mensis spatio, cum civitas illa nihil omnino alimentorum medio tempore aliunde suscepisset, cœpit conqueri populus quod defecerat panis in cistartiis, et quod victum non haberent; quod intelligens Siraconus, timens ne cum aliis ipse cum suis inedia tabefieri compelleretur, relicto nepote Salahadino, quasi cum mille equitibus in civitate, ipse nocturnis itineribus per solitudinem, prope tamen nostram expeditionem, evadit in superiores Ægypti partes, unde paulo ante descenderat; quod, postquam regi innotuit, impigre subsequitur, quousque Babylonem pervenit. Hic jam cum in procinctu universus esset exercitus, compositisque sarcinis sequi decrevisset, repente nobilis et potens Ægyptius Benecarselle, regem adiit: Alexandriam summa inopia laborare docet; consanguineos in eadem se urbe asserit habere potentissimos et civitatis moderatores, qui facile possint populum fame afflictum, in quam partem velint trahere, et civitatem cum omnibus Turcis qui in ea relicti erant, in manu domini regis dare. Motus itaque rex ad hoc verbum, quærit a principibus, quid eis videatur; tandemque consonantibus omnium desideriis, approbante etiam soldano, Alexandriam redeunt, eamque gemino circumdant exercitu.

CAPUT XXVI.

Describitur Alexandriæ situs.

Alexandria totius Ægyptiæ diœcesis, in ea parte quæ Lybiam respicit et in occidentem protenditur, omnium civitatum est novissima, in confinio culti soli et arentis solitudinis sita, ita ut extra civitatis mœnia versus solis occasum, vasta protinus eremus adjaceat, culturæ et curæ omnino non sentiens beneficium. Hanc, ut antiquæ tradunt historiæ, Alexander Macedo, Philippi filius, cujus etiam nomen appellatione sua prætendit, condidisse dicitur. Condita est autem, ut ait Julius Solinus, duodecima centesima Olympiade, Lucio Papyrio L. filio et Caio Petilio, Gai F. Coss. quam metatus Dinocrates architectus, secundum post conditorem inter memorabilia locum obtinet. Sita est autem non longe ab ostio Nili, quod Heracleoticon quidam, alii Canopicon appellant. Hodie vero locus a quo denominatur ostium illi conterminum civitati, deletis antiquis nominibus, Ressith appellatur; distat autem a fluminis alveo quinque aut sex milliaribus; sed tamen quibusdam meatibus, tempore soliti incrementi, fluvii pars urbem influit; quam aquarum

influxionem cisternis amplissimis, ad hoc specialiter deputatis, ad usus proprios toto anno diligenter servant; sed et ad pomeria, quæ sunt extra urbem procuranda, occultis traconibus portionem ex ea dirigunt necessariam. Sita est autem, quantum ad celebranda commercia, commodissime. Portus habet duos, lingua quadam interjacente, valde angusta, disjunctos. In capite autem illius interstitii, turris est miræ altitudinis, quæ Pharos appellatur, quam Julius Cæsar ad usus necessarios dicitur erexisse et illuc deduxisse coloniam. De superioribus autem Ægypti partibus per fluenta Nili, omnimodorum alimentorum copiam, et rerum pene omnium suscipit ubertatem. Verum et de regionibus transmarinis, si qua sunt quæ Ægyptus non habet, navigio omnis opulentia ministratur; unde amplius qualibet urbe maritima omnibus commoditatibus dicitur abundare. Ad hæc ex utraque India, Saba, Arabia, ex utraque etiam nihilominus Æthiopia, sed et de Perside et aliis circumadjacentibus provinciis, quidquid aromatum, margaritarum, Orientalium gazarum et peregrinarum mercium, quibus noster indiget orbis, per mare Rubrum, unde gentibus illis ad nos iter est, in superiores partes Ægypti, ad eam urbem quæ Aideb dicitur, super ripam ejusdem maris sitam infertur, id totum ad flumen, et inde Alexandriam descendit. Sic ergo Orientalium et Occidentalium illuc fit concursus populorum; estque eadem civitas forum publicum utrique orbi. Clara sane, et antiquis titulis et modernis; sed et beati Marci, Principis apostolorum spiritualis filii, divinitus ad eamdem ecclesiam missi, illustrata prædicatione et verbo; et sanctorum Patrum Athanasii et Cyrilli prælatione, et tumulis decorata, secundum inter patriarchas locum obtinens; Ægypti, Lybiæ, Pentapolis et multarum provinciarum reverenda metropolis. Deducitur illuc classis universa, portasque et omnem aditum obsidentes, nemini accedendi licentiam permittunt.

CAPUT XXVII.

Rex obsidionem continuans, cives Alexandrinos molestat gravissime.

Interea qui in Syria remanserant, audientes quia dominus rex Alexandriam obsederat, et quod navigatione continua infra paucos dies illuc possent pervenire, certatim iter arripiunt, et correptis armis, navibus victui imponunt necessaria, et se ipsos invitantes læti nimium proficiscuntur. Inter quos et dominus Fredericus Tyrensis archiepiscopus, prædecessor noster, zelo motus aliorum et speciali erga dominum regem tractus affectu, cum honesto satis comitatu, navigio descendit in Ægyptum; sed aquis Niliacis causam præstantibus, dysenteria cœpit periculosissime laborare; unde antequam domino regi traderetur [Alexandria], coactus est, invalescente ægritudine, domum redire. Hic demum sumptis navium malis immensæ quantitatis, vocati artifices, lignorum cæsores, castellum erigunt miræ altitudinis, unde totam erat despicere civitatem; machinæ quoque, quas vulgo petrarias vocant, unde immissi molares graves et magni, muros cædebant, congruis stationibus locatæ, intolerabilem civibus, horis pene omnibus inferebant terrorem. Erant circa eamdem civitatem, ad instar silvarum et frondosi nemoris, grata amœnitate et plena fertilitate arboribus consita fructiferis, et herbis referta salutaribus pomeria, quæ et sui contemplatione transeuntes, merito invitarent ad ingressum, et ingressos hortarentur ad requiem. In hæc ingressus noster ex magna parte exercitus, prius occasione colligendæ erigendis machinis materiæ, deinde solo nocendi affectu, et damni inferendi consideratione, aromaticas et multis usibus aptas, tanto studio ad terram prosternunt arbores, quanto vix labore ab initio fuerant procuratæ. Fitque subito ut solo complanato, prioris status prorsus nulla remanerent vestigia; idque fuit, in quo se maxime læsa civitas, et ejus damnificatos habitatores, post adepta pacis fœdera conquerebantur. Instabant ergo nostri, et artes quibus obsessis possent officere, satagentes invenire, omnem attentabant nocendi aditum; et argumentis quibus poterant, in eorum læsionem se instruebant. Assultus quoque assidui requiem negabant fatigatis. Erant sane cives negotiationibus assueti, rerum militarium expertes, quique usum præliandi non haberent; unde molestius insuetum laborem poterant portare. Turci autem qui illic remanserant, tum quia pauci erant, tum quia civibus varii et inconstantis animi non cum multa fiducia se committebant, rari ad conflictus, et in congressionibus remissiores, non multum alios animabant. Quid plura? Quotidiani conflictus, cædes suorum continuæ, vigiliæ perennes, nocturni timores, alimentorum super omnia defectus, populum attriverant, dejecerant animos, ut jam urbem deserere et libertatis immemores, quibuslibet populis mancipare magis eligerent, quam in domesticis laris cum parvulis et uxoribus famis acerbitate consumi. Serpebat ergo murmur in populis, jamjam ad plures sermo manifestus diffundebatur: *urbe pellendos esse hospites pestilentes, qui tantam civibus intulerant afflictionem; quærendum quocunque pacto esse, quomodo civitas, depulsis ingruentibus molestiis, obsidione soluta, pristinis commoditatibus, et solitæ restitueretur libertati.* Sensit hoc Salahadinus, et occultis citatisque nuntiis, statum urbis miserum, populi a se deficientis propositum, alimentorum supremam inopiam, patruo suo ex ordine pandit; utque rebus desperatis præsens remedium satagat invenire, et pereuntibus consulere, modis omnibus, implorat. Interim populum simul cum Patribus alloquitur; monet *pro uxoribus et liberis usque ad mortem decertandum; hortatur ut legis et paternarum traditionum sint æmulatores, pro foribus salutem adesse; Siraconum quoque patruum suum, pro eorum liberatione et pro amovendis hostibus Ægyptum circuire, in proximo cum infinitis copiis adfuturum.* At dominus rex cognito quod inter cives esset dissensio, civitatem urgeri monet incessanter:

quantoque eos amplius novit afflictos, tanto acrius instare præcipit. Soldanus quoque succinctus, ad omnia impiger, sedulus, plena sollicitudine circuit principes universos; manu profusa, impensas porrigit ad construendas machinas, et sumptus ad omnem belli usum liberales; artificibus competentia salaria largitur; pauperibus et egenis, præsertim sauciis, ut sui curam haberent, munera donat; bellicosis quoque, et quos in prælio novit strenuos, aliquid distribuit.

CAPUT XXVIII.

Siraconus hæc audiens, cum Hugone Cæsariensi de pace loquitur.

Dum hæc apud Alexandriam aguntur, superiores Ægypti Siraconus peragrat regiones; perveniensque usque Chus, tentat expugnare civitatem; vidensque quod non proficeret, et prolixiora hujusmodi exposcerent tempora, ipsum autem ad alia nepotis necessitas urgeret negotia, sumpta ab urbibus illis pecunia, maturat reditum et ad inferiora revocat exercitum quem trahebat. Cumque regrediens Babylonem pervenisset, videns quod rex Cahere et ponti Hugonem de Ibelim dimisisset tutorem, et longe secus quam arbitratus esset, omnia se haberent, Hugonem Cæsariensem, quem captivum tenebat, familiari compellat alloquio; utque vir eloquens et urbane facundus, sermone composito cœpit eum convenire: *Magnus princeps es, nobilis, apud tuos clarissimus, nec est de vestris principibus quispiam, si libera mihi daretur optio, cui magis hoc meum communicare secretum cupiam, et verbi hujus participem constituere. Obtulit sponte fortuna, et eventus donavit bellicus, quod alias multis conatibus esset quærendum, ut tuæ experientiæ mihi ad opus præsens fieret copia. Fateor sane, quod gloriæ cupidus, sicut mortalibus solet contingere, et regni tractus opulentia, de indigenarum quoque imbecillitate confisus, spem aliquando concepi, ut in manus meas regnum hoc aliquando traderetur. Ideo cum sumptibus et laboribus infinitis, infructuosis tamen, ut video, cum equitatu copioso nobilium, qui omnes eadem trahebantur, per tot pericula descendi in Ægyptum, aliter ratus de rerum eventu quam occurrit. Adversa enim, ut video, fortuna ingressus sum; utinam prospera vel redire liceat! Homo nobilis es, ut dixi, regi charus, sermone potens et opere; esto inter nos pacis mediator; prosperum fiat in manu tua verbum; dic domino regi:* Otium terimus, et affluunt tempora sine fructu, domi multa restant; *ipsius etiam regno suo plurimum esset necessaria regis præsentia; nunc aliis consumit operam; nam postquam nos repulerit, miseris civibus, et vix vita dignis, hujus regni relinquit opulentiam. Recipiat suos, quos in vinculis habeo; ipse quoque obsidione soluta et quos in vinculis habet, et quos in civitate cohibet Alexandrina, restituat; et ego suscepta prius ab eo securitate, quod in itinere per suos nihil nobis difficultatis occurrat, paratus sum exire.*

CAPUT XXIX.

Hugo cum rege et principibus fœderis complet tenorem.

Audito hoc verbo, dominus Hugo sicut erat vir providus et discretus, multo apud se libramine verba oblata compensans, licet utilem nostris pacis formam et tenorem fœderis non dubitaret, tamen ne videretur plus libertatis propriæ rapi desiderio quam utilitati publicæ hoc verborum tractatu providere, honestius judicat per alium primos tentari aditus. Hanc suam intentionem ipse nobis postmodum familiariter exposuit. Missus est verbi bajulus, qui similiter captivus tenebatur, quidam regis familiaris, Arnulfus de Turuassel, qui cum domino Hugone, de quo prædiximus, in eodem prælio captus fuerat; qui, suscepto verbo, ad regem properat; legationis causam diligenter aperit; convocato cœtu, in principum consistorio, præsente soldano et filiis ejus, conceptum verbum et compositionis formam proponit. Placet omnibus pacis tenor, et sufficere videtur ad gloriam, et ad plenam pactorum inter regem et calipham initorum fidem, ut civitas per deditionem in domini regis transeat potestatem; et tam hi de hostibus, qui obsidione claudebantur, quam qui Siraconum secuti, per Ægypti fines erant dispersi, solutis quoque captivis, quos de nostris trahebant in vinculis, suis etiam nihilominus receptis, de universis Ægypti finibus compellantur exire. Savar soldanus cum universis Ægyptiorum satrapis pactum approbat, fœderis consonantiam libens amplectitur; dummodo hostis suspectissimus et regni æmulus excludatur, sibi plenius dicit esse satisfactum. Tandem dominus Hugo, suam exhibens præsentiam, verbis hinc inde tractatis, novissimam manum et placitum finem apposuit.

CAPUT XXX.

Resignatur regi civitas, et pax indicitur Alexandrinis.

Indicitur ergo voce præconia cohortibus singulis et omnibus generaliter præliandi finis, et per legem edictalem ne Alexandrinis inferatur molestia interdicitur. Egrediuntur igitur concessa pace, lætantes, qui diuturna fuerant obsidione macerati; angustias quas pertulerant fastidientes, deambulationes tædii relevandi gratia, amant et appetunt liberiores. Inventa etiam alimentorum copia, et commerciorum libertate permissa, inedia tabefactorum corporum ruinam restaurare satagunt, et refocillare animas jam labentes. Juvat agmina videre pacata, quæ paulo ante horruerant et oderant; et eorum colloquiis perfrui, quos ante modicum timuerant, periculorum suorum ministros et mortis procuratores. Nostri quoque, non segnius urbem ingrediuntur optatam; et liberis discursibus, vias, portus, mœnia lustrantes, diligenter videndo colligunt, unde ad propria reversi, suis aliquando texere possint historias, et audientium animos gratis confabulationibus recreare. Huic splendidæ civitati turris imminet

miræ altitudinis, Pharos dicta; ad quam facibus accensis, et igne copioso, more sideris micantem, ignari locorum, nocturnas navigationes dirigunt. Nam Alexandria cæco mari, et periculoso nimis accessu, et vadis fallacibus aditur; quo antequam ingrediantur navigantes, ignibus, qui continuo fomite et sumptibus publicis super eum nutriuntur, edocti, imminentia vitant naufragia, et ad cursus se erigunt salutares. Super hanc victoriæ signum, domini regis vexillum erigitur; et quod prius paucis innotuerat, fit omnibus signo contuito manifestum. Quo viso, qui cautius se habentes ad prima tracti fœderis verba, nostris se committere pertimuerant, jam de pace facti certiores, non timent se nostris adjungere et de fidei nostræ præsumere sinceritate; unum præ omnibus admirantes, quod tantam civium multitudinem, tantamque advenarum numerositatem, qui omnes ad tutelam civitatis fideliter operam ministrabant, tam modicus exercitus intra urbis mœnia facile coercuerat et ad ignominiosam juxta libitum compulerant deditionem; vix enim de nostris equites erant quingenti, peditum quatuor aut quinque millia; obsessorum autem, qui arma poterant educere, supra quinquaginta millia.

CAPUT XXXI.

Rex victoria potitus, receptis suis universis, ad propria revertitur.

Egressus igitur Salahadinus ad dominum regem, quousque iter ad redeundum arripuit, in castris mansit, dato sibi custode, qui eum tractaret honeste et temerariorum ab eo propulsaret injurias. At vero soldanus cum tubarum clangore, et tympanis, et choris, et omni genere musicorum instrumentorum, stipatus agminibus, præcurrente innumera apparitorum manu, vociferantibus armatorum turmis, per portas civitatis, cum triumpho tanquam victor ingressus, terrore cives concutit; hos damnat, illos absolvit; et delicta discutiens potenter, omnibus distribuit præmia meritorum. Tandem in certa pecuniæ quantitate civibus condemnatis, procuratores tributorum ordinat, vectigalium et civilium functionum instituit exactores. Exacta itaque infinita pecunia, fidelibus suis curam injungens civitatis, in castra gloriosus se recepit. At vero nostri ad reditum aspirantes, qui navigio venerant, sumptis ad iter necessariis, naves conscendunt, et se flatibus committentes, ad propria cum gaudio revertuntur. Rex quoque incensis machinis, et compositis sarcinis, versus Babylonem iter dirigit. Adjunctis ergo sibi quos ibi dimiserat, soldano in sua administratione confirmato, exclusis hostibus, suis qui capti fuerant receptis, XII Kal. Septembris Ascalonam ingressus est, anno regni ejus quarto; ab Incarnatione Domini vero 1167.

INCIPIT LIBER VIGESIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Dominus Hernesius Cæsariensis archiepiscopus, et Odo de Sancto Amando, regius pincerna, a Constantinopoli redeunt, uxorem futuram regi secum ducentes. Rex in ecclesia Tyrensi coronatur, et uxorem ducit.

Interea dominus Hernesius, bonæ memoriæ, Cæsariensis archiepiscopus, Odo quoque de Sancto Amando, tunc regius pincerna, procurata tam prudenter quam fideliter domini regis legatione, pro qua missi fuerant, apud dominum Manuelem imperatorem Constantinopolitanum, impetrato quod petierant post actum biennium, navigio redeuntes, domini imperatoris Protosevasto filiam, domino regi uxorem futuram ducentes, apud Tyrum applicant. Quo cognito, dominus rex cum celeritate Tyrum pervenit, convocatisque ecclesiarum prælatis, et regni principibus, eamdem Mariam, regiæ unctionis et consecrationis munus adeptam, ipse quoque habitu regio insignis et avito diademate laureatus, per manum domini patriarchæ Amalrici, bonæ memoriæ, in ecclesia Tyrensi, cum debita magnificentia IV Kal. Septembris uxorem duxit. Hic Joannes Protosevasto, cujus filiam, ut diximus, rex duxit, ejusdem domini imperatoris ex fratre natu priore, ortus est nepos. Misit autem dominus imperator cum prædicta nepte sua, viros illustres et magnificos, imperialis eminentiæ familiares, dominum Palæologum et Manuelem Sevaston, consanguineum suum, cum multis aliis, qui magnifice eam domino regi traderent, et de injunctis solemnitatibus nihil sinerent præteriri. Tyrensi autem Ecclesiæ præerat, in qua hæc facta sunt, dominus Fredericus, qui ex Acconense Ecclesia ad illam fuerat translatus. Hic, triduo postquam rex in eadem civitate coronatus fuerat et nuptias celebraverat, præsente et rogante domino rege, et aliis multis honestis viris, archidiaconatum ejusdem Ecclesiæ, unde dominus Willelmus ad Acconensem Ecclesiam fuerat vocatus, nobis liberaliter contulit.

CAPUT II.

Andronicus quidam imperatoris consanguineus, Theodoram, Balduini regis viduam, secum per terras hostium abducit.

Per idem tempus, Andronicus quidam nobilis Græcus et potens, domini imperatoris Constantinopolitani consanguineus, de partibus Ciliciæ adveniens, cum multa militia, dum dominus rex in Ægypto adhuc detineretur, usque ad ejus adventum apud nos moram fecit nobis consolatoriam; sed

more serpentis in gremio, et muris in pera, male remuneravit hospites suos, verum esse docens, quod a Marone dictum fuerat :

Timeo Danaos et dona ferentes.

Cui dominus rex statim post reditum suum urbem dedit Berythensem; ad quam gratia videndi civitatis, dum dominam Theodoram, domini Balduini regis viduam, quæ urbem Acconensem nomine donationis propter nuptias possidebat, nepotis sui filiam, apud quem diu fuerat hospitatus, invitasset, fraudulenter, ut dicitur, abduxit, et in terram hostium, Damascum prius, deinde in Persidem, favente Noradino, transvexit.

CAPUT III.

Petracensis Ecclesia et Ebronensis, episcopis datis ordinantur. Stephanus regis Siciliæ cancellarius, et Panormitanæ Ecclesiæ electus, in Syrium descendunt. Comes Nevernensis Willelmus apud nos defungitur.

Eodem anno nihil pene memoria dignum in regno accidit, nisi quod circa quadragesimale tempus duæ Ecclesiæ in regno, susceptis episcopis, ordinatæ sunt: quarum altera ab ingressu Latinorum in terram promissionis, Latinum non habuerat pontificem, videlicet Petracensis, quæ ultra Jordanem in finibus Moab sita est, secundæ Arabiæ metropolis; altera vero, Ebronensis videlicet, ut dicitur, nunquam; sed tempore Græcorum prioratus fuerat, sicut et Bethlehemitica fuisse dignoscitur Ecclesia. Sed Bethlehemitica ob nativitatis Dominicæ reverentiam prius meruit, statim post sanctæ et Deo amabilis civitatis liberationem, tempore domini Balduini regis primi, cathedrali gaudere prærogativa. Ebronensis quoque intuitu servorum Dei, quorum memoria in benedictione est, Abraham videlicet, Isaac et Jacob, eadem tunc dignitate primum meruit insigniri. Præficitur ergo Petracensi Ecclesiæ, et secundæ Arabiæ metropolitanus efficitur dominus Guerricus, canonicus regularis in templo Domini; Ebronensi vero, dominus Rainaldus, domini Fulcherii piæ recordationis patriarchæ nepos. Æstate igitur sequente, vir nobilis dominus Stephanus, domini regis Siciliæ cancellarius, et Panormitanæ electus Ecclesiæ, adolescens bonæ indolis, et egregius forma, domini Rotoldi comitis de Percio frater, agitantibus eum et adversus eum conspiratis regionis illius principibus, invito rege puero, et matre ejus reniti non valente, regno expulsus, cum paucis vix eorum evasit insidias, et ad nos navigio pervenit; qui non multum postea, valida correptus ægritudine, mortuus est, et Hierosolymis in templi Domini capitulo honorifice sepultus est. Per idem quoque tempus, dominus Willelmus Nevernensis comes, magnus princeps, nobilis et potens, de regno Francorum, cum honesta militia Hierosolymam venit, propositum habens, in servitio Christianitatis contra hostes fidei nostræ, suis expensis militare; sed ejus pia et honesta studia, mors immatura, felicibus ejus invidens actibus, miserabiliter prævenit; nam subito et diuturno languore correptus, post longas corporis molestias, in primo gratissimæ juventutis flore cum multis omnium suspiriis et gemitu vitam finivit.

CAPUT IV.

Imperatoris legati ad regem accedunt, pacta quædam a domino rege postulantes. Mittitur Tyrensis archidiaconus, et pacta proposita cum imperatore complet.

Eadem æstate, comes Alexander de Gravina, et quidam Michael Hydrontinus, domini imperatoris Constantinopolitani familiares et legati, ad dominum regem missi, Tyrum pervenientes, dominum regem, adhibitis quos rex de suis verbis participes voluit fieri, secretius conveniunt, viæ causas exponunt, et super his omnibus scripta porrigunt imperialia. Summa autem legationis hæc erat : *Senserat dominus imperator, quod Ægypti regnum, potens admodum hactenus, et opulentum valde, in manus pervenerat debilium et effeminatorum ; et quod finitimis populis in notitiam venerat, tam domini quam principum suorum impotentia, infirmitas et insufficientia. Unde quia non videbatur quod posset diu in statu se continuare præsenti, quin ad gentes alienas ejus dominium et moderamen oporteret transire, concepit apud se, quod auxilio domini regis facile posset illud in suam jurisdictionem recipere.* Unde super hoc prædictos miserat legatos. Sunt nonnulli qui dicunt, quod super eodem facto prius fuerat a domino rege per nuntios et frequentes epistolas sollicitatus, quod verisimilius est, ut militaribus copiis, classe quoque et impensis eum juvaret, certas partes tum regni tum manubiarum sub interpositis conditionibus recepturus. Hac ergo gratia, memorati legati regem adeuntes, firmatis conventionibus ad placitam utrinque consonantiam, adjunctus sum ego comes de regio mandato, ut regis et regni universi consilium, cum eorum litteris ad dominum imperatorem, properans deferrem; et pactis mediis, quale a me exigeretur, sub certa tamen forma, robur imponerem. Assumptis igitur præfatis domini imperatoris apocrisiariis, qui apud Tripolim, ut eis rex litteris suis signaverat, nostrum præstolabantur adventum, ad urbem regiam profecti sumus. Detinebatur porro eo temporis articulo imperator in Servia quæ regio montosa et nemoribus obsita, difficiles habens aditus, inter Dalmatiam et Hungariam et Illyricum media jacet, rebellantibus Serviis et confidentibus de introituum ad se angustiis et de impervia eorum regione. Habent vetustæ traditiones hunc omnem populum, ex deportatis et deputatis exsilio, qui in partibus illis ad secanda marmora et effodienda metalla damnati fuerant, originem habuisse, et inde etiam nomen traxisse servitutis. Est autem populus incultus, absque disciplina, montium et silvarum habitator, agriculturæ ignarus : gregibus et armentis copiosi, lacte, caseo, butyro, carnibus, melle et cera uberius abundantes. Hi magistratus habent, quos suppanos vocant; et domino imperatori aliquando serviunt; aliquando de montibus et silvi-

egredientes, omnem circa se regionem, ut sunt audaces et bellicosi viri, depopulantur. Ob hæc ergo intolerabilia vicinis eorum maleficia, ingressus erat ad eos in virtute multa et innumera manu dominus imperator. Quibus subactis et præcipuo eorum principe mancipato, redeunti domino imperatori, post multiplices viarum labores, in provincia Pelagonia, in civitate quæ vulgo dicitur Butella, occurrimus, juxta illam antiquam et domini felicissimi et invictissimi et prudentis Augusti patriam, domini Justiniani civitatem, videlicet Justiniam primam, quæ vulgo hodie dicitur Acreda; ubi a domino imperatore honorifice suscepti, benigne et imperiali clementia tractati, legationis et viæ causam, formamque pactorum diligenter exposuimus; quæ omnia læta mente suscipiens et gratanter amplectens, quod præordinatum fuerat approbavit. Præbitis ergo corporaliter hinc inde juramentis, ejus auctoritate interposita, confirmata sunt quæ prius per nuntios fuerunt ordinata. Receptis ergo imperialibus litteris, pactorum formam ex integro continentibus et consummata feliciter legatione, munificentissime de more solito dimissi, Kal. Octobr. iter ad reditum arripuimus.

CAPUT V.

Rex in Ægyptum cum suis descendit; et contra fœderis formam, quam cum Ægyptiis peregerat, eis bellum infert.

Interea statim post exitum nostrum, antequam reverteremur ad propria, antequam de auxilio domini imperatoris per nostram legationem certus fieret rex, fama publica personuit, ut dicitur, quod Savar soldanus Ægyptius, frequentes ad Noradinum dirigebat legationes et ejus occulte implorabat subsidium, dicens: *Quod a pactis quæ cum rege pepigerat, vellet recedere; et quod invitus cum inimico populo, aliquo pacis fœdere jungeretur; quod si de ejus auxilio certus foret, pacta frangeret, ab eo penitus recedens.* Unde rex, ut dicitur, justa indignatione motus, convocato regno universo, collectis equitum peditumque copiis, in Ægyptum festinat descendere. Sunt qui dicant, prædicta omnia ficta fuisse, et quod Savar soldano innocenti, et nihil tale merenti, pacta et conventionum tenorem bona fide servanti, contra fas et pium, illatum sit bellum; sed ut factum tam notabile aliquam haberet excusationem, hic color videtur quæsitus; unde et Dominum, justum secretorum et conscientiarum arbitrum, omnem nostris conatibus subtraxisse favorem, asserunt, et prædictis moliminibus, justitia vacuis, prosperos negasse successus. Causam porro et incentivum hujus mali, ut aiunt, ministrabat Gerbertus, cognomento Assallit, magister domus Hospitalis, quæ est Hierosolymis, vir magnanimus et quadam liberalitate donandi profusus; tamen instabilis et mente vagus. Hic omnes ejusdem domus thesauros exponens, insuper et infinitæ quantitatis pecuniam mutuam sumens, omnia militibus erogavit, quoscunque invenire potuit sibi alliciens; unde prædictam domum tanta æris alieni mole gravavit, quod non erat spes solutum iri. Ipse etiam postmodum desperans, officium suum deserens et administrationi renuntians, in centum millibus aureorum dimisit domum obligatam. Ea tamen consideratione tot et tantas misisse dicitur expensas, quod capta et subjugata Ægypto, Belbeis, quæ olim dicta est Pelusium, cum universo territorio suo, juri ejusdem domus, ex pacto prius cum rege inito, cederet in perpetuum. Fratres autem militiæ Templi, eidem se subducentes facto, aut quia eis contra conscientiam suam videbatur; aut quia magister, æmulæ domus, hujus rei auctor et princeps videbatur, vires penitus ministrare, aut regem sequi negaverunt. Durum enim videbatur eis, amico regno et de nostra fide præsumenti, contra tenorem pactorum et contra juris religionem, immeritis et fidem servantibus bellum indicere.

CAPUT VI.

Obsidetur civitas Belbeis; et expugnatur obsessa. Soldanus regem infinita promissa decipit pecunia.

Accinctus igitur et præliari instructus apparatu, regni viribus convocatis, anno regni ejus quinto, mense Octobri, descendit in Ægyptum; et transcursa eremo, quæ media jacet, quasi itinere dierum decem, Pelusium applicat, quam mox obsidione cingens, infra triduum violenter expugnat, expugnatamque ferro aperit, et suos immittit incunctanter. Accidit autem hoc, tertio Nonas Novembris. Capta igitur civitate, civibus ejus ex parte maxima gladio peremptis, non parcitur ætati, aut sexui; et qui mortem quocunque casu inveniebantur declinasse, jacturam libertatis, quæ honestis viris omni genere mortis suspectior est, incurrentes, miseræ servituti subjugabantur. Capti sunt inter cæteros ejusdem conditionis Mahazam, filius soldani et quidam ejus nepos, qui urbi præerant, exercitus illic congregati curam habentes. Effracta igitur civitate, irruentibus passim et sine delectu cuncis, penitiores domiciliorum penetrant aditus, reserant penetralia, et eos qui mortem delitescendo effugisse videbantur, compeditos educentes, ignominiose ad necem protrahunt, quos ætatis integræ, et armorum potentes reperiunt, gladiis transverberant: vix senibus parcitur et pueris, et secundæ sorti non plenius indulgetur. Facta sunt desiderabilia eorum, hostium præda; et quæque speciosa in sortem, dum sibi dividunt spolia. His igitur rumoribus Savar mente consternatus, quid faciat ignorat, deliberat prout temporis et rerum in arcto positarum patiebatur angustia, an regem muneribus tentet expugnare, et indignationem ejus data emolliat pecunia, an finitimos superstitionis suæ principes, ad sui auxilium precibus pretioque sollicitet. Tandem placet, utrumque maturata provisione tentare. Missa ergo legatione ad Noradinum, implorat subsidium et impetrat imploratum; vocato enim Siracono, cujus sæpius fecimus mentionem, partem exercitus, et nobilium suorum partem non modicam cum sa-

s qui partem sollicitudinis portarent, tradit; A violenter occupant; quæ statim nostris in direptio-
ltisque alimentis ad iter necessariis, et came- nem data est et prædam. Dum ergo nostri per flu-
l devehenda onera sufficientibus, eos in Ægy- minis alveum ad regem festinare contendunt, Ægy-
dirigit.

CAPUT VII.

nte Cahere castra locat, exspectans promissam a soldano pecuniam.

x interim eversa Pelusio, cum universis ag-bus versus Cahere cohortes dirigit, sed lento s gradu, vix unius iter diei decem diebus con-s; tandemque ante urbem castrametatus, ma-s parat, crates erigit, et cætera ad tales usus tura disponit. Videntur quæ foris struuntur ittere impetus proxime futuros, et obsessis ere formidinem, et quamdam mortis imaginem tare. Qui autem facti illius arcana norunt, hu- B morae causam fuisse asserunt, quod soldanus ea advenientis exercitus terrore concussus, xiores deliberandi haberet inducias, et pro endo exercitu pecuniam pacisceretur: tota illuc properabat regis intentio, ut a soldano niam emungeret; malebat enim pretio redem-abire, quam urbes illas, sicut de Pelusio con-at, popularibus ad rapinam exponere, sicut festius infra dicetur. Soldanus vero interea uos et regis familiares omnem prætentat ad-, omnem explorat subintrandi viam; tandem animum pecuniarum cupidum, promissionibus vat, infinitam spondet pecuniam, quam vix uni-um regnum, corrasis undique copiis persolvere et. Promittit enim, ut aiunt, aureorum vigesies C ena millia, ut redditis sibi filio ac nepote, amo-e expeditionibus, rediret ad propria. Hoc au-ut postea patuit, non eo moliebatur intuitu, romissorum summam spes esset aliquando so-n iri; sed ne subito incursu accedens ad Ca-, imparatum immunitumque reperiens, repen-irruptionibus expugnaret, quod procul dubio, onstanter asserunt qui interfuerunt, si citatis ribus capta Pelusio, dejectis adhuc et stupidis enti clade et insperata tantæ urbis calamitate, ptiorum animis, illuc noster pervenisset exer-, accidisset. Verisimile enim videtur, quod viri es et effeminati, deliciis a multo retro tempore ti, rerum militarium expertes, adhuc fumante D æ urbis incendio, et innumero suorum interitu ternati, sibi timentes quod aliis videbant ac-se, nec inde animos vel vires habuisse resi-di.

CAPUT VIII.

sis nostra per Nilum immissa, nostro se adjun-re exercitui conatur; sed re infecta, domum ertitur.

um hæc circa Cahere aguntur, ecce nostra quam de nostris finibus exiens maturare præcepit sis, per mare ventis usa prosperis, applicuisse ur, per illius fluminis ostium, quod vulgo dici-Carabes, ingressa. Civitatem antiquissimam su-illam fluminis ripam, Tapnim nomine, sitam, violenter occupant; quæ statim nostris in direptionem data est et prædam. Dum ergo nostri per fluminis alveum ad regem festinare contendunt, Ægyptii navibus suis alveum fluminis obsidentes, transitum negabant. Misit ergo rex Henfredum de Torono constabularium suum, ut illuc cum lecta veniens militia, alteram saltem fluminis ripam, ut eis ex illa liber fieret transitus, violenter occuparet; quod satis expedite factum esset, nisi quod interim rumor de adventu Siraconi consilium mutari compulit. Mandatum est ergo eis, ut ad mare descendentes, reditum maturarent ad propria; quod et factum est: unam tamen galeam imprudenter amiserunt.

CAPUT IX.

Rex obsessa Cahere urbe, pecuniam a soldano promissam exspectat. Soldanus vero a pactis resilire tentat, et Turcorum implorat auxilium.

At soldanus et sui interea moliri non cessant, quomodo regem a se repellant, dolisque peragunt, quod virtuti sentiunt deesse et fraudis commercio redimunt virium defectus. Promissa igitur pecunia, inducias pro solutione postulant; allegant quantitatem multam nimis esse, nec in uno loco posse totam reperiri; tempus auctius indulgendum, ut pactis pareatur; datis tamen in continenti centum millibus, filium recipit et nepotem soldanus: pro summa reliqua duos nepotulos suos adhuc impuberes, obsides exhibet. Rex vero obsidione soluta, quasi per milliare recedens, circa hortum Balsami castra componit; ubi per dies octo, crebris sed inutilibus soldani legationibus usus, tandem ad eum locum qui cognominatur Syriacus, transfert exercitus. Soldanus interim frequentibus nuntiis universum regnum sollicitat, quidquid armorum ubique est congerit, undecunque auxilia convocat, alimenta inducit, infirma urbis circuit et consolidat, omnem resistendi viam percurrit; ad pugnam pro cervicibus, pro libertate, pro uxoribus et liberis, sermonibus suasoriis invitat; casum proximæ civitatis lamentabilem ante oculos ponit: captivitatis acerbitatem, dominorum jugum importabile, servitutis extremam omnium conditionem exponit.

CAPUT X.

Milo de Planci sinistro consilio regis mentem subvertit. Siraconus ab Ægyptiis vocatus accedit; rex ei occurrit in solitudine; sed eo non invento, infecto negotio redit ad propria.

Erat in eodem domini regis exercitu vir quidam secundum carnem nobilis, sed moribus degener, neque Deum timens, neque ad hominem habens reverentiam, Milo videlicet de Planci, homo inverecundus, clamosus, detractor, seditiosus. Hic immoderatam domini regis cognoscens avaritiam, volens potius ei morem gerere quam salutaribus eum monere consiliis, consilium dederat ab initio, et obstinate seduloque persuadebat, ut ad hoc potissimum daret operam, ut regno in prædicta quantitate mulctato, cum calipha et soldano tentaret componere, quam Cahere et Babyloniam violenter effrin-

gere; non quia, ut dicitur, posse fieri desperaret, sed ut elusis militibus, et cæteris qui ad prædam manus et animos intenderant, universum tanti laboris emolumentum, in regis fiscum videretur introducere. Expugnatis enim violenter urbibus, longe uberiores solent exercitus de spoliis reportare fructus, quam ubi regibus et principibus sub quodam fœderis nexu, certis conditionibus, ipsis tantum dominis utilibus, mancipantur. Ibi enim, utpote in tanto tumultu et depopulatione confusa, quod cuique quocunque casu occurrit, jure belli occupanti conceditur, et victoris auget peculium; ibi vero solis regibus tractantur utilia; et quæ sic accedunt, fisci juribus vindicantur. Et licet regibus et sublimioribus potestatibus accedens incrementum, in subditorum videatur redundare divitias, et omnium opulentiam cumulare, tamen avidius quæruntur, quæ familiares ditant lares et domesticis inseruntur rationibus. His itaque altercationibus dissidebant: pars maxima, diripi cuncta, et ferro decerni petebat; rex autem cum suis partem amplectebatur oppositam; prævaluit tamen sententia posterior, et regiæ satisfactum est voluntati. Locatis igitur nostris in vico prænominato, qui a Cahere quinque aut sex distat milliaribus, pene continuus et pro cujusque * erat interpretum et nuntiorum discursus. Dum igitur quasi succedentes sibi ad regem dirigit legationes, et quam sedulus sit in colligenda pecunia significat, orat etiam ne moram causetur, sed patienter exspectet; monet etiam et consulit, ne propius accedendo, calipham vel populum de contracto pacis fœdere plenius confidentem deterreat: subito futurum, ut censu tradito, felicibus auspiciis redire valeat. Dumque hujusmodi, quasi delusoriis præstigiis, nostros deludit apparatus, et recta persuadentium consilia, et salubriores monitus potiora suggerentium evacuat; ecce rumor insonuit, quod Siraconus adveniens, innumeram Turcorum secum trahebat multitudinem; quo comperto, solutis castris, compositisque sarcinis, rex Pelusium redit. Ubi sumptis ad iter victualibus, relictis qui civitatem tuerentur, tam equitum quam peditum copiis, VIII Kal. Januarias, Siracono in solitudinem obviam exit; cumque jam aliquantulum esset in eremo processum, significatur regi per exploratores locorum gnaros, et quibus erat fides habenda, quod cum suis legionibus Siraconus jam transierat. Hic jam opus erat novo consilio. Nam duplicatis hostium viribus, non erat tutum diuturniorem moram facere. Mora enim enorme secum trahebat periculum; nam neque cum eis sane tutum videbatur conserere; nec soldanus de cætero pactorum finibus stare volebat; nec nos eum ad legem placidorum observandam compellere poteramus. Ad hoc enim de industria, et studiose dilatoriis ambagibus videbatur rem protraxisse, ut sic Turcis supervenientibus exire compelleremur. Redeunt igitur nostri Pelusium, ibique recepta parte exercitus, quæ ad urbis illius tuitionem relicta fuerat, altera post Kal. Januarias die, ordinatis agminibus, redeundi in Syriam iter arripiunt.

CAPUT XI.

Siraconus Ægyptum occupat; soldanum interficit: et ipse paulo post vita defungitur.

Porro Siraconus videns temporum opportunitatem votis suis consonare, et rege abscedente jam non esse quidpiam, quod ejus desideriis præstet impedimentum, quod prius mente conceperat, mandat effectui. Castra igitur locat ante Cahere; et quasi pacificus esset ejus introitus, patienter per aliquot dies sustinet, tanquam vir prudentissimus, nihil spirans asperum, nihil prætendens amarum, versutia, qua plurimum callebat, celans propositum. Egrediebatur ad eum Savar soldanus in castra quotidie, cum multa gloria et maximo comitatu; et impenso quotidianæ visitationis officio et devotæ salutationis affatu, datis etiam muneribus, revertebatur. Jamque prosperi ingressus et regressus assiduitas securitatem videbatur polliceri; et quod heri et nudiustertius cum reverentia fuerat susceptus, consuetudinem inducebat fidentiorem. Securum igitur et nimis de Turcorum fide præsumentem sceleris minister prævenit; occulte suis præcipit, quod dum die sequenti, summo mane, quasi deambulaturus ad aquas egreditur, ea hora qua soldanus visitationis consuetudinem fecerat, venientem confoderent. Savar vero, diei parte solita, ut consuetæ visitationis et debitæ salutationis dependat alloquium, egreditur ad castra; cui occurrentes mortis ejus ministri, exsecutioni mancipant quod fuerat imperatum. Dejectum enim ad terram, capite minuunt, gladiis obtruncant. Quod videntes ejus filii, citatis equis in Cahere se recipiunt, ante calipham consternati, et genibus provoluti pro vita supplicant. Quibus ille dicitur respondisse, ea conditione de vita sperandum, si nihil occulte cum Turcis molirentur: qui pactorum formam statim violantes, clam per internuntios cœperunt cum Siracono de pace tractare; quod audiens calipha, utrumque jussit gladio interire. Sic ergo rege absente, Savar de medio sublato, Siraconus votis satisfacit suis; regnum occupat; et ingressus ad calipham, reverentiam impendit debitam. Ipse quoque versa vice plurimum honoratus, dignitate et officio soldanatus insignitur; et gladii recipiens potestatem, Ægyptum sibi vindicat universam. *O cæca hominum cupiditas, et omni crimine major! O nefanda cupidæ mentis et insatiabilis animi rabies! Ecce, a quam quieto et tranquillo penitus statu, in quam turbulentum et anxietatibus plenum nos dejecit immoderatus habendi ardor? Ægypti copiæ, opulentiarum immensitas nostris usibus famulabantur; ex ea parte nostrum regnum tuta habebat latera; non erat quem ab Austro formidaremus. Mare volentibus adire vias præstabat pacatiores; nostri quoque negotiationis et commerciorum gratia, sine formidine, bonis conditionibus in Ægypti fines poterant introire. Ipsi quoque versa vice peregrinas inferentes divitias,*

commercia nostris incognita secum trahentes, utilitati simul et honori nobis erant, dum ad nos ingrediuntur. Præterea census annui immensa præstatio, tam fisco regio, quam domesticis singulorum peculiis vires præstabat, inferebat incrementum. At nunc e converso, cuncta calculum sunt sortita deteriorem; mutatus est color optimus, et versa est in luctum cithara nostra. Quocunque me vertam, suspectas invenio partes. Mare pacatos negat aditus, omnis vicina per circuitum regio hostibus paret, et in nostram se accingunt perniciem regna contermina. Hæc omnia hominis unius invexit cupiditas, et avaritia vitiorum radix nostra obnubilavit data divinitus serena. Sed ad historiam redeamus.

CAPUT XII.

Salahadinus ejus ex fratre nepos, defuncto succedit et regnum obtinet Ægypti.

Mortuo soldano et filiis ejus, quibus contra pietatis formam, necis indebitæ causas præbuimus, Siraconus voti compos obtinuit principatum; verum hoc successu non diu est lætatus; nam vix anno potitus imperio, rebus humanis exemptus est: cui successit Salahadinus fratris ejus Negemedini filius, vir acris ingenii, armis strenuus et supra modum liberalis. Hic primis auspiciis sui principatus ad calipham dominum suum, ut solitam illi exhiberet reverentiam, ingressus, clava quam gestabat in manibus, dicitur eum ad terram prostratum occidisse, omnemque ejus gladio transverberasse progeniem, ut ad nullum superiorem habens respectum, ipse sibi et calipha et soldanus esset: timebat enim, ne ad se ingredientem aliquando, quia jam Turci populo invisi habebantur, jugulari præciperet. Prævenit ergo eum, et sibi more domini nihil tale verenti mortem intulit, quam eidem ille, ut dicitur, parabat intentare. Mortuo igitur calipha, regiam gazam et thesauros et cuncta illius domus desiderabilia, pro libero diripiens arbitrio, cuncta liberaliter nimis, militibus erogavit, ita ut intra paucos dies evacuatis vestiariis, ipse mutuam sumens pecuniam, gravi pondere se obligaret æris alieni. Non defuerunt tamen, ut dicitur, qui de filiis caliphæ occulte quosdam eriperent, ea intentione, ut, reddita Ægyptiis aliquando regni administratione, non deesset qui prædecessoribus suis, nominis, dignitatis et sanguinis hæres existeret.

CAPUT XIII.

Bernardus monasterii montis Thabor abbas, Liddensi Ecclesiæ præficitur. Fredericus Tyrensis archiepiscopus ab Occidentalibus principibus petiturus auxilium, ad partes dirigitur occiduas.

Domino rege in regnum reverso, nil memoria dignum prima illius anni parte gestum est, nisi quod defuncto Raynero, bonæ memoriæ Liddensi episcopo, Bernardus abbas ecclesiæ montis Thabor, in eadem ecclesia inthronizatus est. Vere tamen sequente, quod erat sexti anni domini Amalrici initium, videntes regni prudentiores, quod in subjugata Turcis Ægypto, plurimum nobis decesserat, et multo deterior facta erat nostra conditio: nam violentissimus hostis noster, Noradinus per mare poterat, classe numerosa ex Ægypto proficiscente, regnum nostrum arctare non modicum, et quamlibet ex maritimis urbibus utroque vallare exercitu; et quod formidabilius erat, peregrinis ad nos transitum impedire aut negare penitus; consulunt opus esse, ut de prælatis ecclesiarum viri venerabiles, prudentes et eloquentia præditi, ad Occidentis principes dirigerentur, qui doceant et diligenter insinuent regni pressuras importabiles; et populi Christiani afflictionem, et casus asperos fratribus imminentes. Electi sunt ergo de communi consilio in opus ministerii hujus dominus patriarcha, dominus Ernesius Cæsariensis archiepiscopus, dominus Willelmus Acconensis episcopus; sumptisque tam domini regis quam universorum episcoporum litteris, ad dominum Fredericum Romanorum imperatorem, ad dominum Ludovicum Francorum regem, ad dominum Henricum regem Anglorum, ad dominum Willelmum Siciliæ regem; ad comites quoque, nobiles et inclytos Philippum Flandrensem, Henricum Trecensem, Theobaldum Carnotensem, et ad reliquos Occidentalium partium principes, navem conscendunt. Sed subito sequenti nocte oborta tempestate maxima, nave quassata, fractis remigiis, malis depositis, plurimum turbati, post triduum, vix evadentes naufragium, reversi sunt. Successit eis in eadem legatione dominus Fredericus Tyrensis archiepiscopus, multa precum domini regis et principum devictus instantia, ducens secum dominum Joannem Paneadensem episcopum, ejusdem ecclesiæ suffraganeum; qui melioribus auspiciis navem ingressi, feliciter ad optatum portum navigaverunt; parum tamen in negotio quod eis injunctum fuerat, proficientes. Nam prædictus episcopus, postquam in Franciam pervenit, statim apud Parisios ultimum clausit diem; dominus vero archiepiscopus completo biennio, omnino vacuus reversus est.

CAPUT XIV.

Imperator pactis volens satisfacere, classem in Syriam dirigit, et quosdam de suis principibus.

Transcursa illa æstate, absque factis memorabilibus, circa prima autumni sequentis initia, fidei memor, et pacta memoriter tenens, quæ cum domino rege per nostram mediationem et per interpositum studium dominus imperator firmaverat, classem dirigit promissam, in eo facto plurimum commendabilis; nam imperiali magnificentia placidorum legem plenius interpretatus, promissum uberiore cumulavit solutione. Erant sane in præfato exercitu naves longæ, rostratæ, geminis remorum instructæ ordinibus, bellicis usibus habiliores, quæ vulgo galeæ dicuntur, centum quinquaginta. Item his majores ad deportandos equos deputatæ, ostia habentes in puppibus, ad inducendos educendosque eos patentia, pontibus etiam quibus ad ingressum et exitum, tam hominum quam equorum, procura-

batur commoditas, communitæ, sexaginta. Item harum maximæ, quæ dromones dicuntur, alimentis varii generis armisque multiplicibus, machinis quoque et tormentis bellicis usque ad summum refertæ, decem aut duodecim. Misit autem cum classe de suis principibus Megalducas consanguineum suum, quem universis præfecit, et quemdam alium Mauresium nomine, sibi valde familiarem, de cujus experientia (sicut postea plenius patuit) plurimum confidebat; nam eumdem postmodum universo suo præfecit imperio. Comitem quoque Alexandrum de Conversana, nobilem de Apulia virum; quem ob insignem fidem, et multam erga se devotionem, dominus imperator charum habebat et acceptum. His curam sui committens exercitus, in nostrum dirigit Orientem; qui prospera usi navigatione, circa finem Septembris portum ingrediuntur Tyrenseu: inde Accon profecti, inter fluvium et portum placida statione componunt.

CAPUT XV.

Rex in Ægyptum descendit cum suis expeditionibus; Græcis quoque, tam navigio quam per terram eum sequentibus.

Anno igitur ab Incarnatione Domini 1169, a liberatione vero urbis sexagesimo octavo, regni vero domini Amalrici anno sexto, Idibus Octobris: compositis regni negotiis, relicta etiam militia, quæ in regis absentia ab insidiis et incursionibus Noradini, quem circa partes Damascenas commorantem reliquerat, regnum tueretur; congregatus est universus exercitus tam Latinorum quam Græcorum apud Ascalonam, classe jam a portu Acconensi per dies aliquot egressa, et iter contra fines Ægyptios agente *. Septimo igitur decimo Kal. Septembris, ab urbe prædicta egredientes, per mansiones competentes, ubi aquarum non deesset commoditas, et ne peditum phalanges supra vires gravarentur, itineribus moderatis, Pharamiam urbem antiquissimam, nona demum die perveniunt. Mediam autem hanc viam, maritimam oram sequi volentibus, fortuitus quidam casus nuper reddiderat productiorem. Evictis namque verbere assueto et pene continuo assultu quibusdam arenarum aggeribus, qui medii inter planiora quædam loca et fretum vicinum interponebantur, mare violenter fractis obicibus, viam sibi evicerat, et liberum sibi introitum ad illam ulteriorem vindicaverat planitiem; quo licentia influens liberiore, stagnum effecerat ore quidem angusto, sed intus campos obtinens patentiores. Ubi ab illa die marinis influxionibus tanta solet piscium includi multitudo, ut non solum finitimis, verum etiam remotis urbibus uberiores et inauditas piscium præstet commoditates. Occupatis igitur salo restagnante locis mari vicinioribus, volentibus secus æquorea transire littora et in Ægyptum descendere, objectum est dispendium, quod stagnum circumire, et milliaribus decem, vel eo amplius digredi, antequam ad littus iterum redeatur *, quadam necessitate compellat. Hæc autem gratia miraculi, et de novo factæ irruptionis interseruimus; et quod pars solitudinis prius obnoxia solis ardoribus, nunc subjecta fluctibus, et natantium facta familiaris, navigiis patens, piscatorum implet retia, et præter solitum facta fecundior, fructus reddit prius incognitos. Pharamia vero, unde supra fecimus mentionem, civitas deserta, olim multo frequentata habitatore, juxta primum Nili ostium, quo marinis excipitur fluctibus, sita est, quod vulgo Carabes dicitur, eremo juncta, inter fluvium, mare et solitudinem posita; distat tamen ab ostio fluminis milliaribus tribus: ad quam nostri pervenientes, classem nostram reperiunt advenisse. Ubi aptatis navibus cum remige necessario, universus in ulteriorem ripam deportatur exercitus. Relinquentes igitur a læva Tapnim, eximiam olim metropolim, nunc autem parvissimi ad instar redactam oppidi, inter loca palustria et maris littus viam carpentes mediam, quasi milliaribus viginti, duobus diebus Damiatam perveniunt.

CAPUT XVI.

Rex Damiatam obsidet; et in ejus expugnatione tam Latinorum quam Græcorum inutiliter desudat exercitus.

Est autem Damiata inter Ægypti metropoles antiqua et nobilis plurimum, secus ripam Nili sita citeriorem, ubi secundo ostio prædictus fluvius mare ingreditur, inter fluminis alveum et mare, situ valde commodo posita; a mari tamen, quasi milliario distans; ad quam VI Kal. Novembris noster perveniens exercitus, inter urbem et mare castrametati sunt, classem exspectantes, quæ maris inclementia et ventorum adversis flatibus detinebatur; quæ post triduum, pacata maris unda et ventis usa secundis alveum amnis ingressa, inter civitatem et mare, secus ripam, placita se statione locavit. Porro in ulteriore fluminis ripa erat turris singulariter erecta, armatis sufficienter ad sui præsidium munita. Ab hac usque ad civitatem catena protendebatur ferrea, quæ nostris maximum dabat impedimentum, ita ut ad superiora nullus omnino pateret transitus. Ad eos vero de superioribus, a Babylonia et Cahere, libere et absque impedimento, poterant naves quælibet introire. Classe igitur composita, nostri quoque pomœria quæ inter castra et urbem media jacebant, transeuntes, urbi viciniora figunt tentoria, unde liber ad mœnia erat discursus. Ubi dum per triduum assultus differunt, experimento discunt quam verum sit :

Nocuit differre paratis.

Advenientes enim de superioribus Ægypti partibus Turcorum infinitæ multitudines, et armatis naves onustæ, nostris videntibus, nec impedire valentibus, urbem prius pene vacuam, replebant. Et quam primo accessu vix primos impetus sustinere posse judicaverant, nunc non nisi machinis et tormentis bellicis expugnandam asserunt. Eliguntur ergo artifices, et pro votis subjecta materia, sumptu numerosiore et labore maximo erigitur castellum miræ altitudinis,

septem habens solia, unde civitas tota videri poterat. Construuntur et aliæ varii generis machinæ quædam, quibus magnis molaribus cædantur mœnia; quædam, quibus quasi caveis occultis, fossores muros urbis suffodiant, et subterraneis meatibus suffossos compellant ad ruinam. Fabrefactis interim machinis, et per itinera complanata secus murum collocatis, qui in castello erant, urbanos sagittis, saxis pugillaribus et armis qualia furor et loci angustia ministrabat, urgebant cum instantia; qui vero sub jaculatoriis tormentis, missis molaribus, certatim mœnia, et juncta mœnibus domicilia dejicere adoriuntur. Hoc videntes oppidani, ut arte artem deludant, et nostris moliminibus eadem subtilitate obvient, e regione nostri castellum educunt in sublime; armatos imponunt, qui nostris renitantur a pari, et eis æquipollenti conatu respondeant: tormenta nihilominus tormentis objiciunt; et ad nostra confringenda argumentis quibus possunt, tota sollicitudine se suspendunt. Fiunt ad sui tuitionem solertes, et ingenium a necessitate vires sumit. Quique prius arbitrabantur se ad hoc non sufficere, necessitatis pressi articulo, vias inveniunt prius incognitas, et ad propriæ salutis tutelam fiunt ex obtusis subtiliores. Ibi erat experimento cognoscere, quam verum sit illud proverbialiter dictum:

Miserisque venit solertia rebus.

(Ovid.)

Nostri vero cum instare acrius debuissent, timide gelideque cœperunt cuncta ministrare; erant qui fraudi, erant et qui incuriæ et negligentiæ imputarent. Ibi profecto patuit statim, nostros aut minus experientiæ habuisse, aut a solita defecisse prudentia, aut exercitus moderatores maliliose versatos; cum castellum quod erectum fuerat, per loca clivosa et pene invia muris applicari jusserunt. Nam cum essent in eadem parte civitatis mœnia in multis locis humiliora et infirma nimis et loca multa assultibus et expugnationi facilius pervia, castellum erexerunt in ea parte civitatis, quæ firmior et magis munita habebatur, et ubi cum tanta difficultate mœnibus est applicatum, quanta alibi nusquam occurrisset; nec ibi civibus quidquam inferebat molestiæ, aut eorum ædificiis, sed soli basilicæ sanctæ Dei Genitricis, quæ juxta muros sita est. Illud sane nihil habet ambigui, qui de malitia, more processerit, quod primo nostrorum adventu dilata est urbis impugnatio; nam vacuam reperientes eam, dum non nisi domesticos haberet suos, viros imbelles, effeminatos, præliorum ignaros, si pro debito animosius institissent, primis congressionibus eam occupassent violenter. Concessæ namque feriæ tantum virium obsessis intulerunt, tantaque medio tempore virorum fortium et egregie armatorum accessit numerositas, ut non solum intra mœnia, sed etiam in campestribus nostrorum impetus possent sustinere.

CAPUT XVII.

Oritur in castris fames, et nostra classis pene tota incenditur, tandem solvitur obsidio, opera consumpta inutiliter.

Accessit præterea miserabile quiddam, quod omnis illa quæ in classe venerat Græcorum multitudo tanta cœpit alimentorum inopia laborare, ut omnino panis eis omnibus deficeret, nec ciborum quidpiam apud eos inveniretur. Cædebatur ad usus varios silva palmarum castris contermina; dejectisque ad terram certatim arboribus, in summo earum, unde rami habent originem, Græci fame laborantes, quærebant multo studio quamdam teneritudinem, unde ramis humor vitalis ministratur, esui quodammodo habilem; unde suam, licet misere, consolabantur esuriem. *Quærendi victus artem fames auxerat; et ventris appetitus rugientis, solertiam induxerat ampliorem.* Hoc sane per dies aliquot edulio vitam misere protrahentes, famem laborabant depellere. Quibusdam tamen, qui non penitus erant alimonia destituti, avellanæ, passæ et siccæ castaneæ contra famis importunitatem solatia ministrabant. Nostris autem panis, et varii generis alimentorum non deerat sufficientia; sed cogitantes de crastino, sacculis parcebant, timentes ne si ipsi cibos non habentibus incaute dividerent, aliquando et ipsis deficeret; iterum et de mora incerti, tempus prolixius habebant suspectum. Præterea tanta imbrium abundantia, tanta pluviarum intemperies per idem tempus incubuit, ut neque tuguriis pauperiores, nec papilionibus divites arte qualibet arcere possent stillicidia, imo nimborum redundantiam. Vallo igitur cingentes tentoria, ut illuc pluviarum defflueret impetus, vix in tuto se poterant collocare. Accidit quoque per eosdem dies grande nimis infortunium. Nam cum galeas, et cæteras diversi generis naves, a mari eductas, in fluminis alveum introduxissent, et juxta civitatem tuta, ut videbatur, statione ordinassent; videntes oppidani quod ventus a superioribus descenderet, et quasi Nili fluenta sequeretur aliquantulum vehementior, quod conceperant, in opus trahere nituntur. Accipientes enim mediæ quantitatis cymbam, lignis aridis, pice et liquamine, et omnibus hisque solent ignibus incentivum ministrare, eam usque ad summum ejus replentes, ignem subjiciunt; et accensam, in classem nostram, flumine eam gratis deferente, dirigunt; nec deerat austri flatus, qui suppositis ignibus ministrabat irritamentum, sumpta occasione ex subjecta materia. Descendens igitur incensa navicula in classem, reperiensque eam quasi contiguam, transire non valens, hæsit inter rates; præbitoque quod gestabat incendio, sex ex rostratis navibus, quas galeas vocant, usque in favillas exussit: universamque classem ignis invalescens penitus occupasset, nisi domini regis sollicitudo, qui comperto incendio, nudis adhuc pedibus, equum velociter conscendens, nautas ad resistendum ignibus, manu multisque clamoribus excitasset. Dividentes itaque eas ab invicem,

late vagantis incendii furorem, declinaverunt. Si quæ vero vicini odore incendii conflagrare cœperant, ignis fomitem, vel in favilla, vel alio modo secum trahentes, beneficio fluminis et vicinarum aspergine aquarum, remedium consequebantur. Fiebant præterea, sed diebus interpolatis, in urbem assultus, in quibus, secundum hoc quod bellorum dubius solet esse eventus, nunc nostri, nunc hostes deteriorem calculum reportabant; frequentius tamen nostri pugnandi occasionem ministrabant. Nam hostes raro, nisi lacessiti, ad congressum provocabant; nonnunquam tamen per adulterinam portam, quæ Græcorum respiciebat castra, in eos irruptiones subitas faciebant oppidani, nescimus qua fiducia adducti; aut quod nostris eos audierant naturaliter invalidiores, aut quia fame periclitantes, ad sustinendos impetus minus reputabant idoneos. Eorum tamen magistratus Megaducas, et alii viriliter et satis strenue, quoties opus erat, in acie decertabant. Unde eorum exemplo inferiores animati, plerumque etiam præter solitum, et instabant acrius, et animosius resistebant. Augebantur porro civibus, tam per terras quam navigio, turbæ militares, ut jam de cætero nostris, magis essent formidini qui infra mœnia tenebantur, quam molestiæ aliquid pati, qui dicebantur obsessi. Murmur ergo jam serpebat in populo, et erat omnium pene una sententia, nostros operam inutiliter consumere: irata Divinitate se hoc opus cœpisse; tutius esse redire ad propria, quam in Ægypto fame tabescere, vel hostium gladiis deputari. Mediantibus ergo nostris, et de satrapis Turcorum nonnullis, et maxime quodam eorum principe, fideliter operam dante, Jevelino videlicet, consonantibus in id ipsum Græcis, occultis quibusdam conditionibus fœdus initur; mox voce præconia pax indicitur.

CAPUT XVIII.

Revocatis expeditionibus, rex ad propria revertitur. Græcorum classis in redeundo pene tota deperit, sinistris acta flatibus.

Egrediuntur ergo tam de civibus, quam de his qui in eorum subsidium venerant, ad nostrorum castra, pro libero arbitrio; nostris quoque volentibus urbem introire, liber introitus et egressus sine difficultate patebat. Hic tandem mutuorum data est facultas commerciorum, et quod cuique libitum erat emere vel permutare, facta est licentia. Sic ergo quasi per triduum nostri communi cum hostibus usi rerum venalium foro, ad iter se accingunt. Depositis igitur machinis et igne succensis, qui terrestri venerant itinere, dominum regem secuti, eadem qua venerant via in Syriam revertentes maturatis gressibus, XII Kal. Januarias Ascalonam pervenerunt. Dominus vero rex, gratia vicinæ festivitatis, Accon properans, in vigilia Nativitatis Dominicæ, eamdem attigit civitatem. Qui autem navigio venerant, omine sinistro et infaustis avibus naves conscendunt; nam statim in primo obeundi itineris initio, exorta subito validissima tempestate, fretorum experti insuperabilem malitiam, confractis navibus et collisis ad littora, omnes pene passi sunt naufragium. Sic itaque de tanta classe, quæ ad nos descenderat, tam de majoribus, quam de minoribus, paucæ naves reservatæ sunt incolumes, quæ ad redeundum ex se ipsis præstarent habilitatem. Infecto igitur negotio, omni tamen diligentia, qua compleri debebat, a nuntiis domini imperatoris impensa, et debita sollicitudine procurandis negotiis exhibita, domum redeunt, dejecti animo, fati adversitate consternati; timentes ne sibi, præter meritum, imperialis excellentia sinistrum imputaret eventum; et quod casus attulerat inevitabilis, ira succensus eorum dominus, indebite eorum ascriberet aut malitiæ, aut neglectui. Meminimus tamen, post reditum nostrum, tam a domino rege, quam a quibusdam regni principibus, sollicite et diligenter quæsisse, quænam causa fuerit quod tantus exercitus, tantorum principum studio procuratus, ita in proposito defecerit. Nam nos eo anno, familiaribus tracti negotiis, et domini archiepiscopi nostri declinantes indignationem immeritam, ad Ecclesiam nos contuleramus Romanam; reversi autem, prædictæ quæstionis solutionem quærentes, variis multorum relationibus de rei veritate cupiebamus edoceri; nam longe a spe nostra dicebatur accidisse; qua sollicitudine nostra nos trahente, hæc omnia scripto mandare jam conceperamus. Invenimus Græcos etiam in prædicto negotio, non sine lata culpa fuisse. Nam cum pecuniam ad alendum tantum exercitum sufficientem, se missurum firmissime promisisset dominus imperator, in ea parte inventus est sermo ejus minus soliditatis habuisse. Ex quo enim in Ægyptum descenderant ejus archontes, ubi etiam aliis indigentibus, de imperiali magnificentia subvenire debuissent, cœperunt ipsi primitus indigere et mutuam quærere pecuniam, unde suis legionibus tam ad victum quam ad stipendia providerent; et nemo illis dabat.

CAPUT XIX.

Terræmotus maximus pene universum concutit Orientem, et urbes dejicit antiquissimas.

Æstate vero sequente, anno videlicet domini Amalrici septimo, mense Junio, tantus tamque vehemens circa partes Orientales terræmotus factus est, quantus qualisque memoria sæculi præsentis hominum, nunquam legitur accidisse. Hic universi Orientalis tractus urbes antiquissimas et munitissimas, funditus diruens, habitatores earum ruina involvens, ædificiorum casu contrivit, ut ad exiguam redigeret paucitatem. Non erat usque ad extremum terræ locus quem familiaris jactura, dolor domesticus non angeret: ubique luctus, ubique funebria tractabantur. Inter quas et provinciarum nostrarum, Syriæ et Phœnicis urbes quam maximas, et serie sæculorum antiquitate nobiles, solotenus dejecit. In Cœlesyria, multarum provin-

ciarum metropolim, olimque multorum moderatricem regnorum, Antiochiam, cum populo in ea commorante, stravit funditus; mœnia, et in eorum circuitu turres validissimas, incomparabilis soliditatis opera, ecclesias, et quælibet ædificia tanto subvertit impetu, quod usque hodie multis laboribus et sumptibus immensis, continua sollicitudine et indefesso studio vix possunt saltem ad statum mediocrem reparari. Ceciderunt in eadem provincia urbes egregiæ de maritimis quidem, Gabulum et Laodicia; de mediterraneis vero, licet ab hostibus detinerentur, Nerea, quæ alio nomine dicitur Halapia, Cæsara, Hamum, Emissa et aliæ multæ; municipiorum autem non erat numerus. In Phœnicia autem, Tripolis, civitas nobilis et populosa, III Kal. Julii, tanto terræmotus impetu, circa primam diei horam, subito concussa est, ut vix uni de omnibus, qui infra ejus ambitum reperti sunt, salutis via pateret. Facta est tota civitas quasi agger lapidum, et oppressorum civium tumulus, et sepulcrum publicum. Sed et Tyri, quæ est ejusdem provinciæ metropolis famosissima, terræmotus violenter, absque tamen civium periculo, turres quasdam robustissimas dejecit. Inveniebantur, tam apud nos quam apud hostes, oppida semiruta, et insidiis et hostium viribus late patentia. Sed dum quisque districti judicis iram sibi metuit, alium molestare pertimescit. Sufficit cuique dolor suus, et dum quemlibet cura fatigat domestica, alii differt inferre molestias. Facta est, sed brevis, pax, hominum studio procurata; et fœdus compositum, divinorum judiciorum timore conscriptum; et dum indignationem peccatis suis debitam exspectat quisque desuper, ab iis quæ solent hostiliter inferri, manum revocat et impetus moderatur. Nec ad horam, ut plerumque solet, fuit ista iræ Dei revelatio; sed tribus aut quatuor mensibus, vel etiam eo amplius, ter aut quater vel plerumque sæpius, vel in die vel in nocte, sentiebatur motus ille tam formidabilis. Omnis motus jam suspectus erat, et nusquam tuta inveniebatur quies. Sed et dormientis animus plerumque, quod vigilans timuerat, perhorrescens, in subitum saltum, rupta quiete, corpus agitari compellebat. Superiores tamen nostræ provinciæ, Palestinæ videlicet, horum omnium, Domino protegente, fuerunt expertes malorum.

CAPUT XX.

Salahadinus nostros fines ingreditur, et castrum cui est nomen Darum obsidet.

Eodem anno, mense Decembri, anno videlicet domini Amalrici septimo, frequens fama circumvolat, et crebris nuntiis divulgabatur, quod Salahadinus convocatis ex universa Ægypto, et finibus Damascenorum militaribus copiis, ampliatoque ex plebeis et secundæ classis hominibus militum numero, regnum nostrum depopulaturus, ad partes Palæstinas moliebatur accedere. Quo audito, dominus rex sub omni celeritate in fines ascendit Ascalonitanas. Ubi fida suorum relatione, pro certo cognovit, quod prædictus magnus et potentissimus princeps cum exercitu copioso valde, et solito ampliore, castrum, cui nomen Darum, per biduum obsederat; tantamque illo biduo, obsessis nulla data requie, intulerat molestiam, tantis tamque frequentibus sagittarum immissionibus eos, qui in præsidio erant, lacessiverat, ut omnibus, pene sauciis, pauci pro loci defensione arma possent corripere. Muro etiam suffosso et effracto violentius, partem municipii jam occupaverat, oppidanis in arcem, quæ munitior videbatur, de necessitate se recipientibus: ejus quoque turris in partem inferiorem, effracto et incenso ostio, violenter irruperant, militibus, qui intus erant, ejus partes superiores, adhuc tuentibus: ita domino regi nuntiabatur; et vere sic erat. Erat autem eidem præsidio dux et custos datus, vir nobilis et in armis strenuus, religiosus ac timens Deum, dominus Ansellus de Pass; cujus si forte præsentiam illa die prædictum castrum non habuisset, procul omni dubio in manus hostium devenisset. Quo comperto, rex, tactus dolore cordis intrinsecus et succensus ira, quantum angustia temporis et hostium vicinitas patiebantur, convocatis undecunque tam equitum quam peditum suffragiis, urbe Ascalona egressus, octava decima die mensis prædicti, Gazam contendit. Adfuit ibi cum eo dominus patriarcha, cum venerabili et pretioso vivificæ crucis ligno. Adfuerunt et viri venerabiles, dominus Radulphus Bethlehemita episcopus et regni cancellarius: item dominus Bernardus Liddensis episcopus, et de regni principibus pauci admodum. Recensitoque suorum numero, vix inveniunt equites ducentos quinquaginta, de peditibus vero ad duo millia. Illam ergo noctem in prædicto loco præ sollicitudinis et curarum pondere insomnem trahentes, assumptis sibi fratribus Templi, qui illuc pro tuitione loci convenerant, circa ortum solis urbe unanimiter egrediuntur, iter suum ad prædictum castrum dirigentes. Est autem, ut credimus, prædictum castrum in Idumæa (ipsa est Edom) situm, trans torrentem illum qui dicitur Ægypti, qui etiam terminus est Palæstinæ et prædictæ regionis. Hoc ipsum idem dominus Amalricus paucis ante annis, in loco aliquantulum eminente fundaverat, occasione vetustorum ædificiorum, quorum ibi aliqua adhuc supererant vestigia. Traditur autem à senioribus illarum partium incolis, quod priscis temporibus ibi fuerat monasterium, Græcorum unde et adhuc nomen tenet, Darum; quod interpretatur *domus Græcorum*. Fundaverat autem, ut prædiximus, dominus rex illic castrum modicæ quantitatis, vix tantum spatium intra se continens, quantum est jactus lapidis, formæ quadræ, quatuor turres habens angulares, quarum una grossior et munitior erat aliis: sed tamen absque vallo erat et sine antemurali. Distat autem a mari quasi stadiis quinque, a Gaza vero milliaribus quatuor. Convenerant autem aliqui ex locis finitimis agrorum cultores, et negotiationibus quidam ope-

ram dantes; ædificaverant ibi suburbium et ecclesiam non longe a præsidio, facti illius loci habitatores. Erat enim locus commodus, et ubi tenuiores homines facilius proficerent quam in urbibus. Condiderat autem rex ea intentione prædictum municipium, ut et fines suos dilataret, et suburbanorum adjacentium, quæ nostri casalia dicunt, et annuos redditus, et de transeuntibus statutas consuetudines plenius et facilius sibi posset habere.

CAPUT XXI.

Rex cum modica militum manu illi occurrit; plures ex nostris tam in urbe Gaza, quam in itinere, ab hostibus obtruncantur.

Egressus ergo Gaza noster exercitus, et in edito quodam loco, qui in ipso itinere erat, constitutus, castra videt hostium; et præ nimia multitudine territi, cœperunt se solito arctius comprimere, ita ut præ turbæ densitate vix possent incedere. Illi statim in nostros irruentes, tentabant, si unquam eos possent ab invicem separare; sed nostri, propitia Divinitate, solidius inter se conglobati, et hostium sustinebant impetus, et iter maturatis gressibus conficiebant. Tandem ventum est ad locum destinatum, ibique defixis tentoriis, stetit universus exercitus; dominoque patriarcha in arce locato, reliqui omnes extra et juxta suburbium castrametati sunt. Erat autem hora diei, quasi sexta. Habitis ergo illa die singularibus conflictibus et per turmas nonnullis, nostri et audacter institerunt, et restiterunt viriliter. Nocte autem accedente, Salahadinus, ordinatis agminibus, versus Gazam suos dirigit exercitus; nocteque illa secus torrentem quieverunt: facto mane, ante Gazam constituti, urbi cœperunt approximare. Fuit autem Gaza urbs antiquissima, Philisthiim metropolis egregia, cujus in historiis tam ecclesiasticis quam sæcularibus, multa fit mentio; cujus etiam hodie, vetustæ nobilitatis, in nobilibus ædificiis, multa exstant argumenta. Jacuit autem multis temporibus deserta, ita ut nec uno incoleretur habitatore, quousque dominus Balduinus, illustris memoriæ Hierosolymorum rex quartus, ante captam Ascalonam, collectis regni viribus et publicis sumptibus, castrum in quadam parte civitatis munitum satis, ædificavit, constructumque statim fratribus militiæ Templi donavit, jure perpetuo possidendum. Castrum ergo totum collem, supra quem civitas fundata fuerat, ut prædiximus, non potuit occupare; sed convenientes quidam ad loci illius habitationem, ut tutius ibi morarentur, reliquam partem collis, portis et muro, sed humili et infirmo, tentaverant munire. Audito ergo hostium adventu, loci illius habitatores, cum uxoribus et parvulis, decreverant in præsidium introire; erant enim homines inermes, agrorum cultores, talibus inassueti; reliquam vero civitatis partem, tanquam immunitam hostibus exponere. Sed Milo de Planci, quidam de regni magnatibus, sed vir nequam, volens quasi populum animare, introire penitus prohibebat, et ad tuendam urbis partem invalidiorem hortabatur. Erant porro ibi juvenes expediti et ad arma prompti, sexaginta quinque, de partibus Hierosolymitanis, de vico qui dicitur Macomeria. Hi ad exercitum properantes, casu nocte illa in eamdem urbem devenerant; qui dum de mandato prædicti Milonis, secus portam exterioris civitatis, pro libertate et patria strenue decertant, et hostibus viam ferro aperire volentibus fortiter resistunt, hostes ex alia parte in civitatem irruentes, inter præsidium et dictam portam, adhuc introitum hostibus negantes, reperiunt; irruentesque a tergo, incautos vallant undique, et jam resistere non valentes, gladiis obtruncant. Sed tamen multis ex eis peremptis, vulneratisque pluribus, cruentam de eis victoriam retulerunt. Volentes autem loci habitatores iterum in præsidium introire, receptis jam hostibus infra mœnia, et eos passim et sine delectu neci tradentibus, non est permissum; nec ulla alia salutis occurrebat via. Irruentes igitur Turci ubi civitatem occupaverunt, nec ætati parcunt, nec sexui; et vagientes saxis allidentes, iram vix poterant satiare. Qui autem in præsidio erant, hostes a turribus et muris lapidum jactu et crebra telorum immissione longius arcentes, castrum, propitio Domino, servaverunt incolume. Sic ergo occupata civitate, civibus interemptis, quasi palmam tenentes, versus Darum revertuntur; dumque proficiscuntur, inveniunt de peditibus nostris quasi quinquaginta, qui ad exercitum nostrum incaute properabant. Hos satis viriliter se tuentes et resistentes fortiter gladiis enecant et interficiunt universos.

CAPUT XXII.

Salahadinus ad propria revertitur. Rex quoque, reparato castro, quod ex parte dirutum fuerat, rediit Ascalonam.

Compositis igitur agminibus, et in aciem prout rei militaris exigit disciplina, digestis, quadraginta duas instruunt cohortes, quarum viginti duas littus jubent sequi marinum, ut inter Darum et mare proficiscantur; reliquas autem iter mediterraneum tenere præcipiunt, quousque castro prætorito, omnes in unum corpus iterum se recipiant. Videntes ergo nostri, hostes instructis redire ordinibus, ad conflictum se præparant; et licet pauci sunt, confidunt tamen de Domini clementia; invocatoque de supernis auxilio, accinguntur ad prælium, Domino ministrante vires et animorum constantiam, nihil putantes certius, quam eos ad hoc redire, ut cum nostris congrediantur: at illi longe aliud habentes propositum, nec ad dextram nec ad lævam declinantes, in Ægyptum redire festinabant. Quod postquam domino regi per certos constitit nuntios, quod iter arripuerant non redituri, relictis qui castrum semirutum reædificent, reædificatum muniant amplius, et munitum fideliter custodiant, Ascalonam cum suis, Domino ducente, iterum reversus est. Dicebatur ab iis qui frequentius in regno expeditiones viderant, quod nulla ætate tantam Turcorum multitudinem collectam audierant; reputabaturque

hostium numerus, in quibus nonnisi equites erant, ad millia quadraginta.

CAPUT XXIII.

Eodem quoque anno gloriosus Christi martyr, Thomas Cantuariensis archiepiscopus, in propria occiditur ecclesia.

Per idem tempus, IV Kal. Januarias, in Anglia apud Cantuariam, nobilem et eximiam ejusdem provinciæ metropolim, celebrata est passio beatissimi et gloriosissimi martyris Thomæ, ejusdem civitatis archiepiscopi. Hic fuit natione Londoniensis, et sub bonæ memoriæ Theobaldo Cantuariensis civitatis antistite, meruit in archidiaconum ejusdem ecclesiæ promoveri. Unde ab Henrico secundo, ejusdem provinciæ rege, in partem regiæ sollicitudinis vocatus, factus est ejus cancellarius, et universi regni fidelis et prudens, et maximus procurator. Tandem, suffragantibus meritis, et post prædicti beati patris obitum, ad Cantuariensem, ordinante Domino, vocatus ecclesiam, dum pro ecclesiæ suæ justitia viriliter et constantissime contra tyrannicas decertat impietates, eumdem regem persecutorem fugiens, exsilium compulsus est subire, quod in Francia, septennio continuo, mirabili et prædicanda tulit patientia. A quo dum pacem promissam exspectat, rediens, impiorum gladiis, intra eamdem ecclesiam, cui auctore Domino præsidebat, contumeliis affectus, pro persecutoribus orans, capite cæsus, proprio sanguine laureatus, felici commercio, martyrio coronatus est; per quem pius et misericors Dominus, in sæpedicta ecclesia et universa provincia, tot et tanta diebus pene singulis operari dignatur miracula, ut apostolorum videantur innovata tempora

CAPUT XXIV.

Rex assumptis secum aliquot de principibus suis, Constantinopolim proficiscitur: imperator eum multiplici honore prævenire satagit.

Sequenti anno, qui erat regni domini Amalrici septimus, videns sæpedictus rex, quantis molestiis regnum quotidie fatigabatur, et quod hostium incessanter augebatur numerus, virtus suscipiebat incrementum, in immensum quoque facultates eorum multiplicabantur et divitiæ; regni nostri autem providi principes et discreti jam penitus defecerant, et in eorum loco soboles succrescebat perniciosa, quæ locum tantorum virorum inutiliter occupabat, et bona paterna in usus dilapidabat detestabiles: unde regnum in tantam devenerat debilitatem, quantam cognoscere poterant, etiam qui sensus habebant minus exercitatos: convocat universos regni principes, ibique eis præsentibus, regni necessitates aperit, expetit ab eis consilium: *quomodo his malis, ne regnum depereat, possit obviari.* At illi ex præsente, deliberatione habita, quasi ex sententia unanimiter responderunt: *Regnum peccatis nostris exigentibus, in hunc devenisse articulum, quod neque ad impugnandum adversarios, neque ad sustinendos eorum impetus sufficiebat. Opus esse di*cunt, ut, *implorato Occidentalium principum auxilio, tentet his malis resistere; aliam autem salutis viam asserunt se omnino invenire non posse.* Visum est demum, et id de communi consilio placuit, ut electas honestas personas ad sollicitandos, et de regni anxietatibus edocendos, dominum papam, et illustres dominos Romanorum imperatorem, Francorum, Anglorum, Siciliæ et Hispaniarum reges, et inclytos duces et comites dirigant, qui ab eis contra imminentia pericula auxilium implorent. Decretum est etiam, ut domino quoque imperatori Constantinopolitano, quia nobis vicinior, et cæteris longe opulentior, facilius optata nobis posset ministrare suffragia, regni status anceps et periculosus significetur. Addunt etiam, ut talis ad eum persona dirigatur, quæ prudentia, facundia et auctoritate tanti principis animum ad nostra sciat et possit inclinare desideria. Dumque super hoc, quis ad tantam legationem implendam idoneus esset, deliberaretur, rex habito cum paucis et familiaribus consilio, propositum pandit et coram omnibus mentis revelat conceptum, dicens: *Istud per neminem posse fieri, nisi per eum;* adjecit etiam: *Se paratum esse pro regni necessitatibus sublevandis, et labores, et quælibet subire pericula.* Hi cum stupidi et admiratione pleni majores regni dicerent: *Durum est nimis, ut absque regis præsentia, regnum quasi desolatum inveniatur;* respondit: *Regat Dominus regnum suum, cujus minister ego sum; apud me fixum est ut vadam; non est qui ab hoc proposito me possit revocare.* Assumpto ergo domino Willelmo Acconense episcopo, et de regni magnatibus, Guarmundo Tyberiadense, et Joanne de Arsur, Gerardo de Pugi marescalco, Roardo Hierosolymitano castellano, Reinuardo de Nephins (nam Philippum Neapolitanum, qui jam militiæ Templi deposuerat magistratum, per terras præmiserat), cum maximo comitatu, qualis regiam decebat majestatem, VI Idus Martii iter aggreditur in galeis decem. Unde propitio Domino, prospera usus navigatione, fauces Abydenas et ostia Bosphori, quod vulgari appellatione Brachium Sancti Georgii dicitur, feliciter ingressus est. Audiens ergo dominus imperator, vir magnificentissimus, providus et discretus, et per omnia commendabilis, quod tantus princeps, et tam famosi et Deo amabilis regni moderator, imperium suum præter solitum ingrederetur, primum vehementer admirans, quænam tanti laboris et insueti itineris causa posset esse; deinde gloriæ suæ considerans incrementum, honoris amplitudinem, gratiæ cœlestis donum incomparabile, quod sibi gratis videretur oblatum divinitus, quod nulli prædecessorum suorum legitur accidisse, videlicet quod rex Hierosolymorum, locorum venerabilium Dominicæ passionis et resurrectionis defensor et advocatus ad se veniat, plurimum exhilaratur, et advenientem eum multiplici disposuit honore prævenire. Accersitoque Joanne Protosevasto nepote suo, et inter sacri palatii principes eminentissimo, cujus filiam idem do-

minus rex uxorem habebat, ei dirigit in occursum, ut, juxta pristinam et inviolabilem imperii disciplinam et incomparabilem magnificentiam, in urbibus et locis ad quæ perveniret, eum faceret haberi honestissime; et instrueret tanquam filium, ut de introitu ejus in urbem regiam domini imperatoris nuntios exspectaret. Tunc idem magnificus princeps cum honesto comitatu domino regi occurrens, usque Caliopolim pervenit, quæ est civitas in littore Bosphori sita, a faucibus non multum distans Abydenis. Inde quoniam ventus ad urbem regiam volentibus properare, non multum erat idoneus, descendens de galeis usque Heracleam, quæ in eodem maris est sita littore, cum suo familiari comitatu eques pervenit, ubi et classem suam, quæ recepta aura secundiore, prosperis usa flatibus, ejus iter prævenerat, in portu reperit. Unde iterum classem conscendens, vento prosequente favorabili, Constantinopolim usque pervenit.

CAPUT XXV.

Introductus ante imperatorem, honeste tractatur; et frequentia cum eo de rebus necessariis miscet colloquia.

Est autem in ipsa urbe super littus maris, ad orientem prospiciens, imperiale palatium, quod Constantinianum appellatur; introitum habens ad mare, miro et magnifico tabulatu; gradus habens marmoreos, usque in idipsum mare; leones habens et columnas, fastu erectas regio, ex eadem materia. Hinc soli Augusto solet introitus patere ad superiora palatii; sed domino regi honoris intuitu præcipui, præter communes regulas aliquid indultum est, ut ea parte ingredi permitteretur. Ibi vero occurrentibus ei magni sacri palatii principibus, cum maximo curialium numero, in summa honorificentia receptus est: unde per angiportus et miræ varietatis diversoria, multis tam suorum quam palatinorum stipatus ordinibus, usque ad supereminentem regiam, ubi dominus imperator cum suis illustribus residebat, deductus est. Dependebant ante consistorium velaria pretiosæ materiæ et operis non inferioris, imo quibus illud Nasonis merito posset aptari:

Materiam superabat opus.

Extra quas majores principes domino regi occurrentes, introduxerunt eum intra prædicta velaria. Hoc autem dicitur factum esse, conservandæ imperialis gloriæ causa et pro reconcilianda sibi domini regis gratia; nam in cœtu procerum suorum, solis astantibus inclytis, dicitur ei familiariter assurrexisse: quod si præsente generali curia factum fuisset, nimis visus esset dominus imperator suæ derogasse majestati. Ingresso ergo domino rege, contractis subito velariis, his qui extra vela fuerant relictis, apparuit dominus imperator throno sedens aureo, imperiali vestitus schemate; et juxta eum dominus rex throno sedens honesto, humiliore tamen. Hic nostris principibus et pacis osculum et debitæ salutationis cum multa humanitate dependens affatum, de salute domini regis et principum suorum quærens diligentius, verbo et vultu significat cum multa mentis hilaritate eorum adventum suscepisse. Præceperat autem dominus imperator domesticis suis et sacri palatii sui procuratoribus, quædam miræ excellentiæ diversoria infra palatii ambitum, domino regi suisque familiaribus aptari; suis autem principibus singulis singula, honesta multum in urbe, non tamen longe a se, hospitia præparari. Sumpta igitur licentia a facie domini imperatoris, dominum regem secuti, recesserunt ad tempus; statutaque hora, qua ad eum redeant, dominus rex principes suos jubet ad propria descendere hospitia. Singulis ergo diebus, horis ad hoc specialiter deputatis, tum cum domino imperatore, tum secum de negotiis pro quibus venerant, sollicitos habentes tractatus, omnimodam dabant operam, quomodo consummata tanti laboris et itineris causa, cum fine optato redire possent ad propria. Habitis ergo frequenter cum domino imperatore tum seorsum, tum in cœtu illustrium suorum familiaribus colloquiis, viæ causam aperit, regni necessitates edocet, immortalitatem famæ, quam dominus imperator in subjugando sibi Ægypti regno comparare posset, diligentius exponit; facilitatem quoque obtinendi propositi evidentibus astruit argumentis. Quibus persuasus, aurem benignam dominus imperator ejus assertionibus accommodat, et desideriis plenum et optatum pollicetur effectum. Interim munerum immensitate, juxta imperialem magnificentiam tam dominum regem, quam ejus principes honorat multipliciter; frequentibus visitationibus de eorum statu et incolumitate sollicitum se ostendit. Interiores etiam palatii partes, penetralia non nisi domesticis suis pervia, lares quoque secretioribus usibus dedicatos, basilicas vulgaribus inaccessas, thesauros et universorum desiderabilium repositiones avitas, eis tanquam familiaribus suis præcipit reserari. Sanctorum etiam reliquias, dispensationis quoque Domini nostri Jesu Christi pretiosissima argumenta, crucem videlicet, et clavos, lanceam, spongiam, arundinem, coronam spineam, sindonem, sandalia, exponi jubet: non est arcanum, non est mysticum a temporibus beatorum augustorum Constantini, Theodosii, Justiniani, in abditis sacri cubiculi repositum, quod eis non reveletur familiariter. Interdum etiam feriis intermissis, dominum regem cum suis ad recreationes et ludorum novitates quæ utriusque non dedeceant honestatem, aliquoties invitat; ubi et musicorum genera instrumentorum varia, et cantus admirandæ suavitatis, consonantiis distinctos artificialibus; choreas quoque virginum et histrionum gesticulationes admiratione dignas, servata tamen morum disciplina, præcipit exhiberi. Sed et spectacula quoque publica, quæ nos ludos theatrales, vel Circenses consuevimus appellare, urbanis, domini regis gratia, cum multis sumptibus et solita magnificentia præcipit exhiberi.

CAPUT XXVI.

Completis negotiis et muneribus cumulati, tam rex quam ejus principes, ad propria revertuntur.

Facta autem per dies aliquot in palatio Constantiniano mora, causa inducendæ varietatis, quæ maxime solet relevare fastidium, ad palatium novum, quod Blachernas dicitur, se et dominum regem transtulit: ubi etiam plenis humanitatis legibus infra palatium suum honestis conclavibus deputatis, in ipsis penetralibus patrum suorum, eum per dies aliquot benigne habuit. Sed et suis nihilominus, non longe ab eodem palatio, honesta simul et commoda fecit hospitia præparari. Ubi etiam, sicut et prius, impensas non solum necessarias et voluptuarias superefflüentes, vestiaritæ, et hi quibus id officii deputatum erat, magnifice et superabundanter non cessabant ministrare. Sed et urbem totam, tum interius, tum exterius, simul et ecclesias et monasteria, quorum pene infinitus est numerus, columnas etiam tropæorum argumenta, arcus quoque triumphales, ducentibus eum magnis proceribus et locorum gnaris, dominus rex peragravit, et singulorum rationem et causam inquirens a viris antiquissimis et prudentibus, plenius edoctus est. Descendit etiam per eosdem dies idem dominus rex per Bosphorum, usque ad ostia maris Pontici, unde est introitus et initium hujus influxionis, quæ Bosphorus dicitur, in mare Mediterraneum. Circuibat itaque loca incognita, tanquam vir curiosus et causas rerum scire desiderans: quibus ad plenum cognitis, in urbem rediens, iterum ad familiares domini imperatoris recurrit affatus, negotiis quæ viæ causam præbuerant, finem cupiens optatum imponere. Habitis ergo feriis competentibus, tractatis necessariis, completo feliciter et pro votis negotio, pactis hinc inde ad placitam utrinque consonantiam redactis, et scripto traditis utriusque bulla signato, sumpta licentia, et universorum gratia prosequente, ad iter se accingit. Ibi tunc primum in dominum regem et suos imperialis quasi prodiga, sed plane commendabilis, claruit munificentia; nam immensa domino regi conferens auri pondera, holosericorumque multitudinem, simul et peregrinarum eximia dona divitiarum, suos etiam usque ad puerorum novissimum donis ingentibus cumulavit. Sic et Protosevasto in omnes, tanquam vir inclytus, suam effudit liberalitatem. Sed et reliqui principes eodem zelo accensi, certatim se mutuo munificentia vincere cupientes, munera domino regi offerunt; quibus et materiæ dignitas, et operis elegantia, et favor non deerat in utroque. Composita ergo classe, negotio feliciter consummato, descendens in Bosphorum, qui Europæ Asiæque terminus esse dignoscitur, ducentis ab urbe milliaribus per illud fretum navigans, inter Seston et Abydon urbes famosissimas, Leandri Heroque domicilia, mare ingreditur Mediterraneum; inde secundis actus flatibus, XVII Kal. Julii, ad urbem applicat Sidonensem.

CAPUT XXVII.

Rex apud Sephorim exercitus convocat. Fredericus Tyrensis archiepiscopus ab ultramontanis partibus redit. Dominus Willelmus Acconensis episcopus in Romania occiditur.

Ingressus itaque in regnum, audiens quod Noradinus in finibus Paneadensibus cum exercitu copioso resideret, timens ne in regnum irruptiones inde moliretur, sollicitudinem contra hoc, quantam expedire videbatur, objiciens, in Galilæam descendit; et convocatis regni principibus, juxta fontem illum celeberrimum, qui inter Nazareth et Sephorim est, castrametatus est, ut quasi in centro regni constitutus, commodius inde ad quaslibet regni partes, si vocaret necessitas, se transferret. Illuc enim tam ipse quam sui prædecessores convocare exercitus eodem intuitu consueverant. Eisdem diebus dominus Fredericus Tyrensis archiepiscopus, prædecessor noster, missus ad hoc, ut a principibus Occidentalibus nobis consilium et auxilium imploraret, completo biennio, spe frustratus, nihil obtinens eorum quæ nostro nomine petierat, vacuus rediit. Comitem tamen Stephanum, virum quidem carne nobilem, moribus vero non ita, domini Theobaldi senioris Blesensium, Carnotensium, Trecensium comitis filium, præmiserat, quem dominus rex per eumdem archiepiscopum ad hoc, ut ei filiam suam uxorem daret, evocaverat; qui in regnum perveniens, et super eodem verbo a domino rege benigne commonitus, oblatas et prius placitas renuit conventiones; et turpiter et immunde in regno conversatus per menses aliquot, per terras redire disposuit. Cumque Antiochiam pervenisset, et inde in Ciliciam, ut per terram soldani Iconiensis, impetrato prius ejus ducatu, Constantinopolim properaret, contigit quod juxta Mamistram urbem Ciliciæ in insidiis, quæ ei prætenderat Milo Armeniorum princeps potentissimus, frater Toros, casu incidit. Et irruentibus in eum qui latebant in insidiis, universa quæ secum asportabat pretiosa et desiderabilia multum, prædæ datus, amisit; vixque a prædonibus, equum vilem quo deferretur, multa obtinuit precum instantia. Inde cum paucis multo labore Constantinopolim, universorum Orientalium eum odio prosequente, ignominiosus pervenit. Eodem anno, comes quoque Stephanus æquivocus ejus, sed morum honestate longe dissimilis, vir modestus, et plane commendabilis, filius comitis Willelmi de Sauna, et dux Burgundiæ Henricus junior, superioris Stephani ex sorore nepos, in regnum orationis gratia et devotionis intuitu ingressi, et moram modicam facientes, per imperatorem Constantinopolitanum ad propria reversi sunt, ab eo suscepti honorifice et cum multis muneribus dimissi. Sequenti anno, qui erat regni domini Amalrici octavus, dominus Willelmus bonæ memoriæ, Acconensis episcopus, ab urbe Constantinopolitana, a domino rege in Italiam directus, peragratis ejus partibus, et omni via ad obtinendum, quod petebat, prudenter fideliterque præ-

tentata, dum in redeundo ad propria remenso itinere ad dominum imperatorem ex condicto rediturus, apud Adrianopolim secundæ Thraciæ claram metropolim pervenisset, casu sinistro mortem immeritus subiit inauditam. Nam dum hora meridiana, longo fatigatus itinere, post sumptum cibum membra sopori concessisset, quidam Robertus de comitatu ejus, quem ipse ad sacerdotium provexerat et inter familiares receperat, in eodem in quo dominus episcopus conclavi jacens, jam de longa ægritudine, qua plurimum laboraverat, convalescens, furia invectus, dominum episcopum dormientem, arrepto gladio, pluribus inflictis vulneribus, lethaliter confodit. Quem cum sui qui exterius erant clamantem audirent, et præ mortis angustia gemitus edentem et suspiria intelligerent, volentes irruere, ut laboranti ferrent opem domino, ostio ab intus firmiter obserato ingredi non potuerunt. Tandem, effracto violenter ostio, dominum semianimem et adhuc circa præcordia modicum spiritus habentem, repererunt. Volentes igitur prædictum maleficum vinculis mancipare, et homicidarum lege ad pœnas rapere debitas, voce et manu prohibuit, orans et petens, ut pro remedio animæ suæ ei plenior fieret indulgentia; nec ad mortem ei præsens factum imputaretur, postulans enixius, ultimum Domino tradidit spiritum III Kal. Julii. Hujus autem tanti maleficii causam hactenus non potuimus certam deprehendere. Quidam enim dicunt, prædictum Robertum, tanti sceleris perpetratorem, longa ægritudine laborasse, et in convalescentia positum, phrenesis raptum violentia, in tam piaculare flagitium descendisse nescienter. Alii dicunt, odio cujusdam cubicularii ejus, qui de domini episcopi nimis præsumens gratia, tam enm quam reliquos male dicebatur tractare, tam immane scelus perpetrasse. Eodem anno quidam Joscius ejusdem ecclesiæ canonicus et subdiaconus, IX Kal. Decembris, in eadem ecclesia substitutus est.

CAPUT XXVIII.

Milo Armenius, frater domini Toros, Noradino, conjunctus, partes vexat Antiochenas; rex illud properat, ut ejus compescat malitiam.

Per idem tempus, defuncto magnifico et nobili viro, de quo frequenter fecimus mentionem, Armeniorum principe maximo domino Toros, quidam frater ejus Melier nomine, vir nequissimus, ut fratris hæreditatem sibi posset vindicare, accessit ad Noradinum, petens ab eo, et cum omni instantia postulans, ut militares ei concederet copias, quibus fratris hæreditatem violenter sibi posset occupare; ejus autem fratre defuncto, quidam Thomas, communis ex utriusque sorore nepos, vocantibus eum regionis principibus, omnem avunculi principatum tranquille possidebat. Erat autem vir Latinus, sed minus habens industriæ, nec multum prudens eis qui se vocaverant liberalem et conformem se exhibere. Interpositis itaque conditionibus, quales Noradino videbantur posse placere, obtinuit, ut partem militiæ suæ non modicam ei concederet; cujus fretus auxilio, præter morem patrum suorum, in paternam et avitam hæreditatem primus infideles introduxit. Ingressus itaque violenter in terram patris, nepotem expulit, et sibi regionem vindicavit universam; statimque potestatem consecutus, quidquid fratres militiæ Templi in partibus habebant Ciliciæ, licet eorum frater aliquando fuisset, primis auspiciis sui principatus funditus abstulit, tanto fœdere deinceps Noradino et Turcis conjunctus, quanto vix inter se solent fratres convenire. Factus ergo tanquam infidelis, lege Domini neglecta, Christianis quanta poterat, inferebat dispendia, captosque casu sive in prælio, sive in expugnatis municipiis, vinculis mancipatos, in terras hostium inferebat venales. Princeps ergo Antiochenus et de regione illius majores, videntes quolibet hostium protervius prædictum nequam hominem in Christianos desævire, arma contra eum corripiunt, licet exemplum sit periculosum, fideles contra eos qui eadem professione censentur, arma corripere, instarque belli civilis videatur habere; mala tamen confratribus illata, non audent dissimulare; sed bellum inferunt et hostem publicum denuntiant. Interea dominus rex audiens, quod in partibus illis exortum erat scandalum, partes suas in his quæ ad pacem sunt, interponere cupiens, cum familiari comitatu ad partes descendit Antiochenas; inde domesticos nuntios ad prædictum immanissimum et a Deo destitutum Melier dirigit, petens ab eo et obnixe postulans quatenus cum eo in loco sibi beneplacito, die competente ad colloquium descenderet. Quod verbum cum ille quasi gratanter videretur accepisse, corde tamen longe erat ab eo. Cumque ter vel quater dominus rex id ipsum per nuntios tentasset efficere, in fine tamen malitiosi hominis deceptus versutiis, in ea parte non profecit. Tandem, collectis de universa provincia militaribus copiis, in terram ejus omnis illarum partium Christianus descendit exercitus; ubi in campestribus Ciliciæ (nam conscendere in montes durum erat, et difficile) regionem obambulant, fruges incendunt, municipia contendunt expugnare, ecce nuntius verbi sinistri bajulus ad dominum regem accedit, significans, quod et verum erat, quod Noradinus secundæ Arabiæ metropolim Petram, quæ alio nomine Crac appellatur, obsederat. Quo audito, dominus rex anxius plurimum, cum suo familiari comitatu, sumpta a domino principe licentia, cum omni celeritate revertitur; sed, antequàm in regnum se reciperet, principes regionis prudenter et strenue regni robur collegerant universum; domino quoque Radulpho episcopo Bethlehemita crucem Dominicam deportante, domino Henfredo constabulario exercitus curam committunt. Dumque impigre et sine dilatione ad locum properant destinatum, ecce nuntius proficiscentibus occurrit, dicens (sicut et verum erat) Noradinum salva urbe, obsidione soluta, ad propria reversum. Adveniens ergo

rex in regnum, præter spem, votis tamen consonam, invenit tranquillitatem.

CAPUT XXIX.

Salahadinus trans Jordanem castrum, cui nomen mons Regalis est, obsidet; sed nihil proficiens, ad propria revertitur.

Anno sequenti, Salahadinus cum ingentibus copiis et infinito equitatu circa initium autumni, in regiones nostras introitum parat, ex omni Ægypto copias educens innumerabiles; transcursaque solitudine, ad eum locum pervenerat, qui dicitur Cannetum Turcorum. Rex autem ejus adventum præsentiens, exercitus suos collegerat; et assumpto sibi domino patriarcha, cum vivifico et venerabili Dominicæ crucis ligno, circa Bersabee castra locaverat, ut de vicino advenientibus hostibus commodius posset occurrere. Distabat autem locus, ubi ille cum suis expeditionibus dicebatur esse, a castris regiis vix milliaribus sexdecim; nondum tamen apud dominum regem pro constanti habebatur, quod ad illum pervenisset locum. Verumtamen erat, quod aquarum commoditatem secutus, ibi castrametatus erat. Habita igitur deliberatione cum principibus suis, quasi de industria ejus occursum declinarent, diversas studiose ingrediuntur vias. Expeditiones igitur, et omnem populum versus Ascalonam dirigunt, ejus occursum verbo quærentes, quem in proximo positum declinaverant studiose. Deinde Darum venientes, indeque ad locum supra nominatum reducentes exercitum, inutiliter impensas et operam consumpserunt. Ille enim Idumææ campestria secutus, in Syriam Sobal cum suis cohortibus ascendens, castrum, quod universæ regionis caput est, et singulare præsidium, obsidet; et quantum loci patitur opportunitas, studiis impugnat ardentibus. Erat autem municipium in colle situm edito, turribus, muris et antemuralibus egregie munitum; eratque ei suburbium extra præsidium situm in declivo collis, in loco tamen adeo sublimi et arduo, ita ut neque assultus, neque arcuum vel machinarum formidarent ictus; erantque loci illius habitatores fideles universi; quo amplior eis fides haberi poterat. Præterea armis et victu, et viris, pro captu loci sufficientibus, diligenter satis erat instructum. Ubi cum per dies aliquot inutiliter consumpsisset operam, videns quod non proficeret, indicto suis reditu, viam solitudinis ingressus, in Ægyptum reversus est.

CAPUT XXX.

Salahadinus terram trans Jordanem universam depopulatur. Rex in loco cui nomen Carmelus, exercitum detinet. Comes Raimundus Tripolitanus de carcere revertitur.

Sequenti anno, qui erat regni domini Amalrici decimus, videns idem Salahadinus quod anno præcedente contra nostros non multum profecerat, volens præteritos redimere defectus, congregata ex universis Ægypti finibus infinita militia et ingentibus copiis, in regnum iterum introire disponit. Et ingressus solitudinem, ut magis occultus accedat, tantoque majorem nocendi inveniat habilitatem, eamdem regionem, in quam anno proxime præterito ascenderat cum suis exercitibus, mense Julio, ingressus est. Rex autem, ejus adventu præcognito, universæ regni militiæ robur secum trahens, illi usque in solitudinem occurrit; ubi cum ei nuntiatum esset, quod in Syriam Sobal, sicut anno prædicto, declinasset, timens eum illuc sequi, ne forte regem audiens post se venientem, ex opposita parte regnum depopulaturus ingrederetur, ascendit in montem et locum sibi deligens ad stationem congruum, secessit in Carmelum. Est autem hic Carmelus non ille mons, qui in maritimis situs est, Eliæ familiaris; sed viculus quidam, ubi olim stulti Nabal domicilium legitur fuisse. Hunc ergo locum sibi prudenter delegit, propter aquarum commoditatem; erat enim ibi vetus et ingentis magnitudinis piscina, quæ ad usum universi exercitus aquarum ministrabat copias. Sed et vicinus erat ei regioni quæ est trans Jordanem, locus prædictus, ita ut sola vallis Illustris, in qua mare jacet Mortuum, media utramque disterminet regionem. Facilius ergo et crebrius erat nostris, de factis hostium audire nova, et eorum statum cognoscere. Interea Salahadinus, dum rex propter prædictam causam ad prædictas partes dubitat accedere, quidquid extra præsidia reperit, tradens incendiis, arbusta succidens et vineas, suburbana confringens, in regionem totam pro arbitrio desævit. Tandem pro votis tyrannide potitus, in Ægyptum circa finem Septembris reversus est.

Per idem tempus, dominus Raimundus junior, Raimundi senioris filius, comes Tripolitanus, octavo anno captivitatis suæ, quibus in mendicitate et ferro apud hostes detentus fuerat, datis pro se aureorum millibus octoginta, pristinæ se restituit libertati, ad avitum rediens comitatum; quem dominus rex benigne suscepit redeuntem; et terram suam, quam medio conservaverat tempore, sine difficultate restituit. Insuper etiam, ut ad persolvendum redemptionis suæ pretium esset idoneus, regia liberalitate in eum plurima contulit. Sed et principes suos et Ecclesiarum prælatos, exemplo sui itidem facere, cum effectu persuasit.

CAPUT XXXI.

Describitur Assissinorum secta, et missio legati eorum ad dominum regem.

Accidit eisdem diebus apud nos res periculosa nimis, et detestabilis, regno et Ecclesiæ, usque in presens tempus, et fortasse in perpetuum lugenda. Quod ut plenius innotescat, sumendum est altius narrationis exordium. In provincia Tyrensi, quæ Phœnicis dicitur, circa episcopatum Antaradensem, est quidam populus, castella decem habens cum suburbanis suis; estque numerus eorum, ut sæpius audivimus, quasi ad sexaginta millia, vel amplior. Hi non hæreditaria successione, sed meritorum prærogativa magistrum solent sibi præficere et eli-

gere præceptorem, quem spretis aliis dignitatum nominibus, Senem vocant; cui tantæ subjectionis et obedientiæ vinculo solent obligari, ut nihil sit tam durum, tam difficile tamque periculosum, quod ad magistri imperium, animis ardentibus non aggrediantur implere. Nam inter cætera, si quos habent principes odiosos aut genti suæ suspectos, data uni de suis, vel pluribus, sica, non considerato rei exitu, utrum evadere possit, illuc contendit, cui mandatum est; et tam diu pro complendo anxius imperio, circuit et laborat, quousque casu injunctum peragat officium, præceptoris mandato satisfaciens. Hos tam nostri quam Sarraceni (nescimus unde deducto nomine) Assissinos vocant. Hi etiam annis quadringentis Sarracenorum legem et eorum traditiones tanto zelo coluerunt, ut respectu eorum omnes alii quasi prævaricatores judicarentur, ipsi autem legem viderentur implere. Contigit autem diebus nostris, quod magistrum sibi præfecerunt virum facundissimum, subtilem, et acris valde ingenii. Hic, præter morem majorum suorum, cœpit habere penes se Evangeliorum libros et codicem apostolicum; quibus continuato incumbens studio, miraculorum Christi et præceptorum seriem, sed et Apostoli doctrinam, multo labore, aliquantisper assecutus erat. Inde conferens Christi et suorum suavem et honestam doctrinam, cum iis quæ miser et seductor Mahemet complicibus suis et deceptis ab eo tradiderat, cœpit sordere quidquid cum lacte biberat, et prædicti seductoris immunditias abominare. Eodem quoque modo populum suum erudiens, ab observantia illius superstitionis cessare fecit, oratoria quibus antea usi fuerant dejiciens, eorum jejunia solvens, vinum et suillas carnes suis indulgens. Tandem ad interiora legis Dei volens procedere, virum prudentem, in consiliis providum, eloquentem et magistri sui doctrinam redolentem, nomine Boaldelle, ad dominum regem dirigit, verba secreta deferentem; quorum præcipuus et maximus erat articulus, quod si fratres militiæ Templi, qui castella regioni eorum habebant contermina, duo millia aureorum, quæ singulis annis de hominibus eorum quasi pro tributo solebant assumere, eis vellent remittere, et fraternam deinceps observare charitatem, ipsi ad fidem Christi et baptisma convolarent.

CAPUT XXXII.

Occiditur a fratribus militiæ Templi, Assissinorum legatus; et ingens in regno excitatur tumultus. Radulphus Bethlehemita episcopus vita decedit.

Rex autem, eorum legationem læto animo et gratanter suscipiens, petitioni eorum sicut vir discretissimus erat, plenius annuens, aureorum duo millia, quorum ipsi annuam præstationem relaxari postulabant, de suis propriis redditibus, prædictis fratribus refundere, ut dicitur, paratus erat; nuntiumque quem apud se pro verborum consummatione diu detinuerat, ad proprium magistrum, dato sibi duce itineris, et proprii custode corporis, ut oblatum verbum penitus absolveretur, remisit. Qui dum cum itineris consorte et dato duce Tripolim pertransisset, fines suos ingressurus in proximo, subito de fratribus supradictis, ex improviso strictis gladiis irruentes, hominem de regio ducatu, et nostræ gentis fidei sinceritate præsumentem, incautum et nihil verentem tale, læsæ majestatis crimen incurrentes, occiderunt. Quod audiens rex, præ facti atrocitate, ira et quasi insania succensus vehementer, convocatis regni principibus, in injuriam suam quidquid acciderat, asserens redundare, instrui quærit, quid eum oporteat facere. Tandemque de communi principum consilio, consulitur, verbum quod acciderat non esse negligendum; nam in eo et auctoritas regia videbatur deperire; et Christiani nominis fides et constantia immeritam contrahere infamiam, et Orientalis Ecclesia, Deo placitum, et jam paratum incrementum amittere. Mittuntur ergo de communi consilio nobiles quidam, Seiher de Mamedunc et Godescalcus de Turholt, ad hoc specialiter selecti, qui a magistro prædictorum fratrum, Odone de Sancto Amando, exigant, ut tanti excessus et tam piacularis flagitii, regi et regno universo satisfactionem exhibeant. Dicebatur autem quidam frater eorum, Galterus videlicet de Maisnilio, vir nequam et monoculus, cujus spiritus in naribus ejus, omnino penes se nihil discretionis habens, de conscientia tamen fratrum, hoc fecisse. Unde, ut dicitur, ei præter debitum parcendo, domino regi per nuntios significavit, fratri qui hoc commiserat, se pœnitentiam injunxisse, et ita cum injuncta pœnitentia, ad dominum papam se eum directurum; inhibere autem ex parte domini papæ, ne in prædictum fratrem manus quis auderet injicere violentas. Adjecit etiam et alia a spiritu superbiæ, quo ipse plurimum abundabat, dictata, quæ præsenti narrationi non multum necessarium est interserere. Rex autem pro eodem negotio apud Sidonem constitutus, eumdem magistrum cum multis ex fratribus ejus, et eodem malefactore reperit; habitoque consilio, cum iis qui ejus viam illuc comitabantur, prædictum majestatis reum, de domo eorum violenter educi fecit, et Tyrum in vinculis traductum, carceri fecit mancipari. Tandem hujus verbi occasione paulo minus universum regnum habuit ruinam irreparabilem sustinere. Rex tamen et apud Assissinorum magistrum, cujus tam sinistro casu legatus deperierat, de sua allegans innocentia, immunis apparuit; et cum prædictis fratribus, temperato satis usus moderamine, usque ad obitus diem rem dimisit indiscussam. Dicitur tamen, quod si de suprema illa convaluisset ægritudine, cum regibus et principibus orbis terrarum, quæstionem illam proposuerat per honestissimos nuntios diligentius pertractare. Vere autem proxime subsecuto, venerabilis frater dominus Radulphus felicis memoriæ Bethlehemita episcopus et regius cancellarius, vir liberalis et benignus admodum, diem fatalem ingressus est, in ca-

pitulo ecclesiæ suæ honorifice sepultus; post cujus obitum, dum in eadem ecclesia de pastore substituendo tractatus haberetur, votis dissonis deciderunt in quæstiones difficiles, quæ domini Balduini, successoris domini Amalrici et filii ejus, vix terminatæ sunt anno secundo; quæ prædictam ecclesiam ad multa traxerunt dispendia.

CAPUT XXXIII.

Moritur Noradinus. Rex Paneadem obsidet : et facta treuga recedit; collecta ægritudine Hierosolymam proficiscitur, ubi et infra paucos dies vita decedit.

Eodem quoque tempore, vix unius mensis elapso spatio, Noradinus maximus nominis et fidei Christianæ persecutor, princeps tamen justus, vafer et providus, et secundum gentis suæ traditiones religiosus, regni ejus anno vicesimo nono, mense Maio defunctus est. Hujus defectum rex audiens, confestim sine dilatione universas convocans regni vires, urbem obsidet Paneadensem. Quod audiens prædicti uxor principis, vires transcendens femineas, missa legatione ad dominum regem, ut ab obsidione discedat, eique pacem concedat temporalem, certam pecuniæ in multa quantitate summam promittit; quam rex, ut ampliorem extorqueret, prima fronte visus est respuisse, obsidionem nihilominus continuans. Cumque ibi per dies quasi quindecim, vigili opera et studio diligenti obsessos impugnasset, et tam machinis quam modis aliis, multiplices eis molestias intulisset, videns eos ad resistendum, singulis diebus animosiores, et plenius cognoscens quod non proficeret, et prædictæ nobilis matronæ legati pro pace impetranda instarent vehementius, suscepta pacta pecunia et viginti captivis equitibus de nostro populo libertati restitutis, animo majora concipiens, soluta obsidione reversus est, apud familiares conquerens, quod non satis sanus esset, nec in bona corporis habitudine. Inde dimissis expeditionibus, cum familiari comitatu Tiberiadem pervenit, ubi dysenteria cœpit periculosissime laborare. Inde morbum metuens, per Nazareth et Neapolim, eques tamen, nec ita prorsus invalidus, Hierosolymam ingressus est. Ubi ingravescente valetudine, febre etiam cœpit vehementissime laborare, cessante physicorum artificio, dysenteria. Cumque per dies aliquot ea febre supra vires affligeretur, præcepit ad se accersiri medicos Græcos, Syros et illarum nationum homines, petens instantissime ab eis, ut aliqua decoctiuncula alvum ejus solverent; quod cum ab eis impetrare non posset, fecit ad se consequenter vocari Latinos, a quibus id ipsum exigens, adjiciens etiam, ut sibi omnis rei imputaretur eventus; dederunt ergo ei decoctiunculam unam, qua sumpta, sine difficultate assellavit aliquoties, ita ut sibi videretur quod ei esset melius; antequam tamen corpus medicinæ violentia exhaustum, sumpto cibo posset reficere, febre solita recurrente, in fata concessit. Mortuus est autem anno ab Incarnatione Domini 1173, v Idus Julii; regni vero duodecimo, mense quinto; ætatis vero tricesimo octavo. Sepultus est autem inter prædecessores suos, secus fratrem, in eadem linea, ante locum Calvariæ; vir prudens et discretus, et ad regni gubernacula prorsus idoneus; cujus precibus et instantia, gesta tam prædecessorum suorum, quam sua, scripto mandare proposuimus præsenti.

INCIPIT LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De primis auspiciis Balduini quarti, Hierosolymorum regis sexti; de moribus, ætate et forma corporis.

Sextus Hierosolymis Latinorum rex fuit dominus Balduinus quartus, domini Amalrici, illustris memoriæ regis, de quo prædiximus, filius, ex Agnete comitissa, Joscelini junioris Edessani comitis filia, cujus sæpe in superioribus fecimus mentionem. Hanc, ut prædictum est, dum ad regnum avitum et jure hæreditario debitum vocaretur, compellente domino Amalrico, bonæ memoriæ, tunc Hierosolymorum patriarcha, domini Fulcherii prædecessoris sui vestigiis inhærendo, coercitione ecclesiastica coactus est dimittere. Dicebantur enim, sicuti vere sic erat, proxima consanguinitatis linea se contingere, sicuti diligentius comprehensum est a nobis, dum de regno domini Amalrici in ordine tractaremus. Hunc, puerum adhuc, anno um circiter novem, dum nos archidiaconatum administraremus Tyrensem, pater multum pro ejus eruditione sollicitus, multis precibus, et sub obtentu gratiæ suæ, nobis erudiendum tradidit, et liberalibus studiis imbuendum. Dumque apud nos esset, et ei vigilem curam, et quantam regio puero convenit, tum in morum disciplina, tum litterarum studio sollicitudinem impenderemus, accidit quod colludentibus pueris nobilium qui secum erant, et se invicem, ut mos est pueris lascivientibus, unguibus per manus et brachia vellicantibus, alii sensum doloris clamoribus significabant; ipse autem quasi doloris expers patienter nimis, quamvis ei coætanei ejus non parcerent, supportabat. Hoc autem cum semel et sæpius accidisset, mihique nuntiatum esset, credidi prius, de virtute patientiæ, et non ex insensibilitatis vitio procedere; vocansque eum, percu-

ctari cœpi, quidnam esset; tandemque comperi brachium ejus dexterum manumque eamdem, pro parte dimidia, obstupuisse, ita ut penitus vellicationes, aut etiam morsus non sentiret. Dubitare cœpi, reputans mecum illud Sapientis verbum: *Certum est a salute plurimum abstinere membrum quod obstupuit; et ægrum se non sentientem, periculosius laborare.* Nuntiatum est hoc patri; consultisque medicis, crebris fomentis, unctionibus, pharmacis etiam, ut ei subveniretur, diligenter, sed frustra, procuratum est. Erat enim, ut processu temporis, ipso rerum experimento postea plenius cognovimus, amplioris et penitus incurabilis doloris initium, quod præmittebatur; quodque siccis oculis dicere non possumus, cum ad pubertatis annos cœpit exsurgere, morbo elephantioso visus est periculosissime laborare; quo per dies singulos ingravescente nimium, extremitatibus maxime læsis et facie, fidelium suorum corda, quoties eum intuebantur, compassionis affectu molestabat. Proficiebat tamen in studio litterarum; singulisque diebus magis et magis, bonæ spei et amplectendæ indolis succrescebat. Erat autem juxta illius conditionem ætatis, forma venusta, et præter morem majorum suorum, equis admittendis regendisque aptissimus; memoriæ tenacis et confabulationum amator; parcus tamen; sed et beneficiorum pariter et injuriarum valde recolens; patri per omnia, non solum facie, verum toto corpore, incessu quoque et verborum modificatione similis; ingenii velocis, sed verbi impeditioris; historiarum more patris avidus auditor, et salubribus monitis valde obtemperans.

CAPUT II.

Quo tempore injunctus et coronatus fuerit.

Hic, defuncto patre, vix erat annorum tredecim, habens sororem Sibyllam nomine, natu se priorem, ex eadem matre, quæ in claustro Sancti Lazari in Bethania, apud dominam Ivetam, ejusdem loci abbatissam, patris ejus materteram, nutriebatur. Defuncto igitur patre, convenientibus in unum universis regni principibus, tam ecclesiasticis quam sæcularibus, consonante omnium desiderio, in ecclesia Dominici Sepulcri solemniter et ex more, a domino Amalrico, bonæ memoriæ, Hierosolymorum patriarcha, cum ministrantibus archiepiscopis, episcopis et aliis Ecclesiarum prælatis, Idibus Julii, quarta die post patris obitum, inunctus est et coronatus: præsidente sanctæ Romanæ Ecclesiæ domino Alexandro, papa tertio, sanctæ vero Antiochenæ Ecclesiæ, domino Aimerico, Hierosolymitanæ domino Amalrico, Tyrensi vero domino Frederico; imperante apud Constantinopolim, inclytæ recordationis et piæ memoriæ domino Manuele; apud Romanos domino Frederico, apud Francos domino Ludovico, in Anglia domino Henrico Gaufredi comitis Andegaviensium filio; in Sicilia vero domino Willelmo secundo, domini item Willelmi senioris filio; Antiochiæ autem præerat dominus Boamundus, Raimundi principis filius; Tripoli vero, dominus Raimundus junior, senioris Raimundi comitis filius.

CAPUT III.

Anno regni ejus primo, classis Siculorum regis, Alexandriam veniens, damnum incurrit enorme. Comes Tripolitanus regni procurationem, et regis tutelam, tanquam agnatorum proximus, poscit.

Hujus domini Balduini, anno primo, circa Augusti initium, ducentarum navium classis a domino Willelmo Siculorum rege, ad impugnandam Alexandriam missa, honestas tam peditum quam equitum copias deferens, descendit in Ægyptum. Ubi dum ejus procuratores et primicerii incautius se habent, amissis ex utroque ordine quampluribus, tam captivatis quam peremptis gladio, per moram quinque aut sex dierum, quam circa urbem fecerant, confusi recesserunt. In regno vero nostro, procurante Milone de Planci regni negotia, obortæ sunt graves inimicitiæ inter eum et quosdam regni principes; invidebant enim et anxie movebantur, quod, ipsis ignorantibus nec vocatis, ipse solus, nimium de se præsumens, spretis aliis, regi semper assisteret; et cæteris a regia familiaritate seclusis, eis inconsultis, regni negotia procuraret. Interea comes Tripolitanus, ad dominum regem accedens, apud principes, qui tunc forte aderant, regni procurationem petit, allegans domini regis adhuc infra pubertatis annos degentis, tutelam legitimam, jure agnationis sibi deberi. Et hanc multiplici ratione sibi dicebat competere, *tum quia consanguineorum suorum omnium erat proximus; tum quia ditissimus et potentissimus erat omnium regis fidelium; tertiam quoque adnectebat rationem validissimam, quod dum ipse captus fuisset, ex ipso carcere, fidelibus suis, sub obtentu fidelitatis, præcepit, quatenus domino regi Amalrico patri hujus, universam terram suam, arces et castella traderent; et ejus mandatis et omnimodæ ditioni supponerent universa;* hoc adjiciens etiam, in calce verborum, quod *si eum humanitus in carcere vitam finire contingeret, prædictum dominum regem, quia consanguineorum suorum omnium esset proximus, ex asse constituerat hæredem.* Pro iis omnibus, hanc sibi rependi vicissitudinem magis honoris gratia, quam spe futuræ alicujus utilitatis, postulabat. Dilata est ad has domini comitis allegationes responsio, eo prætextu, quod paucos haberet dominus rex de regni majoribus secum, quorum consilio in præsenti uteretur; promisit tamen, quod tempore opportuno eos citius et generalius convocaret; habitoque eorum consilio, congruum, auxiliante Domino, super his omnibus daret responsum. His ita gestis, comes ad sua se contulit, favebat autem comiti populus pene omnis; de baronibus vero Henfredus de Torono, regius constabularius, Balduinus Ramatensis, Balianus frater ejus, Rainaldus Sidoniensis; episcopi vero omnes.

CAPUT IV.

Milo de Planci apud Accon occiditur. Tyrensis archiepiscopus Fredericus moritur.

Prædictus vero Milo de Planci, unde prædiximus,

nobilis homo erat de Campania ultramontana, de terra Henrici comitis Trecensis: fueratque domino Amalrico regi nimium familiaris et consanguineus, ita ut regni sui eum senescalcum constitueret; tandem mortuo Henfredo juniore, senioris Henfredi filio, Stephaniam ejus viduam, Philippi Neapolitani filiam, uxorem ei dedit. Erat autem ex parte uxoris dominus Syriæ Sobal, illius videlicet regionis quæ est trans Jordanem, quæ vulgo dicitur montis Regalis. Susceperat tamen ex priore marito sobolem geminam prædicta vidua, filium videlicet et filiam. Hic, ut prædiximus, confisus de nimia familiaritate, quam apud dominum regem hujus patrem habuerat, regni principes, etiam se majores, despectui habebat. Erat autem homo incircumspectus, superbus quoque et arrogans, verborum inutilium prodigus, et de se plus æquo præsumens. Hic ut videretur aliorum quodammodo lenire invidiam, arte quadam, sed nimium manifesta, ad colorem quæsitum, alium quemdam Roardum nomine, arcis Hierosolymitanæ custodem, gregarium hominem et minus sufficientem, subornaverat, tanquam is præesset, Milo vero obsequeretur ejus mandatis. Erat autem versa vice; unus, nomen magis splendidum quam solidum gestabat; ille autem, sub hoc colore, de regni negotiis pro sua voluntate tractabat. Dum ergo incaute se gerit, dum imprudentius loquitur, et omnia regni negotia, invitis aliis, ad suam revocat sollicitudinem, omnia disponit, omnia pro arbitrio dispensat, conflato adversus eum odio pertinaci, subornati sunt quidam, qui vitæ ejus insidias molirentur; quod cum ei nuntiatum esset, quasi frivolum pro nihilo duxit. Dumque more solito incaute se habens, in Acconensi civitate moram faceret, circa primum noctis crepusculum, in via publica gladiis confossus, turpiter et ignominiose tractatus, interiit. Porro de ejus nece variæ sententiæ ferebantur in populo; dicentibus aliis, quia pro sua fidelitate, quam domino regi devotus exhibebat, hoc ei acciderat; aliis econtra, quod sibi regnum occulte parabat, missis nuntiis ad amicos et notos suos in Franciam, ut ad eum properarent, quorum suffragiis regnum sibi videbatur posse obtinere. Nobis autem neutrum horum pro certo compertum est. Notorium tamen erat, Balianum Joppensem, Roardi prædicti fratrem, ad partes transmontanas missum, cum regiis epistolis et muneribus, cujus in dies præstolabatur adventum. Per idem tempus, eodem mense, dominus Fredericus Tyrensis archiepiscopus, prædecessor noster, vir secundum carnem nobilis admodum, cujus supra fecimus mentionem, dum apud Neapolim ægritudine aliquandiu esset gravissima detentus, III Kal. Novembr. viam universæ carnis ingressus est. Cujus funus cum decentibus exsequiis et debita honorificentia Hierosolyma delatum est, et in capitulo Templi Domini, unde prius canonicus fuerat regularis, sepultum est.

—

CAPUT V.

Describitur comes Tripolitanus; quis moribus, et ex quibus majoribus fuerit; quomodo regni procurationem susceperit. Hujus historiæ conscriptor, cancellarius regis efficitur.

Eodem quoque tempore, convocatis regni principibus et Ecclesiarum prælatis, dum rex esset Hierosolymis, comes Tripolitanus iterum rediit, auditurus super petitionibus suis de obtinenda regni procuratione, quas porrexerat prius, responsum. Iteratoque verbo, dum eisdem insisteret, habita rex per continuum biduum deliberatione, novissime de communi omnium conniventia, in capitulo Dominici Sepulcri tradita est ei universa regni, post dominum regem, populo acclamante, procuratio et potestas. Et quoniam de comite nobis sermo, rerum serie sic exigente, se obtulit, dignum est ut de eo quæ pro certo comperimus, posteris memoriæ mandemus; non quod panegyricos propositum sit scribere, sed ut quantum compendiosæ historiæ sermo patitur succinctus, quis qualisque fuerit edoceamus. Hic de quo nobis sermo est, Raimundus comes, a domino seniore Raimundo, sementivam traxit carnis originem, qui in exercitu Domini, cujus opera et studio et laboribus, regnum orientale Christi servitio restitutum est, tantus princeps fuit, quemadmodum superius diligenter edocuimus, dum de primis principibus, qui in prima expeditione venerant, tractaremus. Prædictus igitur dominus comes senior Raimundus, bonæ memoriæ, filium habuit Bertrannum nomine, qui post mortem patris, et Guillelmi Jordani necem, qui prædicti comitis nepos erat, Tripolitanum obtinuit comitatum. Hic filium habuit Pontium nomine, qui eumdem comitatum post mortem patris hæreditario jure possedit, qui Ceciliam Philippi regis Francorum filiam, Tancredi viduam, duxit uxorem; ex qua suscepit filium Raimundum nomine, qui eidem in comitatu successit. Hic Hodiernam, domini Balduini Hierosolymorum regis secundi filiam, duxit uxorem, ex quibus iste Raimundus, de quo nobis in præsenti est sermo, natus est; qui patri in porta urbis Tripolitanæ, ab Assissinis repentinis invasionibus occiso, in eodem comitatu successit. Erat ergo prædictus comes domini Amalrici et domini Balduini regum, ex parte matris, consobrinus; erant enim duarum sororum filii: ex parte patris erat uno gradu inferior; ejus namque avia, mater patris, videlicet, Cecilia, de qua prædiximus, soror fuit domini regis Fulconis, patris dominorum Balduini et Amalrici regum, ex eadem matre, non ex eodem patre. Nam utriusque mater, soror domini Amalrici de Muntfort, Fulconi seniori Andegavensium comiti in uxorem tradita fuit; quæ postmodum Fulcone juniore jam edito, maritum deserens, ad Francorum regem, dominum Philippum, se conferens, hanc Ceciliam cum quibusdam aliis filiis edidit. Rex autem nihilominus reginam uxorem legitimam, unde jam Ludovicum et Constantiam susceperat,

contra legem ecclesiasticam amore prædictæ comitissæ infatuatus, expulerat. Ita ergo ex utroque parente, vinculis consanguinitatis sibi invicem erant connexi, dominus comes et prædicti reges duo. Erat autem prædictus comes vir carne tenuis, submacilentus, statura modeste procerus, facie aquilus, capillo plano mediocriter fusco, acutis luminibus, erectus humeris, mente compositus, providus multum, et in actibus suis strenuus, cibo et potu quasi supra hominem sobrius, alienis munificus, suis vero non ita affabilis admodum; et quod in hostium vinculis summo labore collegerat, litteratus modice, sed magis tamen, naturali mentis vivacitate, Scripturarum intelligentiam, more domini Amalrici regis, nitebatur apprehendere. Frequens in quæstionibus, si præsentem haberet quem ad earum solutionem arbitraretur sufficere. Is eodem anno quo regni procurationem suscepit, dominam Eschivam, domini Galterii principis Galileæ viduam, locupletem valde, filiis fecundam ex priore marito, duxit uxorem; sed, postquam ad eum pervenit, causa occulta parere desiit; quam cum filiis ita tenere dicitur diligere, tanquam ei universos illos peperisset. Verum decursa breviter hac digressione, ad historiæ seriem redeamus. Per idem tempus, quia præcedente æstate dominus Radulphus bonæ memoriæ, Bethlehemita episcopus, regni cancellarius, ex hac luce migraverat, ut esset qui regiarum epistolarum curam haberet, de consilio principum suorum, nos ad prædictum vocavit officium et cancellarii nobis tradidit dignitatem.

CAPUT VI.

Salahadinus, vocantibus eum Damascenis, Damascum obtinet, et reliquas regionis partes. Dirigitur contra eum Tripolitanus comes, qui ejus obsistat moliminibus.

Eodem anno Salahadinus Negemendi filius, Syraconi ex fratre nepos, qui patruo suo Syracono in Ægypti regno successerat, vocantibus occulte eum Damascenis optimatibus, legitimo eorum domino Mehele Salah, filio videlicet Noradini adhuc impubere, apud Halapiam commorante, commissa Ægypti cura cuidam fratri suo Seifedin nomine, ut regnum Damascenorum occuparet, per vastitatem solitudinis in Syriam festinans, Damascum pervenit. Unde non post multos dies, civitate, tradentibus civibus, recepta, versus Cœlesyriam properat, sperans quod omnes illius urbes in suam, sine bello, ditionem reciperet; nec spe frustratus est. Nam intra modicum tempus, tradentibus locorum incolis, et ultro reserantibus aditus, contra fidelitatem domini sui, cujus servus fuerat, omnes illius provinciæ urbes recepit; Heliopolim Græce videlicet, quæ hodie Malbec dicitur, Arabice dictam Baalbeth; Emissam, quæ vulgo Camela dicitur; Hamam; Cæsar, quæ vulgo dicitur Casarea magna. Præsumebat autem præterea Halapiam, et ipsum puerum, per quorumdam proditorum operam sibi tradi; sed illud casu quodam impeditum est. Nam dum hæc in partibus illis aguntur, dominus rex, communicato consilio, quid in tam subito eventu et in tanta rerum permutatione opus esset facto, dum diu cum principibus suis deliberat, placuit demum universis, quod dominus comes cum exercitu tam de regno quam de suo comitatu, ad partes Cœlesyriæ quantocius properet. Additur etiam in mandatis, quatenus omni conamine profectibus Salahadini contrarium se objiciat, et merito. Suspectum enim nobis erat omne ejus incrementum; et quidquid ei accedebat, nobis totum decedere videbatur. Erat enim vir consilio providus, armis strenuus, supra modum liberalis; in quo prudentioribus nostris maxime erat suspectus. *Nam nullo alio hodie visco subjectorum, et etiam quorumlibet aliorum hominum corda magis solent principibus conciliari, nihilque alienos animos magis obligat, quam munificentia, maxime principalis.* Suspectus ergo nimirum nobis erat, ne geminatis possessionibus, duplicato cum viribus imperio, acrior in nos insurgeret et fatigaret vehementius. Quod tamen evacuatis nostris moliminibus et frustra cohibere volentibus, lacrymosis hodie inspicimus oculis; quod tantus terra marique in nos insurgit; quod, nisi nos misericorditer visitaverit *Oriens ex alto* (*Luc.* I, 78), nulla sit spes resistendi. *Tutius sane videbatur puero, adhuc infra annos constituto, ministrare subsidium; non ut gratia ejus, aliquid humanitatis videretur ei præstandum; sed ut suspectiori æmulo nutriretur adversarius, quo remorante ejus proposita, in nos fierent ejus impetus infirmiores.*

CAPUT VII.

Assignantur causæ, quare contingat quod super populum nostrum solito amplius hostes invalescant.

Libet paulisper ab historiæ textu, non evagandi inutiliter gratia, sed ut inferatur aliquid non absque fructu, discedere. Solet quæri, et vere merito quærendum videtur, *quid causæ sit, quod patres nostri in numero pauciore majores hostium copias in conflictu sæpe sustinuerunt fortius; et frequentius, propria divinitate, in manu modica majores eorum cuneos et innumeram plerumque multitudinem contriverunt; ita etiam, quod ipsum nomen Christianum, gentibus Deum ignorantibus, esset formidini, et in operibus patrum nostrorum glorificaretur Dominus. Nostri autem temporis homines, versa vice, a paucioribus sæpius devicti; et cum pluribus nonnunquam adversus pauciores frustra aliquid tentasse, et succubuisse aliquoties reperiuntur.* Considerantibus ergo nobis et statum nostrum diligenter discutientibus, prima occurrit causa, in Deum auctorem respiciens; quod pro patribus nostris, qui fuerunt viri religiosi et timentes Deum, nati sunt filii perditissimi, filii scelerati, fidei Christianæ prævaricatores, passim et sine delectu per omnia currentes illicita; tales aut talibus pejores, qui dixerunt Domino Deo suo: *Recede a nobis; scientiam viarum tuarum nolimus* (*Job* XXI, 14); quibus merito, peccatis eorum exigentibus, gratiam subtrahat Dominus, tanquam ad

iracundiam provocatus. Tales sunt præsentis sæculi et maxime Orientalis tractus homines; quorum mores, imo vitiorum monstra, si quis diligentiori stylo prosequi tentet, materiæ immensitate succumbat, et potius satyram movere videatur, quam historiam texere. Secunda nobis causa ex latere occurrit; quod tempore præterito, cum illi viri venerabiles, zelo ducti divino, ardore fidei interius succensi, primum ad orientales partes descenderunt, erant bellicis assueti disciplinis, præliis exercitati, usum habentes armorum familiarem. Populus vero orientalis econtrario, longa pace dissolutus, rei militaris expers, inexercitatus legibus præliorum, vacatione gaudebat. Unde non erat admiratione dignum, si pauci plures sustinerent levius, aut eis devictis in bellicis eventibus meliorem calculum, et cum palma victoriam reportarent. In talibus enim (ut melius me norunt, qui sensus circa talia habent plenius exercitatos) *experientia usu comparata longævo et continuo, adversus indoctas vires et carentes industria, solet sæpius obtinere.* Tertia quoque causa non inferior, nec minus efficax, iterum nobis se ingerit: quod priscis temporibus singulæ pene civitates dominos habebant diversos, ut more Aristotelis nostri loquamur; non subalternatim positos qui raro, paribus; frequentius, contrariis studiis agebantur. Contra quos diversa sapientes, vel sæpius adversa; sibique suspectos invicem, minore periculo decertabatur; quippe qui nec ad communes injurias propulsandas facile possent aut vellent convenire; nec in nostram leviter perniciem armarentur, qui suos nimirum non minus quam nostros formidini haberent. At nunc omnia regna nobis contermina, in unius potestatem, Domino ita sustinente, redacta sunt; nam proxime præteritis temporibus, vir immanissimus, et nomen Christianum abhorrens, quasi pestem aliquam, Sanguinus, hujus qui nuper obiit Noradini pater, post alia quæ violenter occupavit regna, nostra memoria nobilem et egregiam Medorum metropolim Rages, alio nomine Edessam dictam, fidelibus qui in ea erant, neci datis, cum omnibus finibus suis occupavit violenter. Item Noradinus ejus filius, expulso Damascenorum rege, magis fraude suorum quam viribus propriis, regnum illius sibi vindicavit, atque ad paternam adjecit hæreditatem. Novissime idem Noradinus per ministerium et industriam Siraconi, regnum Ægypti antiquissimum et opulentum nimis, sibi mancipavit; sicut superius, dum de regno domini Amalrici tractaremus, latius disseruimus. Sic ergo, ut diximus, omnia vicina nobis regna, unius parent imperio, unius nutibus serviunt vel inviti, ad unius vocem, quasi vir unus, in nostram armantur læsionem; non est qui dispari rapiatur studio; non est qui domini mandata impune prætereat. Hæc sane omnia Salahadinus, de quæ sæpius mentionem fecimus, vir genere quidem humilis, extremæ conditionis homo, secunda nimis arridente fortuna, possidet: ex Ægypto et finibus adjacentibus auri primi et purissimi, quod obryzum dicitur, inæstimabilem habens copiam; ex aliis provinciis equitum, pugnatorum, et aurum sitientium turmas habens innumeras; quas auri habentibus copiam, facile est satis congregare. Sed nunc ad historiam redeamus. Placuit igitur, ut præmisimus, omnibus qui aderant, quod huic viro tam magnifico, et ita per successus continuos ad supremum culmen acceleranti, modis omnibus resisteretur; ne cum amplius posset, in nos durior insurgeret adversarius. Assumptis igitur regni principibus, congregatisque undique militaribus auxiliis, ad partes Tripolitanas dominus comes festinans contendit; ibique circa fines Archenses castrametatus, in ea regionis parte quæ dicitur Galifa, consedit.

CAPUT VIII.

Mussulæ dominus in nepotis subsidium properat. Salahadinus proficit; regionem occupat universam. Comes cum eo paciscitur; obsides recipit.

Dum hæc apud nos geruntur, audiens filii Noradini patruus, princeps maximus et inter Orientales gentis Parthorum potentissimus, nomine Cotobedi, quod fratre mortuo, Salahadinus spretis humanitatis legibus, immemor factus suæ conditionis et beneficiorum sibi a patre pueri collatorum ingratus, ita contra dominum suum adhuc impuberem insurrexisse, congregata equitum numerosa manu, quorum maxima dicitur esse illi copia, Euphrate transmisso, contra proditores suos, nepoti opem laturus advenit. Erat autem hic maximus princeps, dominus illius antiquissimæ et famosissimæ civitatis Ninive, quæ olim Jonæ prophetæ exhortationis verbo, in cinere et cilicio dicitur egisse pœnitentiam; nunc autem mutato nomine, loco etiam non multum longe ab illa antiquiore remota, ex residuis ædificiorum et populi restituta, Musula dicitur; retenta adhuc metropoleos dignitate, in omni Assyria. Hic, postquam advenit, in campestribus circa Halapiam castra locavit. Salahadinus interea nihilo segnius Bostro primæ Arabiæ metropoli maxima, Heliopoli quoque, quæ hodie vulgo dicitur Malbec, spontanea civium traditione sine bello receptis, urbem Emissenam, quæ dicitur Camela, obsederat; et absque cunctatione aliqua tradita est ei a civibus ejusdem urbis pars inferior; nam in colle quodam aliquantulum edito erat civitatis præsidium, satis munitum, in quod fideles prædicti pueri se contulerant, quod tamen et armis, et alimentis prius satis et attentius communierant. Susceperat etiam nihilominus ejusdem provinciæ urbes illi conterminas, tradentibus locorum incolis, Hamam, Cæsaream et regionem universam usque ad ipsam Halapiam. Hi ergo qui in arce erant civitatis Emissenæ, missis nuntiis ad comitem Tripolitanum, et nostros qui erant in castris, ut prædiximus, exspectantes ut ab alterutra parte, in tanto tumultu optatis conditionibus, evocarentur, rogant, ut ad eos venire non pigritentur, pollicen-

tes non esse absque emolumento et condigno fructu, si sibi contra hujusmodi pestilentem hominem subsidia ministrarent. Porro domini comitis obsides in eodem municipio servabantur, quos pro sua redemptione et certa pecunia usque ad sexaginta millia aureorum, Noradino patri pueri dum a carcere solutus egrederetur, obligaverat. Erant etiam ibidem et domini Rainaldi Sidoniensis, pro fratre suo Eustachio obsides nonnulli. Sperantes ergo, quod aliquo pacto eos pro spe subsidii, quod postulabant, a principe arcis, in qua erant, possent recipere, illuc celerrime cum omni militia contendunt; ubi cum nihil ponderis in eorum verbis reperissent, erat enim spes eis, per supradictum principem suum posse obsidionem solvi, post multas tamen deliberationis varietates, in castra unde prius exierant, revertuntur. Salahadinus interea videns, quod nostri quasi indignati recesserant, factus inde erectior et de eorum absentia præsumens plurimum, Halapiæ vicinius approximans, exercitum prædicti principis cœpit ad pugnam lacessere crebrisque irritare incursionibus; quo sæpius instigante, commissum est cominus et graviter inter eos. Tandem deficientibus Ninivitis, proditione suorum, ut dicitur, pecunia corruptorum, victoriam obtinuit Salahadinus. Inde Emissam rediens, sicut prius civitatem, ita demum et civitatis præsidium recepit. Inde ad comitem legationem dirigens, dominum comitem orat, ne suis successibus se opponat, sed permittat se cum filio Noradini, et aliis qui in auxilium ejus venerant, experiri; ne autem et hoc ipsum sine condigna retributione contemnat, obsides suos et domini Rainaldi gratis offert restituendos. Placuit hoc verbum domino comiti, receptisque obsidibus, prout pactis fuerat insertum, cæteris quoque nobilibus, qui in eadem expeditione erant, non sine decenti munificentia dimissis, solutis castris, ad propria remearunt. Dicebatur horum omnium verborum dominus Henfredus de Torono, regius constabularius, mediator fuisse, qui prædicto Salahadino nimiæ familiaritatis affectu devinctus arguebatur. Factum est igitur contra propositum nostrum, *ut cui penitus fuerat obviandum, ne contra nos factus potentior, solito vehementius insolesceret, eidem favor noster accederet; et de nobis auderet sperare, qui in nostrum continue ampliabatur detrimentum.* Egressi itaque a nobis circa Kal. Januarias, Kal. iterum Maii domum reversi sunt.

CAPUT IX.

Mainardus Berythensis episcopus moritur. Hujus conscriptor historiæ ad Tyronensem metropolim promovetur.

Iisdem diebus dominus Mainardus, bonæ memoriæ, Berythensis episcopus, dum in urbe Tyrensi languore correptus aliquantulum ægrotasset, morte præventus est VII Kal. Maii, cujus anima requiescat in pace. Eodem mense, cum Tyrensis Ecclesia septem vacasset mensibus continuis, consonante cleri et populi voto, regis quoque, ut moris est, conveniente assensu, Dei patientia potius quam meritis nostris, ad regimen illius Ecclesiæ vocati sumus, et infra decem dies in ecclesia Dominici Sepulcri, per manus domini Amalrici Hierosolymitani patriarchæ, munus consecrationis, VI Idus Junii, auctore Domino, suscepimus, licet indigni.

CAPUT X.

Rex Damascenorum regionem ingreditur: et eam depopulatur. Hernesius Cæsariensis archiepiscopus defungitur.

Per idem tempus Salahadino circa partes illas arctius occupato, nuntiatum est domino regi, Damascenorum fines, absque militia et sine rectore, patere satis aperte ad prædam et ad alia incommoda sustinenda, quæ hostibus jure belli possunt inferri. Quo comperto, congregatis militaribus copiis, Jordanem transiens, per silvam quæ Paneadensi adjacet civitati, et ab ea nomen ducit, Libanum famosissimum promontorium habens ad lævam, agrum Damascenum attingit. Erat autem tempore messis. Discurrentes ergo nostri, et totam regionem obambulantes libere, fruges sive in areis comportatas, sive solo hærentes, sive per agros manipulatim congestas, incendiis tradunt. Homines autem, præcognito eorum adventu, ad loca munitiora cum uxoribus et parvulis se contulerant. Sicque pro arbitrio nostri regionem habentes, pervenerunt usque Dariam. Is locus suburbanus est, Damasco conterminus, vix ab ea distans milliaribus quatuor; inde etiam Bedegene, qui locus ad radicem Libani situs, perspicuas emanat aquas, unde Domus voluptatis dicitur, perveniunt; et invitis, et multum renitentibus incolis, occupant locum violenter; spoliis inde ditati, prædam et manubias secum trahentes, cernentibus nec contradicere valentibus Damascenis, sani et incolumes post dies aliquot domum reversi sunt. Per idem tempus, dominus Hernesius bonæ memoriæ, Cæsariensis archiepiscopus defunctus est; inque loco ejus dominus Eracleus Hierosolymitanus archidiaconus electus et consecratus est.

CAPUT XI.

Rex iterum fines hostium Damascenorum ingressus, vallem cui cognomentum est Bachar, deprædatur. Rainaldus de Castellione et Joscelinus reg's patruus, a vinculis hostium solvuntur.

Anno secundo regni domini Balduini quarti, Salahadino adhuc circa partes Halapiæ negotiis occupato, mense Augusto, prima die mensis, convocatis regni magnatibus et collecta militia, iterum dominus rex hostium fines ingreditur, pertransiensque agrum Sidoniensem, et montana, quæ media sunt inter nostros et hostium terminos conscendens, pervenit ad locum bonis temporalibus commodum pene omnibus, glebam uberem, fontibus irriguum, cui nomen Messaara; inde in vallem quæ dicitur Bacar, descendens, terram reperit, ut legitur, lacte

et melle manantem. Hanc regionem existimant quidam dictam fuisse olim Ituream, cujus in Evangelio Lucæ (cap. III) Philippus Herodis senioris filius, tetrarcha dicitur, simul et Traconitidis regionis; antiquius autem, videlicet tempore regum Israel Saltum Libani nuncupatam, eo quod ad radices Libani porrecta distenditur vallis opimo solo, aquis salubribus, populorum numerositate, suburbanorum frequentia et aeris grata temperie commendabilis. In hujus partibus submissioribus civitas ostenditur usque hodie validis mœnibus circumsepta, multa prætendens nobilitatis pristinis in ædificiis argumenta, cui nomen est modernum Amegarra. Hanc quidam antiquitatis perscrutatores, arbitrantur esse Palmyream, nobilem quondam in Phœnice coloniam; cujus memoriam facit Ulpianus Tyrius in *Digesto novo* titulo 10, *De censibus*. Huc pervenientes nostri, cœperunt omnem regionem libere, nemine contradicente, perlustrare incendiisque vastare universa; incolæ autem regionis ad montes confugerant, ad quos non erat facile iter nostris pervium; greges vero et armenta pro maxima parte in paludibus, quæ erant in vallis medio, ubi pascua erant uberrima, adventu nostrorum præcognito, collocaverant. Interea comes Tripolitanus, ex condicto per agrum Bibliensem, juxta castrum quod Manethera dicitur, subito in fines Heliopolitanos ingressus, in eadem valle, cum suis, cuncta incendiis cremare nuntiatur. Quod audientes nostri, obviam illis properantes, illi quoque nihilominus occurrere nobis optantes, convenerunt quasi in vallis medio; quod audiens Semsedolus. Salahadini frater, qui Damasci residebat procurator, congregata militia, locorum etiam incolis convenientibus, resistere tentat, acies instruit, nostris obviam ire parat. Nostri quoque ordinatis agminibus, animo proniore occurrunt; decertatur utrinque viriliter; sed Divinitate propitia multis interfectis, captis innumeris, hostis in fugam versus est. Semsedolus cum paucis evadens, ad montis ardua se contulit. Nostri vero hostilibus onusti spoliis, cum armentis et præda maxima redeunt; paucis tamen, imprudenter, qui paludes præliandi gratia fuerant ingressi, dum vias ignorant, et nostrorum ita subitum non opinantur regressum, amissis. Reversus ergo dominus rex, et sui, cum omni sospitate, trahentes boum armenta oviumque greges et supellectilem omnimodam, victoriæ argumenta et felicitatis insignia, Tyrum auctore Domino pervenerunt. Comes quoque Tripolitanus, eodem quo venerat itinere, secum etiam prædam referens innumeram, ad propria feliciter cum suis omnibus se contulit. Eodem anno dominus Rainaldus de Castellione, qui domino Raimundo principi Antiocheno, in eodem principatu successerat, uxorem ejus, Constantiam nomine, ducens, post multos annos captivitatis suæ, quam apud Halapiam duram nimis passus fuerat, intervenientibus amicis suis, et multæ quantitatis pro eo numerata pecunia, libertati restitutus, simulque cum eo Joscelinus, Joscelini comitis Edessani filius, domini regis avunculus, studio et industria Agnetis comitissæ, uxoris Rainaldi Sidoniensis, sororis suæ, matris videlicet regis, ereptus a vinculis, in pristinam libertatem se recepit.

Eodem anno, mense Maio, secunda mensis die, per nostrum ministerium, in ecclesia Tyrensi, munus consecrationis susceperunt, dominus Odo Sidoniensis electus, qui ejusdem ecclesiæ Tyrensis fuerat præcentor, et dominus Rainaldus Berythensis electus.

CAPUT XII.

Dominus imperator Constantinopolitanus apud Iconium ignominiose conficitur.

Eodem quoque tempore dominus Manuel imperator Constantinopolitanus, illustris memoriæ et amplectendæ in Christo recordationis, cujus beneficia et liberalitatem eximiam universus pene sentit mundus, dum contra immanissimam Turcorum gentem, et impium eorum ducem, Iconii soldanum, pro ampliando Christiano nomine, pietatis commendabili motu decertat, peccatis nostris exigentibus, suorum stragem infinitam, et copiarum imperialium, quas secum supra hominum etiam opinionem trahebat, enormia circa Iconium passus est dispendia: ubi etiam de consanguineis ejus, viri illustres, et inclyta recordatione digni, in acie occubuerunt; inter quos et Joannes Protosevasto, ejusdem domini imperatoris ex fratre nepos, vir egregiæ liberalitatis et memorandæ magnificentiæ, cujus filiam Mariam dominus Amalricus uxorem duxerat, dum strenue resistit hostibus, multis confossus vulneribus interiit. Ipse tamen ex plurima parte receptis exercitibus, sed sinistro casu, mente supra modum consternatus, in suos fines corpore incolumis se recepit. Dicitur autem suorum ducum qui præibant agmina, magis imprudentia, quam hostium viribus id accidisse. Nam, cum patentes amplæque viæ, ad producendas acies, et sarcinarum moles commodius trahendas, et impedimentorum omne genus subvehendum, quod et numerum excedere dicebatur et mensuram, non deessent, incaute nimis in periculosas locorum angustias præcipites se dederunt, ubi nec hostibus, qui loca eadem jam occupaverant, dabatur resistere; nec referendi vices copia ministrabatur Ab ea die, hujus tam sinistri casu prædictus dominus imperator, adeo menti perennem dicitur impressisse memoriam, ut de cætero nec solita mentis hilaritate, qua singulariter præminebat, lætiorem se suis, id admodum postulantibus, exhiberet; nec corporis sospitate qua plurimum pollebat, usque in supremum vitæ diem frueretur; ita sane continua facti refricatione urebatur, ut nec animo quies, nec menti consueta tranquillitas indulgeretur.

CAPUT XIII.

Guillelmus junior, marchio de Monteferrato, in Syriam veniens, regis sororem uxorem duxit.

Tertio regni ejusdem domini Balduini anno, circa

Octobris initium, dominus Willelmus marchio, qui cognominatus est Longaspata, filius marchionis Willelmi senioris de Monteferrato, vocatus a domino rege et universis regni principibus, tam sæcularibus quam ecclesiasticis, apud Sidonem applicuit; cui infra quadraginta dies, postquam advenit, quoniam anno præcedente, dum ad hoc specialiter citaretur, id per manum domini regis et omnium principum juramentis corporaliter præstitis firmatum fuerat, dominus rex sororem suam, natu se priorem, uxorem dedit; et cum ea Joppen et Ascalonem urbes maritimas cum pertinentiis suis et universo comitatu, sicut prius pactis insertum fuerat, eidem contulit; invitis tamen et palam contradicentibus quibusdam, quorum consilio vocatus fuerat, non satis attendentibus, quoniam varii et inconstantis hominis est, adversus sua facta venire. Erat autem prædictus marchio adolescens decenter procerus, forma commendabilis, crine flavus, animosus viriliter, iracundus, ita ut modum excederet; liberalis plurimum; profusus mente, et qui nihil unquam vellet occultare propositi; talem se foris exhibens, qualem intus gerebat animum; multum in cibo, in potu quoque maxime superfluus, non usque tamen ad animi læsionem; armorum usum et experientiam ab ipsa ineunte ætate plenius dicebatur habere; nobilis secundum sæculi dignitatem, ita ut in eo, aut nullum, aut rarissimum diceretur habere parem. Pater quippe ejus domini Philippi Francorum regis avunculus erat, matris ejus videlicet frater; mater vero ejus, domini Conradi, illustris Romanorum imperatoris soror fuerat, domini Frederici, qui nunc post dominum inclytæ recordationis Conradum patruum suum, strenue Romanum administrat imperium, amita; et ita utriusque illorum illustrium regum, pari gradu consanguineus erat præfatus marchio. Ducta demum uxore, cum vix tribus mensibus cum ea fuisset corpore incolumis, decidit in ægritudinem difficilem nimis; qua quasi mensibus duobus sine intermissione laborans, sequenti Junio, domino quoque rege apud eamdem Ascalonem graviter ægrotante, in fata concessit, uxore prægnante relicta; cujus corpus Hierosolymam devectum, in vestibulo ecclesiæ domus Hospitalis, intrantibus ad lævam, magnifice satis per nostrum ministerium, tumulatum est.

Circa id temporis Henfredus de Torono, regius constabularius, dominam Philippam, domini Raimundi Antiochiæ principis filiam, domini Boamundi tertii, qui nunc eumdem regit principatum, et dominæ Mariæ imperatricis Constantinopoleos sororem, uxorem duxit, quam Andronicus, domini imperatoris consanguineus, prius uxorem habuerat; hacque dimissa, dominam Theodoram, domini regis Balduini viduam, neptem suam impudenter nimis sed et impudice non minus, clam abduxit. Hic de quo prædiximus, dominus Henfredus statim ex quo illam in domum traduxit suam, cœpit desperabiliter infirmari; illa quoque nihilominus, languore nimio correpta, infra paucos dies vitam finivit.

CAPUT XIV.

Comes Flandrensium, diu exspectatus, regnum ingreditur.

Quarto anno regni ejusdem domini Balduini quarti, mense secundo, circa Kal. Augustales, diu exspectatus Philippus comes Flandrensium, apud Acconensem applicuit civitatem; cujus adventu dominus rex, qui ab Ascalona Hierosolymam, in lectica adhuc ægrotans se fecerat deferri, exhilaratus plurimum, mittens de principibus suis et Ecclesiarum prælatis, multiplici fecit cum honore prævenire. Cui etiam, postquam Hierosolymam pervenit, ubi adhuc rex graviter infirmabatur, communicato consilio universorum, domini videlicet patriarchæ, archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et priorum, magistrorum quoque Hospitalis et Templi, et omnium principum laicorum, obtulit ei potestatem, et liberam et generalem administrationem super regnum universum, *ut et in pace et in guerra, intus et foris, super majores et minores plenam haberet jurisdictionem; et ut super thesauros et reditus regni libere exerceret arbitrium suum.* Qui habito cum suis consilio, respondit: *Quod ipse non venerat ad hoc, ut potestatem aliquam acciperet, sed ut servitio se manciparet divino, cujus gratia venerat; nec erat ejus propositi, quod alicui administrationi se obligaret, quin libere posset, cum eum sua revocarent negotia, ad propria redire. Sed dominus rex in regno suo procuratorem ordinaret quem vellet, et ipse, tanquam domino suo Francorum regi, ob regni utilitatem ei vellet obedire.* Videntes ergo quod ita penitus, quod obtuleramus, renueret, iterum per principes suos dominus rex eum fecit devotissime rogari, ut saltem expeditionis in proximo futuræ, quam multo prius tempore cum domino imperatore Constantinopolitano ordinaverat, et universi exercitus Christiani dux vellet esse, et prælia Domini contra Ægyptios procuraret. Ad quod verbum, sicut et ad prius respondit. Constituit ergo dominus rex, sicut et prius ante introitum comitis fecerat, regni et exercituum procuratorem dominum Rainaldum, quondam Antiochiæ principem, virum approbatæ fidei et mirabilis constantiæ; qui, si dominus rex in propria persona venire non posset, administraret regni negotia, cum consilio tamen domini comitis per omnia regeretur. Cumque hoc ipsum domino comiti nuntiatum esset, respondit: *Quod non videbatur ei talis procurator necessarius; sed talem ordinaret, cujus et belli gloria, si Deus ita provideret; et dedecus, si Dominus ita pateretur, esset proprium, et cui regnum Ægypti cederet, si Dominus illud in nostram traderet ditionem.* Ad hoc respondimus, qui missi a rege fueramus: *Quod talem non posset dominus rex constituere procuratorem, nisi eumdem regem crearet; quod neque domini regis, neque nostri erat propositi.* His ita se habentibus, tandem aperuit evidentius mentis

arcanum; et quo tota ejus properabat intentio, non habuit occultum, dicens : *Mirum esse quod de matrimonio consanguineæ suæ nullus eum conveniret.* Audientes hoc verbum, admirati sumus hominis malitiam, et sinistrum mentis conceptum, quod qui tam honeste a domino rege susceptus fuerat, contra leges consanguinitatis, hospitalitatis immemor, in supplantationem domini regis hæc moliri attentaret.

CAPUT XV.

Qui cum comite venerant, seducunt eum, monentes ne regni principibus acquiescat.

Libet paulisper digredi, ut plenius auditorum sensibus ingeratur, quidnam sit, in quo prædictum comitem, malitiose versatum, tum ex multorum relationibus, tum etiam ex ejus confessione cognovimus. Quidam potens homo, cum domino comite peregrinationis illius comes venerat, advocatus videlicet de Betuna, qui duos secum traxerat filios jam adultos. Hic, ut dicitur, suffragio usus comitis Willelmi de Mandavillá, qui cum eodem comite, eadem via venerat, dominum comitem circumveniens, persuadere cœpit quod maximis sibi compendiis uti posset dominus comes, in facto regni; dicens se amplissimum habere patrimonium, in ejus comitatu, quod universum domino comiti hæreditario jure possidendum daret, si elaboraret sæpedictus comes, ut duæ filiæ domini regis Amalrici, apud duos filios suos nuptui locarentur. Erant autem domini Amalrici profecto duæ filiæ, una quæ uxor fuerat marchionis; altera infra annos nubiles constituta, cum domina regina matre ejus apud Neapolim degens. His ergo verbis assensum præbens comes, pronum se dabat, ut verbum hoc effectui mandaretur. Sed nunc redeamus ad propositum. Intellecto ergo quorsum spiritus comitis anhelaret, respondimus : *Quod domino regi id prius oporteret nuntiari; quodque illi videretur de communi consilio respondendum, die crastina renuntiaremus.* Facto mane, prius tamen habito consilio, redeuntes ad comitem, respondimus : *Quod apud nos consuetudo erat, usu approbata longævo, quod viduam, et maxime prægnantem, infra annum luctus non sit honestum, ad vota migrare secunda;* et vix præterierant tres menses a morte mariti. *Unde non esset nobis imputandum ad malum, si contra disciplinam temporum et regionis nostræ, de matrimonio prædictæ dominæ nullum habuerimus tractatum. Tamen universis nobis gratum esse et acceptum, si cum ejus, ex quo præsens erat, consilio, de verbo prædicto tractaretur; nam pro certo dominus rex, et in hoc, et in omnibus aliis negotiis, ejus semper proposuerat specialiter regi consilio, et ejus quantum cum suo honore posset, deservire voluntati. Præiret ipse in verbo, et nominaret aliquam personam ad hoc idoneam; et nos de communi voluntate, in facto præsenti, parati eramus procedere.* Quod verbum moleste ferens, dixit : *Se id omnino non facturum, nisi prius universi principes jurarent, quod sine contradictione, ejus starent verbo; nam hoc esset personam alicujus nobilis dehonestare, si eo nominato, repulsam pateretur.* Nos autem respondimus : *Quod illud omnino contra domini regis et nostram esset honestatem, si ejus sororem personæ ignotæ, et cujus etiam nomen ignoraretur, traderemus.* Tandem cognita regis et principum omnium voluntate, licet plurimum indignans et iratus, ab hoc verbo destitit.

CAPUT XVI.

Imperatoris Constantinopolitani adsunt legati petentes instanter pacta, quæ cum domino eorum rex inierat, impleri; et contra Ægyptum expeditiones præparari.

Erant per idem tempus Hierosolymis, domini imperatoris nuntii, viri inclyti et eminentes, dominus Andronicus, qui cognominatur Angelus, domini imperatoris ex sorore nepos; Joannes vir magnificus, megaltriarcha; vir nobilis Alexander, comes Cupersanensis de Apulia; Georgius Sinaites, imperialis aulæ familiaris. Hi ex præcepto imperiali ad dominum regem venerant, arbitrantes tempus esse, sicut et sperabatur, ut in adventu domini comitis Flandrensis, pacta, quæ aliquando inter dominum imperatorem, et dominum regem Amalricum inita fuerant; postmodum inter eumdem dominum imperatorem, et dominum Balduinum qui in præsenti regnat, non dissimilibus conditionibus fuerant innovata, auctore Domino, contraherentur ad effectum. Et ob hoc curia generalis apud eamdem sacratissimam urbem indicta fuerat, convenientibus in unum universis regni magnatibus. Erat omnibus spes una, eaque quasi fovebat universos, quod auxilio et consilio prædicti comitis et suorum regnum Deo amabile, optatum susciperet incrementum, et de conterendis Christi hostibus, diligens haberetur tractatus; cum subito, ut præmisimus, in sinistrum latus mutatus est comes, et promissorum immemor, ad alia se convertit negotia, omne spei nostræ firmamentum evacuans. Instant tamen imperiales apocrisiarii, ut pactis staretur, allegantes, *moram solere secum periculum trahere; per eos non stare, quominus in concepto negotio procederetur; verum se paratos asserunt, omnes pactis insertas conditiones, fideliter et larga interpretatione velle adimplere.* Nos autem audientes legatorum verba, deliberatione habita, visum est expedire, ut domino comiti verbum ex ordine panderetur; quo accito et præsente, propositus fuit ei pactorum inter nos et dominum imperatorem in scriptis fideliter tenor, ejus aurea bulla munitus. Quo diligenter lecto, et intellecto plenius, quæsitum est ab eo, *Quid sibi videretur?* Qui respondit : *Se hominem peregrinum esse, locorum ignarum, et maxime regionis Ægypti, quæ longe ab omnibus aliis regionibus, alterius dicitur esse conditionis; quæ certis temporibus aquis irrigetur, et occupetur universa. Nos autem melius nosse et locorum faciem, et abeundi opportunitatem; tamen se audivisse ex his qui frequenter in Ægyptum descenderant, tempus ad ejus impugnationem non convenire.*

Adjecitque, *quod hiems in proximo erat; Ægyptus vero aquis Nili restagnantis operiebatur. Iterum infinitam Turcorum multitudinem illuc confluxisse* audierat. Timebat præterea, et maxime, *ne iter agentibus, aut etiam pervenientibus, alimenta deficerent, et inediæ molestia conficeretur exercitus*. Ad hoc nos, videntes quod calvas quæreret occasiones, ne sub hoc pretextu viam declinaret, obtulimus ei sexcentos camelos, ad victualia, arma et cætera impedimentorum genera per terras deportanda; et naves quotquot haberet necessarias ad alimenta sive bellicis usibus necessarias, machinarum moles per mare devehendas. Quibus omnibus spretis, subintulit : *Quod omnino in Ægyptum non descenderet nobiscum, ne forte ipse, et qui eum sequerentur, fame perire compellerentur*; adjecit etiam, *quod ipse consueverat per opulentas regiones suos trahere exercitus; nec possent sui hujusmodi tolerare inopias; sed eligeremus alias partes, ubi commodius et facilius ad Christiani nominis incrementum, et exercitus ducere, et hostes Christi conterere possemus; et ad hoc ipse cum suis libenter se accingeret.*

CAPUT XVII.

Comes factum impedit, ab honesto alienus proposito.

Porro nobis nec tutum erat, nec honestum a pactis discedere. Nam domini imperatoris nuntii, præclari et nobiles viri, cum infinita pecunia præsentes erant, paratos se asserentes, ut præmisimus, conventiones inter nos et dominum imperatorem initas fideliter adimplere; habentes in portu Acconensi septuaginta galeas, exceptis aliis navibus, ad iter et opus condictum sufficientes; item juramentis nostris obviare, inhonestum nimis et periculosum videbatur. Quod si etiam cum assensu imperialium nuntiorum res in aliud tempus differri potuisset, præsens domini imperatoris auxilium deserere non reputabamus tutum, timentes indignationem ejus, quæ nobis poterat esse nimis periculosa. Igitur juxta condictum nostrum, secundum quod prius convenerat, consentientibus partibus utrisque, iter nostrum firmavimus, ad opus nos accingentes, quod ante multo cum domino imperatore constitueramus. Quo audito, comes Flandrensis iterum contra nos vehementius cœpit inflammari, dicens : quod in ejus contumeliam totum hoc fuerat fabricatum. Et factum est post multa, ut ejus quocunque modo satisfaceremus voluntati, quod de communi tam nostrorum quam Græcorum consilio, iterum expeditio dilata est, usque per totum Aprilem sequentem. His ita gestis, dominus comes, cum Hierosolymis quasi per quindecim dies fuisset, completis orationibus et sumpta palma, quod est apud nos consummatæ peregrinationis signum, quasi omnino recessurus Neapolim abiit. Unde post dies aliquot, ad nos misit Hierosolymam advocatum de Betuna, cum quibusdam aliis de suis hominibus; qui nobis ex parte domini comitis nuntiarunt quod comes paratus erat, et hæc erat ejus deliberationis summa, quocunque nobis videretur optimum, sive in Ægyptum, sive ad alias partes nos sequi. Quo comperto, etsi nobis videretur ridiculum toties mutare sententias, et nimiæ instabilitati videretur merito imputandum, nulli certo hærere proposito; tamen Græcos, licet inviti convenimus, videntes comitis intentionem. Non enim erat ejus propositi dicta compensare operibus; sed ad id summa ope nitebatur, quod nos in culpam traheret, et scribere ultramontanis principibus posset, per nos stetisse, quominus in negotio esset processum. Culpam ergo suam in nos retorquere volens, prædictos ad nos miserat; nullo modo sperans quod Græci ad nostram iterum redirent voluntatem.

CAPUT XVIII.

Imperatoris legati ad propria redeunt. Comes versus partes Antiochenas contendit. Balianus domini regis Amalrici viduam uxorem ducit.

Convenimus ergo Græcos, tentantes, si vellent iterum pactis stare prioribus; et si comes nobiscum veniret, utrum vellent in Ægyptum descendere? Qui respondentes : *Quamvis tempus esset arctum nimis, ut exercitus possent præparare suos, tamen, si comes propria manu vult jurare, quod veniat nobiscum; et si contigerit eum, vel hic, vel in via infirmari, quod suos mittat; et quod in tota expeditione* bona fide, sine fraude, et malo ingenio, *pro Christianitatis incremento laboret : et quod non* sit in consilio vel auxilio, *quod pacta inter dominum regem et dominum imperatorem tractata et conscripta, ex aliqua parte infringantur; et idipsum homines suos jurare fecerit, licet nobis nimis durum, et contra virilem constantiam videatur toties mutare consilia, tamen, ut regni hujus Deo amabilis, et domini imperatoris amplietur gloria, veniemus.* Hic, cum suum juramentum, advocatus et qui cum eo missi fuerant, super dictis conditionibus offerrent; nec omnia tamen prædicta cum suo juramento vellent comprehendere, nec comitis promitterent juramentum, noluimus amplius verbis inutilibus insistere; solutum est colloquium nostrum; sumptaque licentia, imperiales legati, negotium sæpe dictum, usque in tempus opportunum differentes, ad propria redierunt. Post hoc cœperunt nuntii comitis quærere, ex quo prædicta non posset esse in præsenti expeditio : *Quid cum auxilio regni dominus comes posset facere, ne omnino videretur otiosus?* Placuit tandem iis quibus verbum erat hoc propositum, quod in terram Tripolitanam aut Antiochenam proficisceretur; ibi enim videbatur quod ad honorem suum et Christianitatis incrementum, aliquid posset operari. Erant nonnulli, qui domino principi Antiocheno, qui præsens erat, et domino comiti Tripolitano imputabant quod comes ita erat adversus profectioni in Ægyptum; nitebantur enim, ut dicitur, ad suas eum partes trahere, sperantes ejus auxilio aliquid adoriri, ad incrementum suarum regionum respiciens; sed spe sua frustrati sunt; quia nec apud nos, nec apud eos

quidpiam memoria dignum ei datum est divinitus consummasse. Dignum quippe erat, ut cui Dominus suam subtraxerat gratiam, in nullo prosperaretur. Quia *superbis resistit Deus, humilibus autem dat gratiam* (*I Petr.* v, 5). Promisit tamen dominus rex, se cooperatorem et adjutorem futurum; tradiditque ei illuc eunti, centum equites de suis et peditum duo millia. Et in hoc statu erant res nostræ, circa Kal. Octobris. Assumptis ergo suis, et domino comite Tripolitano, magistroque domus Hospitalis et multis ex fratribus militiæ Templi, ad partes contendit Tripolitanas. Per idem tempus, dominus Balianus de Ibelim, frater domini Balduini de Ramis, viduam domini regis Amalrici, reginam Mariam, filiam Joannis Protosevasti, unde superius fecimus mentionem, domino rege id permittente, uxorem duxit; cum qua etiam Neapolitanam urbem, quam illa possidebat nomine donationis propter nuptias, in vita uxoris habendam suscepit.

CAPUT XIX.

Comes Flandrensis, una cum principe Antiocheno et Tripolitano comite, castrum Harenc obsidet, et sine fructu laborat.

Perveniens igitur ad partes destinatas comes, compositis ad iter necessariis, ordinatisque agminibus, cum Tripolitano comite et suis, terras hostium ingreditur, circa Emissenam et Hamam, moram facientes aliquam, non sine hostium damno. Salahadinus enim completis pro voto in illa regione negotiis, facta cum filio Noradini pro suo arbitrio pace, in Ægyptum descenderat; timens ne ille de quo prædiximus, apparatus et diu promissa expeditio, illuc, sicut dispositum multo ante fuerat, properaret. Traxerat ergo secum, quoscunque et undecunque eos corrogare poterat, maximas militum copias; illuc robur congerens, ubi videbantur majora emergere posse negotia. Invenientes igitur comes et sui regionem viribus vacuam, liberius poterant evagari; municipia tamen et civitatum præsidia, alimentis, armis et custodibus satis erant et sufficienter munita. Cognito vero dominus princeps, quod hostium fines ingressi essent, sicut ex condicto inter eos convenerat, ipse vero alia via properans adjungit se illis. Convenientes itaque corpore, convenerunt et mente; idque temporibus præsentibus magis opinantes expedire, placuit ut castrum Harenc obsiderent. Est autem prædictus locus, in territorio Chalcidensi, quæ civitas hodie vulgo appellatur Artasia, nobilis aliquando, nunc ad instar parvissimi redacta oppidi. Distat autem uterque locus ab Antiochia quasi milliaribus duodecim. Ad quem locum ubi perventum est, locatis in gyrum castris, locum ex omni vallant parte, ut nec obsessis exitus; nec ad eos, subsidium ministrare volentibus, liber pateret introitus. Proinde machinas, et quæ ad usus hujusmodi solent esse necessaria, construunt; et quamdam quasi perpetuitatem obsidionis et propositi constantiam promittentes, casas componunt vimineas, et propter ingruentem hiemem vallis castra muniunt, ne torrentium impetu damna rerum sustineant in aliquo. Porro ab Antiochia et suburbanis confinibus ruris incolæ, et illius professionis homines, certatim student necessariam ministrare alimoniam. Erat sæpedictum castrum filii Noradini, idque solum in partibus illis Salahadinus ei dimiserat. Vallato igitur undique municipio, temporibus certis, et per vices, more solito, oppidanis dabant assultus, et machinis ac tormentis mœnia quatientes obsessis negabant requiem.

CAPUT XX.

Salahadinus cum multitudine infinita ab Ægypto veniens, regnum ingreditur; ante Ascalonam se locat. Rex cum universis regni viribus illi obviam occurrit; ante prædictam urbem conflictus cum hostibus habetur maximus.

Interea, dum hæc in partibus Antiochenis geruntur, Salahadinus audiens quod comes et totius exercitus Christiani robur, quod ipse non sine timore vehementi in Ægypto præstolatus fuerat, ad partes se contulerat Antiochenas; arbitratus non imprudenter, quod regnum viribus vacuum impune posset invadere; et duorum alterum facilius obtinere, aut obsidionem ab obsesso dimovere municipio; aut hostibus illic perseverantibus, de his qui in regno remanserant, obtinere triumphum. Collectis igitur undique militaribus copiis, in multitudine gravi, et armis et omnibus pene quæ in bello solent usui esse, solito instructiore, egressus de Ægypto, per vastitatem interjectæ solitudinis, maturato itinere pervenit ad urbem antiquissimam, desertam tamen, Laris nomine; ubi deposita impedimentorum parte, et sarcinarum onere sublevato, assumptis sibi qui expeditiores, et pugnandi peritiores videbantur, relictis post se oppidis nostris Darum et Gaza urbe famosissima, subito ante Ascalonam, præmissis quibusdam excursoribus, irruit. Dominus vero rex, aliquot diebus ante, de adventu ejus præmonitus, id quod residuum erat in regno militiæ, celeriter convocans, cum suis eamdem urbem, paucis ante diebus ingressus fuerat. Aberat, ut præmisimus, comes Tripolitanus cum centum ex nostris militibus, de multo numero electis; magister quoque Hospitalis cum fratribus suis, et pars maxima militiæ Templi; reliqua vero pars fratrum in Gazam se receperat, timentes ne eam, quia prima de urbibus nostris ei occurreret, Salahadinus obsideret; item Henfredus regius constabularius, ægritudine maxima, ut diximus, laborabat. Paucos igitur secum habens dominus rex, ut comperit quod per campestria nobis contermina libere et hostiliter vagarentur et discurrerent hostes, invocato divino auxilio, relictis qui civitatem tuerentur, urbe cum suis egreditur, tanquam cum eis pugnaturus. Salahadinus vero prope civitatem gentem suam in unum collegerat. Egressus autem Christianus exercitus, inspecta partis adversæ multitudine infinita, qui sensus habebant magis

exercitatos in talibus, tutius esse dicebant *in se subsistere, quam dubiis belli eventibus inconsulte se committere*. Ita ergo usque ad vesperam, habitis tamen interdum singularibus conflictibus, quamvis proximæ essent utrinque acies, eorum impetus sustinuerunt nostri. Advesperascente autem die, periculosum credentes, in tam modica manu, castris se committere illa nocte, præsertim cum tanta esset hostium immensitas, in civitatem Ascalonam iterum prudenter se receperunt. Quod factum in tantam Salahadinum cum suis erexit præsumptionem, ut jam non in se solide subsisteret, sed ambularet in mirabilibus super se; et jam quasi victor, commilitonibus suis regni subjugati portiones certas designaret. Cœperunt ergo de cætero, quasi pro votis obtinentes omnia, incautius discurrere, habere se imprudentius, passim per turmas inordinatis agminibus vagari.

CAPUT XXI.

Hostes regionem longe lateque depopulantur, urbes et suburbana succendunt.

Nocte ergo illa opinati sumus, quod ante urbem castra locarent sua, in ea regione ubi pridie fuerant; aut urbi vicinius se conferentes, ipsam obsidione clauderent. Verum ipsi neque sibi neque equis requiem indulgentes, catervatim universam perlustrantes regionem, prout cuique impetus erat, ad diversa rapiebantur. Erat autem inter eorum satrapas quidam, Ivelinus nomine, vir bello strenuus, ad quælibet tentanda pronus; vir apostata, qui relicta mediatoris Dei et hominum fide, ad gentilem impietatem devia secutus, se contulerat, natione Armenius. Hic, cum acie cui præerat, usque Ramam urbem in campestribus sitam pervenit; inveniensque eam vacuam, succendit; diffidentes enim illius loci cives, eo quod non esset munita commode, partim cum domino Balduino rege in expeditionem apud Ascalonam profecti fuerant; pars cum infirmiore manu, cum mulieribus et parvulis in Joppen se contulerant; pars in castrum in montibus, situ munitum satis, cui nomen Mirabel, ascenderant. Incensa igitur urbe, prædictus Ivelinus Liddam, finitimam urbem, cum omni suo comitatu properat, locum partitis agminibus, subito vallat in circuitu; deinde sagittarum immissa grandine et omni armorum genere, inclusos aggreditur et incessanter fatigat. Contulerat sane se populus omnis super ecclesiam beati martyris Georgii. Porro tantus nostros invaserat timor, ut jam non esset spei residuum, nisi in fuga; nec solum his qui in campestribus habitabant, ubi tam liber hostium erat discursus, verum etiam et montium incolis tantus incubuerat horror, ut civitatem sanctam prope desererent ejus cives, et de urbis tuitione diffidentes, in arcem quæ dicitur David, reliqua parte civitatis neglecta, se certatim conferrent. Processerant quippe excursores usque ad locum qui dicitur Calcalia, et obtexerant pene universam superficiem terræ eorum præambuli; et jam etiam dimissis campestribus, ad montana conscendere disponebant. Hæc erat facies regionis desolatæ, et oppressæ amaritudine, in die quâ obtexit eam caligine Dominus in furore suo, ad iracundiam provocatus: tamen non continuit *in ira sua misericordias suas, nec oblitus est misereri; sed conversus, consolatus est nos, et apposuit ut complacitior sit adhuc* (*Psal.* LXXVI, 7), et *secundum multitudinem dolorum* nostrorum, *in corde* nostro *consolationes ejus lætificaverunt* animas nostras (*Psal.* XCIII, 19).

CAPUT XXII.

Rex Ascalona egressus, hostibus occurrit; ordinantur utrinque acies; procinctus fit ad dimicandum.

Nam, dum hæc ita in partibus illis geruntur, dominus rex audiens quod fines ejus longe lateque hostium multitudo diffusa penitus occupaverat, ex Ascalona cum suis egreditur, ac hostibus obviam ire parat: satius ducens, cum hostibus etiam dubio eventu præliandi fortunam tentare, quam prædam, incendia, suorum stragem sustinere. Egrediens igitur per maritimam oram, littus quoque secutus, ut subito et occultus posset inimicis occurrere, pervenit ad eum locum, ubi Salahadinus e regione erat in campestribus. Quo perveniens, acies omnemque apparatum bellicum, tam equitum quam peditum adversus eum dirigit; ubi adjunguntur ei fratres militiæ Templi, qui in Gaza remanserant. Inde instructis ordinibus militum, hostibus obviam ire parant, dumque proficiscuntur unanimes injurias suas ultum iri, incendiis quæ ex omni parte intuebantur, et strage suorum audita, in virilem audaciam divinitus accensi, quasi vir unus facti, properant; cum ecce ex adverso non multum distantia hostium agmina contuentur. Erat autem hora diei quasi octava. Salahadinus interea audiens nostros spe pugnandi adventare, timens quem prius videbatur optasse congressum, missis qui suos passim dispersos convocarent; clangore quoque buccinarum et tympanorum strepitu, verbis quoque, sicut in talibus fieri solet, manipulos suos ad conflictum animabat, et dictis vires addere nitebatur. Erat ibi cum domino rege, Odo de Sancto Amando, magister militiæ Templi, cum octoginta ex suis; princeps Rainaldus, Balduinus de Ramis, et Balianus frater ejus; Rainaldus Sidoniensis, comes Joscelinus, regis avunculus et senescalcus. Omnes vero quotquot erant promiscuæ conditionis, vix trecenti septuaginta quinque inventi sunt. Hi omnes, invocato de supernis auxilio, prævio vivificæ crucis ligno mirabili, quod dominus Albertus Bethlehemita episcopus gestabat in manibus, instructis ordinibus, ad dimicandum viriliter se accingebant. At vero interea ad hostium cuneos, qui longius prædas secuti et procurantes incendia discesserant, certatim ex diversis partibus addebantur, fiebatque major numerus; ita quod nisi Dominus, qui non derelinquit sperantes in se, nostros interiore quadam inspiratione clementius erigeret, omnino non solum de victoria, sed et de salute et de libertate desperare co-

gerentur. Ordinant et ipsi nihilominus acies suas, et juxta militarem disciplinam agmina digerunt, disponentes qui primi aggrediantur, et qui eis sint subsidio.

CAPUT XXIII.

Committitur pugna; vincitur Salahadinus, et in fugam cum supremo periculo et ignominia vertitur.

Interea, accedentibus hinc inde gradatim bellatorum ordinibus, commissum est prælium, prius casu dubio, sed viribus longe imparibus; postmodum nostris animosius insistentibus, infusa cœlitus gratia, quæ eos solito redderet fortiores, confractis eorum legionibus, post multam stragem hostes in fugam vertunt. Quis autem esset hostium numerus investiganti mihi et quærenti diligentius, veridica multorum relatione innotuit, quod viginti sex millia equitum expeditorum, exceptis iis qui summariis insidebant et camelis, intra fines nostros immiserat; ex quibus erant octo millia egregiorum, quos ipsi lingua sua Toassin vocant; reliqua vero decem et octo millia erant gregariorum, quos ipsi appellant Carnagolam. De egregiis autem erant mille, qui omnes induti croceis super loricas examentis, Salahadino concolores, eidem familiarius ad tutelam proprii corporis assistebant. Solent enim Turcorum satrapæ et majores principes, quos ipsi lingua Arabica vocant emir, adolescentes, sive ex ancillis natos, sive emptos, sive capta in præliis mancipia studiose alere, disciplina militari instruere diligenter; adultis autem, prout cujusque exigit meritum, dare stipendia et largas etiam possessiones conferre; in dubiis autem bellorum eventibus, proprii conservandi corporis solent his curam committere et de obtinenda victoria spem habere non modicam: hos lingua sua vocant Mameluc. Hi assistentes domino suo perseveranter, unanimiter ab eo nitebantur propulsare injurias, et usque ad mortem non destituere. Hi sane in conflictu perseverantes, quoadusque fugeret dominus eorum, unanimiter perstiterunt; unde contigit quod, cæteris fuga elapsis, hi pene omnes occumberent. Conversis itaque hostibus in fugam, insecuti sunt nostri usque dum, inclinata jam die, nox irrueret; ab eo loco, qui dicitur Mons Gisardi, usque ad paludem illam, quæ vulgo dicitur Caunetum Esturnellorum. Toto autem illo fugæ tempore et spatio, non desiit hostium strages fieri continua, per duodecim vel amplius milliaria; nec de omni numero superfuissent aliqui, nisi nox importune irruens, persequentium gladiis eripuisset. Ut autem expeditius possent fugiendo saluti consulere, abjectis armis et vestibus, sarcinis expositis, relictis infirmioribus, qui fortiores erant et equorum velocium sessores, fugiendo pro viribus, beneficio noctis imminentis, neci subtracti sunt; alii autem omnes aut capti, aut gladiis interempti, graviores exitus sunt consecuti. De nostris autem in primo conflictu quatuor aut quinque occubuerunt equites; pedites autem ad certum, quem nos ignoramus numerum Pervenientes autem, qui fuga fuerant elapsi, usque ad prædictam paludem, si quid residuum erat oneris, loricas videlicet et caligas ferreas, in carectum aquæ et in ipsam aquam projecerunt interius, ut et ipsi expeditius incederent, et arma in aquis projecta, nostris nullo tempore possent esse aut usui, aut victoriæ signo. Quorum tamen utrumque nostri postea sunt plenius assecuti; nam inhærentes eorum vestigiis et nocte instante, et sequenti die, et prædictum arundinetum diligentius perscrutantes, paludem quoque ipsam contis et uncis percunctantes, quidquid illi occultaverant, celerius repererunt. Audivimus a quibusdam fide dignis, quod centum inde viderant una die loricas extrahi, exceptis galeis et ocreis ferreis, et minoris ponderis rebus, utilibus tamen et pretiosis. Collatum autem nobis est hoc tam insigne et sæculis memorabile beneficium, divinitus, anno domini Balduini quarti tertio, mense Novembre, VII Kal. Decembris, die festo Sanctorum martyrum Petri Alexandrini et Catherinæ virginis. Reversus autem dominus rex Ascalonam, exspectavit quousque suos reciperet, qui diversis itineribus insecuti fuerant fugientes, quos infra dies quatuor recollegit. Videre erat redeuntes, manubiis onustos, mancipia trahentes, camelorum armenta, equos, tentoria referentes, exsultantes secundum Prophetæ dictum: *Quasi victores capta præda, quando dividunt spolia* (*Isa.* IX, 3).

CAPUT XXIV.

Pluviarum intemperies et frigus insolitum eos qui ex acie fugerant, fatigant supra vires; occiduntur ex eis innumeri, capiuntur quamplures. Rex Hierosolymam victor revertitur.

Accessit et aliud, in quo manifeste innotuit præsentem esse divinam nobis clementiam; nam sequenti die, et per decem dies continuos, tanta vis imbrium, tanta algoris præter solitum violentia incubuit, ut vere credi posset, etiam ipsa contra eos conjurasse elementa. Equos nimirum omnes amiserant, quibus per illud triduum, quo in finibus nostris moram fecerant, nec cibum, nec potum, nec ullam indulserant requiem; item indumenta et vestium genera quælibet, ut præmisimus, omnino a se rejecerant. Accedebat ad miseriarum cumulum, quod nec victum penitus habentes, frigore, inedia, viarum tædio et laboris insueti pondere tabescebant. Reperiebantur ex eis passim aliquando plures, aliquando pauciores, in quos quamvis etiam impotens et debilis, impune poterat pro suo arbitrio desævire; ignari enim locorum ex eis plerique, putantes domum redire, nostris se vicis aut viatoribus, aut eos quærentibus offerebant. Arabes interea, infidum genus hominum, videntes quidem casum qui Turcis acciderat, ad illos properant, quos superius cum sarcinis apud Laris civitatem diximus relictos, quos nuntiata suorum strage territos, in fugam vertunt; eos quoque nihilominus, qui quocunque casu nostrorum manus evaserant, durius insequuntur; et qui a nobis elapsi videbantur, illis daban-

tur ad prædam; ita ut impletum videretur illud propheticum: *Residuum locustæ, comedit bruchus* (*Joel.* I, IV). Id enim moris huic generationi nequam esse dicitur, ut sub quocunque duce ingrediantur ad prælia, anceps soleant declinare certamen; et quandiu bellorum dubius est eventus, de remoto conspicere; demumque adhærere victoribus; victos vero tanquam hostes insequi et de eorum locupletari spoliis. Igitur per dies multos de silvis, de montibus, de ipsa etiam solitudine educebantur captivi; aliquando etiam sponte nostris occurrebant, satius arbitrantes carceri et vinculis mancipari, quam frigore et inedia tabescere et cruciari. Interea dominus rex præda et manubiis, lege belli distributis, votivas gratiarum actiones pro collatis sibi a Domino beneficiis soluturus, Hierosolymam properavit. Salahadinus autem, qui cum tanta superbia et tam multiplici equitatu ascenderat, divina percussus manu, vix cum centum equitibus reversus est; ipse quoque camelo invectus dicitur. Intueri libet et considerare interius, divini hujus muneris largitatem; et quomodo in nobis exhibita nobis liberalitate, hanc universam sibi voluit pius consolator gloriam vindicare. Nam, si præsenti operi divinitus procurato, comes Flandriæ, princeps Antiochenus, comes Tripolitanus, et illa militiæ multitudo quæ aberat, interfuisset, more imprudentum, et qui solet in prosperis irrepere fastus, etsi non verbo, saltem cogitatione non vererentur dicere: *Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia* (*Deut.* XXXII, 27). At nunc juxta verbum suum, quod scriptum est: *Ego gloriam meam alteri non dabo* (*Isa.* XLII, 8); reservata sibi penitus auctoritate et gloria, non in multitudine, sed paucorum usus ministerio; et Gedeonis innovans clementer miracula, innumeram stravit multitudinem; significans quod *ipse sit, et non alius, cujus beneficio unus persequitur mille, et duo fugant decem millia*. Ei ergo ascribatur, *a quo est omne datum optimum, et omne donum perfectum* (*Jac.* I, 17); quia non est in hoc præsenti articulo, quod operibus suis imputare possit homo. Divinæ enim gratiæ munus est et non meritis exhibitum: *Tuum est opus, Domine, extendisti enim manum tuam, et devoravit eos terra* (*Exod.* XV, 12); *in multitudine gloriæ tuæ deposuisti omnes adversarios meos* (*ibid.*, 7).

CAPUT XXV.

Qui in partibus Antiochenis castrum Harenc obsederant, infecto negotio reversi sunt ad propria.

Cum hæc apud nos peraguntur, comes, et qui cum eo erant, in obsidione supradicti castri perseverabant, sed inutiliter; nam in dissolutionem dati, aleis et cæteris noxiis voluptatibus majorem dabant operam, quam disciplina militaris aut obsidionis lex exposceret; continuis itineribus Antiochiam properabant, ubi balneis, comessationibus, et ebrietatibus et cæteris lubricis voluptatibus dediti, desidiis obsidionem deserebant. Sed neque ii qui ibi juges et assidui videbantur, negligentia torpentes aliquid utilitatis operabantur, terebant otia, et palustres trahebant dies. Ipse etiam comes singulis diebus minabatur, quod eum redire oporteret, quodque invitus ibi detinebatur; quod verbum non solum eos qui in obsidione erant exterius, ab honesto revocabat proposito; sed etiam obsessos reddebat ad resistendum promptiores; sperantes enim in vicino solvendam obsidionem, proponebant hoc modico tempore melius esse cuncta tolerare, etsi dura viderentur quæ possent inferri, quam municipium fidei suæ creditum, invisis prodere gentibus et proditionis notam incurrere perpetuam. Erat autem prædictum castrum in edito loco situm, in colle constitutum, qui ex maxima parte videbatur congestus, ex uno solo latere impugnantibus aditum præbens; in reliquis autem etsi assultus dare volentibus minime pervius, tamen undique machinis libere poterat flagellari. Post varios igitur eventus et frequentes assultus, quibus si ex animo res gesta esset, et propitia adesset Divinitas, posse capi videretur, decidit res in negligentiam, ut prædiximus; et peccatis nostris exigentibus, ita omnis nostrorum emarcuit virtus, et evacuata est omnis prudentia, ut cum jam qui inclusi tenebantur, in supremam desperationem incidissent, nostri cœperint de reditu ad propria tractare. Admirari non sufficimus (esse enim videtur amplius opinione hominum) quod tantis principibus tantam induxit Dominus mentis caliginem; et ita in indignatione sua eos cæcitate percussit, quod nemine compellente, castrum jam pene expugnatum, sola stimulante invidia, et negligentia revocante, hostibus dimitterent. Videns ergo dominus princeps, quod ita comes Flandriæ fixerat propositum, quodque in hoc verbo irrevocabiliter erat obstinatus, sumpta ab obsessis, in incerta nobis quantitate, pecunia, obsidionem solvit. Comes autem Flandriæ Hierosolymam rediens, completis ibi solemnibus sanctæ Paschæ diebus, ad reditum se parat; aptatisque galeis et navibus ad onera devehenda necessariis, per dominum imperatorem Constantinopolitanum, ad propria rediturus, a Laodicia Syriæ, navigationis suæ iter arripuit, in nullo relinquens post se in benedictione memoriam.

Eodem tempore dominus Fredericus Romanorum imperator, post vicesimum annum schismatis, cum domino Alexandro papa, apud Venetias pacificatus est.

Per idem quoque tempus, cum sanctæ urbis Hierusalem, propter nimiam vetustatem, muri jam ex parte corruissent, facta collatione inter principes, tam sæculares quam ecclesiasticos, collecta est certæ quantitatis pecunia annuatim persolvenda, quousque, auctore Domino, opus consummaretur, ut impleretur illud: *Benigne fac in bona voluntate, sic ut ædificentur muri Hierusalem* (*Psal.* L, 19).

CAPUT XXVI.

Romæ generalis synodus indicitur. Rex super fluenta Jordanis, infaustis avibus, castrum ædificat, ædificatum templariis tradit.

Anno ab incarnatione Domini, 1178 qui erat regni domini Balduini quarti annus quintus, mense Octobri, cum anno præcedente indicta esset per universum Latinorum orbem Romæ synodus generalis, ad eamdem synodum vocati, profecti sunt de nostro Oriente, ego Willelmus, Tyrensis archiepiscopus, Heraclius Cæsariensis archiepiscopus, Albertus Bethlehemita episcopus, Radulphus Sebastenus episcopus, Joscius Acconensis episcopus, Romanus Tripolitanus episcopus, Petrus prior ecclesiæ Dominici Sepulcri, Rainaldus abbas ecclesiæ montis Sion. Prædictus vero Joscius non solum ad synodum pro perabat nobiscum, verum ad dominum Henricum, Burgundiæ ducem, legatione fungebatur, ut eum ad nos evocaret. Conveneramus enim unanimiter, ut domini regis sororem, quam prius marchio habuerat, eisdem conditionibus eidem in matrimonio concederemus; quod verbum cum idem dux per manum prædicti domini episcopi, prius gratanter suscepisset, et etiam, ut dicitur, juramento propriæ manus, se venturum firmasset, causis quibusdam adhuc nobis incognitis, venire renuit, juramenti quod præbuerat immemor, et fidei qua se obligaverat prodigus inventus.

Eodem mense quo nos iter ad synodum arripuimus, dominus rex cum omnibus regni viribus, castrum quoddam super ripas Jordanis, in eo loco qui vulgo vadum Jacob appellatur, aggressus est ædificare. Habent traditiones veterum, eum esse locum ubi Jacob de Mesopotamia rediens, missis nuntiis ad fratrem, factisque duabus turmis, dixit: *In baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duabus turmis regredior* (*Gen.* XXXII, 10). Est autem in pago Cades Nepthalim, inter Nepthalim et Dan, quæ alio nomine appellatur Pancas, alio etiam Cæsarea Philippi dicitur; quarum utramque Phœnicis constat esse portionem, et Tyrensis metropolis urbes suffraganeas. Distat autem a Paneade milliaribus decem. Porro collis erat ibi mediocriter eminens, super quem fundamenta jacientes profundidate congrua, murum miræ spissitudinis, in quadrum ædificantes opere solidissimo, ad convenientem altitudinem, infra sex menses erexerunt. Contigit autem, dum in ædificando ibi moram facerent, egressi sunt latrunculi de partibus Damascenis, qui universas ita obsederant vias, quod non nisi cum periculo ire ad exercitum aut inde redire, aut vias carpere quaslibet viatores possent. Erant autem prædicti latrunculi de loco in montibus Acconibus sito, cui Bacades nomen, qui vulgo Bucael dicitur. Hic locus in finibus Zabulon situs est, amœnus admodum; et, licet in summis montium, tamen aquis irriguus est et arborum fructiferarum frequentia consitus, habitatores habens insolentes, armis strenuos et numerositate superbos, adeo ut vicinorum agros et suburbana finitima sibi facerent tributaria; maleficis et debita supplicia fugientibus, aggressoribus quoque et viarum effractoribus tutum apud se præbentes refugium, ob prædæ et vi raptarum rerum, quod eis dabatur, participium. Erant ergo omnibus per circuitum propter intolerabilem eorum arrogantiam, tam nostris quam etiam Sarracenis invisi et odibiles facti, ita ut sæpius fuerit attentatum eos funditus exstirpare; sed successum res non habuit; unde et singulis diebus fiebant proterviores. Quorum intolerabilem superbiam, furta commissa, perpetrata homicidia, dominus rex non ferens, locum prædictum subito et violenter occupans, quos comprehendere potuit, neci dedit; sed fugerunt ex parte maxima, præcognito domini regis adventu; et ad partes Damascenas, cum uxoribus et parvulis se contulerunt. Inde frequentes in provincias nostras, occulte tamen, irruptiones, veteris consuetudinis non immemores, facere consueverant. Nunc autem adjunctis sibi ejusdem factionis consortibus, fines nostros ingressi erant, ut præmisimus. Quod audientes nostri, indignati, quod hujusmodi homines vias publicas ita fecerant periculosas, locis competentibus eis ponentes insidias, operam dabant sollicitam, quomodo eos possent prævenire. Accidit autem nocte quadam, quod ipsi, facta præda, de montibus Zabulon descendentes, volentes se ad partes unde exierant conferre, in nostros, qui eis insidias paraverant, incidentes, viarum suarum fructum collegerunt; captis etenim ex eis novem, septuaginta et plures interfecti sunt. Accidit autem hoc, mense Martio, XII Kal. Aprilis.

Per idem tempus, Romæ celebrata est synodus in basilica Constantiniana, qui dicitur Lateranum, trecentorum episcoporum; pontificatus domini Alexandri anno vicesimo, mense Martio, indictionis XII, quinta die mensis. Cui si quis statuta et episcoporum nomina, numerum et titulos scire desiderat, relegat scriptum quod nos ad preces sanctorum Patrum, qui eidem synodo interfuerunt, confecimus diligenter; quod in Archivo sanctæ Tyrensis Ecclesiæ, inter cæteros, quos eidem contulimus Ecclesiæ libros, cui jam sex annos præfuimus, jussimus collocari.

CAPUT XXVII.

Rex in terras hostium ingressus, damna patitur enormia. Henfredus regius constabularius occasionem mortis ibi colligens, defungitur.

Constructo igitur castro et ex partibus suis absoluto, nuntiatum est domino regi, quod in eam silvam, quæ Paneadensi adjacet civitati, hostes incaute pascua sequentes, greges immiserant et armenta, non habentes secum illas militum copias, quibus freti nostris irruentibus possent resistere. Arbitrantur ergo nostri quod immunitos eos, sicut nuntiatum fuerat et prœliaribus auxiliis destitutos, facile possent opprimere, illuc occulte tendunt; et ut latenter et ex improviso, celatoque eorum adventu possent irruere, de nocte iter aggrediuntur

et de nocte accelerant. Mane igitur facto ad locum destinatum perveniunt; ubi aliis ad alia præliandi gratia properantibus loca, aliis lente nimis et de remoto subsequentibus, ea acies in qua rex erat, imprudenter nimis quibusdam septis lapideis se immergit, ubi ex hostibus latebant nonnulli; audito enim nostrorum adventu, latere disposuerant ut, declinato nostrorum impetu, propriæ saluti eo modo possent consulere. Videntes nostros super eos irruisse incautius, licet inviti et de vita desperantes, facti sunt, ipsa necessitate urgente, fortiores; et subito exsilientes, videntes nostros inter angustias, instant animosius; et quibus satis fuerat prius latendo posse declinare adversarium, interfectis equis, sagittis eminus missis, nostros comprimunt violenter. Videns itaque dominus constabularius hostem ex improviso emersisse, eis cum multo impetu se ingerit medium; dum de more viriliter dimicat, dominumque regem in arcto positum, ne in eum periculosius irruatur, fideliter protegit, et ab injuriis vindicat potenter, crebris et violentis ictibus lacessitus, et lethalibus confossus vulneribus, tandem suis eum eripientibus, vix in equo revocatus est. Ceciderunt porro in ea congressione viri memorabiles et pia recordatione digni: juvenis quidam elegantis formæ et honestis pollens moribus, nobilis et dives, Abraham de Nazareth, et Godescalcus de Turolte, qui etiam bonam sui reliquit existimationem; et alii pauci inferioris manus. His ita se habentibus, de casu tam periculoso dominus rex suorum ereptus opera, ad castra unde exierat, reversus est; ubi suos qui ad varia inordinate dispersi fuerant recepit. Dominus vero Henfridus regius constabularius, ingravescentibus doloribus, ad Castellum novum quod ipse adhuc ædificabat, delatus est. Factum est autem hoc, IV Idus Aprilis. Decubans ergo ibi et per dies quasi decem, cum dolore vitam protrahens, supremo judicio memoriter et prudenter ordinato, vir per omnia commendabilis, X Kal. Maii, patriæ perpetuo lugendus, vivendi fecit finem; et in ecclesia Beatæ Dei Genitricis et semper Virginis, apud nobile et famosum castrum ejus, Toronum videlicet, debita magnificentia sepultus est. Quo defuncto, statim intra eumdem mensem, Salahadinus prædictum castrum, quod de novo fuerat constructum, VI Kal. Jun. obsidet; crebrisque insultibus, et denso sagittarum nimbo fatigare cœpit violenter inclusos; cum ecce unus de interioribus, cui nomen erat, ut dicitur, Raynerius de Marum, unum de ditioribus admiratis sagitta saucium interemit; pro cujus obitu omnes ita consternati sunt, ut infecto negotio, soluta obsidione discederent.

CAPUT XXVIII.

Salahadinus regionem ingreditur Sidoniensem; rex convocatis regni viribus, hostibus occurrit.

Sequenti mense, cum jam prædictus Salahadinus, his jam vel eo amplius in pago Sidoniensi violenter esset ingressus et libere satis, nemine cohibente, quædam incendia, hominum quoque stragem exercuisset, adjecit iterato introire; locatisque castris inter urbem Paneadensem, et fluvium Dan, excursores præmiserat frequenter qui prædas agerent, incendia procurarent. Ipse autem, quasi pro subsidio, castra non deserens, eorum reditum et aggressionum eventum exspectabat. Nuntiatum est interea domino regi, quod ita per fines nostros Salahadinus desæviret; qui, assumpto sibi Dominicæ crucis ligno convocatisque suis, quoscunque colligere undecunque potuit, ad urbem properat Tiberiadensem: inde per oppidum Sephet, per urbem antiquissimam Naason, ad prædictum Toronum cum suis pervenit. Ubi, frequentibus nuntiis intercurrentibus pro certo comperit Salahadinum cum exercitu suo adhuc in eodem perseverare loco; suos autem levioris armaturæ milites, qui præmissi fuerant, agros Sidoniensium hostiliter depopulari, cædes, incendia, prædas exercere. Habita itaque deliberatione, placuit omnibus, hostibus obviam ire. Inde ergo, juxta condictum contra Paneadem exercitum dirigentes, perveniunt ad vicum qui dicitur Mesaphar; unde quia in summis montibus situm est, prospicere erat totam subjectam regionem usque ad radices Libani; castra quoque hostium dabatur eminus intueri. Patebant quoque nihilominus prospectibus singulorum, inimicorum discursus et incendia. Descendentes igitur nostri per montis declivum cum festinatione, turmas peditum secum trahere non poterant; fessi enim erant oppido viæ longinquitate, nec poterant equites passibus adæquare. Unde cum paucis peditibus, qui agiliores inventi sunt, in planitiem quæ statim montibus subjecta est, devenerunt in eum locum, qui vulgo Mergium appellatur. Per aliquot igitur horas, ut plenius deliberaretur quid facto opus esset, ibi substiterunt. Interea Salahadinus de subito regis adventu aliquantulum perterritus, timens suis excursoribus, quos quasi a se et suis videbat exclusos; timens item ne in castra irruerent, impedimenta, sarcinas et omnem supellectilem inter murum et antemurale vicinæ urbis comportari præcipit, ut ad quemlibet belli eventum expeditior inveniatur. Succinctus ergo, et dubius plurimum, rei exitum præstolabatur. Verum excursores qui prædatum ierant, audito nostrorum adventu, perterriti, postpositis aliis optimum ducunt, si suorum agminibus possint aggregari. Transmisso ergo flumine, quod per medium dividit Sidoniensium agros et prædictam planitiem, in qua diximus nostros esse, occurrunt nostris: ubi inito cominus prælio, nostri statim, propitio Domino, fiunt superiores; multisque interfectis et ad terram dejectis, pluribus in fugam versis, hostes ad castra suorum se conferre nituntur.

CAPUT XXIX.

Committitur pugna; nostri vincuntur; capiuntur ex eis quamplures.

Dum hæc ita se haberent, Odo magister militiæ

Templi et cum eo comes Tripolitanus, deinde alii sequentes, collem quemdam sibi obvium ascenderunt, flumen habentes ad lævam; a dextris vero erat eis planities maxima et castra hostium. Audiens ergo Salahadinus suos gravari, expositos periculo, neci quoque datos, parat eis subsidium ministrare; in quo proposito dum fixus maneret, ecce suos qui evaserant, fugientes, videt: quibus occurrens, cognito rei statu, animos verbis addit, in aciem revocat; nostris quoque insequentibus et nimium securis, subito se immergit. At vero pedites nostri de spoliis eorum qui interfecti fuerant, ditati, putantes nihil superesse ad consummatam victoriam, secus ripam fluminis castrametati, quieti consederant; equites vero hostes super se, quos devictos putabant, reparatis viribus videntes irruere, non habentes ferias vel otium, ut juxta militarem disciplinam, acies instruerentur, ordinarentur agmina, ordine confuso decertantes, resistunt ad tempus, et hostium perseveranter sustinent impetus. Tandem viribus impares, nec se cum dispersi essent inordinatius, mutuo juvantes, in fugam versi succumbunt turpiter. Cumque satis commode hostes insequentes, per alia loca possent declinare et in tutum se locare, peccatis nostris exigentibus, deteriorem deliberationis partem secuti, in angustias scabris rupibus obsitas, et penitus exitum negantibus se immergunt: ubi nec ad anteriora procedere, nec nisi cum mortis periculo, per hostium manus redire dabatur; qui fluvium transierunt vitæ et saluti consulentes, ex maxima parte, in municipium proximum cui nomen Belfort, se contulerunt; alii flumen transeuntes et ulteriorem ripam secuti, versus Sidonem euntes, confusi prælii æstum periculosum declinaverunt. Quibus cum dominus Rainaldus Sidoniensis cum suis, qui ad exercitum festinabat, occurreret, intellecto quod acciderat infortunio, eis etiam monentibus, Sidonem reversus est. Quod factum, in illa die, multiplex damnum creditur intulisse. Verisimile est enim, quod si in castrum suum continuato itinere se recepisset, cooperantibus oppidanis et rusticis locorum peritis, multos eripuisset hostibus, qui nocte illa in cavernis, in rupibus latentes, sequenti mane discurrentibus et cuncta perlustrantibus inimicis, inventi, capti, vinculis mancipati sunt. Dominus autem rex, quorumdam fidelium suorum fretus auxilio, evasit incolumis. Comes quoque Tripolitanus, cum paucis Tyrum pervenit. Capti sunt ibi de nostris, Odo de Sancto Amando, militiæ Templi magister, homo nequam, superbus et arrogans, spiritum furoris habens in naribus, nec Deum timens, nec ad hominem habens reverentiam. Hic, juxta multorum assertionem, damni prædicti et perennis probri occasionem dicitur dedisse; qui eodem anno quo captus est, in vinculis et squalore carceris, nulli lugendus, dicitur obiisse. Balduinus quoque de Ramis, nobilis vir et potens; Hugo quoque de Tiberiade, domini comitis Tripolitani privignus, adolescens bonæ indolis, et acceptus plurimum: et alii multi, quorum nomina non novimus, nec numerum, capti sunt.

CAPUT XXX.

Salahadinus castrum quod de novo ædificatum fuerat, obsidet; obsessum occupat; diruit occupatum. Henricus comes Trecensis, Petrus, regis Francorum Ludovici frater, in Syriam veniunt.

Rebus igitur nostris sic se habentibus, et in imo collocatis, ecce dominus Henricus comes Trecensis, vir magnificus, senioris Theobaldi comitis filius, (quem nos a synodo redeuntes, apud Brundusium Apuliæ civitatem dimiseramus) apud Acconensem civitatem, cum multo nobilium comitatu applicuit. Venerant, ut præmisimus, nobiles multi in eodem transitu, dominus videlicet Petrus de Corteniaco, domini Ludovici Francorum regis frater; dominus quoque Philippus, domini comitis Roberti, ejusdem domini regis fratris filius, Belvacensis electus; quorum adventu, nostri, anterioribus casibus plurimum consternati, aliquatenus tamen in spem erecti sunt, sperantes quod tot tantorumque nobilium patrocinio propulsare futuras, præteritasque ulcisci possent injurias; verum adversa nobis divinitate, nec priores depulerunt, sed etiam in majores descenderunt molestias. Nam hostis noster immanissimus Salahadinus, dextris eventibus et prospera fortuna, in tantam est elatus superbiam, ut subito antequam nostris ad modicum respirare liceret, castrum nostrum, quod nuper Aprili proxime præterito fuerat consummatum, obsideret. Traditum sane fuerat sæpe dictum castrum fratribus militiæ Templi, qui omnem illam regionem de concessione regum sibi vindicabant, statim postquam fuerat consummatum eorumque diligentiæ commissum. Quod ubi domino regi fuit nuntiatum, convocans regni robur omne et militiam universam, accito quoque domino Henrico comite et aliis nobilibus viris, qui advenerant, apud Tiberiadem properat; ubi collectis universis regni principibus, opem ferre obsessis, hostes ab obsidione amovere proponit; dumque exspectat et in diem apparatus differtur, nuntiatur castrum prædictum, sicut vere erat, ab hostibus violenter captum, funditusque usque ad solum dirutum, occisis omnibus aut captivatis, qui in eo ad tuitionem relicti fuerant. Sicque accessit damnis prioribus major confusio, ut vere dici posset: *Recessit ab eis Dominus Deus eorum. Vere judicia Dei, abyssus multa* (*Psal.* xxxv, 7); *vere terribilis est Deus in consiliis super filios hominum* (*Psal.* LXV, 5). Nam qui tantam fidelibus suis, anno proxime præterito contulerat sui muneris immensitatem, tanta eosdem nunc indui reverentia passus est, et confusione. *An quis novit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* (*Rom.* XI, 34.) *Quid est, Domine Deus? Quia hic præsens multitudo, et nobilium numerus erat, subtraxisti gratiam, ne sibi ascribant, quod meritis non datur, sed gratia; aut quia de collato gratis priore beneficio, non satis*

uberes tibi, benefactori suo, gratiarum persolverant actiones; aut quia flagellas, Domine, filium quem recipis (*Hebr.* XII, 6); *imples facies nostras ignominia, ut quæramus nomen tuum sanctum, quod est benedictum in sæcula. Scimus, Domine, et confitemur, quia tu non mutaris. Tu enim dixisti: Ego Deus, et non mutor* (*Mal.* III, 6); *quidquid tamen id est, scimus quia justus es, Domine, et rectum judicium tuum.*

A Per idem tempus renovatum est verbum, quod anno proxime præterito de duce Burgundiæ motum fuerat, cum domino comite Henrico, ejus avunculo; sperabatur in proxime futuro transitu venturus esse; sed sicut postea evidenter patuit, causis quibusdam occultis adhuc, venire recusavit.

INCIPIT LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Rex sororem suam, quæ marchionis uxor fuerat, cuidam adolescenti, Guidoni videlicet de Liziniaco, uxorem tradit. Cum Salahadino, paribus conditionibus, præter solitum, treuga firmatur.

Eodem quoque tempore dominus Boamundus Antiochenorum princeps, et dominus Raimundus, cum militia in regnum ingredientes, dominum regem terruerunt, timentem, ne res novas moliri attentarent; videlicet ne rege, regno privato, sibi regnum vellent vindicare. Premebatur enim solito acrius rex ægritudine sua et singulis diebus lepræ signum magis et magis evidens prominebat. Soror autem domini regis, quæ marchionis uxor fuerat, adhuc in sua viduitate perseverabat, ducem, ut præmisimus, exspectans. Cognoscens ergo rex illorum nobilium, et licet uterque esset ejus consanguineus, suspectum habens adventum, sorori maturat nuptias; et quamvis nobiliores et prudentiores, ditiores etiam in regno, tum de advenis tum de indigenis potuissent reperiri, penes quos multo commodius, quantum ad regni utilitatem, illa posset locari: non satis attendens, quod:

> *Male cuncta ministrat*
> *Impetus,*

tamen causis quibusdam intervenientibus, cuidam adolescenti satis nobili, Guidoni videlicet de Liziniaco, filio Hugonis Bruni, de episcopatu Pictaviensi, ex insperato traditur, infra paschalia, præter morem, solemnia. Prædicti vero nobiles viri, videntes quod eorum adventus, domino regi et suis suspectus habebatur, orationibus de more completis, domum reversi sunt. Medio tamen tempore, dum ambo apud Tiberiadem, per aliquot dies moram facerent, ignarus de eorum præsentia, in ipsam urbem impetum fecit Salahadinus; nihil tamen damni civibus irrogans, iterum in fines Paneadenses se recepit; dumque ibi moram cum suis exercitibus haberet, exspectans ut postea patuit, navalem exercitum, quem tota hieme præcedente, quinquaginta galearum parari fecerat, dominus rex suspectam ejus habens moram, nuntios mittit, qui de treuga haberent cum eo tractatum. Quod verbum ille, ut

B dicitur, gratanter admisit; non quia de viribus suis diffideret, aut nostros, quos toties eo anno confuderat, aliquatenus haberet formidini; sed quia ariditate nimia et propter pluviarum inopiam, omne alimentorum genus, tam equis quam hominibus, in regione Damascena, per continuum defecerat quinquennium. Factæ sunt igitur, tam per mare quam per terras, tam advenis qnam indigenis et hinc inde juramentis interpositis roboratæ, humilibus satis quantum ad nos conditionibus induciæ; quodque nunquam antea dicitur contigisse, paribus legibus fœdus initum est, nihil præcipui nostris sibi in ea pactione reservantibus.

CAPUT II.

C *Salahadinus partes Tripolitanas hostiliter invadit; et segetes et terræ bona depopulatur.*

Eodem anno, æstate quæ proxime secuta est, idem Salahadinus, locata Damascena et Bostrensi in tuto provincia, equitum copias omnes, versus partes dirigit Tripolitanas; ibique locatis castris turmas dispergit per universam regionem militares. Comes autem cum suis in urbem Archis se contulerat, operiens si ei daretur opportunitas cum hostibus absque gravi periculo committendi. Porro fratres militiæ Templi, cum essent in eadem regione, in suis municipiis clausi tenebantur, exspectantes omni pene hora vallari obsidione; nec se congressionibus temere committere audebant. Identidem et fratres Hospitalis, timentes, in castrum suum, cui D nomen erat Crach, se contulerant; arbitrantes satis esse, si in tanto tumultu præfatum oppidum ab injuriis hostium possent vindicare. Erant ergo media hostium agmina inter prædictorum fratrum et domini comitis expeditiones, ita ut mutuum sibi non possent ministrare auxilium, nec etiam dirigere internuntios, qui de singulorum statu alterutros valerent instruere. At vero Salahadinus per campestria et maxime per loca culta passim obambulans, et nemine se opponente, libere cuncta perlustrans, fruges partim in areis jam congestas, partim per agros manipulatim collectas, partim adhuc solo hærentes, suppositis ignibus incendit, prædas abigit, depopulatur universa.

CAPUT III.

Classis Ægyptiorum ad insulam Aradum accedit. Comes Tripolitanus cum Salahadino fœdus init.

Dum hæc in partibus illis geruntur, ecce circa Kal. Junias, navalis exercitus ejus in partibus subito apparuit Berythensibus; cujus exercitus primicerii, postquam pro certo constitit quod Salahadinus cum domino rege fœdus inierat, reverentiam habentes ad leges pacis quas indixerat, timuerunt Berythensium finibus et infra totius regni terminos, jura fœderis violare. Audientes quoque, quod eorum dominus in partibus Tripolitanis cum suis expeditionibus moram faceret, illuc properant, et insulam Aradum (quæ urbi Antaradensi opposita est, vix tribus milliaribus ab ea distans) galeis in portu commode locatis, occupant. Hanc insulam dicitur primus habitasse et in ea urbem munitissimam sui nominis ædificasse Aradius Chanaan filius, nepos Noe, unde Arados dicta est. Huic ab oriente vicina est civitas iterum olim valde nobilis, quæ ex eo, quod prædictæ civitati e regione opposita est, ut superius diximus, Antarados, hodie vero corrupta nuncupatione Tortosa dicitur; ubi apostolus Petrus Phœnicen circumiens, in honore Dei genitricis dicitur Basilicam fundasse modicam, quæ multo populorum usque hodie frequentatur accessu; et ubi divinitus, per ejusdem semper virginis intercessionem, multa dicitur indigentibus fidelibus præstari beneficia. Hæ urbes ambæ Tyrensi metropoli suffraganeæ, cum alia illis contermina, quæ Maraclee, provinciæ Phœnicis dicitur portio, intelliguntur. Applicati ad prædictam insulam, regionem universam terrore concutiunt, ibique mandatum domini sui operientes, domum supra portum Antaradensem incenderunt, damna civibus majora, sed incassum inferre molientes. Interea Salahadinus regionem pro suo arbitrio depopulatus, classi mandat ut redeat; ipse quoque revocatis agminibus, in suos se recepit fines. Paucis tamen postmodum evolutis diebus, inito fœdere cum domino comite, interius in regionem se contulit Damascenorum.

CAPUT IV.

Tyrensis archiepiscopus a Constantinopoli regreditur; dominus Ludovicus rex Francorum vita decessit.

Per idem tempus, cum per menses septem continuos, cum illustris memoriæ domino Manuele, Constantinopoleos imperatore magnifico, moram nobis et Ecclesiæ nostræ perutilem fecissemus, quarta post Pascha feria, licentiam redeundi ad propria per multam obtinuimus instantiam. Qui commendatis nostræ devotioni legatis suis, viris nobilibus et magnificis, in galeis quatuor, quas nobis more imperiali liberaliter nimis concesserat, transcursis Tenedo, Mutilene, Chio, Samo, Delo, Claros, Rhodo, Cypro, insulis; a læva autem relictis Phrygia, Asia minore, Lycia, Lycaonia, Pamphylia, Isauria, Cilicia provinciis, fauces Orontis fluminis, et Seleuciæ portum, qui hodie dicitur Sancti Simeonis, IV Idus Maias attigimus, propitia Divinitate, salvis rebus et corpore incolumes. Non videtur tamen prætereundum, sed erit præsentis historiæ articulus non modicus, quod dum in urbe regia moram, ut prædiximus, tum ingruentis hiemis necessitate, tum felicissimi domini imperatoris mandato faceremus, contigit eum paterna provisione, et mente quodammodo præsaga de maturo ex hac luce exitu, geminam sobolem suam, filium videlicet et filiam, matrimonii legibus alterum uxori, alteram viro copulare. Filio sane adhuc impuberi, vix annorum tredecim, Alexio nomine, avi paterni nomen referenti, illustris Francorum regis domini Ludovici filiam, vix annorum octo, Agnetem nomine, solemniter contulit, imperialibus insignibus utrique collatis, in palatio domini Constantini senioris, in ea parte palatii quæ dicitur Trullus; ubi et sancta et universalis synodus sexta, temporibus Constantini, filii Constantini, filii Heraclii, dicitur fuisse congregata. Filiam vero nuptui collocavit apud adolescentem nomine Reinerium, Willelmi senioris marchionis de Monteferrato filium, domini item Willelmi fratrem, cui nos regis nostri sororem contuleramus. Hunc, quasi annornm decem et septem, per suos apocrisiarios dominus imperator fecerat evocari, qui ante nostrum adventum in urbem regiam diebus circiter quindecim descenderat; factaque mora tam in urbe quam in expeditione cum domino imperatore, redeunte quoque domino imperatore circa Epiphaniarum dies in urbem, mense Februario in palatio novo, quod Blachernas dicitur, convocata curia sua, cum imperiali magnificentia, per manum Theodosii ejusdem urbis patriarchæ, eidem filiam suam nomine Mariam, uxorem dedit, et de nomine patris sui Joannem appellatum, Cæsarem constituit. Hanc filiam, Hirene uxor ejus prior, imperatrix piæ memoriæ, quæ ei de regno Teutonico in uxorem data fuerat, peperit; nam ex Maria, quam secundo duxit, solum Alexium, qui hodie imperat, suscepit. Verum si ludos Circenses, quos cives illius urbis Hippodromos vocant, et variorum gloriam spectaculorum populo per illos dies cum solemnitate exhibitam; si imperialem circa vestes, et proprii corporis indumenta in lapidibus pretiosis et margaritarum pondere et numero excellentiam; si palatii supellectilem auream, argenteam, numero et pondere infinitam; si velorum ad ornatum dependentium pretium; si famulorum et curialium numerositatem scripto comprehendere tentemus; si apparatus, nuptiarum magnificentiam; si effusam in omnes, tam suos quam exteros immensæ liberalitatis munificentiam, per singula velimus prosequi, immensitate materiæ sermo succumberet, etiamsi specialis ad hoc deputaretur tractatus. Sed nunc ad historiam redeamus.

Completis ergo apud Antiochiam, injunctis nobis ab imperiali excellentia, cum domino principe, et cum domino patriarcha mandatis, domino rege apud Berythum invento, eoque terrestri itinere

Tyrum properante, nos propitia Divinitate, continua navigatione, pridie Nonas Julii, post annum et menses decem, ex quo ad synodum profecti eramus, ad Tyrensem reversi sumus Ecclesiam.

Anno septimo regni domini Balduini quarti, XIII Kal. Octobris piissimus et Christianissimus Francorum rex, vir virtutum et immortalis memoriæ dominus Ludovicus, onere carnis deposito, cœlis intulit animam, cum electis principibus præmia possessurus æterna; filio uno superstite et hærede, Philippo nomine, ex Ala regina, filia Theobaldi senioris, sorore domini Henrici comitis Trecensium, Theobaldi comitis Carnotensium, Stephani comitis Sainsorensium, domini Willelmi Remensis archiepiscopi: mortuus est anno regni ejus quinquagesimo, vitæ vero sexagesimo. Sequenti mense, pridie nonas Octobris, anno pontificatus sui vicesimo secundo, dominus Amalricus bonæ memoriæ Hierosolymorum patriarcha, vir simplex nimium, et pene inutilis, viam universæ carnis ingressus est. In cujus loco, dominus Heraclius Cæsariensis archiepiscopus, intra dies decem substitutus est.

CAPUT V.

Rex sororem suam juniorem, Henfredo tertio uxorem tradit. Constantinopolitanus imperator vita defungitur.

Eodem mense, dominus rex sororem suam, vix annorum octo, cuidam adolescenti Henfredo nomine, despondit. Hic tertius Henfredus, junioris Henfredi filius fuit ex Stephania Philippi Neapolitani filia: qui secundus Henfredus, senioris Henfredi de Torono regis constabularii, cujus supra sæpius fecimus mentionem, fuit filius; cujus avus maternus, videlicet Philippus, dominus fuit Arabiæ secundæ, quæ est Petracensis, qui locus hodie vulgo Crach et Syriæ Sobal, qui locus hodie montis Regalis; quarum utraque est trans Jordanem. Hic postea conversus, factus est magister militiæ Templi. Tractante ergo et plurimum elaborante principe Rainaldo, matris ejusdem pueri jam puberis, tertio marito, celebrata sunt Hierosolymis prædicti adolescentis et sororis domini regis sponsalia. Commutavit præterea patrimonium suum, quod in finibus Tyri per mortem avi paterni hæreditario jure ad se fuerat devolutum, Toronum videlicet, et Castellum novum et Paneadem, cum pertinentiis suis, cum domino rege certis conditionibus; quarum tenor in Archivis regiis, nobis dictantibus, per officium nostrum, continetur introductus.

Eodem mense, tertia mensis die, vir eminentissimus et immortalis memoriæ, omnium principum terræ munificentissimus, dominus Manuel Constantinopolitanus imperator, onere carnis deposito, animam cœlo reddidit; cujus memoria in benedictione, cujus eleemosynas et beneficia largissima enarrabit omnis Ecclesia sanctorum. Defunctus autem dicitur anno imperii sui quadragesimo, vitæ vero (quantum adhuc nosse datur) quadragesimo primo.

CAPUT VI.

Princeps Antiochenus occasione pellicis, quam uxori viventi superduxerat, anathemati subjicitur. In Alexium imperatorem conspiratur.

Per idem quoque tempus dominus Boamundus, Antiochiæ princeps, relicta domina Theodora uxore sua, domini imperatoris nepte, quamdam sibyllam, maleficiis utentem, ut dicitur, ecclesiastica severitate contempta, in uxorem ducere præsumpsit. Per idem tempus, cum dominus Joscelinus, regis avunculus et senescalcus, a domino rege missus pro quibusdam regni negotiis, in urbe Constantinopolitana, et dominus Balduinus de Ramis pro redemptione sua, a domino imperatore auxilium postulaturus, similiter in eadem civitate moram facerent, mortuo jam domino Manuele, piæ recordationis imperatore, Kal. Martii detecti sunt quidam nobiles, viri magni et illustres, res novas molientes, contra dominum Alexium imperatorem, filium domini Manuelis, conspirasse; quos comprehensos, tanquam majestatis reos, vinculis mancipari, tradi carceribus, licet ejus quidam ex eis essent consanguinei, præcepit imperator, matris adhuc tutelæ, juxta patris arbitrium, suppositus. Inter quos erant, quasi totius factionis opifices, Manuel senioris Andronici (unde superius fecimus mentionem) filius; Alexius quoque Protostrator, Theodoræ Calusinæ neptis domini imperatoris, filius; item frater Logothetæ, qui Canaclivi utebatur officio; et alii quidam magnates eximii, circiter duodecim. Sed et ejusdem domini imperatoris soror, domina Maria, factionis ejusdem conscia, cum marito marchionis filio (cujus superius etiam fecimus mentionem) ad ecclesiam Sanctæ Sophiæ nocte confugiens, in pendulo sortis dubiæ, septis Ecclesiæ conservabatur; ubi cum marito contra imperatorem fratrem, eadem ecclesia armis et militibus communita, cum fautoribus suis, et ejusdem propositi complicibus, tentabat aliquid moliri, favente sibi ejusdem civitatis patriarcha. Sed tandem convalescentibus imperatoris partibus, Latinorum maxime fretis auxilio, illa confractis viribus de vita desperans, supplex per intercessores veniam postulat; et fratri, indulta gratia, reconciliata est.

CAPUT VII.

Hierosolymitanus patriarcha Antiochiam dirigitur, ut rei periclitanti tentet afferre remedium. Alexander papa vita decedit.

Eodem tempore, occasione pellicis, quam abjecta uxore legitima, Boamundus princeps Antiochenus superduxerat, turbatus est Orientalium Latinorum status, et maxime Antiochenarum partium principatus. Nam commonitus semel et secundo idem princeps, ut a tam manifesto adulterii commisso recederet, et uxorem ad se revocaret legitimam: more peccatoris, qui cum in profundum venerit vitiorum contemnere solet; obturatis auribus, vocem noluit sapienter incantantium exaudire, sed obstinate in peccato perseverans, sententiam in se

excommunicationis, merito latam, suscepit. Cui tamen non multum deferens, sed delictum ingeminans, tam dominum patriarcham, quam ejusdem regionis episcopos et alios ecclesiarum prælatos, hostiliter persequi cœpit, manus in eis injiciens violentas; et venerabilium locorum, tam ecclesiarum quam monasteriorum, septa violans, res sacras diripiens, et eorum, nefario spiritu et ausu temerario, perturbans possessiones; ipsum etiam dominum patriarcham cum clero, qui ad eum confugerat, in quodam ecclesiæ municipio, firmo tamen, armis quoque et militia simul et victualibus sufficienter communito, dicitur obsidere; et frequentibus, more hostili, eos impugnare congressionibus. Unde quidam de magnatibus regionis illius, ejus non ferentes insaniam, cognoscentes se plus debere Deo quam hominibus, ab eo mente et corpore recesserunt, ejus maleficia detestantes; inter quos vir nobilis et potens Rainaldus, cognomento Mansuetus, in præsidium suum inexpugnabile et munitissimum (adjunctis sibi quibus cordi erat causa honestior, et timor Dei ante oculos) se recepit, in eo præbens præsulibus a propriis ejectis sedibus et aliis indifferenter, ob eamdem causam profugis, tutum refugium. Ob quod factum tota regio in tantum descendit tamque periculosum discrimen, ut viris prudentibus et sensus habentibus exercitatos, procul omni dubio videatur, ut nisi nobis mature divina subvenerit clementia, hostibus, ad nostram ruinam et Christiani nominis perennem injuriam, patere debeat introitus, et in eorum potestatem universa redire provincia; de quorum manibus, opitulante Domino, fidelium principum sollicitudine, et Christianæ plebis multis laboribus et sumptibus, est erepta. Verus est enim Veritatis sermo, et omni acceptione dignus: *Quia omne regnum in se divisum desolabitur, et domus supra domum cadet* (*Matth.* XII, 25). Dominus autem Hierosolymorum rex una cum domino patriarcha et aliis ecclesiarum prælatis, simul et laicis principibus, debitam gerentes sollicitudinem, convenientes apud se, et quid in tam periculoso rerum statu agendum sit, summa diligentia deliberantes, licet prædicti imprudentis et dissoluti principis merita videantur exigere, vim inferre dubitant, ne forte, hostium viribus et rogatis auxiliis, volens resistere, Turcis exponat regionem, unde eos postmodum, etiam volens et enitens plurimum, non possit amovere. Item apud hominem insanum, et ad mala præcipitem, maleficiis præoccupatum, precibus et salutaribus monitis locum non esse intelligentes; nam hoc esset *surdo asino narrare fabulam, et verba ventis dare*; mittere viros prudentes et exhortationis habentes gratiam, non præsumunt. Sustinent ergo malum hoc, ne deterius incurrant, ab eo exspectantes subsidium, qui solet convertere in profundo maris positos; *et dare nivem sicut lanam, mittens cristallum sicut buccellam panis* (*Psal.* CXLVII, 5 6); ut ille divina visitatione commonitus, et ad cor rediens, ad frugem vitæ melioris se erigat, et optimi moderatoris virtute induatur ex alto. Tandem videntes nostri malum illud ingravescere, et nullum in proximo sperantes remedium; jam enim non solum persona principis anathematis vinculo tenebatur astricta; verum universa regio, propter rapinas, incendia, quæ in bonis venerabilium fiebant locorum, interdicto erat supposita, ita ut præter baptisma parvulorum, nullum de sacramentis ecclesiasticis populo ministraretur; cœperunt nostri timere amplius, videntes rem in eum casum descendisse, in quo non sine universorum periculo diu stare posset. Ordinant itaque de communi consilio, ut dominus patriarcha, dominus quoque Rainaldus de Castellione, qui aliquando princeps Antiochenus fuerat, hujus domini Boamundi junioris vitricus; magister quoque militiæ Templi, frater Arnaldus de Toroge; magister quoque domus Hospitalis, frater Rogerus de Molins, ad partes illas properent, tentantes, si prævia Dei gratia, aut ad tempus, aut in perpetuum, tantis malis aliquod possint invenire et aptare remedium. Timebamus enim, ne forte a domino papa et transmarinis principibus, nobis ad negligentiam, vel potius ad malitiam imputaretur, si vicinis nostris tam misera sorte laborantibus, nullum daremus compassionis signum, nullum studeremus adhibere remedium. Dominus igitur patriarcha, assumptis ex Ecclesiarum prælatis domino Monacho Cæsariensi electo, domino Alberto Bethlehemita episcopo, domino Rainaldo abbate montis Sion, domino Petro ecclesiæ Dominici Sepulcri priore, prudentibus viris et discretis, subsequentibus eum aliis ejusdem itineris consortibus, ad partes illas descendit; assumptoque sibi comite Tripolitano, eidem principi familiari admodum et accepto, ut eorum verbum facilius effectui posset mancipari, apud Laodiciam conveniunt; tandemque tam dominum principem, quam dominum patriarcham seorsim convenientes, diem utrique constituunt apud Antiochiam; ubi prætentato hinc inde verbo, pacem constituunt temporalem; ita videlicet ut, refusis tam domino patriarchæ quam episcopis et locis venerabilibus quæcunque amiserant, cesset interdictum et populis ecclesiasticorum sacramentorum restituantur munera. Ipse autem in propria persona, ab episcopis latam patienter ferat sententiam; aut si penitus quærat absolvi, pellicem abjiciat, uxore legitima revocata. His ergo peractis, putantes se regionis incendium aliquantulum mitigasse, ad propria reversi sunt. Princeps vero nihilominus in eisdem sordibus obstinatus irrevocabiliter perseverat. Adjecit præterea, et quod regioni periculosius est, eo solo quod eis factum ejus dicebatur displicere, fidelium suorum optimos, inclytos et nobiles viros, extra civitatem et omnem terram suam expellere; videlicet constabularium suum, camerarium quoque, et Guiscardum de Insula, Bertrandum quoque filium comitis Gisleberti, et Garinum Gainart; qui ad dominum Rupinum Armenio-

rum principem magnificum de necessario declinantes, honestissime ab eo sunt suscepti, ita ut singulis statim daret munera ingentia et victum singulis sufficientem assignaret. Eodem anno, mense Augusto, vicesima septima die mensis, pontificatus ejus anno vicesimo tertio, dominus Alexander papa tertius, viam universæ carnis ingressus est, et in Ecclesia Lateranensi sepultus; cui substitutus est dominus Lucius papa tertius, qui et Hubaldus, Ostiensis episcopus, natione Tuscus, patria Lucensis, vir grandævus admodum et modice litteratus. Eodem quoque tempore, venerabilis in Christo frater noster, piæ in Domino recordationis, dominus Raimundus, Ecclesiæ Berythensium episcopus, idibus Septembris ex hac luce subtractus est, lucis perpetuæ, prævia Domini gratia, præmiis perenniter potiturus. Cui postmodum in eadem Ecclesia substitutus est vir honestus et litteratus magister, Odo, Ecclesiæ nostræ archidiaconus, cui nos, in jejuniis Decembris, et sacerdotii gradum, et pontificalem, auctore Domino, contulimus dignitatem.

CAPUT VIII.

Noradini filius moritur, domino Mussulæ consanguineo suo hæreditate relicta.

Per idem tempus, mortuus est Melecshalab, Noradini filius, adolescens adhuc, cui de omni hæreditate paterna, sola manserat Halapia, cum paucis admodum municipiis. Hic moriens testamento novissimo dicitur Halapiam et omnem hæreditatem suam, ex asse, in quemdam patrui sui filium Hezedin nomine, filium Thebeth, Mussulæ dominum contulisse. Quo defuncto, principes ejus, nuntios ad prædictum dominum Mussulæ, illustrem et magnificum Turcorum satrapam, dirigunt, monentes, ut non differat cum omni celeritate ad eos venire; qui, suscepta legatione, festinus adveniens, avita bona et sibi jure hæreditario debita suscepit, timens ne Salahadinus, qui prædictum patruelem suum, ex parte plurima exhæredaverat, ab Ægypto rediens, hanc etiam urbem invitis civibus violenter occuparet; præsertim cum quidam de majoribus, occultum ei præstarent favorem. Salahadinus vero, composita usque ad completum biennium nobiscum pace temporali, in Ægyptum descenderat, ut sua ibidem studiosius procuraret negotia. Anxius enim plurimum sollicitabatur, eo quod audierat classem regis Siculi, cum ingenti apparatu et infinitis copiis in mare descendisse, et ad partes Ægyptias properandi habere propositum. Superfluam autem super eo articulo conceperat formidinem; nam prædicta classis in Occidentem iter arripuit, ad Baleares insulas, Hispaniæ conterminas citeriori, quarum altera vulgari appellatione Majorica, altera vero Minorica dicitur, contendens; ubi infausta navigatione et sinistris acta flatibus, tota pene deperiit circa Sacuam Albenguenam; et viginti millia urbes maritimas, freto intumescente, littoribus allisa. Interea, dum regnum pace, ut prædiximus, gauderet temporali, natio quædam Syriorum, in Phœnice provincia circa juga Libani, juxta urbem Bibliensium habitans, plurimam circa sui statum passa est mutationem. Nam cum per annos pene quingentos cujusdam Maronis hæresiarchæ errorem fuissent secuti, ita ut ab eo dicerentur Maronitæ, et ab Ecclesia fidelium sequestrati, seorsum sacramenta conficerent sua, divina inspiratione ad cor redeuntes, languore deposito, ad patriarcham Antiochenum Aimericum, qui tertius Latinorum nunc eidem præest Ecclesiæ, accesserunt; et abjurato errore, quo diu periculose nimis detenti fuerant, ad unitatem Ecclesiæ Catholicæ reversi sunt, fidem orthodoxam suscipientes, parati Romanæ Ecclesiæ traditiones cum omni veneratione amplecti et observare. Erat autem hujus populi turba non modica, sed quasi quadraginta millium dicebatur excedere quantitatem, qui per Bibliensem, Botriensem et Tripolitanum episcopatus, juga Libani et montis devexa, ut prædiximus, inhabitabant; erantque viri fortes et in armis strenui, nostris, in majoribus negotiis quæ cum hostibus habebant frequentissime, valde utiles; unde et de eorum conversione ad fidei sinceritatem, maxima nostris accessit lætitia. Maronis autem error et sequacium ejus, est et fuit, sicut et sexta synodo legitur, quæ contra eos collecta esse dignoscitur et in qua damnationis sententiam pertulerunt; quod in Domino nostro Jesu Christo una tantum sit, et fuerit ab initio, et voluntas et operatio. Cui articulo ab orthodoxorum Ecclesia reprobato, multa alia perniciosa nimis, postquam a cœtu fidelium segregati sunt, adjecerunt; super quibus omnibus ducti pœnitudine, ad Ecclesiam, ut prædiximus, redierunt Catholicam, una cum patriarcha suo et episcopis nonnullis, qui eos sicut prius in impietate præcesserant, ita ad veritatem redeuntibus, pium ducatum præstiterunt.

CAPUT IX.

Inter regem et Tripolitanum comitem simultas oritur periculosa, et usque ad odium manifestum procedit.

Porro dum ita regnum, ut prædiximus, pace ad tempus inter dominum regem et Salahadinum inita, quadam tranquillitate frueretur, non defuerunt filii Belial et impietatis alumni, qui spiritum habentes inquietum, turbas in regno moverent et mala intestina molirentur. Cum etiam comes Tripolitanus, quasi per continuum biennium circa partes Tripolitanas multiplicitate negotiorum impeditus, moram agens, in regnum non potuisset ascendere, accidit quod invitante sollicitudine, quam pro urbe gerebat Tiberiadense, quæ uxoris erat hæreditas, redire disposuit; cumque omnem ad iter prosequendum fecisset apparatum, et jam usque Biblium pervenisset, prædicti viri nequam regem nimis simplicem, maligna suggestione circumvenerunt, persuadentes prædictum comitem sinistra intentione in regnum velle introire, ut de ejus supplantatione tractaret occulte; unde factum est, quod eorum verbis seductoriis, rex aurem nimis credulam præbens, miss-

legatione, regni aditum ei inconsulte nimis interdixit. Quo facto, comes, cui præter meritum tanta irrogata erat injuria, confusus et justa succensus indignatione, desistens a proposito, licet invitus, sumptibus innumeris factis inutiliter, Tripolim reversus est. Erat autem prædictorum ea intentio seductorum, ut, absente comite, qui vir industrius erat, et ad omnia circumspectus, ipsi regia negotia pro libero tractarent arbitrio et regis infirmitatem ad suum traherent compendium. Inter quos regis mater, mulier plane Deo odibilis, et in extorquendo importuna; et ejusdem frater, regius senescalcus, cum paucis eorum sequacibus, viris impiis, regem ad hoc protervius impellebant. Quod factum postquam regni principibus innotuit, eorum qui sensus magis habebant exercitatos, maxime corda molestavit; timebant enim ne tanti principis patrocinio regnum destitutum in præceps rueret, et juxta Domini verbum, *in se ipsum divisum desolaretur* (*Matth.* XII, 25); maximeque cum rex, invalescente sing... s diebus ægritudine, reddebatur impotentior, et ad procuranda regni negotia minus minusque fieret idoneus; imo vix in se ipso potens subsistere, totus dissolveretur. Videntes ergo regni majores periculum, quod ex prædicto facto certum erat imminere, ad revocandum comitem, et ejus mitigandam indignationem, omnimodam impendunt operam : et tandem post multos circuitus et diversa consilia, rege invito, sed tamen permittente, prædictum illustrem virum, injurias sibi illatas prudenter dissimulantem, in regnum introduxerunt, pace inter eum et dominum regem plenius reformata.

CAPUT X.

Constantinopoli tumultus oritur; et prævalente viro nequam Andronico, Latinorum populus exturbatur.

Dum hæc itaque in nostro sic geruntur Oriente, apud Constantinopolim grandis circa imperium facta est permutatio, et casus accidit universæ Latinitati lugubris, et inauditam irrogans, cum enormi damno, contumeliam. Dolor enim, quem pridem fallax et perfida Græcia conceperat, edidit et peperit iniquitatem. Defuncto enim domino Manuele, inclytæ recordationis imperatore felicissimo, successit ei, tum ex testamento patris, tum ex jure hæreditario, impubes filius, Alexius nomine, vix annorum tredecim. Quo sub matris tutela constituto, dum per Alexium Protosevasto, domini imperatoris senioris nepotem ex fratre se priore natu, imperialia procurarentur negotia, visum est tam majoribus quam populo civitatis illius, opportunitatem invenisse, ut quod adversus nostros maligne conceperant, possent effectui mancipare. Regnante enim Deo amabili prædicto imperatore, merito fidei et strenuitatis suæ, tantam Latinus populus apud eum repererat gratiam, ut neglectis Græculis suis tanquam viris mollibus et effeminatis, ipse tanquam vir magnanimus et strenuitate incomparabilis, solis Latinis grandia committeret negotia, de eorum fide merito præsumens, et viribus. Et quoniam apud eum optime habebantur, et erga eos profusa liberalitate abundabat, ex omni orbe, ad eum, quasi ad benefactorem præcipuum, tam nobiles quam ignobiles concurrebant certatim. Quorum exigentibus obsequiis, magis et magis in nostrorum accendebatur amorem, et omnes amplius in statum promovebat meliorem. Unde Græcorum nobiles, et maxime ejus consanguinei, sed et reliquus populus odium insatiabile adversus nostros conceperant; accedente etiam ad indignationis cumulum, et odiorum fomitem et incentivum ministrante, sacramentorum inter nos et eos differentia. Arrogantes enim supra modum, et a Romana Ecclesia per insolentiam separati, hæreticum omnem eum reputant, qui eorum frivolas non sequitur traditiones; cum ipsi magis hæreticorum sibi nomen adaptent, dum contra Romanam Ecclesiam et apostolorum Petri et Pauli fidem, *adversus quam portæ inferi non possunt prævalere* (*Matth.* XVI), novas et pestilentes opiniones aut gignunt, aut sequuntur. Denique, his et hujusmodi, a multo retro tempore, simultatem hanc apud se conceperant, opportunitatem quærentes, ut saltem post imperatoris obitum, invisum Latinorum populum, tam in urbe quam in imperii finibus commorantem, delerent penitus, odium inexorabile satiantes.

CAPUT XI.

Causæ tumultus et dissensionis assignantur.

Prædicto igitur imperatore rebus humanis exempto, dum, ut prædiximus, Alexius Protosevasto imperium procuraret, visum est non satis commodam adhuc ad complendam malitiam suam reperisse opportunitatem; nam et ipse, imperatoris exemplo, nostrorum consilio utebatur et auxilio, eosque sibi quantum poterat, reddebat familiariores; in uno tamen tam nostris quam omnibus generaliter, se penitus exhibebat odiosum. Quod, licet Græcorum more mollis esset supra modum, et carnis curam toto studio in immundis perficere satageret desideriis, avarus tamen erat et thesauris parcebat imperialibus, tanquam si eos proprio sudore comportasset. Dicebatur etiam, quod cum imperatrice, licet vivente adhuc marito, sed in extremis laborante, vitam sanctimonialem esset professa, stupri habere consuetudinem. Arrogans præterea, et neminem præ se ducens hominem, aliis inconsultis principibus, cuncta pro suo disponebat arbitrio, ita ut de cæteris, æque nobilibus et viris magnificis, nihil videretur curare. Unde factum est, quod per studium et operam principum palatii, qui ei plurimum ob ea quæ præmisimus invidebant, evocatus est ex Ponto, cui præerat Andronicus senior, domini imperatoris prædefuncti patruelis, ut ad complendam eorum malitiam cooperator accederet, et Alexium Protosevasto depelleret ab administratione quam gestabat. Erat autem prædictus Andronicus, domini imperatoris defuncti patruelis, vir perfidus et nequam, conspirationum seminator,

et erga imperium semper infidelis; unde ob multiplicia ejus scelera, tempore domini imperatoris vincula passus fuerat, et carceres; et exigentibus meritis, ignominiose tractatus, vagus et profugus super terram, Orientem circumierat universum; in ipsoque suo exsilio multa turpia commiserat, et animadversione digna; novissime tamen, vix tribus ante imperatoris obitum mensibus, reconciliatus in gratiam redierat. Et ne, more solito, circa urbem turbas posset excitare, et conspirationes moliri ut regno præesset, missus est in Pontum sub honoris prætextu præsidialis. Hunc igitur, imperatoris et ipsius etiam Protesevasto consanguinei, et ii maxime in quibus majorem videbatur habere fiduciam, clandestinis evocaverunt legationibus, monentes ut adversus eum armaretur, qui ejus filios et alios illustres quosdam, ignominiose conjeceral in vincula. Porro hic, ut prædiximus, illustres quosdam in conspiratione deprehensos, carceri mancipaverat; unde ampliorem in se concitaverat invidiam. Vocatus ergo prædictus Andronicus, innumeras Barbarorum nationum secum trahens copias, ad urbem accessit, et secus Hellespontum e conspectu civitatis castrametatus, universam occupavit Bithyniam; contra quem missi quidam potentes, ut ejus resisterent moliminibus, proditorum more ad eum se contulerunt; inter quos primi erant et præcipui, Andronicus Angeli, princeps militiæ quæ contra eum directa fuerat, et Alexius Megaducas qui classi erat præfectus, uterque imperatoris consanguineus. Nec solum ii, qui ita manifeste ad eum transfugerant, partem nostrorum' reddiderant debiliorem, verum omnes alii, tam illustres quam civium multitudo, jam non occulte, sed in propatulo suum Andronico præstabant favorem; et ejus in urbem desiderabant adventum, modis quibus poterant, ut mature transfretaret procurantes.

CAPUT XII.

Urbem et palatia, interfectis nobilibus, Andronicus occupat, et violenta dominatione populum opprimit.

Factum est itaque quod invalescente eorum conspiratione, captus est Protosevasto, et privatus oculis et argumentis virilibus decurtatus; unde nostri plurimum mente consternati, timentes ne civium super eos repentina fieret irruptio, præmoniti a quibusdam qui conjurationis habebant conscientiam; qui validiores erant, alii in galeis quadraginta quatuor, quas in portu repererant, Græcorum effugerunt molimina; alii in navibus, quarum in portu maxima erat copia, omnem domum imponentes, mortis evaserunt discrimen. Qui autem seniores erant, vel infirmi reperti sunt, et ad fugam minus idonei, ii in domibus suis relicti, impietatis quam alii effugerant rabiem perpessi sunt. Nam parato clam navigio sæpedictus Andronicus universas, quas secum trahebat, in urbem introduxit copias; quæ vix ingressæ, una cum civibus in eam urbis partem, quam nostri incolebant irruentes, residuum populi, qui aliis abeuntibus aut noluerant, aut non potuerant exire, desævientibus gladiis peremerunt; et licet pauci essent, qui ad arma possent sufficere, restiterunt tamen diu, et cruentam de se hostibus reliquerunt victoriam. Immemores igitur et fœderis et obsequiorum quæ plurima imperio nostri contulerant, peremptis iis qui resistere posse videbantur, ignem eorum domiciliis subjiciunt et universam eorum regionem subito convertunt in favillam; mulieribus et parvulis, senibus et valitudinariis incendio consumptis. Nec sufficiebat eorum impietati, in loca desævire profana; verum ecclesias et loca, quælibet venerabilia succendentes, qui ad ea salutis causa confugerant, cum ipsis pariter sacris ædibus concremabant. Nec erat differentia plebeiorum et cleri, nisi quod atrocius in eos desæviebant, qui religionis et honestatis habitum prætendebant. Monachis enim et sacerdotibus primas irrogabant injurias, et exquisitis perimebant cruciatibus. Inter quos virum venerabilem Joannem nomine, sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconum, quem pro negotiis Ecclesiæ, dominus papa illuc direxerat, comprehendentes, in contumeliam Ecclesiæ decollaverunt, caput ejus ad caudam canis immundæ religantes. Sed nec mortuis, quibus omnis parcere consueverat impietas, inter tam detestabiles et pejores parricidis sacrilegos, tuta erat quies, quos de monumentis extractos per vicos et plateas, quasi illatas sentirent injurias, distrahebant. Accedentes prætcrea ad Xenodochium, quod dicebatur Sancti Joannis, quotquot in eo repererunt languidos, gladio peremerunt. Qui autem, ex officio pietatis, oppressorum merito tenebantur afflictionem relevare, eorum videlicet sacerdotes et monachi, hi dato pretio, grassatores et sicarios, ad stragem invitabant, disquirentes secessus et domorum penetralia, ne qui in eis delitescerent, ut mortis discrimen declinare possent; inventosque et violenter extractos tradebant carnificibus; quibus etiam, ne gratis operam impenderent, pretium sanguinis pro miserorum interfectione porrigebant. Qui autem clementius cum eis videbantur operari, hi eos qui ad se confugerant et quibus spem dederant salutis, Turcis et aliis infidelibus populis, in perpetuam vendebant servitutem; ex quibus promiscui sexus, ætatis et conditionis, plus quam quatuor millia, barbaris nationibus, pretio interveniente, distracta esse dicuntur. Sic ergo impius Græcorum populus, et *genimina viperarum* (*Matth.* XXIII), more *serpentis in gremio, et muris in pera*, nihil tale meritos, nihilque tale verentes, male remuneraverunt hospites suos; quibus tamen filias suas, neptes quoque et sorores, uxores dederant, et ex diutino convictu sibi reddiderant familiares.

CAPUT XIII.

Populus Latinorum, qui in galeis se receperat, insulas et loca maritima hostiliter depopulatur.

Verum non omnino, tantum et a sæculis inauditum facinus impune commisisse dicun-

tur. Nam qui, ut præmisimus, in galeis exierant, et qui postmodum eos aliis navibus sunt subsecuti, habentes secum multitudinem maximam et classem non modicam, circa urbem, satis in vicino se collegerant, rei exspectantes exitum. Qui, postquam plenius cognoverunt quod ii qui in civitate tumultum excitaverant, eorum succenderant regiones; uxores quoque et liberos et omnem familiam partim gladio, partim consumpserant incendio, justa indignatione commoti, exarserunt in iram. Et cupientes vehementi fervore, ultum iri suorum sanguinem, circuierunt utrumque Hellesponti littus, ab ostio maris Pontici, quod ab urbe Constantinopolitana distat triginta milliaribus, usque ad ostium maris Mediterranei, quod ab eadem distat milliaribus ducentis, urbes et quælibet municipia in utroque sita littore, comprehendentes violenter, et eorum habitatores ferro perimentes universos; sed et monasteria, quæ tam in utroque ejusdem maris littore, quam in insulis modicis, quæ per illud mare dispersæ sunt, sita erant, pervadentes, pseudomonachos et sacrilegos eorum sacerdotes, in ultionem fraterni sanguinis, gladio peremerunt, ipsa monasteria cum iis qui ad ea confugerant, succendentes. Ex quibus locis, infinitas auri, argenti, gemmarum et holosericorum dicuntur extraxisse copias; unde damnum rerum amissarum, et dispendia bonorum suorum multiplici fenore sibi poterant recompensare. Nam præter monasteriorum divitias innumeras et thesauros infinitos, quos a multis retro congesserant temporibus, cives Constantinopolitani ingentia ibidem deposuerant auri et cæterarum gazarum pondera; quæ omnia secum deferentes, et maris illius deserentes angustias, inter Seston et Abydon, urbes antiquissimas et maritimas, mare ingressi sunt Mediterraneum; littora Thessaliæ, et mari adjacentium provinciarum urbes et oppida perlustrantes diligentius, et cuncta incendio et rapinæ tradentes, stragem innumeram operati sunt. Sed et galeas alias a prioribus circa Chrysopolim, urbem Macedoniæ, dicuntur reperisse decem, aliasque in locis aliis quamplures : unde sibi classem maximam et Græcis omnino formidabilem, in eorum perniciem dicuntur ordinasse. Alii vero, qui stragem et rapinam abominabantur operari, cum uxoribus et liberis, et residuo substantiolæ suæ, naves ingressi, quarum illis multus occurrebat numerus, a prædicto declinantes exercitu, ad nos in Syriam descenderunt. Andronicus interea urbem pro votis obtinens et nullum habens contradictorem, imperatorem cum futura uxore, regis Francorum filia in die festo Pentecostes, solemniter fecit coronari, omnem ei exhibens reverentiam; sororem quoque et sororis maritum, simul et matrem imperatoris, intra septa palatii, adhuc tractans humanius; ipse tamen tam in urbe quam extra, quælibet imperii negotia, pro suo libere disponens arbitrio; timetur tamen, ne hanc fraude palliata, personis exhibeat humanitatem, quousque imperio paulatim occupato et subjectis omnibus, liberius ostendat qualem circa eos gerat voluntatem. Factum est autem hoc, anno ab Incarnatione Domini 1182, mense Aprili.

CAPUT XIV.

Salahadinus fœdus quod cum domino rege inierat, rescindit; rex illi ultra Jordanem occurrit. Turci vicum Buriam effringunt, habitatoribus ejus in captivitatem redactis.

Interea, dum hæc in Græcia sic geruntur, navis quædam mille quingentos peregrinos deferens, apud Damiatam, in finibus Ægypti, flatibus acta sinistris, confracta est; passis tamen naufragium spes erat salutis, eo quod Salahadinus nobiscum, tam per terras quam per mare treugam diceretur habere et pacem temporalem. Sed longe aliter accidit eis, quam vel pacis tenor, vel pactorum series exigeret. Salahadinus enim prædæ victus cupidine, et tantam Christianorum turbam, occasione fœderis, nolens de regno suo exire liberam, omnes conjecit in vincula, et eorum sibi bona confiscari præcepit; missaque legatione ad dominum regem, contra formam pactorum, et quæ pene impossibilitatem continebant, ab eo cœpit reposcere adjiciens : *Quod nisi pro omnibus illis ei pro voto satisfieret, ipse navim prædictam sibi vellet in compensationem detinere, et præterea renuntiare paci, de qua inter eos convenerat.* Quod cum non obtinuisset ejus nuntius, quoniam calvas occasiones magis innectebat, ut navem sub aliquo quæsito colore detinere posset, quam justas causas allegaret; soluto fœdere, cogitare cœpit, quomodo suo more, vetus exercens odium, regnum posset aggravare. Convocatis igitur expeditionibus et universis tam peditum quam equitum copiis, simul et eorum multitudine, qui a Damasco et adjacentibus ei finibus, annis præteritis, famis acerbitatem declinantes, in Ægyptum descenderant, proposuit redire Damascum, ut inde quasi de vicino nos amplius molestaret. Adjecit etiam, ut in veniendo, regionem nostram quæ est trans Jordanem, pro posse damnificaret; aut fruges succendendo, quæ jam albæ erant ad messem; aut unum vel plura de præsidiis nostris, quæ in ea erant provincia, violenter expugnando. Id autem, eo maxime dicebatur proposuisse intuitu, ut sibi satisfaceret, de principe Rainaldo, qui ei præerat regioni, eo quod Arabes quosdam infra tempus fœderis contra legem pactorum cepisse diceretur, et repetitos reddere negaverat. Cognito ergo per exploratores ejus adventu, et proposito, rex habita Hierosolymis curia generali, et super petitionibus Salahadini diligenti tractatu, de quorumdam consilio, cum totis regni viribus, in prædictam regionem, vallem pertransiens sylvestrem, in qua est mare Mortuum, pervenit, ut venienti Salahadino occurreret et se opponeret provinciam vastare volenti. Porro Salahadinus transcursa cum suis expeditionibus solitudine, quod iter, cum multa difficultate, vix diebus viginti confecerat, jamque terram habitabilem in

finibus nostris, juxta præsidium, quod dicitur mons Regalis, quasi ad decem milliaria castrametatus; exspectans ut de statu regionis, et ubinam esset rex cum suis expeditionibus, certificaretur. Rex vero juxta urbem veterem, cui nomen Petra deserti, in secunda sitam Arabia, castra locaverat, ab exercitu Salahadini triginta sex vix distans milliaribus; eratque ibi universum cum eo regni robur; sed et comes Tripolitanus ibi invitus detinebatur; contra cujus consilium rex illuc profectus erat, et reliquas regni partes inobservatas, et absque militia dereliquerat; favore enim prædicti Rainaldi principis, magis quam consideratione majoris compendii, quidam ad hoc regem impulerant, non multum attendentes quid interim regno viribus destituto posset accidere; quod quam imprudenter factum fuerit, rei exitus subsequens statim declaravit. Nam qui circa Damascum, Bostrum, Baulbec et Emissam erant principes, videntes regni robur abesse, et militia destitutam regionem universam, convocatis clam et sine tumultu copiis, Jordanem secus mare Galileæ, quod est Tiberiadis, transeuntes, fines nostros latenter ingressi sunt; et percurrentes ex parte Galilæam, pervenerunt ad locum qui est sub monte Thabor, cui nomen Buria, juxta Naim urbem antiquissimam. Homines autem illarum partium de treuga præsumentes, quam nondum noverant defecisse, securi nimis, minus sibi providebant: unde factum est quod, clam et de nocte super eos irruentes, locum ex omni parte vallaverunt, ita ut neque ad montem, qui loco imminebat, fuga non pateret obsessis. Luce igitur reddita, videntes loci habitatores infinitam circa se hostium multitudinem, in turrim quæ suburbio præerat, certatim se contulerunt; quam undique circumdantes, et cum summa instantia suffodientes, intra quatuor horarum spatium suffossam, solo dejecerunt; ante ruinam tamen, cum jam rimam duceret, et casum minaretur, eos qui in eam confugerant, in deditionem susceperunt. Colligentes igitur pro libero et sine contradictore arbitrio, tum illius, tum adjacentium locorum prædam universam, exceptis his qui in conflictu ceciderunt, pene quingentas animas secum detulerunt in vinculis. Nam quia locus erat frugifer et messis tempus aderat, multi ex locis finitimis metendi gratia illuc se contulerant, quos omnes, ut prædiximus, secum sine contradictore deducentes, iterum Jordane transito, sani et incolumes reversi sunt ad propria.

CAPUT XV.

Idem castrum nostrum in nostra regione Suicide, speluncam videlicet munitissimam, occupat violenter.

Accidit præterea per eosdem dies, dum adhuc rex et exercitus in Syria Sobal detineretur Christianus, casus periculosus admodum, et nostris perpetuo lugendus. Erat enim nobis in regione Suicide, trans Jordanem, a Tiberiade sedecim distans milliaribus, præsidium munitissimum, et, ut dicitur, inexpugnabile, ex quo nostris multa dicebatur provenire utilitas; nam cum prædicta regio hostium magis esset contermina finibus, quam nostris; et ipsi eam facilius pro suo possent tractare arbitrio, et ejus habitatoribus confidentius imperare, hujus tamen præsidii beneficio multis annis obtentum fuerat, et obtinebatur nihilominus in præsenti, quod nostris et illis ex æquo dividebatur potestas, et vectigalium par et tributorum fiebat distributio. Erat autem spelunca in latere cujusdam montis sita, cui subjectum erat immane præcipitium; a parte vero superiori nullus omnino accessus; ex altero vero latere, tantum arcta nimis semita, ut per quam homini libero, et ab omni onere expedito, vix absque periculo iter præberetur. Erat autem commissum fidei et diligentiæ nobilis viri et ditissimi Fulconis Tiberiadensis. Ad hunc locum accedentes prædicti hostium principes, qui Buriam, ut præmisimus, effregerant, et nostrum captivaverant populum, repente ante præsidium astiterunt, et infra quinque dies obtinuerunt expugnatum. Super quo facto, non eadem omnium erat opinio; quibusdam asserentibus quod qui erant in præsidio, pecunia redempti, locum hostibus tradiderunt; aliis vero, quod ex latere speluncam effregerunt, quia lapis cretaceus erat, et facile solvebatur, et violenter ingressi stationem primam quæ inferior erat, occupaverunt, dicentibus; unde postmodum eos qui erant in medio et in supremo cœnaculo (nam ibi tres dicebantur esse mansiones) ad deditionem compulerunt. Compertum est autem postmodum, quod culpa magistratuum, qui cæteris præerant, municipium ad hostes pervenerit; nam aliis resistere volentibus, ipsi auctoritate qua præeminebant, inhibebant defensionem; et postmodum resignato municipio ad hostes se contulerunt. Dicebantur autem esse qui loco præerant, Syri, qui apud nos effeminati et molles habentur. Unde major culpa in prædictum Fulconem refunditur, qui tales loco præfecerat tam necessario. Exiit ergo sermo iste, et longe lateque diffusus est per regnum; pervenitque usque ad nostros qui erant trans Jordanem, præpedire volentes transitum Salahadini, ex Ægypto ascendentis in Syriam, et properantis Damascum; quo comperto, consternati sunt animo universi, et maxime Tripolitanus comes ad cujus curam prædictum municipium respiciebat. Unde factum est ut qui regnum negligenter reliquerant, ibi negligentius se habentes, nihil Deo placitum, nihil regno utile operari possent; nam cum usque ad fines regionis nostræ, advenienti Salahadino debuissent occurrere, et regni præpedire introitum, imprudenter nimis usque ad locum cui Gerba nomen, eum permiserunt accedere, ubi aquarum, quibus maxime sitiens ejus indigebat exercitus, omnem reperit abundantiam; et inde missa expeditionum parte circa præsidium nostrum, cui nomen mons Regalis, vineta succiderunt, et alia quædam oppidanis intulerunt damna. Quod si ad eum locum nostri perve-

nissent, eum procul dubio oportuisset in Ægyptum redire; trahebat enim secum infinitam imbellis populi multitudinem, quibus et aqua jam defecerat in utribus et panis in cistarciis, quos omnes in solitudine oportuisset inedia deperire; nam procedere non poterat, et cum nostris erat periculosum committere. Audientes ergo, quod ad prædictum jam pervenisset locum, iterum decreverunt nostri ad aquas Rasel Rasit, illi occurrere; quod si factum fuisset, per ulteriorem solitudinem oportuisset eum iter cœptum agere, quod non nisi cum multa tam hominum quam jumentorum potuisset consummasse jactura. Quod propositum cum non fuisset effectui mancipatum, accessit ad prædictas sine difficultate aquas; et inde sine contradictore fines suos cum omni incolumitate ingressus, Damascum pervenit. Quod nostri cognoscentes, iterum eadem via qua prius transierant, reversi sunt ad propria; timentes vero, ne a Damasco, in quam se cum omni suo comitatu receperat, regno aliquid insidiarum et damni moliretur, congregatus est universus regni populus ad fontem Sephoritanum, inter Sephorim et Nazareth; ubi habentes secum Dominicæ crucis lignum, præsente rege et patriarcha, et aliis tam ecclesiasticis quam sæcularibus regni principibus, de die in diem hostium exspectabant incursus.

CAPUT XVI.

Idem fines nostros violenter ingreditur; apud castrum Forbelet pugna committitur, ancipiti victoria.

Salahadinus interea congregata ex universis finibus suis, super ea, quam ex Ægypto proficiscens secum transtulerat, militia, propositum habens ut fines nostros ingrederetur, ad eum locum accessit, qui dicitur lingua eorum Raseline, quod interpretatur caput aquæ. Is autem locus a nostris finibus et ab urbe Tiberiadense modicum distare dicitur. Ubi cum per dies aliquot moram fecisset, subito fines nostros ingressus est, in loco qui dicitur Cavam, inter duo flumina, qui a Tiberiade vix distat quatuor milliaribus, castrametatus. Quod ubi nostris per exploratores cognitum est, ad urbem prædictam sub omni celeritate exercitum dirigunt, ut militares copias, quæ ad ejus loci et finitimorum municipiorum tuitionem, Saphet videlicet et Belveir, deputatæ erant, secum assumerent, hostem protinus insecuturi. Porro comes Tripolitanus, vir prudens et in armis strenuus, et in re militari plurimam habens experientiam, duplici tertiana ibidem periculosissime laborabat; unde nostris, qui de ejus consilio et providentia plurimum præsumebant, multa accrevit mœstitia, eo quod tanti principis solatio, in tanto necessitatis articulo, fraudarentur. Convocatis tamen ex locis finitimis auxiliaribus copiis, erectis vexillis hostem insecuti sunt. Salahadinus vero nostrorum audiens adventum, transito Jordane, cum suis expeditionibus in partes Scytopolitanas se contulit. Est autem Scytopolis tertiæ Palestinæ metropolis, inter montes Gelboe et Jordanem, in campestribus et agro sita irriguo, quæ alio nomine dicta est Bersan, cujus prærogativa Nazarena hodie, quæ in eadem diœcesi sita est, gaudet ecclesia; nam urbs præscripta raro hodie incolitur habitatore, ad instar modici redacta oppidi. Ad quem locum pervenientes hostium cunei, præsidium modicum quod ibi est in paludibus situm, cœperunt fortiter impugnare; sed resistentibus viriliter oppidanis, videntes quod non proficerent, versus castrum novum, cui nomen est hodie Belveir, inter prædictam urbem et Tiberiadem in montibus situm, ut nostris occurrerent, acies direxerunt. Nostri vero Jordanis fluenta secuti, ubi ad prædictum pervenerunt locum, deserentes vallem, ascenderunt in montes; multa tamen immensi caloris, qui supra modum proficiscentibus incubuerat, incommoditate fatigati; ubi noctem illam, vicinis hostibus suspectam, continuatis excubiis transegerunt: mane facto, descendentes in planitiem, quæ inter prædictum oppidum et vicum, cui nomen Forbelet, hostes viderunt circumpositos, in tanta multitudine, quantam videre non consueverant. Dicebatur enim a senioribus regni principibus, quod a primo Latinorum in Syriam introitu, nunquam tantas vidissent hostium copias. Eratque numerus expeditorum ad pugnam, quasi ad viginti millia; nostri autem equites vix reputabantur septingenti. Erat autem Salahadino et principibus ejus, una et communis intentio, nostros ex omni parte vallare, ut nec unus evadere posset; nam de jam dicta multitudine præsumentes et nostram contemnentes paucitatem, quod eis nostri possent resistere nullatenus arbitrabantur. Verum ei, cui non est difficile in paucis majorem superare multitudinem, aliter visum est. Nam prævia misericordis Dei clementia, licet eorum respectu, nostri nulli viderentur, tamen ordinatis juxta militarem disciplinam agminibus et in hostium cuneos, solita irruentes animositate et hostium impetus multa sustinentes constantia, in eo conflictu superiores inventi sunt; licet multi de nostris, quos nominatim tangere supersedemus, ignominiosissime, et cum perpetuo probro, bellicis sudoribus se subtraxerunt. Optime se habuerunt illa die, strenue et viriliter decertantes, Balduinus Ramatensis et Balianus frater ejus. Sed et Hugo junior, domini comitis Tripolitani privignus, cum acie Tiberiadensium, memoriam ea die meruit in benedictione celebrandam; qui, licet esset adolescentior, tamen supra illius ætatis vires, cum acie supradicta, cui præerat, tres hostium cuneos violenter effregit et convertit in fugam, ad suos, per Dei gratiam, rediens illæsus. Ceciderunt in eo conflictu de nostris, ex equestri ordine pauci, sed sanctorum adepti consortium; de popularibus vero, plures; hostium autem major facta est strages; sed et de principibus eorum ceciderunt aliquot, quorum cæde consternata pars adversa, campum deseruere certaminis. Sed nec illud prætereundum est cum silentio, quod tanta

per eos dies præter solitum fuit caloris inclementia, quod ex utroque exercitu non pauciores caumatis ceciderunt importunitate quam gladio. De numero autem interemptorum hostium, nihil certum colligere potuimus; nam, ut suorum casum nostris occultarent, eos qui in acie ceciderant, secum deportabant; quos sequenti nocte in castris occulte sepelierunt, ne eorum manifestatus interitus, nostros redderet fortiores. Dicimus tamen, utroque supradicto casu, de eis quasi ad mille cecidisse. Quo facto, videns Salahadinus, quod præter spem ei acciderat, et quod duriores, quam esset arbitratus invenisset adversarios, confusus, transito iterum Jordane, reversus est ad propria, in eodem loco, unde egressus fuerat, denuo castrametatus. Nostri vero, revocatis agminibus, ad fontem Seforitanum, unde prius egressi fuerant, reversi sunt. Quo itinere quidam Dominici Sepulcri canonicus, Balduinus nomine, ecclesiæ ejusdem thesaurarius et vivificæ crucis bajulus, caloris immensitatem non ferens, delatus in lectica, sub monte Thabor, juxta torrentem Cyson, exspiravit. Sed et alter quidam ejusdem ecclesiæ frater et canonicus, Gaufridus videlicet de Novo vico, qui prædicto Balduino in eo itinere deputatus erat ad solatium, dum alienis rapitur studiis, in prædicto conflictu sagitta confossus interiit; *Dignum est enim, ut qui gladium accipit*, juxta verbum Domini, *gladio debeat perire* (*Matth.* XXVI, 52).

CAPUT XVII.

Idem classe vocata ex Ægypto, urbem obsidet Berythensium.

Domino igitur rege cum suis expeditionibus ad locum supradictum reverso, Salahadinus ægre ferens nimium, quod ita ejus et suorum evacuatus esset conatus, iterum convocat copias; iterum omnia percurrit argumentorum genera, anxie cum suis deliberans, quomodo iterum nostris recidiva posset inferre gravamina. Videns autem quod nulla via commodius nostros posset opprimere, quam si ex pluribus partibus nostros attentaret molestare, fratri quem suorum procuratorem negotiorum reliquerat in Ægypto mandat et districte præcipit, quatenus sub celeritate classem ab Alexandria et universa Ægypto dirigat in Syriam, significans ei propositum, quod in votis haberet; classe recepta, Berythensium urbem, tam per mare quam per terras obsidione vallare; et ne regni populus ad ejus liberationem cum rege posset accelerare, eidem præcipit ut, collectis equitum viribus, quæ in Ægypto erant residuæ, ipse etiam ab austro ingrediens, omnem circa Gazam, et Ascalonam, et Darum, quæ sunt regni nostri oppida novissima, Ægyptiacam respicientes diœcesim, regionem depopulaturus ingrediatur. Hæc autem eo tractabat studio, ut dum regni pars illis qui ab Ægypto irrumperent, tentarent occurrere, debilitatis cæteris et factis paucioribus, ipse urbem obsessam acrius et liberius impugnaret. Factumque est juxta mentis illius conceptum et mandati formam. Nam infra paucos dies et classis navium rostratarum triginta juxta condictum adfuit; et frater quas in universa Ægypto contrahere potuit, circa Darum introduxit copias. Ipse autem ut adveniente classe paratior inveniretur, in eam regionem quæ vulgari appellatione dicitur vallis Bacar, expeditiones dirigit, constitutis exploratoribus super montes illos qui medii sunt inter regionem prædictam et agrum Berythensium, in mare prominentes, qui de adventu galearum ipsum redderent instructiorem. Ipse autem, hoc intervallo, ex locis adjacentibus pedestria convocabat auxilia, et quæ ad futuram obsidionem arbitrabatur necessaria sollicitus procurabat. Nec mora, circa Augustales Kal. sæpedicta classis in littore appulit Berythensium; quod ut prædicto Salahadino, per deputatos ad hoc specialiter, nuntiatum est exploratores, illico sine mora, superatis mediis montibus, de quibus præmisimus, universas expeditiones suas demisit in campestria; et urbem sæpe nominatam, prout diu ante destinaverat, undique vallat obsidione. Nostris autem qui ad Sephorum in castris erant, varius de Salahadini proposito rumor ferebatur, dicentibus aliis quod urbem Berythensium sicut pro certo patuit, obsidere decrevisset; aliis vero asseverantibus, quod circa obtinendam Halapiam, tota ejus anhelabat intentio; nonnullis etiam astruentibus quod domino Mussulæ, magnifico et potenti Turcorum satrapæ, qui ejus quædam oppida circa Euphratem obsidere dicebatur, tentabat occurrere. Verum, dum hic sermo tam dubius in castris verteretur, adfuit nuntius, verbi ambiguitatem dirimens, qui urbem Berythensium procul omni dubio asserebat obsessam. Adfuit nihilominus et a parte australi nuntius, qui ejusdem Salahadini fratrem, cum ingentibus copiis, fines nostros circa Darum invasisse, et triginta sex levis armaturæ milites, quos Turcopulos appellant, interfecisse, et quædam succendisse suburbana nuntiaret pro certo. Quo comperto, rex habito cum principibus deliberatione, eligit morbo periculosiori occurrere, et urbem obsessam ab ingruente molestia liberare; nam ei suæ sufficere non videbantur copiæ, ut utrumque hostem a suis finibus eodem momento posset arcere.

CAPUT XVIII.

Rex ad ejus liberationem properans, usque Tyrum pervenit. Salahadinus obsidionem solvit.

Convocatis igitur expeditionibus et translato universo exercitu, rex usque Tyrum pervenit. Classem quoque nihilominus quam tum in Acconensi, tum in Tyrensi portu reperit parari præcipiens, subito et præter spem omnium, intra dies septem, armatam optime, et viris fortibus instructam galearum triginta trium ordinavit. Interim tamen, dum hæc apud nos studiose nimis et votis ardentibus præparantur, Salahadinus, urbem, ut prædiximus, obsidens, quantas poterat molestias, utroque circa id desudante exercitu, civibus inferebat; nam ordi-

natis circa urbem legionibus et sibi vicissim succedentibus agminibus, tantas per triduum continuum obsessis intulit angustias ut, negata requie, nec ad refectionem corporis necessariam ferias indulgeret aliquas. Machinas tamen seu jaculatorias, seu alterius generis, quibus solent ab hostibus expugnari præsidia, nullas secum detulerat, aut quia absque eorum adminiculo urbem subito et sine difficultate se arbitrabatur posse effringere, et obtinere violenter; aut quia nostrorum celerem exspectans adventum, tantam operam inutiliter consumere recusabat; quod tamen absque machinis poterat, diligenti studio et tota percurrebat sollicitudine. Nam, ut prædiximus, infinitam multitudinem sibi per vices alternatim succedentem, seriatim circa urbem collocaverat, quæ tantam in eos, qui in muris erant et turribus, et ad tuitionem urbis desudabant, sagittarum immittebant multitudinem, quod instar grandinis et urbem replerent et mœnia. Nec solum eo modo obsessos ab urbis tuitione nitebantur arcere, verum et fossores, qui ad hoc specialiter ut murum suffoderent, vocati fuerant, violenter laborabant intromittere, ut antemuralia murosque effringendo et aditus patefecerent, quibus armatorum copiæ, invitis civibus ingrederentur; et ut ipsi liberius huic studio operam possent impendere, alii, ut præmisimus, arcubus instabant et balistis, et infinita telorum immissione; et tanta instabant protervia, quod vix sine mortis periculo, qui intus erant, digitum audebant exerere. Cives tamen, licet pauci essent admodum, præfecti tamen urbis et episcopi m xime, quorum multa in eo facto merito commendatur virtus et constantia, monitis et exhortationibus acquiescentes, his omnibus argumentis, argumenta objiciebant contraria, et nullam resistendi artem relinquebant intentatam. Nam et contra exteriores sagittarios, tela et sagittas, arte non dispari vel studio retorquebant, unde hostibus dispendia longe multipliciora inferebant, et causas mortis illis irrogabant frequentius, qui cum majore protervia videbantur instare. Et his qui murum nitebantur suffodere, arte occurrebant eadem, ita ut ipso opere desudantibus plerumque aut mortem inferrent, aut fodiendi auferrent instrumenta. Nec solum qui per terras advenerant, has tantas civibus obsessis inferebant molestias; verum et qui navigio accesserant, non minus proterve, non minus hostiliter obsessis instabant. Ipse autem Salahadinus non longe ab urbe in colle constitutus, et propria præsentia, et exhortationis verbo suos ad instantiam animabat; eaque tenus profecit, quod quidam de principibus ejus Choelinus nomine, scalas mœnibus applicandas decerneret, et violenter ingrediendum esse denuntiaret. Turpe etenim ei videbatur et ignominiosum, quod tantæ, tantorum virorum multitudini, populus tam modicus posset vel auderet resistere. In quo proposito dum perseveraret attentius; et alios ad id ipsum tum verbo tum exemplo animaret, subito sagitta juxta oculum in facie percussus, et se et alios revocavit ab opere incœpto; cumque per triduum pene continuum, ita urbem impugnasset, videntes quod non proficerent, qui per mare advenerant, de mandato Salahadini in galeas se recipientes, circa noctis initium tertiæ clam et de nocte reversi sunt. Salahadinus quoque, revocatis agminibus, ab urbe discedens aliquantulum, per campestria quæ urbi prædictæ adjacent, turmas cœpit dividere, turres quæ erant in adjacentibus suburbanis funditus dejici præcipiens; sed nec pomeriis et vinetis, quæ in circuitu urbis erant plurima, parcentes, in securi et ascia cuncta dejecerunt. Ut autem in obsidione liberius tutiusque perseverare posset, viarum quasdam difficultates et angustias quæ inter urbem prædictam et Sidonem positæ, per quas nostro exercitui ad urbis liberationem accedere volenti, de necessitate futurus erat transitus, non solum a suis pedestribus turbis occupari fecerat; verum ubi erant majores angustiæ, siccis lapidibus absque cœmento, usque in ipsum mare fecerat deduci maceriam; ut utroque impedimento nostræ retardatæ legiones, eo minus libere ad eum possent accedere, ipseque interim non desineret urbem molestare. Cumque firmum fixumque prius diceretur habere propositum, ab urbis obsidione, nisi ea violenter effracta, non discedere, mutata voluntate, ut prædiximus, reditum acceleravit ad propria. Cujus rei causa fuisse dicitur, quod quemdam litterarum bajulum, quæ in urbem ab solidandos animos obsessorum, a quibusdam dirigebantur fidelibus, casu ceperant, qui observabant transitus; quem ante Salahadinum deductum, gravissimis quæstionibus subjecerunt. Ubi tum ex ejus confessione violenter extorta, tum ex litterarum tenore cognoscentes, quod nostrorum uterque paratus erat exercitus, et infra triduum procul omni dubio adfuturus, mutato proposito, solverunt, ut prædictum est, obsidionem. Classis tamen nostra usque ad locum pervenit destinatum; sed urbem reperiens liberam, in portus unde prius exierat, non multo interjecto tempore, reversa est. Rex autem et universus exercitus ejus, cognito quod hostes ab urbe discessissent obsessa, cum apud Tyrum per dies aliquot moram fecisset, revocatis expeditionibus, Sephorim reversus est.

CAPUT XIX.

Salahadinus Euphratem transit, Mesopotamiam ingressus.

Salahadinus interea, sicut erat vir vigilantissimus et toto mentis ardore ad dilatandam nominis sui gloriam et regni incrementum anhelabat, nostrorum vires quasi pro nihilo ducens et ad majora suspirans, ad partes transire disposuit orientales. Id tamen, nondum pro certo liquet utrum proprio ductus spiritu, et solita præceps magnanimitate, sit aggressus; an a principibus illius regionis evocatus, rem adeo difficilem, et quæ supra vires videbatur, attentaverit. Quacunque ergo fiducia, ingentes equitum collegit copias, et compositis pro locorum et temporum opportunitate sarcinis, et quæ

ad tantum iter conficiendum sufficere posse videbantur, necessariis, versus Euphratem properat. Apud nos autem sermo divulgabatur frequens, quod versus Halapiam contenderet, ut eam sibi vindicare niteretur. Ea enim sola, cum paucis oppidis adjacentibus sibi, de tota Noradini hæreditate supererat, quæ nondum in ejus pervenerat ditionem. Mortuo enim Noradini filio, frater Cotebedini domini Mussulæ, fratre permittente, ad quem jure hæreditario, defuncto prædicto adolescente, devoluta fuerat, possidebat. Credebatur ergo, sicuti et erat verisimile, quod ut eam urbem obtineret, ad partes illas festinasset. Sed sicut rei patefecit exitus, longe sublimiora mente conceperat. Relicta enim post se urbe prædicta, et Euphrate transmisso, Mesopotamiæ urbes splendidissimas, Edessam, Carram, et alias quamplures cum oppidis suffraganeis, et universam pene regionem, quæ sub potestate prædicti principis, domini videlicet Mussulæ, prius jacuerat, tam viribus quam munerum interventione, intra paucos dies sibi vindicavit. Corruptis enim multa liberalitate regionum magnatibus, qui domino sæpedicto fidelitate tenebantur astricti, receptisque eorum municipiis, in suum obsequium omnes converterat, ita ut sæpedictus magnus et nobilis princeps suorum penitus destitutus auxilio, ei occurrere, aut resistere non posse diceretur, sed etiam publice dicebatur, quod corruptis ejus domesticis et familiaribus, potum ei mortiferum, unde vix postmodum evasit, propinasset : unde liberius usque Mussulam, cum suis expeditionibus jam pervenisse (fama referente) credebatur. Varius tamen super eo facto apud nos disseminabatur sermo, dicentibus aliis, quod prospere incederet et omnia illi suppeterent ad votum; aliis e diverso asserentibus, quod per majores illarum regionum principes, contra illius insolentiam convenientes, ejus male tractatus esset exercitus.

CAPUT XX.

Rex fines Damascenorum hostiliter depopulatur.

Rex igitur et regni nostri principes, videntes regionem hostium, viribus destitutam militaribus, arbitrati, sicut et merito videri poterat, quod nocendi hostibus optata pateret occasio; eoque amplius indignati, quod tantam ejus qui abierat, notabant superbiam, quod contemptis regni viribus, ut regna sibi vindicaret extera, proficiscens, cum rege nec treugam nec fœdus inierat; communicato consilio, collectis regni viribus, assumpto sibi vivificæ crucis ligno pretioso, domino quoque patriarcha eos prosequente, hostium fines ingressi sunt, regionem pro viribus depopulaturi. Pertranseuntes ergo Traconitidem regionem, quæ Bostrensis diœceseos pars est non modica, Syriam minorem, cujus caput est Damascus, ingressi, et ad orientalem ejus plagam contendentes, locum celebrem et famosum, Zora nomine, multis refertum habitatoribus, qui a Damascena non multum distat urbe, violenter effregerunt; et inde regionem perlustrantes ex parte plurima, loca suburbana quæ vulgo Casalia dicuntur, suppositis ignibus et aliis, quibus poterant, nocendi artibus dejecerunt. Regionis autem habitatores, præcognito nostrorum adventu, cum gregibus et armentis, cum liberis et uxoribus ad loca se contulerant munitiora. Unde factum est, ut prædæ et manubiarum aut nihil, aut modicum secum nostri reportaverint; fruges tamen et cætera vitæ necessaria, quæ illi abeuntes secum transferre non poterant, nostri vel incendio, vel aliis quibus id modis fieri poterat, consumpserunt. Redeuntes vero depopulando universa quæ occurrebant, juxta nobilem illius regionis metropolim, Bostrum nomine, quæ vulgari appellatione dicitur Bosseret, habuerunt transitum. Ubi cum de effringendo ejusdem civitatis suburbio, inter nostros tractatus haberetur, videntes quod id subito fieri non posset, sed moram exigeret diuturniorem, quam tamen non dabat aquarum inopia, ad redeundum se præparant, sibi et equis et jumentis omnibus sitis formidantes importunitatem. Est enim regio prædicta, arens prorsus et inaquosa; fontes, rivos et flumina non habens penitus; hibernis enim mensibus lacunis solent aquas colligere pluviales, et eas tota conservare diligentia, ad usus necessarios per annum integrum, calore solis, et assiduitate limi cui superjacent, factas insipidas. Has etiam adventu nostrorum præcognito, effractis lacubus, aut emiserant, aut immissis corruperant immunditiis, ne pertransiens exercitus moram ibi posset nectere; sed neque depopulationem quantam vellent exercere, temporis patiebatur pars illa; jam enim fruges, et cætera illa quæ incendium solet consumere, congesserant in horrea, quæ in specubus subterraneis regio illa habere consuevit; quas etiam terra coopertas et arte occultatas multa, difficile erat invenire; sed etsi quid reperiebatur in areis, id exutum stramine et mundatum a palea, non facile admittebat incendium, gravi solitudine ignem non admittente. Vixque aliud areis damnum poterant inferre, quam ut fruges dispergerent; et ad opus equorum, abeuntes secum deferrent. Multi tamen artem nocendi quærentes, aliunde stramina, aliunde paleas frugibus immiscebant jam purgatis, ut facilius admittere possent incendia. Residuum autem militiæ, quam in eadem regione Salahadinus abiens dereliquerat, quoniam de viribus non præsumebant eatenus ut cum nostris auderent congredi, vel eis de proximo ministrare impedimentum, gregatim de remoto sequebantur, ut circa abeuntis exercitus posteriora, aliquid possent latenter moliri. Sed neque sic nostris impedimentum ministrare potuerunt, aut lædere totum vel partem exercitus.

CAPUT XXI.

Idem præsidium quod proxime Salahadinus occupaverat, obsidet; obsessum occupat, et Christianitati restituit.

Transcursa igitur regione, et ea quantum eis nocere dabatur damnificata, redeuntes, in ea ejusdem

provinciæ parte, cui Suite nomen est, substiterunt. Hæc autem est regio, in qua præsidium situm est, quod a nostris paulo ante, ut prædiximus, hostes dum in Syria Sobal moram facerent, fraudulenter eripuerant. Est autem regio commoditatibus vini, frumenti et olei, simul et salubritate commendabilis et amœnitate præcipua; de qua fuisse traditur Baldad ille Job amicus, qui ab ea cognominatus est Suites. Ad hanc ergo pervenientes, honestum judicant, et ita fieri oportere decernunt, ut prædictum municipium obsideant; et quam nobis intulerant, in ejusdem captione fraudulenta, hostes injuriam, locum recipiendo, si eis concedatur divinitus, resarciant. Juxta ergo condictum, ante locum castra locant supra nominatum, omnem adhibentes operam et studium, ut ii, qui intus erant, ad deditionem compellerentur. Et quoniam locus erat munitissimus et situs ejus hujusmodi, quod ei nullatenus, nisi a parte superiori, noceri posset, ibique non alias quam si rupes usque ad ipsam habitationem incideretur; decernunt a parte superiori cæsores lapidum, eisque quotquot haberent ministros necessarios, simul et operum custodes, ut tute et sine irruentium periculo laborare possent, collocare. Erat enim spelunca in altissimo montis latere posita, non habens nisi cum multa difficultate accessum, in quo vix pediti iter esse poterat expedito; nam inferius, usque in profundum subjectæ vallis, ingens est et horribile præcipitium; ex latere autem, ad eam accedebatur itinere unius pedis vix habente latitudinem. Erant autem in eadem spelunca mansiones tres, sibi invicem superpositæ, in quibus mutuus per quasdam scalas ligneas, et per quædam angusta foramina interius ascensus erat et descensus. Sic ergo ea sola qua eis noceri poterat via, aggressi sunt speluncam desuper, ut præmisimus, incidere, tentantes si ad primam et superiorem speluncæ habitationem, incidendo sic possent penetrare. Erat igitur in eo omnis nostrorum intentio, et totus in eo labor impendebatur. Ordinatis enim ad id operis exsequendum artificibus, quotquot erant necessarii, et cooperatoribus ministris, qui lapides incisos et lapidum fragmenta, per præceps in vallem subjectam devolverent, ut sine intermissione opus procederet, vicarias tam interdiu quam de nocte constituebant successiones, ut defatigatis prioribus, novi recentesque venirent, qui operis possent et scirent portare pondus. Proficiebat ergo labor impendio, tum ex frequentia et fervore eorum qui prædicto instabant operi, tum ex quadam habilitate quam ex se præbebat saxi, quod incidebatur, materia. Erat enim lapis cretaceus, et ad frangendum facilis; nisi quod venas durissimi silicis interpolatim habebat immistas, quæ sæpius et ferrea læderent instrumenta; et iis qui in opere fervebant, aliquoties ministrarent impedimentum. Porro quidquid fragmentorum, ut locus expediretur, in vallem subjectam, ut prædiximus, devolvebatur, totum id qui in spelunca erant obsessi, contemplabantur de proximo; unde eis timor incutiebatur amplior, tanquam qui singulis exspectabant horis, ut incisione perfecta ad eos violenter introiretur. Noster autem bipertitus erat exercitus; nam pars ejus, ut prædiximus, in monte supremo, in quo erant spelunca, castra locaverat, ut eos qui erant in opere solliciti, ab hostium protegerent insidiis; pars vero inferius residebat in plano, quibus id specialiter erat propositi, ut obsessis introitum negarent et exitum. Hi etiam nonnunquam per illam arctam, unde præmisimus, semitam, ad inferiorem ejusdem speluncæ stationem accedentes, eos qui intus erant, licet non proficerent, assultibus molestare nitebantur. Erant autem intus viri fortes et bellicosi, tam victualium quam armorum habentes copiam, quasi ad septuaginta; quos tanquam virtute probatos, de quorum fide et constantia præsumebat plurimum Salahadinus, abiens intus dimiserat, eorum diligentiæ commendans municipium. Et jam eo usque ventum erat, quod qui in spelunca erant, præ frequenti et pene continua malleorum percussione, intus quiescere non poterant; videbatur enim, ad omnem ictuum ingeminationem, spelunca tremiscere et universa concuti; ita ut jam non timerent, quod nostri ad eos irrumperent violenter, sed quod tota spelunca, repetitione malleorum fatigata, subito corruens, universos opprimeret. Denique quod eis subsidium ministraretur, omnino sperare non licebat; nam prius noverant, ad partes remotissimas, et unde facile redire non poterat, demigrasse Salahadinum, et militares secum duxisse copias. Unde factum est, quod postquam obsidionem tribus vel modico amplius septimanis perpessi fuerant, missa legatione ad dominum regem, per interventum domini comitis Tripolitani obtinent, ut resignato præsidio, cum armis, quæ ipsi intulerant, et propria supellectile, liber eis usque Bostrum indulgeretur transitus. Sic ergo illis abeuntibus, recepto præsidio, confusionem, quam ex eodem prius videbantur induisse, auctore Domino, et per ejus superabundantem gratiam, diluimus. Porro tam domino regi, quam aliis principibus curæ fuit non modicæ, statim, sicut expediens videbatur, ut locum resignatum et armis communirent, et victualibus; et viris fidelibus, de quorum fide non dubitaretur et industria, committerent. Quo cum omni diligentia completo, noster ad propria reversus est exercitus. Factum est autem hoc, anno ab Incarnatione Domini 1182, die mensis Octobris.

CAPUT XXII.

Rex iterum fines Damascenorum cum suis expeditionibus ingreditur.

Modico autem, post hoc, interjecto temporis intervallo, id est Decembre proxime subsecuto, videntes nostri quod Salahadinus non redierat, et adhuc majoribus negotiis impeditus, circa partes Mussulæ detineretur occupatus; nolentes opportunitatem amittere, quam idem de sua absentia mini-

strabat, iterum convenientes, communicato regni consilio, apud Cæsaream urbem maritimam condicunt unanimiter, et communi decernunt voluntate, ut collectis regni viribus et præparatis ad dies quindecim, tam ad usus hominum quam jumentorum necessariis, fines hostium iterum egrediantur, porrectam occasionem non neglecturi. Facta ergo expeditione occulta, in qua solos equites secum habuerunt, ab hostium finibus Bostro adjacentibus, sicut ab initio condictum fuerat prædam in gregibus et armentis, nec non a mancipiis quampluribus, secum traxerunt, cum omni incolumitate redeuntes ad propria. Cui negotio, quoniam a partibus Tiberiadensibus et profectum habuerunt, et ad easdem partes regressum, dominus comes Tripolitanus præfuit. Quinta decima vero demum die, rex cum universis regni principibus, equitumque ac peditum copiis, quas regnum pro tempore ministrare potuit, assumpta secum cruce Dominica, juxta Tiberiadem, secus mare Galileæ, in loco cui nomen Castelletum, adfuit, et exinde, per locum, cui nomen vadum Jacob, fluvium pertransiens, hostium regionem ingressus est. Unde progrediens exercitus, Libanum a sinistris deserens, et loca planiora secutus, prius locum cui nomen Bettegene, cum adjacentibus viculis, partim incendio, partim ruina dejecerunt funditus, universa ejus bona, modis variis tradentes exterminio. Consequenter vero continuato itinere, ad locum pervenerunt, cui nomen Daria, quæ ab urbe Damascena vix quatuor aut quinque distat milliaribus, quam etiam cum adjacentibus viculis eodem modo depopulati sunt. Regionis autem incolæ, partim ad juga Libani se contulerant, partim confugerant Damascum. Unde in tota regione, vix unum de hostibus valuerunt comprehendere; de nostris tamen quosdam qui pabulatum egressi, incaute se habebant, amisimus. Egressi enim ab urbe Damascena equites nonnulli, de equorum velocitate fidentes, exercitum eminus aliquando præibant, aliquando subsequebantur, exspectantes, si nocendi tempus aut locum invenirent; qui in nostros, de quibus prædiximus, irruentes, more hostili in eos versati sunt, universos obtruncantes. Cives autem Damasceni ab urbe egressi, junctis agminibus circa pomeria, quæ urbi adjacent plurima, conglobati, nostrorum cohortes eminus contemplabantur, procedere non audentes. Factumque est ita, quod neque nostri in eos, neque ipsi in nostras expeditiones attentaverunt irruere; sed abeuntibus nostris, ipsi in urbem se receperunt. Nostri vero regione, ut prædictum est, decursa et damno illato, ut prædiximus, sine difficultate et impedimento, reversi sunt ad propria, domino rege Tyrum, ut ibi Dominicæ Nativitatis nobiscum solemnia celebraret properante

CAPUT XXIII.

Census in regno colligitur, quo contra futuros casus regnum se tueatur.

Interea de Salahadino, rumor incertus ferebatur, dicentibus aliis, quod in Mesopotamia circa partes Mussulæ multum proficeret, et sibi regionem subjugaret universam. Aliis autem dicentibus, quod universi Orientalis tractus principes convenerunt, ut eum ab illis regionibus expellerent violenter; et eas partes, quas ipse dolis et interventu pecuniæ sibi vindicaverat, ab eo revocarent. Nobis autem valde suspectus erat ejus profectus; et ne majus susciperet incrementum, eramus plurimum solliciti, timentes ne multiplicatis viribus ad nos rediret fortior. Unde factum est, quod subsequente Februario, convenerunt regni principes universi, apud Hierosolymam, de rerum statu, qui præsens erat, consilium habituri. Multum enim, ut prædictum est, de ejus reditu timebatur : unde et anxie magis ad omnia resistendi argumenta, se nitebantur attollere. Factum est igitur post multas deliberationum partes, quod de universorum placuit consilio, ut census de universis regni finibus colligeretur, unde necessitatis tempore, equitum peditumque copias habere possemus; ut rediens prædictus hostis, nos ad resistendum paratos inveniret. Rex enim et alii principes, in tantam descenderant egestatem, quod ad complenda debita munia, omnino erant insufficientes. Collecta est ergo de publico pecunia, cujus descriptionis quis fuerit modus, ex rescripti, quod super eo negotio factum est, serie, plenius innotescet, quod sic habet : *Hæc est forma colligendi census, qui de communi omnium principum, tam ecclesiasticorum quam sæcularium, et de assensu universæ plebis regni Hierosolymorum, pro communi utilitate ejusdem regni, contra imminentes necessitates, colligi debet. Decretum est publice, quod in qualibet civitate regni, quatuor eligantur viri prudentes et fide digni qui et ipsi juramento corporaliter præstito, quod in præsenti negotio bona fide debent versari, primum pro se debent dare, deinde alios ad id ipsum compellere, de singulis centum Bizantiis, quos habent, vel eorum valens, sive in rebus penes se constitutis, sive in debitis quæ sibi debentur, Bizantium unum; de redditibus vero, de singulis centum Bizantiis, Bizantios duos. Debent autem circa alios compellendos ita se habere, quod unumquemque de civibus, seu habitatoribus civitatum, vel locorum quibus præsunt, juxta id quod eis videbitur bona fide, quod eorum substantia valeat, unicuique secundum possibilitatem suam injungere secrete, quid ad prædictam collationem solvat. Quod si ille cui injunctum est quantum debeat dare, dixerit, se gravatum esse, et supra vires ei injunctum esse, afferet juxta propriam conscientiam quantum ei videbitur, quod sua mobilia valeant, et præstito juramento, quod amplius non debeat dare, juxta dictam conditionem recedet quietus. Illi autem quatuor tenebuntur ex debito juramenti secretum tenere, quidquid a civibus eis oblatum fuerit, sive magnum, sive parvum; et divitias sive paupertatem eorum tenebuntur ex juramento non detegere. Hoc autem debent observare in his omnibus, qui habent valens centum Byzantiorum, cujuscunque linguæ, cujuscun-*

quæ nationis, cujuscunque fidei, non habita differentia sexus, et sive sint viri, sive sint feminæ, omnes huic legi subjacebunt. Si vero prædicti quatuor selecti, qui ad hoc deputati sunt, cognoverint pro certo, quod alicujus substantia non valeat centum Byzantios, accipiant super eum Foagium, id est pro foco, Byzantium unum; quod si non potuerint integrum, accipient dimidium; et si dimidium non potuerint, accipient Rabuinum, secundum quod bona fide videbitur eis faciendum. Huic autem conditioni subjacebunt omnes illi cujuscunque nationis, linguæ, et fidei, et sexus sint, quorum mobilia non valent centum Byzantios. Decretum est etiam, quod singulæ Ecclesiæ, et singula monasteria, et barones omnes, quotquot sunt, et vavassores etiam, de singulis centum Byzantiis quos habent in redditibus, sicut et alii, de regno quicunque redditus habent, debent dare duos Byzantios; solidarii vero de singulis centum Byzantiis, Byzantium unum. Quicunque vero casalia habent, tenentur jurare, quod de singulis focis quos habent in villis et casalibus suis præter supradicta, bona fide dabunt unum Byzantium; ita quod si casale focos habuit centum, centum inde Byzantios persolvere, rusticos compellat. Erit autem postmodum domini casalis, inter rusticos ejusdem loci, prædictos Byzantios congruis portionibus dividere, ita ut juxta possibilitatem suam ad solutionem prædictam, unusquisque compellatur; ne ditiores levius transeant, vel graventur pauperiores. Idem autem erit, etsi plures vel pauciores habeat casale focos. Hanc autem pecuniam sic collectam de singulis urbibus, quæ sunt a Caipha, citra versus Hierosolymam, illi qui, ut prædiximus, præerunt singulis urbibus et castellis, deferent Hierosolymam; et eam tradent sub certo numero et pondere, his qui Hierosolymis ad hoc opus præsunt et ipsi consignatam et seorsum, sicuti de singulis civitatibus vel locis aliis recipient, in saccis singulis sigillatam, præsente domino patriarcha, vel ejus nuntio, præsente quoque priore Dominici Sepulcri, præsente quoque castellano urbis ejusdem debent collocare in arcam, quæ erit in thesauro Sanctæ Crucis, quæ habebit tres seras, et claves totidem, quarum primam habebit dominus patriarcha, secundam prior Sepulcri, et tertiam castellanus, et quatuor prædicti cives, qui ad colligendam pecuniam sunt deputati. A Caipha vero usque Berythum, qui urbibus præerunt, collectam pecuniam similiter deferent ad Acconensem civitatem, et ibi tradetur sicuti de singulis civitatibus et castellis deferetur, sub certo numero et pondere illis quatuor qui in eadem civitate colligendæ præsunt pecuniæ, et reponetur in singulis saccis inscriptis et sigillatis in arcam, quæ habebit seras tres, et totidem claves; quarum primam habebit dominus Tyrensis archiepiscopus, secundam Joscelinus regius senescalcus, tertiam vero prædicti quatuor cives, qui ad hoc opus urbi præsunt Acconensi. Recipient autem prædictam monetam isti, præsentibus dictis dominis qui claves habebunt. Hæc autem sic collecta pecunia, expendi non debet in minutis regni negotiis, sed in descensione terræ tantummodo; et quandiu hæc pecunia supererit, cessare debebunt tam ab ecclesiis, quam a civitatibus exactiones, quæ vulgo Taliæ appellantur; fietque semel; et non reputabitur pro consuetudine inposterum.

CAPUT XXIV.

Salahadinus Halapiam obsidet; et obsessam quibusdam conditionibus interpositis obtinet. Princeps Antiochenus cum Rupino Armenorum duce Tarsum commutat.

Interea vir impiger, et per omnia strenuum principem agens, Salahadinus, in Mesopotamia Syriæ regiones occupat, et præcipui nominis sibi violenter vindicat civitates; inter quas egregiam metropolim Amidam, quæ et populi numerositate, et murorum validissimo ambitu, simulque loci situ, videbatur inexpugnabilis, obsidet, obsessam expugnat et expugnatam tradit ex compacto cuidam Turcorum principi, Noradino nomine, filio Carassalem; cujus obsequiis et auxilio fretus, liberam in partibus illis moram egerat et subegerat regionem. Vere demum proxime subsecuto, revocatis expeditionibus et universa regione apud fideles suos in tuto collocata, remenso Euphrate in Cœlesyriam revertitur, circa Halapiam disponens exercitum, et urbem modis omnibus satagens molestare. Qui autem eidem urbi præerat, videns quod frater ejus, qui se multo erat fortior et potentior, videlicet Mussulæ dominus, eumdem Salahadinum non potuerat a suis finibus arcuisse, sed eo invito omnes trans Euphratem subegerat provincias, timens ne simile sibi aliquid contingeret, missa clam legatione, absque Halapiensium conscientia, cum Salahadino paciscitur, ut reddita sibi Semar, et quibusdam aliis oppidis, quorum nomina non tenemus, ipse Halapiam eidem resignaret. Quam legationem Salahadinus cum omni jucunditate suscipiens, quia nihil avidius ab initio sui principatus affectaverat, quam ut Halapiam, quasi totius regni robur, sibi modo quocunque vindicaret, grato concurrens assensu, conditionem amplectitur; et tradita civitate prænominata, cum adjacentibus pertinentiis, recepit Halapiam, in Nonis Juniis. Hic primum nostros geminatus corripuit timor; nam quod maxime verebantur, acciderat. Visum enim erat ab initio nostris, quod si sæpe nominatam urbem suo posset adjungere principatui, omnis nostrorum regio undique videretur, et quasi per circuitum, ejus potentia et viribus quasi obsidione vallata; unde rumore comperto, nostri in varia se attollunt argumenta, elaborantes circa urbium et oppidorum, maxime [quæ] in confinibus hostium posita erant, munitionem; præcipue autem, circa Berythensium urbem, quæ hujusmodi opera plurimum videbatur indigere. Sed et princeps Antiochenus de tanti hostis vicinitate sollicitus, videns sibi duriorem oppositum adversarium, cum modico comitatu, ne terram suam militaribus copiis relinqueret destitutam, assumpto secum comite Tripolitano regem adiit, qui per eos dies in urbe Acconensi moram faciebat. Ubi in præsentia regni principum,

contra prædictum Salahadinum auxilium postulans, juxta votum meruit exaudiri. Designati sunt enim ei in optatum subsidium, de regni militia promiscuæ conditionis, quasi equites trecenti; qui eum ad partes Antiochenas secuti, dum in ejus parati erant militare obsequio, infra modicum tempus, sumpta ab eodem licentia, reversi sunt. Ipse vero cum prædicto Salahadino pace temporali composita, visus est aliquam tranquillitatem assecutus. Utque minus sollicitudinis haberet, magisque circa fines Antiochenas invigilare posset, et curam impendere propensiorem, Tarsum primæ Ciliciæ metropolim, quam a Græcis receperat, Rupino Armeniorum satrapæ potentissimo, qui ejusdem regionis urbes reliquas possidebat, multarum pecuniarum tradidit interventu; consulte id faciens: nam, cum esset ab eo remota nimis, et prædicti Rupini terra in medio constituta, non nisi cum difficultate, et infinitis sumptibus ejus curam princeps gerere poterat, quod prædicto nobili viro erat facile. Salahadinus autem, in ea regione rebus pro voto compositis, Damascum cum suis legionibus se transtulit. Unde etiam priore multo vehementior nostros formido corripuit; eoque periculosior, quo de ejus proposito per exploratores nullatenus certificari poterant. Aliis enim videbatur, quod advocato navali exercitu, Berythensium urbem, sicut anno proxime præterito fecerat, moliretur obsidere; alii vero nitebantur asserere, quod in montanis, qui Tyrensi prominent civitati; præsidia duo, Toronum et Castellum novum ejus esset propositum expugnare; aliis vero videbatur, quod regionem trans Jordanem, videlicet Syriam Sobal, cordi haberet depopulari, et oppida quæ in ea regione sunt, evertere. Nonnulli etiam erant qui persuadere nitebantur, quod diuturnis longisque expeditionibus fatigatus, pace ad tempus impetrata, propositum haberet in Ægyptum descendere, ut fatigatos exercitus repararet et sumptus iterum ad futuras expeditiones colligeret necessarios. Inter hæc igitur tam ambigua, rex et regni principes universi, cum multa formidine tenebantur suspensi. Unde collectis regni viribus apud fontem Seforitanum, ubi convenire de prisca consuetudine solent exercitus residentes, rei eventum præstolabantur. Vocatisque tam principe Antiocheno, quam Tripolitano comite, vires et subsidia corrogabant, undecunque de die in diem exspectantes, ut in aliquas regni partes subitus irrumperet, et legiones induceret solito multipliciores.

CAPUT XXV.

Rex apud Nazareth ægritudine correptus valida, Guidonem de Luziniano, comitem Joppensem, regni procuratorem constituit.

Dum igitur noster, apud fontem Seforitanum, ita suspensus detineretur exercitus, contigit regem apud Nazareth febre repentina gravissime laborare; morbo quoque elephantioso, quo ab initio regni sui, et a primis adolescentiæ auspiciis molestari cœperat, præter solitum ingravescente, lumen amiserat, et corporis extremitatibus læsis et computrescentibus omnino, pedes manusque ei suum denegabant officium; regiam tamen dignitatem et administrationem nihilominus (licet a nonnullis ei suggereretur, ut cederet, et de bonis regiis sibi tranquillam seorsum eligenti vitam, honeste provideret) hactenus detrectaverat deponere. Licet enim corpore debilis esset et impotens, forti tamen pollebat animo, et ad dissimulandam ægritudinem et supportandam regiam sollicitudinem supra vires enitebatur. Febre igitur, ut præmisimus, est correptus; et de vita desperans, convocatis ad se suis principibus, præsente matre et domino patriarcha, Guidonem de Luziniano sororis suæ maritum, comitem Joppensem et Ascalonitanum, de quo in superioribus sæpissimam fecimus mentionem, regni constituit procuratorem, salva sibi regia dignitate, retentaque sibi sola Hierosolyma cum reditu decem millium aureorum, annuatim solvendorum; reliquarum regni partium generalem et liberam ei contulit administrationem, præcipiens fidelibus suis et generaliter principibus omnibus, ut *ejus vasalli fierent, et ei manualiter exhiberent fidelitatem*; quod et factum est. Jurasse tamen prius de mandato domini regis perhibetur, *quod eo vivente non aspiraret ad coronam; et quod de universis civitatibus et castellis quæ rex inpræsentiarum possidebat, nihil transferret in alium, vel a fisco alienaret.* Creditur autem id studiose, et de multa industria eidem injunctum fuisse, et ad id firmiter observandum jurisjurandi religione in præsentia universorum principum obligatum fuisse, eo quod singulis eorum, fere de majoribus regni membris, portiones promiserat non modicas, ut ad id obtinendum quod petebat, eorum suffragiis juvaretur et studio; quibus, ut promissa compleret, simili vinculo, dicebatur astrictus. Nos vero id asserendo dicere non convenit, quia pro recto compertum non habemus; ita tamen fama frequente divulgabatur in populo. Erant tamen nonnulli, quibus hæc mutatio non multum placuit, quorum alii familiaribus studiis et ex causis occultis ad id ut displiceret proclives se dabant; alii publicam agentes causam et de regni statu anxie solliciti, publice contestabantur, prædictum comitem, tantæ administrationis imparem oneri, ad procuranda regni negotia non posse sufficere; alii vero, quibus de ejus promotione spes suberat, ut suas meliores possent facere conditiones, utiliter factum asserebant. Eratque murmur, et vox dissona plurimum in populo, juxta id quod proverbialiter dici solet :

Quot homines, tot sententiæ.

Verumtamen hac diu desiderata et injuncta sibi pro votis administratione, qua in primis satis inconsiderate visus est gloriari, non diu lætatus est, sicut in sequentibus dicetur. Inconsiderate autem onus hujusmodi præfatum sibi assumpsisse comitem, ea diximus ratione, quod non satis diligenter vires suas cum eo quod injungebatur munere com-

pensavit. Impar enim et viribus et prudentia, pondus importabile humeris imposuit, parabola non satis edoctus evangelica, qua suggeritur ei qui turrim vult ædificare, ut sedens prius computet sumptus, et discutiat diligenter utrum pares cum assumpto proposito vires habeat, ne deficiens audiat : *Iste homo cœpit ædificare, et non potuit consummare.*

CAPUT XXVI.

Salahadinus cum ingentibus copiis fines nostros ingressus, circa partes Scythopolitanas consedit; nostri occurrunt ei.

His ergo apud nos se ita habentibus, exercitu quoque nostro apud Sephorim in unum, ex parte plurima, congregato, sæpedictus Salahadinus, post multam deliberationem, accitis sibi viribus de regione quæ trans Euphraten est, convocatis quas undecunque potuit asciscere equitum copiis, in multitudine gravi et ad unguem armata, novissimum fines nostros ingressus est. Subito enim transcursa Auranitide regione, secus mare Tiberiadis, in campestribus Jordanis, eo loco cui nomen est Cavan, cum suis legionibus apparuit, in partes varias distributo exercitu; unde profectus, secus Jordanis fluenta versus Scythopolim properat. Scythopolis autem, ut sæpe dictum est, ea est quæ hodie dicitur Bethsan, olim universæ metropolis Galilææ; cujus nobilitatis argumenta, ex ædificiorum ruina pristinorum, et multo marmore, quod in effractis ædificiis invenitur, est colligere; nunc vero ad nihilum redacta, raro incolitur habitatore, solo oppidulo, quod in paludibus situm est, paucorum habitationi reservato. Hi vero, licet armis et victualibus pro suo numero, et loci capacitate satis abundarent, de præsidii tamen munitione diffidentes, antequam hostilis omnino accederet exercitus, castrum deseruerant, relictis impedimentis omnibus, Tiberiadem se transferentes. Unde factum est quod hostes ad prædictum accedentes locum et vacuum reperientes, eum pro arbitrio tractaverunt : quidquid armorum, quidquid victus, quidquid utilium denique intus erat, secum deferentes. Unde profecti, divisoque procedentes exercitu, pars quædam circa fontem, cui nomen Tubania, qui ad radices montis Gelboe oritur, secus urbem antiquitus nobilem, quæ dicta est Jezrael, nunc autem vulgari appellatione dicitur parvum Gerinum, castra locaverunt, commoditatem aquarum secuti. Nostri autem qui apud fontem Sephoritanum (de quo sæpissimam in his tractatibus nostris fecimus mentionem) adhuc detinebantur in castris, exspectantes suspensi, ex quanam parte hostiles in nostram regionem vellent irrumpere legiones; cognitoque quod campestria Bethsaniam tenerent, et multiformiter partitis legionibus jam occupassent illas partes, correptis armis unanimiter, vivificæ crucis lignum regiaque vexilla secuti, transcursis montibus, in quibus sita est Nazareth, Domini civitas, descenderunt in campum magnum, cui nomen vetus Esdrelon. Unde ordinatis aciebus, et juxta militarem disciplinam modo competenti dispositis, versus fontem Tubaniæ, ubi sæpe dictus Salahadinus, cum ingenti egregiorum et selectorum militum manu secus aquas se locaverat, cuneos dirigunt; quasi propositum habentes, hostibus expulsis, aquarum sibi vindicare commoditatem. Quo pervenientes, rati sunt, quod non sine difficultate et periculosis congressionibus aquas possent obtinere; subito Salahadinus castra solvens, ex insperato fontem deserit inferiusque versus Bethsan, fontis ejusdem fluenta sequens, vix unius milliarii spatio a nostris semotus, castrametatus est. Porro, antequam nostri ad eum pervenissent locum hostes turmatim se dividentes a majoribus copiis, regionem adjacentem circuire, et more hostili tractare jam inceperant; ex quibus quidam vicum supra nominatum, videlicet parvum Gerinum, confregerant, cuncta quæ in eo repererant, tradentes exterminio; de loci tamen habitatoribus paucos, aut nullos reperire potuerunt; nam hostium adventu præcognito, ad loca munitiora se contulerant. Quidam autem eum locum, qui vulgari appellatione dicitur Forbelet, adeuntes, vicum effregerunt, cuncta quæ illis se dabant obviam tractantes hostiliter; alii vero vias secuti publicas, quibus ad nostrum, ex partibus diversis, tam equites quam pedites properabant exercitum, transeuntibus multiplicia inferebant pericula; ita ut non sine discrimine et mortis dispendio, ad nostrum alicunde perveniretur exercitum. Nonnulli vero ex eisdem, in montem Thabor (quod prius fuerat inauditum) ascenderunt; et monasterium Græcorum, quod dicitur Sancti Eliæ, pro libero tractantes arbitrio, ipsum etiam majus cœnobium effringere tentaverunt; sed receperant se infra septa monasterii, quæ muro et turribus erant vallata, tam monachi quam eorum universa familia, et de viculis nonnulli finitimis; qui eos qui in montem ascenderant hostes, ab universo monasterii ambitu viriliter abegerunt. Ascenderunt etiam, nihilominus ex eodem comitatu, in eum montem, super quem Nazarena sita est civitas; ita ut de prominentibus collibus universam infra se positam respicerent civitatem; qui tantæ fuerunt formidini mulieribus et parvulis, senibus, aut debilibus qui in urbe erant relicti, ut dum certatim in majorem ecclesiam inveniendæ gratia salutis se conferre niterentur, multi a turba præfocati interiisse dicerentur. Armipotentium enim magna pars civium, aut castra secuti erant et expeditionem publicam; aut ad urbes maritimas, maxime Ptolomaidam, cum suis se transtulerant famulis.

CAPUT XXVII.

Fames in exercitu oritur valida; tandem sine commisso prælio, tam nostri quam hostes ab invicem discedunt.

Sic igitur qui a majore hostium se diviserant exercitu, longe lateque per universam regionem

dispersi, volentibus ad nostras accedere legiones dura et gravissima inferebant pericula; quo terrore, jam nemo vel commerciorum gratia, vel auxiliarium more ad castra nostrorum audebat accedere: unde subito fames exorta est in exercitu. Nam, ut expeditius hostibus occurrerent, absque oneribus et impedimentis, nostræ illuc se transtulerant acies, sperantes quod infra biduum, aut triduum saltem res esset finem habitura. Indigebant autem maxime pedites, et præsertim qui ab ora maritima instantissime vocati fuerant, Pisani, Januenses, Veneti, Longobardi, qui relictis navibus et transfretandi apparatu (instabat enim transitus, Octobre jam pene mediante) simul cum peregrinis quos referendos susceperant, nostris se adjunxerant castris. Hi autem omnes, vix ad arma ferenda sufficientes, quia castrorum locus a mari quasi viginti distabat milliaribus, nihil omnino victualium intulerant. Mittuntur igitur legati ad urbes finitimas, qui earum præfectos, pro mittendis cibariis sub omni celeritate sollicitent; qui debita diligentia, regiæ parentes jussioni, certatim et sine dilatione, quanta possunt, illuc dirigunt victualia. Quorum pars maxima ad castra perveniens, opulentiam intulit pro loco et tempore sufficientem; pars vero quædam incautius delata, ad manus hostium pervenit, multam inferens commoditatem; nam et ipsi nihilominus inopia premebantur. Præmissi fuerant sane de nostris equites nonnulli, quibus id erat muneris specialiter injunctum, ut iis qui cum alimentis ad exercitum accedebant, tutum procurarent accessum, qui quos repererunt sibi obviam, cum incolumitate perduxerunt ad castra; quibus autem hi tales non fuerunt præsidio, manus hostium incurrentes, aut gladio interempti sunt, aut hostibus perpetuo servire compulsi. Hic sane si nostra peccata, nobis Deum passa fuissent esse propitium, videbatur robur hostium facile in ruinam verti potuisse et intolerabilem superbiam descendisse in lubricum. Nunquam enim legitur tantam ex universo Orientali tractu convenisse, tam equitum quam peditum multitudinem; nec ab aliquibus traditur senioribus adeo armatam in unum coiisse manum, ex privati regni viribus. Erant enim eis equites ad mille trecentos; peditum vero armatorum egregie, quindecim millium summam dicebatur numerus excedere. Præterea magni et admirabiles præerant exercitui duces, illustres genere et armorum experientia præclari: dominus Raimundus comes Tripolitanus; dominus Henricus dux Lovaniæ, nobilis de imperio Teutonicorum princeps; Radulfus de Maleine, inclytus de Aquitania vir, exceptis regni principibus, qui erant, Guido comes Joppensis, Rainaldus de Castellione, dominus terræ ultra Jordanem, qui aliquando fuit princeps Antiochenus, Balduinus de Ramis, Balianus Neapolitanus frater ejus, Rainaldus Sidoniensis, Galtherus Cæsariensis, Joscelinus regius senescalcus. Ex his omnibus videbatur satis probabile, hostes nostros, inconsiderate nimis transisse Jordanem, et nostris finibus insedisse; sed peccatis nostris id merentibus, *effusa est contentio super principes* (*Psal.* CVI, 40), ita ut in publicis negotiis, quæ tantam videbantur exigere diligentiam, non solum negligenter, verum etiam malitiose dicerentur versati. Nam qui negotia præsentia videbantur maxime promovere potuisse, hi, ut dicitur, comitis Joppensis odio, cui regni curam nudius tertius rex commiserat, indigne ferentes, quod homini incognito, indiscreto et penitus inutili tantorum negotiorum summam in tantis periculis, et tantæ necessitatis articulo commisisset. Unde factum est quod per octo dies continuos, castra hostium circa se posita, et vix a nostris distantia spatio unius milliarii, patienter nimis, imo probrose, quod nusquam alibi in regno accidisse legitur, passi sunt moram facere, et in regionem pro libero arbitrio desævire universam. Mittebantur qui aderant viri simplices, et malitiæ principum nostrorum expertes, quidnam esset, quod tanta opportunitate oblata non fieret cum hostibus congressio, neque de conflictu quidquam ordinaretur. Prætendebant tamen occasionem, ubi de his in publico tractabatur, quod Salahadinus hostilium princeps legionum, in loco resideret scopulis obsito, ita quod ad eum, non sine periculo gravi, nostræ possent acies accedere; præterea et cohortes haberet validas, quasi in circuitu dispositas, quæ in nostros propositum haberent undique irruere, si cum Salahadino nostræ tentarent acies congredi. Dicebatur a quibusdam, quia vere sic erat, et juste a principibus sic allegabatur; alii vero asserebant, quia color quæsitus erat et fraudulenter fabricabatur belli fuga, ne comiti ascriberetur si quid prosperum in eo facto accideret, et sub ejus ducatu rem bene gessisse viderentur. Hæc tam multipliciter a pluribus dicta, ita conscripsimus, nihil assertive ponentes, tanquam qui rei veritatem non sumus plenius assecuti. Certum est tamen, quod septem aut octo diebus continuis, circa Jordanem in finibus nostris hostes moram egerunt liberam, nostris quotidie impune damna irrogantes multiplicia. Octava tandem die, sive nona potius, revocatis expeditionibus suis, ad propria reversus est indemnis. Nostri vero ad fontem iterum se contulerunt Sephoritanum, non penitus, quin adhuc rediret, securi. Accidit autem per eosdem dies, quibus ad fontem Tubaniam noster exercitus detinebatur, quiddam memoria dignum. Nam, cum hactenus tam fons supra nominatus quam qui ex eo rivus profluit, pisces aut nullos, aut rarissimos habere crederetur, illis diebus tantam dicitur copiam ministrasse, quæ universo exercitui sufficere posset.

CAPUT XXVIII.

Salahadinus urbem Petracensem trans Jordanem obsidet; et obsessam impugnat hostiliter.

Accidit porro non multum ab eorum opinione secus; nam vix evoluto unius mensis spatio, reno-

vatis viribus, bella parat recidiva, revocat cohortes, congregat legiones, comportat machinas, et eorum omnium quæ urbes obsidentibus usum solent præstare necessarium, curam gerit diligentem. Quibus rite dispositis, transcursis Basan et Galaad; Ammonitarum quoque et Moab, quæ sunt ultra Jordanem regionibus, urbem cui nomen pristinum Petra deserti, modernum vero Crach, obsidere disponit. Quo per exploratores præcognito, Rainaldus de Castellione, qui regionis illius tanquam hæreditatis uxoriæ curam gerebat, trahens secum militiam, quæ ad castri tuitionem sufficere posse videbatur, ad partes illas citus pertransiit. Erat autem ei ibidem et aliud negotium. Nam Henfredus tertius, junioris Henfredi filius, senioris Henfredi qui cognominatus est de Torono, regii constabularii ex filio nepos, prædicti Rainaldi privignus, domini regis sororem juniorem, quam quadriennio pene ante desponsaverat, ducturus erat illis diebus in uxorem. Vix ergo ad locum pervenerat supra nominatum, vixque nuptiarum compleverant solemnia, cum ecce eadem die, ut dicitur, Salahadinus cum innumerabili adfuit multitudine, machinas et tormenta jaculatoria, quibus obsessa solent flagellari præsidia, secum deferens; et castris circumpositis locum obsidione vallavit. Fuit autem prædicta civitas in monte sita sublimi admodum, et vallibus ambitu profundis; jacuitque multis temporibus confracta, redacta penitus in solitudinem. Tandem vero regnante domino Fulcone Latinorum Orientalium rege tertio, Paganus quidam qui cognominatus est Pincerna, regionis ultra Jordanem dominus, in eodem monte, in quo civitas sita fuerat, præsidium fundavit, in ea montis parte, qua idem mons minus clivosus est, et quæ plano exterius adjacenti magis est contermina. Qui vero successerunt ei, Mauritius videlicet nepos ejus et Philippus Neapolitanus, locum prædictum vallo et turribus reddiderunt insigniorem. Extra prædictum autem præsidium, ubi olim civitas ædificata fuerat, suburbium nunc erat, in quo ejus loci habitatores quasi satis tuta sibi posuerant domicilia. Nam ab oriente erat eis oppidum, quasi pro munitione summa, ex reliquis vero partibus totus mons, ut prædictum est, imis vallibus cingebatur: ita ut, si vel modico muro esset præcinctus, nullius hostilitatis formidaret accessus; duobus enim tantum locis, ad montis fastigium ascendendi patet opportunitas, qui a paucis facile contra hostium ingentes copias possunt defendi, reliquæ vero partes omnino dicuntur imperviæ. Videns ergo princeps Rainaldus, quod hostes advenerant, proposuit, improvide satis, sicut iis videtur qui circa hujusmodi sensum habent exercitatum, locum exteriorem et suburbium præsidio adjacens, tueri; inhibuitque habitatoribus loci, res suas in præsidium transferre volentibus, et suæ providere saluti, ne sua desererent domicilia, nec aliquid de suis frivolis præsumerent asportare. Sed, dum tam equites quam peditum manipuli circa hoc essent solliciti, et ad impediendum hostium ascensus desudarent, vicit hostium multitudo; et illis in fugam versis, qui eis iter præpedire moliebantur, montem obtinuerunt, ferro iter aperientes universum; ita ut paulo minus cum nostris in præsidium se recipere certantibus, hostes violentum habuerint ingressum; ita ut nisi unius equitis, cui nomen Ivenus erat, restitisset miranda probitas, qui jam de hostibus accesserant, per pontem et portam ponti conterminam, liberum suis et sine difficultate vindicassent introitum. Sic ergo miseri cives, imprudenti rectoris consilio, rerum suarum passi sunt dispendium, hostibus eorum lares obtinentibus, cum utensilibus omnimodis et supellectile universa. Qui autem in præsidium se receperant, timentes hostium impetum, imprudenter nimis et inconsiderate penitus, pontem, qui super vallum erat unicus, quo iis qui obsessi erant, introitus patebat et exitus, dejecerunt. Erant autem intus promiscuæ conditionis et sexus turba plurima et inutilis, quæ obsessis potius oneri erant quam utilitati, histrionum videlicet, tibicinum et psaltriarum, quæ ex omni regione ad diem nuptiarum convenerant; quibus præter spem accidit; nam dum ludicra quærerent et lasciviam nuptialem, Martios invenerunt congressus, et longe suis studiis dissimiles præliorum occupationes. Contulerant se præterea in locum prædictum ex locis suburbanis. Suriani cum uxoribus et parvulis, locumque repleverant. Ita ut discurrere volentibus, præ turbis non pateret via libera; essentque viris expeditioribus, et defensionis studio dantibus operam oneri et impedimento. Victualibus tamen dicebatur locus abundare; sed armorum non erat tanta copia, quantam loci tuitio videbatur exigere.

CAPUT XXIX.

Rex comiti Joppensi administrationem aufert; Balduinum nepotem suum regio diademate coronat.

Rex vero interea videns, quod in supradicto negotio apud fontem Tubaniacum comes Joppensis, cui, ut præmisimus, regni commiserat administrationem, minus strenue minusque prudenter se gesserat; quodque ejus imprudentia et omnimoda insufficientia regni status pene lapsus fuerat, saniore usus consilio, revocat ad se suam quam illi commiserat administrationem. Dicuntur et aliæ subesse causæ. Nam, ut prædiximus, ubi curam regni ei commiserat, urbem Hierosolymam cum decem millibus aureorum persolvendorum annuatim, pro expensis familiaribus, sibi retinuerat; postmodum, facti pœnitens, pro Hierosolyma Tyrum eisdem conditionibus, eo quod munitissima totius regni esset civitas et suis commoditatibus aptior videretur, sibi voluit permutari. Quam ejus petitionem, quoniam comes ægre visus est suscepisse, rex prædictam dicitur mutasse sententiam. Factumque est merito ut, qui in modico erga eum qui sibi universa contulerat, noluit esse liberalis, ab universa summa rerum decideret. Nec solum

regni cura et administrationis honor ei subtractus est, verum etiam successionis spes est eidem penitus amputata. Nam de communi principum consilio, maxime domini Boamundi principis Antiochenorum, domini quoque Raimundi Tripolitani comitis, Rainaldi Sidoniensis, Balduini Ramatensis, Baliani fratris ejus, præsente ipso et contradicere non audente, suggerente hoc et ad id penitus hortante matre, Balduinus, adhuc puerulus, vix annorum quinque, prosequente eum universæ plebis suffragio, cleri quoque qui præsens erat assensu, in ecclesia Dominicæ Resurrectionis, regia decoratus est unctione, et solemniter coronatus; statimque sine dilatione exhibitæ sunt eidem puero, universorum baronum cum solita juramentorum forma manualiter fidelitates, honorque et gloria regiæ debita majestati, cum omni plenitudine sunt depensa; solus tamen Joppensis comes, ut ei suum exhiberet hominium, a nemine est invitatus: quod factum prudentioribus, sicut erat procul dubio, conceptæ simultatis, imo manifesti odii, evidens visum est argumentum, sicut ex post facto liquebit manifestius. Verum super hoc tantæ mutationis articulo varia erat et multiplex virorum prudentium opinio, dicentibus aliis, quod in hac pueri promotione nihil compendii regno, nihil utilitatis rebus accessisset publicis: nam uterque regum, alter morbo, alter ætate præpediente, prorsus erat inutilis; magisque videretur expediens, si de communi consilio procerum, alicui viribus strenuo, consilio pollenti, regiorum cura negotiorum, et reipublicæ committeretur administratio; aliis autem videbatur, quod de puero factum erat, etsi non poterat usquequaque utile judicari, in eo tamen publicæ videbatur consultum esse utilitati, quod prædicto comiti ad regni successionem anhelanti, viro, ut dicebant, insufficienti, succedendi spes erat præcisa: in quo futurorum materia scandalorum, et periculosæ seditionis quæ post regis obitum timebatur, fomes, finem accepisse sperabatur. Omnibus tamen mens una erat et desiderium, ut gerendis publicis, maximeque educendis et reducendis exercitibus, contra hostium solito vehementiorem instantiam, præficeretur procurator; idque soli comiti Tripolitano convenire, cumque solum ad prædicta posse sufficere, pene omnium una erat sententia. Factum est autem hoc, anno ab Incarnatione Domini 1183, indictionis I, mense Novembre, vicesima die mensis.

CAPUT XXX.

Rex congregatis copiis ultra Jordanem festinat, ut obsessis subveniat. Salahadinus obsidionem solvit.

At vero Salahadinus interim, dum hæc Hierosolymis sic aguntur, obsessam urbem cura nihilominus propensiore et totis viribus fatigabat, iis qui intus erant obsessi, requiem importuna denegans instantia. Octo enim erectis machinis, sex ab interiori parte, ubi antiqua fuerat civitas, duabus vero ab exteriore, in eo loco, qui vulgari appellatione dicitur Obelet, castrum tanta importunitate non minus nocte quam interdiu, immissis miræ magnitudinis molaribus flagellabat, quod vel manum exerere, vel respicere per cancellos, aut aliquo defensionis uti genere nemo illorum qui intus erant, præsumerent attentare; eoque ventum erat, quod eis præ nimio terrore confusis, nec audentibus comparere, hostes ad prædam, quam miseri cives in vallum, quod præsidio conterminum suberat, introduxerant, immissi funibus impune occiderent, et divisa membratim animalia sibi extraherent ad cibum indemnes, omnino adversitatis nihil ab oppidanis perpessi. Sed et qui in exercitu hostium erant, coquorum vel pistorum habentes officium, quique rerum venalium procurabant forum, hi in domibus civium omni commoditate refertis officinas locaverant suas, libere suis professionibus utentes. Repererant sane in eis frumenti, hordei, vini et olei pro votis abundantiam, quibus, invitis eorum dominis, violenter utebantur. Porro qui in præsidio erant, et ipsi machinam aliquando tentaverunt erigere; sed tanto artificio saxa dirigebant contorta, qui machinis præerant exterioribus, quod præ assiduis ictibus et mortis formidine, quam singuli lapidum immissorum intentare videbantur, nostri a proposito deficientes, satius judicabant, patienter quidquid inferebatur portare, quam ad illud defensionis genus cum mortis se attollere periculo. Nec solum qui egrediebantur de abditis, accedentes ad propugnacula, ut vel tela vel lapides in hostes jacularentur, vel ut obsidentes inspicerent legiones, tanto erant expositi periculo, terroreque quatiebantur ad desperationem compellente; verum et qui erant in conclavibus intimis, et qui ad loca secretiora se contulerant, accedentium fragore molarium et sonitu perterriti, videbantur quasi audire tonitrua, exspectantes quasi fulminum ictus, et suspensi semper, ne confracta super eos ruerent ædificia. Sollicitus erat rex interea, et tota procurabat diligentia quomodo subveniretur obsessis; quomodo eis desideratum maturaretur subsidium. Assumpto igitur secum vivificæ crucis ligno salutari, et regni viribus ex omni parte congregatis, ad partes illas properat, opem laturus obsessis; perveniensque ad mare Salis, quod alio nomine dicitur lacus Asphaltes, secus locum cui nomen Segor, qui hodie vulgari appellatione dicitur Palmer, post multas deliberationes, universo exercitui ducem ac præceptorem, comitem instituit Tripolitanum. Salahadinus vero, cognito per exploratores, quod Christianus in proximo esset exercitus, et quod Tripolitanus comes præfectus esset legionibus, depositis machinis, et indicto suis reditu, obsidionem, qua per mensem continuum, locum afflixerat prædictum, solvit ad propria reversus. Rex tamen nihilominus cum omni exercitu ad locum perveniens destinatum, optatam civibus intulit consolationem; indictoque reditu et revocatis agminibus, sospes Hierosolymam reversus est.

INCIPIT LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

PRÆFATIO.

Proposueramus sinistrorum tædio casuum, qui frequentius solito, imo qui pene continue regno accidunt, a modo calamis otium indicere, et sepulta mandare silentio quæ posteris publicanda susceperamus. *Nemo enim est, qui non invitus languorem patriæ, et suorum defectus in lucem proferat, cum quasi inter homines conveniat, et tanquam naturale reputetur, unumquemque totis niti viribus patriam laudibus attollere, et titulis non invidere suorum.* Verum præconiorum nobis omnis subducitur materia, et solum apta fletibus et lacrymas extorquens nobis se offert lugentis patriæ calamitas, et miseria multiformis. Qui enim hactenus in superioribus libris, virorum fortium qui in nostro Oriente, maximeque Hierosolymis, per annos octoginta et amplius principatum tenuerunt, egregia facta, qualiquali stylo descripsimus, deficimus in nobisipsis detestatione præsentium, obstupescentes materiam, quæ se oculis et auribus ingerit, quæ nec Codri carmine, nec cujuslibet Mævii digna est relatu. Nihil enim in nostrorum principum actibus occurrit, quod memoriæ thesauris, vir prudens credat esse mandandum; nihil quod aut lectori recreationem conferat, aut scriptori proficiat ad honorem. Periit enim apud nos, juxta quod propheta conqueritur: *A prudente consilium, sermo a sacerdote, visio a propheta* (*Jer.* XVIII, 18); factusque est apud nos, *sicut populus, ita et sacerdos* (*Osee* IV, 9); ita ut nobis aptari possit illud propheticum, *Omne caput languidum, et omne cor mœrens; a planta pedis usque ad verticem, non est in nobis sanitas* (*Isa.* I, 6). Jam enim ad ea tempora, quibus *nec nostra vitia, nec eorum remedia pati possumus*, perventum est; unde nostris id merentibus peccatis, facti sunt hostes in capite; et qui de inimicis triumphantes, palmam frequentius solebamus referre cum gloria, nunc in omni pene conflictu, divina destituti gratia, deteriorem calculum reportamus. Ideoque silendum erat, consultiusque videbatur nostris defectibus, noctem inducere, quam solem inferre pudendis. Sed quibus cordi est, ut in eo quod semel cœpimus, nos continuemus proposito, quique orant instantius, ut regni Hierosolymorum status omnis tam prosper quam adversus, posteritati, nostra significetur opera, stimulos addunt, proponentes historiographorum disertissimos, Titum Livium videlicet, Romanorum non solum prospera, sed etiam adversa mandasse litteris; Josephum quoque, non solum quæ a Judæis egregie gesta sunt, verum et quæ eis sunt ignominiose illata, longis tractatibus publicasse. Abundant et aliis exemplis, qui ad hoc nos nitantur impellere; eoque facilius persuadent, quod plane liquet rerum gestarum scriptoribus, utramque sortem pari esse ratione propositam, ut *sicut gestorum feliciter narratione posteros ad quamdam animositatem erigunt; sic infortuniorum subjectorum exemplo, eosdem reddant in similibus cautiores.* Annalium enim conscriptores non qualia optant ipsi, sed qualia ministrant tempora, mandari solent litteris, ex officio. Rerum autem et bellorum maxime, varius solet esse eventus, et non uniformis; in quo non prosperitas continua, nec casus oppositus sine lucidis intervallis. Vincimur ergo; et quæ subsequentia ministrabunt tempora, sicut cœpimus (utinam fausta feliciaque!), auctore Domino, vita comite, scripto mandare curabimus diligenter, a secundo proposito revocati.

CAPUT PRIMUM.

Inter regem et comitem Joppensem nutrita diu simultas, erumpit in lites exsecrabiles; reconciliationis nulla apparet spes. Tripolitanus regni administrationem et tutelam regiam obtinet.

Interea inter regem et comitem Joppensem odiorum fomes, magis magisque per dies singulos ex causis occultis augebatur, eoque usque contractus rancor proruperat, quod rex jam manifeste causas videbatur colligere velle, quibus sororem suam ab eo soluto matrimonio separaret; unde juxta hoc propositum, patriarcham publice convenit, diem sibi præfigi postulans, quasi matrimonium accusaturus, qua in ejus præsentia solemniter celebraretur divortium. Comes vero super iis omnibus instructus, ab expeditione rediens, a reliquo exercitu segregatus, compendioso itinere Ascalonam profectus est, uxorem præmonens, quæ tunc Hierosolymis morabatur; quod ante regis introitum, maturius ab eadem urbe discedens, Ascalonam proficiscatur; verebatur enim ne si rex ejus copiam habere posset, eam ad virum non permitteret redire ulterius. Mittitur ergo a rege nuntius qui comitem evocet, et vocationis causam aperiat; ille vero renitens, absentiæ causas allegat, prætendens ægritudinem. Cumque sæpius evocatus venire differret, adjecit rex in propria persona illuc ire, et comitem viva voce solemniter in jus vocare. Quo perveniens, cum quorumdam ex principibus suis comitatu, civitatis portas serratas reperit, quas manu tangens, et tertio eas sibi aperiri præcipiens, cum neminem inveniret qui ejus obediret verbo, cum debita indignatione reversus est, spectante id universæ civitatis populo, qui in turribus et muris, audito regis adventu se locaverant, rei exitum præstolantes. Rex vero inde Joppen recto tendens itinere, ante-

quam ad urbem perveniret, quamplures ex loci ejus civibus obvios habuit, ex utraque classe majores; quibus urbem aperientibus, rex sine difficultate ingressus est; ibique ordinato procuratore, qui loci curam gereret, Accon pervenit. Indicitur ergo apud eamdem urbem curia generalis, ad quam cum die statuta regni principes convenissent, cœpit patriarcha, utrumque magistrum, Templi videlicet et Hospitalis, in eo verbo habens consortes, dominum regem convenire, et etiam flexo genu, pro comite intercedere, ut rancore deposito, eum in suam gratiam restitueret; cumque statim exauditi non fuissent, recesserunt cum indignatione simul, non solum a curia, verum etiam a civitate. Fuerat autem in præsentia principum qui convenerant, verbum propositum de mittendis nuntiis ad reges et reliquos principes ultramontanos, qui eos ad Christianitatis et regni auxilium invitarent. De quo cum prior habendus esset tractatus, patriarcha, ut prædiximus, incidens, verbum præferens principale, in sermonem priorem descenderat; itaque cum motu intemperato, ut præmisimus, ab urbe discesserant Acconensi. Comes vero Joppensis cognito, quod ad ejus pacem rex animum suum nollet inclinare, adjecit pejora prioribus; et assumens eam quam secum habebat militiam, versus castrum, cui nomen Darum, suos direxit; et in castra quorumdam Arabum, qui in partibus illis gratia pascuorum, tentoria locaverant sua, a rege habentes securitatem, et sub ejus fiducia commorantes securi, repentinus irruit, et imparatos reperiens, prædam inde et manubias agens, reversus est Ascalonam; quo cognito, rex, iterum revocatis principibus, Tripolitano comiti regni curam et generalem administrationem committit, in ejus prudentia simul et magnanimitate spem habens. In quo facto, populi universi et principum, ex parte plurima videbatur satisfecisse desideriis : unica enim et singularis videbatur omnibus salutis via, si prædicto comiti regiorum cura committeretur negotiorum.

Reliqua desiderantur.

IN GUILLELMI TYRENSIS

CONTINUATAM BELLI SACRI HISTORIAM

MONITUM.

(D. MARTEN. *Ampl. Collect.*, t. V, col. 581.)

Inter editos a Jacobo Bongartio belli sacri scriptores, maximo fuit semper in pretio Guillelmi Tyrensis archiepiscopi historia, cum propter rerum quas tractat multitudinem et varietatem, tum propter auctoris ipsius gravitatem, quæ certe tanta fuit, ut dictus sit totius historiæ princeps, doctrina non vulgari et supra sæculum illud amœna, experientia varia, acri vir judicio, quantumque licet judicare vita et ingenio probus, dictione etiam elegans et gravis. (BONGART. *in præf. supra.*) *Opus autem suum in duos et viginti libros distribuit, incœptoque vicesimo tertio necdum absoluto ex hac vita migravit. Hos autem libros in veteri codice illustrissimi domini Gastonis de Noailles, quondam episcopi Catalaunensis, ante annos quingentos ab auctore anonymo Gallice redditos cum interpolationibus quibusdam reperimus, qui etiam Tyrensis archiepiscopi historiam ad annum* 1275 *usque continuavit ; opus sane omnium qui illud legerunt judicio publica luce non indignum : res quippe in Oriente gestas per annos circiter centum accurate describit, multaque refert quæ alibi facile non reperias. Res etiam Constantinopolitanas, Gallicanas, Anglicanasque et quæ imperium spectant passim attingit.*

Integrum interpretis opus suadebant nonnulli ut hic daremus, maxime cum plura versioni suæ, quæ a Tyrio exsulant, immiscuerit. Verum ab hoc nos proposito deterruere non pauca. 1. *Immensa operis moles;* 2. *antiquissimum idioma Gallicum quod non nisi magno labore intelligi potest ;* 3. *quod ea quæ Tyrio auctor immiscuit aliunde forsan innotescere poterunt. Sufficiat igitur hic continuatam Guillelmi Tyrensis archiepiscopi Historiam edere, ad cujus faciliorem intelligentiam vocum exoticarum glossarium subjungemus.*

De translatoris vero ætate duo possumus certo definire. Primo, quod saltem attigit annum 1275, *quo opus suum absolvit. Secundo, quod ante annum* 1295, *supremam operi suo manum apposuit. Eo quippe anno scriptus est codex quo usi sumus, ad cujus calcem hæc legimus :* Cest livre fu escrit et accompli à Rome l'an de l'Incarnation nostre Seignor Jèsus-Christ MCCXCV u mois de Mai, u tans du pape Boniface huitisme, nés d'une cité qui est en campagne, qui a nom Anaigne, qui fu eslut après pape Celestin le quint, qui ot nom frère Pierre de Moron, qui renunça en la cité de Naples.

GUILELMI TYRENSIS
CONTINUATA
BELLI SACRI HISTORIA

Gallico idiomate ab antiquo auctore ante annos 500 conscripta.

(D. MARTEN. *ubi supra*, ex ms. codice illustrissimi domini Gastonis de Noailles, quondam episcopi Catalaunensis.)

—

Si grans haine estoit entre le roi et le conte de Jaffe, que chascun jor creissoit plus et plus, et jusque à tant étoit la chose venue, que le roi queroit achaison par quoy il peust desevrer tot apertement le mariage qui iert entre lui et sa seror. Il requist le patriarche, qu'il les ajornast, et dist qu'il voloit accuser ce mariage, mostrer par raison qu'il n'estoit ne bon ne loyal. Le cuens oi ce dire, si le parti des autres barons tot celeement, et s'en vint en Jerusalem, où sa fame sejornait lors, et li pria mult que le se partist de la ville ançois que le roi vienist, qui retornoit de son ost. Car il doutoit que se le roi la trovoit iluec, qu'il ne la laissast pas revenir à lûi, por ce li prioit mult que ele le suist à Escalone, où il s'en ala tot droit. Le roi oi dire, que le cuens s'estoit parti de lost, si envoya messages aprés lui, qui le semonstrent de venir à sa cort. Cil respondi qu'il ne pooist aler, parce qu'il estoit dehaitie. Plusors messages i envoya les uns aprés les autres, qui onques amener ne le porent; car il s'escusoit tosjors de sa maladie. Le roi dit que puisqu'il ne voloit venir à lui, il iroit à lui parler et semondroit il meismes. Li baron li suirent. Il se vint tot droit à Escalone, mais il trouva les portes mult bien fermées, il appella et commanda que l'en li ouvrit, trois fois toucha de sa main la porte, mais nus ne vint. Avant que son commendement feist, li borgois de la ville estoient montez sur les murs et sur les tornelles, ne ne s'osoient movoir, ains attendoient la fin de cele chose. Le roi se parti d'iluec mult corociet, et s'addressa por aler à Jaffe. Asses encontre chevalieres et borgois de la cité, qui le menerent ens sans point de contredit. Il saisi la ville à son eus, et i mist son baillif. Puis se parti d'Iuec et vint en Acre, et fist semondre iluec un grand parlement de ses prélats et de ses barons.

Quand ils furent assemblés, le patriarche prist avec lui le maistre du Temple et le maistre de l'Ospital, si s'en alerent tot droit devant le roi, et li prierent mult humblement, et l'enchirent au pié qu'il pardonnât son mautalent au conte de Jaffe, et vousist qu'il venist devant lui. Le roi ne les en vout escouter, ainçois lor respondi tout plainement qu'il n'en feroit mie. Cil orent grant desdaing de ce que homme qui estoit en si poure point de son cors, portoit encore si grant rencune en son cors. Par corout se partirent de la cort, et s'en issirent hors la cité. Le parlement devoit estre assemblé, parce que l'on devoit envoyer bon messages as princes de France, et des autres terres, por eux requerent, qu'ils secorussent le païs Jésus-Christ et sa gent.

Le patriarche, quand l'en dut premierement parler de cele besoingne, commença l'autre que je vous ai dite, et parce que le roi ne vout veut faire por li, s'en parti il d'iluec lui et ses compaignons. Ce furent li dui maistres du Temple et de l'Ospital; si mot rien fait de la besoingne porcoi il estoient ensemble. Le cuens de Jaffre oi dire que le roi ne voloit avoir nul merci de lui, et que por amor ni por priere ne pooit avoir sa pes. Deslors se porpensa comment il le porroit corocier. Il prist chevalier avec lui tant comme il en pot avoir, et s'en alla tot droit vers le chastel du Daron. Iluec s'estoient logiés Turs d'Arabe, que l'on apele Beduins, et gardoient grant plente de bestes par les pastures; car il avoit tant donné du l'or au roi, qu'il les i soffroit, et avoit en son conduit. Sus ce estoient tuit seur, et ne cuidoient avoir garde de nullui. Le cuens et li chevalier vindrent tot soudainement sur ceux, et les sorpristrent, aucuns en occistrent, et toute la proie emmenerent quant qu'il trouverent de robes et d'avoir emporterent à Escalone.

La novele en vint au roi, qui en fut tout de sue; si manda le conte de Triple, et parce qu'il se fioit en son bon sens et en sa loyauté, tantost li bailla tot le pooir et toute la baillie du roiaume. Trop en orent grant joie li baron et li menu pueple, parce qu'il avoit dit des ançois que autrement ne pooit estre la terre en bon point. Tandis com l'or du roi estoient sinon puissant, se tot le fes et le gouvernement des besoingnes n'estoient baillées au conte de Triple.

Hic desinit in editis Guillelmus Tyrius.

Le cuens de Triple respondi que volontier en recevroit la baillie, parce qu'il ne fust garde de l'enfant, porce que se li enfes moroit par avanture dedens dix ans, que on ne deist qu'il fust mort par lui, et si voloit que li chastel et li fermetés fussent mises en la main de l'Ospital et du Temple, qu'il n'en volait pas estre mescreus, ne que l'on parlast sus lui mille mauvaissetié, et si voloit estre asené où il se tendroit, sil u roiaume mestoist nul cost, qu'il n'avoit lors nulles trives as Sarrazin, ne la terre n'estoit pas rendant, qu'il peust ost tetur contre les Sarazins sans grant coust, porce voloit com l'asseurast d'avoir la baillie dix ans, en tel manière que si li enfes moroit dedens dix ans, la baillie revenroit aussi comme devant, jusqu'à celle hore, que par le conseil de l'apostole de Rome et l'empereur d'Alemaigne et le roi de France, et le roi d'Engleterre seroit jugier le roiaume à une des deux sorors, ou à la souë qui est ainsnée, ou à la mains née, porce que le roi Haimeri fu parti de la terre à la mains née seror, ains qu'il fust roi et la mains née fu de roi et de Rome; porce ne s'accorderent mie li baron, que l'ainsnée se fu, se li enfes moroit, sans le conseil de ces quatre que je vous ai nommés, et porce l'atira ainsi le cuens de Triple, qu'il ne voloit mie qu'il i eust discorde en la terre, se li enfes moroit, et porce en voloit estre tenant de ci alor que les quatre i eussent mis conseil.

Ceste chose fu au gré du roi et des barons tot ainsi comme le cuens le devisa. Iluec atirent que le cuens Jocelin, qui estoit oncle à la mère de l'enfant le garderoit, et que le cuens de Triple auroit Barust et les garandit, porce que cil metoit coust u roiaume, par les barons de la terre fust asené la tant qu'il r'auroit eus ses cous.

Quand ainsi orent atiré lor affaire, si commanda le roi, que l'en coronast l'enfant. L'en le mena au Sepulcre, et le corona l'en. Si le fist l'emporter à un chevalier entre ses bras jusqu'au temple *Dominus*, porce qu'il estoit petit, qu'il ne voloit mie qu'il fust plus bas deus. Le chevalier estoit grant et elevé, et si avoit nom Belian Dibelim, un des barons de la terre. Costume est en Jerusalem quand le roi porte corone au Sepulcre, il la porte en son chief de ci au temple où Jésus-Christ fu offert; là si offre sa corone, mes il l'offre par rachat. Ainsi soloit l'en faire que tantost comme la fame avoit son enfant malle, que ele l'offroit premierement au temple, si le rachetoit d'un aguel, ou de deux colombiaus, ou de deux tourterelles. Quand le roi avoit offert sa corone au temple, si avaloit uns degrés qui son dehors le temple, et entroit en son pales, u temple de Salomon, où li Templiers manoient. Là estoient mises les tables por mengier, où le roi s'asseoit, et si baron, et tuit cil qui mengier voloient, fors seulement li borgois de Jerusalem qui servoient, que tant devoient-ils de servise au roi, que quand le roi avoit porté corone, qu'ils servoient li et ses barons au mengier. Ne demora guaires, puisque le jone roi ot porté corone que le viceroi mesel fu mort. Devant ce qu'il fust mort, manda-t-il tous ses barons, qu'ils venissent à lui en Jerusalem, et il i vindrent. A ce point qu'ils vindrent trepassa li roi mesiaus de cest siècle, et furent tuit à sa mort li baron de la terre. Lendemain l'enfoüirent u mostier du Sepulcre, là où les autres rois ont esté enfoüis puis le tans au roi Godefroi de Builon. Il estoient enfoüis entre monte Calvaire là où Jésus-Christ fu mis en croix, et le sepulcre où il fu cochié, et tot est dedens le mostier du Sepulcre, monte Cauvaire et Golgotas.

—

HIC INCIPIT LIBER XXII.

I. Rex infans accepto a baronibus hominio custodiendus traditur comiti Jocelino. Aquarum in civitate defectus. Puteus prope fontem Siloe detectus.

Quant ileque le roi fut mort, et li enfes out porté corone, li fist-il faire à tous les barons de la terre feute et homage com à seignor et à roi; après le fist faire au comte de Triple com de baillif; et si fist jurer à tous les barons et as chevaliers de la terre, qu'ils atireroient, si com il avoit esté dit, des deux serors, et tenoient et aideroient au comte de Triple la terre à maintenir et à garder, si li enfes moroit dedens dix ans. Quant le roi mesiaus fu mort, et li enfes ot porté corone, si le charia lon au conte Jocelin à garder, et il l'emmena en Acre. Si le garda au miex qu'il pout, et le cuens de Triple fut baillif de la terre.

Il avint cel premier an, qu'il ne plut point en la terre de Jérusalem, ne que es citernes ne recut ion point d'euë, si que n'avoit por boire fort mult poi. En Jerusalem avoit lors un borgois qui mult volontiers faisoit bien por Dieu. Cil avoit nom Germain. Il avoit en Jerusalem en trois lieus caves de marbre, encélées en masieres, et si avoit en chascune des trois caves deux bacins en chaanes et les faisoit tous jors tenir tousjours pleins d'euë. Là aloient bouire tuit cil et toutes celes qui bouir voloient. Quant Germain vit que en ses cisternes n'avoit guaires d'euë, et qu'il ne plouoit point, si en fu mult corocié et dolens, porce qu'il avait grant paor qu'il ne perdist l'aumosne qu'il avoit commencié à faire as poures gens, pour l'amor de Dame Dieu. Lors li souvint de ce qu'il avoit oi dire as anciens hommes de la terre, que de jouste la fontaine de Siloe avoit un puis ancien que Jacob i fist, et es-

toit couvert et empli, et gaagnoit lon pardessus et à peine seroit trové. Lors fit li prodome sa priere à nostre Seignor, qu'il li donna ce puis trover, et qu'il li donna maintenir le bien qu'il avoit commencié à faire, et qu'il li laissast faire par son plaisir que son poure pueple eust secors d'euë. Lendemain par matin se leva, et ala au mostier, et pria Dieu qu'il le conseillast. Après ce il ala en la place, et prit ouvriers, et s'en ala en ce lieu, u l'en li avoit dit que cil puis estoit; si fit fouïr tant que on trouva le puis. Quant ils l'ont trouvé, si le fit voider et maçonner de nuef, et tot à ses cous. Puis fist faire pardessus une roe, où il avoit pos que un cheval tornoit; que si li pot plain estoit venant à mont et li vuit aloit à val, et si avoit lon fait mettre cuves de pierre là où cele eue coroit que l'on traoit du puis, et la venoient tuit cil de la terre qui voloient de l'euë, si la portoient en la cité. Li borgois faisoit traire l'euë jor et nuit à ses chevax et donnerent à tous ceux qui prendre en voloient, et tost à son cost, tant que Dame Dieu leur envoya pluie es cisternes, et encore ne s'en faisoit pas a tant le prodome, ains avoit deux somiers et trois serjaus, qui ne faisoient autres choses que porter euë en ces cuves qu'il avoit en la cité pour abreuver la poure gent. Cil puis dont il faisoit traire cele euë avoit bien L. toises et plus de parfont, puis le dépecierent et emplirent li citaien, quant il oire dire que li Sarazin d'Egypte venoient la cité asegir.

II. *De fonte Siloe. Inducias cum Saladino paciscitur comes Tripolitanus.*

Ci emprès vous diron de la fontaine de Siloë qui près du puis est. Ele n'est mie bonne à boire, ains est salée. De cele euë tanoit l'on les cuirs de la cité, si en lavoit l'on les dras et en abreuvoit l'on les chevax et les jardins qui desous en la valée estoient. Cele fontaine ne cort mie le samedi, ains est tote coie. Si vous dirai qu'il avint a cele fontaine : un jor au tans que Jesus-Christ aloit par terre, estoit un jor en Jerusalem entre ses apostres, si passerent parmi une rue, et virent un homme n'avoit nus ieus. Lors demanderent li apostres à Jesus-Christ, si ce estoit por li pechié de son pere ou de sa mere ou de parent qu'il eust, qu'il estoit sans ieus. Jesus-Christ respondit, que ce n'estoit pas por le pechié du pere ne de la mere, ne de parent qu'il eust, mais por ce qu'il ovrast en lui. Lors Jesus-Christ escopi a terre, et prist un poi de boe, si la mist la où les ieus devoient estre, et li dit qu'il s'en alast a la fontaine de Siloe, si se lavast. Il ala et si se lavast, et ot ieus si vit, dont revint ariere en la cité de Jerusalem a ses parens, qui mult se merveillerent de ce qu'il avoit ieus, et li demanderent comment c'estoit, et il lor conta, et il ne le vodrent mie croire; ains manderent s'il estoit certain que ce fust-il. Il distrent que oïl. Or vous dirons du conte de Triple, qui baillif estoit du roiaume de Jerusalem. Quant le cuens vit qu'il ne plouoit point, et qui li blé ne creissoient qui semés estoit, si ot paor de chier tans. Il manda les barons de la terre et les maistres du Temple et de l'Ospital. Si lor dit : Seignor, que conseil donrez-vous de ce qu'il ne pluet, ne li blé ne creissent? J'ai paor que li Sarrazin ne s'aperçoivent que nos aions cher tans, et qu'ils ne nos corent sus, quel consel en donrez vous? Ferai-je trives as Sarrazin par paor de chier tans. Li barons li loerent qu'il feist trives a Salahadin, et il les requist, et Salahadin li dona volontiers jusques a IV. ans. Quant il ot trives entre les Sarrazins et les Chrestiens, li Sarazins amenerent tant de viandes as Chrestiens, que bon tans orent durement, et se l'on n'eust fait trives, tuit fussent morts de faim; dont le cuens de Triple por ces trives qu'il fist as Sarazins fu mult amé des gens de terre, et mult li en orerent des beneisçons. Je vous avoie oblié a dire quand je vous parlai de la fontaine de Siloé, d'une aumosne que li borgois de Jerusalem faisoient. Mes or la vous dirai. Et la quarantaine la faisoient le jor comme list l'évangile du poure homme à qui Jesus-Christ rendit la vue d'un poi de boe, et il le roua aler à la fontaine de Siloe, et si lavast, et il si fist, si ot ieus et si vit et, por ceste remembrance faisoient li borgois de Jerusalem ceste aumosne que je vous dirai. Il faisoient mener cuves sus la fontaine, si les faisoient toutes emplir de vin, et si faisoient les somiers charger de pain et de vin, et mener en tele place, que totes les poures gens qui venoient avoient du pain et du vin à grant plente de l'argent avec, et si i aloient les homes et les fames à procession à celui jor, et pour faire ceste aumosne.

III. *Bonifacius marchio Montisferrati cruce signatur, uti et Conradus filius ejus qui Constantinopolim appulit.*

Je vous ai dit de l'aumosne que l'on faisoit à la fontaine de Siloe. Or vous dirai d'un haut home de Lombardie, qui avoit nom Bonifaces, qui estoit marchis de Montferrat. Cil marchis estoit aiel le roi Baudouin, quant il oït dire que son nies estoit roi de Jerusalem, si en fu lie mult et joieus, il se croisa et laissa sa terre à son aisné fils. Si passa oultre mer. Quant il fu arrivé, le roi et le cuens de Triple et tuit li baron de la terre li recurent mult hautement, et furent mult lies de sa venue. Lors li donna le roi un chastel, qui est es desers deça le flun, pres de la ou Dieu jeuna la quarantaine, cil chastel si est a sept milles de Jerusalem, et a trois milles du flun, et si est en une haute montagne, si l'appelle-l'on Saint-Helye, et porce l'appelle l'on ainsi, que l'on dit, que c'est le lieu ou Helye jeuna XL. jors et puis s'endormi, et que Dieu li envoia iluec une piece de pain et de l'eue en un vessel. Si le fist eveiller à l'angele, porce

qu'il beust et menjast, il but et menja. Et porce avint la ou cil chastel est, l'apelent cil du pays S. Helye. Cil Boniface le marchis avoit un fils, qui avoit nom Coraut. Cil se croisa por aler en la terre d'outre mer apres son pere, et por veoir son neveu qui estoit roi de Jerusalem. Il mut et fu su mer, mes adonc ne vout mie nostre Sire qu'il passast. Ains li envoia un tans qu'il le mena en Constantinople, porce qu'il avoit porvue la perdicion de la terre, et par celui Coraut en seroit secourue une partie si com vous oirés avant. Nostre Sire ne vout pas tot destruire, ains en laissa un poi ausi com il fist au fils Salomon. Car Dex se corousa à Salomon por le pechié de luxure, qu'il ot fait d'une fame paiene, qu'il tenoit, qu'il ne deust pas tenir. Tant l'aima qu'il fist faire por lui trois mahomeries sus trois montagnes dont chacune est à trois milles de Jerusalem. Dont nostre sire se corouça plus de la mahomerie qu'il avoit fait sus Mont-Olivete, que de tout l'autre pechié qu'il avoit fait devant. Porce que de Mont-Olivete monta-il és cieus par devant ses apostres, quant il fu resuscité de mort à vie, et descendra au jugement. Lors dist nostre sire à Salomon, qu'il l'avoit coroucié, et ce por le grant amor qu'il avoit eue à son pere David ne fust, il le destruisist du tot. Mes or s'en s'offendit à tant à son vivant. Mes bien sceust-il que après lui ne tenroit mie le roiaume son fil. Fors tant-seulement un poi, et de ce petit li lairoit por l'amor qu'il avoit euē à son pere David. Ausi ne vout pas nostre sire la Chrestienté deseriter du tot por aucun prodome, qui en la terre estoit. Ausi com il laisa au fils Salomon por David, ainçois laissa une cité qui a nom Sur por Coraut, qui en Constantinople estoit, si com vous oirés après. En ce point que Coraut fu arrivé en Constantinople estoit Quirsac empereor, et n'avoit pas encore les eus crevés. Il avoit un haut home en Constantinople, qui avait nom Livernas, qui avoit esté cosin de l'empereor Manuel. Cil Livernas s'estoit repost, et destorné au tans que Androines estoit empereor, et porce se destorna-il que Androines ne le desfigurast ausi com il avoit fait ses parens. Quant cil Livernas oi dire que Androines estoit mort, et cil Quirsae estoit emperere, et qu'il avoit d'Androines ainsi le siecle delivré, si com je vous dirai. Une nuit quant Androines ot la tete coupée, à Alexe qui avait l'empire de Constantinople en sa garde et l'enfant qui fu fil l'empereor Manuel, il se porpensa d'une grand traison, et por le conseil d'un sien escrivaint qui avait nom Langosse fist une nuit prendre le jeune enfant, qui baron estoit, à la fille le roi Lois de France, qui devoit garder en bonne foi, fit mettre en un sac et porter par mer en un batel, ot fist getter ens, si fu noiés. Ainçois que cette chose fust scuē, manda Androines les parens l'empereor, et ainsi com il venoient les faisoit mettre en une chartre, et lors faisoit les eus crever, et tex i avoit a cui il faisoit les nés coper et les baulevres. Ainsi fist atirer plusors des parent l'empereor, puis fu il emperere et porta corone u mostier de S. Sophie, et fist tant de malice com vous oirés.

IV. *Andronici imperatoris C. P. impudicitiæ. Quirsacum seu Isaacum accersit occidendum. Qui et ipse occiso Langosto imperii coronam occupat.*

Quant Androines fu empereor en Constantinople, il ne demoroit bele none en abaie, ne fille à chevalier, ne à borgois, se ele si pleust, qu'il ne la prit à force et geust à lui. Trop fut haï de tos par la malice qu'il faisoit. Un jor avint que Langosse vint à lui, si li dist : Sire, il a en ceste ville un chevalier qui fu parent l'empereor Manuel, se vous m'en crées vous le manderés, et mettrés en prison, ou vos le ferés occire. Car je sçai vraiment, si vous li laissés ainsi il vous guerroira, que il est rous de putaire. L'emperere li manda qu'il venist parler à lui. Cil chevalier avoit nom Quirsac, et avoit un frere qui avoit nom Alexe. Quant Quirsac oi ce mandement, il dit au message qu'il s'en alast, et il iroit aprés lui. Lors manda son frere et ses compagnons, et lors dist qu'ainsi l'avoit l'empereor mandé. Je soi bien, dist-il, que je sui acusé à l'emperere por moi occire, quel conseil me donnés-vous? Son frere et ses compagnons li distrent, nous loons bien que vous i alliés, et nous irons avecques vous, si oirons qu'il dira. Puisque vous le loés, dit Quirsac, je irai. Lors s'arma par dessous ses draps, et caint l'espée, si monterent li et ses compagnons, et ala à Blaquerne, où l'empereor estoit. Blaquerne est un manoir l'empereor, qui siet au chief de Constantinople devers terre. Si comme Quirsac aloit à l'empereur, et il vint en une estroite ruē, si encontra Langosse, qui aloit disner à son ostel. Quirsac vit que Langosse ne pooit retorner, qu'il ne venist par lui. Il li corut sus et li coupa la teste. Lors torna arriere ferant des esperons, et s'en ala l'espée traite aval la ville : Seignors, venés aprés moi, car j'ai tué le diable. Quant le cri leva dans la ville, que Quirsac avoit occis Langosse, il alerent tuit aprés lui à la Boche de Lion. Lors prit Quirsac Boche de Lion, si le garni, et mist ses homes dedens Boche de Lion. Ce estoit un manoir de l'empereor, qui siest sus mer, la estoit le plus de son trésor. Lors prist Quirsac la corone, et les vestemens l'empereor, et si ala à S. Sophie, et se corona à empereor. Quant il ot porté corone, il manda tous ceux de la cité, et les fist armer por aler assaillir Blaquerne.

V. *Andronicum ignominiose habitum feminarum furori occidendum permittit.*

Quant Androines oi dire que Quirsac avoit occis Langosse, et qu'il avoit prist Boche de Lion et saisi son trésor, et porté corone, si ne sot que faire. Il fist armer tant de gent com il avoit avec lui por li défendre, mes valu riens. Quant Quirsac vint devant Blaquerne, et cil dedens virent, que lor defense ne voudroit rien, il se rendirent. Lors fist Quirsac

prendre Androines et mener à Boche de Lion. Après se pensa qu'il le feroit morir de vil mort, por son Seigneur droiturier, qu'il avoit fait noyer en la mer, qui fil avoit esté l'empereor Manuel et por autres malices qu'il avoit fait. Lors le fist Quirsac despouller tot nu, et aporter une reis d'aus, mes li ail ni estoient mei. Si l'en fist faire une corone et coroner com roi, puis le fist bertauder et tondre en crois, puis le fist monter sus une asnesse à devant deriere, et tenoit la cou de sa main com frain. Ainsi le fist mener par tote les ruës de Constantinople. Si vous dirai que les fames faisoient. Eles avoient apareillée pisas et longuamis, si li getoient sus la testes par toutes les ruës. Ainsi porta Androines corone en Constantinople tant qu'il fu hors de la cité. Lors le livra a fames, et eles li corurent sus com le chien à la charoigne. Si le depecierent tout piece à piece, et cele qui en pout avoir aussi gros com une feve, si le mangeoit, et en roioient les os au cotel. Onques ni demora oselet, ne jointe que eles ne mengassent, et disoient que toutes celes qui avoient mengié de lui estoient sauvées, parce que eles avaient aidié à venger la malice qu'il avait faite.

VI. *Imperium invadit Alexius capto et excæcato fratre suo.*

Cil empereor Quirsac fu mult amés dele gent de la terre por la malice d'Androines et de Langosse, qu'il avait si bien vangié, et des abaies mesmes fu-il mult amés, et n'ont abaies en Constantinople, où son image ne fust escrit en la porte. Il n'avoit pas fame quant il porta corone. Il manda au roi de Honguerie, qu'il li envoiast une seror qu'il avoit por prendre à fame. Cil li envoia mult volontier et liement. Quant ele fu en Constantinople l'empereor l'espousa, et li fit porter corone, puis orent un fil qui out nom Alexe. Un jor avint que l'empereor Quirsac chevauchoit par sa terre et vint à une abaie qui près estoit de Felippe. En cele cité de Felippe fu le roi Alexandre né. Si est à cinq jornées de Constantinople. En cele cité fist S. Pol une partie de ses epistres, dont l'en dit à Felipenses. A cele abaie sejorna l'empereur Quirsac. Quant son frere Alexe oi dire, qu'il sejornoit la a poi de gent, il le fist prendre, et li fist les eus crever. En l'abaie le laisa, et s'en revint ariere en Constantinople, si fu empereor et porta corone. Après manda son frere Quirsac et le fist amener en Constantinople, illuec le fist garder et servir et livrer ce que mestier li estoit.

VII. *Imperatrix Alexium filium caute mittit Hungariæ regi custodiendum. Junior rex Jerosolymitanus moritur.*

Quant l'emperis sot que Alexe avoit ainsi à son seignor l'emperor crever les eus, mult fut dolente, et ot paor qu'il ne fist son fil Alexe, qui enfes estoit, occire. Ele le charia coiement à chevaliers et à serjans, et l'envoia au roi d'Onguerie son frere, cui nies qu'il estoit en garde. Il le garde et norri jusques à un tans, que muete fu de France et d'autres terres qui outre mer aloient. Alexe qui fist à son frere les eus crever, qui empereres estoit, si com je vous ai dit, tint l'empire et gouverna. Mes Livernas, dont je vous ai parlé ci-dessus, porce qu'il estoit plus près à l'empereor Manuel de lingnage que Alexe, assembla grant gent, et lor promist et dona l'argent. Devant Constantinople vint à ost. Quant l'empereor sot qu'il venoit sus li à ost, il pria le marquis Courat, qui en Constantinople estoit venu lors, qu'il demorast avec lui, et si home tant qu'il eust sa guerre finie. Le marquis i demora. Livernas quant il vint devant Constantinople rengea ses batailles totes armées et fu tot devant. L'empereor ne vout issir contre Livernas, porce qu'il avoit grant lignage dedens la cité. Mes le marquis s'arma et issi hors contre Livernas. L'en li mostre et il poinst contre lui. Livernas et tuit cil de sa bataille cuidoient qu'il eust quitté la cité por venir lui aidier, et quant il fu près de Livernas, il brocha le cheval de Ravine et le feri parmi le cors' si l'abati mort, puis retorna en Constantinople. Quant cil dehors virent que lor seignor estoit mort, si retornerent en fuïe, Coraut retorna en la cité à l'empereor, qui avec lui le retint, porce qu'il ne voloit mie que cil de la cité, cui parent il avoit occis, li fesissent ennui ne malice. Si se tint avec l'empereor jusques à tant, qui fu tans d'aler en la terre d'otremer por garder la cité, que Dieu li avoit porveuë, qu'il lairoit à Chrestien. Ci lairons à parler de Coraut, et dirons du roi Baudoin. L'enfant qui en Acre estoit en la garde le conte Jocelin oncle de sa mere, maladie le prist, si fu mort. Le cuens Jocelin se porpensa d'une grant traison, il vint au comte de Triple, et li dist qu'il n'alast pas en Jerusalem avec le roi enfouir le cors ne n'y laissa aller nus des barons de la terre, ains bailla l'on le cors as Templiers, qui l'emportassent en Jerusalem. Le cuens de Triple crut le conseil Jocelin, comme fol. Li Templiers portèrent le cors le roi en Jerusalem, et le cuens de Triple ala à Tabarie. Lors saisi le cuens Jocelin la cité d'Acre, puis ala à Baruth, que le cuens de Triple avoit en guages. Si entra ens par traison, et la garni de chevaliers et de serjans. Aprés manda a la comtesse de Jaffe mere le roi, que ele alast en Jerusalem, et si chevalier tuit, et quant le roi son fils seroit enfoui, si saisisse la cité et la garnisse, et porte corone. Quant le cuens de Triple sot que le cuens Jocelin l'avoit ainsi traï, il manda tous les barons de la terre, qu'il venissent a lui a Naples. Il i alerent tuit, fors seulement le conte Jocelin et le prince Renaut. Le cuens Jocelin ne vout pas laissier Acre, et la contesse de Jaffre fu en Jerusalem, entre lui et son mari et ses chevaliers, et fit enfouir son fils le roi, le marquis Boniface son aiel issi, et li patriarches, le maistre du Temple et cil de l'Ospital.

VIII. *Joppensis comitissa regni corona decoratur.*

Quant le roi fu enterrés, la contesse de Jaffe vint au patriarche, et au maistre du Temple et a celui de l'Ospital, et lor pria qu'il la conseillassent. Le patriarche et le maistre du Temple li distrent, qu'ele ne fust mie a malaise, qu'il la coroneraient maugré tous ceux de la terre. Le patriarche por l'amor de sa mere, et le maistre du Temple por la haine qu'il avoit au conte de Triple. Il manderent le conte Renaut, qui estoit au Crac, qu'il venist en Jerusalem. Il i vint, lors pristrent conseil, que la contesse mandast au conte de Triple et as barons qu'il venissent a son coronement; car le roiaume li estoit escheu, ele i envoia ses messages. Li barons respondirent qu'il n'iroient pas, ains i envoierent deux abez de Cistiaus au patriarche et au maistre du Temple et de l'Ospital, et defendirent de par Dieu, et de par l'apostole, qu'il ne coronassent mie la contesse de Jaffre jusques a tans qu'il auroient conseil de ceux dont il avoient fait le serement au tans le roi mesel. Li abez alerent en Jerusalem por faire le message. Le patriarche, le maistre du Temple distrent quil ne tenroient ja foi ne serement, ains coroneroient la Dame. Le maistre de l'Ospital ni vot onques estre, ains dit que ce seroit contre Dieu et contre lor serement. Lors furent fermées los portes de la cité, que nus ni pooit entrer ni issir. Car il avoient paor que li barons qui estoient a Naples a XII. milles d'iluec, n'entrassent en la cité en dementieres quil coroneroient la Dame et quil ne meussent meslée. Quant li baron qui estoient a Naples oirent dire que ainsi estoit la cité en Jerusalem fermée com ni pooit entrer ne issir, il vestirent un serjant qui de Jerusalem estoit nés ausi comme moine et l'envoierent en Jerusalem espier comment la Dame porteroit corone. Il i ala, si ne pout entrer parmi la porte. Il vint a la maladerie de Jerusalem qui tient as murs. La avoit une posterne petite par la on entroit en la cité. Si fit tant vers le maistre de la maladerie, qu'il le mist ens par cele posterne. Si ala au sepulcre et fu iluec tant qu'il ot veu et seu ce porquoi l'en li ot envoié. Le maistre du Temple et le prince Renaut prinstrent la Dame et la menerent au sepulcre por coroner. Quant la Dame vint au sepulcre, le patriarche demanda au maistre du Temple les cles du tresor où les corones estoient. Cil li bailla, et puis manderent le maistre de l'Ospital, qu'il baillast la soue clef, cil respondi qu'il n'en bailleroit point, se n'estoit par le conseil des barons de la terre. Et lors le patriarche, le maistre du Temple, le prince Renaut alerent a li por les cles, mes le maistre se destorna et fu prés de none, ains qu'il l'eussent trouvé. Lors li prierent qu'il lor bailla la clef, il respondi qu'il ne lor bailleroit pas, tant le prierent et ennuierent, qu'il saira les cles qu'il tenoit en sa main par paor qu'aucun rendu de la maison ne les preist et les baila au patriarche, il les geta emmi la maison. Lors les prist le patriarche et alerent au tresor, si en mistrent hors deux corones et les porterent au sepulcre. Le patriarche en mist l'une sus l'autel et de l'autre corona la contesse de Jaffe.

IX. *Guido de Luzignano fit rex Jerusalem.*

Quant la contesse fut coronée, le patriarche li dist : Dame vous estes fame, il convien que vos aiés avec vos qui vostre roiaume vous ait a gouverner, qui masle soit. Prenés cette corone et la donné a tel home qui vostre roiaume puisse gouverner. Ele prit la corone, si apela son seignor qui devant lui estoit. Si li dist : Sire, venés avant et recevés ceste corone, car je ne sai où je la puisse miex imploier. Cil s'agenolla devant lui et cele li mist la corone en la teste. Si fu roi et ele fu roine.

INCIPIT LIBER XXIII.

I. *Barones, accepta Guidonis in regnum assumptione. Hunfridum regem statuunt constituere. At ille regiam coronam respuit.*

Quant le serjan qui vestu fu de robe de moine vit ce, si s'en retourna par la posterne où il estoit venu. Les malades les mistrent hors, si s'en revint a Naples, la où li baron estoient, et lor conta tout ce qu'il avoit veu. Quant Baudoin de Rames oi ce, que Guy de Luseignan estoit roi de Jerusalem, si dist c'est par un convenant qu'il n'en sera pas un an roi, et il ne fut : car il fut coroné en mi Septembre; et perdi terre a la saint Martin bouillant qui est devant Aost. Lors dit Bandoin au conte de Triple et as autres barons : « Seiguors, faites au miex que vous porrès, que la terre est perduë, et je m'en irai hors, porée que je n'en veul avoir blasme ne reproche, que j'ai esté a la perdition de la terre; car je conois tant le roi, que ore est a fol et a musart, que par mon conseil ne par les vos, il n'en feroit noient, ains vodra ovrer par le conseil de ceux qui riens ne savent, por ce voiderai le pais. » Lors dist le cuens de Triple : « Sire Baudoin aies merci de la Crestienté, et prenons conseil comment nous porrons la terre guarantir. Nous avons ci la fille le roi Amauri et son baron Honfroi, nous irons en Jerusalem, si le coronerons, car nous avons la force de tous les barons et du maistre de l'Ospital, fors du prince RENAUT qui est avec le roi en Jerusalem. J'ai trives a Sarazins et aurai tant com si voudrai, ne ne seront grevés par eux, ains nos aideront se mestier en avons. » Ainsi s'accorderent tuit et creanterent qu'il coroneroient lendemain HONFROI, et quant Honfroi sot que l'en le vout coroner, si se pensa qu'il ne porroit soffrir la paine de garder le roiaume, a la nuitier monta il, et si chevalier, si entrerent tant qu'il vindrent en Jerusalem. Mes a lendemain quant li baron furent appareillé, et il

vodrent Honfroi coroner, il oirent dire qu'il s'en estoit alé en Jerusalem. Quant Honfroi vint en Jerusalem devant la roine qui seror il avoit, il la salua, mes ele ne le salua mie, parce qu'il ot esté contre lui et n'avoit pas esté a son coronement. Il commenca a grater sa teste aussi comme li enfes honteux, et dit : « Dame, je n'en puis mes, com me voloit faire roi maugré mien, si m'en sui ça fui. Puisque vous ainsi l'avez fait, dit la roine, je vous pardoins mon mautalent, mes faites homage au roi. » Lors fist homage au roi, et remest avec la roine en Jerusalem. Quant le cuens de Triple et li baron qui a Naples estoient, sorent que Honfroi s'en estoit fui en Jerusalem, mult en furent dolens, ne ne sorent que faire. Lors distrent au conte de Triple : « Sire, conseillés-nous du serment que le roi mesiaus nous fist faire, car nos ne volons faire chose où nous aions blasme ne reproche. » Le cuens loa qu'il tenissent le serement qu'il avoient fait. Li baron pristrent conseil, et distrent au conte : « Sire, puisque ainsi est qu'il a roi en Jerusalem, nos ne poons regnier contre lui que blasme ni aions. Si vous prions que vous ne nous en sachiés maugré. Mes ales a Tabarie, soiens iluec, et nous irons au roi faire nos homages, et toute l'aide que nous porrons, vous ferons. Sauves nos honors, et porchaçeron que tous les coustremens que vous aves mis en la terre dont le roi mesiaus vous mist Barut en gages, que vous le r'aurés. » A cest conseil ne voût pas estre Baudoin de Rames.

II. *Guidoni regi barones hominium præstant.*

Quant le cuens de Triple vist que les barons li estoient tous a faillis, si s'en vint a Tabarie, et li baron alerent en Jerusalem faire les homages au roi; fors seulement Baudoin de Rames, mes il i envoia un sien fil jone, et dist as barons, qu'il priassent le roi, qu'il mist son fil en saisine de la terre, et prit son homage. Quant li baron orent fait homage au roi, il li prierent du fil Baudoin de Rames, qu'il le mist en saisine de la terre son pere, et receust son homage. Le roi respondi, que en saisine de la terre ne le metroit il pas, ne son homage ne recevroit il pas, jusque le pere il auroit fait homage, et lors il i avoit bon conseil de mettre le filś en saisine de la terre. Et bien sceust Baudoin, que s'il ne li faisoit homage, il saisiroit sa terre. Quant Baudoin entendist qu'il li convenoit faire homage au roi Guion, il fu mult dolent. Il vint devant le roi, si ne le salua pas, ains dist : « Roi Gui, je vous fais homage, com cil qui de vous ne voudra tenir terre. » Ainsi fit Baudoin de Rames son homage au roi, mes il ne le baisa pas, ains fist son fil revestir de la terre, et faire son homage. Lors s'en issi, et bailla a Beleent Dibelim son frere son fil a garder o tote sa terre, puis prit congié et s'en parti, dont ce fut grant domage a la terre; mes mult en furent les Sarazins lie, car il le doutoit plus que baron de la terre li et son frere Beleen. Si chevaliers le convoierent tant qu'il fu hors du pooir le roi. Il prit congié a Beleen son frere et as autres chevaliers, et s'en alla au prince d'Antioche, qui bien le receut, et fu mult lie de sa venuë, et li donna li tant de terre qu'il n'avoit laissié. Or lairon ci de Baudoin de Rames, et diron du roi Gui qui demores estoit en Jerusalem.

III. *Guido rex exercitum parat in comitem Tripolitanum, qui suum in auxilium Saladinum accersit. Comiti pacem oblaturos nuntios dirigit rex.*

Le roi Gui prist conseil au maistre du Temple qu'il porroit faire du conte de Triple, qu'il ne li voloit faire homage. Cis li conseilla qu'il semonsist ses os, et alast aseoir Tabarie. Quant le cuens de Triple sout, que le roi avoit semons ses os por venir sus lui, il ne fu pas lie. Lors manda a Salahadin, qui sires estoit de Damas, que le roi Gui avoit assemblé ses os por venir sus lui, si li prioit que s'il avoit mestier de s'aider, qu'il le secorust. Salahadin li envoia chevaliers et serjans a armes assés, et li manda que si le roi l'asseoit au matin, il le secorroit au vespre. Lors manda Salahadin ses os et les assembla a Belinas, une cité qui est a v. lieuës de Tabarie. Le roi Gui qui ot assemble ses os a Nazareth, fu mult pensis. Beleen DiLelin vint a lui, si li dist : « Sire, pourquoi aves-vous cest ost assemblé? où volez vous aler? il n'est mie tans de tenir ost contre yver. » Le roi li dist qu'il voloit aseoir Tabarie. « Par quel conseil, sire, dit Beleen, volez-vous ce faire? cist conseul est mauves, ne onques sage home tel conseil ne vous dona, et sachiés, sire, que par mon conseil, ne par le conseil de vos barons importerés vous ja les pies, qu'il a grand chevalerie dedens Tabarie de Crestiens et de Sarazins, et vous aves poi de geant por eus aseoir. Si sachiés se vous i ales, que ja pie n'en eschapera, et sitost com vous l'aurez asegié, Salahadin le secorra a tot grant gent. Mes departés cest ost, et moi et aucun de vos barons irons au conte de Triple, si ferons pes entre vos et li, se nous poons, car la haine ni est pas bone. » Le roi crut son conseil, si departi ses os et envoia a Tabarie ses messages. Quant ils vindrent au conte, il parlerent de pes. Le cuens lor repondi que nulle pes il ne ferait devant qu'il seroit resaisi de ce dont l'en l'avoit desaisi; mes se l'on l'en resaissisoit, il feroit tant que le roi et li baron li en sauroient bon gré. Li messages retornerent au roi et li conterent ce qu'il avoit trové. A tant demora li affaire tot l'iver jusques a la Pasque. Lors oi dire le roi Gui que Salahadin assembloit ses ost por entrer en sa terre. Si manda les arcevesques, les evesques qu'il venissent a lui en Jerusalem. Quant il furent venus, si lor demanda conseil qu'il feroit de Salahadin, qui assembloit ses ost por venir sus lui. Li baron li loerent qu'il s'accordast au conte de Triple. Car autrement il ne se porroit pas tenir contre les Sarazins. Car le cuens de Triple avoit grant trives a Salahadin, et estoit sage home, et bon chevalier, et s'il estoit bien de lui, et il voloit croire

son conseil petit porroit douter les Sarrazins, et il avoit perdu les meillors chevaliers de la terre, ce estoit Baudoin de Rames, et s'il perdoit l'aide du conte de Triple, i paravoit tot perdu. Le roi respondi que volantiers feroit pes a lui, et s'accorderoit a ce qu'il l'en loeroient en bonne foi. Lors dit au maistre du Temple, et a l'arcevesque du Sur, et a Beléen Dibelim et a Renaut de Sajete, qu'il alassent au conte de Triple por faire pes, et tel pes comme il feroient, il tenroit. Lors vinrent li trois et s'en alerent la nuit gesir a Naples. Renaut de Sajete ala un autre chemin. La nuit dist Beleen a ses compagnons que lendemain estoit la jornée de gesir a la Feue, et il demoroit a Naples, où il avoit a faire un poi, et se hasteroit tant, qu'il les acouseroit lendemain.

IV. *Interim comes liberum filio Saladini ingressum permittit in terras Christianorum. Milites Templi obviant Saladino a quo delentur.*

Ci vous lairons un poi des messages, et vous dirons d'un des fils Saladin qui nouvelement a Doubes estoit. Il manda au conte de Triple, que lendemain le laissast entrer en la terre des Chrestiens parmi sa terre, por faire une course. Quant le cuens oi ce, il fu mult dolent, et pensa que s'il l'en escondisoit, il doutoit perdre l'aide et le conseil son pere Saladin, et s'il li ottroioit grant honte et grant blasme en auroit de la Crestienté. Aprés se pensa qu'il en garniroit si les Crestiens qu'il ni perdroient noient, ne le fils Salahadin maugré ne l'en sauroit. Lors manda au fils Salahadin que bien li donnoit congié d'aler parmi sa terre et d'entrer en la terre as Crestiens par tel convenant qu'il au soleil levant passeroit le flun, et dedens soleil cochant le repasseroit ariere. Ne guident dedans ville ne dedens maison riens ne prendroit, ne damage ne feroit. Ainsi le creanta le fils Salahadin, et lendemain par matin passa le flun et vint pardevant Tabarie, et entra en la terre des Crestiens. Le cuens de Triple fit fermer les portes de Tabarie, que cil dedens ni fissent hors pour eux faire damage. Le cuens savoit ja bien que les messages au roi Gui venoient a lui. Por ce fist faire lettres, et les envoia a un chevalier de la terre qui estoit a Nazareth en garnison et autres avec lui; et par tot où il savoit que li Turc devoient aler, que por chose que il veissent celui jor ne se meussent de lor villes, ne de lor maisons. Car li Turc devoient entrer en la terre, et s'il se tenoient coi il n'auroient garde, mes s'il issoient hors a champ, l'en les prendroit tous et occiroit. Aprés envoia au chastel de la Feuë la où li messager le roi estoient, que lendemain ne se meussent. Quant le maistre du Temple oi que li Sarrazin devoient entrer en la terre, lendemain il envoia batan a un covent du Temple qui estoit a quatre milles prés d'iluec, a une ville qui a nom Caco, et lor manda que sitost com il verroient ses lettres, montassent et venissent a li. Car lendemain par matin devoit entrer li Sarrazin en la terre. Si tost com li covent oi le mandement du maistre, ils monterent et vindrent a lui ains qu'il fust mie nuit et se logerent devant le chastel, a lendemain matin murent et alerent a Nazareth. Li chevalier de la garnison de la Feuë estoient quatrevingt et dix, que du Temple que de l'Ospital, et pristrent a Nazareth quarente chevalier qui estoient en garnison laiens de par le roi. Il se partirent de Nazareth et alerent bien sept milles avant envers Tabarie, et troverent les Sarrazins a une fontaine, qui a nom la fontaine du Creson. Car il estoient ja retornés jusqu'a le port por passer le flun, et por rentrer en lor terre, sans ce qu'il eussent fait nul damage as Crestiens. Car li Crestien s'estoient si gardé com le cuens de Triple lor avoit mandé. Lors se feri le maistre du Temple et cil qui avec lui estoient es Sarrazins. Li Turc les receurent hardiement et les enclostrent, si que les Crestiens ne parurent entre eus. Car les Turc estoient bien sept mil et li Crestiens n'estoient que sept vingt. La fu occis le maistre de l'Ospital, et tuit les chevaliers du Temple et de l'Ospital ausi, fors solement le maistre du Temple qui s'en eschapa soi tiers de chevaliers, et li quarente chevaliers qui estoient a Nazareth en garnison de par le roi, furent tuit occis. Quan li escuier du Temple et de l'Ospital virent que lor maistres s'estoient feris entre les Sarasins, et qu'il en avoient le pejor, si tornerent en fuce a tot lor hernois, si que du hernois as Crestiens ni ot noient perdu.

V. *Turcæ capita occisorum Christianorum tollunt. Beleanus, accepta Christianorum profligatione, eam reginæ significat. Nuntii ad comitem accedunt et eum regi reconciliant.*

Or vous dirai que le maistre du Temple fist quand il passa Nazareth tot deconfit. Il envoia a Nazareth un serjant, et fist crier parmi la cité, que tuit cil qui armes porroit porter alassent aprés lui au Gaaing, car il avoit les Turcs desconfis. Cil le suirent et s'en issirent tuit de Nazareth qui aler pooient, et corurent tant qu'il vindrent la où la bataille avoit esté. Si troverent les Crestiens mors et desconfis. Li Turc lor corurent sus, et les pristrent tous. Quand li Coredier le fils Salahadin ot nos Crestiens desconfis et occis a l'aide de ses Turcs, il mist les testes des chevaliers du Temple et de l'Ospital et les fist atachier a Turcs sus les fers de lor lances, si emmenerent les prisoniers liés, et passerent en cette maniere pardevant Tabarie. Quant cil de Tabarie virent que les Crestiens avoient esté desconfis, et que li Turc emportoient lor testes sus lor lance, et amenoient les autres pris et liés honteusement, trop orent grant duel. Ainsi passa le fils Salahadin au soleil levant le flun, et le repassa dedens le soleil cochant. Bien tint au conte de Triple son convenant. Car onques en chastel ne en maison ne en ville ne fist mal ne damages fors de ceux qu'il trovent a chans. Cele bataille fu a un vendredi en l'an de l'Incarnation de nostre Seignor

ac et quatre-vingt et dix le jor de la feste S. Jacque et S. Phelippe le premier jor de May. Or vous dirons de Beleen qui a Naples estait remes. Quant vint a la nuitier Beleen si com il en avait en covent au maistre du Temple et de l'Ospital, mut de Naples por aler aprés eus. Quant il ot erre deux milles, il vint a une cité qui a nom le Sabat. Il se pensa qu'il estoit beau jor, et qu'il n'irait avant jusque qu'il auroit oi messe. Il torna a la maison l'evesque, si le fist lever, et parlerent tant ensemble que la guete corna le jor. Lors fist l'evesque revestir un sien chapelain qui li chanta. Quant Beleen ot oi messe, si s'en ala grant a l'eure, tant qu'il vint au chastel de la Feuë. La trova hors du chastel les tentes au covent de Caco tenduës, et ni avoit nul:i qui li deist que ce pooit estre. Lors fist un sien vaslet entrer dedens le chastel por enquerre quest ce que pooit estre. Le vaslet entra u chastel, ne nulli trouva qui novelles li deist de ce qu'il queroit, fors que deus malades qui gesoient en une chambre, cil ne l'en sorent riens dire. Cil revint a son Seignor et dist qu'il n'avait trové qui riens li en seust dire. Lors alerent vers Nazareth. Quant il orent un poi esloingnié du chastel de la Feuë, un frere du Temple s'en issi a cheval, et vint grant erre jusques a eus. Beleen li demanda queles novelles. Il dist : mauvaises ; et lors li conta comment le maistre de l'Ospital avait le chief coupé, ne de tous les freres du Temple n'estoient eschapés que trois, le maistre du Temple et deus autres, et les chevaliers que le roi avoit laissiés en garnison en Nazareth estoient tuit pris et occis. Quant Beleen oi ces novelles, mult ot grant duel. Il envoia un serjant ariere a Naples a la roine sa feme dire ces noveles, et quele commandast que tous les chevaliers de Naples venissent a lui a Nazareth. Prés d'iluec rencontra les escuiers et le hernois a chevaliers du Temple, qui eschappes estoient de la deconfiture. Et saches que si Beleen ne fust torné au Sabat por oir messe, il fust bien venu a point a la bataille. Quant il fu venu a Nazareth, il oi si grant duel par la cité por ceus qui avaient esté mors et pris en bataille, que poi i avoit de maisons, dont il n'i eut de mors et de pris. La trova le maistre du Temple qui eschapés estait. Iluec atendi Beleen ses chevaliers tant qu'il vindrent; quant il furent venus, il fist savoir au conte de Triple, qui estoit a Tabarie, qu'il demoroit a Nazareth. Quant le cuens de Triple oi que Beleen n'avait mie esté a la bataille, si en fu mult lie. A lendemain li envoia cinquante chevaliers por lui conduire. Beleen demanda au maistre du Temple comment cele bataille avoit esté. Il dit que bien si estoient les Crestien proüé, et mult avoit occis de Sarrazins, et desconfis les eussent, quant un embuschement, qu'il avoient en une montaigne les enclostrent, par quoi ils furent desconfis. Lors envoierent la où la bataille avait esté por les cors des chevaliers enfoüir, et les enfoüirent, et le lendemain murent l'arcevesque de Sur, Beleen d'Ibelin et le maistre du Temple por aler a Tabarie. Quant il vindrent fors la cité, le maistre du Temple retorna, pource qu'il ne pout chevauchier. Beleen et l'arcevesque alerent a Tabarie. Quant le cuens sot qu'il venoient, il ala encontre mult dolent de l'aventure qui s'y estoit avenuë le jor devant, et tot par l'orgueil au maistre du Temple. Il les receut hautement, et les mena a son ostel. Lors conterent cil lor message. Le cuens lor dist qu'il estoit mult dolent et honteus de l'aventure qui avenuë estoit, et quant qu'il atireroient entr'eus, il feroit; car il savoit bien qu'ils ne le mesconseilleroient mie. Il li distrent qu'il meist les Sarazins hors de la cité et venist au roi, et tot aussi comme il s'estoit mis en eus, si estoit mis le roi de la pes faire. Le cuens si accorda bien, lors envoyerent un message batant au roi, et li firent a savoir qu'il amenoient le conte avec eux.

VI. *Rex comiti venit obviam. Vera crux ad exercitum ducitur.*

Quant le roi oi ces novelles mult en fu lie. E s'esmut de Jerusalem où il estoit, et ala encontre le conte de Triple, si qu'il s'entrecontrerent devant un chastel que l'en claime Saint-Job, et de si loing com le roi vit le conte, il descendit a pié et ala contre lui. Quant le cuens vit, qu'il estoit descendu, il descendi ausi, et vint contre lui. Quant l'un fut prés de l'autre, le cuens s'agenouilla devant le roi. Le roi l'enleva et le baisa; puis retornerent a Naples. La prit le roi conseil au conte de Triples et as autres barons qu'il feroit. Le cuens li loa qu'il semonsist ses os et les ajousta a la fontaine de la Forie; car il savoit bien que Salahadin rassemble les siens os por entrer en sa terre : il li conseilla qu'il mandast au prince d'Antioche qu'il le secorust. Le roi fit ce que le cuens li conseilla, et ala a sa Forie et auna ses os. La li envoia le prince d'Antioche un sien fils a tot L. chevaliers. Li patriarche fit porter la vraie Croi en l'ost, et manda au roi qu'il avait essoine qu'il ni pooit aler. Ici fut averée la prophetie que l'arcevesque de Sur dit, quant l'on l'eslu a patriarche, que Eracle avoit conquise la vraie Crois en Perse et raportée en Jerusalem, et que Eracle l'en geterait, et serait perduë a son tans. De cele hore geta Eracles la vraie Crois hors de Jerusalem conques puis ni entra; ains fut perduë en la bataille, si com vous oires aprés. Quant la sainte Crois fust en l'ost aportée, le maistre du Temple conseilla au roi qu'il mandast par toute sa terre, que tuit cil, qui sous vodroient avoir, venissent a li, et il lor donroit bon sous, et lors abandonneroit le tresor que le roi Henri d'Angleterre avoit en la maison du Temple.

VII. *Regi traditur thesaurus regis Angliæ. Saladinus Tiberiadem obsidione cingit.*

Or vous dirai du tresor que le roi Henri avait au temple et a l'Ospital. Quant le roi d'Angleterre ot fait martirier S. Thomas de Cantorbire, si se porpensa qu'il avoit fait mal, et qu'il iroit outre mer,

et s'accorderoit a nostre Seignor de ce meffait et des autres, dont il avinst, que chascun an puis que S. Thomas fust martiries, qu'il i envoiroit grant avoir por mettre en tresor a la maison du Temple et de l'Ospital en Jerusalem, et voloit quant il vienroit la trover l'avoir tôt prest por secore la terre. Cil tresor que le maistre du Temple avoit, donna il au roi Guion, et li dist qu'il voloit qu'il aunast tant de gens qu'il peust assembler as Sarrazins por combattre et por vengier la honte et le domage qu'il i avoit fait. Lors prist le roi le tresor du Temple et si le donna as chevaliers et às serjans, et commanda a connestables des serjans, que chascun feist une barriere des armes le roi d'Angleterre, porce que ce fu de son avoir dont il estoit paies et retenus. Quant le roi ot esté iluec encor cinq semaines a tot ses gens, Salahadin passa le flun, asseia Tabarie. La fame le conte de Triple estoit dedens quand Saladin l'asega. Il n'avoit dedens nul chevaliers, ains estoit tuit en l'ost avec le roi et quatre fils chevaliers que ele avoit, qui furent fils au chastelain de Saint Homer. Li ainsné des fils avoit nom Huon de Tabarie, li autre Guillaume, le tiers Raoul et le quart Otes.

VIII. *Tyberiadi nullum ferendum auxilium censet comes Tripolitanus. Econtra magister Templi, cujus consilium rex sequitur.*

Quant la contesse vit que li Turc lorent asise, et qu'ele ne se poroit tenir contre tant de Sarrazins, ele envoia un message au roi Guion et a son seignor le comte, et lor manda que s'il ne la secoroit prochainement, ele perdroit la cité, que ele n'avait pas gent de soi tenir contre si grant ost com li Sarrazins avoient. Le message vint au roi de par la contesse. Quant le roi oït le message, il manda le maistre du Temple et les barons. Quant il furent assemblez, il lor dit que Saladin avoit asise Tabarie, et li avoit mandé la contesse qu'il la secorust prochainement, ou autrement ele perdroit la cité, et por ce i convenoit conseil mettre. « Sire, dist le conte de Triple, je vous donroi bon conseil se je en estoi creu; mais je sai bien com ne m'en croita mie. Toutes voies, dit le roi, dites que vous voulés. Sire, fait-il, je lo croie comme laissast Tabarie perdre. Si vos dirai porquoi, Tabarie est moie, et ma fame i est, nus ni perdra tant comme je ferai si ele est perduë. Si sai bien se li Sarrazins la prenne, il ne l'entameront mie, ains l'abatront, ne il ne nous venrons mie requerre en cest lieu, et s'il prenent ma fame et mes homes et abattent ma cité, je les r'aurai quant je porrai. Car encort auroi-je plus chier que ma cité soit prise et abattuë, que toute la terre fust perduë; car je sai bien si vous l'alez secore, si est-ele perduë, et vous dirai comment entre ci et Tabarie na nulle euë, fors une petite fontaine, c'est la fontaine du Creisson. Ce est petit a ost, et sitost com vous serés meus por aler la secore, li Sarrazins vous seront au-devant, et hardoieront tousjors jusqu'a Tabarie, et vous feront herbergier a force, si que vous ne porrez combattre a eus por le chaut, et que li serjans n'auront que boivre, et se vous poigniez, li Sarrazin s'espandront et s'enfuiront vers les montagnes, ne vous ne porrez aler sans vos serjans, et si vous font hiebergier, que bevront vos gens et vos chevaus. Ainsi de boivre seront mors. Lendemain il vous prendront tous; car il auront euës et viandes, et seront tos fres, et nous serons tous afamés et mors de soif et de chaut; ainsi seront tous mors ou pris. Porce vouslo que vous laissiés Tabarie perdre, ains que la terre soit perduë. » Lors dist le maistre du Temple que encore j'avois du poil du leu. Le cuens ne prist pas garde a cette parole, ains dit au roi : « Sire, si tot ce n'avient que je vous ai dit, je vous otroie ma teste a couper, se vous i alés. » Le roi demanda as barons qu'il lor ensembloit de cest conseil que le cuens donoit : il distrent que le cuens disoit voir, et bien si accordoient tuit. Le roi meismes et li Ospitaliers si accordoient, et tous si accordoient fors le maistre du Temple. Toutes voies acreant a le roi et tuit li baron qu'il ainsi si feroient. Lors ala chascun a sa tente, et il estoit la prés de mie nuit. Le roi allist a souper. Quant il ot soupé, le maistre du Temple vint a lui, si li dist : « Sire, crees-vos le conseil que cil troitor a donné? ce est por vous honir. Vous estes nouvelement roi, ne onques mes roi de ceste terre na une si grant gent en si petit d'ore. Si sera grant honte, se vous laissiez a cinq mille de vous perdre une cité, et si est le premier besoing qui vous est creus. Sachiez que ancois metroient li Templiers les blans manteaus jus, et vendroient quant qu'il ont, que la honte ne fust vengié, que li Sarrazins m'ont faite. Sire, faite crier par l'ost qu'il s'arment, et voist chascun a sa bataille, si i vieigne la saint Crois. » Le roi ne l'osa desdire, porce qu'il l'avoit fait roi, et abandonné le grand tresor au roi d'Angleterre. Si fist crier son ban, que tuit s'armassent, et se traisist chascun a sa bataille. Quant li baron oirent crier le ban a le roi, il s'esmerveillerent tuit, et demanderent l'un a l'autre par quel conseil le roi faisoit ce faire. Il alerent tuit a la tente le roi por destorner qu'il ne se meussent. Le roi ne les en vout oir; ains dist qu'il s'alassent armer, et le suissent. Il vindre a lor hernois, et firent le commandement le roi. Ils s'armerent mult dolens, com ceux qui bien savoient, que nul bien n'en pooit venir. Ce jor la fit Beleen d'Ibelin l'ariere-garde, et mult i perdist de ses chevaliers; aincois que le roi se partist des herberges, furent li Turc ainsi com le cuens de Triple l'avoit dit, et comencierent mult espessement a traire.

IX. *Saladinus per sagam exercitum Christianorum incantare laborat.*

Ancois que je vous die plus de l'ost, vous dirai d'une merveille qui avint, com tendra par avanture a fable. Li serjant de l'ariere-garde de l'ost trove-

rent une vieille Sarazine sus une asnesse, qui estoit esclave a un Surien de Nazareth, et la pristrent et mistrent en detresse, tant qu'ele dist que ele estoit, et que ele queroit en cel l'ost. Ele dist que ele aloit entor l'ost lier par son enchantement et par ses paroles, dont ele l'avoit ja deus nuit environné, et se ele le peust encore cele nuit avoir environné, il fussent si lies, que ja pied n'en eschapast de la bataille, où il aloient, et seussent devoir que s'il aloient avant, ja pié n'en eschaperoit se mult poi non, et celui poi en eschaperoit, porce que elle ne pooit faire son tor, et Saladin l'en avoit doné grant avoir por le liement faire. L'en li demanda se ele le pooit deffaire. Ele respondi oïl bien, par si que chascun s'alast en sa tente ausi comme il estoient quant ele lia, et s'il ni aloient, ele ne le porroit deffaire. Lors firent li serjant un grant feu de lor loges por li ardoir, si la geterent ens, et ele issi hors conques ne pot ardoir. Il la reboulerent u feu, et cele en issi com devant, ne tant ne la savoient bouter ens qu'ele ne s'en resist. Dont il avint qu'un serjant la feri d'une hache, si la tua. Or ne tenés mie à fable de cette vieille, que l'en trove en escripture qu'il avoit jadis un home en Jerusalem qui si liast un ost, por que il eust alé entor qu'il n'avoit home en l'ost a qui se peust aidier de membre qu'il eust. Cil home avoit nom Balaan li prophete, et fuce lui qui prophetia qu'une estoile istroit de Jacob. Cele estoile fu de madame sainte Marie, qui est apelée estoile de mer. Car ausi com li marinier sont avoiés par l'estoile, sont li pecheor ravoiés par madame sainte Marie, qui issi de la lignée de Jacob. Il avint une fois à Balaan, qui en Jerusalem estoit, que grant gent vindrent devant Jerusalem à ost. Quant cil de Jerusalem les virent, si orent grant paor, si prierent tant Baalan et donerent, qu'il issi hors por l'ost lier. Quant il vint en une tertre dehors Jerusalem, son asne s'aroista, Balaan le feri, et l'asne recula, et com plus le ferîoit, plus reculoit. Lors parla li asnes et dist à Balaam, porquoy me fiers-tu? Je ne sent nul mal de chose que tu me faces: l'angele dame Dieu me fiert d'une espée emmi le musel, que je ne puis avant aler. Lors sot Balaam certainement que Dieu ne voloit pas que il alast avant, si retorna ariere, et dist à ceus de Jerusalem qu'il feissent au miex qu'il porroient, qu'il ne pooit riens faire de son mestier, car Dex ne voloit mie qu'il alast avant. Car ainsi avoit son asne parlé à lui. Lendemain assaillirent cil de l'ost la cité. Quant li citaien virent qu'il estoient assaillis si durement, il prierent por Dieu à Balaam qu'il feist ou deist aucune chose par quoi il se peussent defendre de ceus. Balaam dist qu'il n'en pooit rien faire contre la volonté dame Dieu. Toutes voies li prierent qu'il les conseillast qu'il porroient faire. Il lor conseilla que totes les jones fames de la cité feissent bien vestir et atorner, et les envoiassent en l'ost, et s'il les renvoioient ariere qu'il rendissent la cité. Autre conseil ne lor savoit il donner, et s'il les retenoient deux jors ou trois, si ouvrissent au quart les portes de la cité, et issisent hors, si le combatissent à eus; si les desconfiroient. Cil le firent ainsi com Balaam lor conseilla. Il envoierent lor fames en l'ost; cil ne les refuserent mie. Ains prist chascun la soue, et en fist sa volonté. Cil dedens virent que cil de l'ost ne les renvoierent mie, et qu'il faisoient d'eles lor volonté, si ouvrirent les portes, et lor coururent sus. Tous les occirent et desconfirent. Ainsi fu le siege levé de la cité. En ce lieu où l'asne parla à Balaam estoit la maladerie de Jerusalem des fames. Car la maladerie des fames n'est pas avec la maladerie des homes. Car la maladerie des fames tenoit as murs de Jerusalem, et la maladerie des homes estoit en sus grant piece. Or vous dirai d'Eracle le patriarche de Jeruralem.

X. *De electione Eraclii patriarchæ. Ejus electioni adversatur archiepiscopus Tyrensis.*

Si com je vous ai dit devant, il ot deus clers en Jerusalem au tans le roi Baudoin mesel, dont l'un estoit l'arcevesque de Sur, et l'autre arcevesque de Cesaire. Ce n'est pas cele Cesaire que l'en apele Cesaire la Felippe, ains est une autre. L'arcevesque de Sur ot nom Guillaume et fu né de Jerusalem. Si ne savoit l'on meillor clerc de la terre. L'arcevesque de Cesaire fu né d'Auvergne, et ot nom Eracles, biau clerc estoit, et par sa biauté l'ama la mere le roi, et le fist arcevesque de Cesaire. Au tans de cil deus clercs morut le patriarche de Jerusalem. Le roi manda les arcevesques et les evesques de la terre qu'il venissent en Jerusalem por eslire patriarche. Il vindrent : quant il furent assemblés, l'arcevesque Guillaume de Sur dist as chanoines du Sepulcre, à cui l'eslection apartenoit du patriarche à faire. « Seignor j'ai trové escrit que Eracles conquist la Saint Crois en Parse, si la porta en Jerusalem, et que Eracles l'en geteroit hors, et qu'à son tans seroit perduë, et por ce vous pri por Dieu, que vous ne l'eslisiés mie à patriarche. Que se vous le nommés en vostre eslection, je sai bien que le roi le prendra, et sachiés, que la terre sera perduë à son vivant s'il est patriarche. Por Dieu només un des autres, et se vos ne le trovés en cest païs, nous vous conseillerons bien d'un prodome querre en France por estre patriarche. » Li chanoines ne firent noient, car la mere le roi l'avoit ja prié de Eracle l'arcevesque de Cesaire, qu'il le nommassent en lor eslection. Si le nomerent premierement et l'arcevesque de Sur après. Car cele est l'eslection des patriarches de la terre d'outre mer et des arcevesques, qu'il en noment deus, et les présente au roi. Le roi en prent un, si l'on li présente au matin, il le doit prendre dedens vespres sonans; si l'on li presente au soir, il le doit prendre dedens la grant messe au matin. Cele eslection firent li apostre. Quant Judas fu mort il en eslirent deux, Joseph et Mathias, et geterent sort, et le sort ché sus Mathias

Ainsi le font encore en la terre de Surie. Le roi prent lequel qu'il veut. Présenté furent les deus arcevesques au roi, le roi prist Eracles, porce que sa mere l'en avoit prié. En tele maniere fut Eracles patriarche de Jerusalem. Quant il fu patriarche, il commanda as arcevesques et as evesques de la terre qu'il li feissent obedience, et il li firent tuit, fors l'arcevesque de Sur. Cil apela à Rome, et dit qu'il monstreroit raison, par quoi il ne devoit pas estre patriarche. Quant l'arcevesque ot fait son apel, si appareilla son erre et ala à Rome. L'apostole fu mult lie de sa venuë et li cardinal. Puis fist-il tant vers le pape et vers les cardinaux, que s'il eu tans vescu que le patriarche fu venu à Rome, il eust esté déposé. Si vos dirai coment il fu mort ains que le patriarche venist là.

XI. *Archiepiscopum veneno necat Eraclius impudicitiis deditus.*

Quant li patriarche Eracle sot que l'arcevesque de Sur fu alé à Rome por lui grever, bien sout que si vivoit longuement, qu'il seroit despósé, porce dist à un sien fuisicien, qu'il alast après, et qu'il l'empoisonast, et cil fist, si fu mort. Après ala le patriarche à Rome et fist ce qu'il vout, si s'en retourna en Jerusalem. Quant il fu revenu de Rome, il acointa la fame à un mercier qui estoit à Naples à douze mille de Jerusalem. Il la demandoit sovent. Cele i aloit. Il li donoit assés de son avoir, por estre bien de son baron. Ne demora guaires que son mari fu mort. Aprés ce, le patriarche la fist venir en Jerusalem, et li acheta bonne maison de pierre. Si la tenoit voiant le siecle ausi com li hons fait sa fame, fors tant que ele n'estoit mie avec lui. Quant elé aloit au mostier, ele estoit ausi atornée de riches dras, com ce fust une emperris, et si serjant devant lui. Quant aucunes gens la veoient, qui ne la conoissoient pas, il demandoient qui cele dame estoit. Cil qui la connoissoient disoient que c'estoit la fame du patriarche. Ele avoit nom Pasque de Riveri. Enfans avoit du patriarche, et les barons estoient, que là où il se conseilloient, vint un fol au patriarche, si li dist : « Sire patriarche donés moi bon don, car je vous aport bonnes novelles. Pasque de Riveri vostre fame a une bele fille. » Por ce li di que le patriarche estoit en tel vie, si prenoient essemple à lui li clerc et li presboire de la cité. Quant Jesus-Christ vit le peschié et l'ordure que l'on faisoit là où il fu crucifié, il ne le pout plus soffrir. Ains en netoia si le lieu des abitans qui estoient en la cité au tans Eracles, qu'il ni demora que deus homes, dont l'un ot nom Robert de Corbie, et l'autre Fouque Fiole, et furent les dui premiers homes qui furent nés en la cité. Saladin lors fist donner quanque mestier. Lor fu tant com il vesquirent en la cité.

XII. *Guidoni regi obviant Sarraceni qui Christianos rege capto penitus profligant.*

Or vous dirai du roi Guion et de son ost qui vint des fontaines de la Fories por aler secorre la cité de Tabarie. Mes si tost comme il murent, li Sarrasins lor furent au devant por bardoier, ainsi com le cuens de Triple lor avoit dit. Si qu'il fust bien none quant ils furent en mie voie de Tabarie et des Fontaines. Lors dist le roi au comte de Triple, quel conseil il donoit, et qu'il feroient. Le cuens dona lors mauvés conseil. Car il loa que l'on tendist les tentes, et que l'en se herberjast. Mes aucun de cele ost distrent por voir que qui eust lors point contre les Sarrazins, li Sarrazins fussent desconfit. Lors crut le roi Gui le mauves conseil, qui le bon ne vout croire devant. Quant li Sarrazins virent nos Crestiens logier, si furent mult lies. Il se herbegierent si près d'eus, que les uns pooient parler as autres, ne qu'un chat ne peust mie issir de l'ost à Crestiens, que les Sarrazins ne le veissent. Cele nuit furent à grant meschief en l'ost, qui ni ot home ne beste qui la nuit beust. Le jor qui parurent de Rames estoit vendredi. Landemain le samedi fu feste S. Martin bouillant devant l'ost. Cele nuit virent li Crestiens armés ; et creut grant mesaise de soif. A lendemain murent tuit armé et apareillé de combattre, et li Sarrazins ausi de l'autre part, qui se traistre ariere, qu'il ne voloit mie combattre tant que le chaut fu levés. Il avoit un grant brucroi d'erbe là où nos Crestiens estoit. Li Sarrazins bouterent le feu dedens, porce que li nostre fussent greignor meschief, que du feu que du soleil si les tindrent ainsi jusque à hores de tierce. Lors se partirent cinq chevaliers de l'Eschiele au comte de Triple, et viendrent à Salahadin, si li distrent : « Sire que atendés vos ? poignés sus eus, il ne se puent mes aidier : il sont tuit mort. » Les serjans à pié sans faille getoient lor armes jus, et se rendoient à Sarrazins sans coup ferir par destrece de soif que les baces. Quant le roi veist l'angoisse et la destrece des serjans, qui se rendoient à Sarrazins, il manda au conte de Triple, qu'il pouissist premier porce que en sa terre fu la bataille, devoit-il avoir la premiere pointe. Le cuens poinst sus le Sarrazins par contreval un pendant. Si tost com li Sarrazins le virent venir et poindre sus eus, il se partirent et li firent voie, et le cuens s'en passa outre. Quant il fut outre passé, li Sarrazins si reclostrent et corurent sus le roi, si le pristrent et tos les barons de sa compagnie, fors seulement ceus de l'arriere garde qui s'en eschaperent. Quant le cuens de Triple, que les Sarrazins ot très percies, oi dire que le roi estoit pris, si s'en fu et s'en ala à Sur. Si n'estoit Tabarie qu'à deus milles d'iluec. Il ni osa torner porce qu'il ne fust pris. Le fils au prince d'Antioche, et li chevalier qu'il avoit amenés s'enfuirent o lui, et si quatre fillastre ausi, Beleen d'Ibelin qui en l'ariere garde estoit eschapa, et s'enfui à Sur, et Renaut le sire de Sajettes.

XIII. *Veræ crucis amissio.*

En cele bataille fu la sainte Crois perduë, ne sot l'en quele devint fors grant piece, au tans que le cuens Henri de Champagne fu sires du roiaume de Jerusalem, que un frere du Temple, qui à la bataille

avoit esté li dist : Sire se l'on peust trover mille home en ceste terre, qui me sceust mener en la place où la bataille fu, je troveroie bien la sainte Crois. Car je l'enfoui a mes mains en demantieres que la bataille fust. Le cuens Henri manda un sien serjant qui de la terre estoit né, et li demanda s'il savait asener a la place où la bataille avoit esté. Cil dist oil bien, et la place enseignier où le roi fu pris. Lors li commanda, qu'il i mena le frere du Temple, qui la sainte Crois i avoit enfouie. Cil dist com ni pooit aler se par nuit, non que s'il y aloient dès jors, il seroit pris et retenus. Il i alerent de nuit et i fouirent par trois nuis, mes onques ni trouverent riens.

XIV. *Saladinus regem captivum et alios viros nobiles sibi repræsentari jubet. Raynaldo principi caput amputat. Regem in vinculis Damascum mittit, Tyberiadem capit.*

Quant Salahadin ot desconfis nos Crestiens et pris, si se herberja et rendi grace a nostre Seignor, de l'onor qu'il li avoit faite, puis commanda que on li amenast en sa tente tous les chevaliers qu'il avoit pris, et l'en si fist, et commanda que l'on li amenast les barons et les haus homes d'une part, qu'il les voloit veoir devant lui, et les autres laissa l'on dehors, et l'en li fist. Le roi fu amené, le prince Renaut du Cras, Honfroi du Taron, le maistre du Temple, le marquis Boniface de Montferrat, le comte Jocelin, le connestable Hemeri, le mareschal le Roy. Tuit cil haus homes furent pris en la bataille avec le roi. Celui jor fu samedi et feste S. Martin le boillant. C'este desconfiture fu faite l'an de l'Incarnation nostre Seignor mil cent et quatre-vingt et sept le cinquiesme jor de Juignet. Quant Salahadin vist le roi et les barons devant li, qui estoient en sa merci, mult en fu lie. Il vit que le roi avoit chaut, si sout bien qu'il bevroit volontiers. Il fist aporter plaine coupe de sirop a boire por refroidier. Quant le roi ot beu si tendi la coupe au prince Renaut por boivre. Quant Salahadin vit que le roi avoit donné a boivre au prince Renaut, l'ome du monde qu'il plus haioit, si en fu mult ires, et dist au roi que ce pesoit li que donné li avoit, et puisque ainsi estoit bien le beust, mes que ce seroit por un convenant, que james d'autre ne bevroit. Lors demanda une espée, si li coupa il meismes la teste de sa main porce que onques foi ne serement ne li tint de trives qu'il li donast. Lors fist prendre la teste du prince Renaut, et commanda que ele fust trainée par totes les cités, et par tous les chastiaus de la terre, et ele si fu. Après Saladin fist prendre le roi et tous les prisonniers et mener a Domas en prison, puis se parti d'ilucc, et s'ala logier devant Tabarie. Quant la contesse sout que le roi estoit pris et les Crestiens desconfis, si rendi Tabarie a Saladin : a jor meismes envoia Saladin une partie de ses chevaliers a Nazareth, et li rendi l'on. Le mercredi ala a Acre, si li rendi l'on. Après cela a Sur, mes ne la vout mie asieger, porce que encore i estoit la chevalerie dedens, qui de la bataille estoit eschapée. Lors manda Beleen d'Ibelin a Salahadin, qu'il li donast conduit d'aler en Jerusalem por amener en la roine sa fame et ses enfans. Il li donna volontiere par si qu'en Jerusalem ne demorroit qu'une nuit, ne que armes ne porteroit contre lui.

XV. *Beleanus accedit Jerusalem et ibidem quasi invitus a patriarcha retinetur.*

Quant Beleen vint en Jerusalem, mult furent lies cil de la jens, et grant joie firent de sa venuë, et li prierent por Dieu qu'il gardast la cité, et en fust sires. Il dit que ce ne pooit-il faire, car il avoit creance a Salahadin, qu'il ne demoreroit qu'une nuit. Le patriarche li dist, Sire je vous asoul du pechié et du serement que vous avés fait a Saladin, et sachiés, que greignor pechié aurés du serment tenir que du laissier. Car grant honte sera a vous et a vos hoirs, se vous en ceste point laissiés la cité de Jerusalem, ne james honor ne devriés avoir en terre. Lors creanta Beleen d'Ibelin qu'il i demoreroit. Cil de la cité li firent homage et le recurent à seignor. Encore estoit lors en Jerusalem la roine la fame le roi Guion. Il n'avoit adonc à la cité que deus chevaliers qui estoient eschappés de la bataille. Lors fist Beleen d'Ibelin cinquante fils di borgois chevaliers, et sachiés que la cité estoit si pleine de fames et d'enfans qui s'en estoient fuis dedens, quant il oirent dire que le roi estoit pris et li Crestiens desconfis ; si en i ot tant afin qu'il ne pooient estre dedens les maisons. ains les convenoit estre parmi les rues. Lors fist le patriarche entre lui et Beleen descovrir le monument de sus le sepulcre, qui couvert estoit d'argent, et en firent faire monnoie por doner as chevaliers et as serjans. Et chascun jor aloient li chevalier et li serjant par la terre entor la cité, et amenoient la jens ce qu'il pooient de viandes. Car il savoient bien qu'il seroit asegié. Or vous lairons a parler de Jerusalem et vous dirons de Saladin qui vint devant Sur.

XVI. *Saladinus plures capit civitates. Tyrum Christianis Deus conservat.*

Salahadin se pensa qu'il ne feroit neant devant Sur por la chevalerie qui i estoit. Il passa outre, et ala aseoir une cité qui est a six milles de Sur, qui a nom Sajette. Si la prist une cité qui a nom Gibelet. Après prist un chastel qui a nom Boterim. De ce chastel fu la dame que le cuens de Triple ne vout doner a Gerart de Rochefort, qui se rendi au Temple par mautalent, dont la haine commença par quoi la terre fu perduë. Quant le cuens de Triple sot que Saladin estoit entré en sa terre, il entra en mer, li et le fils au prince d'Antioche a quant qu'il pot avoir de chevaliers, si s'en ala a Triple, mes puis qu'il i fu venu, ne vesqui guaires, ains fu mort de deul, si com l'en dit, et laissa sa terre au fils le prince d'Antioche, qui puis en fu cuens. Quant Renaut de Sajete et le chastelain de Sur virent que tous les chevaliers s'en estoient alés, et qu'il avoi-

poi gent et poi viande, il manderent Saladin qu'il retornast de la où il estoit, et il li rendroient Sur. Quant Salahadin oi cele novele mult en fu lies, il prist un chevalier, si li bailla sa baniere Salahadin sus le chastel. Mes le chastelain li respondi, qu'il ne li oseroit mettre por les gens de la ville; mes sitost come Salahadin vendroit, il li mettroit, et la baniere retendroit. Le chevalier retorna et le dist a Salahadin. Lors se hasta mult Salahadin de venir a Sur; mes ancois qu'il i parvenist, i envoia Dex secors, qu'il ne voloit mie qu'ele fust perduë. Ains voloit laissier cele cité a Crestiens, si comme vous avés oi dessus, qu'il ne lairoit qu'un poi de terre as Crestiens. Si vous dirai qu'il conseil et qu'il secors Dex i envoia.

XVII. *Conradus filius marchionis Montisferrati relicta C. P. venit Acconem.*

Coraut le marchis qui en Constantinople demoroit vint a l'empereor, et li dist : Sire, mi chevalier volent aler au sepulcre, ne je ne les puis retenir, mes il m'ont creanté, que sitost com il fait auron lor pelerinage, il revandront a moi. Ce fist-il entendant a l'empereor, parce qu'il ne voloit mie, que il ne cil de la cité seussent qu'il s'en vosist aler; porce qu'il avoit paor, que les parens Livernas qu'il avoit occis ne l'espiassent et l'occissent. L'emperere fit appareiller nes et mettre viande et armes assez. La mais nie au marchis entrerent ens, et quant il orent tans, si murent. L'emperere et le marchis estoit lors a Boche de Lion. Sire, dit-il a l'empereor, j'ai oublié une besoingne que je devoie dire a mes gens. Lors entra en une nef, si ala après et se mist avec ses gens. Il oreut bon vent, et ne finerent de sigler tans qu'il vindrent devant Acre. Quant il durent geter ancre, il ne virent nus bastiaus venir contre eus, si ne vodrent encre geter, ains se traistrent ariere. Quant les Sarazins d'Acre virent qu'il ne prendroient port, un chevalier Sarazin vint a la nef por savoir qu'es gens c'estoient. Quant le marchis le vit venir, il desfendi a ses gens, que nus ne parlast et qu'il parleroit. Li Sarazin vint devant la nef, et demanda quel gens il estoient, le marchis respondi qu'il estoient marcheant; porquoi ne prenez-vous donc terre, dit le Sarazin. Le marchis respondit qu'il n'i arriveroient mie, porce qu'il ne savoient ques gens il avoit dedens Acre. Li Sarazin dist que bien pooient arriver en la fiance Salahadin. Car Acre estoit soue, et il l'avoit conquise, et le roi de Jerusalem pris et tous ses barons emprisonnés, et avoit toute la terre conqueste fors Sur et Jerusalem, où il estoit a siege, et s'il voloit descendre en la fiance Salahadin si descendissent. Quant le marchis oi ces noveles, mult fu dolent, si se trait ariere, et commanda au marinier qu'il pensast de lesploitier.

XVIII. *Deinde ad Tyrum properat, cujus custodia ei committitur. Tyrum obsidet Saladinus. Obsidionem solvit, Cæsaream et Joppem capit. Ascalonem capit, et regem captivum libertate donat.*

Quant li Sarazin vit qu'il ne prendroient port, il retorna ariere por faire armer les vaissiaus d'Acre por la nef prendre s'il peussent. Mes Dieu qui li avoit envoié por secore Sur, ne le vout sofrir; ains li envoia bon vent. Quant il vindrent devant Sur, cil de la cité vindre devant eus por savoir qu'es gens c'estoient. Quant le marchis les vit venir, mult en fu lie, porce qu'il estoient Crestiens. Tant li prierent qu'il arrivast a Sur, que ce fu merveil, et qu'il eust pitié de la Crestienté. Il i arrriva volontiers. Quant cil de Sur sorent qu'il estoit fils au marchis de Monferrat, mult en furent lies. Il issirent contre lui a procession, et le mistrent dedens le chatel lui et ses chevaliers. Quant Renaut de Sajette et le chastelain de Laiens virent que la cité de Sur estoit rendue au marquis, il orent grant paor, porce qu'il l'avoient ottroiée a rendre a Salahadin. Il entrerent la nuit en un batel et s'enfuirent a Triple. Quant le marchis fu dedens le chastel, il le sercha por savoir comment il estoit garni d'armes et d'autres choses. La trouva les deux banieres Salahadin qu'il avoit envoiée por mettre sus le chastel. Il demanda qui ces banieres estoient. Un home li dist que c'estoit les banieres Salahadin, que on devoit demain mettre sus le chastel. Que la cité li devoit estre renduë. Le marchis fist prendre les deux banieres, et si les fist geter es fosses de la cité. Lendemain que le marchis fu venu, Saladin vint devant Sur, que bien cuida que la cité li deust maintenant estre renduë, mais Dex i envoia secors. Quant Salahadin vit qu'il n'auroit mie Sur, mult s'esmerveilla de ce que l'on l'avoit mandé. Si demanda porquoi c'estoit. L'en li dist que le fils au marchis de Monferrat qu'il tenoit en prison estoit là arrivé, si li avoit lon renduë et bien la tendroit contre lui et contre son ost a l'aide de Dieu. Quant Saladin oi ce, il aseia Sur, et manda a Domas que l'en li amenast le marchis, le pere celui qui dedens Sur estoit. Quant le marchis fu amené en l'ost a Sur, si manda Salahadin a Coraut son fil, que s'il li rendoit Sur, il li donroit grant avoir, et li rendroit son pere. Le marchis répondi, que la plus petite pierre de Sur ne donroit-il pas por son pere, mes le liast lon a une estache en l'ost et fist traire a lui, car il estoit trop vieus. Quant Saladin veist qu'il n'i porroit riens faire, il s'en parti, et ala aseoir Cesaire, si la prist. Aprés ala a Jaffe, si la prist; puis ala a Escalone si l'aseia, mes ele estoit forte, si ne la prist mie si com il cuida; ains envoia a Domas, et fist amener le roi de Jerusalem en l'ost. Quant il fu venu, Salahadin dist a ceus d'Escalone, que cil li voloient rendre la cité, il en lairoit aler eus et lor roi tot quitte. Le roi parla a ses homes qui en la cité estoient, et lor dist qu'il ne voloit mie qu'il rendissent Escalone por li : car grant domage seroit s'il rendoient une cité por un home, mes il lor prioit por Dieu que s'il avenoit qu'ils ne pussent tenir Escalone, ils la rendissent, qu'il feissent tant qu'il fust delivré s'il pooient. Lors s'assemblerent li borgois et pristrent conseil, et di-

strent qu'il ne veolent de nulle part dont secors lor peust venir, si venoit miex qu'il rendissent la cité, sauves lor vies et lor cors et lor avoirs, qu'il fussent afamés ne pris par force. Si rendirent Salahadin la cité si com je vous dirai: il furent delivrés lor cors et lor avoirs, et les fist Salahadin sauvement conduire en terre de Crestiens, le roi fu delivré lui disiéme, qu'il choisiroit en la prison Salahadin, mes tant i ot qu'en prison dut estre le roi jusqu'a l'issuē de Mars, et Escalone fu renduē à l'issuē de l'Aost devant. Quant Salahadin ot Escalone, il envoia le roi sejorner a Naples, et manda la roine la fame le roi, que ele s'en alast a lui a Naples, qu'il ne voloit mie qu'il fust dedens Jerusalem, quant il l'iroit aseoir. Quant la roine oi le message, ele s'en ala a Naples au roi, et furent la tant que Salahadin ot pris Jerusalem.

XIX. *Saladinus civibus Jerusalem denuntiat ut sibi civitatem tradant.*

Le jor que Escalone fu renduē a Salahadin, estoient venus cil de Jerusalem a lui qu'il avoit mandé por faire pes a eus s'il peust de la cité rendre. Celui jor fu vendredi, si se mua le soleil en droit hore de none, qu'il sembla bien qu'il fust nuit. Lors dist Saladin as borgois de Jerusalem, qu'il veoit bien qu'il avoit tot le roiaume de Surie conquis, fors seulement Sur et Jerusalem, et s'il li voloit rendre la sainte cité, ains qu'il la prist par force, il feroient que sages. Je vous avoient oublié à dire que le jor qu'Escalone fu perduē, li rendi l'on tous les chastiaus, qui environ estoient. Li borgois de Jerusalem respondirent a Salahadin, que se Dieu plaisoit la cité ne li rendroient il pas. « Je vous dirai, dit Salahadin, que vous ferés. Je crois bien que Jerusalem est maison de Dieu, et c'est nostre creance, et je ne mettrois mie siege volontiers en la maison de Dieu, ne ne feraie asaillir, se je ne la paost avoir par pes et par amor. Je vous donrai xxx. m. besans a fermer la cité de Jerusalem, et cinq milles d'espace d'aler quel part que vos vodrés, et de laborer a cinq milles de la cité, et vous ferai venir a tel plente viandes qu'en nul lieu en toute la terre ni est viande u si bon marchié, et aurés trives de ci a pentecostes, et quant ce venra lors, si vous vees que vos puissiez avoir secors, si vous tenez bien, et se vous ne le poués avoir, si rendés la cité, et je vous ferai conduire en terre de Crestiens sauvement et vos cors et vos auoirs. » Il respondirent que ja se Dieu plaisoit la cité ne rendroient où Dieu soffri mort et espandi son sanc por nous. Quand Salahadin vit qu'il ne li rendroint mie Jerusalem par amor ne par priere, si fist son serement, que james ne la prendroit se par force non.

XX. *Saladinus totum regnum, excepto Tyro et Jerusalem, capit.*

En demantieres que Salahadin fu devant Escalone, li demanda Beleen d'Ibelin que il por Dieu donnast conduit à sa fame et à ses enfans qu'ele s'en peust aler à Triple. Car le convenant qu'il li octroia quant il i alast en Jerusalem, il ne li pooit tenir. Car il estoit si près gardé, qu'il ne s'en pooit issir. Salahadin i envoia un chevalier et la fist conduire jusqu'à Triple. Salahadin ot pris tot le roiaume fors Jerusalem et Sur et le Crac. Au Crac ne mist-il onques siege, ains se tint, puisqu'il ot la terre conquise deux ans, tant que par droite famine les estut rendre, et devant qu'il se rendissent, vendirent-il lor fames et lor enfans as Sarrazins por avoir viandes, et ne demora beste, ne chose nulle, u chastel qu'il pussent mangier. Quant il n'orent plus que vendre, ni que mangier, si rendirent le chastel a Salahadin, porce qu'il virent bien qu'il n'oroient point de secors. Salahadin fu mult lie quant il li rendirent. Il fit racheter lor fames et lor enfans qu'il avoient vendus, et lor fit rendre, et pardessus lor donna grand avoir, et les fit conduire en terre de Crestiens, et porce le fit qu'ils avoient si bien et loiaument gardé li chastel tant com il porent et sans seignor. Salahadin vint d'Escalone aseoir Jerusalem un jeudi a soir. Lendemain se loga vers la maladerie as fames jusques as maladerie as homes et jusqu'à la porte saint Estienne.

XXI. *Saladinus obsidet Jerusalem cui viriliter resistunt Christiani. Saladinus mutat obsidionis locum.*

Ancois que Salahadin asausist la cité de Jerusalem, manda a ceux dedens, qu'il li rendissent, et que les convenances qu'il lor otroia devant Escalone lor tendroit, ne mes qu'il rendissent la cité, et seussent-il bien qu'il en avoit fait tel serement, que s'il les faisoit assaillir, il ne les prendroit james sa force non. Çil de Jerusalem li manderent, qu'il fist du miex qu'il peust, que la cité ne li rendroient-il ja. Lors fit Salahadin armer ses homes por assaillir. Cil de la cité s'en issirent hors tos armés, et se combattirent contre les Sarrazins, mes la bataille ne dura gueres, que li tuit avoient le soleil de la matinée emmi les eus, si se traistrent ariere jusqu'au vespre que li recommencier a assaillir jusqu'à la nuit. Ainsi fist Salahadin de cele part huit jors conques li Sarrazins ne porent mettre ens les Crestiens, a force que toujors ne fussent hors as portes tant com li jor duroit, et que deus fois le jor ou trois ne fussent les Sarrazins resortis arieres jusques a lor tentes, nonques de cele part ne porent li Sarrazins drecier perriere, ne mangonelle, ne engins nul. Hors ces comment li Sarrazins assaillir li Crestiens. Il ne les assaillirent jusques a tant que none fust passée. Lors avoient li Sarrazins le soleil au dos, et li Crestiens en mi les ieus et la poudre. Lors assailloient li Turc, si avoient peles dont il getoient contremont le sablon et la poudre qui voloit as Crestiens es eus et es visages. Quant li Sarrazins virent qu'il ne porroient rien faire de cele part, si remuerent le siege, et s'alerent logier de l'autre part des la portes de saint Estienne jusques a la porte de Josaphas, et jusques a l'ab-

baye de Mont-Olivete, et veoient quant que cil de Jerusalem faisoient fors es rues coverles. Le remuement de cel siege fu fait au vendredi. Après ce qu'il orent asegié la cité, lors furent les Crestiens enclos, si qu'il ne pooient de la cité issir. Car des la porte saint Estienne jusques a la porte de Josaphas n'avoient porte ne posterne, par ont il peussent issir as chans, fors seulement la posterne de la Madeleine, dont l'en issoit por aler entre deux murs. Le jor que Salahadin remua son siege, fist-il drecier une perriere, qui jetta le jor meismes sept fois as murs de la cité, et la nuit fist-il tant drecier que perrieres, que mangouniaus, que lendemain en conta l'on douze, tous estachiés. Au matin fit Salahadin armer ses chevaliers, et fit trois batailles pour aler assaillir la cité, les Targes devant eus, li archiers estoient derriere, qui traioient si espés come gresle, ne n'avoient si hardi home en la cité, qui as murs s'osast aperoir. Li Turcs vindrent jusques sus les fossés, et firent ens entrer les mineurs et drecier les eschieles as murs des barbacanes. Si minerent en deux jors xv. toises des murs. Quant ils orent miné et mis ens latref, si bouterent le feu dedans, et le mur versa u fossé tant com il en avoient miné; li Crestiens ne porent miner encontre, car il douterent les perrieres, les mangoniaus et les quarriaus et les sagettes, porquoi il n'y pooient demorer.

XXII. ***Christiani consilium capiunt de reddenda civitate. Illam interim Turcæ adorientes repelluntur.***

Lors s'assemblerent li Crestiens por prendre conseil qu'il feroient. Il vindrent au patriarche et a Beleen d'Ibelim, si lor distrent, qu'il s'en voloient aler par nuit et ferir en l'ost. Car plus chieres avoient-il qui fussent mors en la bataille honorablement, que pris en la cité et occis honteusement; car il veoient bien que plus tenir la ne vaudroit noiant ne lors deffense, et plus chier avoient amour la ou Jésus-Christ soffri mort por eus, qu'il rendissent la cité. A cest conseil s'accorderent borgeois et chevaliers et serjans, mes le patriarche lor dist encontre : « Seignors, ce tendroie-je a bien, mes plus i a, car se nous nos pardons, et laisons perdre les ames que puissions sauver, ce n'est mie bien. Car a chascun home qu'il en a en ceste cité, il i a bien cinquante que fames que enfans, et se nos morons, les Sarrazins prendront les fames et les enfans, si ne les occiront mie; aincois les feront convertir à la loi Mahomet, et ainsi perdus a Dieu. Mes qui porroit tant faire vers les Sarrazins a l'aide de Dieu, que nous peussons issir hors et aler a la Crestienté, il me sembleroit miex, que aler combattre en avanture. » A c'est conseil s'accorderent tuit. Lors pristrent Beleen d'Ibelim, et li prierent qu'il alast a Salahadin por savoir quel pes il porroient faire. Il ala, et parla a lui. En ce qu'il parloit a Salahadin de la ville rendre, firent li Turc un asaut a la cité et aporterent eschieles et les drecierent as murs. Bien furent montez jusques a dix banieres ou douze sus les murs, et estoient ja entrés par la où le mur estoit miné et cheu. Quant Salahadin vit ses homes et ses banieres sus les murs, il dist a Beleen « Porquoi me requeres vous de la cité rendre et de faire pes, quant vous vees mes gens apareilliés d'entrer ens, ce est a tart, car bien veés que la cité est moie. » A ce point qu'il parloient ainsi, presta nostre Sire tel hardement as Crestiens qui sus les murs estoient, qu'ils firent les Sarrazins, qui sus les murs estoient, reculer et flatir à terre, et les en chacierent jusques tot hors des fossés. Salahadin quant il vit ce, fu mult honteus et dolent. Si dist a Beleen qu'il s'en retornast, qu'il ne feroit ore plus, mes lendemain revenist parler à lui, il orroit volontiers ce qu'il vodroit dire. Or vous dirai qu'il avint la nuit la pierre d'une perriere feri si a l'ordois d'une tornace, que li hordois chai, et fist trop grand escrois, dont les eschargailes de l'ost et de la cité orent tele paor, que chascun commence à crier traï traï. Cil de la cité cuidierent, que li Sarrazin fussent entrés ens, et cil dehors cuidierent que li Crestiens fussent venus en l'ost.

XXIII. ***Preces Christianorum propter eorum peccata Deus non exaudit. Tractatur cum Saladino de reddenda civitate.***

Les Dames de Jerusalem firent prendre cuves et mettre en la place devant le monte Cauviaire, et emplir d'euë froide et firent lors filles entrer jusqu'au col, et couper lor treices et geter les. Li moine, li provaire et les nonains aloient tuit deschaus pardessus les murs de la cité a procession, et faisoient porter la saint Crois, que li Surien avoient devant eus, li presbcir portoient *Corpus Domini* sur los chies, mes nostre Sire Jesus-Crist ne les voloit oir de priere qu'il feissent, car l'orde puant luxure et lavoutire qui en la cité estoit, ne laissoit monter oraison ne priere devant Dieu. Nostre Sire ne le vout plus soffrir, ains netoya si la cité des habitans qu'il n'i demora home ne fames, ni enfant, fors deux homes d'aage, qui ne vesquirent guaires après. Or lairons a parler de ce, et dirons de Beleen d'Ibelin qui ala a Salahadin por la cité rendre. Quant Beleen vint devant Salahadin, il li dist que li Crestien li rendroient la cité, sauves lor vies. Salahadin li respondi qu'il avoit a tart parlé : car quant il lor fist la belle offre de rendre li la ville, il ne le vodrent rendre, et en avoit fait son serement, qu'il ne les prendroient mes sa force non. Mes s'il se voloient rendre à sa merci, et en sa volonté faire, il les prendroit, autrement non. Car vous veés bien, dist-il, qu'il n'ont nulle secors, et qu'il ne que prendre en la cité. Beleen li pria que por Dieu eust merci d'eus. Salahadin li respondit : Sire Beleen por l'amor de Dieu et de vous j'aurai merci d'eus en une maniere, et por mon serement sauver, il se rendront a moi comme pris a force, et je lor laisserai lor muebles, et lor avoirs à faire

lor volonté comme du lor. Mes lor cors seront en ma prison, et qui racheter se porra et voudra, je l'en lairai aler par rancon devisée, et qui ne se porra raaindre, il demorra en ma prison, comme pris a force. Beleen li respondi : Sire, qu'il seroit le nombre de la raancon. Salahadin li respondi, que le nombre seroit tel a poures, com as riches, que li hons donroit xx. lib. fame x. et li enfes x. et qui ceste raençon ne porroit paier, il seroit esclaves. Lors li dit Beleen : Sire, en cette cité en a cun poi de gent qui aidier se puisse fors les borgois, et a chascun homme qu'il i a, qui la rançon puisse paier, en i a il cens qui n'auroit mie deux livres. Car la cité est tote plaine de gent de ci entor, et de menu pueple qui la dedens s'est bouté. Por Dieu, Sire, si i metes tel conseil et tel mesure com les puisse racheter. Salahadin dit qu'il s'en conseilleroit et que lendemain revenist à lui. Beleen retorna en la cité, et vint au patriarche, et manda tous les barons por dire ce qu'il avoit trové à Salahadin. Quant il lor ot conté, mult furent coreciés por le menu pueple de la cité. Ils pristrent conseil et distrent, qu'il avoit grant avoir du roi Henri d'Angleterre en l'Ospital, et si pooint tant faire vers les Hospitaliers qu'il eussent cel avoir a racheter une partie du menu pueple ce seroit bien a faire. Ausi com le roi Gui fist tant vers le maistre du Temple, qu'il li bailla le tresor au roi d'Angleterre qui estoit en la maison du Temple, dont il loüa chevaliers et serjans, qu'il mena en la bataile, et fu pris, et où la vraie Crois fut perduë. Lors manda le patriarche entre lui et Beleen ceus de l'Ospital et lor disstrent que ainsi avoient parlé ensemble, et voloient avoir le tresor au roi d'Angleterre qu'il avoient en garde por racheter le menu pueple de la cité, si pooient tant faire vers Salahadin qu'il venissent a raençon. Li commendieres dist qu'il en prendroit conseil a ses freres, et ceus li distrent qu'il gardassent bien quel conseil il en prendroient, que ce seussent il bien certainement, s'il ne lor livreroient l'avoir au roi d'Angleterre por les poures racheter, il le feroient prendre a Salahadin, si ne lor en sauroient gré. Li commendieres en prist conseil a ses freres. Il distrent que c'estait bien a faire, et se le tresor estoit lor, si vodroient-ils bien que l'en en rachetast les poures. Lors vint le maistre de l'Ospital au patriarche et à Beleen, et lor dist qu'il et ses freres voloient bien que le tresor au roi d'Angleterre fust abandonné por racheter les poures gens. Lors prierent tuit a Beleen d'Ibelin, qu'il alast a Salahadin, et fist la meillor pes qu'il porroit, et il ala. Salahadin li demanda, qu'il estoit venu querre : Sire, dist Beleen, je suis venu à vous por ce dont je vous avoie prié. Salahadin li respondi que ce qu'il li avoit en convenant qui li tendroit, et s'il de li eust otroié, il n'en fist noient, car la cité et ce qui a dedens estoit sien.

XXIV. *Conditiones tractatus.*

Sire, dist Beleen, por Dieu metes resnable raançon es poures gens, et je ferai se je puis com la vous rendra, car de cent ne ni a pas deus que cele raançon puisse paier. Saladin dist que por Dieu avant et por lui après i mettroit il reançon resnable qui i porroient avenir. Lors atira que li hons donroit x. lib. et la fame v. et li enfes i. Ainsi fu atiré a la raançon a ceux qui racheter se porroient, et ce qu'il auroient de ramenant fust mueble ou autre chose porroient emporter sauvement, ja ne troveroient qui tort lor en fist. Après dist Beleen à Salahadin : Sire, vous avez atiré la raançon a riche, or devés attirer la raançon as poures ; car il i en a tex xx. m. qui ne porroient paier la raençon d'un home. Por Dieu metés-i raison, et je porchacerai au Temple et a l'Ospital, et as borgois qu'il seront delivrés. Salahadin dist qu'il i mettroit volontiers raison et que c. m. b. lairoit tous les poures aler. Sire, dit Beleen, quant tuit cil qui racheter se porroient, seront racheté, ne leur remaindroit-il mie la moitié de la raençon que vous demandés as poures. Salahadin dist que autrement ne le feroit. Lors se pensa Beleen qu'il ne feroit mie marchié de tot racheter ensemble. Car s'il en avoit racheté une partie, espoir i aurait raison de l'autre à l'aide de Dieu. Lors demanda a Salahadin por combien il aurait vii. m. homes quittes et delivrés. Salahadin dist por i. m. b. Sire, ce dist Beleen, ce ne porroit estre, mes por Dieu metés-i mesure. Tant parlerent ensemble, qu'il firent marchié a xxx. m. b. de vii. m. homes et que l'en conteroit deux fames pour un home, et dix enfans por un homme qui d'aage ne seroient. Quant ainsi fu atiré, Salahadin mist jor de lor choses vendre et engagier et de lor raençon paier, et cil terme fu de l. jors, et qui puis les l. jors seroit trové dedens la cité, cors et avoir demorroit à Salahadin, et quant il seroient hors de la cité, il les feroit conduire sauvement à la Crestienté, et dit a Beleen que tuit cil de la cité qui armes auroient s'armassent, et que s'il avenoit que larron ne rebeor se meissent entr'eus, qu'il les defendissent et gardassent les destrois, tant que li desarmes fussent passés.

XXV. *Saladino redditur civitas.*

Quant la chose fu ainsi atirée, Beleen prit congié de Salahadin, et s'en retorna en la cité. Le patriarche manda les Templiers, les Hospitaliers et les borgois de la cité por oir l'atirement que Beleen avoit fait vers Salahadin. Il vindrent la et Beleen lor conta tot ainsi com il avoit fait. Il distrent que bien lor agreoit, car miex ne pooit faire. Lors envoia l'en les cles des portes a Salahadin. Quant il les out, mult en fu lies et rendi grace a Dex. Il envoia gardes en la tor David, et fist metre sa baniere desus, et totes les portes de la cité fermer fors une : ce fu la porte David. La mit-il chevaliers et serjans, que nul Crestien n'en issist, et par la entroient et issoient li Sarasin por acheter ce que les Crestiens avoient a vendre. Le jor que la cité

de Jerusalem fu rendué estoit vendredi, et fu feste A saint Legier, qui est le second jor d'Octembre en l'an de l'Incarnation nostre Seigneur M. C. et quatre-vingt et VIII. Quant Salahadin ot bien fait garnir la tor David et les portes de la cité, il fist crier qu'il portassent lor raençon a la tor David, et la livrassent a ses baillis qu'il i ot mis por la raençon recevoir, et n'attendissent mie que les L. jors fussent passés. Car qui puis les L. jors seroit trové, cor et avoir demorerojt. Le patriarche et Beleen alerent a l'Ospital, si furent prendre XXX. M. B. et porter a la tor David por la raençon de VII. M. homes poures. Quant les XXX. M. B. furent paiés, ils manderent les borgois de la cité, et quant ils furent venus si pristrent de chacune ruë deus des plus prodomes B qu'il savoient, et leur firent jurer sur sain qu'il n'espargneroient home ne fame por haine ne por amor, qu'il ne li feissent jurer combien il auroit, et qu'il n'en retenroit fors tant com il convendroit por aler a la Chrestienté, qu'il en rachetassent les poures gens. L'on mist escrit le nombre des poures qui estoient en chacune ruë, et com porroit selon ce qu'il estoient prendre un plus autre moins. Si atirerent iluec le nombre de VII. M. homes. Lors mist l'on les VII milles homes tous hors de la cité de Jerusalem. Quant ils furent hors de la cité, ne parut guaire au remanant. Aprés manderent le patriarche et Beleen les Templiers et les hospitaliers et les borgois, et lor prierent por Dieu, qu'il meissent conseil a racheter les poures gens qui ramés C estaient en Jerusalem. Ils aidierent, mes non pas tant com il deussent, car il n'avoient ore mie paor com lor tousist a force le lor, puisque Salahadin les avoit asseurés. Car autrement il se fussent mult plus élargis vers les poures, et de ce qu'il pristrent des poures qui s'en furent issus, du sourplus de lor despens, il racheterent aucuns poures homes, mes ne vous en dirai pas le nombre. Or vous dirai comment Saladin fist garder la cité de Jerusalem, porce que li Sarrazins ne feissent tort ne outrage as Crestiens, qui en la cité estoient. Il mist en chacune des ruës deus chevaliers et X. serjans por garder la cité, et il la garderent si bien, conques n'oi on parler de mesprison qui fust faite as Crestiens, D et a la mesure qu'il issoient de Jerusalem, se logeoient devant l'ost des Sarrazins, si qu'il n'avoit pas un trait d'arc des uns as autres. Salahadin faisoit l'ost des Crestiens garder jor et nuit, com ne lor feist ennui, ne que larrons ne si embatissent. Quant tuit cil qui racheté furent, furent hors de la cité de Jerusalem, i remest-il mult de pourres gens encore. Lors vint Salphedins a Salahadin son frere, et li dist : Sire je aidié a conquerre la terre et la cité, si vous pri que vos me donnés M. esclaves de ceus qui en la cité sont. Salahadin li demanda qu'il en voloit faire. Il dist qu'il en feroit son plaisir. Cil li dona, et manda a sis baillis, qu'il li delivrassent M. esclaves, et si le firent.

A XXVI. *Salphedinus mille captivos libertate donat. Plures alii liberantur.*

Quant Salphedins ot les M. poures il les delivra por Dieus. Aprés le patriarche pria Salahadin, que por Dieu li dona des poures qui ne se pooient racheter. Salahadin l'en dona VII. cens. Le patriarche les delivra. Aprés demanda Beleen a Salahadin des poures. Il li en dona cinq cens, et Beleen les deslivrast. Lors dist Salahadin a ses gens Salphedin mon frere a faite s'aumosne, et le patriarche et Beleen. Or veil-je faire la moie. Lors commanda à ses baillis qu'il feissent ouvrir la posterne devers saint Ladre, et fist crier par la cité, que toutes les pouvres gens ississent hors, et commanda que s'il i en avoit nul entre ces poures, qui racheter se B peult, con li tosist, et l'emmenast l'on en prison, et les jones homes et les jones fames meist l'on entre deus murs, et les vieilles gens meist l'on hors de la cité. Cele enqueste et ce metre hors dura dés soleil levant, jusqu'à soleil couchant, et furent mis hors par la posterne. Tele aumosne fist Salahadin as poures gens sans nombre; aprés conta l'on ceus qui demorés estoient, si en trova l'on encore XI. M. Le patriarche et Beleen vindrent à Salahadin et li prierent por Dieu, qu'il les tenist en hostages et deslivrast la poure gent tant que eussent porchacié lor raençon à la Crestienté, dont il seroient racheté. Saladin dist qu'il ne recevroit mie deus homes por onze mil, et qu'il plus n'en parlassent, et il ne firent.

C XXVII. *Quam bene Christianos habuerit Saladinus. Comes Tripolitanus Christianos recipere recusat.*

Une grant cortoisie fist Salahadin, car les dames les borgoises, les filles as chevaliers qui fuies s'en furent en Jerusalem, a cui lor Seignors orent esté pris et mors en la bataille, quant eles furent issues de Jerusalem et rachetées, si alerent devant Saladin crier li merci. Quant Sahaladin les vit, il demanda qui eles estoient, et l'on li dist, que c'estoit les fames et les filles as chevaliers, qui furent mors et pris en la bataille. Il demanda que eles voloit. Eles li distrent, que por Dieu eust merci d'eus, qui avoit lor barons en prison, et lor terres perduës, et que Dieu i meist conseil et aide. Quant Saladin les D vit plorer, si en ot grant pitié, et dist as dames que elles enquisisent se lor Seignor estoient vif, et quant qu'il en auroit en la prison, il les feroit delivrer : et delivrés furent quant que l'on en trova. Aprés commanda que l'on donast as dames et as demoiselles cui pere et cui seignor estoient mort largement du sien, as unes plus, as autres mains, selonc ce que eles estoient. L'en lor dona tant qu'eles s'en loerent à Dieu et au siecle du bien et de l'onor que Salahadin lor avoit fait. Quant tuit les Crestiens furent issus hors de Jerusalem, cil qui issir en durent, si se merveillerent mult li Sarasins, dont tel pueple estoit venu. Ils distrent à Salahadin, que si grant pueple estoit issu de la cité, qu'il ne porroit aller ensemble. Salahadin commanda com les partist en

quatre parties, et que le Temple menast une des parties, et l'Ospital l'autre, et le patriarche et Beleen la tierce. Quant il ot ainsi atirée lor muete, il bailla à chascune partie L. chevaliers pour conduire les sauvement entre Crestienté. Si vous dirai comment il les conduisoient et gardoient. Li xxv. chevaliers faisoient l'avant-garde; cil qui l'avant-garde faisoient, quant il avoit mangié se couchoient dormir, et faisoient donner provende à lor chevaus de jors. Quant il avoient soupé, ils montoient sor lor chevaus, et aloient toute nuit entre les Crestiens, que Sarrazins robeors ne s'enbatissent entr'eus. Cil que l'arriere-garde faisoient, quant ils veoient home ne fame ne enfant recreu, ils faisoient lor escuier descendre a pié, et porter les recreus jusques as herberges, eus meismes portoient les enfans devant eus et deriere sus lor chevax. Quant il venoient as herberges, et il avoient soupé, si se couchoient dormir, et cil qui avoient fait le jor l'avant garde, faisoient l'endemain l'ariere garde, et quant ce venoit as destroit là où il se doutoient, il faisoient armés les Crestiens, qui armes avoient, et garder les destroits, tant que tuit fussent passés. Quant il estoient herbergié, li vilain de la terre aportoient viande à grant plente, si que li Crestiens en avoient grant marchié. De ces trois routes qui ainsi estoient atirée, menerent li Templiers une, li Ospitaliers l'autre, et le patriarche et Beleen la tierce. Por ce demora le patriarche et Beleen au derniere, qu'il cuidoient tous vaincre Saladin par prieres des Crestiens qui ariere demoroient. Ainsi les fist conduire Salahadin sauvement tant com sa terre dura, jusqu'en la terre de Triple : et quant il vindrent devant Triple, le cuens de Triple fist les portes fermer, et n'en laissa nul entre ens. Ainsi fist de ses chevalier issir as chans, et fist prendre tos les riches borgois, lor fist tollir lor avoir que Salahadin lor avoit laissié. Le plus des poures gens s'en alerent en la terre d'Antioche et d'Ermenie, l'autre partie demora devant Triple, qui puis i entrerent. Ainsi ne furent mie recueilli cil d'Escalone, des chastiaus entor quant il alerent iverner en Alixandre ; car quant li Crestiens vindrent devant Alixandre, le baillif les fist herbergier, et faire bones lices entor eus, et les fist garder par jor et par nuit, com ne lor feist ennuis ne domage : là ivernerent mult aise jusques au Mars qu'il entrerent en mer por passer en la terre des Crestiens.

XXVIII. *Saracenorum in Christianos charitas.*

Or vous dirai que cil d'Alixandre faisoient. Li prodome Sarrazin de la cité d'Alixandre issoient chascun jor hors, et faisoient grant dons as poures Crestiens de pain et de deniers. Li riche home qui deniers avoient les emploioient en marchandises qu'il mistrent es nes quant il passerent mer, où il guaignerent grant avoir Or vous dirai quele aventure il lor avint. Il ivernoient au port d'Alixandre xxxviii nes de Pisans et de Genois et de Venitiens et d'autre gent, dont il orent au mars grant marchié de passage. Quant vint au mars, et cil furent recueilli es naves qui les orent loüées, si demora bien mil poures Crestiens, qui n'orent dequoi loer lor naves, ne d'acheter viandes por mettre es naves. Les seignors des naves vindrent au baillif d'Alixandre, et s'aquiterent bien de ce qu'il devoient, et distrent qu'il lor feist delivrer lor tres et lor gouvernaus; car quant il auroient tans et vent, il s'en voudroient aler. Le baillif lor dist que lor tres et gouvernaus ne lor rendroit-il mie jusques a tant qu'il auroient mis les poures Crestiens tous en lor naves. Il distrent qu'il ne les i mettroient mie, qu'il n'avoient naves louées, ne viandes achetées por eus. « Qu'en voulés-vous donc faire, dist le baillif? Il distrent qu'il les lairoient, ne ja d'eus mener ne s'entremettroient. Le baillif lor demanda s'ils estoient Crestiens. Il distrent, oïl. « Et comment, dit li baillif, les voles-vous ci laissier por estre esclaves a Salahadin? ce ne puet estre, mener les vous convient Je vous dirai que je ferai por Dieu et por eus, je lor donnerai pain et euë assés, et vous les mettrés es naves ; car autrement ne poues-vous avoir vos gouvernaus et vos tres. » Quant les mariniers virent qu'autrement ne porroient chevir, si distrent qu'ils les passeroient. « Vous me jurerez sus saints, que vous bien et loyaument les menrés en Crestienté, ne que par force que je vous aie faite d'eus mener, ne les arriverés fors là où vous arriverés les riches homes, ne mal ne lor ferés. Et se je puis savoir, que vous lor aies fait honte ne vilainie, je m'en prendrai as marcheans de vostre terre qui vendront en cest pais. » Ainsi s'en alerent li Crestien sauvement qui par terre des Sarrazins alerent iverner en Alixandre. Or vous dirai que Salahadin fist.

XXIX. *Saladinus templum aqua rosacea lavari facit. Tyrum obsidet.*

Saladin, quant il ot pris Jerusalem, et en ot envoié la premiere partie des Crestiens par les Templiers, il ne se vout partir de Jerusalem devant qu'il eus esté au Temple et aoré, et que li Crestien fust tuit hors. Il ot mandé a Domas por euë rose assés por le Temple laver ains qu'il voisist entrer. Si com l'en dit, il en i ot quatre chamiex ou cinq tous chargiés, mes ancois qu'il fist le Temple laver de cele euë rose, ne qu'il i entrast, fist-il abattre une grant Crois dorée a terre, qui sus le Temple estoit, et la lierent li Sarrazins a cordes, et la trainerent jusques à la porte de la Tor David. Là la depecierent, et grant huerie firent âprès la Crois, com il la trainoient, je ne di pas que ce fu par le commendement de Salahadin. Quant le Temple fu lavé, Salahadin entra ens, et rendi graces à Dieu de ce qu'il li ot presté seignorie sur sa maison. Après envoia une partie de son ost por aseoir Sur, et l'autre devant Jerusalem, tant que tuit les Crestiens qui aler s'en devoient en furent issus, puis s'en ala après son ost qu'il ot envoyé à Sur. Quant Salahadin vint devant Sur, il manda le marchis de Montferrat.

L'en li amena. Lors manda a Coraut le fils au marchis, qu'il avoit pris Jerusalem, et s'il li voloit rendre Sur, il li rendroit son pere et donroit grand avoir. Le marchis li manda qu'il fist au miex qu'il pourroit, que Sur ne li rendroit-il ja, ains la tendroit bien a l'aide de Dieu encontre lui. Lors envoya Salahadin en Acre, et fist armer xiv. galies, et venir devant Sur por garder la mer, que viande ni peust entrer, et fist drecier vers terre xiv. que perrieres que mangoniaus, qui getoient par jor et par nuit, mes ne firent gaires lor preu, et si n'estoit jor que nos Crestiens ne feissent saillies sur les Sarrazins deus ou trois fois, et tot ce faisoit faire un chevalier d'Espaigne, qui en Sur estoit, qui portoit une armes vertes, dont il avenoit quant il issoit devant, que li Sarrazins de l'ost s'estormissoient plus por veoir son biau contenement, que por autre chose. Si l'apeloient li Turc le vert chevalier. Il portoit une chaînes de fer sus son aiume. Le marchis fist faire vessiaus de cuir covers en telle maniere com les menoit bien près de terre. Si ot arbaletriers dedens; si i furent les fenestres par où ils traioient. Ces vaisseaux firent mult mal as Sarrazins, que galies n'autres vaissiaus n'osoient approchier d'eus, et ces vaissiaus appelloit l'on Barbotes. Quant le marchis vit qu'il fu assis par mer et par terre, il fist armer un batel, et issi fors par nuit, et l'envoia a Triple au conte, et li manda qu'il le secorust de gens et de viandes.

XXX. *Missum Tyro auxilium vi ventorum repellitur. Conradi industria Saraceni ante Tyrum patiuntur detrimentum.*

Quant le cuens de Triple oi ce que le marchis li demandoit, il fist armer xx. galies et mist ens chevaliers et viandes, si les envoia a Sur, mes Dieu ne vout que eles i entrassent. Car quant il vindrent à deus milles de Sur, une tourmente leva qui les depeça bien la moitié et les rebouta a Triple, mes ni out nulli peri. Quant le marchis vit qu'il n'avoit point de secors, si pria Dieu qu'il le conseilla, et il fist si comme vous oirés. Il avint qu'il ot un vaslet en l'ost Salahadin fils d'un amiraut qui se coroça à son pere, et s'en entra dedens Sur, et devint Crestien. Or vous dirai que le marchis fist quant le vaslet ot esté une piece dedens Sur. Le marchis fist faire une letres de par cel vaslet qui Crestien fu devenu, qu'il mandoit a Salahadin com a son seignor, et li mandoit qu'il savoit toute la covine de Sur, et que li Crestiens s'en devoient la nuit fuir, et s'il ne le voloit croire, feist faire escout qui orroit la noise au port. Quant les lettres furent faites, le marchis les fist lier au fust d'une sajete, et la fist par un serjant traire en l'ost. Quant li Sarrazins virent la sajette et les lettres, si la pristrent et porterent a Salahadin. Il fist lire les letres, et sous que eles disoient. Il le fist savoir as amiraus, et mist de sa meillor gent en galies por estre à l'encontre des Crestiens. Le marchis fist garnir la tour qui estoit sus la maistre porte de Sur, et mist garnison as murs, porce que se li Sarrazins vousist monter par eschieles as murs, qu'il les defendissent, et commanda as garnisons qu'ils se tenissent tuit coi, com ne les oist ne tant ne quant, ne ne veist devant que mestier en seroit. Après fist fermer les portes des barbacanes; si ni laissa nul home, ains furent toute jor tuit coi dedens la cité. Quant il ot ainsi garni les murs et la tour, il ala au port et fist se galies bien armer, et commanda que tuit cil qui armes pourroient porter fussent la nuit au port, et il si furent. Si grant noise firent tote nuit. Lors s'aperçurent li Sarrazins que ce com lor avoit mandé estoit voir. Si s'armerent d'autre part, et entrerent es galees por estre à l'encontre des Crestiens. Au point du jor vindrent li Sarrazins au port. Les chaaines estoient avalées, por ce qu'ils voloient que les galies entrassent ens. Les trois tors qui estoient a la chaaine estoient bien garnies de gens, qui mult bien se firent le jor. Quant le marchis vit qu'il ot entré tant de galies dedans le port, il fist lever la chaaine, et prit cinq galies qui i entrerent, et occist tous ceus qui dedans estoient; après fist garnir ces cinq galies de chevaliers et de serjans et les deus avec qu'il avoit dedens Sur. Quant li Sarrazins les virent venir si se traistrent ariere, qu'il virent bien qu'il ne porroient garir a eus. Mes cil de Sur lor corurent sus. Sans faille le rivage fu tot covert de Sarrazins a cheval et entroient en la mer quant qu'il pooient por aidier à lor gualies, si que assés i en ot de noiés. Quant cil des galies virent qu'il ne porroient plus endurer ne soffrir, si se ferirent à terre vers l'ost, et deus s'en furent à Baruth. I ces deux galies qui s'enfuirent à Baruth firent grant domage a nos Crestiens, si com vos oirés ce avant.

XXXI. *Saraceni deleti in maritimo et terrestri prælio solvunt obsidionem Tyri.*

Une partie de l'ost des Sarrazins en dementieres que la bataille fu en la mer, aporterent eschieles as murs des barbacanes, si entrerent ens, et alerent jusques au maistre mur. Mes il estoit trop haut si ne si pooient metre, et encore fussent les eschieles assés longues, ni puissent-il mie monter por les garnisons qui sus les murs estoient. Quant cil virent qu'il ne porroient monter as murs, il minerent le premier parement et le nieam, et n'i avoit que de bouter la tret, quant Dieu i envoia secors. Quant li Crestiens en orent desconfis les Sarrazins de la mer, si lor dist l'on que li Turc minoient les murs de la cité, et qui es barbacanes en avoient ja grant plente. Quant le marchis oi ce, il retorna et fist ouvrir une porte, si s'en issirent et corurent sus as Turc. Quant cil virent ceus venir sus eus, si s'enfuirent, aucuns se laissent chair de barbacanes, et ceus qu'on put consuire, occist l'on, et prisa l'on bien jusqu'à M. ceus qui occis i furent. Ceste deconfiture que nos Crestiens firent sus les Sarrazins, fu le jor de l'an renuef, et le siege fut venu

devant Sur, à la Toussaint devant. Quant Salahadin vit qu'il estoit desconfit par mer et par terre, mult fu ires, et deffendi com n'assaillist plus à la cité. A lanvitier il fist le feu bouter en ses galies et en ses engins, et fist tout ardoir, la nuit se deslogea, et s'ala herbergier à une milie de Sur. Lendemain departi ses os, et s'en ala sejorner a Domas.

XXXII. *Archiepiscopus Tyrensis Romam venit. Guillelmus rex Siciliæ sibi ascribit Terræ Sanctæ amissionem.*

Ci vous lairons un petit de Salahadin, et si vous dirons de l'arcevesque de Sur qui vint a l'apostole en message. Noveles aporta de la grant dolor qui estoit avenuë en la terre de promission. Il arriva en la terre le roi de Cesile et de Calabre et de Puille. Cil roi Guillaume avoit une fille le roi d'Angleterre a fame, qui avoit nom Johanne. L'arcevesque de Sur si sout que le roi estoit prés d'iluec. Il vint a lui, et li conta le grant damage qui estoit avenu u roiaume de Jerusalem. Le roi en fu mult dolent, et pensa qu'il estoit auques coupable de la perdition de la terre ; si vous dirai comment. Quant Alexe ot fait les eus crever a son frere, qui empereres estoit, et il se fist empereres, il prist conseil a ses gens de Constantinople por la terre garder a son hues. Il li loerent bien. Si fist une estoire grant apareiller de naves et de galies. Il manda en la terre d'outremer, et es autres contrées por chevaliers et serjans, et lor donroit sous selon ce que chascun seroit, et retint les pelerins qui en la sainte terre voloient passer, et tint ainsi deus ans les ports que nus ne pooit passer, si que du passage qui detint que de ceus qui vindrent d'outre mer fu la terre mult afeblie, et fu le roi de Jerusalem desconfit, qui poi de gent ot contre les Turcs. Car quant Salahadin vint as cités et a chatiax, il ne trova qui li contredeist ; ains li rendi l'on tot le roiaume, fors seulement Sur. Por ceste achaison dist le roi Guillaume qu'il fu durement coupable de la terre et de la perdition du roiaume. Je vous dirai que cele estoire devint. Après oirés du secors qu'il envoia a la terre d'outre-mer. Le roi Guillaume n'ala mie en cele estoire, ains demora por envoier gens et viandes, aprés se mestier fust, il envoia des plus haus homes de la terre por estre guicours et garder de cele gent.

XXXIII. *Rex Siciliæ auxilium mittit Terræ Sanctæ.*

Quant les naves et les galies furent apareillées, il murent et arriverent a Duras en Grece ; si la pristrent et garnirent. Aprés alerent a Salenique, conquerant toute la terre qui est entre Duras et Salenique et la garnirent. Puis passerent outre vers Constantinople. Quant li grifon de la terre virent que cil avoient tant conquis sus eus, mult furent dolens, il vindrent a chevetaines de l'ost, et distrent que bien fussent il venus ; car mult estoient lie de lor venuë, et mult auroit grant joie s'il pooient vengier le prodome a qui l'on avoit ses eus crevés, qui la malice avoit vengié que Androine avoit faite. Après lor distrent qu'il avoient trop grant tour a faire a aler par mer a Constantinople, mes alassent par terre, il iroient avec eus, et les conduiroient et feroient venir viandes a foison de la terre, qu'il n'amoit point l'empereor. Tant prierent les grifons les maistres de l'estoire, qu'il alerent avec eus, et laisserent lor estoire, et tant les menerent qu'il vindre a sept jornées de Constantinople, prés d'une cité qui a nom Felipe. Là se herbergierent en une valée. En dementieres que les grifons menoient, il firent a savoir a ceus du païs qu'il fussent contr'eus garnis d'armes a Felippe, et il si furent. Quant li cris de la terre vint là, et il furent tuit assemblé, si s'armerent lendemain au point du jor, et corurent sus a ceus de l'estoire, si les occistrent et pristrent. Poi en eschapa, ainsi fu cele estoire perduë. Or vous dirai du roi Guillaume quel secors il envoia en la terre d'outre-mer. Il i envoia cent galies et trois cens chevaliers por aidier a garder ce tant de terre qui estoit demoré as Crestiens. Après fist faire grant estoire de naves et de galies por envoier aprés, et por aler aprés le roi d'Angleterre cui fille il avoit. Je n'ai pas dit qu'il fust croisiés, mes ne demora guaires aprés cele estoire qu'il fu mort sans hoir, ains que le roi d'Angleterre i allast. Quant le roi Guillaume fu mort, cil du païs pristrent un sien cosin germain qui cuens estoit de Puille. Tancres avoit nom ; si en firent roi. Ci lairon de Tancres à tant, et diron de l'arcevesque de Sur qui arrivé fu en la terre le roi Guillaume, qui li fist avoir chevaucheures et despens por aler jusques a Rome.

XXXIV. *Papa Christianos principes invitat ad ferendum Terræ Sanctæ subsidium. Primus cruce signatur imperator Alemanniæ. Qui aquis in Armenia suffocatur. Franciæ et Angliæ reges cruce signantur. Saladinus obsidet Tripolim. Obsidionem solvit.*

Quant l'arcevesque de Sur vint à Rome, il trova l'apostole, et li conta le grant damage d'outre-mer, et comment li Sarrazin avoient conquise la terre. Quant le pape l'oi, mult fu dolent. Il envoia ses messages par toute la Crestienté, pour noncier la novelle com li avoit aportée de la terre de promission, et manda tous les haus homes de Crestienté, as rois, as dus, as contes et as barons, as chevaliers et as serjans, que tuit cil qui se croiseroient por aler en la terre d'outre-mer, tous les pechiés qu'il avoient fes, dont il estoient confes et repentans, il les prenoit sus soi, et quites entr'eus et Dame Dex, et manda que tuit cil qui vodroient prendre decime de lor homes, il lor otroioit, qu'il le preissent de toutes les choses qu'il avoient vaillant, et bien lor abandonnoit por le servise Dame Dieu faire. Quant les haus homes de la Crestienté et chevaliers et borgois et serjans oirent la novelle, si se croisierent et apareiller d'aler i. Le haut home qui premier ala ce fu l'emperere d'Alemaigne. Il ala par terre et mena bien L. milles homes a cheval sans ceux a pié. Tant alerent qu'il vindrent a Constantinople, et passerent le bras saint Jorge, et fu-

rent en Turquie. Li emperere de Constantinople commanda com lor aportast viandes a plente, et manda a l'amiraut Docoine qui son home lisge estoit, qui lor fist viandes aporter de sa terre au chemin a raisonnable marchié, et si les fist conduire parmi sa terre sauvement.

L'Alemant quant il furent entrés en la terre de Turquie et d'Ocoine, commencer à tolir la viande as paisans qui lor apportoient. Li paisans se traistrent ariere, quant il virent com les desroboit, et n'apportierent point de viande. Ainsi errerent li Alemant trois semaines qu'il ne mengierent, se lor chevaus ne fu, tant qu'il vindrent en Hermenie. Si en fu prés de la moitié mors ains qu'il i venissent. Un jor se fu herbergié l'emperere sus une riviere en Hermenie, si li prist talent de baignier et fu noies. Quant l'emperere mut d'Alemaigne, il avoit trois fils. Il envoia l'un avec lui, qui après la mort son pere s'en ala en Antioche, et cil avec lui qui de la famine estoient escapé. Li ainsné des trois fils, qui fut remés por garder l'empire, ot nom Henri et ot a fame l'antaine le roi Guillaume de Secile seror son pere. L'autre frere ot nom Othes et fu duc de Bourgoigne ; cil ot a fame la fille le conte Tibaut de Blois et fu mor sans hoir. Le tiers ot nom Phelipe et fu duc de Soave. Porce vous ai commencié a parler des enfans d'empereor, que ci-aprés oirés qu'il devindrent et qu'il firent. Le roi de France qui estoit croisié, ne mut mie si tost, porce qu'il guerreoit au roi d'Angleterre. Ne dirai ore plus de lor guerre, jusque tant en sera, ains orres de Salahadin qui a Domas demoroit. Noveles vindrent à Salahadin que le roi de France et le roi d Angleterre estoient croisiés, et tuit li autres barons de Crestienté por aler sus lui. Il n'en fut mie lies ni ascur. Il fist Acre mult bien fermer et garnir de chevaliers et de serjans et de viandes, et i mist de ceux où il plus se fioit, qu'il savoit bien que li Crestiens arriveroient là, et que si grant gent com il estoient, ne porroient arriver se la non, et lor commanda que por poi de gent ne por auques n'ississent fors d'Acre, ains se tenissent coi et serré dedans la cité, et s'il estoient assis des Crestiens com li feist a savoir, et il tantost les secorroit. Quant il ot ainsi Acre garnie, il fist garnir ses cités et ses chastiax qu'il avoit conquis sus la marine. Aprés se moust ses os, et ala à Triple aseoir. En ce point que Salahadin ot Triple assis, arriverent les nes et les galies le roi Guillaume a Sur et les trois cens chevaliers. Lors fist le marchis armer une partie de ces galies por secorre Triple, et commanda as chevaliers le roi Guillaume qu'il alassent là. Il i alerent avec ses chevaliers que li marchis i envoia. I estoit li vert chevalier d'Espaigne. Quant li secors fut arrivé a Triple, et il furent un poi reposé, il firent une saillie en l'ost des Turcs : li vert chevalier fu tot devant. Quant li Sarrazins virent le vert chevalier, mult s'esmerveillerent de ce qu'il avoient tel foison. Il distrent à Salahadin qu'il estoit venu au secors. Salahadin li manda en priant qu'il venist parler à lui, sauf aler et sauf venir. Il i ala ; Salahadin li fist grant joie, et mult li presenta chevaus et avoir, mes il ne n'ot cure. Salahadin li dist que s'il voloit demores à lui, il li donroit grant terre, et cil li respondi, qu'il ni demorroit pas, et qu'il n'estoit pas venu en la terre por aidier as Sarrazins, mes por eus confondre et grever a son pooir. Lors prit congié et retorna en la cité. Quant Salahadin vist qu'il avoit tant de Crestiens armés a Triple por secors, et qu'il ni porroit rien forfaire, si s'en parti et s'en ala a dix milles d'iluec, a une cité qui a nom Tortose. Mes ancois qu'il se partist d'iluec, la roine sa fame, le roi Guion qui la i ens estoit, li manda que les convenances qu'il ot a son seignor, quant il parti d'Escalone, li tenist, et qu'il estoit bien tans que il son seignor li feist delivrer. Salahadin dist que volontiers le feroit. Il manda a Domas com li envoiast le roi et dix de ses chevaliers, teus com il les choisiroit en la prison, et commanda com menast le marchis a Sur et le presenta l'on a son fils de par lui. Ainsi fu fait comme il commanda.

XXXV. *Saladinus capit Valentiam et Byblum.*

Quant le roi et ceus qu'il ot choisi en la prison vindrent devant lui, il lor fist jurer sus saints, que jamès armes ne porteroient contre lui. Puis les envoia a Triple. L'un de ceux qui fu delivré avec le roi fu le maistre du Temple, l'autre le connestable Bauneris et le tiers le mareschal. Les autres ne vous sai-je nomer. Le roi et si baron furent delivrés. Salahadin envoia au conte Renault Honfroi son fils delivré. Puis s'en ala Salahadin à une cité à cinq milles de Tortouse, qui a nom Valence, si la prit et gasta, qu'il ne la vout mie garnir por un chastel qui prés d'iluec estoit en la montaigne qui a nom le Margat. De là s'en ala à une cité qui a nom Gibel, si la prit et garni. D'iluec s'en ala a Antioche, mes il ne l'assega mie. Là oi dire que un chevalier que il haioit mortellement estoit en un chastel en la terre d'Antioche. Cil chastel avoit nom la Roche-Guillaume, et por ce chevalier ala aseoir ce chastel plus que por autre chose, que s'il le peust tenir il li coupast le chief, ausi com il fist au conte Renaut, et il eust droit : car cil chevalier li fist mal por bien qu'il li ot fait ; si oirés comment. Cil chevalier occist son seignor lisge avec sa fame, et s'en ala a Salahadin, li cuiqu'une de freres. Il les receut bel et lor donna grans terres. Quant cil chevalier ot une piece esté avec Salahadin, si fu mult bien d'un sien neveu, un jor li pria qu'il alast avec lui ; cil i ala, et le chevalier le mena en la terre des Crestiens et le mist en un chastel du Temple, qui a nom le Safet, en prison, et donna as Templiers la moitié de la rançon qu'on auroit de ce vaslet por lui garantir contre les parens de son seignor lisge qu'il avoit occis. Cil chevalier avoit nom Johan Gale. Ci lairon de Salahadin qui ala aseoir ce chevalier, et dirons du roi Guion qui fust a Triple.

INCIPIT LIBER XXIV.

I. *Rex Guido Tyrum tendit, cujus ei denegatur introitus. Acconem obsidet.*

Le roi qui fu delivres et quittes, l'en li dist qu'il alast sejorner a Sur et la roine tant qu'il eust aide d'aler aseoir Acre, et il si fist. Quant li marchis sout que le roi et la roine venoient à Sur, il fit armer ses gens et fermer les portes. Quant le roi Gui fu prés de Sur, l'en li dist que le marchis avoit fait fermer les portes contre lui. Il ala jusqu'à la porte et dist que l'en li ouvrit. Le marchis demanda qui il estoit qui si abandonneement rouvoit ouvrir la porte. Il dist qu'il estoit le roi Gui et la roine sa famé, et voloit entrer en sa cité. Le marchis dist qu'ele n'étoit mie lor, mes souë, que Dieu li avoit donnée et bien la garderoit ne dedens ne metroit-il le pié, allassent aillors herbergier. Quant le roi Gui oi ceste novele, mult fu dolent, et prist un chevalier, si l'envoia à Triple as chevaliers, et lor manda qu'il menassent la navie du roi Guillaume devant Acre, qu'il la voloit aler asegier. Lors se parti de Sur tot de sues, et fist grant merveille de ce qu'il alast aseoir Acre a si poi de gent com il avoit; car a chascun home avoit estoient dedens Acre quatre. Quant le roi vint là, il se heberja sus un toron qui est dehors Acre, en la terre S. Nicolas. Là firent bones lices, et avoient l'euë du flun, dont il bevoient et abrevoient lor chevaus. A la mesure qu'ils veoient nes et galies venir, s'armoient et aloient contre eus, et depeçoient les vaissiaus, et aportoient en l'ost por eus licier, et tous jors prenoient terre avant. Quant cil d'Acre virent que l'ost creissoit, il envoierent un message a Salahadin, qui ot assis la Roche-Guillaume, et li manderent que le roi Gui et li Crestiens aveient asseise Acre. Quant Salahadin l'òi il se leva du siege, et vint a Acre, et assist les Crestiens devant Acre. Et sachiés que se li Sarrazins fussent adonc coru sus les Crestiens, bien les peussent avoir damagiés; car a chascun des Crestiens estoient-il dix Sarrazins. Ainsi fu le siege devant Acre un an, conques cil d'Acre n'en laissierent a aler en l'ost des Sarrazins, ne cil de l'ost en la cité.

II. *Bellum inter Franciæ et Angliæ reges. Pax inter eos. Richardus rex coronatur.*

Quant le fils à l'empereor d'Alemaigne, qui en Antioche sejornoit, et li Alemant sorent que li Sarrazins avoient assise Acre, il alerent au siege tant com il pooient par terre, et quant terre lor failli, il alerent par mer. Le roi de France et le roi d'Angleterre ce furent cil qui derenier i alerent por une guerre qui entr'eus estoient. Si vous dirai comment ele commença. Le roi d'Angleterre avoit deus fils, et dont l'un avoit nom Richard, cuens fu de Petou; l'autre out nom Johan. Le roi d'Angleterre ains qu'il alast outre-mer, vout faire couronner son fils Johan a roi d'Angleterre, et donner à Richard tote la terre deça. Et quant Richard le sout, il n'en fut pas lie. Il vint au roi de France, si li cria merci : Sire por Dieu ne soffroit mie que je sois deserité, ains le veut pas faire mon pere, et j'ai vostre seror pleine, et la doit avoir a fame. Aidiémoi mon droit a maintenir et le vostre seror. Le roi semonst ses os, et ala sus le roi d'Angleterre au Mans. Il prist le Mans. Le roi d'Angleterre s'enfui à Tors; le roi de France ala aprés et passa Loire, et prist Tors. Le roi d'Angleterre s'enfuit a Chignon. Quant le roi de France ot pris Tors et le Mans, si firent pes en telle maniere : rendi Auvergne au roi de France. Aprés ce ne demora guaires que le roi d'Angleterre, si com l'en dit de duel. Quant il fu mort, Richart vint au roi de France, et li fist homage de la terre de Calame, et le roi li rendist ce qu'il en ot conquis sus son pere, Tors et le Mans. Puis passa le roi Richart en Angleterre et fu coroné. Quant il fu coroné, et sa terre fu asurée, si repassa deça et vint en Normandie, et quidrent pleinement li et le roi de France por atirer lor muete, et le jor du movoir.

III. *Duo reges cruce signati in terram Sanctam proficiscuntur cum pluribus aliis principibus et nobilibus.*

Quant li diu roi furent assemblés, le roi Richart dist au roi de France : Sire, je suis un jone home, et tele voie ai emprise com d'aler outre-mer, si n'aurois mestier de fame prendre. Ore, si vous prie que me dones respit tant que je sois revenu, et je vous creans que dedens les XL. jors, que Dieu m'aura ramené ariere espooserai vostre seror. Le roi de France li otroia, et atirent lor muete en tele maniere, que le roi de France prendroit à la S. Johan lescreipe et le bordon à S. Denys, et s'en iroit droit a Gennes sus mer, d'iluec passeroit à l'aide de Dieu en la sainte terre. Le roi Richart recreanta que ce jor meisme prendroit l'escreipe et le bordon a S. Martin a Tors, et passeroit a Marseille à l'aide de Dieu. Lors meismes se croiserent le duc de Borgogne, le cuens Henri de Champaigne, le cuens Tibaut de Blois, le cuens Estienne de Sancuerre, le cuens de Clermont, le cuens de Ponti, le cuens de Flandre, le cuens de S. Pol, et autres contes plusors, que je ne sai nomer, et grant chevalerie de France. Le cuens Renaut de Dammartin demora, que le roi laissa avec l'arcevesque de Reims son oncle por estre garde de France. Je ne dis pas que tuit cil chevalier passassent au port où le roi passa, ains nas-

serent a plusieurs pors. Le roi de France fist a Gennes ses viandes et ses engins chargier, et quant Dex l'or dona tans, si murent. Le roi Richart et ses barons murent ausi a Marseille. Tiexs i ot qui passerent droit en Acre, et tex qui ni porent passer, ains arriverent en Cesile. La navie le roi de France n'ot gaires alé par mer, quant une tourmente les prist qui fist au roi grant damage de ses viandes et de ses engins qui furent getez en mer. Le cuens Henri de Champaigne qui fu encois arrivé à Acre que nul des autres, quant les nes le roi furent arrivées prist les viandes et les engins et les fist drecier as murs d'Acre por assaillir, si que quant le roi arriva a Acre, se ne fust la viande qu'il ot fait chargier a Meschines, il eust eu soffrance de cele qu'il avoit envoiée avant. Le roi ne passa pas l'iver, mes après le torment qu'il ot arriva as Meschines.

IV. *Rex Francorum Messanæ hibernat Caritas apud Acconem.*

Quant Tancres, qui estoit roi de la terre, oi dire que le roi de France estoit arrivé en la terre, il ala encontre, liement le recent, et li pria que plus n'entra en mer, ains sejorna en sa cité jusques au Mars, et il li abandonoit sa terre à faire sa volenté. Le roi li otroia qu'il demorroit. Tancres li delivra son manoir qu'il avoit a Meschines, si sy herberja le roi de France, et iverna jusques au Mars. A ce passage le roi entra en mer, arriva tant de gent a Acre, qu'il l'assistrent de l'une mer a l'autre toute a la roonde, et firent une fosse en la sabloniere en sus d'Acre, por où il firent le flun aler qui coroit a meismes d'Acre pour tolir la douce euë as Sarrazins. Par dedens Acre n'avoit s'euë non depuis salée, fors aucunes cisternes d'euë de pluie. Mes poi en i avoit, et c'estoit noient a tant de gent com il avoit dans la cité. A grant meschief furent li Sarrazins dedens Acre, il orent perduë l'euë doce et la voie de viande qui lor venoit de l'ost des as Sarrazins, fors qu'il avoient aucune fois secors d'une ville près d'Acre qui a nom Cayfas. Salahadin avoit gagnié cele ville, et faisoit garnir les vaissiaus de viande, si les metoit en avanture por trespasser la mer et entroient en Acre quant il pooient. Une si grant chierté fu en l'ost aucune fois, com vendoit un muis de froment L. besans et le mui de farine LX. le mui de la terre est tant com un porteor porte a son col a une fois : l'en vendoit une oef XX. deniers, une geline X. sols, une pome VI. deniers. Vin et char paressoit si chier com n'en pooit point avoir, se de cheval non quant il moroit. En cel ost morut mult de gent de faim et de mesaise.

V. *Christiani in exercitu Saracenorum cibos quærentes perimuntur. Reginæ obitu regnum defertur Isabellæ uxori Hufridi quæ ab ipso separatur.*

Un jor s'eslurent bien jusques a deus milles serjans, et distrent as barons que por Dieu lor donassent a mengier, ou se ce non il l'iroient conquerre sus les Sarrazins. Il ne porent plus endurer, ains issirent de l'ost une matinée, et se ferirent en l'ost des Sarrazins. Quant li Turcs les virent venir, il voidieres lor loges, et les laissierent entrer ens, et se chargierent des viandes, puis se mistrent au retors tuit chargiés. Quant li Sarrazins virent que cil s'en retornoient chargiés, si poinstrent a eus et les descouperent tous, aprés les depouillerent, et geterent u flun, et les envoierent en l'ost des Crestiens. Ainsi fu perduë cele compagnie de serjans, conques n'orent secors de lor ost. Et sachiés que tout ainsi comme li Crestien avoient assis a Acre de l'une marine jusques a l'autre, assistrent li Sarrazins li Crestiens par deriere de l'une mer jusques a l'autre. Et quant les Crestiens assailloient Acre, li Sarrazins assailloient les Crestiens par derriere. En cel point morut en l'ost la roine la fame le roi Guion, et quatre enfans que ele avoit, et eschai la terre a Isabel fame Honfroi, qui s'enfui quant les barons de la terre le durent coroner. Quant le marchis Coraut de Montferra sout que le roiaume estoit escheu a Isabel et à Honfroi, il ala a l'evesque de Biauvès, qui en l'ost estoit, et li pria que por Dieu meist conseil, que Honfroi fust despartis d'Isabel sa fame, et l'eust amouillier; car Honfroi estoit si coüart, que ja ne porróit terre tenir. L'evesque dist qu'il s'en entremettroit volentiers. Il en aparla as barons de l'ost et au Clergé, et lor monstra la mauvaistié Honfroi. Li uns s'accorderent au departir, li autres distrent que ce ne pooit estre. L'evesque ala a Honfroi, et fist tant vers lui, qu'il clama quite sa fame au marchis par deniers donans. Quant Honfroi fu departi d'Isabel, le marchis l'epousa et l'emmena a Sur.

VI. *Angliæ rex Panormum appulit. Rex Franciæ Acconem advenit. Ejus sorore rejecta filiam regis Navarræ ducit uxorem Richardus.*

Or lairons ci a parler du siege d'Acre, et dirons du roi d'Angleterre qui fu meu de Marseille et mis se fu en mer. Quant il vint en droit l'isle de Cesile, il se pensa qu'il arriveroit là por oir novelles du roi de France, et por voir sa seror, qui roine avoit esté de la terre, et fist traire vers terre, et arriva à une cité qui a nom Palerme, au chief de Cesile pardevers la mer, et Meschines est à l'autre chief pardevers terre ferme, et a sept jornées est l'une de l'autre. Quant le roi d'Angleterre fu arrivé, il demanda novelles du roi de France, et l'en li dist qu'il estoit arrivé à Meschines, et ivernoit là : quant il oi ces novelles il ala a Meschines, et iverna avec le roi de France jusques au Mars. Quant le roi de France sot que le roi d'Angleterre venoit, il ala encontre li, et s'entrefirent grant joie de ce qu'ils furent sains et haities. Le roi de France estoit herbergié u palais le roi Tancres, le roi d'Angleterre se herberja de l'autre part de la cité fors de la ville, qu'il ne se voloit mie herbergie près du roi, que lor gens ne s'entremeslassent. Là ferma un chastel sus un

torun, si li mist nom Mategrifun; porce fu ce chastel que ce meslée sorsist entre ses gens, et ceus au roi Tancrès, qu'il si recueillissent, dont il sordi puis grant contens; mes le roi de France en fist la pes. Après ce le roi Richart pria sa seror, que ele vendist son douaire. et en prist l'avoir, et alast avec lui outre-mer, et quant Dieu le remanroi, il'li rendroit son avoir et la marieroit richement. Ele repondist que volentier feroit ce qu'il vodroit. Puis la maria au conte de S. Gile, dont elle ot un fils, qui cuens fu de S. Gile. Quant on fist pes de la terre d'Aubuiois, le roi Richart parla au roi Tancres de vendre le doüaire sa seror. Cil l'ascheta volentiers et paia l'avoir. Quant le Mars fu venu le roi de France et le roi d'Angleterre firent acheter viande; quant tant fu si murent. Le roi de France ala en nes et arriva a Acre ancois que le roi d'Angleterre. Le roi Richart ala en galies, et li avint une avanture que vous oirés, dont il ne pout mie sitost venir a Acre. La vieille roine sa mere estoit en Petou; si oi dire que le roi son fils ivernoit a Meschines, et porce que ele ne voloit mie que son fils espousa la seror au roi Felippe, ele manda au roi de Navare qu'il li envoiast une souë seror qu'il avoit au roi Richart son fils, et ele li envoieroit a Meschines là où il ivernoit, et li feroit espouser. Le roi de Navare en fu mult lie, si li envoia, et lors la roine fist appareiller son erre, et s'en ala par terre jusques a Meschines.

VII. *Rex et regina Angliæ Cyprum accedunt.*

Quant la roine vint a Meschines, le roi son fils s'en estoit ja partis, mes la roine Johanne sa fille n'estoit pas muë, ains devoit movoir lendemain. La roine d'Angleterre li dist: Belle fille, menés-moi cette damoiselle au roi vostre frere, et li dite que je li mande qu'il l'espouse. Cele la receut volentier et la roine retorna ariere en Poitou. Or vous dirai qu'il avint a la roine Johanne, quant ele vint prés de l'isle de Chypre, ele dist as mariniers, qu'il prissent terre, por savoir s'il oroit novelles de son frere le roi d'Angleterre. Cil tornerent vers terre, et geter encre devant une cité qui a nom Limeçon. En ce point estoit li empereor de Chipre à Limeçon a tot son ost, porce que se cil qui aloient et venoient outre-mer vousissent faire force en l'isle, ne rober, qu'il fust apareillé du defendre. Quant l'empere vit la nef arriver, il i envoia un batel por savoir quex gens c'estoient. Cil de la nef distrent que c'estoit la roine de Cesile, et la fame au roi d'Angleterre. Le batel retorna ariere, et dist à l'empereor quex gens c'estoient. Lors envoia l'empereor deus chevaliers à la roine Johane, et li manda qu'ele descendist a terre por lui rafreschir, et il li feroit donner ce qu'il porroit. La roine li manda qu'ele ne descendroit mie, puis lor demanda s'il savoient novelles si le roi d'Angleterre estoit passé. Il distrent qu'il ne savoient noient. Lors retornerent a l'empereor, et li distrent qu'ele ne descendroit mie. Quant il oi ce, il fist armer quatre galies por prendre la nef s'il peussent. Mes li chevaliers la roine virent les galies armer, si penserent que ce n'estoit por nul bien, il se desancrerent et se retraistrent en haute mer; mes n'orent guaire alé quant le roi d'Angleterre vint o ses galies. Il torna vers la nef por savoir ques gens c'estoient. Quant il sot que c'estoit la nef de sa seror il entra ens.

VIII. *Rex Angliæ Cyprum insulam capit. Accone regi Galliæ reddita, fit pax cum Saladino.*

Or ce qu'il parloient ainsi, il vit la demoiselle, si demanda qui ele estoit. Ele repondi, que c'estoit la seror le roi de Navarre, que sa mere li envoioit, et li mandoit que por riens ne laissast qu'il ne l'espousast. Après li dist comment li sires de Chipre les avoit fait desancrer. Quant le roi oi ce, il entra en une galie, et fist prendre terre a Limeçon a toutes ses gens. L'emperere vit les galies, et sout que le roi d'Angleterre i estoit. Il sailli sus un cheval tot deschaus et s'enfui. Quant cil de l'ost virent que lor seignor s'enfuioit, chacun pensa de soi destorner. Le roi descendit a terre, et prist la cité, et quanqu'estoit demoré en l'ost l'empereor. Là guaaigna chevax et bestes assez et grant avoir. Quant le roi ot pris la cité, il fist descendre sa seror, puis fist mener la demoiselle a un mostier, si l'espousa le roi, puis sejorna iluec une piece. Le roi Gui qui a Acre estoit, quant il sout que le roi d'Angleterre veneit, entra en une galilée, et ala encontre lui, et le trova a Limeçon. Grant joie s'entrefirent, aprés atirerent, que le roi Gui menroit la navie au roi d'Angleterre a un port, qui est prés d'une cité qui a nom Nicocie, et si est en milieu de Chipre, parce que se le roi eust mestier de sa navie, qu'ele li fust prés : car il iroit aprés l'empereor par terre, et ainsi s'en ala le roi Gui par mer, et le roi d'Angleterre par terre, et chaça tant l'empereor, qu'il l'asega en un chastel et le prist li et sa fame et une fille qu'il avoit, et des barons prist-il de la terre, et grant avoir qui u chastel estoit; car trestout le tresor de l'isle estoit la trait, parce que le chastel estoit fort. Quant le roi Richart out prise l'isle et l'empereor, il la commanda as Templiers a garder, et lor vout doner, et il distrent qu'il ne la prendroient mie, ains la garderoient. Lors ala le roi outre-mer, et mena l'empereor et sa fame et sa fille. Si arriva à Acre. Le roi de France sout que le roi d'Angleterre venoit, et avoit fame espousée, si en fu mult dolent; mes porce ne laissa il pas qu'il n'alast encontre, et fu de si grant cortoisie, qu'il descendit de son cheval et prist la fame du roi Richart entre ses bras, et la conduisit du batel à terre, si com l'en dit. Puis que le roi Richart fu venu, le roi de France et li firent chascun jor assaillir Acre. A un assaut avint que li Francois passerent a force entre deus murs. La fu le mareschal de France occis. Le siege avoit ja plus d'un an duré : et furent les Turcs mult grevés et afeblis de gent et de viandes. Il manderent a Salahadin qu'il meist conseil comment il fussent delivrés; qu'il ne se

pooit plus tenir. Salahadin sout bien qu'il estoit a grant meschief, si l'en pesa mult. Il manda as deux rois qu'il li donassent trives tant qu'il eust parlé a ceus dedens, et jor de pes. Dedens ces trives fu la pes faite, si com je vous dirai. Salahadin rendit Acre au roi de France, et li dut rendre la sainte Crois, et por chascun Sarrazin qui dedens estoient un Cretien, et por les amiraus et por les haus homes qui dedens estoient, raençon devisée. De la Crois aporter et de la raençon faire venir prist jor. Quant la pes fu atirée, li Crestiens entrerent en Acre, et mistrent les Sarrazins en prison. Le roi de France ot le chastel d'Acre, et le fist garnir, et le roi d'Engleterre se herberja en la maison du Temple; ainsi fut Acre prise et renduë l'an de l'Incarnation nostre Seignor M. et C. et quatre-vingt et onze.

IX. *Capta Accone sua cuique antiqua redditur hæreditas.*

Li borgois d'Acre et les gens qui heritages i avoient devant ce que les Sarrazins l'eussent prise, se traistrent a lor heritages et les vodrent avoir; mes li chévalier soudoier qui prise les avoient, distrent qu'il n'en rendroient point, car il ne les connoissoient, et qu'il les avoient conquis sus les Sarrazins. Les borgois d'Acre vindrent au roi de France, et li crierent merci, qu'il ne fussent deserités; car il n'avoient lor heritages engagés ne vendus, mes li Sarrazins lor avoient tolus, et puisque Dame Dieu l'avoit renduë as Crestiens, n'estoit pas raison a lor avis qu'il les deussent perdre, mes por Dieu meist-il conseil. Le roi dist, que si feroit-il volentiers. Il manda le roi d'Engleterre et les barons de l'ost. Quant ils furent venus, le roi lor dist, que ainsi l'avoient les borgeois d'Acre requis de mettre conseil en lor heritages ravoir. Après lor dist qu'il n'estoit mie en la terre venu por maisons ne por heritages acquerre, mes por la terre secorre et mettre en mains des Crestiens, et bien li estoit avis, puisqu'il avoient la terre conquise, que cil qui heritages i avoient ne les devoient pas droit perdre, et tel estoit son conseil. Il si accorderent tuit, et distrent que bien estoit a faire. Là otroierent les diu rois et tuit li autre, que quiconques porroit mostrer par bons tesmoins que l'heritage eust esté sien, com li delivreroit. Après atirerent que li chevaliers qui les maisons avoient prises dedens Acre, que cil qui les heritages estoient, manidroient avec eus en la maison d'une part, tant com li chevaliers vodroient iluec estre.

X. *Saladinus recusat reddere S. crucem et solvere redemptionem admiralium. Rex Franciæ ægrotat et redit in Galliam. Richardus rex versus Jerusalem tendit.*

Quant le jor fu venu que Salahadin devoit delivrer la saint Crois au roi et paier la raençon de ses amiraus qui dedens Acre estoient, il manda au roi de France qu'il li donast un autre jor, qu'il n'avoit mie encore apareillée ce qu'il li devoit delivrer. Le roi li dona. Quant ce vint au secont jor, il ne li delivra mie, ains li manda qu'il li donnast un autre jor. Le roi se coroça de ce que Salahadin le trichoit ainsi. Si li dona jor par convenant, que s'il ne le delivroit de ce qu'il le devoit delivrer, il feroit à tous les Sarrazins; qui en Acre estoient, les testes couper. Quant ce vint au jor, il ne le delivra mie. Lors fist le roi prendre les Sarrazins, fors les amiraus, et mener en sus d'Acre et les testes couper. Les amiraus detint, porce que la guerre n'estoit mie finie, et porce qu'on prenoit un haut home, com rendist l'un por l'autre. De ces amiraus qu'on destint ot le roi de France une moitié, et le roi d'Engleterre l'autre. Quant Salahadin ot Acre renduë, il se trait ariere en sa terre, et envoia à la cité d'Escalone, qu'il ot conquise sus les Crestiens, et la fist abatre, porce qu'il ot paor que li Crestien ne la venissent aseoir. Après ce ne demora guaires, que le cuens Felippe de Fransede fu mort, et grant maladie prist au roi Felippe de France. Mes sitost com il commença à garir, il fist apareillier une galie, si entra ens, et s'en revint en France sauvement. Il laissa le duc de Bourgogne en son lieu et de son avoir et de ses homes, dont aucune gens distrent, que quant le cuens Felippe morut, il manda le roi, et li dist, qu'il s'en alast, que l'on avoit sa mort jurée. Aucunes gens distrent, qu'il s'en estoit venu por la comte de Flandres qui li estoit eschuë, qu'il avoit donée à sa niece en mariage, et porçe qu'il avoit paor, que le cuens de Hainaut ne la seisesist. Ci lairons du roi, qui sauvement arriva, par Rome s'en vint et por l'apostole. Si dirons du roi d'Engleterre et les barons qui en Acre demorerent. L'en fist à savoir au roi Richart que li Sarrazins avoient Jerusalem voidie, et bien porroit avoir la cité, s'il i aloit sans traire et sans lanciers. Il le fist à sçavoir au duc de Bourgoigne et as barons de l'ost. Conseil pristrent qu'il iroient et garniroient bien Acre. Ils chargierent les nés de viandes et les envoierent à Jaffre; d'iluec vindrent et alererent hesbergier à cinq milles de Jerusalem, à une ville qui a nom Batenuble. Là ordonerent lor batailles, et qui feroit l'avant-garde et l'ariere-garde. Le roi Richart fist l'avant-garde, et le duc de Borgoigne l'ariere-garde

XI. *Dux Burgundiæ cum baronibus Francicis Acconem se recipit. Joppen obsidet Saladinus. Richardus rex Joppense recuperat castellum. Et vitat insidias Saladini*

Quant les batailles furent ordenées chacun ala à sa herberge. Lors pensa mult le duc de Borgoigne, et quant il ot pensé, il manda les barons de France, et lor dist, « Seignor, vous sçavez que nostre Sire le roi de France s'en est retorné, et que toute la flor de son raiaume est çi demorée, et que le roi d'Engleterre n'a cun poi de gent avers nous. Se nous alons en Jerusalem et nous prenons la cité, l'en ne dira pas que nous l'aions prise, ains dira l'on que le roi d'Engleterre l'aura prise, si iert grant honte à la France et grant reproche. Et dira l'on

que le roi Felippe s'en sera fui, et le roi Richart ara pris Jerusalem, ne james ne sera que France n'en ait reproche. » Plusor s'accorderent à son plaisir faire. et tex i ot qui ne si accorderent mie. Le duc de Borgoigne fist armer les François, et s'en retorna vers Acre. Aucuns i ot des barons, qui amoient le roi d'Engleterre, et li manderent, que li François s'en retornoient à Acre. Quant le roi ot oi ce, il retorna à Jaffes, et la garni bien de gent et de viandes, et vint à Acre après le duc de Borgoigne. Ne demora guaire après ce que le duc fu mort. Lors assembla Salahadin ses os et ala aseoir Jaffe. Quant cil de Jaffe furent assis, ils envoierent au roi Richart, qu'il les secorust, qu'il ne se pooient pas tenir contre un si grand ost. Quant le roi Richart oi ce, il le fist à sçavoir as barons de France que Jaffe estoit assise, et lor demanda s'il iroient avec lui. Il respondirent qu'en tous les liues où sainte Crestienté avoit mestier de lor aide, il s'accordoient d'aler. Lors ordenerent lor batailles et murent por aler secorre Jaffe. Le roi Richart dist as barons de France, qu'il alassent seurement par terre, et il iroit par mer, por plustost venir au chastel, tant qu'il vienroient là. Le roi fist armer ses galies, et entra ens il et ses gens, et errerent tant par jor et par nuit qu'il vindrent à Jaffes. Quant il vindrent devant Jaffes le chastel estoit ja pris et lioient les Crestiens li Sarrazins por mener en l'ost. Quant le roi Richart sout ce que le chastel fu pris il descendi à terre et mist l'escu au col, et la hache Danoise u poing. La requost le chastel, et occis les Sarrazins qui dedens estoient, et chaça ceus dehors jusques en l'ost. Il s'arresta sus un tertre devant l'ost il et si home. Salahadin demanda à ses homes porquoi il fuioient. Il distrent que le roi d'Engleterre estoit arrivé à Jaffe, et avoit mult de ses homes occis et pris, et le chastel rescous. Salahadin lor demanda où il estoit. Il respondirent · « Sire, vées-le là sus ce tertre tout à pié avec ses homes. Comment, dist Salahadin, est roi à pié entre ses homes, il n'a fiert pas. » Lors li envoia Salahadin un cheval, et encharja au message que il li deist, que tel home com il estoit ne deust pas estre a pié entre ses homes en tel peril. Le serjant fist le commandement son seignor. Il vint au roi et l'i presenta le cheval de par Salahadin. Le roi l'en mercia. Lors fist monter desus le cheval un sien serjant et poindre devant li. Quant cil oust esperoné le cheval, et il cuida retorner, ce ne fust james. Ains l'emporta le cheval maugré sien en l'ost des Sarrazins.

XII. *Saladinus solvit obsidionem Joppensem et pugnat cum Christianis. Ascalonem expugnat rex Angliæ.*

Salahadin fut mult honteus de ce. Il fist un autre cheval appareillier. Le roi Richart retorna à Jaffes. Salahadin ne se deslogea mie cel jor jusques a lendemain. Por cele proesce que le roi Richart fist iluec et aillors au chastel de Darun, qu'il prist sus les Sarrazins, fu-il mult douté par toute paienime, et avenoit aucune fois, si com l'en dist, que quant les enfans as Sarrazins ploroient, il disoient tes-toi por le roi d'Engleterre. Et quant un Sarrazin chevauchoit cheval restif, et il veoit bien son ombre, il reculoit ariere, et quant li Sarrazin le heurtoit des esperons, si disoit : Cuides-tu que le roi Richart soit mucié en cest buison, ou en ce dont le cheval avoit paor. Quant Salahadin sout que li Crestiens venoient a Jaffes par terre, il se leva du siege et ala encontre, et les encontra devant le chastel d'Arsur. La assemblerent et se combatirent. Plus grant damage recurent li Crestiens que li Sarrazin, mes toutes voies s'en partirent les Chrestiens sans desconfiture et alerent a Jaffes où le roi Richart estoit. A cele assemblée fu Jacques Davaines li bons chevalier occis. Lors avint que une caravane de Sarrazins vint de la terre d'Egypte et aloit a Domas, et avoit oi dire que Salahadin estoit à Jaffes, por ce aloit plus seurement, et furent herbergier a cinq milles pres de Jaffes. L'en fist a sçavoir au roi Richart qu'il avoit une riche caravane et que grant avoir y porroit guaignier s'il la prenoit. Le roi fist armer ses gens, si la prist, et l'amena a Jaffes. Après assembla les barons de l'ost, et dist qu'il voloit aler fermer Escalone, et que se ele estoit fermée, la terre seroit bien enforcie. Il i alerent et pristrent Escalone, si la garnirent bien, et pristrent deus chastiaus, qui près d'iluec estoient, Gadres et le Daron. La demora le roi d'Engleterre et li baron, porce que la terre i estoit plus saine que aillors. Ci lairons a parler de la terre d'outre mer, et dirons de l'isle de Chipre.

XIII. *Griphii a Latinis cæduntur. Cyprum insulam regi Guidoni vendit Richardus.*

Il avint que li Grifon s'assemblerent et pristrent conseil d'assaillir et d'occeir les Latins qui estoient avec les Templiers, a cui le roi Richart avoit l'isle commandée. L'on fist a savoir as Latins que li Grifons s'assembloient por eus occire, si lor conseilla l'on qu'il mandassent secors, et se meissent en une forteresse tant que le secors venist. Il s'assemblerent tuit et vindrent a Nicosie et entrerent u chastel, et ne furent pas plus de C. Latins dedens. Mes tant assembla de Grifons entor, com ni veoit que gens. Li Latins furent dedens le chastel, une veille de Pasque s'assemblerent et virent bien qu'il n'avoient pooir du chastel tenir, et qu'il n'estoient mie fort contre tant de gent. Si distrent entr'eus que miex lor venoit il morir d'armes que de faim Il pristrent conseil qu'il s'en istroient et metroient en avanture cors et ames. Il se confesserent lendemain et a communierent, puis s'armerent et issirent hors. x. des plus fiebles demorerent la i ens por ouvrir la porte, se mestiers fust. Lors issirent les Latins hors, et se ferirent entre les Grifons ausi com entre brebis, que nient plus ne se defendirent que feissent brebis. Li Latins en tuerent tant que ce fu merveille, car onques toute jor ne finirent

d'occirent et de chacier, tant qu'il orent voidié la cité, qu'il ni demora home ne fame. Landemain troverent tote la cité plaine de viandes, et d'avoir, et menerent tout dedens le chastel. Après firent a savoir au roi d'Engleterre et au maistre du Temple, coment il avoient fait. Lors distrent li Templiers au roi qu'il feist de l'isle a sa volonté, qu'il ne la pooient plus garder. Quant le roi Gui, qui n'avoit point de terre, sot que li Templiers avoient rendue l'isle de Chipre, il vint au roi d'Engleterre, et par le conseil au maistre du Temple l'acheta. Le roi d'Engleterre li vendi. Or vous dirai que le roi Gui fist, quant il ot l'isle achetée, il envoia en Ermenie et en Antioche ses messages, et en autres liuës, et manda à ceux du païs qu'il venissent en l'isle qui venir vodroient, et il lor donroit terres et garnisons à grant plente.

XIV. *Guidoni regi Cypri succedit Aymericus, ejus frater.*

Li chevaliers qui deserités estoient, et à cui les Sarrazins avoient lor terres toluës, et les pucelles et les dames veves i alerent. Le roi Gui lor donna terre à grant plente, les orfelines maria, et lor dona grant avoir tant qu'il fiefa ccc. chevaliers en la terre, et cc. serjans à cheval, sans les borgois, cui il dona grant terre, et grant garnisont. Quant il et tant donné, il ne li demora mie dont il peust tenir xx. chevaliers de maisnie. Ainsi puepla le roi Gui l'isle de Chipre, et quant il l'out ainsi pueplée, ne demora guaire après qu'il fu mort. La terre eschai au conestable Aimeri son frere. Il vit qu'il avoit poi de terre, et que les terres que son frere le roi Gui avoit données por mille besans valoit au double, que chascun en avoit pris tant com il voloit. Il manda tous les chevaliers de la terre, et lor dist: « Seignors, le roi Gui mon frere vous dona tant que rien ne li demora. La terre m'est eschuë, et sire en sui, tant com Dieu plaira. Vous estes mi homes, et je n'ai point de terre. Il i a tex de vous qui plus en ont que je n'ai, et comment ferai-je poure et vous puissans et riches, et n'aurai que despendre, il n'a fiert pas, prenés conseil entre vos, et me rendés chascun tant, que je puisse estre entre vous come sire, et vous puisse aidier com à mes homes. » Il pristrent conseil, et li donna chascun de sa terre tant comme au cuer li vint. Tant fist le conestable Aimeri, que par force que p r amor, que quant il fut mort, li valoit les terres de Chipre deux eens mille besans. Quant l'isle fu eschuë au comte Aimeri, il ne vout porter corone, jusques il la prist de haut prince de cui il tenist l'isle. Ci lairon de l'isle de Chipre, et diron de la terre d'outre-mer.

XV. *Marquisus, deprædatis Assasinorum navibus, occiditur dolo, ut creditur, regis Angliæ. Henricus, comes Campaniæ, desponsat ejus uxorem.*

Un jor avint que une nef de marchans de terre as Hassesis arriva a Sur. Le marchis ot mestier d'avoir, il envoia à la nef, et fist prendre de l'avoir tant com il li plot. Li marchant descendirent a terre, et se plainstrent au marchis qu'on les avoit dérobés, et que por Dieu lor fist rendre lor avoir. Le marchis respondit que l'avoir ne r'auroient-il mie, mes gardassent bien le remanent. Il distrent puisqu'il ne lor voloit rendre, il s'en plaindroient à lor seignor, et il respondit de par Dieu. Il s'en retornerent, et distrent à lor seignor et se plainstrent de lor damage. Quant le sire des Hassesis oi ce, il manda au marchis que il l'avoir a ses homes rendist; le marchis manda qu'il ne l'en rendroit mie. Le sire des Hassesis li remanda autre fois qu'il li rendist l'avoir de ses gens, et seust bien s'il ne li rendoit qu'il lui en nuieroit. Le marchis dist qu'il ne le rendroit mie. Lors commanda le sire des Hassesis a deus de ses homes qu'il alassent a Sur, et occissent le marchis. Il i alerent. Quant il vindrent a Sur il se cristiannerent dont l'un demora entor le marchis, et l'autre demora entor Beleen d'Ibelin, qui la roine Marie avoit a fame, qui lors a Sur demoroit. Un jor avint que la marchise estoit alé as bains, le marchis ne vout mengier jusques qu'ele fu venuë. Il li fu avis qu'ele demoroit trop, si ot talent de mengier. Il monta entre lui et deus chevaliers, et ala a l'hostel l'evesque de Biauvès por mengier avec lui. Quant il parvint là, l'evesque avoit mengié, si s'en retorna ariere. Si com il fu entré en une etroite ruë, qui est prés du change, un home sorst d'une part de la ruë et un autre de l'autre. Quand il vint endroit ces deux homes, il se leverent contre lui. L'un li tendi une lettres : le marchis les prit, l'autre traist un coutel, et l'en feri parmi le cors, si chai mort. Ainsi le tesmoignent cil de la terre qu il fu mort. L'en dist que ce avoit fait faire le roi d'Angleterre par Hasesins, qu'il avoit aussi envoié en France por faire occire le roi Felippe, dont encore par aventure ne fust ce mie veoir. Li fist l'on à sçavoir que ainsi avoit fait le roi d'Angleterre. Le roi Felippe en ot grant paor, et bien se fist garder; si fu lonc tans com ne laissa nulli venir devant lui com ne coneust bien. En ce point que le marchis fust occis, étoit le roi d'Angleterre a Acre. Quant il sout que le marchis fu occis, il monta tantost, et vint a Sur, et mena avec lui le conte Henri de Champaigne, qui son nevou estoit : por se fu-il mescru de maintes gens qui il ot coupés en la mort du marchis; car le marchis fu occis le mardi, et il fist espouser au jeudi après la fame au marchis au comte Henri de Champaigne.

XVI. *Richardus, destructa Ascalone et duobus castellis, inducias cum Saladino paciscitur et in patriam revertitur.*

Quant le cuens Henri mut de Champaigne, il estoit menans et prenans de la contrée de Champaigne, il la laissa a sa mere et bailla a garder. Ele li envoia tant com ele vesqui les rentes de la terre, et paioit les dettes de là, qu'il acreoit en Acre as marchans qui venoient de là en Champaigne. Ainsi tint le cuens Henri la terre tant com

il vesqui, dont maintes gens s'esmerveilloient mult que si hoir furent deseritez de la terre et de la comté. Il demora a la comtesse un fils et une fille. La fille fu mariée au comte Baudoin de Flandres, qui puis fu empereres de Constantinople. Le vaslet aprés la mort le comte Henri, et aprés sa mere la comtesse, le roi Felippe le fist chevalier, et li donna la comté. Il ot non Tibaut, et out a fame une seror a la roine de Navarre, et seror a la roine d'Angleterre fame le roi Richart. Le roi Richart ot doné fame a son neveu le comte de Champaigne; si vit que li chevalier et li pelerin s'en retornoient en lor pais ariere, et poi de gent demoroient en la terre; il dist au comte Henri qu'il feroit trives as Sarrazins, et s'en iroit en son pais, et assembleroit grant gent et grant avoir por lui aidier et secorre, u point que li trives devroient faillir. Le cuens dist puisqu'il le voloit faire, biau li seroit, mes por Dieu ne l'oubliast mie, car il veoit bien comment il le laissait u pais. Au conte Henri porce qu'il demoroit en la terre li afferoient les trives a requerre. Il les requis a Saladin. Saladin sot bien que le roi d'Angleterre et li pelerin qui là estoient, s'en retornoient en lor pais, et por ce requeroit le cuens trives. Il li manda que nulles trives ne li donroit se le roi ne li faisoit abattre Escalone et Gades et le Daron, qu'il avoit fermés. Quant le roi oi que de tant descroitroit la terre son neveu, comme de si bonne terre come cele d'Escalone estoit, il dist au conte Henri : Biaus neveu, je ne puis plus demorer en cest pais : por Escalone faire abatre ne lairai-je mie que je ne m'en voise. Je la ferai abatre por avoir trives, et a l'aide de Dieu se j'ai vie et santé, je remanrai tant de gent que je raurai Escalone et toute la terre, et porterés couronne en Jérusalem. Ansi furent les trives faites que l'on abati Gadre et le Daron et Escalone. Quant les trives furent faites, Saladin ot pitié de haus homes de la terre qu'il avoit deserités qui encore vivoient. Il donna au seigneur de Sajete une bonne ville a quatre milles de Sur, qui a nom Serfent, et dona a Bellam d'Ibelin qui baron estoit la roine Marie, un chastel a cinq milles d'Acre, et la terre qui i appartenoit. Le chastel a nom Laqueimont. Au seignor de Cayphas rendi Cayphas; au seignor de Cesaire rendi Cesaire; au seignor d'Arsur rendi Arsur et l'appartenance; au conte Henri dona Jaffe. Puis out le cuens Henri trois filles de sa fame, dont il fist mariage de toutes trois as trois fils le conestable Hemeri, qui sires estoit de Cipre, l'ainsné à l'ainsnée quant il seroient d'aage; por ce dist l'ainsné à l'ainsnée, que se aucuns en morut qu'il ne perdist pas que li ainsné n'eust l'ainsnée; et dona Jaffe au roi de Chipre avec ses filles. Il ne lor pout plus doner de la terre, car sa fame avait une fille du marchis, qui puis fu roine, si comme vous oirés. Li sire de Chipre ot Jaffe, et la fist garnir de chevaliers et de serjans et de viandes, si la tint.

XVII. *Richardus, mutato habitu, proficiscitur et a duce Austriæ capitur.*

Le roi d'Engleterre quant il ot fait trives as Sarrazins, il fist apareiller ses nes, et chargier ses galies de viandes et de gens, et fist entrer ens sa fame et la fame de l'empereor de Chipre, qui mort estoit en sa prison, et sa fille et ses gens. Aprés dist au maistre du Temple : Maistre, je sai bien que je ne suis pas amé de toutes gens, et se je passe mer porquoi l'en mi sache, je n'arriverai en lieu où je ne soie ou mort ou pris. Si vous pri, que vous me prestés de vos freres chevaliers et serjans, qui vendront avec moi en une galie. Quant nous serons de là, il me conduiront ausi come se je fusse frere Templier jusques en mon pais. Sans faille le roi avoit fait vilainie a aucuns Templier devant Acre, quant il arriva, meismement au duc d'Osteriche, dont il ne covient pas que le livre en ait parlé. Le maistre li dist, que volentier le feroit. Il fist apareiller chevaliers et serjans coiement, et entrerent en une galie. Le roi prist congié au conte Henri et as Templiers, et a ceux de la terre, et entra en une nef, au vespre entra en la galie as Templiers, et prist congié a sa fame et a sa mesnie; si alerent l'un d'une part, li autre d'autre. Le roi ne sot si celeement faire son afaire, que cil ne fust apareillées qui en la galie entra por li faire prendre, et tant ala avec lui, qu'ils furent arrivés et plus encore. Il arriverent a un port qui est a l'entrée d'Alemaigne, pardevers la mer de Grece. Quant le roi et li Templier furent arrivez, il quistrent chevauchures, si monterent et alerent par Alemaigne, tant qu'il se herbergierent en un chastel le duc d'Osteriche en Alemaigne. Et avint que le duc estoit lors à sejor en ce chastel. Et quant cil qui estoit avec le roi d'Engleterre por lui faire prendre sot que le duc estoit u chastel, il vint a lui, si li dist : Sire, or du bien faire, le roi d'Engleterre est herbergié en celle ville, gardés qu'il ne vos eschape. Le duc fust mult lies de ces noveles, porce que aucune gent dient, qu'il li avoit fait laidure devant Acre. Il commanda que les portes du chastel fussent fermée toutes, et que sà gent s'armassent, et il meismes ala a l'ostel où le roi estoit herbergié et mena avec lui celui qui ces noveles li avoit aportées por connoistre le. L'en fist a savoir au roi que l'en venoit en la maison por lui prendre. Il fut surpris, et ne sot que faire, porce prist une mauvaise cote, et entra en la cuisine, et s'asist au feu por torner les chapons. Ce ne dis-je pas por voir, mes si le dient aucune gent. Li home au duc entrerent en la maison, et quistrent deça et dela, et ne troverent se Templier non, et ceus qui atiroient la viande a la cuisine. Cil que le roi ot encusé, entra en la cuisine, et vit qui tornoit les chapons, si com l'en dist. Il dist as chevaliers, vées-le ci prenés-lai. Il le pristrent, et fu en la prison le duc tant qu'il vint a raençon.

XVIII. *Angli terras invadit rex Philippus. Richardus, promisso redemptionis pretio, libertate donatur.*

Quant le roi Felipe oi dire, que le roi d'Angleterre avoit la mer passée, et estoit arresté en Alemaigne, por la honte qu'il li ot faite de sa seror, qu'il avoit flancié por espouser quant il vendroit, et il autre avoit prise, il semonst ses os, et s'en entra en sa terre, et prist Gisors et austres chastiaus, de sa terre ardi une partie, et prist le conte de Cestre, qui estoit garde de Normandie. En ce point que le roi Richart fu pris, estoit en Alemaigne Henri le fils a l'empereor Frederic empereres, que Federic avoit laissé por garder sa terre. Quant le roi d'Angleterre ot esté en prison grant piece, il pria l'empereor que por Dieu le meist a raençon, il l'en donroit quant qu'il en oseroit demander, et plus estoit dolent de ce que le roi de France ardoit sa terre et essilloit que de sa prison. L'empereor manda le duc d'Osteriche por le roi mettre a raençon; il le mistrent a raençon par le conseil au roi Felipe, si com l'en dist, mult grant avoir i ot cens et soixante mil mars. De cele raençon ot l'empereor sa greignor partie, li dus l'autre, le roi de France en ot sa partie por laissier passer la raençon par sa terre. Le roi d'Angleterre jura la raençon a rendre et bons ostage en livra. Quant il fu hors, l'empereor le fist conduire par sa terre, puis entra en mer, et s'en ala en Angleterre. Quant il fu en sa terre, il porchaça sa raençon justement et l'envoia a l'empereor, et delivra ses pleges. Quant sa raençon fu paiée, il entra en mer, et passa en Normandie, et semonst ses os por aler sus le roi de France por rescorre sa perte s'il peust. Ainsi commença la guerre des deux rois, mes je n'en dirai ore plus.

XIX. *Henricus imperator fit rex Siciliæ.*

Le roiaume de Cecile, de Puille et de Calabre estoit escheus à la fame Henri, des que ses nies le roi Guillaume estoit mort, et qu'en fist roi en la terre de Tancre. Quant le roiaume li fu eschus, il n'ot pas loisir d'aler là. Car li plus haut home et barons estoient alés avec son pere, et le plus de la chevalerie. Quant son pere fu mort, il fu empereres, il ot assés a faire a aler par sa terre et recevoir ses homages. Quant il ot euē la raençon du roi d'Angleterre, il assembla gens et s'en ala en Puille, et laissa son frere qui dus estoit de Souave por estre garde de la terre. Ancois que l'empereres fust mort, morut le roi Tancres, et ot l'en fait d'un fil qu'il avoit roi. Le roi de Cesile oi dire que l'empereor venoit en sa terre, si assembla ses os, et ala à l'encontre, tant qu'il s'entre-rencontrerent devant une cité qui a nom Naples en terre de Labor; là se combatirent, et fu l'empereor desconfit. Il remest en la terre et manda gens. En dementieres qu'il les assembloit por entrer en la terre de Puille et Calabre, fu le roi de Cesile mort. Quant cil de la terre orent perdu seignor, si rendirent la terre de Puille et de Calabre a l'empereor. Il ot un haut home en la terre de Cesile, qui vout l'isle tenir contre l'empereor, et d'un sien neveu faire roi; mes n'en ot mie le pooir, car aucunes gens en furent encontre. Quant l'empereor ot garnié Puille et Calabre, il passa en Cesile et la prist, et chaça tant cele haut home qui contre lui aloist, qu'il le prist, et fist morir de male mort, et son neveu fist les eus grever, et porta corone a Palerme lui et sa fame. En cel point que l'emperere vint en Cesile, il n'avoit onques eu enfant. Là ot l'emperris un fil, si com l'en dist; mes mult de gent ne porent croire qu'ele l'eust porté, porce qu'ele estoit de si grant aage, qu'ele ne peust mie, a lor avis, avoir enfant. Cil enfes ot nom Frederic.

XX. *Henricus imperator classem præparat in sacram expeditionem.*

Quant l'empereor Henri ot sa terre conquise, il fit nes et galies atorner por envoier en la terre d'outre-mer grant gent. Il envoia par toute Alemaigne et fist crier que tuit cil qui vodroit aler en la terre d'outre-mer poures et riches, il lor livreroit passage et viande qui prendre la vodroit. Lors se croisierent grant gens, et alerent la où l'empereor estoit por passer. Quant li Alemant et cil que li empereres i envoia a son coust furent assemblés, l'en prisa qu'il i ot quatre cens chevaliers et grans gens a pié. D'autre part l'empereor i envoia le chancelier d'Alemaigne por estre chevetaine de l'ost, et fist creanter a tos ceus qui aloient qu'il feroient sa volenté. L'empereor lor creanta qu'il ne se moveroit de la terre où il estoit tant com il seroient outre-mer, et lor envoieroit gent et grant plente de viandes. Quant le passage et les nes furent apareillés, si murent. En ce tans fu le roi de Hongrie mort, et la roine demora voive sans hoir. La terre eschai au frere son seignor. Ele vendi son doûaire grant avoir, et ala en la terre d'outre-mer, et mena chevaliers et serjans, et passa au passage que li Alemans passerent, et arriva a Sur. Le cuens Henri la receut a grant honor, et il se dut bien faire, car ele estoit seror sa mere; fame avoit esté au vieil roi d'Angleterre son oncle, et suer le roi Felippe de France. Cele dame puis qu'ele fu arrivée ne vesquit que huit jors; si demora cil avoirs au comte Henri, mes poi en i ot.

XXI. *Henricus imp. rex Cypri coronatur. Saladini obitus. Saladinus, Saladini filius, Joppen obsidet et vi expugnat. Henrici comitis luctuosa mors.*

Des Alemans qui passerent arriva une partie en Acre, l'autre en Chipre. Avec ceux qui arriverent en Chipre estoit le chancelier. Quant le roi de Chipre sout que le chancelier estoit arrivé en l'isle, il ala encontre, et il fit grant honor, et li dist, puisqu'il estoit en lieu de l'empereor, il voloit qu'il le coronast; car il voloit tenir sa terre de l'empereor: le chancelier dist que volentier le feroit, puisqu'il l'en requeroit, et en fu mult lie. Il prist de ses chevaliers de Chipre, et s'en ala avec le seignor

de Chipre a Nicocie, si le corona. Quant il ot coroné, il s'en ala es nes, puis arriverent aprés les autres en Acre. Ains que li Alemans fussent arrivés, fu Salahadin mort, et avoit assené ce qu'il avoit conquis, et doné là où il vout. Mes a son frere qui li avoit aidié à conquerre ne dona riens, ains s'en ala avec son neveu en Egypte à cui Salahadin avoit cele terre donnée. A l'ainsné de ses fils dona le roiaume de Domas et de Jerusalem, et a l'autre le roiaume do Halape, as autres dona tant qu'il assena XII fils qu'il avoit. En ce point que Salahadin morut avoit une haute dame a Triple, qui dame avoit esté de Gibelet. Si porchaça tant vers les Sarrazins, à cui Salahadin avoit Gibelet baillée a garder, qu'il s'en issirent, et la dame i entra et si chevaliers, et garni la cité et le chastel. En cel point que li Alemans arriverent a Acre estoit les trives routes por la mort Salahadin qui avoient esté prises au tans le roi Richart. Le fils Salahadin qui sires estoit de Domas et de Jerusalem assembla ses os, pour venir sus les Crestiens. Si ala aseoir Jaffe. Ce fut ce fils Salahadin a cui le cuens de Triple dona congié d'entrer parmi sa terre en la terre des Crestiens. Quant cil de Jaffe furent assegié, si manderent querre secors au conte Henri; car il savoit bien que le chastel n'estoit pas fort. Quant le cuens oi cele novele, se fist semondre ses os et les Alemans, si les fist movoir a aler vers Cayhas à quatre milles d'Acre. Il lor dist qu'il moveroit lendemain. Car il avoit a conter a ses homes, et à atirer son affaire. L'ost mu et le cuens demora, et conta a ses homes, et fu vespres quant il ot conté. Il fist mettre les napes por souper. Il demanda a laver, l'en li apporta en droit d'une fenestre, qui en la tor en haut estoit où il manoit. Si com il lavoit ses mains, il se lanca avant et chei de la fenestre a val, si fu mort. Le vaslet qui tenoit la touaille, se laissa chair aprés, porce qu'il ne voloit pas qu'en deist qu'il l'eust bouté. Il ne fu mie mort, mes il ot la cuisse bruisée, aucuns dient que s'il ne se fust laissie chair, le cuens ne fust pas mort. Le vaslet qui fu cheu entre deux murs se traina tant qu'il vint prés d'une posterne, et oi gens passer par defors et commenca a crier. Quant cil oirent le cris, il vindrent cele part, et demanderent qu'il avoit. Il dist que por Dieu feissent venir chevalier et porter le conte, qui ilucc gisoit mort. Les vaslets et les serjans le comte i alerent et le troverent mort. Il l'en apporterent au mostier et l'ensevelirent. Il avoit plusors fois commandé, que l'en fist cele fenestre treillier por le enfans; car le cuer li disoit qu'ele feroit damage. Grant fu le duel com fist du comte. L'en envoia aprés l'ost qu'il retornast; car le cuens estoit mort. L'ost fu retorné; le cuens fut enfoüi au mostier de sainte Crois. Li Sarrazins que devant Jaffe estoient le pristrent a force et abatirent le castel, e emmenerent tos les Crestiens qui dedens estoient.

XXII. *Soldani Ægypti obitus. Rex Cypri corona Jerosolymitana donatur.*

En ce point avint que le soudan d'Egypte qui fu fils Salahadin aloit un jor chacier, si chai de son cheval, et se bruisa le col. Quant son oncle, qui point de terre n'avoit, vit son neveu mort, il saisi la terre, et la garni, et manda par tout paienime querre chevaliers et serjans, et il lor donroit bon sous. Quant le soudan de Domas qui ot pris Jaffe, sot que son frere estoit mort et que son oncle avoit garni la terre et saisi, il se retrait a Domas, et assembla gens, car il savoit bien que son oncle le deseriteroit s'il pooit, et il si fist. Quant le cuens Henri fut enfoui, l'en prist conseil de faire seignor en la terre et de sa fame marier. Il avoit un haut home u païs, qui avoit nom Hue de Tabarie, qui fillastre avoit esté le conte de Triple, et avoit le seror cele dame a fame. Cil avoit un frere, qui Raoul i est apelés, à cui il conseilla que l'en la mariast, qu'ele i seroit bien emploiée, aucuns si accorderent; mes le Temple et l'Ospital furent encontre, et distrent que por lor conseil ne li donroit-on mie. Car de toute l'aide qui venoit au comte de sa terre de Champaignes, ne pooit-il fornir la terre, et fu souvent en si grant poureté et besoigneus; et comment donrons-nos la terre a home qui rien n'a, quant cil o toute l'aide de Champaigne qu'il avoit, ne pooit la terre gouverner. Nous prendrons conseil, et la donron se Dieu plaist à tel home qui la terre gouvernera. Il pristrent conseil, et s'accorderent à ce que le roi de Chipre la voloit prendre, ne savoit où ele fust miex emploiée, ne dont la terre fust plus tost secoruë. Il si accorderent, et par le conseil au cancelier d'Alemaigne manderent quere Hemeri roi de Chipre, e li donerent la dame, et l'espousa et porta corone. Lors a primes fust-elle roine.

XXIII. *Aimericus rex Baruch obsidet.*

Aprés ce que le roi Hemeri ot la dame espousée, avint un jor qu'il chevauchoit par defors Sur, entre lui e ses chevaliers deus homes vindrent contre lui a cheval por lui occire. Il ne l'occistrent mie, mes durement fu navré. Il furent pris et essilliés, ne onques ne vodrent gehir qui ce lor voloit faire faire, dont l'en mescrut Huon de Tabarie por son frere qui n'ot la roine Isabel. Il manda tous les chevaliers qui rentes avoient dedens Acre, et lor dist qu'il eslussent deus chevaliers avec ses baillis qui fussent as rentes d'Acre garder et recueillir por departir entr'eus, et rendre a chascun ce qu'il devoit avoir s'il pooit estre: car il ne voloit mie perdre ne mettre du sien en lor rentes paier, ains vivroit-il et si chevalier des rentes de sa terre, et il vesquissent des rentes où ils estoient assenés. Aprés prist conseil au Temple et a l'Ospital et au chancelier d'Alemaigne, et as barons de la terre d'aler sor les Sarrazins. Il doner conseil d'aler aseoir Baruth. Lors firent nes chargier de viandes et galies armer por aler par mer; l'ost ala per terre. Quant li Sar-

razins qui a Baruth estoient, sorent que l'en devoit venir sor eus, il voidierent le chastel de fames et d'enfans et de fiebles gens, et de tous les esclas qui dedens estoient, et un charpentier qui dedens iert manans, mes sa fame et ses enfans envoierent en paienime en ostage, porce qu'il ne feissent aucune traison. Quant li Sarrazins sorent que li Crestiens venoient par mer e par terre, il s'armerent et vindrent a l'encontre. Quant le charpentier vist que li Sarrazins furent tuit fors du chastel, il vint a deus esclas Crestiens, qui remes estoient, et lor dist; or du bien faire, se vous me volez croire le chastel est pris. Cil li distrent qu'il li aideroient. Lors alerent a la porte du chastel, le charpentier fist un des esclas sor la porte monter, que se li Sarrazins venoient, qu'il getta pierres et se defendist durement: il monteroit sus la maistre tor qui près estoit de la porte, et li aideroit la porte a defendre. A l'autre escals dist qu'il ala a l'autre tor qui est sor la mer et monta si et feist crois quant il verroit les nes près, et criast: Dex aide et S. Sepulcre; aprés descendist et ouvrist la porte por entrer ens

XXIV. *Civitatem capit.*

Quant il orent ainsi devisé chascun ala a sa garnison. Li Sarrazins issus estoient du chastel et virent que li Crestiens approchoient durement par mer et par terre: si retornerent ariere, et cuiderent entrer u chastel, mes ils virent la porte fermée. Cil qui sus la porte et sor la maistre tor estoient commencierent pierres a lancier et a crier: Dex aide et S. Sepulcre. Li Sarrazins virent qu'il avoient le chastiau perdu, et s'il demoroit iluec, il seroient pris et occis, car le secor des Crestiens iert prés. Il s'enfuirent et il chastiau demora as Crestiens. Ainsi fu pris Baruth. Quant il orent celui qui sor la tor estoit qui crioit: Dex aide et S. Sepulcre, il se merveillerent que ce pooit estre, et cuidierent que l'en le feist par traison. Cil qui sor la tor estoit descendi, et ouvri la porte qui devers la mer estoit et lor cria qu'il venissent, s'en revient, qu'il n'avoit nulli u chastel, car li Sarrazins s'en estoient tuit fui. Lors s'armerent jusques à x serjans et alerent là et entrerent ens à grant doutance, et quant il aprochierent de terre; et il virent qu'il n'avoit nulli u chastel, après envoierent contre le roi qui par terre venoit, et li manderent qu'il venist, car le castel estoit pris.

XXV. *Aimericus Baruch ingreditur. Mortuo imperatore, inducias cum soldano paciscitur.*

Quant cil qui par mer vindrent furent entrés u chastel, il pristrent les deus esclas, et les mistrent à destrece, porce qu'il lor enseignassent où l'avoir estoit, et le thresor que cil avoit repost. Il distrent qu'il n'en savoient rien, et qu'il faisoient mal et peschié quant il les destreignoient. Tant lor firent qu'il en furent mors. Après vindrent à la maistre porte de la tor, si la cuidierent depecier, mes ele estoit de fer et bien barrée par dedens. Cil qui en a la tor estoit lor dist, qu'il se traisissent en sus, et qu'il ne ferissent plus à la porte, ou se ce non i a tant n'en ni vendroit com il occirait, ne nus n'enterroit en la tor jusques à tant qu'il verroit le rei ou son message. Après ce que les nés furent arrivées, vint le roi devant Baruth, et tous li os qui grant joie firent et rendirent graces à Jesus-Christ, de ce qu'il lor avoit en tel maniere rendu le chastel. Quant le roi fu logié devant Baruth, et il sot que le charpentier estoit dedens la maistre tor, et ne voloit descendre jusques il veist le roi ou son message. Il li envoia un chevalier, et li manda qu'il venist parler à lui seurement. Quant il vit le message le roi, il descendi et vint au roi. Grant joie li fist le roi et il demandast comment li Sarrazins avoient vuidié le chastel. Il li conta comment il avoit esté. Le roi porce que par lui avoit esté pris le chastel, li dona grant rente dedens le chastel à lui et à ses hoirs, et li porchaça tant, qu'il ot sa femme et ses enfans delivrés, qui en paienime estoient. Ainsi rendi Dex ces deus chastiax as Crestiens, Gibelet et Baruth, dont il n'a que cinq milles de l'un à l'autre. Le roi garni Baruth de chevalier et de serjant: car autre garnison nui out mettre, car il estoit bien garni d'armes et de viandes jusques à cinq ans fors solement de vin. Et trova l'en escrist u chastel, que les deus galies, dont je vous ai dis dessus, qui eschaperent de Sur et vindrent à Baruth avoient fait damage de plus de XIV. mil homes, qu'il avoient pris jus et envoié en paienime, sans ceus qu'il avoient occis. Si vous dirai comment. Il a une pointe de montaigne devant Baruth qui fiert en la mer. Au pié de cele montagne estoient tousiours les galies armées. Dessus la montaigne avoit gaites, qui tos jors gaitoient en la mer les vessiaus qui venoient d'Ermenie, d'Antioche et de Triple, et aloient à Sur et à Acre. Tous les convenoit passer par iluec. Quent les gaites les veoient, si le faisoient à savoir as galies, elle movoient, si les prenoient et occioient quant qu'il pooient. Ainsi firent ces deus galies damage as Crestiens tant com Baruth fut as Sarrazins. Quant le roi Hemeri ot garni ce chastel, si s'en ala au chastel Toron à cinq milles de Sur, si l'asega, et fist tant devant, que cil du chastel se voudrent rendre, sauves lor vies. Il ne le vout prendre. N'out gaires iluec esté puis qu'en li vout le chastel rendre, que un messaige vint, qui dist que l'empereor d'Alemaigne estoit mort. Quant le chancelier et li Alement oirent ce, si leverent du siege et s'en alerent ainsi comme deconfis qui n'attendirent l'un l'autre. Il firent atirer lor navie por passer mer ariere; lor viandes, chevaliers gierent et entrerent es nés et s'en alerent. Quant le roi Hemeri vit que li Alemans s'en aloient, il fit trives au soudan, qui frere avoit esté Salahadin, et son neveu avoit deserité. En tel maniere fist trives com Salahadin les avoit faites au comte Henri de la terre qu'il li avoit rendue entre Baruth et Gibelet.

XXVI. *Rex Armeniæ Antiochenum principem capit et terram ejus devastat. Pacem inter eos componit Henricus comes Campaniæ. Antiocheno principi defuncto, succedit comes Tripolitanus. Qui adversus Armenium confœderatur Halapæ soldano. Armenus Antiochiam superat et rex coronatur.*

Je vous avois dit dessus que je vous dirois comment il ot primes roi en Hermenie qui onques ni avoit esté. Or le vous dirai. Il avint au tans le conte de Champaigne, qui sires estoit de la terre d'outremer, que li Crestiens tenoient, que le prince d'Antioche manda au roi d'Hermenie qui ses hons estoient qu'il venist parler a lui en un lieu qu'il li nomma. Li sires d'Ermenie dist qu'il n'iroit pas, qu'il n'i oseroit aler, que un jor qui passés estoit avoit mandé son frere Rufin qui sires estoit, il i ala, et le fist mettre en prison, et porce qu'il avoit ce fait a son frere, n'i osoit i aler. Le prince li manda qu'il venist seurement, qu'il n'iroit que li disime. Le sire d'Ermenie dist qu'il iroit. Il pristrent jor et i ala, et vous dirai comment. Il fist armer cc. que chevaliers que serjans et embuschier près de là où le parlement devoit estre, et commanda que tantost com il orroit corner, qu'il le secorussent; car il doutoit que le prince ne le fist prendre. Le prince d'Ermenie i ala soi tiers au prince, et mena o lui un vaslet a tot un cor, et le fist estre en sus de lui, et li dist que s'il veoit que le prince le vousist faire prendre, que tantost sonnast le cor. Quant le sire d'Ermenie et le prince furent ensemble, si parlerent ensemble. Quant il orent une piece parlé, le prince vist que le sire d'Ermenie n'estoit que lui tiers, si le commanda a prendre: si chevaliers le pristrent. Quant le vaslet vit com prenoit son seignor, si corna. Cil qui estoient embuschiés saillirent tantost, et recoustrent lor seignor. Il pristrent le prince et ses chevaliers, si les emmenerent et mirent en prison; le sires d'Ermenie semonst ses os por entrer en la terre d'Antioche. Il i entra et la gasta durement, et prist cité et chastiaus. Quant le prince vit que li sires d'Ermenie prenoit ainsi sa terre, et qu'il n'avoit nulle merci de lui, il envoia un messaige au conte Henri a Acre, et li manda en priant qu'il venist en la terre, et li aida a issir de prison; car si ne li aidoit-il, n'en istroit james. Le cuens Henri apareilla son erre et s'en ala en Ermenie, et quant li sires d'Ermenie sot que li cuens venoit, si ala encontre lui et le receut a grant honor, et fu mult lie de sa venuë. Il li abandonna sa terre quant qu'il pooit faire a son commandement, fors du prince d'Antioche qu'il ot en prison. Quant le cuens ot une piece demoré en la terre, il prist congié de parler au prince, por pes metre entr'eus s'il peust. Il li donna congié de parler i. Cil atira la pes entr'eus deus si comme vos oirés, et le fist geter de prison. La pes fu tele que le prince quita l'homage au roi d'Ermenie, et devint ses hons, et que la terre que li sires d'Ermenie avoit conquise sor lui li demoreroit, et si firent mariage d'une niece au roi d'Ermenie fille son frère Rufin, et de l'ainsné fils au prince d'Antioche, par si que le prince devoit mettre son fil en eschange de la terre; mes ne li mist pas: ains avint puis qu'il ot la niece au roi d'Ermenie espousée, qu'il morut ains que son pere: si li demora un fil. Le prince envoia la mere et le fil en Ermenie. Li sires d'Ermenie les garda tant que le fu mort; car il les voloit si garder, porce qu'il cuidoit avoir Antioche et la terre a delivré. Car le prince avoit fait jurer sur saints tous ceux de la terre, que Antioche et la terre rendroient a son fil après sa mort; mes autrement ne l'avoit-il mis en vesteure. Quant le prince fu mort, cil d'Antioche envoierent au conte de Triple, qui fils estoit au prince, qu'il venist en Antioche et il li rendroit, et l'en li rendi. Quant le sire d'Ermenie oi dire que le prince estoit mort, il prist l'enfant et sa mere, et s'en vint devant Antioche; car il cuida entrer ens. Le cuens de Triple qui dedans estoit, li contredist. Li sire d'Ermenie envoia en sa terre por semondre ses os por venir devant Antioche. Le cuens qui en Antioche estoit, envoia a Halape au Soudan, et li manda en priant por Dieu qu'il li aidast; car ainsi le voloit le sire d'Ermenie deseriter. Le Soudan li manda que toutes les hores qu'il li feroit a savoir, qu'il le secorroit: car il n'aimoit pas le roi d'Ermenie. Le Soudan li tint bien convent; car autrement ne peust pas li cuens avoir tenuë Antioche contre le seignor d'Ermenie. Cele guerre dura bien sept ans, puis rendit l'on Antioche au roi d'Ermenie par traïson. Quant le cuens ot fait pes du prince et du roi d'Ermenie, cil prist congié à eus, et s'en revint en sa terre; mes ancois dist li sires d'Ermenie au conte Henri: Sire, j'ai assés terre, cités et chastiaus et grant rentes por estre roi. Si est le prince d'Antioche mes hons. Je vous prie que vous me coronés. Le cuens le corona volontiers. Ainsi ot roi en Hermenie.

XXVII. *Henricus comes cum honore excipitur a principe Assisinorum.*

Quant le cuens s'entorna, le roi d'Ermenie li dona grant avoir, et le covoia tant qu'il fu hors de sa terre. Le sire des Hassesis oi dire que le cuens Henri estoit en Hermenie, si li manda en priant que au repairier d'Ermenie, s'en venist par lui, et il lui en sauroit bon gré; car il le desiroit mult a veoir. Le cuens li manda qu'il iroit volentiers, et il si fist. Quant le sire des Hassesis sot que le cuens venoit, il ala a l'encontre et le receut mult liement, et a grant honor, et le mena par sa terre et ses chastiaus, tant qu'il vint un jor devant un chastel. En cel chastel avoit une haute tor; sur chacun crenel avoit deus homes tous blans vestus. Li sires des Hassesis li dist: Sire, vos homes ne feroient por vos, ce que li mien feroient por moi. Sire, dist-il, ce puet bien estre. Le sire des Hassesis s'ecria et deus de ses homes qui sus les creniaus estoient se lincierent a val, et se bruissierent les cous. Le cuens s'en merveilla mult, et dist vourment n'avoit-

il home qui ce fist por li. Cil dit au conte : Sire, se vous volés, je ferai tous ceus que vous vees là sus saillir a val. Le cuens respondit ne nul. Et quant le cuens ot sejorné tant com lui plout en la terre le viel. si prist congié d'aler s'en. Le sire des Hassesis li dona grant plante de ses joiaus et le convoia hors de sa terre, et au departir li dist, que por l'honor qu'il li avoit fait, de ce qu'il i est venu par sa terre, il l'assuroit de lui a tosjours mes. Et s'il estoit nus haus hons qui li fist chose dont il li pesast, fist li a savoir, et il le feroit occire a tant se departir.

XXVIII. *Henricus imperator ante mortem providet filio suo.*

Il avint que l'emperere d'Alemaigne Henri I, qui en Cesile estoit, qui avoit envoié les Alemans en la terre d'outre-mer fu mort, et sa fame l'emperis ot un fils l'an devant ce que l'empereor morust, et li ot mis nom Federic, le nom de son aiel. Après manda deus haus homes d'Alemaigne, quant il dust morir, et les fist venir devant lui, et commanda a l'un Puille et Calabre a garder a son fils tant qu'il fust d'aage, et cil ot nom Tibaut, et a l'autre commanda l'isle de Cesile et sa fame et son fils, et son frere Felippe, qui dus estoit de Souave, manda qu'il gardast bien l'empire, tant que son fils fust d'aage, et il si fist tant com il vesqui, mes puis en fu-il occis, si com vous oirés.

XXIX. *Imperatrix, coronato filio, moritur.*

Quant li empereres ot ainsi attiré sa terre, si morut. Ne demora mie après un an que l'emperris fu morte. Mes avant qu'ele morust, manda ele les archevesques et les evesques et les barons de sa terre qu'il venissent a li en Messine. Quant il furent tuit assemblés, ele lor dist qu'ele voloit coroner son fils, et qu'en l'assura de la terre come droit hoir, ne voloit mie tant atendre qu'ele fu morte, ains voloit que l'en l'assurast et tenist a seignor a son vivant Li baron distrent qu'il en oroient conseil. Quant il revindrent de conseil, si distrent : Dame nous ne voulons mie qu'il soit coroné, ne homage ne li ferons, ne a seignor ne le tendrons ; car vous estes de si grant aage, que nous ne creons pas que vous aiés porté en vostre ventre tel enfant: La dame respondit : Porquoi chargeroi-je l'ame de moi et deseriteroi-je autrui por cet enfant coroner? Je ne le feroie mie. Parmi tout ce que vous estes mi home esgardes que j'en dois faire, que jé l'enfant porté et fils est de l'empereor et je le ferai. Il esgarderent entre eus qu'ele jureroit sur saints que son fils estoit, et ele si fist. Aprés le recuerent come seignor, et puis le coronerent. Quant la dame ot fait l'enfant assurer de la terre, ele fist faire unes lettres, si les envoia a l'apostole, et manda qu'ele laissoit son fils et son avoir en sa baillie. Et quant la dame ot ainsi atorné son afaire, si morut. Quant ele fu morte, l'apostole i envoia un cardinal à l'enfant garder, et le mena l'en à Palerme ; là le garderent longuement. Quant l'emperris fu morte, li haus homes de la terre ne porent soffrir les Alemans que l'empereor i avoit laissiés a la terre garder. Il lor corurent sus por chachier fors ; mes il se tindrent tant come Marcodes vesqui lor sire. Quant il fu mort, li Alemans voidierent la terre, et quant il s'en furent alé, si commença la guerre entre les haus homes de Cesile, et vout chascun estre sires. Il s'entreguerroierent longuement, si qu'il ot grant chierté en la terre, si grant com ne pooit guaaignier les terres ; car chascun disoit qu'il voloit avoir la terre avec l'enfant, et tant tolirent les uns as autres, que le roi n'ot riens, et ne li demora que deux cités en Cesile, Messines et Palerme. Le chastiau de Palerme pristrent et le tolirent au roi. Si conquistrent une cite sor le roi en Cesile, qui a nom Sarragonce. Puis que li Pisan l'orent prise, l'assistrent li Genevois, et la pristrent a force. Li Sarrazins de Cesile quant ils virent la guerre entre les Chrestiens, s'assemblerent et alerent en une montaigne. Là s'enfermerent si durement que nus ne pooit a eus avenir. Il coroient par la terre des Crestiens et guaaignoient sus eux et en occioient assés.

XXX. *Galterius Branensis comes occiditur.*

Une demoisele avoit en Puille, qui fille avoit esté le roi Tancres, qui par le conseil de l'apostole et d'aucun prodome, ala en Champaigne au conte Gautier de Brene, et fist tant qu'il l'espousa. Quant espousée l'out, elle le mena en Puille, et alerent par Rome. L'apostole, porce que par son conseil et par son los avoit cele dame espousée, li dona du sien, et il li chargea gens, et li commanda qu'il entrast en la terre de la Puille. Cil du païs en furent mult lies, et grant partie li rendirent de la terre, et toute li eussent renduë, si ne fust Tibaut à cui l'empereor l'avoit commendé à garder, qui contre lui fu, et grant gent avoit tant par sui Tibaut le conte Gontier, que le cuens fust logié devant une cité. La nuit, quant le cuens fust endormis, le cuens entra en l'ost en larcin, il et si chevalier, et s'en alerent droit à la tente le comte, si couperent les cordes ; et abatirent la tente sus li, et l'occistrent. Quant le cuens fu mort, si fu toute sa gent desconfite. Tibaut reconquist la terre à la fame eu comte ariere. A Gautier demora un fils, qui ot nom Gautier, et puis fu cuens de Brane.

XXXI. *Confœderatio inter Angliæ regem et Balduinum comitem Flandriæ adversus regem Francorum.*

Quant le roi d'Engleterre fu fors de prison, si fu mult dolent de sa terre qu'il ot perduë. Il fist semondre ses os par toute sa terre, et manda corcors par la terre de Provence. Si s'accorderent entre lui et le conte Baudoin de Flandres, en tel maniere qu'il ne lairoit la guerre, ne que luiens ne feroit pes sans l'autre, jusques qu'il aroient toutes les pertes restorées, et que le cuens Baudoin rauroit toute la terre que le roi Felippe tenoit, qui avoit prise o sa seror en mariage, et le roi d'Engleterre ce que la

roi Felippe avoit conquis sor lui. Le roi d'Engleterre avoit tant fait vers les barons de France qu'il avoit lor cuers, encor fussent li cors u servise le roi. Quant le roi d'Engleterre et le cuens Baudoin furent juré ensemble, le cuens Baudoin semonst ses os, et commença à guerroier devers Flandres, le roi d'Engleterre devers Normandie. Un jor avint, que si courier coururent devant Biauvès. L'évesque issi hors et ses gens et les chacierent. Une partie des autres qui en agait estoient, lors faillirent, et les pristrent. Une autre fois avint que le roi estoit près de Gisors et n'avoit pas o lui plus de LXXX chevaliers et chevauchoit par la terre, tant qu'il vint sor un embuschement que le roi d'Engleterre avoit de grant gent et estoit avec. Quant li François virent qu'il s'estoient folement abatus, et qu'il ne s'en porroient partir sans honte et sans damage, il prierent le roi qu'il s'en retorna ariere vers Gisors; car s'il demoroit iluec il seroit pris, et il demoreroient et les tendroient tant com il porroient. Le roi se parti de barons par lors conseil, et vint à Gisors sauvement. Le roi d'Angleterre quant il vit les François, il lor corut sus, et les enclost et les prist tous. Et bien cuida avoir pris le roi de France, por un chevalier qui estoit armé des armes le roi, si com l'en dit. Le roi fu à Gisors mult corocié de ses chevaliers qu'il ot perdu, et de la honte qui li estoit avenuë. Il manda par toute sa terre, et semonst ses os, et assembla grant gent. Le cuens Baudoin entra en la terre le roi par devers Flandres. L'en li rendit Aire et S. Omer, et puis ala assegier Arras, mes ni fist noient; car il avoit grant chevalerie dedens que le roi i avoit envoié, fors tant qu'à un assaut jousta l'en à un des meillors chevaliers de France, qui avoit nom misire Johan de Haugert. Le cuens Baudoin vit qu'il ne feroit rien à Arras, si leva son siege, et corut en la terre le roi, et i fist grand damage. Un jor avint que le cuens de Namur, frere au conte Baudoin, corut devant Arras. Cil d'Arras issirent fors, si le pristrent, et l'envoierent en France. Quant le roi Felippe ot ses os assemblés, il ala encontre le roi d'Engleterre. Le roi vint contre lui. Quant il durent assembler li baron alerent entre deus, et pristrent trives. J'avoie oublié à dire, que puis que le roi d'Engleterre fu venu d'outre mer et issu de prison, assega le roi Felipe Aubermale et la prist. Là fu faite l'aliance du conte de Flandres et du roi d'Engleterre de guerroier le roi de France.

XXXII. *Rex Angliæ in pago Lemovicino sagitta interimitur. Otto fit imperator.*

Quant le roi d'Engleterre ot fait trives au roi de France, l'en li fist à savoir, si com l'en dit, que un sien home, sire d'un chastel, avoit trové en terre grant thresor d'or. Le roi d'Engleterre li manda qu'il li envoiast son thresor qu'il avoit trové en sa terre, et s'il ne le faisoit, il l'iroit asseoir en son chastel. Le chevalier li manda, qu'il n'avoit rien du sien, ne rien ne li manderoit. Le roi d'Engleterre i ala et assega le chastel. Cil chastel siet en la terre de Limoges, et quant le roi fu devant le chastel, si dist au chevalier qu'il li rendist, et s'il ne li rendoit, seut bien qu'il le prendroit. En dementieres qu'il le menaçoit, un arbalestrier du chastel tendi une arbalestre et traist à lui et le feri parmi le cors. Le roi mist la main au quarrel, si l'arracha fors, et ne demora puis guaires qu'il fu mort. Ainsi fu mort le roi d'Engleterre, si com l'en dit. Devant ce que le roi d'Engleterre fust mort, avoit-il avec lui un sien neveu, fil de sa seror, et fil au duc de Soissons, qu'il avoit amené avec lui d'Allemagne, quant il issist de prison, et l'avoit fait conte de Poitiers, il avoit nom Othes. Il oi dire en son vivant que l'empereor Henris estoit mort, il dit à Othes son neveu, qu'il se traist vers Alemaigne, et qu'il feroit tant vers l'apostole qu'il seroit empereor. Othes ala en Alemaigne, le roi Richart envoia à l'apostole et as barons d'Alemaigne, et lors promit tant et dona, qu'il ot l'otroi de son neveu Othon faire empereor, fors du duc de Soave, qui contre lui fu. Frere avoit esté l'empereor Henri qui mort estoit, et disoit bien qu'empereor ni auroit ja à tant com il vivroit fors son neveu Federic, qui en Cesile estoit, qui estre le devoit, et à cui il gardoit la terre. Grant piece tint ainsi l'empire contre l'apostole et contre ceux d'Alemaigne, tant qu'il avint, que un jor un chevalier li copa la teste en sa chambre meismes. Quant le duc de Suave fu mort, si fist l'en Othon empereor.

XXXIII. *Multi Franciæ barones cruce signantur.*

Ançois que je vous die plus de Othon comment il fut empereor, ne quel fin il fist vous dirai-je du comte de Flandre et des barons de France, qui contre le roi orent esté, qu'il firent. Il firent crier un tornoiement sor Somme et entre, et il alerent tuit; et quant il furent tuit armé d'une part et d'autre por tornoier, et il durent assembler, il osterent lor hiaumes et corurent as crois, et se croisierent por aler outre mer, dont aucuns distrent qu'il se croisierent por doutance du roi de France qu'il ne les grevast, porce que contre lui avoient esté. A cele assemblée se croisa le cuens Baudoin de Flandre, Henri d'Anjou son frere, le cuens Tibaut de Champagne, le cuens Lois de Blois, le cuens du Perche, le cuens de S. Pol, le cuens Simon de Monfort, Johan de Neele, Enguerrant de Bove et si trois frere, le cuens Renaut de Dampierre et autres barons assés et grant chevalerie, bien prisoit l'on à mil chevaliers ou à plus, ceus qui se croisierent delà les mons

XXXIV. *De Fulcone de Milli.*

Devant ce que li baron se croissassent, avoit un prestre en France, qui ot nom Fouque de Milli, qui preçoit de la crois, et mult croisoit de chevalier et d'autres gens, et grant avoir assembla qu'en li dona por despendre en la terre d'outre mer. Mes il ne li porta mie, ains morut. Ançois que la muete fust, tout aucuns distrent qu'il fu mort de duel,

por l'avoir qu'il avoit recommandé, et l'en li cela. Ne por quant la greignor partie de son avoir estoit à Cistiaus, mes bien puet estre qu'il en commanda en aucun lieu qui celé li fu. Li avoir qui fu commandé à Cistiaus fu portés en la terre d'outre mer, ne onque avoir si grant bien ne fist en la terre d'outre mer com cil fist; car li Crolles i avoient esté, et estoient fondus tous les murs de Sur et d'Acre et de Baruth, qu'en refist tous de cel avoir.

XXXV. *Cruce signati ex Gallia diversis viis proficiscuntur, et a soldano omnes capiuntur.*

Li barons de France qui croisié estoient si parlerent ensemble, et pristrent conseil de faire estoire por eus mener. Conseil lor amena qu'il envoiassent en Venice, et feissent venir des Veniciens por marchié faire eus de cele estoire. Quant li Veniciens orent ce, si en furent mult lies, et envoierent de lor plus sages homes en France por faire marchié as barons. Quant les Veniciens furent en France, si s'assemblerent li barons à Corbie. Là fu li marchiés fait des nés et des galies à estre u servise des croissiés deus ans là où il les voudront mener par mer. Grant avoir i ot et la moitié des conquestes hors de la terre de promission. Là jurerent li conte et li haut home, qui à ce parlement furent les convenances tenir et rendre l'avoir. Et li Veniciens jurerent sor sains des nés et des galies et des huissieres avoir appareilliés au terme qu'on i ot mis. Quant li haut home orent loüéee l'estoire, si parlerent entre eus et distrent qu'il feroient d'un deus seignor, à cui il seroient obéissant, et qui justice tendroit sus eus. Là regarderent le comte Tibaut de Champaigne, si en firent seignor, et tant s'en partirent. Ne demora guaires après le cuens Tibaut fu mort. Li baron se rassemblerent por prendre conseil de qui il feroient seignor. Conseil lor apporta qu'il feroient seignor du marquis du Monferrat, qui croisié estoit et prodons. Il le manderent querre, si en firent seignor, et atirent lor erre de movoir. Plusors chevaliers ot en France qui ne furent mie à la cort de ceste muete, ne ni alerent pas, ains i out tex qui passerent à Marseille, et tex i ot par autre lieu. Johan de Neele entra adonc en mer, et grant partie de Flamens, et s'en alerent par les destroit de Marroc. Tui li croisiés deça les mons passerent à un port, et passerent outre mer, et arriverent en Acre, fors ceus qui arriverent en Venice. Bien furent c c c. cil chevalier et plus de toutes terres, mult i passa de menuës gens. A ce passage passa le cuens de Forest, mes il ne vesqui guaires. Ains fu tantost mort com il arriva en Acre. Le cuens Renaut de Dampierre i fu, qui vint au roi, et li dist qu'il voloit les trives bruisier, et que tant estoit de gent qui bien pooient guerroier les Sarrazins. Li rois respondi qu'il n'estoit mie tex bons qui les trives deust bruissier, ains atendist les haus homes de France, qui en Venice estoient alés. Cil cuens fu mult honteus de ce que le roi avoit ainsi parlé à lui, et qu'il ne li laissoit les trives bruissier. Si parla laidement au roi. Le roi fu sage, si escouta, et li laissa dire son plaisir, qu'il ne voloit pas as pelerins faire tençon ne meslée. Quant le cuens vit qu'il ne pooit rien faire en la terre, il parla à plusors chevaliers, qui passés estoient à ce point. Il pristrent conseil ensemble, et distrent qu'il ne demoreroient mie en la terre, ains iroient en Antioche. Ils errerent tant qu'il vindrent hors de la terre des Crestiens, et vindrent à une cité des Sarrazins qui a nom Gibel. Cele cité siet entre Margat et la Liche. Quant le sire de la Liche oi dire que si grant gent aloient là, il ala encontre, porce qu'il avoit trives as Crestiens et les salua. Il lor fist grant honor, et les fist logier hors la cité. Aprés lor fist venir viande à grant plenté à vendre. Il lor demanda où il voloient aler. Il distrent qu'il iroient en Antioche. Li sire de la cité lor dist que en Antioche ne porroient-il aller s'il n'avoient la seureté du soudan de Halape, parmi cui terre il lor covenoit passer, et s'il voloient il envoiroit au prince, et feroit à savoir, qu'il avoit iluec grant chevalerie et grans gens por lui aidier, et qu'il prengne seureté du soudan de passer par sa terre. Il distrent qu'il ne sejorneroit pas tant que le message fust venu, ains passeroient bien, qu'il estoient grant gent. Li Sarrazins dist qu'il ne feroit mie sens, s'il s'en aloient ains qu'il l'eust fait à savoir au prince; car s'il s'en aloient, il n'en eschaperoit ja pié. Il distrent toutesfois qu'il s'en iroient. Li Sarrasin dist : pourquoy ne me creés vos, vous n'estes pas sages. Ja avez vous grant marchié de viande, en nulle lieu n'aurez-vous tel marchié. Totes voies s'appareillerent li Crestiens, et distrent qu'il ne demoroient plus. Quant cil vit qu'il ne les porroit tenir par priere, il lor dist, seignors, j'ai trives as Crestiens, ne je ne voudroie nul avoir blasme de chose qui vous avenist, parmi ma terre vous conduirai-je sauvement. Mes sachés de voir si tost com vous istrés de ma terre, vous serés pris, car on vous guaite. Il ne le voudrent croire, et s'en alerent, et il les conduisit tant com sa terre dura. Quant il furent hors de sa terre, il vindrent prés de la Liche. Grant gent de Sarrazins, qui là furent embuschiés les pristrent tous, fors seulement un chevalier qui fu pris, et eschapa la nuit. Cil ot nom Sohiers d'Entreseignes. Ainsi com vous avez oi, furent cil pris par lor folie, porce qu'il ne vodrent croire conseil.

XXXVI. *Soldanus Ægypti præparat se ad resistendum Christianis. Soldanus Halapi obsidet Damascum.*

Le soudan d'Egypte, qui fu frere Salahadin, qui la terre ot saisie après la mort son neveu, et qui son autre neveu avoit deserité de la terre de Domas et de Jerusalem, quant il oi dire que li Crestiens avoient apareillé lor estoire por venir en la terre d'Egypte, il fist metre bonne garnison à Domas por son neveu qu'il avoit deserité, et vint en

Egypte por prendre conseil, comment il porroit sa terre garnir contre les Crestiens qui en la terre devoient venir. Quant il fu venu, il manda les evesques et les prestres de sa loi et lor dist : « Seignor, li Crestiens ont fait grant estoire por venir en ceste terre, et por prendre la, s'il pooient, il convient que vous aiés chevaus et armes, et soiés bien garnis por la terre defendre, car j'ai guerre au soudan de Halape, et à mes neveus, si ne porroie mie ci avoir toutes mes gens, ains me covendra tenir ost çà et là, si covient que vous m'aidiés. » Il distrent que armes ne porteroient-il pas, ne ja ne se combatroient, car lor loi lor deffendoit à combattre, ne contre lor loi n'iroient-il ja. Ains iroient à mahomeries, et prieroient Dieu que il deffendit la terre. Car autre chose ne devoient-ils faire. « Le soudan lor dist, se li Crestiens venoient ci, et il vous toloient la terre, que ferés vous? Ce que Dieu plaira ferons Puisque vous ne povés combatre, dist le soudan, je querrai qui combatra por vous. » Lors fist venir un escrivain devant li, puis apela le plus haut des evesques, et li demanda combien il avoit de terre et où ele seoit, et qu'il ne l'en mentist pas. Cil li dist verité, et il le mist en escrit. Après apela les autres un et un, et fist metre en escrit. Quant tout ot escrit, si fist as sommer combien lor rentes valoient. Si trova que deus tans avoient en la terre de rentes qu'il n'avoit. « Seignors, vous avez plus de terre que je n'ai, et aurés grant damage, se vous la perdés. Je saisierai vos terre et vous donrai vos vies, du remanant loerai chevaliers et serjans por defendre la terre. Il distrent : Sire, ce ne ferés-vous pas, se Dieu plaist, que vous tolliés les aumones que vos antecessors ont données. » Il dit qu'il ne les voloit mie tolir, car ce seroit contre raison s'il les toloit ne apeticoit. Ains les voloit garder et garantir à son poir. Il saisi toutes lor rentes et lor terres, et les assembla à la soue, et à son benefice, à chascun selonc ce qu'il avoit dona sa vie. Après envoia message et serjans en Venice, et lor dona grant avoir et grans richesses qu'il manda au duc et as Veniciens, et avec ce lor manda salus et amitiés, et lor manda s'il pooient tant faire en nulle maniere, qu'il destornassent les Crestiens, qu'il n'alassent en la terre d'Egypte, il lor donroit grant avoir et grant franchises u port d'Alixandre. Li message vindrent en Venice, et firent bien ce qu'il i quistrent, et s'en retornerent ariere le plus tost qu'il porent. En dementieres que le soudan estoit en Egypte, le soudan de Halape, et le fil Salahadin, qui deserité estoit, assistrent Domas à grant gent et à grant effors. Quant cil de Domas se virent assis, si manderent au soudan lor seignor, qu'il les secorust. Quant le soudan oit ces novelles il fu mult corociés, et s'en ala secorre Domas à tant de gent com il pout avoir. Il vint au plustost qu'il pout en Jerusalem, là assembla ses os et tote sa gent à Naples, qui est à une jornée d'Acre, et à cinq jornées de Domas. Là fist tant par son sens et par son engin, qu'il leva le siege de Domas, ne onques de plus près ne les secorut.

XXXVII. *Veneti cruce signatos in Terram Sanctam transferre recusant, nisi prius in expugnanda Sclavoniæ civitate quadam eos juvent. Ea de re ad papam queritur rex Hungariæ.*

Li pelerin qui devoient entrer es nes en Venise : il a iluec une isle près de Venise, qui a nom S. Nicolas, a la mesure que li pelerins venoient, les faisoit l'on passer en cele isle et herbergier. Là assena l'on chascun haut home a sa nef, et combien chascun paieroit. L'en receut le paiement ce que chascun en devoit. Quant il orent ce fait, si ne fu mie l'estoire la moitié paiée de ce que lor ot en convenant, mult s'en retourna de la menuë gens en lor païs, et mult s'en espandi par la terre por querre lor vivre. Quant li Venicien furent paiés des pelerins ce qui lor fu assené, si distrent a mariniers nos gens qu'il les passassent. Li Venicien distrent qu'il n'entreroient en mer tant qu'il auroient toutes lors convenances euës : car il lor avoient bien tenue la lor. Li haut homes voudrent doner bon pleges et creanter a rendre. Il distrent qu'il ne feroient rien, nil n'entreroient en mer jusques tant qu'il fussent paiés. Là les cuidrent tant a malaise en cele isle qu'il passerent l'esté et vindrent vers l'ivert. Si ne porent passer por le froit. Là furent li haut home mult dolent et corocié de lor avoir qu'il avoient guasté et perdu, et de ce qu'il ne pooient riens exploitier de ce qu'il devoient faire. Quant li Venitiens les virent si a malaise et corociés, mult en furent liés. Le duc vint as haus homes de l'ost, et lor dist qu'il avoit iluec près une cité, qui mult li avoit fait d'ennui et greve, et s'il se voloient accorder a ce qu'il alassent avec eus, et aider à prendre la cité, il lor quitteroit l'avoir, qu'il devoit avoir de l'estoire, et les menroit où il les devoient mener Li haut homes distrent qu'il en auroient conseil des pelerins de l'ost. Il en parlerent et distrent qu'il lor convenoit tel chose faire qu'il ne deussent pas, ou il retourneroient honteusement arriere. Il s'accorderent qu'il feroient la volenté as Venitiens, et iroient là où il voudroient. Quant li Venitiens oirent ce, si en furent mult lie. Il firent chargier viandes et les recueillirent es nes et es vessiaus et alerent vers la cité, et pristrent terre et assiegerent la cité. Cele cité a nom Ladres (*infra* Gadres) en Esclavonie, et estoit au roi de Honguerie. Quant le roi de Honguerie sout, que li pelerins qui outremer aloient, avoit sa cité assise, et guasté sa terre, il fu mult dolent, il manda as barons de l'ost et as pelerins qu'il ne faisoient mie bien qui sa terre li gastoient, qu'il estoit croisié, ausi com il estoient, et que por Dieu se levassent du siege, et s'il voloient du sien il lor en donroit a grant plente et iroit avec eus outre-mer. Il li remandirent qu'il ne s'en porroient partir; car il avoient juré l'aide as Venitiens, si lor aideroient. Lors manda le roi de Honguerie à l'apostole en priant por Dieu des pele-

rins qui outre-mer aloient, qui li gastoient sa terre, qu'il i meist conseil

XXXVIII. *Pontifex eos excomunicat. Cruce signati perdiversas vias proficiscuntur. Versus Antiochiam tendunt.*

Quant l'apostole oi ces noveles, si n'en fu mie lies. Il i envoia un cardinal por amonester les, qu'il alassent fors de la terre le roi, et s'il n'en issoient il les escommenieroit. Le cardinal i ala et les amonesta, n'en vodrent rien faire : ains pristrent la cité. Le cardinal les escommenia de par l'apostole. Quant escommeniés furent, ils s'assemblerent et parlerent ensemble. Il envoierent a l'apostole, et li crierent merci, et li firent a savoir porquoi il i estoient alés, et que por Dieu eust d'eus merci. Ce message fist Robert de Boue. Le cardinal s'en retorna quant il les ot escomeniés. Robert de Boue, quant il ot fait son message de par les pelerins, ne retorna mie a eus, ains s'en ala en Puille por passer en la terre d'outre-mer. Il passa et arriva en Acre. Enguerran ne vout mie demorer en escommenation, ains s'en ala au roi d'Honguerie, et fu avec lui grant piece. Le cuens Simon de Monlort et Gui son frere s'en alerent ausi a un port, et passerent quant tans fu avec deus abés de Citiaus, l'abé de Vaus et l'abé de Sarquanciau. Estienne du Perche, Renaut de Monmirail et autres chevaliers assés passerent outremer. Li autres ivernerent a Guadres quant il l'orent prise et demorerent tot l'iver. Joan de Neele et li Flamens entrerent adonc en mer. Il alerent par les destroits de Marroc, et pristrent une cité de Sarrazins, où il firent grant guaaing. Quant il orent pris cele cité, il n'i vodrent pas demorer, ains la donnerent as frere de l'Espée, qui la garnirent et la tiennent encore, puis aler a Marselle iverner. Il avoit avec ces Flamens un chevalier qui parent estoit du comte Baudoin, cil s'acointa d'une fame qui a Marselle estoit, qui fille fu au roi de Chipre. Il la demanda en son païs. Si com ele s'en aloit, le cuens de S. Gile la prist, si l'epousa. Quant il l'out tant tenuë com il vout, il la mist hors de sa terre, ele s'en vint a Marselle, et le cuens espousa la seror au roi d'Arragon. Là la trouva le chevalier que je vous di, et fist tant vers li qu'il l'espousa, et cuida bien à l'aide du conte de Flandres, qui ses parens estoit et des Flamens, qu'il r'eust l'isle de Chipre, qui fu son pere. Quant tans fu de passer, Johan de Neele et li autre pelerin, qui iverné avoient a Marselle, et es autres païs, passerent et arriverent en la terre d'outre-mer. Quant il furent arrivé li chevalier qui la fille au roi de Chipre avoit a fame, prist de ses amis et des Flamens, et alerent devant le roi Hemeri. Le chevalier li requist qu'l li rendist l'isle de Chipre; car il avoit a fame la fille de l'empereor qui ele fu, et soue devoit estre. Quant le roi Hemeri oi cele novelles, si se tint por musart, et li commanda qu'il li voidast sa terre, sor le cors essiller, et s'il ne le faisoit, il l'essilleroit. Li chevalier n'ot pas conseil de demorer, ains voida la terre au roi de Chipre. Au passage où li Flamens passerent, passa grant gent, et arriverent en la terre d'outremer, mes ni furent euvré, car il avoit trives. L'une partie s'en ala a Triple, l'autre en Antioche au prince qui guerreoit le roi d'Ermenie. Johan de Neele s'en ala sejorner en Hermenie, et fu avec le roi a un siege devant Antioche, et furent veuës ses bannieres, si com l'en dist. Cil qui en Hermenie et en Antioche alerent, n'alerent mie si folement comme cil qui avant i alerent, qui pris furent, ains orent sauf conduit a aler.

XXXIX. *Acconenses commeatum Saracenorum intercipiunt.*

Un amiraut avait en la terre d'Egypte qui chastiaus avoit en sa terre de Sajete. Il fist armer galies, et les mist en mer, si les envoya gaaignier dedens les trives. Les galies vindrent devant l'isle de Chipre et pristrent deux batiaus et n'avoit dedens que cinq homes, plus ne firent de damage as Crestiens. L'en fist a savoir au roi Hemeri que les galies des Sarrazins avoient pris ses homes devant Chipre. Quant il le sout, il manda au soudan qu'il li fist rendre ses homes, qui avoient esté pris en trives. Le Soudan manda a l'amiral qu'il les rendist. L'amiral dist qu'il n'en rendroit nul. Le roi dist qu'il lamenderoit quant il porroit. Cil amiral qui les homes le roi avoit pris, fist un jor chargier xx vessiaus de forment et d'orge et de marchandises por garnir le chastel qu'il avoit en la terre de Sajete, et por paier les garnisons; car il se doutoit que li pelerins ne sejornassent a Gadres quand il seroient arrivés a Acre, et qu'il ne l'asseissent. Quant li vaissel furent chargiés, et ils orent tans, si murent. Quant il vindrent près d'Acre, et cil d'Acre virent qu'il passoient outre et ne tornoient au port, cil d'Acre sorent bien que c'estoit nes des Sarrazins, ils corurent as nes et as galies et corurent encontre, si les pristrent et les amenerent en Acre. Dedens ces nes avoit bien cc. chevaliers Sarrazins et plus. Tout ce gaaing de blé et de vessiaus fu au roi, et bien prisa l'en qu'il y avoit que forment que orge au mui de la terre xv. mil muis. Bien valu le gaaing qui a cele emprainte fu fait LX. mil Besans.

XL. *Rex Haimericus pactas cum Saracenis inducias violat.*

Quant le roi ot fait l'avoir dechargier et metre a sauveté, et les Sarrazins emprisonner, il fist les portes d'Acre bien fermer et bien garder, que nus n'en peust issir ne entrer, parce qu'il ne voloit mie que on fist as Sarazins a savoir ce qu'il voloit faire. Lors manda as chevaliers d'Acre et à ceus qui avoient armes et chevaus, qu'il lor donassent provendes, et tantost com il orroit les nacaires sonner, qu'il s'armassent et montassent et alassent après lui. Cil qui en Acre estoient le firent volentiers, car mult desiroient a aler sor Sarrazins. La nuit quant le roi ot fait soner les nacaires, et li chevalier ot mengié, il les fist armer et murent, et

mult de gent a pié i ot, et errerent tote nuit. Li Templiers et li Hospitaliers, li uns fist l'avant-garde, et l'autre l'ariere-garde; au point du jor furent entrés en terre de Sarrazins, et s'espandirent par le païs, proie cueillirent, mult pristrent fames et enfans, et grant gaains i firent. Il revindrent a Acre : l'en fist a savoir au Soudan, qui a Domas estoit, que le roi Hemeri estoit entré en sa terre, et avoit pris ses homes et grant damage fait. Quant le Soudan l'oi, si fu mult lies, et dist que Bellen estoit, assés pooit prendre et gaster, que par lui ne par son conseil n'en seroit destorbes, bien gardast chascun ce que garder avoit. Car ore avoit bien le roi Hemeri sa perte des cinq homes, que li amiral avoit pris. Quant Johan de Neele qui en Hermenie estoit et li autre chevalier oirent dire que les trives estoient routes, si alerent a Acre où la guerre estoit sor les Sarrazins. Le roi par maintes fois s'en entroit en lor terre, et en amenoit proie, et grant gaaing faisoit sor eus. Une fois ala deça le flun, si ne trouva rien, si passa outre bien profont, proies accuillierent, et grant gaaing firent. Si passerent arriere le flun et s'en retorner et herbergierent iluec, dont l'en ot le jor grand paor en Acre d'eus. Car quant il orent la proie acueillie, et il s'en retornoient, ains qu'il eussent le flun passé, pristrent un coulon, si li lierent un fil rouge au col, et l'envoierent en Acre. Quant le coulon fu venu, et il fu pris, si ni trova l'en nulles lettres fors le fil rouge, dont il orent grant paor. Car il esperoit que ce fust signe de bataille et de sanc espandu. Quant le roi fu passé par deça le flun, il fist unes lettres, si les lia à un autre coulon au col et les envoia en Acre, et lor fist a savoir qu'il estoit sain et haitie, et comment il avoit le flun passé, et tout ce qu'il avoit fait. Lendemain retorna le roi sauvement a tout son gaaing.

XLI. *Rex terras Saracenorum deprædatur, ac tandem crucesignatis recedentibus cum eis inducias facit.*

Un des fils au Soudan qui avoit nom Coredins, qui mult haioit les Crestiens, sot que le roi Hemeri gastoit la terre son pere, et prenoit proie et gens, et que son pere ni mettoit nus conseil, si fu mult dolent. Il assembla grant gent, et s'en ala herbergier à huit milles d'Acre à la fontaine de Saforie, et faisoit corre une fois ou deus chascun jor devers Acre. Quant le roi vit que les Sarrazins estoient si près herbergié d'Acre, il fist ses tentes tendre de fors Acre por movoir et si chevalier o lui, et souvent avenoit que l'en mengoit en l'ost, que les correor Sarrazins venoient si près des herberges, que bien i pouient l'en traire. Un jor avint que Coredins vint a toutes ses gens a une lieuë d'Acre a un casal du Temple qui a nom Doc. Quant le roi sot que Coredin estoit venu o toutes ses gens si près de lui, il s'arma il et ses gens qui armes pooient porter a pié e a cheval. Il alerent contre les Sarrazins, et ordonnerent lor batailles. Il furent si près des Sarrazins, que les uns traioient as autres. Là ot le roi mult de requestes de poindre; le roi lor pria qu'il soffrissent tant que lieu en fust : car il envoia ses correor por descouvrir le païs, que il se doutoit que li Sarrazins n'eussent fait embuschement por recorre vers la cité. Là furent de none jusques au vespres, que les uns ne forfirent as autres, fors deus chevaliers, qui issirent fors de lor bataille, et poinstrent vers deux Sarrazins et les abatirent; mes les gens a pié les occiserent. L'un de ces chevaliers fu d'Orliens et avoit nom Guillaume Prunel, l'autre Guillaume et fu né de Calabre. Quant les descouvreor furent venus, il distrent au roi qu'il n'avoient rien vû, ne point d'embuschement ni avoit. Il manda as chevaliers, qui prié li avoient de poindre, qu'il poinsissent. Lors ni ot si hardie bataille qui poinsist, tant les ens eust le roi prier : ains furent tuit coi jusque a la nuit, que li Sarrazins s'en retornerent. Cil revindrent en Acre sans plus faire. Bien prisa l'en a nul chevaliers ceus qui là furent. Lendemain en acocha de malades et le tiers jor plus, tant en i ot de malades et de mors que onques puis le roi por pooir qu'il eust, ne pout assembler cinq cens chevaliers. Le roi fist armer galies et veissiaus, et les envoia en la terre de Damiete, a grant gent. Là firent grant gaaing, et s'en retornerent sauvement. Grant gaaing fist le roi Hemeri par mer et par terre sor Sarrazins por achaison de cinq homes, que li Sarrazins avoient pris en trives. Quant vint au passage de Septembre, le plus des chevaliers loerent lors nes, et revinrent ariere, et Johan de Neele et Robert de Bouë, le cuens Simon de Montfort, et Gui son frere demorerent en la terre. Cil Gui espousa la Dame de Sajete. Quant le roi vit que li chevaliers s'en retornoient, et la terre demoroit voide, il fist trives as Sarrazins.

XLII. *Consilium de restituendo Isaaco in perio CP.*

Or vous lairons a parler de la terre d'outre-mer jusques a tant que point en sera. Si vous dirons des contes et des pelerins qui estoient a Gadres, et du fils de l'empereor Quirsac, que l'empereor ot envoié en Honguerie a garantise a son frere le roi, que cil qui ot fait son pere les eus crever ne le tuast. Li enfes fust grant váslet, si li conseilla l'en qu'il s'en alast a Gadres, et qu'il fist tant vers les pelerins et vers les Veniciens qui là estoient, et par promettre et par doner, qu'il alassent avec lui en Constantinople, et qui li aidassent a ravoir sa terre, dont il estoit deserité, et il lor donroit quant qu'il deviseroient. Li Veniciens distrent qu'il s'en conseilleroient. Il parlerent ensemble et conseil lor dona qu'il li aideroient, s'il faisoit lor gré : dont vindrent à li, et li distrent qu'il estoient conseillés, et s'il voloit faire lor gré, il li aideroient. Il lor dist qu'il deissent qu'il feroient. Il atirerent que li cuens de Flandres aroit c. mil mars, et li marchis c. mil mars. Cil avoirs lor fu créantés por eus, por lui et por les chevaliers de sa terre, et le

duc de Venice c. mil mars, et le cuens de S. Pol L. mil mars, et si jura qu'il rendroit a chascun pelerin poure et riche ce qu'il avoit paié de l'estoire deus ans avec ce qu'il l'avoient a tenir, et si lors querroit cinq cens chevaliers deus ans, et viande a tote l'estoire deus ans, et ainsi le jura li enfes de tenir, s'il pooient tant faire qu'il fust en Constantinople, et qu'il r'eust la terre, et il li graanterent qu'il ne li faudroient et qu'il li aideroient tuit a l'aide de Dieu, tant qu'il seroit emperere, et qu'il r'aroit la terre de Constantinople. Quant ce fu créanté d'une part et d'autre, li vaslet s'en ala en Honguerie por prendre conseil a son oncle, et por li atirer, por aler avec les pelerins. Li Veniciens firent les nes et galies atirer et chargier les viandes et recueillir les pelerins, et quant tans fu, si murent de Gadres, et alerent en l'isle de Corfout. Cele isle est entre Duras et Puille. Là attendirent le vaslet tant qu'il vint, et quant il fu venu, si murent d'iluec, et s'en aler en Constantinople. Lors orent bien oi li Veniciens la priere que le Soudan lor fist, qu'il destournassent les pelerins qu'il n'alassent en Alixandre, dont je vous parlois devant.

XLIII. *Alexius imperator præparat se ad resistendum Isaaco nepoti.*

Quant l'empereor Alexes de Constantinople oi dire que ses nies amenoient si grant estoire sor li, si ne fu mie lies. Il manda tous les haus homes de sa terre, et lor fist a savoir que ainsi amenoit ses nies grant gens sor lui, et qu'ils fussent appareillé de lor armes por eus defendre. Cil li creanterent qu'il li aideroient com a lor seignor. Quant il sorent que li Venitiens approchoient de Constantinople, si firent une chaene lever, qui estoit a l'entrée du port por ce que les nes ne li vaissel entrassent dedens. Cele chaene avoit de lonc plus de quatre traits d'arc et si avoit de gros lo bras d'un home. Li uns des chevaliers fu a une des tors de Constantinople, li autre furent a une ville que l'on appele Parte : au chief de cele ville avoit une tor, là où li uns des chief de cele chaene fu qui de Constantinople venoit. Cele tor fu bien garnie, porce qu'il savoit bien que nos gens prendroient de cele part terre, et en tel maniere l'avoient garnie por la tor garder. Cele tor a nom la tor de Galathas. Là fist S. Pol une partie de ses epistres. Tant errerent les pelerins François, qu'il vindrent par un samedi devant Constantinople, et ne porent entrer dedens le port; ains alerent a une part ariere desus la Guirice, près de la rouge abbaie. Là arriverent li François sans nul contredit de ceux de Constantinople, dont il avint que cil de la ville quant il virent les François, vindrent a l'empereor, et li distrent : Sire, car issons si lor defendons terre a prendre. Li emperere dist, que non feroit : ainsi les lairoit arriver et prendre terre, si com il seroient herbergié, il feroit istre toutes les putains de Constantinople, si les feroit monter sor un mont qui estoit devers cele partie où il estoient herbergiés, si les feroit tant pisser, qu'il seroient noié, et de si vil mort les feroit morir. Je ne le di mie por voir, mes ainsi le disent aucunes gens, que ainsi le dist l'empereor par orgueil.

XLIV. *Galli CP. appulsi turrim Golgotham dictam impugnant et expugnant. Alexius in Latinos egreditur Constantinopoli.*

Quant vint a lendemain que nos gens furent arrivés d'autre part de Constantinople, il assaillirent la tor de Galathas, et si ni ot mie grant assaut, et la pristrent, si bouterent le feu en la guitée, et desconfirent les Grisons qui estoient venus de Constantinople por la tor secore, et mult i en ot de noiés, quant on depeça la chaene, qui dessus estoient montés por fuir en Constantinople a garant : car quant li François orent pris la tor, il depecierent la chaene. Quant li François orent le port délivré por entrer ens, si firent les nes passer outre jusques au chief du chastel de Blaquerre qui est au chief de Constantinople pardevers terre. Là fu un des manoirs l'empereor, et là où il fu le plus. Là entrerent les nes près du chastel, et li chevaliers et li pelerins se logierent, et assistrent de cele part Constantinople, et firent lices devant eus, porce que cil de la ville n'issisent fors por eus grever. Il furent herbergiés en une valée près de lor nes, et il avoient derriere eus une abbaie en la montagne, qui avoit nom Biaumont, qu'il avoit garnie. Quant il orent iluec esté une piece, si atirerent lor batailles, que se cil dedens issisent fors por combattre a eus, que chascun alast a sa bataille. Ne demora guaires après, que cil de Constantinople vindrent a l'empereor, si li distrent : Sire, si tu ne nos delivre de ces chiens, qui ci nos ont assis, nous lor rendrons la cité ; et il dist qu'il les en delivreroit bien. Lors manda ses chevaliers, et lors dist qu'il s'armassent, et fist crier par toute la terre, qu'il iroit combattre as Latins. Quant il furent armés, il issirent fors de Constantinople par une porte que l'on appele porte Romaine, à un mille près de là où li Latins estoient herbergiés. Quant l'empereor fu fors de Constantinople il et sa gent tuit armés, si envoia jusques a cinq batailles as herberges des Latins. Quant li Latins oirent dire que cil de la cité issoient por venir combattre a eus, si s'armerent et vindrent fors des lices, et se tindrent tuit coi, et li Grifon furent coi d'autre part.

XLV. *Veneti civitatem capiunt. Galli legitimum imperatorem throno suo restituunt.*

Li Venitiens qui furent es nes, sans ce qu'il feissent à savoir as Latins, quant il sorent que l'empereor et ses gens furent issis de Constantinople, et li Latins estoient fors des lices tuit armés, qui attendaient la bataille, il s'armerent et entrerent es batiaus, et porterent eschièles avec eus, et vindrent as murs de la cité devers Blanquerre. Si drecierent eschieles, et entrerent dedans la cité, et ouvrirent les portes devers la mer, et bouterent le feu en la cité. Puis manderent as François s'il avoient mestier de chevaliers, qu'il lor envoieroient, qu'il

estoient en la cité et l'avoient prise. Quant l'empereor vit que la cité ardoit, et que li Venitiens l'avoient prise, si s'en ala il et si chevaliers, et li François se herbergierent en la cité, et mistrent celui qui avoit crevez les eus en possession, mes ne vesqui guaires après. Li François coronerent le vaslet, qui les avoit amené a Constantinople, après regarderent un haut home de la terre, qui prodome leur sembloit, si le firent baillif de la terre et de l'enfant, porce qu'il estoit jones, et porce qu'il porchaçast les convenances teles com li enfes lor avoit promises. Quant ainsi orent attiré, si vint cil, si lor dist : « Biaus seignors vous estes ci en cete cité avec nos « et si m'avés esgardé à estre baillif de l'empire. « Il m'est avis, se vos le loes entre vos, que vos issis« siez hors de la cité, et vous alissiez herbergier de « la en Parte pardevers la tor de Galathas, ou li Gui« rée estoient devant ce qu'il fussent ars, et je vous « envoierai des viandes assés; et si querrai et por« chacerai comment vous arez les convenances te« les comme l'en les vous doit. » Li François se conseillerent et parlerent ensemble à Veniciens et bien si accorderent, si s'alerent logier par devers la tor de Galathas. Cil baillif que je vous dis si avoit nom Marcofles. Quant li Latins se furent logiés, et lor navie près d'eus : lors manda Marcofles as Venitiens que il seussent en écrit combien li pelerins avoient es nes donné, et si li fist l'on a savoir combien estoit le nombre de l'avoir. Si fist prendre l'avoir et rendre a chascun ce que l'en avoit trouvé en escrit; après si lor envoia forment et vin et char a chascun ce qu'il estoit. Ne demora guaires après ce qu'il ot ainsi fait, qu'il leva grant meslée en Constantinople de Grecs et de Latins qui i manoient devant ce que l'estoire i alast, dont li Grifons orent grant paor, que cil de fors ne s'en meslassent, si bouterent le feu es maisons des Latins, qui ne fina d'ardoir IX jors et IX nuit en travers la cité et de l'une mer a l'autre.

XLVI. *Marcofles occiso imperatore invadit imperium. Galli et Veneti C P. expugnant.*

Marcofles fist entrer en Blaquerre en la chambre l'empereor, une nuit si le fist estrangler, et fu averé le songe que l'empereor avoit une nuit songié. Il avoit un porc sauvage contrefait de cuivre a Bouche de lion, qui estoit sor la mer. Là manoit l'empereor, si songea que cil porc l'estrangloit, et quant vint lendemain, por la paor qu'il en ot, si le fist depecier, mes il ne li valut riens, toutes voies fut-il estranglé. Quant l'empereor fu mort, si le fist l'en a savoir a Marcofle; et Marcofle ala Blaquerre, si le fist enfouir, et quant il l'out enfoui, il manda ses chevaliers, et ala sainte Sophie et porta corone et fu empereor. Mes devant ce qu'il porta corone, fist-il bien garder les portes, que nus ne peust issir ne entrer que l'en ne seust la mort l'empereor en l'ost, ne la covine de la cité. Il ot un haut home en la cité, qui parent avoit esté l'empereor. Si li fust avis qu'il deust miex estre empereor que Marcofles. Si espia un jor que Marcofles fu a Blaquerc, si prist ce qu'il pot avoir de gens, et s'en ala a sainte Sophie, si s'assist en chaere et porta corone. Quant Marcofles l'oi dire si ala là il et si home, si l'occist. Li François et li Veniciens quant il virent que les portes de la ville estoient fermées, esque nus ni pooit aler ne venir, si s'esmerveillerent mult où l'empereor estoit alé. Mes on ne les laissa mie entrer dedens, ains dist l'en que l'empereor estoit malades. Cele chose ne pout pas longuement estre celée, ains forent tres tuit comment l'empereor avoit esté mort, et en quelle maniere Marcofles avoit esté empereor. Ne demora guaires après cele chose que Marcofles commença à guerroier les Latins et lor viande à destraindre. Si vous dirai qu'il fist un jor. Il fist jusques à XIV. nés enplir d'espines, et quant il orent le vent qui venoit devers eus, et qui s'en aloit sor l'ost des Latins, il fist le feu bouter dedens, et le vent les mena tot droit vers la navie des Latins. Mes li Veniciens qui estoient bien garnis se defendirent mult bien d'eus et de ce feu, si que onques damage ni orent ne de lor cors ne de lor avoir. Iluec ivernerent nos François, jusques à tant que ce vint au caresme, si que cil de Venice fire pons de l'or mas et de lor nés. Si les atornerent par tel engin qu'il s'en montererent par dessus tuit armés. Et quant il avaloient il estoient par dessus les plus hautes tors qui devers la mer estoient, là où il devoit essaillir. Ainsi orent atiré lors affaire et establi à la Pasque florie. Quant vint l'endemain par matin, si s'armerent et entrerent ès nés, et Dex lor donna si bon vent, qu'il les mena à Constantinople. La premiere nef qui vint as murs, ce fu la nef l'evesque de Soissons, cele avala tantost sous une tor sous le pont, et François et Venicien monterent sor le pont, et pristrent cele tor. Cil qui primes i entra estoit Venicien et i fu occis, l'autre fu un chevalier de France, et ot nom Audins Durebouche. Cil gaaigna cent mars, et l'autre aprés cinquante. Tantost comment cele tor fu prise, il ouvrirent les portes et entrerent ens. Quant l'empereor vit que li Latins furent entrés dedens la cité, si s'enfui, ainsi fu constantinople prise. Li François et li Veniciens ancois que l'en asseis la cité, establirent que dedens mostier ne prendroient nulle chose, et que les avoirs que l'en prendroient en la cité, l'en les mettroit ensemble, et departiroit l'en a droit ; car li Veniciens devoient avoir la moitié par tot : ainsi furent lor convenant, quant il orent l'estoire accueillie, que de toutes les conquestes, fors la terre de Jerusalem, devoient avoir la moitié en quele part que ce fust. Aprés quant ils orent ce establi, si fist l'on excommenier à trois evesques qui la furent, l'evesque de Soissons, l'evesque de Troies, un evesque d'Alemaigne, tous ceus qui nulle chose en destorneroient, et qui ne porteroient ce qu'il trouveroient là où l'en l'establiroit por departir. Aprés excommenia l'en tous ceux qui dedens mostier prendroient aucune

chose, ne prestre ne moine desroberoit, ne qui sor fame mettroit main. Ainsi fu establi l'escommuniement fait. Devant ce que li Latins entrassent en Constantinople, ne qu'il l'eussent, estoient-il plain de la grace de Dieu, et avoient grant charité en eus, et si C. Griffons veissent, deus Latins si fussent-il.

XLVII. *Latini deprædantur CP.*

Quant li Latins orent prise Constantinople, ils orent l'escu Dieu embracié devant eus, et tantost com il furent ens, il le jeterent jus, et embracierent l'escu au deable. Il corurent a saint iglise premierement, et roberent les abaies. Là fu la convoitise si grant entr'eus, que cil qui devoit porter amour, portoient a val. Là fu tele la haine et la rencune entr'eus, que li chevaliers distrent que la poure gent avoient tot, et li poure disoient que li chevaliers avoient tot ravi, et li clerc et li prestre avoient tout mucié, dont il fu bien aparissant à la partie. Cil qui plus en orent furent li Veniciens, qui emportoient de nuit à lor nes: dont il avint quant on ot prise Constantinople, que li dus de Venice vot faire marchié as Latins de l'avoir qui estoit en Constantinople, qu'il feroit l'avoir assembler à ses gens et metre à une part les muebles, et donroient à chascun chevaliers cccc. mars, et as chascun prestre et à chascun serjans à cheval cc. mars, et as chascun home à pié c. mars, ainsi l'eust-il fait et otroié, mes li François ne le vodrent otroier, ains en embla là tant et destorna devant ce con partist as Veniciens, que de la partie as François n'ot li chevaliers xx mars, li prestres et li serjans à cheval x. mars et home à pié v. mars.

XLVIII. *Balduinus comes Flandriæ fit imperator CP.*

Quant il orent ainsi parti l'avoir, si partirent la cité, si que les Veniciens orent la moitié, et li François l'autre. Si eschai la partie as Veniciens devers terre, et la partie as François devers la mer. Quant il orent parti l'avoir et la cité, si pristrent conseil de qui il feroient empereor et patriarche. Si s'accorderent que se l'en faisoit empereor deçà les mons, cil delà les mons feroient patriarche, et que li Veniciens donroient la quarte partie à l'empereor par devers terre de la cité, et li François la quarte part près de Bouche de Lion. Quant ainsi orent attiré, si eslut l'en le conte Baudoin à empereor, qui de Flandres fu cuens, si porta corone. Quant l'empereor fu coroné, il desparti les terres, les isles de la contrée, et as Veniciens donna tel partie com avoir devoient. Après laissa les Veniciens et ses baillis en Constantinople, et ala à Salonique por prendre e por doner au marchis a cui il avoit donné le roiaume de Salonique. Le marquis ala avec, et mena l'empereris sa fame, qu'il ot espousée, qui fame ot esté l'empereor Quirsac, et mere l'emperere que Marofles fist estrangler, et seror le roi Honguerie. Cele dame ot un fils, qui puis fu roi de Salonique. Il a bien xxv. jornées de Salonique jusques à Constantinople. L'empereor ala de Constantinople jusques à Salonique, et en tous les lieus où il venoit, le tenoit l'on à seignor par toute la terre, et quant il vint à Salonique, si li rendist l'en et il la dona au marchis. Après li rendi l'en grant terre sor la marine devers Puille qu'il dona au chaps Peneis, que puis tint Gieffroi de Villehardoin. Quant cele terre fu tote delivrée, et il l'ot donnée à ceus qui je vous ai dit, si retorna ariere en Constantinople. Là vint Henri d'Anjou son frere. Si prist gent et passa le bras S. Jorge. Si ala en Turquie et conquist grant terre. Paiens d'Orlicus et Baudoien de Biauveois, Pierre de Brachuel pristrent gent avec eus, et passerent le bras, et alerent en Turquie et conquistrent grant terre. D'autre part l'empereor Baudoin et li cuens Loïs sejornerent en Constantinople, devant ce que li cuens Baudoin fust emperere, et qu'il eust pris Constantinople, porce qu'il orent l'estoire plus esloingné qu'il n'orent en convent, manda-il ariere sa fame que ele alast à lui en quele terre que il fust. Quant la dame oi les nouvelles que son sire li manda, si s'apareilla, et s'en ala outre mer, et ariva en Acre. En ce point arriva que ses sires fu empereor. Noveles vindrent a l'empereor que sa fame estoit en Acre. Il i envoia chevalier por faire la venir a Constantinople, et si manda en la terre d'outre mer, et fist crier par tot, que qui vodroit avoir terre ne garison, si venist à lui. Il i ala bien de cele voie cens chevaliers de la terre et si i ala bien d'autre gent jusques à dix mil, et quant il vindrent là, si ne lor vout riens donner. Ains se partirent de là, et s'en alerent à Salonique, et là où il porent miex faire par le païs. La contesse de Flandres, qui en Acre estoit, ne vesqui guaires, puis qu'ele fu venué en Constantinople.

XLIX. *Conspiratio adversus Latinos Andrinopoli. Latini obsident Andrinopolim.*

Or vous dirai des Grifons de la cité d'Andrinople qu'il firent. La cité d'Andrinople si estoit as Veniciens, car ele estoit escheuë en lor partie. Il menoient mult mal ceus de la cité, e si lor faisoient mult de hontes. Por ce manderent as chastiaus et as cités qui près d'eus estoient, por Dieu qu'il s'accordassent ensemble, et qu'il mandassent le seignor de Blaquerre qu'il les secorust et il li rendroient toute la terre. Car li Latins les menoient trop mal. A ce s'accorderent les cités et les chastiaus d'iluec entor, et furent tuit à la tor d'Andrinople, et manderent au seignor de Blanquerre qu'il les secorust, et il lor manda ariere que volentiers les secorroit dedens la Pasque à tot grant gent, et ce fu quinze jors devant quaresme prenant que le message i alla, et si a quatre mult grant jornées d'Andrinople jusques à Constantinople. Cil des chastiaus et cil de la cité d'Andrinople quant il orent la seureté des Blaquers, qui les secorroient, il vindrent as garnisons, qui là estoient de Veniciens, si lor distrent, qui voidassent la cité, et s'il ne la voidoient, il les occiroient, mes en pes s'en

alassent, ançois com les occist. Les garnisons virent qu'il ne se porroient tenir, si s'en issirent fors, et s'en alerent à Constantinople, et ainsi fist l'en à toutes les garnisons des chastiaus d'iluec entor. Les garnisons envoierent un message à l'empereor, et li firent à savoir que ainsi s'en venoient, et comment li Grifons les avoient mis hors. Le message vint à Constantinople le jor de la cendre, ainsi comme l'empereor issoit de sa chapele, où il avoit oi le servise, cil li dist le message qu'il apportoit. Quant l'empereor l'oi, si fu mult dolent, et manda le duc de Venice, et le comte Loïs, et ses chevaliers qui en Constantinople estoient. Il alerent tuit à li, et mult furent corociés, quant l'empereor lor dist la novelle qu'il ot oie. La pristrent conseil, et s'accorderent d'aller d'Andrinople asseoir, et tot metre à l'espée, que par d'Andrinople estoit tot la terre revelée. Lors commenda l'empereor que tuit fussent appareilliés de movoir dedens la mi-quaresme, et tuit cil qui armes porroient porter, fors ceus que l'en esgardoit à demorer en la cité por garder la. Ainsi com il le commanda fu fait. Quant ce vint à la mi-quaresme, si murent, et alerent asseoir Andrinople. N'orent gaires esté devant Andrinople, quant les Blaquers et li Comain furent près d'iluec, et corurent chascun jor près de l'ost, et gaitoient si la viande qu'à peine en pooit l'en avoir, et si firent lices par derriere, que li Blac et li Comain ne se ferissent en l'ost.

L. *Balduino imperatori dedere sese volunt cives Andrinopolis, modo iis non imperent Veneti Veneti vitant ne imperator cum iis paciscatur. Blacci et Commani veniunt in auxilium Andrinopolis. A quibus occiditur comes Ludovicus.*

Quant l'empereor sout que li sires de Blaquere avoit amené sor lui si grant gent, si ot grant paor. Si prist messages et les envoia en Turquie à Henri d'Anjou son frere, et li manda qu'il s'en venist à tout ce qu'il avoit de gent, que li Blac et li Comain l'avoient assis devant Andrinople. Tout ainsi manda-il à Paien d'Orliens, et à Baudoin de Biauveois et à Pirron de Brachuel, qui un autre ost avoit en Turquie. Quant l'empereor vint devant Andrinople, cil de la ville issirent hors tuit contre lui, et bien le saluerent comme seignor, et li demanderent porquoi il estoit venu sor eus, et porquoi il venoit la cité asseoir, car il le connoissoient bien à seignor, et la cité li rendroient-il volentiers, si les voloit à droit tenir comme ses hommes, mes il ne li rendroient pas, ains se lairroient depecier tuit piece à piece, por qu'il les vosist metre en autre main que la souē, et ce qu'il avoient fait as garnisons, il l'avoient fait sor lor corps deffendans, car il les mal menoient de lor fames et de lor enfans tant qu'il ne les porroient plus sosfrir, ne jamés tant com il vesquissent, Veniciens n'aroient justice sor eus. Quant l'empereor oi que cil d'Andrinople li orent ce offert, si en prist conseil, et bien li donna son conseil que se le dus voloit aillor prendre terre, qu'il li donnast por qu'il li laissa Andrinople en pes. L'empereor en requist le duc, et le duc li dist que autre eschange ne n'avoit-il ja, ains se vengeroit de la honte con avoit fait à lui et à ses gens; et si li dist qu'il li aidast si com il devoit la cité à assaillir. L'empereor li dist qu'il ne li faudroit ja. Lors fist l'empereor atirer ses gens et assaillir la cité, et envoia une partie de ses mineors, qui minerent d'une part le mur et estançonnerent et mirent la tret, si qu'il ni ot fors de metre le feu. Quant si fu apareillié, qu'il ni ot fors du feu à bouter ens et d'entrer en la cité, l'empereor manda les chevaliers de l'ost por assaillir, et establi li qu'il garderoient les lices, et li qu'il entreroit en la cité, qu'il ne voloit pas que les menuës gens i entrassent por destorner l'avoir qui dedens estoit. Aprés commanda l'empereor et fist crier, que por chose qu'il veissent ne qu il oissent, n'ississent des lices. Or fu bien none quant il orent cest atirement fait, si se departirent, et ala chascun a sa herberge, ce fu fait le jeudi avant Pasques. Le cuens Loïs fu assis au disné, et si com il mangeoit, vindrent li Blac et li Comains jusques a lices criant et glatissant. Quant le cuens Loïs les oi, si en fu mult ires, et dist, veés cil glouton ne nos lairoient mengier en pes. Va, dist il a un sien escuyer, amaine-moi mon cheval, et dist a l'autre: Va, dist-il a Estienne du Perche et a Robert de Monmirail et a mes chevaliers qu'ils vienent aprés moi. Il demanda un hauberion, si le geta en son dos, et monta sor son cheval, et issi fors des lices et li chevalier et sa mesnie aprés lui. Quant li Blac et li Comain qui as lices estoient les virent venir, si commancer a fuir, et il aprés eus a enchaucier. Quant cil de l'ost virent, que le cuens Loïs issoit; si crierent as armes et issirent aprés. Quant l'empereor oi la noise et le cri, si demanda que c'estoit, et l'en li dist que le cuens Loïs estoit issus et aloit aprés les Comains. L'empereor dist, que l'en il amena un cheval, et il iroit aprés, si les feroit retorner, et commanda au mareschal de Champaigne, que nus n'alla aprés lui fors chevalier, et qu'il fist garder les lices et les angins por ceus de la cité, et il s'en iroit aprés le conte Loïs por faire le retorner. Le cuens Loïs chaça tant les Blacs et les Comains, qu'il s'embati sor lor aguait, et les avoit ja chaciés trois mil ou plus. Quant il vit la guaite, se retorna arriere, et une partie de la guaite saillirent aprés, si le navrerent à mort, et occistrent ceus qui o lui estoient. Il issit bien aprés l'empereor cc. des meillors chevaliers de l'ost, por aler rescorre le conte Loïs entre les Veniciens qui aprés aloient. Et quant la gaït vit les gens l'empereor venir, si se retraist ariere, et l'empereor ala avant, si trouva le comte qui se moroit, si fu mult dolent, et grant duel fist. Le cuens Loïs il dist: Sire, ne menés duel por moi, mes por Dieu aiés merci de vos et de la Crestienté; car je suis mort, mes tenés vos tuit coi, et raliés vos gens ensemble

qu'il fert nuit partant si porrés al r as herberges, car j'ai sor lor agait esté, et veus les ai, et sachiés se vos alés avant ja pié n'en eschapera. L'empereor dist, que ja Dieu ne pleust, qu'il eust reprovier, ne si oir qu'il eust le conte Loïs laissié mort en champ, ou il l'emporteroit ou il i morroit.

LI. *Imperator insiliens in Blaccos et Comanos, ab iis occiditur. Solvitur obsidio Andrinopolis.*

Or chevaucha l'empereor avant, et li chevaliers après. Li Blac et li Comain saillirent de lor embuschement, et les avironnerent, et là se combatirent et occistrent tuit ceus de la compagnie l'empereor et lui avec. Fors ne sai quant chevaliers et serjans qui en eschaperent et tornerent à lor herberges. Quant li Veniciens et cil qui avec eus estoient virent la bataille, si retornerent ariere, qu'il savoient bien s'il aloient avant, qu'il n'auroient durée. Il estoit ja prime soir, quant il vindrent as herberges. Lors firent savoir au duc de Venice et au mareschal de Champaigne la mescheance comment ele estoit avenuë. Quant il oirent ce, si se leverent du siege tot coiement, et laissierent lor hernois, et s'en alerent tote nuit vers une cité qui siet sor la marine, qui est des Veniciens, qui a nom Rodestoc. En Constantinople en ala une partie, mes ce fu poi. Quant il orent tote nuit erré, et ce vint a lendemain qu'il fu jor, alerent il regarder. Si virent de loingt grant gens à cheval. Si cuidierent que ce fussent li Blac, por ce commancierent à fuir vers Rodestoc. Cil qui estoient à cheval, si estoit li os Baudouin de Biauveex et Paien d'Orliens, et Pirron de Brachuel, qui venoient secorre l'empereor. Pierres de Brachuel les choisi premierement, et mult s'émerveilla quex gens c'estoient, qui fuioient, ne porquoi, et regarda et conut une partie des banieres et li fu avis que c'estoit de lor gent. Dont dit à ses compaignons, venés tot belement, et je poindrai vers eus, et saurai que ce est. Il point et les atainst. Quant il le virent venir sol, si s'aresterent. Quant il vint à eus si les conut, et il lui. Si demanda de lor noveles, et il li distrent : Quant Pierre de Brachuel oi la novelle si fist grant duel et manda ses compaignons, qu'il venissent à lui, et il i vindrent, et quant il furent là venu si s'en alerent tout droit à Rodestoc. Là sejornerent et attendirent se dame Dex lor envoiroit secors de nulle partie.

LII. *Henricus, audita morte imperatoris ad cujus veniebat auxilium, Rodestam se recipit.*

Quant li Blac orent occis l'empereor et ses chevaliers, et il sorent que Henri son frere avoit passé le bras S. Jorge, et qu'il venoit à Andrinople, si alerent encontre, por lui occire, s'il le peussent trover ne ataindre, mes Dex ne le vout pas soffrir, mes i envoia un païsant du païs por dire la mort d'empereor et du conte Loïs et des chevaliers qui mors estoient, et du siege qui estoit levé d'Andrinople, et alés à Rodestoc, et que li Blac venoient contre lui, et s'il le trovoient, il l'occiroient, mes por Dieu pensa de son cors garantir et de ses compaignons, et ne finast d'errer de jor et de nuit. Quant Henri oi la novelle de la mort l'empereor son frere et de ses compaignons, si en fu mult ires et mult dolens, et grant paor ot de sa souë mort et de ceus qui avec lui estoient, si ne sout que faire. Il avoit bien amené avec lui trente milles mesnie Termins et lor fames et lor enfans et lor hernois, por faire manoir en Constantinople. Si lor avoit juré que por riens qui avenist ne lor faudroit, jusques qu'il les aroit mis en Constantinople. Or ne sout que faire. Car il veoit bien que s'il s'en aloit et les laissoit, qu'il aroit grant peschié, et qu'il iroit contre son serment. Dont prist conseil as chevaliers de l'ost qu'il feroit; si chevaliers li conseillerent, qu'il venoit miex qu'il laissa ce menu pueple en avanture, et s'en alast à Rodestoc à lor gent, se raliassent là, qu'il demorassent là por eus faire occire. Que ce sout-il bien que ce que le païsant li avoit dist, que pié n'en eschaperoit. Si venoit miex que li Hermins fussent mors que eus. Car se seust-il bien devoir s'il fust mort qu'en Constantinople, ne à Rodestoc, n'en toute la terre n'en auroit pié qui tuit ne fussent livrés a l'espée. Il fu d'avis à Henri que li chevaliers li donnerent bon conseil. Lors apela le païsant, et li demanda s'il les sauroit mener à Rodestoc, et il dit oil bien, mes por Dieu exploitassent d'aler. Henri mut et ses chevaliers et le païsan avec, et errerent deus nuis que onques ne mengierent et mult perdirent de leur chevax qui recrurent, si que mult en convint aler à pié, et errerent tant, qu'il vindrent à Rodestoc. Là troverent lor compaignons, qui eschapés estoient. Quant il se virent là assemblés si furent mult lies selon la mescheance qui avenuë estoit. Grant duel firent de ceux qui mors estoient. Li Blac aceinstrent li Hermins que Henri ot laissiés, si les assaillirent, et les occistrent et lor fames et lor enfans, et lors mesme, fors aucuns qui eschaperent, et alerent en Constantinople.

LIII. *Henricus, imperatoris frater, constituitur imperii administer, deinde post annum imperator.*

Quant la novele vint en Constantinople, et du conte Loïs et des chevaliers, et qu'il ne sorent noveles de l'ost, qui parti est, d'Andrenople du siege, si furent mult esmaié et dolens. Ce ne fust mie merveille. Li cuens de Bethune, qui estoit demoré en Constantinople : et un cardinal ausi oirent la novele, si manderent tous les Latins de Constantinople, et les firent assembler en un lieu por prendre conseil qu'il feroit, et por commander que chascun fust appareillié por lui défendre, si veoit que mestier l'en fust ; car a chascuns Latins, qui estoient lors à Constantinople, estoient-il lors c. Grifons, et si avoit le cri de la terre. Là pristrent conseil qu'il armeroient un vaissel et l'envoiroient à Rodestoc, et feroient cherchier la marine por savoir s'il orroient nulles noveles de Henri d'Anjou, ne des autres qui estoient partis d'Andrenople, por ce attirerent et

manderent par mer ce qu'il ne pooient mander par terre, il armerent un vaissel, et l'envoierent par mer, et bien demora plus de VIII jors, puis qu'il les ot trové a Rodestoc, ne onques cil de Rodestoc ne leur firent a savoir, jusques que li vaissel revint ariere. Bien sejornerent li là tui XV. jors et plus puis qu'il furent a Rodestoc, ne ne s'en osoient partir por li Blac, et quant ils sorent que li Blac s'estoient traits ariere, si se partirent de Rodestoc, et s'en alerent vers Constantinople, et envoierent le vaissel avant qui estoit venu por novel oir d'eus, et firent a savoir qu'il venoient, et quant ils furent en Constantinople, si s'assemblerent tuit, et pristrent conseil de faire seignor en la terre, et esgarderent qu'il feroient baillif de la terre Henri le frere de l'empereor, jusques qu'il sauroient se l'empereor estoit mort ou vif. Là li firent homage come a baillif, et bien fu bailli plus d'un an, et faisoit querre et cherchier, et donna grant avoir a moines et a autres gens por trover l'empereor; mes onques n'en pout-on oir noveles, fors tant que un hons vint a lui un jor, si li dist qu'il avoit entre lui et deus homes l'empereor emblé, et l'avoient mené en une forest, et l'avoient là laissié et les deus homes avec lui qui le gardoient, et qu'il envoiast avec lui chevalier et serjans, par mer, si l'amenroient. Henri fist armer deus galeres, et fist entrer ens chevaliers et serjans, et le cuens de Bethune avec, si les envoia en la forest ou cil les mena. Cele forest estoit sor mer major. Quant il vindrent là, si descendirent a terre, et alerent delés l'arbre, où cil disoit qu'il avoient laissié l'empereor. Là ne troverent mie, ains troverent relief de pain et de sel, mes ne sorent qui i avoit mangié. Cil lor jura que desous l'arbre avec deus homes avoient laissié l'empereor. L'en chercha la forest, si ne trova l'en rien. Quant il virent qu'il ne trovoient riens, si retornerent ariere vers Constantinople. Vées-ci toute la novele de l'empereor Baudouin qu'en en pout onques savoir, puis qu'il fu perdu. Je vous avois oublié a dire du conte de S. Pol, qui en Constantinople estoit; il fu mort de sa mort bien XV. jors avant que l'empereor meust a aler a Andrenople. Et quant Henri ot esté bailli de la terre plus d'un an qu'en ne pout savoir noveles de l'empereor Baudoin, cil de la cité le firent empereor. Si li rendi l'en une partie de la terre qui avoit esté perdu entor Constantinople, et si li rendi l'en Andrenople par tele division, qu'il auroit seignor Grifon et qu'il ne seroient mie sous la seignorie des Veniciens, ne des Latins. Toutes voies prist l'empereor ce qu'en li rendi, et la dona a un haut home de la terre qui avoit nom Livernas, qui puis l'en servi bien. Cil Livernas avoit a fame la seror le roi Felippe de France, qui fu fame au fils l'empereor Manuel, qui Androines fist noier. L'empereor Henri fist pes a Blacs et fist la pes au seignor de la Blaquerne por avoir l'aide de lui et de sa terre. Puis fist tant qu'en li rendi sa terre jusqu'à Salonique, et i ala, et quant il i vint si trova que le marquis estoit mort. Là trouva un sien fils qu'il corona et fist roi de Salonique. Ne demora guaires aprés ce qu'il ot esté iluec une piece qu'il fu mort. Si chevalier et si home qui avec li estoient, reternerent ariere por garder Constantinople. Lors pristrent messages, si les envoyerent au conte Pierron d'Auvergne, qui cousin estoit germain le roi Felippe de France, et avoit la contesse de Namur a fame, qui seror estoit l'empereor Baudoin et l'empereor Henri, si li manderent qu'il alast en Constantinople o sa fame; car li empires estoit escheus a sa fame; et l'en feroient empereor, et li emperris si condrois estoit.

LIV. *Petrus Romam profectus a papa coronatur imperator. Tendit CP.*

Quant il oi la novele, si murent entre lui et sa fame, et s'en ala droit a Rome, et mena avec lui chevaliers et serjans, et si laissa deus fils chevaliers qu'il avoit, dont l'ainsné fu cuens de Namur. Quant le cuens Pierre fust a Rome, si fist tant a l'apostole qu'il le corona lui et sa fame. Quant coronés furent, si s'en alerent à Brandis en Puille, et li apostole envoia avec lui un cardinal. Quant l'empereor vint à Brandis, si fist appareiller nes et vessiaus et entrerent ens, et passerent à Duras, et quant ils furent arrivés devant Duras, et li sires sout que c'estoit l'empereor, si ala encontre, et li fist grant joie, et le receut come seignor, et li fist homage et li rendi sa terre. Duras est la premiere cité de l'entrée de Grece par devers Puille. Quant l'empereor ot iluec une piece demoré, si vint li sires de Duras, si li dist: Sire, vous irez en Constantinople par terre, et je irai o vos tant comme ma terre durera, et puisqu'on saura par Grece que je vous arai rendue ma terre, et que je irai avec vous, ni aura nul qui contre vos soit; ains vendront à vos a merci, et vous rendront toute la terre. L'empereor le crut, si murent et alerent par terre, l'emperris estoit grosse, si n'ala mie par terre, ains s'en ala par mer en Constantinople. Ains qu'ele venist a Constantinople, arriva ele en la terre Gieffroi de Vilehardoin, qui grant honor li fist. L'emperris avoit une fille, et Gieffroi de Vilehardoin un fil qui avoit nom Giefroi. L'emperris vit qu'il avoit grant terre et que sa fille i seroit bien mariée. Si li dona sa fille, et il la prist a fame, si l'espousa. Aprés s'en ala l'emperris en Constantinople, ne demora aprés ce guaires qu'ele se délivra d'un fils dont ele estoit grosse.

LV. *Imperator occiditur. Frater comitis Namurcensis fit imperator.*

Or vous dirai que li sires de Duras fist, qui l'empereor conduisoit par terre. Il n'orent pas eloignié Duras plus de trois jornées, qu'il se herbergierent en un chastel mult fort. Quant herbergié furent, et il aincioient la nuit, li sires de Duras fist bien armer ses homes, et fist prendre l'empereor et ses gens, et assés en occiet l'en, et les fist en prison mettre, et tant les tint en prison, que l'empe-

reor fu mort et le cuens de Sancuerre. Quant cil de Grece oirent dire que l'empereor estoit en prison, si se releverent et reconquistrent toute la terre, que l'empereor Henri avoit conquise. Ne demora guaires aprés la mort l'empereor que l'emperris morut en Constantinople. Quant l'emperris fu morte, li chevalier de la terre manderent le comte de Namur qui ses fiz estoit, qu'il alast en Constantinople, que la terre li estoit eschuë. Quant le message vint a lui, et li conta son message, il dist qu'il s'en conseilleroit. Il s'en conseilla, mes son conseil ne li aporta pas qu'il i alast; ains i envoia son frere qui mainsnés estoit de lui, et il lor manda qu'il le coronassent, qu'il ne pooit aler. Cil Henri s'en ala par Honguerie, porce s'en ala par là, que l'emperris estoit sa seror, et qu'il ot le conduit le roi de Honguerie parmi sa terre et parmi Blaquie. Sauvement s'en ala en Constantinople et porta corone. Et quant il ot porté corone, il ne fist gaires d'esploit en la terre, car il n'avoit mie amené gens dont il peust grantment exploiter, et eust perduë toute la terre, s'il n'eust l'aide des Blacs; mes li Blacs li aiderent a maintenir et à retenir ce qu'il en trouva.

LVI. *Imperatoris mater aquis submergitur. Ejus uxori nasus et labia amputantur. Ipse vero moritur.*

Il avoit une vaine dame en Constantinople, qui fille avoit esté à un chevalier d'Arras qui avoit nom Baudoin de Noveville. Cele dame avoit mere, l'empereor l'aima tant qu'il ne pooit estre sans li, si l'espousa coiement, et la mist avec lui en son manoir, et sa mere avec lui. Quant li chevalier de Constantinople sorent qu'il l'avoit espousée, si en furent mult dolent, car il estoit si entrés en li qu'il ne l'en pooit faire issir hors de sa chambre. Il pristrent conseil qu'il en feroient, si s'en alerent en la chambre où l'empereor estoit, si com lor conseil lor avoit aporté, et pristrent l'empereor, si le tindrent, et pristrent la mere sa fame, si la mistrent en un batel, et l'envoyer noier en mer; aprés vindrent a sa fame, si li couperent le nés et les baulevres, a tant laissierent l'empereor en pes. Quant l'empereor vit la honte que l'en li out faite de sa fame, et de sa mere, si fu mult dolent. Il fist armer galies et entra ens, et laissa Constantinople, et ala a Rome. Quant il vint là, si se plainst a l'apostole de la honte que si home li avoient faite. Le pape le conforta durement, et li dona du sien, et le pria tant, et fist tant vers li qu'il retorna ariere en Constantinople. En ce qu'il s'en retornoit ariere, il arriva en la terre Giefroi de Vilehardoin; là prist maladie dont il fu mort.

LVII. *Otho imperator coronatus invadit Ecclesiæ terras. Excommunicatur.*

Fedric qui estoit roi de Cesile, et que si home avoit deserité de sa terre, et du duc de Souave son oncle qui la terre d'Alemaigne li gardoit, il devoit estre empereor. Il avint un jor qu'un chevalier entra en la chambre le duc, si l'occist. Quant li baut home d'Alemaigne sorent que li duc estoit mort, qui contre eus estoit de coroner Othon par les promesses et par les dons qu'il avoit eu du roi d'Angleterre, il le manderent si le coronerent à Ais la Chapelle. Quant Othes ot porté corone, si fist querre le chevalier qui le duc avoit mort et occis, et le fist tant cherchier qu'il fu pris por li geter du blasme de ce qu'il li metoit la mort du duc sus. Il fist le chevalier trainer et pendre. Aprés s'en ala a l'apostole a Rome por estre coroné. L'apostole le corona mult volentiers, porce que le roi d'Engleterre l'en avoit fait grant present. Lendemain que Othes fu coronné à empereor de Rome, il entra en la terre l'apostole et le commença a guerroier, et prist les chastiaus et les garins encontre l'apostole. Quant l'apostole sout qu'il ot pris ses chastiaus, et qu'entré estoit en sa terre, cil qu'il avoit fait empereor et faire ne devoit, et avoit aidié par convoitise à deseriter celui qui devoit estre empereres, si fust mult dolent, si ne pout autre chose faire, ne autre veniance, fors de Othon escommenier par toute Chrestienté; il l'escommenia et fist excommenier par toute Chrestienté. Quant Tibaut qui estoit baillif de Puille, a cui l'empereor avoit laissié la terre de Puille et de Calabre, et de garder a son fil Fedric, sot que Othes ot porté corone, si ala a lui, et li dist qu'il alast en Puille, et il li rendroit toute la terre. Aprés iroit en Cesile, et prendroit Fedric et l'occiroit. Et se ce ne faisoit, bien seut que s'il venoit en aage, il li toudroit.

LVIII. *Otho frustra Siciliam invadere tentat. Fridericus Siciliæ rex sororem regis Aragonum uxorem postulat.*

L'empereor garni bien les chastiaus qu'il avoit pris de l'apostole, si s'en ala en Puille avec Tibaut, mes il ni fist gaires; car cil de la terre furent contre lui, ne onques ne li vodrent rendre. Quant il vit qu'il ne feroit rien iluec, si laissa Tibaut en son lieu, et s'en ala en Lombardie, et en tous cave por prendre les seurtés. En Alemaigne demora tous escommenies. Li apostole attendi plus d'un an, qu'il cuidoit, qu'il venist a amendement de ce qu'il avoit mespris vers lui, mes il ni vint, ne amender ne le vout; et l'apostole en prist conseil tel com vos oirés dire. Mes ancois vos dirai de Fedric qui a Pelerme estoit. Il ot conseil des arcevesques qu'il le gardoient, qu'il se mariast en tel lieu qu'il eust secors et aide de sa terre ravoi., que si home li avoit toluë. Il dist qu'il feroit volentiers par lor conseil ce qu'il vodroient. Lors distrent que le roi d'Arragon qui marchisoit à lui par mer, avoit une seror qui avoit esté roine de Honguerie, et s'il pooit tant faire qu'il l'eust a fame, il ne savoit nul lieu dont il peust avoir secors par mer et par terre. Lors vint Federic, si dist qu'il envoyassent la, se l'en li voloit envoyer, il l'espouseroit volentiers. Li arcevesques firent armer galies, et envoyer au roi d'Arragon, por demander sa seror au roi de Cesile.

LIX. *Ei conceditur.*

Quant li message vindrent au roi d'Arragon, et Il orent dist lor message, le roi fust mult lies, et fist armer galies et nes et chargier d'armes et de viandes, et fist sa seror entrer ens, si l'envoia au roi de Cesile, et envoia avec son frere qui cuens estoit de Provence, et cinc cens chevalier por lui aidier la terre a secorre que si home tenoient contre lui. Après quant il furent partis d'Arragon, arriverent-ils à une cité qui a nom Palerme, là où le roi de Cesile estoit. Quant il furent arrivez, descendirent a terre, le roi ala encontre eus, si espousa la dame. Quant il ot espousée, si se partirent de Palerme et alerent en Cesile, et poi conquistrent de la terre. Mes tant firent le roi et la roine et li chevalier, qu'il aloit tot conquerant. Il a de Palerme jusques a Messines v. jornées. Aprés ce que le cuens de Provence fu a Messines, ne demora gaires que li cuens fust mort, et grant partie de ses chevaliers, et l'autre partie s'en retorna en son païs. Le roi demora a Messines avec ses borgóis, que de ses chevaliers n'avoit-il guaires avec lui.

LI. *Papa] Fridericum hortatur ut transeat in Germaniam Aquisgrani coronandus.*

Or vous dirai le conseil que l'apostole ot contre Othon. Il oi dire que le roi de Cesile estoit a Messines, et qu'il avoit fame espousée, il li manda que s'il pooit tant faire qu'il fust en Alemaigne, il manderoit as arcevesques et as evesques qu'ils le coronassent a Ais, après qu'il auroit porté corone a Ais, il le coroneroit a Rome. Quant le roi de Cesile oi cele novelle, si fu mult lies, et fist appareiller une galie et entra ens, et ala a une soue cité, qui est au chief de sa terre à trois jornées de Rome, qui a nom Gaiete; mes ancois qu'il i alast, porce qu'il ne savoit qu'avenir estoit, corona un sien fil, qu'il avoit de sa fame. Il sejorna grant piece à Gaiete, porce qu'il n'osoit aler avant por les Pisains qui le gaitoient por occire. Quant il ot là grant piece esté, si manda as Genevois que por Dieu le secorrussent, qu'il ne s'osoit movoir de Gaiete. Cil de Janes armerent galies, et envoierent por lui, et l'emmenerent a Janes. Là sejorna bien huit mois, que onques n'issi hors de la ville. Car quant Othes oi dire, que l'apostole l'avoit mandé por coroner contre lui, et por envoier en Alemaigne, il envoia en Lombardie et en Touscane ses messages as cités et as destrois, et envoia grant presens, et grans dons promist à ceus qui le porroient prendre, qu'il le prissent et tenissent, et ce lor mandoit-il mult en priant.

LXI. *Coronatus cruce signatur. Ejus mortem frustra tentat Otto.*

Quant le roi de France Felippe oi dire que le roi de Cesile estoit a Genes, et que l'apostole l'envoioit en Alemaigne por coroner, si en fu mult lies, et sout que Othes faisoit guaitier les destroits et les chemins por lui prendre; si manda as Gennes, qu'il meissent coust et paine comment il fust tost en Alemaigne, et il lor guerredonneroit bien. Li Genevois firent tant vers ceux de Lombardie, que le roi passa en Alemaigne, et porta corone à Ais. Si-tost com il fu coronés, il prist la crois d'outre-mer, et voua a Dieu qu'il iroit en la terre de promission, et aideroit a son pooir à délivrer la terre des mains des Sarrazins. Quant le roi de Cesile ot porté corone a Ais, li arcevesques et li evesques se tindrent a lui par le commandement l'apostole, et une partie des chevaliers de Loheraine toute. Il avint un jor qu'il estoit en Loheraine en un chastel, et con avoit porparlée sa mort par promesse, que Othes avoit faite. Un chevalier qui savoit cele trahison, vint à lui, et li dist con avoit sa mort porparlée, et con le devoit la nuit occire, et s'il voloit faire par son conseil, il feroit tant qu'il ne seroit pas mort. Le roi li dist, que volentiers le feroit: « Sire, dist-il, se vos vous mouvés ore, vos estes guaittiés de toutes pars, vos ne porés de cele par aller, que vos ne soiés oceis. Je vous dirai que vous ferez. Quant ce vendra encore nuit, vos ferés un valet dormir en vostre lit, et serés derrier l'uis de la chambre. Quant cil sauront, qui vous doivent occire, que vous serés endormi, et il verront celi qui gierra en vostre lit, si cuideront que ce soiés vos, si passeront outre, et entendront a celui occire, et vous tantost istres de la chambre, et je ferai apareillies a tot chevaucheors, si vos emmenrai. Li cris levera que vos serés occis, et je a l'aide de Dieu vos menrai à sauveté la nuit. » Et lendemain fu li cris par toute la ville et par toute la terre que le roi de Cesile estoit occis en son lit. Quant le cuens de Bar le sout, et li dus qui marchisoit à Loheraine, si le firent savoir au roi de France. Quant il le sout, il en fu trop dolent, porce qu'il se doutoit d'Othon, que s'il venist en possession, qu'il ne le grevast. Le jor meisme refist a savoir le cuens de Bar et li dus au roi de France, qu'il estoit eschapé et comment, dont li roi fu mult lies quant il le sot. Après ce avint que le roi de Cesile manda au roi de France, que volentiers parleroit a lui a Vaucolor. Le roi Felippe n'i pot aler, ains i envoia Lois son fils, et furent là et parlerent ensemble, mes de lor conseil ne vos sai-je rien dire, fors tant que aucune gens distrent, que le roi Felippe li presta grant avoir, por maintenir sa guerre contre Othon.

LXII. *Philippus rex Ottoni adversatur qui in eum fœdus init cum Anglis et Flandris. Rex Angliæ victus a Ludovico regis Francorum filio. Pugna Bovinarum in qua victor rex Francorum.*

Othes sout bien que le roi de France amoit le roi de Cesile, et qu'il li aidoit du sien encontre lui. Il sot que le roi d'Engleterre son oncle, et le cuens de Flandre, qui Ferrand avoit nom, estoient concordes ensemble, et assembloient gens por guerroier le roi de France. Il assembla grant gens, dus et contes, et s'en ala en Flandre en l'aide le conte por grever le roi de France. Le roi d'Engleterre envoia grant chevalerie au conte de Flandres por

être encontre le roi de France, et si i envoia son frere, qui avoit nom Guillaume Longue-espée, et le conte Renaut de Boloingne, qui avoit lui manoit en la guerre, et Hue de Boves. Après passa le roi d'Engleterre en Poitou a tout grant ost et grant chevalerie. Quant le roi de France sout que le roi d'Engleterre estoit arrivés en Poitou por entrer en sa terre, si envoia là Loïs son fil, et le conte de Nevers, et grant chevalerie, et tant i firent qu'il eussent pris le roi d'Engleterre en un chastel, se ne fust un cardinal de Rome qui estoit Engleis, et estoit en cele terre por croisier a aler outre-mer. Quant il vit que le roi d'Engleterre en avoit le peor, tant pria Loïs le fils le roi de France, qu'il ot trives, et le roi s'en ala. Ainsi fist eschaper le cardinal le roi d'Engleterre, qu'il ne fu mie pris. Quant le roi de France oi dire que le cuens de Flandre assembloit gens, et que Othes, et le frere le roi d'Engleterre, et Renaut le cuens de Boloingne estoit venu en s'aide, il semonst ses os, et s'en ala en Flandre encontre lui, et se herberja a quatre lieuês près de lui a une cité qui a nom Tornai; cele jor que le roi vint a Tornai fu samedi et du samedi fu Dimanche, si dist le roi qu'il ne se moveroit por la hautesse du jor. Li Flamenc quant il sorent que le roi estoit si près d'eus, si s'armerent et vindrent encontre lui, car il le cuidierent trouver a Tornai. L'en fist a savoir au roi que li Flamenc venoient sor lui, le roi fist ses gens armer, et se leva d'iluec, et s'en revint à une herberge dont il meust estoit le jor devant, et establi s'arriere garde, et chargea à Champenois, et s'arresta a un pont con apelle le pont de Bovines. Là attendoit s'arriere-garde qu'ele venist, qu'il ne voloit mie aler contre les Flamens por combattre, porce que le Dimanche estoit. L'en fist a savoir au conte de Flandre, que le roi de France s'enfuioit, et qu'il ne l'osoit attendre. Adonc vint le cuens, si poinst, tant qu'il se feri en l'arriere-garde, et cil le recueillirent a l'aide des eschieles des chevaliers qui près d'eus estoient. Si pristrent le cuens de Flandres et Guillaume Longue-espée et un conte d'Alemaigne qu'on apeloit le conte Pelvi, et Renaud de Boloingne et des Flamens grant partie et des autres chevaliers assés.

LXIII. *Ottonem persequitur Fridericus, cui imperialia insignia resignat.*

Othe s'enfui et li dus de Brabant qui avec lui estoit et Huc de Bove. Cil eschaperent, et s'en ala Othes en Alemaigne. Quant Federic oi dire que Othes estoit deconfi en Flandre, et qu'il s'en estoit afuis, si assembla grant gens, et ala sor lui. Quant Othes oi dire que le roi Federic venoit sor lui a tout grant gens, si voida Alemaigne et ala a Soissone en la terre son frere, et le roi Federic après, et le chaça tant qu'il l'atainst et l'assirgea en un chastel Là prit maladie à Othon, si fut mort; mes ancois qu'il morust, se demist il de l'empire, et rendi au roi Federic la corone de Reme, et les adoubemens qu'il portoit quant il estoit empereor. Si come vous avez oi aida Dame Dex à Federic de si poure com il fu au commencement. Or vous lairons a parler du roi Federic qui en Alemaigne estoit, et sejorna grant piece ains qu'il ala a Rome, jusques que ore et point en sera con en parlera. Cil roi Federic manda son fil et sa fame qu'il avoit laissié en Cesile.

LXIV. *Joannes de Brana fit rex Jerosolymitanus.*

Or vous dirons de la terre de Jerusalem. Il avint chose que le cuens Henri fu mort, et que la terre eschai à la fille le marquis, que li Hassisis occistrent. Ele n'ot point de seignor, ains fist l'en d'un sien oncle baillif de la terre jusques a tant qu'il aroit trouvé à qui il la donroient, et de qui il feroient seignor. Cil chevalier de qui l'en fist baillif et qui estoit son oncle, avoit nom Jehan d'Ibelin, et fu fil de Balian et la roine Marie, qui fame fu au roi Amauri. Cil fu baillif de la terre ancois con eust trouvé à cui donner la damoiselle, et bien tint en pes la terre envers les Sarrazins. Il avint chose que li patriarche et li evesques et li chevalier de la terre et li Templiers et li Hospitaliers s'assemblerent ensemble et pristrent conseil à cui il porroient donner la demoiselle, et faire roi de la terre. Là estoit un chevalier quant ensemble estoient, et se leva en piés, et lor dist qu'il savoit un chevalier en France qui n'avoit point de fame, et estoit haut hons et prodons, et s'il si voloient accorder il li estoit bien avis que le roiaume li afferroit bien, et qu'ele i seroit bien emploiée. Il demanderent qui il estoit, et comment il avoit nom. Il lor dist qu'il avoit nom le cuens Johan de Brene. Il en parlerent ensemble, et s'en conseillerent, et i ot assés de ceus qui bien le connoissoient, et avoient oi parler de li, si s'accorderent tuit de demander, le querre et de donner li la damoiselle, et de faire le roi. Il pristrent messages, et l'envoierent querre. Li messages vindrent a lui là où il estoit en France, et li distrent que cil de la terre d'outre-mer le mandoient querre por lui faire roi. Quant il oi ce, si dist qu'il en prendroit conseil. Il ala au roi de France, et li dist que l'en l'avoit mandé querre por estre roi en la terre d'outre-mer. Le roi li conseilla bien, et li loa qu'il i alast. Il ala et arriva en Acre, où l'en le receut a grant honor, et a grant seignorie, puis ala a Sur, et espousa sa fame, et porterent corone. Quant li Sarrazins sorent qu'il ot roi en Acre, si brisierent les trives qu'il avoient fait au baillif, et commença la guerre. Quant le roi Johan ot porté corone, si manda le roi de Cipre qu'il prist sa fame la fille le conte Henri. Li cuens Henri, le pere a la demoiselle, avoit fait cele mariage ains qu'il morust. Le roi de Cipre la manda querre, si l'espousa et la fist roine. Li roi Johan avoit un cosin germain qui avoit nom Herart de Braine. Il sout un jor que le roi estoit alé a Sur, si fist tant vers la roine, qu'ele li dona l'autre fille au comte Henri, qui sa seror estoit. Il l'espousa coiement tantost com la roine li ot donnée, porce qu'il ne voloit mie que le roi en

eust blasme, ne con dist qu'il li eust donnée. Il passa mer tantost, et s'en vint en France.

LXV. *Papa crucem prædicari mandat. Jacobus de Vitriaco eligitur episcopus Acconensis.*

Je ne vous dirai ore plus de Herart ne de sa fame, mais par aventure vos en orrés autrefois parler. Le roi Johan qui en Acre estoit, manda a l'apostole, que por Dieu le secorust, et qu'il avoit grant mestier de gens. Quant l'apostole oi la novelle de la terre d'outre-mer, qui avoit mestier d'aide, il manda par toute Crestienté as meillors cleres qu'il savoit qu'il prechassent de la crois d'outre-mer. Après i envoia cardinax por eus conforter et confermer ce qu'il disoient, et mult en croisierent par toutes terres. Il ot en France un clerc qui precha de la crois, qui avoit nom maistre Jacques de Vitri, cil en croisa mult. Là où il estoit en la prédication, l'élurent les chanoines d'Acre, et manderent a l'apostole, qu'il lor envoia por estre evesque d'Acre : et sachiés s'il n'en eust eu le commandement l'apostole, il ne l'eust mie reçu, mes toutes voies passa il outre-mer, et fust evesque grant piece, et fist mult de biens en la terre; mes puis resigna et il retorna en France, et puis fu-il cardinal de Rome. Le premier haut home de cele croiserie qui passa fu le roi de Honguerie, qui mult de gens mena, et mult de gens passerent à ce passage de toutes terres et arriverent en Acre. En cel point que le roi de Honguerie passa, fu la roine la fame le roi Johan morte, si li demora une fille. Le roi ne vout mie estre sans fame, ains envoia au roi d'Ermenie qu'il li envoia une de ses filles, et il la prendroit a fame. Le roi li envoia et il l'espousa, après vint le roi d'Ermenie en Acre. Quant le roi Johan ot sa fame espousée, vint le roi de Cipre en Acre a tot grant gent.

LXVI. *Christiani obsident montem Tabor. Obsidionem solvunt.*

Or furent en Acre quatre rois et i ot mult grant pueple, qui arrivés i estoit. Là pristrent conseil qu'il iroient asseoir un chastel, qui estoit a quatre milles d'Acre, qui a nom Monte-Tabor. Il i alerent et l'assistrent, mes il ne le pristrent pas; car li Soudan ot assemblé grant gens, et vint son chastel secorre. Quant li Crestiens sorent que le Soudan estoit prés d'eus, et qu'il venoit por eus grever, si se leverent du siege et alerent encontre por combatre. Li Sarrazins furent es montaignes en haut et li Crestien u plain. Coredain le fils au soudan vint à son pere, et li dist : « Sires, car descendés à val, si nous combatons as Crestiens. Li soudan dit que non feroit : Vées, dit-il, biau fils, com il viennent erans et espris por combatre. Se nous descendons à val espoir nous en aurons le meillor. Car aussi chier ont-il à estre mort comme vif. Il m'est avis qu'ils sont tuit abandonnés à la mort, si ne veul mie mes homes faire occire. Vées, dist-il, com il sont grant gens, et si n'ont point de seignor qui les gouverne, et vit chascun du sien. Quant il aront despendu ce qu'il ont, si s'en iront. » Li soudan se tint tous cois es montaignes. Quant les Crestiens virent qu'il n'avaleroient mie, si n'oserent demorer au siege, por ce qu'il ne se meissent entr'eus et Acre, et qu'il ne lor tollissent la viande. Il n'orent gaires esté en Acre puis qu'il furent revenus, que le roi Honguerie entra en mer et s'en r'ala en son pais, et le roi d'Ermenie s'en r'ala en Ermenie, et le roi de Cipre s'en retorna ariere, et arriva a Triple, et acoucha malade et fu mort. Le roi Johan fu en Acre et ot mult grant gens, et mult en venoit chascun jor. Il se porpensa qu'il ne porroit rien esploitier en cele terre, et que s'il avoit conseil du Temple et de l'Hospital et des chevaliers de la terre, qu'il iroit volentier Alixandre ou Damiete asseoir, s'il li conseilloient. Et s'il li estoit bien avis, que s'il avoit l'une de ces cités, que por cele cité porroit bien avoir le royaume de Jerusalem. Quant ainsi ot pensé, si manda les Templiers et les Hospitaliers et les chevaliers de la terre, por prendre conseil de ce qu'il avoit pensé.

LXVII. *Rex Joannes Damietam obsidere deliberat.*

Quant tuit furent assemblés, si vint le roi, et lor dist : Seignors, dist-il, or me conseilliés por Dieu de ce que je vous dirai. « Nos avons mult grant gens, mult en i a de croisiés par toutes terres qui venront, et mult croisera l'en encore, il m'est avis que nous ne pourrons mie ci gramment esploitier sor les Sarrazins, et se vous vées que ce soit bien a faire et consens le vos aportoit, je irois volentier en la terre d'Egypte asseoir Damiete ou Alixandre. Car se nos poons avoir une de ces cités, il m'est avis que nous en porrions avoir toute ceste terre por l'une de ces deus, se Dex la nos donoit prendre. » Li Templier et li Hospitalier et li chevalier en parlerent ensemble, et lor apporta lor conseil que bien seroit a faire, il si accorderent, et creanterent qu'il iroient. Quant le roi vit qu'il se furent accordés ensemble, si commanda a chascun qu'il atornassent lor nes et chariassent es galies armes et viandes et chascun selonc ce qu'il estoit, et pristrent jor de mouvoir. Et quant la muete fu atirée, le roi garni bien Sur et Acre de chevaliers et de serjans, et laissa a Acre bien cinq cens chevaliers, quant il s'en ala en la terre d'Egypte, que de ceus de la terre, que des pelerins. Et quant li rois ot ainsi garni Sur et Acre, si fist par Acre crier qui haitié estoient, fors ceus qui demorés estoient es garnisons entrassent es nes, et alassent avec lui sor escomeniement. Quant les nes et les galies furent appareilliés, si entrerent ens, et quant Dex lor dona bon vent, si murent, et errerent tant, que poi de tans vindrent à Damiete, et pristrent terre, et descendirent à une isle, qui est devant Damiete, et se logierent iluec sur le flun. Là furent bien un an, que onques ne porent rien faire à Da-

miete, fors tant qu'il pristrent une tor, qui est près de la rive du flun, là où il estoient logiés, et estoit bien garnie. En cele tor estoit un chief d'une chaene, et à Damiete l'autre, qu'il levoient quant il voloient que vessiaux ne montassent ne avalassent le flun. Quant les Crestiens orent pris cele tor, si la garnirent, et brisierent la chaene, si que li vaissel quant li estoient arrivés, ne venoit à lor ost tot contre mont le flun à la rive devers eus.

LXVIII. *Papa cruce signatos et legatos Damietam mittit.*

Quant li apostole sout que li Crestiens orent assiégé Damiete, si manda par toute Crestienté que li croisiés meussent, et après manda as arcevesques et as evesques des pors, qu'il fussent legat à descroisier la menue gens, et qu'il renvoiassent ariere ceus qui n'estoient mie deffensable, et perissent lors deniers. Ceux con descroiseroit à Rome ne lairoit l'en d'argent, fors tant qu'il s'en porroient r'aler en lor païs, si come aucune gens distrent. Après envoia l'apostole legas par toutes les terres por descroisier, et por faire movoir ceus qui ne se descroiseroient. Si manda par tout qu'on ne tenist Crestienté à croisié, qui ne mouveroit ou donroit du sien, tant comme raison seroit à porter en la terre d'outre mer. Après envoia deux cardinaus à Damiete à l'ost, li cardinaus Robert, qui Anglois estoit, et le cardinal Pelage, qui estoit de Portigal. Le cardinal Robert i fu mort et Pelages vesqui, dont ce fu grant damage, qui mult i fist de mal, si comme oirces dire en aucun tans.

LXIX. *Soldanus muros Jerusalem et vicinorum castrorum destruit.*

Quant li soudan sout que li Crestiens estoient meu por aler en Egypte, si ne fu mie lie. Ains fist abatre les murs et les chastiaus entor Jerusalem, fors seulement le Crac. Car il cuida bien, que quant li murs de Jerusalem et li chastel seroient abatus, qu'il s'en retornassent ariere, et alassent en Jerusalem faire lor perelinage, et puis s'en r'alassent en lor païs. Mes ce ne firent-ils pas, ainsi pristrent terre, et se logierent devant Damiete, si com vos avés oï. Quant li soudan vit que li Crestiens ne retornoient pas, et con li fist à savoir qu'il avoient pris terre et assegié Damiete, si fu mult dolent, si assembla gent et ala là, et mena un sien fil, qui avoit nom Loquemel, à cui il donna la terre d'Egypte quant il morut. Son autre fil laissa en la terre por garder la, et à celui laissa-il la terre de Domas et de Jerusalem. Li soudan s'en alast en la terre d'Egypte, et quant il vint là, et il vit que li Crestiens estoient près de Damiete de l'autre part du flun, si fu mult dolent. Il s'ala herbergier devant Damiete ne vesqui gaires après, ains fu mort, et son fil fu sire de la terre et maintint l'ost. Il fit le flun paler de grant pieus de l'une rive jusqu'à l'autre, que li Crestiens ne montassent le flun et pristrent terre devers lui. Après fist mult bien garnir la rive du flun, dès les palis jusqu'à Damiete de cele part où il estoit que li Crestiens ni arrivassent.

LXX. *Christiani trans flumen tentant transire.*

Quant li Crestiens orent esté en l'isle grant piece, si pristrent conseil qu'il feroient. Car là ne faisoient nul exploit, et qu'il lor convenoit passer par devers Damiete. Il distrent que nulle fin ne porroient-il prendre terre entre Damiete et le palis, mes s'il pooient tant faire qu'il peussent brisier le palis et passer outre, à l'aide de Dieu ils prendroient terre. Là pristrent conseil, et s'accorderent qu'il iroient. Quant il furent acordé, si garnirent mult bien lor ost et lor lices. Après s'armerent et monterent ès nes et es galies, et quant il furent dedens, Dieu lor dona bon vent, si murent. En la nef qui devant aloit, estoit Gautier le chamberlene le roi de France, par qui le roi avoit envoié grant avoir à la besoigne de la terre. Cele nef fu fort et ot bon vent, si se feri u palis et le froissa et passa outre, et fist la voie as autres nes, qui après passèrent sauvement, fors une du temple qui traversa, que li Sarrazins ardirent, mes les gens eschaperent. Quant li Sarrazins virent que li Crestiens s'apareilloient de monter le flun, si s'armerent, et alerent sor la rive por contretenir qu'il n'arrivassent et traioient à eus et lançoient feu grejois. Et quant li Crestiens orent esloingnié Damiete, si troverent une rive, où lor fu avis qu'il pooient bien arriver. Il virent que toute la terre fu couverte de Sarrazins et tot le rivage. Si distrent qu'il ne porroient mie arriver en cel point, car trop estoit la terre couverte de Sarrazins. Il orent conseil qu'il arriveroient en la rive de l'isle par où il montoient, et que lendemain prendroient terre à l'ajorner d'autre part. Il arriverent et geterent ancres selon la rive du flun, li Sarrazins d'autre part garnirent mult bien lor rive et alerent à lor herberges.

LXXI. *Christiani trans flumen tranceunt et Damietam obsident. Saraceni muniunt castella prope Acconem.*

Or vous dirai comment il avint, et comment Dex aida as Crestiens. Il ot discorde entre un haut home de l'ost des Sarrazins et le soudan. Car li soudan le voloit metre dedens Damiete en garnison, mes cil dist qu'il n'y entreroit ja. Car Salahadin son oncle avoit mis son pere en garnison dedens Acre, et le laissa prendre quant li Crestiens pristrent Acre. Cil haut home s'esparti de l'ost, il et si home et grant gent avec lui, mes il laissa son hernois et ses tentes, porce qu'il ne voloit mie qu'on s'en aperçust, ne qu'il fu pris. Quant cil qui estoient en garnison sor la rive por garder les Crestiens, oirent la frainte et la noise de ceus qui s'en aloient, si cuiderent estre trais. Il guerpirent le rivage, et s'en alerent. Quant le jor commença à esclairier, ceus qui eschargaitoient lor nes et gai

toient l'ost, esgarderent sor le rivage d'autre part de la rive, si n'y virent nullui, ains virent le rivage tout vuit, et il le firent à savoir as Crestiens, si s'armerent et leverent lor ancres et passerent et pristrent terre d'autre part, et descendirent les chevaliers et les serjans fors les mariniers, qui enremenerent la naive contre-val le flun. Cil se mistrent en conroi et alerent vers Damiete. Quant li Sarrazins sorent qu'il avoient passé le flun, si s'armerent et issirent des herberges por venir encontre eus. L'en fist à savoir au soudan, que ci haus hons qu'il avoit prié d'entrer dedens Damiete, s'en estoit alés o toutes ses gens et grant partie de l'ost avec lui. Quant le soudan oi ce, si ne vout mie aler contre les Crestiens, ains guerpi ses herberges et s'en ala. Li Crestiens l'en virent bien aler, mes ne vodrent mie aler après, ains alerent as herberges des Sarrazins qu'il orent laissiés. Si se herbergierent, et assistrent Damiete. Il troverent les herberges bien garnies, qui grant mestier lor ot, et grant avoir i gaaignerent, après despartirent les viandes, et le gaaing donerent a chascun selonc ce qu'il estoit. Après firent deus pons sor le flun de l'un ost à l'autre. Après firent derriere eus bons fossés et bones lices, que li Sarrazins ne lor corrussent sus. Puis drecierent perrieres, et mangouneaus, tresbuches por geter as murs de Damiete, mes ni pooient riens faire, et faisoient assaillir chascun jor, et bien furent un an ainsi que riens ne firent.

Quant li Sarrazins orent guerpi lor herberges, et il se furent tuit trait ariere, et il sorent que li Crestiens estoient herbergiés, et qu'il avoient drecié engin devant la ville, et faisoient assaillir, si se herbergierent à deux milles près d'eus, et establirent qu'il envoiroient chascun jor de lor gens por assaillir as lices. Après manda li soudan à Coredin son frere, qui estoit en la terre de Jerusalem, qu'il le secorrust à tant de gent com il porroit avoir. Car li Crestiens avoient passé le flun et avoient assise Damiete tout entor à la ronde. Après manda au Caliphe de Baudac, qui apostole est des Sarrazins, et par Mahomet qu'il le secorust, et s'il ne le secorroit, il perdroit la terre. Car l'apostole de Rome i envoioit tant de gent, que ce n'estoit mie conte ne mesure, et qu'il feist prescier par paienisme ausi com cil faisoient par la Crestienté, et envoia au soudan grant secors de gens par son preschement. Ançois que li Crestiens meussent d'Acre por aler en la terre d'Egypte, fermerent-il un chastel au chief d'une cité sor la mer qui a nom Cesaire. Il encommencierent à fermer un autre à sept milles d'Acre, et à cinq de Cesaire en un lieu qu'on apele le destroit. Cil chastiaus qu'il laissierent fermant, quant il murent est en la mer, il li mistrent nom Chastiau-Pelerin, porce que li pelerins le commancierent à fermer. Cil chastel tienent li Templiers, porce qu'en lor terres fu fermes.

LXXII. *Pugna inter Christianos et Saracenos prope Acconem. Christiani a Saracenis victi.*

Li Coredin qui fu fils au soudan de Domas ot mult grant gent assemblés, le jor de la feste S. Johan decolast, qui est a l'issuë d'Aoust, fist un embuschement près d'Acre, puis fist corre par devant. Quant les garnisons d'Acre virent les correors venir, si issirent après eus et chacierent tant, qu'il vindrent sor cel embuschement, si s'aresterent qu'il ne vodrent aler avant, et se tindrent por fous de ce qu'il avoient tant chacié ceux. Quant li Sarrazins virent les Crestiens, si saillirent et se combatirent à eus, assés i ot de mors d'une part et d'autre, tant que li Crestiens ne porent plus endurer. Ains torna en fine qui eschaper pout vers Acre, et li Sarrazins les suirent jusqu'as portes d'Acre, et pristrent assés et occistrent. Quant li Crestiens qui estoient en Acre virent venir lor gens tous desconfis, si corurent as armes, et fermerent les portes et garnirent que li Sarrazins n'entrassent ens. Quant Coredins ot desconfit les garnisons d'Acre, si assis le chastel. Quant cil du chastel furent assis, si envoierent à Acre por secors. Cil d'Acre lor envoierent galies, et lor manderent qu'il laissassent le chastel, et venissent à Acre, qu'il ne les pooient secorre. Et quant cil du chastel oirent la novelle, si entrerent es galies par nuit, et s'en alerent à Acre, et laissierent le chastel. Quant ce vint lendemain, li Sarrazins s'armerent por assaillir le chastel, et quant il vindrent près des murs si ne troverent nullui qui fust encontre eus. Il firent porter eschielles et monterent sus les murs et entrerent u chastel, et quant il l'orent pris, il ne le vodrent mie garnir, ains l'abatirent. Quant il l'orent abatu, si alerent asseoir Chastel-Pelerin. Quant li messages vit que son frere le soudan li mandoit qu'il l'alast secorre a tant de gent come il porroit avoir, Coredin se leva du siege et garni sa terre, puis ala en Egypte à son frere. Quant li Crestiens orent esté devant Damiete une piece, il pristrent conseil, et s'accorderent qu'il iroient Sarrazins requere les et se combatroient à eus. Quant il orent ce conseil pris, si establirent ceus qui demorroient por garder les lices, et ceus qui iroient as Sarrazins. Le roi Johan issist avant de l'ost et li eslus de Biauvès, qui puis fu evesque, et Gautier li chamberlant et grant chevalerie de toutes terres, et merveilles en issi de gent à pié, et errerent tant, qu'il vindrent près de l'ost des Sarrazins. Quant li Sarrazins les virent venir, si se traistrent ariere, et monterent es chevaus, et les nos gens à pié se mistrent es herberges, et se chargierent de viandes et de ce qu'il porent avoir trouvé, et retornerent ariere. Quant li Sarrazins virent que li Crestiens avoient chargié, si lor corrurent sus. Le roi et la chevalerie qui les gardoient alerent encontre, si assemblerent et se combatirent, si que li Crestiens en orent le peor et furent desconfis. Si fu pris li eslut de Biauvès et Gautier li chamberlan, et grant

partie de ceus de France et d'aillors, ne des gens à pié n'en eschapa un sol, ains furent tous occis et mort de soif. Car il fist mult grant chaut ce jor, et il n'orent point d'iauë là où il alerent. Le jor fu feste S. Johan à l'issuë d'Aoust, et ce jor ot un an que li Crestiens furent desconfis devant Acre. Grant joie firent les Sarrazins des Crestiens qu'il avoient pris, qui haus hons estoient, et de ce qu'il avoient desconfi le roi, et li Chrestiens firent grant duel, et si vous dis, que chascun jor tuoient Sarrazins ou prenoient.

LXXIII. *Damieta a Christianis capta. Divisio inter regem et cardinalem.*

A ceus qui dedens Damiete estoient prist grant maladie, si qu'il i en ot mult de mors, et moroient chascun jor. Il le firent à savoir au soudan et li manderent qu'il rendist la cité, ou qu'il lor mandast gens qui défendre se peussent, qu'il ne se pooient defendre. Li soudan fist appareiller cinq cens chevaliers bien montés, si lor dist que s'il pooient tant faire qu'il fussent dedens Damiete, il lor donroit quant qu'il deviseroient. Cil distrent qu'il iroient et entreroient ens. Cil s'appareillerent et atornerent por entrer ens la nuit. Quant ainsi furent atorné, si firent à savoir à ceus de Damiete que quant il orroient la nuit la frainte et la noise en l'ost des Crestiens, qu'il ouvrissent une porte par où il entreroient. Quant ce vint la nuit de prim somme, et li os des Crestiens fu endormis, li Sarrazins qui furent bien armé et bien monté se ferirent en l'ost parmi les gaites, qui les lices gardoient, et li Sarrazins qui dedens Damiete estoient ouvrirent la porte et cil entrerent ens. Et de cele part où il entrerent estoit le cuens de Nevers herbergié, dont il ot grant blasme et banis en fu hors de l'ost. Ne demora guaires après ce que li Sarrazins furent entrés dedens Damiete, que la gent le cardinal firent l'eschargaite une nuit par devers la cité, dont il avenoit que chascun haut home faisait l'eschargaite une nuit à son tor, tant que cele nuit eschai au cardinal. Cele nuit donnerent escot si comme il soloient faire, et se merveillerent que ce pooit estre. Il parlerent ensemble et appareillerent eschielles et mistrent es murs, et quant il fu jor, si monterent sus, si ne troverent nulli. Si le firent à savoir en l'ost, et avalerent as portes et les ouvrirent, et entrerent ens sans contredit. L'en trouva les mors et les malades parmi les rues, si que tote la ville en puoit, et tant de Sarrazins qui aidier se pooient se recueillirent en une tor, et là furent pris. L'en geta tous les mors u flun, si alerent en la mer. Quant li Crestiens orent pris Damiete, si donnerent à chascun sa part de la cité et de l'avoir selonc ce qu'il estoit. Ne demora gaires après ce qu'il ot grant mautalent entre le roi et le cardinal, dont il avint que le cardinal escommenioit chascun jor tous ceus et toutes celes qui en la partie de Damiete que le roi Johan tenoit maindroit ne loueroit maison. Le roi fu mult dolent de ce que le cardinal faisoit; car coust et paine avoit mis en Damiete prendre.

LXXIV. *Relicta Damieta rex Armeniam, deinde Acconem proficiscitur. Cardinalis exercitum et peregrinos molestat.*

L'en aporta novelles au roi Johan, que le roi d'Ermenie, cui fille il avoit estoit mort, dont fu mult lies, dont il ot mult honorable achaison de laissier l'ost, car il estoit mult ennuiés, porce que le cardinal avoit seignorie sor lui, et avoit défendu con ne feist riens por lui en l'ost. Il manda querre les chevaliers de l'ost, si prist congié, et dit qu'il li convenoit aler en Ermenie, car la terre li estoit eschuë par sa fame. Cil de l'ost furent mult dolent, quant il sorent que le roi s'en iroit. Le roi Johan s'en ala en Ermenie, et quant il vint là si requist la terre. Cil d'Ermenie distrent qu'il ne le connoissoient mie à seignor, mes s'il veoient la fille le roi, il li rendroient la terre come à lor dame. Le roi Johan ala en Acre por amener sa fame en Ermenie. Quant il fu en Acre si li firent aucunes gens à croire, que sa fame voloit apoisoner sa fille dont il tenoit le roiaume. Le roi fu mult dolent, si bati sa fame de ses esperons, si que l'en dit qu'ele fu morte de cele bature. Le roi ne demora mie à Damiete, ains demora à Acre, demora bien un an, puis qu'il retorna de Damiete ançois qu'il i ralast, dont il fu en l'aventure de la vie perdre. Quant le roi se parti de Damiete, le cardinal demora sire de l'ost. Il avoit establi devant ce qu'il eust Damiete, et faisoit encore, que nus hons tant eust laissié sa fame poure, ne ses enfans, ne endetés. Nulle chose ne pooit renvoir ariere, ains li convenoit tot laissier en l'ost, et faisoit chascun jor escomenier tous ceus et toutes celes qui rien emporteroit d'home qui mort fust en l'ost. Après faisoit jurer à ceus qui les nes looient, que nul pelerin lairoient entrer dedens, ne nul ne passeroient s'il ne veoient son scel : encore avec tot ce les faisoit escomenier, tout autre tel commandement fist-il en Acre et en la terre. Quant li pelérins qui lor nes avoient loées et chargié lor viandes cuidierent entrer ens, et oirent que li mariniers lor disoient, qu'il ni entreroient pas, se il ne veoient le scel au cardinal, si furent mult dolent. Il alerent au cardinal, et li demanderent porquoi il avoit défendu as mariniers qu'il ne les passassent. Et il dit qu'il l'avoit défendu porce qu'il laissassent du lor en l'ost. Li un disoient, sire, nous avons ja ci demoré un an ou deus, n'avons pas mie assés dépendu? Toutes voies prenoit-il de chascun selonc ce qu'il estoit, quand il s'en voloit venir ou avoir son scel. Tout ainsi faisoit-il en Acre.

LXXV. *Cardinalis salutaria spernit consilia. Peregrini a Saracenis capti.*

Li Sarrazins sorent que li Crestiens n'avoient nulles galées sor mer, ne que la mer n'estoit mie gardée. Il firent appareillier galies et armer et mettre en mer por prendre les Crestiens qui venoient à Damiete. Espies vindrent au cardinal et distrent que

li Sarrazins avoient galies appareillées, et qu'il s'appareillast encontre, et s'il ne le faisoit, il i recevroit damage. Le cardinal ne les vout croire, ains lor dona à mangier et les laissa aler. Quant les galies furent en mer, les espies revindrent au cardinal, et li distrent : Or vos gardés, les galies sont en mer. Le cardinal dist : Quant cist vilain volent mangier, si viennent dire aucune novelles. Va, si lor donc à boivre du vin et à mangier. Les galies qui furent en mer ne s'oublierent pas, ains alerent en l'isle de Cipre, et trouverent nes assés chargiés de pelerins à un port devant limeçon. Il alerent avant, si les ardirent et les pelerins. Il furent grant piece iluec et ardoient et prenoient toutes les nes qui aloient à Acre ou à Damiete. La novelle vint au cardinal que les galies des Sarrazins avoient fait grant damage as Crestiens et estoient en l'isle de Cipre, et bien avoient ja pris que occis, que ars, plus de treize mille Crestiens. Quant le cardinal oi la novelle, si fu mult dolent, et il ot droit. Car le damage avoit esté por lui, qu'il ne vout croire ceus qui l'en avoient garni. Il fist armer galies, mes ce fu à tart. Car celes s'en estoient tornées bien garnies d'avoir et de gens qu'il avoient gaaignié.

LXXVII. *Duo Christiani ad soldanum pergunt Christum prædicaturi. Soldanus pro Damieta Christianis offert regnum Jerosolymitanum.*

Or vous dirai que deus clers furent en l'ost, qui estoit à Damiete, et vindrent au cardinal, si li distrent, qu'il iroient au soudan preschier, et qu'il i voloient aler par son congié. Le cardinal dist qu'il n'iroient pas par son congié ; car il savoit bien que si il i alassent, qu'il n'en eschaperoient ja. Toutes voies distrent, qu'il soffrit qu'il y alassent, et mult l'en prierent. Quant li cardinaus oit qu'il estoient si en grant d'aler, si lor dist : « Je ne conois mie vos pensées, mes gardés si vous alés, que vos cuers soient tousiours à dame Dieu. » Il distrent qu'il ni voloient aler, se por mult grant bien nom, si le pooient exploiter. Dont dist le cardinal qu'il i pooient bien aler, s'il voloient, à tant se partirent de l'ost des Crestiens, et s'en allerent en l'ost des Sarrazins. Quant les Sarrazins qui eschargaitoient les virent venir, si cuidierent, qu'il venissent en message, ou por eus renoier. Il alerent à l'encontre et les pristrent et les menerent devant le soudan. Quant il vindrent devant le soudan si le saluerent, et il les salua aussi, pui lor demanda s'il voloient estre Sarrazins, ou s'il venoient en message. Il respondirent que Sarrazins ne seroient-il ja, ains estoient venu en message de par Dieu et por sa vie sauver s'il les voloit croire. « Car nous disons por voir que se vous morés en cette loi vos estes perdu, et por ce sommes nous ci venus à vos, et se nos volés oir et entendre nos vos montrerons par droite raison, par devant les plus sages homes de votre terre, que vos estes tuit perdus, et estes tuit noient. » Li soudan dist qu'il avoit arcevesque et evesques de sa loi mult bons clers, ne sans eus ne porroit-il oir ce qu'il diroient. Li clercs respondirent : « De ce sommes nos mult lies, mandés les querre. » Lo soudan les manda querre, et il vindrent à lui en sa tente, et si i ot des plus haus homes, et des plus sages de la terre, et li diu clerc i furent aussi. Et quant il furent venus, si lor dist li soudan porquoi il les avoit mandés querre. Si lor conta ce que li clerc li avoit dit. Il respondirent : « Sire, tu es espées de la loi, si lor doit maintenir et garder, nous te commandons de par Mahomet, qui la nos doné, que tu lor fasse lor teste couper, Car nos n'orrions chose que il deissent. Car la loi défent con ne croie nul preschement, et por ce te commandons que tu lor face les testes couper. » A tant pristrent congié, si s'en alerent. Li soudan demora et li diu clerc. Dont vint li soudan, si lor dist : « Seignors, il m'ont commandé de par Mahomet et de par la loi, que je vous face les testes couper. Car ainsi le commande la loi. Mes g'irai encontre le commandement. Car mauvais guerridon vous rendroi-je de ce que vos vos estes mis en avanture de morir por m'ame sauver. » Aprés dist s'il voloient demorer aveq lui, qui lor donroit grant terre et grans possessions. Il distrent qu'il ne demorroient mie, ains s'en iroient volentiér ariere, se son commandement i estoit. Le soudan dist que volentier les feroit ariere conduire sauvement. Aprés lor fist aporter or et argent, et dras de soie à grant plente, et commenda qu'il en prissent ce qu'il voudroient. Il distrent qu'il n'en prendroient noient, puis qu'il ne pooient avoir l'ame de lui à Dieu, et plus chier auroient l'ame de lui à Dieu, qu'il n'auroient quant qu'il avoit vaillant à lor eus ; mes fist-il bien, dona lor à mangier, si s'en iroient puisque autrement ne pooient estre. Le soudan lor fist doner assés à mangier et à boivre, et quant il orent mengié si pristrent congié au soudan, et il les fist conduire jusque à l'ost des Crestiens. Quant li Sarrazins orent perdu Damiete, si furent mult dolent. Il manderent as Crestiens, que s'il voloient rendre Damiete, il lor rendroient toute la terre de Jerusalem, si come li Crestiens la tindrent, fors que le Crac et tous les Crestiens qui en prison estoient en paienisme. Li Crestiens en parlerent et prirent conseil, et conseil lor aporta qu'il ne la rendroient mie, que par Damiete porroient-il conquerre toute la terre d'Egypte et après la terre de Jerusalem. Car cil qui empereor d'Alemaigne estoit, estoit croisiés par le monde et assés s'en croiseroit. Que se li empereres estoit là o tot son poir, et li croisiés qui estoient encore à venir à l'aide, et au commancement qu'il avoient et à l'aide de Dieu bien porroient avoir toute la terre d'Egypte et de Jerusalem. Quant le roy Felippe oi dire qu'il pooient avoir un roiaume por une cité, si les tint à fous et à musars quant il ne le faisoient.

LXXVII. *Papa Fridericum accersitum Romam coronat jubetque ut ad recuperandam Terram Sanctam transfretet, quod ille pro tempore recusat.*

Li cardinaus fist a savoir a l'apostole que Dex lor avoit donné à prendre Damiete, et que c'estoit la clef d'Egypte, et que li Sarrazins lor en voloient rendre toute la terre de Jerusalem fors le Crac, mes cil de la terre ne s'y accordoient pas, por le secors qu'il attendoient de l'empereor et des autres Crestiens. Quant li apostole oi ce, si fu mult lie, et le fist a savoir par toute la Crestienté, et manda qu'on fist movoir tous les pelerins qui croisiers estoient. Après manda a Frederic qui en Alemaigne estoit, qu'il venist a Rome, et portast corone, puis alast en la terre d'outre-mer. L'empereor envoia tantost a Messines, et manda qu'en fist galies et huissiers a chevaus mettre a grant plente por lui passer. Quant Federic oi le message, il prist congié en Alemaigne, et laissa son fils, ala a Rome entre lui et sa fame, et porterent corone; mes encois qu'il portast corone, rendi il a l'apostole les cités et les chastiaus que Othes li avoit tolués. Et quant Federic fu coronés, si li manda qu'il alast en la terre d'outre-mer. L'empereor dist qu'il ni porroit mie aler sitost, qu'il avoit mult de Sarrazins en sa terre et en Cesile, qu'il voloit encois oster; car s'il i aloit avant qu'il fussent hors, il i porroit bien perdre. D'autre part il n'avoit mie Puille ne Calabre a sa volenté, ne Cesile, que si home avoient tenue contre lui, mes s'il avoit sa terre mise a point, il passeroit a l'aide de Dieu, et mult de bien feroit en la terre. Aprés s'en ala l'empereor en Puille a une soûe cité, qui a nom Capes. Quant li chevaliers et li haus homes oirent que Federic avoit porté corone, et qu'il estoit a Capes, assés en vint a sa merci, et li rendirent lor terres, et tex i ot qui ne l'oserent attendre, ne venir a sa merci, ains s'enfuirent en la terre d'outre-mer, et tex i ot qui se rendirent au Temple, et tex i ot dont il ne vout avoir merci, ains les fist pendre. Ainsi li rendi l'en toute la terre de Puille et de Calabre et de Cesile, fors les Sarrazins qui y estoient; mes puis les prist il et les envoia en Puille. Là en fist l'en une grant cité, où il sont encore, mes ni sont mie tuit, ains en ala par les villes de Puille manans.

LXXVIII. *Christiani Babylonem obsidere deliberant.*

Or vous lairons a parler de l'empereor d'Alemaigne jusqu'à tant que point en sera. Si vos dirons des Crestiens qui sont a Damiete. Il oirent dire que l'empereor ot porté corone, et qu'il faisoit grant apareillement de passer et d'eus secorre. Il parlerent ensemble et distrent qu'il pooient bien aler asseoir le Caire. Cil qui conseil lor en dona, lor dona conseil d'eus noier; car je vos dirai la maniere de la terre. Il a escluses d'un flun par toute la terre d'Egypte por l'euē du flun detenir. Cil flun si a VII. branches, quant il se part et il vient en la terre d'Egypte, si se partent en VII. et tuit chient en la mer de Grece. Le graindre de ces sept si vient en Babilone et au Caire. Babilone est une cité et li Caire est un chastel desous Babilone, forche cil bras d'euē et ce part en deus; l'une de ces parties se part Damiete, et l'autre core à une cité qui a nom Fae, et chiet aussi en mer, et chascun de ces fluns si porte navie. Entre ces deus fluns pristrent li Crestiens terre, quant il vindrent devant Damiete. Il avient chose chascun an le jour de la mie Aoust qu'en ront les escluses, si que l'euē s'espant par toute la terre, si seme l'en les blés, et autrement se cele euē ne s'espandist ainsi por pluie qu'il i face, bled ne vendroit en la terre. Aucune fois avint en nos tans que le flun ne coroit mie, ne s'espandoit, ne qu'il se pooit mie espandre por defaut d'euē, dont il avint que cil de la terre furent tuit mort de faim.

LXXIX. *Soldanus Christianis cum regno Jerosolymitano offert inducias annorum XXX.*

En cel point que li flun se devoit espandre, murent-il à aler vers le Caire. Li Sarrazins quant il orent perdue Damiete, si sorent bien que li Crestien ne lairoient mie a tant, ains iroient en Babilone et au Caire. Il firent sor le flun là ou l'euē en force un pont, si le couvrirent tot de fer, et porce le firent u fort de cele euē, qu'il ne voloient mie que li Crestiens alassent a l'autre bras du flun a aler en Babilone. Quant li Crestiens orent pris conseil, et il se furent accordés d'aler au Caire, il garnirent bien Damiete, et s'atirerent por aler. Ancois qu'il meussent manda le cardinal querre le roi Johan, qui en Acre estoit, qu'il venist a Damiete, car il estoient atorné por aler asseoir le Caire. Le roi dist qu'il n'iroit pas, ains garderoit sa terre, et bien li convenist de la terre, dont il estoit sires, qui demorée li estoit, et qu'il avoit aidié a conquerre. Quant li Sarrazins oirent dirent que li Crestien s'appareilloient por aler en Babilone et au Caire, si s'alerent herbergier et logier au pont de fer por garder iluec le passage. Aprés manda le soudan au cardinal, que s'il voloit rendre Damiete, il lor rendroit toute la terre de Jerusalem, si comme li Crestiens l'avoient tenuē fors le Crac, et si fermeroit Jerusalem a son coust, et tous les chastiaus qui furent ab tus puis qu'il murent a aler vers Damiete, et si donneroit trives a XXX. ans, tant qu'il porroient bien avoir la terre garnie de Crestiens.

LXXX. *Cardinalis pacem recusat.*

A cele pes s'accorderent li Templier et li Hospitalier et les gens de la terre, mes li cardinaus ne si voloit accorder, ains fist movoir ceus de l'ost, fors les garnisons, et alerent contre mont le flun et la navie par eue, et il alerent par terre, si qu'il se herbergeoient tuit jors li un encontre l'autre. Quant le cardinal fu meu, il manda au roi Johan que por Dieu eust pitié de la Crestienté, car il estoient meus por aler au Caire, et que por Dieu meust aprés eus, et il paieroit ce dont il estoit endetté, bien cent mille Besans qu'il devoit por l'ost de Damiete. Quant le roi oi que l'ost estoit meu por aler au Caire, si fu

mult dolent, quant il estoit meus en tel point. Car en grant avanture aloit de tout perdre, si come il finrent. Le roi vist bien qu'il le convenoit aler après eus, car s'il n'i alast, il lor mescheoit, grant blasme en auroit. Si se parti d'Acre et ala après eus, et erra tant qu'il vint a eus au pont de fer, où il estoient logiés près de l'ost des Sarrazins. Li vaissel de l'ost aloient chascun jor a Damiete, et amenoit en l'ost viandes, si que li os estoit bien plenteif.

LXXXI. *Saraceni præcludunt Christianis vias laxantque aquarum repagula.*

Or, vous dirai que li Sarrazins firent. Il firent lor galies qui estoient u flun de Foe, si les firent monter jusqu'au pont, et avaler coiement u flun de Damiete, si que onques la navie des Crestiens, qui d'autre part estoit, ne le sout, ne n'aperceut. Les galies des Sarrazins se mistrent entre l'ost et Damiete. Iluec s'arresterent et si prenoient li vaissiaus qui aloient de l'ost à Damiete, et de Damiete a l'ost; ains clostrent le chemin de l'eue, que viandes ne pooient aler en l'ost, et bien fu VIII. jors ou plus que viande n'alast de Damiete en l'ost, dont cil de l'ost s'esmerveillerent mult que ce pooit estre, qu'il ne pooit oir noveles de Damiete, ne cil de Damiete ne pooient oir noveles de l'ost. Dont il avint que en cel point que les galies des Sarrazins avaloient le flun de Foe ú flun de Damiete estoient cent galies armées arrivées u flun de Damiete, que l'empereor d'Alemaigne i avoit envoiée, et là sejornerent : que s'il seussent qu'il eust entre eus et l'ost galies, il les eussent prises et secoru l'ost, si n'eust mie Damiete esté perdue. Quant li soudan sout qu'il out galies des Crestiens arrivées a Damiete, si dist qu'il porroit bien trop targier des Crestiens damagier; il fist couper les escluses, et l'eue s'espandit, si s'en ala en l'ost des Crestiens, si qu'il i furent tex i ot jusqu'à la goule, et mult en i ot de noiés, et lor viande fu tote perdue, qu'il ne pooit n'avant n'ariere aler en lors vessiaus ne a terre, si furent-il atorné de l'euë, que li sondan si l'or dona congié d'aler ariere sauvement a Damiete, n'en peut il pie eschaper que tuit ne fussent noiés.

LXXXII. *Colloquium inter regem et soldanum et pax inter eos.*

Quant le roi vit la mescheance de l'ost, si manda au soudan qu'il le combattroit volentiers. Li soudan li manda qu'il ne se combattroit mie, qu'il estoient tuit mort s'il voloit, et qu'il n'en eschaperoit ja pié, que tuit ne fussent noiés. Si manda au roi, se son plaisir estoit qu'il venist parler a lui. Le roi i ala por le congié au cardinal, si mena avec lui mestre Jacques qui evesque estoit d'Acre. Le soudan fist grant feste au roi quant il le vit, et le fist seoir a costé de lui, après li dist : « Sires roi, j'ai mult grant pitié de vos et de vos gens qui là moront a grant dolor come de faim, et si se seront noiés. Et se vos volés, vos les porrés bien garantir de mort. » Le roi lui dist : « Sire, comment ? — Je vous dirai comment, dist le soudan, se vos volés rendre Damiete, je les metirai tos en sauveté. » Le roi dist que Damiete n'estoit pas toute souë, ains i avoit parconiers assés, et s'il voloit, il lor feroit a savoir, et ce qu'il en feroit il le tendroit volentiers. Li soudan dist que bel li seroit si enveoit. Le roi envoia l'evesque d'Acre au cardinal, et a ceus qui en l'euë estoient : si lor fist a savoir la requeste que li soudan li avoit faite. Le cardinal et cil de l'ost s'i accorderent ensemble, et mult furent lies de sa requeste, et manderent au roi qu'il feist le meillor plet qu'il porroit, mes qu'ils pussent issir de là où il estoient, et ce qu'il feroit il tendroit. Li evesque retorna ariere au roi, si li fist a savoir ce qu'il avoit trouvé. Lors atirerent entre lui et le soudan la pes tele comme vous dirai. Il rendirent Damiete au soudan, et quant qu'il avoient de Sarrazins en prison deça mer, et le soudan lor rendit les Chrestiens qui estoient en prison en sa terre et en la terre de Coredin son frere, et dist qu'il rendroit la sainte Crois qui fust perdue en la bataille devant Acre, et si firent trives a huit ans en tel point comme eles estoient quant le roi Johan porta corone.

LXXXIII. *Redditur Saracenis Damiata. Rex transfretat et Romam venit.*

Quant la pes fu ainsi creantée d'une part et d'autre, li soudan envoia des vilains de sa terre faire pons et escluses par quoi li Crestiens pussent issir de l'euë et aler a seche terre. Après dist li soudan au roi, qu'il voloit avoir ostages de la pes jusques que ses gens seroient dedens Damiete et que li Crestiens en seroient dehors. Le roi demora en ostage et l'evesque d'Acre. Après envoia l'en a Damiete, et fist l'en issir hors les Crestiens, et si la livra l'en au soudan et tous les prisonniers qui dedans estoient. Quant ainsi orent fait, le roi se seoit devant le soudan, si commença a plorer, et encore estoient li Crestiens en l'euë qui moroit de faim. Le soudan regarda le roi qui ploroit; si li dist : « Sire, porquoi plorés-vos ? je na fiert-il mie à roi qu'il doit plorer. Sire, j'ai droit, dist le roi, car je vois le pueple que Diex m'a chargié morir a si grant mesaige comme de faim. » Li soudan ot pitié de ce qu'il vit le roi plorer, si plora aussi. Après li dist qu'il ne plora plus, qu'il auroient a mengier, si lor envoia trente mille pains a departir as poures et as riches, ainsi lor envoia quatre jors tant qu'il furent hors de l'euë. Et quant il furent hors, si envoia marchié de pain et de viande à ceus qui acheter le pooient, et as poures gens envoia as chascun du pain XV jors. Là furent jusqu'à tant que li message revindre ariere au soudan qui avoit esté à Damiete. Quant li messages furent venu, le soudan lor dona congié, et s'en alerent chascun en son endroit. Le roi s'en ala a Acre, et laissa chevalier en la terre por cherchier les cités et les chastiaus et les viles, et delivrerent les prisonniers. Quant le roi ot ainsi fait, si fist un sien parent baillif de la terre qui avoit

nom Heudes de Mont-Beliart, et puis passa mer por aler a Rome et en France, et por parler a l'apostole, et à l'empereor, et au roi de France, et au roi d'Angleterre, por avoir secors et aide à la terre d'outremer, et por plaindre soi à l'apostole de la honte que li cardinal li avoit fait devant Damiete, et por querre baron a sa fille, qui la terre peust maintenir.

LXXXIV. *Rex Galliam, Angliam et Hispaniam adit. Filiam ejus ducit imperator. Dissidium imperatoris et regis.*

Quant l'empereres sout qu'il fu arrivé, si ala contre lui, et le receut a grant honor, et grant joie fist de sa venuë, et ala avec lui tant qu'il vint a l'apostole. L'apostole le receut a grant honor, et ala encontre lui, et le roi se plaint de la honte que li cardinal li avoit faite. Là atirerent li apostole, et li empereor et li rois, que james ne feroit l'on partison de chose que l'en conquist, puis qu'en seroit mie a aler en la terre d'outre-mer, ains seroit tot au roi de Jerusalem. En ce point que le roi arriva en Puille fu la dame la fame l'empereor morte. Et quant il orent fait cet atirement des conquestes demorer au roi, l'apostole parla a l'empereor de la fille au roi Johan prendre a fame. L'empereor dist qu'il la prendroit volentiers por l'amor qu'il avoit au pere. Là la plein à la main l'apostole. Quant ainsi orent fait, si se departirent. L'empereor s'en ala en Puille, et le roi s'en ala a Rome, et là li receut l'en a procession, et d'iluec s'en ala en France au roi Felippe, qui grant honor li fist. Après ala en Angleterre au roi et retorna ariere en France. Et si vous di por voir qu'en toutes les terres où il passoit, et as bones villes, aloit l'en encontre lui, et le recevoit l'en a procession. Ne demora guaires puis que le roi Johan fu en France, que le roi Felippe morut, et laissa grant avoir au roi Johan por porter en la terre d'outre-mer. Le roi Johan fu a S. Denys por sousterrer le roi Felippe. Après fu au coronement le roi Loïs son fil a Rains. Puis s'en ala a S. Jacques; au revenir qu'il fist fu le roi d'Espaigne a son encontre a Burs, qui grant honor li fist. Là li dona le roi d'Espagne une soue seror a fame qu'il avoit. Quant le roi Johan ot espousée fame, si s'en ala en France. Quant il i ot esté une piece, si prist congié au roi et as barons, et dist qu'il l'en convenoit aler, car l'empereor l'attendoit en Puille pour passer et por sa fille espouser. Si s'en ala et erra tant qu'il vint a l'empereor en Puille. Quant il fu là, l'empereor si fist mander querre sa fille et l'espousa, et li fist porter corone, et mult ama le roi Johan, et le fist seignor de sa terre. Li diables qui vit le grant amor entre l'empereor et le roi Joan, si fu mult dolent, et entra u corps l'empereor, et li fist amer une niece le roi Johan qui estoit venuë avec sa fille. Il la depucela, et sa fame en haït. Dont il avint un jor que le roi Johan ala veoir sa fille, si la trouva en sa chambre mult coroціée. Il li demanda qu'ele avoit, et ele li dist que tout ainsi avoit fait l'empereor de sa niece, qu'il l'avoit depucelée et la tenoit, et li en haioit. Quant le roi oi, si fu mult dolent, et conforta sa fille, et puis prist congié, et s'en ala a l'empereor. Quant il vint là, l'empereor se leva contre lui, et bel le salua; et le roi li dist qu'il no le saluoit pas, et honni fussent tuit cil par qui il estoit empereor, fors le roi de France, et se por pechié ne fust, il l'occiroit. Quant l'empereor l'oi, si ot grant paor, et li commanda qu'il vuida sa terre. Le roi Johan dit volentiers, qu'en la terre de si desloial home ne demorroit il ja. Il vuida la terre et ala a Rome. Cil de Rome alerent encontre lui et le receurent a grant honor, et li promistrent qu'il li aideroit de LX mille escus se mestier en avoit. Il les en mercia, et se parti de Rome, et ala en Lombardie, à Boloigne la Crasse, et sejorna il et sa fame.

LXXXV. *Rex et imperator reconciliantur. Imperator simulat transfretare in terram sanctam.*

Quant cil de Lombardie oirent dire que le roi Johan estoit a Boloigne la Crasse, si s'assemblerent li postat des cités, et alerent a lui. Bel le saluerent et li distrent, que s'il voloit, il li rendroit la terre et le coroneroient. Le roi les en mercia, et dist qu'il ne le refusoit pas, mes la terre estoit de sa fille, qui dame en estoit. Mes s'offrirent-il, il demorroit en la terre tant comme il vodroit. Quant l'empereor ot bani le roi de sa terre, il fu mult dolent de la honte que le roi li ot dite. Il ala a sa fame, si la bati durement, si qu'a poi que l'enfant que ele avoit en son ventre ne perdi, et après la fist enfermer en un chastel, et là fu grant piece. L'empereor ot grant paor que le roi ne li tollist sa terre; porce li manda qu'il iroit a lui a merci, et li amenderoit la honte qu'il li avoit faite. Le roi ne vout mie guerroier l'empereor, ains li manda ariere que volentiers li pardonneroit por ce qu'il li amendast. L'empereor ala en Lombardie a tout grant gent, si cria au roi merci, et le roi li pardona. Après mist pes le roi entre l'empereor et les Lombars en telle maniere comme je vous dirai. Toutes les communes cités de Lombardie amenderoient le meffait par cinq cens chevalier amener deus ans a leur coust en la terre d'outre-mer. Aprés ala l'empereor en Puille, et le roi demora a Boloigne, porce qu'il ne vout mie aler avec l'empereor. Quant li apostole oi dire qu'il avoit mautalent entre le roi et l'empereor, si manda au roi qu'il venist à lui, il i ala. Li apostole li commanda sa terre à garder et vivre des rentes. Il avint que la fame l'empereor se délivra d'un fil: si ne demora guaires après qu'ele fu morte, dont mult fu dolent, et toutes voies fu-il lies de ce que oir i ot demoré. Li apostole manda a l'empereor qu'il passa outre-mer, et feist son pelerinage, et s'il ne passoit il en feroit justice. Li empereres manda que volentiers passeroit et jor en prist. Quant l'apostole sout le jour, si manda par toute Crestienté à ceus qui croisiés estoient, qu'il meussent et alassent à Brandis, que li empereres passeroit. Li empereres fist

grant apareillement de nes et de galies, et fist chargier viandes et gens. Quant li pelerins furent venus et les nes furent apareilliés, et il furent recueilli, li empereres entra en une galie, et mut la navie et li vaissel aprés. Quant ce vint aprés au vespres, l'empereor fist retorner sa galie coiement, con ne le seust fors cil de la galie, si s'en revint à Brandis, et li pelerin passerent outre, et s'en vindrent en Acre.

LXXXVI. *Imperator a papa excommunicatur. Mortuo Coradino peregrini quædam muniunt castella.*

Quant l'apostole oi dire que l'empereor estoit ainsi retorné, si fu mult dolent, et l'escomenia et fist escomenier par toute Chrestienté com traite et desloial qu'il estoit. L'empereor envoia au soudan por faire pes forcé si com vos oirés. En ce point que li pelerin arriverent, estoit li Coredin mor: si demora sa terre a ses enfans. Il laissa la terre et les enfants a un chevalier en bail, qui estoit d'Espagne et frere avoit esté du Temple; et porce li laissa il, qu'il l'avoit loiaument servi, et avoit loiaument sa loi tenuë, fors seulement qu'il aloit contre les Crestiens; porce li laissa il, qu'il savoit bien qu'il la garderoit loiaument. Ne la vout mie laissié as Sarrazins, qu'il savoit bien qu'il la rendroit a son frere le soudan de Babilone. Et quant le soudan fu mort, si furent ses trives mortes en la terre d'outre-mer. Li pelerins qui i estoient pristrent conseil qu'il iroient fermer un chastel à VII milles de Sur en un lieu qui a nom Sajete. Il i alerent, et quant il vindrent lor conseil lor aporta qu'il ne le fermeroient mie, car trop i avoit a faire, et si ne seroit mie mult defensable, ains fermeroient un chastel a une isle qui est devant la cité, et seroit chaucié de terre jusques-là; et se li chasteaus estoit fait, il ne douteroit nul assaut ne par mer ne par terre. Cil de l'ost si accorderent tuit, et sejornerent iluec, et fermerent le chastel tout l'iver, et firent la chaucié, et au chief de la chaussié firent une porte bien defensable. En cel ost i ot mult d'Anglois, et i ot deus evesques, qui mult de bien firent en l'ost, et aillors, si come vous oirés. Li Alemant fermerent un autre chastel, qui a nom Frans Chastiaus. Quant il orent fermés ces deus chastiaus l'ivert, il alerent a Cesaire l'esté, où il fermerent un autre chastel, et li Espagnol qui avoit la terre en baillie, n'osoit pas laissier ce qu'il gardoit que li soudan ni entrast qui son neveu beoit a deseriter.

LXXXVII. *Imperator, papa non monito, transfretat et tractat de pace cum soldano. A papa petit absolutionem.*

Quant li messages que l'empereor ot mandé au soudan furent retorné, il entra tantost en mer, et s'en ala en la terre d'outre-mer, sans ce qu'il le fist assavoir a l'apostole, si s'en ala tous escommenies. Quant il vint en droit l'isle de Chipre, il descendit a terre et sejorna iluec. Il envoia son mareschal en Acre, et grant gent avec por parler au soudan. En ce point que li mareschal envoia en Acre, estoient encore li pelerin a Cesaire. Il orent un jor envoié forriers en paienisme por querre viandes. Grant bestail et grant gaaing en amenerent; li mareschaus l'oi dire, si monta et ses chevaliers tous armés et ala encontre. Quant il virent le mareschal, il connurent les enseignes et furent mult lies; car il cuidoient qu'il venissent por eus aidier, mes il n'en avoient talent, ains lor corurent sus, et tuerent, et navrerent et tolirent ce qu'il avoient gaaignié. Quant il orent ainsi fait, li mareschal s'en retorna en Acre, d'iluec s'en ala en un lieu de la terre en message au soudan por parler de la pes, qu'il ne voloit mie qu'il venissent en Acre, ne que cil de la terre seussent lor conseil. Cil de la terre envoierent un message a l'apostole, et li firent a savoir comment la gent l'empereor les avoit mal baillis, et comment il aloient souvent parler as Sarrazins. Quant l'empereor ot sejorné une piece en l'isle de Cipre, si le fist son mareschal assavoir ce qu'il avoit trouvé u soudan, et l'empereor entra tantost en mer, et arriva en Acre. En ce point estoient li Crestiens devant Cesaire, où il avoient fermé un chastel, et d'iluec alerent a Jasse, où il fermerent un autre chastel mult fort. Quant l'empereor fu en Acre, si fist tantost armer une galie, et mist messages ens et les envoia a l'apostole, et fist a savoir qu'il estoit en la terre sainte, et qu'il la sousist, et il li creanteroit que james ne torneroit ariere jusques qu'il aroit conquise tote la terre des Sarrazins, et mise en la main des Crestiens. L'apostole dist qu'il ne l'asoudroit mie, qu'il ne le tenoit mie por Crestien, ains estoit passé comme faus et traitres. Aprés manda au patriarche, au Temple et a l'Ospital qu'il ne fussent a son conseil, n'a son accort, et que bien se prissent garde, car il ne feroit ja bien, si comme il cuidoit.

LXXXVIII. *A Templariis male excipitur imperator, pacemque facit cum soldano.*

Un jor se porpensa l'empereor de grant traison. Il ala a un chastel du Temple, qui a nom Chastiau-pelerin, si entra ens. Il le trouva fort et bien garni, si dist qu'il le voloit avoir, et qu'il le vuidassent. Li Templiers corurent as portes, et les fermerent, et distrent que s'il ne s'en aloit, il le mettroit en tel lieu dont il n'istroit james. L'empereor vit qu'il ne n'avoit mie la force, si s'en issi, et s'en ala en Acre, et fist armer ses gens, et s'en ala a la maison du Temple, et la vodrent abatre, et li Templier la defendirent bien, tant que l'empereor se trait arriere, et s'en ala a Jasse là où on fermoit un chastel, et manda au soudan qu'il li tenist ses covenances. Le soudan sout la discorde qui estoit entre lui et l'apostole et ceus de la terre. Si li manda qu'il ne les li pooit mie tenir. Car son frere Coredins estoit mort, et il ne pooit mie faire de sa terre à son talent, car elle estoit demorée en baillif. L'empereor fist son serment, et li manda, que s'il ne li tenoit ses covenances, seust-il bien que james n'aroit repos, jusques qu'il l'aroit deserité. Quant le soudan

oi ce, si manda ceus qui son neveu avoient en baillie, car il ne pooit mie faire pes sans eus tele come il l'avoient en convent. Li baillifs vindrent au soudan, li soudan lor dist : Seignor, vées si l'empereor qui est venu por une pes que nos avions porparlée entre moi et mon frere, et creantée li avions. Il escuet que vous le créantiés ausi, et se vos ne les volés creanter, il ira sor vos. Quant il oirent ce, si distrent qu'il feist et il l'ottroeroient. Car il lor estoit bien avis que plus porroient perdre en la guerre qu'en la pes.

LXXXIX. *Pacis conditiones.*

Or, vous dirai de la pes quele ele estoit. Li soudan rendi toute la terre de Jerusalem si com li Chrestiens la tindrent au jor que li Sarrazins la conquistrent sor eus, fors seulement le crac de Montroial et trois chastiaus en la terre de Sur et de Sajete, que haus homes avoient garnis et ne les voloient rendre, mes ne pout mie gramment chaloir qu'il n'estoient mie si fors qu'il covenist estre devant à siege. Mes du crac fu damage. Car toute Crestienté porroit seoir devant, puis qu'il i eust à mangier ains qu'il fust pris. La cité de Jerusalem rendroient par tel convenant, qu'il i auroit trois Sarrazins por garder le temple où Dieu fu offert, et que li Chrestiens ni auroient aucune seignorie, et que sauvement sans trevage doner vendroient li pelerin Sarrazins au temple, et u manoir Salomon où li Templiers estoient au tans que la terre fu perduē. Mist l'empereor Sarrazins en la viltance des pelerins Templiers, porce qu'il ne voloit mie qu'il fussent dans la ville, et que l'emperere pooit fermer chastiaus et cités, et ce qui avoit esté fermé, mes fermeté novele ne pooit faire, ne li Sarrazins ne se pooient mie fermer. Ceste pes fust créantée d'une part et d'autre et trives prises à x ans. Quant ainsi fu fait et les trives prises, le soudan fist voider la cité des Sarrazins, fors seulement le temple. L'empereor i entra, et si home et porta corone un demi-quaresme. Quant il ot porté corone, si dona le manoir le roi, qui est devaut la tor David à l'ospital des Alemans. A cele pes ne à celes trives ne fu mie li Temple ne li Ospitaus, ne le patriarche, porce que l'apostole lor avoit mandé qu'il ne fussent à son conseil ne à s'aide. D'autre part se l'apostole ne lor eust mandé, si ne eussent-il mie cele pes aidié à faire ; car cele pes tint l'en à fause et à mauvaise.

XC. *Papa copias ministrat regi Johanni qui imperatoris terras invadit. Imperator terras suas recuperat, pacem cum pontifice facit et ab eo absolvitur.*

Quant l'empereor ot porté corone en Jerusalem, si envoia un sien clerc à l'apostole et à son fil en Alemaigne et au roi de France, et si lor manda comment on li avoit la terre renduē. Quant l'apostole oi ces noveles, si n'en fu mie lies, porce qu'il estoit excommenié, et qu'il li estoit avis qu'il avoit faite mauvaise pes, porce que li Sarrazins tenoient le Temple, et por ce ne vout-il soffrir con le seust par lui, ne que sainte yglise en fist feste, ains commanda par toute Crestienté con escommeniast l'empereor come renoié et mescreant. Après assembla grant gent et les chargea au roi Johan, et fist entrer en la terre l'empereor, por gaster en la terre de son demaine, non mie de son empire. Le roi Johan i entra et prist chastiaus et viles, et fist grant conquest sor l'empereor. L'en fist à savoir à l'empereor, qui outre mer estoit, que l'apostole avoit chargié gens au roi Johan, et qu'il prenoit ses chastiaus et ses cités et ses homes. Quant l'empereor oi ce, si fist atirer galies et se mist ens, et si laissa baillif en la terre de Jerusalem, et passa mer, et arriva en Puille. Quant il fu arrivé, si envoia par toutes ses cités por saisir toutes les maisons du Temple, et fist chacier tous les Templiers hors de sa terre, après assembla grant ost et ala encontre le roi Johan, et manda à son fil en Alemagne qu'il le secorust à son pooir. Quant le roi Johan vist que l'empereor venoit contre lui à tot son pooir, si se traist arriere et le manda à l'apostole. Li apostole manda en France con le secorust. L'evesque de Biauves i ala et grant chevalerie avec. L'empereor reconquist toute sa terre que le roi Johan li avoit prise. Li duc d'Osteriche, qui estoit alé en l'aide l'empereor avec son fils, vint à l'apostole, si li dist que la guerre n'avenoit pas à lui n'a l'empereor, mes feist pes, et li apostole dit : Quele pes feroie-je? Il m'a tant menti qu'à peine porroie-je croire chose qu'il me deist, ne serement qu'il me feist. Sire, dist li dus, l'en vos fera seur de la pes. Là porpalerent une pes entre l'apostole et les cardinaus et le duc, dont l'apostole envoya à l'empereor deus cardinaus et li dus por la forme de la pes. Il dit que cele pes ne feroit-il mie, ains lor mur une autre pes qu'il feroit. Li cardinas ne si accorderent mie, ains estriverent ensemble de deus part, et le duc pria tant l'empereor qu'il s'en mist sor li et sor les deus cardinaus, et jora sor saint, que ce qu'il en feroit, il tendroit, et en fist bien le creant, et li cardinal le creanterent de par l'apostole. La pes fut creantée d'une part et d'autre, et fu l'empereor absous.

XCI. *Saraceni a Christianis victi.*

Un poi après que l'empereor se fu parti de la terre de Jerusalem, s'assemblerent vilains de la terre as Sarrazins, et alerent en Jerusalem une matinée, por occire les Chrestiens qui dedens estoient. Li Chrestiens se défendirent bien si comme l'en dit, et occistrent bien cinq cens Sarrazins, et ni ot que un Chrestien mort, cil fu Englois.

XCII. *Regi Johanni offertur imperium Constantinopolis, quod ille recusat. Sed hæredi imperii dat filiam suam uxorem; imperium administrat.*

Or, vous lairons à parler de la terre de Jerusalem tant que point et hore en sera. Si vos dirons de Constantinople. Li Crestiens qui dedens estoient, avoient perdue toute la terre, fors seulement la

cité et un poi de terre par dehors. Il pristrent conseil ensemble, si plusor et distrent qu'il lairoient la cité et vendroient, li autres distrent que ce ne feroit-il ja, car grant honte et grant reprovier en auroient en tous les lieus où il iroient, si laissoient si riche cité por noient, ains manderent à l'apostole secors, et li feroit à savoir l'estat de la terre, et li manderoit por Diex, qu'il lor donast le roi Johan à seignor, car s'il le pooit avoir, à l'aide de Dieu bien tendroit la terre, et si tôt come il vendroit en la terre il li rendroient et feroient de lui seignor. A cil conseil s'accorderent tuit. Il envoierent à l'apostole et au roi Johan. Quant l'apostole oi ces noveles, si manda le roi Johan qu'il venist parler à lui, il i vint. Quant il i fu venu, l'apostole li dist ce que l'en li avoit mandé de Constantinople, et mult le pria qu'il le fist et qu'il s'en conseilla. Le roi li dist qu'il en estoit tot conseillé, et qu'il n'iroit mie, car un enfes estoit remes de l'empereor Pirron, qui estoit oir de la terre, si ne se voloit mie mettre en aventure por garantir autrui terre. Mult li pria l'apostole qu'il i alast, et grant secors li promist d'avoir et de gent. Li rois dist que por cele promesse n'iroit-il mie, ne cele promesse si li aloit ne refuseroit-il mie. Li rois porce qu'il veoit le besoing de la terre, et porce que l'apostole l'en prioit, dist qu'il iroit por tele division, se li chevaliers de la terre li ottroient, et li apostole li looit. Que li oirs de la terre espouseroit une fille qu'il avoit et porteroit corone. Après quant il auroit espousée sa fille, il jureroit sor sains que tant com il vivroit, il seroit en baillie, et seignorie n'aroit sor lui. Après li feroient li chevalier homage à sa vie, et que toute la terre qu'il conquerroist que ses ancestres avoient tenuē, tout seroit à l'empereor, et s'il conqueroit terre que ses ancestres n'eussent tenuē, elle seroit à ses oirs et de l'empereor la tendroient, se ainsi le voloit faire, il iroit. Li apostole loa mult ce que le roi avoit dit, et bien si acorda. Li message distrent qu'il s'en iroit ariere, et qu'il le feroit assavoir as chevaliers. Il retornerent en Constantinople, et lor firent à savoir. Li chevaliers parlerent ensemble et bien s'acorderent tuit à ce que li apostole et le roi lor avoit mandé. Il envoierent ariere et manderent le roi, qu'il venist en Constantinople et qu'il feroit quant qu'il avoit devisé. Le roi quant il ot oi ces messages ala à l'apostole, et prist congié à lui. Li apostole li dona de son avoir, et li creanta qu'il le secorroit de gens et d'avoir, se mestier en avoit. Après li rois s'atorda et ala en Venice, et entra en mer, et ala en Constantinople. Il manda querre tous les chevaliers de la terre, et fist espouser sa fille au vaslet qui emperere devoit estre. Quant le vaslet l'out espousée, le roi li requist qu'il li feist ses convenances, et il et li chevaliers de la terre. L'empereor et li chevaliers li firent ce qu'il devisa, si com il avoit en convent, et le roi a tant s'en tint.

INCIPIT LIBER XXV.

I. *Ælis regina Cypri reposcit regnum Jerosolymitanum tanquam sibi debitum.*

En cel point que l'empereor se parti de la terre de Suric et de Cypre, Ælis la roine de Cypre, mere le roi Henri vint en Acre, et requist le royaume de Jerusalem com le plus droit hoir qui fust aparant du roi Aemeri son aiol. Les gens de la terre orent conseil, et li respondirent qu'il estoient homes de l'empereor Federic, qui tenoit la terre par le balisge de son fil Coraut, porquoi ne pooient mie faire ce com lor requeroit. Mes porce qu'il n'avoient onques veu celui sien fil Coraut, ne il n'avoient esté present u roiaume, il manderoient à l'empereor que dedens un an lor mandast Coraut son fil, et s'il l'enveoit, il le garderoient come lor seignor, ou se ce non, il feroient ver lui ce qu'il devroient, et por ceste chose faire, à l'empereor envoioient message deus chevaliers, l'un fu Giefroi Litors qui estoit né du païs, et li autre fu Johan de Baillou qui fut né de Flandres. Cil diu passerent en Puille en une galie, et ariverent à Brandis, et d'iluec alerent tant qu'il trouverent l'empereor à S. Lorens, qui s'en aloient à Capres. Si com vos avez oi, il distrent lor message, à quoi il respondist, que il feroit dedens brief tans ce qu'il devroit.

II. *Rex Joannes ut se gesserit Constantinopoli.*

Ci vous dirons du roi Johan qu'il li avint quant il fu alé en France. Il avint en Constantinople quant l'empereor Robert fu mort, à cui Felippe son frere le cuens de Namur avoit donné et quitté l'empire qui li remest un fil mult jone et mult petit enfant, qui ot nom Baudoin, de qui li barons de la terre par accort firent baillif et garde de l'empire et de l'enfant un vaillant home qui avoit nom Anseau, lequel maintain bien la terre selonc le mauvais point où ele estoit. Et porce qu'il la pust miex maintenir, fit-il pes et aliance as Comans, et espousa la fille d'un Coman por miex atraire à soi, et de ce avint que la terre fu en meillor point et plus plenteive. En ce que la terre de Constantinople fu en si fieble point, li barons orent conseil, et par acort manderent par bon message au roi Johan qu'il venist recevoir l'empire de Constantinople, par les covenances qu'il lui faisoient. Le roi Johan si assenti en la maniere qu'il avoit esté devisé, et amena beles gens avec lui, et aporta grant avoir. Es covenances

fu que li enfes qui estoit droit oir, devoit espouser une soue fille, qu'il avoit eu de la seror le roi de Castelle, et tout ce qu'il conquerroit outre le bras S. George en la terre de Bethyne seroit à lui et à ses oirs, mes qu'il le tendroient de l'empire, et qu'il tendroit l'empire tant com il vivroit. Quant il fu venu en Constantinople, il fu coroné empereor et reçut les homages et les feautés. En ce qu'en cuida qu'il deust chevauchier et commencier la guerre, si se mist à plaidier as Veniciens, après se trouva mult amenuisié de gens et d'avoir, et toutes voies si come il pout passa le bras S. George, et asseia un fort chastel qu'en apelle Lespigas, et i furent tant qu'il le prist, non mie par force, ains fu emblés. Lors le garni, ala avant et chevaucha par la terre du Vatas. Icil Vathas estoit un grieu, qui tenoit la terre outre le bras S. George et se faisoit appeler empereor, et por empereor se tenoit; et ce qu'il tenoit la terre estoit de par sa fame qui avoit esté fille de Lascrie, liquiex s'appelloit empereor, porce qu'il estoit de l'empire et du lignage au bon empereor Manuel, de cui cist livre a parlé ba en ariere. Quant l'empereor Johan ot chevauchié par cele terre, et vescu sor ses anemis un tans que onques li Grecs n'oserent venir à bataille, ains l'eschivoient tous jors, après s'en retorna en Constantinople, ne onques puis ne issi por meffaire à ses anemis, ains seurevint aü plait. En si poi de profit gasta tot l'avoir qu'il avoit apporté u païs, de quoi les gens le guerpirent, si demeura seul en pauvreté, tant come il vesqui puis.

III. *Soldanus Babylonis Damiatam obsidet et expugnat.*

Il avint après ce que l'empereor Federic se parti de la terre de Suric, que li Soudan de Babilone Melec Equemel à tout son frere Melec Elferac, et o tot grant gent à pié et à cheval alerent assiegier la cité le Domas, et fireut semblant de tailler les jardins, dont cil de Domas orent grant doute, car ce est une de lor grant richesses, et si est tot lor grans delis. Il se trouverent esgarés, com ceux qui n'avoint de seignor qu'un enfant, et estoient en main d'un baillif, si douterent estre destruis porce qu'ils n'avoient seignor qui les maintenist; porquoi ils finerent à Elquemel et li rendirent la cité, et tantost la dona à son frere le Seraf, et cil l'en dona 4 cités en eschange au levant. Quant Seyfedineber sout que cil de Domas voloit rendre la cité, et deseriter son seignor Melec Enassel le fil de li Coredin, et ni pooit mettre conseil, il prist son seignor, et le traist hors du chastel de Domas soudenement par une posterne, et l'emmena au Crac, où sa mere estoit, et son tresor iluec le laisa, et s'en ala à son chastel Salquet, et ce qu'il fist de l'enfant garentir, si fu porce que son oncle Lequelmel et le Seraf ne l'occeissent.

IV. *Fridericus, facta pace cum Gregorio papa, simulat se velle transfretare in Terram Sanctam.*

Après ce que la pes fu faite entre le pape Grégoire et l'empereor Federic, l'emperere fist mult grant semblant qu'il vousist metre conseil en la terre d'outremer, et qu'en li avoit fait à savoir que li Sarrazins li tenoient mult mauvaisement les trives, et les autres outrages et tors qu'il faisoient as Crestiens, occioient il les pelerins u chemin de Jerusalem. Et sans faille il en i ot occis en celui tans plus de dix mil, et encore firent greignor meffet li Sarrazins qu'il assemblerent plus de xv milles homes à pié en la terre S. Abrahan et des montaignes de Jerusalem, et de Naples, et du païs entor; et distrent, qu'il ne voloient mie soffrir que la cité de Jerusalem fust en mains de Crestiens, ne qu'ils eussent pooir d'entrer u temple *Domini*, qui estoit la maison de Dieu, et faisoit semblant que ce faisoient-il sans la volenté du soudan, et que en ce les avoient mis lor Faquis, ce sont lor prestres. Il s'en vindrent tuit armé dedens la cité, et corurent parmi les ruës tot abandon, et brisierent ostiex, et roberent et occistrent mains Crestiens, mes non mis grament.

V. *Christiani Terræ Sanctæ in locis tutissimis se recipiunt.*

Li Crestiens qui estoient en Jerusalem Latin et Surien, et toutes autres nations, quant ils sorent la venuë de ses gens, si se recelerent ens et lor fames et lor enfans et lor meillors choses en la tor de David, en une fermeté qu'on i avoit faite, et iluec delès es plus fort maisons qui près de là estoient. Li baillis de la ville, qui avoit nom Renaut de Cayphas, chamberlens du roiaume manda en Acre au seignor de Sajete et à Garnier Lalemant, qui estoit remes u lieu l'empereor baillis du roiaume, et fist assavoir cele assemblée, dont cil prist chevaliers et serjans, et murent d'Acre, et alerent jusques à Jaffe, si envoierent un chevalier qui avoit nom Baudoin de Pignegni avant, et Tricople o lui por veoir la covine des Sarrazins, et l'ost venoit après. Cil murent à prime soir et alerent le chemin d'Emaus, c'est li chastiaus où notre Sire s'aparut à deux pelerins après la resurrection. Il chevaucierent toute nuit, si qu'il furent au jor en Bethleem.

VI. *Christiani Saracenos Hierosolymis cædunt.*

Quant li Crestiens qui s'estoient receté en la tor David virent paroir les qui venoient de vers Bethléem, si conurent les gonfanons, et sorent qu'on les venoit secorre, si en furent mult lies, car il estoient en mult grant paor, comme ceus que Sarrazins avoient enclos, et les assailloient de toutes pars, et ce lor avoit ja duré deus jors, et il estoient ce tiers. Adonc pristrent cuer, et corurent as Sarrazins et les desconfirent, et les brisierent, si qu'il n'orent paor de ralier eus ne de recouvrir, ains les emmenerent chaçant, et ferant et occiant parmi les ruës, si que une partie s'enfui par la porte S. Estienne, l'autre par la porte de Josaphat, l'autre vers le Temple, et vers Monte Sion, liquel se descouloient des murs à val, et quant cil qui venoient devers

Bethleem furent approchiés de la ville, si virent la desconfiture, et conurent la chace, si ferirent des esperons après ceux qui s'enfuioient, si qu'il en atainstrent plusors et occistrent, dont il fu trouvé, qu'il i en ot dé mors, que dehors que dedens bien deus milles ou plus. Lors manderent en l'ost por faire assavoir cele novele, dont li messages trova, l'ost au toron des chevaliers, et quant il lor ot dit la novele, si en furent mult lies, et se tindrent qu'il n'alerent plus avant, ains s'en retornerent en Acre, et sor tout achaisons l'empereor sous couverture de ces choses, par le seu du pape fist atorner CCC chevaliers, et CC arbalestriers et serjans à cheval, et lor fist chargier à Brandis chevax et armeures et viandes en XXVIII salandres, liquels murent et tant alerent qu'il arriverent au Gavata, la pointe qui est devant Limeçon. Quant ils furent là venus, si geterent lor ancres, et demorerent iluec por attendre lor chevetaine. Et Richart fils Augier le mareschal l'empereor, qui devoit movoir après eus à tot XV galies.

VII. *Imperator jubet expelli Joannem Ibelinum e Cypri regno. Quod rex recusat facere.*

Quant les salandres durent movoir de Brandis, une nef de l'hospital des Alemans mut avant que les salandres, et vint en Acre. En quoi vint un espie Johan d'Ibelim seignor de Baruth, qui li fist assavoir la venuë des gens l'empereor, et tout lor entendement : porquoi il vint pié estant en Acre, et amena tant de gens come il pout avoir, que à sous, que de ses amis, et s'en ala a Baruth, et d'iluec en Chipre : et quant il fu là venus, il prist le roi et un poi de gens, et s'en ala herbergier au Quit : tot le remanent des gens, chevaliers et sergens fit herbergier a Limeçon, et fist chevetaine Balian son ainsné fil. En cel point arriverent deus galies a Limeçon, en quoi estoit l'evesque de Melfe, et deus chevaliers qui avoient lor fie en Acre. Li uns estoit appelé l'Alemant, li autre Johan de Balle, qui estoient Flamens, et demanderent le roi por parler a li, et l'en lor dist qu'il estoit au Quit. Il partirent de Limeçon o lor galies et s'en alerent au Quit, où le roi estoit herbergié. Quant il vindrent là, si distrent au roi en presence du seignor de Baruth : Mes sires, l'empereor vos mande come à celui qui est ses hons, que vos congiés et faites partir de vostre terre Johan d'Ibelin et ses enfans, et ses nevous et ses parens; car il li ont meffait, porquoi il vos mande et defent que vos ne recettés ne garantissiés en vostre terre : li rois qui estoit enfes et jone d'aage, ot sou conseil, et lor fist faire response par un sien chevalier, qui estoit ses hons, et avoit a nom Guillaume viscomte, et lor dist : Seignor, le roi m'a commandé et chargié que je vous die, qu'il s'esmerveille que l'empereor vostre sire li a fait tel commandement; car li sire de Baruth est oncle sa mere, et si est bien su que il et si neveus, et grant partie de ses parens sont si home, porquoi il ne lor puet faillir, et sauve soit la grace de l'empereor, le roi ne puet ne ne doit faire ce que vos li avez requis, et s'il le faisoit, il mesprendroit vers eus. Après ce Johan d'Ibelin se dreça et dist au roi : Sire, je suis vos hons, si vos prie que vos me maintenés a droit, que je suis prest de faire devant vos droit, et en vostre cort se nus me soit que demander. Sor ce li messages se leverent, et distrent au roi : Sire, vos avés bien entendu ce que nos vos avons dit de par l'empereor, et nos avons entendu vostre response, si s'en partirent a tant et se recueillirent en lors galies, et alerent ou Gavata, où lor salandres estoient.

VIII. *Castellum Baruth obsidetur.*

Quant cil des chalandres orent iluec attendu le mareschal qui lor chevetaine estoit plusors jors, et virent qu'il ne venoit pas, si orent conseil, et se partirent du Gavata, et s'en alerent tant qu'il vindrent a une isle qui est devant Baruth, là descendirent a terre et deschargierent lor clevax, et s'armerent et se mistrent en eschieles, et chevauchierent vers la cité de Baruth les eschieles rengiés Quant cil de Baruth les virent venir, si i ot de tex qui se mistrent u chastel, li autre ouvrirent les portes de la ville, et les recurent, si que cil s'espandirent parmi la ville, et se herbergierent par les ostex, où il troverent grant plente de viandes et d'autres choses, et mistrent la main à assegier le chastel et faire engins, et firent un grant trebucher, qui gettoit le pesant d'un quintax. Entre peut trebucher et tomberiaus i avoit C et XX si tindrent mult ceus du chastel, si que nus ne pooit entrer ne issir.

IX. *Fridericus imperator regni administrum constituit Richardum filium Augerii.*

Après ce ne tarda guaires que li marescnaus Richart fils Augier arriva a Limeçon a tot les XV galies. Quant il vint la, et il sout que les chalandres estoient alées a Baruth, il mut d'iluec et ala prés et vint a Baruth, et trova le siége, et le maintint si come il l'avoient commencié, et l'efforça tant come il pot. Sus ce il envoia Henri son frere a Sur, et manda dire a Hemart de Laion qu'il li rendist Sur qu'il avoit en garde. Cil receut le mandement, et li livra la cité et le chastel. Quant le mareschal ot esté une piece à Baruth, si s'en ala en Acre tot eschierement. Quant il fu là venu, il assembla les chevaliers et les borgois. Quant il furent tuit assemblés u chastel devant le grant palés, il fist lire une lettre en lor presence, qui estoient scelés d'or, et venoit de par l'empereor Federic a tous ceus du roiaume, en quoi il se contenoient mult de beles paroles et amiables, et entre les autres paroles disoit : Je vous ai mandé le mareschal de l'empereor Richart fil Augier, legat de Macoste, por estre baillif du roiaume, et por maintenir justice et droit, et por garder en lor raisons les grans et les petis, les riches et les poures. Quant ces lettres furent luës, Richart se leva, et dist : Seignors, vous avés entendu les lettres de mon seignor l'empereor, et tot ainsi come elles devisent, le ma il commandé, et je suis prest

de faire par le conseil des prodomes de la terre se li contenemens, et les euvres eussent esté teles comme estoient les paroles, et les lettres les gens du pais se fussent bien tenués a paies, et l'eussent retenu a baillif; mes après ce ne demora guaires u païs, que ses portements fust tot autres, et qu'il descouvrit son cuër et sa pensée, come cil qui estoit orgueilleus et bobauchier, et n'estoit mie mult garni de sens : par quoi les gens de la terre s'aperceurent que son entendement estoit de tout destruire et mettre a neant.

X. *Oratio Beliani ad Richardum regni administrum, quam ille parvi facit.*

Quant il orent ce aperceu, et il furent certain de sa mauvaistié et de sa male volenté, il furent ensemble, et orent conseil, et par accort vindrent devant le mareschal Richart, de quoi Balian de Salette li dist : « Il m'ont enchargié que je vos die por moi et por eus une parole. Il vos font assavoir, que quant ceste terre fu conquise, ce ne fu pas por nul meschief de seignor, ains fu conquise par croiserie et par pelerins et de gens assemblés ; et quant ils l'orent conquise, il firent seignor par accort et par election, et li donnerent la seignorie du roiaume ; après firent par accort et par connoissance des prodomes establissemens et assises, que il voudrent qu'ils fussent tenués et usées u roiaume, por le sauvement du seignor et des autres gens, et por maintenir raison, et puis le jurerent et firent jurer au seignor, et dès lors en ça tuit li seignor, qui ont esté u roiaume, l'ont juré jusque a ore, et tot aussi le doit jurer l'empereor. Entre les autres establissemens et les assises i est ceste assise, que nus sire ne puet, ne ne doit dessaisir son bien sen autrui, et vées li Johan d'Ibelin sire de Baruth, qui est hons de l'empereor, et sus a vous qui estes en lieu de lui por la terre garder, et droit maintenir, avés mis main sus ces choses et sus ses teneures, et l'avés dessaisi de la cité de Baruth, et des terres entor, et avés assegié son chastel sans esgart de cort, et sans jugement; porquoi nos vos requerons par droit et par raison, et por sauver le serment et la foi de vostre seignor l'empereor, que vos departès vos et vos gens de Baruth. Par quoi le sire de Baruth resort en sa saisine, et se vus li volés n'en mettre sus ne demander, si le faites semondre par l'usage du roiaume, et le menés par l'esgart de la terre, et s'il par esgart de cort en chiet, nos somes prés de vos aidier à nostre pooir, et de faire tant qu'il soit amendé. »

XI. Quant li mareschaus Richart entendi cele parole, si s'esmerveilla mult qu'il osa oncques ce dire ; car il cuidoit que nus ne li osast contredire chose qu'il vosist faire. Mes il veoit ores bien que le fait n'iroit mie sins com il avoit en pensé. Toutes voies ouvri son cuer de ce qu'il ne pooit amender, si lor dist, que de ce ne pooit répondre, tant qu'il eust conseil des riches homes de l'empire qui o lui estoient venues, qui estoient a Baruth, mes il iroit là et aroit conseil à eus, et qu'il mandassent là a lui port le respons. Sor ce s'en parti le lendemain bien matin, et s'en ala à Baruth. Et quant il vint là, si destraint et greva plus le chastel qu'il n'avoit fait devant. Johan de Sajete et Johan de Cesair, Huete de Mont-Beliart, Garnier l'Alemant, et li autres chevaliers du roiaume envolerent deux chevaliers a Baruth, por demander le respons du mareschal, si come il lor avoit promis. De quoi li uns des chevaliers avoit nom Renaut de Caifas chamberlan du roiaume, et l'autre fu Daniel de Malembec. Quant cil d'ici furent a Baruth, si firent assavoir au mareschal, qu'il estoient venus a lui por oir son respons, de ce que li homes de l'empereor li avoient dit et requis. Son respons fu tex : Seignor, dist-il, je vous fais assavoir que je suis home de l'empereor, si suis tenu de faire son commandement ; par quoi je veus que chascun sache que je ne veul trespasser en tel chose qui est resnable ; car l'en soit bien comment Johan d'Ibelin s'est prouvé et contenu envers l'empereor, non mie porce que je ne suis que serjant, et l'empereor est sire. S'entre vos entendés que l'empereor vos face autre chose qu'il ne doie, si mandés à lui, et il est si bon seignor et si loial qu'il le drecera si comme il devra. Li message s'en retornerent en Acre, et retraistrent les respons du mareschal à ceux qui les i avoient envoiés.

XII. *Regni habitatores immunitates et sua privilegia tueri conantur.*

Quant li gens du roiaume entendirent le respons, si aperceurent bien que la volenté du mareschal estoit telle com l'en lor avoit fait entendant, si se penserent que, s'il ne mettoient conseil en eus et en lor fait, qu'il estoient en mauvais point. Porquoi les plus sages d'eus et les plus porveant orent conseil ensemble, et virent qu'il n'avoient autre recouse fors tant qu'il fussent tuit tenus ensemble par serement de garder et de sauver lor raisons et lor droitures, et les franchises du roiaume. Lors s'apenserent qu'en la terre avait une frairie S. Andrien, laquel estoit otroié du roi Baudoin et afermée par son privilege. En cele frairie avoit establissement devises et motison et privileges. Entre les autres establissemens estoit ce que tuit cil qui en cette frairie se voloit mettre, li frere et cil de la frairie les poient recevoir. Lors s'assemblerent tuit chevaliers et borgois, et tuit li riche home, et quant il furent assemblés, il manderent querre les conseillers de la frairie, et les privileges ; et quant il furent là venus, si firent venir les deux privileges, aprés les firent lire. Adonc virent la frairie, adonc la jurerent li plus du pueple qui le firent volentiers por la paor qu'il avoient de la maisnie le mareschal Richart. Et lors furent tenus les uns as autres. Puis fu mandée ceste chose en Chipre, por faire li assavoir à Johan d'Ibelin sire de Baruth.

XIII. *Joannes Ibelinus Cypri regem orat, ut ad recuperandam terram suam se adjuvet, quod rex concedit.*

Quant il entendit le fait d'Acre, et des gens du roiaume en la maniere que vous avés oi, si en fu mult lie, et li sembla bien que ce li estoit grant aide a son fait maintenir. Lors vint au roi Henri, qui encore estoit menuet d'aage, et li dist devant les barons qu'il avoit assemblés : « Sire, vos savés que je suis vos hons, si vos fait a-savoir ce que gens estrangers m'ont fait, et font encore grant outrage et grant tort; car il ont prise et saisie ma cité de Baruth et ma terre entor, et ont saisi mon chastel de Baruth, dont je vous prie come à mon seignor, et à celui qui estés tenus de moi aidier à délivrer et à rescorre ma terre et mon chastel de Baruth, et vos meismes vieigniés et amenés vos homes qui ci sont, et leur prie a tous si comme à mes amis et mes freres, qu'il i mettent conseil et aide. » Le roi li fist respondre, qu'il iroit volontiers, et menrait tant come il porroit de ses homes; et li home le roi qui là estoient respondirent, qu'il estoient prests de lui aidier, et si i avoit de tex qui mult à enuis l'eussent otroié, si l'osassent refuser, et bien le monstrerent puis, quant il virent que tans fu. Il firent porchacier vessiaus et firent armer galies, et assemblement à Maugoste, et là attendirent le tans, tant qu'ils murent le premier jour de quaresme, et passerent à mult souef tans, et arriverent au pui du conestable, qui est entre Nefin et Bouceron, et là descendirent tuit ensemble. Lors avint que Amauri, Belais et Hemeri de Bessan, et Odes de Gibelet et lor compaignon s'enfuirent la nuit, et laissierent lor hernois et lor herberges et s'en alerent à Triple, et là lor envoia le mareschal Richart une galie, en quoi il s'en alerent à Baruth. La chaison porquoi il se partirent du roi si fu, parce qu'il distrent, que le roi estoit menor d'aage et en autrui pooir, et qu'il estoient hons de l'empereor en chief, et li estoient plus tenant qu'au roi.

XIV. *Idem petit a baronibus apud Acconem existentibus.*

Après se parti Johan d'Ibelin du Pui, et emmena le roi o son ost, et passa le Pui, et s'en ala devant Gibelet, et tant qu'il vindrent devant Baruth à une terre con apelle Sineifil, et là se herbergierent sor le flun. Quant il furent là venu, Johan d'Ibelin envoia un message à Acre, un sien vaslet qui avoit nom Droon, et envoia plusors lettres à Balian de Sajete, et à Johan de Cesaire, qui estoient ses mesfil de sa seror, et à mains autres de ses amis, et envoia une lettre au commun de la terre, esquelles lettres se contenoit ainsi et disoit après le salu : Seignor, je vous fais à savoir que gens estranges d'autres terres mont coru sus, et ont saisi et prise ma cité et ma terre, et ont assiégé mon chastel; et porce que je n'ai pooir de venir à vous, ne d'envoier à vos de mes homes; car il sont enclos en mon chastel, porquoi je vos fais assavoir mon besoing par ces lettres, esquelles je vous pri et requir et semon, si comme mes freres et mes amis, que vous me maintenés selonc l'us et les coustumes du roiaume de Jerusalem, et que vos m'aidiés à recorre et à délivrer ma cité et mon chastel, et ma terre. Ces lettres furent luës en l'ostel Balian de Sajete, où li plus des homes l'empereor estoient assemblés; de quoi Johan de Cesaire demanda respons por son oncle Johan d'Ibelin, dont il avint qu'une grant partie s'accorda à ce que l'en li devoit aidier, et lui rescors et ainsi s'offrirent por li aidier, li autres disoient qu'il n'estoient mie apensé. Cil qui si accorderent à aler furent Johan de Cesaire, Bohart de Cayfas et Renaut son pere, Giefroit le Fort, Giefroi d'Estrueni, Baudoin de Bonvoisin, et d'autres chevaliers tant qu'il en ot LXIII. Cil s'atornerent et murent, et vindrent là où le roi de Chipre estoit, o Johan d'Ibelin, et lors se meut l'ost des Chiprois de Senelfil, et s'en alerent herbergier près de la cité en un lieu con apele Loros, et iluec furent tant qu'il avint que Girart le patriarche de Jerusalem, et Pierre l'arcevesque de Cesaire, et Johan de Saiete, Huedes de Mont-Beliard, et frere Garin maistre de l'Ospital de S. Johan, et frere Hermant de Pierregort maistre du Temple, le baillif de Venice, et le conseil de Pise et de Genes se partirent d'Acre et alerent à Baruth, et se herbergierent dessous la ville, et parlerent à l'une partie et à l'autre por savoir s'il i peussent mettre conseil et pes; et quant il orent assés parlé as deus partie, si virent qu'il n'i pooient rien faire en nulle maniere, si s'en partirent et s'en retornerent arriere en Acre, Johan d'Ibelin vit et conut qu'il ne faisoit riens là où il estoit d'esploit, ne force avoit-il mis de grever ceus qui estoient devant Baruth, et qui avoient son chastel assegié. Car s'il fussent en mi les chans, si deussent ils prendre la bataille encontre les Chiprois; car il avoit plus gent à cheval et à pié que n'avoit Johan d'Ibelin.

XV. *Joannes Ibelinus accedit Acconem hortaturque populum ut salendras marescalli diripiat. Obsidet Tyrum.*

Quant il ot ce connu, si se partit d'iluec qu'il estoit, et emmena le roi Henri en l'ost de Chipre, et s'en ala a Sajete, et laissa là et Anseau de Brie por lui garder et o lui le plus de l'ost, les autres emmena o lui, et s'en ala en Acre. Quant il fu là, si fist assembler les gens de la ville, chevaliers et borgois et l'autre pueple, et devant tous jura la frairie saint Audrien au letrin de l'yglise. Après ce qu'il ot juré, il parla tot le pueple, et fist sa plainte, et lor dist que les salandres de lor avenu s'estoient venuës et estoient encore au port, et qu'encore lor poroient-il faire grand damage, por quoi il looit qu'en les arrestast. Si tost com il ot

ce dist, un cri leva par l'yglise que chascun dist et cria as salandres. Lors s'esmurent et corurent à la mer, et se mistrent en barges, et alerent as salandres, et en pristrent les XVII et l'une eschapa qui estoit à la cole. Et ce qu'il les trouverent en Acre, si fust ainsi, que quant les Lombars furent descendus à Baruth, li mareschal les manda en Acre por iverner; car il cuidoit avoir la terre tot a son commandement, mes de ce se trouva il engignié. Quant les salandres furent prises si com vous avés entendu, le mareschal le sout qui estoit à Sur, si en fu mult dolent. Après ce que les salandres furent prises, le roi se partit de Sajete et vint en Acre. Quant il fu venu, Johan d'Ibelin ot conseil, que par la cort, que par la gent de la ville, et par lor aide alast assegier Sur; et à ce li aidierent li Genevois de gens et de viandes. Si qu'il s'esmut, et ala gesir au Casal Ymbert. Quant li mareschaus Richart sot ceste entreprise, il manda à Baruth à son frere le tier, qui estoit en son lieu, qu'il se partist du siege, et amenast l'ost à Sur, et ce fist-il por ce qu'il douta la venuë de cele gent qui devant Sur devoient aler. Li tier fist ce que son frere li ot mandé, si qu'il mist le feu es engins et se parti de Baruth, et emmena les gens qui avec lui estoient, et les galies et les autres vessiaus, et s'en vint à Sur.

XVI. *Richardus marescalcus Cyprios nihil tale cogitantes capit.*

Quant Johan d'Ibelin sout la novele de ce que cil de l'ost qui estoient devant Baruth s'estoient partis, et avoient guerpi le siege et s'en estoient venu à Sur, si en fu mult lies. Si qu'il s'en retorna en Acre, et laissa le roi o les Chiprois delés Casal-Ymbert u Sablon devers Acre. En ce que Johan d'Ibelin fust en Acre por avoir conseil qu'il feroit, li mareschaus qui estoit a Sur sout la couvine de ceus de Chipre. Il atorna ses gens et ses galies, et mut de Sur à prime somme, et chevauchierent toute nuit. Et quant ce vint a l'aube du jor, il se ferirent en la herberge des Chiprois par terre et par mer, et les pristrent; si qu'il trouverent le plus d'eus en lor lis, dont il i ot mult poi de ceus qui se peussent armer à droit. Si lor avoit l'en fait a savoir par espies à l'anuitier. Mes Anseau de Brie que Johan d'Ibelin ot laissié chevetaine de l'ost en son lieu ne vout croire les espies, ains en fist son gabois, et dist que mult fait mal à croire qu'il vieignent VI lieuës par si mauvais chemin por nous assaillir, et il ne le faisoient mie, quant il estoient à deus archies de nos devant Baruth; et por ce ni vout mettre conseil, ni soi garder de ses anemis, et si avoit establis chevaliers a la gait, si come il soloit chascun soir; mes cil qui faisoit le guait, n'estoit mie de cele part dont cil devoient venir; ains s'estoient mis devant Acre fors de la herberge, et se tenoient en une tente tous desarmés en lor lis dessous lor espreviers. Le chevetaine de ceus du gait estoit Johan d'Ibelin le neveu du seignor de Baruth.

XVII. *Rex Cypri ducitur Acconem.*

Quant cil de Puille se furent ferus en la herberge, le cri fu mult grant. Un chevalier qui estoit maistre du roi et le gardoit, le fist monter sor un cheval, et bailla a gens qui le menerent à Acre, et il demora en la besoigne où il fu pris et navré u visage mult malement. Ceslui chevalier avoit nom Johan Babin. Li Chiprois qui furent montés si come il porent, que armé que desarmé, se mistrent ensemble une partie d'eus et se mistrent à deffense tant qu'il i ot bons poignars jusques que le jor fu esclairé, et qu'il se troverent poi de gens, et ne porent soffrir le fes, si se traistrent ariere en une terre. Car une partie de lor gent ne pristrent conseil de nulle chose fors que d'aler s'en vers Acre. Lors le ferirent cil de Puille en li herberge et cil des galies descendirent à terre, et refirent autre tel, ne onques n'entendirent senon à gaaignier, si qu'il pristrent quant que les Chiprois avoient en lor herberge et emporterent le gaaing à Sur. Si-tost com li cris et la novele vint en Acre, Johan d'Ibelin sire de Baruth, Belian de Sajete, Huede de Mont-Beliart, Johan de Cesaire, Rohart de Cayfas, et li autres chevaliers d'Acre saillirent as armes, et s'en alere bone à l'eure jusques à Casal-Ymbert. Là trouverent ceus qui s'estoient mis au terre. Lors passerent tuit le Casal, et corurent jusques au pié de la montaigne con appelle Passe-poulain. Quant il furent là venus, si trouverent que cil avoient ja passé le pas et virent qu'il ne les porroient mie ataindre, si s'en retornerent en Acre. Le jor que cele besoigne avint fu par un mardi le tiers jor de May, l'an de l'Incarnation nostre Seignor Jesus-Christ MCCXXXII. Celui jor ot compli le roi Henri de Chipre son aage de XV ans.

XVIII. *Joannes Ibelinus cum rege Cyprum se recipit.*

Quant les Chiprois furent rétornés en Acre, il se trouverent à grant meschief et en grant poureté, comme cil qui estoient repairie tuit nu, car il avoient perdu armes, robes, et dras et deniers et joyaus, et n'avoient raporté riens fors ce qu'il avoient vestu, et la beste sor quoi il seoient. De ce furent-il si esbabis et si esmaie, que poi s'en failli, que grant partie d'eus ne se tornerent de l'autre part, et ne se soustraistrent le roi avec eus qui estoit enfes et legier à engignier. Quant Johan d'Ibelin aperçut ces choses, si n'en fist semblant, ains couvri son cuer et se pensa, qu'il porroit faire. Lors fist ainsi que Johan de Cesaire ses nies vendi à son néveu un casal qui ot nom Caferlet por XVI mille besans, et ses autres nies Johan d'Ibelin vendi au Temple un autre casal qui ot nom Arames por XV mille besans. Et quant ils orent ces besans assemblés, il assembla tous les Chiprois, et les conforta et lor presta une partie de cel avoir, et de l'autre partie prist gens et arma galies et vessiaus, et s'atorna por passer en Chipre, et emmena le roi avec lui, et fist tant que le roi dona fié à plusors chevaliers por mener les en o soi en Chypre. Et lors firent chargier les salandres qui avoient esté à ceus

lle, et ès autres vessiaus les chevaus et les hernois, et s'aprestèrent de movoir.

Richardus magnam partem regni Cypri expugnat.

retornons à Richart le mareschal. Après ce it fait l'eschec à Casal-Imbert, il envoia en les Chiprois qui o lui estoient, et de la soue ossi. Quant cil furent venus en Chipre, il fint qu'il orent le chastel et la ville de Cherines laudare et la tor de Famagouste, et assegie- Dieudamors. Dedens le chastel Dieudamors it deus serors le roi, damoiselle Marie et dale Isabel, et si i avoit un chastelain qui avoit elippe de Cafran, et si i estoit Hernous de t, que le sire de Baruth avoit laissié cheve- en la terre, qui muit poi i mit de conroi, si is le chastel où estoient les deus serors le il meismes ne garni-il mie, ains dut estre por soffraite de viande et à grant mesaise, grant meschief se tindrent tant qu'il furent s. Sitot com li mareschaus sout que les is qui estoient en Acre s'aprestoient d'aler pre, il se parti de Sur, et emmena sa gent poi qu'il laissa por garder Sur, et s'en passa pre. Quant il fu là venu, si envoia ses gens terre, si qu'il out toute la terre en sa main on commandement fors le chastel de Dieu- s et le chastel de Buvevent.

ex Henricus in Cyprum redit et Richardum insequitur.

oi Henri et li Chiprois qui o lui estoient, fu- bargiés, et murent de port d'Acre le jor de oste, et alerent jusques à Sajete, et d'iqui t, et alerent en Chipre, et arriverent en l'isle Famagouste, et descendirent sans contens s contredit, et si estoit le mareschal Richart ité de Famagouste à tout son ost, ne onques itrent contredit à l'arriver, ains fist le soir en bouter le feu as galies qui estoient au port, s'aresta onques jusques qu'il vint à Nicosie ses gens. Le roi et Johan d'Ibelin, et les au- ii avec lui estoient, passerent li lendemain de et alerent, et se herbergierent dans la ville. il i orent esté deus jors, si se partirent au et chevauchierent a petites jornées tant qu'il nt a Nicosie. Si-tost com li mareschax sout pprochoient, il et toutes ses gens s'en parti- t s'en alerent herbergier entre la montagne et le du puis, par où l'en va à Nicosie, à Che- et iqui se tindrent. Le roi et Johan d'Ibelin, qui avec lui estoient se partirent de Nicosie mesme qu'il i vindrent, et s'en alerent her- r de fors la ville en un lieu que l'en appelle ia, et d'iqui se partirent lendemain matin a di a XI jor de Juing, et chevauchierent là où emis estoient. Si alerent tant qu'il vindrent u casal qui a nom la Gride. Là se vodrent gier, si que une partie de lor hernois et de rjans s'estoient ja mis u casal, et li autre venoient après. Quant il se regarderent, si virent ceus de Puille descendre contre val le pas, lor eschieles devisées et livrées à leur chevetaines chascun por soi et tous aprestés de combattre.

XXI. *Pugna inter Cyprios et Apulos qui vincuntur.*

Quant les Chiprois connurent que cil venoient por combattre, il s'aprestèrent et adrecierent vers eus, et s'approchierent tant, qu'il heurterent ensemble, et que la bataille dura longuement entr'eus, et i en ot mult d'abatus, mès une chose i ot qui mult aida as Chiprois, ce qu'il avoient serjans à pié, dont il avint que quant un de lor chevaliers estoit abatu, li serjant le relevoient et mettoient a cheval, et quant un des autres estoit abatu, tantost l'occioient li serjant, et prenoient, et por ce i ot mult d'occis et de pris de ceus de Puille en cele bataille; car il i ot mort plus de LX chevaliers, et bien pris XL de ceus de Puille, et des Chiprois ni ot mort qu'un chevalier qui avoit nom Sierge, et estoit né de Touscane. Quant la bataille ot tant duré, cil de Puille ne porent plus durer, ne soffrir le fes; car il recevoient trop grant damage. Si se partirent du champ, et s'en retornerent a deconfiture tout contre mont le pas a aler vers Cherines. Li Chiprois les acueillirent et enchaucierent, et s'en alerent ensemble pesle mesle, et ainsi les menerent jusqu'à portes de Cherines, où il se recuillerent a grant meschief.

XXII. *Richardus in Armeniam se recipit. Henricum rex obsidet Ceranniam.*

Quant li Chiprois orent vaincuë la bataille, et gaaignié le champ, si com vos avés oi, il retornerent en une place qui estoiet en une costiere, qui est au pied de la montagne, là se herbergierent. Li mareschaus vit qu'il estoit enclos, et qu'il avoit gens assés et viandes dont il ot conseil, et manda à Jaffe por ses galies qui là estoient. Quant eles furent venuës à lui, il establi teles gens com il vout, qui demourassent a Cherines, et il et li autres se recuillirent en Hermenie, et entrerent en la fois. Là les reçurent li roi et son pere Constans, et les honorerent mult, et i demorerent grant piece; si que en fermeté les i prist. Par quoi il en i ot mult de mort, et tous li plus furent malades. Quant il virent qu'il ne pooit durer en la terre, si s'en partirent et aler à Sur. Si-tost com ceus que vous avez oi se partirent de Cherines por aler en Hermenie, le roi Henri et si homes s'alerent herbergier delès les murs de Cherines, et l'assegierent de si près, que nus ne pooit issir ne entrer. Et par cele bataille qui ot esté, demora le roi en sa seignorie bien et en pes, il et si homes qui o lui estoient. Le siege fu devant Cherines jusqu'après Pasques, et lors fu faite fin, que le roi Henri délivra et rendi tous les prisoniers qu'il avoit en sa prison, et il li rendirent Cherines et tous les prisoniers qu'il avoient pris à Casal-Ymbert, et toutes les dames qu'il avoient prises par Nicosie et par les yglises et ès maisons de religion en lor venir en la terre.

XXIII. *Obitus Aelidis reginæ et Bohemundi. Bellum inter soldanum de Hamano et Hospitale.*

En tant com li sieges estoit devant Cherines, la roine Aelis, la fame au roi Henri, et fille le marquis de Montferrar qui s'estoit mise dedens Cherines avec ceus de Puille, accoucha malade au lit d'une maladie dont ele morut. Quant ele fu trespassée, cil qui dedens Cherines estoient, l'atornerent si com l'en doit atorner roine, et puis firent demander fiance au roi por envoier un home parler à lui. Cil ot fiance, si vint au roi, si li dist que la roine sa fame estoit morte de ceste siecle, et que cil qui estoient dedens Cherines, li mandoient que se lui plaisoit, il la fist prendre et enterrer, si come il aferoit à roine, et qu'il en fist come de sa fame. Le roi li assenti, et furent données trives que l'en ne traist dehors ne dedens, tant que la roine fu traite hors et emportée en la herberge le roi. Lors la mistrent cil du chastel de Cherines fors; cil defors la reçurent et la porterent à Nicosie à mult grant compagnie de gent, et fut enterrée honorablement en la mere yglise de S. Sophie, et l'enterra l'arcevesque Estorquet. Après ne tarja mie, que Beumont le quart prince d'Antioche et cuens de Triple trespassa de cest siecle, si que Beumont le quint son fil fu en son lieu et tint les deus seignories. En celui tans avint que le soudan de Haman ne vout paier l'Ospital S. Johan d'une paie qu'il avoit usée à rendre au Crac, dont la treve brisa entre l'ospital et le soudan, si que l'ospital assembla gent por guerroier au soudan du Haman, et fu en cele assemblée le maistre du Temple frere Hermant de Pierregort, et tous ses convens, et i ot de gens de Chipre c chevaliers, et fu lor chevetaine Johan d'Ibelin seiguor de Baruth, et fu o lui Gauthier le cuens de Brenne, qui avoit espousée en cel an meismes Marie la seror le roi Henri qui lors manoit en Chipre où li rois li avoit donné terre en Chipre, et si ot LXXX chevaliers du roiaume. Si en fu chevetaine Pierre d'Avalon, qui estoit nies Huede de Montbeliart, et si i fu Henri le frere le prince a tout XXX chevaliers, que son frere i avoit baillés. Car il n'i pooit aler por la trive qu'il avoit au soudan du Haman. Toute cele gent ot assemblée frere Garnier maistre de l'Ospital de S. Johan, qui i avoit tout son convent, et tout son pooir, et bien avoit en celui ost c chevaliers et LXXX serjans à cheval et M et D serjans à pié et plus.

XXIV. *Faciunt pacem. Templi etiam milites cum Armenis pacem faciunt.*

Quant toute cele gent fut assemblée, et il furent à la bouquée dessus le crac, après ce qu'il orent esté deus jors là, il s'en partirent à la nuitier, et chevauchierent toute nuit, si qu'il furent à l'aube de jor à Montferrant. Lors murent vers le bore si com à hui, si que le bore fu pris et robé, mes poi i trouva l'en gent, car cil qui i estoient s'enfuirent au chastel, si tost com il virent les Crestiens movoir et aler vers eus, il orent assés loisir d'eus recuillir au chastel. Car les ruës et les entrées du bore estoient barrées de bonne tors et de fors murs, si qu'il les convint as Crestiens deffaire ains qu'il i peussent entrer. Quant il orent pris ce qu'il troverent, et il orent abatu et gasté grant partie du bore, si passerent outre, et alerent berbergier à deus lieués prés d'iluec à un casal, où il a fontaine con apelle Mergemit, et furent là deus jors, et d'iluec envoierent lor forrieres et coureors parmi la terre, qui roboient les casiaus et emporterent le gaaing. Au tiers s'en partirent, et retornerent arriere devant Montferrant, et se riens fust demoré u bore à prendre ne à gaster il ne l'esparnierent pas. D'iluec s'en alerent à un casal herbergier que l'on clame Lafonsaquiée, et lendemain s'en retornerent en la boquiée, dont il estoient partis, et quant il orent là esté entor huit jors et il cuidierent faire une autre chevauchié novele. Lor vindrent que li soudan de Babilone et son frere le Seraph à tout XV mille homes à cheval, et grant serjanterie à pié s'estoient partis de Domas et estoient venus à Haman por aler vers les marches d'eus et du soudan du Coine, où il avoient guerre, et quant il furent là venus et il sorent le fait de l'Ospital, il s'arresterent por mettre le fait du soudan de Haman à point qui estoit lor nies fils de lor seror, et ainsi fu faite la pes entre lui et l'Ospital, et lor fu rendué la paie dés iluec en avant que il lor avoient arestés. Lors se departirent les gens, s'en ala chascun en sa contrée. Quant le maistre du Temple et si freres se furent partis de celui fait, si s'assemblerent avec le prince d'Antioche, et mena chascun son pooir, et s'en alerent en Ermenie por vengier un outrage que le roi d'Ermenie avoit fait au Temple de ne sai quans de lor freres qu'il avoit que pendus que escorciés, par achaison de ce qu'il disoit qu'il voloit attraire gent en la terre por lui grever. Le prince aloit volentiers en cele besoigne, por la haine qu'il avoit au roi d'Ermenie et à son pere, por le fait qu'il firent de son frere Felippe. Quant Constans le pere le roi vit l'effors qui venoit sor lui, il se douta, et manda au maistre du Temple qu'il se voloit accorder à lui, et si fist, et li amenderent il, et li rois ce qu'il avoient meffait, si que li Templiers s'en tindrent bien à paie et s'en retornerent, dont il ennuia mult au prince. Car il voulist bien qu'il se fust vengiés de ses anemis d'aucune chose.

XXV. *Nuntii Romam missi pacem faciunt cum imperatore. Quæ a regni incolis improbatur.*

En cel point les gens du roiaume de Jerusalem envoierent messages à Rome por l'atrait Haymart maistre de l'Ospital des Alemans, por traitier entre eus et l'empereor. Li messages furent deus chevaliers d'Acre, Felipe de Troie et Henri de Nazarel. Quant cil furent venus à Rome, si firent tot ce qui li maistres des Alemans vout tout au gré de l'empereor, et orent ses lettres scellées de son scel des convenances de la pes. Quant il furent retornés en

Acre et il baillierent les lettres, lesqueles furent teuës. Et quant cil du roiaume entendirent la maniere de la pes par la tenor des lettres, si en furent mult corociés, et bien i ot de quoi : car cele pes estoit au domage et à la honte d'eus, et encontre le commandement et le pooir que li messages avoient eu, si qu'il les laidengierent et les tindrent à traitors et à faus, et poi s'en failli, qu'il ne lor firent honte de lor cors. Les gens du roiaume orent conseil, et par accort manderent au roi de Chipre, si qu'il avint ainsi entre le roi de Chipre et ceus du roiaume de Jerusalem envoierent communaument un message à Rome au pape por eus escuser, et por monstrer raison, qu'il ne devoient mie cele pes recevoir, et por ce manderent-il ceste chose au pape, que cele pes avoit esté faite devant lui et par son seu. Li message qu'il i envoierent fu un chevalier de Chipre, qui estoit de Surie, mes il estoit alés manoir en Chipre por un grant fié que le roi Henri li avoit donné. Et puis le fist chamberlenc de Chipre. Cil chevalier avoit nom Giefroi Le tort, et por ce se mist le roi en la communauté des gens du roiaume de Jerusalem.

XXVI. *Gaufridus* Le tort *ad papam venit qui et ipse pacem damnat. Mors soldani Babylonici.*

En cele maniere de pes dont nos avons parlé, touchoit mult à son grant damage. Giefroi Le tort se parti de Chipre, et s'en vint en Acre, et recut les lettres des barons de la terre et ce qu'il li enchargierent, et ce qu'il avoit reçu du roi de Chipre, et se mit en une nef des Genevois et s'en passa à Gennes, et d'iluec s'en passa à Viterbe, où le pape estoit et toute la cort. Il porta biaus présens et riches au pape et as cardinaus, et fit son message, et mostra les poins et les raisons au pape que cele pes ne devoit pas estre reçuë. Le pape le reçut bel et l'entendi mult volentiers, et respondi que ce n'estoit mie merveille s'il la refusoient. Car, dès lors qu'ele fu faite, la tint-il à fause et à mauvaise, et il ne pooit autre faire. Car li messages disoient qu'il avoient commandement de ce faire qu'il firent, et s'il deissent qu'il ne vosissent tenir. C'estoit en eus que force ne lor feissent-il mie. Ains lor promettoit l'aide et le maintenement de l'yglise, et lor envooit lettres en quoi il lor mandoit, qu'il voloit que li dui roiaume fussent toute une chose, et manda en Acre as quatre regions et à toutes les communes qui au roi de Chipre et à sa terre, et à ceus du roiaume au roiaume de Jerusalem feussent aidant à garder et à deffendre eus et lor choses, et si lor commandoit-il mult especiaument, et à la poeste de Gennes et au commun manda il ce meismes. Toutes ces lettres et maintes autres trait Giefroi Le tort du pape Gregoire, qu'il emporta et s'en retorna en Gennes, et là si se mist en une nef, et s'en passa en Acre, et d'iluec s'en ala en Chipre. En ce tans fu mort li soudans de Babylone con nomoit Lequemel, et demora en son lieu, et fu soudan le secont de ses fils con apeloit Melec Eladel, car son ainsné fils qui avoit nom Melec Elsalah, estoit en la terre du Levant que son pere li avoir donée, et l'en avoit fait soudan en sa vie. En ce tans Beumon le prince d'Antioche et cuens de Triple, s'estoit partis de la roine Aelis, porce que l'en trouva qu'il estoit son cousin en tier et en quart du roi Hugues de Chipre, de qui ele avoit esté fame. Après ce qu'il fu departis ne vout mie demorer sans fame, dont il manda à Rome, et li fu amenée Luciane la fille du comte Pol, fil du comte Richart, qui avoit esté frere au bon pape Innocent. Et lors espousa le roi Henri de Chipre Stephaine la fille le roi Heton d'Ermenie, et la fist coroner ausi, comme il avoit fait Aelis la fille le marquis de Montferrar.

XXVII. *Imperator Fridericus Lombardiam ingressus Mediolanenses impugnat.*

En ce tans avint que l'empereor Federic assembla grant ost, et s'en entra en Lombardie, de quoi tuit cil qui à lui se tenoient le reçurent à grant joie, et ce fust la cité de Cremone et toutes les cités qui à lui se tenoient et encontre lui fu la cité de Melan et toutes les cités de sa compagnie. Lors commença la guerre entr'eus, grant et fort, et dura longuement, donc cil de Melan ne porent plus soffrir le fes, pins se partirent du champ come gent desconfite. Mes multi ot gens mort et pris et d'une part et d'autre, et i fu pris le posta de Melan, qui estoit fil du duc de Venice, que l'empereor fist pendre en la terre de Trane sor une haute tor, qui est sor le rivage de la mer. Dont cil de Melan pristrent un fils de l'empereor, qui avoit nom Ance, et fu pris au siege du chastel qui a nom Gorgezole, et si i fu pris le carros de Melan et portés à Cremone, et mis en la mer yglise de la cité. Le carros si est li le grant estendart que l'en met sor un char à quatre rouës. Cestui Ance fil de l'empereor qui fu pris, si fu fil d'une haute dame d'Alemaigne, et l'avoit fait roi de Sardaine. Mes il ne fu mie longuement en prison. Car li Alemant le pristrent arriere u chastel où il estoit mis en prison. Après ceste bataille ala l'empereor assegié une forte cité mult efforciement, qui estoit de la Miscie de Melan, et avoit nom Vincence et la destrainst mult durement de siege et d'assaut, et fist faire une ville cui il mit à nom victoire, de quoi cil de Vincence furent mult destrois, qu'il ne pooit issir hors ne entrer, et n'attendoient secors de nulle part. Quant il se virent à tel meschief que ce lor ot longuement duré, si qu'il commençoient avoir soffraite de viandes, et de soif avoit tele soffraite, que grant partie d'eus en perdirent les dens. Si se voudrent mettre en avanture, et lor sembla que ce lor valoit miex, que plus attendre u point où il estoient. Si gaitierent lor point, et issirent fors soudainement et efforciement, et se ferirent en l'ost de l'empereor desbareterent, et pristrent victoire, et i bouterent le feu et l'ardirent tote, ainsi furent delivrés du siege et de la mesaise où il estoient.

XXVIII. *Gregorius papa indicit generale concilium, ad quod vias præcludit Fridericus. Relatos capit et in vincula conjicit.*

En celui point le pape Gregoire, qui fu né d'Anaigne, d'une cité qui est près de Rome a une jornée, vout assembler un general concile, por traitier encontre l'empereor. Dont il manda outre les mons semondre les prelas, qu'il venissent à lui à Rome. Quant l'empereor le sout, si lor fist encombrer le chemin, si qu'il ne pooient passer par sa terre, et lors manda le pape as Genevois, et lor pria et semonst qu'il deussent envoier galies en Provence por amener les prelats d'outre les mons à Rome. Dont les Genevois por l'amor du pape et por mal de l'empereor i envoierent bien LX vessiax armés, et fu lor Amiraut, c'est lor chevetaine, un de Gennes, qui estoit du lignage des Ambrias et l'apeloit l'en Guillaume le Negre. Cil Guillaume estoit orgueilleus et poisenes, et bien le monstra en celui fait, car, par son outrage fu cil fait tout perdu. Icele estoire que vous avés oie ala à une cité en Provence qui siet sor la mer et a nom Nice. Là se recueillirent li prelats, qui estoient grant masse et un cardinal avec eus, qui estoit alés legat outre les mons, et estoit evesque de Palestrine. Quant il se furent recueillis si se mistrent au chemin por venir à la fois du Toivre qui cort parmi Rome. Quant l'empereor sout ce fait, il manda u reigne, et fist armer galie et autre veissaus, et manda as Pisains qu'il il aidassent de vessiax armés, qu'il le firent volentiers, et armerent tant de vessiaux, que les lor et ceus du reigne furent XL vessiax armés, et fu lor amiraut un vaillant home de Pise, qu'il avoit nom Huguelin Bonzacharie. Quant cil vessel furent assemblés, il se mistrent à un port qui a nom Ferrare, qui est une contrée qu'en nome Leche. L'estoire de Gennes s'en venoit, et com il furent au chief de l'isle de Corse, il sorent la novele de l'estoire l'empereor, qui les attendoit à la voye. Si orent conseil, et s'accorderent à ce qu'il eschiveroient la bataille, et s'en iroient dehors les isles, et bien le poussent ainsi avoir fait, s'il vosissent. Mes Guillaume Negre, qui estoit tex com vos avés oi ça arriere, failli avant, et dist que ce ne seroit ja que li Genevois eschivassent les Pisains ne les Lombarts de bataille, et qu'il passeroit parmi eus à la honte d'eus, et de lor seignor. Lor s'adreça cele part où il estoient, et s'il i fust alés si com l'en doit aler en bataille, quant l'en va contre ses anemis, et il eust establi ses vessiaus, si com il aferoit à tel fait, ce li peust avoir valu. Car il avoit plus grant pooir de vessiaux et de gent qu'il n'avoient, mes il n'establi onques rien, ne ne devisa son fait, mès sitot com il les vit de près, il s'ecria or à eus. Huguelin ot etabli ses vessiaus et fait avoit avant-garde et arriere-garde, et vindrent ensemble et hurterent à Permerains si qu'à l'assembler pristrent trois galies de Genevois, par quoi li autre tornerent à desconfiture, et se mistrent au fuir. Li Pisans et cil du reigne ne les vodrent mie chacier, mes as galies qui lor chairent entre les mains, s'arresterent, et les pristrent, et i firent mult grant gaaing, et pristrent grant masse de Prelats, et i fu pris li cardinaus Blans qui estoit evesque de Palestrine, et un capelain du pape qui estoit legat en Gennes, et nom avoit Gregoire de Romaigne. Tuit cil furent amenés à l'empereor qui les fist mettre en prison parmi sa terre.

XXIX. *Plures cruce signati in Gallia transfretant.*

En ce tans avint que mult grant croiserie s'esmut du roiaume de France por passer en la terre de Syrie, dont il avint qu'il murent de lor païs, et alerent à Marseille et à Aiguemorte, et iluec se mistrent es nes por passer en Acre. En cele alée estoit Thibaut le roi de Navarre, qui estoit cuens de Champagne, et si i fu Henri le cuens du Bar, Pierre de Dreuês cuens de Bretaigne, et si i fu le cuens de Forés, qui estoit cuens de Nevers de par sa fame, et Amauris cuens de Montfort, Johan de Droes le cuens de Mascon, et plusor autres riches homes. Quant cil pelerins furent venus en Acre, il se herbergierent parmi la ville et de fors u Sablon. Là orent conseil, et par commun acort murent por aler fermer Escalone, et chevauchierent tant qu'il vindrent à Jaffe. Quant il furent là venus, si vint une espie as Templiers, qui lor fist à savoir que à Gadres avoit M et L Turs herbergiés, et en estoit chevetaine un amiraus qui avoit nom le Croc Elgevi. Quant li Crestien sorent ces noveles, si s'accorderent qu'il iroient à cele besoigne faire CCCC chevaliers. Si i ala le cuens du Bart et le cuens de Montfort, et Belian de Sajete, et Huedes de Mont-Beliart, et Johan d'Arsur, et le Temple, et l'Ospital, et murent de Jaffe a primsoir, et chevauchierent si qu'il furent au jor près de Gadres. Lors s'armerent et se mistrent au chevauchier les eschieles rengiés cele part où li Turs estoient herbergiés.

XXX. *Christiani a Turcis deleti.*

Quant li Turs les virent venir vers eus, si monterent et se traistrent vers un tertre. Le Croc ot conseil de sa gent, que li loerent qu'il parti d'iluec et s'en alast : car il n'avoit mie gent por combatre à eus. Le Croc respondi que au partir vendroient-il tous à tans ; mes il envoieroit son gros hernois, et si iroit essaier lor covinés. Lors le fist ainsi come il l'avoit devisé, si qu'il i envoia CC Turs por hardier. Dont il avint que si-tost que li hardicort les aprochierent, il se mistrent au retraite, et se commencierent li Crestiens à affebloier, et à bouter l'un en l'autre. Quant li hardicor virent ce, si les commencierent plus à haster et à tenir près. Le Croc aperçu la mauvasie couvine des Crestiens, si avala du tertre où il estoit, et s'adreça grant aleure à aler vers nos gens, et si-tost com il fu près et sa gent, ferirent des esperons, et se ferirent si estroitement entre les Francs por la mauvasie covine qu'il lor avoient vû faire, que mult les enmenerent mal, dont li Crestiens, sans mettre nul con-

seil en eus, fe mistrent à desconfiture, et qui s'en pout aler, si s'en ala. Là fu pris Amauris le cuens de Montfort, et i fu occis le cuens de Bar, et i ot grant masse des chevaliers que mors, que pris, que du siecle, que de religion. Li serjant à pié i furent tuit perdu, et tout le plus du hernois. Cil qui eschapierent de la bataille s'en vindrent à Escalone, où il trouverent le roi de Navarre et le conte de Bretaigne et tot l'ost, et si-tost com il furent là venu, si grant effroi se mist en eus tous, qu'il lor sembloit que li Sarrazins les deussent venir tous prendre; dont il avint que si tost com il fu anuité, chascun se mist à aler vers Jaffe sans conroi, et sans attendre l'un l'autre; ains s'en alerent aussi comme gent desconfite, si qu'il laisserent grant plente de viandes et de hernois. Quant il vindrent à Jaffe, il i demorerent mult poi, ainsi s'en partirent, et ne finerent tant qu'il vindrent en Acre.

XXXI. *Soldanus Hamani terras suas dolose offert Christianis.*

Quant il furent là venus, si s'y tindrent et demorerent un lonc tans sans rien faire. Dedens ce un clerc de Triple, qui avoit nom Guillaume, vint en l'ost, et dist as barons que li soudam de Haman lor mandoit, que s'il voloit venir par sa terre, porquoi il eust la force et l'aide des Crestiens, il lor mettroit en main ses forteresses et si devenroit Crestiens, et de ce lor mandoit-il mult en priant, et requerant qu'il ne demorast en eus. Li baron orent conseil por ce, et fu lor acort qu'il atteindroient ceste chose. Adonc se parti l'ost d'Acre et chevauchierent toute la marine, tant qu'il furent a Triple. Là s'arresterent et se herbergierent dedens la cité de Mont-pelerin, et de là envoierent lor messages au soudan en la compagnie de Guillaume le clerc, por savoir s'il poroit porsuire et parfaire ce qu'il lor avoit mandé. Cil fist semblant de demander convenance, et les mena par paroles une piece, et en la fin lor failli du tout, comme cil qui ne les faisoit fort gaber, et ce semblant qu'il lor fist ne fu fors por la paor qu'il avoit de la dame de Halape la mere du soudan, qui avoit guerre à lui. Icele dame tenoit la seignorie de Halape, porce que son fils le soudan estoit enfes, et mainsnés d'aage. Quant li Crestiens se furent aperçu de la mençonge ed du barat le soudan de Haman; après ce qu'il orent esté une piece devant Triple, et Beumont le prince d'Antioche les ot mult honorés, il s'en partirent et s'en retornerent en Acre. Mes Johan le cuens de Mascon morut à Triple, et fu enterré u mostier de l'Ospital de S. Johan.

XXXII. *Soldanus Damasci inducias offert Christianis.*

Quant il furent venus en Acre, ne tarja gaires, qu'il s'en alerent herbergier à la Paumeroie de Cayfas por doner herbe à lor chevaus. Quant li berberges fu failli, il s'en alerent herbergier à la fontaine de Saphorie, et entant come il estoient là, lor vint un message de par le soudan de Domas por traitier de la trive. Cil soudan avoit nom Melec Salah, et avoit esté et estoit encore sires de Maubec, et fu fil de Hadel Seiffedin, et la maniere come il fu soudan de Domas fu ceste. Quant Seraf fu mort, Laquemel si ot Domas, si com vous avés oi ça ariere, et après la mort, la ville remest sans seignor: car l'ainsné fil du Quamel estoit en la terre du Levant en sa seignorie, et il avoit nom Melec Salah, tout ausi come son oncle, dont vos avés oi parleor, et l'autre fil qui estoit nomé Heidel si estoit en Egypte, dont il estoit sire, et por ses achaisons eslu l'en un neveu de Salahadin cou nommoit Melec Elyoiant, et ala a Domas, et fu receu a seignor, et le firent soudan, et tint la terre grant piece, tant qu'il avint que le Salah qui estoit au Levant s'esmut à tout grant gent, et vint a Domas. Li joiet li ala encontre, et li rendi Domas et demora o lui, et ce qu'il la il rendi fu, porce que il vit que cil de Domas ne se fussent mie tenus à lui contre le Salah. Le Salah atorna son ost por aler en Egypte tolir la terre à son frere, mes il ni ala pas, car il vit bien qu'il n'avoit mie pooir de ce faire, et retorna a grant partie de sa gent à Domas, et i demora à Naples eschariement. Le fil du soudan qui avoit nom Lavasser, qui estoit au Crac, ei sout coment le Salah estoit a Naples eschariement, si vint du Crac soudainement, il vint à Naples et prist le Salah et le mena au Crac, et le mist en gros fers en prison. Le Salah de Maubec sout ce, si meut et vint à Domas. et fu receu et fait soudan.

XXXIII. *Induciæ jurantur.*

En ce point avint que quant li Crestiens estoient à Saphorie, et c'estoient celui Salah dont vous avés oi. Lors ot envoié son message as Frans, dont la chose ala tant que la trive fu faite de lui as Crestiens, et lor rendi por la trive le chastel de Biaufort et lor ot en convent de rendre toute la terre que li Franc tindrent de la marine jusqu'au flun Jordain, et il li orent en convent qu'il ne feroient ne trive ne fin sans lui et sans son acort au soudan de Babylone, et qu'il seroit en s'aide et s'en iroient herbergier à Escalone ou à Jaffe ot tot lor pooir, por défendre que li soudan de Babylone ne passast la horne, et entrast en la terre de Surie, où il se devoit herbergier delés eus là où le flun de Jaffe sort. Toutes ces convenances que vous avés oies furent jurées de tous les barons de l'ost et du soudan et des amiraus, et de convintaille lor rendi Biaufort, et la terre de Sajete et cele de Tabarie. Cil soudan de Babylone contre qui le soudan de Domas avoit fait ces convenances as Crestiens estoit son neveu. Le Salah de qui vous avés oi que Levasser prist, et mist en prison au Crac. Quant il l'out pris si cuida recouvrer la terre de Domas. Mes, quant il sot que lor oncle li Salah avoit Domas, et il vit qu'il n'estoit mie ainsi come il cuidoit, si out autre pensée. Dont il dist à son cousin le Salah, qui estoit en sa prison,

que s'il voloit espouser sa seror, et jurer qu'il li aideroit à son pooir d'avoir Domas, qui avoit esté de son pere, et quant il l'auroit il, li offriroit à tenir en bonne pes; il estoit prest, que s'il li vouloit ce faire, de faire tant qu'il li mettroit son frere le Hadel entre les mains, et le fera soudan de Babylone, et ceste chose avoit-il assentie en partie des amiraus de Babylone. Après il avoit donné et promis grant avoir come cil qui avoit grant tresor, qui li estoit demoré de son pere.

XXXIV. *Rex Navarræ, Britanniæ et Hospitalarii etiam inducias jurant.*

Quant le Salah li out fait tele seurté come il demandoit, et il out espousée sa seror, et l'out mis en son delivré pooir, Levasser manda priveement en Babylone, et fist tant qu'il fust asseur des convenances que les amiraus li avoient promises et jurées. Lors mut à tost son pooir en qui il out sept cens Turcs à cheval, et à Salah furent bien venus cinq cens Turcs, puis qu'il sòrent qu'il estoit délivré. Et passerent le desert et alerent si priveement, et si-tost com il porent, tant qu'il furent au Caire. En ce qu'il vindrent là, il trouverent que li amiral orent pris le seignor le Hadel, et le livrerent à son frere le Salah qui le mist en prison là où aillors; mes il ne fu onques puis seu. Ainsi fu le Salah soudan de la terre d'Egypte, et ce fu celui de qui l'autre Salah, qui estoit soudan de Domas, se douta porquoi il se prist as Crestiens. Quant la trive fu jurée tele com vos avés oie ci ariere, li Crestiens s'alerent herbergier à Jaffe, et le Salah de Domas o lui le seignor de la Chamele se herbergierent au chef du flun a tout lor ost. Iceste trive dont vos avés oi, avoit esté porchacié et faite par l'atrait du Temple et sans l'accort de l'Ospital : dont il avint que l'Ospital porchaça aussi qu'il fist trives a parties des Crestiens, et la jurerent le roi de Navarre, le cuens de Bretaigne, et maint autre pelerin, ne onques ne laissierent por serement qu'il eussent fait au soudan de Domas. En ce que cele trive fu faite en la maniere que vous avés oi, le roi de Navare et li cuens de Bretaigne et li autre pelerin qui cele trive avoient jurée, se partirent de Jaffe, et alerent à Acre, et loerent lor nes et s'en passerent en lor païs. Le maistre de l'Ospital, frere Pierre de Vilebride, qui cele trive avoit jurée au soudan de Domas, se parti de Jaffe à tout son convent, et s'en ala en Acre, et iluèc se tint o les gens de la terre. Le Temple et le cuens de Nevers et une partie des pelerins demorerent à Jaffe, et ne se vodrent partir ne retraite des convenances qu'il avoit euës au soudan de Domas, ains fu li fins des Crestiens en contens et en discorde que li un se tindrent à une trive et li autre à l'autre.

XXXV. *Radulfus Suessionensis ducit Ælidem matrem regis Cypri, obtinetque regni Hierosolymitani administrationem.*

En ce point que li pelerin estòient en Acre, Ælis la mere le roi de Chipre espousa un haut home de France qui avoit nom Raoul de Soissons, et estoit frere le comte de Soissons. Et après ce quant il l'out espousée, il vint en avant par assent de partie des gens du païs, et requist por sa fame la roine, la garde et la seignorie du roiaume de Jerusalem, et si le requereit, porce qu'il estoit le plus droit oir qui estoit aparant en la terre des oirs le roi Amauri son aioul, ne qui i eust esté puis la mort de sa niece l'emperris Isabel. Les gens du roiaume orent conseil entr'eus et li respondirent que la roine Isabel qui fu fame l'empereor, avoit eu un fil, qui estoit en Puille, qui estoit le droit oir du roiaume. Mes porce qu'il n'estoit mie present, ne n'avoit esté, il la recevroient a dame et li bailleroient le roiaume a garder, sauves les raisons et droitures du roi Coraut, le fil l'emperris Isabel sa niece, et tout ainsi fu fait. Et quant Raol de Soissons ot la seignorie en la maniere que vos avés oie, il la tint assés fieblement. Car, cil par qui il i avoit esté mis estoient parens à la dame sa fame, et avoient plus de pooir et de commandement qu'il n'avoit. Si qu'il sembloit qu'il ne fust fort ausi come un ombre, dont il avint que du despit qu'il en ot, guerpi tot, et laissa sa fame, et s'en ala en son païs.

XXXVI. *Richardus, frater regis Angliæ, in Terram Sanctam transfretat, et mox in patriam redit.*

A cil passage de la sainte Crois, en quoi s'en alerent le roi de Navarre, et le cuens de Bretaigne, vint en Acre Richart le cuens de Cornuaille frere le roi Henri d'Engleterre, et emmena o lui bel compagnie de chevaliers et apporta grant avoir. Et quant il fu venu en Acre, il se herberja en la maison de l'Ospital S. Johan. Et, quant il ot esté une piece en Acre, il s'atira li et sa gent, et s'en ala à Jaffe, et là se herbeja avec les autres Crestiens qui là estoient. En ce qu'il i estoit, li Templiers le tindrent mult près qu'il se tenist en la trives et as convenances du soudan de Domas et qu'il la tenist. Li Ospitaliers li remanderent et le reprierent mult de ce, et en Acre meismes en avoient-il parlé à lui qu'il se tenist à la trive du soudan de Babylone, dont il ne vout faire ne l'un ne l'autre : ains dist que se li Crestiens estoient à Jaffe, se vouloit aler herbergier à Escalone, il estoit prest qu'il fermast le chastel. Li baron de l'ost et li Templiers et li Ospitaus des Alemans òrent conseil, et jurerent ce qu'il requeroit, et que c'estoit porsuiement des Crestiens des trives qu'il avoient faites au soudan de Domas, et le profit de la Crestienté. Si si accorderent et murent de Jaffe. Quant il orent porchacié ouvriers, et ce que mestié fu au labor, il s'en alerent à Escalone. Et, quant il furent là venus, il establirent lor affaire, et commancierent lor labor, et fu li chastiaus fermés en la maniere que le roi Richart, l'oncle de cestui Richart, qui ore le fermoit, l'avoit fermé. Quant il l'ot fermé, si le garni de ce qu'il pot. Puis manda en Jerusalem un chevalier qui avoit nom Gautier Penampié, qui en estoit baillif de par l'em-

pereor, et tenoit la terre de Jerusalem par la fiance et par la trive du soudan de Babylone. Si-tost com cil Gautier fu venu à Escalone, le cuens Richart li rendi et livra le chastel, qu'il le deust garder de par l'empereor. Quant il ot ce fait, il s'en retorna en Acre et loña sa nef, et s'en ala en son païs, et l'ost s'en retorna à Jaffe, et où que l'ost des Crestiens aloit, li soudan de Domas a tot son ost estoit tousjors herbergié près d'eus. Et quant il orent grant piece esté à Jaffe, li pelerin qui estoit demoré après les autres s'en vodrent retorner en lor païs, si qu'il s'en alerent en Acre, et iqui loerent lor nes, et s'en passerent en lor terre, et tuit li autres Crestiens s'en retornerent en Acre.

XXXVII. *Belianus civitatem Tyrum capit.*

En ce point que Richart mareschal l'empereor qui estoit à Sur se mut en une nef por passer en Puille à l'empereor qui l'avoit mandé, et en son lieu au departir laissa Lotier son frere, et li livra Sur la cité et le chastel. En ce que Richart s'en fu parti, Belian d'Ibelin sire de Baruth, et Felippe de Montfort sire de Thoron, porchacierent tant qu'il orent consent a Sur, si qu'il murent d'Acre à la nuitier, et chevauchierent tant qu'il vindrent devant Sur. Si-tost com il furent près des murs, cil qui estoient de lor consent furent tuit armés à la posterne de la boucherie, et firent signe à ceus de fors. Il ferirent d'esperons, et se mistrent en la mer, et s'en alerent tout le mur de la ville delés l'Ospital des Alemans, et s'en entrerent dans la ville o ceus qui les attendoient. Lors s'en alerent grant erre vers le chastel. Lotier le fil Augier senti le fait et s'arma, et se parti de l'ostel où il estoit, et s'en ala u chastel, et tuit cil de Puille, qui en la ville estoient, se mistrent u chastel, qui i porent recouvrer; ainsi fu prise la cité de Sur sor les gens l'empereor.

XXXVIII. *Quam reposcit Radulfus Suessionensis et ei negatur. Innocentius IV indicit concilium Lugdunense ad quod imperatorem citat. Ille per nuntios excusat se apud papam.*

Raoul de Soissons qui n'ot rien seu de cele entreprise, quant il sout que Belian d'Ibelin et Felippe de Montfort avoient et tenoient Sur, il mut d'Acre il et sa fame la roine Aelis, et vint à Sur. Quant il fu là venu, Raoul requist à Belian et à Felippe por lui et por la roine la cité de Sur qu'il voloient avoir en la maniere qu'il avoit les autres choses du roiaume. Cil respondirent qu'il ne lor en liverroient point, ne bailleroient, ains la garderoient tant qu'il seussent à cui il la devroient rendre. Et ce fu une des raisons porquoi Raoul de Soissons s'en ala. Si come vous avés oi, pape Innocent le quart vit qu'il ne pooit faire assembler concile à Rome, ne en cele contrée, si manda à Gennes con li envoiast galies priveement à la fois de Tivre, et quant eles furent venuës, il se parti de Rome, et vint là et se recueilli es galies et s'en ala à Gennes. Et ce porquoi il fist ces choses à cele ore, si fu porce que l'empereor Federic ne l'encontrast. En ce qu'il fu à Gennes, il i sejorna une piece, puis s'en parti, et passa les mons, et ala à Lyon sus le Rosne, et iluec se tint et manda querre les prelats, et assembla tous ceus qu'il pout avoir, puis manda à l'empereor par ses messages, et le fist amonester de XIII. articles, de quoi il l'accusoit, qu'il en venist estre à la merci de l'yglise. Car autrefois li avoit-il fait a savoir qu'il en estoit accusé, et porce qu'il n'estoit pas venu respondre à ce, en avoit-il fait enquisition sor lui, et avoit trouvé que c'estoit verité qu'en li avoit mis sus, si qu'il en estoit ataint et prouvé, et por ce voloit-il qu'il se meist en la merci de sainte yglise. L'emperere quant il ot entendu le commandement du pape, si envoia ses messages à Lyon, et fu l'un le marquis de Froborc, et un sien legiste bon avocat, qui avoit nom maistre Pierre des Vignes. Cil vindrent au pape, et quant il furent devant lui, maistre Pierre encommença la parole, et dit ainsi : Sire, l'emperere se recommande à vos piés, si com à seignor et à pere, et vos fait assavoir qu il fust venu à vos pié oir vostre commandement et obéir en toutes choses qui vous pleussent, mes il a essoigne de son corps, si com cil qui est malade au lit, si qu'il ne se puet movoir. Porquoi il vous prie, sire, que vous li doniés respit, tant qu'il puisse venir à vos, por faire vos commandements, et s'il vos plaisoit de lui relaschier de toutes les choses que vous li demandés, et que vous li metés sus, et laissier le en pes com Crestien catholique en la foi de Jesus-Christ. Il est prest que entre-ci et un an metra Jerusalem et toute la terre qui fu des Latins en la main et u pooir des Crestiens. Le pape li demandoit s'il avoit estrument par quoi l'en peust croire qu'il fust messaige l'empereor, et qu'il dist par lui ce qu'il avoit dit. Cil respondit que oil. Lors traist avant unes lettres seelées d'or, et une autre de notaire tabellion en quoi se contenoit comment l'en devoit croire li et tenir a messaige. Après ce li demanda le pape, se ses sires l'empereor avoit pooir de ce faire de la terre de Surie qu'il avoit dit, et cil dit que oil, et l'aferma mult. Lors se torna le pape vers les cardinaus, et les prelats, et dist si haut que tuit cil qui là estoient le porent oir. Seignors, or poés veoir quel Crestien l'empereor est. Quant il puet avoir la sainte terre et les sains lieus de Jerusalem, et rendre as Crestiens, et oster des mains des mescroians et de lor pooir, et il ne le fait, ne ne le veut faire, se ce n'est par convenant. Lors dist as messages l'empereor, que li excusemens qu'il avoit dist, n'estoit pas soffisant, ne il ne le recevoit. Car il ne l'avoit prové ne offert a prover. Lors dist qu'il iroit avant du fait, et qu'il ne venissent plus devant lui.

XXXIX. *Imperator deponitur. Guillelmus Hollandiæ comes imperator eligitur.*

Après assembla le pape un general concile, et mist avant le fait de l'empereor, dont la chose ala tant que l'empereor fu condamnés et déposés il et

si hoirs. Et manda le pape par tout faire assavoir ce fait, et escommunia tous ceus qui por empereor le tenroient, ne qui empereor le nommeroient. Après ce le pape envoia un legat en l'Alemaigne, et fist preschier contre l'empereor, si que mult de gens se revelerent contre lui et se tindrent au pape, et nommément tot le clergié, qui mult a de pooir en la terre. Quant le pape sout que les choses estoient en tel point, qu'il avoit le graignor pooir d'Alemaigne devers lui, il manda et fist tant con eslut roi en Alemaigne, et fu coroné à Aics-la-Chapelle, et cil de qui il firent roi fu Guillaume le cuens d'Hollande, et li promist le pape, que si-tost com il seroit à Rome venu, et il auroit loisir, il le coroneroit en empereor. Lors commença la guerre grant et fort contre ceus qui se tenoient avec le nouvel roi Guillaume, et ceus qui se tenoient à l'empereor Federic, et mettoit le pape mult de paine en ceste guerre maintenir, et i envoioit quant qu'il pooit de gens et de deniers, et donnoit aussi grant pardon com celui de la terre d'outre-mer. Ainsi dura longuement la guerre et le contens jusqu'à la mort l'empereor. Quant l'empereor fu mort, le pape s'en retorna a Rome. Cil du reigne manderent por le roi Corraut fil de l'empereor qui estoit en Alemaigne, dont son pere l'avoit fait roi, et maintenoit la guerre contre l'yglise et contre le roi Guillaume.

XL. ***Richardus Friderici marescalcus multis jactatus ventis contrariis Tyrum redit ubi traditur Beliano.***

Or retornons à parler de la terre de Surie. Il avint aussi com vos avés oi, que Richar fils Augier le mareschal l'empereor se fu parti de Sur, Henri son frere estoit o lui, et lor fames, et emporterent grant avoir, et estoient meus por passer en Puille. Quant il orent esté IX. jors sor mer, une fortune les prist et les tint longuement en mer où il furent travaillés. En la fin les mena le tans en la terre de Triple en Barbarie; et quant il furent là, si trouverent que lor nef se defaisoient toute, et que l'euë i entroit par mult de lieus, si se regarderent et virent une navisone de Sarrazins, qui estoit amenée de Tunes, et s'en aloit en Alixandre. Il s'acosterent de lui et entrerent ens et mistrent lor choses, et baillierent lor nef as Sarrazins, et en ce qu'il s'en cuidoient aler, un tans les prist mult fort, qui les torna ariere. Si que après ce que le tans les ot tenus plusors jors en mer, revindrent-il à Sur, dont il s'estoient parti. Quant il furent au port, si geterent les ancres, et cuidierent descendre en la ville si com en cele qui estoit lor, ce lor sembloit; car il ne savoient pas ce qui i estoit avenu puis lor partir. Quant il furent arrivés, cil de la ville s'en aperçurent, si alerent, si pristrent le mareschal et son frere et lor fames et quant qu'il avoient, et les menerent à Belian seignor de Baruth; Belian les fist amener devant le chastel, et fist drecier unes forches, et fist dire à lor frere Lotier qu'il rendit li chastel et il delivreroit ses freres, ou se ce non, il les feroit pendre devant ses eus. Lotier ot conseil et vit qu'il ne pooit tenir le chastel, si le rendi, et cil li rendi et délivra ses freres.

XLI. ***Soldanus Babylonis delet Christianos.***

En ce tans avint que le Salah qui estoit soudan de Babylone envoia grant avoir au Levant, dont il estoit sire, por venir gent à lui aidier, et lor manda, que il lor donroit toute la terre d'Egypte, se il i voloit demorer, dont il avint qu'une grant gent d'une cité qu'on appelloit Hoarzemins, vindrent bien jusques à vingt milles homes à cheval, et murent por venir à lui, et ce porquoi il le firent, fu por la doute des Tartares, qui estoient venus en lor contrées. Cil Hoarzemin chevauchierent tant qu'il vindrent à Gadres. Là troverent l'ost du soudan d'Egypte, et en lor venir firent grant damage en la terre de Triple et aillors, et vindrent en Jerusalem si en sorsaut, que poi de gent s'en porent fuir, ains furent si surpris, que il i out oceis que homes, que fames que enfans plus de trente milles; car il n'en prenoit nul vif, ains occioit tout. Le soudan de Domas qu'en apeloit le Salath, envoia son ost en Acre, et en fu chevetaine le soudan de la Chamele, et estoient quatre milles homes à cheval. Quant il furent devant Acre, li Chrestien qui i estoient, l'Ospital de S. Johan, le Temple, l'Ospital des Alemans, et li chevaliers du païs et autres qui estoient venu de Chipre et de Triple se partirent d'Acre, et li Turc avec eus, et si i fu le patriarche Robert de Jerusalem, et autres plusors, qui chevauchierent tant qu'il vindrent à Escalone, et se mit en leur route le cuens Gautier de Brene, qui estoit à Jaffe, et bien estoient li Crestiens six cens chevaliers, sans autres gens à cheval et à pié. Quant il furent venus à Escalone, si orent conseil entr'eus qu'il feroient. Dont le soudan de la Chamele lor dist: Seignors, vous avés à faire à une grant gent estrange, et qui n'ont nul recet, dont il sont aussi come gens desesperés, porquoi je ne lo mie la bataille, ains lo que nous nos tenons ci, car nous avons viandes assés, et assés nous en vendra d'Acre, et il ont poi de viandes et sont grant gent, si ne poront mie durer longuement, ains les en convendra partir, et assés soffrira s'il nous guerpissent place, et porce qu'il sont estrange et sans recet, il ne poront durer, ains se besilleront, et s'il n'ont en la terre de Babylone, ce que je ne crois mie, que li soudan les i mette, si en serons nos délivrés. Assés i ot des Crestiens qui s'accorderent au conseil du soudan, et li autre se tindrent à ce que l'en alast combatre à eus là où il estoient. Dont il avint par la haine et par l'envie qui estoit entre les Crestiens, et por lor pechié, et por lor mescheance, le plus mauvais conseil vainquit, et se partirent d'Escalone à l'aube du jor par un mardi, et chevauchierent tant qu'il vindrent à Gadres. Là trouverent l'ost de Babylone qui estoit trois milles Turcs et les Hoarzemins qui estoient bien vingt milles. Lors assemblerent les batailles, et i ot grant meslée, mes poi dura. Car le soudan de la Chamele et li Turcs qui avec lui estoient se

partirent tantost du champ, et s'en alerent, et si perdirent-il tot lor hernois. Li Crestiens si commancierent lors à afeblir, si que li esculer, et les gens à pié se feroient parmi les eschieles ; par quoi li cheval ne pooit poindre ne avenir as Turcs. Lors s'esmurent à aler s'en une partie, et torna le fait à desconfiture. Ains avint cele meschéance as Crestiens par lor folie et par lor orguel, et par lor envie. En cele maniere furent pris Guillaume de Chastel-Nuef, le maistre de l'Ospital de Saint Johan et Hermant de Pierregort, maistre du Temple, qui morut en la prison. Johan et Guillaume fils de Remont, sire de Bouteron, et mult i ot mort et pris autres chevaliers du siecle et de religion, et des autres gens mult grant nombre, et à paine en eschapa le quart de tot l'ost, et i furent occis Pierre de Sergines qui estoit arcevesque de Sur, et l'evesque de saint George de Ramès. Quant cil qui furent eschapés de cele desconfiture furent venus à Escalone, il ni firent mie lonc sejor, ains s'en alerent en Acre. Li Turc de Babylone se partirent de Gadres a tout lor gaaing, et s'en ralerent en lor terre, et laissierent les Hoarzemins en l'esperance que le soudan les manda querre, mes il douta le pooir qu'il avoient, et qu'il li forfeissent ; par quoi il ne les vout atraire : ains mist gens contr'eus à Belbeis, qui lor deffendissent, qu'il ne passassent la Barbarie. Quant li Hoarzemins sorent cesi, se tindrent mult à entrepris et desoglés. Lors s'espandirent par la terre en mult de lieus, et orent plusors meslées à maintes gens, et tousjors estoient as chans comme cil qui n'avoient point de recet, ne cité, ne chastel, dont cil de la terre qui estoient tuit encontre eus, les souprenoient mult de fois, par quoi il lor faisoient grant damage de lor gent, et tant ala lor affaire, que dedens trois ans furent si besillié, qu'il n'en remest nul u pais. Ceste desconfiture fu par un mardi, en l'an de l'Incarnation nostre Seignor Jesus-Christ MCCLIV u mois d'Octembre. Et fu le jor de S. Luc l'Evangeliste.

XLII. *S. Ludovicus rex Francorum cruce signatur.*

En ce point pape Innocent le quart estoit au Lion sor le Rosne, si comme vos avés oi ça ariere. Il avint en France que le roi acoucha malade d'une fort maladie, dont il fu si ataint, qu'il perdi la parole, et fu en tel point qu'en cuida qu'il fut mort. De quoi sa mere la roine Blanche, et sa fame, et si freres menoient si grand duel comme cil qui mort le tenoient, et qui avoient assemblé le clergié por faire son service à lui enterrer. En cel point il se respira et ouvrit les eus, et regarda entor soi et dist: faites-moi venir l'evesque de Paris; et cil qui entor lui estoient furent si lie et si joious comme cil qui le duel avoit eu, et lor estoit torné en joie. Si firent venir l'evesque de Paris devant lui. Quant le roi le vit, si li dit : Sire evesque, je vous requier que vous me donés la crois d'outre-mer. Quant la roine sa mere et si frere oirent ce, si s'agenouillerent devant lui, et li distrent : Sire, por Dieu merci soffrés tant que vos soiés garis, et lors faites ce qu'il vos plaira. Lors se ira, et lor dit : Bien sachiés que je ne mengerai ni ne bevrai jusqu'à tant que j'aie la crois à l'espaule por aler outre-mer. Lors apella l'evesque de Paris, et li requist derechef la crois. L'evesque ne li osa refuser, si prist une piece de las de soie, et le mist en crois, et s'agenouilla tout en plourant devant le roi, si li bailla. Le roi la prist, si la baisa, et la mist à ses eus, et puis la fist attachier à son espaule, puis dist : Sachiés de voir que je suis garis. Si grant ploureis i ot, qu'en la chambre que de fors, et tex plaintes qu'il n'en faisoient mie plus quant il cuidoient qu'il fust mort. Et quant il fu levés et garis, il fist faire lettre, et manda en la terre de Surie faire assavoir qu'il estoit croisié, et qu'il se confortassent, et garnissent lor cités et lor chastiaus ; car à l'aide de Dieu il seroit prochainement en la sainte terre.

XLIII. *Soldanus Damasci a soldano Halapiæ victus. Soldanus Babylonis obsidet et capit Damascum pluresque alias civitates et castella.*

En ce tans avint que le Salath, qui estoit soudan de Domas, ala à Maubec qui estoit son premier heritage. Si ot contens entre lui et le soudan de Halape, dont il avint que furent en bataille, et fu cil de Domas desconfit et pris, et mis dedens Halape en prison. Quant le soudan de Babilone sout que le soudan de Domas estoit en Halape en prison, il s'esmut à tout grant ost, et s'en ala à Domas et l'assega, et fist semblant de couper les jardins. Cil de la terre se douterent et virent qu'il n'avoient point de seignor qui les défendist, à ce qu'il sont tousjors moles gens et mauves pueple, comme cil qui sont tuit marcheant et gent de mestier, et mult i a poi de gent d'armes, et par ceste achaison reçoivent-il chascun qui amene un poi de gent. Si se rendirent à lui. Après ce qu'il ot Domas, il s'en ala à la Chamelle et à Maubec, et les prist, et puis ne tarja gaires qu'il envoia son ost, et fit assegier un chastel que Huedes de Mont-Beliart avoit fermé à Tabarie, si le destrainstrent si forment qu'ils le pristrent à force, et furent tuit pris et mort cil qui dedens estoient. D'ilucc alerent assegier Escalone, et mirent le siege mult fort, et l'assaillirent durement d'engins et de mines, et de venir as murs par assaut mult asprement, et destrainstrent le chastel con ne le pout rafreschir par mer de gens et de viandes. Si fist le soudan venir d'Alixandre XXII. galies et une navisole, qui portoit la viande et estouvoirs des galies. Si se tindrent devant Escalone, si que nus vessiaus n'i pooit aler.

XLIV. *Christiani commeatum et auxilium ferunt Ascaloni.*

Quant li Hospitaliers qui avaient Escalone en garde de par l'empereor, qui lor avoit donnée à garder, oirent ce, si requistrent aide à tous ceus d'Acre, prelas, religion et communes et à toutes les autres gent, qu'il lor aidassent à ce con eust

vessiaus armés, par quoi l'en peust faire partir les galies de devant Escalone, si con peust ceus de dedens rafreschir de garnison. A ce faire mandèrent en Chipre au roi qu'il lor aidast, dont le roi envoia VIII. galies bien armées et bien garnies de chevalier et de serjant, et en fust chevetaine Baudoin d'Ibelin, qui estoit seneschal de Chipre, et murent de Famagouste et alerent en Acre. Là s'assemblerent o les vessiaus que cil d'Acre avoient aussi aprestés, et d'iqui murent tot ensemble, et i ot XV. galies et autres vessiaus menus, saitirs et gameles bien L. et alerent à veles et à navirons tant qu'il vindrent à Escalone. Quant li Sarrazins les aperçurent, si traistrent lor galies et lor navisole si près de la ville com il plus porent, porce qu'il les peussent défendre de terre, si li vessel des Crestiens les vousissent assaillir. Li vessel des Crestiens estoient contre eus auques loing en mer sor lor ancres, et furent V. jors. Sor ce un fort vent se meut en mer un soir qui vint devers soleil couchant, dont tuit les vaissel des Crestiens furent en grant peril, mes toutes voies se tindrent sor les ancres sans damage, et ce lor aida, qu'il estoient un poi en mer. Car cele marine i est tele qu'ele i engroisse plus par vent, et est plus fort près de terre que loing. Por ce avint que les galies des Turs ni porent durer, ainsi ferirent à terre et furent brisiés les XXII. galies et la navisole. Et quant se vint au matin li Crestiens virent les galies des Sarrazins toutes brisiés par la rive. Si mistrent u chastel mult choses por rafreschir nos gens. Li tans fu si fort de mer et de vent, qu'il ne le porent plus soffrir, ainsi leverent lor ancre et lor voiles, et s'en retornerent à Acre.

XLV. *Ascalonem expugnant Saraceni.*

Quant li Turs virent que ainsi lor estoit avenu, si se penerent plus du chastel asseoir et grever. Et ce com cuida qui deust aidier u chastel li torna à damage. Car, quant les galies furent depeciés, li Sarrazins firent du merrien et des tables chas et mantiaus et voies couvertes, et des arbres firent engins por geter dans le chastel, si qu'il destrainstrent le chastel si forment, que cil de dedens ne le porent endurer, si estoient de si grant defance, que l'en ne vit lonc tans a gens qui soffrissent tant, ne si bien se défandissent, ne si vigueureusement se contenissent comme cil firent. Mes tot ce ne lor valut, ne ne lor aida, que li chastiaus ne fust pris par force. Car il furent si haste d'espes assaut, qu'il ne pooient avoir repos ne loisir, et avec ce mistrent les tors par dessus tout le tertre, où li chastiaus seoit; si que la mine fort emmi le chastel, tant que li Turs furent aveuc ceus de dedens tout pelle melle. Mes il i ot de ceus de dedens qui s'en aperçurent, si s'en alerent à la marine et se mistrent ès veissiaus; par ce eschaperent plusors. Li autre qui demorerent si furent mort et pris, et fu li chastiax ainsi pris et abbatus. Ainsi avint que des chastiaus, qui furent fermé en la venuë le roi de Navarre et du conte de Bretaigne et du conte de Cornoaille, ne demora nus qui ne fust perdu, fors le chastel de Saphet que li Temples ferma.

XLVI. *Turcomanni insurgunt in Antiochenses.*

En ce tans avint en Antioche que une gent que l'en apele Turquemans, s'esmurent par estrif d'atainement et d'ennui, que l'en lor faisoit, et se pristrent à grever la terre d'Antioche, et à corre et à grever les casiaus, et tuer les vilains. Cil Turquemans sont une gent sauvage, qui n'ont ne ville ne chastiaus, ains sont les jors herbergiés en tentes qu'il ont de feutres, et ont bestes à grant foison, si comme brebis et moutons et aucunes chievres, et meismement bues et vasches, et vivent comme berchier, ne il ne s'entremettent de nul gaain, ne de tous les Sarrazins n'est nulle maniere de gent qui mains soit prisié de fait d'armes, et por ce les avoient les gens d'Antioche en despit. Si que par cet achaison s'abandonnoient à chacier les à deroi et sans atirement, et sans convoi, tant les tenoient vils. Tant avint que çil se regarderent en lor fait, et virent que cil qui les fuioient estoient esparpeillié et espandus, si se ralierent et retornerent, et lor corurent sus et les desconfirent, et en pristrent assés et occistrent. Et ce avint tant de fois, que cil d'Antioche en entrerent en grant effroi, et li Turquemans en pristrent trop grant bandor. Nous lairons ore à parler du fait d'Antioche et des Turquemans, porce qu'il nous convient porsuire la matiere de cest livre et mener en ordre ains comme les choses sont avenuës u roiaume de Jerusalem et en la terre de Surie.

HIC INCIPIT LIBER XXVI.

I. 5. *Ludovicus transfretat et capit Damiatam.*

Loeis li roi de France qui estoit croisié, si com vous avés oï ça arriere, fist son ator et son apareil por passer en la terre de Surie, et envoia un an devant sa meute de ses gens qui arriverent en l'isle de Chipre, et les i envoia por lui faire atrait de viandes et d'autres choses qui mestier li pooient avoir, et menerent cinquante chevaus de pris, et fu lor chevetaine un vaillant serjant qui avoit nom Nicolas de Souri. En l'an après que cil furent venus en Chipre, le roi se parti de France por passer en Aiquemorte. Si fu l'an de l'Incarnation Jesus-Christ MCCXLVIII ans; il arriva à XXVIII. jor de Septembre en Chipre, et morut à Marseil le cuens Patris. Li sires d'Arsur laissa le baillage, et fu baillis Johan Fuinon, et fu legat Odes de Tusculane. A MCCXLIX

à xx. jor de Mai, mut le roi de Limeçon por aler à Damiete et arriva là le quart jor de Jugnet, et au quint jor prist terre par force, et au sist jor fu prise sans coup ferir la cité de Damiete. Et fu en Acre la guerre des Pisans et des Genevois, qui dura xxviii. jors et geterent les uns as autres de xxii. manieres d'engins, perrieres, tresbuche et mangouniaus. Johan Fuinon fu hors du baillage, et fu derechief bailli li sire d'Arsur, qui fist trives jusqu'à trois ans entre les communes. Après la guerre brisierent par tempeste u port d'Acre lxxii. veissiaus que petits que grands, et u port de Damiette trente-deux naves et x. autres veissiaux et mult d'autres par la riviere. A xxvii. jor de Novembre mut le roi à tot son ost por aler à la Mansor, et fu là à xxii. jors de deloier, et troverent en lor chemin li Templier et li cuens d'Artois, qui avoit l'avant-garde li sac, ce est l'avant-garde des Sarrazins qui estoient à Seresaph, et en occistrent entor c et lv. et à lendemain i ot que pris, que occis, que noiés des Sarrazins bien m. qui avoient passé le ruissel à pié por hardoier as Crestiens. A viii. jors de Jenvier li sires d'Arsur et les fors du roiaume alerent por brisier Bechsen, et un herberge de Turquemans, où ils gaaignierent que grosses bestes que menuês xvi. milles et pristrent l'amiral qui estoit lor chevetaine.

II. *Apud Masoram occisi comes Atrebatensis, Salisberiensis, et Codiciaci.*

A mccl. à viii. jors de Fevrier passa le roi le flun de Thenis à tot son ost, mes mult i ot de chevaliers et d'autres gens noiés. Après sorprist le roi la herberge des Sarrazins, et en furent mult occis. L'avant-garde de l'ost s'embati dedens la Mansore, et par convoitise que les menuês gens avoient de fourer la ville. Laquele li Sarrazins conurent et retornerent, et adonques occistrent le conte d'Artois et le conte de Salesbire, et le conte Raol de Couci et mult d'autres. Au quint jor d'Avril mut le roi, et son ost par defautes de viandés por aler à Damiete, et furent tuit pris au chemin de Setansaf. Le secont jor de Mai occistrent les Sarrazins lor soudan. Donc li rois et li barons jurerent trives as Sarrazins amiraus et se racheterent cent mille mars d'argent, et fu délivré le roi et si frere, et le legat et le patriarche et mult d'autres barons et chevaliers et autres gens, et vindrent en Acre à viii. jors de Mai. Adonc ferma le roi le bore d'Acre, et murent por aler outre mer le jor de S. Lorens le conte Anfoute de Poitiers et Charles le cuens d'Angiers et Guillaume le cuens de Flandres : et le roi Henri de Chipre espousa Plesance fille le prince d'Antioche u mois de Septembre; et furent delivrez des Sarrasins frere Guillaume maistre de l'Ospital et c. et xx. chevaliers, et d'autres gens entor huit cens, et morut l'empereor Federic le jor de sainte Lucie.

III. *Corradini filii Frederici mali mores. S. Ludovicus Cæsaream et Joppem munitionibus firmat.*

Coradins le roi de Jerusalem fils de Federic vesqui deus ans et v. mois et xv. jors. Cist ensuioit mult la felonie de son pere, et abominoit et avoit en despit mult sexe de fame. Il estoit ivroignes et gastierres et sans establete, et ravisseor, et persecutor de l'yglise. Il si com l'en disoit, fist envenimer Henri le jone neveu du roi d'Engleterre, et Federic son neveu le fils du roi Henri son frere. Il occit aucuns freres Menors, et autres religieus par divers tormens. Il fist abatre les murs de Naples et de Capue, il se fist apeler au pueple empereor contre licence et droiture, au tans le conte Guillaume de Horlande qui estoit eslu à roi, et qui tenoit le droit de l'empire. Cestui Corraut fust escommenié jusqu'à la mort par l'autorité du pape Innocent le quart. Et fu desconfis en Egypte li soudan de Halape à trente milles homes à cheval, et furent occis de ceus d'Egyptes en cele bataille plus de deus milles, et se croisa le roi Henri d'Engleterre et défendit le passage des haus homes de sa terre. A mccli. ferma le roi de France Cesaire, et fut fait archevesque de Sur Pierre Larcat, et morut Beumont, et fu après lui prince et cuens Beumont son fils. Lors espousa le fils du roi d'Escosse Alixandre la fille du roi d'Engleterre. A mcclii. ferma le roi Lois Jaffe et morut dame Blanche sa mere, et fu fait chevalier à Jaffe Beumont prince d'Antioche de la main le roi Lois, et espousa Julian sire de Sajete la fille de Heiton roi d'Ermenie. A mccliii. vindrent devant Acre li Sarrazins de Domas et abatirent Doc et Ricordane, et pristrent Sajete, et occistrent huit cens homes ou plus, et emmenerent que maçons que autres gens bien cccc. en prison, et referma li rois derechief Sajete, et morurent li rois Henri de Chipre, et l'evesque de Jaffe Guy de Nimars, Gautier l'evesque d'Acre et Nicolas (3) Larcat arcevesque de Sur. Après lui fu postulé à arcevesque Giles qui fu de Damiete. Heiton roi d'Ermenie ala à Tartars. A mccliv. fu fait li labors des murs de Sajete, et s'en vint le roi en Acre, et fust chevalier Belian d'Ibelin fils du seignor, qui puis espousa Plesance la roine de Chipre. Après le jor de S. Marc mut le roi et la roine d'Acre et sa gent por aler outre mer, et laissa à monseignor Gieffroi de Sergines seneschal du roiaume c. chevaliers por le roiaume de Surie garder, et morut Marche dame de Sajete le quint jor de Juing. Lendemain morut Pierre de Biaunc mareschal de l'Ospital, et morut à xxi. jor de May le roi Corraut et à viii. jors de Juing morut Robert patriarche de Jerusalem. Et arriva en Acre Epice patriarche, e fu baillif du roiaume Johan d'Ibelin cuens de Jaffe. A demi Septembre se parti d'Acre por aler outre mer le legat Ode evesque de Tusculane. Après espousa

(3) Supra dicitur Petrus *Larcat.*

Beumont prince d'Antioche Sebille fille Othon roi d'Ermenie. Après v. mois de l'iver morut pape Innocent, et fut après lui Alixandre.

IV. *De Alexandro papa IV. Varia ab anno 1255 ad 1260.*

Alixandre le quart fu fait pape, cil fut evesque d'Ostie, et dona S. Lazare de Betanie et ses apartenances à l'Ospital de S. Johan et Monte-Tabor.

A MCCLV. fu faite trive au seignor de Domas et fu la devise du flun d'Arsur jusqu'à la devise de Baruth. Othes li cardinaus vint u roiaume de Puille avec l'ost du pape Alixandre, et li fu rendu Foges, S. Lorent de Sypont, le mont S. Angele, et toute la marine jusqu'à Otrente.

A MCCLVI. laissa Johan d'Ibelin le bailliage, et fu bailli Johan d'Ibelin sire d'Arsur, et le tiers jor de Juing vigile de Pentecoste, vint en Acre le patriarche de Jerusalem maistre Jacques, qui fu evesque de Verdun. Après le jor de S. Johan vint en Acre maistre Florent, evesque d'Acre sacré à Roume, et morut Huguelin Bozacharie consul des Pisans d'Acre, qui prist les prelats qui aloient au concile à Rome, et commença la guerre entre les Genevois et les Venitiens por la saisine de la maison S. Sabe, dont li Genevois à l'aide des Pisans desconfirent les Venitiens, et pristrent et corurent lor rue jusques dedens S. Marc; et morut frere Renaut de Vichieres maistre du Temple. Après lui fu fait maistre frère Thomas Berait.

A MCCLVII. s'accorderent et jurerent les Genevois à garder et à sauver la seignorie à eus, porce que les Venitiens et Pisans s'estoient raccordé, et juré contre les Genevois. Après vint Beumont le prince d'Antioche, et amena Plesance sa seror qui estoit roine de Chipre, et son neveu Hugue fil de ladite roine et hoirs du roiaume de Chipre et de Jerusalem en Acre le premier jor de Fevrier, por l'embrasement du Temple et du comte de Jaffe Johan d'Ibelin.

A MCCLVIII. fu faite pes entre le prince Beumont et seignor d'Arsur, qui avoient esté mal ensemble, et Belian fils du seignor d'Arsur quitta la roine Plesance, et ele lui du mariage qui avoit esté entr'eus, et retornerent à Triple la roine et son fil, et le prince, et demora li baillage du roiaume de Jerusalem au seignor d'Arsur Johan d'Ibelin. Li Rous de la Turquie chevetaine des Genevois vint devant Acre o L. galies des Genevois, et IV. naves, et fu desconfis de XL. galies des Venitiens, et furent prises entre Acre et Caïfas XXIV. galies, et i ot bien que mors que pris mil sept cens homes Genevois. Après firent composition que li Genevois guerpirent lor tor et lor rue et s'en alerent à Sur, et ne durent porter consanon sor lor veissiaus au port d'Acre, ne avoir cort ne baston dedens Acre. Après fut abattue lor tor et toutes les maisons de lor rue, et furent portée en Venice. Des pierres du fondement de la tor et des piliers et des autres pierres fermerent Pisan et Venicien lor rues. Li Tartars pristrent la terre des assesis en Perse, et Johan d'Ibelin sire d'Arsur morut, et baillis du roiaume de Jerusalem, et morut li roi Corraut qui avoit esté reconcilié après la mort de son pere Federic. Il prit Naples par force qui estoit revelée contre lui.

A MCCLIX. vint en Acre legat de par le pape frere Thomas de l'ordre des Prescheors, et fu baillis du roiaume Gieffroi de Sergines, qui tint mult grant justice, et fist prendre et pendre mult de larrons et de murdriers.

V. *Tartari capiunt Jerusalem, postea cæduntur a soldano Babylonico.*

A MCCLX pristrent les Tartar par force Halape, et Aarene, Haman et la Chamele et Domas, et vindrent u roiaume de Jerusalem et pristrent la cité deserte, après furent desconfis par le soudan de Babilone au tiers jor de Septembre es plains de Tabarie. Après Bandocdar occist le soudan qui s'en retornoit en Babilone, et il fu fait soudan en son lieu. En ce point vendi Juliens Sajete et Biaufort au Temple, dont grant haine sordi puis entre le roi d'Ermenie et le Temple. Après furent desconfis des Turquemans Johan d'Ibelin sire de Baruth et Johan de Gibelet mareschal du royaume et frere Estienne de Sissi maistre du Temple o tot le couvent d'Acre, de Chastiaus-Pelerin, de Safet et de Biaufort, et furent pris li sire de Baruth, et le commandeor du Temple frere Mathieu le Sauvage, Johan de Gibelet et le cuens Judans, et plusors autres chevaliers, et mult d'autres à cheval et à pié, et furent mors et pris, et perdirent li Templiers tot lor hernois, et puis furent rachetés li sires de Baruth XX. milles besans et furent rachetés le commandeor du Temple, li mareschaus du roiaume Jaques Judans et plusors autres

A MCCLXI. morut pape Alixandre et après fu Urbans.

VI. *De Urbano papa IV. Saraceni obsident Antiochiam et solvunt obsidionem. Obsidio Tyri et ejusdem solutio.*

Après Alixandre fu Urbans le quart, nés de Troyes en Champaigne, et fu estrais de poure gent. Il fu evesque de Verdun, et legat en Alemaigne, puis fu patriarche de Jerusalem. En son tans fu en Acre la grant guerre des Venitiens et des Genevois, dont la ville fu presque destruite, et il maintenoit les Venitiens. Après cele guerre vint en Acre legat frere Thomas de Lantil evesque de Bethleem, et par despit de ce que cil qui devoient estre desous lui vint legat de sor lui, s'en parti il de Surie, et s'en ala à la cour de Rome, mes il trouva aucune autre achaison. Car il fist entendant as gens, qu'il s'en aloit por faire rapeller le don que le pape Alixandre avoit fait de S. Lazare de Bethanie à l'Ospital S. Johan. Après ce qu'il fut venu à la cort de Rome, et il ot demoré poi de tans, morut le pape Alixandre et il fu eslu pape, et fu apellé Urbains. Il fut de mult grand cuer, et fist mult de cardinaus en son commencement, et fit don du roiaume

de Cecile et de la terre de Puille à Charles le conte d'Anjou et le fi vicaire de l'yglise et fist les privileges, et afferma tot le fait. Mes il morut avant que Charles venist en la terre, par quoi le fait ne pout estre accompli à son tans. Si rapela le don que pape Alixandre avoit fait à l'Ospital de S. Johan de S. Lazare de Betanie. Il fist laborer l'yglise de S. Jacques à Troyes, qui puis fu arse. Belian d'Arsur vendi Arsur le chastel o toutes ses apartenances à l'Ospital de S. Johan, et morut Plesance roine de Chipre à XXII. jors de Septembre, et fu fait baillif de Chipre Hugues de Lesignen.

A XXI. jors de Juing pristrent li Grifon Constantinople des Latins. Li Parialogues s'en fist empereor, et se fist apeler Constantin.

A MCCLXII. fu assegié Antioche des Sarrazins de Babylone; mes par l'atrait du roi d'Ermenie li Tartar s'esmurent a venir contr'eus, et cil laissierent le siege et s'en partirent. Charles cuens d'Anjou et de Provence assega Marseille, dont cil dedens se tindrent à lui par force, et en fu sires, et mist en la ville justice de par lui.

A MCCLXIII. Bandocdar qui avoit occis le soudan de Babylone, et s'estoit fait soudan d'Egypte, vint devant Acre le XIV. jor d'Avril, et le XV. jor d'Avril corurent jusques as portes d'Acre, dont la cité fu en grant peril, et i fu navré li baillis misires Giefroi de Sergines et mult d'autres chevaliers et serjans, dont plusors en morurent. L'achaison por quoi il vint, fust porce que le Temple et l'Ospital ne voudrent rendre lor esclas, ains come il l'avoient otroié par la trive faire, et il voloit rendre les siens. Li cuens de Jaffe li rendi ses esclas, et il li tint bien sa trive lonc tans, mes au derenier pristil Jaffe et l'abati. Cil an vint Henri fils du prince Beumont d'Antioche, et sa fame Isabel, qui fu fille du roi Hugues de Chipres et de la roine Aelis et par qui la seignorie du roiaume li eschaioit, et requistrent as seignors d'Acre le baillage du roiaume de Jerusalem. Ils furent reçus sans faire lor homage ne serement, parce qu'il n'avoient amené avec eus le droit oir. Ladite Isabelle retorna en Chipre, et laissa son baron baillis en Acre. Et vint en Acre au XXV. jor de Septembre legat et patriarche de Jerusalem et ministre de l'eveschié d'Acre Guillaume qui avoit esté evesque d'Argense et s'en retorna à Rome li legat Thomas, qui estoit evesque de Bethleem.

A MCCLXIV. vindrent L. galies et tarides et assegierent Sur, de monseignor Felippe de Montfort soudainement, mes par le secors des gens d'Acre se defendi. Et quant li Veniciens virent qu'il ne pooient grever la cité, si s'en retornerent honteusement, et li Genevois pristrent sor mer une grande partie de la caravane de Venice qui suioit la route desdites galies por venir en Acre, et morut pape Urbans le quart, le premier jor d'Octembre, et Johan d'Ibelin sire de Baruth, et Huon qui estoit hoir de Cesaire et Ysabel qui estoit fame de Henri fils du prince, et fu fait pape maistre Gui de S. Gille en Provence.

VII. *De Clemente IV papa. Carolus Andegavensis fit rex Siciliæ. Obitus Clementis papæ; electio Gregorii XI.*

Clement pape né de S. Gille en Provence fust estrait de chevalier et de bonnes gens, et estoit grant clerc en droit, et estoit bon avocat, le meilleur de la terre, et avoit renom d'estre loiaus hons, ce que n'avient pas souvent les gens de son mestier. Il ot fame espousée de laquelle il ot deus filles. Après la mort de sa fame se tint come clerc, et fu entor le roi Lois de France, et de là fu evesque du Puis, puis fu archevesque de Nerbone, et de là fu apellé à estre cardinaus de Rome, après fu envoié legat en Angleterre, por faire la pes de la guerre qui estoit entre le roi et ses barons; tant com il fu là morut le pape Urban, et fu eslu à pape et fu apelé Climent. Il accompli ce que pape Urban avoit commencié. Car en son tans vint le roi Charles à Rome: car les gens de la terre l'avoient fait senator de Rome, il le fist coroner à Rome par un cardinal, qui estoit evesque d'Albane du roiaume de Cesile et lui et sa fame, et li fu baillié le confanon de l'yglise contre tous homes En ce tans ala le roi Charles en Puille, et se combatit contre le roi Mainfroi, et le desconfi et l'occist en champ, et gaagna la terre de Puille et de Cesile, et la tint. En celui tans poi après Conradin d'Alemaigne, fils de l'autre Corraut, et par l'atrait des Pisans et des Romains, qui s'étoient revelés contre le roi Charles, par l'amonestement de Dam Henri de Castele, qu'il avoit fait senator de Rome contre le roi Charles, par l'atrait de ceus et de plusors autres, vint lidis Corradins en la terre de Puille avec mult grant gent, et se combatit au roi Charles, et en la fin fust-il deconfi, et ses gens furent que mors que pris presque tuit, et il meismes en la parfin fu pris, et ot la teste tranchié, et plusors autres haus homes en poi de tans. Après prist à pape Climent une maladie dont il morut, de quoi ce fu grant damage, car il estoit mult prodons et de bone vie. Après lui cessa li siege plus de trois ans por la discorde qui estoit entre les cardinaus, qui ne se pooient accorder de faire pape; mes à la parfin eslurent un sage clerc prodome et de bone vie, qui estoit né de Plaisance en Lombardie, et estoit apellés sire Theals. Il estoit arcediacre de Liege, et alés estoit en pelerinage outre-mer, avec monseignor Odouart, et fu mandé querre au IX. jor à l'issuë d'Octembre, et li messages qui l'alerent querre furent frere Estienne de Sissi frere du Temple et commanderes de Puille, et sire Fouque de Lerre un chevalier grant baron de Provence qui estoit avec le roi Charles en Puille, et vint de par lui et dui notaires de la cort de Rome, et parti d'Acre avec trois galies le jor de la saint Martin en iver, et s'en ala de terre en terre por l'iver. Le roi de Castelle desconfist le roi de Granat entre Cordube et Sebile, et oc-

cist trois milles Sarrazins à cheval et mult d'autres à pied, et vint en Acre Olivier de Terines.

VIII. *Soldanus Babyloniæ expugnat castrum Arsur.*

Au tans de MCCLXV. Bandoedart soudan de Babylone assega le chastel d'Arsur, que li Ospital ténoit à XV. jors de Mars, et le prist par force d'engins et de mine le derenier jor d'Avril, et furent pris dedens chevaliers de religion et du siecle et serjans d'armes plus de M. Et fu veu en Acre un signe cler come espée du lonc d'une lance et large d'une lune, qui vint devers Orient, et se feri par semblant u campanier de sainte Crois. Hugues de Lusignien fils Henri le prince, qui estoit baillis de Chipre, vint por secors en Acre o bele estoire de galies et de vessiaus, et ot avec soi C. et XXX. chevaliers et serjans à cheval. Sire Simon de Montfort, qui estoit cuens de Lencestre, et avoit la seror du roi d'Angleterre a fame, porchaça tant envers les barons d'Angleterre, qu'il prist le roi et son frere le comte Richart, qui estoit apelés roi d'Alemaigne, et Odouart son fils; mes Odouart eschapa de la prison, et se ralierent à lui si home, et se combati contre Simon de Montfort et le desconfit : et furent adonc occis le devant dit Simon et son fils ainsné, et mult des autres de lor partie. Après occistrent le conte de Ferrieres et le seignor d'Attinges et bien quatre milles chevaliers.

IX. *De Carolo Andegavensi Siciliæ rege.*

Charles fu fils le roi Lois de France, et estoit le mainsné de ses fils. Cil espousa la fille le comte de Provence, de par qui il ot la comté. Il estoit cuens d'Anjou avant qu'il eust cele comté. Mult estoit sage hons et chevalereus, tousjors cerchoit les tornoiament. Il emprist à maintenir la comtesse de Flandres contre Johan son fils sire Johan d'Avesnes, dont il fu mult grant guerre, et mult de gens en furent mors et destruis; mult se travailla d'estre roi de Vienne, mes ni pot avenir. A la parfin li dona l'yglise le roiaume de Puille et de Cesile, si le pooit conquerre, par convenances qui furent faites entr'eus. Porquoi il fist armer galies à Marseille, et monta sor mer si s'en ala en Pise, où il fu reçu mult honorablement, et de là s'en ala à Rome, dont il estoit senator, et atandi tant que sa fame, qui venoit avec mult grant gent d'armes, fust là venuē. Quant il fu à Rome, si fu coroné à roi de Cesile et sa fame à roine par le commandement du pape, par la main du cardinal qui avoit nom sire Raoul Grosparmi. Après ce qu'il ot porté corone, assembla il tous les gens d'armes qu'il pout avoir, et s'en entra en Puille et prist de sa venuē S. Germain, Laguillier et plusors autres terres, et si entendi novelle que le roi Mainfroi estoit à Bonevent avec toutes ses gens d'armes, dont le roi li ala à l'encontre, et se combati à lui, et le desconfi en champ, et fu le roi Mainfroit mort en la place, por quoi li roi Charles ot tote la terre, et prist la fame du roi Mainfroi et ses enfans et tout son trésor : mes sans faille, une partie des comtes et des barons de la terre se revelerent contre Mainfroi et se tindrent avec le roi Charles, et puis après la victoire come traitor se revelerent contre le roi Charles, par quoi ils furent puis destruis par la main meismes du roi Charles, dont Henri de Castel s'en vint après la victoire de Thunes, où il estoit, au roi Charles, et demora avec lui grant piece, et puis s'emparti par corrout, et s'en ala à Rome. Là fu fait senator, et fist reveler la terre contre le roi, et s'esmurent les Pisans de guerre contre lui. En cele saison morut sa fame qui fu fille le comte de Provence. Et li Pisains avec les Romains par l'atrait du comte Gauvain et d'aucuns autres firent venir Corredin d'Alemaigne, qui fu vaincu, si com vos avés oi dessus. Et li Sarrazins s'estoient revelés et grant partie de la terre de Puille et de Cesile. Avec Corradin furent pris le fils du duc d'Osteriche, et Dan Henri de Castele, et li cuens Girart de Pise, et le cuens Gauvain et ses fils. Et à tous ces fist le roi Charles tranchier les testes par jugement et par le jugement de la terre de Naples sor la marine en sa presence meismes, fors à Dam Henri de Castele. Mes à celui pardona il sa mort, porce qu'il estoit ses parens ; mes il le fist tenir en tele ville, qu'il ama miex la mort que cele vie où il estoit. En cele saison espousa le roi Charles la fille du comte de Nevers, niece le duc de Bourgoigne. Après li Sarrazin de Nochieres virent qu'il ne porroient durer, et qu'il n'attendoient secors de nulle partie, si rendirent lor terre, et vindrent en la merci du roi Charles, et puis se tint toute la terre en pes.

X. *De Mainfredo Frederici filio.*

Vous devez savoir que Mainfroi fu fil de l'empereor Federic, et qu'il l'engendra à une gentil dame de Lombardie. Il fu prince de Tharente, et espousa la fille d'un grant seignor de Grece qui avoit nom Nicalixe. Il fut mult bele persone, et sage, et cortois, et mult laboroit par astronomie et tous ses fes en faisoit; mult estoit malicieus. Il fist empoisoner, si com l'en dit, le roi Corraut et le roi Henri son frere, qui estoit droit hoir et loial. Apres lor mort fist corre noveles, que Corradin le fils de Corraut estoit mort, et fist venir messaiges affaités, qui distrent vraiement qu'il avoient esté à la mort Corradin, et affermerent par paroles et par fausses lettres, que Corradin avoit laissié en son testament à Mainfroi le roiaume de Cesile et la terre de Puille et qu'il en avoit fait son oir. Après ces noveles se fist Mainfroi coroner à roi, et saisit toute la terre, et mult se travailla de soi accorder à l'yglise; mes ne si pout onques accorder. A la parfin se mist du tout en tout encontre l'yglise, et li faisoit tous les maus et tous les ennuis qu'il pooit, et tous ceus qui estoient mal de l'yglise il recevoit et honoroit, et tenoit près de lui. Si amoit mult les Sarrazins et lor faisoit grant presens et souvent Mes à la parfin l'yglise qui plus ne pout soffrir sa desloiauté, dona sa terre au roi Charles, qui le desconfi, si com vos avés oi ci-dessus. Ainsi fina

Mainfroi mauvaisement sa vie, car mal avoit commencié. Et l'en dit que la greignor partie de ses barons li faillirent, et l'abandonnerent u champ, et grant partie se tornerent contre lui. Especiaument ceus qu'il avoit mis en avant, et qu'il avoit enrichis et de neant fait. Mes c'est l'usage et la nature de la terre; car tuit cil de la terre faillent au besoing, et chascun jors vodroient avoir novel seignor.

XI. *Soldanus Babylonis Saphis castellum expugnat.*

A MCCLXV. vindrent en Acre li cuens de Nevers et Erart de Valerie et Erart de Nantuel et bien L chevaliers.

A MCCLXVI. vint devant Acre Baudocdar li soudan de Babylone le secont jor de Juing, et fu devant la cité VIII. jors, puis ala assegier le Saphet et le prist à XXII. jors de Jugnet, sauves les vies de ceus dedans, et les devoit conduire jusques en Acre, par l'atrait de frere Leon li canselier; mes li soudan lor failli des couvenances, et les fist tous occire de fors le chastel, et ledit frere Leon se renoia. Après ce entra li soudan en Herminie par force a tot son ost, et occist Thoros le fils du roi d'Ermenie, et prist Luion son autre fils, et prist et occist mult grant pueple d'Ermenie, por l'achaison de ce que lor roi estoit alé as Tartars, et morut en Acre li cuens de Nevers u mois d'Aoust. En ce mois vint en Acre Hugues de Lesignen baillis de Chipre à belle compagnie de gens d'armes, et fi ent une chevauchié avec le Temple et l'Ospital et les Alemans et les François chevaliers avec mult d'autres gens à pied et à cheval envers Tabarie. Li cris leva en la terre et li Turs de Saphet s'embuschierent au Carroblier, près du plain d'Acre, et por convoitise du gaaing estoit la premiere garde de nos bien trois lieuës loing des autres: por quoi li tuit se ferirent sor eus, et les desconfirent laidement. Les Hospitaliers et les Alemans et la compaignie des chevaliers monseignor Giefroi de Sergines et mult d'autres bien cinq çens et plus, qu'à pié qu'à cheval, de quoi mult fussent eschapés vif; mes li vilain des Casiaus les occistrent la nuit qu'il vindrent querre lor armures et lor robes. En ce tans morut Johan d'Ibelin cuens de Jaffe u mois de Loier, et Lociaumes arcevesque de Cesaire u mois de Janvier, et li arcevesque de Sur fu mandé outre-mer.

XII. *Acconem obsidet soldanus Babylonicus. S. Ludovicus cruce iterum signatur.*

A MCCLXVII. Baudocdard soudan de Babylone vint devant Acre o tot son ost le secont jor de Mai, qui portoient les banieres du Temple et de l'Ospital, par quoi il soupristrent les menuës gens qui estoient de fors por gaaignier, et corurent jusque devant la ville, et occist derriere le Thoron des menuës gens qu'il ot prises cinc cens et plus, dont il n'i ot nul qui n'eust trait le fiel du cors, et furent escorchiés les piaus des testes empris les oreilles. Landemain se retrait au Saphet et à XVI. jors de Mai revint devant Acre et fist abatre les molins et les tors des jardins, et fist tailler les arbres et les jardins et les vignes qui estoient de fors les murs d'Acre. Au XVI. jor d'Aoust Liques de Grimaut o XXVIII galies des Genevois prist le port d'Acre, et ardirent u port deus naves des Pisans, et firent mult de lor volenté par XII. jors. Mes XXVIII. galies des Veniciens soupristrent une partie des galies des Genevois, qui s'en cuidierent retorner, et retindrent cinc galies avec lor charnies, et assés en i ot que mort que pris, et morut Hugues hoir du roiaume de Chipre en Novembre, et fu coroné à roi Hugues de Lesignen le jor de Noël par la main Guillaume patriarche de Jerusalem, qui estoit là alé por visiter les yglises et le roiaume de Chipre. En ce tans se croisa Lois roi de France et cil de Navarre, et li enfant et mult d'autres comtes et barons de France et d'Engleterre et d'Alemaigne por le secors de la sainte terre.

XIII. *Soldanus Babylonicus expugnat Joppen et Antiochiam.*

U mois de Mars à XXV. jors du mois morut li pape Climent le quart, et Charles le roi de Cesile desconfit Corradin o tot son ost. Baudocdar soudan de Babylone prist Jaffe à VII. jors de Mars par traison et sor trives, et occist mult de menuë gent, et laissa aler les autres o toutes lors choses en Acre, et lor dona conduit, et prist la tête de S. Jorge, et fist ardoir le cors de sainte Cristine, que l'evesque Johan de Troies avoit laissié à Jaffe, et d'iluec ala à Biaufort et le prist des Templiers par force, à XXV. jors d'Avril, et après ala en Antioche et la prist sans nulle défense à XXVII. jor de Mai, et furent occis dedens la cité puis qu'ele fu prise XVII. milles personnes ou plus, et furent pris homes et fames et enfans que du siecle que de religion plus de cent mille, et li Templiers abandonnerent lor chastiaus II. Gaston et Noche de Rusol, et la terre de Port-Bounel à l'entrée d'Ermenie, et fu délivré Luions fils du roi d'Ermenie de la prison du soudan par eschange de Saugor parent du soudan que li Tartars avoient pris, et morut Henri archevesque de Nazareth, et fu fait evesque de Saint Abraham frere Giefroi de l'ordre des Prescheors, et fu fait connestable et bailli du roiaume de Jerusalem Belian d'Ibelin qui fu sire d'Arsur.

XIV. *Varia ad annum 1269. Pugna inter Saracenos et Christianos.*

A MCCLXIX. fu un grant crole en Hermenie, qui fondi un chastiaus et trois abbaies d'Ermins, et bien XII. casiaus, et morut Giefroi de Sargines a XI. jors d'Avril. En ce tans à XXVI. jors d'Aoust prist le roi Charles Nochieres des Sarrazins, et a XXIV jors de Septembre fu coroné à roi de Jerusalem Hugues de Lesignen roi de Chipre en la cité de Sur. En cel tans fu chierté en Surie de toutes choses, et monta li formens à VIII. besans et demi. En cel an dut passer le roi d'Arragon en Surie, et monta sor mer il et ses os, et quant vint au quart jor une fortune grant le pris et rompi sa nave, et quant il vit ce, si s'en retorna ariere au port o tout autres deus naves, et toute l'autre navie vint en Acre, et si dui enfans

bastars, car il cuidoient que le roi venist, et il estoit retornés, ne onques puis ne vout monter sor mer por la paor qu'il out de la fortune, et por la mort de sa mie dame Berangiere, dont ce fu à lui grant honte et grant reproches. Et le mercredi devant Noël Robert de Cresecques et Olivier de Termes et li sire de Paci et bien deus cens chevaliers estaient alés en embuschement fors d'Acre une lieuē, si vint li os du Japhet qui les sorprit, et ferirent sor nos gens, et li nostre les receurent mult bien, mes tant i sorvint de Sarrazins, que nos gens ne les porent soutenir, et dit l'en que li soudan i fu present à tout mil homes à cheval, et fut là occis Robert de Creseques, et le frere Olivier de Termes, et autres que chevaliers que serjans bien deus cens, et des Sarrazins i out bien autant ou plus de mors. Donc la chevalerie d'Acre et li Temple et li Ospitaus et li Alemans et li enfans du roi d'Arragon virent la bataille devant eus, et vodrent aler rescorre ceus qui se combatoient; mes Pierre Terrans le fils le roi d'Arragon les desconseilla, et dit que se, son pere et ses freres estoient en la bataille, ne conseilloit-il mie que toute la Crestienté se meist en tel peril por deus persones; car il estoient trop grant gens de Sarrazins.

XV. *Ludovicus transfretat.*

L'an après qui estoit de MCCLXX, vindrent en Acre XXXII. conques avec cinq cens Frisons qui vindrent de Thunes du grant ost du roi de France. En lor tans ot grant plente de biens en Acre, et cessa la grant chierté qui avoit esté, et sachiés que mult estoient bonnes gens et catholiques. En cel an morut en Acre Guillaume patriarche de Jerusalem à XXI. jor d'Avril. Adonc vint le roi de France à Aiguemorte o ses trois enfans et son frere, le comte de Poitiers, et grant partie de son barnage, et demora en la Provence por attendre son ost et sa baronie, et au second jor. de Jugnet mut à tot son ost, et prist port en Sardaigne à Calara, et de là mut tentost et ala vers Thunes et prist Carthage, et morut Johan Tristant son fils devant Thunes, après lui morut le legat, puis morut le bon roi de France, puis le roi de Navarre, et tant d'autres comtes et barons et chevaliers, et tant d'autre pueple que ce fu merveille. Après la mort du roi de France, vint le roi Charles en l'ost, et fist parler de la pes et fu faite, dont il et li autres barons receurent mult grant avoir du roi de Thunes, et s'en retornerent à Trapes. En lor retor dedens le port meismes furent brisiées plus de XL. naves, et fu perdu l'avoir et la gent et li cheval qui estoient dedens, et morut la fame de sire Phelippe qui s'en aloit en France, et morut la roine de Navarre à Ais en Provence au retour de Thunes.

XVI. *Varia ad annum* 1271.

A MCCLXXI. fu murdris sire Henri d'Alemaigne, fils le roi Richart d'Alemaigne à Viterbe dedens le moustier, quant l'en chantoit la messe, par les enfans Simon de Montfort, sire Gui et sire Simon. Après ce fait s'en passa misires Oduart fils le roi d'Engleterre en Surie avec grant gent, et prist li soudan de Babylone le Crac de l'Ospital, et la tor de Chastel-Blanc, et Gibelacar qui estoit du prince, et fist trives au comte de Triples, et prist Montfort des Alemans et l'abati, et d'iqui s'en vint devant Acre, et prist li soudan un chastel du Viel de la montaigne, et brisierent XIV. galies des Sarrazins en Chipre à Lymeçon, et furent que pris que mors bien trois milles Sarrazins, et vint le roi de Chipre en Acre por secors, et morut li cuens de Poitiers qui avoit grant piece git malade à Palerme aprés la retornée de Thunes. Si com il s'en aloit en son païs accouchi malade à Albigne une cité prés de Gennes, et là morut, dont ce fu grant damage à la terre deça mer. Un poi aprés morut la contesse sa fame qui aloit en France, dont il demora grant thresor au roi Felippe de France, et la conté de Toulouse et de Poitiers et plusors autres qu'il tenoit. Et vint en Acre misire Heymnes frere monseignor Odoüart, à poi de compaignie, et fu coroné misire Felippe à roi de France. En ce point desconfist Pariologues l'emperere des Grecs ceus de Negrepont par mer avec galies qu'il avoit armées, et prist tout le plus de gens de l'isle et des chevaliers, et prist un chastel en l'isle de Negrepont, et fu esleu à pape de Rome misire Theals, un vaillant clerc, né de Plaisance, et revindrent en Acre li messages que misire Odouart et la Crestienté avoient envoiés à Tartars por querre secors, et firent si bien la besoigne qu'il amenerent les Tartars, et corurent toute la terre d'Antioche et de Halape, de Haman, et de la Chamele jusqu'à Cesaire la grant, et tuerent ce qu'il trouverent de Sarrazins, et de là s'en retornerent es mares qui sont à l'entrée de Turquie à tot grant gaaing d'esclas et grant bestiail, et là se herbergierent por reposer après les grans travaus qu'il avoient soffert du grant chemin qu'il avoient fait, et por l'herbage, et por la grant plente des euēs qu'il trouverent en la terre por le grant bestiail qu'il menoient. En cele saison meisme à XII. jors de Jugnet sire Odouart et sa gent, et cil d'Acre alerent brisier Saint Jorge, et li Anglois moroit de chaud et de soif par le chemin, et menoient tant de fruits et de raisins et de miel, qu'il cheoient tantost mors. Et à XXIII. jors de Novembre sire Odouart et ses freres et le roi de Chipre et li Templiers et li Hospitaliers et li Alemant et tuit li Chiprois, et tuit li pelerin et toute la serjanterie à pié chevauchierent la terre de Cesaire por brisier la tor de Quaquo. Et quant ils furent là venus, il trouverent plusieurs herberges de Turquemans, qui là estoient herbergiés, et ne savoient rien de lor venuē. Par quoi il pristrent lor herberges et tuerent bien mille personnes, et gaaignierent bien cinc mille bestes et s'en retornerent sains et sauf en Acre à poi de perte. Mes toute voies por le grant gaaing qu'ils troverent demora la tor de Quaquo, qu'il ne saillirent mie, et en furent mains proisiés des Sar-

razins, et le soudan meismes le dist as messaiges du roi Charles, qui lui estoit venu por traitier les trives entre lui et la Crestienté, que puisque tant de gens avoient failli à prendre une maison, il n'estoit pas semblant qu'il deussent conquerre tele terre com est le roiaume de Jerusalem.

XVII. *Induciæ inter regem Cypri et Jerusalem et soldanum Babylonicum.*

A MCCLXXII. à XXII. jors d'Avril fu faite la trive du roi de Jerusalem et de Chipre Hugues de Lesignen et du soudan Baudocdar, et n'avoit en la trive que le plain d'Acre sans plus et le chemin de Nazareth, et en Mai s'en ala sire Heymont frere sire Odouart, et à dix-huit jors de Juing un Hassasis navra sire Odouart en la chambre. A XXIII. jors d'Aoust passa outre-mer missire Guillaume de Valence oncle sire Odouart, et à XIV. jors de Septembre s'en repassa outre-mer missire Odouart, et à VIII. jors d'Octembre arriva en Acre frere Thomas de l'ordre des freres Prescheors patriarche de Jerusalem, et legat de toute Surie, et evesque d'Acre. En cel an meismes fu fait arcevesque de Sur frere Bonacourt de l'ordre des Prescheors fil Henri de Gloire, et fu mariée la dame de Baruth à sire Heimont l'estrange. En cele saison sordi discorde entre le roi de Chipre et ses homes por le service que le roi lor demandoit fors de l'isle de Chipre, qu'il ne li cuidoient pas devoir. Et le patriarche en sa venuë amena as deniers de l'yglise cinq cens homes, qu'à pied qu'à cheval. Et morut frere Johan de Saint-Messan de l'ordre des Prescheors archevesque de Sur, et fu fait archevesque en son lieu frere Bonacourt de Gloire, si comme j'ai dit dessus.

XVIII. *Regis Armeniæ et ducis Burgundiæ obitus.*

Haytons roi d'Ermenie morut, et fu roi Luions son fils, et coroné à lor maniere. Si morut le duc de Borgoigne, et fu duc après lui son fils Robert sans terre, qui espousa la seror le roi Felippe de France. Adonc furent changié en lui li usage de Borgoigne. Car selonc les anciens usages, li oir du comte de Nevers, qui estoit li ainsné fils le duc, devoient avoir la duchié de Borgoigne; et alerent li maistre du Temple et le mareschal de l'Ospital et le commandeor des Alemans et sire Johan de Gresli et plusors autres en Chipre, por concorder le roi et ses barons, et sans rien faire s'en retornerent, et fu fait seneschal du roiaume de Jerusalem sire Johan de Gresli, et mareschaus Guillaume de Canet, nies Olivier de Termes, et conestable Johan d'Ibelin sire d'Arsur.

XIX. *Obitus magistri Templi.*

En l'an de MCCLXXIII. à VIII. jors d'Avril revint Olivier de Termes en Acre avec XXV. homes à cheval et C. arbalestriers à pié, as deniers le roi de France. Et morut frere Thomas Berart maistre du Temple le jor de la Notre-Dame de Mars, et fu fait maistre à XIII. jors de May frere Guillaume de Bieaujeu, qui estoit outre-mer commendeor du Temple en Puille, et alerent por lui querre frere Guillaume de Pouçon qui avoit tenu lieu de maistre, et frere Bertran de Fox : et frere Goufier fu fait commandeor grant tenant lieu de maistre, et fu fait concorde du roi de Chipre et de ses barons, qui le devoient servir hors du roiaume de Chipre là où il li plairoit, u roiaume de Jerusalem, ou autre part deçà mer, IV. mois de l'an, et là proprement où il son cors ou son fil seroit; et alerent au concile au Lion por sire Hugues de Liscignen roi de Chipre, et por Crestienté de la mer messages l'arcevesque de Sur, l'evesque de Jaffe, Joan de Gresly seneschal du roiaume, et frere Guillaume de Corcelles, fre de l'Ospital, et Jacques Visal, et Enguerrant de Jorni, et aucuns d'eus alerent procureor por le roi de Chipre encontre damoiselle Marie, qui chalangoit et demandoit à la cort le roiaume de Jerusalem com son heritage, et morut Estorgue evesque de Tabarie, et fu fait evesque en son lieu Guillaume de Salonique arcediacre de S. Jorge de Lidde.

Li rois Felippe de France espousa la seror le duc de Braibant, et vint en Acre le bailli des Venitiens P. Geu. et ne soffrit que Johan de Montfort, qui s'apelloit sire de Sur, demorast en Acre où il estoit venu. Car il lor faisoit tort de la raison qu'il avoient à Sur; mes les religions por eschiver la brigue l'en firent aler en Nazareth, et de là s'en alast à Sur sans entrer én Acre à cele fois. Et vint en Acre sire Giles de Sauci avec quatre cens arbalestriers as deniers le roi de France et de l'yglise, et puis vint sire Pierre Daminnes avec trois cens arbalestriers en cele meismes manière.

XX. *Concilium Lugdunense.*

A MCCLXXIV. fu fait li concile au Lion sor le Rosne par pape Gregoire le disime, et furent déposé au concile l'evesque du Liege, et l'evêque de Rodès; et furent reconciliés li Grecs et jurerent d'estre obeissans à l'yglise de Rome, et prouverent les articles de la foy, desquex il estoient en doute; et les confesserent, et regehirent estre vrais; et fu le conte Raoul d'Aussai esleus à roi d'Alemaigne et a empereor et confirmé par l'yglise, et reçut la corone du roiaume d'Alemaigne, mes de l'empire ne fu pas coronné, porce que li pape morut avant qu'il peust venir à Rome. A ce concile furent fais de mult bons ordenemens por le secors de la sainte terre, si com vous orrez après. Et vint le roi de Castelle à Biaucaire à poi de compaignie por parler au pape por aucune raison qu'il cuidoit avoir eu l'empire d'Alemaigne, com cil qui en avoit été élu par les pers d'Alemaigne, et grant avoir i avoit despendu, mes il ni esploita rien de la besoigne, car le pape soustenoit la partie du comte Raoul, et s'en retorna en Castelle sans rien faire. Au concile furent fait cardinal frere Pierre de Tharentaise arcevesque de Lyon sor le Rosne, et li arcevesque d'Ais en Provence, et frere Bonaventure le grant maistre des freres Menors, et maistre Pierre li Espaignos. Et fu fait arcevesque de Lions Aymars de Roussillon, et fu faite la pes des chanoines et des borjois du Lion,

qui longuement avoient guerroiés ensemble, et l'abbe de Savegny frere Guillaume de Rous.illon fu fait evesqué de Valence et de Die, et li demora l'abbaye de Savegny, et morut Beumont prince d'Antioche et cuens de Triple à xx. jors de Mars, et fu fait prince Beumont son fils, qui ala en la Hermenie por estre chevalier de la main du roi d'Hermenie son oncle, par le conseil de la princesse sa mere, et de Berthelemeu evesque de Tortouse, qui gouvernoit tout son fait, porce qu'il estoit menor d'aige. Et morut Olivier de Termes à xII. jors d'Aoust Adonc morut le roi Henri d'Engleterre, et missire Odouart son fils fu coronné à roi, et fu fait evesque de Sajete Adam de Romery, qui estoit baillis du patriarche et deens de cele meismes yglise de Sajete, et morut Guillaume de Salonique evesque de Tabarie, et fu fait en son lieu Guillaume li Velus chantre de S. Jorge de Lidde et chancelier d'Ermenie.

XXI. *Obitus soldani Babylonici.*

A MCCLXXV. à XXV. jors de May morut Baudecdard soudan de Babilone, qui s'apelloit Melet-Medavar. Il corut le plain d'Ermenie, et mist à l'espée quant qu'il trouva, et fu le nombre des mors, si come l'en dit, plus de deus cens mille personnes, et emmena pris que garces que garçons dix mille et plus, et gaaigna que chevaucheures que autres grosses bestes et menues plus de quatre cens mille, et li rois se retraist ès montaignes avec les gens armées qu'il avoit et les gens qui estoient assis en Hermenie: cil qui orent loisir se recueillirent en mer, et grant partie de marcheans et d'autres gens qui estoient eschapés des Sarrazins et s'en aloient par mer chairent ès mains des corsaires desrobeors. Et vint en Acre de par le roi de France sire Guillaume de Roussillon, et amena cent homes à cheval, c'est assavoir XL. chevaliers, et LX. serjans à cheval et CCCC. arbalestriers à pié as deniers de l'yglise. Et morut à Triple frere Julien de l'ordre de la Trinité, qui avoit esté sire de Sajete et frere du Temple, et morut le roi d'Arragon dan James, et fu fait roi d'Arragon et cuens de Barcelone li enfes dan Pierre, son ainné fil, et dan Jame l'autre fil fu fait rois de Mayorgues et sire de Monpeillier. Le roi de Chipre après la mort du prince son cousin germain vint à Triple avec grant compaignie et bele de gens d'armes por conseiller et aidier l'enfant le fil du prince qui estoit menor d'aagé: mes li evesque de Tortouse qui estoit venu avant, et avoit ja pris la cure de l'enfant par l'atrait de la princesse sa mere, destorba le roi que il ne pout accomplir ce porquoi il estoit venu, et por ce parti de Triple et vint en Acre.

XXII. *Bellum inter Saracenos et Hispanos.*

Frere Guillaume de Biaulieu maistre du Temple, qui avoit esté au concile au Lion, vint en Acre le jor de la saint Michel. Grant multitude de Sarrazins de Barbarie passerent en Espagne, et desconfirent en lor venuë grant quantité de chevaliers et d'autres gens d'armes. Là fu occis l'arcevesque de Tolede, qui estoit frere du roi d'Arragon et de la roine de Castelle, et plusors autres vaillant chevaliers, et mult d'autres gens. Et puis furent li Sarrazins desconfis par les gens d'Espaigne et chacié hors du pais, et s'en alerent en Arragon et desconfirent le roi d'Arragon, et pristrent mult de prisoniers, et tuerent mult de gens, et prirent chastiaus et ville. Là fu pris li commendierres du Temple, et plusors autres que de religion que du siecle, et d'autre pueple grant quantité. Après rassembla le roi d'Arragon grant gens d'armes, et desconfi les Sarrazins, et recouvra grande partie des chastiaus et de la terre qu'il avoit perduë, et fut delivré li commandierre du Temple d'Arragon et plusors autres prisoniers, qui avoient esté pris devant. En cele saison mut contens à Triple entre les chevaliers et les gens de la cité, porce que li Romains qui avoient tot le pooir de la cort au tans de l'autre prince, avoient mult fait de desplaisis et d'ennuis as chevaliers de la terre, et fu tué Johan Pierre et deus autres Romains avec lui, et porce que l'evesque de Triple maintenoit les Romains, come cil qui estoient nés de Rome des perfes, et oncle le prince, et l'evesque de Tortose, qui avoit le prince et tot le fait de Triple en sa main, maintenoit les chevaliers de la terre; par quoi sordi grant haine et grant note entre ces deus evesques; qui fu racine et commencement de la grant guerre qui fu puis entre le prince et le Temple, dont mult de maux avindrent, si com vous orrez après. Et li sire de Gibelet porce qu'il fist pes à l'evesque de Triple par l'atrait du temple, en qui garde l'evesque de Triple estoit, et lui et ces choses chait en la haine du prince, par le pourchas de l'evesque de Tortouse, dont la guerre efforça, et mult de gens en furent damagiés et destruits. En celui tans sire Amauri de Montfort, fil le conte Simon de Montfort par qui mut la guerre d'Engleterre, menoit une souë seror en Gales, por marier la au prince de Gales, et fortune de tans le mena en la terre de monseignor Odouart roi d'Engleterre, et furent prist, et rendu au roi d'Engleterre, qui estoit lor cousin germain, et par cele achaison; et plusors autres sordi guerre entre le prince de Gales et le roi d'Engleterre.

XXIII. *Regnum Navarræ transit ad Gallos.*

Le roi Henri de Navarre et cuens Champagne morut, qui avoit esté roi après la mort le roi Thiebaut son frere, qui morut au revenir de Thunes sans oir, si com vous avez oi dessus. De cestui Henri, qui avoit la seror le conte d'Artois por fame, demora une fille petite qui fut ottroiée por mariage, par dispensation de la cort de Rome, au fil le roi Felippe de France qui estoit son cousin remue de germain, et par cele raison vint le roiaume de Navare et la conté de Champaigne en la main du roi de France, de quoi il ennuia mult au roi de Castelle; car il ne vousist pas si près estre de la seignorie de la courone de France, et ce fu mult

grant achaison de la guerre qui s'esmut entre les deus rois. Après fu mariée la fame dudit roi Henri de Navare à sire Heimont frere de misire Edouart roi d'Engleterre, et li fu jurée la conté de Champaigne à tenir por le douaire de la dame, tant que sa fille qui estoit hoirs, fut mariée et fust d'aage. En cele même année dan Ferrant li ainsné fils le roi de Castele, qui avoit espousée dame Blanche la fille le roi Lois de France, et fu fait cil mariage par tel convenant, que s'il avoient enfans ensemble, qu'ils deussent avoir le roiaume de Castelle sans contredit, en quele maniere que il avenist, ou que li rois morut avant de dan Ferrant, ou dan Ferrant avant du roi. Et ce jura le roi et la roine et la plus grant partie des barons de Castelle, et par cest mariage fut faite concorde du roi de France et de celui de Castelle, de riote qui estoit entr'eus. Car le roi de France chalengeoit et demandoit por sien le roiaume de Castelle, qui li estoit escheus de par dame Blanche sa mere, qui estoit droit hoir du roiaume de Castele et fille le roi.

XXIV. *Blanca regina Castellæ in Galliam redit.*

Dame Blanche ot deus fils de son baron. Si fu mult esgarée après sa mort, comme cele qui estoit en terre estrange, et li rois de Castele ne li estoit pas de si bonne compagnie com il deust. Et por ce porchaça tant envers son frere le roi Felippe de France, qu'il la demanda querre, et l'en fist venir en France; mes le roi de Castelle ne soffri pas que ele emmena les enfans. Por ce grant tans après la roine de Castele, qui ne se tenoit pas à bien paiée de son baron, et qui doutoit que li enfans ne fussent mauvais et qui voloit sauver son serement s'en ala en Catheloigne por l'atrait du roi d'Arragon son frere, et mena avec lui les deus enfans de dame Blanche, et de là furent mandés en France. Ainsi furent sauvés li dui enfans et rendus à la mere.

XXV. *Bellum inter Galliæ et Castellæ reges.*

Après la mort dan Ferrant le baron dame Blanche, dont dan Sanche li autres fils le roi de Chastele par consentement du pere, se saisi d'une grant partie de la terre, et fit jurer grant partie des barons, por avoir le roiaume après la mort du pere, contre le serement que li rois et si baron avoient fait, et por ce sordi guerre entre le roi de France et celui de Chastele. Car le roi de France voloit garder la raison de ses neveus, et voloit qu'il eussent le roiaume de Castele après la mort de lor aiel, come lor droit heritage, par les convenances dessus dites; et le roi de Castele le contredisoit, et fist mettre en revel grant partie du roiaume de Navarre, qui estoit en la main le roi de France, porce que c'estoit l'entrée de sa terre. Mes le roi de France manda grant quantité de chevaliers et autres gens d'armes, et recouvra tot le roiaume de Navarre, et se tornerent devers le roi de France por maintenir la raison des enfans, et por sauver lor serement. Après s'esmut le roi de France por aler sus le roi de Castele, et ala jusqu'à l'entrée de Gascoigne, et avoit en sa compaignie, si com l'en disoit, LX. milles homes à cheval, et gens à pié d'armes sans nombre. Mes bonnes gens se mistrent entre deus et firent trives entr'eus, par quoi le roi de France donna congié à ses gens et s'en retorna en France.

XXVI. *De Gregorio X, papa*

Grégoire papé le disimes, fu né de Plaisance en Lombardie, gentishons étoit de lignage des contes, et avoit nom maistre Thealz, chanoine estoit de Lions sor le Rosne, et arcediacre de Liege, bons hons et de bonne vie. Grant contens avoit à son evesques du Liege, porce proprement qu'il ne menoit pas bonne vie, ne ne se tenoit pas come prelat. Il estoit partis aussi comme par courout de l'evesque et estoit alé en la sainte terre por pelerinage, et estoit en Acre quant il fu esleus. Par quoi il sembla bien que cele eslection fust sans barat, et fu esleus par commune volenté des cardinaus le jor de la feste S. Gile le premier jor de Septembre. Frere Estienne de Sissy frere du Temple et sire Fouque de Puetricart chevaliers le vindrent querre en Acre de par les cardinaus et de par le roi Charles de Cesile. Grant joie fu faite en Acre de cele eslection; car les gens de la terre avoient grant esperance, que il, com cil avoit veu la destresse où il estoit, mettroit grant conseil à la deslivrance de la terre. Il prist congié à toutes les bonnes gens de la terre, et monta sor mer en galies as octave de la saint Martin, et arriva à Brandis le jor de l'an nuef. Là fu reçu à grant feste du roi Charles, et d'une partie des cardinaus, qui atendoient là sa venuë, et de là s'en ala à Roume, où il fu ordenés et sacrés. Il savoit bien le poure estat où il avoit laissié la sainte terre, et por ce qu'il savoit bien qu'il ne poroit pas à Rome si bien accomplir son proposement, com il ferait outre les mons, ne ne porroit si bien avoir conseil des rois ne des princes des terre, ne si grant plente de prelas, il ordena son fait, et s'en ala au Lion. Là assembla concile general. En cele saison li vindrent grant messaiges d'Alemaigne, et li firent à savoir, que li fait d'Alemaigne aloit malement, et proprement li fais de l'yglise par defaute de roi. Il lor donna congié d'eslire. Cil s'en alerent en Alemaigne, et fu eslus par comune volenté le cuens Raoul d'Aussay à roi d'Alemaigne et à empereor, et fu confermé par le pape et coroné à Ais-la-Chapele.

XXVII. *Decima bonorum Ecclesiæ pro subsidio terræ sanctæ.*

Après la mort du conte Richart de Cornouaille frere le roi d'Engleterre, qui avoit esté roi d'Alemaigne, le roi Felipe de France vint au Lion avant le concile por avoir parlement au pape, et li rendi la conté de Venessy que si ancessor avoient tenu grant tans de l'yglise. Là tint le concile general, où il ot M. et CCCC. croces. La fu dan James le roi d'Arragon qui vint en esperance d'estre coronné du pape, si com si ancessor avoient esté, mes il i failli, et fist mult grant offre selon son pooir au

secors de la sainte terre. A ce concile fu frere Guillaume de Beaujeu maistre du Temple, qui estoit en la terre d'outre mer, si com vous avés oi dessus, quant il fu fait maistre. Là furent messaiges de rois, de dus, de princes, de grans barons et de prelas, qui ni porent aler en propres personnes. Là furent li messaige de Pariologues empereré des Griex et de lor patriarche, et jurerent en l'ame de lor seignor d'être obéissant de cel jor en avant à l'yglise, et de croire tous les articles de la foy, si come Rome le commande, et regehirent les articles de la foy, dont il estoient en doute d'estre vrai, et por ce furent réconcilié à l'yglise, et assous de la sentence où il avoient longuement demoré. Là furent li messaige de la sainte terre, qui mult bien proposerent le poure estat où la sainte terre estoit, et sans faille le concile avoit esté assemblé prement por ce, et mult bien eussent faite lor besoigne si le pape eut vescu. Là fu ordené que li disimes des yglises de Crestienté fussent par six ans au secors de la sainte terre, et que chascun Crestien donne chascun au premier denier de la monoie qui coroit en la terre où il seroit por le secors de la sainte terre et qu'il eust en chascune yglise une huche avec trois clés, qui fussent gardés par trois prodomes, où li deniers fussent mis. Là furent condamnés li usuriers, et fu defendu sor paine d'escomuniement, que nus n'alast por marcheander, ne ne portast marchandise en terre des Sarrazins. A ce concile furent condannées et abatuës toutes les poures religions, qui avoient esté controuvées et establies puis le concile de Latran, par ainsi qu'ils peussent demorer en lor religion.

GLOSSARIUM

VOCUM GALLICARUM EXOTICARUM.

—

A

Abandonnement, hardiment.
Achaison, cause, raison, occasion.
Acocher, aliter.
Acouser, joindre.
Acre, Accon, Ptolémaïde.
Acreanter, promettre.
Ajume, heaume, casque.
Amenuiser, diminuer.
Amouiller, molir, amolir.
Ançois, avant, auparavant, *distinguendum ab* ainseois, ainsi, *aliquando etiam* ains *signifie* auparavant.
Annuitier, se faire nuit.
Antain, oncle.
Antaine, tante.
Aourner, adorer.
Apostole, le pape.
Appareiller, se préparer.
Ardre, brûler.
Ars, brûlé,
Asseurer, consigner, assurer.
Asseuré, conventionné.
Asseoir, Assieger.
[illegible], querelle.
[illegible], traiter, composer, arrêter.
[illegible], composition.
[illegible], préparer, environner.
[illegible], assembler, arranger son armée.
[illegible], plus, aussi.
[illegible], autel.
[illegible], descendre.
[illegible], égarer.
[illegible], richesse, bien, faculté.
[illegible], adultère.

B

[illegible], en public.
[illegible], tromperie.
[illegible], défense, ou couverture de bois faite [illegible] les ennemis.
[illegible]
[illegible] courrier.
[illegible]
[illegible] irrégulièrement.
Beslier, chasser.
Bobaucher,
Bouter, mettre.
Bouir, boire.
Brucroy,
Bruir, brûler.
Bruissier,

C

Caintre, cacher.
Carros, le grand étendart.
Cecile, Sicile.
Celéement, secrètement.
Chaane, chaîne.
Chalanger, répéter un héritage.
Chaloir, souper.
Chatiax, châteaux.
Chatre, prison.
Chevax, chevaux.
Chevetaine, capitaine.
Chevir, traiter, venir à bout, éviter.
Cil, ceux.
Clamer, appeller.
Coiment, tout doucement, sans bruit.
Congier, congedier.
Conroy, dessein, un propos.
Consuir, frapper.
Contens, dispute, contention.
Convine, l'état des affaires.
Convintaille, convention, ce dont on convient.
Convoyer, accompagner.
Corredier, maître d'hôtel.
Coulon, pigeon.
Coust, dépense.
Covine, suite de personnes, queue.
Covins, charriots à combattre et armés.
Creanter, promettre, assurer.
Crole, croyable.
Cuens, comte.
Cuider, penser.

D

Damage, dommage
Dame Dieu, Seigneur Dieu.
Deen, doyen.
Desconfir, défaire.
Desconfiture, déroute.

Deshaitié, malade, languissant, fâché.
Departir, séparer.
Descroisier, dispenser de la croisade.
Desevrer, séparer, rompre, annuler.
Desogler, déconcerter.
Desroi, déroute.
Destorber, troubler.
Dex, Dieu.
Distrent, dirent.
Drecier, dresser.
Duel, deuil.
Dui, deux.
Durement, longtemps.

E

Embler, emporter.
Embatir, p. 618, ne que laron ne si embatissent.
Empereor, ***emperere***, empereur.
Emperris, impératrice.
Encelées, insérées, enclavées.
Enchauchier, chasser, donner la chasse.
Enchir, prier, supplier.
Enclotier, enclore, enfermer, environner.
Encombrer, fermer, accabler.
Endemantier, cependant, auparavant.
Enfes, enfant.
Enfouir, ***enfoir***, enterrer.
Engigner, tromper.
Engroisser, grossir.
Ennuiter, se faire nuit.
Erre, chemin, tour, course.
Errer, courir.
Eschargaillier, prendre du butin, ***prædari, manubias referre***.
Eschargalter, faire la garde.
Escharrement,
Eschauchier, chasser.
Eschelle, aile d'une armée.
Eschiver, esquiver, éviter.
Eschierement,
Escicle, ***Eschisle***, sorte de fortification.
Escopir, regarder, s'incliner.
Escot, portion.
Escont, caché.
Escreipe, étendart, ***vexillum***.
Escro, instrument à fendre du bois
Escrois, instrument à fendre des pierres.
Escuet, à propos.
Esmaié, surpris, étonné, ému.
Essiller, détruire, dissiper.
Essoine empêchement, excuse.
Establette, ***sans establette***, inconstant.
Estache, un pieu, une souche, ***stipes***.
Estoire, flotte, armée navale.
Estourmir, combattre.
Estrif, lutte.
Estriver, disputer.
Eüe, eau.
Eus, yeux.

F

Ferir, frapper.
Fermer, fortifier.
Fermeté, fortification, forteresse.
Flatir, tomber à terre, flétrir.
Flun, fleuve, rivière.
Forment, fortement.
Frainte, discorde, rupture.

G

Garins, garnison.
Garnir, mettre garnison.
Garissons, idem forte quod ***Garnisons***.
Gaber, moquer.
Gabois, moquerie.
Gast, gens commis par la justice pour faire le dégât.
Gastier, dissipateur, garde de vignes et de fruits.
Gehir, dire, déposer, obéir.
Gesir, coucher.
Geust, coucha.
Glatir, faire un grand bruit.
Greignor, plus grand, meilleur.
Grieu, Grec.
Griffons, les Grecs de l'empire de Constantinople.
Guastrer, faire le dégât.
Guerdonner, récompenser.
Guigour, garde.

H

Haities, selon son souhait.
Hardement, hardiesse.
Hardoyer, attaquer, poursuivre.
Hardicort.
Herberjer, loger.
Hons, homme.
Hordois, vulgo significat ordure.
Hue, cri.

I

Iqui, ici.
Irer, se mettre en colère.
Issir, sortir.

J

Jone, jeune.
Jouster, combattre à outrance.
Jus, en bas.

L

Laiant, ***Laiens***, dedans.
Laidengier, faire honte et injure.
Laidure, affront, injure.
Lavoutire, et ***avoutire***, adultère.
Leu, loup.
Lie, joyeux.
Liement, joyeusement.

M

Mahomerie, temple de Mahométan.
Mail, justice, loi.
Mainsnés, cadet, de bas âge.
Mais, grand, plus.
Manider, demeurer.
Martyrier, martyriser.
Mategrifon, le nom d'un château.
Maumis, mal élevé.
Mesaiges, malaise.
Mescrean, de mauvaise foi.
Mesfil, petit-fils.
Mesnie, famille, train, suite.
Mestier, besoin.
Miex, mieux.
Moye, miens.
Mucier, cache..
Muetle, mouvement.
Murdrir, assassiner.
Musart, espion, fainéant, qui regarde partout.

N

Nacaire, instrument de musique dont on se servait dans les troupes, comme un hautbois.
Nes, navire.
Nies, neveu.
Noyant, un quidam.
Noyent, rien.
Nuitier, nuit.
Nus, nul.

O

O, avec.
Ocoine, idem forte cum ***acoine***, union.
Ordever, ordonner.
Ore, heure.
Orer, prier.
Orre, entendre.
Ost, armée.
Ostex, hôtel.
Ostiex, porte.

P

Paor, peur.
Paraver, prévoir.
Parçonnier, qui a la part à quelque chose
Payenisme, paganisme.

Pes, paix.
Petou, Poitou.
Physicien, médecin.
Piece, temps.
Plente, abondance.
Poeste, puissance.
Poi, peu.
Poigner, combattre.
Poindre, pousser.
Pooir, pouvoir.
Porpenser, reconnaître.
Postat, puissance; premier magistrat.
Poterne, fausse porte.
Poure, pauvre.
Propheter, prophétiser.
Proüer, se bien comporter.
Provoire, prêtre.
Puille, l'Appuille.
Puis, depuis.
Putaire.

Q

Quistre, chercher.

R

Raaindre, racheter.
Rames, demeuré, resté.
Ravine, épée.
Rebeor, voleur.
Receter, retirer.
Recousse, ressource.
Recoustrer, reprendre.
Recreanter, s'engager.
Regehir, reconnaître.
Remestre, demeurer, *a verbo* remanere.
Remes, demeuré.
Renoyer, renoncer à la foi.
Renuef, renaissant.
Repairier, retourner en sa patrie.
Reposer, retirer, se cacher.
Reprovier, reproche.
Resnable, raisonnable.
Revoyer, remettre en son chemin.
Robeor, voleur.
Route, rompue, *a verbo rupta*.
Rouver, commander.

S

Semondre, avertir.
Seror, sœur.
Sor, sur.
Sorsir, arriver, *contingere*.
Sou, soi.
Sous, solde.
Sousterrer, enterrer.
Sur, Tyr.

T

Tabarie, *Tyberiade*.
Targier, tarder.
Tençon, querelle, blâme.
Tertre, montagne.
Tetur, défendre, *a verbo* tuer.
Tex, tel.
Tivre, *Tbivre*, Tybre.
Tollir, ôter.
Tornace, tour.
Tornelle, petite tour.
Touaille, serviette.
Toudra, ôtera.
Tousist, ôta.
Toutesvoyes, toutefois.
Traitor, traître.
Trepercier, passer à travers.
Tres,
Tret,
Triberier, camper.
Toivre, *Tivre*, Tybre, rivière.
Tuit, tout.

U

U, au.
Usée, coutume.

V

Venience,
Voider le pays, sortir du pays.
Voive, veuve.

HÆC EST ORDINATIO

Sub apostolica sede Antiochiæ, catholicorum, metropolitanorum, archiepiscoporum, episcoporum.

Catholicus Irinopolis, quæ est *Baldac;* Catholicus *Ani*, qui est Persidis.

—

Sedes prima, Tyrus. *Sub hac sede sunt episcopatus XIII.*
Porfirion.
Archis.
Ptolomais.
Sydon.
Sarepta.
Biblium.
Botrion.
Orthosia.
Archados.
Antarados.
Paneas.
Araclis.
Tripolis.
Sedes secunda, Tarsus. *Sub hac sede sunt episcopatus V.*
Sebasti.
Mallos.
Thina.
Coridos.
Pademdes.
Sedes tertia, Edessa. *Sub hac sede sunt episcopatus X.*
Virchi.
Constantia.
Garron.
Marcopolis.
Varnon.
Gedaron.
Ymeria.
Querquensia.
Capsaron.
Callinicos.
Sedes quarta, Apamia. *Sub hac sede sunt episcopatus VII.*
Epiphania.
Seleucouila.
Larissa.
Valanea.
Mariam.
Raphania.
Arethusa.
Sedes quinta, Hierapolis. *Sub hac sede sunt episcopatus VIII.*
Zeuma.
Surron.
Varnalis.
Neocæsaréa.
Perri.
Orimon.
Dolichi.
Europi.
Sedes sexta, Bostrum. *Sub hac sede sunt episcopatus XIX.*
Gerasson.
Philadelphia.
Adraon.
Midanon.
Austanidon.
Delmundon.
Zozoyma.
Herri.

Iceni.
Eucuni.
Constantia.
Paramboli.
Dionysia.
Conaachon.
Maximopolis.
Philipolis.
Chrystopolis.
Neilon.
Lorea.

Sedes septima, Anavarza. *Sub hac sede sunt episcopatus IX.*

Epiphania.
Alexandros.
Irinopolis.
Cambrisopolis.
Flavias.
Rossas.
Castravali.
Eguas.
Sisia.

Sedes octava, Seleucia. *Sub hac sede sunt episcopatus XXIV.*

Claudiopolis.
Diocæsarea.
Oropi.
Dalisanidos.
Sevila.
Kelenderis.
Anemori.
Titopolis.
Lamos.
Antiochia parva.
Hefelia.
Ristria.
Selenunta.
Yocopi.
Philadelphia parva.
Irinopolis.
Germanicopolis.
Mobsea.
Demetiopolis.
Abidi.
Zmonopolis.
Adrasson.
Mynu.
Neapolis.

Sedes nona, Damascus. *Sub hac sede sunt episcopatus X.*

Albi.
Palmipon.
Laodicia.
Suria.
Konokora.
Yabruda.
Danabi.
Karaccna.
Hurdani.
Surraquini.

Sedes decima, Amida. *Sub hac sede sunt episcopatus VII.*

Ynilon.
Valentini.
Arsomasata.
Sophin.
Kicaris.
Ripha.
Zemus.

Sedes undecima, Sergiopolis. *Sub hac sede sunt episcopatus IV.*

Bizonamas.
Marcopolis.
Venechalis.
Ermenia.

Sedes duodecima, Theodosiopolis. *Sub hac sede sunt episcopatus VII.*

Ortros.
Mazinimi
Maurocastron.
Agia Maria.
Axirri.
Carosa.
Politimos.

Sedes tertiadecima, Emissa. *Sub hac sede sunt episcopatus IV.*

Arqui.
Orisson.
Herygen.
Oragison.

METROPOLITANI *per se subsistentes*, VIII.

Deritus.
Heliopolis.
Laodicia.
Samosata.
Kyros.
Pompeiopolis.
Mopsuestia.
Adana.

ARCHIEPISCOPI XII.

Verea.
Kalquis.
Gabula.
Seleucia.
Piperia.
Anasarphon.
Paltos.
Germanicia.
Salamias.
Varcossos.
Fossos.
Anavagathon.

Juxta traditiones veterum, et etiam quædam scripta quæ auctoritatem habent non modicam apud Palæstinos, et maxime Græcos, Hierosolymitana Ecclesia usque ad tempora Justiniani, sanctæ recordationis Augusti, episcopum habuit nulla vel modica dignitatis prærogativa gaudentem. Tempore vero prædicti Deo dilecti principis, congregata est synodus generalis apud Constantinopolim, tempore domini Vigilii papæ, Eutychii Constantinopolitani, Apollinarii Alexandrini, domni Antiocheni, Eustochii Hierosolymitani, patriarcharum, super tribus capitulis, videlicet scriptis Theodoreti, Cyri; item scriptis Theodori, Mopsuestiæ episcoporum : et epistola Hibere ad Marim Persam. In qua synodo, post alias Ecclesiæ Dei necessarias institutiones, quas pro tempore promulgandas decrevit, sanctorum Patrum, qui ad eam convenerant, auctoritas prædictam Deo amabilem honorare Ecclesiam, et ejus episcopo locum inter patriarchas dare, communi sanxit voluntate, reverentiam exhibens sanctæ Resurrectioni. Et quoniam prædicta Dei cultrix civitas, quasi in limite Alexandrini et Antiocheni patriarchatuum erat, nec haberent unde illi urbes ordinarent suffraganeas, nisi utrique aliquid detraherent, visum est expedire ab utroque aliquid decerpere, ut eidem, juxta formam aliorum patriarchatuum, ordinarent subjectos. Subtraxerunt ergo Antiocheno Cæsariensem et Scythopolitanum, metropolitanos; Alexandrino vero, Rabbensem et Beterensem, item metropolitanos. Et quoniam iterum eumdem patriarcham oportebat habere, præter supradictos metropolitanos, familiares suffraganeos, quos Græci cyncellos vocant, subtraxerunt prædictis metropolitanis quosdam episcopos, et quosdam de novo creaverunt, usque ad viginti quinque : quorum urbium numerum et nomina subjunximus, computatis prius metropolitanis et eorum suffraganeis. Est autem ordo talis :

Sedes prima, Cæsarea maritima. *Sub hac sede sunt episcopatus XIX.*

Dora.
Antipatrida.
Iampnias.
Nicopolis.
Onus.
Soscuris.
Raphias.
Regium Apatos.
Regium Hierico.
Regium Livas.
Regium Gadaron
Azotus Paralias.
Asotusippum.
Estomason.
Estilion.
Tricomias.
Toxtus.
Saltum.
Constantiniaquis.

Sedes secunda, Scythopolis. *Sub hac sunt episcopatus IX.*

Capitoliados.
Miru.
Gadaru.
Pelos.
Nilisippus.
Tetracomias.
Oluna.
Galanis.
Komanas.

Sedes tertia, Ratba Moabbitis. *Sub hac sede sunt episcopatus XII.*

Augustopolis.
Arindila.
Kara.

Serapolis.
Mempsidos.
Eulitis.
Zora.
Virosum.
Pentacomia.
Mamapson.
Mitroconeras.
Saltum Hieraticum
Sedes quarta, Bitira Arabiæ. *Sub hac sunt episcopatus XXXV.*
Adrasson.
Dias.
Medauon.
Il crasson.
Nein.
Filadelfia.
Ierapolis.
Essmos,
Neapolis.
Themistus.
Philipopulus.
Dionysia.
Constantinu.
Pentacomias.
Tricomias.
Canastados.
Saltum Votanios.
Exacomias.
Enacomias.
Comogonias.
Comogeros.
Comosthonis.
Comis.
Mahadaron.
Comocoreatas.
Comis Capron.
Comis Insuavos.
Comis Pirroareton.
Comis Pecius.
Comis Ariathon.
Comis Neotis.
Clima Anatolis quevisinos.
Comis Ariotas.
Comis Trachonos.
Comis Nefdamos.
SUFFRAGANEARUM prima.
Lidda.
Joppe.
Ascalon.
Gaza.
Meimas.
Diocletianopolis.
Beitt Gerbein.
Neapolis.
Sebastia.
Jericyntus.
Tyberiadis.
Diocæsarea.
Legionum.
Capitolina
Mauronensis.
Gedera.
Nazareth.
Thabor.
Caracha, vel Petra.
Adroga.
Afra.
Aclis.
Faram.
Elinopolis.
Mons Sina.

ANNO DOMINI MCLXXXV.

LUCIUS III PONTIFEX ROMANUS

NOTITIA.

(MANSI, *Concil.*, XXII, 475.)

Lucius papa tertius, inquit Willelmus Tyrius lib. XXII, cap. 7, *Belli sacri*, qui et Humbaldus Ostiensis episcopus, natione Tuscus, patria Lucensis, vir grandævus admodum et modice litteratus, juxta formam concilio Lateranensi tertio præscriptam primus creatus est pontifex quarto Kal. Septembris anno Domini 1181. Hic pontifex sui principio ad tranquillitatem Christianam fovendam totum se impendit. Cumque imperator in Italiam contendisset, ut in *Historia Saxonica*, libro sexto, capite quadragesimo septimo, ait Krantzius, exierat urbe Roma Lucius papa, ut obviam ei proficisceretur, tractaturus cum illo Christianæ reipublicæ negotia, quæ in Asia nimium cœperunt labefactari. Veronæ convenerant duo Christianismi culmina. Concurrerat ingens ecclesiasticorum multitudo, reconciliationem deposcens sedis apostolicæ, quod in schismate imperatorem secuti ab antipapis essent ordinati et instituti. Intervenit pro his Fridericus imperator, ut in gratiam sumerentur. Annuit perbenigne pontifex. Sed cum postera die manus illis essent imponendæ singulis, immutatum erat consilium, quod diceret in concilio Venetiano decreta non posse nisi alio concilio irritari : promisit autem de proximo alium a se evocandum cœtum, in quo super his constitueretur. Auditæ sunt Germanorum minæ pro sua consuetudine; sed nihil ea re moti sunt cardinales. Credebatur autem ea consilii mutatio a Conrado Moguntino et Wormatiensi pontificibus prodiisse. Inde cœpit imperator tractare cum pontifice super patrimonio potentis per Italiam dominæ Mathildis, quæ sub Henricis imperatoribus patre et filio multa faciebat pro Ecclesia : et jam rebus humanis excedens multa reliquerat eidem Ecclesiæ possidenda, quæ imperator ad jus imperii devocabat. Erat autem, ut diximus, marchionis Saxoniæ filia. Sed ex ratione temporum diu ante hanc ætatem emigrasse convincitur, nisi geminas fuisse, et alteram post alteram in Italia floruisse quis contendat. Diu tum causa inter sacerdotium et regnum ventilata nihil concludi potuit; et sine fine discessere. KRANTZIUS.

De eadem ex Arnoldi Lubecensis *Chronico*, libro tertio, capite decimo, Baronius addens contigisse ibidem de electione episcopi Trevirensis schisma inter imperatorem et pontificem : quæ ab eodem fuse numerantur.

Principes Christianos commovit, ut ad opem ferendam fidelibus qui in Asia contra barbaros præliabantur, sese omnes præpararent. Verum, cum eam expeditionem remis velisque accelerari procuraret, morbo correptus, Veronæ septimo Kalendas Decembris diem clausit extremum, et in cathedrali ecclesia sepulturam sortitus est, anno Domini 1185, postquam quatuor annis, duobus mensibus et viginti septem diebus curam Ecclesiæ habuisset. Lucam civitatem, unde oriundus erat, pluribus muneribus exornavit. Ab imperatore Friderico, quo usus est familiarissime et amicissime, obtinuit ut in tota Etruria alia moneta locum et usum non haberet quam Lucensis, quemadmodum Longobardi aliam non recipiebant nisi Papiensem. Hoc tempore floruit abbas Joachimus, de quo infra in notis concilii Lateranensis quarti plura dicemus. Maronitæ detestantes errorem Maronis monothelitæ, ad Ecclesiæ gremium, retento nomine a sancto Marone abbate, ut aiunt, derivato, redierunt.

NOTITIA DIPLOMATICA

(Philippus Jaffé, Regesta pontif. Rom., p. 834.)

—

Lucii III sententia hæc est : Adjuva nos, Deus, salutaris noster.
Testes subscripserunt bullis ejus :

Titulus	Nomen	Tempus		Annus
Ep. Albanensis	Henricus.	a 2 Dec.	1182 ad 11 Nov.	1185
» Ostiensis et Velletrensis	Theobaldus.	a 17 Jun.	1184 ad 11 Nov.	1185
» Portuensis et S. Rufinæ sedis.	Theodinus.	a 12 Nov.	1181 ad 11 Nov.	1185
» Prænestinus.	Paulus.	a 12 Nov.	1181 ad 7 Mai.	1184
» Sabinensis, Salzburgensis minister.	Conradus.	a 1 Mai.	1182 ad 7 Jul.	1182
» Sabinensis, et Moguntinæ sedis archiepiscopus	Conradus.	a 25 Oct.	1184 ad 11 Nov.	1185
» Tusculanus.	Petrus.	a 18 Febr.	1182 ad 18 Jun.	1182
Remorum archiepiscopus, tit. S. Sabinæ card.	Willelmus.	d. 1 Oct.	1184 et 13 Nov.	1184
Pr. card. tit. XII apostolorum.	Pandulfus.	a 5 Febr.	1183 ad 11 Nov.	1185
» » » S. Cæciliæ.	Cinthius	a 12 Nov.	1181 ad 18 Jun.	1182
» » » S. Clementis	Hugo	a 26 Nov.	1181 ad 9 Mart.	1182
» » » S. Crucis in Jerusalem.	Arduinus	a 26 Nov.	1181 ad 23 Dec.	1182
» » » SS. Joannis et Pauli tit. Pamachii	Rainerius.	a 23 Dec.	1182 ad 10 Mai.	1183
	Melior.	a 4 Apr.	1185 ad 11 Nov.	1185
» » » S. Laurentii in Damaso.	Petrus.	a 18 Jun.	1182 ad 7 Jul.	1182
	Hubertus.	a 12 Jan.	1183 ad 18 Oct.	1185
Mediolanensis archiepiscopus et pr. card.	Hubertus.	d. 11 Nov.	1185	
» » » S. Marcelli	Matthæus	a 26 Nov.	1181 ad 7 Jul.	1182
	Adelardus.	a 20 Apr.	1185 ad 11 Nov.	1185
» » » S. Marci	Joannes	a 7 Jul.	1182 ad 11 Nov.	1185
» » » S. Mariæ trans Tiberim tit. Calixti	Laborans.	a 26 Nov.	1181 ad 11 Nov.	1185
» » » S. Stephani in Celio Monte.	Vivianus	a 12 Nov.	1181 ad 7 Mai.	1184
» » » S. Susannæ.	Petrus	a 12 Nov.	1181 ad 7 Mai.	1184
Diac. card. S. Adriani.	Rainerius.	a 12 Nov.	1181 ad 1 Mai.	1182
	Gerardus	a 12 Jan.	1183 ad 6 Dec.	1183
» » S. Angeli.	Bobo	a 12 Jan.	1183 ad 4 Mai.	1184
» » SS. Cosmæ et Damiani.	Gratianus.	a 12 Nov.	1181 ad 11 Nov.	1185
» » S. Georgii ad Velum Aureum.	Rainerius.	a 12 Nov.	1181 ad 2 Dec.	1182
	Radulfus.	a 20 Apr.	1185 ad 11 Nov.	1185
» » S. Mariæ in Cosmydin.	Jacinthus.	a 12 Nov.	1181 ad 7 Mai.	1184
» » S. Mariæ in Porticu.	Rolandus.	a 20 Apr.	1185 ad 11 Nov.	1185
» » S. Mariæ in Via Lata	Soffredus.	a 5 Febr.	1183 ad 11 Nov.	1185
» » S. Mariæ Novæ.	Matthæus.	a 12 Nov.	1181 ad 29 Dec.	1181
	Albinus.	a 23 Dec.	1182 ad 27 Febr.	1185
» » S. Nicolai in Carcere Tulliano	Petrus	a 20 Apr.	1185 ad 11 Nov.	1185
» » SS. Sergii et Bacchi	Octavianus.	a 12 Jan.	1183 ad 7 Mai.	1184
» » S. Theodori	Ardicio.	a 25 Mart.	1182 ad 11 Nov.	1185

Datæ bullæ sunt p. m.
Alberti S. R. E. presb. card. et cancellarii a 28 Sept. 1181 ad 7 Mai. 1184
et a 21 Dec. 1184 ad 11 Nov. 1185
Hugonis S. R. E. notarii. . . . . a 17 Jun. 1184 ad 3 Dec. 1184
et 9543, 9552, 9553, 9554, 9560, 9565, 9767, 9769.

LUCII III PAPÆ

EPISTOLÆ ET PRIVILEGIA.

De libris adhibitis vide indicem tomo CLXXIX præfixum.

ANNO 1181.

I.

Monasterii S. Petri ad Vincula Ravennatis protectionem suscipit bonaque ac jura confirmat, imposito monachis duodecim monetæ Papiensis denariorum censu annuo.

(Velitris, Sept. 28.)

[Vide RUBEI *Hist. Raven.*, p. 353, ubi hujus privilegii mentio exstat.]

II.

Monasterii S. Mariæ Gallomontensis protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Velitris, Oct. 14.)

[*Neustria pia*, p. 873.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GAUFRIDO, abbati monasterii S. Mariæ de Gallomonte, et ejusdem fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum, etc.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, in Domino filii dilecti, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium S. Mariæ de Gallomonte, in quo divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, in primis siquidem statuentes ut ordo monastiscus, qui secundum Deum, et B. Benedicti Regulam, atque institutionem Hambiensium fratrum, in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum, concessione pontificum, largitione regum ac principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterunt adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : Locum ipsum, in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, etc., *ut in confirmatione regis Henrici Angl.* (1). *Deinde addit* :

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium

(1) *Charta fundationis.*

Quoniam rerum varietate temporumque serie viri memoria cito dilabitur homo; ut ait Psalmista, sicut fenum (*Psal.* CII); et ut ille pestifer zizaniator charitati fidelium invidens, malitiæ suorum congaudens, tempore reconditæ, suæque conatus invidiæ penitus enerventur, dignum duxi ego Nicolaus de Stotevilla, adnotare et confirmare, hac in præsenti Charta mea, donationes et eleemosynas, quas, Deo auctore, consensu Roberti filii mei, et hæredis, dono Deo et abbatiæ S. Mariæ de Gallomonte, et monachis ibidem Deo servientibus, pro salute animæ Henrici regis, et Mathildis imperatricis filii; et pro salute animæ meæ, et Julianæ, uxoris meæ, et Roberti, filii mei, et aliorum filiorum meorum, et omnium antecessorum meorum.

Imprimis, locum et situm ipsius abbatiæ, et quidquid habeo terræ, usque ad ripariam, et nemus quod est ante ipsam abbatiam; et omnem terram circa nemus, sicut clostura prætensa est, et pratum inter nemus et vivarium meum et coria bestiarum parci mei ad libros parandos; et in Tirondivilla triginta tres acras terræ, quas ibi habebam de dominio meo; et in Rivilla, nemus meum, et totum dominium meum; et duos hospites, cum eorum tenementis, scilicet Robertum Costart, et Walterum fabrum; et ecclesiam de Logiis, et ecclesiam de Tegervilla et ecclesiam de Pervilla in Anglia, ecclesiam de Estrefled, cum eremo S. Leonardi; apud Tristevillam, quemdam hospitem cum suo tenemento, scilicet, Willelmum, filium Roses; in Gallomonte, duas mansuras burgensium, scilicet Gilberti Merant et Guarini de Grinvilla; et mansuram Tro'stete de Alneto; apud Logias, quinquaginta acras terræ; in Vallibus viginti acras terræ; apud Logias, unum hospitem cum suo tenemento, scilicet Guidonem de Mara, et quamdam partem mei nemoris de Logiis, sicut clostura protenditur, inter meum nemus et nemus Gaufridis Affagard; et unum molendinum apud Gaufevillam, quod vocatur Flascart; apud Gallomontem, molendinum de Alneto, et dimidium molendinum de Vado, et meum pratum de Grandcamp, et decem acras terræ, apud Tigervillam, et ubicunque bestiæ meæ fuerint in herbagio, et porci in pasnagio, ibidem sint et monachorum bestiæ et porci Omnes has donationes, etc.

Charta confirmationis a rege Angliæ.

HENRICUS, Dei gratia, rex Angliæ, et dux Normaniæ, et Aquitaniæ, et comes Andegaviæ, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, justitiariis, vicecomitibus, et omnibus ministris et fidelibus suis totius terræ suæ, salutem.

Sciatis me concessisse, et præsenti charta mea confirmasse Deo et abbatiæ S. Mariæ de Gallomonte, et monachis ibidem Deo servientibus, omnes donationes Ecclesiarum et terrarum, et hominum, et eleemosynarum, quæ eis rationabiliter factæ sunt, tam in rebus ecclesiasticis quam in possessionibus mundanis, scilicet ex dono de Stotevilla, etc. *ut supra. deinde addit* : Ex dono Julianæ, uxoris prædicti Nicolai, in Anglia, apud Norwicum, centum solidos terræ, de primo maritagio suo; et ex dono Roberti de Stotavilla, filii ejusdem Nicolaii, ecclesiam de Gomervilla, et ecclesiam de Magnavilla, et

vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos, vel laicos, a sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco [professionem] fas sit, absque abbatis sui licentia, de eodem loco, nisi arctioris religionis obtutu, discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis vel interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare; in parochialibus autem ecclesiis, quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare quibus, si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ipsi de spiritualibus, vobis vero de temporalibus debeant respondere. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero nunc te, ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et B. Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, imminuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conservantes, eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia, et Hambiensis monasterii debita reverentia, etc.

Datum Velitris II Idus Octobris, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus domini Lucii III pap. ann. I.

III.

Ecclesiam Lucensem tuendam suscipit ejusque possessiones et privilegia confirmat.

(Laterani, Nov. 12.)

[*Memorie per servire all' istoria di Lucca*, II, II, 194.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Guillelmo, Lucano episcopo, ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

Ordo juris expostulat, ut ab officio nostro non credatur alienum, ut Ecclesiam tibi commissam tanto ferventius diligamus et intendamus propensius ejus profectibus, et augmentis, quantum et ratione patriæ, et consideratione beneficii, quod ab ipsa recepimus, nos ei recognoscamus amplius debitores. Dignum est siquidem ut cum in eadem ecclesia baptismatis gratiam recepimus, ei et sua jura speciali quadam sollicitudine conservemus, et, ut futuris temporibus a pravorum incursibus quieta consistat, apostolicum patrocinium impendamus. Eapropter, venerabilis in Christo frater episcope, horum quæ diximus et tuæ considerationе devotionis inducti, suscipimus. . Ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis recordationis Alexandri II, Paschalis II, et... Urbani II Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus,... scripti privilegio... statuentes, ut quascunque possessiones... bona eadem ecclesia in præsenti... possidere. . . . .

. . . .

pertinere videntur. His adjungimus plebem, et curtem de Marlia, cum ecclesia Sancti Terentii, et cum omnibus mansis et terris, atque omni pertinentia sua. Duo quoque castella de Moriano, cum omnibus pertinentiis et adjacentiis suis, sicut... visse noscimus. Et terram quæ dicitur Cerbajola;

ecclesiam de Wimonvilla, cum altari S. Stephani; et quoddam molendinum apud Beverdam, de honore ramorum, et quidquid ad molendinum pertinet, in molta et omni re; et aquarias suas de Stotevilla, et decem et octo acras terræ in eadem villa, quas mercatus fuit de Roberto genero; et supra Gallomonte, quinquaginta acras terræ, de terra Tronquay; et ex dono Nicolai de Stotevilla, filii prædicti Nicolai, quinquaginta solidatas terræ in Arvilla; et ex dono Willelmi de Stotavilla filii prædicti Nicolai senioris, quamdam marcam terræ in Extrafled; et ex dono Richardi de Stotavilla, filii prædicti Nicolai senioris, quadraginta solidos annuatim, in molendino suo de Herccourt, quod vocatur Turmolin; ex dono Petri de Hotot, et Julianæ uxoris suæ, molendinum suum de Caneio integre; et ex concessione Richardi de Alfay et Joannis, filii ejus, totum molendinum cum pertinentiis quod Nicolaus de Stotavilla et Juliana uxor ejus prædictæ abbatiæ dederunt; apud Causevillam, et unum modium bladi, quod Willelmus Burdet habebat in eodem molendino, quod abbas et conventus ejusdem abbatiæ tenuerunt ab ipso Guillelmo, concedente Ainfrido, filio, hærede suo; et ex dono ejusdem Richardi de Alfay, triginta quinque acras terræ apud Stigal; pro reliquo quod mater ejus dederat prædictæ abbatiæ; et ex dono Reginaldi de Gerponvilla, unum modium bladi in molendino suo de Hamel; et unam somam frumenti apud Clivillam, secundum quod in charta sua continetur, annuatim recipiendam; et ex dono Roberti Affargart, et Gaufridi filii ejus, unum modium bladi, annuatim in molendino de Noet, et decem acras terræ ad Logias; et apud Hacquavillam, mansuram Goscæ carpentarii integre; et ex dono Matthæi de Gerarvilla, et Willelmi filii sui, dimidiam pesiam salis annuatim sumendam de proprio granario ipsius. Et ex dono Walteri de Castrillion, quatuor acras terræ, et dimidiam ad calceatum Goufredivillæ, et decem septem carteria avenæ, et quatuor capones in duobus hospitibus terræ suæ de foresta; et decimam totius terræ et redditus quam acquiret; et ex dono Willelmi de Canovilla, dimidium modium bladi in molendino suo, in riparia sua de Witeflend, annuatim habendi; et ex dono Walteri de Arfay, et patriciæ, uxoris suæ, et Willelmi filii sui, ecclesiam de Devilla; et ex dono Richardi Tallebot et Amiciæ uxoris ejus, et Hugonis, et Willelmi, filiorum suorum, unum modium avenæ, apud Belvayam in mansura Hugonis filii Jefrey Larduin, quam tenet in canuta silva. Quare volo et firmiter præcipio, etc.

castrum etiam quod dicitur Fundanium cum omnibus pertinentiis suis; necnon castrum de Decimo et plebem... cum omnibus quæ ad eam pertinent. Plebem etiam... et terram de Cerignana, et castrum et curte de Verrucla, quæ est in Alpibus. Decim... quoque de Verrucla, quæ est juxta Bojanum... connumeremus plebem, et castrum, et curtem Sanctæ Mariæ quæ dicitur ad Montem, cum omni pertinentia sua; et terram de Vico qui dicitur...; castrum et curtem Sancti Gervasii, cum omnibus quæ ad eam pertinent. Plebem de Ficeclo, cum capellis suis. Capellam Sancti Viti de Valle... (Arni)...; plebem de Appiano cum omnibus capellis suis. Curtem de Camuliano cum pertinentiis... plebem ibidem, cum omnibus capellis suis; plebem de Gello cum omnibus capellis suis; plebem de Triano cum omnibus capellis suis; plebem de Aquis cum omnibus capellis suis; castrum Montis de Castello cum omnibus pertinentiis suis; plebem Sancti Stephani cum omnibus capellis suis.

Præterea prædecessoris nostri piæ memoriæ Calixti papæ vestigiis inhærentes, tibi tuisque successoribus usum pallii infra missarum solemnia in ecclesia tua de apostolicæ sedis benignitate concedimus, quo duntaxat his diebus utamini, quibus est vobis a prædecessoribus nostris indultum.

Insuper etiam auctoritate... ne in episcopatu tuo sine assensu tuo, vel successorum tuorum, monasterium aliquod vel ecclesia, salvis... privilegiis constituatur. Catechumeni infirmorum unctiones in populo a monachis fieri, vel publicas pœnitentias dari, sine tua vel successorum tuorum permissione vetamus.

Si vero ad monasteri... ipsius populo pro divini officii susceptione convenerit, per capellanum presbyterum, cui ab episcopo populi regimen et animarum cura commissa fuerit, sacramenta eadem... salvis tamen rationabilibus consuetudinibus... ecclesiarum. De parochialibus autem ecclesiis, quæ a monachis in tuo episcopatu tenentur, synodalem beatæ memoriæ Urbani papæ sententiam imitantes statuimus, ut in eis sine tua vel prædecessorum [successorum] tuorum auctoritate, presbyterum minime collocent; sed cum vacaverint, vobis et abbatibus et prioribus, ad quos eædem ecclesiæ pertinent, præsententur, quibus a vobis animarum cura, si idonei fuerint, committatur, ita quidem ut..., de cura plebis et ordine suo debeant respondere: Porro si Lucanæ parochiæ vel monasteria, vel ecclesiæ inter se causas habuerint, et... ad episcopum querela pervenerit, ejus judicio controversia..., salva Romanæ Ecclesiæ auctoritate. Illud quoque... constituimus ne quis excommunicatos vel interdictos Lucani episcopi in prohibitam... recipiendi habeat facultatem.

Ad hæc præsenti scripto sancimus, ut Lucanus episcopus non quorumlibet violentia laicorum, sed juxta canonum sanctiones ab Ecclesiæ canonicis eligatur. Tibi præterea tuisque successoribus ea, quæ de concessione vel confirmatione prædecessorum nostrorum Alexandri II et Paschalis II, Romanorum pontificum..... nihilominus confirmamus. Sententiam autem inter prædecessorem tuum, et Ficeclensem abbatem per Ildebrandum, quondam Pistoriensem episcopum, Argentim archipresbyterum, et R. primicerium... super decimis, ecclesiis et aliis rationabiliter datam, sicut in instrumento publico continetur, et hactenus observata est, futuris... temporibus observari. Renuntiationem quoque, quam fecit Bulgarus comes de Ficecclu Joanni prædecessori tuo de quibusdam possessionibus et ecclesiis, sicut publicum Gerardi notarii continet instrumentum, in posterum habere (valere) decernimus. Canonicas quoque consuetudines, quas in ecclesiis parochialibus monachorum, et in aliis episcopatus tam in recipiendis synodalibus, tam in aliis ab antiquo... adhuc habere dignosceris, ratas habemus, easque auctoritate apostolica confirmamus.

Ob reverentiam insuper Ecclesiæ tibi commissæ, tuis et canonicorum tuorum, nec non etiam cleri, consulum et populi tuæ civitati precibus inclinati, usum crucis per episcopatum tuum, tibi tuisque successoribus de consilio fratrum nostrorum concedimus, et apostolica auctoritate firmamus.

Decernimus ergo, ut nulli omnino homini liceat prælibatam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare..... integra conserventur eorum pro quorum... concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica, sæcularisque persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodorus, Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Jacobus, Sanctæ Mariæ in Cosmidin diac. card.

Ego Raineri, diac. card. Sancti Gregorii ad Velum Aureum.

Ego Petrus, titulo Sanctæ... presbyter card.

Ego Gratianus, SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Vivianus, presb. card. tit. Sancti Stephani in Celio Monte.

Ego Rainerius, diac. card. Sancti Adriani.

Ego Cynthius, presb. card. tit. Sanctæ Cæciliæ.

Ego Matthæus, Sanctæ Mariæ Novæ diac. card.

Datum Laterani, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, II Idus Novembris, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181; pontificatus vero domni Lucii anno primo.

IV.

P[hilippo], archiepiscopo [Coloniensi], significat se præposito Bonnensi mandasse ut comitem Salnen-

sem, si illata monasterio Siegburgensi damna non compensasset, excommunicatione afficeret.

(Laterani, Nov. 1.)

[Lacomblet, *Urkund.*, I, 341.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri P. archiepiscopo et dilectis filiis, capitulo Coloniensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Pro quibusdam injuriis quas nobilis vir comes de Seina Siberiensi monasterio intulit, et castro quod in allodio suo construxit, dilecto filio nostro Bonnensi præposito dedimus in mandatis ut, si prædictus comes commissa prædicta non emendaverit, eum et castrum inhabitantes, exceptis parvulis et mulieribus, non differat excommunicationis vinculo innodare. Quocirca fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus cum præpositus sententiam in comitem et alios prædictos propter hoc tulerit, per totam diœcesim vestram faciatis inviolabiliter, donec se correxerint, observari.

Data Laterani Idus Novembris.

V.

Privilegium pro abbatia Sanctæ Mariæ Suessionensi.

(Laterani, Nov. 16.)

[D. Germain, *Hist. de N.-D. de Soissons*, 443.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectæ in Christo filiæ abbatissæ Sanctæ Mariæ Suessionensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Significasti nobis quod Mathildis quondam abbatissa, dum viveret in ecclesia Beati Petri, quatuor præbendas, antequam vacarent, quibusdam clericis pro sua voluntate promisit, quarum nullas priusquam decederet assignavit. Propter quod illi quibus hujusmodi facta fuit promissio, monasterium tuum fatigare irrationabiliter non desistunt. Quia vero tales promissiones sacrum concilium Lateranense condemnat, ne quis desiderare mortem proximi videatur, nos te ac monasterium ipsum ab hujusmodi promissionibus de sedis apostolicæ benignitate absolvimus, districtius inhibentes ne aliquis te aut monasterium tuum super hoc aliqua ratione molestet. Ad hæc volentes tibi cum sororibus tuis utiliter providere, auctoritate præsentium inhibemus ne is qui in majori ecclesia præbendam habuerit, in vestra de cætero aliquatenus admittatur, nec præbendæ, donec vacaverint, alicui promittantur.

Datum Lateran., XVI Kal. Decembris.

VI.

Monasterium Siegburgense tuendum suscipit et ejus bona juraque confirmat.

(Romæ ap. S. Petrum, Nov. 18.)

[Lacomblet, *Urkund.*, I, 337.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Gerardo, abbati monasterii quod in monte Sigeberg situm est ejusque fratribus tum præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum impertiri suffragium. Eapropter, dilecti in Domino filii, nostris justis postulationibus clementer annuimus et felicis recordationis prædecessoris nostri Innocentii papæ vestigiis inhærentes, præfatum monasterium S. Michaelis archangeli quod in monte Sigeberg situm est, in quo divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesiam in Achara totam et eam quæ est in Hanefe totam; in Pleysa inferiore ecclesiam et in superiore ecclesiam; in Bercheim ecclesiam. Item quod habetis in ecclesia de Geisteingben, in ecclesia de Mendene, in ecclesia de Hare, in ecclesia de Olma et in ecclesia de Strala; ecclesiam in Wizenchirken. Supradictas vero ecclesias ab omni censu et exactione cum decimis liberas vobis auctoritate apostolica confirmamus, quemadmodum ab Annone, bonæ memoriæ Coloniensi archiepiscopo, et successoribus ejus monasterio vestro canonice concessæ et eorum scriptis confirmatæ noscuntur. Præterea cellas et prædia ad jus istius monasterii pertinentia, vobis nihilominus confirmamus. Cellam videlicet in Pleysa, cellam Hirzenove, cellam in Rimage, cellam in Thidrode, cellam in Zulpiaco, cellam in Millen, cellam in Furstinberge juxta Xanctensem ecclesiam et cellam in Stokheim cum omnibus earum pertinentiis. Idem prædium in Hanefa, cum decimis et cæteris appendiciis quæ a canonicis Bunnensibus data in eorum et ecclesiæ usus custodia Bunnæ, ecclesia vestra per concambium accepit. Villam Mandene, quam a præposito et canonicis matris ecclesiæ data per concambium in Badelecca decimatione suscepit. Loca etiam vestra, id est Achera; item Achera, Strala, Gestingen, Lara, Mandene, Aschemere, Gulsa, cum decimis terræ Salicæ, sive labore vestro, sive per colonos vestros elaborata fuerit. Leia, Bettendorp, Ulma, Moffendorp, Flattena, Pirna, Venheim, Kerthich, Sulze, Meimedorp, Dorendorp, Mulindorp, Irmindiroth, Hofstede, Anrufle, Lwesberg, Quintinachin, Edelenkirchen, Hunefe, villam Hirzenowin quam Henricus quartus rex eidem cœnobio tradidit. Decimas ejusdem villæ; item prædia in Hanepha, in Wedowo, in Tevirnich, in Henæna, in Nistre, in Rupretherode, in Brath, in Ocherode, in Winkinberg, in Alpach; decimam in Heisterscorzzim; decimam in Wizinkirchen;

decimam in Hanepha, decimam in Brathcozzim. In Kercich beneficium pretio receptum. In Flattina beneficium herradi pretio receptum. Similiter Dudlingin, in Unkilbach, in Brubach, in Crichesdorp, in Walerdop, in Geislere. Mansum in Wosnich, mansum in Kessenich. Duas partes vinearum in Brubach, quod dedit vobis comes Thuringiæ Ludewicus pro anima matris suæ Gunègundæ. Prædium in Vennehusen, in Spele, in Wolpinrode, in Godingouin, in Auvich, in Dalehusin, in Reginsagen. Prædium in Hanepha, a fratribus de Werdina per concambium acceptum. Prædium in Ulpich, quod Walterus de Roulant et uxor ejus Voda vobis contulerunt. Item decimas in Ghimminich. Decimas in Geseche, quæ a diœcesanis episcopis canonice sunt collatæ. Donationem quoque decaniæ absolutam in qua mons ipse sit is est, sicut ab archiepiscopis Coloniensibus vestro monasterio rationabiliter est collata. Sane advocatis quibus pro tempore monasterii advocatia commissa fuerit, interdicimus ne aliunde advocatum constituant, neque de rebus ad sua stipendia conferendis, neque de his quæ pro justitiis persolvuntur, amplius exigant, quam Annonis archiepiscopi deliberatione constat esse prævisum. Decernimus ergo, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus

Ego Petrus, tit. S. Susannæ presbyter cardinalis.

Ego Jacintus, diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmydyn.

Ego Gratianus, SS. Cosmæ et Diamani diaconus cardinalis.

Ego Matthæus, S. Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Data Romæ apud Sanctum Petrum, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XIV Kal. Decembris, indictione XIV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domni Lucii anno I.

VII.

Monasterii S. Petri Cerretensis, diœcesis Volaterranæ, protectionem suscipit bonaque ac privilegia confirmat.

(Romæ ap. S. Petrum, Nov. 26.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul.*, IV, App. p. 108.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis MAURO, abbati monasterii Sancti Petri de Cerreto, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis temporibus ibidem inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc duximus propriis exprimenda vocabulis: locum ipsum in quo præscriptum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Salvatoris de Fungeto cum omnibus pertinentiis suis. Decimam præterea agriculturæ vestræ, sicut a quadraginta retro annis inconcusse tenuistis, et hactenus possidetis, nihilominus vobis auctoritate apostolica confirmamus, ita videlicet ut nulli, nisi hospitali vestro, dare cogamini. Liceat quoque vobis clericos et laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, absque alicujus contradictione ad conversionem recipere et in vestro monasterio retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis januis clausis, campanis non pulsatis, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti fuerint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia illibata et integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

ADJUVA NOS, DEUS, SALUTARIS NOSTER, SANCTUS PETRUS, SANCTUS PAULUS, LUCIUS PP. III.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theod. Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Petrus, presb. cardinalis tit. Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus, presbyt. card. titulo Sancti Stephani in Cœlio Monte.

Ego Hugo, presbyt. card. tit. S. Clementis.

Ego Arduinus, tit. S. Crucis in Jerusalem presb. card.

Ego Matthæus, presb. cardinalis tit. Sancti Marcelli.

Ego Laborans, presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Hyacinthus, diac. card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Rainerius, diac. card. tit. Sancti Georgii ad Velum Aureum.

Ego Rainerius, diac. card. S. Adriani.

Ego Matthæus, diac. card. S. Mariæ Novæ.

(*Locus † signi.*)

Datum Romæ apud S. Petrum per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancell., VI Kal. Decembris, indict. XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno I.

VIII.

Bulla pro fratribus Hierosolymitani Hospitalis.

(Romæ, ap. S. Petrum, Nov. 29.)

[*Privilèges de Saint-Jean de Jérusalem*, p. 87.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis abbatibus, prioribus, archidiaconis, decanis, presbyteris et aliis ecclesiarum prælatis, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem.

Audivimus et audientes mirati sumus, quod cum dilectis filiis nostris fratribus Hierosolymitani hospitalis a patribus et prædecessoribus nostris concessum sit, et a nobis ipsis postmodum indultum et confirmatum ut de laboribus quos propriis manibus et sumptibus excolunt nemini decimas solvere teneantur. Quidam ab eis contra indulgentiam sedis apostolicæ decimas exigere et extorquere præsumunt, et prava atque sinistra interpretatione apostolicorum privilegiorum capitulum pervertentes asserunt de novalibus debere intelligi, ubi noscitur de laboribus esse inscriptum. Quoniam igitur manifestum est omnibus qui recte sapiunt, interpretationem hujusmodi perversam esse et intellectui sano contrariam, cum secundum illud capitulum a solutione decimarum tam de terris illis quas deduxerunt vel deducunt ad cultum, quam de terris etiam cultis quas propriis manibus aut sumptibus excolunt, liberi sint penitus et immunes, ne ullus contra eos materiam habeat malignandi, vel quomodolibet ipsos contra justitiam molestandi, per apostolica vobis scripta præcipiendo mandamus et mandando præcipimus quatenus omnibus parochianis vestris auctoritate nostra prohiberi curetis, ne a memoratis fratribus de novalibus vel de aliis terris quas propriis manibus et sumptibus excolunt, seu de nutrimentis animalium nullatenus decimas aut etiam primitias præsumant exigere, vel quomodolibet extorquere; nam si de novalibus vellemus tantum intelligi ubi ponimus de laboribus, de novalibus poneremus, sicut in privilegiis quorumdam aliorum apponimus. Quia vero, non est conveniens vel honestum ut contra instituta sedis apostolicæ veniant quæ obtinere debent inviolabilem firmitatem, mandamus vobis firmiterque præcipimus, si qui canonici, clerici, monachi vel laici contra privilegia sedis apostolicæ prædictos fratres decimarum exactione gravaverint, canonicos clericos sive monachos, contradictione, appellatione, dilatione cessante, ab officio suspendatis; laicos autem excommunicationis sententia percellatis et tam excommunicationis quam suspensionis sententiam faciatis usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter observari. Ad hoc præsentium vobis auctoritate præcipiendo mandamus quatenus, si quis in prædictos fratres manus violentas injecerit, eum accensis candelis publice excommunicatum denuntietis et faciatis ab omnibus, ut excommunicatum, cautius evitari donec congrue satisfaciat prædictis fratribus, cum litteris diœcesani episcopi, rei veritatem continentibus, apostolico se conspectui repræsentet.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum, III Kalendas Decembris.

IX.

Archipresbytero et canonicis Ecclesiæ Lucensis significat priorem S. Fridiani privilegiorum confirmandorum causa ad sese venisse. Affirmat se eorum jura tuiturum.

(Romæ ap. S. Petrum, Nov.-Dec.)

[Baluz., *Miscell.* ed. Mansi, IV, 596.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis archipresbytero et canonicis Lucanæ Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Litteras vestras ea qua debuimus benignitate suscepimus, et ex earum tenore percepimus quod dilecti filii nostri, prior et canonici S. Fridiani, litteris, quas pro vobis misimus, sicut decuit minime responderunt, sed infra statutum terminum prior iter arripuit ad sedem apostolicam veniendo: ideoque instantius postulastis voluntatem nostram vobis quantocius intimari. Vobis igitur litteris præsentibus innotescat quod volumus, pro utraque parte, ut juxta vos et eos negotium concordia vel judicio finiatur: quod si forte nequiverit, necessario ad sedem apostolicam referetur. Priorem vero noveritis pro renovandis privilegiis suis et negotiis, scilicet S. Salvatoris de Ficarolo et quibusdam aliis quæ ad vos non pertinent, nostro se conspectui præsentasse; sed nec fecit nec faciet, auctore Domino, unde juri vestro præjudicium generetur. Nos enim, quantum potuimus, salva honestate, justitiam vestram pro nostro curabimus officio conservare. Non autem mirandum est vobis de fratribus qui privilegio vestro subscribere noluerunt, quia confirmari non solet alicui quod ab eo minime possidetur. Unde novistis dilectum filium nostrum D. contra voluntatem et consilium nostrum ad innovandum ipsum privilegium laborasse. Sed ne videremus negare velle quod vel quoquomodo possemus vobis concedere, quantum in nobis fuit, ejus acquievimus voluntati.

Data Romæ, apud Sanctum Petrum.

X.

Privilegium pro parthenone Sancti Hilarii.

(Laterani, Dec. 29.)

[LAMI, *Eccles. Florent. Monum.*, I, 202.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus CAPITINIGRO, abbatissæ monasterii S. Hilarii in episcopatu Fesulano siti, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Prudentibus virginibus, quæ sub habitu religionis accensis lampadibus per opera sanctitatis jugiter se præparant ire obviam Sponso (*Matth.* xxv), sedes apostolica debet præsidium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eas a proposito revocet aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilectæ in Christo filiæ, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et prædecessorum nostrorum fel. record. Alexandri, Cœlestini, Eugenii et Adriani, Romanorum pontificum, vestigiis inhærentes, præfatum monasterium S. Hilarii in episcopatu Fesulano situm, in quo divino estis obsequio mancipatæ, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste ac canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis et his quæ vobis successerint et illibata permaneant.

In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: monasterium S. Gorgonii cum pertinentiis suis, monasterium S. Gregorii cum pertinentiis suis; quod est positum juxta Bononiæ civitatem, ecclesiam S. Mariæ de Agnano cum pertinentiis suis; ecclesiam S. Martini de Musignano cum pertinentiis suis; ecclesiam S. Stephani de Pitiana cum pertinentiis suis; ecclesiam, quæ est in castro S. Hilarii cum pertinentiis suis; ecclesiam S. Mariæ, quæ est intra castrum et monasterium cum pertinentiis suis; castrum S. Hilarii cum omnibus pertinentiis suis; castrum de Remulo cum pertinentiis suis. Reditus quoque, jura patronatus, et rationabiles et antiquas consuetudines quas habetis in monasterio, in Valleumbrosa vobis nihilominus confirmamus. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat vobis feminas, e sæculo fugientes liberas et absolutas, ad conversionem recipere, et eas absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare quibus, si idonei fuerint, episcopus animarum curam committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere.

Prædecessoris nostri Adriani papæ vestigiis inhærentes, ipsum monasterium in eodem statu et religione, sanctimonialium videlicet feminarum, quotidie in religione proficiens, sicut ab exordio sui statutum est, perpetuo manere sancimus. Novas autem consuetudines, vel exactiones vobis, vel ecclesiis, aut hominibus vestris, imponi auctoritate apostolica prohibemus. Baptismus quoque, sicut est antiquitus consuetum, ita semper in ecclesia vestra, omni cujuslibet personæ contradictione cessante, suo tempore celebretur. Prohibemus insuper ut nullus ejusdem cœnobii vicecomitatum sibi audeat usurpare, sed liceat abbatissæ, quæ pro tempore ipsi monasterio præfuerit, communicato totius capituli sui consilio, idem officium dare, et, culpa vel alia manifesta causa rationabili exigente, auferre. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a diœcesano suscipietis episcopo, siquidem catholicus fuerit, et gratiam atque communionem apostolicæ sedis habuerit, et ea vobis gratis et absque pravitate aliqua voluerit exhibere. Sepulturam præterea monasterii vestri liberam esse decernimus, et eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Obeunte vero te, tunc ejusdem loci abbatissa vel earum qualibet quæ tibi successerint, nulla ibi cujuslibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quam sorores communi consensu, vel sororum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et Beati Benedicti Regulam, providerint eligendam. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas minuere, seu aliquibus vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur earum pro quarum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis, et S. Rufinæ episcopus.

Ego Petrus, tituli S. Susannæ presbyter cardinalis

Ego Vivianus, presbyter cardinalis tituli S. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cynthius, presbyter cardinalis tituli S. Cæciliæ.

Ego Ugo, tituli S. Clementis presbyter cardinalis.

Ego Ardricus, presbyter cardinalis tituli S. Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus, tituli S. Marcelli presbyter cardinalis.

Ego Hyacinthus, diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Rainerius, diaconus cardinalis S. Adriani.

Ego Matthæus, S. Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Laterani per manum Alberti S. R. E. presbyteri cardinalis et cancellarii, IV Kalendas Januarii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero D. Lucii pp. III anno I.

XI.

Ad clerum Teutonicum.

(Laterani, Dec. 29.)

[LE PAIGE *Bibliotheca Præmonst. ordinis*, p. 654.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis per regnum Teutonicum constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quæ a viris ecclesiasticis pro conservatione religionis et ordinis in Ecclesia Dei rationabiliter statuuntur, firma volumus et illibata persistere, ne, si temeritate cujuslibet fuerint vacuata, vigor disciplinæ depereat et grave periculum proveniat animarum. Sane cum ab antiquo in ordine Præmonstratensi fuerit institutum ut abbates et præpositi annis singulis ad generale capitulum debeant convenire, quidam, occasione præteriti schismatis vocati, eo venire detrectant, mandatum abbatis Præmonstratensis et apostolici culminis contemnentes. Quocirca universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, si qui vestræ jurisdictioni subjecti a memorato abbate ad capitulum evocati accedere recusaverint, nisi de majoris abbatis fuerit eis provisione remissum, aut alia rationabili et necessaria causa eos reddiderit excusatos, sententiam quam in eos propter hoc tulerit servetis et faciatis usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter observari.

Datum Laterani IV Kalendas Januarii, anno Domini 1181.

XII.

Canuto regi, Sueciæ, Ægidium episcopum Arusiensem commendat.

(Laterani, Dec. 30.)

[HILJEGREN *Diplomatar. Suec.*, t. I, p. 117.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, CANUTO, illustri regi Sueciæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Ecce, juxta precum tuarum instantiam ac promissionem nostram, mittimus ad te dilectum filium nostrum Ægidium, quem confecimus episcopum Arusiensem, loco Iliani demortui, virum utique pium, prudentem et honestate conspicuum, nobisque inter alios fratres nostros, suis exigentibus meritis, specialiter charum, concesso sibi plene episcopatus officio per diœcesim Arusiensem, quæ tuæ nunc jurisdictioni existit, ut eradicet paganismum, exstirpet nociva, plantet Christianismum et similia salutaria, prout quæque, secundum datam sibi a Deo prudentiam, viderit facienda et omittenda. Rogamus igitur regiam celsitudinem tuam, quatenus ipsum, imo versus nos in ipso recipias, alacriter et honorifice tractes, et a subditis tuis omnibus, præsertim insuper nominata diœcesi habitantibus, ei facias dignam honorificentiam exhiberi, ut devotio quam te ad apostolicam sedem habere confidimus, clareat in effectu, et nos ac fratres nostri, per hoc merito in tua charitate crescamus, idemque episcopus Ægidius, cujus sacratissimo officio animarum noster summus episcopus, Deus benedicat, qui per se et suos, grata sibi poterit vicissitudine despondere ad tuam dilectionem, perpetuis temporibus obligetur.

Datum L.... III Kalend. Januar. pontificatus nostri anno secundo (2).

XIII.

Privilegium pro ecclesia SS. Crispini et Crispiniani de Cavea Suessionensi.

[*Gall. Christ. nov.*, X. Instr., 126.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis THEOBALDO abbati ecclesiæ SS. Crispini et Crispiniani de Cavea Suessionensis, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani de Cavea Suessionensi, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes, ut ordo canonicus, qui secundum Domini et B. Augustini Regulam in eadem ecclesia institutus dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis suis; quidquid Paganus miles de Cella dedit vobis in eleemosynam in Bellomonte, uxore sua Ermentrudi et filiis suis, et Re-

(2) Verba *pontificatus nostri anno* reputem aliena manu addita esse. JAFF.

naldo milite de Guni, de cujus feodo erat, concedentibus, tam in terragio quam in vinagio, et in censu et in aliis; vineam vestram quæ adjacet prædicto loco; quidquid Odo miles de Chrosni possidebat apud Mont-Nantoil, quod dedit vobis in eleemosynam pro Maria filia sua ejusdem ecclesiæ conversa, filiis suis concedentibus, tam in vinagio quam in censu, et unum modium vini quem Tesso dedit prædictæ ecclesiæ in eleemosynam in eadem villa; culturam de Sancei in villa sancti Audoeni salvo terragio et decima ejusdem ecclesiæ; quidquid Dudo Lombardus possidebat in Nova villa, quod dedit ecclesiæ vestræ in eleemosynam pro quatuor modiis annonæ annuatim solvendis, tam in justitia quam in terragio, et in aliis; terram quam dedit vobis in eleemosynam Fredessendis, filia Oddonis militis de Ponte Sancti Medardi in Valrain, Warnero marito suo et filiis ejus concedentibus; decimam culturæ Lisiardi militis de Virzi, quæ est apud antiquam villam; decimam terræ vestræ apud Lorval, parochiam de Naucel, cum decima ecclesiæ; vineam de Bordain quam dedit vobis Berengerus Pincerna et soror ejus Ascelina; terram de Beneroles quam dedit vobis Radulfus filius Engelberti Faucillons et soror ejus in eleemosynam sine ulla redemptione, concedente Gerardo de Cherisi de cujus feodo erat, decimam de Loiri; tres solidos census et novem nummos, et unum obolum, et terram quam dedit Bartholomæus miles de Fessoma apud Valresis ecclesiæ vestræ in eleemosynam; quidquid juris habetis in altare de Chaveigni, unum modium vini et dimidium, quem dedit vobis Radulfus Renel in vinagiis suis apud Billi, in eleemosynam; et unum modium vini quem dedit ecclesiæ vestræ in eleemosynam filius Renaldi de Vassen de vinagiis suis apud Chuisi. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere præsumat; liceat quoque vobis clericos vel laicos a sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco, nisi arctioris religionis obtentu discedere : discedentem vero absque communi litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte vel excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia, et Arroensis ecclesiæ debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno primo.

XIV.

Privilegium pro abbatia Sancti Germani Parisiensis.

[Bouillart, *Hist. de l'abbaye de Saint-Germain des Prés*, Preuv., p. 48.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Hugoni abbati Sancti Germani Parisiensis, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

In eminenti beati Petri cathedra ad hoc sumus, licet immeriti, disponente Domino constituti, ut justas petitiones debeamus libenter admittere, et eis studeamus affectum utilem indulgere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et monasterium Beati Germani de Pratis, in quo divino estis mancipati obsequio, quod proprie beati Petri juris existit, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Paschalis, Innocentii, Lucii, Eugenii, Anastasii, Adriani et Alexandri, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. Per præsentis itaque privilegii paginam vobis vestrisque successoribus in perpetuum confirmamus, ut quæcunque libertas, quæcunque dignitas privilegio beati Germani, scriptis Childeberti, Clotarii atque aliorum regum Francorum vestro monasterio collata est, permaneat illibata. Præcipimus autem ut chrisma, oleum sanctum, consecrationes, ordinationes et quæcunque vobis ex pontificali sunt ministerio necessaria, a nullo catholico episcopo vobis vestrisque successoribus denegetur. Sane missas, ordinationes, stationes ab omni episcopo vel clero Parisiensis Ecclesiæ in eodem monasterio præter voluntatem abbatis vel congregationis fieri prohibemus, nec habeant potestatem ibi aliquid imperandi, sed nec divina ipsis officia interdicere, nec excommuni-

care, nec ad synodum vocare abbatem aut monachos, presbyteros aut clericos ecclesiarum ipsius loci facultatem damus.

Adjicimus etiam, ut in parochialibus ecclesiis quas extra burgum Beati Germani tenetis, presbyteri per vos eligantur et episcopo præsententur : quibus, si idonei fuerint, episcopus animarum curam committet, ut ei de plebis cura, de rebus vero temporalibus ad monasterium pertinentibus vobis respondeant. Quod si forte facere noluerint, subtrahendi eis temporalia quæ a vobis tenent liberam habeatis auctoritate apostolica facultatem. Omnis autem abbas, dilecte in Domino fili Hugo, qui post te a congregatione commissi tibi cœnobii secundum Regulam Beati Benedicti electus fuerit a Romano pontifice vel a quo maluerit catholico episcopo, gratiam et communionem apostolicæ sedis habente, benedictionem accipiat. Auctoritate etiam apostolica statuimus, et vobis de consueta clementia et benignitate sedis apostolicæ indulgemus, ut nullius legationi nisi a latere Romani pontificis specialiter fuerit delegatus, subjacere vel subesse amodo debeatis, nec alicui liceat, obtentu legationis ab apostolica sibi sede indultæ, vos, et successores vestros, seu monasterium vestrum, vel ecclesias, quæ infra burgum Beati Germani sunt, ulla interdicti vel excommunicationis sententia prægravare vel super vos, aut super jam dictas ecclesias jurisdictionem aliquam exercere, nisi specialiter hoc fuerit a Romano pontifice illi mandatum. Præterea cum Senonensis archiepiscopus quasdam ecclesias, quas in ejus episcopatu habetis, cum eo numero personarum et equitaturarum, tempore jam dicti prædecessoris nostri Alexandri, visitare solitus fuerit, ut ejus esset visitatio plurimum ipsis Ecclesiis onerosa, sicut ante concilium pia monasterio vestro consideratione consuluit in hac parte, sic quoque ipsius subsecuti vestigia, auctoritate apostolica vobis duximus indulgendum, ut, si præfatus archiepiscopus vel successores ejus ab Ecclesiis vestris in quibus debent procurationem recipere, procurationem, nisi ex gratia pro pluribus quam pro quadraginta equitaturis ad plus et pro quadraginta quatuor hominibus exegerint, ad eam sibi solvendam vel ad exhibendum quidquam procurationis obtentu, eædem Ecclesiæ vel vos non possitis aliqua ratione compelli. Quod si archiepiscopus qui modo præsidet, vel ejus successores, in procurationibus quas debent archiepiscopo Senonensi quædam Ecclesiarum vestrarum, numerum equitaturarum vel hominum superius definitum excedere forte voluerit, liberum sit vobis quod petitur denegare. Si autem propter hoc aliquam in ecclesias ipsas, monachos vel clericos sententiam promulgaverint, eam auctoritate apostolica decernimus non tenere.

Prohibemus insuper ut monasterii vestri monachos, ubicunque habitaverint, nullus, præter Romanum pontificem vel legatum ab ejus latere missum, absque speciali mandato apostolicæ sedis, vel præter abbatem ad quem cura et custodia eorum pertinet, excommunicet aut interdicat. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, ullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Auctoritate apostolica vobis duximus indulgendum ut, infra parochias ecclesiarum ad jam dictum monasterium pertinentium, nullus oratorium, capellam vel ecclesiam ædificare aut cœmeterium facere sine diœcesani episcopi et vestro consensu audeat, nisi forte Templarii vel Hospitalarii fuerint, quibus hoc apostolicæ sedis privilegiis indultum fuisse noscatur. Propterea paci et utilitati vestræ pontificali volentes provisione prospicere, præsenti privilegio duximus statuendum ut, si quis terras ad vos jure spectantes vel campos in quibus portionem habetis, donatione aut venditione seu quolibet alio alienationis titulo in aliam ecclesiam vel religiosa loca transtulerit, Ecclesiis illis vel locis religiosis ultra annum et diem eas sine assensu vestro non liceat retinere, sed, juxta consuetudinem Gallicanarum Ecclesiarum, talibus personis pretio sive dono concedant, quæ vobis et monasterio vestro jura vestra cum integritate persolvant.

Decernimus ergo ut nulli hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare ; sed illibata omnia et integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva nimirum apostolicæ sedis auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus, sign.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus, sign., etc.

Datum..... Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo octogesimo primo, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno primo.

XV

Monasterii S. Augustini Cantuariensis « super benedictione abbatis » privilegium, ab Alexandro III institutum, confirmat.

(*Chronica W. Thorn*, ap. TWISDEN, *Hist. Angl. Script.*, II, 1834.)

XVI.

[*Richardo*] *archiepiscopo, et archidiacono Cantuariensi interdicit, « ne de possessione monasterii S. Augustini, hominibus, clericis vel ecclesiis, lite pendente super privilegiis ullatenus se intromittant. »*

(*Ibid.*)

XVII.

Hominibus ad jurisdictionem monasterii S. Augustini Cantuariensis spectantibus, tam clericis quam laicis, interdicit, ne archiepiscopo in aliquo respondeant vel ejus officialibus. donec de privilegiis falsi quæstio terminetur.

(*Ibid.*, p. 1835.)

XVIII.

[*Richardo*] *archiepiscopo Cantuariensi interdicit « ne*

ab abbate S. Augustini professionem aliquatenus exigat.

(*Ibid.*)

XIX.

[*Rogero*] *abbati S. Augustini Cantuariensis interdicit « ne archiepiscopo professionem faciat aut promittat. »*

(*Ibid.*)

XX.

Henrico, Anglorum regi, monasterium S. Augustini Cantuariense commendat.

(*Ibid.*)

XXI.

Monasterium S. Augustini Cantuariense in jussu sedis apostolicæ affici interdicto vetat.

(*Ibid.*)

ANNO 1182.

XXII.

Ecclesiæ S. Salvatoris Venetæ possessiones et privilegia confirmat.

(Laterani, Jan. 8.)

[CORNELIUS, *Ecclesia Venetæ*, t. XIV, p. 104.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis MARTINO, priori ecclesiæ S. Salvatoris de Rivoalto, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonicam vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Innocentii, Eugenii, Anastasii et Alexandri Romanorum pontificum, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, in primis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et B. Augustini Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. Medietatem decimarum, quas parochiani ecclesiæ vestræ persolvunt, sicut beatæ memoriæ prædecessor noster Eugenius papa mandavit, et bonæ recordationis Joannes Polanus, quondam diœcesanus episcopus, privilegio suo nobis indulsit, tam pro clericis quam pro sartatectis reficiendis, auctoritate vobis apostolica confirmamus. Et ut in parochianos vestros, qui nos de medietate ipsarum decimarum defraudare præsumpserint, per priorem ecclesiæ vestræ excommunicationis sententia promulgetur, ei plenam concedimus potestatem, quemadmodum felicis recordationis prædecessores nostri, Adrianus et Alexander Romani pontifices, scriptis suis indulsisse noscuntur.

Indulgemus insuper, sicut a prædictis antecessoribus nostris indultum esse dignoscitur, ut prior loci vestri qui pro tempore fuerit, pro ipsis decimis, libere possit securitatem terræ præstare. Liceat quoque vobis clericos et laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, absque alicujus contradictione ad conversionem suscipere et in vestra ecclesia retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, sine prioris sui licentia, fas sit de claustro discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Præterea sententiam, quam venerabilis frater noster Henricus, Gradensis patriarcha, et bonæ memoriæ Ildebrandus, basilicæ Duodecim Apostolorum presbyter cardinalis, tunc apostolicæ sedis legatus, super controversia inter vos et Dominicum Plebanum S. Bartholomæi, de quibusdam parochialibus domibus, scilicet super domibus Justorum, Maurocenorum, Gradonicorum, Græcorum, Leonardi Fradelli et Dominici Aurei, quas quisque sui juris esse dicebat, quondam diutius agitata rationabiliter protulerunt, sicut in authentico scripto illorum exinde facto noscitur contineri, auctoritate apostolica confirmamus. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur; statuentes ut nullus sine vestro consensu parochianis vestris in infirmitate positis pœnitentiam dare aut eos inungere, vel ad sepulturam recipere audeat, nisi salva justitia ecclesiæ vestræ sacris canonibus instituta. Obeunte vero te nunc ejusdem loci priore, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Deum et B. Augustini Regulam, canonice providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat ecclesiam vestram temere perturbare, aut ei possessiones auferre, vel ablatas retinere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu

Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Petrus, presbyter cardinalis tit. Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus, presbyter cardinalis tituli Sancti Stephani.

Ego Cynthius, presbyter cardinalis tituli Sanctæ Cæciliæ.

Ego Hugo, presbyter cardinalis tituli Sancti Clementis.

Ego Arduinus, presbyter cardinalis tituli S. Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus, presbyter cardinalis tituli Sancti Marcelli.

Ego Laborans, presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Hyacinthus, diacon. cardin. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Rainerius, Sancti Georgii ad Velum Aureum diaconus cardinalis.

Ego Gratianus, diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani.

Ego Rainerius, diac. card. Sancti Adriani.

Datum Laterani, per manum Alberti S. R. E. presb. card. et cancell., VI Idus Januarii, indict. XIV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno I.

XXIII.

G. abbati Vizeliacensi et ejus successoribus usum mitræ concedit.

(Laterani, Jan. 13.)

[LAUNOII Opera omnia, t. II, pars I, p. 288.]

LUCIUS III episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. abbati, et fratribus Vizeliacensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Fratres nostri episcopi et cardinales nos suppliciter et devote rogarunt, ut monasterium vestrum, pro reverentia Beatæ Mariæ Magdalenæ, cujus ibi corpus quiescit, largitionis nostræ studeremus munere decorare, ut ex hoc magis apud homines celebre fieret, et majoris venerationis in posterum haberetur. Ut igitur de largitione gratiæ apostolicæ sedis valeat amplius gloriari, et in majori apud homines veneratione haberi, tibi, fili abbas, tuisque successoribus usum mitræ de consueta benignitate apostolicæ sedis concedimus, et ut ea in præcipuis solemnitatibus, et processionibus monasterii, in conciliis Romanorum pontificum, consessu episcoporum et mortuorum exsequiis libere uti possitis, clementius indulgemus.

Datum Laterani Id. Januarii.

XXIV.

Pacem inter monachos et burgenses Trenorcienses confirmat.

(Laterani, Jan. 15.)

[JUENIN, *Nouv. Hist. de Tournus*, Preuves, p. 179.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis Trenorciensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Religiosis viris annuere et eorum justis postulationibus consensum facilem impertiri et ordo juris exigit et charitas postulat ordinata. Audivimus sane quod cum inter vos et burgenses Trenorcienses super quibusdam consuetudinibus controversia verteretur, tandem fuit quod per venerandæ memoriæ Lodoicum, tunc regem Francorum, amicabili compositione sopita. In scrupulum recidivæ quæstionis cum emergant, tandem compositionem, sicut facta est, et ab utraque parte recepta et in ipsius regis scripto authentico plenius continetur, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani XVIII Kalendas Februarii.

In plumbo, Lucius papa III.

XXV.

Monasterii Bonifagetensis protectionem suscipit, possessionesque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Jan. 15.)

[HUGO, *Sacri et canonici ordinis Præmonst. Annales*, t. I, Prob., p. CCCXI.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis WIARDO, abbati Ecclesiæ de Bonofageto, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professuris in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit esse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Beatæ Mariæ de Bonofageto, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, in primis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum, et B. Augustini Regulam atque institutionem Præmonstratensium fratrum in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Propterea, quæcunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, ac in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant.

In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : locum scilicet in quo abbatia fundata est, qui dicitur Bonlays, cum omnibus pertinentiis suis, terris, pratis, silvis, aquis, pasturis omni generi animalium necessariis, quem dedit vobis Willelmus de Bernole, consilio et assensu omnium hæredum suorum et Matthæi ducis Lotharingiorum ; grangiam de Grusillis cum pertinentiis suis, terris, pratis, silvis et pasturis ; allodium de Feischal cum molendinis et aliis pertinentiis suis, terris, pratis, silvis et pasturis ; quidquid apud Brantigny possidetis ; grangiam de Moironcourt cum omnibus pertinentiis suis, pratis, silvis, terris et pasturis ; allodium de Janneio quod accepistis de manu Widerici, abbatis Clariloci, consilio et consensu omnium fratrum suorum, tam monachorum quam laicorum, acceptis a vobis triginta libris Tullensis monetæ, quod allodium contulerunt eis et ecclesiæ suæ viri nobiles, Holdericus videlicet de Geanceyr et Holdoricus filius ejus, Gerardus de Forcherul et filii sui, Petrus, Gauselius, Gerardus, consilio etiam et consensu ducis Matthæi, sub testimonio Theodorici de Romunt, Gerardi advocati de Bruyeres, Wuillelmi de Arches ; tenorem etiam totum Theobaldi de Jorse o, in agris, silvis, pratis, pascuis juxta prædictum allodium adjacentibus, qui vulgo Benevilis vocatur, quem prius dederunt supradictæ ecclesiæ Clariloci ipse Theobaldus de Jorleio et Willer de Floremont, assensu filii sui Gerardi, rogatu et consilio Matthæi ducis, ducissæ Beathar et filiorum suorum Simonis et Frederici ; decimas etiam prædicti allodii a Benevilis, de pratis, campis et de omnibus aliis de quibus decimæ persolvuntur, quas Henricus, quondam Tullensis episcopus, memoratæ ecclesiæ Clariloci prius possidendas in perpetuum concesserat, consilio Odonis archidiaconi, rogatu et assensu abbatissæ Romaricensis totiusque capituli sui ; assensu etiam ipsorum clericorum ad quos præfatæ decimæ pertinebant, Gerardi videlicet de Jorseio, et Widerici nepotis sui et Hefridi presbyteri de Janneio : quibus et suis successoribus singulis annis persolvetis quinque solidos Tullensis monetæ in festo B. Martini, aut infra octavas, ponentes eos super altare memoratæ ecclesiæ de Janneio, quas decimas cum tenemento Theobaldi de Jorseio et cum allodio de Janneio accepistis de manu supradicti abbatis Widerici Clariloci, consensu totius capituli sui, et in ea libertate et integritate qua jam dicta ecclesia Clariloci prius possidebat. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, a sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem accipere et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare ; in parochialibus vero ecclesiis quas habetis liceat vobis quatuor aut tres ad minus de canonicis vestris ponere, quorum unus diœcesano episcopo præsentetur, ut ei curam animarum committat, ita quidem quod ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus et de ordinis observantia debeat respondere. Pro chrismate autem, oleo sancto, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive pro abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis, nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo quidpiam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum cujus factum exactione turpis muneris imitatur (*IV Reg.* v). Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam vel rapinam, furtum committere, ignem apponere, seu hominem capere vel interficere audeat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus auferre possessiones, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si quæ igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.
Ego Theodorinus, Portuensis episcopus,
Ego Paulus Prænestinus episcopus.
Ego Petrus, presbyter cardin. tituli S. Susannæ.
Ego Vivianus, presbyter cardinalis tituli S. Stephani in Monte.
Ego Cynthius, presbyter cardinalis tituli Sanctæ Cæciliæ.
Ego Arduinus, presbyter cardinalis tituli Sanctæ Crucis.
Ego Matthæus, presbyter cardinalis tituli Sancti Marcelli.
Ego Hyacinthus, diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ Messoris.
Ego Raincrius, diaconus cardinalis Sancti Gregorii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus, diaconus cardinalis SS. Cosmæ et Damiani.

Ego Rainerius, diaconus cardinalis Sancti Adriani.

Datum Laterani per manum Alberti, S. R. E. presbyteri cardinalis et cancellarii, XVIII Kalendas Februarii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero Lucii papæ III anno primo.

XXVI.

Delegatis apostolicis mandat, ut inquirant de inobedientia plebani ecclesiæ S. Bartholomæi, eamque si invenerint, puniant.

(Lateran., Jan. 16.)

[CORNELIUS, *Eccl. Venet.*, XIV, 106.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri.... Forcellano (3) episcopo, et dilecto filio.... priori ecclesiæ S. Mariæ de Charitate (4), salutem et apostolicam benedictionem.

Cum inter ecclesiam S. Salvatoris de Rivoalto et S. Bartholomæi gravis controversia de quibusdam parochianis haberetur, commissa fuit a delegatione Romani pontificis venerabili fratri nostro Gradensi patriarchæ et bonæ memoriæ I., quondam basilicæ XII Apostolorum presbytero cardinali, fine debito terminando, qui auditis et cognitis rationibus utriusque partis prædictas parochiales ecclesiæ S. Salvatoris adjudicarunt, quam utique sententiam felicis memoriæ prædecessor noster Alexander papa, sicut ex litteris ejus manifeste monstratur, auctoritate apostolica roboravit, et quosdam de presbyteris ipsius et ecclesiæ, quia contra sententiam fecerant, suspendi ab officio fecit. Quia igitur J. Præmarenus (5) post appellationem, et minus canonice dicitur administrationem prælibatæ ecclesiæ recepisse, et post appellationem per conductitios presbyteros prædictis parochianis divina fecit officia celebrare : ne de impunitate tantæ præsumptionis valeat gloriari, et alii exemplo ejus audaciam suscipiant delinquendi, discretioni vestræ per apostolica scripta districte mandamus, quatenus rei veritatem diligentius inquiratis et, si vobis ita constiterit, prædictum J. et presbyteros conductitios, quos fecit prædictis parochianis divina officia celebrari ab officio, remoto appellationis obstaculo, suspendatis, et tandiu faciatis manere suspensos, quousque præfato priori et fratribus satisfaciant, prout canonicum fuerit, aut ad apostolicam sedem satisfacti accedant. Testes autem quos ipsi vobis duxerint nominandos, veritati testimonium reddere moneatis; quod, si hoc gratia vel timore omiserint, eos ad dicendam veritatem districtius auctoritate nostra cogatis.

Data Laterani, XVII Kal. Februarii.

(3) Leonardus Donato, episcopus Forcellanus.
(4) Hildebrandus, prior S. Mariæ de Charitate.

XXVII.

Transactionem initam inter comitem Joigniaci et abbatissam S. Juliani Antissiod. confirmat.

(Laterani, Jan. 27.)

[*Gall. Christ. nov.*, XII, Instr., 138.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus HEL. abbatissæ, et sororibus S. Juliani Antissiodorensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex tenore scripti authentici nobis innotuit quod, cum inter Agnetem abbatissam ejusdem monasterii vestri, et R. comitem Joigniaci, super quatuor hominibus, Gosberto videlicet, Anulpho, Rainardo et Hurico, quos abbatissa in potestate Miganiæ suos constituerat servientes, controversia mota per appellationem ad sanctæ recordationis Al. papæ prædecessoris nostri, qui tunc erat Senonis, audientiam pervenisset, eam nobis et bonæ memoriæ Odoni, S. Nicolai in Carcere Tulliano diacono cardinali, terminandam commisit. Post diutinam autem et prolixam ventilationem ipsius causæ, de voluntate partium, mediantibus nobis, finem per hujusmodi transactionem accepit; quod comes prædictos quatuor homines, uxores eorum et liberos imperpetuum absolutos ipsi abbatissæ et monasterio vestro dimisit, ita ut in eis nullam justitiam habeat, exactionem videlicet requisitam, quandiu servientes et ministeriales monasterii prædicti exstiterint : cum vero servientes sive ministeriales esse desierint, habeant in eis sicut in propriis hominibus monasterii vestri. Confessus est etiam et protestatus ipse comes nihil habere in nemore S. Juliani, quod est in Otha, excepta gruaria. Sed quod a controversia hominum et nemoris omnino discessit, pro reverentia nostrarum precum et intuitu sororis suæ quæ in monasterio vestro erat, et propter abbatissam hoc egit. Quam compositionem præscriptam, ut majorem habeat firmitatem scripto nostro quæritis confirmari. Nos vestris postulationibus annuentes eam sicut a partibus sponte recepta est et servata, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus : statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contradicere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani, XII Kalendas Februarii.

XXVIII.

Monasterii S. Petri Stiragiensis possessiones quasdam, ab ecclesia Hohenburgensi datas confirmat.

(Laterani, Jan. 22.)

[HUGO, *sacri et canonici ordinis Præmonst Annales* t. II, Prob., pag. CCLI.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis

(5) Joannes Præmarenus, pleb. S. Bartholomæi.

filiis GARNERO, abbati Sancti Petri Stivagiensis, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Justitiæ ratio exigit, et sedis apostolicæ benignitas exposcit ut personis et locis Deo et beato Petro sub regulari disciplina ad serviendum deputatis tuitionis nostræ manum abundantius et propensius extendamus, et sua eis jura atque collata beneficia paterna benignitate protegendo conservemus. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, ac ea quæ vestræ ecclesiæ ab ecclesia Hohemburgensi, per manum dilectæ filiæ nostræ Herradis, ejusdem loci abbatissæ, assensu totius capituli sui, vobis perpetualiter data, scriptoque rite confirmata sunt laudamus et præsentis scripti privilegio communimus et confirmamus, locum videlicet Sancti Gorgonii, cum omnibus rebus ad eumdem locum spectantibus, et præbendam hebdomadarii, carratam scilicet vini, quatuordecim maldios frumenti et septem hordei, et viginti solidos Argentinensis monetæ, ac quidquid eidem hebdomadario aliisque sacerdotibus vestris, cum in Hohemburgensi publicas vel privatas missas celebraverint ecclesia, oblatum fuerit ad manus; beneficium altaris Sanctæ Odiliæ in Erhesheim constitutum, septemdecim quartalia bladii, in Wolganselseim carratam vini, pratum et silvam ad Sanctum Naborem sitam; et septemdecim jornalia terræ in Talheim, et quorumlibet animalium pascendi licentiam in Hohemburgensibus pascuis, ita videlicet quod, defuncto abbate vestro vel mutato, successor ejus de manu Hohemburgensis abbatissæ prædicta beneficia sine ulla contradictione per librum recipiet, et in eadem ecclesia sui ordinis sacerdotes, et in præfato loco Sancti Gorgonii, tam clericos quam laicos fratres ad serviendum Deo constituet, et quotiescunque abbas vester voluerit, Hohemburgensem ecclesiam visitet, et in festo sanctæ Odiliæ, et in dedicatione capellæ, et in Nativitate sanctæ Mariæ ad eamdem ecclesiam missam solemnem celebraturus, nisi infirmitate vel aliquo evidenti negotio fuerit detentus, annuatim veniat, vel aliquam personam, si venire nequiverit, mittat: Hebdomadarium quoque sacerdotem in Hohemburgensi ecclesia, et alium qui quotidie privatam missam ad altare Sanctæ Odiliæ celebret, provida dispensatione constituat, quoscunque de canonicis suis ad hoc idoneos cognoverit, quos quidem, sine contradictione abbatissæ, removendi et loco ipsorum alios constituendi prædictus abbas plenam habeat facultatem; cui etiam licitum sit bona, tam spiritualia quam temporalia, ad locum Sancti Gorgonii spectantia charitative, prout Deus inspiraverit, dispensare.

Statutum est etiam ut, quotiescunque fratres vel sorores ab hac luce migraverint, a conventu utriusque ecclesiæ solemniter in missis et cæteris obsequiis plenarium servitium peragatur. Cum autem abbatissæ Hohemburgensi morti appropinquare contigerit, abbas Stivagiensis, vocatus a fratribus Sancti Gorgonii, festinus accedens, si expeditus fuerit, exsequias pro ea in conventu solemniter celebrabit. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc nostræ paginam protectionis et confirmationis infringere aut pervertere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis vero hoc attentare præsumpserit, nisi reatum suum condigna satisfactione correxerit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus incurrat, et in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem hæc pie observantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus, etc.

(Locus signi + domini Lucii papæ III.)

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Leodimus, Portuensis, et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyt. card. tit. S. Stephani in cælio Monte.

Ego Hugo, presbyt. card. tit. S. Clementis.

Ego Cinthius, presbyt. card. tit. S. Cæciliæ.

Ego Matthæus, presbyt. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborantius presbyt. card. tit. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. S. Calixti.

Ego Hyacinthius, diacon. card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Raynerius, S. Georgii ad Velum Aureum diacon. card.

Datum Laterani per manum Alberti, S. R. E. presbyt. card. et cancellarii, XI Kalend. Febr., indict. XV, Incarn. Dom. anno 1181, pontificatus vero Domini Lucii papæ III anno I.

(Cum appensione sigilli plumbei ex chordulis sericis.)

XXIX.

Ecclesiæ S. Petri Jovillarensis protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Jan. 22.)

[HUGO, *Sacri et canonici ordinis Præmonst. annales*, t. I. Prob., p. DCCXCI.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GALTERO, abbati ecclesiæ Sanctæ Mariæ Regiævallis, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Sancti Petri Jovillaris, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis prædecessorum nostrorum Innocentii, Eugenii, Alexandri, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra tutela suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus qui secundum Deum, et beati Augustini

Regulam atque institutionem Præmonstratensem in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum Jovillaris,in quo fundata est abbatia, quem habetis a Gaufrido domino de Jovilla, assensu filii sui Jofridi, et a Mathilde de Vienna, cognomine Lupa, assensu filii sui Henrici, et filiæ suæ Sybillæ cum omnibus appenditiis suis, terris, pratis, silvis et quorumlibet animalium pasturis; ecclesiam et altare de Juvinicio (*Juvigny*) cum omnibus appenditiis suis, dotibus videlicet et decimis, oblationibus et eleemosynis, quos dedit vobis venerabilis frater noster Petrus,Tullensis episcopus, assensu Theodorici archidiaconi et totius capituli sui; ecclesiam et altare de Savoneriis cum omnibus pertinentiis suis, dotibus et decimis, oblationibus et eleemosynis; quod dedit vobis Guido,Cathalaunensis episcopus, cum assensu totius capituli sui; partes allodii ejusdem villæ quas habetis in terris, pratis, silvis et quorumlibet animalium pasturis; curiam de Clarofonte quam habetis ab abbate et communi capitulo Sancti Urbani, assensu Jofridi, ejusdem ecclesiæ advocati, cum omnibus appenditiis suis, terris, pratis, silvis et pasturis; locum de Nantolio (*Nantel*) cum molendino et stagno superiori et aliis pertinentiis suis; allodium de Fouchers cum omnibus pertinentiis suis, terris, pratis, silvis, mancipiis, et quorumlibet animalium pasturis, quod dedit vobis Richerius de Salamanna pro filiabus suis et uxore in ecclesia vestra conversis, assensu filii sui Lethardi et omnium hæredum suorum; molendinum juxta villam situm, cum prato adjacenti, quod habetis a Guidone commestore Barri, assensu uxoris suæ Petronillæ et filiorum suorum, Gerardi, Lethardi, Gilonis, et filiarum suarum, Alburgis et Deuvidis; allodium quod dederunt vobis apud Satanæ villam Rodulphus de Asperomonte assensu filiorum suorum, et Robertus de Solers assensu omnium hæredum suorum, cum omnibus pertinentiis suis, terris, pratis, silvis, decimis, mancipiis et pasturis; molendinum quod habetis infra parochiam supradictæ villæ, cum introitu et exitu aquarumve decursu, quod appellatur Retucuasach; medietatem alterius molendini quam habetis apud Sionnam; domum quoque hospitalem juxta Mareium sitam cum omnibus pertinentiis suis, terris, vineis et capella infra curiam ejusdem domus constructa, et dotibus ad eam pertinentibus, quam dedit vobis Guido Cathalaunensis episcopus, assensu totius capituli sui, eo tenore ut abbas vester tam fratres instituendi quam remittendi, et bona tam spiritualia quam temporalia, prout ei visum fuerit et Deus inspiraverit, charitative dispensandi liberam habeat facultatem.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus collectis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, ex sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis licentia de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Prohibemus etiam ne ecclesias, aut terras, seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum, liceat alicui personaliter dare, sive alio modo alienari, sine consensu totius capituli, aut majoris et sanioris partis ejusdem. Si quæ vero donationes aut alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, eas irritas esse censemus. Ad hæc autem adjicimus ne aliqui canonici seu conversi, sub professione domus vestræ astricti, sine consensu et licentia abbatis et majoris et sanioris partis capituli vestri pro aliquo fidem dent, vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiant ultra pretium capituli sui providentia provisum, nisi propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere præsumpserit non teneatur conventus, sine cujus licentia et consensu hoc egerunt, pro his aliquatenus respondere.

Præterea licitum sit vobis causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio, si ratum fuerit, propulsare violentiam et justitiam vindicare. Ob evitandas vero sæcularium frequentias, liberum sit vobis, salvo jure diœcesani episcopi et ecclesiæ parochialis, oratoria in grangiis vestris construere, et in ipsis vobis et familiæ vestræ divina officia celebrare. Pro chrismate vero, oleo sancto, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis, nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis aut quolibet alio modo, quidquam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur (*IV Reg.* v). Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, et eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati et interdicti fuerint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine consulere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam vel rapinam, vel furtum committere, ignem apponere seu homi-

nem capere aut interficere audeat. Decernimus ergo ut nulli omnino fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum pro quorum gubernatione aut sustentatione concessa sunt usibus omnino profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et canonica justitia diœcesani episcopi. Si qua autem in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ confirmationis paginam sciens, contra eam tenere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sanctissimo corpore et sanguine Dei et Domini nostri Redemptoris Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Petrus, presbyter card. Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus, S. Stephani de Cœlio Monte.

Ego Cynthius, presb. card. tit. S. Cæciliæ.

Ego Hugo, presb. card. tit. S. Clementis.

Ego Ardyinus presb. card. tit. Sanctæ Crucis in Jerusalem.

Ego Marcus, presb. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborans, presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Jacob, diac. card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Rainerius, diac. card. S. Georgii ad Velum Aureum,

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Ranerius, S. Adriani diac. card.

Data Laterani per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XI Kal. Februarii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno primo.

XXX.

Monasterio S. Augustini Morinensi ecclesiam Qualquellensem asserit.

(Laterani, Jan. 23.)

[Miræus, *Opera diplomatica*, t. IV, p. 377.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et fratribus Sancti Augustini Morinensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere.

Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato occurrentes assensu, ecclesiam de Qualquella cum decimatione segetum, allecium et aliarum rerum ad eam spectante, sicut eas juste ac sine controversia possidetis, devotioni vestræ, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli omnimodo hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire.

Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani x Kalendas Februarii.

XXXI.

Monasterii S. Mariæ Soroensis protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Jan. 25.)

[Thorkelin, *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, t. I, p. 266.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis Symoni, abbati Sanctæ Mariæ de Sara, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam atque institutionem Cisterciensium fratrum in ipsa domo noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus immutabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Donationem quam venerabilis frater noster Absalon Roskildensis episcopus, et Esbernus frater ejus, nec non et Juno consobrinus ejus, et alii quamplurimi pari voto et concordi devotione solemniter fecerunt, dimidiam videlicet post obitum suum portionem omnium possessionum suarum, quas vel ex paternis jure susceperunt vel juxta legem patriæ terminis suis adjecerunt; et villam quæ dicitur Ellingæ cum silvis, pascuis, et reliquis ad illam pertinentibus concoloniis quam a præfato

venerabili episcopo obtinuistis cum aliorum terrarum concambio; villam quoque quæ dicitur Guthemæ quam, partim pia largitione, partim concambio vel coemptione justo titulo obtinetis, et mansum in Wimmerleve et villam quæ dicitur Slagosæ cum reliquis ad illam pertinentibus terris, et Okelstorp et grangiam quæ est in Lungæ cum silvis et aquis et cæteris appenditiis, et viculis adjacentibus; grangiam quoque, quæ dicitur Aswarthabothe cum silvis, pratis, pascuis et rivulo præterstante, qui dicitur Tovebec, quam concambio diversarum terrarum a præscripto episcopo obtinuistis; præterea tertiam partem oblationis quam apud memoriam beatæ Margaretæ in monasterio Sanctæ Mariæ Boskildensis præfatus episcopus jure episcopali habebat et cum præmemoratis fratribus de Sora pia largitione ad opus construendi monasterii vel ad reliquos usus contulit; portionem quoque decimæ quam idem episcopus sub attestatione privilegii sui dedit, de parochia videlicet Fumetorp et de parochia Sundertorp et de parochia Eleseu, nec non et de parochia Arclstadhe, de parochia etiam Geseleve cum attinente capella de Leoga, de parochia quoque de Swartatop, et de parochia Berbii cum adjacente capella Georleve. Sane laborum vestrorum, quos propris manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos, a sæculo fugientes liberos et absolutos, absque alicujus contradictione ad conversionem recipere et in vestro monasterio retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, sine abbatis sui licentia fas sit de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuram loci vestri seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam vel rapinam, furtum seu incendium committere, hominem capere vel interficere audeat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ confirmationis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio de perpetrata iniquitate cognoscat.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodorus. Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Petrus, tituli Sanctæ Susannæ presbyter cardinalis.

Ego Vivianus, presbyter cardinalis Sancti Stephani in Cœlio Monte.

Ego Hugo, presbyter cardinalis Sancti Clementis.

Ego Arduinus, presbyter cardinalis Sanctæ Crucis in Jerusalem.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim.

Ego Hyacynthus cardinalis diaconus Sanctæ Mariæ.

Ego Ramerius diaconus Sancti Georgii ad Velum Aureum cardinalis.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Datum Laterani per manum Alberti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, IX Kalendas Februarii, indictione XIV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero, domni Lucii papæ III anno primo.

XXXII.

Ad Simonem Meldensem episcopum. — Confirmat ipsius statutum de residentia eorum qui personatum obtinent in Ecclesia Meldensi.

(Laterani, Jan. 29.)

[MARTEN., *Ampl. Collect.*, I, 951.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri S. Meldensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem

Quæ pro Ecclesiarum utilitatibus et eorum qui nolunt Ecclesiis a quibus stipendia quotidiana recipiunt deservire, malitia reprimenda rationabiliter statuuntur, firma debent et illibata persistere, et ne pravorum nequitia perturbentur, apostolico munimine roborari. Accepimus sane quod hi qui in Ecclesia tua personatum habere noscuntur, nolunt ipsi Ecclesiæ in propriis personis deservire : unde eadem Ecclesia in agendis suis e personarum absentia non modicum patitur detrimentum. Qua de causa tu, venerabilis frater, canonicorum ejusdem Ecclesiæ consilio et assensu rationabiliter statuisti, ut nullus qui in Ecclesia ipsa personatum amodo receperit, in chorum recipiatur, nisi de obsequio Ecclesiæ in persona propria exhibendo promissionem fecerit congruentem, salva tamen tua et capituli tui licentia, sive majoris et sanioris partis, quam quidem constitutionem, sicut rationabiliter facta est, auctoritate apostolica confirmamus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani, quarto kalendas Februarii.

XXXIII.

Bona et libertates monasterii S. Mariæ Regiæ-Vallis confirmat

(Laterani, Jan. 29.)

[Hugo, *Præmonstr. annales*, II, Prob., p. 412.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Galtero, abbati ecclesiæ S. Mariæ Regiæ-Vallis, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Sanctæ Mariæ Regiæ-Vallis, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis prædecessorum nostrorum Innocentii, Eugenii, Alexandri, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra tutela suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, inprimis siquidem statuentes, ut ordo canonicus qui secundum Deum et beati Augustini regulam, atque institutionem Præmonstratensem in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Ipsam scilicet vallem in qua fundata est abbatia, a prato Bovini sicut dictat labium nemoris quod dicitur Forest, usque ad viam Ovium, quæ descendit a Fracia subtus pratum, et ex altera parte ab eodem prato Bovini, sicut dictat labium Chelme usque ad fontem Beliardis, et a fonte usque ad viam subtus pratum, sicut dictat via quæ juxta Fraciam vadit ad Horreum. Terram Fraciæ quam dederunt vobis Guerardus et Theodoricus, domini de Sorceio, assensu omnium hæredum suorum, et per manum Henrici, quondam Tullensis episcopi, a quo in feudum tenebant. Allodium de Bernaicuria quod dederunt vobis, assensu Stephani, quondam Metensis episcopi, et Rainaldi, comitis Barri, in terris, silvis, pasturis, hæredes ejusdem allodii manentes in subscriptis villis, Neves scilicet, Commarceio, Sorbeio, Meligneio, Levovilla, locum de Bemont, qui antiquitus Rampuns dicebatur, certis metis videlicet crucibus et foraminibus in quercubus factis limitatum, quem dederunt vobis in terris, silvis, aquis et quorumlibet animalium pasturis, totius terræ domino de Commarceio pertinentis, Stephania, comitissa prædicti castri, assensu Simonis filii sui et filiarum suarum Sophiæ et Agnetis, et Stephani, quondam Metensis episcopi a quo illum in feudum tenebat, et Stephanus de Sorceio et Savaricus de Belloramo, assensu uxoris suæ Mathildis, et Philippus, castellanus Barri, assensu filiorum suorum Gerardi et Ulrici, et Petri, Tullensis episcopi, et totius capituli Tullensis. Sedem molendini quam dederunt vobis prædicti hæredes cum terris ante et retro eidem molendino et stagno, aquarumve cursui necessariis super rivulum qui currit ad pedem montis Furnellorum cum eodem monte, sicut dictat utraque vallis hinc et inde. Allodium de Sanzeio cum proprio banno in terris, silvis, pratis, aquis, et villarum adjacentium communibus pasturis, quod dederunt vobis Letardus de Thazeio, assensu uxoris suæ Alcidis et hæredum suorum Joannis de Morcio, Valteri de Vodio et Henrici filii sui, et Vidricus de Blenau, assensu Richardi filii sui et filiæ suæ Bonæ Filiæ, et hæredum suorum Joannis de Moreio, Valteri de Vodio et Henrici filii sui et Matthæi, filii Simonis de Blenau. Locum Rengis-Vallis cum omnibus pertinentiis, quem habetis a capitulo Sancti Stephani Tullensis, et Havilda de Aspero Monte, assensu filiorum suorum Goberti et Theodorici, et a Balduino de Umplona. Locum de Jandoria cum omnibus pertinentiis suis, quem habetis ab abbate et capitulo Sancti Leonis Tullensis sub censu decem solidorum annuatim persolvendorum. Allodium de Utigneio quem dederunt vobis Valterus de Vodio, assensu fratris sui Simonis et sororis suæ Berthæ, et Matthei filii sui, et Hugo Rufus, et Henricus frater ejus, assensu Hugonis filii sui et Hodiernæ filiæ suæ; silvulam quæ Parvum Porum vocatur, et decem falces prati in Precra, et duas falces allodii inter Broccium et Sevodium, et sex jornalia terræ juxta Porum, quæ dedit vobis Valterus de Vadio, assensu Henrici filii sui et filiarum suarum Agathæ et Aleidis, pro filiabus suis in ecclesia vestra conversis. Decem et octo denarios quos idem Valterus vobis in perpetuum remisit, pro Havilde uxore sua in ecclesia vestra sepulta. Locum Jovillaris cum omnibus pertinentiis suis, quem habetis a Gofrido de Joinvilla et a Mathilde de Vienna cognomento Lupa. Locum de Gravia in Hungaria cum omnibus pertinentiis suis, quem habetis a Mendino, quondam Albensis Ecclesiæ præposito, cum omni integritate patrimonii sui assensu omnium hæredum suorum. Locum Sanctæ Crucis in Marchia juxta Francamvillam, quæ antiquitus Eremus vocabatur, cum omnibus pertinentiis suis terris, pratis, vineis et molendinis. Ecclesiam Sancti Stephani regis cum omnibus pertinentiis suis. Quatuor falces prati quas dedit vobis Hugo, dominus de Sorceio, in brolio suo ultra Navam pro filio suo Theobaldo in ecclesia vestra sepulto; tres falces prati supra vadum Sancti Martini, quas dedit vobis Garnerus Bocherans in ecclesia vestra conversus. Tres falces prati in Preca et duas inter Sevodium et Wacon cum vinea apud Bruveium juxta fontem, quæ appellatur Busita, quæ dedit vobis Henricus de Francavilla,

pro filia sua in ecclesia vestra conversa. Pratum et vineam quæ dedit vobis Otto miles de Bruleio (*Bruley*), assensu uxoris suæ Thecelinæ, pro filia sua in ecclesia vestra conversa; vineas quas dedit vobis Oda, uxor Themanni, in Monte Barri, pro filia sua in ecclesia vestra conversa; vineas quas dedit vobis Valterus de Vodio, conversus vester, in eodem Monte; vineas quas dedit vobis Fridericus, conversus vester, retro monasterium; vineas quas dedit Rainaldus de Bruleio conversus vester in Risset; vineas quas dedit vobis Ermengardis de Broceio pro filia sua in ecclesia vestra sepulta; vineas quas dederunt vobis Theodericus et Wifardus et Drogo et Hugo, conversi vestri; vineas quas dedit vobis Rainaldus Borrei cum tribus jornalibus terræ in Estrimes pro Hugone filio suo in ecclesia vestra canonico. Vineas et prata et terras quas dedit vobis Theodericus, conversus vester, in eadem villa. Præterea quidquid habetis infra parochias, videlicet de Brureio, de Lucceio et de Langneio, in terris, pratis, vineis, decimis et molendinis nihilominus confirmamus.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos a sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit, absque abbatis sui licentia ab eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Inhibemus etiam ne ecclesias, aut terras, seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum, liceat alicui personaliter dari sive alio modo alienari, sine consensu totius capituli vestri, aut majoris et sanioris partis ejusdem; si quæ vero donationes vel alienationes aliter, quam dictum est, factæ fuerint, eas irritas esse censemus.

Ob evitandas vero sæcularium frequentias liberum sit vobis, salvo jure diœcesani episcopi, et ecclesiæ parochialis, oratoria in grangiis vestris construere, et in ipsis, cum necesse fuerit, vobis et familiæ vestræ divina officia celebrare.

Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati et interdicti fuerint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam, vel rapinam, vel furtum committere, ignem apponere, seu hominem capere aut interficere audeat.

Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione aut sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et canonica justitia diœcesani episcopi.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo, tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat.

Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ episcopus.

Ego Paulus Prænestinus, episc.

Ego Petrus, presb. card. S. Susannæ.

Ego Vivianus S. Stephani de Cælio-Monte, Presb. card.

Ego Cynthius, presb. card. tit. S. Cæciliæ.

Ego Hugo, presb. card. tit. S. Clementis.

Ego Arduinus, presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Marcellus, presb. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborans, presb. card. S. Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Jacobus, diac. card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Ramerius, diac. card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Ranerius, S. Adriani diac. card.

Data Laterani per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, IV Kal. Februarii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181; pontificatus vero domini Lucii papæ III anno prim

XXXIV.

Monasterii S. Mariæ de Nemore protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Jan. 30.)

[HUGO, *sacri et canonici ordinis Præmonst. Annales*, t. II, Prob., p. CXXXVI.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GUANERO, abbati ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Nemore, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuam memoriam.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum conve-

nit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Sanctæ Mariæ de Nemore, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum, et beati Augustini Regulam, atque institutionem Præmonstratensium fratrum in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Vallem scilicet in qua fundata est abbatia, a nemore Sanctæ Glodesindis usque ad nemus Sancti Stephani et usque ad Bellai, cum colle superemitentis ex utraque parte prædictæ vallis quam dederunt vobis Rainaldus et Almaricus, et Bertrudis de Venderiis et Letardus de Villers, assensu omnium hæredum suorum et assensu Judith abbatissæ et totius capituli sanctimonialium Sancti Petri Metensis, et Simonis ducis Lotharingiæ ejusdem ecclesiæ advocati. Capellam inferiorem Sanctæ Mariæ Magdalenæ cum censu et decimis et omnibus pertinentiis suis. Capellam de Prismeio liberam quam Matthæus, dux Lotharingiæ, vobis dedit assensu Henrici, quondam Tullensis episcopi, et filiorum suorum Simonis et Friderici. Partem allodii de Blanzei quam dedit vobis Matthæus, dux Lotharingiæ, liberam ab omni exactione et ab omni costuma immunem, assensu uxoris suæ Berthæ et filiorum suorum Simonis, Friderici, Matthæi et Roberti fratris sui, et Theodorici de Sassures, ejusdem allodii advocati, qui eamdem advocatiam in manu ducis, a quo eamdem tenebat, resignavit. Alteram partem ejusdem allodii in terris, pratis, vineis, silvis, pascuis et banno, quam habetis ab abbate Hugone et capitulo Sancti Apri Tullensis sub censu sex solidorum Tullensis monetæ, in festo sanctorum Innocentium annuatim persolvendorum. Ecclesiam ejusdem villæ de Blanzei cum omnibus pertinentiis suis, dote scilicet vineis, pratis, decimis, oblationibus et eleemosynis, quam habetis ab abbatissa et capitulo ecclesiæ de Buxeriis sub censu sex resalium, trium siliginis, et trium frumenti, in festo Sancti Martini persolvendorum, per manum Henrici, quondam Tullensis episcopi, et Hugonis Rufi, ejusdem ecclesiæ tunc archidiaconi, qui censum prædictæ ecclesiæ ad eos spectantem vobis in perpetuum remiserunt. Curiam de Tautecurt et curiam de Sparnemalla (*Sparmalle*), quas dedit vobis Willelmus, Prisnei advocatus; Tautecurt scilicet sicut eam possidebat in longum et latum a cruce usque ad bannum Jaunei (*Jauny*). Curiam de Sparnemalla cum omnibus pertinentiis suis, assensu filiorum suorum Girardi et Alexandri, omniumque hominum ad se pertinentium, et Matthæi ducis Lotharingorum, a quo prædictas curias in feudum tenebat. Curiam de monte Parignei, quam dedit vobis Drogo de Mancei, sicut eam possidebat a croada Willelmi advocati, vobis ab ipso tradita usque ad terminum Ernaldivillæ (*Ernaville*), et a rupe anteriore usque ad sylvam Beaunville. Curiam de Romermunt cum omnibus pertinentiis suis, quam Cono de Asmancia et Becelinus filius suus cum uxore sua Lupa, assensu filiorum suorum Andreæ et Jofridi et Boemundi de Ramere villa (*Rumereville*), nepotis eorum aliorumque cohæredum vobis in perpetuum tradiderunt. Allodium de Marboge (*Marbache*), in quo grangia vestra sita est, quod Garsilius de Domeure, uxorque sua Regina cum omnibus appenditiis suis vobis dederunt, assensu filii sui Hugonis et filiæ suæ Garsiliæ. Duos molendinorum situs, quos Fulco de Moreio (*Morey*), uxorque sua comitissa vobis dederunt, assensu filii sui Joannis. Vineas quas habetis apud Vanderes, Runamprei, Seuranvigne, Laureiz, cum pratis in eadem villa adjacentibus; vineas apud Villers cum pratis quæ in eadem villa habetis; vineas quas habetis apud Nouvarai. Quatuor partes tertiæ partis decimarum de Parneio (*Norroy*), tam grossarum quam minutarum, quarum unam habetis a Theodorico abbate et capitulo sancti Mansneti Tullensis sub censu duodecim denariorum, in festo sancti Mansneti annuatim persolvendorum, aliam quam habetis ab abbate et capitulo sancti Aggerici Virdunensis, sub censu trium sextariorum siliginis; aliam quam habetis a Balduino de Asperomonte, per manum Tullensis episcopi, assensu sororum suarum Alburgis et Comitissæ, uxorisque suæ Elisabeth et filiorum suorum Simonis, Hugonis, Formeri et Alberti; aliam quam habetis ab Hugone et fratre suo Reinaldo de Monzuns per manum prædicti Tullensis episcopi. Vineam quam dedit vobis Willelmus, advocatus de Prisneio, in clauso. Vineam quam dedit vobis Haimo, sacerdos de Prismei, in franco. Vineam quam dedit vobis Richerus de Warpei. Vineam quam dedit vobis Joannes de Farre in Pronora. Vineam quam dedit vobis Joannes de Rosignu in Vinulis. Vineam quam dederunt vobis Hugo et Gobertus fratres de Vilerces (*Villers*) in vinulis. Duas vineas in vinulis quas habetis ab Hugone fratre vestro de Prisnei. Vineam apud Prisnei quam dedit vobis Gualterus sacerdos de eadem villa. Vineam quam dedit vobis Hugo presbyter de Prisneio inter castrum et villam. Allodium in eodem loco quod dedit vobis Ida de Sampigneio, assensu filiorum suorum Ulrici, Garneri et Theodorici. Allodium in prædicto loco quod dedit vobis Hauvildis de Parnei

assensu filiæ filii sui Hugonis et Henrici mariti sui de Castro. Vineam in Galteri-Campo quam dedit vobis Albertus de Parneis. Vineam quam dedit vobis Rechitia in eodem loco. Vineam in Darampréi quam dedit vobis Suenrus. Vineam quam dedit vobis Letardus de Vilers, nomine Rovigne. Vineam quam dederunt vobis Godefridus et uxor ejus Bonafilia in eodem loco. Vineam in Fosseis quam dedit vobis Widricus miles Cusiaensis. Vineam in Genval quam dedit vobis Letardus de Vilers. Duas vineas quas habetis in Fosseis a fratre vestro Gualone; vineam juxta Bellelai, quam dedit vobis Uscha. Tres vineas quarum duas habetis in eodem loco, tertiam ad Melariam. Vineam apud Fosseis in loco qui dicitur Liuns. Vineam in Murvaldi loco quam dedit vobis Drogo de Claro-monte. Vineam in eodem loco quam dederunt vobis Dudardus et Drogo fratres. Vineam in eodem loco quam dedit vobis Richardus. Vineam juxta torcular quam dederunt vobis Drogo et Theobaldus fratres. Vineam juxta eumdem locum in Hodani-vinea quam dedit vobis Drogo. Vineam in eodem loco quam dedit vobis Garterus Filamont : Vineam in eodem loco quam dedit vobis Hugo Clari-montis. Vineam in eodem loco quam dederunt vobis Drogo et uxor ejus. Vineam ad Melariam quam dedit vobis Simon. Vineam ad Andelaudi fontem quam dedit vobis Galterus frater Balduini. Vineam in Bellilei quam dedit vobis Lifridus. Vineam nomine Bellelai quam dedit vobis Ancelinus Miles de Venderia. Vineam nomine Gerundia quam habetis a sorore vestra Rechitia et filia ejus Bertrude. Vineam in eodem loco quem dedit vobis Garinus. Duas vineas quarum unam habetis in Blacerio, aliam in Alandi vinea, quas Aledis de Venderia et filii sui Alexander et Simon dederunt. Vineam juxta Sorberium quam dedit vobis Martinus. Vineam in Credie vinea quam dedit vobis Gista. Vineam in Gunval quam dedit Herbertus. Vineam in eodem loco quam habetis ab Ascelino Fasne fratre vestro et uxore sua. Vineam in eodem loco quam dedit vobis Drogo de Salia et uxor ejus. Vineam in Winaprei quam dedit vobis Rodulphus filius Aulæ. Vineam in eodem loco quam dedit vobis Holiardis. Vineam juxta torcular, quam dederunt vobis Joannes et Bono fratres de Parneio. Pratum juxta Parneium quod dederunt vobis Galterus et Julo filius ejus, et Richardus et Halvindis. Pratum quod dedit vobis soror vestra Rechitia in Mollum (*Moulon*). Quinque molendina quæ habetis, quorum quatuor sita sunt super Manthcum fluvium, unum juxta Borleacurt nomine Goranges, aliud juxta Vilers cum prato in quo situm est; tertium et quartum in banno de Vanderiis; quintum inter Vilers et abbatiam vestram. Allodium quod dedit vobis Witerus de Escrignes, in terris, sylvis, pasturis, in finibus vestris villæ, assensu Ricoldis uxoris suæ et filii sui Garneri et Heuvildis sororis suæ et filiorum et filiarum ejusdem sororis, Lamberti videlicet et Galteri, Havuildis et Odilia. Allodium in eisdem finibus, quod dederunt vobis in terris, sylvis, pasturis, Hugo de Tireio et sorores suæ et Hugo de Munzuns et uxor ejus Bonafilia, assensu filii sui Theodorici et filiæ suæ Falchatæ et Hugo de Bricio, assensu filiorum suorum Herbranni, Hugonis et Arnulphi. Allodium in eisdem finibus quod dicitur Berlairet, quod dederunt vobis Hauno de Grunsuncurt assensu filiorum suorum Henrici, Stephani et Hugo et Bovo milites de eadem villa, et Holiardis uxor Gerardi de Ramberteurt, assensu filiorum et filiarum suarum Fulconis, Galteri, Hugonis et Elisabeth.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimento animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Inhibemus etiam ne ecclesias, aut terras, seu quodlibet ecclesiæ vestræ beneficium collatum liceat alicui personaliter dari, seu alio modo alienari sine consensu totius capituli, aut majoris et sanioris partis ejusdem.

Si quæ vero donationes vel alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, eas irritas esse censemus. Ad hæc autem adjicimus, ne aliqui canonici, seu conversi sub protectione domus vestræ astricti sine consensu et licentia abbatis et majoris partis capituli vestri, pro aliquo fidejubeant vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiant, ultra pretium capituli sui providentiæ provisum, nisi propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere præsumpserit non teneatur conventus, sine cujus licentia et consensu hoc egerant, pro his aliquatenus respondere. Præterea licitum sit vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere; atque ipsorum testimonio, si rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare. Ob evitandas vero sæcularium frequentias, liberum sit, salvo jure diœcesani episcopi et ecclesiæ parochialis, oratoria in grangiis vestris construere et in ipsis, cum necesse fuerit vobis et familiæ vestræ, divina officia celebrare. Pro chrismate vero, oleo sacro, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum, qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis aut quolibet alio modo quidquam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti

sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam, vel rapinam, furtum committere, ignem apponere, seu hominem capere vel interficere audeat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnibus profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica, sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Petrus, presbyter cardinalis tituli S. Suzannæ.

Ego Vivianus, presb. card. tit. S. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cinthius, presb. card. tit. S. Cæciliæ.

Ego Hugo, presb. card. tit. S. Clementis.

Ego Arduinus, presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus, presb. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborans, presb. card. sanctæ Mariæ trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Jacobus, diac. card. sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Rainerius, diac. card. S. Georgii ad Velum aureum.

Ego Gratianus, sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Ranerius, sancti Adriani diac. card.

Datum Laterani per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, III Kalendas Februarii, indictione XIV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero Domini Lucii Papæ III, anno primo.

XXXV.

Ecclesiæ S. Mariæ Eugebinæ possessiones et privilegia confirmat.

(Laterani.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 639. — Diploma fere est idem cum eo quod jam eisdem concesserat Alexander III papa, anno 1170, III Kal. Novembris, indict. IV; hoc unum tantum peculiare legitur :]

Libertates insuper et immunitates a bo. mem. B. Eugubino episcopo in omnibus cum possessionibus et aliis bonis vobis ab initio concessis, et antiquas et rationabiles ecclesiæ vestræ consuetudines, nec non decimationes, oblationes et mortuaria, quæ ab annis quadraginta et amplius vos asseritis percepisse, sicut ea juste ac pacifice possidetis, vobis et eidem ecclesiæ præsenti privilegio confirmamus. Prohibemus quoque ut infra antiquos terminos, tam majoris ecclesiæ quam aliarum ecclesiarum vestri episcopatus nullus de novo aliam plebem, vel ecclesiam, aut oratorium sine consensu vestri episcopi et vestro ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanorum pontificum, etc. Si qua igitur in futurum, etc. Hanc nostræ constitutionis, etc.

Locus † sigilli.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ episc.

Ego Paulus, Prænestinæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus, tituli S. Susannæ presb. card.

Ego Vivianus, tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card.

Ego Cinthius, tituli sanctæ Cæciliæ presb. card.

Ego Hugo tituli sancti Clementis presb. card.

Ego Jacinthus, diac. card. S. Mariæ in Cosmedin

Ego Raynerius, diac. card. tit. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus, sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Matthæus, S. Mariæ Novæ diac. card.

Datum Laterani per manum Alberti, S. R. E. presb. cardinalis cancel., IV Januarii, ind. XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, Pontif. vero D. Lucii papæ III, anno I.

XXXVI.

Ad I. priorem et fratres ecclesiæ S. Frigdiani Lucensis.

(Laterani, Febr. 2.)

[BALUZ., *Miscell.*, ed. Mansi, IV, 597.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis I. priori, et fratribus S. Fridiani, salutem et apostolicam benedictionem.

Relatum est nobis ex parte vestra quod D. prior ecclesiæ S. Martini Senensis, absque tuo, fili prior, et aliorum fratrum suorum consilio et assensu, contra etiam privilegia sedis apostolicæ insolita gravamina ipsi Ecclesiæ imponere pro sua temeritate præsumpserit. Quoniam igitur quæ facta fuerint enormiter, apostolica debent auctoritate cassari, et culpa personæ non debet in damnum Ecclesiæ redundare, præsentibus litteris vobis indulgemus ut quod a præfato priore vobis inconsultis illicite factum est in manifestum detrimentum Ecclesiæ, non teneamini aliquatenus observare.

Data Laterani, IV Nov. Februarii.

XXXVII.

Ecclesiæ S. Waldetrudis Montensis protectionem suscipit bonaque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Febr. 18.)

[MIRÆUS, *Opp. diplom.*, III, 350.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in

Christo filiabus ELISABETH priorissæ S. Waldetrudis, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris, canonicam vitam professis in perpetuum.

Prudentibus virginibus, quæ sub habitu religionis accensis lampadibus per opera sanctitatis jugiter se præparant ire obviam Sponso (*Matth.* xxv), sedes apostolica debet præsidium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eas a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat.

Eapropter, dilectæ in Christo filiæ, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et ecclesiam S. Waldetrudis, in qua divino mancipatæ estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus

Imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum, et B. Augustini Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur.

Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesiæ impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firmo vobis et illis quæ vobis successerint illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : locum in primis in quo præfata ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis; quæcunque apud villam de Nimy in terris, pratis, aquis, domibus, molendinisve habere noscimini; altare de Comis [Quesne] cum pertinentiis suis, quod vobis dedit Lietardus, Cameracensis episcopus, et quidquid in eadem villa possidetis; altare de Framerico cum appenditiis suis, de dono Alberti quondam Cameracensis episcopi et quidquid in eadem villa possidetis; altare de Mazca de dono Nicolai quondam Cameracensis episcopi; altare de Castres cum pertinentiis, quod vobis dedit Burchardus, quondam Cameracensis episcopus, et quidquid in eadem villa habere noscimini; altare de Braniavillotica cum pertinentiis suis, quod dedit vobis Lietbertus, quondam Cameracensis episcopus, et quidquid in ea villa habere noscimini; villam de Kevy, villam de Kuasrignon, villam de Hal, villam de Herentael, villam de Honestade, villam de Gemapia, servos et ancillas ecclesiæ nostræ addictos; censum etiam quem vobis debet ecclesia de Guilenghiem, decem scilicet solidorum Valcecenensis monetæ; censum quem vobis debet monasterium de Liechies, quinque solidorum monetæ Namurcensis.

Antiquas et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ hactenus observatas, perpetuis decernimus temporibus inviolabiliter observari. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere, vel extorquere præsumat. Liceat vobis personas e sæculo fugientes liberas et absolutas ad conversionem recipere, et eas absque contradictione qualibet retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, fas sit vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce, officia divina celebrare.

Prohibemus insuper ne quis in vos, vel in ecclesiam vestram excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententiam absque manifesta et rationabili causa audeat promulgare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se ibi sepeliri deliberaverint, nullus obsistat, nisi forte excommunicati vel interdicti fuerint, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus corpora mortuorum assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione aut sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura; salva apostolicæ sedis auctoritate et diæcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam, etc.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ cardinalis episcopus.

Ego Petrus Tusculanensis.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus, etc.

Datum Laterani per manum Alberti, S. R. E. presbyteri cardinalis cancellarii, XII Kalendas Martii, indictione XV, Incarn. Dom. 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ nostri anno primo

XXXVIII.

Parthenonis S. Mariæ et S. Petri de Caroli-Castro protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Laterani, Febr. 25.)

[DUNOD *Hist. des Sequanois*, t. I, Preuves, p. 100.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus, abbatissæ monasterii S. M. et S. P. de Caroli-Castro, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in prædicto monasterio.

Officium justa postulantibus indulgere vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Quapropter, dilectæ in Christo filiæ, justis vestris postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino mancipatæ estis obsequio ad exemplar felicis memoriæ Urbani, Alexandri, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, in primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam esse dignoscitur institutus in eodem monasterio, perpetuis temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque

possessiones, quæcunque bona idem monasterium juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis et his quæ post vos successerint et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Noire et medietatem Ostelens; ecclesiam de Moolers cum quadam parte territorii; ecclesiam de Raons cum duobus mansis in eadem villa; villam Sancti Lamani cum appendiciis suis; ecclesiam de Brairi; in villa Arlaci mansos tres, et ecclesiam Sancti Vincentii; in castello Arlaci capellam Sancti Nicolai in Blaterans, sexdecim mansos et medietatem villæ de Larnai; apud Vincens quinque mansos; in Lombar quatuor mansos, jus quod habetis in ecclesia Sancti Germani et Capellania in villa de Playnoisel; ecclesiam Sancti Remigii et mansum de Moseres; ecclesiam de Calmargis, in parochia de Vetars quidquid juste possidetis, castrum de Galardin, quod nobilis vir Willelmus comes in tua dilecta in Christo filia et aliorum plurimorum præsentia refutavit, ecclesiam de Juvingey, ecclesiam de Arinthod; villam Plesiaci cum appenditiis suis, villam de Louveres, villam Moronensem in..... mansos tres, in Chilim quinque mansos; ecclesiam Turbionis cum ipsa villa; tertiam partem de Faisse cum ecclesia; ecclesiam de Fied cum ædificio domini Guidonis eremitæ, in Beseno ecclesiam Sancti Joannis Baptistæ; in Crotenai ecclesiam S. Petri, capellam de Novavilla, villam Ministroli; Carolicastrum integrum cum omnibus pertinentiis suis, et quidquid in parochia Ledonensi possidetis. Præterea, Willelmo comite Burgundionum et Matisconensis viam universæ carnis ingresso, Pontia comitissa, uxor ejus, cum Stephano et Gerardo filiis suis, tallias et alia emolumenta quæ in earum terra contra justitiam faciebant, in præsentia venerabilis fratris nostri Humberti, Bisuntinensis archiepiscopi, supradictæ ecclesiæ, pietatis intuitu, refutarunt; et Tibertus de Montmoret ecclesiam Paintarum, campanariam et gerbariam quæ in quosdam homines monasterii faciebat, et septem nummos, quos in festo sancti Martini annuatim in unoquoque manso et Caroli Castrensi ecclesia exigebat, in præsentia quorumdam nobilium pro animæ suæ remedio et salute reliquit.

Easdem refutationes præsentis scripti privilegio communimus, et inconcussas perpetuis temporibus permanere. Sane quieti vestræ in posterum providere volentes, auctoritate apostolica inhibemus ut in possessionibus cœnobii vestri sine vestro et earum quæ vobis successerint consilio et assensu, nullus omnino turres, domos, vel munitiones aliquas ædificare præsumat; adjicientes etiam ut terras et possessiones ad vestrum monasterium pertinentes nullus, absque causa rationabili, vobis vel his qui post vos successerint nescientibus et invitis, emendi habeat facultatem; et si emerit, venditio illa nihil habeat firmitatis. In electione autem abbatissæ nulla prorsus sæcularis persona, vocem vel potestatem sibi audeat arrogare; sed, obeunte te, Petronilla abbatissa dilecta in Christo filia, vel earum quæ tibi successerint, nulla ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, præter eam quam sorores ejusdem loci, vel sororum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendam. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat supradictum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere et minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed illibata omnia et integra conserventur... pro quarum gubernatione ac institutione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Sane vos ad judicium hujus præscriptæ a Romana ecclesia protectionis, decem libras ceræ, septimo anno redeunte, Lateranensi palatio persolvetis. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat; et a sacratissimo corpore et sanguine Dei ac Domini nostri Jesu Redemptoris Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic bonæ actionis fructum percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen.

Sequuntur signa Lucii, Catholicæ ecclesiæ episcopi, et multorum aliorum, tam cardinalium quam episcoporum, et in fine:

Datum Laterani per manum Alberti, S. R. E. presbyt. cardinalis et cancellarii, v Kal Martii, indict. xv, anno Incarnationis Dominicæ 1181, pontif. vero D. Lucii pap. ann. III (6).

XXXIX.

Privilegium super redemptione decimarum Osnaburgensis Ecclesiæ.

(Laterani, Mart. 2.)

[MŒSER, Osn. *Gesch.*, IV, 102.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis capitulo Sancti Petri Osnaburgensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quæ a nobis rationabiliter expetuntur, animo nos decet libenti concedere, et ea effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus annuentes, decimas ad ecclesiam ipsam spectantes quibuscunque modis poteritis de manu redimere laicorum et eas, nullius contradictione obstante, vestris usibus applicare

(6) Signa chronologica sunt corrupta.

liberam auctoritate præsentium vobis impendimus facultatem. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani, VI Nonas Martii.

XL.

Privilegium de decimis laico non concedendis.

(Laterani, Mart. 3.)

[*Ibid.*, IV, 103.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri [ARNOLDO], Osnaburgensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Fraternitatis tuæ discretio non ignorat, sicut pro certo credimus, quod cum decimæ sine periculo nequeant a laicis possideri, non sunt eis sub occasione aliqua concedendæ. Ideoque auctoritate apostolica prohibemus ne decimas, quæ de manu laica sunt ereptæ vel liberari poterunt in futurum, cuiquam laicorum assignes, sed in refectionem ecclesiarum et sustentationem clericorum et pauperum, sicut in canonibus est statutum, studiose convertas, ita quod ex hoc nec hominum detractionem incurras, nec indignationem divinam in supremo valeas examine formidare.

Datum Laterani, V Nonas Martii.

LUCIUS PAPA III.

XLI.

Privilegium de sepultura in ecclesia Osnaburgensi.

(Laterani, Mart. 3.)

[*Ibid.*]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis.... præposito et conventui Osnaburgensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Si quando postulatur a nobis quod juri conveniat, et ab ecclesiastica non dissonet honestate, petentium desideriis facilem debemus impertiri consensum, eorumque vota effectu prosequente complere. Eapropter, postulationibus vestris gratum impertientes assensum, sepulturam ecclesiæ vestræ liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani, V Nonas Martii.

XLII.

Ecclesias et bona monasterii S. Cassiani de Carisio confirmat.

(Laterani, Mart. 8.)

[*Annal. Camaldul.*, IV, Append., p. 107.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio ANGELO abbati Sancti Cassiani de Carisio, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod rationi et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum impertiri suffragium.

Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium in quo divino estis mancipati obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in eadem ecclesia noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Possessionum autem nomina duximus exprimenda:

Villam de Carisio cum curte et districto et omnibus pertinentiis ejus, cum flumine Rogulo; ecclesiam Sancti Michaelis de Monterutrulo cum omnibus quæ habet et possidet, et cum omnibus quæ habetis in curte et castello de Peczole; ecclesiam Sancti Cerbonii cum omnibus quæ habetis in villa et curte de Applano; et quæ habetis in Rocoa, et curte de Valli; et partem quam habetis in ecclesia Sancti Justi; et omnia quæ habetis in curte Aliga, et in curte et districto de Foliano, et in podio de monte Fusculo, et in curte de Alatreta cum ecclesia Sancti Andreæ et omnibus quæ habetis in eadem villa; ecclesiam Sancti Pontiani cum podio, villa et curte ejusdem; et quæ habetis in curte de Legul et in curte de Toguano, et in curte de castro Falfi; ecclesiam Sancti Petri de Libiano cum his quæ habetis in villa de Libiano; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Grieiano cum omnibus, quæ habetis in Griciano, et curte ejus; et omnia quæ habetis in Montecucari; et in curte de Monticlo, et in curte de Pava, et in curte de Casanova; et in villa de Padule, et in curte de Camuliano, et in curte de Pelaja, et in curte de Montezano; et ecclesiam Sancti Fridiani de Pomponiano cum omnibus pertinentiis suis, et cum omnibus quæ habetis in castello, et curte et districto de Bibone; et quæ habetis in curte de Gavorrano; ecclesiam Sancti Andreæ de Ravi cum omnibus quæ habet et possidet, et omnia quæ ad vos pertinent in eadem curte de Ravi; ecclesiam Sancti Germani cum omnibus quæ possidet, quæ sita in curte de Collemajori, et quæcunque habetis in curte et districto de Buriano; et omnia quæ habetis in curte de Cumulo, et in curte de Ceole. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis

animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem vestram recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco nisi arctioris religionis obtentu discedere, discedentem vero sine communium litterarum cautione audeat retinere. Porro cum generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare; parochialibus autem ecclesiis, quas tenetis liceat vobis sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus debeant respondere. Prohibemus autem ne quis in vos excommunicationis aut suspensionis seu in monasterium vel ecclesias vestras interdicti sententiam absque manifesta et rationabili causa promulget. Cæterum chrisma, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, per diœcesanum episcopum gratis et sine difficultate vobis præcipimus exhiberi.

Statuimus insuper ut, infra fines parochiarum vestrarum, absque consensu episcopi diœcesani et vestro nullus ecclesiam vel oratorium de novo ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanæ Ecclesiæ. Præterea sepulturam monasterii vestri liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi quolibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam, providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona etc.

ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus ss.

Ego Theodinus, Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Petrus, Tusculanus episcopus ss.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus ss.

Ego Petrus, tit. Sanctæ Susannæ presb. card. ss.

Ego Vivianus, presbyt. cardinalis tit. Sancti Stephani in Cœlio monte ss.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Cæciliæ ss.

Ego Hugo, presb. card. tit. Sancti Clementis. ss

Ego Arduinus, tit. Sanctæ Crucis in Jerusalem presb. card. ss.

Ego Matthæus, tit. Sancti Marcelli presb. card. ss.

Ego Hyacinthus, diac. card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin ss.

Ego Rainerius, diac. card. Sancti Georgii ad Velum Aureum ss.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card. ss.

Ego Rainerius Sancti Adriani diac. card. ss.

..... per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis cancellarii, VIII Idus Martii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domni Lucii III papæ anno I.

(*Pendet consuetum plumbeum sigillum.*)

XLIII.

Privilegium pro Ecclesia Mutinensi.

(Laterani, Mart. 9.)

[TIRABOSCHI, *Memorie Moden.*, III, 82.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis BONIFACIO, præposito Mutinensis Ecclesiæ, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis in perpetuum.

Effectum juste postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntates et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam Mutinensem Ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis prædecessoris nostri Alexandri papæ, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Ecclesiam de Mocclena, ecclesiam Sancti Martini de Ponte ducis, decimam piscium ejusdem loci, tenementum Pelavicinii, Saccuucii et comitis de Massa, ecclesiam de Cesa et mansos quos ibi habetis, ecclesiam Sancti Jacobi de Aqualonga, et villam ejusdem loci, ecclesiam Sanctæ Mariæ de Situla, castrum Panzani cum curte et ecclesia, villam Marzani, ecclesiam Sancti Maronis, Moleu-

dinum et possessiones quas ibi habetis, medietatem Castri Novi, et ecclesiam, castrum Petrosæ et ecclesiam, villam de Prato, villam de Guerlo, et ecclesiam, et quidquid habetis in curte Castri Veteris, ecclesiam de Monte Cuculo, ecclesiam Sancti Martini de Curso, plebem de Coligaria cum ecclesiis suis, scilicet ecclesia Sanctæ Mariæ in Strata sita juxta flumen Panarii, ecclesia Sancti Dalmatii et ecclesia de Coligarola, ecclesia de Fossato Regio, ecclesia de Insula, ecclesia Sanctæ Mariæ Magdalenæ, et Sancti Cusaldi et hospitali ejusdem ecclesiæ, quartam partem territorii Miotinæ cum decimis quæ jure proprietatis canonice vestræ pertinet, et decimas quartæ partis ejusdem territorii ad episcopum pertinentis et molendina quæ in præfata quarta parte canonice consistunt, et quidquid habetis in Soleria pro concambio quod fecistis cum Manfredino filio Bernardini quondam Manfredi.

Antiquas præterea et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ hactenus observatas ratas habemus, et eas auctoritate apostolica confirmamus. Prohibemus quoque ut infra parochias ecclesiarum vestrarum nullus ecclesiam vel oratorium sine assensu diœcesani episcopi et vestro ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanorum pontificum. Interdicimus etiam ne quis in vos vel ecclesiam vestram sine manifesta et rationabili causa excommunicationis vel interdicti sententiam promulgare præsumat. Sepulturam præterea Mutinensium civium eidem ecclesiæ liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia parochialium ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci præposito, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et episcopi vestri canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Bene valete

Ego Lucius, sanctæ Romanæ Ecclesiæ episcopus, subscripsi.

Ego Theodinus, Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus, subscripsi.

Ego Petrus, Tusculanus episcopus, subscripsi.

Ego Paulus Prænestinus episcopus subscripsi.

Ego Petrus, presb. cardinalis titulo Sanctæ Susannæ, subscripsi.

Ego Vivianus, presb. cardinalis titulo Sancti Stephani in Cœlio Monte, subscripsi.

Ego Cynthius presb. cardin. titulo Sanctæ Cæciliæ subscripsi.

Ego Hugo, presbyt. cardinalis titulo Sancti Clementis, subscripsi.

Ego Ard., presb. cardinalis titulo Sanctæ Crucis in Jerusalem, subscripsi.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim titulo Calixti subscripsi.

Ego Hyacinthus, diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin, subscripsi.

Ego Rainerius, diac. cardinalis Sancti Georgii ad Velum Aureum, subscripsi

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis, subscripsi.

Datum Laterani per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, VII Idus Martii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno primo.

XLIV.

Privilegium concessum canonicis ecclesiæ Placentinæ.

(Laterani, Mart. 10.)

[Campi, *Hist. di Piacenza*, II, 366.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis... præposito et canonicis ecclesiæ Placentinæ salutem, et apostolicam benedictionem

Dignum est et consentaneum rationi, ut singulis ecclesiis dignitates, et jura sua diligenti studio conservemus, et ne aliquorum malignitate turbentur, congruam sollicitudinem adhibere. Hac itaque ratione inducti, et vestris precibus inclinati auctoritate apostolica prohibemus, ne cui liceat infra parochias ecclesiarum vestrarum sine diœcesani episcopi et vestro assensu ecclesiam vel oratorium construere, salvis nimirum authenticis scriptis Romanæ Ecclesiæ.

Datum Laterani, VI Idus Marti

XLV

Canonicorum Placentinorum institutum sancit.

(Laterani, Mart. 10.)

[Ibid.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis præposito, etc. (*modo quo supra*).

Relatum est nobis ex parte vestra, quod pensantes sollicite facultates ecclesiæ vestræ, et grave volentes scandalum evitare, communiter statuistis, ut tantum decem et octo canonici, et quinque custodes sint in ecclesia vestra. Quam utique constitutionem, ut majorem habeat firmitatem, quæritis auctoritate apostolica confirmari.

Inde est, quod precibus vestris inducti numerum in canonicis et custodibus prætaxatum, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus: statuentes ut, nisi facultates tot comparaverint, quot sufficere

posse pluribus merito videantur, ipsum numerum minime transcendatis, etc.

Datum Laterani, VI Idus Martii.

XLVI.

Ad episcopos et clericos Scotiæ. — De absolutione Willelmi, regis Scotiæ.

(Velletri, Mart. 17.)

[MANSI, *Concil.*, XXII, 474.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus, episcopis, abbatibus, clero et populo per Scotiam constituto, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum regibus tanquam præcellentibus Apostolus statuerit deferendum, dignum est et consonum rationi, ut eos tanquam filios charissimos propensius honoremus, et in devotione beati Petri et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, annuendo justis illorum desideriis, attendamus. Accepimus autem quod cum charissimus in Christo filius noster Willelmus, illustris rex Scotorum, electioni et consecrationi venerabilis fratris nostri Joannis episcopi inexorabiliter obviaret, obtentu litterarum sanctæ recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, bonæ memoriæ Rogerus Eboracensis archiepiscopus, et jam episcopus dictus, in eum et regnum et quosdam de regno sententiam excommunicationis promulgarunt. Cæterum venerabilis frater noster Jocelinus, Glascuensis episcopus, et dilecti filii Arnaldus de Melros et Osbertus Kalkoensis [Kalrensis] abbates, et Walterus, prior Sanctæ Columbæ de Insula, propter hoc ad sedem apostolicam accedentes, sua nobis assertione monstrarunt quod archiepiscopus excommunicationis in regem, et interdicti in regnum, et episcopus jam dictus in quosdam de regno excommunicationis, sententiam protulerunt, quam ex multiplici ratione retractandam fore rationabiliter coram nobis et fratribus ostenderunt. Inde utique fuit quod præfato regi, tanquam charissimo in Christo filio deferentes, omnem sententiam jam dicti episcopi pro præfata causa in eum vel suos vel regnum prolatam de communi consilio fratrum auctoritate apostolica relaxavimus, et statuimus illum et suos excommunicatione, et regnum interdicto ex præscripta sententia nostra non teneri. Quocirca universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus ei tanquam regi Catholico, et habenti communionem apostolicæ sedis, participare minime dubitetis; sed in omnibus illi honorem congruum impendatis. Quanto enim certiores sumus de sinceritate devotionis illius ecclesiis et personis ecclesiasticis regni sui, tanto amplius eum volumus in omnibus in quibus secundum Deum possumus, honorari.

Datum Veletræ, decimo sexto Kalendas Aprilis.

XLVII.

Monasterii Bellelagiensis protectionem suscipit possessionesque ac jura confirmat.

(Velletri, Mart. 19.)

[HUGO, *sacri et canonici ordinis Præmonst. Annales*, t. I, Probat., p. 217.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati monasterii de Bellelaia ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam de Bellelaia, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis recordationis Innocentii et Eugenii, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et beati Augustini Regulam, atque institutionis Præmonstratensis formulam, in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum aut principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam de Thuvenna cum capella de Reconvilber cum earum appenditiis, tam dote quam decimis; ecclesiam de Boecurt cum curte ejusdem loci et aliis suis appenditiis; ecclesiam Sancti Ursicini de Nugerol cum curte quam ibidem habetis, et aliis appenditiis suis, Salmuris curtem cum vineis; Corceles et Marves, Cascale cum agris, Loueresce et Taragna, allodium in agris et pratis, allodium Manegoldi militis apud Belvilar et apud monasterium, allodium de Vernath, tam in silva quam in agris et pratis; allodium de Fornas, curtem de Racina cum appendiciis suis, curtem de Corcelum cum appendiciis suis apud Divilier, allodium apud de Laimunt, allodium apud Corlawre, allodium apud Sonillier, allodium apud Wingelies, allodium Chunegundis apud Zazingeim, allodium Fridelvonnis apud Bethelaica, allodium Cononis apud Corginnart, allodium apud Villar, allodium apud Buires, allodium, curtem de Montagis cum appenditiis suis apud Chouna, allodium, monasterium de Grangurt cum appenditiis, videlicet allodio de Cordemasche; curtem de Langier cum appenditiis suis, curtem de Girevilar cum appenditiis suis, allodium apud Althorielie cum omnibus eorum pertinentiis.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos, ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua

retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare: chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a diœcesano suscipiatis episcopo, si quidem catholicus fuerit, et gratiam atque communionem apostolicæ sedis habuerit, et ea vobis gratis et absque gravitate aliqua voluerit exhibere. Alioquin liceat vobis quemcunque malueritis adire antistitem, qui nimirum nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Prohibemus etiam ut nullus, præter Basiliensem episcopum, ipsius loci advocatiam occupare præsumat. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam providerint eligendum. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam, vel rapinam seu furtum committere, ignem apponere, seu hominem capere vel interficere audeat. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus Tusculan. episcopus.

Datum Velletri per manum Alberti S. R. E. presbyteri cardinalis et cancellarii, XIV Kal. Aprilis, indictione XIV, Incarnat. Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ tertii anno primo.

XLVIII.

Privilegium pro monasterio S. Quintini Montensis.
(Velletri, April. 8.)

[GUIBERTI abbatis de Novigento Opera, p. 620.]

LUCIUS, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati Montis Sancti Quintini, ejusque fratribus tam præsentibus, quam futuris, etc.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor æquitatis et ordo exigit rationis; præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscepimus et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Duas partes decimæ quas acquisivistis in terris Joannis Bortel viginti solidos, etc.

Liceat quoque vobis clericos et laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos absque alicujus contradictione ad conversionem recipere, et in vestro monasterio retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem, nisi arctioris religionis obtentu, absque abbatis sui licentia, fas sit de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere.

Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, januis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce divina officia celebrare.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, a vobis decimas exigere vel extorquere nullus præsumat. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare, quibus, si idonei fuerint, eis curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus debeant respondere.

Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat;

salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Pro chrismate vero, oleo sancto, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis, nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo, quidquam audeat postulare.

Inhibemus etiam ne ecclesias aut terras, seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum, liceat alicui personaliter dari, seu alio modo alienari, sine consensu totius capituli, aut majoris et sanioris partis ejusdem. Si quæ vero donationes vel alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, eas irritas esse censemus.

Ad hæc autem adjicimus ne aliqui fratres seu conversi sub professione domus vestræ astricti, sine consensu et licentia abbatis et majoris partis capituli vestri, pro aliquo fidejubeant, vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiant, ultra pretium capituli sui providentia provisum, nisi propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere præsumpserint, non teneatur conventus, sine cujus licentia et consensu hoc egerint, pro his aliquatenus respondere.

Præterea licitum sit vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio, si rectum fuerit, et propulsare violentiam, et justitiam vindicare.

Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptione, astutia vel violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Deum et beati Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo, etc. *Ut supra, in litteris Eugenii papæ.*

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis, et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Petrus Tusculan. episcopus.

Ego Petrus presbiter cardinalis tit. S. Susannæ.

Ego Vivianus presb. card. tit. S. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Ceciliæ.

Ego Arduinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim, tit. S. Calixti.

Ego Raineriua card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancellarii, VI Id. April. anno 1181, papæ Lucii III anno primo.

XLIX.

Ad Theobaldum abb. Clun. — Statuit quod nullus ordo seu religio alia ponatur in parochiis juris Cluniacensium.

(Velletri, April. 11.)

[*Bullarium Cluniacense.*, p. 76.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio THEOBALDO abbati Clun. ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum.

Injuncti nobis a Deo apostolatus officium et ecclesiasticæ utilitatis consideratio nos hortantur et admonent illas Ecclesias, quas in sanctæ religionis observantia ferventiores esse videmus, et eas honestate et religione pollere cognoscimus, ampliori charitate diligere, majoremque illis honorem jugiter et gratiam exhibere. Eapropter, dilecte in Domino fili Theobalde, Ecclesiam tuam, vestigiis antecessorum nostrorum inhærendo, sincere et tenere, utpote specialem ac per omnia devotam filiam apostolicæ sedis diligentes, dignum duximus tuis petitionibus assensum præbere. Concedimus ergo tibi tuisque successoribus in perpetuum ut in parochiis ad jus tuum pertinentibus nullus futuris temporibus ordo, seu religio, nisi Cluniacensis ponatur; ea videlicet ratione, ne bona vel jura benignitate Romanorum pontificum Ecclesiæ tuæ collata, obtentu cujuslibet novæ vel supervenientis religionis imminuantur aut auferantur. Statuimus nihilominus ut infra terminos parochiarum tuarum nullus cœmeterium absque assensu tuo construere præsumat, salva sedis apostolicæ auctoritate. Nulli ergo omnino hominum fas sit hujus nostri decreti sententiam infringere, seu ausu temerario perturbare. Si qua sane inposterum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ operationis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen!

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus Tusculan. episcopus.

Ego Rainerius diac. card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Vivianus presbyter card. tituli S. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cynthius presb. card. tit. Sanctæ Ceciliæ.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Laborans presb. c. S. Mariæ trans Tiberim.

Datum Velletri, per manum Alberti S. R. E. presbyteri card. et cancellarii, III Idus Aprilis, in-

dict. xv, Incarnat. Dominicæ anno 1182, pontificatus autem domini Lucii papæ III anno primo.

L.

Bona et jura prioratus Sancti Petri de Rumiliaco, Boloniensis diœcesis, confirmat.

(Velletri, April. 11.)

[*Bullarium Cluniacense*, p. 77.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori monasterii Beati Petri de Rumiliaco, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos debet libenti concedere, et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Beati Petri, in quo divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis Eugenii papæ, prædecessoris nostri, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

In episcopatu Lundoniensi ecclesiam de Stanford, ecclesiam de Lagefara, ecclesiam de Lagefara parva, ecclesiam de Cogeshala, ecclesiam de Teja, ecclesiam de Lanversoch ex dono Eustachii comitis Boloniensis, villam quæ vocatur Rumiliacus, et Burdes, et Fosseneis, et Pochim, cum terris a mari usque ad Fon., molendinis, aquis, aquarumque decursibus, adnocariis, pratis, pascuis, silvis, servis et ancillis, et cæteris appendiciis suis. In Anglia, de dono comitis Eustachii, terram solventem annuatim viginti libras sterlinorum in villa quæ dicitur Fobinges. Locus autem ipse, scilicet prædictum ipsum monasterium de Rumiliaco cum omnibus pertinentiis suis, sicut hactenus fuisse cognoscitur, sub Cluniacensis monasterii obedientia et subjectione perpetuo consistat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesanorum episcoporum canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus Tusculanensis episcopus.

Ego Vivianus presb. card. tit. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Ceciliæ.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Raincrius diaconus cardinalis S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Datum Vellet. per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri, cardinalis et cancellarii, III Idus Aprilis, indict. xv, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno primo.

LI.

Monasterii Reichenbacensis protectionem suscipit, possessiones confirmat, privilegia amplificat.

(Velletri, April. 14.)

[Ried. *Cod. diplom. Ratisbon.*, I, 254.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Reimbotoni abbati monasterii Sanctæ Mariæ in Reichenbach, quod in Ratisponensi episcopatu situm est, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Sanctæ Mariæ de Reichenbach in Ratisponensi episcopatu situm, a bonæ memoriæ Diepoldo marchione, et uxore sua Adelheide constructum et beato Petro oblatum, in quo divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis Calixti papæ, prædecessoris nostri, sub beati Petri tutela et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Dei et beati Benedicti Regulam in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit, absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem gene-

ralo interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. Pro chrismate vero, oleo sancto, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem vel quibuslibet aliis sacramentis ecclesiasticis, nullus a vobis aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo quidquam audeat postulare.

Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur (*IV Reg.* v). Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat: salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentiâ præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam, providerint eligendum. Hoc ipsum etiam de advocati constitutione præcipimus ; qui tamen advocatus, si fratribus gravis et monasterio inutilis fuerit, eo amoto, alium loco ejus substituendi liberam vobis concedimus facultatem.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, diœcesani episcopi consueta justitia. Ad indicium autem hujus a Romana Ecclesia perceptæ libertatis, aureum unum annis singulis nobis nostrisque successoribus persolvetis, quemadmodum a prædicto marchione Diepaldo noscitur institutum. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Subscripserunt cum papa decem cardinales assensum prædicto protectorio præbentes.

Datum Velletri per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, octava decima Kalendas Maii, indictione xv, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero Lucii papæ III anno primo.

Plumbum : Lucius pp. III.

LII.

Ecclesiæ Gradensis privilegia, petente Henrico patriarcha, confirmat. (Fragmentum.)

(Velletri, April. 18.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 1131. Hic subscriptiones tantum et tempus dati diplomatis exhibentur, lectore revocato ad bullam ab Adriano IV Ecclesiæ Gradensi concessam. Vide *Patrologiæ* t. CLXXXIII.]

Datum Velletri per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancellarii xiv Kal. Maii, indict. xv, Incarnationis Dominicæ 1182, pontificatus vero D. Lucii papæ tertii anno i.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus Tusculanensis episcopus.

Ego Vivianus presb. card. tit. S. Stephani in Cœlio Monte.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Ceciliæ.

Ego Arduinus presb. card. tit. S. Crucis in Hierusalem.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim, tit. Callisti.

Ego Rainerius diac. card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diacon. card.

Ego Ardicius S. Theodori diaconus card.

LIII.

Monasterii S. Mariæ Cellæ superioris Wirzeburgensis possessiones confirmat.

(Velletri, Maii 1.)

[Hugo, *Sacri et canonici ordinis Præmonst. annales*, t. I, Prob., p. 387.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Rabenoldo abbati monasterii S. Mariæ semper Virginis in Cella, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis.

...In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : locum ipsum in quo prælibatum monasterium constructum est, cum adjacenti sanctimonialium Cella et curiis monasterio contiguis, Herstart videlicet, et illa quæ est ultra fluvium Wrogi sita cum prædiis et decimationibus et omnibus pertinentiis suis cultis et incultis; montem etiam qui Rotemberc dicitur, cum omni proventu suo. Ad hæc concambium illud quod inter vos et inter episcopum Nuwenburgensem et ecclesiam ipsius, per manus advocati ejusdem ecclesiæ, scilicet Theotinis comitis, filii marchionis Conradi, et per manum Manegoldi cujusdam nobilis de Wilpere, et filiorum suorum, quemadmodum felicis recordationis prædecessor noster Alexander papa et imperator Fridericus, Heroldus Wirtzburgensis episcopus, Tuto Nuwenburgensis episcopus, et ipsa Nuwenburgensis Ecclesia privilegiis suis confirmaverunt. Sunt autem hæc omnia bonorum quæ Nuwenburgensi Ecclesiæ in concambio data sunt; bona in Hinsmisart, et in Hosteim, in Carbach et in Birckinvald, de quibus singulis annis viginti octo marcæ ecclesiæ Nuwenburgensi solvuntur. Hæc autem bona in concambio sunt recepta : Haselbrunen villa quædam et villa quæ Walprunnen dicitur, et duæ partes villæ quæ Albestatt dicitur, tertiam vero partem ejusdem villæ a canonicis majoris ecclesiæ in Wirciburc pro annuo canone vos manu tenetis, cum villa quæ Lusenbach dicitur, et cum bonis quibusdam in Hisingen, unde singulis annis sex libras Wirtzebur-

gensis monetæ persolvitis. Mansos sexdecim quoque quos bonæ memoriæ Heroldus Wirtzeburgensis episcopus, tres libras cum decimis in Turrebach, ad opus infirmorum vestro cœnobio contulit, unde singulis annis libram ei persolvitis. Insuper curiam in Mose et curiam in Richesbrunnen, cum decimis et omnibus pertinentiis suis, et curiam in Wirciburcg, et bona vestra in Gernestatd et in Karbach, et curiam in Hetingesfeld cum vineis attinentibus. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus vel sumptibus vestris colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuras locorum vel grangiarum vestrarum, nullus violentiam, vel rapinam seu furtum committere, aut ignem apponere, seu hominem capere, vel interficere audeat. Liceat quoque vobis clericos aut laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos absque alicujus contradictione ad conversionem recipere et in vestra ecclesia retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, sine abbatis licentia fas sit de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, januis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce, divina officia celebrare. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam providerit eligendum. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, etc.

Ego Conradus Sal. minister Galinensis episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Petrus Tusculan. episcopus.

Ego Petrus tit. S. Susannæ presbyt. card.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Ceciliæ.

Ego Arduinus presb card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus presb. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim. tit S. Calixti.

Ego Jacobus S. Mariæ in Cosmedin. diac. card.

Ego Arditio S. Theodorici diac. card.

Ego Rainerus S. Georgii ad Velum Aureum diac. card.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Rainerus diac. card. S. Adriani.

Datum Velletri per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, Kalend. Maii, indictione XIV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno I.

LIV.

Ecclesiam S. Mariæ de Reno tuendam suscipit et ejus bona ac jura confirmat.

(Velletri, Maii 3.)

[TROMBELLI, *Mem. di Reno*, p. 576.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GERARDO priori ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Reno, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Cum nobis sint, licet immeritis, omnium Ecclesiarum cura et sollicitudo commissæ, pro statu Ecclesiæ vestræ pastoralem cogimur sollicitudinem gerere, et paci vestræ, prout nobis Dominus dederit, intendere diligenter. Ut autem a pravorum incursibus apostolica sitis defensione muniti, Ecclesiam vestram in qua divino estis obsequio mancipati, inducti piis precibus et justis postulationibus vestris, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo prædicta ecclesia constructa est, cum omnibus pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Andreæ, in Turricella, ecclesiam Sancti Domini juxta Bognum, ecclesiam Sancti Salvatoris; possessiones quæ fuerunt Gerardi de Sala; ecclesiam Sanctæ Paxedis, sicut a piæ memoriæ prædecessoribus nostris Anastasio et Alexandro, Romanis pontificibus, vobis concessa est, salvo jure et reverentia cardinalis qui pro tempore in eadem ecclesia fuerit; ecclesiam Sancti Jacobi quæ dicitur Casa Dei, cum pertinentiis suis; pontem qui juxta ecclesiam vestram super Renum situs est, cum suis possessionibus. Libertates quoque et immunitates rationabiliter indultas a bonæ memoriæ Henrico et Girardo Bononien. episcopis ecclesiæ vestræ, et aliis ecclesiis vestris quas prædiximus, videlicet ut cum omnibus rebus suis, tam mobilibus quam immobilibus, ab omni conditione et a servitio et tributo tenentium ab episcopo, tam monachorum et clericorum quam laicorum, vel alicujus, tam magnæ quam parvæ personæ, dominio, præter episcopale jus liberæ sint penitus et quietæ, ratas habemus et firmas easque perpetuis temporibus illibatas

manere censemus. Liceat etiam vobis clericos et laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere et in vestra ecclesia absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem fas sit de eodem loco absque licentia prioris sui nisi obtentu arctioris religionis discedere; discedentem vero absque communium litterarum vestrarum cautione nullus audeat retinere. Et si aliquis ipsorum fratrum extra claustrum ausus fuerit sine prædicta licentia permanere, si secundo tertiove commonitus resipiscere forte contempserit, liceat priori ejusdem loci excommunicationis in ipsum tanquam in professum suum sententiam promulgare.

Præterea decimas quas a quadraginta annis inconcussas tenuistis, et nunc pacifice retinere noscimini, vobis et ecclesiæ vestræ auctoritate apostolica confirmamus. Prohibemus etiam ut nulli fas sit vobis vel ecclesiæ vestræ novas et indebitas exactiones imponere. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ad hæc, ordinationes clericorum vestrorum a quo malueritis catholico episcopo suscipiendi liberam vobis concedimus facultatem, sicut memorati episcopi facultatem ipsam vobis per authentica scripta indulsisse noscuntur. Fructum quoque vestrorum undecunque de episcopatu Bononiensi venientium, vobis decimas confirmamus, sicut eædem decimæ sunt ab eisdem episcopis ecclesiæ vestræ provida circumspectione concessæ. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci priore, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam, providerint eligendum. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare; aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et Bononiensis episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Chunradus Sal. minister et Sabinensis episcopus ss.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Petrus Tusculan. episcopus ss.

Ego Petrus tituli S. Susannæ presb. cardinalis. ss

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card. ss.

Ego Cynthius presb. card. tit. Sanctæ Cæciliæ ss.

Ego Arduinus presb. card. tit. Sanctæ Crucis in Jerusalem ss.

Ego Matthæus presb. card. tit. Sancti Marcelli ss.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti ss.

Ego Hyacinthus diaconus card. Sanctæ Mariæ in Cosmedin ss.

Ego Ardicio Sancti Theodori diacon. card. ss.

Ego Rainerius diac. card. Sancti Georgii ad Velum Aureum ss.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis subscripsi.

Datum Velletri per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. cardinalis et cancellarii, v Nonas Maii, indictione xv, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno I.

LV.

Burgundi episcopi Argentinensis statuta de juribus præpositi Haselacensis et canonicorum ibidem confirmat.

(Velletri, Maii 9.)

[WURDWEIN, *Nova subsidia diplomatica*, t. X, p. 121.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis Sancti Florentii Haselacensis, tam præsentibus quam futuris, legitime substituendis, in perpetuam memoriam.

Ea quæ sunt pro Dei cultu rationabiliter de prælatorum auctoritate statuta in sua debent stabilitate consistere, et ne possint malignitate quorumlibet a suo statu divelli apostolico patrocinio communiri. Hinc est quod, cum pro distributione præbendarum ecclesiæ vestræ frequens inter vos scandalum oriretur, beatæ memoriæ B. quondam Argentinensis episcopus, prout ex ejus scripto comparet, de scandalo sedando sollicitus, communicato fratrum suorum consilio, ita demum cum auxilio gratiæ cœlestis effecit quod, omni scissura deposita, quæ debeantur vobis expressit, prout deputatæ. Sane B. quondam præpositus vester decimas ad ecclesiam vestram pertinentes vobis, memorato episcopo suadente, concessit, videlicet de Hosthoven, de Hernoldeshseim decimas vini duntaxat, et post obitum ejus decimas frumenti et aliorum et decimas insuper de Hurmaten in Brussetal. Idem vero episcopus, dum præposituram Ecclesiæ vestræ in ipsa manu teneret, decimas de Sulceu et sex agros vineti Buytenheim, et tres in Westhoven, eo tenore concessit, ut nulli unicuique præposito, qui aliquando vestræ præesset Ecclesiæ, vobis ea subtrahendi pateret facultas. Insuper etiam prædictus B. præpositus molendinum quoddam quod proprietario jure tenebat, cum adjacenti prædio in villa Tungurnesin eidem ecclesia pia devotione conces-

sit, ita tamen ut, dum viveret, eis libere frueretur, et eo decedente ad ecclesiam vestram sine qualibet contradictione rediret, et vos in ejus anniversario de præscripto molendino deberetis quatuor quartalia frumenti pauperibus erogare. Præterea B. de Cunze prædium quoddam in præscripta villa pro sua vobis salute legavit, eo quidem tenore, ut C. filius ejus concanonicus vester istud prædium in sua vita possideat, et in anniversario patris duodecim panes claustrales et situlam vini et duodecim denarios pauperibus largiatur, et, eo decedente, jam dicta ecclesia in ipso prædio ei, nullo contradicente, succedat; hæc autem omnia, prout ea rationabiliter possidetis, vobis et ecclesiæ vestræ auctoritate apostolica confirmamus.

Ad hæc, cum de cooperienda ecclesia vestra et de aliis quæstio suborta fuisset, recognitum est coram episcopo supradicto, prout ejus scriptum continet, quod præpositus dimidiam, et episcopus aliam partem ecclesiæ debeant reparare, quoties in aliquo reparatione egebit. Insuper etiam præpositus officinis fratrum, videlicet claustro per totum, dormitorio, refectorio, pistrino, cellario, molendino ne aliqua negligentia defectum procuret sollicite præcavebit, et si etiam aliqua a suo statu ceciderint ea de proprio restaurabit defectuique rei familiaris et divinorum obsequiorum cum omni diligentia providebit. Et si aliquo ex ipsius negligentia vel incuria super his ecclesia vestra senserit detrimentum, idem præpositus illata damna tenebitur resarcire. Cellerarium etiam fratrum cum omni diligentia procurabit, quo eorum præbendas, videlicet frumentum et vinum ipsius custodiæ deputatum usibus fratrum fideliter referentur, ne aliquo casu perdantur. Si vero deperdita fuerint, omnia restaurabit, nec sine communi electione fratrum ad recipiendum aliquem in canonicam potestatem habebit; decanum quoque, magistrum scholarum, custodem, portenarium, cellerarium non nisi ad electionem fratrum constituet; nec etiam ad pistorum constituendum, nisi electio fratrum accedat, manus extendet; vasa quoque vinaria, quotquot fratrum fuerint usibus necessaria, ex proprio ministrabit, et his tabe aut vetustate consumptis, alia nova tenebitur exhibere. Nullam autem curiarum, quarum donatio ei de jure præposituræ competit, sine fratrum electione locabit. Beneficium autem aliquod claustrale cum vacaverit, nulli jure successorio conferatur. Præpositus autem illi canonico, qui ab eo proximum locum obtinet, illud concedere non denegabit, si tamen id ab ipso devotionis studio fuerit postulatum. Si vero beneficium illud postulare noluerit, præpositus ipsum conferendi cui ecclesiæ vestræ canonico maluerit facultatem habebit, singulorum tamen facultate considerata, nec si unum ditare intendat, ut aliis occasionem scandali præstare videatur.

Præpositus insuper præbendas fratrum recipere debebit de curia videlicet Kircheim, de qua singulis annis centum triginta quartalia frumenti ad mensuram ecclesiarum Argentinensis civitatis, et quinque carratas vini, vobis debet exsolvere, præter decem quartalia frumenti quæ debet decano, et præter quinque quartalia, quæ præbendæ eleemosynariæ dare tenetur. Denarios quoque fratrum vestibus deputatos præpositus ministrabit, et ita ne fratres in officiorum divinorum possint celebratione tepere. Calefactoriam etiam a festo B. Martini usque ad Cœnam Domini diebus singulis ad usum fratrum per ministrum suum faciet calefieri, et fenum prati de Urmatten in ipsorum fratrum utilitatem etiam propriis expensis secari.

Ne ergo contra id quod statutum est præpositus quidquid vobis subtrahere valeat, aut vos ab eo debeatis requirere quod ipse vobis solvere nec dare teneatur, hæc quæ prædiximus, prout sunt de vestri episcopi auctoritate statuta et in ecclesia vestra servanda, futuris temporibus præcipimus integra permanere.

Decrevimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere conturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut quibuslibet vexationibus perturbare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua ergo in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus tit. S. Susannæ presbyter cardinalis.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. cardinalis.

Ego Cynthius presb. card. tit. S. Ceciliæ.

Ego Arduinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus presb. card. tit. S. Marcelli.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Hyacinthus diaconus card. S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Ardicio Sancti Theodori diac. card.

Ego Raynerus diaconus card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Chonradus episcopus Salsburgensis Ecclesiæ minister.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Petrus Tusculanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Datum Velletri per manum Alberti S. Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancellarii VII Idus Maii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno primo.

LVI.

Monasterio Repsholtensi asserit reditum, a Liemaro quondam archiepiscopo Hamburgensi concessum.

(Velletri, Maii 15.)

[LAPPENBERG, *Hamburg. Urkund.*, I, 230.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, præposito ecclesiæ Sancti Mauricii de Ripesholt, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris canonice substituendis, in perpetuum.

Cura suscepti regiminis monet nos propensius et hortatur sic circa decorem domus Domini sollicite vigilare, ut ministri ejus statuta canonica in sua conversatione custodiant, et ad usum vitæ præsentis, juxta quod Apostolus statuit, ut qui altario servit, de altario vivat, necessaria stipendia consequantur. Propositum autem est nobis ex parte vestra, dilecti in Domino filii, quod bonæ memoriæ Liemarus, Bremensis quondam episcopus, de obsequio nostri Creatoris et sustentatione ministrorum ejus in ecclesia vestra, pro episcopalis officii administratione sollicitus, prout inferius adnotatur, clericis in ecclesia vestra Domino servientibus necessaria stipendia providere curavit et perpetuis temporibus constituit exhibenda: omni scilicet die panem unum tantæ magnitudinis, ut septem possint de mensura modii illius loci formari; quatuor becarios cervisiæ, unum denarium Gavariensis monetæ per singulos dies, et decem solidos annuatim ad utilitatem vestium comparandam. Constituit etiam et superaddidit, omni die Dominico pulchrum panem siliginum et denarium cum becario medonis vel duobus cervisiæ. In majoribus autem festivitatibus, videlicet in Natali Domini, ipsis quatuor diebus, in Circumcisione Domini, in Epiphania, in Purificatione sanctæ Mariæ, in festivitate sancti Matthiæ, in depositione carnis, in die sancto Paschæ cum proximis tribus diebus, in festivitate apostolorum Philippi et Jacobi, in Ascensione Domini, in die sancto Pentecostes, in feria secunda, in tertia, in quarta, in festo sancti Joannis Baptistæ, in festivitate apostolorum Petri et Pauli, et Jacobi, Laurentii, in Assumptione sanctæ Mariæ, in festivitate sancti Bartholomæi, in nativitate sanctæ Mariæ, in festivitate sancti Matthæi apostoli, sancti Mauritii, et in dedicatione ejusdem ecclesiæ, in festivitate sancti Michaelis, sanctorum apostolorum Simonis et Judæ, Omnium Sanctorum, et sancti Willehadi, Andreæ et Thomæ apostolorum unicuique pulchrum panem, quatuor insimul porcellum ablactatum et pullum, vel privatim denarium. Tres becarios unicuique presbytero medonis, duos diacono, totidem subdiacono, vel bis tantum electæ cervisiæ. Addidit insuper ad supplementum præbendæ pro debito charitatis solvendum, quidquid pro sepulturis mortuorum in denariis sive prædiis pia fuerit devotione collatum. Quidquid vero redditum sive census super expensam præbendæ fratrum remanere contigerit, in ædificationem et structuram ecclesiæ, sive in augmentum ornatus atque librorum, consilio et assensu fratrum et parochianorum colligi statutum est et converti. Obeunte vero præposito, qui ibi pro tempore fuerit, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum timorem Dei providerint eligendum.

Nunc igitur, quia contra malignorum incursus auctoritatis apostolicæ petivistis munimine roborari, nos ad exemplar sanctæ recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, petitioni vestræ grato concurrentes assensu, prædictam constitutionem auctoritate apostolica confirmamus, et ratam futuris temporibus permanere censentes, ecclesiam vestram sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere aut quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura; salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Datum Velletri, per manum Alberti, Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XVIII Kalendas Junii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1181, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno primo.

LVII.

Gerardo archiepiscopo Ravennati mandat « ut sacramentum apud se dicere plebis S. Mariæ in Portu, plebis S. Martini in Maiera incolas atque alios in ditione Ferrariensi jubeat, quos, jurata archiepiscopi obedientia, Ferrariensium consulum jussu, Pericinus eorum internuntius, exemerat. »

(Velletri, Maii 21.)

[Vide RUBEI *Historiam Ravennatem*, p. 353.]

LVIII.

Monasterium Dudleyense tuendum suscipit et ejus possessiones ac privilegia confirmat.

(Velletri? Jun. 16.)

[*Monasticon Anglic.*, I, 614.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis suis EVERARDO priori ecclesiæ de Dudleia ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Qui postpositis sæcularibus desideriis sub regulari disciplina suum voverunt Domino servitium, apostolico debent patrocinio communiri, ne in sui propositi exsecutione tepescant, si pravorum fuerint injuriis lacessiti. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam in qua divino estis obsequio mancipati, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et B. Benedicti Regu-

lam atque institutionem Cluniacensium fratrum in eadem ecclesia noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant.

In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: ecclesiam S. Jacobi de Dudlei et capellas ejusdem villæ Sancti Edmundi et s. . .; ecclesiam de Deggestei, cum pertinentiis suis; ecclesiam de Porlfeldi cum capella de Cotton, ecclesiam de Angle... cum pertinentiis suis; ecclesiam de Brateielde cum capella de Englefeld de donatione Gervasii Paganelli; ecclesiam de Womburne cum capella de Tresel et aliis pertinentiis suis de donatione Guidonis de Offeni; ecclesiam de Setlle cum pertinentiis suis de donatione Radulfi de Setlle; ex donatione Agnetis de Somery villam de Chyrchille cum pertinentiis suis; ex donatione Osberti de Kenefara villam de Saredune cum pertinentiis suis; ex donatione Roberti de Chandeu unam virgatam terræ in villa de Wolztone; et terras de Angepenne, ex dono Joannis Mausell. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum Ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. In parochialibus vero ecclesiis quas habetis liceat vobis clericos vel sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare, quibus, si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, nobis vero de temporalibus debeant respondere. Liceat vobis quoque clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem vestram recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ne quis post factam in Ecclesia vestra professionem, nisi arctioris religionis obtentu, discedere de eodem loco præsumat; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Antiquas quoque et rationabiles consuetudines, in Ecclesia vestra hactenus observatas, futuris temporibus ratas decernimus permanere.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium in aliquo perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, aut quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia et debita reverentia Cluniacensi Ecclesiæ. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Datum, etc., XVI Kalendas Julii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1190 [*leg.* 1182], pontificatus vero domini Lucii papæ III primo.

LIX.

Privilegium pro ecclesia S. Mariæ Alteriacensi.

(Velletri, Jun. 18.)

[HUGO, *Sacræ antiquit. monum.*, I, 210.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis MILONI abbati ecclesiæ Sanctæ Mariæ Alteriacensis cæterisque fratribus, tam præsentibus quam futuris, omnibusque aliis, apostolicam benedictionem in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eas a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis confringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuentes, et præfatam ecclesiam Sanctæ Mariæ Alteriacensis, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes, ut ordo canonicus qui secundum Deum et beati Augustini Regulam in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum, vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum scilicet qui nuncupatur Alteriacum, in quo ecclesia præfata fundata est, cum decimis, et omnibus appendiciis suis, in terris cultis et incultis, pratis, aquis, silvis, per terminos designatos, scilicet per duos Chillimontes (*Chillemont*), per mon-

tem Alteriaci. per Chelmini guttam (*la goutte ou source de Chillemont*), usque Mortaniam, et ex alia parte per vadum Sapinci (*le void du sapiné*), usque Mossur (*Mossoux*) et cunctas terras de Nunfai, censum minime solventes, cum pasturis totius banni Rambertivillæ; locum de Guandeborzoch (*la Souche*, cum decimis et pasturis totius banni de Nozuncurt (*Nossoncourt*) perpetuo jure tenendas, sub tali conditione quod prædicta ecclesia duodecim nummos Metensis monetæ capitulo S. Stephani singulis annis in synodo post festivitatem Omnium Sanctorum persolvet, ita tamen quod si aliqua in finibus Alteriaci ad ædificationem ecclesiæ Dei sint in usibus utilia, nullo prohibente sive contradicente sumantur; Theodorico de Danubrio ejusdem loci advocato, et cæteris ministerialibus annuentibus et laudantibus. Dimidium molendini de Anglemont, sub censu unius nummi a Stephano quondam Metensi episcopo vobis concessum. Allodium quod Theodoricus advocatus Rambertivillæ habebat apud Vicum; terram apud Nozuncurt quam Widericus miles de Spinis, consensu Widerici filii sui vobis dedit, cum decem jornalibus terræ, pro quibus et pro reliqua terra sex nummos singulis annis villico ejus in festo sancti Remigii persolvitis. Decimas de propriis laboribus vestris quos fratres vestri in horreo in prætaxata terra sito colligunt. Piscariam aquæ quæ Mortania dicitur inter Mossur (*Moussoux*), et Baldincham (*Baldonchamp*) quam Theodoricus quondam Metensis electus quiete et absque omnium circummanentium inquietatione, possidendam vobis dedit. Ex libertate quod nullus infra metas, contra vestram voluntatem piscari præsumat, ita tamen quod prædictus electus castores et bannum ipsius loci in manu retineat. Sedem Molendini in banno de Nuzuncurt a prædicto electo cum conductu aquæ per pratum suum, quantum molendino necessarium fuerit, vobis concessam.

Tres terras quas apud Vicum liberas ab omni redditu et exactione possidetis. Pasturas in banno de Volmecurt quas Theodoricus ejusdem villæ advocatus sub censu unius nummi Tullensis monetæ vobis concessit, ita quod in festivitate beati Martini sive infra octavas villico de Volmecurt annuatim persolvitis. Decimas laborum vestrorum quas Guarinus sacerdos Rambertivillæ, et Albricus nepos ejus sub censu septem nummorum singulis annis in Kalendis Octobris persolvendorum vobis concessit. Decimas laborum vestrorum quas Cono presbyter Dillonis-villæ assensu Petri Leucorum episcopi tam in segetibus quam in pratis et nutrimentis in perpetuum vobis concessit, sub censu duodecim nummorum Tullensis monetæ in Kalendis Octobris persolvendorum, et quidquid Willelmus miles Rambertivillæ in decimis ecclesiæ vestræ et grangiarum vestrarum se fatebatur habere. Et quidquid fratres vestri ab Atrio de Joannesni (*Joanmenil*) et de Thiarmenni et supra elaboraverint, uxore sua laudante cum liberis suis, et Raynaldo clerico fratre suo, assensu Petri Leucorum episcopi in perpetuum sub censu sex nummorum in festo sancti Remigii persolvendorum, vobis concessit. Terras et decimas ad ecclesiam Dillonisvillæ (*Glonville*) pertinentes quas Hermannus quondam Mediani cœnobii abbas assensu capituli sui tali conditione vobis concessit, ut in festo depositionis sancti Idulphi pro decimis uniuscujusque carrucæ singulis annis duos solidos Tullensis monetæ ecclesiæ suæ persolvitis. Decimam quam habetis a Gerardo abbate cœnobii Senoniensis, assensu capituli sui a villa de Berrue et supra, et a villa de Thiarmesnil et supra, tam in nutrimentis, quam in agricultura sub censu duorum solidorum in nativitate beati Joannis super altare Sancti Stephani in cella Danubrii (*Deneuvre*) persolvendorum; fundum qui in communitatibus duarum parochiarum Distorchii (*Destord*) scilicet et Sanctæ Helenæ includitur, quem Galterus quondam decanus S. Deodati assensu capituli sui, sub censu decem et octo nummorum Tullensis monetæ annuatim in festo sancti Deodati persolvendorum vobis concessit. Et quidquid Albertus miles de Froville habebat in pasturis nemorum S. Stephani, et in toto banno Rambertivillæ, et partem nemorum banni Danubrii præfixis terminis suis ab aqua quæ Mortenia dicitur, usque ad alteram quæ dicitur Murz. Libertates præterea quas bonæ memoriæ Stephanus quondam Metensis episcopus, et Theodoricus ejusdem Ecclesiæ quondam electus domui vestræ in pratis, campis, silvis, pasturis in eleemosynam concesserunt vobis, nihilominus confirmamus. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat.

Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad ecclesiam vestram recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco nisi arctioris religionis obtentu discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione, nullus audeat retinere. Dum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Inhibemus insuper ne ecclesias aut terras seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum liceat alicui personaliter dari, sive alio titulo alienari, sine totius capituli consensu, aut majoris et sanioris partis ejusdem. Si quæ vero donationes, vel alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, eas irritas esse censemus. Ad hæc autem adjicimus, ne aliqui canonici, seu conversi, sub professione domus vestræ astricti, sine consensu et licentia abbatis et majoris et sanioris partis capituli vestri pro aliquo fidejubeant, vel ab aliquo pecu-

mam mutuo accipiant ultra pretium capituli sui providentia constitutum, nisi propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere præsumpserint, non teneatur conventus sine cujus licentia et consensu hoc egerant pro his aliquatenus respondere.

Præterea licitum sit vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio, si rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare. Pro chrismate vero, oleo sancto, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum, qui ad sacros fuerint ordines promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, sive ponendo, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis, nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo, quidquam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati, vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut infra clausuras locorum, seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam, vel rapinam, furtum committere, ignem apponere, seu minime capere, truncare, vel morti dare præsumat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus, tituli Sanctæ Susannæ presbyter cardinalis.

Ego Vivianus, tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Cynthius, presbyter cardinalis tituli Sanctæ Ceciliæ.

Ego Arduinus, presbyter cardinalis tituli Sanctæ Crucis in Jerusalem.

Ego Matthæus, presbyter cardinalis tituli Sancti Marcelli.

Ego Laborans, presbyter cardinalis S. Mariæ trans Tiberim, tituli Calixti.

Ego Petrus, presbyter cardinalis tituli Sancti Laurentii in Dama o.

Ego Theodinus, Portuensis et Sanctæ Ruffinæ sedis episcopus.

Ego Petrus, Tusculan. episcopus.

Ego Paulus, Prænestinus episcopus.

Ego Jacobus, diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Arditio, Sancti Theodori diaconus cardinalis.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Datum Velletri... per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XIV Kalendas Julii, indictione XV, Incarnationis Dominicæ 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ tertii anno primo.

LX.

Ecclesiæ Sanctæ Mariæ Magdalenæ Vesontionensis possessiones confirmat. (Fragmentum.)

(Velletri, Jun. 26.)

[*Mém. et doc. inédits de la Franche-Comté*, t. II, p. 318.]

LUCIUS episcopus, dilectis filiis MANOGOLDO cantori, et canonicis Sanctæ Mariæ Magdalenæ apud Bisuntium constitutæ, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis in perpetuum, etc.

Confirmamus Bisuntii capellam Sancti Jacobi, infra arenas, cum omnibus appendiciis suis; terram quam habetis ab ipsa capella usque ad muros civitatis sine contradictione deputandam et assignandam, ad quoscunque usus melius noveritis ecclesiæ vestræ profuturam; mansum Petri de Osma, mansum Joannis militis, juxta puteum domini Dudini in campo Martis; mansum Constantini juxta molendinum in vico Baptenti; mansum Hugonis monachi, et quod habetis in molendino de Baptenti; partem furni siti in bivio Calvimontis, duos mansos et quidquid habetis apud Valentinum.

Datum Velletri VI Kal. Julii, indict. XV, anno Dominicæ Incarnationis 1182, pontificatus vero domini papæ Lucii III anno I.

LXI.

Ecclesiæ S. Mariæ Lausannensis protectionem suscipit, canonicorumque possessiones confirmat.

(Velletri, Jun. 26.)

[*Mém. et doc. de la Société de la Suisse Rom.*, t. VII, p. 27.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ARDUCIO præposito et canonicis Lausannensis ecclesiæ, eorumque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo coegit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et ecclesiam B. Mariæ in quo divino mancipati estis obsequio sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones..... in quibus..... exprimenda vocabulis : beneficium

quod in majori altari et in altari Sanctæ Crucis habetis; ecclesiam S. Protasii; ecclesiam de Domno Martino, ecclesiam de Essertines, ecclesiam de Bota, ecclesiam de Alba Aqua cum omni jure, et pertinentiis suis et antiqua libertate, ecclesiam S. Mariæ, ecclesiam S. Petri, ecclesiam S. Laurentii cum appendiciis suis, ecclesiam S. Stephani, ecclesiam de Tolochina, ecclesiam de Juleus cum appendiciis suis, ecclesiam de Sugnens, ecclesiam de Baises, ecclesiam de Orba cum appendiciis suis, ecclesiam de Evonant, ecclesiam de Dalens, ecclesiam de Muratel, ecclesiam de Pentola, ecclesiam de Chavornay cum appendiciis suis, ecclesiam de Corrovald, ecclesiam de Crisie, ecclesiam de Dessilus, ecclesiam de Villaricomite, ecclesiam de Viveyo, ecclesiam de Bollo, ecclesiam de Granges cum appendiciis suis, ecclesiam de Danesse, ecclesiam de Utfinis, ecclesiam de Crans, ecclesiam de Nivillins, villam de Crans, villam de S. Protasio, villam de Tolochina, villam de Dellens, villam de Spanengis, villam de Domno Martino, villam de Bomanel, villam de Bota in Ogo, villam de Alba Aqua, villam de Essertines, villam de Warrens; et quod habetis apud Crissie, et quod habetis apud Viviacum et decimas quas accipitis in terris episcopi; et quod habetis apud Pulliacum, et quod habetis in Burgo et quod habetis in villa Lausannensi; et eleemosynam quam vobis fecit Petrus de Scandens, et donationem Cononis de Grandson et uxoris suæ Algui, quam vobis de jure suo fecisse dicuntur et donationem quam fecit ecclesiæ vestræ venerabilis frater noster Rogerius, episcopus vester pro Petro de Escandens, in recompensationem Majoriæ de eo quod idem episcopus apud Bellomontem habebat; item amicabilem compositionem de ecclesia Sancti Marii de decima de speses et de candelis..... et de procuratione secundæ feriæ paschalis, vobis et vestris successoribus exhibendis a bonæ memoriæ Petro, quondam Papiensi episcopo, apostolicæ sedis legato, sine pravitate facto.

Præterea antiquas et rationabiles consuetudines, vobis et ecclesiæ vestræ hactenus conservatas, auctoritate apostolica vobis nihilominus confirmamus: libertatem etiam quam ecclesia vestra in villis et hominibus usque ad hæc tempora rationabiliter habuit, illibatam permanere sancimus, distinctius inhibentes ut nullus in eos, vel capellanos vel clericos vestros, novas et indebitas exactiones exercere præsumat.

Decernimus ergo, etc.

Datum Velletri.

LXII.

Confirmatio bonorum Ecclesiæ Silvanectensis.

(Velletri, Jun. 30.)

[*Gall. Christ. nov.* X, 220.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis STEPHANO decano ecclesiæ Sanctæ Mariæ Silvanectensis, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris canonice instituendis, in perpetuum.

Devotis Ecclesiæ filiis ex injuncto nobis apostolatus officio propensius adesse compellimur, et justas petitiones eorum efficaciter exaudire, ut ex suarum petitionum effectu ad devotionem Romanæ Ecclesiæ propensius animentur, et apostolica protectione vallati debitum Domino ferventius exhibeant famulatum. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus annuentes, ecclesiam vestram S. Mariæ Silvanectensis in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona sive redditus eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitionem regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est, cum duabus plateis eidem adjacentibus, et aliis pertinentiis suis: ecclesiam Sancti Petri in suburbio civitatis vestræ sitam: ecclesiam Sancti Hilarii ante portam Remensem: ecclesiam Sanctæ Genovefæ cum pertinentiis suis: ecclesiam Sancti Aniani: ecclesiam Sancti Martini in vico Parisiensi sita: ecclesiam Sancti Martini de Ermenoldi villa, cum quibusdam hospitibus, terris et quadam parte decimarum, et aliis quæ in villa ipsa et ejus territorio ecclesia vestra habere dignoscitur: ecclesiam de Ver cum pertinentiis suis: ecclesiam Sanctæ Mariæ de Eva, cum quibusdam hospitibus et parte decimarum, justitiis et aliis quæ ibidem rationabiliter possidetis: ecclesiam de Moleignon cum eadem villa, terris, vineis, nemoribus, pratis, pascuis et aliis pertinentiis suis. Insuper de eleemosyna bonæ memoriæ Asthonis quondam cantoris ecclesiæ vestræ, quatuor hospites certum redditum vobis annis singulis persolventes, quos nempe ab Odone de Gonessa milite justo titulo emptionis habuerat: ecclesiam de Monte Spiculatorio: ecclesiam de Ogerio Sancti Medardi: ecclesiam de Duviaco cum pertinentiis suis: ecclesiam de Ruilliaco cum medietate majoris decimæ terrarum ejusdem villæ: insuper medietatem cujusdam novæ decimæ, quæ decima novalium nuncupatur: ecclesiam de Borreto cum parte decimarum: ecclesiam de Tremiliaco cum capella de Veterinis, et eadem villa cum justitiis et pertinentiis suis: ecclesiam de Rareio: ecclesiam Sanctæ Mariæ de Chamanto cum decima ejusdem villæ, salva tamen portione quadam ipsius decimæ ejusdem loci presbytero deputata: ecclesiam Sancti Leonardi de Valle profunda, cum eadem villa, terris, pascuis, justitiis et pertinentiis suis: ecclesiam de Fonte Sancti Firmini: decimam de Chantileio: ecclesiam de Govix, cum ea parte decimarum quam in terris et in vineis ejusdem villæ ecclesia vestra habere dignoscitur; majoriam quoque in ipsa villa, cum omnibus ad ipsam perti-

nentibus, quam de suo proprio acquisitam venerabilis frater noster Henricus nunc episcopus vobis pia liberalitate donavit : ecclesiam de Nova Villa, quæ Lamorlaia dicitur, cum decimis ejusdem loci : intra burgum clausum civitatis vestræ hospites, terras et earum justitias et consuetudines, secundum quod est hactenus observatum : extra burgum clausum, sicut per antiquum fossatum distinguitur, hospites, vineas, terras, redditus et omnem sine diminutione justitiam totius terræ vestræ : in vico Parisiensi medietatem molendini quod dicitur molendinum Sanctæ Mariæ : maximam partem minutarum decimarum de hortis, areis et nutrimentis animalium et anserum civitatis ipsius, sicut ecclesia vestra noscitur hactenus habuisse : septem modios frumenti, decem modios vini, quinquaginta solidos Parisiensis monetæ, quæ de eleemosyna bonæ memoriæ Guidonis de Turre ecclesiæ vestræ collata buticularius Silvanectensis vel ejus hæredes seriatim succedentes ad refectionem fratrum in Quadragesima annis singulis vobis tenentur persolvere, secundum quod in charta exinde facta plenius est expressum : quatuor minas salis quas ad eorumdem fratrum refectionem episcopus vester qui pro tempore fuerit, vobis annuatim reddere tenetur : in vico Sanctæ Genovefæ duos solidos censuales, quos pro anima patris sui Adæ Odo de Fossato miles in terra sua vobis assignavit : terras de Longua aqua, cum quadam camparte et decimis earum : apud eumdem locum nemus quod dicitur Broeia Sanctæ Mariæ; prata quæ inter duo vada possidetis : in prato Percebot unam carratam vel duas bigatas feni ibidem tempore quo fenum colligitur, annuatim habendas : in prato episcopi juxta fontem Arenarum, tantumdem feni et eodem termino recipiendum : insuper quæcunque in territorio memoratæ civitatis in decimis seu quibuscunque possessionibus, consuetudinibus et justitiis rationabiliter possidetis : decimas in quibusdam terris villæ quæ Montis appellatur : apud locum qui Viaria dicitur, terras, campartem et decimas vobis persolventes : in episcopatu Belvacensi apud S. Lupum circa flumen quod Isara dicitur, pratum duos solidos censuales vobis persolvens : decem solidos censuales, quos Theobaldus de Crispeio per manum prædicti episcopi vestri vobis in eleemosynam reliquit : villam quæ dicitur Olriacum, cum terris, nemoribus et aliis pertinentiis suis : vivarium quoque et molendinum eidem villæ adjacentia : terras quas habetis apud villam quæ Capella dicitur : hospites, terras, consuetudines et jura quæ apud Basouches habetis : apud Sanctum Christophorum de Halatis duas partes decimarum de quibusdam terris ejusdem villæ : terras et redditus quos habetis apud Saintines; ea quæ habetis apud Ponponium : in villa Bernosa unum hospitem, cum vinea et quibusdam possessionibus : vineas quas apud Altum montem habetis de eleemosyna Willelmi quondam cantoris ecclesiæ vestræ : dimidium hospitem apud Chamisiacum, novem minas grani, quatuor denarios et unum caponem vobis annis singulis persolventem : in territorio ejusdem villæ terras pensionem vobis annuam persolventes . apud Baleigniacum unum hospitem cum minuta decima ejusdem domus, et annuo redditu quem vobis solvere tenetur : præterea decimam in quibusdam mansuris et terris, quæ in territorio ejusdem villæ sitæ sunt.

Ad hæc, sicut præfatus episcopus pontificali vobis auctoritate concessit et scripti sui munimine roboravit, ut vacantibus ecclesiis vestris quæ in episcopatu ejus consistunt, donec rectores instituantur in eis per capellanos deservire possitis, ita et nos vestræ devotioni hujus privilegii auctoritate firmamus. Præterea sicut homines ecclesiæ vestræ ea gavisi sunt hactenus sine controversia libertate, ut de rebus suis quas in civitate vendunt vel ad usus suos comparant, theloneum reddere nemini teneantur, et ut domus et familiæ vestræ potestati non subjaceant laicali, ita homines, domos et familias ipsas eadem libertate futuris decernimus temporibus gavisuras. Antiquas vero et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ hactenus observatas ratas habemus et perpetuo illibatas manere censemus, ut videlicet decedente aliquo vestrum, vel ad religionem se transferente qui de messe nova illius anni minam unam vel amplius de præbenda receperit, aliqua pars messis eum contingens in solutionem contractorum utiliter transeat debitorum, vel in alios usus secundum quod ordinaverit ip e vel alius cui rerum suarum dispositionem commiserit : si vero forte, quod absit! aliquis vestrum intestatus decesserit, solutis debitis utiliter contractis et expensis deductis, quod de rebus ipsius defuncti per ecclesiam acquisitis superfuerit, juxta statuta Laterani concilii ad ecclesiam devolvatur : ad ecclesias autem vestras cum vacaverint, liceat vobis personas diœcesano episcopo præsentare, a quo si idoneæ fuerint, curam recipiant animarum, ita ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus, debeant respondere. Statuimus insuper ut episcopo vestro, aut etiam, te, fili decane, decedente, vel vestrorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem vos communi consensu vel pars vestrum consilii sanioris secundum Dei timorem et antiquam canonicamque consuetudinem ecclesiæ vestræ duxeritis eligendum. In electionibus autem seu quibuslibet ecclesiæ vestræ negotiis, statuta majoris et sanioris partis vestrum per contradictionem aliorum interdicimus impediri, dummodo quod statuitur ecclesiasticis non obviet institutis. Prohibemus etiam ut nemini liceat in vos vel ecclesiam vestram suspensionis vel excommunicationis, vel interdicti sententiam sine manifesta causa et rationabili promulgare.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere

seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnibus profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et episcopi vestri debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, etc.

Datum Velletri per manum Alberici sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, secundo Kal. Julii, indict. xv; Incarnat. Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno primo.

Collatio facta est cum originali, die 24 April. 1336, post Pascha.

LXIII.

Petro, abbati Casinensi, asserit ecclesiam S. Nicolai de Gurgo, a Barasone, judice Arborensi, collatam.

(Velletri, Jun. 30.)

[MONTFAUCON, *Diarium Italicum*, p. 327.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO Casinensi abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

Quæ locis religiosis pietatis intuitu conferuntur, firma volumus et illibata persistere, et ne pravorum nequitia perturbentur, apostolico præsidio communire. Hac itaque consideratione rationis inducti, et tuis nihilominus precibus inclinati, ecclesiam Sancti Nicolai de Gurgo cum omnibus pertinentiis suis, quam per dilectum filium nostrum nobilem virum Barason Arborensem judicem, diœcesanis episcopis assensum præbentibus, commissum tuæ curæ, cœnobium est canonice consecutum, sicut in scripto ejus authentico continetur, et eam juste ac sine controversia possides, tibi et per te monasterio tuo, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Ad majorem autem hujus facti notitiam idem scriptum inferius duximus adnotandum. « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Amen. Peccatorum pondere prægravatis principale reperitur remedium, ut temporalem substantiam Christi pauperibus erogare festinent, Domino ipso dicente : *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* : et iterum : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula.* Ideoque hanc vocem audiens ego Barason rex et judex, avi et patris mei sequens pro posse pia vestigia, consentiente uxore mea regina Algaburga, necnon et episcopis nostris Mariniano Zorachi de Terra alba, et comitano Pais de Ala, pro redemptione animarum nostrarum et parentum nostrorum, tradimus, donamus atque concedimus ecclesiæ S. Benedicti de Monte Casino, ecclesiam de S. Nicolai de Gurgo cum omnibus pertinentiis suis, cum servis et ancillis, terris, vineis, cultis et incultis, saltibus et pratis, et silvis, atque piscationibus, nec non et animalibus, et cum omnibus quæ in chartula ejusdem ecclesiæ continentur scripta; tali pacto atque conventione, ut duodecim ibidem ad Deo serviendum, si tamen supradicta ecclesia hos sustinere sine sui detrimento potuerit, dirigat monachos, ex quibus tres vel quatuor ita sint litterati, ut si necessarium fuerit in archiepiscopos et episcopos possint eligi, et etiam regni nostri negotia sive in Romana curia vel in curia imperatoris, et ubique valeant tractare. Si vero tantos sustinere non potuerit prædicta ecclesia, septem, vel quantos secundum consilium nostrum visum fuerit, transmittat, de qua ecclesia viginti byzantios, et non plus, annuatim accipiat ecclesia S. Benedicti Montis Casini, nisi forte aliquid intervenerit eidem ecclesiæ impedimentum, vel pro curia Romana, vel pro guerra, vel certe pro regni sui negotio, vel etiam pro comparatione alicujus terræ. Mihi autem, vel alicui alteri non liceat aliquo modo supradictam S. Nicolai repetere vel inquietare ecclesiam, si supradictam tenere voluerint conventionem. Testes Marianus Zorraki episcopus Terralbe, et Comitanus Pais, episcopus Alæ, et Ponthus curator de Bonorzuli, et Comitanus Fronsacute curator de Campitanno, et Comitanus de Lacon pedes curator de Valensa, et Constantinus Spanus curator de Frodoriane judex, Parason de Gallun curator de Miili, Orzocho de Lacon, filius meus, curator de Giltiber, Orzocor de Lacon Arborikesus curator de Barbaria de Meana, Constantinus Manca curator de Mantra Olisai, Joannes de Vinea Bujakesorum major cum totis suis sociis, Petrus Paganus, quamvis indignus, sacerdos qui hæc omnia scripsit. Si quis autem contra hanc nostræ donationis chartulam aliquid moliri voluerit, omnipotentis Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nec non et beatæ semper Virginis Dei genitricis Mariæ, et omnium cœlestium virtutum, et sanctorum patriarcharum, et prophetarum, apostolorum, evangelistarum, discipulorum, innocentium, martyrum, confessorum atque virginum, et omnium incurrant maledictionem electorum. Amen. Qui autem huic chartulæ consenserint, et eam confirmaverint, et veram esse crediderint, habeant benedictionem Dei omnipotentis Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nec non et beatæ semper Virginis Dei genitricis Mariæ, et omnium cœlestium virtutum, et sanctorum patriarcharum et prophetarum, apostolorum, evangelistarum, discipulorum, innocentium, martyrum, confessorum atque virginum, et omnium electorum. Amen. Hæc omnia sunt ordinata, et firmata anno millesimo centesimo octuagesimo secundo. »

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Velletri secundo Kalendas Julii.

(*Adest sigillum plumbeum pendens, ex una parte*

inscriptum habens : SANCTUS PAULUS, SANCTUS PETRUS; ex altera : LUCIUS PAPA TERTIUS (7).

LXIV.

Universis Ecclesiarum prælatis mandat ud excommunicent eos qui monachis ad generale capitulum Cluniacense euntibus insidias posuerint.

(Velletri, Jul. 14.)

[D. BOUQUET, *Recueil*, XV, 414.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis universis Ecclesiarum prælatis, in quorum diœcesibus malefactores existunt, qui monachis venientibus ad generale capitulum Cluniacense insidias ponunt, sive res proprias auferunt, salutem et apostolicam benedictionem.

Ad tantam jam, sicut accepimus, pravorum hominum malitia devenit insaniam, et ita eorum cupiditas in immensum exarsit, ut nec pudori nec religioni jam parcat; sed passim avaritiæ suæ undequaque fomenta perquirant. Sicut autem nostris est auribus intimatum, quidam malefactores monachis ad generale capitulum Cluniacense venientibus ponunt insidias, et eis quos deprehendere possunt, rebus quas deferunt violenter ablatis, injurias præsumunt plurimas irrogare. Volentes itaque hujusmodi homines a tanta nequitia coercere, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus quatenus eos quos noveritis talibus criminibus irretitos, tandiu, sicut excommunicatos, nullius contradictione obstante faciatis ab omnibus arctius evitari, donec damna illata resarciant, et de injuriis satisfaciant competenter.

Datum Velletri secundo Idus Julii.

LXV.

Ad [Guidonem] Senonensem archiepiscopum.

(Velletri, August. 5.)

[*Antiquités de Saint-Aignan d'Orléans*, p. 85.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Senonensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilectus filius noster abbas S. Maximini transmissa nobis quæstione monstravit quod cum monasterium suum in ecclesia S. Aniani Aurelianensis præbendam quamdam de antiqua consuetudine, tempore longissimo percepisset, decanus et canonici sine judicio et justitia temeritate propria subtraxerunt. Nos itaque providere volentes ne suum monasterium in hac parte fraudetur, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus quatenus partibus convocatis, si per testes legitimos de abbatis assertione constiterit, præbendam cum perceptis fructibus monasterio facias dilatione et appellatione cessante restitui, restitutione autem facta si aliquid apparuerit quæstionis diligentius audias, et mediante justitia decidas.

Datum Velletri, Nonis Augusti.

LXVI.

Monasterii S. Mariæ Murelensis protectionem suscipit possessionesque confirmat.

(Velletri, Nov. 23.)

[MANRIQUE, *Annal. Cisterc.*, III, 25.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis PETRO abbati Sanctæ Mariæ de Murelo, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis.

Religiosam vitam professis apostolicum convenit adesse præsidium : quapropter, dilecti in Domino filii, vestris supplicationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, etc. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium, aut in præsenti possidet, aut in futurum poterit adipisci, firma vobis et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda nominibus : Locum ipsum de Murello, in quo prædictum monasterium situm est, cum pertinentiis suis; grangiam de Ovila cum pertinentiis suis; grangiam de Alcaramaz cum appendiciis suis; grangiam de Azagron cum appendiciis suis, etc.

Datum Veronæ, nono Kalendas Decembris, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus ejusdem domini Lucii papæ III anno secundo.

LXVII.

Ecclesiam Signiensem tuendam suscipit et ejus bona ac privilegia confirmat.

(Velletri, Dec. 2.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 1237.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri PETRO Signino ejusque successoribus canonice intrantibus in perpetuum.

Et ordo rationis expostulat, et ecclesiast. utilitatis consideratio nos invitat fratres et coepiscopos nostros ampliori charitate diligere, et commissas eorum gubernationi Ecclesias patrocinio sedis apostolicæ propensius communire, quo ex suscepti exsecutione officii tanto vigilantiores possint semper existere, quanto a pravorum incursibus securiores se viderint permanere. Eapropter, ven. in Christo frater episc., tuis justis postulationibus clementer annuimus, et Signinam Ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ne quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia sive in domibus, casularibus vel extra civitatem, aut in vineis, arboribus fructiferis et infructiferis, seu in terris cultis et incultis, nemoribus, pratis, aquis, molendinis, et pascuis, aut in aliis tam in montibus, quam in planitie inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum, vel principum,

(7) In archivo Casinensi pleraque alia regum Sardiniæ diplomata comparent, vernaculo insulæ idiomate conscripta.

oblatione fidelium, seu aliis justis modis, parante Domino, poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

In civitate Signina ecclesiam S. Petri cum omnibus pertinentiis suis, eccles. S. Luciæ cum omnibus pertinentiis suis, eccles. S. Stephani cum omnibus pertinentiis suis, eccles. S. Marci cum omnibus pertinentiis suis, in castro Collismedii eccles. S. Mariæ cum omnibus pertinentiis suis, in castro Metellanici eccles. S. Angeli, et ecclesiam S. Petri cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Ægidii, et ecclesiam S. Mariæ de Vacariis cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Nicolai de Montenigro cum omnibus pertinentiis suis, monasterium S. Mariæ de Roscillis cum capella S. Margaritæ, et capella S. Archangeli de Gabiniano, et cum omnibus pertinentiis et libertatibus suis, in castro Gabiniani ecclesiam S. Thomæ cum omnibus pertinentiis suis, eccles. S. Joannis de Montefocale, eccles. S. Mariæ de Archipresbytero, et ecclesiam S. Valentini cum omnibus pertinentiis suis. In castro Plumbinariæ, ecclesiam S. Mariæ, ecclesiam S. Anastasii, ecclesiam S. Nicolai cum omnibus pertinentiis suis, monasterium S. Ceciliæ cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Barbaræ cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Salvatoris de Viculo, ecclesiam S. Mariæ cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Anastasiæ, ecclesiam S. Georgii cum omnibus pertinentiis suis. In castro Vallismontoni ecclesiam S. Mariæ, ecclesiam S. Andreæ, ecclesiam S. Laurentii cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Joannis de Selva, et ecclesiam S. Nicolai cum omnibus pertinentiis earum, ecclesiam S. Zotici cum omnibus pertinentiis suis, monasterium S. Mariæ in Silice cum omnibus pertinentiis, et libertatibus suis. In castro Sacci ecclesiam S. Angeli, et ecclesiam S. Ilarii cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Leonardi de Rocca, S. Sylvestri cum omnibus pertinentiis suis. In castro Montisfortini, ecclesiam S. Mariæ, ecclesiam S. Crucis, ecclesiam S. Stephani cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Petri in versa aqua cum capella S. Sylvestri et omnibus pertinentiis suis, ecclesiam S. Archangeli, et ecclesiam S. Nicolai de Silva cespati cum omnibus pertinentiis suis. Hortum, qui est ante portam prædictæ civitatis Signinæ cum plaigis, et longara, et omnibus utilitatibus suis. Canapinam majorem quæ est juxta viam, qua itur Anagniam, et est in pede placarum sub vadi cum alia terra, quæ est supra ipsam Canapinam, et partem silvæ, collis fenaltuli. Castra quoque collis medii, Metelanici, Gabiniani, Plumbinariæ, Vallismontoni, Sacci et Montisfortini tibi tuisque successoribus episcopali jure subjacere decernimus, sicut prædecessoribus tuis subjecta fuisse noscuntur. Terminos autem tui episcopatus sicut in privilegiis prædecessorum nostrorum contineri noscuntur, et antecessores tui, et tu ipse præsentialiter possides, præsenti scripto nihilominus confirmamus; libertates quoque rationabiles, quas habes in feodatis, et hominibus tuis de Signia, ratas, et firmas manere censemus, ipsasque prohibemus in posterum temeritate qualibet violari. Interdicimus etiam, ut infra terminos ejusdem episcopatus nullus sine assensu tuo, vel successorum tuorum, salvis privilegiis apostolicæ sedis, de novo ecclesiam vel capellam ædificare præsumat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva apostolicæ sedis auctoritate.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Henricus Albanen. episc.

Ego Vivianus tit. S. Steph. in Cœlio Monte presbyter card.

Ego Arduinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ in Trans Tiberim tit. Cal.

Ego Rainerius S. Georgii ad Vel. Aureum diac. card.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus card.

Datum Velletri per manum Alberti S. R. E. presbyter et cancellarii, IV Non. Decemb., ind. I, anno Incarn. Dom. 1182, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno II.

LXVIII.

Ecclesiam Ravellensem tuendam suscipit et ejus bona confirmat, petente Joanne episcopo.

(Velletri, Dec. 4.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 1185.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, ven. fr. Jo. episcopo Ravellen. ejusque success. canonice substituendis in perpetuum.

Cum ex injuncto nobis a Deo apostolatus officio, quo cunctis Christi fidelibus, auctore Domino, præeminemus, singulorum paci et tranquillitati debeamus intendere, præsertim pro illorum quiete nos oportet esse sollicitos qui pastorali dignitate sunt præditi, et ad officium pontificale promoti, et qui speciali prærogativa noscuntur ad jus Romanæ Ecclesiæ pertinere; nisi enim nos eorum utilitatibus intendentes, ipsorum dignitates et jura in quantum Deo permittente, possumus, integra conservemus, et auctoritate apostolica eos ab iniquorum hominum incursibus defendamus, de illorum salute non vere poterunt esse solliciti, qui sibi ad regendum Do-

mino sunt disponente commissi. Eapropter, vener. in Christo frater Joannes episcope, tuis justis postulationibus clementer annuimus, et Ravellensem ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, ad exemplar prædecessorum nostrorum S. record. Adriani et Alexandri PP. sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes, ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Monasterium S. Triphonis, monasterium S. Trinitatis, et monasterium S. Mariæ de Castiglione. Omnem vero ambitum Ravellensis parochiæ, sicut a prædecessoribus tuis, et a te ipso hactenus rationabiliter possessus est, tibi, tuisque successoribus in perpetuum confirmamus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card.

Ego Albinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Laborans presbyter card. S. Mariæ trans Tiberim, tit. Callixti.

Ego Rodulphus diac. card. S. Georgii ad Velum Aureum.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus card.

Datum Velletri, per manus Alberti S. R. E. presb. card. et cancellarii, II Nonas Decemb., ind. I, Incarn. Dom. anno 1182, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno II.

LXIX.

[*Stephano*] *Augustodunensi et* [*Manassi*] *Lingonensi episcopis mandat, videant, ne contra privilegium monachis Cisterciensibus concessum, agatur.*

(Velletri, Dec. 21.)

[Liljegren, *Diplomat. Suec.*, I, 116.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Æduensi et Lingonensi episcopis, et dilectis filiis, abbatibus, prioribus et aliis Ecclesiarum prælatis in earum episcopatibus constitutis, salutem et apostolicam benedictionem.

Audivimus et audientes mirati sumus quod, cum fratribus omnibus Cisterciensis ordinis a Patribus et prædecessoribus nostris concessum sit et a nobis ipsis postmodum confirmatum, ut de laboribus quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nemini decimas solvere teneantur. Quidam ab eis nihilominus contra indulta sedis apostolicæ decimas exigere et extorquere præsumunt, et sinistra interpretatione apostolicorum privilegiorum capitula pervertentes, asserunt de novalibus debere intelligi, ubi de laboribus est inscriptum. Cæterum manifestum est omnibus qui recte sapiunt perversam esse interpretationem hujusmodi et intellectui sano contrariam, cum, juxta capitulum illud, a prestatione decimarum, tam de terris quas deduxerunt vel deducunt ad cultum, quam etiam de terris cultis quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, sint penitus absoluti. Nam si de novalibus tantum Romana Ecclesia intelligi voluisset, ubi ponimus *de laboribus, de novalibus* poneremus, sicut in privilegiis quorumdam apponitur aliorum. Unde, quoniam ad commune detrimentum Ecclesiæ non est dubium redundare, si contra sedis apostolicæ statuta impune se posse quis credat quæ obtinere debent perpetuam firmitatem, ne contra jam dictos fratres malignandi materiam ex hoc quisquam assumat, et quomodolibet ipsos contra justitiam molestandi, per apostolica vobis scripta mandamus atque præcipimus, quatenus omnibus qui sub vestra potestate subsistunt auctoritate nostra districtius prohibere curetis, ne fratribus Fontanensibus, sive aliis omnibus ejusdem ordinis in vestris episcopatibus commorantibus, de novalibus seu aliis terris quas propriis manibus aut sumptibus excolunt, vel de animalium nutrimentis, decimas præsumant aliquatenus extorquere.

Si qui vero canonici, clerici, monachi vel laici contra privilegia sedis apostolicæ prædictos fratres decimarum exactione gravaverint, appellatione remota, laicos tam excommunicationis quam interdicti sententia percellatis, clericos autem ab officio suspendatis, et tam excommunicationis quam interdicti sententiam faciatis usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter observari. Ad hæc præsentium auctoritate præcipiendo mandamus quatenus, si qui in fratres præscriptorum monasteriorum manus violentas injecerint, eos accensis candelis excommunicatos publice nuntietis, et faciatis ab omnibus sicut excommunicatos districtius evitari, donec congrue satisfaciant prædictis fratribus et cum litteris diœcesani episcopi rei veritatem continentibus apostolico se conspectui repræsentent. Noveritis præterea eis indultum ut in causis suis, quas vel ipsi adversus alios, vel alii adversus eos habuerint, liceat eis fratres suos idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio et propulsare violentiam et justitiam vindicare.

Datum Velletri, XII Kalend. Januarii 1182.

LXX.

Monasterii S. Mariæ Baumgartensis patrocinium suscipit et bona juraque confirmat.

(Velletri, Dec. 21.)

[SCHŒPFLIN, *Alsat. diplom.*, I, 276.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis CONSTANTINO abbati monasterii S. Mariæ de Borgar, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium beatæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ, in quo divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Deum et eati Benedicti Regulam Batque institutionem Cisterciensium fratrum in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis et cum adjacenti grangia de Bongart, et quidquid habetis in fundis terrarum seu pasturis animalium, sicut in legitimis instrumentis Tullensium, scilicet et Argentinensium episcoporum et ducis Lotharingiæ Matthæi factis exinde continetur. Quidquid etiam habetis in vineis, terris et cæteris rebus apud villam de Aphec et in adjacentiis ejus, grangiam quoque vestram de Anisseheim cum omnibus pertinentiis suis, eleemosynam Walfredi de Bixosseheim sicut eam per manum Argentinensis episcopi ecclesiæ vestræ contulit in vineis, terris, pratis, curiis, domibus, mansis et molendino apud Bixosseheim et in Engresseheim et cæteris locis. Grangiam de Baudeneheim cum omnibus appendiciis suis. Usuaria quoque nemorum et pasturarum, ad proprios videlicet et omnium animalium vestrorum necessarios usus. Grangiam de Fossa sicut a duce Matthæo Lotharingiæ et Symone de Parreia vobis collata et cæteris terminis limitata est; pasturas quoque ad omnium animalium vestrorum genera. Usuaria etiam nemorum ad omnes usus vestros per totam terram castri, quod dicitur Spiceberg. Grangiam de Fresonevillari cum omnibus pertinentiis et appendiciis suis. Pasturas quoque et omnia usuaria vobis et animalibus vestris necessaria per totum bannum de domno Juvino et de Magnumuiler et de Wios. Sane laborum vestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium nullus omnino a vobis decimas præsumat exigere. Liceat etiam vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in eo loco professionem fas sit de eodem absque licentia abbatis sui discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna volentes sollicitudine providere, auctoritate apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam vel rapinam seu furtum committere, ignem apponere, hominem capere vel interficere aliqua temeritate præsumat. Si vero episcopus, in cujus parochia domus vestra fundata est, tertio per intervalla temporum cum humilitate ac devotione, qua convenit, requisitus substitutum abbatem benedicere forte noluerit, licitum sit eidem abbati proprios novitios benedicere et alia quæ ad officium suum pertinent exercere, donec idem episcopus duritiam suam recogitet et benedicendum abbatem benedicere non recuset. Præterea licitum sit vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere atque ipsorum testimonio, si rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare.

Decrevimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis ecclesiæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tituli S. Susannæ.

Ego Jacinthus diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Vivianus tituli S. Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Arditio S. Theodori diaconus cardinalis.

Ego Arduinus presbyter card. tituli S. Crucis Viterbiensis.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Laborans presbyter cardinalis S. Mariæ trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Rancrius presbyter cardinalis sanctorum Joannis et Pauli tituli Pamachii.

Ego Albinus diaconus cardinalis S. Mariæ Novæ.

Datum Velletri, per manum Alberti S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, x Kal. Januarii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ 1182, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno II.

LXXI.

Transactionem a Guichardo, b. m. archiepiscopo Lugdunensi, cum Guigone, comite Forensi, factam confirmat.

(Velletri.)

[MENESTRIER, *Hist. de Lyon*, Preuv., p. XII.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano et capitulo Lugdunensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Suscepti regiminis administratione compellimur justis petitionibus singulorum annuere et ea quæ sine pravitate de voluntate partium statuuntur apostolico patrocinio communire, ne malignitate quorumlibet rescindatur in posterum quod est cum studio et labore amicabili compositione statutum. Unde quod postulavit a nobis vestra devotio, ut transactionem illam quam bonæ memoriæ Guichardus quondam archiepiscopus vester, nobis assentientibus et præsentibus, cum nobili viro Guigone Forensi comite fecit, scripti nostri munimine firmaremus. Nos vestris postulationibus annuentes, transactionem ipsam, sicut de spontanea voluntate partium facta est et recepta, ratam habemus et eam ad memoriam futurorum de verbo ad verbum, sicut in scripto authentico continetur, litteris duximus adnotandam, in nomine Domini nostri Jesu Christi ad perpetuæ pacis stabilitatem inter dominum Guichardum, etc.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancellarii, Nonas..... indictione XV, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ anno primo.

ANNO 1182-1183.

LXXII.

Canonicis Astensibus ecclesiam S. Michaelis de Intercisio asserit.

(Velletri, Mart. 20.)

[*Historiæ patriæ monum.*, Chartæ I, 935.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis archipresbytero et canonicis Astensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus, grato concurrente assensu, ecclesiam Sancti Michaelis de Interisio a bonæ memoriæ An[selmo] quondam episcopo vestro collatam, sicut canonice et sine controversia possidetis, vobis vestrisque successoribus auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Velletri, XIII Kal. Aprilis.

LXXIII.

Privilegium pro capitulo Remensi.

(Velletri, Mart. 26.)

[VARIN, *Archives administ. de la ville de Reims*, t. I, partie 1re, p. 405.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, R. decano, et capitulo Remensi, etc.

Vestris justis postulationibus annuentes, præsentibus vobis litteris indulgemus ut nemini liceat R. de Roscio, vel hæredes ipsius aut quoslibet alios malefactores ecclesiæ vestræ, a sententia qua pro suis excessibus canonice fuerint innodati, nisi prius ecclesiæ vestræ pro facultate sua congrua satisfactione exhibita, relaxare.

Datum Velletri, VII Kalend. Aprilis.

LXXIV.

Petentibus canonicis Placentinis, sententiam inter ecclesiam Placentinam et Alfonsum, quondam episcopum Papiensem, latam corroborat.

(Velletri, Mart. 28.)

[CAMPI, *Hist. di Piacenza*, II, 367.

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis A. præposito et canonicis Placentinis, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea, quæ in controversia deveniunt et amicabili concordia vel judicio finiuntur, ne in recidivæ contentionis scrupulum relabantur, scripturæ sunt fidei committenda, et apostolico munimine roboranda. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis petitionibus grato concurrentes assensu, sententiam inter ecclesiam Placentinam et bonæ memoriæ Alf. Papiensem episcopum super duabus partibus decimæ totius curtis Portus Albaræ a nobis olim, dum in illis partibus fungeremur legationis officio, promulgatam; sicut canonice lata est et a partibus recepta, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, etc.

Datum Velletri, V Kal. Aprilis 1182.

LXXV.

Monasterio S. Dionysii asserit ecclesias ab archiepiscopis Senonensibus concessas.

(Velletri, April. 2.)

[DOUBLET, *Hist. de Saint-Denys*, t. I, p. 516.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis Sancti Dionysii, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ per fratres et coepiscopos nostros religiosis locis pietatis intuitu conferuntur, ne alicu-

jus valeant malignitate turbari, apostolico sunt munimine roboranda. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis petitionibus grato concurrentes assensu, concessionem vobis et per vos monasterio vestro factam a venerabili fratre nostro G. Senonensi archiepiscopo, et ejus antecessoribus bonæ memoriæ, Daiberto et Vuillelmo, de ecclesiis de Belna, de Sancto Lupo, de Josenuilla, de Ver, de Fericiaco, de Grandi Puteo, et Sancto Audoæno, et præsentatione presbyterorum in eisdem ecclesiis, sicut canonice facta est et servata, et in scriptis authenticis continetur, auctoritate apostolica firmamus et præsentis scripti pagina communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat, etc.

Datum Velletri, quarto Nonas Aprilis 1182.

LXXVI.

Monasterio S. Dionysii asserit ecclesiam de Forest et altaria quædam, ab episcopis Cameracensibus concessa.

(Velletri, April. 4.)

[*Ibid.*, p. 517.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis Sancti Dionysii, salutem et apostolicam benedictionem.

Concessionem vobis et per vos monasterio vestro factam a venerabili fratre nostro Cameracensi episcopo et ejus antecessoribus bonæ memoriæ Waltero, Odone, Nicolao et Rogero, de ecclesia de Forest, altari de Solempna, altari de Vertiniolo, et portionem cujusdam decimæ de Kevi, sicut canonice facta est, et hactenus observata, et in scriptis authenticis continetur, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem, etc.

Datum Velletri, secundo Nonas Aprilis 1182.

LXXVII.

Henrico episcopo et Willelmo decano et canonicis Bajocensibus concedit « ut tam ipsi quam successores eorum apud ecclesiam cathedralem valeant sepeliri. »

(Velletri, April. 11.)

[Opp. Petri Blesensis, p. 771.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Henrico episcopo et dilectis filiis Willelmo decano et canonicis Bajocensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Referente dilecto filio magistro Radulfo canonico vestro, nobis innotuit quod cum olim monachi Sancti Vigoris constitutionem cujusdam episcopi vestri fecissent a felicis recordationis Honorio PP., prædecessore nostro, auctoritate apostolica confirmari, qua sub excommunicatione constituit ne quis episcoporum vel canonicorum ecclesiæ vestræ alibi quam apud monasterium sepulturam haberet, nihilominus tamen apud ecclesiam vestram prædecessores vestri sepulti fuerunt. Vos autem prædictam constitutionem humiliter formidantes, super hoc muniri auctoritate apostolica postulastis. Nos igitur precibus vestris benignius inclinati, excommunicationem præfatam decernentes de fratrum consilio non tenere, apostolica auctoritate concedimus, ut tam vos quam successores vestri apud cathedralem ecclesiam valeatis, contradictione et appellatione postposita, sepeliri. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis et concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Velletri, III Idus Aprilis.

LXXVIII.

A[delheidem] abbatissam et sorores Quedlinburgenses reprehendit « quod censum, ad indicium perceptæ libertatis Romanæ Ecclesiæ debitum, diminuant, et cum in eisdem privilegiis sit expressum quod libram argenti Romano pontifici annuatim tribuere debeant, nonnisi marcam velint exsolvere, libram ibi marcam debere intelligi asserentes. » Attamen, petente S. præposito Moguntino concedit « ut nonnisi marcam defæcati argenti ad pondus Coloniense ulterius annis singulis persolvant.

(Velletri, April. 14.)

[Vide Erath, *Cod. dipl. Quedlinb.*, 103.]

LXXIX.

Ad Petrum abbatem et capitulum Casinense.

(Velletri, Mart. 20.)

[Tosti, *Storia di Monte-Casino*, II, 210.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis P. abbati, et capitulo Casinensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum monasterium vestrum multipliciter gravatum sit, et oppressum, et in præstanda procuratione his qui de curia nostra per vos sæpius transeunt, expensas plurimas facere compellatur, super gravaminibus vestris paterna vobis volumus provisione prospicere, et onera vestra in quibus secundum Deum possumus relevare. Inde est quod cum interdum aliqui de curia nostra, et fratrum nostrorum in expensis monasterii apud Sanctum Germanum non necessitate sed voluntate morentur, præsentibus vobis litteris indulgemus, ut nemini de curia nostra vel fratrum nostrorum ultra unum vel duos dies apud Sanctum Germanum teneamini procurationem impendere, nisi forte infirmitas ipsum, vel alia manifesta necessitas detineret.

Datum Velletri, XII Kalendas Maii.

LXXX.

Monasterio S. Remigii Remensi privilegia varia concedit.

(Velletri, Maii 10.)

[Varin, *Archives administ. de la ville de Reims*, I, II, p. 395.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis P. abbati, et fratribus S. Remigii Remensis, etc.

Auctoritate apostolica vobis indulgemus ut tam clericos quam laicos, ad vestram confugientes re-

ligionem, liceat vobis liberos et absolutos recipere et sine contradictione aliqua retinere. In parochialibus vero ecclesiis quas habetis liceat vobis libere idoneas personas eligere, et diœcesano episcopo præsentare, quibus animarum curam ipse committat, ita ut illi de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Liceat insuper vobis de redditibus unius parochiæ duobus sacerdotibus qui ecclesiæ deserviant, cum episcopali auctoritate pro vestra discretione et arbitrio providere, ita quod unus alio debeat subjacere, dummodo tanti sint redditus quibus uterque possit congrue sustentari. Paci præterea et indemnitati vestræ paterna sollicitudine providentes, auctoritate apostolica inhibemus ne quis, infra clausuras et ambitus locorum et grangiarum vestrarum, aliquam violentiam facere, aut hominem aliqua temeritate capere seu interficere præsumat. Prohibemus insuper ne quoslibet vestros homines temere quisquam capere vel a dominio vestro alienare, aut indebitis hospitationum procurationibus et servitiis, seu quibuslibet injustis exactionibus audeat aggravare. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, et de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere præsumat. Ad hæc præsentibus litteris inhibemus ut nulli liceat in fundo vestro, vel in possessionibus ad vos spectantibus, quas ad proprios usus sub vestro dominio retinetis, sine licentia et auctoritate vestra ædificium aliquod fabricare. Indebitum etiam gravamen a vobis amovere volentes, in vos aut ecclesias vestras interdicti vel excommunicationis sententiam, sine manifesta et rationabili causa, proferri vetamus. Sepulturas quoque locorum vestrorum, in quibus sex monachi ad minus fuerint, liberas esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen illarum ecclesiarum canonica justitia a quibus mortuorum corpora assumuntur. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis fratres et servientes in eisdem domibus commorantes, et eos qui se religioni vestræ reddiderint, nisi forte nominatim fuerint interdicti vel excommunicati, vel aliud de ratione obstiterit, in cœmeteriis vestris Christianæ tradere sepulturæ. Nulli ergo. . . .

Datum Velletri, VI Id. Maii.

LXXXI.

Refutationem pravæ consuetudinis, quam Bulcardus de Montemorenciaco in vineis monasterii S. Dionysii, in Dioilo villa sitis, habebat, et rotaticum quod in terra sua idem Bulcardus habebat, sicut ea monasterio remisit, confirmat.

(Velletri, Maii 14.)

[DOUBLET, *Hist. de Saint-Denys*, t. I, p. 516.]

Quoties piis locis et religiosis personis aliqua remittuntur seu pietatis intuitu conferuntur, ne in posterum alicujus malignitate turbentur vel in dubium valeant revocari, scripturæ sunt fidei committenda et apostolicæ tuitionis munimine roboranda. Eapropter, dilecti filii, vestris justis petitionibus grato concurrentes assensu, refutationem pravæ consuetudinis, quam Bulcardus de Montemorenciaco in vineis vestris monasterii in Dioilo villa sitis habebat; et rotagicum, quod in terra sua idem Bulcardus habebat, sicut ea rationabiliter monasterio vestro, fratribus suis, Herveo scilicet et Theobaudo de Marli volentibus et laudantibus remisit atque concessit, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem, etc.

Datum Velletri, secundo Idus Martii 1182.

LXXXII.

Ad capitulum Narbonense.

(Velletri, Maii 16.)

[*Gall. Christ. nov.*, VI, Instr., 46.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis capituli Narbonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Venientes ad nos venerabiles fratres nostri Magalonensis et Biterrensis episcopi nostro apparatui suggesserunt, quod cum Ecclesia vestra esset non solum archiepiscopo, sed etiam personis aliis destituta, juramento præstito promisistis, quod mandato venerabilis fratris nostri Albanensis episcopi, qui tunc in partibus illis legationis officio fungebatur, de ordinatione ipsius ecclesiæ sine contradictione qualibet pareretis; cæterum quia idem episcopus, antequam vestram ecclesiam ordinasset, ad sedem apostolicam rediit, nos providere volentes, ne personarum defectu eidem ecclesiæ quodlibet incommodum perveniret, prædicto episcopo dedimus in mandatis, ut, sicut a vobis in eum religione jurisjurandi fuerat compromissum, jam dictam ecclesiam ordinaret; ipse vero cum consilio prædictorum episcoporum tres archidiaconatus vacantes, et sacristiam in ipsa ecclesia de personis idoneis ordinavit, et canonicum quemdam instituit, mandans vobis in virtute præstiti juramenti, ut personas illas in suos personatus, et præbendam admittere minime differatis, et redditus et loca sua libere permittatis habere: nos utique, quod ab eodem Albanensi factum est, ratum habentes, mandamus vobis atque præcipimus, quatenus ad mandatum ipsius Albanensis, sicut juramento tenemini, ordinationem ejus, contradictione et appellatione cessante, ratam habeatis et firmam, nec aliqui vestrum personas ab eo, sicut diximus, ordinatas impediant, quominus per investituram supradicti Biterrensis pacifice præscriptos personatus habeant et præbendam.

Datum Velletri, decimo septimo Kalendas Junii.

LXXXIII.

Abbatem et monachos Uranenses jubet archiepiscopo Ravennati obedire.

(Velletri, Maii 18.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul.*, IV, App., p. 111.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis de Urano, salutem et apostolicam benedictionem,

Significavit nobis venerabilis frater noster archiepiscopus Ravennas quod, cum vos, monachi, ab officio, quia non eligebatis abbatem, nec suspensionem servastis, nec de contemptu sententiæ, sicut injunximus, satisfacere jam dicto archiepiscopo curavistis, abbatem vos elegistis ad mandatum apostolicum iteratum. Quoniam igitur a tempore quod hominum excedit memoriam, omnes abbates monasterii vestri usque ad dilectum filium nostrum P. nunc Camaldulensem priorem, prædecessoribus suis obedientiæ juramento asserit promisisse, tibi, fili abbas, per apostolica scripta mandamus et districte præcipimus, quatenus omnem obedientiam et reverentiam infra XL dies post horum susceptionem eidem archiepiscopo promittas et serves, quam prædecessores tui ejus antecessoribus archiepiscopis promittas. . . . . . . non obstante quod jam dicto priori sanctæ recordationis A. . . . papa prædecessor noster pro tempore personaliter dignoscitur indulsisse. Ad hæc præsentium auctoritate injungimus. . . . . . concessiones Ravennatis Ecclesiæ, quas tenetis archiepiscopo sine difficultate. . . . . vel si cum eo nequiveritis amicabiliter convenire . . . . . venerabilibus fratribus Feretrano et Faventino episcopis, et dilecto filio præposito Feretrano . . . . . ratis justitiæ plenitudine exhibere.

Datum Velletri, XV Kal. Junii.

Ego Petrus Turriensis Cesenas tabellio, sicut vidi et perlegi in litteris Catholicis sigillo apostolico signatis, ita scripsi et exemplavi.

LXXXIV.

Vizeliacensi et Flaviniacensi abbatibus mandat, cogant canonicos Cabilonenses et Matisconenses, ut monasterio Trenorciensi subtractas ecclesias restituant.

(Velletri, Maii 23.)

[JUENIN, *Nouv. Hist. de Tournus*, Preuves, p. 179.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Vigiliacensi et Flaviniacensi abbatibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Querelam dilectorum filiorum nostrorum abbatis et monachorum Trenorciensis monasterii ad nos delatam accepimus, quod dilecti filii canonici Cabilonenses ecclesiam de Giniaco, ecclesiam de Molesia, eis contra justitiam abstulerunt. Ad hæc prior et canonici regulares ecclesiæ Sancti Petri Matisconensis, ecclesiam de Sancto Tauro apud castrum Rainaldi jam dictis monachis, sicut asseritur, præsumpserunt auferre. Nolentes igitur sustinere quod præfatum cœnobium sui juris dispendium patiatur, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus præscriptarum ecclesiarum detentores eas præfatis monachis restituere, vel in præsentia vestra plenam justitiam exhibere moneatis diligentius et ecclesiastica districtione cogatis.

Datum Velletri, X Kalendas Junii.

In plumbo, LUCIUS PAPA III.

LXXXV.

Sententiam ab archiepiscopo Viennensi et episcopo Genevensi in comitem Genevensem latam, confirmat.

(Velletri, Jun. 1.)

[SPON, *Hist. de Genève*, edit. 1730, in-12, t. III, p. 64.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Viennensi archiepiscopo et Gebennensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Quoties in malefactores Ecclesiarum ecclesiasticæ districtionis sententia pro eorum excessibus canonice promulgatur, tandiu in sua debet firmitate consistere donec malefactores ipsi cogantur cum satisfactione condigna quæ perperam gesserant emendare. Hinc est quod sententiam quam in comitem Gebennensem et terram ejus pro damnis et injuriis Gebennensis Ecclesiæ canonice promulgastis, auctoritate apostolica confirmamus et usque ad satisfactionem debitam præcipimus inviolabiliter observari.

Datum Velletri, Kalendas Julii.

LXXXVI.

Ecclesiæ Basenvillensis immunitatem confirmat.

(Velletri, Jun. 2.)

[MARTEN. *Anecdot.*, I, 589.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et fratribus de Basenvilla, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis facilem decet nos præbere assensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, immunitatem et absolutionem in redditibus, procurationibus, consuetudinibus, exactionibus et aliis, exceptis feodis militum, a nobili viro Simone de Nealfa pro anima nobilis viri Simonis de Maurepast (8) in præsentia bonæ memoriæ L. quondam illustris Francorum regis et venerabilis fratris nostri W. tunc Senonensis, nunc vero Remensis archiepiscopi vobis et successoribus vestris pia devotione factam, sicut in authenticis rescriptis prædictarum personarum habetur, devotioni vestræ auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus : statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Velletri, IV Nonas Junii.

(8) Vide Ludovici regis litteras de satisfactione Simonis de Nealfa pro occisione Simonis de Malrepast, militis, ap. Martene, *Thes. Anecdot.*, I, 589

LXXXVII.

Ad [*Willelmum*] *Remensem archiepiscopum. — Queritur quod solvat ligatos ab episcopo Belvacensi.*

(Velletri, Jun. 9.)

[*Ibid.*, 622.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Remensi archiepiscopo, Sanctæ Sabinæ cardinali, apostolicæ sedis legato, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum quantum venerabilem fratrem nostrum Ph. Belvacensem episcopum ex causis pluribus diligere debeas et propensius honorare, fraternitatis tuæ prudentia non ignoret, grave gerimus admodum et molestum quod, sicut ex conquestione ipsius audivimus, parochianis illius, quos pro suis excessibus ligat, eo inconsulto, absolvis; in quo non parum B auctoritati ejus detrahitur et honori. Sane, sicut eo significante accepimus, eum nobilem virum et comitem Clarimontis excommunicationi, et terram ejus interdicto, de mandato tuo et consilio subjecisset, ei sine satisfactione aliqua pro arbitrio tuo absolutionis beneficium impendisti, juramento recepto, sed nihil ad satisfactionem pertinente præcepisti. Quoniam ergo quanto sincerius eumdem episcopum sua et suorum consideratione diligimus, et honorem illius liberrime conservamus illæsum, tanto minus volumus quod in ejus redundat injuriam sustinere, fraternitati tuæ auctoritate apostolica prohibemus, ne dignitati ejus in aliquo deroges, neque sententias quas ipse protulerit, in ejusdem releves dispendium, vel gravamen: alioquin C quantumcunque tibi, sicut venerabili fratri et magno Ecclesiæ membro velimus, gravamen illius non poterimus relinquere incorrectum.

Datum Velletri, IV Nonas Junii.

LXXXVIII.

Monachis S. Pancratii concedit ne filii eorum qui ecclesias monasterii tenuerint, ipsas ecclesias jure successionis habeant.

(Hanc bullam, quæ est Lucii III, Mansi *Concilia* secuti, Lucio II non recte tribuimus. Vide *Patrologiæ* t. CLXXX. in Lucio II, sub num. 94.)

—

ANNO 1183.

—

LXXXIX.

Monasterii S. Mariæ Miræ-vallis protectionem suscipit bonaque ac privilegia confirmat.

(Velletri, Jan. 12.)

[Hugo, *Annales Præmonst.*, t. II, Probat., p. 171.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Guillelmo abbati et ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Miræevalli, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Religiosam vitam exigentibus apostolicum adesse convenit præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Sanctæ A Mariæ de Mircevalli, in qua divino estis mancipati obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum, et beati Augustini Regulam atque institutionem Præmonstratensium fratrum in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibi 'em temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est cum omnibus pertinentiis suis; locum Morinivallis cum omnibus pertinentiis suis; quem Petrus Tullensis episcopus ecclesiæ vestræ concessit, et scripti sui munimine roboravit ad oratorium ibi vobis faciendum; capellam de Brisseio castro, cum oblationibus et aliis pertinentiis suis; ecclesiam parochialem de Brisseio, cum villa, decimis, oblationibus et aliis pertinentiis suis. Croadas proprias quas idem episcopus vobis concessit, eidem loco adjacentes quæ protenduntur usque ad Morinummontem, et de eodem monte in plano superius, et in clivo inferius, sicut dividit semita quæ de castello descendens tendit ad plana montis superius usque ad fontem qui de clivo ipsius montis defluit, et liberum usum communium pasturarum omnis generis animalium profuturum, in toto banno præfati castelli, laude et assensu Gerardi advocati, ea ratione, ut, si aliquando fratres vestri alicui damnum fecerint, sine placitatione et omni exactione damnum cui illatum fuerit restituant. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere aut extorquere præsumat.

Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conventionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Probibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post D factam in eodem loco professionem fas sit absque abbatis sui licentia de eo discedere; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Pro chrismate vero, oleo sacro, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum, qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive pro abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis nullus a vobis aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet alio modo quidquam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur (*IV Reg.* V). Licitum sit etiam vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio, si

rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare. Sepulturam præterea hujus loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati, vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Paci quoque ac tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum, nullus violentiam vel rapinam; seu furtum committere, ignem apponere, hominem capere, vel interficere aliqua temeritate præsumat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione sunt concessa, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tituli Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laboraus presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Ranerius presbyter cardinalis Sanctorum Joannis et Pauli tituli Pammachii.

Ego Hubertus presbyter cardinalis tituli Sancti Laurentii in Damaso.

Ego Hyacinthus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus.

Ego Bobo Sancti Angeli diaconus cardinalis.

Ego Gerardus diaconus cardinalis Sancti Adriani.

Ego Octavianus diaconus cardinalis Sanctorum Sergii et Bacchi.

Ego Albinus diac. card. Sanctæ Mariæ Novæ.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, secundo Idus Januarii, indictione decima quinta, Incarnatione Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno secundo.

XC.

Ecclesiæ S. Dionysii de Passu protectionem suscipit et possessiones confirmat.

(Velletri, Jan. 12.)

[*Collection des Cartulaires*, t. V, p. 501.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis ecclesiæ Sancti Dionysii de Passu, tam præsentibus quam futuris canonice substituendis, in perpetuum...

Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam Sancti Dionysii de Passu, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes, ut quascunque possessiones, quæcunque bona, ... in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: redditus quos habetis a capitulo Parisiensi, videlicet duos modios et octo sextarios purioris frumenti granarii sui, ad minam regiam, exceptis septem modiis qui dicuntur de altaribus, et unicuique canonicorum Ecclesiæ vestræ, tantum de pane et vino, quod dicitur Quadragesimæ, quantum et uni canonicorum residentium Beatæ Mariæ, domum quæ est in claustro juxta ecclesiam vestram, et domos quæ sunt extra portam claustri ad posternam, quæ duobus canonicis sunt assignatæ ex dono Simonis de Sancto Dionysio; molendinum de Genestai, domos, vineas, prata, censum de Botunvilcir, pastum, terram et justitiam, cum omnibus appendiciis in episcopatu Meldensi; decimam de Parvo Nanteolo, decimam de Vinantis, decimam de Tuiz, feudum decimæ de Sancto Maximo, quam Bulchardus de Sanci tenet in feudo a vestra ecclesia, in episcopatu Parisiensi; decimam de Alneto et decimam de Dimiacho, quas de concessione Mauricii, Parisiensis episcopi, possidetis ex dono Petri, canonici Ecclesiæ vestræ; quinque solidos de censu apud Argentolium, et decimam vini quæ pertinet ad ipsum censum; tres solidos et quatuor denarios, juxta burgum Sancti Dionysii; terram de Miliaco arabilem, vineas, prata, domum, molendinum in Mibreyo situm, quod dicitur Quartum Molendinum, cujus medietatem emit viginti libras Parisiensis monetæ, reliquam vero partem emit sexdecim libras; ex domo Barbedauri decani Beatæ Mariæ Parisiensis, vineas apud Montem Camacum, ad luminare ecclesiæ vestræ; et ex dono Richeldis sororis Simonis de Sancto Dionysio, IV solidos censuales apud Sanctum Medericum. Decrevimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit, etc...

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, II Idus Januarii, indictione prima, Incarnationis

Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno secundo.

XCI.

Ecclesiam S. Eusebii Vercellensem tuendam suscipit, canonicorumque possessiones confirmat. (Fragmentum.)

(Velletri, Jan. 16.)

[Ughelli, *Italia sacra*, IV, 785.]

Datum Velletri, per manus Alberti, S. Romanæ Ecclesiæ cardinalis et cancellarii, XVII Kal. Febr., indict. XV, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus II.

XCII.

Petro episcopo et capitulo Carnotensi concedit « ut honores Carnotensis Ecclesiæ aliis de cætero minime concedantur, nisi qui residentiam se promiserint habituros. »

(Velletri, Jan. 17.)

[D'Achery, *Spicil.* ed. in-fol., III, 547.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Petro episcopo, et dilectis filiis G. decano et capitulo Carnotensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ab eo cui plus committitur, amplius exigatur, dignum est et consonum rationi ut qui in Ecclesia vestra præ aliis honorantur, studiosius illi deserviant et utilitati ipsius intendant. Hac itaque ratione inducti, auctoritate duximus apostolica statuendum, ut honores Carnotensis Ecclesiæ aliis de cætero minime concedantur, nisi qui secundum antiquam et rationabilem consuetudinem residentiam se promiserunt habituros. Si autem post promissionem suam hoc nequaquam impleverint, ab ipsis reddantur honoribus alieni. Ad hæc auctoritate apostolica inhibemus ne quis in alia ecclesia beneficium habens, in canonicum ecclesiæ vestræ aut plebanum presbyterum admittatur, nisi priori cesserit beneficio, et a proprio fuerit episcopo absolutus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Velletri, XVI Kalend. Februarii.

XCIII.

Joanni Magalonensi episcopo ecclesias quasdam confirmat.

(Velletri, Jan. 24.)

[*Gall. Christ. nov.*, VI, Instr., 362.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Joanni Magalonensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Pervenit ad nos quod episcopatus tuus ex parte magna sit prædonum incursione vastatus, unde cum quarumdam ecclesiarum ad jus episcopale pertinentium presbyteri sint defuncti, eas tibi specialius reservasti, exposcens illas tibi a sede apostolica confirmari. Eapropter tuis postulationibus grato concurrentes assensu, ecclesiam S. Genesii de Gigeano, S. Andreæ de Cucullo, S. Michaelis de Mujulano, S. Michaelis de Aguzanicis, ecclesiam de Cazillaco, et S. Petri de Agantico, sicut eas rationabiliter et sine controversia possides, personæ tuæ auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus.

Datum Velletri, IX Kalend. Februar., pontificatus anno tertio (9)

XCIV.

Episcopum Catanensem, archiepiscopi Monteregalensis suffraganeum factum, pallii gestandi potestate privat.

(Velletri, Febr. 4.)

[Pirri, *Sicilia sacra*, I, 532.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Guillelmo archiepiscopo Montisregalis, ejusque successoribus canonice substituendis, in perpetuum.

Ne occasione pallii, cujus usum de indulgentia sedis apostolicæ Catanensis episcopus solitus est habere, inter ecclesiam Montisregalis et Catanensem episcopum lis oriatur, apostolica sanctione sancimus, et tam tibi quam successoribus tuis præsenti pagina confirmamus, ut post obitum venerabilis fratris nostri Catanensis episcopi, qui nunc est, ejus successor non utatur pallio.

Datum Velletri, II Nonas Februarii, 1184.

XCV.

Monasterium Monteregalense sedem archiepiscopalem constituit. Abbatem Guillelmum archiepiscopum consecrat, pallioque ornat atque episcopatus Catanensis metropolitam declarat.

(Velletri, Febr. 5.)

[*Ibid.*, 458.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Guillelmo archiepiscopo Montisregalis, ejusque successoribus canonice instituendis in perpetuum.

Licet Dominus Jesus Christus Ecclesiam suam instituens discipulis suis eamdem super credentes ligandi ac solvendi dederit potestatem, unum tamen in ea, B. scilicet Petrum apostolum voluit præeminere, dicens : *Tu es Petrus et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis et quodcunque solveris super terram erit solutum et in cœlis* (*Matth.* XVI) : intelligendum ex hoc tribuens fidelibus universis, quod sicut *unus* erat *Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (*I Tim.* II), *pacificans quæ in cœlis* erant *et quæ super terram* (*Coloss.* I), et *dissolvens* maceriarum *parietem*, et faciens *utraque unum* (*Ephes.* II), sic est in Ecclesia unum ex ipso et per ipsum omnium caput esse, ne in membris fieret ulla diversitas, quæ per unius auctoritatem et providentiam capitis ad unam fidei veritatem, eamdem religionis

(9) Verba *pontificatus tertio* aliena manus addidit. Leg. *secundo*.

reducerentur et cultum. Quod etiam in eo loco monstratur, in quo et de confirmandis fratribus (*Luc.* XXII) et de pascendis Dominicis ovibus (*Joan.* XXI) præceptum a Domino nostro legitur ei datum.

Ex hac itaque potestate quæ ad B. Petrum ex Dominica traditione pervenit, sacrosancta Romana Ecclesia, quæ per Dominum Jesum Christum ab eodem B. Petro instituta est et fundata, super universas Ecclesias auctoritatem obtinuit, ut ubique ratum esset ac solidum quod ipsius prudentia statuisset. Quod etiam ab universis Ecclesiis per orbem terrarum usquequaque diffusis et receptum est et servatum, ita ut et per eam et distributio facta sit dignitatum, et inditum Christi fidelibus et diligentibus ordinatum quod ad cultum pertinere visum est pietatis. Ex hac siquidem data B. Petro a Domino potestate ipse et successores ipsius per diversa mundi loca constituerunt episcopos, et dignitates per provincias diviserunt. Nos etiam, qui eis, licet impares meritis, Domino vocante, successimus, in loco, qui Monsregalis dicitur, pro multa utilitate populi Christiani metropoliticam sedem duximus statuendam. Cum etenim charissimus in Christo filius noster Guillelmus, illustris Siciliæ rex, divinæ charitatis igne succensus, ad gloriam Dei et salutem suam ac parentum suorum monasterium ibi fundasset, et primo locum ad id agendum B. Petro et Romanæ obtulisset Ecclesiæ, ab episcopali subjectione per auctoritatem prædecessoris nostri felicis memoriæ Alexandri papæ assensumque venerabilis fratris nostri Gualterii Panormitani archiepiscopi liberum reddidit et quietum. Ac sic ædificiis erigendis regiam curam impendens brevi tempore templum Domino multum digna administratione construxit, castris munitissimis et redditibus ampliavit, libris et sacris vestibus et argento decoravit et auro: et tandem multitudinem monachorum de Cavensi ordine introduxit et in tantum ædificiis et rebus aliis extulit locum istum, ut simile opus per aliquem regum factum non fuerit a diebus antiquis ut in admirationem homines adducat, ad quos ex auditu solo potuerit quod factum est pervenire. Deinde ad opus bonum, sicut cervus ad fontes aquarum anhelans, et modicum reputans quidquid desiderio fecerat æternorum, juxta id quod Sapientia dicit: *Qui edunt me, adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitient* (*Eccli.* XXIV), a prædicto prædecessore nostro, et nobis ipsis et fratribus nostris cum multa instantia postulavit, ut eumdem locum dignitate metropolitica donaremus, præsertim cum et illuc populum congregare cœpisset et disponeret congregare, qui ex illa parte contra omnium inimicorum incursus inexpugnabile munimen posset toti terræ conferre.

Porro nos, deliberatione habita non parva cum fratribus, et attendentes communem utilitatem quæ de incremento illius loci speratur, desiderio, et petitioni ejus non duximus abnuendum, ne ubi liberalissimus ipse de thesauro et tenimentis suis exstiterat, nos de his quæ ad injuncti nobis apostolatus a Deo spectant officium existere difficiles videremur, et tanta ejus et nostra minueretur tarditate devotio, quanta nostri studio de bono congruebat ad melius incitari. Nam ex hoc pro desiderio ejus non parum facile videbatur quod, licet esset insolitum, quod duæ metropoles tam vicinæ consisterent, ex hac tamen nova constitutione nequaquam jus minuebatur ulterius, cum jam ante monasterium ipsum per archiepiscopos et episcopos, tam in se quam in omnibus locis suis, ab omni episcopali jure fuisset exemptum et plena in omnibus libertate donatum, ita ut nulli archiepiscopo vel episcopo, nisi tantum Rom. pontifici subjaceret. Te itaque venerabili in Christo fratri Guillelmo in ejusdem loci archiepiscopum nostris tanquam B. Petri manibus consecramus et pallii dignitate statuimus decorandum. Recipiens quidem tandem ecclesiam ad honorem Domini Dei nostri et memoriam B. Mariæ virginis, regia liberalitate fundatam, sub apostolica tuitione muniminis et nostro privilegio, quod factum est, roboramus. Statuimus autem imprimis ut ordo monasticus, qui secundum Dei timorem et B. Benedicti Regulam et Cavensis monasterii observantias in eo loco constitutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus, inviolabiliter observetur.

Præterea quascunque possessiones et quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum ex dono prænominati regis et quorumque aliorum rationabiliter possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis poterit adipisci, firma eidem ecclesiæ in perpetuum et illibata permaneant. In quibus episcopatum Catanensem proprio duximus vocabulo designandum, quem nos de fratrum nostrorum communi consilio ad multam prædicti regis instantiam tibi tuisque successoribus, sicut propriis archiepiscopis metropolitico in perpetuum constituimus jure subesse. Episcopale quoque jus et omnia quæ in suscriptis locis ex concessione fratrum et coepiscoporum nostrorum habes, auctoritate apostolica tibi tuisque successoribus confirmamus, et firma et illibata perpetuis temporibus decernimus permanere; ex concessione scilicet venerabilis fratris nostri Gualterii Panormitani archiepiscopi cum voluntate, et consilio et assensu omnium canonicorum suorum, et regia etiam conniventia, totam parochiam, et diœcesim castelli Cerleonis cum monasterio S. Mariæ Magdalenæ, et aliis ecclesiis cum decimis et aliis justitiis, quas de baronibus et aliis hominibus ipsius castelli et pertinentiarum ejus, Panormitana ecclesia solebat percipere, et cum omni episcopali jure quod in eadem parochia et diœcesi videbatur habere; ecclesiam præterea S. Sylvestri, quæ fuerat dominii et proprii juris Panormitanæ ecclesiæ, quam pro eo quod ecclesiæ tuæ multum vicinat, et multum erat utilior ei quam Panormitanæ ecclesiæ, jam dictus archiepiscopus,

sicut ejus scripto authentico continetur, de consilio et consensu omnium fratrum suorum eidem ecclesiæ libera et spontanea tradidit voluntate, cum omnibus tenimentis, villanis, et possessionibus, et omni jure suo; ex concessione bonæ memoriæ Nicolai, quondam Messanensis archiepiscopi cum totius capituli sui consensu omne jus episcopale quod ecclesia Messanensis debebat habere in monasterio, et omnibus pertinentiis ejus, quod illustris recordationis ejusdem regis mater Margaritha, gloriosa quondam regina, in loco qui dicitur Monachium, in diœcesi Messanensi, in honorem Dei, et B. Mariæ semper virginis memoriam pro sua devotione construxit, et per dictum archiepiscopum ab omni debito Messanensis ecclesiæ liberum obtinuit et quietum ab omni jure; ex concessione Thomæ Rhegytani archiepiscopicum communi capituli sui consensu, totum jus episcopale, vel quodcunque aliud ad Rhegytanam pertinebat ecclesiam in monasterio S. Salvatoris de Martello, quod construxit Joannes Calomenus, regius quondam camerarius, et in monasterio monialium Sancti Joannis Exocalnia, quod est extra muros civitatis Rhegii, cum cellis, obedientiis, possessionibus, tenimentis, et pertinentiis monasteriorum ipsorum, juxta quod in jam dicti archiepiscopi privilegio continetur; ex concessione Bartholomæi Agrigentini episcopi cum capituli sui assensu tam parochiam et diœcesim quam universum jus episcopale, cum omnibus decimis, et aliis justitiis, ac redditibus suis, quos de baronibus, et aliis hominibus castelli Battalazii, et pertinentiarum ejus et casale Busachini, nec non et omnes decimas, et alios redditus, quos Agrigentina ecclesia de castro Corleonis et pertinentiis ejus habebat, sicut in scripto ipsius episcopi dignoscitur; ex concessione Matthæi Mazariensis episcopi parochiam, et diœcesim, et jus episcopale, omnesque decimas et alios redditus, quos ecclesia Mazariensis habebat in municipio Jati, et municipio Calatrasi, cunctisque pertinentiis ipsorum, sicut in scripto præfati episcopi manifestius continetur; ex concessione R. Anglonensis episcopi cum communi capituli sui assensu in monasterio Carbonis cum cellis, obedientiis et possessionibus ejus totum episcopale jus, et quodcunque aliud in eo Anglonensis habebat ecclesiæ, sicut in ipsius episcopi scripto denotatur expressum; ex concessione Bisiniensis episcopi cum capituli sui assensu ecclesiam S. Mariæ de Maccla cum episcopali jure, et omnibus obedientiis et pertinentiis suis, sicut in ejusdem episcopi privilegio demonstratur; ecclesiam quoque S. Martini constructam in tenimento ecclesiæ a Petro Indulfo, quam ipse Petrus obtulit eidem ecclesiæ cum tenimentis, possessionibus et pertinentiis suis.

Pallium ad hæc, plenitudinem scilicet pontificalis officii, fraternitati tuæ de sedis apostolicæ liberalitate largimur, quo intra ecclesiam tuam ad missarum solemnia celebranda subscriptis diebus uti debebis, Nativitate scilicet Domini, festo S. Stephani, Octava Nativitatis Dominicæ, Epiphaniæ Hypopanti, Dominica in ramis Palmarum, Cœna Domini, Sabbato Sancto, Pascha, et duobus diebus sequentibus, Assumptione, Pentecoste, tribus festivitatibus Dei genitricis et Virginis Mariæ, Natalitio S. Joannis Baptistæ, commemoratione Omnium Sanctorum, solemnitatibus omnium apostolorum, et præcipuis festis ecclesiæ tuæ, dedicationibus ecclesiarum, consecrationibus episcoporum, ordinationibus clericorum, et anniversario tuæ consecrationis die. Provideas igitur quomodo hujus indumenti honor modesta sit actuum vivacitate servandus, ut ei morum tuorum ornamenta conveniant, et esse plus valeas bonis actibus quam hujusmodi ornamento, auctore Deo, conspicuus, et quem pastoralis curæ constringit officium, dilectionem proberis fratribus exhibere, ut in humilitatis virtute fundatus, ne eleveris prosperis, nec fatigeris adversis. Ipsi etiam adversarii per mandatum Dominicum tuo circa te copulentur affectu; et, quantum in te fuerit, paceti habere cum omnibus, et ad pacem studeto reducere discordantes. Fulgeat in pectore tuo rationale judicii cum superhumerali ratione conjunctum, et ita in conspectu Dei procedas et hominum, quatenus commissa tibi gregi Dominico virtutis præsies exemplum, et taliter opere procedas et verbo, ut videntes opera tua bona glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est (*Matth.* v), et gaudeant se talem habere rectorem, per quem et erudiantur ad fidem et ad recta opera provocentur. Obeunte vero te aut tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem monachi ejusdem loci, vel major pars consilii sanioris de ipso collegio, siquidem idoneus fuerit in eo repertus, secundum Deum et canonicas sanctiones crediderint eligendum. Quod si forte idoneus ibi reperiri nequiverit, aliunde fuerit assumendus, per fratres ipsius loci monachus eligatur, qui nimirum et regularibus cibis et indumentis utatur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Ad indicium sane devotionis suæ, ac ad demonstrandum quod eadem ecclesia Romano tantum pontifici subjaceret, supernominatus filius noster rex, cum eam sub nomine monasterii fundare cœpisset, centum tarenos Romano pontifici annis singulis constituit persolvendos. Si qua igitur in futurum ecclesiastica, sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyt. cardinalis tit. Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus tit. Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyt. card.

Ego Laborans presbyt. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Sancti Calixti.

Ego Raynerius presbyt. card. SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii.

Ego Ubertus presbyt. card. Sancti Laurentii in Damaso.

Ego Pandulfus presbyt. card. tit. basilicæ Duodecim Apostolorum.

Ego Hyacinthus diaconus cardin. Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Ardicio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus card.

Ego Bobo diac. card. S. Angeli.

Ego Gerardus S. Adriani diac card.

Ego Octavianus diaconus card. Sanctorum Sergii et Bacchi.

Ego Goffredus diac. card. Sanctæ Mariæ in Via Lata.

Ego Albinus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ Novæ.

Dat. Velletri, per manum Alberti S. R. E. presb. card. et cancellarii, Non. Febr. indict. I, Incarn. Dominicæ an. 1182, pont. vero domini Lucii papæ III anno II.

XCVI.

Cephaloediensi et Pactensi episcopis præcipit, ut Richardo, archiepiscopo Messanensi, obtemperent.

(Velletri, Febr. 9.)

[Pirri, *Sicilia sacra*, I, 398.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Cephaludensi et Pactensi episcopis, et dilectis filiis abbatibus et aliarum Ecclesiarum prælatis, Messanensis ecclesiæ metropolitico jure subjectis, salutem et apostolicam benedictionem.

Universitatem vestram credimus non latere quod ad hoc supernæ dispositionis provisio gradus in ecclesia esse voluit, et ordines constituit esse distinctos, ut, dum minores potioribus reverentiam exhiberent et majores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret et recte officiorum se gereret administratio singulorum. Hinc Apostolus ait: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit* (*Rom.* XIII). Quapropter, per apostolica vobis scripta mandamus atque præcipimus, quatenus venerabili fratri nostro Richardo archiepiscopo vestro debitam obedientiam et reverentiam exhibentes, quæ secundum Deum vobis injunxerit, contradictione cessante suscipiatis humiliter et firmiter observetis: id quod de virtute possitis commendari et doceatis exemplo subjectos, qualiter superiores oportet honorari; justum est enim et canonicæ consentaneum sanctioni, ut qui se... aliis esse prælatum, reverentiam quam exigit, ipso impendat.

Datum Velletri, v Idus Februarii.

XCVII.

Ecclesiam S. Stephani Pratensem tuendam suscipit et ejus bona ac jura confirmat.

(Velletri, Febr. 12)

[Ughelli, *Italia sacra*, III, 334.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Plebano præposito ecclesiæ S. Stephani de Prato, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris canonice substituendis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor æquitatis, et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris postulationibus clementer annuimus, et fel. rec. Innocentii PP. prædecessoris nostri vestigiis inhærentes, præfatam ecclesiam S. Stephani, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes, ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum, vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Ecclesiam S. Mariæ in Castello cum suis pertinentiis, eccles am S. Trinitatis cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Petri in porta Fuya cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Vincentii, ecclesiam S. Jacobi, ecclesiam S. Thomæ cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Marci cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Salvatoris cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Mariæ de Ribaldo cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Martini cum suis pertinentiis, monasterium S. Martini de Cojano cum suis pertinentiis, jus quod habetis in monasterio S. Fabiani, ecclesiam S. Bartholomæi de Cojano cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Luciæ cum suis pertinentiis, ecclesiam S. Petri de Figlino cum suis pertinentiis, jus quod habetis in ecclesia S. Michaelis de Cerreto, jus quod habetis in ecclesia S. Petri de insula, jus quod habetis in ecclesia S. Martini de Sorriana, jus quod habetis in ecclesia de Fabio, et jus quod habetis in ecclesia S. Joannis de Pistoria.

Præsenti quoque privilegio duximus statuendum ut nulli parochianos vestros ad officia divina recipere liceat, quandiu a vobis fuerint excommunicationis vel interdicti sententia condemnati. Statuimus insuper ut in parochia ejusdem ecclesiæ vobis invitis et contradicentibus nulli omnino hominum liceat ecclesiam construere, aut aliquam super hoc injuriam irrogare, salvis tamen privilegiis Romanorum pontificum. Decimas vero eorum qui

ad vestram ecclesiam jure parochiali pertinent, absque alicujus contradictione vobis habendas concedimus. Prohibemus etiam ut nullus interdicti seu excommunicationis sententiam absque justa et rationabili causa in vos vel ecclesiam vestram audeat promulgare. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium, seu basilicarum, ordinationes clericorum, qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a diœcesano suscipiatis episcopo, siquidem catholicus fuerit, et gratiam atque communionem apostolicæ sedis habuerit, et ea vobis gratis, et absque pravitate aliqua voluerit exhibere. Alioquin catholicum, quem malueritis, adeatis antistitem, qui nimirum nostra fultus auctoritate, quod postulatis, indulgeat. Sepulturam præterea ejusdem loci ad opus eorum, qui parochiani vestri censentur, vobis, et ecclesiæ vestræ firmamus, ita quidem quod si ad aliquam religiosam ecclesiam, elegerint sepulturam, canonica vobis in testamento portio reservetur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuen. et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episc.

Ego Paulus Prænestinus episc.

Ego Petrus presb. card. tit. S. Susannæ.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card.

Ego Ranerius presb. card. SS. Joannis et Pavoli tit. Pammachii.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiber. tit. Calixt.

Ego Pandolfus presb. card. tit. basilicæ XII Apostolorum.

Ego Jacobus diac. card. S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori.

Ego Gratianus Sanctor. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Bobo diac. card. S. Angeli.

Ego Gherardus S. Adriani diacon. card.

Ego Octavianus diac. card. SS. Sergii et Bacchi.

Ego Soffred. S. Mariæ in Via-Lata diac. card.

Ego Albinus diac. card. S. Mariæ Novæ.

Datum Velletri, per manum Alberti S. R. E. presb. cardinalis et cancell., XI kal. Februarii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero Dom. Lucii pp. III anno II.

XCVIII.

Compositionem Caldenbornensis monasterii et Rodensis confirmat.

(Velletri, Febr. 25.)

[SCHOETTGEN et KREYSIG., *Diplomat.*, II, 702.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio præposito Caldenbornensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ in controversiam devenisse noscuntur et interveniente compositione amicabili sunt finita, ne in recidivæ contentionis scrupulum relabantur, scripturæ sunt serie prosequenda et apostolico munimine roboranda. Pervenit quod quidem ad nos inter ecclesiam Caldenbornensem, in qua præposituræ officium administras et ecclesiam Rodensem controversia quædam fuit olim diutius agitata, quam venerabilis frater noster Wigmannus Magdeburgensis archiepiscopus et dilectus filius Halberstadensis electus de consensu partium finierunt, ita quod ecclesiæ tuæ Rodensis præpositus de suorum canonicorum assensu sex mansos et dimidium, sitos in Elvenstedte, et unum situm in Amalangesdorff, et duas areas in Blanckeneim solventes duos solidos, assignavit, ea videlicet conditione, ut querela de jam dictis prædiis perpetuo conquiescat. Hanc igitur compositionem, sicut canonice facta est et ab utraque parte suscepta, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti pagina et patrocinio communimus.

Præterea quædam prædia, videlicet in Gerendorff duos mansos solventes triginta solidos, Gerbenstede tres mansos solventes duo talenta et sex solidos, in Gorditz unum mansum solventem quatuordecim solidos, quæ emerunt a Merseburgensis Ecclesiæ canonicis, et quædam prædia quæ receperunt in concambio a charissimo in Christo filio nostro Frederico illustri Romanorum imperatore, scilicet in villa Vinkele decem talenta et decem solidos, in Wulfferstede quinque talenta et decem solidos, in Warrenstede quatuor talenta. Hæc siquidem omnia sint prædictæ ecclesiæ Caldenbornensi, quæ Caldenbornensis ecclesia pacifice et sine controversia possidet, auctoritate apostolica eidem ecclesiæ duximus confirmanda et præsentis scripti serie muniendo, statuentes ut nulli hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, omnipotentis Dei et SS. apostolorum ejus Petri et Pauli se noverit indignationem incursurum.

Datum Velletri, quinto Kal. Mart.

XCIX

Privilegium pro monasterio Wilbacensi.

(Velletri, Febr. 27.)

[SCHATEN, *Annal. Paderborn.*, I, 858.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio HENRICO abbati, et sanctimonialibus monasterii Wilboldessen, tam præsentibus quam futuris monasticam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim cum petentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Eapropter, dilectæ in Domino filiæ, vestris postulationibus clementer annuimus et monasterium vestrum, in quo divino mancipatæ estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes, ut ordo mo-

mancticus, qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in eodem monasterio constitutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona ibidem monasterium in præsens juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Wilbodesson, Waterveldc, Trevere, Atride, Ossenthorp, Hemelhusen, Rocethehusen, Northen, Wellethe, Ilrenhusen, item Northen, Histniche, Wetere, Bathesbatthessen, Volmarsen, Guntersen, Adenem, Othehem, Honrothem, Overethe, curtem in Suthem et decimam super eamdem villam, Esnethe Gheveburche, Limgo, Winnethe, decimam in Eddessen, decimam in Hatheburgusen, decimam in Richersen, decimam in Harderenssen, Sundram in Hornen, domum infra muros civitatis Patherburn, et quinque areas, et juxta civitatem tres mansos, decimam omnium novalium nostrorum et omnes decimas in terminis decimarum vestrarum.

Cum autem generale interdictum fuerit, liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. Sepulturam quoque loci illius liberam esse concedimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati sint vel interdicti, nullus obsistat, salva tamen justitia illorum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem sorores communi consensu, vel pars consilii sanioris secundum Dei timorem et D. Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, et secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem suam digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Vivianus S. Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiber.

Ego Ranerius presbyter cardinalis SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii.

Datum Velletri, per manum Alberti S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, III Kalend. Martii, indictione I, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii tertii anno secundo.

C.

Monasterium S. Laurentii Aversanum tuendum suscipit ejusque bona ac jura confirmat.

(Velletri, Mart. 18.)

[Margarini, *Bullar. Casin.*, II, 200.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Bonohomini, abbati monasterii Sancti Laurentii de Aversa, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntates et pietas adjuvat et veritas non relinquit.

Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium, quod existit juris beati Petri specialiter, in quo divino estis obsequio mancipati, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis recordationis Urbani et Alexandri Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; in primis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et B. Benedicti Regulam in eodem monasterio constitutus esse cognoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur.

Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. Universas quoque ecclesias, terras et oppida, quæ monasterium ipsum rationabiliter possidet, vobis et eidem monasterio auctoritate apostolica confirmamus. Missas autem publicas ab aliquo episcopo in eodem monasterio celebrari, stationes fieri, processiones deduci, absque abbatis vel fratrum voluntate omnimodis prohibemus, ne

in servorum Dei recessibus, sæcularibus occasio præbeatur ulla conventibus. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus omnino vobis decimas exigere vel extorquere præsumat; nec liceat alicui episcopo ipsum monasterium vel cellas ejus interdicere, aut monachos excommunicare. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium vel basilicarum, ordinationes clericorum et monachorum monasterio pertinentium, qui ad sacros ordines sunt promovendi, a quocunque malueritis catholico episcopo suscipiatis, qui nostra fultus auctoritate, quod postulatur, indulgeat. Capellanos vel clericos, qui ipsi monasterio aut ejus cellis deserviunt excommunicari vel ab officio suspendi, sive ad synodum vocari ab aliquo episcopo prohibemus.

Ad hæc etiam pro speciali ipsius monasterii libertate, qua Romana Ecclesia, nullo mediante, adhærere dignoscitur; ad honorem ac reverentiam gloriosissimi martyris Laurentii cujus ibidem reliquiæ sunt reconditæ, usum mitræ ubilibet in celebrationibus divinorum, et quotidianum usum annuli tibi tuisque successoribus absque alicujus contradictione; sepulturam quoque ipsius loci liberam esse concedimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et Beati Benedicti Regulam, providerint eligendum. Electus autem ad Romanum pontificem benedicendus accedat. Vos itaque filii in Christo dilectissimi, oportet regularis disciplinæ institutionibus operam diligenter impendere, quatenus, quanto a sæcularibus tumultibus liberiores estis, tanto amplius placere Deo totius mentis et animæ virtutibus anheletis. Decernimus ergo, etc. Si qua igitur, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tit. S. Susannæ.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Calixti.

Ego Rainerius presbyter cardinalis SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii.

Ego Ubertus. . . . .

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, xv Kalend. Aprilis, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno II.

Signum Lucii III papæ : ADJUVA NOS, DEUS, SALUTARIS NOSTER.

CI.

Ecclesiam Æserniensem, rogatu Rainaldi episcopi, tuendam suscipit et bona ejus confirmat.

(Velletri, Mart. 20.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, VI, 296.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri RAINALDO Iserniensi episcopo, suisque successoribus substituendis in perpetuum

In eminenti apostolicæ sedis speculo, disponente Domino, constituti, fratres et coepiscopos nostros tam propinquos quam longe positos fraterna debemus charitate diligere, et Ecclesiis quibus Domino militare noscuntur suam justitiam conservare. Eapropter, venerabilis in Christo frater, tuis justis postulationibus clementer annuimus, et Iserniensem Ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, et largitione regum vel principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis ·

Terminos, et fines tui episcopatus, quos nunc pacifice nosceris possidere, secundum quod incipiunt a flumine Vulturni prope ubi se conjungit cum fluvio Sesti, et extenduntur per castrum Mastralis, et castrum Zurlani, et castrum Capriatæ, et castrum Fossæcæcæ, et per montana castrum Gualdi, Felesti, et castrum Pizuti, et castrum Pestorani, et castrum Carpinonis cum Sancto Marco, et castrum Sexano cum Sancto Benedicto, et per montem Rosini assurgit castrum Periculi, et castrum Montis Nigri, et castrum Rocchæ Siconis, et castrum Forunli, et extenditur per terram Sancti Vincentii, et per montem Alze ad Portellæ, unde oritur Melerinum, et distenditur usque in finem de terris et silvis et montibus monasterii S. Benedicti, et iterum extenditur per fines territorii et silvarum et montium supradicti monasterii, et per verticem montis Aquilonis, et Sambuculi usque in forum S. Martini, et per verticem Montis Cesino, et distenditur in vadum Franciscum de ipso fluvio Secti, et descendunt in ipso flumine Vulturni, qui est prima finis. In Sesto plebem S. Eustachii, in Mastralis plebem S. Joannis, in Torcino plebem S. Mariæ, in Capriata plebem S. Mariæ, in Cappercllis plebem S. Joannis, in Camposacco plebem S. Joannis, in Monte Odonis plebem S. Angeli, in Gualdo plebem S. Angeli, in Falesto plebem

S. Mariæ, in Longono plebem S. Bartholomæi, in S. Agapito plebem S. Nicolai, in Riperta plebem S. Salvatoris, in Pizzuto plebem S. Agathæ, in Pestorano plebem S. Mariæ, in Carpinone plebem Sanctæ Mariæ, in Sexana plebem S. Mariæ, in Fara plebem S. Nicolai, in Monte Nigro plebem S. Mariæ, in Roccha Siconis plebem S. Leonardi, in Forulo plebem S. Blasii, in Conestellis plebem S. Laurentii, in Roccha Beraldi plebem S. Nicandri, in Armana plebem S. Crucis, in Conveula plebem S. Angeli, in Meronda plebem S. Nicolai, in Periculo plebem S. Mariæ, in Ovano plebem S. Mariæ, in Saxo plebem S. Laurentii, in Valle Jampelli plebem S. Mariæ, in Macchia plebem S. Nicolai, in Ravindola plebem S. Angeli, in Venafro plebem S. Mariæ cum pertinentiis suis, in Roccha Venefri ecclesiam S. Crucis, in Roccha Peperoli ecclesiam S. Mariæ, in Monte Aquilo plebem S. Mariæ, in Valle S. Locheri plebem S. Mariæ, in Cerasolo plebem S. Christophori, in Casali plebem S. Joannis, in territorio Venafrano ecclesiam S. Barbaræ, S. Nicandri, et S. Crucis, in Peperolo ecclesiam S. Georgii, et S. Nazarii, in Camposacco ecclesiam S. Andreæ, in Monte Rodono ecclesiam S. Nazarii, in Macchia ecclesiam S. Mariæ, in Isernia ecclesiam S. Viti, S. Agapiti, et ecclesiam S. Salvatoris de territorio de Exano, et monasterium S. Mariæ situm infra muros ejusdem civitatis Iserniæ, in territorio Longanæ ecclesiam S. Sepulcri et S. Erasmi, in S. Agapito ecclesiam S. Helenæ, in Gualdo ecclesiam S. Nicolai, in Pizzuti ecclesiam S. Laurentii et ecclesiam S. Petri, in Carpinone ecclesiam S. Mauri et ecclesiam Sancti Romani, in Sexanti ecclesiam S. Angeli et ecclesiam S. Benedicti, in Miranda ecclesiam S. Angeli, in Forulo ecclesiam S. Petri, et ecclesiam S. Onuphrii, et ecclesiam Sancti Pancratii, in Monte Aquilo ecclesiam S. Pauli cum tribus capellis et pertinentiis earum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam Iserniensem Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conservare eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva apostolicæ sedis auctoritate, et Capuani episcopi debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Petrus presb. card. S. Susannæ.

Ego Vivianus tituli S. Stephani in Cœlio Monte presb. card.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim tit. S. Calixti.

Ego Rainerius presb. card. SS. Joannis et Pauli, tit. Pammachii.

Ego Ubertus presb. card. eccles. S. Laurentii in Damaso.

Ego Jacobus diaconus cardinalis S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori.

Ego Gregorius SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Datum Velletri, per manus Alberti S. R. E. presb. card. et cancellarii, XIII Kal. Aprilis ind. I, Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno secundo.

CII.

Privilegium pro abbatia S. Gisleni.

(Velletri, April. 4.)

[REIFFENBERG, *Monuments*, VIII, 393]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati monasterii Sancti Gisleni, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere, et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim cum petentium voluntates et pietas adjuvat et veritas non relinquitur. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo estis divino mancipati obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in eo loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant ; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est cum omnibus pertinentiis suis ; in villa Logia (*Slogia*) curtem, dominicatam et carrucatam terræ arabilis cum curtilibus, cum omni decima, tam ipsius terræ quam omnium feodorum ejusdem villæ ; decimas quas habetis in terris Sancti Petri, decimam decimæ [de vinea] Hugonis, villare quod dicitur ultramontes cum pertinentiis suis, et ejusdem loci ecclesiam cum appendiciis suis Harminiaco et Beuweniis ; decimam de curte et de terris Sancti Landolini ; in Novella terram arabilem unius carrucatæ, quartam partem villæ Blelgiis, cum pertinentiis suis et districto ; in villa quæ dicitur Wamia allodium Gonteri et Ægidii filii ejus de Cing ; terramque Hugonis de Aengien cum aliis terris, curtilibus, redditibus, pratis et silvis ; partem villæ Durni cum villa et districto, villam de Waberias et curtem dominicatam, ab omni advocatione et deci-

ma liberam; ecclesiam, quam sub annuo censu centum solidorum Cameracensis monetæ ab ecclesia Sancti Gaugerici possidetis; in villa Chavren curtem dominicatam, cum terris, pratis, silvis, aquis, et curtilibus et portione decimæ ab omni dominio libera, et ab aliis partibus divisa; in villa quæ dicitur Harcheis tres fertones, ad pondus Flandriæ, quos debet Alnensis ecclesia pro terra Heluidis; in Resbaco, curtem dominicatam et tres partes totius allodii, tam in terris quam in silvis, aquis, pratis et redditibus cum districto; apud Roncherias sex marcas argenti ad pondus Coloniæ, quos debet Camberonis ecclesia sub annuo censu pro ejusdem loci terris, et altari cum capella de Herieriponte; altare de Cella, cum appendiciis suis Hornuth et Quaternione; ecclesiam de Durno cum appendiciis suis Blelgiis, Hercana, Astices et Slogio; ecclesiam de Villari cum appendiciis suis Harminiaco et Bewengiis; ecclesiám de Wama cum suis pertinentiis Wamiolo et Reseniis, Bassecles cum appendiciis suis; Altregiam, cum capella de villa, cum omnibus appendiciis suis, ab omni exactione liberam, præter episcopi obsonium; apud Imbrechies curtem et terras dominicatas cum pratis et aquis, duas partes communis allodii ab omni exactione liberas, altare de Bosut, a personatu et ab omni exactione liberum, præter annuum sex denariorum redditum pro episcopi obsonio; altare de Baldurno cum appendicio suo Willeroth, ab omni exactione liberum, præter annuum trium solidorum redditum pro episcopi obsonio; altare de Lingniis et de Tumáide; capellam de Rameniis, liberam a personatu et omni exactione, præter episcopi obsonia; Abechias cum appendiciis suis Belchi, Molembois, Popiola, Petrewez et aliis appendiciis suis; altaria quoque a bonæ memoriæ Nicolao quondam Cameracensi episcopo vobis collata et ejusdem privilegiis confirmata; Harchies cum appendiciis suis, Grandiecclesia et Stambrusia, et capellam de Equi campo; altare de Blathum, liberum et sine personatu; capellam de Wieres liberam, præter sonegium duodecim denariorum; altare de Tulin cum appendiciis suis Hainin, altare de Huncheniis; altare de Hersella, altare de Rascengien, altare de Humberges; altare de Goi cum terra et appendiciis suis, altare de Longiis cum appendiciis suis Dolciis (*Doulzies*) et capella de Squeri, capellam Delfait (*Defait, Defayt*) et capellam de Hericriponte, liberas ab omni exactione et personatu; in villa Alemannis curtem dominicatam et decimam ipsius curtis et terræ ad eamdem villam pertinentis in terris, vineis, pratis, silvis, et quæque in pago Suessionensi Beati-Gisleni juste ac pacifice possidetis; curtem et terras dominicatas apud Altregium, et partes communis allodii in terris, aquis, pratis, silvis et redditibus, ab omni exactione vel advocatione liberas; villam Bassecles cum omnibus appendiciis suis, et villicationem ejusdem villæ in eleemosynam monasterio vestro concessam.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem vestram recipere, et absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, januis clausis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen illarum ecclesiarum justitia a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam, providerint eligendum. Consuetudines etiam antiquas, libertates, immunitates eidem monasterio concessas et hactenus observatas, ratas habemus, easque futuris temporibus manere decernimus illibatas. Inhibemus insuper ne quis in vos vel ecclesias vestras, sine manifesta et rationabili causa, excommunicationis vel interdicti sententiam audeat promulgare.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesanorum episcoporum canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum condigna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tit. Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tituli Calixti.

Ego Rainerus presbyter cardinalis Sanctorum Joannis et Pauli tituli Pammachii.

Ego Hubertus presbyter cardinalis Sancti Laurentii in Damaso.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Hyacinthus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Cosmedin.

Ego Ardicio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Bono Sancti Angeli diaconus cardinalis.

Ego Octavianus diaconus cardinalis Sanctorum Sergii et Bacchi.

Ego Soffredus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Via Lata.

Ego Albinus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ novæ,

Datum Velletri, per manum Alberti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, ii Nonas Aprilis, indictione I, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno II.

CIII.

Privilegia fratrum militiæ Templi Hierosolymitani confirmat.

(Velletri, April. 28.)

[RYMER, *Fœdera*, etc., I, p. 37.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ARNALDO magistro religiosæ militiæ Templi quod Jerosolymis situm est, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, in perpetuum.

Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio (*Jac.* I, 17). Proinde, dilecti in Domino filii, de vobis et pro vobis omnipotentem Dominum collaudamus, quoniam in universo mundo vestra religio et veneranda institutio nuntiatur (*Rom.* I, 8). Cum enim natura essetis filii iræ (*Ephes.* II, 8) et sæculi voluptatibus dediti, nunc per aspirantem gratiam Evangelii non surdi auditores effecti, relictis pompis sæcularibus et rebus propriis, dimissa etiam spatiosa via, quæ ducit ad mortem, arduum iter quod ducit ad vitam (*Matth.* VII, 13, 14) humiliter elegistis atque ad comprobandum quod in Dei militia specialiter computemini signum vivificæ crucis in vestro pectore assidue circumfertis (*II Cor.* IV, 10). Accedit ad hoc quod tanquam veri Israelitæ atque instructissimi divini prælii bellatores, veræ charitatis flamma succensi dictum evangelicum operibus adimpletis, quo dicitur: *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat pro amicis suis* (*Joan.* XV, 13). Unde cum summi Pastoris vocem juxta animas vestras pro fratribus ponere (*I Joan.* III, 16), eosque ab incursibus paganorum defensare minime formidetis et, cum nomine censeamini milites, constituti estis a Domino catholicæ Ecclesiæ defensores et inimicorum Christi impugnatores.

Licet autem vestrum studium et laudanda devotio in tam sacro opere toto corde et tota mente desudet, nihilominus tamen universitatem vestram exhortamur in Domino atque in peccatorum remissionem auctoritate Dei et beati Petri apostolorum principis, tam vobis quam servitoribus vestris injungimus, ut pro tuenda catholica Ecclesia, et ea, quæ est sub paganorum tyrannide, de ipsorum spurcitia eruenda, expugnando inimicos crucis, invocato Christi nomine intrepide laboretis.

Ea etiam, quæ de ipsorum spoliis ceperitis, fidenter in usus vestros convertatis, et ne de his contra velle vestrum, portionem alicui dare cogamini prohibemus. Statuentes ut Domus seu Templum in quo estis ad Dei laudem et gloriam atque defensionem suorum fidelium et liberandam Dei Ecclesiam congregati, cum omnibus possessionibus et bonis suis quæ in præsentiarum legitime habere cognoscitur, aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, perpetuis futuris temporibus sub apostolicæ sedis tutela et protectione consistat. Præsenti quoque decreto sancimus ut vita religiosa, quæ in vestra domo est, divina inspirante gratia, instituta ibidem inviolabiliter observetur, et fratres inibi omnipotenti Deo servientes caste et sine proprio vivant et professionem suam dictis et moribus comprobantes, magistro suo aut quibus ipse præcepit, in omnibus et per omnia subjecti et obedientes existant.

Præterea quemadmodum domus ipsa hujus sacræ vestræ institutionis et ordinis fons et origo esse promeruit, ita nihilominus omnium locorum ad eam pertinentium caput et magistra in perpetuum habeatur. Ad hæc adjicientes præcipimus ut obeunte te, dilecte in Domino fili Arnalde, vel tuorum quolibet successorum, nullus ejusdem domus fratribus præponatur, nisi militaria et religiosa persona, quæ vestræ conversationis habitum sit professa; nec ab aliis nisi ab omnibus fratribus insimul, vel a saniori ac puriori eorum parte, qui præponendus fuerit, eligatur.

Porro consuetudines ad vestræ religionis et officii observantiam, a magistro et fratribus communiter institutas nulli ecclesiasticæ sæcularisve personæ infringere vel minuere sit licitum. Easdem quoque consuetudines a vobis aliquando tempore observatas et scripto firmatas, non nisi ab eo qui magister est, consentiente tamen saniori parte capituli, liceat immutari. Prohibemus autem et omnimodis interdicimus ut fidelitates, hominia, sive juramenta vel reliquas securitates quæ a sæcularibus frequentantur, nulla ecclesiastica sæcularisve persona a magistro et fratribus ejusdem domus exigere audeat. Illud autem scitote, cum sicut vestra sacra institutio et religionis militia divina est providentia stabilita, ita nihilominus nullius vitæ religiosioris obtentu ad locum alium vos convenit convolare, Deus enim qui est incommutabilis et æter

nus, mutabilia corda non approbat, sed potius sacrum propositum semel incœptum perduci vult usque in finem debitæ actionis. Quot et quanti sub militari cingulo et chlamyde terreni imperii Domino placuerunt, sibique memoriale perpetuum reliquerunt? Quot et quanti in armis bellicis constituti, pro testamento Dei et paternarum legum defensione suis temporibus fortiter dimicarunt, atque manus suas in sanguinem infidelium Domino consecrantes, post bellicos sudores, æternæ vitæ bravium sunt adepti? Videte itaque vocationem vestram, fratres tam milites quam servientes, atque juxta Apostolum, unusquisque vestrum, in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Ideoque fratres vestros semel devotos atque in sacro collegio vestro receptos, post factam in vestra militia professionem et habitum religionis assumptum, revertendi ad sæculum nullam habere præcipimus facultatem. Nec alicui eorum fas sit, post factam professionem, semel assumptam crucem Dominicam, et habitum vestræ professionis abjicere, vel ad alium locum, seu etiam monasterium, majoris sive minoris religionis obtentu, invitis sive inconsultis fratribus, aut eo qui magister exstiterit, liceat transmigrare. Nullique ecclesiasticæ sæcularive personæ ipsos suscipiendi aut retinendi licentia pateat.

Sane laborum vestrorum quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere, vel extorquere præsumat. Cæterum decimas quas consilio et consensu episcoporum de manu clericorum vel laicorum habere poteritis, illas etiam quas consentientibus episcopis et eorum clericis acquiretis, vobis auctoritate apostolica confirmamus.

Ut autem ad plenitudinem salutis et curam animarum vestrarum nihil vobis desit et ecclesiastica sacramenta et divina officia vestro sacro collegio exhibeantur commodius, simili modo sancimus ut liceat vobis honestos clericos et sacerdotes, secundum Deum quantum ad vestram scientiam ordinatos, undecunque ad vos venientes suscipere, et tam in principali domo vestra quam etiam in obedientiis et locis sibi subditis, vobiscum habere; dummodo si e vicino sunt, eos a propriis episcopis expetatis, iidemque nulli alii professioni vel ordini teneantur obnoxii. Quod si episcopi eosdem vobis concedere forte noluerint, nihilominus tamen eos suscipiendi et retinendi auctoritate sanctæ Romanæ Ecclesiæ licentiam habeatis. Si vero aliqui horum, post factam professionem, turbatores religionis vestræ aut domus, vel etiam inutiles apparuerint, liceat vobis eos cum saniori parte capituli amovere, eisque transeundi ad alium ordinem ubi secundum Deum vivere voluerint, licentiam dare, et loco ipsorum alios idoneos substituere, qui etiam unius anni spatio in vestra societate probentur. Quo pacto, si mores eorum hoc exigerint et ad vestrum servitium inventi fuerint, tunc demum professionem facient regulariter vivendi et magistro suo obediendi, ita tamen ut eumdem victum et vestitum vobiscum habeant necnon lectisternia, excepto eo quod vestimenta clausa portabunt. Sed nec ipsis liceat de capitulo, vel cura domus vestræ se temere intromittere, nisi quantum eis a vobis fuerit injunctum. Curam quoque animarum tantum habeant quantum a vobis fuerint requisiti. Præterea nulli personæ extra vestrum capitulum sint subjecti; tibique, dilecte in Domino fili Arnalde, tuisque successoribus tanquam magistro et prælato suo, secundum statuta ordinis vestri obedientiam deferant.

Consecrationes vero altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi et cætera ecclesiastica sacramenta a diœcesanis suscipiatis episcopis, siquidem catholici fuerint, et gratiam atque communionem sedis apostolicæ habuerint, et ea gratis et absque pravitate aliqua vobis voluerint exhibere. Alioquin liceat vobis catholicos quoscunque malueritis adire antistites, qui, nimirum nostra fulti auctoritate, quæ postulantur indulgeant. Clericos autem pro pecunia prædicare aut lucro, vosque pro hujusmodi causa eos ad prædicandum mittere, prohibemus, nisi forte magister Templi qui pro tempore fuerit, certis ex causis id faciendum esse decreverit. Si quando vero loca deserta fuerint, eidem venerabili domui, ab aliquo pia devotione collata, liceat vobis ibidem villas ædificare, ecclesias et cæmeteria ad opus hominum ibidem manentium fabricare, ita tamen ut in vicinia illa abbatia vel religiosorum hominum collegium non existat, quæ ob hoc valeat perturbari. Cum autem terræ cultæ vobis quolibet justo titulo conferantur, facultatem et licentiam habeatis ibidem oratoria construendi, et cæmeteria faciendi ad opus transeuntium et eorum solummodo qui de vestra fuerint mensa. Indecens enim est et animarum periculo proximum, religiosos fratres occasione adeundæ ecclesiæ, se virorum turbis et mulierum frequentiæ immiscere. Quicunque sane in vestro collegio suscipientur, stabilitatem loci, conversionem morum, seque militaturos Domino diebus vitæ suæ sub obedientia magistri Templi, posito scripto super altare in quo contineantur ista, promittent. Decernimus ergo ut receptores vestrarum fraternitatum, sive collectarum, salvo jure dominorum suorum in beati Petri et nostra protectione consistant, et per terras in quibus fuerint pacem habeant. Simili modo sancimus ut quicunque in vestra fraternitate fuerit receptus, si forte ecclesia ad quam pertinet a divinis officiis erit prohibita, eumque mori contigerit, eidem sepultura ecclesiastica non negetur, nisi excommunicatus, vel nominatim fuerit interdictus. Præterea si quis fratrum vestrorum, qui ad recipiendas easdem fraternitates vel collectas a vobis fuerint missi in quamlibet civitatem, castellum vel vicum adven-

rint, si forte locus ipse a divinis officiis sit interdictus, pro omnipotentis Dei reverentia et eorum jucundo adventu, semel in anno aperiantur ecclesiæ et, exclusis excommunicatis, divina ibi officia celebrentur. Statuimus etiam ut nulli episcopo in ecclesiis vobis utroque jure subditis, interdicti vel excommunicationis sententiam liceat promulgare. Verumtamen si generale interdictum fuerit in locis illis prolatum, exclusis excommunicatis et nominatim interdictis, clausis januis, absque signorum pulsatione, plane divina officia celebretis. Decernimus insuper auctoritate apostolica ut apud quemcunque locum vos venire contigerit, ab honestis atque catholicis sacerdotibus pœnitentiam, unctionem, seu alia quælibet sacramenta ecclesiastica suscipere liceat, ne forte ad perceptionem spiritualium bonorum vobis quidpiam deesse valeat. Quia vero omnes in Christo unus sumus, et non est personarum differentia, apud Deum, tam remissionis peccatorum quam alterius beneficentiæ atque apostolicæ benedictionis quæ vobis indulta est, etiam familiam et servientes vestros volumus esse participes.

Nulli ergo omnino hominum liceat præfatum locum temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut aliquibus vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur vestris atque aliorum Dei fidelium usibus omnimodis profutura, salva in omnibus sedis apostolicæ auctoritate. Si quis igitur, hujus nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonitus, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reumque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sanctissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Conservantes autem hæc omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus benedictionem et gratiam consequantur. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presb. card. tit. S. Susannæ.

Ego Rainerius presb. cardinalis tit. Sanctorum Joannis et Pauli tit. Pammachii.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Ubertus presb. card. tit. S. Laurentii in Damaso.

Ego Pandulphus presbyter cardinalis tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Jacobus diaconus cardinalis. S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Ardicio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Bobo diaconus cardinalis Sancti Angeli.

Ego Gerardus diac. cardinalis, etc.

Ego Octavianus diaconus cardinalis Sanctorum Sergii et Bacchi.

Ego Soffredus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Via Lata.

Ego Albinus cardinalis Sanctæ Mariæ Novæ.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, IV Kal. Maii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno II.

(Sigillo plumbeo pendente e filis sericis rubeique coloris.)

CIV.

Ecclesiæ S. Petri Ratisponensis protectionem suscipit et privilegia bonaque confirmat.

(Velletri, April. 30.)

[RIED, *Cod. diplom. Ratispon.*, I, 260.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis RAPOTONI decano Ratisponensis Ecclesiæ, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis, in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis effectum congruum impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et felicis recordationis Eugenii papæ prædecessoris nostri vestigiis inhærentes, ecclesiam vestram, in qua divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona inpræsentiarum juste et canonice possidetis, aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum, largitione principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poteritis adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: Ecclesiam ipsam Beati Petri Ratisponen. cum omnibus possessionibus et appendiciis suis, parochiam majoris Ecclesiæ, curtem de Gislingen cum omnibus possessionibus et appendiciis suis, domos vestras claustrales, areas domorum in civitate Ratisponen. sitas; ecclesiam de Persen in ea libertate qua bonæ memoriæ Hartwicus Ratisponen. episcopus vobis concessit, et pacifice ac rationabiliter possidetis; ecclesiam de Wibelsdorf; ecclesiam de Illinchoven, ecclesiam de Hovechirchen, ecclesiam Waltkeringen, ecclesiam Pfaffenberge, ecclesiam Illitinchoven, ecclesiam Pfolenchoven, ecclesiam Lirendorf, ecclesiam Leuchingen, ecclesiam Punnechoven, ecclesiam Otelhaim, ecclesiam Chirphinholze, ecclesiam Hazenchoven, decimam Wimtingen, decimam Samtingen, decimas in Tocnkove, decimas in Norkowe; prædium, quod habetis in villa, quæ dicitur Holzen; prædium, quod habetis in villa, quæ dicitur in Heitemchoven; præ-

dium, quod habetis in villa, quæ dicitur Strazze; mansum quem habetis in villa, quæ dicitur Talmazzingen.

Ad hæc adjicientes statuimus, ut nulli nisi ecclesiæ vestræ canonicis ejusdem ecclesiæ archidiaconatuum administratio committatur. Ut autem a sæculari tumultu securi liberius divinis celebrandis officiis consistatis, sub interminatione anathematis interdicimus, ne quis princeps, charissimo in Christo filio nostro Frederico illustri Romanorum imperatore semper Augusto excepto, homines vel equos suos ponendi in hospitia vestra, vobis invitis, habeat facultatem. Cum autem ab imperiali serenitate solemnis curia fuerit congregata, apud vos sine introductione equorum personæ duntaxat ecclesiasticæ hospitentur. Præterea, quoniam, sicut dicit Apostolus, nullus debet judicare alienum servum, quia suo domino stat aut cadit, auctoritate apostolica prohibemus, ne aliquis sæcularis judex, contra antiquam consuetudinem usque ad moderna tempora observatam, quemquam servientum vestrorum sine assensu vestro judicandi habeat facultatem, nisi offensa fuerit, quæ sanguinis vindictam inducat, quam per virum ecclesiasticum non conveniat exerceri. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum locum temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia et debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hujus nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodin. Portuen. et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Heinricus Albanen. episcopus ss.

Ego Vunan. tt. S. Stephani in Cœlio Monte presbyter card. ss.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim, tit. Calixti ss.

Ego Rainerius presb. card. SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii ss.

Ego Hubertus presb. card. tit. S. Laurentii in Damaso ss.

Ego Eander presb. card. tit. Basilicæ xii Apostolorum ss.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori ss.

Ego Gerardus S. Adriani diac. card. ss.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card. ss.

Ego Albinus diac. card. S. Mariæ Novæ ss.

Datum Velletri, per manum Alberti S. Romanæ Ecclesiæ presb. card. cancell., ii Kal. Maii, indict. i, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno secundo.

Plumbum appendet : Lucius PP. III.

CV.

Monasterium S. Martini in Insula Barbara tuendum suscipit, possessionesque et privilegia confirmat.

(Velletri, Maii 11.)

[Le Labourfur, *les Mazures de l'abbaye royale de l'Isle Barbe*, t. I, p. 115.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Guichardo abbati monasterii S. Martini quod in Insula Barbara situm est, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim cum petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris multis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium in quo estis divino officio mancipati, ad exemplar felicis recordationis Innocentii et Alexandri prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo et monasterium quod secundum Deum et B. Benedicti Regulam in eodem loco institutum esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, Deo propitio poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est cum omnibus pertinentiis suis et ecclesiis in eadem insula constructis. In burgo extra, littus Araris ecclesiam Sancti Nicolai Sanctorumque Minervii et Eleazari. In Monte Aureo ecclesiam Sancti Nicetii, in villa Pomerii ecclesiam S. Juliani, S. Cypriani de Cassania. Capellam S. Bartholomæi. In Arderia ecclesiam S. Joannis et S. Germani in Taponaco. Ecclesiam S. Mariæ et S. Justi de Ranciaco, ecclesiam de Beo, ecclesiam S. Andreæ de Cimaloco, ecclesiam S. Christophori, capellam S. Bartholomæi, ecclesiam S. Martini de Franchelams, ecclesiam S. Euphemiæ de Inviniaco, ecclesiam S. Florentii et ecclesiam S. Mariæ de Visiniaco, ecclesiam S. Petri de la Montaneyo, ecclesiam S. Bartholomæi, ecclesiam S. Martini de Floriaco, eccle-

siam S. Pauli de Petra Incisa. Ecclesiam S. Petri de Firminiaco, ecclesiam S. Petri de Biriaco, ecclesiam de Bressola. In Jalliaco ecclesiam S. Vincentii, ecclesiam de Pisiaco, ecclesiam de Sancta Cruce; ecclesiam de Corziaco, ecclesiam de Romaneche, capellam de Miribello, ecclesiam de Maximiaco mortuo, ecclesiam S. Petri in Rilliaco, ecclesiam de Buxiaco, ecclesiam de Fironda, ecclesiam de Crispiaco, ecclesiam de Beyno, ecclesiam de Villorges, ecclesias de Noyosco et de Gordanis et S. Mauritii, ecclesiam S. Petri de Mura, ecclesiam S. Julittæ, ecclesiam S. Petri de Balma. Cap llam S. Mariæ; ecclesiam S. Romani de Solemiaco, ecclesiam S. Gregorii, ecclesiam de Asnieres, capellas de montibus, de V.lleta et de Jons et de Moiffone, ecclesiam de Pusiniaco et Joennages, capellam de Antone, in Fluriaco ecclesiam S. Bartholomæi, ecclesiam de Tartaraco, ecclesiam de Taurinis, ecclesiam de Castellucio, ecclesiam de Constantiis, ecclesiam de Cruento, ecclesiam de Claipiaco, ecclesiam de Marsiliaco, ecclesiam de Cella, ecclesiam de Magniaco, ecclesiam de Marcloco, ecclesiam de Versiaco, ecclesiam de Benerone, ecclesiam de Boteone, ecclesiam S. Laurentii, ecclesiam S. Romani, ecclesiam S. Petri de A....., ecclesiam S. Beneberti de Novellis, ecclesiam S. Romani Vetuli, ecclesiam S. Fidei, ecclesiam S. Mariæ Magdalenæ, jus quod habetis in ecclesia Castri S. Germani, ecclesiam S. Agathæ, ecclesiam S. Andreæ de Suriaco, ecclesiam S. Martini de Folliosa, ecclesiam S. Juliani de Turre, ecclesiam S. Justi super Ligerim et capellam de Grangent, ecclesiam de Chambla, monasterium S. Ragneberti, ecclesiam S. Cosmæ et Damiani, ecclesiam S. Petri, ecclesiam S. Mariæ, ecclesiam S. Martini, ecclesiam S. Justi de Velay, ecclesiam S. Clementis. In episcopatu Cabilonensi ecclesiam S. Laurentii, ecclesiam S. Martini de la Carre. In episcopatu Claromontensi ecclesiam S. Mariæ. In episcopatu Aniciensi ecclesiam S. Ferreoli, ecclesiam S. Romani de Junsiaco, ecclesiam S. Martini de Tirangiis, ecclesiam S. Hilarii. In episcopatu Viennensi, ecclesiam de Cabanosco, ecclesiam S. Ragneberti de Fulcimagnia, ecclesiam S. Saturnini, capellam Sarreriæ, ecclesiam de Sablone, de Baudinis, de Jossanis et de Appesiaco. In episcopatu Valentinensi, ecclesiam S. Desiderii de Revoria, ecclesias Montilii Adhemari, S. Petri, S. Crucis, S. Martini Hospitalis et aliam S. Martini, ecclesiam S. Præjecti; Sancti Michaelis et S. Marcelli, ecclesiam de Piosaco. In Aiguno, ecclesiam S. Mariæ, S. Desiderii et S. Saturnini. In episcopatu Tricastrino sive Aurasicensi, ecclesiam S. Andreæ, de Barres, ecclesiam S. Mariæ de Alono et capellam ejusdem castri; ecclesiam S. Petri de Sallas, monasterium Abolenæ, ecclesiam S. Genesii, ecclesiam de Mota de Monte Dracone, ecclesiam S. Joannis de Lagoneria, ecclesiam de Torcularibus cum decimis, ecclesiam S. Arigii, ecclesiam de Belgione de Spranciano, ecclesiam S. Mariæ de Albuna, ecclesiam S. Nazarii cum capella de Balma S. Dalmatiani de Causanti, ecclesiam de Mulieratis, ecclesiam S. Thirsi. In episcopatu Carpentoractensi ecclesiam S. Mariæ de Innocentibus. In episcopatu Vasionensi, ecclesiam de Malatera, monasterium S. Benedicti de Capella, ecclesiam S. Romani, ecclesiam de Podio Almerado, ecclesiam S. Georgii, ecclesiam S. Marcelli, ecclesiam de Tilletoupis, ecclesiam S. Blasii, cum capella de Placiano In episcopatu Sistaricensi monasterium S. Marii, ecclesiam S. Joannis cum capella de Castro Assarna, S. Petri, S. Juliani, ecclesiam de Lingosterio, de Cibarrano, ecclesias de Turrendos et S. Mariæ Sisæ. In episcopatu Diensi, ecclesiam S. Mariæ, S. Jacobi de Arrolas, ecclesiam de Cassabone, ecclesiam de Brusaco, ecclesiam de Castilione. In episcopatu Vapincesi monasterium S. Petri de Lent, ecclesiam de Pellona, de Tornareto, ecclesiam S. Plandicii et S. Mariæ, capellam de Phara, ecclesiam S. Michaelis de Durfort, ecclesias de Cornilio S. Michaelis, capellam S. Joannis, ecclesiam S. Mariæ de Burienis, ecclesiam de Assenaco, ecclesiam S. Leontii, S. Albani et S. Verani in Valle Brosii, ecclesiam S. Petri, S. Joannis et S. Mariæ, capellam de Castro, ecclesiam de Torretis, ecclesiam S. Mariæ de Carcere et capellam Carceris ecclesiæ S. Romani et capellam de Pomariolo, ecclesiam S. Georgii, capellam de Castro Lazari, monasterium Alomonis, cum ecclesiis infra oppidum et in circuitu constitutis, ecclesiam S. Clementis, capellam S. Victoriæ, in territorio Castri Larderii, ecclesias duas quas habetis et capellam castri, ecclesiam de Clemensana et capellam de ipso castro. In episcopatu Ebredunensi ecclesiam S. Mametis, ecclesias de Bayonne, ecclesiam de Augustoduno, S. Martini, S. Mariæ et aliam ecclesiam S. Mariæ, ecclesias S. Petri et S. Domitiani et ecclesias de Sallone. Ad hæc castellum de Ligniaco cum terris, nemoribus, et aliis pertinentiis suis, sicut ipsum de dono Stephani de Villario, rationabiliter et pacifice possidetis, vobis et monasterio vestro, auctoritate duximus apostolica confirmandum.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos a sæculo fugientes, liberos et absolutos ad professionem vestram recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eo loco professionem, fas sit de eodem absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu discedere, discedentes vero, absque communi litterarum vestrarum cautione, nullus audeat retinere. In parochialibus autem ecclesiis quas tenetis liceat vobis presbyteros eligere et diœcesanis episcopis præsentare quibus, si idonei fuerint, episcopi curam animarum committant ut eis de spiritualibus, vobis vero de temporalibus debeant respondere. Vo-

bis quoque indulgemus ut infra terminos parochiarum vestrarum, sine assensu diœcesanorum episcoporum et nostro, ecclesiam de novo vel oratorium construendi (salvis privilegiis Romanorum pontificum) nullus habeat facultatem. Sepulturam quoque loci ipsius liberam esse decrevimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat. Salva tamen illarum ecclesiarum justitia a quibus mortuorum corpora assumuntur. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis januis clausis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, submissa voce divina officia celebrare. Præterea auctoritate apostolica inhibemus, ut nulli personæ liceat in vos vel monasterium vestrum, absque manifesta et rationabili causa, excommunicationis vel interdicti sententiam promulgare. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate vel aliquo tuorum successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam promulgarunt eligendum, decernimus. Ergo nulli hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare. Sed omnia integra, conserventur, eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva apostolicæ sedis auctoritate et diœcesanorum episcoporum canonica justitia. Ad judicium autem hujus a sede apostolica perceptæ protectionis duos Lysantios aureos nobis nostrisque successoribus annis singulis persolvetis. Si qua igitur in futurum ecclesiastica, sæcularisve persona, etc.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis et cancellarii, quinto Idus Maii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ millesimo centesimo octogesimo tertio, pontificatus vero domini Lucii papæ tertii anno secundo.

CVI.

Monasterii S. Dionysii protectionem suscipit, possessionesque ac jura confirmat.

(Velletri, Jun. 3.)

[Félibien, *Hist. de l'abbaye royale de Saint-Denys*, Preuv., p. 112.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Willelmo abbati S. Dionysii, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo postulat rationis, præsertim quando petentium voluntates et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, quod specialiter beati Petri juris existit, in quo divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Dei timorem, et beati Benedicti Regulam in loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium est situm, cum omnibus pertinentiis suis; dominationem præbendarum in ecclesia S. Pauli; in episcopatu Parisiensi ecclesiam S. Leodegarii, ecclesiam S. Martini in Strata, ecclesiam de Trembleaco : in archiepiscopatu Rothomagensi, ecclesiam de Charz, ecclesiam de Cergi, ecclesiam de Bussiaco; in episcopatu Carnotensi ecclesiam de Trapis; in episcopatu Aurelianensi ecclesiam de Tauriaco; ad hæc compositionem illam quam venerabilis frater noster Henricus Silvanectensis episcopus super diversis querelis, quæ inter vos et nobilem virum Willelmum de Melloto, tam in talliis quam in corveis et in terris censualibus, et quibusdam aliis vertebantur, statuit observandam. Concessionem vobis et per vos monasterio vestro sanctam a venerabili fratre nostro Guidone Senonensi archiepiscopo et ejus antecessoribus, de ecclesiis de Belna, de Sancto Lupo, de Josenvilla, de Ver, de Fericiaco, de Grandi Puteo et de Sancto Audoeno; præsentationem etiam presbyterorum in eisdem ecclesiis; concessionem vobis similiter factam a venerabili fratre nostro Rogerio Cameracensi episcopo, et ejus antecessoribus bonæ memoriæ Walchero, Odone et Nicolao, de ecclesia de Forest, altari de Solemma, altari de Vertinolis; portionem cujusdam decimæ de Kivi; item compositionem quam jam dictus Silvanectensis episcopus super controversia quæ inter vos et Albertum, de monte Homerio de quadam viatura et quibusdam pravis consuetudinibus vertebatur, statuit observandam; concessionem quoque cœnobio vestro factam a venerabili fratre nostro Philippo Belvacensi episcopo, tam de personatu quam de repræsentatione in ecclesiis sacerdotum, videlicet ecclesia S. Martini de Colle, ecclesia de Ulliaco, ecclesia de Ciris, ecclesia de Croy, ecclesia de Asneriis, ecclesia de Moranciaco, ecclesia de Masters; ecclesia de Noisiaco, ecclesia de Murno et ecclesia de Buxoria; præterea refutationem pravæ consuetudinis, quam Buccardus de Montemorenciaco in vineis vestri monasterii, in Dioillo villa sitis, habebat, et Rotagici terræ

suæ; similiter compositionem initam inter monasterium vestrum et ecclesiam S. Exuperii Corboliensis in præsentia bonæ memoriæ Joannis quondam Carnotensis episcopi, super integritate præbendæ ejusdem ecclesiæ.

Has siquidem omnes compositiones seu refutationes, sicut absque pravitate factæ sunt et receptæ, et in scriptis authenticis continentur, et etiam hactenus sunt servatæ, apostolico munimine roboramus. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos liberos et absolutos e sæculo fugientes, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eo loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, discedere de eodem; discedentem vero, absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare; quibus, si idonei fuerint, episcopus animarum curam committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere; justitias etiam aut officia laicorum quæ tu, fili abbas, ad manus tuas ab hominibus in burgo S. Dionysii commorantibus legitime revocasti, de cætero aliis assignari; regulares etiam consuetudines a prædecessoribus vestris et a vobis hactenus observatas aliqua levitate mutari, nisi de tua sive tuorum fuerit providentia successorum, cum assensu capituli, vel majoris et sanioris partis, auctoritate apostolica prohibemus. Novas præterea et indebitas exactiones ab archiepiscopis, episcopis, archidiaconis, seu decanis, aliisque ecclesiarum prælatis omnino vobis fieri prohibemus. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum seu monachorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a quocunque malueritis suscipiatis episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam apostolicæ sedis habuerit, et ea vobis gratis absque aliqua pravitate voluerit exhibere.

Inhibemus insuper ut intra fines parochiarum ecclesiarum vestrarum, nullus, sine diœcesani episcopi et vestro assensu, capellam vel oratorium ædificare præsumat, salvis privilegiis Romanæ Ecclesiæ. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, fas sit vobis januis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet surreptionis astutia, seu violentia, præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendum. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, se domnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva apostolicæ sedis auctoritate et in prædictis ecclesiis diœcesanorum canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Petrus presbyter cardinalis tituli Sanctæ Susannæ subscripsi.

Ego Vivianus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presb. card. subscripsi.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ Trans Tiberim tit. Calixti subscripsi.

Ego Pandulphus presb. card. tit. Basilicæ Duodecim apostolorum subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Ruffæ sedis episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Paulus Prænestinus episcopus subscripsi.

Ego Arditio decanus card. tit. Sancti Theodori subscripsi.

Ego Gratianus tit. Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card. subscripsi.

Ego Bobo diac. card. tit. Sancti Angeli subscripsi.

Ego Gerardus Sancti Adriani diac. cardinalis subscripsi.

Ego Soffredus diaconus cardinalis tit. Sanctæ Mariæ in Via Lata subscripsi.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card. subscripsi.

Datum Velletri, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, tertio Nonas Junii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus domini Lucii papæ III anno secundo.

CVII.

Monasterium SS. Floræ et Lucillæ Arretin. sub protectione sanctæ Romanæ Ecclesiæ recipit, ejusque bona enumerat et confirmat.

(Velletri, Jun. 6.)

[MARGARINI, *Bullar. Casin.*, II, 202.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis CARITATI, abbati monasterii Sanctæ Floræ, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et justi-

tiam veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Sanctæ Floræ, in quo divino mancipati estis obsequio, ad exemplar prædecessorum nostrorum Innocentii et Alexandri, Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : Castrum Sanctæ Floræ cum capellis quæ in eodem castro sitæ sunt, capellam videlicet Sancti Anastasii, capellam Sancti Angeli, capellam Sancti Apollinaris, capellam Sancti Zenonis, et quidquid juris habetis in capella Sanctæ Mariæ, monasterium Sancti Petri Majoris in civitate Arretina cum hospitio et omnibus pertinentiis suis : adjicientes ut vos, secundum antiquam et rationabilem consuetudinem vestram, possitis illud libere ordinare ; capellam Sancti Gregorii et quidquid juris habetis in ecclesia Sancti Laurentini, monasterium Sancti Michaelis de monte Pinculi cum capellis et aliis suis pertinentiis, ecclesiam Sancti Petri et Sancti Tiburtii in Gargonsa cum pertinentiis suis, plebem Sancti Martini de Galognano cum omnibus pertinentiis suis, quidquid juris habetis in plebe Sanctæ Mustiolæ, quidquid juris habetis in ecclesia Sancti Vincentii in Cortona, castrum de Quarata cum ecclesia Sancti Andreæ et curte sua, quidquid habetis in Sancto Mamma, castrum de Muglano cum ecclesia Sancti Angeli et curte sua, quidquid juris habetis in curte Sancti Prosperi, quidquid juris habetis in ecclesia Sanctæ Mariæ in Villa Alba, castrum de Fontiano cum ecclesia Sancti Petri et pertinentiis suis, castrum de Rughitino cum ecclesia et curte sua, ecclesiam Sancti Leonis cum pertinentiis suis, ecclesiam Sanctæ Floræ Minoris cum medietate suæ curtis et curtis de Bulgari cum jure quod habetis in ecclesia Sancti Laurentii et Sancti Sebastiani, ecclesiam S. Petri in Maiano cum jure quod sibi habetis, et quidquid habetis in Polliciano, Pilli et in vico.

Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia vel violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendum. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi sint excommunicati, nullus obsistat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat, etc. Si qua igitur in futurum, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus ss.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus ss.

Ego presbyter cardinalis tit. Sanctæ Susannæ ss.

Ego Vivianus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis ss.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti ss.

Ego Landus presbyter cardinalis tit. Basilicæ XII Apostolorum ss.

Ego Hyacinthus diac. cardinalis S. Mariæ in Cosmedin ss.

Ego Ardicio diaconus cardinalis tit. Sancti Thomæ ss.

Ego Gratianus tit. Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card. ss.

Ego Bobo diaconus cardinalis tit. Sancti Angeli ss.

Ego Gerardus tit. S. Adriani diaconus cardinalis ss.

Ego Octavianus diac. card. tit. Sanctorum Sergii et Bacchi ss.

Ego Soffredus diac. card. tit. Sanctæ Mariæ in Via Lata ss.

Ego Albinus diaconus cardinalis tit. Sanctæ Mariæ Novæ ss.

Datum Velletri, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, octavo Idus Junii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo octogesimo secundo, pontificatus vero domni Lucii III papæ anno tertio.

Signum Lucii III papæ.

Adjuva nos, Deus salutaris noster.

CVIII.

Monasterii S. Himerii protectionem suscipit possessionesque ac privilegia confirmat.

(Jun. 18.)

[MABILLON, *Annal. Bened.*, VI, 696.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori ecclesiæ Sanctæ Ymerii, ejusdem fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, salutem et apostolicam benedictionem.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis aliquatenus infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam, in qua divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscepimus, et præsentis scripti privilegio communimus : imprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in ecclesia vestra institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum,

largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo monasterium vestrum situm est, ex dono Hugonis de Monteforti cum omnibus pertinentiis suis, scilicet cum capella Sanctæ Mariæ in villa sancti Ymerii, et cum capella sancti Michaelis apud Pontem-episcopi, et cum decimationibus molendinorum de Corrcevilla, et aliorum nemorum, et forestarum, et piscariarum, et vivariorum, et caseorum, et virgultorum, et omnium quæ decimari debent de honore de Monteforti in Normannia, et Anglia. Et in Anglia ecclesias de Bradeburna, et Tiltentona, et de Esbrugge cum omnibus pertinentiis suis, et nominatim decimis piscium de Heca, et unam domum apud Iream, sicut donatorum [f. donationum] chartæ testantur. Ex dono Hugonis filii Gilleberti de Gant partem illam silvæ, quæ vocatur nemus Heroldi, et Valliscorvi, et virgultum quod fuit Ricardo Porce in Perrefita, et decimas de salinis, et nundinis de Ponte-episcopi, et de valle Ancre, sicut ejus charta testatur. Ex dono illustris Henrici Anglorum regis capellam de Bello-loco cum decimis et omnibus pertinentiis suis. Ex dono Willelmi de Perrefita, assensu, uxoris suæ, et filiorum suorum, et Hugonis de Monteforti domini sui, decimam de mortua aqua, et de omnibus molendinis suis, sicut in ejus charta continetur. Ex dono Roberti Mauviel, assensu uxoris, et filiorum suorum, virgultum, et terram, et boscum quæ tenel at de eo Hebertus clericus, et boscum de Quarreria, et hortum unum juxta fontem sancti Ymerii. Et in Ferravilla unum hortum et unam acram terræ. Ex dono Hugonis præpositi de Torta quercu tres acras terræ in eadem villa. Ex dono Willermi Furtel apud Magnam-villam unum vavassorem reddentem decem solidos cum pertinentiis suis. Ex dono Roberti de Monteforti pasturam, et terram de monte supra domum Hugonis Peissun, et aquam et piscariam de Ivea, et gardinum quod fuit Willelmi presbyteri, et decimam novi molendini, et molendini Fulleretii. Ex dono Heliæ de Baillolio terram apud Tortam Quercum in essartis forestæ, et unam salinam ad Tolcam, concessu domini sui Roberti de Monte-forti. Ex dono Walteri Pipard terram de Guvifosse, quam Hugo de Monteforti ei dederat pro servitio ejus. Ex dono Oliverii de Albineo unum vavassorem reddentem quinque solidos cum reguardis, et omnibus pertinentiis suis. Ex dono Albredæ de Tilio, et Roberti filii ejus tertiam partem decimæ molendini de Perrefita cum omnibus pertinentiis suis. Ex dono Willermi de Betevilla decimam molendini sui in eadem villa, et terram quam eis dedit apud Sanctum Ymerium juxta forestam, sicut in authenticis scriptis singulorum donatorum continetur.

Sane novalium vestrorum quos propriis manibus, vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere, vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos, vel laicos a sæculo fugientes liberos, et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque prioris sui licentia de eodem loco, nisi arctioris religionis obtentu discedere, discedentem vero, sine communi litterarum cautione, ullus audeat retinere. In parochialibus autem ecclesiis, quas habetis, liceat vobis clericos vel sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare; quibus si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Cum autem generale interdictum fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Antiquas quoque et...... in ecclesia vestra hactenus...... habemus, easque futuris illiba...... Præterea statuimus ut...... episcopo, decano, archidiacono, vel eorum officiali..... ecclesias vestras, seu clericos familiæ vestræ......, manifesta, et rationabili causa, interdicti, excommunicationis aut suspensionis sententiam liceat pervulgare. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni, et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri desideraverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, aut quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua ergo in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis titulo Sanctæ Suzannæ.

Ego Vivianus titulo Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laborans præsbyter cardinalis Sanctæ Mariæ Trans Tiberim titulo Calixti.

Ego Pandulphus cardinalis titulo duodecim apostolorum...... diaconus cardinalis ..... Sancti Theodori.

Ego Gra..... diaconus cardinalis titulo Sancti Angeli.

Ego.... Oriani diaconus cardinalis....

Ego Galfredus titulo Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus titulo Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

... Per manum Hugonis sanctæ Romanæ... notarii, XIV Kalendas Julii, indictione... Incarnationis Dominicæ anno 1182, pontificatus vero domini Lucii tertii anno secundo.

CIX.

Abbati Siegburgensi scribit ut vel ipse afferat vel mittat testimonia ad id necessaria, quod sæpe petierit, ut Anno, monasterii patronus, sanctus declararetur. Monet ut nuntio hunc epistolam perferenti aliquod honestum beneficium ecclesiasticum tribuat.

(Signiæ, Jun. 24.)

[LACOMBLET, *Urkund.*, I, 343.]

CX.

Ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis protectionem suscipit bonaque confirmat.

(Signiæ, Jun. 24.)

[*Antiquités de Saint-Aignan d'Orléans*, Pr., p. 118.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis CADURCO decano ecclesiæ S. Aniani Aurelianensis, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis, in perpetuum.

Cum omnium Ecclesiarum attentam curam et sollicitudinem ex injuncto nobis a Deo apostolatus officio gerere debeamus, de illis tamen præcipue nos oportet esse sollicitos quæ ad jus et proprietatem sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ specialius pertinere noscuntur, et de apostolicæ sedis protectione ampliori devotione confidunt. Et ne quorumlibet hominum in bonis seu etiam in dignitatibus temerariis ausibus fatigentur, auctoritatis nostræ suffragio eas convenit pariter communiri. Ideoque, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri, præfatam Sancti Aniani ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones et quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Villam videlicet de Sentiliaco cum ecclesia, villam de Rum cum ecclesia, villam de Tilliaco cum ecclesia, ecclesiam de Chalo et villam de Arthenaio, a charissima in Christo filia nostra Alizia, illustri Francorum regina, vobis communicatam, pro villa de Chalo in ea libertate et immunitate tuendam in qua bonæ memoriæ Ludovicus, quondam illustris Francorum rex, quemadmodum in ejus scripto continetur authentico, eam noscitur habuisse ; medietatem quoque proventuum tam in minutis decimis quam in oblationibus et omnibus beneficiis vivorum et mortuorum in prædicta ecclesia de Chalo, juxta quod vobis olim concessum est a venerabili fratre nostro W. Senonensi, nunc vero Remensi archiepiscopo Sanctæ Sabinæ cardinali, apostolicæ sedis legato, ut in ejus scripto authentico redactum est, eo tamen tenore quod si plures in eadem villa parochiales ecclesiæ constructæ fuerint, in omnibus quæ ibidem surrexerint, id juris habeatis quod in prædicta ecclesia habuisse noscimini, et habere ; villam de Herbiliaco cum ecclesia et omnibus decimis et pertinentiis suis ; ecclesiam Sancti Aniani veteris quæ Capella vocatur, et ecclesiam Sancti Germani infra muros civitatis ; quidquid habetis in villa de Fonteneto, et ecclesiam ejusdem villæ cum decimis et aliis redditibus ad jus vestrum pertinentibus ; aquam Ligeris a muro veteris civitatis usque ad Sanctum Lupum, et molendina omnia quæ in eadem aqua habetis cum piscationibus suis ; quidquid habetis ultra Ligerim et in Secalonia, quidquid habetis in Gastincio, villam de Bardeziaco cum omnibus pertinentiis suis, quidquid habetis in foresta quæ Bolonia dicitur, et villam de Cazeliis, quidquid pertinet ad Majoriam de Jarria et villam de Seteis.

In supradictis vero parochialibus ecclesiis, videlicet de Sentiliaco, de Ruem, de Tiliaco, de Fonteneio, de Centolio, de Herbiliaco, de Chalo, quas tenetis, presbyteros eligatis et episcopis præsentetis ; quibus, si idonei fuerint, episcopi curam animarum absque venalitate committant, ut de plebis quidem cura eis respondeant, pro rebus vero temporalibus debitam vobis obedientiam et consuetam subjectionem exhibeant. In reliquis vero duabus ecclesiis, videlicet S. Aniani et S. Germani, et ad servitium altaris Crucifixi ecclesiæ Sancti Aniani libere et absque alicujus contradictione et præsentatione, sicut hactenus, ita et deinceps liceat vobis substituere sacerdotes. Liceat etiam vobis in parochialibus vestris vacantibus, uti consuetum est et ab antiquis hactenus temporibus observatum, ponere sacerdotes ad succursum, qui, donec conveneritis in personas idoneas quæ institui debeant in eis, omnipotenti Deo famulentur. Ferias præterea in duabus solemnitatibus beati Aniani, ad luminaria ejusdem ecclesiæ concinnanda, tam a bonæ memoriæ Ludovico illustri rege Francorum quam a Joanne quondam Aurelianensi episcopo vobis et ecclesiæ vestræ concessas, et scripti sui munimine roboratas, quemadmodum in eorum scriptis authenticis continetur, auctoritate apostolica confirmamus. Nihilominus præsenti decreto in perpetuum mansuro statuimus ut duæ præbendæ et annuales canonicorum, quocunque modo præbendæ mutentur, officio confrariæ permaneant. Vineas insuper et omnia quæ præfatæ confrariæ collata sunt, vobis et per vos ipsi confrariæ, prout communi assensu capituli statutum est et scripto firmatum, apostolicæ sedis munimine roboramus, et

constitutionem illam ratam et inconvulsam futuris temporibus decernimus permanere. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes canonicorum seu clericorum vestrorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, a diœcesano suscipietis episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam apostolicæ sedis habuerit, et ea gratis et absque pecunia vel exactione aliqua vobis voluerit exhibere; alioquin ad quemcunque malueritis antistitem recurrite, qui nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Præterea, omnes libertates seu etiam immunitates ac regias consuetudines a Francorum regibus vobis et ecclesiæ vestræ indultas et scripti sui munimine roboratas auctoritate apostolica confirmamus et illibatas statuimus perpetuo permanere.

Sancimus quoque et præsenti decreto statuimus ut nulli archiepiscopo vel episcopo seu cuilibet personæ commissam vobis ecclesiam, vel vos aut clericos chori vestri, nisi Romano pontifici vel legato ejus, aut etiam de speciali mandato apostolicæ sedis, excommunicare, seu a divinis officiis interdicere aut suspendere liceat. Prohibemus insuper ut nulli ecclesiasticæ vel cujuscunque ordinis personæ fas sit indebitas exactiones ecclesiis vestris aut capellis, aut sacerdotibus earum imponere. Decernimus ergo ut nulli omnino, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Petrus cardinalis Sanctæ Susannæ.

Ego Vivianus Sancti Stephani in Cœlio-Monte presbyt. cardinalis.

Ego Laborans presb. cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Pandus presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Ardicio diac. card. Sancti Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. cardinalis.

Ego Gerardus S. Adriani diac. cardinalis.

Ego Soffredus diac. card. S. Mariæ in Via Lata.

Ego Albinus diac. card. S. Mariæ Novæ.

Datum Segniæ, per manum Alberti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, VIII Kal. Julii, indict. I, Incarnationis Dominicæ 1183, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno secundo.

CXI.

Privilegia parthenoni S. Zachariæ Veneti ab Alexandro III concessa confirmat.

(Signiæ, Jul. 6.)

[CORNELIUS, *Ecclesiæ Venetæ*, XI, 376.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus CASOTE abbatissæ monasterii S. Zachariæ de Venetiis, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris, regulariter substituendis, in perpetuum.

Prudentibus virginibus quæ sub habitu religionis, accensis lampadibus, per opera sanctitatis jugiter se præparant ire obviam Sponso, sedes apostolica debet præsidium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eas a proposito [a proposito] revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilectæ in Domino filiæ, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium S. Zachariæ de Venetiis in quo divino estis obsequio mancipatæ, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et Cluniacensium fratrum observantiam ibi noscitur institutus, perpetuis temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis Deo propitio poterit adipisci, firma vobis et his quæ post vos successerint, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Curtem sitam in loco qui Petrolio vocatur cum ecclesia Sancti Thomæ et omnibus pertinentiis suis, curtem positam in loco qui dicitur Clugia, cum omnibus pertinentiis suis; mansos qui positi sunt in loco qui dicitur Runcaberto cum omnibus pertinentiis suis; mansos qui positi sunt in comitatu Tarvisino et pertinentiis; Tarvisii et possessiones quas habetis in episcopatu Civitatis Novæ cum omnibus pertinentiis suis, et quidquid habetis in Sacco et in Lupa et in Paduano districtu, in Livenza et in Laurentiaca atque earum appendiciis. Decimas quoque omnium colonorum et terrarum quas in prædictis locis et curtibus rationabiliter secundum antiquam possessionem possidetis, vobis nihilominus confirmamus. Prohibemus autem ut nulla deinceps soror in eodem monasterio admittatur, quæ proprietatem modis quibuslibet hinc præsumat. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus corpora mortuorum assumuntur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, earum, pro quarum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua quidem ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

(L. S.)

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ episc.

Ego Petrus presbyter cardinalis titulo S. Susannæ.

Ego Vivianus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. cardinalis.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Trans Tiberim tit. Calixti.

Et sex alii.

Datum Signiæ, per manum Alberti sanctæ Ro. Ecclesiæ presb. cardinalis et cancellarii, II Nonas Julii, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno secundo.

CXII.

Monasterii Ebersheimensis tutelam suscipit, possessionesque et jura confirmat.

(Signiæ, Jul. 19.)

[Schoepflin *Als. dipl.*, t. I, p. 278.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Egelolfo abbati monasterii Sanctorum Petri et Pauli atque Mauritii de Ebersheim, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem tam professis, in perpetuam memoriam.

Quoties a nobis petitur, quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium sanctorum Petri et Pauli atque Mauritii sociorumque ejus de Ebersheim, situm in pago Alsaciense, super fluvium quod dicitur Ylla, in quo divino mancipati estis obsequio sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum, concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis. In Sulza curtem Porte cum decimis suis et cum decimis dominicæ curtis in agris, pratis et vineis. In Regenesheim decimas duorum mansorum. In Gundolvesheim decimas quinque mansorum. In Bercholtz decimas unius vineæ. In Baltereshcim, in Battenheim, in Bolichesheim, in Bollenwilre decimas quas in eis habetis. Capellam Zelle cum decimis allodii sui. Capellam Sarmonzhe cum decimis allodii sui. In Egenesheim decimas unius dominicæ curtis. In Sigoltesheim curtem dominicam cum omnibus appendiciis suis, vineis, agris et pratis et banno, et capellam ipsius curtis cum omnibus decimis prædii sui et cum decimis duodecim mansorum et aliorum duorum mansorum Argentinensis ecclesiæ. In Orbeswilæ curtem dominicam cum decimis ipsius prædii et banno. In Banegesheim curtem cum allodio vinearum et agrorum cum omni decima sua, quod Ringardis regina vobis dedit. Insuper allodium in ipsa villa quod Odalricus vobis dedit. In Scerwilre curtem dominicam cum vineis, agris, pratis et cum decimis, et banno ipsius prædii. In Tamwilre allodium cum agris et pratis et aquarum decursibus et capellam cum decimis. In Ebersheim curtem dominicam cum forestis et quarta parte banni ipsius villæ. In Kagenheim curtem dominicam cum omnibus appendiciis suis et banno. In Sermesheim curtem dominicam, cum decima salicæ terræ et ecclesiam cum decimis ipsius villæ. In Hittenheim decimas unius dominicæ curtis. In Mazenheim decimas sexaginta octo jugerum. In Outenheim curtem dominicam et ecclesiam cum decimis ipsius villæ. In Northus decimas unius dominicæ curtis. In Hundenesheim et in Lumersheim similiter. In Valna curtem dominicam cum quarta parte banni ipsius villæ. In Birenheim curtem dominicam cum medietate banni. In Hiltesheim curtem dominicam cum decimis salicæ terræ et ecclesiam cum decima ipsius villæ et banno et cum omni mundiburde sua ac libertate. Item in ipsa villa curtem dominicam ad sacrarium pertinens, cum decimis et appendiciis suis, scilicet Cellesheim, Conenheim et Hagenheim. In Azolveswilre curtem dominicam cum ecclesia et banno et omni dominio. In Mutersholz curtem dominicam cum ecclesia et decimis ipsius villæ et medietate banni. In Baldenheim capellam cum medietate decimarum ipsius villæ. In Wittensheim curtem dominicam cum tribus partibus banni et ecclesiam ipsius loci cum decimis. In Niveratesheim allodium et ecclesiam cum decimis ipsius villæ. In Swavesheim curtem dominicam cum medietate banni. In Artesvesheim, curtem dominicam cum ecclesia et decimis ipsius villæ et banno. Capellam in Bircheim cum decimis suis. In Cruzenheim curtem dominicam, cum tribus partibus banni et omni dominio ipsius villæ et ecclesiam cum decimis suis. In Arzenheim curtem dominicam cum omni jure suo. In Burheim decimas dominicæ curtis. In Castineto prædium unum. In Tambaco prædium unum. In Lichirchen tres mansos. In Offenheim duos mansos. In pago Brisaugiensi curtem dominicam in villa Wizwilre cum omnibus appendiciis suis et ecclesiam cum decimis ipsius villæ, banno et omni dominio. In Baldovesheim novem mansos. In Ibenheim mansum unum. In Widenseln mansum et dimidium. In Uresheim mansum unum. In Otrateswilre tres mansos. In Ostheim mansum unum, in Onheim duos mansos, in Velchirichen vineam unam et dimidium mansum. In Roleswilre duos

mansos, insuper vineam trium jugerum cum curtibus suis, item aliam vineam. In Bateresheim duos mansos. In Burcheim dimidium mansum. In Berolvesheim novem mansos. In Bliemaresheim quartam partem mansi. In Stocesheim duos mansos et dimidium. In Hessenheim dimidium mansum. In Amriehcswilre vineam unam. In Pfassenheim vineam unam. In Dubelsheim duos mansos. In Hedolvesheim mansum et dimidium. Et in Mochenheim dimidium mansum et capellam in Ebersheim sitam cum omnibus pertinentiis suis.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere aut extorquere, præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, de eodem loco discedere; discedentem vero, absque communium litterarum cautione, nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate atque ejusdem canonica justitia. Si qua ergo in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tituli S. Susannæ.

Ego Vivianus tituli Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyter cardinalis.

Ego Laborans presbyter cardinalis sanctæ Mariæ Trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Pandulfus tituli Basilicæ Duodecim apostolorum presbyter card.

Ego Jacobus diaconus cardinalis S. Mariæ....

Ego Arditio diaconus cardinalis S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani cardinalis.

Ego Bobo diaconus cardinalis Sancti Angeli.

Ego Octavianus diac. card. SS. Sergii et Bacchi.

Ego Goffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card.

Datum Sig., per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XIV Kalend. Augusti, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatûs vero domni Lucii papæ tertii anno secundo.

CXIII.

Monasterii S. Nicolai Hermeriensis protectionem suscipit, bonaque ac privilegia confirmat.

(Signiæ, Jul. 28.)

[HUGO. *Annales Præmonst.*, t. I, Prob., p. 648.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ROBERTO abbati ecclesiæ S. Nicolai Hermeriarum, fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Quoties illud a nobis petitur quod virtuti et honestati convenire dignoscitur, animo nos libenti decet concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et beati Augustini Regulam in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est cum terris, pratis, et Nemore regis (10) et omnibus abbatiæ appendiciis; omnes domos et vineas quas apud Latiniacum (11) habetis, et quidquid apud Conche (12) tam in domibus quam in vineis et aliis tenementis possidetis; curtem quam apud Sarias (13) habetis, cum terris, pratis et nemore et omnibus quæ juris vestri sunt; et quidquid apud Medium Meldum (14) tam in nemore quam in pratis acqui-

(10) *Bois du roi.*
(11) *Lagny.*
(12) *Conche près de Lagny.*
(13) *Sery.*
(14) *Melun* aut *Meaux.*

sistis, de eleemosyna comitis Henrici; duo molendina apud Butrerches et apud Espault (15); et centum solidos annuatim reddendos in Barcho de Ari (16); ecclesiam Sancti Medardi (17) cum domibus, terris, vineis et pratis ad presbyterum ejusdem ecclesiæ pertinentibus, et ab omni consuetudine census et decimarum pertinentium ad dominum Simonem de Gliseria (18) et fratrem et hæredes ejus, liberis et immunibus; medietatem decimarum minutarum Turnonii (19) de Castris (20), de Campo Roboris (21), de Urscia (22), de Bernaio (23), de capella Hewidis (24), de capella Morcengin (25); duos modios annonæ de eleemosyna Guidonis de Garlanda (26), et filii ejus Ancelli in grangia campi Roboris annuatim solvendos; itemque duos modios annonæ de eleemosyna domini Radulphi de Bucy.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium aut de hortis, seu de fructibus arborum vestrarum nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque ullius contradictione in vestro collegio retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit aliqua levitate animi, sine abbatis sui licentia de claustro vestro discedere; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Ad hæc, auctoritate apostolica prohibemus ne quis in ecclesias vestras interdicti, vel in vos aut clericos vestros excommunicationis vel suspensionis sententiam, absque manifesta et rationabili causa, pronuntiet. Pro benedictione sane abbatis sive pro ipso deducendo aut ponendo in sede vel pro aliis quibuslibet sacramentis, sive sub obtentu consuetudinis, sive quolibet alio modo quidquam a vobis exigi districtius prohibemus.

Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut, infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam, vel rapinam, seu furtum committere, aut ignem apponere, seu hominem capere vel interficere, vel in aliquem manus præsumat injicere violentas. In parochialibus vero ecclesiis quas habetis, liceat a vobis tres ad minus vel quatuor ex vobis ponere quorum unus diœcesano episcopo præsentetur, ut ab eo curam recipiat animarum, ita tamen quod ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus, et de ordinis observantia debeat respondere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, fas vobis sit, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia ecclesiarum illarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas minuere, retinere seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate ac diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis tit. S. Susannæ.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Trans Tiberim et Calixti.

Ego Pandulphus presb. card. tit. Basilicæ Duodecim Apostolorum.

Ego Jacobus diaconus card. S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Ardicio diac. card. tit. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Datum Signiæ, per manum Alberti S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri card. et cancel., v Kal Augusti, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno secundo.

CXIV.

Privilegium pro canonicis Reginensibus.

(Signiæ, Aug. 13.)

[Tiraboschi, *Memorie Modenesi*, III, p. 89.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis Reginensibus deservientibus Sancto Prospero, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et ecclesiam Beati Prosperi, in qua divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona, quæ eadem Ecclesia in præ-

(15) *Buire et Espaux, près de Château-Thierry.*
(16) *Berchère.*
(17) *Damard près de Lagny.*
(18) *Glisy.*
(19) *Tournant.*
(20) *Chatres.*
(21) *Champrose près Tournant.*
(22) *Houssaye.*
(23) *Bernay près Rosay.*
(24) *Les Chapelles près la Houssaye.*
(25) *Marchange près Neuf-Moutier*, ut suspicor.
(26) *Gui de Garlande seigneur de Tournant.*

sentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium vel aliis justis modis, præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo ecclesia memorata sita est cum omnibus adjacentiis quæ ad eam pertinent; in civitate Regina capellam Sancti Stephani, capellam Sancti Faustini, capellam Sancti Apollinaris prope portam Bernonem, capellam Sancti Martini de Vinea passiva, capellam Sancti Mauritii in Strata, capellam Sancti Adalberti in vico Disbracato juxta civitatem; in comitatu vero plebem de Bagnolo cum capellis et pertinentiis suis, tertiam partem plebis de Nebularia cum pertinentiis suis, tertiam partem plebis Sancti Stephani cum pertinentiis suis, et tertiam partem curiæ ejusdem loci, ecclesiam Sancti Martini de Pinizo, ecclesiam Sancti Dalmatii de Sisso, ecclesiam Sancti Joannis de Corigia, Braidam de Fontaneto cum segete et omnibus pertinentiis suis.

Præterea libertates et immunitates a prædecessoribus venerabilis fratris nostri Regini episcopi rationabiliter vobis et antecessoribus vestris indultas et hactenus observatas nec non rationabiles et antiquas consuetudines ipsius Ecclesiæ integras illibatasque manere præsenti decreto sancimus. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Prohibemus insuper ut nulli liceat in vos aut subditos vestros sine manifesta et rationabili causa interdicti vel excommunicationis sententiam promulgare.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra et illibata conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theod..... Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Petrus presbyter cardinalis titulo Sanctæ Euphemiæ subscripsi.

Ego Vivianus titulo Sancti Stephani in Cœlio Monte presbyt. cardinalis subscripsi.

Ego Laborans presbyt. cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim titulo Calixti subscripsi.

Ego Pand..... presb. cardinalis titulo Basilicæ XII Apostolorum subscripsi.

Ego Andreas diaconus cardinalis Sancti Theodori subscripsi.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis subscripsi.

Ego Girardus Sancti Adriani diaconus cardinalis subscripsi.

Ego Octavianus diaconus cardinalis Sanctorum Sergii et Bacchi subscripsi.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis subscripsi.

Datum Sign., per manum Hugonis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, Idibus Augusti, indictione prima, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii III papæ anno secundo.

CXV.

Ad universos Germaniæ præsules. — Christianum I archiepiscopum Moguntinum pie defunctum precibus eorum commendat.

(Signiæ, Sept. 2.)

[MANSI, *Concil.*, XXII, 480.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, conventibus, aliisque prælatis Ecclesiæ Teutonicæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Ad vestram volumus notitiam pervenire quod bonæ memoriæ Christianus, Moguntinus archiepiscopus, vir valde providus et magnificus cum charissimo in Christo filio nostro Friderico, illustri Romanorum imperatori et semper Augusto, longo tempore magnifice servivisset, et contra officii sui debitum excessisset in multis; cum Romanorum perfidiam, qui patrimonium Ecclesiæ hostiliter devastantes Tusculanum nequiter obsidebant, aliter comprimere non possemus, eumdem archiepiscopum ad obsequium Ecclesiæ convocavimus, ipse vero factus obediens usque ad mortem, ut sicut antea exhibuerat membra sua iniquitati ad iniquitatem, ita se et suos exhiberet ad serviendum justitiæ in sanctificationem vitæ, aeris intemperiem parvipendens, ad succurrendum Ecclesiæ fluctuanti cum ingenti exercitus multitudine properavit, factumque est, volente Domino, quod Romani bis ad solius nominis ejus terrorem fugerunt. Illo autem Tusculanum ingresso, muros civitatis jampridem collapsos pro magna parte per illius auxilium, antequam decederet, fecimus reparari. Tandem Dominus misertus illius, ut salubriter impleret in eo quod legitur : *Ubi te invenero, ibi te judicabo*, febris cum ægritudine flagellavit, juxta quod scriptum est : *Quem diligit Dominus corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit*; unde idem archiepiscopus in vera confessione et multa contritione cordis, servitio beati Petri et Romanæ Ecclesiæ totus intendens, assumpta cruce et resignatis dignitatibus universis, VIII Kal. Septembris diem clausit extremum. Quia autem multum tenemur de illius salute esse solliciti, qui pro servitio universalis Ecclesiæ mori non recusavit, et ex ejus fine magnam possi-

mus de remedio fiduciam obtinere, monemus universitatem vestram, hortamur in Domino et mandamus quatenus eumdem archiepiscopum, memoriam ejus in vestris orationibus facientes, vestris apud Dominum intercessionibus adjuvetis, et in omnibus conventualibus ecclesiis tricenarium pro eo et anniversarium faciatis, ut maculas quæ illi de terrenis contagiis adhæserunt, divina clementia indulgeat et abstergat, et vos de opere pietatis indeficiens mereamini a Domino præmium obtinere.

CXVI.

Ad Petrum abbatem et fratres Casinenses.

(Signiæ, Sept. 5.)

[TOSTI, *Storia di Monte-Casino*, II, 209.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis PETRO abbati et fratribus Casinensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ in domibus religiosis fraternæ charitatis intuitu, pie ac rationabiliter ordinantur, in sua debent firmitate consistere, et ex apostolicæ sedis vigore robur perpetuum obtinere. Espropter præsentis paginæ auctoritate decernimus, ut ea, quæ bonæ memoriæ Richerius abbas, et alii qui vestro monasterio præfuerunt, infirmario domus vestræ ad opus ægrotantium fratrum regulari providentia concessisse noscuntur, firma eis et illibata permaneant infirmorum fratrum usibus, sicut ratio exigit omnimodis profutura. Si qua vero ex his alienata sunt, vel in usus alios incauta qualibet præsumptione detorta, in statum pristinum revocari præcipimus et eorum infirmorum commoditatibus assignari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Signiæ, Nonas Septembris.

CXVII.

Capitulum Terracinense tuendum suscipit ejusque bona confirmat.

(Anagniæ, Sept. 22.)

[CONTATORE, *Hist. Terrac.*, p. 365.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis LEONI archipresbytero et capitulo Terracinensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Sacrosancta Romana Ecclesia devotos et humiles filios ex assuetæ pietatis officio diligere, propensius consuevit et ne pravorum hominum molestiis agitentur, tanquam pia mater suæ protectionis munimine confovere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus gratò concurrentes assensu, et devotionem vestram quam erga B. Petrum et nos ipsos habere dignoscimini, attendentes personas vestras cum omnibus bonis tam ecclesiasticis quam mundanis, quæ in præsentiarum juste et canonice possidetis aut in futurum, donante Domino, justis modis poteritis adipisci sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus districtius inhibentes, ne quis vos molestare audeat, vel ad res vestras manus extendere aliqua temeritate præsumat. Quod si præsumpserit, excommunicationis sent ut a se noverit feriendum.

Nullus ergo omnino hominum audeat hanc paginam nostræ protectionis et prohibitionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, etc., etc.

Datum Anagniæ, x Kal. Octobris.

CXVIII.

Monasterii S. Petri Thierhauptensis protectionem suscipit, possessionesque ac privilegia confirmat.

(Anagniæ, Nov. 1.)

[*Monum. Boic.*, XV, 101.

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiis abbati et conventui monasterii Sancti Petri in Thierhaupten, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, salutem et apostolicam benedictionem.

Religiosis viris, qui per opera sanctitatis jugiter se præparant ad vitam immortalem, apostolicum debet patrocinium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) religionis infringat. Eapropter, dilecti in Christo filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium vestrum, ad exemplar felicis recordationis Eugenii papæ prædecessoris nostri, sub Beati Petri, et nostra protectione, suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes et concedentes vobis liberam exceptionem abbatis, et ut ordo monasticus, qui secundum Deum, et Beati Benedicti Regulam in vestra ecclesia noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis et his qui post vos successerint et illibata permaneant. Liceat quoque vobis personas liberas et absolutas ad conversionem recipere, et eas absque contradictione aliqua retinere. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus et sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, officia divina celebrare.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus om-

nimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in posterum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, ream que se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sanctissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus, etc...

Datum Anagniæ per manum Hugonis S. Romanæ Ecclesiæ notarii, Kal. Novembris, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero dom. Lucii papæ tertio.

CXIX.

Sententia in sacrilegos juris ecclesiastici pervasores, quibus omne aufertur appellationis remedium.

(Anagniæ, Nov. 8.)

[Petit. *Theodori Pœnitentiale*, p. 561.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. decano et capitulo Carnotensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Relatum est auribus nostris quod quidam parochianorum vestrorum bona ecclesiæ vestræ violenter invadunt, et tam vobis quam hominibus vestris irrogare injurias pro suæ voluntatis arbitrio non formidant; commoniti autem a sua non possunt malitia revocari. Quoniam igitur nobis imminet ecclesiis et personis ecclesiasticis providere pacem debitam et quietem, et contra insolentiam laicorum apostolicum præsidium impertiri, auctoritate vobis apostolica indulgemus ut quicunque parochianorum vestrorum, sive sit B. comes Perticensis, B. Drocensis, sive Vindocinensis, sive Ebroicensis, aut de Monteforti, vel barones, aut alii quilibet, qui ecclesiam aut homines vestros damnis vel injuriis affecerint vel affecerunt, et commoniti satisfactionem contempserint, congruam justitiam exhibere eos usque ad dignam satisfactionem, sublato appellationis obstaculo, censura ecclesiastica compellatis, et in terris ipsorum præter baptisma et pœnitentias divina prohibeatis officia celebrari, nullis litteris obstantibus, si quæ sunt a nobis vel a felicis memoriæ Adriano apostolico impetratæ.

Datum Anagniæ, VI Idus Novem. 1183.

CXX.

Privilegium pro abbatia Longipontis.

(Anagniæ, Nov. 9.)

[Muldrac, *hist. abb. Longipontis*, p. 72.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis....... abbati et fratribus Longipontis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis facilem nos convenit præbere consensum et ea quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente, complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu ea quæ vobis nobilis mulier Agatha domina Petræfontis monasterio vestro pia et rationabili eleemosyna contulit, vobis et eidem monasterio sicut ea juste et pacifice possidetis auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : nemus de Caisueto cum omni jure quod in eo habebat in venatione, in grieria sive in alia re qualibet ad exhortandum, vel quidquid volueritis faciendum, usuagium quoque plenarium mortui nemoris in foresta de Rest et pascua ibidem vestris animalibus obtinenda, totam præterea terram suam arabilem quam apud Fontemmortuum excolebat cum duobus pratellis, uno de Matherival et alio de Dulbul, sicut venerabilis frater noster Nivelo Suessionensis episcopus de cujus feudo erant, concessit pariter et laudavit.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, V Idus Novembris.

CXXI.

Constitutum, a canonicis S. Ursi de Augusta cum episcopo Augustensi per Haimonem archiepiscopum Tarentasiensem de ecclesiis quibusdam factum confirmat.

(Anagniæ, Nov. 11.)

[*Historiæ patriæ Monum.*, Chartæ, I, 936, ex arch. S. Ursi de Aosta.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et fratribus ecclesiæ Sancti Ursi, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente, complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu transactionem quæ inter vos et venerabilem fratrem nostrum Augustensem episcopum super ecclesia Sanctæ Mariæ et Sancti Petri de Castro Argenteo et ecclesia Sancti Stephani de Grazano, ecclesia quoque Sancti Salvatoris de Valesia et Casaria quadam consilio religiosorum et sapientum virorum per venerabilem fratrem nostrum Aimonem Tarentasiensem archiepiscopum canonice facta est, et ab utraque parte quiete et pacifice recepta sicut in scriptis authenticis factis exinde continetur, vobis et ecclesiæ vestræ auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communi-

mus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, III Idus Novembris.

CXXII.

Petro Cisterciensi et Petro Clarævallensi abbatibus scribit Petri quondam archiepiscopi Tarentasiensis in sanctorum numerum referendi nondum esse tempus. Mandat ut de actibus ejus et conversatione ea quæ certa sint in scripta redigi faciant.

(Anagniæ, Dec. 9.)

[Vide *Acta Sanctorum Bolland.*, Maii tom. II, p. 322.]

CXXIII.

Judicium in raptores, qui remedio appellationis abutebantur contra statuta ecclesiastica.

(Anagniæ, Dec. 12.)

[*Theodori Pœnitentiale*, p. 562.

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. decano et capitulo Carnotensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum appellationis remedium in oppressorum auxilium ad defensionem male agentium sit inventum, providere volumus et debemus ne malefactores ad bona ecclesiastica sub appellationis prætextu violentas impune manus extendant. Hac itaque ratione inducti auctoritate apostolica constituimus ut, si quisquam res ecclesiæ vestræ rapuerit et excessus ejus fuerit manifestus, aut coram episcopo vel archidiacono, in cujus archidiaconatu malefactor exstiterit, assertionem vestram canonice probaveritis, raptori non liceat per appellationis diffugium disciplinam ecclesiasticam declinare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, II Idus Decembris 1183

CXXIV.

Privilegium pro monasterio S. Matthæi de Castello.

(Anagniæ, Dec. 13.)

[Gattula, *Hist. Casin.*, II, 402.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Joanni abbati monasterii S. Matthæi servorum Dei de Castello, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

In eminenti apostolicæ sedis specula, largiente Domino, quanquam immeriti constituti ad universum corpus Ecclesiæ aciem nostræ considerationis debemus extendere, et servorum Dei quieti attentiori studio providere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri vestigiis inhærentes, præfatum monasterium in quo divino estis obsequio mancipati, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; inprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in vestro monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo monasterium præscriptum constructum est, cum omnibus pertinentiis suis, terras et vineas quas habetis in terra Sancti Benedicti, sive terragio, justitiam panis et vini quam de veteri concessione hactenus observata diebus singulis a Casinensi monasterio, et eam quam ab ecclesia S. Mariæ de Albaneta, et S. Nicolai de Siconia recipitis, sicut eas vobis prædictum monasterium Casinense in perpetuum obtinendas pietatis obtentu concessit; libertatem etiam a bonæ memoriæ Rainaldo Theodino, et dilecto filio Petro Casinensibus abbatibus cum assensu capituli sicut in eorum scriptis authenticis continetur, monasterio vestro indultam, et bonas consuetudines hactenus observatas, necnon ecclesiam Sancti Martini de monte Montano, et ecclesiam Sancti Leonardi juxta montem Sambuelum cum pertinentiis suis ab ejusdem abbatibus rationabiliter vobis concessas, cum hominibus quos a præfato monasterio Casinensi tenetis, nihilominus vobis et monasterio vestro, auctoritate apostolica confirmamus. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et in vestro monasterio sine contradictione qualibet retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem, fas sit de eodem loco absque licentia abbatis sui discedere; discedentem vero sine communium litterarum vestrarum cautione nullus audeat retinere. Interdicimus etiam ne alicui liceat aliquem monachum in eamdem domum contra vestram voluntatem inducere, aut ex ea quemlibet de fratribus, vobis nolentibus, sine causa rationabili, removere. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus omnino a vobis decimas præsumat exigere. Statuimus insuper ut nulli penitus liceat eidem monasterio vestro indebitas exactiones, aut novos census imponere, seu veteres contra statuta sacrorum canonum adaugere. Sepulturam quoque loci ipsius liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illorum ecclesiarum a quibus

nimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in posterum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, ream que se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sanctissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus, etc...

Datum Anagniæ per manum Hugonis S. Romanæ Ecclesiæ notarii, Kal. Novembris, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero dom. Lucii papæ tertio.

CXIX.

Sententia in sacrilegos juris ecclesiastici pervasores, quibus omne aufertur appellationis remedium.

(Anagniæ, Nov. 8.)

[PETIT. *Theodori Pœnitentiale*, p. 561.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. decano et capitulo Carnotensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Relatum est auribus nostris quod quidam parochianorum vestrorum bona ecclesiæ vestræ violenter invadunt, et tam vobis quam hominibus vestris irrogare injurias pro suæ voluntatis arbitrio non formidant; commoniti autem a sua non possunt malitia revocari. Quoniam igitur nobis imminet ecclesiis et personis ecclesiasticis providere pacem debitam et quietem, et contra insolentiam laicorum apostolicum præsidium impertiri, auctoritate vobis apostolica indulgemus ut quicunque parochianorum vestrorum, sive sit B. comes Perticensis, B. Drocensis, sive Vindocinensis, sive Ebroicensis, aut de Monteforti, vel barones, aut alii quilibet, qui ecclesiam aut homines vestros damnis vel injuriis affecerint vel affecerunt, et commoniti satisfactionem contempserint, congruam justitiam exhibere eos usque ad dignam satisfactionem, sublato appellationis obstaculo, censura ecclesiastica compellatis, et in terris ipsorum præter baptisma et pœnitentias divina prohibeatis officia celebrari, nullis litteris obstantibus, si quæ sunt a nobis vel a felicis memoriæ Adriano apostolico impetratæ.

Datum Anagniæ, VI Idus Novem. 1183.

CXX.

Privilegium pro abbatia Longipontis.

(Anagniæ, Nov. 9.)

[MULDRAC, *hist. abb. Longipontis*, p. 72.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis....... abbati et fratribus Longipontis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis facilem nos convenit præbere consensum et ea quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente, complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu ea quæ vobis nobilis mulier Agatha domina Petræfontis monasterio vestro pia et rationabili eleemosyna contulit, vobis et eidem monasterio sicut ea juste et pacifice possidetis auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : nemus de Caisueto cum omni jure quod in eo habebat in venatione, in grieria sive in alia re qualibet ad exhortandum, vel quidquid volueritis faciendum, usuagium quoque plenarium mortui nemoris in foresta de Rest et pascua ibidem vestris animalibus obtinenda, totam præterea terram suam arabilem quam apud Fontemmortuum excolebat cum duobus pratellis, uno de Matherival et alio de Dulbul, sicut venerabilis frater noster Nivelo Suessionensis episcopus de cujus feudo erant, concessit pariter et laudavit.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, V Idus Novembris.

CXXI.

Constitutum, a canonicis S. Ursi de Augusta cum episcopo Augustensi per Haimonem archiepiscopum Tarentasiensem de ecclesiis quibusdam factum confirmat.

(Anagniæ, Nov. 11.)

[*Historiæ patriæ Monum.*, Chartæ, I, 936, ex arch. S. Ursi de Aosta.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et fratribus ecclesiæ Sancti Ursi, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente, complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu transactionem quæ inter vos et venerabilem fratrem nostrum Augustensem episcopum super ecclesia Sanctæ Mariæ et Sancti Petri de Castro Argenteo et ecclesia Sancti Stephani de Grazano, ecclesia quoque Sancti Salvatoris de Valesia et Casaria quadam consilio religiosorum et sapientum virorum per venerabilem fratrem nostrum Aimonem Tarentasiensem archiepiscopum canonice facta est, et ab utraque parte quiete et pacifice recepta sicut in scriptis authenticis factis exinde continetur, vobis et ecclesiæ vestræ auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communi-

mus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, III Idus Novembris.

CXXII.

Petro Cisterciensi et Petro Clarævallensi abbatibus scribit Petri quondam archiepiscopi Tarentasiensis in sanctorum numerum referendi nondum esse tempus. Mandat ut de actibus ejus et conversatione ea quæ certa sint in scripta redigi faciant.

(Anagniæ, Dec. 9.)

[Vide *Acta Sanctorum Bolland.*, Maii tom. II, p. 322.]

CXXIII.

Judicium in raptores, qui remedio appellationis abutebantur contra statuta ecclesiastica.

(Anagniæ, Dec. 12.)

[*Theodori Pœnitentiale*, p. 562.

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. decano et capitulo Carnotensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum appellationis remedium in oppressorum auxilium ad defensionem male agentium sit inventum, providere volumus et debemus ne malefactores ad bona ecclesiastica sub appellationis prætextu violentas impune manus extendant. Hac itaque ratione inducti auctoritate apostolica constituimus ut, si quisquam res ecclesiæ vestræ rapuerit et excessus ejus fuerit manifestus, aut coram episcopo vel archidiacono, in cujus archidiaconatu malefactor exstiterit, assertionem vestram canonice probaveritis, raptori non liceat per appellationis diffugium disciplinam ecclesiasticam declinare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, II Idus Decembris 1183

CXXIV.

Privilegium pro monasterio S. Matthæi de Castello.

(Anagniæ, Dec. 15.)

[GATTULA, *Hist. Casin.*, II, 402.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis JOANNI abbati monasterii S. Matthæi servorum Dei de Castello, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

In eminenti apostolicæ sedis specula, largiente Domino, quanquam immeriti constituti ad universum corpus Ecclesiæ aciem nostræ considerationis debemus extendere, et servorum Dei quieti attentiori studio providere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri vestigiis inhærentes, præfatum monasterium in quo divino estis obsequio mancipati, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; in primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in vestro monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo monasterium præscriptum constructum est, cum omnibus pertinentiis suis, terras et vineas quas habetis in terra Sancti Benedicti, sive terragio, justitiam panis et vini quam de veteri concessione hactenus observata diebus singulis a Casinensi monasterio, et eam quam ab ecclesia S. Mariæ de Albaneta, et S. Nicolai de Siconia recipitis, sicut eas vobis prædictum monasterium Casinense in perpetuum obtinendas pietatis obtentu concessit; libertatem etiam a bonæ memoriæ Rainaldo Theodino, et dilecto filio Petro Casinensibus abbatibus cum assensu capituli sicut in eorum scriptis authenticis continetur, monasterio vestro indultam, et bonas consuetudines hactenus observatas, necnon ecclesiam Sancti Martini de monte Montano, et ecclesiam Sancti Leonardi juxta montem Sambuelum cum pertinentiis suis ab ejusdem abbatibus rationabiliter vobis concessas, cum hominibus quos a præfato monasterio Casinensi tenetis, nihilominus vobis et monasterio vestro, auctoritate apostolica confirmamus. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et in vestro monasterio sine contradictione qualibet retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem, fas sit de eodem loco absque licentia abbatis sui discedere; discedentem vero sine communium litterarum vestrarum cautione nullus audeat retinere. Interdicimus etiam ne alicui liceat aliquem monachum in eamdem domum contra vestram voluntatem inducere, aut ex ea quemlibet de fratribus, vobis nolentibus, sine causa rationabili, removere. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus omnino a vobis decimas præsumat exigere. Statuimus insuper ut nulli penitus liceat eidem monasterio vestro indebitas exactiones, aut novos census imponere, seu veteres contra statuta sacrorum canonum adaugere. Sepulturam quoque loci ipsius liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illorum ecclesiarum a quibus

mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et Cassinensis monasterii debito jure et reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodorus Portuensis et S. Rufinæ episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Paulus Prænestinus episcopus subscripsi.

Ego Joannes presbyter cardinalis tit. S. Marci subscripsi.

Ego Laborans presbyter cardinalis S. Mariæ trans Tyberim, tit. Calixti subscripsi.

Ego Petrus presbyter cardinalis tit. S. Susannæ subscripsi.

Ego Jacobus diac. cardinalis S. Mariæ in Cosmedin subscripsi.

Ego Ardicio diaconus cardinalis S. Theodori subscripsi.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diacon. card. subscripsi.

Ego Octavianus SS. Sergii et Bacchi diac. card. subscripsi.

Datum Anagniæ, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XVIII Kalend. Januarii, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

ANNO 1184.

CXXV.

Ad Mauritium Parisiensem episcopum. — Contra presbyteros fornicationis accusatos.

(Anagniæ, Jan. 4.)

[*Collection des Cartulaires*, t. IV, p. 35.]

LUCIUS MAURICIO, episcopo.

Relatum est nobis, ex parte tua, quosdam presbyteros in tua diœcesi constitutos infamia laborare, quod non erubescant detinere publice concubinas. Cum autem illos quæris corrigere, obstaculum appellationis opponunt, ut canonicam correctionem evitent; et tamen a vitio et prava consuetudine non recedunt. Quia igitur appellationis remedium inventum non fuit ad præstandum incentivum alicui delinquendi, fraternitati tuæ auctoritate apostolica indulgemus, ut presbyteros qui publica super hoc infamia propulsantur, si commoniti, infra XL dies canonicam purgationem nequiverint vel noluerint exhibere, contradictione et appellatione remota, suspendas, et, si nec sit resipuerint, ab officio reddas et beneficio ecclesiastico alienos.

Datum Anagniæ, II Nonas Januarii.

CXXVI.

Sententiam a Theodino, episcopo Portuensi, et Octaviano, SS. Sergii et Bacchi diacono cardinali, latam inter Oderisium episcopum Pennensem et Senebaldum abbatem S. Q[illegible] de Intethroco, confirmat.

(Anagniæ, Jan. 19.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, I, 1120.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, ven. fr. ODERISIO Pennen. episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum controversia quæ inter te et dilectum filium Senebaldum abbatem S. Quirici de Intrethoco super ecclesiis et quibusdam aliis rebus fuerat diutius agitata, venerab. fratri nostro Theo. Portuen. episcopo, et dilecto filio Octavio SS. Sergii et Bacchi diac. card. fuisset de mandato nostro commissa, iidem consilio prudentum virorum inter vos subscriptam concordiam statuerunt; ad majorem ejus evidentiam scriptum ipsorum confectum super eodem negotio inferius de verbo ad verbum duximus adnotandum: « Theo. Dei gratia Portuen. et S. Rufinæ sedis episcopus, et Octavius SS. Sergii et Bacchi diac. card., omnibus ad quos litteræ istæ pervenerint, æternam in Christo salutem. Noverit universitas vestra quod cum inter vener. fratrem nostrum Oderisium Pennen. episcopum, et Senebaldum abbatem S. Quirici de Intrethoco, super ecclesiis et aliis infra scriptis controversia verteretur in nos, de mandato D. papæ Lucii de ipsa causa cognoscentes, prænominatus abbas, et mag. Bert. præfati episcopi procurator, qui per eumdem episcopum in causa ista in præsentia D. papæ Lucii, et quorumdam cardinalium tam ad litigandum quam ad transigendum procurator fuerat constitutus, libere et absolute compromiserunt c librarum provendere pœnam sibi invicem stipulatione interposita, promittens (27), si ea quæ nos inter eos statuerimus, abbas ipse vel conventus, et procurator vel episcopus rata semper non haberent. Nos autem habito virorum prudentium consilio pro bono pacis de assensu utriusque partis statuimus ut episcopus, vel ejus nuntius semel in anno in his duabus ecclesiis, id est S. Joannis in Insula, et S. Mariæ de Ronzano cum tot equituris et sociis, cum quot alias ecclesias episcopatus visitat, suscipiatur honorifice, et procuretur ut in reditu suo de rebus Ecclesiæ secundum

(27) Locus corruptus.

quod consuevit, honoretur. In ecclesia S. Joannis de Casanello semel in anno ipse vel ejus nuntius honorifice suscipiatur et procuretur, capellani autem prædictarum ecclesiarum, scilicet S. Joannis in Insula, et S. Mariæ de Ronzano, et reliqui clerici qui sunt in ipsis capellis, dabunt episcopo cathedraticum, et quos episcopus excommunicaverit de parochianis suis, vel de clericis manentibus in capellis, ad communionem ipsi non admittent. Clerici curam animarum gerentes, et vocati ad synodum venient, et quos episcopus ad curam animarum promovebit, fidelitatem ei et ecclesiæ Pennen. jurabunt. De capella vero S. Joannis in Casanello, quæ est in Atro Veteri, habeat episcopus quartam decimarum, et mortuariorum, et ille qui ibi gerit curam animarum, jurabit fidelitatem Pennen. episcopo, et Pennensi Ecclesiæ; abbas vero habebit pleno jure institutionem et destitutionem in his quinque ecclesiis, scilicet in S. Joannis de Insula, S. Mariæ ad Ronzanum, S. Joannis in Casanello, S. Nicolai in Galbano, S. Salvatoris ad Fanum; et interdictum quod ipse posuerit in jam dictis ecclesiis, et quos excommunicaverit de monachis vel clericis manentibus in prædictis ecclesiis, episcopus non absolvet. Si quos ad sacros ordines de monachis vel clericis qui sunt in dictis ecclesiis, episcopus promovebit, non exiget ab eis juramentum, nisi promoveat eos ad curam animarum gerendam; privilegia sane S. Romanæ Ecclesiæ monasterio S. Quirici indulta episcopus conservabit illibata, ita tamen ut præfata sint privilegia salva, et jam dicta monasteria, et omnia infra ipsa monasteria consistentia sint in dispositione abbatis, et salva sint ea quæ in hac concordia continentur. Monachis et clericis S. Joannis in Casanello, si quos episcopus sibi jurare fecit, absolvet, præter illum qui tenet et tenebit capellam Atri Veteris, qui tenebitur ad juramentum fidelitatis. Clerici vero gerentes curam animarum in capella ecclesiæ S. Joannis in Casanello suscipiant ipsam curam de manu episcopi, et tenebuntur juramento episcopo, et Pennensi Ecclesiæ. De reliquis vero dictis ecclesiis, si quos sibi jurare fecit, absolvet præter illos qui in ipsis ecclesiis curam gerunt animarum. Præterea episcopus in visitatione parochiæ, ipse vel ejus nuntius recipietur, et honorifice tractabitur. In ecclesia S. Salvatoris ad Fanum, et S. Nicolai in Galbano consuetus census ei dabitur. De ecclesia S. Salvatoris, de qua desti utus fuerat, et omnes clerici, qui sunt in ecclesia, in quibus baptismus celebratur, et in quibus cura geritur animarum, tam in capellis omnibus S. Joannis in Casanello, quam in omnibus aliis ecclesiis, sive sint capellæ, sive non, in quibus geritur cura animarum, suscipiant eam curam de manu episcopi, et reddant ei cathedraticum, et tenebuntur ei juramento fidelitatis. De quarta vero decimarum et mortuariorum omnium prædictarum ecclesiarum, excepta capella de Atro, medietatem habebit episcopus, et medietatem alteram abbas. Correctio vero in spiritualibus pertinebit ad episcopum, in temporalibus ad abbatem. Manifesta sane crimina omnium laicorum parochianorum prædictarum ecclesiarum referentur ad episcopum. Ut autem hæc omnia perpetuum robur firmitatis obtineant, præsentis scripturæ paginam nostrorum sigillorum impressione signavimus. Acta sunt ista in civitate Anagniæ, anno Dom. 1183, pontificatus D. nostri Lucii III papæ anno tertio, ind. II, mens. Decemb. die 22. » Hanc igitur compositionem sicut inter vos facta est et recepta, ut superius de verbo ad verbum adnotavimus, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire; si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et BB. Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, XIV Kal. Februarii.

CXXVII.

Monasterii Lehonensis privilegia confirmat.

(Anagniæ, Febr. 16.)

[MORICE, *Mém. pour servir à l'hist. de Bret.*, I, 689.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et monachis cœnobii Lehonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quantum monasterium vestrum, pro causa quam adversus cœnobium S. Maglorii Parisiensis habuisse dignoscitur rerum suarum detrimentum incurrerit, nos latere non potest, qui toties querelam ipsam audivimus, et expensas quas cœnobium vestrum subivit pro magna parte intelleximus et laborem. Quia vero Durandus, qui tunc in vestro cœnobio pro abbate gerebat super ecclesiis et beneficiis non vacantibus, et promissiones fecit quibusdam et chartas suas super tali promissione conscripsit, ut sic plurium sibi posset favorem acquirere, cujus promissionis obtentu domus vestra nimium infestatur, præsenti vobis pagina duximus indulgendum, ut nulli obtentu promissionis factæ ab illo de beneficiis vel ecclesiis non vacantibus teneamini respondere, districtius inhibentes ne tales promissiones de cætero facere præsumatis; et si factæ fuerint, viribus carere censemus.

Datum Anagniæ, XIV Kal. Martii.

CXXVIII.

Monasterium S. Trinitatis Florentinum tuendum suscipit et ejus possessiones ac jura confirmat.

(Anagniæ, Febr. 17.)

[LAMI, *Eccl. Florent. Monum.*, t. I, p. 200.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, HIERONYMO abbati monasterii S. Trinitatis Florentinæ, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum im-

pertiri suffragium. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium S. Trinitatis Florentinæ, in quo divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, in primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum, et B. Benedicti Regulam atque institutionem fratrum Vallisumbrosæ in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis, præstante Domino, poterit adispici, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo prælatum monasterium situm est cum parochia sua certis terminis diffinita, curtem de Ripule et de Varliano, curtem de Lignaria, curtem de Monte cum omnibus earum pertinentiis, agros de Mugnone et de Turri cum suis pertinentiis. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus, aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium licentiarum cautione, nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare.

Inhibemus insuper ut nullus, infra terminos parochiæ vestræ, sine assensu diœcesani episcopi et vestro, ecclesiam vel oratorium de novo construere audeat, salvis tamen privilegiis Romanæ Ecclesiæ. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et B. Benedicti Regulam, providerint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum sustentatione et gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum condigna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theoduinus Portuensis et S. Rufinæ episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Paulus Prænestinus episcopus subscripsi.

Ego Joannes presb. card. tit. S. Marci subcripsi.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ in trans Tiberim tit. Callisti subscripsi.

Ego Petrus presb. cardin. tit. S. Susannæ subscripsi.

Ego Pandulphus presb. card. tit. basilicæ Duodecim Apostolorum subscripsi.

Ego Jacobus diac. card. S. Mariæ in Cosmedin subscripsi.

Ego Gratianus diac. card. SS. Cosmæ et Damiani subscripsi.

Ego Bobo diac. card. S. Angeli subscripsi.

Ego Sofridus diac. card. S Mariæ in Via Lata subscripsi.

Datum Anagniæ, per manum Alberti S. R. E. presb. card. ac cancellarii, XIII Kal. Martii, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero Lucii Papæ III anno tertio.

CXXIX.

In Ecclesia Mutinensi institui canonicos, nisi ab omnibus canonicis aut saniori parte electos, vetat.

(Anagniæ, Febr. 27.)

[TIRABOSCHI, *Memorie Moden.*, III, 91.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis præposito et canonicis Mutinensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Si quando ab apostolica sede requiritur, quod juri convenit et consonat rationi, petentium desideriis facilem debemus impertiri consensum, ne in eo (quod absit!) difficiles videamur, quod convenit celeriter indulgeri. Eapropter canonicos in ecclesia vestra institui, contra antiquam consuetudinem hactenus observatam, auctoritate apostolica prohibemus, nisi quos canonici communi consensu

elegerint, vel eorum pars consilii sanioris providerit eligendos, salva nimirum constitutione Lateranensis concilii, si forte infra constitutum tempus Ecclesiam de canonicis non curaveritis ordinare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ prohibitionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, III Kalendas Martii (28).

CXXX.

Canonicis Mutinensibus capellam S. Dalmacii asserit

(Anagniæ, Febr. 27.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis BONIFACIO præposito et canonicis Mutinensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis facilem nos convenit præbere assensum et vota quæ a rationis tramite non discordant effectu prosequente complere. Eapropter, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, capellam Sancti Dalmatii, quam bonæ memoriæ Ildebrandus, quondam basilicæ Duodecim Apostolorum presbyter cardinalis, cum regimen episcopatus Mutinensis haberet, universitati vestræ rationabiliter contulit, sicut eam sine controversia possidetis, vobis et successoribus vestris auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, III Kal. Martii.

CXXXI.

Monasterio S. Georgii in Silva Nigra cellam S. Marci confirmat.

(Anagniæ, Mart. 10.)

[NEUGART, *Cod. diplom. Alem.*, II, 110.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filio MANEGOLDO et capitulo S. Georgii, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato conniventes assensu, cellulam S. Marci, a presbytero Semanno (29) fundatam et curæ vestræ ad observantiam regularis disciplinæ commissam, sicut eam juste et pacifice possidetis, vobis et monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut sanctimoniales quæ ibi sub vestro regimine divinis noscuntur officiis mancipatæ, fundum loci cum pertinentiis suis, sicut ad eas de jure pertinet, in pace possideant, et vobis pro spiritualis cura regiminis obedientiam et reverentiam regularem impendant. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostræ confirmationis et constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Anagniæ, VI Idus Martii (30).

CXXXII.

Ordinis Præmonstratensis protectionem suscipit, legesque ac privilegia confirmat.

(Anagniæ, Mart. 10.)

[LE PAIGE, *Biblioth. Præmonstrat.*, l. III, p. 635.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis HUGONI abbati Præmonstratensi et cæteris abbatibus et canonicis Præmonstratensis ordinis, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

In eminenti apostolicæ sedis specula, licet immeriti, disponente Domino, constituti, pro singulorum statu solliciti esse compellimur, et ea sincere tenemur amplecti quæ ad incrementum religionis pertinent et ad virtutum spectant ornatum, quatenus religiosorum quies ab omni sit perturbatione secura et a jugo mundanæ oppressionis servetur illæsa, cum apostolica fuerit tuitione munita. Attendentes itaque quomodo religio et ordo vester, multa refulgens gloria meritorum et gratia redolens sanctitatis palmites suos a mari usque ad mare extenderit, ipsum ordinem et universas domos ejusdem ordinis apostolicæ protectionis præsidio duximus confovendas et præsenti privilegio muniendas. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus benignius annuentes, ad exemplar felicis recordationis Alexandri prædecessoris nostri, universas regulares institutiones et dispositiones, quas de communi consensu vel majoris et sanioris partis fecistis, sicut inferius denotantur, auctoritate apostolica roboramus et præsentis scripti privilegio communimus, videlicet ut ordo canonicus, quemadmodum in Præmonstratensi Ecclesia,

(28) Lucio III eletto pontefice l'anno 1181, fu costretto dà sedizioni Romani a star lungo tempo fuori di Roma; e per lo più in Anagni, finchè l'anno 1184, venne in Lombardia, e fermatosi in Verona, ivi morì al 25 di Novembre del 1185. Quindi questi tre Breve segnati nel medesimo giorno sembranno appartenere all' anno 1163, o certo non essene molto lontani.

(29) Erat Semannus pastor ecclesiæ in Gebweiler, Alsatiæ superioris oppido, qui parthenonem S. Marci, anno 1105 flammis exustum, anno 1105 propriis sumptibus restauravit. P. Bern. LENZ in *Hist. ms. S. Georgii*.

(30) Commorari aliquandiu Anagniæ poterat Lucius III an. 1183, antequam eodem anno Romam rediret, cum antea Velitræ habitasset, et ab anno 1184 Veronæ, ut a vexationibus Romanorum se liberaret.

secundum beati Augustini Regulam et dispositionem recolendæ memoriæ Norberti quondam Præmonstratensis ordinis institutoris et successorum suorum in candido habitu institutus esse dignoscitur, per omnes ejusdem ordinis Ecclesias perpetuis temporibus inviolabiliter observetur, et easdem penitus observantiæ, iidem quoque libri qui ad divinum officium pertinent, ab omnibus ejusdem ordinis Ecclesiis uniformiter teneantur. Nec aliqua Ecclesia vel persona ordinis vestri adversus communia ipsius ordinis instituta privilegium aliquod postulare vel obtentum audeat quomodolibet retinere. Nulla etiam Ecclesiarum ei quam genuit quamlibet terreni commodi exactionem imponat, sed tantum Pater abbas, curam de profectu tam filii abbatis quam fratrum domus illius habeat, et potestatem habeat secundum ordinem corrigendi quæ in ea noverit corrigenda; et illi ei tanquam patri reverentiam filialem humiliter exhibeant. Abbas autem Præmonstratensis Ecclesiæ, quæ mater esse dignoscitur aliarum, non solum iis Ecclesiis quas instituit, sed etiam in omnibus aliis Ecclesiis ejusdem ordinis et dignitatem et officium Patris obtineat, et ei ab omnibus, tam abbatibus quam fratribus, debita Patri obedientia impendatur.

Præterea omnes abbates ordinis vestri singulis annis ad generale capitulum Præmonstratum, postposita omni occasione, conveniant; illis solis exceptis quos a labore viæ corporis retardaverit infirmitas: qui tamen idoneum pro se delegare debebunt nuntium, per quem necessitas et causa remorationis suæ capitulo valeant renuntiari. Hi autem, qui in remotioribus partibus habitantes, sine gravi difficultate singulis annis se nequiverint capitulo præsentare, in eo termino conveniant qui in ipso eis capitulo fuerit constitutus. Si vero quilibet abbatum aut præpositorum per contumaciam vestrum capitulum frequentare desierint, liceat abbati Præmonstratensi, consilio sui capituli eos usque ad condignam satisfactionem sententia percellere regulari, et sententiam quam præfatus Præmonstratensis abbas, sive in generali capitulo, sive extra capitulum, consilio coabbatum in prælatos et subditos totius ordinis vestri canonice tulerit, nulli archiepiscoporum seu episcoporum, nisi forte de mandato Romani pontificis, liceat relaxare. In generali igitur vestro capitulo, præsidente abbate Præmonstratensi cæterisque confidentibus et in Spiritu Dei cooperantibus, de iis quæ ad ædificationem animarum, ad instructionem morum, et ad informationem virtutum atque incrementum regularis disciplinæ spectabunt, sermo diligens habeatur. Porro de omnibus quæstionibus et querelis, tam spiritualibus quam temporalibus, quæ in ipso capitulo, propositæ fuerint, illud teneatur irrefragabiliter et servetur quod abbas Præmonstratensis, cum iis qui sanioris consilii et magis idonei apparuerint, juste ac provide judicabit. Sane si abbas aliquis vestri ordinis infamis vel inutilis, aut ordinis sui prævaricator inventus fuerit, et prius per Patrem suum abbatem aut per nuntios ejus admonitus, suum corrigere et emendare delictum neglexerit, aut cedere, si amovendus fuerit, sponte noluerit, auctoritate generalis capituli deponatur, et depositus, sine dilatione ad domum unde exivit seu ad aliam ejusdem ordinis quam elegerit, sine ulla conditione temporalis commodi revertatur, in obedientia abbatis, sicut cæteri fratres ipsius domus, firmiter permansurus. Id ipsum etiam alio tempore, si necesse fuerit et capitulum sine scandalo vel periculo exspectari nequiverit, per abbatem Præmonstratensem, et Patrem abbatem et alios abbates quos vocaverit, fieri licebit. Quod si depositus in se datæ sententiæ contumaciter contraire tentaverit, tam ipse quam principales ejus qui de ordine vestro fuerint in contumacia sua fautores, ab abbate Præmonstratensi et cæteris abbatibus censura ecclesiastica, donec satisfaciant, arceantur.

Verum cum aliqua Ecclesiarum vestrarum abbate proprio fuerit destituta, vel cum ibi abbatis electio regulariter non fuerit celebrata, sub Patris abbatis potestate ac dispensatione consistat, et cum ejusdem consilio qui eligendus fuerit a canonicis eligatur. Electo autem fratres Ecclesiæ statim obedientiam promittant, qui non quasi absolutus a potestate Patris abbatis vel ordinis sui archiepiscopo vel episcopo, in cujus diœcesi fuerit, præsentetur, plenitudinem ab eo officii percepturus, ita tamen quod, post factam archiepiscopo vel episcopo suo professionem, occasione illa non transgrediatur constitutiones ordinis sui, nec in aliquo ejus prævaricator existat. Si quis etiam ex vobis canonice electus in abbatem, diœcesano episcopo semel et iterum per abbates vestri ordinis præsentatus, benedictionem ab ea non potuerit obtinere, ne Ecclesia, ad quam vocatus est, destituta consilio periclitetur, officio et loco abbatis plenarie secundum ordinem fungatur in eo, tam in exterioribus providendis quam in interioribus corrigendis, donec aut interventu generalis capituli vestri aut præcepto Romani pontificis, seu metropolitani benedictionem suam obtineat. Porro nulla persona ecclesiastica pro chrismate, aut consecrationibus et ordinationibus, aut pro sepultura pretium, aut pro benedicendo abbate et deducendo in sedem suam palafridum, aut aliquid aliud a vobis exigere nullus vestrum, etiamsi exigatur, dare præsumat, quia et exigentem et dantem nota et periculum Simoniacæ pravitatis involvit.

Cæterum si aliqua Ecclesiarum vestrarum pastoris solatio destituta, inter fratres de substituendo abbate discordia fuerit vel scissura suborta, et ipsi facile ad concordiam vel unitatem revocari nequiverint, Pater abbas consilio coabbatum suorum eis idoneam provideat personam; et illi eam sine contradictione recipiant in abbatem. Quam si recipere contempserint, sententiæ subjaceant quam Pater

abbas cum consilio coabbatum suorum in eos duxerit auctoritate ordinis promulgandam. Ad hæc quoniam Præmonstratensis Ecclesia prima mater est omnium Ecclesiarum totius ordinis et Patrem super se alium non habet, sicut ad cautelam et custodiam ordinis statutum est per tres primos abbates, Laudunensem, Flauressiensem et Cuissiacensem, annua ibidem visitatio fiat; et si quid in ipsa domo corrigendum fuerit, absque majori per eos audientia corrigatur. Quod si abbas in corrigendo tepidus fuerit, et fratres sæpius moniti incorrigibiles permanserint, ad generale capitulum referatur, et, sicut melius visum fuerit, consilio generalis capituli emendetur, et sententia in hac parte capituli sine retractatione aliqua observetur. Quoties vero Ecclesia Præmonstratensis sine abbate fuerit, ad præfatos tres abbates ejus cura respiciat, et a canonicis ipsius Ecclesiæ, cum eorum consilio, persona in abbatem idonea eligatur ad consilium suum quatuor aliis abbatibus ad eamdem Ecclesiam pertinentibus pariter advocatis, quos ipsi canonici providerint advocandos. Liceat quoque unicuique matri Ecclesiæ ordinis vestri, cum consilio abbatis Præmonstratensis, de abbatibus Ecclesiarum, quæ ab ea processisse noscuntur, sive etiam de alia ejusdem ordinis inferiore Ecclesia, sibi, quemcunque voluerint, si tamen idoneus exstiterit, in abbatem assumere. Personam autem de alio ordine nulla Ecclesiarum vestrarum sibi eligat in abbatem, nec vestri ordinis aliqua in abbatem monasterii alterius ordinis, nisi de auctoritate Romanæ Ecclesiæ ordinetur. Nulli etiam canonicos vel conversos vestros, sine licentia abbatum suorum, recipere aut susceptos liceat retinere. Sane nulli Ecclesiæ vestri ordinis liceat ad aliquam aliam professionem temeritate qualibet se transferre. Si quæ vero Ecclesiæ canonicorum alterius ordinis ad ordinem vestrum venerint, ad Ecclesiam vestri ordinis habeant sine refragatione respectum, in qua noscuntur ordinem vestrum assumpsisse.

Præterea, si inter aliquas Ecclesias vestri ordinis de temporalibus quæstio emerserit, non extra ordinem ecclesiastica vel sæcularis audientia requiratur; sed, mediante Præmonstratensi abbate et cæteris quos vocaverit, aut charitative inter eas componatur, aut, auditis utriusque rationibus, eadem controversia justo judicio terminetur. Ad majorem quoque ordinis vestri pacem conservandam districtius prohibemus, ne aliquis prælatorum vel subditorum vestrorum, in iis quæ ad disciplinam et instituta ordinis spectant, audeat, prout statutum est in Lateranensi concilio, appellare; sed si quispiam appellare tentaverit, nihilominus illi quorum interest regularem disciplinam exercere debebunt. De cætero, quoniam a strepitu et tumultu sæculari remoti, pacem et quietem diligitis, grangias vestras et curtes, sicut et atria ecclesiarum a pravorum incursu et violentia liberas fore sancimus, prohibentes ut nullus ibi hominem capere, spoliare, verberare seu interficere, aut furtum vel rapinam committere audeat. Ob evitandas vero sæcularium virorum frequentias, liberum sit vobis, salvo jure diœcesanorum episcoporum, oratoria in grangiis et curtibus vestris construere, et in ipsis vobis et familiæ vestræ divina officia, cum necesse fuerit, celebrare, et ipsam familiam, nisi aliqui sint qui in vicina propria habeant domicilia, ad confessionem, communionem et sepulturam cum vestri ordinis suscipere honestate. Liceat quoque vobis personas, liberas et absolutas e sæculo fugientes, ad conversionem suscipere, ac eas cum rebus suis absque contradictione aliqua retinere; infirmos quoque absolutos, qui in extrema voluntate ad vos se transferri, aut apud vos sepeliri deliberaverint, nullus impedire, seu res eorum legitimas retinere præsumat, salva tamen hæredum legitima portione, et canonica justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Ad majorem etiam ordinis vestri reverentiam et regularis disciplinæ observantiam, vobis, filii abbates, subjectos vestros ligandi et solvendi plenam concedimus facultatem. Quia vero singula quæ ad religionis profectum et animarum salutem ordinastis, præsenti abbreviationi nequiverunt annecti, nos cum iis quæ scripta sunt, consuetudines vestras, quas inter vos religionis intuitu regulariter statuistis et deinceps, auctore Domino, statuetis, auctoritate apostolica roboramus, et vobis vestrisque successoribus et omnibus qui ordinem vestrum professi fuerint perpetuis temporibus inviolabiliter observandas decernimus. Nec aliquæ litteræ habeant firmitatem quæ, tacito nomine ordinis Præmonstratensis, contra libertatem vobis ab apostolica sede indultam fuerint impetratæ. Sane laborum vestrorum de possessionibus habitis ante concilium generale, ac etiam novalium, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, de quibus novalibus aliquis hactenus non percepit, sive de hortis et virgultis, pratis, pascuis, de piscationibus vestris, vel de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Interdicimus vero episcopis et aliis ecclesiarum prælatis, nisi servato erectionis numero in Lateranensi concilio constituto, in vestris monasteriis hospitari. Ad grangias autem vestras et ad curtes hospitandi gratia, nonnisi in magna necessitate divertant; et tunc contenti sint ipsarum mansionum cibariis consuetis cum honestate atque charitate exhibitis. Nulli autem sæculari personæ vel ecclesiasticæ in aliqua domorum vestrarum liceat carnibus vesci, nisi manifeste ægritudinis causa et in solis monasteriis conventualibus vestris.

Prohibemus insuper ne aliqua persona, fratres, ordinis vestri audeat ad sæcularia judicia provocare. Sed si quis adversus vos aliquid sibi crediderit de jure competere, sub ecclesiastici examine judicii experiendi habeat facultatem. Licitum præterea vobis sit in causis vestris fratres vestros idoneos ad

testificandum adducere, et eorum testimonio, sicut rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare. Prohibemus quoque ne cuilibet ecclesiasticæ vel sæculari personæ fas sit in ecclesiis vestris, contra statuta Lateranensis concilii, tallias exercere vel quaslibet alias vobis ineptas et iniquas exactiones imponere. Interdicimus etiam vobis ne feras, aves, canes, sive cætera hujusmodi curiositatis animalia a quolibet nutrienda sive custodienda, in detractionem vestri ordinis, suscipere præsumatis. Porro, ut quietius Deo servire possitis, et discurrendi a vobis necessitas auferatur præsenti scripto duximus indulgendum ut si, episcopis vestris, aut malitiose differentibus, vel pro justo impedimento non valentibus ordinationes et cætera ecclesiastica mysteria vobis conferre, aliquem episcopum, de cujus ordinatione et officio plena sit vobis notitia, hospitem vos habere contigerit, liberum sit vobis ab eo et ordinationes et cætera sacramenta suscipere, dum tamen diœcesano episcopo præjudicium non debeat generare.

Præterea postulationi vestræ clementius inclinati, præsenti pagina duximus inhibendum, ne quis archiepiscopus vel episcopus, aut eorum officiales, ecclesias vestras, seu regulares personas earum, absque manifesta et rationabili causa, interdicere vel suspendere præsumat. Sed, si quid in eis fuerit corrigendum, ad audientiam generali capituli Præmonstratensis referatur, et ibi, prout justitiæ et honestati congruerit, emendetur. Porro si qui episcopi aut eorum officiales in personas vestras vel ecclesias sententiam aliquam contra libertatem, eisdem a prædecessoribus vestris vel a nobis indultam, promulgaverint, eamdem sententiam, tanquam contra apostolicæ sedis indulta prolatam, statuimus irritandam.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat ecclesias vestras temere perturbare, aut earum possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus, omnismodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ subjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Joannes presbyter cardinalis tituli Sanctæ Susannæ.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Pandarus presbyter cardinalis tituli basilicæ Duodecim Apostolorum

Ego Jacobus Sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus cardinalis.

Ego Arditio diaconus cardinalis S. Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Octavianus Sanctorum Sergii et Bacchi diaconus cardinalis.

Ego Albinus cardinalis Sanctæ Mariæ Novæ.

Datum Anagniæ per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii VI Idus Martii, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus domini nostri Lucii papæ III anno tertio.

CXXXIII.

Abbati et monachis Classensibus præcipit ut archiepiscopo Ravennati obediant.

(Anagniæ, Mart. 20.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul*, IV, 111.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis... abbati et monachis Classensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum a vestra non debeat memoria excidisse quot et quanta beneficia recipitis ab Ecclesia Ravennatensi, et quanta monasterium vestrum de gratia et favore venerabilis fratris nostri archiepiscopi spiritualiter et temporaliter valeat recipere incrementa, satis per vos ipsos in devotionem ipsius deberetis esse ferventes, et exemplo vestro ad ejus obedientiam et obsequium alios invitare. Quorcirca universitati vestræ per apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus, solo excepto quod bonæ memoriæ Gualterius, quondam archiepiscopus Ravennatis, de præstanda fidelitate remisit, in aliis præsertim in promissione obedientiæ et intrhonizatione sedis, quando tibi, fili abbas, fuerint successores electi, præfato archiepiscopo et ejus Ecclesiæ, omni contradictione et excusatione cessante, obedientiam debitam et consuetam reverentiam impendatis, ita quod de inobedientiæ non possitis culpa redargui, nec de apostolici dissimulatione præcepti reprehensionem aliquam sustinere. Alioquin cum præfato archiepiscopo nec velimus, nec salva conscientia possimus in jure deesse, sententiam quam propter hoc canonice tulerit, auctore Domino, ratam habebimus et præcipiemus inviolabiliter observari.

Datum Anagniæ, XIII Kalendas Aprilis.

CXXXIV.

Fratribus Casæ-Dei significat se « in Cœna Domini » (die 29 Martii) Lantelmo abbati ejusque successoribus mitræ usum concessisse.

(Verulis, April. 8.)

[MAB., *Acta SS. ord. S. Ben.*, Sæc. VI, p. II, p. 187.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis conventus Casæ Dei, salutem et apostolicam benedictionem.

Romanæ sedis auctoritas, a qua honores ecclesiastici manaverunt, eos consuevit largitione sui muneris honorare, qui cum sint præditi honestate, beato Petro et successoribus ejus sincera devotione noscuntur astricti. Quod nos utique diligentius attendentes, cum in Cœna Domini missarum deberemus solemnia celebrare, et plures nobis astarent mitras in suis capitibus deferentes, inspecto quod dilectus filius noster Lantelmus, abbas vester, mitram in suo capite non haberet, nullius super hoc nobis petitione porrecta, nec alicujus inducti suggestione, tum pro ipsius honestate abbatis et devotionis ejus constantia, tum quia monasterium vestrum ad dispositionem et jurisdictionem beati Petri et nostram, nullo pertinet mediante, mitram ei contulimus, sicut moris est, in capite deferendam. Licet autem ipse postmodum apud nos multum instaret ut eum redderemus a portanda mitra liberum et solutum, nos tamen eidem injunximus in virtute obedientiæ, in præcipuis festivitatibus, ut mitra, sicut ab aliis personis fieri solet, utatur; et vobis etiam ut ei prosequi suggeratis quod injunximus, harum significatione mandamus, tam ipsi, sicut diximus, usum mitræ, quam ejus successoribus, de consueta sedis apostolicæ benignitate indulgentes. Statuimus ergo ut nulli omnino hominum, liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verulis, VI Idus Aprilis.

CXXXV.

Bona et jura prioratus S. Arnulphi Crispeiensis, ordinis Cluniacensis, Silvanectensis diœcesis, confirmat.

(Verulis, April. 20.)

[*Bullar. Cluniac.*, p. 78.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis HUMBERTO, priori monasterii Sancti Arnulphi martyris Crespeii, aliisque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuam memoriam.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in domino filii, vestris postulationibus clementer annuimus, et prædecessorum nostrorum sanctæ recordationis Joannis, Paschalis, Innocentii, Eugenii et Alexandri, Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, præfatum Sancti Arnulphi martyris monasterium Crespeii, in quo divino mancipati estis obsequio, quod etiam nullius ditioni vel potestati, nisi Romani pontificis et abbatis Clunianensis subjectum esse dignoscitur, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes ut omnia quæ a fundatoribus loci vestri, a Gualterio videlicet Ambianensi quondam comite et conjuge ejus Adela vestro monasterio concessa et tradita esse noscuntur, ad exemplar eorumdem prædecessorum nostrorum vobis vestrisque successoribus in ea qua sunt tradita libertate conservari sancimus. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum aut principum, oblatione fidelium, sive aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant, tam a vobis quam ab aliis qui per Cluniacenses abbates priores præpositi fuerint, perpetuo possidenda, disponenda ac regenda; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est cum terris, vineis, decimis, et aliis omnibus pertinentiis suis, marcatum scilicet et suburbium castri Crespeii cum cultura quæ eidem castro adjacet, in qua pars castri fundata est, altare et villam Ogeri cum decimis et omnibus eidem loco pertinentibus, molendinum unum sub declivio montis castri Crespeii positum, in villa de Dilveiro unum, super Alturnam aquam pratum unum et vineas, Chasiam villam in Othivensi pago sitam cum omnibus pertinentiis suis, terris, silvis, pratis, molendinis duabusque ecclesiis, matricem videlicet ecclesiam ejusdem villæ, quæ est fundata in honorem Sancti Dionysii martyris, et subjacentem capellam Sancti Gengulphi cum decimis suis, ecclesiam Sancti Martini sitam penes castellum pontis Arensis cum terris, vineis et aliis pertinentiis suis; quæ quidem juxta tenorem privilegiorum vestrorum tam vobis quam vestris subjaceant successoribus, vestroque favore consilioque ordinetur. In silva Biera, villam quæ dicitur Fagil cum omnibus pertinentiis suis, in Meldensi pago ecclesiam unam, in villa quæ dicitur Mallos cum terris, hominibus et decimis. In episcopatu Silvanectensi ecclesiam Sanctæ Agathæ toto jure parochiali totius castri Crespeii, et omnibus pertinentiis suis, altare de Frenco, in episcopatu Belvacensi altare et villam de Locellis cum omnibus pertinentiis suis, cellam de Frenceriis cum omnibus pertinentiis suis, teneuram de Noirello, domos videlicet et vineas et decimas de Harcheri. In episcopatu Ambianensi cellam quæ vocatur Morandi, monasterium cum grangia de avenis et omnibus suis pertinentiis, quam quidem in eadem libertate semper manere sancimus, in qua hactenus mansisse dignoscitur. Possessiones

de villa Vilet prope montem Desiderii, altare Villaris, altaria de Germiniaco, quæ per Falconis quondam Ambianesis episcopi chirographum possidetis cum omni jure parochiali ejusdem villæ et decimis. In episcopatu Suessionensi ecclesiam de Bunoculo cum grangia, terris, vineis, pratis, ac decimis, aliisque redditibus. Allodium Guidonis militis apud Meromontem, allodium Leotaldi apud Dilucium cum aliis quæ ibi habetis, villam Vallis, villam Novam, villam Galcherii militis, èt allodium de Frovesta.

Adjicientes quoque, apostolicæ sedis auctoritate sancimus, ut quemadmodum sanctæ recordationis prædecessore nostro Joanne papa statutum atque firmatum est, quando idem locus sibi a jam dicto bonæ memoriæ Gualterio Ambianensi comite in suæ fundationis exordio oblatus est, atque ab eo tanquam novella plantatio in propriam et specialem sanctæ sedis apostolicæ filiam eadem domus est adoptata, ut nulli unquam archiepiscoporum vel episcoporum liceat excommunicationis seu interdicti sententiam absque assensu et mandato Romani pontificis, vel legati ejus a latere distincti in idem cœnobium promulgare, seu consuetudines aliquas ibi exigere, vel missas publicas contra voluntatem vestram celebrare, aut alicujus, gravaminis causa manum apponere. Neque enim dignum est ut qui ad jus sacræ Romanæ Ecclesiæ, quæ omnium Ecclesiarum caput et mater est, pertinere noscuntur, quorumlibet oppressionibus graventur, vel incursionibus agitentur. Liceat quoque vobis in ecclesiis vestris presbyteros eligere et diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei inventi fuerint, episcopus animarum curam committat, ita quidem quod ei de spiritualibus, vobis de temporalibus sine aliqua contradictione respondeant. Sane si presbyterum aliquem ad divina officia celebranda, in quo divino mancipati estis obsequio duxeritis retinendum, de altari Crucis, quod ad vos pertinet, nulli interim teneatur respondere. Decimas quoque novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis sive de nutrimentis vestrorum animalium nullus a vobis præsumat exigere, sed sine omni contradictione episcoporum et episcopalium ministrorum eas deinceps quiete possideatis, qui vestra peregrinis et pauperibus erogatis. Neque cuilibet facultas sit vos pro vivorum seu defunctorum eleemosynis ob salutem animarum vobis canonice datis inquietare. Sed tam vivorum quam defunctorum in dona et oblationes quæ ad vos deferentur, in usus servorum Dei et pauperum profuturas, salva justitia matricis ecclesiæ vobis retinere liceat et habere. Porro idem monasterium cum omnibus pertinentiis suis, sicut hactenus ex concessione sanctæ sedis apostolicæ fuisse dignoscitur, sub Cluniacensis monasterii libera ordinatione et dispositione consistat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, aut ablatas retinere minuereve, seu quibuslibet exactionibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnibus profutura, salva in omnibus sedis apostolicæ dignitate, et in supradictis ecclesiis diœcesanorum episcoporum canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episc.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Joannes presbyter cardinalis tituli Sancti Marci.

Ego Petrus presbyter cardinalis tituli Sanctæ Susannæ.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tituli Sancti Calixti.

Ego Paulus presbyter cardinalis tituli Basilicæ Sanctorum Apostolorum.

Ego Jacobus diac. card. S. Mariæ.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis

Ego Laborans S. Angeli diac. cardinalis.

Ego Goffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Datum Verul. per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XII Kalendas Maii, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno millesimo centesimo octogesimo quarto, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno tertio.

CXXXVI.

R. decano et capitulo Rothomagensi mandat, cum mortuus archiepiscopus sit, ut W[illelmum], electum Constantiensem, a suffraganeis Ecclesiæ Rothomagensis episcopis consecrandum curent.

(Verulis, April. 24.)

[MARTEN., *Thesaur.*, III, 987.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis R. decano et capitulo Rothom., salutem et apostolicam benedictionem

Significantibus dilectis filiis nostris capitulo Constantiensis Ecclesiæ, intelleximus quod cum dilectum filium nostrum W., decanum quondam Bajocensem, canonice et concorditer elegisset in episcopum a bonæ memoriæ R. archiepiscopo vestro, electio fuit solemniter confirmata, et consecrationi terminus assignatus. Sed interim archiepiscopus, sicut Domino placuit, diem clausit extremum, et ita sub occasu isto, non sine gravi dispendio, consecratio hactenus est dilata, cum sex annis et amplius jam dicta Ecclesia pastorali manserit providentia destituta. Unde quoniam mora trahit ad se periculum, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus atque præcipimus, quatenus, si res ita se habet, suffraganeis episcopis ad vestram Ecclesiam convocatis, præfato electo, sine difficultate, dilatione et appellatione remota, munus faciatis consecrationis impendi, ita quod plenitudinem officii pontificalis adeptus, commisso sibi gregi sacramenta

possit salubria ministrare, et tam in ordinatione clericorum quam in dedicatione ecclesiarum, et aliis quæ ad episcopum solum respiciunt, sicut fuerit necessarium, providere.

Datum Verul., VIII Kal. Maii.

CXXXVII.

Privilegium pro monasterio S. Severi Ravennate.
(Verulis, April. 27.)

[MITTARELLI, *Annal. Camaldul.*, IV, 113.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis HENRICO abbati Sancti Severi Ravennatis, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regulariter substituendis, in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis effectum congruum impertiri. Expropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis; monasterium Sancti Pulionis, ecclesiam Sanctæ Mariæ in Xenodochio, ecclesiam Sancti Thomæ; medietatem portæ Sancti Laurentii cum ripa fluminis usque ad turrem Sancti Cypriani, cum ipsa turri, et ab ipsa porta usque ad palatium quondam Theodorici regis cum casamentis et tenementis; quidquid habetis infra urbem Ravennatem vel infra totum territorium ipsius civitatis; insulam a Badanero usque ad portum Candiani et a monasterio vestro usque ad mare cum usu piscandi et pascendi ; quidquid habetis in comitatu Imolensi, ecclesiam de Butrio cum suis pertinentiis, ecclesiam Sancti Cassiani infra civitatem Faventinam cum omnibus pertinentiis suis, et quidquid habetis in ipsa civitate vel episcopatu suo; quidquid habetis in episcopatu Bononiensi, et quidquid habetis in episcopatu Liviensi ; ecclesiam Sanctæ Suffiæ in episcopatu Ferrariensi, et quidquid habetis in ipso episcopatu ; ecclesiam Sancti Ægidii in Carpenella, et tertiam partem ecclesiæ Sanctæ Mariæ ipsius villæ cum ipsa villa; capellam Sancti Severi, capellam Sancti Martini, capellam Sancti Christophori, capellam Sancti Andreæ in Catignano, capellam Sancti Paterniani cum omnibus pertinentiis earum; totam massam de Sclao et quidquid habetis in episcopatu Popiliensi ; ecclesiam Sancti Pauli de Casameruli cum pertinentiis suis, et quidquid habetis in civitate Ficloclensi vel in episcopatu, ecclesiam Sancti Angeli in civitate Ariminensi, ecclesiam Sanctæ Mariæ de Marignano, Ecclesiam Sancti Stephani in Pereto, ecclesiam Sancti Martini in Luciano, cum omnibus pertinentiis earum, et quidquid habetis in episcopatu Ariminensi ; ecclesiarum Sancti Jacobi in civitate Pensauriensi cum pertinentiis suis, et quidquid habetis in ipsa civitate vel episcopatu ; quidquid habetis in episcopatu Fanensi, vel Callensi, seu etiam Eugubiensi ; quidquid habetis in comitatu Castelli, castrum Coriæ cum ecclesiis et pertinentiis suis ; tertiam partem castri de Afra cum tertia parte ecclesiæ ipsius castri ; monasterium Sancti Benedicti de Castagnola cum omnibus suis pertinentiis, ecclesiam Sancti Joannis de Cassiano, ecclesiam Sancti Andreæ, ecclesiam Sancti Petri in Casiano cum omnibus pertinentiis suis, et quidquid habetis in comitatu Senogalliensi; monasterium de Castagnola, ecclesiam Sanctæ Mariæ de Remorta cum pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Stephani in Lemiciano, ecclesiam Sancti Sergii, ecclesiam Sancti Cassiani, et quidquid habetis in episcopatu Esino cum ecclesiis et pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Angeli in Casabie cum toto fundo, ecclesiam Sancti Ariaci in Gaona cum toto fundo, ecclesiam Sancti Joannis in Palumbice cum toto fundo, ecclesiam Sancti Joannis de Agello cum pertinentiis suis, ecclesiam Sanctæ Mariæ de Camorata, et quidquid habetis in comitatu Anconitano et Auximano.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque licentia sui abbatis de eodem loco discedere; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce, divina officia celebrare. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam, providerint eligendum. Sepulturam prætcrea monasterii vestri liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti fuerint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ad hæc, constitutionem quam charissimus in Christo filius noster Fridericus, illustris Romanorum imperator semper augustus, de non alienandis possessionibus vel redditibus monasterii fecit ab his qui nomine vestro tenent, et scripto authentico roboravit, aucto-

ritate apostolica ratam habentes futuris decernimus temporibus valituram, eamque præsenti privilegio confirmamus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed illibata omnia et integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

ADJUVA NOS, DEUS, SALUTARIS NOSTER.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ episcopus

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Paulus Prænestinus episcopus.

Ego Petrus presb. card. tit. S. Susannæ.

Ego Vivianus presb. card. Sancti Stephani in Cœlio Monte.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Pandulfus presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Jacobus diac. card. S. Mariæ in Cosmedin.

Ego Gratianus SS. Comæ et Damiani diac. card.

Ego Bobo diac. card. Sancti Angeli.

Ego Octavianus SS. Sergii et Bacchi diac. card.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Albinus diac. card. Sanctæ Mariæ Novæ.

Datum Verulis, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, V Kald Maii, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

CXXXVIII-IX.

Ecclesiam de Capite Ursuli tuendam suscipit ejusque bona ac privilegia confirmat.

(Verulis, Maii 4.)

[MURATORI, *Antiq. Ital.*, III, 1179.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio PETRO presbytero, rectore ecclesiæ de Capite Ursuli, salutem et apostolicam benedictionem.

Apostolicæ sedis benignitate inducimur, et susceptæ administrationis debito provocamur, venerabilia loca paterna charitate diligere, et contra malignorum incursus protectionis eis apostolicæ præsidium impertiri. Eapropter ad exemplar felicis recordationis Paschalis papæ, prædecessoris nostri, domum, cui Deo auctore præesse dignosceris, cum omnibus quæ in præsentiarum rationabiliter possides, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus: statuentes ut quæcunque bona a Gualandi filiis Theodorico et Groffolello, vel a Ranerio et Gottolo Gotti filiis, seu a Benni filiis Hugone et Theodorico, vel a Bernardo et Henrico Benni filiis, et a Rodulfo et Ildebrandino Ildebrandi filiis, vel a quibuscunque fidelibus in eamdem domum oblata sunt, vel in posterum offerri contigerit, quieta et integra in ejusdem domus possessione permaneant illibata, peregrinorum et pauperum usibus profutura. Prohibemus etiam ne quis in eamdem domum assultum facere, vel eam temere perturbare, aut ejus bona diripere, vel modis quibuslibet alienare præsumat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verulis, quarto Nonas Maii.

CXL.

Possessiones ecclesiæ collegiatæ B. Mariæ Brugis recenset, easque privilegio apostolico confirmat.

(Verulis, Maii 4.)

[MIRÆUS, *Opp. Diplom.*, II, 977.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GILBERTO præposito S. Mariæ Brugensis ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris canonice substituendis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor postulat æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit.

Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam in qua divino mancipati estis servitio, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ prædecessoris nostri sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: Ecclesiam de Sisela cum decimis et aliis pertinentiis suis; census quos homines vestri vobis annuatim exsolvunt; concessionem quoque bonæ memoriæ Balderici quondam Noviomensis episcopi quam parochiali ecclesiæ vestræ Sanctæ Mariæ quæ apud Brugense oppidum sita est fecit, felicis memoriæ prædecessorum nostrorum Paschalis et Alexandri papæ vestigiis inhærentes auctoritate apostolica confirmamus; scilicet ut altare beatæ Mariæ juxta quod prædecessor noster decrevit, ab omni exactione sit liberum. Canonici illic constituti eligendi præpositum suum canonicam habeant et liberam potestatem, in canonibus videlicet expressam, qualem enim canonici habuisse noscuntur, nunc de propria ecclesia, nunc de aliena præpositum eligentes. Cui quidem episcopus canonicorum spiritualem curam et providentiam substantiæ temporalis assignet. Ipse vero ab episcopo utramque prælationem accipiat, et pro utraque ei reve-

rentiam canonicam et subjectionem impendat.

Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce, divina officia celebrare.

Sepulturam præterea ecclesiæ vestræ liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti fuerint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ad hæc libertates et immunitates ac rationabiles consuetudines in ecclesia vestra hactenus observatas ratas habemus, easque futuris sancimus temporibus permanere.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Petrus presbyter cardinalis titulo Sanctæ Susannæ.

Ego Vincianus presbyter cardinalis titulo S. Stephani de Monte.

Ego Laborans presbyter cardinalis S. Mariæ trans Tiberim, titulo Calixti.

Ego Isandus presbyter cardinalis titulo Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Jacobus diaconus Sanctæ Mariæ in Cosmedino.

Ego Bobo diaconus cardinalis S. Angeli.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Soffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis

Ego Albinus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ Novæ

Datum Veruli, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii IV Nonas Maii, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

CXLI.

Statutum pro juramento personarum super residentia.

(Verulis, Maii 4.)

[PETIT, *Theodori Pœnitentiale*, p. 453.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. decano et canonicis Carnotensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum aliqua pro Ecclesiarum utilitate fuerint ordinata, quæ non sunt obvia rationi, ne cuiquam temeritas ea violare præsumat, munimine sunt apostolico roboranda. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus annuentes, quod bonæ memoriæ J. quondam episcopus vester in capitulo vestro de communi fratrum consilio statuit, scilicet ut cuicunque extunc personatus ecclesiæ vestræ daretur, juramentum præstaret in capitulo infra civitatem vestram residentiam se facturum (quo sacramento dicuntur astricti, quibus postmodum honores sunt et personatus ecclesiæ vestræ collati), sicut idem statutum rationabiliter est editum, et hactenus pro ipsius ecclesiæ utilitate sine contradictione servatum auctoritate apostolica confirmamus. Statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verul., IV Non. Maii.

CXLII.

Concordiam Guichardi Lugdunensis archiepiscopi confirmat.

(Verulis, Maii 6.)

[JUENIN, *Nouv. hist. de Tournus*, Pr., p. 179.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et fratribus domus Balgiacensis, salutem et apostolicam benedictionem.

..... Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, concordiam et compositionem quam bonæ memoriæ Guichardus quondam Lugdunensis archiepiscopus fecit super controversia quæ inter domum vestram et Petrum præcentorem, custodem S. Stephani super jure parochiali castri Balgiacensis fuerat diutius agitata, sicut eadem compositio atque concordia rationabiliter facta est, et ab utraque parte recepta, et in scripto authentico continetur, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verulis, II Nonas Maii.

CXLIII.

Monasterii Lætiensis possessiones confirmat.

(Verulis, Maii 6.)

[REIFFENBERG, *Monuments*, VII, 643.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis HELGOTO abbati Lætiensi monasterii ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Quoties a nobis petitur, etc. Eapropter, etc., statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque

bona idem monasterium in præsens juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum et principum, etc.

Datum Verulæ, per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, II Nonas Maii, indictione I., anno 1184, pontificatus vero dicti Lucii papæ III anno III.

CXLIV.

Monasterii Capeiensis protectionem suscipit et possessiones confirmat.

(Verulis, Maii 6.)

[D. Marrier, *Historia S. Martini a Campis* 341

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Roberto priori Capeiensis monasterii ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor postulat æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium in quo divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Ecclesiam S. Medardi de Capeio et tertiam partem decimæ ipsius castri et quidquid ibi habetis. Altare de Longavalle, tertiam partem decimæ ipsius loci, et quidquid ibi habetis. Illud juris et possessionis quod in altari de Clary Gaufridus clericus, filius Matthæi Peronensis viri illustris habebat, cum parte decimæ quam ibi habetis et quidquid ibidem possidetis. Præbendam unam in ecclesiam S. Fursei in Peronensi castro, ex donatione Radulfi comitis Viromand. Altare de Framarevilla, cum tertia parte decimæ, et quidquid ibi habetis. Altare de Waviller, cum tertia et decima et terra et curte quam ibi habetis. Altare de Veteri Ambianensi liberum et absolutum et ab omni costumia, et quidquid ibi in decima vel terra habetis. Terram de Remecurt et quidquid ibi habetis. Terram de Fulconcurt et quidquid ibi habetis. Allodium de Choinnoles et hospites et quidquid ibi habetis. Altare de Mames et quidquid in decima illius loci habetis. Quidquid habetis in decima de Carnai. Altare de Fontanis, cum curte et quidquid ibi habetis. Viginti solidos ad luminare ecclesiæ singulis annis in conductu mercatorum, quod vulgo Guionagium dicitur, Peronæ capiendos et in festo S. Remigii persolvendos, de dono Radulfi comitis Viromand et Adeleidis uxoris ejus. Terram quæ dicitur S. Cornelii, sub redditione census quinque solidorum. Sexaginta solidos Atrebatensis monetæ. Apud Warneston, tres bonuerios terræ de dono Petri militis de Capeiō, assentientibus et concedentibus Eva uxore ipsius et Gila filia ejusdem.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas extorquere præsumat. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus vobis, vero de temporalibus, debeant respondere : liceat vobis quoque clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Priorem insuper vel monachos sicut a bonæ memoriæ papa Lucio et aliis Romanis pontificibus constitutum est, sine auctoritate Rom. pontificis nullus excommunicationi vel interdicto subjicere propria voluntate præsumat. Si vero, quod absit! in atrio vestro, vel in effusione sanguinis, vel in verberum illatione, sive in aliquo hujusmodi violentiam irrogari forte contigerit, nequaquam propter hoc a divinis ecclesia vestra prohibeatur officiis. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Prohibemus insuper ut infra fines parochiarum vestrarum, sine assensu vestro, capellam vel oratorium, nullus ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanæ Ecclesiæ. Statuimus etiam ut si prior qui pro tempore fuerit in vestra ecclesia constitutus, præbendam quam in ecclesia S. Fursei de Perona debetis habere, alicui personæ idoneæ quæ assidue deserviat ad tempus duxerit committendam, integritatem fructuum sicut alii qui assidui fuerint, consequatur. Chrisma quoque, oleum sanctum, consecrationes altarium, ordinationes clericorum et cætera ecclesiastica sacramenta a diœcesano suscipietis episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam atque communionem apostolicæ sedis habuerit et ea gratis et absque pravitate aliqua vobis voluerit exhibere. Alioquin liceat vobis quemcunque malueritis catholicum adire antistitem, qui nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Libertates vero et immunitates ac rationabiles consuetudines in ecclesia vestra hactenus observatas, ratas habemus, easque futuris temporibus illibatas manere sancimus. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna in posterum sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ne quis

infra clausuras locorum vestrorum, seu grangiarum vestrarum furtum facere, ignem apponere, seu hominem capere vel interficere audeat. Adjicientes autem auctoritate nihilominus apostolica prohibemus, ut nulli episcopo liceat in ecclesia vestra stationes facere vel missas publicas sine assensu vestro celebrare, ne monasticæ simplicitas disciplinæ quæ per prælatos ecclesiarum fovenda dignoscitur, popularibus tumultibus perturbetur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et Cluniacensis monasterii et ecclesiæ S. Martini de Campis debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Datum Verulani, per manum Alberti S. R. E. presbyteri cardinalis et cancellarii, II Nonas Maii, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

CXLV.

Privilegia, immunitates ac possessiones canonicæ S. Ursi de Aosta confirmat.

(Verulis, Maii 7.)

[*Historiæ patriæ Monum.*, Chartæ, I, 930.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Huldrico priori Sancti Petri et Sancti Ursi de Augusta, et canonicis ejusdem ecclesiæ, tam præsentibus quam futuris, canonicam vitam professis, in perpetuum.

Religiosis votis annuere et ea operis exhibitione complere officium nos invitat suscepti regiminis et ordo videtur exigere rationis. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam ecclesiam, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Dei timorem et B. Augustini Regulam in ipsa ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Deo, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est, cum omnibus pertinentiis suis, ecclesias Sanctæ Mariæ et Sancti Petri de Castro Argenteo cum pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Albani de Mosterio cum omnibus pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Laurentii de monte Girolt cum decimis et pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Ursii de Conia cum decimis et pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Stephani de Grazano cum decimis et pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Martini de Varaia cum decimis et pertinentiis suis, ecclesiam Sancti Salvatoris de Valesia cum appendiciis suis, ecclesiam Sancti Jacobi de Ussonia et locum de Stillano cum appendiciis suis, ecclesiam Sancti Joannis de Quarto, et ecclesiam Sancti Andreæ de Pavone cum decimis et appendiciis suis, ecclesiam de Salugia cum decimis et appendiciis suis, ecclesiam Sancti Pauli de Verzel juxta Sesiam cum appendiciis suis. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum nostrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque prioris sui licentia de eodem loco, nisi arctioris religionis obtentu, discedere; discedentem vero, absque litterarum communium cautione, nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. In parochialibus autem ecclesiis, quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare; quibus, si idonei fuerint, episcopus animarum curam committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam, providerint eligendum. Inhibemus etiam ne ecclesias

aut terras seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum liceat alicui personaliter dare sive alio modo alienari sine consensu totius capituli aut majoris et sanioris partis. Si quæ vero donationes vel alienationes aliter quam dictum est factæ fuerint, irritas esse censemus.

Ad hæc autem adjicimus ne aliqui canonici seu conversi, sub professione domus vestræ astricti, sine consensu et licentia prioris ac majoris et sanioris partis capituli vestri, pro aliquo fidejubeant, vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiant ultra pretium capituli sui providentia provisum, nisi propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere præsumpserint, non teneatur conventus, sine cujus licentia et consensu hoc egerant, aliquatenus respondere

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatas ecclesias temere perturbare, aut earum possessiones auferre vel ablatas retinere, seu quibuslibet vexationibus fatigare ; sed omnia conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Bene valete.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Petrus presb. cardin. tit. S. Susannæ subscripsi.

Ego Vuccanus tit. S. Stephani in Cœlio Monte presb. card. subscripsi.

Ego Laborans presbyter cardin. Sanctæ Mariæ Trans-Tiberim tit. Calixti subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Paulus Prænestinus episcopus subscripsi.

Ego Jacobus diac. card. S. Mariæ in Cosmedin subscripsi.

Ego Ardicio diaconus cardin. S. Theodori subscripsi.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diacon. card. subscripsi.

Ego Ottonianus diaconus cardinalis Sanctorum Sergii et Bacchi subscripsi.

Datum Verulis, per manum Alberti Sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, Nonas Maii, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno tertio.

CXLVI.

Bulla pro capitulo S. Martini Turonensis.

(Verulis, Maii 28.)

[*Défense des privilèges de Saint-Martin de Tours*, p. 24.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano, thesaurario et capitulo Beati Martini Turonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ecclesia vestra ad apostolicam sedem nullo mediante pertineat, dubitatis ne, si causas quæ motæ fuerint contra eam venerabili fratri nostro Turonensi archiepiscopo delegemus, occasione delegationis jurisdictionem in vos quærat perpetuam vindicare. Vestræ proinde libertati pro nostro volentes officio providere, auctoritate vobis apostolica indulgemus ut, si ad jam dictum archiepiscopum aliquæ contra ecclesiam vestram litteræ sunt obtentæ, vel fuerint imposterum impetratæ, liceat vobis ipsum de apostolica licentia recusare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Dat. Verul. v Kal. Junii.

CXLVII.

Bulla pro ecclesia S. Martini Turonensi.

(Verulis, Maii 28.)

[*Ibid.*]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Philippo decano, Ro. thesaurario et capitulo Sancti Martini Turonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, de his qui fidelitatem promiserunt et juramento etiam firmaverunt stare judicio capituli vestri, juxta consuetudines ecclesiæ vestræ, si quod vobis jurarunt noluerint adimplere, plenam vobis auctoritatem concedimus, et conferimus potestatem, eis, sublato appellationis obstaculo, beneficia subtrahendi quæ ipsius ecclesiæ nomine tenere noscuntur quousque satisfecerint competenter. Libertates quoque, dignitates et consuetudines approbatas ecclesiæ vestræ vobis auctoritate apostolica confirmantes, illibatas et integras permanere sancimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verul., v Kal. Junii.

CXLVIII.

Bulla pro capitulo S. Martini Turonensis.

(Verulis, Maii 28.)

[*Ibid.*]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Philippo decano, Ro. thesaurario et capitulo Sancti Martini Turonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto Ecclesia vestra specialius noscitur ad jus

et proprietatem sedis apostolicæ pertinere, tanto amplius nobis imminet providendum ut integritas pacis et libertatis ipsius in sua jugiter firmitate consistat, et honorabilius status ejus per adinventionis illicitæ pravitatem aliquid juris sui dispendium non incurrat. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus annuentes, antiquam ipsius ecclesiæ dignitatem secundum quod in Romanorum pontificum et regum privilegiis continetur, in suo statu manere decernimus, et eam auctoritate apostolica confirmamus, de communi fratrum consilio statuentes ut omnia communia juramenta vel conjuratio quam burgenses vestri de Castronovo sub appellatione communiæ vel communis sacramenti fecerunt, quocunque nomine censeatur, irrita sint et cassa, et principales auctores eorum cum fautoribus suis, si ea abjurare noluerint, vinculo anathematis innodentur. Illud quoque juramentum quo se illis temere populus obligaverat irritum esse decernimus, et præcepimus non teneri, ita tamen ut de temeritate ipsius juramenti digna pœnitentia satisfaciant, quia illud contra Ecclesiam Dei præsumptione damnabili præstiterunt; maxime cum ex hoc et libertas deperiret Ecclesiæ, et in iis quæ ad jurisdictionem ejus pertinere noscuntur, multa sæpius contra juris ordinem et servatam hactenus justitiam provenirent. Si qui ergo de actoribus juramentorum præscriptorum vel conjurationis ipsius exstiterint qui, ea abjurare commoniti, contradicant, vel hujusmodi deinceps conventiculis manu tenendis aut roborandis insistant, liberam vobis damus, nullius contradictione vel appellatione obstante, excommunicandi eos auctoritate apostolica facultatem.

Ad hæc prædecessorum nostrorum felicis recordationis Alexandri et aliorum quorumdam Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, de consueta clementia et benignitate sedis apostolicæ vobis duximus indulgendum ut, si archiepiscopi vel episcopi in quorum episcopatibus malefactores vestri fuerint, tertio per intervallum trium mensium a vobis reverenter et devote atque humiliter requisiti, de ipsis usque ad annum vobis et ecclesiæ vestræ plenam et sufficientem justitiam non exhibuerint, extunc habito saniori consilio et maturitate quam decet servata, liceat vobis eos auctoritate nostra infra missarum solemnia, nullius appellatione vel contradictione obstante, excommunicationis vinculo innodare. De his autem qui fidelitatem vobis promiserunt, et juramento confirmaverunt stare justitiæ capituli vestri, juxta consuetudines ecclesiæ vestræ, si infra sex menses postquam archiepiscopi vel episcopi quorum parochiani sunt, a vobis requisiti fuerint, eos secundum quod diximus de aliis quod vobis juraverunt non compulerunt adimplere, eamdem per omnia vobis auctoritatem concedimus et conferimus potestatem. Adjicimus quoque ut quos de malefactoribus vestris archiepiscopi vel episcopi excommunicaverint, liberum sit vobis excommunicatos denuntiare.

Prohibemus insuper ut nulli archiepiscopo, vel episcopo, vel alii ecclesiasticæ personæ liceat excommunicationis vel interdicti sententiam, quam in prædictos malefactores vel juratos vestros servata forma et ordine quem diximus, de communi consilio vel majoris et sanioris partis rationabiliter protuleritis, sine satisfactione congrua relaxare; sed usque ad dignam emendationem sententia ipsa rata et firma permaneat, et irrefragabiliter observetur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ definitionis, concessionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Verul., v Kalendas Junii.

CXLIX.

Aimerico priori et capitulo Silviniacensi concedit « ne quis infra ejusdem ecclesiæ parochias sine ipsorum assensu ecclesiam vel capellam construat, nec excommunicationis sive interdicti sententiam in Silviniacenses promulget. »

(Castri, Jun. 15.

[1] *Histoire du prieuré de Souvigny*, 342, teste Bréquigny, *Table chronologique*, IV, 43.]

CL.

Monasterium S. Mariæ Noviportus tuendum suscipit et ejus bona ac jura confirmat.

(Anconæ, Jun. 17.)

[Ughelli, *Italia sacra*, I, 332. — Pontificis et cardinalium subscriptiones, cum die illis ascripta, hic tantum exhibentur, Lectore ad bullam Alexandri III eidem monasterio, iisdem verbis, concessam revocato. Vide *Patrologiæ* t. CC, in Alexandro III, ad an. 1177, Junii 29.]

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Joannes presbyter card. tit. S. Marci.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Trans Tiberim, tit. Calixti.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Datum Anconæ, per manum Hugonis S. R. E. notarii, xv Kal. Julii, indict. II, Incarn. Domin. 1183, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno III.

CLI

Donationes Godefridi I, Henrici I et Godefridi II, Brabantiæ ducum, in favorem equitum Templariorum confirmat.

(Arimini, Jun. 22.)

[Miræus, Opp. diplom., II, 1189.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis magistro et fratribus domus militiæ Templi, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis mente non discordant, effectu prosequente complere. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu jam concessionem bonæ memoriæ Godefridi quondam ducis Lotharingiæ vobis et domui vestræ rationabiliter factam, ratam esse decernimus, eamque ut indissolubilem obtineat firmitatem, præsentibus litteris duximus inserendam.

Statuit namque divinitus inspiratus ut quindecim mansos et maresium et prata usque ad flumen Lane in loco ubi silva fuit, et vadit secus terram monachorum Sanctæ Mariæ et terram viri nobilis Gosowini, ex dono suo, propria consentiente uxore sua, habeatis in posterum et ad utilitatem domus vestræ utiliter teneatis.

Præterea nepos ejus Godefridus, dux Lotharingiæ, cum propriæ uxoris assensu, donum a prædicto Godefrido avo suo factum recognovit et ratum habuit, et, ad exemplar ipsius, relevamentum hominum suorum, tam in ducatu de Brabantia, quam in comitatu de Arescot, et in tota terra, et in ducatu suo, sicut ex authentico scripto ejus agnovimus, vos habere concessit.

Adjiciens ut quicunque de fratribus vestris in curia ejus pro reditu illo colligendo morabitur, pro se et duobus scuteriis et tribus equitaturis fenum et avenam habeat, et candelas, et ferraturas equorum de curia ipsa percipiat. Quæ utique omnia, sicut pie et rationabiliter data sunt et concessa, rata esse decernimus, et ea vobis et domui vestræ auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere et ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Arimini, x Kal. Julii.

CLII.

Monasteria Camaldulensia adimi congregationi vetat.

(Bononiæ, Jul. 7.)

[*Annal. Camaldul.*, IV, p. 116.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Placido Camaldulensi priori, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Officii nostri nos admonet et invitat auctoritas pro Ecclesiarum statu satagere, et earum quieti et tranquillitati salubriter, auxiliante Domino, providere. Dignum namque et honestati conveniens esse dignoscitur ut quid ad earum regimen, Domino disponente, assumpti sumus, eas et a pravorum hominum nequitia tueamur, et beati Petri atque sedis apostolicæ patrocinio muniamus. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Paschalis, Eugenii, Anastasii, Adriani et Alexandri Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, præcipimus et præsentis decreti auctoritate sancimus, ne cuiquam omnino personæ, clerico, monacho, laico cujuscunque ordinis aut dignitatis, præsentibus aut futuris temporibus, liceat congregationes illas et loca illa quæ Camaldulensis eremi sive cœnobii disciplinam et ordinem susceperint, quæque hodie sub illius regimine continentur, ullo modo ab ejus subjectione et unitate dividere. Quæ videlicet loca et congregationes conservandæ unitatis gratia singularibus visa sunt vocabulis adnotanda :

In episcopatu Arretino monasterium Sancti Salvatoris Berardingorum, Sancti Petri in Rota, Sanctæ Mariæ in Agnano, Sancti Quirici in Rosa, eremum de Fleri, monasterium Sancti Viriani, Sancti Bartholomæi in Anglari, Sanctæ Mariæ de Pratalia, monasterium Silvæmundæ, Sancti Petri Minoris, Sancti Michaelis de Burgo, ecclesiam de curte Luponis, Sancti Andreæ de Castellione, Sancti Savini in Arretino, monasterium Sanctæ Mariæ in Trivio; in Galiata monasterium de Insula, Eremum Novum, monasterium de Ferrazzano; in episcopatu Montis-Feretranensi monasterium Montis-Herculis ; in episcopatu Pesauriensi monasterium Sancti Decentii, eremum Sajoli; in episcopatu Bononiensi monasterium Sancti Archangeli, Sancti Felicis, Sanctæ Christinæ, Sanctorum Cosmæ et Damiani, hospitale Sanctæ Mariæ in Ragone; in episcopatu Faventino monasterium Sancti Hippolyti ; in episcopatu Esino monasterium Sancti Georgii, eremum Rainaldi, monasterium de Accoli; in episcopatu Camerinensi monasterium Sanctæ Helenæ, monasterium de Pirella; in episcopatu Spoletinensi monasterium Sancti Sylvestri; in episcopatu Fulginensi monasterium de Landun...; in episcopatu Castellano monasterium Sancti Sepulcri, monasterium Sanctæ Mariæ de Deciano, Sancti Petri de Planeto; in episcopatu Florentino monasterium Sancti Petri in Luco, Sancti Salvatoris juxta civitatem; in episcopatu Fesulano monasterium Montismuri; ecclesiam Sanctæ Margaretæ, monasterium de Pratoveteri; in episcopatu Vulteranno monasterium Sanctæ Mariæ in Policiano, Sancti Petri in Fontiano, Sancti Petri in Cerreto, monasterium Sancti Justi; in episcopatu Pisano, monasterium Sanctæ Mariæ de Morrona, Sancti Stephani in Cinctoria, monasterium Sancti Savini, monasterium Sancti Michaelis de Burgo, Sancti Fridiani, Sancti Zenonis; in episcopatu Lucano monasterium Sancti Salvatoris in Cantignano, Sancti Petri in Puteolis; in Sardinia, in episcopatu Turritano, monasterium Sanctæ Trinitatis de Sacraria, ecclesiam Sanctæ Eugeniæ in Samanar, ecclesiam Sancti Michaelis et Sancti Laurentii in Vanari, ecclesiam Sanctæ Mariæ et Sancti Joannis in Altasar, ecclesiam Sanctæ Mariæ in Contra, ecclesiam Sancti Joannis et Sancti Simeonis in Salvereno, ecclesiam Sancti

Nicolai de Trulla, ecclesiam Sancti Petri in Scano, ecclesiam Sancti Pauli in Cotrognano, ecclesiam Sancti Pet i in Olim; in Tuscia, in episcopatu Clusino eremum Vivi in monte Amiato cum omnibus supradictorum locorum pertinentiis; villam præterea de Mojona, quam emistis ab Henrico præposito et reliquis canonicis cum omnibus pertinentiis suis; villam de Montione, quam ab abbate Sanctæ Floræ emistis, quemadmodum in vestris chartulis continetur, et vobis a prædecessore nostro bonæ memoriæ papa Anastasio, mediante justitia, adjudicata est, et scripti sui sententia confirmata.

Omnia igitur monasteria cum omnibus ad ipsa pertinentibus statuimus et apostolicæ sedis auctoritate sancimus, tanquam corpus unum sub uno capite, id est sub priore Camaldulensis eremi temporibus perpetuis permanere, et in illius observatione persistere : sub eo, inquam, priore, qui ab ipsius congregationis abbatibus sive prioribus et ab eremitis regulariter electus, præstante Domino, fuerit. Porro congregationem ipsam ita sub apostolicæ sedis tutela perpetuo confovendam decernimus ut nulli episcoporum facultas sit aliquod ex his monasteriis absque prioris conniventia et apostolicæ sedis licentia excommunicare vel a divinis officiis interdicere. Fratribus autem ipsis licentia sit a quo maluerint episcopo consecrationum et ordinationum sacramenta suscipere. Ad hæc monasterium de Urano vobis et conventui vestro, salvo jure Ravennatis Ecclesiæ, auctoritate apostolica confirmamus. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu aliis quibuslibet vexationibus fatigare; sed illibata omnia et integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesanorum episcoporum canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco jura sua servantibus sit pax Domini Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus ss.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Henricus Albanensis episcopus ss.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus ss.

Ego Joannes presb. card. tit. Sancti Marci ss.

Ego Laborans presb. card. tit. Sanctæ Mariæ Trans Tiberim tit. Calixti ss.

Ego Pandolphus presb. card. tit. basilicæ xu Apostolorum ss.

Ego Ardicio S. Theodori diac. card. ss.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card. ss.

Ego Soffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. card. ss.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card. ss.

Datum Bononiæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, Nonis Julii, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1183, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

CLIII.

Monasterii S. Benigni Divionensis possessiones et privilegia confirmat.

(Veronæ, Jul. 31.)

[PÉRARD, *Recueil*, 258.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis HAMONI abbati Sancti Benigni Divionensis ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo postulat rationis præsertim quando petentium voluntates et pietas adjuvat et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium in quo divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis prædecessorum nostrorum, Gregorii VII, Honorii, Innocentii, et Alexandri Romanorum pontificum, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et B. Benedicti Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

... vestro sitæ sunt, libertatem presbyterorum .... ecclesiis Domino servientium, quam Robertus quondam Lingonensis episcopus monasterio............. frater noster Manasses episcopus Lingonensis in eisdem........... ecclesia Sancti Apollinaris et in ecclesia de Longo Vado, de Plumlariis et Villariis, vobis perpetuo concessit, et scripto proprio confirmavit; ecclesiam Sancti Germani de Lariaco in qua sanctimoniales consistunt, ita quidem ut et ipsæ sanctimoniales vobis vestris-

que successoribus ecclesiæque Divionensi debitam obedientiam et consuetam exhibeant, sicut ejusdem loci monachi exhibere noscuntur, sicut eam canonice ac pacifice possidetis, vobis nihilominus confirmamus; cellam etiam Clementini prati in qua conversi consistunt; locum de Fordemunt in quo similiter conversi consistunt; illud etiam remissionis et immunitatis, quod bonæ memoriæ Robertus quondam Lingonensis episcopus, vel sui prædecessores, de paratis et synodis vobis rationabiliter indulsisse noscuntur, præsentis scripti auctoritate confirmamus. Villam præterea quæ Dianetum dicitur, sicut per judicium Stephani Æduorum episcopi monasterio vestro juste adjudicata est, et vos eam pacifice possidetis, cum omnibus pertinentiis suis, nihilominus auctoritate apostolica confirmamus. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem vestram recipere, et eos absque contradictione aliqua in vestro monasterio retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis licentia, vel ejus ministerio, nisi arctioris religionis obtentu, discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione, nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis vel interdictis, non pulsatis campanis, summissa voce divina officia celebrare. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis presbyteros nominare, eosque diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, qui ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ea vero quæ a prædecessoribus nostris, Sergio, Joanne, et Alexandro de cœmeterio, vel de aliis provida vobis sunt deliberatione concessa, sicut in privilegiis eorum continetur, illibata de cætero manere censemus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra et illibata conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Joannes presbyter cardinalis tituli Sancti Marci.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ Trans Tiberim tituli Calixti.

Ego Humbertus presbyter cardinalis tituli Sancti Laurentii in Damaso.

Ego Pant. presbyt. cardinalis tit. basilicæ XII Apostolorum.

Ego Arditio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus diaconus cardinalis Sanctorum Cosmæ et Damiani.

Ego Joffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Veronæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, secundo Kalendas Augusti, indictione secunda, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno tertio.

CLIV.

Ecclesiam S. Petri Nessinam tuendam suscipit ejusque possessiones et privilegia confirmat.

(Veronæ, Aug. 10.)

[TATTI *Ann. di Como*, t. II, p. 884.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis præposito ecclesiæ S. Petri de Nessii ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis, in perpetuum.

Quoties illud a nobis petitur, quod rationi et honestati convenire videtur, animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam S. Petri, in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo ecclesia memorata sita est cum omnibus adjacentiis, quæ ad eamdem ecclesiam pertinent. Ex dono et concessione B. Cumani episcopi quartam partem decimationis ejusdem plebis vestræ. Runcum S. Joannis de Domo, quem Stephanus archipresbyter excolebat. Silvam insulanam, quam memoratus episcopus emerat. Oratoria SS. Victoris et Nazarii de Brienno cum om-

nibus appendiciis eorum. Decimam de Domo Crescentii de Brienno. Oratorium SS. Georgii et Nazarii de Ilido cum omnibus appendiciis ejus. Oratorium S. Andreæ apostoli de Nervo cum omnibus appendiciis ejus. Oratorium S. Mariæ de Vico cum omnibus appendiciis ejus. Oratorium S. Martini de Careno cum omnibus appendiciis ejus. Oratorium S. Mariæ et S. Fidelis de Ciserno cum omnibus appendiciis ejus. Oratorium S. Ambrosii de Palanzo cum omnibus appendiciis ejus. Oratoria S. Mariæ et S. Alexandri de Hemena cum omnibus appendiciis eorum. Oratorium S. Margaritæ de Molina cum omnibus appendiciis ejus; terram de Curticella; decimam de casa Ursonis de Pino et Joannis presbyteri fratris ejus; decimam de casa Petri presbyteri et nepotum ejus; decimam de casa filiorum Stephani presbyteri; decimam filiorum Martini de Calcariola et beneficium custodiæ.

Decernimus ergo, ut nulli omnino liceat præfatam ecclesiam temere perturbare aut possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere seu aliquibus vexationibus fatigare; sed illibata omnia et integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica, sæcularisve persona hanc nostræ conservationis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem suam congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Datum Veronæ, per manum Hugonis notarii, IV Idus Augusti, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno III.

CLV.

Parthenonem SS. Salvatoris et Juliæ Brixien. sub sanctæ Romanæ Ecclesiæ protectione cum suis bonis, juribus et jurisdictionibus confirmat.

(Veronæ, Aug. 18.)

[MARGARINI, *Bullar. Casin.*, II, 205.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus GRATIÆ abbatissæ monasterii Sanctæ Juliæ Brixiensis, ejusque sororibus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Prudentibus virginibus quæ sub habitu religionis, accensis lampadibus, per opera sanctitatis jugiter se præparant ire obviam Sponso, sedes apostolica debet præsidium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eas a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis infringat. Eapropter, dilectæ in Christo filiæ, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium Sanctæ Juliæ Brixiensis, in quo divino estis obsequio mancipatæ, quod ad jus et proprietatem beati Petri, nullo mediante, pertinere dignoscitur, ad exemplar prædecessorum nostrorum felicis recordationis Calixti, Innocentii, Eugenii Romanorum pontificum, sub beati Petri tutela et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quæcunque prædia, quascunque possessiones, quæcunque bona, ex munificentia bonæ memoriæ Ansæ reginæ, seu ex largitione illustris memoriæ imperatorum, qui post eam regni gubernacula susceperunt, vel ab aliis fidelibus collata, idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis et his quæ vobis successerint, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Sermionem cum duabus ecclesiis Domini videlicet nostri Salvatoris et Sancti Viti martyris· Cervanicam cum ecclesia Sanctæ Juliæ martyris; Nubelariam cum ecclesia Sancti Laurentii; Berciagum cum duabus ecclesiis Sancti Zenonis et Sancti Stephani; Magonenvicum cum ecclesia Sancti Alexandri; Thimolinam cum ecclesia Sanctæ Juliæ; Barbadam cum duabus ecclesiis Sanctæ Mariæ et Sanctæ Juliæ et Sancti Petri; Monticellum cum ecclesia Sanctæ Mariæ; Voum cum ecclesiis Sancti Petri et Sancti Laurentii; Calvatonem cum ecclesiis Sanctæ Mariæ, Sanctæ Juliæ et Sancti Blasii; Scandolariam cum ecclesia Sancti Michaelis; Ciconariam cum ecclesia Sanctæ Mariæ; Gosenagum cum ecclesia Sancti Martini; Miliarinam cum ecclesia Sanctæ Juliæ; Sermidam cum ecclesia Sancti Petri in Solado, et capellam Sanctæ Juliæ de Pradellis. Præterea quascunque alias curtes, villas, castella, ecclesias, portum Placentinum, et ripaticum ejus, districtum servorum et liberorum ad vestrum cœnobium pertinentium, et omnia ad idem monasterium pertinentia nihilominus confirmamus. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere aut extorquere præsumat. Decimas etiam quas idem monasterium a quadraginta annis inconcusse possedit et in præsentiarum sine controversia possidet, vobis et per vos eidem monasterio auctoritate apostolica confirmamus. Præsenti quoque decreto sancimus, ut prædictum monasterium apostolicæ sedis tutela et regia defensione munitum, sub nullius unquam alterius potestate vel jurisdictionibus redigatur; adeo ut quisque sacerdotum, nisi ab ipsius loci abbatissa fuerit invitatus, missarum ibi solemnia celebrare præsumat. Præterea ipsius loci abbatissæ licentiam

indulgemus ecclesias ad honorem Dei construere, et libertatem ab imperatoribus et regibus monasterio præfato concessam tam in mercatis constituendis, quam in castellis, in terris ipsius monasterii ubicunque voluerit pro utilitate ejusdem monasterii ædificandis, pariter roboramus. Nullus etiam episcopus, dux, marchio, comes, vicecomes, seu aliqua magna parvaque persona, ullum districtum in aliquibus locis ipsius monasterii tenere vel judicare, aut aliquid placitum, absque licentia abbatissæ habere præsumat, aut res ipsius spirituales, sæcularesve quovismodo alienare vel molestiam ei inferre, aut fodrum vel mansionaticum, seu ripaticum, aut paratas, sive functiones aliquas exigere audeat. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium, sive basilicarum, ordinationes abbatissæ vel monacharum, seu clericorum vestrorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, seu quidquid ad sacrum ministerium pertinet, a quibuscunque malueritis catholicis suscipiatis episcopis, qui nimirum absque pravitate et reprehensione aliqua, ea vobis concedant, quemadmodum a supradictis prædecessoribus nostris Calixto, Innocentio, Eugenio, Romanis pontificibus, vestro monasterio pro fragilitate feminei sexus constat esse concessum. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbatissa vel earum qualibet quæ tibi successerint, nulla ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quam sorores communi consensu, vel sororum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et B. Benedicti Regulam providerint eligendam.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, earum, pro quarum gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Omnia supra scripta statuimus cum auctoritate Romanæ Ecclesiæ. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theobaldus Ostien. et Velletrensis episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Joannes presbyter card. tit. ecclesiæ Sancti Marci.

Ego Laborans presb. card. tit. Sanctæ Mariæ Trans Tiberim.

Ego Pandulphus presbyter card. tit. basilicæ xii Apostolorum.

Ego Ardicio diac. card. tit. S. Theodori.

Ego Gratianus tit. SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Goffredus tit. Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Albinus tit. Sanctæ Mariæ Novæ diacon. card.

Datum Veronæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, xv Kalend. Septembris, indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno IV.

Signum Lucii papæ III.

ADJUVA NOS, DEUS, SALUTARIS NOSTER.

CLVI.

Bulla papæ pro monasterio Boni-radii.

(Veronæ, Aug. 31.)

[*Gall. Christ. nov.* XII, Instrum. 138.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GIRARDO abbati monasterii Boni-radii, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Boni-radii, in quo divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Dei timorem in vestro cœnobio, et beati Benedicti Regulam ac Cisterciensium fratrum institutionem noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum possidet, aut in futurum, concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus etiam illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est cum omnibus pertinentiis suis, quæ sunt a via trita quæ tendit a Nivernis Warziacum, usque ad tritam veterem quæ ducit a Charitate Warziacum; et omnia usuaria in omni potestate Caldemisii, tam in nemoribus quam in plana terra: nemus quod dicitur Booles, grangiam Boni-radii cum pertinentiis suis; pasturas in Boiplano, grangiam Cathelaii cum pertinentiis suis; terras Lamberti Salonis, nemus Milonis, nemus quod dicitur Castales (*Chastelet*), terras Gaudrici, viam qua itur

ad grangiam; grangiam Caviniaci (*Chevigny*) cum pertinentiis suis, grangiam aquæductus cum pertinentiis suis; nemus quod dedit vobis domina de Grenat; usuaria in nemore Britan... grangiam Avantigiarum cum pertinentiis suis; parvum fundum, planum etiam nemus quod dicitur Noardes; molendinum de Pruvera, et molam ipsorum molendinorum; terram quæ dicitur Caumes (*Chaumes*), quam vobis dedit Everardus Motet; grangiam Concisi cum pertinentiis suis; prata, terras dominæ Mariæ de Nauminia (*Naumain*); rufam forestam, domum et vineas Warziaci; domum et vineas Serbenti; Montem-Agleuti (*Montaiglaut*) et vineas; Pontem-tilium, terras de Constablei (*Constables*); pratum Galeraudi (*Pré Galeraud*), et exclusam ipsius prati, Noassegaudi (*Novesegaud*); prata Angelorum (*Pré des Anges*) usque ad lapidiscinium; prata S. Macuti, pratum Petri Constables, prata de Linerolas (*Ligneroles*). Sane laborum vestrorum quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos a sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam, vel rapinam, aut furtum committere, ignem apponere, hominem capere vel interficere aliqua temeritate præsumat. Decernimus ergo nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, etc.

Datum Veronæ, per manum Hugonis sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, II Kalendas Septembris, indictione II, Incarnationis Dominicæ 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno III.

CLVII.

Monasterium Altahense superius tuendum suscipit et ejus bona juraque confirmat.

(Veronæ, Sept. 2.)

[*Monumenta Boica*, tom. XII, 112.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis WOLFRANO abbati monasterii Sancti Petri in Alta, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium Sancti Petri in Alta, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis. Drasselesriede, Ossenpach, Leivannesriede, Calberespach, Haimesperge, Aitinha, Plassanesperch, Adelhartesdorf, Hagenperg, Heich, Melpach, Pirche tres curtes, Gocholdesgrube, Chroleinesdorf, Hubenare, tres curtes Borascelle, tres curtes, Toveranesdorf, Renften, duas curtes, Sikeleinesperge, Mennaha. Molendinum, Hicenperge, prædium, Grube, unum prædium. Ricemannesdorf, tres curtes, Temanesdorf, tres vineas et quidquid ibi habetis. Velberch, curtem, Teusenbach, duas curtes, juxta unam curtem. Mertanne, Puchperge, Radesmannesperge, Menna unam curtem, et molendinum. Haugencelle, Freindorf, curtem Riute, duas curtes. Harde, Strazchirchen, Vulpach, mansum unum. In Buizchouen, duas curtes, Mœtingen curtem. Silichinge, tres curtes Haiterhouen, novem mansos Wintpozzingen, curtem. Harde, Hunderdorf tres curtes, Scorringe dimidium mansum Berndorf, tres mansos. Dietrichesdorf, curtem, Tatingem mansum, Hovedorf duas curtes. Pinningen curtem Mirendorf villam Wacenriede villam et Laderaren, quatuor curtes. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere aut extorquere præsumat.

Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco possessionem fas sit absque abbatis sui licentia nisi arctioris religionis obtentu de eodem loco discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Decimas præterea quas a quadraginta annis inconcusse tenuistis, vobis nihilominus confirmamus. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. In parochialibus vero ecclesiis quas habetis liceat vobis sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus animarum curam committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere.

Auctoritate quoque apostolica prohibemus ne advocatus vester, qui pro tempore fuerit, aliquam violentiam in vestro monasterio exercere, seu bona ipsius alienare aliqua occasione præsumat, sed eo

jure contentus existat, quod sibi antiquitus noscitur institutum. Si vero fratribus gravis et monasterio inutilis apparuerit, eo amoto, alium idoneum eligendi de auctoritate apostolica vobis et successoribus vestris concedimus facultatem. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successore nullus ibi qualibet subreptionis astutia, seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem, et beati Benedicti Regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integre conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona etc.

Ego Joannes presb. card. titulo S. Marci.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodorus Portuensis et Sanctæ Rufinensis sedis episcopus.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Transtiberim titulo Calixti.

Ego Pandulfus presb. card. titulo Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Arditio diacon. card. S. Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Gofredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card.

Datum Veronæ per manum Hugonis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, IV Non. Sept., indictione II, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno III.

CLVIII.

Privilegium de usu mitræ pro abbatibus S. Michaelis Bambergensis.

(Veronæ, Sept. 4.)

[USSERMANN, *Episcopatus Bamberg.* Prob. 126.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio WOLFRANO abbati Sancti Michaelis in monte Babenbergen, salutem et apostolicam benedictionem.

Eos qui sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ sinceræ devotionis exhibent puritatem, clementiori sicut convenit benignitate respicimus, et placidi favoris assensum justis eorum petitionibus non negamus. Eapropter, dilecte in Domino fili, tuis justis postulationibus annuentes, et preces venerabilis fratris nostri O. Bambergensis episcopi exsecutione favorabili prosequentes usum mitræ, qui tibi personaliter est concessus, tuis quoque successoribus indulgemus, ut Ecclesia tua semper præ oculis habeat, in quo exhibitum sibi largius favorem et gratiam sedis apostolicæ recognoscat. Nulli ergo, etc.

Dat. Veronæ, II Non. Septembris.

CLIX.

Bononiensem et Mutinensem ecclesias testatur a sese, salvo jure Gerardi archiepiscopi Ravennatis, consecratas esse.

(Veronæ, Sept. 4.)

[RUBEI *Hist. Ravenn.*, p. 356.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri, GERARDO Ravennati archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Dignum est et consonum rationi ut cum ad tuæ fraternitatis instantiam Bononiensi et Mutinensi ecclesiis impenderimus dedicationis munus, nunquam ex hoc adversus ecclesiam tuam, cui tanquam metropoli sunt subjectæ, et aliquantam vindicare valeant libertatem. Nos itaque providere volentes, ne de facto nostro, contraire vel successores tuos, injuriæ aut scandali materia oriatur, auctoritate apostolica constituimus, ut nullum ex hoc tibi, vel successoribus tuis præjudicium in posterum generetur, sed semper jam dictæ ecclesiæ, sicut ante dedicationem quam eis impendimus erat, in tua et successorum tuorum obedientia, et subjectione, sine contradictione consistant. Nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contravenire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Veronæ II Non. Septembr.

CLX.

Privilegium pro Ecclesia S. Thomæ Regiensi.

(Veronæ, Sept. 9.)

[TIRABOSCHI, *Memorie Moden.*, III, 94.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus BEATRICI abbatissæ Sancti Thomæ Regiensis ejusque sororibus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Prudentibus virginibus quæ sub habitu religionis accensis lampadibus per opera sanctitatis jugiter se præparant ire obviam Sponso, sedis apostolicæ debet præsidium impertiri, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eas a proposito revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilectæ in Christo filiæ, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam Sancti Thomæ in qua Dei estis obsequio mancipatæ sub beati Petri et nostra pro-

tectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et B. Benedicti Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis in eo temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia inpræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo memorata ecclesia sita est, sicut a strata regia venit ad viam Sanctæ Crucis, et ab eadem via currit ad fossatum civitatis, et interius sicut fossatum extenditur usque ad tenutam filiorum Balbi, et ab eo loco revertitur ad stratam regiam; plebem de Mutilena, quæ in honore Sancti Michaelis dedicata est, cum capellis et pertinentiis suis, scilicet capellam de Sisio Sanctæ Mariæ cum omnibus ad eamdem ecclesiam pertinentibus; capellam Sancti Dalmatii cum pertinentiis suis; capellam Sancti Celestini cum pertinentiis suis in Vicojoario; capellam Sancti Blasii in Runcocesso, cum omnibus pertinentiis suis; rationes quas habetis in ecclesia de Curviaco; capellam Sancti Pauli in civitate cum omnibus quæ ad camdem ecclesiam pertinent; ecclesiam Sancti Viti cum omnibus quæ ad eamdem ecclesiam pertinent; ecclesiam Sancti Vigilii in Saxo-Forte cum pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Blasii de Villanova cum pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Domini de Fozano cum omnibus pertinentiis suis; terram quam habet Asto de Novis Libellario nomine ab ecclesia vestra cum casis, casamentis, et vineis; tredecim jugera terræ et casamentum in civitate, quæ omnia domna Beatrix precario nomine tenebat ab ecclesia vestra et mansum de Monte detentum per Guidonem et nepotem suum, sicut ea juste et sine controversia possidetis. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, seu nutrimentis vestrorum animalium nullus a vobis decimas extorquere præsumat.

Quia vero decimationum proventus ecclesiis et earum sunt deputati personis, prohibemus ut nulli laico de terris seu redditibus vestris decimas exigere liceat. Inhibemus insuper ut nulli archiepiscopo in vos aut ecclesiam vestram sine manifesta et rationabili causa suspensionis liceat vel excommunicationis sententiam promulgare. Liceat quoque..... vobis personas sæculo fugientes liberas et absolutas ad conversionem vestram recipere et eas absque contradictione qualibet retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis non pulsatis campanis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam decernimus, ut eorum, qui se illic sepeliri deliberaverint, devotioni et extremæ voluntati, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Antiquas et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ a quadraginta annis inconcusse usque ad hæc tempora sine controversia conservatas auctoritate apostolica manere volumus illibatas. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbatissa vel qualibet eorum quæ tibi successerint, nulla ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quam sorores communi consensu vel sororum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendam.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur earum pro quarum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Joannes presbyter cardinalis tit. Sancti Marci.

Ego Laborans presbyt. cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim titulo Calixti

Ego Pandulphus presbyter cardinalis titulo basilicæ XII Apostolorum.

Ego Ardicio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Veronæ per manum Hugonis notarii, v Idus Septembris, indictione tertia, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno tertio.

CLXI.

Privilegium pro ecclesia S. Evasii de Casali.

(Veronæ, Sept. 24.)

[De Conti, *Memorie storiche di Casale*, I, 357.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Stephano præposito ecclesiæ Sancti Evasii de Casali ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Piæ postulatio voluntatis debet effectu prose-

quente compleri etc..... et ad exemplar prædecessorum nostrorum bonæ memoriæ Calixti, Paschalis et Innocentii Romanorum pontificum præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et beati Augustini regulam in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter conservetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia vestra in præsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Omnes ecclesias sitas in curia Casalis cum omnibus suis pertinentiis; ecclesiam Sancti Hilarii et domum laboris ecclesiastici; in Paciliano ecclesiam Sancti Germani, etc.; mansum Radulfi Quecea cum primitiis et tertia parte decimarum totius loci Casalis, et tota decima terrarum familiæ Sancti Evasii, et tota decima Braydarum episcopi, et quidquid ecclesia de Paciliano de jure vel longa consuetudine vestræ ecclesiæ facere consuevit; villam Luvintini cum decimis et omnibus pertinentiis suis. In Sancto Georgio XIV mansos; sextamdecimam partem Torcelli et tenimentum quondam Petri Crassi cum omnibus pertinentiis suis. In Montedo tres mansos. In Fraxineto mansum unum et dimidium. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium nullus a vobis decimas auferre præsumat. Liceat quoque urbis clericos vel laicos a sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem vestram recipere, et eos in ecclesia vestra sine contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem, fas sit absque præpositi sui licentia de claustro discedere; discedentem vero sine communi litterarum cautione nullus audeat retinere. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi a diœcesano suscipietis episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam atque communionem sedis apostolicæ habuerit, et ea gratis et absque pravitate aliqua vobis exhibere voluerit. Alioquin liceat vobis catholicum quemcunque malueritis adire antistitem, qui nimirum nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Obeunte quoque te nunc ejusdem loci præposito, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Augustini Regulam providerint eligendum. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre; vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva diœcesani episcopi canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes, presbyter cardinalis tit. Sancti Marci.

Ego Hubertus, presb. card. tit. S. Laurentii in Damaso.

Ego Pandulphus, presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Theodorus, Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus, Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus, Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Ardicio, diac. card. Sancti Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diacon. card.

Ego Goffredus S. Mariæ in Via Lata diac. cardinalis.

Ego Albinus, S. Mariæ Novæ diac. card.

Datum Veronæ per manum Hugonis, S. Romanæ Ecclesiæ notarii, VIII Kal. Octobris., indict. tertia, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno quarto.

CLXII.

Monasterii S. Petri Radoliensis protectionem suscipit bonaque confirmat.

(Veronæ, Sept. 26.)

[*Bullarium Cluniacensis*, 79.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis SIMONI priori monasterii Sancti Petri de Radolio, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuribus regularem vitam professis in perpetuum

Quoties a vobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Sancti Petri de Radolio, quod ad Cluniacense monasterium spectare dignoscitur, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est cum tota villa Radiolensi et pertinentiis suis, et quidquid habetis juxta confines ejusdem

villæ tam in bosco quam in plano, ecclesiam Sancti Stephani de Condeiaco cum decimis et duabus partibus tortellorum in crastino Natalis Domini, et candelarum in Purificatione Beatæ Mariæ, capellam Sancti Martini in eadem parochia, novem arpenta pratorum inter eumdem et pontem de Conde, furnum et molendinum de firmitate Anculfi, ecclesiam de Chaminiaco cum decimis et capella Beatæ Mariæ Magdalenæ in eodem loco sita, tertiam partem decimarum de Lusenciaco cum aliis decimis et redditibus quæ in eadem parochia possidetis, molendinum unum apud Vavas cum prato quod Brubium dicitur cum hospitibus etiam et aliis redditibus et pratis, quæ habetis in parochiis de Chaminiaco et Lusentiaco, terras, aquas, prata, nemora et hospites quæ habetis apud Grupellarias, apud Canescellum, et apud Caminiacum octo sextaria avenæ quos reddit Ausculfus de Marvo pro excambio molendini, ecclesiam de Chælliaco cum decimis et oblationibus, et quidquid habetis in eadem parochia, in terris et terragiis sive aliis redditibus, ecclesiam de Bussy cum decimis et duabus partibus candelarum in Purificatione Sanctæ Mariæ, et oblationum in Pascha, Nativitate Domini, et festo Omnium Sanctorum et S. Sulpicii, ecclesiam de Duciis cum tertia parte tortellorum in Nativitate Domini, et candelarum in Purificatione Sanctæ Mariæ, terram de Chalmot, nemus de Rugel, nemus Bulardi cum nemore de Molera in parochia de Staalda, dimidium molendinum, decimas, et alios redditus, terras, hospites, prata quæ habetis apud Teviants, decimam partem decimæ de Montiniaco ex ea parte aquæ quæ versus ecclesiam est exceptis aquis et vitulis, terram et prata de Usco, tertiam partem decimæ de Mesilam in blado cum tractu et tertiam partem minutarum decimarum, apud Iahamias terram arabilem cum viginti tribus denariis de censu, sex solidos de censu in ecclesia de Venderia, et undecim partes decimarum tam minutarum quam aliarum et tortellarum in Nativitate Domini, et omnes candelas in Purificatione Beatæ Mariæ, exceptis duodecim et exceptis minutis decimis quatuor hospitum Sancti Faronis, terras, prata, homines seu hospites et redditus, quos in illa parochia habetis: tertiam partem decimarum de Huguerre, cum tertia parte tortellorum in Nativitate Domini, terras et hospites et redditus alios, quos habetis apud Loriacum; medietatem decimæ de Crespeel tractu apud Vendeul, tertiam partem decimæ Sancti Juliani cum tertia parte hospitum, atrii, et tortellarum, et quod habetis in decimis et redditibus apud Gandelus, dimidium modium frumenti in molendino de Trema, capellam B. Mariæ de Lisiaco cum tribus modiis frumenti, qui recipiuntur in molendinis ejusdem loci, et decem solidos cum duobus modiis vinagii et duobus denariis, unaquæque hebdomada in foro et cæteris ad eamdem capellam pertinentibus in eodem loco et apud Villerias, medietatem decimæ de blado cum tractu et unum septarium plus in singulis modiis, pecuniam quam habetis apud Asverias, apud Eschaneru quatuor solidos de censu, de terra Salviniaci in ecclesia de Placeio quartam partem tortellarum et oblationum in Nativitate Domini, in Pascha, in festo Omnium Sanctorum, et Sancti Victoris, et duas partes decimarum, villam quæ dicitur Bennarim cum appendiciis suis, et justitia, et quidquid habetis in hominibus, pratis, et censibus apud Congiacum et apud Uvivum, sextam partem decimæ de blado, apud Sanctipelliacum duos sextarios avenæ et duos de frumento cum terragio et censu, apud Orthollim duas partes decimæ, quatuor sextarios frumenti qui debent recipi in grangia Sancti Faronis, apud Vanderiam pro encambio de Panchat. In civitate Meldensi ecclesiam Sancti Christophori cum tertia parte oblationum in Nativitate, in Epiphania, in Pascha, in Pentecoste, in festivitate Omnium Sanctorum, in Purificatione vero Beatæ Mariæ, in festo sancti Christophori tertiam partem candelarum; item in eadem civitate tertiam partem censuum, quos habent ex dono Wiardi de Venderia cum quibusdam censibus, dimidium modium bladi quem reddunt vobis leprosi ejusdem urbis, pro terra de Chamolt duas partes decimæ de Varenna cum jure præsentationis, quod in eisdem ecclesiis habetis in villis etiam vestris, et hominibus liberam justitiam, sicut ab Ada vicecomitissa, et ab Hugone filio ejus scripto est authentico confirmata, item decimam de Firmitate et de Canday tam in vino quam in grano. Villá Eleemosynarii, villarium cum justitia, villam de Vorpellariis cum justitia ex dono Agathæ, decimam de Chaviniaco, medietatem decimæ de Nucimento, molendinum de Vannis, boscum et hospites de Chasverel ex dono Radulfi de monte mirabili, allodium de Chamot cum appendiciis suis, homines quoque et ancillas de Firmitate, sicut Hugo albus eos tenuerat, allodium de Pavant cum octo hospitibus, et justitia, et possessionibus eorum, decimam de Rutel, allodium de Crutis ex dono Willelmi Joharanni, terram et redditum de Freneco ex dono Petri de Trema, et Simonis fratris sui, terram et hospites de Jorcham ex dono Reginaldi Gurdonis. Item terram, decimam, censum et casamentum Anculfi de Conde apud Lori et Tauro medietatem terræ, et grangiæ de Duciis, ex dono Roberti de Lisy, terram de Cusiis ex dono Roberti de Lisiaro Goonis, de Gaudi et Odonis de Staalda, decimam de Montiniaco, furnum de Gaudeluco et foragium ejusdem castri prædictæ comitissæ et Hugonis filii ejus, usum furni et domus sicut in authentico eorum scripto continetur, in ecclesia Beatæ Mariæ de Duciis quinque modios frumenti in Meldensi granario viginti solidos in consuetudine quæ passagium dicitur, duos sextarios salis singulis annis, jus et domum, quæ juxta domum sita est ex dono prædictæ vicecomitissæ et filii ejus, mortuas etiam manus, et recognitiones servorum et ancillarum, quas Hugo albus dedit, apud firmitates An-

culfi, sicut ipse tenuit capellam Sanctæ Mariæ de Fonte Sereno cum appendiciis suis, et quidquid habetis, Naudelu, Choisy, et Cury decem solidos de Bernardo de Charon, quos sextarios frumenti apud Choisy quatuor sextarios bladi, in decima de Canos quidquid habetis apud Latingis, apud Curfem ecclesiam ipsius loci cum præsentatione presbyteri, quidquid habetis apud Frenios, Trebure, Curtogiis, castrum Theoderici, Varenas, Panant, Crutis, Neustorel, Cardulot, Villarium, Vestulum, Vuelli, Selonts, medietatem magni molendini, et quidquid habetis Buzæ Bivul, Premant, medietatem decimæ de Damant, et quidquid habetis apud Lory, Socom, et apud Villerslevast, quidquid habetis in firmitate Anculfi et finibus ejus ex dono prædictæ vicecomitissæ Adæ et Hugonis filii ejus, sicut in eorum scripto authentico continetur. Possessiones vero alias quas monasterium vestrum a quadraginta annis inconcusse possedit, et impræsentiarum sine controversia possidetis vobis nihilominus confirmamus.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere aut extorquere præsumat, liceatque vobis clericos vel laicos a sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversiones recipere, et eos absque contradictione aliqua remanere. Prohibemus insuper ne cui fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque prioris sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, de eodem loco discedere; discedentem, absque communium litterarum testimonio canonice nullus audeat recipere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis suspensa voce divina officia celebrare. Inhibemus etiam ut intra fines parochiarum vestrarum nullus ecclesiam vel oratorium sine consensu diœcesani episcopi et vestro ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanorum pontificum: libertates præterea et immunitates vestras antiquas, et rationabiles consuetudines monasterio vestro concessas et hactenus observatas, ratas habemus, et eas futuris temporibus illibatas manere sancimus, sepulturam vero illius loci liberam esse decernimus ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnibus profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, diœcesani episcopi justitia, et Cluniacensis monasterii debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Datum Veronæ per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, VI Kalendas Octobris, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus domni Lucii papæ III anno IV.

CLXIII

Privilegium pro Ecclesia Tarvisina.

(Veronæ, Oct. 1.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, V, 530.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, ven. fratri CONRADO Tarvisino episcopo, ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

In eminenti sedis apostolicæ specula constituti fratres nostros episcopos, tam propinquos quam longe positos, fraterna debemus charitate diligere, et Ecclesiis quibus Domino auctore præesse noscuntur, paterna sollicitudine providere. Eapropter, ven. in Christo frater Conrade episcope, tuis justis postulationibus clementer annuimus, et ecclesiam B. Petri Tarvisin., cui Deo auctore præesse dignosceris, ad exemplar felicis recordationis Eugenii pp. prædecessoris nostri sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum, vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis præstante Domino poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.

Ecclesiam S. Mariæ de Asylo cum castro, curte, et omnibus pertinentiis suis, monasterium S. Mariæ de Muliano, etc. *Omissis reliquis, quæ in bulla etiam Eugenii II supra relata* (31) *leguntur.* Ecclesiam SS. Quadraginta cum pertinentiis suis. Hospitale S. Juliani de Fossapudia cum pertinentiis suis. Hospitale de Aceto cum pertinentiis suis. Hospitale de Mergara cum pertinentiis suis. Ordinationem monachorum, et clericorum pertinentium ad monasterium de Narvisia, et ad monasterium S. Fuscæ, et ad monasterium S. Martini, et ad monasterium S. Fumiæ, et ad monasteriem de Cripignaga, et ad monasterium S. Elenæ de Tessara, qui debet recipere Tarvisinum episcopum in die festivitatis S. Elenæ, et ad monasterium de Piro, sicut hactenus fuisse noscitur observatum, tibi, tuisque successoribus auctoritate Apostolica confirmamus. Clerici vero prædictorum monasteriorum, qui ministrant populo. Tarvisini episcopatus, debent Tarvisino episcopo facere obedientiam, et tam abbates, quam eorum clerici interesse debent capitulis generalibus, decimas molendinorum de Plavi a Negrisia usque ad mare ecclesiam S. Stephani de Tarvisio,

(31) Vide *Patrologiæ* tom. CLXXX.

ecclesiam S. Viti, ecclesiam S. Augustini, ecclesiam S. Gregorii, hospitale S. Leonardi. Decernimus ergo, etc. Si qua, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Henricus Alban. episc. ss.

Ego Theobaldus Ostien. et Velletren. episc. ss.

Ego Joan. presbyt. card. titulo Sancti Marci ss.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti ss.

Ego Hubertus presb. card. tit. Sancti Laurentii in Damaso ss.

Ego Willelmus Remorum archiep. tit. S. Sabinæ card. ss.

Ego Pandulphus presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum ss.

Ego Ardicio diac. card. Sancti Theodori ss.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis ss.

Ego Soffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. card. ss.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card. ss.

Datum Veronæ, per manum Hugonis S. R. E. notar., Kal. Octob., ind. III, Incarnat. Dom. anno 1184, pontificatus vero D. Lucii PP. III anno IV.

CLXIV.

Canonicorum Tarvisinorum possessiones ac privilegia confirmat.

(Veronæ, Oct. 1.)

[*Ibid.*, 533.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Oberto decano ecclesiæ S. Petri Tarvisinæ, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis in perpetuum.

Piæ postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, et ut devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et ad exemplar patrum et prædecessorum nostr. S. record. Eugenii et Alexandri PP. præfatam ecclesiam Sancti Petri, in qua divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Communem vero vitam, quam in eadem ecclesia observare promisistis, sedis apostolicæ auctoritate confirmamus, et ne cuiquam vestrum post factam promissionem nisi obtentu religionis retro abire liceat prohibemus, et si quis hoc attentare præsumpserit ejusdem ecclesiæ beneficio privetur; nec aliquis, nisi qui hanc communem vitam se observaturum promiserit, in eadem ecclesia de cætero canonicus instituatur. Statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste, ac canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, vel aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant: in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: Decimas, oblationes, primitias, sepulturas, et subjectiones capellanorum et clericorum in eadem civitate commorantium, sicut eas quiete et canonice hactenus possedistis: ecclesiam S. Nicolai, quæ est sita in claustro vestro cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Joan. Baptistæ, ecclesiam S. Joan. de Ripa cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Bartholomæi cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Sophiæ, quæ est extra muros civitatis cum pertinentiis suis, terras quas habetis in civitate Tarvisii ædificatas et inædificatas, clausuram quam habetis juxta fossas ejusdem civitatis, et terras quas habetis in..... mansos et terras quas habetis in Spauciano, et in Maltuco, et Ursinico, et Bauliaco, mansos quos habetis in Castaniola, mansos quos habetis in Malsago, et in Postomia, et in Musano, ecclesiam S. Bonæ cum pertinentiis suis et molendinis, ecclesiam S. Mariæ de Fontanis cum pertinentiis suis, et terram quam habetis juxta sedimen Pelagium de Spineta, mansos quos habetis in Lanzanigo, et Braida, et Maceraida, et Luvadina, ecclesiam S. Pelagii de Aurinis cum pertinentiis suis, et mansos quos habetis in eodem loco, et terras, et decimas quas habetis in Ponzano, mansos quos habetis in Paduano, et in villa orba, et ad pedem montelli, mansos quos habetis in Storga, in villa pendula, et in Salimbercu, et locum ad molendinum faciendum, mansos quos habetis in Carbonara, villam Melmæ cum ecclesia S. Michaelis ejusdem villæ et tredecim rotis molendini cum pertinentiis suis ibidem, mansos quos habetis in Campo storto, et in Lanzago, in Cunfo, in Nerbono, mansos quos habetis in Luviniaco, et in ripa rupta, et severa, et terras quas habetis in Fuligno, mansos quos habetis in Dulfon. Villam cum prato Gulzoli, ecclesiam S. Mariæ ejusdem villæ cum decimis et cæteris pertinentiis suis, mansum unum in curte rlatica, terras quas habetis in Mestre ædificatas, et inædificatas, mansos quos habetis in Zello, et nemus ibidem, terram cum vinea quam habetis in Cellarino, mansum unum in Brenulo, et unum mansum in Canollata, mansos, quos habetis in Burbiliaco, et terras quas habetis in Podenzano, et terras quas habetis in Scaltinico, et terras quas habetis in Carpino, ecclesiam S. Angeli cum suis pertinentiis, mansum unum in Mediolantiis, ecclesiam S. Gervasii cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Vitalis cum pertinentiis suis, et mansos quos habetis ibidem, mansos quos habetis in Zero, mansos quos habetis in Canizano, et in Reveno, mansos quos habetis in Quinto, et in Cervaria, ecclesiam S. Christinæ cum pertinentiis suis, et mansos quos habetis ibidem, et in Tiverono, ecclesiam S. Andreæ de Cavasagra cum pertinentiis suis, mansum unum in puteo bono, mansos quos habetis in Vedelago, mansos quos habetis in silva rotunda, villam Silvæ-Rosæ, et ecclesiam S. Andreæ, quæ in eadem villa

sita est cum pertinentiis suis, mansos quos habetis in Sobiolla, mansos quos habetis in Bassano, in Marmano, et Romano, et in Burso, et in Canili, et in S. Ilaria, et in Leudulis, et in Fonte, et in S. Zenone, mansos quos habetis in Asilo, in Braida, et in Maliagello, et in Nugaretto, mansos quos habetis in Montebeiluna, et finibus ejus : terras quas habetis in Triviniano, et in Casello, et in Pusnovo, mansos quos habetis in Dupladino, et in Segusino, et mansum unum in Vipicano, mansos quos habetis in Petrarubea, et in Fenario, et in Lano, mansos quos habetis in Auno, et in aliis locis per episcopatum Feltrensem, et terras quas habetis in episcopatu Bellunensi ex dono bo. mem. Gregorii Tarvisini episcopi, omnem decimam totius terræ de Ciliano, si quocunque tempore fuerit laborata : præterea omnes decimas quæ in territorio urbis Tarvisii juri ejusdem ecclesiæ dicatæ esse noscuntur, quemadmodum prælibatus episcopus jam dictæ ecclesiæ vestræ concessit, et scripto authentico roboravit, nos eas vobis, et per vos eidem ecclesiæ auctoritate apostol. nihilominus confirmamus. Plebem de Medulo cum decimis quas possidetis in eadem villa, ecclesiam S. Margaritæ de Petrarubea cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Antolini de Aspa, et mansos qui fuerunt de Vidoro canonico, et terram de Grintina. Sane quoniam per quosdam præpositos, qui curam bonorum canonicæ vestræ gerebant, usque adeo distrahebantur bona prædicta, quod vix poteratis ex eis congrue sustentari, ad tantum incommodum removendum cum venerab. fratre nostro Conrado episcopo vestro, et quibusdam aliis suis prædecessoribus communiter statuistis, ut unus ex vobis annis singulis assumatur, qui vice præpositi ad commodum vestrum ejusdem canonicæ bona dispenset. Nos vestris postulationibus annuentes constitutionem ipsam ad exemplar ejusdem prædecessoris nostri Alexandri PP. auctoritate apostolica confirmamus. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat, etc. Si quis autem, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanen. episcopus.

Ego Theobaldus Ostien. et Velletren. episcopus.

Ego Joan. presb. card. S. Marci.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim titulo Calixti.

Ego Willelmus Remorum archiep. tit. S. Sabinæ card.

Ego Hubertus presbyter cardinalis Sancti Laurentii in Damaso.

Ego Gandulphus presb. card. tit. Basilicæ Duodecim Apostolorum.

Ego Arditio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Soffredus diaconus cardinalis Sanctæ Mariæ in Via Lata.

Ego Albericus Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Veronæ, per manum Ugonis S. Romanæ Ecclesiæ notarii Kal. Octobris, indictione tertia, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno IV.

CLXV.

Monasterii S. Petri Viennensis protectionem suscipit.

(Fragmentum.— Veronæ, Oct. 23.)

[Bosco, *Floriac. Biblioth.*, læv. xyst. 106.]

Subscripserunt :

Joannes presbyter cardinalis TT. S. Mariæ.

Laborans presb. card. TT. S. Mariæ trans Tiberim.

Hubertus S. Laurentii in Damaso.

Theodinus Portuensis et S. Rufinæ episcopus.

Henricus Albanensis episcopus.

Theobaldus Ostiens. et Veliti eo.

Additio diac. S. Theodori.

Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac.

Safredus S. Mariæ in Via Lata diac.

Albinus S. Mariæ Novæ diac. card.

Landus presb. card. TT. Basilicæ XII Apostolorum.

Dat. Veronæ per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, X Kal. Novemb., indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus anno IV.

CLXVI.

Privilegium pro Ecclesia Magdeburgensi.

(Veronæ, Oct. 25.)

[*Origin. Guelf.*, Præf., p. XXV.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri WICHMANNO Magdeburgensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Officii nostri debitum attendentes quo cunctis sumus in eo quod digne postulant debitores, illud specialiter cogitamus, ut in eos qui nobiscum vocati sunt in partem sollicitudinis grata semper et ubique solatia de nostræ fundantur plenitudine potestatis. Eapropter, dilecte in Domino frater, charitatis tuæ studium dignis in Domino laudibus prosequentes, quo videlicet ecclesiæ tibi creditæ ita salubriter providisse dignosceris, ut digne in Domino commendabilis habearis, justis petitionibus libenter annuimus, et castrum Seburg, quod cum reliqua hæreditate præfatæ ecclesiæ contulisti, eidem ecclesiæ auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut Somersemburg quoque cum appendiciis suis et Juterburg cum pertinentiis ejus, aliæque possessiones et prædia quæ prædictæ Magdeburgensi ecclesiæ studium et industria tuæ sollicitudinis acquisivit (32), firma tibi et illi-

(32) Tam miti vocabulo utitur pontifex ut etiam ecclesias spoliis aliorum locupletare *ad studium et industriam sollicitudinis episcopalis* referat. Non tamen, ut id obiter dicam, Henrici Leonis filii hoc

bata permaneant, nec a dominio et proprietate ipsius temeraria qualibet mutabilitate recedant. Quod ut cautius futuris semper temporibus observetur, præsenti constitutione decernimus, ut quicunque tibi archiepiscopali dignitate successerint, specialem exhibeant in susceptione pallii cautionem, quod ea a te relicta, vel inter vetustas ecclesiæ possessiones inventa receperint sine apostolicæ sedis licentia et consilio majoris et sanioris partis capituli, titulo quolibet alienare non debeant, sed ea semper ad utilitatem Magdeburgensis ecclesiæ bona fide custodiant et defendant. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et constitutionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat.

Cunctis autem eam servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus ss.

Ego Joannes, tit. Sancti Laurentii presbyter cardinalis ss.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ Transtiberim et Sancti Calixti.

Ego Hubertus, presbyter cardinalis tit. S. Laurentii in Damaso.

Ego Paulus, presbyter cardinalis tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Conradus, Sabinensis episcopus et Moguntinæ sedis archiepiscopus.

Ego Theodinus, Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus, Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus, Ostiensis et Sanctæ Velletrensis Ecclesiæ episcopus.

Ego Ardicio, diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Soffredus, Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus, Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Veronæ, per manum Hugonis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, VIII Kal. Novembris, indictione III, Incarnationis Dominicæ 1184, pontificatus vero domni Lucii III papæ anno quarto.

CLXVII.

Privilegium pro monasterio SS. Petri et Pauli Munsteriensis.

(Veronæ, Oct. 28.)

[Hundius, *Metropol. Saltzburg.*, II, 521.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Hartwico, abbati Sancti Petri monasterii siti in

præcepto acquieverunt, aut sufficere illud ad roborandam archiepiscopi injustam possessionem crediderunt. Potius sicuti juris naturalis esse noverant, ut injuste erepta ab iniquo possessore quovis tempore iterum revindicari queant, sic castrum Summerseburg præcise ab iisdem inter possessiones suas numeratum fuisse inter alia documenta evincit charta divisionis quæ alias exhibetur; quippe qui illud ad Ottonis IV portionem hæreditariam pertinuisse edocemur. Neque est, ut hic immorigeros eos aut temeratores mandatorum pontificiorum fuisse existimes; etenim clausula: *Si preces veritate nitantur*, quæ omnibus pontificiis rescriptis ex natura rei inest, has ipsas Wichmanni technas a primis suis initiis irritas statim atque ipso jure nullas reddiderat, quia nec auditus Henricus Leo, de cujus corio fabula ludebatur, nec justus titulus, quo occupatio illa consolidaretur, in judicio allegatur, sed omnia a Wichmanno tumultuarie acta, atque hinc ipsa confirmatio pontificia, ut jurisconsulti loquuntur, sub et obreptitie obtenta erat. Lusus quidem est ex ingenio magis quam rei veritate natus, quando direptæ atque spoliatæ Henrici Leonis provinciæ sub equi lacerati et excarnificati pictura repræsentantur; verissimum tamen spectaculum exhibent ab uno latere ecclesiastici, ab altero sæculares quidam proceres his exuviis mirum in modum ditati. Cum non recens sit pictura, non metuendum foret, ut satiram scripsisse videretur, qui explicationem Henningesianam ad sensum ejus rectius divinandum recitaret. Sed cum nullo prorsus sale condita sint epigrammata illa, nostris verbis pictam tabulam brevissimis explicabimus. A dextro igitur latere cernuntur quæ sibi vindicarunt 1° Moguntinus (quanquam falsa sit Henningesii opinio Eischfeldiam ex spoliis Leonis ab archiepiscopo jam acquisitam fuisse); 2° Coloniensis; 3° Paderbornensis; 4° Bremensis et Verdensis; 5° Halberstadensis et Magdeburgensis (qui tamen minus recte in una persona conjunguntur, cum uterque sigillatim rationes suas ex hac calamitate plurimum auxerit); 6° Hildesheimensis; 7° Mindensis; 8° Lubecensis (quamvis non tam ad episcopum quam civitatem, quæ nunc sui juris facta Cæsari sive duci intermedio subjecta esse cœpit, cum ex proscriptione Henrici Leonis commoda illa provenerint, hujus jacturæ inter spolia sacri ordinis antistitum minus recte mentio injiciatur). A lævo latere repræsentantur, quæ ad proceres sæculares devoluta sunt. Unde hic comparent insignia 1° Anhaltina sive Ascaniæ principum, ex quibus Bernardus primus post Henricum Leonem Saxoniæ dux; 2° Brunsvicensia (quod tamen valde ridiculum, cum Brunsvicenses propago sint Henrici Leonis, nec ex ejus infortunio creverint); 3° Bavarica sive rectius Schirensia; 4° Palatina (iterum tamen lapsu manifesto, cum Palatinatus non Henrico Leoni sed filio ejus fuerit ereptus; 5° Holsatica 6° Misnensia; 7° Hassiaca (quæ tamen domus tunc nondum nata, superstitibus adhuc Landgraviis Thuringiæ); 8° Goslariensia. Sed hæc de ænigmate *Henningesiano* dicta sufficiant, quod cum minus accurate rem explicet, multa etiam dicenda plane prætermittat, non recitassem, nisi figuram intra typis æneis expressam verbulo illustrandam censuissem.

loco qui vocatur Monasterium, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regulariter substituendis, in perpetuum.

Justis votis assensum præbere, et justis petitionibus aures accommodare nos convenit, qui scilicet indigni justitiæ custodes atque præcones in excelsa apostolorum principum Petri et Pauli specula positi, Domino disponente, conspicimur. Quapropter, dilecte in Domino fili Hartwice abbas, tuis postulationibus debitæ charitatis affectione accommodamus assensum, et monasterium Beati Petri cui, Deo auctore, præsides, in tutelam et protectionem sedis apostolicæ suscipientes, per præsentis scripti privilegium communimus. Imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus secundum beati Benedicti Regulam inibi institutus, perpetuis temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Domino volente, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: Duas videlicet partes decimarum et oblationum de duabus parochiis, scilicet Altenhoven et Menching, quæ ad præfatum monasterium pertinere noscuntur. Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium nullus a vobis decimas præsumat exigere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in loco vestro professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de claustro vestro discedere, discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere.

Interdicimus etiam ut nullus monasterium vestrum vel homines ad ipsum spectantes, occasione advocationis nequiter inquietare vel injustis audeat exactionibus molestare. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis quatuor vel tres eligere sacerdotes, qui nihilominus diœcesano episcopo præsententur, ut ab eo curam recipiant animarum, et illi de spiritualibus, vobis autem de temporalibus et ordinis observantia debeant respondere. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres unanimi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam providerint eligendum. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva justitia matricis ecclesiæ.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura; salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

S. PETRUS, S. PAULUS.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes, presbyter cardinalis tit. Sancti Marci.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Ego Hubertus, presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Damaso.

Ego Theodinus, Portuensis et. S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus, Albanensis episcopus.

Datum Veronæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, v Kalend. Novembris, indict. III, anno Domini 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno IV.

CLXVIII.

Ecclesiam Feltriensem tuendam suscipit, ejusque possessiones et privilegia confirmat, petente Drudone episcopo.

(Veronæ, Oct. 29.)

[VERCI, *Storia della Marca Trivigiana e Veronese*, t. I, p. 33.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili frat. DRUDONI, Feltrensi episcopo, ejusque successoribus canonice subtituendis, in . . . .

In eminentiis apostolicæ sedis specula, disponente Domino, constituti, fratres nostros, tam propinquos quam longe positos, fraterna debemus charitate diligere, et Ecclesiis sibi a Deo commissis paterna sollicitudine providere. Eapropter, venerabilis in Christo frater episcope, tuis justis postulationibus clementer annuimus, et Feltrensem Ecclesiam, cui, auctore Deo, præesse dignosceris ad exemplar felicis record. Anastasii prædecessoris nostri sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino poteris adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc duximus propriis exprimenda vocabulis:

Possessiones quas habetis in Pergino, in Levigo, in Calcedraniga, in Lavaron, et Ravesia; Suvia, in Alsugo, in Tongeno, et per totam vallem Suganam, tam in castris quam in villis pertinentibus ecclesiæ, in Grino, in prato Imolano, Crivulis, quos habetis in canale Brente, possessiones quas habetis in Lamone, in Primerio cum omni jure quod ibi habetis, possessiones quas habetis in plebe Arsedi, et in plebe Fungasi, et in plebe Sini, et in cunctis villis

existentibus in planitie civitatis Felt, possessiones A quas habetis ultra flumen Cantani, cum castro Tocho in plebe de Ceto, in plebe de Formicano, et quidquid habetis in valle Belluni cum jure, quod habetis in canale Plavis tam in montibus, quam in planitiis; possessiones, et jura, quæ habetis in Masserio cum castro ejusdem loci, et possessionibus Malzagi, et aliis omnibus quæ habetis in comitatu Tar., et quidquid juris habetis in civit. Felt., et Soro, et aliis locis, cum terris, ædificiis, vineis, pratis, pascuis, campis, silvis, placitis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscationibus, montibus, vallibus, herbaticis cultis et incultis, cum teloneo S. Victoris, et omnium SS., cum teloneo Cuvoli de Brenta, et Sori civitatis; quidquid etiam bonæ memoriæ rex Couradus ecclesiæ tuæ B juste concessit, et authentici scripti sui pagina roboravit ratum et inconvulsum perpetuis temporibus permanere sancimus. Prohibemus insuper ut proprios præsentis ecclesiæ famulos contra voluntatem episcopi ejusdem loci retinere, vel manutenere nemo præsumat. Libertates præterea, et immunitates a charissimo in Christo filio nostro Frederico, Roman. imperatore, ecclesiæ tuæ rationabiliter concessas, sicuti in ejus scripto authentico plenius continetur, ratas habemus, et eas futuris temporibus illibatas manere sancimus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, C seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integre conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et Aquil. patriarchæ debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcop.

Ego Joannes, presbyter cardinalis tit. S. Marci.

Ego Laborans, presb. card. S. Mariæ Transtiberim.

Ego Ubertus, presb. card. titulo Jerusalem in Damaso.

Ego Pandulfus, presb. card. titulo Basilicæ XII Apost.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus, Albanensis episcop.

Ego Theobaldus, Ostiensis et Velletrensis episcop.

Ego Arditio, diaconus card. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Sofredus, S. Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus, S Mariæ Novæ diac. card.

Dat. Veronæ, per manum Ugonis, S. R. E. not., IV Kal. Nov., ind. III, Incarn. Dom. anno 1184, pontif. vero dom. Lucii papæ III anno IV.

CLXIX.

Privilegia et possessiones abbatiæ Corbeiensis confirmat.

(Veronæ, Oct. 29.)

[Falke, *Cod. Trad. Corb.*, p. 741.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Conrado, Corbeiensi abbati, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Justitiæ ratio exigit et apostolicæ sedis benignitas deposcit ut personis et locis beato Petro specialius adhærentibus et in sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidelitate atque obedientia devotius permanentibus, protectionis nostræ manum abundantius extendamus atque illis sua jura et collatas dignitates benignitate debita conservemus. Eapropter, dilecte in Christo fili Conrade Corbeiensis abbas, devotionem quam erga sedem apostolicam geris diligentius attendentes, dignitatem prædecessoribus tuis per nostrorum prædecessorum Romanorum pontificum privilegia traditam nos quoque, propitiante Domino, inconvulsam volumus conservari. Quocirca præsentis decreti auctoritate concedimus te in præcipuis solemnitatibus sandaliis et dalmatica uti, juxta altare sedere, populum infra commissum tibi monasterium vel prioratus conventuales quæ pertinent ad animæ salutem docere; præterea usum mitræ et annuli in iisdem solemnitatibus tam tibi quam tuis successoribus, Dei et apostolicæ sedis clementia, perpetuis temporibus indulgemus, sicut prædecessoribus tuis a Romanorum pontificibus est concessum. Ipsum præterea Corbeiense monasterium, cui, Deo auctore, præesse dignosceris, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum, concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.

Decimam videlicet de curia Luithardessen, decimam de curia Beneringen, decimam de curia Dasborg, decimam de curia Mulenhusen, decimam de curia Heldorp, decimam de curia Munden, decimam de curia Boderike, decimam de curia Munichusen, decimam de curia Bederinkhusen, decimam de curia Winelage, decimam de curia Homburstelde, decimam de curia Nienstede, decimam de curia Wolkmarese, decimam de curia Luithmaresun, decimam de curia Luitheressen, decimam de curia Erclen, decimam de curia Brumelinktorp, decimam de curia Leziaci, decimam de curia Castinaci, decimam de curia Hostepe, decimam de curia Nuthlon, decimam de curia Keflike, decimam de curia Nen, decimam de curia Croppenstide, decimam de curia Hemmenthorp, decimam de curia

Holthusen, decimam de curia Grumingc. In Frisia, quamdam possessionem quæ vocatur Nerthen, et in eodem loco ecclesiam de Linguord, insulam Rumenam et piscationem Hocwar. Concedimus etiam ut omnia quæcunque in tui memoriam vel jam constituisti, vel in posterum es constiturus, vel alii ante constituerunt vel post te constituri sunt, nullus immutare vel auferre præsumat sine communi fratrum consensu. Statuimus quoque ut quicunque abbas castrum Wilborg, quod tu ad defensionem Corbeiensis ecclesiæ munivisse videris, in beneficium alicui concesserit anathematis vinculo, donec resipuerit, teneatur. Sancimus etiam ut ipsum monasterium nulli omnino personæ in beneficium quibuslibet occasionibus aliquando concedatur, sed semper sub protectione Romanorum pontificum atque imperatorum vel regum defensione permaneat; adjicientes quod monasterium Heresburg cum decimis circa montem per duas Saxonicas rastas, sicut a beatæ memoriæ Leone papa ex petitione Caroli magni imprimis qui ipsum montem expugnaverat collatæ noscuntur, monasterium quoque in Groninga, et monasterium in Keminata nunquam ab eodem Corbeiensi alienentur cœnobio, sed per ipsius loci abbatem semper regantur, et salubriter sub monasticæ disciplinæ Regula ordinentur, nec alicui facultas sit quidquam de bonis eorumdem trium monasteriorum ad usus et præbendam Domino inibi famulantium pertinentibus commutare, in beneficium concedere vel alienare, sine assensu fratrum in eisdem cœnobiis manentium, favore Corbeiensis capituli. Volumus etiam ut præpositura clericorum ecclesiæ Sancti Pauli, quæ vocatur Nova ecclesia, sub ejusdem Corbeiensis abbatis ordinatione, sicut hactenus, semper constet, nec abbati vel præposito liceat canonicorum præbendas absque clericorum conniventia in beneficium conferre, seu commutare atque distrahere. Præterea constituimus ut infra ambitum muri sæpe memorati Corbeiensis monasterii nemo clericorum vel laicorum jure proprietatis vel beneficii mansionem aliquam ullo tempore habeat, sed totus ipsius loci ambitus abbatis, monachorum et aliarum religiosarum personarum usibus et habitationibus pateat. Prohibemus autem ut in eodem monasterio nulli episcoporum, præter Romanum pontificem, liceat quamlibet jurisdictionem habere, ita ut nisi ab abbate illius monasterii fuerit invitatus, nec missarum solemnia ibidem celebrare præsumat. Ut igitur hæc omnia quæ supra diximus plenum in posterum robur obtineant, sicut in authenticis prædecessorum nostrorum privilegiis continentur, tam tibi quam successoribus tuis ea favoris nostri auctoritate confirmamus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed illibata omnia et integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes, presb. card. tit. S. Marci

Ego Laborans, presb. card. tit. Sanctæ Mariæ Transtiberim.

Ego Hubert. presb. card. tit. S. Laurentii in Damaso.

Ego Pandulphus, presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Conradus, Sabinensis et Moguntinæ sedis archiepiscopus.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus, Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus, Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Arditio, diac. card. tit. S. Theodori.

Ego Gratianus, tit. SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Soffredus, tit. S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Albinus, tit. S. Mariæ Novæ diac. card.

Datum Veronæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, IV Kal. Novemb., indict., III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno IV.

CLXX.

Privilegium pro ecclesia S. Martini Turonensis.
(Veronæ, Oct. 30.)

[*Défense de l'église de Saint-Martin de Tours*, 25.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri W[ILLELMO] Remensi archiepiscopo Sanctæ Sabinæ cardinali, apostolicæ sedis legato, et dilecto filio. . . . abbati Majoris-Monasterii, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum olim ad audientiam nostram Ecclesiæ Beati Martini Turonensis querimonia pervenisset super conjuratione, quam sub appellatione communiæ vel communis sacramenti a burgensibus Castrinovi factam eadem Ecclesia proponebat, dilectis filiis nostris canonicis ejusdem Ecclesiæ liberam dedimus auctoritate apostolica facultatem, ut si qui de actoribus ipsius conjurationis existerent qui eam abjurare commoniti recusarent, eos cum fautoribus suis, appellatione remota, vinculo anathematis innodarent. Illi vero sicut burgenses asserunt, fines hujus indulgentiæ prætergressi, in eosdem minus canonice commonitos, sententiam dicuntur anathematis promulgasse; cum burgenses parati essent, sicut adhuc existere perhibentur, apostolicum observare mandatum; quamvis canonici e contrario asseverent se ad illam sententiam, servato tenore indulgentiæ, processisse, unde ne absolutio in eorum qui ligati dicuntur periculum pro. . . . volumus, firmiterque mandamus quatenus, recepta ab eis qui excommunicati te-

nentur juratoria cautione, quod nostro debeatur parere mandato, ipsos, appellatione remota, a vinculo sententiæ hujus nostra fulti auctoritate solvatis, et per diœceses, in quibus excommunicati denuntiati sunt, solutos denuntiari publice faciatis, ac deinde inter prædictos canonicos et burgenses pacem reformare sollicite laboretis. Quod si pax pervenire non poterit, præfatos burgenses, juxta formam indulgentiæ cujus auctoritate sententiam canonici protulerunt, nostro parere mandato, nullius appellatione obstante rationabiliter compellatis. Quod si aliqui ex eis juramentum se præstasse negaverint, de præfata communia vel conjuratione, quocunque nomine censeatur, jurent se illud non jurasse, nec esse de cætero juratores. Quod si mandato nostro super his parere noluerint, sublato appellationis obstaculo, per excommunicationis sententiam eos tanquam contumaces districtius compellatis. Si vero inter se invicem de damnis et injuriis irrogatis hinc inde duxerint disceptandum, causam ipsam convocatis partibus audiatis, et eam, appellatione remota, fine canonico terminetis. Quod si in absolutione quam diximus et absolutionis denuntiatione facienda ambo nequiveritis interesse, alter vestrum et nuntius absentis cum litteris ejusdem, appellatione remota, ea nihilominus exsequantur. In aliis vero articulis frater archiepiscopus collega tuus sine tua præsentia non procedat, nullis obstantibus litteris, si quæ fuerint sine assensu partium contra harum tenorem a sede apostolica impetratæ.

Datum Veronæ, III Kal. Nov.

CLXXI.

Decretum contra hæreticos.

(Veronæ? Nov.?)

[MANSI, *Concil.*, XXII, 476.]

Ad abolendam diversarum hæresum pravitatem, quæ in plerisque mundi partibus, modernis cœpit temporibus pullulare, vigor debet ecclesiasticus excitari: cum nimirum, imperialis fortitudinis suffragante potentia, et hæreticorum protervitas in ipsis falsitatis suæ conatibus [*al.* in pravis falsitatibus sive conatibus] elidatur, et catholicæ simplicitatis veritas in Ecclesia sancta resplendens, eam utique demonstret ab omni exsecratione falsorum dogmatum expiatam. Ideoque nos, charissimi filii nostri Friderici illustris Romanorum imperatoris, semper Augusti, præsentia pariter et vigore suffulti, de communi consilio fratrum nostrorum, nec non aliorum patriarcharum, archiepiscoporum, multorumque principum, qui de diversis mundi partibus convenerunt: contra ipsos hæreticos, quibus diversa vocabula [*al.* capitula] diversarum indidit professio falsitatum, præsentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem hæresim, quocunque nomine censeatur, per hujus constitutionis seriem, auctoritate apostolica condemnamus.

In primis ergo Catharos, et Patarinos, et eos qui se Humiliatos, vel Pauperes de Lugduno, falso nomine mentiuntur, Passaginos, Josepinos, Arnaldistas, perpetuo decernimus anathemati subjacere. Et quoniam nonnulli sub specie pietatis, virtutem ejus, juxta quod ait Apostolus, denegantes, auctoritatem sibi vindicant prædicandi, cum idem Apostolus dicat: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* (*Rom.* x) omnes, qui vel prohibiti, vel non missi, præter auctoritatem ab apostolica sede, vel episcopo loci susceptam, publice vel privatim prædicare præsumpserint; et universos, qui de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi, vel de baptismate, seu peccatorum remissione, aut de matrimonio, vel de reliquis ecclesiasticis sacramentis, aliter sentire aut docere non metuunt quam sacrosancta Romana Ecclesia prædicat et observat, et generaliter quoscunque eadem Romana Ecclesia, vel singuli episcopi per diœceses suas, cum consilio clericorum, vel clerici ipsi, sede vacante, cum consilio, si oportuerit, viciniorum episcoporum, hæreticos judicaverint, pari vinculo perpetui anathematis innodamus. Receptores et defensores eorum, cunctosque pariter qui prædictis hæreticis ad fovendam in eis hæresis pravitatem, patrocinium præstiterint aliquod, vel favorem, sive Consolati, sive Credentes, sive Perfecti, seu quibuscunque superstitiosis nominibus nuncupentur, simili decernimus subjacere sententiæ.

Quia vero peccatis exigentibus quandoque contingit, ut ecclesiasticæ severitas disciplinæ, ab iis qui virtutem ejus non intelligunt, condemnetur, præsenti nihilominus ordinatione sancimus ut qui manifeste fuerint in supradictis erroribus deprehensi, si clericus est, vel cujuslibet religionis obumbratione fucatus, totius ecclesiastici ordinis prærogativa nudetur: et sic omni pariter officio et beneficio ecclesiastico spoliatus, sæcularis relinquatur arbitrio potestatis, animadversione debita puniendus, nisi continuo post deprehensionem erroris ad fidei catholicæ unitatem sponte recurrere, et errorem suum, ad arbitrium episcopi regionis, publice consenserit abjurare, et satisfactionem congruam exhibere. Laicus autem quem aliqua prædictarum pestium notoria vel privata culpa resperserit, nisi, prout dictum est, abjurata hæresi, et satisfactione exhibita, confestim ad fidem confugerit orthodoxam, sæcularis judicis arbitrio relinquatur, debitam recepturus pro qualitate facinoris ultionem.

Qui vero inventi fuerint sola Ecclesiæ suspicione notabiles, nisi ad arbitrium episcopi, juxta considerationem suspicionis qualitatemque personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, simili sententiæ subjacebunt. Illos autem qui post abjurationem erroris, vel postquam se, ut diximus, proprii antistitis examinatione purgaverint, deprehensi fuerint in abjuratam hæresim recidisse, sæculari judicio, sine ulla penitus audientia, decernimus relinquendos, bonis damnatorum, ecclesiis quibus deserviebant, secundum

sanctiones legitimas applicandis.

Sane prædictam excommunicationem, cui omnes cupimus hæreticos subjacere, ab omnibus patriarchis, archiepisc., episc. in præcipuis festivitatibus, et quoties solemnitates habuerint, vel qualibet occasione, ad gloriam Dei et reprehensionem hæreticæ pravitatis, decernimus innovari; auctoritate apostolica statuentes ut si quis de ordine episcoporum negligens in his fuerit vel desidiosus inventus, per triennale spatium ab episcopali habeatur dignitate et administratione suspensus.

Ad hæc, de episcopali consilio et suggestione culminis imperialis, et principum ejus, adjecimus ut quilibet archiepiscopus vel episcopus, per se, vel archidiaconum suum, aut per alias honestas idoneasque personas, bis vel semel in anno parochiam in qua fama fuerit hæreticos habitare, circumeat; et ibi tres vel plures boni testimonii viros, vel etiam, si expedire videbitur, totam viciniam jurare compellat quod si quis ibidem hæreticos sciverit, vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conversatione fidelium vita et moribus dissidentes, eos episcopo vel archidiacono studeat indicare. Episcopus autem seu archidiaconus ad præsentiam suam convocet accusatos: qui, nisi se ad eorum arbitrium juxta patriæ consuetudinem ab objecto reatu purgaverint, vel si post purgationem exhibitam in pristinam fuerint relapsi perfidiam, episcoporum judicio puniantur. Si qui vero ex eis jurationem superstitione damnabili respuentes, jurare forte noluerint, ex hoc ipso hæretici judicentur, et pœnis quæ prænominatæ sunt percellantur.

Statuimus insuper ut comites, barones, rectores, consules civitatum et aliorum locorum, juxta commonitionem archiepiscoporum et episcoporum, præstito corporaliter juramento promittant quod in omnibus prædictis fortiter et efficaciter, cum ab eis fuerint exinde requisiti, Ecclesiam contra hæreticos, et eorum complices adjuvabunt, et studebunt bona fide, juxta officium et posse suum, ecclesiastica similiter et imperialia statuta, circa ea quæ diximus, exsecutioni mandare. Si vero id observare noluerunt, honore quem obtinent spolientur, et ad alios nullatenus assumantur, eis nihilominus excommunicatione ligandis et terris ipsorum interdicto Ecclesiæ supponendis. Civitas autem quæ his decretalibus institutis duxerit resistendum, vel contra commonitionem episcopi punire neglexerit resistentes, aliarum careat commercio civitatum et episcopali se noverit dignitate privandam.

Omnes etiam fautores hæreticorum, tanquam perpetua infamia condemnatos, ab advocatione et testimonio et aliis publicis officiis decernimus repellendos. Si qui vero fuerint qui, a lege diœcesanæ jurisdictionis exempti, soli subjaceant sedis apostolicæ potestati, nihilominus in iis quæ superius sunt contra hæreticos instituta archiepiscoporum vel episcoporum subeant judicium, et eis in hac parte, tanquam a sede apostolica delegatis, non obstantibus libertatis suæ privilegiis, obsequantur.

CLXXII.

Gabrieli præposito et canonicis Aquileiensis Ecclesiæ quæ jam Alexander III papa confirmaverat (33), eadem et iisdem verbis asserit privilegia, his paucis mutatis: « Præterea, sicut Burkardus, Aquileiensis Ecclesiæ advocatus, et postea Henricus placitum advocatiæ in manibus bonæ memoriæ patriarchæ Ulrici refutarunt pro se, » etc.

(Veronæ, Nov. 9.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, V, 76.]

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes presb. card. tit. S. Marci.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ Transtiberim tit. Callisti.

Ego Ubertus tit. S. Laurentii in Damaso presb. card.

Ego Pandulphus presb. card. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Ardicio diac. card. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Conradus Sabinen. episcopus, Maguntinæ sedis archiepiscopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Veliternensis episcopus.

Ego Albinus diac. card. S. Mariæ Novæ.

Ego Sofredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Datum Veronæ, per manum Ugonis S. Romanæ Ecclesiæ notarii, v Idus Novembris, indict. III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno IV.

CLXXIII.

Ad capitulum Rothomagense. — Gratam habet electionem factam de Lincolniensi episcopo in Rothomagensem archiepiscopum.

(Veronæ, Nov. 17.)

[MARTEN. *Anecd.* I, 622.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano et capitulo Rothomagensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Misistis ad nos dilectos filios nostros magistrum Hubertum, archidiaconum Ebroicensem, et Eliam Ecclesiæ vestræ canonicos; quos quidem eo honore suscepimus, quem et vestræ devotionis et propriæ honestatis intuitu decuit exhiberi. Petitiones vero eorum debita benignitate recepimus, et quanto secundum Deum et justitiam potuimus, votivum perduximus ad effectum. Sane electionem venera-

(33) Diploma Alexandri III datum est anno 1176, Jul. 5. Vide *Patrologiæ* tom. CC.

bilis fratris nostri Lincolniensis episcopi, unanimi vestræ universitatis assensu debito ordine celebratam, gratanter admisimus, eo proniorem impertientes assensum quod personam memorati episcopi ferventiori charitate diligimus, et promotioni ejus et honori amplius intendimus, auctore Domino, providere. Pallium vero, plenitudinem pontificalis officii, ad vestræ postulationis instantiam, per dilectum filium Hubaldum subdiaconum nostrum curavimus destinare. Præfatum itaque Hubaldum, quem charum habemus admodum et acceptum, benigno accipiatis affectu, et pro reverentia beati Petri et nostra honorem ei debitum impendatis, et habeatis ipsum propensius commendatum.

Datum Veronæ, xv Kal. Decembris.

CLXXIV.

Ordinis Cisterciensis abbatibus concedit « ut nulli omnino liceat in eos vel monasteria eorum seu fratres inibi constitutos excommunicationis vel suspensionis seu interdicti sententiam promere, neve abbates ullam professionem facere compellantur. »

(Veronæ, Nov. 21.)

[Manrique, *Annal. Cisterc.*, III, 131.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati Cisterciensi et universis coabbatibus ejus, sub eodem ordine Domino servientibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Monasticæ sinceritas disciplinæ, quam in puritate ordinis quem tenetis, æterni Conditoris providentia restauravit, illam semper invenit in apostolica sede clementiam, qua et vobis in Domino accresceret propositum virtutis, et aliorum devotio vestris provocaretur exemplis, ut per cœlestium semitam mandatorum ad propositum feliciter bravium festinaret. Inter cætera vero, licet ordo vester ea se servaverit episcopis humilitate subjectum, ut salvis originalibus institutis, eorum semper vellet magisterio subjacere, illud tamen hactenus de favore et protectione apostolicæ sedis obtinuit ut nullus in monasteria vel abbates ordinis memorati quamlibet ecclesiasticam sententiam promeret; vel personas in eodem ordine constitutas excommunicationis, vel suspensionis, seu interdicti promulgatione gravaret.

Quia vero refrigescente charitate multorum, usque adeo malitia noscitur abundasse, ut nonnulli eorum, qui Ecclesiis Dei modernis temporibus sunt prælati, transgrediantur terminos ab antiquioribus constitutos, et in vestrum specialiter ordinem indebitam exercere non dubitent ultionem, præsentium litterarum inscriptione statuimus et auctoritate apostolica confirmamus, ut nulli omnino liceat in vos vel monasteria vestra seu fratres inibi constitutos contra id quod ab origine ordinis noscitur observatum, excommunicationis vel suspensionis seu interdicti sententiam promere. Quam, si deprompta fuerit, auctoritate apostolica decernimus non tenere. Adjicientes quoque decernimus ut archiepiscopi et episcopi in recipiendis professionibus, quæ a benedictis vel a benedicendis abbatibus exhibentur, ea sint forma et expressione contenti quæ ab origine ordinis noscitur instituta, scilicet, ut abbates ipsi, *salvo ordine suo*, profiteri debeant, et contra instituta ordinis nullam professionem facere compellantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, xi Kalendas Decembris, pontificatus ejusdem domini papæ Lucii anno iii.

CLXXV.

Privilegium pro congregatione Veronensi.

(Veronæ, Nov. 22.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 801.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Sicherio archipresbytero congregationis Veronæ, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, in perpetuum.

Quoties, etc., illibata permaneant. In quibus hæc vobis propriis duximus exprimenda vocabulis. Terram in castro Victoris, terram Roverinæ, terram Piscantinæ, terram Bondis, terram Valdesassæ, terram Casanæ, terram Averæ, terram Saxi, terram Subclevæ, terram S. Mariæ in Stellis, terram Polanæ, terram Montisauri, terram Novalis, terram Illasii, terram Calegnolæ, terram Porcillis, terram Pupeclare cum decimis suis, terram Leniaci, Maraliscam cum omni jurisdictione sua, Cavaredum cum decima sua, ecclesiam S. Georgii cum pertinentiis suis, ecclesiam Omnium Sanctorum cum pertinentiis suis, ecclesiam S. Marci cum pertinentiis suis, ecclesiam SS. Jacobi et Philippi cum pertinentiis suis, terram Tumulæ, terram, quæ est ad Crucem Maraticam. Quia vero tam in vetere, quam nova lege justitiæ ecclesiis noscuntur esse concessæ, sub anathematis interminatione prohibemus, ne ullus laicus a vobis decimas exigere præsumat. Inhibemus quoque ne quis in vos, vel ecclesias vestras sine manifesta et rationabili causa excommunicationis, vel interdicti sententiam promulgare audeat, etiam antiquas libertates quoque, et immunitates in ecclesiis vestris rationabiliter vobis concessas, et hactenus observatas ratas habemus, easque in futuris temporibus illibatas manere censemus. Interdicimus insuper ne aliquis novas, et indebitas exactiones vobis, vel ecclesiis vestris imponat. Decernimus ergo, etc., salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus subsc.

Ego Joannes presb. card. tit. S. Marci subsc.

Ego Laborans presb. card. tit. S. Mariæ Transtiberim tit. Callisti subsc.

Ego Ubertus, tit. S. Laurentii in Damaso presb. card. subsc.

Ego Pandulphus, presb. card. tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Albanus, S. Mariæ Novæ diac. card. subsc.

Ego Ardicio, S. Theodori diac. card. subsc.

Ego Sofredus, S. Mariæ in Via Lata diac. card. subsc.

Ego Theodinus, S. Rufinæ Sedis Apostolicæ card. episcopus.

Ego Henricus, Albanus episcopus ss.

Ego Theobaldus, Ostiensis episcopus ss.

Ego Octavianus, SS. Cosmæ et Damiani diac. card. subsc.

Datum Veronæ, per manum Ugonis, S. R. E. notarii, x Kal. Decembris, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno quarto.

CLXXVI.

Privilegium pro ecclesia S. Ursi de Augusta.

(Veronæ, Nov. 29.)

[*Hist. patriæ Monum.*, Chartæ, I, 933.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Gontero priori et canonicis Ecclesiæ Sancti Ursi de Augusta, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor postulat æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim quando petentium voluntatem et pietas adjuvat, et veritas non relinquit. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatam Sancti Ursi de Augusta ecclesiam in qua divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et beati Augustini Regulam in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est cum omnibus pertinentiis suis; terram quam dedit vobis Vuillelmus de Palatio; terram quam Vuilencus Moranti vobis dedit; terram quam dedit vobis Albor et Maria mater ejus, et alpem de Gerzola et de Terre, decimas de Thaone, et de Ouri, et de Varaia, et decimam vineæ jacentis inter hospitale et vicum Clementis, et illius quæ jacet inter Viridarium et Arcum, et decimam de Morgi et de Liverogni et de Aruer, et alias quas alibi habetis. Ad hæc ne aliquis laicus res vestras rapere vel invadere, seu homines ecclesiæ vestræ capere, aut vel ipsos homines vestros talliis, vel exactionibus indebite gravare præsumat, sub interminatione anathematis prohibemus. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos, ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit sine prioris sui licentia de eodem loco, nisi arctioris religionis obtentu discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. In ecclesiis autem quas habetis, liceat vobis tres vel quatuor de fratribus vestris ponere quorum unum diœcesano episcopo præsentetis qui ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus et ordinis observantia debeat respondere. Sepulturam præterea ecclesiæ vestræ liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia ecclesiarum illarum a quibus corpora mortuorum assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibidem qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, aut fratrum pars consilii sanioris, providerint eligendum, secundum Dei timorem et B. Augustini Regulam. Ad hæc auctoritate apostolica prohibemus ne aliquis episcopus contra statuta Lateranensis concilii talliis vel exactionibus vos vel ecclesias vestras de cætero gravare præsumat, nec interdicto vel excommunicationi, sine manifesta et rationabili causa supponat. Decernimus ergo ut nulli omnino, etc. Si qua igitur in futurum, etc. Cunctis autem eidem loco jura servantibus, etc.

Bene valete.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus, subscripsi.

Ego Joannes, tituli Sancti Marci, subscripsi.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ Transtyberim tituli Calixti, subscripsi.

Ego Humbertus, tituli S. Laurentii in Damaso presbyter cardinalis subscripsi.

Ego Pandulphus, presbyter cardinalis tit. Basilicæ XII Apostolorum subscripsi.

Ego Theodinus, Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus subscripsi.

Ego Henricus, Albanensis episcopus subscripsi.

Ego Theobaldus, Ostiensis et Velletrensis episcopus subscripsi.

Ego Ardicio, diaconus cardinalis Sancti Theodori subscripsi.

Ego Gratianus, Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis subscripsi.

Ego Albinus, Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis subscripsi.

Data Veronæ, per manum Hugonis sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, III Kalendas Decembris, indictione tertia, Incarnationis Dominicæ anno

1184, pontificatus vero domni Lucii III papæ anno IV.

CLXXVI *bis*.

Bulla pro Hermanno abbate Rhenhardsbornensi.

(Veronæ, Dec. 5.)

[*Thuringia sacra*, p. 177.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio HERMANNO abbati in Reinbarsborn, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sit sancta Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum, Domino disponente, magistra, jura ipsarum ea moderatione disponit ut quasdam aliis præeminere constituat et singulares speciali privilegio indulgeat dignitates, ut sicut in compage humani corporis quædam membra præ aliis honorentur, sic in ipsa ecclesiastici ordinis unitate, aliæ ecclesiæ ante alias indultis sibi privilegiis decorentur. Eapropter, dilecte in Domino, nobilis viri tertii Ludewici, landgravii Turingiæ, precibus et supplicationibus inducti, tibi et successoribus tuis in perpetuum præsenti pagina duximus indulgendum ut, ad honorem Dei et domus vestræ imposterum ampliandum, uti mitra valeatis, ad cumulum autem gratiæ et libertatis impensæ, mitram quam de capite nostro assumpsimus, præfato Ludewico landgravio tradidimus, per ipsum tibi in argumentum nostri beneficii præsentandum; proinde volumus ut in memoriam tanti honoris, favore ipsius indulti, pro salute ejus, et parentum suorum, in ipsa ecclesia speciales Domino deinceps orationes offerantur. Ut ergo hæc nostra concessio futuris temporibus indeficiens robur obtineat, eam auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et concessionis infringere, vel ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Dat. Veronæ, Nonis Decembris.

CLXXVII.

Roberto archiepiscopo Viennensi, ejusque suffraganeis ordinem Carthusiensem commendat.

(Veronæ, Dec. 10.)

[*Privilegia ordinis Carthus.*, edit. 1510, fol. 26.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopo Viennensi et suffraganeis ejus, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum omnibus debeamus apostolicum patrocinium impertiri, eis potissimum providere tenemur qui charitatis fervent operibus et, sæculi vanitatibus spretis, divinis inveniuntur pœnitentiæ obsequiis mancipati. Eapropter fraternitatem vestram rogamus attentius et exhortamur in Domino, quatenus dilectos filios fratres Carthusienses et eorum ordinem diligere et manu tenere curetis eorumque domos et jura contra omnem servetis nequitiam, ut illibata permaneant et secura, malefactores eorum conterere et benefactoribus favere velitis, et gratiam ac obsequium impertiri ut nullum sentiat præfata domus sub nostra protectione defectum; sed auctore Domino de die in diem percipiat incrementum. Et quoniam nos defensores et benefactores eorum sub apostolicæ protectionis defensione suscipimus, vos eos ab omni injuria et perturbatione ampliori fiducia et favore auctoritate apostolica defendatis, nullis litteris obstantibus tacita veritate a sede apostolica impetratis.

Datum Veronæ, IV Idus Decembris.

CLXXVIII.

Domus Carthusiensis protectionem suscipit possessionesque confirmat.

(Veronæ, Dec. 21.)

[*Privilegia ordin. Carth.*, fol. 2.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori et fratribus Carthusiensibus, tam præsentibus quam futuris, eremiticam vitam professis, in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet aut robur, quod absit, sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et felicis recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, vestigiis inhærentes domum Carthusiensem eremi in qua divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus. Et in primis siquidem statuentes ut ordo eremiticæ vitæ qui secundum Deum in eodem loco institutus esse dignoscitur perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Et præterea possessiones omnes a Christi fidelibus pietatis intuitu domui vestræ concessas, quæ infra terminos vestros continentur, scilicet infra locum qui vocatur Cluss et rupem claudentem vallem et protingentem usque ad molarem claudentem et dividentem Combam chaldam et provenientem usque ad rupem quæ est sub Bochgelos; deinde molarem alium qui ascendendo protenditur usque ad rupem Bonviant. Exinde molarem alium, qui ascendendo producitur per crepidinem platanеti a Bonviant usque ad rupem quæ est supra furnum de la Follia. Similiter ab illo monte qui de eadem rupe porrigitur usque ad montem Aillinart et a monte Aillinart descendendo extenditur juxta Mortam contra occidentem usque ad rupem quæ est super Carreriam, et ab hac rupe porrigitur usque ad rupem de Pertuso. Inde postremo protenditur descendendo usque ad flumen quod vocatur Guerus Mortuus. Et a Guero Mortuo ascendendo procedit per rupem claudentem minorem Carreiam usque ad terrassiam, et a terrassia per crepidinem plataneti et per lo Foleys divertens usque ad Januarium. Et a Januario sicut Alpes vergunt contra Proveysien usque ad Calmetam Goncelim. Et a Calmeta Goncelim porrigitur per crepidinem usque ad rupem de Chalvienton, et inde

descendit per rupem Herardi usque ad clusam; vobis et successoribus vestris confirmamus. Quia vestros donatores ipsarum possessionum piscatione et venatione et avium captione, ovium vel caprarum atque omnium domesticorum animalium pascua et transitum infra præscriptos terminos prohibuerunt; nos eamdem prohibitionem nihilominus auctoritate apostolica roboramus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit domum vestram temere perturbare ejusque supradictas possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Salva in omnibus apostolicæ sedis auctoritate. Si igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Datum Veronæ, per manum Alberti, S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri card. et cancellarii, XII Kalen. Januarii, indictione III, Incarnationis Dominicæ, anno 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno IV.

CLXXIX.

Privilegium pro monasterio S. Bertini Sithiensi.

(Veronæ, Dec. 22.)

[*Collection des Cartulaires*, III, 363.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Simoni, abbati monasterii Sancti Bertini, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, monasticam vitam professis, in perpetuum.

In eminenti apostolicæ sedis specula, disponente Domino, constituti, sicut imitari prædecessores nostros in bonis debemus operibus, sic etiam summam curam adhibere nos convenit, ne quod ab ipsis pia fuerit provisione statutum, nobis, quod avertat Dominus, negligentibus, quorumlibet valeat impulsione turbari. Eapropter, dilecti in Domino filii, decisionem controversiæ, quæ inter monasterium vestrum et bonæ memoriæ Petrum, quondam Cluniacensem abbatem, pro subjectione, quam idem abbas sibi in vestro monasterio vindicabat, quemadmodum a prædecessore nostro felicis memoriæ papa Innocentio, fratribus suis præsidentibus et collaudantibus, facta est, et scripti sui munimine roborata, imitantes piæ recordationis prædecessorum nostrorum Eugenii et Alexandri, pontificum Romanorum vestigia, auctoritate apostolica confirmamus, et ratam permanere censemus. Privilegiis itaque, Cluniacenses quæ super hoc se habere ab apostolica sede dicebant, ab eodem Innocentio, justitia dictante, cassatis, ad exemplar prædictorum prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, tam vos quam successores vestros, necnon et ipsum monasterium Sancti Bertini ab hujusmodi lite et Cluniacensium subjectione absolvimus; idemque cœnobium libertati propriæ restitutum, salvo jure Tarvanensis ecclesiæ vel episcopi, sub solius Romanæ Ecclesiæ ditione vel tutela perpetuo permanere decernimus. Ad indicium autem, etc. *Ut in privilegio Innocentii papæ, suprascripto* (34). Locum ipsum, juxta castrum Sancti Audomari, in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis. In Morinensi parochia, etc. *Ut in eodem privilegio Innocentii.* In Cantuariensi parochia, ecclesiam de Trulega, ecclesiam de Cilham, cum earum capellis et aliis pertinentiis suis.

Compositionem præterea inter vos et abbatissam de Broburg super terminos parochiæ vestræ, de assensu partium factam, sicut hinc inde recepta est, et in scripto authentico venerabilis fratris nostri Morinorum episcopi continetur, ratam habemus, et eam auctoritate apostolica confirmamus. Quod autem de capella et cœmeterio leprosorum de Broburg a bonæ memoriæ Milone, episcopo Morinensi, statutum est, et scripto suo firmatum, ratum manere censemus, ita videlicet ut in eadem capella leprosis tantum et sibi servientibus divinum celebretur officium; atque in eorum cœmeterio nulli, nisi leprosi et eorum familiæ tumulentur. In monasterio quoque Sancti Silvini, apud Alchiacum, abbas vester, qui pro tempore fuerit, tanquam in speciali filia, secundum Dei timorem, et beati Benedicti Regulam, corrigendi quæ corrigenda sunt, cum religiosorum virorum consilio, plenam, sicut hactenus, habeat potestatem.

Statuimus etiam ut, infra terminos parochiarum vestrarum, nullus ecclesiam vel oratorium absque vestro assensu ædificare præsumat, salvis tamen privilegiis Romanorum pontificum. Stationes autem publicas ab episcopo in vestro monasterio, seu episcopum illuc venire, nisi ab abbate et fratribus fuerit evocatus, omnimodo fieri prohibemus. Possessiones præterea et decimas, quas monasterium vestrum a quadraginta annis inconcusse possedit, et inpræsentiarum sine controversia possidetis, in omnibus et per vos eidem monasterio auctoritate apostolica confirmamus. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, januis clausis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. In parochialibus siquidem ecclesiis, quas habetis, liceat vobis sacerdotes eligere, et diœcesano Ecclesiæ præsentare, quibus, si idonei fuerint, episcopus animarum committat: ita quidem quod ei de spiritalibus, vobis autem de temporalibus, debeant respondere. Chrisma vero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes vero monachorum qui ad sa-

(34) *Patrologiæ* t. CLXXIX, sub num. 398.

cros ordines fuerint promovendi, a diœcesano suscipiatis episcopo, siquidem catholicus fuerit, et gratiam atque communionem sedis apostolicæ habuerit, et ea vobis gratis et absque pravitate aliqua voluerit exhibere; alioquin liceat vobis quem malueritis catholicum adire antistitem, qui nimirum, nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres, communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris, secundum Dei timorem et beati Benedicti Regulam, providerint eligendum. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum, etc., *usque ad finem, ut in privilegiis Innocentii papæ et Cœlestini* (35) *suprascriptis.*

Ego Joannes, tituli Sancti Marci presbyter cardinalis.

Ego Laborans, presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ Transtiberim, tituli Calixti.

Ego Humbertus, tituli Sancti Laurencii in Damaso presbyter cardinalis.

Ego Pandulfus, presbyter cardinalis tituli Basilicæ Duodecim Apostolorum.

Ego Lucius, catholicæ Ecclesiæ episcopus.

SANCTUS PETRUS. SANCTUS PAULUS.

Datum Veronæ, per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XI Kal. Januarii, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno quarto.

CLXXX.

Canonicis Regularibus monasterii Sanctæ Mariæ ad Carceres in territorio Estensi privilegia renovat.

(Veronæ, Dec. 22.)

[MURATORI, *Antiq. Ital.*, V, 265.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis LIVALDO, priori ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Carceribus, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis.

Quoties illud a nobis petitur quod religioni et honestati videtur convenire, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis apostolicum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et ecclesiam Sanctæ Mariæ de Carceribus, in qua divino estis mancipati obsequio, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum, et beati Augustini Regulam, et institutionem Portuensium fratrum, in eodem loco institutus esse cognoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, etc., in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum, in quo memorata ecclesia sita est, cum omnibus adjacentiis et pertinentiis suis: et decimas novalium totius loci qui Carrateculum vocatur, sicut privilegium prædecessoris nostri Alexandri plenius continet; et in Augutiano, et in tota Scudechia, in Fracta, in Montaniana, et in Vigosolo; quidquid habetis in Cavalligo; quidquid habetis in Craterolo, in Carpo, in Portu, in Minevio, Bonadico, Urbano, Casale, Milliarino, Pause, Vigezolo, Est, in Plebe de Villa, in Montesilice, Baono: et quidquid ibidem B. Paduanus episcopus rationabiliter vobis concessit: quidquid habetis in Spasano, Cona, Tribano, in Villa Pantena, in Montegnana, in Albetona; quæcunque a bonæ memoriæ Bellino et Sinibaldo Paduanis quondam episcopis vobis canonice data sunt, nihilominus confirmamus: ecclesiam Sancti Salvatoris, cum omnibus possessionibus suis, etc., sicut juste ac pacifice eamdem possidetis: terram, quam habetis in Vicotineoso et in Gazolo: ecclesiam Sancti Joannis de Vighizolo, cum omnibus possessionibus et aliis quæ ad eamdem ecclesiam pertinere noscuntur, terris videlicet, paludibus, piscationibus ac decimis: decimationes etiam totius paludis de Baone, sicut vobis a Paduano episcopo rationabiliter concessæ sunt, et ejus instrumentum plenius continet: decimam quoque de territorio villæ quæ dicitur Cavallile. Sententiam vero illam quam præfatus B. super contentione quæ inter vos et clericos Sanctæ Teclæ de Adest, de persona Ugonis Balisterii et filii ejus, et bonis ipsius agebatur, legitime promulgavit, ratam habemus, et auctoritate apostolica confirmamus. Præterea venditionem quam vobis archipresbyter de Runco cum fratribus suis de quadam terra in Minerva rationabiliter fecit, vobis et ecclesiæ vestræ nihilominus confirmamus; statuentes ut de possessionibus quas nunc habet ecclesia vestra, vel est in posterum habitura, nullus laicus decimas præsumat exigere. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos, e sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione, qualibet retinere. In parochialibus autem ecclesiis quas habetis, liceat vobis eligere sacerdotes, et diœcesano episcopo præsentare, quibus, si idonei inventi fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Antiquas et ratio-

(35) *Patrologiæ* tom. CLXXIX, sub num. 30.

nabiles consuetudines ecclesiæ usque ad præsentia tempora reservatas, et decimas quas a quadraginta annis usque nunc possidetis, vobis auctoritate apostolica roboramus. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, non pulsatis campanis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce, divina officia celebrare. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse concedimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati sunt, nullus obsistat, salva tamen justitia ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum, etc., salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur, etc.

Datum Veronæ, per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, decimo Kalendas Januarii, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno IV.

CLXXXI.

Ad Henricum Anglorum regem.

[TWISDEN, *Hist. Angl. Script.*, I, 624.]

LUCIUS papa tertius illustri Anglorum regi.

Ea quæ credimus ad salutem tuam et exaltationem regiæ celsitudinis pertinere, tanto libentius tuæ sublimitati suggerimus, quanto tui nominis gloriam cum incremento salutis et pacis sincerioribus semper affectibus exoptamus. Hinc est quod tuæ celsitudinis pietatem præsentibus duximus litteris admonendam, ut amorem Dei ante oculos cordis tui salubri consideratione proponens, et amorem piæ recordationis Ludovici, regis Francorum ad mentem revocans et reducens, bonum quoque tranquillitatis et pacis quæ inter te et charissimum in Christo filium nostrum illustrem Francorum regem communiter desideratur attendens, circa statum in Christo charissimæ nostræ M. [Margarethæ] reginæ, relictæ videlicet bonæ memoriæ H. [Henrici] filii tui piam habeas providentiam et cautelam, ut in dote sua et donatione propter nuptias ita cum ea componas, quod ei et his qui pro ea sunt, murmurandi vel conquerendi materiam non relinquas, nec tu ipse propter hoc apud patrem orphanorum et judicem viduarum districtioris judicii sententiam pertimescas. Quia igitur ad instantiam quorumdam amicorum suorum super certa pecuniæ quantitate ei satisfacere decrevisti, rogamus excellentiam tuam, et exhortamur in Domino atque in peccatorum tuorum remissionem injungimus, quatenus ei ad interventionem nostram pro pacis charitatisque custodia summam congruam secundum quod Petrus Bermundi nobis ex parte tua significavit decenter adaugeas, et eam sibi in certis assignare redditibus non omittas, ita quod ipsa solatii hujus consolatione recepta possit in pace consistere, et tu pro impensæ benignitatis effectu indeficiens præmium ab omnipotenti Domino debeas exspectare.

CLXXXII.

Ad eumdem. — Pro subventione facienda terræ Hierosolymitanæ.

[MANSI, XXII, 475.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, HENRICO, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum cuncti prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria et animi nobilitate longe retro claruerint, eosque fidelium populus habere in sua didicerit adversitate patronos, merito ad te, non tantum regni sed paternarum virtutum hæredem, quadam securitate præsumpta recurritur, ubi populo Christiano imminere periculum, imo exterminium formidatur; ut per brachium regiæ magnitudinis membris ejus impendatur præsidium, qui te, ut ad tantæ gloriæ et prælationis apicem pervenires, sua pietate concessit, et te contra tui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinavit. Primum noverit serenitas tua, jam crebris et molestis sub hæc pulsata querelis, qualiter terra Hierosolymitana, specialis hæreditas Crucifixi, in qua nostræ salutis sunt prænuntiata mysteria, et ipsius rei exhibitione completa, quam ille qui cuncta condidit in suam sortem peculiari privilegio deputavit, perfidæ et spurcissimæ gentis attrita et convallata pressuris, nisi ei celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam, et inde, quod absit, sustineat irreparabilem religio Christiana jacturam. Ille enim Saladinus, sancti et tremendi nominis immanissimus persecutor, ita spiritu furoris incanduit, et totius nequitiæ suæ vires ad internecionem populi fidelis exercet, ut nisi immanitatis ejus vehemens impetus, quasi objectis obicibus, reprimatur, certam spem fiduciamque suscipiat, quod Jordanis influat in os ejus, et terra aspersione vivifici sanguinis consecrata, spurcissimæ superstitionis ipsius contagio polluatur, et quam gloriosi et nobiles prædecessores tui a dominio gentis incredulæ multis laboribus et periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subjugetur. Ob hanc itaque necessitatis et imminentis doloris instantiam, magnificentiam tuam apostolicis litteris duximus exorandam, imo dilatatis præcordiis summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem ipsius respiciens, qui te constituit in sublimi, et juxta nomen magnorum, qui sunt in terris, nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem præfatæ terræ pietatis studio te convertas, et ut ejus confusio in hac parte tollatur, qui pro te in ipsa terra voluit haberi ludibrio, operam adhibeas efficacem: quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principis tenebrarum faucibus eripuerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliante Domino, conservetur. Eo autem curiosius celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia convenit laborare, quod terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam, et totam spem defensionis suæ ipsius proceres in tuæ magnitudinis

duxerunt patrocinio collocandam. Quod inde clarius tua serenitas potest agnoscere, quod summos terræ illius et magnificos defensores venerabilem fratrem nostrum Heraclium patriarcham, et dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt, ut ex ipsorum præsentia considerata dignitate perpenderes quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tandiu carere præsidio, ut per ipsos facilius ad vota sua tuam devotionem inclinent. Viros igitur præfatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos, benigne suscipias, et debita charitate pertractes, eorumque postulationibus tanto facilius acquiescas, quanto gravitatis et honestatis intuitu favor est eis et gratia exhibenda. Sane recolat prudentia tua, et sollicita secum meditatione revolvat, promissionem illam qua de impendendo sæpe dictæ terræ præsidio tuam celsitudinem obligasti : et ita in hac parte te cautum et studiosum exhibeas, ut te in tremendo judicio tua conscientia non accuset, et ejus qui non fallitur districti Judicis interrogatio non condemnet.

—

ANNO 1181-1185.

—

CLXXXII *bis*.

Privilegium pro ecclesia S. Germani Montensi.

[MIRÆUS, Opp. diplom., II, 1187.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis NICOLAO, præposito ecclesiæ S Germani, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, canonice instituendis, in perpetuum.

Piæ postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, et ut devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam S. Germani de Montibus, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus ; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : locum ipsum in quo præfata ecclesia S. Germani sita est cum appendiciis suis; altaria omnia ecclesiarum ipsius castri, qui dicitur Castri locus, locum, etiam ecclesiam S. Waldetrudis ; ecclesiam Sancti Petri, jus alterius ecclesiæ in portis Sancti Petri ; capellam S. Andreæ ; capellam comitis supra portam ; capellam Sancti Nicolai in Bertoimonte, capellam infirmorum.

Et liberam quoque atque canonicam presbyterorum institutionem, cum altarium oblationibus et obventionibus, quæ vestris usibus sunt deputatæ, prata, molendina, curtilia, combas, domos et quæcunque in locis adjacentibus dicto castro possidetis ; quidquid etiam apud Quem, apud Jemappes, apud Genly, atque apud Elonges habere noscimini; frumentum quoque et avenam, quæ ab ecclesia S. Waldetrudis debentur presbyteris canonicis ecclesiæ vestræ specialiter ; censum insuper quem in die Cœnæ Domini parochialis presbyter vester gerens curam animarum, annuatim vobis solvere tenetur, scilicet quindecim ferlones argenti, servos et ancillas ad ecclesiam vestram pertinentes ; antiquas etiam et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ hactenus observatas, ratas habemus, easque decernimus inviolabiliter observari. Auctoritate quoque apostolica duximus statuendum ne quis in vos vel ecclesias vestras excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententiam absque manifesta et rationabili causa promulget.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos sine contradictione retinere. Prohibemus insuper ne ulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit de eodem nisi majoris religionis obtentu discedere ; discedentem vero absque communium litterarum cautione, nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare.

Inhibemus etiam ut intra claustra locorum seu grangiarum vestrarum, capellam vel oratorium absque diœcesani et vestro assensu nullus construere de novo præsumat, salvis privilegiis apostolicæ sedis.

In parochialibus vero ecclesiis quas habetis liceat vobis sacerdotes eligere et diœcesano episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, et ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus respondere debeant.

Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, et eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva apostolicæ sedis et episcopi diœcesani canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire

tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem condigna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei ac Domini nostri Jesu Christi aliena fiat atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

—

ANNO 1184-1185.

—

CLXXXIII.

Pactensem et Cephaloedensem episcopos obedire R[ichardo] archiepiscopo Messanensi jubet.

(Veronæ, Jul. 25.)

[Pirri, *Sicilia sacra*, I, 399.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Cephaludensi et Pactensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum Dominus et Salvator noster humilitatis formam suis tradens fidelibus observandam, majoribus reverentiam curaverit exhibere, non est discipulus, sed contrarius merito reputatur, qui suis majoribus debitam reverentiam non impendit. Ideo fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus quatenus venerabili fratri nostro R[ichardo] Messanensi archiepiscopo reverentiam debitam et obedientiam impendatis, et ecclesiam ejus ad ipsius monita statutis temporibus visitantes, eum in necessitatibus et expensis suis humiliter assistatis.

Datum Veronæ, VIII Kalend. Augusti.

CLXXXIV.

Synagogæ Stampensis, Judæis a Philippo Francorum rege expulsis, in ecclesiam S. Crucis mutatæ, protectionem suscipit.

(Veronæ, Jul. 26.)

[Fleureau. *Les Antiquitez de la ville et du duches d'Estampes*, in-4°, page 381.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano et canonicis Sanctæ Crucis de Stampis, salutem et apostolicam benedictionem.

Loca divinis cultibus mancipata, et quæ post Judaicæ perfidiæ cæcitatem lumen gratiæ sub Christianæ fidei titulo perceperunt, apostolicis sunt munienda præsidiis, et perpetuo munere donanda libertatis; cum constet eos jam non esse filios ancillæ sed liberæ, qui elegerint ibi, in libertate spiritus Domino deservire. Quapropter, dilecti in Domino filii, prædictam ecclesiam vestram, quam charissimus in Christo filius noster Philippus, illustris Francorum rex, de assensu venerabilis fratris nostri G. Senonensis archiepiscopi, in synagoga de qua Judæos ejecerat, in honorem victoriosissimæ crucis ædificari constituit, cum omnibus quæ in præsentiarum juste et pacifice possidet, aut in futurum, præstante Domino, rationabiliter poterit adipisci, sub beati Petri ac nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut clerici qui in circumpositis ecclesiis, sicut nihil in loco ipso Judæis possessoribus capiebant, ita deinceps ecclesiæ inibi constitutæ conditionem aliquam vel gravamen, in libertatis præjudicium, non imponant, ne deterior efficiatur status ecclesiæ; sicque quæ fuerat Judæis inhabitantibus libera, sub observantia fiat Christianæ libertatis ancilla. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, VII Kal. Augusti.

CLXXXV.

Privilegium pro eadem ecclesia.

(Veronæ, Aug. 8.)

[*Ibid.*, p. 382.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano et canonicis S. Crucis Stamparum, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum per mutationem dexteræ Excelsi de synagoga Judaica facta sit ecclesia vestra; et domus orationis ibi surrexerit, ubi paulo ante Judæorum impius cultus servabatur; officio susceptæ administrationis inducimur profectibus vestris et commodis libenter intendere et petitionibus vestris effectum tam facilem quam debitum indulgere. Quapropter ut magistrum scholarum unum in musica et alium in aliis disciplinis sine contradictione qualibet habeatis, auctoritate vobis apostolica indulgemus, statuentes ut de novalibus vestris, et animalium nutrimentis nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Prohibemus insuper ne de possessionibus vestris decimæ a laicis exigantur. Ad hæc, præsentium auctoritate decernimus, ne quis in ipsam ecclesiam interdicti, vel in canonicos ejus excommunicationis aut suspensionis sententiam absque manifesta et rationabili causa promulget. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, expulsis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, submissa voce divina officia celebrare. Decernimus ergo, etc.

Datum Veronæ, VI Id. Augusti.

LXXXVI.

Privilegium pro fratribus S. Bertini Sithiensis.

(Veronæ, Aug. 11.)

[*Collect. des Cartul.*, III, 354.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui Sancti Bertini, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum a sede apostolica petuntur ea quæ a rationis tramite non discordant, facilem nos convenit præbere consensum, et justa vota petentium effectu prosequente complere, ut et devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, et utilitas postulata vires in-

dubitanter assumat. Épropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, præsentibus vobis litteris auctoritate apostolica indulgemus, ut vobis in omnibus parochiis vestris liceat clericos instituere, qui, assensu et propria voluntate vestra, regimen scholarum obtineant; et hæc firma et illibata decernimus omni tempore permanere, statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli se noverit incursurum.

Datum Veronæ, tertio Idus Augusti.

CLXXXVII.

Privilegium pro monasterio de Curia Dei.

(Veronæ, Aug. 18.)

[*Gall. Christ. nov.*, VIII, Instr. 522.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Hugoni abbati et conventui de Curia Dei, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum omnibus Christi fidelibus in sua providere justitia debeamus, specialius eis existimus debitores, qui regularem vitam professi arctius divinis se obsequiis manciparunt, eoque libertati vestræ volentes et justitiæ providere, privilegia illustris memoriæ Francorum regum et Aurelianensium episcoporum pia liberalitate et provida concessione monasterio vestro collata auctoritate apostolica confirmamus. Quia vero canonici Sanctæ Crucis privilegia calumniantur episcoporum, cum in ipsis contineatur, quod ex consensu totius capituli donationes et libertates concessæ sunt abbatiæ, et ipsa privilegia sint omnium personarum subscriptionibus roborata, auctoritate apostolica prohibemus, ne pro eo quod sigilla capituli non sint privilegiis ipsis apposita, nihil contra tenorem privilegiorum ipsorum in vestrum valeant præjudicium vindicare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, xv Kal. Sept.

CLXXXVIII.

Decano Cenomanensi, I. de Veteri-Ponte, archidiacono Rothomagensi, et magistro Hug. Januensi mandat ut in Dolensis et Turonensis Ecclesiarum controversia testimonia testium perscribant.

(Veronæ, Aug. 18.)

[Marten., *Thesaur.*, III, 910.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano Cenomanensi, J. de Veteri-Ponte, archidiacono Rothomagensi, et magistro Hug. Januensi, præposito ecclesiæ S. Mariæ de Castello, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum dilectus filius noster electus Dolensis, et nuntius venerabilis fratris nostri Turonensis archiepiscopi, pro causa quæ jampridem inter eos et eorum ecclesias emersit, et fuit coram felicis recordationis Alexandro papa prædecessore nostro diutius actitata, et ab eo receptio testium utriusque partis sub certa forma commissa, in nostra essent præsentia constituti, post diutinam moram concorditer postularunt ut vobis tribus, duobus electis a partibus et tertio a nobis dato, receptionem testium juxta formam, quam jam dictus prædecessor noster præfixerat, committere deberemus. Nos autem, considerantes utramque Ecclesiam maximis laboribus et expensis hactenus inutiliter laborasse, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, et in obedientiæ virtute præcipimus, quatenus ad competentem locum proximiorem Dolensi Ecclesiæ, securum archiepiscopo vel procuratori suo, ad recipiendos testes Dolensis Ecclesiæ, et postea ad locum securum electo vel procuratori suo, ad recipiendos testes Turonensis Ecclesiæ accedentes, omni gratia et timore postposito, testes utriusque partis juxta formam præscriptam ab eodem prædecessore nostro infra tres menses post harum susceptionem recipiatis, nullius contradictione vel appellatione obstante. Si vero alterutra partium absentaverit, neque procuratorem miserit; nisi legitimum impedimentum manifeste probaverit, ejus qui præsens fuerit testes jurisjurandi religione astrictos præcipimus recipi, et diligentius interrogari, atque cum omni diligentia, et cautela eorum dicta conscribi. Deinde attestationes sigillis vestris inclusas ad sedem apostolicam transmittatis, spatium duorum mensium post prædictos tres in quibus testes recepti fuerint partibus præfigentes, quo se debeant cum ipsis attestationibus apostolico conspectui præsentare, et visis et cognitis rationibus utriusque, vel illius partis, quæ testes produxerit, controversia finem debitum, omni cessante diffugio, sortiatur. Si autem his exsequendis nequiveritis aut nolueritis interesse, duo, omni appellatione et excusatione cessante, mandatum apostolicum exsequantur. Cæterum si negligentia judicum, vel tergiversatione alicujus partium testes recepti non fuerint, nihilominus pars utraque plene instructa per se vel per sufficientem responsalem termino constituto, quem utrique parti peremptorium assignamus, ad apostolicam sedem accedat, quoniam altera veniente, si altera venire noluerit, nihilominus quantum ratio dictaverit procedetur.

Datum Veronæ, xv Kalendas Septembris.

CLXXXIX.

Monasterium Fullinense episcopis Marchiæ Tarvisinæ commendat.

(Veronæ, Aug. 23.)

[*Annal. Camald.*, IV, App., p. 119.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus... Tarvisino [Sigifredo], Cenetensi [Ardonico], Feltrensi et [Gerardo] Bellunensi episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto in par..... magis abundat malitia sæcu-

laris et rarior in eis religionis puritas, tanto nobis attente agendum et summopere laborandum, ut si qua ibi plantatio piæ conversationis erigitur, per vos, qui esse debetis plantationis hujusmodi rigatores, opportune consolationis imbribus irrigetur. Audivimus autem quod domus de Fulino, in ipsis partibus vestris sub professione Cisterciensis ordinis instituta, cum sit religione venerabilis, et multa nihilominus miserabilis paupertate, quidam de magnatibus terræ vestræ domum ipsam multipliciter inquietant, extorquendo ab ea pauca illa quæ possidet, et sub angariis plurimis, a quibus sacras ecclesias etiam sæculares principes immunes existere consueverunt, exactiones ei et ejus hominibus imponendo. Ideoque vobis per apostolica scripta mandamus, quatenus contra hujus violentiæ pravitatem, sicut ex officio vestro tenemini, viriliter exsurgentes, magnates ipsos, de quibus ad vos hujusmodi querela pervenerit ab iniquitate ista desistere moneatis, et nisi monitis acquieverint, eos et maxime Jeremiam qui duos mansos ipsius domus violenter dicitur et illicite detinere, si res ita se habet, censura ecclesiastica percellatis, ita de cætero de prædicti monasterii solliciti, quod fratres, qui in eo divinæ militiæ bajulant servitutem, plene de vobis possint in Domino gloriari.

Datum Veronæ, x Kal. Septembris.

CXC.

Archiepiscopis et episcopis in regno Francorum constitutis mandat, ut monachis S. Dionysii ad exsequenda monasterii jura opitulentur.

(Veronæ, Aug. 25.)

[Doublet, *Hist. de Saint-Denys*, t. I, p. 518.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus archiepiscopis et episcopis constitutis in regno Francorum, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum Beati Dionysii monasterium a longis retro temporibus in magna sit habitum reverentia, et cura illius specialius spectet ad nos, quibus est, nullo mediante, subjectum, tanto per vos ipsos et aliarum Ecclesiarum prælatos ipsum a pravorum molestiis defensare tenemur, quanto refrigescente charitate multorum et succrescente malitia, plures sunt qui rapinis idem et aliis molestationibus assidue inquietant. Unde nos earum nequitiæ obviare volentes, et indemnitati consulere, monasterii ipsius negotia diversis delegavimus judicibus finienda. Mandamus itaque fraternitati vestræ, quatenus sententias quas idem super negotiis ipsis duxerint promulgandas, unusquisque vestrum in diœcesi sua, nullius appellatione obstante, cum requisitus fuerit non differat executioni mandare, ita quod et monasterium ipsum per officium vestrum plenius jus suum consequi valeat, et nos cum audierimus sollicitudinem vestram, debeamus non immerito commendare.

Datum Veronæ, octavo Kal. Septembris.

CXCI.

Parthenoni Sancti Zachariæ Veneto asserit bona a Leonardo comite concessa.

(Veronæ, Sept. 5.)

[Cornelii, *Eccles. Venet.*, t. XI, p. 381.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus, Caysotæ abbatissæ S. Zachariæ de Venetiis, et sororibus ejusdem monasterii, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex tenore instrumenti publici nobis innotuit quod cum bonæ memoriæ comes Leonardus conderet testamentum, te, filia abbatissa, fideicommissariam instituit de fide tua et religione confisus. Tuo vero monasterio pro remedio animæ suæ, et progenitorum suorum, omnes vineas, salinas, terras, aquas, cultas et incultas, et totum alodium quantumcunque habebat in clugia et finibus ejus, et omnia, tam mobilia, quam immobilia, ordinata sive inordinata omniaque jura, et actiones, quæ illi competebant, vel competere poterant adversus aliquem, illis exceptis, quæ certis personis nominatim legaverat, in ultima voluntate relinquit. Unde quoniam nihil est, quod amplius hominibus debeatur, quam ut supremæ voluntatis, si rationabilis fuerit, liber sit stylus, dispositionem præfati comitis ratam habentes, et omnia quæ monasterio vestro rationabiliter in suo contulit testamento vobis et eidem monasterio auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignationem omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, Nonis Septembris.

CXCII.

Episcopo Veronensi præcipit ut a laicis decimas exhiberi canonicis Veronensibus jubeat.

(Veronæ, Sept. 11.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 800.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Veronensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum dilectos filios nostros archipresbyterum, et canonicos Ecclesiæ tuæ specialius diligere debeas, et in jure suo attentius confovere, super hoc tanto securius nostra tibi scripta dirigimus, quanto te libentius credimus mandatis apostolicis pariturum. Quocirca fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus atque præcipimus quatenus [contra] omnes laicos qui de illorum redditibus decimas auferre præsumpserint, vel eos super decimis ante sæcularem judicem convenerint, si commoniti non destiterint, omni gratia et timore postposito, nullius appellatione obstante, canonica censura procedas, quam absque satisfactione congrua non relaxes.

Dat. Veronæ, III Id. Septemb.

CXCIII.

Castellano [Veneto] et Torcellano episcopis mandat, ut quosdam ecclesiæ S. Salvatoris parochianos ad solvendas decimas cogant.

(Veronæ, Sept. 17.)

[CORNELII, *Eccles. Venet.*, t. XIV, p. 111.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Castellano et Torcellano episcopis, salutem et apostolicam benedictionem.

Dilecti filii nostri... prior et fratres S. Salvatoris transmissa nobis insinuatione monstrarunt quod habitantes in domibus adjudicatis eis per venerabilem fratrem nostrum... Gradensem patriarcham et bonæ memoriæ Ildebrandum S. R. E. cardinalem et apostolicæ sedis legatum, parochiali jure debere subesse, decimas eis reddere contradicunt. Volentes igitur eisdem fratribus suam conservare justitiam illibatam, fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus habitatores ipsarum domorum, juxta tenorem privilegii apostolici; decimas eis sine difficultate persolvant, et satisfaciant de subtractis, a die quo sententia lata fuit auctoritate nostra, sublato appellationis obstaculo, per censuram ecclesiasticam compellatis.

Datum Veronæ, XV Kalend. Octobris.

CXCIV.

Privilegium pro monasterio Reomensi.

(Veronæ, Sept. 17.)

[D. PLANCHE, *Hist. de Bour.*, I, Preuv., p. 60.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et capitulo Reomensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, ecclesiam quam venerabilis frater noster Lingonensis episcopus juxta pontem Montisbarri in honorem beati Thomæ martyris de novo fundavit et vobis ad instituendos ibi monachos de capituli sui assensu concessit, sicut vobis canonice collata est et vos eam cum omnibus pertinentiis suis canonice possidetis, devotioni vestræ auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ XV Kal. Octobris.

CXCV.

Bulla pro capitulo S. Martini Turonensis.

(Veronæ, Sept. 17.)

[*Privil. de Saint-Martin de Tours*, p. 25.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano, thesaurario et capitulo Beati Martini Turonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ecclesia Beati Martini Turonensis Romanæ sit Ecclesiæ filia specialis, non possumus in gravaminibus ejus tota sibi affectione non compati et contra malefactores ejus severitate debita non moveri. Audito igitur qualiter in burgenses vestros de Castro novo per communia seu communi juramento, quod in detrimentum Ecclesiæ ipsius et vestrum fecerant, secundum indultam vobis a sede apostolica facultatem, ecclesiasticam sententiam pertuleritis, nos eamdem sententiam ratam esse decernimus et auctoritate apostolica confirmamus inviolabiter eam observari volentes, donec vobis et Ecclesiæ plenarie satisfiat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, XV Kal. Octobris.

CXCVI.

Bulla pro canonicis S. Petri Suessionensis.

(Veronæ. Sept. 20.)

[D. GERMAIN, *Hist. de Notre-Dame de Soissons*, 442.]

LUCIUS tertius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus abbatissæ et conventui Sanctæ Mariæ Suessionensis sororibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ ad divini cultus pertinent honestatem et Ecclesiarum noscuntur profectibus deservire, prompta decet nos benignitate concedere et concessa de cætero in sua stabilitate servare. Cum igitur dilecti filii nostri canonici Sancti Petri Suessionensis, juxta antiquas observantias temporis præcedentis, altari Beatæ Mariæ in propriis teneantur deservire personis, et ad te, filia abbatissa, donatio pertineat præbendarum, præsentium auctoritate decernimus et firmamus ut, sicut hoc statutum est et hactenus observatum, nulli canonicorum illorum liceat ad curam parochialem, nisi præbenda ecclesiæ vestræ dimissa, transire, aut alium titulum suscipere, pro quo servitium ejus prædicto debeat altari deesse. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, XII Kal. Octobris.

CXCVII.

Arnaldo Blesensi, canonico Ecclesiæ Remensis, villam de Fraillicourt asserit.

(Veronæ, Sept. 22.)

[VARIN, *Archives administratives de Reims*, t. I, p. I, page 397.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio magistro ARNALDO Blesensi, canonico Remensis ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem...

Dilecte fili, justis tuis postulationibus grato concurrentes assensu, villam de Fraillicurt a dilecta

filiis nostris R. præposito, R. decano, Th. cantore, et capitulo Remensi, sub trecensu undecim annuatim capitulo solvendarum, labore tuo et fructu pensato qui de labore provenit, tibi collatam, sicut eam pacifice possides et in scripto authentico capituli continetur, devotioni tuæ auctoritate apostolica confirmamus.... scripti vero talis est tenor :

« R. præpositus, R. decanus, Th. cantor cæterique Remensis Ecclesiæ fratres, omnibus... notum fieri volumus universis, quod villam nostram de Fraillicurt, cum omnibus quæ ibidem nomine nostro poterunt evenire, tota vita sua habendam donavimus magistro Arnaldo Blesensi canonico nostro, sub trecensu undecim nobis annuatim solvendarum. Quia vero eamdem villam tenuem quondam et humilem, numerosa incolarum multitudine relevavit et exaltavit, feodum quoque quod ibidem Joannes de Arduenna habebat, id est : duas partes decimæ lini et terram in villa eadem in qua VI vel VII mansionarii habitant, propria pecunia emit, molendinum etiam et furnos de novo construxit et bannales fecit, domum quoque egregiam et grangiam ibidem de proprio ædificavit et donavit nobis, nos eidem concessimus anniversarium suum solemniter faciendum. Omnium quoque bonorum præfatæ villæ quæ ex portione nostra supra summam XI excreverint, decimam partem, pro ipsius anima et omnium fidelium animabus, his qui anniversario interfuerint, die anniversarii sui æqualiter distribuendam, et tres pauperes eadem die pro eodem specialiter pascendos, præterea eadem die quinque solidos in hospitio, ad lautiorem visitationem languidorum, præter quotidianum et consuetum victum, ex bursa nostra erogandos, annuatim perpetuo communi assensu capituli immutabiliter constituimus; et ut pecuniam ex præfata decima pro te redactam in vigilia anniversarii paratam, persona quæ prædictam villam a nobis tenebit, sine dilatione persolvat, et in donatione trecensus hoc indubitanter sub religione fidei promittat, constituimus. Quod, ut ratum perpetuo maneat, communi assensu capituli et sigilli nostri munimine roboravimus. »

Nulli ergo, etc., etc.

Datum Veron., x Kalend. Octobris.

CXCVIII.

Privilegium pro monasterio Leodiensi S. Jacobi. — Confirmat ipsi ecclesiam S. Mariæ Magdalenæ.

(Veronæ, Sept. 25.)

[MARTEN., *Ampl. Collect.*, I, 950.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui Sancti Jacobi Leodiensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Ad notitiam nostram certa relatione pervenit, quod ecclesia Beatæ Mariæ Magdalenæ, quæ in Leodio est, ad tantam quondam inopiam sub sæcularibus clericis devenisset, ut vix in ea unus ex multis honestam posset sustentationem habere, bonæ memoriæ Henricus, quondam Leodiensis episcopus, eamdem ecclesiam cum pertinentiis suis, de assensu Leodiensis Ecclesiæ et fundatorum illius, præfatam ecclesiam Beatæ Mariæ Magdalenæ monasterio vestro concessit, et ad divinum ibi servitium perpetuo celebrandum de eodem monasterio in eam monachos instituit, et concessionem suam scripto proprio confirmavit. Unde nos quod ab eodem rationabiliter factum est et hactenus observatum, ratum esse volentes, ecclesiam illam cum pertinentiis suis sicut eam ex dono episcopi memorati juste ac pacifice possidetis, et in scripto authentico continetur, vobis et monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, septimo Kalendas Octobris.

CXCIX.

Monachis S. Remigii in generalibus excommunicationibus sive interdictis, ostiis clausis officia celebrare permittit.

(Veronæ, Sept. 26.)

[VARIN, *Archiv. administ. de Reims*, tom. I, p. I, pag. 398.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis B. Remigii Remensis, etc.

Præsentis scripti pagina duximus statuendum ut cum generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, submissa voce, divina officia celebrare.

Datum Veron., VI Kal. Octob.

CC.

Civium Remensium consuetudines et libertates a Willelmo archiepiscopo institutas confirmat.

(Veronæ, Oct. 1.)

[VARIN, *ibid.*, p. 405.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis et civibus Remensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ pro pacis fœdere roborando piæ intentionis studio, ab his qui in sublimitate sunt positi, statuuntur, in sua debent firmitate persistere, et ex apostolicæ sedis gratia robur indeficiens obtinere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, honestas consuetudines et rationabiles libertates quas venerabilis frater noster Willelmus Remensis archiepiscopus, sanctæ Sabinæ cardinalis, apostolicæ sedis legatus, vobis ad custodiam pacis, pro justitia et æquitate servanda, concessit, et tam ipse, quam benignus in Christo filius noster Philippus, illustris Francorum rex, scripto authentico roboravit, nos quoque ad interventum præcipue archiepiscopi memorati, ratas esse decernimus, et eas vobis sicut in scriptis authenticis continentur auctoritate apo-

stolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, Kalendis Octobris.

CCI.

Privilegium pro abbate monachisque Lacensibus.

(Veronæ, Oct. 16.)

[GUNTHER, *Cod. diplom. Rheno-Mosell.*, I, 446.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, abbati et fratribus de Lacu, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum subditorum vita prælatorum moribus instruatur, dignum est et consonum rationi, ut cum plebis devotio religiosos viros sibi præfici postulat in pastores, ejus piis desideriis consensus facilis præbeatur. Unde quia ad audientiam apostolatus nostri pervenit, quod quædam parochialis ecclesia Cruflhe, ad vestrum monasterium pertinens, per vos vel alios religiosos viros postulat gubernari, auctoritate vobis præsentium indulgemus, ut vacante ipsa ecclesia liceat vobis in ea tres vel quatuor de fratribus vestris statuere, quorum unus episcopo præsentetur, qui ab episcopo curam animarum recipiens, ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeat respondere. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ XVII Kal. Novembris.

CCII.

Ad Walterum archiepiscopum Rothomagensem.—Non instituendos in ecclesiis, nisi qui vel sint aut proxime futuri sint sacerdotes, et residere ibidem parati sint : nec minus idoneos, etiamsi a patronis præsentati fuerint.

(Veronæ. Oct. 16.)

[MANSI, *Concil.*, XXII, 479.]

LUCIUS episcopus. . . . WALTERO Rothomagensi archiepiscopo. . . . .

Quoniam sæpe in archiepiscopatu tuo dicitur evenire, ut ex ecclesiis inibi constitutis inutilium institutio personarum scandalum inferat et gravamen, sollicitum te esse volumus et attentum, ut ita, Deo propitio, ecclesiæ ipsæ tuis temporibus ordinentur, quod et clericalis honestas inconvulsa permaneat, et ecclesiarum status jugiter servetur illæsus.

Ideoque fraternitati tuæ præsentibus litteris inhibemus, ne ad vicarios parochialium ecclesiarum aliquos nisi tales admittas, qui vel sint, vel esse debeant in proximo sacerdotes, et qui velint et possint in propria persona ecclesiis ipsis deservire. Nulli præterea curam committi consenties animarum, nisi qui infra tempus quod a sacris canonibus est præfixum, ad ordines sacerdotii possit et debeat promoveri. Porro si patroni ecclesiarum idoneas non præsentaverint tibi personas, liceat tibi auctoritate nostra in ecclesiis ipsis, appellatione remota, congruos ordinare ministros, quibus ecclesiarum utilitas et in spiritualibus et temporalibus salubriter committatur.

Nulli ergo, etc.

Datum Veronæ, XVII Kal. Novembris.

CCIII.

Clericis Osnabrugensibus concedit facultatem condendi testamentum.

(Veronæ, Oct. 22.)

[MOSER, *Osn. Gesch.* IV, 109.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis clericis Osnabrugensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex injuncto nobis a Deo apostolatus officio clericorum juri tenemur prospicere et utilitati, atque ipsis contra maleficiorum incursus patrocinium nostrum fortius impertiri; ex parte siquidem vestra nostris est auribus intimatum quod laici consanguinitatis intuitu testamenta quæ de propriis rebus condita sunt, sua temeritate infringant, non sinentes ea juxta dispositorum voluntatem impleri. Volentes igitur in hac parte vobis sollicitudine paterna prospicere discretioni vestræ, auctoritate præsentium indulgemus ut condendi testamenta de quibuslibet propriis rebus vestris, juxta legum et canonum sanctiones, liberam de cætero habeatis facultatem, auctoritate nostra apostolica districtius inhibentes ne quis testamenta vestra canonice facta consanguinitatis obtuitu violare ullo modo præsumat. Nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ jussionis et prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire ; si quis autem hoc attentare præsumpserit, excommunicationem omnipotentis Dei et B. Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, XI Kal. Novembris.

CCIV.

Monasterio Cluniacensi asserit locum a Joceranno Grosso concessum.

(Veronæ, Oct. 23.)

[*Bullar. Cluniac.*, 77.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui Cluniacensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, locum quem vobis nobilis vir Jocerannus Grossus, consentiente uxore sua, in allodio proprio et silva de Gron, ubi ecclesia in honorem Sancti Joannis evangelistæ ædificata dignoscitur, pia largitione concessit secundum limitationes terminorum, qui in scripto authentico ipsius continentur, et sicut

locus ipse a vobis cum appendiciis juste et pacifice possidetur, vobis et monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo, etc.

Datum Veronæ, x Kalendas Novembris.

CCV.

Ad Radulphum Andegavensem episcopum.

(Veronæ, Oct. 27.)

[MORICE, *Mémoires pour servir à l'hist. de Bretagne*, I, 699.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Andegavensi episcopo, et dilectis filiis G. archidiacono, et J. archipresbytero Turonensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto monasterium S. Florentii Salmurensis specialius nostri ac B. Petri juris existit, tanto nobis debet esse molestius cum jura ipsius per alicujus imminui temeritatem audimus. Propositum siquidem noveritis esse auribus nostris, quod cum cœnobium S. Melanii Redonensis ita spectat ad monasterium Salmuriense, quod unius monachi sint fratres alterius, et non debeat in eo abbas institui nisi de convenientia abbatis Salmuriensis, et de cœnobio ipsorum altero eligatur; quidam per potentiam nobilis viri G. Britanniæ comitis, in jam dictum S. Melanii monasterium aliunde adductus, prædicto abbate Salmuriensi ac fratribus reclamantibus, est intrusus, et in illorum dispendium monasterium ipsum detinere contendit. Quia igitur quod nequiter actum est in eodem cœnobio ad rectitudinis convenit tramitem revocari, discretioni vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandavimus quatenus utramque partem ad vestram audientiam convocantes, audiatis rationes et allegationes hinc inde propositas, et causam ipsam mediante justitia terminetis.

Datum Veronæ, VI Kal. Novembris.

CCVI.

Monasterio Altembergensi villam Isacherode asserit.

(Veronæ, Oct. 29.)

[LACOMBLET, *Urkundenbuch*, I, 347.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, abbati et fratribus Bergensibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu allodium villæ Isacherode cum omnibus pertinentiis suis in ea immunitate et integritate in qua Willhelmus de Solebendorp et uxor ejus, de assensu et voluntate filiorum suorum, ob remedium animæ suæ illud vobis pro devotione dederunt et vos ipsum juste et pacifice possidetis, vobis et monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et BB. Petri et Pauli apostolorum se noverit incursurum.

Data Veronæ, IV Kal. Novembris.

CCVII.

Mauritio episcopo Parisiensi concedit ne feoda Parisiensis episcopatus sine consensu ipsius obligari possint, vel vendi.

(Veronæ, Oct. 30.)

[*Theodori Pœnitentiale*, II, 638.]

LUCIUS, MAURITIO Parisiensi episcopo.

Devotionis et probitatis tuæ meritum exigere comprobatur, ut quod aliis communi jure debetur, fraternitati tuæ, quæ id humiliter et devote requirit, speciali indulgentiæ largitate, per officium quo fungimur, concedatur. Eapropter, venerabilis in Domino frater, præsentibus tibi litteris indulgemus, ne aliqua ecclesiastica sæcularisve persona feoda tua sine consensu, sub pignore recipere aut emere aliqua auctoritate præsumat. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, et contractus sui dispendium et indignationem nostram se noverit incursurum.

Datum Veronæ, III Kal. Nov.

CCVIII.

Abbatibus monasterii S. Georgii in Silva Nigra usum mitræ, chirothecarum et Sandaliorum concedit.

(Veronæ, Oct. 31.)

[GERBERT, *Codex diplomaticus Historiæ Silvæ Nigræ*, p. 109.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio MANEGALDO abbati S. Georgii de Silva Nigra salutem et apostolicam benedictionem.

Cum monasterium tuum, cui auctore Deo præesse dignosceris, speciale beati Petri juris existat, et regularis observantia polleat disciplinæ, dignum est, ut honori tuo, cui ejusdem monasterii sollicitudo administrationis incumbit, et illorum, qui, largiente Domino, in eadem tibi cura succedent, specialius intendamus, et in quantum cum Domino possumus, tuis piis desideriis optatum in Domino de indulgentia sedis apostolicæ impertiamus affectum. Hac siquidem ratione inducti, et consideratione venerabilis fratris nostri Gotefridi patriarchæ Aquileiensis qui nobis pro te et ecclesia tua affectuosis precibus supplicavit, nihilominus provocati, usum mitræ, chirotecarum et sandaliorum in præcipuis solemnitatibus, tam in missarum solemniis, quam in ecclesiæ tuæ possessionibus de apostolicæ sedis clementia tibi et canonicis successoribus tuis concedimus, et præsentis scripti patrocinio confirmamus. Nulli quoque omnino hominum liceat paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem contra hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, II Kalend. Novemb.

CCIX

Ad Philippum archiepiscopum et B. præpositum Coloniensem.

(Veronæ, Oct. 31.)

[GUNTHER, *Cod. diplom. Rheno-Mosell.*, I, 447.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri PH. archiepiscopo, et dilecto filio B. præposito Coloniensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Transmissa nobis dilectarum in Christo filiarum nostrarum magistræ et monialium de Dunewalt querimonia patefecit, quod abbas et fratres Lacensis ecclesiæ super decimarum præstatione novem mansorum a qua secundum Romanorum pontificum privilegia sunt immunes, et de quibus diœcesano episcopo debitam justitiam solvunt, eas irrationabiliter vexare præsumunt. Unde discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus prædictos fratres Lacensis ecclesiæ ad complementum justitiæ memoratis monialibus exhibendum per censuram ecclesiasticam sine appellationis obstaculo compellatis.

Datum Veronæ, II Kal. Novembris.

CCX.

Episcopo Senogalliensi mandat, ne Ecclesiæ Ravennatis privilegia lædi sinat.

(Veronæ, Nov. 4.)

[RUBEI, *Hist. Ravenn.*, p. 356.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri ... Senogalien. episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum ex injuncto nobis officio universis simus ecclesiis debitores, eo Ravennati specialius tenemur adesse, quo antiquius in Christiani nominis confessione fundata, præest pluribus, et proficit ad salutem. Cum igitur in episcopatu tuo, et in aliis juҫa ipsius a pluribus perturbentur, unde non modicum per reproborum malitiam, in suis noscitur possessionibus diminuta, fraternitatem tuam hortamur in Domino, et præcipiendo mandamus, quatenus ei in suis justitiis tam prompta et sollicita charitate assistas, et parochianos tuos, de quibus ad te querela pervenerit, appellatione remota, excommunicationis censura compellas, ut archidiacono et fratribus ipsius Ecclesiæ super omnibus, quæ requirent, justitiæ non differant plenitudinem exhibere.

Dat. Veronæ, II Non. Novembr.

CCXI.

Conventui S. Remigii Remensis et decimam de Besenes et privilegia quædam asserit.

(Veronæ, Nov. 8.)

[VARIN, *Archives administratives de Reims*, t. I, part. I, page 408.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui S. Remigii.....

Vestris postulationibus grato concurrentes assensu, quod in decima de Besenes juste et pacifice obtinetis vel possidetis, auctoritate vobis apostolica confirmamus; nihilominus vobis præsentibus litteris indulgemus ut sicut in authentico venerabilis fratris nostri Remensis archiepiscopi [W.] tituli S. Sabinæ cardinalis, apostolicæ sedis legati, rationabiliter continetur, sententiam in malefactores vestros canonicè promulgatam, sine promissa condigna satisfactione, vel sufficienti cautione de parendo mandato ecclesiæ, nemini liceat relaxare. Mansionarios insuper villarum S. Remigii, si alias duxerint divertendum, nisi terras dimittere sponte voluerint, solutioni nihilominus proventuum et redditũum et terrarum oneribus, sicut in eodem memorati Remensis (archiepiscopi ?) privilegio canonice invenitur expressum, decernimus subjacere. Ad hæc autem, cum in ecclesia S. Timothei duodecim sint canonici constituti, ut vel in propria persona beneficiis sibi concessis deserviant, vel si absentes esse decreverint, vicarios idoneos pro se servituros instituant, præsentis scripti pagina censemus in posterum obtinere, alioquin beneficia eorum aliis qui serviant conferendi vobis liberam concedimus præsenti indulgentia facultatem; statuentes ut nulli omnino, etc...

Datum Veronæ, VI Idus Novembris.

CCXII.

Sententiam de præbenda ecclesiæ S. Exuperii Corboliensis ab I., quondam episcopo Carnotensi, latam inter eamdem ecclesiam et monasterium S. Dionysii confirmat.

(Veronæ, Nov. 13.)

[DOUBLET, *Hist. de S. Denys*, t. I, p. 515.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et monachis beati Dionysii, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ judicio vel rationabili concordia terminantur firma decet et illibata manere, et ne alicujus valeant malitia perturbari scripti debent memoriæ commendari, apostolicoque præsidio communiri. Cum autem inter monasterium vestrum et ecclesiam Sancti Exuperii Corboliensis super integritate præbendæ ipsius ecclesiæ quam vos ad prioratum Beatæ Mariæ de Campis dicebatis de jure spectare, controversia verteretur, bonæ memoriæ quondam Carnotensis episcopus, cui causa ipsa fuerat de apostolico mandato commissa, inter vos taliter statuit in iis qui pro tempore fuerit prior in jam dicta ecclesia Sanctæ Mariæ de Campis præbendam ipsam cum integritate percipiat, et deserviat per vicarium. In eadem ecclesia qui majorem missam ibidem in festo Sancti Exuperii celebrabit, vel si maluerit per alium faciet celebrari. Nos igitur quod episcopus statuit super præbenda ipsa, sicut rationabiliter factum est et in scripto ejusdem episcopi plenius continetur, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ

confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc.

Datum Veron. Idus Novembris.

—

ANNO 1185.

—

CCXIII.

Balduino, archiepiscopo Cantuariensi susceptum munus gratulatur, palliumque per Transmundum, notarium suum, mittit.

[TWYSDEN *H. A. Script.*, t. I, p. 627]

Quanto de persona tua laudabilis conversationis odor et probatæ honestatis opinio jamdudum ad nostram notitiam plenius emanarunt, tanto nos et fratres nostri majori gaudio exsultamus in Domino et omnipotenti Deo gratiarum exsolvimus actiones quod Cantuariensem ecclesiam solita miseratione respiciens, te ad regimen ipsius vocavit, ut qui in pluribus probatus fueras et fidelis inventus, invitante Domino ad altiora conscendens, odoramentis virtutum tuarum plures reficias ad salutem et commendanda opera tua eo pretiosius enitescant, quo excellentiorem locum obtinueris dignitatis. Credimus enim factum esse a Domino et est acceptabile in oculis nostris, quod cunctorum vota in electionem tuam divinitus inspirata consenserunt et te apice dignitatis ad quam tanquam Aaron a Deo es vocatus, uno ore et consonis vocibus dignissimum protestantur. Inde siquidem fuit quod nuntios excellentiæ regiæ et tam suffraganeorum quam capituli ecclesiæ Cantuariensis viros, utique providos et discretos, alacri mente et debita benignitate suscepimus et electionem tuam quam ex litteris quas gestarunt et relatione propria canonicam esse cognovimus ac Deo et hominibus approbatam, habita deliberatione cum fratribus nostris sub congrua celeritate et gratia curavimus confirmare. Pallium præterea plenitudinem pontificalis officii fraternitati tuæ concessimus, et ipsum per dilectum filium Transmundum notarium et familiarem nostrum et sub alis nostris ab antiquo nutritum duximus transmittendum.

CCXIV.

Privilegium priori Carthusiensi et omnibus ordinis fratribus concessum.

(Veronæ, Jan. 8.)

[*Privilegia ord. Carthus.*, fol. 2b.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis priori Carthusiensi et omnibus fratribus ejusdem ordinis salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto ferventius observantia regulari faciente Domino insudatis, tanto sincerius universitatem vestram diligimus et quieti vestræ attentius debemus et volumus providere. Eapropter vestris postulationibus annuentes, auctoritate vobis apostolica indulgemus ut si tempore ordinationum, diœcesano episcopo requisito, ejus habere copiam nequiveritis, liceat vobis alium catholicum de cujus ordinatione nullum proprium antistitem dispendium timere oporteat invitare; qui auctoritate nostra quod postulaveritis largiatur. Nulli et hominum omnino liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus cognoverit incursurum.

Datum Veronæ, VI Idus Januarii.

CCXV.

Privilegium pro monasterio Sancti Gisleni.

(Veronæ, Jan. 12.)

[REIFFENBERG, *Monuments*, VIII, 396.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis LAMBERTO, abbati monasterii Sancti Gisleni, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Effectum justa postulantibus indulgere et vigor æquitatis et ordo exigit rationis, præsertim cum petentium voluntates et pietas adjuvat et veritas non relinquitur. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Deum et Beati Benedicti Regulam in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis; villam Hornut cum pertinentiis suis; in villa Slogia curtem dominicatam et carrucatam terræ arabilis cum curtilibus et omni decima tam ipsius terræ quam omnium feodorum ejusdem villæ et de terris tam cultis quam incultis; de curte Sancti Petri, decimas sicut hactenus habuistis; decimam de vinea Hugonis, villare quod dicitur Ultra Montes cum pertinentiis suis, et ejusdem loci ecclesiam cum appendiciis suis Arminiaco et Bewermiis; decimam de curte et de terris Sancti Landelini; in Novella terram arabilem unius carrucatæ; quartam partem villæ Blelgiis cum pertinentiis suis et districto; in in villa quæ dicitur Wamia allodium Gonteri, et Ægidii filii ejus de Cing, terramque Hugonis de Ængien cum aliis terris, curtilibus, redditibus, pratis et silvis; partem villæ Durni cum villa et districto; villam Waherias et curtem dominicatam, ab omni advocatione et decima liberam ; ecclesiam quæ sub annuo censu centum solidorum Cameracensis monetæ ab ecclesia Sancti Gaugerici possi-

detis; in villa Chavren, curtem dominicatam cum terris, pratis, aquis, silvis et curtilibus, et portione decimæ ab omni dominio libera et ab aliis partibus divisa; in villa quæ dicitur Harcheiis tres fertones ad pondus Flandriæ, quos Alnensis debet ecclesia pro terra Heluidis; in Resbaco curtem dominicatam et tres partes totius allodii, tam in terris quam in silvis, in aquis, pratis et redditibus cum districto. Apud Runcherias sex marcas argenti ad pondus Coloniæ quas debet Camberonensis ecclesia sub annuo censu, pro ejusdem loci terris, et altari cum capella de Herieriponte; altare de Cella cum appendiciis suis Blelgiis, Hercana, Astices et Slogio; ecclesiam de Willari cum appendiciis suis Harminiaco et Beweniis; ecclesiam de Wamiis cum suis pertinentiis Wamiolo et Resiniis; Bassecles cum appendiciis suis; Altregium cum capella de villa, cum appendiciis omnibus ab omni exactione liberum præter episcopi obsonium. Apud Imbrechiis curtem et terras dominicatas cum pratis et aquis, et duas partes communis allodii ab omni exactione liberas; altare de Bossut a personatu et omni exactione liberum, præter annuum sex denariorum redditum pro episcopi obsonio; altare de Balduruo cum appendicio suo Villerot ab omni exactione liberum, præter annuum trium solidorum redditum pro episcopi obsonio; altare de Eligniis et de Tumaides; capellam de Ramegniis a personatu et omni exactione liberam præter episcopi obsonia; Abeceias cum appendiciis suis Belchi, Molembais, Popiola Petrewez et aliis appendiciis suis; altaria quoque a bonæ memoriæ Nicolao quondam Cameracensi episcopo vobis collata et ejusdem privilegiis confirmata; Harceiis cum appendiciis Grandi Ecclesia et Stambrusia, et capella de Equi-campo; altare de Blato liberum et sine personatu; capellam de Weltes liberam præter sonegium duodecim denariorum, altare de Thulin cum appendicio suo Hainin; altare de Hunceniis, altare de Herseela, altare de Rascengen, altare de Humberges, altare de Goi cum terra et aliis appendiciis suis; altare de Lovegniis cum appendiciis Dolziis et capella de Squeri; capellam de Fait et capellam de Herieriponte, liberas ab omni exactione et personatu. In villa Alemannis curtem dominicatam et decimam ipsius curtis et terræ ad eamdem villam pertinentem, in terris, vineis, pratis, silvis, et quæque in pago Suessionensi juste et pacifice possidetis; curtem et terras dominicatas apud Altregium et partes communis allodii in terris, aquis, pratis, silvis et redditibus, ab omni exactione et advocatione liberas; villam Bassecles cum omnibus appendiciis suis, et villicationem ejusdem villæ in eleemosynam vestro monasterio concessam cum libertatibus et pertinentiis quas prædicta beneficia habere noscuntur.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et Beati Benedicti Regulam providerint eligendum. Antiquas quoque et rationabiles consuetudines, libertates etiam et immunitates eidem monasterio rationabiliter concessas et hactenus observatas auctoritate apostolica confirmamus. Inhibemus insuper ne quis in vos vel ecclesias vestras, sine manifesta et rationabili causa, excommunicationis vel interdicti sententiam audeat promulgare.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesanorum episcoporum canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes tituli Sancti Marci presbyter cardinalis.

Ego Laborans presbyter cardinalis Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Calixti.

Ego Hubertus presbyter cardinalis tit. S. Laurentii in Damaso.

Ego Pandulphus presbyter cardinalis tit. Basilicæ XII Apostolorum.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Joffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diaconus cardinalis.

Datum Veronæ per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, II Idus Januarii, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno quarto.

CCXVI.

Joanni priori et fratribus de Valle S. Joannis Seitzensis permittit, ut episcopum quemcunque invitent ad ordines accipiendos si tempore ordinationis diœcesanus nequeat.

(Veronæ, Jan. 23.)

[MANSI, *Concil.*, XXII, 479.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis JOANNI priori et fratribus de Valle Sancti Joannis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto ferventius observantiæ regulari, faciente Domino, insudatis, tanto sincerius universitatem vestram diligimus, et quieti vestræ attentius debemus et volumus providere. Eapropter vestris postulationibus annuentes auctoritate vobis apostolica indulgemus ut, si temporibus ordinationum diœcesani episcopi copiam habere nequiveritis, liceat vobis alium catholicum invitare, de quo diœcesanum non oporteat timere antistitem, quod talis ordinationis occasione terminos episcopatus sui in aliena jura velit extendere, et ipsius diœcesani minorare. Qui vocatus, auctoritate nostra, quod postulaveritis largiatur: nec id a vobis in posterum quasi debitum requirere possit.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Veronæ, x Kalendas Februarii.

CCXVII.

Adelberto archiepiscopo Salzburgensi ejusque suffraganeis commendat monasterium Rotense.

(Veronæ, Febr. 20.)

[*Monum. Boica*, t. I, p. 368.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus N. Salseburgensi episcopo et suffraganeis suis, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum universis Dei Ecclesiis ex injuncto nobis administrationis officio contra perversorum incursus patrocinium teneamur apostolicum impertiri: locis tamen regularibus institutis obnoxiis et ad nos ac Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentibus diligentius debemus adesse, et ad conservationem eorum juris fratres nostros episcopos provocare. Inde est quod cum Rotense cœnobium, quod specialius B. Petri et nostri juris existit, plurimis sepe molestiis agitetur, ipsum fraternitati vestræ duximus attentius commendandum: per apostolica scripta præcipiendo mandantes quatenus cum super investituris Ecclesiarum vel amissione possessionum suarum seu gravaminibus aliis ab aliis vobis vel alicui vestrum fuerit querela proposita, eos clementer audiatis et malefactores, per ecclesiasticam censuram, ab eorum molestatione cessare, et restituere res ablatas, sicut justum fuerit, sine appellationis obstaculo compellatis, ita quod et fratres in eo manentes, vestra faciente sollicitudine, quiete valeant Domino famulari, et nos, cum audierimus, debeamus, gratum habere.

Dat Veronæ x. Kal. Martii

CCXVIII

Ecclesiæ S. Mariæ Ratisponensis protectionem suscipit juraque confirmat.

(Veronæ, Febr. 27.)

[RIED. *Cod. diplom. Ratisb.*, I, 263.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ENBORDO decano et canonicis S. Mariæ Ratispon. quæ dicitur antiqua capella, tam præsentibus quam futuris, canonice substituendis in perpetuum.

Pie postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, ut et devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam Sanctæ Mariæ Ratispon. quæ dicitur antiqua capella, in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis Alexandri papæ, prædecessoris nostri, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiónes, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus, et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis: Ecclesias in vestro fundo sitas, Rotigen scilicet cum appendiciis suis, ecclesiam Nitenowe cum appendiciis suis, ecclesiam Cydelarn cum appendiciis suis, ecclesiam Phaphenchoven cum appendiciis suis, ecclesiam Mosheym cum suis appendiciis, ecclesiam Æuningen cum appendiciis suis, prædium Wolfhartstorf cum appendiciis suis, curiam in suburbio civitatis sitam cum appendiciis suis, curiam Helkeringen cum quatuor vineis, quinque vineas in monte ad præbendam pertinentes, et sex ad oblationem eum earum appendiciis; decimationes etiam omnium vinearum in termino vestro sitarum. Statuimus autem ut decedente præposito vestro, qui pro tempore fuerit, nullus ibi subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem

fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Deum providerint eligendum. Inhibemus etiam ne præposito liceat ullas curias, decimas, mansos seu aliud beneficium ecclesiæ vestræ collatum alicui personaliter dare vel locare, seu alio modo alienare sine communi consensu capituli aut majoris et sanioris partis; nihil etiam de bonis ecclesiæ in usum suum convertat, priusquam prælenda fratrum plenarie, sicut ab antiquo statutum est, fuerit dispensata, et cellerario, quem fratres utilem ac fidelem sibi elegerint, ad dispensandum commissa. Præterea de oblationibus, quæ sui juris non sunt, nihil sibi vindicare præsumat, sed camerarius oblationum, qui specialiter ex antiqua et rationabili institutione ad eas observandas distribuendasque præficitur, debita provisione dispenset. De vino vero sive de cerevisia fratrum nihil subtrahat, nisi quæ ad portionem suam juxta ecclesiæ vestræ consuetudinem noverit pertinere. Interdicimus insuper ne præpositus ecclesias vestras contra justitiam alicui ipse tantum sacerdoti concedat, sed cum decano et aliis fratribus in capitulo residens sacerdotem honestæ conversationis eligat, et electum cum aliis senioribus episcopo repræsentet, a quo animarum curam recipiens ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeat respondere. Auctoritate quoque apostolica nihilominus duximus prohibendum, ne advocatus vester locum ipsum, vel quæ ad eum pertinent, gravare seu quibuslibet indebitis exactionibus fatigare præsumat, sed his, quæ antiquitus sibi concessa sunt et ad justitiam suam pertinent, contentus existat. Sepulturam præterea ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Hæc autem omnia, sicut ab antiquo statuta sunt et servata, vobis et per vos eidem Ecclesiæ auctoritate apostolica confirmamus.

Decernimus igitur ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.
Ego Theodinus Portuen. et S. Rufinæ sedis epis.
Ego Henricus Albanen. epis.
Ego Theobaldus Ostien. et Velletren. epis.
Ego Joannes presb. card. tit. S. Marci.
Ego Arditio diac. card. S. Theodori.
Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.
Ego Goffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.
Ego Albinus. diac card. S. Mariæ Novæ.
Ego Laborans presb. card. S. Mariæ trans Tiberim tit. Calixti.

Datum Veronæ per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri card. et cancellarii, III Kal. Martii, incarnationis Dominicæ anno 1184 pontificatus vero domini Lucii papæ III anno quarto.

Plumbum. Lucius PP. III.

CCXIX.

Privilegium pro monasterio Raitenhaselacensi et reliquis ordinis Cisterciensis cœnobiis.

(Veronæ, Mart. 4.)

[*Monumenta Boica*, III, 116.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, prioribus et aliis Ecclesiarum prælatis, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et apostolicam benedictionem.

Audivimus, et audientes vehementi sumus admiratione commoti, quod cum fratribus de Raitenhaslach, sicut aliis omnibus Cisterciensis ordinis, a fratribus et prædecessoribus nostris concessum sit, et a nobis ipsis postmodum confirmatum, ut de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nemini decimas solvere teneantur, quidam ab eis extorquere præsumunt et sinistra interpretatione apostolica privilegiorum capitulum afferunt de novalibus debere intelligi, ubi *de laboribus* est inscriptum. Quoniam igitur manifestum est omnibus qui recte sapiunt interpretationem hujusmodi perversam esse et intellectui sano contrariam; cum secundum capitulum illud a solutione decimarum tam de terris illis quas deduxerunt vel deducunt ad cultum, quam etiam de terris cultis quas propriis manibus vel sumptibus excolunt sint penitus absoluti, ne ullus contra eos materiam habeat maligenandi, aut quomodolibet contra justitiam molestandi per apostolica vobis scripta præcipiendo mandamus, quatenus omnibus qui vestræ sint potestatis, auctoritate nostra prohibere curetis, ne a memoratis fratribus de Raitenhaslach vel a fratribus aliorum monasteriorum Cisterciensis ordinis, qui in episcopatibus vestris consistunt, de novalibus vel de aliis terris quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, vel de nutrimentis animalium suorum decimas præsumant quomodolibet extorquere. Nam si de novalibus vellemus tantum intelligi, ubi ponimus *de laboribus*, *de novalibus* poneremus, sicut

in privilegiis quorumdam apponimus aliorum. Quia vero non est conveniens ut contra instituta sedis apostolicæ temere veniatur, quæ obtinere debent inviolabilem firmitatem, per apostolica scripta ubique præcipiendo mandamus, ut si qui canonici, clerici, monachi, aut laici contra privilegia sedis apostolicæ prædictos fratres decimarum exactione gravaverint, appellatione remota laicos excommunicationis sententia percellatis, reliquos autem ab officio suo suspendatis et tam excommunicationis quam suspensionis sententiam faciatis, usque ad dignam satisfactionem, inviolabiliter observari. Ad hæc præsentium vobis auctoritate præcipiendo mandamus, quatenus si qui in fratres præscriptorum monasteriorum manus violentas injecerint, eos accensis candelis excommunicatos publice nuntietis et faciatis ab omnibus sicut excommunicatos districtius evitari, donec congrue satisfaciant prædictis fratribus et cum litteris diœcesani episcopi rei veritatem continentibus apostolico se conspectui repræsentent.

Datum Veronæ. IV Non. Martii, pontificatus nostri. an. III [IV].

CCXX.

Monasterii Parisiensis in pago Alsaciensi protectionem suscipit bonaque confirmat.

(Veronæ, Mart. 12.)

[Hugo, *Sacræ antiq. monum.*, t. II, p. 282.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Wezilo abbati monasterii Parisiensis in pago Alsaciensi, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium Parisiense in pago Alsaciense situm, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus.

In primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum, et beati Benedicti Regulam atque institutionem Cisterciensium fratrum in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis temporibus ibidem inviolabiliter observetur.

Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis : locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus suis appertinentiis : Kinuelden, Lehon, Scheferwald, Arcenhem, Mochenbem, Egensheim, Forst, Mitelwilre, Kolmere, als Paris, Rumimunt, Chazinthale, Tambach, Scrotegin, Pfaffenhem, et Ruvache et Herlishem cum omnibus suis appertinentiis.

Sane laborum vestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere aut extorquere præsumat.

Liceat vobis quoque clericos vel laicos a sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, aut eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus etiam insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere.

Insuper apostolica auctoritate sancimus ut, quemadmodum a prædecessoribus nostris felicis memoriæ Innocentio, Eugenio et Alexandro Romanis pontificibus statutum est, nullus episcopus neque alia quælibet persona ad synodos vel ad conventus forenses vos invitos compellat.

Sancimus etiam ut, si episcopus, in cujus parochia domus vestra fundata est, ter, sed per intervalla temporis, cum humilitate ac devotione qua convenit, requisitus, substitutum abbatem benedicere forte renuerit, licitum sit eidem abbati proprios novitios benedicere, et alia quæ ad ipsius officium pertinent exercere, donec idem episcopus duritiam suam recogitet, et benedicendum abbatem benedicere non recuset.

Paci quoque ac tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus, ut infra clausuras locorum seu grangiarum vestrarum nullus violentiam, vel rapinam, furtum committere, ignem apponere, hominem capere vel interficere audeat.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi fiat aliena, atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ

actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Cardinales subscripserunt novem, scilicet episcopi tres, presbyteri tres, diaconi tres.

Datum Veronæ per manum Alberti, S. R. E., presbyteri cardinalis et cancellarii, IV Idus Martii, indict. III, Incarnationis Dominicæ 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno quarto.

CCXXI.

Ad Guillelmum episcopum Pictavensem. — De quibusdam abusibus in diœcesi Pictavensi corrigendis, etc.

(Veronæ, Mart. 13.)

[MARTEN., *Thes.* , 620.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri GUILLELMO Pictavensi episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum sit in Lateranensi concilio constitutum ad immoderatam quorumdam avaritiam coercendam, et tollendam materiam jurgiorum, ne beneficia ecclesiastica, donec vacaverint, promittantur, grave nobis est et molestum quod in diœcesi tua abbates et priores instituta salubria surda aure transire, et hujusmodi promissiones illicitas facere perhibentur. Unde ne hæc enormitas, quæ salubri fuerat constitutione præcisa, vires ex dissimulatione resumens, perniciosa licentia denuo inolescat, fraternitati tuæ præsentibus litteris indulgemus ut, hujusmodi promissionibus irritatis, si occasione dissensionum quæ exinde frequenter emergunt culpa illorum qui præsentationem habere noscuntur, ultra sex menses ecclesias vacare contigerit, liceat tibi de auctoritate apostolicæ sedis, omni contradictione vel appellatione cessante, de personis idoneis sine præjudicio tamen eorumdem in posterum ordinare. Nolumus autem ut ex hoc majoribus ecclesiis vel debita reverentia minuatur. Ut etiam injunctum tibi officium tanto liberius exsequaris, quanto apostolicum tibi videris adesse præsidium, sollicitudini tuæ præsenti auctoritate concedimus ut abbatissas et alias mulieres quæ in episcopatu tuo domibus religiosis præesse noscuntur, per quarum insufficientiam et negligentiam Deo devotæ feminæ observantiam religionis exorbitant, cum consilio dilectorum filiorum nostrorum Sancti Cypriani et de Pinu abbatum corrigere valeas; et si inventæ fuerint contumaces, absque appellationis diffugio disciplina ecclesiastica coercere, ut quæ remediorum fomenta non sentiunt, putrida ferro vulnera resecentur: salvis ecclesiis quæ nullo mediante Romano pontifici sunt subjectæ. Ad hæc autem præposituram Ecclesiæ tuæ cum vacaret, idoneæ assignandi personæ cum assensu majoris et sanioris partis capituli liberam tibi tribuimus facultatem. Quod si super ea, vel super alio ecclesiæ tuæ beneficio cuilibet conferendo tuæ devotioni scripsimus, arctari te nolumus mandatum apostolicum adimplere, sed nisi honesta persona et beneficio digna exstiterit, pro qua litteras apostolicas contigerit emanare. Hoc autem propter futuram ecclesiæ tuæ quæ vacaret proponitur... idonei assignandi tuis nobis litteris intimetur, ne forte per ignorantiam veritatis denuo tibi scribere compellamur. Cum vero de jure et consuetudine ad episcopum Pictavensem qui pro tempore fuerit pertinere dicitur in conventualibus ecclesiis clericorum in diœcesi Pictavensi, et nihilominus in ecclesia Dauracensi unum canonicum facere præsenti pagina prohibemus, ne quis, appellationis prætextu, quod tibi competit in hac parte debeat impedire. Sane cum quidam viri religiosi qui ad unum prioratum regendum vix sufficiunt, plerumque duos ambitione damnabili appetant, et detinere præsumant discretioni tuæ præcipimus ut hanc præsumptionem compescas, et tam abbates quam archipresbyteros, decanos per tuam diœcesim constitutos ad suscipiendum ordinem sacerdotii, si idonei fuerint, appellatione remota, compellas. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ concessionis et prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli se noverit incursurum.

Datum Veronæ, III Idus Martii.

CCXXII.

Privilegium pro monasterio de Valle S. Joannis Seizensi.

(Veronæ, Mart. 19.)

[TRÆLICH, *Diplomataria sacra ducatus Styriæ*, t. II, p. 65.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Carthusiæ fratribus qui sunt in Valle S. Joannis, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis facilem nos convenit præbere assensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, prædium de Gunuwitz in patriarchatu Aquilegensi, in quo sunt cellæ vestræ fundatæ, cum usibus et appendiciis a dilectis filiis nostris, viris nobilibus, Otacher marchione de Styria, et Otacher duce, filio ejus, ordini vestro concessum, sicut illud juste et pacifice possidetis, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Hujus autem prædii termini, sicut in ejusdem marchionis rescripto habetur, sunt apices montium usque in vallem, et ex altera parte prædium Gurcensis ecclesiæ. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire, si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli app., ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, XIV Kal. Aprilis.

CCXXIII.

Monasterii S. Mariæ de Charitate protectionem suscipit, possessionesque et privilegia confirmat.

(Veronæ, Mart. 19.)

[Hugo, *sacri et canonici ordinis Præmonstr. Annales*, t. II, Prob., p. 96.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Joanni abbati S. Mariæ de Charitate ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosorum vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus, aut eos a præposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Quapropter, dilecti in Christo filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatam ecclesiam Sanctæ Mariæ de Charitate, extra civitatem Roderici sitam, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, imprimis siquidem statuentes ut ordo canonicus, qui secundum Deum et beati Augustini Regulam atque institutionem Præmonstratensium fratrum in eadem ecclesia institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione, pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo præfata ecclesia sita est cum omnibus pertinentiis suis et possessionibus circumadjacentibus ; ecclesiam S. Leonardi cum pertinentiis suis ; possessiones quas habet in Caldelis ; possessiones quas habet in Gassapos ; possessiones quas habet in Eltis ; aseuias quas habetis in rivo de Agada et domos quas habetis in civitate Roderici. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in eodem loco professionem, fas sit absque abbatis sui licentia de eodem loco discedere; discedentem autem absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare ; pro chrismate vero, oleo sacro, consecrationibus ecclesiarum, ordinationibus clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis ecclesiasticis sacramentis, nullus a vobis, aut sub obtentu consuetudinis, aut quolibet modo alio quidquam audeat postulare. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cujus factum exactione turpis muneris imitatur (*IV Reg.* v). Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti fuerint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare ; sed omnia integra conserventur eorum pro quorum sustentatione ac gubernatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat ; atque in extremo examine divinæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum Judicem præmia pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Joannes presbyter cardinalis, tituli Calixti.

Ego Laborans presbyter cardinalis tituli S. Mariæ trans Tiberim.

Ego Hubertus presbyter cardinalis tituli S. Laurentii in Damaso.

Ego Pandulphus presbyter cardinalis tituli basilicæ Duodecim Apostolorum.

Ego Albinus tituli S. Crucis in Jerusalem presbyter cardinalis.

Ego Theobaldus Ostiensis Velleriensis episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Arditio cardinalis diaconus Sancti Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis.

Datum Veronæ per manus Alberti, presbyteri cardinalis et cancellarii, XIV Kalendas Aprilis, indict. III, Incarnationis Domini anno 1184, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno IV.

CCXXIV.

Romani monasterii protectionem suscipit, immunitatemque talliarum seu aliarum novarum et indebitarum exactionum confirmat.

(Veronæ, Mart. 23.)

[*Mém. et Docum. de la société de la Suisse Rom.*, t. III, p. 588.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis, priori et conventui Romani monasterii, salutem et apostolicam benedictionem.

Officii nostri nos hortatur auctoritas pro religiosorum locorum statu satagere et eorum paci et tranquillitati salubriter in posterum, auxiliante Domino, providere. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, cœnobium vestrum cum omnibus quæ in præsentiarum rationabiliter possidet, vel in futurum justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti patrocinio communimus, districtius inhibentes ne tales seu alias novas et indebitas exactiones archiepiscopi, episcopi, archidiaconi vel aliæ quælibet ecclesiasticæ personæ, a vobis vel a presbyteris vestris contra Lateranensis statuta concilii ulterius extorquere præsumant. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ protectionis et constitutionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit indignatione omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, x Kalendas Aprilis.

CCXXV.

Privilegium pro monasterio S. Miniatis juxta Florentiam.

(Veronæ, Mart.)

[*Annal. Camaldul.*, IV, 126.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Alberto Sancti Miniatis ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis, in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et abbatiam Sancti Miniatis, in quo divino mancipati estis obsequio sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; imprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis in eo temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo præstante, poterit adipisci, firma tibi, tuisque successoribus, et illibata permaneant; in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Locum ipsum in quo memorata ecclesia sita est cum omnibus adjacentiis et pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Nicolai cum adjacente parochia, sicut eam juste et sine controversia possidetis, a rivo scilicet Corbuli usque..... super Arnum; ecclesiam Sancti Petri juxta Imam cum curte et pertinentiis suis..... de Musciano cum pertinentiis suis...... decimationem...... quam habetis in...... de Intinnula...... et nunc pacifice possidetis.; eam etiam quam habetis in plebe Sancti Petri..... to in territorio plebis Sanctæ Mariæ de Pineta; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Quinto cum curte et pertinentiis suis, decimationem quam habetis in plebe Sancti Martini de Sexto; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Novule cum curte et pertinentiis suis; decimationem quam habetis in toto plebatu Sancti Martini de Corella cum curte et omnibus decimationibus et pertinentiis suis; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Albuino cum pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Donati in plano majore; castrum Montis-Acuti cum ecclesia et pertinentiis suis; castrum Montis-Alti cum ecclesia, curte et pertinentiis suis; patronatum quem habetis in ecclesia Sancti Andreæ de Doccia; possessionem de Campi; decimam quam habetis in plebatu Sancti Stephani de Campi; decimam quam habetis in plebe de Empuli; decimas de monte Crucis et de monte Fesuli, ecclesiam Sancti Petri de Camilia cum pertinentiis suis; omnem decimationem quam habetis in podio Sancti Miniatis et in plebe Sanctæ Reparatæ, sicut hactenus eam canonice tenuistis, et nunc sine controversia possidetis. Liceat vobis quoque clericos et laicos...... liberos et absolutos ad conversionem recipere, et eos sine contradictione retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit liceat vobis non pulsatis campanis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Antiquas et rationabiles consuetudines ecclesiæ vestræ usque ad præsentia tempora observatas et decimas quas a quadraginta annis usque nunc pacifice possidetis, vobis auctoritate apostolica roboramus et confirmamus. Sepulturam vero ipsius loci liberam esse concedimus, ut eorum devotioni, qui se illic sepeliri deliberaverint, et extremæ voluntati, nisi excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si

qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

ADJUVA NOS, DEUS, SALUTARIS NOSTER.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodorus episcopus Portuensis et Sanctæ Rufinæ sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Joannes presb. card. tit. Sancti Marci.

Ego Laborans presb. card. Sanctæ Mariæ trans Tiberim, tit. Calixti.

Ego Pandolfus presb. card. tit. XII Apostolorum.

Ego Ardicio diaconus cardinalis Sancti Theodori.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus card.

Ego Soffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Albinus Sanctæ Mariæ Novæ diac. card.

Datum Veronæ per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presb. card. et cancellarii .... Martii, indictione tertia, Incarnationis Dominicæ anno 1184, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno IV.

CCXXVI.

Privilegium pro capitulo Pistoriensi.

(Veronæ April. 4.)

[ZACHARIA, *Anecdota medii ævi* 235.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis NIVALDO Pistoriensis Ecclesiæ præposito, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris canonice substituendis in perpetuum.

Desiderium quod ad religionis propositum et animarum salutem pertinere monstratur, Deo auctore sine aliqua est dilatione complendum. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Urbani, Eugenii et Alexandri Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, hospitalem domum de Umbroncello, quam prædecessores vestri studiis et impensis suis construxisse noscuntur, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona prædicta domus in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma ei et illibata permaneant in quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Decimarum, quæ vobis a populo dantur, partem decimam, et laborum vestrorum decimas, quemadmodum ab iisdem prædecessoribus vestris unanimiter est statutum. Præterea ejusdem tenoris privilegium cæteris quoque per vestrum episcopatum sitis hospitalibus indulgemus. Ei videlicet quod juxta villam Quarratam ædificatum est, et quod juxta Caprariam oppidum, et quod in prato quod dicitur Episcopi, et quod juxta locum qui dicitur Crux brandeliana; hospitale de Docio, quod ab ædificatore Esnello nomine per scriptum publicum vobis concessum est; et quoque quod in Brisceto prædecessorum vestrorum studiis impensisque ædificatum est. Quod nimirum prædicto vestro xenodochio de Umbroncello, quemadmodum a memorato prædecessore nostro statutum est, perpetuis temporibus subjectum esse decernimus. Quia vero extra urbes hæ hospitales domus consistunt, hujus privilegii decreto statuimus ut infra unum stadium nemo juxta eas aliquem capere, prædari, aut hostiliter disturbare præsumat. Quarum omnium ordinationes ac dispositiones vobis vestrisque successoribus ad exemplar præfati Alexandri papæ duximus committendas, ut eorum qui in vobis religiosiores fuerint voluntate communi, communicato etiam fratrum Vallis Umbrosiane consilio, consensu quoque vestri episcopi, si Catholicus fuerit, nihilominus adhibito. Rectores eisdem domibus præponantur qui secundum Deum earum curam habere et pauperibus eo convenientibus sollicite ministrare procurent.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat easdem domos temere perturbare, aut in eisdem aliquem capere, aut eis subditas possessiones auferre, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur, eorum, pro quorum sustentatione concessa sunt usibus, eorumque saluti qui obtulerint, profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecc. episcopus.

Ego Theodinus Portuensis Sanctæ Rufinæ sedis episcopus subscripsi.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis, et Velletrensis episcopus.

Ego Joannes presbiter cardinalis tituli Sancti Marci.

Ego Laborans presb. card. tit. S. Mariæ trans Tiberim, ac Callixti.

Ego Umbertus tit. S. Laurentii in Damaso presb. card.

Ego Pandulfus presb. card. tit. Duodecim Apostolorum.

Ego Albinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Melior presb. card. SS. Joannis, et Pauli, et Pamachii.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Datum Veronæ per manum Alberti, S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, II Nonas Aprilis, indict. III, Incarnationis Dominicæ an. 1185 pontificatus vero domni Lucii papæ III anno IV.

CCXXVII.

Monasterii Scotorum S. Jacobi Ratisponensis tutelam suscipit possessionisque ac privilegia confirmat.

(Veronæ, April. 10).

[RIED, *Cod. diplom. Ratisbon.*, II, 267.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis GREGORIO abbati monasterii Sancti Jacobi Ratisponæ, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur, quod absit! sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et prædecessorum nostrorum felicis memoriæ Eugenii, Adriani, Alexandri Romanorum pontificum vestigiis inhærentes præfatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, imprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in eodem loco noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona eadem Ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Deo, adipisci poterit, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et Beati Benedicti Regulam providerint eligendum. Sane peregrinos et supervenientes hospites, si neque fuerint alicui Ratisbonen. Ecclesiæ parochiali jure subjecti, cum apud vos obierint, sicut in Ecclesia vestra de antiqua consuetudine est obtentum, liceat vobis nullius contradictione obstante ecclesiasticæ tradere sepulturæ, si sponte ibi voluerint sepeliri. Et quia quædam Ecclesiæ a vobis ordinem susceperunt, quæ vestro regimini sunt subjectæ, ne in eis regularis observantia depereat disciplinæ, statuimus, ut, sicut consuetum est, majorum Ecclesiarum illarum personæ ad monasterium vestrum semel in anno accedant, ubi et correctiones excessuum et instituta ordinis a vobis suscipiant humiliter et observent.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare seu possessiones ejusdem auferre vel ablatas retinere, minuere aut aliquibus vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimode profutura, salva Ratisponen. Episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Deinde sequitur subscriptio x cardinalium.

Datum Veronæ per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii. IV Idus Aprilis, indictione IV, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domni Lucii papæ III, anno IV.

CCXXVIII.

Bulla pro capitulo S. Martini Turonensis.

(Veronæ, April. 17.)

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis decano, thesaurario et capitulo Sancti Martini Turonensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto specialius ecclesia vestra beati Petri juris existit et a prædecessoribus nostris majorem prærogativam obtinuit libertatis, tanto amplius ejus necessitati compatimur, et commodis et quieti attentius debemus et volumus providere. Quapropter, abjurationem communiæ vel conjurationis, quam de consilio fratrum quassavimus, quocunque nomine censeretur, receptam per venerabilem fratrem nostrum W. Remensem archiepiscopum Sanctæ Sabinæ cardinalem, apostolicæ sedis legatum, et per dilectum filium abbatem Majoris Monasterii quibus hoc fuerat a nobis commissum ratam habentes, auctoritate apostolica confirmamus, sub interminatione anathematis inhibentes ne quis ad eam deinceps sub quacunque occasione aspiret. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veron., XV Kalend. Maii.

CCXXIX.

Fundatio monasterii de Trutenhusen ordinis sancti Augustini diœcesis Argentinæ, seu potius ejusdem fundationis confirmatio.

(Veronæ, April. 20.)

[*Gall. Christ. nov.*, V, Instr, p. 486.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus HERRARDI abbatissæ, et sororibus in monasterio Hohenburg tam præsentibus quam futuris regularem vitam professis in perpetuum, apostolicam benedictionem, et perpetuæ salutis jucunditatem.

Totius Ecclesiæ fidelibus paterna dilectione familiariter insinuamus, quod audientiæ nostræ veridica assertione relatum est, qualiter Fridericus dux, pater Friderici imperatoris, ecclesiam, quæ dicitur Hohenburg, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ fundatam, in qua requiescit corpus S. Odiliæ virginis, per indiscretam rerum invasionem disturbaverit, et usque ad tempus filii sui Friderici imperatoris pene destructam reliquerit; ipse vero Fridericus Romanorum imperator divina gratia instinctus, pro tam miserabili patris delicto graviter

doluit, et æterni Regis gratiam reconciliare volens, præfatam ecclesiam consilio spiritualium personarum restaurare elaboravit, et sicut ab eis didicit, religiosam et idoneam personam, nomine Rilint, eidem ecclesiæ præfecit. Hæc enim, dum regimen ecclesiæ feliciter suscepit, pro Dei amore destructa diligenter reædificans, dissipata strenue plantans, auxilio et consilio Burkardi Argentinensis episcopi, aliorumque spiritualium, ipsam ecclesiam ad honorem Dei prudenter, et honorifice reformavit, omnemque divinæ legis religionem, ac canonicæ disciplinæ rigorem secundum Regulam beati Augustini inibi pleniter informavit; quam studii normam succedens ei abbatissa dilecta in Christo filia nostra Herrat fideliter in omnibus bonis secuta, inter cætera utilitatis opera, quibus invigilavit, prædium in Trutenhusen cum conventu suo, et cum Gunthero de Vinbege, a quibusdam ministerialibus ipsius cœnobii comparavit, et super majus altare in Hohenburc ea conditione tradidit, ut ad honorem Dei et Hohenburgensis cœnobii, per laborem suum præpositura ibi canonicorum regularium fundaretur, qui secundum beati Augustini Regulam, et consuetudinem Marbacensis ecclesiæ, institui et permanere deberent: hoc autem favore et consilio charissimi in Christo filii nostri Friderici, Romanorum imperatoris semper augusti, et consensu ecclesiæ ipsius ministerialium, approbatione quoque bonæ memoriæ Petri Tusculanensis episcopi, tunc apostolicæ sedis legati, et Henrici Argentinensis episcopi statuit et construxit primum ibi capellam ad honorem Dei, ac memoriam B. M. semper virginis, et curtim cum cæteris ædificiis, donec construeretur ibi major ecclesia, id est, monasterium in memoriam beati Nicolai, cum claustralibus officinis, videlicet cum hospitali pauperum, et hospitio advenientium hospitum, cæterisque ædificiis ecclesiæ necessariis, in quo duodecim canonici, cum idoneo præposito ejusdem ordinis collocandi sunt, qui sub regulari professione degentes, Hohenburgensis cœnobii abbatissis omnique collegio in negotiis spiritalibus seu temporalibus, prout abbatissa, et necessitas cœnobii postulaverit, in timore Dei devote obtemperent, nec aliquo temerario ausu Hohenburgensem ecclesiam superbe inquietent, quibus utique præfatæ ecclesiæ in Trutenhusen ordinatione tali, ut prædictum est, fundatæ dare decrevit, cum prædictorum assensu, duarum hebdomadariorum stipendia præbendarum, non ad privatum usum, sed ad communem utilitatem distribuendarum, duas scilicet carratas vini, et duo talenta Argentinensium denariorum, et viginti octo maldros hyemalis frumenti, et quatuordecim maldros hordei, et beneficia in inferiori Ehenheim, et in Rodesheim sita ad easdem præbendas pertinentia, et decimationem Salicæ terræ in Sunthusen, decimas quoque Salicæ terræ in Egensheim ad easdem præbendas pertinentes, et quidquid præposito, vel vicariis suis ad manus oblatum fuerit in Hohenburc. Insuper quoque ad eorumdem usum modo concessit in Gokkeswilre triginta duo frugifera jugera, et dimidium, et duo vinifera, cum arbustis, et duos hortos, et curtim; in Bercheim vero concessit illis quatuordecim jugera et unam curtim, in Heilingenstein quoque septem jugera vinifera, quæ omnia non pertinent ad præbendas. Ad hæc etiam concessit illis ex integro ipsum allodium Trutenhusen. Statutum est itidem, ut quilibet præpositus in Trutenhusen, cum voluerit, Hohenburgensem ecclesiam visitet, et missarum solemnia secundum ordinem ipsius ecclesiæ celebret, ac duos ex canonicis suis religiosos et idoneos hebdomadarios in Hohenburc semper constituat servituros. Quod si prædicti sacerdotes aliquando commutandi fuerint, præpositus, absque ulla contradictione abbatissæ, libere eos ad claustrum revocans, alios idoneos restituere curet, qui de monte, sine licentia abbatissæ, non recedentes divina officia absque ullo gravamine secundum consuetudinem Hohenburgensis ecclesiæ celebrare non recusent. In Purificatione quoque S. Mariæ, et in die Palmarum, et in Cœna Domini, et in Nativitate, ac Decollatione S. Joannis Baptistæ, et in Assumptione S. Mariæ, et in festivitate S. Michaelis, et Omnium Sanctorum ad monasterium Hohenburgense, si inevitabilis causa non impediat, missam solemnem celebraturus, annuatim veniat, et etiam in festo S. Odiliæ, ac in capellæ ejus dedicatione et in Nativitate Domini missam diurnam priorem celebret.

Quod si præpositus, et canonici sui hæc privilegii decreta neglexerint, ecclesiamque Hohenburgensem irrationabili gravamine inquiete perturbaverint, abbatissa et conventus præbendas ac beneficia ad præbendas pertinentia subtrahant; et aliunde sibi sacerdotes; quos voluerint, quietos et religiosos sibi provideant, isti vero officia in missarum solemniis prius sibi concessa amplius in monte Hohenburc, nisi permissione abbatissæ et conventus, sicut et alieni celebrare non audeant. Simili quidem modo, si Stivagiensis abbas, et canonici sui Hohenburgensem ecclesiam per injustam contradictionem contentiose impugnaverint, nec privilegii sui statuta a manu Hohenburgensis abbatissæ data, mansuete obtemperando, observaverint, locus Gorgonii, qui est præbenda unius hebdomadarii, cum omnibus appendiciis suis, quem quilibet Stivagiensis abbas ab Hohenburgensi abbatissa accipere debet, cæteraque beneficia de Hohenburc suscepta, eis subtrahantur, aliique sacerdotes idonei pro libitu abbatissæ et conventus aliunde eligantur; ipsi autem amplius in monte Hohenburc missarum solemnia, quemadmodum alieni, nisi permissione abbatissæ, celebrare non audeant. Unanimi quoque consilio et consensu decretum est, ut uno quoque præposito in Trutenhusen a præsenti vita decedente, vel mutato, fratres inibi commorantes idoneam et religiosam ordinis sui personam eligant,

et ipse electus investituram præposituræ de manu Hohenburgensis abbatissæ absque ulla contradictione primo aditu per librum gratis accipiat. Adjectum est nihilominus ut ecclesia in Trutenhusen sub Hohenburgensis advocati patrocinio defendatur, et quælibet sæcularis causa inibi ventilanda in judicio ipsius advocati discutiatur. Nunc igitur, quia hæc pia religiosaque statuta nostro confirmari munimine, atque apostolica protectione vallari prædicta filia nostra Herrat venerabilis abbatissa petivit, nos petitioni suæ benigno concurrentes assensu, prædictam constitutionem auctoritate apostolica confirmamus, et locum ipsum sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma fratribus eorumque succedentibus et illibata permaneant.

Liceat quoque illis personas liberas et absolutas a sæculo fugientes ad conversionem recipere, et eas absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli canonicorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque præpositi sui licentia de eodem discedere, discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat ipsis clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce, divina officia celebrare. Paci quoque et tranquillitati fratrum paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus, ut nullus infra clausuras locorum seu grangiarum suarum violentiam, vel rapinam, seu furtum committere, ignem apponere, hominem capere, vel interficere audeat. Sepulturam præterea ipsius loci tam ad opus fratrum, quam familiæ peregrinorum, seu hospitum inibi decedentium, nisi forte excommunicati fuerint, vel interdicti, liberam esse decernimus.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum fas sit præfatam ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Domini nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen, amen, amen.

Datum Veronæ per manum Alberti, S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XII Kal. Maii, indict. IV, Incarnationis Dominicæ an. 1851, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno quarto.

CCXXX.

Privilegium pro monasterio S. Mariæ Holmecoltramensi.

(Veronæ, Apr.-Mai.)

Monasticon Anglic., III

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis EVERARDO abbati monasterii Sanctæ Mariæ de Holmecoltram, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Religiosam vitam eligentibus apostolicum convenit adesse præsidium, ne forte cujuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito revocet, aut robur (quod absit!) sacræ religionis infringat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium Sanctæ Mariæ de Holmecoltram, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, inprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum, et sancti Benedicti Regulam atque institutionem Cisterciensem in eodem loco institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea, quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium aut aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis

Ex dono illustris Anglorum regis Henrici totam insulam de Holme, in qua præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis et omnibus libertatibus, a præfato illustri rege vobis indultis, et ipsius charta confirmatis; grangiam veterem cum omnibus appendiciis suis; grangiam de Ternis cum omnibus appendiciis suis; grangiam de Senile cum omnibus appendiciis suis; grangiam de Rabi, cum omnibus, etc.; grangiam de Arlosk cum omnibus, etc.; et quidquid habetis infra insulam de Holme per rectas divisas suas sicut fuit forestata tempore Henrici regis senioris, et Ranulphi comitis Cestriæ; extra insulam de Holme ex dono Cospatricii filii Orni, et Thomæ filii Cospatricii, terram et grangiam de Flemingeby cum omnibus pertinen-

tiis suis, per rectas divisas suas, sicut in eorumdem chartis continetur. Ex dono etiam ejusdem Cospatricii terram de Keltone cum omnibus aisiamentis suis, sicut in ejusdem charta continetur; libertates insuper ejusdem terræ ex dono Willelmi comitis et Cæciliæ comitissæ Alhemarliæ; et ex dono ejusdem comitis et comitissæ forgiam unam in Winnefel cum omnibus necessariis suis, sicut in chartis eorumdem continetur; ex dono Waldevi filii Gamelli terram de Kirkebythore, cum omnibus pertinentiis suis; grangiam etiam et terram in Gal widia quæ dicitur Kirkewinni cum omnibus pertinentiis suis, per divisas suas in charta Rolandi filii Hratridi manifeste decer......; unam etiam salinam, extra easdem divisas in Lotchchidale...... necessariis suis; et pasturam porcis sine pasuagio per omnes silvas infra dominium ejusdem Rolandi, et aisiamenta nemoris in Preston et Lotch..... et semitas, et aisiamenta portuum: omnia hæc, sicut in charta ipsius Rolandi continentur. In Hybernia quoque quidquid comes Ricardus, et Hugo de Lacy et alii nobiles pietatis intuitu, vobis et domui vestræ contulerunt et suis chartis munierunt, nihilominus vobis auctoritate apostolica confirmamus.

Inhibemus etiam ne terras, seu quodlibet beneficium ecclesiæ vestræ collatum liceat alicui personaliter dare, sive alio modo alienare, sine consensu totius capituli aut majoris et sanioris partis. Si quæ vero donationes vel alienationes aliter quam dictum est, factæ fuerint, eas irritas esse censemus.

Antiquas præterea et rationabiles ac regulares monasterii vestri consuetudines hactenus observatas, ratas habemus et eas futuris temporibus illibatas permanere censemus. Sane laborum vestrorum quos propriis manibus aut sumptibus colitis, seu de nutrimentis animalium vestrorum, sive de piscationibus vestris, ubicunque fuerint in aquis salsis vel fluminibus, nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos, e sæculo fugientes liberos et absolutos, ad conversionem recipere, et in vestro monasterio sine contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in loco vestro professionem fas sit, absque abbatis sui licentia de eodem discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Inhibemus etiam auctoritate apostolica ne quis præsumat monasterium vestrum novis exactionibus aggravare. Paci quoque et tranquillitati vestræ paterna sollicitudine providere volentes, auctoritate apostolica prohibemus ut infra ambitum monasterii vestri et clausuras locorum, seu grangiarum vestrarum nullus violentiam vel rapinam sive furtum committere, aut ignem apponere, seu hominem capere, vel interficere aliquo modo præsumat. Ad hæc autem adjicimus ne aliquis frater sive conversus sub professione vestræ domus astrictus, sine consensu et licentia abbatis et majoris partis capituli vestri, pro aliquo fidejubeat, vel ab aliquo pecuniam mutuo accipiat ultra, pretium capituli sui providentia constitutum, propter manifestam domus vestræ utilitatem. Quod si facere forte præsumpserit, non teneatur conventus, sine cujus licentia et consensu hoc exegerat, pro eis aliquatenus respondere.

Præterea licitum sit vobis in causis vestris fratres vestros idoneos ad testificandum adducere, atque ipsorum testimonio, si rectum fuerit, et propulsare violentiam et justitiam vindicare. Pro oleo sancto, consecrationibus altarium vel ecclesiarum, ordinationibus monachorum, qui ad sacros ordines fuerint promovendi, sive abbate deducendo ad sedem, vel quibuslibet aliis sacramentis, nullus a vobis, aut sub contentu consuetudinis aut quolibet alio modo quidquid audeat postulare.

Statuimus etiam ne episcopi vel alia persona sæcularis seu alterius ordinis regularem et canonicam abbatis vestri electionem unquam impediat, nec de deponendo eo qui pro tempore fuerit, contra statuta Cisterciensis ordinis et auctoritatem privilegiorum vestrorum, se nullatenus intromittat. Præter ea si episcopus in cujus parochia domus vestra fundata est, tertio cum humilitate et devotione, sicut convenit, requisitus, abbatem vestrum, cum substitutus fuerit, benedicere forte noluerit, liceat eidem abbati, si presbyter fuerit, proprios novitios benedicere, et alia quæ ad officium illud pertinent exercere, et donec idem episcopus duritiam recogitet et benedicendum abbatem benedicere non recuset.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, vel ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani episcopi canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Data, etc., VIII Maii, anno Domini 1185, pontificatus vero domni Lucii papæ tertii anno quarto.

CCXXXI.

[*Hartwigo II*] *archiepiscopo Hamburgensi significat se inobedientes Daciæ, Sueciæ, Norwegiæ episcopos propter tumultuosum regnorum illorum statum evocare distulisse.*

(Veronæ, Maii 4.)

[LAPPENBERG, *Hamburg. Urkund.*, I, 238.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Bremensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum nuntius quem apud apostolicam sedem dimiseras, ut citaremus episcopos per Daciam, Suetiam et Norwegiam constitutos ad respondendum de obedientia quam Ecclesiæ tuæ subtraxisse dicuntur, plurimum institisset, non est visum nobis aut fratribus nostris quod in tanta turbatione, quanta nunc in prædictis esse regnis asseritur, et in novi-

tate tua ejus satisfacere instantiæ deberemus. Tu itaque, considerans quia quod differtur non aufertur, ejus negligentiæ aut minori affectioni, quam erga te habeamus, nequaquam ascribas, quod petitionem ipsam distulimus exaudire, sed majorem nobiscum opportunitatem exspectes, quoniam tempore opportuno, auctore Deo, libenter tuis intendemus commodis et honori.

Datum Veronæ, IV Nonas Maii.

CCXXXII.

Privilegia pro monasterio SS. Petri et Viti Calavenensi.

(Veronæ, Jun. 13.)

[UGHELLI, *Italia sacra*, V, 803.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis SIMEONI abbati monasterii SS. Petri et Viti de Calavena, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Pia postulatio, etc.. communimus. In primis siquidem statuentes ut ordo monasticus, qui secundum Deum et beati Benedicti Regulam in eodem monasterio noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona quæ idem monasterium in præsentiarum, juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis.

Locum ipsum in quo præfatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis; capellam Sancti Faustini in castro Veronen., capellam S. Ambrosii in curia Mezzane, et cum rivo, et molendinis, et omnibus aliis suis pertinentiis, et capellam S. Nicolai in Colonia cum omnibus pertinentiis suis; capellam S. Andreæ sitam in Illasio cum omnibus pertinentiis suis; capellam S. Vitalis sitam in Cuculo cum omnibus pertinentiis suis; curtem Coculi cum districto, et aliis pertinentiis suis. Quidquid juris et proprietatis habetis in curte Treniaci, et Marcemici, Centuli, Casali et Custnani; curiam Cosparini cum decimis, et aliis pertinentiis suis, et quidquid juris et proprietatis habetis in curia Illasii, et in curia Coloniolæ, et Calderii, Porcili, Capitis Alponis, Sancti Joannis Adroviæ, Mezzanæ, Trezzolani, Coloniæ et Cavaloni: ecclesiam S. Mariæ in Insula Veronæ; decimas Cosparini, Sorceti et Cesolini, decimas Calderii, et decimas quindecim capitum Casalvini in Treniaco Caseri et Cusnani; decimas Coculi, et decimas Cerredi, et deinde superius decimas totius alodii monasterii vestri. Sicut has decimas canonice possidetis, vobis, et monasterio vestro auctoritate apostolica confirmamus. Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat, liceatque vobis clericos et laicos, e sæculo fugientes, liberos, solutos ad conversionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem fas sit absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, de eodem loco discedere; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce divina officia celebrare. Decimas vero de propriis laboribus, seu etiam redditibus a vobis exigere vel accipere clericorum nemo præsumat: compositionem quoque quæ inter vos et plebem de Cavalena super quibusdam decimis intercessit, sicut hinc inde recepta est et in scripturis publicis continetur, auctoritate apostolica confirmamus. Sepulturam præterea ipsius monasterii liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepelire deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quomodolibet successorum nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem, et B. Benedicti regulam providerint eligendum.

Decernimus ergo, etc., salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur, etc.

Ego Lucius Catholicæ Ecclesiæ episcopus

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episc.

Ego Henricus Albanensis episc.

Theobaldus Ostiensis, et Velletrensis episc.

Ego Joannes presbyter card. tit. S. Marci.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Transtib.

Ego Pandulphus presb. card. tit. XII Apost.

Ego Albinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem.

Ego Melior presb card. SS. Joannis et Pauli tit. Pamachii.

Ego Adelardus tit. S. Marcelli presb. card.

Ego Ardicio diac. card. S. Theodori.

Ego Soffredus S. Mariæ in Via Lata diac. card.

Ego Rolandus S. Mariæ in Porticu diac. card.

Ego Petrus S. Nicolai in Carcere diac. card.

Ego Pandulphus S. Georgii ad Velum Aureum diac. card.

Datum Veronæ, per manum Alberti S. R. E. presb. card. et cancellar., Idibus Junii, indict. III, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontif. vero D. Lucii tertii PP. anno IV.

CCXXXIII.

Compositionem factam inter [Joannem] Gratiano-

politanum episcopum et [Hugonem] ducem Burgundiæ confirmat.

(Veronæ, Jun. 13.)

[*Histoire du Dauphiné*, I, Preuv., 182.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Gratianopolitano episcopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Relatum est nobis ex parte tua, quod cum nobilis vir dux Burgundiæ contra te super terra de Plana et quibusdam molendinis et multis aliis controversiam suscitasset, inter vos tandem super omnibus amicabilis compositio intercessit, quæ religione jurisjurandi et scripto publico dicitur roborata. Ut igitur inconcussam habeat imposterum firmitatem, eamdem compositionem, sicut de assensu partium facta est et recepta, et in scripto publico continetur, auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostræ confirmationis paginam infringere aut ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, Idus Junii.

CCXXXIV.

Hebdomadariis Ecclesiæ Spinalensis redditus quosdam asserit.

(Veronæ, Jun. 18.)

[D. Calmet, *Histoire de Lorraine*, II, Preuv., pag. 389.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Stephano, Baldamo, Dominico, Garino, hebdomadariis Spinalensis Ecclesiæ, salutem et apostolicam benedictionem.

Justis petentium desideriis dignum est nos facilem præbere consensum, et vota quæ a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, redditus ad sustentationem vestram a dilecta in Christo filia nostra abbatissa Spinalensi vobis canonice et integre assignatos, et a Petro Tullensi episcopo confirmatos, sicut eos juste et pacifice possidetis, et in scriptis bonæ memoriæ quondam Stephani et Petri episcoporum et ipsius abbatissæ authenticis continetur, vobis quatuor et successoribus vestris auctoritate apostolica confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, xiv Kal. Julii.

CCXXXV.

Privilegium pro parthenone Spinalensi.

(Veronæ, Jun. 19.)

[*Ibid.*]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis in Christo filiabus Sibyllæ abbatissæ et conventui Spinalensi, salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ ad divini cultus observantiam pertinent, de pontificum rationali providentia constituta, nulla debent præsumptione mutari, et ut majorem habeant firmitatem, apostolico sunt munimine confirmanda. Quapropter vestris justis postulationibus annuentes, constitutionem quam bonæ memoriæ Stephanus Metensis episcopus fecisse dicitur, et scripto proprio confirmasse, videlicet ut in ecclesia vestra quatuor hebdomadarii maturæ ætatis, et conversationis honestæ, jugiter sua vice deserviant, apostolica auctoritate confirmamus; litteris præsentibus statuentes ut quod de præbendis eorum provida jam pridem fuit deliberatione dispositum, et hactenus observatum, inviolabiliter observetur.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et constitutionis infringere, vel ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, xiii Kal. Julii.

CCXXXVI.

Privilegium de libertate burgi S. Remigii ab archiepiscopo concessa et quod homines ejusdem burgi capi non debent Remis et de mercatis.

(Veronæ, Jul. 5.)

[Varin, *Archives admin. de Reims*, I, i, 404.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Simoni abbati et conventui S. Remigii, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex tenore authentici scripti (36) venerabilis fratris nostri W. Remensis archiepiscopi, cardinalis S. Sabinæ et apostolicæ sedis legati, nobis innotuit quod ipse, Domino inspirante, vestræ et omnium vestrorum tranquillitati et paci prospiciens in futurum libertates et consuetudines vestras, census etiam, bannum, justitiam, sextellarium, mercata sextæ feriæ et diei Dominici, furnos atque molendina, et alia quæ hactenus habuistis, scripto proprio confirmavit, instituens ut homines vestri vel alii in burgo vestro manentes, Remis pro causis vel aliis quibuslibet negotiis euntes vel redeuntes, continua securitate lætentur, nec ipsi vel res eorum a præpositis vel officialibus ejus, vel ab aliis quibuslibet, capi debeant aut teneri, quandiu sub examine vestro voluerint justitiam exhibere, nisi forte in præsenti forifacto fuerint deprehensi. Unde nos factum ejusdem archiepiscopi ratum habentes, præscriptam libertatem et alia quæ vobis sunt ab eodem

(36) Cette charte, datée de 1182, se trouve cart. B. de Saint-Remi, p. 57. Elle ne contient rien que ne reproduise la bulle de Lucius III.

archiepiscopo rationabili provisione concessa, sicut in authentico ipsius archiepiscopi scripto plenius continetur devotioni vestræ auctoritate apostolica confirmamus.

Decernimus ergo, etc.

Datum Veronæ, III Non. Julii.

CCXXXVII.

Sententiam ab episcopo Torcellano et priore Charitatis delegatis apost. latam pro monasterio S. Salvatoris approbat.

(Veronæ, Jul. 13.)

[CORNELIUS, *Eccl. Venet.*, t. XIV, p. 111.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. priori et canonicis S. Salvatoris de Venetiis salutem et apostolicam benedictionem.

Ea quæ judicio vel concordia finiuntur, firma debent et illibata manere, et ne processu temporis per alicujus malitiam immutentur, litterarum..... nostroque præsidio communiri, cum autem inter vos et Jo. Premarinum plebanum S. Bartholomæi super quibusdam parochianis controversia fuerit aliquandiu agitata, tandem venerabilis frater noster Torcellanus... episcopus et dilectus filius... prior S. Mariæ de Charitate quibus causa ipsa fuit de apostolico mandato commissa, auditis rationibus et allegationibus hinc inde propositis, diffinitam sententiam terminarunt. Nos igitur eamdem sententiam sicut rationabiliter lata est, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli se noverit incursurum.

Datum Veronæ, III Idus Julii.

CCXXXVIII.

Bona et privilegia cœnobii Admontensis confirmat, et nova de electionibus abbatissarum et aliorum monasteriorum regimine superaddit.

(Veronæ, Jul. 22.)

[PEZ, *Thesaurus*, III, III, 671.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis ISENRICO abbati monasterii S. Blasii, quod Admunt dicitur, ejusque fratribus tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Officii nostri nos admonet et invitat auctoritas pro Ecclesiarum statu satagere, et eorum quieti ac tranquillitati salubriter, auxiliante Domino, providere. Dignum namque et honestati conveniens esse dignoscitur, ut qui ad earum regimen, Domino disponente, assumpti sumus, eas a pravorum hominum nequitiis tueamur, et B. Petri atque apostolicæ sedis patrocinio muniamus. Quapropter, dilecti in Domino filii, venerabilis fratris nostri Alberti archiepiscopi vestri, ac vestris justis postulationibus clementer annuimus, et præfatum monasterium, in quo divino mancipati estis obsequio, prædecessorum nostrorum bonæ memoriæ Paschalis, Innocentii, Lucii, Alexandri, Romanorum pontificum, vestigiis inhærentes, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus, statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

(Hic enumerantur bona ut in bulla Alexandri III, data an. 1170, Febr. 4 [37]. *)*

..... Nec episcopo, nec abbati ipsi, nec personæ alicui facultas sit bona ejusdem cœnobii in feudum sive beneficium aliquibus dare, nec modis aliis alienare. Sane sepulturam ipsius loci liberam esse censemus, ut qui se illic sepeliri desideraverint, nisi excommunicati sint vel interdicti, extremæ voluntati eorum nullus obsistat, salva justitia matricis Ecclesiæ. Laicos sive clericos sæculares ad conversionem suscipere, vel etiam ab aliis monasteriis personas arctioris vitæ desiderio, seu alia certa et rationabili causa ad vos venientes nullius episcopi, abbatis, vel præpositi vos inhibeat contradictio. Prohibemus quoque ut nulli fratrum post factam professionem, absque abbatis totiusque congregationis permissione, liceat ex eodem claustro discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis vestrorum animalium, nullus a vobis decimas præsumat exigere. Nulli quoque liceat monasterio angarias, vel alias novas exactiones monasticæ quieti et religioni contrarias imponere. Quæcunque etiam dilectissimus filius noster Fridericus Romanorum imp. Augustus, imperialis edicti vigore vobis indulsit et privilegio confirmavit, et nos auctoritate apostolica confirmamus. In parochialibus vero ecclesiis, sive capellis, quas tenetis, liceat vobis sacerdotes eligere et episcopo præsentare, quibus si idonei fuerint, episcopus animarum curam committat, ut de plebis cura quidem episcopo, vobis autem de temporalibus debeant respondere.

Præterea apostolica auctoritate statuimus ut in monasteriis monialium quæ vestro regimini commissa noscuntur, decedentibus abbatissis, alia cum consilio et assensu abbatis et fratrum, qui eis necessaria provident, communiter a sororibus eligantur, aut electis celebrata abbati repræsentetur, ut suo assensu et favore episcopis, in quorum episcopatibus permanent, postmodum debeat præsentari confirmanda, vel improbanda. Sane si consilio et

(37) Vide *Patrologiæ* tom. CC.

assensu abbatis et fratrum, qui habent illis necessaria providere, electionem moniales non fecerint, aut electio celebrata abbati tunc vestro repræsentata non fuerit, nulli episcoporum liceat personas electas absque illius repræsentatione benedicere, quæ quidem ipsi abbati vestro obedientiam et subjectionem promittant. Ad hæc præsenti decreto sancimus ut alicujus monasterii non cogamini regimen vel administrationem in perpetuum recipere, nisi plenam facultatem habueritis ipsum monasterium secundum statuta vestri ordinis disponendi pariter et gubernandi. Obeunte vero te nunc ejusdem loci abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu vel pars consilii sanioris, secundum timorem Dei et B. Benedicti Regulam præviderint eligendum.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed illibata omnia et integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva Salzpurgensis archiepiscopi canonica reverentia, cui tamen omnino non liceat ei vexationem aliquam vel consuetudinem, quæ regularium quieti noceat, irrogare. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, hanc nostræ constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove commonita, nisi præsumptionem suam digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore et sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi quatenus et hic fructum bonæ actionis percipiant, et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

Ego Lucius Catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Conradus Sabinens. episcopus, Maguntinæ sedis archiepiscopus subscripsi.

Ego Theodwinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episc. subscripsi.

Ego Heinricus Albanensis episc. subsc.

Ego Theobaldus Ostiensis et Veleternens. episc. subscripsi.

Ego Joannes tit. S. Marci presbyter card. subscripsi.

Ego Laborans presbyter card. S. Mariæ Transtiberim subscripsi.

Ego Hubertus tit. Laurentii presbyter card. subscripsi.

Ego Pandulfus presbyter card. tit. basilicæ XII Apostolorum subscripsi.

Ego Albinus tit. S. Crucis in Jerusalem presbyter card. subscripsi.

Ego Adelardus tit. S. Marcelli presbyter card. subscripsi.

Ego Arditio S. Theodori diacon. card. subscripsi.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diacon. card. subscripsi.

Ego Sofredus S. Mariæ in Via Lata diacon. card. subscripsi.

Ego Rolandus S. Mariæ in Porticu diacon. card. subscripsi.

Ego Petrus S. Nicolai in Carcere Tulliano diacon. card. subscripsi.

Ego Radulfus S. Georgii ad Velum Aureum subscripsi.

Datum Veronæ per manum Alberti sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, XI Kal. Aug., indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domini Lucii PP. III anno V [IV].

CCXXXIX.

Clericis de Rhodigio significat se delegasse episcopo Patavino causam novæ ecclesiæ ab ipsis constructæ in præjudicium ecclesiæ S. Jo. Baptistæ de Costa, subjectæ monasterio S. Cypriani de Muriano.

(Veronæ, Jul. 26.)

[CORNELII *Eccles. Venet.*, t. X, pars IV, p. 204.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis clericis de Rodigo salutem et apostolicam benedictionem.

Significante dilecto filio nostro abbate S. Benedicti super Padum cum dilecto filio nostro priore S. Cypriani de Venetiis intelleximus, quod cum decem et octo jam annis elapsis ecclesiam baptismalem in memoriam S. Joannis in villa, quæ Costa dicitur, de licentia bonæ memoriæ V. qu. Adriensi episcopi construxissent, vos in eadem villa post appellationem ad sedem apostolicam interpositam, et denuntiationem novi operis ecclesiam novam construere in detrimentum veteris incœpistis. Ideoque causam venerab. fratri nostro Paduano episcopo committentes, per apostolica scripta mandamus quatenus cum propter hoc fueritis evocati ad ejus præsentiam accedatis, et quod inter vos judicaverit appellatione remota suscipiatis et firmiter observetis.

Datum Veronæ, VII Kal. Aug.

CCXL.

Privilegium pro fratribus ordinis S. Joannis Hierosolymitani.

(Veronæ, Aug. 22.)

[BOSIO, *Istoria della mil. di S. Gio.*, I, 66.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis R. magistro et fratribus Hospitalis Hierosolymitani, salutem et apostolicam benedictionem.

Quanto per gratiam Dei obsequio pauperum et solatio infirmorum attentius insudatis et de die in diem proficitis circa opera pietatis extendentes vos ad anteriora, posteriorum obliti, tanto sincerius religionem vestram diligimus, et petitiones vestras, quæ juri con-

veniunt et consonant pietati, facilius debemus et volumus exaudire, ut eo devotius Regulæ vestræ observantiæ insistatis, quo magis eam noveritis a sede apostolica roboratam. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris postulationibus clementer annuimus, et Regulam, quam piæ recordationis Raymundus magister vester de communi consilio et voluntate capituli salubriter ordinavit, et felicis memoriæ Eugenius papa prædecessor noster, ut accepimus, confirmavit, auctoritate apostolica confirmamus. Fiduciam quidem habemus per Christum ad Deum, ut quemadmodum canonicis regularibus beati Augustini Regula concessa est ad salutem, ita vestram custodientes regulam, ad æternæ beatitudinis bravium pertingetis.

Remedia præterea ad infirmorum curam deliberatione provida constituta, videlicet ut in domo Hospitalis semper quatuor medici et totidem sint chirurgici, ad quorum dispositionem ea quæ in cibariis aut aliis infirmis necessaria fuerint, ministrentur, et alia plura quæ in scriptis vestris redigentes utiliter ordinastis, nihilominus approbantes, revocari a quoquam sub interminatione anathematis prohibemus, nisi forte augendo in melius mutarentur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis et prohibitionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Ego Lucius Catholicæ Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Ego Theodoninus cardinalis Portuensis et Sanctæ Rufinæ subscripsi.

Ego Henricus cardinalis episcopus Albanensis, subscripsi.

Ego Theobaldus episcopus cardinalis Ostiensis et Velliternus subscripsi.

Ego Joannes presbyter cardinalis tit. Sancti Marci subscripsi.

Ego Laborans presbyter cardinalis S. Mariæ Transtiberim tit. Calixti subscripsi.

Ego Paudulphus presbyt. card. basilicæ Duodecim Apostolorum subscripsi.

Ego Albinus presb. card. tit. S. Crucis in Jerusalem subscripsi.

Ego Melior presb. card. SS. Joannis et Pauli tit. Pammachii subscripsi.

Ego Adelardus presb. cardinalis tituli S. Marcelli subscripsi.

Ego Ardicio diac. card. S. Theodori subscripsi.

Ego Gratianus diac. card. SS. Cosmæ et Damiani subscripsi.

Ego Gofredus diacon. cardinalis S. Mariæ in Via Lata subscripsi.

Ego Rolandus diac. card. S. Mariæ in Porticu subscripsi.

Ego Petrus diacon. card. S. Nicolai in Carcere Tulliano subscripsi.

Ego Rainerius diacon. card. S. Georgii in Velabro subscripsi.

Datum Veronæ per manus Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, XI Kalendas Septembris, indictione IV, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domni Alexandri papæ III anno quarto.

CCXLI.

Privilegium pro monasterio Burthonensi.

(Veronæ, Sept. 3.)

[*Monasticon Anglican.*, tom. I, p. 270.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis RICHARDO abbati monasterii de Burthonia, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Piæ postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, ut et devotionis sinceritas laudabiliter enitescat et utilitas postulata vires indubitanter assumat. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus et præfatum monasterium de Burthona in quo divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus. Imprimis siquidem statuentes ut ordo monasticus qui secundum Domini et beati Benedicti Regulam in eodem monasterio noscitur institutus, perpetuis ibidem temporibus inviolabiliter observetur. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona idem monasterium impræsentiarum juste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Locum ipsum in quo idem monasterium situm est cum omnibus pertinentiis suis; villam de Burthonia cum ecclesiis et omnibus appendiciis suis, villam de Branteston, Sobenhal, terram de Tatenhille, Horniglawe, Straton, Withmere, Ansedelega; villam de Wineshult, Bersicote, Lichenhale; villam de Stapenhulle, Appelby, Adulfestre, Caldewell; terram de Wulfricheston; villam de Derlaheston cum omnibus pertinentiis suis; villam de Bromlega cum ecclesia et omnibus pertinentiis suis; villam de Felda et villam de Lega cum ecclesia et omnibus pertinentiis suis, ex dono Wulfrici Spotti vestræ ecclesiæ fundatoris. Ex donatione bonæ memoriæ Willielmi regis Angliæ, villam de Offra cum ecclesia et omnibus pertinentiis suis; villam de Parva Offra cum capella; Findernam cum capella; Pothlac cum capella, villam de Wilentona cum ecclesia; ecclesiam Sanctæ Mariæ de Derbeya cum duobus molendinis, et terram in eadem villa; terram de Hanofra. Ex donatione quoque prædicti Mulfrici Spotti, Plum cum ecclesia et omnibus appendiciis suis; Acofram cum capella; Cathesturne et capellam de Blora cum

pertinentiis suis; capellam de Grendona cum pertinentiis suis; capellam de Calfdona, capellam de Scona cum tota decima; decimam de Lintona de terra illa quæ pertinet ad feudum de Caldewella cum tota decima, totam etiam decimam de Truelga, decimam de Molidene, decimam de Waterfale, de parte illa quæ vocatur Haselbache cum tertia garba de alia parte; terram quam habetis in Staffordia, decimam de Neutuna, terram de Hamtona, ecclesiam de Stapehull cum omnibus pertinentiis suis, decimam videlicet de Drachelawe cum capella, capellam de Hescote cum tota decima, capellam de Nova Aula cum tota decima, et totam decimam de Stantona.

Sane novalium vestrorum quæ propriis manibus vel sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos vel laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum, post factam in monasterio vestro professionem, fas sit de ipso absque abbatis sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, discedere; discedentem vero sine communium litterarum cautione nullus audeat retinere. In parochialibus vero ecclesiis quas habetis, licet vobis clericos vel sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare, quibus, si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, et ei de spiritualibus, vobis autem de temporalibus debeant respondere. Chrisma quoque, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum qui ad sacros ordines fuerint promovendi a diœcesano episcopo vobis sine pravitate aliqua præcipimus exhiberi. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, clausis januis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa voce divina officia celebrare. Sepulturam quoque illius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat; salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur. Prohibemus etiam ut nullus archiepiscopus vel episcopus, aut eorum officialis in vos vel ecclesiam vestram excommunicationis, vel suspensionis aut interdicti sententiam, sine manifesta et rationabili causa promulgare præsumat, vel novas aut indebitas exactiones imponat. Libertates insuper et immunitates, ac rationabiles consuetudines in ecclesia vestra hactenus observatas, ratas habemus, easque futuris temporibus illibatas volumus permanere.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare: sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate et diœcesani canonica justitia.

Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Joannes presbyter cardinalis tituli Sancti Marci subscribo, etc.

Data Veronæ per manum Hugonis, sanctæ Romanæ Ecclesiæ notarii, III Non. Septembris, indictione III, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domni Lucii papæ III anno quarto.

CCXLII.

Privilegium pro canonicis Ecclesiæ Spinalensis.

(Veronæ, Oct. 17.)

[D. Calmet, *Hist. de Lorraine*, II, Pr., p. 390.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis canonicis Ecclesiæ Spinalensis, salutem et apostolicam benedictionem.

Sacrosancta Romana Ecclesia devotos et humiles filios ex assuetæ pietatis officio propensius diligere consuevit, et ne pravorum hominum molestiis agitentur, tanquam pia mater, suæ protectionis munimine confovere. Quapropter, dilecti in Domino filii, devotionem quam erga beatum Petrum et nos ipsos habere noscimus attendentes, prædictam ecclesiam nostram in qua providentia venerabilis fratris nostri B. [Bertranni] Metensis episcopi, divino estis obsequio mancipati, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti patrocinio communimus; statuentes ut liceat vobis personas e sæculo fugientes, liberas et absolutas ad conversionem recipere, et sine contradictione aliqua retinere; sepulturamque ipsius loci liberam esse decernimus, et eorum devotioni et extremæ voluntati qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Adjicientes auctoritate Apostolica prohibemus, ut diœcesanus episcopus ad synodum suam vos accedere non compellat, nisi in diœcesi ejus ecclesiam habeatis, vel tales excessus in vobis appareant, quod decanus vester nec possit nec debeat emendare. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam protectionis, constitutionis et prohibitionis nostræ infringere, vel ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Veronæ, XVII Kal. Novemb.

CCXLIII.

Privilegium pro Ecclesia Bellunensi.

(Veronæ, Oct. 18.)

[Ughelli, *Italia sacra*, V, 155.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Gerardo Bellunensis Ecclesiæ electo, ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati conveniens dignoscitur, animo nos decet la-

benti concedere, et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecte in Domino fili, tuis justis petitionibus clementer annuimus, et Bellunensem Ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, sub beati Petri et nostra potestate suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus : in primis siquidem statuentes ut nulli laico de terris, quas in tua vel Cenetensi diœcesi excolis, sive de animalium nutrimentis, a te vel successoribus tuis decimas liceat extorquere. Decimas etiam novalium in tuo episcopatu, et curia Opitergii laboribus tuis sumptibusve cultorum concedimus te habere. Prohibemus insuper ut nulli contra voluntatem tuam liceat Ecclesiæ tuæ famulos recipere, vel retinere. Præterea quascunque possessiones, quæcunque bona impræsentiarum juste et canonice possides, aut in futurum rationabilibus modis, Deo propitio, poteris adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis :

Plebem S. Petri de Mussolento cum capellis, et castro, et pertinentiis suis, tam in spiritualibus quam temporalibus. Plebem S. Gregorii cum capellis suis, capellam S. Petri de Tuba, capellam S. Crucis, civitatem cum curia et dominio tam spiritualibus quam in temporalibus, et cum Anta, quæ est juxta civitatem. Castrum de Castellione cum plebe et capellis suis et curte, et pertinentiis suis; castrum de Medone; castrum de Agorde cum comitatu, et cum monte de Falcata, et aliis pertinentiis suis. Medietatem castri de Zumellis, et jus ordinationis quod habes in capella ipsius castri, et in cortis ipsius; castrum S. Georgii cum pertinentiis suis. Plebem de Cadula cum capellis suis. Pontem de Polpecho cum ripa, et pedagiis suis. Plebem S. Mariæ de Alpago cum capellis suis, et comitatum cum duabus decimis, quæ sunt in eodem comitatu. Castellum de Pucenico cum comitatu terminante per montis summitatem Petræ Cisæ, et per montem, qui dicitur Crux ferrea, et summitatem montis Caballi. Campum Sillium inter eosdem confines, et silvam cum decimis et pertinentiis suis. Plebem S. Floriani de Zaudo cum capellis suis, et comitatum cum jurisdictione, et districtu in pertinentiis ipsius Zaudi. Districtum, et ordinationem castri de Lavatio. Montem Farræ cum decimis suis. Silvam Canalis S. Crucis a Levina Leverada respiciente ad Ecclesiam S. Crucis cum decimis et pertinentiis suis. Curtem de Fregona cum castris de Carone, cum capella S. Justi, et capellam S. Martini cum dominio et pertinentiis ejusdem. Villam de Pinedo. Castrum de Opitergio cum curte, et villis, et campaneis suis. Capellam S. Blasii, S. Petri, S. Martini, et S. Mariæ cum alia capella, et campanea, quæ omnes dicuntur esse in pertinentiis castri de Opitergio. Jus ordinationis earumdem in plebe S. Joannis de Opitergio; et capellæ curtis Franconis, et Livellaticum aliarum ecclesiarum, et ordinationum earumdem in pertinentiis Opitergii; curtem et castra de Soligo cum villis, et pertinentiis suis; curtem de Cendone cum capellis ipsius.

Auctoritate quoque apostolica nihilominus duximus prohibendum, ne ullus advocatus, vel minister ejus Ecclesiam tuam, vel quæ ad eam pertinent, gravare, seu quibuslibet indebitis exactionibus fatigare præsumat. Prohibemus insuper ut infra fines parochiæ tuæ nullus sine tuo assensu capellam, seu oratorium de novo construere audeat : salvis privilegiis Romanorum pontificum. Præterea novas et indebitas exactiones a patriarchis, episcopis, aliisque omnibus ecclesiasticis sæcularibusve personis tibi sive ministris tuis ecclesiasticis, sæcularibusve hominibus, vel rebus tuis imponi auctoritate apostolica prohibemus. Ad hæc libertates et immunitates a regibus et principibus, et ab aliis personis tam ecclesiasticis quam mundanis eidem concessas Ecclesiæ, et antiquas et rationabiles consuetudines, integras illibatasque manere præsenti decreto sancimus. Inhibemus etiam ne interdictos ac excommunicatos tuos ad officium, et ad communionem ecclesiasticam admittere quisquam sine congrua satisfactione præsumat. Obeunte vero te nunc ejusdem Ecclesiæ electo, vel tuorum quolibet successorum, nullus qualibet subreptionis astutia vel violentia præponatur, nisi quem canonici ejusdem Ecclesiæ communi consensu, vel pars consilii sanioris secundum Dei timorem, et sanctorum Patrum institutionem providerint eligendum.

Decernimus etiam, ut nulli omnino hominum liceat præfatam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, salva sedis apostolicæ auctoritate, et Aquileiensis Ecclesiæ debita reverentia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sanctæ Rufinæ episcopus.

Ego Henricus Albanensis episcopus.

Ego Theobaldus Ostiensis episcopus.

Ego Joannes presb. card. tit. Sanctæ Mariæ Transtib.

Ego Laborans presb. card. tit. S. Marci.

Ego Ubertus tit. S. Laurentii in Damaso presb. card.

Ego Pandulfus presb. card. tit. SS. Joan. et Pauli.

Ego Adelardus tit. Sancti Marcelli presbyter card.

Ego Melior presb. card. tit. SS. XII Apostolorum.

Ego Albinus tit. S. Crucis presb. card.

Ego Ardicus diac. card.

Ego Bolandus Sanctæ Mariæ in Porticu diac. card.

Ego Petrus S. Nicolai in Carcere Tulliano diac. card.

Ego Rodulphus S. Georgii ad Velum Aureum diac. card.

Datum Veronæ per manum Alberti S. R. E. presb. card. et cancell., xv Kal. Novembris, indict. iv, anno Dominicæ Incarnationis 1185, pontificatus vero D. Lucii papæ III anno v.

CCXLIV.

Ecclesiæ S. Mariæ Garzensis tutelam suscipit bonaque et jura confirmat.

(Veronæ, Nov.)

[*Monumenta Boica*, t. I, p. 64.]

Lucius episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Bertholdo, ecclesiæ S. Mariæ in Garze præposito, ejusque fratribus, tam præsentibus quam futuris, regularem vitam professis in perpetuum.

Quoties a nobis petitur quod religioni et honestati convenire dignoscitur animo nos decet libenti concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus, et prælatam ecclesiam S. Mariæ in Garze, in qua divino mancipati estis obsequio, sub B. Petri et nostra protectione suscipimus, et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Omnes decimæ parochiæ vestræ, in qua monasterium vestrum consistit et aliæ decimæ, quas sive in episcopatu Salzburgensi, sive in episcopatu Frisingensi, ecclesia vestra juste et legitime possidet Omnes etiam decimæ de novalibus Garzensis foresti inter Bramberg et Hollenstain nec non et silvam Aichenawe, quam Conradus archiepiscopus senior ecclesiæ vestræ contulit. Capellam quoque Burthen cum dotibus et decimis, quam ejusdem loci præpositi habuerunt, nos in communem usum fratrum regularium ibidem Deo servientium confirmamus. Prædia etiam omnia, quæ Auram de Isene ecclesiæ vestræ contulit cum capella in eodem prædio Isene sita, quam Conradus Salzburgensis Ecclesiæ archiepiscopus petitione ipsius Auram cum omnibus ad eam pertinentibus ecclesiæ vestræ tradidit et confirmavit; prædium etiam Bettenhaim cum capella in eo sita, et alias capellas ad vestræ ecclesiæ jus pertinentes. In episcopatu quoque Frisingensi, capellas in fundo vestræ ecclesiæ sitas Sewen, et Pennanigen cum decimis, quas præpositi ejusdem ecclesiæ coram Ottone Frisingensi episcopo juste et legitime ecclesiam vestram possidere comprobaverunt, nos confirmamus.

Sane novalium vestrorum, quæ propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum nullus a vobis decimas exigere vel extorquere præsumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos e sæculo fugientes, liberos et absolutos absque alicujus contradictione ad conversionem recipere, et in vestra ecclesia retinere.

Prohibemus insuper ut nulli fratrum vestrorum post factam in eodem loco professionem sine præpositi sui licentia, nisi arctioris religionis obtentu, fas sit de claustro discedere; discedentem vero absque communium litterarum cautione nullus audeat retinere.

Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis, januis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, submissa voce divina officia celebrare. In parochialibus insuper ecclesiis, quas tenetis, liceat vobis sacerdotes eligere, et diœcesano episcopo præsentare, quibus, si idonei fuerint, episcopus curam animarum committat, ut ei de spiritualibus, vobis vero de temporalibus debeant respondere. Porro advocatum ecclesiæ vestræ, si male se gesserit, liceat vobis sine contradictione qualibet facere ab ipso monasterio alienum, et loco ejus alium idoneum, si necesse fuerit, subrogare. Obeunte vero te nunc ejusdem loci præposito, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Deum et B. Augustini regulam providerint eligendum. Præterea sepulturam ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremæ voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salva tamen justitia illarum ecclesiarum a quibus mortuorum corpora assumuntur.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat ecclesiam vestram temere perturbare, aut ejus possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate, et diœcesani episcopi canonica justitia. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Lucius Catholicæ Ecclesiæ episcopus.

Ego Theodinus Portuensis et Sancti Rufini sedis episcopus.

Ego Henricus Albanensis episc.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velet. episc.

Ego Joannes presb. card. tit. S. Marci.

Ego Laborans presb. card. S. Mariæ Trans tiberim. tit. Calixti.

Ego Pandulfus presb. card. tit. XII Apostol.

Ego Hubertus tit. S. Laurentii in Damaso Rom. Ecclesiæ cardinalis.

Ego Albinus tit. S. Crucis in Hierusalem.

Ego Melior presb. card. SS. Joann. et Pauli tit. Pammachii.

Ego Adelardus tit. S. Marcelli presb. card.

Ego Arditio diac. card. S. Theodori.

Ego Gratianus SS. Cosmæ et Damiani diac. card.

Ego Goffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diac. cardin.

Ego Rollo Sanctæ Mariæ in Porticu diac. cardin.

Ego Petrus diac. card. S. Nicolai in Carcere Tulliano.

Ego Adulfus S. Georgii ad Velum Aureum diac. card.

Datum Veronæ per manum Alberti, S. Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardin. et cancellarii... Novemb., indictione IV, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno IV.

CCXLV.

Ecclesiæ Upsaliensis protectionem suscipit, et possessiones juraque confirmat, petente Joanne archiepiscopo.

(Veronæ, Nov. 5.)

[LILJEGREN, *Diplomatarium Suecanum*, t. I, p. 119.]

LUCIUS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Joanni Upsalensi archiepiscopo ejusque successoribus canonice substituendis in P. P. M.

Ex injuncto nobis apostolatus officio fratres et coepiscopos nostros, tam vicinos quam longe positos, sincero charitatis affectu debemus diligere, et Ecclesiis in quibus Domino militare noscuntur suam dignitatem et justitiam conservare. Eapropter, venerabilis in Domino frater, tuis justis postulationibus clementer annuimus, et Upsalensem Ecclesiam, cui Deo auctore præesse dignosceris, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et præsentis scripti privilegio communimus; statuentes ut quascunque possessiones, quæcunque bona eadem ecclesia in præsentiarum juste et canonice possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium, seu aliis justis modis, præstante Domino, poterit adipisci, firma tibi tuisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis:

Mansionem in Upsalia cum pertinentiis suis, Ramby cum pertinentiis suis, Collem cum appendiciis suis, Liusabec cum pertinentiis suis. Piscationes in Elwa Karlaby cum attinentiis suis, et mansionem in Munseo cum pertinentiis suis. Libertates et immunitates a regibus et personis aliis rationabiliter ecclesiæ vestræ, tam in colonis quam in aliis indultas, ratas habemus, et eas perpetuis temporibus illibatas permanere sancimus. Statuimus insuper, et sub interminatione anathematis inhibemus, ne, vacante ecclesia tua, res ejus diripere, aut eam quomodolibet perturbare vel archiepiscopi electionem canonicam impedire, quæcunque persona damnabili temeritate præsumat. Prohibemus insuper ne interdictos vel excommunicatos tuos ad officium aut communionem ecclesiasticam, sine conscientia vel consensu tuo quisquam admittat, vel contra sententiam tuam canonice promulgatam aliquis venire præsumat, nisi forte periculum mortis immineat, ut, dum præsentiam tuam habere nequiverint, per alium secundum formam Ecclesiæ, satisfactione præmissa, oporteat ligatum absolvi.

Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva sedis apostolicæ auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica sæcularisve persona, etc.

Ego Theodinus Portuensis et S. Rufinæ sedis episcopus ss.

Ego Henricus Albanensis episcopus ss.

Ego Theobaldus Ostiensis et Velletrensis episcopus ss.

Ego Joannes tit. Sancti Marci presbyter cardinalis ss.

Ego Laborans, presbyter cardinalis, S. Mariæ Transtyberim, tit. Calixti ss.

Ego Pandulfus presbyter cardinalis tit. basilicæ XII Apostolorum ss.

Ego Albertus divina permissione tit. Sanctæ Crucis in Jerusalem presbyter cardinalis ss.

Ego Melior presbyter cardinalis Sanctorum Joannis et Pauli tit. Pammachii ss.

Ego Adelardus tit. Sancti Marcelli presbyter cardinalis ss.

Ego Arditio diaconus cardinalis Sancti Theodori ss.

Ego Gratianus Sanctorum Cosmæ et Damiani diaconus cardinalis ss.

Ego Soffredus Sanctæ Mariæ in Via Lata diaconus cardinalis ss.

Ego Rollandus Sanctæ Mariæ in Porticu diaconus cardinalis ss.

Ego Petrus diaconus cardinalis Sancti Nicolai in Carcere Tulliano ss.

Ego Radulfus Sancti Georgii ad Velum Aureum diaconus cardinalis ss.

Datum Veronæ per manum Alberti, sanctæ Romanæ Ecclesiæ presbyteri cardinalis et cancellarii, Nonis Novembris, indictione quarta, Incarnationis Dominicæ anno 1185, pontificatus vero domini Lucii papæ III anno quinto.

ANNO 1181-1185.

CCXLVI.

Ad Spalatensem archiepiscopum.

(Ex MANSI, *Concil.*, XXII, 482, ut et alia fragmenta quæ sequuntur.)

Verum super eo quod in quarto et quinto gradu

consanguinitatis in provincia tua quidam dicuntur conjuncti propter duritiam populi, matrimonia talia, licet sint contra sacrorum canonum institutionem contracta, sub silentio et dissimulatione poteris præterire.

CCXLVII.

Ad decanum et canonicos Vocestem.

Quia requisistis a nobis utrum ad electionem faciendam procedere debeatis; proponentes quod eam sine assensu regio facere non audetis, si aliter fieri non possit, ad H. dilectum filium nostrum in Christo, regem Angliæ, accedentes, ei studiosius insinuetis B. quondam episcopum vestrum perpetuo esse depositum, et ejusdem regis impetrato assensu, in personam honestam, litteratam et idoneam unanimiter conveniatis, et eam in pastorem et episcopum eligatis concorditer, ut ejus providentia et gubernatione ecclesiæ tam in spiritualibus quam in temporalibus grata valeant incrementa provenire.

CCXLVIII.

Ad....

Rotbertus de Columbellis super ecclesia cujusdam villæ de Columbellis contra adversarium suum duplices litteras ad Rothomagen. archidiaconum, et Turonen. judices impetravit, ut si coram Rothomagen. obtinere non valeat archidiaconatum [archidiacono *forte*] coram Turonen. judice nocere adversario suo non desistat. Quoniam igitur non est hujusmodi malitiis indulgendum, præcipimus, quatenus utræque litteræ viribus careant, et si quid per eas factum fuerit, irritum habeatur, et vacuum.

CCXLIX.

Ad Cantuariensem archiepiscopum.

Cum te consulente postulas edoceri, utrum ad te pertineat sententia in causis, quas judices in tua provincia delegati a nobis protulerint, confirmare, licet de causis nihil in tua præsentia sit tractatum; consultationi tuæ taliter respondemus, quod, sententiam ipsam, nisi velis, non teneris confirmare, sed id tibi ex officii debito noveris imminere, ut si ad mandatum eorumdem judicum, sententia non possit exsecutioni mandari, eis præstes auxilium et favorem; et ipsam etiam, si noveris rationabiliter latam, poteris confirmare.

CCL.

Ad....

Significavit nobis W. clericus de Cothosinori [*Cotosmor*], quod cum ecclesiam ipsam canonice sit adeptus, et per XXX annos et amplius in pace possederit, S. clericus, qui pluribus beneficiis ecclesiasticis dicitur abundare, ipsum obtentu quarumdam litterarum, quas a sanctæ recordationis Alex. papa prædecessore nostro dicitur impetrasse, cum ea occasione, quod filius sit illius, qui proxime in eadem ecclesia ministravit, trahens in causam multipliciter inquietare præsumit. Quia igitur injustum est, et absonum rationi, ut idem W. eadem ecclesia, ex quo in ea per tot tempora dicitur fuisse, debeat tali occasione privari: dis. per A. s. m. qua. Si quæ præmisimus, veritate noveritis subnixa, ipsum a memorato clerico talis occasionis obtentu non dimittatis super ecclesia ipsa aliquatenus molestari, sed faciatis eum sicut justum videritis, eam [fuerit, eamdem] pacifice possidere.

CCLI.

Ad Barch. episcopum, et abbatem de Abanden, et priorem S. Fridæ.

Ex conquestione B. clerici.... *et infra:* Quoniam igitur ea quæ sunt contra Ecclesiæ disciplinam, ratio postulat emendari: dis. v. per A. s. m. qua. Si quod asseritur, noveritis ratione subniti, præfatum R. a prædicta ecclesia sub. ap. ob. faciatis amoveri; et eamdem B. præfato, si idoneus fuerit assignari, non obstantibus litteris nostris pendente ap. a sede ap. impetratis. Si autem R. rationabile impedimentum non ostenderit; quia non sit appellationem interpositam prosecutus, eum in expensas necessarias ap. re. alteri parti condemnetis.

CCLII.

Ad....

Improba pestis falsitatis, quam falsarii quidam in terra charissimi in Christo filii nostri illustris H. regis Anglorum morantes ad confingendas [*al.* consignandas, *al.* confringendas, *al.* confingentes], litteras publicas invenerunt in communem noscitur excrevisse perniciem, ita ut litterarum nostrarum auctoritas in aliquibus locis in quadam dubitatione jam fluctuaret, nisi tantæ præsumptionis excessum censura Ecclesiæ quærat pariter, et emendet. Unde nos de tua præsertim industria confidentes, exsecutionem rei hujusmodi tibi duximus committendam, per A. s. p. mandantes, quatenus falsarios ipsos qualicunque casu reperire, Deo volente, poteris, si clerici sunt, ab ordine, et beneficio, si quod habent, absque ulla dilatione, et appellatione privatos, districta facias sub custodia detineri, donec quid de ipsis agendum sit, plenius tibi ex nostra responsione mandetur. Si quos vero laicos deprehenderis inter eos, charissimo in Christo filio nostro R. Anglorum regi tradas illos pro meritis judicandos, ut in judicio videlicet, tam ecclesiastico quam mundano, pestis illa quæ communiter omnibus perniciosa dignoscitur, cum suis auctoribus condemnetur.

LUCII III DECRETA.

I.

Ad magistrum et fratres militiæ S. Jacobi. — De cohabitatione clericorum et mulierum.

Vestra duxit devotio inquirendum ut consulamus fratribus vestris parochiales ecclesias adeuntibus, quorum clerici concubinas habent, de hoc enim diversæ videntur sacrorum canonum sententiæ emanasse; alicubi enim dicitur : Nullus audiat missam presbyteri, qui indubitanter concubinam habet; alibi non potest aliquis, quantumcunque pollutus, Dei sacramento polluere, quæ purgatoria sunt cunctarum cogitationum, etc. Quia omnia in fide Christi purgantur. Cæterum aliud est quando crimen notorium non diffitetur presbyter, vel de ipso canonice est condemnatus; aliud est cum penitus est occultum, vel adhuc ab Ecclesia toleratur. Item a talium officiis abstinere ut peccandi licentia aliis auferatur, et ad dignæ pœnitentiæ fructum attrahantur. Aliud si tanquam innocentium ministeria reputantur. Sine dubitatione itaque teneatis, quod a clericis, et presbyteris, quanquam fornicariis, quandiu adhuc celantur, nec opus evidentiam habet, licite audiantur divina officia, et alia suscipiantur ecclesiastica sacramenta.

II.

Ad Norvicensem episcopum.

Quæsitum est a nobis ex parte tua, si judex ordinarius, vel alius, cui judex delegatus mandavit partes citari vel ut exsequatur sententiam, delegato judici teneatur obedire. Cum autem non sua, sed delegantis vice fungantur, et cum jurisdictio delegatur, omnia delegari quæ ad jurisdictionem faciunt videantur, merito delegatus potest tam ordinarium, quam alium cui mandaverit cogere ad efficiendum quod præcipitur, et ei qui obedire contempserit pœnam infligere competentem.

VARIORUM AD LUCIUM III PAPAM EPISTOLÆ.

I.

Bertrandi episcopi Agennensis ad Lucium. — Quod Henricus rex Angliæ junior sepulturam elegit in ecclesia Rothomagensi.

(Circa annum 1182.)

[MARTEN., *Ampl. Collect.*, I, 951.]

Beatissimo domino et Patri suo LUCIO, per Dei gratiam universalis Ecclesiæ summo pontifici, B., Dei et sua miseratione Agennensis Ecclesiæ humilis minister, salutem et promptam cum debita subjectione ad quæcunque possit obsequia voluntatem.

Ex Scripturarum testimonio didicimus et illum per quem veritas occultatur, et per quem mendacium profertur, eidem pœnæ obnoxios. Hinc est quod nos ad petitionem clericorum Ecclesiæ Rothomagensis de sepultura regis Henrici junioris, ne per nostram taciturnitatem justitia sustineat detrimentum, beatitudini vestræ veritatem rei gestæ significamus. Noverit itaque vestra paternitas quod, cum de mandato domini regis patris sui H. intuitu pacis reformandæ ad ipsum venissemus, eum in lectum ægritudinis decumbentem invenimus. Qui cum a nobis extremam unctionem et alia quæ in extremis agentibus ministeria solent exhiberi, cum summa humilitate ac devotione recepisset, tandem apud ecclesiam Beatæ Mariæ de Rothomago nominatam sepulturam elegit. Verum cum nos et quamplures alii viri religiosi, attenta difficultate itineris, et loci remotione ei attentius consuleremus ut apud monasterium de Grandimonte eligeret sepulturam, nullatenus eum a suo potuimus proposito revocare. Quid inde sit faciendum gloriosa vestræ sanctitatis providentia moderetur. Conservet Dominus sanctitatem vestram incolumem per multa tempora.

II.

Odonis ducis Burgundiæ ad eumdem. — Ejusdem argumenti.

[*Ibid.*]

Sanctissimo Patri et domino LUCIO, Dei gratia summo pontifici, et omnibus fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, ODO dux Burgundiæ, salutem.

Ad vestram, Pater sancte, omniumque fidelium volo notitiam pertingere, me interfuisse, et audisse quando Henricus rex, Henrici regis Angliæ filius, in extremis agens, elegit sibi sepulturam apud Rothomagum, rogans plurimum ut in civitate Rothomagensi in ecclesia cathedrali sepeliretur, etc.

III.

Canonici Sancti Audoeni ad eumdem. — Ejusdem argumenti.

[Ibid.]

Venerabili Patri et domino L., Dei gratia summo pontifici, canonici Sancti Audoeni, salutem et reverentiam debitam et devotam.

Constet sanctitati vestræ nos interfuisse et audisse quando Henricus rex, Henrici regis Anglorum filius, in extremis agens, elegit sibi sepulturam in civitate Rothomagensi in cathedrali ecclesia, corpusque suum eo usque deferri suppliciter exoravit. Bene valeat sanctitas vestra nunc et semper.

IV.

R. ducis Narbonensis ad eumdem. — Ejusdem argumenti.

[Ibid.]

Reverendissimo in Christo Patri suo et domino L., Dei gratia Romanorum pontifici, R. per eamdem gratiam dux Narbonensis, comes Tolosanus, marchio Provinciæ, salutem et seipsum.

Paternitati vestræ his præsentibus apicibus significamus nos morti regis Angliæ junioris interfuisse, qui, nobis audientibus, in ecclesia Rothomagensi sibi elegit sepulturam, licet a pluribus rogaretur vel moneretur ut in ecclesia Grandimontis sibi sepulturam eligeret, nunquam potuit revocari a proposito suo, quin in ecclesia Rothomagensi juxta sepulturam avunculi sui Guillelmi sibi sepulcrum collocari precaretur, etc.

V.

Rolandi, Romanæ Ecclesiæ subdiaconi, et Silvani, Rievallensis abbatis, legatorum apostolicæ sedis, ad Lucium. — De negotio episcopatus S. Andreæ in Scotia.

(Anno 1182.)

[MANRIQUE, *Annal. Cisterc.*, III, 119.]

Reverendo Patri et domino LUCIO, Dei gratia summo et universali pontifici, ROLANDUS, eadem gratia Dolensis electus, suæ sanctitatis servus, et alumnus apostolicæ sedis, subdiaconorum minimus, et Silvanus, dictus abbas Rievallensis, debitæ subjectionis reverentiam.

Cum litteras quas Hugo episcopus redarguerat falsitatis, eidem episcopo ostendissemus, et eas in quibus processus rei continetur, acceptaque a domino rege Scotorum licentia, recedere cum festinatione vellemus, dominus rex me Dolensem electum diligenter et affectuose rogavit ut per dominum Joan. episcopum transitum facerem, etsi ex parte sua Dunkeldensem episcopatum cum redditibus quos antea in episcopatu Sancti Andreæ habuerat, cum augmento quadraginta marcarum annuatim percipiendum, concederet quoque regiam in signum dilectionis offerens; adjecitque se ei et suis omnia alia redditurum, præter hoc solum quod ad curam ejus devotione exhibita, eumque in plenitudinem suæ gratiæ recepturum, sicut antea fuerat ei sibi ... tum. Voluit tamen quod idem Joannes episcopus omnia instrumenta sua traderet, quæ super facto Sancti Andreæ fuerant a piæ recordationis Alexandro prædecessore vestro obtenta. Permittebat quoque quod Hugo episcopus ad Glascuensem episcopatum transferretur, si alter episcopus Joannes consentire non vellet. Et si fieri non posset, tamen concedebat, quod dimitteret sed episcopum Joannem non ita diligeret, nec ei plenam gratiam redderet. Quæ omnia, cum in præsentia domini Hugonis Dunkeldensis episcopi similiter domino Joanni, benigne concessit, dicens tamen quod nunquam Hugonem episcopum in Ecclesia Sancti Andreæ permitteret remanere. Voluitque quod instrumenta prædicta in aliquo loco reponerentur, ita quod nunquam sibi contra voluntatem regiam eis uti liceret.

Sic igitur ad regis præsentiam redeuntibus nobis, episcopo Joanne prope Rokelburg spectante, dominus rex proposuit nobis quod multum ei placeret si Hugo episcopus posset in Ecclesia Sancti Andreæ remanere; et rogabat me ut episcopum ad hoc inducere laborarem. Et cum ego dicerem ei quod nunquam eum de cætero super hoc rogarem, quia non poteram in hac parte proficere, dixit: « Bene credo quod ex quo dominus Joannes ad pacem et dilectionem meam redit, hoc consideratione meæ dilectionis, et ad precum mearum instantiam sustinebit; et de eo libenter cum eo loquerer. » Et rogavit me rex ut ei consulerem quod veniret loqui cum eo. Missis igitur clericis regis ad episcopum Joannem, respondit quod non veniret, quia a quibusdam consiliariis domini regis audiisset quod dominus rex semper ad hoc omnibus modis nitebatur ut Hugo in episcopatu Sancti Andreæ remaneret; et si venire vellet, illi non poterant ei securum præstare conductum. Cumque illi in hæc verba rediissent, dominus rex quemdam episcopum, abbates, comites et barones ad eumdem episcopum transmisit, rogans ut locuturus cum eo veniret ad eum; præcepitque eis ut eidem episcopo omnem securitatem præstarent: qui redeuntes dixerunt quod dominus Joannes, quia præsentiens quod dominus rex vellet episcopum Hugonem in Ecclesia Sancti Andreæ remanere, respondit se nunquam ad regem venturum, nisi primo jurarent quod dominus rex omnia quæ ei per me obtulerat, observaret; sed jurare nolebant: et sic dominus Joannes ad propria remeavit. Nos vero prædictis episcopis Joanni et Hugoni statuimus terminum in Kalendas Octobris veniendi ad vos, et vestro parere judicio. Valete.

ANNO DOMINI MCLXXXVI

ALANUS

ANTISSIODORENSIS EPISCOPUS

NOTITIA

(*Gallia Christiana nova*, tom. XII, col. 293)

Defuncto Hugone episcopo, nepos ejus summum pontificem appellavit ne alius patrui in locum eligeretur priusquam isset ipse Romam et rediisset præposituræ confirmationem impetraturus. Verum eo contempto presbyteri undecim novemque diaconi præter alios inferioris ordinis in unum convenere, quem ut summo pontifici probarent, decanum S. Petri et priorem S. Eusebii tam pro se quam pro abbate S. Laurentii destinarunt, quos pars adversa per comitem Nivernensem deterruit ne proficiscerentur. Tertia enim post primam electionem die, Hugonis idem nepos, propria ipse neglecta appellatione alteram instituit electionem, cujus auctores fuere cantor, archidiaconus et thesaurarius Ecclesiæ, e presbyteris unus Hugo frater Fr. Gaufridi, quem electum conjectant, qui sigillum Ecclesiæ tenebat, et e diaconis solus Stephanus, ut scilicet uno nominato duo ejicerentur, et sic tertius quem volebant sufficeretur. Quibus acceptis Eugenius III tribus, quorum unus erat S. Bernardus, totum id negotium commisit, quibus subjecit quem a S. Bernardo indicatum promoveri volebat, abbatem, ut videtur, Rigniacensem. Bernardi quidem et alterius in unum convenere suffragia quem indicaverat Eugenius, altero reclamante et secretum summi pontificis prodente : unde sanctus Bernardus ab Eugenio papa postulavit (epist. 280) suppleri quod minus erat. Restauratis igitur comitiis, quibus interfuit S. Bernardus (ex epist. 282), clerici qui prius in partes dissilierant, concordes in Alanum abbatem Ripatorii convenere pridie Kalendas Dec. 1152. Huic autem cui statim adversatus Ludovicus VII rex a quo obtentus non fuerat assensus, brevi a S. Bernardo mitigatus videtur; nam Alanus eodem anno testis fuit donatarum monasterio Arremarensi a Godefrido episcopo Lingonensi ecclesiarum. Insequenti testis fuit judicii a Ludovico VII in gratiam Godefridi ejusdem lati adversus Odonem Burgundiæ ducem. Anno 1154 Anastasius IV bulla Alano data jus confirmavit in abbatem S. Germani. Delegatus ab eodem pontifice conciliavit Senonis, anno eodem, monachos de Charitate et canonicos de Castro Rainardi, dissidentes de præbenda a monachis percipienda in ecclesia canonicorum.

Circa id tempus cum Theobaldo Parisiensi episcopo a papa judex constitutus est accusationum in abbatem Latiniacensem latarum. Interfuit anno 1156 detectioni et expositioni tunicæ Jesu Christi apud Argentolium. Solemnes apud Vizeliacum ordines ab abbate invitatus celebravit 10 Martii 1156. Guillelmus comes Antissiodorensis anno 1157 ex formula clientelari apud eum professus est, et convenit de justitia Conadæ et aliis capitibus. Eodem anno Alanus Pontiniacenses exemit a censu quem solvere tenebantur monachis de Cella. Jus vacantis annonæ canonicæ regularibus Sancti Eusebii canonicis ab Humbaldo decessore concessum ex sententia capituli, ratum habuit an. 1159, quod apostolica sancivere auctoritate Alexander III et Adrianus IV. Revelationi reliquiarum S. Genovefæ astitit Parisiis 10 Jan. 1161. Insequenti Alexandrum III apud Montempessulanum convenit, et cum eo in Octavianum schismaticum excommunicationis sententiam tulit. Bullam ab eo obtinuit quam post Sammarthanos recudimus in appendice (1), ut duelli loco testes, instrumenta, aliasque adhiberet probationes. Sed bulla fallit vel in loco ubi data legitur, vel in anno pontificatus. In Galliis enim adhuc versabatur Alexander anno IV. Præmonstratensibus S. Mariani canonicis largitiones a prædecessore Hugone factas cum ecclesiæ Tangiacensis auctario confectis tabulis approbavit anno 1163. Sancti Amatoris prioratum eodem anno Sancti Satyri Bituricensis monasterio univit, et cum Hugone Senonensi

(1) Vide *Patrologiæ* t. CC in Alexandro III.

præsule dissidentes Wilencum Molismi abbatem et Heribertum de Meriaco arbiter in concordiam reduxit. Anno 1164 Guillelmum comitem quem infensissimum patiebatur tunc temporis regi ob infestationes quibus in Vizeliacenses grassabatur invisum placavit. Eodem anno cum controversia quæ olim fuerat inter Hugonem et Willelmum comitem Nivernensem recruduisset, eam composuit de mandato summi pontificis Godefridus quondam Lingonensis episcopus, tum privatam vitam apud Claramvallem ducens, statuitque ut quæ inter Hugonem episcopum et comitem sanctæ memoriæ Bernardus Clarevallensis abbas quondam composuerat inviolabiliter observarentur. Eodem adhuc anno monachis Donziaci confirmavit ecclesias de Pogniaco et de Boiaco. Ascelinum abbatem Rigniaci exemit anno 1165 a solvendis monasterii sui decimis in diœcesi Antissiodorensi. Exstinctam cathedralis ecclesiæ præposituram, sed jam toties redivivam novo diplomate sepelivit, et ejus jura ac proventus canonicis concessit anno 1166. Insequenti renuntiata dignitate in manibus archiepiscopi Senonensis absque licentia summi pontificis qui inde conquestus est, solitudinis avidus, pontificatus adepti XIV, Ripatorium secessit, ubi testamentum condidit anno 1182; illud habes apud Camusatum et in appendice nostra. Superstes adhuc anno 1183 monachos de Ripatorio cum Arremarensibus dissidentes conciliavit, quin anno 1185 subscripsit chartæ Petri comitis pro monachis Boni Radii. Demum Claramvallem repetiit, ubi sanctissime decessit pridie Idus Oct. in ipsa S. Bernardi cellula, quam post Godefridi Lingonensis episcopi obitum inhabitandam susceperat. Ejusdem Godefridi ad dexteram jacet versus chorum monachorum. Præter aliquot Alani epistolas epitome ab illo Vitæ S. Bernardi conscripta exstat typis impressa.

ALANI ANTISSIODORENSIS EPISCOPI

EPISTOLÆ QUINQUE

AD LUDOVICUM JUNIOREM FRANCORUM REGEM,

Ut Ecclesiam Antissiodorensem contra vexationes comitis Nivernensis (2) tueatur.

Circa annum 1164.

(Duchesne, *Rerum Francicarum Scriptores*, IV, 642.)

—

EPISTOLA PRIMA.

Charissimo domino suo Ludovico magnifico regi Francorum, A. Antissiodorensis dictus episcopus salutem et devotum per omnia servitium.

Non miretur regia majestas quod, superveniente necessitate, aures vestræ magnificentiæ toties inquietamus, toties crebris infestationibus agitati, sub umbra alarum vestrarum fugere compellimur. Adhuc enim manus comitis extenta, nec avertit indignationem suam ab Ecclesia. Tendit arcum suum adhuc spirans minarum, omnia pro voluntate quærens disponere, omnia subjicere sub pedibus suis. Verum alii circumquaque vicini, ejus exemplo ducti, non dicam ad hoc ab eo inducti, sed ejus gratiæ obtentu et amoris occasione inventa calumnias movent. Plura de casamento suo esse contendunt, quibus quoniam non pro voluntate sua satisfacimus, cuncta diripere, et cum jam multa rapuerint, majora inferre de die in diem minantur. Cum autem non sit qui audeat se murum pro domo Dei opponere, nec sit qui adjuvet nisi dominus meus rex, rogamus magnificentiam vestram, de qua non minimum adjutorii speramus, cui de facili est cunctis silentium imperare, ut aliquem de vestris nobis transmittatis, qui Varziacum et Apogniacum, aliamque terram nostram custodiat et tueatur. Comes enim nondum fidelitatem mihi fecit, sed nec facturum se promittit. Et nisi Dominus qui imperat ventis et mari nobis manum adjutorii sui porrexerit, plures nobis inferri molestias in futurum speramus.

EPISTOLA II.

Charissimo domino suo Ludovico, magnifico regi Francorum, A. Antissiodorensis dictus episcopus salutem et devotum servitium.

Frequenter annuntiatum est celsitudini vestræ de vexatione qua comes Nivernensis ecclesiam Sancti Stephani Antissiodorensis aliasque Ecclesias ad eam pertinentes affligit, et vehementer opprimit; et credo quia compatimini. Qualiter autem ego et ipse ante dominum papam convenerimus, quid vero ibi actum fuerit, quo modo etiam comes se ibi ha-

(2) Guillelmi IV.

buerit, gestus, incessus ad terrorem prætenderit, et cum indignatione recesserit, dominus Nivernensis viva voce vobis plenius intimabit. Cæterum, terra nostra vestra est, et in vestra protectione et potestate consistit, et servientes vestri deputati sunt ad custodiendam terram. Rogamus proinde magnificentiam vestram ut comitem Nivernensem, sicut scitis, et sicut expedit, conveniatis, ne in res nostras, imo vestras, violenter audeat manus extendere, et damnum aliquod inferre. Cæterum de domino Bituricensi, qui multum fidelis, et major columna Ecclesiæ in regno vestro, vos plurimum rogamus, ut tantum virum sicut decet regiam dignitatem vestram more solito benigne supportetis, ne de ejus gravamine episcopi regni vestri scandalizentur, imo de vestræ benignitatis exhibitione in ipsum ab omnibus nobis condignæ gratiarum actiones referantur. Si quis autem de eo adversi aliquid susurraverit, pro religionis suæ reverentia non omni verbo credatis.

EPISTOLA III.

Charissimo domino suo LUDOVICO, excellentissimo regi Francorum, A. Antissiodorensis dictus episcopus, sic regnare ut Regi summo valeat placere.

Sublimitati vestræ gratias agimus de eo quod nuntium nostrum, qui ierat Senonas nuntiare vobis mala quæ dominus de Firmitate terræ nostræ inferre non desinit, benigne suscepistis, et pacem, sicut regiam decebat majestatem, nobis de cætero conservari mandastis. Porro propter frequentes incursiones guerrarum, quæ a longo tempore terram nostram vexare consueverunt, ita eam innumeris persecutionibus huc usque constat opprimi, ut pene nihil in eo remanserit, ipsamque ad paupertatem et inopiam redigi constiterit. Nunc vero Apogniacum et terram contiguam dominus de Firmitate et sui ita vexant et opprimunt, ut homines nostri ad culturam terræ egredi non audeant. Nam post mandatum vestrum, quod ei de conservanda nobiscum pace fecistis, nostram præsumpsit rapere prædam. His igitur consilium apponite. Nam si eorum malignitas impunita remanserit, nihil præter culturas terræ et vineas forsitan nobis remanebit.

EPISTOLA IV.

Reverendo domino suo LUDOVICO, magnifico regi Francorum, A. Dei gratia Antissiodorensis episcopus, salutem et servitium.

Tertia die ante Purificationem dies assignata exstitit inter me et comitem Nivernensem in præsentia domini Senonensis. Ad ipsum vero diem dominus Trecensis, abbas Sanctæ Columbæ Senonensis, et multi alii prudentes viri convenerunt, qui eorum quæ tractanda erant mediatores exstiterunt. Porro requisivi ab eo ut mihi fidelitatem faceret sicut fecerat pater suus: quam se debere plane negavit, cum multi assisterent parati probare patrem suum fidelitatem mihi fecisse. Quorum probatione repudiata, judicio stare noluit si eorum probatio esset recipienda, sed nec damna Ecclesiæ nostræ aliarumque Ecclesiarum restituere. Cum autem diceret de rebus Ecclesiarum nihil se habere, cum multi parati essent probare eum plura habuisse, eorum probationem refutavit, et ad quindecim dies post Pascha appellavit.

EPISTOLA V.

Illustri domino suo charissimo LUDOVICO, magnifico regi Francorum, A. Antissiodorensis dictus episcopus, sic regnare ut Regi regum valeat placere.

Serenitati vestræ et regiæ magnificentiæ quantas possumus gratias referimus, pro vigili cura et sollicitudine quam erga nostram Ecclesiam, imo vestram, exhibuistis in rebus illius conservandis et manutenendis: et omnes qui audierunt lætati sunt, et Deum in vobis et de vobis glorificaverunt. Veniens itaque nuntius vester diem me constituisse mihi et comiti assignavit; quem lætus suscipiens, ad illum ire omni occasione remota paratus fui. Verum priusquam ille veniret, comes Nivernensis litteras suas ad capitulum Cisterciense direxerat; quibus perspectis, dominus et venerabilis Godefridus quondam Lingonensis episcopus, dominus Pontiniacensis et dominus Clarevellensis abbates, diem constituerunt mihi et comiti, cupientes inter nos et comitem pacem reformare. Cum igitur ego et turba virorum probabilium et religiosorum ad diem convenissemus, comes ea quæ ad pacem sunt satis benigne se libenter facere significavit, et dicto domini G. quondam Lingonensis episcopi, Pontin. et Clarevall. abbatum stare se spopondit. Compellentibus vero cunctis, et laudantibus ut totam causam in dicto illorum poneremus, distulimus, donec prius consilium vestrum et voluntatem super hoc haberemus. Significate igitur nobis quid vobis placuerit. Nam secundum consilium vestrum et voluntatem parati sumus in hoc negotio agere

CHARTA

Qua Godefridus quondam Lingonensis episcopus, Wichardus Pontiniacensis et Gaufridus Clarævallensis, abbates, controversiam inter Alanum Antissiodorensem et comitem Nivernensem ortam componunt.

(Anno 1164.)

(*Gallia Christiana nova*, t. XII, Instrum., col. 127.)

—

Ego GODEFREDUS, episcopus quondam Lingonensis, notum fieri volo tam præsentibus et futuris, quod de quibusdam querelis quæ inter dominum Alanum venerabilem episcopum Antissiodorensem, et Willelmum illustrem comitem Nivernensem agitabantur, auxiliante Deo, per manum nostram et Wichardi Pontiniacensis, et Gaufridi Clarævallis abbatum, de jure et consuetudinibus prædictorum episcopi videlicet et comitis inquisita diligentius veritate, tali modo amicabili facta est compositio. Salva igitur inprimis, et approbata charta quam inter prædecessorem hujus dominum Hugonem episcopum et avum istius comitis, comitem scilicet et de Carthusia sanctæ memoriæ, Bernardus Clarævallis abbas composuit, statutum est a nobis, ut quidquid in ea diffinitum est, et ipsorum sigillis firmatum, ratum habeatur, et tam ab episcopo quam a comite cunctis diebus inviolabiliter observetur. Igitur de terra mercati quæ tam episcopi quam comitis communis est, cognitum est, quia neutri eorum eam dare alicui, vel aliquid ibi facere sine assensu alterius licet, excepto quod comes in ea stalla concedere solis cambiatoribus potest, tantummodo ad cambiandum, quæ tamen ab eis ad alios usus transferri non possunt : ita duntaxat, ut si pretium exinde comes habuerit, episcopus medietatem habeat, de theloneo quod episcopus et vicecomes accipiunt, ministeriales comitis nihil se intromittere habeant. Terra quæ Kalende Maii appellatur liquet quia episcopi est : unde comes nihil ibi facere habet, et quod in ea construxerat ædificium cadat. Similiter domus juxta pontem, quia cognitum est et manifestum constructam eam esse super aquam quæ a ponte inferius, juris episcopi est, cadat. Equitaturas hominum episcopi, vel ecclesiarum ministerialibus comitis capere ad aliquid faciendum, vel alicubi mittendum non licet, sed et pro munitionibus faciendis, vel reficiendis nihil ab hominibus episcopi, vel ecclesiarum est exigendum. Aliquoties homines episcopi apud ministeriales comitis conqueruntur, et eis justitiam facere nolunt, nisi pro ipsis se justitient, etiam hi quidem non debent nisi de mercato viventes, unde manifestum est quia ideo non est eis justitia subtrahenda seu neganda. Præterea contingere solebat quod homines comitis hominibus episcopi sua credebant, et cum non possent credita rehabere, propter hoc res aliorum hominum episcopi capiebant, quod dictum est omnino fieri non debere ; credentiæ enim a nullo nisi ab eo cui sunt creditæ, sunt requirendæ. Recognitum est præterea quod in feodatis servientibus quos episcopus habet Antissiodori, vel alibi etiamsi de mercato vivant, comes nullam omnino in foro, aut alio in loco pro aliquo forisfacto, nisi per episcopum habet justitiam seu potestatem. Ut igitur præscripta compositio rata et inconcussa perpetuo maneat, episcopi, comitis et nostro sigillo eam confirmavimus, notatis testibus qui nobiscum præsentes interfuerunt. Henricus venerabilis Trecensis episcopus et Girardus ejusdem archidiaconus, Guido Antissiodorensis præpositus, Willelmus decanus, Stephanus cantor, Stephanus cellarius, Garnerius senescallus, Stephanus de Petrapertusa milites, Stephanus episcopi præpositus, Raaudus, burgenses Antissiodorenses.

Actum anno ab Incarnatione Domini 1164, regnante Ludovico Francorum rege Christianissimo.

DIPLOMATA ALANI.

(*Gallia Christiana nova*, XII, Instrum., col. 126 et seqq.)

—

1.

Charta Alani episcopi pro Monasterio S. Mariani.

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Ego ALANUS Antissiodorensis episcopus. Quoniam certum est episcopum Christi vicarium esse, ejusdem Christi pauperum debet necessitatibus subvenire.

Eapropter prædecessor noster Hugo Antissiodorensis episcopus plurima largitus est canonicis regularibus Præmonstratensis ordinis, quos zelo religionis succensos apud Antissiodorum in ecclesia S. Mariani ibidem Deo servituros instituit. Si quidem donavit eis prænominatam ecclesiam S. Mariani, cum quibusdam eidem ecclesiæ appendentibus vineis, ecclesiam S. Martini, ecclesiam S. Salvii, et sedem molendini super Belcham fluvium, cum terra et censu pertinentibus ad molendinum. Donavit etiam eis ecclesiam B. Mariæ in suburbio sitam, cum censibus et vineis, terris, decimis, pratis, servis et ancillis, et omnibus appendentibus prope Longene positis, et præbendam integram in Ecclesia S. Stephani. Hæc omnia canonici de manu episcopi accipientes, ea tamen seu simplicitate, seu nimia donantis confidentia sigillo episcopali non confirmantes, nunc a nobis deposcunt ista confirmari. Ne igitur de his aliquam in futurum sustineant calumniam, ipsa eadem quæ donavit, assensu et concessione totius capituli Sancti Stephani, et precibus Willelmi comitis Nivernensis, postea Carthusiæ conversi, non etiam laudante ipso capitulo, donamus : quibus etiam donis, ex episcopali benignitate, ecclesiam de Tangiaco donantes adjungimus : et ut rata, inconvulsaque eis permaneant, conscribi, sigillorumque, nostri videlicet et communis capituli S. Stephani caracteribus fecimus consignari.

Actum est hoc anno ab Incarnatione Domini 1163.

II.

S. Amatoris prioratus S. Satyri Bituricensis monasterio unitur.

Ad episcopalis officii discretionem pertinet loca religiosa non solum tutari et conservare, verum etiam ipsam religionem in meliorem statum promovere. Inde est quod ego Alanus Dei gratia Antissiodorensis dictus episcopus, ecclesiam B. Amatoris ex officio mihi injuncto et apostolicæ auctoritatis mandato, cum illis possessionibus, quas canonici regulares tunc tenebant, ecclesiæ S. Satyri in perpetuum concedo, salvis institutionibus quæ sunt inter ecclesiam S. Amatoris et B. Stephani, et ea conditione ut per episcopum prior ibi de domo illa constituatur, et ibidem juxta consuetudinem et disciplinam prænominatæ ecclesiæ vivat, et cum suis fratribus, adjuvante gratia Domini, ordinem B. Augustini teneat, et cum fuerit constitutus nisi per episcopum amoveatur. Ne qua vero deinceps inter episcopum et canonicos controversiæ oriatur occasio, constitutum est meo et eorum assensu, ut de vineis episcopi in quibus canonici decimam requirebant, episcopus singulis annis duodecim modios vini persolvat, decem de rubeo et duos de albo. In terra vero quæ Cunemine dicitur, episcopi quoties culta fuerit, canonici decimam habeant. Facta est autem hæc constitutio in octavis B. Stephani in capitulo Antissiodorensi Guidone præposito, Rainaudo archidiacono, Rodulpho thesaurario, Stephano cantore præsentibus et assistentibus, sub assensu etiam totius capituli, anno ab Incarnatione Domini 1163, domino Alexandro III summo pontifice, Ludovico rege Francorum, Willelmo juniore comite Nivernensi.

III.

Alanus monachis Donziaci confirmat ecclesias quasdam.

Ego Alanus Dei gratia Antissiodorensis episcopus, notum fieri volo præsentibus et futuris, quod bonæ memoriæ Hugo episcopus Antissiodorensis, assumptus in episcopum de ecclesia S. Germani Antissiodorensis cui multo præfuit, S. Mariæ Donziaci et monachis ibidem Domino famulantibus ecclesiam S. Vincentii de Pogniaco et ecclesiam S. Peregrini de Boiaco donavit. Deinde tempore meo orta contentione de præsentatione presbyteri de Boiaco, virorum probabilium testimoniis super hoc susceptis, vestigiis illius sancti viri inhærens, donum illud de ecclesia de Pogniaco et de ecclesia de Boiaco factum confirmavi cum præsentatione presbyteri, salvo jure episcopali, retenta illa parte decimarum quæ juris Ecclesiæ Antissiodorensis erat tempore Hugonis episcopi Antissiodorensis assumpti in episcopum de ecclesia Pontiniacensi, et illa parte census quam Benedictus presbyter habebat. Hujus rei testes sunt Rainardus abbas Boni Radii, Mauricius prior de Donziaco, cujus tempore hoc factum fuit, Stephanus cellerarius, Rainaudus canonici Antissiodorenses, Arnaudus et Gaufridus monachi de Donziaco, Arnaudus præpositus et Willelmus canis putidus.

Actum anno ab Incarnatione Domini 1164.

TESTAMENTUM ALANI.

(*Gallia Christiana nova*, t. XII, c. 136.)

Quod de consilio et voluntate capituli nostri factum et confirmatum est, ut nullatenus infirmetur, fidei committimus litterarum, ut certum habeant et ratum posteri quod exaratum est in præsenti. Eapropter ego dictus abbas de Ripatorio, ad præsentium et posterorum notitiam scriptum relinquo quod venerabilis dominus Alanus quondam Antissiodorensis episcopus, ne quid de bonis quæ habe-

bat remaneret intestatum, sic suum per manum A nostram disposuit testamentum : In primis de grangia, quæ Via-Domange (*hodie* Vaudemanche) dicitur, ordinatum et statutum ut possessionum suarum termini ab ea nullatenus transferantur; sed eas ut in præsenti possidet, si perpetuo grangia remaneret, perpetuo possidebit. Quod si aliquando acciderit ut infra muros Doschiæ (*hodie* Dosches) terminos dilatare, ita ut juxta se quatuor carrucatas terræ habeat, tunc etiam termini terrarum quæ extra rivum *de Germont* continentur ad voluntatem abbatis et fratrum sanioris consilii poterunt transportari. Dabitur etiam singulis annis per singulas solemnitates, quibus fratres conveniunt ad audiendum verbum Dei, et in festivitatibus S. Bernardi et in anniversario ejusdem Alani de frumento ejusdem B grangiæ libra panis albi per singulos : et si, urgente temporum necessitate, aliqua earum solemnitatum transfertur, aut sermo dimittitur, hujus tamen dispositio statuti nullatenus dimittatur : De vinea vero *de Valière* dictum est et consensum, quod tota usui conventus deputabitur, et ne pro cultura hujus cellarii gravarentur, quinque arpenta vinearum, quæ in monte de Teneleriis (*hodie* Tenelières) continentur, quæ sibi emerat idem, eisdem assignavit, ut fructum quem inde reciperent, ad ejusdem cultum vineæ resignarent. Dedit nobis præterea septem calices, et omnes libros suos tam claustrales quam ecclesiasticos, statuens et præcipiendo disponens, ut de libris et calicibus nullus extra Ripatorium efferatur, aut quomodolibet asportetur. Hoc totum factum est hac ratione et consilio ut si apud Claram-Vallem in sepulcro patrum suorum fuerit tumulatus, totum quod de libris dictum est ratum permanebit et stabile, sin autem totum cassabitur, nec ratum nec stabile permanebit. Quod verbum, licet moleste haberemus, utpote tanti Patris absentiam non amantes, tamen quoniam res erat ei pro anima, et cordi sibi erat ab antiquo S. Bernardo consepeliri, ut simul resurgeret, licet inviti sepulturam concessimus ut rogavit, et omnia hæc ut dicta sunt et conscripta, ne processu temporum deperirent, sub anathematis inseruimus interminatione, et sic sigilli nostri impressione et sui annuli appositione jussimus roborari. Verumtamen quoniam nihil majus debetur homini, quam ut dilectionis affectus qui viventi est exhibitus, mortuo non negetur, præsenti scripto adjicientes statuimus, ut cum ex hoc mundo transierit, sacerdotes quinque missas, clerici duo psalteria, laici tres centum *Pater noster* exsolvant. In anniversario autem sic agetur, missa pro eo dicetur in conventu singulis annis, divinum officium pro ea die celebrabant sacerdotes, clerici quinquaginta psalmos, et laici centum *Pater noster* exsolvent. Actum anno Incarnationis Verbi 1182 (3)

(3) Hujus testamenti authenticæ tabulæ, membraneæ, suis sigillis integris munitæ servantur adhuc in Archivio Publico Trecensi.

VITA SANCTI BERNARDI

AUCTORE ALANO.

(Vide *Patrologiæ* tom. CLXXXV, Opp. S. Bernardi tom. IV.)

ANNO DOMINI MCLXXXVI.

BEATUS PETRUS

CLARÆVALLIS ABBAS OCTAVUS

NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA

(OUDIN, *Script. eccles.*, II, 1561)

PETRUS, cognomento *Monoculus*, Clarævallis abbas octavus, natione Gallus, stirpe nobilis, factus primum monachus Clarævallis, atque inde postquam Gaufridus per electionem ab ecclesia Igniacensi ad regimen Clarævallis transiit, anno 1162 in Gaufridi locum apud Igniacum abbas electus fuit. Cui præfuit

Ecclesiæ ad annum usque 1179 quo ex abbate Igniaci, invitus ad matris Ecclesiæ Clarævallensis clarum administrandum admovetur. Scripsit elegantes *Epistolas de diversis argumentis*, quas mss. in bibliotheca Sancti Germani Parisiensis a monacho Transmundo collectas vidi, impressasque habet Bertrandus Tissier tome III, pag. 264, *Bibliothecæ Veterum Patrum Ordinis Cisterciensis*. Hic judex apostolicus una cum abbate Cistercii inter Grandimontenses dissidentes mittitur, quorum clericos seu sacerdotes ex propriis domibus ab insolentibus laicis fratribus pulsos, apud Claramvallem gratanter accepit. Functus item legatione ad Henricum imperatorem. Tandem cum ex officio Ecclesias ordinis sui visitaret, Fusniaci extremum spiritum exhalat, quarto Kalendas Decembris, anno 1186, quem sanctitatis opinione celebrem emigrasse, tradit Chronicon Autissiodorense. Delatus ad Claramvallem in primo sancti Bernardi conditorio seu loculo, inter Gerardum communi cœnotaphio ita inscripto reconditur : *Sub hac cellula lapidea jacent dominus Gerardus martyr egregius, sextus Clarævallis abbas : et dominus Petrus, octavus, miraculis clarus, cujus Vita in volumine beati Bernardi habetur.* Agunt de Petro Clarævallis abbate Cæsarius in opere *De miraculis sui temporis*; et abbas Conradus in *Exordio Magno Cisterciensi*, quos adeas si plura cupis. Hæc fratres Sammarthani in *Gallia Christiana*, tomo IV, pag. 256, in Abbatibus Clarævallensibus.

B. PETRI EPISTOLÆ.

(Dom Tissier. *Bibliotheca Patrum Cisterc.*, tom. III, pag. 264.)

I.

Ad Alexandrum III papam. Queritur, a sæcularibus vexari ordinem Cisterc. litibus, direptione bonorum, etc. et opem pontificis adversus hæc mala implorat.

Crescit diei malitia, etc. *Vide inter variorum epistolas ad Alexandrum III, post ipsius Regesta,* Patrologiæ, t. CC.

II.

Ad eumdem. — Gratias agit pontifici pro collatis beneficiis, præsertim cœnobio Balernensi (quod est de linea Clarævallis) cujus inchoatum judicium adversus iniquos celeriter terminari exoptat.

Quid facimus, pie Pater, etc. *Vide ubi supra.*

III.

Ad cancellarium.—Commendat ei Heduensem episcopum a suis ad sedem apostolicam appellatum.

Non est timendus de importunitate contemptus, in quos porrigitur de pietate contuitus, quia nunquam importune charitas petitur, cui semper in promptu est abundantius concedere, quam rogetur. Hæc est enim quæ in Apostolo et apostolicis viris, quales vos esse non improbe dixerim, non solum impendit, sed et superimpenditur. Hæc est, quæ cum scandalizatis uritur, cum infirmantibus infirmatur (*II Cor.* XI). Hæc denique quæ nobis apud vos ex præcedentium contemplatione sanctorum spem bonam et in reliquum pollicetur. Ex ea igitur est, quod præsidia vestra pro nostris non solum necessitatibus, sed et necessitudinibus requirentes, causam vobis nostri Heduensis episc. commendamus, cui cum ædificet et bonorum religio famam, et religionis bonitas conscientiam, peperit ei virtus æmulos, cum non daret malignitas inimicos. Quidam namque de domesticis suis ad insipientiam sibi contra stimulum calcitrantes, nuper adversus eum erexere calcaneum, et celebris innocentiæ virum ad sedem apostolicam provocarunt. Improbi namque homines, et jurgiorum scandalis assueti, nesciunt omittere, ne priscæ consuetudini pareant, quod post antecessorum inquietiones et lites, in hujus quoque perturbationes insurgant. Hujus itaque vobis et simplicitatem et justitiam commendantes rogamus, et petimus, ut status ejus, qui adversæ malignitatis flatibus quatitur, benignitatis vestræ robore fulciatur.

IV.

Ad Moguntinum archiepiscopum.— Ejus virtutes extollit, deinde cœnobium Eberbacense ejusque abbatem illi commendat.

Post acceptam de antiqua hostilitate victoriam, qua in manibus vestris sancta mater Ecclesia devicto schismate triumphavit, post exploratæ fidei laboriosos agones, quibus per vos imperii virtus, et gloria imperatoriæ majestatis enituit, non defuit vobis angelus Satanæ qui malitiæ suæ colaphis cædet et triumphantem, ne vel magnitudo vos tantæ operationis extolleret, vel felicium prosperitas continuata successuum patientiæ vestræ meritum non monstraret. Audivit, et lætata est Sion, ea quæ fidei vestræ integritate fecistis. Audivimus, et compassi sumus, ea quæ ex aliena perfidia tolerastis, gratias agentes ei, qui vos pro augmento gloriæ vestræ et incursibus tentationis exposuit, et tentari intolerabiliter non permisit. Liberatum ergo vos de manibus impiorum, lætis quidem rumoribus auribus lætissimis audientes, non cessamus orare pro vobis, et gratias agere, ut Dominus Deus noster æternam vobis gloriam pro publicæ pacis administratione retribuat, et sudores patientiæ vestræ manu placidæ consolationis abstergat. Et quoniam exspectationi filiorum nostrorum de Eberbac gratia vos divina restituit, eos et domum ipsam, quæ hactenus sub umbra nominis vestri servata est, et in omnibus prosperata, multo magis nunc vestra, quæsumus, præsentia foveat, et lædi vel turbari in aliquo non permittat. Crescat erga illam gratia, quam

a vobis, cum discederetis acceperat, cujus utique status in hoc potissimum vestri reditus oportunitate dirigitur, si vetus misericordia novis miserationibus cumuletur. Specialiter autem charissimum fratrem nostrum, vestrum vero devotissimum filium, A. abbatem ejusdem loci, qui domno G. exinde redeunti successit, vestræ benevolentiæ commendamus, rogantes per mansuetudinem Jesu Christi, ut eum tanquam viscera nostra refoveatis in Domino, scientes procul dubio, quod nobis et universo ordini exhibitum reputabitur, quidquid ei pacis atque solatii vestræ charitatis munere conferetur. Si quis autem in suggillationem ipsius aliquid vobis sinistri suggesserit, mentiatur potius iniquitas sibi, et os loquentis iniqua vestris redargutionibus obruatur.

V.

Ad abbatem Cisterciensem.—Mortem abbatis Trium-Fontium (1) *a pessimo quodam interempti nuntiat.*

Perfusus amaritudine spiritus, et tactus dolore cordis intrinsecus, quid dicam vobis, Pater, vel quid faciam, nescio, afflictione valida et miseria saturatus. *Vos* autem ex his quæ scribentur *attendite et videte, si est dolor* similis, *sicut dolor meus (Thren.* I, 12). Obductam namque præteriti vulneris cicatricem scidit nuper ictus acerbior : ut qui parricidalia dudum funera in Patris nece defleveram, eadem cogar et nunc in Clarævallis primogenito deplorare. Ad majorem vero mearum miseriarum cumulum uterque quodammodo inter manus meas exstinctus est, uterque, me præsente, peremptus : ut gladius doloris hujus eo crudelius orbati senis animam pertransiret, quo me miserum feriret cominus, et pressius e vicino confoderet. Accidit enim ante paucos hos dies, ut in domo Trium Fontium, quæ prima est in filiabus nostris, visitationis ageremus officium; et ecce abbas ejusdem loci sacrarium ecclesiæ, ubi altare B. Bernardi nuper erexerat, peculiarem orationem solito celebraturus ingreditur, quatenus post hæc missarum solemnitatibus celebratis devotior nobis et negotiis instantibus redderetur. Cumque ibi moram faceret, et cum angelis Dei assisteret coram Domino, adfuit etiam inter eos Satan, permissus in eum extendere manum suam : ut ille innocentissimus Pater ibi reciperet mortem, ubi vitæ requirebat auctorem. Ingressus est namque post eum vir Belial nomine Simon, qui clauso ostio ut occideret in abscondito, Patrem suum prædictum abbatem vibrata in caput ejus acie securis aggreditur; nec prius a vultus et verticis concisione destitit, quam ille non jam miser, sed adhuc miserabilis Pater laureatus suo sanguine spiritum in ejus quem orabat manibus exspiraret. Post hæc una hora transacta abiit crudelissimus parricida, et missam celebrare non timuit; ut velamentum sceleris devotione sibi assisceret sacerdotii. Diu enim præ tumultu lugentium et concurrentium monachorum ignoratus parricida delituit : quamvis vox sanguinis sine intermissione fluentis virum sanguinum, quoties feretro cominus accessisset, stillicidiali quodam testimonio demonstraret. Unde postmodum pro his et aliis quibusdam conjecturalibus signis ad rationem positus, reum se patrati facinoris confitetur: dignus quidem qui nullam consequátur veniam, qui nullam in eo reperit mortis causam. Et ecce nunc, Pater optime, captus et catenatus tenetur in vinculis : pro quo vobis instantissime supplicamus, ut præfixa die consilio, et habita deliberatione cum fratribus, talis in eum definiatur pœna, quod similis præsumptionis debeat finiri materia.

VI.

Ad conventum Trium-Fontium.—Monet conventum illum, ut diligenter servent homicidam, nec fame enecent.

Quibus est cor unum, et anima una in Domino, consequens est, cætera quoque fore communia, quæ sub certa lege incommutabilis æquitatis, vel gratuita benignitas sortis melioris indulserit, vel tristis illisio casus asperioris infligit. Probat hoc in dolore vulneris vestri Patrum ordinis immoderata compassio, in quorum pectora mœroris participatione transfunditur, quidquid illud est, quo pro recentis enormitate facinoris vestra fraternitas contristatur. Sentiunt, sentiunt ad se pertinere pro virili portione, quod plangitis; quia quod vos urit singularitate discriminis, in illis succendit affinitas charitatis. Suadent autem, et a vobis cupiunt, ut jam tandem doloris hujus consolatione suscepta actus vestros provida circumspectione valletis, talesque vos exhibeatis in posterum, quod infortunii præsentis acerbitas, non tam præteritorum pœna neglectuum, quam subsequentium æstimetur custodia meritorum. Porro de illo miserabili parricida definito consilio statuerunt, ut quamvis non solum præsentia, sed memoria quoque ejus horrorem pariter renovet et dolorem, eum tamen pro majori scandalo devitando usque ad capitulum sub districta faciatis custodia conservari, pane tantummodo et aqua vitam miseri sustentantes, excepto quod ei tribus diebus hebdomadæ pulmentum aliquod vestra poterit humanitas erogare. Cavendum est enim et nobis et vobis, ut cum volumus ne de vinculis nostris effugiat, hunc in manibus nostris famis violentia non exstinguat. Videte ergo, ne contemnatis unum ex his duobus : quia quod ordinis decrevit auctoritas, vestra debet omnino religiositas æmulari. Quod autem superagendum est negotiis vestris, ecce nos domi sumus, parati ad omne subsidium consolationis et pacis, quando consilii tempus venerit coram vobis.

VII.

Ad abbatem Cariloci.—Mercatori, qui se in negotia-

(1) B. Gerardi Igniaci paulo ante occisi.

tione pecoris dicebat circumventum, reddi quod justum fuerit, præcipit.

Non parvus in charitate profectus ostenditur, cum fraternæ pacis lucrum peculiariis quæstibus antefertur. Est enim, ut ait Apostolus, *quæstus magnus pietas cum sufficientia (I Tim. VI)*, cui nos potissimum oportet intendere, qui terrena credimur pro cœlestibus dimisisse. Unde quoniam ille in negotiatione pecoris, quod a fratribus vestris emerat, ad summam fere trecentorum solidorum se asserit circumventum; volumus ut discretio vestra rem diligenter inquirat, et, si verum esse compererit quod asseritur, damnum prædicti N. compensatione rationabili moderetur. Sic enim et hic glorificabitur Deus; cui acceptabile sacrificium in ara cordis incenditur, cum terrenæ cupiditatis arvina charitatis ignibus adoletur.

VIII.

Ad Simonem Montisacuti.— Hortatur illum instare operibus pietatis erga proximos.

Operantem in vobis gratiam Dei nostri, quam velut olivam fructiferam in pectore vestro plantavit Omnipotens, gaudenter inspicimus et suspicimus reverenter; scientes, quod nunquam se in bonæ operationis ramos tam late diffunderet, nisi eam superni roris irriguum in ipso de quo pullulat charitatis cespite fecundaret. Huic ergo totis in Christo congaudentes affectibus, juges ei profectus et fructus uberes imprecamur; ut ita nimirum per salutiferas actiones erumpat indesinenter in publicum, quod indeficiens capiat in intimis incrementum. Capiet autem, si erogare non desinat; quia oleum pietatis et miserationis unguentum quanto copiosius in fraternas necessitates effunditur, tanto donis potioribus augmentatur. Nescit enim subjacere gratia divina defectibus : sed sua potius attenuatione pinguescens, inde reparatur ad lucrum, unde videbatur incurrisse dispendium. Instate igitur, sicut et facitis, operibus pietatis, ut et vobis acquiratis pro meritorum retributione coronam : et nobis de salute vestra perennem faciatis commeare lætitiam.

IX.

Ad Vintoniensem episcopum.—Ait se in quodam negotio regem non inhonorasse, sed ordinis puritati consuluisse, adversus falsum fratrem: et domum Mortuimaris commendat.

Susceptis cum gratiarum actione litteris quas misistis, ad placandum regis (2) animum nuntios et scripta dirigimus; sperantes, quod si rei gestæ dignoverit puritatem, serenabitur clementia vultus ejus : et convertet ad misericordiam, quod disponebat ad iram. Vos quoque ne ignorata veritate dubia pro certis accipere debeatis, credite potius nobis, fidem si placet fidelissimo testimonio commendantes, quod quidquid de illo factum est et statutum, necessitas egit juris, et sinceritas æquitatis : nec fuit ibi consideratio prava, quæ regis honorificentiæ derogaret : sed simplex et opportuna provisio, ne puritas Ordinis, nomenque personæ ignominia crescente vilesceret. Quod autem captum se asserit et velut in carcere constitutum, viderit ipse quid dicat; ne forte hoc magis pro carcere deputet, quod non permittitur circuire terram et perambulare eam, ut vadens loquatur adversus fratres suos, et contra filios matris suæ ponat scandalum. Aures ergo vestras vanis amodo suggestionibus obstruentes, agite, quæsumus, et apud Dominum regem state pro nobis; ut non contineat in ira misericordias suas, nec habeat, se judice, reos, quos sinceritas probat inculpatæ actionis innoxios. Domum vero Mortuimaris consueta pietate respiciat, ne et ipsa loco supplicii luat, quod ad instar et consuetudinem vivi maris carnem mortuam non retentat.

X.

Ad abbatem de Vallibus.— Queritur librum quem commodaverat, pessumdatum stillicidio fuisse, et noctu restitutum, ne pateret detrimentum.

Gravis jactura est, et pluribus onusta dispendiis, cum eatenus damnum rei corporalis incurritur, ut et charitatis simplicitas deludatur. Quod ideo dicimus, quia librum quem remisistis nobis nimio neglectu pessumdatum, et stillicidii alluvione complutum, cum incaute servassetis, cautissime remisistis: procurante videlicet portitore, ut eum noctu redderet, et ipse antelucanus in crastinum causa nondum cognita pertransiret. Quasi non sufficeret, quod injuriam damni dati serotinus hospes occuluit, nisi denuo confidentiam nostram fuga redderet improvisæ festinationis illusam. Quo autem adhuc illi alium a nobis accipere librum, quibus priorem dimiserat sub tali ludificatione confusum? Licet ergo pro illa, quæ omnia sustinet, charitate, præteritam ad præsens dissimulemus offensam; similia tamen a simili formidantes, librum alium quem habetis ex nostris, confestim nobis volumus resignari : scientes in se potius retorquere periculum, qui experientia præcedentis incommodi, futuri non declinat infortunia detrimenti.

XI.

Ad reginam Tarasiam.— Laudat reginam, maxime ob liberalitatem in pauperes, et in ordinem.

Pervenit ad nos ea quam misistis pagina litterarum, quæ et eximiæ devotionis erat plena dulcedine, et regiæ rutilabat fidei claritate. Liquido namque nobis illarum tenore innotuit, quod cum præsto sit vobis de honore principali sublimitas, mentis multo magis humilitas vos honorat, quæ in serenissimo corde vestro mundanæ potentiæ fastum reprimit, dum illud in ambitum beatitudinis cœlestis attollit. Hinc est quod præter morem cæterarum nostri temporis feminarum, in pauperibus Christi Christianam non erubescitis pauperiatem : dum il-

(2) Regem Angliæ hic intellige.

lorum suffragia devotissimè quæritis, quos ipsa magis vestro suffragio sustentatis. Et unde tantus tenor humilitatis in virgine, nisi de amore et imitatione illius, qui se ipsum exinanivit, nasci dignatus ex virgine? Nunc ergo, Domine Jesu Christe, seminator pietatis humilisque consilii, accipe seminum fructus, quos in Tharasia seminasti. Vos autem excellentissima domina, quam supernus Dominus tanta benedictione prævenit, ut prius didiceritis cœlos amare quam terras, agite quod agitis, diligite quod amatis: ut, post præsentis gloriæ floridum principatum, corruptibilem regni hujus coronam incorrupto diademate commutetis. Pauperes vero fratres nostros, imo ex vestra familiaritate jam divites, magnificentiæ vestræ, etiam cum non oporteat, commendamus, quatenus et nos circa illos paternæ sollicitudinis comprobemus affectum, et vobis merces operis geminetur, si quod ultronea liberalitate facitis, commonitionis quoque nostræ obedientia faciatis.

XII.

Ad regem Portugaliæ. — Regis humilitatem, cujus præventus litteris fuerat, commendat, ac in Ordinem charitatem: acceptatque cœnobium de Castineria sibi ab eodem rege oblatum.

Piæ dignationis vestræ gratiam, qua nos regiæ salutationis alloquio prævenistis, obviis brachiis pronæ humilitatis amplectimur; gratias agentes Deo, qui sic vos fecit gloria terrenæ dignitatis excelsum, ut magis amore cœlestium humilitatis vos fecerit apice gloriosum. Sic enim humiliter, sic benigne vestra se nobis gloria in litteris quas misistis insinuat: ut militem potius videantur sonare, quam principem: nisi quod ille vere est eminentissimus principatus, qui Christi fide cernitur et humilitate subnixus. Jam vero quas vobis litteras redhibere poterimus, qui paupertatem fratrum nostrorum pauperem esse non sinitis, quam continuæ beneficentiæ donis et protensis locorum finibus ampliatis? Intende, quæsumus, Christe Jesu, et hæc sancta opera regiæ hujus pietatis accepta: ut qui pauperibus tuis liberam reddit hujus sæculi sollicitudinem, perennem cum eis habeat in domo Patris tui tuo munere mansionem. Nos quoque pro modulo nostro, piissime princeps, benevolentiæ vestræ divitias venerantes, oblationem monasterii de Castineria, quod piæ religionis amore in ordinis nostri titulum transcribere cogitastis, gratanter accipimus: promptam gerentes in Domino voluntatem, ut cum abbas loci venerit, subventionem a nobis et opem recipiat congruentem. Quod autem ad orationum pertinet suffragia quæ petistis, nunquid potestis bonorum nostrorum non esse participes, quibus in tantum sumus pro tanta benevolentia debitores?

XIII.

Conventus Clarævallis, ad papam Alexandrum. — Orat conventus pontificem, ne suo abbate Henrico, qui ad Tolosanum episcopatum quærebatur, destituatur.

Discipulorum Christi exemplo ducimur, etc. *Vide in Alexandro III, ubi supra.*

XIV.

Conventus Clarævallis, ad regem Francorum. — Orat regem, ne permittat abbatem suum sibi auferri, et Tolosanum episcopum constitui.

Amplissimos regiæ dilectionis affectus, quos ad universas Ecclesias regni vestri ob reverentiam summi Regis expanditis, ad cumulum consuevistis initiatæ circa nos charitatis asciscere, ut gratiam cæteris ex vestra pietate communem, nobis faceretis absque aliorum præjudicio singularem. Sic enim piissimum pectus vestrum cœlestis gratiæ opes amplificant, ut abundet in eo quod universitas hauriat; et non desit eidem, quod familiaris affectio jure proprietatis invadat. Nos ergo specialis gratiæ prærogativa gaudentes, tanto securius in necessitatibus nostris ad thronum vestræ majestatis accedimus, quanto clarioris certitudinis argumenta ex ipso dilectionis privilegio jam tenemus. Nunc ergo Claræválli vestræ granditer vos adesse necesse est: quæ si humano præjudicio pastorem suum regnantibus vobis amiserit, non restat ei amplius in quo confidere ultra de homine vel velit omnino, vel possit. Misimus autem nuntios nostros ad vos, qui nimirum ut fideles inveniantur, necesse est completum iri, quod nobis per eos de vestræ protectionis magnificentia respondistis. Nam dominus cardinalis qualiter impleverit quod promisit, inopinata mutatione tam itineris quam voluntatis ostendit. Superest igitur, ut fidei vestræ sinceritas opem nobis fraudatæ consolationis instauret, scribendo domino papæ, ut in hoc exterminium pacis nostræ neque nunc assentiat, neque in posterum cujuslibet desolatæ Ecclesiæ voces in consuetudinem nostræ turbationis admittat. Improbum namque est, et sacris legibus interdictum, ut quis cum detrimento locupletetur alterius. Et nos certe pro utilis electione pastoris frustra videmur studio devotæ orationis insistere, si ex usu contingat nostras nos lacrymas alienis potius consolationibus profudisse.

XV.

Conventus Clarævallis, ad dominum Cadorum archidiaconum. — Moleste se ferre ait; quod non potuerit ejus visitatione honorari; et mortem prioris sui nuntiat.

Digne quidem prudentia tua, sed non minus dignanter excusat, quod regalis obsequii functionibus occupatus, promissam nobis adventus tui lætitiam statuto exhibere tempore nequivisti. Illud tamen oportet agnoscas; quod excusatio ista non satisfacit votis, etiamsi videatur satisfecisse judiciis, eo quod charitatis affectibus non præscribit, quidquid improvidus casus quantumlibet juste necessitatis invexerit. Quid enim si non possis explicare

quod cupio? Ego tamen nequeo non amare quod amo, nec minus subinde in summam desideriorum suorum contumax flamma ferventis amoris attollitur, etiamsi superjectæ difficultatis obice reprimatur. Habet enim et hic suum non improba dilectionis improbitas, ut plerumque dum assequi cupita non possumus, quod negat impossibilitas ardentius cupiamus. De cætero vestrum est, omnimodis procurare, ut non ablatum nobis sit, sed dilatum, quod de adventu vestro pia fuerat familiaritate dispositum. Dehinc vero quod status nostri notitiam dari vobis per litteras postulastis, ex illa nimirum prodiit charitate, qua vestrum non immerito facitis, quidquid nobis pepererit vel prosperitas lætum, vel sinisteritas luctuosum. Et nos quidem et Clarævallis vestra per gratiam Dei satis prospere agimus; excepto quod novissime diebus istis non leviter nos tetigit manus Domini : quos, ut utriusque parentis orbaremur solatio, una die dira valde perculit, in abbatis absentia, mors prioris. Nos autem alterius gementes obitum, alterius reditum præstolantes (3), inter mœrores et gaudia medii suspiramus · inde utique magis tristes, quod prædicti Patris adventum, quem jamdiu inaniter sustinemus, præ tædio moræ sperare desinimus.

XVI.

Ad religiosos in Germania constitutos. — Conventus Clarævallensis, abbatibus Germaniæ participationem orationum, etc. *communicat.*

Scimus, fratres, quod supernorum dona charismatum fraternæ participationis communione proficiunt, et eo copiosius intra possessorum suorum mentes exuberant, quo largius in subsidia proximorum derivatione quadam traducis charitatis emanant. Inde est, quod in nostræ fraternitatis suffragia requisiti, votis vestris libenter annuimus, concedentes utique vobis perpetuum Deo in orationum nostrarum participatione consortium; ut et nos, quod oppido postulamus, communione vestrarum gratum Deo participium consequamur. Sic enim dum nostra in alterutrum bona dividimus, in amorem Dei sub vinculo pacis mentes intimas adunamus : et quod divinitus habebatur in singulis, hac unitate proficit universis. Quapropter monemus vos et exhortamur in Domino, ut jam deinceps hujus communionis intuitu ad gratiam Dei nobis et vobis pariter promerendam in divini operis ministerio studiosius vigiletis, plena manu in benedictionibus seminantes, quod plena tandem falce in æternis messionibus colligatis. Expandatur in cordibus vestris justitiæ suæ, ostium claudatur ineptiis, et amor sæculi, vel sæcularium potestatum divini amoris custodiæ postponatur. Ipsæ quoque necessitudines naturales in affectibus vestris non præjudicent veritati; quia nec regnum Dei caro et sanguis assequitur; nec vobis ullatenus expedit, ut si pro Christo sæculum reliquistis, Christum pro sæculo reciprocatione damnabili relinquatis.

XVII.

Ad conventum Mortuimaris. — Afflictos hortatur ac exerendam virtutem, et patientiam exhibendam.

Audito surgentis fremitu tempestatis, quam contra vos et domum vestram flatus diabolicæ malignitatis exagitat; instamus qua possumus prece sollicita dormientem denuo suscitare Jesum, ut surgat nunc, et opituletur vobis, et in tanta vos necessitate non deserat. Speramus autem, et in ipso confidimus, quod surgens surget ventis imperaturus et fluctibus, ut fiat ex commotione tranquillitas et statuta procella turbationis hujus in auram, mitescant et sileant fluctus ejus. Vobis autem, charissimi, oportunitas indulta est exerendæ virtutis, ut quid in pace profeceritis, in persecutione monstretis : et nunc de thesauris vestris explicetis ad meritum, quidquid negotiantibus vobis venisse putatis in lucrum. Ecce enim super vos quasi picea nox caliginosæ tribulationis oppanditur; sed agite, ut nox sicut dies illuminetur, fiatque nox ista illuminatio vestra in deliciis vestris, cum effulserit in obscuritate turbinis, quod olim accendistis in lumine claritatis. Sic enim scriptum est : *In die mandavit Dominus misericordiam suam et nocte canticum ejus* (*Psal.* XLI). Quod est hoc canticum, nisi gratiarum actio et vox laudis; in quam tunc præcipue jubemur erumpere, cum gravius contra nos mala vitæ præsentis erumpunt? Ad hoc canticum invitabat discipulos, qui dicebat : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis* (*Jac.* I). Et ne qua dubietas de vehementia tentationis obropat, attendite quod alius non alio spiritu prædicavit : *Fidelis est*, inquit, *Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* (*I Cor.* X). Vos ergo, fratres, ponite in cordibus vestris patientiam servare continuam : et de malitia illusoris lucrum facite charitatis. Rectas facite vias vestras, et studia vestra ad Dominum dirigantur : ut fiat in vobis, quod legitis. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. Quis enim nocebit vobis, si boni æmulatores fueritis? Perseveret in vobis disciplina Ordinis, fraternitatis amor, sinceritas charitatis : et jam nulla timeatur adversitas, ubi nulla dominatur iniquitas. Vivat in vobis timor Dei, sæculique contemptus, et victa sunt omnia. Nos quoque juxta quod ipsi petitis, ad dominum regem (4), aliasque personas, nuntios litterasque direximus; sperantes, quod in proximo vobis pax et tranquillitas oportune subrideat, dummodo virga disciplinæ quam geritis, nec decidat his flatibus, nec arescat.

(3) Henricus abbas tunc creatus est cardinalis.

(4) Regem Angliæ intellige.

XVIII.

Ad Batoniensem episcopum, et abbatem Fordensem. — Commendat causam monachorum de Fontibus.

Pro causa fratrum nostrorum de Fontibus, quæ a domino papa vestræ committitur pietati, vobis quidem de superfluo scribimus; cum credamus, satis superque vestris pectoribus insitum, ut judicetis in justitia pauperes, et arguatis in æquitate pro mansuetis terræ. Causa quoque ipsa, sicut bene confidimus, ita fovetur beneficio juris, ut non multum debeat officio judicantis. Verum, quia sic eis visum est, visum est et nobis, ut vestram humiliter excellentiam imploremus; quatenus intret in conspectu vestro gemitus afflictorum; nec patiamini, ut illius pauperes legibus onerentur iniquis, qui humanæ diffinitionis judicia statera ponderaturus est æquitatis. Veniet, veniet dies illa, quidquid interim Christi pauperes patiantur, quando stabunt in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt et qui abstulerunt labores eorum. Perhibemus autem et nos testimonium veritati, quod vir venerabilis D. Philippus, cujus verbo dominus Eboracensis videtur inniti, tanquam ille ex parte conventus et causæ abrenuntiaverit et querelæ, contra omnino asserit et testatur, hoc solum se dixisse commemorans, expedire magis eis misericordiam sui et patroni et pontificis exspectare, quam cum eo sub dubiæ litis marte contendere. Quocirca rogamus vos et obsecramus in Christo Jesu, ut quemadmodum accepistis a domino papa, quomodo vos oporteat ambulare, et in causæ examinatione procedere, ita Patres, agere studeatis, et commissum vobis negotium juxta mera causæ merita diffinire. Scitis enim, quam periculosum sit deferre personæ si exinde contingat aliquid deperire justitiæ.

XIX.

Ad Albanensem et Prænestinum episc. — Rogat, ut eorum malefactores coerceantur.

Cur eos disjungat vel apex unus in litteris, qui uno junguntur apice dignitatis : vel cur diversitas quæratur in chartulis, ubi simplex viget unitas charitatis ? Duobus ergo vobis scribimus, tanquam uni; quia dum in uno quolibet suscipimus alterum, singularem affectum colimus in pluralitate duorum. Domesticus vobis est Ecclesiæ nostræ status, a quibus non peregrinatur affectus. Posita est, ut scitis, inter gentes indomitas, et Gallica fortitudine contumaces; quæ dum sua per intemperantiam prodigunt, aliena per violentiam diripiunt et prædantur. Ideoque mediante sollicitudine vestra rescriptum nobis petimus sedis apostolicæ prorogari : quo archiepiscopis et episcopis terræ nostræ generalis mandati statuatur auctoritas, ut de malefactoribus nostris plenam nobis justitiam faciant, nec in eos aliqua postmodum absolutio prodeat, si digna satisfactio non præcedat. Cessent a sacri participatione mysterii villæ, oppida, civitates, quandiu ibi B. Remigii præda constiterit; ut proveniat nobis rerum indemnitas amotarum, dum illis interdicitur solemnitas divinorum. Hæc interim per vos, et quidem magna deposcimus; in quibus si nobis dilectio vestra responderit, fiet, ut cum oportuerit, majora poscamus.

ANNO DOMINI MCLXXXVII

AIMERICI
PATRIARCHÆ ANTIOCHENI
ET
TERRICI
TEMPLARIORUM MAGNI PRÆCEPTORIS
EPISTOLÆ

I.

Aimerici patriarchæ Antiocheni ad Ludovicum regem Francorum. — Relata Turcorum in Christianos victoria, ipsius implorat auxilium.

(Marten., *Ampliss. Collect.*, I, 870.)

Anno ab Incarnat. Domini 1164 missa est hæc epistola a patriarcha Antiochiæ regi Francorum Ludovico, ita se habens.

Aimericus Dei gratia sanctæ sedis apostolicæ Antiochiæ patriarcha Ludovico, regi Francorum illustri, salutem et patriarchalem benedictionem.

Regiæ majestati decebat nos semper læta scri-

bere, et splendorem pectoris ejus verborum splendore et dilectione fovere. E contrario autem semper factum est nobiscum. Continuæ quippe sunt occasiones flebiles, continuus dolor et gemitus, nec possumus loqui, nisi in quibus versamur. Sic enim vulgo dicitur, ubi dolor ibi lingua et manus. Mortes Christianorum frequentes et captivationes, quas quotidie videmus, consumptio etiam Orientalis Ecclesiæ, inenarrabili nos affligunt dolore, qui ad internecionem penitus excruciati, in amaritudinibus animæ viventes morimur, et amariorem morte vitam ducentes, ad cumulum miseriarum nostrarum ex toto non possumus mori, nec est qui recogitet in corde suo, et clementia motus manum porrigat ad sublevandum. Sed ne verbis diutius immoremur, perrarus qui apud nos est populus Christianorum, una nobiscum ad vos clamat, clementiam vestram præeligens, quæ post Deum sufficiat nos et Ecclesiam Dei in Oriente liberare. Et ut ordo rerum circa nos gestarum ex toto notus sit vobis, Quadragesima quæ proxima præteriit, quidam de hominibus illis qui circa nos sunt inter Saracenos major habetur et christianitatem nostram super omnes qui longe ante fuerunt oppressit, princeps militiæ ejus et Damascum procurans, qui possessurus cum ingenti Turcorum manu intravit Ægyptum. Rex igitur Ægypti, qui et soldanus Babyloniæ dicitur, de sua suorumque virtute diffidens, adversus supervenientem gentem Turcorum bellicosissimam consilium habuit quocunque modo posset regem Jerusalem quærere adjutorem, sapienti usus consilio, malens regnare sub tributo, quam spiritu privari simul et regno. Ille igitur, ut diximus, ingressus est Ægyptum, et quibusdam terræ illius sibi faventibus, civitatem quamdam occupavit, quam et munivit. Interea soldanus cum domino rege pactionibus agens, de persolvendo omnibus annis tributo, de captivis Christianis omnibus liberandis ex Ægypto, dominum regem auxiliatorem suscepit. Qui instante articulo profectionis suæ nobis et novo principi nostro cognato suo Boamundo, illius Raymundi principis filio, in reditum usque suum tam regni sui quam et terræ commiserat curam. Magnus itaque ille Christiani populi interfector, e vicino nobis positus, collectis undique infidelium regibus et populis, volens licentius transire ad depopulandum regnum Jerosolymitanum, ut quam posset opem ferret homini suo in Ægypto laboranti, principi nostro pacem et trevias obtulit, multotiesque requisivit, nec fuit principis consilium usque in domini regis reditum illi de pace acquiescere. Cum igitur videret quod proposuerat se explere non posse, fremebundus in nos arma convertit, et quoddam castellum nostrum Harene nomine, duodecimo ab urbe nostra milliario distans obsedit. Obsessis autem ad nos jugiter clamantibus, qui circiter septem millia erant inter bellatores, mulieres et infantes, nec cessantibus diu noctuque, ut misereremur eorum, die etiam designato ultra quem tenere non possent, contractis undique viribus, princeps noster die Sancti Laurentii egressus, Antiochiam usque ad castellum, salvis omnibus qui cum eo erant, perrexit. Turci vero, sicut sunt callidi, obsidionem dimittentes, non longe a castello inter angustias locorum in terra sua substiterunt. Altera autem die nostri ad id locorum Turcos insecuti, cum se non satis sapienter agerent, commisso prælio terga dederunt, adeoque infeliciter pugnatum est, ut nullus ex nobis fere evaderet alicujus nominis, nisi quem fortitudo equi, aut casus aliquis de tumultu illo eripuit. Retentus est princeps, retentus est et comes Tripolis, quidam Græcus etiam Calamannus magni nominis dux Mamistiensis, Hugo de Lusiniano, fratres Templi et Hospitalis aliqui, qui de terra Tripolis cum comite venerant : detruncati alii, alii capti, de populo nullis aut perraris salvatis, ad summum penitus consumptis hominibus, et equis, et armis. Post Christianorum stragem, ad castellum prædictum Turci revertentes, illud obtinuerunt, ex pactione debilem multitudinem tam mulierum quam infantum et vulneratorum usque Antiochiam perducentes. Qui postmodum ad urbem accedentes, totam terram pervagati sunt, usque ad mare in ore gladii, et igne circa omnia, quæ in oculis eorum fuerunt, pro libitu tyrannidem exercentes. Testis est Deus, quia reliquiæ, quæ remanserunt nobis, minime sufficiunt diurnis nocturnisque excubiis murorum, quorum custodiam etiam eis quos suspectos habemus, ex penuria hominum tradimus et tutelam : portas, relicto ecclesiarum usu, clerici et presbyteri custodiunt ; nos ipsi murorum vigiliis surgentes insistimus, fracturas eorum ex terræ motu multas in multo labore quomodo possumus, sine intermissione reficimus : et hoc totum frustra, nisi benigniori vultu nos respexerit Deus ; neque enim speramus diu subsistere, attendentes virtutes hominum hujus temporis deperiisse et nullas esse ; sed hoc facimus, ut quidquid potuit fieri, intentatum non fuerit a nobis. Super omnia in hoc nos inducit sola anchora, quæ relicta est spei nostræ, quod ab omnibus audivimus de magnitudine vestra, quia semper hæc ad nos anhelans super reges Occidentis universos in ore habeat Orientem. Unde datur intelligi nobis, quia non erit gaudium vestrum plenum, donec impleveritis, quod aliquando propter merita nostra non est datum nobis, et est nobis spes, quod in manu vestra visitabit Dominus populum suum, et miserebitur nostri. Ingrediantur in aures summi et incomparabilis principis suspiria et gemitus Christianorum, pungant cor ejus tormenta et dolores captivorum. Et ne longius modum excedamus epistolæ, aut sub exspectatione hac vana deficiamus, umbraque mortis diutius consumamur, rescribere nobis et respondere dignetur majestas regia placitum suum, et non erit nobis grave quidquid in verbo ejus sustineamus. Augeat Dominus Jesus Christus in corde regis desiderium quod de

sideramus, ut accendat illud in cujus manu corda sunt regum. Amen.

II.

Aimerici ad Henricum Anglorum regem. — Ejusdem argumenti.

(Baron. *Annal.* ad an. 1187, num. 5.)

Aimericus, Dei gratia sanctæ et apostolicæ sedis Antiochiæ patriarcha, Henrico, per eamdem gratiam Anglorum illustrissimo regi, dilecto domino et amico, in illo regnare per quem reges regnant.

Condignum et inæstimabilem dolorem nostrum pro insperato et terribili quod nobis, imo toti Christianitati nuper accidit, infortunio, cum lacrymis et singultibus excellentiæ vestræ per hæc præsentia denuntiamus. Audiat vobiscum omne sæculum dolorem nostrum, ut sciat unde veniat, aut quo tendat noster luctus et nostra lamentatio. Quarto die mensis Julii, anno Incarnati Verbi millesimo centesimo octogesimo septimo, Saladinus, collecta hostium peregrina multitudine, prælium commisit cum his qui erant in terra Hierusalem Christianis, et fusis eorum copiis de ipsis pro velle suo triumphavit, vivifica cruce ludibrio Turcorum exposita, capto rege et magistro Templi, Raymundo quoque principe propriis manibus nefandi Saladini interfecto : et episcopis, cum Templariis et Hospitalariis, et cum omni fere multitudine MCC et peditum triginta millia in tuitione S. crucis gladiis jugulatis, excepta multitudine copiosa quæ postea in urbibus quas cepit, est interempta vel captivata. Satiatus denique sanguine Christianorum, Tiberiadem cepit et munivit : deinde civitatem nobilem Accaron [Accon], Cayphas, Cæsaream, Joppen, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lydden, Ramatham, Arsur, Hebron, Bethlehem et tunc demum sanctam civitatem Hierusalem, et sepulcrum Domini obsedit, jurans quod ipsum frustatim comminuet, et ejus minutias in profundum maris projiciet. Pro residuis formidolosa nos detinet hæsitatio, ignorantes diem et horam in qua subjiciantur ditioni ejus et habitatores earum vel captiventur, vel occidantur, maxime cum victualibus et æquitaturis et armis bellicis et defensoribus constet esse spoliatos.

Pro hac tanta ira et indignatione Dei in nos effusa desuper, panem nostrum cum lacrymis manducamus et turbamur terrore horribili, ne sepulcrum Dominicum exteris tradatur nationibus, ne pauci, qui remansimus in terra Christiana, si tardaverit succursus, urgentibus inimicis, nostras cervices gladiis ferientium supponamus. Et quidem prudentia et opinione et divitiis cæteris regibus Occidentalibus præeminetis; cujus auxilium semper exspectavimus : precamur ut Terræ Sanctæ potenti festinanter succurratis auxilio. Et si tardaveritis sepulcrum Dominicum cum Antiochia nobili civitate, et terra sibi adjacente in opprobrium sempiternum exteris subjacebit nationibus. Mementote laudis et nominis vestri, ut Deus qui vos sublevavit [sublimavit] in regnum, per vos exaltetur. Et si huic tam digno operi volueritis magnum apponere, ut veniatis, vel optatum nobis mittatis succursum : totius Terræ Sanctæ liberatio vobis post Deum imputabitur, et nos ipsi, in quantum possumus, lugentes, et rea pectora nostra percutientes ad Deum clamamus ut ipse donet vobis, et velle et posse ad ipsum sic perficiendi ad laudem et gloriam sui nominis : quatenus in hoc mortis articulo Terræ Sanctæ et nobis clementer succurratis. Alioquin nobis, qui variis subjacentes periculis diutino languori succumbimus, jam necesse erit exspirare, et fuso sanguine Christianorum, Dominicum sepulcrum, et Antiochiam nobilem civitatem cum terra sibi adjacenti in opprobrium sempiternum exteris nationibus subjacere. Rogamus præterea, ut dilectos fratres Cabilonensem, et Valeniensem episcopos, quos pro hoc ipso ad vos mandavimus, commendatos habeatis. Valete.

III.

Aimerici ad Hugonem Etherianum. — Librum ejus contra doctrinam Ecclesiæ Græcæ laudat.

(Vide in Hugone Etheriano, *Patrologiæ* tom. CCII.)

IV.

Terrici magni Templariorum præceptoris ad universos fratres Templi. — De clade Christianorum.

(Baron. *Annal.* ad an. 1187, n. 4.)

Frater Terricus, pauperrimæ domus Templi dictus magnus præceptor, omnisque fratrum pauperrimus, et fere omnino annihilatus conventus, universis præceptoribus et fratribus Templi, ad quos litteræ istæ pervenerint, salutem et in illum suspirare in quo sol et luna mirantur.

Quot quantisque calamitatibus ira Dei, nostris peccatis exigentibus, nos in præsenti flagellari permiserit, nec litteris, nec flebili voce (proh dolor!) explicare valemus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinem congregantes, Christianorum nostrorum fines acriter invadere cœperunt; contra quos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra octavas beatorum Petri et Pauli in eos congredi, et versus Tiberiadem (quam violenter, castro solo relicto, ceperant) iter arripere præsumpsimus. Cum nos in scopulis pessimis impulissent, nos ita acriter impugnaverunt, quod S. cruce et rege nostro captis, et omni multitudine nostra interfecta, et fratrum nostrorum (ut in veritate credimus) eodem die ducentis et tricenis decollatis (exceptis illis sexagenis qui prima die Maii interempti sunt), vix dominus comes Tripolis, et dominus Reginaldus Sidonis, dominusque Ballovius, et nos de illo miserabili campo evadere potuimus. Deinde pagani Christianorum nostrorum sanguine debacchati versus civitatem Accon cum omni sua multitudine venire non distulerunt, quam violenter capientes, totam terram fere invaserunt : Jerusalem et Ascalon, et Tyro, et Berithon nobis, et Christianitati solis adhuc relictis. Istas etiam civitates omnibus earum fere civibus interfectis, nisi divinum,

et vestrum præsto sit auxilium nullo modo retinere poterimus. Civitatem etiam Tyrum inpræsentiarum acriter obsidentes, die noctuque, expugnare non cessant, et tanta est eorum copia, quod totam terræ faciem a Tyro usque ad Jerusalem, et usque ad Gazam velut formicæ cooperuerunt. Nobis ergo et Christianitati Orientis, ad præsens omnino deperditæ, quantocius succurrere dignemini, ut per Deum et vestræ fraternitatis eminentiam, residuas civitates, vestro fulti adminiculo, salvare possimus. Valete.

V.

Ejusdem ad Henricum regem Anglorum. — De expugnatione Hierosolymæ.

(Ibid.)

Charissimo domino Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Normanniæ et Aquitaniæ, et comiti Andegaviæ, frater Terricus, quondam magnus præceptor domus Templi Hierusalem, salutem in eo qui dat salutem regibus.

Sciatis quod Hierusalem cum arce David reddita est Saladino. Syrii autem habent custodiam Sepulcri usque ad quartum diem post festum S. Michaelis; et ipse Saladinus in domo Hospitalis permisit remanere decem de fratribus Hospitalis ad custodiendum infirmos usque in unum annum. Fratres vero Hospitalis de Belliverio optime resistunt Saracenis adhuc, et duas jam carvanas Saracenorum expugnaverunt, in quarum alterius captione, omnia arma et utensilia et victuaria quæ erant in castro Fabæ, quod Saraceni destruxerant, viriliter lucrati sunt. Adhuc etiam resistunt Saladino Gragchus [Gregeus] Montis regalis, et Mons regalis, et Saphet Templi, et Gragchus Hospitalis, et Margatum, et castellum Blancum, et terra Tripolis, et terra Antiochiæ. Capta autem Hierosolyma, Saladinus crucem de templo Domini deponi fecit, et eam per duos dies per civitatem in ostentum fustigando portari fecit. Deinde fecit templum Domini aqua rosata intus et exterius, sursum et deorsum lavari, et legem suam desuper illud per quatuor partes miro tumultu acclamari. A festo vero S. Martini usque ad Circumcisionem Domini obsedit Tyrum, tredecim pierariis die nocteque, lapides in eam incessanter jactantibus. In vigilia S. Sylvestri dominus Conradus marchio milites et pedites per murum civitatis disposuit, et armatis septemdecim galeis et decem aliis naviculis, cum auxilio domus Hospitalis et fratrum Templi adversus galeas Saladini dimicavit, easque expugnans, undecim ex eis retinuit, et magnum Alexandriæ admiraldum cum octo aliis admiraldis cepit, Saracenorum multitudine interfecta. Reliquæ vero galeæ Saladini Christianorum manus evadentes, ad Saladini exercitum confugerunt, quibus præcepto, illius ad terram extractis, ipse Saladinus igne apposito in cinerem et favillam fecit redigi; nimioque dolore commotus, equi sui auriculas et caudam amputans, equum illum per totum exercitum videntibus omnibus equitavit. Valete.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

LIBER OCTAVUS.

LIBER NONUS.

LIBER DECIMUS.

LIBER VICESIMUS PRIMUS.

LIBER VICESIMUS SECUNDUS.

ALANUS ANTISSIODORENSIS EPISCOPUS.

B. PETRUS CLARÆVALLIS ABBAS OCTAVUS.

FINIS TOMI DUCENTESIMI PRIMI.

Ex Typis L. Migne, au Petit-Montrouge.